This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Google

Jest to cyfrowa wersja książki, która przez pokolenia przechowywana byla na bibliotecznych pólkach, zanim zostala troskliwie zeskanowana przez Google w ramach projektu światowej biblioteki sieciowej.

Prawa autorskie do niej zdążyly już wygasnąć i książka stala się częścią powszechnego dziedzictwa. Książka należąca do powszechnego dziedzictwa to książka nigdy nie objęta prawami autorskimi lub do której prawa te wygasly. Zaliczenie książki do powszechnego dziedzictwa zależy od kraju. Książki należące do powszechnego dziedzictwa to nasze wrota do przeszlości. Stanowią nieoceniony dorobek historyczny i kulturowy oraz źródlo cennej wiedzy.

Uwagi, notatki i inne zapisy na marginesach, obecne w oryginalnym wolumenie, znajdują się również w tym pliku – przypominając dlugą podróż tej książki od wydawcy do biblioteki, a wreszcie do Ciebie.

Zasady użytkowania

Google szczyci się wspólpracą z bibliotekami w ramach projektu digitalizacji materialów będących powszechnym dziedzictwem oraz ich upubliczniania. Książki będące takim dziedzictwem stanowią wlasność publiczną, a my po prostu staramy się je zachować dla przyszlych pokoleń. Niemniej jednak, prace takie są kosztowne. W związku z tym, aby nadal móc dostarczać te materialy, podjęliśmy środki, takie jak np. ograniczenia techniczne zapobiegające automatyzacji zapytań po to, aby zapobiegać nadużyciom ze strony podmiotów komercyjnych.

Prosimy również o:

- Wykorzystywanie tych plików jedynie w celach niekomercyjnych
  Google Book Search to usluga przeznaczona dla osób prywatnych, prosimy o korzystanie z tych plików jedynie w niekomercyjnych celach prywatnych.
- Nieautomatyzowanie zapytań
  Prosimy o niewysylanie zautomatyzowanych zapytań jakiegokolwiek rodzaju do systemu Google. W przypadku prowadzenia badań nad tlumaczeniami maszynowymi, optycznym rozpoznawaniem znaków lub innymi dziedzinami, w których przydatny jest dostęp do dużych ilości tekstu, prosimy o kontakt z nami. Zachęcamy do korzystania z materialów będących powszechnym dziedzictwem do takich celów. Możemy być w tym pomocni.
- Zachowywanie przypisań
  Źnak wodny"Google w każdym pliku jest niezbędny do informowania o tym projekcie i ulatwiania znajdowania dodatkowych materialów za pośrednictwem Google Book Search. Prosimy go nie usuwać.
- Przestrzeganie prawa
  W każdym przypadku użytkownik ponosi odpowiedzialność za zgodność swoich działań z prawem. Nie wolno przyjmować, że skoro dana książka zostala uznana za część powszechnego dziedzictwa w Stanach Zjednoczonych, to dzielo to jest w ten sam sposób traktowane w innych krajach. Ochrona praw autorskich do danej książki zależy od przepisów poszczególnych krajów, a my nie możemy ręczyć, czy dany sposób użytkowania którejkolwiek książki jest dozwolony. Prosimy nie przyjmować, że dostępność jakiejkolwiek książki w Google Book Search oznacza, że można jej używać w dowolny sposób, w każdym miejscu świata. Kary za naruszenie praw autorskich mogą być bardzo dotkliwe.

Informacje o usłudze Google Book Search

Misją Google jest uporządkowanie światowych zasobów informacji, aby staly się powszechnie dostępne i użyteczne. Google Book Search ulatwia czytelnikom znajdowanie książek z calego świata, a autorom i wydawcom dotarcie do nowych czytelników. Caly tekst tej książki można przeszukiwać w internecie pod adresem `http://books.google.com/`

Slav 6210.1

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

SŁOWNIK GEOGRAFICZNY.

SŁOWNIK GEOGRAFICZNY
KRÓLESTWA POLSKIEGO
I INNYCH KRAJÓW SŁOWIAŃSKICH.

WYDANY

Pod Redakcyą

Filipa Sulimierskiego, magistra nauk fizyczno-matematycznych b. Szkoły Głównéj Warszawskiéj.

Bronisława Chlebowskiego, magistra nauk filologiczno-historycznych b. Szkoły Głównéj Warszawskiéj.

Władysława Walewskiego, obywatela ziemskiego, kandydata nauk dyplomatycznych Uniwersytetu Dorpackiego.

Skład Główny i administracya u **Juliusza Walewskiego,**
D-ra Praw, **Długa 47.**

TOM V.

WARSZAWA.
NAKŁADEM WŁADYSŁAWA WALEWSKIEGO.
Druk „WIEKU“ Nowy-Świat Nr. 59.

1884.

Slav 1211.1

Pierce fund

Дозволено Цензурою.

Варшава 25 Ноября 1883 года.

K.

(Dokończenie).

Kutowa Wola, kol. nad rz. Wolborką, pow, łódzki, gm. Brójce, par. Czarnocin; ma 30 dm., 230 mk., ziemi włośc. 526 mr. (236 mr. ornej).

Kutowszczyzna, folw. i wś w pow. nowogródzkim, gm. horodyszczańskiej, nad rz. Serwecz; wś ma os. 11; folw., dziedzictwo Wereszczaków, dobrze zagospodarowany, ma obszaru około 30 1/2 włók; ziemia i łąki wyborne.

Kutrubówka, przedm. Orynina (ob.), pow. kamieniecki, ma 62 dm. *X. M. O.*

Kutschau (niem.), może *Kuczów*, wś, pow. lubliniecki, par. Lubszów, nad Małopaną, o 3 1/2 mili od Lublińca. Ma 87 lud., 65 dm., 563 mk., 52 osad, 600 mr. rozl., 2 młyny, szkołę. Do K. należą kolonie: Mokrus, Kalita i Sośnica. (Knie wymienia jeszcze pustkowia: Figlarnia, Hadik i Zawodzie). *F. S.*

Kutscheborwitz (niem.), wś, pow. wołowski, na Szląsku, par. Herrnstadt.

Kutschen (dok.), ob. *Kucze.*

Kutschig (niem.), młyn wodny i papiernia we wsi Hermsdorf pod Priebus, pow. żegański na Szląsku.

Kutschirnen al. *Karuhnischken* (niem.), wś i leśnictwo, pow. piłkalski, st. p. Lasdehnen.

Kutschitten (niem.), wś, pow. prusko-iławski, st. p. Iława Pruska.

Kutschkau, wś i dom., pow. międzyrzecki, ob. *Chodziszewo*, *Chociszewo*. (Wykopano w lesie przed kilku laty urny i mniejsze naczynia z cmentarzyska, pomiędzy niemi pękate naczynie do czerpania wody i mały garnczek podobny do urny, napełniony drobnemi kostkami ptasiemi). *M. St.*

Kutschwitz (niem.), niegdyś *Kopschütz*, 1484 r. *Kopschewitz*, wś, pow. głogowski, par. Brieg.

Kutt, przys. do Suczawy.

Kutta (niem.), ob. *Kuta.*

Kuttel (niem.), wś, pow. kładzki, par. Lewin.

Kuttelberg (niem.), wś, pow. albrechtycki na Szląsku austr., ma 1562 mk., szkołę ludową, straż ogniową, towarzystwo pomocy w chorobie i pogrzebach.

Kuttelberg (niem.), ob. *Kobusewo.*

Kutten (niem.), ob. *Kuty.*

Kutten (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Gerwischkehmen.

Kuttenberg (niem.), kolonia niemiecka we wschod. stronie Zbadynia, pow. jaworowski. Ma szkołę ewang. *Lu. Dz.*

Kuttenberg (niem.), 1390 r. *Kotchendorff*, wś, pow. lwowski na Szląsku, par. Laehn.

Kuttendorf, ob. *Kutkowice.*

Kuttkuhnen (niem.), wś, pow. gąbiński, st. poczt. Gąbin.

Kuttlau (niem.), r. 1366 *Cotla*, mko, pow. głogowski, ma dwa kościoły paraf., katol. i ewang., 3 jarmarki; miało 1840 r. 1533 mk. Należy oddawna do księstwa Carolath-Beuten.

Kutturen (niem.), wś, pow. tylżycki, st. poczt. Laugszargen.

Kutury 1.) wś, pow. rossieński, par. jurborska. 2.) K., wś, pow. rossieński, par. pogromonoka.

Kutuzówka, wś, pow. suwalski, gm. Kuków, par. Filipów; odl. 14 w. od Suwałk, ma 3 dm., 21 mk.

Kutworowizna, pustk., pow. będziński, gm. Rokitno szlacheckie, par. Chruszczobród.

Kuty, ob. *Kąty.*

Kuty, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów; odl. 11 w. od Władysławowa, ma 15 dm., 108 mk. W 1827 r. 6 dm., 42 mk.

Kuty. Osadę t. n. wymienia Liber ben. Łaskiego (II, 465) w par. Sławoszewo, pow. łęczycki.

Kuty 1.) vel *Słoboda*, wś rząd., pow. wilejski, o 69 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Parafianowo, 11 dm., 107 mk. prawosł. 2.) K.,

wś nad rz. Łostajką, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 36 w. od Oszmiany, 11 dm., 89 mk. prawosł. 3.) **K.**, folw. szlach. tamże, 1 dom, 14 mk. katol. (1866).

Kuty 1.) wś, pow. humański, nad Tykiczem, o 2 w. powyżej Nowej Hrebli; ma 836 mk., 2664 dzies. ziemi, cerkiew. Własność Piaseckich. 2.) **K.**, wś, pow. krzemieniecki, ma piec wapienny.

Kuty 1.) miasto w pow. kosowskim, nad Czeremoszem i granicą bukowińską, w pięknej okolicy górzystej, ma 6333 mk., wielu żydów i ormian; rezydencyą sądu śledczego dla sądów powiatowych w K. i w Kossowie, sąd powiatowy dla 26868 mk., st. poczt. połączoną traktem (42 kil.) z Kołomyją (na Kossów, Pistyń i Jabłonów); c. k. zarząd dóbr skarbowych, dekanat ormiańsko-katolicki z 4 probostwami, 1 kapelanią miejscową i 3070 dusz, szkołę główną i szkołę żeńską, kasę pożyczkową dla przemysłowców i rzemieślników z kapitałem zakładowym 525 złr. Miasteczko przywilej erekcyjny otrzymało 1715 r. od Józefa Potockiego, wojewody i generała ziem kijowskich. Licznemi swobodami obdarzeni żydzi skwapliwie osiadać i szybko krzewić się poczęli, jak gdyby w szczególnie dla nich utworzonej posadzie. Według lustracyi z r. 1765 było w mieście gospodarzy Polaków i Rusinów 166, Ormian 70, żydów 124, komorników żydowskich 136, dm. 360, kościół ormiański i cerkiew. Ormianie trudnią się kupiectwem i wyrobem safianu. W r. 1849 liczyło 3700 mk. W pobliżu znajdują się obfite źródła słone. Swięcki twierdzi, iż od tego miasta Pokucie wzięło swe nazwisko. Starostwo niegrodowe w wojew. ruskiem, w ziemi halickiej, podług spisów podskarbińskich z r. 1770 składało się: z miasta K. i wsi: Kuty Stare, Kobaki, Rybno, Słobódka, Tudiów, Rożen Wielki i Mały, Roztoki, Białoberezka, Berwinkowa, Chorocowa, Dołhopol, Hohopol, Hryniowa, Jabłonica, Krasnoiła, Perechresno, Polanki, Stebnie, Fereskul i Uściеryki. W r. 1771 posiadała je Ludwika z Mniszchów Potocka, kasztelanowa krakowska, opłacając z niego kwarty w ilości złp. 19104 gr. 11. Po zajęciu go przez rząd austryacki d. 1 maja 1782 r. sstwo to przyłączono do dóbr Kosowa i Pistynia. 2.) **K.** *Stare*, wś, o 2.8 kil. od mka Kut, ma 3467 mk., cerkiew gr. katol. Były tu żupy soli warzonej, 1790 r. zaniechane. Por. *Pokucie*. 3.) **K.** i **Kutyły**, przys. do Brzozowca w pow. nisieckim, leżą na lewym brzegu potoku Gilówki, uchodzącego do Bukówki, wpadającej z prawego brzegu do Sanu. Położenie mają niskie 180 m. npm. Od wsch., płn. i zach. są otoczone sosnowemi lasami, od płd. zaś granicą ze Ździarami. Obie miejscowości należą do parafii rzym.-katol. w Pysznicy i liczą 299 mk. rzym.-katol. Nazwa jest przekręconym wyrazem Kąty i Kątyły, zakątki Kątów. (Por. *Katy*). 4.) **K.** al. *Kutty*, część Hranek, pow. bobrecki.

Kuty, niem. *Kutten*, wś kościelna luterska, pow. węgoborski, na polsko-pruskich Mazurach. Kościół paraf. istniał na pewno w XVI w. Nad organami zawieszony jest wielki obraz, przedstawiający spustoszenie śmierci podczas morowego powietrza z r. 1710. Obraz ten kazał zrobić pastor Paweł Drygalski. K. założone zostały 1552 r. przez ludność polską. Por. *Grodziska*. *Kś. F.*

Kuty, niem. *Hermansdorf*, wś serbska na pruskich górnych Łużycach, w pow. rozbórskim. *A. J. P.*

Kuty-brzeg, zaśc. szlach. nad Łoszą, pow. wileński, 4 okr, adm., o 50 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Kutyca, rz., lewy dopływ rzeki Serwecz, ma ujście za Koreliczami.

Kutyk, ob. *Kotków*.

Kutyłówka, zaśc. szlach., pow. trocki, 2-gi okr. adm., 50 w. od Trok, 3 dm., 17 mk., z tego 13 prawosł., 4 katol. (1866).

Kutyłowo-*Bródki*, **K.**-*Pierysie* i **K.**-*Skupie*, wsie szlacheckie, pow. ostrowski, gm. Kamieńczyk Wielki, par. Boguty-Kościelne. Folw. Kutyłowo-Perysie rozległy mr. 412: grunta orne i ogrody mr. 303, łąk mr. 53, pastwisk mr. 40, zarośli mr. 8, nieużytki i place mr. 10, bud. z drzewa 15. Wś Kutyłowo-Perysie osad 22, z gruntem mr. 203. Por. *Kamieńczyk*.

Kutyły Podsumowo, pow. suwalski, ob, *Podsumowo*.

Kutyły, ob. *Katy* i *Kuty*.

Kutymy, wś i dwór rząd., pow. rossieński, par. szyłelska.

Kutyń, wś, pow. piński, 2 okr. polic., gm. Moroczna, mk. 76, ziemi 315 dzies., własność w części Kołba, w części wolnych ludzi.

Kutyska, rus. *Kutyszczi*, wś, pow. tłumacki, nad pot. Okniańskim i nad Dniestrem z praw. brzegu, w położeniu malowniczem, o 8 kil. od Tłumacza, o 33 od Stanisławowa, o 4 od Niźniowa, dokąd par. rzym.-katol. Par. gr.-katol. w miejscu. Mk. 1613: 173 rzym.-katol., 1398 gr.-katol., 42 izr.; 53 mówiących po polsku, 1552 po rusku, 8 po niemiecku. Obszar ogółem większej i mniejszej posiadłości: 2449 mr. roli ornej, 73 łąk i ogr., 184 pastw., 380 lasu, 246 nieuż. Większa posiadłość dzieli się na 3 folwarki: Chlebówka, Dolny folw. i Kamienna. W XVIII w. K. miały kilku spółwłaścicieli. Jeden z nich, Chlebowicz, pospłacał innych i założył folw. Chlebówkę. Syn jego Feliks założył drugi folw. Kamiennę. Są też tu dwa przysiołki czyli osady: Suchodół, od płn.-wsch. na granicy Niźniowa, tuż przy samej przeprawie na Dniestrze, w bardzo pięknem ustroniu; drugi, Wesoła, od płd.-wsch., śród lasów. Wś

K. ciągnie się między dwiema górami na 3 kil. przestrzeni, ma 2 młyny, wiatrak, gorzelnię, 5 karczem. Gleba przeważnie pszenna. K. należą dziś do sarów Michała Gątkowicza. Las przeważnie grabowy. Na cmentarzu kaplica rz.-kat. z grobami rodziny Chlebowiczów. *R. T.*

Kutyski, wś, pow. sokołowski, gm. Dębe-Nowe, par. Skibniew. Ma 25 dm., 188 mk., 867 mr. obszaru. W 1827 r. 19 dm., 133 mk.

Kutyskie starostwo niegrodowe, w księstwie żmudzkiem, w pow. pojurskim. W 1771 posiadał je Andrzej Minejko, komornik księstwa żmudzkiego, wraz z żoną swą Franciszką z Piestrzeckich, którzy z niego opłacali kwarty złp. 134 gr. 28. Hyberny Żmudź nie opłacała.

Kutyszcze, wś, pow. nowogradwołyński, gm. hordyjowiecka, włościan dusz 165, ziemi włościań. 425 dzies., ziemi dwor. 293 dzies., własność kilku posiadaczy. (Według innych źródeł wś nad rz. Werbką, dopływem Słuczy, pow. nowogradwołyński, par. Lubar; przy trakcie pocztowym z Lubaru do Cudnowa. Własność Krajewskich. R. 1867 miała 44 dm.).

Kutyszcze 1.) *Małe* al. *Kutyszczyki*, wś, pow. winnicki, okr. polic., gm. i par. Pików, ma 106 dm., 470 mk., w tem 43 jednodworców, 677 dzies. ziemi włośc., 1019 dzies. dwors., należała do Jakubowskich, dziś do Perewoszczykowej. Jest tu cerkiew p. w. św. Dymitra, która ma 899 parafian i 104 dzies. ziemi. Zarząd gminy K. Małe obejmuje wsie: K. Małe i Wielkie, Lulińce, Popówka, Lemieszówka, Rajkowce, Kustowce, Antopol, Napadówka, Mączyńce, Radawka, Sofijówka, Wiszenka, M. i W. Ostróżek, Stupnik, Kropiwna, Klitenka, Słoboda Kustowiecka, Pohoryła, Krzyżanówka, razem 6599 mk. włościan dusz męs. i 14758 dzies. ich ziemi. 2.) **K.** *Wielkie*, wś, pow. winnicki, gm. K. Małe, par.-katol. Pików, par. prawosł. K. Małe; ma 50 dm., 212 mk., w tem 50 jednodworców, 310 dzies. ziemi włośc. Należała do klucza glińskiego Rzewuskich, dziś do lulinieckiego Jakubowskich. *Dr. M.*

Kutyszcze, wś, pow. brodzki, 28 kil. na płd. wsch. od Brodów, 11 kil. na płn. od sądu pow. w Załoźcach, 7½ kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Podkamieniu koło Brodów, 5 kil. od granicy rossyjskiej. Na płn. zach. leżą Palikrowy, na wsch. Zagórze i Seredec, na płd. zach. Jaśniszcze. Przez płd. zach. część obszaru płynie z Palikrów od płn. zach. na płd. wsch. do Jaśniszcz potok, zwany w Palikrowach „Sirlą", dopływ Seretu. Na lewym jego brzegu leży prawie w środku obszaru przeważna część zabudowań wiejskich, na praw. brz. cerkiew i kilka zabudowań. Na praw. brzegu potoku wznoszą się poszczególne punkta do 382 i 385 m. wys. Własn. więk. ma roli or. 288, łąk i ogr. 52, pastw. 200, lasu 58 mr.; własn. mniej. roli or. 515, łąk i ogr. 60, pastw. 26 mr. Według spisu z r. 1880 było 366 mk. w gminie, 42 na obsz. dwor. (obrz. gr. katol. z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Podkamieniu; gr.-katol. w miejscu, należy do dekan. załozieckiego, archid. lwowskiej i ma filią w Jaśniszczu. We wsi jest cerkiew, szkoła filialna i kasa pożyczk. gminna z kapitałem 139 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Kutyszcze, ob. *Kutyska.*

Kutyszczyki, ob. *Kutyszcze.*

Kutyszki, wś, pow. szawelski, gm. radźwiliska, 65 osad, 213 dzies. ziemi.

Kutyszki, ob. *Kuciszki.*

Kutzborn (niem.), wś, pow. olsztyński, ob. *Kucbory.*

Kutzburg (niem.), wś i młyn, pow. szczycieński, st. p. Szymany.

Kutzen (niem.), ob. *Kucze.*

Kutzen (niem.), dobra, pow. tylżycki, st. p. Kallwen.

Kutzunen (niem.), ob. *Kuźmy.*

Kutzoben (niem.), ob. *Kuczoby.*

Kuwenie, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 46 w. od Wilna, 5 dm., 44 mk. katol. (1866).

Kuwerki, zaśc. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 7 w. od Szczuczyna, 8 mk. (1866). Obok wś t. n. 20 mk.

Kuwertshof (niem.), dobra, pow. szyłokarczemski, st. p. Russ.

Kuwroz, ob. *Kowroz.*

Kuwrózek, niem. *Mittelwalde*, dobra, pow. toruński, o pół mili od bitego traktu toruńsko-chełmżyńskiego, w okolicy lesistej, założona w r. 1822. Obszaru mr. 594, bud. 10, dm. 4, katol. 38, ewang. 32. Par. Swierczynki, szkoła Brąchnowo, poczta Chełmża. *Ks. F.*

Kuxen (niem.), pow. sztumski, ob. *Kuksy.*

Kuxtern (niem.), dobra, pow. welawski, st. poczt. Goldadler.

Kuy..., por. *Kuj...*

Kuyschen (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. poczt. Zinten.

Kuz..., *Kuż ..*, por. *Kurz...*

Kużawka 1.) wś i folw., nad Bugiem, pow. bialski, gm. i par. Sławatycze, o 1 w. od Sławatycz (ob.). Główny folw. dóbr sławatyckich. Przystań dla statków zbożowych na Bugu i bindiuga. R. 1776 z K. odpłynął na galarze do Gdańska i dalej do Ameryki gen. Kościuszko (Czyt. Pamiętniki Soroki, Tyg. ill. 1881, Nr. 300). Jest tu 65 dm., 491 mk. i 2644 mr. obszaru; w 1827 r. było 49 dm., 337 mk. 2.) **K.**, wś, pow. konstantynowski, gm. Bohukały, paraf. r. l. Pratulin, r. gr. Krzyczew, poczta Terespol, okr. sąd. Janów, rozl. m. 274, dm. 23, ludn. 174. W 1827 r. 23 dm., 188 mk. *K. Kr.*

Kuże, mko, pow. szawelski, gm. i par. szawelska, od Szawel 12 w. odległe, od Kurszan 10 w., od st. libawsk. kol. żel. Omole 2 w.,

przy trakcie bitym z Szawel do Kurszan i ze stacyi Omol do Gruźdź. W mku uwłaszczono 40 dusz męskich nadziałem 261 dziesięcin ziemi. Mko stanowi kilkadziesiąt domostw żydowskich i kilka karczem. Kościół drewniany, dość obszerny, fundował Jan Kazimierz Gozdawa Godlewski w XVII wieku. Protoplasta rodu Godlewskich na Żmujdzi, przenosząc się z ziemi nurskiej na Żmujdź, tenże J. K. G. Godlewski, podstoli płocki, dziedzic dóbr K. i Kuszlejki, objął 11 stycznia 1678 r. prawem zastawnem dobra Omole, gdzie i zamieszkał. Z konstytucyi sejmu warszawskiego w 1667 aprobowanego przez króla Jana Kazimierza, przekonywamy się, że dobra K. i Kuszlejki w ciwuństwie berżyniańskim w ziemi żmujdzkiej, Kazimierz Godlewski dziedzic takowych cesyą wieczystą ofiarował na altaryą szawelską. Do czasu sekularyzacyi dóbr poduchownych po 1831 r. K., 36 włók, należały do duchowieństwa. W końcu rządowe, mko zostało uwłaszczone po 1863 r. Kościół fil. szawelski, odnowiony 1836 roku kosztem parafian. *J. Godl.*

Kuże, wś i folw. nad rz. Solczyszką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 53, od Ejszyszek 16, dm. 12, mk. katol. 110 (1866). Por. *Horodno.*

Kużele, wś, pow. rossieński, par. erżwiłkowska.

Kużelowa, *Kużelówka*, ob. *Kurzelowa.*

Kużera, potok górski, inaczej zwany *Smorzanką* (ob.). *Br. G.*

Kuzia, ob. *Kizia*, pow. kamieniecki.

Kuzie 1.) wś w równinach nadwiślańskich, pow. dąbrowski, 177 m. npm., należy do parafii rzym.-katol. i urzędu poczt. w Bolesławie, skąd jest o 0.3 kil. oddaloną; ma 113 mk. rzym.-katol., z których 18 przebywa na obszarze więk. pos. hr. Potockiego Art., mającym obszaru 108 mr. roli. Pos. mniej. ma 121 mr. roli. K. graniczą na północ ze Świebodzinem, na zachód z Zalipiem, na południe z Ćwikowem a na wschód z Dąbrówką. 2.) **K.**, część Lipy, pow. dobromilski. *Mac.*

Kuzie-puszczańskie, wś, pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród-majdan; 1332 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd. parafii Małopłock ma 52 dm., 310 mk.

Kuziel (?). Tak Knie nazywa młyn w gminie zamkowej lublinieckiej i pustkowie należące do Kokotka.

Kuzieliczyn, właściwie *Kuźliczyn* (ob.).

Kuziemin, mko nad Worskłą, pow. zieńkowski gub. połtawskiej, 1665 r. założone, należało do pułku pereasławskiego; 1013 mk.

Kuziemskaja, st. p. w pow. mosalskim, gub. kałuskiej, między stacyami Juchnów i Aleksandrowski Chutor.

Kuziemszczyzna, zaśc. rządowy, pow. wilejski, o 66 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. wołkołacka, 3 dm., 10 mk. katol. (1866).

Kuziewicze 1.) wś, pow. wołkowyski, przy drodze z Wołkowyska do Różany. 2.) **K.**, wś w pow. borysowskim, 2 okr. adm., w gm. hajeńskiej, nad rzeką Hajną, przy drożynie wiodącej z Dobreniewa do Krasnego Boru, ma osad włócznych 9. Miejscowość wzgórkowata, lesista, grunta lekkie. B. własność Gałgiewicza. *Al. Jel.*

Kuziłły, wś rząd., nad jez. Szeszołą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 63 w. od Wilna, 13 dm., 124 mk. katol. (1866).

Kuzioren (niem.), pustkowie należące do kol. Chobie, pow. opolski, ma 11 dm.

Kuziotki al. *Teolin*, folw. pryw., pow. wilejski, o 35 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 11 mk. (1866).

Kuziory lub *Kusiory*, przys. do Jastkowic w pow. tarnobrzeskim, par. rzym.-kat. w Pysznicy, leży w środku wielkich sosnowych borów nad potokiem Bukową, uchodzącym z prawego brzegu do Sanu. Najbliższą wsią ku południowi jest Studzieniec (2 kil. linii powietrza), na zachód Ruda jastkowska (4 kil.) a za nią Jastkowice (6 kil. linii wzroku). *Mac.*

Kuźis, ob. *Cytowiany.*

Kuzki, właściwie *Kuśki*, w przeciwnym razie należałoby pisać tę nazwę *Kózki.* *Br. Ch.*

Kuzki 1.) wś, pow. włoszczowski, gm. Secemin, par. Czarnca. 2.) **K.**, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Włoszczowa. W 1827 r. 9 dm., 61 mk. 3.) **K.**, wś, pow. pińczowski, gm. Boszczynek, par. Skalbmierz. Z obszaru dworskiego 321 mr. rozparcelowano; osad włośc. było 18, z grun. mr. 69. W 1827 r. było tu 18 dm., 121 mk. 4.) **K.**, wś, pow. węgrowski, gm. i par. Grębków. Ma 25 dm., 178 mk., 466 mr. obszaru. W 1827 r. 25 dm., 173 mk. 5.) **K.**, wś, pow. konstantynowski, gm. Chlebczyn, paraf. r. l. Sarnaki, r. g. Chłopków, rozl. mr. 303, dm. 9, ludn. 108. W 1827 r. 19 dm., 87 mk. Por. *Klimczyce.* *Br. Ch.*

Kuźle 1.) wś, pow. szamotulski, 49 dm., 477 mk., 52 ew., 418 katol., 7 żydów, 139 analf. Poczta i tel., w Ottorowie o 5 kil., st. kol. żel. w Szamotułach o 15 kil. 2.) **K.**, folw. tamże, 2 dm., 32 mk., należy do dom. i gm. Ottorowa. *M. St.*

Kuźliczyn, wś i folw., pow. piński, nad kanałem Królewskim, 2 okr. polic., o 5 mil od Pińska, na trakcie pińsko-wołyńskim; mk. 159, własność Pusłowskiego. Gorzelnia. *Kś. M.*

Kuźlińce, zaśc. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 10 w. od Trok, 1 dom, 5 mk. katol. (1866).

Kuzmeń, ob. *Kuszmień.*

Kuźmianka, mały zaśc. w pow. mińskim,

w okolicy wsi Piaciewszczyzny, ma osad 1. *Al. Jel.*

Kuźmice, węg. *Kozma*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), stacya węg. kolei wschodniej, st. tel.; uprawa roli, 848 mk. W r. 1425 nazywało się Szent-Kozma-Damian, od kościoła zbudowanego niegdyś na cześć tych dwóch świętych. *H. M.*

Kuźmicze 1.) wś włośc., pow. wilejski, o 60 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. zareńska, 23 dm., 227 mk., cerkiew prawosł. murowana (1866). 2.) **K.**, wś włośc. nad rz. Szlanką, pow. wilejski, o 12 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., gm. Kurzeniec, 33 dm., 322 mk. 3.) **K.**, folw. nad jez. t. n., pow. święciański, 3 okr. adm., o 49 w. od Święcian, 1 dm., 11 mk. katol. 4.) **K.**, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 46, od Dziewieniszek w. 10, dm. 12, mk. katol. 87 (1866).

Kuźmicze, była st. poczt., pow. mozyrski, przy trakcie poczt. mozyrsko-owruckim, o 54 w. od Mozyrza.

Kuźmicze, wś, pow. rosławski gub. smoleńskiej, o 51 w. na płd.-zachód od Rosławla, ma 943 mk., 93 dm., 2 cerkwie.

Kuźmień, ob. *Kuszmień*.

Kuźmieniec, leśniczówka na obszarze dworskim Jasień, pow. kałuski.

Kuźmieniec łomnicki 1.) potok górski, wytryska w obrębie gminy Jasienia w pow. kałuskim, z pasma górskiego, Ihrowiszczem zwanego, w Karpatach wsch., w ich dziale skolsko-delatyńskim, na północnej pochyłości Wysokiej, najwyższego szczytu w tem paśmie. Płynie w kierunku północno-zachodnim leśnemi parowami, zamkniętemi od zachodu pasmem Małachowskiem, a od wsch. wschodnią odnogą Ihrowiszcza. Zabiera liczne strugi tak z prawego jak z lewego brzegu, spływające z otaczających stoków górskich i po 8 kil. biegu w Kuźmieńcu, leśniczówce należącej do gminy Jasienia, uchodzi z praw. brz. do Łomnicy; na Kummersberga mapie Galicyi (Sekcya 48) zowie się ten potok „Kuźmienice.“ 2.) **K.-*Wielki*.** W tem samem paśmie górskiem Ihrowiszczu, z półn. wsch. stoków jego wytryska ten potok górski, należący do obszaru gminy Porohów, w pow. bohorodczańskim. Płynie leśną doliną górską na północny wschód, a potem na południowy wschód i po 8 kil. biegu wpada z lew. brzegu do Bystrzycy sołotwińskiej, na południe od Huty, leśniczówki należącej do wsi Parohów. Nad doliną tego potoku od strony północnej rozciąga się górskie pasmo Tarniczką zwane, oddzielające dolinę tego potoku od doliny potoku Bystrzyka (ob.). 3.) **K.-*Mały*.** Na południe od powyższego potoku wytryska z tego samego Ihrowiszcza potok górski, zwany Kuźmieńcem Małym, który po 5 kil. biegu, prawie równoległego do K.-Wielkiego, wpada do Bystrzycy sołotwińskiej, opłynąwszy północne stopy góry, zwanej Żuraliwą Klewą (1059 m.). *Br. G.*

Kuźmin, ob. *Kośmin*.

Kuźmin, mko, pow. starokonstantynowski, o 10 w. na płd.-zachód od m. pow., nad stawem rzeki Słuczy, 292 mk., cerkiew, 2 izr. domy modlitwy, 2236 mk., 11 jarmarków. R. 1870 miał K. 305 dm., 1117 mk., w tem 35 proc. izr., cerkiew, 2 synagogi, gorzelnię, 2 młyny, 10 sklepów, 35 rzemieślników. Tu w pysznych stajniach pomieścił emir Rzewuski cenniejsze stadniki, przyprowadzone z Arabii, młodsza zaś generacya wypasała się na żyznych stepach odległego o 60 mil Sawrania. Emir bardzo często przebiegał tę odległość wraz ze swoją karawaną i beduinami. K. już 1636 r. był miastem.

Kuźmin 1.) wś, pow. olhopolski, nad Dniestrem, przy ujściu do niego rz. Oknicy (Kisierniak), gm. Kamionka, 80 dm., 822 mk., 2081 dz. ziemi włośc. Cerkiew pod wezw. ś. Michała liczy 879 mk. i 100 dz. ziemi; parafia katol. do Raszkowa. Wś ta należała do dóbr starościńskich, i dziś rządowa. 2.) **K.**, kolonia żydowska, pow. olhopolski, nad Dniestrem, 246 mk., 91 dz. ziemi, dm. 72. 3.) **K.**, mko nad rz. Smotryczem i Kwilą (Skwilą), pow. proskurowski, mk. do 2000, w tej liczbie prawie połowa żydów, jednowierców 104, reszta włościan, urząd policyjny w Satanowie, parafia katol. do Kumanowa. Cerkiew pod wezw. N. P. z 1500 par. i 48 dz. ziemi; ziemi włośc. 1092 dz., dwors. 1866 dz.; kościół katol. wybudowany przez teraźniejszych właścicieli, niewykończony z przyczyny wzbronienia rządu, dm. do 300, synagoga, młynów 4, gorzelnia, rzemieśl. 25. Jest tu glinka żółta i biała, kamień wapienny i ciosowy na żarna i młyny. Na północ od mka w odległości $^1/_2$ wiorsty jest miejscowość okopana rowem, dziś pokryta lasem; według podania miał się tu trzymać rozbójnik Buniak i mają być podziemne lochy. K. należał do Herburtów. Zuzanna z Fulsztyna Herburtówna wniosła go w dom Stadnickich (1676); Stadnicka Teresa w dom Grabiańków. W końcu zeszłego stulecia należał do Onufrego Morskiego, kaszt. kam., następnie do Słoneckich, obecnie wrócił do rodziny Grabiańków i dziś jest w posiadaniu Martyny z Grabiańków Zaleskiej. W K. jest urząd gminny, do którego należą: Kuźmin, Ostapkowce, Warowce, Kalityńce, Szyszkowce, Żurawlińce, Turczyńce, Radkowica, Borszczajówka, Krzemienna, Bedrykowce, Nowosiołka, Lepiboki, Weselec i Cheptyńce, razem włościan 5718 dusz i ich ziemi 10933 dziesięcin. *Dr. M.*

Kuźmin, wś, pow. sieński, gm. Rośne; wraz z folwarkami Antopol i Józefpol dziedzictwo

Symona Gajewskiego. Ziemi używalnej 753, nieuż. 203 dzies. *A. Ch.*

Kuźmina, wś, pow. humański, par. Humań. Własność bar. Korfa. W liczbie ludności 3 dusz katol.

Kuźmina (po rusku *Kuźmyna*), wś, pow. dobromilski, 26 kil. na płn.-zach. od Dobromila, 10 kil. na płd. od sądu powiat. w Birczy, 7 kil. na płn.-wsch. od urzędu poczt. w Tyrawie wołoskiej. Na płn. leży Leszczawka i Leszczawa górna, na wsch. Roztoka (al. Roztoki), na płd. Zawadka (w pow. liskim) i Rozpucie, na zach. Kreców. Wś składa się z następujących części: Kuźmina dolna i górna w stronie płn. wsch., Margel w stronie płd., Kiczora w stronie płn. i Kamionki (al. Wapnisko) w stronie płn.-zach. Wody z całego obszaru płyną do Tyrawki, a mianowicie przeważna ich część za pośrednictwem potoku płynącego od wsch. na płn. zach. a potem na płd. zach do Rozpucia i za pośrednictwem małego potoku nastającego w płd. wsch. stronie obszaru w lesie Niedźwiedzie (szczyt 618 m.) a płynącego na płd. do Zawadki i wpadającego do Tarnawki, dopływu Tyrawki. W stronie płd. wznosi się jeszcze wzgórze Margel do 608 m. a na granicy wsch. góra Bziany do 578 m. Przez wś idzie gościniec, wiodący z Birczy na Tyrawę wołoską do Sanoka i do Załuża, stacyi kol. galicyjsko-węgierskiej, oddalonej o 15 kil. na płd. zach. od Kuźminy. Własn. więk. ma roli orn. 575, łąk i ogr. 48, pastw. 23, lasu 1025 mr.; własn. mniej. roli orn. 811, łąk i ogr. 68, pastw. 57, lasu 50 mr. Według spisu z r. 1880 było 650 mk. w gminie, 85 na obsz. dwors. (prawie 560 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-kat. w Tyrawie wołoskiej, gr.-katol. w Leszczawej górnej. We wsi jest cerkiew drewniana i mała kaplica wymurowana kosztem Michała i Katarzyny Woźniaków, w której się niekiedy msza odprawia. *Lu. Dz.*

Kuźmina-Hrebla, wś, pow. humański, nad rz. Sinicą, o 2 w. poniżej wsi Siniey, ma 876 mk., 1869 dzies. ziemi, cerkiew drewnianą z r. 1845.

Kuźmińce, wś, pow. zasławski, i folw. należący do białogródeckiego klucza dóbr sławuckich.

Kuźmińce, wś nad rz. Lehliczem, wpadającą do rz. Dniepru pod Rzyszczowem, leży o w. 3 ku stronie północnej od wsi W. Prucki i o 4 w. od m. Rzyszczowa. Posiada ziemi majątkowej 1110 dzies., z której do 400 dz. odeszło ziemi wykupowej, liczy mk. prawosł. 720 i 10 katol.; należała do Hołowińskich, potem do Ignacego Konopackiego, dziś do gen. Birkina.

Kuźmińce 1.) wś, pow. mohylowski gub. podol., gm. Maryanówka, par. Bar, ma 94 dm., 630 mk., 976 dzies. ziemi włośc., 687 dzies. dworskiej. Cerkiew ma 47 dzies. ziemi, 1262 parafian. Własność dawniej Dzierżków, Komarów, dziś Podmaskina. 2.) **K.**, wś, pow. hajsyński, na gran. bracławskiego, gm. Kuna, par. Bracław, ma 204 dm., 872 mk, 1099 dzies. ziemi włośc. 2476 dzies. dworskiej (z Kosanówką i Sokulcem), należy do Konieckiej. Prócz tego jest kilka drobnych części: Malinowskich, Kowalczaka, Tomaszewicza i innych. Cerkiew p. w. św. Dymitra ma 78 dzies. ziemi i do 2000 parafian. *Dr. M.*

Kuźmińczyk, wś, pow. kamieniecki, okrąg polic. Lanckoroń, gm. Olchowiec, parafia katol. Kutkowce; o 2 w. od m. Husiatyna. Leży nad rzeką Zbruczem, która tu stanowi granicę; staw na rzeczce Muszka (Olchówka, Rudka), wpadającej do Zbrucza. Ziemi włośc. 600 dzies.; dwors. 900 dzies., gleba gliniasto-czarnoziemna. Cerkiew dawniej unicka, mieszkańcy prawie wszyscy wyznania greckiego, młyn wodny, cegielnia. K. został osiedlony i wydzielony z królewszczyzny Olchowiec w XVI wieku. Mapa wsi, do dziś dnia zachowana u właściciela, wskazuje, że w 1772 r. K. był własnością Prota Potockiego. Z tych też czasów stała tu statua św. Jana Nepomucena z herbem Potockich aż do r. 1863, w którym z wyższego rozkazu została przeniesioną do lasu w Olchowcu. Następnie za długi Prota zabrany K. dostał się Starzeńskim, od tych przeszedł do Jakubowicza, a od niego nabył go w r. 1803 Makowiecki. Potem już drogą spadku od Makowieckich przeszedł w r. 1854 do Czerwińskich, a następnie również drogą spadku do Schafnaglów, obecnych właścicieli. *K. Cz.*

Kuźminka, os. włośc., pow. opoczyński, gm. Machory, par. Żarnów. Od Opoczna 20 w., gruntu 60 mr.

Kuźminka, stac. dr. żel. mikołajewskiej w gub. twerskiej.

Kuźmino, st. p. w pow. horodeckim gub. witebskiej, między stacyami Newel i Horodek.

Kuźminowce, wś, pow. nowogródzki, nad rzeką Myszenką, ma cerkiew i osad 27. Stąd idą gościńce do miasteczek Mołczadzia (w słonimskiem), Poczepowa i Stołowicz. *Al. Jel.*

Kuźmińskie holendry, ob. *Kuźmy.*

Kuźmowa dolina, część wsi Gaje starobrodzkie, pow. brodzki.

Kuźmowszczyzna, wś pryw., pow. dzisieński, o 82 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 3 dm., 28 mk. (1866).

Kuźmy 1.) wś i folw., pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Dmosin, niedaleko źródeł Brzuszni, odl. od Łowicza w. 21. W 1879 r. dm. dwors. 10 i 4 włośc. Folw. ma obszaru 655 mr. (w tem nieuż. 120). Włościanie w 1881

r. mają 16 osad i 141 mr. W 1827 r. było tu 19 dm., 159 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. K. lit. A B E z nomenklaturą Michałów, od Płyćwi w. 7, rozległy mr. 610, grunta orne i ogr. mr. 482, łąk mr. 30, pastw. mr. 92, nieuż. i place mr. 6, bud. z drzewa 10. Wś K. lit. A B E osad 16, z grun. mr. 141. Folw. Kuźmy lit. C al. Rozdzielna, rozl. mr. 118, grunta orne i ogr. mr. 114, łąk mr. 3, nieuż. i place mr. 1, bud. z drzewa 9. 2.) K., wś i *Kuźmińskie holendry*, wś, obie nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. Swierze Górne, par. dla Kuźm w Maciejowicach (siedl. gub.) a dla Kuźmińskich Holendrów Swierze Górne. K. mają 14 dm., 171 mk. i 215 mr. obszaru. K.-Holendry zaś 13 dm., 101 mk. i 445 mr. ziemi włośc. *Br. Ch.*

Kuźmy 1.) wś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 12 w. od Szczuczyna, 9 dm., 92 mk. 2.) K. albo *Oniszki*, wś włośc., nad stawem, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 51, od Dziewieniszek 21, dm. 6, mk. kat. 82 (1866).

Kuźmy, niem. *Kutzmen*, wś, pow. łecki, na Mazurach pruskich, st. p. Clauszen, oddawna przez ludność polską zajęta, istniała już około r. 1574. Później mieszkali tu Arciszewscy.

Kuźmy, por. *Kusmen*, pow. pilkałowski.

Kuźmyszki, wś rząd. nad rz. Narocz, pow. święciański, 4 okr. adm., o 83 w. od Święcian, 6 dm., 51 mk., z tego 23 prawosł., 28 katol. (1866).

Kuźnia 1.) os. młyn., pow. nowomiński, ob. *Kuflew*. 2.) K., wś, os. i folw. nad Prosną, pow. kaliski, gm. i par. Chocz, odl. od Kalisza 25 w.; wś dm. 12, mk. 108; os. dm. 2, mk. 3; folw. dm. 2, mk. 3. W 1827 r. 11 dm., 141 mk. 3.) K., pow. olkuski, gm. Kroczyce, par. Irządze. 4.) K., wś i folw. donacyjny, pow. radomski, gm. Orońsk, par. Jastrząb (ob.), o 21 w. od Radomia, o 3 w. od st. Jastrząb. Ma 16 dm., 128 mk. Folw., 345 mr. rozl., z kilkudziesięciomorgowym sosnowym zagajnikiem i młynem cylindrowym na rzeczce Smiłówce, nadany r. t. Kruzemu Aleksandrowi roku 1869. Włościanie mają 329 mr. roli. Za rządów Zbigniewa Oleśnickiego, kardynała i bisk. krak., założona tu została fabryka żelaza, zwana „Lipienicka," na gruncie świeżo wykarczowanym, ze stawem i młynem na bezimiennej rzeczce przez pierwszego jej majstra Janischa. Pola i łąki naokoło wykarczowane (Długosz, Lib. benef.). Nazwisko K. powstało później po zwinięciu fabryki lipienickiej, gdyż wogóle lud kuźniami nazywa wszystkie fabryki żelazne. R. 1827 było tu 14 dm., 93 mk. 5.) K.-*Śmiłowska*, ob. *Orłów*, pow. radomski. 6.) K., os. górnicza, nad rz. Kamienną, pow. opatowski, gm. Częstocice, par. Ostrowiec, od Opatowa 16 w. Gruntu mr. 72. Dm. mur. 11, mk. 192. Był tu wielki piec, później tylko fryszerka. *Br. Ch.*

Kuźnia, ob. *Chrzanów*.

Kuźnia 1.) niem. *Trzebitschin*, folw. dóbr Wielkie Lasowice, pow. olesiński, i wś o pół mili od Szumiradu; 58 bud., 42 dm., 400 mk., 18 osad, 2 młyny, 356 mr. ziemi, fryszerka. 2.) K., młyn wodny w gm. Centawa, pow. wielkostrzelecki. 3.) K.-*Raciborska*, niem. *Ratiborer Hammer*, wś i dobra, pow. raciborski, nad Rudą, założona 1641 r. jako kuźnica żelazna zwana Segenberg, ma i dziś rozwinięte hamernie, walcownie, fryszerki, szczególniej w osadzie Hoffnungshütte. Ma też tu dominium zarząd leśnictw: Racibórz, Ruda, Sośniczowice, Zębowice, 97097 mr. rozległych. Jest szkoła i kościół, filia Markowic. Gmina ma 67 bud., 112 dm., 1072 mk., 87 osad, 1161 mr. ziemi, stacyą drogi żel. 4.) K.-*Nowa*, niem. *Colonie Hammer* al. *Neuhammer*, r. 1813 od powyższej oddzielona, ma dominialne fryszerki, gwoździarnie, 50 osadników wydzierżawiających grunta wsi K.-raciborskiej, 39 bud., 57 dm., 655 mk. 5.) K., por. *Kuźnica*. *F. S.*

Kuźniaki, wś, pow. kielecki, gm. Snochowice, par. Grzymałków. W 1827 r. 19 dm., 114 mk. Jest tu wielki piec, w którym w 1875 r. wytopiono 64,468 pudów surowcu. Pomiędzy K. a Kłucką wolą leży lesista wyniosłość zwana Pyrzową górą. Ob. *Janów*, 38. *Br. Ch.*

Kuźnica, nazwa osad powstałych przy zakładach żelaznych, liczniejszych o wiele dawniej niż obecnie, ponieważ przy niskiej wartości drzewa możebną była egzystencya fabryk na małą skalę urządzonych. Stąd dziś nazwa tylko świadczy o istnieniu zakładów w miejscach nie posiadających dziś warunków pomyślnej egzystencyi tego rodzaju przemysłu. Por. *Kuźnica* w W. Ks. Poznańskiem. *Br. Ch.*

Kuźnica, por. *Kuźnia*, *Kuźniczka*, *Kuśnio*.

Kuźnica 1.) kol. nad strum. Strugą, pow. kaliski, gm. Ceków, par. Prażuchy, odl. od Kalisza w. 15; ma dm. 34, mk. 287. 2.) K. *Janiszewska*, kol. nad rz. t. n., pow. kolski, gm. Koźmin, par. Janiszew, odl. od Koła w. 14. Ma dm. 20, mk. 146. W 1827 r. 3 dm., 16 mk. Por. *Janiszew*. 3.) K. *Koźmińska*, kol. nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. Koźmin, par. Dobrów, odległa od Koła w. 12. Ma dm. 18, mk. 117. 4.) K., folw., pow. wieluński, gm. i par. Rudniki, odl. od Wielunia w. 20; dm. 2, mk. 13. Należy do dóbr Rudniki; istniała tu niegdyś fryszerka i wielki piec. 5.) K., młyn nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. Rudniki, par. Żytniów, odl. od Wielunia w. 26; dm. 1, mk. 10. 6.) K., nad rz. Pisą al. Ochlą, wś i os., pow. wieluński. gm. Skrzynno, par. Rudlice, odl. od Wielunia w. 16; wś dm. 7, mk. 75; os. młyn. dm. 1, mk. 10; 203 mr. rozl. 7.) K., wś i os. leśna nad strum. b. n., pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Osyaków, odl od Wielunia 21 w.; wś dm. 30, mk. 190; os. leśna dm. 1,

mk. 4. 8.) K. *Grabowska*, nad rz. Łużycą, kol., folw., pow. wieluński, gm. Kuźnica Grabowska, par. Kraszewice (ob.), odl. od Wielunia w. 40; kol, ma dm. 75, mk. 633; folw. dm. 12, mk. 90. W 1827 r. 24 dm., 220 mk. Obszar dóbr wynosi obecnie 10716 mr., w tem 9438 mr. lasu. Właściciel Jakób Engelman. Według Towarz. Kred. Ziems, dobra K. Grabowska miały w r. 1830 rozległości około 40000 mr. i były własnością Anny Elżbiety z książąt Radziwiłłów hr. Raczyńskiej. Należały tu wsie: K. Grabowska osad 68, gruntu mr. 1156; Kraszewice os. 108, grun. mr. 2174; Mielcuchy os. 64, grun. mr. 1360; Czajków os. 67, grun. mr. 1459; Stolarnia os. 16, grun. mr. 141; Helena os. 61, grun. mr. 1155; Pałaty os. 6, grun. mr. 106; Klon os. 38, grun. mr. 1152. Salamony os. 41, grun. mr. 770; Muchy os. 27, grun. mr. 739; Głuszyna os. 39, grun. mr. 963. Gmina K. Grabowska należy do sądu gm. I-go okr. w Węglowicach, ma obszaru 21612 mr. i 4306 mk.; urząd gminny w Kuźnicy i st. poczt. w Lututowie. W skład gminy wchodzą: K. Grabowska, Jeziorki, Jelenie, Czajków, Klon, Dziwińskie, Kosmała, Głuszyna, Muchy, Mielczuchy, Salamony, Bolszyn czyli Bolki, Niedźwiadek, Michałów, Kędzie, Łużki. 9.) K, *Strobińska*, nad strum. Wężnicą, wś i folw., pow. wieluński, gm. Konopnica, par. Osyaków, odl. od Wielunia 21 w.; wś ma dm. 12, mk. 67, os. 52, mr. 248; folw. dm. 4, mk. 4 a mr. rozl. 432. Folw. 1860 r. oddzielony od dóbr Strobin. 10.) K., os., pow. sieradzki, gm. Majaczewice, o 16 w. od Sieradza. Ma 5 mk. kat., 25 mr. rozl., w tem 7 mr. łąk. 11.) K., os. leśna, pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa, odl. od Sieradza 27 w.; ma 3 mk. 12.) K. *Błońska*, wś, folw., młyn i karcz., pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa; odl. od Sieradza w. 30. Wś ma dm. 35, mk. 800; karcz. dm. 1, mk. 6. Folw. stanowi majorat. W 1827 r. wś rząd. 22 dm., 191 mk. 13.) K. *Zagrzebska*, wś, folw., młyn, karcz., pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa; odl. od Sieradza 30 w. K. wraz z majoratem Kuźniczką, kol. Klonówką (ob.) i pustk. Lary, Urbany, Czekaje, Zgórniaki, Piła, ma dm. 43, mk. 250; młyn dm. 1, mk. 4; karcz. dom 1, mk. 2. K. folw. wraz z folw. Górką Klonowską (ob.) ma dm. 15, mk. 118. W 1827 r. wś rząd. 17 dm., 137 mk. 14.) K., kol., pow. koniński, gm. Wysokie, par. Kramsk. Leży na wschód od Konina o 16 w., od rz. Warty w. 2½, powierzchni ma 274 mr., mk. 155; grunt piaszczysty, podlega zalewom rz. Warty. Mieszkańcy oprócz rolnictwa trudnią się spławem drzewa na tratwach; przez grunta tej kolonii przepływa rz. Wiercica, długa w. 8, wpadająca do rz. Warty. K. do r. 1828 należała do dóbr Wysokie, właścicielem których był hr. Mielżyński pisarz koronny; w r. 1855 rozkolonizowana. 15.) K., os. nad rz. Grabówką, pow. piotrkowski, gm. Bujny, par. Kociszew. Ma 6 dm., 56 mk., 200 mr. ziemi włościań. 16.) K. *Kociszewska*, os. młyn. nad rz. Grabią, pow. piotrkowski, gm. Bujny. Ma 1 dom, 9 mk., 44 mr. obszaru. Należy do dóbr Kociszew (ob.). 17.) K. *Kaszewska*, wś i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Kaszewice (ob.). Istniał tu wielki piec, założony za rządu pruskiego. Obecnie wś liczy 20 dm., 64 mk., 184 mr. (142 ornej); os. karcz. 1 dom, 3 mk., 1 mr. 18.) K. *Lubiecka*, wś i os. młyn. nad strum. t. n., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno (Łaski, Lib. ben. I, 462). Wś ma 13 dm., 130 mk., 84 mr. ziemi włość.; os. młyn. 2 dm., 8 mr., należy do dóbr Lubiec. 19.) K. *Widzowska*, folw., pow. piotrkowski, par. Kruszyna, rozl. mr. 240; r. 1877 oddzielona od dóbr Widzów. 20.) K., wś nad rz. Nieciecz, pow. łaski, gm. Dąbrowa Rusiecka, par. Rusiec. Ma 34 dm., 226 mk., 327 mr. ziemi włośc. Łaski Lib. ben. I, 464, wymienia ją w parafii Restarzew. 21.) K., wś, fabr. żel. i os. karcz., pow. nowo-radomski, gm. Brzeźnica; leży na prawo od drogi z Brzeźnicy do Częstochowy; ma 17 dm., 95 mk., 468 mr. obszaru. Jest tu zakład żelazny zatrudniający 16 robotników i produkujący za 40,000 rs. rocznie; do zakładu należy 75 mr.; os. karcz. 1 dm. i 6 mr. 22.) K., wś nad strugą Dygudaj, pow. nowo-radomski, gm. i par. Sulmierzyce; ma 17 dm., 159 mk., ziemi włośc. 347 mr. 23.) K., wś, pow. noworadomski, gm. Gosławice, par. Dmenin; ma 17 dm., 83 mk., 192 mr. ziemi włośc. 24.) K., wś nad rz. Wiercicą, pow. nowo-radomski, gm. Garnek, par. Kłomnice; ma 25 dm., 200 mk., 226 mr. obszaru ziemi włośc.; os. karcz. 1 dm., 2 mr. 25.) K., folw., pow. noworadomski, gm. Konary, par. Pławno; ma 3 dm., 19 mk., 240 mr. obszaru. 26.) K., folw., pow. częstochowski, gm. Kamyk, par. Kłobuck. Posiada młyn wodny, 2 dm., 6 mk., 30 mr. Por. *Kamyk*. 27.) K. *Kiedrzyńska*, wś i folw. nad rz. Trzopką, pow. częstochowski, gm. Kamyk (ob.), par. Biała, o 11 w. na płn. od Częstochowy, posiada młyn wodny i szkołę początkową. W 1827 r. było tu 15 dm., 110 mk.; obecnie 35 dm., 268 mk., 856 mr. obszaru ziemi włośc. 28.) K. *Maryanowa*, wś, fol. i młyn, nad strumieniem, pow. częstochowski, gm. Dzbów, par. Częstochowa, o 5 w. na płd. Częstochowy. Wś ma 17 dm., 133 mk., 24 os., 160 mr. ziemi włośc.; folw. 2 dm., 22 mk., 532 mr. (194 mr. ornej); os. młyn. 1 dm., 9 mk., 6 mr. W 1827 r. było tu 16 dm., 133 mk. 29.) K. *Nowa*, wś i folw. nad rz. Liswartą, pow. częstochowski, gm. i par. Przystajń; wś ma 28 dm., 172 mk.; folw. 4 dm. Według Tow. Kred. Ziems. dobra K. Nowa składają się z folwarków i wsi K. Nowa i Podłęże, rozległość wynosi mr. 822: folw. K.

Nowa grunta orne i ogrody mr. 324, łąk mr. 49, pastwisk mr. 99, lasu mr. 31, nieużytki i place mr. 22, razem mr. 527, bud. mur. 2, z drzewa 8; folw. Podłęże grunta orne i ogrody mr. 147, łąk mr. 33, pastwisk mr. 53, lasu mr. 51, nieużytki i place mr. 11, razem mr. 295, bud. z drzewa 10; płodozmian na folwarkach 5 i 9-polowy. W Podłężu jest przykomórek graniczny. Wś K. Nowa osad 18, z gruntem mr. 228; wś Podłęże os. 25, z grun. mr. 322. 30.) **K.** *Stara*, wś i folw., nad rz. Pankówką, pow. częstochowski, gm. i par Przystajń; leży na lewo od drogi z Panek do Krzepic. Wś ma 21 dm., 24 os., 314 mk., 250 mr. Folw. 8 dm., 30 mk., 353 mr. Jest tu wielki piec, który w 1875 wydał 60,000 pud. surowcu. 31.) **K.**, os. nad rz. Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Górnicza; ma 5 dm., 57 mk., 69 mr. obszaru. Por. *Kielce* (IV, 30). 32.) **K.** *Błędowska*, wś i folw. nad rz. Białą Przemszą, pow. będziński, gm. Łosień, par. Niegowonice, o 9 w. od Łaz. Wś ma 49 dm., 488 mk., 656 mr. (296 mr. ornej); folw 5 dm., 9 mk., 1830 mr. (300 mr. ornej). W 1827 r. 13 dm., 115 mk. Miejscowość ta już zamieszczoną była jako Błędowska. Kuźnica; podajemy ją powtórnie dla zamieszczenia świeżych cyfr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. K. Błędowska rozległy mr. 2355: grunta orne i ogrody mr. 297, łąk mr. 189, pastwisk mr. 198, lasu mr. 877, nieużytki i place mr. 794, bud. z drzewa 15, młyn wodny, pokłady torfu. Wś K. Błędowska os. 43, z grun. mr. 505; wś Górki os. 6, z grun. mr. 89. 33.) **K.** *Bory* al. *Stara*, kol., pow. będziński, gm. Choroń, par. Siewierz; ma 8 dm., 59 mk., 79 mr. obszaru. 34.) **K.** *Stara*, dwie wsie i folw., nad rz. Wartą, pow. będziński, gm. Choroń, par. Koziegłówki; leży na lewo od drogi z Koziegłów do Żarek. Wś I-sza ma 30 dm., 168 mk., 294 mr.; wś II-ga 19 dm., 178 mk., 131 mr.; folw. 4 dm., 15 mk., 413 mr., majorat gen. Sobolewa. Por. *Koziegłówki*. 35.) **K.** *Masłońska*, wś, os. młyn. i os. leśna, pow. będziński, gm. Rokitno Szlacheckie, par. Wojkowice. Wś ma 15 dm., 96 mk., 150 mr. ziemi włośc.; młyn 1 dm., 2 mk., 6 mr.; os. leśna 1 dm., 5 mk., 4 mr. 36.) **K.** *Piwońska* al. *Łysa Góra*, os. leś., pow. będziński, gm. Sulików; ma 30 mr. obszaru. 37.) **K.** *Sulikowska*, wś nad rz. Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Sulików, par. Siewierz. Wś ma 23 dm., 217 mk., 450 mr.; os. leś. 1 dm., 22 mr., należy do olsztyńskiego leśnictwa rząd. 38.) **K.** *Świętojańska*, wś nad rz. Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Sulików, par. Siewierz; ma 10 dm., 76 mk., 10 mr. 39.) **K.**, por. *Korczyn* (IV, 396), pow. kielecki. 40.) **K.**, pow. włoszczowski, gm. i par. Oleszno. 41.) **K.**, nad rz. Pilicą, pow. włoszczowski, gm. i par. Irządze. 42.) **K.** *Jeleniewska* (?), pow. włoszczowski; fabryka żelaza i wyrobów żelaznych, działająca siłą trzech wodnych kół, otrzymuje surowiec z zakładów w Końskich, wyrabia żelazo kute i lemiesze, które zbywa do Warszawy, Piotrkowa i Częstochowy. 43.) **K.** *Grodziska*, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Chrząstów. W 1827 r. wś rząd. nosi nazwę K. Rudnicka, ma 39 dm., 197 mk. Por. *Chrząstów*. 44.) **K.**, wś, pow. konecki, gm. i par. Borkowice, od Końskich 16 w., gruntu mr. 181, domów drew. 22, mur. 2, mk. 247. Huta żelazna zatrudniająca 16 robotników i produkująca za 20,000 rs. rocznie. 45.) **K.**, os., pow. węgrowski, gm. Sinołęka, parafia Grębków; ma 1 dom, 1 mr. ziemi. *Br. Ch.*

Kuźnica, mko, pow. sokólski, nad Łosośną, w pięknem położeniu, o 22 w. od Grodna, o 216 od Warszawy, o 15 od Sokółki. Dawniej był tu klasztor bazylianów, założony przez możny dom Maciutów, którzy klasztorowi nadali i dobra K., rezerwując w nadaniu, że, w razie upadku klasztoru, dobra wrócą do rodziny. To nie nastąpiło, włościanom dobra K rozdano. Na miejscu klasztoru stoi dziś cerkiew prawosławna. Drugi kościół katol., założony przez Zygmunta I w 1545, wzniesiony był z drzewa modrzewiowego. R. 1860 miejscowy proboszcz ks. Pisanko wymurował tu przy spółudziale parafian piękny kościół; parafia ma dusz 4200. Jest też tu st. dr. żel. petersb.-warsz., na przestrzeni Białystok-Wilno, między Sokółką a Grodnem, o 24 w. od Grodna. Domów 191, mk. 1083 t. j. 445 katol., 438 izr., 38 prawosł. Zarząd polic. (stan) dla 4-ch gmin wiejskich i zarząd gm. kruglańskiej. Cerkiew, 3 dm. modl. Handel bardzo nieznaczny: 10 sklepów. W okolicy poławiają się pstrągi. Otrzymała K. prawo miejskie od królowej Bony 1546 r.; r. 1588 zaliczała się do dóbr stołowych królewskich. W XVIII w. była w posiadaniu Tyzenhauza, 1796—1808 koronne miasto pruskie. Por. *Grodno* (II, 831).

Kuźnica 1.) *Bobrowska*, wś nad Prosną, pow. ostrzeszowski, par. Doruchów (ob.), st. p. Grabów, należała niegdyś do Bobrownik, później w drodze działów odseparowana, stanowiła przez czas dłuższy własność Wiewiórowskich, dziś zaś jest w ręku niemieckiem. Wś i gm. mają dwie miejsc.: a) K. Borowska, wś; b) Marczykowskie pustkowie; 24 dm., 217 mk.; 25 ewang., 191 katol., 1 żyd; 50 analf. Tel. w Grabowie o 5 kil.; st. kol. żel. Ostrzeszów o 15 kil.. Dom. i gm. mają 2027 mr. rozl.; 3 miejsc.: a) K. Borowska, dom.; b) Marczykowskie folw.; c) Jagiela, karczma; 14 dm., 117 mk.; 8 ewang., 104 katol., 5 żyd.; 45 analf. 2.) **K.** *Myślniewska*, wś, pow. ostrzeszowski, 53 dm., 523 mk.; 356 ewang., 161 katol., 6 żyd.; 136 analf. Poczta i tel. w Kobylej Górze o 3 kil.; st. kol. żel. Ostrzeszów o 12 kil. 3.) **K.**

Skakawa, wś, pow. ostrzeszowski, 64 dm., 414 mk.; 43 ewang., 368 katol., 3 żyd.; 109 analf. Najbliższa poczta, tel. i st. kol. żel. w Podzamczu. 4.) **K.** *Słupska*, wś, pow. ostrzeszowski, 23 dm., 202 mk.; 3 ewang., 199 katol.; 62 analf. 5.) **K.** *Słupska*, folw. tamże; razem ze Słupią ma 11 dm., 168 mk.; należy do dom. i gm. Słupi. 6.) **K.** *Stara*, wś, pow. ostrzeszowski, 25 dm., 291 mk.; 88 ewang., 195 katol., 8 żyd.; 108 analf. Poczta w Doruchowie o 2 kil.; st. kol. żel. i tel. w Ostrzeszowie o 9 kil. 7.) **K.** *Stara*, folw. tamże, 1461 mr. rozl. z Gruszkowem, ma 2 dm., 50 mk.; należy do gm. i dom. Doruchowa. 8.) **K.** *Trzcińska*, wś i gm., pow. ostrzeszowski, dwie miejsc.: a) K. Trzcińska, wś; b) Piła, młyn; 29 dm., 209 mk.; 13 ewang., 196 katol.; 39 analf. Najbliższa poczta w Trzcinicy, st. kol. żel. i tel. Łąka, cokolwiek dalsza st. kol. żel. Kępno. Nazwy powyższych miejscowości naprowadzają na przypuszczenie, że w okolicy znajdowała się ruda żelazna, którą przerabiano na różne narzędzia, i w istocie na różnych cmentarzyskach powiatu ostrzeszowskiego, które dyrektor Schwartz zbadał, urny obłożone i przykryte są rudą żelazną, ażeby wiatr, zdmuchnąwszy lekki piasek z ponad urn, nie odsłonił takowych wraz z popiołami. W rozmaitych miejscach odkryto, np. pod Podzamczem, całe góry rudy, i obok doły, ze śladami ognia, mające 5 stóp średnicy, 5 stóp głębokości; spodem wyłożone twardą, mocno ubitą masą, dokoła kamieniami polnemi obstawione. Doły te podobne są do pierwotnych piecy do przetapiania żelaza, używanych teraz jeszcze przez nieucywilizowane ludy azyatyckie i afrykańskie. W okolicy K. znajduje się ich dość znaczna liczba. W nowszych czasach surowiec żelazny, który się w tych okolicach w wielkich ilościach znajduje, posyła się do hut żelaznych górno-szląskich, gdzie przez wydobycie gorąca silnego, jakiego dawniej nie znano, z surowca tego jeszcze się wytwarza żelazo. Dawniej odrzucano go, nie umiejąc spożytkować. Cały powiat ostrzeszowski bogaty jest w rudę żelazną, która w większych pokładach mianowicie ciągnie się wzdłuż Prosny i jej pobocznych, aż do Szląska, do pow. kluczborskiego; dość często natrafia się na większe bryły, których używano częstokroć do budowli kościołów, a w najnowszych czasach jeszcze do stodół. Ponieważ pomiędzy rudą żelazną w różnych miejscach wydobyto srebrne monety rzymskie, dowodem to niezbitym, że topiono żelazo w tych stronach za czasów bardzo dawnych pogańskich. Nazwy; Kuźnic, Rudniczyska i t. p. potwierdzają dawne tradycye o eksploatacyi żelaza. *M. St.*

Kuźnica 1.) inaczej *Załęże* (ob.), pow. bytomski. 2.) **K.** in. *Szum* (ob.), pow. olesiński. 3.) **K.** (według Knie nazwy wsi: Hüttendorf (?), pow. wielkostrzelecki; Hammer pow. toszecko-gliwicki i w tymże powiecie Zainhammer, nareszcie młyna do wsi Ruda). 3.) **K.**, niem. *Kenchen-Hammer*, wś, pow. sycowski, parafia ewang. Międzybór. 5.) *K.*, niem. *Hammer*, folw. do wsi Dąbrowa (ob.), pow. namysłowski. 6.) **K.**, niem. *Hammer*, folw. do wsi Eckersdorf, tamże. 7.) **K.** *Czeszyńska*, niem. *Tscheschen-Hammer*, wś, pow. sycowski, par. Gościce. Do niej należy os. Smolak. 8.) **K.** *Gościcka*, niem. *Goschütz-Hammer*, wś tamże, z osadą Skornia. 9.) **K.**, por. *Hammer*. 10.) **K.** *Katowska*, niem. *Alt-Hammer*, wś, pow. brzeski na Szląsku, par. Karlsmarkt. 11.) **K.** *Borecka*, niem. *Eisenhammer*, wś, pow. olesiński, par. Oleszno, 28 bud., 33 dm., 181 mk., 14 osad, 241 mr. ziemi. Należą do niej attynencye: Kostorz, Bór i Neuhaeuser. Folw. K. Borecka należy do dóbr W. Borek. 12.) **K.** *Boguczycka*, ob. *Katowice*. 13.) **K.**, niem. *Kunzendorf*, kol., pow. bytomski, par. Bielszowice; 24 bud., 31 dm., 293 mk., 37 osad, 199 mr. ziemi. *F. S.*

Kuźnica, rz., dopływ Ilii.

Kuźnice 1.) wś i folw., pow. włocławski, gm. i par. Smiłowice. Dobra K. mają: 471 mr. obszaru. W 1827 r. 15 dm., 120 mk. Rozległość folw. wynosi mr. 455: grunta orne i ogr. mr. 415, łąk mr. 14, pastwisk mr. 5, nieużytki i place mr. 22, bud. z drzewa 9, płodozmian 9-polowy, młyn wodny. Wś Kuźnice os. 28, z gruntem mr. 169. 2.) **K.** *Drzewickie*, folw. nad rzeką Drzewiczką, pow. opoczyński, gm. Krzczonów, par. Drzewica, odl. od Opoczna 16 w. Jest tu 9 dm., 88 mk., 204 mr. obszaru. Huta żelazna zajmująca 29 robotników i produkująca za 49,139 rs. rocznie. *Br. Ch.*

Kuźnice zakopiańskie, także *Hamrami* lub *Hamernią* zwane, przysiołek wsi Zakopanego, w pow. nowotarskim, pół mili od kościoła zakopiańskiego odległy, w dolinie pot. Bystrego, w krainie Regli, a zwłaszcza między lesistą Krokwią (od zach.), a skałami najeżonym Nosalem (od wsch.). Wznosi się 988 m. npm. (szt. gen.). K. te istniały już za czasów Augusta II r. 1701. Ostatni starosta nowotarski, Franciszek Richter, podstoli krakowski, przypisywał sobie założenie hut przed r. 1773 kosztem do 50,000 florenów. Podał on prośbę do cesarza Józefa II d. 4 stycznia 1773 r., aby synowi jego zatwierdzono posiadanie hut, oraz aby mu wolno było używać lasów tatrzańskich na potrzebę hut. Cesarz nie przychylił się do jego prośby; lasów wyrąbywać nie zezwolił, a drzewa tylko tyle używać mu było wolno, ile do opalenia mieszkania potrzebował na czas piastowania godności starosty. Przyznać mu atoli należy, że urządzeniem fabryk i kuźni żelaza w Tatrach podniósł przemysł zaniedbany tych okolic tak dalece, że w końcu przynosiły 17,000 złp. zysku skarbowi (ob. Herbarz

mały lwowski). W r. 1800 huty tutejsze wraz z kopalniami wydzierżawił Reichsdorfer, c. k. wielicki rządca magazynowy, i miał je do roku 1804. W tym czasie powstały dwie fryszerki w Kościeliskach i znaleziono rudę w Miętusiej. Dotąd bowiem brano rudę z Magóry i Małej Łąki, a za czasów polskich z Huciska. Następnie przeszedł zakład w posiadanie Ernesta Blutowskiego i Gotlieba Langa, którzy w r. 1807 sprzedali go Janowi Homolaczowi. Po nim odziedziczył syn jego Emanuel Homolacz, który w r. 1824 nabył część ststwa nowotarskiego wraz z lasami. Umarł 1830 r. Syn jego Edward z końcem r. 1868 sprzedał Zakopane wraz z K. pruskiemu obywatelowi p. Ludwikowi Eichbornowi, który do dnia dzisiejszego ma je w posiadaniu. Jest tu walcownia, piec do wytapiania rudy i 4 młoty poruszane wodą. Oprócz tego papiernia i tracz. Zasługuje tu na uwagę piękny dwór, w którego ogrodzie znajduje się żelazne popiersie arcyksięcia Franciszka Karola. Model drewniany do tego popiersia robił góral z Gliczarowa przy Poroninie, Wawrzyniec Kułak, według małego kilka cali wysokiego popiersia porcelanowego. W r. 1875 stanął tutaj zakład wodoleczniczy staraniem ś. p. dra Ganczarskiego. Atoli ten zakład hydropatyczny nie mógł się rozwinąć. (Czyt o nim w art. Br. Gustawicza: Kilka wspomnień z Tatr w „Wędrowcu", 1879, t. 6, str. 183). *Br. G.*

Kuźnicisko. Tak się zowie, według Knie, folw. do Dzierzna dolnego i młyn wodny do Schalschy, pow. toszecko-gliwicki.

Kuźniczka 1.) folw., pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa, odl. od Sieradza 29 w. Należy do majoratu Kuźnica zagrzebska. 2.) **K.**, folw., pow. wieluński, gm. i par. Praszka, odl. od Wielunia w. 18, dm. 2, mk. 24. 3.) **K.**, kol., folw. i młyn, nad rz. Lizwartą, pow. częstochowski, gm. Kuźniczka, par. Krzepice, o 30 w. na płn. od Częstochowy przy szosie do Wielunia. Jest tu urząd gminny. Kol. ma 53 dm., 437 mk., 616 mr. ziemi włośc., folw. 1 dm., 18 mk., 280 mr., os. młyn. 1 dm., 12 mk., 1 mr. i os. karcz. 1 dm., 5 mk., 2 mr. rządowe. Por. *Krzepice*. Gmina K. należy do sądu gm. okr. I w os. Krzepice, gdzie i st. poczt., ma obszaru 9863 mr. i 4308 mk., t. j. 2023 męż., 2285 kob. (1880 r.). 4.) **K.**-*lutrowska*, pustk., pow. częstochowski, gm. Kuźniczka, 9 mr. ziemi włośc. 5.) **K.**-*Nowa*, kol. i folw. nad rz. Białą Przemszą, pow. będziński, gm. Łosień, par. Bolesław. Leży na lewo od drogi bitej z Dąbrowy górniczej do Olkusza; kol. 9 dm., 65 mk., 171 mr., folw. 1 dm., 9 mk., 126 mr.; majorat gen. Szulmana. 6.) **K.**, os. młyn., pow. kielecki, gm. Piekoszów, par. Strawczyn. *Br. Ch.*

Kuźniczka 1.) niem. *Kuschnitzka*, wś i dobra, pow. kozielski, o 5 kil. na płn.-wschód od Koźla, nad Kłodnicą i przy drodze żel. kozielsko-wielkostrzeleckiej, par. Sławęcice; 20 bud., 23 dm., 217 mk. Wś ma 17 osad, 74 mr. rozl.; dobra należą do Żabińca. 2.) **K.**, osada hutnicza koło Zandowic, pow. wielkostrzelecki. 3.) **K.**, niem. *Kusnitzka*, wysoki piec w gm. Polskawieś, pow. toszecko-gliwicki. *F. S.*

Kuźniczka, rzeczka, bierze początek pod wsią Odrowążek, w pow. kieleckim, gm. Samsonów, płynie przez wsie Nowki, Zbrojów, Jarlin i przebiegłszy siedm wiorst wpada pod Gilowem do Kamienny z praw. brzegu.

Kuźnie, mały przys. śród lasu nad pot. Chechłą w płd. stronie Chrzanowa.

Kuźnieck, miasto pow. w gub. saratowskiej, nad rz. Trujewą, 1377 w. od Petersburga a 422 od miasta gubernialnego odległe; 15825 mk., st. pocz.

Kuźnieczycha, st. p. w pow. warnawińskim gub. kostromskiej, w punkcie rozszczepienia się dróg z Makaryewa do Warnawina i Wietługi.

Kuźniery, część Bartatowa, pow. grodecki.

Kuźniki, wś włośc., pow. lipnowski, gm. Mazowsze, par. Łążyń, odl. o 25 w. od Lipna, ma 23 dm., 155 mk., 319 mr. gruntu. Jest tu szkoła początkowa.

Kuźniki, niem. *Falkenhein*, folw., pow. ostrzeszowski, 909 mr. rozl., 3 dm., 34 mk.; należy do gm. Olszyna. St. pocz. i kol. żel. Ostrzeszów o 4 kil.

Kuźnirze, polana z zabudowaniami na południowym stoku góry Kiczerki (798 m.) w obrębie gminy Szarzego, w pow. żywieckim. *Br. G.*

Kuznocin 1.) wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Kozłów biskupi, par. Sochaczew. Młyn parowy, do 100 czetwerti zboża dziennie mogący przerabiać, założył tu 1864 r. Wiktor Maringe; skąd nazwa młyna Marężów. W 1827 r. wś rząd., 11 dm., 98 mk. Folw. K. (z wsią K. i Rozlazłów) rozl. mr. 450, grunta orne i ogr. mr. 330, łąk mr. 15, pastw. mr. 51, lasu mr. 15, nieuż. i place mr. 38, bud. z drzewa 21; płodozmian 9-polowy, pokłady torfu. Rzeka Bzura przepływa granicą południową. Wś K. osad 3, z grun. mr. 20; wś Rozlazłów osad 5, z grun. mr. 197. 2.) **K.**, kol., os. młyn. i os. karcz., nad rz. Moszczanką, pow. piotrkowski, gm. Bogusławice, par. Wolbórz (Łaski, Lib. ben. II, 175; Kod. dypl. polski II, 85, 100). *Br. Ch.*

Kuzowka, kol. do wsi Łęki, pow. kozielski.

Kuzowo, wś w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Kuzy, wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol, odl. 12 w. od Maryam-

pola, ma 18 dm., 132 mk. W 1827 r. 6 dm., 97 mk.

Kuzyki 1.) część Baszni górnej, pow. cieszanowski. 2.) **K.**. część Szkła, pow. jaworowski. 3.) **K.**, część Radruża, pow. Rawa-Ruska.

Kvacsan (węg.), ob. *Kwaczany*.

Kwacicy, niem. *Quatitz*, wś przeważnie serbska, na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W r. 1880 ludności w ogóle 376, w r. 1875 Serbów było 279. Pamiętna głośnym, wieloletnim procesem. W r. 1661 gmina tej wsi kupiła rycerską posiadłość od Wiganda v. Lützelburg za 4000 talarów. Przeciw nabyciu protestował stan rycerski górnych Łużyc, sukcesorowie sprzedawcy wystąpili również z procesem. Gmina broniła się, wybrawszy sobie za protektora kapitułę św. Piotra w Budyszynie. Blisko sto lat ciągnął się proces, ukończony nareszcie w r. 1759 deklaracyą zeznaną na korzyść gminy przez hrabinę v. Reddern, właścicielkę Delniej Horki, z którą Kwacicy tworzyły niegdyś jednę posiadłość. *A. J. P.*

Kwaczała (z *Siemotą*, *Kamionką* i *Włosieniem*), wś w pow. chrzanowskim, przy gościńcu z Krakowa do granicy szląskiej i Oświęcima, w równinach podszytych lasami. Ta wś ma szkołę ludową dwuklasową, należy do parafii w Babicach rzym.-katol. i liczy 1669 mk. rzym.-katol. Pos. więk. Jul. Patelskiej ma obszaru 232 mr. roli i 411 mr. lasu; pos. mniej. 1198 mr. roli, 129 mr. łąk i ogr. i 385 mr. pastw. Ludność wsi dzierżawi grunta większej posiadłości i trudni się obok rolnictwa koszykarstwem, garncarstwem i wyrobem kapeluszy słomkowych. Ta wś graniczy na wschód z Alwernią, na płn. z Regulicami, na zach. z Babicami, a na płd. z Rozkochowem. Tu w ostatnich czasach odkryto ciekawe cmentarzysko, które Kirkor i Kopernicki zbadali. Czyt. „Kłosy“ (XIX, str. 110, 120). *Mac.*

Kwaczałka, rzeczka, poczyna się niestałym strumieniem między wzgórzami wsi Kwaczały, w pow. chrzanowskim, płynie od płn. ku płd. Przerzyna w obrębie tej wsi gościniec krakowski, gdzie tworzy koryto suche, 6 m. szer. a 1 m. głębokie; poczem przechodzi na łąki kwaczalskie, gdzie strumień ten dochodzi do 2 i pół m. szer. z brzegami przeszło metr wysokimi. Przeszedłszy na obszar gminy Rozkochowa, tworzy koryto 3 m. głębokie i opłynąwszy wś Rozkochów, wpada do Wisły naprzeciw wsi Smolic. Długość biegu 5 kil. Należy do rzek deszczowych i wzbiera nagle po ulewach, topiąc południową część wsi Kwaczały. Czyt. Marczykiewicza: „Hidrografia miasta Krakowa i jego okręgu,“ Kraków, 1847, str. 54. *Br. G.*

Kwaczań, węg. *Kvacsany*, wś w hr. szarys-kiem (Węg.), kościół filial. gr.-katol., obszerne lasy, łąki, 218 mk. *H. M.*

Kwaczani, *Kaweczani*, węg. *Kavecsany*, *Kavocsan*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół katol. paraf., obszerne lasy, wapienniki, 842 mieszk. *H. M.*

Kwaczany, węg. *Kvacsàn*, wś słowacka w hr. liptowskiem (Węgry), nad rz. Kwaczanką, w dorzeczu Wagu, w dystrykcie średnioliptowskim, u południowych stóp Tatr liptowsko-orawskich; w miejscu znajduje się starożytny kościół parafialny łaciński p. w. św. Katarzyny. Rok wzniesienia jego niewiadomy. Metryki sięgają roku 1698. W samej parafii jest dusz rzym.-katol. 469, protest. 5, nieun. 68, żydów 10, razem 543. Do tej parafii należy wś Dłuhałuka, w której dusz rzym.-katol. jest 179, prot. 13, żydów 25. Razem cała parafia kwaczańska liczy 760 dusz (1878 r.). Protestanci należą do par. ewang. w Sielnicy. St. p. w Sielnicy. *Br. G.*

Kwaczanka, rzeka podgórska, w hr. liptowskiem (Węgry), zowiąca się w górnym biegu Huciańskim potokiem, wypływa z Tatr zachodnich, w dziale Hal liptowsko-orawskich, na północnym ich stoku, niedaleko granicy między Orawą a Liptowem, na zachód liptowskiej wsi, Hutami zwanej. Tu od tej wsi zowie się Huciańskim potokiem. Płynie łukiem na południowy zachód przez wieś Huty. Tuż za wsią zwraca się na południe i przechodzi w piękny, górski wąwóz, przecinający na poprzek Hale liptowsko-orawskie. Od wschodu nad tym wąwozem wznoszą się szczyty tych hal, t. j. Zawory i Ostry wierch (1125 m.), a od zachodu szczyty bezimienne 1079 m. i 1208 m. Opuściwszy ten wąwóz, wypływa na obszar wsi Kwaczan, którą przepływa. Płynąc w kierunku południowym, zrasza wsi liptowskie, jak Dłuhałukę, Bernice, Sielnicę, Nieżytowce, poniżej których, przerżnąwszy drogę kolei bogumińsko-koszyckiej, uchodzi z praw. brzegu do Wagu, naprzeciwko Dechtar niżnich. Długość biegu wynosi 17 kil. Przyjmuje liczne potoki górskie, a mianowicie z praw. brzegu Świniarski potok, Borowy jarek i Proseczankę; z lew. brzegu Suchy potok. Spad wód podają następujące liczby: około 1100 m. (źródła); 789 m. (kościół w Hutach); 743 m. (karczma huciańska przy wejściu do wąwozu); 675 m. (wąwóz u stóp Ostrego wierchu); 611 m. (Dłuhałuka); 541 m. (karczma Jarkowiec); 540 m. (ujście). Pędzi młyny przy ujściu Borowego jarku, w Kwaczanach, w Bernicach i w Nieżytowcach. *Br. G.*

Kwacze 1.) wś pryw., pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. adm., gm. Lipniszki, 24 dm., 144 mk. katol. 2.) **K.**, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 58,

od Dziewieniszek w. 30, dm. 15, mk. katol. 85 (1866).

Kwacze, wś w pow. nowogródzkim, nad rzeką Uszą, przy drodze wiodącej z Nieświeża do Krętego Brzegu, ma osad 34. Miejscowość wzgórkowata, bezleśna. *Al. Jels.*

Kwaczówka, wś należąca do b. klucza starowiśniowieckiego na Wołyniu.

Kwaczówka, pow. jampolski, przedmieście Krasnego.

Kwaczowskie, krótkie ramię górskie na granicy Orawczyka i Kozłowej w pow. stryjskim. Zaczyna się na lew. brzegu Orawczyka (dopływu Orawy) i idzie w kierunku płn., dochodzi 943 m. wysokości, łączy się na płn. wsch. z Kiczerą Kropiwną a na płn. zach. z ramieniem górskiem Kozie. Wody jego spływają na płd. do Orawczyka, na płd. wsch. do Orawy (pot. Roztoczyny i inne). *Lu. Dz.*

Kwaksze 1.) wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 36 w. od Wilna, 5 dm., 45 mk. katol. 2.) K., folw. szlach., tamże, 1 dm., 22 mk. katol. (1866).

Kwapinka, wś w pow. wielickim, należy do parafii rzym.-katol. w Gdowie (Długosz, Lib. ben. I, 232), a urzędu poczt. w Dobczycach; leży na prawym brzegu Raby, 320 m. npm. i liczy 262 mk. rzym.-katol. Ta wioska była przed r. 1464 Barbary z Topoli, żony Mikołaja Reja z Szumska, która ją w tym roku sprzedała Mikołajowi Krzeszowi za 195 grzywien monety krakowskiej liczby polskiej zwykłej, z prawem odkupu do trzech lat (dokument u Morawskiego, Sądecc. II, 237 z archiw. Now. Sącza). Zapewne wykup nastąpił, bo potem ożenił się z Barbarą Stanisław Stadnicki „Czech" i dostał w posagu Mierzeń, Kwapinkę i Gruszów. K. graniczy na południe z Mierzeniem, na północ i zach. ze Strzyszową i Zręczycami. *Mac.*

Kwarzno, niem. *Quarzau*, wś, pow. wejherowski, ob. *Chwarzno*.

Kwas, os. młyn., pow. konecki, gm. i par. Gowarczów (ob.). Od Końskich 6 w. odl. Gruntu mr. 98, dm. 4, mk. 31. Młyn wodny.

Kwasieborzyno 1.) obrybne, os. włośc., pow. płoński, gm. Stróżęcin, par. Gralewo, odl. o 25 w. od Płońska, ma 1 dm., 10 mk., 31 mr. gruntu. 2.) K.-*Sójki*, wś, pow. płoński, gm. Stróżęcin, par. Gralewo, odl. o 25 w. od Płońska, ma 3 dm., 48 mk., 195 mr. gruntu.

Kwasin, ob. *Chwaszczyn*.

Kwasków, nad rz. Swędrnią, wś i folw., pow. kaliski, gm. i par. Błaszki (Łaski, Lib. ben. II, 58); odl. od Kalisza w. 32; wś dm. 14, mk. 109; folw. dm. 6, mk. 29. W 1827 roku dm. 21, mk. 156. Folw. K. rozl. mr. 432, grunta orne i ogr. mr. 350, łąk mr. 39, pastw. mr. 3, nieuż. i place mr. 40, bud. murow. 1, z drzewa 17; płodozmian 11-polowy. Wś K. osad 25, z grun. mr. 86. Jan na K. i Zawadach Parczewski marszałkował ziemi sieradzkiej 1665 w Szadku na sejmie, który uchwalił żeby stanąć po stronie króla przeciw Lubomirskiemu. *A. J. P.*

Kwaśna góra, góra w obrębie gm. Nowicy, w pow. gorlickim, na płd. tejże wsi, nieopodal granicy tejże gm. z Uściem ruskiem, pod 38° 50' 57" wsch. dłg. g. F., a 49° 32' 33" płn. sz. g. Stoki północne i wschodnie pokrywają pola orne, stoki zaś południowe i zachodnie lasy mięszane. Tamte stoki opadają zwolna do potoku Przysłopu, te zaś do doliny rzeki Ropy i Zdyni. Na południowo-zachodnim stoku tej góry wytryska potok bezimienny, płynący leśną dolinką przez hutę szklaną (456 m.), należącą do Uścia ruskiego i wpadający do p. Zdyni. Wznosi się 622 m. Na zach. od niej, przy ujściu Przysłopu do Ropy, wznosi się lesisty czubek Szczob (669 m.). *Br. G.*

Kwaśna Woda. Tą nazwą mianowali dawniej tak górale zakopiańscy, jak spiscy, dzisiejsze Szczawy sławkowskie czyli Szmeks, dla wód kwaśnych, które tam wytryskują. Jeszcze dziś można usłyszeć: „Idę do Wód Kwaśnych," t. j. do Szmeksu. Czyt. art. *Szczawy sławkowskie*. *Br. G.*

Kwaśne, niem. *Kwasni*, młyn nad małą strugą, dopływem Drwęcy, po lewym brzegu, pow. brodnicki, bud. 4, dm. 2, katol. 1, ew. 2. Gmina W. Głęboczek, par. Pol. Brzozie, pocz. Bartniczka. *Kś. F.*

Kwaśne, folw. dóbr Chróścice, pow. opolski.

Kwaśne, jez., ob. *Człuchowo* (I, 866).

Kwaśne łąki, ob. *Gródek*, t. II, str. 822.

Kwasni (niem.), pow. brodnicki, ob. *Kwaśne*.

Kwaśnianka 1.) folw. dóbr Kopcie, pow. węgrowski, gm. Grębków, par. Kopcie, o 14 w. od Łochowa. Ma 1 dm., 3 mk., 389 mr. rozl. W 1827 r. 11 dm., 72 mk. 2.) K., folw. dóbr Gałki, pow. węgrowski, gm. Borze, par. Pniewnik. Ma 2 dm., 36 mk., 177 mr. rozl.; płodozmian 12-polowy.

Kwaśnica, część Horodyłowa, pow. złoczowski.

Kwaśnica, folw., pow. siedlecki, gm. i par. Żeliszew. Ma 3 dm., 9 mk., 248 mr. obszaru.

Kwaśniczka, znaczne wzgórze nad praw. brzegiem Dniestru, na południe wsi Bukowny, w pow. tłumackim, pod 42° 38' wsch. dł. g. F., a 48° 57' 53" płn. szer. geo., wznosi się do wysokości 350 m. npm. *Br. G.*

Kwaśniczyk, ob. *Dżumbir*.

Kwaśnik, ob. *Golub'* (II, 660).

Kwaśnina, os. leśna, pow. łomżyński, gm. Kupiski, par. Łomża, odl. 4 i pół w. od Łomży. Miano to nosi las i osada leśna, miejsce ulubione wycieczek zamiejskich mieszkańców Łomży. Nazwa Kwaśniny pochodzi od miejsc kwaśnych, t. j. błot i moczarów, znajdujących się

kiedyś obficie w tych miejscach. Lasu znajduje się na K. 120 mr., przeważnie sosnowego, należącego do dóbr Stara Łomża. Osada liczy 2 dwor. i 134 mr. gruntu włośc. Por. *Czerwony bór.* *L. Krz.*

Kwaśn'ów, wś, pow. olkuski, gm. Ogrodzieniec, par. Chechło. Leży przy drodze z Pilicy do Olkusza, o 15 w. od Łaz. Wspomina ją Długosz, jako dziedzictwo Jana h. Stary koń (II, 196). W 1827 r. 42 dm., 370 mk. Obszar dworski, rozparcelowany obecnie, miał przestrzeni 1746 mr., t. j. grunta orne i ogr. mr. 568, łąk mr. 59, pastw. mr. 31, lasu mr. 1029, nieuż. i place mr. 59, bud. mur. 13, z drzewa 21. Była gorzelnia, dwa młyny, pokłady kamienia wapiennego, torfu i marglu. Wś K. miała osad 67, z grun. mr. 552; wś Cieślin os. 24, z grun. mr. 98; wś Huciska os. 13, z grun. mr. 89. *Br. Ch.*

Kwaśno al. *Budy Miłobędzkie*, wś nad rz. Sierpienicą, pow. sierpecki, gm. Białyszewo, par. Sierpiec, odl. o 5 w. od Sierpca, ma młyn wodny, tartak, karczmę, 3 dm., 13 mk., 100 mr. ziemi włośc. Folw. należy do dóbr Miłobędzin.

Kwasocice, przys. do Zegartowic, pow. wielicki, par. Góra ś. Jana. Por. *Krzesławice.*

Kwasów, wś i folw., pow. stopnicki, gm. Oleśnica, par. Pacanów, poczta w Stopnicy, dm. włośc. 8. Wś ta należała do r. 1868 do dóbr Mistel. Od poprzedniego dziedzica Kuczewskiego przeszedł K. w r. 1862 na własność Wilhelma Gottschalka, któremu głównie zawdzięcza swoje dobre urządzenie, zabudowania ze wspaniałym murowanym dworem, jako też zaprowadzenie płodozmianu (11-polowy) i założenie pięknego ogrodu. Rozległość własności dworskiej wynosi 409 mr., i to prawie wszystkie są drenowane. Lasu niema. W XV wieku K. był własnością Jana z Rytwian kasztel. krakowsk. (Długosz II, 424). W 1827 r. było tu 15 dm., 122 mk.

Kwasowce, wś, pow. słonimski, na zachód od Kosowa.

Kwasowice, właśc. *Kwasocice* (ob.).

Kwasowice, wś i folw., pow. skierniewicki, gm. Dębowa Góra, par. Żelazna (Łaski, Lib. ben. II, 286). W 1827 r. 6 dm., 70 mk. Rozległość folw. wynosi mr. 572, grunta orne i ogr. mr. 530, pastw. mr. 1, wody mr. 2, lasu mr. 30, nieuż. i place mr. 9, bud. z drzewa 15; płodozmian 12-polowy. Wś K. os. 14, z grun. mr. 26. *Br. Ch.*

Kwasówka, wś, pow. radzyński, gm. Zagajki, par. Drelów (rus.). W 1827 r. 51 dm., 248 mk., obecnie 49 dm., 339 mk., 1298 mr. ziemi.

Kwasówka, wś, pow. grodzieński, ma paraf. kościół katol. Wniebowz. i Niep. Pocz. N. P. M., zbudowany z muru przez wiernych 1871. Parafia katol. dekanatu grodzieńskiego: dusz 1961. Dawniej miała filią w Poniemuniu. Okolica płaska, bezleśna, gleba wapienna i gliniasta. Świsłocz w tej parafii do Niemna uchodzi. Por. *Grodno.*

Kwast al. *Kwastowskie*, niem. *Feldscherowe*, pustkowie do wsi Wendzin, pow. lubliniecki.

Kwasuty, wś, pow. wągrowiecki, 10 dm., 97 mk., 11 ew., 86 katol., 37 analf. Poczta i tel. w Łopiennie o 6 kil., st. kol. żel. Gniezno o 26 kil.

Kwasy 1.) wś, pow. siedlecki, gm. Królowa Niwa, par. Zbuczyn. Ma 14 dm., 109 mk., 289 mr. ziemi. W 1827 r. 12 dm., 91 mk. Por. *Krzesk.* 2.) K., ob. *Kołaki-K.* *Br. Ch.*

Kwaszany, las obok wsi Popudni, pow. lipowiecki.

Kwasze 1.) wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska. 2.) K., okolica szlach. i wś, pow. rossieński, par. girdyska; 639 stóp npm. wzniesione.

Kwaszenina (al. *Kwaszenica*), wś w pow. dobromilskim, 10 kil. na płd. zach. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Dobromilu. Na płn. zach. leży Jamna górna, na płn. Makowa, na płn. wsch. Arłamów, na wsch. Michowa, na płd. wsch. Katyna, na płd. Łopuszanka i Liskowate, na zach. Jureczkowa, Netrebka (część Jawornika ruskiego) i Wójtkówka. W płd. zach. stronie obszaru nastaje pot. Wyrwa i płynie zrazu na płn. wsch. a potem na płd. wsch. do Michowej. Od praw. i lew. brzegu zasilają go w obrębie wsi liczne strugi, jako to: Arłamówka, Czeremoszne, Deszczki, Sieniczki, Staubnicki, Urwychwist, Wapielnica i inne bezimienne. W dolinie Wyrwy leżą zabudowania wiejskie (400 m. npm.), na płd. od nich las Swiniński, łączący się w dalszym ciągu z Karaszynem (ob.). Najwyższe wzniesienie tej części obszaru wynosi 625 m. (Roztoka, na granicy płd. zach.). Zresztą wznoszą się na granicy płd. poszczególne punkta do 599 i 570 m., reszta opada ku dolinie Wyrwy. Lewy brzeg Wyrwy wznosi się także zwolna ku płn., w lesie Hniła dochodzi 554 m. a w lesie Braniów, ciągnącym się aż do granicy płn., 611 m. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 75, łąk i ogr. 11, pastw. 18, lasu 3262 mr.; własn. mniej. roli or. 1013, łąk i ogr. 150, pastw. 227, lasu 170 mr. Według spisu z r. 1880 było 666 mk. w gminie, 4 na obszarze dwors. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Dobromilu, gr.-katol. w miejscu, należy do dekan. dobromilskiego, dyec. przemyskiej, i ma filią w Arłamowie. We wsi jest cerkiew. Jest tu tartak wodny o jednej pile zwyczajnej. Konsumuje on rocznie 200 metr. kub. drzewa jodłowego i świerkowego, a produkuje 124 m. kub. brusów. Są tu także ślady nafty. Wspo-

mina o tem Siarczyński (Rkp. Ossol. Nr. 1825), dodając, że w ziemi znajduje się niekiedy stwardziałość żywiczna, która zapewne czem innem nie jest, jak tylko stwardniałym olejem skalnym. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do klucza dobromilskiego. *Lu. Dz.*

Kwaszyn, wś, pow. stopnicki, gm. Drożejowice, par. Dzierążnia, nad rz. Jakubówką. Była własnością biskupów krakowskich i proboszczów sandomierskich; wspomina ją Długosz (I, 518 i II, 65). W 1827 r. wś duchow. 10 dm., 103 mk.

Kwejsa, rz., ob. *Kwiaź.*

Kwellensztajn, st. poczt. w gub. ryskiej, pow. pernawski, w pobliżu stacyj Wolmar i Pernawa.

Kweście, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Kwesy, ob. *Kwiesy.*

Kwetanecy, ob. *Kwjetanecy.*

Kwetkaw, *Kwettendorf* (dok.), ob. *Kwiatki.*

Kwetki, ob. *Kwietki.*

Kwetko, *Kwiatko*, imiona własne, od których wiele nazwisk poszło.

Kwiatki 1.) w dokum. *Kwetkaw*, *Kwettendorf*, *Quitau*, *Quetendorf*, pow. chełmiński, folw. przy Płużnicy, na bitym trakcie chełmińsko-wąbrzeskim, 1 i pół mili od Wąbrzeźna, podany jest na mapach wojskowych i u Kętrz.: urzędowe skorowidze go nie podają. R. 1745 pp. benedyktynki w Grudziądzu nabyły K. wraz z Płużnicą w zastaw za 28000 zł. od Józefa Pląskowskiego. R. 1761 Jan Orłowski, stolnik parnawski, wykupił te majątki napowrót. Por. *Augustynowice* i *Grudziądz* (II, 886). 2.) K., niem. *Blümchen*, os. do Jaszcza, pow. świecki, w borze nad strugą bezimienną, do Czarnejwody uchodzącą, bud. 7, dm. 2, katol. 10, ewang. 7. Par. Jeżewo, szkoła Czersk, poczta Osie. *Kś. F.*

Kwiatków 1.) folw. i kol. nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. Brudzew, par. Dobrów, odl. od Koła w. 10; kol. ma dm. 14, mk. 115; folw. dm. 4, mk. 25. (Czyt. Kod. dypl. pol. I, 3, 63 i w. i.; Łaski: Lib. ben. I, 252). Por. art. *Ląd.* Według Tow. Kred. Ziems. folw. K. rozległy mr. 364: grunta orne i ogrody mr. 73, łąk mr. 48, pastwisk mr. 4, lasu mr. 143, nieużytki i place mr. 96, bud. z drzewa 14, wiatrak. Wś Kwiatków Nowy osad 26, z grun. mr. 399; wś Głowy os. 21, z grun. mr. 137; wś Gaj os. 22, z gruntem mr. 349; wś Walentynów osad 11, z grun. mr. 128; wś Bród os. 16, z grun. mr. 263; osada Nasierdzie gruntu mr. 24; wś Janów os. 17, z grun. mr. 701; wś Praksedów os. 22, z grun. mr. 257; wś Ludomirów os. 31, z grun. mr. 325; wś Zagaj os. 13, z grun. mr. 74. 2.) K. *Stary*, wś nad rz. Warta, pow. kolski, gm. Brudzew, par. Dobrowo, odl. od Koła 10 w.; ma osad 18, dm. 16, mk. 145, gruntu mr. 148. W 1827 r. 18 dm., 274 mk.

Kwiatków 1.) wś, pow. odolanowski, 14 dm., 124 mk.; wszyscy katol.; 41 analf. Poczta w Skalmierzycach o 6 kil.; st. kol. żel. i tel. w Ostrowie o 8 kil. 2.) K., dom., 2411 mr. rozl.; 3 miejsc.: a) K., dom.; b) cegielnia; c) Krzyżaki, leśnictwo; 14 dm.; 236 mk.; 11 ewang., 225 katol.; 70 analf. W okolicy rozkopano cmentarzysko z grobami płaskiemi, w których się znajdowały przedmioty żelazne. Odznacza się K. pięknemi gospodarczemi budynkami, wybornym sadem owocowym i winnicą. Należał do czcigodnego obywatela ś. p. Samuela Czyrnera, który pracą rąk własnych zebrany majątek oddał prawie cały na cele dobroczynne. Dziś należy do Skórzewskich.

Kwiatkowa, w dok. *Quetkowa*, jezioro, pow. niborski, ob. *Kwiatkowo.*

Kwiatkówek, folw., pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Zawady. Fabryka garnków, fajansów, cegielnia, staranne gospodarstwo rolne na ulepszonej, piaszczystej z natury glebie. Rozległość wynosi mr. 216, grunta orne i ogrody mr. 154, łąk mr. 4, pastwisk mr. 47, nieużytki i place mr. 11, bud. mur. 5, z drzewa 6, wiatrak.

Kwiatkowice, wś i folw., pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Kwiatkowice (Łaski, Lib. ben. I, 383). Leży przy szosie od Szadku do Lutomierska. Od Lutomierska odl. 6 w., a od Łodzi 18; osad włośc. 45, mk. 350. W 1827 r. 33 dm., 270 mk. Przestrzeni ogółem mr. 1500, z których w posiadaniu dwors. 944 1/2, to jest lasu 182 1/2, łąk 70 mr., a gruntu ornego 690, reszta w posiadaniu włościan. Gospodarstwo 10-polowe płodozmienne, budowle murowane, grunta po większej części glinkowato-próchnicowe ze spodem nieprzepuszczalnym. Szkoła elementarna, młyn wodny i sklepik z drobnemi wiktuałami. Wś ta stanowiła niegdyś własność ks. Sanguszków, posiadających rozległe dobra w dawnem województwie kaliskiem. W końcu XVII w. przeszła do rodziny Mączyńskich, a na początku XIX do rodziny Leopoldów. Kościół paraf. murowany p. w. ś. Mikołaja i ś. Doroty, założony na miejscu dawnego drewnianego w r. 1606 przez Kacpra Puczek i żonę jego Annę z Sarnowa, jak o tem świadczy pomnik fundatorów w tymże kościele znajdujący się. Obok kościoła grób familijny rodziny Leopoldów. W aktach kościelnych z r. 1775 zamieszczoną jest wizyta arcybiskupa de Lasco, szczegółowo opisująca ten kościół. K. par., dek. łaski, ma 1386 wiernych. Należą do niej wsie: K., Dobruchów, Leśnica, Wola Czarnyska, Czarnysz, Wrząsawa, Wandzin i Dobków. *Józef Leopold.*

Kwiatkowice, folw., pow. janowski, gm. Stróża, par. Kraśnik.

Kwiatkowice, folw. należący do Umiastowskich, nad stawem, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 46, od Dziewieniszek w. 16, mk. katol. 85 (1866). Kaplica katol. parafii Subotniki.

Kwiatkowiczki, była wś w parafii Kwiatkowice, pow. łaski (według Lib. ben. Łaskiego).

Kwiatkowizna, os. przy szosie warsz.-petersb., pow. makowski, gm. Sielc, par. Szelków.

Kwiatkowo, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga-Wielka, odl. o 22 w. od Przasnysza, ma 10 dm., 60 mk., 326 mr. gruntu, 9 nieuż. Według Tow. Kred. Ziems. folw. K. rozległy mr 315: grunta orne i ogrody mr. 202, łąk mr. 52, pastwisk mr. 9, lasu mr. 30, zarośli mr. 14, wody mr. 2, nieużytki i place mr. 8; bud. z drzewa 6. Wś K. os. 10, z gruntem mr. 16.

Kwiatkowo, Łaskiego Lib. ben. wymienia wsie t. n. w par. Krotoszyn (II, 15) i par. Ociąż (II, 51).

Kwiatkowo, dok. *Quetkowa*, jez. w pow. niborskim. Według dokum. z r. 1544 wraz z innem pobliskiem jeziorem Siemno stanowiło granicę wsi Komorowa. Czyt. Kętrz. Ludność polska, str. 344. *Kś. F.*

Kwiatkowszczyzna, os. nad rz. Kirśnianką, pow. kalwaryjski, gm. Raudań, par. Kalwarya (ob.). Rozległość wynosi mr. 197: grunta orne i ogrody mr. 106, łąk mr. 75, wody mr. 12, nieużytki i place mr. 4, bud. z drzewa 8, pokłady torfu, jezioro.

Kwiatoń lub **Kwiatów**, wś, pow. gorlicki, ma cerkiew gr.-katol., przyłączoną do parafii w Uściu ruskiem i leży na praw. brzegu Ropy, 421 m. npm., w okolicy górskiej i lesistej; 297 mk. gr.-katol. Pos. więk. p. F. Trzecieskiego ma 159 mr. lasu; pos. mniej. 492 roli, 114 łąk i ogr., 171 pastw. i 110 mr. lasu. Graniczy na płd z Hańczową, na zach. ze Stawiszą, na wsch. ze Skwirnem a na płn. z Uściem ruskiem i Przysłupem. *Mac.*

Kwiatonowice, wś, w pow. gorlickim, par. rzym.-katol. w Bieczu, leży w okolicy górskiej i lesistej, 422 mt. npm., na zach. od Biecza, i liczy 489 mk. rzym.-katol. Pos. więk. Herm. Nejmanowskiego ma 240 roli i 84 mr. lasu, mn. pos. 379 roli i 41 mr. lasu; graniczy na zach. z Moszczenicą, na płd. z Zagórzanami, na płn. z Racławicami a na wsch. ze Strzeszynem. W XV w. (Lib. ben. III, 201) własność klasztoru tynieckiego. *Mac.*

Kwiatów, ob. *Kwiatoń*.

Kwiatuszki (?), niem. *Blumenau*.

Kwiatyń, ob. *Kwiecin*.

Kwiaź, *Kwissa*, *Kwisza*, *Kwejsa*, niem. *Queiss*, rz., lewy dopływ rzeki Bobrawy, płynie z gór Karkonoskich, uchodzi o 10 kil. powyżej Żegania, długa około 124 wiorst.

Kwiazie, zaśc. włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 52 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Kwiczale, przys. do Nidka, na płn. od Nidka, pow. wadowicki.

Kwidzyn, niem. *Marienwerder*, dok. *Quedin*, *Quidin*, *Quidino*, *Castrum Quidin*, miasto powiatowe i regencyjne w Prusach zachodnich, na wyniosłem wzgórzu prawego brzegu Wisły, pół mili stąd na zachód płynącej, nad Małą Nogatą, do której tu wpływa struga Liwna (Liebe Fl.). Położenie ma niedogodne, górzyste, ulice wąskie, w większej części krzywe, komunikacyą utrudniające. Trakty bite dość liczne po różnych stronach rozchodzą się z miasta, jako to: na Ślemno (Gardeja) do Grudziądza, do Prabut i Susza, przez Sztum do Malborka, do wsi Kamionek, przez Wisłę do Czerwińska, przez Rozpędziny do wsi Białki; roku 1880 niewykończone jeszcze: do nowych Lignów i do Nebrowa; ogółem 8 traktów. W ostatnim czasie przybywa miastu nowa kolej żel. malborsko-toruńska czyli nadwiślańska, która tu ma stacyą; przedtem najbliższa stacya była w Czerwińsku za Wisłą, przeszło 2 mile odległa, do której najgłówniej ruch się odbywał. Obszaru posiada K. wraz z dobrami Karczewice, przedmieściem Liebendamm, folw. Semler i Liebenthal 4536 mr. Dawniej całe pobliższe niziny aż do Wisły posiadało i obszerną okolicę na wzgórzu, ogółem mórg 14000. Obecnie pozostały miastu 2 małe folwarki i 6 zabudowań na nizinach. Mieszkańców liczyło r. 1880 7580, r. zaś 1867— 7373; katol. 661, ewang. 6360, bud. 1326, dm. 629. Dość ciasno zabudowanemu miastu nadają szerszą nieco postać liczne przedmieścia w pobliżu leżące, jak Stürmersberg, własność tutejszego gimnazyum, Knieborg, Dybowo, Marienfelde z lożą osobną i teatrem, cegielnia, Liebenthal, Liebendamm, Marezà i inne, do miasta nieprzyłączone. Rynek niewielki, czworoboczny, na 4 piętra budowany, dawniej wszystkie domy miały t. z. łuki czyli arkady (Lauben) przy dolnem piętrze, teraz już tylko po jednej stronie zachowane. Na środku rynku ratusz prostej ale starożytnej budowy z wysoką cienką wieżą, posiada stary obraz olejny króla Stefana. Na szczególniejszą uwagę zasługuje kościół luterski, przedtem katedra upadłej dyecezyi pomezańskiej, r. 1242 (?) fundowany, następnie wraz z miastem po kilkakroć niszczony; w nowej okazałej postaci, jaką ma teraz, przez biskupa Bartolda w pierwszej połowie XIV w. wzniesiony, po kościele Panny Maryi w Gdańsku największy w Prusiech, 286 stóp długi, na zewnątrz z dwiema wieżami, wewnątrz przedzielony ścianą na większy kościół używany i drugi mniejszy, zwany dawniej polski. Z pod głównej trzeciej wieży, rodzaju baszty obronnej, szły 2 po nad sobą zbudowane ganki pod-

ziemne sklepione do pobliskiego zamku. Innego rodzaju ganek obronny do dziś dnia przedstawia się na południowej fasadzie, jest sklepiony, łączy filary zewnętrzne i bywał dawniej do obrony używany. Wnętrze kościoła również okazałe, na 3 nawy podzielone. Wysokie sklepienie spoczywa na 10 filarach, okien jasnych 10, organ starożytny za wielkim ołtarzem; znajdują się jeszcze z katolickich czasów stare konfesyonały i różne figury świętych nie źle podobno rzeźbione. Naprzeciwko zakrystyi wiodą drzwi z napisem: Disce vivere ut scias mori, do kaplicy grobowej generała Otona Fryderyka von der Gröben, z licznych podróży sławnego, założyciela fortu kiedyś pruskiego Friedrichsburg na wybrzeżach Gwinei, następnie przez Duńczyków zajętego pod dzisiejszą nazwą Christiansburg, † 1728. Szerokiego rozgłosu nabrał kościół przez ś. Dorotę, rodem z pobliskich Mątew, w Gdańsku zamężną, z cnót rozlicznych i nadzwyczajnej życia świętości sławną, którą tu r. 1393 w maju za zezwoleniem biskupiem w szczuplutkiej celi zamurowano i po śmierci następnego r. 1394 w końcu czerwca uroczyście pochowano. Do jej grobu, przy którym liczne działy się cuda, pielgrzymowali wierni z Kurlandyi, Inflant, Polski, Czech, Sląska i innych odleglejszych okolic. Trzewiki, które po niej pokazują, są fałszywe; cela przez reformatorów zburzona, tak że o jej grobie niewiadomo. Spowiednik Doroty, sławny i uczony Jan, kanonik kwidzyński, ma napis grobowy w kościele: „Mgr. iohans maiewerd' sac' theologie p..fessor felicis matris dorothae noviesimus confessor obiit anno Mcccc xvn die mensis xix septembris". Drzwiami po za wielkim ołtarzem wchodzi się do kościoła mniejszego, polskim zwanego, w którym dawniej nabożeństwo dla Polaków odbywało się. Wysoki jest ten kościół 58 stóp, długi 68, szeroki 33. Na ścianach wielkie freski, na początku XVI w. malowane, niestety obecnie aż do niepoznania niemal zniszczone, przedstawiają oprócz kilku świętych trzech mistrzów wielkich krzyżackich i 17 biskupów pomezańskich, z napisami ciekawymi, jako to: Meister. werner. von. orsele. starp. noch. xpi. Gebort. M. ccc. undt. in. dem. xxx. iare. Pod drugim obrazem czytamy: Meister. ludolf. Kinnig. starp. noch. gotes. gebort. M. ccc. undt. in. dem. xlvm. iare. Ci dwaj mistrzowie są tu rzeczywiście pochowani. Trzeciego mistrza von Plauen napis: Meister. hirich. von. Plowwe. starp. noch. gotes. gebort. M. cccc. undt. in. dem. xm. iare. nie wiedzieć co oznacza i chyba jest fałszywy. Umarł bowiem, jak wiadomo, Henryk Plauen r. 1429, w Malborku pochowany, w roku tu podanym 1413 zaczął dopiero panować. Biskupi na reszcie obrazów przedstawieni są: Ernst z Torgawy † 1269, Albert † 1284, Henryk von Sund † 1302, Chrystyan dr. thoolog. † 1305, Lutho (Ludwik) von Baldersheim † 1322, Rudolf z Elbląga † 1333, Bertold † 1346, Arnold † 1364, Mikołaj I † 1376, Jan I. mnich, z Elbląga † 1409, Jan II Rymann al. Kinwang, dr. theol. † 1417, Gerhard Stolpmann † 1427, Jan III Vinkeler z Liebarku † 1440, Kaspar Linke z Dzierzgonia † 1463, Mikołaj II z Królewca † 1471, Wincenty Kiełbasa, bisk chełmiński i wieczny administrator pomezański † 1489 i Jan IV † 1501. Oprócz dwóch czy jednego wszyscy biskupi tu spoczywają. Pokazują w tym kościele skrzynię odpustową 8 stóp długą, której niejakiś Faustus Sabaeus miał używać r. 1517, obrazy świętych na tle złotem wcale gustownie malowane, mściwie zniszczone przez luteranów. Jakto wyraźne znaki w ścianach okazują, była tu przedtem do chowania ciał pod całym kościołem krypta urządzona, którą jeszcze w całości roku 1709 Piotr W. oglądał. Następnie zniesiona i ziemią zarzucona. Wielkie kamienie pokrywające groby użyto na posadzkę wielkiego kościoła, niestety po największej części potłuczone i do nieczytelności niemal zniszczone. W związku z kościołem stoją ruiny wspaniałego dawniejszego zamku biskupiego, w czworobok bardzo okazale budowanego o 4ch wieżach, ku obronie naprzeciwko nieprzyjacielowi sposobnego. Oprócz wielu mniejszych pokojów znajdowały się tu obszerne wspaniałe sale, mieszkania biskupów i kanoników kwidzyńskich. Po zniesieniu dyecezyi w skutek reformacyi rząd świecki zabrał pałac a obecnie sąd w nim pomieszczony. R. 1709 Piotr I cesarz rosyjski, Fryderyk I król pruski, i posłowie polski i szwedzki odbyli kongres w pałacu przez kilka dni. R. 1798 z polecenia samego rządu gorzej niż po wandalsku rozebrano dwa najpiękniejsze skrzydła zamku, żeby cegły użyć na budowę innych budynków. Ze strony zachodniej ku Wiśle dobrze dotąd zachowało się t. z. Gdańszcze (niem. Danziger), przydługi, na 4 kolosalnych łukach spoczywający sklepiony ganek o wielu komórkach szczupłych: było to miejsce skryte, zwykle tak nazywane za krzyżaków i w podobny sposób przy wszystkich prawie zamkach krzyżackich budowane, obecnie na ciężkie więzienie dla zbrodniarzy zamienione. Ganki te były na przypadek wojny obronne: ostatni łuk dosięgał podobno koryta Wisły, podówczas tu płynącej. Warte wspomnienia także starożytne wodociągi tutejsze, zaraz przy murze miejskim wzniesione, które całe miasto w obfitą i dobrą wodę zaopatrują. Podobno pierwotny pomysł tak długo zachowanych wodociągów, podobnie jak po wielu innych miastach pruskich, podał sławny nasz astronom Kopernik. Z pomiędzy reszty gma-

chów publicznych wymieniają się: 1) kościół paraf. katolicki, nowszemi dopiero czasy gustownie wzniesiony; od reformacyi nie było tu zgoła żadnego kościoła, czeka jeszcze ne wybudowanie stosownej wieży; kazania polskie miewają się co 4-tą niedzielę, chociaż ludność katolicka przeważnie polska; dyecezya tu już warmińska. 2) Gimnazyum r. 1837 dokończone, ma obszerną bibliotekę i cenne zbiory przyrodnicze; szczególnie liczne są okazy ptaków. 3) Pałac regencyjny, około r. 1756—1762 dla rossyjskiego gubernatora Fermora zbudowany, z bardzo liczną, w dzieła cenne i rękopisy obfitą biblioteką. 4) Sąd dawniej apelacyjny r. 1800 wzniesiony, niezbyt praktyczny i niepozorny. 5) Teatr. 6) Synagoga. 7) Strzelnica i inne. Miasto K. nie bez przyczyny zowią osadą urzędników (Beamtenkolonie). Znajduje się tu między innemi: regencya kwidzyńska, 4 główne działy obejmująca, spraw wewnętrznych, spraw kościelnych i szkolnych, podatków, domen i lasów i wreszcie rolnictwa. R. 1867 było przy niej zatrudnionych urzędników 121; 36 ciu stanowiło kolegium regencyjne. Dalej był tu sąd apelacyjny (obecnie ziemski w Grudziądzu), sąd obwodowy (przedtem powiatowy), naczelny urząd celny, landratura, dyrekcya landszafty naczelna, dyrekcya landszafty prowincyonalnej, rendamt, stadnina prowincyonalna, dyrekcya zachod.-prusk. zabezpiecz. od ognia, naczelna dyrekcya poczty, urząd miejscowej poczty, urząd stacyi kolei żel., urząd telegr., magistrat, gimnazyum z 13 nauczycielami (dr. Toeppen dyrektor, sławny badacz historyi pruskiej), szkoła realna fryderykowska 9-klasowa, wyższy zakład żeński z seminaryum dla nauczycielek połączony i t. d. Urzędnicy więc stanowią główną podstawę znaczenia i zamożności miasta; w nich zasiłek swój mają różne gałęzie rzemiosł i przemysłu. Najbardziej tu fabrykacya ksiąg i aktów kwitnie. Handel nieznaczny, ruch głośny ulic nie ożywia, Jarmarków odbywa się ośm dorocznych na konie, bydło i kramne, nadto jeden na źrebce. Pod względem rzemiosł i przemysłu r. 1860 wyliczają: apteki 2, lekarzów 4, drukarń 2, księgarń 3, zakład litograf. 1, zakład fotogr. 1, piekarzy 6, balb. 7, browar 1, bednarz 1, introlig. 5, cukierni 3, tokarzy 2, farbiarzy 2, rzeźników 3, hoteli 9, szklarzy 3, złotników 2, zegarmistrz 1, rękawiczników 2, fabr. kapeluszy 1, kuśnierzy 4, blach. 5, garb. 2, mularzy 5, majstrów mulars. 3, ciesiels. 3, fabryka machin 1, fabr. parowa oleju 1, fabr. wozów 1, mydła 1, zapałek 1, mebli 1, młynów 3, gwoźdz. 2, rymarzy 3, ślósarzy 3, kowali 5, kominiarzy 2, szewców 19, krawców 5, kołodziei 2, stolarzy 5, zdunów 3, cegielni 2, młyn papierny po za miastem nad Liwną 1, młyn kaszy 1, zboża 2, hamernie 2 i t. d. Zakłady dobroczynne i różne związki: wielki szpital miejski, szpital mieszczański, lazaret prowincyonalny, szpital św. Jerzego, dom sierót, ochrona, kasyno mieszczańskie, resursa miejska, loża masońska (do złotej harfy), towarzystwo strzeleckie przeszło 500 lat istniejące, towarzystwo upiększenia miasta i okolicy (Verschönerungsverein) i t. d. Kwidzyn pod nazwą stary Kwidzyn, zamek, wyspa Kwidzyn, później Kwidzynek, istniał oddawna śród nizin na ogromnej wyspie, podobno gdzie teraz leży wieś Mareza zamek (ob. Kwidzynek). W XIII w. znajdował się w posiadaniu możnej familii Stanków, dziedziców wsi Tychnów pobliskich. R. 1233 Burchard, burgrabia magdeburski, przybywszy tu ze zbrojnym zastępem, zamek ten przeniósł z wyspy na miejsce dzisiejszego położenia. Wkrótce potem książęta Konrad mazowiecki, Henryk Brodaty mazowiecki, Odonicz wielkopolski, Świętopełk pomorski, przybyli także na pomoc krzyżakom, wzmocnili zamek kwidzyński i miasto założyli; odtąd już tylko, jak i dziś, Kwidzyn, niem. Marienwerder, nazywany. Zamek ten leżał tuż przy mieście, wąskim parowem przedzielony. W późniejszych czasach kilkakrotnie burzony i na nowo odbudowywany, w końcu zaniedbany został. Ruiny po nim zachowały się aż do XVI w., poczem zupełnie je rozrzucono i miejsce domami mieszkalnymi zajęto. Dotąd jeszcze zowie się to wzgórze: zamczysko ,niem. Altschlösschen. I to nowe miasto z grodem posiadali przez dłuższy czas, jak się zdaje, Stankowie. R. 1235 miasto już murami opasane było, ufundowano kościół parafialny, przywileje nadano mieszczanom te same, jakie miało miasto Chełmno. Zarząd i załogę w zamku utrzymywali Stankowie, dziedzice dóbr obszernych całej tej okolicy. R. 1242 książę Świętopełk, poważniony z zakonem, złączył się z Prusakami, napadł miasto i zburzył wraz z kościołem. R. 1254 Ernst z Torgawy, zakonu dominikańskiego, pierwszy biskup pomezański, w miejsce dawniej przeznaczonego działu przy Dzierzgoniu (Christburg) wybiera część koło K. i zamierza w tem mieście katedrę i stolicę biskupstwa ufundować; Dzierzgoń bowiem przez Prusaków często napastowany bywał. Lecz i w Kwidzynie długo jeszcze spokoju ani bezpieczeństwa żadnego nie było. Roku 1263 oddział zbrojny Prusaków nadciągnął pod Kwidzyn, został jednak odparty przez komtura dzierzgońskiego, na obronę miasta przybyłego. Wkrótce potem Prusacy, pod wodzą walecznego Monte zdobywszy ziemię chełmińską i pod Lubawą krzyżaków na głowę pobiwszy, z większą mocą K. naszli, lecz mała tylko ilość pokazała się miastu. Gdy załoga krzyżacka wypadła i za uciekającymi uganiać się zaczęła, Prusacy z zasadzek po-

kazali się i wszystkich żołnierzy i lud wojenny wycięli, potem miasto oblegli i po słabej obronie zajęli; wszystkich mieszkańców, którzy do zamku ujść nie zdołali, zabili, albo do niewoli zabrali; miasto zaś całkowicie ogniem zniszczyli. Od r. 1265—1266, kiedy książę brunświcki Albert i landgraf turyngski Albert przybyli z wojskiem na pomoc krzyżakom, miasto pod ich osłoną odbudowane zostało. R. 1266 Mestwin i Warcisław, książęta pomorscy, połączeni z Prusakami walczą naprzeciw krzyżakom, przyczem jak się zdaje miasto K. ponownie zburzone. R. 1277 wódz sudawski Skomand zburzył gród i miasto K. Nareszcie ustały napady pruskie. Korzystając z błogiego wczasu biskup drugi z rzędu, Albert na nowo urządził i wzmocnił stolicę swoją w K. Kościół katedralny N. M. Panny i św. Jana Ew., dość szczupły jak na początek, w wojnach tylokrotnie niszczony, odnowił. W kapitule zmianę zaprowadził, że tylko krzyżacy piastować mogą godność kanonicką. Dla braku dochodów 4 tylko początkowo kanoników ustanowił. Od jego też dopiero czasów, jak się zdaje, miasto K. wraz z okolicą należeć zaczęło prawnie do biskupów pomezańskich. R. 1285 rycerz Dytryk Stanko zrzeka się dóbr swoich w okolicy Kwidzyna, które był ojciec jego na własność otrzymał. Straż wojenną na zamku ma i nadal pełnić, za co 150 m. rocznie dostanie. Zarząd zaś zamku i miasta, niemniej i biskupstwa, który dotąd wykonywał, oddać powinien Janowi z Lniska, a gdy tenże nie zostanie od biskupa potwierdzony, dalej wykonywać będzie. R. 1293 tenże szlachetny Dytryk Stanko zrzeka się ostatnich praw swoich, jakie miał do zamku i miasta K., poczem mu biskup inne jego dobra w zamian nadane potwierdził. Najwięcej zasłużony około podniesienia i dobrobytu miasta jest biskup Bertold († 1346). On to, korzystając z przydłuższych pokojowych czasów, w miejsce niskiej i niepozornej starej katedry nową, do dziś dnia istniejącą, okazałą wybudował. Zapewne też zamek nowy biskupi i kapitulny, stojący w związku z katedrą, po którym dotąd znaczne są ruiny, za niego wzniesiony został. Miastu nadał r. 1336 nowy przywilej, przez który zamożność i wzrost jego nie mało powiększony; przywileje i prawa mieszczanom znacznie rozszerzył; wioski na nizinach Ziegeblak, Kurzebrak i Rathsweide na miejską własność zapisał. R. 1410 po bitwie pod Grunwaldem, kiedy król Wład. Jagiełło oblegał Malbork, biskup kwidzyński Jan II stawił się w obozie przed królem, przysięgę wierności złożył i dobrowolnie miasto swoje K. mu oddał. Z pod Malborka przybył potem król do Kwidzyna, zwiedził grób św. Doroty i nowemi przywilejami miasto udarował. Później jednak napowrót miasto oddane zostało krzyżakom. R. 1414, kiedy na nowo wojna wybuchła, biskup Jan po drugi raz hołd złożył wierności i nawet w wojennym pochodzie królowi towarzyszył; miasto jednak Kwidzyn trzymało stronę krzyżaków. Wtedy król z wojskiem nadciągnął i po krótkiem oblężeniu miasto zdobył; zamku tylko nie dostał, z którego mężnie bronili się mieszczanie. R. 1440 gdy panowanie krzyżaków stawało się coraz uciążliwszem, posłowie niektórych miast pruskich zgromadzili się tu d. 11 marca i ułożyli akt związku antykrzyżackiego, który potem od innych miast w liczbie 50 przyjęty i podpisany został. W następnej wojnie między krzyżakami a Polską, miasto K. dobrowolnie poddało się i przyjęło załogę polską; biskup Kasper Linke złożył hołd wierności i z zakonu krzyżackiego wystąpił. Wkrótce jednak, gdy wiadomość o klęsce Polaków pod Chojnicami nadeszła, napowrót z miastem do zakonu przystąpił. Obce zaciężne wojsko zalegało teraz Kwidzyn, a nie otrzymując żołdu, nielitościwie pastwiło się; kościoły nawet zrabowało. R. 1460 oddział polski zdobył miasto, splądrował i spalił; zamku z tumem, skąd się bronili mieszczanie, nie dostawszy. R. 1466 pokojem toruńskim przy zakonie pozostawione. R. 1478 skutkiem nowych waśni z krzyżakami miasto przez Polaków zajęte zostało wraz z zamkiem i w znacznej części spalone. Następnego już r. 1479 napowrót oddane. Roku 1519 w wojnie z mistrzem Albrechtem brandenburskim miasto przez dłuższy czas uporczywie oblegane, poddało się dopiero w roku 1520 Polakom, kiedy nowe posiłki nadciągnęły. Następnie zaraz znowu oddane zakonowi. W samych zaczątkach reformacyi ostatni biskup tutejszy Eberard Queis przyjął naukę Lutra, przez co podał główny powód do szybkiego zlutrzenia miasta. Lud tylko polski z resztkami kapituły mocno stali przy starej wierze. Nawet przed królem polskim oskarżyła kapituła biskupa swego o fałszywą wiarę, pomocy prosząc. R. 1526 zlutrzały mistrz Albrecht, uwięziwszy trzech ostatnich kanoników, położył gwałtowny koniec kościołowi katolickiemu w K. Miasto i dobra biskupie zajął na rządową własność, tum katolicki jako kościół teraz farny lutrom oddał. Odstępczemu biskupowi na mieszkanie przeznaczył miasteczko Miłomłyn (Liebemühl). Przez niejaki czas Polacy jeszcze odprawiali katolickie nabożeństwo w małym kościele swoim przy tumie, ale i to później ustało. R. 1576 król Stefan Batory nocował tu. Na pożywienie wojska jako i na wartę królewską wydano wtedy: wołów 28, skopów 92, 5 kóp kurcząt, 3 kopy gęsi, 3 beczki soli, 1 beczkę masła, 10 połci, 90 korcy mąki, 18 łasztów owsa, 80 be-

czek piwa i 8 beczek wina różnego. R. 1588 osadzeni zostali w K. Polacy, stronnicy arcyksięcia Maksymiliana, z nim razem pod Byczyną zabrani. R. 1628 król Gustaw Adolf po ciężkiem oblężeniu zajął K. R. 1659 król Karol Gustaw z wielką siłą oblegał miasto; odciągnął jednak, nic nie uzyskawszy. Roku 1709 Piotr I, cesarz rosyjski, Fryder. I, król pruski, poseł polski Augusta II i poseł szwedzki zjazd tu odbyli, na którem wyłączenie od tronu polskiego Stanisława Leszczyńskiego postanowili; zabawili 8 dni od 25 paźdz. począwszy. R. 1734 d. 17 czerwca król Stan. Leszczyński uszedł szczęśliwie z Gdańska przez Rossyan obleganego w odzież gburską przebrany; przyjęty gościnnie w K., wziąwszy mundur pruski udał się stąd do Królewca. W czasie 7-letniej wojny K. przez wojska rossyjskie opanowany i trzymany aż do r. 1762; gubernator rosyjski Fermor miał tu swoją rezydencyą. R. 1772 po rozbiorze Polski do Prus zachodnich przyłączone miasto, których stolicę przez niejaki czas stanowiło. Fryderyk król pruski często odwiedzał Kwidzyn i wiele się przyczynił do jego wzrostu. Zapomogę na wzniesienie lepszych nowych budynków dawał. Chciał też miasto za pomocą kanału z Wisłą połączyć, ku niemałej jego korzyści, ale się oparło, nie użyczając wolnego potrzebnego gruntu do kanału. Później mocno skępstwa żałowali, prosząc króla o wykonanie projektu, ale ich szorstko oddalił. W wojnach r. 1807, 1811 i 1812 wiele K. ucierpiał. Niemal codzień przechodziło żołnierstwo różne, najwięcej francuskie, nieraz na jeden dom więcej niż 50 ludzi rozkwaterowali; gimnazyum, stary zamek, sąd nowy na szpitale obrócili, w kościele magazyn wielki założyli. R. 1807 na 9-miesięczne inkwaterunki nie mniej jak 58000 tal. długu zaciągnęli. R. 1811 i 1812 generał von York miał tu swoję główną kwaterę. W ogóle w ciągu wyprawy rosyjskiej Kwidzyn więcej niż 400000 żołnierza francuskiego podejmował. Ob. dr. Brandstäter, Die Weichsel, str. 217—245; dr. Toeppen, Gesch. der Stadt Marienwerder (dzieło niestety wyczerpane); Jahn, Chronik von Marienwerder (wyczerpane i nie wszędzie wiarogodne); dr. Perlbach, Preuss. Regesten (dla najstarszej historyi miasta). Kwidzyński powiat leży między 53° 35' i 53° 59' półn. szer. a 36° 12' i 36° 52' wschod. długości w Prusach zachodnich. Graniczy na północ z pow. starogrodzkim, malborskim i sztumskim, na wschód z pow. sztumskim i suskim, na połud. z pow. grudziąskim i świeckim, na zachód z pow. świeckim i starogrodzkim. Przez rzekę Wiełę, która z południa na północ powiat przerzyna, na 2 części, wschodnią większą część i zachodnią mniejszą przedzielony. Część mniejsza po lewym brzegu należała aż do rozbioru do Polski, część prawego brzegu (z wyjątkiem okolicy koło Janowa i Tychnów), pozostawała prawie zawsze przy krzyżakach i księstwie pruskiem. Największa rozległość ze wschodu na zachód wynosi przeszło 7 mil, z półn. na południe przeszło 6 mil. Obszaru obejmuje powiat mr. kwadr. 380109 czyli mil kwadr. 17171; mk. 65726: męż. 32282, kob. 38444, rodzin 12388. Miasta liczy 3: Kwidzyn, Gniew i Gardeję, większych dóbr rycer. 37, mniejszych dóbr 6, domeny król. 2, wiosek i osad włośc. 163. Miasta liczą mk. 11953, wsie i dobra 53773. Obszaru przypada za miasta mr. kwadr. 6835, na dobra ryc. 102457, na dobra mniejsze 6890, na domeny 31382, na wsie 162183, na lasy 26195 w całym powiecie, na lasy w dobrach szlach. 25000. Z całego obszaru rola orna wynosi części od sta 60.2, ogrody 0.8, łąki 9.8, pastwiska 6.8, lasy 15.0. Przeciętnego dochodu wydaje jeden hektar ornej roli marek 15.6, ogrodów 33.3, łąk 18 m., pastw. 2.4, lasów 4.2. Przecięciowy dochód całego obszaru wynosi na 1 hektar 12.0. Na milę kwadr. przypada ludności 3797. Budynków liczy powiat ogółem 12694, a) publicznych gmachów 214, jako to: do naboż. 26, dla nauki 108, zakładów dobrocz. 23, do państwowego zarządu 44, dla miejscowej administracyi 13; b) prywatnych zabudowań 12480; do mieszkania 6300, dla przemysłu 267, dla zwierząt 5913. Gleba w pow. z małemi wyjątkami urodzajna, szczególnie na nizinach, w okolicy Gniewu, Lignów (Fetry) i przy Kwidzynie. W połudn.-zachod. kącie powiatu rozpoczynają się już tucholskie bory. Mieszkańcy hodują wszelkiego rodzaju zboże, jako to: pszenicę, jęczmień, żyto, groch, owies, kartofle, rzepik, buraki, brukiew, len, koniczynę, tymotkę, lucernę, tu i owdzie na gruntach piaszczystych wilczyn al. łupinę, na nizinach także tytuń, proso, kmin, różne owoce i ogrodowizny. Ze zwierząt utrzymują szczególnie konie dobre, bydło, owce, po większej części uszlachetnione, merynosy, świnie i t. d. Najważniejsza rzeka jest Wisła, która początkowo od wsi Rusinowa do W. Nebrowa tworzy granicę z pow. świeckim; przy tej wsi przechodzi do pow. kwidzyńskiego, przerzyna go w kierunku połudn.-półn. aż do wsi Pol. Grunowo 4 kil. poniżej Gniewu, skąd aż do Starego Międzyłęża płynie granicą pow. kwidzyńskiego i sztumskiego i do ostatniego powiatu przechodzi. Pod Kwidzynem szeroka jest 440 metr., pod Gniewem 1100 metr. Mianowicie na wiosnę z powodu nagromadzonych ogromnych lodów i wód wysokich bardzo niebezpieczna. Po prawej stronie tworzy niziny kwidzyńskie, 5 ¼ mili długie, ½—3 mil szerokie, obszaru obejmujące mr. 54763. Na lewym brze-

gu leżą niziny gniewskie albo walichnowskie, długie około 2 mile, pół mili szerokie, obszaru liczące mórg 17110. Niziny te są groblami mocnemi z niemałym kosztem i wzorowym porządkiem zabezpieczone przeciwko wylewom, począwszy od wsi Wołcz aż do pow. sztumskiego przy Białej górze (Weissenburg). Na kwidzyńskich nizinach wynosi ich długość 12177 prętów, w szerokości mają stóp 12—14, wysokości 27—31 stóp; groble na walichnowskich nizinach liczą długości prętów 4632. Dopływy ma Wisła tylko po lewej stronie: 1) nieznaczna struga młyńska (Mühlenfliess), koło wsi Jaźwiska poniżej Nowego, uchodzi naprzeciw Kwidzyna do Wisły. 2) Wierzyca (Ferse), z po za Kościerzyny przychodząca z pod gór szymbarskich, liczne tworzy zakręty; począwszy od wsi Nowe Janiszewo płynie granicą pow. kwidzyńskiego i starogrodzkiego, przy Niem. Brodach przechodzi do pow. kwidzyńskiego, uchodzi do Wisły pod Gniewem; z prawej strony od południa przyjmuje strugę Jonkę, która źródła swoje ma w pow. kwidzyńskim i w mniejszej tylko części płynie przez powiat. 3) Struga Drybok między Peplinem a Tczewem. W części prawego brzegu Wisły znaczniejsza rzeka jest Stara Nogata; kilku odnogami ściąga wodę z południowych nizin kwidzyńskich, po większej części u stóp wzgórza nadwiślańskiego leniwo płynie przez całe te niziny z południa na północ; koło Kwidzyna przyjmuje strugę Liwnę; przy wsi Laudersweida przechodzi do pow. sztumskiego, w którym się łączy z Nogatą. Struga Liwna (Liebe Fl.) ma swoje źródła na zachód wielkich Jezierzysk (Geserich See), mija Prabuty; przy wsi Wolde wstępuje w pow. kwidzyński, płynie na zachód ku Kwidzynowi, który omija, znaczny łuk tworząc na południe; na nizinach kwidzyńskich łączy się ze Starą Nogatą. W stronie wschodnio-połud. powiatu ma swoje źródła Gardęga, do pow. grudziąskiego niebawem stąd przechodząca. Oprócz Wisły żadna struga nie jest spławna, chyba młyny liczne, hamernie i t. d. poruszającą. Po obu stronach Wisły ciągną się wzgórza przybrzeżne, dość stromo spadające, okalają powyżej opisane niziny nadwiślańskie; wysokości 130 metrów nie przenoszą. Pod względem wyznania liczy powiat: katol. 24821, ewang. 39450, menon. 355, dysyd. 181, żydów 919. Katolicy zamieszkują przeważnie część zachodnią, dawniej polską, i należą do dyecezyi chełmińskiej, w dekanatach gniewskim i nowskim pomieszczeni. Kościoły paraf. w dekan. gniewskim są: Gniew z filią w Tymawie, Dzierzążno, Walichnowy, Garc, Lignowy, Piaseczno z filią w Opaleniu (Misterwałdzie). Nowski dekanat zawiera 3 kościoły paraf.; w Jani, Lalkowach i Pieniążkowie. Część wschodnią zajmują głównie lutrzy. Katolicy mają tu 3 tylko parafie: w Kwidzynie, Tychnowach i w Janowie; z tych kwidzyńska i janowska parafia wraz z kościołem w nowszych dopiero czasach ufundowane zostały. Tychnowy i Kwidzyn należą do dekan. starotarskiego w dyecezyi warmińskiej. Ogółem więc posiadają katolicy 14 kościołów. Dawniej istniały jeszcze kościoły: w Lipiogórze, w Gniewie 2, w Młynach gniewskich, Janiszewie, Sprudowie i Kursztynie (mały), które najwięcej skutkiem reformacyi zaginęły. Po prawej stronie Wisły więcej daleko kościołów zaginęło między luteranami, ale się tu nie wyliczają. Luteranie podlegają po większej części władzy superintendenta kwidzyńskiego; kościołów paraf. posiadają 12 i dwie filie. Menonici mają zbór 1, żydzi dwie synagogi w Gniewie i w Kwidzynie. Liczba Polaków najmniej około 23000 wynosić powinna, gdyż w tych okolicach, z drobnymi bardzo wyjątkami, każdy kto katolik zarazem i Polak, a katolików, jak wyżej podano, znajduje się w pow. 24821. Rządowi statyści zmniejszają tę liczbę na 19000, ponieważ u nich każdy po niemiecku mówiący do niemców bywa zwykle zaliczany. Nadworna drukarnia Kantera w K. wydawała dawniej bardzo pokupne książki polskie do nabożeństwa, tudzież kalendarze polskie. Polskie towarzystwo rolnicze istnieje dotąd w Piasecznie, gdzie i teatra polskie amatorskie od czasu do czasu bywają przedstawiane; przed niedawnym czasem znajdowały się podobne towarzystwa rolnicze w Gniewie i Pieniążkowie. W Gniewie spółka pożyczkowa w dobrym jest stanie. Większe majątki szlacheckie posiadają wyłącznie niemcy. Gazety li tylko niemieckie wychodzą w K. i Gniewie. Polacy czytają Przyjaciela z Torunia, Pielgrzyma z Peplina, Przyjaciela ludu i Gońca wielkopol. z Poznania i inne. Władze powiatowe są po największej części w K. pomieszczone, jako to: landratura, kasa powiatowa, pow. kasa pożyczkowa (Kreissparkasse), fizyk powiatowy i t. d. Sąd ziemski znajduje się w Grudziądzu, obwodowe sądy (Amtsgericht) w K. i Gniewie. Pożyczkowa kasa powiatowa istnieje od r. 1846, r. 1865 liczono depozytów 45404 tal., procentu wypłaca kasa 3 i pół, fundusz rezerwowy wynosił 1891 tal., rozpożyczona suma 38510 tal. Komunikacya w pow. jest ogółem bardzo ułatwiona. Oprócz żeglownej Wisły, przez którą urządzone tak zwane szybkie przewozy (fliegende Fähre), przechodzą pod Kwidzynem, przy Kurzebraku i pod Gniewem, trakty bite łączą wszystkie miejscowości ważniejsze. Do r. 1880 rozchodziły się tu trakty: 1) z Kwidzyna na Gardeję do Grudziądza, 18 kil. długości w powiecie; 2) odnoga od tego traktu wiedzie z W. Bątek do

Kisielca; 3) z Kwidzyna przez Prabuty do Susza 12 kil. w pow.; 4) z Kwidzyna przez Sztum do Malborka 10.5 kil.; 5) z Kwidzyna do Kamionek 5 kil.; 6) z Kwidzyna do Czerwińska, którym główny handel i ruch się odbywał aż do tego czasu, 17 kil; 7) z Nowego przez Gniew do Tczewa 40 kil.; 8) odnoga od tego traktu z Rudna do Peplina 0.5 kil.; 9) z Kwidzyna na Rozpędziny do wsi Białki 6 kil.; 10) z Czerwińska na Kopytkowo, Janię do Mirotek 8 kil.; 11) z Kopytkowa przez Leśną Janię do granicy pow. świeckiego 8.5 kil.; 12) z Kwidzyna do W. Nebrowa naprzeciw Nowego (buduje się), 13) z Kwidzyna do Nowych Lignów (buduje się); 14) trakt bity prywatny przez gminy urządzony na nizinach gniewskich przez Walichnowy i t. d. Kolej żel. tczewsko-bydgoska w zach. części pow. ma stacyą w Czerwińsku; z Gniewu projektowana jest odnoga do tej kolei ze stacyą nową w Morzeszczynie. Nowo zbudowana kolej nadwiślańska z Malborka przez Sztum, Kwidzyn, Grudziądz, Chełmno do Torunia po prawej stronie Wisły, ma w pow. stacye w Racholshof, Kwidzynie i Sadlinkach (Stacye pocztowe i telegr. coraz to nowe urządzają w powiecie). Pod względem przemysłu brak odnośnych danych urzędowych. Wyszczególniony znajdujemy tylko przemysł większych majątków (Grossgrundbesitz). R. 1880 posiadały gorzelnie następujące dobra: Stara Jania, Brody, Frąca, Górki, Janiszewo (projekt), Kopytkowo, Kozielec, Krzykosy, Lalkowy, Leśna Jania, Lichtental, Lipiogóra, Luchowo, Oschen, Otłów, Rynkówka i Zebrdowo (projekt). Browar znajdował się we wsi Bogusz i w Hamermühle pod Kwidzynem; nadto są browary w K. i Gniewie (2). Młyny wodne: w Boguszu, Brodach, Lipiogórze i kilka na Liwnie pod Kwidzyniem; młyny parowe w Lalkowach, we wsi Oschen i pod Kwidzynem. Fabryka mąki kościanej i chleba pod Kwidzynem. Cegielnie: w Brodach, Frący, Janiszewie, Lichtentalu, Nowej wiosce, Pawłowie, Rozajnach, Rundewiese, Trynowie, Zebrdowie, w Borishof, we Wyrębach i Cyganach. Melkarnie: w Krzykosach (40 krów), Czerwińsku, Białkach, Luchowie (60 krów), Opaleniu (Misterwałdzie), Rozajnach i Smarzewie. Chmiel hodowano szczególnie w Lipiogórze. Cukrownia nowa w Gniewie; fabryki machin rolniczych w Kwidzynie i Gniewie. Szkoły wyższe: Gimnazyum luter. w K., szkoła realna tamże, wyższy zakład dla dziewcząt tamże, seminaryum dla nauczycielek tamże, zakład preparandów w Gniewie. Nadleśnictwo znajduje się w Opaleniu; leśniotwa król.: w Dianenburg, Boguszu, Brachlewie, Hartigswalde, Opaleniu, Rudach i Wioałach. Prywatne leśn.: Zielonka do Rynkówki, Komorze do Leśnej Jani, Wallenburg do Nowej wioski. Wreszcie pod względem starożytnych zabytków badano powiat z różnych stron, osobliwie nowszymi czasy. Tak zwanych okopów czyli szańców znaleziono 9, cmentarzysk grobów kamiennych skrzynkowych liczono 1881 r. 9, cmentarzysk grobów rzędowych 1, cmentarzysk grobów podkloszowych 1, cmentarzysk z urnami odosobnionemi 6, wyrobów starożytnych z kamienia 24, z bronzu 8. Zabytki te natrafiają się w wioskach: Bielsk, Brandowo, Brody, Brodzkie młyny, Ciepłe (szczególnie liczne), Dybowo, Frąca, Garc wielki, Gogolewo, Gronowo, Jaźwiska wielkie, Kwidzyn, Lignowy, Lipiogóra, Opalenie (Misterwałd), Młynek Jakóbowy, Nicponia, Ostrowite, Piaseczno, Sztokmil, Tymawa i Bystrzec (Weisshof). Ob. Jacobson, Stat. des Reg.-Bez. Marienwerder z r. 1868 (nowa statystyka obecnie przygotowuje się do druku); Handb. des Gross-Grundbesitzes der Prov. West-Preussen z r. 1880; Stat. Adress-Handbuch der Prov. West-Preussen z r. 1859; G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich z r. 1881. *Kwidzyński obwód regencyjny* (Regierungs-Bezirk Marienwerder), nowo po rozbiorze Polski utworzony, w dzisiejszym składzie ostatecznie r. 1818, stanowi z gdańskim obwodem r. 1878 od Prus wschodnich odłączoną prowincyą zachodnio-pruską (West-Preussen), między 52° 51' i 54° 10' płn. szerokości a 33° 40' i 37° 42' wschodniej długości położony. Graniczy na północ z obwodem reg. gdańskim, na wschód z Polską i Królewieckim obwodem, na połud. z Polską i W. Ks. Poznańskiem, na zachód z Pomeranią. Największa rozległość z północy na połud. wynosi mil 24, ze wschodu na zachód 41 mil. Ze wschodu na zachód wyżynami baltycko-uralskiemi poprzerzynany, około 200 stóp nad poziom morza wysokiemi; środkiem z południa ku północy rzeką Wisłą na dwie połowy, zachodnią większą i mniejszą wschodnią, przedzielony. Obejmuje powiaty: kwidzyński, grudziąski, chełmiński, toruński, brodnicki, lubawski, suski, sztumski, świecki, tucholski, chojnicki, człuchowski, wałecki i złotowski. Pod względem historycznym wszystkie powiaty, prócz suskiego i części kwidzyńskiego, które przy krzyżakach i księstwie pruskiem pozostawały, należały aż do rozbioru 1772 do Polski: powiaty: chełmiński, toruński, brodnicki, lubawski, część kwidzyńskiego i grudziąski stanowiły dawniejsze wojew. chełmińskie, reszta powiatów: świecki, tucholski, złotowski, wałecki, chojnicki, człuchowski i sztumski wcielone były do wojew. malborskiego czyli pomorskiego. Obszaru obwód kwidzyński liczy mr. 8665340 czyli mil kwadr. 318395, mieszk. 743714, męż. 367910, kob. 375804, rodzin 143296; miast 43, jako to: Białobór, Bisku-

piec, Wąbrzeźno, Dzierzgoń (Christburg), Iława, Złotowo, Kisielec, Frydląd march., Frydląd pruski, Gardeja, Golub, Grudziądz, Górzno, Czarne (Hammerstein), Jastrowie, Kamień, Kurzętnik, Chojnice, Krajenka, Wałcz, Chełmno, Chełmża, Lendyczek, Lidzbark, Łasin, Lubawa, Kwidzyn, Gniew, Nowe miasto (Neumark), Nowe (Neuenburg), Radzyn, Prabuty, Susz, Człuchowo, Słopanowo, Swiecie, Brodnica, Sztum, Toruń, Tuchola; większych dóbr rycer. 596, królewszczyzn 30, dóbr pomniejszych 340, wiosek włośc. 1734, ogółem osad 3427. Mieszkańców liczą miasta 150626, wsie i dobra 593088. Obszaru przypada: na miasta mr. 335320, większe dobra rycer. 2040472, w tem lasu 524239, mniejsze dobra 381628, w tem lasu 33327, królewszczyzny 815797, w tem lasów król. 753115, wioski 2558167, w tem lasu 72024, Domen królew. 29, z areałem mr. 62681 i dochodem rocznym 88512 talarów. Z całego obszaru obwodu regencyjnego rola orna wynosi części od sta 52.2, ogrody 0.4, łąki 6.5, pastw. 10.7, lasy 23.2. Przeciętnego dochodu wydaje na jeden hektar rola orna marek 9.6, ogrody 21.9, łąki 12.9, pastw. 1.5, lasy 2.1 marki; ogółem z całego obszaru 1 hektar wydaje zysku 6.6 marek. Na milę kwadr. przypada ludności 2336. Budynków posiada obwód: a) publicznych 2749, do naboż. 542, dla szkół 1124, na zakłady dobroczynne 246; dla admin. państwowej 442, dla miejscowego zarządu 270, dla wojska 125; b) prywatnych 165658, domów mieszk. 75055, dla przemysłu 3654, dla zwierząt 86949. Gleba co do urodzajności niejednostajna, miejscami nader żyzna, ciemnoziemna, gliniasta, jak np. w chełmińskiej, radzyńskiej, gniewskiej okolicy, szczególnie na nizinach; gdzieindziej zaś piaszczysta, lesista, jak w człuchowskim, chojnickim i tucholskim powiecie, gdzie się ciągnie puszcza tucholska. Mieszkańcy hodują wszelkiego rodzaju ziemiopłody: pszenicę, żyto, jęczmień, groch, owies, bób, wykę, len, kartofle, proso, tytuń, wilczyń al. łubin, lucernę, tymotkę, koniczyny, rzepik, buraki i t. d. Ze zwierząt chowają: konie, bydło, owce, po większej części uszlachetnione, świnie, gęsi, kaczki, kury i t. d. Przedmiotem handlu są nadto: siano, słoma, dziczyzna, ryby, masło, ser, śmietana, wosk, miód, płótno, pak, smoła, węgle palone, brunatne, popiół, kora, wapno, drzewo, kamienie polne i t. d. Wina dawniejszymi czasy, mianowicie za krzyżaków dość obficie hodowano pod Toruniem, Chełmnem i t. d. Owoce ogrodowe, jako to: jabłka, śliwki, gruszki i t. d., różne warzywa, także proso, tytoń, kmin, bardzo dobrze udają się na odpowiednim gruncie i w wielkiej ilości znachodzą się szczególnie na nizinach pod Toruniem, Chełmnem, Swieciem, Grudziądzem, Kwidzynem i t. d. Na żyznej glebie pszenica przeciętnie wydaje 12 albo 13 ziarno, żyto 13 i 14, jęczmień 20—22, owies 15—18, bób 9—10, groch 8—10 ziarno. Ważniejsze strugi i rzeki są: Wisła, wstępuje do obwodu powyżej Torunia przy Otłoczynie, aż do ujścia Brdy, ma kierunek płn.-zachodni, poczem płynie ku północy mimo Chełmna, Swięcia, Grudziądza, Nowego, Kwidzyna i Gniewu, przy Międzyłężu przechodzi do gdańskiego reg. obwodu. Po prawej stronie przyjmuje: Drwęcę, Ossę, Liwnę i Starą Nogatę; po lewej Brdę, Czarną wodę, Mątwę, strugę młyńską (Mühlenfl.), Wierzycę i Drybok. Dopływy i strugi pomniejsze: 1) Gwda (Küddow), płynie do Noteci; 2) Dobrynka do Gwdy; 3) Kamionka do Brdy; 4) Glumia do Gwdy; 5) Jonka do Wierzycy; 6) Gardęga do jez. Nogat; 7) Lutrzyna do Ossy; 8) Libawka, Wel, Bartniczka, Bielica (pod Kowalewem), Łąka do Drwęcy; 9) Dzierzgoń (Sorgefl.) do jez. Dzierzgoń. Oprócz Wisły, która w długości około 23 mil płynie przez obwód, do spławiania drzewa użyteczne są: Drwęca, 16 mil długości w obwodzie, Brda 9 mil, Czarna woda 6 mil i Gwda 7 i pół mili. Obecnie zamyślają kanał elbląsko-mazurski (Elbing-oberländischer Kanal) strugą Iławką i Drwęcą przedłużyć aż do Bratyana, tak żeby statki aż dotąd dochodziły. Jeziora dość znaczne znajdują się w obwodzie, jako Wdzidze na pograniczu gdańskiego obwodu, Łukomie (Müskendorfer See), Karsin, bielskie jezioro przy Białoborze, człuchowskie, więcborskie, sępolskie, kamieńskie, laskowickie, szczycieńskie, chełmżyńskie, łasińskie, płowęskie, Glisno, Karaś pod Iławą i wiele innych. Wzgórza nieraz stromo, mianowicie ku Wiśle, spadające nie liczą więcej niż 130 metr. wysokości. Po obu stronach Wisły ciągną się żyzne niziny czyli żuławy nadwiślańskie. Szerokie są do 2 i 3 mil, długie około 25 i pół mil. Dzielą się na niziny toruńskie, chełmińskie, niedźwiedzko-świeckie, świecko-nowskie, kwidzyńskie i gniewsko-walichnowskie. Od wylewów przez cały ciąg Wisły groblami wzorowo i z wielkim nakładem utrzymywanemi zabezpieczone. Groble te bywają aż do 30 stóp przeszło wysokie, 12—15 stóp szerokie. Na nizinach toruńskich zabezpieczają obszaru mr. 11753, liczą długości prętów 6420; na chełmińskich w jednem miejscu mr. 12430, w drugiem 16846, prętów 3120 (?); na niedźwiedzko-świeckich mr. 6519, prętów 2272; na świecko-nowskich mr. 33865, prętów 9073; na kwidzyńskich mr. 54763, pręt. 12177; na gniewsko-walichnowskich mr. 17110, pręt. 4632. Żyzne te niziny zajmuje z drobnemi chyba wyjątkami oddawna ludność niemiecka, przez krzyżaków z Niemiec, Holandyi i t. d. sprowadzona. Religią wyznaje oczywiście luter-

ską. Klimat w ogóle jest zdrowy w obwodzie f umiarkowany; tylko zbyt długie przymrozki na wiosnę nie mało szkodzą zbożom. Lasy znajdują się dość obszerne, obejmują mr. 1587969, t. j. niemal czwartą część całego obwodu. Państwowych lasów liczą 670500 mr., gminnych 63600, prywatnych 853800. Po lewej stronie Wisły są lasy daleko obszerniejsze, np. tucholskie, wałeckie, grunt mają po największej części piaszczysty. Po prawej stronie jest grunt mocniejszy, gliniasty. Z pomiędzy drzew leśnych zajmuje pierwsze miejsce sosna, około $^9/_{10}$ część; dąb, buk, brzoza, olsza, zachodzą prawie tylko dodatkowo, między sosną pomięszane; w większych obszarach znachodzą się w leśnictwie Rehhof i Jamy (pow. kwidzyński), Lindenberg (pow. człuchowski) i Schönthal (pow. wałecki). W państwowych borach obliczono dosyć dokładnie sosen 95%, dębów 2%, buków 1%, olsz, brzóz i t. d. 2%. Największą klęską dla lasów są od czasu pożary wznawiane, osobliwie w tucholskich borach dość regularnie powtarzające się. W okolicach tych rzadko zamieszkanych gaszenie ognia utrudnione. To też nieraz dawniej obszary aż do 10000 mr. wypalały się, nawet jeszcze r. 1863 mr. 5000. W nowszych czasach pożary rzadsze. Zwierzyny leśnej wystrzeliwają rocznie: jeleni około 80 sztuk, danieli 5, sarn 1360, zwierzyny czarnej 4, dzików 172. Zajęcy płoszą do 924 sztuk, kuropatw 149, lisów 15, dzikich kaczek 116, bekasów i t. d. 67. Pod względem administracyi rozpadają wszystkie bory na 4 inspekcye leśne (Forstinspectionen), pod któremi zostaje 21 nadleśnictw i 170 leśnictw. Co się tyczy wyznania, liczy obwód: katol. 359945, ewang. 359213, gr.-katol. 28, menon. 2625, dysyd. 1474, żyd. 20429. Ewangelicy oprócz nizin szczególnie miasta zamieszkują; z powiatów niemal całkiem jest protestanckim pow. suski; więcej niż do połowy lutrów jest w pow. złotowskim, grudziąskim, wałeckim, kwidzyńskim i człuchowskim. Katolików zaś najwięcej liczy pow. lubawski (oprócz 9000), po nim idzie pow. tucholski, brodnicko-chojnicki i sztumski. Mało przeważa liczba katolików w pow. świeckim, chełmińskim i toruńskim. Katolicy należą niemal wyłącznie do dyec. chełmińskiej; 11 parafij z 7 filiami w dekanacie starotarskim przyłączone są do dyec. warmińskiej; także 11 parafij z 33 filiami w dekan. wałeckim i gniewkowskim do archidyec. gnieźnieńskiej. Dyecezya chełmińska zajmuje dekanatów 18, jako to: wąbrzeski, golubski, grudziąski (obecnie zniesiony), kamieński, chełmiński, chełmżyński, łasiński, lubawski, lidzbarski, gniewski, nowski, nowomiejski, radzyński, świecki, człuchowski, toruński, brodnicki i tucholski. Kościołów liczą tu paraf. 157, fil. 74. Ogółem więc kośc. paraf. 178, fil. 114. Dawniej bywało tu kościołów bez porównania więcej. Nie licząc części dyecezyi warm. i gnieźn. ani okolic wyłącznie prawie przez inowierców zajętych, w samej części dyec. chełmińskiej kwidzyńskiego obwodu, posiadały kościoły następujące miejscowości: Chełmno 2 prepozytury św. Ducha i św. Jerzego, kościół św. Marcina, kościołek św. Michała i św. Agnieszki (na Rybakach), Kokocko, Toruń kościół św. Wawrzyńca, Katarzyny, Mikołaja, św. Ducha, św. Krzyża, św. Maryi Magdaleny, Piotra i Pawła, prepoz. św. Jerzego, Stary Toruń (obecnie nie istnieje), Grębocin, Rogowo, Lubicz, Chełmża św. Mikołaja, oo. franciszkanów, Zajączkowo, Rychnowo, Wałycz, Wronie, Jarentowice, Wiewiórki, Turznica, Lipnica, Nowa wieś, W. Pułkowo, Kowalewo (prepozyt.), Brodnica (scholasteryą św. Ducha i prepoz. św. Jerzego), Kawki, Radzyn, Słupy, Orle, Bursztynowo, Swiecie (wieś), Lisnowo, Grudziądz (św. Jerzego prepoz. i pp. benedykt.), Tarpno, Łasin (prepoz.), Szynwałd, Jankowice, Kisielec, Nowe miasto (prepoz. św. Jerzego), Gwiździny, Chróśle, Jamielnik, Wonno, Krotoszyn, Lubawa (oo. bernard.), Ławice, Gramoty, Wąpiersk, Wlewsk, Gniew (prep. św. Jerzego), Młyny gniewskie, Szprudowo, Janiszewo, Lipiogóra, Swiecie (miasto), Święte, Michale, Stwolno, Poledno, Gronowo, Krajenka (prep.), Piecewo, Tarnówka, Ossówko, Krzywa wieś, Kamień (wieś), Grudna, Sokólna, Złotowo, Potulice, Lipka, Batorowo, Więcbork, Skic, Tuchola (prep. św. Ducha i św. Elżbiety), Koślinka, Koźmin (wieś zaginiona), Rocławki, Obiezierze, Zalesie, W. Klonia, Blumfelde, Człuchowo (prep. św. Katarzyny), Stolcenfelde, Chojnice (prep. św. Jerzego i św. Ducha i kościół oo. augustyanów), M. Chojnica, Hengowice, Powałki, Dorengowice, Pructenwalde, Schönwerder, Rosenfelde, Lendyczek, Krummensee, Breitenfelde, Bärenwalde, Domysław, Falkenwalde, Łoza, Gockowy, Ruthenberg, Rychwałd, Ritterberg, Elznowo, Wittfelde, Grabowo, Szonowo, Frydland, Brzeźno, Marienfelde, Lanck, Darzno, Sępolna, Szczytno: kościoły te zaginęły częścią w skutek reformacyi luterskiej, częścią też po okupacyi pruskiej. Także i klasztory dawniej liczne istniały w obwodzie; Chełmno posiadało klasztory oo. dominikanów, franciszkanów, misyonarzy, pp. benedykt. i sióstr miłosierdzia, Toruń: franciszkanów, dominikanów, jezuitów, bernardynów, pp. cysterek, benedykt. i 10 konw. tercyarskich; Grudziądz: jezuitów, reformat., bened., szarytek, zakład sióstr szkólnych i tercyarek; Swiecie: bernard. i szarytek; Lubawa: bernard. i szarytek; Chojnice: augustyanów, jezuitów i franciszkanek; Brodnica:

reformatów i tercyarek, Swornigac: augustyanów, Kaszczorek: begardów, Zamarte: bernard.; Nowe miasto: tercyarek; Łąki: reformatów; Bysławek: benedyktynek, potem reformatów; Topolno: paulinów; Rywałd: kapucynów; Chełmża: franciszk.; Szynwałd: benedyktynek; Jabłonowo: szarytek; Kamień: elżbietanek; Kamienica: służebn. P. Maryi. Największa część tych klasztorów została skasowana przez rządy pruskie po okupacyi; niektóre zaginęły już dawniej skutkiem reformacyi. Obecnie istnieją już tylko: szarytki w Chełmnie i Lubawie i elżbietanki w Kamieniu. Luteranie liczą w obwodzie superintendentur 9: złotowska, grudziąska, jastrowska, chojnicka, kwidzyńska, suska, świecka, brodnicka i toruńska, kościołów paraf. 86, fil. 61. Nadto menonici mają zborów 6, t. z. wolne stowarz. (freie Gemeinden) 2, żydzi 48. Szkoły tak wyższe jako elementarne co do liczby w ogóle wystarczają, nie wszędzie jednak czynią zadość słusznym wymaganiom Polaków i katolików. Szkoły wyższe: gimnaz. katol. w Chełmnie, Chojnicach i Wałczu, luter. gimnaz. w Kwidzynie, Grudziądzu i Toruniu, symult. gimnaz. w Brodnicy i Nowem mieście; progimn. mięszane (symult.) w Swieciu i Lubawie. Semin. dla nauczycieli katol. w Grudziądzu i Tucholi, ewang. w Pr. Frydlądzie. Element. szkół publ. r. 1864 liczono: katol. 464, klas 532, uczniów 48054; luter. 661, klas 853, dzieci 64239; żyd. 10, klas 16, dzieci 964. Oprócz tego znajdowało się prywatnych szkół 56, klas 86, dzieci 2002. Liczbę Polaków podają statyści rządowi za 258000, w rzeczywistości jednak liczbę tę co najmniej do 300000 podnieść należy, zważywszy, iż u nich Polak po niemiecku umiejący bardzo często do Niemców przyłączany bywa. Ogniskami narodowości polskiej są Chełmno i Toruń. W Chełmnie między innemi znajduje się księgarnia polska; aż do ostatniego czasu drukarnia polska wydawała bardzo rozpowszechnionego „Przyjaciela ludu“ (obecnie w Poznaniu), „Nadwiślanina“ (zamienił się w Gazetę toruńską), „Katolika“ (teraz na Szląsku); jest tu spółka pożyczkowa, towarz. przemysł., często dają się udatne przedstawienia amatorskie; Chełmno jest siedzibą wielce pożytecznego towarz. pomocy naukowej, tu zbiera się komitet wyborczy i t. d. W Toruniu istnieje bank polski, spółka pożyczkowa polska, towarz. przemysłowców, Piusowe towarz. śpiewu, drukarnia, księgarnia, wychodzi Gazeta toruńska, Gospodarz, Przyjaciel, Kalend. Przyjaciela, odbywają się sejmiki doroczne gospodarcze, zbiera się towarz. moralnych interesów, towarz. dla dziewcząt, jest muzeum zach.-pruskie, towarzystwo naukowe i t. d. Spółki pożyczkowe znajdują się jeszcze: w Tucholi, Czersku, Gniewie, Golubiu, Lisewie, Brodnicy, Wąbrzeźnie, Nowem, Sztumie i t. d. Władze: Na czele obwodu kwidzyńskiego stoi prezes naczelny zachodnich Prus rezydujący w Gdańsku. Reszta urzędów, jako regencya (Regierung), naczelny urząd celny, naczelna dyrekcya poczty (Ober-Post-Direction), dyrekcya naczelna landszafty, landszafta prowincyonalna, dyrekcya towarz. zabezpieczenia od ognia i t. d. znajdują się w K. Sądy ziemskie (Landes-Gericht): w Pile, Chojnicach, Toruniu, Grudziądzu i Elblągu. Sądy obwodowe (Amts-Gericht): w Wałczu, Jastrowiu, March. Frydlandzie, Słopanowie, Złotowie, Sępolnie, Więcborku, Grudziądzu, Chojnicach, Chełmnie Człuchowie, Białoborze, Pr. Frydlandzie, Czarnem (Hammerstein), Swiecin, Nowem, Brodnicy, Lidzbarku, Golubiu, Sztumie, Dzierzgoniu (Christburg), Chełmży, Tucholi i Gniewie. Urzędy i straże leśne: zarząd obszernych lasów w obwodzie podzielony jest na 4 inspekcye: kwidzyńska, brodnicka, tucholska i wałecka. Nadleśnictwa (Oberförstereien) istnieją: 1) w inspekcyi kwidzyńskiej: Woziwoda, Königsbruch, Czersk; 2) w brodnickiej: Golub', Górzno, Wilhelmsberg, Łąkowa, Jamy, Rehhof; 3) w tucholskiej: Grünfelde, Lindenbusch, Więcbork, Bülowheide, Osie, Opalenie (Misterwald); 4) w wałeckiej: Słopanowo, Pletnica, Schönthal, Lindenberg, Zanderbrück i Eisenbrück. Wojska w Toruniu stoi: regiment piechoty i 2 kompanie artyleryi, w Chełmnie batalion piechoty, w Grudziądzu regim. piechoty, 2 komp. artyl., w Suszu, Prabutach i Wałczu po jednym oddziale (eskadron) ułanów. W Chełmnie istnieje zakład kadetów. Katoliccy proboszczowie wojskowi utrzymywani są w Toruniu i Grudziądzu. Począwszy od r. 1843 zaprowadzone są w pojedynczych powiatach t. z. kasy oszczędności powiatowe (Kreissparkarsen); r. 1865 liczono depozytów 394733 tal., funduszu rezerw. 53741 tal., wypożyczonych 419101 tal. Procentu dają najmniej $3^1/_2$, najwięcej $4^1/_2$. Zwierząt domowych podają liczbę r. 1868: koni 111167, bydła 249805 (krów 136874), owiec 1502620 (merynosów 603409), kóz 14500, ulów było 34154. Drogi komunikacyjne w ogóle dostateczne. Wodne odbywają się mianowicie Wisłą, na której prócz 2-ch mostów żelaznych znajduje się w obwodzie regenc. około 26 przewozów, między tymi t. n. szybkie (fliegende Fähre) pod Toruniem, Chełmnem, Grudziądzem, Kwidzynem i Gniewem. Wszystkie miasta połączone są traktami bitemi, drutami telegr. i telefonami, które i po wioskach coraz liczniej zaprowadzane bywają. Także i koleje żelazne dochodzą do największej części miast. R. 1882 istniały w obwodzie koleje żelazne: 1) pilsko tczewska z dworcami Krajenka, Złotowo, Lipka, Wierzchowo, Choj-

nice, Czersk; 2) bydgosko-tczewska z dworcami Pruszcz, Terespol, Laskowice, Warlubie, Czerwińsk, Morzeszczyn (projekt.); 3) chojnicko-grudziąską na Tucholę i Laskowice (niedokończona); 4) bydgosko-toruńska: Cierpice, Toruń; 5) toruńsko-wystrucka: Toruń, Kowalewo, Wąbrzeźno, Jabłonowo, Biskupice, Iława. 6) grudziąsko-jabłonowska: Grudziądz, Mielno, Jabłonowo; 7) malborsko-mławska: Mlerewo, Mikołajki, Prabuty, Susz, Iława, Weisenburg, Montowo; 8) chojnicko-nowoszczecińska: Chojnice, Człuchowo, Bärenwalde, Czarne (Hammerstein); 9) pilsko-węgorzyńska: Wałcz, Frydląd March.; 10) pilsko-nowoszczecińska: Jastrowie; 11) nowoszczecińsko-słupska: Białobór (Baldenburg); 12) chojnicko-nakielska (buduje się); 13) malborsko-toruńska: Sztum, Kwidzyn, Grudziądz, Chełmno, Chełmża, Toruń (niedokończona); 14) newsko-warlubska; 15) gniewsko-morzeszczyńska (projekt.). Poczt w obwodzie r. 1867 liczono 103, stacyj telegr. 14 (obecnie liczba znacznie powiększona). Dla handlu fabryk i przemysłu brak dotąd urzędowych stat. danych. Podług zestawień prywatnych znajdowało się r. 1858 w obwodzie: drukarni 19, księgarni 12, litogr. zakładów 6, przędzalni wełny 113, warsztatów tkackich płótna 193, wełny 204, szkarp. 9, warsztatów tkackich dodatkowych przy gospodarstwach 16908 (obecnie liczba zapewne mniejsza, teraźniejsze posiadaczki mniejszych gospodarstw płótna więcej nie robią), fabryka materyj sukiennych 1, materyj płóciennych 1, zakładów chem. bielenia 2, farbiarni 41, drukarni różnych tkanin 22, cukrowarni 3, fabryk krochmalu 11, tytoniu 8, gipsu i cementu 4, smoły 84, browarów 75, gorzelni 131, cegielni 252, pieców do wypalania wapna 77, fabr. czekolady 1, mydła 7, octu 14, waty 3, chemikaliów 1, powozów 2, dystylarni 48, restauracyj 26, szynków 1190, hoteli 149, oberży 1071, winiarni 10, młynów wodnych 375, wiatraków 340, młynów konnych 121, parowych 19, olejowych 87, foluszów 28, garb. młynów 32, tartaków 154, innych młynów 14, hamerni i fabryk żelaza, miedzi 18, fabryk machin 3, hut szklanych 12. Liczbę rzemieślników, przemysłowców z opuszczeniem czeladników podają: fabr. świec, mydła 25, piek. 455, cukiern. 46, rzeźn. 417, garb. 116, szewców 2931, rękaw. 16, kuśn. 144, rymar., siodlar. 247, powrożn. 96, krawców 1863, szmuklerzy 10, modniarek 100, tapicerów 3, kapeluszn. 35, farbiarzy 98, cieśli 249, studniarzy 7, pompiarzy 2, stol. 1136, kołodz. 610, bedn. 371, tokarzy 136, fabr. różnych wyrobów drewnianych 66, szczot. 13, grzebien. 16, koszykarzy 132, mularzy 187, dekarzy 56, kamieniarzy 37, kominiarzy 41, zdunów 306, szkl. 166, pozłotn. i malarzy 75, lakiern. 3, kowali 1566, ślosarzy 300, pasamoników 7, budujących młyny 9, kotl. 22, ludwisarzy 11, blachn. 66, konwisarzy 6, śpilkarzy 27, mechan. 17, zegarm. 53, złotn. 61, rytown. 1, balb. 59, rybaków 257, ogrodn. 77, introl. 53, muzyk. 260. Nareszcie pod względem starożytnych zabytków, odkrytych nowszymi osobliwie czasy, obwód kwidzyński niepoślednie zajmuje miejsce. Tak zwanych palafitów znaleziono 4: po jednym okazie w pow. świeckim, lubawskim, chełmińskim i toruńskim; okopów czyli szańców 37; w pow. świeckim 1, kwidzyńskim 9. suskim 1, grudziąskim 9, lubawskim 1, brodnickim 8, chełmińskim 5, toruńskim 3; grób nieciałopalny nieoznaczony 1 w pow. chełmińskim; cmentarzysk grobów rzędowych 11: w pow. kwidzyńskim 1, sztumskim 1, suskim 1, chełmińskim 5, toruńskim 3; cmentarzysk mogił kamiennych 23: w pow. świeckim 6, chojn. 3, sztum. 3, chełm. 4, toruń. 7. cmentarzysk grobów skrzynkowych kamiennych 98: w pow. złotow. 2, tuchol. 7, świec. 19, chojn. 7, kwidz. 9, sztum. 2, grudz. 8, lubaw. 1, brodn. 4, chełm. 21, toruń. 18; cmentarzysk grobów podkloszowych 5: w pow. świeckim 1, kwidz. 1, toruń. 3; kamieni ustawianych na ziemi i w ziemi 21: w pow. tuchol. 1, świec. 1, chojn. 3, brodn. 1, chełm. 6, toruń. 10; kamień legendowy 1 w pow. świeckim; dółkowany 1 w pow. sztumskim; cmentarzysk z urnami odosobnionemi 31: w pow. złot. 1, tuchol. 2, świeckim 1, chojn. 1, kwidz. 6, sztum. 8, grudz. 1, brodn. 2, chełm. 7, toruń. 4; różnych wyrobów z kamienia 118: w pow. złotow. 1, tuchol. 1, świeckim 8, chojn. 8, kwidz. 24, sztum. 14, suskim 1, grudz. 27, lubaw. 1, brodn. 4, chełm. 14, toruń. 15; wyrobów z bronzu 35: w pow. tuchol. 1, świeckim 4, chojn. 1, kwidz. 8, sztum. 2, brodn. 1, chełm. 3, toruń. 13. Ob. dr. Jacobson: Stat. des Reg.-Bez. Marienwerder; Stat.-topogr. Adress-Handb. von West-Preusson; Schemat. der Diözese Culm.; Utracone kościoły w dyecezyi chełmińskiej; G. Ossowski: Mapa archeol. Prus zachodnich. *Ks. F.*

Kwidzynek al. *Kwidzyn Stary*, *Wyspa Kwidzyn*, dok. *Insula s. Mariae*, skąd pochodzi niem. nazwa późniejsza *Marienwerder*; *Quedin*, *Quidin*, *Quidino*; *Castrum parvum Quidin*; nazywał się zamek starożytny z osadą, na wyspie przez Wisłę utworzonej położony, śród nizin opodal dzisiejszego miasta Kwidzyna, w sąsiedztwie wsi Tychnów, jak przypuszczają w tem miejscu, gdzie wieś teraz leży Mareza. K. należy do najdawniejszych osad słowiańskich (pomorskich) całej tej okolicy. Lebrek w kronice mindeńskich biskupów, II, str. 166, świadczy o nim, że jeszcze za czasów Ludwika króla, wnuka Karola W., około r. 875, Teodoryk biskup, wojując przeciwko Słowianom, przy Kwidzynie (Quidin) zginął. Potem nic o tej osa-

dzie nie słychać, aż za krzyżaków. R. 1232 Herman Balk, mistrz krzyżacki, zdobywszy ziemię chełmińską, potajemnie Wisłę przypłynął w te strony i zamek wzniósł nowy na wyspie Kwidzyn ku większej obronie zajętej ziemi; materyały potrzebne statkami wodą poswoził. Okazała się jednak ta budowa jako i położenie grodu niezbyt korzystne, gdyż zaraz następnego r. 1233 zniesiono gród tutejszy i nowy murowany zamek zbudowano na górze, gdzie potem miasto dzisiejsze Kwidzyn powstało. Od tego czasu dla rozróżnienia nazywano dolną osadę Kwidzyn Mały, Kwidzynek, Castrum parvum Quidin, górne zaś miasto jako teraz ważniejsze Kwidzyn. R. 1236 landmistrz pruski krzyżacki Herman Balk nadaje szlachetnemu Dytrykowi (Teodorykowi) z Tychnów (de Dypenow) zamek Kwidzynek, Castrum parvum Quedin, wraz z 300 włókami roli około grodu od Nogatu aż do boru sosnowego w ziemi Resia, którą już przedtem uprawiano. Jeżeliby zaś ta ziemia nie starczyła, ma sobie sam dobrać gruntów nieuprawnych w Rezyi aż do 300 włók. Lasu jednę włókę ma zatrzymać w dodatku. Także otrzymał wolne rybołóstwo w jeziorach wyspy (gdzie gród leżał) po drugiej stronie Nogatu.... Za to dawać nam będzie od pługa po korcu żyta i jęczmienia. Od służby wojskowej jako i czynszu uwolniony ze względu na zasługi i szlachectwo. Ktoby zaś od niego dobra te nabył, czynsz płacić będzie i 2-ch konnych na wojnę dostawi. Także osadnicy po wsiach zobowiązani do obrony kraju. Nie podlega prawie wątpieniu, że ów Dytryk pochodzi ze sławnej familii Stanków, która następnie przez dłuższy czas te dobra posiadała. R. 1236 zapewne ten sam Dytryk zachodzi jako sędzia wyspy Kwidzyn (judex insulae Quidin). R. 1239 tenże Dytryk otrzymał 22 włók gruntu przy drodze z Kwidzyna do Dzierzgonia po lewej stronie jeziora Wurkus, także łąki, rybołówstwo i t. d. Później biskupi pomezańscy czyli kwidzyńscy dóbr tych zapragnęli z powodu, że nie jak początkowo w Dzierzgoniu, ale tu w mieście Kwidzynie stolicę sobie obrali. R. 1285 rycerz Dytryk von Stange zrzeka się na korzyść kapituły kwidzyńskiej dóbr swoich około Kwidzyna położonych, które ojciec jego był otrzymał. W zamian dostał za to 1200 włók innych. Służyć miał zakonowi z 4-ma zbrojnymi konnymi. Za straż wojenną, którą pełni na zamku, dostanie rocznie 150 m. Zarząd zamku i miasta Kwidzyna niemniej i biskupstwa pomezańskiego, który dotąd wykonywa, oddać ma Janowi z Lniska (von Elniz), a gdy ten nie otrzyma potwierdzenia od biskupa, może dalej prowadzić. R. 1293 szlachetny Dytryk Stanko na korzyść biskupa zrzeka się praw swych, jakie miał do zamku kwidzyńskiego i miasta, jako i połowy dóbr przez biskupa Alberta nadanych, poczem jemu i krewnym resztę dóbr potwierdzają. Ob. Perlbach: Preuss. Regesten; Kętrzyński: Ludność polska w Prusiech, str. 178. Następnie po osuszeniu nizin Wisła przybrała teraźniejszy kierunek pół mili ku zachodowi odległy. a po zamku kwidzyńskim ani śladu nie pozostało; nawet nie wiedzieć na pewno, gdzie owa wyspa Kwidzyn leżała, choć ogólnie przypuszczają, że teraz na tem miejscu znajduje się wieś Mareza-zamek, niem. Schloss-Marese. *Kś. F.*

Kwiecie, niem. *Sorge*, dwa folw. w pow. międzychodzkim i międzyrzeckim.

Kwieciewo, ob. *Kwiecowo*.

Kwiecin 1.) mko pryw., pow. dzisieński, gm. Jazno, o 10 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 29 mk.; murowana cerkiew paraf. i kaplica drewniana. 2.) K. al. *Konaszewszczyzna*, osada szlach., pow. dzisieński, o 9 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 26 mk. katol. 3.) K., folw. pryw. nad jez. t. n., pow, dzisieński, o 10 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 14 mk. katol. (1866).

Kwiecisżewo, miasto przy ujściu rzeczki Żabienki do Małej Noteci, pow. mogilnicki, o 8 kil. od msta powiat., w okolicy pagórkowatej z gruntem gliniastym i piaszczystym; pod pokładami gliny lub piasku znajdują się głębokie warstwy marglu. W r. 1880 było około 900 mk.; w r. 1875: 895, a w r. 1871: w 82 dm. 837 mk., 236 ewang., 573 katol., 28 żyd. Mieszkańcy się zajmują wyłącznie rolnictwem. Sąd okręgowy w Mogilnie; kościół katol. parafialny należy do dekan. źnińskiego; kościół protestancki należy do dyec. inowrocławskiej; szkoła elemen. kilkoklasowa; 282 analf. Agentura pocztowa, poczta osobowa chodzi z Mogilna przez K. do Strzelna; listowa z Mogilna przez K. do Gembic; st. kol. żel. i tel. w Mogilnie o 8 kil. K. dawniej było położone w województwie gnieźnieńskiem; w r. 1811 miało 59 dm., 401 mk.; w r. 1831: 62 dm., 513 mk.; 329 katol., 131 prot., 53 żyd. W r. 1383 w zamieszkach wielkopolskich Mazury miasto zniszczyli i zrabowali. Kod. dypl. pol. II, 23 i Łaski, Lib. ben. I, 328. *M. St.*

Kwieciszki, folw., pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol, odl. od Suwałk 68 w., od Maryampola 2 w., ma 11 dm., 197 mk. K. gmina ma 6281 mk., rozl. 20692 mr.; sąd gm. okr. I-go i st. poczt. w Maryampolu. W skład gm. wchodzą: Adamiszki, Adamiszki Nowe, Aleksandrowo, Baroginie, Bendoryszki, Borsztynie, Dąbrówka, Dzięciołówka, Elżbiecin, Elżbiecinek, Giełażynie, Gołębiszki, Gustajcie, Iżdagiele, Jegieryszki, Kantaliszki, Kaźmierzpol, Kiermelinie, Klewinie, Klewinkalnie, Kuzy, Kwieciszki, Łopiszki, Marczukinie, Narty, Nartele, Nendryniszki, Netyczkam-

pie, Nowina-Narty, Ochotna, Oczkiszki, Poddzięciołówka, Podgołębiszki, Podkantaliszki, Podklewinie, Podśmilgie, Podtopieliszki, Podwęglisko, Podwysoka, Pokuzy, Posienie, Potaszynie, Puskielnie, Rajczyska, Rudziszki I, Rudziszki II, Sosnowo, Stefaniszki, Smilgie, Swirnowecie, Tabun, Topieliszki, Trabiszki, Trokiszki, Walczewo, Węglisko folw., Węglisko I, II i III, Wiszniołówka, Wojtyszki, Wowieryszki, Wysoka, Zarzeczki i Żujkiszki.

Kwieciszowa, przys. do Naściszowy, leży w okolicy pagórkowatej, podszytej lasami, pow. sądeckiego, należy do par. rzym.-katol. i urzędu poczt. w Nowym Sączu i liczy 220 mk. rzym.-katol. Leży na płn. od Naściszowy a płd. od Librantowy, 355 mt. npm., graniczy na wsch. z Koniuszową a na zach. z Wielopolem. Prawdopodobnie ta osada została założoną przez Kwiecisza lub Kwiecisła włodarza sądeckiego a sołtysa w Falkowy około r. 1409. (Morawski: Sądeccz. II, 70). W Długosza Lib. ben. III, 83 jest wymieniona około 1470 r. jako posag klasztoru premonstratensów w Nowym Sączu, miała wówczas łanów kmiecych 3 i płaciła biskupowi krakow. dziesięciny 4 grzywny. Por. *Dąbrówka*, I, 936. *Mac.*

Kwiecowo, niem. *Quetz*, w dok. *Queczow*, *Quetcz*, wś, pow. licbarski, na polskiej przedtem Warmii, przeszło milę od Dobrego miasta (Gutstadt), oddawna własność biskupów warmińskich. Pierwszy przywilej wystawił biskup Herman sołtysowi Janowi. R. 1372 bisk. Jan wydał nowy dokument dla Egarda Plathen na 90 wł. prawem chełmińskiem. Nadto znajdowało się jeszcze nadmiarowych włók 10. Egard sołtys otrzymał wolne 10 wł., pół czynszu z karczmy, sądy mniejsze, a od większych łowić ryby na własną potrzebę małemi narzędziami miał prawo w jeziorach Subange, Tuseyn i Queczow. Dla kościoła, kiedyby tu powstał, przeznaczył bisk. 4 wł. Od reszty mieli płacić z włóki po pół marce denarów oprócz pańszczyzny. Od 9 nadmiarowych włók (1 otrzymał sołt.) pańszczyzna im się opuszcza, dla tego że już dawniej zapłacili od nich biskupowi Janowi 60 m. Karczmy 2 tu istniały. R. 1528 osadnicy okupili się z szarwarku. R. 1656 liczono wł. 90, gbur. 19, sołt. 1, karczm. 2, dawali owsa ł. 1 k. 54, kur 108, gęsi 27, czynszu fl. 288. Oprócz gburskiej wsi istniał folwark biskupi o 15 wł.; na 11 wł. siedzieli gburzy; biskupi wydawali folw. w nagrodę zasłużonym dworzanom, urzędnikom; r. 1698 trzymał go Ludwik Pacek, po nim Aleks. Spinek na 30 lat, Zygm. Stanisławski na 30 lat. R. 1765 starosta bisk. braniewski Jakób Górski trzymał go na 30 lat; r. 1772 ustąpił swoje prawa Antoniemu von Niesewandt Kościół tutejszy, nie wiedzieć kiedy fundowany, nowo budowany zapewne a konsekrowany przez bisk. Kromera 17 wrześ. 1580 na cześć św. Jakóba ap. R. 1693 ponownie budowany, konsekr. przez bisk. Załuskiego 6 grud. 1699. Po rozbiorze Polski rząd pruski zabrał tę wieś i wydał na własność prywatną. *Kś. F.*

Kwiedajny, ob. *Chwejdany*.

Kwiegławki, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska, 28 osad, 300 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Kwieki, wś, pow. chojnicki, w okolicy lesistej i piaszczystej, 2471 mr. obszaru, 32 bud., 20 dm., 144 katol., 6 ewang. Parafia i poczta Czersk, szkoła Kłodnia. *Kś. F.*

Kwiesy, *Kwesy*, wś rząd. nad Niewiażą, pow. kowieński, okr. polic. i par. wilkijska, o 23 w. od Kowna, 22 dm., 249 mk. (1859).

Kwjetanecy, niem. *Quitzdorf*, wś w zniemczonej części pruskich górnych Łużyc, w pow. rozbórskim. *A. J. P.*

Kwietkalnie, wieś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, 28 osad, 179 dz. ziemi. *J. Godl.*

Kwietkapusze, wś, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki; odl. 21 w. od Maryampola, ma 2 dm., 26 mk.

Kwietki, po żm. *Kwetkaj*, mko w pow. nowoaleksandrowskim gub. kow., nad Niemenkiem, o 90 w. od m. pow.; kościół paraf. św. Jana Chrzciciela, zbudowany 1772 kosztem Komorowskiego. Parafia katolicka dekanatu abelskiego, dusz 2034.

Kwietkiele, folw., pow. szawelski, par. kurszańska, o 5 w. od Kurszan, należy do Stefaniszek Tomasza Bilewicza. Była to niegdyś okolica szlachecka rodziny Dowejków, potem wś pańszczyzniana. *J. Godl.*

Kwietnik 1.) niem. *Blumengarten*, także *Ogród Wahlenberga*, wielka polana, porosła bujną trawą, w dolinie Wielkiej, w Tatrach spiskich, tak nazwana dla wielkiej ilości tu rosnących rzadkich roślin tatrzańskich. Jest ona dnem zaginionego jeziora, czego dowodem są jeszcze w pobliżu istniejące młaki. Długość wynosi 1500, a szer. 500 kroków. Spiżacy zowią to miejsce Zawadką. Wzniesienie 1793 m. (Kolbenheyer). 2.) K., niem. *Blumental*, nazwa uroczej i pięknej dolinki w Tatrach niżnich, między górą Krzyżową (943 m.) a górą Schlösschen (922 m), na południe od Popradu, na jego obszarze. W r. 1881 gm. Poprad wystawiła tu dla gości obszerny i wspaniały budynek. Piękny rozpościera się stąd widok na Tatry. Miejsce to urocze, spokojne, otoczone do koła lasami, posiada wszelkie warunki do założenia zakładu klimatycznego czyli uzdrojowiska, do czego gm. popradzka usilnie dąży. Czyt. Zipser Bote z 4 czerwca 1881 r. *Br. G.*

Kwietupis, strumień, lewy dopływ Wilkii.

Kwietyszki 1) wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Preny; odl. 28 w. od Maryampola, ma 7 dm., 61 mk. 2.) K., wś,

pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie; odl. 19 w. od Maryampola, ma 20 dm., 156 mk. *Br. Ch.*

Kwik 1.) niem. *Quicka*, wś, pow. janśborski, przy trakcie bitym z Janśborka do Lecu, 15 kil. od m. pow., nad jez. Białoławskiem, śród bagnisk między jez. Śniardławskiem i Rosszyńskiem, osuszonych już w części i przez kanał obadwa jeziora łączący, wykopany od 1845—49 r., zamienionych na grunta urodzajne. Mk. 304 ewang., mówiących po polsku, trudniących się obok rolnictwa rybołóstwem i handlem ryb. Osada powstała w XV stul.; w pobliżu 3 gorzelnie, w miejscu agentura pocztowa i poczta osobowa do Lecu i Janśborka. R. 1434 Gerlach von Mertz, wójt rastemborski, nadaje Sędkowi (Sandek) 30 włók pod Kwikiem na prawie chełmińskiem z obowiązkiem dwóch służb zbrojnych. Czyt. Kętrzyński, Ludność polska, str. 470. 2.) K., niem. *Kuiken*, dwie wsie i os. leśna, pow. gołdapski, stacya pocztowa Gołdap' i Szittkehmen. *J. B.*

Kwików (z *Kopaczem*), wś na prawym brzegu Uszwicy, w pow. brzeskim (w Galicyi), 187 mt. npm., w okolicy podmokłej, łącznej. Kraj jest zupełnie równy, tak, że największe wzniesienie jest zaledwie dostrzegalnem, a grunta, o ile nie są podmokłe i dla tego używane na łąki, są namuliste i urodzajne. Ta wś ma 307 mk. rzym.-katol.; należy do parafii w Zaborowie, sądu pow. w Radłowie a urzędu poczt. w Uściu solnem. Kasa pożyczkowa gminna ma 406 zł. w. a. kapitału. Pos. więk. (Niedzielskich) ma 77 mr. łąk; mniej. pos. 238 mr. roli, 87 mr. łąk i ogr. i 89 mr. pastw. Graniczy na wschód z Zaborowem, na południe z folwarkiem Włoszynem, a na północ z Wolą przemykowską. Na lewym brzegu Uszwicy (na zachód) rozlegają się obszerne łąki a za niemi wś Rzochowa. *Mac.*

Kwilanka, ob. *Kwilinka*.

Kwilcz 1.) wś i gm., pow. międzychodzki, nad rzeczką Kwilczem, poboczną Warty, i małem jeziorem; w pięknej okolicy, leśnej, bogatej w pagórki i łąki, nad gościńcem prowadzącym do Skwierzyny (Schwerin an der Warthe); 3 miejsc.: a) K., wś; b) Nowy młyn (Neumühle), folw.; c) Młyn kwilecki; 28 dm., 330 mk., 7 ewang., 323 katol., 86 analf. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, chowem bydła, mianowicie trzody chlewnej; w okolicy 3 gorzelnie. Kościół katol. paraf. w stylu gotyckim wystawiony, nal. do dekan. lwoweckiego. Urząd pocztowy trzeciej klasy, st. teleg., pocz. osobowa z Poznania przez Kwilcz chodzi do Skwierzyny; poczta listowa do Sierakowa (Zirke); st. kol. żel. Wronki o 24 kil. 2.) K., dom., 4355 mr. rozl.; 3 miejsc.: a) K., dom.; b) Lutomek, wś; c) Sośnia, folw.; 30 dm., 473 mk., 9 ewang., 464 katol., 124 analf. Piękny pałac z parkiem i bażantarnią. Gorzelnia, parowa fabryka mączki o sile sześciu koni i młyn parowy. Własność hr. Arsena Kwileckiego. K. jest gniazdem starożytnej wielkopolskiej rodziny Kwileckich, herbu Sreniawa, i dotąd utrzymał się w tej rodzinie. Kościół katol. paraf. jej staraniem wzniesiony istniał już na początku XVI wieku. Około zaś roku 1570 wszystka szlachta do parafii kwileckiej należąca przyjęła wyznanie braci czeskich i nakłoniła ówczesnego dziedzica, Jana Kwileckiego, swego spółwyznawcę, do oddania kościoła braciom czeskim, co nastąpiło r. 1577. Kościół pozostał w ich ręku aż do 14 marca roku 1644; wtedy go zwrócono katolikom. Aż do r. 1782 był drewniany; w tymże roku Kwileccy wystawili nowy, murowany. Z dawnych pomników nic nie pozostało; przed r. 1644 były tu nagrobki Kwileckich, Kurnatowskich, Gruszczyńskich i Rozbickich. Z nowszych znajdują się w dzisiejszym kościele 4 pomniki: 1) Barbary z Lipskich Kwileckiej, kasztelanowej lędzkiej, i Łukasza Kwileckiego kaszt. lędzkiego; 2) Teresy z Szczanieckich Kwileckiej kaszt. kaliskiej, pani dóbr Wróblewa, i Franciszka Kwileckiego, kaszt. kaliskiego, dziedzica Wróblewa; 3) Konstantego Kwileckiego, chorążego wojsk polskich a pułkownika wojsk saskich; 4) Jana Kwileckiego, kaszt. międzyrzeckiego, dziedzica Kwilcza, syna Łukasza i Barbary. *M. St.*

Kwilcz. rz., wypływa z błot pod Wituchowem, pow. międzychodzki, przepływa przez trakt berliński, mija wś Kwilcz, płynie przez kilka jezior, oblewa wś Łążce, przerzyna jez. Białcz i Lutom, a pod miastem Sierakowem łączy się z Wartą. Długość całego biegu wynosi około 27 kil.

Kwileń, wś, os., post. pogr. straży nad Prosną, pow. kaliski, gm. i par. Chocz (Łaski, Lib. ben. II, 29, zowie tę wś Kwilina); odl. od Kalisza w. 31. Leży na samej granicy od W. Ks. Poznańskiego. Wś ma dm. 25, mk. 231; os. dm. 1, mk. 8; post pogr. dm. 1. W 1827 r. było tu 45 dm., 189 mk.

Kwilice, ob. *Silice*, niem. *Quidlitz*, pow. olsztyński.

Kwilina, ob. *Kwileń*.

Kwilina, wś nad rz. Kwilinką, pow. włoszczowski, gm. Radków, par. Kosów. Leży przy wschodniej granicy powiatu; mk. 279, dm. 28; w 1827 r. 10 dm., 93 mk. Ziemi w ogóle posiada 3375 mr., a mianowicie dwors. ornej 422 mr., nieuż. 55 mr., łąk 204, lasów 1383, pastw. 1180 mr.; włośc. ziemi orn. 120 mr., łąk 11 mr., pastw. 19 mr. Grunta tu są częścią rędziniaste, częścią piaszczyste, dosyć urodzajne; ogólna powierzchnia lekko falowata; tutaj poczynają się wzgórza, ciągnące się ku

wschodowi przez powiat jędrzejowski ku Chęcinom i Kielcom. Obszerne lasy mocno przetrzebione skutkiem nieracyonalnego gospodarowania dawnego właściciela Anglika; obecnie na dość znacznych przestrzeniach wykarczowane, zamienione są na pola orne. W lasach przeważa sosna, chociaż nierzadkie są i dęby. Do 1869 r. istniała tu gorzelnia, obecnie zamknięta. K. stanowi folwark, do dóbr Dzierzgów należący. Lud tu jest biedny i bez oświaty. W XV w. była K. dziedzictwem Jana h. Lis (Dług. I, 22). Por. *Kossów.* *Dr. E. B.*

Kwiliniec, wś, pow. włoszczowski, gm. Radków, par. Kossów (ob.). Leży przy wschodniej granicy powiatu, ma 4 dm., 59 mk., 37 mr. gleby ornej piaszczystej. *Dr. E. B.*

Kwilinka, *Cwilina*, *Kwilanka*, rzeczka, bierze początek pod Chlewicami w pow. włoszczowskim, płynie ku północy przez Kwilinę, Kossów, poczem, skręciwszy na wschód, wchodzi w pow. jędrzejowski, płynie przez Chyczę i wpada z praw. brzegu do Nidy poniżej Oksy. Długa 11 w. *J. Bliz.*

Kwilno 1.) kol., pow. łęczycki, gm. Rogóźno, par. Gieczno (Łaski, Lib. ben. II, 410—469); odl. od Łęczycy w. 22; dm. 49, mk. 390. W 1827 r. 4 dm., 104 mk. 2.) K., wś i folw., pow. nieszawski, gm. Osięciny, par. Byczyna. W 1827 r. 6 dm., 54 mk. Folw. K., od Nieszawy w. 17, rozl. mr. 300, grunta orne i ogr. mr. 283, łąk mr. 1, nieuż. i place mr. 16, bud. mur. 11, z drzewa 3. Wś K. os. 13, z grun. mr. 14. Folw. K. al. Konice (z wsiami: Konice, Biernatki, Lubrańczyk i Dąbia) w gm. Piaski, par. Lubraniec, od Włocławka w. 17, rozl. mr. 717, a mianowicie: grunta orne i ogr. mr. 627, łąk mr. 33, pastw. mr. 1, wody mr. 4, nieuż. i place mr. 26, w dzierżawie wieczystej mr. 26, bud. mur. 8, z drzewa 2; płodozmian 11-polowy. Wś Konice os. 14, z grun. mr. 12; wś Biernatki os. 15, z grun. mr. 44; wś Lubrańczyk os. 18, z grun. mr. 53; wieś Dąbia os. 5, z grun. mr. 117. *A. Pal.*

Kwiła, rz., ob. *Skwiła* i *Smotrycz.*

Kwiram, ob. *Chwirama.*

Kwirynowo, wś, pow. lipnowski, gm. Ossówka, par. Czernikowo (ewang. Ossówka), odl. o 17 w. od Lipna, ma 16 dm., 132 mk., 190 mr. gruntu, 7 nieuż.

Kwissa, *Kwisza*, ob. *Kwiaź.*

Kwist, ob. *Wardawa.*

Kwitajny, wś, pow. holądzki, ob. *Hohendorf.*

Kwitki, wś, pow. kaniowski, położona o 10 w. od m. Korsunia, w pozycyi leśnej, przy ruczaju Listwinie, formującym później kilka obszernych stawów i przepływającym przez drogę prowadzącą od m. Korsunia do m. Olszany. Ma cerkiew prawosł. i liczy 3200 mk. prawosł., 8 katol. Ku stronie zachod. od wsi posiada tak zwane uroczysko Monastyryszcze, okrążone naokoło wysokiemi wzgórzami i lasami, należy do Korsunia. W lustracyi stetwa korsuńskiego 1765 r. K. zwane są mkiem, miały wtedy 135 chałup. Cerkiew w K. p. w. ś. Mikołaja, wzniesiona 1757 r. na miejscu poprzedniej, drew., z r. 1728, ma 42 dzies. ziemi.

Kwityniszki, wś, pow. rossieński, par. żwingowska.

Ky al. *Kyhammer*, *Kia*, według Triesta fryszerka w W. Droniowicach, pow. lubliniecki.

Kybissen (niem.), ob. *Kibisze*, pow. jańsborski.

Kycznia, ob. *Kiczna.*

Kyczory, ob. *Kiczary.*

Kyendorf (dokum.), ob. *Kaindorf* (niem.).

Kyhammer (niem.), ob. *Ky.*

Kyiw, ob. *Kijów.*

Kykoit, ob. *Kikojty.*

Kykutt-Andres-Barsden al. *Wewerischken* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. pocz. Kłajpeda.

Kyna, potok, wytryska z błotnisk na granicy gmin Derżowa i Tejsarowa, w pow. żydaczowskim, płynie na północny wschód przez błotniszcza i wchodzi w obr. gm. Demenki leśnej w las Czarny, który przepłynąwszy, wychodzi z niego znowu na moczarowate łąki i wpada w staw pod Demenką leśną. Z tego stawu rowem wykopanym spływa woda pod Demenką poddniestrzańską do Dniestru z praw. brzegu. Długość biegu 9 kil. Spad wód nader powolny. Źródła leżą na wysokości 263 m., ujście 250 m. npm. *Br. G.*

Kynau (niem.) al. *Koenigsberg*, *Kynsburg*, ruina zamczyska, w pow. walbrzyskim na Szląsku, w pięknej dolinie nad Bystrzycą, i wś tamże. Zamek założył około 1300 r. książę na Świdnicy Bolesław. Potem przechodził w różne ręce i był zwany przez kronikarzy „Raubnest," gniazdem łupieżców. *F. S.*

Kynast, *Kienast* (niem.), ruina zamczyska i gniazdo rodzinne hrabiów v. Schaffgotsch, założony 1292 r. przez księcia na Świdnicy Bolesława, dziś w pow. jeleniogórskim, na płd. od Warmbrunn, 1847 stóp npm. W XVI w. ufortyfikowany silniej K., oparł się zniszczeniu w czasie wojny 30-letniej, ale r. 1675 od pioruna uległ pożarowi i zniszczeniu. R. 1393 już *Chynast* należał do rycerza Gotsche Schof. *F. S.*

Kynthenau (dok.), ob. *Kitnowo.*

Kyoewen (niem.), ob. *Kijewo.*

Kyprznia, ob. *Kipszna.*

Kyrnycia, potok, wypływa w północnej stronie gminy Drohiczówki, w pow. zaleszczyckim. Płynie na południe, przepływa wieś Drohiczówkę, następnie Szutromińce i na ob-

szarze wsi Latacza, w przysiołku Bidyńcach, uchodzi z lew. brzegu do Dniestru. Długość biegu 10 kil. *Br. G.*

Kyschau (niem.), ob. *Kiszewa.*

Kyschin (dok.), ob. *Kisiny.*

Kysin, ob. *Gzin.*

Kysny, potok górski, wytryska w obrębie Mikuliczyna, w pow. nadworniańskim, ze źródeł leśnych; płynie na połd.-zach., już to lasami, już też polanami, i w Mikuliczynie uchodzi z prawego brzegu do Prutu. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Kyssow (dok.), ob. *Kiszewa.*

Kythelitz (dokum.), ob. *Ketlicy.*

Kywity, *Kiwity* (ob.), w dok. *Kibiten*, wś kościelna, pow. liebarski, na polskiej dawn. Warmii, oddawna własność biskupów warmińskich. Po okupacyi przez krzyżaków osady tu żadnej nie było, tylko pole nazywało się „campus Kibiten" u starych Prusaków. Roku 1308 bisk. Eberard wygotował przywilej na młyn i karczmę (jeszcze nie wieś) „in campo Kibiten" dla Gerarda von der Mül; czynszu za to ma dawać 3 m. denarów. R. 1319 tenże biskup Eberard wydał inny przywilej dla Gerko de Kiwiten, syna Gerarda, żeby wieś tam założył. Włók sołeckich otrzymał 3, drugie 3 z łaski, że on pierwszy się odważył w tak odległych i niebezpiecznych stronach wieś założyć, bo już nieraz Litwini i inni nieprzyjaciele ludność chrześciańską tu napadali i mordowali. Prawo było chełmińskie. Gerko ma sądy wszelkie; małe, aż do 4 soldów wynoszące, sądzić może tak niemców jak i prusaków; od większych sądów dostanie $^1/_3$ część dochodów. Osadnicy od włóki po latach wolnych dawać będą po pół marki a proboszczowi, jak zwyczaj, po korcu żyta i owsa. Ażeby Litwini i inni nieprzyjaciele Krzyża znowu okolicy tej nie napadali i nie niszczyli, wolno im obrać miejsce jakie bezpieczne i wzmocnić je ku obronie (construere castellum vel propugnaculum), żeby bezpieczne schronienie mieli czasu napadu. R. 1361 bis. Jan potwierdza 10 włók boru, które mieszkańcy dawniej byli dostali. R. 1685 bisk. Michał Radziejowski odnowił stary przywilej wiejski; włók było wtedy 45: wiejska 1, kościelne 4, sołt. 4, wolne 2, gburskich 34. O kościele, kiedy fundowany, nic nie stoi w dokumencie. Ma włók dotacyjnych 6, tytuł św. Piotra i Pawła; roku 1382 zachodzi prob. tutejszy Herbart, r. 1532 † Jan eppus simbaliensis et suffr. warm. prob. kiwicki (?) i tu pochowany. Filia jest jedna: Schulen, ma 2 wł. dotacyi. W parafii leży wieś Springborn, gdzie r. 1639 bisk. Mik. Szynkowski kościół nowy zbudował i oddał go oo. franciszkanom na pamiątkę zawartego ze Szwedami pokoju. Po okupacyi rząd pruski zabrał wś K. i oddał ją na własność prywatną.

Kyzia, ob. *Kizia.*

Kyzykermen, ob. *Dniepr*, str. 48.

Korsuń, *Korszuń*, łac. *Corsunia*, mko, pow. kaniowski, leży nad rz. Rosią i wpadającą do niej rzeczułką Korsuńką; odl. o 43 w. od Kaniowa, o 33 od Bohusławia. Dłg. g. 49° 55', sz. 49° 3'. Okolica żyzna i malownicza. Nieznany początek K. sięga odległych czasów. Do dziś dnia snuje się pomiędzy ludem prastara tradycya, iż to miejsce, przed wiekami t. j. w czasach, których nie objaśnia historya, było jakoby przez Greków zamieszkiwane. Ale podobne ludowe podanie, nie tylko do K., ale i do wielu innych miejscowości ukraińskich zarówno jest przywiązane. Niektórzy z dawniejszych naszych historyków K. ukraiński nieraz mylnie brali za jedno z Korsuniem tauryckim (Chersonem), o wiele starożytniejszym od ukraińskiego i właściwym; jednakże pomiędzy temi dwoma współimiennemi miastami musi być jakiś koniecznie związek i być może, iż pierwsze z nich winno jest pochodzenie swoje drugiemu, jak np. Pereasław zadnieprzański, Presławowi bulgarskiemu Nowosielski, idąc za Karolem Ritterem, w nazwie tauryckiego Korsunia wyraz *Koros* dostrzegał; który to wyraz *Koros* oznaczał boga słońca, a ten miał tu być jakoby czczony (stąd od tego wyrazu pochodzić może i ruski korszun czyli jastrząb, ptak słońca). Ale dzieje ruskie czynią wzmiankę o Korsuniu ukraińskim dopiero w XII w. Był to najwięcej naprzód wysunięty, najwięcej w stepy zapuszczony punkt ziemi ruskiej. To też bywał on od czasu do czasu i łupem ościennej dziczy. Jakoż widzimy, że w 1169 r. tłumy Połowców stanęły około K., paliły, rabowały wsie cerkiewne, należące do świątyni N. Panny Dziesięcinnej kijowskiej (Karamzin III, str. 2, nota 2). R. zaś 1173 stale już tu oni zakoczowali, tak dalece, że dla rozróżnienia ich od innych hord, „korsuńskiemi" je mianowano (Ipat. letop., str. 376). Kronikarz wspomina, że ks. Hleb szedł do nich „zrobić mir" (tamże 379). Ale ponieważ K. uchodził za bardzo ważne stanowisko u dzikich ludów głębszego stepu, książęta ruscy darli się przeto o prawo nad nim: i tak widzimy, że ks. Ruryk daje go w 1195 r. jako dzielnicę Wszewołodowi, a potem w tymże roku od tegoż odbiera i oddaje Romanowi, to jest daje, jak mówi kronikarz „po-

łony i połtoraka korsuńskoho“ (?) (Ipat. letop. str. 462). Nawał atoli dziczy pogańskiej pod Batuchanem, co w 1240 r. ogniem i mieczem zniszczył Ruś, zapewne był powodem, że i K. stał się na długie wieki miejscem opuszczonem. Jakoż odtąd przez lata setne głucha tylko leżała tu pustynia — step odludny, przez który przewijał się jeno ten *czarny szlak*, wydeptywany rokrocznie prawie przez najeźdźców krymskich i gdzie główny był punkt przeprawy ich przez Roś. Rewizya zamku wojew. kijowskiego z 1570 r. mówi: „Horodyszcz w tem wojew. kijowskiem pustych bardzo wiele, które gdyby były zabudowane, wielkaby obrona i bezpieczeństwo stałoby się, nie tylko wojew. kijowskiemu, ale i wszelkiej koronie polskiej. Tych liczbę posyłamy przez towarzysza naszego p. Jana Bystrzykowskiego, bo się wespółek z nami temu dobrze przypatrzył, a on będzie umiał dać sprawę JKr. Mości, które z nich są potrzebniejsze ku zabudowaniu“. Spisów obronnych a pustych zameczków na Ukrainie sporządzili rewizorowie na własne żądanie króla Stefana Batorego, który, przez zapewnienie w pewnych umocnionych punktach stałej obrony krajowi, chciał go urządzić i zabezpieczyć od najazdów, Jakoż już w 1584 r. tenże król Stefan Batory dał K. przywilej, na prośbę ks. Michała Wiszniowieckiego kaszt. kijows. i ks. Aleksandra Wiszniowieckiego ssty kaniowskiego i czerkaskiego, którzy przedstawili królowi, że w kaniowskiem sstwie znajduje się w dobrym stanie uroczyszcze Korsuń, leżące na drodze tatarskiej, po której Tatarzy mieli zwyczaj wpadać w granice rzpltej, i gdyby w tem miejscu założono miasto, byłoby też z korzyścią rzpltej, ze spokojnością i bezpieczeństwem tutejszego kraju. Przychylając się do tego pozwolił król na założenie miasta, nadając je prawem magdeburskiem a usuwając wszelkie polskie i ruskie ustawy i obyczaje z tem niezgodne. Oswobodził obywateli i mieszczan od władzy wojewodów, kasztelanów, sędziów, podkomorzych, podsędków i innych urzędników koron. i ziems. w wielkich i małoważnych kryminalnych i cywilnych sprawach; tak że nieobowiązani byli przed nikim odpowiadać, tylko przed wójtem i ławnikami, od miasta wybranymi, a wójt przed sądem królewskim. Ustanowił w K. trzy główne jarmarki do roku: na Pokrowę, Wознesenje i Rożdestwo Bożej Materi, i oprócz tego naznaczył w tygodniu targi co poniedziałek; zobowiązał wiecznemi czasy mieszczan K. czasu wojny występować pod komendą starosty i wójta K. i uzbrajać się przeciwko każdego nieprzyjaciela. Granice K. z przyległościami naznaczone od uroczyszcza Olszanicy do Sinicy i do Uhorskiego Tykicza, a od Uhorskiego Tykicza do Sinej wody. Wójtom kors. za osadzenie miasta dozwolony dochód z łowli rybnej, bobrowej, każdego innego zwierza, a także pozwolono szynków i młynów trzymanie dożywotnie. „Biegunów“ t. j. włóczęgów przyjmować do miasta na osadę wzbroniono (Arch. J. Z. R. część 5, t. I, str. 541). Oprócz tego, korzystając z dawnych obwałowań, urządzono przy osadzie nowej dorywczą warowienkę, która wraz z osadą zaczęła nosić miano „Korsunia czerkaskiego“, a to stąd zapewne, że ludność w niej osiadła przeważnie była kozacką. Roku zaś 1585 tenże król Batory temu „na pustyni“ nowo osiedlonemu miejscu, wydał inny jeszcze przywilej na herb, wyobrażający łuk naciągnięty ze strzałą na nim. (Akty otn. k ist. Z. R., t. III, str. 242). Następnie Zygmunt III wydał również przywilej, z którego widać prawa miasta i magistratu, a także iż dozwalał mieszczanom wiecznemi czasy mieć karczmy i szynki piwne i miodowe. (Arch. JZR; część 5, t. I, str. 542). Tymczasem mieszczanie tutejsi, zamieniając się coraz to więcej w kozaków, zaczęli się wybijać z posłuszeństwa dla starosty swego i z kozakami niżowymi się znaszać; owoż jeszcze w 1589 rzplita, chcąc temu przeszkodzić, konstytucyą nakazała, aby hetman kozakom mieszkającym po horodach dał starszego szlachcica i setników szlachciców; żywności, prochu, aby w miasteczkach niżowym kozakom nie przedawano, a nakoniec aby nie puszczano do miasteczek żadnego z nich, chybaby miał świadectwo od starszego. Wojty i burmistrze mają zarówno bronić, aby z miasteczek nikt nie chodził na Niż, i żadnym swawolnikom, aby nie przemieszkiwali po miasteczkach, bronić. (Vol. leg. II, str. 310). Roku 1596 Nalewajko krył się, z ostatkami rozbitej szajki swawolnej swojej, na polach korsuńskich i bezpiecznie przebywał (Listy Żołkiew. str. 310). Podstarości korsuński był snać bezsilnym, aby temu przeszkodzić. Gdyby chciał to zrobić, możeby kozacy korsuńscy w tem byliby go nie usłuchali; czuwał on tylko z urzędu swego, miał oko na wszelkie ruchy tatarów, ale widać że i w tem był niedbały, kiedy w 1599 r. hetman Stanisław Żołkiewski umyślnie musiał go ostrzegać, że tatarzy chcą iść na K., a więc żeby wysłał straż na Boh i miał się na ostrożności (tamże str. 98). Ale może w tem nie jego tylko była wina, bo mieszczanie, coraz to otrząsając się z posłuszeństwa dla starosty, nie chcieli nawet chodzić w stepy na zwiady dla dawania przestrogi o Tatarach, co dotąd było ich powinnością. Kłócili się za to ustawicznie ze starostą. Jakoż w 1603 r. wynikł pomiędzy nimi a starostą spór o szynki piwne, miodowe, woskobójnie i o inne pożytki. Starosta chciał, aby ich odsądzono od tych praw, opierając się na dawnym przywileju Stefana Batorego, który te pożytki wójto-

wi i mieszczanom tylko dożywotnio przeznaczył; mieszczanie zaś późniejszy przywilej króla Zygmunta III pokazywali, który nie dożywotniem ale wieczystem prawem karczmy i szynki im mieć dozwolił. (Regestr arch. Lachowieckiego w zbiorach pana Zygmunta Radzimińskiego). R. 1605 sąd królewski w sprawie tej ferował dekret, ale nie wiemy na czyją wypadł on stronę; sądzimy jednak, że starosta musiał wygrać, bo, jak to niżej zobaczymy, karczmy i szynki w 1616 r. nie do mieszczan, ale do dochodów starosty już należały (ob. lustracyą z 1616 r.). Tymczasem przeciw buntującemu się teraz ukraińskiemu mieszczaństwu konstytucye zaczęły ogłaszać za karę cały szereg nieprzychylnych postanowień, coraz to surowszych ograniczeń i zakazów. Toć w 1607 r. postanowiono, „aby buntujący się mieszczanie korsuńscy, czehryńscy, steblowscy i daniłowscy w wojew. kijowskiem i w podolskiem mieszkający i bojarowie wszycy starostom podlegli byli i służbę odprawiali pod karaniem srogiem i utraceniem praw i wolności swych. A jeśliby co pomimo tę konstytucyą wyszło z kancelaryi królewskiej, to będzie skasowane". Jakoż w 1609 r. wysłani byli komisarze (Zbigniew Oleśnicki, Szczęsny Słupecki i Floryan Oleszko) na Ukrainę, aby kozaków niżowych w porządek wprawili i dowiedzieli się na miejscu o przyczynach buntów i nieuszanowania zwierzchności, i winnych ukarali (Vol. leg. II, str. 465). Atoli wszystkie te postanowienia jątrzyły tylko kozaków, dolewały oliwy do ognia. Ale przejdźmy do innego przedmiotu. Przy osiedlaniu się coraz gęstszem starostw ukrainnych, z większych wykrawano mniejsze. I tak z kaniowskiego około tego czasu powstały aż dwa sstwa: czerkaskie i korsuńskie, i te prawie dziedzicznie chodziły przez jakiś czas w rodzie Daniłłowiczów. Gdy zaś w 1616 r. pierwsza lustracya tegoż sstwa odbyć się miała, to słudzy ssty Jana Daniłłowicza wojewody ruskiego, chcieli wzbronić lustratorom wdawać się w badanie dochodów, albowiem ssta Daniłłowicz miał przywilej i prawo, za którem do żywota swego lustracyi i płaceniu kwarty nie podlega; jednakże gdy ciż słudzy tego prawa nie pokazali, lustratorowie przystąpili do swojej czynności, z tem jednak, aby prawu ssty w tem żadnego uszczerbku nie było. Podług lustracyi z r. 1616 do sstwa korsuńs. należał Czehryn, Steblow i Daniłowa słoboda. „W mieście K. domów miejskich pod posłuszeństwem 200,— czynszu ni powinności nie dają żadnej, prócz służby wojennej, którą tak z p. starostą jak namiestnikiem jego, przeciwko nieprzyjacielowi konno z orężem służyć powinni. Kozackich domów N. 1300. Pożytków innych to miasto nie czyni, prócz arendy, do której należą młyny, myta i karczmy; co wszystko czyni na rok złp. 3500;— wraz ze Steblowem, Czehrynem i Daniłłowem summa prowentu rocznego 5400 złp., a to respektując na wielkie ekspensa, które wydawać muszą na tych miejscach ukrainnych, niebezpieczeństwu i odmianie częstej podległych, pod któremi i Korszuń, z temi dzierżawami jest, defalkowaćby się musiało 2350 złp. Przychodzi od tego kwarty 590 złp." Tymczasem swawola kozacka do tego stopnia wygórowaną została, iż nie tylko mieszczanie „kozakujący" w starostwach, względem swoich starostów byli w stanie niemal ciągłego buntu, ale pomimo najsurowszych zakazów wciąż oni łupieżkie czynili wycieczki na morze, co znów plątało Polskę w nieporozumienia z Turkami i Tatarami. Porta zatem domagała się wprost zniesienia pałanek kozackich (Korsunia, Białejcerkwi, Czerkas, Kaniowa i Berszady); ale rzplta naturalnie uczynić tego nie mogąc, starała się przynajmniej Turków i Tatarów od wojny powściągać ponawianiem dość częstych z nimi przymierzy i rozejmów. Jakoż w 1617 r. hetman Żółkiewski zawarł rozejm z Turcyą, a w 1622 roku z Tatarami. Tegoż roku przejeżdżał przez K. poseł królewski, tatar wileński Sulejman, wraz z posłami hana krymskiego, który ich wysłał dla uczynienia rozejmu z królem polskim (Kulisz: Materyały). Podług lustracyi sstwa kors. z 1622 r. Steblów, Lisianka i Daniłowa słoboda należały do K., ale należała też wtedy do niego i Zwinogródka, jak to wiemy skądinąd. K., mówi lustracya, położony jest nad rz. Rosią, palami w koło ostawiony. Jest w nim mieszczan posłusznych N. 262, drudzy kozacy. Czynsz roczny płacą; dostaje się go 149 złp. groszy 24. Stacyą dają corok panu staroście, która się obecnie obraca na wychowanie podstarościego. Przy tem mieście zamku żadnego niemasz, tylko przygródek, w którym rozmaici ludzie mieszkają. Armata: działo śpiżowe 1, hakownic 10, prochu beczek półtory. Arenda w samem mieście K. czyni na rok 2500 złp. Budy potaszowe na Tykiczu dają na rok 1500 złp. Summa jego prowentów 3978. Z przyległościami summa prowentu wynosi 4998 złp., z której przychodzi kwarty 993 złp. gr. 18. Wsi w tem sstwie niemasz, tylko futory wiejskie kozackie, których część do K., a część do Steblowa ciągnie. Jednakże na starostę Daniłłowicza, który dla powiększenia dochodów sstwa swego pozakładał był w lasach na Tykiczu budy potaszowe, mieszczanie białocerkiewscy skarżyli się, iż, z powodu wyniszczenia lasów, cierpią oni wielkie niebezpieczeństwo w odprawianiu corocznych swoich straży polnych ku ostrzeżeniu samych siebie i wszystkich włości ukraińskich, którą straż przy lasach odprawować było dogodniej, a za ich spu-

stoszeniem staje się to trudnem i niepodobnem. Tymczasem rozruchy kozackie zakłócały wciąż spokojność miasta, tak że przyszło do mordów w Kijowie, Bohusławiu i Korsuniu. W roku 1625 komisarze od rzpltej domagali się u kozaków, aby, zadość czyniąc rozkazowi królewskiemu, wydali naprzód hersztów, którzy po chocimskiej ekspedycyi na morze chodzili, jako też i tych, którzy mordów kijowskich, korsuńskich i bohusławskich stali się przyczyną. (Zb. pam. Niemc. VI, str. 213). Oprócz zawichrzeń, które były na porządku dziennym, jeszcze po całej Ukrainie srogie grasowało powietrze. W K. zaraza morowa moc ludu sprzątnęła. Hetman Stanisław Koniecpolski, idąc na Ukrainę dla poskromienia kozaków, dla przecięcia komunikacyi z zapowietrzonemi miastami poustawiał szereg wojskowych posterunków (Kulisz: Materyały, t. II, str. 183 i 201). R. 1629 za rządów Zofii Daniłłowiczowej, wojew. ruskiej, taksa całego sstwa wynosiła 6861 złp. Osławieni z drapiestwa nieraz też Zaporożcy zbójeckiemi napadami swemi niepokoili K.; jakoż w 1630 r. skarży się przed sądem na Zaporożców podstarości kors. Andrzej Pawłowski, że oni pod wodzą Tarasa, wpadłszy z armatą do K., całe jego mieszkanie zagrabili. (Opis akt, N. 14). Ale ten podstarości skarżył się na łupiestwa, a sam się ich dopuszczał. Oto w 1630 r. nasłał on ludzi swoich na Bohusławszczyznę, którzy ją złupili. Oddawano mu wszakże pięknem za nadobne. W tym też roku Stanisław Rokosz, podstarości białocerkiewski, napadł na transport potażu, przedanego kupcom gdańskim przez wojew. ruską z K. i zabrał go. (Opis akt, N. 14). W roku następnym 1631 król Zygmunt III dał konsens Zofii Daniłłowiczowej na ustąpienie sstwa korsuńskiego z miastami K., Czehrynem, Steblowem, Lisianką i Zwinigródką na rzecz jej syna Stanisława Daniłłowicza. (Arch. JZR. część 5, t. I, str. 260). Za starostowania tegoż starosty, Zwinogródka wszakże odpadła na osobę Kazanowskiego, wojewody podolskiego (tamże, str. 560). Stanisław Daniłłowicz, młodzian walecznego ducha, zebrawszy swoich korsuńskich kozaków, czynił nieraz w dzikie pola przeciwko Tatarom wycieczki. Szczęśliwie jednak kilkakroć pogromił Nogajców, i nie wierząc już w podobieństwo przegranej, jeszcze jeden raz w 1630 r. przeciwko poganom wyruszył. Ale tym razem nie powiodła się wyprawa. Zaskoczony w stepach przez nieskończenie liczniejszy zastęp Nogajców, prowadzony przez murzę Netszeja, i nie słuchając rady weteranów, ażeby bronić się w taborze, został w niewolę wzięty. Netszej odesłał go baszy białogródzkiemu, okrutnemu Kantemirowi. Ten zaś, sądząc, że Daniłłowicz jest Lubomirskim, to jest synem Stanisława Lubomirskiego, wojew. ruskiego, który przed laty pobił go pod Ujściem, i syna jego wziąwszy kazał ściąć, zemstą powodowany, w oczach swoich, pomimo składanego okupu, kazał zamordować Daniłłowicza. Przytomny sługa Daniłłowicza Rzeszowski, na barkach swoich wyniósł krwawe zwłoki młodzieńca. Był on ostatnią iskierką rodu Daniłłowiczów, i majętności Daniłłowiczowskie przeszły po kądzieli w dom Sobieskich. Toż na grobowcu starosty korsuńskiego w świątyni żółkiewskiej wyryto te słowa: „Aviti sanguinis ultor", niedoszły mściciel krwi dziada swego: ten ostatni z Daniłłowiczów rodził się bowiem z Zofii Żołkiewskiej, córki w. hetmana Stanisława Żołkiewskiego, poległego w bitwie z Turkami pod Cecorą. (Ob. Szajnochy: Opow. o Janie III, str. 92—3 i Pam. do panow. Zygm. III, wyd. Wójcickiego, t. I, str. 239). Tymczasem już od 1637 r. bunt rósł na Ukrainie, i Pawluk, wpadłszy do K., odebrał od starszego wojsk zaporoskich Tomitenka buławę, insygnia i armatę; następnie inny buntownik Karp Skidan, opanowawszy miasto, uczynił tu koło wojskowe i wydał rozkaz, aby korsuńscy i steblowscy kozacy śpieszyli do Moszen i z buntem się łączyli. Z korsuńców atoli tylko t. z. „nieposłuszni" pod wodzą pułkownika Nestorenka stawili się na rozkaz; regestrowi i „posłuszni" zostali. Ale na odgłos tych buntów Mikołaj Potocki, hetm. pol. kor., pośpiesza na Ukrainę i w Bohusławiu zatrzymawszy się, d. 11 grudnia (1637 r.) wyprawia przednią straż na podjazd ku K., który to podjazd, zamiast znaleść tu opór, wchodzi bezpiecznie do miasta przez bramy, które podstarości Przedrzymirski kazał pootwierać. A więc nazajutrz i sam hetman z wojskiem całem wszedł do K., skąd następnie wyruszył dalej ku Kumejkom, gdzie, jak wiadomo, kozacy pamiętną ponieśli porażkę. W rzędzie zaś tych kozaków, co się po bitwie pod Kumejkami w Borowicy hetmanowi poddali, był i Nestorenko, pułkownik korsuński. (Dyaryusz Okolskiego, str. 44—66). Po buntach zaniosło się atoli na pokój. Jakoż Stanisław Koniecpolski hetman w. kor., korzystając z tego, umyślił odwiedzić swoje dobra zadnieprskie; po drodze wstąpił też do K., którego sstą był wtedy syn jego Aleksander chorąży kor. Było to d. 14 października 1643 r. W K. przyszło mu załatwić z urzędu kilka spraw. Pułkownika czehryńskiego Zakrzewskiego naprzód usunął, a na jego miejsce mianował Krzeczowskiego, a to na prośbę samych kozaków, którzy przełożyli mu swoje ucisżenia i krzywdy, czyniące ujmę ich stanowi rycerskiemu, jakich doświadczali od Zakrzewskiego, a nareszcie dał odprawę posłowi cylistryjskiego baszy, który tu umyślnie był zjechał do niego. Hetman stąd w dalszą udawszy się drogę, przejeżdżał przez Osetrów

czyli Suchnowkę i przez Bereszkowce czyli Wolę Wolskiego, gdzie rezydował pułkownik korsuński kozacki Zabokrzycki, który hetmana gościł u siebie radośnie. (Dzien. Oświecima w Starinie kijew., zesz. I 1882, str. 133—4). Była to chwila, w której było widać tu wszędzie większą i porządniejszą gospodarność kraju. Zajmowano coraz więcej obszaru pod rolę, ale i wychów bydła niemałe przynosił korzyści. Jakoż przed r. 1644 czytamy w aktach przysięgę sługi sotyk korsuńskiego (Aleksandra Koniecpolskiego), iż on prowadzi 500 wołów z dóbr sotwa korsuńskiego zabranych i tamże ukarmionych. (Regestr dawny ks. grodz. i ziems. w zb. Konst. Swidzińskiego). Z darów pokoju niedługo atoli korzystano. Nadchodzi albowiem 1648 r., i Bohdan Chmielnicki, zwaśniwszy się śmiertelnie z podstarostą czehryńskim Czaplińskim, zemście oddany, zbiega na ostrowy Dnieprowe, zbiera swawolną kupę a zacięższy kozaków korsuńskich, stojących załogą na Tomakówce, zajmuje sicz i tu już jawnie znamię buntu podnosi — sprzymierzywszy się nareszcie z hanem krymskim, z połączonemi hordami kozackiemi i tatarskiemi, garstkę rycerstwa polskiego pod Żółtemi wodami rozgramia i śpieszy pod K., gdzie już obu hetmanów z wojskiem koronnem zastaje. Obaj hetmani, w. kor. Mikołaj Potocki i polny Kalinowski stali już tu od kilku dni, rozłożywszy się w okopach jakiegoś starego obozowiska, bo tylko samo miasto z przygródkiem było opalisadowane, a zamku właściwego, jak to wyżej widzieliśmy, nie było w niem. Niezwłocznie więc hetman Potocki rozkazał szańce sypać z trzech stron obozu, z czwartej był jakiś stary wał, który kazał poprawić, i krom tego średni piąty szaniec usypać przez noc. Tegoż dnia (24 maja) hetman — mówi naoczny świadek — „dał Korsuń na łup żołnierzowi, żeby się to nieprzyjaciołom nie dostało"; 25 maja już się byli ukazali po drugiej stronie rzeki Tatarzy i Kozacy i przeprawiać się zaczęli jedni poniżej Korsunia, drudzy przez sam K. Kiedy się ich naciśnęło do miasta, hetman kazał folwark najbliższy miasta zapalić, „z którego zajęło się wszystko miasto, i wszystko zgorzało, jeno sam zameczek (przygródek) został, a cerkiew na stronie". Tatarów było do 70,000, Chmielnicki zaś z kilkunastu tysiącami Kozaków stał w milowej oddali pod Steblowem nad Rosią, która stamtąd płynęła do K. Chmielnicki umyślił fortelnie odjąć wodę Polakom, odwracając w Steblowie koryto rzeki: jakoż w istocie pokazało się, iż woda w K. na Rosi znacznie opadła. Potocki, biorąc to za pretekst niepodobieństwa, a przynajmniej trudności utrzymania się przydłuższemu w okopach, wbrew zdaniu przeciwnego hetmana polnego, który chciał wydać wstępnym bojem bitwę, rozkazał wojsku mieć się do odwrotu. Wiadomy dalszy nieszczęśliwy los tego kroku. Oto wojsko polskie, opuściwszy K., zaczęło się cofać taborem ku Bohusławiowi, ale w drodze na t. z. *Krutej bałce*, wpadłszy niespodzianie na przygotowaną zasadzkę przez nieprzyjaciół, którzy dolinę rowami przekopali, ze szczętem zniesione zostało. Była tam istna rzeź a nie bitwa. Z wojska sześcio-tysiącznego mało kto uszedł. Dwaj hetmani i wielu innych znacznych godnością rycerzy poszło w jassyr pogański. Gdzież owa niefortunna Kruta bałka (kręte jary) na drodze z K. do Bohusławia? Na lewej stronie rz. Rosi, naprzeciw Jabłonówki, nieopodal Wyhrajowa, jest *risany jar*, widocznie nazwany od rzezi; pierwej nazywał się *głęboki jar*; nad nim 6 lub 7 mogił. Dalej o pół wiorsty od Steblowa, mniejszy jar, także *rizany*; ciągnie się ku Samorodni i Setnikom Tam wielka mogiła jedna, i w kierunku drogi coś nakształt szańców. Miejsce to, o 4 wiorsty od Wyhrajowa, nazywa się „Sieliszczem". Mogła to być owa wieś Grochowce, o której nadmienia świadek naoczny bitwy w tak zwanej „Relacyi", a cytowanej przez Szajnochę. Tu Kozacy zasiedli i oczekiwali Polaków. Po bitwie Kozacy wrócili z jeńcami; tamże hulali, harcowali, pijani z radości i sieliszcze (zapewne Grochowce) przezwali „Wyhrajowem". Miejsce to od rizanych jarów do Korsunia, Samorodni, Wyhrajowa zalega wyniosły *Kosohor*; na południo-zachód ciągną się *połogi*, t. j. niziny, błota zarosłe trzciną i łozą, i łąki. Stara pieśń wspomina o zakopaniu drogi przez Kozaków na Krutej bałce, w tych słowach:

„Oj druzi mołodci — mowi ataman — Kozaki Zaporozci;
Dobre znajte, barzo hadajte;
Od Sotnikow horoda Korsunia, szlach kanawoju perekopajte;
Potoćkoho pojmajte, meni w ruki podajte.
Hej Potoćki, Potoćki, majesz rozum żynoćki;
Ne hodyszsia wojowaty
Łutszeb tebe do p. Chmielnickoho oddaty;
Syroj kobylicy zowaty;
Albo żytnoj sołomachy, z buzynowym mołokom zażywaty etc."

Tymczasem Korsuń stał się zdobyczą Kozaków. Pułk korsuński kozacki ze wszystkich pułków był najliczniejszy, bo obejmował 3482 ludzi. Roku 1651, gdy po niefortunnej bitwie dla Kozaków pod Beresteczkiem, Chmielnicki i Tatarzy cofnęli się na Ukrainę, Korsuń okupił się Tatarom od rabunku; tegoż jeszcze roku Chmielnicki przebywał tu jakiś czas. (Ks. pam. Michałowskiego, 646 i Ambr. Grabowskiego: Staroż. I, str. 337). Wojny kozackie sprowadziły plagi nieobliczone, bo oprócz wylania całych krwi potoków, jeszcze mór i dżumę szczepiły: jakoż w 1651 i 52 r. w Korsuniu mnóstwo ludzi padło ofiarą srogiego powietrza, tak że, jak mówi świadek spół-

czesny „puste stały dwory“ (Letop. Samowidca str. 20). Gdy zaś w 1654 r. Bohdan Chmielnicki poddał się Rossyi, wysłano do horodów ukraińskich stolników i strapczych, dla przyprowadzenia do przysięgi pułków kozackich. Do K. był wysłany kniaź Wasili Gorczaków (Bantysz, I, nota 319). Roku 1656 zwłoki szwagra B. Chmielnickiego, Iwana Złotarenka, zmarłego z ran odniesionych pod Bychowem, zostały przywiezione do K. Kronikarz kozacki, tak zwany „Samowidiec,“ był na jego pogrzebie, i, jak sam opowiada „niemałym nabawił się strachem.“ Naprzód trumnę ze zwłokami umieszczono w cerkwi św. Mikołaja za miastem, skąd miano ją z całą solennością przenieść do cerkwi Rożdestwa, fundowanej przez tegoż Złotarenka. Ale zaledwie duchowieństwo zaczęło odmawiać obrzędowe nabożeństwo, od swiec, któremi był katafalk ostawiony, wszczął się pożar, który wnet płomieniem objął całą cerkiew: zgorzało w niej ludu do 430 osób. Trup z trumną się spalił. Bohdan Chmielnicki był wtedy w K., mówi Jerlicz, ale, zajęty przygotowaniami do stypy w domu nieboszczyka szwagra, szczęśliwie katastrofy był uniknął. Opalonego trupa Złotarenka wziął brat do domu, i znowu włożywszy do trumny, mówi kronikarz kozacki, po raz drugi sprawił mu pogrzeb już w cerkwi Rożdestwa, ale i tu w czasie śpiewów pogrzebowych trup po dwakroć się zapalał (Letop. Samowidca, str. 25). Kochowski powiada, iż Daniel Wyhowski, obecny tej katastrofie, w sześć lat potem opowiadał w Warszawie, że sam patrzał jak trup Złotarenka zaczął się ruszać, powstawać i straszyć wołając: „Utikajte, utikajte;“ wszyscy w nogi ruszyli, tłumem siła ludzi zagnietli, a świece i zapalone lampy porzucili; potem ogień się wszczął, którym cerkiew i z trupami, i ze wszystkim splendorem zgorzała (Hist. Jana Kaźm., wydał E. Raczyński, I, str. 203). Po traktacie hadziackim w 1659 r. zaczęto nagradzać wiernych rzplitej kozaków: jakoż tegoż r. d. 23 maja w Warszawie król Jan Kazimierz na sejmie walnym wś Dérenkowce z futorami Czerepinem i Kapustynną Doliną, należące do sstwa kors., nadał wiecznemi czasy Tomaszowi Nosaczowi, obożnemu generalnemu księstwa ruskiego (Archiw. Lachowieckie). Roku zaś 1660 Jerzy Chmielnicki, syn Bohdana, rozbity pod Cudnowem, powrócił pod zwierzchność rzplitej. Stanisław Bieniewski, wojew. czernih., zjechał do K. w roli komisarza od rzplitej, aby mu wręczyć w jej imieniu hetmańską buławę: jakoż w tym celu d. 21 grudnia była do tego miasta rada czerniecka zwołana. Był to dzień głównego jarmarku, i cała tłuszcza, z 20-tysięcznej czerni złożona, stanęła na placu przed cerkwią Spasa. Jerzy Chmielnicki, nie wiedząc jakiego czerń jest ducha i usposobienia względem niego, bał się pierwszy pójść; posłał więc do wojew. Bieniewskiego, że już w radzie czekają na niego— a sam ze starszyzną jeszcze we dworze przyzostał. Bieniewski, sądząc, że i Chmielnickiego zastanie już, pośpieszył do koła czyli rady. „Wjechałem tedy, mówi Bieniewski, supponując, że w kole Chmielnicki; — usiadłem na zydlu;—pytam o p. hetmana? Zawołali: że waszmość na miejscu królewskiem; gdy poszlesz, powinien przyjść tu;—posłano tedy po niego;— gdy przyszedł z pułkownikami, według zwyczaju, z odkrytą głową, kłaniając się, wszedł w cirkuł, i tamże położywszy na czapce na ziemi buławę, co jest signum u nich abrenuntiationis, rzekł kilka słów do czerni, że z Boskiej i Waszej woli powróciliśmy do pana przyrodzonego.“ Potem przemówił wojewoda Bieniewski; na co czerń wołała „bijącemi aż w niebo okrzyki, i dziękowała Bogu i królowi.“ Nareszcie podniósł z ziemi buławę Bieniewski, i oddawszy ją w imieniu króla, jako zesłany komisarz, Jerzemu Chmielnickiemu, a drugą Nosaczowi na obożniowstwo, zażądał przysięgi na wierność. Hurmem wszyscy tedy poszli do cerkwi, gdzie na środku postawiono ołtarz a na nim ewangelią. O. Mużyłowski, po przemowie, powołał do przysięgi czerń, która się cisnęła i „dobrowoluie, z wielką solennością ją wykonała.“ Chmielnicki zaprosił wojew. czernihowskiego do dworu, gdzie go traktował „po polsku i dostatnio.“ Podczas biesiady, w późną noc bito z dział potężnie;—czerń szczególnie wysławiała królowę, wołając wciąż: „Maty nasza,“ z ust jej prawie nie wypuszczając. Nazajutrz wojew. Bieniewski wręczył pieczęć Pawłowi Teterze, usunąwszy z urzędu dawnego pisarza Semena (Pamiatniki izdaw. wremiennoju kom. Kijews. IV, 3, str. 114). Jerzy Chmielnicki d. 15 listop. tegoż roku wysłał list datowany z K., z podpisem własnym i starszych i mniejszych kozaków do króla z prośbą o przebaczenie win dawnych, o clementią i o zachowanie przy wolnościach dawnych i paktach hadziackich (tamże, str. 30). Tegoż jeszcze roku na zimowe leże stanął w K. pułk konny i dragoński Jana Sobieskiego, chorąż. kor., i dwa regimenta piesze Cellarego i Debolego. Sobieskiemu polecono mieć oko na pułki kozackie w Kaniowie i Korsuniu (Dispositia hiberny wojsk J.K.M, w Ukr. 1660, rkpsm). R. 1661 w m. marcu zjechał do K. Dyonizy Bałaban, metrop. kijow. (Pamiat. kiews. IV, 3, 154). Ale Jerzy Chmielnicki niedługo dzierżył buławę; w 1662 roku w m. styczniu zrzekł się dobrowolnie hetmaństwa i buławę oddał w ręce Pawła Tetery; sam się postrygł w mnichy w monasterze korsuńskim. Obrzędu postrzyżyn dopełnił metrop. Dyonizy Bałaban, w dzień Trzech Króli,

dawszy mu imię zakonne Gedeona (Letopis Bielozierskoho 24). Po zejściu zaś z tego świata Dyonizego Bałabana, tu w Korsuniu, w temże mieście r. 1633 w listopadzie Józef Tukalski jednomyślnie został wybranym na metropolitę kijowskiego. Nie życzył tego sobie ani król, ani het. Tetera, ale ten, widząc jednomyślność za Tukalskim, nietylko go uznał, ale jeszcze króla za nim prosił. R. 1664 w K. krwawa odegrała się scena. Jan Wyhowski wojew. kijowski był wezwany z Chwastowa do K przez het. Teterę i pułkow. Machowskiego pod pozorem rady; — gdy przybył, schwytano go i sądem wojskowym skazano na śmierć przez rozstrzelanie. Nazajutz po wyroku, jak tylko na brzask poczęło się zabierać, przed gospodę wyprowadzony i z kilku karabinów rozstrzelany, poległ. Zarzucano mu, że się znosił z buntującymi się kozakami (Hist. panow. Jana Kazim. wydał Raczyński, I, str. 277). K. wciąż już był w ręku Polaków. Stefan Czarniecki, w tymże 1664 r. powróciwszy z wyprawy zadnieprskiej, dla przytulenia wojsk K. i Białącerkiew „po cudzoziemsku ufortyfikował," zaciągnąwszy inżenierów, wyćwiczonych w rzemiośle, według planów Jana Sapiehy, pisarza w. kor. (tamże II, str. 303) Tegoż roku, w m. lipcu, Kossaków, z trzema zadnieprskimi pułkownikami, podstąpił pod K., ale kozacy korsuńscy, wraz z załogą polską, na głowę go poraziwszy, przepędzili (Pamiat. wrem. kijews. komis. IV, 3, 450). Załogi polskie osadzone były aż w czterech forteczkach, to jest w Korsuniu, Białejcerkwi, Czehrynie i Pawołoczy; ale w czasach burzliwych jeszcze i zwaśnionych, śród okolic wojną wyniszczonych, prowidowanie onych w zapasy i żywność, dla komendanta ich gen. Jana Stachorskiego było rzeczą niesłychanie trudną i kłopotliwą. Korespondencya tego generała do kanclerza Prażmowskiego, dochowana w całości, wskazuje to dowodnie. I tak np. tenże Stachorski d. 15 września 1665 r. pisze, że: „garnizon w Białejcerkwi kawęczy bardzo, którzy poprzedawali wszystko co mieli, gdyż codzień od nich molestacye ponosić muszą. Chleba i mięsa, także i soli, pod Kijowem szukać muszą, a z tego nie tylko tuteczną białocerkiewską ale i korsuńską fortecę... prowidować muszą." W innym zaś liście z 1666 d. 28 lutego pisze tenże, iż lęka się „aby dla korsuńskiej fortecy białocerkiewską, w której effective z pawołocką mam dwa tysiące, nie ogłodził." Tegoż roku z 11 września skarży się znów, że „Korsuń nad niedziel 6, z chłopów nie będzie miał chleba, gdyż pułk białocerkiewski i pawołocki w pole pod K. do het. (Tetery) wychodzi, a więc trudno chleba od nich wyciągać" (w zbiorach Konst. Swidzińskiego). Ale pomimo, że Stachorski wciąż zrzędził, K. z rąk nie wypuszczał. Oddał go w końcu Doroszenkowi, ale, z rozkazu rzplitej, gdy ten, po usunięciu się Tetery, zostawszy hetmanem ukraińskim, niby spokojnie i uległe jakiś czas względem rzplitej zachowywał się. Doroszenko był wyrazicielem, jak wiadomo, stronnictwa tureckiego w kozaczyźnie. Zaporożcy przeto nie lubili go, i zaczęli się też wiązać z Krymem przeciwko niemu. Tymczasem Doroszenko konszachtował i wprost znosił się z Portą. Prosił ją, żeby wysłała swego sandżaka na Ukrainę. Porta nie sandżaka, ale czausa swojego przysłała. Doroszenko zbiera więc radę w K. i wmawia w prostoduszných kozaków, że tu nie idzie o poddanie się Turcyi, ale o to, aby Porta wzbroniła hanowi łączyć się z Zaporożcami, którzy się przeciwko niemu oświadczyli (Letopis Samowidca, str. 54). Jednakże, skoro wieść rozeszła się po Ukrainie o mającym jakoby przybyć sandżaku tureckim, wnet się wszystkie pułki kozackie, oprócz czehryńskiego, pobuntowały i oderwały od Doroszenka, tak, że wódz kozacki, dla bezpieczeństwa, zmuszony był otoczyć się najemnikami (Bantysz, II, str. 111). Pułki atoli horodowe niedługo trzymały z Zaporożem; zebrawszy się na radę w K. d. 22 lutego 1671 r., oświadczyły się znowu za Doroszenkiem, potępiając razem z nim czynności komisyi ostrogskiej z rzplitą, a na którą zgadzali się Zaporożcy. Stało się jednak wkrótce to, do czego zmierzał Doroszenko. W 1672 r. po wzięciu Kamieńca, Turcy opanowali Ukrainę. Odtąd K. dzieli tragiczne losy bliższej okolicy swojej, którą Samojłowicz i Doroszenko z rąk sobie wyrywają. Ale nareszcie w 1675 r. dla tegoż K. ostatnia już miała wybić godzina. Oto hetman zadnieprski Samojłowicz wpada tu i całą ludność gwałtem przepędza za Dniepr; a następnie „Lachy przyszedłszy, mówi kronikarz: spalili K. z cerkwiami" (Letop. Samowidca, str. 64). Ale ludności nie można tak łatwo z ziemi zdmuchnąć i jakieś jej szczęty z pewnością przegon ów pierwszy (zhin) musiał oszczędzić, kiedy w 1679 r. Semen Samojłowicz, syn hetmański, przepędziwszy z K. Janenkę i Tatarów, znowu ludność tutejszą, ile jej jeszcze zostało, po raz wtóry za Dniepr przeprowadził (Južnoruskije letop. Bielozierskoho, str. 63). Ale nareszcie, po długich wojnach, oliwna różczka pożądanego pokoju zakwitła. Przeszła groza krwawych dni i Ukrainę opustoszoną znowu musiano osiedlać i zażyzniać. Stanisław Jabłonowski, starosta, zajął się też raźnie około osiedlenia na nowo K. i starostwa. Odrodziła się też na nowo cała ta okolica, zawrzała znów zgiełkiem życia, a na miejscach byłych wsi, dzikiemi zarosłych chwastami, w niedługim czasie powstał też cały szereg nowych osad.

Oto mamy przed sobą uniwersał starosty Jabłonowskiego: „Wiadomo czynię, komu o tem wiedzieć należy, wszelkiej condicicy, praeeminencyi ludziom, do sstwa mego kors. przychodzącym, kiedy już teraz, za Boską ordynacyą, do wiecznego z Najjaśniejszymi Ich Carskich Weliczestw przyszło (przymierza), tedy jako to Bogu Zastępów dziękować potrzeba, tak chcąc restaurować ruiny i desolatią, która przez ten czas trwała, sstwa korsuńskiego, do niego na osadzcę pana..... sługę mego deklarując, wszystkim, którzyby na grunty pomienionego sstwa i miejsca osiadłości dawnej, wprowadzeni tam i fundować się chcieli, do lat dziesiącin, zupełną i zwyczajną we wszystkiem, od wszelkich ciężarów, danin, podatków, robocizn, wolność i słobodę przyrzekając, iż pomieniony osadzca mój, żadnych krzywd i i aggrawacyj czynić nikomu nie będzie, ale każdego przy prawie i wolności jego, do lat zamierzonych, zachowa. Pozwolonie tedy wszelakie, wszystkim osiadającym grunty te w sstwie kors. daję, aby im wolno było budować, toż dobywać, zasiewać i pożytki z nich sobie, bez żadnych exakcyj, czynić, handli prowadzić, i cokolwiek do utwierdzenia w posesyi wolnego i swobodnego należeć będzie, od tychże czasów lat dziesiąci, tego wszystkiego spokojnie i bez przeszkody używać. Na co się przy pieczęci mojej przyciśnięciu, własną ręką podpisuję (podpis). Działo się w obozie na Pererytej 5 augusta 1686“ (Rkpsm w bibl. Ossol. we Lwowie Nr. 250). Prócz tego, tenże starosta wydał inny jeszcze uniwersał. Oto jego brzmienie: „Wiadomo czynię osiadającym ludziom w sstwach moich bohusławskiem i korsuńskiem, iż za generalnego administratora i dozorcę do nich naznaczam i postanawiam Jmci Pana Kobielskiego, rotmistrza JKr. Mości, do fortecy białocerkiewskiej komenderowanego; tedy tego, jako panowie osadzcy w tych sstwach, tak i osiadający we wszystkiem słuchać, a jego rozkazom dosyć czynić, będą powinni. Przestrzegam także p. Kobielskiego, aby żadna krzywda i ciężar ludziom pomienionym, którzy w tychże starostwach osiadać będą, do lat dziesiątka na słobodę onym zamierzonych, nie działa się; niemniej w lasach i w czem będzie do pożytku mego należało, żeby szkód i umniejszenia prowentów żadnego nie było; w czym wszystkim poczciwość, wiarę, sumienie Jmci Pana obliguję, aby tak o wszystkim wraz dając, i za informacyą odemnie idąc, jakoby wdzięczności i respektu za swoję był godzien usługę. Działo się w obozie pod Pererytą 5 augusta 1686 r.“ (tamże). Nadto, czytamy ordynans starosty tegoż do komendanta białocerkiewskiego: „Gdy zaś po długiej i wielkiej ruinie sstwa mego bohusławskiego i korsuńskiego osadzać posyłam, tedy daję ten mój ordynans Jmci P. komendantowi białocerkiewskiemu, aby, za odebraniem i rekwizycyą p. administratora mego starostw obudwóch pomienionych, dał wszelką temuż p. administratorowi pomoc, żeby ze starostw przerzeczonych dziesięciny pszczelnej i inne prowenta od teraźniejszego czasu, zawsze już po mnie wybierane były i nikt się inny do tego nie interesował, ani w tym przeszkadzał. To w pilnej uwadze mając, aby z niwczym punktów i traktatu wiecznego przymierza i pokoju między Najjaśniejszymi Monarchami naszymi zawartego, którego punkta w kopii posyłam, żadnej nie było derrogaticyi i jakiejkolwiek z tej strony przeszkody i trudności. Czego przestrzegać zalecam Jmci P. Comendantowi, i to wykona pod surowością artykułów wojskowych. Działo się w obozie pod Pererytą, 6 augusta 1686 r.“ (tamże). R. 1787 Stanisław Jabłonowski het. w. kor. ustąpił sstwo korsuńskie synowi swemu Aleksandrowi Jabłonowskiemu (archiwum Lachowieckie). Antreprenerem zaś osady K. i sstwa, niewymienionym po nazwisku, jak widzieliśmy w uniwersale Jabłonowskiego, jak to wiemy skądinąd miał być Samuś. Ale śród rojów osiadłej świeżo w sstwie ludności było wielu też osadników, którzy, przed laty przeprowadzeni za Dniepr gwałtownie, teraz tu wracali i dawne swe zajmowali siedziby. Owóż pośród tych przybyszów, wichrzących niegdyś za wojen kozackich i niepoprawionych, łatwo się też na nowo rozszerzyła głownia buntu. Jakoż Samuś, ów znany nam osadzca, połączywszy się z Semenem Palejem, na czele hultajstwa, w 1702 r. w K. mnóstwo szlachty i żydów w pień wyciął (Pam. Otwinowskiego, str. 41). Bunt ten jednak stłumiono. R. 1715 August II dał jus communicationis na sstwo korsuńskie Teofili z Granowa Jabłonowskiej. Nabiegi hajdamaków siczowych były plagą tych czasów. K. był też często przez nich nawiedzany. W 1734 r. wpadli tu oni „nocnym sposobem“ i 27 żydów zabili. Ci z żydów co pozostali, wynieśli się na Polesie kijowskie, tak, że w 1737 r. w K. żadnego żyda nie było, oprócz jednego, który w karczmie pańskiej siedział (Arch. JZR., część 5, t. I, str. 492). R. 1743 hajdamacy znowu tu wpadli i zrabowali mozko, oraz Medwedówkę i inne wioski (Kuryer polski). Suchodolski, ówczesny gubernator korsuński, chcąc zażegnać to ciągłe niebezpieczeństwo napadów hajdamackich, starał się zjednać sobie koszowego i żyć z nim w dobrych sąsiedzkich stosunkach. Jakoż w 1761 r. wybrał się on był nawet do Siczy z wizytą sąsiedzką, gdzie był przyjęty gościnnie. Gdy wrócił do domu, posłał w podarunku koszowemu „szyte koszule“ i dziękując za piernacz wojskowy,

który mu dał koszowy dla bezpieczeństwa w drodze tam i napowrót, oraz za gościnę, pisał, żeby kozacy zachowali dla niego dobrą przyjaźń i bywali na jarmarkach w gub. korsuńskiej, z końmi, towarami, bez żadnej obawy (Gliszczyński, Znaczenie Zaporoża, str. 194). Od tego też czasu ustały najazdy hajdamaków, a i żydzi, korzystając z bezpieczeństwa, do K. wnieśli się na nowo. W 1763 r. płacili pogłównego 475 złr. Lustracya z 1765 r. tak stan sstwa kors. opisuje: „Poddani tu czynsz płacą, podług mienia swego, dają osypy: żytni i owsiany; kosić chodzą, ale tylko na sufficiencyą pp. dyspozytorów sstwa kors i wojska partyi ukraińskiej. Za powinnością przychodzący osyp owsiany ustąpiony jest od JW. starosty (Rocha Jabłonowskiego) Ichmość pp. dyspozytorom tegoż sstwa in vim ordynaryi; dla tego tenże owsiany osyp od intraty i kwarty detrunkowany niżej. Zamek jest w około wałem kwadratowym, z czterema rądelami, zdawna osypany; w koło tego zamku fosa głęboka, zdawna rżnięta i palami dębowemi po wale w około opalisadowany. Wjeżdżając do tego zamku most ze zwodem, brama w końcu mostu ze strzelnicami, dla obrony nowo wystawiona; w tej bramie izdebka dla kozaków; na tej bramie izba z alkierzem i garderobą; na tej izbie, t. j. na drugiem piętrze pomieszkanie letnie tarcicami wyszalowane; w środku zamku budynek, to jest pomieszkanie dla jegomości p. gubernatora pokryty; na boku kuchnia z piekarnią i przy niej chałupa dla kozaków; śpichlerz stary; stajnia i wozownia dawnego także budowania; furta z tego zamku podobieństwem baszty, nowo zbudowana; w tej furcie alias baszcie pomieszczenie dla kozaków, na dole i górze z strzelnicami, dla obrony od hultajów ukraińskich; studnia około tej furty dawno zawalona, reparacyi potrzebująca. Miasto K. nad rz. Rosią. W tem mieście są żydzi, trunkami nie szynkują, tylko czynsz za posiedzenie płacą. Intrata roczna sstwa korsuńskiego: 17 żydów płaci 76 zł.; chałup poddanych 172, którzy płacą czynszu 1624 zł.; za osyp żytni osmuch 72, osmucha każda po 1 zł., razem 72. Arendy karczemnej w K. z majdanem salitrzanym na kotłów 6 zł. 15200. Chałup libertowanych 2. Wsie do sstwa należące następne: Harbuzyn, Nabutów, Netrebka, mczko Sachnówka, Browachy, Kornelówka, Kiczyńce, Hnojniki, Sotniki, Moryńce, Sytniki, Wyhrajów, Nechworoszcz, Samorodnia, Piski, Dacki, Kwitki, Sieliszcza, Turkińce, Prutylce, Taraszcza, Pietruszki, Suchyny, Karaszynka. Dziesięciny pszczelnej z całego sstwa kors. pni in N. 390 zł. 1950; oczkowego z tychże pasiek 176 zł. Intraty rocznej w sstwie kors. r. 1763 in summa zł. 57508. Kozaków w całem sstwie jest N. 57, na których chałup osiadłych, od powinności wolnych, idzie in N. 28. Ci kozacy chodzą do obozu wojska kor. partyi ukraińskiej, za ordynansami WW. PP. Regimentarzów. Przed tymiż lustratorami mieszczanie i obywatele star. kors. użalali się na krzywdy czynione im ze strony sstwa bohusławskiego, od Tahańczy, skąd od lat czterech poczęto najeżdżać z kozakami na ich grunta i lasy, wzbraniając wolnego im użytkowania. Tudzież od dóbr wsi Pisek, komisarze, gubernatorowie i administratorowie pomienionego sstwa, więcej jak na milę gruntów kors. lasów, stepów, sianożęci, futor Bezbachów i wś Moskalenki od sstwa kors. do sstwa bohusławskiego przyłączyli i swojemi słobodami osadzili. Z drugiej strony od Smilańszczyzny, od mczka Kwitek, podobnież doświadczają przywłaszczeń i zaborów przez ks. Lubomirskiego dokonanych, a nakoniec użalali się na ks. Jabłonowskiego wojew. nowogródzkiego, który Steblów zdawna do sstwa jakoby należący sobie przywłaszczył, jako też sianożęcie, stawy, futory i pasieczyska należne do sstwa kors., tenże najechał i do dóbr Lisianki wcielił. A gdy ciż lustratorowie, przez rządzcę Lisianki nie byli dopuszczeni do lustracyi, zostawiwszy zatem wś Jabłonówkę, Koszmaków, Hluszki i część Steblowa, podług dokumentów, prawnie należących do K., nie zlustrowawszy, odjechali, dając znać o tem do prześwietnej komisyi skarbowej rzplitej dla skuteczniejszej rezolucyi. Z nowszych wspomnień, wiążących się do tego miejsca, wszystkim na Ukrainie są znajome tak zwane proroctwa Wernyhory. Miał to być kozak rodem ze wsi Dziurłykowki za Dnieprem. Ten nienawidził tak bardzo zbierających się szajek hajdamackich, że własną matkę i rodzonego brata zabił za łączenie się i dawanie pomocy temu hultajstwu. Po dopełnieniu tego czynu, przyszedł w kraj polski do wsi Makedony w sstwie kaniowskiem, a niedługo przed rzezią, bo w 1766 r., krył się w K., na wyspie oblanej rzeką Rosią, między młynami. Tam przepowiadał ludziom bliską hajdamaczyznę, jej zbrodnie, stłumienie i kary. Przepowiadał także, że za lat kilkanaście będzie wielki zjazd monarchów, co się w istocie w 1787 r. sprawdziło. Dla tego też za wybuchem koliszczyzny setnicy hajdamaccy starali się schwytać Wernyhorę ale daremnie. Wernyhora miał być przytem i lirnikiem, składał dumy, które, a przynajmniej przypisywanych jemu kilkanaście, zebrał i ogłosił Erazm Izopolski. A w roku 1768 wybuchły na Ukrainie, jak przepowiadał Wernyhora, rozruchy, znajome dziś z krwawej pamięci. K. smutnych też wtedy doświadczył przygód:— hajdamacy wpadli tu z nożem i ze spisą. R. zaś 1775 sstwo korsuńskie prawem emfiteu-

tycznem zostało nadane Kacprowi Rogalińskiemu, lecz tenże w 1780 r. ustąpił prawa swego synowcowi królewskiemu, ks. Stanisławowi Poniatowskiemu, podskarbiemu litews. Odtąd w losach K. zaszła zmiana na lepsze. Miasto to uczuło wnet troskliwą rękę czynnego gospodarza. Ks. podskarbi dobra swe oczyszczował i większą część ludności wyzwolił od pańszczyzny (ob. dziełko: „O ustanowieniu czynszu powszechnego w dobrach ks. Poniatowskiego"); troskliwy o wzrost miasta, w chwalebne porządki je zapomógł; rozkrzewiał rolnictwo i przemysł; w samym K. pozakładał fabryki zamszów, sukna, jedwabiów i saletry. W Taraszczy miał hutę szklaną i fabrykę zwierciadeł, a w Sachnówce winnice i plantacye morw i tytuniu (Dziennik handl. 1787 r., str. 104 i 1788, str. 575). Utrzymywał też stada koni rasowych. W K. ustanowił szkołę tańców dla młodzieży wiejskiej obojej płci. Francuz Müntz dopomagał mu w urządzeniu dóbr korsuńskich. Na jednej z wysp na Rosi, w pięknej pozycyi, śród skał, inżynier ten wybudował dla dziedzica obszerny drewniany dom w 1783 r. i urządził ogród, pozakładał winnice i plantacye morw. Licho jeszcze wtedy wyglądał K. Miasteczko to bowiem, powiada Müntz, składało się z 50 niewięcej skromnych wieśniaczych sadyb, ze starego ubożuchnego kościołka, chylącego się od starości, z wału obwodowego, zniszczonego przez dobywaczy saletry, zresztą z pustych placów, burzanami zarosłych, pełnych jam i dołów saletrzanych. Ale ks. podskarbi, skoro objął K., postarał się o większe osiedlenie jego, tak, że odtąd to mezko zaczęło się rozwijać normalnie, wzrastać i zabudowywać się. Oto w jakim już ulepszonym stanie lustracya z 1784 r. je zastała: „Ogólna ilość domów w K.: chrześciań. 201, żydowskich 34, szlacheckich 23. Miasto podług nowego planu założone 1784 r., ma domów murowanych kształtnych 25; ulice obszerne, figurami regularnemi przecinane, wiele ozdoby dają. Rynek rozległy podługowatego kwadratu, 3 boki formują domy murowane; czwarty okop wysoki z fosą głęboką, kształt forteczki mający; w okopie dom duży gubernatora, z oficynami i magazynem. Najosobliwszej wagi są ostrowia czyli kępy, formowane rzeką Roś. Najpierwsza z tych kęp jest Ostrów zwana; ma pałac murowany na dwa piętra; w nim pokojów 26, z salą długą łokci 30, szerok. 20, wysoką przez obydwa piętra: oficyn murowanych 3; stajen murowanych 2, po 100 łokci długości. Zabudowania te kształtne, będąc uregulowane, czynią miły widok kępy, z której przewóz jest na drugą kępę, zwaną Ostrów Denis. Na tym ostrowiu założony jest ogród figury pięknej z oranżeryą i figarnią. W innych miejscach kęp jest 5, bez nazwisk, które oddzielają się Rosią, korytami skalistemi biegącą. W mieście znajduje się dom doktora i lazaret, mający sal 3, na przyjęcie chorych z całych dóbr ks. podskarbiego, który, przez ustanowienie tego domu, daje dowody prawdziwego serca ludzkiego ku swym poddanym. Przedmieścia: Zakorsunka i Mandżary; na pierwszem cerkiew unicka, a w mieście ad *interim* kaplica, bo cerkiew murowaną być ma. Sstwo zawierało 27 wsi, czyniło dochodu zł. 129150 gr. 12." Żywność tu była tania i obfita. Müntz, taki wykaz cen przeciętnych w K. i okolicach jego r. 1781 podaje: Pszenica 6 do 7 zł.; żyto 2 do 3; jęczmień 2 i 10 gr.; owies 3—10 gr.; proso 4; hreczka 4; wół trzyletni 3 dukatów; baran 3 do 5 zł.; owca z jagnięciem 3 do 4 zł.; nierogacizna 8 do 9; gęś od 15 do 20 gr.; kaczka 6 do 18 gr.; kurczę 6 do 8 gr.: 12 jaj za 3 gr. (Voyages pictoresques par la Pologne etc. consistants en esquisses originales de vues et faites dans le cours de voyages en années 1781—2—3 par. J. H. Müntz, major au service de Pologne; rkpsm). Tenże Müntz w tym swoim albumie widoków zamieścił: *Vue de la rivière à Korsun*, i *une vue de Korsun*. R. 1787 d. 11 maja, w powrocie z Kaniowa, zjechał tu król Stanisław August. Ks. podskarbi urządził przyjęcie okazałe. Król zajął pawilon, bo pałac, lubo był zbudowany, ale wewnątrz niewykończony. W dzień królewskiego przybycia wieczorem pałac i ogród były wspaniale uiluminowane. D. 12 zaś maja cesarz austryacki Józef II, jadący dla widzenia się z cesarzową Katarzyną II w Krymie, zawadził też o K., dla złożenia wizyty królowi polskiemu. Przybył też tu o 3 kwadranse na 4-tą i poszedł wprost do pawilonu króla, w towarzystwie tylko ks. Kińskiego, brata ks. Poniatowskiej, gdzie z królem rozmawiał z półtorej godziny. Potem drzwi się gabinetu otwarły i król prezentował cesarzowi ks. podskarbiego, hetm. Tyszkiewicza i pp. Mniszchów. Poczem cesarz w dalszą wyruszył podróż. Król Stan. August, bawiąc tu przez kilka dni, podziwiał ogród w ślicznem położeniu, a także robił powozem wycieczki za miasto, do Sachnówki, także malowniczo nad Rosią położonej, gdzie oglądał sławną mogiłę „dziewiczą" czyli „pastuszą." Ks. podskarbi, chcąc upamiętnić ową drogą chwilę pobytu królewskiego w K., na plac obszerny sprowadzić kazał dwanaście par nowożeńców, którym ślub dał dziekan ks. Lubicki w obecności króla, i miał do nich przemowę w starosłowiańskim języku. Gdy ślubne obrządki zakończyły się, ks. podskarbi, dla uwiecznienia pamiątki najjaśn. pana, wszystkich tych nowożeńców od wszelkich, nietylko wysług dworowi, ale i opłat dożywotnio uwolnił, i osobnym dla każdego dokumentem

wydanym zabezpieczył. Kiedy prawo o miastach zapadło na sejmie czteroletnim, król Stan. August wydał dla K. z przedmieściami i słobodą Pilipowką przywilej renowacyjny 1792 r., mocą którego nietylko wszystkie dawne prawa mu zatwierdził, ale na zasadzie konst. sejmowej pomnożył i rozszerzył, za wolne je uznając, od wszelkiej juryzdykcyi ziemskiej, zamkowej i starościńskiej wyjmując i tylko sądom asesorskim podległem czyniąc. Nadto tymże przywilejem całe terytoryum do tego miasta należące, mieszczanom kors. własnością dziedziczną nadał (Arch. JZR., część 5, t. I, str. 539). Jakoż tego jeszcze roku, na mocy konst. sejmowej i tegoż przywileju, m. K. magistrat swój urządziło i sąd miejski obrało. Ale ks. podskarbiemu nie udało się zebrać owoców swych starań i pracy: wszystko poszło na marne. Za zmianą krajowych okoliczności książę, wyniósłszy się do Włoch, wszystkie dobra swoje rozprzedał, a że sstwo kors. było *emphiteusis* na lat 50, rząd rosyjski zapłacił mu 100000 rs. Roku zaś 1799 d. 20 stycznia, ukazem Rządzącego Senatu, Najmiłościwiej mczko K. z przyległościami zostało nadane generałowi ks. Piotrowi Łopuchinowi (Istor. mater. iz archiw. Gubernskoho Prawlenia). Ks. Paweł Łopuchin, syn Piotra, dawny pałac rozprzestrzenił i przyozdobił. Przepyszny też ogród angielski przez niego został założony z wielkiem znawstwem i na wielki rozmiar. Śród ogrodu orze się głębiną stromych skał rzeka i na mnóstwo dzieląc się ramion, roztrąca się, szumi i pieni, a z gęstego drzew płaszcza tu i ówdzie kształtne i wypieszczone wyglądają domki, owite zieloną siecią bluszczu i w bzowych utulone krzakach. Wszystko to ponętnie zatrzymuje oko. W pałacu malowidła i obrazy zagranicznych i rossyjskich mistrzów; kilka marmurowych statui i biustów, dłuta Thorwaldsena i Kanowy; tudzież kolekcya rzadkich numizmatów i broni starożytnej, oraz zbiór starożytności wykopanych w K., a składający się z zabytków grobowcowych, popielnic, naczyń złotych, łańcuchów, paciorków. Mieszkańcy twierdzą, że niema miejsca w K., na którem kopiąc, nie natrafionoby na potłuczony gruz, starożytność lub kości. Dzisiejsze mczko żadną budową, żadnym pomnikiem nie przypomina starożytnego pochodzenia. Jestto mczko, jak wszystkie inne, z żydowskimi zajezdnemi domami i chałupami, a całą jego ozdobą są skaliste brzegi i wyspa na rzece Rosi, na której się wznosi pałac książęcy. Z drugiej strony miasta na drodze ku Tahańczy są tu wysokie wały i przekopy; miejsce niegdyś warowne. Pod te ogromne szańce schronił się ubogi kościołek katolicki, albo raczej kapliczka. Naprzeciw zamku stoi wspaniała murowana cerkiew ruska, Preobrażeńska, zbudowana przez ks. Piotra Łopuchina. Druga Ilińska z drzewa, zbudowana w 1701 r. O 7 w. od K. na wyspie śród lasu stoi monaster pustynny Onufryjski. Był on fundowany w połowie XVII wieku przez Grzegorza Hulanickiego, pułkownika korsuńskiego. Tu w tym monasterze umarł metrop. kijowski Dyonizy Bałaban w 1663 r.; tu w tymże roku mnichem został Jerzy Chmielnicki. Cerkwie dawne w K. były: cerkiew Sergiejska (niewiadomo gdzie stała); Rożdestwa Boharodzicy (za miastem); Nikołajewska (znajdowała się tam gdzie dziś pożarna baszta); Woskreseńska i Spaska (gdzie dziś sadyby Baranowa i Chwesenki). Dziś w K. mieszk. obojej płci: prawosł. 2245; katol. 158; protest. 135; żydów 2000. Domów 400 żydowskich i 300 chrześciańskich. Wsie następne należą dziś do K.: Arbuzin, Neterebka, Sachnowka, Browachy, Korniłowka, Sotniki, Sitniki, Samoridnia, Pieszki, Wyhrajów, Dacki, Taraszcza, Sieliszcze, Suchiny, Kwitki, Pietruszki, Karaszyn, Listwin, Kiczyńce, Turkińce, Pruszylce, Moryńce, Nabutów, Hnojenki, Nechworoszcz, Huta; razem 9226 dusz męskiej płci i 51132 dziesięcin ziemi. Z nowszych wspomnień wypada zanotować, że w 1855 r. wojsko rozpędziło zbuntowane tłumy włościan (ob. Pośmiertny rozkaz Otca Ant. Kowalskoho w Kijewskoj Starinie, m. luty 1882, t. I, str. 387). Rodem był z K. Jan Kopecki, artysta malarz, który żył w pierwszych latach panowania Stan. Augusta w Warszawie, i gdzie zostało po nim kilka znanych jego pędzla portretów (Przegląd nauk., 1845, t. II, str. 577, i Słownik malarzów E. Rastawieckiego, t. I, str. 334). Oto wykaz imienny dawnych starostw korsuńskich: 1590 Aleks. ks. Wiszniowicki; 1616—1625 Jan z Żurowa Daniłłowicz; 1631 żona jego Zofia z Żółkwi Daniłłowiczowa, wojewodzina ruska; 1631—1636 Stanisław Daniłłowicz; 1660 Jan Leszczyński wojew. poznański; 1674 Samuel Leszczyński obożny w. kor.; 1686 Stanisław Jabłonowski het. w. kor.; 1687 Józef Aleks. Jabłonowski, wojew. nowogródzki; 1715 Teofila z Granowa Jabłonowska; 1765 Roch Jabłonowski; 1775 Kacper Rogaliński, posiadacz emfiteutyczny; 1780 Stan. Poniatowski, podskarbi litew. Oto zaś kolej następstwa podstarościch i gubernatorów (nie zupełna): 1599 Roznoszyński; 1616 Stanisław Kraszowski; 1637 Przedrzymirski; 1646 Misiun (dzierżawca); 1746 Błoński; 1761—68 Suchodolski; 1795 Jaczewski. Pułk zaś kozacki kors. miał następnych pułkowników: 1634 Kiryk Czyż (z ręki rzplitej); 1637—38 Maksym Nestorenko; 1643 Żabokrzycki (z ręki rzplitej); 1648 Oleksy Tucko; Moroz albo Mrozowicki (szlachcic);.... Iwan Mozyra....; 1650 Łukjan Mozyra;.... Hubajło; 1656 Iwan Pe-

trenko;.... Timofiej Anikijew; 1662 Hrehory Hulanicki; r. 1671 Fedor Kandyba (trzymał z Doroszenkiem); r. 1674 Michajło Sołowej. *Edward Rulikowski.*

Kozin, mko (dawniej *Koziaków*), leży w pow. kaniowskim, od Kijowa w. 120, od Kaniowa 28, przy spływie rzeczki Potoka do rz. Rossawy, niosącej swe wody ku nurtom Rosi, i z nią razem pędzącej do Dniepru;. Poprzecinane wyżynami, przesnute dolinami, pięknem i uroczem jest dorzecze tych dwóch rzek, może najponętniejszych w kijowszczyźnie; tych rzek, do których w oddaleniu tęskni tak rzewnie wieszcz ukraiński, wraz ze „Skalną czajką" wołając:

„Ujrzęż kiedy moje wody,
Rossawę i Roś!"

Kozin dzisiejszy jest stosunkowo niedawnego założenia, ale posada, na której się wznosi, sięga bardzo starych czasów. W ustach miejscowego ludu przechowuje się dotychczas podanie, jakoby w nieznanym od nikogo peryodzie czasu, na Ukrainie trzech jednocześnie panowało władców (watażków): Perepiat, Podkowa i Batih. Każdy z nich mieszkał osobno w *horodku* (bo wtedy jeszcze siół nie było, tylko były horodki). Perepiat tedy przebywał gdzieś za Białocerkwią; Podkowa w Kryłowie, a Batih w K., w owym horodku, który stoi dziś jeszcze nad Rossawą, pomiędzy K. a Masłówką. Ale po prawej stronie tejże rzeki wznosi się jeszcze dotąd inny horodek, w którym w one czasy zasiedli byli Turcy; dokoła też wysokie powznosili ziemne usypy (wały, mogiły) i z tych strzelali z łuków (bo wtedy broni palnej, rusznic, nie znano jeszcze). Owoż Turcy ci porozpędzali stąd ludzi, tak, że jedni z nich pouciekali za Dniepr, inni na Polesie. I potem tu też czterdzieści lat panowała pustynia etc. (Czubiński: Zapiski, I, str. 301). Legenda ta, luboć pomięszała przedhistorycznego Perepiata z dziejowym już Batyjem i Podkową, a także z Turkami, nie zdaje się wszakże zupełnie być ogołoconą z prawdy, z którą w tem mianowicie się schodzi, że istotnie położenie tak owych dwóch horodków w K., jak i wielu innych w okolicy się znajdujących, jak np. w Połstwinie, Masłówce, Tahańczy, Berkozówce, Browachach, Moskalenkach, Sałowym futorze (M. Grab.: Ukr. str. 64), najniewątpliwsze nosi piętno obrony tych stron od głębszego stepu, t. j. od owych ludów stepowych, najezdniczych, które tak w odległej przedhistorycznej dobie, jak i w późniejszej dziejowej, pełniły tu wciąż pracę destrukcyjną, co chwila cały ten kraj wyludniając i w doszczętne obracając pustkowie. Owóż horodek ów koziński, prawdopodobnie przeddziejowy, dotrwał, jak to wiemy nie z podaniowych, ale już archiwialnych wskazówek, aż do XV w., znany pod nazwą „Horodyszcza Koziaków". Niebezpieczeństwo nie groziło wtedy jeszcze od Krymu, a więc na całej owej grzędzie międzyrzecznej (którą Roś i Rossawa zamyka) owe puste uroczyska, horodki, zaczęły się zwolna na miejsca zamieszkałe zamieniać. Szczególniej Olelko Włodymirowicz, ks. kijowski (synowiec króla Władysława Jagiełły), postanowił, jak się zdaje, pustą kijowszczyznę zaludnić, i w tym celu zapewne, osobom prywatnym tu i owdzie obszerną ziemską darowiznę wydzielał; między innemi dał też słudze swemu, Olechnowi Juchnowiczowi, szerokie pustki za Dnieprem, tudzież nad rz. Unawą, Irpieniem i Zdwiżem, a nad Rossawą dwa horodyszcza: Połstwin i Koziakin (ob. *Kornin*). Ten to Olechno Juchnowicz, odniósłszy z łaski księcia, za wysługę, tak hojną ziemską posiadłość, przelał ją następnie na syna swego Iwana, który znów zostawiwszy synów dwóch: Fedka i Waśka, i córek dwie: Oryszkę i Marusię, zapisał dobra swe dwu wymienionym synom, z tem jednak, żeby ciż synowie, córki jego a siostry swe Oryszkę i Marusię wydali za mąż, dawszy w posagu „po dwa ruble, po dwie krowy i po dwa woły" (ob. *Kornin*). Atoli Fedko i Waśko Juchnowicze zeszli z tego świata bezpotomnie, i dobra ich spadły na siostry: Marusię poślubioną Fedkowi Łożce, i Oryszkę będącą za Seńkiem Proskurą. Dobra zaś nad Rossawą musiały się zaludnić, bo nie tylko horodki, jak Kozin i Połstwin, ale nowe w nich, około tego czasu, występują w dokumentach osady, jak Tahańcza i Towarów (późniejszy Międzyrzecz), które, mocą działu pomiędzy dwiema siostrami, Oryszce Proskurzynie się dostały. Tymczasem srogi najazd Mendligireja w 1483 r. znowu kijowszczyznę wyludnił, i Koziaków z Połstwinem, nie jako osiadłe miejsca, ale jako puste ponownie horodyszcza występują w dokumentach. R. 1571 posiadał je, wraz z Towarowem (Międzyrzeczem) i Tahańczą Bohdan Proskura. (Rejestr dawny akt kijows. w zbior. Swidzińskiego). Atoli niedługo potem dobra te zaczęły cierpieć od zbyt bliskiego sąsiedztwa z Kozakami lub aspirantami w większej części tylko do wolnego kozactwa, którzy całą tę okolicę dzierżyli w starostwach: kaniowskiem, korsuńskiem i bohusławskiem, tudzież w Trechtymirowie przebywając. Stąd Proskurowie, uciskani przez tychże Kozaków, narażani na ciągłą przemoc z ich strony i zaczepki, musieli się w końcu z dóbr posiadanych nad Rossawą wyprzedać. Jakoż widzimy, że w 1618 r. jeszcze, Fedor i Jerzy Proskurowie, Towarów (Międzyrzec), Tahańczę, Połstwin i Koziaków sprzedają Hieronimowi Charleskiemu, staroście kaniowskiemu, a już później, bo w 1648, wieś Hrehorówkę (koło Trechtymirowa) Jerzemu Hołubowi, pułkownikowi kozaków kaniowskich (Arch. chała-

mgródeckie). Roku 1646 wszakże, Katarzyna z Leśniowskich Charleska, wtorych ślubów ks. Stefanowa Czetwertyńska, zniechęciwszy się do tych dóbr, z tegoż samego powodu co i Proskurowie, to jest z powodu ustawicznych i dolegliwych zajść sąsiedzkich z kozakami, sprzedała je możnemu ks. Jeremiaszowi Wiszniowieckiemu (tamże). Tymczasem dojrzała wojna Chmielnickiego, i ks. Jeremiasz te dobra nowonabyte utracił. Kozacy się rozgościli w bliższej ich okolicy, ile że w samej międzyrzeczczyźnie, same się tylko pustki rozpościerały. Życie na długo je opuściło. Jednakże, od czasu do czasu, głuche te stepy pomiędzy Rosią a Rossawą zdawały się od ludzi rosnąć; tętniły hałaśliwym gwarem, brzmiały od szczęku oręża; jednem słowem zapełniał je ruch, wrzawa wojennego, obozowego życia. Bo też był to punkt zborny, zwyczajne miejsce w którem się gromadziły zbrojne zastępy kozacze, wybierające się bądź na wyprawę wojenną, bądź na „radę czerniecką" powołane. Jeremiasz Wiszniowiecki, bohater wojen kozackich, umarł, jak wiadomo, w 1651 r. i dobra międzyrzeckie spadły na syna jego, Michała, ale z tytułu, nie z rzeczy, albowiem długo jeszcze one pozostać miały w rękach kozackich. Dopiero gdy kozacy znikli z widowni i gdy się Ukraina uspokoiła, po zeszłym w 1672 r. królu Michale Wiszniowieckim, tak wszystkie jego dobra, jak i międzyrzeczczyzna, drogą związków familijnych, około 1715 r., spadły na Janusza i Michała Serwacego książąt Wiszniowieckich; z tych Janusz wziął Międzyrzecz, a Michał Serwacy Tahańcz z Połstwinem i Koziakowem. Ale był to czas, kiedy Ukraina znowu zaczęła już wychodzić z pustkowia: widzimy, że w 1734 r. Tahańczę z przyległościami trzyma w dzierżawie niejaki Michał Kalityński, chorąży bracławski (Arch. JZR. cz. III, t. IV, str. 66). Michał Serwacy Wiszniowiecki, hetman w. lit., umarł w 1744 r. ostatni z rodu, i kolosalne dziedziczne posiadłości przeszły na jego spadkobierców ks. Ogińskich i Zamojskich. W 1750 r. nastąpił dział pomiędzy tymiż, i na schedę Katarzyny z Zamojskich Mniszchowej, prócz wielu innych, przypadł klucz tahaniecki, ze wsiami Klucznikami, Holakami, Mielnikami, z folwarkiem i uroczyskiem Berkozy, Połstwinem i Koziakowem. Ale dobra te, jak w tymże akcie dzielczym powiedziano „w stepach leżące, in parte wolne, in parte od różnych zabrane", z powodu nieokreślonych dokładnie granic i spornemu podlegających tłumaczeniu cierpiały na „awulsa", które trzeba było „windykować" (Dział Ogińskich i Mniszchowej w zbiorach piszącego). Mniszchowa tedy, zbywając się kłopotu, przedała je Leonardowi Maciejowi Swiejkowskiemu, sędziemu wojew. bracławskiego (potem kaszt. kamienieckiemu i wojew. podolskiemu). Swiejkowski zaś był to dorobnik możny, który właśnie dóbr z „awulsami" wyszukiwał, aby takowe odzyskawszy, odprzedać potem korzystnie. (Ob. o nim w Gawędach przeszł. dra Ant. J., t. II, str. 20). Zaczął też od tego, iż najpierw wystarał się w 1775 r. na sejmie o komisyą do rozgraniczenia Tahańczy ze starostwem kaniowskiem; jakoż wkrótce potem komisarze zjechali i utwierdzili granice pomiędzy dobrami sstwa a Tahańczą, Połstwinem i Koziakowem. (Ob. Vol. leg. str. 309 i Seriał z arch. Lubomirskich w bibl. Ossol. we Lwowie, Nr. 1403). W r. 1775 rządził Tahańczą z ręki Swiejkowskiego niejaki Łukasz Trzaskowski (Arch. JZR., cz. 6, t. II, str. 145). Tymczasem r. 1774, jak wiadomo, sstwa korsuńskie, kaniowskie i inne zostały przez stany rzpltej darowane królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu; ten zaś w 1777 roku darował je następnie synowcowi swemu ks. Stanisławowi Poniatowskiemu, podskarbiemu litews. Swiejkowski tedy, uporządkowawszy klucz tahaniecki, odprzedał go teraz temuż księciu, który, w celu zaokrąglenia terytoryalnego dóbr swoich, nabył go, ile że Tahańcza z Połstwinem i Koziakowem przedzielały dotąd jego posiadłości. Wiadomo, jak książę podskarbi dbał o dobre zagospodarowanie swych dóbr, przykupnem wielu włości rozszerzył je, i zaludnił; Koziaków już od 1761 był zaludniony; w tym też roku stanęła w nim cerkiew; jednakże dopiero za czasów Poniatowskiego wzrósł on w budowniejszą osadę, straciwszy swoje dawne nazwisko, wymienił na nowe, t. j. na K. K. był „mały" i „wielki." Podanie, złożone w pamięci miejscowych starców, utrzymuje, że K. ówczesny należał do Kaniowszczyzny i że za księcia podskarbiego lud wcale niewielką odbywał robociznę: „było, powiadają, „wsia Kaniowczyna dniw 20 pooruť, taj hodi" (Czubiński, Zapiski, t. I, str. 30). Błędnie zatem podaje Pohilewicz, jakoby K. należał do sstwa bohusławskiego; włość ta, jak to widzieliśmy, nie znajdowała się nigdy w obrębie tego sstwa, ale zawsze od wieków stanowiła wraz z Tahańczą, a wprzódy i z Międzyrzeczem, odrębną dóbr naturę, oddzielne terytoryum, które dopiero za Poniatowskiego zlało się w jednę dóbr masę, nie do bohusławskiej wszakże lecz do kaniowskiej należąc ekonomii. Ks. Stanisław Poniatowski, wyniósłszy się do Włoch, wyprzedał się ze wszystkich dóbr. Lud K. pamięta tę chwilę i opowiada, że wyprzedażą dóbr Poniatowskiego trudnił się Jaczewski. Jakoż r. 1798 K. przez tegoż Jaczewskiego (Teodora), plenipotenta ks. Poniatowskiego, został sprzedany Wincentemu Montresorowi, brygadyerowi wojsk polskich i generałowi adjutantowi wielkiej

buławy (ob. w archiw. kozińskiem: kontraktu wieczystoprzedażnego o wieś Kozin, między JOX. Stan. Poniatowskim a W. Wincentym Montresorem brygadierem zawartego roborata r. 1799 d. 26 Januar. w Xięgach Sądu Głównego Gub. Kijow. departamentu wtórego). Wincenty Montresor wyniósł K. na stopień mozka i w nim zamieszkał. Uznane powszechnie światło jego i cnoty obywatelskie, zjednały mu przyjaźń uczonego Tadeusza Czackiego, który z nim korespondował i bywał gościem w domu jego. Montresor, jako marszałek ptu bohusławskiego, opiekował się szczególnie szkołą kaniowską, znajdującą się w jego powiecie, usiłował dać jej stosowne rozwinięcie i obudzić dla niej ogólny interes mieszkańców; wielkie też koło niej położył zasługi, która, lubo nie była z pierwszorzędnych, jednakże nie mało na oświatę tego kraju wpływała. Czacki z d. 21 lutego 1804 r. tak pisze do Montresora: „Miałem honor bydź w domu JWPana Dobr.... Chciałem mu zdać sprawę o stanie szkół kaniowskich, chciałem w najważniejszej sprawie oświecenia wezwać Jego światłej rady. Zachowuję sobie dopełnienie tego obowiązku. Ufam, że, przez oświeconą gorliwość, przekonasz obywatelów, iż żałować nie zechcą udziału małego dla szczęścia dzieci, w ułatwieniu środków edukacyi....." W innym liście tenże Czacki pisze do tegoż Montresora: (1805 r. d. 15 lipca z Porycka): „Miałem honor w dniu dzisiejszym odebrać od JWPana Dobr. łaskawą odezwę w interesie szkół kaniowskich. Jesteś tych szkół protektorem, znasz miejscowe okoliczności, co uznasz rzeczą potrzebną, ja z szanującą powolnością przyjmę..... Ośmielam się przyłączyć przedstawienie o potrzebie wołyńskiego gimnazyum. Wydrukowany teraz będzie cały plan. Pewny łaskawego wsparcia JWPana Dobr., śmielej stanę wśród obywatelów, by mówić o ich potrzebie. JW. Minister Oświecenia będzie w Kijowie dla ułożenia się o gimnazyum w Kijowie. Magistrat daje na nie 10 tysięcy rs. kapitału. Obszerne przedstawienie JW. Pankratiewa przesłał mi ks. Czartoryski, lecz rozumiem, że Panowie zostawią ten plan trudny do wykonania miastu, a plan dogodniejszy swojej potrzebie ułożą." R. 1834 uczony geolog i archeolog francuski Dubois de Montpéreux (Fryderyk), wracając z podróży swej do Krymu, Kaukazu i Kaspijskiego morza, w domu Władysława Montrezora (syna Wincentego) w K. jakiś czas przebywał, skąd czynił wycieczki dla zbadania tutejszej okolicy, tak pod względem geologicznym, jako też i archeologicznym. Owocem tych jego badań jest znane dzieło jego: Des tumulus, des forts et des remparts de la Russie occidentale, w którem ciekawą rozwinął hypotezę o tak zwanych mogiłach wydrążonych (mardelles). Pamiątką jego też pobytu w K. jest w tutejszym parku bór sosnowy (rozciągający się na przestrzeni 10 dziesięcin), jego zasiany ręką. Niemniej w tymże parku, z płonek wierzby kaspijskiej (salix caspica) przez niego zasadzonych, obecnie potworzyły się piękne klomby drzew. K. dziś jest rezydencyą p. Władysława Montrezora (syna Władysława, wnuka Wincentego), marszałka ptu kaniowskiego, który w domu swym bogatą kolekcyą zielników flory krajowej posiada; tudzież zasobną w tymże przedmiocie bibliotekę. Znaną jest jego praca w druku: „Spis rzadszych roślin w różnych miejscowościach gub. kijow., podols. i wołyńs. rosnących a znajdowanych w latach 1877—8—i 9, Kijów 1882." K. ogółem zawiera chrześciańskiej ludności 1200 obojej płci, żydów 300; ziemi dwors. 3000 dzies., w tej liczbie 500 dz. lasu. Dom właściciela, park, cerkiew, kaplica katolicka, bóżnica, szkoła wiejska, sklepy, jarmarki co dwa tygodnie i roczne, młyny wodne i wietrzne, ekspedycya i stacya pocztowa, cmentarz prawosławny i katolicki. Trakt pocztowy i linia telegraficzna, stacyą kol. żel. fastowskiej, Mirónówkę łączące z m. Kaniowem. Majętność K. graniczy z dobrami: Jemczychą, Berkozówką, Tahańczą, Mironówką, Jachnami i Kutelewym futorem (który w 1799 r. wraz z K. został przez ks. Poniatowskiego sprzedany brygadyerowi Wincentemu Montrezorowi i następnie od tegoż odprzedany). W lesie kozińskim: „jar tatarski" i „jar chołodny." Na granicy mozka K. ze wsią Masłówką nad rz. Rossawą horodok, kształtu owalnego, otoczony potrójnym wałem. Podobnyż horodok jest po drugiej stronie rzeki. *Edward Rulikowski.*

L.

(Z powodu wątpliwości co do sposobu wymawiania niektórych imion własnych, przez *L*, czy przez *Ł*, w razie nieznalezienia której nazwy pod *L*, prosimy szukać jej pod *Ł*).

La i **Laa** (dok.), ob. *Lohe* (niem.).

Laabe (niem.), ob. *Łabuń*.

Laachendorf (niem.), ob. *Lakendorf* i *Lallendorf*.

Laak (niem.), pow. tylżycki. moczary, przez które dawniej płynęła rz. Niemen, jak sądzą geologowie. (Ob. A. Weiss: Preuss. Littauen und Masuren, 1878, pag. 50, II). *Ks. Fr.*

Laasan (niem.), 1369 r. *Lazan*, wś, pow. strzygłowski, ma kościół paraf. katol. i pierwszy na Śląsku z 1796 r. most żelazny na wodzie strzygłowskiej. Majorat hr. Burghauss. Kopalnie węgla brunatnego. Gisernia żelaza, walcownia, fabryka maszyn, huta szkła, cegielnia, garncarnia, fabryka chemikalij.

Laase (niem.), ob. *Lasy*.

Laasen (niem.), folw. dóbr Cieszowa, pow. lubliniecki. Według Knie kol. do dóbr Strzebin.

Laasnig (niem.), 1228 r. *Lasnitova parva*, 1368 *Lazenik*, wś, pow. jaworski, par. ewang. Roechlitz.

Laba, rz., niem. *Elbe*, ob. *Łaba*.

Labab (niem), folw., pow. węgoborski, st. p. Steinort.

Labab-Doben See (niem.), jez. na pruskich Mazurach, pow. węgoborski, zostaje w związku z jez. lewientyńskiem. *Ks. Fr.*

Labagienen (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Laband (niem.), wś i dobra, pow. toszecko-gliwicki, nad Kłodnicą; 69 bud., 95 dm., 1189 mk. Dobra, niegdyś Wilczków, mają 4758 mr. roli or., 746 mr. łąk i 6000 mr. lasu (L., Niepaschütz, Gliwice Stare, Petersdorf, Przyszówka i Czechowice), wielką cegielnię, piec wapienny, gorzelnię. Wś ma 908 mr. ziemi, 59 osad, kościół katol. i walcownię żelaza Herminenhütte (Labandhütte), r. 1848 założoną. (Według Knie do L. należą osady: Górów, Kuźnica i młyn Kuźnicki). Par. K. dek. gliwickiego 1869 r. miała 5168 katol., 45 ewang., 19 izrael. *F. S.*

Labanówka, karczma na obszarze dworskim Szlachcińce, pow. tarnopolski.

Labardzie, ob. *Łabardzie*.

Labaschke (niem.), folw. do miasta Strabórka, pow. mielicki.

Labatag-Michel i *L.-Michel-Purwin*, dwie wsie, pow. kłajpedzki, st. p. Kretynga Niemiecka i Kłajpeda.

Labau (dok.), ob. *Łabuń*.

Labbehn (niem.), ob. *Łabeń*.

Labben (niem.) al. *Gritz-Spuck-L.*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Schakuhnen.

Labegow (dok.), ob. *Labiawa*.

Labegraschen (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Seckenburg.

Labehn (niem.), ob. *Lebino*, *Łabeń* (?).

Labehnen (niem.), *Gr* i *Kl.*, dobra ryc. i folw., pow. prusko-iławski, st. p. Creuzburg.

Labeik i *L.-Klocken*, dwie wsie, pow. nizinny, st. p. Kaukehmen.

Łabeń, niem. *Labbehn*, wś, pow. lęborski, na Pomorzu.

Labendszoewen (niem.), ob. *Łabędziewo*, pow. reszelski.

Labendtken (niem.), pow. świecki, ob. *Łabędki*.

Labens (niem.), pow. olsztyński, ob. *Łabędź* al. *Ohros*.

Labenz (niem.), pow. chełmiński, ob. *Łabędź*.

Labenz (niem.), pow. lęborski, ob. *Lubieniec*, *Łabędź* al. *Lebinc* (? według Zarańskiego).

Labenz-See (niem.), jez., ob. *Łabędź*.

Labenzowen (niem.), pow. reszelski, ob. *Łabędziewo*.

Labes-See (niem.), ob. *Ławiczka*.

Labiawa al. *Labiewo*, *Lubiawa*, *Łabiawa*, niem. *Labiaw* (dok. *Labiow*, *Labie*, *Lebbye*, *Labegow*, *Labio*), msto powiat. w obwodzie regen-

cyi królewieckiej, leży 6 mil na wsch. od Królewca, pod 54° 60' płn. sz. i 38° 47' wsch. dł. g., 4.7 m. npm., nad lew. brzegiem spławnej Dejmy, 3 kil. od jej ujścia do zatoki Kurońskiej. Ponieważ ta zatoka jest bardzo miałka i burzliwa, dla tego przeprowadzono z Dejmy aż do Gilgi spławny 18 kil. długi kanał, który Wielkim Fryderykowskim przekopem nazywają (Gr. Friedrichs-Graben). 1857 r. było tu 243 dm., mk. zaś 1824 r. 2360, 1857 r. 3990, 1883 r. 4683, którzy po większej części są ewang. i mówią po niemiecku. Dla Litwinów mieszkających w pobliskich wioskach odprawia się tu w ewang. kościele raz w miesiąc nabożeństwo w litewskim języku. Murowany kościół ewang. pochodzi jeszcze z krzyżackich czasów i ma już przeszło 500 lat; ponieważ stoi na gruncie bardzo mokrym, dla tego mury o jakie 4—5 stóp w ziemię się zagłębiły. L. jest siedzibą zwyczajnych władz powiatowych, mianowicie landrata, fizyka i notaryusza powiatowego, miernika, budowniczego, inspektora tam i sądu okręgowego, przy którym jest 3 sędziów, 2 rzeczników. Prócz tego jest tu filia banku państwowego, towarzystwo pożyczkowe, apteka, drukarnia, browar, poczta 2-ej klasy i st. telegr., która r. 1878 odebrała 3192 depesz, a wysłała 3164. Listów nadesłano do poczty 150400; wysłano zaś 102400. Przekazów pocztow. nadeszło 8876 w kwocie 437286 marek, wysłano zaś 12397 sztuk, reprezentujących 706050 marek. Poczty idą do Królewca, do Tapiawy wprost na dworzec, do Melawiszek i do Niemenic. Liczba podróżujących wynosiła 2472 osób, które zapłaciły 27172 m. Najbliższa st. kol. żel. jest w Tapiawie, ale r. 1883 rozpoczęto już roboty wymiarowe dla nowej kolei między Labiawą a Tylżą przez trzęsawiska nad zatoką Kurońską. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, rybołówstwem a szczególnie szewctwem; prócz tego kwitnie handel drzewa, któremu sprzyjają drogi spławne na Dejmie, na Pregoli, na zatoce Kurońskiej i na przekopie fryderykowskim. Dwom tartakom, w mieście się znajdującym, dostarczają pobliskie lasy litewskie drzewa budowlanego w wielkiej obfitości. Jarmarków odbywa się tu 7 do roku: 3 kramne, 3 na bydło i konie i 1 na płótno; dniami targowemi są środy i soboty. Labiawa istniała prawdopodobnie już przed przybyciem krzyżaków, lecz zamek tutejszy został przez nich zbudowany dopiero po roku 1274 jak przypuszcza Töppen (Script. rer. Prus. I, 134), aby sobie przezeń zabezpieczyć żeglugę z Dejmy do zatoki Kurońskiej, a stamtąd do Kłajpedy, dokąd już podówczas krzyżacy byli zapuścili swoje zagony. Tędy chodziły niegdyś statki polskie i litewskie z Niemna przez zatokę Kurońską, Dejmę i Pregołę do Królewca, a cło na nie postanowione r. 1433 dało powód do kary przeciw zakonowi. Aż do upadku zakonu był zamek labiawski siedzibą wójtów (Pfleger), z których Voigt wylicza następujących: Wernicke 1288, Hans von der Narbe 1457, Hans Reber (Rober) 1517 — 1523. Wójtostwo labiawskie należało do komturstwa ragneckiego. Wielki kapitularz zamku jest ozdobiony portretami i herbami książąt brunświckich. R. 1699 odnowiono te obrazy. Dziś mieszczą się w tym gmachu władze rządowe i więzienie. Około zamku labiawskiego toczyły się krwawe zapasy między krzyżakami a Litwinami. R. 1352 w lutym Litwini, na których czele stali wówczas Olgierd i Kiejstut, najechali znienacka Sambią. Dotarłszy do zatoki Kurońskiej, podzielili się na cztery hufce, z których trzy z bogatemi łupami uszły szczęśliwie do Litwy. Ostatni oddział jednakowoż, i to właśnie ten, który wzdłuż Dejmy posuwał się ku L., uprowadzając z sobą 400 jeńców, wpadł tuż przy mieście w zasadzkę, którą mu zgotował komtur ragnecki, Henryk Schindekopf, i został tu pobity i zniesiony prawie do szczętu. Reszta usiłowała ratować się ucieczką, ale lody na Dejmie i zatoce Kurońskiej były za słabe, w skutek czego 500 ludzi, jak powiada stary kronikarz Wigand (Scrip. rer. Prus. II, 519), tu zatonęło. W następnym roku jednakowoż (1353) znowu wkroczyli Litwini, chcąc pomścić klęskę, którą pod L. ponieśli, do Sambii i, spaliwszy wiele wiosek, z wielką zdobyczą wrócili do domu. W najstarszym znanym nam przywileju labiawskim z XIV stulecia, nadaje komtur ragnecki Kuno v. Lichtenstein (1392—1396) za czasów w. mistrza Konrada v. Jungingen karczmarzom przed zamkiem i osadnikom tamże się znajdującym dwie włóki lasu i zarośli, które mieli wykarczować, za co byli zobowiązani odstawiać co rok kilka tłustych gęsi do zamku. Mocą drugiego przywileju z r. 1462 nadał w. mistrz Ludwik von Erlichshausen za wierne usługi sołtysowi, ławnikom i całej gminie przed zamkiem 3 włóki bagien niedaleko młyna i tamy nad Dejmą położone na pastwisko, z obowiązkiem dostarczania 20 tłustych gęsi na ś. Marcin. R. zaś 1495 w dzień ś. Jakóba zapisuje Hans Scherffchen, komtur ragnecki, ośmiu wiernym karczmarzom w L. rozgart, na którym ich stodoły stoją, na prawie chełmińskiem, nie wkładając za to na nich żadnych nowych obowiązków. We wszystkich tych przywilejach jest mowa o L. jako osadzie już od dawna istniejącej. R. 1642 posiadało miasto według urzędowej lustracyi 31 wł., 3 mr. i 104 pr. kwadr. R. 1642 wyniósł elektor brandenburski, Fryderyk Wilhelm III L. do rzędu miast. Za to mają mu płacić prócz dotychczasowego czynszu przy odebraniu niniejszego przywileju 109 tal. i tyleż co rok na ś. Marcin. Mieszkańcy mają się

rządzić prawem chełm. Nowa pieczęć, której odtąd używać winni, ma przedstawiać na białej tarczy na wpół zielone z niebieskiej chmury wystające ramię, a w ręku róg myśliwski. Na dole ma się znajdować drzewo zielone, a nad tarczą żubry według dołączonego wzoru. Mieszkańcy miasta powinni burmistrzowi, sołtysowi albo sędziemu jako i radnym i urzędnikom sądowym być posłuszni, powinni na ich wezwanie dobrowolnie się stawiać i oczekiwać ich rozkazów. Dalej ma każdy sumiennie wykonywać to, co nakazuje wilkierz, który im, podobnie jak innym naszym miastom, nadany zostanie. Kto zaś w czemkolwiek przewini, ma według wilkierza być karany. Corok mają się odbywać 4 jarmarki: w 4-tą niedzielę po S. Trójcy i w poniedziałki: przed Wielkanocą, przed Zielonemi Świątkami i przed Gwiazdką. Dniem targowym ma być sobota. Mieszkańcy mają także mieć prawo warzenia piwa. Od kar pieniężnych będzie sołtys pobierał trzeci fenig a kasa zamku 2 fenigi. Kary zapadłe w sprawach kryminalnych będzie pobierał sołtys sam. Dochód z jatek jarmarcznych wpływać ma da kasy miejskiej. Dan w Królewcu d. 28 lipca 1642 r. Dokument niniejszy przechowuje się jeszcze po dziśdzień w aktach magistrackich w L. W historyi powszechnej miasto to pamiętne jest traktatem lebiawskim, zawartym d. 30 paźdz. 1656 r. przez elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma i Karola Gustawa, króla szwedzkiego, mocą którego ten ostatni odstąpił elektorowi i jego potomkom płci męskiej cła w Prusach Wschodnich i zwierzchnictwo nad tymże krajem i nad Warmią. Rzeczpospolita polska układ ten traktatem welawskim (1657) w części zatwierdziła. Poznał też niebawem Fryderyk Wilhelm, że L. pod względem strategicznym ważną zajmuje pozycyą; dla tego rozkazał już r. 1657 miasto, którego komendantem był wówczas Krysztof Hildebrand v. Nettelhorst, od strony połud. i zach. ufortyfikować, bo drugie dwie strony, gdzie stoi zamek, były już od dawna głęboką fosą zabezpieczone. Z dalszych wiadomości o L. zapisujemy jeszcze następujące: R. 1680 było tu według ksiąg czynszowych 16 karczmarzy, 38 mk. posiadających domy w starem mieście, 22 mk. na przedmieściach (Kahlenberg i Neugasse), trudniących się rolnictwem. Jeden z karczmarzy, burmistrz Neumann, który przedtem płacił tylko 4 grzywny, płacił wówczas 12 grzywien i 22½ szelągów czynszu, reszta 15 każdy po 16 grzywien 52½ szel. Także i drudzy mieszkańcy płacili daleko więcej niż dawniej. R. 1692 liczono tu 100 domów, r. zaś 1725 już 110, ale ratusza i tedy jeszcze nie było. R. 1812 przechodziły przez L. pułki francuskie, a Dejmą, Pregolą i Niemnem szły duże łodzie z żywością i amunicyą dla wojska. L. była wtedy siedzibą francuską kontr-admirała Baste, mającego główny dozór nad flotą transportową. Następnego roku ciągnęły tędy niedobitki armii francuskiej i stoczyły tu 2 stycznia 1813 r. małą potyczkę z nieprzyjacielem. Większe pożary nawiedziły miasto r. 1685, 1689, 1721 i 1835. Źródła: 1) Adresshandbuch von Ostpreussen 1857, p. 194—195. 2) Altpreuss. Monatsschrift, IV, p. 515—527. 3) Beckher: Beschreibung d. Labiau, t. 2, str. 716, f. 721. 4) Preuss. Prov. blätter, rocznik 1845, p. 676. *Powiat labiewski* leży między 54° 41' i 50° 4' półn. szerok. a 38° 27' i 39° 23 wsch. dłg. geogr. i graniczy na północ z zatoką kurońską, na wschód z pow. nizinnym (Niederung) i wystruckim, na połud. z pow. wystruckim, welawskim i królewieckim, a na wschód także z pow. królewieckim. Obszar ziemi wynosi 25 mil kw. (czyli 106,355 ha.); blisko 5 mil kw. zajmują wody; mk. jest 51342. Jedynem miastem jest L. R. 1857 było w pow. 7 parafij ew., 23 dóbr ryc., 66 szkół i około 47000 mk., Niemców ⅔, Litwinów ⅓. Dziś stosunek ten zmienił się znacznie na korzyść żywiołu niem. Katolików było r. 1857 tylko 150, żydów 90. Z większych rzek zasługują na wzmiankę: Elxne, Schwenboge, Kanał Timberski, Niemonin, Gilia, Laukne i Parwe; są to wszystko same niem. nazwy z wyjątkiem Gilii, którą Niemcy zowią Gilge. Rzeka Elxne bierze swój początek w pow. wystruckim, wstępuje przy Eszerninkach w pow. labiawski, przerzyna go w północ.-zach. kierunku aż do Pipplina i łączy się tu z rzeką Schwenboge, przychodzącą z południowej części labiawskiego pow., który na małej przestrzeni dzieli od welawskiego. Odtąd przybierają te dwie złączone rzeczki nazwę Kanału Timberskiego, który się ciągnie na północ i pod wioską Timber uchodzi do Niemenicy. Niemenica przychodzi z pow. nizinnego, wstępuje przy Pietrzykach w pow. labiawski, przerzyna go aż do wioski Timber w południ. kierunku, zwraca się potem na zach. i wpływa przy Niemenicach (Nemonin) do zatoki kurońskiej. Rzeczka Parwe (niem.), mająca swe źródło w pow. wystruckim, wstępuje pod Parwiszkami w pow. labiawski, tworzy potem w średnim biegu na kilkomilowej przestrzeni granicę między temi dwoma powiatami i wpada do rzeki Laukne (niem.), która przychodzi od wschodu z powiatu wystruckiego i pod wioską Timber (niem.) łączy się z wzmiankowaną już Niemenicą. Mniejsze strugi są jeszcze: Aula, Dume i przekopy Beck-Graben, Brase-Graben, Fauler-Graben i Mauergraben. Rzeki te w mokrej porze często występują z swego łoża i zalewają żyzne pola i łąki. Jezior nie ma w powiecie, ale w północnej części są rozległe trzę-

sawiska (das grosse Moosbruch), a w południowej obszerne lasy (der grosse Baumwald). Bite trakty przerzynają lab. pow. w następ. kierunkach: 1) z Labiawy do Królewca na 20.6 kilometrowej przestrzeni; 2) z Królewca do Tylży (14.6 kil.); 3) z Labiawy na Laukischken i Mehlauken do Wystrucia (40 kil.); 4) z Labiawy do Tapiawy (5 kil.); 5) z wioski Agilla na Laukischken do Welawy (23 kil.); 6) z Nautzken przez Sielkeim do Tapiawy (9 kil.); 7) z Mehlauken do Piplina (6 kil.) i 8) z Viehof do Berwałdu (10 kil.). Drogi żelazne nie przechodzą dotychczas przez pow. lab. Sądy okręg. są tylko w Labiawie i w Mehlauken, gdzie jest po 3 sędziów. Pod względem urodzajności jest gleba po lewej stronie Dejmy daleko żyzniejsza, niż po prawej, gdzie jest piaszczysta i bagnista. W końcu nadmieniamy jeszcze, że w średnich wiekach osiadali tu i polscy koloniści, czego według Kętrzyńs., dowodzą nazwy niektórych miejscowości, zachodzące w księgach czynszowych z roku 1436—37, jako to: Bartusze, Krokowo (Krokau), Pliki, Pierogi (Pierragen), Popielki i Soberskie (Ob. Kętrz., o Ludn. pols., str. 569). W pow. lab. zajmuje rola orna 30.8 proc. całego obszaru, ogrody 1.2; łąki 13.4; pastw. 7.0; bory 34.8. Jeden hektar roli ornej przynosi przecięciowo 12.6 mrk. czystego zysku, 1 ha. ogrodu 15.3, 1 ha. łąk 13.5, 1 ha. pastw. 7.2, 1 ha. lasu 3.0. Przecięciowo przynosi każdy hektar 7.5 mrk. zysku. *Kś. Fr.*

Labiewo, ob. *Labiawa.*

Labiewski powiat, ob. *Labiawa.*

Labiki, mały folwarczek w pow. borysowskim, własność Filipowiczów, ma obszaru przeszło 130 mr. *Al. Jels.*

Labina, potok górski, wytryska w obr. gm. Mikuliczyna, w pow. nadwórniańskim, na połoninie w Gorganie jawornickim; płynie na południe, już to lasem, już też połoniną, opływając wschodnie stopy góry Żeńca (1153 m.), i po 2 kil. biegu uchodzi z lew. brzegu do potoku Żeńca, lew. dopływu Prutu. *Br. G.*

Labio, *Labiow* (dok.), ob. *Labiawa.*

Labischin (niem.), ob. *Łabiszyn.*

Labitsch (niem.), 1482 r. *Lawatz*, wś, pow. kładzki, par. Kładzko.

Lablack (niem.) 1.) wś i folw., pow. rastemborski, st. p. Korsze. 2.) L., dobra ryc., pow. labiewski, st. p. Seith. 3.) L., folw., pow. gierdawski, st. p. Gierdawa.

Labodda (niem.), ob. *Łoboda.*

Laborcza (mylnie), rz., ob. *Latorcza.*

Laborianów, folw. pryw., pow. wilejski, o 24 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 1 dm., 15 mk. (1866).

Labowischken (niem.), wś, pow. darkiemski, st. p. Sodehnen.

Labraggen (niem.), dobra, pow. hazenpocki w Kurlandyi, par. Sakkenhausen.

Labrenzischken (niem.) al. *Gedwill-Paul*, os. pod Kłajpedą.

Labschicken (niem.), folw., pow. darkiemski, st. p. Jodlauken.

Labschütz (niem.), ob. *Łabisica.*

Labuch (niem.), *Labuck* (dok.), ob. *Łabuchy.*

Labuessow (niem.), ob. *Lebiszewo*, al. *Lubieszewo.*

Labuhn (niem.), ob. *Łabunie*, *Lubań* al. *Lebuno* (? u Zarańskiego).

Labuhn (niem.), ob. *Lebuny.*

Labuhnken (niem.), wś, pow. starogrodzki, ob. *Trzciński*, *Szczyńsko* (?).

Labun (dok.), ob. *Łabuń.*

Labun, nazywał się dawniej gaj święty u starych Prusaków w ziemi dawniejszej Samlandyi. R. 1286 po wytępieniu Prusaków i zajęciu tej okolicy przez krzyżaków, otrzymali mieszkańcy nowo założonego miasta Królewca prawo wolnego wyrębu drzewa w tym lesie dla swojego użytku. Leżał ten las po drugiej stroniej Pregoły aż do pola (campus) zwanego wtenczas Laut. Ob. Perlbach, Preuss. Regesten. *Kś. F.*

Labussow, ob. *Lebiszewo*, al. *Lubieszewo.*

Labusznia, wś, pow. bałcki, u źródeł Mołokisza, gm. Pisarzówka, nieopodal drogi odeskiej, między stacyami Kodymą i Krutem. Mk. 1451, osad 250, ziemi włośc. 1912, dwors. 1598, cerkiewnej 150 dzies., parafia katolicka w Kodymie. Cerkiew na miejscu pod nazwą Wniebowzięcia, do której należy 1850 parafian. Dziedzictwo niegdyś Komarów, dziś Lucyi Rusanowskiej. *Dr. M.*

Labusztyn al. *Labusztynek*, nazywa się kiedyś wś czy folw. do dóbr Trankwice należąca w pow. sztumskim. Powstała ta osada na starodawnem polu pruskiem zwanem Wissewil, na pograniczu wsi Trankwic. Istniała r. 1669, później albo inne imię przybrała, albo zaginęła, gdyż pod nazwą dawniejszą nie jest znana. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Stuhm, str. 255. *Kś. F.*

Labutowo, niem. *Wipplarsdorf*, wś w gm. Bielau, pow. bilowiecki na Szląsku Austryackim.

Laca (?), niem. *Salzbrunn* (ob.), powiat opolski.

La casoici, Kasoja, folw. na obszarze wsi Dragojestie, w pow. suczawskim. *Br. G.*

Laczański potok, ob. *Lacko.*

Lacewicze, wś włośc. nad rz. Ryczą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 22 w. od Szczuczyna, 4 dm., 56 mk. (1866).

Lacha. Tą nazwą mianują częstokroć dolny bieg potoku Zalaską zwanego. Ob. *Zalaska.* *Br. G.*

Lachawa (al. *Lachowa*), wś, pow. dobromil-

ski, 32 kil. na płn. zach. od Dobromila, 10 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy, 14 kil. na płn. wsch. od najbliższej stacyi kolejowej w Załużu. Na zach. leży Dobra, na płn. wsch. Dobrzanka i Leszczawka, na płd. wsch. Krecow, na płd. zach. Wola Krecowska (w pow. sanockim). Zabudowania wiejskie i dwór leżą w stronie płn. obszaru, a na płd. od nich grupa domów Nowawieś. Na granicy płn. wsch. wznosi się góra Rowienka i dochodzi na krańcu płn. 556 m. wysokości. W płd. wsch., leśnistej stronie obszaru wznosi się Horodek (al. Horodok) do 585 m. Wody z tego obszaru płyną na płd. i za pośrednictwem małego potoku wpadają do Tyrawy, dopływu Sanu. W płd. zach. stronie obszaru dochodzi najwyższy punkt do 545 m. Własn. więk. ma roli ornej 120, łąk i ogr. 9, pastw. 18, lasu mr. 204; własn. mniej. roli ornej 175, łąk i ogr. 11, pastw. 22, lasu 33 mr. Według spisu z r. 1880 było 196 mk. w gminie, 15 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilkunastu rzym.-katol.). Parafia rzym.-katol. w Mrzygłodzie, gr.-kat. w Krecowie. *Lu. Dz.*

Lache (niem.), ob. *Śmieszkowo*, wś, pow. wschowski.

Lachen (niem.), ob. *Lachy*.

Lachi, ob. *Lachy*.

Lachiwci, ob. *Lachowce*.

Lachmierowice, niem. *Lachmirowitz*, dom., pow. inowrocławski; 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Alsen, folw.; 1420 mr. rozl., 7 dm., 179 mk., 108 ew., 71 katol., 73 analf. Poczta we Włostowie (Loslau) o 2.5 kil., tel. w Kruświcy o 9 kil., st. kol. żel. w Inowrocławiu o 24 kil. Niegdyś dziedzictwo Wichlińskiego.

Lachmühle (niem.), młyny w dobrach szląskich W. Borek i Kostellitz.

Lachnica, struga w pow. lipnowskim, gm. Tłuchowo, płynie pod wsią Kamień kmiecy.

Lachnowka, ob. *Lechnówka*.

Lachocin (?), niem. *Seedorf*, według Zarańskiego, wś, pow. wyrzyski.

Lachów, ob. *Łachów*.

Lachów, właściwie *Laków*, wś, pow. rossieński, par. Niemoksżty, leży między Betygołą a Paszkajciami, własność niegdyś Ukolskich, później Kochanów. Na łąkach L. ślady długiego wału ochronnego.

Lachów, dobra, pow. lepelski, 1 okr. polic., par. Ułła, własność Bohdanowiczów, przedtem Reuttów i Kossowów. Kaplica katol. z roku 1863. Ziemi dwors. 1283 dzies. *M. K.*

Lachów, mały zaśc. w pow. mińskim, nad rzeczułką wpadającą do Usy, o w. 4 na zachód od dóbr Nowosiołki, w okr. policyjnym kojdanowskim, w par. kojdanowskiej położony; miejscowość bezleśna i wzgórkowata, gleba dobra. *Al. Jel.*

Lachów, wś, pow. ostrogski, o 13 w. na płd. od Ostroga; należała niegdyś do dawnej rodziny Jeło-Malińskich, potem Sosnowskich, i dziś jest w ręku Tomasza Oskara Sosnowskiego, znanego rzeźbiarza. Leży w okolicy górzystej, ma glebę średnią, cerkiew parafialną i szkółkę wiejską. Por. *Dołocze* i *Kotuńka*. *Z. Róż.*

Lachów, ob. *Lachowa*.

Lachow (dok.), ob. *Łaszewo*.

Lachów, szczyt i góra, w obr. Bilicza, w pow. staromiejskim, pod 48° 31′ 30″ wsch. dł. g. F., a 49° 28′ 7″ płn. sz. g. U południowych jej stóp, w dolinie potoku Bilicza, rozłożyła się wś Bilicz. Stoki tej góry pokrywają pola orne. Na północny wschód od L. wznosi się góra Huta (729 m.). Wzniesienie L. czyni 721 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Lachów, potok górski, wypływa na połoninie w granicznem paśmie Karpat wschodnich, w ich dziale skolsko-delatyńskim, na granicy Galicyi i Węgier, z pod szczytu Busztula (1693 m.); płynie na północny wschód, tworząc granicę wzdłuż całego swego biegu między powiatami: kałuskim (od wsch.) a dolińskim (od zach.). Wpada do Łomnicy z lew. brzegu, 3 kil. poniżej źródła Łomnicy. Długość biegu 3 kil. Wody nader rwące. *Br. G.*

Lachowa, wś, pow. radomyski, par. prawosł. Zańki (przed 1839 r. Borszcze), śród lasów, o 6 w. od Zaniek. Mk. 328 prawosł., 25 katol., 5 izr.; 1784 r. było 150 mk. Dzies. ziemi 671. Własność Szaramowicza.

Lachowa, mylnie *Lachów*, wś, pow. bałcki, ob. *Lachowce*.

Lachowa 1.) ob. *Lachawa*. 2.) L., nazwa pól i łąk w płd. stronie Strzelczysk, pow. mościski.

Lachowce, wś włośc. nad Niewiazą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 34 w. od Szczuczyna, 8 dm., 77 mk. (1866).

Lachowce, wś rząd., pow. bałcki, gm. Piszczanka, par. Krzywe jezioro. Dawniej należała do dóbr królewskich, do folw. Poznańskiego; r. 1816 nadana na lat 12 generałowi Mezencow i przez tegoż Janowi Bykowskiemu ustąpiona. Kwarta wynosiła 774 rs. 70 kop. L. mają 774 mk., 99 dm., 1084 dzies. obszaru. *Dr. M.*

Lachowce, wś, pow. żytomierski, na płd.-wschód od m. Kodni, par. Kodnia, przy trakcie z Nikonówki do Leszczyna, ma kaplicę katol. na cmentarzu, cerkiew drewnianą, gorzelnię. Własność w połowie Umińskich, w połowie rządu. *X. M. O.*

Lachowce, miasteczko, pow. ostrogski, gm. L., o 17 w. od Jampola, o 40 od Ostroga, nad Horyniem, par. Jampol, okr. polic. lachowiecki (obejmuje gminy: L., Siemionów, Uniów, Pererosłów, Płużnów), kaplicę katol., młyny, stawy rybne, piec wapienny. Była tu parafia

katol. dek. ostrogskiego z kaplicami w Załużu, Szunkach, Mikłaszach i Semenowie. W 1441 r. posiadał tę wś Denysko Mokosiejewicz za przywilejem Kazimierza w. ks. litew. Później L. miała posiadać królowa Bona, a około 1520 r. Daszko Kalenikowicz, którego córka wyszła za Jaśka Sieniutę w 1538 r. Zygmunt I, załatwiając spór o Lachowce pomiędzy Jarmolińskiemi i Sieniutami, przysądził je ostatnim. 1583 r. Stefan Batory nadał miastu prawo magdeburskie i inne przywileje. W 1617 r. stał pod L. obozem królewicz Władysław. Sieniutowie utrzymywali tu kalwinów, ale Paweł Krzysztof Sieniuta, przeszedłszy na katolicyzm, wyrugował ich stąd i w 1612 założył kościół dominikanów, do którego, stawszy się potem aryaninem, sprowadził nauczycieli tego wyznania, z kolei wyrugowanych 1644 r. dekretem trybunalskim. Do 1794 r. należały L. do pow. krzemienieckiego, od tego roku do nowo sformowanego pow. ostrogskiego zostały wcielone. Za panowania Jana III, przez zajazd, L. dostały się ks. Jabłonowskim. Z tych jeden Dobrogost usypał na Horyniu groblę i wyspę, na której zbudował drewniany zamek, a Józef Aleksander ks. Jabłonowski wojew. nowogrodzki, wymurował około 1745 r. zamek w kształcie pięciokąta. Przed 30 laty w prawem skrzydle była już urządzona gorzelnia, wołownia, browar. Kościoła z klasztorem ks. franciszkanów już i śladu nie było, a reszta budynków powoli przechodziła w ruinę. Samo mozko zabudowane na równinie a ku zachodowi rozpoczyna się pasmo wyniosłych gór; jeszcze dotąd egzystują wały oddzielające mozko od przedmieść Leoncina i Staryki. Kościół w 1866 r. odebrany i obrócony na cerkiew, a parafia została rozdzielona: jedna część do Kuniowa, druga do Teofilpola, a trzecia do Jampola; był tu jeszcze i trzeci kościół, ku zachodowi na górze, przy drodze wiodącej do wsi Wielkich Kaletyniec. Obecnie w L. jest 6 cerkwi. W 1768 r. byli i tu hajdamacy ukraińscy; gubernator lachowiecki, o tem donosząc, prosił o przysłanie wojska na obronę. Mko niewielkie, błotne, z obszernym rynkiem, na którym liczne jarmarki co roku się odbywają, a najznakomitszy jarmark w dzień śś. apostołów Piotra i Pawła. Jest tu synagoga żydowska, szkółka parafialna dla wiejskich dzieci, zarząd gminy i sąd gminny. Żydów obojej płci liczy się do 2000, chrześcian do 800 głów; stan wiejski zamożny, gleba czarnoziem drugiej klasy, pszenna. W mku L. urodził się znany pedagog Teodozy Sierociński. Księżniczka Teofila Jabłonowska, wyszedłszy za ks. Lwa Sapiehę, wniosła tę majętność w dom męża. Gdy ks. Sapieżyna za granicą w 1852 r. życie skończyła, majętność lachowiecka została skonfiskowaną a w 1872 r. L. darowane generałowi Gallerowi. O L. obszernie w „Starożytnej Polsce“ Balińskiego i Lipińskiego, jako też w „Kłosach“ (tom XV, 45, 55) artykuł Steckiego. Do klucza lachowieckiego należały wsie: Żemielińce, Suszowce, Mikłasze, Tychomel i Czołhuzów (to w ostatnich czasach: a w dawniejszych): Hulowce, Książęcin, Bisowka Wielka, Semenów, Daniłówka, Denysówka, Turówka, Berezyńce, Wodyczki, Kaletyńce Wielkie, Kaletyńce Małe, Choroszów, Kurjanki, Jurówka, Szymkowce, Dzwonki, Okniny, Kaszczyńce, Unijów, Żyznikowce, Siwki, Szunki i Warywodki. Te wszystkie wioski ks. Teofila Sapieżyna jedne sprzedała z wolnej ręki a inne wyszły z jej posiadania przez kolokacyą. *Z. Róż.*

Lachowce (al. *Lachowiec*, po rusku *Lachiwci*), wś w pow. bohorodczańskim, tuż na płd.-zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Bohorodczanach. Na płd. wsch. leży Horocholina, na płd. Żuraki, na zach. Hlebówka, na płn.-zach. Sadzawa, na płn. Stare Bohorodczany. Środkiem obszaru płynie Bystrzyca Sołotwińska, od płd. na płn., dzieląc się na ramiona. Od lew. brzegu wpada do niej w obrębie wsi Dźwiniacz (ob.) płynący od płd. zach., z Dźwiniacza, na płn. wsch. (z pot. Serednym i Hubenem od lew. brzegu), pot. Korczowy i pot. Roseński, płynący wzdłuż granicy płn. zach. W dolinie Bystrzycy, głównie na prawym jej boku, leżą zabudowania wiejskie. Stronę płd. zach. zajmuje las Oseredkie, ze szczytem 406 m. wys., stronę płd. wsch. las Dąbrowa. Własn. więk. ma roli ornej 414, łąk i ogr. 18, pastw. 50, lasu mr. 616; własn. mniej. roli orn. 1580, łąk i ogr. 1587, pastw. 1262, lasu 18 mr. W r. 1880 było 1947 mk. w gminie, 14 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkunastu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Bohorodczanach, gr.-katol. w miejscu, dek. bohorodczański, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew, szkoła niezorganizowana i kasa pożycz. gmin. z kapit. 1578 zł. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych ziemi halickiej, do dóbr Bohorodczany. R. 1787 zajął ją rząd austryacki wraz z innemi wsiami do tych dóbr należącemi dla salin, a w r. 1837 sprzedał ją wraz z Bohorodczanami (miastem) i Sadzawą Franciszkowi hr. Stadionowi. Wieś ta wspominana w r. 1441 (ob. Akta grodzkie i ziemskie, t. I, str. 27) przy sposobności, gdy Jan z Buczacza, starosta trębowelski, obowiązywał się wypłacić Piotrowi Odrowążowi, wojewodzie lwowskiemu, 300 grzywien. Ten Jan z Buczacza był wówczas właścicielem wsi. *Lu. Ds.*

Lachowce, *Ljachuwci*, węg. *O-Lehocz*, wś w hr. użhorodzkiem (Węg.); kościół paraf. gr.-katol., winnice, lasy, młyny wodne, 447 mieszk. *H. M.*

Lachowice, dawniej *Lubnica*, także *Kobylanką* zwana, wś w pow. żywieckim, w dyecezyi krakowskiej, dekanacie suskim, w okolicy górskiej, na południe od gościńca suskożywieckiego, w dolinie potoku Lachówki, dopływu Stryszawki, od Suchy na zachód 8 kil. Graniczy od północy z Kukowem, od wschodu ze Stryszawą, od południa z Koszarawą a od zachodu z Kurowem, Pewelką i Hucіskami. Wschodnią granicę tworzy dział wzgórzysty Jaworzyną zwany, południowa jego część pokryta lasami i tutaj wznosi się szczyt Solniska zwany (848 m.); z działu tego spływają liczne strugi do Lachówki, między innemi potoki Wątrobów i Wojtaszków. Zachodnią część obszaru przerzynają potoki Kurówka i Moczniańka. Doliną potoku Lachówki, w której się wś rozłożyła, wiedzie droga z doliny suskiej do doliny Koszarawy. Wzniesienie wsi na górnym jej końcu, na granicy z Koszarawą, przy karczmie, czyni 647 m., koło kościoła w dolinie potoku 424 m. W południowej stronie wsi na zachodnim brzegu Lachówki rozpościera się kilkanaście chat, które się zowią Kralami i Zagrodami; chaty, leżące nad potokiem Wojtaszkowym, zowią się Wojtaszkami. Obszar więk. pos. wynosi roli orn. 56, łąk i ogr. 1, pastw. 25, lasu 1414; mniej. zaś pos. obejmuje roli orn. 1687, łąk i ogr. 168, pastw. 636, lasu 254 mr. W r. 1869 zabudowań dworskich 4, chłopskich 279; mk. 1872 (895 męż., 977 kob.); a w r. 1880 mieszk. 1929. W miejscu szkoła ludowa filialna, jednoklasowa. Parafia łać. w miejscu. Kościół drewniany p. n. św. Piotra i Pawła, zbudowany w r. 1789 przez Teresę hr. Wielopolską, poświęcany r. 1855 przez Józefa Alojzego Pukalskiego, biskupa tarnowskiego. Pierwotnie należały Lachowice do parafii w Krzeszowie, od r. 1636 jako filia do parafii w Suchej, a w r. 1841 utworzono tu samodzielną kapelanią. Jest tu także kaplica murowana. Według szem. dyec. krak. z r. 1883 liczy ta parafia 2071 dusz rzym.-katol., 16 żydów. Sąd powiatowy i poczta w Suchej. Należy do spadkobierców po ś. p. Aleksandrze hr. Branickim. *Br. G.*

Lachowice 1.) *podróżne* (po rusku *Lachowyczi podorożni*), wś w pow. żydaczowskim, 20 kil. na płd. i płd. wsch. od Żydaczowa, 7 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żurawnie. Na płn. leżą Jajkowce, na płn. wsch. i wsch. Włodzimirce, na płd. wsch. i płd. Lachowice zarzeczne, na płd. zach. Sulatycze, na zach. Izydorówka, na płn. zach. Krechów. Wzdłuż granicy płd. płynie na pewnej przestrzeni Swica, dopływ Dniestru, od zach. na wsch.; od lew. jej brzegu wypływa jedno ramię, t. zw. pot. Roztok i płynie zrazu na płn. wsch., potem na wsch. do Włodzimirzec, gdzie się znowu łączy z głównem łożyskiem. Płn. część obszaru przepływa dopływ Dniestru Krechówka. Wchodzi ona tu z Krechowa, płynie na wsch. a potem na płn. wsch. do Włodzimirzec. Na lew. brzegu Roztoku leżą zabudowania wiejskie (cerkiew 264 m.), na lew. brzegu Swicy część wsi Demnia lachowicka (al. Demny); w stronie płn. wsch. na praw. brzegu Krechówki grupa domów Marynka (al. Marynki). W stronie zach. leży las Switlanka; najwyższe jego wzniesienie wynosi 271 m. Własn. więk. ma roli orn. 485, łąk i ogr. 180, pastw. 202, lasu mr. 736; włas. mniej. roli orn. 1025, łąk i ogr. 632, pastw. 184 mr. W r. 1880 było 897 mk. w gminie, 38 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 50 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Żurawnie, gr.-katol. w miejscu, dek. żurawieński, archidyec. lwowska. Do parafii należą Izydorówka i Krechów. We wsi jest cerkiew, szkoła niezorg., i kasa pożycz. gmin. z kapit. 1222 zł. w. a.; dwór, folw. i młyn. 2.) **L.** *zarzeczne* (al. *podgórne*, po rusku *L. zaricżni*), wś w pow. żydaczowskim, 22 kil. na płd. płd. wsch. od Żydaczowa, 9 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żurawnie. Na płn. leżą L. podróżne, na wsch. Dubrawka, na płd. Czerteż, Łysków i Korczówka, na zach. Sulatycze. Płn. część obszaru przepływa Swica z Sulatycz od zach. na płn. wsch., krętym biegiem, tworząc w środkowej części biegu granicę od L. podróżnych. Zach. część obszaru przepływa Dubrawka, dopływ Swicy. Wchodzi ona do wsi z Łyskowa i płynie na płn. wsch. do Dubrawki. Wzdłuż granicy od Czerteża płynie pot. Podbereza, dopływ Lutynki, od zach. na wsch. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie. Na płd. od nich wznosi się jedno wzgórze do 306 m. W stronie płd. zach. leży las Brzezina. Włas. więk. ma roli orn. 153, łąk i ogr. 59, pastw. 115, lasu mr. 92; włas. mniej. roli orn. 559, łąk i ogr. 87, pastw. 755 mr. W r. 1880 było 869 mk. w gminie, 3 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Żurawnie, gr.-katol. w miejscu, dek. żurawieński, archidyec. lwowska. Należą do niej Łysków i Korczaków. We wsi cerkiew, szkoła niezorg. i kasa pożycz. gminna z kapit. 1223 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Lachowice, część Chlebowic Wielkich, pow. bobrecki.

Lachowicze 1.) *Górne*, folw. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 24 w. od Trok, par. Kietowiszki, 3 dm., 35 mk. katol. R. 1850 włas. Zielińskiego. 2.) **L.** *Dolne*, wś szlach., pow. trocki, tamże, 4 dm., 44 mk. katol. 3.) **L.**, folw. różnych właścicieli, nad bezimiennym strumykiem, pow. wilejski, o 49 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Miadzioł, 1 dm., 8 mk. katol. 4.) **L.**, wś rząd., nad rzeczką Ko-

majką, pow. święciański, 3 okr. adm., o 30 w. od Święcian, 29 dm., 243 mk., z tego 240 kat., 3 żydów. 5.) **L.**, folw., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 49 w. od Wilejki, 3 dm., 23 mk. prawosł. (1866).

Lachowicze, wś, pow. kobryński. Była tu kaplica b. parafii katol. Braszewicze.

Lachowicze 1.) mko i dobra w dawnem województwie nowogródzkiem, teraz w gub. mińskiej, w pow. słuckim, o 84 w. od Słucka, nad rzeką, nie Daradem jak inni podają, lecz nad Wiedźmą, z zarządem gminy lachowickiej, składającej się z 14 starostw wiejskich, 35 wiosek, 3217 włościan płci męskiej; okr. policyjny 2 klecki; mko drewniane ma dm. przeszło 350, zasiedlone przeważnie przez żydów i nieco tatarów, od czasu Witolda tu żyjących; posiada do 2000 mk. obojga płci, cerkiew, szkołę żydowską i meczet tatarski. O założeniu tego miejsca niema żadnych śladów. Starożytna ta osada stanowiła własność korony do wieku XVI i będąc kiedyś silną warownią, po kilkakroć zapisana jest w dziejach kraju. W wieku XVII widzimy L. we władaniu możnej rodziny Chodkiewiczów, którzy mieli tu zamek, upamiętniony przebywaniem nieśmiertelnego hetmana Karola Chodkiewicza. Z kolei L. przechodzą do Sapiehów, a w 1775 r. zagarnął je wszechwładny, chciwy biskup wileński Ignacy Massalski; lecz sejm tegoż roku chcąc, aby silna forteca lachowicka pozostała w zawiadywaniu państwa, postanowił zamienić królewszczyznę lachowicką na starostwa połągowskie, mejszagolskie i szyrwinckie z przyległościami, które to dobra na Żmudzi oddano za L. Massalskiemu (ob. Vol. Leg., t. VIII, f. 657). W r. 1660 Chowański przez pół roku dobywał twierdzy lachowickiej, gdzie się zamknęła z całym majątkiem okoliczna szlachta. Michał Judycki, wojski rzeczycki, długo broniąc tej warowni, okrył się nieśmiertelną sławą i doczekał się chwili, w której sławny wódz Stefan Czarniecki, idąc mu na odsiecz, wraz z hetm. Pawłem Sapiehą zniósł całą armią Chowańskiego pod Połonką, L. oswobodził i obóz kosztowny nieprzyjaciela zabrał (opis bitwy w Pamiętnikach Paska, str. 90). Sejm z r. 1661, biorąc pod uwagę straty mieszkańców lachowickich i czterokrotną pożogę miasta, uwolnił je na lat 9 od wszelkich podatków i powinności rządowych, a hetm. w. ks. litew. Pawłowi Sapieże, ówczesnemu dzierżawcy L., dozwolił chować w twierdzy 200 piechoty na żołdzie państwa (ob. Vol. Leg., IV, fol. 820—821). Nadto król Jan Kazimierz i sejm, chcąc wynagrodzić odwagę Michała Judyckiego, folwarki jego w pobliżu L. leżące: Hołdowicze i Denisowszczyznę na lat 30 od wszelkich podatków uwolnił i polecił wypłacić Judyckiemu 21400 zł. bonifikaty za poniesione uszczerbki w czasie wojny (ob. Vol. Leg., IV, fol. 809—810). Ponieważ pow. mozyrski podlegał okupacyi rossyjskiej, konstytucya więc 1661 r. postanowiła, aby sejmiki mozyrskie do czasu spokojnego odbywały się w L. (ob. Vol. Leg., IV, fol. 828). W dobie północnej wojny, w r. 1706, pozycye około L. zajmowali Rossyanie. Tu wysłał Karol XII swych jener. Trautfettera i Krejca, którzy obległszy L., po kilku miesiącach wzięli twierdzę szturmem 9 maja, a miasto w perzynę obrócili (ob. Pamiętniki Zawiszy, str. 241). W r. 1709 po dwakroć zdobywali Rossyanie w L. sprzymierzeńca króla Stanisława Leszczyńskiego Mazepę, który się tu zamknął z mężnymi swymi Kozakami. Kościół farny fundował Karol Chodkiewicz, lecz spalony w wojnach, podźwignął na nowo z muru Michał Massalski het. w. ks. litew. W tym właśnie kościele (dziś cerkiew prawosławna), w sklepach spoczywają w zapomnieniu zwłoki nieśmiertelnego w narodzie Tadeusza Rejtana. W r. 1793 hrabstwo lachowickie dostał Szymon Kossakowski (ob. u Kołłątaja: O ust. i upadku konstyt. Pols. 3 maja, cz. II, str. 252). Dobra te „lenne“ do dziś dnia są w ręku rodziny Kossakowskich; od 1881 wyłącznie należą do hr. Stanisława Kossakowskiego; składają się: z mczka L., folw.: Mysłoboże, Kamionka, Hulicze, Żerebkowicze, Stare Lachowicze, Zubielewicze, Swiskowszczyzna, Ożewicze, Hołdowicze, Litewka i Trockie; mają one obszaru 7663 mr. w glebie wybornej; miejscowość bezleśna, w okolicach są płaszczyzny niezmierne (z tego więc powodu często odbywają się tu wielkie manewra kawaleryi, zwykle konsystującej w stronach słuckich i nowogródzkich). Kahał lachowicki płacił niegdyś hiberny 600 zł. (ob. Vol. Leg., VI, fol. 354). Była tu parafia katol. dek. słuckiego, z kaplicą w Peretrestach. 2.) **L.**, trzy w pobliżu siebie leżące wsi nad Niemnem w pow. nowogródzkim, w okr. polic. niehniewickim, razem osad 30, grunta i łąki dobre, lud zajmuje się rolnictwem i flisactwem. 3.) **L.**, wś i folw. w pow. pińskim, w okr. polic. lubieszewskim, w obr. gm. dubojskiej, ku granicy pow. słonimskiego, przy gościńcu wiodącym z Wólki Dostojewskiej do Janowa; wś ma cerkiew, osad 23; folw., dziedzictwo Ordow, ma obszaru 2133 mr. w glebie lekkiej. Niegrodowe sstwo lachowickie, w wojew. brzesko-litewskiem, pow. pińskim, podług spisów podskarbińskich z roku 1569 (dobra L. z przyległościami) należało do dóbr stołowych królewskich. W r. 1776 posiadał je Onufry Bęklewski, opłacając z niego kwarty złp. 400 a hyberny złp. 120. Z powodu nader wielkiego zniszczenia tego sstwa w latach 1661 i 1678 r. przez wojska nieprzyjacielskie, stany rzpltej na sejmach z tychże

lat uwolniły te dobra od wszystkich bez wyjątku opłat skarbowych. 4.) L., wś w środku pow. mozyrskiego, na bezludnem Polesiu, nad sławnem jez. Żyd albo Kniaź, w okr. polic. lenińskim, ma osad 36; lud prawie wyłącznie trudni się rybołówstwem; w około olbrzymie moczary i niedostępne bagniska. 5.) L., wś i duże dobra w pow. mozyrskim, w okr. polic. skryhałowskim, nad rzeką Mytwą; wś ma osad 11; dobra, od r. 1874 własność Razańskich, mają obszaru około 21970 mr.; miejscowość bardzo odludna, dzika, poleska, grunta piaszczyste, łąk obfitość. *Al. Jel.*

Lachowicze, wś, pow. sieński, gm. Lukoml, dobra dziedziczne rodziny Korsaków; ziemi używalnej 325 a nieuż. 16 dzies. *A. Ch.*

Lachowiec 1.) wś nad rz. Raciążnicą, pow. płoński, gm. Dziektarzewo, par. Baboszewo, odl. o 14 w. od Płońska, ma 12 dm., 114 mk., 239 mr. gruntu. W 1827 r. 9 dm., 71 mk. 2.) L., pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Wąsewo.

Lachowiec, ob. *Lachowce.*

Lachowizna, ob. *Lachowszkie.*

Lachówka, wś, pow. bialski, gm. Dobryń, par. Piszczac (rus. Horbów). W 1827 r. 12 dm., 78 mk.; obecnie 26 dm., 249 mk., 564 mr. rozl. Wchodzi w skład dóbr rządowych Horbów (ob.).

Lachówka, ob. *Lechnówka.*

Lachówka 1.) wś w gm. Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm., nad rz. Lebiedką; od Lidy w. 34, od Wasiliszek w. 1; dm. 3, mk. 30 wyznania rzym.-katol. 2.) L., zaśc. w tejże gminie; dm. 3, mk. 29 wyzn. rzym.-katol. 3.) L., hutor szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, 3 dm., 32 mk. katol. (1866).

Lachówka 1.) wschodnie przedmieście miasta gubernialnego Mińska, zabudowane nad Świałocą, zasiedlone przeważnie ludnością żydowską, odznacza się obszernemi młynami, nazywającemi się Plebańskie, gdyż niegdyś były własnością plebanii mińskiej. Letnią porą tu się zwykle urządzają kąpiele. 2.) L., folw. i zaśc. w pobliżu siebie leżące, w pow. mińskim, przy gościńcu wiodącym z Mińska do mka Rakowa, prawie na pół drogi pomiędzy Starem Siołem i Jarkowem. Folw. jest własnością Fidlera, ma obszaru przeszło 217 mr.; zaśc. osad 4; miejscowość wzgórkowata i dość lesista, grunta mierne. 3.) L., wś w pow. borysowskim, w gm. ziembińskiej, ma osad 22, miejscowość górzysta i kamienista; w okolicach wrzała najstraszniejszą bitwa podczas rejterady Francuzów w 1812 r. po rozgromie berezyńskim. *Al. Jel.*

Lachówka, folw. w obr. wsi Zembrzyc, w pow. wadowickim. *Br. G.*

Lachówka, potok górski, wytryska w obr. gm. Lachowic, w pow. żywieckim, w południ.-zachod. stronie wsi, na półn.-wschod. stoku góry Wytrzyszczonia (742 m.). Płynie na północny wschód przez wś Lachowice, poniżej których przerzyna gościniec żywiecko-suski i na obsz. gm. Stryszawy uchodzi z lew. brzegu do Stryszawki. Z lew. brzegu przyjmuje potoki: Kurówkę, Mocznianke i Kocońkę, a z prawego Wątrobów i Wojtaszków. Wzdłuż doliny tego potoku ciągnie się droga łącząca dolinę suską z doliną Koszarawy. Długość biegu czyni 12 kil. Spadek wód podają następujące liczby: 601 m. (źródło); 499 m. (koło chat Zagrodami zwanych); 424 m. (ujście Mocznianki); 395 m. (most na gościńcu żywiecko-suskim); 360 m. (ujście). Pędzi kilka młynów w Lachowicach. *Br. G.*

Lachówka, południowy czubek góry Krzemionki (ob.).

Lachowo, wś, pow. szczuczyński, gm. Grabowo, par. Lachowo. Leży o 3 w. od linii granicznej od Prus, posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, 30 dm., 2114 mr. obsz. W 1827 r. były tu dwie oddzielne wsie t. n.: I-a miała 27 dm., 101 mk.; II-a 8 dm., 46 mk. Wś tę wspominają dokumenta z 1437 r. (Gloger, Ziem. łom.). Podług wiadomości z r. 1866 rozl. folw. wynosi mr. 895, grunta orne i ogr. mr. 185, łąk mr. 14, lasu mr. 500, pastw. i zarośli mr. 110, nieuż. i place mr. 86. Wś L. osad 31, z grun. mr. 342. Kościół tutejszy w r. 1211 wzniesiony z modrzewia, wielokrotnie był naprawiany i podpierany troskliwie. R. 1593 innowacya erekcyi nastąpiła. Lecz mimo to runął 1817 r. w skutek burzy. Odtąd proboszczowie starali się o odbudowanie kościoła, ale, w skutek rozmaitych przeszkód, swoich starań do skutku nie doprowadzili. Dopiero obecny proboszcz ks. Pogorzelski, pozyskawszy pozwolenie, zaczął budować kościół w 1874 r. i po czterech latach niezmordowanej pracy wzniósł świątynię w stylu gotyckim, podług rysunku Adama Skowrońskiego. Długość kościoła wynosi stóp 106½, szer. st. 46, a wysokość do gzymsów stóp 26. Par. L. dek. szczuczyński, dawniej wiski, ma 3740 dusz.

Lachowo, zaścianek nad Lebiedą, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 109 w. od Oszmiany, 1 dm., 19 mk. katol. (1866).

Lachowo 1.) osada w pow. mińskim, własność Gurczynowicza, ma 180 mr. 2.) L., wś w pow. nowogródzkim, nad rozległemi błoniami, przylegającemi do rzeki Niemna, przy drodze wiodącej ze Szczors do Ławryszewa, w stanie polic. niehniewickim, w głębie wybornej, ma osad 28, należy do gminy szczorsowskiej. *Al. Jel.*

Lachowo, dobra, pow. lepelski, par. Ułła. Własność sarów Józefa Bohdanowicza, ma wraz

z folw. Prowdy 1283 dzies. ziemi dwors.; kaplica katol.

Lachowo, wś, pow. jelnieński gub. smoleńskiej, o 50 w. od Smoleńska. R. 1812 d. 1 listop. bitwa Rossyan z Francuzami. Por. *Jelnia.*

Lachowo, mko (od 1850) w pow. ananiewskim gub. chersońskiej, nad rz. Czyczykleją, 80 dm., 211 mk. Inaczej zwane *Priwolnoje* al. *Mostowoje.*

Lachowo, ob. *Łachowo, Brahrode* i *Hammerhuta.*

Lachowskie, wś i os. karcz. nad strum. Smierdzącą, pow. wieluński, gm. Praszka, par. Ożarów, odl. od Wielunia 19 w. Ma dm. 14, mk. 116. W 1827 r. miało nazwę Lachowizna i stanowiła wś rząd., 10 dm., 50 mk.

Lachowszczyzna 1.) zaśc. pryw., nad rz. Narocz, pow. wilejski, o 5 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 4 dm., 39 mk. prawosł. 2.) L, wś rząd., nad rzecz. Birwidą, pow. święciański, 3 okr. adm., o 55 w. od Swięcian, 4 dm., 27 mk., z tego 2 prawosł., 25 katol. 3.) L., wś pryw. nad jez. Rudzicą, pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Lachowszczyzna, al. *Wodyńszczyzna*, wś, pow. drysieński, 1 okr. polic., własność Jodziewiczów, 392 dzies. ziemi dworskiej. Dobra położone między rzek. Drysą a Swołną Zygmunt III nadaje Pawłowi i Zofii z Chełchowskich Chodaszewskim; po śmierci Pawła, żona jego wyszedłszy za Jeremiasza Wilkońskiego, na niego zrzekła się onych. Jeremiasz ustępuje Danielowi Zabielskiemu Szczyttowi 1610 r. Anna z Podbereskich druga żona Daniela, wychodząc za Mikołaja Kuncewicza w 1660 r., przekazuje onemu. Po śmierci Kuncewicza dostały się Janowi Karolowi Kopciowi, wojew. połockiemu, Hilary zaś Połubiński, pisarz polny litew., wyprasza przywilej dla siebie; z tego powodu z Kopciem był proces i w 1665 r. przywilej Kopciowi skasowano, a Połubiński się utrzymał. W 1667 r. ustąpił L. temuż Kopciowi. Ten ustąpił Janowi Ogińskiemu hetm. pol. Sukcesor jego Maryan Ogiński Konstantemu Szczyttowi cedował jako lenność 1692 r. Po nim Antoni Szczytt w r. 1716 Pawłowi Swirskiemu zastawą puścił. Po nim miał Jan Szczytt, kaszt. infl. i Rafał Hłasko; 1761 r. August III nadaje L. Janowi i Dorocie z Szczyttów Szadurskim. Później znów przechodzi L. do Szczyttów. Nareszcie Józef Szczytt, marsz. lepelski, w r. 1836 za 9300 rs. (dusz męz. 99) przedaje Józefowi Jodziewiczowi. *A. K. Ł.*

Lachowszczyzna 1.) wś w pow. mińskim, w gm. rakowskiej, przy drodze wiodącej ze wsi Borsuk do Wielkiego Sioła, ma osad 7; w pobliżu rzeczułka Isłocz, miejscowość górzysta, grunta dobre. 2.) L., wś w pow. mińskim, nieopodal rzeki Ratomki, w gm. zasławskiej, ma osad 12, grunta dobre, miejscowość lesista. 3.) L., mały folw., pow. miński, o kilka wiorst na zach. od Mińska, własność Hajdukiewiczów.

Lachswehr (niem.), 1.) osada rybacka do Rzucewa, pow. wejherowski, nad strugą Redą, niedaleko zatoki puckiej, o 2 i pół mili od Wejherowa. Urządzony tu jaz w rzece na łososie. Nie ulega prawie wątpliwości, że dzisiejsze niem. L. jest to ta sama osada, która za polskich czasów zwaną była: *Jazowe* (ob.). 2.) L. (niem.), os., pow. królewiecki, st. p. Gutenfeld.

Lachwice, ob. *Łachwice.*

Lachy, ob. *Polska, Dolacy, Cieszyn.*

Lachy, wś nad rz. Narwią, pow. makowski, gm. Sielc, par. Lubel.

Lachy, zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 45 w. od Wilna, 1 dm., 10 mk. katol.

Lachy 1.) al. *Orlewo*, wś poleska w pow. bobrujskim, w okr. polic. hłuskim, nieopodal rz. Oresy, przy drodze wiodącej z mka Lubania do wsi Szepiłowicz, ma os. 15. 2.) L., wś w pow. słuckim, w gm. łańskiej, nad rką wpadającą do Łani, ma osad 23, w miejscowości bezleśnej. *Al. Jelski.*

Lachy 1.) część Rozdziałowa, pow. sokalski, płd.-zachodnia 2.) L., os. na obszarze dwor. Stojańce, pow. mościski.

Lachy al. *Brodowo*, dok. *Lachen, Brodofsken*, wś, pow. łecki, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. O pierwszym przywilelu nadawczym nie wiemy. Roku 1513 Rudolf von Diepoltakirchen, komtur ryński, sprzedaje Szymonowi Koleśnickiemu z Cierpiąt 5 wł. w L. między Maciejem Giłą a Wiśniowem z obowiązkiem pół służby zbrojnej. Ob. Kętrz.: Ludn. pol. w Prusiech, str. 461. *Kś. F.*

Lack, wś i folw., pow. bialski, gm. i par. Sławatycze (rus. Dołhobrody). W 1827 r. 41 dm., 269 mk.; obecnie 37 dm., 303 mk., 1675 mr. Ma kaplicę b. gr.-unickiej par. Dołhobrody, 1795 r. wzniesioną. Por. *Dołhobrody.*

Lack 1.) wś rząd. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 8 w. od Szczuczyna, 5 dm., 46 mk. (1866). Paraf. kościół katol. ś. Stanisława, drewniany, założony 1424 przez obyw. Skindera. Na cmentarzu kaplica. Par. katol. dek. lidzkiego, dusz 4092. W okolicy grunta płaskie, wapienne, nad rz. Kotrą i Spuszą. Gmina wiejska L. pow. lidzkiego, ma ludności 3081, t. j. męż. 1447, kob. 1634. Zarząd gminny w mku Dąbrowie. 2.) L., folw. pryw. nad Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 10 w. od Szczuczyna, 49 mk. 3.) L., folw. pryw. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 9 w. od Szczuczyna, 37 mk. (1866).

Lacka Wola (zwana dawniej *Tytową Wolą*), wś w pow. mościskim, 6 kil. na płn.-zach. od

sądu powiat. i urzędu poczt. w Mościskach. Na płn. leży Czerniawa, na wsch. Hodynie, na płd. wsch. Sułkowszczyzna, na płd. Trzcieniec i Balice, na zach. Szechynie i Buców (obie w pow. przemyskim). Płd.-wsch. część obszaru przepływa pot. Riczka (dopływ pot. Czarnego, uchodzącego do Wiszni) od płd. zach. na płn. wsch. Prawy brzeg potoku jest moczarzysty, na lew. brz. leżą zabudowania wiejskie, na płd. od nich, we wsch. stronie obszaru, folw. Józefówka, a w stronie zach. folw. Budy. Zach. strona obszaru lesista, a w płd. zach. jej części wznosi się jedno wzgórze do 270 m. W płn. stronie wsi wznosi się najwyższy punkt do 241 m. Płd. zach. koniec wsi przebiega gościniec wiodący z Mościsk do Przemyśla. Na płn. od gościńca biegnie kolej Karola Ludwika naprzód na płn. zach. aż do stacyi (235 m.), a potem na płd. zach. Własn. więk. ma roli or. 644, łąk i ogr. 107, pastw. 224, lasu 359 mr.; własn. mniej. roli or. 1025, łąk i ogr. 206, pastw. 91, lasu 266 mr. Według spisu z r. 1880 było 1312 mk. w gm., 59 na obsz. dwor. (obrz. rzym.-katol., z wyjątkiem kilkudziesięciu gr.-kat.). Parafia rzym.-katol. w Mościskach, gr.-katol. w Hodyniach. We wsi jest dwór, gorzelnia i szkoła etat. 1-klas. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej a w czasie zaboru Galicyi była wraz z Hodyniami jako dzierżawa w posiadaniu Jana Klemensa Branickiego i Izabeli z Poniatowskich. W skutek kontraktu zamiany z d. 7 grudnia 1799 r. oddano ją Ignacemu hr. Cetnerowi jako częściowy ekwiwalent za dobra Nadwórne. Dawna nazwa „Tytowa Wola" pochodzi od Tyta, protoplasty Hodyńskich. Przystanek L.-W. dr. żel. Karola Ludwika leży między Medyką a Mościskami. *Lu. Dz.*

Lackellen, *Lakellen* (ob.).

Lackie, *Małe* i *Wielkie* 1.) wsie w pow. złoczowskim, 10 kil. na zach. od sądu powiat. w Złoczowie, tuż na płd. od st. poczt., kolej. i telegr. w Kniażem. Na płn. leży Kniaże, na wsch. Chylczyce, Jasienowce i Zalesie, na płd. Majdan, na płd. zach. Scianka, na zach. Olszanica. Północną, moczarzystą część obszaru przepływa od płd. wsch. na płn. zach. pot. Sołotwina, dopływ Gołogórki (ob.). Wsch. część obszaru zajmuje wś L. Małe i należąca do niej grupa domów i folw. Kołtowiec, położone w stronie płn. wsch., na granicy Jasienowiec; w części zach. leży wś L. Wielkie i należące do wsi: Ostrów, grupa domów na granicy płn., folw. Kazimierówka w narożniku płn. zach. i grupa domów Cymbała na granicy płd.-zach. Połud. część obu wsi jest lesista. W L. Małem leży las Majdan, a najwyższe jego wzniesienie czyni 425 mt. W L. Wielkiem obchodzi najznaczniejsza wyniosłość 459 metrów. Północna część obu wsi znacznie niżej położona (260 do 298 mt.). Przez środek obu wsi idzie gościniec lwowsko-złoczowski. Płn. wsch. narożnik L. małego przerzyna kolej Karola Ludwika. Własn. więk. ma roli or. 322, łąk i ogr. 226, past. 74, lasu 1591 mr.; własn. mniej. roli or. 1216, łąk i ogr. 321, past. 366 mr. Według spisu z r. 1880 było w L. Małem 655 mk. w gminie, 81 na obsz. dwor., a w L. Wielkiem 822 mk. w gminie i 26 na obszarze dwor. (w L. Małem 280, a w L. Wielkiem 180 obrz. rzym.-katol.). Parafia rz.-katol. w Gołogórach, gr.-katol. w L. Wielkiem. W L. Wielkiem jest cerkiew pod wez. Kośmy i Damiana, w L. Małem dwie kaplice; z tych jedna nad grobem rodziny Strzemboszów, gdzie się niekiedy mszę odprawia. W L. Małem jest szkoła etatowa 1-klas., dwór, folwark, gorzelnia i młyn. Okolica obfituje w tkaczów. Dnia 14 października r. 1380 rozstrzygnął Jan, starosta ruski, spór Mikołaja Szegoczyca z Przybkiem z Buska o wś Lackie, przyznając ją na własność pierwszemu. Por. *Gołogóry* (od wsi L. ku wschodowi góry te zowią się Woroniakami). Ob. Akta grodz. i ziem. t. III, str. 62 i 63. 2.) L. *Rudenko*, ob. *Rudenko Lackie*.

Lackie, ob. *Ladzkie*.

Lackmedien (niem.), dobra, pow. fryląd zki, st. p. Barsztyn.

Lacko, wś, pow. dobromilski, 3 kil. na płn. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Dobromilu, przy trakcie przemyskochyrowskim. Na płn. leżą Hubice, na wsch. Grabownica Sozańska i Grodzisko, na płd. Huczko i Dobromil, a mianowicie przedmieścia Unter- i Ober-Engelsbrunn, na zach. Kniażpol, Kropiwnik i Paportno. Środkiem obszaru płynie od płd. na płn. potok Laczański, dopływ Wiaru, znany w dalszym biegu, w Hubicach, jako pot. Rybniska. Zasilają go w obrębie wsi liczne strugi, z których najznaczniejszy potok Jabłonów, wpadający od lew. brzegu. W dolinie potoku Laczańskiego, na lew. jego brzegu, leżą zabudowania wiejskie. Zachodnią część obszaru zajmuje las Jabłonów. Wzdłuż lew. brzegu pot. Laczańskiego idzie gościniec samborsko-przemyski. Od niego wybiega na płd. zach. droga, 2 kil. długa, wiodąca do żupy. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 12, łąk i ogr. 2, past. 1, lasu 252 mr.; własn. mniej. roli or. 943, łąk i ogr. 125, past. 180, lasu 14 mr. Według spisu z r. 1880 było 933 mk. w gminie, 18 na obszarze dworskim (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym.-katol.). Par. rzym. i gr.-katol. w Dobromilu. We wsi jest cerkiew pod wez. Narodzenia N. M. P., zbudowana po r. 1775. Dawna cerkiew zgorzała d. 8 paźdz. 1775 r. ze wszystkiem. Uratowano tylko 3 dzwony. Za czasów polskich należało Lacko do klucza dobromilskiego. W chwili za-

boru Galicyi był właścicielem tutejszej żupy solnej ks. Lubomirski. Miała ona wówczas 4 panwie, a roczna produkcya soli wynosiła 20,384 cnt. Sól wywożono do Jaworowa, do Małopolski i w góry. Brak solanki dawał się tu prawdopodobnie uczuwać już za czasów polskich. Wskazuje to wielka ilość szybów, przeszło 100, otworzonych w biegu lat na przestrzeni 4 mr. a zaniechanych później. Rząd austryacki objął 9 szybów. Z tych jeden, zwany szybem Błogosławieństwa albo Franciszka Merka, był 54 sążni głęboki. Chwilowy brak solanki dawał się uczuwać i za rządów austryackich. Dowodzi tego roczna produkcya soli Od r. 1787 (odkąd mamy dokładne daty) wynosiła produkcya w przecięciu aż do r. 1800 około 50,000 ctn. soli rocznie, a w r. 1800 nawet 67,636 cnt. W r. 1804 i 1805 tylko po 6000 cnt. Od r. 1806 do 1811 znowu przeciętnie po 25,000 ctn. W posusznym r. 1811, tudzież w r. 1812 i 1813 produkowano rocznie ledwie po 2000 ctn. Chcąc takiemu brakowi solanki zapobiedz, założono obecny szyb główny Jana Zachera (robotę około niego rozpoczęto 2 listop. 1874 r.) w pewnem oddaleniu od szybów dawniejszych, a w oddaleniu 60 sążni od niego szyb drugi. Od r. 1819 do 1827 produkowano rocznie po 10,000 cent. soli, w 1831 r. 20,000 ctn.; w następnych znowu mniej. Według Dunikowskiego (Rzut oka na geolog. stosunki Galicyi, str. 68) wynosi przeciętna ilość solanki rocznie spotrzebowanej 650,000 st. kub., produkcya soli kuchennej 90,000, a soli dla bydła 17,000 ctn. Ciekawe szczegóły o tutejszej żupie i stosunkach geologicznych podaje Kelb w rozprawie „Die Soolequellen von Galizien", Jahrb. des geol. Reichs. t. 26, 1876, str. 144. W Lacku jest zarząd salinarny, urząd sprzedaży soli, 2 dozorców panwi, maszynista i 59 robotników. *Lu. Dz.*

Lacków, wś al. mko rząd., pow. szawelski, gm. i par. wiekszniańskiej, na samej granicy kurlandzkiej, nad rz. Wentą, o 88 w. od Szawel, ma 94 osad, 472 dz. ziemi poduchownej. Paraf. kościół katol., wzniesiony 1792 pod wezw. ś. Wawrzyńca przez parafian. Parafia katolicka dekan. wiekszniańskiego: dusz 2685.

Lackowa, szczyt i góra w Beskidzie wsch., w paśmie dunajecko-dukielskiem, a w dziale Wysowej, pod 38° 46' 30" wsch. dłg. g. F. a 49° 25' 40" płn. sz. g. Wznosi się na płd. wsi Bielicznej, w pow. grybowskim, na granicy Galicyi i Węgier. U północnych stóp tej góry wytryska potok Bieliczna, który z pot. Wiśniażką tworzy Białą Dunajcową. Od szczytu L. odrywają się ku płd.-wschodowi dwie odnogi górskie, z których płn. wschodnia zowie się Sataszyskami (895 i 665 mt.), a płd.-zachodnia zwie się Przehybą (864 m.) i Białym Kamieniem (844 i 814 mt.). Obie te odnogi opadają do doliny potoku Cygiełki, w której leży wieś Cygiełka, miejsce kąpielowe w hr. szaryskiem (Węg.). Wzniesienie wynosi 999 m. (szt. gen.). Por. *Karpaty*, III, 863. *Br. G.*

Lackowce, węg. *Laczfalva*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), uprawa roli, 295 mk.

Lackowszczyzna 1.) folw. w pow. mińskim, własność Lackich, ma obszaru 255 mr. 2.) L., folw. w pow. borysowskim, dziedzictwo Lackich, ma obszaru przeszło 150 mr.

Laćmin, dok. *Latsmyn*, nazywało się kiedyś jez. w pow. tucholskim, położone przy wsi Byslawku, z którego struga wychodząca przez kilka innych jezior płynie do rz. Brdy. Roku 1389 Konrad Zollner von Rotenstein, mistrz w. krzyżacki, pozwala dziedzicowi wsi Byslawka łowić ryby w jez. L. małemi narzędziami ku własnej potrzebie. Ob. Odpisy Dregera, rękw. w arch. w Peplinie, str. 105a.

Lacten-See (niem.), ob. *Lakty*.

Lacus Amadoca, ob. *Gródek*, t. II, str. 822.

Lacz, ob. *Łączne*.

Laczfalva (węg.), ob. *Lackowce*.

Laczkowa, ob. *Łączkowa*.

Laczkowa góra, znaczne wzgórze, na północny zach. msta Chrzanowa, w pow. chrzanowskim, wznosi się 324 mt. npm. U południowo-zachodnich stóp dobywają z niej cynk, nieopodal wsi Kątów. U północnych stóp rozpościera się wieś Balin. *Br. G.*

Laczno, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filialny gr.-katol., 135 mk. *H. M.*

Lada, ob. *Lady*.

Lada, *Luda*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), uprawa żyta, lasy, leży o ćwierć mili od Preszowa, ma 203 mk. *H. M.*

Lada Brzozowa, folw. w pow. mińskim, w okolicach Kojdanowa, własność Birutów, ma obszaru przeszło 313 mr. w glebie dobrej.

Ladańce, ob. *Ładańce*.

Ladawa, wś w płd.-zach. stronie pow. mohylowskiego, gub. podolskiej, przy ujściu rz. Ladawy do Dniestru, gm. i par. Jaryszów; ma 966 mk., 894 dzies. ziemi włośc., 1048 dzies. dwors. Cerkiew ś. Jana ma 1058 parafian i 37 dzies. ziemi. Wielki młyn i piece wapienne. Nad samym Dniestrem, pod wierzchowiną góry, są tu w trzech skałach wykute cele, prawdopodobnie zajęte niegdyś przez czerńców. Czas założenia przyległej cerkwi niewiadomy, na ścianach wiele napisów, a niektóre z zeszłego stulecia. Dnia 28 sierpnia zbiera się tu wielu pobożnych, tak iż w L. odbywa się wtedy rodzaj jarmarku (głównie na korale i włośc. tkaniny wełniane). Dziedzictwo dawniej Dzieduszyckich, dziś Sulatyckich. Por. *Jurkowce* i *Hordyjówka*. *Dr. M.*

Ladawa, rka w pow. mohylowskim, na Podolu. Pol zowie ją *Ładawą*. Według Marczyń-

skiego brała przedtem początek w pow. latyczowskim, lecz po trzęsieniu ziemi, to jej źródło wyschło, a na jego miejsce odkryło się nowe na polach m. Jołtuszkowa. Wzmocniona kilku strugami, które zlewają się z sobą koło wsi Wierzchówki, odlewając do 18 stawów, płynie następnie w jarze z płn. ku płd.; poniżej Ladawy skręca ke Dniestrowi na zachód. Mija Borek, Berlińce polowe, Kotiuszany, Olczydajów niższy, Iraklijówce, Żerebiłówkę, Jąstrzębnę, Jaryszów, Hordyjówkę i Ladawę. Por. też *Daszkowce* (?). *Dr. M.*

Ladce, zaśc. rząd., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. katol. 33, dm. 2, od Święcian 28 w.

Ladce, rus. *Ladcy* 1.) wś w zachod. stronie pow. mozyrskiego, przy granicy pow. pińskiego, w okolicy Horodca i Wielkich Orłów, nad rz. Wietlicą, ma osad 27, cerkiew, grunta lekkie, łąk obfitość, rybołówstwo znaczne, miejscowość odludna, poleska. 2.) L., dobra poleskie w pow. bobrujskim, własność Waśkowa, mają obszaru przeszło 3500 mr. *A. Jelski.*

Ladekop, niem. *Ladekopp*, włośc. wś kościelna, pow. malborski, na Żuławach malborskich. Obszaru obejmuje włók 150, gbur. 26, zagr. 33, katol. 288, ew. 326, men. 114, dm. 66. Kościół paraf. katol. i luter. w miejscu, szkoła w miejscu, poczta w Nowodworze (Tiegenhof). Odległość od Malborka 2 1/4 mili. Znaczniejsze posiadłości (Grossgrundbesitzer) mają tu: Jakób Claar, Korneliusz Dyck, Jan Dyck, Herman Friesen, Wilhelmina Lietz, Fryderyk Wilhelm. L. należy do najstarszych osad słowiańskich śród Żuław; istniała zdawna przed przybyciem krzyżaków. Roku 1250 zachodzi prob. w L. zwany Jan. R. 1341 Ludwik König, mistrz w. krzyżacki, nadał tej wsi nowy przywilej, w którym użyczył mieszkańcom małe rybołówstwo i łowy na ptaki w granicach swojego obszaru. Zniemczeni tutejsi osadnicy wcześnie skłaniali się do luteranizmu, i r. 1575 przybył tu pierwszy pastor luterski Vacer. Następnie oddać jeszcze musieli zabrany kościół katolikom i odprawiali nabożeństwo cichaczem w domu prywatnym. Roku jednak 1707 mimo zakazów ze strony katolików nowy kościół pobudowali. R. 1626 Szwedzi zajęli wieś, którą w końcu Polakom ustąpili, cofając się pod Kościeliczki i do Malborka.

Lademer (węg.), ob. *Ladomirowa.*

Ladenberg (niem.), wś, pow. krotoszyński; 19 dm., 153 mk., 92 ewang., 161 katol.; 46 analf.; 2 folwarki: a) ma 243 mr. rozl.; b) 370 mr. Poczta, stacya kolei żel. i tel. w Koźminie o 4 kil.

Ladendorf (niem.), ob. *Lewkowce.*

Ladeskul, także *Borszutynem* zwany, szczyt w Karpatach wschod., w dziale czarnohorskim, na granicy Galicyi i Węgier, pod 48° 19' 30" wsch. dług. g. F. a 47° 54' 45" płn. szer. g. Wznosi się 1590 mt. npm. Potoki wytryskujące po płn.-zach. stoku, jak Prełuczny, Ladiaszku i inne spływają do Czarnego Czeremoszu; zaś od strony południowej wytryskujące potoki spływają do Cisy. *Br. G.*

Ladiaszku, pot. górski, wypływa na płn.-wsch. stoku góry Ladeskula, szczytu w dziale czarnohorskim (1590 mt.); płynie na północny wschód leśnym parowem i w Burkucie uchodzi z lew. brz. do Czarnego Czeremoszu. *Br. G.*

La Diclaica, nazwa rozrzuconych chat i młyna we wsi Pojana Stampi, w pow. kimpoluńskim. *Br. G.*

Ladki, wś w pow. nowogródzkim, w gm. jeremickiej, o wiorst 3 na płd. od mka Jeremicz, ma osad około 80. Miejscowość bezleśna, wzgórkowata, grunta i łąki dobre. *A. Jelski.*

Ladkowszczyzna, mały folw. dawniej Radziwiłłowski, teraz ks. Wittgenstejna, w pow. słuckim, w okr. polic. kopylskim, ma obszaru 291 mr. *A. Jelski.*

Ladna, wś w pow. słuckim, w gm. romanowskiej, tuż przy dawnej moskiewsko-brzeskiej szosie, 5 1/2 w. od stacyi Sinicy położona, ma osad 47; miejscowość bezleśna. *A. Jelski.*

Ladna, ob. *Locina* i *Prostredna Wes.*

Ladnepole (niem.) al. *Schoenfeld*, pow. ządzborski, ob. *Ładnepole.*

Ladniki, zaśc. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 66 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 23 mk. (1866).

Ladno, wś nad jez. t. n., pow. lepelski, o 4 w. od Lepla, przy trakcie do Kamienia, 1604 r. nadana przez Lwa Sapiehę kościołowi lepelskiemu. Ziemi, podług aktu nadawczego, włók 30. Od r. 1841 L. należy do rządu. R. 1851 dworskie zabudowania zniesiono i na tem miejscu osadzono włościan, skąd powstało Nowe Ladno. *M. K.*

Ladnowken (niem.), wś, pow. lubawski, ob. *Ładnówko.*

Lado, ob. *Lady.*

Ladomer, ob. *Ladomirowa.*

Ladomerka, rz., ob. *Karpaty*, t. III, 856.

Ladomierz, os., pow. wieluński, gm. Dzietrzkowice, par. Wójcin, odl. od Wielunia w. 24, dom 1, mk. 8. Należy do wsi Wójcin.

Ladomirowa 1.) węg. *Ladomer*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), kościół paraf. gr.-katol., uprawa roli, 183 mk. 2.) L., węg. *Ladomer*, *Ladomer*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. gr.-katol., 183 mk. *H. M.*

Ladorudź 1.) wś i folw., pow. kolski, gm. i par. Chełmno (Łaski, Lib. ben. I, 443), odl. od Koła w. 11; wś dm. 33, mk. 389; folw. dom 1, mk. 34. W 1827 r. wś rząd. 32 dm., 259 mk. Por. *Grzegorzew.* 2.) L., kol. nad rz. Wartą, pow. koniński, gm. Kramsk, par. Morzysław. Leży na lew. brzegu Warty, o 7 w. na wschód Konina; powierzchni ma 268 mr.,

157 mk.; grunt szczerkowaty, przeważnie łąki, podlega zalewom.

Ladorudzek, kol., pow. kolski, gm. i par. Chełmno, odl. od Koła w. 11; dm. 15, mk. 135. W 1827 r. wś rząd., 10 dm., 85 mk.

Ladowa niwa, lesiste wzgórze, 264 mt. wys., w południowej stronie Łukawca, pow. cieszanowski.

Ladowicze, wś, pow. kobryński, okr. polic. drohiczyński, o 20 w. od Drohiczyna, o 69 od Kobrynia, o 218 od Grodna, przy drodze chomsko-motolskiej; ma zarząd gminy opolskiej.

Ladsern (niem.), wś w Kurlandyi, pow. i par. Talzen.

Ladska słoboda, ob. *Ladzka słoboda.*

Ladtkeim (niem.). *Gr.* i *Kl.*, wś i folw., pow. fyszhuski, st. p. Drugehnen i St. Lorenz.

Lady 1.) al. *Lada*, *Lado*, mko, wś i dobra w jednej okolicy, nieopodal rz. Woży, pow. ihumeński, gm. i okr. polic. śmiłowicki, o 35 w. od Mińska i tyleż od Ihumenia, o 5 w. od Śmiłowicz położone. Niegdyś L. należały z kolei do Sanguszków, Zawiszów, Ogińskich, a od 1791 r. do Moniuszków (ob. *Śmiłowicze*). Nie ma wątpliwości, iż nazwa Lady w wielu miejscach na Litwie pochodzi nie tylko od słowa słowiańskiego „Lada", czyli nowina po wykarczowaniu lasów, lecz i od „Lada", bogini miłości, czczonej żarliwie przez wyznawców kultu litewskich Krewe-Krywejtów a zatem i ludy dawne, zamieszkujące między Niemnem, Prypecią, Berezyną i Dźwiną, czyli na tak zwanej Rusi litewskiej. W tych miejscowościach wszędzie napotykamy nazwę Lady, a rzecz bliżej zbadana wykazuje nie tylko tradycyą ludową o czci wzmiankowanego bóstwa; ale i resztki istniejących horodyszcz i świątyń czci onego niegdyś poświęconych. Śród głuchych borów i błot niedostępnych istnieją takie okopiska, zwane do dziś dnia „Lada", a na ich wzgórzach wyraźne pozostały ślady ołtarzysk i ognisk. Po zaprowadzeniu chrześciaństwa zwykle w takich miejscach wznoszono chrześciańskie świątynie, a instynkta pobożne ludu zwracały się zawsze tam gdzie przywykły tradycyjnie widzieć ulgę i łaski. L. musiały być miejscem uprzywilejowanem w pogańskich czasach, bo tradycya przypisuje wielką cudowność temu miejscu, co spowodowało legendę o zjawieniu się około XVII stulecia N. Panny Włodzimierzowi Kirykowi. Teresa Róża z Tyszkiewiczów Zawiszyna, wojewodzina mińska, stała się pierwszą benefaktorką ladzieńskiej świątyni, a późniejsi Zawiszowie fundowali tu klasztor bazylianów i takowy hojnie uposażyli. L. zasłynęły szeroko już w w. XVII, bo nawet nieznany rymotwórca religijny w pieśni historycznej o N. Pannie, zamieszczonej w starych kantyczkach, wzmiankuje o Ladzie: „Pierwsza po Bogu Swięta Monarchini, Obrałaś miejsce w Ladzieńskiej pustyni" i t. d. Pius VI nadał kościołowi ladzieńskiemu zupełne indulgencye, mianowicie: na dzień Zwiastowania N. Maryi Panny, na Narodzenie ś. Jana i święto Piotra i Pawła; August zaś II przywilejem z r. 1731 dozwolił jarmarki w dni 25 marca i 24 czerwca według ruskiego kalendarza. Chociaż od r. 1839 unia tu została skasowana, to jednak okoliczny a nawet z dalszych miejscowości lud zgromadza się tłumnie w dni powyższe i nabożeństwo bywa uroczyste. W L. od r. 1809 przy klasztorze księży bazylianów egzystowała powiatowa szkoła 4-klas., pod zawiadywaniem wileńskiego uniwersytetu; miała ona obszerną sławę, a kuratorem jej był słynny z nauki i filantropii, dr. obojga praw Kazimierz Moniuszko. Szkoła ladzieńska wydała niemało ludzi światłych; tu się uczył, po skończeniu szkółki parafialnej w Dudziczach (ob.), historyk Aleksander Zdanowicz. W r. 1824 zakład naukowy ladzieński został zwinięty, a od r. 1834 w przeciągu lat 14-stu było tu duchowne seminaryum rossyjskie, zamknięte w 1848 r. Mko, niegdyś świetne, teraz nędzne, na płaszczyźnie piaszczystej zabudowane, ma zaledwo kilkanaście sielskich chałup. Przy cerkwi znajduje się monaster czerńców i zarazem klauzura dla występnych duchownych prawosławnych biskupstwa mińskiego. Wieś L. ma osad włócznych 25. Dobra przez wiano Klotyldy Moniuszkówny, poślubionej najprzód Ludwikowi Jelskiemu, b. ministrowi skarbu Królestwa Polskiego w 1831 r., a później Michałowi Jelskiemu bratu jego, są dziedzictwem Jelskich; razem z folwarkami Odyn i Jagódka mają obszaru 2658 mr. w glebie niezłej. We dworze znajduje się nieco pamiątek i dzieł sztuki malarskiej. 2.) L., dwa bliskie siebie zaścianki w północno-wschodniej stronie pow. mińskiego, w okolicach Przytep; jeden zwie się Lady-Nowosielje ma osad 12; drugi Lady-Starosielje ma 1 osadę; grunta lekkie, miejscowość wzgórkowata i nie bezleśna. 3.) L., wś i st. poczt. w pow. ihumeńskim, przy gościńcu pocztowym wiodącym z Ihumenia do Jakszyc i dalej, w okr. polic. berezyńskim; wś ma osad włócznych 23; miejscowość głucha, poleska, grunta piaszczyste. 4.) L., mały zaśc. w pow. ihumeńskim, w okr. polic. uździeńskim, śród obszarów leśnych i ostępów, pomiędzy Cieplenie i Tołkaczewiczami; ma osad 2, w glebie piaszczystej, miejscowość płaska, odludna. 5.) L., mały zaśc. w pow. borysowskim, tuż przy drodze żelaz. moskiewsko-brzeskiej, prawie na pół odległości pomiędzy stacyami Borysów i Bojary, miejscowość poleska, odludna; tu w moczarach bierze początek rka Niemannica. 6.) L., wś w płn. stronie pow. rzeczy-

ckiego, w gm. jakimowskiej, ma os. 20, w miejscowości odludnej, bagnisto-lesistej. *A. Jelski.*

Lady 1.) **wś**, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 59 w. od **Dzisny**, 1 dm., 6 mk. 2.) **L.**, dwa zaśc., pow. dziśnieński, o 61 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 15 mk. katol. (1866).

Lady, mko, pow. horecki gub. mohilewskiej, nad **Mereją**, ma 348 dm., 2741 mk., niegdyś b. handlowe.

Lady, wś i b. st. pocz. przy dawnym trakcie ze Smoleńska do Orszy, o 16 w. za Krzasym, nad Dnieprem (prom).

Ladycza, wś, pow. trocki, 1 okr. adm., o 10 w. od Trok; 5 dm., 18 mieszk. katol. (1866).

Ladyczyn (mylnie u Echarda), ob. *Ładyżyn.*

Ladyniska, wś, pow. chełmski, gm. Turka, par. Swierze (rus. Husynne). Ob. *Husynne.* W 1827 r. 2 dm., 17 mk.

Ladziszcze, mały folw. w południowej stronie pow. bobrujskiego, przy drożynie ze wsi Mojsiejówki do Niżyna; miejscowość głucha, zapadła, bezludna. *Al. Jel.*

Ladziza (niem.), ob. *Łaźnica.*

Ladzk, ob. *Łack* i *Dołhobrody.*

Ladzka słoboda, wś, pow. lipowiecki, po obu brzegach rz. Sobi, o 2 w. poniżej Troszczy, ma 470 mk., cerkiew z r. 1749; 655 dzies. ziemi Rakowskich, 546 dzies. Chmielewskich, 37 dz. cerkiewnej.

Ladzkie 1.) *Koło Uścia* (al. *Łackie*), wś w pow. buczackim, 26 kil. na płd. zach. od Buczacza, 13 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Monasterzyskach, 8 kil. na płd. od urzędu poczt. w Uściu zielonem. Na płn. leży Lazarówka, na płn. wsch. Komarówka, na wsch. Koropiec, na płd. Ostra, Niżniów (w pow. tłumackim) i Bobrowniki, na zach. i płn. zach. Niskołyzy. Płd. zach. część obszaru przepływa Złota Lipa. Wchodzi ona tu z Niskołyzów, płynie zrazu na płd. wsch., potem na wsch. a zataczając łuk szeroki, przybiera kierunek zach. i wchodzi do Bobrownik. Nad Lipą leżą zabudowania wiejskie w środku obszaru. Na wsch. od nich obszar przeważnie lesisty. Wznosi się tu jedno wzgórze do 342 m. W płn. stronie obszaru leży folw., a na płn. od niego, na granicy Lazarówki, mały las Kurowie. Własn. więk. ma roli ornej 328, łąk i ogr. 95, pastw. 110, lasu mr. 883; własn. mniej. roli ornej 804, łąk i ogr. 194, pastw. 118 mr. W r. 1880 było 968 mk. w gminie, 22 na obsz. dwor. (150 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Uściu zielonem, gr.-katol. w miejscu, dek. uścieński, archidyec. lwowska. Do tej par. należą Bobrowniki i Niskołyzy. We wsi jest cerkiew i szk. etat. jednokl. Niegdyś był tu klasztor bazylianów. Przełożony klasztoru, o. Partenij, był na soborze uniowskim w r. 1711. Rewizya ihumenów z r. 1724 mówi: „Monastyr Ladczański za kolacyą i funduszem dziedziców tamtejszych szlachty. O. Gedeon Kobłański stroitelem tam zostaje; nie ma „błahosłowenia.“ Zakonników niema. Sam jeden z chłopem. Przy regulacyi w r. 1744 niema już wzmianki o tym monasterze. 2.) **L.-*Szlacheckie*** (al. *koło Tyśmienicy*), wś w pow. tłumackim, 22 kil. na płd. zach. od Tłumacza, 6 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Tyśmienicy, 12 kil. na płn. zach. od najbliższej stacyi kolej. w Ottyni. Na płn. zach. leżą Bratkowce, na płn. Markowce, na wsch. Słobódka, na płd. wsch. Worona, na płd. Winograd, na płd. zach. Kamienna (w pow. nadwórniańskim). Środkiem obszaru płynie Strymba, dopływ Worony, od płd. zach. z Kamiennej na płn. wsch. do Markowiec. W obrębie wsi zasilają ją pomniejsze strugi. Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie pot. Rokitna, dopływ Worony, w tym samym co i Strymba kierunku, i przyjmuje od lew. brzegu w obrębie wsi pot. Poliński i Linówkę, płynące również od płd. zach. na płn. wsch. Wzdłuż granicy płn. zach. nakoniec płynie mały potok także od płd. zach. na płn. wsch. i wpada po za obrębem wsi od prawego brzegu do Uniawy, dopływu Strymby. W środku obszaru leżą po obu bokach Strymby zabudowania wiejskie (cerkiew 288 m.), na wsch. od nich grupa domów i folw. Zabereże; w płd. kończynie wsi, blisko granicy, leży grupa domów Matkowszczyzna; na płn. od nich na lew. brzegu pot. Polińskiego, kolonia Sitanerówka; w płn. wsch. stronie obszaru, nad Strymbą, grupa domów Barytówka (al. Baryłówka), a na płn. wsch. od niej grupa domów i folw. Studzienice. Lasy zajmują płn. wsch. część obszaru. Przez wsch. część wsi biegnie kolej lwowsko-czerniowiecka. Własn. więk. ma roli ornej 302, łąk i ogr. 239, pastw. 72, lasu mr. 684; własn. mniej. roli ornej 1213, łąk i ogr. 1837, pastw. 538, lasu 414 mr. W r. 1880 było 1509 mk. w gminie, 316 na obsz. dwors. (107 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Tyśmienicy, gr.-katol. w miejscu, dek. tyśmieniecki, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew, szkoła niezorgan. i kasa pożyczk. gminna z kapit. 2079 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Ladźwienie, wś włośc., pow. wilejski, o 41 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocz. z m. Ilii do m. Radoszkowicz, 8 dm., 65 mk. prawosł. (1866).

Ladzyny, las w par. **Makowiska** (Lib. ben. Łaskiego, I, 527).

Laegs (niem.), dobra, pow. holądzki, st. p. Holąd.

Laehn, *Lehn* (niem.), ob. *Wleń.*

Laehsewitz (niem.), ob. *Laeswitz.*

Laemgruben (dok.), ob. *Lehmgruben.*

Lämmerspitze (niem.), ob. *Baranie-rogi.*

Laenhaus (niem.), ob. *Wleń.*

Laesewitz (niem.), ob. *Lehsewitz.*

Laesgen (niem.), najbardziej na płn. wysunięta wś na pruskim Szląsku, pow. zielonogórski, par. Gross-Leesen.

Laeskau (niem.), przys. wsi Nachrschuetz, pow. stynawski.

Laessig (niem.), wś, pow. walbrzyski, par. Gottesberg.

Laeswitz (niem.) al. *Laehsewitz*, wś, pow. lignicki, nad pot. Leisebach, ma kościół paraf. ewang.

Laettnitz (niem.), 1397 r. *Lethenitz*, wś i dobra, pow. zielonogórski, ma 2 kościoły paraf. katol. i ewang., oraz folw. Dober (inaczej Doberau lub Dobritz).

Lafajetewo lub *Drogoszewo-zalesie*, kol., pow. krobski, ob. *Drogoszewo.*

Laffken (dok.), ob. *Ławki.*

Lafke (niem.), ob. *Ławki.*

Lafontaine, folw. do Baldony, pow. bowski w Kurlandyi.

Lagebniky (dok.), ob. *Łagiewniki*, pow. bytomski.

Laggarben (niem.), dobra, os. leśna i kościół, pow. gierdawski, st. p. Dietrichsdorf.

Laghinen (dok.), ob. *Leginy.*

Lagiewnik (niem.), ob. *Łagiewniki.*

Lagniewo, wś, pow. gdański, ob. *Łęgowo.*

Lagnau (niem.), ob. *Klinkowice.*

Lagno, ob. *Legnawa.*

Lagschau (niem.), ob. *Łaguszewo.*

Lagussov (dok.), ob. *Łaguszewo.*

Lahe (dok.), ob. *Lohe.*

Lahme Hand (niem.), karczma pod Elblągiem.

Lahmenstein (niem.), wś, pow. gdański, ob. *Elganowo.*

Lahna, *Lahnamühle*, *Lahnaermühle* (niem.), ob. *Łyna.*

Lahse (niem.) 1.) 1250 r. *Laze*, 1498 *Lazen*, wś, pow. mielicki, par. Ober-Frauenwaldau. Według Zarańskiego *Łazy.* 2.) L., 1551 r. *Lase*, wś, pow. wołowski, niegdyś własność Wolańskich, par. Winzig.

Lahtschuppe (niem.), al. *Zehrkste*, rz. w pow. tukumskim Kurlandyi, nad granicą Inflant, do zat. ryskiej wpada.

Laibitz (niem.), ob. *Lipica.*

Laibl, potok górski, wypływa w Beskidach spiskich z pod Ihły (1284 m.). Płynie na północ, opływając zachodnie stopy lesistego działu Maldurską zwanego, wpada z lewego brzegu do Kolaczki (ob.). Długość biegu 7 kil. Nad lew. jego brzegiem wznoszą się szczyty Ryżowa (1164 m.) i Maćkowa (975 metrów). *Br. G.*

Laiden (niem.) 1.) dobra w Kurlandyi, pow. hazenpocki, par. Neuhausen. 2.) L., folw. dóbr Ilsen, pow. grobiński.

Laidsen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. Talzen.

Laidsen (niem.), jez. w okr. tukumskim Kurlandyi, w parafii Talzen.

Lainummen (niem.), folw. dóbr Pormszaten w Kurlandyi, pow. hazenpocki, parafia Gramsden.

Lais, ob. *Lajs.*

Laise (niem.), ob. *Layse.*

Laizówka, folw. w obsz. dwor. Kiernica, pow. gródecki.

Lajciszki, wś rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 8 w. od Trok, 2 dm., 25 mieszk. katol. (1866).

Lajdzik, zaśc. szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., 58 w. od Trok, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Lajs, zamek w pow. dorpackim gub. ryskiej, o 25 w. na zach. od jez. Czudzkiego, 1423 r. wzniesiony; 1559 r. dwukrotnie przez Gotarda Keplera oblegany; 1700 r. w ciągu całej zimy główna kwatera Karola XII. Niegrodowe sstwo lajskie w księstwie inflanckiem, podług metryk koronnych składało się z zamku obronnego L. i z dóbr przyległych. Król Stefan Batory, po oswobodzeniu Inflant, nadał to sstwo za okazaną waleczność Andrzejowi Orzechowskiemu, król zaś Zygmunt III przywilejem z d. 7 listopada r. 1589 zatwierdził go w posiadaniu tego sstwa. W r. 1627 był starostą Kacper Dönhoff. Traktatem welawskim z r. 1660 odpadło wraz z częścią Inflant do Sawecyi.

Lajs, góra, ob. *Inflanty*, tom III, 286.

Lajskaarskie leśnictwo w pow. parnawskim gub. ryskiej, nad morzem; lasy sosnowe i jodłowe, 22000 dzies. rozl.

Lajsy, niem. *Leissen* al. *Leiszen*, (dok. *Lusen* al. *Luysen*), dobra rycer. w pow. olsztyńskim; mają obszaru 198 ha., między którymi jest 126 ha. roli ornej i ogrodów, 38 ha. łąk, 34 ha. lasu, 6 ha. nieużytków; czysty dochód z gruntów szacują na 2268 marek; właścicielem jest kapitan Gustaw v. Zabiensky, niemiec; st. p. i kol. żel. Bieła (Biesellen), 7.5 kil. odległa od L. W miejscu są znaczne plantacye chmielu i cegielnia. 1857 r. 51 mk. Par. katol. Gietrzwałd, dek. olsztyński; par. ewang. Olsztyn. Majątek ten należał od dawna do kapituły warmińskiej. Najstarszy nam znany przywilej pochodzi z r. 1378: Kapituła ustępuje Wernerowi sołtysowi w Gietrzwałdzie czynsz od 8 włók w Luysen, tak, że poddani dań tę mają teraz jemu płacić. Gdyby Werner te 8 włók od poddanych chciał kupić, ma je posiadać na zawsze jako swą własność na prawie chełm.; za to ma służyć zbrojno na koniu, pomagać przy budowlach i zwykłe podatki płacić; nad-

to zezwala kapituła na wolne rybołóstwo w pobliskiem jez. Marang, ale tylko małemi narzędziami dla własnego użytku. Za te wyżej wymienione 8 włók dostaje kapituła od Wernera w zamian 10 innych włók (Concedimus Wernero, sculteto nostro in Dytherichswalt, Octo Mansos in Luysen, sic quod censum quem ipsi inhabitatores nobis solvere consueuerunt, ipse Wernerus et heredes sui et leg. succ. omnium optinebunt, libere jure Culmensi. Et si ipsum Wernerum ipsos octo mansos ab incolis seu inhabitatoribus emere contingeret, ex tunc concedimus eosdem mensos octo eidem et successoribus suis legitimis perpetuo Jure Culmensi possidendos... Ut autem huius nostrae commutationis utilitas appareat, numerum decem mansorum situatorum inter bona Spiegelberg et bona villae Johannis de leysen, quos pro praedictis VIII mansis recuperavimus praesentibus duximus inserendum. Datum a. D. 1378, die Quarta Mensis Maji in Capitulo nostro). Ob. Cod. diplom. Warmiensis, T. III, pag. 37. Urzędowa lustracya z r. 1656 donosi wreszcie, że w owym roku dobra te obejmowały 8 włók, których właścicielem był Wojciech Gąsiorowski; był też między mieszkańcami jeden wolny, który był zobowiązany do jednej służby w wojnie i dawał rocznie płużnego pszenicy łaszty 2 i tyleż żyta, 1 funt wosku i 1 fenig chełmiński. Obecnie jest tu 76 mk. Dwór mieści się w 2-ch domach, a robotnicy w 2-ch chałupach, z których każda zawiera 4 izby. R. 1475 posiadał Lajsy Bartł. v. Hermensdorf. Na początku XIX w. zaś rotmistrz Ignacy v. Melitz. Lajsy miały r. 1864 mk. 64; ewang. 5, katol. 59. *Ks. Fr.*

Lajwa, rz., lewy dopływ Omowży, 36 w. długa, płynie ku płd. śród lasów i błot.

Lajż, niem. *Laiss*, ob. *Layse*, pow. niborski.

Lakaj (*Lekie*), *Lokaj*, rka, bierze początek w pow. władysławowskim, pod wsią Jendzius, płynie w kierunku płn.-wschodnim pod wsiami Spragdany, Lokajcie i za Szujciami wpada z lewego brzegu do Niemna, o milę na płd. od miasteczka Wilkii w gubernii kowieńskiej. Długa około 12 w. *J. Bliz.*

Lake (dok.), ob *Łacha*.

Lakellen (niem.), wś, pow. olecki, st. poczt. Kowale.

Lakendorf (niem.) 1.) wś, pow. elbląski, st. poczt. Jungfer. Por. *Lallendorf*. 2.) L., wś, pow. nizinny, st. p. Neukirch.

Lakenwalde (niem.), wś włość. do Szkarpawy, pow. malborski, o 31 kil. od Malborka, śród nizin malborskich, na praw. brz. Wisły elbląskiej, która tu na liczne odnogi czyli łachy się dzieli przed ujściem do zatoki Świeżej (od łach może nazwa L.). Obszaru włók 13, gbur. 5, zagr. 2, ew. 56, dm. 7. Par. Tiegenhagen, szkoła Tiegenort, poczta Nowodwór.

Laki, część Lipnika Kamioneckiego i Piratyna w Kamionce Wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Lakiele, wś, pow. olecki, ob. *Lakellen* (niem).

Lakmedie, dziś *Lindenmedie* lub *Lankenmedie* al. *Lakmühlerwald*, bór, stanowiący już od r. 1254 granicę wschodnią biskupstwa warmińskiego. (Ob. Biskupstwo Warmiń. przez Sieniawskiego, str. 4). *Ks. Fr.*

Lakommen (niem.), ob. *Łakome*.

Laków, ob. *Lachów*.

Laksy, młyn w Tarnowie, pow. opolski.

Lakty, niem. *Lacten-See*, jez., pow. lecki, stanowi południową część wielkiego jeziora Lewientyna. *Ks. F.*

Lakumme (niem.), zapewnie *Łakome* (ob.).

Lale 1.) mko i dwór w pow. rossieńskim, nad rz. Łokiś, o 22 w. od Rossień, między Lidowianami i Kielmami, u źródeł rz. Dratwini. Paraf. kościół katol. śś. Szymona i Judy, drewniany. Par. katol. dekan. szydłowskiego: dusz 3268. Tuż przy mku leży dwór należący do sukcesorów Michała Iwanowicza. Lale w XV w. były własnością Wiekowiczów, po których odziedziczyli Ukolscy. Kościół fundował 1522 r. Marcin Wiekowicz. Plebania posiadała 12 włók 28 mr. ziemi, oraz kapitału 3305 rs. W tej parafii jest góra zwana Czuża-Kałnas, pod którą, według podania legendy ludowej, pochowany ma być bohater żmujdzki Czużas. Pobił on krzyżaków i tysiąc głów ich zakopał pod tą górą. Do parafii lalskiej należy filia Saudyniki, leżąca nad rz. Dubissą, na drodze komunikacyjnej z Cytowian do Kielm. Jest to mała mieścina, odległa od Lal na 5 w., a od Kielm na 4, należy do sukcesorów Józefa Staniewicza, którego ojciec Ksawery był fundatorem kościoła saudyniskiego i dworską annuatą zabezpieczył utrzymanie filialisty. Niedaleko od tej mieściny zabudował Józef Staniewicz dwór nad urwiskiem Dubisy, zwany Józefowem, i ozdobił go obszernym parkiem, oraz murowaną budowlą gospodarską. Dom mieszkalny także murowany o jednem piętrze. 2.) L., dwór, pow. rossieński, par. retowska. Własność Tochlendera. 3.) L., w telszewskiem, ob. *Kajryszki*.

Lalice, wś, pow. zołotonoski, gub. połtawskiej, nad Rzeczycą i Głuszycą, dopływami Dniepru, 2444 mk.

Laliki, grupa domów i polana w Szarem, wsi pow. żywieckiego, nazwane od ich właścicieli Lalików. *Br. G.*

Lalin, wś, pow. sanocki, po rus. *Jalin*, leży nad Stobnicą, po wsch. stronie gościńca wiodącego z Brzozowa do Sanoka, w kotlinie 345 m. npm. wzniesionej. Od płn., wsch. i płd. otaczają L. lasy porastające na wzgórzach, z których najwyższe w płn. stronie, Krzemionka, dosięga 476 m., najwyższe w płd. stronie Wro-

cień 501 m. npm. W tej wsi znajduje się sąd powiatowy, par. gr.-katol. i szkoła ludowa etatowa. Według spisu ludności z r. 1880 liczy L. 615 mk., według szemat. duchow. 544 gr.-katol., 150 rzym.-katol. i kilku izr. Wyznawcy rzym.-katol. kościoła są przyłączeni do par. w Grabownicy. Pos. więk. spadkobierców Wikt. Tyszkowskiej wynosi obszaru 65 mr. roli w ogóle i 119 mr. lasu; pos. mniej. 619 roli, 117 łąk, 167 pastw. i 72 mr. lasu. Cerkiew paraf. drewniana należy do dyecezyi przemyskiej, dek. sanockiego. Do parafii są dołączone wsie: Grabówka z cerkwią murowaną, Pakoszówka, Niebocko, Grabownica, Gumniska, Górki i Strachotycze z ogólną ludnością 1414 gr.-katol. i 30 izr. Od urzędu poczt. w Grabownicy jest L. oddalony o 5 kil. Graniczy na płn. z Grabówką, na zach. z Górkami i Grabownicą, na płd. z Pakoszówką a na wsch. z Firlejówką i Raczkową. *Mac.*

Laliny, wś, pow. nowomiński, gm. Iwowe, par. Latowicz. W 1827 r. wś rząd., 35 dm., 217 mk.

Lalka al. *Kl.-Ramuck*, wś, pow. olsztyński, st. p. Wutryny.

Lalkowy, niem. *Lalkau*, dok. *Lelekow*, *Lelkow*, wś kościelna i dobra, pow. kwidzyński, w glebie żyznej, $^3/_4$ mili od st. kol. żel. w Czerwińsku. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Czerwińsk. 1) wś włość. obszaru liczy mr. (wraz z dobrami) 1569, katol. 237, ew. 43, bud. 36, dm. 20. 2) Dobra osobno zawierają obszaru ornej roli hekt. 394, łąk 30, pastw. 84, lasu 5, nieuż. 29, wody 2, ogółem obszaru hekt. 545; jest tu gorzelnia i młyn parowy; dziedzic Herman Conrad z Frący. Wieś L. w żyznej okolicy należy bez wątpienia do najstarszych osad Pomorza. W dokum. z XIII w. częściej wspominana wieś Lelkow, Lelikow należąca do ziemi wąskiej czyli gniewskiej w brzmieniu zupełnie jest podobna, nie wiadomo czyby wsi tej L. nie oznaczała; osobliwie że w połączeniu zachodzi z inną osadą Polzenitz, którąby wziąć można za Włosienicę, tuż przy L. znajdującą się. Inne atoli przyczyny sprzeciwiają się temu przypuszczeniu (ob. Lelekow). Za krzyżackich jako i polskich czasów L. przyłączone były do komturyi resp. starostwa grudziąskiego. Podług akt wizytacyjnych kościół tutejszy konsekrowany był w 1409, wzniesiony za krzyżaków, cały z cegły murowany. R. 1454 Ludwik von Ehrlichshausen, mistrz w. krzyżacki, zapisał osobnym przywilejem na własność wś Lelekow Arnoldowi z Mortąg za różne zasługi wyświadczone, któremu 3 lata poprzednio także dobra w pobliżu będące Luchowo i Smażewo był darował (ob. Luchowo); włók liczyła wtedy ta wś 50, prawo było magdeb. Także nadał mistrz owemu Arnoldowi prawo patronatu nad tutejszym kościołem i sądownictwo większe i mniejsze; same tylko przestępstwa na publicznej drodze (Strassengerichte) dla siebie wyjmując. Za to służyć nam będzie Arnold i jego następcy na koniu w zbroi, ilekroć tego okaże się potrzeba, nadto rocznie odda na zamek 1 funt wosku i 5 denar. Przy końcu XVII i w XVIII w. dobra L. były własnością zacnej rodziny Czapskich, na zamku w pobliskiej Rynkówce mieszkającej. R. 1700 jest tu Jerzy Czapski dziedzicem. Po nim Ignacy Czapski, miecznik nowski, następnie kaszt. chełm., z małżonką swoją pobożną Teofilą Konopacką; r. 1725 zaprowadził i ufundował Ignacy Czapski bractwo ś. Barbary w kościele lalkowskim; roku 1726 dał nowy ołtarz św. Krzyża, niemniej cały kościół z gruntu swoim kosztem odnowił i przyozdobił. Syn Ignacego i Teofili z Czapskich Franciszek Czapski, wojew. chełm., był dziedzicem w L. aż do pruskich czasów. Piotr Czacki dodał kościołowi lalkowskiemu nowe facyaty. Posiadała też ta rodzina osóbne swe groby familijne w kościele tutejszym, urządzone w presbyteryum przed wielkim ołtarzem, kryte marmurową czyli kamienną płytą, wielkiemi mosiężnemi gryfami ozdobioną. Po śmierci Walentego Czapskiego, biskupa kujawskiego, serce jego w ozdobnem schowaniu za szkłem umieszczone było w kościele lalkowskim. Familia Szembeków miała osóbne groby rodzinne w dawniejszej kaplicy ś. Barbary. Kościół w L. szczycił się dawniej dwoma obrazami cudownemi, Pana Jezusa ukrzyżowanego i M. B. Częstochowskiej. Na wizerunku ukrzyżowanego Pana Jezusa między innemi złożyła kosztowne wotum Maryanna z Wielowiejskich Ossolińska, podkomorzyna nowogrodzka, także pani pobożna. Jak się wspomniało, Ignacy Czapski dał dla tego wizerunku nowy ołtarz. O obrazie N. M. Panny czytamy u naocznych świadków w aktach kościelnych, że zdawna był on własnością prywatną familii Czapskich, którzy go w domowej kaplicy swojej w Rynkówce umieścili. Skutkiem kilkakrotnego równoczesnego objawienia, jakie otrzymać mieli wspomniany Ignacy i Teofila Czapscy, tudzież i proboszcz ówczesny lalkowski, ks. Uzdowski, obraz ten r. 1729 do kościoła w L. uroczyście przeniesiony został. Niestety r. 1862 d. 19 maja zgorzał kościół tutejszy, w którym wszystko co wewnątrz spaliło się oprócz murów, tak że obadwa obrazy cudowne, wota i t. d. stały się pastwą płomieni; nawet nie zdołano wyratować N. Sakramentu. Parafia lalkowska liczy dusz 1702; kościół tytułu św. Barbary, patronatu rządowego, nie wiedzieć kiedy fundowany i konsekrowany, od r. 1863 do 1866 z gruntu naprawiony, poświęcony 14 grudnia 1865 r. Szpital istnieje dla 4 ubogich, bractwo ś. Barbary od r. 1725 i trzeźwości

od r. 1855. Proboszcz Maksymilian Olszewski. Wsie parafialne: Lalkowy, Cisowo, Rynkówka, Frąca, Kopytkowo, Smętowo, Smętówko, Włosienica, Zielonka, Bukowiny, Zdrojownia, Piecki, Udzież. Katol. szkoły: w Lalkowach dzieci katol. 63, Frący 42, Rynkówce 135, Kopytkowie 59. Ob. Szemat. dyec. chełmińskiej; Cudowne obrazy w dyec. chełmiń. Por. także ręk. w arch. w Peplinie. *Kś. F.*

Lallendorf al *Laachendorf* (niem.), włośc. wś, pow. elbląski, przezwana tak od Lachy panieńskiej (Jungferlaache), nad którą położona, śród nizin elbląskich. Obszaru liczy mr. 1791, gbur. 37, zagr. 71, katol. 16, ew. 787, menon. i bapt. 41, dm. 112. Par. Elbląg, szkoła w miejscu, poczta Nowodwór (Tiegenhof). Odległość od Elbląga 2 mile. Wś L. nowo została założona r. 1715 przez miasto Elbląg i w dzierżawę zarazem wieczystą wydana; 19 wł. chełm. gruntu od wsi Langhorst odłączonego wydzielono 19 osadnikom za 1800 m. wkupnego i 100 m. rocznego czynszu; inne ciężary opuszczono im na 15 lat od osadzonej włóki, na 20 od nieosadzonej. *Kś. F.*

Lallok (niem.), pustk. do wsi Zawada, pow. pszczyński.

Lalok al. *Bettkau*, część wsi Goy, pow. wielkostrzelecki.

Lalowo, po węg. *Nagy-Leanyfalva*, wś w hr. bereskiem (Węg.), nad rz. Latorczą, kościół paraf. gr. katol., 563 mk.

Lamberg (niem.), według Herschla folw. do dóbr Winzenberg, pow. grotkowski.

Lamberga (dok.), ob. *Lwów.*

Lambertshof (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. bowski, par. Ekawa.

Lambów, dobra w pow. bobrujskim, dziedzictwo Waśkowa, mają obszaru 7440 mr., miejsc. poleska, grunta lekkie. *A. Jelski.*

Lambsfelt (dok.), ob. *Lamsfeld.*

Lamek al. *Lamk*, posiadł. z młynem, pow. chojnicki, nad strugą Zbrzycą, przy bitym trakcie chojnicko-kościerskim i granicy pow. kościerskiego. Obszaru liczy mr. 1384, bud. 16, dm. 5, katol. 40, ewang. 3. Par. Leśno, szkoła Raduń, poczta Brusy. Konrad Vullekop, komtur tucholski (1349—1353), zapisał młynarzowi Lamkowi (od którego nazwa pochodzi) młyn w majętności Lubno leżący, na dziedziczną własność za rocznym czynszem 3 grz. Do młyna należało pół włóki roli; w lesie koło młyna będącym mieli wolne drzewo ku potrzebie i pastwisko. W młynie tym, a niegdzieindziej mleć powinni poddani z wiosek naszych: Brusy, Lubno, Kikendorf (?), Chełmy i Czarnowo. Także ryby Lamk może łowić dla swej potrzeby w jeziorze, z którego woda idzie na młyn, niemniej w strudze pod kołami. Ob. odp. przywil. tucholskich str. 56. Lustr. star. tuchol. donosi: Lamek młyn daje rocznego czynszu zł. 66; młynarz winien podług kolei z drugim straż odbywać w barci i puszczy lisińskiej. *Kś. F.*

Lamen (dok.), zapewne przekręcone przez pisarzy zamiast Łom, Łomień, nazywało się w dok. z r. 1294 jezioro, stanowiące granicę komturyi dzierzgońskiej a biskupiej Pomezanii. Jest to nieznaczne obecnie jezioro w lesie, na płd. wsi Perkliczki leżące, w pow. kwidzyńskim, tuż przy granicy sztumskiego powiatu. Ob. Schmitt: Gesch. des Kreises Stuhm, str. 21.

Lamgarben (niem.), dobra ryc. i kościół, pow. rastemborski, st. p. Rastembork.

Lamk, ob. *Lamek.*

Lamkówko, niem. *Kl. Lemkendorf*, wś, pow. olsztyński, st. p. i par. ewang. Wartembork, par. katol. Lamkowo; 1857 r. 75 mk. Ma obszaru 560.28 mr., między tymi 81.39 mr. lasu; 1864 r. 12 dm. i 79 mk., którzy są wszyscy Polakami i katolikami. *Kś. Fr.*

Lamkowo, niem. *Gr. Lemkendorf* (dok. *Lemgendorf*, *Brunsdorf* al. *Brünsdorff*), wś paraf. na Warmii w pow. olsztyńskim, w dekan. wartemborskim, patronatu bisk., liczyła r. 1857 mk. 558; liczba komunikantów w parafii dochodzi do 2504; st. p. Wartembork (Wartenburg). Już w XIV stuleciu był tu kościół, który atoli podczas zaburzeń wojennych, kiedy wieś spustoszona zniesioną została, uległ także zniszczeniu. Dopiero Hozyusz (1551—1579) powziął zamiar ufundować tu znów kościół, a jego koadjutor Kromer wykonał to życzenie swego biskupa i nadał 11 paźdz. 1574 r. kościołowi 4 włóki, ustanowił zarazem proboszcza i przyłączył do parafii prócz Lamkowa, Ottendorf, Wierzkup, Derc, Kronowo i Parlese, które przedtem należały poczęści do par. jeziorańskiej, poczęści do wartemborskiej. Pobudowano tedy nowy kościół z drzewa z wielkim pośpiechem, a bisk. włocławski Stanisław Karnkowski poświęcił go 27 sierp. 1575 r. in honorem B. M. Virg. et S. Augustini Ep., poczem bisk. Kromer wystawił 1 stycznia 1582 r. nowy dla wsi przywilej, zatwierdzając kościołowi to, co dawniej posiadał. R. 1686 trzeba było kościół pobudować na nowo po trzeci raz.; dopiero r. 1737 wystawiono świątynię w cegłę murowaną, jak donosi bisk. Szembek papieżowi. Poświęcił ją tedy bisk. warm. Stanisław Grabowski 5 lipca 1748 r. „sub titulo S. Nicolai conf. et S. Augustini ep.“ R. 1830 spalił się znów kościół wraz z wieżą, w której wisiały dzwony, ale już następnego roku wzniósł się na nowo z gruzów. (Ob. Codex dipl. Warm. I, str. 398). Ze starszych dokumentów wymieniamy następne: R. 1363 13 kw. odbiera Hanneko Wegener od bisk. Jana II przywilej na wystawienie karczmy we wsi Brunsdorf, t. j. w Lamkowie. Po 4 wolnych latach wynosić ma czynsz w piątym i szóstym roku 1 grzy-

wnę, potem 2. Datum in Castro nostro Heilsberg. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, p. 350). R. 1398 6 paźdz. funduje bisk. warm. Henryk wikaryą przy kościele w Dobremmieście i zapisuje na utrzymanie wikarego między innemi 1 grzywnę z sołectwa w Lamkowie. (Item unius marcae censum annuum super scultecia in Lemkendorf). Ob. Cod. dipl. Warm. III, str. 308. R. 1582 podaje Marcin Kromer, bisk. warmiński, do wiadomości, że jego poprzednik Stanisław Hozyusz celem podniesienia spustoszałej wsi Lamkowa wyznaczył 70 wł. i sprzedał sołectwo z 7 włókami Maciejowi i Franciszkowi Jagielkom, braciom; przywilej tedy nadany zatwierdza Kromer Maciejowi i Walentemu, synom ś. p. Franciszka Jagielka. Dan w Licbarku r. 1582. (Ob. Kętrz.: O ludn. pols. str. 555). R. 1656 dowiadujemy się z lustracyi rządowej, że wtedy do wsi tej należało 70 włók, 9 gburów, 2 dziedzicznych sołtysów, 1 wolny (1 Freier), zobowiązany do jednej służby i 2 karczmy; posiadacze 48 włók dawali 50 kur i 320 flor. i 3 gr. czynszu. (Zeitschrift für die Gesch. Ermlands, 1880, str. 260). Dziś posiada proboszcz 4 wł., a kościół 4684 tal. 27 sbr. kapitału. Obszaru ma ta wieś 5357.50 mr., pomiędzy temi 557.60 mr. lasu; 1864 r. było tu 97 dm. i 728 mk., 7 ew. i 721 katol.; 304 Niemców a 424 Polaków. *Ks. Fr.*

Lammingen (niem.), folw. dóbr Lievenhof, pow. talzeński w Kurlandyi, par. Kandawa.

Lammsdorf (niem.), r. 1371 *Lemlinsdorf*, wś i dobra, pow. niemodliński, o milę na płn.-zachód od Fyrlądu; 44 bud., 79 dm., 603 mk. Wś ma 64 osad, kościół i szkołę, 1681 mr. rozl.; dobra z folw. Kaltecke i Hermannshof 1898 mr. rozl. W lesie ruiny klasztoru franciszkanów.

Lammsfeld (niem.), al. *Naglus*, według Zarańskiego wś dolnołużycka.

Lampa (niem.), wś, pow. kościerski, ob. *Lępa*.

Lampa, młyn w dobrach Szylerowice, pow. raciborski.

Lampackie, jez., niem. *Lappaschken*, w pow. ządzborskim, niedaleko Sorkwit i jez. gielądzkiego. Czyt. t. IV, p. 566.

Lampasch (niem.), wś, pow. prusko-iławski, st. p. Iława pruska.

Lampersdorf (niem.) 1.) ob. *Mykowice*. 2.) L., r. 1358 *Lamprechtsdorff*, wś i folw. dóbr Rothkirch, pow. nowotarski na Szląsku, ma kościół katol. już 1353 r. wspominany. 3.) L., r. 1397 *Lamprechtsdorff*, wś, pow. ząbkowicki, par. Weigelsdorf. 4.) L., r. 1314 *Villa Lamperti*, wś, pow. stynawski, par. Stynawa, ma kościół paraf. ewang. *F. S.*

Lamperti Villa (dok.). Tak się zwała wś Mykowice 1266 r. w pow. oleśnickim i wś Lampersdor 1314 r. w pow. stynawskim.

Lamprechtdorff i *Lamprechtsdorff* (dok.), ob. *Lampersdorf*.

Lamprechtfeld (niem.), *Lampartopol* (?) al. *Kopanica*, miejscowość na mapie Papłońskiego w W. Ks. Poznańskiem (?).

Lamprechtshaeuser (niem.), kol. w pow. bolkowickim, ob. *Kunzendorf*.

Lampsaten (niem.) 1.) al. *Mickut-L.*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Lankuppen. 2.) L. al. *Paul-L.*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kretynga Niemiecka.

Lampseden (niem.) al. *Dwilen*, wś, pow. gąbiński, st. p. Judtschen.

Lampten al. *Petarn* (niem.), jez. pod Dobrem miastem na Warmii.

Lamsfeld (niem.), 1330 r. *Lambsfelt*, wś, pow. wrocławski, par. Oltaschin.

Lan, ob. *Windawski kanał*.

Lan, młyn we wsi Banilli mołdawskiej (wołoskiej), w pow. storożynieckim. *Br. G.*

Lan (dok.), ob. *Lohnau*.

Lana, ob. *Łyna*.

Lana, rz., dopływ Syrego Taszlika w pow. czehryńskim. *E. R.*

Lanaw (dok.), ob. *Lonia*.

Lanca, ob. *Lantz* (niem.), rz.

Lancenica (dok.), ob. *Łęcznica*.

Lanchino (dok.), ob. *Łęczna*.

Lancicia, łac. nazwa Łęczycy.

Lanck i *Lanckhof* (niem.), wś i os., pow. świętosiekierski, st. p. Bladiau.

Lancka (dok.), ob. *Łąkie*.

Lancke (niem.), ob. *Łąkie*.

Lanckoroń, małe mko, pow. kamieniecki, nad rz. Żwańczykiem, parafia katolicka do Czercza. Mk. 1789, w tej ilości żydów 993. Ziemi włośc. 709 dzies. Cerkiew murowana Wniebowstąpienia, 2070 paraf. i 71 dz. ziemi. St. pocz. przy trakcie z Kamieńca do Husiatyna. Szkoła wiejska, żydowska synagoga, gorzelnia, targi w czwartki, sklepików 20, rzemieślników 43. Jest tu okrąg policyjny (stan) i urząd gminny, do którego należą: m. Lanckoroń, Draganówka, Poczapińce, Latawa, Róża, Kormilcze, Żerdzie, Koczubijowce, Krasnostawce, Żabińce, Huków i Maryanówka; razem w gminie liczy się: 5958 męż. i 6068 kob. Ziemi włościanie posiadają 8596 dz., w tej liczbie ornej 7568 dz.; dwors. i rząd. 11978, w tej liczbie ornej 9116 dz. Mko założone przez Lanckorońskich, którzy mieli tu znaczne posiadłości; następnie poszły one pod rozdział; dziś należy tu do Dwernickich 26 dz. i Żukotyńskich 679 dz. *Dr. M.*

Lanckorona na Inflantach, ob. *Landskorona*.

Lanckorona, niem. *Landskron*, z przedmieściami *Jastrzębią* i *Łaśnicą* (mylnie *Leśnicą*), mko, w pow. wadowickim, w dyec. krakowskiej, dek. lanckorońskim, na południe gościńca podkarpackiego, od Myślenic na zachód 15

kil., od Wadowic na lekki południowy wschód 16 kil., w okolicy górskiej, podkarpackiej, na południowym stoku góry Lanckorońskiej (550 m.). Obszar mcska graniczy na wschodzie z Harbutowicami i Jastrzębią, na północy z Izdebnikiem i Brodami a na zachodzie z Leśnicą i Skawinkami. W płn.-wsch. stronie rozpościera się, w pobliżu granicy wsi Jastrzębi, przedmieście Jastrzębią zwane; w południowej zaś stronie, nad rzeką Skawinką, która oddziela obszar Lanckorony od obszaru Leśnicy i Skawinek, rozlega się drugie przedmieście, zwane Łaśnicą. Środek mka rozłożył się u południowych stóp góry Lanckorońskiej w piękny czworobok, tworzący rynek, i w dwie ulice ciągnące się w prostej linii od zachodu na wschód. Samo miasto liczy dm. 146, mk. 1034 (466 mężcz., 568 kob.); przedmieście Jastrzębia dm. 52, mk. 240 (111 mężcz., 129 kob.); a przedmieście Łaśnica dm. 47, mk. 254 (120 mężcz., 134 kob.); razem więc Lanckorona ma dm. 245, mk. 1528 (697 mężcz., 831 kob.), według obliczenia z r. 1869. Obliczenie ludności w r. 1880 podaje liczbę mk. na 1576. Obszar więk. pos. zawiera roli orn. 83, łąk i ogr. 1, pastw. 39, lasu mr. 213; mniej. zaś posiad. ma roli orn. 1281, łąk i ogr. 45, pastw. 146, lasu mr. 152. Własność gminy. W roku ma 9 uprzywilejowanych jarmarków, t. j. w poniedziałek po Trzech Królach, 21 stycznia, 4 marca, 7 maja, we wtorek po Zielonych Świątkach, w poniedziałek po św. Trójcy, na św. Wojciech, 24 czerwca i 25 lipca. Dawniej było ich 15. W miejscu jest szkoła ludowa trzechklasowa. Miastem zarządza magistrat, na czele którego stoi burmistrz. Istnieje tu od niepamiętnych czasów dom ubogich. Majątek zakładowy jego składa się z kawałka gruntu w wartości 300 złr., z kapitału 500 złr., oprócz tego ma w obligacyach i gotówce 142 złr., 27 cnt. Dochód z r. 1879 czynił 16 złr. 15 cnt. Przełożonym jest burmistrz. Parafia łacińska w miejscu. Kościół p. n. Narodzenia św. Jana Chrzciciela, murowany, wznosi się w samem mieście, u stóp góry Lanckorońskiej. Fundował go i uposażył Kazimierz W. w r. 1336. Przywilej erekcyi, jak podaje szematyzm dyec. tarn. z r. 1882, wydał tenże król 5 i 6 września 1336 r. we Wschowie. Rok poświęcenia niewiadomy. Metryki urodzeń poczynają się rokiem 1640. W ścianie nad bramą widać herb Półkozic. Niesklepione ściany kościoła nakrywa pułap. Rzeźbiony i złocony wielki ołtarz zasługuje na wspomnienie, oraz obraz św. Sebastyana w ołtarzu bocznym po lewej stronie, pod zasłaniającym go obrazem św. Anny. Piękne to malowanie jest dziełem Łukasza Orłowskiego, jak to świadczy umieszczony na niem napis: „A. D. 1762, 27 Januarii benedicta, picta vero per Gener. Lucam Orłowski Cracoviae.“ Kilka nagrobkowych kamieni, ku pamięci mieszczan zmarłych w XVII wieku, znajdujemy w zewnętrznym murze. Dzwony kościelne, opisane legendami z pisma św., noszą na sobie daty 1540 i 1551. Podanie ludowe utrzymuje, że świątynia ta była przez pewien czas zborem różnowierców. Na początku XIX wieku kościół lanckoroński miał trzech przełożonych, z osobnych funduszów się utrzymujących, a w ciągłych zatargach z sobą żyjących. Proboszcz zarządzał główną nawą kościoła, promotor kaplicą różańcową, a altarysta częścią kościoła pod chórem będącą, gdzie był ołtarz św. Stanisława. Nadmienić wypada, że w aktach parafii znajduje się spis proboszczów, doprowadzony do r. 1792. W tym spisie atoli nie ma wzmianki, w którym roku pierwszy z wyliczonych 22 proboszczów w tej parafii osiadł. Jest tu kaplica murowana p. w. św. Krzyża, jeszcze nie ukończona. Do parafii lanckorońskiej należą wsi Jastrzębia dolna i Skawinki. Parafia cała liczy 2753 dusz rzym.-katol. i 24 żydów. Dekanat lanckoroński obejmuje 1 miasto i 17 wsi, między niemi 4 wsi parafialne, t. j. w Budzowie, Jaworniku, Krzywaczce i Sułkowicach, a dwie wsi z kościołem filialnym w Harbutowicach i Izdebniku. Liczba dusz rzym.-katol. 17444, żydów 525 (Szem. dyec. krak. 1883 r.). Sąd powiatowy w Kalwaryi, poczta w miejscu. Początki Lanckorony sięgają odległych czasów. Wiadomo tylko, że na początku XIV wieku istniała L. jako wieś, czego dowodem fundacya kościoła przez Kazimierza w r. 1336. Nazwa wsi, która w dokumentach opiewa Lanczkoruna, naprowadza na początek niemiecki. Pewniejsza wiadomość pochodzi z drugiej połowy XIV wieku, mianowicie z okresu, kiedy wieś ta podnosi się do rzędu miasta. Otóż r. 1361 Kazimierz W. zezwala wójtowi tej osady niemieckiej założyć miasto, uposaża go 2 łanami frankońskimi, połową dochodu z jatek rzeźniczych, piekarskich, sukienniczych i szewckich, oddaje całkowite dochody z łaźni i młyna, przeznacza mu trzeci denar od spraw odsądzonych i szósty denar czynszu z łanów, wkładając nań obowiązek, ażeby na każdą wyprawę wojenną stawił się uzbrojony dzidą, w pancerzu i na koniu, sześć grzywien wartującym. (Czyt. Starożytna Polska, Balińskiego i Lipińskiego). Temu nowozałożonemu miastu nadaje król Kazimierz W., przywilejem z 31 marca 1366 r. w Krakowie ogłoszonym, prawo magdeburskie, pozwala wolny wyrąb drzewa na budowę i dowóz piwa (quod Srotyn dicitur), na użytek miasta bez cła; ustanawia postrzygalnię, wagę i targi w każdy czwartek, w końcu przypuszcza do uczestnictwa praw, które wówczas miał Kraków. Temuż królowi

przypisują również założenie zamku na górze lanckorońskiej. Między zamkami, które ten król już to zbudował, już też wałami i murami wzmocnił lub przebudował, znajdujemy także zamek Lanckoronę (Naruszewicz, Historya Narodu Polskiego, Kraków, 1860, t. 5, str. 297). W którym atoli roku zamek powstał, nie wiadomo. W powyższym dokumencie między świadkami widzimy w r. 1366 burgrabią tego zamku niejakiego Orzeszkę. Baliński i Lipiński w Starożytnej Polsce mówią, że Kazimierz W., umierając 1370 r., testamentem przekazał Lanckoronę wraz z innemi majątkami braciom z Brzezia herbu Zadora, czego u Naruszewicza nie czytamy. Jeden z nich, czy też ich potomek, przybrał nazwisko Lanckorońskiego i stał się protoplastą sławnej w dziejach polskich rodziny. Około r. 1500 Jarosław Łaski, wojew. sieradzki, przez związek małżeński odziedziczył Lanckoronę. Przez kupno od tego czyli też zamianę przeszła L. na własność królewską; od tego czasu poczęła tworzyć starostwo niegrodowe i odtąd staje się widownią niezgód i wojen domowych. Zygmunt I na przedstawienie Mikołaja Wolskiego, kasztel. sandomierskiego, star. lanckorońskiego, marsz. dworu królowej Bony, postanawia r. 1537: „ponieważ miasto nasze Lanczkoruna żadnego nie odnosi pożytku z targu czwartkowego, a to z przyczyny, iż w tymże dniu odbywają się targi w blisko leżących miastach, przenosimy przeto targ takowy na niedzielę, a dla tem rychlejszego wzrostu, ustanawiamy jarmarki: na św. Jana Chrzciciela i na św. Bartłomieja. „Podług lustracyi z r. 1564, łanowe, domowe i ogrodowe czyni grzyw. 17, gr. 35, szos na św. Jakób grzyw. 5, gr. 41, den. 1; dochód z jatek rzeźniczych, piekarskich, szewskich i z łaźni do wójta należy; z targowego nic nie wpływa, gdyż targi nie bywają; młynów jest 3 na Skawince. „Penae sive indicata: prze ubosthwo zbithki rzadkie, przetho nie masz czo sędzicz. W zamku strzlbi jesth dział 6, hakownicz 6, rusznicz 2, halabarthow w bronie 9, pawęz stharich 6.“ Po roku 1570 właścicielką zamku prawem dożywotniem jest wdowa po Zygmuncie Wolskim, kasztelanie czerskim. W r. 1576 Albrecht Łaski, wojew. sieradzki, stronnik domu rakuskiego, napada na zamek, gwałtem go opanowuje i wydziera wspomnianej wdowie. Mimo atoli sądów i wyroków trzymał Łaski na nim załogę z Niemców i Wołochów złożoną, którzy okolicę łupili i rabowali. Król Stefan Batory, aby oswobodzić mieszkańców od tej plagi, wyprawił pod Lanckoronę Stanisława z Górki i Cikowskiego z wojskiem i działami, celem zdobycia zamku i ukarania Łaskiego. Zamku broni sługa Łaskiego, Zacharyasz Górecki. „Gdy kilka dni, jak pisze Marcin Bielski (str. 675), strzelano do zamku y dziury iuż były, iedno iść do szturmu, poddał się Zacharyasz Górecki, zwłaszcza, że mu na odsiecz wojew. nie przysłał ludzi, tak iako był z nim umowił: abowiem miał był lud cesarski przyść z Węgier nadaley do trzeciego dnia, a na znak tego mieli ognie w nocy na gorach ukazać.“ Załoga się poddała, a w mury zamkowe otwartemi wroty weszli królewscy żołnierze. W pierwszej chwili król, zagniewany na pobitego zdrajcę, stronnika domu rakuskiego, chciał zamek L. z ziemią zrównać, na przykład potomnym. Atoli posłowie sejmowi wyjednali ocalenie budowli; zamek oddano wdowie kasztelanowej z warunkiem, aby straż zamku któremu z krewnych wojskowemu powierzyła. (Czyt. Albertrandego, Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego. Wyd. Turowskiego, Kraków, 1861, str. 93). Po jej śmierci w r. 1579 Stefan Batory oddał sstwo lanckorońskie Kasprowi Bekieszowi, sławnemu z dzieł rycerskich i biegłości w sztuce wojennej, dowódcy jazdy węgierskiej w służbie królewskiej, za okazywane męstwo w rozmaitych wyprawach wojennych, którego poprzednio w poczet szlachty polskiej policzył. Umarł on pod koniec roku 1579. Król Stefan z wdzięczności i przywiązania do Bekiesza pozostawił sstwo lanckorońskie w posiadaniu wdowy po nim pozostałej, co było powodem nie małego szemrania przeciw królowi na sejmie 1582 r. (Czyt. Albertrandi l. c., str. 156 i 254; A. Grabowskiego: Okolice Krakowa, przypiski, jako też Paprockiego, Herbarz, Kraków, 1858, str. 884). W następnych latach starostą lanckorońskim jest Mikołaj Zebrzydowski, star. stężycki i krakowski, hetman nadworny, wojew. lubelski, marsz. wielki koronny. W tym czasie Jan Komorowski dzierżył dobra królewskie, Leśnicę i Stronie, graniczące z Brodami, dziedziczną własnością Mikołaja Zebrzydowskiego. Spór o granicę dóbr królewskich dzierżawy Jana Komorowskiego z Brodami załatwili 1593 r. wyznaczeni reskryptem królewskim (z 30 paźdz. 1592) do rozpoznania tej sprawy komisarze królewscy w obecności Krzysztofa Komorowskiego, ojca i opiekuna Jana Komorowskiego, głównie zapozwanego, i Mikołaja Komorowskiego, jako ościennego sąsiada, tenutarza Berwałdu, Zakrzowa i innych do tych dóbr należących wsi, oraz Jana Cieszkowskiego, pełnomocnika braci Komorowskich. Akt komisarski graniczny zatwierdził Zygmunt III w Warszawie 20 marca 1597 r. Franciszek Dzielowski, zakonu św. Franciszka Min. de Observ. kustosz krakowski, w dziełku swojem: „Kalwarya albo nowe Jeruzalem na polach Zebrzydowskich zasadzone“ (Kraków, 1669) na str. 88 podaje: że „pan z Komorowa, kaszt. sądecki, t. j. Krzysztof Komorowski, o górę Żarek, na której Mikołaj

Zebrzydowski 1600 rozpoczął budowę kaplicy św. Krzyża, z wojewodą w wielką zaszedł niechęć, tak dalece, że obie strony lud nie mały na się zaciągnawszy, o to miejsce krwawym bojem rozeprzeć się umyśliły. Jakoż Komorowski opanował górę kalwaryjską i tam działa zasadził w szańcach, których ślady jeszcze 1669 widoczne były. Lecz Zebrzydowski dał odpór nieprzyjaznym, którzy, i dział odbieżawszy, pierzchli. O które potem różnice w gruntach komisya nastąpiła i to wszystko uspokoiła." Wypada atoli zastanowić się tutaj, czy to zdarzenie nie zaszło w powyżej wspomnianym sporze Jana, syna Krzysztofa, z Zebrzydowskim, o granicę wsi Brodów z dobrami królewskiemi Leśnicą i Stroniem, dzierżawy Jana Komorowskiego, a zatem przed r. 1592, gdyż sam Dzielowski powiada, że o te różnice w gruntach komisya nastąpiła i wszystko uspokoiła. Stąd wypadałoby znowu, że przyczyną do tego sporu nie była budowa kaplicy św. Krzyża (rozp. 4 paźdz. 1600), ani przedtem (1595) na górze Żarku przez Zebrzydowskich postawiona tymczasowa kapliczka, albo też myśl wzniesienia świątyni na tej górze, nie dopiero 1595, ale wcześniej, zrodziła się w duszy star. lanckorońskiego. Dodać winienem, że wspomnione działa darował 1595 Krzysztofowi Komorowskiemu Wacław Adam Pogrobowiec, książę cieszyński. Było ich cztery, 1681 r. zabrano je do Pińczowa. Tenże Mikołaj Zebrzydowski, obrażony na Zygmunta III, przebywając tu na zamku, knuł plan rokoszu, który wiele zgubnych ciosów na kraj sprowadził. Nakoniec osadziwszy zamek swymi stronnikami i oddawszy dowództwo Piotrowi Porębskiemu, z orszakiem przyjaciół i licznymi hufcami wyruszył stąd przy końcu marca 1606 r. do Stężycy. Atoli Zebrzydowski ponosi porażkę pod Guzowem. Skutkiem tego zamek wrócił pod władzę króla; z polecenia tego obległ zamek Stefan Potocki, star. feliński, zmusił Porębskiego do poddania się, a skoro załoga z włościan okolicznych, poddanych królewskich złożona, dobrowolnie z zamku ustąpiła, wprowadził Potocki na zamek oddział wojsk królewskich. (Czyt. St. Łubińskiego, Opera, str. 137). W końcu Zebzydowski upokorzył się, przeprosił senat i króla i wrócił do Lanckorony. Na przeciwległej górze Żarek stawia kościół i klasztor, przywdziawszy sam na siebie habit św. Franciszka. (Czyt. Kalwarya Zebrzydowska, t. III, str. 712—715). Roku 1623, 17 czerwca umarł Zebrzydowski, pochowany w Krakowie. Po nim star. lanckorońskim był syn jego Jan Zebrzydowski. Umarł on 1642 r. Jego następcami byli Franciszek Zebrzydowski, kaszt. lubelski (um. 1650), Michał Zebrzydowski, star. krakowski (um. 1667). Po zajęciu Krakowa przez Szwedów, dowódzca załogi Jakób Wilkoński, straciwszy nadzieję obrony i mając wzgląd, aby wróg nie wywarł zemsty na blisko leżącą Kalwaryą, poddał 19 września 1655 r. zamek mocą umowy gener. Duglasowi, który z Krakowa wyprawił się na zdobycie jego. Zostawił w nim 200 ludzi załogą. Ci wysyłali podjazdy z zamku i dopuszczali się na okolicznych włościach wszelkiego rodzaju zdzierstw i rabunku. To spowodowało Jana Zarzeckiego, podstarościego zebrzydowickiego, że o odebraniu Szwedom zamku i pozbyciu się twardych gości myśleć począł. Ułożył środki natarcia na zamek, a wprzód jeszcze zręcznego pochwycenia jego dowódzcy Arnolda Strumbila, którego, pod pozorem obrania sobie w darze konia tureckiego, za mury wywabił. Ostrożny Szwed, pomimo, że z sobą kilkunastu zbrojnych ludzi dla większego wziął bezpieczeństwa, nie uniknął przecież zastawionej nań zasadzki. Jakkolwiek udało się Zarzeckiemu wziąć go w niewolę, to zamiar opanowania zamku spełzł na niczem, albowiem załoga spostrzegła zawczasu grożące jej niebezpieczeństwo. Wszelako niezadługo potem zamek ten dobrowolnie się poddał. Lustracya z r. 1660 świadczy, że mieszczanie lanckorońscy przysięgą w krakowskim grodzie zeznali, jako Szwedzi spalili 79 dm., 23 stodół ze zbożem, jatki rzeźnicze, piekarskie i szewskie. Ślusarze, krawcy, kuśnierze i kowale, których nie wielka jest liczba, wolni są od opłaty czynszu; mieszczanie dają pieniędzy koron. złp. 6 gr. 20; targi ustały. W tej lustracyi czytamy, że „zamek, na wysokiej górze zbudowany, wiatrom gwałtownym i inszym iniuriis coeli podległy, ustawicznej poprawy i konserwacyi potrzebuje, na co koszt niemały starosta ustawicznie musi łożyć. Oparkaniony jest do koła parkanem z drzewa, we dwoje budowanym, a we środku ziemią zasypanym. Na trzech rogach są baszty z drzewa pobudowane, a na czwartym baszta zmurowana wielkim kosztem, bo wapno aż z Krakowa wożono. Studnie dwie biją w żywej skale z wielką pracą i nakładem i już otworów najmniej 60 wybito a jeszcze wody i znaku nie poszlakowano. Praesidium, które pan star. Michał Żebrzydowski, miecznik koronny, dla bezpieczeństwa chowa, oprócz urzędników, wiele nakładu i kosztu potrzebować musi. Dał sprawę podstarości, że nie masz nic strzelby JKM. jeno p. starosty." Po Zebrzydowskich prawem dziedzicznem w XVIII wieku dzierżyła Lanckoronę i Kalwaryą Zebrzydowską rodzina Czartoryskich i Wielopolskich. W drugiej połowie XVIII w. r. 1768 konfederaci barscy, pod dowództwem Maurycego Beniowskiego, opanowali zamek, stoczywszy poprzednio pod murami jego korzystną potyczkę z oddziałem rosyjskim. Po

wzięciu zamku zmusił Beniowski załogę rzeczypospolitej w nim stojącą do wykonania przysięgi na wierność konfederacyi. Odtąd służył on konfederatom za punkt oparcia działań wojennych i czynienia wycieczek. W r. 1769 w listopadzie Kaźmirz Pułaski, star. warecki, stacza z nieprzyjacielem bitwę pod Lanckoroną, gromi go i ściga pod Myślenice. W r. 1770 francuscy inżynierowie naprawili zamek i porządnie wzmocnili. W roku 1772 w czerwcu (6) poddaje się załoga polska wojskom austryackim, które wkroczyły do Polski pod gener. Haddickiem. Zupełne zrujnowanie tego zamku w późniejszym nastąpiło czasie. Ostatnim starostą był Józef hr. Wielopolski, opłacający 1772 r. kwarty złp. 23963 gr. 8, den. 10. Obecnie z zamku, który tysiączne burze przetrwał, pozostała ściana południowa, 52 kroków długości. W samym jej środku, tuż przy naziomie, znajduje się wielki wyłom; znać, że tu była jakaś bramka. Od ziemi na sążeń wysokości mur podebrany dość głęboko. W prawym boku, t. j. wschodnim wejście do wschodniej, narożnej wieży; w niej sklepienie pozostało do połowy, reszta zawalona. Widać następnie kawał ściany wschodniej, oderwanej od ściany południowej; ściana zaś zachodnia, gdzie również była wieża czworoboczna, łączy się silnie jeszcze ze ścianą południową. Slady reszty murów zniknęły, tak, że obecnie trudno przychodzi rozpoznać plan sytuacyjny zamku. Naokoło zamku głęboka fosa, mająca w obwodzie 270 kroków. Taki stan zamku w r. 1880 (14 sierpnia). Od zwaliak na wschód prowadzi piękna alea leśna na najwyższy czubek góry lanckorońskiej. Tu wznosi się znak triangulacyjny. Piękny stąd widok rozpościera się na płn. ku Krakowowi, na płd. ku Tatrom. Źródła: Krzysztof Stellanowicz, profesor akademii krakowskiej: „Novi strata gemmatis circa ejiciendum ex arce Landscronensi praesidium Sueticum, eiusque Gubernatorem vivum capiendum ingeniose inventi, historice descripta narratio". Cracoviae 1660. M. Baliński i T. Lipiński: „Starożytna Polska". Warszawa 1844, t. II, str. 234—237. J. Łepkowski: „Kalwarya Zebrzydowska i jej okolice". Kraków 1850. J. Łepkowski: „Przegląd zabytków przeszłości z okolicy Krakowa." 1863. A. Grabowski: „Kraków i jego okolice", w Krakowie 1866. Czytaj także: „Rozmaitości z r. 1831", str. 126. „Przyjaciel ludu z r. 1836", str. 161. „Lwowianin z r. 1838"' str. 53. „Przegląd naukowy", Warszawa 1842, t. III, str. 811. „Tygodnik ilustrowany", t. 16, 1867, str. 55. „Beschreibung der Herrschaft Lanckorona und Myślenice in land- und forstwirtschaftlicher Beziehung" w „Jahresschrift des westgalizischen Forst-vereines", 1857, 7-tes Heft, 68. *Bronisław Gustawicz.*

Lanckorona 1.) leśniczówka przy Bujakowie, na obszarze Bulowic, w pow. bialskim. 2.) L., karczma, na obszarze Bulowic, w pow. bialskim. 3.) L., grupa domów w Porąbce, wsi w pow. bialskim położonej. *Br. G.*

Lanckorona, znaczne wzgórze na płd. wsi Pisarzowic, w pow. bialskim, pod 36° 30" wsch. dłg. g. F., a 49° 52' płn. szer. g., wznosi się do wysokości 363 m. (szt. gen.). Miejsce znaku triangulacyjnego. *Br. G.*

Lancmierz, *Landsmierz*, wś z kol. Biadaczów, pow. kozielski, par. Stare Koźle, na lew. brzegu Odry; 54 bud., 89 dm., 539 mk., 86 osad, młyn nad strugą Woda Wronińska, 1210 mr. rozl.

Lanczen minera, wś w par. Radoszyce, wymienia Łaski, Lib. ben. I, 596.

Lanczen (dok.), ob. *Łączyn.*

Lanczke (dok.), ob. *Łęck.*

Lanczuth (dokum.), ob. *Łańcut.*

Lanczyno, wś w par. Poddębice, wymienia Lib. ben. Łaskiego II, 371.

Landau, kol. niemiecka w pow. odeskim, nad rz. Berezanią, o 120 w. na płn.-wschód od Odessy.

Landau (niem.), ob. *Lędowo.*

Landau (niem.), r. 1259 *Kylianowo*, 1360 *Lanthow*, 1372 *Lantow*, wś niedaleko Bystrzycy, pow. nowotarski na Szląsku, ma kościół katol. fil., par. Polsnitz. Do L. należy Gilgenauer-Mühle.

Lande (dok.), ob. *Lędy.*

Landechow (niem.), wś, pow. lęborski, na Pomorzu.

Landeck (niem.), ob. *Lendyczek* i *Landek.*

Landeck (niem.), mto na Szląsku, pow. bystrzycki, nad rz. Bielą, o 105 kil. na płd. od Wrocławia, w górach, ma 2360 mk., piękny ratusz, słynne źródła siarczane, urocze okolice, 4 jarmarki, kolej żelazną do Seitenberg (huta szkła, łomy marmuru), komorę, sąd.

Landecke, *Landesecke* (niem.), góra z ruiną zamczyska w gm. Koblów, pow. raciborski, słynie z prześlicznego widoku na Morawę i Szląsk austryacki, nad Odrą i Ostrawicą.

Landecker-Biela, ob. *Biela*, rz.

Landeckermühl (niem.), dobra, pow. człuchowski, ob. *Lędycki młyn.*

Landecksch-Kunzendorf, ob. *Kunzendorf*, pow. bystrzycki.

Landek, wś, pow. strumieński, na Szląsku austr., par. katol. Rudzica, rozl. mr. 778, ludności 328.

Landek, także *Landok*, niem. *Landeck*, węg. *Landek*, wś w hr. spiskiem, na płd. pochyłości Magóry spiskiej, nad pot. Kończyną, wpadającym do Białej spiskiej. Od wsch. graniczy z Wyborną, od płn. z Gajami i Jezierskiem, od zach. z Żarem (Zdziar), a od płd. z Białą spiską (Béla). Południową granicę i część zacho-

dniej tworzy rz. Biała spiska, a płn. część granicy zachod. tworzy Żlebadowy potok. Płn. granica ciągnie się wzdłuż grzbietu Magóry spiskiej od szczytu Bukowiny (1176 m.) aż do szczytu Smreczyn (1159 m.). Na płn. od wsi wznoszą się oprócz wymienionych szczytów na jej obszarze jeszcze Najdecka hora (996 m.) i Krzywe (989 m.). W płn.-zach. zaś stronie mamy szczyty: Majerówkę (1093 m.), Sotlę (1078 m.), Hundsberg (1074 m.). W płd.-zach. stronie wznosi się Palenica (1173 m.), a na płn. wsch. góra Hopfen (936 m.). Wieś koło kościoła wznosi się 749 m. npm. (szt. gen.), 717 m. (Fuchs); płd. koniec wsi przy drodze do karczmy Szarpańca 739.63 m. (Korzistka). Początek wsi sięga odległych czasów; pierwszą atoli wzmiankę o niej napotykamy dopiero na początku XIV wieku. Roku 1313 mistrz Kokosz i Jan, synowie hrabi Rykolfa, wieś tę dziedziczną odstąpili Miechowitom w zamian za Chmielnik (Crucendorf, Homlos-Keresztes) w hr. szaryskiem, którą posiadłość jeszcze krol Andrzej II Jerozolimski 1212 r. był tym zakonnikom darował. Zamianę tę zatwierdził król Karol w Budzynie feria quinta proxima post festum Paschae Domini 1313. Wś Landek miała już wówczas swój kościół pod wezw. św. Mikołaja bisk. W r. 1315 kapituła spiska zrzekła się praw swoich do kościołów w Landku i Chmielniku na rzecz zakonu, zastrzegając sobie sądownictwo w sprawach duchownych i zabójstwach (judicia spiritualia et homicidalia), zakonnicy zasię winni byli płacić do kapituły spiskiej rocznie grzywnę czystego srebra wagi spiskiej i jednego z pomiędzy siebie posyłać na synod spiski. W r. 1325 mistrzowie Jan Kokosz i Rykolf, którzy kościół w Landku wznieśli i uposażyli, ustąpili proboszczowi miechowskiemu, Henrykowi, prawo obierania plebana w tejże wsi, co zatwierdził król Karol z warunkiem, aby proboszczowie landeccy w kapitule spiskiej składali przysięgę wierności dla króla i korony węgierskiej. Po 280 latach istnienia tego zakonu pod 11 przełożonymi r. 1593 landecki zakon rozwiązał się, a wszystkie jego dobra zakupił Horvath Palocsa. Dziś należy Landek do sukcesorów po Kornelii Horvath Palocsa. Ciekawym jest akt kapituły spiskiej z r. 1329, zawierający odgraniczenie posiadłości miasta Białej od wsi Landku, Rokus i Strażki, które wówczas należały do mistrzów Jana i Rykolfa. Co do kościoła metryki poczynają się rokiem 1720. Parafia liczy w miejscu dusz rzym.-katol. 1093, gr.-katol. 3, nieun. 174, żydów 10, razem 1280. Znajdują się tu także szczawy. Według Bela (Prodromus) wydobywano tu marmur, jako też alabaster, wprawdzie w niewielkiej ilości.

Landen (niem.), przezwa z r. 1866, ob. *Trzcianek.*

Landesecke, *Landecke* (ob.).

Landesen (dok.), ob. *Lanzania.*

Landeshut (niem.), ob. *Kamienogóra.*

Landestreu (niem.), wś, niemiecka kolonia, w pow. kałuskim, 11 kil. na płd. od sądu powiat., urzędu poczt., st. kolej. i teleg. w Kałuszu. Na płn. i płn. wsch. leży Nowica, na płd. Uhrynów średni, Petranka i Kamień, na zach. Kamień. W zach. stronie wsi, u stóp wzgórza Landestreu, 517 m. wysokiego, nastaje potok Słonica (al. Słoniec), dopływ Bereźnicy, i płynie na wsch. do Nowicy. W płn. stronie obszaru leżą zabudowania. Wsch. część opada niżej do 423 i 419 m. na płd., a do 375 na płn. wsch., w dolinie Słonicy. Własn. większa (rządowa) ma pastw. 321 mr.; własn. mniejsza roli or. 640, łąk i ogr. 163, past. 265 mr. Według spisu z r. 1880 było 406 mk. w gminie (wyzn. protest.). Bredetzky (Historischer Beitrag zum deutschen Colonialwesen in Europa, Brünn, 1812), wychwala piękne położenie miejscowości i podnosi staranne pielęgnowanie drzew owocowych. W L. jest filiał par. ewang. Ugartsthal od r. 1790; kościół z r. 1822.

Landfestung (dok.). Tak zwano dawniej zamek w Tarnowie polskim, pow. kożuchowski, na Szląsku.

Landfriede (dok.). Tak zwano dawniej zamek Hummel (dziś ruina), pow. kładski, na Szląsku.

Landgraben (niem.), rz., dopływ Baryczy z prawej strony, płynie wzdłuż granicy szląskiej i poznańskiego. Ob. *Kopanica szlęska.*

Landkeim (niem.) 1.) dobra, pow. fyszhuski, st. p. Metgethen. 2.) L., folw., pow. rastemborski, st. p. Sępopol.

Landmühle (niem.), włość z młynem, pow. malborski, o 5 kil. od Malborka, 21 mr. obszaru, 7 mk., 1 dom. Parafia, szkoła, poczta: Malbork. *Kś. F.*

Landok, ob. *Lendak.*

Landowo, pod Bisztynkiem, ob. *Lędowo.*

Landratarnia, niem. *Landreiterei*, mała os., pow. wejherowski, u Kętrzyńskiego wymieniona, w skorowidzach zaś nowszych urzędowych jej brak. Według map wojskowych leżała tuż pod Wejherowem, nad Redą. Zapewne w ostatnich czasach zniesiona. *Kś. F.*

Landrichter (niem.), nazwa z czasów krzyżackich, z rozróżnieniem *der kleine* i *der grosse L.*, według fałszywego rozumienia niektórych oznaczała dobra Wardęgowo i Wardęgówko w lubawskiem. Według Kętrzyńskiego nazwa ta odnosiła się do dzisiejszych Sędzic i Małych Sędzic w pow lubawskim. *Kś. F.*

Landsberg (niem.), ob. *Gorzów.*

Landsberg (niem.) nad Wartą, mto w regencyi frankfurckiej w Prusiech, liczące do 20000 mk., niegdyś mocno warowne i w wojnie 30-letniej dobywane czterykroć przez

Szwedów i przez cesarskich; pamiętne bitwą z d. 4 lutego 1813 r., w której 1500 Francuzów i Polaków z korpusu Davousta pobiło na głowę trzy razy większe siły nieprzyjacielskie pod Czernyszewem. Jest tu st. dr. żel. z Krzyża do Berlina, o 128 kil. od Berlina. Od L. do Kistrzyna ciągnie się „Warckie błoto", niem. *Warthebruch*, 6 mil dł., do 9 kil. szerokie, jeszcze w XVIII w. osuszone; dziś łąki i pola.

Landsberg, *Landsberk* (niem.), mto, pow. iławski, o 17 kil. od miasta powiat. Iławki, nad rz. Elm, 143 m. npm., w pagórkowatej, lesistej okolicy z pokładami torfu. Mk. 2711, prawie wyłącznie ewangielicy; prawo miejskie zyskało 1335 r. za Henryka von Muro, komtura Balgi; browarów 6, 2 gorzelnie, cegielnia, sąd okręgowy, stacya poczt. i telegr. z pocztą osobową do Lidzbarka i Iławki. Niegdyś L. zwał się *Landstrass*. *J. B.*

Landseifen (niem.), pot. górski w hr. spiskiem, także *Forberskim* zwany, wypływa na płn. zach. wsi Forberg, płynie na płd. wsch. przez wieś Forberg i powyżej miasta Kieżmarku uchodzi z lewego brzegu do Popradu. Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Landsen (niem.), folw. dóbr Popen, pow. windawski, par. Piltyń.

Landshut (niem.), ob. *Łańcut* i *Kamienogóra*.

Landskorona, ob. *Lanckorona*.

Landskorona, po łot. *Landskrûnie*, wś i dobra w Inflantach polskich, pow. lucyńskim, w pierwszej połowie XVIII w. przez króla Augusta III Janowi Borchowi, późniejszemu kanclerzowi rzpltej, nadane; miały w zeszłem stuleciu 30238 dzies. rozległości. Klucz ten składały dwie obszerne parafie: landskorońska i posińska. Do pierwszej należały dobra: Landskorona, Krasnopol i Leymany, przy której to ostatniej majętności następnie utworzono rozległy folwark Tymanowce; do drugiej zaś wchodziły majętności: Posiń, Sybelin, Istra, Annopol i Koniecpol. Po podziale dóbr pomiędzy synami kanclerza Jana Borcha, Michałem (wojewodą bełskim) i Józefem (ostatnim sstą lucyńskim), klucz ten został częścią sprzedanym, częścią zaś oddanym Borchównom jako posag. Jedna z nich, pani Karnicka, objęła samą Landskoronę za znaczną wszakże dopłatą, którą wnieść musiał jej małżonek Marcin Karnicki. Druga, wychodząc za mąż za Tymana, objęła Leymany, przy których następnie utworzono wspomniany już wyżej folwark Tymanowce. Reszta majętności wchodzących w skład tego obszernego klucza obcym sprzedaną została. Z tych wszystkich dóbr byłego klucza landskorońskiego najbardziej się odznacza żyznością sama majętność Landskorona, własność Karnickich. Znajdujemy tu glinkę na pokładzie marglowym, która się szczególniej nadaje do uprawy pszenicy i jęczmienia, a obecnie przez dzierżawców na niszczącą kulturę lnu jest wyzyskiwaną. Łąk i sianokosów, drzewa i wody wielka znajduje się tutaj obfitość. Położenie falowato-wzgórkowate. W rozległym niegdyś kluczu landskorońskim napotykamy dosyć znaczne wyniosłości, z których niektóre poprzerzynane uroczo położonemi parowami. Przez klucz ten, obejmujący niegdyś całą południową część pow. lucyńskiego, przechodzi pasmo wzgórków, które, łącząc się z innemi wzgórzami, od nich w kierunku wschodnim położonemi a leżącemi w pow. siebieskim, tudzież z wyniosłościami pow. drysieńskiego, od nich w kierunku południowym położonemi i ciągnącemi się w kierunku płn.-zachodnim aż do jeziora Raźna w pow. rzeżyckim, tworzą dział wodny pomiędzy wodami uchodzącemi na płn. do rzeki Wielkiej, należącej do kotliny Pejpusu, tudzież wodami płynącemi w kierunku południowym i należącemi do dorzecza Dźwiny. Lud zamieszkujący były klucz landskoroński nie jest jednoplemiennym. Składa się on w części z łotyszów katolików, w części zaś z białorusinów. Z tych ostatnich, dzięki gorliwości dawnych dominikanów posińskich, którzy już od r. 1694 krzewili chwałę Bożą w tej okolicy (porów. art. *Posiń*), większość jest od wieków wyznania rzym.-katol. Ci tylko białorusini byłego klucza landskorońskiego, którzy się stale trzymali obrządku grecko-unickiego, w końcu pierwszej połowy bieżącego stulecia przeszli na prawosławie. Stosunkowo najwięcej ich napotykamy w majętności Istrze. Najwięcej zaś białorusinów katolików liczy majętność Posiń. Sama Landskorona przeważnie jest zamieszkaną przez łotyszów wyznania rzym.-katol. Dwór landskoroński jest jednym z piękniejszych w okolicy. W drugiej połowie bieżącego stulecia został on ozdobiony parkiem obszernym, który tę piękną siedzibę otacza do koła. Nie braknie w tym parku ani drzew rozłożystych, ani wody, z której biegu umiejętnie skorzystać umiano. Mosty niektóre są zręcznem naśladowaniem łazienkowskich, a od nich nawet rozmiarem wcale się nie różnią. Dzisiejsza rozległość L. wynosi zaledwie 6565 dzies., z których 3265 przypada na ziemię dworską a 3300 na ziemię włościańską. Zarząd gminny w miejscu. Kościół parafialny landskoroński, pierwotnie tylko filialna kaplica, już w r. 1696 był założony przez gorliwych dominikanów posińskich. (Por. art. *Posiń*). Następnie kilka razy go przebudowywano i powiększano. W r. 1828 Marcin Karnicki erygował tu kościół parafialny, który w r. 1859 przez jego zięcia, senatora Jana Karnickiego, znacznie został rozszerzony i powiększony, a odtąd przedstawia całość wcale okazałą. Należy on do dekanatu przed-

lucyńskiego, liczącego obecnie 10 parafialnych kościołów i kilka kaplic filialnych. Wspomnieliśmy już pobieżnie, że obszerny klucz landskoroński składały niegdyś dwie rozległe parafie: *a*) landskorońska i *b*) posińska. *a*. W skład parafii landskorońskiej wchodzą dotąd majętności: 1) Landskorona, opisana powyżej własność Karnickich; 2) Szkawno, własność tychże, z osóbną filialną kaplicą, należącą do kościoła landskorońskiego; 3) Krasnopol (w pobliżu granicy pow. rzeżyckiego), własność Sokołowskich, przez nich na początku bieżącego wieku nabyta a licząca 1200 dzies. ziemi dworskiej i tyleż ziemi włościańskiej; 4) Leymany w południowym krańcu pow. lucyńskiego) wraz z założonym później rozległym folwarkiem Tymanowce. Liczą tu ogółem 2893 dzies. ziemi dwors. i 2300 ziemi włośc. Majętność tę wzięła w posagu Borchówna, wychodząca za mąż za Tymana. Dobra te wszakże ostatniemi czasy przeszły w obce ręce, podobno niemieckie. *b*. W skład parafii posińskiej, niegdyś do tegoż klucza landskorońskiego należącej, wchodzą zaś dotąd majętności: 1) Posiń, nad rz. Siną, ze wspaniałym po-dominikańskim kościołem i okazałym domem mieszkalnym, własność Zofii Ciechanowieckiej, 800 dzies. ziemi dwors. i 1000 dzies. ziemi włośc. licząca; 2) Sybelin, własność tejże, 1280 dzies. ziemi dwors. i 1200 dzies. ziemi włośc. licząca; 3) Istra, w malowniczem położeniu nad pięknem jeziorem Istrzańskiem, własność Leona Benisławskiego, 1500 dzies. ziemi dwor. i 800 dzies. ziemi włośc. licząca. Istnieje tu filialna kaplica katolicka kościoła posińskiego, tudzież cerkiewka prawosławna, wzniesiona dla nawróconych w połowie bieżącego stulecia na prawosławije miejscowych byłych unitów; 4) Annopol, własność niemca Vegesaka, 3000 dz. ziemi dwors. i 1500 dzies. ziemi włośc. licząca i nakoniec 5) Koniecpol, od r. 1862 własność Antoniego Benisławskiego, 3000 dzies. ziemi dwors. i 2000 dzies. ziemi włośc. licząca. Tę ostatnią majętność nabył od Borchów w r. 1801 Konstanty Weyssenhof, późniejszy marszałek lucyński, i zabudował ją okazale, wznosząc tu z muru cały szereg budynków najrozmaitszych. Następnie przechodził Koniecpol koleje najrozmaitsze aż w końcu, w drugiej połowie bieżącego stulecia, nabył go wspomniany już dziedzic teraźniejszy. Istnieje tu kaplica filialna, należąca do kościoła posińskiego. Położenie falowate, grunta przeważnie gliniastopiaszczyste i błotniste, nie odznaczają się żyznością, którą tylko poprawne gospodarstwo podnieść może, a obecnie w samej rzeczy podnosić zaczyna. *G. M.*

Landskron (niem.), wś, młyn i osady leśne, pow. frydlądzki, st. p. Sępopol.

Landskrone (niem.), przysiołek do wsi Alt-Bilawe, powiat kożuchowski na Szląsku.

Landskrone (niem.), góra odosobniona, bazaltowa i granitowa, na Łużycach pruskich, o ½ mili na południe od Zgorzelic, wysoka na stóp 1304, najwyższy punkt w części pruskiej gór łużyckich czyli widłowych (Gabelgebirge). Dawniej na górze stał zamek raubritterski, 1442 r. z rozkazu ces. Zygmunta zburzony.

Landsmierz, ob. *Lanomierz*.

Landsort, czyli *Krajkowo* (ob.), leśnictwo, pow. śremski, należy do nadleśnictwa Mosiny (Ludwigsberg).

Landwarowo, *Landwerów*, wś i folw. nad jez. t. n., pow. trocki, 1 okr. adm., gm. Międzyrzecz, o 10 w. od Trok, 10 dm., 162 mk. katol. (1866). Folw. należał 1850 r. do Izdebskiego i Szachno; dziś hr. Józefa Tyszkiewicza. Jest tu st. dr. żel. petersb.-warsz., na przestrzeni Grodno-Wilno, między Rudziszkami a Wilnem, o 17 w. od Wilna; st. dr. żel. Wierzbołowo-Wilno, między Jewiją a Wilnem; i st. dr. żel. landwarowo-romeńskiej i libawskiej, o 730 w. od Romn a 340 od Libawy. Jest też fabryka gwoździ (Frumkina). *F. S.*

Landwehr (niem.), dawne nazwisko zamku w Tarnowie polskim, pow. kożuchowski na Szląsku.

Landyczek, ob. *Lendyczek*.

Landzberk, ob. niem. *Landsberg*, pow. iławski.

Lanen (niem.), dobra, pow. grobiński, par. Durben.

Lanerdynka al. *Bitkowozyk*, część Bitkowa, pow. bohorodczański.

Lanerówka (po rusku *Laneriwka*) z Ostapkowcami, wś w pow. kamioneckim, 22 kil. na płd. wsch. od Kamionki Strumiłowej, 5 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Busku, 10 kil. na płn. zach. od najbliższej stacyi kolej. w Krasnem. Na płn. leżą Pobużany, na wsch. i płd. Busk; na płd. zach. Kupcze, na płn. zach. przytyka na małej przestrzeni do Rakobut. Płn. zach. kończynę wsi przepływa Bug od płd. wsch. na płn. zach. W zach. części obszaru leżą zabudowania wiejskie (229 m. npm.). Własn. więk. ma roli orn. 247, łąk i ogr. 2, pastw. mr. 3; włas. mniej. roli ornej 276, łąk i ogr. 9, pastw. 13 mr. Według spisu z r. 1880 było w Lanerówce 236 mk. w gminie a 11 na obsz. dwors.; w przysiołku Ostapkowce (po rusku Ostaptkiwci) 147 mk. (obrz. w większej połowie rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Busku, gr.-kat. w Pobużanach. Przy końcu XVIII wieku wyrabiano tu krochmal i puder. *Lu. Dz.*

Langanka, niem. *Langanken*, wś, pow. ządzborski, przy granicy pow. rastemborskiego, na prusko-polskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. O pierwszym

jej początku z akt nie wiadomo. R. 1693 posiada L. samą ludność polską. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 418.

Langanken (niem.), dobra ryc., pow. frydlądzki, st. p. Sępopol.

Langawe (niem.), część wsi Jagatschütz, pow. trzebnicki.

Langboese (niem.), ob. *Pogorzelice.*

Langbrück (niem.), dobra, pow. węgoborski, st. p. Rosengarten.

Langbusch (niem.), folw. do Szklanej huty, pow. kartuski, ob. *Długi kierz.*

Lange (niem.), wś, pow. olawski, ob. *Podwęzów.*

Langebrod (niem.), *Długibród*, ob. *Boruszynko.*

Langedorf (niem.), ob. *Fryda.*

Langedorf (dok.), ob. *Langendorf.*

Langenfuhr (niem.), ob. *Langfur.*

Langehnen (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Grünhoff.

Langehorst (niem.), os. do Neulangehorst, pow. elbląski.

Langelieben (niem.), ob. *Długie Miłonice.*

Langen (niem.), ob. *Łęg.*

Langen al. *Langenau* (niem.), wś, pow. szprotowski, par. Primkenau. Należą do niej kolonie: Neidhardt i Stichhaeuser.

Langenau (niem.), ob. *Handzlówka, Dluha Luka, Langowo, Łęgowo, Łęgnowy.*

Langenau (niem.) 1.) ob. *Langen.* 2.) **L.**, r. 1311 *Langenaw*, wś, pow. górski, par. Seitsch. Według Knie leży „nad polską granicą." 3.) **L.**, wś, pow. trzebnicki, par. Kapsdorf. 4.) *Nieder-***L.**, 1381 *Niderste Langennaw*, wś, pow. bystrzycki, nad Nissą, ma kościół katol. fil. par. Bystrzyca i od r. 1819 zakład zdrojowo-kąpielowy przy źródle szczawy żelazistej, 1137 st. npm. położonem. 5.) *Ober-***L.**, wś, pow. bystrzycki, nad Nissą, par. Ebersdorf, ma kościół filialny. 6.) **L.**, wś, pow. zgorzelicki, z kościołem paraf. ewang. 7.) **L.**, 1390 r. *Langenow*, wś, pow. lwowski, z kośc. paraf. katol. *F. S.*

Langenberg (niem.), 1.) wś, pow. nizinny, st. p. Neukirch. 2.) **L.**, os., pow. labiewski, st. p. Labiawa. 3.) **L.**, os., pow. rastemborski, st. p. Rastembork.

Langenbielau (niem.), wś w pow. rychbachowskiem na Szląsku, 13000 mk., największa wś na Szląsku, milę długa. Majorat hr. Sandretzky-Sandraschütz. Wielkie fabryki.

Langenbrück (niem.), ob. *Lembruk.*

Langenbrück (niem.) 1.) r. 1390 *Langus Pons*, wś i folw., pow. prądnicki; 122 bud., 334 dm., 2270 mk. Folw. dóbr Wiese-Graeflich ma 1933 mr. rozl.; wś 281 osad, 5369 mr. ziemi, fabrykę sukna, młyny i t. p. Kościół katol. z XV w. Par. L. dek. prądnickiego r. 1869 miała 3726 katol., 596 ewang. 2.) **L.**, wś, pow. bystrzycki, nad rz. Erlitz, ma kościół paraf. katol. i fryszerkę żelaza. 3.) **L.**, część wsi Wedlowice, pow. sycowski. *F. S.*

Langendorf (niem.), kol. niem. do Swirkli, na płn. od tej wsi, pow. sądecki, ma 23 mk. wyzn. ewang. parafii w Stadle. Por. *Długołąka.* *Mac.*

Langendorf (niem.), wś, pow. wągrowiecki, 11 dm., 100 mk., wszyscy katol., 34 analf. Poczta i tel. w Wągrowcu; st. kol. żel. w Rogóźnie. *M. St.*

Langendorf (niem.) 1.) r. 1263 *Longa villa*, 1368 *Langedorf*, wś i dobra, pow. nissański, nad rz. Bielą i obok Ziegenhals; 132 bud., 345 dm., 2080 mk. Wś z kol. Waldhof i Rothfest ma 272 osad, 7181 mr. ziemi; dobra 379 mr. ziemi, piękny park. Kościół katol., fil. do Ziegenhals, w zeszłym wieku jezuicki. 2.) **L.**, ob. *Długawieś*, pow. raciborski. 3.) **L.**, ob. *Wielowieś*, pow. toszecko-gliwicki i sycowski. 4.) **L.**, kol. do wsi Damasko, pow. głupczycki. 5.) **L.**, ob. *Hulczyn.* *F. S.*

Langendorf (niem.) 1.) ob. *Dłuwiec* al. *Dłuziec.* 2.) **L.**, wś, pow. królewiecki, st. p. Kuggen. 3.) **L.**, wś, pow. frydlądzki, st. p. Sępopol. 4.) **L.**, dobra ryc., pow. welawski, st. p. Goldadler. 5.) **L.**, wś, pow. świętosiekierski, st. p. Zinten.

Langeneck (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Dryfort.

Langenfeld (niem.), folw. dóbr Wilkajen, pow. tukumski.

Langenfeld (niem.), ob. *Dobieszczyzna*, pow. pleszewski.

Langenfeld (niem.), folw. do Ciężkowic, pow. kozielski.

Langenfeld (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Nordenburg.

Langenfort (dok.), ob. *Langfur.*

Langenfurt (niem.), leśnictwo, pow. obornicki, ob. *Długibród* lub *Boruszynko.*

Langenhof (niem.), folw., pow. mogilnicki. należy do dom. i gminy Trlągu, 5 dm., 78 mk.

Langenhof (niem.), wś, pow. oleśnicki, par. Klein-Zoellnig.

Langenoels (niem.) 1.) 1312 r. *Olsina*, 1431 *Gross-Olszin*, wś, pow. niemczyński, par. Heidersdorf, ma kościół paraf. ewang. 2.) **L.**, r. 1254 *Olsne*, wś, pow. lubański, ma kościół paraf. ewang. i fil. katol. par. Greifenberg, 3000 mk. rękodzielników, kopalnie węgla brunatnego. *F. S.*

Langenow (dok.), ob. *Łęgowo* i *Langenau.*

Langenreihe (niem.), wś, pow. holądzki, st. p. Hirschfeld.

Langenvorwerk al. *Wilhelmsthal* (niem.), ob. *Łęgowski folwark*, pow. międzyrzecki.

Langenwaldau (niem.), r. 1369 *Langiswalde*, wś, pow. lignicki, par. Kaltwasser.

Langenwalde (niem.), ob. *Długiborek.*

Langenwasser (dok.), ob. *Langwasser*.

Langenwiese (niem.), r. 1361 *Langewesin*, wś, pow. oleśnicki, ma kościół paraf. katol.

Langerbach (niem.), ob. *Egiel*.

Langereih (niem.), dwie osady włośc. do Przywidza, pow. kartuski, w okolicy lesistej i piaszczystej.

Langereihe (niem.), os. do Staregopola, pow. malborski.

Langer See (niem.), nazwa dwóch stawów tatrzańskich, ob. *Długi staw*. T. II, 38. *Br. G.*

Langer See (niem.), pol. *Długie*, dok. *Duge*, nazywało się kiedyś jezioro przy Kleszczowie w pow. kościerskim, wspominane r. 1269. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch.

Langerwald (niem.), folw. dóbr Sessau, pow. mitawski, par. Mitawa.

Langevore (dok.), ob. *Langfur*.

Lange-Vorwerk (niem.), inaczej *Langwiese-Eichborn* (ob.).

Langewesin (dok.), ob. *Langenwiese*.

Langewiese (niem.), ob. *Dluha Luka*.

Langfelde (niem.), włośc. wś, pow. gdański, na żuławie, po lewym brzegu Wisły, o 3.25 mil od Gdańska. Obszaru mr. 1993, gbur. 3, zagr. 2, kat. 169, ew. 52, dm. 12, szkoła. Parafia Gemlicę, poczta W. Cędry.

Lang-Förstchen (niem.), ob. *Borszć*.

Langfur, niem. *Langfuhr*, *Langefuhr*, dok. *Langenfort*, *Langevore*, *wrest*, *vriest*, *vore*, przedmieście gdańskie, pow. miejski gdański, na bitym trakcie gdańsko-wejherowskim, w stronę do Oliwy. Posiada piękne domy, wille okazałe, liczne restauracye, kawiarnie; jest tu stacya kol. żel. gdańsko-szczecińskiej, o 4 kil. od stacyi Gdańsk, poczta, biuro telegr., apteka, lekarz, szkoły kilkokl., browar i t. d. Położenie L. u stóp wzgórza lesistego gdańskiego jest w ogóle piękne; stąd bywa ta osada celem wycieczek, zabaw, przechadzek Gdańszczan i innych gości. Kolej konna nie mało się także przyczynia do ożywionej komunikacyi między miastem a przedmieściem. Mieszkańców liczą około 2500, domów ogółem kilkaset, które wciąż się pomnażają. L. jest prastarą osadą słowiańską. Przy opisywaniu dóbr cysterskich oliwskich, częściej wspomina się w dokum. XIII wieku pod nazwą: wrest, vriest, co potem Niemcy przerobili na swoje: vore, fuhre, fur, fort. A że ta wś podobnie jak i dzisiaj długim rzędem domów i posiadłości małych ciągnęła się, przezwali tę osadę po swojemu: Langenfort, Langenfure. Teraźniejszą skróconą nieco formę: Langfur, zawdzięczamy, jak donoszą niemieccy gdańscy pisarze, Francuzom, Gdańsk i L. przez dłuższy czas trzymającym, którzy tę osadę swoim sposobem, podobnie jak i my teraz, krócej wymawiali. Dokąd sięga nasza wiadomość wś L. należała zdawna do bogatego kiedyś kościoła św. Katarzyny w Gdańsku. Dopiero Gerard von Stegen, komtur gdański, r. 1348 zabrał ją, nie wiadomo jakiem prawem, na własność zakonu. R. 1404 Albrecht von Schwarzburg, komtur gdański, wystawił pierwszy znany przywilej dla tej wsi, przezwanej już wtedy Langenfort. Cały obszar żyznej ziemi podzielony był na 26 ogrodów, które włościanom na prawie chełmińskiem wydane; sołtys nazywał się Zygfryd Stange. Za polskich czasów posiadała L. można rodzina Wejherów. Jakób Wejher, wojew. pomorski, nabył zarazem znaczne posiadłości w Sidlicach pobliskich. R. 1659 i 1734 wiele ucierpiał L. podczas oblężeń. R. 1772 wś L. do Prus przyłączona. R. 1776 król pruski Fryderyk odkupił L. od Wejherów za 80000 tal., w tej myśli jedynie, żeby przy Polsce zostającym Gdańszczanom jak najbardziej dokuczyć. Dołączywszy pobliższe posiadłości swoje, jako Nowy Szetland, Jäschkenthal, później i Oliwę, utworzył tu osobną intendenturę czyli komorę pruską, której wszystko, co do miasta szło i z miasta wychodziło, podlegać musiało. Z dziką niemal szorstkością każdego przechodnia wizowano, cła wysokie brano od najdrobniejszej rzeczy i t. d. Dopiero w r. 1807 napowrót oddany miastu ku niemałemu zadowoleniu. R. 1813 podczas oblężenia Gdańska przez Prusaków L. po większej części zburzony został; w nowszych czasach jednak, jakośmy widzieli, do niepoznania ożywił się i powiększył. Ob. Brandstätter, Der Landkreis Danzig, str. 162, 433. *Kś. F.*

Langfurt (niem.), leśnictwo, pow. mogilnicki, należy do nadleśnictwa Ryszewa (Taubenwalde); 1 dm., 9 mk.

Langgoslin (niem.), ob. *Długa Goślina*.

Lang-Guhle (niem.), ob. *Golina*, powiat krobski.

Langguth (niem.), ob. *Tchórzanka* i *Łęguty*.

Langhaken (niem.), wś (?), pow. gdański, st. p. Stutthof.

Langheim (niem.), podobno *Lankiejmy*, wś i dobra, pow. rastemborski, st. p. Korsze. Odbywają się tu 2 jarmarki. Por. *Gudniki*.

Langheje Saroda (?). Tak zowie Knis bażantarnię pod wsią Nowawuka, pow. wojerecki.

Langhoefel (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Lindenau.

Langhof (niem.), ob. *Długidwór*.

Langinwalde (dok.), ob. *Langenwaldau*.

Langirren al. *Lengirren* (niem.), os. leśna, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf.

Langkischken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Kiauten.

Lang-Lessen (dok.), ob. *Leśna wieś*.

Langlieben al. *Langmülmen* (niem.), ob. *Długiemiłonice* i *Krzanowice*.

Langmichels (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Gierdawa.

Langmülmen (niem.), ob. *Długie Miłonice.*

Langner-Mühle (niem.), al. *Młyn żywodczycki*, według Knie młyn w pow. opolskim.

Langoschmühle (niem.), młyn na rzece Odrze w Zlenicach, pow. opolski.

Langow (dok.), ob. *Łęgowo.*

Langowen (niem.), ob. *Łęgowo.*

Langowo, niem. *Langenau*, a) *Fürstl.-Langenau*, przedm. Kietrza, pow. głupczycki; 208 bud., 206 dm., 1926 mk., 177 osad, 3818 mr. ziemi z osadami Ehrenberg i Krottfeld. b) *Lehn-Langenau*, wś i dobra w pobliżu; 125 bud., 134 dm., 1163 mk., 108 osad. Por. *Kietrz.* *F. S.*

Langowszczyzna, folw. we wsi Budy, pow. rzeszowski, przy drodze z Głogowa do Trzciany. *Mac.*

Langsehden (niem.) 1.) dobra, pow. talzeński, par. Zabeln. 2.) **L.**, dobra, pow. hazenpocki, par. Piltyń-Hazenpot. 3.) **L.**, folw. dóbr Warwen, pow. windawski, par. Piltyń.

Langstein (niem.), wś, pow. ostródzki, w t. z. starych, po większej części polskich, choć luterskich Prusach, $^3/_4$ mili od miasta Olsztynka, założona r. 1553. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 380.

Languth (niem.), wś, pow. suski, ob. *Tchórzanka.*

Langwaeldchen (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Korsze.

Langwalde (niem.) 1.) wś, pow. braniewski, st. p. Packhausen. 2.) **L.**, wś i folw., pow. rastemborski, st. p. Korsze.

Langwasser (niem), ob. *Długawoda.*

Langwasser (niem.) 1.) folw. do Gierałtowic, pow. toszecko-gliwicki. 2.) **L.**, r. 1307 *Langenwasser*, wś, pow. lwowski na Szląsku, nad rz. t. n., ma kościół paraf. katol.

Langwiese (niem.), wś, pow. lidzbarski, st. p. Lidzbark.

Langwiese-Eichborn (niem.), folw. do Parusowic, pow. kluczborski, 800 mr. rozl.

Laniec, niem. *Lanietz*, ob. *Łaniec.*

Lanisch (niem.), wś, pow. wrocławski, par. Margareth.

Laniski, góra wznosząca się na granicy gmin Gwoździca i Jasienicy zamkowej, w pow. Turka, nad źródłami potoku Gwoździanki, pod 40° 37' wsch. dłg. F., a 49° 16' 35" płn. sz. g. Wznosi się 767 m. npm. (szt. gen.). Miejsce znaku triangulacyjnego. Na płd. zach. od niego wznosi się szczyt Bzeniec (795 m.). *Br. G.*

Lanka (dok.), ob. *Lanken* i *Lenke.*

Lankanow (dok.), ob. *Lanken.*

Lankau (niem.), ob. *Łączany* i *Łąkowo.*

Lanke (niem), ob. *Łąkie.*

Lanke, *Preuss.* (niem.), ob. *Pruska łąka.*

Lanken (niem.), ob. *Łąka*, *Łąki*, *Łąkie.*

Lanken (niem.), 1310 r. *Lankanow*, r. 1326 *Lanka*, wś, pow. górski, par. Seitsch.

Lankener See (niem.), ob. *Łąki.*

Lankeningken (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Skajzgiry.

Lankeninken (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Mehlawischken.

Lankenmedie, ob. *Lakmedie.*

Lankermühl (niem.) 1.) włość z młynem do dóbr rycer. Pecnik, pow. wałecki; bud. 2, dm. 1, ewang. 7. Parafia Marcinkowo, szkoła Pecnik, poczta Gostomia. 2.) **L.**, os., pow. człuchowski, st. p. Koczała.

Lankewitz (niem.), ob. *Łękojce.*

Lanki, część wsi Spas, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Lankiejmy, ob. *Langheim.*

Lankir (dok.), ob. *Łąkie.*

Lanknau (dok.), ob. *Łąkowo.*

Lanknermühl (niem.), ob. *Łącki młyn.*

Lankorojście albo *Likiszki*, zaśc., pow. trocki, gminy niedzingowskiej, 4 okr. adm., 76 w. od Trok, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Lankorz, ob. *Łąkorz.*

Lankowitz (niem.), ob. *Łankowice.*

Lankowszczyzna, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 35 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 7 dm., 47 mk. (1866).

Lankupy, niem. *Lankuppen*, wś w pow. kłajpedzkim, 9 kil. na południe od Proekuls, stacyi kol. kłajpedzko-tylżyckiej, nad Mingą i kanałem Wilhelma, grunta gliniaste, $^1/_2$ łąk, mk. 386 ewangelików, mówiących po litewsku. *J. B.*

Lankutten al. *Jacob-Szodeiken* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kretynga Niemiecka.

Lankwitz (niem.), ob. *Łętowice* i *Łękowice.*

Lankyn (dok.), ob. *Łąki.*

Lanoch al. *Lannoch* (niem.), wś do rycerskich dóbr Szynbark, pow. suski; bud. 21, dm. 7, katol. 3, ew. 97, szkoła. Parafia Iława, poczta Ząbrowo. *Kś. F.*

Lanów, niem. *Lohna*, ob. *Łanów.*

Lansania (dok.), ob. *Lanzania.*

Lanschmieden (niem.), *Wilkińskie* na wsch. od jez. Sniardowy (Spirding). Por. *Laśmiady.*

Lanse (dok.), ob. *Łążyn.*

Lansen, *Klein-* (niem.), ob. *Łążynek.*

Lansin (dok.), ob. *Łasin* i *Łążyn.*

Lansitz (niem.), al. *Lanst*, wś, pow. zielonogórski, par. Zielonogóra.

Lańsk, ob. *Łańsk.*

Lanske (niem.), ob. *Dłusko.*

Lanskerofen (niem.), leśnictwo, pow. olsztyński, st. p. Wutryny, 2 dm., 17 mk., 4 ew., 13 katol. *Kś. Fr.*

Lansker See (niem.), ob. *Łańskie*, jezioro w pow. olsztyńskim.

Lansscza (dok.), ob. *Lenschütz.*

Lanst (niem.), ob. *Lansitz.*

Lantow (dok.), ob. *Landau.*

Lantow, *Lantowen* (niem.), ob. *Łętowo*, pow. lęborski.

Lantowo, wś, pow. szubiński, 13 dm., 139 mk., 118 ew., 21 katol., 47 analf. Poczta i gość. w Wielkich Samoklęskach o 3 kil., st. kol. żel. i tel. w Nakle o 14 kil.

Lantwarów, ob. *Landwarów.*

Lantz (niem.), *Lanca* lub *Grzywka*, lewy dopływ Dźwiny, wypływa z jeziora, przy którem wś Mukule, płynie zrazu na płdn. w okolicy wsi Restaniszki, zwraca się na płn. wsch., odlewa jezioro, nad którem leży mato na szlaku głównym, pomiędzy Dyneburgiem a Kownem: Jeziorosy, przez które przepływa, a przy wsi Pobiniszki zmienia kierunek na płn. i wpada powyżej Dyneburga przy wsi Grzywa do Dźwiny. Z praw. brzegu przybiera L. przy wsi Poskirno rzekę składającą się z dwóch strug. Jedna z nich wypływa z jeziora, przy którem wś Birniszki, płynie na płn. zach. łukiem wydanym ku płdn.; druga wypływa z jez. przy którem wś Antopol, płynie w płn. zach. kierunku, odlewając 4 jeziorka i przy wsi Turmont łączy się z poprzednią strugą. Stąd płyną już w północnym kierunku aż do ujścia. Druga rzeczka, która do L. z prawego brzegu wpada, wypływa z jeziorka przy osadzie Kumbole. Z początku płynie na zachód, później zwraca się na płn. zach., odlewając jeziorko przy wsi Fabianowo i poniżej wsi Czyżówka wpada do Lantzu. *W. Pol.*

Lanuch (niem.), ob. *Pałowice.*

Lany (niem.), ob. *Lona* i *Lany.*

Lany (dok.), ob. *Łanów.*

Lanz (niem.), ob. *Łęczyce.*

Lanzania, Kętrz. *Łężania*, dok. *Lansania*, *Landesen*, nazywała się kiedyś ziemia staropruska w sąsiedztwie z ziemią lubawską i sasyńską położona, w pow. dzisiejszym niborskim, gdzie główne dwie osady Lenck i Przełęk dotąd imię jej noszą. R. 1216 pap. Inocenty III poświadcza, jako Prusak Filip, przedtem zwany Warpoda, wraz z towarzyszami swymi, którzy niedawno w stolicy rzymskiej ochrzceni zostali, podarował ziemię Lanzanią biskup. pruskiemu Chrystyanowi. Następnie krzyżacy przywłaszczali sobie L. i kiedy zamek Pień nad Wisłą zabrali, Swiętopełkowi, księciu pomorskiemu, ziemię tę w zamian ofiarowali. Darowizny tej, zapewne na korzyść biskupów che mińskich, do których pierwotnie należała, zrzeka się książę r. 1248. Ziemia L. pomimo to nie utrzymała się przy biskupach, tylko krzyżacy ją zajęli: r. 1267 król czeski Ottokar, walcząc z Prusakami, oświadcza, jako krzyżakom dopomagać chce w posiadaniu ziemi Landesen i wcale im nie przeszkadzać. Dr. Kętrzyński w najnowszem dziele swojem: Ludność polska w Prusiech, str. 46, zupełnie fałszywie odnosi L. do okolic Łęcze, Lenzen, w dawniejszej prowincyi pruskiej Pogezanii, w dzisiejszym pow. elbląskim, gdyż ta ziemia najstosowniej przy Lubawie leżeć powinna, gdzie i bisk. Chrystyan przemieszkiwał i Prusak Warpoda miał posiadłości swoje. Por. *Pogezania.* *Kś. F.*

Lanzaysko (dok.), ob. *Leżajsk.*

Lanzen (dok.), ob. *Łążyn.*

Lapalice, niem. *Lappalitz*, dobra, pow. kartuski, między jez. Garcze al. lapalickiem i raduńskiem, na bitym trakcie gdańsko-słupskim, 547 stóp npm. Uroczy jest widok z łapalickiej góry na jeziora raduńskie, wioski pobliskie Chmielno, Lapalice, Garcze, Prokowo, Kartuzy i t. d. Oprócz dóbr w trzech działach obejmuje wybud. Kieprzewo i Mokra łąka; obszaru mr. 3132 (jeziora 687), gbur. 4, zagr. 1, katol. 234, ew. 41, dm. 21. Parafia Chmielno, szkoła Prokowo, poczta Kartuzy, dokąd odległość wynosi ¾ mili. W miejscu są 2 cegielnie i karczma. Trzy większe działy lapalickich dóbr tak się przedstawiają: 1) Wilh. Lehmann posiada roli ornej hekt. 158, łąk 5, pastw. 40, lasu 7, nieuż. 8, wody 166, ogółem obszaru 386.93 hekt.; utrzymuje cegielnię, melkarnię, owczarnię 2) Paweł Röpell roli ornej hekt. 142, łąk 27, pastw. 38, lasu 36, nieuż. 5, wody 9, ogółem obszaru 259.52, utrzymuje melkarnię. 3) Nötzel posiada z przynależnościami w Garczu i Mokrej łące roli ornej hekt. 98, łąk 16, pastw. 49, lasu 26, nieuż. 4, ogółem obszaru 193.53 hekt., utrzymuje na swoim dziale cegielnię. L. należały dawniej do dóbr star. mirachowskiego; dobra zostały wydane w wiecz. dzierżawę przywilejem z d. 9 sierp. 1783; karczma już r. 1779 wydana.

Lapalickie jezioro, niem. *Lappalitzer See*, dok. *Garche*, *Garsno*, *Gartsno*, *Garczhe*, jezioro przy wsi Lapalice i Garcze, pow. kartuski; r. 1209 przez Mestwina I, księcia pomorskiego, na fundacyą pannom norbertankom w Żukowie zapisane. Por. *Garcze, jezioro.*

Lapallen, al. *Narus Lappallen* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma.

Laparda, rz., dopływ Szeszuwki z prawej strony.

Lapatsch (niem.), ob. *Łapacz.*

Lapienus (niem.), ob. *Łapinóż.*

Lapinischken (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Szameitkehmen.

Lapinusch (dok.), ob. *Łapinóż.*

Lapischken (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Gross-Schirrau.

Lapis Lethen, ob. *Czerwony klasztor.*

Lapis-Patak, ob. *Ploszke.*

Lapis refugii, ob. *Hrabuszyce* i *Czerwony klasztor.*

Lapissena (niem.) al. *Reisterbruch*, kol., pow. ragnecki, st. p. Ragneta.

Lapkeim (niem.), wś, pow. frydlądzki, st. p. Schoenbruch.

Lapos (węg.), ob. *Lopuchow.*

Lappalitz (niem.), ob. *Lapalice.*

Lappalitzer-see (niem.), ob. *Lapalickie jezioro.*

Lappallen (niem.), ob. *Lapallen.*

Lappaschken (niem.), ob. *Lampackie jezioro.*

Lappenesch (niem.), wś nad morzem, pow. ryski, par. Schlock; kąpiele morskie.

Lappenischken (niem.), os. leśna, pow. kłajpedzki, st. p. Plicken.

Lappienen (niem.), wś, kościelna, pow. nizinny, po obu stronach rz. Gilgi, otoczonej tu z obu stron 7 m. wysokiemi groblami, o 19 kil. na płn.-zach. od Jędrzychowa, siedziby władz powiatowych. Mk. 771 ewang., w części po litewsku mówiących. Grunta osuszone za pomocą założenia kanałów 1831 r., są teraz bardzo żyzne, bujne łąki i obfite sianożęcia sprzyjają hodowli bydła i koni. Dla udoskonalenia koni istnieje stowarzyszenie, zakupujące szlachetniejszych ogierów do rozpłodu. Bydło, świnie, masło, zboże i ogrodowizny wywożą stąd latem wodą do Królewca i Tylży, zimą na kolej do Tylży. Tartak parowy wyrabia deski, belki i t. p. z drzewa, z rossyjskiej Litwy na Niemnie i Gildze przypławianego. L. powstały na końcu XVII stulecia, jako folwark hrabstwa Rautenberg około kościoła zbudowanego tu przez Katarzynę von Rauten, wdowę podczaszego i hrabiego na Waldburgu. Dziś należą obszerne dobra hrabiowskie, z których główny majątek 3 kil. poniżej Lapien nad Gilgą położona wieś Rautenberg, do familii Keyserlingów. Jest w L. stacya poczt., telegr. i omnibus do Neukirch. *J. B.*

Lappienen (niem.) 1.) wś, pow. labiewski, st. p. Mehlauken. 2.) L., dobra, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten.

Lappin (niem.), ob. *Łapino.*

Lappoehnen (niem.) 1.) wś nad brzegiem samlandzkim, w pow. fyszhuskim, w pobliżu st. poczt. Sanct-Lorenz, ze stacyą do ratowania tonących okrętów. 2.) L., dobra, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen.

Laps (*Also-* i *Felső-*), ob. *Łapsz Górny* i *Dolny.*

Lapsau (niem.), folw., pow. królewiecki, st. p. Królewiec.

Lapskaln (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. mitawski, par. Mitawa.

Lapszanka, wś w hr. spiskiem (Węg.), 536 mk.

Laptau (niem.), wś kościelna w pow. fyszhuskim, nad drogą bitą z Królewca do Kranz, 23 kil. od Królewca, 9 kil. od Baltyku, na wzgórzu spadającem nieznacznie ku morzu i zatoce. Mk. 335, bez wyjątku ewangelików; ruiny zamku. Na zach. od L. przy wsi Ruda jest pobojowisko, na którem 17 lutego 1370 r. marszałek zakonu Henning Schindekopf pobił Litwinów pod wodzą Kiejstuta a sam w bitwie poległ. Jest tu pomnik z kamienia w kształcie pieczary skalistej. W L. jest stacya pocztowa i telegraficzna; omnibus do Królewca i do kąpieli w Kranz. *J. B.*

Laraszówka (?), ob. *Jedlna*, t. III, 548.

Larga, leśniczówka, obok Kapukimpolui, wsi w pow. suczawskim. *Br. G.*

Larisch (niem.), według Knie kopalnia węgla kamiennego pod Brzezinką, pow. bytomski.

Larischau (niem.), *Laryszów*, w par. ewan. Jaworz, ma 72 mk., ob. *Rudzica.*

Larischhof (niem.), ob. *Laryszów.*

Lary, pust., pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa, odl. od Sieradza w. 32; dm. 2, mk. 15. Należy do Kuźnicy Zagrzebskiej.

Laryszka, folw. do wsi Sucho-Daniec, pow. wielkostrzelecki.

Laryszów, ob. *Rudzica.*

Laryszów, niem. *Larischhof*, wś, pow. bytomski, par. Brosławice, o 5 kil. od Tarnowskich Gór; 16 bud., 40 dm., 364 mk., 32 os., 291 mr. ziemi.

Las, nazwa dziś powszechna obszaru pokrytego roślinnością drzewną, bez różnicy gatunku drzew. Lud jednakże, w stronach lesistych mianowicie, zachował jeszcze ściślejsze poczucie i odróżnienie w nazwach rozmaitych rodzajów lasu. *Lasem* nazywa on liściaste knieje; obszary porosłe sosną, zarosłe borówkami zwie *borem*. *Puszcza* wreszcie, to las lub bór w swej pierwotnej dzikości i nieładzie, wytworzonym przez gromadzące się a nieuprzątane pokłady martwych szczątków roślinnych i działanie obfitych wód leśnych. Liściaste obszary noszą nazwę *Czarnego lasu*, gdy przemaga w nich buk lub grab. które, rozrastając się szeroko, tworzą obszerne sklepienie z gałęzi i rozpościerają mrok tajemniczy. *Dąbrowa*, *brzezie*, *brzeście*, *lipie* i t. p. nazwy oznaczają lasy złożone przeważnie z jednego gatunku drzew. *Gaj* to niewielka grupa liściastych drzew, rozrzuconych z rzadka na trawiastem poszyciu. *Polany* są to łąki śród lasu występujące. Co do imienia osobistego *L.*, ob. *Lasota.* *Br. Ch.*

Las..., por. *Les...*, *Lis...*, *Łas...*, *Łys...*, *Wald...* (niem.).

Las 1.) wś, pow. warszawski, gm. Zagoździ, par. Żerzeń. W 1827 roku 29 dm., 231 mk. 2.) L., os. leśna nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. i par. Działoszyn, odl. od Wielunia w. 28; dom 1, mk. 2. 3.) L. *Dębiński*, os. leśna, pow. opatowski, gm. i par, Lasocin, od Opatowa w. 29, od Wisły w. 1; gruntu mr. 503. Dom drewn. 1, mk. 5. Według Tow. Kred. Ziem. folw. Las Dębiński al. Janów rozległy mr. 1017: grunta orne i ogrody mr. 820, lasu mr. 683, nieużytki i place mr. 14, bud. z drzewa 4. Folw. powyższy oddzielony w r. 1873 od dóbr Dębno. 4.) L. *Witosławski*, pow. opato-

towski, ob. *Kochów*. 5.) **L.** *Glińiany*, pow. konecki, ob. *Kłódzko*. 6.) **L.-*Laski***, kol., pow. kozienicki, gm. Grabów nad Wisłą, par. Zwoleń, od Kozienic 31 w.; gruntu mr. 145, dm. 2, mk. 11. 7.) **L. Łaski** (Lib. ben. I, 665) wymienia os. t. n. w par. Wyśmierzyce (pow. radomski). 8.). **L.** *Dębowy*, wś nad Wisłą, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Kamień, par. Piotrowin. W 1827 r. było 28 dm., 173 mk., (par. w Chotczy); obecnie 212 mk. Ob. *Kamień*. 9.) **L.-*Stróżka*** i **L.-*Suchołęg***, pow. radzymiński, ob. *Cygów*. 10.) **L.** *Jaworski*, os., pow. węgrowski, gm. Ossówno, par. Wierzbno; 4 dm., 30 mk., 118 mr. rozl. 11.) **L.-*Zysławski***, folw., pow. pińczowski, gm. Dobiesławice, par. Książnice, o 3 w. od Wisły, 84 mr. rozl., powstał na wyciętym lesie dóbr Sędziszowice. 12.) **L.-*Sędziszowski*** al. *Kasin*, folw. tamże, 91 mr. rozl., powstał z karczunku lasu dóbr Sędziszowice. 13.) **L.** al. *Łaz*, *Laski*, wś, pow. makowski, gm. Sielc, par. Szelkowo, nad str. Sikorką, przy szosie z Rożana do Pułtuska. Jako wś czynszowa wchodziła w skład sstwa rożańskiego a następnie ekonomii rożań. W lustracyi tego sstwa z 1664 r. czytamy: „Wś Łaz ma 27 i pół włók, skąd 4 wójtow., 1 wybraniecka; zasianych tylko 5 i pół wł. Stąd czynsz etc. razem 32 złp. 27 gr. (?). Folwark za kreseencyą 129 złp.“ W 1820 wybraniectwo znajduje się w ręku Macieja Górki, opłacającego 72 złp. dzierżawy wieczystej; przywilejów na wybraniectwo nie posiada, takowe bowiem zabrane przez rząd pruski zaginęły; wybraniectwo jednak, o ile się zdaje, trzymał z nadania starosty. Czynsz z półwłóczka w 1820 r. wynosił 40 złp., 2 kapłony i 15 jaj; chałupnicy z chałupy płacili 3 złp. „trzydniówki“; cała zaś wieś opłacała 10-ty snop do Szwelic. W tym roku było oprócz wybranego, czynszownik dwu-półwłóczkowy, 4 półtora-półwłóczkowych i 27 półwłoczkowych; 7 chałupników i karczma z wjazdem. R. 1827 dm. 12, mk. 85.

Las-brzecz, zaśc. szlach., pow. święciański, 2 okr. adm., o 33 w. od Święcian, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Las 1.) wś w pow. żywieckim, nad rz. Kocońką, przy gościńcu susko-żywieckim, na zach. od Suchy 14 kil. odległa, graniczy od wsch. z obszarem Krzeszowa i Kukowa, na płd. z Kurowem, na zach. z Koconiem i Kocierzem a od płn. zachodu z Sułkowicami. Północną część obszaru wsi pokrywają lasy z licznemi polanami, pokrywające stoki płd.-wschodnie tutejszych gór beskidzkich, których grzbiet ciągnie się płn.-zachodnią granicą wsi. Tu się wznosi szczyt Łamana Skała (934 m.). Liczne potoki spływające z tych lasów, jak Gibaszów potok, Kotelnica i inne spływają we wsi do Kocońki. W płn.-wschodniej części obszaru jest polana z zabudowaniami, Wróblówką zwana. Na południowej granicy wznoszą się wzgórza Wajdów groń (677 m.) i Maleszaków groń (680 m.). Między nimi wznosi się goły szczycik bezimienny, ze znakiem triangulacyjnym, do wysokości 688 m. Wschodni kraniec wsi nad potokiem leży 450 m. npm. Większa posiadłość zawiera roli orn. 2, pastw. 2, lasu 897 mr.; mniej. zaś posiadł. liczy roli orn. 509, łąk i ogr. 106, pastw. 664, lasu 37 mr. austr. (r. 1869). W r. 1869 było dm. 144, mk. 913 (męż. 427, kob. 486); w r. 1880 mk. 985. Należy do parafii łac. w Slemieniu. Sąd powiat. i urząd poczt. w Slemieniu. Własność sukcesorów po ś. p. Aleksandrze hr. Branickim. We wsi nad Kocońką tracz. 2.) **L.**, przys. do Dworów w pow. bialskim, leży na prawym brzegu Wisły, 225 m. npm., na wsch. od Dworów i jest otoczony lasami od płd. i zach.; należy do par. rzym.-katol., stacyi kolej. i poczt. w Oświęcimie. 3.) **L.** *Kościelnicki*, przys. do Wolicy w pow. krakowskim, należy do parafii rzym.-katol. w Górce Kościelnickiej i ma 128 mk. Leży na granicy Król. Pols. na lewym brzegu Wisły u ujścia do niej potoku Kościelnickiego. Graniczy na zach. z Kępą Rusiecką, na płn. z Wolicą. 4.) **L.**, przys. do Płaszowa w pow. wielickim, należy do par. rzym.-katol., sądu powiat. i urzędu poczt. w Podgórzu, leży na praw. brz. Wisły i graniczy na zach. z Płaszowem a na południowy wschód z Rybitwami. 5.) **L.** *Biskupi*, ob. *Jasionka*, pow. krośnieński. 6.) **L.** *Lipnik*, leśniczówka koło Budzanowa, pow. trębowelski. 7.) **L.** *Paliowy*, folw. na obszarze dworskim Kamionki, pow. skałacki. 8.) **L.** al. *Punki*, część Tyniatyak, pow. Rawa Ruska. *Br. G.* i *Mac.*

Las, według Knie nazwa wsi Lohsa, pow. wojerecki. Por. *Łaz*.

Las Kaporowski al. *Puszcza Kaporowska*, ob. *Kapornsche Heide* (niem.).

Las Wołkoński, ob. *Wołkoński Las*.

Lasa, ob. *Lassa*.

Lasaki 1.) niem. *Lassoki*, kol. do Książnic, pow. rybnicki, 40 rodzin, 205 mk., 19 osad, 43 bud. 2.) **L.**, niem. *Lassoki*, wś, pow. raciborski, par. Sławików, 34 bud., 40 dm., 219 mk., 36 osad, 300 mr. ziemi. 3.) **L.** *Ruda*, ob. *Ruda L.* *F. S.*

Lasaki, ob. *Kaszuby*, t. III, str. 906.

Lasanka-*Daniłowce*, wieś, i **L.-*Orzechowo***, wś, pow. sejneński, gm. Pokrowak, par. Sejny; odl. 2 w. od Sejn. L. Daniłowce 2 dm., 30 mk. L.-Orzechowo, 2 dm., 23 mk. *Br. Ch.*

Lasaterei (niem.), część wsi Polnisch-Hammer, pow. trzebnicki.

Lasche (niem.), rz. w Kurlandyi, dopływ rz. Allohksne, która do Durby wpada.

Laschen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. hasenpocki, par. Piltyń-Hazenpot.

Laschen (dok.), ob. *Łasin*.

Laschen (niem.) 1.) wś, pow. piłkalski, st. poczt. Pilkały. 2.) L. al. *Jonszeumen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Saugen.

Laschin (niem.), ob. *Łaszczyn*, *Łasin* i *Łastyn*.

Laschken (niem.), ob. *Laszki*.

Laschkenkaempe (niem.), os. do Hauskampe, pow. gdański, na kępie utworzonej przez t. z. łachy czyli odnogi Wisły, nad zatoką Świeżą. Nazwa zapewne wzięta z polskiego: Mała łacha, Łaszka. *Kś. F.*

Laschmiaden See (niem.), ob. *Laśmiady*.

Laschuppen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. goldyngeński, par. Frauenburg.

Lasco (dok.), nazwa łac. miasta *Łask*.

Lascow, po węg. *Laszczo*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Toplą, piękne łąki, lasy, 262 mk. *H. M.*

Lasdehnen (niem.), *Lasdeny*, mko, pow. piłkalski, leży o 20 kil. na płn. od miasta powiatowego Pilkał, nad Szeszupą, w szerokiej, lesistej i bagnistej równinie. Miejscowość otoczona lasami, na płd. trzęsawisko zwane Plinis, na zach. niedostępne bagno torfowe zwane Balis. Mk. 1143 luteranów; 4 jarmarki na rok; stacya poczt. i telegr. z pocztą osobową do Pilkał i Nowych Egglenik. *J. B.*

Lasdehnen (niem.), 1.) wś, pow. wystrucki, st. p. Grünheide. 2.) L. al. *Lasdiehnen*, wś, pow. nizinny, st. p. Skajzgiry. 3.) L., wś, pow. tylżycki, st. p. Kallwen. 4.) L., dwie wsie i kol., pow. wystrucki, st. poczt. Berschkallen.

Lasdienen (niem.), wś, pow. darkiemski, st. poczt. Jodlauken.

Lasdinehlen (niem.), 1.) dobra, pow. gąbiński, st. p. Gąbin, o 5 kil. na wsch. od Gąbina. Tu w r. 1714 urodził się znakomity poeta litewski Donalejtys. 2.) L., dobra, pow. piłkalski, st. p. Lasdehnen.

Lasdinkalnis, góra pod Świętyszkami, w puszczy rominckiej, 738 stóp wysoka.

Lase (dok.), ob. *Lahse*, pow. wołowski.

Lasek 1.) os., pow. nowomiński, gm. Otwock, par. Karczew. Należy do dóbr Otwock Wielki. 2.) L., wś, pow. gostyński, gm. Słubice, par. Jamno (ob.). Ma 12 dm., 97 mk., 281 mr. obszaru. 3.) L. (Łaski, Lib. ben. II, 470, wymienia os. L. w par. Krośniewice). 4.) L., os. włośc., pow. wieluński, gm. Skomlin, par. Ożarów, odl. od Wielunia w. 11. Ma mk. 54. 5.) L., kol. i dwa folw., pow. sieradzki, gm. Dzierzążna (ob.), par. Rososzyca, o 6 i 7 w. od rz. Warty. Folw. L. lit. A, ma 289 mr. rezl., w tem 248 mr. roli or., a folw. L. lit. B 227 mr., w tem 101 roli or., 79 lasu. Pokłady torfu. 6.) L., wś, pow. kolski, gm. Sompolno, par. Lubątówek, odl. od Koła w. 14; dm. 4, mk. 55. 7.) L., część miasta Łodzi, według Łaskiego, Lib. ben. II, 381. 8.) L., os., pow. konecki, gm. i par. Radoszyce, od Końskich w. 19; gruntu mr. 10, dm. drewn. 2. Łaski wymienia t. n. osadę w par. Żeleźnica (I, 613). 9.) L., os., pow. augustowski, gm. Sztabin, par. Krasnybór, odl. 18 w. od Augustowa, ma 3 dm., 17 mk. *Br. Ch.*

Lasek, wś w pow. nowotarskim, na płn. zachód od Nowegotargu, u zachodnich stóp gór Gorców, w dolinie potoku Lepietnicy, graniczy od płn. z Klikuszową, od zach. z Pysówką, Morawczyną i Krauszowem, od płd. z Ludźmirzem, a od wsch. z Nowymtargiem i Niwą. Zachodnią granicę tworzy potok Syracska. W północnej części wsi mamy wzgórze Przysłop (708 m.). Nad zachodnią granicą leży folw. Magdalenówka czyli Obroczna. Wzgórze na płn. wschód od tego folwarku wynosi 686 m.; wzgórze między Lepietnicą a Niwą 636 m. Na płd. od niego zajmuje płd.-wschodnią część obszaru wsi las zwany „Borem na równi". Południowa część wsi zwie się Trutami (624 m.). Obszar więk. posiadł. czyni roli or. 69, łąk i ogr. 25, pastw. 7, lasu 170 mr.; mniej. zaś posiadł. roli or. 994, łąk i ogr. 206, pastw. 110, lasu 6 mr. (1869). W r. 1777 było dm. 73, mk. 370 (chrześc.); w r. 1799 dm. 95, mk. 520, między nimi 5 żyd.; w r. 1824 dm. 102, mk. 561, żyda ani jednego; w r. 1869 dm. 128, mk. 679 (324 męż., 355 kob.); w r. 1880 mk. 738. Należy do parafii łac. w Klikuszowej (ob.). Według lustracyi z r. 1636 było 5 zarębników, którzy płacili rocznego czynszu razem złp. 55 gr, 15; czynsz z 3 zagród i z najmem roboty czynił zł. 11, a ze sztuki roli pustej złp. 6; cały czynsz wynosił zatem złp. 72 gr. 15. Według lustracyi r. 1660 było w tej wsi zagrodników 7, chałupników 4 i młynarz 1, którzy płacili rozmaitego podatku razem złp. 106 gr. 20. Lustracya z r. 1765 podaje w tej wsi ról 12, zagród 6, młynów 2. Płacono podatku rozmaitego złp. 1294, gr. 3, den. 15. Sąd powiatowy i poczta w Nowymtargu. Właścicielka Eugenia Fihauserowa. *Br. G.*

Lasek 1.) rus *Lisok*, część Czernilawy, pow. jaworowski. 2.) L., gorzelnia i leśniczówka na obszarze dworskim Kołodróbki, pow. zaleszczycki.

Lasek, niem. *Lassek* 1.) wś, blisko rz. Warty, pow. poznański, 41 dm., 367 mk., 132 ew., 235 katol.; 108 analf. Poczta, telegr. i st. kol. żel. w Poznaniu o 12 kil. 2.) L., folw., pow. bydgoski, należy do wsi i gm. Trzęsacza, blisko Wisły; 1 dom, 11 mk. *M. St.*

Lasek 1.) niem. *Lassek*, od r. 1871 przezwana *Ludwigsberg* os. do Ligmuntu, pow. chojnicki, nad strugą Nieżórawą, w okolicy lesistej i piaszczystej; bud 8, dm. 3, katol. 17. Parafia i poczta Czersk, szkoła Ligmunt. 2.) L., wś, pow. starogrodzki, ob. *Laski*. 3.) L., niem. *Lassek*, dawniej wś stołowa królewska, pow.

olecki, st. p. Margrabowa; 1857 r. 40 mk. 4.j L., niem. *Sophienruh*, folw., pow. niborski, st. p. Uzdowo. 5.) L., ob. *Laski* i *Drewniaczek*.

Lasek, znaczne pasmo wzgórzyste ze szczytem tej nazwy w obr. gm. Przyborowa, Pewli Wielkiej, Jeleśnej i Koszarawy w pow. żywieckim. Od wsch., płd. i zach. oblewa je rzeka Koszarawa, od płn. zaś rz. Pewelka. Szczyt L. wznosi się na obszarze wsi Pewli Wielkiej pod 37° 2' 40" wsch. dłg. g. F. a 49° 38' 35" płn. sz. g. do wysokości 874 m. npm. Las na południowym stoku tego szczytu zwie się Niwą. Płn.-wschodni grzbiet wysuwający się od tego szczytu zowie się Koszarawskim groniem. *Br. G.*

Lasek, słow. *Liesek*, węg. *Ljeszek*, potok orawski, lewy dopływ Orawicy. Uchodzi do niej pod wioską Laskiem, po 5 kil. biegu.

Laserkeim (niem.), dobra, pow. fyszhuski, st. p. Powayen.

Lasermühle (niem.), młyn do Gross-Peterwitz, pow. nowotarski na Szląsku.

Laserwitz (niem.), wś, pow. wołowski na Szląsku, par. Gr.- Strenz.

Lasew, *Lassew*, folw., pow. pleszewski, 2 dm., 56 mk.; należy do dom. Malinie.

Lasi (niem.), ob. *Lasy*.

Lasicz (dok.). Tak się zwały wsie: *Looswitz* w pow. bolesławskim 1303 r. i *Łaziska* w pow. wielkostrzeleckim 1323 r.

Lasin (dok.), ob. *Łasin*.

Lasinkafluss (niem.), ob. *Łasinka*.

Lasisko (?), według Knie nazwa wsi Łazisk, pow. sycowski.

Lask, ob. *Laszkowce*.

Laska 1.) osada włośc., pow. kościerski, należała dawniej do sstwa kościerskiego, wydana przywilejem starościńskim 7 listop. 1769 r., leży w okolicy piaszczystej i lesistej nad jez. Wdzidze, przy granicy pow. chojnickiego, o 3 mile od Kościerzyny. Obszaru mr. 431, posiadłość jedna, katol. 12. Parafia Wiele, szkoła Piechowice, poczta Kalisz. 2.) L. *Nowa*, niem. *Neu-Laska*, os. do Starej Laski, pow. chojnicki, w okolicy lesistej i piaszczystej. Obszaru mr. 946, bud. 2, dm. 2, katol. 24. Parafia Leśno, szkoła Zapcenie, poczta Zielona. 3.) L. *Stara*, niem. *Alt Laska*, dobra, pow. chojnicki, nad strugą Zbrzycą, w lesistej i piaszczystej okolicy. Obszaru liczy roli ornej hekt. 240, łąk 29, pastw. 140, lasu 1010, nieużytków 17, wody 148, ogółem obszaru 1587; bud. 19, dm. 12, katol. 61, ewang. 169. Par. Leśno, szkoła Widno, poczta Zielona; dziedzic hr. Königsmarck z Kamienicy. Lustr. sstwa tucholskiego z r. 1664 zapisuje: Pustkowianie z Laski Starej płacą czynszu zł. 37; podług kolei z innymi powinni straż przepisaną odbywać w barci i puszczy lisińskiej. *Kś. F.*

Laska, nazywała się dawniej mała struga w pow. chojnickim, płynąca śród obszaru wsi Swornigac do rz. Brdy. R. 1400 Jan Strassen, komtur tucholski, nadaje 5 mr. łąki i lasu koło strugi Laska nazywanej, w tej stronie leżących (karczma znajdowała się za rz. Brdą). Ob. Przywil. sstwa tuchol., ręk. w Belnie, str. 66.

Laskawki, *Laskówka*, część Burkanowa, pow. podhajecki.

Laske (niem.), folw., pow. babimoski, należy do dom. Babimostu; 2 dm., 23 mk.

Laske (niem.), ob. *Łask*, *Łazk* (łuż.).

Lasken (niem.), ob. *Laszki* i *Młynik*.

Laskewicz (dok.), ob. *Laskowice*.

Laski 1,) wś i folw., pow. warszawski, gm. Młociny, par. Wawrzyszew, 8 dm. Folw. należy do dóbr Młociny. Grunta bardzo nędzne, piaski. 2.) L., wś, pow. grójecki, gm. Nowa Wieś, par. Warka. W 1827 r. 30 dm., 239 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. z wsią L. i Murowanka r. 1866 rozl. mr. 1432; grunta orne i ogrody mr. 843, łąk mr. 27, lasu mr. 450, zarośli mr. 67, nieużytki i place mr. 45. Wś L. os. 30, z grun. mr. 394; wś Murowanka os. 9, z grun. mr. 76. 3.) L., wś, pow. radzymiński, gm. Strachówka, par. Pniewnik. Ob. *Jadów*. 4.) L., pow. włocławski, gm. Dobiegniewo, par. Kowal. 5.) L., wś, młyn, folw., pow. turecki, gm. Pęcherzew, par. Turek, odl. od Turku w. 5; wś dm. 6, mk. 65; młyn dom 1, mk. 7; folw. dm. 7, mk. 66. W 1827 r. 11 dm., 91 mk. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. L. od rz. Warty w. 10, rozległy mr. 633: grunta orne i ogr. mr. 337, łąk mr. 141, pastwisk mr. 57, lasu mr. 75, nieużytki i place mr. 23, bud. mur. 9, z drzewa 7, płodozmian 7 i 9-polowy; pokłady rudy i torfu, struga bez nazwy przepływa, tworzy dwa stawy (młyn wodny). Wś L. osad 5, z grun. mr. 8. 6.) L. (Łaski: Lib. ben. wymienia kilka osad t. n. w par. Leśnica W. i Poddębice). 7.) L., wś, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 20; dm. 22, mk. 200. W 1827 r. 25 dm., 279 mk. 8.) L. al. *Imielnia*, wś i osada, pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno. Wś ma 15 dm., 33 mk., 145 mr.; osada 1 dom, 7 mk., 12 mr. 9.) L., wś i folw., pow. piotrkowski, gm. i par. Rosprza. Wś ma 12 dm., 102 mk., 93 mr. ziemi włośc.; folw. 2 dm., 10 mk., 256 mr. rozl. 10.) L., os. włośc., pow. piotrkowski, gm. Bujny, ma 1 dm., 23 mk., 10 mr. rozl. 11.) L., kol., pow. brzeziński, gm. Lipiny, par. Skoszewy. Ma 5 dm., 59 mk., 140 mr. ziemi włośc. 12.) L., pow. kielecki, gmina Małogoszcz, parafia Zajączków. 13.) L., wś, pow. olkuski, gm. i par. Bolesław. Młyn wodny. W 1827 r. 26 dm., 168 mk. 14.) L., wś, pow. olkuski, gm. Minoga, par. Sieciechowice (Dług.: Lib. ben. I, 125). W 1827 r. 20 dm., 136 mk. Według Towarz

Kred. Ziems. folw. Laski al. Żarki, od Krakowa w. 21, rozległy mr, 311: grunta orne i ogrody mr. 170, łąk mr. 23, pastwisk mr. 5, lasu mr. 97, nieużytki i place mr. 16, bud. mur. 4, z drzewa 8, płodozmian 8-polowy; młyn, tartak, piec wapienny i cegielnia. Wś L. os. 20, z grun. mr. 107. 15.) L., wś włośc., pow. kozienicki, gm. Susko-wola, par. Sucha; odl. 14 w. od Kozienic. Ma szkołę początkową, 81 dm., 606 mk., 1217 mr. obszaru. Młyn wodny. W 1827 r. należały do par. Zwoleń; wś rząd. 49 dm., 343 mk. 16.) L.-*Las*, pow. kozienicki, ob. *Las-Laski*. 17.) L., folw., 1880 r. oddzielony od dóbr Strzeszkowice, pow. opoczyński, 70 mr. rozl. 18.) L., wś i folw., pow. węgrowski, gm. Łochów, par. Kamionna. W 1827 r. 19 dm., 222 mk.; obecnie 29 dm., 424 mk., 1229 mr. obszaru (w tem 557 mr. dworsk). Według Tow. Kred. Ziems. folw. Laski, od Łochowa w. 5, rozległy mr. 556: grunta orne i ogrody mr. 148, łąk mr. 201, wody mr. 4, lasu mr. 190, nieużytki i place mr. 13, bud. mur. 2, z drzewa 11. Rz. Liwiec przepływa granicą południową. Folwark ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Łochów. Por. *Kamionna*. 19.) L., wś, pow. łukowski, gm. i par. Radoryż. Ma 14 dm., 90 mk., 355 mr. obszaru. 20.) L., wś, pow. włodawski, gm. Tyśmienica, par. Parczew. W 1827 r. wś rząd. 34 dm., 212 mk.; obecnie 34 dm., 320 mk., 1010 mr. rozl. 21.) L., wś, pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród, 1238 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd. 39 dm., 220 mk. 22) L., wś szlach. i włośc., pow. ostrołęcki, gm. i par. Czerwin. W 1827 r. 21 dm., 170 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Laski rozległy mr. 1363: grunta orne i ogrody mr. 305, łąk mr. 94, lasu mr. 717, pastwisk i zarośli mr. 203, nieużytki i place mr. 35. Wś L. os. 36, z gruntem mr. 372. 23.) L., wś, pow. makowski, gm. Smrock, par. Szelków; 1827 r. 12 dm., 83 mk. 24.) L., pow. makowski, ob. *Las*. *Br. Ch.*

Laski, wś włośc. nad rz. Islą (?), pow. wilejski, o 29 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 5 dm., 59 mk. prawosł.

Laski, por. *Leski* i *Łaski*.

Laski 1.) z *Nową wsią*, wś w pow. Nisko, par. rzym.-katol. w Spie, leży w równinie 171 m. npm., nad potokiem Łęgiem; od wsch. jest otoczona lasami sosnowemi. Laski lub Laszki mają 432, a Nowa wieś 281 mk. rzym.-katol. Pos. mniej. ma obszaru 632 roli, 99 łąk i ogr., 232 mr. pastw. Kasa pożyczk. gminna posiada 525 zł. w. a. kapitału. Graniczy na płn. ze Stanami, na wsch. z borem zwanym Prusotą, na płd. z Korabiną a na zach. z Bojanowem. Położenie geogr. 39° 38' wsch. dłg. od Ferro i 50° 25' płn. szer. 2.) L., przys. do dóbr Kulczyce, pow. samborski. 3.) L., część Lipy, pow. dobromilski. 4.) L. al. *Laszki* (ob.), pow. jasielski. 5.) L., przys. do Żołyni. 6.) L., ob. *Laszczyny*. 7.) L., ob. *Łaski*.

Laski 1.) wś, gm. i dom., pow. mogilnicki; 2 miejsc.: a) L. Wielkie (Friedrichswalde), domin., 943 mr. rozl.; b) L. Małe, 24 dm., 204 mk., 84 ew., 120 katol., 89 analf. Poczta w Mokrem o 6 kil.; st. kol. żel. w Mogilnie o 15 kil. 2.) L., niem. *Haselau*, folw., pow. wrzesiński, 1 dm., 13 mk., ob. dom. *Pawłowice*. 3.) L., wś i gm., pow. ostrzeszowski, 3 miejsc.: a) L., wś i kol.; b) Borek; c) Nowa Wieś (Neudorf); 146 dm.; 997 mk., 72 ew., 922 katol., 3 żyd.; 251 analf. 4.) L., dom. i gm., pow. ostrzeszowski; 8314 mr. rozl.; 6 miejsc: a) L., dom.; b) Nowa Wieś; c) L., nadleśn.; d) L. leśn.; e) Różyczka, leśn.; f) Smardze, folw.; 7 dm., 241 mk., 56 ewang., 185 katol.; 66 analf. Poczta w Trzcinicy (Strenze) o 4 kil.; st. kol. żel. i tel. w Opatowie o 6 kil., w Kępnie o 11 kil. 5.) L., pustkowie, pow. odolanowski, należy do gm. Czarnego Lasu (Schwarzwald); 6 dm., 52 mk. 6.) L., olędry, pow. średzki, 6 dm., 56 mk., 30 ew., 26 katol.; 27 analf. Poczta w Nekli o 4 kil., st. kol. żel. i tel. we Wrześni o 10 kil. 7.) L., ob. *Łaski*. *M. St.*

Laski al. *Erdmanów*, niem. *Erdmannsberg*, wś, pow. sycowski, par. ewang. Międzybór.

Laski 1.) niem. *Leske* al. *Leski*, włośc. wś, pow. malborski, nad strugą Swiętą, śród Żuław malborskich, $^1/_8$ mili od Nytychu, przez który nową kolej żel. budują ze Starego Pola do Nowodworu, z przystankiem w Nytychu. Obszaru liczy włók 67, gbur. 14, zagr. 3, katol. 50, ew. 53. men. 36, dm. 18. Parafia i poczta Nytych, szkoła Trępnowo. Odległość od Malborka 1 $^1/_4$ mili. Wś L., jak świadczy jej nazwa, powstała na gruncie wykarczowanych lasów, które tu dawniej się rozciągały. Istnieć musiała już przed przybyciem krzyżaków, inaczejby polskiej tej nazwy nie otrzymała. Krzyżacy urządzili swoje wójtostwo w L. z dworem i folwarkiem, nad którem wójtów osóbnych postanowili. Szczególnie hodowali tu koni wiele na potrzeby wojny. R. 1407 liczono wszystkich koni w L. 180, r. 1415 koni 148. R. 1419 wójt tutejszy pobierał czynszów: z młynów żyta i pszenicy łasztów 33, słodu korcy 950; z wiosek czynszu 205 m., z młyna olejowego 8 m., od rzeźników 20 kamieni łoju, od rybaków 4 sumy, 8 kóp minogów, 1 kopę szczupaków i t. d. R. 1454 d. 27 lutego przechodziło tu 6000 wojska gdańskiego naprzeciw krzyżakom; na krótki czas obóz urządzili, skąd go potem przenieśli do Kościeliszek. R. 1455 mistrz krzyżacki wydaje rozkaz wójtowi: żeby ludzi, co mocniejszych, uzbroił i czekał z nimi przy kościele w Bystrzu (Beisterfelde). Z pomiędzy wójtów laskowskich znani są: Günther 1323, Fryderyk 1333, Hans 1338, Jan Pri-

stam 1341, Burchard von Rosenberg 1345, Kirsilie 1350, Erkinbrecht 1361, Henryk v. Gans 1377, Winryk v. Ryndorf 1377—1384, Wilh. v. Helfenstein 1384—1387, Godfryd v. Trostdorf 1387—1391, Fryd. v. Hechenreyt 1391—1396, Herman v. Gans 1396—1404, Jan v. der Dolle 1404, Zygmunt v. Ramungen 1404—1407, Konrad v. Kunseck 1407—?, Michel v. Nesse ?—1413, Piotr v. Mussheim 1413—1415, Alf v. Suwern 1415, Jerzy (?) v. Seckendorf 1415—?, Mich. v. Nesse 1418 (?)—1419, Engelbrecht v. Krebs (?) 1419—1420, Itelhans v. Stoffelen ?—1431, Wilh. v. Helfenstein ?—1436, Henryk v. Rower 1436—1438, Kilian v. Exdorf 1438—1440, .:. Slepschenkel 1440, Jan Birkelin 1440, Mik. v. Gilsdorf 1440—1444, Helfryk v. Selbold 1444—?, Wojciech v. Swettern 1454. Po krzyżakach przejęli tę wieś na własność królowie polscy i folw. swój, do ekonomii malborskiej należący, utrzymywali; włók było tu wtedy 25. R. 1726 folw. tutejszy zniesiony i zamieniony został na wieś gburską. Ob. Herm. Eckerdt, Kreis Marienburg; Voigt, Namencodex. 2.) **L.** al. *Lasek*, niem. *Lassek*, leśn. i os. do nadleśn. Drewniaczek, pow. starogrodzki, w borach tucholskich, nad Czarną wodą. 3.) **L.** *M.* i *W.*, dwie wsie, pow. łecki, ob. *Laszki*. 4.) **L.**, os., pow. świecki, nad strugą Brzeziną, w lesistej i piaszczystej okolicy; obszaru mr. 630, bud. 67, dm. 30, katol. 132, ew. 24. Parafia i poczta Śliwice, szkoła Łążek. *Kś. F.*

Laski, potok leśny, wypływający z lasu na granicy Stulska i Iłowa w pow. żydaczowskim. Płynie na południ.-zach. łączkami śród leśnemi, tworząc wzdłuż całego swego biegu granicę między temi gminami. Wpada z lew. brzegu do Kłodnicy, dopływu Dniestru. (T. IV, 184, nr. 2). Dług. biegu 4 kil. *Br. G.*

Laskiszkowo, ob. *Łaskiszkowo*.

Laskoń 1.) wś, pow. obornicki, 10 dm., 123 mk., 44 ew., 79 katol., 60 analf. Poczta w Długiej Goślinie o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Rogóźnie o 12 kil. 2.) **L.-*Stary***, olędry, pow. obornicki, 8 dm., 73 mk., 62 ew., 11 katol., 27 analf. 3.) **L.-*Nowy***, olędry, pow. obornicki, 6 dm., 59 mk., 31 ew., 28 katol., 28 analf. 4.) **L.**, folw., należy do dom. Długiej Gośliny, 2 dm., 21 mk. Por. *Łaskoń*, *Łoskuń*. *M. St.*

Lasków, wś, pow. jędrzejowski, gm. Przęsław, par. Jędrzejów (ob.). W 1827 r. wś poklasztorna 17 dm., 160 mk. Należał L. do klasztoru jędrzejowskiego (Dług. III, 371; Kod. dypl. pol. t. III, pod r. 1271).

Lasków, wś, pow. kobryński.

Lasków, przys. do Stobierny, pow. ropczycki, na płn. od Stobierny.

Lasków, ob. *Laskowo*.

Lasków, ob. *Debesławce*.

Laskowa 1.) wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Wodzisław. W 1827 r. 40 dm., 297 mk. 2.) **L.**, pow. kielecki, gm. Niewachlów, par. Kielce.

Laskowa 1.) wś, pow. limanowski, par. Łososina górna. Leży o 10 kil. od st. pocst. w Limanowy, po obu brzegach rz. Łososiny, lewego dopływu Dunajca, w ciasnej nadrzecznej dolinie i na przyległych wzgórzach. Rozległość obsz. dwors. ról 376, łąk i ogr. 24, pastw. 22, lasu szpilk. 724 mr.; mniej. posiadł. ról orn. 1146, łąk i ogr. 233, pastw. 175, lasu i zarośli 848 mr. austr.; dm. 219, mk. 2245 rzym.-katol. Gleba: w nizinie nad rzeką urodzajne namulisko, na płn. spadzistych pochyłościach chuda owsiana, zaś na płd. żytnia glina. Terytoryum wsi przerzyna gościniec powiatowy, prowadzący od Limanowy do Bochni. Na obsz. dwors. jest młyn i tartak. L. była niegdyś własnością oo. misyonarzy krak., których fundacyi jest istniejąca dotąd kaplica we dworze, p. w. Niepokal. Poczęcia N. Maryi P., z prawem odprawiania w niej mszy świętej. Teraźniejszy właściciel Żochowski. Graniczy na zachód z Makowicą, na północ z Rozdzielem, na wschód z Kamionką a na południe z Młynnem i Sowlinami. 2.) **L.** z *Węgłowicami*, wś, pow. wadowicki, 4.5 kil. od Zatora, gdzie jest parafia rzym.-katol. i sąd pow.; leży na prawym brzegu Skawy, 282 m. npm., i liczy 249 mk. rzym.-katol. Pos. więk. Aug. hr. Potockiego ma obszaru 110 mr. roli, 8 mr. pastw. i 10 mr. lasu; mniejsza 250 mr. roli, 26 mr. łąk i ogr., 62 mr. pastw. i 23 mr. lasu. Graniczy na północ z Palczowicami, na płdn. z Trzebieczycami, na wsch. z Ryczowem a na zach. z Ryczowem i Zatorem. W XV w. dziedzictwo Laszkowskiego Kornicza (Lib. ben. I, 83). *M. Ż. S.*

Laskowa, niem. *Lauskowe*, wś, pow. mielicki, par. Korzeńsko, st. p. Rawicz.

Laskowa, szczyt w Beskidach Wschodnich, w dziale między Kamienicą a Konieczną, 991 m. wys.

Laskowa góra, w dziale Karpat skawiańsko-rabczańskim, w paśmie Lubonia, na wsch. od Wielkiego Lubonia, po zachodniej stronie doliny Raby, pod 37° 42' wsch. dł. g. F. a pod 49° 39' 7" płn. sz. g. Wznosi się 567 m. npm. Stoki jej pokrywają lasy szpilkowe. *Br. G.*

Laskowa wola 1.) folw., pow. radomski, gm. Wolanów, par. Mniszek; odl. 18 w. od Radomia; 1 dm., 8 mk., 219 mr. ziemi dwors. 2) **L.**, wś włośc., pow. radomski, gm. Potworów, par. Bukowno, od Radomia w. 29. Gruntu mr. 395, dm. 16, mk. 131. *Br. Ch.*

Laskowce, wś, pow. kamieniecki, nad Żwańcem, gm. Dłużek, par. Czarno-Kozienice,

mk. 752, ziemi włośc. 632, dwors. 1027 dz. Należała do sstwa kamienieckiego, trzymali ją Koniecpolscy przez 4 dożywocia. August III nadał ją hospodarowi Kantakuzenowi wraz ze sstwem bachtyńskiem (Rolle), gdzie tenże życie zakończył w 1760 r. Grunta nader górzyste, kamień wapienny, duże młyny. Własność dawniej Ostrowickich, następnie Chorbkowskich; dm. 121. *Dr. M.*

Laskowce, trzy nieopodal siebie leżące zaścianki w pow. mińskim, przy drodze wiodącej z Mińska do Przylep; jeden ma osad 9, drugi 5, trzeci 1; miejscowość dość lesista, grunta mierne. *Al. Jel.*

Laskowce (po rusku *Laskiwci*), wś, pow. trębowelski, 20 kil. na płd. zach. od Trembowli, 10 kil. na zach. od sądu powiat. w Budzanowie, 10 kil. na płd. wsch. od urzędu pocst. w Chmielówce. Na płn. leży Mogielnica, na wsch. Wierzbowiec, na płd. Wierzbowiec i Kossów (w pow. czortkowskim), na zach. Pielawa i Mateuszówka (część Dobropola; obie ostatnie miejscowości w pow. buczackim). W zach. stronie obszaru nastaje pot. Zwiniacz, dopływ Seretu, i płynie na wsch., następnie skręca łukiem, na płd. wygiętym, na płn., potem znowu na wsch., tworzy mały stawek, wypłynąwszy z niego przybiera kierunek płd. a w końcu wsch. i wchodzi do Wierzbowca. Od praw. i lew. brzegu zasila go w obrębie wsi kilka strug małych. W stronie płn. zach., w przysiołku Kulczycach, nastaje mała struga i płynie na płn. do Mogielnicy, gdzie wpada do pot. Kubeńki (ob.). Zabudowania wiejskie leżą w płd. wsch. stronie obszaru (cerkiew 351 m.), a w stronie płn. zach. przysiołek Kulczyce (al. Kulczyki). W stronie płn. wznosi się wzgórze Laskowce do 361 m. Włas. więk. ma roli orn. 2026, łąk i ogr. 283, pastw. mr. 38; włas. mniej. roli orn. 2468, łąk i ogr. 320, pastw. 42 mr. W r. 1880 było 2210 mk. w gminie, 36 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem 350 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Budzanowie; gr.-katol. w miejscu, dek. czortkowski, archidyec. lwowska. W L. jest cerkiew pod wezw. śś. Kozmy i Damiana, a w K. pod wezw. św. Michała. Jest także szkoła etat. jednokl. Wś ta wspominana jest w r. 1448 (ob. Akta grodz. i ziem., t. V, str. 163). Tu mianowicie wystawiono dokument, którym Janusz z Orynina, podkomorzy kamieniecki, poświadcza, że Mikołaj „Zwynączsky" przeprowadził dział wsi Hussakowce między siostrami Anną i Stachną. Wś zwie się tu Leschkowice z dodatkiem *villa regalis*. Wieś należała do dóbr koronnych wojewody podolskiego, starostwa dźwinogródzkiego (zwinogrodzkiego). Ob. Czemeryński, Dobra koronne, str. 251. *Lu. Dz.*

Laskowce (?), pow. czortkowski, wymienia Skorowidz Stupnickiego. W spisie „Orthsch.-Verzeichniss" z r. 1881 jej niema.

Laskowethen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Budwethen.

Laskowice 1.) wś, pow. sokołowski, gm. Korczew (ob.), par. Knychówek. W 1827 r. 19 dm., 245 mk., obecnie 26 dm., 355 mk., 1074 mr. obszaru. 2.) L. al. *Laskowiec*, wś włośc., pow. rypiński, gm. Sokołowo, par. Działyń, odl. o 23 w. od Rypina, ma 2 dm., 12 mk., 64 mr. gruntu; odłączone od dóbr Wielgie wraz z folw. Kawno (ob.). Por. *Frankowo*. 3) L., ob. *Laskowiec*. *Br. Ch.*

Laskowice 1.) niem. *Laskowitz*, r. 1327 *Leskowitz*, włośc. wś, pow. suski, przy lesie kamionkowskim, po nad strugą do Liwy uchodzącą, blisko granicy pow. sztumskiego i kwidzyńskiego. Obszaru liczy mr. 2375, bud. 95, dm. 60, katol. 137, ew. 306. Parafia Krasnołąka, szkoła w miejscu, poczta Prabuty. Wś L., w prowincyi dawniejszej Pomezanii a księstwie pruskiem położona, od początku była przez ludność polską osadzona, jak świadczy między innemi polska jej nazwa. W czasie wojny 13-letniej z krzyżakami wraz z całą okolicą zburzona długo pustkami leżała. Około połowy XVI w. jeszcze na dobre nieurządzona. R. 1780 mieszkają w L.: Schreiber, sołtys, Marcin Schidsik, t. j. Szydzikowski, Mich. Chmielewski, Dawid, Michał i Jan Szydzikowie, Michel Schreiber, Krystyan Krzeliński, Jan Przeliński i Jakób Schrötter. R. 1809 na 24 nazw zachodzi 15 polskich. Ob. dr. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 194, 207 i 208. 2.) L., niem. *Laskowitz*, dok. *Leskowitz*, 4 miejscowości w pobliżu siebie położone, pow. świecki. Parafia Jeżewo, szkoła Buczek, poczta, st. kol. żel. w miejscu; a) L., rycer. dobra, po nad jeziorem pięknie położone, w okolicy dość jeszcze lesistej, o glebie w ogóle urodzajnej; nowy gotycki przepyszny zamek wznosi się na uroczem wzgórzu tuż przy jeziorze; zabudowania gosp. nowe murowane. W miejscu jest gorzelnia, cegielnia, młyn i tartak. Gospod. poprawne. L. zajmują obszaru ornej roli hekt. 508, łąk 45, pastw. 37, lasu 69, nieuż. 26, wody 226, ogółem hekt. 915, bud. 15, dm. 8, katol. 181, ew. 77. Dziedzic Franciszek Gordon. L. oddawna znajdowały się w ręku szlachty. R. 1442 zachodzi Dytryk v. L. dziedzic. Około tego czasu za krzyżaków rozróżniano dwoje dóbr: Leskowitz i Ober Leskowitz (L. górne). Dziedzic od każdej tej wsi zobowiązany był pełnić służbę wojenną na koniu w zbroi (1 dynst). R. 1580 Niewieściński Maciej dziedzic; b) L., cegielnia, należy do rycer. dóbr, liczy bud. 5, dm. 1; c) L., st. kol. żel. Chojnice-Tuchola-Grudziądz-Jabłonowo i Bydgoszcz-Tczewo; d) L. *nowe*,

niem. *Neu-Laskowitz*, osada, obszaru liczy mr. 179, bud. 16, dm. 11, katol. 8, ew. 60.

Laskowice 1.) por. *Laszwitz*, pow. prądnicki. 2.) **L.**, niem. *Laskowitz*, 1374 r. *Loswicz*, wś, pow. grotkowski, par. Odmachów, własność dawniej kapituły w Nissie; 24 bud., 9 dm., 70 mk., 7 osad, młyn, 570 mr. ziemi. 3.) **L.**, niem. *Laskowitz*, 1358 *Soloschowicz*, 1382 *Laskowicz*, wś i majorat, pow. olawski, ma kościół paraf. ewang., należy do par. katol. Meleschwitz. Do gminy L. należy folw. Zielony i os. Mościsko. 4.) **L.**, niem. *Laskowitz*, wś i dobra, pow. opolski, par. Budkowice (ob.), przy drodze opolsko-kluczborskiej; 117 bud., 113 dm., 932 mk. Dobra mają 7248 mr. ziemi, w tem 5600 lasu; wś 88 os., 1160 mr. ziemi, kościołek filialny, szkołę, fryszerkę Louisenhütte i dwa pustkowia: Wesoła i Szarawara. Słynny browar. *F. S.*

Laskowicka Słoboda, wś i dobra w południowej stronie pow. bobrujskiego, nad rz. Oresą, w okr. polic. hłuskim, na zapadłem, bagnistem Polesiu; wś ma osad 34; dobra, dziedzictwo Hermana (rodzina polska), mają obszaru przeszło 3390 mr., grunt piaszczysty, łąk dostatek. *Al. Jel.*

Laskowicze, daw. nazwa Łyszkowic.

Laskowicze, wś, pow. kobryński, na płn. od Janowa.

Laskowicze 1.) wś poleska w północnej stronie pow. ihumeńskiego, nad rzeczką Łoszyńcem, przy drodze wiodącej ze wsi Żyrówki do Dymitrowicz, w gm. pohoskiej, nieopodal granicy pow. borysowskiego, ma osad włócznych 29, grunta piaszczyste, łąk i pastw. obfitość, miejscowość odludna, okr. polic. bereziński. 2.) **L.**, dobra w pow. bobrujskim, własność Dobrowolskich, mają obsz. 6543 mr. 3.) **L.** albo *Leskowicze*, wś w południowej stronie pow. bobrujskiego, w okr. polic. hłuskim, z zarządem gminy laskowickiej, składającej się z 9 starostw wiejskich, 54 wiosek i przeszło 2000 włościan płci męskiej; wś ma osad 48, miejscowość zapadła poleska, grunta piaszczyste. 4.) **L.**, wś w płnoc.-zachod. stronie pow. rzeczyckiego, w okr. polic. kalenkowickim, nad rz. Tremlą, łączy się z dwiema wsiami Kołki zwanemi, ma osad 10, należy do parochii kołkowskiej; grunta piaszczyste, miejscowość odludna poleska. 5.) **L.** al. *Leskowicze*, wś w pow. mozyrskim, nad Prypecią, z zarządem gminy laskowickiej, składającej się z 11 starostw wiejskich, 44 wsi, 1890 włościan płci męskiej, okr. polic. 2 petrykowski, cerkiew; miejscowość nizinna, poleska, obfitująca w łąki i ryby. *Al. Jel.*

Laskowicze, dobra, pow. witebski, 2 okr. polic. Nabyte przez Chludzińskich od Mitkiewiczów, mają z folw. Plikówką 1859 dzies. ziemi dworskiej. *M. K.*

Laskowiec 1.) al. *Laskowice*, wś, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Licheń (Łaski, Lib. ben. wymienia L. w par. Morzysław I, 237 i II, 16). Leży na wschód północny Konina, odl. 6 w. od t. m., od rz. Warty w 1½; powierzchni ma 471 mr., ludn. 210, grunt szczerkowaty, obfituje w łąki. W 1827 r. 11 dm., 92 mk. 2.) **L.**, kol., pow. lipnowski, gm. Nowogród, par. Działyń, odl. o 19 w. od Lipna, ma 10 dm., 60 mk., 303 mr. gruntu, 14 nieuż. 3.) **L.**, wś nad rz. Jabłonką, pow. łomżyński, gm. i par. Zambrowo. W 1827 r. 19 dm., 141 mk. Dobra L. składają się z folwarków: L. i Faszki-Jabłoń. Rozl. wynosi mr. 1041, grunta orne i ogr. mr. 649, łąk mr. 105, pastw. mr. 63, lasu mr. 196, nieuż. i place mr. 28, bud. mur. 4, z drzewa 13; płodozmian 5 i 11-polowy. Wś L. osad 20, z grun. mr. 133. 4.) **L.**, wś i folw. nad rz. Narwią, pow. ostrołęcki, gm. i par. Rzekuń. W 1827 r. 7 dm., 62 mk., obecnie 142 mk. Folw. został rozparcelowany w 1882 r. Miał rozl. mr. 1072, grunta orne i ogr. mr. 297, łąk mr. 35, pastw. mr. 52, lasu mr. 602, zarośli mr. 7, wody mr. 49, nieuż. i place mr. 28, bud. mur. 2, z drzewa 5. Wś L. osad 21, z grun. mr. 21. 5.) **L.**, wś szlach., pow. szczuczyński, gm. Grabowo, par. Lachowo. 6.) **L.**, por. *Laskowice*. *Br. Ch.*

Laskowiec, ob. *Leskowiec*.

Laskowitz (niem.), ob. *Laskowice*.

Laskowizna 1.) por. *Cygów*. 2.) **L.**, wś włośc., pow. ostrowski, gm. Poręby, par. Brok, nad bezimienną strugą. Jako wś czynszowa wchodziła w skład dóbr bisk. płock., następnie, po zabraniu tychże na rzecz skarbu, w skład dóbr narodowych Brok. W 1819 r. znajdujemy 11 rolników, opłacających 248 złp. 22½ gr. czynszu, 18 złp. hyberny, wysiewających 41½ korc. jarzyny i tyleż oziminy i zbierających 25 fur siana; 71 mk., 14 dm. Niektórzy z gospodarzy posiadali łąki bartne i etatowe, z pierwszych płacili 14 złp. 19 gr., z drugich 6 złp. 10 gr.; mieli prawo rąbać drzewo z lasu na opał i pasać w lesie bydło. Dzieci posyłali do szkoły w Broku. W 1827 r. 13 dm., 94 mk. W 1858 r. 11 osad rolnych. W 1858 i 1859 urządzono wś kolonialnie; utworzono osadę strzelecką 16 mr. i pod nią oddzielono 327 mr.; na tej przestrzeni oddzielono 13 osad rolnych po 24—26 mórg. i karczmę. Czynsz przed upływem lat wolnych oznaczono na 63 rs. 41 kop., po upływie 105 rs. 9 kop. 3.) **L.**, os. leśna, pow. lipnowski, ob. *Dobrzejowice*.

Laskówka 1.) *odporyszowska*, wś w pow. dąbrowskim, nad małym bezimiennym potokiem w równiach, na wschód od Żabna; należy do parafii rzym.-katol. w Odporyszowie a urzędu poczt. w Żabnie, liczy 260 mk. rzym.-kat., z których 23 przebywa stale na obszarze większej własności Alek. Ant. Dobrzyńskiego, wy-

nosząeym ziemi 130 mr. roli, 24 mr. łąk i ogr. i 2 mr. pastw.; pos. mniej. ma 445 mr. roli, 94 mr. łąk i ogr., 61 mr. pastw. i 6 mr. lasu. Graniczy na północ z Żelazówką, na wschód z Brnikiem, na płdn. z Chorążcem a na zach. z Sieradzą. W XV w. własność Jana Rabsztyńskiego z Kraśnika (Lib. ben. I, 12). 2.) **L.** *delastowska*, wś na prawym brzegu Wisły, w urodzajnej równinie pow. dąbrowskiego, należy do parafii rzym.-katol. w Szczucinie, skąd jest o 0.7 kil. odległa. Pos. więk. ma obszaru w ogóle 146 mr.; mniejsza 162 mr. roli, 17 mr. łąk i ogr. i 34 mr. pastw. Ludności ma 394 rzym.-katol. Graniczy na zachód z Odmętem, na płdn. z Wojcyną i Delastowicami, na wschód z Lubaczem. 3.) **L.**, wś w pow. brzozowskim, nad potokiem Dąbrową, uchodzącym z lew. brzegu do Sanu, leży w okolicy pagórkowatej i lesistej, na północ od gościńca z Dubiecka do Domaradza. Od zach. i płn. jest otoczona lasami pokrywającemi wzgórza, które w najwyższym punkcie sięgają 419 m. bezwzględnej wysokości. Ta wś, będąca częścią Bachórza, ma 687 mk., z których 161 jest rzym.-katol. a 526 gr.-katol.; należy do par. gr.-katol. w Bachórzu, rzym.-katol. w Jaworniku polskim a urzędu poczt. w Dynowie, skąd jest o 9 kil. odległą. Pos. więk. p. Fran. Skrzyńskiego wynosi obszaru 224 mr. roli, 23 mr. łąk i ogr., 24 mr. pastw. i 423 mr. lasu; mniej. 626 mr. roli, 79 mr. łąk, 86 mr. pastw. i 83 mr. lasu. Graniczy na zachód z Kossową, na płdn. z Chodorówką. 4.) **L.**, przys. do Kosztowy w pow. brzozowskim, leży na zach. od Kosztowy a wsch. od wsi Laskówki i liczy 33 mk. Por. *Cygański potok*. 5.) **L.**, mały przys., złożony z kilku chat, na prawym brzegu Wisły zbudowanych, które należą do Płaszowa w pow. krakowskim. 6.) **L.**, przys. do Złotnik. 7.) **L.**, przys. do Chorążca. 8.) **L.**, ob. *Laskawki*. *Mac.*

Laskówka, pot., ob. *Dąbrowa*, t. I, 930.

Laskówki, ob. *Burkanów*.

Laskówko, folw., pow. pleszewski, należy do dom. Klenki; 3 dm., 24 mk.

Laskownica 1.) olędry, pow. szubiński, 25 dm., 219 mk., 81 ew., 138 kat., 90 analf. Poczta, gośc. w Gromadnie o 5 kil., st. kol. żel. i tel. w Osieku o 15 kil. 2.) **L.**, folw., pow. szubiński, należy do dom. Smoguleckiej wsi, 7 dm., 75 mk. 3.) **L.-*Mała***, wś, pow. wągrowiecki, 2 dm., 30 mk., wszyscy katol., 10 analf. 4.) **L.-*Mała***, dom., pow. wągrowiecki, 1439 mr. rozl., 7 dm., 132 mk., 41 ew., 91 katol., 64 analf. Poczta, tel. w Gołańczy o 5 kil., st. kol. żel. Budzyń o 19 kil. 5.) **L.-*Wielka***, dom., pow. wągrowiecki, 2084 mr. rozl., 7 dm., 141 mk., 25 ew., 116 katol., 59 analf. Poczta, tel. w Gołańczy o 5 kil., st. kol. żel. Budzyń o 19 kil. Dawniej własność Domańskiego. *M. St.*

Laskowo 1.) *głuche* i **L.** *jakuszewo*, wsie, pow. radzymiński, gm. Małopole, par. Dąbrówka. Należały do dóbr Jadów (ob.). Folw. L.-Głuchy i L.-Wszebory lit. A. z wsiami Laskowo-Głuchy i Wszebory lit. A., od Tłuszcza w. 5, od rz. Bugu w. 6, rozl. mr. 682, grunta orne i ogr. mr. 327, łąk mr. 8, pastw. mr. 123, wody mr. 1, lasu mr. 195, nieuż. i place mr. 16, zarośli mr. 12, bud. mur. 4, z drzewa 9. Wś Laskowo-Głuchy osad 15, z grun. mr. 42; wś Wszebory lit. A. osad 3, z grun. mr. 83. Folw. L.-Jakuszewo, od Tłuszcza w. 7, od rz. Bugu w. 5, rozl. mr. 888, grunta orne i ogr. mr. 391, pastw. mr. 193, lasu mr. 277, nieuż. i place mr. 27, bud. z drzewa 13. Wś L.-Jakuszewo osad 10, z grun. mr. 27. 2.) **L.**, wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Płutyszki, odl. 30 w. od Maryampola, ma 8 dm., 80 mk. *Br. Ch.*

Laskowo, wś włośc., pow. dzisieński, o 102 w. od Dziany, 2 okr. adm., 8 dm., 110 mk. (1866).

Laskowo 1.) wś, pow. obornicki, 10 dm., 104 mk., 48 ew., 56 katol., 33 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Rogóźnie o 5 kil. 2.) **L.**, dom., 579 mr. rozl., 3 dm., 40 mk., 18 ew., 22 katol., 13 analf. 3.) **L.** lub *Lasków*, wś i gm., pow. chodzieski, 3 miejsc.: a) L.-Stare, wś; b) L.-Nowe, kolonia; c) L., folw.; 1532 mr. rozl., 60 dm., 511 mk., 372 ew., 134 katol., 5 żydów, 178 analf. Poczta, tel. w Szamocinie o 2 kil., st. kol. żel. w Białośliwiu o 9 kil. Pod wsią odkryto szaniec szwedzki i wykopano urny; szaniec znajduje się na lewym brzegu Noteci w końcu starej tamy, naprzeciwko szańca pod Wolskiem, niedaleko miasta Szamocina. 4.) **L.**, dom. i gm., pow. wągrowiecki, 3675 mr. rozl., 3 miejsc.: a) L., dom., folwarki: b) Wygnowo; c) Nowy Międzychód; 14 dm., 219 mk., 15 ew., 204 kat., 107 analf. Poczta, tel. i gośc. w Łopiennie o 2 kil.; st. kol. żel. w Gnieźnie o 20 kil. Własność hr. Stanisława Sokolnickiego. (Łaski, Lib. ben. I, 86). 5.) **L.**, osada, pow. inowrocławski, 1 dm., 4 mk., należy do miasta i gm. Strzelna.

Laskowska wólka, wś, pow. grójecki, gm. Nowa Wieś, par. Warka.

Laskowskie, wś, pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny; odl. 39 w. od Suwałk, ma 11 dm., 88 mk. Wchodziła do składu ekonomii rządowej Kadaryszki (ob.).

Laskowszczyzna, folw. pryw., pow. wileński, o 46 w. od m. Wilejki, 1 dm., 18 mieszk. (1866).

Laskowy, *Laskówko*, ob. *Klęka*.

Laśmiady, niem. *Lasmiaden* al. *Laszmiaden*, wś nad jez. tej samej nazwy w pow. łeckim na pol. Mazurach w Prusach wschodnich, osa-

dzona na prawie chełmińskiem; ma swą szkołę; stacya poczt. Grabnik; r. 1857 było 88 mk. we wsi. *Kś. Fr.*

Laśmiady, niem. *Gr. Lasmiaden*, al. *Lasmiaden* al. *Laszmiaden-See*, znaczne jez. na pol. Mazurach w pow. łeckim; zachodnia odnoga nazywa się Ułówka. Do jez. tego wpływa z północnej strony rzeka Hasna, która po za jeziorem zowie się rzeką Ełk. Por. t. II, str. 351 i 507. *Kś. Fr.*

La Śmiz, nazwa rozrzuconych chat w Pojanie Stampi, w pow. kimpoluńskim. *Br. G.*

Lasnig, ob. *Laasnig* (niem.).

Laśniki, dziś *Łaśniki* (ob.).

Lasochów, wś i folw., pow. jędrzejowski, gm. Małogoszcz, par. Kozłów (Łaski, Lib. ben. I, 582). W 1827 r. 10 dm., 105 mk. Dobra L. składają się z folw.: L., Jawornik, osady młynarskiej Pierzchnica; wsi: L. i Wiśnicz. Rozl. wynosi mr. 2078, grunta orne i ogr. mr. 525, łąk mr. 94, pastw. mr. 214, wody mr. 3, lasu mr. 960, zarośli mr. 216, nieuż. i place mr. 66, bud. mur. 3, z drzewa 17, młyn wodny, dwie rzeczki bez nazwy przepływają tworząc staw: są pokłady kamienia wapiennego. Wś L. osad 39, z grun. mr. 130; wś Wiśnicz osad 22, z grun. mr. 333. *A. Pal.*

Lasochy, wś, pow. tomaszowski, gm. i par. Tomaszów. Fabryka posadzek z produkcyą na 14400 rs. i parowa fabryka gontów.

Lasocice, ob. *Krasne* (i *Lasocice*), pow. limanowski. Czyt. Długosz, Lib. ben. III, 276, 279. Por. *Jodłownik.*

Lasocin 1.) wś, pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Brochów. Ma szkołę początkową. 2.) L., wś, pow. gostyński, gm. i par. Kiernozia. Ma dm. 6, mk. 49, zajmuje przestrzeni mr. 178 gruntu żytniego. Utworzona na gruntach folw. Czerniew (ob.). 3.) L. Wś t. n. wymienia Łaski, Lib. ben., 470—72, w parafii Krośniewice. 4.) L., os. miejska, dawn. mko, pow. opatowski, gm. i par. Lasocin; odl. 5 w. od Wisły, 28 w. od Sandomierza, 26 w. od Opatowa, 167 w. od Warszawy. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową i urząd gminny. W 1827 r. było tu 118 dm. i 564 mk., obecnie jest 105 dm., 820 mk. i 1028 mr. ziemi do mieszczan należącej. L. został założony w 1547 r. przez Andrzeja Lasockiego podkomorzego i podsędka lubelskiego. W 1549 r. Zygmunt August nadał mu prawo magdeburskie. Kościół parafialny niewiadomej erekcyi, obecny z XVII w. pochodzi. Szkoła istnieje tu od 1834 r. Około 1860 r. ludność trudniła się wyrobem płótna grubego w ilości do 15000 łokci rocznie. Par. L., dek. opatowski: 1190 dusz. Gmina L. należy do sądu gm. okr. IV w Ożarowie, gdzie i st. poczt., ma 10298 mr. obszaru, 2385 mieszk. i 335 dm. W skład gm. wchodzą: Biedrzychów, Czachów, Dębno wś, Dębno os. włośc., Góry, Janów, Janopol, Karsy, Kruków, Łęg dębiński, Ł. rachowski, Lasocin, Łubowa, Leśnictwo ożarowskie, Linów, Maruszew, Piotrów, Ścięgno. Por. *Dębno nadbrzeźne.* 5.) L., wś, pow. włoszczowski, gm. Oleszno, par. Mnin. W 1827 r. 27 dm., 256 mk. Jest tu huta żelazna, założona w 1833 r. Dobra L. podług wiadomości z r. 1866 składają się z folw.: L. i Wysoka Góra; wsi: L., Ewelinowo, Skałka, Niemiecka Skałka. Rozl. dominialna wynosi mr. 3464. Wś L. osad 40, z grun. mr. 639; wś Ewelinowo osad 31, z grun. mr. 253; wś Skałka osad 9, z grun. mr. 118; wś Niemiecka Skałka osad 11, z grun. mr. 135. 6.) L., wś, pow. płocki, gm. Święcice, par. Orszymowo, odl. o 32 w. od Płocka, ma 21 dm., 211 mk., 660 mr. grun., 41 nieuż. W 1827 r. 16 dm., 105 mk. Według Tow. Kred. Ziemsk. folw. L., od rz. Wisły w. 7, rozl. mr 606, grunta orne i ogr. mr. 509, łąk mr. 43, pastw. mr. 1, wody mr. 2, lasu mr. 9, nieuż. i place mr. 30, w osadach: młynarskiej, kowalskiej i karczemnej mr. 11, bud mur. 4, z drzewa 9; płodozmian 4 i 11 polowy, wiatrak. Wś L. osad 24, z gruntem mr. 98. *Br. Ch.*

Lasocina, *Lasosina* al. *Łososina*, rzeczka, bierze początek pod wsią Grzymałkowem, na granicy pow. koneckiego, płynie ku południowi przez Wólkę, Kuźniaki, Piotrowice, Rudę Strawczyńską, Fanisławice, Rudę Fanisławską, na wschód Małogoszczy tworzy część granicy pow. jędrzejowskiego i na zachód od Wymysłowa wpada z lew. brzegu do Nidy. Długa 25 w. Przyjmuje pod Rudą Strawczyńską z lewego brzegu Czarny stok. Powyżej Rudy Fanisławskiej idzie od L. odnoga ku wschodowi a później ku południowi koło Miedzianki, Polichna, Jednic, łącząca się pod Wymysłowem także z Nidą, poniżej pierwszego ujścia. Według mapy Reymanna (154—A) pod Miedzianką waga wody dzieli się i ku północy płynie odnoga jedna do Lasociny, a druga ku połudn. do Nidy. *J. Bliz.*

Lasogóry 1.) folw., pow. trocki, 4 okr. adm., o 62 w. od Trok, par. Merecz; należał 1850 r. do Godaczewskiego i miał 740 ds. ziemi. R. 1866 34 mk. katol., kaplica, gorzelnia. 2.) L., zaśc. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 51 w. od Trok, 3 dm., 17 mk. katol. (1866). 3.) L., folw., pow. wiłkomierski, par. dziewałtowska, własność Lewandowskiego.

Lasoki, ob. *Lasaki* i *Dzierzgowice.*

Lasomin, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Siennica. W 1827 r. 12 dm., 98 mk. Folw. L. (z wsiami: L., Kośminy, Chełst i Łysa góra), rozl. mr. 881, grunta orne i ogr. mr. 281, łąk mr. 68, pastw. mr. 148, wody mr. 2, lasu mr. 349, nieuż. i place mr. 33, bud. mur. 1, z drzewa 12, młyn wodny, pokłady torfu. Wś L.

os. 27, z grun. mr. 65; wieś Kośmin os. 11, z grun. mr. 147; wś Chełst os. 4, z grun. mr. 22; wś Łysa góra os. 2, z grun. mr. 29.

Lasoń, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Irena, par. Bobrowniki. Ma 6 dm., 41 mieszk. Por. *Dęblin*.

Lasonek, os. młyn., pow. jędrzejowski, gm. Złotniki, par. Rembieszyce.

Lasopol, folw., pow. wiłkomierski, par. żmujdecka, własność Józefa Kossko.

Lasopole, wś, pow. grójecki, gm. i par. Drwalew (ob.). W 1827 r. 7 dm., 50 mk.

Lasosina, ob *Lasocina*.

Lasota, *Lasoch*, *Lason*, *Las*, *Lasek*, rozmaite formy dawnego imienia, dały początek nazwom: *Lasocin*, *Lasotki*, *Lasowice*, a zapewne i wielu nazwom takim, jak: *Laski*, *Laskowo*, *Laskowizna*. *Br. Ch.*

Lasota, pow. wieluński, gm. Bolesławiec, par. Mieleszyn, os. rząd., podana w spisie z 1827 r.: 1 dm., 18 mk.

Lasota. Tem mianem nazywano dawniej wzgórza wapienne koło Podgórza, na południe od Krakowa, po południowym brzegu Wisły, dziś powszechnie Krzemionkami (ob.) zwane. „Lasotna góra nad Wisłą:“ jak czytamy u Marcina Bielskiego w jego Kronice świata. Również napotykamy nazwę „Lasocina,“ „Lasotnia“ na te wzgórza. Do opisu danego w art. „Krzemionki“ dodajemy tutaj następujące wiadomostki historyczne. Ludwik, król węgierski, przybywając do Polski w celu objęcia tronu polskiego, w listopadzie r. 1370 „gdy się zbliżał ku miastu, pokazały się pod purpurowemi chorągwiami cechy, stojące przodkiem przy górze Lasocinie, gdzie też i magistrat miejski, pod udzielną swoją chorągwią stojący, klucze miasta oddał“ (Naruszewicz, Hist. Nar. Pol., wyd. Turowskiego. W Krakowie 1860, t. 6, str. 7). R. 1375 nabył Kraków prawem własności tę górę na swe potrzeby. Z kamieni tu wydobywanych wszystkie prawie mury około stolicy zostały wystawione, jakoteż fundamenty różnych świątyń i gmachów założone. Po przejściu tej części Polski pod rządy austryackie, własność góry Lasoty zawarowaną została dla Krakowa. Gdy w lutym 1424 r. cesarz Zygmunt przybywał na koronacyą Zofii, księżniczki kijowskiej, czwartej żony Jagiełły, „królowa Zofia w pięci set koni zajechała mu drogę na górę Lasotyńską: y tamże ziemię kobiercami kazawszy wszędzie usłać, cesarza z Barbarą, jego żoną, witała: którą na złociste sanie do siebie wziąwszy, jechała tak z nią aż na zamek“ (Marcin Bielski). W pobliżu mogiły Krakusa wznosi się na tych wzgórzach kościołek p. w. św. Benedykta, a że nie posiada funduszu na utrzymanie księdza, odprawia się w nim nabożeństwo rzadko. Jest on dosyć dawnej fundacyi. W przywileju danym w Korczynie 30 maja 1254 r., mocą którego Bolesław Wstydliwy zakonnicom premonstrantkom na Zwierzyńcu nadaje wsi, czytamy: „mons ante Cracoviam cum ecclesia sancti Benedicti, cum Płaszow cum taberna, pratis, silva et stagnis.“ Zatem kościołek ten istniał w XIII w. *Br. G.*

Lasota, niem. *Lassoth*, 1368 *Lessecht*, 1379 *Lessoth*, wś i dwa sołectwa, pow. nissański, par. Riemertsheide, dawne dobra biskupie; 68 bud., 99 dm., 796 mk., 2755 mr. ziemi, 75 os. włość. *F. S.*

Lasotka, wś i os., pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów.

Lasotki, wś nad rz. Skrwą, pow. lipnowski, gm. Brudzeń, par. Siecień, odl. o 37 w. od Lipna, ma 12 dm., 114 mk. Obszar dworski należy do dóbr Siecień i ma rozl. mr. 358, grunta orne i ogr. mr. 246, lasu mr. 101, nieuż. i place mr. 11, bud. mur. 2, z drzewa 6; płodozmian 16-polowy. Wś L. osad 15, z grun. mr. 26. Czyt. Kod. dypl. pol II, 489.

Lasoty, wś włość., pow. rypiński, gm. Pręczki, par. Rogowo, odl. o 7 w. od Rypina, 14 dm., 90 mk., 108 mr. gruntu. Dobra L. z folw. Rejki (ob.) mają 455 mr. obszaru ziemi ornej, 135 mr. łąk i 15 mr. lasu. Wś L. i Rejki os. 32, gruntu mr. 146.

Lasowa 1.) karczma koło Opaki, na obsz. dwors. Lubaczów, w pow. cieszanowskim. 2.) **L.**, grupa domów w Ulicku Seredkiewicz, pow. Rawa ruska. 3.) **L.** (al. *Na Lasowych*, *Lisowy*), część wsi Kulawej w pow. żółkiewskim. 4.) **L.**, grupa domów w płd. zach. stronie Rozdziałowa w pow. sokalskim. 5.) **L.-*Krowica***, ob. *Krowica-L.* 6.) **L.-*Ruda***, ob. *R.-L.* 7.) **L.-*werchracka***, grupa domów w Werchracie, pow. Rawa ruska.

Lasowa, potok znaczny, wytryska w obr. wsi Bednarki, w pow. gorlickim, w południowej jej stronie, ze źródeł leśnych; płynie nasamprzód na północ przez łąki bednareckie, zasilając się licznemi strugami leśnemi i łącznemi. We wsi Bednarce, od której przyjmuje nazwę Bednarki, zwraca się krętym biegiem na wschód, a przerznąwszy dwa razy gościniec gorlicko-żmigrodzki, przechodzi w pow. jasielski, zwłaszcza zrasza obszar Woli cieklińskiej, gdzie zwraca się na północ i w tym kierunku podąża przez wsi Cieklin, Dzielec, Radość i Osobnicę, w której, przyjąwszy z lew. brzegu potok od Harklowej płynący, wpada z praw. brzegu do Ropy. We wsi Osobnicy rozlewa się w szerokie koryto i tutaj na górnym końcu wsi przyjmuje z lew. brzegu potok Lipinki z Rybiną. Długość biegu czyni 22 kil. Spadek wód podają następujące liczby: około 600 m. (źródła); 358 m. (most na gościńcu na wschodnim końcu wsi Bednarki); 314 m. (Wola Cieklińska); 230 m. (ujście). *Br. G.*

Lasowa Buda, rus. *Lesowaja Buda*, st. pocztowa, pow. rohaczewski gub. mohilewskiej.

Lasowce 1.) al. *Nalesie*, część Małnowskiej Woli, pow. mościski. 2.) **L.**, część Piasków, pow. brodzki.

Lasowcy, *Borowcy*, *Lisowiaki*, *Grębowianie*. Tak zowie W. Pol mieszk. b. puszczy sandomierskiej. Czyt. art. Matusiaka w „Rozpr. Wydz. filol. Akad. Umiej. VIII."

Lasowe 1.) grupa domów w Stołpinie w pow. brodzkim. 2.) **L.**, część Toporowa w pow. brodzkim. 3.) **L.**, część Turzego w pow. brodzkim. 4.) **L.**, część Przewłocznej w pow. brodzkim, 5.) **L.** (al. *L.-bruśnieńskie*, *Szewczyki*, *Lisowy*), część Brusna starego w pow. cieszanowskim. 6.) **L.**, część Krowicy Lasowej w pow. cieszanowskim. 7.) **L.** (al. Lesiowy), część Gajów niżnych w pow. drohobyckim. 8.) **L.** (al. *Kaszakowski*), poszczególne domy w Dobrotworze, pow. Kamionka strumiłłowa. 9.) **L.**, część Gołogór w pow. złoczowskim. 10.) **L.-Chatki** (al. *Chaty*, *Chałupki w lesie*), grupa domów i leśniczówka w Michałowicach, w pow. drohobyckim. 11.) **L.-Gaje** (al. *G.-L.*, *Na lesie*, po rusku *Haji lisowe*), część Radruża, pow. Rawa ruska.

Lasowianie, os. w Ortowicach, pow. kozielski.

Lasowice, kol., pow. radomski, gm. Gzowice, par. Radom, odl. 7 w. od Radomia. Ma 13 dm., 114 mk., 278 mr. ziemi.

Lasowice al. *Leźwice*, niem. *Lesewitz*, dwie wsie włośc. w pow. malborskim, nad lewym brzegiem Nogaty, śród malborskich żuław: a) *L.-Wielkie*, niem. *Gr. Lesewitz*, włośc. wś kościelna, (stąd lindenowska łacha bierze swój początek). Obszaru obejmuje włók 157, gbur. posiadł. 15, zagr. 18, katol. 249, ew. 216, men. 29, dm. 47. W miejscu są kościoły paraf. katolicki, luter. i szkoła; poczta Malbork, dokąd odległość wynosi 1 mile. Większych posiadaczy (Grossgrundbesitzer) jest tu 8: Eduard Döhring hekt. 114, Adolf Froweck 57, Jan Janzen 82, Rudolf Tornier 81, Jak. Wiebe 152, Gerard Wiebe 116, Franc Wolf 75, Fryd. Zimmermann 94 hekt. Wś L. założona jest na wykarczowanym lesie, który dawniej po nad Nogatą się ciągnął. Jak imię jej polskie, od tegoż lasu wzięte, potwierdza, istniała przed przybyciem krzyżaków, ludnością polską osadzona. Także pogańskie odkryte cmentarzyska stwierdzają jej starożytność. Przy wsi natrafiono nowszemi czasy na groby t. z. rzędowe, z urnami odosobnionemi mięszane. Liczne przedmioty z tego cmentarzyska wydobyte przechowują się u p. Marszalla w Malborku; między innemi jest też jedna urna szklana. Do odkryć przypadkowych należy starożytny toporek tu znaleziony. Krzyżacy wystawili dla tej wsi pierwszy swój znany przywilej r. 1350 przez mistrza w. Dusmera von Arnsberg; każde 5 włók czynszowało im po 200 korcy jęczm. Obok wsi włościańskiej utrzymywali dwór swój i folwark, którym osobni rządzcy (Pfleger) zawiadywali. Mianowicie wiele koni hodowali tu na potrzeby wojenne i inny użytek. R. 1407 liczono koni różnych 130. Do tego dworu czynszowały wioski: Blumstein, Tamme i Tragheim; także i zarządzca warnawskiego dworu podlegał Lasowicom. R. 1419 z 3 wiatraków pobierał dwór czynszu 10 łaszt. żyta; 4 karczmy istniały wtedy we wsi. Niemniej i kościół paraf. istniał tu od początku. R. 1410 woda Nogatu tak mała była, że Polacy wygodnie na wozach przepławiali się przez tę rzekę. Z pomiędzy rządzców lasowickich znani są: Zygfryd von Grans?—1381, Bertold von Loubheim 1381—1381, Henryk von Haase 1381—1384, Bertold von Bucheim 1384—1387, Zygfryd Gans 1387—1388, Henryk von Harder 1388, Piotr von Gondolsheim 1388—1391, Konrad von Baldersheim 1391—1394, Ulryk von Jaginsdorf 1394—1407, Henryk Stober 1407—?, Rychard von Nedirwig?—1413, Jan von der Capell 1413—?,... von Westerstetten ?—1415, Hans von Schauenburg 1415—1416, Michał von Nesse 1418—1419, Jan von Posern 1419—1420,.... von Amberg 1420—1427 (?), Konrad von Helmsdorf 1427 (?)—1432,.... von Kalb 1432— ?, Jan von Remchingen ?—1440, Hans von Kottenheim 1469. Zniemczeni tutejsi mieszkańcy niemal od początku skłonni byli do luteranizmu. R. 1565 przybył tu pierwszy pastor luterski Baltazar Richter. Odtąd przez dłuższy czas trzymali kościół luteranie. Następnie jednak wydać musieli napowrót katolikom. Teraz prywatne tylko nabożeństwo odprawiali. R. 1711 mimo protestów i zakazów bisk. chełmińskiego Potockiego nowy zbór sobie zbudowali, który aż dotąd trzymają. Ob. Herm. Eckerdt, Kreis Marienburg; G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich. b) *L.-Małe*, niem. *Kl. Lesewitz*, włośc. wś, obejmuje włók 54, gbur. 9, katol. 111, ew. 85, men. 19, dm. 9. Parafia i szkoła L.-Wielkie, poczta Malbork, dokąd odległość wynosi 1 ¼ mili. Do większych posiadaczy należy tu Abraham Entz, roli ornej ma hekt. 50, łąk 17, ogółem obszaru 68.89 hekt. *Kł. F.*

Lasowice 1.) niem. *Lassowitz*, 1297 *Lasovicz*, 1534 *Deutsch Lasowitz*, dwie wsie, pow. olesiński: a) *Wielkie-L.*, o pół mili od Szumiradu; 143 bud., 90 dm., 796 mk. Dobra z folw. L., Trzebiczyn i Chudoba mają 3000 mr. ziemi oprócz lasu; wś 73 osad, 1500 mr. ziemi, kościół paraf. katol. i filialny (do Kluczborka) ewang. b) *Małe-L.*, bliżej Olesznа; 59 bud., 91 dm., 903 mk. Dobra mają 7216 mr.; wś 75 osad, 1339 mr. ziemi, kościół filialny do Wiel-

kich-L. Par. W.-L. dek. bogacickiego 1869 r. miała 1434 katol., 1203 ewang., 10 izr. St. M.-L. dr. żel. z Kluczborka do Bytomia, o 7 kil. od Kluczborka. Por. *Gronowice*. 2.) **L.**, niem. *Lassowitz*, wś i dobra, pow. bytomski, par. Stare Tarnowice; 13 bud., 49 dm., 648 mk. Wś ma 25 osad, 439 mr. ziemi, młyn wodny. Dawniej były tu kopalnie ołowiu i węglarnia. 3.) **L.**, por. *Laszwitz*, pow. grotkowski. *F. S.*

Lasowicze, *Lisowicze*, ob. *Lesowicze*.

Lasowiec, niem. *Laswitz* 1.) wś, pow. wschowski, 121 dm., 800 mk., 680 ew., 120 katol., 92 analf. Kościół ewang. paraf. dyec. poznańskiej kalwińskiej (Unitätsgemeinden). Poczta, tel. i st. kol. żel. w Lesznie (Lissa) o 5 kil. 2.) **L.**, dom. leśniczego, 1 dm., 2 mk. katol. *M. St.*

Lasowiec, właściwie *Osowiec* (ob.), niem. *Kosnigshuld*, pow. opolski.

Lasowiec, potok podgórski, wytryska z lasu Bzowacza, w zachodniej stronie wsi Hwozda, w pow. nadwórniańskim, i po krótkim biegu, bo ledwie 2 kil. wynoszącym, uchodzi w tejże wsi do Łukawca małego. *Br. G.*

Lasowiki 1.) część Podhorzec, pow. złoczowski. 2.) **L.**, *na Zalesiu*, część Czernicy, pow. brodzki.

Lasówka, wś nad rz. Hujwą, pow. żytomierski.

Lasówka, grupa domów w Płaszowie, wsi w pow. wielickim. *Br. G.*

Lasówka, potok podgórski, wytryska w obr. gm. Siekierczyny, w pow. limanowskim, u południowych stóp Łysej góry (702 m.). Płynie w kierunku północno-wschodnim i w tejże wsi uchodzi z praw. brzegu do Słomki, dopływu Dunajca. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Lasówko, wś, pow. bukowski, 8 dm., 59 mk., 41 ew., 18 katol., 11 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Grodzisku o 5 kil.

Lasowy, tak się zowią pewne grupy domostw w Bołożynowie, pow. brodzki; w Remizowcach, pow. złoczowski; w Wicyniu, pow. złoczowski i w Reklińcu, pow. żółkiewski. Por. *Lesowa*.

Lasowy 1.) potok, wytryska w lesie Olszówkami zwanym, w obr. Szczepanowic, w pow. tarnowskim, płynie na północ przez Szczepanowice i poniżej folwarku uchodzi z prawego brzegu do Dunajca. Długość biegu 5 kil. 2.) **L.**, potok, wytryska w obr. gminy Lutoryska, w pow. rzeszowskim, z lasu Boguchwalskiego z pod Babiej góry, dwiema strugami łączącemi się we wsi Lutoryszu. Przepływa tę wś w kierunku wschodnim i na granicy Lutoryska z Zarzycami uchodzi z lewego brzegu do Wisłoki. Dług. biegu 6 kil. *Br. G.*

Lassa, attyn. dóbr Gostkowo, pow. pułtuski. Ob. *Gostkowo*.

Lassaken (niem.), ob. *Lesoki*, *Laski*, *Lasaki*.

Lasschaw (dok.), ob. *Łaszewo*.

Lassek (niem.), ob. *Lasek*.

Lassen (niem.), łot. *Laszumujża*, troje dóbr w pow. iłłuksziańskim Kurlandyi, par. Iłłukszta i Ueberlauz.

Lassenbek (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. iłłuksziański, par. Ueberlauz.

Lassenitz, *Alt* i *Neu* (niem.), ob. *Łosienice*.

Lasserre (niem.), folw. do Lubna, pow. wałecki, bud. 9, dm. 4, katol. 8, ew. 43. Par. Wałcz, szkoła Lubno, pocz. Gostomia. *Kś. F.*

Lassew, ob. *Lasew*.

Lassew (dok.), ob. *Łaszewo*.

Lassien (dok.), ob. *Łasin*.

Lassinitz 1.) *Alt* (niem.), ob. *Łosienice Stare*. 2.) **L.-Neu** (niem.), ob. *Łosienice Nowe*.

Lassmiaden (niem.), ob. *Laśmiady*.

Lassnykj (dok.), ob. *Łaźniki*.

Lassoth (niem.), ob. *Lasota*.

Lassowitz (niem.), ob. *Lasowice*.

Lassowa, ob. *Lisewo*.

Lassowiec, ob. *Lasowiec*.

Lasswitz (niem.), ob. *Laszwitz*, *Lasowiec*, *Łasocice*.

Lasswitz (niem.), st. dr. żel. z Leszna do Głogowy, o 7 kil. od Leszna.

Lastenia, mała wioska rządowa w uszyckim pow., nad rz. Pobujanką, w gm. i par. Mińkowce, z Siworogami ma 802 mk. i 985 dzies. ziemi; wieś ta skonfiskowana Marchockim. *Dr. M.*

Lasunowo 1.) folw. pryw. nad rz. Łuczajką, pow. wilejski, o 70 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Gruzdowo, 1 dm., 9 mk. katol. 2.) **L.**, folw. pryw., nad rz. Łuczajką, pow. wilejski, o 70 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Gruzdowo, 1 dm., 8 mk. katol. 3.) **L.**, folw. szlach. nad Płaskuwką, pow. święciański, 3 okr. adm., o 49 w. od Święcian, 1 dm., 15 mk. katol. (1866).

Lasuny, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 85 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 3 dm., 24 mk. katol. (1866).

Lasy, cztery folwarki, pow. szawelski, gm. i par. krukowska, o 2 mile od Janiszek: a) rozl. 8 włók, niegdyś Kuleszów, dziś Kolankowskiego Witolda; b) rozl. 8 włók, własność Teofila Kowalewskiego; c) rozl. 8 włók, własność Macieja i Romualda Kuleszów; d) rozl. 7 włók, własność Mirona Cierpińskiego (rodzina litewska, prawosławna). Wszędzie budynki dobre, gospodarstwo wzorowe. *J. Godl.*

Lasy, niem. *Hüttendorf*, kol., pow. opolski, r. 1769 założona, ma 64 bud., 56 dm., 470 mk., w tem 139 ewang., 42 osad, mydlarnię i urząd pocz. p. n. „Malapane."

Lasy 1.) niem. *Laase*, dok. r. 1565 *Liasy*, 1659 *Lasa*, włośc. wś, pow. sztumski, nad ża-

ławską Tyną, 1 ½ mili od Malborka, przy granicy pow. malborskiego. Obszaru obejmuje mr. 1272, bud. 38, dm. 12, katol. 39, ew. 51. Parafia Niem. Dąbrówka, szkoła Losendorf, poczta Malbork. Wś L. należała za polskich czasów do dóbr star. sztumskiego. R. 1565 założono tu folw. starościński. R. 1677 Krzysztof Grzymułtowski, star. sztumski, zapisał pół włóki roli w L. Michałowi Görisch i mianował go starszym tej wioski. Za to zobowiązany był Görisch podatki ze wsi odbierać i dostawiać na zamek. Za użycie włóki dawał tylko zamiast czynszu 6 gęsi. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Stuhm, str. 205. 2.) L., niem. *Lasi*, os. do Ciemnika, pow. świecki, w okolicy lesistej; 22 bud., 15 dm., 10 katol., 78 ew. Par. Jeżewo, szkoła Węglarki, poczta Laskowice. *Kś. F.*

Laszcze, ob. *Leszcze*.

Laszczki, kol., pow. warszawski, gm. Falenty, par. Raszyn.

Laszczo (węg.), ob. *Lascow*.

Laszczówka, wś, pow. złotonoski gub. połtawskiej; 430 dm., 2532 mk.

Laszczyna 1.) leśniczówka koło Machnowa, na obs. dwors. Kornie, pow. Rawa ruska. 2.) L. (w Laszczynie), mieszkanie gajowego koło Horbkowa, na obsz. dwor. Tartaków, w pow. sokalskim. 3.) L., las w płd. stronie Rodatycz w pow. gródeckim. 4.) L., las w płn. wsch. stronie Niesnanowa i płn zach. stronie Połonicznej w pow. kamioneckim. Od płn., wsch. i płd. okalają go błota, rozlegające się na praw. brzegu Bereźówki. 5.) L., las w płn. wsch. stronie Wasylowa wielkiego i w zach. stronie Przewodowa, w pow. sokalskim. 6.) L., część Przerośla, pow. nadwórniański.

Laszczyny 1.) wś w pow. łańcuckim, w okolicy równej, lesistej, na lewym brzegu Wisłoka, należą do par. rzym.-katol. i urzędu pocz. w Grodzisku, skąd są o 6 kil. odległe. Pos. więk. p. I. Czyżewicza wynosi w ogóle 25 mr. obszaru; mniej. 263 mr. roli, 163 mr. łąk i ogr. i 56 mr. lasu. Liczą 286 mk. rzym.-katol. i graniczą na północ z Grodziskiem, na wschód z Chodaczowem, na zach. z Opalenicami. 2.) L., także *Leszczyny* i *Laski*, przys. do Żołyni w pow. łańcuckim, leżą w równiach lesistych i piaszczystych i graniczą na płn. z Gwizdowem, na wsch. z Grodziskiem, na zach. z Bidaczowem, a na płdn. z obszernym sosnowym lasem i Żołynią. 3.) L., ob. *Leszczyny*.

Laszek, dziś *Łążek* (ob.).

Laszen (niem.), wś, pow. szyłokarczemski; st. p. Kukoreiten.

Laszeningken (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Norkitten.

Laszenitz, *Alt* i *Neu* (niem.), ob. *Łasienice* i *Łosienice*.

Laszewo (niem.), wś, pow. brodnicki, ob. *Łaszewo* i *Łaszewko*.

Laszewskie Budy, ob. *Budy*.

Laszin (dok.), ob. *Łasin*.

Laszka, leśniczówka koło Oleszyc starych, pow. cieszanowski.

Laszka, ob. *Laszani*.

Laszki, wś, pow. starokonstantynowski, własność Głębockiego, ma cerkiew i cegielnię.

Laszki, ob. *Laski*.

Laszki, wś w pow. jarosławskim, w dolinie Sanu z praw. brzegu, leży w równinie 203 m. npm.; od północnego zachodu ma niewielki pagórek zwany Złotą górą, 218 m. npm., będący najwyższym punktem w okolicy. Ma kilka przysiołków, z których Laszkowska Wola leży na wschód, Charytany i Babiaki na płd. od wsi; dwa ostatnie nad potok. Szkłem. Od Radymna jest ta wś oddaloną o 12.6 kil. ku północnemu wschodowi. Przez wś prowadzi droga gminna z Korzenicy do Wysocka; ma parafię rzym.-katol. i gr.-katol., szkołę ludową o dwóch nauczycielach i liczy 2518 mk. Z tych 1775 gr.-katol. a 733 rzym.-katol. Kuropatnicki w Geografii Galicyi, wydanej w Przemyślu 1786 r., nazywa tę wś miastem dziedzicznem Józ. hr. Mniszcha z bardzo wspaniałym i bogato ozdobionym pałacem i kościołem farnym. Teraz jest posiadłość większa własnością St. hr. Zamoyskiego, ma obszaru 737 mr. roli, 88 mr. łąk i ogr., 49 mr. pastw. i 20 mr. lasu; pos. mniej. ma 2517 mr. roli, 570 mr. łąk i ogr., 1128 mr. pastw. i 64 mr. lasu. Parafią rzym.-katol. fundował Spytek ze Sprowy na Jarosławiu w 1419 r., ale w 1629 r. wcielono to beneficium za sprawą ks. Anny Ostrogskiej do prepozytury jarosławskiej, wynagradzając tym sposobem tę prepozyturę za zabranie jej kościoła Matki Bożej Bolesnej, który stał na błoniach jarosławskich, a który dano oo. jezuitom. Przełożeni kolegiaty jarosławskiej utrzymywali w Laszkach mansyonarza. Teraźniejszy drewniany kościół zbudował w r. 1736 ks. Wacław Sierakowski, jako przełożony kolegiaty jarosławskiej. Obecnie jest filią i ma wcielonych 15 miejscowości: Bobrówkę, Charytany, Chotynice, Czerniawkę, Hruszowice z Załuziem, Korzenicę, Łazy z Moszczanami, Miękisz-Stary i M.-Nowy, Ryszkową Wolę, Tychlę, Wietlin z Dreszną, Wysocko, Zagrody i Zaleską Wolę. Należy do dyec. przemyskiej, dek. jarosławskiego. Ludność całej parafii rzym.-katol. wynosi 1793 rzym.-katol., 3 akat. i 70 izr. Par. gr.-katol. ma cerkiew drewnianą i ma z przysiołkami 1775 parafian; należy do dyec. gr.-katol. przemyskiej, dek. jarosławskiego. L. graniczą na północ z Korzenicą, na wschód z Miękiszem Starym, na płdn. z Łazami a na zach. z Wietlinem. *Mac.*

Laszki 1.) *koło Zbadynia*, wś w pow. jaworowskim, 15 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Jaworowie, 4 kil. na płd. zach. od urzędu pocz. w Mużyłowicach, 4 kil. na płn. od najbliższej stacyi kolej. i telegr. w Rodatyczach. Na zach. leżą Nowosiółki, na płn. Mużyłowice, na płn. wsch. Czarnokońce, na wsch. Zbadyń, na płd. Rodatycze (w pow. gródeckim) i Bortiatyn (w pow. mościskim). Wzdłuż granicy płn. wsch. płynie pot. Gliniec, dopływ Wiszni, od płd. wsch. na płn. zach., następnie skręca na zach., przepływa płn. obszar wsi i wchodzi do Nowosiółek. Od lew. brz. zasila go w obrębie wsi mała struga, płynąca od zach. na wsch. W płd. stronie obszaru nastaje mały potok i płynie na płn. zach. do Nowosiółek, gdzie wpada do Glińca od lew. brzegu. Lasy zajmują część płd.-zach. Tutaj wznosi się wzgórze Miłotyn do 304 m. W stronie płn. leżą nad Glińcem moczarzyste łąki. Własn. więk. ma roli or. 10, łąk i ogr. 31, lasu 372 mr.; własn. mniej roli or. 384, łąk i ogr. 127, pastw. 182, lasu 40 mr. Według spisu z r. 1880 było 398 mk. w gminie, 24 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Parafia rzym.-katol. w Rodatyczach, gr.-kat. w Ożomli. 2.) **L.** *Dolne* i *Górne* (po rus. *dilne* i *hirne*), wsie w pow. bobreckim, 22 kil. na płd. zach. od Bóbrki, 12 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Chodorowie, tuż na płd. zach. od st. kolej., telegr. i pocz. w Boryniczach. Na płd. zach. leży wś Hranki i część tejże wsi Kuty, na płd, Ruda, na płd. wsch. Ostrów, na wsch. Drohowyce, na płn. wsch. Boryńcze, na płn. zach. Iłłów (w pow. żydaczowskim). Wody płyną za pośrednictwem małych potoków od zach. na wsch. do Krywuli (al. pot. Suchodolskiego), dopływu Boberki (ob.). Wzdłuż granicy zach. płynie pot. Wisznia (dopływ Dniestru) z Iłłowa od płn., na płd. do Hranek. Nazwy znaczniejszych potoków są: Sołonin, Werba, Łuczka, Zubec. We środku obszaru leżą zabudowania L. Dolnych, na płn. zach. od nich zabudowania L. Górnych (część wsi zwie się L. Hraneckiemi, a druga L. Średniemi). W stronie płd. leży grupa domów Wertepy. Według podania stał tu dawniej zamek, lecz niewiadomo przez kogo zbudowany. Doliny potoków podmokłe. W stronie płn.-zach. leży las Bukowy ze szczytem 397 m. wys., ku płd. opada obszar coraz niżej. Na granicy płd.-zach. wznosi się Krasna góra. Własn. więk. ma roli or. 705, łąk i ogr. 133, pastw. 36, lasu 673 mr.; własn. mniej. roli or. 1113, łąk i ogr. 185, pastw. 84, lasu 9 mr. Według spisu z r. 1880 było w L. Dolnych 388 mk. w gminie, 31 na obszarze dwor., a w L. Górnych 611 mk. w gminie, 67 na obszarze dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Brzozdowcach; gr.-katol. w L. Górnych, należy do dek. chodorowskiego, archidyec. lwowskiej. W L. Górnych jest cerkiew pod wezw. śś. Koźmy i Damiana. W L. Dolnych jest szoła filialna i kasa pożyczk. gm. z kapit. 1100 zł. w. a.; dwory i folwarki są w L. Dolnych, Górnych i Srednich; gorzelnie w L. Górnych i Srednich. 3.) **L.** *Gościńcowe* (po rus. *hostynnyi*), wś w pow. mościskim, 4 kil. na wsch. od sądu powiat., st. kolej., teleg. i pocz. w Mościskach. Na płn. leży Arłamowska Wola, na wsch. Twierdza, na płd. Lipniki, na zach. Mościska, Zawada, Rudniki i Podgać. Płn. część obszaru przepływa Wisznia, dopływ Sanu. Wchodzi ona tu z Twierdzy, płynie na płn. zach., dzieli się na dwa ramiona obejmujące wyspę prawie 2 kil. długą, a pół kil. szeroką. Po złączeniu się obu ramion płynie rzeka znowu na płn. zach. i wchodzi do Podgacia. Od praw. brzegu wpada do niej w obrębie wsi Czarny potok, płynący z Arłamowskiej Woli od płn. na płd. Płn. wsch. część obszaru jest moczarzysta. W środkowej części obszaru leżą zabudowania wiejskie. W części płd. wznosi się wzgórze Laszki do 281 m. Przez środek wsi idzie gościniec lwowsko-przemyski, a wzdłuż granicy płn.-wsch. biegnie kolej Karola Ludwika. Własn. mniej. ma roli or. 1180, łąk i ogr. 111, past. 26, lasu 383 mr. Według spisu z r. 1880 było 1145 mk. w gminie (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkunastu rzym.-katol.). Par. rz.-katol. w Mościskach, gr.-katol. w miejscu, należy do dek. mościskiego, dyec. przemyskiej. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-klas. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej. Według inwentarza z r. 1768 była wieś wraz z przyległ. Kropiwnik i Kościelniki w posiadaniu Stefana Białogłowskiego i Anny z Bobrownickich, z prow. 9069 złp. 2 gr., z czego kwarta 2267 złp. 8 gr. Zajęta w r. 1787, oddana wraz ze starostwem mościskiem jako częściowy ekwiwalent za dobra Nadwórnę hr. Ignacemu Cetnerowi. 4.) **L.** *Hraneckie*, część L. Górnych (ob. wyżej). 5.) **L.** (*murowane*), wś w pow. lwowskim, 8 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. we Lwowie, tuż na płd. od urzędu pocz. w Dublanach. Na wsch. leżą Sroki, na płd. Krzywczyce i Zniesienie, na zach. Malechów, na płn. Dublany. Płd. część obszaru przepływa Pełtew od zach. na wschód. Na płn. od niej płynie mały potok, dopływ Pełtwi, z Malechowa w tym samym kierunku i tworzy we wsi mały stawek. W dolinie tego potoku leżą zabudowania wiejskie, na płd. od nich, nad Pełtwią, moczarzyste łąki i pastwiska (248 m.) i część wsi Frenelówka (al. Fresnelówka). W stronie płn. wznosi się najwyższy punkt obszaru „Pod zapustem" do 283 m. Własn. więk. tu i w Srokach ma roli or. 235, łąk i ogr. 246, past. 33, lasu 35 mr.; własn.

mniej. roli or. 308, łąk i ogr. 180, past. 92 mr. W r. 1880 było 572 mk. w gminie, 56 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Prusach, gr.-katol. w Srokach. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-klas. Andrzej Odrowąż ze Sprowy, wojewoda i starosta ruski, i Jan Gołąbek z Zimnejwody, sędzia lwowski, rozstrzygają spór o wsie Laszki i Sroki pomiędzy siostrami Anną i Fietką Hołybejównami a Duchną Ormianką (Lwów 7 stycz. r. 1454, ob. Akta grodz. i ziems. t. V, str. 174 i 175). Andrzej Odrowąż ze Sprowy poświadcza, że od rajców lwowskich wziął 100 grzywien przez nich na podatki złożonych i zastawia im w tej sumie wieś *Leschky* (pewno Laszki). Lwów 21 list. 1456 r., ob. Akta grodz. t. V, str. 198 i n. W późniejszych czasach była wś dziedzictwem Strzemboszów. Hr. Fresnel, objąwszy z ręką dziedziczki tę wś, przyozdobił ją i obsadził drzewami. 6.) **L**, *Murowane*, mko w pow. staromiejskim, pod 49° 31′ płn. szer. a 40° 36″ wsch. dłg. od F., 12 kil. na płn. zach. od Starego Miasta, 4 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Starejsoli, tuż na płd. zach. od najbliższej st. kolej. Felsztyn—Głęboka. Na płn. leżą Grodowice, Posada felsztyńska i Felsztyn, na wsch Zasadki (część Starejropy), na płd. Staraśól, Szumina i Strzelbice, na zach. Tarnawka i Bereszów. Płn. część obszaru przepływa Strwiąż od zach. na wsch. krętym biegiem. Od praw. brz. zasila go kilka małych potoków, między któremi najznaczniejsze Tarnawka i Sołenny, płynące od płd. zach. na płn. wsch. W płn. stronie obszaru leżą zabudowania (329 m.). Jedna grupa domów zwie się Kurykami, druga, na płn. wsch., Moczarami. W lesistej stronie płd. wznosi się Łysa góra na granicy Strzelbic do 659 m. Przez L. idzie gościniec z Chyrowa na Staraśól do Staregomiasta. Własn. więk. (hr. Krasickiego) ma roli or. 342, łąk i ogr. 40, past. 98, lasu 453 mr.; własn. mniej. roli or. 617, łąk i ogr. 67, pastw. 82 mr. W r. 1880 było 768 mk. w gminie, 23 na obszarze dwor. Par. rzym.-katol. w Starejsoli; gr.-katol. w miejscu, należy do dek. staresolskiego, dyec. przemyskiej, i ma filie w Szuminie, Berezowie i Tarnawce. Jest tu cerkiew pod wezw. ś. Mikołaja. Według aktów wizytatorskich z r. 1733 nadał parochowi Andrzej Tarło, chorąży lwowski, roku 1546 pół łanu pola. W metryce koronnej zapisane jest „privilegium locationis oppidi L. murowane in terra praemisliensi jure theut. magdeberg.“ wydane r. 1564. Dziedzic mka Tarło wzniósł był przed trzema przeszło wiekami zamek, jeden z najpiękniejszych na Rusi. Zamek był w pięciogran zbudowany, miał wieżę na 9 pięter wysoką, z trzech stron otaczały go wały i fosy, z czwartej zaś strony bronił przystępu staw obszerny. Wewnątrz było 45 bardzo wysokich pokoi w smaku starożytnym i dwie sale rycerskie na 60 kroków długie, a na 24 kroków szerokie. Wewnętrzne urządzenie było przepyszne; sale marmurem wykładane, gzymsy, sztukaterye pozłacane. W izbach zamkowych były popiersia wszystkich królów polskich, oraz inne obrazy (ob. rkp. Ossol. N. 2865, str. 40). Po Tarłach weszli w posiadanie mka Oleśniccy, potem Stadniccy, potem Mniszchowie, a mianowicie Jerzy. Wówczas tu przebywała tutaj Maryna Mniszchówna. Mniszchowie ozdobili zamek portretami familijnemi, wzbogacili bibliotekę i założyli archiwum familijne. Po przejściu L. w inne ręce uległ zamek zniszczeniu, rozebrano go, a drogocenne kamienie z rzeźbami, kominki, dachówki gdańskie polewane i t. p. posprzedawano żydom. Dzieło zniszczenia rozpoczęto r. 1832 (ob. Rozmait. z tego roku N. 39, str. 325) i szybko się z niem uporano. Pozostały tylko okopy zamkowe. Staroświecka dębowa posadzka, wyrzynana w oryginalne arabeski, dostała się stąd do Uherec w pow. liskim. Użyto jej na wyłożenie posadzki w tamtejszym dworku (ob. Czas, 1877, Nr. 143). Archiwum zamku laszeckiego dostało się na jakiś strych żydowski, gdzie długo trupieszało; w r. 1850 wykrył je przypadkiem Wincenty Smagłowski. Ucierpiało ono wiele przez zaciekanie dachu, pod którem było złożone. Kurator zakładu Ossolińskich nabył to, co się dało uratować. Były to liczne dokumenta od początku XVII do XVIII w., dyaryusze sejmów i mowy na nich miane, instrukcye ziem i powiatów, dawane posłom wyprawianym na sejmiki, uchwały czyli lauda sejmików (wiszeńskiego, średzkiego, łomżyńskiego), relacye poufne, instrukcye dawane posłom zagranicznym w odpisach, raporta wojenne i listy prywatne z pola bitwy, tudzież odpisy niektórych traktatów z sąsiedniemi mocarstwami i manifestów konfederacyj. Główna atoli część tego archiwum grupuje się około osób rodziny Mniszchów, której przodek Mikołaj, za Zygmunta I do Polski przybyły, był podkomorzym koronnym oraz łuckim i sokólskim starostą; która zasłynęła w pierwszych latach XVII w. przez związki z Dymitrem a w następnym wieku dostarczyła najgorliwszego stronnika Stanisławowi Leszczyńskiemu, Józefa Mniszcha, marszałka w. kor., sztę sanockiego, jaworowskiego i rohatyńskiego. Z obu tych epok zachowały się w zbiorze cenne i jedyne w swoim rodzaju pomniki. Bliższą wiadomość o tych pomnikach podała Gaz. Lwow. z r. 1854, str. 170. Rycinę zamku laszeckiego podał Przyjaciel domowy, Lwów 1861, N. 13. 7.) **L**. *Zawiązane*, wś w pow. rudeckim, 18 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Rudkach, 7

kil. na wsch. od urzędu poczt. w Krukienicach, 15 kil. na płd. od najbliższej st. kolej. w Chorośnicy. Na płd. leżą Niehowice i Kropielniki, na wsch. Kościelniki, na płn. wsch. Mokrzany Wielkie, na płn. Wiszenka, na zach. Chliple i Sudkowice (4 ostatnie wsie w pow. mościskim). Wzdłuż granicy płn. i płn. wsch. płynie potok Wiszenka, zasilony w obrębie wsi kilkoma strugami. We środku obszaru leżą zabudowania wiejskie. Najwyższe wzniesienie w stronie płd. 224 m., w stronie płn. 288 m. Własn. więk. (Szczepańskiego) tu i w Niehowicach ma roli or. 571, łąk i ogr. 105, past. 6, lasu 152 mr.; własn. mniej. roli or. 834, łąk i ogr. 120, past. 23 mr. W r. 1880 było 723 mk. w gminie, 21 na obszarze dwors. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym.-kat.). Par. rzym.-katol. w Radenicach; gr.-katol. w miejscu, należy do dek. komarniańskiego a dyec. przemyskiej, ma filie w Niehowicach i Knihynicach. Do wsi należą dwa folwarki: Humniska i Kogutówka; jest tu dwór, szkoła etatowa 1-klas., kasa pożyczk. gminna z kapitał. 300 zł. w. a. i wiatrak. Dwór tutejszy obwiedziony okopami, które po większej części dobrze są zachowane. Jest tu niwa *Czerneckie*, prawdopodobnie od Czerńców nazwana, skądby się można domyślać, że niegdyś był tu monaster bazyliański. W r. 1878 rozkopano we wsi mogiłę, a w niej znalezione oprócz czerepów i odłamów krzemiennych piękną siekierę i młot z granitu. Znalezione przedmioty złożono w muzeum lwowskiem i muzeum Dzieduszyckich. Znajdowano tu także często monety z wieku XV i XVI. 8.) **L. *Królewskie*** (po rus. *L. Korolewski*), wś w pow. przemyślańskim, 22 kil. na płn. zach. od Przemyślan, 7 kil. na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Glinianach. Na płn. leżą Połonice, a mianowicie część wsi Bohdanówka, na płn. wsch. Gliniany, na wsch. Rozworzany, na płd. Wyżniany, na zach. Żurawniki (w pow. lwowskim). Przez płd. wsch. część obszaru płynie pot. Tymkowicki (zwany w dalszym biegu, w Rozworzanach, pot. Dulibowskim, a w Glinianach Rogowieckim), dopływ Przegnojówki, wpadającej do Pełtwi. Wchodzi on tu z Wyżnian, płynie zrazu na płn., rozszerza się w stawek zrazu węższy a potem szerszy i na wsch. skręcający, a wypłynąwszy ze stawku płynie na wsch. do Rozworzan. Wody z płn. zach. obszaru płyną do stawu. Na zach. brzegu stawu leżą zabudowania wiejskie, na zach. od nich grupa domów „Na Diduwoze"; na płd. wsch. od stawu część „Chaty za rzeką", a nad wsch. narożnikiem stawu, na granicy Rozworzan, grupa domów „Na Mielnikach". Na wsch. od „Chat za rzeką" wznosi się wzgórze „Felice" do 253 m. Na płn. zach. od wsi leży las, a za nim podmokłe łąki „Za lasem". Własn. więk. (Hilarego i Józefa Treterów) ma roli or. 170, łąki i ogr. 115, pastw. 25, lasu 381 mr.; własn. mniej. roli or. 651, łąk i ogr. 437, past. 244 mr. W r. 1880 było 854 mk. w gminie, 51 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem 127 obrz. rzym.-katol.). Par. rz.-katol. w Wyżnianach, gr.-katol. w miejscu, dek. uniowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew pod wezw. śś. Kozmy i Damiana, szkoła etat. 1-kl. i kasa pożycz. gminna z kapit. 435 zł. w. a. Za czasów polskich należała wś do dóbr kor. wojew. ruskiego, ziemi lwowskiej. Według lustracyi z r. 1765 była wraz z Zeniowem w posiadaniu Ludwika Pocieja, strażnika w. ks. lit. i żony Wiktoryi z Potockich, za przywilejem z r. 1760 i 1762, z prowentem 2264 złp. 3 gr., z czego kwarta 413 złp. 8½ gr. Zajęte 1784 i sprzedane wedle kontraktu z r. 1799 Anieli hr. Stadnickiej za 44181 złr. W L. są ślady okopów w kształcie podkowy (Lwowianin, 1840, str. 76). Znajdywano tu dawniej berdysze, kliny, noże i strzałki krzemienne, siekiery kamienne, popielnice, monety rzymskie i szczątki oręża żelaznego. Obok L,, na gruntach gminy Paluchów Wielki, znajduje się duża mogiła zwana „Senatorską". Ludwik Węgierski miał tu kaźnić śmiercią kilku nieposłusznych jego władzy panów, i tu ciała ich pogrześć miano. *Lu. Dz.*

Laszki, niem. *Laschken*, *Lasken*, dwie miejscowości w pow. łeckim, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założone. 1) L. Wielkie, niem. Gr.-Laschken, Lasken, nad jez. Selment, istniały już r. 1485. Nie wiadomo kiedy właściwie założone. R. 1525 Jakób z L. kupił 1 mr. łąki pod Pisanicą i Budziłowem od Wojtka i Jana Pietraszów z Sypitek. Ob. Kętrz.: Ludn. pol. w Prusiech, str. 457. 2) L. Małe, niem. Kl.-Lasken, Laschken, znacznie na płd. od L. Wielkich. O pierwszem powstaniu tej wsi także nie wiadomo. R. 1534 książę Albrecht nadaje Wojtkowi, Szymonowi, Markowi, Pawłowi, Janowi, Stańkowi 20 wł. w Małych L. pod Małkiniem na prawie magdeb. Ob. Kętrzyński: Ludn. pol. w Prusiech, str. 462. *Ks. F.*

Laszki potok, przys. do Jaśnisk.

Laszków (po rus. *Laszkiw*) z Bebechami, Nowostawcami i Oczaczem, wś w pow. brodzkim, 25 kil. na płn. zach. od Brodów, tuż na płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Łopatynie. Na płn. leżą Zawidcze, na wsch. Szczurowice i Leszniów, na płd. Hrycowola, na zach. Łopatyn i Kustyń. Wzdłuż granicy wsch. płynie Styr od płd. zach. na płn. wsch. i oddziela wś od Leszniowa. Płn. część obszaru przepływa pot. Rzeczka. Wchodzi on tutaj z Kustynia, płynie od zach. na wsch., naprzód przez wieś samą, a potem wzdłuż granicy od Szczurowic, gdzie też wpada do Styru. Prawie w samym środku obszaru leżą zabudowania

L., na płd. zach. od nich, na granicy Łopatyna, grupa domów Bebechy, na zach. od L. folw. i gorzelnia Oczacz, na płn. od L. grupa domów Rudki (al. Rudka) i część wsi Nowosławce. We wsch. części obszaru leży las Maczuła a dalej na wsch. od niego las Rohizno, w nim leśniczówka i fabryka smoły i terpentyny. W płn. stronie obszaru, najwyżej wzniesionej (szczyt 234 m.), leżą lasy: Haj Woronki, Zahaj i Ryhaj. Lesista jest także płd. część obszaru. Własn. więk. ma roli or. 799, łąk i ogr. 234, past. 51, lasu 4511 mr.; własn. mniej. roli or. 935, łąk i ogr. 738, past. 114, lasu 4 mr. W r. 1880 było 1187 mk. w gminie, 173 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem dwudziestu kilku rzym.-katol.). Par. rzym. katol. w Szczurowicach, gr. katol. w miejscu, należy do dek. chołojowskiego a archidyec. lwowskiej i ma filie w Hrycowoli i Podmanastyrku. We wsi jest cerkiew i szkoła etatowa 1-klasowa. *Lu. Dz.*

Laszkowce, węg. *Lask*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin. Węg.), kościół paraf. gr.-kat., uprawa roli, 353 mk. *H. M.*

Laszkowica, wś nad rz. Zbraczem, pow. kamieniecki, gm. Rychta, par. Żwaniec, 84 dm., 488 mk. Ziemi włośc. 396 dzies., dwor. 586 dzies. Cerkiew pod wezw. ś. Mikołaja z 588 paraf. i 30 dzies. ziemi. Należała do sstwa kamienieckiego, darowanego hr. Morkowowi przez cesarzowę Katarzynę II; dziś jego sukcesorów ks. Oboleńskich. *Dr. M.*

Laszkówka, u Stupnickiego mylnie *Lasztiówka*, wś, pow. kocmański na Bukowinie, o 2 kil. od m. Kocmanu, ma cerkiew grecką nieunicką i 1675 mk.

Laszmiaden (niem.), ob. *Laśmiady*.

Laszowce, wś, ob. *Illaszowce* i *Iliaszowce*.

Lasztiówka, ob. *Laszkówka*.

Laszumujża, ob. *Lassen*.

Laszwitz (niem.) 1.) 1412 *Leskowicz*, wś, pow. prądnicki, par. Deutsch-Probnitz; 15 bud., 32 dm., 240 mk., 25 osad, 533 mr. ziemi. Folw. L., 588 mr. ziemi, należy do Schlogwitz. 2.) L., 1374 *Loswicz*, 1378 *Lossowicz*, wś, pow. grotkowski, 100 bud., 74 dm., 502 mk., 2895 mr. ziemi, 79 osad, kościół po 1698 r. odbudowany. Par. L. dek. paczkowskiego 1869 r. miała 1281 katol., 6 ewang.

Laszyn, ob. *Łasin*.

Laszy potok, część Jaśnisk, pow. gródecki.

Latacz (al. *Łytiecze*, *Łykiecze* z *Bidyńcami*), wś w pow. zaleszczyckim, 30 kil. na płn. zach. od Zaleszczyk, 20 kil. na zach. od sądu powiat. w Tłustem, 16 kil. na płd. wsch. od urzędu pocst. w Jazłowcu. Na płn. leży Chmielowa, na wsch. Drohiczówka i Szutromińce, na płd. Kolanki, na płd. zach. Daleszowa, Repużyńce i Czernelica, na zach. Chmielowa (5 ostatnich wsi w pow. horodeńskim). Wzdłuż granicy zach., płd.-zach. i płd. płynie Dniestr od płn. na płd., a potem na płd. wsch., i przyjmuje w obrębie wsi od lew. brzegu mały dopływ, płynący prawie ze środka obszaru, zrazu na zach. a potem na płd. Wzdłuż granicy wsch. płynie od płn. na płd. pot. Kyrnica i wpada również do Dniestru. We wsch. stronie obszaru leży las Woronowa, a w stronie zach. las Łęg. Najwyższe wzniesienie w stronie płn. wynosi 345 m. Własn. więk. ma roli or. 747, łąk i ogr. 23, pastw. 65. lasu 920 mr.; własn. mniej. roli or. 817, łąk i ogr. 193, past. 7 mr. W r. 1880 było 1411 mk. w gminie, 86 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem 270 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Jazłowcu, gr.-katol. w miejscu, dek. zaleszczycki, archidyec. lwowska. Do parafii tej należy Drohiczówka. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała, szkoła fil., dwór i gorzelnia. W części wsi, zwanej Bidyńcami, wznosi się w lesie, nad głębokim jarem, skała, zwana Ubizową, do 30 m. wysokości. Długość jej wynosi 40 m. u dołu a 35 m. w górze. W skale jest wiele otworów prowadzących do pieczar. W zach. stronie tej skały była komnata, widocznie ręką ludzką wykuta. Dziś pozostała z niej tylko część mała. U stóp tej skały leży dolina Martynowa, którą przepływa pot. Kyrnica. W pieczarach tej skały znachodzono dawniej kości zwierzęce i ludzkie, popielnice i narzędzia kamienne. W polach „Mogiłki" i „Na Pasiecznej" są ślady dawnego cmentarzyska. Wydobywano tu także dawnemi czasy przedmioty kamienne i bronzowe. W lesie Woronowym są jeszcze dobrze zachowane mogiłki.

Latalice 1.) wś, pow. średzki, 4 dm., 27 mk., 21 ew., 6 katol.; 41 analf. Poczta. tel. i st. kol. żel. w Pobiedziskach o 8 kil. 2.) L., dom. i gm. tamże, 1325 mr. rozl.; 2 miejscow.: a) L., dom.;, b) Adamowo, folw.; 12 dm., 100 mk.; 42 ew., 57 katol.; 43 analf. Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 47, 56, 58.

Latana i Latanabruch (niem.), ob. *Łatana*.

Latanice, ob. *Łatanice*.

Lataniec, wś, pow. bracławski, gm. Łuka, par. Woronowica, 76 dm., 440 mk.; ziemi włościań. 740 dzies., dwors. z Trościanem 1538 dzies., należała do Grocholskich, dziś Możajskich. *Dr. M.*

Latanka, ob. *Kobylin*.

Latarnia, os. leśna w Baldowicach, pow. sycowski.

La Tatar, grupa chat w Pojanie Stampi, w pow. kimpolúńskim. *Br. G.*

Latawa, ross. *Letawa*, wś, pow. kamieniecki, par. Zbrzyż, okr. polic. Lanckoroń. Ma 160 dm., 631 mk., ziemi włośc. 790 dzies., dwors. w części Załęskich 80 dzies., skonfiskowanych Tadeuszowi Drużbackiemu w r. 1863 720 dzies., z tego wydzielono cząstkę żonie

tegoż i córce. Cerkiew pod wezw. N. Panny Rożań. 2000 paraf. i 44 dzies. ziemi. Wś ta należała do sstwa kamienieckiego; w czasie lustracyi kasztelana kamien. Humieckiego w r. 1616, posesorem był Mikołaj Lanckoroński, chorąży lwowski, prawem dożywotniem, a następnie Kacper Matczyński za opłatą 20 złotych. *Dr. M.*

Latchorzewo, wś, pow. warszawski, gm. Blizne, par. Babice. W 1827 r. 21 dm., 159 mk.

Lateinerberg (niem.), os., pow. świętosiekierski, st. p. S. Siekierka.

Laterne (niem.), ob. *Dębowałąka* i *Latarnia*.

Latka. Tak Marczyński nazywa Ilatkę, Iliatkę w pow. lityńskim.

Latki, ob. *Kobylino-L.*

Latków, wś nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. Trzebień, par. Magnuszew, odl. 27 w. od Kozienic. Ma 7 dm., 60 mk., 97 mr. obszaru.

Latkowa, niem. *Latkowe*, *Liatkowe*, dobra, pow. mielicki, par. Strzebicko.

Latkowo, wś, pow. nieszawski, gm. Osięciny, par. Witów. Dobra L. mają rozległości 1047 mr.; należy do nich Wygnanowo. W 1827 r. L. należało do par. Byczyna i miało 14 dm., 118 mk.; dziś wś ma 22 osad, 83 mr. ziemi.

Latkowo, dom., pow. inowrocławski; 1970 mr. rozl.; 9 dm., 229 mk., 48 ew., 181 katol.; 115 analf.; cegielnia, fabryka cykoryi, hodowla koni rasowych. Poczta, teleg., st. kol. żel. w Inowrocławiu o 4.5 kil. *M. St.*

Latonice, wś, pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 21 w. od Płońska, ma 26 dm., 258 mk., 590 mr. gruntu, 50 nieuż. W 1827 r. wś rząd., 20 dm., 147 mk. Jako wś zarobna, L. wchodziły w skład klucza Nowemiasto, stanowiącego część dóbr Golądkowo. Włościanie odrabiali pańszczyznę do folw. Nowemiasto, czynsze i naturalia oddawali do dworu w Golędkowie: byli właścicielami chałup, ale nie gruntów. Pańszczyznę odrabiali rocznie z osady rolnej po 104 dni sprzężajem lub pieszo, stosownie do woli dworu; dwór przez 40 tygodni od ś. Michała mógł żądać nie więcej nad 2 dni, a od ś. Małgorzaty do ś. Michała nie więcej nad 3 dni pańszczyzny. Włościanie płacili dziesięcinę wytyczną lub 270 złp. proboszczowi w Nowemmieście. W 1821 r. włościanie prowadzą gospodarstwo dwupolowe. Znajdujemy tu w tym roku 11 osad (na 7 osadach siedzi po 2 gospodarzy), po 50 mr., wysiewających każda 5 korcy jarzyny i tyleż oziminy, zbierających po 8 fur siana i opłacających po 8 złp. 26 gr. zbożowego, oprócz powyżej wymienionej pańszczyzny; 2 chałupników z gruntami, opłacających razem 30 złp. czynszu i 4 dni tłoki w żniwa, 1 chałupnik odrabiający 2 dni tłoki, komornik, szynk, 2 gajowych, 5 komorników na własnych budach; razem 74 męż., 63 kob. *L. Krz.*

Latonino. Wś t. n. wymienia Łaski (Lib. ben. I, 162), w par. Żerniki.

Latonka, karczma na obszarze wsi Witkowic, w pow. bialskim. *Br. G.*

Latorcza, lewy dopływ Bodroga, prawego dopływu Cissy, wpadającej z lewej strony do Dunaju. Dopływ jej z lewej strony Borsowa. Płyną głównie w hr. bereskiem. Por. *Karpaty wschodnie*, t. III, str. 869, 872, 875.

Latoszek, os., pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Kamieńczyk.

Latoszki, wś, pow. warszawski, gm. Wilanów, par. Powsin. W 1827 r. 5 dm., 43 mk.

Latoszyn, ob. *Poberężany*.

Latoszyn, wś, w pow. ropczyckim, należy do parafii rzym.-katol., sądu powiat. i urzędu poczt. w Dębicy, skąd jest o 0.7 kil. oddaloną, leży na praw. brzegu Wisłoki, przy gościńcu rządowym wiedeńskim, pod 39° 3' wsch. dłg. od F. a 50° 1' 13" płn. sz. W płd. stronie wsi znajduje się zakład kąpielowy ze źródłami siarczanemi, wytryskującemi w kotlinie 214 m. pomiaru wojskowego npm. Kotlina jest otoczona wzgórzami porosłemi lasem, mianowicie od płd. Wielkim lasem 347 m. npm., od wsch. Sowią górą 342 m. zniżającą się ku płn. do 252 m. npm. Na płn. od wsi nad Wisłoką i na płd. są folwarki zwane Latoszynkami. Wś liczy 687 mk. rzym.-katol., z których 92 przebywa stale na obszarze więk. posiadłości. Zdroje mineralne są już oddawna znanemi; Kuropatnicki (w r. 1786) powiada o Latoszynie: „Wieś domu Morskich, wybornemi wodami mineralnemi sławna, żadnego jednak nie masz koło nich ogrodzenia, luboć przy drodze murowanej od Wiednia do Lwowa". Teraz przy źródle znajduje się leśniczówka i kilka domów. Z wód korzystają okoliczni mieszkańcy. Pos. więk. p. A. Morawskiego wynosi obszaru 419 roli, 25 łąk i ogr., 78 past. i 222 mr. lasu; pos. mniej. 380 roli, 27 łąk i ogr., 47 pastw. i 57 mr. lasu. Od płn. i zach. jest L. oblany Wisłoką, od płd. graniczy z Podegrodziem, od wsch. z Wolicą i Gumniskami Foks. (Długosz, Lib. ben. I, 296).

Latoszyna, leśniczówka koło Oleszyc Starych, pow. cieszanowski.

Latowice, niem. *Latowitz*, blisko rz. Ołoboku, wś, pow. odolanowski; 86 dm., 486 mk.; 383 ew., 102 katol., 1 żyd; 102 analf. Kościół prot. paraf. do dyec. ostrzeszowskiej. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Ostrowie o 10 kil. (Łaski, Lib. ben. II, 50).

Latowicz, os. miejska, przedtem mko, nad rz. Swider, na wzgórzu, po nad doliną rzeki, pow. nowomiński, gm. i par. Latowicz; odl. 18 w. od Kałuszyna, 22 w. od Nowo-Mińska a 60 w. od Warszawy. Posiada kościół paraf. murowany, szkołę początkową, sąd gm. okr. II-go i urząd gminny. W 1827 r. było tu 187 dm. i 1121 mk. (miasto rząd.); w 1861 r. 156

dm., 1140 mk. (w tem 138 żyd.); obecnie jest do 200 dm. i do 1500 mk. L. zdawna należał do dóbr książąt mazowieckich. W 1300 otrzymał L. dożywotnio Jan z Piekar sędzia ziemi czerskiej za zasługi względem Ziemowita i Trojdena książąt mazowieckich. Ks. Anna założyła tu około r. 1400 parafią i wzniosła kościół drewniany okazały z chórem murowanym; były przy nim 4 kaplice. Spłonął w 1613 r. Ks. Janusz w 1423 r. nadał osadzie prawo miejskie niemieckie. Po wcieleniu Mazowsza do korony, L. należał do dobr królowej Bony, a następnie do dóbr królewskich jako starostwo niegrodowe. Stanowiło ono uposażenie królowej Konstancyi, żony Zygmunta III, a w XVIII w. posiadał je ks. Adam Czartoryski jenerał ziem podolskich. On to wzniósł na miejscu spalonego obecny kościół paraf. w 1733 r. O dawniejszej zamożności L. świadczy lustracya z 1569 r., według której było tu 265 dm. murowanych i wielka liczba rozmaitych rzemieślników. W XVII w. prócz parafialnego kościoła istniały jeszcze dwa inne św. Ducha i św. Wawrzyńca, tudzież szkoła i szpital. Par. L. dek. nowomiński: 6925 dusz. Gmina L. należy do sądu gm. okr. II w miejscu; st. poczt. i st. dr. żel. warsz.-teresp. w Nowo-Mińsku. Gmina ma 3926 mr. obszaru i 1373 mk. Niegrodowe starostwo latowickie podług lustracyi z r. 1660 składało się z mta Latowicza nad rz. Swidrem i ze wsi Wielgolas, Chyziny, Trembczbór, Kamionka, Wężyczyn, Dąbrówka, Oleksianka, Iwowe, Strachomin, Jaliny, Rędzyńskie, Żebraczka, Rudnik, Kochany, Róża, Toczyska, Zgorznica, Wólka Rożańska, Zabiele. W r. 1771 Adam ks. Czartoryski, jenerał ziem podolskich, wraz z swą małżonką Izabelą z Flemingów, z niego opłacali kwarty złp. 5432 gr. 23, a hyberny złp. 2382 gr. 14. Dobra rządowe L. w r. 1835 i 1838 rozdane zostały na majoraty; z całych dóbr pozostały własnością rządową: msto L., wsie: Kochany, Rudniki i Laliny. *Br. Ch.*

Latscha (niem.), wś i dobra, pow. toszecko-gliwicki, par. Rachowice, o milę od Rudzińca, nad strugą Przykopą; 44 bud., 55 dm., 507 mk. Dobra ks. raciborskiego, idą w dzierżawę razem z Boiczowem (1800 mr. ziemi). Wś ma 759 mr. ziemi, 51 osad, kościołek z r. 1490.

Lattana (niem.), ob. *Łatana.*

Latyczów, wś nad rz. Wieprzem, pow. krasnostawski, gm. i par. Krasnystaw. W 1827 r. wś rząd. 26 dm., 209 mk.; obecnie 55 osad włośc. i 1035 mr. ziemi. W XVII w. należał L. do dóbr starostwa krasnostawskiego (ob. *Krasnystaw*, IV, 643).

Latyczów, rus. *Letyczew*, msto powiatowe w gub. podolskiej, na praw. brzegu rz. Wołku, który o 2 wiorsty od msta łączy się z Bożkiem i Wołczkiem i wpada do Bohu. Leży na równinie pod 49° 23' sz. i 45° 17' dłg.; odległe od msta guber. Kamieńca o 140 w., od stacyi Derażni odesko-wołoczys. linii 20 w. Ludności do 9000, w tej liczbie chrześcian do 4000, reszta żydów trudniących się drobnym handlem i rzemiosłami. Pod względem stanów: szlachty 345, duchownych 58, reszta mieszczan i włościan. Cerkwie 2 murowane i 1 drewniana; kościół katolicki Wniebowzięcia N. Panny podominikański, otoczony murem z cegły z bramami i strzelnicami, 3103 parafian, posiada cudowny obraz N. Panny, licznie przez wiernych nawiedzany. Kaplica na cmentarzu. Domów w ogóle do 500, z tych 30 zaledwie murowanych. Miasto ubogie, błotne, mieści urzędy powiatowe, zjazd sędziów pokoju i komisarzy włościańskich dla pow. proskurowskiego i latyczowskiego, kantor pocztowy, stacyą telegraficzną, synagogę, 4 domy modlitwy, 2 fabryki świec z roczną produkcyą do 1000 rubli, fabrykę tytuniu, zatrudniającą 8 ludzi z produkcyą 9000 rubli. W ogóle fabryk 5, robotników 41, produkcyi 41600 rs. Rzemieślników w ogóle 822, po większej części żydów. Jarmarki: 9 kwietnia, 9 maja, 20 czerwca, 1 październ. i 6 grudnia v. s. Obrót na tych jarmarkach obliczany od 5 do 8 tysięcy rubli. Za rządów polskich L. był miastem grodowem i stolicą pow. latyczowskiego. Powiat ten był najrozleglejszy z 3-ch powiatów wojew. podolskiego; granicą jego była rz. Uszyca, Kalusik i Morachwa. O początku założenia miasta L. nie mamy żadnych pewnych wiadomości; zdaje się jednak, że założone zostało przez ks. Koryatowiczów po wypędzeniu Tatarów z Podola. Z początku miało się nazywać Leszczyn, zapewne od leszczyny, obficie rosnącej nad brzegami Wołku; położony był na lewym jego brzegu, gdzie i pierwotnie był drewniany kościół. Dopiero po zniszczeniu miasta przez Tatarów, osiadło ono na prawym brzegu rzeki i zaczęło zwać się Latyczowem. Niedawno znaleziono 2 dokumenta, z których dowiadujemy się, że w 1546 ksiądz kanonik Wilczek, proboszcz latyczowski, rozpoczął proces o zajęcie gruntu ze wsi Kudynki, ówcześnie do kościoła należącej, przez sąsiedniego obywatela Kurdwanowskiego; z procesu tego widać, że kościół już około 1430 r. był erygowany. (Czyt.: Histor. opis kościoła latyczow. p. ks. Zgierskiego). W kronikach pierwszą o L. wzmiankę spotykamy w połowie XV w., gdy Tatarzy w 1453 r. napady swe posunęli aż pod Łuck i do 9000 ludzi w niewolę zabrawszy, z ogromnemi łupami wracali; dopędzili ich około Trębowli Łaszcz zińkowski, Jan Niemiec latyczowski i Matias międzyboski ststowie; w niewielkim poczcie na liczną zgraję Tatarów napadłszy, zupełnie ich rozbili, łupy odebrali i lud zabrany oswobodzili; ostatki zaś Tatarów bracła-

wianie częścią orężem wygubili, a częścią żywych królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi odesłali (Kromer p. 450; Bielski 250). Leżąc na drodze, którą hordy kraj nasz zalewały, musiał i L. być w tym czasie zniszczonym, gdyż Teodor Buczacki, kasztelan i sста podolski, nadając Piotrowi z Kiełczyna wójtostwo, wkłada nań obowiązek nanowo osadzenia miasta. Przywilej takowy potwierdzając wkrótce potem Stanisław z Chodcza wojew. podolski w 1466 r. (Niesiecki zalicza go do wojewodów ruskich † 1468) przydaje wójtowi 4 wolne od opłat łany, młyn na rz. Olszance, 3-ci denar z czynszów, dochodów i wszelkich kar zasądzonych, 3-ci kamień łoju z jatek rzeźniczych, wolny wrąb w lasach królewskich i t. p. O ponowionej klęsce miasta dowiadujemy się z przywileju Zygmunta I z 1537 r., który wyraża: „Bacząc, iż Lathiczów w pow. kamienieckim leżący, spalony przez Tatarów, postradał pierwotne swe prawa, ponawiamy mu przeto prawo teutońskie czyli magdeburskie, ustanowiamy targ w poniedziałek, jarmarki zaś na Wniebowstąpienie N. Panny i ś. Katarzynę". Gdy wkrótce potem L. nowej uległ klęsce, Zygmunt August w 1558 r. wznawia swobody i wszystkie poprzedników nadania, a nadto uwalnia na lat 10 od ciężarów, danin, podatków i dostawy podwód. Skargi na nadużycia sstów stały się powodem, iż tenże monarcha uwolnił mieszczan od zwierzchności zamkowej i własny sąd im ustanowić pozwolił. W 1570 r. w trzy lata po nowem zniszczeniu miasta przez Tatarów (1567), domów osiadłych było zaledwie 173, ludzi swobodnych 31, którzy mieli swobodę do lat 3, służaków do odwożenia listów 7. Pomimo ciągłych klęsk, jakie L. spotykały, widzimy ciągłe usiłowania królów polskich o podtrzymanie dobrobytu tego kresowego miasteczka; smutnem jednak przeznaczeniem nigdy ono podnieść się nie mogło. Ciągłe najścia Tatarów, następnie wojny kozackie a do tego obywatele graniczni i starostowie ciężkie mu zadawali klęski. Do dziś prawie pozostały w archiwach skargi mieszczan do królów na nadużycia sstów i szlachty. Tak w 1577 r. podali skargę mieszczanie do Stefana Batorego na Mikołaja Brzeskiego, sstę kamienieckiego i latyczowskiego, że ich na tłoki pędzą, dobytek zabierają, budować w mieście browarów zabraniają i inne uciążliwości im wyrządzają. Król Stefan z panami radnymi sprawę rozpoznał, dobytek wydarty zwrócił, szkody wynagrodził i mieszczan przy wszystkich ich przywilejach zostawić raczył (Akta Latycz.). Też same skargi powtarzały się przy każdej lustracyi na zabór pól i naruszanie granic przez sąsiednich właścicieli, pomimo wywodu granicznego, uczynionego jeszcze w 1516 r. przez Zygmunta I i przez jego następców potwierdzonego. Dla wstrzymania hord tatarskich i dla przytułku okolicznych obywateli Jan Potocki sста kamieniecki wystawił zamek własnym nakładem. Wyznaczeni w 1598 r. komisarze oszacowali wyłożone koszta, co zatwierdziwszy sejm zapewnił staroście 12000 zł. na dobrach królewskich, które przez 50 lat wytrzymywać miali jego potomkowie (Baliński). W 1601 r. oddzielono kamieniecki powiat od latyczowskiego; rz. Uszyca naznaczona dla obudwu granicą. W 1641 r. ustanowiono roki ziemskie w L.: „na instancyą posłów ziemskich, iż sprawiedliwości świętej, przez odległości i niebezpieczne dla opryszków przejazdy, powiat nie odnosi, tedy roki ziemskie w L. postanawiamy, a dla sądzenia dom w mieście i dla chowania ksiąg sklep w zamku sста naznaczyć będzie powinien". (Konstytucya z 1641 r.). Taż konstytucya naznacza czas tychże roków: po każdej kadencyi roków ziemskich kamienieckich, po wyjściu 3 niedziel, w pierwszy czwartek przypadający, sądzić i odprawować się mają, a querele tak kamienieckie jak i latyczowskie nie będą sądzone, dla dystrakcyi ludzkiej, aż we dwie niedziele po skończeniu roków obojga, sub nullitate dekretów querellowych, któreby durantibus judiciis terrestribus były ferowane, et sub poena gravaminis, inter causas officii a quovis repetenda". (Volumina legum, t. 4, k. 17, wydanie Ohryzki). Przyczynę częstego niszczenia miasta przez nieprzyjaciół wyjaśnia nam lustracya z 1665 r. „Starostwo z miastem teraz całe spustoszone i zdezelowane, a do tego, że na samym szlaku zostawa, którym gościńcem każden nieprzyjaciel chodzi; dla czego ani mieszkańców, ani poddanych po wsiach zatrzymać może, i nadziei nie masz, aby, dla tak częstych i gęstych inkursyj, miały się te dobra prędko naprawić, bo nie tylko nieprzyjacielskie wojska przechodzą, ale też i opryszków, albo lewensów ustawiczne rozboje grassantur, nie dopuszczają robocizny odprawować, bydło i inne dobytki zabierając a czasem i zabijając". (Baliński). August III, wynagradzając mieszczanom naprawę dróg i mostów, pozwala im w 1746 r. pobierać mostowe po groszu od wozu kupieckiego i pomiarne po szelągu od miarki zboża. Podług lustracyi 1765 r. zamek fosami u ściany kamieniem i ziemią przesypanemi, i palisadą podwójną od miasta otoczony, z drugiej zaś strony w jeden tylko rzęd palami opalisadowany, wjazd przez fosę mostem, za nim brama z cywek dębowych, a przy niej kurdygarda dla żołnierzy i więźniów, budynek i oficyna drewniane, ku południowi pokoje murowane i wielka izba sądowa, wieża szlachecka górna z drzewa, a pod nią dolna w głąb ziemi wykopana. Miasto ekskursyom hajdamackim jest podległe, jakoż niezbyt dawno kla-

sztor dominikanów został zrabowany. Lasy sstwa są obszerne, różnego drzewa i starożytne, tudzież zapusty poczynione i z pilnością konserwowane. Posesor sstwa Adam ks. Czartoryski jenerał ziem podol. czystej ma intraty 44273 zł. W 1777 r. 22 paździer. hajdamacy wpadłszy do miasta zabrali z kasy zł. 96287, na regiment buławy polnej przeznaczonych, i skarbowych pieniędzy zł. 13806. W 1781 r. Stanisław August wracając z Kamieńca przejeżdżał tędy 18 listopada, gdzie go licznie zebrani obywatele witali. Podczas lustracyi w 1789 r. sstą był wzmiankowany ks. Czartoryski i domów chrześciańskich znajdowało się w mieście 157; żydowskich: w rynku 36, zatylnych 39; na przedmieściu Zamurnem: dm. chrześcian 6, a na Zawołku 47. Zamek czyli kancelarya, w której akta publiczne umieszczone, izba sądowa obszerna i wygodna, rezydencye dla supcentanta i innych, tudzież porządna oficyna, nakoniec wieża kosztem księcia wymurowane i dachówką pokryte, zdobią miasto; widzieć się dają mosty i wszelkie przeprawy wygodnych przejazdów, czyniąc bezpieczeństwo i przyjemność podróżną. Wsie do sstwa należące: Rudnia, Tarłówka, Bochny, Bieleckie, Kozaczki, Horbasów, Szczodrowa, Susłowce, Kopytyńce, Popowce, Oleniszcze i Wójtowce czynią dochodu zł. 69031 gr. 11 sz. 2. Poddani nie zanieśli żadnej skargi przeciwko ście, ani przeciwko mającym do tegoż moc rządów; mieszczanie tylko podali zażalenie następujące: szynk i miasto samo żydzi posiedli, wszystkie pożytki zabierają, mieszczan różną opłatę od rzeczy kupującej się na żywność i potrzebę, jako też i sprzedającej się, myta, cła targowe, mostowe i inne powymyślane opłaty za pomocą zamkową wymuszają, budowania słodowni i browarów nie dopuszczają. Dla mnóstwa Żydów, mieszczanie na przedmieściach posiadać przymuszeni zostali; Żydów zaś domostwa, słodownie i browary na gruntach miejskich budować pozwalają. Wójtostwo za osobliwemi chodziło prawami, ponieważ wójta było i jest obowiązkiem, aby bronił granicę i mieszczan a poddanych królewskich od krzywdy i ucisków starościńskich. Reparacya mostów przez mieszczan czyniona była, w nagrodę czego mostowe do mieszczan należało, które teraz zwierzchność zamkowa Żydom do arendy przyłączyła, a nam mosty reparować obowiązuje. Mury miejskie porozrzucane i z tych kamień na różne potrzeby, nawet na piecki do winnic wyekspensowany; grunta na użytek skarbowy przywłaszczone; od stawu miejskiego zwierzchność zamkowa mieszczan oddaliła, a na tem większą pogardę praw i wolności od królów nadanych, mieszczan Żydom do arendy podano. Co do targowego, które J. O. X. starosta zupełnie zniósł, i tego brać pod żadnym pretekstem nie pozwolił, i na to zwierzchność zamkowa nie uważa, ale od wszystkich rzeczy na targ i jarmarki przywożonych, jako też od zboża, soli, cebuli, pietruszki, chleba, krup, jagieł opłaty biorą; zgoła, iż dla odstręczanego przez zdzierstwa ludu, częstokroć w mieście głód, tak, iż często w mieście chleba dostać trudno." Lustracyą sstwa, jako też i w całym powiecie uskutecznili: Antoni Lipiński wojski latyczowski, Teodor Dzierżek pułk. wojska kor. i Franciszek Michalski (Baliński; Akta latyczowskie). Bronili się książęta Czartoryscy, utrzymując, że od czasu ustania kroków nieprzyjacielskich z Turkami i po ustąpieniu ich z województwa podolskiego, od chwili posiadania sstwa przez Kątskich, później Tarłów, żadne przywileje na rzecz wolności mieszczan nie zaszły, że od czasu lustracyi w 1765 r. nie było sporu o przywileje. Król naznaczył komisyą dla rozpatrzenia tej sprawy, a tymczasem wydał mieszkańcom literas salvi conductus (list bezpieczeństwa), by ich nie uciskać, lecz przytem rozkazał, aby, do czasu rozpoznania sprawy, mieszczanie odbywali dotychczasowe obowiązki. Niewiadomo jaki był skutek tych zażaleń; zresztą wkrótce kraj ten przeszedł we władanie Rossyi. Na wyznaczony dzień 8 kwietnia 1793 r. zgromadzone duchowieństwo i szlachta wykonali przysięgę na wierność cesarzowej Katarzynie II. W tymże roku m. L. naznaczone miastem powiatowem gub. podolskiej, a oprócz tego ustanowione było biskupstwo latyczowskie z rezydencyą biskupa, którym został ks. Sierakowski, chociaż wcale on tu nie mieszkał lecz w Winnicy u ks. kapucynów. Biskupstwo rzeczone, przez stolicę świętą nieusankcyonowane, trwało do 1798, w którym roku, przez najwyższy ukaz cesarza Pawła, katedra została przywrócona w Kamieńcu Podolskim. W 1796 r. nadany m. L. herb, a raczej wznowiony, gdyż miasto otrzymało go jeszcze od Stefana Batorego: „w niebieskiem polu biegnący srebrny wilk." Sstwo latyczowskie zostało darowane 18 sierpnia 1795 r. hr. Morkowowi; składały je wsie: Bieleckie, Bochny, Holeniszczów, Horbasów, Kopytyńce, Kozaczki, Popowce, Rudnia, Susłowce, Szczodrowa, Tarłówka, Warynka, Wójtowce, Zalatyczówka i Zawołk. Grunta po większej części górzyste, glinkowate, niektóre wsie bezleśne. Rudnia i Zalatyczówka mają kamień wapienny, a Szczodrowa kamień na żarna. Stawy i młyny, należące dawniej do miasta, przeszły na własność hr. Morkowa, do sukcesorów którego dziś należą. Zasługuje jeszcze na wspomnienie kościół latyczowski podominikański z cudownym obrazem N. Panny. Niema śladów w archiwach ani w historyi, kiedy mianowicie osiedli tu dominikanie i kto

ich sprowadził. Tradycya głosi, że kiedy ci misyonarze do L. przyszli, Jan Potocki star. naówczas latyczowski (przy końcu XVI w.), będąc protestantem, zamieszkać im w mieście zabronił; osiedli przeto w L., umieszczeni tam, przez żonę star. z domu Kamieniecką, w dwóch chatach wiejskich, i tam, mając z sobą cudowny obraz Najświętszej Panny, nabożeństwo odprawiali. Gdy pewnego razu mieszkańcy spostrzegli na przedmieściu łunę, przybiegli tam wraz z Potockim i ujrzeli obraz cały opromieniony nadzwyczajną światłością; nawrócony Potocki, nietylko obraz do miasta sprowadził, lecz oddał im nawet swój zamek na mieszkanie. Takowe podanie zaprzysięgli świadkowie, jako od najdawniejszych czasów z ust do ust przechodzące, w czasie instalacyi obrazu w 1777 roku. Taka jest tradycya o przybyciu dominikanów; o założeniu zaś i pobudowaniu kościoła inne znowu podanie, które Józef Gąsiorowski burgrabia latyczowski z innymi świadkami w czasie tejże komisyi zeznali, które tu przytaczamy: Podczas jakiejś wojny z Turkami, czy też Tatarami, gdy hetm. z wojskiem rozlokował się pod L, a wojsko znużone spoczywało, trzykrotnie we śnie pokazała się hetm. niewiasta, ostrzegająca go o zbliżającym się nieprzyjacielu. Hetman zgromadza wojsko i szykuje do boju; jakoż o świcie nadszedł nieprzyjaciel, lecz, zastawszy gotowych, ze szczętem został pobity. Gdy po zwycięstwie hetman udał się do kościoła dla podziękowania Bogu, poznał w obrazie postać N. P., która mu się we śnie ukazała; kościół więc swoim i wojska kosztem zbudował. Podanie to wielu świadków podpisało, jako to: Jan Macewicz, subdelegat grodzki latyczowski, Onufry Tchórzewski parnawski, dodając, że wspomniony hetman miał być Rewera Potocki. Obie te tradycye ogłoszone drukiem w książce: „Głosy do korony wzywające.“ Okolski w księdze „de florida Russica,“ zaprowadzenie konwentu dominikanów w L. odnosi do roku 1606, a fundatorem tegoż konwentu mianuje Jana Potockiego star. latyczowskiego, który na utrzymanie dominikanów rocznie 200 złp. naznaczył. Szczególnie żona jego, z domu Kamieniecka, bardzo wiele temu zakonowi miała świadczyć, do murowania kościoła wiele dopomogła, a po śmierci zapisami klasztor zbogaciła. Z przywileju Zygmunta III z 1613 r., w którym ten monarcha dary osób prywatnych, jako to: ogrody, place, pola i t. p. konwentowi czynione potwierdza i z pod juryzdykcyi cywilnej wyjmuje, wyraźnie się pokazuje, że fundacya tego kościoła ze składek osób prywatnych powstała (akta kościoła). W r. 1638 Mikołaj Rewera Potocki H. W. K. z dóbr do sstwa należących dziesięcinę kościołowi naznaczył. Władysław IV w tymże roku takowe dziesięciny na wieczne czasy kościołowi potwierdził. W przywileju tym wyraża, że robi tę łaskę dla konwentu, nietylko ze względu na jego duchowne zasługi, ale że ten klasztor, murami i basztami uzbrojony, dzielnie się przyczynia do obrony miasta od nieprzyjaciół. Zastrzega sobie Władysław IV w tym przywileju doroczne modlitwy za siebie i żonę swoją Cecylią (akta kościelne). Za panowania Jana Kazimierza, w czasie wojen kozackich, dominikanie, obawiając się łupiestwa, obraz cudowny i skarbiec do Lwowa wywieźli. Po buntach kozackich, za Michała Korybuta i Sobieskiego, nastąpiły wojny tureckie, w czasie których Podole zupełnie zniszczone zostało, a kościół latyczowski spalony (1652). Dopiero po karłowickim traktacie 26 stycznia 1699 r. ucichły kilkunastoletnie klęski i dozwoliły dominikanom wrócić do L. W roku 1702, jak świadczą metryki i archiwa kościelne, przybyli do L. dominikanie: ks. Jacek Krynicki wikary i Celestyn Traśniewski kaznodzieja, a nie znalazłszy lichej celi, w której mogliby przemieszkiwać, długi czas mieścili się w ubogiej gospodzie zniszczonego miasta, nim, na zasadzie przywiezionego z sobą pozwolenia, mogli naprzód odbudować kaplicę dla udzielania św. Sakramentów. Od r. 1712 stale zajęli się, za pomocą licznych ofiar, dźwiganiem z gruzów kościoła i klasztoru. W 1722 r. przywieziono napowrót obraz N. P. ze Lwowa i złożono go w sąsiedniej wsi Kopaczówce, w majątku hetm. Adama Sieniawskiego, gdzie zostawał przez 2 tygodnie w tamtejszej unickiej cerkwi. W dniu 1 lipca 1772 r. w wigilią Narodzenia N. P. przy solennem nabożeństwie i licznem zebraniu duchowieństwa, rycerstwa krajowego i ludu, obraz został pomieszczony w kaplicy, do czasu ukończenia kościoła, co nastąpiło w 1774 r. Odtąd dzień 2 lipca kościół latyczowski obchodzi solennym odpustem. W 1777 r. naznaczono komisyą dla zbadania cudów obrazu latyczowskiego, co Pius VI w 1778 r. potwierdził i przysłał złotą koronę dla uwieńczenia obrazu. Koronacya dopełniona 4 października 1778 r. przez biskupa Bakońskiego ks. Jezierskiego. W 1831 roku dominikanie zostali skasowani. Tegoż roku w bitwie pod L. zginął Ignacy Sierakowski, ojciec Zygmunta. W 1854 r. pożar zniszczył kościół; obraz został jednak wyniesiony. Proboszcz ówczesny ks. kanonik Franciszek Zgierski, przy pomocy parafian i składek, nietylko kościół przyprowadził do dawnego stanu, lecz nawet znacznie go przyozdobił; kościół z klasztorem dotąd jest otoczony tym samym wysokim murem, jaki niegdyś otaczał zamek, z pozostałą po nim jedną strzelnicą. Kościół w stylu gotyckim, podparty skarpami, obok oficyna i wieża wzniesiona nad lochem zwa-

nym in fundo. Wszystko to, jak ślady pozostałe wskazują dotąd, otoczone było wałem z bramą wjazdową i nazywało się za murem, bo już leżało za murami zamkowemi. Z dawniejszych budynków pozostał dom murowany, jednopiętrowy. Gdy na sejmie w 1583 r. uznano potrzebę, dla prędszej sprawiedliwości, ustanawienia osobnego grodu w L., Jan Potocki star. kamieniecki ten dom postawił, tam sądy i archiwa pomieścił. Około 1777 r., po spaleniu tegoż, ks. Czartoryski star. kamieniecki powtórnie go odrestaurował, a w 1825 odrestaurowany kosztem, obywateli i odtąd służył za kancelaryą i archiwum marszałków star. latyczowskiego. Tu więc zasiadali na roki starostowie Potoccy w wieku XVII, Kątski (1708), Jan Tarło (1736 r.) i ks. Adam Czartoryski, z tytułem generała ziem podolskich (1789). Na tymże samym dziedzińcu, również z tegoż czasu, są jeszcze 2 domy: w jednym mieści się kancelarya sądu ziemskiego, a drugi uległ zupełnej ruinie. Około L. znajduje się słup murowany z cegły, formy kragłej, niewiadomo przez kogo i w jakim celu zbudowany; powszechne jest mniemanie, że pochodzi z czasów tureckich. Na pamiątkę koronacyi N. P. w L. wybity jest medal z wyobrażeniem z jednej strony N. P. z napisem S-ta Virgo Maria in Eclesia Latyczov; na drugiej królewicz Kazimierz z napisem: S-tus Casimirus Patronus regni Poloniae et M. D. Lithuan. Archiwum latyczowskie, składające się z ksiąg grodzkich i ziemskich, przeniesione zostało do centralnego archiwum kijowskiego; obejmuje ono czas od 1667 do 1776 r. i składa się z 414 foliałów. Niezależnie od tego złożono i papiery magistratu latyczowskiego od 1784 do 1798 r. w 8 foliałach zamknięte. Źródła: Baliński, „Starożytna Polska.“ Historyczny opis obrazu N. P. Lat. przez miejscowego proboszcza ks. Franciszka Zgierskiego. Głosy do korony Polskiej. „Wędrowiec“: Wspomnienia z 1882 r. Marczyński, Statystyczny opis gub. podolskiej. Także „Tyg. ilustr.“ 1872, nr. 245. *Powiat latyczowski* graniczy: na północ z częścią gub. wołyńskiej i z pow. lityńskim; na wschód z tymże pow. i z częścią pow. mohylowskiego; na płdn. z pow. mohylowskim i uszyckim; na zach. z częścią pow. uszyckiego, z pow. kamienieckim i płoskirowskim. Pow. latyczowski zajmuje przestrzeni 49.56 mil, czyli wiorst 2398.12, dziesięc. 279569. Ziemia jest więcej pagórkowata i więcej glinkowata niż czarnoziem i mniej rodzi, ale za to ziarno lepsze niż w innych powiatach. Ludność pow. 114092 dusz. W tej liczbie kob. 54902, męż. 59190. Pod względem religii: prawosł. męż. 44183, kob. 40023, razem 84206; katol. męż. 7553, kob. 7271, razem 14824; protest. męż. 43, kob. 28, razem 71; żydów męż. 6716, kob. 7020, razem 13736; różnych sekt męż. 595, kob. 560, razem 1155. Pod względem stanów: szlachty męż. 770, kob. 718, razem 1488; duchow. męż. 612, kob. 612, razem 1224; mieszczan męż. 10124, kob. 10628, razem 20752; włośc. męż. 44042, kob. 41181, razem 85223; różnych: męż. 3642, kob. 1763, razem 5405. W pow. latyczowskim na 1 milę kwadr. przypada 2306 mk., na 1 w. 48.7, na jednego mk. 2.44 dz. Ślubów w pow. latyczowskim w 1878 r. było 1310, w mieście Latyczowie 56. Urodziło się w pow. latyczowskim męż. 3014, kob. 2699, razem 5713; w m. Latyczowie urodziło się męż. 111, kob. 84, razem 195; razem więc urodziło się 5908. Zmarło w m. Latyczowie męż. 119, kob. 105, r. 224; w pow. latyczowskim zmarło męż. 1697, kob. 1636, r. 3333; a zatem przewyżka urodzonych nad zmarłymi w pow. latyczowskim jest 2380. W samym zaś Latyczowie więcej zmarło 29. Z ogólnej liczby znajdującej się w pow. ziemi: pod zabudowania, wygony i drogi 18986 dz.; pod polami 141.439 dz.; pod łąkami 41.600 dz.; pod lasem 64.973 dz.; pod błotami i wodą 12.869 dz. Pszenicy 1878 r. zasiano 41056 czetw., zebrano 82685 cz.; żyta 25817 i 133622; owsa 22695 i 176281; jęczmienia 8552 i 35132; hreczki 6559 i 30035; kartofli 19181 i 38363. Fabryki w pow. latyczowskim: świec 5, produkcya 2300 rs.; mydl. 1, prod. 3300 rs.; garbar. 7, prod. 3200 rs.; cukru 4, prod. 330000 rs.; gorzelni 5, prod. 90000 rs.; wódek 1, prod. 8000 rs.; browar. 2, prod. 800 rs.; tytuniu 3, prod. 36500 rs.; cegielni 5, prod. 2500 rs.; wapna 12, prod. 8000 rs.; powozów 2, prod. 1300 rs.; wyrob. lasow. 7, prod. 2000 rs.; młyn. krupcz. 5, prod. 24500 rs.; młyn. parowych 3, prod. 4500 rs.; razem fabr. 62, prod. 516900. W r. 1880 fabr. 58, prod. 533510, robot. 1143. W pow. latyczowskim murowanych cerkwi 31, drewnianych 74, razem 105. Kościołów katol. 6, mianowicie: Zinków, Latyczów, Deraźnia, Nowosiółka, Międzybóż, Michałpol, dawniej także Hrymiaczka. Tworzą one oddzielny dekanat latyczowski dyec. łucko-żytomierskiej: dusz 13223. Synagog 14. Rzeki główne są: Boh płynie przez północną część powiatu; do Bohu wpadają: Bożek płynie z pow. proskirowskiego, wpada do Bohu pod Międzybożem. Uszyca płynie pod wsią Sudkowcami i m. Zinkowem, przechodzi do pow. uszyckiego, gdzie wpada do Dniestru. Wołczek, mała rzeczka, łączy się z Wołkiem pod m. Deraźnią. Wołk zaczyna się pod wsią Szumowcami, wpada do Bohu pod Latyczowem. Miast w pow. latyczowskim 7, wsi w pow. latyczowskim 133. Powiat dzieli się na 3 polic. okręgi czyli stany: w Deraźni, w Międzybożu, w Michałpolu. Gmin 8: Susłowce, Wójtowce, Międzybóż, Bachmatowce,

Deraźnia, Żeniszkowce, Zińkowce, Michałpol. Z rzeczy kopalnych jest tylko kamień wapienny i glina na wyroby garncarskie. Marszałkowie powiatu byli: 1812—20 Jan Wisłocki h. Sas; 1807—09 Michał Tyrawski; 1822—25 Józef Obrębski Ostoja; 1825 Winc. Sarnecki Korwin. *Dr. M.*

Latyczówka, *Letyczówka*, przedm. Monastyryszcza, pow. lipowiecki.

Latyczyn, wś i folw., pow. zamojski, gm. Radecznica, par. Mokrelipie, leży o 34 w. na zach. od Zamościa, w górzystej okolicy ugajonej lasami, odl. od Janowa w. 30, Biłgoraja w. 35 i od gm. w. 5. Liczy dm. dwors. 2, włośc. 73 i 488 mk. katol. Włośc. posiadają ziemi ornej 386 mr., łąk 589 mr., razem 975 mr. przestrzeni, a folw. L. należy do dóbr Gorajec (ob.). Gleba ziemi żytnia, łąki obfite przez zroszenie ich strugą dopływającą tu do rz. Por. Najbliższa st. poczt. Szczebrzeszyn. L. wspominany już w XVI w. jako wś pograniczna wojew. lubelskiego. W 1827 r. było tu 66 dm., 409 mk. *Tiro.*

Latzen-Peter (niem.) al. *Gaidellen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma.

Latzig (niem.), ob. *Łaski* i *Łączyk.*

Latzmühle (niem.), młyn w dobrach Raudten, pow. stynawski.

Latzmyn (dok.), ob. *Laćmin.*

Lau..., por. *Łau...*, *Ław....*

Lauban (niem.), ob. *Luban.*

Laube 1.) *Alt*, wś i dom., pow. wschowski, ob. *Długie-Stare.* 2.) **L.-Neu**, wś, pow. wschowski, ob. *Długie-Nowe.*

Laubegast (niem.), al. *Lobegast*, według Zarańskiego *Lubhość*, wś, pow. kożuchowski na Szląsku, par. Schlawa; ma kol. Eichberg i folw. Krempine.

Lauben (niem.), ob. *Lubian.*

Laubenberg i *Laubenthal* (niem.), kolonie, pow. ostródzki, st. p. Wittmannsdorf.

Laubenhof (niem.), dobra, pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Laubias (niem.), ob. *Libojaty.*

Laubnitz (niem.), r. 1210 *Lopennica*, 1267 *Lopenicz*, wś, pow. kożuchowski, par. Kamenz, do 1810 własność klasztoru w Kamenz.

Laubnitz (niem.), dobra ryc., pow. holądzki, st. p. Lauck.

Laubsky (niem.), ob. *Lubska.*

Laubuniewszczyzna al. *Prudziszcze*, folw. mały w pow. borysowskim, własność Urbanowiczów, ma obsz. przeszło 181 mr. *Al. Jel.*

Laubusch (niem.), ob. *Lubusz.*

Lauca, rz., ob. *Lauze* (niem.).

Laucha, *Lauche* (niem.), ob. *Luchow.*

Lauck (niem.), *Łąk* (?), wś i dobra ryc., pow. holądzki, ze stacyą pocztową, niedaleko Pasargi, 13 kil. od stacyi kolej. Młynary, 46 m. nad poziomem morza, w pagórkowatej żyznej i lesistej okolicy. Mk. 430, przeważnie ewang. Uprawiają tu, oprócz pszenicy, żyta i grochu, len; hodują bydło, holenderskie i konie litewskie. Dwa jarmarki. Pałac hr. Dohna-Lauck z pięknym parkiem. *J. B.*

Laucna, rz., lewy dopływ Elby.

Lauda, rz., dopływ Niewiaży z prawej strony, uchodzi pod Sasami, płynie mil kilka, głównie śród siedzib szlachty zagonowej. Całe po-Laudzie zowią też Laudą, Lawdą (por. *Dębowo*). Rzeka L. przyjmuje z lewej strony Nikiełpę i Kiemsrot z Salwisem, a z prawej strony Gordunkę, Druskalnis, Nikis i Wernobil.

Laudaniszki, po łotew. *Laudyniszkas*, wś w pow. dyneburskim, parafii agłońskiej, własność bar. Korffa, niegdyś Sielickich. Por. *Agłona.*

Lauden (niem.), *Deutsch-L.*, wś, pow. strzeliński, ma kościół paraf. katol.

Lauder, po łotew. *Laudiers*, mko, i *L.*, po łot. *Laudermujża*, wś w pow. lucyńskim, parafii Brygi, własność Kublickich od 1680 r. Jest tu cerkiew prawosławna, z greko-unickiej w połowie XIX w. przerobiona. W pobliżu leży jez. lauderskie i góra t. n., albo litewska (czyt. t. III, 280—281), wybornych trufli dostarczająca. Dobra L. słyną z doskonałej gleby.

Laudon-falva al. *Balkoutz*, wś, pow. serecki na Bukowinie, o 11 kil. od m. Seretu, par. gr.-katol. w Serecie a grecka nieunicka w miejscu. Ma 1207 mk.

Laudyniszkas (łot.), ob. *Laudaniszki.*

Laudyńskie, os., pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda, odl. 30 w. od Władysławowa. Ma 5 dm., 37 mieszk. W 1827 r. wś rząd., par. Sapieżyszki, 4 dm., 35 mk.

Laue, *Lohe* (niem.), ob. *Ślęża.*

Lauenburg (niem.), *Lawenbork*, *Łabybór*, *Ławenbork*, ob. *Lębork.*

Lauenfeld (niem.), dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Hermsdorf.

Lauenhoff (niem.), dobra ryc., pow. braniewski, st. p. Packhausen.

Lauenkrug (niem.), os. do Szerzawy, pow. gdański.

Lauenthal (niem.), os. do Zaspy, pow. gdański.

Lauersburg (niem.), ob. *Ludewigsdorf.*

Lauersitz (niem.) al. *Lohrschz* (?), wś, pow. górski, par. Gr.-Osten. Ma kościół parafialny ewang.

Laufendorf (niem.), przys. do Biegonic, pow. sądecki, jestto kol. niem., którą około r. 1786 założył ces. Józef II. Leży kol. na praw. brzegu Popradu, przy trakcie z Nowego do Starego Sącza. Mieszkańcy wyznania helweckiego należą do par. w Stadle. *Mac.*

Laugahlelen (niem.), al. *Laugallen*, wś, pow. piłkalski, st. p. Kussen.

Laugallen (niem.) 1.) wś, pow. tylżycki, st. p. Koadjuty. 2) L., wś i komora celna, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen. 3.) L., dobra, pow. wystrucki, st. p. Didlacken. 4.) L., wś, pow. gąbiński, st. p. Gerwischkehmen. 5.) L., wś i dobra, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki. 6.) L., ob. *Laugahlelen*. 7.) L. al. *Bartel-Kucker-L.*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten. 8.) L., wś, pow. ragnecki, st. p. Szillen. 9.) L., wś, pow. piłkalski, st. p. Willuhnen. 10.) L. (*Alt-* i *Neu-*), al. *Skardupoenen*, wś, pow. piłkalski, st. p. Lasdeny. 11.) L. (*Alt-* i *Neu-*) al. *Gudszenszen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg. 12.) *Cuhnen*-L., wś, pow. tylżycki, st. p. Laugszargen. 13.) L. (*Gross-* i *Klein-*), wś i leśnictwo, pow. wystrucki, st. p. Pelleningken. *F. S.*

Laugen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. kuldycki, par. Kuldyga.

Laugszargen (niem.) 1.) wś i dobra, pow. tylżycki, leży o 24 kil. od Tylży, 1 kil. od granicy rosyjskiej, nad traktem bitym z Tylży do Mitawy. Mk. 207, przeważnie luteranów, mówiących po litewsku. Wyrabiają tu osobliwego kształtu naczynia z blachy do przewożenia okowity, które się rozchodzą po wsiach nadgranicznych. Stacya pocztowa i telegraficzna z pocztą osobową do Tylży i Taurogi. 2.) L. al. *Lepalothen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Budwethen. *J. B.*

Laugszemen (niem.), al. *Dautsin-Niclau*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Plicken.

Laugwitz (niem.), r. 1347 *Lucowicz*, wś, pow. brzeski na Szląsku, par. Kurzątków. Ma kościół paraf. ewang.

Lauk (niem.), 1.) wś, pow. świętosiekierski, st. p. Kobbelbude. 2.) L., ob. *Lauck*.

Laukanten (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Neu-Argeningken.

Lauke (niem.), może *Łacha*, struga, wpada do Drwęcy. Por. *Krupka*.

Laukehlischken (niem.), wś i os. leśna, pow. piłkalski, st. p. Lasdeny.

Lauken (niem.), al. *Wognoten*, wś, pow. stołupiański, st. p. Sodargen.

Lauke Seemeln (niem.), jedna z pięciu wsi t. z. „Królików kurońskich w Kurlandyi," pow. i par. Kuldyga.

Laukischken (niem.), *Łaukiszki* (?), wś i dobra ryc., pow. labiewski, o 11 kil. na wschód od Labiewa, 14 kil. na zachód od zatoki kurońskiej, nad kanałem, w którem się krzyżują drogi bite z Niemonin do Welawy i z Labiawy do Melanek w równej, lesistej okolicy. Mk. 416, bez wyjątku ewangielików, mówiących po litewsku. St. pocz. i tel. z pocztą osobową do Labiawy i Melanek; w pobliżu dwa nadleśnictwa królewskie. Ziemię Łaukowską Mendog odstąpił 1251 zakonowi inflanckiemu. Por. *Labiawa*. *J. B.*

Laukitten (niem.), dobra ryc., pow. świętosiekierski, st. p. Ludwigsort.

Laukne (niem.), rz., pow. nizinny, powstaje z 5 dopływów: Arege, Budup, Ossa, Ossat i Parwe, przyjmuje nadto strugę Medlauk i łączy się z Niemoninem. Por. t. IV, 931.

Lauknen (niem.), wś, pow. labiewski, ze stacyą pocztową, nad rz. t. n., na wyspie ze żwiru i gliny, śród bagnisk; 600 mk. ewang., mówiących po litewsku. Rodzą się tu prawie tylko kartofle, któremi ludność świnie karmi.

Lauknicken (niem.), wś, pow. fyszhauski, st. p. Pobethen.

Laukogallen (niem.), al. *Jodbangen*, wś, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen.

Laukopoehnen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Pillupoenen.

Laukunujża (łot.), ob. *Feldhof*.

Laukutschken (niem.), al. *Klein-Notrienen*, wś, pow. darkiemski, st. p. Darkiejmy.

Laukwargen (niem.), wś i leśnictwo, pow. labiewski, st. p. Niemonin.

Launau (niem.), wś, pow. liebarski, st. p. Liewenberg. Według Zarańskiego L. zowie się Suchostrzygi (?).

Laune (niem.), ob. *Łoniewo*, pow. wschowski.

Launen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Lankuppen.

Launingken (niem.), ob. *Ołownik*.

Laura, młyn nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. i par. Praszka, odl. od Wielunia w. 20; dm. 2, mk. 4.

Laura, przys. Wikowa górnego, w pow. radowieckim. *Br. G.*

Laura, osada, pow. czarnkowski, 2 dm., 16 mk., należy do wsi i gm. Władysławowa czyli Huty (*Alt Huette*).

Laura, rz., wytryska w północ.-zachodniej stronie obszaru wsi Wikowa górnego, w pow. radowieckim, ze źródeł leśnych. Z rasu płynie leśnym parowem, a potem łąkami wikowskiemi na południowy wschód i na zachodnim krańcu Wikowa, przerznąwszy wprzód gościniec nadsuczawski, uchodzi z lew. brzegu do Suczawy. Dług. biegu wynosi 12 kil. *Br. G.*

Laurahuta, niem. *Laurahütte*, osada przemysłowa, pow. katowicki, par. Michałkowice, niedawno jeszcze część gminy Siemianowic, ma dziś z Siemianowicami przeszło 12000 mk., znakomite huty żelazne, szkoły i stacyą dr. żel. z Dziedzic do Bytomia, o 11 kil. od Bytomia. *F. S.*

Laurashof (niem.), folw., pow. świętosiekierski, st. p. Eisenberg.

Laurentii villa (dok.), ob. *Lorenzdorf* i *Lorzendorf* (niem.).

Laurentiusberg (niem.), ob. *Góra św. Wawrzyńca.*

Laurenzhof (niem.), folw., pow. szubiński, ob. *Dobrylewo.*

Laurettenhof (niem.), dobra, pow. szczycieński, st. p. Dźwierzuty.

Laurichenschloss (niem.), ob. *Ludewigsdorf.*

Laurów, ob. *Ławrów.*

Lausberg (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Lappienen.

Lausbude (niem.), os. do wsi Piekło nad Wisłą, pow. malborski.

Lauschburg (niem.), ob. *Łuczywna.*

Lauschnitz (niem.), ob. *Lusznica.*

Lausitz (niem.), ob. *Łużyce.*

Lauske (niem.), wś i dom., pow. międzychodzki; ob. *Dłusko.*

Lauske (niem.), ob. *Łusk* (łuż.), *Łuszcz.*

Lauskowe (niem.), ob. *Laskowa.*

Lausze, wś, pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Kajmele, odl. 29 w. od Władysławowa. Ma 5 dm., 78 mk. W 1827 r. wś rząd., 7 dm., 48 mk. Wchodziła w skład dóbr Kidule.

Lauszen (niem.), 1.) wś, pow. labiewski, st. p. Mehlawischken. 2.) L. al. *Papuszienen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Szillen.

Lauszeningken (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Koadjuty.

Laut, por. *Labun* i *Lauth.*

Lautenburg (niem.), ob. *Lidzbark.*

Lautens (dok.), ob. *Łutynowo.*

Lautensee (niem.), ob. *Litewki.*

Lauterbach (niem.), 1.) r. 1371 *Lutirbach*, wś, pow. bolkowicki, ma kościół paraf. katol. 2.) L., wś, pow. zgorzelicki, par. ew. Hermsdorf. 3.) L., wś, pow. bystrzycki, ma kościół katol. fil. par. Schoenfeld. 4.) L., r. 1360 *Lutirbach*, wś, pow. rychbachowski, ma kościół fil. katol. parafii Nieder Lang-Seifersdorf. 5.) L., r. 1377 *Lutirbach*, wś, pow. sprotowski, par. Primkenau, ma wysoki piec. *F. S.*

Lauterbach (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Hermsdorf.

Lauterhagen (niem.), wś, pow. licbarski, st. p. Roggenhausen.

Lautern (niem.), 1.), ob. *Lutry.* 2.) L., wś, pow. reszelski, st. p. Teistimmen.

Lautern Gr. (niem.), jez., ob. *Lutry.*

Lauterseifen (niem.), r. 1217 *Luternsiven*, 1374 *Lutirseifen*, wś, pow. lwowski na Szląsku, ma kościół paraf. katol. Były tu niegdyś kopalnie złota. *F. S.*

Lauterwalde (niem.), wś, pow. licbarski, st. p. Arnsdorf.

Lauth (niem.), 1.) wś, pow. królewiecki, st. p. Królewiec. 2.) L., dobra ryc., pow. prusko-iławski, st. p. Schrombehnen.

Lautitz (niem.), ob. *Łuwocicy.*

Lautkeim (niem.), dobra, pow. labiewski, st. p. Wulfshoefen.

Lautsch (niem.), ob. *Łączka.*

Lautschburg (niem.), ob. *Łuczywna.*

Lautschen (niem.), al. *Paul-Lautszen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kolletzischken.

Lautze (niem.), ob. *Lauze.*

Lauwenik (dok.), ob. *Loknig.*

Lauze (niem.), rz., dwa dopływy Dźwiny w Kurlandyi noszą to nazwisko: a) w parafii Ueberlauz i Dyneburg; b) w parafii Selburg. Por. *Lanca* i *Łaukiessa.* Czyt. też t. IV, str. 898, w *Słowniku geogr.*

Lauzen (niem.), ob. *Łaukiessa.*

Law..., por. *Ław....*

Lawaldau (niem.), r. 1436 *Lawenwalde*, wś, pow. zielonogórski, ma kościół fil. katol. par. Zielona Góra.

Lawalde (niem), ob. *Ljewałd.*

Lawatz (dok.), ob. *Labitsch.*

Lawberyszki, okol. szlach., pow. rossieński, 2 okr. polic., 44 dzies. ziemi, własność Landsbergów, Bortkiewiczów, Wejtmanów, Syrejków, Gruszeckich.

Lawda, ob. *Lauda.*

Lawden (niem.), wś, pow. lidzbarski, st. p. Lidzbark.

Lawdt (niem.), 1.) wś, pow. prusko-iławski, st. p. Schrombehnen. 2.) L., dobra, pow. frydlądzki, st. p. Frydląd.

Lawdyny, wś, pow. szawelski, gm. chwałojńskiej; uwłaszczono dusz 2, ziemi 22 dziesięcin. *J. Godl.*

Lawdyszki, folw., pow. szawelski, gm. radźwiliska, o milę od Radźwiliszek, 10 włók dobrej ziemi, niegdyś poduchowny skarbowy, po 1863 r. nadany pułkownikowi Rembielińskiemu, dziś Bekkera. Obok leżą dwie wsie; uwłaszczono: 63 dusz, 376 dzies. i 34 dusz, 300 dzies. *J. Godl.*

Lawegnig (dok.), ob. *Łagiewniki*, pow. lubliniecki.

Lawek (niem.), ob. *Ławek.*

Lawenwalde (dok.), ob. *Lawaldau.*

Lawgierzyszki, wś, pow. szawelski, gm. wajgowska, dusz 26, dz. ziemi 107. *J. Godl.*

Lawidrewenz (niem.), os., pow. brodnicki, ob. *Ławy Drwęcy.*

Lawischkehmen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Lawitzke (niem.), ob. *Ławiczka.*

Lawiz, ob. *Mereczanka.*

Lawka, według *Lib. benef. Łaskiego* (II, 377), nazwa stawu w Bełdowie.

Lawken (niem.), ob. *Ławki.*

Lawken (niem.), leśnictwo, pow. ostródzki, st. p. Berkfreda.

Lawki, nazwa łąki w Końskich (Lib. benef. Łaskiego I, 701).

Lawków, wś kościelna w hr. orawskiem, handel płótna, 53 mk. *H. M.*

Lawnilassek (niem.), ob. *Ławny lasek.*

Lawo (niem.) 1.) folw., pow. frydlądzki, st. p. Domnowo. 2.) L., folw., pow. prusko iławski, st. p. Uderwangen.

Lawoczne, ob. *Ławoczne.*

Lawrentzhof (niem.), ob. *Dobrylewo.*

Lawsken (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Królewiec.

Lawskie, jez. w pow. włodawskim, leży o 4 w. w kier. płn. zachod. od wsi Hańsk (ob.), na lewo od drogi z Hańska do wsi Kołacze, śród bagnistej niziny (zajmującej obszar 12 w. szerok. i 3 w. dług.), między wsiami: Andrzejów, Wytyczno, Szcześniki, Hańsk, Kulczyn, które rozsiadły się na brzegach wyniosłych tego obszaru bagnistego, stanowiącego niewątpliwie dno rozległego jeziora, którego ostatnim szczątkiem jest dzisiejsze jezioro Lawskie. Obszar jego podaje L. Wolski na 42 mr., głębokość nieoznaczona. *Br. Ch.*

Lawżedyszki, dobra, pow. wiłkomierski, par. skiemiańska, własność Maleckich. Jest tu st. poczt. na trakcie bitym z Kowna do Nowoaleksandrowska, między Staszkuniszkami a Uciana, o 20¼ w. od Uciany.

Lawzginie, folw., pow. szawelski, gm. i par. łuknicka, na samej granicy pow. telszewskiego, 6 i pół włók ziemi. Własność spadkobierców Maryi z Nowickich Bociarskiej.

Laxdinen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. windawski, par. Piltyń.

Laxdoyen (niem.), dobra ryc., pow. rastemborski, st. p. Rastembork.

Layss (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Melsak.

Laysz, al. *Laiss*, wś, pow. niborski, między dwoma jeziorami; st. p. Wutryny, parafia ew. Jedwabno; 1857 r. 176 mk. *Kś. Fr.*

Laz, leśniczówka na obszarze wsi Kamenki, w pow. sereckim. *Br. G.*

Laza (dok.), ob. *Lasy.*

Lazan (dok.), ob. *Laasan.*

Lazanense molendinum. Tak się zwał 1360 r. młyn Lasermühle w pow. nowotarskim na Szląsku.

Lazani, po węg. *Laszka*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), żyzna gleba, lasy, 107 mk.

Lazar, potok bukowiński, tworzy północną granicę gm. Bobowiec (Bobestie), w pow. storożynieckim; uchodzi z lewego brzegu do Hnilicy, prawego dopływu Prutu. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Lazarówka, ob. *Łazarówka*, pow. buczacki.

Lazarówka, os. do Bobrownik, pow. bytomski, ma 13 osad.

Lazary, góra na granicy Bukowiny a Multan, na wschód od Szerbowiec, ws w pow. sereckim, wznosi się 508 m. npm. *Br. G.*

Laze (dok.), ob. *Lahse.*

Lazenik (dok.), ob. *Laasnig.*

Lazewo (niem.), ob. *Łaszewo.*

Lazi, węg. *Timsor*, wś w hr. bereskiem (Węg.), kościół filial. gr.-katol., lasy, 420 mieszk. *H. M.*

Lazisk (niem.). *Lazisken*, ob. *Łaziska.*

Laznicz (dok.), *Łąźnica, Łaczenica* (?), nazywała się kiedyś nieznana obecnie miejscowość w okolicy miasta Pucka, pow. wejherowski. R. 1285 tworzy według dokum. zachowanego granicę dóbr opactwa w Oliwie: Starzyna, Żelydowo (?) i Messin (?).

Laznyno (dok.), ob. *Łazin.*

Lazony, ob. *Łazy.*

Lazy, ob. *Łazy* na Szląsku austr.

Lażyn, zaśc. poleski w pow. ihumeńskim, w obrębie gm. bieliczańskiej, w okr. polic. berezyńskim, przy drożynie wiodącej z Żeremoca do Borowiny, ma osad 14, grunta piaszczyste, miejscowość odludna. *Al. Jel.*

Ląd 1) os., pow. sochaczewski, gm. i par. Rybno. 2.) L. (niewłaściwie *Lęd*), wś nad rz. Wartą, pow. słupecki, gm. Ciążeń, par. Lądek; odl. 10 w. od Słupcy. Wś ma 24 dm., 250 mk., folw. 5 dm., 55 mk., młyn 1 dm., 5 mk, i os. poklaszt. 3 dm., 2 mk. Wś ta posiada starożytny i głośny z bogactw klasztor i kościół po Cystersach. Mieczysław Stary, ustaliwszy swe panowanie w Wielkopolsce, sprowadził z pod Kolonii niemców Cystersów i zapewniwszy im egzystencyą dochodami z nadanych posiadłości, osadził przy kościele wzniesionym w L. Zabiegli zakonnicy doszli wielkich bogactw, lecz nie dopuszczali do zakonu krajowców. Do 1551 r. było 27 opatów Niemców, którzy często opuszczali klasztor i w Niemczech przebywali, tam ściągając dochody. Zygmunt I nakazał w 1539 r. przyjmować Polaków, a następnie, skorzystawszy ze skłonności ku ideom reformacyjnym okazywanym przez Niemców zakonników, polecił wybrać opatem Polaka. Niemcy wtedy stopniowo opuścili klasztor. Odtąd bywało po dwóch opatów, jeden opat komendatoryjny, biskup lub dygnitarz, który brał ⅔ dochodu, drugi właściwy opat, który miał tylko ⅓, ale mieszkał w klasztorze i posiadał władzę. Ostatnim opatem komendatoryjnym w L. był Woronicz. Opaci polscy usilnie się starali o podniesienie swej świątyni. I tak w roku 1690 Zapolski odbudował klasztor tak, jak go dzisiaj widzimy, a budowy tej dokonał Mikołaj Łukowski, który przez 50 lat zarządzał klasztorem, wiele kosztownych upiększeń porobił, własnym kosztem wzniósł dwie wieże i pokrył dach blachą grubą, miedzianą, która istnieje jeszcze do dzisiaj. Herb jego umieszczony jest w wieżach. Po opuszczeniu klasztoru przez Cystersów w roku 1819, świątynia dłu-

go stała pustkami i byłaby podległa zniszczeniu, gdyby nie starania rodziny Gutakowskich i ks. Benjamina Szymańskiego, który wyjednał u władzy pozwolenie zajęcia lędzkiego klasztoru przez kapucynów, a później wyjednał pozwolenie na zbieranie składek na wyrestaurowanie kościoła, które obficie popłynęły. W r. 1850 przystąpiono do reparacyi klasztoru, a w r. 1852 doprowadzono go do dawnej okazałości. Kapucyni byli w L. do r. 1864. Po opuszczeniu przez nich klasztoru wiele stracił on na dawnej swej okazałości; chociaż i teraz jeszcze przedstawia widok wspaniały, świadczący o jego niegdyś świetnej przeszłości. Bardzo wiele kosztownych przedmiotów pobrano stąd do innych kościołów, świątynia niszczeje, i zapewne za lat kilkadziesiąt zostaną z niej same tylko mury. Mieczysław Stary 1145 r. nadał cystersom w L. wsie: Kościół, Dolany, Mozscho, Kłobia, Choceń, Szetlewo, Rzgów, Grabienice, Sławsk, Wronów, Kwiatków, Chorzeń. Starałąka, Świniarowo, Głowiew, Tur, Sobótka (Kodeks dyplomatyczny Rz. i M. I, 1). Por. *Kłodawa* i *Godziszewo*. Czyt. też Łaskiego Lib. ben. I, 101, 282, 313, 320. Opis i obszerną historyą klasztoru podał „Pamiętnik Rel. mor.," t. I; „Dziennik warszawski" z 1851 r. Nr. 54 do 133; „Tyg. ilustr." z 1862 r. (Nr. 144); „Kłosy" t. VII, str. 344. W 1858 r. wyszła „Wiadomość historyczna w opactwie i kościele w L." (Warszawa 1858 r.). W ostatnich latach badał zabytki pierwotnego klasztoru w L. znany historyk dawnej sztuki Wład. Łuszczkiewicz. Dobra L. składają się z folw.: L., Policzko, Jaroszyn, Zdżary i Dziedzice. Rozl. wynosi mr. 2988; folw. Ląd grunta orne i ogr. mr. 748, łąk mr. 344, pastw. mr. 169, lasu mr. 145, nieuż., wody i place mr. 122, razem mr. 1528, bud. mur. 17, z drzewa 1; folw. Policzko: grunta orne i ogr. mr. 169, łąk mr. 27, pastw. mr. 98, nieuż. i place mr. 38, razem mr. 332, bud. mur. 3, z drzewa 4; folw. Jaroszyn: grunta orne i ogr. mr. 225, łąk mr. 3, pastw. mr. 2, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 245, bud. mur. 3, z drzewa 1; folw. Zdżary: grunta orne i ogr. mr. 228, pastw. mr. 27, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 264, bud. mur. 4; folw. Dziedzice: grunta orne i ogr. mr. 250, łąk mr. 51, pastw. mr. 253, nieuż. i place mr. 39, razem mr. 593, bud. mur. 4, z drzewa 2. W osadach młynarskich wieczysto-czynszowych mr. 25, w których są dwa wiatraki; przewóz na rzece Warcie. Dobra powyższe w r. 1875 oddzielone zostały od dóbr Ciążeń. *Br. Ch.*

Lądek 1.) os. miejska, przedtem mko, nad rz. Wartą, pow. słupecki, gm. Ciążeń, par. Lądek. Leży w dolinie rz. Warty, o 1 w. od jej koryta, przy trakcie z Konina do Pyzdr. Odl. 20 w. od Słupcy, 26 w. od Konina i 217 w. od Warszawy. Posiada kościół par. murowany, dom przytułku dla 12 starców i kalek, szkołę początkową. W 1827 r. miasto rządowe miało 71 dm., 620 mk.; w 1860 r. było 76 dm. (24 murow.) i 727 mk. (19 żydów); obecnie jest 82 dm. i 814 mk. L. został założony przez opatów cysterskich sąsiedniego opactwa w Lędzie w 1230 r., jako miasto na prawie niemieckiem (i stąd nosiło niemiecką nazwę Landeck), na mocy przywileju Kazimierza ks. kujawskiego. Opaci wyjednywali dla miasta liczne przywileje u królów, które w ilości 28 sztuk złożono w 1851 r. w archiwum warszawskiem. Po zniesieniu opactwa w 1798 r. dobra zabrał rząd pruski i rozprzedał prywatnym. Kościół par., pierwotnie za Mieczysława Starego założony, na nowo wzniesiony został z muru w 1777 r. przez ks. Konstantego Słowickiego opata. Par. L., dek. słupecki, 3065 dusz (Łaski Lib. ben. I, 280 i 293). 2.) **L.**, wś i folw. nad strum. Bawół, pow. słupecki, gm. Grodziec, par. Królików, odl. od Słupcy w. 30. Wś dm. 24, mk. 226; os. leśna dm. 1; folw. dm. 2, mk. 20. W 1827 r. 14 dm., 157 mk. Ob. *Grodziec*.

Lądek, *Landek*, ob. *Lendyczek*.

Lądy, wś, nad jeziorem Kotlewo i Srednie, pow. lipnowski, gm. Nowogród, par. Ciechocin (ob.), odl. o 27 w. od Lipna, ma 6 dm., 71 mk., 313 mr. gruntu.

Lądy, jez., ob. *Lędy*.

Łąk, niem. *Lauck* (ob.).

Łąka, *Łąki*, ob. *Łąka* na Szląsku austr.

Łąkorek i **Łąkorz**, ob. *Łąkorek* i *Łąkorz*.

Łba, *Łba*, rz, prawy dopływ rz. Obszy w gub. smoleńskiej.

Łbiaż, ob. *Lubiaź*.

Łdzań, kol., folw., os. młyn., nad rz. Grabią, pow. łaski, gm. Wymysłów, par. Dobroń (Łaski, Lib. ben. I. 447); kol. ma 49 dm., 310 mk., 574 mr. ziemi włośc.; folw. ma 6 dm., 42 mk., 574 mr. (195 mr. ornej) i stanowi majorat gener. Meller-Zakomelskiego. Os. młyn. rządowa 1 dm., 8 mk. i 3371 mr. lasów rządowych. *Br. Ch.*

Łdziany, ob. *Łdziany*, pow. kałuski.

Leal, po estońsku *Lihhola-Lin*, mko w Estonii, w pow. hapsalskim, z ruinami zamku biskupiego i parafią ewang. Czyt. Encyklop. więk. Orgelbr., art. Bartoszewicza „Biskupstwa."

Leanti, ob. *Dniepr*.

Leba, ob. *Łeba*.

Lebbeden al. *Urban*-**L.**, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Schakuhnen.

Lebbye (dok.), ob. *Labiawa*.

Lebcz al. *Lepcz*, niem. *Löbz*, dok. 1340 *Lepisk*, 1376 *Lepsk*, 1400 *Lepitz*, włośc. wś z folw., pow. wejherowski, na swarzewskiej kępie, po nad zatoką pucką, własność dawniej star. pu-

ckiego. Obejmuje wraz z folw. obszaru włók 149, gbur. 13, zagr. 15, katol. 463, ew. 38, dm. 43. Folwark osobno dla siebie liczy roli ornej hekt. 287, łąk 118, nieuż. 2.50, ogółem 407 hekt.; posiadacz dóbr Adolf Suter, utrzymuje cegielnię. Parafia Swarzewo, szkoła w miejscu, poczta Puck. Odległość od Wejherowa 3¼ mili. We wsi widać jeszcze na starym cmentarzu ruiny kościoła dawniejszego. W południowej stronie wsi, tuż przy ogrodzie siedziby dworskiej, na stokach wzgórza panującego nad wielką kotliną torfiastą, która oddziela kępę swarzewską od puckiej, leży cmentarzysko pogańskie. R. 1877 rozkopano tu grób skrzynkowy, w którym znaleziono 9 urn. W tymże roku pan Suter rozkopał jeszcze 2 groby skrzynkowe, w których znalazł między innemi 2 urny twarzowe, złożone w Gdańsku. Na innem miejscu, 50 kroków od drogi wiodącej do Pucka, natrafiono przypadkiem r. 1856 na grób skrzynkowy, zawierający w sobie 4 popielnice, między niemi 3 twarzowe, oddane do Królewca i do Gdańska. Pierwszy raz zachodzi L. w dokum. z r. 1282. R. 1340 d. 16 list. Winryk von Kniprode, komtur gdański, nadaje tej wsi pierwszy znany przywilej na prawie chełmińskiem; włók uprawnych liczono 62½, z tych sołtys Dytmar otrzymał wolnych 10, nadto pobierał trzeci fenig z sądów i miał wolne rybołówstwo w zatoce puckiej na własną potrzebę. Kościół mają tu zbudować osadnicy, dla którego przeznacza się włóki 4 wolne na utrzymanie proboszcza; wolne rybołóstwo w zatoce także otrzymał proboszcz ku własnej potrzebie. Mesznego dają mieszkańcy po korcu żyta i owsa od włóki. Na zamek gdański czynszowała włóka 3 wiardunki i 4 kurczęta. W opisie granic wspomina się między innemi Lisia góra (lissegore) po nad błotem. R. 1376 d. 25 kwiet. Stanisław i Mikołaj, synowie Wojciecha z Lebcza, czynią ugodę z komturem gdańskim Walpotem von Bassenheim, według której jednę trzecią część z Brudziewa zakonowi ustępują, w zamian dostają połowę wsi Polchowa; czynsz dotychczasowy staropolski świni i krowy został zniesiony. R. 1400 wś L. posiada 52 włók; za użytek w lesie płacą mieszkańcy 3 marki; karczma także czynszuje 3 m., cały wziątek ze wsi obliczony na 43 wiard., 14 skot. oprócz kurcząt; na wojnę dostawiała wś 4 zbrojnych (wepaner). Z lustracyi czynionej r. 1678 wyjmujemy: Wś L. ma włók 62½. Folwark w tej wsi; jak powiadają we wsi tylko gburzy byli, dopiero na folw. obrócono gburstw 7. R. 1656 d. 1 czer. Jakób Sierocki, woźny, dobrawszy sobie Feliksa Niewiarowskiego rotmistrza i Stan. Grabowskiego, byli na obdukcyi we wsi L. i tamże we folw. lebokim oglądaliśmy budynki dobre i t. d. R. 1678 urzędnik na folw. zowie się Adam Kunc; do pomocy ma dworkę, parobka i dziewkę. Os. wiejska, sołt. 2: Jan Bolda i Marcin Elwar, gburów bywało dawn. 12, teraz ich jest 2; drudzy zniszczeli przez żołnierzów JMC. P. Chełmskiego. Grzeg. Dytlof, gbur, Mich. Frędel, gbur, Marcin Szauenberg, arendarz, Jerzy Hincke, arendarz, Marcin Modlaw, arendarz, Marcin Helwar; sługa zamkowy, Jan Czapa, dachy po folwarkach wyprawuje i sadu pustego w L. dogląda; Marcin Polman, karczmarz, Tomasz Derc, ogrodnik, Piotr Flora, ogrodnik. W tej wsi są 3 sady, kiedy obrodzą, na zamek je najmują, brano z nich fl. 38. Skarżyli się chłopi, że łąk mało mają, które im pan Chrystyan Preicz, dzierżawca folw. starzyńskiego, do opactwa oliwskiego należącego, był zajął. Badaliśmy p. Preisza na miejscu, który nam pokazał dekret ferowany w Warszawie r. 1668: według niego granicę między Lebczem a Starzynem są skończone i kopce urzędownie usypane. Także się nam skarżyli chłopi, że im JMP. Sulicki, wsi Poczernina dziedzic, grunta pewne odbiera i t. d. Pan Sulicki zaś pretendował, że zawsze te grunta posiadał. Ponieważ prawa nie okazał, zostawiliśmy tak w starym stanie, aż do przyszłej komisyi. O dawniejszym kościele tutejszym widzieliśmy pierwszą wzmiankę z r. 1340, jak powyżej podano. Akta z XVI w. opisują, że był cały murowany, tytułu św. Marcina, patronatu król., kryty dachówką, w osobnej wieży były 3 dzwony; ołtarze dwa. Przed reformacyą stanowił własną parafią, do której prócz L. należało Chłapowo. Ostatni proboszcz umarł tu r. 1575. Potem już tylko ze Swarzewa przybywał ksiądz z naboż. Kościół ten z powodu wysokiego położenia na wzgórzu wiele ucierpiał od wichrów. R. 1747 wielka burza z nad morza położyła mu koniec. R. 1766 zabierali się parafianie do nowej budowy, drzewo już zwieźli. Zapewne dla następnych nieszczęśliwych czasów zamiaru tak chwalebnego nie przywiedli do skutku. Wynika stąd, jak niesłusznie podaje urzędowy skorowidz (Stat. des Reg.-Bez. Danzig), iż Szwedzi zgotowali upadek kościołowi. Ob. Godfryd Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich; Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej; Prutz: Gesch. des Kreises Neustadt.

Lebczyk, niem. *Klein-Loebz*, os. do Lebcza, pow. wejherowski.

Lebdegie, folw., pow. wiłkomierski, b. własność Możejków, w 1602 nabył go Gabryel Kościałkowski.

Lebed', *Lebied*, rus. nazwa łabędzia, od której wiele nazw pochodzi.

Lebedyn, szczyt i góra, wznosząca się na granicy gmin Utorop i Szeszor, w pow. kosowskim, pod 42° 37' 30" wsch. dłg. g. F.,

a 48° 21' 15" płn. sz. g. Południowe stopy opływa potok Korowy, który oddziela dział L. od działu górskiego Karmatury (ob.). Na wschód od L. wznosi się wzgórze Korzelówka (549 m.), na północ Krzemienica (598 m.), a na północny zachód Klewa (637 m.) i Wywozy (586 m.). Wschodnie stopy tego działu opływa rzeka Korzelówka, od północy potok Nazarat, a od południowego zachodu Ruszorec. Przerzynają zaś go z płdn. na płn. potoki Hory i Kujawa. Wznosi się 805 m. npm. *Br. G.*

Lebehnke (niem.), ob. *Lubianka.*

Lebeli, wś, pow. szawelski, gm. okmiańskiej, 5 osad, 72 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Lebenberg (dok.), ob. *Lembark.*

Lebenke (niem.), ob. *Lubianka.*

Leberechtsdorf (dok.), ob. *Leppersdorf.*

Lebia, ob. *Łeba* i *Krępiewo.*

Lebied..., por. *Łabędz....*

Lebieda, ob. *Lebioda.*

Lebiediań, miasto powiat. gub. tambowskiej, odległe o 29 mil od Tambowa, leży na prawym górzystym brzegu rz. Donu, założone w celu obrony miast Jelca, Dankowa i Epifani od napadów Tatarów; dziś żadnych śladów dawnych warowni nie zostało. L. należał dawniej do prowincyi jeleckiej, gub. woroneskiej.

Lebiediewo, ob. *Lebiedziów.*

Lebiednica, potok, ob. *Lepietnica.*

Lebieduiki, wś włośc., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 35, od Ejszyszek 10, dm. 7, mk. 91 katol. (1866).

Lebiedówka, wś, pow. czehryński, na lew. brzegu Suchego Taszłyka, o 4 w. poniżej Wierbowki. Ma 562 mk., 1313 dzies. ziemi. Własność książąt Meszczerskich. Cerkiew z roku 1843.

Lebiedyn, wś pow. czehryńskiego z fabryką cukru 1846 założoną, 1855 przebudowaną. Od Czehrynia wiorst 100. Najbl. st. poczt. i tel. w Szpole o 10 w. Daw. st. dr. żel. Pleciony Taszlik o 60 w. Są tu dwa monastery, męski i żeński, znane z czasów hajdamackich. Czyt. w dziele Pochilewicza, str. 713. Por. *Gard bohowy* i *Horodyszcze.*

Lebiedyn, miasto powiat. gub. charkowskiej, leży o 178 w. od m. Charkowa, na miejscu równem i piaszczystem, nad rz. Olszaną, która dzieli miasto na dwie części. L. założony w połowie wieku XVII, stanowił wtedy miasto secinowe pułku achtyrskiego. Przed utworzeniem namiestnictwa, w L. znajdował się zarząd komisoryatu; następnie miasto do rzędu powiatowych zaliczone, pozostawało przez lat pięć (od roku 1797 do r. 1802) za „etatem." Liczba mieszk. wynosi 20500 głów, w tem 12 katol. Miasto składa się z samych prawie domów drewnianych, słomą pokrytych; ma 8 cerkwi drewnianych, 16 fabryk, progimnazyum żeńskie. Zakłady farbierskie produkują pasy wełniane za sumę 15000 przeszło rs., które na sprzedaż wysyłają do Moskwy, na jarmarki niższo-nowogródzki i koronny (pod miastem Kurskiem), tudzież do Czernihowa i Królewca. *Powiat lebiedyński* zajmuje powierzchni 46 m. kw. Liczba mieszk. wynosi 113630 głów, w tem 47 katol. Miejscowość powiatu pochyloną jest od północo-wschodu na płdn.-zachód; tu biorą początek rzeki: Suła, Grun i Chorol; nadto pow. skrapia rz. Psioł; między rzekami idą wyniosłości, częstemi poprzecinane wąwozami. W pow. znajduje się miasto zaetatowe Niedrygajłow i 72 osad i wsi. Mieszkańcy trudnią się głównie rolnictwem, nadto uprawą tytuniu, pszczelnictwem i ogrodnictwem. Fabryk sukna jest dwie, cukrowni 5, saletry 12, gorzelni 20, prod. 769802 rs. Wielu z włościan trudni się czumakowaniem.

Lebiedyńce, wś, pow. berdyczowski, o 10 w. od Chałaimgródka, na równinie cokolwiek wzniesionej, nad niewielką strugą zgniłą Niecieczą. Ma 974 mk., 2662 dzies. ziemi. Niegdyś własność Lubomirskich, w pocz. XIX w. Omiecińskich. Na polach jezioro, zwane Swięte, źródło Niecieczy. Koło jeziora uroczysko p. n. Cerkowiszcze. Cerkiew z r. 1860, założona 1736.

Lebiedynka, wś, pow. humański, nad rz. Jatrań, o 1 w. poniżej Tabanowej, o 12 w. od Podwysokiego. Część jej zowie się Łaszczówką. Ziemi 3402 dzies., 696 mk., w tem 17 rzym.-katol. (par. Humań). Własność Wład. Janiszewskiego. Cerkiew z r. 1764. Duży młyn pytlowy. *F. S.*

Lebiedynka, *Łebiedynka,* potok wpadający do Zgniłego Taszliku, płynie przez las Łebedyński i uchodzi do Taszlika we wsi Taszliku w pow. czerkaskim. *E. R.*

Lebiedź, jez. w pow. rzeczyckim nad Prypecią, pomiędzy wsiami Kołużki i Karpowicze, z obu stron Prypeci naprzeciw siebie położonemi, długie więcej niż na w. 2, prawie na pół wiorsty szerokie, słynie z wielkiej rybności. *Al. Jel.*

Lebiedzianka, ob. *Krasnoborka.*

Lebiedzie, ob. *Łebiedzie.*

Lebiedzie, wś, pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń. Ma 25 dm., 397 mk., 461 mr. obszaru. W 1827 r. 25 dm., 253 mk.

Lebiedzie, wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., o 11 w. od Trok, 4 dm., 59 mk. katol. (1866).

Lebiedzin, folw., *L.-Dworny, L.-Księży* i *L.-Podborze,* wsie, pow. augustowski, gm. Sztabin, par. Krasnobór, odl. 19 w. od Augustowa. W 1827 r. było tu w ogóle 12 dm., 72 mk.; obecnie 25 dm., 186 mk.

Lebiedzin, wyspa w pow. rzeczyckim, uformowana z odnogi rz. Dniepru, naprzeciwko

wsi Żylicz i z przeciwnej strony mka Lubiacz w pow. horodeckim, gub. mohilowskiej; posiada wyborne łąki; ma obszaru kilkaset mr.; własność Kobielackich. *A. Jelski.*

Lebiedzińce, wś nad rz. Iłówką, pow. dzisieński, o 27 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 18 mk. (1866).

Lebiedzinc z rusińska, *Łabędzie* z polska, jez. w pow. borysowskim, w pobliżu wsi Zabłocie, w obrębie gminy uchwalskiej; brzegi ma bagniste, obszaru około 100 mr., dość rybne, okolica samotna, odludna. Ma długości około 1 w. a szer. ½ w. Z jez. L. wypływa rz. Moża, lewy dopływ Bobra. *T. S.*

Lebiedziniec 1.) folw. i mały zaśc. w zach.-płn. stronie pow. ihumeńskiego, w okr. polic. śmiłowickim, w par. katol. koroliszczewickiej, o wiorstę od gościńca poczt. mińsko-ihumeńskiego, pomiędzy Smiłowiczami i Koroliszczewiczami, dziedzictwo Klimontowiczów, ma obszaru 507 mr. w glebie miernej; zaśc. osad 3. 2.) L., zaśc. na głuchem Polesiu, w pow. bobrujskim, w okr. polic. paryckim, obok okolicy szlacheckiej Rynia zwanej, ma osad 2.

Lebiedziów, wś i folw., pow. bialski, gm. Kostomłoty, par. Kodeń (*rus.* Dobratycze). Ma 39 dm., 200 mk., 25 mr. ziemi włośc. Dobra Lebiedziów mają 789 mr. R. 1827 L. należał do parafii Terespol (ob.), miał 45 dm., 257 mk. Istniała tu cerkiew filialna dla ludności rusińskiej. Według Tow. Kred. Ziem. folw. L. lit. AB rozległy mr. 1110: grunta orne i ogrody mr. 441, łąk mr. 214, lasu mr. 440, nieużytki i place mr. 15, bud. mur. 3, z drzewa 9, płodozmian 8-polowy; pokłady torfu. Wś L. osad 29, z gruntem mr. 237. Folw. L. lit. C rozległy mr. 335, grunta orne i ogr. mr. 144, łąk mr. 129, zarośli mr. 7, nieużytki i place mr. 55, bud. z drzewa 5. Folw. powyższy oddzielony w r. 1872 od dóbr L. AB. Folw. L. lit. DE, z osadą Ułanowszczyzna, rozległy mr. 906: grunta orne i ogrody mr. 362, łąk mr. 186, pastwisk mr. 68, lasu mr. 275, nieużytki i place mr. 12; nadto w osadzie czynszowej Ułanowszczyzna mr. 3; bud. z drzewa 12. Folwark ten w r. 1872 odłączony od dóbr L. AB. *A. Pal.*

Lebiedziów, mko, pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 98 w. od Wilna, o 30 w. od Wilejki, o 70 od Oszmiany, przy b. drodze poczt. z Wilna do Mińska, 1004 mk., własność Cywińskiego, Strawińskiego, Jurkiewicza, Trzeciakowej, Wołczaskiej, Tukałły i byłych skarbowych włościan. R. 1866 było 182 dm., 1099 mk. Jest tu cerkiew, szkółka i paraf. kośc. Narodz. N. Maryi P., z drzewa 1476 wzniesiony przez kn. Olszańskiego, odnowiony 1856. (Latem słynne pielgrzymki pobożne). Par. katol. dek. wilejskiego: dusz 1712. Kaplica w Malinowszczyznie. Por. *Hornostajpol.* Gmina L. ma 395 dymów, 3229 włośc. obojga płci. Składa się z 4 okręgów wiejskich: L., Skoworodki, Nosiłowo, Gruzdowo; obejmuje 36 wsi. L. należał pierwotnie do Holszańskich; 1519—57 królewszczyzna. W 1588 r. 20 sierp. Albrycht ks. Radziwiłł przedaje L. i Chołów z miasteczkiem Józefowi Hołownі, sędz. ziem nowogr. W r. 1827 kupują L. Stanisław i Klara z Abramowiczów Radziszewscy, nakoniec przechodzi na własność ks. Jana Cywińskiego, który zapisuje synowcowi swemu Cypryanowi. Był tu oddawna zbór kalwiński murowany. Od r. 1704 już przy nim kaznodziei nie było, tylko z Żupran dojeżdżał; wszakże zbór lebiedziowski jest jednym z 4-ch kościołów wyznania helweckiego w dystrykcie wileńskim, które aż do końca panowania Augusta III w całości zostały. O 3 wiorsty od L. majątek Malinowszczyzna Michała Świętorzeckiego; tu wzorowa płodozmienna gospodarka, parowa gorzelnia, kościarnia i krochmalnia.

Lebiedziów, wś, pow. dzisieński, 3 okr. adm., gm. drujska, 47 w. od Dzisny, 11 dm., 137 mk., 14 prawosł., 123 katol. (1866).

Lebienica, mały zaśc. w pow. borysowskim, w okr. polic. chołopienickim, przy drożynie wiodącej ze wsi Starzynek do Niedźwiedziówki, ma osad 2; miejscowość głucha, grunta lekkie. *A. Jelski.*

Lebieżany, wś i folw. w płd. stronie pow. nowogródzkiego, w gm. nowomyskiej, w okr. polic. nowomyskim, nieopodal gościńca wiodącego z mka Stołowicz do historycznej Połonki; wś ma os. 10, folw. ma obszaru przeszło 538 mr. w glebie dobrej. *A. Jelski.*

Lebino, niem. *Labehn*, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej.

Lebioda, nazwa znanej powszechnie u nas rośliny i zarazem przezwisko, które wraz z ruską nazwą łabędzi: *Lebied'*, dało początek nazwom: *Lebiedzie*, *Lebiedziów*, *Lebiedzin* i t. p.

Lebioda, *Lebiodka*, rz., prawy dopływ Niemna, wpada pod mtem Orle (o 3 w.), przyjmuje rz. Żołudkę. Por. *Gościłowce*, *Jelna*, *Koniuszany*, *Gasparyszki* i t. p.

Lebioda 1.) zaśc. szlach. nad rz. Lebiodą, pow. wileński, 3 okr. adm., o 31 w. od Wilna, 2 dm., 9 mk. katol. 2.) L. *Wielka*, nad rz. Lebiodką, folw. ks. Ogińskiego, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 28, od Wasiliszek w. 14, dom 1, mk. prawosł. 25, katol. 17, cerkiew drewniana (1866). Gmina L. ma 275 dymów, 3120 włośc. obojga płci. Składa się z 3 okręgów wiejskich; 25 wsi. Okręgi te są: Lebioda, Hołdowe, Skrzybowce.

Lebiodka, folw., pow. lidzki, par. Wasiliszki, st. poczt. Szczuczyn litewski i Wasiliszki, o 6 mil od Lidy. Do czasu uwłaszczenia włościan w L. było rozległości 468 mr. ziemi n.-p. miary, a z przyłączeniem folw. Terespol, nabyte-

go drogą kupna od Ludwika Tarnowskiego, w którym było 198 mr. n.-p., razem było 666 mr.; z tych po uwłaszczeniu włościan zostało się przy folw. Lebiodce 325 mr. n.-p., w tej liczbie zarośli leśnych 58 mr. a reszta grunta orne w glebie dobrej i łąki. Folwark przywilejem króla polskiego Zygmunta I w d. 7 listopada 1510 r. nadany dla dworzanina JKM. Iwaszki Ryłło Bykowskiego i następców jego p. n. Dworzec, i od tego czasu prawie przez 4 wieki ciągle zostawał w posiadaniu tej familii, przechodząc drogą spadku od ojca do syna, aż do Jerzego Andrzejowicza Bykowskiego; ten ostatni, mając jedyną tylko córkę Antoninę w zamęściu za Stanisławem Iwanowskim, jej też i majętność tę zostawił, po zgonie której jedyny syn jej inż. Leonard Iwanowski drogą naturalnego spadku otrzymał tę spuściznę. Majętność ta w przywileju króla Zygmunta I nazwana Dworzec (ze wsią Packi), w późniejszym czasie Lebiodką nazwana, jak świadczy o tem dokument ugodowy z Janem Kwintą 12 lipca 1568 r., a to z powodu przeniesienia fundum dworu Dworzec na dziś egzystujące miejsce u źródła rzeczki Lebiodki; włościanie zaś wsi Packi przesiedleni do wsi Wojejkowce, Wierzch-Lebiodki i zaścianków pod Swiętem i Rybaki; tam gdzie był dwór Dworzec i wś Packi, dziś się zostały tylko uroczyska pod temi nazwami, należące do folw. Lebiodka. Nazwiska włościan po sprawdzeniu ze znajdującemi się w starem miejscowem archiwum dokumentami okazały się też same. Według spisów z r. 1866 są tu w pobliżu. a) **L.**, folw. pryw. nad rz. t. n., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 24 w. od Szczuczyna, 28 mk. b) **L.**, folw. Reczyńskiego, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 39, od Wasiliszek w. 4, dom 1, mk. katol. 10. c) **L.**, nazwa 3-ch folw. pryw. nad strumieniem t. n., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 31, od Wasiliszek w. 5, mk. 33 wyzn. rzym.-katol. d) **L.**, folw. Dąbrowskiego, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 33, od Wasiliszek w. 6, mk. wyzn. rz.-katol. 41. e) **L.**, inaczej *Zarzeczany*, wś w gm. włościańs. Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 35, od Wasiliszek w. 7, dm. 7, mk. wyznania katol. 85, izrael. 3. f) **L.-Górna** czyli *Wierzch-L.*, wś w gm. Szejbakpol, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 42, od Wasiliszek w. 7½, dm. 4, mk. 55 katol. g) **L.** *Górna*, okolica szlach., pow lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 48 i pół, od Wasiliszek w. 10 i pół, dm. 4, mk. 55 katol. (1866). Por. *Horodno*.

Lebiodka, wś, pow. orszański.

Lebiodka, wś wymieniona w XVIII w. jako należąca do klucza Możejków Wiśniowieckich.

Lebiodzkie Bojary, wś włośc. nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 23 w. od Szczuczyna, 8 dm., 82 mk. (1866).

Lebionka, rz., ob. *Gwda*.

Lebiszewo, niem. *Labussow*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Leblawa, ob. *Lnblewo*.

Lebno (niem.), ob. *Łebno*.

Lebnoerhuette (niem.), ob. *Łebińska huta*.

Leboszowice, niem. *Leboschowitz*, wś, pow. toszecko-gliwicki, nad rz. Birawką, o 2 mile od Gliwic, o pół mili od Sośniczowic, par. Pilchowice; 40 bud., 37 dm., 293 mk., 34 osad.

Lebuno, niem. *Labuhn*, ob. *Lebino*.

Lebuchowa, ob. *Libuchowa*.

Lebus, ob. *Lubusz*.

Lebynsteyn (dok.), ob. *Loewenstein*.

Lec al. *Lece* (u Platera: *Loczany*, niekiedy *Lecko*), niem. *Lötzen* (dok. *Lehtzen*, *Letzkenborg*, *Lesken*, *Leeczen*, *Leitcze*, *Neuendorf*), miasto powiat. w Prusach wschodnich, w obwodzie regencyi gąbińskiej, pod 54° 2' płn. szer. a 39° 26' wsch. dłg. g., 11 mil od Gąbina, na wąskim przesmyku między dwoma jeziorami: Lewientynem (Niegocin) i Kisajnem (Staswinda), w romantycznem położeniu, które już w przeszłem stuleciu wysławiali znawcy, jak Helwing i Pisański. W mieście jest sąd ziemiański, progimnazyum, nowy kościół ewang., 2 piły parowe, browar, apteka, 3 lekarzy, 2 rzeczników, towarz. pożyczkowe, zap. spółka, stacya płd.-wsch. kolei żel. o 69 kil. od Grajewa, st. poczt. 1-ej kl. i st. telegr., która r. 1877 wysłała 2731 depesz, za co wpłynęło do kasy 1986 marek; liczba nadesłanych depesz wynosiła 3081. St. poczt. zaś odebrała 1877 r. 179000 listów, a wysłała 181500 sztuk. Przesyłek nadeszło 21654, wysłano zaś 14900. Przekazów pocztowych odebrała poczta 10090 sztuk, reprezentujących 422138 marek; liczba wysłanych stąd wykazów wynosiła 15751 z 831554 marek. Za portoryum wpłynęło 32770 mrk. Poczty osobowe idą do Węgeborka i do Jańsborka, prócz tego urządzono pocztę posłańcową do Kruglanek. Ledności liczono 1782 r. 1154, 1818 r. 1028, 1837 r. 1682, 1857 r. 2793, z których połowa mówiła po polsku; 1861 r. było tu 3574 mk., 1875 r. 4045. Obecnie jest ich 4512; są przeważnie wyznania ewang. Katolików jest tu bardzo mało, skoro w całym powiecie leckim r. 1873 było ich tylko 316. Za czasów polskich, od r. 1740 począwszy, zjeżdżali dotąd ojcowie jezuici z Swiętej Lipki, po dwa razy na rok, by odprawiać katolickie nabożeństwo. Od r. 1883 leży tu załogą pół regimentu ułanów, a w pobliskiej twierdzy Boyen — batalion piechoty. Areał miasta obejmował 1857 r. 2455 mr. roli ornej, 1277 mr. łąk i 950 mr. lasu; dm. mieszk. było 150; fabryk, młynów i śpichlerzy 35, innych budynków 275. Mieszkańcy trudnią się rybołóstwem, rolnictwem i handlem drzewa, hodują także bydło i konie na sprzedaż;

niektórzy wyrabiają z czarnej koło miasta znajdującej się ziemi gliniastej fajki. Jarmarków jest corok 5: 4 na bydło, konie i towary kramne i jeden na płótno 8 dni trwający. Lec był oddawna umysłowem ogniskiem Mazurów. Wyższa szkoła miejska, która zwłaszcza w XVIII stuleciu w całych słynęła Mazurach, zakres nauk tak dalece rozszerzyła, że abituryenci mogli z niej wstępować wprost do uniwersytetu. Między rektorami odznaczył się mianowicie Wilhelm Horn, który ten urząd piastował od r. 1726—1774. I dziś jeszcze zajmuje L. pod naukowym względem pierwsze miejsce na Mazurach. Stąd rozchodzi się corok Kalendarz M. Gerssa na całe Mazury; tu co tydzień wychodzi jedyne polityczne czasopismo mazurskie w polskim języku p. t. „Gazeta Lecka". Redaguje ją wymieniony dopiero M. Gerss. Każdy numer przynosi artykuł wstępny różnej treści, podający po większej części referaty z działalności sejmu albo parlamentu w Berlinie. Dalej idą: Nowiny z prowincyi zawierające drobne wiadomości z miasta i okolic wschodnio-pruskich; przegląd p. t. „Zdarzenia w Europie i w krajach zaeuropejskich" rozpoczyna się stereotypowo od podawania nowiny, że „Najjaśniejszy cesarz zaś rzeźko i zdrowo" i t. p. Niekiedy spotykamy się z jaką korespondencyą i to z bardzo różnych miejsc. Ponieważ redaktor teraźniejszy rymuje z wielką łatwością, dla tego też w jego pisemku zastajemy sporo poezyj. Wszystkie większe święta, jak Nowy Rok, Gody, Wielkanoc witają się wierszem. Nawet zaproszenia do przedpłaty kwartalnej bywają wierszowane. Również wierszem podane są „Zagadywki", pojawiające się co kilka numerów. Inseratów brak prawie całkowicie. Co się tycze tendencyi „Gazety Leckiej", ta jest antykatolicką i antypolską. (Ob. ciekawą monografią ś. p. dr. Ossowskiego p. t.: „Przyczynek do literatury mazurskiej", Poznań 1832 r., str. 29—47). Publikacye p. Gerssa zawierają bogaty materyał nazw miejscowych, odnoszących się do wszystkich niemal powiatów mazurskich. W L. też urodził się 1838 r. Wojciech Kętrzyński. Na granicy starych terrytoryów pruskich Gołędzi (por. *Galindya*) i Sudowii, gdzie już za czasów pogańskich Prusaków stał gród obronny (Voigt, Gesch. Preussens, I, str. 497), założył komtur brandenburski Meinhard v. Querfurt r. 1285 zamek lecki, który później był siedzibą wójtów krzyżackich. Według Töppena atoli, najlepszego może znawcy Prus krzyżackich, datuje pierwsza wzmianka o zamku leckim z czasów w. mistrza Dyterycha v. Allenburg (1335—1341). Z wójtów leckich znani są: Jan v. Breitenbach 1418, Henryk v. Stegelitz 1437, Kaspar v. Gotze (Götz, 1440—1441), Ekhart Vogt 1444, Jakub Reiff, zwany Walter 1489. Dyterych v. Babenhausen 1508: i Jakub Reiff zwany Walter 1511. (Ob Voigt Namencodex str. 92). Obok zamku istniała ju w XIV w. osad a Nową Wsią (Neuendorf) zwana, którą r. 1361 Kiejstut wraz z zamkiem zburzył i spalił (Script. rer. prus. II, 527). W 13-letniej wojnie (1454—66) stanął i Lec po stronie Polaków, zamek zaś, który się nie chciał poddać, uległ wówczas (1455) ponownie zniszczeniu. Ale jeszcze tego samego roku zostali sprzymierzeni z Polakami Prusacy pobici pod Rynem i wtedy krzyżacy znów zajęli miasto Lec, z którego ich atoli następnego roku (1456) Polacy znów wypędzili (Voigt, VIII, 474). Po drugim pokoju toruńskim wzniósł się zamek na nowo z gruzów. R. 1475 odnowił Bernard v. Balzenhofen komtur brandenburski, staroście i mieszkańcom Nowej Wsi i L. pierwotny przywilej na 60 włók nad Lewientynem. Starosta dostaje 6 włók ziemiańskich, pleban 4; sołtys ma być w posiadaniu wsi; do niego należy niższe sądownictwo, oraz 3-ci fenig z grzywien wyższego sądownictwa. Mieszkańcy płacą zakonowi od każdej włóki po 1 wiarduńku zwykłej monety pruskiej, odprawiają tłokę rocznie przez 14 dni w zamku leckim i obowiązani są postawić most przy Lewientynie i utrzymywać go; plebanowi winni dawać rocznie 4 szelągi, zagrodnicy zaś po 2 kury. Prawo magdeburskie zamienia im komtur na chełmińskie; Dan w Lecu w poniedziałek po niedzieli czarnej r. 1475. Z przywileju wynika, iż okolice L. obfitowały wówczas w rozmaite zwierzęta, cenione już to dla futra, już to dla mięsiwa. Dziś nie ma tam już ani śladu większej części tych zwierząt. Z późniejszych wiadomości o L. zapisujemy porządkiem chronologicznym następujące (Giersz 1852 r. zamieścił w „N. P. P. Blaetter", kronikę miasta L.). R. 1488 nadaje Jan v. Tieffen, komtur brandenburski, Szymonowi Bredyńskiemu nową karczmę w L. z 2 włókami na prawie chełmińskiem. Gdy r. 1525 po nieszczęsnym traktacie krakowskim Prusy wschodnie zostały zamienione na księstwo świeckie, nastąpiła reorganizacya kraju, i wójtostwo leckie, które w XV w. ciągnęło się aż do granicy litewskiej, zostało zamienione na powiat, na którego czele stali starostowie. Starostami leckimi byli: Fryderyk Herr zu Heydeck 1525—1536; wdowa po nim zatrzymała starostwo w zastawie; zawiadowca Dytryk von Bobershausen 1526; Dytryk von Schlieben, radca i marszałek 1531; Jerzy von Lötzen 1540; Jerzy von Krösten 1548—1555; Fabian von Lehndorff 1544—1576; Hans von Ostau 1579—1589; Kasper von Lehndorff 1589—1590; Fabian von Lehndorff (1591—1599); Henryk von Königseegg 1613—1642; zawiadowca Kasper von Lehndorff 1615 i Fabian von Lehn-

dorff 1640; Jakub von Finck 1642—1662; Daniel von Tettau, radca trybunału; Fryderyk Wilh. von Canitz 1684—1690; Jerzy Ernst von Schlieben, radca ziemiański, 1690—1698; zawiadowca Andrzej von Lesgewang, radca trybunalny † 1734; Fryderyk Krysztof hrabia zu Dohna 1702—1703; zawiadowca Jan Fryderyk Schenk 1704—1714, Jerzy Fryderyk von der Albe, major 1703—1712; zawiadowca Karol Wilhelm Finck, hrabia zu Finckenstein 1708—1714; Jan Dytryk von Kunheim 1712—1724; Gerhard Ernst hrabia von Lehndorff, major heski, 1724—1741; zawiadowca Ernst Bogumił von Proeck † 1737 i Bogumił Schenck zu Tautenburg 1742—1751; N. N. von Kleist, kapitan przy gwardyi 1756; Adam Wilhelm von Rochow, porucznik † 1779. R. 1544 i 12 grudnia 1571 bawił ks. Olbracht Fryderyk w L., gdzie mu mieszkańcy złożyli hołd homagialny. Z 28 paźdz. 1563 r. warto zapisać przywilej, mocą którego ks. Olbracht nadaje pisarzowi wojtowskiemu Kasprowi Skinbrecher 2 włóki i 6 mr. z obowiązkiem płacenia rocznie 6 grzywien czynszu i dostarczania co rok 2-ch podwód dla poczty na 5 mil drogi. R. 1573 wyniósł ks. Olbracht Fryderyk (1568—1578) Nową Wieś do rzędu miast i wyznaczył dla niego na prawie chełmińskiem 35 włók roli i 4 wł. lasu, nie rachując 4 wł., które pleban, oraz 6 wł., które 3 karczmarze na własnych przywilejach posiadali. Miasto miało się nazywać Lec i posiadać 4 jarmarki na rok i jeden targ tygodniowy, który się miał odbywać co poniedziałek. Zapis powyższy zatwierdził r. 1612 ks. Jan Zygmunt i dołączył doń nowe przywileje, nadając miastu 10 włók boru we wsi Jeziorowskiem, wsi w dzisiejszym powiecie węgoborskim położonej, z obowiązkiem płacenia rocznie 3 grzywien czynszu i 50 grz. zakupnego od włóki; zastrzega sobie jednak polowanie. Obdarza także miasto herbem zawierającym 3 okonie, z których większy ma być w środku, a dwa mniejsze po bokach. 13 czerwca 1610 r. zatwierdza ks. Jan Zygmunt statuta cechu szewckiego w L. R. 1612 został wybudowany ratusz a r. 1633 pierwszy ewan. kościół murowany, ale bez wieży, którą dobudowano dopiero w 9 lat później r. 1642. Pierwszy ewang. proboszcz nazywał się Kasper Dannovi. R. 1625 mieszkają w L. prócz niektórych Niemców przeważnie Polacy. I elektorowie brandenburscy, którzy r. 1618 zostali dziedzicznymi Prus książęcych, starali się o dobrobyt miasta. R. 1645 zawiązało się w mieście towarzystwo strzeleckie, a ks Fryderyk Wilhelm zwolnił każdorocznego króla kurkowego od wszelkich podatków, mocą przywileju z d. 15 lutego 1645 r. Tenże sam elektor nadał 15 maja r. 1653 miastu 4 wł., zaś 26 maja 1656 r. odnowił miastu zapis na 4 włóki, od których płacili po 15 grzywien. W XVII i XVIII w. istniały w L. następujące cechy: szewców, kuśnierzy, krawców, piekarzy, tkaczy, kowali i ślusarzy. Targ, który się przedtem odbywał w poniedziałek, przełożony został na czwartek rozporządzeniem rządowem z d. 19 paźdz. 1690 r. Podczas drugiej wojny szwedzkiej (1655—1660) wzięli Polacy szturmem L. 10 lutego 1657 r., przyczem miasto niemal do szczętu zgorzało. Ocalał tylko zamek, kościół i ratusz. Owczesny dyakon Andrzej Wedeke, który w następną niedzielę miał objąć urząd proboszcza, ratował się wtedy ucieczką do Królewca i pozostał tam, aż stanął pokój w Oliwie (1660). 24 sierpnia 1669 r. odnowił Fryderyk Wilhelm na życzenie mieszczan stary ich przywilej. Potwierdził im ich posiadłości, zastrzegając sobie tylko dawny czynsz; miasto miało i nadal rządzić się prawem chełmińskiem; rada miejska i sędziowie mieli być zbierani w obecności starosty co rok w niedzielę Reminiscere; poborcy mieli zawsze na końcu roku składać rachunek; od sądu wolno było mieszkańcom apelować do starosty, a od niego do elektora. Od kar sądowych miało miasto pobierać trzeci fenig, kary pieniężne za pokaleczenie i pobicie mają się należeć sędziemu samemu. Targowem dzieliło się miasto z zamkiem do połowy. Dochód z jatek piekarskich, rzeźnickich i z balbierni wpływać miał do kasy miejskiej. W Lewientynie mogą mieszkańcy łowić ryby, ale tylko małemi narzędziami dla własnej potrzeby; kto chce używać większych sieci, winien rocznie płacić 10 marek do zamku. Warzenie i sprzedawanie piwa dozwolone jest tylko właścicielom włók, nie zaś zagrodnikom i budnikom. 26 listopada 1686 r. zgorzała znów większa część miasta; spaliło się wtedy 73 domów mieszkalnych wraz z kościołem, tylko wieżę zdołano uratować. Z r. 1696 zapisujemy wiadomość, że dotychczas nauczyciel i organista bardzo źle byli wyposażeni, skoro na obiady koleją chodzić musieli od jednego mieszczanina do drugiego. Ponieważ ta „mensa ambulatoria“ dawała powód do licznych skarg, dla tego rozporządził 13 grudnia 1696 starosta G. F. v. Schlieben, że odtąd tak nauczyciel jako i organista pobierać mieli każdy 25 pol. zł. quartaliter anticipando. 10 czerwca 1705 r. nabyło miasto 5 włók lasu. Po 6 wolnych latach miała kasa miejska od każdej włóki płacić 12 grz. do szkatuły królewskiej. R. 1709 odbudowano kościół i sprawiono trzy nowe dzwony. Straszny mór, który od r. 1709—1714 nawiedził całe Prusy, grasował i w L., gdzie umarło 800 osób. Niektóre, choć w pobliżu miasta położone wsie, jak np. Kamionki, tylko 1¼ mili odległe, zostały całkiem wolne od tej dżumy. Dla tego też tu się odbyła introdukcya nowo do L. powołane-

go pastora Korsepiusa. Gdy mór już ustał, przedstawiło się mieszkańcom L,, w którym się osiedlili nowi koloniści, rzadkie zaiste widowisko, że w ostatnią niedzielę przed postem r. 1710 aż 64 par naraz wzięło ślub w kościele leckim. Toeppen jednak utrzymuje, że się to działo już r. 1573. Podczas 7-letniej wojny (1756—1763) ucierpiał L. znów wiele od Rossyan, a 5 marca 1758 musieli mieszkańcy nawet hołd składać Elżbiecie; dokument, zawierający formułę przysięgi, przechowuje się podziśdzień w archiwum miejskiem. Po ukończonej wojnie nastały dla L. lepsze czasy. Wybudowano wiele nowych kamienic, które były ozdobą miasta. R. 1772 połączono jez. Lewientyn z Mamrami spławnym kanałem, przez co handel miasta znacznie się podniósł. Niestety 8 marca 1786 r. podłożyła jakaś służąca przez zemstę ogień, który zniszczył około 100 budynków. Podpalaczka została za to straconą, a jej ciało spalono publicznie przed miastem. R. 1806 przechodziło tędy wojsko rossyjskie pod wodzą jenerałów Tettowa i Warnekiego ku Pieckom (Peitschendorf). W styczniu następnego roku (1807) maszerowały znów znaczne oddziały rossyjskiej armii pod dowództwem Benningsena przez L., a jednego dnia nawet 6000 wojska rozkwaterowało się w mieście. Pobite armie rossyjska i pruska skoncentrowały się pod Liebarkiem, a w L. urządzono dla nich piekarnię polną i duży magazyn, które niedługo potem dostały się w ręce Francuzów i Polaków; 8-go bowiem dnia po bitwie pod Iławą przybył tu szwadron polskich ułanów, których karność nawet niemieccy kronikarze bardzo chwalą; ich dowódcą był porucznik Mensch, który od mieszkańców rekwirował tylko 12 najlepszych koni. Nazajutrz stanęły tu 2 pułki wojska polskiego pod dowództwem generałów Zajączka i Dąbrowskiego; wojsko rozkwaterowało się po za miastem. Zajączek ze swoim sztabem stanął kwaterą w mieście, Dąbrowski w zamku. Na ich utrzymanie wydało miasto podobno 20000 talarów. Tegoż roku (1807) panował w L. między bydłem straszny mór; padły wtedy niemal wszystkie konie i woły, tak że nie można było uprawiać roli, w skutek czego między mieszczanami panowała wielka nędza. Ale i inne jeszcze klęski dokuczyły miastu. R. 1811 z powszechnego na Mazurach nieurodzaju nastał wielki głód, a następnego roku miasto znów ucierpiało od przechodzących tędy pułków francuskich. Jenerałowie Genée i Grouchy i wicekról włoski Eugeniusz mieli tu po kolei swoje kwatery. Jednego razu maszerowało w przeciągu 24 godzin 60000 wojska z 120 armatami przez miasto. W grudniu r. 1812 i w styczniu r. 1813 wracały tędy niedobitki świetnej armii francuskiej. Gdy Prusy wypowiedziały wojnę Napoleonowi, stawiło miasto własnym kosztem 70 żołnierzy; wydano na nich 2000 tal. Po pokoju wiedeńskim (1815) dobrobyt miasta począł się znów wzmagać. 30 i 31 października 1817 r. obchodzono w mieście 300-letnią rocznicę reformacyi. W sobotę 17 stycz. 1818 r. srożył się tu gwałtowny wicher, który zniszczył blisko $^3/_4$ lasów leckich. Trwał ten uragan od 4 z południa aż do 11 godziny w nocy. 1 września 1818 został L. wyniesiony do rzędu miast powiatowych, z czego dla miasta znaczne wynikły korzyści. 3 kwietnia 1822 r. zniszczył ogień ponownie niemal całe miasto: zgorzało wtedy 205 budynków, między nimi 50 domów mieszkalnych, 9 śpichrzów, 4 młyny, 74 chlewów, 52 stajen, 9 browarów, kościół, szkoła, ratusz, plebania i szpital; tak że musiano prawie całe miasto na nowo odbudować. Nowy kościół ewang. został 23 wrześ. 1827 r. poświęcony. 3 czer. 1845 r. bawił król Fryderyk Wilhelm IV w L., gdzie oglądał roboty około pobliskiej twierdzy Boyen. W podróży z Ządzborka do L. zwiedził król górę, na granicy powiatowej się znajdującą. Górę tę ozdobiono potem plantacyami i pomnikiem, i nazwano ją królewską górą. 18 czerwca 1854 r. bawił tu znów król pruski; w Rynie wsiadł na statek parowy „Mazovia“, który go przewiózł aż do Guzianki, skąd jechał powozem dalej do Jańsborka. Roku 1857 połączono Jańsbork, Lec i Węgobork ze sobą $11^1/_2$ mili długim kanałem, ciągnącym się przez trzy duże jeziora: Śniardwy, Lewientyn i Mamry. Koszta tej kanalizacyi wyniosły wprawdzie 81486 tal., ale handel miast tych przez to znacznie się powiększył, do czego się nie mało przyczynia zbudowana r. 1868 kolej żelazna idąca z Królewca na Bartoszyce, Lec i Ełk aż do polskiej granicy. Podajemy też kilka szczegółów o twierdzy Boyen, tylko 800 kroków na zachód od L. oddalonej. Już we francuskiej wojnie z r. 1806—1807 wykazało się strategiczne znaczenie jezior mazurskich, stanowiących dla armii, ze wschodu na zachód lub odwrotnie się posuwającej, nieprzezwyciężoną prawie tamę. Jeziora mazurskie ciągną się bowiem prawie wszystkie z płd. na płn. i są z sobą złączone, a tylko wąskie przesmyki dzielą jedno od drugiego. Taka cieśnina znajduje się także między jeziorem Lewientyńskiem a Kisajnem; na niej zbudowane miasto Lec. Już roku 1816 zwrócił generał inżenieryi von Grollman królowi uwagę na to, że to ważne miejsce koniecznie fortecą zabezpieczyć trzeba. Ale dopiero r. 1843 plan ten został przez króla potwierdzony; zabrano się też wnet do prac przedwstępnych, a 4 września r. 1844 ówczesny minister wojny gen. von Boyen, od którego ta nowa twierdza wzięła swe miano, położył kamień węgielny. Brak jeszcze wysu-

niętych fortów, które, wskutek donośności nowych dział, trzeba będzie zbudować daleko naokoło miasta. Przez kolej południowo-pruską i dworzec w L. się znajdujący nabrała twierdza Boyen jeszcze większego znaczenia; można ją nawet uważać za przedmurze Królewca. W razie wojny może tu załogować 3000 żołnierza. Baszt jest sześć; trzy nazywają się: Leopold, Ludwig, Hermann, według imion chrzestnych gen. Boyen, a drugie trzy: Recht, Licht, Schwert, według dewizy jego herbu. *Powiat lecki* leży w południowej części gąbińskiego obwodu regencyjnego, między 39° 1' i 39° 50' wschd. dłg. a 53° 51' i 54° 6' płnc. szer., graniczy na zachód z pow. rastemborskim i ządzborskim, na płn. z węgoborskim i oleckowskim, na wsch. z oleckowskim i łeckim, na płdn. z ządzborskim, łeckim i jańsborskim. Największa rozległość na wzdłuż z zach. na wsch. wynosi 7 mil; w szerz, od płn. na płdn., 3 mile. Obszar ziemi wynosi 16 1/4 m. kw., czyli 89.527 ha. Pow. lecki jest przeważnie górzysty i leży 500—800 stóp nad poziomem morza. Całą tę okolicę nazywają dla tego mazurską Szwajcaryą. Znaczniejsze wzgórza są: Pucicha i Karaszówka przy Wydminach, góra Lisia i Strzykowa przy Cybulkach, Tysiące przy Szemionkach, góry Jelenie przy Jadamkach, góra Sowia i Kozia przy Kruplinach, góry Orle, Jeziorki i Usranki przy wsiach tejże nazwy. Na ostatnich znajdują się głazy erratyczne w takiej ilości, że uprawianie roli miejscami jest całkiem niemożebne. Dla wysokiego położenia powiatu, nie mniej także z powodu lodów, zbyt długo po licznych jeziorach i błotach, które nie mają żadnego odpływu, aż na wiosnę się trzymających, jest tu klimat nieco zimniejszy, siewy wiosenne i rozwój roślin późniejszy niż w przyległych powiatach. Za to jesień tu piękna, a lato nie za gorące, bo nad rozlicznemi jeziorami powietrze zawsze jest chłodne. Panują tu przeważnie płn. i płdn. wiatry; 40 osad cierpi od gradobicia znacznie częściej niż inne, to też przy zabezpieczeniu wyższą muszą płacić taksę od innych. Pod względem geologicznym liczy powiat lecki gleby gliniastej mil kw. 0.03; mięszanej 9.79; piaszczystej 2.43; torfowej 1.90; wody zajmują 2.09 m. kw. Z rzek zasługuje na wzmiankę tylko Gawlik, wypływa z jez. Gawlik w pow. leckim, przerzyna ten pow. w kierunku płdn., wstępuje potem w pow. łecki, przechodzi tu przez jez. Henzlewo i wpada do Ułówki, jez. stojącego w związku z jez. Laśmiady zwanem. Większych jezior liczą 47. Wiele z nich stoi z sobą w związku za pomocą małych kanałów i oddawają na dwie przeciwne strony swe wody; jedne mają odpływ ku płdn. przez Sniardwy (Spirding-See) do rz. Pisz, Narwi, Bugu i Wisły, a przez nią do Bałtyku; tych jest 10. Drugie, których jest 36, odpływają na północ do Lewientyna. Stąd uprowadza rz. Węgorap (Angerapp) ich wody do Pregoły, która przez zatokę fryską także się łączy z Bałtykiem. Tak więc dążą te mazurskie wody, choć przeciwnemi stronami, jednak do wspólnej mety. Znaczniejsze pomiędzy wspomnionemi co dopiero jez. są: Kisajno, Dargajny, Kruklin, Wydminy, Gawlik, Jagodne, Górkło, Tałty, Ryńskie, Mioduńskie, Dobskie (dok.), Beldfurtskie (dok.), Dejguń (dok.), Biała (dok. niem. Bill), Buwełno i Henslewo. Wszystkie jeziora zajmują szóstą część powierzchni pow. leckiego. Są tu oprócz tego duże błota i torfiska, dotąd jeszcze nie osuszone. Roli ornej ma pow. 175198 mr., ogr. 651 mr., łąk 56471, pastw. 38637, lasów 25638, pokładów torfowych 1905 mr. kw., nieuż. 440 mr. Uprawa roli na wiosnę rozpoczyna się zwykle w trzecim tygodniu kwietnia i trwa aż do 8 czerwca; sieją po kolei najprzód groch, owies, jarkę; później kartofle, jęczmień, len, rzepak i bukwitę. Prócz tego uprawiają pszenicę, żyto i koniczynę. Kartofle wybierają około 1 paźdz., rzepak żniwią najwięcej na początku lipca, żyto na końcu lipca, pszenicę w połowie sierpnia. Około św. Jana odbywa się pierwsze sianożęcie, drugie w środku sierpnia. Jarzyny i owoce nie udają się w skutek zimnego klimatu. Oprócz zwyczajnej mierzwy używają także guana; na większych dobrach jest płodozmian 11-polowy, na mniejszych trzymają się jeszcze starego 3-polowego systemu. Morga roli wydaje przecięciowo 5—10 korcy pszenicy, 3—10 korcy żyta, 4—10 korcy jęczmienia, 3—10 korcy owsa, 4—10 korcy grochu, 30—70 korcy kartofli, 10—20 centn. koniczyny. Koni było 1873 r. 7225, bydła 15015, owiec 44182, świń 8304, kóz 31, ulów 1692. Jeziora są po większej części fiskalne, ale włościanie mają w wielu miejscach od dawna wolne rybołóstwo. Zazwyczaj tylko zimową rybitwę wydaje rząd dzierżawcom, często żydom, którzy ułowione ryby odstawiają po największej części w beczkach solone, albo też świeże w łodziach do Warszawy. Całkowity dochód rządowy z jezior mazurskich wynosił 1878 r. 17000 tal. Jezior tych strzeże 20 urzędników. Najczęściej znachodzą się następ. gatunki ryb: sztynki, białoryby, płocie, szczupaki, okonki, leszcze, morenki, węgorze, łososie, minogi a także raki. Osad jest 156, pomiędzy temi 2 miasta: Lec i Ryn; jedno targowisko Wydminy; dóbr ryc. 14, folw. 12, więk. posiad. 16, wybudowań 23, młynów 2, osobnych domów 2, jedna forteca (Boyen), 1 zakład karny dla kobiet, 2 domeny królewskie, 85 gbursk. wsi. Budynków było 1878 r. 10001, i to publicznych 152, pomiędzy temi dla kultu 9, dla szkół 72; pry-

watnych 8425, a mianowicie dm. mieszk. 3631, młynów 49, fabryk i magazynów 280, zabudowań gospod. 4465. Za włókę chełm. płacą 140—3300 tal., czyli 2—50 tal. za mr. Południowa wschodnio-pruska kolej przechodzi przez pow. na dłg. 5.87 mil; dworce są w Styrławkach, Lecu i Wydminach. Prócz tego są 2 państwowe bite trakty: 1) z Leca na W. Styrławki (Gr. Stürlack) do granicy pow. rastemborskiego, 2.6 m. dł.; 2) z Rynu do Styrławek 1.19 m. dłg. Powiatowe bite trakty są następ.: 1) lecko-węgoborski 1 m. dłg.; 2) lecko-jańsborski 2.86 m. dłg.; 3) wydmińsko-margrabowski 1.31 m. dłg. i 4) ryńsko-ządzborski przez Mikołajki 1.01 m. dłg. Po zwyczajnych drogach jest komunikacya z powodu górzystego położenia czasami utrudniona, mianowicie na wiosnę i w jesieni; zimą zaś jest po lodzie na gęstych jeziorach znacznie ułatwiona. Wodna droga umożebniona jest przez kanał zbudowany r. 1764, który łączy Sniardwy z Lewientynem i służy niemal wyłącznie do spławiania drzewa z borów jańsborskich. Pod względem melioracyi zasługują na wzmiankę osuszone obszerne bagna staświńskie, gdzie obecnie są żyzne łąki; spuszczono także jez. Kruklińskie i jez. Wąż i osuszono błota niedlickie. Jez. wydmińskie spuszczono o 8 stóp r. 1867, przez co zyskano 800 mr. dobrej roli. Ludności liczono w pow. leckim 1873 r. 38830, niemców 20465; tylko po polsku mówiących 18364, podczas kiedy 1837 r. było 21207 Polaków i 3086 Niemców; skąd wynika, że germanizm robi tu wielkie postępy. Co do wyznania było 1873 r. 38258 ew., 316 katol., 40 sekciarzy, 44 dysydentów i 172 żydów, którzy w L. mają swoją synagogę. R. 1875 liczono 39992 mk. Kościołów jest 9, duchownych 11, szkół publicznych 73, prywatnych 4, do których uczęszcza 34 chłopców i 51 dziewcząt. Nauczycieli było razem 93, nauczycielek 25, dzieci szkólnych 7514; chłopców 3463, dziewcząt 4051. Ubogich, których pow. utrzymywać musi, było 1873 r. 648; wydano na nich 6916 tal. Od r. 1867 wzrosła ludność o 259 dusz czyli o 6.66 proc. Na milę kw. przypada 2495 dusz. Ludność trudni się głównie, bo aż 80 proc., rolnictwem, liczba rzemieślników wynosi 12 proc., czyli 755; w Lecu i Rynie jest ich 210, na wsiach 545. Handlem zajmuje się w 2 miastach 46 kupców. Lekarzy było r. 1874 w całym pow. 5, i to w L. 3, w Rynie 1, w Wydminach 1; aptek 3, po jednej w każdej z co dopiero wymienionych miejscowości. Jarmarki odbywają się 4 razy w L., 4 w Wydminach i 6 razy w Rynie. Stacyj poczt. jest 7: w L., w Rynie, w Styrławkach, Miłkach, Zelkach (Neuhof), w Wydminach i w Orłowie. St. telegr. jest tylko w L. Przemysł fabryczny znajduje się na niskim stopniu: liczą tylko młynów wodnych 2, olejowych 12, garbarni 2, tartaków 2, wiatraków 16, gorzelni 16, browarów 7, cegielni 5, fabryk octu 5, mydła 1, pieców do wypal. wapna 3. Oprócz tego są w Rynie 2 parowe tartaki, a w L. 1 i 1 fabr. machin. Dość znacznym jest przemysł tkacki; w samym L. jest w zakładzie karnym 67 warsztatów. W pow. liczą prócz tego 2360 warszt. płótna a 53 warszt. bawełny i 2 innych tkanin. W żniwa płacą chłopu 10 sbr., kobiecie 5 sbr., w zimie chłopu 5, kobiecie 3 sbr. przy 8-godzinnej pracy. W r. 1873 opuściło pow. 30 osób, przybyło z Rossyi i naturalizowało się 9. Parafij lut. jest 8. L. obejmuje 24 wiosek, Miłki 20, Zelki 12, Orłowo 7, Ryn 29, Rydzewo 9, Styrławki 6, Wydminy 12. Katolicy pow. leckiego należą do dekanatu reszelskiego, nie posiadają żadnego kościoła; najbliższy kościół katol. jest w Ełku, gdzie jest stacya misyjna, utrzymywana przez towarzystwo św. Wojciecha i Bonifacego. Dawniej, około r. 1550, znajdowały się kościoły katol. w L., w Miłkach, Wydminach, Rynie, Juchach, Styrławkach, Rydzewie i w Orłowie. Proboszcz katol. w L. posiadał 4 włóki na podstawie przywileju z r. 1475. Z katol. proboszczów leckich wymieniają starsze źródła ks. Macieja z Brzostowa w dyec. płockiej (1481), ks. Jana także stamtąd (1484) i Piotra (1531). Podatków płacił pow. lecki r. 1872 od grun. 10973 tal. 2 sbr. 7 fen., od budynków 3306 tal. 14 sbr., od dochodów 1254 tal., klasowego 20393 tal., od procederu 2280 tal. Do sejmiku pow. należało 1873 r. właśc. dóbr ryc. 14, dóbr chełm. 5, deputowanych miast 8 (5 z L. i 3 z Ryna), ze wsi 3. Do parlamentu wybiera pow. lecki razem z pow. węgoborskim 1 deputowanego. Sąd powiat. jest w L.; do niego należy także komisya sądowa w Rynie. Dla parafii wydmińskiej, orłowskiej i dla Nowego Dworu (Neuhoff), odbywają się 8 razy do roku kadencye sądowe w Jańsborku. W końcu nadmieniamy, że dzisiejszy pow. lecki został zaludniony dopiero w XIV, XV i XVI wieku, przeważnie przez kolonistów polskich. Założono wprawdzie także niektóre wsie niemieckie i osiedlono niektórych Niemców, ale żywiołu polskiego było w całym powiecie tyle, że śród niego Niemcy nie zdołali się utrzymać. Według Kętrz. (O ludn. pols. 486—497) i Toppena (Gesch. Masurens, str. 110—111) otrzymały swoje przywileje, albo zostały założone: W. Styrławki r. 1387, M. Styrławki r. 1407, Kamionki r. 1436, Płociczno 1438, Grzybowo 1440, W. Konopki, Miłki i Staświny 1475, Śpierst 1480, Lipieńskie i Wosewo 1487, Kożuchy 1549, Kruklin 1552, Szczybały 1554, Paprotki i Siedliska 1555, Sulimy 1563, Rydzewo, Kozin i Marcinowa wola 1571. Ze szlachty

polskiej znajdujemy w różnych czasach następujące familie: Bibersteinów w Pierkunowie, Borowskich w Bogaczewie, tamże i Bulowskich, Drygalskich w Rantach, Gardlińskich w Grzybowie, Kowalewskich w Martyanach, Łosiów w Dejguniu i Fuledzie, Moczydłowskich w Bogaczewie. (Główne źródło: Weiss, Preussisch-Littauen und Masuren, 1878). *Kś. F.* i *Kś. Fr.*

Leć, *Ledź*, os., pow. włodawski, gm. i par. Hańsk (ob.). W 1827 r. 2 dm., 9 mk. Nie zamieszczona w spisie urzęd. z 1878 r.

Lece, ob. *Lec*, niem. *Loetzen*.

Lech, *Leszek*, bądź to skrócone formy imienia *Bolesław* (Bolech), bądź samoistnego imienia *Lech*, dały początek nazwom: *Lechowo*, *Leszkowice*, *Leszno* (o ile ta ostatnia nazwa nie powstała z formy *leszczno*, odpowiedniej formom: *brzeźno*, *dębno*, *lipno*, *wierzbno*). Nazwy: *Lesiaki*, *Lesiewo* zostają zapewne też w związku z imien. *Lech* (*Lesiek*, syn Lecha). *Br. Ch.*

Lech, jez. w dobrach Kublicze (ob.).

Lechacz, potok górski, wypływa w lesie Stodole, na południowo-zachodnim stoku góry Kropiwniczka, szczytu w Minczolskim grzbiecie, na obszarze wsi Bachnowatego, w pow. Turka; płynie doliną leśną na południe przez obszar Zawadki i wpada w tejże wsi z prawego brzegu do Zawadki. Długość biegu wynosi 5 kil. *Br. G.*

Lechanice, wś, pow. grójecki, gm. Lechanice, par. Wrociszew. W 1827 r. 23 dm., 182 mk. Gm. L. należy do sądu gm. okr. II w Warce, gdzie też i st. poczt.; ma obszaru 11348 mr. i 3004 mk. (1867 r.).

Lechartowitz (dok.), ob. *Lenartowice*.

Lechlicz, *Lehlicz*, struga wpadająca do Dniepru w Rzyszczowie. *E. R.*

Lechiln 1.) olędry, pow. wągrowiecki, 10 dm., 80 mk., 30 ew., 50 katol., 40 analf. 2.) L., wś i dom., pow. wągrowiecki, 2 miejsc.: a) wś; b) dom.; dom. ma 3074 mr. rozl.; 27 dm., 296 mk., 20 ew., 276 katol., 125 analf. Kościół katol. paraf. dekan. rogozińskiego. Poczta i tel. w Skokach (Schokken) o 4 kil., st. kol. żel. w Rogoźnie o 11 kil. Dom. jest własnością spadkobierców p. Magdaleny Napierałowiczowej, ur. Duninównej. Wś L. należała w dawniejszych wiekach do kapituły poznańskiej, która wystawiła tam kościół paraf. r. 1467. Teraźniejszy wystawiony ponownie r. 1756 również jest drewniany, jak pierwotny. *M. St.*

Lechniany, przys. przy drodze z Sieniawy do Cewkowa, pow. cieszanowski; od zach., płn. i wsch. otoczony lasami szpilkowemi.

Lechnica, po węg. i po niem. *Lechnitz*, wś w hr. spiskiem (Węg.), nad rz. Dunajcem, na granicy Galicyi, w pobliżu Czerwonego Klasztoru; kościół katol. paraf., połów łososi, 596 mk. Por. *Czerwony klasztor*, *Jordaniec*, *Kościeliska dolina*, *Podlechnicze*. *H. M.*

Lechno, las w Truskawcu, pow. drohobycki.

Lechnowa-Łopuszanka, ob. *Łopuszanka-L.*

Lechnówka, także *Lechniówką* i *Lechnową* zwany potok, wypływa w obr. gm. Łopuszanki lechnowej, w pow. Turka, ze źródeł leśnych; z początku płynie na północny wschód, a dosięgnąwszy chat w Łopuszance, zwraca się na południowy wschód, płynąc między domostwami Łopuszanki i Chaszczowa. Tutaj zwraca się na wschód i we wsi Łomnej uchodzi z lew. brzegu do Dniestru. Długość biegu wynosi 10 kil. Spadek wód wskazują następujące liczby: 670 m. (źródła); 566 m. (poniżej kaplicy w Łopuszance); 538 m. (w Chaszczowie); 500 m. (ujście). Zabiera liczne strugi z lew. brzegu, między nimi Bilkę, spływające z działu górskiego Magórą łomniańską zwanego. *Br. G.*

Lechnówka, ross. *Lachnowka*, wś, pow. proskurowski, gm. Malinicze, par. Szarawka, leży przy drodze ze Skarzyniec do Rososza. Ma 63 dm., cerkiew. Należała do Ludw. Makowieckiego.

Lechów 1.) al. *Lechowie*, os. młyn. i tartak, pow. częstochowski, gm. Kamyk, par. Kłobucko. Ma 1 dm., 8 mk., 28 mr. ziemi. Należy do dóbr Kamyk (ob.). 2.) L., wś, pow. rawski, gm. i par. Czerniewice (ob.); 14 dm., 126 mk., 232 mr. obszaru. 3.) L., wś, pow. kielecki, gm. Bieliny, par. Słupia. Leży na samej granicy pow. opatowskiego. W 1827 r. wś duchowna w par. Łagów, miał 44 dm., 303 mk. *Br. Ch.*

Lechowce, część Bud w Kamionce wołoskiej, pow. Rawa ruska.

Lechowe (dok.), zapewne z Kaszubska *Lechowo*, tyle co *Lichowo*, dok. *Lekowe*, niem. *Leickow*, nazywała się wś kiedyś słowiańska na zniem. zachod. Pomorzu; r. 1267 należała do parafii w Niemicach (Nemitz); bisk. ówczesny kamieński Herman rozkazuje mieszkańcom wsi, ażeby proboszczowi swemu w Niemicach co rok dawali od włóki (ab unco) 2 k. (mensuras) żyta i owsa, co zowią po słowiańsku „pochowa." Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. *Kś. F.*

Lechówek, wś, pow. opatowski, gm. i par. Łagów. Leży pod samym Łagowem i słynie z wyrobu gontów, których dostarcza około 150000 kóp rocznie po 12 do 30 kop. za kopę. W 1827 r. wś rządowa 17 dm., 186 mk.; obecnie ma 62 dm., 347 mk., 380 mr. ziemi włośc. i 2 mr. rządowe. Os. leśna rząd. ma 1 dm., 4 mk., 15 mr. L. jest zapewne tylko kolonią wsi Lechów, którą opisuje Długosz jako własność biskupstwa krakowskiego (T. I, 467). Czyt. Kod. dypl. pol. II, 490.

Lechowo 1.) folw., pow. kościański, 2 dm., 33 mk., należy do dom. Ujazdu. 2.) L., kolo-

nia, pow. mogilnicki; ma ze wsią Rybitwami 8 dm., 52 mk.; należy do gm. Rybitw. *M. St.*

Lechpole, mały zaścianek w pow. mozyrskim, nad rz. Swinowody, w bezludnej poleskiej miejscowości, w okr. polic. turowskim, niedaleko wsi i folw. Simonowicz. *Al. Jel.*

Lechuty, wś, pow. bialski, gm. Kobylany nadbużne, par. Terespol, leży między Koroszczynem a fortem Krzyczew. Ma 23 dm., 161 mk., 449 mr. W 1827 r. 25 dm., 147 mieszk.

Leciejewo, folw., pow. krobski, 2 dm., 19 mk.; należy do dom. Krajewice.

Lecieszyn, folw. w pow. słuckim, o w. 10 na wschód od mka Klecka, w okr. polic. kleckim, nad rzeczułką, dopływem Cepry, w glebie żyznej, w miejscowości małoleśnej. Była tu kaplica katol. par. Kleck. *Al. Jel.*

Leciwka (rus.), ob. *Lecówka.*

Lecka, także *Łęcka*, wś w pow. rzeszowskim, leży w okolicy pagórkowatej lesistej, 316 m. npm., nad potok. Ryczkiem, uchodzącym do Struga pob. Wisłoka z prawego brzegu. Od zachodu otacza ją las zwany Niwą południową i Cisowym lasem, od płdn. Czarny las; w obudwu lasach znajdują się tartaki. W stronie północnej są także lasy na stokach wzgórza Rzyczki 391 m. npm. L. należy do parafii rzym.-katol. w Błażowy, skąd jest oddaloną o 7 kil., gr.-katol. w Bachorzu (21 kil. w linii powietrznej) i liczy 1015 mk., z których 995 wyznaje rel. rzym.-katol., 20 gr.-katol.; 37 przebywa stale na obszarze więk. pos. Maur. Szymanowskiego, wynoszącej obszaru 184 mr. roli, 11 mr. łąk i ogr., 17 mr. pastw. i 831 mr. lasu; pos. mniej. ma 1024 mr. roli, 113 mr. łąk i ogr., 80 mr. pastw. i 140 mr. lasu. Graniczy na płn. ze Straszydłem, na płdn. z Gwoźnicą, na zach. z Baryczką i Malówką a na wsch. z Białką. *Mac.*

Lecka Buda, niem. *Loetzener Waldbude*, os., pow. węgoborski.

Leckie jezioro, ob. *Kisajn.*

Lecki powiat, ob. *Lec.*

Leckiszki, wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny; odl. 31 w. od Maryampola, ma 2 dm., 30 mk.

Leckitten (niem.), ob. *Lekitten.*

Lecklau (niem.), ob. *Leklowy.*

Leckno (niem.), ob. *Łekno.*

Lecko, ob. *Lec*, niem. *Loetzen.*

Leckowszczyzna, wś w pow. mińskim, nad rz. Ptyczą, w gm. samochwałowickiej, opodal moskiewsko-brzeskiej drogi żelaznej, na pół odległości pomiędzy Przyłukami i Wołoczkiewiczami, w miejscowości dość pięknej, wzgórkowatej; ma osad włócznych 12, grunta i łąki dobre. *Al. Jel.*

Lecnica (dok.), ob. *Leśnica.*

Lecsowica, węg. *Leczfalva*, wś w hr. bereskiem (Węg.), nad rz. Latorczą, kościół filial. gr.-katol., 241 mk.

Lecówka (po rusku *Leciwka*, zwana także *Licówką*, *Licewką*, a w dawnych dokumentach *Lecowem*) z Dubszarą (ob.), wś w pow. dolińskim, 18 kil. na płd. wsch. od Doliny, 14 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Rożniatowie. Na płn. leży Janówka i Kniażowskie, na wsch. Duba i Rypne, na płd. zach. Lipowica, na zach. Łuhy, na płn. zach. Spas. W płd. stronie obszaru, na płn. stoku lesistej góry Parowiec, wznoszącej się szczytem do 880 m., nastaje kilka strug małych, których połączenie tworzy jedno z ramion Lecówki. Ramię to płynie na płn., po niejakim czasie łączy się z drugiem, nastającem w płd. kończynie Rypnego, a potok tak utworzony płynie dalej w kierunku płn. i wchodzi do wsi Duby. Tutaj łączy się z Dubszarką (ob.), a z tego połączenia powstaje Duba (ob.). W dolinie Lecówki (566 m.) leżą zabudowania wiejskie, a na płn. zach. od nich, w dolinie Dubszarki (547 m.), zabudowania Dubszary. Przeważną część górzystego obszaru pokrywają lasy. Na wschodzie, na granicy Rypnego, wznosi się Homotówka do 739 m., na zach. granicy Czerteż do 758 m., a na płn. od niego, w miejscu, gdzie się stykają granice Dubszary, Łuhów, Spasa i Lipowicy, Łuhy do 823 m. Między Lecówką a Dubszarką wznosi się dział wodny obu tych potoków i dochodzi w swym szczycie, w środku 789 m., a opada na płn. do 594 m. Własn. więk. (fundacyi hr. Skarbka) ma roli orn. 1, łąk i ogr. 3, pastw. 5, lasu mr. 1562; własn. mniej. roli ornej 305, łąk i ogr. 758, pastw. 194, lasu 12 mr. W r. 1880 było 592 mr. w gm. Lecówce, a w Dubszarze 245 (obrz. gr.-katol.). Par. gr.-katol. w miejscu, należy do dekanatu perehińskiego, archidyec. lwowskiej. W Dubszarze jest cerkiew, w Lecówce cerkiew i szkoła niezorganizowana. W regestrze kapitulacyj i kontraktów z roku 1758 (ob. Rkp. Ossol. Nr. 1419, str. 108 i 109) znajduje się następujący kontrakt spisany d. 2 czerwca r. 1758 w zamku dolińskim: „Daje ten kontrakt od skarbu JW Pana na Rzewuskach, Olesku, Podhorcach, Kadyjowcach Rzewuskiego, wojew. podolskiego, hetm. p. k., chełmskiego, drohobyckiego, dolińskiego etc., star., starozakonnemu Berkowi Jachowiczowi na arendę lecowską z Rypnem i Dubszarą za 550 złp., które dwiema ratami do skarbu wypłacić powinien: pierwszą na 10 grudnia 1758, drugą na 26 maja 1759 r. Przydaje się do tej arendy młynków małych 2, trzeci większy o 3 kamieniach, z których według dawnych zwyczajów wymiar wybierać powinien. Ludzie wszyscy z pomienionych 3 wsi, którzy na ćwierciach siedzą, powinni za orki, oborki, zahoski, obhoski, zażenki, obżenki arendarzowi

odrobić, także fur drzewa 80 dla arendarza należących powinni do miasta odwieść dla sprzedania, lub też, aby każdy dom dał za furę drzew po gr. 15. Należą także do arendy maliny, orzechy, rydze, bukiew, które arendarzowi odrabiać powinni; pola ćwierci 3 ornego z sianożęcią. Ludziom trunki dobre, ceną i miarą sprawiedliwą z zamku wydaną i nacechowaną szynkować powinien; wzajemnie poddani trunków, ani podwozić, ani podnosić nie powinni pod grzywnami, ale na wszelkie potrzeby trunki od arendarza brać powinni. Ten kontrakt zaczyna się dnia 24 czerwca roku 1758, a kończy się o takowym dniu roku 1759." *Lu. Dz.*

Lecówka, potok, wytryska w obrębie gm. Lecówki, w pow. dolińskim, w południowej jej stronie, ze źródeł leśnych, w lesie Parowcem zwanym; płynie w kierunku północnym przez wś Lecówkę doliną, nad którą od wsch. wznosi się góra Homotówka (739 m.) i po 6 kil. biegu koło słobódki dubeńskiej, przysiołka wsi Duby, łączy się od lewego brzegu z potokiem Dubszarką (ob.), dając początek rzece Dubie (ob.). *Br. G.*

Leczkowy, ob. *Leszkowy*.

Leczyny, zaśc. poleski w płn.-wsch. stronie pow. borysowskiego, w okr. polic. dokszyckim, ma osad 7, grunta lekkie. *A. Jelski.*

Ledakinie, zaśc. rząd. nad jez. Usą i Ledakinie, pow. święciański, 2 okr. adm., o 26 w. od Święcian, 1 dom, 6 mk. katol. (1866).

Leden, rz., prawy dopływ Ewikszty (ob.)

Lederhose (niem.), wś, pow. strzygłowski na Szląsku, par. Kuhnern. Ruiny kościoła zburzonego podczas wojny 30-letniej.

Ledeskul, szczyt w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, w płd.-zach. stronie wsi Kosmacza, pod 42° 24' wsch. dłg. g. F., a 48° 18' 17" płn. sz. g. Wschodnie stoki jego opadają do doliny rz. Kosmacza, zachodnie zaś do doliny pot. Prutecia. Wznosi się 1464 m. npm. Por. *Ladeskul* i *Budieskul*. *Br. G.*

Ledis, *Łukna*, *Telis*, *Gilutis*, *Sergielis*, *Gieruciszkis*, *Kumpotiama*, *Szołnajtys*, *Snieginys*, jeziora w lasach otaczających z zachodu stacyą Święciany dr. żel. warsz-petersb.

Ledisch, *Ledysz*, rz., lewy dopływ Wenty, w Kurlandyi, w par. Amboten.

Lednagóra 1.) czyli *Lennagóra*, nad wielkiem jez., dom. i gm., pow. gnieźnieński, 3764 mr. rozl., 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Wojnowo, folw.; 31 dm.; 302 mk., 38 ew., 264 katol.; 58 analf. Gorzelnia, olejnia. Poczta, tel., st. kol. żel. w Pobiedziskach (Pudewitz) o 6 kil.; st. kol. żel. w Chwałkowie o 7 kil. Na początku XIX w. była własnością Moraczewskich, obecnie należy do Edwarda Brudzewskiego. Na jez. lednogórskiem znajduje się rozległa wyspa, na której są ruiny starożytnych budowli. Podania o tem ostrowiu, sięgające najdawniejszych wieków naszej historyi, sprowadzały tam często starożytników i badaczy. Dawniejsi (Wspomnienia W.-polski hr. Edw. Raczyńskiego; Przyjaciel Ludu XII, p. 403). domyślają się, że wyspa lednogórska jest owem Castrum in Ostrow, z którego podług kronikarzy cesarz Otton III, zaproszony przez Bolesława Chrobrego do Polski, udał się do Gniezna. Raczyński objaśnia to podanie w ten sposób: „Jeden tylko znajduje się w Wielkopolsce Ostrów, leżący między Odolanowem a Kaliszem; gdy zaś cesarz Otton z Magdeburga do Poznania przybył, nie mógł jechać na ów Ostrów, miejsce to bowiem nie leżało na tym trakcie. Nam się raczej zdaje, że zamek in Ostrow, o którym kronikarz pisze, jest zamek położony na Ostrowiu, to jest na kępie na jez. pod Lenną górą, o $1^1/_2$ mili od Gniezna odległej. Na tej kępie, pisze dalej Raczyński, wznoszą się szańce, jakie, podług dzisiejszego sposobu wojowania, objąćby mogły 1500 ludzi załogi; wśród tych okopów znajdują się ułamki murów, a mianowicie łuk z polnych kamieni, w sześciany obrabianych. Podanie gminne niesie, że na tej wyspie Bolesław Chrobry miał zamek i gród i że tu Ottona III przyjmował; wnosić więc się godzi, że kronikarz, opisujący podróż tego cesarza do Gniezna, o tym tu zamku mówi." Przyjaciel Ludu (XIII, p. 78) wspomina jeszcze o innem podaniu przywiązanem do Lednogóry: „Było trzech braci książąt polskich, którzy się po wielu latach dalekich wędrówek zjechawszy niespodzianie w jednem mieście wielkopolskiem i tam wzajemnie się poznawszy, gród ten nazwali Poznaniem. Puścili się później w drogę i miejsce gdzie zajechali na popas, jako po obiedzie, przezwane zostało Pobiedziskami. Osiedli potem ci trzej bracia na Lennej górze, gdzie mnogie złożyli skarby, i pieczary, w której znajdują się dotąd, żaden śmiertelnik nie zwiedził, bo jej strzegą czarne węże, które niebacznych podróżnych gonią. Anibyś za żadne pieniądze nie uprosił przewodnika. Bywały tam i nabożeństwa, aby złe odegnać, ale nadaremno, gdyż się nigdy nie udało mszy dokończyć; zawsze księża czegoś zapomnieli, a za każdą razą skarb się głębiej zapadał. Razu ostatniego z szczególną się wybrali ostrożnością; wszystko przynieśli z sobą co do mszy potrzeba, ubiór zupełny, mszał, ampułki, światło. Już ksiądz kończył nabożeństwo i pobłogosławił; gdy w tem należało już tylko świece zgasić, aż tu nie ma szczypcy; ledwo się w tem spostrzeżono, gdy naraz złe, które mocą słowa Bożego nękane wyniosło skarby aż pod ołtarz, okropnym zachichotało śmiechem, a skarb ogromny w bezdenną otchłań runął. Jest jeszcze wiadomość o tameczném jeziorze, rozlewającem się od *Lennej*, alias

Lednej góry aż po za wieś Rybitwy, że użytek z tegoż jeziora na trzy części był podzielony przez króla Jagiellończyka; w jednej dla starosty pobliskiego, w drugiej dla dziedzica Rybitw, w trzeciej dla biskupa poznańskiego, skarżącego się na brak ryb". Obecnie jez. Lednogórskie sięga z płd. od Lednogóry do Waliszewa na płn.; blisko wschodnich brzegów są wsie, z płd. na płn.: Dziechanowice, Siemianowo, Komorowo i Waliszowo, na zachodnim brzegu zaś: Ledna góra, Latalice, Rybitwy, Witakowice i Imiołki. Pod wsią wykopano urny, pomiędzy niemi egzemplarz z twarzą, znaleziony pod kamieniami. Na wyspie, gdzie się znajdują ruiny bazyliki, wystawionej na miejscu świątyni pogańskiej, odkryto na fundamentach także urny, naczynia z kości i t. p. przedmioty. 2.) **L.-*Nowawieś***, niem. *Lednagora-Neudorf*, wś, pow. gnieźnieński, o 6 kil. na płd. od Lednogóry poprzedniej; 6 dm., 68 mk., wszyscy katol.; 28 analf. Poczta w Wierzycach o 4 kil.; st. kol. żel. i tel. w Pobiedziskach o 5 kil. *M. St.*

Lednica 1.) wsch. przedmieście Wieliczki. 2.) **L.** *Dolna* czyli *Niemiecka* i *Górna* (z *Mierzączką*), wś w pow. wielickim, należy do par. rzym.-katol., sądu powiat., notaryatu i urzędu poczt. w Wieliczce. L. Dolna leży na wsch. od Wieliczki 2.3 kil., w okolicy pagórkowatej; Górna ku płd. od Dolnej na górze. Tam znajduje się zbiornik, z którego rurami sprowadzają wodę do picia do Wieliczki. Ma on około 300 stóp obwodu. Woda jest zimna i dobra. Brodetzky S. w Reisebemerkungen II, 116, opisuje kolonią w r. 1809 w ten sposób: „W równinie poniżej L. Górnej stał duży browar, do którego należały obszerne role. Około r. 1789 nabył rząd austryacki browar z rolami i sprowadził kolonistów, niemieckich protestantów, z okręgu mogunckiego i trewirskiego. Każdy kolonista otrzymał dom mieszkalny, narzędzia rolnicze, krowę, parę koni, wszystkie urządzenia domowe i urodzajną rolę pod 19 korcy wysiewu, t, j. 3344 sążni kwadr. W krótkim czasie przyszli koloniści do zamożności, mieli stajnie obok porządnych drewnianych domów, w których stało po 10 krów, ogródki z drzewami owocowemi i akacyami i pieniądze na ziarno koniczu, którego uprawę wprowadzili. W polskich wsiach nie uprawiano w owym czasie koniczu, chociaż miał zapewniony zbyt do Anglii. Życzyłbym rządowi, kończy ówczesny superintendent protestantów w Galicyi, aby miał wszystkich tak zadowolonych poddanych; nigdzie nie doetrzegłem najmniejszego niezadowolenia". Nic dziwnego! Zubożeni przez wojska francuskie wychodźcy, znaleźli tu wszystkiego poddostatkiem, byli wolni od wszelkich danin, robót i podatków. Bredetzky przypisuje rażąco odbijającą zamożność kolonistów od ubóstwa polskiego sąsiada z L. Górnej zabobonności Polaków i cywilizacyi niemieckiej; my wiemy, że w Gornej L. jest i gleba mniej urodzajna i ludność ponosiła jeszcze długo ciężary, od których sąsiedzi byli wolni. Dzisiaj także koloniści, prawie całkiem spolszczeni, mają się lepiej, dzięki dawnemu zagospodarowaniu. W L. znajduje się kamieniołom piaskowca drobno ziarnistego, glina i miejscami ił. Z L. Górnej jest ładny widok na Wieliczkę. Ludność w L. Górnej wynosi 388, w niemieckiej 129 mk.; pierwsi są wyznania rzym.-katol., drudzy ewang. Obszar więk. pos. wynosi 39 mr. i jest własnością gminy m. Wieliczki; mniej. (w obudwu) 456 roli, 106 łąk i ogr., 72 pastw. i 26 mr. lasu. Przez L. prowadzi droga powiatowa z Wieliczki do Gdowa. *Mac.*

Lednica, jez. lednogórskie, o 2 mile od Gniezna, z wyspami obfitującemi w zabytki przeddziejowe, badane przez Edwarda Raczyńskiego, Lelewela, Aleksandra hr. Przeździeckiego, Albina hr. Węsierskiego, Kazimierza Szulca, Maryana Sokołowskiego, Władysława Łuszczkiewicza i i. Por. *Lednagóra.*

Ledniczka, wyspa na jez. Lednica.

Ledniewicze, wś w pow. nowogródzkim. w obrębie gm. koszelewskiej, nad małą rzeczułką, przy drodze wiodącej z Łopusznej do Koszelewa, ma osad 9, grunta dobre, miejscowość wzgórkowata. *A. Jelski.*

Ledniki, wś w pow. mińskim, przy drodze wiodącej z Usy do Wiazynia, w okr. polic. kojdanowskim, ma osad 35, miejscowość górzysta.

Lednogóra, ob. *Lednagóra.*

Ledóchów, wś, niegdyś mko, pow. krzemieniecki, niedaleko Radziwiłłowa, ku Poczajowu, gniazdo Halka-Ledóchowskich h. Szatawa. Jest tu kaplica katol. par. Radziwiłłów.

Ledokupie, zaśc. nad rz. Mussą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 46 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Leduchówka, wś nad niewielką rzeczką do Połtwy wpadającą, pow. starokonstantynowski, par. Teofilpol. Ma kaplicę katol. R. 1753 L. darował Ostrogski Sapieże. *X. M. O.*

Ledys i *Szakis*, dwa małe jeziora w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kowieńskiej, na wschód od mka Antolepty. Por. *Ledis.*

Ledźborcy al. *Ledźborecy*, niem. *Taschendorf*, wś na saskich Łużycach, w pów. budyszyńskim, na zachodn. etnograficznej granicy serbskiej. W r. 1875 Serbów 23. *A. J. P.*

Ledzinice. Tak się zwał 1295 r. Lędzin w pow. opolskim.

Ledzinka, zaśc. szlach. nad potok. Ryngą, pow. święciański, 2 okr. adm., o 26 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Ledzinka, rz., dopływ *Mołczadki.*

Ledziszki, wś, pow. kalwaryjski, gm. Lu-

bów, par. (?), odl. 17 w. od Kalwaryi, ma 37 dm., 285 mk.

Leedikken (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. windawski, par. Piltyń.

Leegen (niem.), dobra, pow. grobiński, par. Durben.

Leegen (niem.), ob. *Lega.*

Leegen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. poczt. Mehlkehmen.

Leela-Upe, *Liela Upe*, Wielka rz , ob. *Aa.*

Leencz (dok.), ob. *Lentsch.*

Leepaja, ob. *Libawa.*

Leepare, ob. *Leparka* i *Szwitte.*

Leepitzerberg (niem.), ob. *Lipicka góra.*

Leerbeutel (niem.), r. 1308 *Lerebutil*, wś, pow. wrocławski, par. ś. Krzyża we Wrocławiu.

Leesen (niem.), pow. gdański, ob. *Lezno*, *Lezienko.*

Lefkocz (węg.), ob. *Lewkowce.*

Lefranów (al. *Czarnylas*), wś nad rz. Widawką, pow. noworadomski, gm. i par. Dobryszyce; ma 6 dm., 50 mk., 94 mr. ziemi włośc. Osada proboszczowska ma 1 dom, 8 mk., 57 mr. ziemi.

Lega, niem. *Legen*, *Leegen*, wś, pow. łecki, nad strugą Legą, opodal jez. Selment, na pruskich luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona. R. 1516 Rudolf v. Diepoltskirchen, komtur ryński, odnawia Stefanowi Kowalewskiemu spalony przywilej na 30 włók, z których 15 leży między Sędkami a Szczudłami, drugie 15 nad r. Legą aż pod granicę chełchowską, przyczem zatwierdza mu prawo magdeburskie. W następnych czasach posiadają te dobra Borkowscy, Kowalewscy, Milewscy, Okołowiczowie, Rogalowie, Bieberstein, Wytyńscy, Zielińscy i inni. Ob. Kętrz.: Ludność polska w Prusiech, str. 461. *Ks. F.*

Lega, rz., wypływa z pow. margrabowskiego, przechodzi przez małe jez. margrabowskie do pow. łeckiego, gdzie się łączy z jez. Selmętno, poczem ma do Biebrzy (?) wpadać. Rozgraniczała ziemię gołędzką od Jadźwingów. Ob. t. II, str. 351: *Ełk.* *Ks. F.*

Legaciszki, folw. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 41 w. od Wilna, 1 dom, 6 mk. katol. (1866).

Legalnik, część Biliny małej, pow. samborski.

Leg'an (niem.), os. do Schellmühl, pow. gdański, nad Wisłą leżąca, w środku drogi między Gdańskiem a Nowym Portem, gdzie Wisła znacznie się skręca; stąd piękny widok na miasto, osobliwie z parowca, który tu niemal co kilka minut przechodzi. W nowszym czasie bardzo się ta posiadłość powiększyła, szczególnie przez przemysł miejski, który tu siedlisko swoje obrał. Między innemi istnieje tu: tartak parowy, huta szklana, fabryka ronych chemikaliów, osobliwie nawozów sztucznych (superfosfatu), fabryka zapałek, od r. 1872 fabryka rozdrabiania drzewa, celem użycia go do wyrobu papieru (Cellulosen albo Holzzerkleinerungs-Fabrik); w przeciągu 24-ch godzin, za pomocą sztucznego gotowania, bielenia i t. d. całe wielkie drzewo sosnowe rozkładało się tu na najdelikatniejsze cząstki, potem do wyrabiania papieru używane; r. 1877 zgorzała ta fabryka skutkiem eksplozyi. Przy tej osadzie uchodzi do Wisły górski pot. Strzysza, z pod Oliwy przychodzący. Aż dotąd od Gdańska sięgało sławne dawniejsze nowe miasto (Jungstadt-Danzig), założone przez krzyżaków za mistrza wielkiego Winryka v. Knipprode, a zburzone przez Gdańszczan za Kazimierza Jagiellończyka r. 1454. R. 1772 Fryderyk W., pełen nienawiści dla Gdańska, pozostającego przy Polsce, urządził tu główny skład towarów przeróżnych, ażeby zniweczyć handel miasta. Ob. Brandstätter: Landkreis Danzig, str. 163 i 164. *Ks. F.*

Legan, os. do Ossowej góry, pow. wejherowski, o 4 mile od Wejherowa.

Legan (niem.), os. pod Królewcem.

Legarda, wś, pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. Ma dm. 15, mk. 157, roli średniej żytniej mr. 200, łąk 82. *W. W.*

Legart, os. do Smętowa, pow. kartuski, r. 1802 nowozałożona na odprzedanym i wykarczowanym lesie dawniej norbertanek żukowskich.

Legatyszki 1.) wś, pow. rossieński, par. stulgiewska. 2.) **L.**, wś, pow. rossieński, par. Niemokszty.

Legawka, folw., majorat gen. Dokturowa, pow. płocki, gm. i par. Brwilno, 1 dom, 2 mk., 124 mr. gruntu (50 mr. orn.).

Legbond (niem.), ob. *Lignunt.*

Legdainen (niem.), os. leśna, pow. świętosiekierski, st. p. Zinten.

Legden (niem.) 1.) wś, pow. pruskoiławski, st. p. Glommen. 2.) **L.** *Alt* i *Neu*, folw. i wś, pow. świętosiekierski, st. p. Zinten. 3.) **L.**, *Gross* i *Klein*, dobra, pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Legehnen (niem.) 1.) domena, pow. labiewski, st. p. Wulfshoefen. 2.) **L.**, wś, pow. fyszhuski, st. p. Fyszhuza.

Legelsdorf (niem.), pow. prądnicki, ob. *Oglewnice.*

Legen (niem)., ob. *Lega.*

Legen (niem.) al. *Wittgirren*, wś, pow. piłkalski, st. p. Mallwischken.

Legenthof (niem.), os. leśna, pow. jańsborski, st. p. Drygały.

Legenye-Mihalyi (węg.), ob. *Legina.*

Leger, wzgórze, ob. *Gniazda.*

Legezino, *Łegedzyna*, wś, pow. humański, o 4 w. od Talianki, ma cerkiew ś. Praskowii z r. 1763, mk. 1116, w tem 7 katol. (par. Hu-

mań), ziemi 2530 dzies. Własność Nikorowicza. Była stacya pocztowa na dawnym trakcie pocztowym z Kamieńca Podols. do Chersonu, między Talnem (18 wiorst) a Humaniem (25 w).

Legędzin, wś, pow. łaski, gm. Lutomiersk, par. Mikołajewice, 6 dm., 38 mk., 63 mr. obszaru.

Legi al. *Lega* (ob.), wś nad rz. Legą, pow. łecki.

Legie, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Legiecie, ross. *Kiryanow*, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska (zarząd w miejscu), dusz 23, ziemi 210 dzies. Po r. 1863 ludność L. wysiedlono z tej wsi a osadzono w niej „posieleńców" z głębi Rossyi i wieś przezwano *Kiryanow*. *J. Godl.*

Legienen, wś, pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn. 2.) L., ob. *Leginy*.

Legieniec, wś, pow. pińczowski, gm. Nagórzany, par. Bobin.

Legiezino, ob. *Legezyno*.

Legina, węg. *Legenye-Mihalyi*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), stacya 1-ej węgiersko-galicyjskiej kolei żel. i węgierskiej kolei wschodniej, st. poczt. i telegr., kościół katol. filialny, ewang. parafialny, żyzna gleba, pałac, 758 mk.. *H. M.*

Leginy, niem. *Legienen* (dok. *Laghinen*, *Legynen*, *Leginen*, *Legyn*), dobra ryc., do których należy także folw. Siegmundsberg, leżą nad dużem jez., po niem. Spreh zwanem, w pow. reszelskim, 7 kil. od Reszla, gdzie jest najbliższa st. p. Areału obejmują w ogóle 1193 ha., t. j. 582 roli ornej i ogrodów, 103 łąk, 33 pastwisk, 108 boru, 27 nieużytków i 340 ha. wody. W miejscu jest paraf. kościół katol., młyn parowy, cegielnia i fabryka krochmalna. L. są starą osadą. R. 1352 d. 16 czerw. biskup warmiński Jan pisze w dokumencie wystawionym w Liebarku, że wś ta, osadzona pierwotnie na 35 włókach, a potem przez Litwinów pustoszona, nie przynosi obecnie żadnych pożytków. Chcąc jej dopomódz, wykupił biskup we wsi sołectwo od sołtysa Jana de Wiszense, nabył nadto 5 włók, które tamże mieli bracia „Gaudete et Merike" za służbę wojskową, dodał wreszcie 16 włók „de Merica et Damerow", leżących po obu stronach tejże wsi, tak że wieś cała posiada teraz 50 włók. Sołectwo i 5 wolnych włók sprzedaje biskup znów Janowi von der Krampe, na prawie chełmińskiem, z połową czynszu karczemnego, małemi sądami, trzecią częścią kar pieniężnych od wielkich sądów. Od innych włók dawać nam będą osadnicy co rok w dzień M. B. Gromnicznej po pół marce i po 2 korce owsa, a od 10 włók „de Merica" po 15 wolnych latach także po pół marce. W jeziorach Sporge, Wizere, Weder i Clawoge wolno jest mieszkańcom tej wsi łowić ryby na własny użytek, ale tylko małemi narzędziami. Datum Heilsberg die beatae Trinitatis 1359. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 282). R. 1404 d. 13 maja zostały L. przez bisk. Henryka IV w zamian za dwie inne wsie Czarniki i Oelsau pod Jezioranami wydane jako lenno familii von Ulsen; nadto dał jej biskup 15 włók w Katmedien, które za 120 marek kupił od sołtysa Jana w Knoksztynie. (Ob. tamże str. 324 i I, str. 241). R. 1421 posiada Leginy Sandorus Ulsen, vasallus ecclesiae Varmiensis (tamże III, 568); roku zaś 1656: Hans von Oelssenn, który dzierży 34 włók. Ze szlachty polskiej mieszkał tu według Kętrzyńskiego r. 1702 Jan Gąsiorowski (O ludn. pols. w Prusiech, str. 563). Kościół katolicki pod wez. ś. Maryi Magdaleny istniał tu już r. 1404; do probostwa należały wtedy 4 włóki. Prawo patronatu przysługuje od r. 1404 dziedzicom wsi. Komunikantów było 1879 r. 548. *Kś. F.* i *Kś. Fr.*

Legitten (niem.) 1.) wś i dobra ryc., pow. labiewski, st. p. Seith. 2.) L., dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Legnawa, węg. *Lagno*, niem. *Legnau*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Popradem i na granicy Galicyi, kościół paraf. gr.-katol; lasy; 155 mk. *H. M.*

Legnica, niem. *Liegnitz*, ob. *Lignica*.

Legniewo, wś, pow. gdański, ob. *Łęgowo*.

Legnitten (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Ludwigsort.

Legowa, ob. *Dymarka*.

Legstriers (niem.), os. do Langfuru, pow. gdański, dawniej własnoć opactwa cystersów w Oliwie.

Legunia, może *Legan*, wś, ob. *Kao*, t. III, p. 649.

Legyn, *Legynen* (dok.), ob. *Leginy*.

Lehfelde (niem.), wś i dom., pow. babimoski, ob. *Powodowo*.

Lehgart (niem.), os. pod Kartuzami, ob. *Legart*.

Lehgen (niem.), folw., ob. *Edwalen*.

Lehinie, pot. łączny, ma źródło na zach. od wsi Wojciechowic w pow. przemyślańskim, płynie w kierunku wschodnim, tworząc granicę między Wojciechowicami a Żędowicami; następnie przerzyna obszar gm. Ostałowic i Brzuchowic, gdzie śród łąk uchodzi z praw. brzegu do Gniłej Lipy. Dłg. biegu czyni 6 kil. Źródła leżą 299 m., ujście 268 m. npm. *Br. G.*

Lehlesken (niem.), wś i os., pow. szczycieński, st. p. Pasym. Por. *Leleszki*.

Lehlicz, ob. *Lechlicz* i *Chalcz*.

Lehkitten (niem.), ob. *Lekitten*.

Lehmanen (niem.), ob. *Lemany*.

Lehmanni (niem.), pow. kartuski, ob. *Lemany*.

Lehmannsgut (niem.), ob. *Lemany*, pow. ostródzki.

Lehmberg (niem.), ob. *Gliniana góra* i *Glinowa góra.*

Lehmgrub (niem.), znaczne wzgórze na Podtatrzu spiskiem (Węg.), na północ wsi Forberg, między potokami Białą Wodą (od płn.) a Forberskim (od płd.). Wznosi się 761 m. npm. *Br. G.*

Lehmgruben (niem.), 1348 r. *Argille fodine*, 1360 *Lemgruben*, 1412 *Laemgruben*, wś, pow. wrocławski, par. u ś. Maurycego we Wrocławiu. Kwitnące warzywnictwo.

Lehmhoefel (niem.), dobra, pow. gierdawski, st. p. Muldszen.

Lehmkaule (niem.) 1.) os. do Dammfelde, pow. malborski. 2.) **L**., os., pow. gdański, st. poczt. Orunia.

Lehmkirchel (niem.), kapliczka pod Głogową Górną, pow. prądnicki.

Lehmmühle (niem.), młyn wodny do wsi Neuhoff, pow. trzebnicki.

Lehmwasser (niem.), wś, pow. walbrzyski, par. Dittmannsdorf. Kamieniołomy.

Lehn (niem.), ob. *Wleń.*

Lehn (niem.), ob. *Lejno.*

Lehnarten (niem.), dobra, pow. olecki, st. p. Mieruńskie; ob. *Lenarty.*

Lehndorf (niem.), folw., pow. fyszhuski, st. p. Metgethen.

Lehnen (niem.), dobra, pow. hazenpocki. Por. *Lenen.*

Lehnenthal (niem.), al. *Lehntal*, wś i dobra, pow. darkiemski, st. p. Karpowo W.

Lehnhaus (niem.), ob. *Wleń.*

Lehny, to samo co *Lenen* (ob.).

Lehotta (*Ligota*) 1.) cb. *Lehwetka.* 2.) **L.-***Kralowa*, węg. *Kiraly Lehotta*, wś w hr. liptowskiem (Węg.), kościół ewang. paraf., mieszkańcy prawie wszyscy szlachta; 708 mk. 3.) **L.-***Pawczyna*, *Pavcsina*, wś w hr. liptowskiem (Węg.), 305 mk. *H. M.*

Lehrbeutel (niem.), ob. *Leerbeutel.*

Lehrhof (niem.), szkoła rolnicza, pow. ragnecki, st. p. Ragneta.

Lehsewitz (niem.), także *Lassewitz*, 1309 *Lesowitz*, 1370 *Leschicz*, 1463 *Leswitcz*, wś, pow. stynawski, par. Stynawa.

Lehuczeny 1.) przys. do Bojan. 2.) **L.-***Teutului*, wś, pow. sadogórski, o 4 kil. od Nowosielicy, par. gr.-nieunicka w Strojestiu; ma 536 mk. w gm., 45 na obszarze dworskim.

Lehwalde (niem.), ob. *Lewald.*

Lehwetka, *Niżna* i *Wyżnia*, węg. *Alsó-Lehotta*, *Felsö-Lehotta*, dwie wsie w hr. orawskiem (Węg.), w drugiej kościół katolicki filialny, 806 mk. *H. M.*

Leja, *Lejowe* jez., przez które przepływa rz. Dubna, wpadająca do Dźwiny.

Leibchen (niem.), ob. *Leipgen.*

Leibgarten (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Leibgirren (niem.), wś, pow. ragnecki, st. poczt. Wischwill.

Lejbiki, os. włośc., pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Bartniki, odl. 6 w. od Kalwaryi, ma 1 dm., 8 mk.

Leibitsch (niem.), ob. *Lubicz.*

Leibitz (niem.), ob. *Lipica* i *Kiełmarek.*

Leibitzer Bach (niem.), ob. *Lubica*, potok.

Lejbogole, wś nad jez. Gausty, pow. sejneński, gm. Wiejsieje, odl. 23 w. od Sejn. Ma 21 dm., 216 mk.

Lejbowiec, rz., dopływ rz. Wilii, wpadającej do Teterowa.

Lejce, wś włośc., pow. wilejski, o 63 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm zareśka, 16 dm., 176 mk. (1866).

Leichnam (niem.), ob. *Lichań.*

Lejcie, wś, pow. szawelski, gm. szawkiańskiej, 50 os., 82 dzies. ziemi.

Lejciszki, wś nad jez. t. n., pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Gudele, odl. 23 w. od Maryampola. W 1827 r. było tu 10 dm., 70 mk.; obecnie jest 12 dm., 97 mk. Należała do dóbr Iwaniszki (ob.).

Lejciszki, jez. przy wsi t. n., w pow. maryampolskim. Na płn. o 5 w. od jez. Żuwinta, a na wsch. od jez. Amalwa, śród niziny mokrej, bezleśnej; około 26 mr. obszaru.

Leickow (niem.), ob. *Lechowe.*

Lejcy, właściwie *Barszczewo*, folw. dóbr Rybiniszki, pow. rzeżyckiego.

Leid (*Klein*), ob. *Nanóżki*, pow. szczycieński.

Leidenthal (niem.), ob. *Cierpięta.*

Leidgirren (niem.), wś, pow. nizinny, st. poczt. Pallelten.

Leidtkeim (niem.), wś, pow. prusko-iławski, st. p. Iława Pruska.

Leierdoerfel (niem.), kol. do Gr.-Karlsberg, pow. kładzki.

Leiersee (niem.), ob. *Łoje.*

Lejesmujża (łot.), ob. *Felixberg.*

Lejka, rz., prawy dopływ Ilii (ob.).

Lejki 1.) okol. szlach., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 49, od Wasiliszek w. 14, dm. 8, mk. prawosł. 2, katol 39. 2.) **L.**, wś w gm. Szejbakpol, w tymże okr. adm., dm. 6, mk. 57 katol. (1866).

Lejkowa dolinka. Tą nazwą mianują niektórzy piszący o Tatrach dolinę Kamiennej Wody. Nazwa ta u ludu nieznana. Por. *Kamienna Woda.* *Br. G.*

Lejkowy staw, ob. *Lejowy staw.*

Lejksna, ob. *Liksna.*

Lejkucie, folw., pow. wyłkowyski, gm. Zielonka, par. Olwita. W 1827 r. 12 dm., 76 mk. Nie zamieszczony w spisie urzęd. (Pam. kniż. z 1878 r.).

Lejlany, wś, pow. szawelski, gm. tryska, o parę wiorst od Tryszek, niegdyś własność Chomińskich, Potockich. Uwłaszczono tu 67

dusz na 506 dzies. ziemi. Do L. należą drobne wioszczyny Pawliszki i Nieboże Mniejsze. Włościanie zamożni, piękne chaty z ogródkami. *J. Godl.*

Lejle, wś, pow. rossieński, par. betygolska.

Lejluny, folw., pow. nowoaleksandrowski. Własność Racheli Kołyszkowej, 340 dzies. ziemi.

Lejłowo 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 17 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk. 2.) L., zaśc. pryw., tamże, 3 dm., 35 mk. prawosł. (1866).

Lejłubka, folw., szlach. nad rz. t. n., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 3 w. od Oszmiany, 1 dm., 22 mk., z tego 2 mahom., 8 katol., 12 żydów (1866).

Lejły, wś włośc., pow. wilejski, o 27 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 4 dm., 33 mk. prawosł. (1866).

Leimerwitz (niem.), ob. *Ludmierzyce.*

Lejmielewizna, wś i os., pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Krasnopol; odl. 4 w. od Sejn, 1 dm., 8 mk.

Lejmontyszki, ob. *Kalwiszki.*

Leinau (niem.), ob. *Linowo.*

Leine (dok.), ob. *Górale, Gorall, Linowo.*

Lejno, *Lino*, wś i folw., pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par. (rus.) Lejno. Posiada cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej, szkołę początkową. W 1827 r. było tu 45 dm., 368 mk.; obecnie dobra L. mają 1458 mr. obszaru. Folw. Lin al. Lejno (z wsiami: L., Zamłyniec; koloniami czynszowemi: Jagodne, Rowisko, Zarowie, Zamłyniec i Daleki Kąt), podług wiadomości z r. 1866 rozl. mr. 3693: grun. orne i ogr. mr. 512, łąk mr. 798, pastw. mr. 184, lasu mr. 968, zarośli mr. 497, nieuż. i place mr. 598; rozl. powyższa jest ogólną dla folwarku, jakoteż i 5 kolonij wytworzonych. Wś Lin osad 66, z grun. mr. 1775; wś Zamłyniec osad 6, z grun. mr. 22. Gr. un. cerkiew par. erygował Leon na Wereszczynie Wereszczyński 1771 r. W dobrach L. są jeziora: Wielkie al. Wytyckie, Głębokie, Chumeńko i Blizny połączone z sobą rowami. Przepływa przez nie rz. Piwonia. W pobliżu L. bierze początek rz. Jedlanka, stanowiąca równie jak i Piwonia dopływ Tyśmienicy. Por. *Łukie.*

Lejno 1.) niem. *Geyerswalde*, wś, pow. wojerecki, ma paraf. kośc. ewang. i młyn zwany Kortyc. R. 1840 było tu 306; 1860 r. 323 a 1880 r. 380 Serbów. 2.) L., niem. *Lehn*, wś niedaleko Budystec. 3.) L., niem. *Lehn*, wś niedaleko Bukec. 4.) L., por. *Wleń.*

Lejny, dobra, pow. grodzieński. W XVI w. dziedzictwo Wiśniowieckich, w XVII Sapiehów.

Lejowa dolina, ob. *Kominy.*

Lejów potok, potok tatrzański, w Tatrach nowotarskich, na obszarze gm. Witowa, w pow. nowotarskim, wypływa w południowej części doliny Lejowej, u półn. stóp Kominów Telkowych (ob.). Płynie w kierunku północnym i na polanie Roztokach wpada z prawego brzegu do Chochołowskiego potoku, który nieco poniżej łączy się z Kościeliskim potokiem, dając początek Czarnemu Dunajcowi (ob.). Długość biegu przeszło 5 kil. Boki doliny Lejowej tworzą dwie odnogi górskie, odrywające się od szczytu Kominów Telkowych na północ. Wschodnie ramię oddziela dolinę Lejową od doliny Kościeliskiej. W tem ramieniu wznoszą się lesiste Kopki (1308 m.). Ramię zaś zachodnie odgranicza dolinę Lejową od doliny Chochołowskiej. W górnym końcu doliny, poniżej Kominów, rozpościera się hala wapienna Stołami zwana. Tę część doliny zowią często Suchą doliną. Wnijście do tej doliny tworzą skały dolomitowe z rozrzuconemi w nich płaskiemi numulitami. *Br. G.*

Lejowskie, jez., ob. *Dubna.*

Lejowy potok, ob. *Lejów potok.*

Lejowy staw, niem. *Trichter See*, także *Lejkowym* zwany, staw tatrzański w hr. spiskiem (Węgry), w dolinie Kamiennej Wody (ob.). Legł on na południowy wschód od Łomnicy, a na południe od Kieżmarskiego szczytu, powyżej Kamiennego, który niektórzy piszący o Tatrach mięszają z Lejowym. Okolica nader dzika. Wzniesienie: 1715 m. (Wahlenberg); 1771 m. (Oesfeld); 1725 m. (Steczkowski); 1966 m. (Fuchs); 1840 m. (szt. gen.). Powyżej tego stawu bierze początek Kamienna Woda (ob.). W r. 1813 nocował przy nim Wahlenberg, który w dziele swojem o Karpatach na str. 54 pisze: qui (lacus) effundit rivulum Steinbach dictum, feraciesimum et per planitiem Scepusiensem per plura abhinc secula magis destruentem quam ullus alius." *Br. G.*

Leip (niem.), ob. *Lipowo.*

Leipa (dok.), ob. *Leipe* (niem.).

Leipchen (niem.), ob. *Lipinki.*

Leipchen (dok.), ob. *Lipinki.*

Leipe (niem.), wś i dom., pow. kościański, ob. *Lipno.*

Leipe (niem.), st. dr. żel. z Wrocławia do Poznania, o 61 kil. od Poznania.

Leipe (niem.), ob. *Lipinki* i *Lipowo.*

Leipe (niem.) 1.) 1352 r. *Lype*, wś, pow. wrocławski, par. Schweinern. 2.) L., wś, pow. głogowski, par. Jakobskirch. 3.) L., 1370 r. *Leipa*, wś, pow. jaworski, ma kościół paraf. ewang. i katol., ten ostatni 1581—1654 także był ewang., ma pamiątki po templaryuszach. Do L. należy folw. Mochau i kol. Petersgrund. 4.) L. (*Gross-*), wś, pow. trzebnicki, ma kościół paraf. ewang. i przys. Ritschdorf. 5.) L., ob. *Leippe.* 6.) L., ob. *Lipa* i *Lipowa.* *F. S.*

Leipe (niem.), ob. *Lipoj.*

Leipen (niem.), wś i nadleśnictwo, pow. welawski, st. p. Grünhayn.

Leipeningken (niem.), wś i os. leśna, pow. wystrucki, st. p. Georgenburg.

Leipgen, *Leipchen* (niem.), ob. *Lipinki.*

Leipitz (niem.), powiat niemczyński, ob. *Lipów.*

Lejpna, ob. *Lipno.*

Leipnik, ob. *Lipnik.*

Leipnitz (niem.), wś, pow. wołowski, par. Wołów.

Leippa (niem.), wś i mko, pow. rozbórski na Szląsku, par. Przewóz, ma kościół paraf. ewang., liczne fabryki, 2 jarmarki.

Leippe (niem.), ob. *Lipowa.*

Leippe (dok.), ob. *Lipowo.*

Lejpunie, zaśc. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 34 w. od Trok, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Lejpuny, wś nad rz. Serejką, pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny; odl. 36 w. od Sejn, 66 w. od Suwałk. Leży przy drodze od Wiejsiej ku wschodowi do Niemna prowadzącej. W 1827 r. było tu 43 dm., 323 mk., obecnie 73 dm., 713 mk. Jest tu kościół par. murowany fundacyi Sapiehów z 1520 r. Po spaleniu w 1785 r. został na nowo postawiony przez dziedzica L., księdza Ant. Kruszewskiego kanon. wileńskiego w 1819 r. Budowa tego kościoła, rozpoczęta w 1805 r., trwała 15 lat; fundator zmarł, nie wykończywszy wewnątrz świątyni, sukcesorowie zaś nie dopełnili włożonego na nich obowiązku. Plater w dyaryuszu podróży do Warszawy w 1792 r. (Czas. dodatek miesięczny z 1856 r., str. 687), podaje szczegóły powstania majątku Kruszewskiego i wspomina o biedzie ludu miejscowego i piaskach pokrytych sośniną. Według miejscowego podania odbyła się tu bitwa krzyżaków z Litwinami, czego śladami są wykopywane szkielety i szczątki uzbrojenia. Par. L., dek. sejneński, daw. łozdziejski: 5262 dusz. Dobra L. składają się z folw. L., atynenoyi Juraszyszki, jezior: Widuganki, Długie, Wilkja, Bils biały, Bils czarny, Aragis, Girwinis, Girwinajtys, Warnianis, Warninajtys; wsi: Lejpuny, Werszele, Kożulańce, Czerniawka, Długa, Mizery, Wolańczany, Wielkonostra, Sienkańce, Dołgieniki, Chmielewo, Hebrowszczyzna, Warniańce, Sołtaniszki i Druszkieniki. Rozl. wynosi mr. 3889, grunta orne i ogr. mr. 924, łąk mr. 220, pastw. mr. 10, lasu mr. 1763, zarośli mr. 116, wody mr. 758, nieuż. i place mr. 80, w osadach karczemnych mr. 18, bud. mur. 6, z drzewa 19. Nadto w r. 1879 odłączoną została z dóbr tych Puszcza Lejpuńska z przestrzenią mr. 5129. Gorzelnia, młyn wodny, piec wapienny, pokłady torfu. Wś L. osad 53, z grun. mr. 1452; wś Werszele os. 6, z grun. mr. 703; wś Kożulańce os. 7, z grun. mr. 603; wś Czarnianka os. 5, z grun. mr. 544; wś Długa os. 15, z grun. mr. 1310; wś Mizery os. 4, z grun. mr. 171; wś Wolanczany os. 9, z grun. mr. 654; wś Wielkonostra os. 9, z grun. mr. 712; wś Sienkańce os. 8, z grun. mr. 412; wś Dołgieniki os. 5, z gr. mr. 420; wś Chmielewo os. 2, z grun. mr. 129; wś Hebrowszczyzna os. 5, z grun. mr. 377; wś Warniańce os. 13, z grun. mr. 737; wś Sołtaniszki os. 7, z grun. mr. 522; wś Druszkieniki os. 7, z grun. mr. 438. Gm. L. ma ludn. 5211, rozl. 39652 mr., sąd gm. okr. IX Wiejsieje o 9 w.; st. p. Kopciowo. W skład gm. wchodzą: Bałtoszyszki, Barcie wś i folw., Bartele wś i folw., Bartoszuny, Chmielewo, Czarniawka, Długa, Druskieniki, Dulgieniki, Gabińce, Gajlnuy, Gierwinas, Herbowszczyzna, Iwanówka, Jowejte, Jurgielewszczyzna, Kaziułańce, Komurańce, Kraśnik wś i folw., Krzewin al. Spojsznie wś i folw., Kułańce, Lejpuny wś i folw., Lipiszki, Micewicze, Michalin, Miszkis, Mizery, Nielubańce, Posereje, Pożerys, Radziwiłowicze, Ryncele, Ryngaliszki, Sankańce, Samiszki, Smoliszki, Snajginie al. Krzemień, Sołtaniszki, Warniańce, Wersele, Wiktoryn wś i folw., Wilejka, Wilkienniki, Wilkija, Wiłkas, Wiłkonostry, Wołonczyny i Wysokie.

Lejpuny, wś rząd. pow. trockiego, nad Lejpunką, przy drodze z Wilna do Merecza, 1 okr. adm., o 26 w. od Trok, na rozległej równinie piaszczystej. W pobliżu L. leży osada L. przez Żydów-rolników zamieszkała. Roku 1866 L. miały 28 dm., 448 mk. z kolonią żydowską. „Staroż. Polska" pisze: „Między Olkienikami, do których L. należą i o 1 i pół mili są odległe, a tem miejscem rozciągają się wielkie pola piaszczyste, na których zaszła owa pamiętna i bolesna do wspomnienia bitwa dnia 18 listopada r. 1700 między obywatelstwem wszystkich województw litewskich, oraz Inflant i Żmudzi, której jednak nad siedm chorągwi nie liczono, a wojskami Sapiehów. Szlachta, na pospolite ruszenie w liczbie około 20000 źle uzbrojonych ludzi zgromadzona, w wilią tego dnia zalegała miasto Olkieniki i okolice jego. Dowództwo naczelne miał jeneralny pułkownik Michał Korybut ks. Wiśniowiecki, gliniański i wołkowyski starosta; pod nim prowadzili różne województwa: Michał Kaz. Kociełł kaszt. trocki, Antoni Ogiński star. żmudzki, Dominik Michał Słuszka wojew. połocki, Stefan Tyzenhaaz wojew. nowogrodzki, Michał Dowmont Siesicki wojew. mścisławski, Michał Kazimierz Pac kaszt. połocki, Kazimierz Pociej kaszt. witebski, Karol Stanisław ks. Radziwiłł kanclerz w. lit., Janusz ks. Wiśniowiecki marsz. nadw. lit., Marcyan Ogiński podskarbi nadw. lit., Gedeon Radzimiński Frąckiewicz chorąży w. lit. i t. d.

Z ręki tych senatorów i dygnitarzy, będących sprężynami całego związku na obalenie przewagi Sapiehów, dowodzili chorągwiami znakomitsi z powołania wojskowego pułkownicy i rotmistrze: w Oszmianie Krzysztof Zenowicz marsz. powiatu, Kozieł, Chomiński, Ważyński i inni; w Lidzie Narbutt, Aleksandrowicz; w Brasławiu Biegański; w trockim Kazimierz i Ludwik Pociejowie; w Grodnie Massalski i Kotowicz; w Kownie Mikołaj Pac i Bogusław Ogiński; w Upicie Puzynowie; na Żmudzi Kazimierz Zaranek chorąży księs. żmudz.; w Połocku Szczytowie, Pakosz, Korsak, Rypiński i Bujnicki: w wojew. nowogródzkiem, Mierzejewski, Haraburda; w witebskiem, Marcyan Ogiński, Łukomski, Symon Drucki Lubecki, Ciechanowiecki; w Brześciu Rusiecki; w Pińsku Godebski; w wojew. mścisławskiem Wołłowicz; w mińskiem Jan Jerzy Zawisza, Krzysztof Mackiewicz, Uniechowski, Cedrowski i Orzeszko; w Mozyrzu Oskierka; w Rzeczycy Judyccy a w wojew. inflantskiem Platerowie i Zyberkowie. Sapiehowie, to jest: Kazimierz wojew. wileński i het. w. lit., Benedykt Paweł podsk. w. lit., Jerzy stolnik lit., Aleksander marsz. w. lit. i Michał koniuszy lit., mając od 8 do 9000 wojska najwięcej z Wołochów i Tatarów złożonego, ale regularniejszego, po wyjściu z Wilna stanęli obozem pod L. Pod najwyższym kierunkiem hetm. dowodził temi siłami strony Sapieżyńskiej Michał Sapieha koniuszy w. lit., syn hetmana, świeżo ze służby cesarskiej, gdzie w stopniu jener. zostawał przybyły. Młody ten człowiek, szlachetnej duszy, pełen odwagi rycerskiej i wysokiego poloru, znając cały ogrom klęsk, jakiemi te kłótnie domowe przygnębiały kraj w nieładzie pogrążony, długo usiłował powściągnąć zapamiętałość ojca i stryja, długo walczył w duszy między obowiązkami syna a powinnością obywatela, aż póki wszelkich środków do zgody nie wyczerpał. Ale rozjątrzenie szlachty, oddającej się na ślepo zawistnym domowi Sapieżyńskiemu lub od niego pokrzywdzonym możnowładcom, z jednej strony; duma bez granic hetm. i podskarb. z drugiej: usuwały nadzieję nawet uczynienia jakiegokolwiek między niemi pokoju. Kusił się jeszcze o to bisk. Brzostowski, zniewoliwszy zjazd olkienicki do podania warunków Sapiehom, i z temi przybył 17 listopada do ich obozu w L. Twarde być musiały i niezręczne, kiedy het. i podsk. za nadto ufni w sprawność hufców swoich, odrzucili je z oburzeniem: oświadczając, że szabla rozstrzygnie ten spór najlepiej. Rozjątrzona taką odpowiedzią szlachta, ruszyła z rana 18 listopada z Olkienik i w szyku bojowym postępując, stanęła wkrótce w obec Sapieżyńskich sił pod L. Ks. Wiśniowiecki, najwyższy dowódzca, na lewem skrzydle postawił wołoskie chorągwie, na prawem ruskie województwa uszykował, we środku piechotę z różnych powiatów, między szeregami ukrył działa i tył wojska ubezpieczył rezerwą. Sapiehowie na prawem skrzydle dali miejsce tatarskim hufcom, na lewem postawili rajtaryą, w środku piechotę, a w odwodzie lekkie chorągwie, dworzan swoich i obywatelstwo, które się jeszcze przy nich zostało. Sprawniejszemi były szyki Sapiehów, ale w liczbie o połowę mniejsze, i na duchu nie podniesione, owszem w większej części mimowolnie popchnięto do walki z własną bracią. Hetman za zbliżeniem się szyków przeciwnych, pierwszy rozpoczął bój powszechnym z dział swoich wystrzałem. Długo potem z obu stron grzmiały armaty, a harcownicy tu i owdzie pojedyńcze walki staczali. Dopiero od południa rozpoczął się bój krwawy na lewem skrzydle szlachty, gdzie Pociej dowodził, ale tak zacięcie z obu stron walczono, że przez kilka godzin nic stanowczego zajść nie mogło. Na prawem również oba wojska, starłszy się gwałtownie, nie ustępowały sobie kroku przez kilka godzin; zginął ze strony szlacheckiej Poniatowski, pułkownik chorągwi mścisławskiej, mężnie dotrzymując placu; tymczasem naczelny wódz ks. Wiśniowiecki, widząc za długo przeciągającą się niepewność boju, przyprowadził odwodowe hufce. Rozjątrzenie szlachty tak było wielkie, że z największą zawziętością rzucała się do ognia i wkrótce Sapieżyńscy, upadając na siłach i duchu, tył podali. Pierwszy podskarbi lit., widząc słabiejących z swej strony, z pola bitwy ujechał. Nie długo całe pułki Sapieżyńskie, ustąpiwszy z pod L., rozpierzchać się zaczęły, sam hetman zmuszony był uchodzić z krewnymi i przyjaciołmi do Wilna. Jeden tylko Michał Sapieha, syn jego, przewodząc tylnej straży, w tysiąc pięćdziesiąt koni zasłaniał rozbite i uchodzące wojsko. Lecz po mężnej obronie, widząc już niepodobieństwo oparcia się tłumowi otaczających go zwycięzców, zmuszony został do poddania się. Przyprowadzony przed ks. Wiśniowieckiego, udał się pod jego opiekę, która wszakże, jakeśmy widzieli, nie ocaliła go od śmierci w Olkienikach. Tysiąc ludzi padło trupem na polu tej nieszczęsnej bitwy, a kilka razy tyle rany odniosło. Szlachta opłakiwała poległych z pośród siebie: Kozieła rotmistrza, Śliźnia, Dowgiałłę, Bernatowicza, Darewskiego skarbnika połockiego, Plewakę, Sorokę, Bohusza, Korsaków, Ancutę i wielu innych, prócz wyżej wymienionego Poniatowskiego. Prócz tej smutnej pamiątki historycznej przywiązanej do L., miejsce to niczem innem nie słynie. Okolice, zwłaszcza ku Mereczowi, jałowe, stawią oku podróżnego na przemiany, albo pola płonne i gryką (tatarką) samą zasiewane, albo nędzne karłowate zarośle. Woj-

na domowa nie mogła zdaje się dzikszego i godniejszego siebie znaleść pola do działań swych, zgubnych dla kraju, haniebnych dla historyi."

Lejpuszki 1.) wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., 28 w. od Swięcian, 3 dm., 36 mk., z tego 33 katol., 3 starow. 2.) **L.**, zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 29 w. od Swięcian, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Leisacke, *Leisackes* (dok.), ob. *Łysakowo.*

Leisebach (niem.), rz., mały dopływ Odry, uchodzi poniżej Maltsch. Ob. *Budyszów.*

Leiserhof (niem.) al. *Pod koleją*, folw. na obsz. dwor. Wroców, pow. gródecki.

Leisersdorf (niem.), al. *Leschdorf*, 1410 *Lewskerdorff*, wś, pow. złotogórsko-hajnowski, par. Złotogóra.

Leisewitz (niem.), u Knie *Licaice* (?), 1342 *Lyzalicz*, wś, pow. olawski, par. Zottwitz. Jest tu st. dr. żel. z Brzegu do Wrocławia, o 19 kil. od Wrocławia.

Leisikowie (dok.), ob. *Łysakowo.*

Leisna (dok.), ob. *Marklissa.*

Leisnersberg (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Jaeskendorf.

Leisnitz (niem.), ob. *Listyce.*

Leissau (niem.), ob. *Lisewo.*

Leissen (niem.), ob. *Lajsy.*

Leisten (niem.) 1.) folw., pow. holądzki, st. p. Reichenbach. 2.) **L.**, ob. *Jacob-L.*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Carlsberg.

Leistenau (niem.), *Leistenaw* (dok.), ob. *Lisnowo.*

Leiszen (niem.) 1.) ob. *Lajsy.* 2.) **L.**, wś i młyn, pow. labiewski, st. p. Laukischken. 3.) **L.**, folw., pow. prusko-iławski, st. p. Iława Pruska.

Lejszewo, os. młynar., ob. *Bogusławice.*

Leiszienen (niem.), dobra ryc., nad rz. Łyną, pow. welawski, st. p. Alberga.

Leita, *Lejta*, rz., inaczej *Litawa* (ob.).

Lejta, niem. *Leite-* al. *Leithe-Fluss*, rz., przychodzi z pow. nizinowego, przerzyna pow. szyłokarczemski i łączy się z Rusą, odnogą północną Niemna. *Kś. Fr.*

Leitbach (niem.), potok tatrzański. w hr. spiskiem, wypływa z pod Rakuzańskiego szczytu (2040 m.) i uchodzi po krótkim biegu do Kamiennej Wody (ob.). *Br. G.*

Leite (niem.), ob. *Lejta.*

Leiten (niem.) *Vordere-L.* i *Hintere-L.*, dwa szczyty tatrzańskie, w Tatrach wapiennych bielskich, wznoszące się po północnej stronie doliny Przednich Koperszad. Niektórzy piszący o Tatrach mienią je za równoznaczące z Jatkami (ob.). Wzniesienie pierwszego szczytu 1945 m. (Townson); drugiego szczytu 2013 m. (Wahlenberg); 2102 m. (Oesfeld); 2044 m. (Loschau). Vordere L. zowią po polsku Małym Koszarem, Hintere L. Wielkim Koszarem. Czy te nazwy polskie odnoszą się w rzeczywistości do tych szczytów, trudno orzec, bo np. Wielkim Koszarem zowią niektórzy piszący o Tatrach szczyt Stirnberg, leżący w tem paśmie dalej na wschód. *Br. G.*

Leiterberg (niem.), ob. *Dziadek.*

Leitersdorf (niem.), ob. *Litułowice.*

Lejtmorgi, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki; odl. 10 w. od Wyłkowyszek, ma 3 dm., 44 mk.

Leitnersfelde (niem.), os. pod Węgoborkiem.

Leitnershof (niem.), dobra, pow. wystrucki, st. p. Didlacken.

Leitnerswalde (niem.), os. leśna, pow. rastemborski, st. p. Dryfort.

Leitucken (niem.) al. *Claus-Weiten*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt.

Leitwarren (niem.) 1.) i *L.-Lessen*, dwie wsie, pow. nizinny, par. Neukirch. 2.) **L.**, wś, pow. tylżycki, par. Plaschken.

Lejtycze, wś poleska w pow. bobrujskim, nad rzeczką Dworanką, w gm. bortniańskiej, tuż przy dawnej szosie moskiewsko-brzeskiej, ma osad 12. *Al. Jel.*

Lejzerówka, os., pow. augustowski, gm. Kolnica, par. Studzieniczna; odl. 10 w. od Augustowa, ma 2 dm., 6 mk.

Leka (Ostra), ob. *Ostrołęka.*

Lekarcice, wś i folw., pow. grójecki, gm. i par. Promna. W 1827 r. par. Goszczyn; miała dm. 14, mk. 119. Folw. L., od rz. Pilicy w. 7, rozl. mr. 712, grunta orne i ogr. mr. 407, łąk mr. 22, lasu mr. 201, zarośli mr. 50, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 30, bud. z drzewa 16; płodozmian 11-polowy, wiatrak i cegielnia. Wś L. osad 31, z grun. mr. 271.

Lekart, ob. *Lekarty.*

Lekartów, 1532 r. *Lekharte*, wś, pow. raciborski, par. Janowice, przy drodze żelaznej; 24 bud., 50 dm., 265 mk., 41 osad, 477 mr. ziemi. *F. S.*

Lekarty, niem. *Lekart*, za krzyżaków *Erhardsdorf*, wś i leśn., pow. lubawski, milę od dworca kol. żel. w Biskupicach, po nad jeziorem. Obszaru liczy mr. 2905, bud. 102, dm. 54, katol. 410, ew. 93. Parafia Skarlin, szkoła w miejscu, poczta Nowe miasto. Księga krzyżacka strat wojennych pisze r. 1414: we wsi L. (Erhardsdorf) włók 36, gbur. 16 spalonych wraz ze zbożem, koni 9 zabranych, owiec 120, kopa świń, kopa krów, strat ogółem za 1480 mrk., 1 człowiek zabity. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 156. Leśn. L. do nadleśn. Łąkorz, bud. 2, dm. 1, mk. 8. *Kś. F.*

Lekarzewice, wś i folw., pow. nieszawski, gm. Osięciny, par. Kościelna Wieś (ob.), o 21 w. od Nieszawy. Rozl. folw. mr. 182, osad włośc. 15, mr. 664. Dziesięciu włościanom tej wsi nadane zostało 1450 r. przez Kazimie-

rza króla włók 18 gruntu, z warunkiem spłacania pewnych danin dworowi, tak w naturze, jak robocizną; „w potrzebie zaś społecznej na wezwanie króla mieli dawać konia i 3 mężów uzbrojonych lancami w żelazo kutemi.“ Przy separacyi w r. 1857 dwór zrzekł się danin i zastąpił je czynszem po 4 złp. z morga, przyczem włościanom dodano jeszcze 3 włóki. Małorolnych włościan, uwłaszczonych 1864 r. jest tu pięciu na 6 morgach 180 pr. W 1827 r. było tu 15 dm., 115 mk. *A. Z.*

Lekarzówka, mały folw. w pow. mińskim, własność Ordyńców, ma obszaru 111 mr.

Lekaszyn, kol. nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. Kośmin, par. Wilamów (Łaski, Lib. ben. I, 344—63); odl. od Koła w. 17, dm. 48, mk. 256. W 1827 r. 27 dm., 291 mk.

Lekbąd, ob. *Légmunt.*

Leki, wś, pow. szawelski, gm. szawlańska, 50 dusz, 400 dzies. ziemi.

Lekie, ob. *Lakaj.*

Lekie, wś, pow. rossieński, par. szwekszniańska.

Lekitten, al. *Leckitten* i *Lehkitten* (dok. *Lekotyten*), wś, pow. reszelski, st. p. Jesiorany (Seeburg); 1857 r. 183 mk. R. 1358 nadaje biak. warmiński Jan 6 prusakom 4 włóki na prawie chełm. we wsi Lekotyten. Za to są zobowiązani do jednej służby konnej i do pomagania przy wystawianiu i naprawianiu grodów. Pogłówne wynosi 30 grzywien (Conferimus pruthenis Santirmen, Preymok et Sanglande fratribus, Gedrika, Nerwika et Baydotha fratribus eorum patruelis... quatuor mansos in villa Lekotyten ad unum servicium Jure pruthenicali.... Datum Heilsberg die beatorum Gervasii et Prothasii a. 1358). (Ob. Codex dipl. Warmiensis. Tom II, pag. 270). R. 1364 zapisuje tenże biak. Jan Piotrowi Mül zamiast 6 włók, które dotychczas w Reszlu posiadał, 6 innych włók „in campo Lecotiten“ na prawie chełm., ale bez sądownictwa i bez młyna, dopłacając mu jeszcze 30 grzywien. Mül ma wolne rybołóstwo w jez. „Crocow.“ Od każdego pługa będzie płacił korzec pszenicy i tyleż żyta, a od radła korzec pszenicy, funt wosku i 6 grzyw. Nadto jest zobowiązany do zbrojnej służby na koniu: („dicto Petro Muel in recompensam dictorum Sex mansorum, contulimus Sex Mansos in Campo Lecotiten liberos Jure Culmensi sine omni Judicii et sine Molendino possidendos, Cui nihilominus superaddimus XXX marcas denariorum monetae usualis“). Ob. Cod. dipl. Warm. II, 383. R. 1381 biak. warm. Henryk nadaje Filonowi Struben 12 włók „in campo Lekotiten“ z większem i mniejszem sądownictwem, które się ma rozciągać „ad manum et ad collum.“ Za to będzie dawał co rok na Boże Narodzenie 1 i pół funta wosku; zobowiązany jest także do zwykłej służby (servicium). Ma prawo rybołóstwa „in lacu Ausclothen“ małemi narzędziami (eidem Filoni (Struben) XII mansos sitos in campo Lekotiten... cum omnibus Judiciis minoribus et majoribus, etiam ad manum et collum tendentibus, liberos Jure Culmensi contulimus. Acta sunt haec in Castro nostro Episcopali Heilszbergk die beati Lucae ev. a. Dni 1381“ (Ob. Cod. dipl. Warm. III, 90 str.). Z urzędowej lustracyi z r. 1656 dowiadujemy się wreszcie, że obszar tej wsi obejmował wtedy 22 włók, jak to wynika z przytoczonych trzech dokumentów; od włók tych płacili posiadacze płużnego pszenicy łasztów 2½, i tyleż żyta, 1 funt wosku, 1 fenig chełm. i 18 flor. czynszu. (Ob. „Zeitschr. für die Geschichte Ermlands,“ str. 279 z r. 1880). *Ks. Fr.*

Lekkie, wś rząd., nad jez. Audenis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 31 w. od Święcian, 7 dm., 51 mk. katol. (1866).

Leklowy, niem. *Leckłau*, włośc. wś, pow. malborski, na bitym trakcie malborsko-elbląskim, pół mili od st. kol. żel. w Starem polu, śród żuław malborskich, nad Starą Nogatą. Obszaru liczy wł. 17, gbur. posiadł. 2, katol. 35, ew. 40, dm. 5. Parafia Notzendorf, szkoła Königsdorf, poczta Stare pole (Altfelde). Odległość od Malborka 1¼ mili. Więk. posiadł. Henryka Sielmann obejmuje ornej roli hekt. 88, łąk 0.81, pastw. 6.65, lasu 1.96 hekt. R. 1427 powódź wielka przerwała tamę Wisły i Nogaty, przez co wieś niemal cała zniszczoną została. *Ks. F.*

Leknica. Tak się zwała niegdyś, według Hilferdynga, rz. Randow.

Lekno, ob. *Łekno.*

Lekotyten (niem.), ob. *Lekitten.*

Leków, właśc. *Łęków* (ob.), *Lenczestie.*

Lekowe (dok.), ob. *Lechowe.*

Lekowiec, wś nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, odl. o 8 w. od Ciechanowa, leży przy linii dr. żel. Nadwiśl., między Ciechanowem a Mławą, ma 11 dm., 116 mk., 300 mr. gruntu, 4 nieuż.

Lekowo, wś i folw. nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, odl. o 8 w. od Ciechanowa. Leży przy linii dr. żel. nadwiśl. między Ciechanowem a Mławą. Posiada kościół par. drewniany niewiadomej erekcyi, obecny z 1773 r., ochronę dla dzieci założoną przez hr. Różę Krasińską, 18 dm., 261 mk., 1227 mr. gruntu, 10 nieuż. W 1827 r. 21 dm., 156 mk. Leśnictwo L. do dóbr Opinogóra należące, ma 1479 mr. lasu. Par. L. dek. ciechanowski 4020 dusz. *Br. Ch.*

Leksandrowa, wś, pow. bocheński, przy gościńcu z Bochni do Sącza, 357 m. npm., w okolicy pagórkowatej, pokrytej przeważnie jodłowemi lasami, należy do parafii rzym.-katol. i urzędu pocztowego w odległym tylko

o 1.5 kil. Wiśniczu nowym. Liczy 901 mk. rzym.-katol.; z tych przebywa stale na obszarze więk. własności M. hr. Zamoyskiej 32. Gleba żytnia, wymagająca silnej sterkoryzacyi. Pos. więk. ma obszaru 128 mr. roli i 131 mr. lasu; mniejsza 264 mr. roli, 59 mr. łąk i ogr., 23 mr. pastw. i 93 mr. lasu. L. znaczy tyle co Aleksandrowa, gdyż lud okoliczny w ten sposób skraca to imię; według tradycyi ma pochodzić od Aleksandra Potockiego, który ją założył. Graniczy na płn. z Wiśniczem, na płdn. z lasem Bukowcem i wsią Połomem, na zachód z Królówką a na wschód z Łomną. *Mac.*

Leksice, *Leksyce*, wś, pow. pińczowski, gm. i par. Kościelec. W 1827 r. 8 dm., 44 mk. Właściwa nazwa winna brzmieć Oleksice lub Aleksice (od imienia Aleksy). W XV w. był tu folwark, karczma, łany kmiece i ogrodziane. (Dług. II, 166). Rozległość folw. wynosi mr. 302: grunta orne i ogrody mr. 286, łąk mr. 6, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 9, bud. mur. 3, z drzewa 7, płodozmian 12-polowy. Folwark ten w r. 1875 oddzielony od dóbr Bobin.

Leksino, wś, pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Łętowo, odl. o 24 w. od Płocka; ma 28 dm., 258 mk., 573 mr. gruntu, 3 mr. nieuż. Do dóbr L. należy młyn wodny, karczma i folw. Gocłowo. Folw. L., od rz. Wisły w. 8, rozległy mr. 616: grunta orne i ogrody mr. 429, łąk mr. 26, pastwisk mr. 118, lasu mr. 17, nieuż. i place mr. 26, bud. mur. 6, z drzewa 16, płodozmian 13-polowy, młyn wodny, pokłady torfu. Wś Leksino os. 35, z gruntem mr. 94. *Br. Ch.*

Leksor, góra lesista w paśmie Luty, w Karpatach wschodnich, w dziale skolsko-delatyńskim, na obszarze gm. Kalny, w pow. dolińskim, pod 41° 26' 20" wsch. dłg. F., a 48° 56' płn. sz. g., między źródłowiskami Putny (od wsch.) a Roztoki (od zach.). Wzniesienie 1016 m. Por. *Kalna* i *Luta*. *Br. G.*

Lektowszczyzna, wieś w pow. słuckim, w okr. polic. kopylskim, nad rz. Łokniejà, dopływem Słuczy, ma osad 19. *Al. Jelski.*

Lela-Indryca, ob. *Indryca*.

Lelajcie, okolica w pow. telszewskim, nad Szerksznią, o 46 w. od Telsz. Kaplica M. B., 1800 z muru wzniesiona przez obyw. Styrpejkę. Parafia w Żemielanach.

Lelaki, wś, pow. winnicki, gm. Stanisławczyk, par. Brahiłów, niedaleko dr. żel. odesko-kijows., 268 mk., ziemi włośc. 373, dm. 39; dawniej własność Swiejkowskich, dziś należy do klucza brahiłowskiego, który przed paru laty nabył od Meka ks. Gorczakow. W całym kluczu 9442 dzies. ziemi, w tem 3692 dzies. lasu. Por. *Brahiłów*. *Dr. M.*

Lelańce 1.) wś gm. butrymańskiej, pow. trocki, 4 okr. adm., o 48 w. od Trok, 9 dm., 70 mk. katol. 2.) L., wś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 65 w. od Trok, 17 dm., 225 mk., z tego 218 katol., 7 żyd. (1866).

Lelany, wś, pow. trocki, 2 okr. adm., 48 w. od Trok, 1 dm., 81 mk. katol. (1866). R. 1850 klucz L (6 wsi, 2 folw.), w par. Użugość, należał do Rosochackiego i miał 1690 dzies. rozl.

Lelany, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Lelcow (dok.), ob. *Lelikowo*.

Lelczyce, wś z zarządem gminnym i wielkie dobra w pow. mozyrskim, w okr. polic. turowskim, nad rz. Uboré, w miejscowości nizinnej, odludnej, lecz obfitującej w łąki, ryby i zwierzynę; wś ma osad 64; dobra od roku 1874 są własnością Tyszkiewiczów, mają obszaru około 49480 mr., młynów wodnych 6; gmina lelczycka składa się z 7 starostw wiejskich, 22 wsi i 1092 włościan płci męsk. *A. Jelski.*

Lele, wś nad rz. Wilią, pow. wileński, 2-gi okr. adm., o 58 w. od Wilna, 5 dm., 39 mk. katol. (1866).

Lele, ob. *Leli*.

Lelechówka (al. *Lelichówka*, po rus. *Lelychiwka*), wś, pow. gródecki, 19 kil. na płn. od Gródka, 4 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Janowie koło Lwowa. Na płn. leżą Wereszyca i Majdan, na wsch. Stawki i Janów, na płd. i płd. zach. Wola Dobrostańska, na zach. Starzyska (w pow. jaworowskim). Środkiem obszaru płynie Wereszyca od płn. zach. na płd. wsch. podmokłą doliną, rozlewa się w mały staw, z którego następnie wypływa dwoma ramionami, łączącemi się z sobą w Janowie. Na płd. brzegu stawu leżą zabudowania wiejskie. W zach. części obszaru, na praw. brz. Wereszycy leży las „rewir Lelechówka" na płn. (szczyt 357 m.), a „Na Zręby" na płd. Na lew. brz. Wereszycy leży las Grebelka, przybierający w dalszym ciągu, na granicy Stawek, nazwę Taborowej góry (szczyt 363 m.). Własn. więk. ma roli or. 22, łąk i ogr. 120, pastw. 14, lasu 3434 mr.; własn. mniej. roli or. 176, łąk i ogr. 120, pastw. 42, lasu 4 mr. W r. 1880 było 254 mk. w gm., 72 na obsz. dwor. (80 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-katol.). Par. rzym. i gr.-katol. w Janowie. We wsi jest cerkiew. Dawniej była tu papiernią (rkp. Ossol. 1825). Pięknością miejsca zachwycał się w r. 1818 Zoryan Chodakowski (ob. Listy jego w Bibl. Warsz. z r. 1866, t. II, str. 180). Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych sstwa grodeckiego. Według lustracyi z r. 1570 (rkp. Ossol. Nr. 2834, fol. 250) było w tej wsi ludzi osiadłych 20 na 9 ½ półłankach. Z tych płaciło 8 po gr. 12 i po kapłonie, a dwaj którzy siedzieli na jednym półłanku po gr. 6. Zagrodników było 3, którzy mieli płacić czynszu gr. 6 dopiero w r. 1572, a do tego stawu mieli pilnować. Pop ruski

dawał co rok czynszu zł. 2. Z karczmy dawano co rok 10 zł. 8 gr. Suma czynszu wynosiła 21 zł. 22 gr. W lustracyi z r. 1665 (rkp. Ossol. 2834, str. 238) czytamy: „W tej wsi według lustracyi z r. 1616 było ludzi osiadłych na ćwierciach N. 42, a według lustracyi z r. 1627 było osiadłych ćwierci N. 20. Z osiadłych płacono zł. 2 gr. 6, co czyniło 44 złp. A z najemnych ról ćwierci N. 22, także rachując zł. 2 gr. 6, czyniło 48 zł. 12 gr. Zagrodników było N. 4, każdy płacił czynszu zł. 1 gr. 16, co czyniło zł. 4 gr. 24. Gromada hajduczyzny składała zł. 2, pop z cerkwi płacił zł. 2, z karczmy dawano arendy zł. 40". Po wymienieniu innych jeszcze dochodów podano sumę prowentu na 148 zł. 18 gr. „Teraz ta wieś przez nieprzyjaciela całe spustoszała i funditus jest zniesiona. Dopiero po zniesieniu od 3 lat zawołano na słobodę i do lat dwunastu onej pozwolono, i już teraz zeszło poddanych z dziesiątek, którzy, iż są na woli, trudno dzierżawcy do robót i czynszów onych pociągać, a zatem i w prowencie skarbowym dyminucya być musi; za takową dezolacya i Wiszenki i Wereszczyc, a do tego i ci słobodzianie z pomienionej wsi corporali juramento poprzysiągszy, iż tak a nie inaczej jest, zeznali i komprobowali". Według lustracyi z r. 1765 było z tej wsi prowentu 1698 zł. 11 gr., z czego kwarta 424 zł. 17½ gr. Po zajęciu sstwa grodeckiegó w r. 1785 sprzedano Lelechówkę r. 1832 Kajetanowi br. Karnickiemu za 45070 złr. m. k. Por. *Gródek*, II, 825. *Lu. Dz.*

Lelechowo, kol. nad jez. Korzecznickiem, pow. kolski, gm. Izbica, par. Modzerowo, odl. od Koła w. 18; dm. 8, mk. 52; ziemi 48 mr. Por. t. III, str. 330.

Lelecken (niem.). ob. *Leleki.*

Leleczy, pot. bukowiński, leśny, wypływa w lesie Stebniku, na płn.-wsch. stoku góry, Rmostką zwanej (1084 m.), płynie na obszarze wsi Berhometu nad Seretem, w pow. wyżnickim, w kierunku wschodnim, leśną doliną, i uchodzi z lew. brzegu do Seretu. Las rozciągający się po lewym brzegu potoku zowie się Stebnikiem (701 m.), na południowym zaś brzegu Wybczenką (926 m.). Długość biegu wynosi 6 kil. *Br. G.*

Lelejki, wś, pow. święciański, par. Komaje (ob.).

Lelek, niem. *Lelleck*, os. do Głużycy, pow. wejherowski.

Lelekańce 1.) folw., pow. wileński, 3 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 1 dom, 9 mk. katol. (1866). R. 1766 własność Giedrojciów. Była tu kaplica katol. par. widziniskiej. 2.) L., wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 23 dm., 141 mk., z tego 127 katol., 7 staroobr., 7 żyd. (1866).

Leleki, folw., pow. turecki, gm. Wola Swiniecka, par. Świnice, miał 1866 r. 607 mr. ziemi. Do dóbr L. należały wsie Dzierżawy Małe (os. 16, ziemi 36 mr.), Dzierżawy Wielkie (os. 12, ziemi 72 mr.). (Według Tow. Kred. Ziemskiego). *A. Pal.*

Leleki, niem. *Lelecken*, wś, pow. ządzborski, st. poczt. Ryn.

Lelekow (dok.), ob. *Lalkowy.*

Lelekownica, dok. *Lelecoveniza*, nazywała się kiedyś struga do jez. Wdzidze, w pow. kościerskim, wpadająca. R. 1258 książę pomorski Sambor II nadał tę strugę aż do wsi Zabrody przy odnodze wschodniej jeziora zw. Goleń na użytek oo. cystersów w Peplinie. Obecnie nazwa L. nie jest znana. Ob. Perlbach: Pommer. Urkundenbuch. *Kś. F.*

Lelenga, rz. w pow. rossieńskim. Por. *Kawłoki* i *Kiwiszki.*

Leleszki, niem. *Lelesken*, dok. *Lelischken*, *Leleschkendorf*, wś, pow. szczycieński, na pruskich Mazurach, 1½ mili od miasta Pasymia, nad jez. Leleszki, przez osadników polskich założona i trzymana. R. 1381 Kuno von Liebenstein, komtur ostródzki, nadaje wś L. z 40 włókami Naśkowi (Nasske, Nasike), celem założenia wsi dannickiej na prawie chełmińskiem. Naśko dostaje 4 włóki sołeckie. R. 1468 Henryk Reuss von Plauen, komtur morąski, nadaje Janowi Adlerowi 12 wł. w L. na końcu wsi położonych, na prawie magdeb. Tenże nadaje r. 1468 Henrykowi von Saltzen 8 wł. tamże na prawie magdeb. R. 1472 Konrad von Lichtenheim, komtur pasłęcki, zapisuje Pawłowi Keiper 4 wł. w L. i 4 w Olszewkach na prawie magdeb. R. 1483 Konrad Stauchwitz, wójt szczycieński, nadaje Janowi 8 wł. w L. na prawie magdeb. R. 1605 sprzedaje Stefan Wydowski Melchiorowi Hiplowi, pisarzowi star. szczycieńskiego, 4 wł. ziemiańskie w L. za 1100 grz. Ob. Kętrz.: Ludność polska w Prusiech, str. 385 i 386. Z dawnych krzyżackich czasów jest opowieść, że wójt pewien z Pasymia, grzesznem skąpstwem wiedziony, zakazał gburom we wsi L. łowić ryby w jez. leleszkowskiem, do czego oni nadane sobie prawo mieli. A kiedy ci nie poprzestali rybitwy, zabrał im wójt co najlepszego z koni i bydła posiadali. Zaczął potem sam łowić, ale go Pan Bóg ukarał, że już ani jednej rybki nie mógł dostać, choć ich tam wiele było w jeziorze. Nurek w wodzie wyraźnie widział, jak ryby niby z wiedzą gromadnie stroniły od sieci. Później sam wójt znalazł nagłą śmierć w jeziorze, w skutek czego wszystkie ryby wyzdychały. Po niejakim czasie jednak znowu się rozpleniły i jak przedtem dają się łowić. Ob. Dr. Töppen: Masurische Sagen u. Märchen, st. 121.

Leleszki, niem. *Lelesken See*, jez. na Mazurach, w. po szczycieński, leży na płd. od Pasymia i stoi w związku z jez. Kalwa (Kalben).

Lelesz-Polyan (węg.), ob. *Polanka.*

Lelew, *Lelów*, wś, pow. radomyski, par. prawosł. Czarnobyl, na praw. brzegu Prypeci, o 6 w. powyżej Czarnobyla (ob.), ma 319 mk. Do r. 1832 wraz z Koszówką i Paryszowem wchodziła w skład dóbr Szepielicze owruckiego monastyru bazylianów. Przeprawa przez rzekę promem.

Lelewo, wś nad rz. Wkrą, pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Cieksyn, odl. 5 w. od st. kolei nadwiślańskiej Nasielsk. W 1827 r. 17 dm., 132 mk. Folw. L. z nomenklaturą Zaborze, od rz. Narwi w. 8; rz. Wkra przepływa granica zachodnią; rozległość mr. 919: grunta orne i ogrody mr. 542, łąk mr. 54, pastwisk mr. 36, wody mr. 17, lasu mr. 192, zarośli mr. 16, nieużytki i place mr. 25, w posiadaniu czynszowem mr. 37; bud mur. 1, z drzewa 15. Wś L. osad 28, z gruntem mr. 146.

Leli 1.) zaśc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 2 dm., 7 mk. katol. 2.) **L.**, wś nad rz. Cesarką, pow. wileński, 3 okr. adm., o 61 w. od Wilna, 6 dm., 89 mk., z tego 6 prawosł., 83 katol. (1866).

Leli, wś, pow. szawelski, gm. wiekszniańska; 23 dusz, 227 dzies. ziemi nieurodzajnej.

Lelia al. *Lilia*, folw. na obszarze dworskim Starunia, pow. bohorodczański.

Lelice, wś, pow. płocki, gm. L., par. Bonisław, przy trakcie pocztowym z Płocka do Mławy, o 3 mile od Płocka, o 2 i pół od Sierpca; posiada urząd gminny i szkołę elemen., liczy 22 dm., 293 mk., 1058 mr. gruntu, 65 nieużytku. W 1827 r. 22 dm., 200 mk. Dawniej była tu st. pocst., obecnie do Bielska przeniesiona. Dobra L. składają się z folwarków: L., Zbójno i Reczewo; wsi: L., Zbojno, Bonisław, Cetlino i Miodusy. Rozległość wynosi mr. 2101: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 640, łąk mr. 25, pastwisk mr. 136, lasu mr. 142, nieużytki i place mr. 53, razem mr. 996, bud. mur. 2, z drzewa 11; folw. Reczewo grunta orne i ogrody mr. 187, łąk mr. 21, pastwisk mr. 28, lasu mr. 174, nieużytki i place mr. 9, razem mr. 419, bud. z drzewa 3; folw. Zbójno grunta orne i ogr. mr. 181, łąk mr. 55, pastw. mr. 368, lasu mr. 65, nieużytki i place mr. 17, razem mr. 686, bud. z drzewa 2, wiatrak, pokłady torfu. Wś L. os. 46, z grun. mr. 125; wś Zbójno os. 13, z grun. mr. 248: wś Bonisław os. 26, z grun. mr. 52; wś Cetlino os. 26, z grun. mr. 210; wś Miodusy os. 8, z grun. mr. 16. Gmina L. należy do ządu gmin. II okr. w Bielsku, gdzie też i st. pocst., obszaru 9473 mr., w tem nieuż. 218 mr., 185 dm. i mk. 1962. W gminie znajduje się kościół, urząd gminny, karczma, szkoła i cegielnia. W skład gminy wchodzą: Bombalice, Bonisław, Białuty, Gołocin, Gutowo, Stradzyno, Zbójno, Kuskowo-Bronoszewice, Kuskowo-Bogusiędy, Kuskowo-Stradzewo, Kuchary-Ubysze, Lelice, Łysakowo, Miodusy, Reczewo, Rogiennice, Rogienniczki, Rycharcice-Gnaty, Cetlin. *Br. Ch.*

Lelichówka, ob. *Lelechówka.*

Lelicov (dok.), ob. *Lelikowo.*

Lelikańce, ob. *Lelekańce.*

Lelikowo, wś, pow. kowelski, okr. polic. ratneński, gm. L., o 9 w. od Dywina, o 25 w. od Hornik. Folwarki: L., Wólka Szczytyńska, Szczodrogoszcze i Samary są własnością Bykowskich. W L. jest kaplica katol. par. Ratne.

Lelikowo, wś w gub. grodzień., na płd. od Mokran, przy południowej granicy gubernii.

Lelikowo, dok. *Lelicow*, *Lelico*, *Lelicowe*, *Lelcow*, nazywała się kiedyś wś w dawniejszej ziemi gniewskiej czyli wąskiej, w pow. dzis. kwidzyńskim, śród wyżyn lew. brzegu Wisły. Począwszy od r. 1233 darem książąt pomorskich należała wraz z całą ziemią gniewską do klasztoru oo. cystersów w Oliwie. R. 1245 papież Innocenty IV potwierdza tę wś i ziemię jako własność cystersów. R. 1279 biskup Albert opuścił z niej swoje dziesięciny na korzyść klasztoru. R. 1283 ks. Mestwin, rożnemi gwałty i podstępami zmuszony, ustąpił L. wraz z całą ziemią gniewską krzyżakom. Obecnie nie wiadomo, którąby wś dzisiejszą na żyznej ziemi gniewskiej czyli feterackiej L. oznaczało, gdyż oddawna pod taką nazwą nie zachodzi. O wsi Lalkowach nieco odległych, choć w dokum. wymieniona wś Wleeniz podobnem brzmieniem swojem bardzo przypomina przyległą wioskę Włosienicę, nie ma co myśleć. Może nie miniemy się z prawdą, przypuszczając, że nazwa Lelicow skorumpowaną została przez pisarzy i zwać się winna Lubkow, Lubnow, z czego krzyżacy zrobili swoje Liebenau, a my za nimi zniemczoną tę nazwę spolszczyliśmy na Lignowy, tak ażeby wś ta parafialna, bardzo odpowiednio do dokumen. w ziemi gniewskiej położona, oznaczona była przez owo zagadkowe Lelicow w dokum. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. Por. art. *Lignowy.* *Ks. F.*

Lelinis, jez. w pow. poniewieskim, w błotnistym lesie na zach. od Remigoły.

Lelis, wś nad rz. Rozogą, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadki, par. Kadzidło. W 1827 r. wś rząd. 36 dm., 202 mk.; obecnie 1170 mr. obszaru. Leży ona śród obszaru dawnej puszczy myszynieckiej. Od 1649 r. istniała tu kuźnica żelaza.

Lelischken (dok.), ob. *Leleszki.*

Leliszka, wś, pow. tomaszowski, gm. Jarczów, par. Chodywańce, o 1 milę od Tomaszowa, na samym pasie granicy galicyjskiej położona, ma 5 dm., 20 mk., 60 mr. gruntu i młyn, przy którym, według podania, bursztyn znajdywano.

Leliszki, wś, pow. rossieński, par. skawdwiłka. Własność Wińczy.

Lelitków, wś, pow. konecki, gm. i par. Niekłań, od Końskich w. 22; gruntu 62 mr., dm. drewn. 17, mk. 120.

Lelitów, *Jelitów*, folw. nad rz. Białką, pow. rawski, gm. Maryanów, par. Biała. Leży na prawo od drogi z Rawy do Mszczonowa, 1 dm., 23 mk., 200 mr. obszaru. W 1827 r. 9 dm., 74 mk.

Lelitowo, wś, pow. lipnowski, gm. i par. Dobrzejewice. Leży o 3 w. od granicy pruskiej, w pobliżu Drwęcy, w podmokłej nizinie, odl. o 34 w. od Lipna, ma 3 domy, 28 mk., 100 mr. gruntu, 10 mr. nieużytków.

Lelity, pustkowie, pow. częstochowski, gm. Popów, par. Wąsosz.

Leliwa, wś, folw.-majorat i os. karcz., pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa, odl. od Sieradza w. 37. Majorat ma 54 dm. wraz z pustk. Kupisze, Młostki, Staniochy, Bery, Szale, Jędrasy, Olender, Tomaniki, Grzyb, Pawełce, Ciołuch, Dupa, Trzeciaki, Huzarki, Kapie, Stępin, Cichorze, Bednarze i liczy 1134 mk. W 1827 wś rząd. 57 dm., 444 mk. Por. *Koźmianów*.

Lelków, pot. górski, wypływa w obrębie gm. Stebnego, w pow. kosowskim, płynie z początku łąkami na płn. wschód, a potem lasem i znów łąkami na wschód. Wpada z lew. brzegu do Białego Czeremoszu. Długość biegu czyni 3 kil. Dolinę tego potoku otaczają znaczne góry. Od płd. wznosi się góra bezimienna (889 m.), a od płn. góra Lelków, wznosząca się 943 m. npm. Stoki tych gór pokrywają już to lasy, już też rozrzucone chaty huculskiej wsi Stebnego. Co się tyczy góry Lelkowa, to stoki płn.-zach. pokryte lasem, spadają stromo do doliny Czarnej rzeczki (ob.), stoki płn.-wsch. również lesiste, spuszczają się do doliny Czarnego Czeremoszu, wschodnie przypierają do lew. brzegu Białego Czeremoszu, wreszcie południowe tworzą północne zbocze doliny potoku L. Od południ. zachodu opada zwolna, a utworzywszy na granicy Stebnego i Krasnoilli przełęcz (789 m.), podnosi się znowu i na obszarze wsi Perechrestnego w szczycie Perechrestnym dochodzi wysokości 984 m. *Br. G.*

Lelkow (dok.), ob. *Lalkowy*.

Lelleck (niem.), ob. *Lelek*.

Lelleck (niem.), os., pow. kartuski, st. p. Mirachowo.

Lelokiszki, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda, odl. 16 w. od Władysławowa, ma 3 dm., 46 mk.

Lelonek, zapewne *Jelonek*, huta żelazna do wsi Kokotek, pow. lubliniecki.

Lelotka, wś, pow. lityński, nad Bohem, gm. i par. Chmielnik, 32 w. od msta pow. Litynia, dm. 48, mk. 240, ziemi włośc. 354 dzies. Należała do sstwa chmielnickiego. W czasie lustracyi Humieckiego kasztel. kam. 1616 r. posesorem był Stanisław Porembiński z żoną Jadwigą z Kurowskich, na mocy dożywocia na tej wsi otrzymanego od Zygmunta III pod Smoleńskiem w r. 1610. Suma prowentu 33 złp., kwarta 6 złp. Przy następnej lustracyi 1629—1638 r. posesorem Lelotki alias Kierdanowiec alias Nituniec był Remigiusz Gorczyński z opłatą kwarty złp. 46. Po zajęciu kraju tego przez Rossyą, wś ta wraz ze sstwem chmielnickiem nadana ks. Kuszelewowi-Bezborodce; jest obecnie Lewaszowa, który z okolicznemi wsiami posiada tu 4238 dzies. ziemi.

Lelów 1.) os. miejska, przedtem msto, nad rz. Białą, pow. włoszczowski, gm. i par. Lelów (Łaski, Lib. ben. I, 497, 560; Kod. dypl. pol. I, 95; Kod. Małop. 257), odl. 14 w. od Szczekocin, 26 w. Włoszczowy, 49 w. od Olkusza, 231 w. od Warszawy. Najbliższą st. dr. żel. warsz.-wiedeń. są Kłomnice (przez Koniecpol) i Częstochowa (przez Olsztyn). Leży śród wyniosłości rozpoczynającej się w tych stronach wyżyny olkusko-krakowskiej, nad rzeczką Białą i bagnistemi jarami, głęboko się wrzynającemi w tę wyżynę. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, dom schronienia dla starców i kalek, urząd gminny. W 1827 r. było tu 128 dm., 875 mk.; w 1860 r. 99 dm. i 926 mk. (485 żyd.); obecnie ma około 120 dm. i do 1200 mk. (w połowie żydzi). L. jest jedną z najdawniejszych osad. Warowne położenie, obfitość źródeł i bagnisk nieprzystępnych spowodowywały założenie tu warownego grodu w epoce przedhistorycznej. Wraz z sąsiedniemi zamkami w Mirowie i Bobolicach stanowi on linią obronną, pochodzącą może jeszcze z czasów, gdy Małopolska stanowiła odrębną całość państwową. Pierwotna osada powstała tam gdzie dziś wś Staromieście istnieje. Już w XIII w. rozróżniają przywileje stary L. (antiqua civitas Lelow) od nowego, z drugiej strony rzeki położonego. W 1246 r. Konrad ks. mazowiecki, nie mogąc Krakowa dobyć, zajął trzy zamki, między temi i w L., osadzając w nim Mieczysława ks. opolskiego zięcia swego. W czasie niezgód domowych między książętami Kazimierz ks. kujawski zajął powiat lelowski 1261 r. i zamek mocniej obwarował, lecz niedługo przy zaborze swoim utrzymał się. Władysław Łokietek, wtargnąwszy 1304 r. do Polski z pocztem zbrojnych Węgrów, opanował L. Czechami osadzony. Troskliwym okazał się Kazimierz W. o zachowanie tutejszego zamku w należytym stanie, a nadto opasał miasto murem i często w niem przebywał. Przywilejem 1366 r. uwolnił mieszczan na zawsze od opłaty myt i targowego w całem państwie, a nadto postanowił: aby ciż mieszczanie, przybywszy po sól drobną do Bochni i Wieliczki, nie czekali na nią i nie

opłacali karbów — dicas quae Carbi vulgo vocantur. Kazimierz IV, niosąc pomoc zgorzałemu miastu, pozwala 1455 r. mieszkańcom po wszystkich targach i jarmarkach jeździć i sukna swoje na łokcie przedawać, bez najmniejszej przeszkody. Gdy miasto znowu stało się pastwą płomieni, uwalnia Zygmunt I mieszczan 1547 r. od wszelkich podatków, danin i ciężarów na lat 20. Lustratorowie 1564 r. wyrażają: „Summa czinszu z rol miesczkich, wieskich y z domow, kthore sami mieszczanie wibierayą pro festo Joannis, facit mar. 23, gr. 10, den. 13. Z kthorei summie wedluk stharego zwiczaiu nieoddawaią na zamek thilko mar. 20, a osthathek obracsaią na podwodi, na pothrzebi y na slugi miesczkie. Drugie podathki pro rata festi s. Martini, kthore woith wibiera do zamku, z ogrodow a z niw mieszczkich gr. 26, od domu per gr. 1, a propinatoribus cerevisiae per gr. 1, a salicidis per gr. 1 etc. Zidowie skladayą s stharadawna sthacią krol., kazdi gospodarz po czerw. zlothemu na nowe latho. Przed pogorzelyą biło ich kilkadziesiąth, teras ich iedno 6. Facit aureos 6, qui conversi in marcas faciunt mar. 6 gr. 24. Dawayą thesz korzenia po throssze kiedy ym dopuszczą rzez bicz". Z pomiędzy istniejących cechów, odznaczały się szczególniej warsztaty sukienników, których liczba dość znaczna bywała. Batory ogólnem potwierdzeniem 1576 r., utrzymał poprzednie królów nadania i swobody. Tu narodził się 1584 r. Samuel Nakielski, pisarz dziejów zgromadzenia Stróżów grobu Chrystusa oraz klasztoru miechowskiego. Roku 1638 do szczętu zgorzało miasto, wraz z koś. farnym i klasz. franciszkanów; w lat zaś kilkanaście potem smutnego od Szwedów doznało losu. Uchwała sejmu 1662 r. stanowi: „zamek lelowski, częścią przez niepoprawowanie jego w murach swoich spustoszały, częścią in calamitate communi w budynkach od Szwedów popalony, iż Ur. Krzysz. Mich. Rupniowski woyski krak., ssta lelowski, na postawienie budynków zamkowi adjacentibus wyłożył i na restauracyą dalszą samego zamku łożyć pozwala, tedy naznaczamy rewizorów. Którzy się o czasie zniozszy z Ur. Dzierżawcą Naszym i do Lelowa ziechawszy, wydatki tak iuż podięte, iako i dalszy koszt na restauracyą zamku uważą i uznaią, wedle którego usnania, summa proportionata sukcessorom tegoż Ur. starosty na tymże sstwie assekurowana będzie". Podług lustracyi 1765 r., znajdowały się tylko cechy: „szewski, piekarski i rzeźniczy. Czynsz od żydów złp. 236, od rzeźników pniowego i łopatkowego zł. 86, za 2 woły świętalne zł. 80, korzennego świętalnego zł. 50, za jarzynę zł. 40. Zamek na kopcu, murem obwiedziony, między któremi pomieszkanie drewniane, nadpustoszałe". Zajmujące szczegóły podają lustratorowie 1789 r. „Starostwo to niegr. w possessyi jest JW. Ign. Kalinowskiego. Mieszczanie lokacyi miasta nie mają. Zapytani o dochodach ze wsiów: Staromieście, Ślężany i Zbyczyce, do miasta przywilejami królów przyłączonych, odpowiedzieli, że gromady tych wsiów żadnej robocizny miastu nie robią, tylko są obligowan poprawiać drogi wedle miasta. Miasto murami opasane, te jednak w kilku miejscach rozwalone, brama z przyjazdu od Nakła w połowie obalona, niebespieczeństwem życia dla przejeżdżających grożąca, której do reszty rozwalenie nakazujemy w miesiącu następującym listopadzie, a rumowisko aby magistrat wedle miasta na drogi wywieść starał się. Ratusz spustoszały murowany; żadnego domu zajezdnego nie masz, kominy na domach poobalane, bruki porujnowane, na utrzymanie których kamieni z mającej bydź rozebranej bramy użyć miastu pozwalamy i też bruki poprawiać i nowe gdzie nie masz urobić nakazujemy. Zamek na kopcu za miastem, murem obwiedziony, nowo dachem pobity, w którym regent kancellaryi mieszka. Przy bramie sklep na archiwum nowo wyporządzony; most z poręczami nowo wystawiony. Las krzakami małemi zarosły, nie mający drzewa grubego, ciągnie się mniej więcej staj sześcioro". Przemilczeli lustratorowie o wieży, noszącej nazwę Męczarni. Do 1794 r. przechowywano w zamku akta ziemskie powiatu lelowskiego. W r. 1771 Ignacy Kalinowski opłacał ze sstwa kwarty złp. 2124 gr. 14, hyberny zaś złp. 2291 gr. 26. Na sejmie warszawskim z r. 1773—1775 stany rzpltej nadały to sstwo w emfiteutyczne posiadanie Radońskiemu pisarzowi radomskiemu. Za królestwa kongresowego L. stanowił ekonomią dóbr rządowych. Kościół paraf. murowany w samym L. istnieje niewątpliwie od dawnych bardzo czasów, erekcya jednak nieznana. Toż samo nieznane dzieje kościoła paraf. we wsi Staromieście. W samym L. istniał jeszcze kościół i klasztor ks. franciszkanów, założony za Kazimierza W. i zbudowany w stylu ostrołukowym. Zniszczony przez Szwedów spłonął, mury tylko ocalały. Po kasacyi klasztoru w 1819 r. ołtarze i ozdoby kościelne poprzenoszono do innych kościołów, mury zaś popadły w ruinę, którą ostatecznie rozebrano około 1870 r. i kamieni z niej jak również z miejskiego muru i bramy użyto na budowę dróg przez bagniste okolice miasta. Rysunek ruin klasztoru i opis L. podał Bolesław Olszewski w „Tygod. Illustr." z 1876 r. N. 51. Opis okręgu lelowskiego podał „Tygodnik Rolniczy" z 1852 r. Parafia L. dek. włoszczowski: 6215 dusz. Gmina L. należy do sądu gmin. okr. IV w Irządzach, ma 9896 mr. obszaru i 4249 mk. (w 1866 r.).

2.) **L.** *Stary* al. *Staromieście*, wś, gm. i par. L.

Nowy, posiada kościół filialny murowany, niewiadomej erekcyi. *Br. Ch.*

Lelów, ob. *Lelew.*

Lelowice, wś, pow. miechowski, gm. Pałecznica, par. Wrocimowice. W 1827 r. 27 dm., 207 mk. Dobra L. składają się z folwarków L. i Siedliska, z attynencyą Kołek i wsią L. Rzeczka Racławka przepływa. Rozległość wynosi mr. 773: grunta orne i ogrody mr. 477, łąk mr. 18, pastwisk mr. 39, lasu mr. 164, wody mr. 1, nieużytki i place mr. 74, bud. mur. 7, z drzewa 20, płodozmian 6-polowy; pokłady gipsu i kamienia wapniaka. Wś L. os. 27, z gruntem mr. 98.

Leluchów, wś ruska, pow. sądecki, o 30 kil. od N. Sącza, o 6 kil. od st. dr. żel. Muszyna-Krynica, o 4 i pół kil. od stacyi Orłowa na Węgrzech. Wś, ścieśniona górami, leży przy ujściu bystrego potoku Smereczki z prawej strony do Popradu, stanowiących tu granicę od Węgier, naprzeciw węgierskiej wsi Ruska wola (Orosz-volya), leżącej na drugim brzegu Smereczki. Rozl. obszaru dwors. (attyn. Muszyny) roli ornej 30, łąk i ogr. 28, pastw. 8, lasu 525 mr.; mniej. posiadł. roli or. 428, łąk i polan 133, pastw. 118, lasu 293 mr. austr. Grunta zimne, chude, owsiane. Wzniesienie przy cerkwi nad potokiem 526 m. npm., łożysko Popradu przy ujściu potoku 477 m. Roku 1869 było dm. 61, mk. 378 gr. katol. Roku 1880 było 389 mk. Jest tu unicka cerkiew parafialna, szkoła etatowa 1-klasowa i poczta listowa. Prawym brzegiem Popradu przechodzi tu malownicza droga żel. tarnowsko-leluchowska, t. j. galicyjska część linii Tarnów-Preszów (węg. Eperies) i kończy się tu na granicy, gdzie się znów rozpoczyna węgierska część tejże linii, zwana Preszów-Orłów (Eperies-Orló). Kolej tarnowsko-leluchowska, bardzo pięknie prowadzona, w okolicy górzystej, dolinami rzek, mianowicie z przedmieścia Tarnowa Strusiny ku płd., gdzie wzniesienie wynosi 204 m. npm., w dolinę Biały aż do Grybowa 349 npm. Z Grybowa zwraca się ku zach. w dolinę Strzyżówki i zwraca się wielką wężownicą ku płd. zachodowi w dolinę Pająka, drugiego potoku wpadającego z lewego brzegu do Białej. Tutaj sięga 435 m. npm. Dalej zwraca się na płd.-wschód w dorzecze Popradu po Kamionkę Małą, później ku płn. zachodowi do Nowego Sącza, skąd nie opuszcza już brzegów Popradu aż do Leluchowa. W wielu miejscach położono tory żelazne na wiaduktach, przebito w skałach głębokie przekopy a największy tunel jest w Andrzejówce. Cała linia ma w Galicyi 142 kil. (18 mil) długości. Stacye: Tarnów, Łowczówek-Pleśnia, Tuchów, Gromnik, Bogoniowice-Ciężkowice, Bobowa, Grybów, Ptaszkowa, Kamionka, Nowy Sącz, Stary Sącz, Rytro, Piwniczna, Żegiestów i Krynica-Muszyna.

Leluki, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 63, od Dziewieniszek 48, dm. 23, mk. katol. 148, prawosł. 13, izr. 4 (1866).

Leluny, małe mko, pow. wiłkomierski, przy szosie petersb.-warsz., między stacyami Staszkuniszki i Ławżedyszki, o 48 w. od Wiłkomierza. Mały kościołek drewniany, parafial. katol. ś. Józefa, założony 1688 przez obywatela Pomarnackiego. Par. katol. dek. uciańskiego: dusz 3432. Dobra L. należą do Arcimowicza.

Lelusze, wś rząd., nad strum. Dołomanem, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 43, od Wasiliszek w. 29, dm. 13, mk. 108, wyznania rzym.-katol. (1866).

Leluszki, wś, pow. szawelski, gm. chwałojńska, 8 dusz, 38 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Lelajcie, wś, pow. szawelski, gm. wiekszniańska; 55 dusz, 328 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Leman, wś, pow. kolneński, gm. Turośl, par. Kolno. Leży o 2 w. od linii granicznej od Prus, pośród błot, nad rzeczką. Posiada kościół filialny par. Kolno, szkółkę początkową. W 1827 r. wś rząd., 59 dm., 348 mk.; obecnie 65 dm. i 1709 mr. obszaru. L. należał do składu dóbr królewskich Kolno (ob.). Kościół świeżo wzniesiony staraniem ks. Józefa Wierzbickiego. Pierwotna kaplica spłonęła w 1837 r.; na miejscu jej nową wzniesiono w 1861 r.

Lemann (dok.), ob. *Lemany.*

Lemanowski, os. do Barłomina, pow. wejherowski, o 2 i pół mili od Wejherowa.

Lemans (dok.), ob. *Lemany.*

Lemańsk, część obszaru leśnego dóbr Kocin, pow. częstochowski.

Lemany, folw. i os. leśna, pow. pułtuski, gm. Obryte, par. Pniewo. W 1827 r. 2 dm., 26 mk.

Lemany 1.) niem. *Lehmanni*, wś włośc., pow. kartuski, nad jez. gowidlińskiem, o 4.5 mil od Kartuz, należała do sstwa mirachowskiego. Obszaru mr. 638, w tem jeziora 37; gbur. 11, zagr. 5, katol. 99, ew. 57, dm. 15. Parafia i szkoła Gowidlino, poczta Sierakowice. 2.) L., niem. *Lehmanen*, dok. *Lemann, Bagińskie*, wś, pow. jańsborski, jednę milę od granicy polskiej, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. Pierwszy przywilej lokacyjny nie zachował się. R. 1471 Zygfryd Flach von Schwarzburg, komtur baldzki, nadaje Piotrowi Lemanowi (Pioter Leheman) i Piotrowi Zagrobowi (Pioter Sagrobo) na prawie magdeb. 10 wł. wolnych od dziesięcin i tłoki we wsi L. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 430. 3.) L., niem. *Lehmanen*, dok. *Lemans, Sieben, Silben*, wś, pow. szczycieński, ćwierć mili od

miasta Szczytna, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. Istniała już r. 1414. O pierwszym przywileju nie wiadomo. R. 1496 jest w L. sołtysem Piotr Oberstrój, który posiada 1½ wł. R. 1602 znajdujemy w L. przeważnie polską ludność. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 397. *Kś. F.*

Lembarczek, pasmo wzgórzyste, po części lesiste, na obszarze Wierchomli małej, w pow. nowosądeckim, między potokami Wierchomlą (od płd.), a Klenową (od płn. i zach.). Wschodni czubek wznosi się 899 m., środkowy 915 m., zachodni 789 m. *Br. G.*

Lembark, niem. *Lemberg*, dok. *Liebenberg*, *Lebenberg*, *Libenbergk*, włośc. wś kościelna, pow. brodnicki, na bitym trakcie jabłonowsko-brodnickim, 1 milę zaledwie od st. kol. żel. w Jabłonowie, na lewym brzegu strugi Lutrzyny al. Małej Ossy, po nad którą tu góra opodal leżąca zowie się Piaskową, śród gleby żyznej. Obszaru liczy mr. 4471, bud. 170, dm. 99, katol. 356, ew. 394. Parafia i szkoła w miejscu, poczta w Jabłonowie. Wś L., na urodzajnej położona glebie, istniała bez zaprzeczenia od najdawniejszych czasów. Po owych częstych spustoszeniach pruskich, jako i inne wioski, przez krzyżaków na nowo urządzona, z niemiecka przezwaną została; przedtem zapewne imię nosiła czysto polskie. Przy wsi znajduje się szaniec prastary, będący w związku z szańcami innych okolicznych wiosek, jako to: Bobrowa, Jaguszewic i Jabłonowa. Wszystkie te okopy leżą w prostej dosyć linii na lewym brzegu rz. Lutrzyny (Małej Ossy) i ciągną się z jednej strony aż do Niewierza po za wieś Słupy w pow. grudziąskim. W przeciwnym kierunku linia ta obronna sięga do miasta Osieka w Polsce kongresowej, gdzie także istnieje szaniec. Z wyjątkiem Jabłonowa wszystkie są doskonale zachowane. O strateg. znaczeniu wspomnionych szańców ob. Ossowski, Zbiór wiadomości do antropologii krajowej III, 81. Także istniało przy wsi L. śród gruntów plebańskich na górze zwanej Piaskową, po nad brzegiem rz. Lutrzyny, cmentarzysko grobów skrzynkowych. Wiatry unoszące lotny piasek góry odsłoniły te groby, które za dawnych już czasów takim sposobem zniszczone zostały. Zachowały się tylko wyraźne ślady grobów i niektóre potłuczone resztki skorup popielnicowych, przechowywanych w muzeum towarz. nauk. w Toruniu. Jest jeszcze wiadomość, że i trójkąt z kamieni ustawionych na powierzchni istniał tu aż do roku około 1850. Znajdował się ten trójkąt w półn.-wschodniej stronie drogi do Wądzyna wiodącej, także nieopodal lewego brzegu Lutrzyny. Następnie został rozebrany na użytki gospodarcze. Bez zaprzeczenia stoją te ustawiane kamienie w związku z opisanem powyżej cmentarzyskiem i mają znaczenie pewne religijne albo pamiątkowe. Ob. Ossowski: Mapa archeol. Prus zachodnich, str. 7, 71, 85. Pierwszy przywilej lokacyjny krzyżacki wsi L. nie jest znany. Około r. 1415 piszą księgi czynszowe krzyżackie: Wś L. ma włók 61, każda czynszuje po 1 m.; dwie karczmy dają po 2 m.; 21 włók leży pustych. Księgi strat wojennych donoszą około tegoż czasu: Wś L. poniosła straty 4000 m., prob. 400, kościół 200 m. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 112. Parafia L., w dekanacie brodnickim, liczy dusz 1589. Kościół, tytułu św. Piotra i Pawła, patronatu rządowego, nie wiadomo kiedy założony, konsekrowany r. 1507. Szpital przy nim dla 2 ubogich z parafii, bractwo trzeźwości od r. 1855; filia w Góralach. Wsie paraf.: Lembark, Bukówiec, Mileszewy, Konojady, Konojadki, Fomki, Godzieszka; do filii należą wioski: Górale, Buk góralski i Smolniki. Szkoły paraf.: w Góralach dz. katol. 69, w Konojadkach 70; 28 dz. katol. odwiedza szkołę ewang. w L., którym naukę religii udziela proboszcz, 4 w Buku góralskim i 3 w Bukówcu. Ob. Szem. dyec. chełmińskiej, str. 269.

Lembawka, wś i karczma, pow. wilejski, o 82 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 3 dm., 24 mk. katol.; drewniana cerkiew prawosł. (1866).

Lemberg, niemiecka nazwa Lwowa.

Lemberg (niem.), ob. *Lembark*.

Lemberg (niem.) al. *Pieraggen*, wś, pow. piłkalski, st. p. Szyrwinty.

Lembork, ob. *Lębork*.

Lembruck (niem.), al. *Lembruck*, dobra, pow. nizinny, st. p. Heinrichswalde.

Lembruk, niem. *Langenbrück*, wś, pow. ządzborski, na bitym trakcie reszelsko-ządzborskim, przy granicy pow. reszelskiego, po nad jeziorem, w prusko-luterskich Mazurach, przez ludność przeważnie polską założona i trzymana. R. 1370 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, nadaje Klawkowi (Clauke) Garmeister 10 wł. sołeckich we wsi L. na prawie chełmińskiem pod Ruską wsią (Ruskayn) celem lokacyi wsi dannickiej. Książę Albrecht (kiedy ?) nadał Stanisławowi Piotrowskiemu na prawie chełmińskiem 11 pustych włók we wsi L., które tenże nabył od Jana von der Gablenz za 25 kóp polskich. R. 1621 poświadczają Bartłomiej i Urban Zusich z Pilca, że brat matki ich Maciej Kosak sprzedał przed 30 laty wś L. Walentemu Bartsckiemu. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 404. W nowszym czasie niemal cała wś L. przeszła w posiadanie katolików z Warmii przybyłych. Ob. Töppen, Gesch. Masurens, str. 472. Kościół swój parafialny nieco odległy w Sześnie mają. *Kś. F.*

Lembudzie, wś, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Szaki; odl. 25 w. od Władysławowa, ma 7 dm., 76 mk.

Lemburg (dok.), ob. *Lwów*.

Lemby, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska.

Lementowszczyzna, folw., pow. wileński, 2 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 1 dm., 14 mk. katol. (1866).

Lemeszani, po węg. *Lemes*, wś w hr. szarvskiem (Węg.), nad rz. Torysą, lasy, stacya kolei koszyce-preszowskiej, o 19 kil. od Koszyc, kościół katol. filial., 575 mk.

Lemeżyszki, folw., pow. szawelski, par. wiekszniańska, 4 włóki rozl., własność Drozdowskich. *J. G.*

Lemgendorf (dok.), ob. *Lamkowo*.

Lemgruben (dok.), ob. *Lehmgruben*.

Lemicz. Według Morawskiego: Sądecc. I, 171 i II, 82, mieli Czesi husyci zbudować zamek L. na górach obidzkich na obszarze wsi Brzany, wprost zamku Kingi w Pieninach, skąd dokuczali poddanym Czerwonego klasztoru. Śladów nie można odszukać. *Mac.*

Lemiészczycha, wś, pow. taraszczański, o 3 w. na płn. od Żaszkowa, w głębokiem jarze spadającym do pot. Torczy. Ma cerkiew ś. Łukasza z r. 1747, mk. 600 (w tem 27 katol., 5 izr.), ziemi 2000 dzies. Od Ostrogskich przechodziła L. do Zakrzewskich, Kamińskich, dziś Podhorskich.

Lemiesze, wś i folw., pow. opatowski, gm. Ruda Kościelna, par. Bałtów, odl. od Radomia 22 w. Wś ma gruntu mr. 350, dm. 20, mk. 148. Folw. 150 mr., 1 dm., 12 mk.

Lemiesze, wś nad niewielką rzeczką, dopływem Hnyłopiaty, pow. żytomierski, par. Berdyczów, leży tuż koło Rajgródka, przy trakcie do Berdyczowa, ma kaplicę katol. Dawniej własność Czajkowskiego, dziś Horwatowej. *X. M. O.*

Lemiesze, wś, pow. święciański, 4 okr. adm., o 79 w. od Święcian, 7 dm., 86 mk., z tego 39 prawosł., 47 katol. (1866).

Lemiesze, wś, pow. kozielecki gub. czernihowskiej, o 8 w. od Kozielca ku Czernihowowi. Rodzinne miejsce rodu hr. Rasumowskich.

Lemieszewicze, folw. i wś w pow. pińskim, 3 okr. adm., nad rzekami: Kamień i Strumieniem, w bardzo nizinnej mało ludnej miejscowości, przy drożynie wiodącej z okolicy Płotnicy do Pińska, z zarządem gm. lemieszewickiej, składającej się z 9 starostw wiejskich, 62 małych wiosek i około 1900 włościan płci męskiej; ma osad 23. Folwark, dziedzictwo Płotnickich, ma prawie 400 mr.; od Pińska mil dwie, ludność najbardziej trudni się flisactwem. Niegdyś L. stanowiły własność korony i były oddane królowej Bonie, która w r. 1546 nadała tu grunta ziemianinowi Lemieszewi, pod warunkiem niesienia służby bojarskiej do zamku pińskiego (ob. „Rewizya Pusecs," wydanie archeogr. komis. wileńskiej 1867 r., str. 297—298). *Al. Jel.*

Lemieszów, wś, pow. hrubieszowski, gm. Jarosławiec, par. Uchanie.

Lemieszów, dobra, pow. włodzimierski, niedaleko Horochowa, własność Chońskich.

Lemieszówka, wś, pow. winnicki, nad rz. Gniłopiatą, dopływem rz. Pustołowej, gm. Małe-Kutyszcze, par. Pików, mk. 606 (jednodworców 86), dm. 139, ziemi włośc. 774 dz., dwors. 1606 dz., w tem 63 lasu. Kaplica katol. dekan. winnickiego. Cerkiew z 648 paraf. i 47 dzies. ziemi, należała do Jakubowskich; obecnie własność znakomitego prawnika i literata Włodzimierza Spasowicza.

Lemiszów, niem. *Lömischau*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, przy ujściu strumienia Lubaty do małej Szprewii. W r. 1875 dm. 21, mieszk. 108, w tem Serbów 96. *A. J. P.*

Lemitten (niem.), dobra ryc., pow. lidzbarski, st. p. Orneta.

Lemkendorf (niem.), ob. *Lamkowo* i *Lamkówko*.

Lemkowizna, wś, pow. rypiński, gm. Osiek, par. Radziki, odl. o 15 w. od Rypina, ma 11 dm., 116 mk., 58 mr. gruntu, 1 nieuż.

Lemkühnen (niem.), dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Zinten.

Lemla, rzeczka, dopływ Irszy w pow. żytomierskim, płynie z półn.-zachodu ku płd.-wschodowi, mija Iwanówkę, Lisowszczyznę, Lisowską Budę, Krasnosiołkę, uchodzi pod Rudnią Borową.

Lemlinsdorf (dok.), ob. *Lammsdorf*.

Lemmels (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn.

Lemnica, mylnie na mapach *Lemic* zwany potok, powstaje z połączenia się dwóch potoków Hurkała (ob.) i Czernowej (ob.), na północno-wschodnim krańcu Serafiniec, wsi położonej w pow. horodeńskim. Płynie na północny wschód, mija południową część wsi Strzylec, gdzie, przyjąwszy od lew. brzegu bezimienny potok, zwraca się na wschód i na północny wschód, tworząc granicę między Strzylcami a Horodnicą na przestrzeni 3 kil., poczem w kierunku wschodnim wchodzi w obszar Horodnicy i tutaj między domostwami z prawego brzegu wpada do Dniestru. Długość biegu czyni przeszło 8 kil. Między Strzylcami a Serafińcami rozlewa się ten potok na dwie odnogi, które w Strzylcach łączą się znowu w jedno koryto. W Strzylcach pędzi 5 młynów a w Horodnicy 3. Połączenie się potoków źródlanych leży 230 m. npm., ujście zaś 150 m. *Br. G.*

Lemnitz (niem.), ob. *Łemnica*.

Lemno, dobra w pow. ihumeńskim, w okr. polic. puchowickim, nad rz. Ihumenką, przy drodze wiodącej z mczka Puchowicz do Oczyża, dziedzictwo Demidowiczów, mają obszaru 3525 mr. w glebie lekkiej, lasu dostatek, parafia katolicka błońska. *Al. Jel.*

Lemoszowce, zaśc. w gm. Możejki Małe, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 42, od Wasiliszek w. 7, dm. 9, mk 97 wyzn. katol. (1866).

Lemperk al. *Loewenberg* (niem.), na Szląsku, ob. *Lwów.*

Lempie al. *Łempie*, jedno z ogniw w łańcuchu drobnych jezior, ciągnącym się w pow. sejneńskim, od południowego krańca jez. Gaładuś. Ma ono 48 mr. obszaru. Leży o 1 w. na południe od jez. Ilgiel, śród lasów, łączy się z jez. Stulpy, którego wody odchodzą do rz. Marychy.

Lempno, jez. i „wypływająca" z niego rz. Lompnica. U Rzyszcz. t. II, p. 40, pod r. 1248 Kazimierz ks. łęczycki i kujawski sprzedaje Bogusławowi kantorowi przy kościele włocławskim „lacum dictum *Lempno majus*, t. j. większe, cum toto fluvio dicto *Lompnica*, „qui inde egreditur" cum castoribus" (z bobrami) etc. Data w Kowalu. Gdzie to jest, nie wiadomo, w każdym razie gdzieś koło Kowala lub Włocławka.

Lemsal, u Zarańskiego *Limbasza* (łot.), mko, pow. wolmarski gub. ryskiej, 1400 mk., 116 dm., 211 dzies. ziemi. R. 1223 założyli je niemieccy osadnicy koło zamku bisk. Alberta; 1439 r. otrzymało prawo miejskie. Na wyżynie otaczającej L., na płd. od jez. Burtneck, wznoszą się wzgórza: Blauberg, 397 st. wys.; Zehsis-Kalns; Mahlu-Kalns i Bau-Kalns. Wyżyna ta rozdziela dorzecza rzek Aa i Salis. Por. t. III, str. 286—87.

Lemsern (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. kuldycki, par. Frauenburg.

Lemszczyzna, wś, pow. lubelski, gm. Konopnica, par. Kalinowszczyzna.

Lemuciany, folw. nad rz. Wilią, pow. trocki, 2 okr. adm., 32 w. od Trok, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Lenarczek, ob. *Linarczyk.*

Lenarczyce, wś, pow. sandomierski, gm. i par. Obrazów, od Sandomierza w. 6. Gruntu mr. 899, w tem 245 włośc., dm. 30, osad 28, mk. 62. Wiatrak. W 1827 r. 25 dm., 108 mk. Długosz wspomina tę wś pod nazwą Rynarczyce (T. II, 353 i 4). Na sejmie z roku 1766 stany rzpltej dozwoliły Adamowi Podoskiemu, podkomorzycowi rożańskiemu, zamiany dóbr narodowych Brzeskiej Woli i innych za dobra jego dziedziczne Niedomice i inne w pow. pilzeńskim, jako też Lenarczyce w pow. sędomierskim leżące. Kiedy jednakże komisya, do tej zamiany wyznaczona, nakazała dopłatę pewnej sumy do skarbu Podoskiemu, dla zrównoważenia wartości dóbr narodowych, a Podoski opierał się tejże sumy wypłacie; przeto na sejmie warszawskim z r. 1773—1775 stany rzpltej uchwaliły, iż, w razie wykazania przez Podoskiego w asesoryi koronnej niesłuszności żądanej od niego dopłaty, zamiana ta ma być uchyloną i on do swoich dóbr, dawniej jego dziedzicznych, ma być przywrócony.

Lenardowo, ob. *Leonardowo.*

Lenart, imię, tyle co *Leonard*; stąd *Lenarczyce* i *Lenartowice.*

Lenarthowicz (dok.), ob. *Leonhardwitz.*

Lenarto, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół katol. paraf., gr.-katol. filial., średni grunt, 753 mk. *H. M.*

Lenartowa, góra, na północny zachód od miasta Suchej, w pow. żywieckim, pod 49° 45' półn. sz. g., a 37° 13' 20" wsch. dłg. g. F. Wznosi się 631 m. npm. Południowy stok opada dosyć stromo do doliny potoku Stryszawki (341 m.). U zachodnich stóp góry płynie potok Gołoszków, a u wschodnich zaś Błądzonka, dopływy Stryszawki. Góra ta zowie się także *Lipską górą.* *Br. G.*

Lenartowice, wś, pow. stopnicki, gm. Oględów, par. Koniemłoty. W 1827 r. 16 dm., 104 mk.

Lenartowice, niem. *Lenartowitz* 1.) wś i gm., pow. pleszewski, 2 miejsc.: a) L., wś; b) Przepadła, młyn; 34 dm., 363 mk., 4 ew., 359 kat., 121 analf. Kościół katolicki paraf. dekan. pleszewskiego (Łaski, Lib. ben. II, 8, 33). Poczta, tel. w Pleszewie o 3 kil., st. kol. żel. Pleszew o 6 kil. 2.) L., dom. i gm. tamże, 4794 mr. rozl., 3 miejsc.: a) L., dom.; folwarki: b) Zawidowice; c) Sulęcin; 20 dm., 335 mk., 114 katol., 221 ew., 176 analf. Cegielnia. *M. St.*

Lenartowice, niem. *Lenartowitz*, 1532 r. *Lechartowitz*, 1534 r. *Lenhartowitz*, wś i dobra nad Kłodnicą, pow. kozielski, par. Sławęcice; 30 bud., 45 dm., 367 mk. Dobra mają 236 mr. ziemi; wś z kol. Neudorf 36 osad, 604 mr. ziemi. *F. S.*

Lenartowo, dom. i gm., pow. inowrocławski; dom. ma 1581 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Nowy Berlin (Neu-Berlin); 28 dm., 300 mk., 124 katol., 167 ew., 9 żydów, 106 analf. Poczta i tel. w Woycinie o 7 kil., st. kol. żel. Mogilno o 28 kil. Kazimierz Poniński sprzedał L. Julianowi Reichsteinowi za 285000 marek. Niegdyś własność Chłapowskiego. (Łaski, Lib. ben. I, 204). *M. St.*

Lenartowy, niem. *Geppersdorf*, wś na Szląsku austr., pow. albrechtycki, 759 mk.

Lenarty, niem. *Lehnarten*, dobra ryc. nad rz. Białą, do których należy także folwark i cegielnia Kujawa (niem. Kujahwa), pow. ole-

okowski. Posiadłość ta ma obszaru ziemi 654.30 ha. i to roli ornej i ogr. 417.60 ha., łąk 150.30 ha., pastw. 74.50 ha., lasu 10.20 ha., nieuż. 1.70 ha.; czysty dochód z gruntów wynosi 3589 marek. Odl. od Margrabowy, gdzie jest st. poczt., wynosi 9 kil. Parafia ew. Mieruniszki (niem. Mierunsken). W miejscu jest i gorzelnia. R. 1857 było tu 185 mk. Ks. Olbracht Fryderyk podaje r. 1573 do wiadomości, że ojciec jego, ks. Olbracht, nadał Baltazarowi Zenger dobra Kujawa z 30 włókami, oraz 4 włóki nad strugą Białą, t. j. Lenarty, na prawie lennem z wyższem i niższem sądownictwem i obowiązkiem jednej służby zbrojnej (Kętrz. „O ludności pols.," str. 524). W XVII i XVIII stuleciu mieszkali tu ze szlachty polskiej Kraińscy, Więckowscy-Saltzwedel i Ciesielscy. *Kś. Fr.*

Lenc, niem. *Lenz*, folw. do Chełmna, tuż przy mieście położony, pow. chełmiński; bud. 3, dm. 3, katol. 3, ew. 1 (?). Parafia i poczta Chełmno, szkoła Grubno. *Kś. F.*

Lence-Samotyje, wś gub. grodz. w b. ziemi bielskiej.

Lenciszki, wś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 28 w. od Szczuczyna, 7 dm., 77 mk. (1866).

Leńck, ob. *Łęck.*

Lencowszczyzna, folw. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 37 w. od Święcian, 1 dm., 9 mk. staroobr. (1866).

Leńcze 1.) *Górne*, wś w pow. wadowickim, dyecezyi krakowskiej, dekanacie skawińskim, granicy od północnego wschodu z Polanką halerowską, od północnego zachodu i zachodu z Przytkowicami, od południa z Zarzycami Wielkiemi, a od wschodu z Podolanami. Południową granicę tworzy rzeczka zwana Cedronką (Skawinką). Wś sama legła na znacznej wyżynie, z której piękny widok rozpościera się na północ na Kraków i jego okolicę, na południe zaś na Lanckoronę zamek i Kalwaryą Żebrzydowską, po za któremi w tyle ukazują się wspaniałe Tatry, a na południowy zachód Beskidy z swą królową Babią Górą. Wzniesienie wzgórza Birczek na północ wsi czyni 354 m. Od południa spada stromo do doliny Cedronki, wznoszącej się tutaj 250 m. npm. Obszar więk. posiadł. roli orn. 325, łąk i ogr. 53, pastw. 20, lasu 61 mr.; mniej. pos. roli orn. 613, łąk i ogr. 70, pastw. 60, lasu 15 mr. austr. (1869). W r. 1869 było mk. 788 (360 mężcz., 428 kob.), w r. 1880 zaś 817. Zabudowań dwors. 4, włośc. 132, razem 136 (r. 1869). Początek wsi niewiadomy. Istniała atoli już w XIII w. Wspomina o niej dokument wydany w Krakowie 15 maja 1287 r., mocą którego Paweł, biskup krakowski, otrzymuje w zamian za dziesięciny od opata tynieckiego Wojciecha dwie wsi Leńcze i Rzozów (Zorzów w dokumencie) z prawem dziedzicznem (Cod. dipl. Tinecensis, Lwów 1871, str. 49). Na wzgórzu, na południowym krańcu wsi, wznosi się mały ale schludny kościół drewniany, p. w. św. Piotra i Pawła, zbudowany r. 1530. Metryki poczynają się r. 1648. Dzwony noszą daty 1554 i 1607. Do parafii należą wsi Podolany, Zarzyce Wielkie i Małe. W całej parafii liczba dusz rzym.-kat. 1386, żydów 44 (Szem. dyec. krak. 1883). Szkoła ludowa jednoklasowa. Własność sukcesorów po ś. p. Józefie Rydwan Brandysowej i siedmiu spólników: Józefa Pawełki, Jana Hirschberga, Henryki Bodurkiewiczowej, Józefy Modliszewskiej, Jana Pająk Lenczowskiego, sukcesorów po ś. p. Stanisławie Chylewskim i Maryanny Zabłockiej. 2.) **L.-*Dolne***, ob. *Podolany.* *Br. G.*

Lenczen (niem.), ob. *Łęcza.*

Lenczestie, ob. *Łęków.*

Lenczienen (niem.), ob. *Wólka.*

Lenczin (dok.), ob. *Lentschen.*

Lenczke (dok.), ob. *Łęck.*

Lenczok al. *Lensczok*, os. leśna w Markowicach, pow. raciborski.

Leńczyce, ob. *Horodyszcze*, pow. czerkaski.

Lenda, ob. *Linda.*

Lendak, węg. *Landok*, wś w hr. spiskiem (Węg.), u stoku Tatr, kościół katol. paraf., płóciennictwo, 2 młyny wodne, wapienniki, zdrój szczawiowy, alabaster, marmur, agat; 1243 mieszk. *H. M.*

Lendi (niem.), ob. *Lędy.*

Lendo 1.) *Ruskie*, wś i folw., pow. garwoliński, gm. Ułęż, par. Drzążgów. Ma 11 dm., 120 mk., 345 mr. rozl. W drugiej połowie XVI w. L. należało w częściach do Dobrogosta, Krzysztofa, Klemensa, Zbigniewa i Hieronima Sobieskich (1565—1579). Roku 1661 domów włośc. 6. 2.) **L.-*Wielkie***, folwark, pow. łukowski, gm. Łysobyki, par. Gułowska Wola; 4 dm., 400 mr. obszaru. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L.-Wielkie, nabyte w r. 1867 przez rząd, składają się z folw. L.; wsi: L., Niedzwiedź, Kalinowy dwór, Natalin i Zielony kąt. Rozległość folwarczna wynosi mr. 1467. Wś L. osad 3, z grun. mr. 2; wś Niedźwiedź os. 35, z grun. mr. 491; wś Kalinowy dwór os. 7, z grun. mr. 93; wś Natalin os. 19, z grun. mr. 186; wś Zielony Kąt os. 6, z grun. mr. 77.

Len-Dolhi, dwa w pobliżu siebie leżące zaścianki w pow. pińskim, nad rz. Stochodem z prawej strony, o w. 3 na płdn. od mostka Lubieszewa, w okr. polic. lubieszewskim, w par. katol. lubieszewskiej, każdy ma po os. 3; grunta piaszczyste, łąk obfitość. *Al. Jel.*

Lendowo, wś szlach., pow. mazowiecki, gm. i par. Piekuty, odległa od Piekut w. 3, od miasta powiat. 18 w. Dm. 7, mk. rzym.-katol.

48, rozl. włók 12, grunt w glebie średniej, zarośli na opał podostatkiem. L. powstało w r. 1880 na gruntach folw. Markowa Wielkiego leżącego w Cesarstwie; właściciel, mając 12 włók ziemi na terytoryum Królestwa, rozprzedał je szlachcie. Nowa wieś leży nad granicą Cesarstwa z Królestwem, przedtem miała nazwę uroczysko Budy; od pobudowania się szlachty nosi nazwę L., a to na cześć księdza Lendo, byłego administratora parafii Piekuty, obecnie administratora par. Jedwabne w pow. kolneńskim. Nazwisko wsi zatwierdzone przez władzę. *P. Łukaszewicz.*

Lendrynie, wś, pow. rossieński, par. pogromoncka.

Lendschütz (niem.), wś, pow. wołowski na Szląsku, par. Winczek.

Lendyczek 1.) niem. *Landeck*, mko, pow. człuchowski, na bitym trakcie królewiecko-berlińskim, 34 mil od Berlina, 38 od Królewca, w okolicy lesistej, nad rz. Gwdą (Küddow), do której tu z pomorskiej strony wpada struga Czarna, z pruskiej Dobrynka, w samym rogu powiatu, przy granicy Pomeranii i pow. złotowskiego; na przeciwnej stronie Dobrynki, już w pow. złotowskim, leży dwór Lendyczek, osada wiejska, która nieco wzrostu dodaje miastu. Najbliższy dworzec znajduje się przeszło milę odległy w mieście pomorskiem Ratzebur, na kol. żel. nowo zbudowanej pilsko-nowoszczecińskiej. L. obejmuje obszaru mr. 4298, bud. 272, dm. 114, katol. 34, ew. 854, żyd. 112. W miejscu jest luter. kościół paraf., szkoła miejska elem., prywatny zakład wyższy (r. 1860), magistrat, rada miejska, urząd pocztowy, stacya telegr., apteka, doktór, kilku kupców, kilkunastu handlarzy, szczególnie na drzewo, sukienników 3 (r. 1858), szewców 6, bedn. 1, krawc. 4, kołodz. 2, kowali 2, siodl. 1, powroźn. 1, tokarz 1, ślusarz 1, zdun. 3, szklarz 1, mularzy 2, stol. 4, piekarzy 2, rzeźn. 5, kuśn. 1, młynarz 1. Targi doroczne 4 odbywają się: na bydło, konie i kramne. L. jest osadą prastarą. Długo przed przybyciem krzyżaków za panowania książąt pomorskich i rządów słowiańskich istniał tu gród obronny z urzędnikami swymi, którym okrąg pobliższy był podległy. Później za krzyżaków zamek ten, jako mniej odpowiedni, zaniechany został i nie masz teraz po nim znaku. W ogóle z czasów krzyżackich nie posiadamy o L. zgoła żadnych wiadomości. Za polskich rządów L. należał do star. człuchowskiego. Początkowo był nieznaczną wioską, kiedy otrzymał prawa miejskie nie wiadomo, ale jak się zdaje dopiero po okupacyi za Prusaków. Ludność tutejsza, od dawna niemiecka, rychło przeszła na protestantyzm. Katolicy posiadali w L. kościół, z drzewa stawiany, patronatu rządowego, który przed reformacyą był paraf.; r. 1617 przez arcyb. gnieźn. Gębickiego, jako filialny do Frydlądu pruskiego przyłączony. Duchowny po reformacyi zaledwie mógł się tu pokazać dla zbytniej zapalczywości innowierców (propter ferocitatem haereticorum), i nabož. dla tego bardzo rzadko się w nim odprawiało. Na początku XVIII wieku bardzo już podupadły stary kościół luteranie (jak donoszą akta) obalili i nowy sobie zaraz zbór wznieśli we dworze lendyckim. Jako nieprawnie istniejący musieli go jednak na rozkaz władzy znieść r. 1721. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 333. Teraźniejszy luterski kościół ufundowany został dopiero za pruskich czasów. 2.) **L.-Szlach.**, niem. *Adl. Landeck*, dok. r. 1744 *Lendyk*, dobra, pow. złotowski, nad rz. Gwdą, do której tu z pomorskiej zachodniej strony wpływa struga Czarna, z wschodniej zaś pruskiej Dobrynka; po przeciwnej stronie Dobrynki leży mko L. w pow. człuchowskim; jest to kąt ostateczny czyli narożnik północno-zachodni ziemi Krajny; okolica po największej części lesista i piaszczysta Obszaru roli ornej liczy L. mr. 1488, boru zaś mr. 3594, bud. 114, dm. 48, katol. 16, ew. 550. Parafia Radownica, szkoła w miejscu, poczta: miasto Lendyczek. Wś L. należała z dawna do obszernych dóbr radownickich, własność kiedyś Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich, którzy posiadali zarazem dobra Złotowo. W pierwszej połowie XVIII wieku dobra Radownica i Lendyczek odłączone zostały od Złotowa i znajdowały się w posiadaniu rodziny von der Osten-Sacken. R. 1753 Ludwik von der Osten-Sacken nabył dobra L. i Grodno (ob.) od brata swego za 20000 tal. Później przez pokrewieństwo z familią von der Osten przejęli L. jako i Radownicę Grabowscy. R. 1866 kupił je znany dr. Strousberg. R. 1880 rząd pruski jest właścicielem dóbr lendyckich, który w obszernych borach urządził osobne nadleśn. król. Tegoż r. 1880 obejmowały lendyckie lasy obszaru hekt. 889, łąk 21, nieuż. 8, wody 1, ogółem obszaru hekt. 920. Lutersey i po największej części zniemczeni z dawna mieszkańcy tutejsi, obaliwszy (jak im zarzucają akta) kościół stary katolicki w sąsiedniem mieście L., postawili sobie nowy zbór we wsi wbrew prawom ówczesnym rzpltej polskiej. Dla tego na rozkaz władzy zaniechać i rozebrać go musieli r. 1722; ostatni pastor Jakób Grützmacher wyszedł za granicę. R. 1740 także i szulmistrz luterski, który nabož. odprawiał, zniewolony był wś tę opuścić. Po okupacyi za pruskich czasów wzniesiony luteranom nowy kościół w mieście pobliskiem Lendyczku. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Flatow, str. 289. *Kś. F.*

Lendyk, ob. *Lendyczek.*

Lendzien (niem.), ob. *Lędzin.*

Lendzieniszki, wś, pow. wileński, 1 okr. adm., o 13 w. od Wilna, 16 dm., 110 mk. kat. (1866).

Lendzin (niem.), ob. *Lędziny*.

Lenen, *Lehnen* (niem.), wś w pow. hasenpockim gub. kurl. Paraf. kościół katol. ś. Trójcy i ś. Antoniego, r. 1750 wzniesiony przez biskinfl. Józefa z Kozielska Puzynę. Parafia katol. dekanatu kurlandzkiego: dusz 1176.

Lenewo (dok.), ob. *Liniewo*.

Leng (niem.), ob. *Łęg*.

Lenga (niem.), ob. *Łęga*.

Lenga (dok.), ob. *Łęg*.

Lengainen (niem.), ob. *Łęgajny*.

Lengen (niem.), dobra, pow. pruskoiławski, st. p. Barsztyn.

Lengirren (niem.), ob. *Langirren*.

Lengkonischken (niem.), wś i dobra, pow. tylżycki, st. p. Neu-Argeningken.

Lengkutschen (niem.) al. *Samonienen*, wś, pow. gołdapski, st. p. Gołdap'.

Lenglaucken (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Gąbin.

Lengmeschken (niem.), *Lengmeszken*, *Lengmestehlen*, wś, pow. stołupiański, st. p. Mohlkehmen.

Lengnieten (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Girmo.

Lengniszewo, ob. *Łęgniszewo*, niem. *Idasheim*.

Lengnowo (niem.), ob. *Łęgnowo*.

Lengojle, ob. *Dyrwiany*.

Lengow (niem.), ob. *Łęgów*.

Lengowen (niem.), ob. *Łęgowo*.

Lengschen, *Lengtschen* (niem.), wś i dobra, pow. piłkalski, st. p. Pilkały.

Lengvard (węg.), ob. *Lingwart*.

Lengwarowen (niem.), ob. *Łęgwarowo*.

Lengweczen, *Lengwetschen* (niem.), wś, pow. darkiemski, st. p. Sodehnen.

Lengwehnen (niem.), al. *Klein-Leponischken*, wś, pow. stołupiański, st. p. Ejtkuny.

Lengwethen (niem.), pow. ragnecki, ob. *Lenkwethen*.

Lenhartowitz (dok.), ob. *Lenartowice*.

Lenia, część Sokołówki, pow. brodzki.

Lenica, wzgórze po zachodniej stronie mka Kamionki Wielkiej, w pow. kołomyjskim, wznosi się 357 m. npm. *Br. G.*

Lenie 1.) *Wielkie* al. *Michałówka*, wś, pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Dobrzyń. Leży w pobliżu Wisły, o 28 w. od Lipna. Ma 21 dm., 268 mk., 901 mr. gruntu, 31 nieuż. W 1827 r. wś rząd., 20 dm., 140 mk. L.-Wielkie stanowiły ekonomią dóbr rządowych (ob. II, 326). W początkach b. stulecia wystawiono tu dwór z cegieł zniszczonego zamku w Dobrzyniu nad Wisłą. Dobra L.-Wielkie należą do rządu i podług wiadomości z r. 1854 rozległość ogólna wynosi mr. 6154; w skład tych dóbr wchodzą następujące nomenklatury: folw. L.-Wielkie mr. 534, Zbyszewo mr. 506, Makówka mr. 321, Walewskie mr. 114. Młyny: Zbyszewo mr. 40, Krupa mr. 35, wójtostwo Bobrowniki mr. 120, probostwo Biała mr. 178. Wś L.-Wielkie mr. 499; wś Skarzewo mr. 296; wś Krupa mr. 95; wś Kępa Dobrzyńska mr. 61; wś Wyszyn mr. 137; wś Kępa Głowieńska mr. 33; wś Kuski Dezerta mr. 102; wś Struchów mr. 169; wś Podosk mr. 60; wś Makówka mr. 298; wś Walewskie mr. 31; wś Uniejewo mr. 968; wś Grodnia mr. 292; wś Biała mr. 941; wś Grodzkie mr. 92; wś Kuski mr. 120; wś Kępa Dobrzyńska Mała mr. 15. W dobrach L. jest jezioro b. n., mające 30 mr. rozl., do 48 st. głębokości; wody jego odchodzą do Wisły przez rzeczkę Kamienicę. Por. *Dobrzyń*, t. II, 89. 2.) **L.-*Małe***, wś, pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Sobowo, odl. o 30 w. od Lipna, ma ewangielicki dom modlitwy, szkołę i wiatrak, 10 dm., 56 mk., 368 mr. gruntu, w tem 301 folw., 67 włośc. (18 osad). W 1827 r. 9 dm., 65 mk. R. 1789 dziedzicem L. był Koziebrodzki.

Leniec, jez., pow. lipnowski, gm. Czarne, przy wsi Bęklewo Mostowe. Musi mieć małe rozmiary, ponieważ karta woj. topogr. Król. Polsk. (XVI C) nie oznacza go w tem miejscu. Nazwa sama właściwszyby była dla jez. we wsi Lenie, niedaleko od Bęklewa położonej. Por. *Lenie-Wielkie*.

Leniew, wś, pow. bielski, gub. grodzieńska. Była tu kaplica katol. parafii Narew.

Lenin, mko z zarządem gminnym i wielkie dobra, niegdyś w księstwie słuckiem, w województwie nowogrodzkiem, teraz w gub. mińskiej, w środku pow. mozyrskiego, nad rzeką Słuczą, o 127 w. od jej źródła, w puszczach i bagnach. Do wieku XVII dziedzictwo książąt Olelkowiczów, pokolenia Olgierdowego; przez wiano ostatniej z rodu księżniczki Zofii Olelkowiczówny, poślubionej sławnemu ujemnie Januszowi Radziwille, przeszło w dom książąt Radziwiłłów (ob. u Kotłubaja, Galerya Nieświeska, str. 160) a przez wiano księżniczki Stefanii Radziwiłłówny, córki Dominika, ostatniego ordynata nieświeskiego, poślubionej ks. Leonowi Wittgensteinowi w pierwszej ćwierci b. stulecia, zostało własnością ks. Wittgensteinów. Mko ma osad 75, most na Słuczy. Gmina składa się z 13 wiejskich starostw, 40 wsi i liczy 1729 włościan płci męskiej. Tu się mieści kwatera 4 okr. policyjnego, obejmującego gminy: Lenin, Łachwa, Żytkowice, Czuczewicze z 76 wsiami. Od Mińska 217 w., od Mozyrza 162 w. Do dominium Lenin należą folwarki: Sitnica, Grabów, Jurkiewicze i Wiloza; obszar cały przed dwoma laty wynosił około 110000 mr.; lecz w r. 1882 dnia 7 września monarszym rozkazem

przyzwolono francuskiemu towarzystwu pod nazwą „*Société foncière et forestière de Lenin*“ nabyć ogromne leśne przestrzenie dóbr lenińskich dla eksploatacyi fabrycznym sposobem bogactw tego zapadłego polesia; jakoż zakupione zostały tu przez rzeczoną kompanią dziewicze lasy dębowe pomiędzy rzekami Słuczą i Łanią, i ten wielki plan, gdyby się był wykonał praktycznie, nadałby był ruch i życie przemysłowe dotychczas całkiem odludnej dzikiej miejscowości, pełnej grubego zwierza, ryb i bogactw wszelkich, przyrodzie leśnej właściwych. *Al. Jel.*

Lenina 1.) *Mała* (al. *Leninka*, po rus. *Linynka*), wś. w pow. staromiejskim, 12 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Staremmieście. Na płn. leży Ławrów, na wsch. Lenina Wielka, na płd. wsch. Tysowica, na płd. zach. Wiciów, na zach. Potok Wielki, na płn. zach. Nanczułka Wielka. W płd. stronie obszaru, na płn. wsch. stoku Werchu Orowego nastaje z licznych strug pot. Leninka i płynie na płn. do Ławrowa, gdzie wpada do Leniny. W dolinie Leninki leżą rozrzucone zabudowania wiejskie (541 m. w stronie płn.), dokoła nich wzgórza lesiste lub krzakami porośnięte, poprzerzynane licznemi strugami. Najwyższe z nich, t. zw. Palczyńskie, wznosi się na wsch. narożniku do 723 m. 2.) **L. *Wielka*** (po rus. *Linyna Welyka*), wś w pow. staromiejskim, 8 kil. na płd. zach. od Staregomiasta. Na płn. leży Bilicz, na płn. wsch. Terszów, na wsch. Spas i Busowisko, na płd. Strzyłki i Tysowica, na zach. Lenina Mała i Ławrow. Przez wś płynie pot. Lenina, dzieląc ją na część większą płd. i mniej. płn. Wchodzi on tu z Ławrowa, od zach., a tworząc łuk lekko na płd. wygięty, przybiera kierunek płn. wsch. i wchodzi na granice Terszowa i Spasa. Od praw. i lew. brzegu zasilają Leninę w obrębie wsi liczne potoki. Z tych najważniejsze: od praw. brzegu Seminów, płynący od płd. zach. na płn. wsch., zasilony licznemi strugami; od lewego brzegu; Szczubranów, płynący ze strony płn., lesistej, na płd. W dolinie Seminowa i na praw. brzegu Leniny leżą zabudowania wiejskie; na lew. brz. Leniny leśniczówka (419 m.). W płn. stronie obszaru wznosi się na niwie Tiażki szczyt jeden do 577 m. W stronie płd,-wsch. leży las Oleny (szczyt 659 m.) a w stronie płd. las Osowie (szczyt 647 m.). Na płn. spada ta część stopniowo ku dolinie Leniny. Wzdłuż lew. brzegu Leniny idzie droga, wiodąca z Terczowa do Ławrowa. Własn. więk. w L. Małej i Wielkiej ma roli or. 186, łąk i ogr. 44, past. 238, lasu 1275 mr.; własn. mniej. roli ornej 2583, łąk i ogr. 248, pastw. 1326, lasu 110 mr. W r. 1880 było w L. Małej 395 mk., a w L. Wielkiej 938 mk. w gminie, 75 na obszarze dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkunastu rzym.-katol.). Par. rz..-katol. w Staremmieście. W L. Małej jest gr.-katol. kapelania, a w L. Wielkiej parafia, obie należą do dek. staromiejskiego a dyecezyi przemyskiej. W obu wsiach są cerkwie, w L. Wielkiej szkoła etat. 1-klas., młyn i tartak pnrowy; w L. Małej kasa pożycz. gm. z kapit. 416 zł. w. a. W L. Wielkiej zachowała się pamięć o napadach tatarskich. Śród lasu leży pole nazwane „Tatarynowem“, a podanie mówi, że tu dopędził w czasie napadu tatarskiego Tatarzyn jednego z mieszkańców wsi i chciał go zabić. Zagrożonemu nadbiegają jednak w pomoc żona i oboje zabili Tatarzyna. Stąd wywodzą nazwę pola. Ciekawa jest także okoliczność, że nazwiska niektórych mieszkańców wskazują na pochodzenie tatarskie (np. Kithan, Kałmuk, Kerosz i t. p.).. L. Wielką wspomina już hramota książęca z r. 1292. Wówczas to nadał Lew ks. halicki wś tę wraz z innemi biskupowi samborskiemu. Darowiznę tę potwierdził Zygmunt August w r. 1548. (Ob. „Ławrow, seło i monastyr“ w Naukowym Sbornyku, Lwów 1866, str. 324. „„Die ruthenische Frage in Galizien, beleuchtet von einem Russinen, Lemberg 1850, str. 65). Później przeszła wś w posiadanie królów polskich i jako taka należała wraz z L. Małą do krainy gwoździeckiej a ekonomii samborskiej. W lustracyi ekon. samb. odbytej za czasów Jana III czytamy (Rkp. Ossol. N. 1255, str. 206): „Wieś L, Wielka ma łanów 22¾, zosobna kniazkich łanów 2, popowski 1. Czynsze na św. Marcin: żyrowszczyzna, stróżne, kuchenne, za sądy zborowe, owies, gęsi, kury, drzewo do żupy tak płacą i odwożą jak Strzelbice. Zosobna gromada płaci ze wszech ćwierci gr. 10. z pustych łanów koszonych po gr. 6 a obsianych po gr. 8; z popostwa czynszu płacą 2 gr., z wójtowskich domów, z każdego 24; zosobna z łanu wójtowskiego. Czynsze na św. Wojciech: kuchenne, stróżne, za jagnię i jarząbki, owczą dziesięcinę tak płacą jak Bylicz. Orać do tego z łanu każdego powinni dzień jeden, kosić zaś dzień jeden z chleba powinni raz w rok. Na straż powinni posyłać do wsi podczas jarmarku“. Extrakt inwent. ekon. sambor. z r. 1760 (Rkp. Ossol. N. 1632, str. 238) podaje następujące szczegóły: „Ta wieś osiadła na łanach 22¾, a mianowicie sianych 10, koszonych 8, pustych 4¾; zosobna kniazkich łanów 2, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in N. 90. Czynsze tej wsi czynią w ogóle 636 złp. 8 gr. (wymienione szczegółowo). Wójtostwa tej wsi posesorką pani Mahrynowa, na które prawa nie pokazała, płacić jednak ma do kasy ekonomicznej corocznie czynszu 100 złp. tudzież hybernę na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi ferre tenetur. Następnie wymienione są powinności tej wsi,

poczem mowa o lasach: Na wschód słońca las olchowy, jodłowy i laskowy; las na zachód, którego połowa do wsi tej, a druga do Wołoszynowej; na płd. las nazwany Żemiczyn, bukowy, częścią do tej wsi, częścią do Strzyłek należący. Uskarżają się poddani tej wsi na ww. oo. bazylianów ławrowskich, iż nie tylko pola, łąki, łazy, lasy onym odbierają, pastwiska wypasają, ale też onych biją, o co protestacye w grodzie przemyskim intercesserunt. Administracya ma im w tem dopomódz. Także do wójtostwa nieswyczajne powinności pełnić muszą". Rząd austryacki zajął krainę gwozdecką w r. 1772, ob. *Gwoździec*. Wójtostwo w L. zajęto 15 lutego 1789 r. Było ono wówczas w posiadaniu Fran. Rajtarowskiego. Grunta w skutek dekr. gub. z r. 1799 rozdzielono między osadników krajowców. W cerkiewnych aktach znajdują się następujące dokumenta: Stanisława Odrowąża z r. 1535 zawierający zapis dla cerkwi; Zygmunta III z r. 1607, zabezpieczający popowiczom dożywotnie posiadanie gruntu cerkiewnego; Augusta III z r. 1698 przenoszący grunt wójtowski z Dmytryków na Sozańskich h. Wrona. W sumaryuszu dokumentów z r. 1787 (rkp. Ossol. N. 2837, str, 131) wymienione są następujące: Roku 1539. „Sig. I confirmat actum granicialem inter bona Lenina et Wołoszynowata et fundum monasteri S-ti Onufrii, Górny vocitati etc." R. 1561: „Privil. Sig. Aug. locandi villam de cruda radice, minor Lininka appelandam, Provido Joanni et fratribus datum etc." (Ob. tamże, str. 44). *Lu. Dz.*

Lenina, rz. podgórska, wypływa w obrębie gm. Tychy, w pow. staromiejskim, w płd.-zach. jej stronie, na płn.-zach. krańcu Orowego grzbietu (763 m.), na granicy gmin Tychy, Galówki, Bandrowa i Nanowy. Płynie z początku na płn. dolinką leśną, poczem zwraca się na wsch. i w tym kierunku przez wsi Tychę, Nanczułkę Małą i Wielką, przez Ławrów, Leninę Wielką, granicą gmin Spasa i Terszowa a wreszcie przez obszar Terszowa podąża do Dniestru z lew. jego brzego. Z praw. brzegu przyjmuje liczne potoki mniejsze i większe spływające prawie równolegle do siebie z płn.-wsch. stoku rozległego grzbietu górskiego, Orowym zwanego (ob.), między nimi Potok Wielki, Leninkę (ob.) i Seminow. Z lew. zaś brzegu wznoszą się rozrzucone, krótkie grzbiety górskie ze szczytami Nagórą, Kiczerą (690 m.), Kobyłą (758 m.) i Jankowym wierchem (709 m.), z których spływają do Leniny potoki Prochir, Szozabranów i Soluczka. Działy te górskie oddzielają dolinę Leniny od doliny rz. Jabłonki (od płn.). Długość biegu czyni 21 kil. Spad wód wskazują następujące liczby: 680 m. (źródła, 540 m. (kościół w Nanczułce Małej), 503 m. (kościół w Nanczułce Wielkiej), 446 m. (Ławrów), 360 m. (ujście). Pędzi młyn w Nanczułce Małej, a tracze w Tysze, w Ławrowie i Terszowie. *Br. G.*

Leninka, ob. *Lenina Mała*.

Leninka, rzeczka górska, powstaje w obrębie gm. Leniny Małej, w pow. staromiejskim, z połączenia dwóch strug, wytryskujących na płn.-wsch. stoku Orowego wierchu (ob). Płynie przez Leninę Małą uroczą dolinką na płn. i we wsi Ławrowie uchodzi z praw. brzegu do Leniny, dopływu Dniestru. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Leniówka, wś w pow. bobrujskim, w gm. swiałockiej, na zapadłem, odludnem Polesiu, ma os. 24, glebę piaszczystą, należy do parochii w Wirkowie. *Al. Jelski.*

Leniszki, wś, pow. wieluński, gm. Wydrzyn, par. Czarnożyły, odl. od Wielunia w. 8 i pół. Ma 7 dm., 67 mk. Ob. *Czarnożyły*.

Leniuszki, wś i folw., pow. bialski, gm. Zabłocie, par. Kodeń, o milę od Kodnia (ob.) ku Wiszniocom. Ma 16 dm., 223 mk., 915 mr., szkoła począt. W 1827 r. 22 dm., 157 mk.

Leniwa, rz. w pow. kozienickim, początek pod Jedlnią, płynie ku płn. pod Jaroszkami, i pod Mąkosami wpada z praw. brzegu do Radomki. Długa 10 w. Por. *Jedlonka*.

Leniwce, wś w płn. stronie pow. borysowskiego, w gm. dokszyckiej, za Bereszyną, przy drodze wiodącej z Babicz do Mołożany, ma os. 13, miejscowość wzgórkowata, wokoło lasy, grunta lekkie. *A. Jelski.*

Leniwe (dok.), ob. *Liniewo*.

Leniwka, odnoga Wisły u ujścia, pomija Gdańsk i pod Myndą (Weichselmünde) uchodzi do zatoki Gdańskiej. Por. *Motława* i *Gdańsk*.

Lenkaitschen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Karalene.

Lenkajcie, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, 12 dusz, 20 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Lenkau (niem.), ob. *Łąki*.

Lenkcie, wś, pow. rossieński, par. Niemokszty.

Lenke (niem.), ob. *Łęskie olędry*.

Lenke (niem.), ob. *Łąka*.

Lenkehlischken (niem.), 1.) wś, pow nizinny, st. p. Heinrichswalde. 2.) L., dobra, pow. darkiemski, st. p. Trempen.

Lenken (niem.), 1.), dobra, pow. ragnecki, st. p. Ragneta. 2.) L. al. *Valtingeaugen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten.

Lenkeningken (niem.) 1.) wś i dobra, pow. wystrucki, nad rz. Węgorapią, przy moście dr. żel. tylżycko-wystruckiej; st. p. Gr. Bubainen i Wystruć. 2.) L., wś i L. al. *Schillutis*, kol., pow. ragnecki, st. p. Ragneta. 3.) L. al. *Treibgirren*, *Strebgirren*, wś, pow. ragnecki, st. p. Wischwill.

Lenki (niem.), *Lenke*, ob. *Łąka*.

Leńki, wś w pow. słuckim, w gm. hreskiej,

nad rzeczułką wpadającą do Słuczy, ma osad 29, grunta lekkie, miejscowość poleska, dzika, odludna. W pobliżu na gościńcu za rzeką karczma tegoż nazwiska. *Al. Jelski.*

Lenkie, wś, pow. rossieński, par. eréwiłkowska.

Lenkiele, wś i dwór (własność Wojtkiewiczowej), pow. rossieński, par. rossieńska.

Lenkimmen (niem.), wś i dobra, pow. darkiemski, st. p. Trempen.

Lenkimy, wś rząd. w pow. telszewskim, nad Swiętą, o 81 w. od Telsz. Paraf. kościół katol. s. Anny, wymurowany 1752 niewiadomo przez kogo. Parafia katol. dekan. szkudzkiego: dusz 1980.

Lenkonischken (niem.), ob. *Lengkonischken.*

Lenkoutz, ob. *Łęków.*

Lenkowiec, folw., pow. gostyński, gm. i par. Pacyna. Grunta jego wcielone do folwarku Model (ob.).

Lenkowszczyzna 1.) wś, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 10 w. od Oszmiany, 6 dm., 44 mk. katol. 2.) L., folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 10 w. od Oszmiany, 2 dm., 15 mk. katol., 7 isr. 3.) L., wś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 45 w. od Oszmiany, 4 dm., 37 mk. katol. 4.) L., okolica szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 37 w. od Oszmiany, 9 dm., 80 mk. katol. 5.) L., folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 45 w. od Oszmiany, 1 dom, 3 mk. katol. (1866).

Lenkuck al. *Lenkuk* (niem.), ob. *Lękuk.*

Lenkupchen (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Szittkehmen.

Lenkutschen (niem.) 1.) wś, pow. wystrucki, st. p. Didlacken. 2.) L., wś, pow. wystrucki, st. p. Bokellen. 3.) L. al. *Kischen*, wś, pow. piłkalski, st. p. Sodargen.

Lenkwethen (niem.), wś w pow. ragnetskim, 11 kil. na wsch. od st. kolej. Szyle (kolej tylżycko-kłajpedzka), w miejscu, w którem się krzyżują drogi bite z Gąbina do Tylży i z Pilkał do Szyl. Wieś założona w r. 1732 przez wypędzonych z biskupstwa zalcburskiego protestantów, ma 254 mk. luter. Niemców, ochronę dla sierót i stacyą poczt. z pocztą osobową do Gąbina, Ragnety, Szyl i Pilkał. *J. B.*

Lenkwicie, wś, pow. rossieński, par. Kroże.

Lennagóra, ob. *Lednagóra.*

Leno, ob. *Lejno.*

Lenschuetz (niem.), 1532 r. *Lanszcze*, wś, dobra, pow. kozielski, przy drodze z Koźla do Głupczyc; 85 bud., 104 dm., 750 mk. (2 gminy: L. I i II). Dobra z folw. Waldhof, Helenenhof, Pickau i Potzenkarb mają 2490 mr. rozl., piękne łąki nad Swornicą. Wś ma 84 osad (z kol. Gaszyniak i Wygoda), 1060 mr. ziemi, kościół z r. 1855. Par. L. dek. kościęcińskiego miała 1869 r. 1340 katol.

Lenszczok, ob. *Lenczok.*

Lensitz (niem.), ob. *Łęsiyce.*

Lensk (niem.), ob. *Łęck.*

Leństwo, niem. *Johannisberg-Lippinken*, ob. *Lipinki*, pow. świecki.

Lentenbude (niem.), wś, pow. nizinny, st. poczt. Neukirch.

Lentinen (niem.) al. *Dautzkur-Krüger*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Lentka-Uppe lub *Lentka-Aa*, ob. *Lewampa* i *Aa.*

Lentównia, *Łętownia*, rz. w gub. lubelskiej, poczyna się pod wsią Wierzchowiną, w pow. krasnostawskim, i płynąc w kierunku wsch.-płd., wpada w pow. zamojski około wsi Gruszka (ob.), gdzie zwraca się ku płn. i w tymże kierunku wpada z lew. brzegu do Wieprza pod wsią Stawem, ubiegłszy około 16 w. *Tiro.*

Lentownica, rz. w gub. łomżyńskiej, pow. ostrowskim, poczyna się pod wsią Zagroby na granicy pow. łomżyńskiego, płynie ku południowi pod wsią Łętownicą i pod Przezdzieckiem wpada od prawego brzegu do Broczka. Długa 7 wiorst.

Lentowo, ob. *Łętowo.*

Lentsch (niem.), 1296 roku *Lensh*, 1368 *Leencz*, wś i folw., pow. nissański, par. Bischofswalde, 12 bud., 38 dm., 227 mk. Folw. ma 326 mr. ziemi; wś 29 osad, 794 mr. ziemi; kopalnie węgla brunatnego.

Lentschen (niem.), r. 1401 *Lenczin*, wś, pow. łęgański, par. Bischofswalde.

Lentzienen (niem.), ob. *Wólka.*

Lentzruhe (niem.), r. 1876 przezwane znowu *Klein-Rosainen*, dobra, pow. kwidzyński, w okolicy lesistej, nad jez. Obszaru mr. 917, bud. 11, dm. 4, kat. 10, ewang. 84. Par. Szynwałd, szkoła Rozajny, poczta Nowa Wioska.

Lenwaiiszki, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Lenward, zamek w Inflantach, nad Dźwiną, o mil 4 powyżej Uxkül. Tu książę Mindowe wyprawił wodzów litewskich w r. 1262 przeciw krzyżakom, którzy z nimi krwawą walkę stoczyli.

Leny, to samo co *Lenen* (ob.), wś w Kurlandyi.

Lenz (niem.), pow. chełmiński, ob. *Lenc.*

Lenzberg (niem.), os. do Buszków, pow kartuski.

Lenze (niem.), rz., prawy dopływ Eilangu, prawego dopływu Odry.

Lenzen (niem.), ob. *Lanzania.*

Lenzen (niem.), ob. *Łęcze.*

Lenzen (dok.), ob. *Łężyn.*

Lenzh (dok.), ob. *Lentsch.*

Lenzwalde (niem.), folw. do Szczepanek, pow. grudziąski, nad rz. Osą, $^3/_4$ mili od Łasina, bud. 5, dm. 3, katol. 21, ew. 9. Parafia i szkoła Szczepanki, poczta Łasin. *Kś. F.*

Leobrat, część Olchowca, przysiołka wsi Chrewtu, pow. Lisko.

Leobschuetz (niem.), m. pow. na Szląsku, ob. *Głupczyce*, *Łubczyce*.

Leohain (niem.), os. do Lewina, pow. wejherowski.

Leokadya, wś, pow. garwoliński, gm. Sobolew, par. Łaskarzew. Na wyniosłości 522 stóp nad poziom morza. Ma 10 dm., 88 mk., 367 mr. obszaru.

Leokadyew, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Góra Puławska, par. Góra Jaroszyńska, od Kozienic 24 w. Gruntu mr. 723; dm. drew. 36, mk. 369.

Leokadyewo, os., pow. nieszawski, gm. i par. Lubanie.

Leompol 1.) folw., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 37 w. od Oszmiany, 1 dom, 5 mk. katol. (1866). 2.) L., ob. *Leonpol*.

Leonardów 1.) folw., pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek. Obszar cały należy do Krzyżanówka (ob.). 2.) L., dwie osady, pow. brzeziński, gm. i par. Dobra. Os. włośc. 8 dm., 65 mk., 82 mr., os. prywatna 1 dm., 7 mk., 15 mr. rozl. 3.) L., wś, pow. łukowski, gm. i par. Serokomla. Ma 20 dm., 128 mk., 283 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Leonardówka, wś, pow. berdyczowski, par. Samhorodek, par. prawosł. Czerniatyn Mały (o 4 w.), ma 206 mk., 18 dm., 702 dzies. ziemi. Własność Leonarda Madejskiego, dziedzica N. Grebli, który L. 1830 r. założył.

Leonardowo, os., pow. sejneński, gm. Hołny Wolmera (ob.), par. Berżniki. Odl. 16 w. od Sejn; 2 dm., 9 mk.

Leonardowo 1.) niem. *Lenardowo*, kolonia, pow. pleszewski, 3 dm., 26 mk., wszyscy kat., 9 analf. Poczta najbliższa w Skalmierzycach, st. kol. żel. i tel. w Pleszewie. 2.) L., folw., pow. wągrowiecki, 1 dm., 19 mk.; należy do dom. Damasław. *M. St.*

Leonardpol, dwór pryw. w pow. rossieńskim, o 52 w. od Rossień, par. Kołtyniany; własność Wolmera.

Leoncin, folw., pow. sochaczewski, gm. i par. Głusk. Należy do dóbr Gniewniewice (ob.).

Leoncin, folw. na obsz. dwors. Tarnawce, pow. przemyski.

Leondoły, zaśc. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 28 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Leonhardwitz (niem.), 1361 r. *Lenarthowicz*, 1367 r. *Leonhartowicz*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, par. Uraz, ma osadę p. n. *Gurse*, w dok. z r. 1353 *Grosugw*. *F. S.*

Leonia, wś, pow. koniński, gm. Piorunów, par. Rusocice. Leży na wsch.-płdn. Konina o 17 w., ma powierzchni 383 mr.; ludn. 133, grunt piaszczysty lekki. *J. Chor.*

Leoniki, zaśc. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 19 w. od Trok, 1 dom, 7 mk. katol. (1866).

Leonin, folw., pow. nowoaleksandryjski, gm. Godów, par. Opole. Rozl. wynosi mr. 314, grunta orne i ogr. mr. 206, łąk mr. 1, lasu mr. 75, zarośli mr. 22, nieuż. i place mr. 10, bud. z drzewa 9, pokłady kamienia wapiennego. *A. Pal.*

Leoniszki, wś, pow. władysławowski, gm. Dobrowola, par. Poniemoń. Odl. 46 w. od Władysławowa, ma 30 dm., 211 mk. W 1827 r. wś rząd., ma 3 dm., 38 mk. *Br. Ch.*

Leoniszki 1.) lit. *Lewaniszkies*, wś w pow. wiłkomierskim, nad Niewiażą, o 30 w. od Wiłkomierza; ob. *Troupie*. 2.) L., folw. tamże, par. Szyrwinty, własność Malewskiego. 3.) L., folw. tamże, par. Towiany, własność Pohoskich. 4.) L., zaśc. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 85 w. od Trok, 1 dom, 9 mk. katol. 5.) L., wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 26 w. od Wilna, 10 dm., 104 mk. katol. 6.) L., folw. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 26 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. 7.) L., folw. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 1 dm., 13 mk. katol. 8.) L., wś włośc., nad potokiem Berżą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 10 dm., 70 mk. katol. 9.) L., zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. 10.) L., zaśc. rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 29 w. od Wilna, 2 dm., 12 mk., z tego 5 prawosł., 7 katol. 11.) L., wś włośc., nad jez. Iłgna, pow. święciański, 2 okr. adm., o 66 w. od Swięcian, 12 dm., 87 mk. katol. (1866).

Leonka, karczma szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 1 dm., 3 mk. żydów (1866).

Leonki, zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 39 w. od Swięcian, par. Komaje, 2 dm., 15 mk. katol. (1866).

Leonkowicze, por. *Cepra*.

Leonkowicze, folw. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 70 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mieszkańców, z tego 2 prawosławn., 5 katolików (1866). Dobra królewskie, około roku 1589 nadane Wedykowskiemu prawem dożywotnim. Wś należała do włości brasławskiej, miała wówczas osiadłych i pustych włók 11. W XVIII wieku była w dzierżawie Cypryana Mirskiego. Dziś własność sukcesorów Jana Snitki. *A. K. Ł.*

Leonobole, zaśc. szlach. nad jez. Padeczagą, pow. trocki, 1 okr. adm., 17 w. od Trok, 1 dm., 17 mk. katol. (1866).

Leonopole, ob. *Leonpol*.

Leonów 1.) kol., pow. warszawski, gm. Brudno. Leży o 1½ w. od Pragi przy linii dr. żel. nadwiśl., między Pragą a Białołęką.

2.) **L.**, wś włośc., pow. nowomiński, gm. i par. Jakubów. Ma 12 osad, 179 mr. obszaru. Ob. *Jędrzejów.* 3.) **L.**, dawniej *Rogów*, folw., pow. sochaczewski, gm. Seroki, par. Szymanów. Ob. *Gaj.* 4.) **L.**, folw. tamże, gm. i par. Kozłów biskupi, o 14 w. od Rudy Guzowskiej, ma 199 mr. rozl.; r. 1873 oddzielony od dóbr Sucha. 5.) **L.**, wś, pow. łowicki, gm. i par. Bielawy, odl. od Bielaw w. 3, od Łowicza w. 22. Roku 1881 mk. katol. 48, dm. 8, ziemi włośc. mr. 74, osad 8. R. 1864 mk. 61. 6.) **L.**, os. fabr., pow. gostyński, gm. i par. Duninów. Leży ona na terytoryum dóbr Duninów (ob.), w odległości 2½ w. od Wisły, z którą łączy się oddzielną drogą żelazną. Ma 10 dm., 720 mk. i 71 mr. ziemi. Jest tu cukrownia, pierwotnie własność Leona Epsteina, obecnie towarz. akcyjnego. Produkcya roczna dochodzi do 660000 rs.; pracuje tu do 600 robotników i 6 maszyn o sile 102 koni. 7.) **L.**, wś, pow. gostyński, gm. Słubice, par. Życk. Ma 12 dm., mk. 151 (2 katol., 56 ewang. i 76 menonitów); 157 mr. obszaru. 8.) **L.**, kol., pow. włocławski, gm. Piaski, par. Izbica. 9.) **L.**, kol. włośc., pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Wolbórz. Ma 11 dm., 129 mk., 254 mr. obszaru. 10.) **L.**, folw., pow. łódzki, gm. Nakielnica, par. Bełdów. Ma 2 dm., 13 mk., 1478 mr. (w tem 878 mr. ornej ziemi); własność Zacherta. 11.) **L.**, os. włośc., pow. łódzki. gm. Rąbień, par. Konstantynów. Ma 1 dm., 17 mk., 30 mr. ziemi. Ob. *Jagodnica.* 12.) **L.**, wś włośc., pow. łódzki, gm. Dzierzązna, par. Zgierz. Ma 8 dm., 78 mk., 165 mr. ziemi. Por. *Ciosny.* 13.) **L.**, kol. włośc., pow. noworadomski, gm. Masłowice, par. Chełmo. Ma 3 dm., 75 mk., 36 mr. ziemi. Założona na obszarze dóbr Chełmo. 14.) **L.**, folw., pow. opatowski, gm. Rembów, par. Szumsko, od Opatowa w. 30. Gruntu mr. 83. 15.) **L.**, pow. kielecki, gm. Szczecno, par. Pierzchnica. 16.) **L.**, folw., pow. garwoliński, gm. i par. Kłoczew. Ma 2 dm., 18 mk., 206 mr. ziemi. Należy do dóbr Huta Zadybska (ob.). 17.) **L.**, wś, pow. garwoliński, gm. Podłęż, par. Maciejowice. Ma 10 dm., 102 mk., 169 mr. obszaru. 18.) **L.** (majdan), pow. chełmski, gm. Staw. par. Chełm. *Br. Ch.*

Leonów, ob. *Leonowo.*

Leonów 1.) dwór, pow. rossieński, par. Lidowiany. Własność Staniewicza. 2.) **L.**, dwór, pow. rossieński, par. Niemokszty. Własność Hubarewicza. 3.) **L.**, dwór, pow. nowoaleksandrowski. Własność Kaz. Bobrowskiego, 280 dzies. ziemi.

Leonowce, wś, pow. dzisieński, gm. drujskiej, nad jez. Woronowo, 3 okr. adm., o 46 w. od Dzisny, 9 dm., 199 mk., z tego 52 prawosł., 140 katol., 7 izr. (1866).

Leonowice, wś rząd., pow. wilejski, o 15 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Dołhinowa do Wilejki, 16 dm., 155 mk. prawosł. (1866).

Leonowicze 1.) wś, pow. święciański, 3 okr. adm., o 38 w. od Święcian, 13 dm., 113 mk. katol., 5 izr. 2.) **L.**, wś, nad jez. Puszczą, pow. święciański, 4 okr. adm., o 59 w. od Święcian, 10 dm., 96 mk. katol. 3.) **L.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 7 dm., 47 mk. (1866).

Leonowicze 1.) wś w pow. ihumeńskim, w gm. szackiej, nad rz. Szaczą, tuż obok mka Szacka położona; niegdyś własność starej senatorskiej rodziny Oskierków, do dominium Szack (ob.) przynależna. Po eks-dywizyi szackiej mieli tu włościan obywatele Jurkiewicz, Obrąmpalski i inni. Osad 30, łąk dostatek, ziemia lekka ale wydajna, okr. polic. uździeński. 2.) **L.**, wś w pow. słuckim, w gminie łańskiej, nad rzeczką wpadającą do Łani, ma osad 27, w glebie dobrej, miejscowość bezleśna. *Al. Jel.*

Leonówka, przysiołek, dawniej folwark, pow. zamojski, gmina Wysokie, o 8 w. od Zamościa, o 7 w. od gminy.

Leonówka, wś, pow. olhopolski, gm. i par. Miastkówka, od Olhopola w. 70, od st. kol. kij.-odes. Krzyżopol w. 22; dm. 96, mk. 476, ziemi włośc. 724, dwors. 608 dzies.; należy do Kalm-Podoskich; na prawach urzędowych nazwana Słobodą Dżugastrowską; dawniej osiedlona przez szlachtę, którą właściciel Kalm-Podoski przeniósł do Werbki Wołoskiej, osadziwszy w Leonówce włościan. *Dr. M.*

Leonówka 1.) wś nad Lisznią, pow. kijowski, par. prawosł. Paszkówka, o 10 w. od Paszkówki, ma 230 mk., 972 dzies. ziemi. Po drugiej stronie rzeczki wprost L. leży wś Jabłonówka, do klucza chwastowskiego należąca. Założył L. w pocz. bież. stul. Leon Charlęski; r. 1843 sprzedał ją Brzeskiemu. Por. *Byszów* I, 517. 2.) **L.**, wś, pow. kijowski, par. prawosł. Hryhorówka, o 10 w. od Hryhorówki, śród urodzajnego stepu. Założona 1840 przez dziedzica Hryhorówki Komarowicza i od imienia syna jego nazwana. 3.) **L.**, wś, pow. radomyski, par. prawosł. Koleńce, nad rz. Talą, o 8 w. od Koleniec, ma 235 mk.

Leonówka, folw. dóbr Likszele, pow. szawelski.

Leonówka 1.) folw. na obszarze dwors. Winograd, pow. kołomyjski. 2.) **L.**, folw. na obsz. dwors. Bedrykowce. pow. zaleszczycki. 3.) **L.**, folw. na obsz. dwors. Manajowa, pow. złoczowski.

Leonowo, ob. *Leonów.*

Leonowo 1.) kol., pow. włocławski, gm. Baruchowo, par. Kłótno. Odl. 20 w. od Włocławka, ma 11 dm., 91 mk., 153 mr. ziemi włośc. Ludność ewangielickiego wyznania. W 1827 r. 9 dm., 73 mk. 2.) **L.**, folw., pow.

nieszawski, par. Radziejowo, 185 mr. rozl., olejarnia. 3.) L., pow. szczuczyński, gm. Ruda, par. Białaszewo. 4.) L., folw., pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Pokojnie, odl. 66 w. od Maryampola, nad Niemnem, leży wprost ujścia Strawy a więc u zbiegu trzech gubernij. Otoczona ze wszystkich stron malowniczemi wzgórzami. W 1827 r. 2 dm., 22 mk., obecnie 5 dm., 67 mk. Dobra L. składają się z folw. L. i Marynka i wsi Orłowiszki. Rozległość dominialna wynosi mr. 931, grunta orne i ogr. mr. 294, łąk mr. 103, pastw. mr. 45, wody mr. 64, lasu mr. 399, nieuż. i place mr. 25; bud. z drzewa 15; płodozmian 4-polowy; rzeczka Peliszka przez terytoryum przepływa. Wś Orłowiszki osad 24, z grun. mr. 471. *Br. Ch.*

Leonowo, folw. pryw., pow. wilejski, o 44 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 18 mk. katol. (1866).

Leonowo 1.) folw. w pow. mińskim, nad rzeczką Ocedą, dopływem Niemna, o w. 6 na płn.-zach. od mka Stołpców i st. kol. żel. moskiewsko-brzeskiej, w okr. polic. kojdanowskim, w miejscowości bezleśnej, w glebie dobrej, od r. 1869 własność Iwanowa; ma obszaru przeszło 376 mr. 2.) L., folw. w pow. słuckim, do r. 1874 należał do ordynacyi kleckiej, odtąd do ordynacyi nieświeskiej książąt Radziwiłłów, ma obszaru przeszło 290 mr.; okr. polic. kopylski. *Al. Jel.*

Leonowo, wś, pow. krotoszyński, 18 dm., 132 mk., należy do gm. Celestynowa. *M. St.*

Leonowska, st. p. w pow. i gub. wołogodzkiej.

Leonpol, por. *Leompol.*

Leonpol, wś, mko i dobra w pow. dziśnieńskim, 3 okr. polic., nad Dźwiną, w kierunku płnoc.-zachod. o 44 w. od Dzisny położone, własność dziedziczna Ignacego Łopacińskiego, zawiera obecnie 300 włók litewskich obszaru w gruntach ornych, łąkach, pastwiskach i lasach. Rozległość dóbr tych była znaczniejszą przed r. 1861, w którym to czasie 150 włók gruntów włościanom nadane zostały. Włościan płci obojej liczą tu około 2000. Oprócz tego na gruntach dominialnych, po folwarkach i zaściankach, w charakterze dzierżawców zamieszkuje do dwudziestu rodzin, przeważnie szlacheckiego pochodzenia. Ci wszyscy pozostali dotąd katolikami. Mko liczy zaledwie 35 domów, których część trzecią zamieszkują starozakonni. Liczba mieszkańców dochodzi do 200. R. 1866 było 26 dm., 27 mk. prawosł., 15 katol., 65 izr., 2 ew. W głównym kluczu tych dóbr ruiny spalonego w r. 1831 pięknego pałacyku z XVIII stulecia, dobrze zachowane i starannie dachem opatrzone. Przy nich taras na Dźwinę, z ogrodem na dawny sposób francuski zasadzonym. W mczku cerkiew prawosławna, niegdyś uniacka, w r. 1774 przez wojew. brzeskiego Mikołaja z Łopacina Łopacińskiego dla obrządku uniackiego erygowana, wszelako od r. 1840 do wyznania panującego należąca. Przy niej obszerna plebania. Dobra te, zwane niegdyś Czuryłowicze lub Lilki, według ówczesnego rozdziału kraju leżały w województwie połockiem powiecie brasławskim. Nabył je wojew. brzeski Mikołaj z Łopacina Łopaciński w r. 1745 od Kleczkowskich, do których były przeszły prawem kupna od Ogińskich z Kozielska. Do nich dokupił tenże Mikołaj Łopaciński w r. 1748 z hrabstwa drujskiego od Sapiehów wsie Czuryłowicze, Hrudzinowo, a w r. 1798 tak zwany obręb zamierzycki, i tak zaokrągliwszy majętność, przezwał ją Leonpolem, od imienia ojca swego Leona z Łopacina Łopacińskiego. Odtąd dobra te pozostają w stałem dziedzicznem władaniu rodziny Łopacińskich. Władanie to wszelako przerwane zostało w latach 1842—1845, w których L. pozostawał w administracyi rządowej, z powodu oporu włościan w przyjęciu nowej wiary. W pierwszej połowie bieżącego stulecia L. posiadał tkalnię płótna, obrusów i serwet, cieszącą się pewną sławą w okolicy. Pomimo wielce sprzyjających okoliczności, które znajdowała w krainie produkującej przeważnie len wysokiego gatunku, znany w handlu ryskim pod imieniem lnu drujskiego, tkalnia ta dla braku kapitałów zwinięta została w r. 1840, nie mogąc wytrzymać konkurencyj z wielkiemi parowemi fabrykami. Grunta w L. gliniaste, miejscami sapowate, nad Dźwiną piaszczyste. Lasy mięszane; napotykamy w nich sosnę, jodłę i świerki, lipę i osinę, tudzież brzozę. Uprawiają tu przeważnie owies, len i siemię lniane. Zarząd gminny w miejscu. Gmina L. ma 4800 mk. i składa się z 4 okręgów wiejskich: Leonpol, Międzyrzecz (Wiktora Mirskiego), Bohdanów (Anny Łopacińskiej, dziś Hofmana) i Oblatów (Marcinowskiego). Okrąg L. ma w swoim obrębie wsie: Stare Hrudzinowo, Kukisze, Bredziewo, Dworczany, Słoboda, Walkowo, Leśnikowo, Łatyszkowo, Kośkiewicze, Kamieńce, Zamosze, Nowe Hrudzinowo, Stołby, Borsuki, Bałtrukowszczyzna, Prudzinki, Ciasnówka, Putynowo, Kapłunowszczyzna, Łotowszczyna, Łotysze, Bobyszki, Prorwy, Dalsze Czuryłowo, Bliższe Czuryłowo, Połujki, Bukowo, Justyanowo, Drahuny, Potasznia, Nadmerecze, Lipkowo. W tej gminie znajdują się dwie fabryki masy papierowej z osiny: jedna w Międzyrzeczu, a druga w Oblatowie. *G. M.*

Leonpol 1.) folw. w pow. ihumeńskim, w okr. polic. berezyńskim, niedaleko gościńca berezyńskiego i brzegów Berezyny, od r. 1876 własność urzędnika Holeniewicza, ma obszaru przeszło 562 mr., łąki obfite. 2.) L., folw.

tamże, własność Kiełczewskich, ma obszaru 562 mr. *Al. Jel.*

Leontinenhof (niem.), leśnictwo do dóbr Kamienica, r. 1864 założone, pow. tucholski; bud. 2, dm. 1, katol. 2. Parafia Pruszcz, szkoła i poczta Kamienica. *Ks. F.*

Leontowo, wś w pow. witebskim, z kaplicą katolicką parafii witebskiej św. Antoniego.

Leony, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 3 dm., 9 mk. katol. (1866).

Leopol, *Leopolis*, ob. *Lwów*.

Leopol, ob. *Leopole*.

Leopold (z *Pniakami*), ob. *Dąbrówka Paprocka*, t. I, str. 937.

Leopold, kopalnia piaskowca w Ornontowicach, pow. pszczyński.

Leopoldos, kol., pow. brzeziński, gm. Długie. Ma 5 dm., 25 mk., 42 mr. ziemi.

Leopoldów, ob. *Leopoldowo*.

Leopoldów 1.) wś, pow. gostyński, gm. Szczawin kościelny, par. Susarz. Ma dm. 11, mk. 100, ziemi ornej żytniej mr. 91. W 1827 r. 12 dm., 94 mk. 2.) L., albo *Rososz*, st. dr. żel. nadwiśl., pow. garwoliński, gm. i par. Ryki, odl. od Warszawy 114 w., od Łukowa 40 w., na odnodze drogi żelaznej łączącej Iwangród z Łukowem. Mieści się na gruntach wsi Rososz (ob.). 3.) L., wś włośc., pow. łódzki, gm. Górki, par. Tuszyn. Ma 5 dm., 47 mk., 50 mr. ziemi. 4.) L., wś, pow. iłżecki, gm. Lipsko, par. Krępa, od Iłży w. 27. Gruntu mr. 163, dm. drew. 6, mk. 40. 5.) L., folw., pow. hrubieszowski, gm. Werbkowice, par. Podhorce. *Br. Ch.*

Leopoldowice, niem. *Leopoldsdorf*, wś, pow. prądnicki, przy drodze z Fyrlądu do Pruszkowa, par. Przychód; 28 bud., 35 dm., 246 mk., 26 osad, 272 mr. ziemi. *F. S.*

Leopoldowitz (niem.), al. *Liebenthal*, wś, pow. wrocławski, par. Bohrau w pow. strzelińskim.

Leopoldówka 1) kol. na obsz. dwor. Podubiec, pow. Rawa Ruska. 2.) L., *Politywka*, niem. *Leopoldshof*, folw. i leśniczówka na obszarze dwor. Sadzawki, pow. skałacki.

Leopoldowo 1.) kol., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec. Por. *Brzezie*. 2.) L., wś szlach. i włośc., pow. łomżyński, gm. i par. Szczepankowo. Folw. L. rozległy mr. 513, grunta orne i ogr. mr. 205, łąk mr. 27, pastw. mr. 22, lasu mr. 244, wody mr. 6, nieuż. i place mr. 10, bud. z drzewa 4; płodozmian 11-polowy, pokłady torfu. Folw. ten w r. 1872 oddzielony od dóbr Kraska (ob.). 3.) L., os., pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Iłgowo; odl. 31 w. od Władysławowa, ma 1 dm., 12 mk. *Br. Ch.*

Leopoldsberg (niem.), al. *Kolonia Bórkowska*, kol., pow. opolski, par. Opole, przy końcu XVIII w. założona; 19 osad, 80 mr. ziemi, 3 bud., 12 dm., 66 mk. *F. S.*

Leopoldsberg (niem.), os. do Starego Grabowa, pow. kościerski, nad jez. grabowskiem.

Leopoldsdorf (niem.), al. *Evelinensaege*, tartak parowy i kol. robotnicza koło Ludwikówki, na obsz. dwors. Wełdzirz, pow. doliński.

Leopoldshain (niem.), wś i dobra, pow. zgorzelicki, ma kościół paraf. ewang.

Leopoldshof (niem.), dobra, pow. węgoborski, st. p. Węgielsztyn. U Zarańskiego, wś L. nazwana *Biedaszki*.

Leopoldshof (niem.), folw. do Strzebniowa, pow. wielkostrzelecki.

Leopoldshütte (niem.), według Knie dwie fryszerki do Dąbrówki, pow. toszecko-gliwicki.

Leopoldsmühle (niem.), folw. do Mladenic, pow. głupczycki.

Leopoldsthal (niem.), kol. do wsi Gruna, pow. zgorzelicki.

Leopoldynów, folw. koło Chlewczan, należy do obsz. dwors. Choronów, pow. Rawa Ruska.

Leopole, *Leopol*, folw., pow. władysławowski, gm. Syntowty, par. Iłgowo; odl. 16 w. od Władysławowa, ma 1 dm., 27 mk., rozl. mr. 128, t. j. grunta orne i ogr. mr. 109, łąk mr. 12, nieuż. i place mr. 5, bud. z drzewa 7; płodozmian 6-polowy; olejarnia.

Leopolis, łac. nazwa Lwowa.

Leórda 1.) góra i szczyt w lesistym dziale górskim Karpat wschodnich, rozłożonym między potokami Czernikiem (od płd.-wsch.), Zielenicą (od płn.-wsch.) i Bystrzycą nadworniańską (od płn. i zach.), na obszarze gm. Zielonej, w pow. nadwórniańskim, pod 42° 25' wsch. dłg. g. F., a 48° 30' 8" płn. sz. g. Wznosi się 1250 m. npm. Na płn. wsch. wznosi się góra Kamieniówka Wielka (1087 m.), a na płn. dział górski, Ardzałuczną górą zwany (1049 m.). 2.) L., góra lesista na południowej granicy miasta Storożyńca, w pow. storożynieckim, na Bukowinie, wznosząca się na dziale wodnym między Seretem (od północy), a Małym Seretem od południa. Z północnego stoku spływają potoki, między nimi Albowiec, na północ do Seretu, a z południowego stoku do Małego Seretu. Wznosi się 482 m. npm.; na południowy wschód od niego wznosi się w tym dziale góra Humoria (508 m.), na zachód Budenicka góra (462 m.), a na północny zachód Storożyńska góra (482 m.). Por. *Lewurda*. *Br. G.*

Leosin 1.) kol. włośc., pow. brzeziński, gm. Długie, par. Jeżów. Ma 14 dm., 105 mk., 280 mr. obszaru. 2.) L., folw., pow. hrubieszowski, gm. Hrubieszów. *Br. Ch.*

Leoszkowo, folw., pow. dzisieński, o 50 w.

od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 14 mk. katol. (1866).

Leoszyn, dwór, pow. rossieński, par. szydłowska. Własność Zaleskich.

Leowo, miasto w gubernii bessarabskiej, 2900 mk., st. pocztowa. *Z. B.*

Lepacken (niem), ob. *Lepaki.*

Lepajcie, dwór, pow. rossieński, par. wewirżańska. Własność Taraszkiewicza.

Lepajtyszki, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Lepaki, część Biszkowa w Kamionce wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Lepaki, niem. *Lepacken*, wś, pow. łecki, nad jez. lepackiem, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona. O pierwszym jej początku nie donoszą akta. Istniała już r. 1476. R. 1483 Jerzy Ramung von Ramek, komtur ryński, nadaje Piotrowi i Tomkowi Lepakom 15 wł. między małem jeziorem lepackiem a sunowskiem, z niższem sądown. i obow. 1 służby zbrojnej. R. 1557 mieszkają w L. Jędrzej, Mojżesz, Grzegorz i Jerzy, bracia. R. 1562 książę Albrecht nadaje Andrzejowi Lepakowi, komornikowi straduńskiemu, 4½ wł. w L. na prawie magdeb. Ob. Kętrz., Ludn. pol. w Prusiech, str. 452, 453. *Ks. F.*

Lepale, dobra, pow. poniewieski, b. dziedzictwo Łopacińskich.

Lepalothen (niem.) 1.) wś, pow. wystrucki, st. p. Berschkallen. 2.) L., al. *Ribben*, wś pod Stołupianami, pow. stołupiański. 3.) L., wś, pow. ragnecki, st. p. Ragneta. 4.) L. al. *Laugszargen*, wś tamże, st. p. Budwethen. 5.) L., wś tamże, st. p. Szillen.

Leparka, rz., w Kurlandyi *Lepare*, *Leepare*, lewy dopływ Szwity, ma ujście na północ od folw. Neu-Bergfried.

Lepartowizna, folw., pow. mazowiecki, gm. i par. Wysokie Mazowieckie, o 6 w. od Szepietowa, ma 120 mr. rozl., grunta orne i ogr. mr. 47, łąk mr. 24, pastw. mr. 4, lasu mr. 45, nieuż. i place mr. 2, bud. z drzewa 4. Folw. ten w r. 1881 oddzielony od dóbr Wysokie Mazowieckie. *A. Pal.*

Lepary lub *Borki*, dobra, pow. kobryński, 307 dzies. rozl., własność Bajkowskiej.

Lepary 1.) dobra, pow. szawelski, parafii i gminy krukowskiej, należące do rozmaitych właścicieli, leżą o mil parę od Janiszek, handlowego mka, gdzie zarząd policyjny i poczta. Według taryfy 1717 r. księstwa żmujdzkiego, L. zwane były Leparty i stanowiły szlachecką okolicę, należącą do Stankiewiczów, Narkiewiczów, Micewiczów, Sadkowskich, Gościckich i Sołohubów; obecnie z tych rodzin kilka się wywłaszczyło. Jan Narkiewicz posiada półtorej włóki; Jan Sadkowski dwie włóki; Mikołaj Onufrego syn Gościcki dwie włóki; Anna Stankiewiczowa dwie włóki; Serwacy Gościcki dwie włóki; Leokadya Budkiewiczowa półtorej włóki; Dyonizy Rogowski włókę; Karol Mingin półtorej włóki; Wincenty Mingin półtorej włóki i w końcu Michał Sołohub półtorej włóki. Z tych cząstek szlacheckich odznaczają się wielkością: Aleksandra Grotuza barona 23 włóki i Oskara, Eugeniusza i Gabryeli Brażow 30 włók. Dziad małoletnich Brażów Karol, szlachcic saski i kapitan wojsk rosyjs., nobilitowany w Petersburgu, nabył L. i zostawił synowi Eugeniuszowi, który wyrestaurował dwór, wprowadził postępowe gospodarstwo i zostawił dzieciom. 2.) L., wś duża, o kilka wiorst od miasta powiat. Szawel, na szosie, niegdyś należąca do ekonomii szawelskiej, dziś do gminy szawelskiej, 84 dusz; posiada ziemi włośc. 756 dzies. 3.) L., wś gm. krukowskiej, 99 dusz, 570 dzies. *J. Godl.*

Lepcz, pow. wejherowski, ob. *Lebcz.*

Lepczyn, pow. człuchowski, ob. *Lipczyn.*

Lepel, miasto powiat. gub. witebskiej, leży pod 46° 52' dłg. wsch. i 54° 53' szer. półn., nad rzekami Ulanką i Essą, z których pierwsza wypływa, druga wpada do jez. lepelskiego w samem mieście; odległe od Witebska 113 w., od Petersburga 694. W XV wieku należał L. do dóbr książąt litewskich. R. 1439 syn w. ks. litews. Zygmunta Kiejstutowicza Michał, nadał L. kościołowi witebskiemu na prośbę księdza Kucharskiego. Król Aleksander r. 1503 dar ten zatwierdził i dodał od siebie wójtowstwo borowieńskie a także wsie: Moszczeny, Sorzycę i 3 karczmy w Witebsku. Zygmunt I r. 1541 fundusz plebanii witebskiej, obszernemi dobrami (w liczbie których był L.) i monopolem przedaży trunków w Witebsku uposażony, za zgodą papieża wcielił do katedry wileńskiej. Po wzięciu przez Rosyan Połocka, w r. 1563 kapituła wileńska, nie mogąc sama bronić lub zasłaniać dóbr L., często napadanych i rabowanych przez wojsko nieprzyjacielskie, oddała je w dzierżawę Zygmuntowi Augustowi, pod warunkiem, iż jeśliby królowie zatrzymać je na zawsze chcieli, tedy inne, równej wartości dobra, do katedry przyłączone będą, czego Zygmunt August nie dopełniwszy, L., obwarowany w r. 1568, nadał dożywociem Jerzemu Zienowiczowi, kasztelanowi smoleńskiemu, po śmierci którego Mikołaj Moniwid Dorohostajski, wojew. połocki, przedłużenie dożywotniego prawa na osobę swoją otrzymał. Stefan Batory, po odzyskaniu Połocka, odebrawszy L. od Dorohostajskiego, wrócił go kapitule, która jednak, unikając trudnego i dla częstych napadów pogranicznych niebezpiecznego zarządu, przedała te dobra r. 1586 Lwowi Sapieże za 1200 kóp groszy litewskich. Lew Sapieha, uposażając rozmaite kościoły na Litwie, r. 1609 oba mocka, t. j. Stary i Nowy Lepel, ze wszystkiemi do nich należącemi wsia-

mi, nadał na fundusz klasztorowi ś. Michała panien zakonnych bernardynek wileńskich; trybunał zatwierdził to nadanie r. 1617 maja 13. Po przyłączeniu Białorusi do Rossyi r. 1772 Dźwina stanowiła granicę między obu państwami; część województwa połockiego, leżąca na lewym brzegu Dźwiny, została pod rządem Polski; dla tej więc części województwa za główne miasto obrano mko Uszacz (dziś w pow. lepelskim); gdy następnie i cała Litwa wcieloną została do Rossyi, a Białoruś rozdzielono na dwie gubernie: witebską i mohilewską, L. został mianowany miastem pow. gub. witebskiej r. 1805 d. 5 kwietnia. W pamiętnej wojnie r. 1812 znaczna część wielkiej armii Napoleona przechodziła przez L., leżący na drodze z Wilna do Witebska; korpus Saint Cyr'a, po nieszczęśliwej bitwie pod Połockiem, cofał się przez L. do Czasznik, gdzie miał kilkakrotne utarczki z korpusem ks. Wittgensteina. L. ma obecnie dm. 590; w dniu 1 stycznia 1880 r. mk. było 5284, męż. 2609, kob. 2675; w tej liczbie prawosł. 2281, katol. 536, ewang. 6, żydów 2458, mahomet. 6. Kościół parafialny katolicki, pod wez. św. Kazimierza, fundowany przez Lwa Sapiehę roku 1604, miał nadane dobra Ladno (patrz) o pół mili od L. z obszarem 30 włók. Kościół w L. podwakroć był niszczony pożarem w r. 1770 i 1833; po ostatnim pożarze nabożeństwo przeniesiono do plebanii; w r. 1857 zaś założono kamień węgielny murowanego kościoła, kosztem obyw. Malczewskiego ukończonego a poświęconego w r. 1876. Parafia katolicka obejmuje wiernych 1526; do tej parafii należą kaplice: Zawidzicze, Woroń, Pyszno, Łuciszcze, Mieżdżyce i Poulle. Dekanat lepelski w pow. t. n. składa się z 7 parafij: Bieszenkowicze, Uła, Hubin, Lepel, Sieliszcze, Zahacie i Zaskorki (przed 1867 r. 11; prócz powyższych: Czaszniki, Uszacz, Kublicze i Paludowicze), wiernych liczy 13138, kaplic 23. Do r. 1865 była w L. szkoła powiatowa o 5 klasach, przeniesiona r. 1832 z mczka Chołopienicz pow. borysowskiego, którą założył tam Adam hr. Chreptowicz; obecnie szkoła ta zamieniona na miejską dwuklasową; jest też szkoła dla dzieci żołnierskich (kantonistów) pod zawiadywaniem inżenierów, z kierunkiem technicznym. Tu się mieści główny zarząd inżenierów, zawiadujących berezyńską komunikacyą wodną (ob. *Berezyński kanał*). Jan Czeczot, kolega i przyjaciel A. Mickiewicza, przebywał w L. przez lat 4, jako urzędnik zarządu inżenierów od r. 1837 do 1841. Tu zakończył smutny żywot Ludwik Jucewicz r. 1847, znany tłumacz pieśni litewskich pod pseudonimem Ludwika z Pokiewia i autor kilku dzieł, tyczących się etnografii Litwy. Handel i przemysł na niskim stoją stopniu. Żydzi trudnią się drobnym handlem i rzemiosłem, mieszczanie-chrześcianie wyłącznie rolnictwem i spławem lasu. Z zakładów przemysłowych zaznaczyć można 3 garbarnie i 1 browar piwny. *Powiat lepelski* gub. witebskiej zajmuje, według Strelbickiego, 3506.6 w. kw. czyli 72.48 mil. kw.; graniczy na północ z pow. połockim i dryzieńskim, na wschód z pow. sieńskim gub. mohilewskiej, na południe i zachód z pow. borysowskim gub. mińskiej i pow. dzisieńskim gub. wileńskiej. Ludność ma 104431 czyli na 1 wiorstę 29.4. Według wyznań: prawosławnych 82963, kat. 13138, ewang. 24, roskołów 812, żydów 7490 i mahometan 4 (prawosławni mają 42 cerkwie parafialne w 2 dekanatach); powiat dzieli się na 3 okręgi policyjne, 28 gmin i 4 rewiry sądów pokoju. Właścicieli ziemi, prócz włościan, 523; z tych wyznania prawosławnego 47, posiadają ziemi 21048 dzies.; katolików 456, mają ziemi 136354 dzies.; ewangielików 4, władają 4841 dzies.; roskoli i żydzi mają ziemi 667 dzies.; lasów rządowych 16745 dzies. Miasteczek w pow. lepelskim 14: Boczejków mieszk. 562; Uła 1944; Bieszenkowicze 2697; Czaszniki 4376; Kamień 781; Pyszno 47; Uszacz 908; Kublicze 806; Sieliszcze 88; Bobynicze 449; Orzechowno 205; Wietrzyn 149; Zaskorki 38; Woronecz mk. 182. Z zakładów przemysłowych w pow. lepelskim są: 6 garbarni, browarów piwnych 6, gorzelni 15. Zwierząt domowych r. 1879 było: koni 20309, rogatego bydła 26124, owiec prostych 15303, owiec poprawnych 526, świń 24223, kóz 3029. Co do powierzchni gruntu, to znaczniejsze wyniosłości znajdują się: 1-sza we wschodniej części pow. ku granicy gub. mohilewskiej koło wsi Katarsy; 2-a między Lepiem a miasteczkiem Pyszno, koło wsi Pysznohory; 3-cia wś Horodczewicze o 15 w. od L., ma wyniosłości do 500 stóp nad pow. morza. Jezior wielka obfitość (349); z tych znaczniejsze: Żeryńskie, na granicy gub. mohilewskiej ma powierzchni 11.2 wiorst kw., Ciotczańskie 10.2 w. kw., Czerstwiackie 9.6 w. kw., Lepelskie 7.2 w. kw. Rzeki znaczniejsze: Dźwina, stanowiąca granicę od pow. połockiego i dryzieńskiego; Ulanka z dopływem Swieczanką; Nacza i Uszacz uchodzące do Dźwiny. Z obliczeń z r. 1866 wysiewa się średnio żyta 27617 czetw., pszenicy 810 czetw., jęczmienia 5024 czetw., owsa 18660 czetw., grochu 3250 czetw., kartofli 10320 czetw.; zbiór zaś wynosi: żyta 110468 czetw., pszenicy 2025 czetw., jęczmienia 15074 czetw., owsa 55980 czetw., grochu 9750 czetw., kartofli 51600 czetw.; najlepsza gleba w środku powiatu. Ogrodnictwo znacznie rozwinięte; jabłek wywozi się do Petersburga do 20000 pudów. Znaczniejszy jarmark w mczku Bieszenkowiczach z obrotem handlowym około 300000 rs. W ostatnich latach (od 1805)

marszałkami pow. lepelskiego byli: Siellawowie: Franciszek, Józef, Piotr, Antoni; Korsakowie Wincenty, Józef i Erazm; Lisowscy Jakób i Wincenty; Hrebniccy Justyn i Mikołaj; Ciechanowieccy Paweł i Rudolf; Bohuszewicz Tadeusz; Hrehorowicz August; Paulin-Rozenszyld Mikołaj; Reutt Ignacy; Szczytt Józef Niemirowicz i Spasowski Nikodem. *M. K.*

Lepeliszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 2 dm., 15 mk. katol. (1866).

Lepelskie, jez. pod m. Lepel, 7.2 w. kw. rozl. Rz. Ulanka, należąca do systematu kanału berezyńskiego (ob.), stąd bierze początek; do jeziora zaś tego wpada pod Lepiem rzeka Essa. *M. K.*

Lepelski kanał, ob. *Berezyński.*

Lepern (niem.), wś, pow. bowski w Kurlandyi, par. Bowsk, w dobrach Schwitten.

Lepianka, os. karcz., pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Brochów.

Lepianki, folw., pow. szczuczyński, gm. Pruska, par. Bargłów.

Lepiatyn, urzędownie *Lipiatin*, wś, pow. lityński, nad rz. Pszonką, do Salniczki wpadającą, gm. i par. Ułanów, o 47 w. od m. Litynia, dm. 76, mk. 460; ziemi włośc. 679 dzies., dwors. 557 dzies. Wś bezleśna, grunta dobre, własność Olszewskich. *Dr. M.*

Lepiboki, *Lipiboki*, mała wioska, pow. proskirowski, nad rz. Skwilą, która tworzy tu staw, gm. Kuźmin, par. katol. do Kumanowa, urząd polic. w Felsztynie, mk. 212, dm. 40, ziemi włośc. 285, dwors. 241 dzies. Należała do Trzecieskich, dziś Żukowskich. *Dr. M.*

Lepie, wś włośc. i okolica szlach., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 54, od Dziewieniszek w. 14, ludność wyzn. katol. We wsi L. dusz 143, w okolicy L. 38; dymów ogółem 20 (1866).

Lepiechówka, młyn i grupa domów w Dawidkowcach, pow. czortkowski.

Lepiejki, wś pryw., pow. dziśieński, o 34 w. od Dziśny, 1 okr. adm., 4 dm., 34 mk. (1866).

Lepielańce 1.) wś, pow. wileński, 2 okr. adm., o 53 w. od Wilna, 4 dm., 37 mk. katol. 2.) L., wś, pow. trocki, 2 okr. adm., 48 w. od Trok, 7 dm., 95 mk., z tego 92 katol., 3 izr. (1866).

Lepienen (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Skajzgiry.

Lepieniec al. *Lepienice*, ob. *Lipienice.*

Lepieszczyzna (*Lepieczyno*), folw. szlach., pow. dziśieński, 3 okr. adm., o 41 w. od Dziśny, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Lepieszki, wś rząd., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 43, od Dziewieniszek 26, dm. 6, mk. prawosł. 67, katol. 6 (1866).

Lepieszówka, wś, niedaleko Jampola nad Horyniem, którą 1723 r. księstwo Wiśniowieccy nadali na własność kościołowi jampolskiemu. Por. *Krzemieniec* t. IV, 778.

Lepietnica, miejsce wymieniane 1254 r. w okolicy cystersów szczyrzyckich jako rola (ager), nadana opactwu przez Cedrona Gryfa wojew. krakow. *Mac.*

Lepietnica, pot. górski, podtatrzański, wytryska na obszarze gm. Obidowej, w pow. nowotarskim, z gór Gorców (ob.), na zachodnim stoku góry Niedźwiedzicy (1311 m.). Płynie na zach. doliną górską, zamkniętą od płn. i płd. dwiema odnogami górskiemi, wybiegającemi na zach. od szczytu Niedźwiedzicy, z których w północnej wznosi się szczyt Gorzec (1114 m.) a w południowej Bukowina (1040 m.). Przyjąwszy z praw. brzegu pot. Gorzec (ob.), wchodzi w dolinę wsi Obidowej, gdzie skręca się na płd.-zach., który to kierunek na obszarze Klikuszowej zmienia na południowy. Tutaj opływa zachodnie stopy Gorców; następnie płynie między domostwami wsi Lasku, zrasza łąki Krauszowa i Ludźmierza, a opłynąwszy go od płd.-zachodu, wpada z lew. brz. do Czarnego Dunajca. Przyjmuje liczne pomniejsze strugi górskie, między któremi z praw. brzegu jest Gorzec i Syraczka, uchodząca do L. na granicy wsi Lasku i Krauszowa. Spad wód wskazują następujące liczby: 1200 m. (źródła), 748 m. (miejsce zmiany biegu zachodniego w Obidowej na płd.-zachodni), 600 m. (ujście). Długość biegu czyni 19 kil. W rzece tej żyją ryby: brzana, głoc, jelec, lipień, łosoś, podustwa, pstrąg, strzelba, węgórz i zmarzlica. Potok ten zowią także *Klikuszówką* (ob.).

Lepinie al. *Lepino*, wś, pow. kalwaryjski, gm. Kirsna, par. Urdomin, odl. 16 w. od Kalwaryi, ma 10 dm , 34 mk.

Lepiniszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 56 w. od Swięcian, 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Lepino, wś, pow. kalwaryjski, gm. Lubowo, odl. 13 wiorst od Kalwaryi, ma 59 dm., 214 mk.

Lepionka, karczma, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 7 w. od Oszmiany, 1 dom, 7 mk. izr. (1866).

Lepionki, wś włośc. nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 7 w. od Oszmiany, 6 dm., 59 mk. katol. (1866).

Lepisk (dok.), ob. *Lepcz.*

Lepisz, folw. nad rz. Wartą, pow. częstochowski, gm. Kamienica Polska, par. Poczesna. Ma 1 dm., 5 mk., 16 mr. ziemi. Należy do majoratu Michała Sobolewa.

Lepiszki, wś, pow. szawelski, niegdyś do dóbr Szemiotta należąca, 51 dusz, 332 dzies. dobrej ziemi. *J. Godl.*

Lepitz (dok.), ob. *Lebcz.*

Lepkehmen (niem.) al. *Pillwogallen*, wś, pow. wystrucki, st. p. Grünheide.

Lepki 1.) wś, pow. konstantynowski, gm. Czuchleby, par. r. l. Niemojki, r. g. Chotycze, okr. sąd. Łosice; rozległ. mr. 1116, dm. 42, ludn. 292. 2.) **L.**, attyn. dóbr Dobra (ob.), pow. sandomierski, gm. Wiśniowa. *Rz.*

Lepkoyen (niem.), wś i leśnictwo, pow. welawski, st. p. Gr. Schirrau.

Lepkwarty, wś, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze, odl. 30 w. od Władysławowa, ma 7 dm., 55 mk.

Leplany, os. szlach., pow. dzisieński, o 63 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 11 dm., 85 katol. (1866).

Leplawe al. *Liplano*, mko w pow. zołotonoskim, gub. połtawskiej, 210 dm., 1490 mk. Za Chmielnickiego mko setnicze pułku kaniowskiego. R. 1662 należało do statwa kaniowskiego.

Lepławki, mko, pow. telszewski, o 10 w. na zachód od Telsz, nad rz. Łuszyną, 13 dm., 145 mk. Paraf. kościół katol. ś. Jerzego, 1621 z drzewa wzniesiony przez bisk. Kiszkę. Par. katol. dek. olsiadzkiego, dusz 1932.

Lepno, niem. *Lüppnow*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Lepogóry, folw., pow. wiłkomierski, par. świadoska, do dóbr Świadoście hr. Morykoniego należący.

Lepokoje, wś, pow. kalwaryjski, gm. Krakopol (ob.), par. Daukse, odl. 34 w. od Kalwaryi, ma 32 dm., 197 mk. W 1827 r. wś rząd. 18 dm., 131 mk.

Lepołatele, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo, odl. 41 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 36 mk.; w 1827 r. 4 dm., 55 mk.

Lepołaty 1.) folw. i os., pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. 43 w. od Maryampola. Folw. ma 4 dm., 42 mk.; osada 1 dom, 5 mk. W 1827 r. folw. rząd. miał 10 dm., 96 mk. Por. *Kidule*. 2.) **L.**, wś, pow. wyłkowyski, gm. Wojtkobole, par. Grażyszki, odl. 22 w. od Wyłkowyszek, ma 32 dm., 181 mk. W 1827 r. wś rząd. 22 dm., 162 mk. 3.) **L.**, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki, odl. 21 w. od Władysławowa, ma 10 dm., 110 mk. 4.) **L.**, wś, nad Cesarką, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze, odl. 32 w. od Władysławowa, ma 13 dm., 141 mk. W 1827 r. 15 dm., 147 mk. 5.) **L.** *Borowe*, os., pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda, odl. 37 w. od Władysławowa, ma 1 dm., 9 mk. 6.) **L.** *Polowe*, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów, odl. 9 w. od Władysławowa, ma 10 dm., 108 mk. W 1827 r. wś rząd. miała 9 dm., 139 mk. *Br. Ch.*

Lepona, rz. w pow. wyłkowyskim, poczyna się na wsch. wsi Łuki, płynie ku płn., potem skręca ku zach. pod Kopiszki, a za tą wsią ciągle już stanowiąc granicę od Prus płynie od wsch.-północy pod Matławką, Romejkami, Ejtkunami i za Bojarami wpada z lew. brzegu do Szyrwinty. Długa około 22 w. Powyżej i poniżej Romejków przyjmuje z praw. brzegu dwa strumienie bez nazwy. Według źródeł niemieckich rz. L. tworzy granicę między pow. stołupiańskim a królestwem i uchodzi do rzeki Rauschwe pod Kosakweitschen.

Leponischken (niem.), ob. *Lengwehnen*.

Lepowo, niem. *Lupow*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Lepowszczyzna, wś, pow. wilejski, o 27 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 4 dm., 42 mk. (1866).

Lepp (dok.), ob. *Lipowa*.

Leppelt (niem.), kol. do wsi Schlegel, pow. kładzki.

Leppersdorf (niem.) al. *Leberechtsdorf*, 1371 r. *Leutbrechtsdorff*, wś, pow. kamienogórski, nad Bobrawą, par. Kamienogóra.

Leppienen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Berschkallen.

Lepsk (dok.), ob. *Lebcz*.

Lepsze, wś, pow. władysławowski, gm. Syntowty, par. Łukse, odl. 24 w. od Władysławowa, ma 13 dm., 122 mk. W 1827 r. 16 dm., 147 mk.

Lepsze, wś, pow. szawelski, gm. gruździewska, niegdyś część dóbr stołowych Gruździe; 19 dusz, 180 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Leputschen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Jodlauken.

Lepzin (niem.), pow. człuchowski, ob. *Lipczyn*.

Lerchenberg (niem.) 1.) król. os. leśna do Jajkowic, pow. rybnicki. (U Knie zapewne mylnie *Lerchenfeld*, os. leśna do Jankowic, pow. raciborski). 2.) **L.**, wś, pow. głogowski, par. Głogów. 3.) **L.**, folw. do Dippelsdorf, pow. lwowski na Szląsku.

Lerchenborn (niem), wś i majorat, pow. lubiński na Szląsku, par. Kaltwasser, ma kościół paraf. ewang.

Lerchenfeld (niem.) al. *Granica*, karczma na obszarze dworskim Skniłów, pow. lwowski w Galicyi.

Lerchenfeld (niem.), kol. do Rayersdorf, pow. bystrzycki.

Lerchenkretscham (niem.), karczma do W. Piotrowic, pow. raciborski (według Knie).

Lerebutil (dok.), ob. *Leerbeutel*.

Lerissa, ob. *Dniepr*.

Lersi, pot. górski, bukowiński, w obrębie gm. Humory (klasztor), w pow. suczawskim, płynie na wsch. doliną górską, zwaną „Valle Larga“, i w tejże wsi wpada z praw. brz. do rzeki Humory, dopływu Mołdawy. Długość biegu czyni 4 kil. *Br. G.*

Les..., por. *Las...*

Lesańce, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 69 w. od Wilna, 16 dm., 116 mk. katol. (1866).

Lesbówka, ob. *Brusiata.*

Leśce (zapewne *Leszcze*), wś i folw., pow. nowo-aleksandryjski, gm. i par. Garbów, o 15 w. od Lublina, o 26 od st. dr. żel. Puławy. W 1827 r. 26 dm., 197 mk. W XV w. dziedzicami byli Grot i Andrzej h. Nałęcz, dwa folwarki i łany kmiece (Dług. II, 541). Folw. L. rozległy mr. 983: grunta orne i ogrody mr. 608, łąk mr. 67, lasu mr. 279, nieuż. i place mr. 29, bud. z drzewa 23, płodozmian 10-polowy, wiatrak. Wś L. os. 25, z grun. mr. 287; wś Wólka Lesiecka os. 7, z grun. mr. 82.

Leschack (niem.), ob. *Lesiak* i *Leszak.*

Leschacken al. *Leschaken* (niem.), młyn, pow. ostródzki, st. p. Ostród, 8 mk. (1857).

Leschczin (niem.), ob. *Leszczyna*, pow. rybnicki.

Leschdorf (niem.) albo *Leisersdorf* (ob.), pow. złotogórsko-hajnowski.

Leschen (niem.), r. 1240 *Lesin*, wś nad Bobrawą, pow. sprotowski, na Szląsku, ma kościół paraf. katol. i ewang., huty żelazne. Por. *Ober-Leschen.*

Leschicz (dok.), ob. *Lehsewitz.*

Leschienen (niem.), ob. *Lesinowo.*

Leschienen *Gr.* (niem.), ob. *Wielkie Lesiny*, a *L. Kl.* ob. *Małe Lesiny.*

Leschin (dok.), ob. *Łasin.*

Leschitz (niem.), ob. *Leszyce*,

Leschkowitz (niem.), wś, pow. głogowski, par. Pürschen.

Leschna (niem.), ob. *Leszna.*

Leschnicken (niem.), ob. *Leśniki.*

Leschnig (niem.), ob. *Leśnik.*

Leschnitz (niem.), ob. *Leśnica.*

Leschnitza (niem.), ob. *Kosięcin.*

Leschno (niem.), ob. *Leszno.*

Leschwitz (niem.) 1.) wś i dobra, pow. zgorzelicki, nad Nissą, ma kościół paraf. ewan. Słynna rozwijalnia kokonów. 2.) L., 1387 r. *Lessewicz*, wś, pow. lignicki, nad Kacbachą, par. Parchwitz.

Lesek, ob. *Liesek.*

Lesen (dok.), ob. *Lesiak.*

Lesen (niem.), ob. *Lezno* i *Lezienko.*

Lesewitz (niem.), ob. *Lasowice.*

Lesewo (z kaszub.), ob. *Lisewo.*

Lesgewangminnen (niem.), os., pow. ragnecki, st. p. Rautenberg.

Lesia, młyn na obszarze dwor. Michalcze, pow. horodeński.

Lesiak, os., pow. sieradzki, gm. i par. Złoczew, odl. od Sieradza w. 25, dm. 1, mk. 4.

Lesiak al. *Leszczak* (Kętrz.), niem. *Leszak*, dek. *Lesen*, posiadłość z młynem do wsi Rumiana, pow. lubawski, nad strugą Rumienicą, która stanowi początek rz. Welu i wpływa do jez. rumiańskiego, przy granicy Prus wschodnich. Obszaru liczy mr. 88, bud. 5, dm. 1, katol. 13. Par. i szkoła Rumian, poczta Dąbrówno. R. 1414 zapisuje krzyżacka księga strat wojennych; młyn L. spalony, staw młyński opuszczony. Młyn L. wraz z wsią Rumiana oddawna należał do dóbr etatowych biskupów chełmińskich. R. 1759 donosi urzędowy inwentarz dóbr biskupich: Młyn L. trzyma Balcer Dmuchowicz za prawem dziedzicznem bisk. Olszowskiego z r. 1660, daje korcy żyta 60, wieprzów pańskich 3 karmi i miele bez maey do folw. gutowskiego; od 2 włók do młyna należących płaci czynszu zł. 4 gr. 20; nadto trzyma 2 włóki w Gutowie za rocznym czynszem zł. 20. *Kś. F.*

Lesiak, małe jez. w pow. lubawskim, tuż przy młynie tejże nazwy. *Kś. Fr.*

Lesiaki 1.) os., pow. słupecki, gm. Dłusk, par. Pyzdry, odl. od Słupcy w. 24, dm. 1. 2.) L., pustk., pow. sieradzki, gm. i par. Godynice, odl. od Sieradza w. 24; dm. 9 (ob. *Godynice*).

Lesiana, kol. nad Odrą, pow. kozielski, należy do wsi Januszkowic.

Lesiańce, wś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 50 w. od Trok, 8 dm., 50 mk. katol. (1886).

Lesianka, ob. *Lisianka.*

Lesica (dok.), ob. *Leszcza.*

Lesicicha, mały folw. w pow. słuckim, w okr. polic. kopylskim, w okolicy pomiędzy Wierebieiczami i Suchowczycami. *A. Jelski.*

Lesiecka Wólka, pow. nowo-aleksandryjski, gm. i par. Garbów. Por. *Leśce* i *Lesiew.*

Lesieczniki (al. *Lisieczniki*, po rus. *Lisiczniki*), wś w pow. zaleszczyckim, 11 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Zaleszczykach, 5 kil. na płn. od urzędu poczt. w Kasperowcach. Na płn. zach. Błyszczanka, na zach. Bedrykowce, na płd. Kasperowce, na płd.-wsch. Szczytowce, na wsch. Holihrady, na płn. Bilcze (w pow. borszczowskim). Wzdłuż granicy płn. płynie Seret, dopływ Dniestru, od zach. na wsch., poczem skręca na płd. i płynie wzdłuż granicy wsch. Płn. część obszaru przepływa mały potok, płynący z Błyszczanki najprzód na płn. wsch. a potem na płd. wsch. do Seretu od praw. brzegu. Zabudowania wiejskie leżą w płd. wsch. stronie obszaru, wzniesionej 244 m. npm. W środkowej części obszaru wznosi się punkt jeden do 259 m. a w stronie płn., lesistej, do 245 m. Własn. więk. ma roli or. 546, łąk i ogr. 19, past. 22, lasu 568 mr.; własn. mniej. roli or. 657, łąk i ogr. 56, past. 80 mr. W r. 1880 było 899 mk. w gm., 51 na obsz. dwors. (obrz. gr. katol., z wyjątkiem 30 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Zaleszczykach, gr.-katol. w Kasperowcach, dek. zaleszczycki, arch. lwowska. We wsi jest cerkiew i kasa pożycz. gm. z kapit. 172 zł.

w. a. W lesie zwanym Wołczkow, na praw. brzegu Seretu, znajdują się kamienie odsłonione, a w nich wyżłobienia kształtu makutry.

Lesieczyńce, ob. *Lisieczyńce*.

Lesiejówka, ob. *Lisiejówka*.

Lesienice (po rus. *Łysenyczi*), wś w pow. lwowskim, 7 kil. na wsch. ode Lwowa, 3 kil. na płn. od sądu powiat. w Winnikach. Na płn. leżą Sroki przy Laszkach, na płn. wsch. Kamienopol, na wsch. Podborce, na płd. kolonia niemiecka Weinbergen, na zach. Lwów (przedmieście Łyczakowskie), na płn. zach. Krzywczyce. Wody z całego obszaru płyną na płn. wsch. do Pełtwi i tworzą we wsi trzy małe sadzawki. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru, wzniesionego do 281 m. Na płd. od nich ciągną się wzdłuż granicy lesiste wzgórza ze szczytami: Kamienna góra i Czartowska skała (418 m. szt. gen.). Leżą one w pierwszym dziale Gołogór (ob.), a o ich roślinności podał kilka szczegółów Knapp w dziele „Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens". Na płn. lesistym narożniku leży leśniczówka Dębina. Na zach. krańcu wsi przysiołek Jałowiec. Płn. część obszaru przebiega kolej Karola Ludwika. Własn. więk. (konwentu pp. benedyktynek lwowskich) ma roli or. 223, łąk i ogr. 110, past. 19, lasu 612 mr.; własn. mn. roli ornej 565, łąk i ogr. 186, pastw. 63 mr. W r. 1880 było 707 mk. w gm., 80 na obszarze dwor. (500 obrz. gr.-katol., reszta rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Winnikach; gr.-katol. w miejscu, należy do dek. lwowskiego. We wsi jest szkoła etat. 1-klasowa, browar i kasa pożycz. gm. z kapit. 2054 zł. w. a. Najpiękniejszy widok we wsi przedstawia Czartowska skała i jej najbliższa okolica. Skała wznosi się stromo po nad lesistą górą a u stóp góry leży piękna równina, tak zw. Dolina Heleny ze źródłem zdrowej wody. Ze szczytu skały roztacza się piękny widok na Lwów i na sąsiednie wioski, a do skały samej wiążą się podania, według których miał tu istnieć niegdyś zamek warowny, ktorego śladów jednakże nie można dopatrzeć. Na tle jednego z takich podań osnuł niemiecki poeta Salomon poemat p. t. „Der Teufelsfels im Walde bei Lesienice, nach einer galizischen Volkssage frei bearbeitet" (ob. Lemberger Pilger z r. 1822). Utwór ten wyszedł także w tłumaczeniu polskiem w „Pielgrzymie Lwowskim" z r. 1822 i w „Przyjacielu Domowym" z r. 1857. Treść utworu w krótkości następująca: „Jakiś Igor, dumny, popędliwy i bogactw łaknący, miał swój zamek w borze lesienieckim na skale. Ów zamek nazywał się orłem. Igor miał także brata Wołodara, którego nienawidził, bo pragnął jego zamków i bogactw. Wołodar ożenił się i posłał Igorowi oświadczenie braterskiej miłości, zapraszając go do swego zamku w myśli, iż tenże wszystkie urazy w niepamięć puści i zostanie nadal przyjacielem. Omylił się Wołodar, bo Igor, w skutek zaproszin przybywszy na zamek, jeszcze większą powziął nienawiść i domagał się od brata, iżby żonę porzucił a majątek jego synowi zapisał. Wołodar nie odmówił, ale także nic nie przyrzekał. Rozgniewany Igor powraca do domu i rozkazuje synowi, pod najsroższą karą, ażeby się natychmiast uzbroił na swojego stryja. Syn zrazu nie chciał wypełnić woli ojca, lecz ojciec zagroził mu więzieniem i gwałtem wywlókł z zamku. Stanęli więc oba na czatach w lesie i gdy się Wołodar pokazał, syn Igora wypuścił strzałę, która przeszyła nawskróś dobrego stryja. Gdy się to stało, natenczas jął żałować swego czynu, przeklinał swój ród, ojca i wszystko co go otaczało, potem rzucił się na zwłoki stryja i tak długo oblewał je łzami, aż ludzie wysłani za Wołodarem znaleźli go i od trupa oderwali. Uznał się on winnym mordu, lecz starzy sędziowie, co Igora znali, wiedzieli iż to było z jego rozkazu; ogłaszają więc syna wolnym z tym jedynie warunkiem, iżby zmazał tę plamę we krwi Tatarów i Siedmiogrodzian, którym przewodził Rakoczy. Tak się też i stało, bo na polach żurawieńskich pobito nieprzyjaciół a syn Igora poległ. Gdy się to dzieje, szlachta o czyn Igorowy rozgniewana zbiera się w hufce i ciągnie na Czartowską skałę, gdzie był zamek. Igor, widząc, że go już zewsząd osaczyli, rzuca się w przepaść z zamkowej wieży a szlachta zdobywa i burzy ów zamek do szczętu. Żona zabitego Wołodara wstąpiła do zakonu". Na tle innego z podań osnuł powiastkę Blumenfeld i umieścił ją w r. 1844 w czasopiśmie „Leseblätter" p. t. „Der Teufelsfels zu Winniki, ostgalizische Sage" w N. 117, 118 i 119. W r. 1838 wyszedł we Lwowie poemacik p. t. „Die Umgebungen Lembergs", którego autorka, p. Kuhn, ówczesna ksieni benedyktynek lwowskich, opisuje piękność położenia miejscowości. Rycina przedstawiająca Czartowską skałę znajduje się w Muzeum Ossolińskich: „Widoki Galicyi" Nr 1385. *Lu. Dz.*

Lesieniec 1.) kol., os. i karczma, pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Tuszyn. Ma 17 dm., 122 mk., 257 mr. ziemi włośc.; os. ma 1 dom, 3 mk. Ob. *Grabica*. 2.) L., pow. olkuski, gm. Minoga, par. Sieciechowice. Por. *Częstochowa* I, 859.

Lesiew, wś (A i B), folw., os. leśna, nad rz. Białką, pow. rawski, gm. Maryanów, par. Biała. Wś (A i B) ma 5 dm., 65 mk., 138 mr.; folw. i os. leś. 6 dm., 43 mk., 860 mr. (630 mr. ornej). Trzy cząstki oddzielnych właścicieli 60 mr. Według Tow. Kred Ziems. folw. lit. A rozległy mr. 716: grunta orne i ogr. mr. 518, łąk mr. 25, pastw. mr. 78, lasu mr. 52, nieuż.

i place mr. 43, bud. z drzewa 19. Wś L. lit. A, os. 4, z grun. mr. 25 Folw. L. lit. B (z wsiami Lesiew B, Teodozyów, Julianów i Wólka Lesiewska) rozległy mr. 184: grunta orne i ogr. mr. 89, łąk mr. 26, pastw. mr. 14, nieuż. i place mr. 55, bud. z drzewa 4, młyn wodny. Wś Lesiew B os. 4, z grun. mr. 112; wś Teodozyów os. 10, z grun. mr. 280; wś Julianów os. 6, z grun. mr. 101; wś Wólka Lesiewska os. 4, z grun. mr. 7.

Lesiewska Wólka, wś nad rz. Białką, pow. rawski. gm. Maryanów, par. Biała; ma 3 dm., 31 mk. Por. *Lesiew.*

Lesiewski Julianów, ob. *Julianów* i *Lesiew.*

Lesiki, wś i gmina pow. wiłkomierskiego.

Lesiki. folw. dóbr Dyrwiany (ob.).

Lesin (dok.), ob. *Leschen.*

Lesin (dok.), ob. *Leszno* i *Leszienko.*

Lesina, mylnie *Hasselgrund*, ob. *Leśna.*

Lesina, góra lesista w Hilczu, przysiołku Banilli Mołdawskiej, w pow. storożynieckim, na płd. Hilczego potoku, przy jego ujściu do Małego Seretu, pod 43° 6′ wsch. dłg. F. a 48° 3′ płn. sz. g. Wzniesienie 695 m. npm.

Lesinowo, niem. *Leschienen*, wś, pow. ządzborski, obwód regencyi gąbińskiej, należy do dóbr ryc. Rybnem zwanych, których posiadaczem jest obecnie szambelan król. Henryk v. Tyszka; ma obszaru 122 mr. 1857 r. 4 mk.; st. poczt. Rybno (Ribben). *Ks. Fr.*

Lesinsee (dok.), ob. *Łasińskie jezioro.*

Lesińska, ob. *Kownata.*

Lesiny, os., pow. mławski, gm. Mława, par. Wieczfnia.

Lesiny, folw. w pow. mińskim, własność Babiczów, ma obszaru przeszło 823 mr.

Lesiny 1.) *W.*, niem. *Gr. Leschienen*, wś paraf. patronatu bisk. warmińskiego w dekan. wartemborskim, w pow. szczycieńskim, st. p. Wielbark. Wś ta obejmuje 57 włók i liczyła 1857 r. 401 mk. Ma nowy kościół pod wezw. Niepok. Pocz. N. Maryi P., zbudowany r. 1851; do parafii należy 622 komunikantów. 2.) **L.** *M.*, niem. *Kl. Leschienen*, wś, pow. szczycieński w Prusach wsch., st. poczt. Wielbark; 1857 r. 113 mk., 15 dm. Osada ta została założona dopiero za czasów Fryderyka Wielkiego po r. 1763, w którym, jak wiadomo, stanął pokój hubertsburski. *Ks. Fr.*

Lesionka, niem. *Lesionke*, folw., pow. międzychodzki, 4 dm., 48 mk.; należy do dom. Kaczlina. *M. St.*

Lesiów, wś i folw., nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Kozłów, par. Wsola, odl. 9 w. od Radomia. Posiada urząd gm., młyn, tartak wodny, 47 dm., 324 mk., 510 mr. ziemi włośc. i 352 mr. folw. Obszar folw. należy do majoratu Kozłów pułkownika Mikołaja Bezaka. W 1827 r. wś duchowna 22 dm., 199 mk. Por. *Kozłów*, IV, 560.

Lesiówka, po rus. *Lesiwka*, wś w pow. bohorodczańskim, 8 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Bohorodczanach. Na płd. leży Głęboka, na płd. wsch. Sadzawa, na płn. wsch. Hryniówka, na płn. zach. Niewoczyn. W płd. zach. stronie wsi nastaje mały potok, dopływ Sadzawki, i płynie na płn. wsch do Hryniówki. W dolinie pot. leżą zabudowania wiejskie. Na płd. od nich wznosi się jedno wzgórze do 485 m. wysok. Własn. więk. ma pastw. 17 mr; własn. mniej. roli or. 315, łąk i ogr. 350, pastw. 54, lasu 1 mr. W r. 1880 było 356 mk. w gm., 5 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Bohorodczanach; gr.-katol. kapelania w miejscu, dek. bohorodczański, arch. lwowska. Należy do kapelanii Hryniówka. We wsi jest cerkiew pod wezw. śś Piotra i Pawła, szkoła niezorganizowana i kasa pożycz. gm. z kapit. 272 zł. w. a. 2.) **L.**, karczma na obszarze dworskim Czeremchów w pow. kołomyjskim. *Lu. Dz.*

Lesiowska Wólka, wś włośc., pow. radomski, gm. Kozłów, par. Wsola, odl. 12 w. od Radomia, ma 27 dm., 235 mk. i 294 mr. ziemi.

Lesiowy, ob. *Lasowe.*

Lesiska, os., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno. W 1827 r. os. rząd., 5 dm., 31 mk.

Lesisko 1.) os., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Sępolno, odl. od Koła w. 25, dm. 2, mk. 22. 2.) **L.**, pust. nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Osyaków, odl. od Wielunia w. 18; ma 3 dm. Ob. *Osyaków.*

Lesiszcze, mała os. na głuchem Polesiu, pow. bobrujskiego, do folw. Zamurze należąca, w okr. polic. hłuskim. *Al. Jel.*

Lesiszcze, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 20 w. od Szczuczyna, 10 mk. (1866).

Lesiszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Leskawki, ob. *Laskawki.*

Leske (niem.), ob. *Laski.*

Leski al. *Laski*, wś w płd. stronie pow. bobrujskiego, w okolicy pomiędzy wsiami Kowale, Smiłowicze i Hać, ma os. 16, miejscowość poleska odludna. *A. Jelski.*

Leski, wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 53 w. od Święcian, 5 dm., 25 mk. katol. (1866).

Leśki, wś nad Dnieprem, pow. czerkaski; latem w czasie posuchy o 3 w. od rzeki odległa; ma cerkiew z 1848 r. (w 1726 już istniała), 4020 mk. prawosł., 35 izr. R. 1741 miała 124 dm. Części wsi L. noszą nazwy: Zacerkowiszcze, Kowryga, Łysiwka, Kruteniwka, Bajdywka, Czaboniwka, Kucowoliwka. Por. *Czerkasy*, I, 803.

Leski, dziś *Łęśki* (ob.).

Leski (niem.), ob. *Laski.*

Lesko, dawne nazwisko m. Lisko (ob.).

Lesko paruboczy, os. w Chorośćcu, pow brzeżański.

Leśkowa, wś nad Konełą, pow. lipowiecki, o 3 w. od Monastyryszcz, ma cerkiew z r. 1854, mk. 783 (w tem 20 katol.). Ziemi razem z Chejłową 2985 dzies. Własność Dachowskich, dawniej klucza monastyryskiego. Część wsi zowie się Matwiejówką.

Leskowan, *Leskowjan*, po niem. *Haselsdorf*, wś w hr. spiskiem (Węg.), 156 mk.

Leśkowce, ob. *Liskowce*.

Leskowetz (niem.), ob. *Liskowiec*, na Szląsku austr.

Leskowicz (dok.), ob. *Laszwitz*.

Leskowicze, ob. *Laskowicze*.

Leskowiec, góra i szczyt w Beskidach zachodnich, na granicy gmin Rzyk (pow. wadowicki) i Krzeszowa (pow. żywiecki), pod 49° 46' 18" płn. sz. a 37° 6' 35" wsch. dłg. g. F., w odnodze górskiej biegnącej od szczytu Łamanej Skały (934 m.) na płn. wsch. granicą powiatów żywieckiego i wadowickiego. Wzniesienie czyni 922 m. Na płn. od niego wznosi się szczyt Jaworzyna (890 m.). Szczyt L. łączy się ze szczytem Łamaną Skałą grzbietem górskim, zwanym „Na Beskidzie". *Br. G.*

Leskowieckie rypy, w Tatrach nowotarskich. O nich pisze Staszic: „Idąc wądołami w Tatry, gdzie się Biały Dunajec wszczyna, powyżej Olczy, aże w Leskowieckie rypy, spotyka się same wapienne góry." Staszic: Ziem. Karp. 104. *Br. G.*

Leskowitz (dok.), ob. *Laskowice*.

Leskowo, dziś *Liszkowo* (ob.).

Leslau al. *Loeslau* (niem.), ob. *Wodzisław*.

Leslau (niem.). Tak niektórzy średniowieczni kronikarze pruscy zowią Włocławek.

Leśniady, jez., ob. *Laśniady*.

Leśmierz, daw. *Nieśmierz* (Łaski, Lib. ben. II, 415), folw. i os. fabr. nad rz. Bzurą, pow. łęczycki, gm. Leśmierz, par. Góra ś. Małgorzaty, odl. 7 w. od Łęczycy, 28 w. od Kutna, połączona z Łęczycą drogą bitą. Jest tu szkoła początkowa fabryczna ewang., z wykładem w 3-ch językach, urząd gm., straż ogniowa, ogród spacerowy, oświetlenie gazowe, cukrownia, fabryka serów, wzorowe gospodarstwo folwarczne. W 1827 r. było tu 10 dm., 153 mk.; obecnie L. posiada 21 dm. (12 murow.), 1074 stałej ludności (535 męż., 539 kob.) i 380 niestałej. W tej liczbie jest 236 ewang. i 100 niemieckich poddanych. Obszar L. wynosi 420 mr., z tego 6 mr. pod budynkami fabrycznemi, 61 mr. łąk, 90 mr. zagajników, 248 mr. ornej ziemi i 15 mr. wód i nieuż. Płodozmian 8-polowy od lat 30, inwentarz wzorowo utrzymany, łąki irrygowane. Cukrownia tutejsza, założona 1838 r., posługiwała się pierwotnie siłą wody Bzury jako motorem. Od 1854 parowa maszyna zaprowadzona. Fabryka przerabia obecnie 112500 berkow. buraków rocznie; zużywa 3000000 cegieł torfu i 50000 pudów węgla, zatrudnia 400 męż., 90 kob. i 180 dzieci. Produkcya roczna wynosi do 100000 pud. mączki a obrót roczny do 800000 rs. Założył ją Wilhelm Werner; on też wprowadził wzorowe gospodarstwo rolne. Obecnie dobra i fabryka są własnością jego sukcesorów. W dobrach L. folw. Tymienica i Baczki. Na 1510 mr. ogólnej przestrzeni, 953 mr. ornej ziemi i 200 mr. łąk. Na tym obszarze zbiera się około 1000 czetw. pszenicy, 1000 żyta, 650 jęczmienia, 900 owsa, 140 grochu, 13000 czet. buraków. Dochód roczny do 50000 rs. Z ziarna 30000, z krów 6000, woły opasowe 6000, skopy 2000 rs. Czysty dochód 20000 rs. Fabryka daje 125000 pudów wytłoczyn, któremi 150 wołów rocznie się wypasa. Zboża daje po 14 ziarn; buraki po 90 czetw. z morgi. Gmina L. należy do sądu gm. okr. II w Topoli Królewskiej, st. poczt. w Łęczycy. Obszaru ma 14350 mr. i 4853 mk. Wiadomość o dobrach L. i fabryce podał p. A. Skrzynecki z Łęczycy. *Br. Ch.*

Leśn..., por. *Leszn...*

Leśna..., por. *Leśno...*

Leśna 1.) os., pow. opoczyński, gm. Radom, par. Dąbrowa, od Opoczna 24 w., 12 mr. ziemi, 2 dm., 9 mk. 2.) L., os. karcz., pow. iłżecki, gm. Pętkowice, par. Bałtów, od Iłży 48 w. Ma 1 dm., 5 mk., 10 mr. ziemi. 3.) L., os., pow. kozienicki, gm. Swierze Górne, par. Kozienice, odl. 3 w. od Kozienic. Jest tu 8 domków stanowiących letnie mieszkania, 30 mk. i 4700 mr. lasów rząd. 4.) L., wś, pow. kielecki, gm. i par. Bodzentyn. W 1827 r. wś rząd., 62 dm., 463 mk. Pierwotna nazwa tej wsi brzmiała *Leszczna*, tak podaje jej nazwę Długosz (II, 460); było tu wtedy 20 i pół łanów kmiecych, karczma i trzech ogrodziarzy. Wś stanowiła własność biskupstwa krakows. 5.) L., os. pod Sapieżyszkami. 6.) L., os. pod Wilimami. *Br. Ch.*

Leśna, wś i folw. nad rz. Kamionką (zwaną także Leśnią albo Białką), pow. konstantynowski, gm. Witulin, par. L. Leśna za dawnych jeszcze czasów była miasteczkiem i posiadała nawet obronny zameczek, który atoli już w połowie w. XVII leżał w gruzach a fosy były drzewami zarosłe. Miejscowość tę już w XVII w. nazywali włościanie „Okopami krzyżackiemi", jak to widać z zeznań świadków w procesie zjawienia się cudownego obrazu. Piśmienny ślad tego spotykamy po raz pierwszy w wizyce ks. Rupniewskiego biskupa łuckiego w kościele L., gdzie Rupniewski przytacza dwa przywileje Augusta II, z których pierwszy L. miastem nazywa, a dozwalający wiecznemi czasy jarmarków w poniedziałki, środy i soboty każdego tygodnia w roku.

W 1683 r. pasterz Aleksander Stelwaszerna, szukając w nocy zgubionego bydlęcia na okopach, na gruszce ujrzał płonący ogniem obraz święty. Kiedy o zjawieniu tem wieść się rozeszła, zebrana z okolicy ludność przy pomocy modłów obraz ten z gruszki zdjęła i tymczasowo złożono go u Kazimierza Michałowskiego w Bukowicach, właściciela Leśny. Obraz ten jest z kamienia, kształtu owalnego, długości cali 13, szerokości cali 12; wykute na nim wyobrażenie Matki Boskiej, trzymającej na ręku Chrystusa, rysunek bardzo poprawny. Kiedy zjawiony obraz cudami wsławiać się zaczął, Kazimierz Michałowski, skarbnik orozwicki, wzniósł na miejscu zjawienia się jego kościół drewniany, a zeznawszy w aktach mielnickich na utrzymanie kościoła wsie: Leśnę, Klukowszczyznę i Grzegorzewszczyznę, w roku 1656 obraz do kościoła przeniósł. Proboszcz Franciszek Janicki wyjednał u Franciszka Prażmowskiego, bisk. łuckiego, naznaczenie komisyi, któraby, przeprowadziwszy proces o doznanych przed obrazem leśnieńskim cudach, rzeczywiście obraz ten za cudowny przyznała. Proces ten ukończono r. 1700 i dekretem biskupim 24 października t. r. obrazowi moc cudowną przyznano. W r. 1718 ks. Fabijański, proboszcz leśniański, częścią ze składek, częścią zaś z dochodów probostwa, w miejscu gdzie rosła gruszka, na której obraz się zjawił, wybudował kaplicę murowaną, a umieszczona obok niej studnia, po wykopaniu gruszki, dostarczała na okolicę cudownej, uzdrawiającej wody. Ze staraniem ks. Konstantego Moszyńskiego, prowincyała ks. paulinów, rodzina Michałowskich zrzekła się prawa kollacyi na probostwo leśnieńskie i na wieczne czasy odstąpiła je zakonowi księży paulinów. 1727 r. w obecności Rupniewskiego, bisk. łuckiego, Ludwika Pocieja, wojewody wileńskiego i innych dostojników, paulini do L. wprowadzeni zostali. Paulini, przy pomocy paulinów częstochowskich, a jeszcze więcej wspierani przez Karola Stanisława Radziwiłła, kancl. w. lit., syna jego Michała, Jana Odrowąża wojewodę sieradzkiego, Kuczyńskiego podkomorzego drohickiego, Franciszka Szujskiego podstolego brzeskiego, hr. Sedlnickiego podskarbiego w. k., Ludwika Pocieja woj. wileńskiego, Józefa Potockiego hetmana w. k., Jana Szembeka kanclerza w. k., ks. Michała Czartoryskiego, Aleksandra Buttlera i w. in., wspaniały kościół murowany obok istniejącej kaplicy wznieśli i 1752 r. kościół ten Antoni Kobielski bisk. łucki poświęcił. Później przy pomocy wyżej wyliczonych dobrodziejów, których portrety do ostatnich przechowywały się czasów, wymurowano obszerny klasztor, założono archiwa i bibliotekę i bogato zaopatrzono skarbce w aparaty kościelne. W każde święto Matki Boskiej, a szczególniej d. 26 września, to jest w rocznicę zjawienia się cudownego obrazu, nie tylko z Podlasia, ale ze wszystkich okolic kraju, a głównie z Litwy, zbierały się tu nieprzeliczone tłumy pobożnych, aż do r. 1874, w którym łacińskiego proboszcza, zastępującego miejsce skasowanego zgromadzenia ks. paulinów, usunięto, a kościół zamieniono na cerkiew prawosławną. Obecnie wś Leśna ma ziemi włościańskiej mr. 66, dm. 9, mk. 152; folw. zaś stanowiący własność rządową ma rozległości mr. 220. W 1827 L. stanowiła własność funduszu edukacyjnego, miała 17 dm., 113 mk. Czytaj ks. Kazim. Dobrowolskiego: „Historya zjawienia cudownego obrazu N. M. Panny, na kamieniu wyrytego, znalezionego przez pasterzów w r. 1683 na drzewie gruszkowem w Leśny" (1844 r. w druk. Jasnej Góry Częstochowskiej). *A. Rzążewski.*

Leśna, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 4 dm., 61 mk. katol. (1866).

Leśna, wś gub. grodz., w b. ziemi bielskiej.

Leśna, ross. *Lesnaja*, st. kol. żel. moskiewsko-brzeskiej w pow. nowogródzkim, tuż przy granicy pow. słonimskiego, pomiędzy stacyami Baranowicze i Domanowo, od Mińska jest ósmą z rzędu, odległą o 154 w., od Brześcia 167 wiorst; miejscowość lesista, grunta rządowe. *Al. Jel.*

Leśna, *Leśne, Leśno*, dobra, pow. sieński, niedaleko Propojska; własność Szemiotów; na polach tutejszych zaszła 1708 r. bitwa Rosyan ze Szwedami, zakończona stanowczą klęską Szwedów, którymi dowodził Löwenhaupt.

Leśna, *Stara* i *Nowa*, wś, pow. żywiecki, nad potokiem tegoż nazwiska, uchodzącym z lewego brzegu do Soły; należy do parafii rzym.-katol. w Radziechowie, do urzędu pocztowego w Żywcu. Od Żywca jest na południowy wschód o 7.5 kil. odległa. Okolica pagórkowata, gleba żyzna; liczy 689 mk. rzym.-katol. Ma tutaj być stacya kolei transwersalnej na linii Żywiec—Nowy Sącz. Pos. mniejsza ma obszaru 493 mr. w ogóle; większej posiadłości niema. Graniczy na zachód z Ostrem i Lipową, na płn. z Sienną, na wsch. z Zabłociem, na płdn. z Radziechowem. *Mac.*

Leśna, ob. *Marklissa* i *Leszna*.

Leśna, *Lśna*, rz., prawy dopływ Bugu, a raczej dwie rzeki t. n. L. Wschodnia lub Lewa powstaje na błotach szereszewskich z rzeczek: Topyłki, Tocznicy i Murawki. L. Zachodnia lub Prawa ma źródło w puszczy białowieskiej, prawie na gran. pow. bielskiego i prużańskiego. Obie te rzeki łączą się u wsi Uhlan i pod nazwą L. mijając Kamieniec Litewski, wpadają do Buga pod wsią Kołodno. Od Uhlan długość 60 w. Przyjmuje według innych źródeł Perewołokę i Podleśną.

Most na L. żelazny drogi brzesko-grajewskiej.

Leśna, rzeczka, dopływ Teterowa w gub. wołyńskiej; por. *Stołpów*, *Drenniki*, *Iwanowszczyzna*.

Leśna, rzeczułka, prawy dopływ Irpienia w pow. kijowskim. *E. R.*

Leśna 1.) rzeczka, wytryska w obr. gm. Lipowy, w pow. żywieckim, kilku strugami leśnemi, na północno-wschodnim stoku góry Magórki (1120 m.), niedaleko granicy galicyjsko-szląskiej. Płynie z początku na północny wschód doliną leśną, nad którą od południowego wschodu wznosi się grzbiet górski ze szczytami Murońką (1017 m.) i Lipową (930 m.) Koło źródłowisk rozciągają się polana Roztoki i hala Skałka z szałasami. Przyjąwszy z lew. brzegu Malinowski potok, zwraca się na wschód i tworzy granicę między Lipową z jednej, a Ostrem i Radziechowem z drugiej strony. Następnie zrasza gm. Leśną i w Zabłociu, przerżnąwszy gościniec żywiecko-jabłonkowski, wpada z lewego brzegu do Soły, naprzeciwko góry Grojca (612 m.). Począwszy od północnej granicy wsi Ostrego, rozdziela się ten potok na liczne ramiona, tworząc obszerne kamieńce. Długość biegu czyni przeszło 14 kil. Oprócz Malinowskiego potoku przyjmuje z praw. brzegu potok Twardorzekę. 2.) L. Tę nazwę nadają także potokowi Żarnówce, dopływowi Soły. Ob. *Żarnówka*. *Br. G.*

Leśna góra, wś, pow. węgrowski, gm. i par. Grębków. W 1827 r. 17 dm., 83 mk.; obecnie ma 24 dm., 160 mk., 632 mr. obszaru. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. ma 660 mr. a wś 19 osad i 468 mr. ziemi.

Lesnaja (ross.), ob. *Leśna*.

Leśna Jania, niem. *Lesnian*, rycer. dobra, pow. kwidzyński, obszaru liczą roli ornej hekt. 443, łąk 42, pastw. 108, lasu 195, nieuż. 19, wody 9, ogółem obszaru hekt. 819; jest tu gorzelnia; dziedzic E. von Rabe. Ob. Grundbesitz in West-Preussen z r. 1880. Porównaj *Jania leśna*.

Leśna Nowa, na Spiżu, ob. *Nowa Leśna*.

Leśna Ruda, *L. Słoboda* i t. p., ob. *Ruda L.*, *Słoboda L.* i t. p.

Leśna rzeka, wś, pow. kozienicki, gm. i par. Brzeźnica; odl. 8 w. od Kozienic, ma 6 dm., 59 mk., 129 mr. ziemi włośc. i 1 mr. rząd.

Leśna Stara, na Spiżu, ob. *Stara Leśna*.

Leśna wieś al. *Łasińska wieś*, dok. *Lesnischdorf*, *Lessendorf*, *Lang-Lessen*, nazywała się kiedyś osobna wiejska osada, przy mieście Łasinie, w pow. grudziąskim, położona. Nazwę swoję otrzymała od lasu, w którym była założona. Nie podlega wątpieniu, że jest o wiele starsza, aniżeli miasto. Posiadała zdawna kościół swój parafialny, przy którym dla prob. przeznaczone było 6 wł., dla kościoła 7 wł. Odkąd r. 1298 założone zostało osobne przy niej miasto Łasin, Leśną wieś przydzielono i podporządkowano miastu, wraz z którem od różnych ciężarów i szarwarków wolną była, wspólnych radnych i starszych obierała. R. 1339 Dytryk von Altenburg, mistrz w. krzyżacki, zapisał mieszkańcom tej wsi 3 włóki lasu w rogozińskim boru z tym warunkiem, żeby lasu nie trzebili, tylko drzewo wciąż z niego na użytek mieli. Za to płacili czynszu od włóki po 15 skot. Podług lustr. z r. 1623 nazywała się ta wś Długi Łasin, Lang-Lessen, przedtem Lessendorf; od 69 tutejszych włók dawało miasto Łasin czynszu na rogoziński zamek fl. 42, za las fl. 2 gr. 20, zamiast kurcząt, które od r. 1592 po 4 soldy rachowano, fl. 3 gr. 2; zboża dawali 54 k. pszenicy i tyleż żyta. R. 1629 król Zygmunt III wystawia dokument, w którym orzeka, jako Łasińska wieś zdawna już za krzyżaków oddaną była na użytek miastu, co i on niniejszem potwierdza i wieś tę miastu przysądza. Znajdowało się podówczas we wsi wł. 89½, z których do sołt. należało 7½ wł., do prob. 6, do kościoła 7. Od długiego czasu Leśna wieś, jako odrębna osada nie istnieje, tylko razem z miastem zespoloną została i stanowi, jak się zdaje, przedmieście dzisiejsze zw. Motylka, gdzie istotnie znajdował się kiedyś kościół św. Maryi Magd. Porównaj „Łasin," ustęp parafia łasińska; ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 185, 188, 193. *Kś. F.*

Leśnawola, leśniczówka, pow. rzeszowski, na wschód od Głogowa, śród lasów.

Leśna-Wólka, folw., pow. siedlecki, gm. i par. Mordy. Ma 2 dm., 25 mk., 448 mr. obszaru.

Leśne, wś szlach., pow. kutnowski, gm. i par. Żychlin; dm. 8, mk. 86; ziemi ornej mr. 71, łąk mr. 16; własność szlachty częściowej. *W. W.*

Leśne, zaśc., pow. dzisieński, 3 okr. adm., gm. drujska, o 57 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mk. (1866).

Leśne, ross. *Lesnoje*, wś w pow. rzeczyckim, w gm. małoduskiej, w bardzo głuchej, bezludnej poleskiej miejscowości, ma osad 14.

Leśne, *Leśno*, ob. *Leśna*.

Leśne Chałupy, wś nad rz. Wisłą, pow. iłżecki, gm. Ciszyca górna, par. Tarłów; odl. 45 w. od Iłży, ma 18 dm., 115 mk., 107 mr. ziemi. W 1827 r. wś rządowa 16 dm., 87 mk. Ob. *Dorotka*.

Leśne Konopki, wś, ob. *Konopki*.

Leśne Łąki, ob. *Cieszęcin*.

Leśne Worociszcze, folw. w pow. nowogródzkim, własność Górskich, ma obszaru 396 mr. *Al. Jel.*

Leśnia, rz., ob. *Leśna*, pow. konstantynowski.

Leśniak, por. *Głumia*.

Leśniaki 1.) wś, pow. sochaczewski, gm. i par. (ewang.) Iłów. 2.) **L.**, wś i kol., pow. będziński, gm. Pińczyce, par. Siewierz. Leżą przy drodze z Myszkowa do Siewierza. Ma 20 dm., 180 mk.; ziemi włośc. 276 mr. 3.) **L.**, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. i par. Chabielice, o 35 w. od Radomska. Wś 4 dm., 46 mk., 9 mr. ziemi; folw. 3 dm., 14 mk., 204 mr. 4.) **L.**, wś, pow. łaski, gm. Dzbanki, par. Rusiec. W 1827 r. 9 dm., 53 mk. 5.) **L.**, pow. częstochowski, ob. *Jamki*. *Br. Ch.*

Leśniaki, wś, pow. piratyński gub. połtawskiej, 170 dm., 1588 mk.

Leśniakowizna, pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Cygów.

Leśniakówka, góra i szczyt w Beskidach wschodnich, w dziale skawińsko-rabczańskim, w paśmie Cymbałowej (Zębałowej), na południe od szczytu Cymbałowej, a na północ od wsi Krzeczowa, w pow. myślenickim; wznosi się 701 m. npm. *Br. G.*

Leśniakówka, ob. *Jabłonka*, III, 344.

Lesnian (niem.), ob. *Jania Leśna*.

Leśnianka, rz., ob. *Daszówka*.

Leśniawa, grupa domów we wsi Krzczonowie, w pow. myślenickim, na południe od potoku Łętówki, a na północnej pochyłości góry Cymbałowej (859 m.). *Br. G.*

Leśnica 1.) wś i folw., pow. kolski, gm. Czołowo, par. Grzegorzew (Łaski, Lib. ben. I, 219); odl. od Koła w. 4; wś dm. 3, mk. 91; folw. dm. 2, mk. 37. W 1827 r. 14 dm., 157 mk. Rozległość folw. wynosi mr. 464, grunta orne i ogr. mr. 356, łąk mr. 94, nieuż. i place mr. 14, bud. mur. 5, z drzewa 4; płodozmian 12-polowy. Folwark ten w r. 1874 oddzielony od dóbr Powiercie. 2.) **L.**, wś i folw. nad rz. Plisią, pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Kwiatkowice, odl. 21 w. od Łodzi, przy drodze bitej. Ma 40 dm., 340 mk.; ziemi włośc. 394, dwors. wraz z folw. Podlesie 804 mr., w tem ornej 343. Młyn wodny. W 1827 r. 27 dm., 161 mk. 3.) **L.**, wś i folw., pow. jędrzejowski, gm. i par. Małogoszcz (Łaski, Lib. ben. I, 582). W 1827 r. wś rząd. 22 dm., 127 mk. 4.) **L.**, ob. *Gosie-L.* 5.) **L.**, ob. *Leźnica*.

Leśnica 1.) wś w pow. wadowickim, leży na lewym brzegu Skawinki-Cedronu, 460 m. npm., w parafii rzym.-katol. w Stryszowie. Od poczty w Izdebniku 9.8 kil. oddalona. Pos. więk. ks. M. Montléart 116 mr.; mniejsza 232 mr. roli, 12 łąk i ogr., 25 pastw., 49 mr. lasu; 293 mk. rzym.-katol. Graniczy na południe ze Stroniem, na zachód ze Stryszowem, na wschód z Lanckoroną a na północ z Kalwaryą. 2.) **L.**, ob. *Łaśnica* i *Lanckorona*. *Mac.*

Leśnica, wś w pow. nowotarskim, nad potokiem Leśnicą, lewym jego brzegiem, na płd.-wsch. od Nowegotargu, 8 kil. odległa, graniczy od wschodu z Groniem, od południa i zachodu z Gliczarowem, od zach. z Białym Dunajcem i Szaflarami, a od północy z obszarem Nowegotargu. Wschodnią granicę tworzy potok Leśnica, a zachodnią po części Czerwonka, dopływ Leśnicy. Leży pod 37° 44' 6" wsch. dłg. g. F., a 49° 25' 37" płn. sz. g. Wzniesienie: 1) Północno-wschodni narożnik granicy wsi Leśnicy z Gronkowem, kilka zabudowań nad połączeniem się dwóch potoczków płynących od południowego zachodu, 617.19 m. (Loschan); 2) zachodni narożnik granicy leśnickiej z szaflarską, 825 m. na południe od granicy nowotarskiej, 667 m. (szt. gen.); 3) zabudowania nad Czerwonką na granicy gronkowskiej, przy drodze przez Leśnicę 660 m. (szt. gen.); 4) wzgórze po drodze przez Leśnicę, na południe od poprzedniego stanowiska 755 m. (szt. gen.); 5) wzgórze po tej drodze na południe od poprzedniego, 784 m. (szt. gen.); 6) wzgórze na południe od tego 872 m. (szt. gen.); 7) wzgórze dalej na południe, przy samej granicy gliczarowskiej 996 m. (szt. gen.); 8) chaty leśnickie nad potokiem, w północnej części 721 m. (szt. gen.). Większej posiadłości nie ma. Obszar mniejszej zaś posiadłości obejmuje roli ornej 1664, łąk i ogr. 151, pastw. 134, lasu 185 mr. W r. 1771 było dm. 101, mk. 507; w r. 1799 dm. 120, mk. 735; w r. 1824 dm. 129, mk. 739, między nimi 6 żydów; w r. 1869 dm. 142, mk. 770 (394 męż., 376 kob.); w r. 1880 mk. 884. Należy do par. łać. w Szaflarach. Ost. p. Nowytarg. Właściciel Ludwik Eichborn. *Br. G.*

Leśnica, niem. *Lieschnitz*, dok. *Lecnica*, nazywała się zdawna wś w okolicy pomorskiego Starogrodu położona, w zach. Pomorzu, prastara własność joanitów w Starogrodzie. Ob. Perlb., Pommer. Urkundenbuch. Obecnie okolica ta zupełnie jest zniemczona. 2.) **L.**, por. *Lyestnica*.

Leśnica, dziś *Leźnica* (ob.), na Szląsku.

Leśnica. Podług „Staroż. Polski" Leśnica, wpadająca do Pilicy, oddzielała województwo łęczyckie od rawskiego. Prawdopodobnie jest to rzeczka wpadająca do Pilicy (z lew. brzegu) pomiędzy Inowłodzem a Nowem Miastem i płynąca z zachodu na wschód pod Bartoszówką i Luboczą. *J. Bliz.*

Leśnica, potok górski, podtatrzański, wypływa na granicy gmin Leśnicy i Gronia, tuż nad granicą Gliczarowa z Bukowiną w pow. nowotarskim. Płynie w kierunku płn., tworząc na przestrzeni 9 i pół kil. granicę gmin Leśnicy i Gronia, tak, że po prawym brzegu legły chaty Gronia, a na lewym chaty Leśnicy. W dalszym swym biegu przepływa obszar Gronkowa, gdzie z lewego brzegu przyjmuje

potok Czerwonkę i wreszcie na obszarze Ostrowska uchodzi z praw. brzegu do Dunajca. Długość biegu czyni 17 kil. *Br. G.*

Leśnice, wś w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Lesnicken (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Girmo.

Leśnickie, ob. *Leśnicze.*

Leśnickie starostwo, ob. *Knyszyn.*

Leśnicki potok 1.) potok górski, wytryska w obr. gm. Leśnicy, w hr. spiskiem (Węgry), na wschodniej granicy tejże ze wsią Lipnikiem Wielkim, we wschodniej części Pienin, u północnych stóp góry Tokarni (752 m.). Płynie na północny zachód dolinką górską, śród której w uroczem miejscu legła wieś Leśnica. Uchodzi z prawego brzegu do Dunajca pod Bystremi Skałkami. Północne zbocze doliny tego potoku tworzy północne ramię wschodnich Pienin, jako dział wodny między Leśnickim potokiem a Ruską Wodą. Grzbietem tego działu bieży granica galicyjsko-węgierska. W nim nad doliną potoku mamy szczyty: Szafranówkę (742 m.), Węgliskową, Danielowską, Łaźnią Skałkę (772 m.) i Rabsztyn (899 m.) u źródeł potoku. Południowe zaś zbocze tej doliny tworzy Golica ze swemi odnogami, następnie Płaśny Wierch (891 m.), Aksamitka (841 m.) i Tokarnia (752 m.). Dział ten oddziela dolinę Leśnicy od doliny potoku Lipnika, także dopływu Dunajca. Długość biegu potoku czyni 5½ kil. Dolina potoku Leśnickiego jest jednem z najulubieńszych miejsc przechadzek gości bawiących w Szczawnicach. Wiedzie doń droga wzdłuż prawego brzegu Dunajca, którą odbywa się albo pieszo, albo wózkiem. Prawy brzeg doliny potoku Leśnickiego tworzą u wejścia do doliny wspaniałe, pionowe, nagie skały, Bystremi Skałkami zwane. Nad lewym zaś brzegiem wznosi się urocza góra „Sama Jedna," na której rozpościera się obszerna polana. 2.) **L.**, potok, wypływa w obr. gm. Leśnik w pow. brzeżańskim, w lesie Grabiną zwanym, na północnym stoku Babinej góry. Płynie nasamprzód na północny wschód; we wsi Leśnikach zwraca się na wschód i przepłynąwszy północną część miasta Brzeżan, wpada z praw. brzegu do Złotej Lipy. Długość biegu czyni 6 kil. *Br. G.*

Leśnictwo 1.) os., pow. warszawski, gm. Falenty, par. Raszyn. 2.) **L.** (miedniewickie), pow. błoński, gm. Guzów, par. Szymanów. 3.) **L.**, nad błotem Ługi, wś i os., pow. kolski, gm. Piotrkowice, par. Lubstów, odl. od Koła w. 29; wś dm. 8, mk. 166; os. dm. 4, mk. 38. W 1827 r. 5 dm., 7 mk. Dobra L. i Tokary mają 2320 m. rozl. (1900 lasu). 4.) **L.** al. *Cegielnia*, kol., pow. iłżecki, gm. Ciszyca Górna, par. Tarłów; odl. 44 w. od Iłży. Ma 17 dm., 102 mk., 450 mr. ziemi. Kolonie te utworzone zostały na gruntach dworskich dóbr Czekarzewice (ob.). 5.) **L.**-*Ożarowskie*, os. leśna, pow. opatowski, gm. Lasocin, par. Ożarów, od Opatowa 22 w. Gruntu mr. 735, dm. 1, mk. 5. 6.) **L.**, os. leśna, pow. opatowski, gm. Częstocice, par. Ostrowiec, od Opatowa 128 w., gruntu mr. 30, dm. 2, mk. 10. 7.) **L.**, folw., pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów; odl. 3 w. od Władysławowa. W 1827 r. wś rząd. 8 dm., 117 mk.; obecnie 182 mk. Około 1860 istniała tu hodowla jedwabników, produkująca do 5000 sztuk kokonów. Szkółka morw liczyła 12000 drzew. Gm. L. ma 6372 mk., rozl. 30961 mr., sąd gm. okr. II Syntowty o 13 w., st. p. Władysławów o 3 w. W skład gm. wchodzą: Aszmoniszki, Bajorajcie, Blukiszki, Bluwy, Bobtele wś i kol., Buksznie, Detralgie, Dumcze, Franckabuda, Głobele, Gudajcie, Gustajniszki, Jancze, Janukiszki, Jurgbudzie, Karniszki, Kieturnowina, Kirmiszki, Krykle, Kubilele, Kuty, Lepołaty, Leśnictwo, Materny, Mejszty wś i folw., Michnajcie, Moćkunie, Muryny, Mycki, Norwajsze, Pieczyszki, Pobierżupie, Poosyja, Powiertupie, Pustelniki, Rangały, Romaniszki, Rudzie, Rugie, Słoboda, Sodzie, Storuki, Stożki, Szarwinkiszki, Szaukście, Szurpaule, Śliznowina, Tarnucie, Trakinie, Tumpy, Tupiki, Urbanty, Usejny, Uszkiertule, Uszniaunie, Wale, Waltraki, Wiszpin, Wojtyszki, Wowiery, Zaleszarkie, Żalwiedery, Żegle i Żwirgždajcie. Dobra rządowe podług wiadomości z r. 1855 składają się z folw. Leśnictwo, rozległości około mr. 3700; nadto wsie: Ambrasy, Antabudzie, Aszmoniszki, Bałtrusie, Barzdy, Baźniczgiry, Berżupie, Birsztany, Bluwiszki, Bluwy, Blukiszki, Borsuckowizna, Bojakiszki, Budele, Buchtyszki, Budwiecie, Buda, Degutynie, Dębowa buda, Degucie, Dowidy alias Dobityszki, Dumcze, Dydwiże, Dziadowizna, Dziechciarnia, Endziuliszki, Filipy, Frącka budzie, Galinie, Gajliny, Gieruliszki, Grażyszki, Gryszkabudzie, Gudajcie, Gusztajniszki, Janukiszki, Janki, Jancze, Jurgbudzie, Irdagi, Kampinie, Karniszki, Kaliny, Karaliszki, Kiermuszkalnie, Kieturnowina, Klewiecie, Kranczyszki, Kranciunie v. Kramunie, Krykle, Kubeliszki borowe, Kubeliszki polowe, Kulczyki, Kuty, Laudyńskie, Lelchiszki, Lepołaty borowe, Liputyszki, Lubiszki, Laukieniszki, Lodyszki, Luczna, Lipki, Materne, Malwiszki, Masiawskie, Mazury, Maryszki, Marniszki, Meszkinię, Meszkobudzie, Michnajcie Dolne, Michnajcie Górne, Micki, Margawszczyzna, Moskalowszczyzna wyższa, Moskalowszczyzna niższa v. Moskalewizna wyższa i niższa, Muryny, Maraszkowizna, Mergbudzie, Murejki, Narwojsze, Niedwirzejszki, Niwiry alias Nimiry, Obromryte, Obszroty, Obromeszkinie, Ogorkiszki, Paplinie, Po-

szeszupie, Pałobie, Pokalniszki, Petwirsze, Pentyszki, Pieczyszki polowe, Pieczyszki borowe, Poossye, Poberżupie, Powengrupie, Powejupie, Penowie, Poszyłupie, Podkordaki, Pustelniki, Papiszki, Rowaniszki, Ropedy, Rowgały, Rogupie, Rudzie, Rygiszki, Serbentyny, Semfiny, Słoboda, Sliznowina, Śliwińska buda, Staszki, Staszki, Stoguże, Stajniszki, Stragbudzie, Skargbudzie, Skirkuny, Skirbiszki, Szarwiniszki, Szylentyszki, Szedwigi, Szukiely, Szumbary polowe, Szumbary borowe, Szyłgale, Sobiany, Sparwinie, Symaki, Smilgie, Sprukły, Suwałki, Tobakinie, Tomaszbudzie, Tobansie, Trakinie, Trzaskowszczyzna, Tumpy, Tupiki, Rubanty, Uskurtule, Urwinie, Wola polowa, Wola borowa, Wiltralis, Wiąciszki, Widgiry, Widerykszki, Winksznupie, Wiespinie, Wilusie, Wojłyszki, Zalesiarkie, Zardele, Zalwedery, Zaliszki, Zasinie, Zalebiekie, Zeczkalnie, Zegle, Zygmunty, Zwirgzdajcie, Zwirbliszki, Zawadzkie, Zygowizna, nomenklatura Ruda. Folwark Boblete z wsiami: Aperubiszki, Boblete, Bukszne, Kasiukimy, Szaukszty, Turczyny, Usiejmie, Zartyny. Folwark Mejszty z wsiami: Bajorajcie, Detralgie, Mejszty, Głobele, Kubilele, Sodzie, Uszpiwnie, miasto Władysławów. Por. *Dębowa Buda*. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Leśnictwo 1.) przys. i leśniczówka do Kolbuszowy górnej. 2.) L. w Krzywcu, leśniczówka koło Żabokruk, pow. bobrecki.

Leśniatnko koniawskie, zaśc. rząd., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 42, od Ejszyszek w. 24, mk. katol. 7 (1866).

Leśniczanka, rz., prawy dopływ Niemna. Przybiera Dauszówkę.

Leśnicze, mylnie *Leśnicz*, duża wś, pow. olhopolski, nad rz. Jałańcem, gm. Demówka; odległa od m. Olhopola w. 15, od stacyi Kodymy drogi o. kij. w. 40. Parafia katol. do Czeczelnika. Cerkiew pod wezw. N. P. z 2160 par., posiada 59 dz. ziemi; mk. 1364, ziemi włośc. 1629, dwors. 1872 dz., dm. 141. Stara osada należała jeszcze do książąt Korotkich, następnie do Zbaraskich, Wiszniowieckich, zwała się wtedy Leśnickie. W ostatnich czasach władali nią Moszyńscy, dziś Jurjewicze. W lasach okolicznych obfitość trufli, któremi handluja Żydzi z sąsiednich miasteczek.

Leśniczka, góra w obr. gm. Jasienowa górnego, w pow. kosowskim, u zbiegu Czarnej rzeczki z Czarnym Czeremoszem, pod 48°35'40" wsch. dłg. g. F., a 48°8'8" półn. sz. g. Wzniesienie: 1015 m. npm. *Br. G.*

Leśniczostwo 1.) *brodzkie*, leśniczówka na obsz. dwors. Litowisk, pow. brodzki. 2.) L. *zborowskie* al. *Leśniczówka zborowska* na obsz. dwors. Pieniak, pow. brodzki.

Leśniczówka, są to osady utworzone śród lasów i stanowiące siedziby leśniczych. Po wycięciu lasów zakładane w tych miejscach folwarki i kolonie zatrzymywały często pierwotną nazwę.

Leśniczówka 1.) os. leśna, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Wisłą, par. Janowiec. Od Kozienic 38 w. Gruntu mr. 10, dm. 1, mk. 11. 2.) L., kol., pow. iłżecki, gm. i par. Sienno, od Iłży 20 w. Gruntu mr. 140. Dm. 6, mk. 22. 3.) L., wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Karczmiska; dm. 10, mk. 37. Por. *Karczmiska*. 4.) L., wś i folw., pow. lubelski, gm. i par. Bychawa. 5.) L., folw., pow. lubelski, gm. Piotrowice, par. Krężnica. 6.) L., os., pow. lubelski, gm. Niedrzwica. 7.) L., os., pow. lubelski, gm. Konopnica. 8.) L., *abramowska*, os., pow. lubelski, gm. Zemborzyce, par. Abramowice. 9.) L. *wilczopolska*, os., pow. lubelski, gm. Zemborzyce. 10.) L. *miętowska*, os., pow. lubelski, gm. Zemborzyce. 11.) L., os., pow. lubartowski, gm. Chudowola. 12.) L., os., pow. hrubieszowski, gm. Werbkowice. 18.) L., folw., pow. krasnostawski, gm. Łopiennik, majorat. 14.) L., os., folw., pow. chełmski, gm. Staw, par. Chełm, 864 mr. rozl. z awulsem Chrosnówką. 15.) L., kol., pow. chełmski, gm. Turka, par. (ew.) Lublin, attyn. wieczysto czynszowa dóbr Dorohusk (ob.). 16.) L., przysiołek, pow. zamojski, gm. i par. Stary Zamość, o 15 w. od Zamościa, o 5 w. od gminy. 17.) L., pow. łukowski, gm. Białobrzegi, par. Kock, 3 dm., 10 mk. 18.) L., os. leśna, pow. radzyński, gm. Brzozowy kąt, par. Wohyń. Ma 2 dm., 10 mieszk., 1631 morg. lasu. *Br. Ch.*

Leśniczówka, wś, pow. bałcki, gm. Moszniagi, par. Bałta, przy dawnym pocztowym trakcie z Bałty do Olhopola; dm. 108, mk. 1007, ziemi włośc. 1492, dwors. 315 dzies., cerkiewnej 88. Cerkiew pod wezw. N. P. liczy 1203 paraf. Należała do Lubomirskich do klucza józefgródzkiego (Bałta), następnie przeszła do rządu. W 1816 r. nadana na 12 lat gener. Rozenowi z opłatą kwarty 651 rs.; obecnie należy do Hlebowa.

Leśniczówka 1.) dom na obsz. dwors. Staniławczyka w pow. brodzkim. 2.) L., grupa domów w Trościancu w pow. jaworowskim. 3.) L., karczma na obsz. dwors. Dmytrowic w pow. mościskim. 4.) L., folwark na obsz. dwors. Żurawicy w pow. przemyskim. 5.) L., karczma na obsz. dwors. Szarpaniec w pow. sokalskim. 6.) L., dom w Sienkach, w pow. turczańskim. 7.) L., ob. *Pod lasem*. 8.) L., koło Pawłówki, leśniczówka koło Humieńca w pow. samborskim. 9.) L. na Polanie, koło wsi Waręża w pow. sokalskim. 10.) L., pod *Łysą górą* (al. *Łysą*), na obsz. dwors. Laszek murowanych w pow. staromiejskim. 11.) L., folw. na obsz. dwors. Turka w pow. kołomyjskim. 12.) L, folw. na obsz. dwors. Uziń w pow. stanisławowskim. 13.) L., część Wołczyńca

w pow. stanisławowskim. 14.) **L.**, mieszkanie gajowego na obsz. dwors. Torskie w pow. zaleszczyckim. 15.) **L.** *na Godach*, na obsz. dwors. Turka w pow. kołomyjskim. 16.) **L.** *na Prymie*, koło Rozwadowa, w pow. żydaczowskim, należy do obsz. dwors. w Drohowyżu. 17.) **L.** *pauszowiecka*, na obsz. dwors. Zaleszczyki Małe, w powiecie buczackim. 18.) **L.**, przys. do Grochowców, pow. przemyski. *Lu. Dz.*

Leśniew, folw., pow. włodawski, gm. Turno, par. (rus.) Sosnowice.

Leśniewice 1.) *Duże*, wś, pow. gostyński, gm. Skrzany, par. Gostynin, zamieszkana przez drobną szlachtę; dm. 10, mk. 201; posiadają w ziemi dobrej mr. 295. 2.) **L.-*Małe***, wś, pow. gostyński, gm. Skrzany, par. Gostynin, dm. 7, mk. 170, ziemi ornej dobrej żytniej mr. 300. W 1827 r. L. Duże i Małe miały 26 dm., 391 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. Wielkie i Małe (z wsią L. Wielkie i kolonią Budy Leśniewskie), od Kutna w. 17, rozległy mr. 582, grunta orne i ogr. mr. 432, łąk mr. 11, pastw. mr. 11, lasu mr. 74, zarośli mr. 40, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 1, z drzewa 28; płodozmian 7-polowy; pokłady kamienia wapiennego. Wś L. Wielkie osad 10, z grun. mr. 26; kolonia Budy Leśniewskie osad 8, z grun. mr. 35.

Leśniewko, wś szlach., pow. ostrowski, gm. Szulborze Koty, par. Andrzejów. Ob. *Gostkowo*.

Leśniewko, wś, pow. gnieźnieński, 7 dm., 60 mk., 30 ew., 30 katol., 12 analf. Poczta najbliższa, tel. i stacya kolei żel. w Czerniejewie. *M. St.*

Leśniewo 1.) wś szlach., pow. ostrowski, gm. Szulborze Koty, par. Andrzejów. W 1827 r. 8 dm., 68 mk. Por. *Gostkowo*. 2.) **L.**, wś, pow. makowski, gm. i par. Karniewo. W 1827 r. 11 dm., 62 mk. Folw. rozl. mr. 473, grun. orne i ogr. mr. 378, łąk mr. 81, nieuż. i place mr. 14, bud. z drzewa 11; płodozmian 9-polowy, pokłady torfu. Wś L. osad 20, z grun. mr. 15. 3.) **L.-*Dolne***, wś i folw., pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Łysakowo, odl. o 10 w. od Ciechanowa, ma 9 dm., 113 mk., 472 mr. gruntu, 3 nieuż., w tem 65 mr. ziemi włośc. R. 1877 folw. ten oddzielony od dóbr Lipa. 4.) **L.-*Górne***, wś szlach. i włośc., pow. ciechanowski, gm. Grudusk, par. Łysakowo, odl. o 19 w. od Ciechanowa, ma 15 dm., 143 mk., 289 mr. gruntu, 7 nieuż. W tem 241 mr. ziemi do drobnej szlachty należącej. W 1827 r. 11 dm., 78 mk. 5.) **L.-*Wielkie***, wś szlach., pow. mławski, gm. Szczepkowo, par. Janowiec Kościelny, odl. o 28 w. od Mławy, ma 5 dm., 41 mieszk., 94 mr. gruntu, 7 nieuż. 6.) **L.-*Niedźwiedź***, wś szlach. nad rz. Śliną, pow. mazowiecki, gm. Piszczaty, parafia Kobylin. W 1827 r. 15 dm., 77 mk. *Br. Ch.*

Leśniewo 1.) wś i dom., pow. gnieźnieński; dom. ma 2196 mr. rozl.; 11 dm., 108 mk., 2 ew., 106 katol., 44 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Chwałkowie (Weissenburg) o 4 kil. Dom. należy do Lossowa Wylhelma. 2.) **L.**, olędry, 6 dm., 77 mk., 46 ew., 31 katol., 8 analf. (Łaski, Lib. ben. I, 42). 3.) **L.**, folw., pow. wrzesiński, 1 dm., 23 mk., należy do dom. Wulki. *M. St.*

Leśniewo, niem. *Lessnau*, wś włośc., pow. wejherowski, w okolicy lesistej i piaszczystej, o milę i trzy ćwierci od Wejherowa. Obszaru włók 73, gbur. 18, zagr. 26, folw. 1, katol. 329, ew. 258, szkoła. Parafia Mechowo; poczta Wejherowo. *Kś. F.*

Leśnik, kol. nad odnogą rz. Warty, pow. turecki, gm. Niewiesz, par. Niemysłów, odl. od Turku w. 30; dm. 25, mk. 307. W 1827 r. 25 dm., 174 mk. Por. *Borzewisko*.

Leśnik 1.) zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 75 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk. katol. 2.) **L.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 61 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 3 mk. katol. (1866).

Leśnik, olędry i gm., pow. mogilnicki, 4 miejsc.: a) L., olędry; b) Bzowiec, folw.; c) L., młyn; d) Tyrza, osada; 9 dm., 94 mk., 39 ew., 55 katol., 42 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Mogilnie (Łaski, Lib. ben. I, 170).

Leśnik, niem. *Lesznik*, r. 1766 *Zalesie*, osada i posiadł. z młynem, pow. złotowski, blisko miasta Krajenki, nad strugą Kocuń. Obszaru liczy mr. 491, bud. 37, dm. 15, katol. 20, ew. 98. Parafia, szkoła, poczta i st. kol. żel. Krajenka. L. należy zdawna do obszernych dóbr krajeńskich, własności kiedyś hr. Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich, obecnie rządzącej familii pruskiej. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Flatau, str. 285. *Kś. F.*

Leśnik, ob. *Gorzów*.

Leśnik, niem. *Leschnig*, kol., pow. opolski, gm. Przysiec, par. Proszków; 15 osad, 74 mr. rozl.; około 1835 r. założona.

Leśniki 1.) wś, pow. garwoliński, gm. Sobienie Jeziory, par. Goźlin. Ma 7 dm., 69 mk., 24 mr. ziemi. W 1827 r. wś rząd., 11 dm., 69 mk. Por. *Gusin* i *Czersk*. 2.) **L.**, wś, pow. węgrowski, gm. Borze. Ma 41 dm., 291 mk., 912 mr. rozl. 3.) **L.-*Janowiec***, pow. mławski, ob. *Janowiec* i *Leśnik*.

Leśniki 1.) zaśc. pryw., pow. wilejski, o 56 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 7 mk. rzym.-katol. 2.) **L.**, wś włośc., pow. wilejski, o 68 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 14 dm., 135 mk. 3.) **L.**, wś, pow. wileński, 6 okr. adm., o 12 w. od Wilna, 1 dm., 27 mk. katol. 4.) **L.**, wś radomińskiej wołości, pow. wileński, 6 okr. adm., o 12 w. od Wilna, 5 dm., 84

mk. katol. 5.) L., wś rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 5 w. od Wilna, 12 dm., 77 mk. katol. 6.) L., wś rząd. nad rz. Wilią, pow. wileński, 1 okr. adm., o 2 w. od Wilna, 10 dm., 75 mk., z tego 69 katol., 6 żydów. 7.) L., wś pryw., pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 6 dm., 88 mk. Własność hr. Tyszkiewicza. 8.) L., wś, pow. święciański, 4 okr. adm., o 68 w. od Święcian, 6 dm., 50 mk., z tego 10 prawosł., 40 katol. 9.) L., wś w gm. Lebiodka, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 20, od Wasiliszek w. 24; dm. 26, mk. prawosł. 237, katol. 4 (1866).

Leśniki al. *Prudziszcze*, mały zaśc. w pow. borysowskim, nad rz. Cną z prawej strony, w okr. polic. chołopienickim, na pół drogi pomiędzy Borysowem i Żytkowem, w miejscowości lesisto wzgórkowatej, ma osad 4, par. borysowska. *Al. Jel.*

Leśniki, wś, pow. kijowski, śród wzgórzy i sadów malowniczo położona. Już pod r. 1498 w aktowej księdze kijowsko-pieczarskiej Ławry, spotyka się list niejakiego Semena Skołkowicza, którym tenże obowiązuje się za siebie i potomków swoich płacić Pieczarskiej Ławrze po kopie groszy z majętności Leśnik (Gołubiewa: Petr Mogiła, w dodat. t. I, str. 15). Wszakże w pierwszym dziesiątku XVII wieku L. wraz z Chodosówką należały już do ks. Joachima Koreckiego, syna Bohusza, wojew. wołyńskiego. Ale do tychże Leśnik, jak i do innych dóbr, posiadanych przez tegoż księcia, to jest: Rastawicy (Białołówki), Lewkowego stawu i Ochotyna rościli prawo właścicielstwa i sukcesorowie Boguchwała Woronowickiego (tak). Było to w 1611 r. (Opis akt. kiewsk. centr. archiw. N. 12, str. 4—16 i 29). Książę Joachim Korecki był ożeniony z Anną z Chodkiewiczów, siostrą rodzoną znanego z dziejów Karola Chodkiewicza, i miał z nią dwóch synów: Samuela, Karola i córki. Książę Joachim nie należał „do zapieckowych domatorów," i cały żywot swój poświęcił zawodowi rycerskiemu; ale kiedy on wodził wciąż roty z wyprawy na wyprawę, to zabiegliwa, gospodarna księżna Anna w domu krzątała się, pracowała i gromadziła skarby, tak, że rok za rokiem liczba dóbr ziemskich rosła. Ks. Koreccy zdawna mieli znaczne rodowe włości swoje na Wołyniu, jako to: Korecczyznę, Międzyrzecczyznę, Targowicę i Skałat; pracą zaś i staraniem ks. Anny zostały na Ukrainie nabyte Biłhorodka, Stajki, Kalnik, Cybulów i wiele innych. Ks. Anna Korecka miała w Leśnikach swój zameczek i lubiła w nim przebywać. Zagarnęła ona była ziemię Gnilecką, Kulików i Kalny łuh, należące do katedry sofijskiej i wydubickiego monasteru.. Unici, posiadłszy katedrę sofijską i wydubicki monaster, rozpoczęli z ks. Korecką długi i uporczywy proces. Wszelako wyrokiem sądu głównego lubelskiego ziemie te nareszcie zostały przysądzone metrop. Weliaminowi Rutskiemu, ale gdy urząd grodz. kijow. zjechał na miejsce, „dla podania gruntu metropolicie," wtedy z mczka Leśnik (skarży się tenże urząd) kilkuset zbrojnych wyjechało i napadło obyczajem nieprzyjacielskim z okrzykiem, hukiem na nas (urząd) i na szlachtę, przy nas będącą, także na poddanych metropolitalnych i chcieli bić, zabijać, tak, że ledwieśmy uciekli w błota, a z błót do lasów, i ledwie żywi zostaliśmy od strachu (Sb. materiałow dlia ist. tipogr. Kiewa, III, str. 66). Księżna Anna Korecka była wybitną osobistością swego czasu. Urodzona w obrządku wschodnim, została następnie protestantką „od kalwińskiej do nowochrzczeńskiej przechodząc wiary, sobotę nawet święciła z żydami;" przy schyłku atoli życia przez pobożnego mnicha Ezekiela została nawróconą, tak dalece, że, porzuciwszy marności tego świata, przywdziała habit zakonny, „aby w nim świątobliwie do wieczności się przenieść." (Kiew. eparch. Wiedom. 1861 N. 20, str. 181). Zdaje się, że umarła w 1626 r., przeżywszy tylko o lat 4 syna swego Samuela ks. Koreckiego, sławnego wojownika, który, jak wiadomo z dziejów, w Stambule 1622 r. tragiczną poległ śmiercią. Mamy przed sobą jej testament, napisany dnia 30 marca 1626 r. w Międzyrzeczu. Naprzód uprasza w nim, aby ciało jej było położone w monasterze koreckim, bez żadnej pompy i nakładów wielkich; nie w samej wszakże cerkwi „ale pod gruszką przeciw celi córki swej Seraphiny, która w tym monasterze jest." Dalej przekazuje pewną sumę na majętności klicowskiej monasterowi koreckiemu i domowi w Międzyrzeczu, przeznaczonemu „ku wytchnieniu podróżnych pielgrzymów;" takiż dom dla podróżnych pielgrzymów i powracających z niewoli tureckiej funduje w Białołówce i nadaje mu pewną sumę na wsi Zezelowie; dla założonych zaś przez nią monasterów w Białołówce, męskiego i białogłowskiego (niedomurowanego), zapisuje wieś Pokotyłówkę. Synowi zaś swemu Karolowi przekazuje własne swe dobra, a mianowicie mczko Białołówkę z przyległościami; mczko Sokulec i Hubin; miasto Kalnik; włość i wszystką majętność Biłhorodzką, z mczkami: Stajkami, Dymirem i siołem Olszanką, z tem jednak, że jeżeli ten syn jej Karol nie będzie miał potomstwa, to te majętności przejść mają na jej córki. Przy rozporządzeniu tem byli świadkami: Samuel Wiszniowiecki, Aleksander Wasiutyński i Matiasz Hrusznicki. Leśniki z Chodosówką niewspomniane w testamencie tym, widać, że zaliczone były, jako dobra poojczyste, tak samo jak Korzec i Międzyrzecz, któremi naturalnie

nie mogła księżna rozporządzać. Za ks. Karola Koreckiego Leśniki z Chodosówką płaciły w 1633 r. czynszu złt. 200, arendy 800; stawów na lat 3 po złt. 30; w Chodosowce spust po 50. Powinność: co dwa pługi pańskie zorzą sprzątnąć, sianożęci ukosić. Podwoda do Kijowa. Suma intraty złt. 1080 (archiwum horodnickie). R. 1646 trzymał Leśniki z Chodosówką, zastawą za 8000 złt., Daniel Hołub, spadkowy sługa ks. Koreckich, założyciel w Białołowszczyznie wsi Hołubówki. Ale nadeszły wojny kozackie i Daniela Hołuba śmiertelna spotkała przygoda. R. 1649 był on w Kijowie, i gdy d. 20 paźdz. z rana podług zwyczaju — opowiada Jerlicz—zaczęto dzwonić na jutrznię, wybrał się on z domu swego do cerkwi na nabożeństwo, ale „gdy już we wrotach z furty chciał przestąpić próg na ulicę, woźniczka jego, namówiwszy się z drugim wyrostkiem, nazwiskiem Oszańskim, zabili go....“ (Jerlicz, t. I, str. 110). W 1649 komisarze polscy, jadąc do Pereasławia, gdzie przesiadywał wtedy Bohdan Chmielnicki, przejeżdżali przez Leśniki. W Chodosówce, majętności ks. Koreckich, chłopstwo i kozacy zastąpili drogę wojewodzie Adamowi Kisielowi i za cugle uchwyciwszy u koni, nie puszczali jechać dalej, aż wojew. musiał się okupić talarami (Ks. pam. Michałowskiego, str. 370). Kozacy, rozgościwszy się w Leśnikach „swawolą pobudzeni i nikogo się nie obawiając“ (słowa B. Chmielnickiego) obracali w niwecz dobra sąsiednie monasteru wydubickiego: Kalinowszczyznę, Hnilecczyznę i Kalny Łuh. Jakoż r. 1654 d. 25 maja Bohdan Chmielnicki, uniwersałem do atamanów Leśnik i Chodosówki wystosowanym, pod srogą karą czynić szkody i krzywdy w dobrach monasteru zabrania. (Sbornik materyałów, część III, str. 75). Ale podczas wojen kozackich i temu kątkowi ziemi przyszło w zupełne zamienić się pustkowie. Toż w 1670 r. hetman Piotr Doroszenko konferuje monasterowi wydubickiemu „sioło, albo niegdyś byłe mko Leśniki“ z prawem „tam ludej nabirati i osażowati“ (tamże, str. 96). Następnie L. przeszły w posiadanie brackiego monasteru. Dziś to wieś rządowa; mk. obojej płci 425. Jest tu cerkiew Preobrażeńska, zbudowana z drzewa w 1859 r. Koło L. znajduje się pieczara bł. Teodozego i miejscowisko, na którem niegdyś stał gnilecki monaster. Mieszkańcy dotąd je nazywają „cerkwiszczem.“ Istniał on w okresie Rusi wielkoksiążęcej, i prawdopodobnie zburzony był przez mongołów. Pierwsza wzmianka o nim napotyka się w hramocie metr. Józefa Sołtana z 1504 r., ale już go wtenczas nie było, tylko tak zwaną gnilecką ziemię tenże metropolita oddał był monasterowi wydubickiemu. W innym zaś dokumencie z 1610 powiedziano: „uroczyszcze nazwane Gnileczyzna, na którem miejscu i uroczyszczu był monaster założenia św. Przezwystej, nazwanej Gnilecką, zdawna do metropolii Kijowskiej i do ihumeństwa wydubickiego należący i przysłuchujący, który od wielu lat przez nieprzyjaciela Krzyża świętego będąc opustoszony i splądrowany aż do czasu tego pusto stoi, którego i na ten czas ruiny murowane są jasnymi i widomymi znakami.“ (Maksymowicza: Kiewlanin r. 1841, str. 47). *Edward Rulikowski.*

Leśniki (po rusku *Lisnyki*), wś w pow. brzeżańskim, 5 kil. na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Brzeżanach. Na płn. zach. i płn. leży Łapszyn, na wsch. przedmieścia Brzeżan: Siółko, Miasteczko i Adamówka, na płd. Raj, na zach. Kurzany (część wsi zwana Brzeżanką). Środkiem obszaru płynie od zach. na wsch. pot. Płynaj, dopływ Złotej Lipy i zabiera od lew. i praw. brzegu kilka strug małych, płynących w tym samym kierunku. W dolinie potoku leżą we wsch. stronie obszaru zabudowania wiejskie, na płd. zach. od nich Manasterek (al. Monastyrek), 340 m., niegdyś klasztor, dziś kaplica. W zach. części obszaru leży las Grabnik a na granicy Kurzan Śnigórka (434 m.); w części płn. las Nadgórna Brzezina i wzgórze Leśniki (419 m.). Własn. więk. (Stanisława hr. Potockiego) ma roli orn. 169, łąk i ogr. 61, pastw. 37, lasu 1713; własn. mniej. roli orn. 420, łąk i ogr. 718, pastw. 94, lasu 13 mr. W r. 1880 było 604 mk. w gm., 48 na obsz. dwors. (80 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Brzeżanach; gr.-katol. w miejscu, dek. brzeżański, archidyec. lwowska. Do parafii należy Nadorożniów. We wsi jest cerkiew pod wezw. Wniebowstąpienia Chr. Klasztor bazyliański stał w odosobnieniu między Leśnikami a Brzeżanami i dla tego nazywano go często monasterem brzeżańskim. Przełożony klasztoru O. Gedeon był na soborze w Uniowie w r. 1711. Rewizya ihumenów z r. 1728 mówi o tym klasztorze: „Monastyr leśnicki pod Brzeżanami bez żadnego prawa, w dobrach JWP. Krakowskiego. Stroitelem tam O. Josyf Perebihajło za błogosławieństwem pasterskiem od JW. O. Barlaama Szeptyckiego, postrzyżeniec Litwinowski. Zakonników 4.“ Później przyłączono klasztor do klasztoru krasnopustyńskiego. Cerkiewka stoi do dzisiaj, na wzgórzu, śród lasu. Raz w rok, na św. Spasa, odprawia się w niej nabożeństwo. Na tę uroczystość zawieszają w dzwonicy dzwony, przechowywane zresztą przez rok cały u stróża cerkiewnego. Koło cerkiewki leży ogromna płyta kamienna, o której podanie mówi, że ją szatan tam zaniósł i pod nią ma swoje siedlisko. U stóp tego pagórka tryska zdrój czystej wody. Jest to początek potoku Leśnickiego. *Lu. Dz.*

Leśniki, niem. *Leschnicken*, wś, pow. olecki w Prus. wschod., st. poczt. Gąski; 1857 r. 71 mk. R. 1562 podaje ks. Olbracht do wiadomości, że Kasper Aulak, starosta straduński, sprzedał Janowi Leśnikowi z Kukowa 4 włóki boru między jeziorem Kukowskiem a wsią Rydzewem. (Ob. Kętrz. „O ludności polskiej," str. 509). *Kś. Fr.*

Leśniki, ob. *Lesnicken* (niem.), pow. fyszhuski.

Leśnikowo, zaśc., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., gm. Leonpol, o 34 w. od Dzisny, 3 dm., 34 mieszk., z tego 32 prawosł., 2 katol. (1866).

Leśniów al. *Leśniawa*, wś i folw., pow. będziński, gm. i par. Żarki; odl. 1½ w. od Żarek. Posiada kościół mur. filialny, poklasztorny, 33 dm., 210 mk., 342 mr. ziemi włośc., 22½ mr. folw., 32 ziemi do osady młynar. i 6 mr. kościelnej. W 1823 r. było tu 23 dm., 116 mk. W 1382 r. ks. Wład. Opolski założył tu w lesie kapliczkę Matki Boskiej, przerobioną potem na kościołek murowany. Od 1522 r. połączył par. L. z par. Żarki dziedzic Ż. Marcin Myszkowski. Późniejsi dziedzice Ż. Męcińscy sprowadzili do L. karmelitów, ale ci niedługo tu byli, i 1706 r. hr. Józef oddał L. i kilka wsi paulinom jasnogórskim. W 1827 r. parafia była w Leśniowy, a wś należała do klasztoru jasnogórskiego i stanowiła rezydencyą generała paulinów. Zaliczała się jakiś czas L. do dek. lelowskiego.

Leśniów, ob. *Leszniów*.

Leśniów, część Tartarowa w Mikuliczynie, pow. nadwórniański.

Leśniów, ob. *Hreczana*.

Leśniowice, wieś, folw. i majdan, pow. chełmski, gm. Rakołupy, par. Kumów (rus. Rakołupy). W 1827 r. odróżniano L. *pliskowskie* (3 dm., 14 mk.) i L. *rakołupskie* 23 dm., 96 mk. *Leśniowicki majdan* miał 12 dm., 68 mieszk.

Leśniowice (po rusku *Lisnowyczi* al. *Lisnewyczi*) 1.) wś w pow. gródeckim, 11 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Gródku pode Lwowem, 6 kil. na płn. zach. od najbliższej stacyi kolejowej w Kamienobrodzie. Na wsch. leży Dobrostań, na płd. wsch. Rzeczyczany, na płd. zach. Tuczapy, na zach. Mużyłowice, na płn. zach. Berdychów, na płn. Małoszkowice (4 ostatnie wsie w pow. jaworowskim). Wieś przepływa nastający tutaj pot. Hnojenice (ob.), dopływ Szkła, od płd. wsch. na płn. zach. Po obu bokach potoku leżą rozrzucone zabudowania wiejskie. Na zach. od wsi leży na granicy Mużyłowic folw. Janówka (al. Janówek). Na płd. granicy obszaru wznosi się najwyższe wzgórze do 303 m. Włas. więk. ma roli orn. 780, łąk i ogr. 170, pastw. 18, lasu 79; włas. mniej. roli orn. 641, łąk i ogr. 116, pastw. 93, lasu 2 mr. W r. 1880 było 913 mk. w gminie, 48 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem stu kilkunastu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Rodatyczach, gr.-katol. w Małoszkowicach. We wsi jest cerkiew i dwór. 2.) L., wś w pow. lwowskim, 18 kil. na płd. zach. ode Lwowa, 8 kil. na płn. od sądu powiatowego w Szczercu, 5 kil. na płd. zach. od stacyi kolejowej, telegr. i urzędu poczt. w Glinnie Nawaryi. Na płn. wsch. leży Glinna, na wsch. Pustomyty, na płd. wsch. Siemianówka, na płd. Seredyca, na zach. Mostki z Malinówką i Polanka. Płn. narożnik przypiera do wsi Stawczan w pow. gródeckim. Wzdłuż granicy płn. wsch. płynie od płn. zach. na płd. wsch. pot. Stawiska, zwany w dalszym biegu Stawczanką, dopływ Szczerka. Dolina potoku podmokła. Celem jej osuszenia przekopano kilka rowów. Na płd. od tej podmokłej doliny leżą zabudowania wiejskie, a na płn. wsch. od nich, na granicy Pustomyt, grupa domów Wyderka. W płd. części obszaru wznosi się wzgórze Leśniowice do 304 m., a narożnik płd. zach. zajmują lasy: Dębina na płn. a Brzezina na płd. Włas. więk. ma roli ornej 337, łąk i ogr. 408, pastw. 12, lasu 668; włas. mniej. roli ornej 811, łąk i ogr. 169, pastw. 98 mr. Według spisu z r. 1880 było 833 mk. w gminie, 35 na obsz. dwors. (140 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Nawaryi, gr.-katol. w Pustomytach. We wsi jest cerkiew, szkoła etat. jednokl., folw., leśniczówka i młyn. L. były gniazdem rodziny Leśniowskich herbu Gryf (ob. Rkp. Ossol. Nr. 1825). W r. 1396 rozstrzygnął Jan z Tarnowa, kaszt. i ssta lwowski, spór między Dymitrem Wieczerzą z Leśniowic i rządcą kościoła św. Jana we Lwowie na korzyść ostatniego. Ob. Akta grodz. i ziem., t. II, str. 36. *Lu. Dz.*

Leśniowka, wś, pow. kielecki, gm. Mniów, par. Grzymałków.

Leśniówka 1.) wś, pow. krośnieński, na zach. od Chorkówki (ob.), ma 348 mk. i kasę pożyczkową gminną z kapitałem 460 zł. Graniczy na zachód z Faliszówką; na płn. ma las Kamienną górę a na płd. Kamienną. 2.) L., przys. do Słopnicy szlacheckiej, pow. limanowski, leży między tą wsią a Starą wsią. 3.) L. *Jarzca na Kuziem*, os. gajowego koło Birczy starej, pow. dobromilski. 4.) L. *Szackiego*, os. gajowego koło Woli Korzenieckiej, pow. dobromilski.

Leśniówka, rzeczka w pow. będzińskim, gm. Żarki, płynie pod folw. Żarki.

Leśniówka, potok, wypływa w obr. gm. Kóz, w pow. bialskim, z lasu Kozami zwanego, płynie na północ przez obszar Kóz, koło chat Flakami zwanych, następnie przez obszar

gm. Kęt na północny wschód i poniżej Podlesia kęckiego uchodzi z lew. brzegu do Soły. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Leśniowskie, przedmieście miasta powiat. Brody.

Leśniowski potok, potok, wypływa w obr. gm. Godowy, w pow. rzeszowskim, płynie na południe przez obszar Godowy, następnie Żyznowa, gdzie, na północnej jego granicy z Jawornikiem, zwraca się na wschód, a przyjąwszy z lew. brzegu Goczerowski potok (ob.), przyjmuje kierunek południowy i we wsi Łutczy wpada z praw. brzegu do Stobnicy po 7 kil. biegu. Nad lewym jego brzegiem wznosi się góra Łutcza (448 m.). *Br. G.*

Lesnischdorf (dok.), ob. *Leśna wieś.*

Leśniszki, pod Wilnem, ob. *Lesiszki.*

Lesnitzbach (niem.), dopływ rz. Opy na Szląsku pruskim.

Leśno, ob. *Leszno, Leśne, Leszczynek.*

Leśno, łotew. *Skuszkowa*, wś w pow. rzeżyckim, parafii drycańskiej. Por. *Drycany.*

Leśno, folw. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 57 w. od Dzisny, 1 dm., 6 mk. katol.

Leśno 1.) al. *Leszno*, w dokum. krzyżackich *Leyste*, ryc. dobra i wś włośc. parafialna, pow. chojnicki, między dwoma jeziorami małem i wielkiem Lubowem al. Lubaniem, z których wypływa struga Zbrzyca, w okolicy lesistej i piaszczystej, przy granicy pow. kościerskiego i przy bitym trakcie chojnicko-kościerskim. Obszaru obejmuje mr. 8579, bud. 72, dm. 26, katol. 300, ew. 12. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Brusy. Dobra rycer. osobno dla siebie liczą obszaru roli ornej hekt. 468, łąk 152, pastw. 329, lasu 967, nieuż. 41, wody 104, ogółem obszaru hekt. 2062; dziedzic Paweł Sikorski. Odbywają się w L. 3 jarmarki doroczne na bydło, konie i kramne. Także poczta jest tu w ostatnim czasie urządzona. R. 1354 Winryk von Kniprode, mistrz wielki krzyżacki, zapisuje na dziedziczną własność prawem chełmińskiem 40 włók w Leyste (Leśno) i jezioro małe Lubowo Dytrykowi w granicach jak są oznaczone. Wielkie jezioro Lubań dla siebie zatrzymujemy. Za to służbę Dytryk czynić nam będzie w wojnie zbrojno i z koniem; także i do budowy zamków i t. d. dopomoże. A że tam role skąpe, miasto płużnego dadzą nam co rok od włóki po korcu owsa, także i biskupowi powinność swoję uczynią. Za polskich czasów dobra L. leżały w star. tucholskiem; lustr. tegoż star. z r. 1570 pisze: We wsi L. włók 4 pustych, są 2 karczmy i ogrodn. 5 (scil. oprócz dóbr szlach.). R. 1664 czytamy: W L. jest włók 40, sołt. 4, prob. 4, na co prawo pokazali krzyżackie jure haereditatis otrzymane, które król J. M. Wład. IV konfirmował r. 1636; lemańskich włók 3, prawo na lemaństwo od Jana Kazim. konfirmowane r. 1652 pokazali, czynszu dają zł. 137. Dwaj sołtysi i 4 karczmarzy lesińskich zobowiązani są odbywać razem z drugimi podług przepisanej kolei straż leśną w barci i puszczy lisińskich. Roku 1686 posiadacz Jezierski. Kościół nowy drewn. zbudowany tu r. 1710, był zdawna jako filialny przyłączony do Brus i dopiero w r. 1859, po restytucyi pierwotnego systemu parafialnego, na nowo jako parafialny odłączony dekretem z d. 10 lutego, najwięcej za staraniem Jerzego Jeszkiego, sufragana chełmińskiego. Parafia lesieńska liczy dusz 2748, kościół tytułu św. Krzyża, patronatu rządowego, nie wiadomo kiedy fundowany albo konsekrowany. Przy nim szpital dla 4 ubogich, bractwo trzeźw. od r. 1861. Wsie paraf.: Leśno, Orlik, Lamk, Główczewice, Warsin, Kaszuba, Widno, Laska Stara, Laska Nowa, Rolbik, Kruszyn, Paszyn, Windorp, Peplin, Skoszewo, Skoszewko, Zwangshof, Lędy, Wysoka, Kłoniecznica, Trzebuń, Raduń, Dunajki. Szkoły katol.: w Leśnie dzieci katol. 77, nauczyciel jest zarazem organ.; w Trzebuniu 78, Windorpie 84, Widnie 55, Raduniu 67. Ob. Odpisy Dregera, ręk. w arch. w Peplinie, str. 106; Odpisy przyw. tuchol., ręk. z Belna, str. 59. Szemat. dyec. chełmińskiej, str. 289. 2.) L., por. *Goręcin* i *Koronowo.* *Kś. F.*

Leśnogóra, ob. *Leśnagóra.*

Leśnogród, ob. *Stolpów.*

Lesnoje (ross.), ob. *Leśne.*

Leśnowo, folw., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 43 w. od Dzisny, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Leśnowola, ob. *Leszniowola.*

Leśny. T. n. osadę wymienia Łaski (Lib. ben. I, 398) w par. Niemysłów.

Leśny, zaśc. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 55 w. od Dzisny, 1 dm., 9 mk., z tego 4 prawosł., 5 staroobrz. (1866).

Leśny, mały zaśc. w południowej stronie pow. bobrujskiego, w okr. polic. hłuskim; ma jednę osadę, miejscowość głucha, poleska.

Leśny 1.) *pod Pogrzybowem*, leśnictwo, pow. odolanowski, 1 dm., 12 mk., należy do dom. Pogrzybowa. 2.) L. *pod Rąmpczynem*, leśnictwo, pow. odolanowski, 4 dm., 53 mk., należy do dom. Pogrzybowa. 3.) L. *pod Sulisławem*, leśnictwo, pow. odolanowski, 1 dm., 6 mk., należy do dom. Pogrzybowa. 4.) L., leśnictwo, pow. odolanowski; 1 dm., 11 mk.; należy do dom. Szczury. *M. St.*

Lesnyc (dok.), ob. *Lissa* (niem.).

Leśny cel, karczma w Urłowie, pow. złoczowski, na zach. krawędzi lasu Chorostowca.

Leśny dom, folw., pow. krobski, 1 dm., 6 mk.; należy do dom. Golejewka.

Leśny folwark, folw. i karczma, pow.

wschowski, po niem. *Waldheim*. Porównaj *Hammer*.

Lesoki, niem. *Lassaken*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Lesowa al. *Lasowy*, część Obroszyna, pow. gródecki.

Lesowicze, wieś, pow. taraszczański, na wzgórzach i śród jarów zabudowana, nad rz. Kotłuj, o 4 w. od m. Taraszczy odległa. L. według podania ludowego znajdować się mają na zgliszczach miasta *Sambora*. Miało to być bardzo dawne miasto; jest na tem urocz. ślad zamczyska i długie wąskie podziemne lochy. Nazwisko dawnego miasta, mówi Michał Grabowski, niektórzy wyprowadzają od boru *Sam bór*. Inni znowu od galicyjskiego Samboru. Wiadomo, że w. ks. Jarosław, pokonawszy r. 1051 wiele miast czerwińskich, mieszkańców lechickich osadził nad Rosią, którzy też za czasów Nestora tam byli. Być więc może, że Samborzanie czerwonoruscy nazwali nowę swoją siedzibę imieniem dawnej. Jest też tu wielu włościan, nazywających się Samborami. (Ukr. dawna i teraźn., str. 79). L. zaś dzisiejsze stosunkowo dość późno się osiedliły, albowiem w lustracych z r. 1612 i 1622 sstwa białocerkiewskiego, w obręb którego wchodziły, nie ma jeszcze mowy o nich. Nazwisko zaś swoje nie od lasu, jakby się zdawało na pozór, ale otrzymały prawdopodobnie od nazwiska bojarów białocerkiewskich Lesiowiczów, którym król Zygmunt III nadał był w 1611 r. Taraszczę, z obowiązkiem służby wojennej (Lustr. sstwa białocerk. r. 1616). Lesiowicze przeto, jako posiadacze Taraszczy, mogli tu mieć swoją pasiekę lub futor, który, ich imieniem nazwany, z kolei, jak się to działo zazwyczaj, na wioskę się zamienił. Ale w 1622 r. Mikołaj Lesiowicz już się był od służby wojennej uchylił i w końcu do kozaków zaporoskich przyłączył (Aleks. Jabłonowskiego: Zródła dziejowe t. V, str. 189). W skutek czego musiał i posiadłość lenną utracić. Następnie, gdy z białocerkiewskiego sstwa Taraszcza na osobne wykształciła się sstwo, to i L., jako jej attynencya, dzieliły z nią jednakowe losy. Katarzyna II, emigrantowi holendrowi, bar. Hogierowi darowała sstwo taraszczańskie, i tenże w 1820 r. L. odprzedał hetmanowej Branickiej. Dziś istnieje tu jedna cerkiew, z drzewa w r. 1797 zbudowana na miejscu dawnej dźwigniętej w 1731. Mieszkańcy opowiadają, że gdy po tak zwanym „zhonie“ ludność ukraińska, zapędzona za Dniepr, napowrót do polskiego powróciła kraju, to lesowiczanie też, do opuszczonych swych przed laty powróciwszy zagród, zastali, dokoła cerkwi pustej, porośnięty, dziki las. Na przestrzeni kilku wiorst, na urwistych zboczach gór, śród jarów głębokich, otoczone majem sadów, porozrzucały się w nieładzie szeregi chat wieśniaczych. Są tu ulice a raczej ścieżki tak spadziste i przykre, że niedostępne dla wozów. Z wyżyn na wertepy gór, na kręty łańcuch jarów, widok zachwycający. Wś składa się z dwóch górami rozdzielonych części: Siedleckiej słobody i Potoki. Dokoła wsi ciemnieją łany sławnego ukraińskiego czarnoziemu. Kolnictwo znaczną część rąk zatrudnia. Pełno tu sadów owocowych, a w nich pełno uli. Są pasieki, które liczą do 90 pni. Część wsi zwana Potoka słynie wyrobem garnków. Na jarmarkach w Taraszczy, Bojarce, Rokitnej, Stawiszczach, Białejcerkwi zawsze można spotkać garncarzy z L. Lesowiczanie prowadzą też handel białą gliną, którą wydobywają w Wesołym Kącie i sprzedają w m. Taraszczy (garniec po 3 kop.). Zajmują się również tkactwem. Mieszkańców obojej płci 3104. Leżące mogiły na gruntach sąsiedniej wioski Mikołajówki, gdzie znaczna ilość ich, w jednę prawie kupę zebranych, bo kilka kroków jedna od drugiej odległych, zdają się ukazywać miejsce jakiejś wielkiej bitwy. Jeżeli tak jest istotnie, a nie są te mogiły raczej jakimś starożytnym pogańskim cmentarzyskiem, epokę tej bitwy odnieść należy do wielkiej starożytności, bo przeszłego stulecia las na tem samem rósł miejscu. Leżą te mogiły o 4 wiorsty od wsi L., o 3 od wału „atamańskiego“, o 8 od wałów m. Taraszczy. Atamański zaś wał poczyna się w odległości 7 w. od Taraszczy, w lesie do tego miasta należącym, przechodzi następnie przez las mikołajowski i kończy się przy wsi Chreszczate jary. Długości ma wiorst 2. (Ob. Ukraina dawna i teraźn., str. 76 i 80). *Edward Rulikowski.*

Lesowitz (dok.), ob. *Lehsewitz*.

Lesowskaja st. poczt. (ross.), ob. *Rachny Lasowe*.

Lessacken (niem.) al. *Lesaki*, pow. słupski.

Lessecht (dok.), ob. *Lassoth*.

Lessen (niem.), ob. *Łasin* i *Leśna wieś*.

Lessen i **L.-Leitwarren**, dwie wsie, pow. nizinny, st. p. Neukirch.

Lessen (niem.), wś i dobra, pow. zielonogórski na Śląsku, ma kościół paraf. katolicki.

Lessendorf (dok.), ob. *Leśna wieś*.

Lessendorf (niem.), 1419 r. *Lessindorf*, wś i dobra, pow. kożuchowski, par. Zölling.

Lesseniza. Tak się zwała przed r. 1406 wś Hermsdorf, pow. nissański.

Lessensee (dok.), ob. *Łasińskie jezioro*.

Lessewicz (dok.), ob. *Leschwitz*.

Lessin (dok.), ob. *Łasin*.

Lessindorf (dok.), ob. *Lessendorf*.

Lessnau (niem.), pow. wejherowski, ob. *Leśniewo*.

Lessnicz, ob. *Lesznica*.

Lessoth (dok.), ob. *Lassoth*.

Lessow, ob. *Lissa*.

Léssovie polonicalis (dok.), ob. *Lis.*

Lesten (niem.), dobra, powiat tukumski w Kurlandyi (ob.), par. Neuenburg.

Lestin-See (niem.), jedno z jezior źródłowych rz. Abawy w Kurlandyi (ob.).

Lestyine, ob. *Lesztine.*

Lesuny, ob. *Lisuny.*

Lesuny al. *Lisuny*, wś w zach. stronie pow. mińskiego, w gm. pierszajskiej, tuż przy granicy pow. oszmiańskiego, ma osad 10, miejscowość wzgórkowata. *A. Jelski.*

Leswitcz (dok.), ob. *Lehsewitz.*

Leszak 1.) niem. *Leschack-Mühle*, młyn, pow. ostródzki, w Prusach wsch., należący do dóbr ryc. Grzybinami zwanych (Gr. Grieben). R. 1857 mk. 24; st. p. Dąbrówno. W najnowszym urzędowym spisie z r. 1872 nie ma tej osady. 2.) **L.**, ob. *Lesiak.* 3.) **L.**, niem. *Leschack*, osada do dóbr Szczepankowo, pow. ostródzki. *Kś. Fr.*

Leszcz, przedm. Pińska, z b. klasztorem, w którym Wojsiełko syn Mendoga przyjął w XIII w. chrystyanizm i mnichem został. Miał założyć ten kościół Włodzimierz W. w X w. Najdawniejszy to klasztor (wsch. obrz.) na Litwie, skasowany 1839 (od 1603 unicki). W pobliżu kurhan zwany „Mogiłą Mendoga". Por. *Pińsk.*

Leszcz, dom., pow. inowrocławski, 1750 mr. rozl.; 8 dm., 140 mk.; 34 ewan., 106 kat.; 77 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Złotnikach o 4 kil. Własność p. Więckowskiej Czyt. Kod. dypl. pol. II, 155.

Leszcz, niem. *Heselecht*, wś, pow. niegdyś dąbrowiński, teraz ostródzki, przy granicy pow. nidborskiego i lubawskiego, nad jez. dąbrowińskiem al. W. Dąbrowa, blisko miasta Dąbrówna. Wś L. zawdzięcza swój początek możnej kiedyś rodzinie polskiej Leskich, w pow. toruńskim w Leszczu gniazdo swoje familijne mających, od których także imię swoje wzięła. Pierwszym jej założycielem jest Piotr Leski, który z dwoma towarzyszami zaludnił (skolonizował) całe niemal podówczas puste po Prusakach sstwo dąbrowińskie, dziś znaczna część pow. ostrodzkiego i nidborskiego w ziemi wtedy saskiej. R. 1321 Fryderyk von Wildenberg, mistrz ziemski pruski, nadał panu Piotrowi z L., Heinemanowi z Bażyn czyli Wądzyna (Baysin, Wansen) i Konradowi jego bratu, w uznaniu zasług ich i ich rodziców, 1440 włók w ziemi saskiej na prawie chełmińskiem. Włóki te leżą nad rzeką Wkrą ku januszkowskiemu jezioru (Junischkau, Junniskau) i Szkotówce, 2 mile wzdłuż i 2 mile wszerz. Granice: od miejsca nad Wkrą 60 sznurów poniżej ujścia strumyka Sienica (Scheynitz) wzdłuż Wkry aż do wyjścia jej z jeziora Pancerz, stąd do oznaczonego miejsca między jeziorami Dąbrowem a Dąbrówkiem, do miejsca gdzie Saminiec wpada do Dąbrowa. Oprócz Pancerza i Dąbrowy wszystkie inne jeziora i wody śród podanych granic są ich własnością, w których wolno im łowić, bobry na własny użytek, z wyjątkiem jednak strumyków Wkra i Saminiec. Jeżeli lokować będą wsie na prawie pruskiem, mają je przy tem prawie zostawić i według niego sądzić, tak jak zakon czyni z swoimi Prusakami. Piotr, Heineman i Konrad zobowiązani są do 6 służb w całej zbroi na koniach opancerzonych, licząc jednę służbę konną od 80 wł. czyli 6 od 480; od każdych 40 wł. po nad tę liczbę mają czynić jednę służbę w lekkiej zbroi, a to wszystko na własny koszt bez wynagrodzenia szkody przeciw wszelkim nieprzyjaciołom w granicach ziemi saskiej i pomezańskiej. W razie zaś buntu lub gdyby nieprzyjaciel pustoszył ziemie krzyżackie, mają oni służyć na krzyżaków koszt i ich szkodę. Ponieważ dobra wymienione leżą w puszczy, uwalnia je mistrz ziemski krzyżacki od wojennych służb na lat 20. W granicach powyżej opisanych 1440 wł. powstały następne wioski: Leszcz, Grzybiny, Grzybinki, Brzeźno, Uzdowo, Wilamowo, Sławkowo, Lindenowo, Ruszkowo, Mosznica, Jankowice, Gąsiorowo, Kalborn, Szuwałdek, Łęgdowo, Ostrowite, Ulnowo, Turowo, Browina, Osiekowo, Gardyny, Kownatki, Siemianowo, Kamionki, Dziurdziewo, Wierzbowo, Sztynbark, Grunwald i Samin. R. 1374 Hanusz z L. jest sędzią ziemskim ostródzkim, a Piotr z L. osadził r. 1399 lemana w Klęczkowie. W środku XV w. siedzą na zamku leskim Bażyńscy. W pierwszej połowie XVII w. są tu Kępscy. Roku 1648 piszą się własnoręcznie: Jan Olbrycht a Schierstet (spolszczony więc, jak widać, dawniejszy niemiec), dziedzic Heselech al. Leszcza. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prus. 292, 293 i 294. *Kś. F.*

Leszcz, ob. *Leszcze.*

Leszcza al. *Lesica* (dok.), nazywała się kiedyś wś na lew. brz. Wisły, opodal wsi Gorzędzieja i Słońca położona, w pow. starogródzkim. R. 1280 i 1282 książę pomorski Mestwin II zapisał tę wś na własność biskupowi płockiemu Tomaszowi. Obecnie od dawnych czasów nic o tej wsi nie wiadomo. Por. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. *Kś F.*

Leszczak, pot. górski, wytryska w obrębie gm. Libuhory, w pow. Turka, z pod Kruhłego Szołodyańskiego (874 m.); płynie na płn. przeważnie łączkami i wpada z praw. brz. do Libuhorki, dopływu Stryja. Długość biegu czyni 3 kil. *Br. G.*

Leszczak, ob. *Lesiak.*

Leszczańce (po rus. *Liszczyńce*), wś w pow. buczackim, 10 kil. na płd. od urzędu poczt. w Buczaczu, 10 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Potoku Złotym. Na płn. zach. i płn.

leżą Soroki, na płn. wsch. Pomorce, na wsch. Zaleszczyki Małe i Jazłowiec, na płd. Rusiłów i Sokołów, na zach. Zubrzec. Wzdłuż granicy wsch. płynie krętym biegiem od płn. na płd. Strypa, dopływ Dniestru. Do niej wpada w obrębie wsi kilka małych potoków, płynących od zach. na wsch. Nad najznaczniejszym z tych dopływów leżą zabudowania wiejskie w płn. stronie obszaru. Na praw. brz. Strypy leży las Koszarki w całej wsch. stronie obszaru. W stronie płd. leżą niwy: Seredni horb, Na Rudzie i Na Łysej górze. Najwyższe wzniesienie czyni tutaj 382 m. Własn. więk. ma roli or. 478, łąk i ogr. 50, past. 37, lasu 1019 mr.; własn. mniej. roli or. 925, łąk i ogr. 275, pastw. 28, lasu 20 mr. W r. 1880 było 869 mk. w gminie, 66 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol.). Par. gr.-katol. w Sorokach. We wsi jest cerkiew, szkoła fil., dwór, gorzelnia i młyn.

Leszczanka 1.) wś. pow. łukowski, gm. Jakusze, par. Trzebieszów. Ma 32 dm., 230 mk., 945 mr. ziemi, w tem nadane 3 os., 18 mr. ziemi. W 1827 r. 34 dm., 167 mk. 2.) L., wś włośc., pow. radzyński, gm. Żerocin, par. (gr.-rus.) Witoraz. W 1827 r. 16 dm., 99 mk. (par. Biała); obecnie 19 dm., 151 mk., 364 mr. 3.) L., wś, pow. chełmski, gm. Pawłów.

Leszczanka, folw. pryw., nad strugą t. n., pow. Rizki, 3 okr. adm., o 7 w. od Szczuczyna, 45 mk. (1866).

Leszczanka al. *Leszczynka*, wś w pow. nowogródzkim, nad rzeczką Leszczanką, w gm. wsielubskiej; ma os. 13, grunta i łąki dobre.

Leszczanka al. *Leszczynka*, rz. w pow. nowogródzkim, poczyna się w moczarach za wsią Słoczwą i ma nazwę najprzód Słoczwy, lecz przyjąwszy w siebie wody rzeczki Treścienicy, odtąd nazywa się Leszczanką, płynie w kierunku zach.-płn. około w. 10 i opodal wsi Zieniewicze wpada do rz. Plisy z lewej strony.

Leszczańska Wólka, wś, pow. chełmski, gm. Żmudź, par. Kumów (rus. Leszczany). W 1827 r. miała 23 dm., 90 mk. Leszczański majdan w 1827 r. 12 dm., 59 mk.

Leszczański potok, nastaje na obszarze gm. Sorok, w pow. buczackim, niedaleko granicy tejże gminy z gm. Leszczańcami, z pod wzgórza Czarnych lasów (393 m.), a u północnych podnóży góry Krutego (408 m.) ze stawków hodowlanych; płynie na wsch. przez obszar Leszczańiec, następnie środkiem tejże wsi, tworząc łuk wygięty ku płn. i zwraca się w dolnym swym biegu na płd. wsch. i po 6¾ kil. biegu uchodzi do Strypy z praw. brz. Nad lew. brzegiem rozpościera się lesiste wzgórze Koszarki, a od płd. Seredny horb. *Br. G.*

Leszczany, wś, pow. chełmski, gm. Żmudź, par. Kumów. Posiada cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej, gorzelnię produkującą za 50000 rs. rocznie i cegielnię. W 1827 r. miały 44 dm., 193 mk. Cerkiew paraf. należała do gr. unickiego dek. dubieńskiego, 1834 r. spłonęła, 1838 odnowiona. Dobra L. składają się z folwarków: L. Górne i L. Dolne, os. młynarskiej Wołosów, wsi: L., Koczów, Wólka Leszczańska, Krasne, Turowiec, Aloizów, Teresin, Wygnaniec; od rz. Bugu w. 14; własność Leopolda hr. Polebyłło. Rozległość wynosi mr. 3012: folw. L. Górne grunta orne i ogrody mr. 657, łąk mr. 58, pastwisk mr. 3, lasu mr. 1655, nieużytki i place mr. 40, razem mr. 2413, bud. mur. 4, z drzewa 25, płodozmian 5, 6, 7 i 9-polowy; folw. L. Dolne grun. orne i ogr. mr. 201, łąk mr. 230, pastw. mr. 6, lasu mr. 127, nieuż. i place mr. 35, razem mr. 599, bud. mur. 1, z drzewa 12, płodozmian 5, 6, 7 i 9-polowy. Gorzelnia, dwa młyny wodne, wiatrak, cegielnia, pokłady torfu, kamienia wapiennego i manglu. Wś L. osad 83, z grun. mr. 1327; wś Koczów os. 26, z grun. mr. 430; wś Wólka Leszczańska os. 33, z grun. mr. 716; wś Krasne os. 39, z grun. mr. 768; wś Turowiec os. 23, z grun. mr. 600; wś Aloizów os. 32, z grun. mr. 383; wś Teresin os. 30, z grun. mr. 380; wś Wygnaniec os. 30, z gruntem mr. 530. *Br. Ch.*

Leszczatka, wś nad rz. Begutówką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 64 w. od Oszmiany, 4 dm., 23 mk., z tego 17 prawosł., 6 katol. (1866).

Leszczatów (po rus. *Leszczatiw*), wś w pow. sokalskim, 16 kil. na wsch. od sądu powiat. w Sokalu, 7 kil. na płn.-wsch. od urzędu poczt. w Tartakowie. Na płn. leżą Łuczyce, na zach. Bobiatyn, na płd. Laszki i Smyków, na wsch. Matów (3 ostatnie miejscowości w gub. wołyńskiej, w pow. włodzimierskim). Wzdłuż granicy płd. płynie pot. Załyżna (al. *Kurbów*, ob.), dopływ Bugu, od wsch. z Matowa na zach. do Bobiatyna. Od praw. brz. zasila go mała struga, płynąca od płn. wsch. na płd. zach. Dolina pot. podmokła. Na praw. brzegu potoku leżą zabudowania wiejskie w płd. części obszaru. W płn. lesistej stronie wznosi się Herawiec do 258 m. i Lisiejamy do 257 m. Własn. więk. (Szymanowskich) ma roli or. 309, łąk i ogr. 62, past. 1, lasu 510 mr.; własn. mniej. roli or. 448, łąk i ogr. 161 mr. W r. 1880 było 303 mk. w gm., 53 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym. katol.). Par. rzym.-katol. w Tartakowie, gr.-katol. w Bobiatynie. We wsi jest cerkiew i szkoła niezorganizowana. *Lu. Dz.*

Leszczawa 1.) *Dolna* (po rus. *Liszczawa dilna* al. *doliszna*), wś w pow. dobromilskim, 28 kil. na płn. zach. od Dobromila, tuż na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy; 18 kil. na płn. wsch. od najbliższej stacyi kolej. w Załużu. Na płn. zach. leżą Dobrzanka i Malawa, na płn. wsch. Bircza i Wola Korze-

niecka, na płd. L. Górna, na płd. zach. Leszczawka. Środkiem obszaru płynie, od płd. z L. Górnej na płn. do Birczy, pot. Stopnica (al. Stupnica), dopływ Sanu, łukiem lekko na zach. wygiętym, i zabiera w obrębie wsi kilka małych potoków, z których najznaczniejszy Leszczawka od lew. brz. Płd. zach. część obszaru przepływa pot. Bziany, uchodzący w L. Górnej również od lew. brz. do Stopnicy. Płn. wsch. część obszaru zajmuje las Kiczera (al. Kiczora). W płd. jego części wznosi się na granicy L. Górnej wzgórze Kiczorka do 491 m. a w części płn. Bolowice do 417 m. W płd. zachod. stronie obszaru dochodzi najwyższe wzniesienie w Kiczarach Czarnych 481 m. W dolinie Stopnicy leżą zabudowania wiejskie (cerkiew niedaleko ujścia Leszczawki 298 m.). Przez wś idzie droga wiodąca z Birczy na Tyrawę Wołoską do Załuża. Własn. więk. ma roli or. 428, łąk i ogr. 14, past. 172, lasu 681 mr.; własn. mniej. roli or. 986, łąk i ogr. 86, past. 371, lasu 20 mr. W r. 1880 było 746 mk. w gm., 52 na obsz. dwor. (500 obrz. gr.-katol., reszta rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w miejscu, należy do dekan. dobromilskiego a dyec. przemyskiej. Założył ją w r. 1547 Jan z Humnisk Humnicki, ówczesny dziedzic. Kościół drewniany, postawiony r. 1739, konsekrowany 1743 p. wez. ś. Jana Chrzciciela. Do parafii należą wsie: Brzeżawa, Dobrzanka, L. Górna, Leszczawka, Łomna i Malawa. Parafia gr.-katol. w L. Górnej. We wsi jest cerkiew pod wez. św. Michała, młyn, tartak, dwór i folwark. 2.) **L.** *Górna* (po rus. *L. hirna*, al. *horiszna*), wś w pow. dobromilskim, 26 kil. na płn. zach. od Dobromila, 7 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy, 16 kil. na płn. wsch. od najbliższej st. kolej. w Załużu. Na płn. zach. leży L. Dolna, na wsch. Łomna, na płd. Trzcianiec, Roztoki i Kuźmina, na zach. Leszczawka. Środkiem obszaru płynie z Trzciańca od płd. wsch. do L. Dolnej na płn. zach., potok Stopnica, zasilony licznemi strugami od lew. i praw. brzegu. Najwyżej, do 578 m., wznosi się wzgórze Bziany na krańcu płd. na granicy Kuźminy. W zach. stronie leży las Bziany, w stronie płn. wsch. las Kiczora. Lesista jest także kończyna płd. W dolinie Stopnicy leżą zabudowania wiejskie. Część wsi zwie się Stupnicą, jedna grupa domów Borsukowcem a druga Rebercem. Własn. więk. ma roli ornej 469, łąk i ogr. 33, pastw. 52, lasu 828 mr. Własn. mniej. roli or. 922, łąk i ogr. 62, past. 194, lasu 37 mr. W r. 1880 było 842 mk. w gm., 35 na obsz. dwor. (140 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w L. Dolnej, Leszczawce i Kuźminej. We wsi jest cerkiew paraf. pod wez. ś. Michała. *Lu. Dz.*

Leszczawka (po rus. *Liszczawka*) z *Rosuszką*, wś w pow. dobromilskim, 28 kil. na płn. zach. od Dobromila, 8 kil, na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy, 15 kil. na płn. wsch. od najbliższej st. kolej. w Załużu. Na płn. zach. leży Dobrzanka, na płn. wsch. Leszczawa Dolna, na wschód Leszczawa Górna, na południe Kuźmina, na południ. zachód Kreców i Lachawa. Wschodnia część obszaru przepływa od płd. na płn. Leszczawka, lewy dopływ Stopnicy, zasilony licznemi strugami od lew. i praw. brz. We wsch. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie, przeważnie w dolinie Leszczawki i jednego z jej najznaczniejszych dopływów. Część wsi płn. zach. zwie się Rosuszką. Lasy zajmują płd. zach. pas graniczny. Tutaj, na granicy Lachawy, wznosi się najwyższe wzgórze we wsi do 530 m. Wsch. część obszaru przerzyna droga idąca z Birczy na Tyrawę Wołoską do Załuża. Własn. więk. ma roli or. 348, łąk i ogr. 22, past. 49, lasu 283 mr.; własn. mniej. roli or. 541, łąk i ogr. 48, past. 153 mr. W r. 1880 było 356 mk. w gm., 35 na obsz. dwor. w L., a 209 mk. w gm. Rosuszka (220 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Parafia rzym.-katol. w Leszczawej Dolnej, gr.-katol. w Leszczawej Górnej. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Michała i dwór.

Leszczawka, pot., wytryska w obrębie gm. Leszczawki, w pow. dobromilskim, na płd. granicy tejże z gm. Kuźminą. Płynie na płn., a wszedłszy w obręb wsi Leszczawy Dolnej, zwraca się na wsch. i tutaj powyżej kościoła wpada z praw. brz. do Stopnicy. Źródła leżą 500 m. ujście 298 m. npm. Długość biegu wynosi 6 kil. *Br. G.*

Leszcze 1.) por. *Leśce*. 2.) **L.**, folw. i wś, pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Łęczyca (Łaski, Lib. ben. II, 349). Ogólna rozległość folw. wynosi mr. 352, z tych pod pługiem mr. 270, lądowych i błotnych łąk mr. 72; 10 mr. zajmują ogrody, staw i zabudowania; grunta dotąd w szachownicy z włościańskiemi; gospodarstwo 4-polowe. Włościanie dawni posiadają w ogóle mr. 65, z tych gruntu orn. 52, łąk błotnych 13 mr. Osady włościańskie są dwojakie, jedne dawniejsze, jest ich 13, każda ma po 4 mr. gruntu orn. i po 1 mr. łąki. Inne osady powstały skutkiem ukazu z r. 1864, z tych 7 os. po 5 mr., dwie po $2^1/_2$ mr., dwie po $1^1/_2$ mr. i jedna ma niecałą morgę. Ludność ogólna wynosi 147, z tych męs. 76, żeń. 71, wszyscy wyznania rzym.-katol. Przechodzi tędy trakt pierwszorzędny bity z Łęczycy na Gostków, Uniejów i Turek do Kalisza; odl. od Łęczycy $1^1/_2$ w., od Kalisza 75, od Kutna 22 w. Znajduje się tu na błotach zaniedbana solanka; szukano tu soli w r. 1803 i w r. 1817. Na błotach znajdują się nieprzebrane skarby torfu w najlepszym gatunku. Roku 1827 było 10 dm., 105 mk. Skorowidz urzędowy wymienia obok wsi L. kolonią L.-obrywne. 3.) **L.**, dwie

wsie i kol., pow. kolski, gm. Kościelec, par. Białków(Łaski, Lib. ben, I, 245, 352), odl. od Koła w. 9; 1-sza wś dm. 24, mk. 219; kol. dm. 23, mk. 198, 2-ga wś dm. 13, mk. 60: cząstkowi właściciele. W 1827 r. było tu w ogóle 29 dm., 188 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami: L., Daniszewo, Police Srednie, Koble, Brzowce i kolonią L.) rozległy mr. 938: grunta orne i ogr. mr. 471, łąk mr. 85, lasu mr. 270, zarośli mr. 93, wody mr. 3, nieużytki i place mr. 16, budowli mur. 3, z drzewa 9, płodozmian 7 i 12-polowy, gorzelnia, wiatrak, pokłady torfu. Wś L. osad 48, z grun. mr. 193; wś Daniszewo os. 35, z grun. mr. 683; wś Police Srednie os. 46, z grun. mr. 639; wś Koble os. 9, z grun. mr. 280; wś Brzowce os. 22, z grun. mr. 91; kol. L. os. 3, z grun. mr. 450. 4.) L. Zielińskiego, wś, pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Bierzwienna Długa (Łaski. Lib. ben. II, 449), odl. od Koła w. 20; dm. 5, mk. 53 i 860 mr. obszaru. 5.) L. czyli *Łoskie Holendry*, kol., pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Bierzwienna Długa, odl. od Koła w. 28; dm. 6, mk. 38. Według Tow. Kred. Ziem. folw. L. z wsią L. i Holendry Łoskie, od Ostrów w. 20, od rz. Warty w. 17, rozległy mr. 945: grunta orne i ogr. mr. 570, łąk mr. 51, pastw. mr. 163, lasu mr. 133, nieużytki i place mr. 28, bud. mur. 10, z drzewa 6, płodozmian 13-polowy. Wś L. os. 14 z grun. mr. 19; wś Holendry Łoskie os. 7, z grun. mr. 138. 6.) L., folw., pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Bierzwienna Długa, odl. od Koła w. 20; dm. 3, mk. 97. *Br. Ch.*

Leszcze, po lit. *Laszczey*, wś w pow. kowieńskim, o 49 w. od Kowna, z kaplicą Opatrzności Boskiej, wzniesioną 1789 r. przez obywatelkę Roemerową.

Leszcze, wś w pow. kolbuszowskim, pod 50° 11' płn. szer. a 39° 21' wsch. dłg. od F., w okolicy o nieznacznych wyniosłościach podnoszących się od 219 do 250 m. npm. (pomiaru wojsk.), należy do par. rzym.-katol. w Niwiskach, od urzędu poczt. w Kolbuszowy 11 kil. odległa. Pos. więk. A. hr. Raczyńskiej ma obszaru 31 roli i 321 mr. lasu; mniej. pos. 452 roli, 72 łąk i ogr., 67 past. i 35 mr. lasu. Mieszkańców rzym.-katol. liczy 274. Graniczy na płn. z Huciskami, na zach. z Bliznem, na płd. z Kamionką a na wsch. z Porębami i Hutą Przedborską. *Mac.*

Leszcze nad Gopłem, dom., pow. inowrocławski, 600 mr. rozl.; 6 dm., 101 mk., wszyscy katol.; 60 analf. Poczta w Jerzycach o 1.2 kil.; tel. w Kruświcy o 16 kil.; st. kol. żel. Inowrocław o 31 kil. Własność Mlickiego. *M. St.*

Leszcze al. *Leszcz*, dok. *Heselecht*, także i po niem. teraz *Heselecht*, dobra, pow. toruński, przy bitym trakcie chełmińsko-toruńskim. Obszar liczy roli ornej hekt. 239, łąk 1, past. 6, lasu 61, nieuż. 6, ogółem obszaru hekt. 316; bud. 14, dm. 10, katol. 92, ew. 39. Parafia i i szkoła Swierczynki, poczta Toruń. Wś L. oddawna była dobrami szlach. R. 1311 zachodzi Piotr z L., był on ławnikiem sądu ziemskiego; on to wraz z Heinemanem z Bażyna i Konradem, bratem jego, otrzymał r. 1311 w pow. dawniejszym dąbrowińskim, Prusach teraz wschodnich, obszaru 1440 włók, mało wtedy jeszcze uprawnej ziemi, którą polskimi osadnikami zaludnił; założyli oni nie mniej jak 29 wiosek na otrzymanych włókach; głównego tego fundatora Leskiego do dziśdnia przypomina druga wieś tamże założona i tak samo jak rodzinne to pod Toruniem jego gniazdo Leszcz (ob.) nazwana. Ob. Kętrzyński, Ludność polska w Prusach, str. 228, 291, 294. Za krzyżaków pisali się dziedzice L. z niemiecka von Heselecht, jako i wś ich nazywała się. Za polskich zaś rządów przejęli polskie swoje imię i pisali się Lescy. R. 1600 zachodzi dziedzic tutejszy Maciej Leski, który miał za żonę Sabinę Brzezińską; dzieci pozostawili: Marcina, Stefana, Łukasza i Katarzynę Leską. R. 1605 wś L. na 3 działy się rozpadała: jeden dwór (aula) był Gertrudy Ostromeckiej, ur. Dorpowskiej, której mąż Szymon Ostromecki już nie żył; drugi dwór był Feliksa Leskiego, trzeci Marcina Leskiego. R. 1616 miasto Toruń nabyło od Leskiego dobra jego L., za jaką sumę, nie piszą akta. Po okupacyi wydali toruńszczanie tę wś w wieczystą dzierżawę. W ostatnim czasie nazwali ją tak jak krzyżacy Heselecht. Ob. Kronikę pp. benedyktynek w Toruniu; Wernicke, Gesch. d. Stadt Thorn, str. 272. *Kś. F.*

Leszczeniaki, wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 3 w. od Wilna, 5 dm., 36 mk. kątol. (1866).

Leszczeniec, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Karczmiska. Niedawno na gruntach dóbr Wolica (ob.) powstała. Dm. 10, mk. 72.

Leszczenięta, wś, pow. święciański, 4 okr. adm., o 74 w. od Święcian, 10 dm., 71 mk. katol. (1866).

Leszczenko, niem. *Lissnerdorf*, *Lissaerdorf*, wś, pow. wschowski, w dobrach Leszno (ob.).

Leszczeszne 1.) karczma na obsz. dwor. Roguźno, pow. jaworowski. 2.) L., rus. *Liszczisznе* al. *Liszczyna*, część Siedliska, pow. jaworowski, i os. gajowego na obsz. dwor. tej wsi.

Leszczewo 1.) wś, pow. suwalski, gm. i par. Jeleniewo, odl. 11 w. od Suwałk; ma 36 dm., 286 mk. W 1827 r. wś rząd. 33 dm., 191 mk. 2.) L., wś, pow. suwalski, gm. Hutta, par. Wigry, odl. 9 w. od Suwałk; ma 31 dm., 211 mk. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 107 mk.

Leszczewo 1.) jez. przy wsi t, n., pow. suwalski, o 12 w. od Suwałk w stronie wsch., brzegi lesiste, niskie, w części błotniste, zwła-

szosa od wschodu. Trzy strumienie sprowadzają tu wody kilku drobnych jezior, znajdujących się śród lasów w stronie wschodniej. Odl. od Suwałk 12 w., łączy się z jez. Wigry. 2.) L., jez. we wsi. t. n., pow. suwalski, na płn. od Suwałk, przyjmuje wody pobliskiego jeziorka we wsi Zaleszczewo, swoje zaś odprowadza strumieniem do jez. Szelment. Por. *Krzywe*, jez.

Leszczaw (rus.), ob. *Liszczów*.

Leszczaków, wś i folw., nad rz. Opatówką, pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Malice Kościelne, odl. 20 w. od Sandomierza. Posiada młyn wodny, 26 dm., 214 mk., 745 mr. ziemi, w tem 93 mr. włośc. W 1827 r. 19 dm., 108 mk. Dobra L. składają się z folwarków: L. i Gozdawa. Podług wiadomości z r. 1866 rozległość dominialna wynosi mr. 811. Wś Leszczaków os. 21, z grun. mr. 172. *Br. Ch.*

Leszczaków al. *Leszków* (po rus. *Laszkiw*), wś w pow. sokalskim, 13 kil. na płd. zach. od Sokala, 12 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Bełzie, 7 kil. na płd. od urzędu poczt. w Waręża. Na płn. leży wś Waręż, na wsch. Meszków, na płd. wsch. Siebieszów, na płd. Wierzbiąż, na zach. Busin. Płd. część obszaru przepływa od zach. na wsch. jedno ramię Brodu (ob.), dopływu Bugu, zasilone w obrębie wsi potokiem płynącym od płn. na płd. W płd. części obszaru leżą zabudowania wiejskie, a na płn. od nich folw. i leśniczówka Pasieka. W płn. zach. stronie leży las Kopianka. W stronie płn. wsch. dochodzi jedno wzgórze 271 m. Własn. więk. (Hulimki) ma roli or. 345, łąk i ogr. 51, past. 57, lasu 386 mr.; własn. mniej. roli or. 514, łąk i ogr. 108, past. 17, lasu 5 mr. W r. 1880 było 391 mk. w gm. i 54 na obszarze dwor. (190 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Waręża, gr. katol. w Siebieszowie. We wsi jest cegielnia. W obrębie wsi są ślady grodu w lesie zwanym Horodyszczyzna, a na polach pozaorywane kurhany. Na łące zwanej Manasterem są ślady dawnego klasztoru bazylianów. *Lu. Dz.*

Leszczna, ob. *Leśna*.

Leszczna al. *Leśna*, lewy dopływ Narca, prawego dopływu Bugu.

Leszczów, karczma na obsz. dwor. Bemenów, pow. lwowski.

Leszczowate, wś w okolicy górzystej i leśnej pow. Lisko, 505 m. npm., w poprzecznej dolinie otoczonej od płn. lasami, na wzgórzach sięgających 685 mt., od płd. 616 m. npm.; leży 11.3 kil. na płn. od mta Ustrzyki, ma parafią gr.-katol. i szkołę ludową filialną. Liczy 653 mk., z których 57 przebywa stale na obszarze więk. pos. p. Edmunda Kraińskiego; są oni z wyjątkiem kilku przyłączonych do parafii rzym.-katol. w Jasieniu, wyznania gr.-katol. Pos. więk. ma obszaru 577 roli, 18 łąk i ogr., 72 past. i 705 mr. lasu; pos. mniej: 1021 roli, 99 łąk, 229 past. i 2 mr. lasu. Cerkiew gr.-katol. i kaplica liturgiczna zbudowana 1861 r. drewniane. Par. gr.-katol. (dyec. przemyska, dek lisiecki), obejmuje przysiołek Maćkową i Maciejową Wolę z ludn. 624 gr.-kat. Lasy są bukowe i jodłowe. Graniczy na zachód z Berlikowem, na wsch. z Liskowatem, na płd. z Wolą Romanową. *Mac.*

Leszczówek, wś i os. leś. nad jez. t. n., pow. suwalski, gm. Hutta, par. Wigry, odl. 9 w. od Suwałk; ma 41 dm., 264 mk. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 107 mk.

Leszczówek, jez. w pow. suwalskim, przy wsi t. n. Należy do grupy jezior okalających jezioro Wigry; ma do 60 mr. obszaru i około 60 st. głębokości. *Br. Ch.*

Leszczuny, wś nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 64 w. od Wilna, 10 dm., 100 mk. katol. (1866).

Leszczyce, folw. i dom., pow. inowrocławski, 1028 mr. rozl., 10 dm., 88 mk., wszyscy katol.; 41 analf. Poczta, tel., stacya kol. żel. w Inowrocławiu o 7 kil. Własność Łączyńskiej (z Kościelcem). *M. St.*

Leszczydół, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Wyszków. Dobra L., składające się z klucza brańszczykowskiego i wyszkowskiego, wchodziły kiedyś w skład dóbr biskupów płockich; następnie, po zabraniu dóbr biskupich na rzecz skarbu, utworzono z nich dobra narodowe Leszczydół. W skład klucza brańszczykowskiego wchodziły folwarki: Brańszczyk, Długie siodło, L., Pecyna, Somianka i Trzcianka; wsie: Bareice, Brańszczyk, Budy Brańszczykowskie, Budykierz, Dąbrowy, wś i młyn Długie siodło, kol. Jarząbek; wsie: Jaszczułty, Knurowiec, L., Łącaki, Małasik, osada i grunta Nakieł, Ochudne, Pecyna, Plewki, Płudy, Przyjmy, Rząca, Somianka, Trzcianka, Tuchlin, Wiśniewo, Wólka Grochowska i Somiańska, część wsi Turzyn z wójtostwem, rybołówstwo i propinacya w powyższych wsiach. Klucz zaś wyszkowski składał się z folw. tegoż nazwiska, wsi Nadgórza, Porzędzia i części Turzyna. Wś L. podług pomiaru z czasów pruskich posiadała 2809 mr. i 47 mr. oddzielnie leżących łąk; folw. zaś posiadał 2057 mr. (1195 mr. lasu, 496 boru, 248 łąk i pastw.); do folwarku w L. oddawali czynsze i należności i odrabiali pańszczyznę włościanie z Podgórza i L. i chałupnicy z Ochudnego i Dąbrowy; do folw. należały karczmy: w Podgórzu, Ochudnem, Dąbrowie, Porzędziu i L. W 1819 r. we wsi znajdujemy 15 włościan zaciężnych, odrabiających po 59 dni sprzężajnych i tyleż pieszych rocznie, 8 dni tłuki; opłacających po 5 zł. 14 gr. 1 szel. hyberny, 21 zł. 21 gr. $1\frac{1}{3}$ szel. dziesięciny do dworu, 15 gr. czynszu. W 1854 r. 17 osad rolnych, 2 półrolnych; w 1855 r. urządzono wś kolonialnie; folw. otrzymał 775

mr. 278 pr.; wś zaś 1172 mr. 225 pr. i 56 mr. łąk nad Bugiem. Utworzono 29 os. roln. po 33—44 mr.; 4 leśne po 15 mr., karczemną i kowalską. Czynsz przed wyjściem lat wolnych ustanowiono na 60 rs. 97 kop. (leśne osady jako rządowe nie płaciły czynszów), po ich upływie na 479 rs. 26 kop. *Lud. Krz.*

Leszczyłowo, *Leszczyłowicze*, wś, pow. drysieńtski, była własnością klasztoru dominikanów w Zabiałach. Był tu do r. 1866 kościół katol. paraf. Po zniesieniu go parafianie zostali zaliczeni częścią do kościoła zabialskiego, częścią do drysieńskiego. R. 1596 Abram i Wasili Leszczyłowscy dzielili się temi dobrami. Później te dobra L., dziś zowiące się też Konopaccyzną, prawem sukcesyjnem dostały się Michałowi Zabielskiemu Szczytowi, a druga ich część do r. 1621 była we władaniu Stanisława Leszczyłowskiego, sukcesora wyżej wspomnianych Leszczyłowskich, od których przeszła do rodziny Mirskich. Ufundowali oni tu parafią, zbudowali kościół i zapisali swe dobra na kościół i klasztor augustyanów. Część zaś L., która była we władaniu Jana Pietraszkiewicza w r. 1620, później przeszła do dziedzictwa Józefata Hłuszanina. R. 1621 Michał Zabielski Szczyt swoje dobra L. przedaje Wojciechowi Konopackiemu, od tegoż przechodzi sukcesyjnie do Adama Konopackiego, który r. 1686 przedaje Konstan. Szczytowi. Od niego przeszły do syna Jana, który przyłączył je do dóbr swych Justynianowo. Dziś są we władaniu tej samej rodziny. *A. K. Ł.*

Leszczyn, pow. sieradzki, mylnie, właściwie *Łeszczyn* (ob.).

Leszczyn, mko nad rz. Hujwą, dopływem Horynia, pow. żytomierski, par. L., ma kościół murowany, założony 1805 r. pod wez. ś. Trójcy przez Józefa Polanowskiego, stolnika przemyskiego; konsekrowaną przez biskupa Borowskiego. Parafia rzym.-katol. kl. 5-ej dek. żytomierskiego liczy dusz 808 i ma kaplicę w Iwankowie. Cerkiew drewniana. Własność Polanowskiego. R. 1870 L. miał 259 mk., w tem 32 proc. izr., 140 dm., cerkiew, dom modlitwy, 2 młyny wodne, 12 sklepów, 16 rzemieślników, fabrykę smoły. Por. *Hornostajpol* t. III, 129 i *Kozarowicze* t. IV, 539.

Leszczyn, pierwotna nazwa Latyczowa, czyli osady w tem samem miejscu, gdzie dziś Latyczów, tylko położonej na lewym brzegu rzeki Wołk.

Leszczyn ol. *Leszcz* (ob.) pod Pińskiem.

Leszczyn (po rus. *Leszczyn*), wś w pow. bobreckim, 18 kil. na płd. wsch. od Bóbrki, 9 kil. na płn. od sądu powiat. w Chodorowie (stacya kolei żelaz.), 6 kil. na płd. zach. od urzędu pocst. w Strzelisktach Nowych. Na płn. zach. leżą Oryszkowce, na płn. wsch. Kniesioło, na wsch. Hrusiatycze, na płd. Duliby, na zach. Łuczany. Płd. część obszaru przepływa pot. Hupałówka (ob.), dopływ stawu łuczańskiego, od wsch. na zach. Wzdłuż granicy płn. płynie pot. Bukowiecki (ob.), dopływ Beberki, od wsch. na zach. Na praw. brzegu Hupałówki leżą zabudowania wiejskie (cerkiew 273 m.), na wsch. od nich folwark. Część wsi zwie się Smerijówką. W płn. stronie obszaru wznosi się jedno wzgórze do 288 m. Własn. więk. ma roli or. 476, łąk i ogr. 36, pastw. 10 mr.; własn. mniej. roli or. 673, łąk i ogr. 101, pastw. 72 mr. W r. 1880 było 643 mk. w gm., 9 na obszarze dwor. (obrz. gr.-katol.). Par. gr.-katol. w miejscu, należy do dek. chodorowskiego, archid. lwowskiej, ma filią w Oryszkowcach. We wsi jest cerkiew paraf. pod wez. ś. Mikołaja, szkoła etat. 1-klas., kasa pożycz. gm. z kapit. 355 zł. w. a. i dwór. Zdaje się, że wś Lekczyn, wymieniona w dokumencie z 10 kwiet. r. 1458, w którym Scibor z Wiszni, sędzia, i Jan z Wysokiego, podsędek ziemscy lwowscy, unieważniają zapis 63 grzywien, który na wsi Jaczka Dzieduszyckiego Lekczynie miał Juchno Nagwazdan, jest Leszczynem (ob. Akta grodz. i ziem. t. VI, str. 41). W tomie 7 Akt grodz. str. 161 i in. znajduje się dokument z 7 maja 1487 r., w którym Feliks z Paniewa, kasztelan lwowski i sęda żydaczowski, załatwia, w myśl uchwały, powziętej przez radców królewskich, spór między Janem Dzieduszyckim a Juchnonem Nagwazdanem z Stankowa o 63 grzywien, które ten ostatni miał zapisane na wsi Lekczynie, należącej do Jana Dzieduszyckiego. *Lu. Dz.*

Leszczyna 1.) kol., pow. słupecki, gm. i par. Szymanowice, odl. od Słupcy w. 30; dm. 5, mk. 61. 3.) L., os., pow. piotrkowski, gm. i par. Gorskowice, 1 dm., 19 mk., 90 mr. obszaru. 3.) L., wś, pow. mławski, gm. i par. Uniersysz, odl. o 29 w. od Mławy, 5 dm., 29 mk., 64 mr. gruntu, 8 nieuż.

Leszczyna 1.) wś, pow. bocheński, należy do par. rzym.-katol. w Trzciany, 9.1 kil. od sądu pow. i urzędu pocst. w Wiśniczu, leży blisko źródeł Uszwicy, przy drodze z Muchówki do Gdowa. Okolica jest pagórkowata, gleba żytnia. Z 719 mk. rzym.-katol. 32 mieszka stale na obszarze więk. własności. Pos. więk. ma 166 mr. roli; mniejsza 674 roli, 75 łąk i ogr., 42 past. i 168 mr. lasu; graniczy na wsch. z Królówką, na płn. z Wolą Niesłkowską, na płd. z Łaktą Dolną i Trzciana, na zach. z lasem zwanym Glińską górą. 2.) L., os. gajowego koło Suchej Woli, pow. cieszanowski. 3.) L., las w płd.-wsch. stronie Bonowa, pow. jaworowski, na granicy Siedlisk. W środkowej jego części wznosi się Łysa góra do 272 m. wys. 4.) L., ob. *Leszczyny*. *Mac.*

Leszczyna, niem. *Leschczin*, wś i dobra, pow. rybnicki, nad strugą do Birawki płynącą,

przy drodze z Rybnika do Dubieńska; 49 bud., 72 dm., 615 mk. Dobra mają 1958 mr. roli z folw. Neuhof i Bełkowiec. Huta Ciosek odprzedana. Wieś ma 1379 mr. ziemi, kościół drewniany zapewne jeszcze z XII w., od 1627 filialny do Bełku. *F. S.*

Leszczyna, góra lesista w obr. gm. Banicy, w pow. grybowskim, po północnej stronie wsi, na prawym brzegu Białej dunajcowej. Wzniesienie: 646 m. npm. *Br. G.*

Leszczyńce, wś, pow. berdyczowski, nad rz. Myką, od czasów najdawniejszych należała do kompleksu dóbr pohrebyskich. Przy końcu przeszłego stulecia od ks. Radziwiłłów wraz z Pohrebyszczami przeszła do Rzewuskich. W ostatnich czasach posiadał ją Seweryn Rzewuski, który tu ogród założył. Około 1830 r. tenże Rzewuski przedał tę wś Walentemu Abramowiczowi. Dziś ją posiada syn tegoż, Seweryn Abramowicz. Jest tu ogród pełen rzadkich drzew i krzewów z cieplarniami i szklarniami. Mieszkańców obojej płci 672. Cerkiew murowana, wzniesiona przez właściciela wsi Walentego Abramowicza. *E. R.*

Leszczynek, wś, pow. kutnowski. gm. Kutno, par. Łąkoszyn (Łaski, Lib. ben. II, 482 zowie tę wieś Lesno). Leży przy szosie z Kutna do Łęczycy; dm. 17, mk. 291. Ogólnej przestrzeni mr. np. 1081, z tego mr. 19 należy do włościan. W 1827 r. wieś rząd. 19 dm., 131 mk. *W. W.*

Leszczyniak, niem. *Leszniak*, os. do Krotoszyna, pow. lubawski, w okolicy lesistej, ćwierć mili od dworca dr. żel. w Biskupicach, 7 bud., 3 dm., 9 katol., 12 ewang. Par. Szwarcenowo, szkoła Krotoszyn, poczta Biskupice. *Kś. F.*

Leszczyniaki, wś rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 9 w. od Wilna, 8 dm., 86 mk. katol. (1866).

Leszczyniec 1.) wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Kowala, par. Piotrowin. 3.) L., ob. *Kuskowo-L.*

Leszczynka, ob. *Leszczanka* i *Łeszczynka.*

Leszczynka, ob. *Ternówka*, pow. kijowski, i *Wincentówka*, pow. wasylkowski.

Leszczynka, rz., ob. *Hannopol* i *Ihumenów.*

Leszczynki, niem. *Leszinken*, teraz *Nussdorf*, włośc. wś do Kamienicy, pow. kartuski, w okolicy lesistej i piaszczystej.

Leszczynko, niem. *Lissnerdorf*, wś pod Leszneni, pow. wschowski.

Leszczyno 1.) *Księże*, wś, pow. płocki, gm. Kleniewo, par. Bielsk, odl. o 15 w. od Płocka; ma 5 dm., 180 mk., 876 mr. gruntu, 7 nieuż.; w tem 811 mr. ziemi folw. W 1827 r. była własnością funduszu edukacyjnego i miała 13 dm., 142 mk. 2.) L.-*Szlacheckie*, wś nad rz. Sierpienicą, pow. płocki, gm. Kleniewo, par. Zagroba, odl. o 14 w. od Płocka; ma dm. 11, mk. 278, mr. rozl. 831, nieuż. 31; w tem 712 ziemi folw. W 1827 r. 16 dm., 190 mk. Według Tow. Kred. Ziems. są trzy folw. t. n. w pow. płockim a mianowicie: Folw. L.-Kmiece rozl. mr. 868, grunta orne i ogr. mr. 589, łąk mr. 209, pastw. mr. 19, wody mr. 4, nieuż. i place mr. 33, w osadzie młynarskiej mr. 15, bud. mur. 3, z drzewa 11, wiatrak, pokłady torfu. Wś L.-Kmiece osad 22, z grun. mr. 27. Folw. L.-Szlacheckie rozl. mr. 712, grunta orne i ogr. mr. 492, łąk mr. 100, pastw. mr. 4, wody mr. 1, lasu mr. 90, zarośli mr. 2, nieuż. i place mr. 23, bud. mur. 10, z drzewa 6; płodozmian 13-polowy. Wś L.-Szlacheckie osad 31, z grun. mr. 92. Folw. L.-Szczyt al. Józinek rozległy mr. 609, grunta orne i ogr. mr. 272, pastw. mr. 135, lasu mr. 194, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 10, bud. mur, 4, z drzewa 4; płodozmian 11-polowy. *A. Pal.*

Leszczynówka, wś, pow. humański. Przed laty część dóbr Tulczyn, należała potem do Jana Krechowieckiego. Kolega szkolny i przyjaciel poeta Seweryn Goszczyński często w jego domu przebywał. Dziś należy do Henryka Łozińskiego. Mk. 618, w tem 18 katol., ziemi 1246 dzies. Cerkiew zbudowana w 1756 r.; kaplica katol. parafii Humań. *E. R.*

Leszczyńskie, wś, pow. częstochowski, gm. Popów, par. Danków. W 1827 r. os. rząd., 4 dm., 19 mk.

Leszczyńskie, wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 52 w. od Święcian, 2 dm., 11 mk. prawosł. (1866).

Leszczyny 1.) wś i folw., pow. brzeziński, gm. Popień, par. Jeżów (Łaski, Lib. ben. II, 333), u źródeł rz. Rawki, o 3 w. od Rogowa. Wś ma 6 dm., 74 mk., 8 osad, 17 mr.; folw. 9 dm., 51 mk., 1101 mr. (707 ziemi ornej), płodozmian 9-polowy, 2 bud. mur., 26 drew. W 1827 r. 19 dm., 177 mk. 2.) L., os. leśna, pow. rawski, gm. i par. Budziszewice; 1 dm., 5 mk. i 2985 mr. lasów rządowych. L. wraz z Sarnią Górą stanowią leśnictwo rządowe. 3.) L.-*Duże*, kol. i os., i L.-*Małe*, wś, pow. łaski, gm. i par. Dłutów. Kol. ma 43 dm., 377 mk., 687 mr. (609 mr. ornej), os. 1 dm., 2 mk., 3 mr. i wś 14 dm., 105 mk., 224 mr. ziemi włośc. W 1827 r. obie wsie były własn. rząd. i miały 21 dm., 216 mk. Ob. *Dłutów.* 4.) L., wś włośc., pow. iłżecki, gm. Wierzchowiska, par. Krępa Kościelna, od Iłży 21 w. Gruntu mr. 474, dm. 26, mk. 153. 5.) L., os. włośc., pow. konecki, gm. i par. Chlewiska (ob.), od Końskich 29 w. Gruntu 42 mr., 4 dm., 29 mk. 6.) L., wś, pow. kielecki, gm. Górno, par. Leszczyny. Posiada kościół par. murowany z 1600 r. Parafia osobna istnieje tu od 1828 r. W 1728 wcielono fundusze kościelne do kolegiaty kieleckiej. W 1827 r. istniały tu dwie części L.-*duchowne* (21 dm., 209 mk.) i L. *rzą-*

dowe-górnicze (10 dm., 45 mk.); należały one do ekonomii rządowej Kielce. Par. L. dek. kielecki: 2585 dusz. Por. *Kielce*, t. IV, 26. 7.) **L.**, folw., **L.-*Stare***, wś, i **L.-*Nowe***, wś, pow. garwoliński, gm. Wola Rembkowska, par. Garwolin. Folw. ma 2 dm., 11 mk., 92 mr.; **L.-Stare**, wś, 28 dm., 190 mk., 435 mr.; **L.-Nowe** 4 dm., 25 mk., 72 mr. W 1827 r. jedna całość L., wś rządowa, miały 18 dm., 118 mk.

Leszczyny 1.) wś, pow. gorlicki, ma parafią gr.-katol., szkołę ludową niezorganizowaną, 304 mk. gr.-katol. i kilku izraelitów. Wieś leży w kotlinie 462 m. npm., nad bezimiennym potokiem uchodzącym z praw. brzegu do Ropy. Kotlinę zamyka od wschodu góra Mięsów 673, od północy góra Koszyłów 578 m. npm. Od wsch. i płd. wznoszą się wzgórza dochodzące do 662 m. bezwzględnej wysokości. Pos. więk. Juliusza Goetze ma 67 mr. lasu; mniej. pos. 344 mr. roli, 163 mr. łąk i ogr., 303 mr. pastw. i 169 mr. lasu. Cerkiew drewniana. Parafia należy do dyec. przemyskiej, obejmuje Kunkową i Bielankę z ogólną liczbą 1085 parafian. Prócz tych mieszka w parafii jedna rodzina izraelicka. L. granicą na płn. z Bielanką, na płd. z Kunkową, na zach. z Łosiem a na wsch. z Nowicą. 2.) **L.** al. *Leszczyna*, część Lipnika, pow. bialski, leży na płd. od Biały, nad rz. Białą, tworzącą granicę Galicyi i Szląska. Przez L. prowadzi droga żelazna ces. Ferdynanda. Mk. 380; jest tutaj fabryka sukna. L. granicą na południe z Mikuszowicami, na płn. z Białą a na wsch. ze Straconką. 3.) **L.**, po rusku *Liszczyny*, wś, pow. dobromilski, 10 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Dobromilu, 5 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Rybotyczach. Na zach. i płn. leży Makowa, na wsch. Kalwarya Pacławska i Pacław, na płd. Sopotnik. Wzdłuż granicy wsch. płynie pot. Sopotnik, dopływ Wiaru, od płd. na płn. W środkowej części obszaru leżą zabudowania wiejskie (419 m.). Na płn. od nich wznosi się jedno wzgórze do 466 m. wysokości. Włas. więk. (rządowa) ma roli ornej 8, łąk i ogr. 2, lasu 2 mr.; włas. mniej. roli orn. 315, łąk i ogr. 54, pastw. 42, lasu 181 mr. W r. 1880 było 227 mk. w gminie, 6 na obsz. dwor. (20 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Kalwaryi pacławskiej, gr.-katol. w Makowej. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej. Przed zaborem było wójtostwo tej wsi w posiadaniu Stefana Łopatyńskiego, za przywilejem Stanisława Augusta z 19 kwiet. 1768 r., z prow. 451 złp. 10 gr. Zajęta 1782 roku i przyłączona do klucza dobromilskiego. 4.) **L.**, ob. *Laszczyny*. *Mac.*

Leszczyny, ob. *Chylońskie pustki*.

Leszczyny pod Wielbarkiem (mylnie), ob. *Lesiny*.

Leszczyzna, os., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wagłczew, odl. od Sieradza w. 16, (ob. *Łubna Jakusy*).

Leszek, ob. *Lech*.

Leszniak (niem.), wś, pow. lubawski, ob. *Leszczyniak*.

Leszniken (niem.), wś, pow. kartuski, ob. *Leszczynki*.

Leszki, zaśc., pow. szawelski, gm. podubiska, 23 dzies. rozl.

Leszkiemie, wś, pow. suwalski, gm. i par. Wiłajny; odl. 23 w. od Suwałk; ma 11 dm., 98 mk. Należała do ekonomii rządowej Kadaryszki (ob.). *Br. Ch.*

Leszkin wierch, góra, nad prawym brzegiem rzeki Stryja, na południe wsi Sopota, w pow. stryjskim, między potokami Dalanowskim (od wsch.) a Majdańskim (od zach.). Wzniesienie: 712 m. npm. *Br. G.*

Leszkocz (węg.), ob. *Liskowiec*.

Leszkomin, folw., pow. sieradzki, gm. Krokocice, par. Małyń, odl. od Sieradza w. 32, dm. 1, mk. 10.

Leszkowiec, ob. *Polana Leszkowiec*.

Leszkowice, wś nad rz. Wieprzem, pow. lubartowski, gm. Luszawa, par. Czemierniki. Leży w niskiem błotnistem położeniu; dokoła ciągną się obszerne błota. Posiada sąd gm. okr. III. W 1827 r. 49 dm., 475 mk.

Leszkowice, pow. bocheński, ob. *Łęczkowice*.

Leszkowy al. *Leszkowy*, niem. *Letzkau*, włośc. wś, pow. gdański, na lewym brzegu Wisły, śród żuławy gdańskiej; stąd wiedzie trakt bity do Gdańska. Obszaru liczy mr. 4403, gbur. 10, zagr. 5, katol. 197, ew. 359, menon. 2, dm. 37. Parafia Gemlice, szkoła w miejscu, poczta W. Cędry. Odległość od Gdańska 4 mile. Pierwszy przywilej, nadany przez krzyżaków, nie wiadomo którego roku, potwierdzony przez Zygm. Augusta r. 1552; wieś posiadała podług niego włók 54, z pomiędzy tych 6 wolnych sołeckich, od innych dawali po 2 marki. R. 1410 Konrad Letzkau, burmistrz gdański, którego rodzina zapewne stąd się pisała, od krzyżaków najokrutniej zamordowany. R. 1458 wojska krzyżackie wś napadły i do szczętu zburzyły. R. 1626 L. ponownie spalone przez Szwedów. Istnieje tu kościół paraf. luterski, który od początku katolicy posiadali, ale czasu reformacyi zlutrzony gdański magistrat, jako patron, oddał go lutrom. Wś L. oddawna była własnością miasta Gdańska. *Ks. F.*

Leszle, wś, pow. szawelski, gm. szawelska, 17 osad, 21 dzies. wybornej ziemi. *J. Godl.*

Leszna al. *Czertowka*, zaśc. szlach. nad jez.

Makajcie, pow. trocki, 1 okr. adm., 10 w. od Trok, 1 dom, 4 mk. katol. (1866).

Leszna, dobra położone w pow. wilejskim, 1 okr. adm., przy trakcie poczt. z Wilna do Mińska, nad rz. t. n. (por. *Nowasze*); odległe o w. 7 od st. Mołodeczno kol. żel. libawsko-romeńskiej. Zawierają w sobie folwarki Ogrodniki, Karasy i Horowszczyznę (Kowalce); ziemi ogółem (z folwarkami) 1560 dziesięcin, czyli włók 78. R. 1866 wś i folw. mieły 40 mk. L. jest odwieczną siedzibą rodziny Sakowiczów herbu „Korwin;" przed 270 laty weszła prawem posagu w dom Sakowiczów przez ożenienie się jednego z nich z Danilewiczówną. Obecnie posiadaczem L. z folwarkami jest Michał Tomasz Sakowicz. *M. J.*

Leszna, jedna z większych wsi w pow. słuckim, w gm. kijewickiej, nieopodal rz. Morocz i dawnej szosy moskiewsko-brzeskiej, ma osad 90 w miejscowości równej, bezleśnej; gleba dobra. *Al. Jel.*

Leszna, ob. *Leśna* i *Liszna*.

Leszna, *Leśna*, niem. *Leschna*, wś i dobra, nad strugą Dobrą, pow. olesiński, o milę od Oleszna, par. Wachów; 30 bud., 41 dm., 304 mk., 3 młyny, fryszerka. *F. S.*

Leszna, *Leszna*, rz., dopływ rz. Biesiedź w pow. suraskim gub. czernihowskiej.

Lesznia Wola, przys. do Głogowa.

Lesznica, ob. *Leśnica* i *Leźnica*.

Lesznica 1.) wś, folw. i zaśc. mały w pobliżu siebie położone, w pow. ihumeńskim, nad rz. Swisłoczą, w gm. pereżyrskiej, przy drodze wiodącej z Piasków i Tokarni do Sieniła. Niegdyś własność biskupów wileńskich, część tak zwanych dóbr bakształńskich. Po roku 1793, gdy cesarzowa Katarzyna rozdawała ziemie w Ihumeńszczyznie swym ulubieńcom, L. dostała się gener. Marsztyninowi, lecz w ostatnich latach przeszła na własność rodziny Halpertów. Wś posiada osad włócznych 37 i cerkiew pounicką; gleba słynie z urodzajności, łąki są wyborne, młyny obszerne; miejscowość wzgórkowata, bezleśna. 2.) L., wś w pow. ihumeńskim, w gm. pohoskiej, nad rzeczułką t. n. (Leszczynką ?), wpadającą do Klewy, ma osad włócznych 30, grunta piaszczyste, miejscowość odludna, poleska; lud trudni się rolnictwem i flisactwem na Berezynie; tędy przechodzi gościniec z Kapłańców do Berezyny. *A. Jelski.*

Lesznicka Bardziłówka, wś w pow. ihumeńskim, w gm. pereżyrskiej, należała kiedyś do Lesznicy (ob.), ma osad włócznych 12, opodal droga żelazna libawsko-romeńska, grunta niezłe, miejscowość bezleśna. *Al. Jel.*

Lesznig (niem.), ob. *Leśnik*.

Lesznik, ob. *Erdoczka*.

Leszniów (al. *Leśniów*, po rusku *Leszniw*, al. *Leśniw*) z *Karolówką* i *Piaskami*, mko w pow. brodzkim, 19 kil. na płn.-płn.-zach. od sądu powiat. w Brodach, między 50° 11' 30" a 50° 17' płn. szer. i między 42° 41' a 42° 48' wsch. dłg. od F. Na wsch. leżą Kerców i Sanysów, na płd. Bielawce, Bołdury i Bordulaki, na zach. Laszków, Szczurowice i Grzymałówka, na płn. Mytnica (na Wołyniu). Wzdłuż granicy zach. płynie Styr od płd. na płn. i tworzy granicę między mokiem a Laszkowem i Szczurowicami. Wzdłuż granicy płd. płynie Bołdurka (zwana w górnym biegu Berlińską). Wchodzi ona na granicę ze wsi Bołdur, płynie na płn. zach. i dzieli się po dwukilometrowym biegu na dwa ramiona, z których jedno zatrzymuje kierunek pierwotny i tworzy dalszą granicę aż do swego ujścia do Styru, drugie zaś skręca na płn. zach., potem na płn., a przepłynąwszy płd. zach. narożnik moka wpada także do Styru. Prawie przez środek obszaru płynie pot. Słonówka (zwany w górnym biegu Sestratynem). Płynie ona od wsch. z Korsowa, tworzy na małej przestrzeni granicę, a potem wchodzi w obręb mka, tworzy t. zw. Stawna Słonówce, wypłynąwszy z niego skręca na płn. zach., a płynąc przy końcu biegu znowu wzdłuż granicy Grzymałówki wpada do Styru. Doliny potoków są podmokłe torfowiska. Na praw. brzegu Słonówki, na płn. od stawu leżą zabudowania miejskie, na lew. brzegu Słonówki grupa domów Piaski; na płn. od Leszniowa blisko granicy rosyjskiej część mka Karolówka. Tutaj wznosi się Wielka góra do 244 m. Lasy zajmują przeważnie płd. część obszaru (las Gajdzisko). Na płn. zach. leży mały las Grzymałówka. Włas. więk. ma roli orn. 583, łąk i ogr. 1084, pastw. 93, lasu 2741 mr.; włas. mniej. roli orn. 2360, łąk i ogr. 1052, pastw. 204, lasu 5 mr. W r. 1880 było w L. 187 mk. w gminie, 11 na obsz. dwors.; w Karolówce 1994 w gminie, 36 na obsz. dwors., a w Piaskach 791 w gminie, 6 na obsz. dwors. Par. rzym.-katol. w L. należy do dek. brodzkiego, archidyec. lwowskiej, i ma filie w Bołdurach, Chodaku czyli Rybakowej, Komarówce, Kizi, Korcowie i Mytnicy. Fundował parafią Mateusz Leśniowski, kasztel. bełzki, w r. 1637 i nadał ją bernardynom, dla których także klasztor postawił. (Córka jego Katarzyna Hieronimowa Charlęska, ścińa łucka, sprzedała L. 1641 r. St. Koniecpolskiemu hetm. w. k.). Kościół murowany, konsekrowany r. 1697 pod wezw. św. Mateusza. Par. gr.-katol. w miejscu, należy do dek. brodzkiego, archidyec. lwowskiej. Cerkiew parafialna pod wezw. św. Mikołaja. W L. jest szkoła etat. jednoklasowa. Nazwa ornego pola Manasterzyska każe się domyślać, że niegdyś był tu monaster. *Lu. Ds.*

Leszno 1.) wś i folw., pow. błoński, gm. Radzików, par. Leszno; odl. 34 w. od Warszawy,

6 w. od Błonia. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową, cukrownię, staranne gospodarstwo folwarczne. W 1827 r. było tu 31 dm., 317 mk.; obecnie blisko 520 mk. Kościół w L., postawiony w r. 1725 przez Walentego Łuszczewskiego, podkomorzego sochaczewskiego, b. właściciela dóbr L., z drzewa pod gontami, parafian 4490 dusz; szkoła elementarna 1-klasowa, założona w r. 1806 przez Michała Szymanowskiego, b. dziedzica L., z uposażeniem, to jest nadaniem na własność szkoły: domu, 2 morgi gruntu i 6 sążni kubicz. drzewa, z czego dotychczas szkoła korzysta; do szkoły uczęszcza rocznie po 150 dzieci obojga płci. Folw. Leszno wraz z folwarkami: Białuty, Białutki, Kury i Julinek (nowo erygowany), mają rozległości mr. m. np. 2850; w tem lasu sosnowego wysokopiennego zdatnego na budulec mr. 540 a w zagajnikach, zaroślach mr. 660; grunt przeważnie pszenny, gospodarstwo wzorowe, na folwarkach sadzą do 260 mr. buraków do pobliskiej cukrowni Michałów. L. z przyległościami było niegdyś w posiadaniu Łuszczewskich, Górskich, Szymanowskich, następnie Piotrowskich. Na cmentarzu grzebalnym, odległym ode wsi przeszło 300 sążni, porosłym sośniną i utrzymywanym starannie, znajduje się pomnik w rodzaju małej kaplicy, postawiony proboszczowi ś. p. ks. Kazimierzowi Wysockiemu, zmarłemu w r. 1878, który przez lat 42 zarządzał tą parafią. Przy kopaniu fundamentów pod tę kaplicę znaleziono kilka urn okręconych w miecze obosieczne, z dwoma naczyńkami glinianemi i różnemi przedmiotami brązowemi: było więc cmentarzysko przedchrześciańskie. Obecnie dobra L. są w posiadaniu Jana Bersohna, który własnym kosztem założył szosę z L. do Błonia. St. p. w Błoniu. Cukrownia tutejsza, zwana Michałów, założona w 1849 r. (J. Bersohn i spół.), ma obrotu rocznego 103000 rs., robotników miejscowych 200 z płacą 15000 rs.; materyału wychodzi za 62000 rs. Wartość zakładów 200000 rs. 2.) **L.**, wś, pow. łęczycki, gm. Witonia, parafia Strzegocin (Łaski, Lib. ben. I, 486). Leży przy szosie z Kutna do Łęczycy, ma ogólnej przestrzeni mr. 1218; w tem ziemi ornej mr. 1180, lasu mr. 20, uwłaszczonych mr. 18; dm. 18, mk. 306. W 1827 r. 26 dm., 287 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L.-Wielkie rozl. mr. 1305, grunta orne i ogr. mr. 928, łąk mr. 115, pastw. mr. 186, lasu mr. 30, nieuż. i place mr. 46, bud. mur. 18, z drzewa 13; płodozmian 4-polowy. Wiatrak. Wś L.-Wielkie osad 35, z grun. mr. 201. 3.) **L.**, kol. nad rz. Ner, pow. łęczycki, gm. i par. Grabów (Łaski, Lib. ben. I, 362), odl. od Łęczycy w. 18; dm. 17, mk. 149. Według Tow. Kred. Ziemsk. folw. L. (i kol. z wsią Białogóra) i podług wiadomości z r. 1866 rozległy mr. 842, grunta orne i ogr. mr. 339, łąk mr. 156, pastw. mr. 150, lasu mr. 28, zarośli mr. 84, nieuż. i place mr. 85. Folw. powyższy jest własnością częściową 16 posiadaczy. Wś Białogóra osad 4, z grun. mr. 129. Łaski w swojem Lib. ben. (II, 435) wymienia jeszcze wś L. w par. Goraj. 4.) **L.**, wś, pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Przasnysz, odl. o 4 w. od Przasnysza. Ma szkołę, wiatrak, karczmę, 56 dm., 614 mk., 1815 mr. gruntu i 32 nieuż. W 1827 r. 33 dm., 285 mk. Dobra L. składają się z folwarków: L. i Annopol, wsi: L., Annopol i Osieczyzna; od Ciechanowa w. 21. Rozl. wynosi mr. 1473; folw. L.: grunta orne i ogr. mr. 683, łąk mr. 90, pastw. mr. 16, lasu mr. 158, nieuż. i place mr. 34, razem mr. 981, bud. mur. 7, z drzewa 18; folw. Annopol: grunta orne i ogr. mr. 314, łąk mr. 23, pastw. mr. 2, lasu mr. 135, nieuż. i place mr. 18, razem mr. 492; bud. mur. 1, z drzewa 8; płodozmian 11-polowy; browar piwny i pokłady torfu. Wś L. osad 96, z grun. mr. 832; wś Annopol osad 8, z grun. mr. 8; wś Osieczyzna osad 8, z grun. mr. 39. *Sob.* i *Br. Ch.*

Leszno, ob. *Leszna.*

Leszno, niem. *Lissa*, miasto, pow. wschowski, położone pod 51° 50' szerok. płn. i pod 34° 14' dłg. wschodniej od Ferro, o 7 kil. od granicy szląskiej, 68 kil. od Poznania; na gruncie bagnistym, w okolicy płaskiej. Miasto jest bardzo ubogie w wodę; woda, która się rurami sprowadza z zewnątrz, także nie jest dobra do picia, gdyż zawiera za wiele cząstek wapna, sody i magnezyi. L. jest punktem zetknięcia się kolei żelaznej poznańsko-wrocławskiej i kolei leszczyńsko-hausdorfskiej (Lissa-Hausdorfer-Eisenbahn). W roku 1881 było 11758 mk., 6071 ew., 3836 katol., 1833 żydów; w r. 1876 było 11085 mk.; w r. zaś 1871: 818 dm., 10516 mk.; 5662 ew., 2965 katol., 1889 żydów. Siedziba budowniczego powiatowego; komisarza obwodowego i inspektora szkólnego; główny urząd celny; urząd katastrowy; filia banku cesarskiego (Reichsbanknebenstelle). Sąd ziemiański; sąd okręgowy; trzech jest obrońców prawnych i notaryuszy. Do sądu ziemiańskiego leszczyńskiego należą sądy okręgowe; w Bojanowie, Wschowie, Gostyniu, Kościanie, Lesznie, Rawiczu i Szmiglu. Przed reorganizacyą sądową w L. był sąd powiatowy kolegialny. Dwa kościoły protestanckie: koś. św. Krzyża, parafialny, należy do dyec. leszczyńskiej; koś. katol. paraf. dekan. wschowskiego Gimnazyum filologiczne protestanckie, założone w połowie XVI w.; kilka szkół elementarnych; wyższa szkoła żeńska; zakład preparandów do seminaryów nauczycielskich; w r. 1871 było 1300 analf. Mieszkańcy okoliczni trudnią się przeważnie

rolnictwem i hodowlą bydła; mk. miejscowi zaś handlem skórami, zbożem, okowitą, winem węgierskiem, i przemysłem; znaczna jest liczba kuśnierzy i młynarzy (17 wiatraków, jeden młyn parowy). Fabryki są maszyn, cygar, skór, zapałek, francuskich kamieni młyńskich, trzy cegielnie pierścieniowe; w okolicy cegielnia i 4 gorzelnie. W mieście są wodociągi i gazownia. Sześciu jest lekarzy; czterech weterynarzy; trzy apteki. Miejska kasa oszczędności, licząca przeszło 2000 książeczek; kasa pożyczkowa (około 1200 członków); towarzystwo agronomiczne. Urząd pocztowy pierwszej klasy, stac. telegr. w mieście; druga st. na dworcu kolei żelaznej; st. kol. żel. pomiędzy Poznaniem a Wrocławiem. Poczta osobowa do Jarocina (idzie tu i kol. żel. drugorzędna, 75700 metrów długa, z 5 stacyami) i Krzywinia; poczta karyolkowa do Święcichowy. Gościniec prowadzi z L. do Rydzyny, Krzywinia, Gostynia, Wschowy. Jeszcze w r. 1811 miasto opasane wałem miało dm. 760, 5726 mk.; w r. 1837 liczyło 8667 mk.; z których 5197 chrześcian, 3470 żydów. Na początku wieku b. miasto zdobił piękny zamek, ratusz, kilka szpitali, dom sierot, lejarnia dzwonów; oprócz utrzymujących się jeszcze obecnie fabryk były fabryki cykoryi, safianów, pojazdów. Zanim do Królestwa kongresowego zaprowadzono system prohibicyjny, w L. mieszkało wielu sukienników i tkaczy, którzy się następnie prawie wszyscy przenieśli do Królestwa. L. jest gniazdem rodziny Leszczyńskich, herbu Wieniawa. Rafał Leszczyński otrzymał pierwszy w nagrodę za liczne zasługi od cesarza Fryderyka III r. 1476 tytuł hrabiego na Lesznie, które wówczas jeszcze wsią było. Dopiero w następnym wieku r. 1547 inny Rafał, kasztelan przemęcki, uzyskał od Zygmunta I przywilej, na mocy którego L. zostało miastem, z prawem niemieckiem. Tenże sam dziedzic, zbadawszy w poznańskiej szkole Lubrańskiego zasady reformacyi, uległ wpływom nauczyciela Endorfina, przyjął wyznanie Braci Czeskich i oddał im r. 1550 kościół katolicki farny ze wszystkiemi funduszami. Kościół ten zapewne istniał już w XV wieku, bo trudno przypuścić, jak słusznie twierdzi Łukaszewicz, aby znakomita rodzina Leszczyńskich nie miała posiadać kościoła we własnej siedzibie ku wygodzie i duchowej potrzebie; dowody są na to, że kościół w połowie XVI wieku już był murowany. Bracia czescy zatrzymali go do r. mniej więcej 1654. W r. 1650 już Szołdrski, biskup poznański, upomniał się o zwrot kościoła dla katolików. Za wstawieniem się zaś Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego w. koronnego, ówczesnego dziedzica L., biskup pozostawił go Braciom Czeskim, dopóki sobie nowego nie wybudują. Dla braku funduszów, a może i ze złej woli odwlekali budowę dość długo; otrzymawszy później pomoc pieniężną od różnych zborów protestanckich, dokonali dzieła i oddali dawny kościół katolikom za panowania Jana Kazimierza, krótko przed wojną szwedzką, zapewne r. 1654. Przychylność Leszczyńskiego w wieku XVI dla protestantyzmu sprowadziła wielu protestantów z Niemiec, którzy, obok gminy katolickiej i istniejącej już gminy protestanckiej Braci Czeskich narodowości polskiej, utworzyli drugą gminę protestancką niemiecką. Po bitwie pod Białą Górą w wojnie trzydziestoletniej kilkaset rodzin czeskich i morawskich schroniło się po r. 1620 do L. Miasto na tem zyskało, gdyż nowi mieszkańcy, przybywszy z całem mieniem, nową siedzibę wzbogacili; liczne wzniosły się murowane gmachy; przemysł, rzemiosła się rozwinęły. Bracia Czescy wpłynęli nadto na podźwignienie oświaty. Jeszcze w r. 1555 Rafał Leszczyński założył szkołę elementarną; odnowił i uposażył ją r. 1604 Andrzej Leszczyński, wojew. brzesko-kujawski; wreszcie Rafał Leszczyński, wojew. bełzki, przekształcił na szkołę wyższą czyli gimnazyum r. 1620. Wyznaczył obfite fundusze na utrzymanie rektora i nauczycieli; na alumnat dla dwunastu ubogich uczniów. Pomiędzy znakomitymi rektorami zakładu wymieniają uczonych mężów, jako to: Jana Rybińskiego, Andrzeja Węgierskiego, a mianowicie: Jana Amosa Komeniusza, autora dzieła: „Orbis sensualium pictus.“ W r. 1633 założono w mieście także drukarnię, która przez długie lata nie ustawała w czynności. L., które w tym czasie zakwitnęło pod rozmaitemi względami, nauką, oświatą i zamożnością, wkrótce srogich doznało klęsk w czasie wojen szwedzkich. R. 1656 Szwedzi, podstąpiwszy pod miasto, zajęli je, a mieszkańcy, którzy w znacznej ilości byli cudzoziemcami i różnowiercami, zapominając o wdzięczności, którą winni byli nowo przybranej ojczyźnie, przeszli na ich stronę. Gdy zaś po niejakim czasie szczęście wojenne opuściło najezdników, Piotr Opaliński, wojew. podlaski, podszedł pod miasto z wojskiem polskiem. Podburzeni przez Komeniusza mieszczanie wezwali załogę szwedzką do obrony, która jednakże doznała porażki, i wtedy około 4000 mieszczan wraz z magistratem i Szwedami uszło do Szląska. Zwycięscy weszli do miasta 29 kwietnia r. 1656, zrabowali je i spalili. Wtedy kościół parafialny stał się także pastwą płomieni. Ponieważ zaś mieszczanie leszczyńscy wywołali pożar, pobudzając Szwedów do walki, zobowiązali się kościół odbudować własnym nakładem; nie zaraz jednakże dotrzymali przyrzeczenia, bo jeszcze r. 1685, podług wizyty biskupa poznańskiego Tholibowskiego, kościół był zruinowany i gruzami otoczony; wkrótce

potem go rzeczywiście zrestaurowano. Leszczyńscy, pragnąc w tymże czasie zabezpieczyć mieszkańcom protestanckim swego miasta wolność odprawiania nabożeństwa według obrządków ich wyznania, powiększyli r. 1671 dochód proboszcza leszczyńskiego o 800 złotych ówczesnych. Łukaszewicz w historyi kościołów dyecezyi poznańskiej (II p. 293) przytacza in extenso cały w tej mierze układ. W czasie pożaru r. 1656 spłonęły z Gdańska sprowadzone zwłoki Krzysztofa Arciszewskiego, za Władysława IV generała artyleryi, który sławę wojenną zjednał sobie w Brazylii i który przez czas niejaki był admirałem holenderskim. W kilka lat po nieszczęściu, jakie miasto dotknęło, poczęło się dźwigać z gruzów; ludność, która uszła, powróciła; szereg nowych wzniósł się budynków, dobrobyt się odradzał. Ale już wkrótce nowe nieszczęście na miasto spaść miało za panowania Karola XII. Mieszczanie leszczyńscy, poczuwając się do wdzięczności dla swych dziedziców Leszczyńskich, popierali tychże stronnictwo. Król Stanisław Leszczyński, ostatni potomek rodu, przybył przeto z Saksonii, rozesłał w marcu roku 1707 uniwersały i ogłosił za buntowników tych, co przystąpili do związku lwowskiego. W skutek tego stronnictwo saskie rozpoczęło prześladować mieszkańców leszczyńskich. R. 1707 16 lipca oddział zbrojny, złożony z Niemców i różnej zbieraniny pod dowództwem pułkownika Szulca wpadł do miasta, i Szulc zażądał ogromnej kontrybucyi, inaczej miasto spali. Na usilne prośby zniżył kontrybucyą na 7500 tal., oprócz haraczu na żydów nałożonego. Gdy znaczną część sumy złożono i uproszono zwłokę kilkodniową do wypłacenia reszty, dowódzca cofnął się; odebrawszy zaś zaległość, zażądał jeszcze 2500 tal. i 1000 dukatów dla siebie, oprócz mnóstwa przyborów wojennych i wiktuałów. Znaczna część ludności uszła znowu do Szląska; zamożniejsi mieszczanie dostarczyli pułkownikowi Szulcowi wszystkiego, czego żądał. Pomimo to nienasycone żołnierstwo wpada 29 lipca do miasta i zrabowawszy je do szczętu, na czterech rogach zapala. Wtedy i kościół parafialny ponownie się spalił. Nowy grom uderzył w nieszczęśliwe miasto już r. 1709, gdyż kupcy żydowscy przywożący skóry z Rusi roznieśli morową zarazę za pośrednictwem lekkomyślnych studentów, którzy ich napastowali za miastem. Kilka tysięcy mieszkańców padło ofiarą choroby. Pomimo to, gdy w kraju zapanował znowu spokój, i L. wnet znowu odbudowano, w krótkim stosunkowo czasie, staraniem nowych osadników, mianowicie niemieckich, fabryki pomnożono, rzemiosła i handel zakwitnęły. W tymże czasie L. po raz ostatni ujrzało swego ukoronowanego dziedzica. Król Stanisław przybył tu r. 1733 po śmierci Augusta II we wrześniu potajemnie z Francyi w towarzystwie jednego tylko francuza Daudelot, przebrani za kupców. Na króla czekali już w L. margrabia Monti i nauczyciel króla, przebrani za księży. Wszyscy następnie pośpieszyli do Warszawy. Kościół paraf. już był odbudowany około r. 1737, o czem wspomina wizyta Wolińskiego z tegoż roku, przytoczona przez Łukaszewicza. Z upadkiem sprawy Leszczyńskich w Polsce, kiedy król Stanisław jako książę lotaryński stale się osiedlił we Francyi, sprzedał tenże L. z tytułem hrabstwa wraz z innemi majętnościami Aleksandrowi Józefowi Sułkowskiemu, łowczemu nadwornemu litewskiemu r. 1738; stąd utworzyła się później ordynacya rydzyńska książąt Sułkowskich. Nowy pożar nawiedził miasto r. 1767, przy którym blisko 1000 zabudowań spłonęło; poczem skarb rzpltej, król pruski i obywatele znacznemi składkami tak dalece miasto wsparli, że wkrótce znowu mogło się zabudować. Handel jednakże odtąd wyszedł prawie całkiem z rąk chrześciańskich; żydzi go wyłącznie dla siebie zagarnęli. Okropniejszy jeszcze pożar obrócił w perzynę całe miasto 2 czerwca 1790 r. oprócz pałacu, kościoła kalwińskiego i kilku domów; wtedy i kościół katolicki parafialny raz jeszcze zniknął w płomieniach. Dziekan kolegiaty poznańskiej św. Maryi Magdaleny ks. Szymon Trzepaczyński, nominat proboszcz leszczyński, podniósł go z gruzów. Mieszkańcy, zubożeli przez pożar, rozproszyli się po większej części po sąsiednich miejscowościach. Dopiero w lat kilka znaczna część zniszczonego miasta znów stanęła, zwolna przybywały okazałe budynki, powracała zamożność. Na początku wieku bieżącego w L. przez dłuższy czas miało być 90 wiatraków. Za panowania Zygmunta III i Władysława IV mieszkała tu poetka polska, nazwiskiem Anna Memorata, pochodząca z Czech, należąca do wyznania braci czeskich; pisywała po łacinie, podpisując się: „Anna Memorata, virgo polona". Kościół katol. paraf. mieścił od XV w. groby familijne Leszczyńskich. Wizerunki członków tej rodziny zdobiły ściany jego w XVI do połowy XVII w. Pożary następne pochłonęły prawie wszystkie pamiątki. Dwa się tylko obrazy utrzymały: przy ołtarzu św. Krzyża jest nisza, w której widzimy jeszcze portret Wacława Leszczyńskiego, a w drugiej niszy przy ołtarzu Matki Boskiej jest portret Leszczyńskiej, siostry Wacława. Tablice są umieszczone przy wizerunkach z napisami łacińskiemi; na jednej czytamy, że tu spoczywają zwłoki Wacława Leszczyńskiego, zmarłego około r. 1505, zwłoki tu przeniesiono r. 1682; na drugiej zaś, że grobowiec ten zawiera kości Rafała Leszczyńskiego, kasztelana przemęckiego

wraz z żoną i potomstwem około r. 1603 tu złożone. Dawniej w parafii leszczyńskiej były jeszcze kościoły: 1) śpitalny św. Ducha, wystawiony przez Zofią z Bnina Leszczyńską w r. 1645, który dwa razy spłonął, podczas wojny szwedzkiej za Jana Kazimierza i r. 1707. Po drugim pożarze już go nie odbudowano. 2) Kościół we wsi Łasocicach, dawnej posiadłości Leszczyńskich. Kościół ten pierwotnie parafialny już był wystawiony w XV w. Za panowania Zygmunta Augusta Leszczyńscy oddali go swym spółwyznawcom braciom czeskim, którzy go używali blisko sto lat do r. 1652. Gdy go katolicy odebrali, afiliowano go kościołowi w L. Po okupacyi pruskiej ludność, od wieków przeważnie cudzoziemska, a mianowicie niemiecka, z gotowością przyjęła nową organizacyą. O ile miasto usposobienia jest niemiecko-pruskiego, tego dowody złożyło w czasach wewnętrznych rozruchów, jako to r. 1848, kiedy niemieccy mieszczanie z zaciętością walczyli przeciw objawom ludności polskiej. Tu jednak od r. 1834 do 1840 wychodził „Przyjaciel ludu". Teraz w L. ludności czysto-polskiej już się tylko liczy na setki. Dobra leszczyńskie (ob. *Antonin*, niem. *Antoninhof*) przeszły przed kilkunastu laty w ręce niemieckie. Monografią miasta L. wydał dr. Stan. Karwowski. *M. St.*

Leszno 1.) wś, pow. brodnicki, ob. *Leźno*. 2.) L., posiadłość z młynem, pow. toruński, nad strugą Bielicą, przy granicy pow. brodnickiego. Obszaru liczy ornej roli hekt. 67, łąk 18, pastw. 30, nieuż. 1, wody 2, ogółem obszaru hekt. 120, bud. 8, dm. 2, katol. 30, ew. 21. Par. Chełmonie, szkoła Elgiszewo, poczta Kowalewo. Właścicielem tych dóbr jest rząd pruski, rządcą nadleśniczy Kuntze, dzierżawcą młyna M. Piński. 3.) L., dok. *Lisno*, *Lissa*, niem. *Leszno*, dobra, pow. kartuski, w okolicy lesistej. Obszaru liczy roli or. hekt. 71, łąk 10, pastw. 4, lasu 2, ogółem obszaru 91.10 hekt., katol. 36, ew. 12, dm. 4. Par. i poczta Kartuzy, szkoła Kiełpin. Odległość od Kartuz pół mili. Wś L. oddawna należała do klasztoru oo. kartuzyan w Kartuzach. Powstała na klasztornych wykarczowanych lasach w XV al. XVI w. Ojcowie utrzymywali tu głównie owczarnię. R. 1565 zowie się dobrami, do których łąki smętowskie należały. R. 1670 zapisano: L., ubi est ovile. R. 1747 jedyny z tej wsi opilio (owczarz) płacił proboszczowi kolędy 6 gr. Po okupacyi pruskiej zostały te dobra na własność rządu zajęte, r. 1844 odprzedane. Obecny posiadacz Gruchałła. 4) L. *W.*, niem. *Gr. Leschno*, wś, pow. olsztyński na Warmii, st. poczt. Wartembork, par. katol. Bartołty; 1857 r. 168 mk. 5.) L. *M.*, niem. *Kl. Leschno*, leśn. król., pow. olsztyński na Warmii, stacya pocztowa Wartembork, parafia katolicka Bartołty; 1857 r. 6 mieszk. 6.) L., ob. *Leźno*. *Kś. F.*

Lesznowola 1.) zwana też *Leśnowola*, wś, pow. warszawski, gm. Nowo-Iwiczna, par. Piaseczno, leży 4 w. w zach.-płn. stronie od Piaseczna. W 1827 r. 26 dm., 157 mk., wś rząd. Folw. Lesznowola z nomenklaturami Podgórze i Janczewice lit. A (z wsiami: L., os. Podgórze i kol. L.), rozległy mr. 580: grunta orne i ogr. mr. 467, łąk mr. 54, pastw. mr. 26, lasu mr. 9, nieuż. i place mr. 24, bud. mur. 8, z drzewa 7. Wś L. os. 42, z grun. mr. 353; os. Podgórze os. 1, z grun. mr. 19; kol. Lesznowola os. 9, z grun. mr. 51. 2.) L., wś, pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Worów. W 1827 r. należała do par. Prażmów i miała 22 dm., 251 mk. Dobra L. składają się z folw. L. i Zakrzew, wsi L. (por. *Chudowola*); rozległe mr. 729: folw. L. grunta or. i ogr. mr. 164, łąk mr. 26, lasu mr. 2, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 207, bud. mur. 4, z drzewa 12, płodozmian 7-polowy; folw. Zakrzew grunta orne i ogr. mr. 367, łąk mr. 65, lasu mr. 70, nieuż. i place mr. 20, razem mr. 522, bud. mur. 3, z drzewa 3, płodozmian 12-polowy; 2 młyny wodne i pokłady torfu. Wś L. os. 44, z grun. mr. 440. Starostwo lesznowolskie niegrodowe, w wojew. mazowieckiem, ziemi warszawskiej, 1771 r. posiadał Wojciech Jakubowski, pułkownik wojsk kor., a następnie brygadyer wojsk francuskich, który z niego opłacał kwarty złp. 255 gr. 11, a hyberny złp. 266 gr. 14. Na sejmie warszawskim z r. 1773 stany rzpltej nadały toż starostwo w emfiteutyczne posiadanie temuż Jakubowskiemu wraz z dzierżawą wereszkowską i wilczkowską w ziemi wyszogródzkiej.

Leszowce, wś w zach. stronie pow. mińskiego, w gm. pierszajskiej, opodal rz. Baranówki, ma os. 15; miejscowość wzgórkowata, bezleśna; okr. polic. rakowski. *Al. Jelski.*

Lesztine, węg. *Lestyine*, wś w hr. orawskiem (Węg.), kościół ewang. paraf., 450 mk.

Leszuki, mały zaśc. w pow. mińskim, okr. polic. kojdanowskim, w par. katol. kojdanowskiej, nad rzeczułką, ma os. 2, grunta dobre; miejscowość górzysta. *A. Jelski.*

Leszyce, *Wielkie* i *Małe*, niem. *Leschitz*, wś i gm., pow. bydgoski, 2 miejsc.: a) L. Wielkie, b) L. Małe, wsie; 6 dm., 78 mk.; 65 ew., 13 katol.; 28 analf. Poczta najbliższa w Wielkiej Nowej wsi; st. kol. żel. i tel. w Bydgoszczy.

Leszyn (dok.), ob. *Łasin* i *Łasińskie* jezioro.

Leszyszki, zaśc. szlach. nad jez. Giełoną, pow. wileński, 3 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. katol. (1866).

Leta, rzeczka w pow. częstochowskim, gm. Huta Stara, pod młynem Kazimierzów.

Letanka, rz., dopływ Wilii z praw. strony, uchodzi poniżej Świętej.

Letanowce, niem, *Lethensdorf*, węg. *Lethan-*

falva, wś w hr. spiskiem (Węg.), w dorzeczu Hornadu, w dystrykcie szczawnickim, na płd. od Czwartku, na płd. zach. od Lewoczy, a na płn. zach. od spiskiej Nowejwsi (Igló), przy drodze kolei żel. bogumińsko-koszyckiej. We wsi wznosi się piękny, starożytny kościół łac. pod wez. Wszystkich Swiętych. Rok erekcyi niewiadomy. Metryki poczynają się r. 1740. W miejscu liczy par. dusz rz.-katol. 689, nieun. 84, żyd. 6, razem 779. Do parafii tej należą Hoduszowce (ob.), Tomaszowce z kościołem filialnym, Harnutowce (ob.) i Tybe (curia). Cała par. liczy dusz rz.-katol. 1329, ew. 6, nieun. 166, żyd. 37, razem 1538. Ostatnia poczta spiska Nowawieś (Igló). W obrębie tej wsi wznosi się znaczne wzgórze 776 m. (Fuchs), dziś Klasztorzyskiem zwane. Z powodu rozległego widoku ku płn., wsch. i zach. zwie się także Schauberg, po łac. „Mons speculationis". W czasie pierwszego napadu Tatarów (1241 r.) schronił się Jordan, żupan spiski, wraz z rycerstwem i ludem na tę górę i tutaj się obwarował. Po ustąpieniu wroga opuścili oni z powodu braku wody to schronienie 1245 r. (Ob. Wagner: Annal. Scepusii sacri et profani, II, 8, 9); osiedli z początku niedaleko Soboty spiskiej (Georgenberg), potem na górze wznoszącej się naprzeciw spiskiego zamku. Atoli i to miejsce opuścili dla tej samej przyczyny i nad potokiem lewockim (ob.) założyli dzisiejsze miasto Lewoczę (ob.). Góra zaś Schauberg uzyskała nazwę: „Lapis refugii", po niem. „Zufluchtstein", po pol. „Chowka". Oprócz tego, ponieważ znajduje się na obszarze gminy Letanowiec, spotykamy w dokumentach nazwy: „Mons Lethon, Lapis Lethen, Hledon, Lethonken, Lethonkö". Otóż Jordan, obwarowawszy się na niej, wystawił tutaj zameczek, a obok niego kaplicę św. Jana Chrzciciela, „Capitulum Lapidis refugii" i kilka chat mieszkalnych. Tutaj pozostawał on do r. 1245. Skoro po powtórnym napadzie Tatarów w r. 1285 zapanował spokój; wtedy r. 1299 Marcin, pleban żakowiecki, nakłonił 24 plebanów kapituły spiskiej „de fraternitate XXIV regalium oppidorum" do założenia klasztoru kartuzów na tej Hledońskiej górze (Fejér, Cod. diplom. Hung. VIII, część I, 193). Sprowadzono więc dwu braciszków z zakonu kartuzów; następnie wybrano poselstwo, w skład którego weszli: Heidenreich (Heinrik) z Lewoczy, Werner z Odoryna, Hermann z Lubicy, Marcin z Żakowiec i owi dwaj braciszkowie kartuscy, do Jordana, który wraz z wójtami i przysiężnymi Sasów spiskich, w dzień ś. Michała w Lewoczy na tę fundacyą zezwolił. (Fejer, Cod. dipl. Hung. t. VI, cz. 2, str. 210). Fundacyą tę zatwierdził tego samego roku (1299) 19 grudnia Jakób z Farkassy, proboszcz i biskup spiski, ulubieniec królów węgierskich: Jędrzeja i Wacława. Przeprowadzenie budowy polecono Marcinowi żakowieckiemu. Staraniem jego i wspólnym zachodem wszystkich 24 parafij, założono w r. 1305 fundamenty pod oratoryum św. Jana Chrzciciela. Pierwszym przełożonym obecnym przy budowie kościoła i klasztoru był ojciec Andrzej, profes klasztoru cyzkiego (Citium, Zeiz, Cyza w Styryi). Za jego to przełożeństwa stanął nie tylko kościół, lecz także kilka cel dla mnichów. W r. 1307 przybyło kilku braciszków z cyzkiego klasztoru, których przełożonym był Konrad. Tenże Konrad miał napisać po łacinie początkową historyą tego klasztoru. Liczne nadania wzbogaciły go wkrótce. W r. 1307 król Karol Robert nadał mu oprócz góry Hledońskiej z przyległościami i ziemią, dawnym murem fortecznym obwiedzionej, także ziemie naokoło tejże góry rozpościerające się na trzy strzały z łuku (Zipser Anzeiger, 1863, str. 29). W r. 1310 mistrz Farkassy nadał na rzecz kościoła las w Brzeźnie i wieś Falkenstein. W tymże roku przypadła klasztorowi dziesięcina z Schüttenfeld pod Czwartkiem. W r. 1311 właściciel Słowiańskiej Wsi (Wünschendorf), Jan, syn hr. Dytrycha, zapisał tymże kartuzom 3 grzywny rocznie z tej wsi pobierać się mające. W tymże roku Tomasz arcybiskup ostrzyhomski zatwierdził darowiznę Pawła, proboszcza spiskiego z św. Marcina, składającą się z dziesięciny i 40 mr. pola. W r. 1321 darował klasztorowi hledońskiemu Dyonizy z hr. Bogumerów na Liptowie, mnich kartuski, wieś spiską Szuniawę (Schönau). Dwa lata przedtem, r. 1319 (10 maja) mistrz Kokosz, syn Rykolfa z Łomnicy, pan na Niedzicy, nadał z przyzwoleniem królewskiem wsi własne: Heimburg (w okolicy Tarczy), wymienioną później za Kolczę, następnie Frankową i Lechnicę temuż klasztorowi. Nadanie to zatwierdził król Karol r. 1320 (Bel, Prodromus, 118). Wielkim dobrodziejem tego zakonu był w r. 1396 Władysław, biskup tynnyneński. Rozszerzył bowiem budowle, darował wsi Harnutowce (Arnoldfalva) i Frankową (Frankenau), jako też swoje dochody z Rokus i Farkaszowiec. W r. 1404 uwolnił spiski nadżupan Jerzy zakon klasztoru hledońskiego od wszelkich podatków i danin. Rownież król Zygmunt darował mu r. 1412 z trycatku lubowelskiego sukno i inne dochody, a r. 1425 uwolnił go od danin, które był obowiązany składać królewskiej komorze. W r. 1449 Jan Kisztner sprzedał temuż klasztorowi za 23 złr. część wsi Stosz. W r. 1436 za przeora Michała (11-go z kolei) husyci złupili i spalili klasztor. Mnisi schronili się do innych klasztorów. W r. 1454 zakupił Krystyan proboszcz z Wierzbowa, dla podupadłego klasztoru, w celu utrzymania braciszków, pola naokoło Lewoczy i trzy winnice w Syksowie,

Podobnież ich uposażył przeor Gabryel, obrany r. 1463. Do odbudowania i odnowienia klasztoru przystąpił dopiero przeor Mikołaj r. 1478, którego wspierał król Maciej. Niejaki Jerzy Leudeschitt z Lewoczy zapisał testamentem klasztorowi dom i cztery winnice w Liszce. Jan III, 17-sty przeor, obrany r. 1492, zbudował kaplicę zewnątrz klasztoru i pierwszy most na Hornadzie, jako też założył koło klasztoru stawy. Szczepan Mariassy darował klasztorowi r. 1503 młyn i staw rybny w Smižanach (Schmögen). W r. 1506 za przeora Jodoka, obranego r. 1500, Jadwiga, wdowa po Stefanie Zapolyi, odwiedziła klasztor, poczyniła bogate darowizny dla utrzymania mnichów, kazała wykopać również koło Smižan staw rybny i darowała klasztorowi cztery winnice nad Toryską. Od króla Ludwika II otrzymał klasztor w darze sól i sukno. Wojna między Zapolyą i Ferdynandem przyprawiła klasztór o ciężkie szkody, tak, że w r. 1530 przeor Piotr był zmuszony zastawić u Kieżmarczan dobra klasztorne. W r. 1534 Maciej Boże zdobył klasztor, splądrował i zburzył, a jak Lubicka kronika podaje, Lewoczanie do szczętu go zniszczyli. W r. 1543 został zakon całkiem rozwiązany. Pustelnicy schronili się do Czerwonego klasztoru. Ostatnim przeorem był Marcin Ursinus. W r. 1565 Maksymilian przeniósł dobra zburzonego klasztoru na spiską kapitułę, co później r. 1767 Marya Teresa zatwierdziła. Szczyt tej góry zdobią dziś tylko zwaliska. Czyt. S. Weber: „Zipser Geschichts- und Zeitbilder", Leutschau 1880. Br. Gustawicz: „U stóp Pienin", w Bibl. Warsz. 1882, t. II i III. Janota: „Zapiski o zaludnieniu dolin Dunajca i Popradu na Spiżu". Kraków 1864. B. S.: „Lapis refugii. Nach der Leutschauer Chronik u. anderen Quellen", w „Zipser Anzeiger" 1866, Nr. 8. J. Hradszky: Die Einfälle der Mongolen in Ungarn und der Zufluchtstein in der Zips", w Jahrb. des ung. Karpathenvereins, 1875, t. II. Ks. Załęski: „Czerwony Klasztor". Kraków 1880. *Br. G.*

Letawa, ob. *Latawa.*

Letce 1.) *Wielkie*, dobra, pow. witebski, przy drodze żel. dynebursko-witebskiej, o 15 w. od Witebska, w 2 okr. polic., własność Adamowa, nabyte od Kossowów. Ziemi dworskiej 1118 dzies. Kaplica katolicka parafii ś. Barbary w Witebsku. W w. XVII L. należały do Aug. Bazylego Leteckiego, a testamentem r. 1657 spisanym przeszły na własność syna jego Aleksandra. 2.) **L.** *Małe*, wś, pow. witebski, graniczy z dobrami L. Wielkie, własność Swięcickich, 233 dzies. ziemi dworskiej.

Letcy, wś w pow. ihumeńskim, w gm. nowosielskiej, o w. 2 na płn. od m. Nowosiołek, przy kol. żel. libawsko-romeńskiej, niegdyś własn. Ratyńskich, ma os. 20, w glebie dobrej.

Letensdorf (niem.), ob. *Letanowce.*

Letgalle, *Letgoła*, ob. *Kurlandya* t. IV, 900 i *Łotwa.*

Lethanfalva (węg.), *Lethensdorf* (niem.), ob. *Letanowce.*

Lethenen (niem.), wś, pow. labiewski, st. poczt. Wulfshoefen.

Letheniz (dok.), ob. *Laettnitz.*

Leticzew (ross.), ob. *Latyczów.*

Letije, ob. *Kamionka wołwska.*

Letka woda, os. gajowego na obsz. dwors. Lackie Małe, pow. brodzki.

Letki, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 35 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 4 dm., 39 mk. katolików (1866).

Letki, mko, pow. osterski, gub. czernihowskiej, o 25 w. od m. powiat., nad rz. Desną i jez. Staruchą. W XV w. L. wspominane p. n. Letkowicze. W okolicy liczne ślady wałów i murów starych. Ma 126 dm., 1785 mk.

Letkówka al. *Letkowce*, wś, pow. bracławski, gm. Sawińce, par. Obodówka, nad rz. Trościańcem, która tworzy tu 2 duże stawy, dm. 251, mk. 1232, ziemi włośc. 1350. Należała do Potockich, do schedy Bolesława Potockiego syna Szczęsnego, następnie do Sobańskich; dziś spółki cukrowarnianej trościanieckiej, która posiada tu 9000 dzies. ziemi. Jest tu cerkiew dla 2000 parafian, uposażona 51 dzies. ziemi. *Dr. M.*

Letkowo, dziś *Łętków* (ob.).

Letkowszczyzna, wś w płn. stronie pow. słuckiego, nad rz. Wynią, przy drodze wiodącej z Dumicz do Wieleszyna, ma os. 15; okr. polic. kopylski. *A. Jelski.*

Letnia, z *Monastyrem Letniańskim*, wś w pow. drohobyckim, 19 kil. na płn. wsch. od Drohobycza, tuż na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Medenicach. Na zach. leżą Dołhe i Opary, na płn. zach. Rabczyce, na płn. Medenice, na wsch. Korośnica, Koenigsau i Kawsko (w pow. stryjskim), na płd. Brigidau (w pow. stryjskim) i Gaje niżne. Wsch. część obszaru przepływa pot. Letnianka od płd. na płn. i przyjmuje w obrębie wsi liczne małe strugi od lew. i praw. brzegu. Wzdłuż granicy płd. zach. płynie na małej przestrzeni pot. Lutyczyna od płd. na płn. W dolinie Letnianki leżą zabudowania wiejskie. Płd. część wsi zwie się Monastyrem Letniańskim. W części płd. leży na praw. brzegu Letnianki las Hołubiczka (ze szczytem 309 m. wys.), a na płd. od niego podmokła łąka. Na lew. brzegu Letnianki leżą lasy: Kamienobród na płd., Zahruszne na płn. zach. od niego i Piszczalnica (ze szczytem Kamienicą 310 m. wys.), a dalej na płn. Galone. W dolinie potoku, płynącego między dwoma ostatniemi lasami, leży Monastyr Letniański. Na płn. od lasu Galonego leży niwa Jasenowe. W stronie płn. zach. wznosi

się wzgórze Opary na granicy wsi tej nazwy do 315 m. Włas. więk. ma roli ornej 14, łąk i ogr. 6, pastw. 13, lasu 2422 mr.; włas. mniej. roli ornej 2022, łąk i ogr. 1049, pastw. 742, lasu 13 mr. W r. 1880 było 2244 mk. w gminie, 21 na obsz. dwors. (620 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Medenicach, gr.-katol. w miejscu, dek. drohobycki, dyec. przemyska. Do tej parafii należą: Königsau i Korośnica. We wsi jest cerkiew, szkoła etat. jednokl., kasa pożyczk. gminna z kapit. 951 zł. w. a. i cegielnia. W M. L. był dawniej klasztor bazyliański, zniszczony w r. 1648 przez kozaków, później zrestaurowany, a w r. 1775 zniesiony. Dochody jego przyznano monasterowi drohobyckiemu. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych ekonomii samborskiej a klucza medynickiego. W lustracyi ekon. sambors. za czasów Jana III (Rkp. Ossol. Nr. 1255, str. 59) czytamy: „Wieś osiadła na łanach 18 i półćwierci, zagonów 2, karczmarska do tego ćwierć jedna. Robią 4 dni do południa. Przędzy cienkiej dają po łokci dwa ze swego przędziwa. Z pańskiego przędziwa przędą po łokci 4. Stróżą tak, jako w Medynicach, i inna robocizna taka. Podsadków 8, robią 2 dni pieszo do południa (odkupują po gr. 4). Chałupników 8, robią po jednemu dniu od południa, a kiedy odkupują roboty, to dają po 2 gr. Komornicy ilu ich jest robią po dniu od południa, a odkupując po złotemu gr. 18. (Następnie wymienione są czynsze). Ogrodów pustych 4. Za sianożęcie płacą wedle oszacowania przysiężnych i widza pańskiego. Z dziesięciny pszczelnej tak płacą i dają jak w Medenicach, 10 pień od pszczół, a oczkowego po gr. 10. Młyn o jednem kole i stępa do arendy medyniekiej należące.“ W ekstrakcie inwentarza ekon. sambors. z r. 1760 (Ak. Osol. Nr. 1632, str. 51 nn.) czytamy: „Wieś osiadła na łanach 18 ½ i zagonów 2, czyni ćwierci 74 ½. Videlicet: gromadzkich roboczych 3 ½, arendowanych 62 ½, zag. 2, pustych zarosłych 8. Prócz tego podsadeczych roboczych ćwierci 3 ¾, arendowanych 5 ¼, pustych 7; ogrodników roboczych 3, arendowanych 4, pustych 7; popowskich 4, sołtyskich 6, manasterskich 4, mielnicka 1, wójtoskich 12, leśniczego 4, wolnicza 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in Nr. 14. Podsadków 6, leśnych z podsadków 8, ogrodników 3, komorników i komornic 10, wolnik 1. Czynsze tej wsi przynoszą 927 złp. 11 gr. (są wymienione na str. 52). Karczma skarbowa, to jest izba z drzewa, sień z chrustu, grodzona, słomą pokryta, reperacyi potrzebuje. Winiarnia z drzewa budowana, przy niej piekarnia też z drzewa, słomą poszyte. Młynek o jednym kamieniu, młynnica z drzewa, słomą poszyta. Wójtostwa w tej wsi possesorami pp. Dominik Sochaczewski i Salomea z Dombrowskich małżonkowie, na które prawo produxerunt, vigore którego hibernę na gardekurów JKM. i inne onera fundi płacić tenentur. Leśnictwa possesor P. Dombrowski, na które prawo pokazał, vigore którego lasów doglądać i zapusty utrzymywać powinien, do czego ma leśnych sobie przydanych; na stronę drzewa nie ma wydawać sub omissione prawa swego. Lasy: od granicy gajowskiej las jodłowy Kamienica zwany, zapust od granicy kowaleckiej aż do rzeki Litenki przez p. Dombrowskiego zapuszczony, w którym drzewo różne: brzezina, buczyna, dębina. W końcu wymienione powinności wsi całego klucza medynickiego (ob. Medenice).“ Według inwentarza z r. 1768 był w posiadaniu wójtostwa p. Chmielowski. R. 1553 uwalnia Zygmunt I tę wś wraz z innemi „a tributo seu praestatione Boum praedicta Odumarszczyzna, tum quoque a cesu faginatitio et podvodis immunei declarat praeter Podvodas dla króla.“ Ob. Summarium documentorum w Bibl. Osol. Rkp. Nr. 2837, str. 188. *Lu. Dz.*

Letnianka, rzeka, wytryska na granicy gmin Brygidynu (Brigidau) w pow. stryjskim, a Gajów wyżnich i niżnich, w pow. drohobyckim, na obszernych pastwiskach Letynką zwanych. Płynie na północ, tworząc granicę między Gajami niżniemi (od zach.) a Brygidynem i Kawskiem (od wsch.), następnie przez łąki i lasy w Kawsku i wchodzi w obr. gm. Letni; tu opływa Monaster letniański, przysiołek Letni, następnie przepływa wieś Letnię i Medenice. Tuż za Medenicami wypływa na obszerne łąki i rozdziela się na dwa ramiona. Wschodnie ramię tworzy właściwe koryto Letnianki, która tu przyjmuje kierunek północno-wschodni. Przerżnąwszy bagniste pastwiska Tłoką i Dąbrową zwane, płynie środkiem wsi Horucka (w pow. drohobyckim), na którego obszarze, w północno-wschodniej jego stronie, minąwszy rozległe Błoto Horuckie, wpada z praw. brzegu do Dniestru. Na przestrzeni między Medenicami a Horuckiem zowią L. także Przyrwą. Zachodnie zaś ramię płynie w kierunku północnym przez moczarowate łąki koło Piasków, folwarku Medenic, i przez takież łąki na obsz. gm. Wypuczek (Ugartsberg), a w końcu w zachodniej części Błota Horuckiego uchodzi do Tyśmienicy, powyżej jej ujścia do Bystrzycy tyśmienickiej. Długość biegu czyni 27 kil.; długość zachodniego ramienia 7 kil. Przyjmuje liczne mniejsze strugi w górnym i średnim biegu, jużto leśne, już też łączne. W Horucku zasila się z praw. brzegu wodami potoku Korośnicy (ob.). Źródła leżą 312 m., ujście 258 m. npm. *Br. G.*

Letniki, zaśc. rząd., pow. dzisieński, o 40 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 21 mk. prawosł. (1866).

Letniowce, ob. *Uszyca Nowa.*

Letniowiecki powiat, ob. *Uszyca Nowa.*

Letopy, jezioro, ob. *Potopy.*

Letos, ob. *Szeczuwa.*

Letoschin (niem.), ob. *Kamień*, pow. wielkostrzelecki.

Letówka, ob. *Kudrasze*; por. *Letanka.*

Lettau (niem.), wś, pow. morąski, st. p. Reichau.

Lettél (niem.), ob. *Lutolek.*

Lettenicz (dok.), ob. *Liednitz.*

Lettenland (niem.), ob. *Łotwa.*

Lettensdorf (niem.), ob. *Letanowce.*

Lettin (niem.), łot. *Litene*, dobra w gub. ryskiej, pow. walcki, par. Schwanenberg; z folw. Kordona i Sillowa. Wzorowe gospodarstwo rolne.

Letuwa-Żeme (łot.), ob. *Litwa.*

Lety, *Letony*, ob. *Łotysze.*

Letyczów, ob. *Latyczów.*

Letyczówka, ob. *Latyczówka.*

Letynka, karczma na granicy Gajów wyżnich i niżnich, pow. drohobycki, przy gościńcu rządowym stryjsko-drohobyckim, w pobliżu toru kolei naddniestrzańskiej.

Letyńska góra, os., pow. koniński, gm. Kramsk, par. (?). Leży na wschód od Konina odl. o w. 10, od rz. Warty w. 1.

Letzen, *Loetzen* (niem.), ob. *Lec.*

Letzkau (niem.), ob. *Leszkowy.*

Letzter Groschen (niem.), al. *Letzter Heller*, wiele osad, zwykle karczem podmiejskich, na Szląsku i W. Ks. P. nosi tę nazwę. Por. *Ostatni grosz.*

Leubel (niem.), wś, pow. wołowski (do 1816 mielicki), par. Gross-Bargen. Do L. należy kol. Tschipkei.

Leuber (niem.), ob. *Lubrzo.*

Leubus (niem.), ob. *Lubiąż, Libiąż, Lubusz.*

Leubusch (niem.), pow. brzeski na Szląsku, ob. *Lubieś.*

Leuchten (niem.), 1230 r. *Lucnowe*, wś, pow. oleśnicki, par. Oleśnica.

Leuchtthurm (niem.), os. pod Kłajpedą.

Leuchy al. *Lewuchy*, wś rząd., pow. hajsyński, nad rz. Soroką, par. i gm. Granów, mk. 1368, ziemi 3081 dz., dm. 243. Cerkiew ma 1500 parafian i 36 dzies. ziemi. Skonfiskowana z kluczem granowskim Czartoryskim. Soroka tworzy tu duży staw. *Dr. M.*

Leuconium (łac.), ob. *Lewocza.*

Leunenberg (niem.), wś i folw., pow. rastemborski, st. p. Sępopol.

Leuppusch (niem.), r. 1364 *Lubsch*, wś, pow. grotkowski, o pół mili na płn.-zach. od Grotkowa ku Strzelnu; 70 bud., 52 dm., 308 mk., 37 osad, 2026 mr. rozl., kościół fil. do par. Woisselsdorf dla 313 dusz, szkoła. *F. S.*

Leurda, ob. *Lewerda.*

Leutbach (niem.), wś, pow. głogowski, par. Jakobskirch.

Leutbrechtsdorff (dok.), ob. *Leppersdorf.*

Leuten (niem.), ob. *Lutynia.*

Leuthen (niem.) 1.) wś, pow. bystrzycki, par. Landeck. 2.) L., wś, pow. żegański, par. Nieder-Hartmannsdorf, ma kościół fil. 3.) L., 1330 r. *Luthin*, 1360 *Lewten*, *Lwthen*, 1361 *Luethen*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, ma dwa kościoły paraf., katol. i ewang. D. 5 grud. 1757 Fryderyk W. pobił tu na głowę Austryaków, pod wodzą ks. Karola lotaryńskiego walczących. *F. S.*

Leuthmannsdorf (niem.) 1.) wś, pow. świdnicki, ma dwa kościoły paraf., katol. i ewang. 2.) L., 1343 r. *Lutolphisdorph*, wś, pow. kamienogórski, par. Schoemberg.

Leutowszczyzna, folw. pryw., pow. wilejski, o 41 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego; 1 dm., 2 mk. (1866).

Leutschau (niem.), ob. *Lewocza.*

Leutschbach (niem.), ob. *Lewocki potok.*

Leutwitz (niem.), ob. *Lutyjecy* (łuż.).

Lewacze, ob. *Hubków.*

Lewada karabczyjowiecka, wś, pow. kamieniecki, gm. Kujawy, okrąg policyjny (stan) Kupin, poczta i paraf. Tynna, telegraf Jarmolińce; odległa od Proskurowa st. kolei odeskowołoczyskiej w. 50, od Jarmoliniec 25 w. Ma 65 dm. Jest tu fabryka cukru z rafineryą na akcyach, założona w 1847 r.; przerabia średnio 100000 berk. buraków. Młyny na Smotryczu. Dziedzictwo Józefy z Moszyńskich hr. Szembekowej. Por. *Karabczyjów Wielki.* (Wyraz L. jest grecko-romańskiego pochodzenia i znaczy „łąka").

Lewada Kupińska, wś nad rz. Smotryczem, pow. kamieniecki, gm. Kupin, par. Gródek; 17 dm. *X. M. O.*

Lewajcie, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Lewajnie, folw. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Lewaldsruh (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Dietrichsdorf.

Lewałd, niem. *Lehwalde*, dok. *Liebenwalde*, *Lewenwalde*, *Lewaldt*, wś, pow. ostródzki, ćwierć mili od Dąbrówna, przy granicy pow. lubawskiego, założona w pustej po wojnach krzyżackich ziemi dawn. saskiej przez osadników polskich. R. 1433 Paweł von Rusdorf, mistrz w. krzyżacki, nadaje 10 wł. w L. na prawie magdeb. z wyższem i niższem sądown. Aleksandrowi z Rogoża. Ob. Kętrz., Ludność pols. w Prusiech, str. 296. Tenże mistrz nadaje r. 1438 Hartwikowi z Mortąg 10 włók w L. na takiemże prawie magdeb. z wyższem i niższem sądown., za co miał pełnić 1 służbę

wojenną w lekkiej zbroi na koniu. R. 1538 Pielgrzym z Tymany trzyma 6 wł. w L. R. 1483 Emeryk von Drahe, komtur ostródzki, nadaje Maciejowi z Durągu 10 wł. w L. na prawie magdeb. z obowiązkiem jednej służby. Kętrz. l. c., str. 301. Por. *Dąbrówno*. *Kś. F.*

Lewand, ob. *Kłobucko*.

Lewandów, folw., pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga. W 1827 r. emfiteutyczna własność, miała 2 dm., 4 mk.

Lewandówka, folw. i karczma w gminie miasta Lwowa.

Lewandowszczyzna, os., pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów.

Lewandowszczyzna, dworek niedaleko Wilna, przy trakcie pocztowym wileńsko-wiłkomierskiem.

Lewaniszki, ob. *Leoniszki*.

Lewanpa, *Lentla-aa*, *Lentla upe*, właściwie *Aa*, rz., powstała z połączenia się pod Bowskiem dwóch rzek Muszy i Niemunia, albo małego Niemna. L. zowie ją W. Pol.

Lewark al. *L.-Ostrow*, mała osada w pow. sztumskim, należała do dóbr star. sztumskiego. R. 1731 wydany został Ostrów nad Parletą, niem. an der Parlete (tak się ta wieś wtedy nazywała) w wieczystą dzierżawę. R. 1765 posiadał ten Ostrów Jakób Lewark, nadleśniczy ryjewski (Rehhof), od którego nowa ta nazwa się przyjęła. R. 1768 skutkiem wielkiej powodzi L. poniósł straty ogółem za 1913 tal. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Stuhm, str. 207. *Kś. F.*

Lewartów, ob. *Lubartów*.

Lewasze, wś w pow. rzeczyckim, w gm. zaśpiańskiej, nad samym Dnieprem, o 17 w. od Rzeczycy, przy gościńcu pocztowym, wiodącym z Rzeczycy do Łojowa (była tu st. poczt.), ma osad 46, łąki znakomite, pola ulepszone; lud trudni się rolnictwem, rybołówstwem i flisactwem; bogata w dary przyrody miejscowość. *A. Jelski*.

Lewasze, wś rząd. nad Żyżmą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 14 w. od Lidy, 9 dm., 108 mk. (1866).

Lewaszów, wś włośc., pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce; od Końskich w. 21. Gruntu 384 mr., dm. 35, mk. 196.

Lewaszówka, wś i folw., pow. kozienicki, gm. i par. Jedlnia; od Kozienic 20 w. Gruntu mr. 162, dm. 13, mk. 119. Folw. ma 141 mr. i stanowi majorat gen. Bezaka.

Lewaszowo, wś, pow. szawelski, gm. tryska, 5 osad, 130 dzies. gruntu. Powstała niedawno na wyrąbanych lasach skarbowych, gdzie rząd osadził kolonistów prawosławnych, przeważnie żołnierzy dymisyonowanych.

Lewatowszczyzna, wś w pow. borysowskim, nad rz. Cną z prawej strony, w okr. policyjnym chołopienickim; osad 11, miejscowość wzgórkowata i lesista, grunta lekkie, łąki obfite. *Al. Jel.*

Lewber (dok.), ob. *Lubrzo*.

Lewbitsch, *Lewbitz* (dok.), ob. *Lubicz*.

Lewczew, zaśc. w pow. słuckim, w okr. polic. kopylskim, o w. 4 na płn.-zach. od mka Kopyla, opodal drogi wiodącej do Pociejek położony, ma osad 6, w glebie niezłej; miejscowość niebezleśna. *Al. Jel.*

Leweliszki al. *Dudka*, zaśc. rząd., nad rz. Dudką, mk. katol. 34, żydów 9, dm. 2, od Święcian 37 w. (1866).

Lewenberg (niem.) na Szląsku, ob. *Lwów*.

Lewenci, okol. szlach., pow. szawelski, gm. łuknicka, nad rz. Petekłą, o parę wiorst od Ubiszek. Feliks Towtowicz ma tu 4 włóki z młynem, Przespolewski 1 włókę, Jakób Perskowt półtorej włóki. *J. G.*

Lewenik, jedna z dawnych dzielnic Królewca, inaczej Nowe Miasto.

Lewenischki, ob. *Leweliszki*.

Lewenthal (niem.), ob. *Loewenthal*.

Lewenwalde (dok.), ob. *Lewałd*.

Lewice, niem. *Lewitz* 1.) wś, gm. i folw. proboszczowski: 367 mr. rozl.; pow. międzyrzecki; 4 miejsc.: a) L., wś; folwarki: b) Kaliska (Kaliske); c) Nowy folwark; d) Piotrowo; 27 dm., 355 mk., 39 ew., 316 katol., 72 analf. Kościół paraf. katol. dek. lwoweckiego. Poczta na miejscu, st. kol. żel. i tel. w Nowym Tomyślu o 22 kil. 2.) **L**, dom. tamże; 7972 mr. rozl., z 3 folw., 11 dm., 167 mk., 13 ew., 154 katol., 50 analf. Właściciel: Bernard Hasa-Radlicz. Wś L. była w XVII wieku jeszcze mczkiem; jest gniazdem rodziny Lewickich, herbu Rogala, którzy tam w XV wieku wystawili kościół. Za panowania Zygmunta Augusta lutrzy zabrali kościół lewicki i byli w posiadaniu aż do początku XVII w. Około 1621 ówczesna dziedziczka Barbara z Szenechów (Schöneich) Brezina wystawiła nowy, znowu dla katolików, jak poprzedni, z drzewa. Teraźniejszy, murowany, został wystawiony po r. 1780 przez nowego dziedzica Jerzego Aleksandra Hazę. *M. St.*

Lewicka Wola, ob. *Lewiczyn*.

Lewickie, st. dr. żel. brzesko-grajewskiej między Białymstokiem a Knyszynem, o 85 w. od Grajewa.

Lewicpol, folw., pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga; rozległość wynosi mr. 180, grunta orne i ogr. mr. 66, łąk mr. 97, pastw. mr. 6, nieuż. i place mr. 11, bud. murow. 1, z drzewa 13.

Lewiczyn 1.) wś, pow. grójecki, gm. Belsk, par. Lewiczyn. Leży na wzgórzu o 1½ m. od Grójca. W 1827 r. było tu 26 dm., 261 mk.; obecnie 40 dm. Parafia (dziś 1458 dusz) istniała już w r. 1310. Kościół stoi na górze, usypanej według podania na pamiątkę odnie-

sionego tu zwycięstwa. W 1608 wzniesiono nowy drewniany okazały kościół z dwiema wieżami. Za wojen szwedzkich zaczął tu słynąć cudami obraz M. Boskiej i ściągał pobożnych. W 1718 r. było siedm bractw. Ob. Księgi sądowe Ziemi Czerskiej XXXIV. Szkoła początkowa. Lewicki folw. poduchowny w pobliżu. Folw. L. i Lewicka Wola rozległy mr. 1287: grunta orne i ogr. mr. 742, łąk mr. 72, pastw. mr. 12, lasu mr. 413, nieuż. i place mr. 48, bud. mur. 3, z drzewa 16; płodozmian 6 i 12 polowy. Dobra powyższe w r. 1871 odłączone zostały od dóbr Bądków. 2.) **L.**, wś i folw., pow. mławski, gm. Turza, par. Mława, o 4 w. od Mławy. Leży nad rz. Mławką. Posiada 33 dm., 289 mk., gruntu włośc. 572 mr., dwors. 322, nie licząc nieużytków. Grunta szczerkowate, w większej połowie piaski i wydmuchy. Własność Unierzyskich; do Lewiczyna należy młyn Słomka, leżący nad Mławką i posiadający 160 mr. gruntu ornego. Przy uwłaszczeniu od Lewiczyna odpadła osada Cegielnia albo Smolniki (nazwana od tego, iż kiedyś tu znajdowała się cegielnia i dwór pędził smołę), zawierająca gruntu ornego 207 mr. Jest tu posterunek straży pogranicznej. W 1827 r. 20 dm., 158 mk. *Br. Ch.*

Lewidany 1.) folw., pow. wileński, 1 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 46 mk., z tego 40 katol., 6 żydów. 2.) **L.**, wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 27 w. od Wilna, 4 dm, 39 mk. katol. (1866).

Lewieczyzna, folw., pow. konątantynowski, gm. Witulin, par. Bordziłówka; rozległość mr. 750. *Rz.*

Lewiencie, wś nad Wyrwitą (?), o 67 w. od Szawel, por. *Lewenci.*

Lewientyn al. *Niewocin*, niem. *Löwentin-See*, jez. na polsko-pruskich Mazurach, pow. lecki; leży na płdn. od m. Leca i twierdzy Boyen, 416 i pół stóp npm., zatem wyżej niż wszystkie inne jeziora mazurskie; jest 3 i pół mili długie, pół mili szerokie i obejmuje pół mili kwadr. Na płn. ma przez jez. Kisajno odpływ do jez. Mamrami zwanego, a stąd przez rzekę Węgorap do Pregoły i zatoki fryskiej. Płdn.-zachod. odnoga L. łączy się za pomocą kanału tylko 50 kroków długiego z Jagodnem (jez.), dalej przez Górkło z jez. mioduńskiem i grunwaldzkiem, wreszcie z Tałtami i Sniardwami (Spirding-See), tak że stąd aż do Węgoborka swobodnie statki przechodzić mogą. W ogóle więcej niż 30 jezior stoi w związku z L., bo i jego południowo-wschodnia odnoga złączona jest z jeziorami, mianowicie z jez. Weinow, dalej z Buwełnem i jez. Wąs. Lewiętyńskie jez. otoczone jest około wieńcem wiosek, z których znaczniejsze są: Wilkasy, Strzelce, Bogaczewo, Rydzewo, Ruda, Kąp', Grajewo i Bystry. Czyt. A. Weiss: Preuss. Littauen und Masuren, p. 36 i 64. *Ks. F.* i *Ks. Fr.*

Lewikojnie, folw. 15-włókowy, pow. szawelski, o 100 w. od Hrynkiszek, na gran. pow. kowieńskiego; własność Raczkowskich. Dwie wsie t. n. w gm. kiryanowskiej: 42 dusz i 200 dzies., 57 dusz i 456 dzies. *J. Godl.*

Lewików, wś, pow. garwoliński, gm. Podłęż, par. Samogoszcz. W 1827 r. 11 dm., 120 mk.; obecnie 15 dm., 174 mk., 372 mr. obszaru.

Lewin 1.) al. *Lewino*, folw., pow. nieszawski, gm. Straszewo, par. Koneck, o 6 w. od Wagańca. W 1827 r. 3 dm., 25 mk. Rozległość wynosi mr. 360, grunta orne i ogr. mr. 235, łąk mr. 8, pastw. mr. 15, zarośli mr. 45, nieuż. i place mr. 57, bud. mur. 2, z drzewa 3. Folwark ten w r. 1874 oddzielony od dóbr Swięte 2.) **L.**, wś i folw., i *L.-poduchowny*, wś włośc., pow. rawski, gm. Lubania, par. Lewin. Leży na lewo od drogi bitej z Rawy do Nowego Miasta, o 10 w. od Rawy, posiada kościół paraf niewiadomej erekcyi (podobno z 1302 r.). W 1827 r. było tu 9 dm., 81 mk.; obecnie wś ma 8 dm., 71 mk., 96 mr.; folw. 2 dm., 6 mk., 692 mr.; os. prob. 1 dm., 4 mieszk., 6 mr. *L.-poduchowny*, wś, 5 dm., 69 mieszk., 62 mr. obszaru. Parafia Lewin: 128 dusz. Dobra Lewin i Studzianki składają się z folwarków: L. i Studzianki. Rozległość wynosi mr. 807; folw. L.: grunta orne i ogr. mr. 312, łąk mr. 53, pastw. mr. 2, lasu mr. 65, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 440, bud. mur. 1, z drzewa 12; płodozmian 10-polowy; folw. Studzianki: grunta orne i ogr. mr. 289, łąk mr. 69, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 367, bud. mur. 1, z drzewa 5; płodozmian 4-polowy. Wś L. osad 11, z grun. mr. 98.

Lewin, ob. *Lewino.*

Lewin, miasto, por. *Miesteczek* (czes.), na Szląsku.

Lewina, las w płn.-zach. stronie Sięlca, pow. sokalski.

Lewinko, os. do Lewina, pow. wejherowski, nad jez. lewińskiem, z którego struga luzińska wypływa i do Redy płynie, o ćwierć mili od bitego traktu wejherowsko-lezieńskiego, o 3 i ćwierć mili od Wejherowa. Ma 112 hektarów roli, 20 ha. łąk, 1 pastwisk, 12 lasu, 2 nieuż., 34 wody, ogółem 182.92 ha. rozl. *Ks. F.*

Lewinno (niem.), ob. *Lewino.*

Lewinnoersee (niem.), jez., pow. wejherowski, ob. *Lewińskie jezioro.*

Lewino al. *Lewin*, niem. *Lewinno*, ryc. dobra, pow. wejherowski, opodal granicy pow. kartuskiego. Obejmuje folwarki przynależne: Lewinko, Leohain i Rosochy oprócz dóbr rycer.; gbur. ?, włók 146, katol. 188, ew. 72, dm. 21. Osobno liczy L. roli ornej hekt. 395,

łąk 93, pastw. 4, lasu 125, nieuż. 9, ogółem obszaru 629 hekt. Posiadacze Fryd. i Gustaw Détert. W miejscu znajduje się młyn parowy i tartak, cegielnia i piec do wypalania wapna, znaczna melkarnia; hodowla i wyprzedaż bydła oryginalnej rasy angelnskiej (Angelner Original-Vieh). Przy wsi znajduje się stare cmentarzysko pogańskie (groby kamienne). Oddawna były te dobra własnością szlachty pomorskiej. Podczas zatargów margrabiów brandenburskich z księciem pomorskim Mestwinem II, okazał się właściciel sojusznikiem pierwszych z oczywistą zdradą ojczystego kraju. Z tej przyczyny pozbawiony został swojej własności, która prawnym sposobem księciu przypadła. R. 1282 Mestwin darował L. wraz z innemi wioskami, za 3 wsie w ziemi gniewskiej i wszystką dziesięcinę tamże krzyżakom ustąpioną, jako wynagrodzenie biskupowi kujawskiemu Albertowi. Jak długo biskupi utrzymali się w posiadaniu tych dóbr nie wiadomo, tyle tylko pewna, że L. następnie przeszło w ręce prywatne. Roku 1382 Winryk von Kniprode zapisał Piotrowi z L. na własność dobra Lezienko pod Żukowem. R. 1749 klasztor pp. norbertanek w Żukowie nabył L. wraz z przyległościami za 15000 zł. prawem zastawnem od pana Dzięcielskiego i Jana Lewińskiego, sędziego lęborskiego. R. 1750 na wielkanoc pobudował klasztor na części Dzięcielskiego, stodoły i owczarnię wielkim kosztem, które przez piorun spalone były. Przed okupacyą pruską napowrót zostały wykupione te dobra, ponieważ w spisie urzędowym przy sekularyzacyi nie zachodzą. Czyt. Kod. dypl. pol. II, 232. *Kś. F.*

Lewinów, folw., pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga.

Lewinówka, folw. pryw., pow. wilejski, o 57 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 3 mk. katol. (1866).

Lewińskie jezioro, niem. *Lewinnoersee*, pow. wejherowski, około ćwierci mili długie, ciągnie się z płn. na płd. Wypływa zeń struga luzińska, dopływ Redy. Na brzegu leży folw. Lewinko. Obfituje to jezioro w różne rodzaje ryb, szczególnie w poszukiwane smaczne marenki kaszubskie. *Kś. F.*

Lewitten (niem.), wś, pow. pruskoiławski, st. p. Uderwangen.

Lewitz (niem.), ob. *Lewice.*

Lewki, wś i dobra, pow. bielski, gub. grodzieńska, o 5 w. od Bielska, własność Przemysława Dzierżka. Fabryka mydła i pasieka.

Lewki, wś w płn.-zachod. stronie pow. bobrujskiego, przy granicy pow. ihumeńskiego, w gm. życińskiej, przy drożynie wiodącej ze Szczytkowicz do Życina; ma osad 42; miejscowość całkiem odludna, dzika, poleska, grunta lekkie. Por. *Cierebuty.* *Al. Jeł.*

Lewki, ob. *Kamionka Wołoska.*

Lewkiszki 1.) folw. pryw. u źródeł Dzitwy, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 39, od Ejszyszek 18, mk. katol. 20. 2.) L., wieś włośc. w tymże okr. adm., dm. 3, mk. katol. 25. 3.) L., zaśc. w powyż. okr., mk. 20 katol. (1866). 4.) L., folw. nad Wilią, pow. wileński, 2 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. żydów (1866)

Levkocz (węg.), ob. *Lewkowce.*

Lewków, wś, pow. żytomierski, gm. Lewków, okr. polic. Kotelnia, par. Leszczyn, o 10 w. od Żytomierza, o 21 od Kotelni, nad rz. Teterowem. R. 1870 miał 1117 mk., w tem 22 proc. izr., 400 dm., cerkiew, 6 sklepów, 5 rzemieślników, gorzelnię i smolarnię. Własność Pruszyńskich.

Lewków, wś, nad Sokołówką, pow. olhopolski, gm. Ternówka, par. Obodówka, od Olhopola w. 45, od st. kol. odes.-kij. Krzyżopol w. 15; dm. 125, mk. 1136, ziemi włośc. 1100 dz., dwors. 464 dz. Cerkiew murowana pod wezw. N. M. P. ma 1226 parafian i 55 dzies. ziemi; dziedzictwo Karola Brzozowskiego. *Dr. M.*

Lewków, wś, pow. sieński, gm. Kanowczyn, dawne dziedzictwo Boguszewskich, 1880 r. Kazimierza Boguszewskiego własność, ziemi używalnej 905, nieuż. 97 dzies. *A. Ch.*

Lewków 1.) olędry, pow. odolanowski, 26 dm., 264 mk., 242 ew., 22 katol., 64 analf. Kościół katol. paraf. dekan. ołobockiego (Łaski, Lib. ben. II, 44). Poczta, tel. i st. kol. w Ostrowie o 6 kil. 2.) L., dom., tamże, 5793 mr. rozl.; 6 miejsc.: a) L., dom.; folwarki: b) Reuten; c) Michałków; d) Stary Staw (Altteich; e) Nowy Staw (Neuteich); osada: f) Szczygliczka. Gorzelnia parowa i młyn. Pod wsią odkryto dwa cmentarzyska pogańskie. W ogrodzie dominialnym wykopano brązowy fallos przy rudowaniu pnia dębowego. Dobra L. należały do Krzyżanowskich. W roku 1786 Wojciech Lipski nabywa L. od Józefa Krzyżanowskiego za 180000 złp.; później właścicielami byli: Michał Lipski, prokurator tryb. kaliskiego, po śmierci którego w r. 1813 L. przeszedł na własność syna jego Wojciecha, za którego L. zasłynął gospodarstwem umiejętnie prowadzonym. Dwór w L. był przytułkiem wszelkiego rodzaju nieszczęśliwych. Po śmierci jego L. przeszedł na własność syna jego Józefa. W kościele lewkowskim z marmuryzowanemi ołtarzami znajduje się piękna kopia Przenajświętszej rodziny Murilla z Luwru, pędzla Leona Kaplińskiego. Ochronka w L. w stylu gotyckim, przez obecnego zbudowana właściciela, z lazaretami dla obu płci. W pałacu lewkowskim znajduje się kilkanaście cennych

obrazów olejnych, między innemi portret Maryi Leszczyńskiej, malowany z natury a przywieziony z Francyi przez brata Tekli z Biegańskich Lipskiej, kasztelanowej santockiej, księdza Biegańskiego, spowiednika królowej; dalej wyborny portret jener. Kniaziewicza i t. d. Prócz tego z dzieł sztuki zasługuje na wzmiankę posąg Kopernika z marmuru kararyjskiego dłuta Brodzkiego. Są też w L.: bogaty księgozbiór i zbiór archeologiczny przedmiotów przedhistorycznych, znalezionych w powiecie odolanowskim. *M. St.*

Lewków, potok podgórski, także *Łużankami* zwany, wytryska w lesie na północno-wschodnim stoku góry Studenki (789 m.), w południowo-zachodniej stronie gm. Stronny, w pow. samborskim; płynie na północny wschód dolinką leśną, nad którą od północnego zachodu wznosi się góra lesista Pusta (827 m.), a od południowego wschodu Wołosnasta (793 m.), poczem łączkami i pomiędzy chatami Stronny uchodzi z praw. brzegu do Stronawki, dopływu Bystrzycy tyśmienickiej. Długość biegu czyni 4 i pół kil. *Br. G.*

Lewkowce, wś, pow. starokonstantynowski, par. Kupiel, ma 68 dm.

Lewkowce 1.) wś, pow. bracławski, u źródeł rz. Sielnicy, gm. Szpików, par. Krasne, w pobliżu kolei odes.-kijow., między stacyami Rachny i Jurkówką, dm. 152, mk. ze Szpikowem 2700, ziemi włośc. 1400 dzies. L. należą do Bałaszowa, który posiada tu 5204 dzies. ziemi. 2.) L., wś, pow. proskurowski, gm. i par. Szarawka, poczta Jarmolińce, od których odległa o 7 w., dm. 65, mk. 341, ziemi włośc. 484 dzies., dwors. 545 dzies., w tem lasu 35 dzies., cerkiew. L. należały do klucza szarawieckiego, nadanego przez rzpltę w nagrodę zasług Pretficzom. Pretficzówna wniosła L. w dom Dulskich; przed kilkunastu laty nabyte z licytacyi przez Jakubowskiego; obecnie Jadwigi z Jakubowskich Pułaskiej. *Dr. M.*

Lewkowce, niem. *Fladendorf*, także *Flansdorf*, *Ladendorf*, węg. *Lefkoc* lub *Levkócz*, wioska w hr. spiskiem (Węg.), w dystrykcie lewockim, w dorzeczu Popradu, po wsch. stronie gościńca kieżmarskiego, graniczy od płn. i wsch. z obszarem Wierzbowa, od zach. i płd. z Farkaszowcami. Należy do par. łac. w Abrahamowcach, 6 kil. na płd. odległych. Liczy dusz rz.-katol. 40. Znajduje się tu kościołek, którego budowa nieskończona. Na płn. wsi wznosi się wzgórze 780 m. wysokie. Osada ta istniała już w XIII w. (Fejer, Cod. dipl. Hung. V, część 2, p. 177). *Br. G.*

Lewkowicze 1.) wś, pow. owruoki, przy drodze ze Sławeczna do Owrucza. Por. *Jasieniec*, t. III, 476. 2.) L., wś, pow. radomyski, nad rz. Wereśnią, o 3. w. poniżej parafii prawosł. Kresiatycz. Ma 207 mk. wraz z Rudnią. Por. *Kaczocha*.

Lewkowicze, ob. *Międzylesie*.

Lewkówka 1.) wś, pow. humański, nad Siniuchą, o 4 w. od Targowicy, ma cerkiew z r. 1783, 771 mk., w tem 12 katol. (par. Humań), 1566 dzies. ziemi. Własność niegdyś Sadowskich, dziś część dóbr Podwysokie. Na gruntach tej wsi jest wysoki kurhan, należący do długiego łańcucha kurhanów, które niegdyś miały wskazywać Tatarom krymskim kierunek ich szlaku. I w rzeczy samej w okolicach nad-siniuskich i nad-jatrańskich widać dużo takich kurhanów. Ich pasmo czyli raczej szereg ciągnie się daleko na płn. aż do Białejcerkwi, po za którą są dwa najwyższe na stepach od strony płn. (brzeg prawy rz.). 2.) L., wś, pow. berdyczowski, w położeniu górzystem, u źródeł rz. Pytaj, dopływu Desny, między Owsianikami i Ordyńcami, ma 379 mk. prawosł., 50 kat. (par. Samhorodek), 70 dm., cerkiew ś. Mikołaja z r. 1784, ziemi 1055 dzies. Własność Heina.

Lewkówka, wś, przy ujściu rz. Grabarki do Słuczy, pow. zwiahelski, par. Ostropol.

Lewkowo, ob. *Lewków*.

Lewkowo, wieś, pow. wołkowyski, okr. polic. świsłocki, o 32 w. od Świsłoczy, o 60 od Wołkowyska, o 92 od Grodna. Jest tu zarząd gminy tarnopolskiej.

Lewkowo 1.) wś pryw., pow. dzisieński, o 39 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 18 mk. katol. 2.) L., folw. pryw. nad rz. Rypczynką, pow. wilejski, 1 okr. adm., 1 dom, 125 mk., młyn wodny. 3.) L., wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 27 w. od Oszmiany, 4 dm., 32 mk., z tego 17 prawosł., 15 katol. (1866).

Lewkowo, dobra w mścisławskiem, około 1757 r. dziedzictwo Ciechanowieckich. *A. K. Ł.*

Lewkowo, niem. *Loewkowen* al. *Loewkabude*, *Loewkobuda*, os., pow. gołdapski, st. p. Grabowo (o 11 kil.), ma areału tylko 12 ha. i to roli ornej i ogrodów 10 ha. i 2 ha. łąk; 1857 r. 4 mk. *Kś. Fr.*

Lewkowy staw, por. *Leśniki*, pow. kijowski.

Lewlkaw (dok.), ob. *Lulkowo*.

Lewniowa 1.) wś w pow. brzeskim, w malowniczej okolicy pagórkowatej, przy drodze krajowej sądecko-słotwińskiej, należy do parafii rzym.-katol. w Biesiadkach a urzędu poczt. w Tymowy. L. ma 534 mk. rzym.-katol., kasę pożyczk. gm. z kapit. 759 zł. Gleba jest urodzajna a nadto wzorowo uprawiana. Dawniej własność rodziny Bartoszewskich, miała ładny dwór i ogród. Teraz własność p. Ed. Homolacza, który ją przed kilkunastu laty nabył za 36000 zł. w. a., tworzy attynencyą Gnojnika. Kuropatnicki powiada: tem osobliwa (wieś), że zamiast płotów, gdzie tylko po-

winno być ogrodzenie, cała wieś pięknemi i równo strzyżonemi gęstemi szpalerami z grabiny jest osadzoną. Te szpalery zachowały się częściowo dotychczas. We dworze jest kaplica murowana, w której wolno odprawiać nabożeństwo z wyjątkiem niedziel i świąt uroczystych. Ta wieś graniczy na wsch. ze Złotą, na płn. z Biesiadkami, na płd przedziela ją las bukowy i brzozowy od Tymowy, na zachód zaś styka się z Gosprzydową. W XV w. dziedzictwo Wielogłowskiego (Lib. ben. I, 96). 2.) **L.**, ob. *Tworków* i *Jurków*. *Mac.*

Lewoce, ob. *Lewocza*.

Lewocin, pow. płoński, ob. *Chociszewo*.

Lewocki potok, niem. *Leutsch-Bach*, rz. spiska, wytryska w Beskidach spiskich z pod góry Krużka (978 m.), na granicy gmin Zawady i Lewoczy. Płynie na płn. zachód tąż granicą dolinką górską, a zabrawszy z praw. brzegu pot. Zimną Wodę, zwraca się u południowych stóp góry Małej Krasnej na zach., a od ujścia Piekliska doń na płd. przez obszar gm. Lewoczy, opływa od zach. miasto Lewoczę, następnie Harychowce, Leskowiany i poniżej Markuszowiec uchodzi z lew. brzegu do Hornadu. Długość biegu 23 kil. *Br. G.*

Lewocza, niem. *Leutschau*, węg. *Lőcse*, łac. *Leuconium*, także *Leutschovia*, w dokum. także *Leitschau*, *Leitsch*, *Leutsch*, miasto stołeczne hr. spiskiego (Węg.), zarazem królewskie wolne miasto, leży w dystrykcie lewockim, nad pot. Lewockim, pod 38° 15' 30" wsch. dłg. g. F. a 49° 1' 30" płn. sz. Obszar L. graniczy od wsch. z Harchowem, Ułożą, Zawadą i Torysakami, od płn. wsch. przytyka do hr. szaryskiego, od zach. z Lubicą, Dworcem, Hradyskiem, Lingwartem, Kurymianami, a od płd. z Harykowcami. Wzniesienie miasta czyni 573 m. npm. Na płn.-wsch. granicy wznoszą się najwyższe punkty całego obszaru gminy lewockiej, t. j. Skapowa (1228 m.) i Dereżowa (1229 m.). Od nich na płn. mamy szczyt Jawor (1204 m.). Na wschodniej granicy mamy szczyt Wielką Krasną (1045 m), od niego na płd. Małą Krasną (948 m.); na zachodniej zaś granicy od tychże na zach. wznosi się Kozi garb (948 m.). Na płn.-wsch. od miasta, tuż nad nim, ma Górę Oliwną (Oelberg 795 m.); a na płd. wschód Galgenberg (655 m.); na zach. miasta Ostrą Horkę (Spitzer Hügel 645 m.), a na płd. zachód Kukuks-Berg (600 m.). Obszar gminy lewockiej zrasza główny pot. Lewocki z płn. na płd. wraz z Zimną Wodą, Pieklikiem, Kalkseifen. Na płd. wschodzie płynie na granicy pot. Durst; północny górski obszar zrasza Stara Hajnica, potok. Obszar gminy lewockiej wynosi 2.02 mil kw. aust. Liczba mk. wynosi 6881, między nimi 3222 męż. a 3659 kob. (31 gr. 1880). Szematyzm dyec. spiskiej z r. 1878 wykazuje większe zaludnienie a zwłaszcza parafia lewocka, do której samo miasto należy, liczy dusz rzym.-katol. 4768, gr.-katol. 180, nieun. 404, augsb. wyzn. 1425, helweck. wyzn. 40, żyd. 420, razem 7237. Lewocki zaś powiat, obejmujący 9.2 mil kw. (bez obszaru gm. Lewoczy), liczy 19073 mk. (31 gr. 1880). Dystrykt lewocki zawiera następujące parafie: Abrahamowce, Czwartek, Harchów, Harykowce, Hnilec Mały i Wielki, Spiską Nowąwieś, Lewoczę, Markuszowce, Odoryn, Smiżany i Zawadę. Liczba dusz rzym.-katol. wynosi 22469, gr.-katol. 272, nieun. 2421, augsb. wyzn. 3061, helw. 40, żyd. 1164, razem 29327 (Szem. dyec. spis. 1878). L. powstała r. 1245. Po pierwszym napadzie Tatarów (1241 r.), jak podaje spiski kronikarz, Sasi spiscy, którzy schronili się przed nimi wraz z żupanem spiskim Jordanem na górę Hledońską (ob. *Letanowce*), opuścili r. 1245 to schronienie dla braku wody i szukając miejsca odpowiedniego na założenie osady, osiedli zrazu koło dzisiejszej Soboty spiskiej (Georgenberg). Atoli i tu długo nie pozostawali dla tej samej przyczyny. Dla tego przenieśli się na górę leżącą naprzeciwko zamku spiskiego. I tutaj było im niedogodnie, aż wreszcie nad pot. Lewockim, w miejscu gdzie dawniej na wzgórzu dąbrowa się rozpościerała, założyli osadę Lewoczą dziś zwaną. Pochodzenie nazwy tego miasta bardzo niepewne. Podług zdania Boufina nazwa *Leutschau* pochodzić ma od greckiego wyrazu *leukos* — biały, stąd więc Leucanum, Leuconium, Leutschau, które, jak on utrzymuje, Lugowie, starożytny szczep germański, założyć mieli. Prawdopodobniejszy wywód jest od wołania: „Leute schaut" z dawnej strażnicy przy mieście. Spiski kronikarz bowiem pisze: „Denn, weil die Tartarn gedre-„yet wieder zu kommen, wie denn auch ge-„schehen war, als hat man von der höhe die „Bauleuthe und Bürger der Stadt gewarnt, „in dem leut geschreyen und gerufen: *Leuth „schaut*, gebt achtung, stellet euch zur wehr, „der Feind kommt". Według innych miała być w tem miejscu wioska, czego dowodem ma być kościół fundowany przez Stefana I św., ukończony już r. 1047. Ma to być późniejszy kościół franciszkanów. Wioska tu zatem istniałaby już na 200 lat przed założeniem miasta L. Przypuszczenie to atoli stoi w sprzeczności z twierdzeniem kronikarza spiskiego, że wzgórze, na którem L. się wzniosła, pokrywała dąbrowa. W r. 1263 była L. jeszcze wsią (villa Lywche), jak podaje Fejér (Cod. dipl. Hung. IV, cz. 3, 137). Jako głowa 24 królewskich miast spiskich wzrosło to miasto szybko i w skutek darowizn bardzo się wzbogaciło. Tak. np. Bela IV, Elżbieta i Władysław IV obdarowują lewoczan Geubelina, Termana i Helbranda obszarami Nadostu, Hidur-

mika i Kolczwy. Posiadłości lewoczan Hildebranda i Teusewolta r. 1391 i 1393 sięgały aż do Bystrzycy Bańskiej (Neusohl). Dobrobyt i silne obwarowanie miasta ściągały na nie uwagę nieprzyjaciół. R. 1285 za Władysława IV Tatarzy zniszczyli miasto. Na nowo odbudowane, silniej zostało obwarowane; na murach je otaczających wzniosło się 12 potężnych wieżyc. Głęboki rów otaczał zewnątrz mury. Dwie bramy, górna i dolna, zamykały miasto. Królowie dla obrony miasta nadawali mu przeróżne przywileje i podnieśli je do rzędu królewskich miast wolnych. Król Zygmunt dozwala r. 1407 lewoczanom wolnego użycia lasów. Maciej I, młodszy syn Jana Korwina, prosi r. 1461 lewoczan o pomoc dla Stefana Zapolyi, który oblegał Murań (Murany), gdzie się Jan Iskra z husytami osadził i skąd Spiżowi zagrażał. W r. 1423 (4—15 kw.) królowie Władysław Jagiełło i Zygmunt węgierski spędzili w L. święta wielkanocne. Krzyżacy przyrzekli tutaj dotrzymać pokoju zawartego z Jagiełłą u Mielna jez. nad Ossą; Zygmunt zaś przyczynić się ze swej strony, by krzyżacy dotrzymali tago przyrzeczenia; Jagiełło, iż odwoła Zygmunta Korybuta z Czech a 25 lipca prześle Zygmuntowi 30000 wojska posiłkowego w pomoc do Czech. Na początek XVI w. przypada długa wojna domowa lewoczan z kieżmarczanami. L., jako miasto handlowe i przemysłowe, posiadała prawo składu. Z tej więc przyczyny król Ferdynand polecił r. 1544 Maciejowi Łobockiemu, by nakłonił kieżmarczan do poszanowania tegoż prawa, jakie lewoczanom przysługiwało. Po wielkim pożarze L. zatwierdził tenże król r. 1550 i 1555 dawne przywileje, i nakłonił górno-węgierskie miasta do wspierania całkiem zgorzałego miasta. Sam nawet udzielił mu z swej szkatuły 600 fl. Nadto przyobiecał przysłać lewoczanom 2 chorągwie piechoty niemieckiej przeciwko buntowniczemu Bebekowi, który r. 1555 niepokoił Spiż. W r. 1558 arcyks. Maksymilian wezwał lewoczan, aby chwycili za oręż przeciwko Emerykowi Tököly'emu, oblegającemu gród Kis-Varda. R. 1580 Rudolf zatwierdził dawniejsze przywileje L. R. 1595 arcyks. Maciej zaprowadził tu użycie kalendarza gregoryańskiego. W czasie wojny domowej między Zapolyą i Ferdynandem L. trzymała stronę Ferdynanda. R. 1601 (21 czerwca) węgierscy insurgenci wpadli przez dolną bramę do miasta, a złupiwszy je, porwali senatora Kaspra Hutera jako zakładnika, którego wydali dopiero po złożeniu okupu 400 talarów. W r. 1602 ucierpiało miasto podczas powrotu Zygmunta Bathorego z Opola do Siedmiogrodu. W r. 1604 podczas powstania Stefana Bocskaja, niejaki Błażej Lippaj, jeden z jego wodzów, d. 31 paźdz. ze 100 hajdukami stanął przed bramami L i groził ogniem i mieczem miastu, gdyby opór stawiło. Mieszkańcy zagrożeni złożyli przysięgę na wierność Bocskajowi i musieli dostarczyć broni i ludzi do oblężenia zamku spiskiego. Niemniej powstanie Gabryela Bethlena dało się dotkliwie uczuć L. Rakoczy Jerzy na czele 10000 wojska stanął 29 grudnia 1619 przed miastem, które bez walki otworzyło mu bramy. W r. 1620 przybył sam Bethlen do L. W r. 1626 w sierpniu pojawił się znowu tutaj Rakoczy i zażądał okupu 12000 złr. Gdy gmina temu żądaniu zadosyć uczynić nie mogła, postanowił Rakoczy zająć ich winnice. Miasto, nie chcąc tego dopuścić, złożyło mu 4500 złr. W tymże roku (28 grudnia) Bethlen podpisał tu trzeci z cesarzem Ferdynandem II w Preszburgu zawarty pokój. W r. 1672 (paźdz.) podstąpił pod miasto Petroczy, zwolennik Franciszka Rakoczego, i obległ miasto, w którem cesarski pułkownik Diepenthal z 2000 ludźmi się ukrywał. Oblężenie trwało dwa tygodnie. W końcu ustąpił z pod miasta Petroczy, gdy się dowiedział, że 6000 cesarskich z hr. Pawłem Esterhazym na czele na odsiecz lewoczanom przybywa. Niemało ucierpiało miasto w czasie powstania Emeryka Tökölyi'ego. R. 1680 tenże Tökölyi spalił przedmieścia L., ponieważ komendanci cesarscy wysłanych do nich parlamentarzy Tökölyi'ego znieważyli. Tegoż roku w jesieni zdobył L. Tökölyi po uporczywem oblężeniu, lecz wkrótce generał Eneasz Capraza znowu ją odebrał. W r. 1682 (w sierpniu) poddała się znowu L. bez oporu Emerykowi Tökölyi'emu, który tutaj pozostał na leżach zimowych. Roku następnego (11 grud. 1683) Polacy wracający z pod Wiednia zajęli L. Podczas powstania Rakoczego II, Franciszka, r. 1703, po czterotygodniowem srogiem oblężeniu puściło miasto stronników Rakoczego i od tego czasu aż do r. 1710 trzymała L. stronę Rakoczego, który oddał ją swemu dzielnemu wodzowi Urbanowi Zelderowi. W r. 1709 i 1710 po raz ostatni oblegli cesarscy L., która poddała się, gdy Loeffelholz przyobiecał mieszczanom zachować ich przywileje (w lutym 1710 r.). Od tego czasu używała L. błogiego spokoju. Po zjawieniu się reformy Lutra, L. należała niemal do pierwszych miast, które przesiąkły zasadami luteranizmu i takowe u siebie zaszczepiły. W tym jednak dopiero wieku udało się luteranom postawić w obrębie miasta kościół murowany. W r. 1823 poczęto kopać fundamenta a r. 1825 w czasie kanonicznej wizyty kościelnej superintendent Paweł Joseffy założył kamień węgielny pod kościół. Budowa szła oporem; sklepienie wschodniego skrzydła runęło dwa razy; trzy razy zmieniano pokrycie dachowe. W r. 1837 stanął cały do użytku gminy protestanckiej. Poświęcenie odbyło się

17 września 1837 r. Budowa jego kosztowała 56600 złr. Nierzadko nawiedzały miasto pożary. Pierwszy raz spaliło się ono 1332 r. W skutek pożaru r. 1342 poniosło szkodę 44291 fl. W r. 1432 w czasie pożaru zginęło 18 osób. R. 1462 spaliła się ulica szpitalna, r. 1515 część miasta „Ober-Mühl" zwana. R. 1550 i 1599 spaliło się miasto. Zaraza szerzyła się groźnie r. 1545 (zmarło 800 ludzi), 1600 (zmarło 2500 ludzi) i r. 1645 (zmarło 2214 ludzi). Co do znakomitszych budowli miasta L. zasługuje przedewszystkiem na uwagę kościół farny pod wez. ś. Jakóba; zbudowany w stylu gockim, jest jednym z największych kościołów węgierskich, a pod względem architektonicznym najsławniejszy w Węgrzech; kościół ten istniał już w drugiej połowie XIII w. i zdaje się być dziełem przybyszów z r. 1245. Pięknego opisu historycznego i archeologicznego tego kościoła dostarczył prof. gimn. Wacław Merklas z L., znakomity archeolog, w broszurze p. t. „Die Stadtpfarrkirche St. Jacobi major in der k. Freistadt Leutschau". Środkowa nawa, 30 stóp wysoka, opiera się na 6 parach filarów czworobocznych. Dług. jego wynosi 156, szer. 82, wysokość 60 stóp. Nawa główna i chór tworzą najstarszą część kościoła; obie boczne nawy, podobnie jak cała budowa kościoła, odnoszą się do połowy XIV wieku. Za tem przemawia nagrobek proboszcza Jerzego z Ulebachu z r. 1392, znajdujący się w kaplicy św. Jerzego, przez tegoż fundowanej. Po północnej stronie kościoła za kaplicą św. Jerzego jest zakrystya, która niegdyś była kaplicą, czego dowodzi stare cyboryum, nad którem napis: „Ad capellam leprosorum pertinens." Kaplicę przy bramie południowej miał fundować król Maciej roku 1475. Po zachodniej stronie znajduje się chór z herbami Władysława II i Ludwika II. Z pomiędzy 15 ołtarzów, wielkiej wartości architektonicznej jest ołtarz główny, 60-stóp wysoki. Robotnicy, którzy nad nim pracowali, byli uczniami Wita Stwosza w Krakowie. Nad kaplicą św. Jerzego w salce bibliotecznej znajdujemy na ścianach 27 historycznych dat; jak np.: r. 1245 zbudowano miasto; 1433 Husyci spustoszyli dystrykt spiski; 1443 trzęsienie ziemi; 1462 spaliło się miasto naokoło ulicy szpitalnej; 1471 Kaźmirz wypędzony z państwa od króla Macieja i t. d. Tu również znajdujemy spis lewockich proboszczów od r. 1410 i wykaz lat, gdzie w Węgrzech od roku 1453—1679 jedenaście razy grasowała zaraza. Kościół ten zdobi obecnie bardzo piękna, ośmioboczna wieża, 37 sążni wysoka. Pierwotna wieża, 27 sążni wysoka, według kroniki lewockiej spaliła się 4 razy, a to w latach 1550, 1599, 1608 i 1747. Z tego powodu r 1656 założono kamień węgielny pod dzwonnicę obok ratusza, a w r. 1661 przeniesiono doń dzwony z wieży kościelnej, gdyż obawiano się runięcia wieży. W r. 1792 zburzono dla słabych murów jednę jej część aż do dachu kościelnego, a resztę aż do fundamentów roku 1825. Tego samego roku rozpoczęto budowę nowej wieży, którą prowadzono z przerwami aż do r. 1857, w którym założono na jej szczycie krzyż. Koszta budowy tej wieży wraz z naprawą sąsiednich kaplic wynoszący 83000 złr. poniosła gmina, jako patron kościoła. Na niej znajduje się piękny zegar. Niemniej wspaniałym zabytkiem architektonicznym są organy, zbudowane w stylu renesansowym przez krakowskich robotników. Podług badań Wiktora Myskowsky'ego (w miejskiem archiwum Lewoczy) rozpoczął ich budowę r. 1615 Jan Hummel. W r. 1628 przerwano ją, gdyż Hummel, spadłszy z rusztowania, zabił się. Dopiero w r. 1632 dokończył jej Matrowski. Sprzęt organowy wraz z przecudnemi rzeźbami i 12 apostołami sporządził krakowianin Andrzej Hertel z pomocnikiem Krzysztofem Kollmitzem, Ołomuńczaninem. W r. 1624 koszta budowy organów, wynoszące 7900 węg. złr., według innych 13000 węg. złr., poniosła częścią gmina lewocka, częścią rodzina Bobestów. Uwagi godne są wspaniałe grobowce rodziny Thurzów. Drugim kościołem powyżej górnej bramy jest kościół minorytów. Podług kroniki Lanyjego zbudowano tu w XIV wieku klasztor dla franciszkanów, który później przeszedł w ręce protestantów; ci oddali go jezuitom. Po nim osiedli w nim minoryci, a w końcu norbertanie (zakon premonstrateński). Dziś w klasztorze mieści się państwowe wyższe gimnazyum. Trzecim kościołem jest kościół protestancki. W pobliskim lasku jest kościół N. M. P., a na cmentarzu kaplica św. Karola Boromeusza. W pobliżu kościoła św. Jakóba wznosi się magistrat, starożytna budowla; w ratuszu ciekawy zbiór broni i archiwum. Nieco dalej rozpościerają się piękne plantacye z wspaniałym budynkiem kasynowym i wspaniałym pomnikiem honwedów, poświęconym pamięci spiskich obrońców wolności w r. 1848—49. Również uwagi godny jest dom komitatowy. W XVII wieku (1630) posiadała L. obszerną drukarnię, do dziś dnia istniejącą. Miasto posiada piękny miejski ogród, urząd pocztowy, spiski kredytowy bank i centralną kasę oszczędności, jakoteż spiską kasę oszczędności, najstarszą na Spiżu, bo r. 1843 założoną. Hotel „zum Reichsadler" z salą balową i budynkiem teatralnym. Wybitne stanowisko odgrywały w rozwoju tego miasta jego zakłady naukowe. Za reformacyi zakwitnęła szkoła lewocka, której rektorem r. 1520 był Leonhard Cox, powołany z Anglii, wychowawca Henryka VII. W r. 1588 zor-

ganizowano tu gimnazyum. Z pomiędzy zakładów wyższych, które między r. 1594 i 1599 do najsławniejszych i najbardziej uczęszczanych należały, zaliczyć należy słusznie szkołę lewocką. Jakie znaczenie owo miasto, jako gniazdo oświaty, miało w owym czasie, dowodzi ta okoliczność, że król Maksymilian 1571, a po nim Rudolf 1576—1608, nosili się z myślą założenia akademii w L. Brak atoli środków materyalnych stanął na przeszkodzie przeprowadzeniu tej pięknej myśli. W roku 1793 doznało gimnazyum odmiennego urządzenia. Za rektoratu Liedemanna podniesiono je do rzędu liceów. W r. 1801 urządzono szkołę miejską, a w liceum zaprowadzono 4 klasy realne niższe. W r. 1854 liceum przeszło na 6-klasowe gimnazyum, z którego 1 paźdz. 1860 utworzono ewanielickie państwowe gimnazyum. Najwyższem atoli rozporządzeniem z 1 lipca 1868 zamknięto to ewang. gimnazyum, a na jego miejscu powstała państwowa wyższa szkoła realna. Gmina prot. utrzymuje przy niej tylko nauczyciela religii prot. Przy klasztorze norbertańskim istniało przez księży utrzymywane katolickie gimnazyum, które w r. 1850, jako zupełne gimnazyum, przeszło na koszt rządu. Jest tu także wyższa szkoła miejska żeńska i szkoła ewang. ludowa. W dawnych wiekach słynęła L. swemi miodosytniami; również kwitły rzemiosła, czego dowodzą liczne cechy. W r. 1605 rzemieślnicy tworzyli następujące cechy: kuśnierski, krawiecki, piekarski, konwisarski, kowalski, garbarski, stolarski, rzeźnicki, szewski, kotlarski, ślusarski, sukienniczy, rymarski, siodlarski i cech kapeluszników i białoskórników. W r. 1670 oprócz tych były jeszcze cechy: nożowników, iglarzy, kramarzy, stelmachów i tkaczy. Również w XVI wieku kwitła tu szkoła rzeźbiarska pod kierownictwem rzeźbiarzy krakowskich. Dziś istnieje tu zakład roboczy (Wirkerei-Werkstätte). Czyt. dr. Baltagi Aladar: Die Kunstdenkmale Leutschaus. Mit 11 Illustrat. w Litter. Berichte aus Ungarn, 1879, III, 3; dr. Bruckmann F. E.: Memorabilia Leutschoviensia et Dobschinensia, w Epist. Itiner, Nr. 87; Szegfi Maurus: Aus den Blütentagen der Stadt Leutschau, w Zips. Bote 1860; dr. A. Kreichel: Urban Zelder, w Zipser Bote 1883; tenże: Einst und jetzt, w Zipser Bote 1883; prof. Wenzel Merklas: Die Stadtpfarrkirche St. Jacobi major in der. k. Freistadt Leutschau 1862; prof. Hensselmann Emerich: Locsének regiségei (Starożytn. Lewoczy) 1878; Weber S.: Zipser Zeit- und Geschichts-Bilder, Leutschau 1880; V. Hornyánszky: Beiträge zur Gesch. evang. Gemeinden in Ungarn, Pest, 1863. *Br. Gustawicz.*

Lewoczki, część Krzywego Kamienieckiego w Kamionce Wołoskiej.

Lewońce, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Liszkowo; odl. 45 w. od Sejn. W 1827, r. było tu 2 dm., 11 mieszk.; obecnie 4 dm. 31 mieszk.

Lewordа al. *Leurda*, folw. koło Huciska, pow. żółkiewski, należy do obsz. dwor. w Krechowie.

Lewordaki, część wsi Sokola, pow. mościski.

Lewowa, część Różanki niżnej, powiat stryjski.

Lewrenz (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn.

Lewske (dok.), ob. *Lissek*, pow. rybnicki.

Lewskerdorff (dok.), ob. *Leiserdorf*.

Lewskiska Kiczera, góra w Karpatach bukowińskich, na obsz. gm. Putylli storonieckiej, w pow. wyżnickim, pod 42° 49' wsch. dłg. g. F., a 47° 58' 25" płn. sz. g. Od wsch. i płdn. oblewa ją potok Putylówka, a od zach. rz. Putylla. Wzniesienie: 973 m. *Br. G.*

Lewszany, folw. szlach. nad jez. Wojniaką, pow. trocki, 1 okr. adm., 6 w. od Trok, 1 dm., 9 mk. katol. (1866). R. 1850 miał tu Rosochacki 100 dzies. ziemi.

Lewszewo, folw. w pow. borysowskim, własność Owłoczyńskich, ma obszaru przeszło 208 mr. *Al. Jel.*

Lewten, *Lewthen* (dok.), ob. *Leuthen*.

Lewthkowitcz (dok.), ob. *Schwierse*.

Lewuchy, ob. *Leuchy*.

Lewurda, potok, wypływa w lesie Lewurdziu, na północnym stoku góry Huty (729 m.), na granicy gmin Bilicza i Strzelbic, w pow. staromiejskim; płynie na południowy wschód granicą tych gmin i dopiero w drugiej połowie swojego biegu przechodzi na obszar Strzelbic i koło chat Czereśnikami zwanych w tejże wsi, wpada z lew. brzegu do Jabłonki (ob.), dopływu Dniestru. Długość biegu wynosi 5 kil. Ob. *Leórda*. *Br. G.*

Lewuszczyk, potok górski, wytryska w obsz. gm. Mikuliczyna, w pow. nadwórniańskim, w Karpatach wschodnich, ze źródeł leśnych; płynie na południowy zachód i po 4 i pół kil. biegu uchodzi z praw. brzegu do Prutecia mikuliczyńskiego. Na Spezial-Karte der oester. ung. Mon., Z. 12, Col. 31, czytamy *Lewuszyk*. *Br. G.*

Lexten (niem.), dobra, pow. grobiński w Kurlandyi, par. Durben.

Lexyce, ob. *Leksice*.

Leyden-Peter (niem.) al. *Petrellen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Saugen.

Leydt (niem.), ob. *Nanóżki*.

Leyer See (niem.), ob. *Łoje*.

Leymgruben (dok.), tak się zwała 1360 r. wś Huben, pow. wrocławski.

Leynau (niem.), ob. *Linowo*.

Leynaw (dok.), ob. *Łunawy*.

Leyne, ob. *Lyna.*

Leynow (dok.), ob. *Linowo.*

Leypa (dok.), ob. *Weissenleipe.*

Leysaw (dok.), ob. *Lisewo.*

Leysersdorf (dok.), ob. *Leisersdorf.*

Leysing (niem.), jez. przy Bałdach w pow. niborskim (ob. Kętrz, O ludn. pols., str. 344).

Leyssack (dok.), ob. *Łysakowo.*

Leyssen, ob. *Lajsy.*

Leyssenau (dok.), ob. *Lisnowo.*

Leyste (dok.), ob. *Leśno.*

Leysuhnen (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Ś. Siekierka.

Leża, rz., lewy dopływ Ajtry, przyjmuje z lewej strony Bork.

Leżachów, wś w pow. jarosławskim, ma parafią gr.-katol. i szkołę ludową, należy zaś do par. rzym.-katol., sądu pow. i urzędu poczt. w odległej o 4.5 kil. Sieniawie. Z 769 mk. przebywa 28 na obsz. więk. pos.; według wyznania jest 30 rzym.-katol., 6 izr. a 733 gr.-katol. Wś jest położona na prawym brzegu Sanu, 182 m. npm., w równinach urodzajnych. Pos. więk. ks. Jerzego Czartoryskiego ma obszaru 346 mr. roli, 99 mr. łąk i ogr., 15 mr. pastw. i 34 mr. lasu; pos. mniej. 949 mr. roli, 135 mr. łąk i ogr., 619 mr. pastw. i 42 mr. lasu. Cerkiew nad Sanem drewniana. Do parafii są dołączone Chałupki, Gaydy, Czercze, Słoty, Cyduły i Chodań, przysiołki małe, położone po lewym brzegu Sanu, nazywane od nazwisk zamożniejszych mieszkańców. Ludność całej parafii wynosi 1338 gr.-katol.; należy do dyec. przemyskiej, dekan. jarosławskiego. L. graniczy na wsch. z Gaydami a na płn. z Sieniawą. Sama wś jest od zach. i płdn. oblana Sanem, przysiołki zaś leżą między Gorzycami i Wolą Buchowską. *Mac.*

Leżajna, kol. i folw., pow. łęczycki, gm. Piątek, par. Oszkowice (Łaski, Lib. ben. II, 422); odl. od Łęczycy w. 24; kol. dm. 7, mk. 65; folw. dm. 2, mk. 18.

Leżajsk, wolne miasto królewskie pod 41° 5' wschod. dług. od Ferro, a 50° 16' płn. szer., na lewym brzegu Sanu, w okolicy zupełnie równej, piaszczystej i pokrytej sosnowemi lasami, 220 m. npm., w pow. łańcuckim. Miasto schludne, zabudowane parterowemi dworkami, stojącemi przeważnie w ogródkach, dzieli się na trzy części: właściwe miasto, Podolszyn i Podklasztorze. Ta ostatnia część, dosyć zabudowana, jest od właściwego miasta około 2 kil. odległą; główną zaś jej ozdobą jest wspaniały klasztor oo. bernardynów. Właściwe miasto ma oprócz obszernego rynku trzy główniejsze ulice, przez które prowadzą drogi: na płn. do Podklasztorza, a dalej do Rudy i granicy Król. Polsk. (do klasztoru znajduje się drewniany chodnik); na płdn. do Żołyni i Łańcuta, na płn. wsch. do Sieniawy. Ta ostatnia droga zwraca się zaraz za miastem na płdn.-wschód. Według ostatniego spisu liczy miasto 4945 mieszk., z których pod względem wyznań jest 2539 rzym.-katol., 430 gr.-katol., 32 akat. i 1944 izraelitów. Przestrzeni zajmuje L. 1641 hekt.; majątek czynny wynosi 28630 zł. w. a., bierny 4186 zł., a dochód z roku 1882 przyniósł 7797 zł. w. a. W mieście jest parafia rzym.-katol., gr.-katol., sąd powiat. (dla 38194 dusz), notaryat, lekarz, apteka i szkoła męska czteroklasowa, a żeńska trzechklasowa. Z zakładów finansowych są dwie kasy pożyczkowe, z których jedna rozporządza kapitałem 1710 zł. 47 ct., druga 2443 zł. 66 ct., i fundacya Alfreda hr. Potockiego z r. 1864 dla udzielania zapomogi podupadłym w skutek nieszczęścia rzemieślnikom, z majątkiem zakładowym 4108 zł. Oprócz tego istnieje tutaj fundacya nieznajomego założyciela z XVI w. dla dawania przytułku niezdolnym do pracy parafianom, której majątek stanowi grunt i 2100 zł., przynoszące rocznie 840 zł. w. a. Ludność zajmuje się od dawnych czasów farbowaniem wełny, przędzeniem jej i wyrabianiem grubego sukna, zwanego bają. Pięknym jest kościół farny, murowany, zbudowany z cegły przez Feliksa ze Skarzyszowa (kościół był dawniej otoczony obronnemi murami i basztami), jako też murowana cerkiew gr.-katol.; największą jednak ozdobą L. jest klasztor oo. bernardynów, do którego liczne odbywają się pielgrzymki w czasie odpustów. Parafia rzym.-katol. została utworzoną przez Władysława Jagiełłę, który dyplomem danym w Bieczu fer. 4 inter octavam OO. SS. 1400 wyposażył kościół istniejący od niepamiętnych czasów we wsi królewskiej Lenżajsko, wyniesionej w r. 1397 do rzędu miast. Było to w tem miejscu, gdzie teraz leży wś (lub północne przedmieście Leżajska) zwana Stare Miasto. W dyplomie erekcyi miasta (Baliński, St. P. II, 669) powiada król, że dla pomnożenia pożytków swoich i państwa przekształca tę wś na miasto, mające się nazywać „Królowomyesto." Wójtostwo sprzedał Władysław Jagiełło Stanisławowi Jasieńskiemu, mieszczaninowi z Przeworska, za sto grzywien groszy praskich, licząc za grzywnę po 48 groszy polskich. Na miasto przeznaczył milę lasu po obu brzegach Sanu, między rzeką Ożaną (zapewne Złota rzeka, po prawym brzegu Sanu, nad którą leży wś Ożana) a rzeką Kolną. Z mających powstać 130 łanów przeznaczył król ośm łanów kościołowi. Dalej nadaje fundator mieszczanom prawo magdeburskie i targi we czwartek. Na wyprawę wojenną ma wójt stanąć samotrzeć na koniu z kopijnikiem i jezdnym opatrzonym w kuszę (ballista). Osadnicy otrzymali lata wolności, mianowicie osiedli na rolach lat 6, w zaroślach 14 a w lasach dębowych 20; po

wyjściu wolności mieli płacić z łanu po grzywnie i groszy sześć, a na przyjazd króla lub królowej dawać osep, kapłony, jaja i t. p. daniny. Około r. 1439 oddano zarząd parafii Bożogrobcom czyli Miechowitom, którzy do r. 1839 zarządzali nią, utrzymując osobnego praepositus'a. Do r. 1494 nic nie słyszymy o naszem mieście, ale w tym roku przedstawili mieszczanie swe dyplomy Janowi Olbrachtowi, który je potwierdził. W nowym dokumencie brzmi nazwa miasta Layżaysko. Od tego czasu zaczęły się nieszczęścia. Tatarzy, ponawiając napady na Polskę, docierali do L. i niszczyli je w latach 1498, 1500, 1509 i 1519. Ostatni napad musiał być najdotkliwszym; chcąc podnieść podupadłe miasto, utworzył Zygmunt I jarmark na Wniebowstąpienie Pańskie. W pięć lat później w r. 1524 naszli znowu Tatatrzy i zdobyli nieobronne miasto. Z tego powodu wydał Zygmunt I dyplom przeniesienia Leżajska, w którym mówi: Gdy przed kilku miesiącami zniszczyli Tatarzy miasto Lyeżensko i obrócili je w perzynę, o czem naoczniśmy się przekonali, przybywszy z wojskiem w celu wypłoszenia nieprzyjaciół z ziem ruskich, dowiedzieliśmy się, że opodal stąd znajduje się miejsce, od samej natury obronne i małym nakładem mogące być umocnione; przeznaczamy je na założenie i przeniesienie miasta, które odtąd i na przyszłość ma się nazywać Leżajsk zygmuntowski (Sigismundi Lyeżensko). Osadników uwolnił Zygmunt I na dwanaście lat od podatków, poczem mieli płacić od wymierzonego łanu po grzywnie. Od domów nie mieli płacić żadnych podatków. Przytem naznaczył król jarmarki na Wniebowstąpienie Pańskie, Maryą śnieżną i św. Mikołaja, a targi na dnie czwartkowe. Ażeby miasto nie ulegało dalej nieprzyjacielskiemu zniszczeniu nakazał Zygmunt I obracać część dochodów starostwa na zbudowanie zamku i obronę, polecił miasto obwarować parkanami i w tym celu dozwolił mieszczanom wrębu w lasach królewskich. Chcąc podnieść zamożność mieszczan, dał im pastwisko i zakazał w targi wprowadzać ze wsi słodów do miasta. Troskliwość króla widną jest w dyplomie z następnego roku 1525, w którym dozwolił mieszczanom zbudować wagę i postrzygalnię i ustawić pod ratuszem jatki, z których czynsz kazał obracać na pożytek miasta. Zarazem zakazał w okolicznych wsiach warzyć piwo lub inne trunki. W następnych latach zastawiła rzplita L., aż sejm w r. 1534 pozwolił to starostwo wykupić królowej Bonie i trzymać dożywociem. Gospodarka Bony musiała być korzystną dla młodej osady, albowiem słyszymy o nowych budowlach. W 1596 poświęcono kościół Bożego Ciała, stojący przy drodze do Giedlarowy, a w 1611 Maryi Magdaleny w Wierzawicach; zbudowano zapewne także w owym czasie drewniany kościół w nowem mieście. Ale koniec wieku XVI i początek XVII były bardzo burzliwe, z powodu rozterek religijnych. Między r. 1604 a 1609 powstał spór Stanisława Stadnickiego z Łańcuta z Łukaszem Opalińskim, podobno o psa myśliwskiego. Stadnicki, starosta żywułtowski, człowiek bardzo niespokojny i nawykły do wojaczki, zebrał zaciągi w Węgrzech i Wołoszy i najechał Opalińskiego w Tarnawcu, poczem na czele tych żołdaków, podobnie jak on sam po największej części reformowanych, napadł na Leżajsk, miasto zrabował a kościół wraz z archiwum spalił. Zygmunt III nadał nowe przywileje w r. 1616 kościołowi, który w 1619 został z gruntu odbudowanym. W późniejszych czasach spalili Tatarzy L. w r. 1623 i lud uprowadzili do niewoli. W r. 1656 gospodarowali tam znowu Szwedzi, a nawet Karol Gustaw miał się w tem mieście kilka dni zatrzymać. (Verdum zastał w mieście drewniane ściany z balów zamiast murów; Liske, Cudzoziemcy, 110). Mieszczanie rozprószyli się, a jak lustratorowie z r. 1664 powiadają, że z zamku nie pozostało nic prócz wałów. Późniejsze czasy nie sprzyjały rozwojowi miast. L. został podobno jeszcze raz zniszczony w r. 1672 a lustracya z r. 1765 wykazuje dochód z miasta tylko na 210 złp. Mieszczanie mieli prawo przewozu na Sanie pod wsią Stawem i wolne robienie piwa, wiśniaku i miodu. Tkaczów było 35. W owym czasie aż do r. 1772 dzierżawił sstwo leżajskie Józef Potocki, krajczy kor., płacił z niego 99256 zł. 6 gr. a wydatek wynosił 10741 zł. 22 gr. Później 1819 r. przeszło ststwo na własność Mierów, od których kupił je Alfred hr. Potocki, ojciec b. namiestnika Galicyi. Teraz stanowi część ordynacyi łańcuckiej. W naszem stuleciu dotknęły pożary miasto jeszcze w r. 1834 i 1873. Ostatnim prepozytem Miechowitów był Michał Pieniążek, zm. 1839 r. Prócz kościoła farnego były jeszcze: 1) św. Trójcy w Staremmieście, drewniany na podmurowaniu, zbudowany na miejscu pierwotnego kościoła, który jednak już podczas wizytacyi biskupa Wacława Sierakowskiego był zrujnowanym, 2) Bożego Ciała, 3) w zamku i 4) w klasztorze oo. bernardynów. Obecnie istnieje tylko ostatni. Parafia rzym.-katol. należy do dyec. przemyskiej, dek. leżajskiego. Przyłączone są do niej: Dębno, Hucisko, Jelna, Judaszówka, Łukowa, Piskorowice, Przychojec, Rzuchów, Siedlanka, Staremiasto i Wierzawice. Cała ludność parafii ma 8594 rzym.-katol., 85 akat. i 1985 izrael. Par. gr.-katol. obejmuje Staremiasto, Siedlankę, Przychojec, Łukowę, Jelnę, Hucisko, Rudę-Jandę i Wierzawice, należy do dyec. przemyskiej, dek. kańczuckiego, i liczy ogółem

1920 parafian. Klasztor oo. bernardynów, stojący na przedmieściu Podklasztorze, prawie 2 kil. od właściwego miasta, zasługuje na uwagę nie tylko jako sławne miejsce odpustowe, ale także jako budowa należąca do najpiękniejszych w Galicyi zabytków budownictwa w stylu odrodzenia. Szczególniej zwracają na siebie uwagę wspaniałe rzeźby i stiuki, malowidła wykonane przez znakomitych malarzy a przedewszystkiem obraz w ołtarzu ś. Franciszka i portrety Łukasza z Bnina Opalińskiego, marszałka w. kor. i jego żony. Kościół dzieli się na trzy nawy, środkową i dwie boczne. Każdej nawie służy część ogromnego organu, największego w całej Austryi, którego naprawa i nastrojenie przed kilkudziesięciu laty kosztowały 10000 złr. Kościół i klasztor są pokryte blachą i leżą na małem wzniesieniu, otoczonem od płn. i wsch. sosnowym lasem, zwanym w części północnej Mniszym lasem, w części zachodniej borem. Ku zach. otwiera się widok na San i morze żółtego piasku. OO. bernardynów sprowadził do L. Maciej Pstrokoński bisk. przemyski z klasztoru w Przeworsku w r. 1608 i umieścił ich przy drewnianym kościołku Matki Boskiej, stojącym za miastem śród piasków. Kościół a raczej kaplica była bardzo odwiedzaną przez lud z powodu cudownego obrazu Matki Bożej i należała do probostwa leżajskiego. Zygmunt III wyznaczył bernardynom miejsce na budowę klasztoru i wyposażył zakładający się klasztor stawem i młynem. Dopiero w r. 1618 rozpoczął Łukasz Opaliński, wówczas ststa leżajski, budowę klasztoru, która trwała lat dziesięć, a śród tego czasu (1625) wyznaczył mnichom hojne jałmużny na dobrach starościńskich wiecznemi czasy, co w r. 1653 król Jan Kaźmierz zatwierdził. W 1630 r. oświęcił nowy kościół biskup przemyski Adam Nowodworski, a w cztery lata później po przeprowadzeniu kanonicznego śledztwa uznał bisk. przem. Henryk Firlej obraz Matki Boskiej za cudowny. Ten obraz ukoronował uroczyście bisk. Wacław Sierakowski za pozwoleniem papieża Benedykta XIV d. 8 września 1752 r. W L. odbywają się jarmarki: 21 stycznia, 23 kwietnia, na Wniebowstąpienie, 24 sierpnia, 4 października i 6 grudnia, a targi tygodniowe we wtorki i piątki. Więk. posiadłość ma obszaru 14 roli i 544 mr. lasu; mniejsza 1190 roli, 284 łąk i ogr., 134 pastw. i 274 mr. lasu. L. otaczają od płn. Staremiasto, od zach. wielkie lasy, za któremi leżą wsie: Jelna, Maliniska i Brzoza Królewska, od płd. Gillershof, Giedlarowa i Wierzawice a od zach. San. W mieście L. urodził się 1807 r. ks. Fran. Ks. Pawłowski. Florę okolic L. badał W. Jabłoński (Sprawozd. Komisyi fizyogr., 1867). Ciekawy obrazek przeszłości L. (z pocz. XVII w.) wydał 1879 r. w Jaśle ks Maryan Podgórski, pleban wolski, p. t. „Ławica Leżajska, dziełko poświęcone błogosławionej pamięci Wiścisławy z Leżajska, franciszkanki zabitej od Mongołów w Zawichoście r. 1260". *Mac.*

Leżanówka (po rus. *Leżaniwka*) i *Bilenówka* (al. *Bielanówka*, *Bilitówka*, ob. *Bilitówka*), wsie w pow. skałackim, 15 kil. na płd. wsch. od Skałatu, 5 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Grzymałowie. Na płn. leży Okno, na płn. wsch. Zielona, na płd. wsch. i na płd. Touste, na zach. Bucyki, na płn. zach. Grzymałów. Środkiem obszaru płynie Gniła, dopływ Zbrucza, od płn., z Okna, na płd.; tworzy staw, ciągnący się zrazu od płn. na płd. a potem na wsch., następnie wypływa ze stawu i płynie na płd. wsch. do Toustego. Gniła przyjmuje w płn. części wsi od praw. brzegu mały potok, płynący z Bucyków od zach. na wsch. Do płd. części stawu wpadają: pot. Popławny, płynący z Toustego przez płd. część obszaru, zrazu na płn., potem na wsch. a w końcu znowu na płn., i pot. Przewrocie, płynący z Zielonej od płn. wsch. na płd. zach. Na zach. i płn. zach. od płn. części stawu leżą zabudowania L. (293 m.), na płd. od stawu i nad Gniłą zabudowania Bilenówki, a na zach. od nich karczma Owsianka. W stronie płd. zach. wznosi się wzgórze Bilenówka (al. Bilitówka do 311 m.). Własn. więk. w obu wsiach ma roli or. 398, łąk i ogr. 113, past. 32 mr.; własn. mniej. roli or. 1225, łąk i ogr. 75, past. 7 mr. W r. 1880 było w L. 330 mk. w gm., a w B. 190 mk. w gm. i 64 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 56 r. l. w L, a 29 w B.). Par. gr.-katol. w Bucykach, rzym.-katol. dla L. w Grzymałowie, dla B. w Toustem. W L. jest cerkiew i kasa pożyczk. gm. z kapit. 2609 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Leżenica al. *Ryga*, dwie miejscowości, pow. wałecki. a) L., niem. *Riege*, włośc. wś, nad strugą bezimienną, pół mili od traktu bitego pilsko-wałeckiego. Obszaru liczy mr. 3759, bud. 156, dm. 44, katol. 325, ewang. 37. Par. Wałcz, w miejscu jest kościół filialny do Wałcza i szkoła; poczta Gostomia. Kościół od dawna tu istniał; jak pisze wizyta Braneckiego r. 1641 był mały, z drzewa budowany z jednym ołtarzem. 2.) L. *Nowa*, niem. *Neu Riege*, os., obejmuje obszaru mr. 30, bud. 8, dm. 3, ewan. 17. Par. Wałcz, szkoła Rudki, poczta Wielboki. *Kś. F.*

Leżenice (*Lężenice*, *Łążenice*), wś nad rz. Radomką, pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczów, od Kozienic 18 w., dm. 38, mk. 262. W 1827 r. 23 dm., 310 mk. W XV w. był tu kościół paraf. drewniany, folwark i łomy kamienia; dziedzicem był Sędziwój h. Nałęcz (Dług. II, 558). Folw. Leżenice (z wsiami L., Romanówka al. Rogóźki i Emilów), od rz. Wisły w. 10, od Sobolewa w. 21, rozległy

mr. 381: grunta orne i ogr. mr. 318, łąk mr. 20, pastw. mr. 29, nieuż. i place mr. 14, bud. mur. 2, z drzewa 8, płodozmian 7-polowy. Wś. L. os. 36, z grun. mr. 482; wś Romanówkn al. Rogóżki os. 9, z grun. mr. 126; wś Emilów os. 18, z grun. mr. 313. *Br. Ch.*

Leżenko, niem. *Kl. Leszno*, włośc. wś, pow. brodnicki, nad jeziorami Małe i Wielkie Łężno, obszaru liczy mr. 2887, bud. 80, dm. 37, katol. 256, ewan. 23. Par. Radoszki, szkoła Leżno, poczta Lidzbark. Do większych posiadaczy należy Edward Luckow, właściciel wolnego sołectwa; obszaru ornej roli liczy hekt. 165, łąk 6, past. 2, nieuż. 1, wody 122, ogółem obszaru hekt. 298. Jest znaczna wyprzedaż bydła karmionego, melkarnia, w jeziorze prowadzi się obfita rybitwa. L. należało zdawna do dóbr stołowych kapituły chełmińskiej. R. 1412 podana jest strata wojenna: we wsi L. pozostało tylko dwóch gburów, reszta ludzi albo zabita, albo się rozpierzchła. *Kś. F.*

Lezensko (dok.), *Leżajsk* (ob.).

Lezienko al. *Leźinko* (Kętrz.), niem. *Kl. Leesen*, dok. *Kleine Lesin*, rycer. dobra, pow. gdański, w dość uroczej okolicy nad jez. Leziénkiem, w pobliżu lasu, na bitym trakcie lezieńsko-wejherowskim, który zaraz opodal przy Leźnie odłącza się od gdańsko-kartuskiego traktu, $1^3/_4$ mili od Gdańska. Właściwie Leznem zwaćby się powinna ta wieś, gdyż jest od tamtej i większa i donośniejsza. Także i dwór swój dziedzice lezieńscy tu mają. Obszaru liczy roli ornej hekt. 329, łąk 40, past. 37, lasu 186, nieuż. 14, wody 8.33, ogółem obszaru hekt. 615.64; katol. 144, ew. 38, dm. 15. Par. i poczta Żukowo, szkoła Lezno. Hodowla bydła rasy ostfryskiej; znaczne gospodarstwo mleczne; mleko wprost wysyłają do Berlina. Obecny dziedzic Karol Hoene niemiec. Widzenia godny jest pałac tutejszy, przeszło 150 lat mający, bardzo obszerny, niby zamek jaki, 3-piętrowy, świadek bogactwa i chwały dawniejszej szlachty polskiej, obecnie znacznie już zaniedbany z powodu że niezamieszkany. Staranniej utrzymują wielki park staropolski w guście francuskim założony. Opodal za wsią znajduje się cmentarzysko pogańskie, z którego urny wydobywano. Aż do ostatnich czasów znajdował się przy nim głaz dość wielki czyli kamień starożytny, jedyny w swoim rodzaju, nad którym uczeni znawcy nie mało się zastanawiali. Po dokładniejszem rozpatrzeniu widać na nim, niezgrabną oczywiście, figurę jeźdźca. Zresztą jest ten kamień ręką ludzką mało obrabiany. Najciekawsze są na nim napisy starożytne, t. z. runiczne, których znaczenie z trudnością zapewne odgadną. W ostatnich latach otrzymało go na własność towarzystwo przyrodników w Gdańsku i w muzeum swojem ustawiło. Niektórzy utrzymują, że mógłby ów kamień należeć do t. z. głazów eratycznych, których dość sporo znachodzi się w tutejszej okolicy. Roku 1382 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, zapisuje prawem chełmińskiem na dziedziczną własność Piotrowi z Lewina dobra L. „Cleine Lesin“ z 11 włókami, oraz łąki do tych dóbr należące po za granicami wiejskiemi nad rzeką Radunią. Ob. Odpisy Dregera w arch. w Peplinie, str. 51. Za polskich czasów było L. dobrami królewskiemi, które się mężom zazwyczaj dobrze zasłużonym w nagrodę jako dożywocie wydawały. Roku 1616 umarł Konrad Heidenstein, sekretarz królewski, który te dobra trzymał, brat rodzony sławnego Reinholda Heidensteina, dziedzica na Sulęczynie, pochowany z nagrobkiem w kościele pp. norbertanek w Żukowie. R. 1654 nadał król Abrahamowi von Gehema dobra L. w dożywocie. Potem otrzymał je Jan Jerzy Przebendowski, mąż krajowi nader zasłużony; 30 lat broń nosił i po różnych wojnach odznaczył się, osobliwie jednak pod Chocimem i Stawiszczami, kędy w nodze postrzał wyniósł; w legacyach, już do książęcia elektora saskiego, już do kurfirsta brandenburskiego, już do Francyi, wielkiego rozsądku swego dał dowody; urzędy coraz to wyższe piastował; był z kolei stetą mirachowskim, kasztelanem chełmińskim, od Augusta II wojewodą malborskim mianowany, r. 1703 został podskarbim w. kor., r. 1728 generałem wielkopolskim. R. 1720 w ulubionem swojem L. pałac sobie budować zaczął z nadzwyczajnym kosztem i przepychem. Salonów i pokojów wielkich łatwobyś (jak piszą spółcześni) więcej niż 30 naliczył, każdy w odrębnym guście i w oknach i posadzkach i kominkach wykończony. Oprócz dwóch wielkich suterenów, na trzy piętra cały z cegły wzniesiony. Współcześni pisarze nie mogą się mu dosyć nadziwić: mówią, że całe Prusy takiego gmachu nie widziały i że chyba do zamków sławnych krzyżackich przyrównaćby go można. R. 1729 nie był jeszcze wykończony, a już miliony pochłonął. Przebendowski przeznaczył sobie ten pałac na miły odpoczynek po długich pracach, jak świadczył napis na drzwiach ku ogrodowi umieszczony: Post exanflatos pro Republica labores hic locus quietis. Umarł w Warszawie r. 1729; za żonę miał Elżbietę Fleming, córkę Henryka, wojsk saskich i brandenburskich feldmarszałka. Jak się zdaje na pamiątkę męża tego zasłużonego wzniesiono kolumnę kamienną koło traktu głównego gdańskiego, opodal wsi Lezna: na niej była postać męska, do połowy z kamienia wyrobiona, z podpisem: Viator ora pro anima defuncti, quia et tu mortalis es: módl się za duszę zmarłego, bo i ty śmiertelny jesteś: Anno 1729. Przechowuje się dotąd tradycya, że jeden z książąt Poniatowskich

urodził się na tym zamku, w Gdańsku potem ochrzczony. Po Przebendowskim otrzymali dobra leziеńskie Bielińscy; r. 1789 ma je kasztelanic elbląski Grabowski. Pod względem kościelnym należało L. wraz z Leźnem początkowo do par. w Materni. Później, mianowicie w XVII w., kiedy wierni tutejsi głównie do Żukowa do kościoła uczęszczali, dzielili się dochodami z tej wsi proboszcz żukowski i materniański. R. 1683 zostało L. ostatecznie do parafii w Żukowie przyłączone. Ob. Bork, Echo sepulchralis str. 117—130. *Ks. F.*

Lezienko, jez. w pow. gdańskim, opodal traktu bitego gdańsko-kartuskiego i leziеńsko-wejherowskiego; nad brzegiem w pięknej okolicy leżą dobra Leźno i Lezienko.

Lezinko, ob. *Lezienko*.

Leziona 1.) wś i gm., pow. odolanowski; 2 miejscowości: a) L., wś; b) Radziszew, os. nad Prosną; 24 dm., 186 mk.; 5 ew., 181 kat.; 89 analf. Poczta w Ołoboku o 3 kil., telegraf w Skalmierzycach o 8 kil.; stacya kolei żel. w Ostrowie o 18 kil. (Łaski, Lib. ben II, 43). 2.) L., dom., tamże, 1770 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Wielopole, folw.; 5 dm., 132 mk.; 6 ew., 126 katol.; 73 analf. Własność Zabłockich. *M. St.*

Leźnica 1.) *Wielka*, folw. i wś, pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. L. Wielka (Łaski, Lib. ben. II, 359—388). Folw. ma ogólnej rozległości mr. 774, w tem pod ogrodami mr. 10, gruntu or. mr. 450, łąk 45, past. 11, lasów z zagajnikami i krzakami mr. 248, różnych nieuż. 10. Gospodarstwo płodozmienne opuszczone; dm. folwarcznych wraz z dworem 15. Wś ma 8 osad uwłaszczonych, zawierających w ogóle mr. 25, z tych w gruncie ornym 23, łąk 2 mr.; nadto jest 16 osad małorolnych, posiadających małe place z chatą i kilkoprętowe ogródki. Ludność ogólna 389, t. j. 199 płci męs., 190 żeńs. Znajduje się tu kościół paraf. drewniany, gontami kryty, z przebudowaną przed kilku laty zakrystyą murowaną pod blachą; nadto w r. 1882 przybudowano i kościół o łokci 10 z cegły pod gontami. Akta kościelne zatracone, jest jednak ślad, że kościół ten sięga początku XVII w.; nie ma tu żadnych cenniejszych obrazów i nagrobków. Do par. L. należy 22 wsi i nomenklatur; ogólna ludność parafian wynosi 3400. Znajduje się kaplica z katakumbami rodziny Prądzyńskich, oraz grób murowany rodziny Gryżewskich. Przechodzi przez terytoryum trakt drugorzędny wiodący do Łęczycy odległej od L. w. 7, do Kalisza w. 75, do stacyi dr. żel. Kutno w. 28. Znajduje się dom przytułku dla starców z funduszem rocznym rs. 30. Gorzelnia nieczynna; karczma jedna na gruntach włościańskich, przy niej dwa sklepiki żydowskie. Dobra L. W., Topola Kątowa, Opole, Trojany, Sulimy i Powodów, mają 3774 mr. obszaru i są własnością W. Prądzyńskiego. Według Towarz. Kred. Ziems. dobra Leźnica W. składają się z folw. L. i wsi L. Wielka i Opole; rozległość wynosi mr. 1368: folw. L. Wielka grunta orne i ogr. mr. 407, łąk mr. 44, lasu mr. 289, nieużytki i place mr. 39, razem mr. 774, bud. mur. 22, z drzewa 10, płodozmian 13-polowy; folw. Opole grunta orne i ogr. mr. 438, łąk mr. 14, pastw. mr. 3, lasu mr. 116, nieuż. i place mr. 23, razem mr. 594, bud. mur. 4, z drzewa 3, płodozmian 16-polowy. Wś L. Wielka os. 27, z grun. mr. 151; wś Opole os. 25, z grun. mr. 97. R. 1827 było w L. Wielkiej 29 dm., 242 mk., dziś według rządowego wykazu 198 mk. wraz z wsią Grzymałów. 2.) **L.** *Mała*, folw. i wś, pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. L. Mała (Łaski, Lib. ben. II, 361—388). Folw. ma ogólnej rozległości mr. 901, z tych znajduje się pod ogrodami mr. 3, gruntu orn. 357, łąk 44, pastw. 260 mr., lasu z zagajnikiem 155, różnych nieuż. 82 mr.; płodozmian racyonalnie prowadzony, dm. folwarcznych 5. We wsi jest 31 włościan uwłaszczonych z przestrzenią mr. 207, z tych 156 mr. gruntu orn., 43 łąk, 8 różnych nieużytków; nadto jest 41 małorolnych, posiadających małe place i kilkoprętowe ogrody. Ludność ogólna 352, t. j. 169 płci męs. a 183 żeńs. Kościół paraf. drewniany w dobrym stanie pod wez. św. Maryi Magdaleny; dzisiejszy kościół wybudowany został w r. 1784 przez ówczasowego dziedzica L. Małej ks. Andrzeja Miniszewskiego, a że później okazał się za szczupły, więc w r. 1869 taraźniejszy pleban ks. Goszczyński przystawił nowy o łokci 11. Wielki ołtarz snycerskiej pięknej roboty z obrazem Matki Boskiej; cmentarz przy kościele jest murem z kamienia opasany. Do parafii należy 12 wsi i nomenklatur; liczba parafian ogółem 1728, t. j. 816 męż. i 912 kob. Przez wś przechodzi struga tak nazwana Nida, Gnida. Trakt prowadzący do Łęczycy odległej o w. 7, do Kalisza w. 74½, do st. dr. żel. Kutno w. 28. Folw. Leźnica Mała z nomenklaturą Dudły i wsią Leźniczka Mała rozległy mr. 904: grunta orne i ogr. mr. 408, łąk mr. 111, pastw. mr. 242, lasu mr. 113, nieużytki i place mr. 30, bud. mur. 4, z drzewa 10. Wś Leźniczka Mała os. 41, z grun. mr. 148. Roku 1827 L. Mała miała 11 dm., 117 mk. a dziś według danych urzędowych 22 dm., 314 mk. wraz z folw. Wymysłów i kol. Dudły. *A. S.*

Leźnica. T. n. wieś wymienia Łaski (Lib. ben. I, 383) w par. Kwiatkowice.

Leźnica, *Leśnica*, niem. *Leschnitz*, mko, pow. wielko-strzelecki, niedaleko Gogolina, przy szosie z Koźla do W. Strzelc, ma stacyą dr. żel. z Katowic do Wrocławia, o 113 kil. od Wrocławia, o 13 kil. od W. Strzelc, na płd. zach. stoku góry ś. Anny (Annaberg). Jestto

mko starożytne; już 1217 r. otrzymało prawo niemieckie od książąt opolskich; 1460 r. splądrowali je husyci. Miało mury i 3 bramy, już w początkach zeszłego wieku w gruzach. Ma 3853 mk., w tem 157 mieszczan osiadłych na roli, której obszar ogółem z zabudowaniami wynosi 788 mr. Wypływający z pod góry strumyk Cedron płynie nad doliną Padół rynnami do miasta i obraca wiele młynów. Pod L. leży os. Wargale. Kwitnie w mieście sadownictwo i uprawa winorośli. Jest zakład naukowy dla idyotów-dzieci, liczne rękodzieła, 5 jarmarków, 2 kościoły katol., paraf. z przed 1448 r. i filialny, oraz szkołę początkową. Par. L. dek. ujazdzkiego 1869 r. miała 5870 katol., 40 ewang., 50 izr. Triest pisze, iż niegdyś miało się nazywać to miasto „Żeleźnica", od istniejących tu wtedy hut żelaznych (?). Pod L. leży też wolne wójtostwo L.: 41 bud., 25 dm., 237 mk., do którego należy folw. ryc. 1012 mr. rozl. i wś mająca 18 osad, 123 mr. ziemi i szkołę. *F. S.*

Leźnica, prawy dopływ Uszy, prawego dopływu Prypeci.

Leźnie, wś poleska w pow. ihumeńskim, o wiorst 6 na płd. Ihumenia, w pobliżu miejscowości kędy rz. Ihumenka łączy się z Wołmą Swisłocką; ma osad 9, grunta piaszczyste, okolica głucha, odludna. *At Jelski.*

Leźniewa, st. p. w pow. kowrowskim, gub. władymirskiej.

Leźniewicze, wś rząd. nad rz. Szylwianką, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 62, od Dziewieniszek 47, dm. 24, mk. katol. 131, prawosł. 15, izr. 7 (1866).

Leźniewicze, wś w pow. nowogródzkim, nad bezimienną rzeczką wpadającą do Droczyłówki, w gm. kosselewskiej, o w. 5 na płd. od msta Nowogródka, w glebie dobrej, ma osad 19, miejscowość wzgórkowata. *A. Jelski.*

Leźniki, zaśc. nad jez. Wiszniewo, pow. święciański, 4 okr. adm., o 58 w. od Święcian, 3 dm., 51 mk., z tego 28 prawosł., 21 katol., 2 izr. (1866).

Leźniów, wś, pow. proskurowski, gm. Chodkowce, par. Proskurów, o kilka wiorst od niego odległa, mk. 961, dm. 161, ziemi włośc. 1050 dz., należało do ststwa proskurowskiego, darowanego Gudowiczowi; dziś jego sukcesorów i Podwysockich 316 dzies. Ludność mazurska.

Leznitz (dok.), ob. *Leźnica.*

Lezno (?), mko, pow. orszański gub. mohilewskiej, nad rz. Moszną, przy drodze smoleńsko-witebskiej, 140 dm., 689 mk. R. 1812 Ney stał tu podobno z wojskiem dwa tygodnie.

Lezno, niem. *Gr. Leesen*, dok. *Grose Lesin*, ryc. dobra, pow. gdański, na bitym trakcie gdańsko-kartuskim, od którego rozchodzi się tu trakt bity leziensko-wejherowski, nad jez. Leziensiem, 413' npm., 1¾ mili od Gdańska. Obszaru liczy roli or. hekt. 299, łąk 37, pastw. 37, lasu 144, nieuż. 11, ogółem obszaru hekt. 531.35; katol. 83, ew. 17, dm. 8. Par. i poczta Żukowo, szkoła w miejscu. Przy wsi znajduje się cmentarzysko pogańskie, z którego urny wydobywano. R. 1338 Teodoryk von Altenburg, mistrz w. krzyżacki, zapisuje wiernemu swemu Gotkowi wś Grose Lesin, 26 włók i 5 mr. zawierającą, prawem chełmińskiem, na dziedziczną własność. Za to płużnego dawać nam będzie „de quolibet aratro II mensuras siliginis et de quolibet unco unam mensuram tritici, a na uznanie naszego panowania 1 funt wosku i 5 denarów. Na potrzeby wojenne stawać będzie konno we zbroi. Także do budowy zamków i t. d. pomocnym będzie". Ob. odpisy Dregera w arch. w Peplinie, str. 50. Za polskich czasów (nie wiadomo w skutek czego) L. było królewszczyzną, mężom zasłużonym w dożywocie wydawaną. R. 1618 umarł Konrad Heidenstein, sekr. król., brat rodzony Reinholda, który te dobra trzymał, pochowany z nagrobkiem w Żukowie u pp. norbertanek. R. 1654 nadał król Abrahamowi von Gehema L. w dożywocie. Potem otrzymał L. Jan Jerzy Przebendowski, wojew. pomorski i podskarbi kor.; miał rezydencyą swoją w pobliskiem Lezienku; umarł r. 1729 w Warszawie. Po nim trzymali te dobra Bielińscy; r. 1789 Grabowski, kasztelanic elbląski. Jak czytamy w spółczesnem źródle (X. Bork, Echo sepulchr., rękop. w Peplinie), była ta wś zdawna gburami obsadzona, których dopiero w nowszych czasach po okupacyi pruskiej poskupywano. Pod względem kościelnym L. należało początkowo do parafii w Materni. Następnie mianowicie w XVII w., kiedy wierni także do Żukowa do kościoła uczęszczali, dzieliła się dochodami Maternia z Żukowem. Ostatecznie r. 1683 na stałe przyłączone zostało do Żukowa. Obecny dziedzic Karol Hoene niemiec. *Kś. F.*

Leżno,, niem. *Gr. Leszno*, włośc. wś, pow. brodnicki, nad jez. Małe Leżno; obszaru mr. 2024, bud. 62, dm. 30, kat. 221, ew. 9, szkoła. Par. Boleszyn, poczta Lidzbark. *Kś. F.*

Leżwice, ob. *Lasowice.*

Lezynica, mały zaśc. w pow. mozyrskim, w okr. polic. turowskim, do dóbr Lelczyce należący, ma osad 3, w dzikiej, bezludnej poleskiej miejscowości. *A. Jelski.*

Leżyki, ob. *Liżyki*, pow. szawelski.

Lębork, *Lęborg*, mylnie *Żadybór, Lawenbork, Lewino*, niem. *Lauenburg*, m. pow. na Pomorzu, w okr. reg. koszalińskim, u zbiegu rz. Ocolicy z Lebą, o 81 kil. od Gdańska, ma st. dr. żel. z Gdańska do Starogrodu pomorskiego; było miasto pow. województwa pomorskiego. Jest tu stary zamek, od którego kraj okoliczny nosił nazwę księstwa lęborskiego. Założone po-

dług jednych 1285 r., podług drugich w tym roku podniesione do rzędu miast. Należało jak i Bytów do Pomeranii gdańskiej, ulegając władzy książąt pomorskich i królów polskich. Krzyżacy, opanowawszy Gdańsk, dzierżyli i L. do r. 1454; wtedy Kazimierz Jagiellończyk zdał je Erykowi, księciu pomorskiemu, który je wraz z innemi zamkami krzyżakom poddał. W r. 1466 przez pokój toruński wrócony rzeczypospolitej. R. 1490 Bogusław X., syn Eryka, książę pomorski, poślubił Annę, córkę króla Kazimierza, i przy dzierżawie L. i Bytowia został. Zygmunt I, brat Anny, dłużnym jej będąc 14000 dukatów posagu, oddał jej synom, Jerzemu I i Barnimowi X. w r. 1526 miasto L. i Bytów, jako lennikom rzeczypospolitej. Po wygaśnięciu ich potomków po mieczu, posiadłości te wracają do Polski. Zmarł ostatni z tej linii Bogusław XIV w r. 1637, a powiaty te wcielone zostały do województwa pomorskiego. Jan Kazimierz w r. 1657 elektorowi brandeburskiemu odstąpił je przez układ w Welawie, z obowiązkiem hołdownictwa. W r. 1773 wraz z województwem pomorskiem Prusy zabrały. Miasto to, w latach 1658 i 1682 wiele od pożaru ucierpiało; w dawnych czasach było silną twierdzą; dotąd jest jeszcze opasane wysokim i grubym murem z wielu wieżami. Ma trzy kościoły, to jest: ewangelicki ś. Salwatora, katolicki ś. Jakóba i reformowany zazamkowy. Odbywają się tu 4 jarmarki w ciągu roku. Powiat lęborski ma 22 mil kw. rozl. i 40237 mk., w tem 791 Polaków. Por. *Pomorze.*

Lęcza, *Łęcza*, ob. *Łęcze.*

Lęcze, ob. *Leńcze.*

Lęd, ob. *Ląd.*

Lędowo, niem. *Landau*, wś włośc., pow. gdański, o 3¼ mili od Gdańska, własność m. Gdańska, nad Łachą gdańską (Mittel-Lauke) i uchodzącą do niej Gęsią. Obszaru mr. 2260, gbur. 20 zagr. 4, katol. 203, ew. 76, dm. 34. Parafia Wocław, szkoła Langfelde, poczta W. Cędry. *Kś. F.*

Lędy 1.) niem. *Lendi*, włośc. wś, pow. chojnicki, nad małem jeziorem, w okolicy lesistej i piaszczystej, blisko granicy pow. kościerskiego. Obszaru liczy mr. 4519, bud. 40, dm. 16, katol. 103, ew. 21. Parafia Leśno, szkoła Windorpie, poczta Brusy. Za polskich czasów wś L. należała do dóbr star. tucholskiego; lustr. tegoż star. z r. 1664 donosi: L. na pustkowiu; ta wś nie ma włók gburskich, ale jest ogrodn. 7 i sołt. 1, dają społem rocznego czynszu zł. 77; czterech ogrodn. zobowiązani są podług kolei wraz z drugimi odbywać straż leśną w puszczy i barci lisińskiej. 2.) **L. al.** *Lądy*, dok. *Lande*, nazywało się kiedyś jezioro w pow. chojnickim, do wsi rycer. Cołdanki (Soldans) należące. R. 1357 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, pozwala dziedzicowi tych dóbr Tycze Grel łowić ryby w jez. L., małemi jednak tylko narzędziami i ku stołowej potrzebie. Ob. Odpisy Dregera rękw. w arch. w Peplinie, str. 29. Obecnie w ograniczeniu wsi Cołdanki jeziora żadnego pod taką nazwą na mapach nie spostrzegamy. *Kś. F.*

Lędycki młyn, niem. *Landeckermühl*, dobra, pow. człuchowski, nad strugą do Gwdy płynącą, przy granicy pomorskiej, w lesistej okolicy. Obszaru mr. 979, bud. 17, dm. 4, ew. 41. Parafia katol. Heinrichswalde, ewang. Lendyczek. *Kś. F.*

Lędyczek, ob. *Lendyczek.*

Lędyk, ob. *Landeck* (niem.).

Lędzin, niem. *Lendzin*, 1295 r. *Ledzinice*, kol., pow. opolski, par. Opole; 10 bud., 23 dm., 186 mk., 22 osady, 360 mr. ziemi. *F. S.*

Lędziny, *Lędzyn*, niem. *Lendzin*, wś i dobra, pow. pszczyński, o milę od N. Bierunia, przy drodze z Pszczyny do Mysłowic; 202 bud., 176 dm., 1826 mk. Dobra należały do biskupów krakowskich, potem do klasztoru w Staniątkach, dziś do księcia Pszczyny; mają 1311 mr. ziemi, wapielnię, kopalnię węgla zaniechaną, osady leśne: Zamość i Ławek, dworek Heinrichsfreude, leśnictwo Świnów, wapieniołomy i smolarnię. Wś ma 157 osad (z attynencyami), 3143 mr. ziemi, wielu rękodzielników. Kościół katol. paraf. z r. 1769 i drugi kościół drew. ś. Anny; szkoła 3-klasowa. We wsi L. góra ś. Klemensa, 904' npm. Par. L. dek. mikołowskiego r. 1869 miała 4395 katol., 141 ew., 73 izr. *F. S.*

Lęgliszewo, niem. *Idasheim*, dom., pow. wągrowiecki, 1128 mr. rozl., 7 dm., 82 mk., 3 ew., 79 katol., 35 analf. Poczta i tel. w Gołańczy (Gollantsch) o 5 kil.; stacya kol. żel. w Osieku o 21 kil. Niegdyś własność Zabłockiego.

Lęgorz, także *Łęgorz*, przys. do Jareniówki w pow. jasielskim, leży u ujścia Ropy do Wisłoka, 310 m. npm., na płdn. od tej wsi, i ma 79 mk. rzym.-katol., graniczy na płdn. i zach. z Trzcinicą, na płn. z Jareniówką; od Jasła jest oddzielony Lęgorz wodami Ropy i Wisłoki. *Mac.*

Lękuk (mylnie), właśc. *Łękut* (ob.).

Lępa, niem. *Lampa*, os. do Chmielna, pow. kartuski, nad jez. raduńskiem.

Lężany lub *Łężany*, wś, pow. krośnieński, nad potok. Olszyny, wpadającym do Lubatówki. Przez wś prowadzą dwie drogi: z Krosna ku płdn. do Zarczyna i gościniec murowany z Dukli na wsch. przez Miejsce do Dubiecka. Okolica jest pagórkowatą. L. należą do parafii rzym.-katol. w Targowiskach i liczą 507 mk. rzym.-katol. Pos. więk. wynosi obszaru 49 mr.; mniej. 373 mr. roli, 85 mr. łąk i ogr.,

i 25 mr. pastw. Kasa pożyczkowa gminna ma 380 zł. w. a. kapitału. L. graniczą na płn. z Krościenkiem niżnem, na zach. z Głowienką i Miejscem, na płdn. z Targowiskami a na wsch. z Haszowem. *Mac.*

Lężenice, ob. *Leżenice.*

Lężyny lub *Łenżyny*, wś, pow. jasielski, przy gościńcu z Dębowca do Żmigrodu, 282 m. npm., w okolicy pagórkowatej i lesistej. W stronie południowej znajdują się lasy ze źródłami nafty na wysokości 360 m. npm. L. liczą 768 mk. rzym.-katol., z których 37 przebywa stale na obsz. więk. pos. Towarzystwa naftowego; mają parafią rzym.-katol. a należą do sądu pow. i poczt. stacyi w oddalonym o 6 kil. Żmigrodzie. Pos. więk. ma 59 mr. roli i 153 mr. lasu; mniej. 599 mr. roli, 86 mr. łąk i ogr. i 225 mr. pastw. Parafia należała niegdyś do dyec. krakowskiej, dek. jasielskiego. Dyplomu erekcyi niema, jest tylko wzmianka, że została uposażoną przez Zygmunta I w r. 1500. Teraźniejszy kościół drewniany niewiadomo przez kogo zbudowany, ani w którym roku. Parafia należy do dyec. przem. dek. żmigrodzkiego; obejmuje Glinik polski i Gorzyce. Ludność całej parafii wynosi 1732 rzym.-katol. i 11 izr. L. graniczą na płn. ze Swierchową, na płdn. z Gorzycami, na zach. z Osiekiem a na wsch. z Lubieńkiem. *Mac.*

Lgiń, niem. *Ilgen* 1.) wś, pow. wschowski; 77 dm., 548 mk., 23 ew., 525 katol., 89 analf. Probostwo z 363 mr. rozl. Kościół katol. paraf. z filialnym w Hetmanicach (Kaltvorwerk) dek. wschowskiego. Poczta i kol. żel. we Wschowie (Fraustadt) o 9 kil. 2.) **L.**, dom. tamże, 4716 mr. rozl., pow. wschowski; 2 miejsc.: 1) L.; 2) folw. Peterklucz (Klitscherei); 10 dm., 171 mk., 23 ew., 148 katol., 22 analf. Gorzelnia i młyn parowy. Własność Stanisława Chłapowskiego, dawniej Kęszyckich. Wś L. jest gniazdem starożytnej rodziny wielkopolskiej Lgińskich; kościół parafialny wystawili Lgińscy w XV wieku. W XVII wieku już wś należała do Łukasza Opalińskiego, kasztelana poznańskiego. Księgi kościelne zachowane są od r. 1593; znajdują się w nich notatki o zdarzeniach w okolicy: o zabiciu jezuity wschowskiego Michała Krygier z rusznicy przez studenta r. 1730; o szarańczy w r. 1728 i 1729; o pośle tureckim, który zjechał do Wschowy r. 1737 i t. d. Na cmentarzu kościoła paraf. wznosiła się jeszcze kaplica ś. Anny; na jednej ścianie był napis łaciński świadczący, że fundatorką była Małgorzata Lgińska r. 1476; ku końcowi wieku XVII już kaplica nie istniała. Przed laty kilkunastu nakładem i staraniem dziedziczki z Modlibowskich Kęszyckiej nowy stanął kościół parafialny, w stylu gotyckim aż do najdrobniejszych szczegółów, należący obecnie do najwspanialszych świątyń Wielkopolski, uroczyście poświęcony przez arcybiskupa Przyłuskiego. *M. St.*

Lgniąca, wś, pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Pokrzywnica. W 1827 r. 7 dm., 36 mk.

Lgocki potok, potok łączny, wytryska w południowo-wschodniej stronie gminy Żygodowic, w pow. wadowickim, ze źródeł leśnych. Płynie przez wieś Żygodowice i Woźniki, gdzie wpada z praw. brzegu do Skawy. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Lgoczanka, os., pow. włoszczowski, gm. i par. Lelów. Por. *Lgota.*

Lgota, *Lhota, Lgotka, Lhotka*, niem. *Ellguth*, węg. *Lehota*, por. *Ligota.*

Lgota 1.) *Kalinowska*, wś i folw., nad rz. Widawką, pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Strońsko. Wś ma 24 dm., 211 mk., 171 mr. obszaru, folw. 2 dm., 9 mk.; należy do dóbr Kalinowa. Według Tow. Kred. Ziemsk. folw. Ligota rozległy mr. 442, grunta orne i ogr. mr. 249, łąk mr. 51, pastw. mr. 117, nieuż. i place mr. 25, bud. mur. 1, z drzewa 4; płodozmian 11-polowy, młyn wodny, pokłady torfu. Wś L. osad 25, z grun. mr. 171. 2.) **L.-*Mała***, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Konary, par. Kruszyna. Leży na prawo od linii dr. żel. warsz.-wied. między Radomskiem a Kłomnicami. Ma 50 dm., 310 mk., ziemi włośc. 441 mr., dwors. wraz z os. Dębin 632 mr. W 1827 r. było tu 27 dm., 189 mk. Czyt. Łaski, Lib. ben. I. 523. 3.) **L.-*Wielka***, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Brudzice, par. Lgota (Łaski, Lib. ben. I, 491, 507). Leży na prawo od drogi z Radomska do Sulmierzyc, ma kościół par. drewniany z XVII wieku. W 1827 r. było 24 dm., 188 mk.; obecnie wś ma 18 dm., 153 mk., 262 mr.; folw. 4 dm., 26 mk., 600 mr.; os. prob. 2 dm., 7 mr. L.-poduchowna 11 dm., 59 mk., 394 mr. ziemi włośc. Par. L. dek. nowo-radomski, 2780 dusz. Według Tow. Kred. Ziemsk. folw. L.-Wielka rozległy mr. 571, grunta orne i ogr. mr. 483, łąk mr. 18, pastw. mr. 8, lasu mr. 20, nieuż. i place mr. 42, bud. mur. 1, z drzewa 13; płodozmian 6 i 12-polowy. Wś L.-Wielka osad 26, z grun. mr. 394. 4.) **L.**, kol., pow. częstochowski, gm. Grabówka, par. Biała; odl. 9 w. od Częstochowy. Leży przy szosie do Kłobucka. W 1827 r. wś rząd. 27 dm., 169 mk.; obecnie 44 dm., 339 mk., 1009 mr. (978 mr. ornej). Wś ta stanowiła dawniej uposażenie klasztoru jasnogórskiego w Częstochowie (ob. t. I, 853). 5.) **L.-*Koziegłowska***, wś nad rz. Wartą, pow. będziński, gm. Koziegłowy, par. Koziegłówki. Leży w dolinie Warty, przy drodze z Żarek do Koziegłów, na prawo od linii dr. żel. warsz.-wied. W 1827 r. wś rząd. 120 dm., 799 mk.; obecnie 170 dm., 1351 mk., 2068 mr. ziemi (1284 mr. ornej). Przy wsi tej jest folwark,

majorat. We wsi szkoła początkowa. Wspomina ją Długosz (II, 193). 6.) **L.**-*błotna* i **L.**-*gawronna*, wsie, pow. włoszczowski, gm. i par. Lelów. Leżą przy drodze z Lelowa do Janowa. W 1827 r. należały do par. w Staromieściu. L.-błotna miała 20 dm., 186 mk.; L.-gawronna 12 dm., 81 mk. Folw. L.-błotna (z wsiami L.-błotna, Sokolepole i Lgoczanka) miał r. 1866 rozległości mr. 1415, grunta orne i ogr. mr. 450, łąk mr. 50, pastw. mr. 150, lasu mr. 365, zarośli mr. 80, nieuż. i place mr. 320. Wś L.-błotna osad 23, z grun. mr. 162; wś Sokole pole osad 31, z grun. mr. 426; wś Lgoczanka osad 18, z grun. mr. 229. Folw. L.-Gawronna, od Myszkowa w. 12, rozległy mr. 443, grunta orne i ogr. mr. 227, łąk mr. 27, pastw. mr. 7, lasu mr. 172, nieuż. i place mr. 10, bud. mur. 6, z drzewa 7; płodozmian 7-polowy, pokłady kamienia wapiennego. Wś L.-Gawronna osad 18, z grun. mr. 80. 7.) **L.**-*Murowana* i **L.**-*Mała*, al. *Lgotka*, wsie, pow. olkuski, gm. i par. Kroczyce. W 1827 r. L.-Murowana miała 28 dm., 165 mk.; L.-Mała 8 dm., 42 mk. Folw. L.-Murowana (z wsiami: L.-Murowana, Żerkowice, L.-Mała, Przyłubsko, Dupice i Samoszyce), od Myszkowa w. 23, rozl. mr. 1130, grunta orne i ogr. mr. 486, pastw. mr. 31, lasu mr. 581, nieuż. i place mr. 32, bud. mur. 12, piec wapienny, pokłady kamienia wapiennego; rzeczka bez nazwy przepływa formując staw. Wś L.-Murowana osad 30, z grun. mr. 414; wś Żerkowice os. 30, z grun. mr. 699; wś L.-Mała os. 6, z grun. mr. 212; wś Przyłubsko os. 18, z grun. mr. 177; wś Dupice os. 16, z grun. mr. 474; wś Samoszyce os. 16; z grun. mr. 322. 8.) **L.**-*Wolbromska*, wś rząd., pow. olkuski, gm. i par. Wolbrom, kolonialnie urządzona, przy szosie z Zawiercia do Wodzisławia. Mk. 156 męż., 163 kob.; dymów 45, przestrzeni 867 mr. W 1827 r. wś rząd., par. Gołaczowy, 35 dm., 285 mk. 9.) **L.**-*Wielka*, wś, pow. miechowski, gm. Rzerzuśnia, par. Szreniawa. Leży przy drodze bitej z Wolbromia do Miechowa. W 1827 r. 24 dm., 131 mk. Wspomina ją Długosz (II, 36) jako dziedzictwo Przybka h. Szreniawa. Folw. L.-Wielka z attynencyą Dębieniec, rozległy mr. 625, grunta orne i ogr. mr. 337, łąk mr. 5, lasu mr. 210, zarośli mr. 40, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 32, bud. mur. 6, z drzewa 7, piec wapienny, pokłady kamienia wapiennego. Od dóbr tych w r. 1881 attynencya Dębieniec mr. 107 odłączoną została. Wś L.-Wielka osad 22, z gruntem mr. 153. *Br. Ch.*

Lgota 1.) wś, pow. chrzanowski, w pasie granicznym celnym, w pobliżu granicy Król. Polskiego, leży 457 m. npm., przy gościńcu z Trzebini do Olkusza, i jest prawie do koła otoczoną szpilkowemi lasami. Rola jest piaszczystą, ale brak urodzajności gleby wynagradzają kopalnie galmanu, znajdujące się w stronie południowej od wsi. L. ma 510 mk. rzym.-katol., należy do parafii rzym.-katol. w Płokach a urzędu poczt. w odległych o 11.2 kil. Krzeszowicach. Pos. więk. Ar. hr. Potockiego wynosi 14 mr. pastw. i 221 mr. lasu; pos. mniej. 493 mr. roli, 5 mr. łąk i 35 mr. pastw. Ta wś graniczy na płdn. z Ostrężnicą, na zach. z Płokami, na wsch. i płn. z Królestwem Polskiem. (Długosz, Lib. ben. II, 46). Por. *Jaworzno*. 2.) **L.**, wś nad Brodawką, pob. Wisły, w okolicy falistej pow. wadowickiego; należy do par. rzym.-katol. w Witanowicach, a urzędu poczt. i sądu w Wadowicach (9 kil. odl.). Wś liczy 610 rzym.-katol. mieszk., z których 26 przebywa stale na obsz. więk. własności p. Józefa Lgockiego; pos. więk. ma 406 mr. roli, 14 mr. łąk, 90 mr. pastw. i 299 mr. lasu na płdn. od wsi leżącego; pos. mniej. 443 mr. roli, 27 mr. łąk i ogr., 49 mr. pastw. i 11 mr. lasu. L. graniczy na płn. z Tłuczaniem dolnym i Zygodowicami, na zach. z Witanowicami, na płdn. z Babicą a na zach. z Marcyporębą. (Długosz, Lib. ben. II, 260). *Mac.*

Lgota, *Lgotha* (dok.), ob. *Ligota*.

Lgotka, ob. *Lgota* i *Ligotka*.

Lgów, folw., pow. łaski, gm. i par. Buczek (Łaski, Lib. ben. I, 449). Ma 3 dm., 10 mk., 150 mr. rozl.

Lgów, *Lgowo*, ob. *Łgów* i *Brzostkowo*.

Lgow, m. pow. nad rz. Sejm, w gub. kurskiej, st. p. o 7¼ w. od tegoż nazw. stacyi dr. żel. kursko-kijowskiej.

Lhota, *Lhotka*, ob. *Ligota*.

Lhotka 1.) niem. *Oehlhuetten*, wś, pow. opawski na Szląsku austr., 273 mk. 2.) **L.**, niem. *Nitschenau*, wś tamże, w powiecie sądowym witkowskim, z attyn. Nieder-Wiegstein, 272 mk. Por. *Witków* i *Libojaty*.

Lhowa, jezioro w dobrach Strzelce, w pow. hrubieszowskim. Ma 15 mr. obszaru i do 18 stóp głęb. Wody jego odprowadza strumień do Bugu.

Li... por. *Lie*..., *Ly*... (niem.), *Ły*.... (rus.).

Lia..., por. *La*....

Ljachuwci, ob. *Lachowce*.

Liahuluj, góra, na płdn. Wikowa niżniego, w pow. radowieckim, pod 47° 53' 48'' płn. sz. g., a 43° 25' wsch. dłg. g. F., na granicy tegoż Wikowa a Wojtineka. U północnych stóp, które sięgają po brzegi Suczawy, rozłożył się Wików niższy, a południowo-wschodnie stoki opadają ku poł. Wojtinekowi. Wzniesienie 539 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Liannek (niem.), ob. *Lnianek*.

Lianno (niem.), ob. *Lniano*.

Lianno-Waeldchen (niem.), ob. *Lniano*.

Liasy (dok.), ob. *Lasy*.

Liatkowe (niem.), ob. *Latkowa*.

Lib..., por. *Lieb...* (niem.).

Lib, ob. *Lwowie.*

Liba, niem. *Liebefluss*, rz., dopływ Wisły, ob. *Liwna.*

Libartowo, wś, pow. średzki; 2 folw.: a) ma 439 mr. rozl.; b) 324 mr.; 11 dm., 106 mk., 2 ew., 104 katol., 51 analf. Poczta i tel. w Kostrzynie o 3 kil.; st. kol. żel. w Pobiedziskach o 11 kil. *M. St.*

Libau (niem.), na Szląsku, ob. *Lubawa.*

Libaushof (niem.), dobra pod Libawą.

Libawa, *Lipawa*, niem. *Libau*, *Liebau*, łot. *Leepaja*, *Lipoja* (od drzew lipowych), mylnie *Lubawa*, miasto portowe w Kurlandyi, w pow. grobińskim, największe w gubernii po Mitawie, leży na wąskiej mierzei, łączącej t. zw. Małe (Libawskie) jez. z Baltykiem, o 179 w. na zach.-płd.-zach. od Mitawy. Jakkolwiek istniało już przed XIV w., to jednak dopiero w r. 1625 ks. Fryderyk nadał mu prawa miejskie. Od 1597 r. kościół ś. Anny, od 1742 olbrzymi ś. Trójcy (niemiecki, luterski), od 1746 katolicki; 1794 r. zajęte przez konfederatów polskich, 1795 przeszło do Rossyi, 1812 zajęli je Francuzi. Ludności 1823 r. było 5852, dziś do 20000. R. 1863 było tu według Siemienowa 114 Polaków. Od 1697 r. port, od 1871 kolej żel. Gimnazyum, 550 uczniów, w tem 120 Polaków i Żmujdzinów. Przy gimnazyum szkoła nawigacyjna bezpłatna, 3-klasowa. Od 1825 kasa oszczędności. Paraf. kościół katol. ś. Józefa, 1746 wzniesiony przez ks. Kurlandyi i Semigalii Ernesta Jana. Parafia katol. dekanatu kurlandzkiego: dusz 987. Port prawie nigdy nie zamarza, 94 sklepy, 5 fabryk, jarmark w lipcu. Komora celna (wywóz 1403000 rs., przywóz 781 tys. rs.). R. 1824 przywóz 471350 rs.; wywóz 2090270 rs. Ogólny obrót handlu morskiego 1868 r. ¼ mil. rs.; 1875 r. 2¼ mil. rs.; 1878 r. 6 mil. rs.; 1879 r. 33 mil rs. W r. 1877 odpłynęło z tutejszego portu 901 statków z 87186 łasztami ładunku; przywieziono morzem towarów za 2222150 rs, wywieziono za 13338055 rs., zapewne z powodu blokady portów m. Czarnego. Kolej żelazna libawsko-romeńska, jedna z najdłuższych w Rossyi, ma główne stacye: Libawa, Możejki, Szawle, Radziwiliszki, Koszedary, Wilno, Mińsk, Bobrujsk, Homel, Bachmacz, Romny (ob.). Osobna gałąź Libawa-Kałkuny, przez Możejki, Szawle, Radziwiliszki, Sławianiszki. Por. *Kurlandya.* *F. S.*

Libawka, niem. *Elske*, rz., ob. *Drwęca.*

Libawka, rz., dopływ Małopany.

Libawskie jezioro, jedno z największych w Kurlandyi, 35 w. kw. rozl. (15 w. dł., 2 w. szer.), połączone z morzem za pomocą kanału, który stanowi przystań m. Libawy. Do końca XVII w. był i drugi odlew do morza, mniej więcej ze środkowego brzegu jeziora. Do jez. L. wpadają: Aland, odpływ jez. Talzen; odpływ jez. Tasmar; rz. Purwe al. Otonge i rz. Bartawa. W płn. części jeziora są liczne niskie wysepki z pastwiskami, zwane Attaken. Łowią tu dużo węgorzy.

Liben (niem.), folw. dóbr Okten w Kurlandyi, pow. i par. Talsen.

Libenbergk (dok.), ob. *Lembark.*

Libenswerde, ob. *Kęty.*

Libental, ob. *Liebenthal* (niem.).

Libenwald (dok.), ob. *Rywałd.*

Liberadz, wś, pow. mławski, gm. Dąbrowa, par. Szreńsk, odl. o 17 w. od Mławy, ma 8 dm., 115 mk., 503 mr. gruntu, 2 nieuż. Założono tu parowy tartak. Według Tow. Kred. Ziemskiego leżą dobra L. w pow. ciechanowskim, gm. Młock, par. Malużyn. Dobra te składają się z folw. L.; wsi: L., Liberadzyn, Obręb, Przyborowo, Kałki, Ostrowe budy, od rzeki Działdówki w. 6, od Gąsocina w. 14. Rozl. wynosi mr. 1817, grunta orne i ogr. mr. 638, łąk mr. 99, pastw. mr. 12, lasu mr. 1013, nieuż. i place mr. 55, bud. mur. 7, z drzewa 29; płodozmian 14-polowy. Gorzelnia, browar, hamernia, cegielnia, pokłady torfu. Rzeka Łydynia przepływa. Wś L. osad 30, z grun. mr. 32; wś Liberadzyn os. 8, z grun. mr. 48; wś Obręb os. 10, z grun. mr. 17; wś Przyborowo os. 14, z grun. mr. 233; wś Kałki os. 52, z grun. mr. 320; wś Ostrowe budy os. 6, z grun. mr. 82. Por. *Luberadz.*

Liberowszczyzna, wś włośc., pow. wilejski, o 72 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Parafianowo, 7 dm., 52 mk. katol. (1866).

Libertów, os. fabr., pow. nowomiński, gm. Ładzyń, par. Stanisławów. Istnieje tu huta szklana, która zatrudniała 35 robotników i produkowała za 21000 rs. Folw. L. albo Jerzów z nomenklaturą Sokule, rozległy mr. 910, grunta orne i ogr. mr. 204, łąk mr. 43, lasu mr. 599, nieuż. i place mr. 43, wieczysto-czynszowych mr. 21, bud. mur. 1, z drzewa 30. Dobra powyższe w r. 1872 oddzielone od dóbr Ładzyń.

Libertów (z *Wymysłowem*), wś przy gościńcu murowanym z Podgórza do Kalwaryi, pow. wielicki, leży w okolicy falistej, 4.6 kil. od Mogilan; należy do parafii rzym.-katol. w Gaju, a do sądu pow. w Skawinie. Liczy 550 mk. rzym.-katol., z których 64 przebywa stale na obsz. więk. pos. p. Józefa Podlewskiego. Wymysłów jest folwarkiem. Pos. więk. ma 249 mr. roli, 46 mr. łąk i ogr., 30 mr. pastw. i 41 mr. lasu; pos. mniej. 249 mr. roli, 36 mr. łąk, 20 mr. pastw. i 8 mr. lasu. L. graniczy na płdn. z Brzyrzyną dolną, na zach. z Korabnikami, na wsch. ze Zbydniowicami a na płn. z Opatkowicami. W XV w. L. należał do

Stanisława Dąbskiego h. Rola (Lib. ben. II, 184). *Mac.*

Libertowska Wola, wś nad rz. Pilicą, pow. olkuski, gm. Żarnowiec, par. Kidów. L.-Wola stanowiła ekonomią dóbr rządowych w dawnem woj. krakowskiem; obecnie jest majoratem gen. Uszakowa. Jest tu szkoła początkowa, dwa młyny, tartak i papiernia Moesa, posiadająca dwie maszyny parowe (o sile 60 i 12 koni) i jednę wodną (30 koni); w 1870 r. pracowało tu 200 ludzi i wyrabiano za 200000 rs. Niegrodowe starostwo libertowskie w wojew. krakowskiem, powiecie księskim, r. 1771, podług spisów podskarbińskich, obejmowało wsie: Libertowa Wola, Chlina (ob.), Wierzbice i Żebrów. W tym czasie posiadał je Michał Walewski, podkomorzyc sieradzki, opłacając z niego kwarty złp. 3300 gr. 23, a hyberny złp. 382 gr. 6. Na sejmie warszawskim z r. 1773 stany rzpltej nadały to sstwo w emfiteutyczne posiadanie Krosnowskiemu, wraz z przyległemi dobrami Snochowice i Klonna. Czyt. Kod. dypl. pol. I, 80.

Libertpol, wś, pow. wołkowyski. Była tu kaplica katol. b. parafii Łysków.

Libewarde, niem. nazwa m. Warty w Kaliskiem (Kod. dypl. pol. II, 53).

Libiąż Wielki (z *Kozówką*, *Nowopolem* i *Paprotnikami*) i **L.-Mały** (z *Podjaworem*, *Wymysłowem* i *Moczydłem*), dwie wsie, pow. chrzanowski. Od Chrzanowa jest L.-W. odległy o 8.3 kil.; L.-Mały o 9.1 kil. Obiedwie wsie leżą w okolicy prawie zupełnie równej, albowiem położenie pionowe wznosi się na ich obszarze tylko od 301 do 316 m. npm. w kierunku południowym. Pomiędzy obudwoma Libiążami prowadzi gościniec z Chrzanowa do Oświęcima a przez L.-Mały gościniec z Krakowa do Pszczyny na Szląsku pruskim. W L.-Wielkim jest parafia rzym.-katol. i kopalnia węgla kamiennego; obadwa zaś mają szkoły ludowe. Stacya kolei ces. Ferdynanda (o 50 kil. od Krakowa), poczta i telegraf leżą śród lasów na płn. od obudwu wsi. Obszar zajęty przez Libiąże jest obszerną polaną, otoczoną ze wszystkich stron szpilkowemi lasami. L.-Wielki ma 1458 mk.; pos. więk. hr. Kaź. Potulickiego 171 mr. roli, 87 mr. łąk i ogr., 190 mr. pastw. i 839 mr. lasu; pos. mniej. 566 mr. roli, 177 mr. łąk i ogr., 46 mr. pastw. L.-Mały 1303 mk.; pos. więk. p. Eman. Loewenfelda 189 mr. roli, 19 mr. łąk i ogr., 74 mr. pastw. i 2241 mr. lasu; mniej. pos. 1005 mr. roli, 280 mr. łąk i ogr. i 117 mr. pastw. Parafia należy do dyec. krakowskiej dek. nowogórskiego, obejmuje oba Libiąże, Dąb, Moczydło, Jawor i mniejszą część Paprotnika i Szyjek. Ludności rzym.-katol. jest 3426, akat. 1, izr. 63. Obiedwie wsie graniczą na zach. z Chełmkiem, na płdn. z Krukami, na wsch. z Żarkami a na płdn. z lasami należącemi do Chrzanowa, Byczyny i Dąba. Przysiołki otaczają wsie do około. W XV w. oba L. należały do par. Kościelec (Lib. ben. II, 203). Kod. dypl. pol., t. III, wymienia je pod r. 1238. Por. *Chrzanów* i *Kosówki*. *Mac.*

Libiąż, ob. *Lubiąż*, *Lubusz*.

Libiąże, niem. *Libionce*, pustkowie należące do zamku Gorzów, pow. olesiński.

Libichowa, przys. do Trzciany, pow. bocheński, leży nad Stradomką, na południowym stoku Glińskiej góry i przy drodze z Muchawki do Gdowa. Droga w tem miejscu zagina się dla wygodniejszego spadku w mocno zagiętą (serpentynę) wężownicę; graniczy na wsch. z Glinikami, na płn. z Cichawką, na płdn. z folw. Żyznówką a na zach. z Ubrzeżem. *Mac.*

Libidza, wś, folw. i młyn, nad rz. Trzopką, pow. częstochowski, gm. Kamyk, par. Kłobucko, o 12 w. na płn. od Częstochowy, przy szosie z Częstochowy do Kłobucka. W 1827 r. było tu 17 dm., 213 mk.; obecnie wś ma 26 dm., 211 mk., 311 mr.; folw. 11 dm., 11 mk. i 1010 mr. (270 mr. ornej); os. młyn. 1 dm., 7 mk., 40 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. z nomenklaturą Gruszewnia rozległy mr. 911, grunta orne i ogr. mr. 441, łąk mr. 76, pastw. mr. 12, lasu mr. 357, nieuż. i place mr. 25, bud. mur. 9, z drzewa 4, pokłady kamienia wapiennego. Wś L. osad 27, z grun. mr. 311. *Br. Ch.*

Libieszowe, pow. kozielski, ob. *Lubieszowe*.

Libiki, ob. *Lubiki*.

Libionce, *Libioncze* (niem.), ob. *Libiąże*.

Libischau (niem.), ob. *Lubieszowe*.

Libiszewo, ob. *Lubiszewo*.

Libiszki 1.) wś, pow. rossieński, par. gawrańska. 2.) **L.**, wś, pow. rossieński, par. Niemokszty.

Libiszów, wś i kol., pow. opoczyński, gm. Opoczno, par. Libiszów (Łaski, Lib. ben. I, 643); odl. 7 w. od Opoczna. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową, dom schronienia dla starców i kalek, tartak. Kościół paraf. istniał już w 1521 r., erekcya nieznana, obecny odnowiony 1855 r. W 1827 r. było tu 25 dm., 143 mk., obecnie zaś (lit. B.) ma 51 dm., 356 mk., 425 mr. ziemi włośc. i 93 mr. dwors.; kolonie (A i C) zajmują 1049 mr., 29 osad, ludność nie podana w ostatnim urzędowym wykazie z 1881 r., bowiem powstały te kolonie na świeżo rozparcelowanym obszarze. Par. L., dek. opoczyński, 1505 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. lit. C. składają się z folwarków: Gorniszny al. Kuczkowizny i Maksymilianowizny, oraz attyn. Sobowizna. Rozl. wynosi mr. 1234, grunta orne i ogr. mr. 615, łąk mr. 89, pastw. mr.

178, wody mr. 6, lasu mr. 32, zarośli mr. 263, nieuż. i place mr. 51, bud. z drzewa 23. Pokłady kamienia wapiennego i torfu. Rzeczka bez nazwy przepływa. Jest tu 11 stawów i sadzawek. *Br. Ch.*

Libnerówka, os., pow. kolski, gm. i par. Izbica, odl. od Koła w. 28, dm. 1, mk. 19; ob. t. III, 330. Por. *Lignorówka.*

Libnowy, ob. *Lignowy.*

Libochora (al. *Libohora*, po rus. *Łybochora*) 1.) wś, pow. stryjski, 54 kil. na płd. zach. od Stryja, 20 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Skolem. Na płd. leży Rożanka niżna, na zach. i płn. Tuchla, na wsch. Brzaza i Kalna (obie w pow. dolińskim). W płd. wsch. części obszaru nastaje z kilku małych źródłowisk pot. Syhła (al. Sechły) na zach. stoku lesistej Magury (al. Lisaka), wznoszącej się na granicy Brzazy i Kalnej do 1365 m., i płynie środkiem obszaru zrazu na zach. a potem na płn. zach. do Tuchli, gdzie wpada do Oporu. W obrębie wsi zasilają go liczne dopływy, z których najznaczniejsze, od prawego brzegu: Daszkowiec (ob.), Zwoniec, Zwir i Sołotwina, płynące od płn. wsch. na płd. zach., a od lew. brz.: Bahińska Roztoka (ob.) i pot. Bahnykowaty (ob.) z Czystińskim pot. i Dragulcem od lew. brz. W płn. wsch. lesistej stronie obszaru wznoszą się na granicy Brzazy w pasmie górskiem Żelemiance od płd. ku płn.: Bukowiec (1171 m.), Daszkowiec (1128 m.), Malachin (1220 m.) i Ubicz (889 m.), a na granicy Tuchli Kindrat (1158 m.). Na zach. i płd. od tych gór granicznych leży Zwór i Lachowa Roztoka. W stronie płn. zach. wznosi się na granicy Tuchli Melnyczne do 752 m. Na lew. brz. Syhły wznoszą się: między Syhłą a Bahińską Roztoką Groniówki; między Bahińską Roztoką a Bahnykowatym od płd. ku płn.: Serednycia (954 m.), Bahna (920 m.), Dankowiec (808 m.), Osowne (878 m.) i Dragulec (780 m.). Na lew. brz. pot. Bahnykowatego wznosi się na granicy Tuchli Żaliny do 785 m. Zabudowania wiejskie leżą na praw. brz. Syhły, rozrzucone w dolinach potoków. Własn. więk. (hr. Kinsky'ego) ma łąk i ogr. 34, past. 85, lasu 4580 mr.; własn. mniej. roli or. 781, łąk i ogr. 1095, past. 1192, lasu 146 mr. W r. 1880 było 638 mk. w gminie (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilku rz.-katol.). Par. rz.-katol. w Skolem, gr.-katol. w miejscu, dek. skolski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew i szkoła 1-klas. 2.) **L.** (al. *Libuchora*, *Lubahora*), wś, pow. turczański, 29 kil. na płd. od Turki, 19 kil. na płd, od sądu powiat. w Boryni, tuż na zach. od urzędu poczt. w Wysocku wyżnem. Na płn. leżą Hnyła i Butla, na wsch. Wysocko wyżne, na płd. wsch. Husne wyżne. Płd. zach. część wsi przypiera do granicy węgierskiej. Na granicy węgierskiej wznoszą się następujące góry od płn. ku płd. wsch.: Starostyna 1229 m., Chresty 1109 m., Czurynka 1228 m., Listkowania 1248 m., Ruski put (al. Wielki Werch) 1311 m. i Dziurowy żołob 1292 m. U stóp Starostyny nastaje pot. Libohora (al. Libuchorka) i płynie od zach. na wsch. krętym biegiem do Wysocka wyżnego, gdzie wpada do Stryja. Na płn. wsch. stokach innych gór granicznych nastają liczne dopływy Libochory od praw. brz. i płyną na płn. wsch. Na granicy płd. wsch. wznoszą się od płd. ku płn.: Etrina (ob.), Elmowa (ob.) i Jedlina (ob.). Z gór tych płyną także liczne potoki na płn. do Libochory (najznaczniejsze: Zwór (al. Zwir), pot. Mohilski i Leszczak). Od lew. brz. przyjmuje Libochora w obrębie wsi ze znaczniejszych: pot. Dołhy (ob.) i Hnyłę al. Gniłę (ob.). Między obu tymi potokami leży las Okruhły ze szczytem Okruhłą, 921 m. wysokim. W dolinie L. leżą rozrzucone zabudowania wiejskie. Jedna część wsi zwie się Libochorą wyżną, druga niżną. Poszczególne domy mają nazwy: Cikowiat, Dzerowiat, Pod berehem, Prokopów, Trościaniec. Własn. więk. (Towarzystwa dla produktów leśnych w Wiedniu) ma roli or. 90, łąk i ogr. 28, pastw. 16, lasu 2717 mr.; własn. mniej. roli or. 3385, łąk i ogr. 1376, past. 1489, lasu mr. 56 mr. W r. 1880 było 1686 mk. w gm. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Turce, gr.-katol. w miejscu, dek. wysoczański, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-klas. W Sumaryuszu przywilejów i t. d. (Rkp. Ossol. Nr. 2837 str. 48 i 49) czytamy: „1553 die 10 octob. Varsoviae. Privilegium Bonae reginae Olexae locandi juxta fluvium Lubochorza a graniciebus nobilium villam „Olexanka" datum." Wieś ta zwała się tedy pierwotnie Oleksanką. L. należała do dóbr koronnych w ekonomii samborskiej a krainie libochorskiej. W lustracyi ekonomii samborskiej z czasów Jana III (Rkp. Ossol. Nr. 1255, str. 131) czytamy: „Wieś ma łanów 25 i ćwierci 2, między niemi hajducki łan 1, wójtowskich 5". Czynsze na ś. Michał i na ś. Wojciech są wymienione. Do krainy lubochorskiej należały według tej lustracyi wsie: Butla i Wysockie, L., Krzywka, Jaworów, Butelka, Hniła, Huzno niżne i wyżne, Borynia i Jabłonów, Żupanie, Wyżłow, Kliniec. Inwentarz ekon. sambor. z r. 1760 (Rkp. Ossol. Nr. 1632) zawiera następujące szczegóły ważniejsze o L. (str. 192 i 193). „Wieś ma w sobie osiadłości łanów 18, zosobna wójtowskich 5, hajducki 1. Z tej wsi należało przedtem do skarbu J. K. M. na rok od gromady czynszu na ś. Marcin 503 a innych danin i powinności 330 złp. 15 gr. (wymienione szczegółowo). Lecz na tę wieś i prowent produxit prawo p. Jan Christophor Clauder, konsyliarz

J. K. M. de dto Warszawa 4 stycz. r. 1759, vigore którego circa possessione tej wsi conservatur. Hiberna zaś na gardekurów J. K. M. i expenszczyzna z tej wsi do kasy ekonomicznej podług dyspartymantu zamkowego komportowana i płacona być powinna. Wójtostwo w tej wsi i karczmy i młyny w posesyi pani Eleonory de Nosticz Drzewieckiej, generałowej lejtnantowej wojsk J. K. M., na które prawo produxit, vigore którego czynszu do kasy ekonomicznej płacić złp. 5, hibernę zaś na gardekurów J. K. M. do kasy ekonomicznej według dyspartymentu zamkowego corocznie komportować. Z dworzysk 60. Z każdego pług jeden z broną rano wychodząc, kosarz jeden do trawy zrana do wieczora, kosarz do owsa z gromadzielnikiem zrana, owies wozić dzień cały a piesi z widłami. Po furze drzew bukowych z dworzyszcza, po kurze jednej, jajec po 12. Obornik każdy wozić a pieszy nakładać lub roztrząsać. Tłoki proszone z chlebnika do orania i koszenia, ale za to uczęstować gromadę należy.“ Powinności całej krainy lubochorskiej (tamże str. 194): „Prócz czynszów wymienionych przy każdej wsi, każda wieś, prócz L., odwieźć powinna do zamku samborskiego drzewo rokowe; kiedy rozkażą, z łanu każdego sianego, kostkowe drzewo jedno, ciosane jedno, łat 2, gontów kóp 2, albo jeśliby zamek nie potrzebował takowego drzewa, tedy z każdego łanu sianego po złp. 2 do kasy ekonomicznej płacić mają. Robocizny do klucza zadniestrskiego lub za nie do kasy ekon. sambor. z każdego łanu sianego po złp. 12 zaraz we żniwo płacić, excepto wsi L., wszystkie wsie powinne, albo dać raz w rok z każdego łanu sianego na cały tydzień do Zadniestrza, jeżeli administracya pozwoli, robotników pieszo po 4, a jeżeli kosarzów, to po 2 z łanu powinni, za które robociznę vide in Summario. Dziesięciny owczej dawali od owiec 20 barana jednego, albo od każdej owcy po gr. 4 płacili; teraz ogólnie cała kraina prócz wsi L. płaci co rok do kasy ekonomicznej na wiosnę złp. 370, które także vide in compendio. Hybernę na gardekurów J. K. M. oraz expenszczyznę do kasy ekon. sambor. podług dyspartymentu wydanego każda wieś, excepto L., na termin naznaczony wypłacać ma, tudzież uniwersałom zamkowym i dyspozycyom wszelkim zadosyć czynić. Elekcyonalne od urzędów przysiężnych i dziesiętnikom każda wieś prócz L. do kasy ekonom. podczas sądów zborowych płaci. Compendium intraty rocznej z krainy libochorskiej (podane dla każdej wsi), czyni razem 2661 złp. 10½ gr. czynszu, 254 złp. 15 gr. elekcyonalnego. Ad haec za robociznę do klucza zadniestrskiego należącą z łanów w tej krainie sianych z każdego po złp. 12 prócz L., razem 621 złp.; owczej dani z całej krainy z wyjątkiem L. złp. 370. Z pasiek seu kopań po lasach prowent według corocznej rewizyi do kasy ekon. należeć ma i on podczas sądów zborowych wraz z grzywnami importowany być powinien, excepto Libochory. Inwentarz z r. 1768 podaje intratę z krainy lubochorskiej na 5423 złp. 24 gr. Wieś L. wraz z wójt. otrzymali r. 1765 w dzierżawę na lat 8 Jan Daniel i Dorota Toepferowie. Rząd austryacki zajął krainę libochorską r. 1773 i przyłączył do klucza boryńskiego, który sprzedano r. 1868. *Lu. Dz.*

Libochora, *Libochura*, ob. *Libuhora*.

Libochowa, ob. *Libuchowa*.

Libojaty, *Lubojata*, niem. *Laubias*, wś, pow. bilowiecki na Szląsku austryackim, ma szkołę ludową, kościół paraf. katol., 899 mk. w trzech częściach swoich: L. (373), *Lhotka* (131) i Bittau (395). Por. *Bilowiec*. *F. S.*

Liboń, niem. *Liebon*, wioska serbska na saskich Łużycach w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 2, mk. 22, w tem serbów 20.

Libony (dok.), ob. *Lubomie*.

Liborty, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska. Por. *Chwejdany*.

Libowiec (według Triesta), *Lipowiec* (według Knie), folw. dóbr Ruptau, pow. rybnicki; 5 dm., 15 mk.

Librantowa (z *Boguszową*), wś, pow. sądecki, par. Siedlce, o 11 kil. od N. Sącza, przy drodze gminnej do Bobowy. Położenie wzgórzyste; wzniesienie wsi przy kapliczce 368 m.; na płn. za wsią dział graniczny od Siedlec przy krzyżowej drodze 543 m. wys. Rozl. obszaru dwors.: roli 88, łąk i ogr. 10, pastw. 36, lasu szpilk. 215 mr.; posiadłości mniejszej: roli 562, łąk i ogr. 137, pastw. 173, lasu i zarośli 259 mr. austr. Grunta żytnie. Dm. 60, mk. 564, z tego na obszarze dworskim, zwanym L.-Olchówka, 34; wszyscy rzym.-katol. Jest tu kopalnia nafty, eksploatowana ze średniem powodzeniem, i mała fabryka wyrobów z oleju skalnego. L. należała dawniej do dóbr klasztoru norbertanów w N. Sączu; po supresyi tego klasztoru została zajęta przez rząd austr. na fundusz religijny a następnie w r. 1829 za 8150 złr. m. k. sprzedana Józefowi Hebenstreitowi, jednocześnie z wsiami: Naściszowa, Kwieciszowa, Boguszowa, Grabowa, Brzezie, Bobków, Łęg i Piątkowa. Dziś L. należy do spadkobierców Franciszka Holeniego. Kopalnie nafty badał w r. 1875 E. Windakiewicz (Olej i wosk ziemny) a później H. Walter i dr. E. Dunikowski: Kosmos z r. 1882 str. 368 i nast. Kopalnie znajdują się w zaklęśnięciu góry; roboty wykonywają podług planu obmyślanego. Najgłębsza studnia ma 280 stóp głębokości, ale nafta pokazuje się już w 10 sążniach, poczem ginie. Przy kopaniu natrafiają najprzód na rozmiękczony czarniawy piaskowiec, zmięszany ze szpatem i błyszczykiem,

potem na czerwone iły i warstwy ropianieckie. Walter i Dunikowski przyszli do przekonania, że położenie kopalni jest najgorszem jakie może być, i że wydobytą naftę zawdzięczać należy tylko nadzwyczajnemu rozwojowi naftonośnego piaskowca. Por. *Dąbrówka* (I, 936), *Ilbrantowa* i *Januszowa*.

Libry, ob. *Kamionka Wołoska*.

Libsko, ob. *Lipsk*.

Libsztat, niem. *Liebstadt*, msto w pow. morąskim, na praw. brzegu wypływającej z pobliskiego jez. Milde rzeczki Liwny, 17 kil. na płn. wsch. od Morąga, w pagórkowatej, lesistej okolicy, z gruntami zwirowemi, piaskowemi, przerywanemi bagnami i torfiskami, mk. 2371 przeważnie ewang. (19% katol., 6% żyd.). L. założony 1302 r. przez krzyżaka Heinricha von Liebenzell, uzyskał 1490 prawa miejskie od w. mistrza Hans von Tieffen. Siedziba sądu okręgowego i stacya poczt. i tel. z pocztą osobową do Morągu, Dobrego miasta i Schlobitten; 4 jarmarki do roku dwudniowe kramne; 4 jednodniowe na konie i bydło; 1 na płótno zwykle w lipcu; targi co środa i sobota. *J. B.*

Libuchora, ob. *Libochora*.

Libuchora, pot., ob. *Lihuhorka*.

Libuchowa (al. *Libochowa*, *Leboehowa*), wś w pow. staromiejskim, 13 kil. na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Starem mieście. Na płn. wsch. leży Bilicz, na płd. wsch. Wołoszynowa, na płd. zach. Rosochy, na płn. zach. Terło, na płn. Smereczne (w pow. dobromilskim). We wsch. stronie wsi nastaje potok Borsuki i płynie zrazu na zach., potem na płn. zach. do Terła, gdzie się łączy z Łysówką od lew. brz. a Smereczanką od praw. brz. i wpada do Strwiąża. W dolinie pot. leżą zabudowania wiejskie (523 m.), z obu stron wznoszą się wzgórza słabo zalesione. Własn. mniej. ma roli or. 421, łąk i ogr. 71, past. 41, lasu 544 mr. W r. 1880 było 377 mk. obrz. gr.-katol. Par. gr. katol. w Rosochach. We wsi jest cerkiew. L. jest osadą szlachecką. *Lu. Dz.*

Libuhorka, także *Libuhora* lub *Libuchora*, pot. górski, wytryska w obrębie gm. Libuchory, w pow. Turka, w zach. jej stronie, z pod góry Starostyna, szczytu wznoszącego się w granicznym grzbiecie Karpat wschodnich, w dziale dukielsko-skolskim; płynie krętym biegiem na wsch. przez rozległą wś Libuhorę, a następnie przez obszar Wysocka wyżniego, gdzie z lew. brz. uchodzi do Stryja. Dolinę tego potoku otaczają od płn. góry Harasymerat (900 m.), Okruhła (921 m.) i Lukoszka (807 m.) a od płd. stoki granicznego grzbietu z szczytami Chresty (1109 m.), Listkowania (1248 m.), Ruski put czyli Wielki Wierch (1311 m.) i Dziurowy Żołob (1292 m.); bliżej nad doliną od płd. wznosza się Tysowa, Jedlina (944 m.), Kirtynowatka (853 m.), Kruhły Szołodyański (853 m.) i Zawarynówka (743 m.). Od północnego czyli lew. brzegu zabiera potoki Dołhy, Hnyła i Donyczyn, od południowego czyli praw. Żwir czyli Mohylski, Leszczak i liczne krótkie strugi górskie. Długość biegu czyni 13 kil. Spadek wód: około 1100 (źródła), 818 m. (przy górnych chatach wsi Libuchory), 770 m. (u stóp Harasymeratu), 704 m. (ujście Żwiru), 675 m. (pod kościołem w Libuhorze), 635 m. (ujście). *Br. G.*

Libusza, wś w pow. gorlickim, nad pot. Kadzielną, uchodzącym z praw. brzegu do Ropy, jest długą i dobrze osiadłą, w kraju pagórkowatym tak, że zabudowania wznoszą się od 270 do 285 m. npm. Mk. 1466, z których 182 przebywa stale na obszarze więk. pos.; trudnią się obok rolnictwa przeważnie wydobywaniem nafty, paleniem wapna a wreszcie wyrobami płóciennemi. Dawniej słynęła L. z licznych warsztatów tkackich. Założył ją Kazimierz W. w r. 1348 na 120 łanach w lasach zupełnie nieużytych na prawie magdeburskiem. Sołtysowi Jakubowi nadał 8 łanów, nadto dochód z jatek chlebnych, rybnych, mięsnych, piwnych i szewskich, dalej młyn i trzeci grosz sądowy na małych i wielkich; rybołóstwo i cztery zagrody pozostać miały wolne, a oprócz tego łan na skotnicę i łan dla kościoła. Osadnicy otrzymali 20 lat wolności, poczem mieli płacić po 8 groszy czynszu łanowego i po wiardunku dziesięciny. Na rok miały się odbywać trzy sądy gajne. Posłowi królewskiemu ma wyprawić jeden obiad sołtys, a dwa kmiecie. Postanowiono, że wszelkie prawo polskie i jego uciążliwości zostaną uchylone. Kmiecie będą odpowiadali tylko wójtowi, wójt samemu królowi. Na pospolite ruszenie ma stanąć sołtys samowtór w szyszaku i na dobrym koniu (Morawski, Sądec. I, 231). W tymże czasie założono parafią. Później była L. własnością królowej Jadwigi, która ją wraz z Krygiem zapisała szpitalowi w Bieczu. W następnych latach nabył ją Jakób z Dąbna, pisarz kor., sęsta krakowski, ale szpital miał w skutek utraty tych sołtystw uszczerbek; dla tego w r. 1470 dyplomem z 13 lipca dozwolił je Kaźmierz Jagiellończyk odkupić mieszczanom bieckim (Morawski, Sąd. II, 256) na rzecz szpitala. Kuropatnicki nazywa L. wsią kameralną. W ostatnich latach była własnością Ad. Zaręby Skrzyńskiego. Pos. więk. wynosi obszaru 535 roli, 92 łąk i ogr., 32 past. i 113 mr. lasu; pos. mniej. 1189 roli, 78 łąk i ogr., 146 past. i 70 mr. lasu. Kościół jest drewniany starożytny, a prócz tego kaplica na cmętarzu. Par. należy do dyec. przemyskiej, dek. bieckiego, obejmuje Kryg i ma 2185 rzym.-katol. i 23 izrael. L. graniczy na płd. z Krygiem, na zach. z Kobylanką, a na wsch. z Li-

pinkami. Niegrodowe starostwo libuskie albo libuszowskie, w wojew. krakowskiem, pow. bieckim, r. 1770 obejmowało wsie: Libusza, Kryk, Rzepiennik, Siepietnice, Binarowa, Moszczenica Dolna i Niżna, Rzepiennice z 8 folw. Od r. 1739 było w posiadaniu Joanny Lubomirskiej, chorążyny kor., która z niego opłacała kwarty złp. 9894 gr. 9, a hyberny złp. 7741 gr. 14. Po zajęciu przez rząd austryacki, tenże oddał d. 1 lipca 1786 r. toż sstwo masie wierzycieli Joachima hr. Potockiego, jako częściowe wynagrodzenie za dobra bolechowskie, zajęte na saliny. Kopalnie nafty badał tu 1875 r. Windakiewicz (Olej i wosk ziemny) i H. Walter i dr. E. Dunikowski (Kosmos 1882. Geologiczna budowa naftonośnego obszaru zachodnich galic. Karpat). Budowa geologiczna obszaru naftonośnego jest tutaj, podobnie jak w Lipinkach i Wójtowy, prosta. Najprzód znajdują się sypkie piaskowce, pokryte czerwonemi iłami, potem naprzemian piaskowce i iły. Za to pod względem młodszych formacyj t. j. diluvium należy obszar północny do nizin północno-galicyjskich, bo znajdują się ślady lodników; mianowicie na wyżynie między Libuszą i Kobylanką widać rozsiane narzutowe skały, bądźto w glinie, bądź na powierzchni. Są to przeważnie granity o czerwonem skaleniu i syenity a rzadziej dyoryty i kwarcyty. W r. 1875 było 14 szybów na obszarze większej posiadłości, a tylko jeden na gruncie włościańskim. Najgłębszy szyb miał 71 sążni głębokości. Tężenie nafty utrudniało znacznie wydobywanie jej, a produkcya roczna dochodziła 1200 ctn. Czyt. Kod. dypl. pol. t. III, pod r. 1470. Por. *Jasło*, t. III, 490. *Mac.*

Libuszanka, także *Libusza*, znaczny strumień, powstaje z połączenia dwóch potoków, wschod. Wapienki i zachod. Męcinki, na granicy gmin Męciny Wielkiej, Wapiennego i Roździela, w pow. gorlickim. Tak powstały strumień płynie na płn. między domostwami wsi Rozdziela i Lipinek. W Roździelu płynie doliną międzywzgórzystą, nad którą od wsch. wznosi się góra Ferdel (649 m. szt. gen.) a od wsch. Dubnakowa góra (488 szt. gen.). Przyjąwszy z praw. brzegu potok Węgliska, przechodzi w obręb wsi Lipinek. Tutaj płynie doliną rozwartą, nad którą od wsch. mamy Łysą górę (378 m.) a od zach. bezimienne wzgórze 351 m. wysokie. Poniżej kościoła w Lipinkach zwraca się na lekki płd. zachód, tworząc granicę między Lipinkami a Wójtową i Libuszą. W obrębie gm. Libuszy przyjmuje kierunek północny; przepływa między domostwami Libuszy w bardzo krętym biegu i na obszarze Korczyny uchodzi z praw. brzegu do Ropy. Zabiera liczne strugi i potoki. Oprócz potoku Węgliska przyjmuje z lew. brzegu Roździelankę, a z praw. brz. Wójtową. Długość biegu 15 kil. Spad wód podają liczby: 383 m. (połączenie się strug źródlanych), 322 m. (poniżej kościoła w Lipinkach), 260 m. (ujście). *Br. G.*

Licaice (?), ob. *Leisewitz* (niem.).

Lichark, na Warmii, ob. *Lidzbark*.

Lice, ob. *Licino*.

Licemir, jez., przy jeziorze Świteziu, pod Szackiem z drugiej strony.

Licéwicze, wś na Litwie, nad jeziorem Wiszniewskiem.

Licewka, ob. *Lecówka*.

Licha, os. włośc., pow. opoczyński, gm. Goździków, par. Smogorzew, od Opoczna 20 w. Ma 4 dm., 37 mr, ziemi.

Lichacze, wś, pow. grodzieński, przy dr. żel. warsz.-petersb., poza Porzeczem.

Lichacze 1.) folw. w pow. mińskim, własność Gurskich, ma obszaru przeszło 304 mr., okr. polic. rakowski. 2.) L., dwa małe zaśc. w pow. mińskim, nad rzeczułką, okr. polic. rakowski, parafia katolicka rakowska; każdy ma po osad 2, miejscowość lesista, grunta lekkie. *Al. Jel.*

Lichacze (po rusku *Łychaczi*) 1) część Starego sioła w pow. cieszanowskim, 22 kil. na płd. zach. od Cieszanowa, 18 kil. na zach. od sądu powiat. w Lubaczowie, 12 kil. na zach. od urzędu poczt. w Oleszycach, 6 kil. na zach. od Starego sioła. Na płn. leży Miłków, na wsch. i płd. Surmaczówka, na zach. Buczyna (część Zaradawy). Obie ostatnie wsie leżą w pow. jarosławskim. Przez wieś płynie pot. Starycz. Zabudowania wiejskie leżą w stronie płd. zach. (207 m.). Włas. więk. (Jadwigi ks. Sapieżyny) ma roli ornej 6, łąk i ogr. 11, lasu 93 mr.; włas. mniej. roli ornej 111, łąk i ogr. 44, pastw. 29 mr. Ob. *Stare-sioło*. 2.) L., leśniczówka na obsz. dwors. Tuczępy w pow. cieszanowskim. *Lu. Dz.*

Lichaczów, wś, pow. kozielecki gub. czernihowskiej, 216 dm., 1815 mk.

Lichaczówka, wś, pow. dubieński, par. Łysin.

Lichaczówka, rz., pow. lidzki, w par. Nowydwór.

Lichaczycha, ob. *Matwiejicha*, pow. taraszczański.

Lichałowo lub *Straszne*, dobra, pow. połocki, z przys. Okuniowiec i karczmą Kuleszewo, 762 dzies. ziemi dworskiej.

Lichań, niem. *Leichnam*, wieś serbska na saskich Łużycach w powiecie budyszyńskim. W 1875 r. dm. 43, mk. 214; w tem Serbów 193. *A. J. P.*

Lichawa 1.) wś i folw. nad rz. Grabią, pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Sędziejowice (Łaski, Lib. ben. I, 466). Wś ma 13 dm., 149 mk., 173 mr.; folw. 1 dm., 10 mk., 186 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. rozległy mr. 234, grunta orne i ogr. mr. 110,

łąk mr. 19, pastw. mr. 53, lasu mr. 41, nieuż. i place mr. 11, bud. z drzewa 6. Folwark ten w r. 1868 oddzielony od dóbr Kustrzyce (ob.). 2.) **L.**, wś, os., folw., nad strum. Piaski, pow. sieradzki, gm. Krokocice (ob.), par. Małyń, odl. od Sieradza w. 32; wś dm. 12, mk. 224; os. dm. 1, mk. 2; folw. dm. 5, mk. 33. W 1827 r. było 17 dm., 161 mk. Czyt. Kod. dypl. pol. II, 108 i Lib. ben. Łaskiego I. 356—74. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. rozległy mr. 579, grunta orne i ogr. mr. 497, łąk mr. 27, lasu mr. 37, nieuż. i place mr. 18, bud. mur. 5, z drzewa 3; płodozmian 11-polowy. Wś L. osad 37, z grun. mr. 86. *A. Pal.*

Lichawa i *Lichawka*, strugi w pow. sieradzkim, pod Krokocicami.

Lichciany, dwór, pow. kowieński, okr. polic. ejragolski, o 66 w. od Kowna, tuż pod Betygołą, 1 dom, 19 mk. (1859). Własność niegdyś Bukatych, dziś Jankowskich.

Licheń 1.) *Stary*, wś, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Licheń (Łaski, Lib. ben. I, 212—226). Leży nad jez. Sleszyńskiem, w lesisto-górzystej okolicy, przy trakcie z Konina do Sompolna, o 14½ w. na płn.-wsch. Konina. Ma obszaru 59 mr. i 480 mk. Przy wsi folwark tegoż nazwiska do dóbr Gosławice (ob.) należący; grunt szczerkowaty, obszerne łąki i pastwiska błotniste. Tu znajduje się kościół parafialny, szkółka elementarna katolicka i gorzelnia. L. jest starożytną osadą; stał tu niedawno jeszcze słup kamienny z XII w., stanowiący drogowskaz traktu z Kalisza do Kruszwicy. W dawniejszych wiekach L. nosił nazwę miasta (*Lychyno*), lecz w czasie napadów szwedzkich zburzoną została miejska osada. Na zasadzie podań wiarogodnych ustnych, piśmienne bowiem podczas pożaru zniszczone zostały, kościół pierwotny istniał tu oddawna; ostatni drewniany miał być wybudowany w r. 1728 pod wezw. św. Doroty Panny Męczenniczki; w r. 1800 ówczesny właściciel dóbr Gosławice, hr. Łącki, powziął zamiar wzniesienia nowego kościoła, wszakże dopiero po przejściu pomienionych dóbr na własność hr. Kwileckich, hr. Izabela postanowiła bezzwłocznie przystąpić do budowy nowego kościoła i w r. 1845 założono kamień węgielny pod takowy. Z budulcu zaś pozostałego po rozebranym starym kościele pobudowano na cmentarzu miejscowym kaplicę, która do dziś istnieje. W trakcie budowy obecnego kościoła, w lesie grąblińskim do tejże parafii należącym, przy zawieszonym na drzewie obrazie Najświętszej Panny, miało być zjawisko nadprzyrodzone, w skutek czego lud uznał ten obraz za cudowny, przyśpieszono więc ukończenie budującego się kościoła; tymczasem obraz cudowny z lasu wprowadzono uroczyście do kaplicy cmętarnej dnia 29 września 1853 r., a następnie do kościoła ukończonego w r. 1854 i w wielkim ołtarzu go umieszczono. Fundatorami kościoła byli: Władysław, Mieczysław, Kazimierz i Anna hr. Kwileccy. W r. 1872 Honoryna hr. Kwilecka przybudowała prezbiteryum, kościół wieloma darami uposażyła i nowy organ sprawiła. Nowy kościół murowany w stylu gotyckim, z wieżą, dzwonami i zegarem wieżowym, posiada 2 kaplice i 5 ołtarzów; poświęcony był dnia 19 września 1857 r. przez biskupa dyec. kujawsko-kaliskiej ks. Marszewskiego. Opis i rysunek kościoła w L. umieściły „Kłosy" (Nr. 732 z 1879 r.). Do parafii L. należą następujące wsie: L.-Stary i Nowy, Smolarnia, Wygoda, Obora (L.-Obora), Pogoń, Bylew, Trzy borki, Wiązowe, Helenowo I i II, Anielewo, Grąblin, Izabelin i Gać; ludność parafii wynosi 1950 dusz. 2.) **L.-*Nowy***, wś, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Licheń. Leży przy trakcie z Konina do Sompolna, o 14 w. na płn.wsch. od Konina, ma obszaru 323 mr., 132 mk., przytem folwark tegoż nazwiska do dóbr Gosławice (ob.) należący. Grunt szczerkowaty, po części sapy, obfitość łąk i pastwisk błotnistych; ma cegielnię. Por. *Gopło. J. Chor.*

Lichenek, wś, folw., os., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Dęby szlacheckie (Łaski, Lib. ben. I, 214—23); odl. od Koła w. 14; wś dm. 5, mk. 48; folw. dm. 2, mk. 45, rozl. mr. 275; os. dm. 1, mk. 3.

Licheńskie jezioro, uważane za odnogę jez. Sleszyńskiego, stanowiło niewątpliwie jednę całość z tem jeziorem w czasach, gdy takowe miało o wiele rozleglejszy obszar i zajmowało bagniste niziny rozciągające się ku Warcie. Obecnie stanowi ono oddzielne jezioro, łączące się dwoma kanałami z jez. Pątnowskiem (część Śleszyńskiego). Brzegi jeziora od zachodu, południa i płdn.-wschodu niskie, bagniste, od płn.-zach. i wschodu nieco wynioślejsze. Ciągnie się ono wąskim pasem (około 5 w. długości i ½ szerokości) od płdn. ku północy. Na wschodnim brzegu mieści się kościelna wieś Licheń, po stronie płn.-zach. na wzniesionem nieco brzegu wieś Niedźwiady (346 stóp nad poziom morza). Por. t. II, 742. *Br. Chl.*

Lichinia (niem.), ob. *Lichynia.*

Lichnau (niem.), ob. *Lichnowy.*

Lichnów, *Lichnowa*, niem. *Lichten*, wś, pow. beneszowski na Szląsku austr., ma par. katol., szkołę ludową, st. poczt., 2060 mk.

Lichnowiec, niem. *Lichtenberg* 1.) folw. dóbr Grabówka, pow. raciborski. 2.) **L.**, według Knie także folw. Krzyżanowic w tymże powiecie, zwany u Triesta tylko Lichtenberg.

Lichnówka, las w płd.-zach. stronie Jamuy górnej, pow. dobromilski. Ciągnie się

wzdłuż praw. brzegu Mszańca, dopływu Wiaru. Por. t. II, str. 74.

Lichnówki, niem. *Kl. Lichtenau*, włośc. wś, pow. malborski, śród żuław, po prawym brzegu Wisły, 1 milę od Tczewa. Obszaru liczy włók 155, gbur. 21, zagr. 5, katol. 273, ew. 124, men. 64, dm. 34. Parafia i szkoła Lichnowy, poczta Tczew. Odległość od Malborka 1¾ mili. Do większych posiadaczy zaliczają się: Jan Fieguth 70 hekt., Wilh. Friedrich 79, Dytryk Löpp 57, Gust. Ludwig 76, August Salzmann 87, Dytryk Thiessen 68, Otto Tornier 65. Jak imię staropolskie L. wskazuje, istnienie tej wsi dosięga czasów przedkrzyżackich. W r. 1321 Karol z Trewiru, mistrz w. krzyżacki, wystawił dla L. pierwszy znany przywilej. Podług niego dawali osadnicy czynszu od włóki po 1½ grz. i 2 kury, 6 dni odrabiali przy sianobraniu o swoim wikcie; drzewa potrzebnego dostawali z lasu krzyżackiego z nad Wisły. *Ks. F.*

Lichnowo, kol., pow. koniński, gm. Kramsk (ob.), par. Licheń. Leży o 15 w. na wsch.-płn. od Konina, od rz. Warty w. 4; powierzchni ma 70 mr.; ludności mięszanej polsko-niemieckiej męż. 28, kob. 30, razem 58; grunt żytni zimny. *J. Chor.*

Lichnowy 1.) niem. *Lichnau*, dok. *Lichtenow*, włośc. wś parafialna, pow. chojnicki, śród czysto-niemieckiej Kosznajderyi, 1 milę od Chojnic. Obszaru liczy mr. 7494, bud. 213, dm. 102, katol. 789, ew. 8. Parafia i szkoła w miejscu, poczta i stacya kol. żel. w Chojnicach. Wś L. od dawna istniała; kiedy w czasach krzyżackich nadano jej pierwszy przywilej lokacyjny, nie wiadomo. R. 1369 Zygfryd von Gerlachsheim, komtur tucholski, poświadcza jako sołtysowi w L. Górce Bosilburg zgorzały budynki, a wraz z nimi także stary przywilej. Dla tego nowy teraz dokument wystawia. Włók było podówczas 85 zbytniej miary. Z tych prob. miał wolne 4 a sołtys 9; prawo było chełmińskie. Od włóki dawali oprócz kur czynszowych na św. Marcin i 3 wiardunki od nadmiaru po 3 pieniążki. Dwie karczmy czynszowały na zamek po 3 wiard. i po pół funta wosku, druga połowa przypadała dla sołtysa. Osadnicy mogli trzymać jedno czółno na jeziorze przede wsią. Ob. odpisy Dregera, ręk. arch. w Peplinie, str. 116; odpisy z Belna, str. 9. Niemieccy tutejsi mieszkańcy nie mało od początku skłaniali się do luteranizmu; jeszcze w r. 1588 miała ta parafia pastora luterskiego. Następnie znowu kościół oddany został katolikom. Za polskich czasów wś L. należała do dóbr star. tucholskiego. Lustr. tegoż star. z r. 1578 donosi: L. mają włók 84, z tych do prob. należą 4, 1 włóka jest kościelna, 2 ma Bartł. Henigowski. Wś tę dzierżawi Jerzy Żaliński; osiadłych włók jest tu 77, karczma daje czopowego gr. 40. Lustr. z r. 1664 pisze: L., wś niemiecka, ma włók 82, z tych jest sołtyskich 9, wybraniecka 1, onera tej włóki wieś zastępuje; gbur. 20; czynszu ogółem dają zł. 128. O stanie dzisiejszym parafii w L. donosi szemat. dyec. chełmińskiej, str. 290. Parafia L. liczy dusz 2102. Kościół jest tyt. św. Jadwigi, patronatu rządowego, o fundacyi jego nie wiadomo. Od r. 1863—1866 wzniesiono nowy kościół, który poświęcono 17 lipca r. 1866. Szpitala nie ma przy kościele; bractwo istnieje trzeźw. od r. 1858. Jest także kościół filiany w Sławęcinie, również rządowego patronatu. Prob. Piotr Nitsch. Wsie parafialne: Lichnowy i Gronowo; w Gronowie znajdował się dawniej osobny kościół; do filii należą także dwie wsie: Sławęcin i Obrowo. Szkółki trzy istnieją katol. w parafii: w Lichnowach liczy katol. dzieci 150, nauczyciel jest tu zarazem organistą; w Gronowie 46 katol. dzieci i w Sławęcinie 117. 2.) L., niem. *Gr. Lichtenau*, dok. *Lichtenowe*, wś włośc. paraf., pow. malborski, śród żyznych żuław malborskich, 1 milę od Tczewa, 1½ od Malborka. Obszaru liczy wł. 212, gbur. 17, zagr. 9; katol. 459, ew. 233, men. 27, żyd. 7; dm. 54. Kościół katol. i luter. jako i szkoła w miejscu, poczta Tczew. Do większych posiadaczy (Grossgrundbesitzer) należą tu: Aaron Claassen hekt. 120, Albert Ehrenberg 170, Bern. Friedrich 61, Albert Grothe 103, Ryszard Jacobsen 104, Aug. Niess 139, Jul. Siech 131, Fryd. Strich 71, Gustaw Tornier 79, Teod. Tornier 143, Herm. Eggert 95 hekt. Wś L. należy do najstarszych osad śród żuław. Pierwszy raz wspominana w dokum. r. 1254: podówczas sławna wyspa Zantyr między Wisłą a Nogatem miała tu swój początek. R. 1321 Karol z Trewiru, mistrz w. krzyżacki, wystawił przywilej dla tej wioski, podług którego od włóki dawali czynszu po 2 grz. i 4 kury, nadto zobowiązani byli po 6 prętów (1 Seil) grobli utrzymywać, dla kościoła przeznaczone było 6 włók roli; tacy proboszczowi dawali po pół korca żyta i tyleż jęczmienia. R. 1362 Jan von Wildenberg, prob. lichnowski, z poselstwem do cesarza wysłany od krzyżaków w sprawach duchownych. Osadnicy gburscy byli tu zdawna nader majętni i dla tego do występków dzikich bardzo skłonni. R. 1400 piszą o nich, gdy się upili, zakonnika pewnego w wór zaszyli i w kominie powiesili, żeby się uwędził; znowu braciszka, po kweście chodzącego, nad ogniem niby pieczeń smażyli, aż się spalił; człowieka jakiegoś, który kotły naprawiał, w skórę nieżywej szkapiny zaszyli i tak 8 dni trzymali. Z proboszczem swoim w rzeczach nieraz najśw. najgorszych niedorzeczności sobie pozwalali, a komtura nytyskiego za brodę

na drzwiach powiesili. Za te i podobne zbrodnie zmuszeni byli wieżę t. z. maślaną (Buttermilchthurm) opodal Malborka nad Nogatą sami sobie zbudować, w której potem przez długi czas pokutowali. R. 1457 krzyżacy wś zrabowali i spalili wraz z wielu innemi pobliskiemi. Zniemczona ludność skłonna tu była od początku do luteranizmu. Pierwszy pastor Heismann przybył do L. r. 1602 z Frankonii; kościół jednak napowrót oddać musieli katolikom i odprawiali potem przez dłuższy czas prywatne swoje nabożeństwo u pewnego gbura. Kiedy nowy osobny zbór sobie zbudowali, nie wiadomo. R. 1626 Szwedzi wieś zajęli; wkrótce jednak ustąpili z niej przed Polakami, uchodząc pod Malbork i Kościeliczki. Ob. Brandstätter: die Weichsel, str. 181; Eckerdt, der Kreis Marienburg. *Kś. F.*

Lichobłotniki, wś pryw., pow. dzisieński, o 70 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Głębokiego do granicy pow. wilejskiego; 7 dm., 41 mk. prawosł. (1866 r.).

Lichoderki-tarucie, ob. *Justynowo.*

Lichodzieje 1.) folw. radziwiłłowski w pow. słuckim, nieopodal drogi wiodącej z Hreska do Hrozowa, do roku 1879 należał do ordynacyi kleckiej, odtąd przyłączony do ordynacyi nieświeskiej, ma obszaru 738 mr. w glebie lekkiej; okr. polic. kopylski. 2.) **L.**, zaśc. w pow. słuckim, w okr. policyjnym kopylskim, w parafii katolickiej kopylskiej, ma osad 3. *A. Jelski.*

Licholadów, futor, pow. winnicki, gm., par. i okr. polic. Strzyżawka. *X. M. O.*

Lichopol, *Lesopol*, zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 64 w. od Święcian, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Lichosielce, os., pow. augustowski, gm. Hołynka, par. Pierstuń (greco.-obrz.); odl. 49 w. od Augustowa. Ma 9 dm., 78 mk. W 1827 os. rząd. 8 dm., 47 mk. *Br. Ch.*

Lichosielce, wś, pow. prużański, przy drodze z Prużany do N. Dworu.

Lichosielce, wś w pow. nowogródzkim w gm. czernichowskiej, nad rz. Chmarką, dopływem Dźwiery, przy gościńcu wiodącym z mka Snowia do Czernichowa i Stołowicz, ma osad 27; miejscowość mało leśna. *Al. Jel.*

Lichosiółka, wś u zbiegu Kobyłochy z Teterowem, pow. żytomierski, gm. i par. Krasnopol, ma cerkiew drewnianą. Należy do Mołoczek do Zamojskiej, dawniej Giżyckiego.

Lichota, nazywał się kiedyś młyn, w pobliżu wsi Pomierek w pow. lubawskim leżący. Od dawna był własnością biskupów chełmińskich. R. 1759 nie istniał więcej, całkiem zrujnowany; role do młyna należące trzymała prawem wiecznem wieś Pomierki, za które dawała czynszu rocznie 20 k. żyta. Ob. Inwent. dóbr bisk. chełm. w arch. w Peplinie, str. 343. Obecnie młyn ten nie istnieje.

Lichotki 1.) niem. *Lichotken*, włość z młynem, pow. lubawski, nad strugą Gryźlą, przy granicy Prus Wschodnich. Obszaru mr. 101, bud. 1, dm. 1, katol. 2, ew. 2. Parafia Rożental, szkoła Zielkowo, poczta Lubawa. 2.) **L.**, nazywała się kiedyś rola, do młyna dawniejszego Lichoty w pow. lubawskim przy wsi Pomierki należąca, stara własność bisk. chełmińskich. R. 1759 był młyn zrujnowany a rolę trzymała wieś Pomierki za prawem wieczystem. W r. 1756 Kowalski, dawniej kuchmistrz biskupi, odprzedał prawo swoje do Lichotek proboszczowi w Rożentalu. Oprócz 20 k. żyta płacił rocznie 10 zł. czynszu na zamek. Ob. Inwent. dóbr bisk. chełm. w arch. w Peplinie, str. 343. *Kś. F.*

Lichow, *Lichowe* (dok.), ob. *Lichowo.*

Lichowicze, wś, pow. wołkowyski, przy drodze z m. Zelwy do m. Piaski.

Lichowo, dok. *Lichow*, *Lichowe*, nazywała się kiedyś wś w ziemi sławskiej na Pomorzu zachodniem, wspominana r. 1268 w opisie granic darowanego przez księcia Świętopełka oo. cystersom w Bukowie jeziora Bukowego. Obecnie jest ziemia sławska zupełnie zniemczona. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch.

Lichowska wola, istniała w ziemi czerskiej w 1442 r.

Lichowszczyzna, folw. w Pstrągowy, pow. ropczycki, ma 12 mk.

Lichtajny, niem. *Lichtainen*, dok. *Lichtenhayn*, wś, pow. ostródzki, $^3/_4$ mili od miasta Olsztynka, w t. z. starych, po większej części polskich Prusach, przez ludność przeważnie polską założona i trzymana. R. 1475 Marcin Truchses, mistrz w. krzyżacki, nadaje Piotrowi z Gąsiorowa 16 wł. w L., 10 w Gardejkach i 2 w Drwęcku na prawie chełmińskiem z wyższem i niższem sądown. R. 1478 tenże mistrz potwierdza przywilej powyższy, przyczem rzeczonego Piotra uwalnia od płużnego i od obowiązku pomocy przy budowaniu i burzeniu zamków na czas życia i wyznacza mu 1 służbę zbrojną. R. 1480 Stefan von Streitberg, komtur ostródzki, nadał wsiom L. i Drwęck 56 wł. na prawie chełmińskiem z obowiązkiem 3 służb. R. 1513 Jerzy Eltz, komtur ostródzki, zatwierdza ten przywilej w obecności burgrab. Otona Preyka i Andrzeja Prawdy w Olsztynku. R. 1599 L. mają przeważnie polską ludność. R. 1329 Luder, książę brunświcki, komtur dzierzgoński, nadaje Wajsilowi 40 wł. w L. na prawie chełmińskiem. W pierwszej połowie XVI w. Kilian i Melchior Bąbkowie trzymają 40 wł. w L. Dawniej już posiadali te dobra Reszkowie, do których oprócz tego wieś Durąg i Reszki na-

leżały. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 361, 380. *Kś. F.*

Lichtarz, przys. do Żółkowa, pow. jasielski, leży na praw. brzegu Wisłoki, przy trakcie z Jasła do Żmigrodu, o 3 kil. na płd. od Jasła, parafia Jasło. Ma 138 mk. Graniczy na płd. z Żółkowem, na wschód z Sobniowem a na płn. z Jasłem. *Mac.*

Lichten (niem.), ob. *Lichnowa.*

Lichten (niem.), folw. dóbr Lossen, pow. brzeski na Szląsku.

Lichtenau (niem.), folw., pow. wyrzyski, 1 dm., 24 mk., należy do dom. Tuszkowa (Bischofsthal).

Lichtenau (niem.), ob. *Lichnowy.*

Lichtenau (niem.), wś, pow. braniewski, ze stacyą pocztową, 450 mk.

Lichtenau (niem.), wś, pow. lubański na Szląsku Dolnym, par. Lubań, ma kościół parafialny ewangelicki.

Lichtenberg (niem.) 1.) wś, pow. grotkowski, o 1 milę na płn. od Grotkowa, przy szosie nisańsko-olawskiej; 254 bud., 90 dm., 840 mk., 90 osad, 5757 mr. ziemi, dawna własność kapituły wrocł. ś. Jana, ma kościół parafialny z XIII w., 2 wiatraki, browar, sklepy, rzemiosła. Między L. i Marienau leżała wś Wischau, w wojnie 30-letniej do szczętu zniszczona, tak że zostało w niej tylko dwoje dzieci; jedno wzięła na wychowanie gmina L., drugie gmina Marienau i podzieliły się gruntami Wischau po połowie. Par. L. dek. grotkowskiego 1869 r. miała 877 katol., 20 ewang. 2.) **L.**, folw. dóbr Krzyżanowice nad Odrą. 3.) **L.**, wś, pow. zgorzelicki, ma kościół paraf. ewang. 4.) **L.**, folw., pow. żegański. *F. S.*

Lichtenberg (niem.), kol., pow. radowiecki, na Bukowinie, par. Radowce, o 5 kil. od Mardzina, gm. niemiecka, ma 364 mk.

Lichtenfeld (niem.), os. do dóbr ryc. Przyjaźni, pow. kartuski, w położeniu lesistem. Przy osadzie tej natrafiono na stare groby skrzynkowe, z których wydobyto kilka urn twarzowych z wyrobami bronzowemi.

Lichtenfeld (niem.), wś, pow. świętosiekierski, ze stacyą pocztową.

Lichtenfelde (dok.), ob. *Lichtfelde.*

Lichtenfelde (niem.), wś i dobra rycer., pow. pruskoiławski, st. p. Tharau.

Lichtenhagen (niem.), włośc. wś, pow. człuchowski, na bitym trakcie człuchowsko-tucholskim, $^1/_2$ mili od m. Człuchowa, $^1/_6$ mili od stacyi kol. żel. Obszaru liczy mr. 5568, bud. 108, dm. 46, katol. 249, ew. 103. W miejscu jest kościół filialny; szkoła, parafia i poczta Człuchowo. R. 1376 Henryk von Grobitz, komtur człuchowski, nadaje przywilej sołtysowi wsi Lichtenhayn, przeznaczając dla niego 10 włók wolnych. Ob. Odpisy Dregera (Peplin), str. 10. Kościół tutejszy filialny, do par. i dekan. w Człuchowie należący, nosi tytuł ś. Jakóba apostoła, patronatu jest rządowego; oprócz wsi L. należy do niego wójtostwo lichtenhajskie. Szkółka katol. liczy dzieci katol. 40. Ob. Szemat. dyec. chełm. str. 236. Ludność tutejsza w t. z. Kosznajderyi, choć katolicka, zdawna jest niemiecka. *Kś. F.*

Lichtenhagen (niem.) 1.) dobra, pow. reszelski, st. p. Jeziorany. 2.) **L.**, wś, pow. królewiecki, st. p. Seepothen.

Lichtenhain (dok.), ob. *Lichtajny.*

Lichtenhayn (dok.), ob. *Lichtenhagen.*

Lichtenow (dok.), ob. *Lichnowy.*

Lichtenstein (niem.), ob. *Kobyłocha.*

Lichtenstein (niem.), folw. do dóbr Dalwina, pow. starogrodzki, w lesie sobowidzkim, przy granicy pow. gdańskiego. Wraz z Dalwinem zajmuje obszaru roli ornej hekt. 491, łąk 37, pastw. 24, lasu 42, nieuż. 18, ogółem obszaru hekt. 609.10. Dziedzic Roderyk Plehn; poczta, stacya kol. żel. Pszczółki (Hohenstein). Cegielnia; hodowla rasy ostfryskiej; melkarnia, wyprzedaż masła. Par. Miłobądz. *Kś. F.*

Lichtenthal (niem.), olędry, pow. pleszewski, ob. *Witaszyce.*

Lichtenthal (niem.), dobra, i folw. Kornatki, pow. kwidzyński, śród żyznej, równej gleby, pół mili od stacyi kol. żel. w Czerwińsku, za pruskich już czasów na gruncie dóbr kopytkowskich założone, stąd nazwa niemiecka. Obszaru zajmuje roli ornej hekt. 414, łąk 14, pastw. 15, lasu 14, nieuż. 15; ogółem obszaru hekt. 473; katol. 105, ewang. 7, bud. 18, dm. 7. Par. Jania, poczta Czerwińsk, szkoła Kopytkowo; w miejscu jest gorzelnia i cegielnia; hodowla holenderskiej i breitenburskiej rasy, krzyż. rasy Southdown, sprzedaż mleka do fabryki sera w Czerwińsku. Ob. Grossgrundbesitz von West-Preussen, rok 1880. *Kś. F.*

Lichtenwaldau (niem.), wś, pow. bolesławski na Szląsku, ma dwa kościoły parafial., ewang. i katol.

Lichtenwalde (niem.), wś, pow. bystrzycki, u stóp góry Heidelberg, par. Ebersdorf, ma kościół filialny.

Lichtenveld (dok.), ob. *Lichtfelde.*

Lichtewerden (niem.), wś, pow. bruntalski na Szląsku austr., ma szkołę ludową, st. poczt., przędzalnię lnu i 1235 mk.

Lichtfelde (niem.), dok. r. 1350 *Lichtenveld*, r. 1354 *Lichtenfelde*, szlach. wś, pow. sztumski, przy granicy pow. malborskiego. Obszaru obejmuje mr. 6481; bud. 213, dm. 113, katol. 506, ewang. 687; kościół katol. i luter., także i szkoła w miejscu; poczta Stare pole. Wś L. została założona r. 1277 za komtura dzierzgońskiego Helwiga v. Goldbach; pierwszy znany przywilej lokacyjny otrzymała dopiero w r. 1350; prawo miała jak zwykle wtedy chełmińskie, włók 123, z których wolne włóki po-

siadali proboszcz i sołtys. Dwie karczmy znajdowały się podówczas we wsi. R. 1526 otrzymali tę wieś Czemowie na dziedziczną własność darem królewskim. Po Czemach odziedziczyli ją Güldensternowie, po nich wreszcie Łosiowie. R. 1733 Katarzyna z Łosiów Potocka ustanowiła Wiesiołowskiego zastępcą dobr tych swoich. R. 1768 i 1772 zachodzi Dominik Łoś, dziedzic dóbr lichtfeldzkich; r. 1804 posiada je wdowa po nim, ale już tylko do połowy; druga połowa nie wiedzieć jakim sposobem przeszła w posiadanie Kruszyńskich; każda część oszacowana była przez pruską landszaftę na 20000 tal. wartości. Kościół paraf. niemal od początku istniał we wsi L.; w czasie luterskiej reformacyi dostał się rychło w posiadanie Niemców innowierców; pierwszy przy nim pastor znany jest Mik. Waldau r. 1583. Dopiero po długim procesie napowrót wydany katolikom r. 1668; przyłączony jako filia do Tyrgartu, niestety jednak zgorzał krótko przed wydaniem, tak że na nowo musiał być zbudowany, bo tylko wieża po nim pozostała. Wkrótce potem także luteranie nowy sobie kościół wznieśli. Szkoła katol. i luter. wciąż tu istniały. Na nowy ten zbór luterski mocno nastawali katolicy jako na nieprawny, który z tej przyczyny miał być już zerwany r. 1678. Ale luteranie tylko pogrozili, że wieś wtedy opuszczą, a Wład. Łoś, dziedzic, rozkaz ten cofnął i o nowy indukt postarał się, według którego wyznanie ich i kościół zatwierdzony został, dopóki tylko trwać będzie kult luterski na Żuławie. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Stuhm, str. 234. *Kś. F.*

Lichtkampe (niem.), os. do Sztutowa, pow. gdański, na kępie śród łach Wisły utworzonej, ponad zatoką Świeżą. *Kś. F.*

Lichtnow (dok.), tak się zwał 1361 folw. Lichten, pow. brzeski.

Lichtstaedt (niem.) 1.) wś włośc., pow. kościerski, przy granicy kartuskiego pow., wydana przywilejem z Gdańska 1 kwietnia 1820, odl. od Kościerzyny 4 mile. Obszaru mr. 136, gbur 1, zagr. 6, ew. 34, dm. 5. Par. Skarszewy (ewang. Przywidz), szkoła Kierzkowo, poczta Przywidz. 2.) L., folw. do Przywidza, pow. kartuski.

Lichtwalde (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Melsak.

Lichty, wś i folw., pow. radzyński, gm. Sitno, par. Radzyń. W 1827 r. wś rząd., 39 dm., 224 mk.; obecnie 53 dm., 388 mk., 1168 mr. obszaru. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. r. 1866 rozległy mr. 381. Wś L. os. 8, z gruntem mr. 51. *Br. Ch.*

Lichtyany, ob. *Lichtajny*.

Lichwin, z Brzeziem, Kozaczówką i Stadniczówką, wś w pow. tarnowskim, par. rzym.-katol. w Pleśni (w XV w. par. Opatkowice, Lib. ben. II, 25, 274), leży w okolicy lesistej, pagórkowatej, nad dopływem Sonkawego potoku, wpadającego pod Siedliskami z lewego brzegu do Biały. L. ma 933 mk. rzym.-katol., szkołę ludową i kasę pożyczk. gm. z kapit. 180 zł. w. a. Na obszarze więk. pos. kilku spółwłaścicieli przebywa stale 137 mk. Pos. więk. wynosi 573 roli, 41 łąk i ogr., 53 past. i 714 mr. lasu; mniej. pos. 572 roli, 34 łąk i ogr., 82 past. i 20 mr. lasu. Brzezie jest karczma i leży na płn. od Lichwina. Kozaczówka i Stadniczówka, dwa folw., nie są wypisane na mapie administracyjnej Kommersberga. L. graniczy na płn. z Rychwałdem, na płd. z Chojnikiem a na wsch. z Buchcicami czyli Meszną szlachecką. *Mac.*

Lichwin, m. pow. gub. kałuskiej, nad Oką, o 56 w. od Kaługi. W XVI w. twierdza.

Lichynia, niem. *Lichinia*, 1455 *Lichinya*, 1534 *Lichina*, wś i dobra, pow. kozielski, par. Zalesie, niedaleko Leźnicy; 89 bud., 87 dm., 728 mk. Wieś ma 72 osad, 1709 mr. ziemi, szkołę, młyn wodny; folw., część dóbr Sławęcice-Birawa, 1422 mr. ziemi. *F. S.*

Liciążna, ob. *Luciążna*.

Licice al. *Litycze* al. *Powszowo*, wś w pow. nowogródzkim, nieopodal rzeczki Trepiaczynki, w gm. niehniewickiej, ma osad 24, grunta wyborne, miejscowość bezleśna. *A. Jelski.*

Licieniec, mała osada poleska, w pow. słuckim, przy lichej drożynie wiodącej ze Starobina wzdłuż rzeki Słuczy do Milkowicz i dalej w Mozyrskie; zapadła, głucha, odludna miejscowość Słucczyzny. *A. Jelski.*

Licine, po węg. *Lice*, wś w hr. gömörskiem (Węg.), kościół paraf. katol., uprawa roli, piece wapienne i węglarnie, garncarstwo, kuźnie żelaza, lasy dębowe, 793 mk. *H. M.*

Liciokrzew, dok. *Licocrew*, nazywała się kiedyś wś w okolicy Skarszew i Starogrodu położona, w pow. dzis. albo kościerskim albo starogrodzkim. R. 1198 stanowiła granicę posiadłości joanitów, w obudwóch tych miastach osiadłych. Ob. Perlb., Pommer. Urkundenbuch. Obecnie zdawna ani śladu nie ma po wiosce podobnej. *Kś. F.*

Liciszewo, w Enc. Orgelbr. *Liczeszewy*, jez. we wsi Liciszewy, pow. lipnowski, na lewo od drogi z Kikoła do Zbójna. Leży w obszerniejszej znacznie kotlinie, która wskazuje dawniejsze rozmiary tego znikającego z każdym rokiem coraz więcej jeziora. *Br. Ch.*

Liciszewy, wś, pow. lipnowski, gm. Mazowsze, par. ewang. w Ossówce, nad jez. Liciszewo. Gruntów włośc. 804 mr., w tej liczbie 794 mr. ornego, 52 bud. mieszkalne; 277 mk. We wsi szkoła ewang., dom modlitwy, dom zajezdny. Na L. jest nadto 30 mr. ziemi będącej własnością prywatną. L. należą do parafii

katol. Mazowsze. W 1827 r. było tu 18 dm., 172 mk. *F. O.*

Liciszkany, wś, pow. trocki, 3 okr. adm., 48 w. od Trok, 22 dm., 271 mk., z tego 259 katol., 12 żyd. (1866).

Liciszki, zaśc. rząd., pow. trocki, 3 okr. adm., 34 w. od Trok; 2 dm., 26 mk. kat. (1866).

Lickertischken (niem.), wś i folw., pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma.

Lickerwitz (niem.), ob. *Lückerwitz.*

Lickhawsen (dok.), ob. *Likusy.*

Licocrew (dok.), ob. *Liciokrzew.*

Licówka, ob. *Lecówka.*

Liczartowce, *Liczyrtowce*, węg. *Licserth*, *Licsirth*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Toryską, kościół katol. filialny, gr.-katol. paraf., browar, gorzelnia, piękne łąki, wielkie lasy, pastwiska, 380 mk. *H. M.*

Liczbar, *Liczbark*, właściwie *Lidzbark.*

Liczburg (dok.), ob. *Lidzbark.*

Licze, niem. *Littschen*, wś i ryc. dobra, pow. kwidzyński, przy bitym trakcie susko-kwidzyńskim, 1 milę od Kwidzyna. Obszaru obejmują dobra ryc. roli or. hekt. 525, łąk 52, past. 42, lasu 48, nieuż. 13, wody 7, ogółem obszaru hekt. 689; kat. 5, ew. 220, bud. 22, dm. 12. Par. i poczta Kwidzyn, szkoła w miejscu; dziedzic Ludwik Hardt; hodowla rasy holend., melkarnia, wyprzedaż tuczonego bydła. Wieś włośc. liczy obsz. mr. 1068, bud. 127, dm. 40, kat. 18, ew. 293; reszta jak wyżej. *Ks. F.*

Liczeszewy, ob. *Liciszewo.*

Liczewka, rz., dopływ Sokoldy z prawej strony.

Liczki. Łaski, Lib. ben. II, 468, wspomina wś t. n. w par. Miłonice (pow. kutnowski), już 1521 r. opustoszałą.

Liczkowce (po rus. *Łyczkiwci*), wś w pow. husiatyńskim, 10 kil. na płn. płn. zach. od sądu powiat. w Husiatynie, 6 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Horodnicy. Na płn. zach. leży Horodnica, na zach. Samołuskowce, na płd. zach. Niżborg Stary, na płd. i płd. wsch. Trybuchowce. Część płn. wsch. przypiera do granicy rossyjskiej. Wzdłuż granicy rossyjskiej płynie Zbrucz od płn. na płd., potem tworzy kolano wygięte a następnie przybiera znowu kierunek płd. Prawie środkiem obszaru płynie pot. Gniła, dopływ Zbrucza. Wchodzi on tu z Horodnicy i płynie zrazu na płd., potem na wsch. a w końcu znowu na płd. do Trybuchowiec. Na płd. od Gniłej, w niewielkiem od niej oddaleniu i prawie równolegle do niej płynie pot. Tajna, dopływ Gniłej, z Samołuskowca do Trybuchowiec. Po obu bokach tych potoków leżą zabudowania wiejskie (233 m.), a na praw. brzegu Tajny część wsi Matwijówka. W płn. części obszaru ciągnie się pasmo Miodoborów, zwanych przez lud Toutrami. Najwyższe ich szczyty wznoszą się tutaj do 402 m. Najwyższe wzniesienie części płd. obszaru wynosi 283 m. Własn. więk. ma roli or. 1073, łąk i ogr. 186, past. 48, lasu 984; własn. mniej. roli or. 1631, łąk i ogr. 214, pastw. 31, lasu 1 mr. W r. 1880 było 1756 mk. w gm., 57 na obsz. dwor. (1208 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w miejscu, dek. czortkowski, archidyec. lwowska. Rok erekcyi tej parafii niewiadomy. Zdaje się jednak, że istniała ona już przed r. 1705. Niegdyś był tu dom jezuitów. Kościół murowany, wzniesiony staraniem małżonków Kawieckich w r. 1728, konsekrowany r. 1838 pod wezw. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. Do parafii należą wsie: Horodnica, Postołówka, Rakówkąt, Samołuskowce, Seńkowce, Trybuchowce i Wojewodyńce. Par. gr.-katol. w Trybuchowcach. We wsi jest szkoła etat. 1-klas. L. były siedzibą Tymona Zaborowskiego, wieszcza Miodoborów, a później jego brata Konstantego. Był tu także zamek, przed 80 laty jeszcze w części zamieszkany. Dziś małe już z niego pozostały szczątki przy kościele, który, równie jak i mieszkanie proboszcza, z rozebranych murów zamku wybudowano. W L. znaleziono w sierpniu r. 1848 posąg słowiańskiego bożyszcza Światowida. Historyą tego znalezienia tak nam opisuje Mieczysław Potocki w artykule „Wiadomość o bożyszczu słowiańskiem i t. d.“ (Rocznik Tow. nauk. krak., 1851, zesz. I, str. 3 i nn.): „W czasie wielkiej, długo trwającej posuchy, gdy woda na Zbruczu nadzwyczaj opadła, strażnicy graniczni, przechodząc nad jej brzegiem, w okolicy górzystej i lesistej, ujrzeli coś na kształt kapelusza nad wodę wystającego. Sądząc, że to może być kapelusz jakiegoś człowieka utopionego, wskoczyli do wody i z zadziwieniem przekonali się, że ów kapelusz był kamienny, osadzony na czworograniastym słupie, również kamiennym. Natychmiast dali znać o tem do dworu, a za staraniem ówczesnego rządcy zaprzężono trzy pary wołów i wkrótce wydobyto na brzeg słup czworograniasty, z twardego wapienia krzemionką przejętego, szarej barwy, mający na czterech swoich bokach różne niezgrabne płaskorzeźby, u góry zaś przedstawiający posąg pogańskiego bożyszcza. Nieco głębsza w tem miejscu woda nie dozwoliła przekonać się, czyli ów bałwan stał na jakowymś piedestale, lub czyli tylko sam się tam znajdował. Obecni przy wydobywaniu go z wody utrzymywali, że wprawdzie w owem miejscu były ślady większych kamieni, mogących dać mniemanie, jakoby należały do piedestału, lecz że te, zamulone i dość głęboko w wodzie zanurzone, były prawie niepodobne do wydobycia. Rozpatrzywszy się jednak w całym kształcie tego słupa, w jego przedziałach i rzeźbionych na nim figurach,

można wnioskować, że sam ten bałwan nie stał na żadnej podstawie, lecz że stanowi część słupa, zapewne w wodzie pozostałego, również może mającego rozmaite rzeźby, który razem z częścią wydobytą mogł stanowić jednę całość, to jest posąg bożka, kiedyś pewnie na piedestale ustawionego". „Długość posągu wynosi stop $8^1/_2$, szerokość w ścianach jednę stopę, waga około 10 ctn. Dwa poprzeczne, na dwa blisko cale szerokie, wydatne pasy, otaczające słup w około, dzielą go na trzy nierówne części. Część górna, większą połowę długości zajmująca, zakończona jest głową o 4-ch twarzach młodzieńczych, bez zarostu brody i bez wąsów; głowę nakrywa okrągły kapelusz w kształcie dzwonu, z grubym, nieco ku górze wywiniętym brzegiem, z pod którego włosów wcale nie widać. Twarze te odpowiadają czterem ścianom słupa, na których reszta postaci bożyszcza w płaskorzeźbie wyrobiona, cztery więc razy jest powtórzona, z niejakiemi wszakże na każdej ścianie odmianami. I tak na stronie głównej ręka prawa od ramienia do łokcia pionowo spuszczona, od łokcia zaś w górę zgięta, tak, iż pięść jej na środek piersi przypada, trzyma ukosem róg, do trąbki myśliwskiej podobny, cieńszym końcem na dół, otworem zaś ku górze zwrócony; lewa ręka podobnież od ramienia do łokcia pionowo spuszczona, zgięta nieco od łokcia, spoczywa dłonią na środku brzucha, nad wąską przepaską, którą bożyszcze poniżej bioder otacza; pod tą przepaską spuszcza się suknia, a raczej sama tylko jej spódnica, dosyć długa i bez fałdów, z pod niej zaś widać nogi, na pasie przedziałowym stojące. Ścianę tę można dla tego za główną uważać, iż osoba klęcząca u dołu, ma kolana z przodu widziane, a na bocznych ścianach widać całe nogi, do klęczenia zgięte, na jednej prawą, na drugiej lewą, tylna zaś ściana najniższa nie mieści nic na sobie. Strona prawa słupa tem się różni od głównej, że bożyszcze nic w ręku nie trzyma, u przepaski jego wisi ukosem szabla nieco krzywa, a na tle sukni, pod szablą, wyrobiony jest koń w lewo głową zwrócony, i brzegu sukni wszystkiemi nogami dotykający; z pod sukni nóg bożyszcza wcale nie widać, lecz tylko ustęp gładki aż do pasa przedziałowego. Lewa strona słupa tem się tylko różni od głównej, że prawa ręka zamiast rogu trzyma obrączkę, a na tylnej ścianie nic w rękach bożyszcza nie widać, których otwarte dłonie, jedna na piersiach, druga na brzuchu spoczywają, podobnie jak na poprzednich ścianach. Srednią część słupa, ograniczoną od góry szerszym, od dołu węższym pasem zajmuje na wszystkich 4-ch ścianach taż sama postać kobiety, w płytkiej rzeźbie wyrobiona, w sukni, albo raczej w koszuli poniżej kolan sięgającej, bez fałdów i bez przepaski. Przez odzież tę, mianowicie na głównej ścianie i na lewej przebijają się piersi, ręce rozłożone sięgają palcami do krawędzi słupa, nogi dotykają pasa przedziałowego. Postać ta kobieca ma na stronie głównej, przy lewem ramieniu, podobnąż małą, z rozłożonemi rękami, niby dziecko przedstawiającą, niewydatną. W najniższej części słupa klęczy postać męska z wąsami, bez zarostu brody i bez włosów na głowie; twarz i kolana na głównej ścianie są z przodu widziane, ręce wedle głowy podniesione w górę, trzymają za pas przedziałowy spoczywający na głowie klęczącego; na ścianie prawej podobnaż postać, z twarzą naprzód zwróconą, rękami i głową pas przedziałowy podpiera, ciało zaś ma zwrócone bokiem tak, że kolanem jednej, a palcami stopy drugiej krawędzi słupa dotyka; na ścianie lewej toż sama co na prawej, lecz w odwrotny sposób, tu bowiem widać prawą, tam lewą nogę klęczącej osoby, a rękami nie podpiera pasa nad sobą, lecz go, podobnie jak na głównej stronie, trzyma, to jest palce widać na pasie, kiedy na stronie prawej ukryte są pod nim. W ogólności ręce i nogi są zbyt cienkie, a wysokość figur zbyt mała w porównaniu z wielkością głów; postać wyższego bożyszcza aż do przepaski zdaje się być raczej nagą niż odzianą. Niższa figura kobiety jest wyraźnie odzianą; klęczące postacie są bez odzieży, bo nawet przepaski nad biodrami nie mają. Powierzchnia kamienia w spodzie słupa nie jest równą; widać wyraźnie, iż przez odłamanie powstała". (Opis Żebrawskiego, l. c, str. 18 i nn.). Posąg ten leżał długo w zapomnieniu u właściciela L., następnie dostał się w ręce Mieczysława Potockiego, który na prośbę krakowskiego towarz. naukowego przeznaczył go do zbiorów uniwersytetu jagiellońskiego z zastrzeżeniem, by go stamtąd żadna władza nie naruszała i by na taki wypadek posąg stał się własnością jednego z rodziny dawcy, najwięcej się odznaczającego zamiłowaniem rzeczy ojczystych. Dnia 12 maja r. 1851 przybył posąg bez uszkodzenia do Krakowa i został złożony w kolegium jagiellońskiem. Pierwszy opis bożyszcza podał Mieczysław Potocki (l. c., str. 6 i nn.) i załączył do opisu dokładny rysunek, przez młodego artystę Cywińskiego wykonany. Kopia posągu z gipsu zrobiona znajduje się w Muzeum Ossolińskich we Lwowie. Pamięć czci tego bożyszcza między ludem, w okolicach jego znalezienia, wieki zupełnie zatarły; ani nazwisko jego miejscowe, ani żadne o niem podanie dotąd się nie dochowało. Miejsce, w którem posąg Światowida znaleziono, tak nam opisuje Żebrawski (l. c. str. 24 i nn.): „W płn. części L. jest pole *Dziewiczem* zwane, zajmujące około 100 mr. powierzchni, z trzech stron jak półwysep oblane Zbruczem, czwartą,

zachodnią przytykające do góry, lasem pokrytej. Na tem polu wyorywane bywają skorupy popielnic i wielkich naczyń glinianych. Nieco powyżej tego pola jest jar, obejmujący łożysko Zbrucza, który tu przerzyna pasmo wzgórz Miodoborami zwanych. Po obu stronach wznoszą się spadziste nadbrzeża, dębiną i brzozami zarosłe, poród których pokazują się sterczące skały wapienia. Droga nad brzegiem rzeki, wedle kilku odległych od siebie chat zamieszkanych przez poberežników, prowadzi do *Zbiegły*, tak zwanego domu, w którym straż graniczna ma swoje koszary: ten to jest punkt, pod którym posąg kamienny w Zbruczu znaleziono. Od miejsca tego idąc nad rzeką ku płn. napotyka się o 750 kroków źródło przy drodze, obok którego inna droga na zach. ku Postołówce prowadzi. Uszedłszy tą drogą lasem pod górę około tysiąca kroków zbacza się w lewo, ku domowi poberežnika. W bliskości tego domu wznosi się góra „Zamczyskiem" zwana, wąska a długa, od zach. na wsch. opadająca. Cała jej powierzchnia gęsto krzewami zarosła. Szczyt góry, to jest zach. jej koniec, opasany jest półkolistym murem, który dalej ciągnie się krawędziami góry, z obu stron jej szerokości w prostym kierunku ku wsch., z tą jedynie różnicą, że od strony płd. jest znacznie krótszy, od strony zaś płn. około 400 kroków długi; ginie dopiero razem ze spadkiem góry, zasłaniając drogę wiodącą od wschodu na jej wierzch. Dwa te równoległe mury, oprócz połączenia ich łukiem w zach. końcu góry, są jeszcze poprzecznie dwiema ścianami połączone, które z murem płn. prostopadle się wiążą, z płd. zaś nieco ukośnie, załamawszy się ku stronie zach. Odstęp tych ścian przegrodzonych od siebie wynosi około 200 kroków, średnia zaś z nich oddalona jest od łukowej ściany o 120 kroków, wreszcie długość tych ścian poprzecznych wynosi 75 kroków. Mury te układane z dużych brył wapienia, bez użycia zaprawy wiążącej, nie wznoszą się wyżej nad 3 stopy, a grubość ich zdaje się przechodzić 4 stopy. Wysokość ich nigdy większą nie była; służyły one bowiem tylko za podstawę drewnianego zabudowania. W załomku ściany poprzecznej zach. i w jej zetknięciu się z podłużną płn. kąty wypełnione są szerokiemi murami, tejże co i główne wysokości, służącemi zapewne za posadę albo dla baszt narożnych, albo dla pieców i t. p. Podobnież podmurowanie, lecz odosobnione, widać w środku prawie najwyższego miejsca, łukowatą i poprzeczną ścianą zamkniętego. Zdaje się, iż to była podstawa, na której stał posąg bożyszcza. W zetknięciu się zaś ściany poprzecznej wsch. z podłużną płd. widać zewnątrz kwadratowe przymurowanie, jakby fundament wieży. Widok z tego zamczyska od strony wsch. zasłania pasmo wzgórz ciągnące się nad Zbruczem; od płd. zasłaniają widok także pobliskie góry; w bliskości, w stronie płn., wznosi się góra Sokolicha; od strony zaś zach. płn. pochyła równina dosyć obszerna ciągnie się aż do wspomnianej wyżej drogi postołówieckiej. Na tej równinie, według podania ludu, stało niegdyś miasto Bohod, które zniweczył Buniak Słodziwy (zapewne jeden z wodzów hord tatarskich). Miał on posiadać w oczach siłę wszystko niszczącą. Na co tylko spojrzał, zapadało się w ziemię lub kamieniało". *Lu. Dz.*

Liczuny, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 36 w. od Wilna, 12 dm., 118 mk. katol. (1866).

Liczwarta, *Liszwarta*, *Izwarta*, *Lizdwarta*, *Liswarta*, *Lizwarta*, niem. *Liss-Warthe*, rzeka w pow. częstochowskim, poczyna się na Szląsku, w pow. lublinieckim; od wsi Leśniak do Podłęża (na Szląsku od młyna Dolniak do młyna Kirocze) stanowi dwumilową granicę pow. częstochowskiego od Prus, poczem, wszedłszy w pow. częstochowski, przybiera kierunek płn.-wsch.; płynie pod Kuźnicą, Żerdzinami, Piłą, Kawkami, Koskami, Krzepicami, Rembielicami, Zawadą, Popowem, Likami, Kutem i na płd. wschód wsi Wąsowa wpada z lew. brzegu do Warty, stanowiąc kawałkiem przy ujściu granicę od pow. nowo-radomskiego. Długa w. 55, z których 25 po granicy. Przyjmuje z praw. brzegu powyżej Krzepic Kostrzewską Wodę, powyżej Zawady strumień od Złochowic, pod Likami od Kłobucka Oksę, pod Kutem niedaleko ujścia Kacynkę z Trzopką. Por. *Bobrówka*. Na Szląsku płynie koło Boronowa i Lissau a z dopływów przyjmuje najważniejszy: Schirlent (?) pod wsią Wędzinem. *F. S.*

Liczynięta, hutor szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 18 w. od Oszmiany, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Liczyrtowce, ob. *Liszartowce*.

Lida (pisze Baliński, St. Pol.), miasto naczelne powiatu (gub. wileńska), nad małą rzeką Lidą al. Lidzieją, pod 53° 59' 45" szerok. północ., i 44° 4' dług. położone, o 89 w. od Wilna, przy trakcie pocztowym z tego miasta do Grodna. Jest to jedna z bardzo dawnych osad litewskich, co i samo nazwisko (*lida—trzebież*), czysto litewskie, pokazuje. Chociaż zamek tutejszy ma być wymurowany, podług twierdzenia Stryjkowskiego, przez Gedymina około r. 1323, wnosić jednak można, że daleko przedtem miejsce to obronnem być musiało i warownię drewnianą miało, jako na granicy właściwej Litwy i Rusi litewskiej leżące. Po śmierci Gedymina, kiedy kraj, na zasadach feudalnych urządzony, podzielił się na części pod zwierzchnością wielkiego książęcia, Lida stała się głównym grodem księstwa lidzkiego.

Posiadał je naprzód sam Olgierd, potem Jagiełło syn jego (r. 1381), książę na Witebsku, Krewie i Lidzie, nakoniec Witowd. Już w r. 1366 franciszkanie przybyli z Polski do tego miejsca opowiadać wiarę Chrystusa, a liczba ich urosła w r. 1376 do dziewięciu misyonarzy, którzy mieli z sobą przynieść z Wizny obraz Bogarodzicy, dotąd łaskami słynący. Ale dopiero w r. 1397 mnisi ci stale tu osiedli za staraniem Andrzeja, pierwszego biskupa wileńskiego. Kościół zaś, odnowiony w r. 1414, konsekrowano pod tyt. N. Maryi Panny, WW. świętych i ś. Krzyża. Około r. 1460 utworzyło się zamiast tej misyi franciszkańskiej probostwo, w którem dopiero wymurował kościół roku 1747 proboszcz Michał Zienkowicz biskup wileński, przeniósłszy go na inne miejsce z podzamcza. Dla wyznania wschodniego poświęcono cerkiew w L. r. 1533. W L. r. 1387 we wtorek po św. Wicie (15 czerwca) Skirgajłło, książę trocki i połocki, złożył akt hołdu Jagielle z tego ostatniego księstwa. R. 1392 w styczniu krzyżacy, między któremi wielu rycerzy angielskich się znajdowało, razem z Witowdem, poróżnionym z Jagiełłą, zrobili wyprawę na L., i podszedłszy z łatwością przez zamarzłe błota zapalili podzamcze. Książę Korybut, trzymając wówczas straż zamku, z Siewierzan złożoną, pomimo silnych jego warowni, bronić się nie chciał, i opuściwszy twierdzę, wszystkie składy broni i potrzeb wojennych na łup Niemcom zostawił. Podobny najazd na L. powtórzyli krzyżacy r. 1394, przy których znajdowali się hr. Leiningen z Niemiec i hr. Bedford z Anglii, również w zimie, ale, znalazłszy zamek mocno obsadzony a miasto spalone, cofnęli się stąd raptownie, nic mu nie zrobiwszy. Po objęciu rządów Litwy przez Witowda, zamek lidzki, jeden z najobszerniejszych w całem państwie, którego dzierżawcą był, za Olgierda jeszcze, ulubieniec jego a później szwagier Jagiełły, Wojdyłło, stał się w r. 1397 przytułkiem Tochtamysza, hana Tatarów zawołżańskich, wygnanego z ordy. Najechać miał L. w r. 1406 dnia 5 sierpnia Jerzy Swiatosławowicz książę smoleński ze zbrojną gromadą, zapewne dla odzyskania żony swojej, trzymanej w niewoli na zamku: miasto zrabował i spalił, ale do zamku próżno szturmował, bo starosta, nieobecny wówczas, przypadł z oddziałem w porę i napastników odpędził. Miejsce to uświetnionem zostało w r. 1422 w lutym pobytem króla Władysława Jagiełły, który po ślubie swym z Zofią księżniczką kijowską w Nowogródku, zjechał tu z nią i z Witowdem, oraz licznym dworem. Zjechał też wonczas Antoni Zeno, nuncyusz Marcina V papieża, przysłany do Polski dla wybadania świadków w sprawie jej z zakonem krzyżackim, i sprawdzenia ich przywilejów. R. 1434 Swidrygajłło wichrzący Litwę spalił miasto, sam tylko kościół ocalał. Zamek, pomimo wszystkich klęsk nienaruszony, stał się mieszkaniem Hadży-Gireja, książęcia tatarskiego, wychodźca z ordy, który tu przez lat kilka przebywał, otrzymawszy od Kazimierza W. ks. lit. dzierżawę lidzką, aż do r. 1443, kiedy go Tatatorowie perekopscy na hana do siebie wezwali. Za Aleksandra powstał o to starostwo zawzięty spór w r. 1505 między Illiniczem Krzysztofem, a niejakim Drozdem, któremu król, przez zabiegi Glińskiego oddaliwszy Illinicza, oddał dzierżawę. To się przyczyniło potem do zabójstwa Zabrzezińskiego, który się ujął za Illiniczem, a tym sposobem ściągnął na siebie zemstę wszechwładnego Glińskiego. R. 1506 król Aleksander, nakazawszy pospolite ruszenie przeciw Tatarom, najeżdżającym gwałtownie Litwę, sam udał się do L., pomimo ciężkiej choroby, namówiony od Glińskiego dla zachęcenia szlachty do śpiesznego wystąpienia. Przybywszy w kolebce na zamek lidzki, jeszcze ciężej zasłabł, ostatnią komunią przyjął i testament kazał napisać. Tymczasem mało tu zebrało się szlachty; kiedy więc dano znać, że Tatarowie o milę już do L. dotarli, wyniesiono króla na poły martwego w lektyce z zamku między dwoma końmi do Wilna, w towarzystwie królowej Heleny, kanclerza Łaskiego i niektórych panów. Odtąd na długo miejsce to zostało spokojnem od nieprzyjaciół. Sejm r. 1611 potwierdził dla miasta dawniej nadane jarmarki, konstytucya zaś r. 1638 dozwoliła obywatelom zbudować, przy murze zamkowym wewnątrz, sklep na chowanie ksiąg ziemskich lidzkich. Dopiero za Jana Kazimierza, L. razem z całym krajem dotkliwym uległa klęskom. W r. 1662 tak srogie powietrze zaczęło grasować w L., że sejmik gromniczny został stąd przeniesiony do Myta. Na nim przez uchwałę ustanowiony został sąd szczególny na sądzenie zbrodni popełnionych w czasie zawojowania kraju od nieprzyjaciół, z nadaniem wyrokom jego mocy dekretów trybunalskich. Stało się to za potwierdzeniem królewskiem. Dla zniszczenia, jakiemu Lida uległa, sejm r. 1676 uwolnił ją od stanowisk, ugod i ciężarów, ze wszystkiemi juryzdykami. Ale podczas powtórnego najścia Szwedów pod Karolem XII, znowu miasto wiele ucierpiało; zamek przed r. 1710 spalony został i już się więcej nie podniósł. Sejm więc r. 1717 zostawił L. dawne ulgi, ponawiając uwolnienie od hyberny i lokacyi wojska. Konstyt. sejmowa r. 1776 zaliczyła L. do miast, którym prawo magdeburskie zostawiono, a sejm roku 1791, prawem o miastach zapadłem, przyłączył ją do wydziału wileńskiego sądów apelacyjnych miejskich. Dwie fundacye duchowne

ozdobiły miasto w późniejszych czasach; prócz altaryi bowiem, która przed r. 1644 powstała, Adam Narbutt wojski lidzki z żoną Elżbietą fundował tu r. 1672 karmelitów trzewiczkowych, a Ignacy Scypion podstoli w. lit. sprowadził do L. pijarów, którzy tu murowane kolegium i szkołę założyli, nazwaną z czasem podwydziałową; jakową fundacyą stany sejmowe r. 1775 potwierdziły. Sądy odbywały się w zamku i akta grodzkie tam się przechowywały aż do panowania Stanisława Augusta, pomimo jego spalenia, lecz odtąd zamek ów poszedł w zupełną ruinę. Obecnie jednak stoją jeszcze piękne jego zwaliska w samem mieście. Czworogranne czerwone jego mury poważnie się wznoszą; widać ślady baszt i przekopów, kształt zaś jego zupełnie jest ten sam jak zwalisk zamkowych w Miednikach i Krewie. (Por. Album N. Ordy). R. 1801 L. została miastem powiatowem gub. grodzieńskiej, od 1842 wileńskiej. R. 1817 miała 292 dm., w tem 4 mur., 770 mk., incl. 567 izr. R. 1879 było tu 3915 mk., a r. 1862 4077, w tem 2059 męż., 2028 kob.; szlachty 200, duchowieństwa rozmaitych wyznań 36, kupców 14, mieszczan i rzemieślników cechowych 3336, włościan 32, tudzież osób nieobjętych powyższemi rubrykami 469. Ludności przypisanej do miasta było 1479 osób męsk. i 2082 żeńsk., razem 3561 płci obojej. Posiadaczy domów i wszelkich innych nieruchomości w mieście 365. Handel L., z powodu ustronnego położenia miasta, ograniczał się frymarkiem rzeczy niezbędnych do życia. Kupców pierwszej gildyi w r. 1861 było tu 2, a trzeciej 5; lecz większa ich część trudni się handlem gdzieindziej. Kramów jest w L. 76, innych zakładów handlowych 22. Jarmarków do roku przypada dwa, lecz te niewielkiego są znaczenia; targi, odbywające się co tydzień, prócz zboża, ogrodowizn, drew i t. p. rzeczy na konsumpcyą miasta, nic prawie innego z okolic nie ściągają. Rzemieślników w L. 189 osób, po największej części żydów. Co do fabryk i rękodzielni, były tu 3 garbarnie, których wyroby na wartość około 6000 rs. rozwożą się po okolicznych jarmarkach, oraz dwie malutkie rękodzielnie świec maczanych. zwanych pospolicie szabasówkami, a robionych na domowe potrzeby miasta. Mieszkańcy miasta mało się trudnią szukaniem zarobku po za jego obrębem; w r. 1861 wydano w tym celu tylko 146 świadectw pasportowych. Rolnictwem i połączonemi z niem gałęziami przemysłu, prócz na małą skalę prowadzonego ogrodnictwa, również niewielu tu się zajmuje. Dochody miasta w r. 1862 obrachowywano: zwyczajne na 2516 rs. 24 k., nadzwyczajne na 445 rs. 24½ k. Rozchody zwyczajne w tymże czasie określono cyfrą 1470 rs. 71 k., jednorazowe 490 rs. 77½ k. Miasto posiada gruntu 1544 dziesięciny, a nadto wspólny wygon 345 dzies. rozległości. Po skasowaniu pijarów miała L. do 1850 r. 5-klasowe szkoły. Bywały też tu walne kontrakta. Dziś miasto mało ożywione. Kolej wileńsko-rówieńska, obecnie się budująca, może je trochę podniesie. Paraf. kościół katol. Podw. ś. Krzyża, z muru wzniesiony 1770 przez ks. Tomasza Zienkowicza. Na cmentarzu kaplica. Parafia katol. dekanatu lidzkiego: dusz 9892. Filia w Krupie, dawniej i w Kiryanowcach. Kaplice: w Czechowcach, Perepeczychach, a dawniej i w Ostrowie. Dekanat lidzki ma 12 parafij: L., Nowydwór, Żołudek, Lack, Szczuczyn, Białohrud, Trokiele, Jelna, Żyrmuny, Niecieczo, Rożanka, Hermaniszki (dawniej 13: prócz wymienionych także Dziembrów). Wiernych w dekanacie 41668. Powierzchnia gruntu w par. L. płaska, gleba kamienista, żwirowata i piaszczysta. Są też lasy, błota i bagna. Płyną tu rzeki: Niemen, Zyźma, Dzitwa, Lidzieja, Krupka, Ostrowla. Jest też jez. Scierkowskie. Gmina wiejska L. ma 665 dymów, 5625 włośc. ob. płci, składa się z 6 okręgów wiejskich, 84 wsi. Okręgi są: Jukurcie, Perepieczycha, Kołyszki, Dąbrowo, Berdówka, Kniazikowce. Okrąg adm. II t. j. lidzki pow. lidzkiego miał 1866 r.: 4 mka, 5 siół, 42 folw., 161 wsi. Rzeki: Bachmatka, Mołczadka, Lebioda, Hołdówka, Chmielowszczyzna, Jelnianka, Trycianka, Brzost, Żołądczanka, Korytnianka, Derażenka, Rudnianka, Szczara, Hołub, Lipiczanka, Rudziszcza, Łukowica, Święcica, Turejka, Dzitwa, Niemen. Grodowe sstwo lidzkie, na sejmie walnym horodeńskim r. 1522 nadane w posiadanie Jerzemu Illiniczowi, składało się z miasta Lidy, Beresteczka i z dóbr Belice-Lipniszki. W r. 1766 posiadał je wraz z ekonomią lidzką Ignacy Scypio, opłacając z niego kwarty złp. 780 gr. 15 a hyberny złp. 120. Starostami sądowymi od 1500 do 1794 byli: Jędrzej Drozda, Illinicz, Jan Abrahamowicz, Piotr Bohatko, Aleksander Hołowczyński, Aleksander Naruszewicz, Mikołaj Pac, Aleksander Piotrowicz, dwu Frąckiewiczów, sześciu Radziwiłłów, dwu Sapiehów i trzech Scypionów. Powiat lidzki ma na przestrzeni 4935 w. kw. (więcej niż ¼ część lasów), przeszło 122000 mk., grunt piaszczysty i gliniasty. Główna rzeka Niemen. Mieszkańcy zajmują się rolnictwem, uprawą lnu, hodowlą bydła i t. d. Jest to już więcej Czarna Ruś niż Litwa. W pow. lidzkim są 2 dekanaty katolickie: lidzki i raduński. Prawosł. dek. lidzki obejmuje 12 parafij: L., Zblany, Honczary, Hołdowo, Dokudowo, Mała Możejka, Lebioda, Zyźmiany, Bielicze, Bobrowicze, Mytnica, Radziwoniszki: dusz 16280. Prócz tego w pow. lidzkim jest jeszcze jeden dek. prawosł. szczu-

czyński. W ogóle pow. lidzki ma 31 cerkwi. Dotąd (1882) powiat nie ma stacyi dr. żel., a st. poczt. 5: L., Woronów, Ejszyszki, Szczuczyn, Żyrmuny. Pod względem położenia należy, wraz z wilejskim, do najniższych w gubernii. Przed rozbiorem kraju marszałkami szlachty pow. lidzkiego byli: Kopeć, Chalecki, Frąckiewicz, Rajecki, Rymwid, Wołłowicz, trzej Aleksandrowicze, Scypio, Mosiewicz, Narbutt, Jodko; po rozbiorze: dwu Narbuttów, dwu Skinderów, Kostrowicki, Moraczewski, Butkiewicz, Skarbek-Ważyński. O szlachcie lidzkiej czyt. Tyg. ilustr. (Nr. 7 z r. 1876). Por. art. *Litewskie województwa*, *Korelicze*, *Korzyść*. *F. S.*

Lida, rz., ob. *Lidoja*.

Lida, struga, dopływ rz. Kudep.

Lidale, wś, pow. rossieński, par. teneńska.

Lidawa, wś, pow. ostrogski, na granicy pow. dubieńskiego, o 23 w. na zach. od Ostroga, należała do ordynacyi ostrogskiej, potem własność Małachowskiego, Ferzena, Illińskiego, Kadłubickiego, Czarneckich, dziś Frankowskiego. Gleba kl. 5-ej. Włościanie średnio zamożni, trudnią się rolnictwem i przewozem różnych produktów do Zdołbunowa o 6 wiorst. *Z. Róż.*

Liderów, pot. podgórski, wytryska z północnych działów Beskidu jabłonkowskiego, z pod góry Kozińca Wk. (805 m. szt. gen.) ze źródeł leśnych, w obr. gm. Karpętny, w pow. jabłonkowskim. Płynie zrazu na płn. wsch. dolinką górską, nad którą od południa wznosi się Koziniec Mł. (660 m.), a od północy Plenisko (588 m.). Od leśniczówki karpętnińskiej (402 m.) płynie na północ, tworząc granicę między Karpętną a Wędrynią. Uchodzi z lew. brzegu do Olszy. Długość biegu 4 i pół kil. *Br. G.*

Lideryszki, wś włośc., pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Maryampol; odl. 9 w. od Maryampola, 2 dm., 31 mk.

Lidoja, *Lidzieja*, prawy dopływ Niemna, od wsi Plasowicze płynie na miasto Lidę. Jej prawym dopływem jest Dzitwa (ob.), większa od niej, bo 8 mil długa i spławna od m. Myto. Odgranicza, podług Narbutta, ludność litewską od słowiańskiej.

Lidoki, wś, pow. szawelski, gm. ligumska, przy trakcie z Szawel do Poszwytynia, 24 osad, 252 dzies. ziemi. *J. G.*

Lidoki, ob. *Nidoki*.

Lidowiany, po żm. *Lidawienaj* (z lit. *lida*, trzebież), mko pow. rossieńskiego, u zbiegu Dratwini z Dubissą, między górami lesistemi, o 7 w. od Szydłowa, o 15 od Rossień. Murowany kościół śś. Piotra i Pawła, fundowany 1754 r. przez Ignacego Staniewicza, krajczego mińskiego i synów jego, rodzących się z Szemiotówny, Marcelego, Leona i Apolinarego, którzy 6 włók, 7 morgów ziemi osiedlonej, zapisali na utrzymanie plebana. Już w 1625 r. była tu kaplica, wystawiona przez ówczesnego dziedzica L. Jana Szemiotta, sstę połockiego, przy której z polecenia biskupa żmujdzkiego Stanisława Kużko, był kapelanem augustyanin Juchnowicz. Około 1500 r. należały L. do Chodkiewiczów, jak o tem przekonywają miejscowe dokumenta; zatem pierwiastkowe osiedlenie tej okolicy odnieść można do pierwszej połowy XV wieku. W późniejszych czasach były one własnością Wojciecha Radzimińskiego, później przeszły w dom Szemiottów, z których Jan część L. przedał Radzimińskiemu 31 grud. 1601 r.; w ostatku były własnością Ezechiela Staniewicza, marszałka szlachty pow. rossieńskiego; od r. 1831 stały się własnością rządu. Plebania lidowiańska, oprócz wyżej wzmiankowanej ziemi, posiadała kapitał bardzo szczupły, bo zaledwo 65 rs. Ludność parafialna katolicka (dek. szydłowskiego) wynosi 2176 dusz obojej płci. O 6 w. od mka stoi nad Dubissą dwór lidowiański, zwany Podubisiem, w którym do 1831 r. mieszkał wyż rzeczony dziedzic marszałek Staniewicz; dziś mieści się w nim zarząd włościański, a kolonia rządowa osiedlona żydami otacza go w około. Por. *Cytówka*. *A. K. Ł.*

Lidynia, ob. *Łydynia*.

Lidyno, ob. *Janczewo*, pow. siebieski.

Lidzbark, niem. *Lautenburg*, dok. *Lutterberg*, *Luterburg*, *Liczburg*, *Ludbarz*, miasto, wś i nadleśn. król., pow. brodnicki, na bitym trakcie brodnicko-działdowskim, opodal granicy Prus wschodnich, nad znacznem jeziorem lidzbarskiem i nad rzeką Wel, która przez nie przechodzi i wpływa do Drwęcy; nadto z sadzawek dworskich (starościńskich) płynęła tu t. z. Strużka do Welu. 1.) **L.**, miasto, obszaru liczy mr. 5644, bud. 612, dm. 235, mk. 3734, katol. 1244, ew. 1725. W miejscu jest kościół paraf. katol. i protest., szkoła 3-kl. katol., szkoły miejskie luterskie, urząd pocztowy, stacya telegr., magistrat, rada miejska, sąd obwodowy (Amtsgericht), urząd celny, apteka, doktór i t. d. Projektowana jest kol. żel. z Jabłonowa na Brodnicę, Lidzbark do Działdowa, w związku będąca z koleją malborsko-mławską. Podług opisu nieurzędowego z r. 1868 (Stat.-topogr. Adressbuch von West-Preussen) znajdowały się w L.: 2 hamernie, 2 młyny wodne, 1 tartak, 1 wiatrak, gorzelnie 3 (?), kuśn. 5, rymarzy 4, piekarzy 9, cukiern. 2, zegarm. 1, rzeźn. 19, garb. 9, szewc. 86 (?), powroźn. 2, krawc. 16, kapelusznik 1, sukienników 8, majstr. mular. 4, stol. 4, kołodz. 2, bedn. 7, tok. 2, farbierz. 2, grzebieniarz 1, kominiarz 1, zdunów 6, szkl. 2, kowali 7, ślusarzy 3, kotl. 1, gwoźdz. 1, blachn. 3, balb. 2, fabr. tytoniu 1, waty 1, malarzy 2. Doroczne jarmarki odbywają się

4 razy na bydło, konie i kramne. Z historyi miasta nader skąpe pozostały wiadomości. Jak wzmiankują akta kościelne, założone zostało miasto wraz z kościołem około r. 1301 na prawie niemieckiem. Pierwszy znany przywilej otrzymało dopiero w r. 1410 za mistrza wielkiego Ulryka von Jungingen. Tenże mistrz krzyżacki wystawił także dokument dotacyjny dla kościoła tutejszego r. 1409 (Paweł von Russdorf (?) stoi w aktach). Miasto L. posiadało za krzyżaków zamek obronny. Ludność, tak w mieście jak i w okolicy, od początku przeważnie była polska, jak świadczą nazwy ówczesne wiosek dotąd przechowane, których polski charakter krzyżacy nadaremnie usiłowali zatrzeć. I tak między innemi przekręcona nazwa krzyżacka Bladau, Blendorf, oznacza wieś dzisiejszą Bladowo, Bulkendorf= Bełki, Dwór 1410, Hof = Dwór, Gelen = Jeleń, Klonau = Klonowo, Leinau = Linowiec (?), Melensdorf = Młyniki, Renk, Reyneke = Rynek, Selste, Selze = Chełsty, Stibor = Cibórz, Wamperschke = Wąpiersk, Weyer = Wery i t. d. Ob. Kętrzyński, Ludność polska w Prusach, str. 87. Za polskich czasów miasto L. składało wraz z przyległościami star. niegrodowe lidzbarskie. R. 1531 król Zygmunt I, chcąc polepszyć byt tego miasta, targi i jarmarki tu zaprowadził. R. 1703 Szwedzi zburzyli większą część miasta wraz z farą, ale za to następnie dotkliwie porażeni od Polaków. Podług ostatniej lustr. star. lidzbarskiego, wykonanej r. 1765, zamku już nie było w L., tylko dwór stał w szachulec zbudowany nad rzeką. R. 1807 wiedziono przez miasto i kilka dni zatrzymano znaczną liczbę jeńców pruskich i rosyjskich. R. 1855 przybył pierwszy pastor luterski do L. Niegrodowe sstwo lidzbarskie, w województwie chełmińskiem, ziemi michałowskiej, powiecie brodnickim, podług lustracyi z r. 1664 obejmowało miasto i wsie: Wompiersk, Jeleniec, Jamielnik i folwark Podciborski. W r. 1771 posiadał je Stefan Rumocki wraz z żoną Anną z Pląskowskich, którzy opłacali z niego kwarty złp. 1071 gr. 7. Od dnia 13 września 1772 r. przeszło pod panowanie pruskie. Parafia Lidzbark, w dekanacie lidzbarskim, obejmuje dusz 3580; kościół tytułu św. Wojciecha, patronatu rządowego, r. 1301 fundowany, nie wiadomo kiedy konsekrowany. Jest tu szpital dla 6 ubogich z parafii, bractwo szkapl. od r. 1647 i trzeźwości od r. 1859. Wsie paraf.: Lidzbark miasto, Lidzbark przedmieście al. stare miasto (niem. Amtsgrund Lautenburg), Bełki, Bladowo. Borki, Chełsty, Cibórz, Bryńsk, Ciechanówko, Jamielnik, Jeleń, Klonowo, Koty, Kurojad, Miłostaj, Nowy dwór, Nosek, Piaseczno, Podcibórz, Pólko, Wlewsk, Wąpiersk; cegielnie: w Wlewsku, Jamielniku, Ciborzu i Jeleniu. Szkoły katol.: w Lidzbarku 3-kl., dz. kat. 314; w Wlewsku dz. 55, w Ciborzu 60, w Nowym dworze 71, w Wąpiersku 59, w Jeleniu 61; 30 katol. dzieci odwiedza ew. szkołę w Bryńsku. Aż do niedawnych czasów istniał w L. jeszcze drugi kościół N. M. P. Wniebowzięcia na Starem mieście, albo jak teraz mówią na przedmieściu (niem. Amtsgrund Lautenburg). Pierwiastkowo był on prepozytnrą, z cmentarzem miejskim i szpitalem połączoną, i miewał własnych proboszczów. Podczas reformacyi luterskiej znacznie podupadł. Z początku XVII wieku na nowo z gruntu dźwignięty przez zacnego mieszczanina, Wojciecha Kotka, r. 1606 przez bisk. chełmińskiego Gębickiego konsekrowany a zarazem jako filialny do miejskiej fary przyłączony. W wielkim ołtarzu posiadał obraz cenny N. M. P. z dzieciątkiem Jezus przez mistrza sławionego naonczas Borzymowskiego malowany. Wspomniony Wojciech Kotek zapisał temu kościołowi na lepsze uposażenie dwie przeszło włóki w Jamielniku, Anna Bobrowa darowała drugie dwie włóki, przeniesione potem do fary, Marcin Pudło dodał pół włóki i t. d. R. 1647 założono bractwo szkaplerzne przy tym kościele. Niestety, w następujących nieszczęśliwych czasach, głównie skutkiem wojen szwedzkich, po drugi raz znajdował się bliskim upadku. Drugim fundatorem jest Marcin Chełstowski, podkomorzy chełmiński, który ten kościół znowa podźwignął r. 1712. Nowe organy sprawiła zapewne jego małżonka pani Chełstowska. Konsekrował ten kościół bisk. Feliks Kretkowski roku 1725. Po okupacyi pruskiej luteranie czyhali na kościół N. M. P., żeby go zabrać. R. 1800 był już wygotowany odnośny dekret; stanowcza jednak opozycya biskupa Rydzyńskiego uratowała go ucieszonej gminie. Niemniejsze zasługi położył też prob. ówczesny Matyszkiewicz, który przeszło 33 lat czuwał nad tym kościołem; nawet z miasta w niebezpiecznej chwili nie ruszył się, żeby nie ułatwić zaboru innowiercom. R. 1807 pisze do duchownej władzy wspomniony proboszcz. Prowadzono tu przez L. jeden tysiąc jeńców, t. j. Rosyan, wpędzono ich do kościoła P. M., który jest na przedmieściu. Tam byli przez noc i niemało świątynię Bożą znieważyli. Drugi raz wprowadzono znowu do kościoła 500 jeńców, głównie Prusaków, którzy ławki, ołtarze, konfesyonały i t. d. połamali; nawet w kościele ogień podłożyli, żeby się tylko wyratować, ale na szczęście dość wcześnie to jeszcze spostrzeżono. W następnych czasach wątłej budowy kościołek coraz bardziej upadał; r. 1850 rozebrano go i sprzedano za 200 tal. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 137. Oprócz powyżej opisanego

kościoła w L. istniały nadto w parafii lidzbarskiej dwa inne kościoły, pierwotnie parafialne, we wsi Wlewsku i Wąpiersku. *Dekanat lidzbarski*, obecnie skutkiem różnych przyczyn i okoliczności dość szczupły, obejmuje dusz 8377, kościołów paraf. 4: w Boleszynie, Lidzbarku, Mrocznie i Radoszkach, filialny 1 w Kiełpinie. Dawniej posiadał drugie tyle kościołów i to 2 dotąd istniejące w Łęcku i Przełęku, do dekanatu nowo utworzonego pomezańskiego przyłączone i 3 wspomnione powyżej zaginione, w Lidzbarku, Wąpiersku i Wlewsku. Szkółek paraf. katol. znajduje się w dekan. 14, duchownych 5. 2.) L., włośc. wś i młyn; obszaru liczy mr. 107, bud. 29, dm. 16, katol. 148, ew. 88. 3.) L., nadleśn. król., nowo utworzone r. 1877. Por. *Działdówka*. *Kś. F.*

Lidzbark *na Warmii*, właśc. *Licbark*, niem. *Heilsberg*, u Zarańskiego *Święta góra*, miasto powiatowe pod 54° 7' północ. szerokości i 38° 18' wschodniej długości geograficznej, nad Łyną, do której tu wpada rzeczka Simse, w pięknej i żyznej okolicy z śliczną doliną, otoczoną na zach. szeregiem wzgórz, z których najwyższa tak zwana góra krzyżowa o 7 metrów nad wodami Łyny a 110 nad wodami Baltyku. Mieszk. 5770 przeważnie katolików (14,8% ewang., 2,8% żydów), trudniących się rolnictwem, szczególniej uprawą lnu, z którego tu płótno wyrabiają; jest tu także młyn, tartak wodny i olejarnia, fabryka krochmalu, fabryka wód mineralnych i w pobliżu 3 cegielnie; 4 jarmarki rocznie na bydło i konie, 2 dwudniowe targi we wtorek i piątek kramne i 1 na płótno zwykle w czerwcu. Miasto założone 1320 roku; dnia 10 czerwca 1807 r. zaszła tu bitwa między Francuzami i Rossyanami, w której Rossyanie zwyciężyli. Znaczniejsze budowle są: pałac biskupi w stylu gotyckim, dawniej zamek krzyżacki, około 1240 zbudowany, w którym od 1243—1772 rezydowali biskupi dyecezyi warmińskiej (między innemi Załuski, Krasicki; Marcin Kromer zmarł tu 1589 r.), do r. 1859 stał pustkami, w 1858 i 1859 odnowiony i wyrestaurowany, służy od tego czasu siostrom miłosierdzia za przytułek, które urządziły w nim zakład wychowawczy dla 70—80 sierot; kościół katolicki murowany w stylu gotyckim 1315 i kościół ewangielicki, bazylika zbudow. 1823 r. Jest tu geometra powiatowy, sąd okręgowy i skład towarów banku państwowego; stacya pocztowa i telegraficzna; poczty osobowe do Dobrego miasta, Bartoszyc i Iławki. *Powiat licbarski*, który Łyna dzieli na dwie prawie równe części, obejmuje 19.89 mil kw. czyli 415016, 30 mr. opodatkowanych (w r. 1866), a 428957.66 m. całego obszaru. Z tego przypada: roli ornej 243282.23 mórg, ogrodów 660.91 mr., łąk 66811.22 mr., pastw. 21770.52 mr., borów i lasów 75068.49 mr., wód 7009.15 mr. i nieuż. 413.78 mr. Ma 2 gminy miejskie: Licbark i Dobremiasto, 113 gmin wiejskich, 34 dóbr samodzielnych. Ludności liczył w 1866 r. 52680, a w 1871—54083, t. j. 50607 katol., 3042 ewang., 434 izr., 3 dysydentów. Według Schlotta tylko w południ. części powiatu (?) mówią po polsku. R. 1864 było w pow. 14997 koni, 25147 szt. bydła, 44551 owiec, 14937 świń, 733 kóz, 2774 uloów. *J. B.*

Lidziakinie, wś, pow. trocki, 4 okr. adm., 67 w. od Trok, 6 dm., 61 mieszk. katol. (1866).

Lidziańcze, zaśc. szlach. nad jez. Łukno, pow. trocki, 1 okr. adm., 9 w. od Trok, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Lidzianka (mapa hydr.), *Ludzianka* albo *Duraj* (Enc. Org. większa, t. 24, str. 43), rz., początek w gub. piotrkowskiej, pow. łódzkim, pod wsią Jedlicze, na wschód Zgierza; płynąc ku północy wchodzi w pow. łęczycki gub. kaliskiej, płynie pod Orlą i pod Kowalewicami wpada z praw. brzegu do Bzury. Długa 8 wiorst. *J. Bliz.*

Lidzieja, ob. *Dzitwa* i *Lidoja*.

Lidziuny, folw., pow. nowoaleksandrowski, 347 dzies. ziemi; własność Franc. Kościałkowskiego.

Lidzki powiat, ob. *Lida*.

Lie..., por. *Le....*

Lieb..., por. *Lib....*

Liebaich (niem.), ob. *Liebeich* (niem.).

Liebatau (dok.), ob. *Lubthal*.

Liebau (niem.), ob. *Lubawa*, *Libawa*.

Liebchen (niem.), ob. *Lipin* i *Wydra*.

Liebe (niem.), rz., ob. *Liwna*.

Liebegast (niem.), ob. *Lubkość*.

Liebehoffnungshuette (niem.), huta cynkowa we wsi Antonienhuette, pow. bytomski.

Liebeich (niem.) al. *Liebaich*, pustkowie do Wędryni, pow. olesiński.

Liebel (niem.), ob. *Lubolin*, *Lubolś*, pow. rozbórski.

Liebemuehl (niem.), ob. *Miłomłyn*.

Liebenau (niem.), ob. *Miłosławice*.

Liebenau (niem.) 1.) wś, pow. tucholski, ob. *Gostycyn*. 2.) L., ob. *Lubnowy*. 3.) L., ob. *Lignowy*. 4.) L., wś, pow. braniewski, st. p. Lindenau. 5.) L., wś, pow. holądski, st. p. Schlobitten. 6.) L., dobra, pow. pruskoiławski, st. p. Uderwangen. *Kś. F.*

Liebenau (niem.) 1.) nazywane też *Libnów*, kol., pow. opolski, par. Falkowice, przy drodze z Namysłowa do Kluczborka; 32 bud., 40 dm., 336 mk., 39 osad, 332 mr. ziemi. 2.) L., 1408 *Lybenaw*, wś, pow. ziębicki, z kościołem paraf. katol. Par. L. dek. paczkowskiego 1869 r. miała 2865 katol., 8 ewang. 3.) L., r. 1336 *Lubenaw*, 1360 *Liebenaw*, wś, pow. wołowski, ma kościół katol., fil. do par. Heinzendorf,

który 1353 już istniał. 4.) **L.**, 1414 r. *Lybene*, wś, pow. lignicki, par. Wahlstatt, i dobra z folw. Stelzenberg. *F. S.*

Liebenaw (dok.), ob. *Elganowo*.

Liebenberg (niem.) ob. *Klon*; dla uzupełnienia nadmieniamy tu jeszcze, że wieś ta obejmuje 85 włók i że r. 1857 liczyła 945 mk.; st. poczt. Rozogi al. Frydrychowo (niem. Friedrichshof). Kościół pod wezw. Znalezienia św. Krzyża jest patronatu bisk. warmińskiego. Komunikantów było 1879 r. 680.

Liebenberg (dok.), ob. *Lembark*.

Liebenbruch (niem.), folw. do dóbr rycerskich Kamieniec, pow. suski, w okolicy bagnistej, bud. 14, dm. 5, ew. 113. Parafia Iława, szkoła Kamieniec, poczta Susz. *Kś. F.*

Liebendamm (niem.), przedm. Kwidzyna; bud. 42, dm. 21, katol. 24, ew. 252.

Liebenhain (niem.), pow. wielkostrzelecki, ob. *Wanut* i *Jemielnica*.

Liebenhof (niem.), dobra, pow. starogrodzki, ob. *Zajączkowo*.

Liebenstein (niem.), folw. do Lnianka, pow. świecki; bud. 4, dm. 2, ew. 12; parafia Drzycim, szkoła Lniano, poczta Osie.

Liebenswerde (niem.), ob. *Kęty*.

Liebenthal, *Libental* (niem.) *W.* i *M.*, kol. niem. nad rz. Akarolą, o 20 i 15 w. na płd. zach. od Odessy; 1859 r. obie 4241 mk., 355 dm.; założ. 1803, do 1812 wolne od podatków; miały 1848 już 3753 dzies. włas. ziemi. Por. *Limany*.

Liebenthal al. *Krzewina* (ob.) w pow. chodzieskim.

Liebenthal (niem.) 1.) przedm. Kwidzyna; bud. 17, dm. 8, katol. 35, ew. 131. 2.) **L.**, folw. do dóbr rycerskich Kamieniec, pow. suski; bud. 2, dm. 1, ew. 13. Parafia Iława, szkoła Albrechtowo, poczta Susz. Z okolic L. struga Liwa bierze swój początek.

Liebenthal (niem.), dobra, pow. malborski, przy granicy powiatu sztumskiego. Wraz z wybud. Obschatken (?) obejmują obszaru włók 34, kat. 98, ew. 57, men. 7, dm. 3. Parafia Dąbrowo, szkoła w miejscu, poczta Malbork, dokąd odl. wynosi $^3/_4$ mili. Przy wsi natrafiono stare cmentarzysko pogańskie grobów t. zw. rzędowych, z urnami odosobnionemi mięszanych. Liczne stąd wydobyte przedmioty, między któremi 2 miecze żel., posiada p. Marschall w Malborku. R. 1871 tenże dr. Marschall odkrył tu na wzgórzu drugie cmentarzysko grobów skrzynkowych i rozkopał 3 groby zawierające 18 urn. Pomiędzy niemi jedna, twarzowa, nader szczególna urna, odznaczała się tem, że twarz umieszczona jest na jej pokrywie. R. 1872 robotnicy, biorący piasek, wydobyli w głębokości 2 metrów dwa szkielety i przy nich dwie fibule, oddane do muzeum przyrodników w Gdańsku. Wś L. stanowiła za polskich czasów folw. król., należący do ekonomii malborskiej. R. 1565 donosi o nim lustracya: Liebenthal, star. malborskiego, było pustą dzierżawą, do zamku malborskiego należącą, przy dzierżawie granic star. sztumskiego, którego jest włók 12, t. j. od króla nieboszczyka wł. 6 i od dzisiejszego wł. 6, na którym sam Jan Kostka, kasztelan gdański, wójt zamku malb., folwark założył i trzech ogrodników osiedlił. Dochodów bierze stąd zamek fl. 400. R. 1767 folw. ten wydany został w wieczystą dzierżawę. Ob. G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich, str. 17, 73 i 94.

Liebenthal (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Lichtenau. *Kś. F.*

Liebenthal (niem.) 1.) daw. *Loewenthal*, *Leovallensis*, mko, pow. lwowski na Szląsku, nad rz. Winterseifenfluss, od 1221 do 1810 własność benedyktynek, których klasztor tu fundowała Judyta al. Jutta z L., założycielka tego zakonu; 1291 murem obwiedzione, 1802 poszło całe w perzynę, później odbudowane. Piękny kościół paraf. katol. z r. 1725—30 i 2 kościołki filialne. Kościół paraf. ewang. od 1842 r. Piękne okolice. Pięć jarmarków, 1870 mk. Seminaryum nauczycieli katol.; klasztor urszulanek, gdzie się wyrabia sławny balsam libentalski. Fabryki wstążek, koronek i przędzy jedwabnej. 2.) **L.**, al. *Leopoldowitz* (ob.), pow. wrocławski. 3.) **L.**, kol., pow. mielicki, par. Goszyce; założona 1770—80 r. 4.) **L.** (*Hohen-*), r. 1370 *Lybental*, wś, pow. szunowski, par. Szunów, ma kościół par. ewang. z r. 1743. Piękny zamek. *F. S.*

Liebenthal (niem.), wś na Szląsku austr., w pow. osobloskim, ma 1879 mk., par. katol., szkołę ludową i st. pocztową. *F. S.*

Liebenwalde (niem.), wś należąca do Grudziądza, pow. grudziąski, w okolicy lesistej prawego brzegu Wisły, o 0.75 mili od Grudziądza; bud. 2, dm. 1, ew. 8. Parafia i poczta Grudziądz, szkoła Pastwisko. Por. *Niepone*. *Kś. F.*

Liebenwalde (dok.), ob. *Rywałd* i *Kleszczewo*.

Liebenzig (niem.), wś i dobra, pow. kożuchowski, ma dwa kościoły paraf., ewang. i katol.

Lieberose (niem.), ob. *Luborads*.

Liebersdorf (niem.), r. 1477 *Libersdorff*, wś, pow. kamienogórski, ma kościół katol., fil. par. Fyrląd.

Liebeschau (niem.), ob. *Lubieszowe*.

Liebeseifen (niem.), pot., ob. *Kalkgrund*.

Liebesort (niem.), ob. *Jaworowice* i *Kochaniec*.

Liebewaldt (dok.), ob. *Rywałd*.

Liebhausen (niem.), dobra, pow. pruskoiławski, st. p. Reddenau.

Liebichau (niem.) 1.) 1388 r. *Lobchow*, wś, pow. bolesławski, par. Ober-Mittlau. 2.) **L.**, wś, pow. szprotowski, par. Eisenberg. 3.) **L.**, 1337 r. *Villa Libichae*, wś, pow. walbrzyski, par. Nieder-Salzbrunn.

Liebikowo, wś, pow. międzychodzki, niem. *Libuch*, właśc. Lubikowo (ob.).

Liebitz (niem.), *Libic*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc.

Liebken (niem.), al. *Martin-Goerge-Reuter*, (*Lipka?*), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Lieblacken (niem.), dobra, pow. welawski, st. p. Tapiau.

Liebnicken (niem.), dobra ryc., pow. pruskoiławski, st. p. Wildenhoff.

Liebon (niem.), ob. *Liboń*.

Lieboschuetz (niem.), ob. *Luboszyce*.

Liebrode (niem.), os., pow. ostródzki, st. poczt. Miłomłyn.

Liebschau (niem.), ob. *Lubiszewo*.

Liebschauer-See (niem.), ob. *Lubiszewskie jezioro*.

Liebschuetz (niem.), r. 1295 *Lubsnicz*, wś i dobra, pow. kożuchowski, par. Rauden.

Liebsdorf (niem.) 1.) kol., pow. bytomski, par. Bielszowice, ma wraz z kol. Paulsdorf 25 bud., 61 dm., 704 mk., 56 osad, 561 mr. ziemi. 2.) **L.**, kol., pow. lubliniecki, par. Kochanowice, przy drodze z Lublińca (o 1.75 mil) do granicy Królestwa Polskiego, 10 bud., 14 dm., 139 mk., 10 os., 90 mr. ziemi.

Liebsen (niem.), 1257 r. *Lubesov*, wś, pow. żegański, par. Nieder-Hartmannsdorf.

Liebstadt (niem.), ob. *Libsztat*.

Liebstein (niem.), wś, pow. zgorzelicki, par. ewang. Kunersdorf.

Liebuch (niem.), wś, pow. międzychodzki, ob. *Lubikowo*.

Liebwalde (niem.), wś i dobra, pow. morąki, st. p. Christburg.

Liedemaiten (niem.), wś, pow. nizinny, st p. Skajzgiry.

Liedersdorf (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Lindenau.

Liednitz (niem.), w XIV w. *Lettenicz*, folw., pow. brzeski na Szląsku, par. ewang. Scheidelwitz.

Liedtkenhof (niem.), folw., pow. holądzki, st. p. Alt-Dollstaedt.

Liefart nad Homulą, ob. *Elbląg*, t. II, 329.

Liefland, *Lifland*, *Livland* (niem.), ob. *Inflanty*.

Liegen (niem.), pow. ostródzki, ob. *Ligi*.

Liegetrocken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Gołdap.

Liegnitz (niem.), ob. *Lignica*.

Liehne (niem.), ob. *Kargowa*.

Liekeim (niem.), dobra, pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn.

Lieneballen (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Gr. Schirrau.

Lienfitz (niem.), ob. *Linowiec*.

Liep..., por. *Lipp...* (niem.).

Liep (niem.), ob. *Lipa:*

Liep (niem.), *Kirche Liep*, ob. *Lipy*.

Liep (niem.), *Lipa* (?), wś i dobra, pow. królewiecki, st. p. Królewiec.

Lieparten al. *Lyparten* (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Szillen.

Liepen (niem.), ob. *Lipno*.

Liepnicken (niem.), wś, pow. prusko-iławski, st. p. Kobbelbude.

Liepowitz (niem.), ob. *Lipowiec*.

Lieppinsken (niem.), ob. *Lipieńskie*.

Liepsa (niem.), ob. *Lipsa*.

Lieren (niem.) al. *Andres-Kurschen*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kretynga Niemiecka.

Lies (niem.), ob. *Lis*.

Ljesahora, ob. *Liszahora*.

Lieschnitz (niem.), ob. *Leśnica*.

Liesdorf (niem.), ob. *Louisdorf* (niem.).

Liesek, węg. *Ljeszek*, wś w hr. orawskiem (Węg.), kościół katol. filialny, płócienniotwo, handel płótnem i drzewem, węgle kamienne na gruncie wsi, jednak niedobywane; 1230 mk. Por. *Lasek*. *H. M.*

Liesendorf, kol., pow. bydgoski, ob. *Elżbietowo*, należy do dom. Potulic.

Ljeska, kilka wsi tego nazwiska na Łużycach. 1.) **L.**, niem. *Lieska bei Uhyst an der Spree*, na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim. W r. 1871 dm. 18, mk. 92, wyłącznie ewang. Pod względem etnograficznym Serbów w r. 1840: 83, w r. 1860: 67, w r. 1880 serbska ludność niezaznaczona, ale mimo to Serbowie przeważają. 2.) **L.**, niem. *Lieska*, wś na dolnych Łużycach, w pow. grodkowskim. 3.) **L.**, niem. *Lieschen*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc. *A. J. P.*

Ljeskej, kilka wsi tego nazwiska na Łużycach. 1.) **L.**, niem. *Lieske* lub *Lieska bei Ossling*, wś serbska na saskich Łużycach w pow. kamjeneckim. W r. 1875 dm. 46, mk. 241, w tem Serbów 180. 2.) **L.**, niem. *Lieske*, wś na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim. Kościół ewang. filialny do Żołnowa; serbskie kazania ustały od lat 50, pomimo to połowa wsi jest jeszcze serbska. W r. 1880 z 30 dzieci szkolnych ½ była stanowczo serbską. W tymże roku domów 36. 3.) **L.**, niem. *Leskel*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc. *A. J. P.*

Liesken (niem.), domena, pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn.

Lieskendorf (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Abelischken.

Lieskow (niem.), pow. międzyrzecki, 2 dm., 15 mk.; należy do miasta Międzyrzecza.

Lieslberg (niem.), góra na płn. od Kozlau,

pow. lipnicki, na Morawie; na wsch. stoku tej góry, w wysokości 600 m. npm., źródła Odry.

Liesowiczi (rus.), ob. *Lesowicze.*

Liessau (niem.), ob. *Lisewo.*

Liessmühle (niem.), ob. *Łysy młyn.*

Liesson (dok.), ob. *Łysonie.*

Liesvorwerk (niem.), folw. do Konotopu, pow. zielonogórski.

Lieswarthe, niem. nazwa Liczwarty.

Lieszcze, niem. *Horno*, wś na dolnych Łużycach, w pow. grodkowskim. Kościół parafialny ewangelicki z nabożeństwem serbskiem; szkoła początkowa. Ludności z górą 500, prawie wyłącznie serbskiej. *A. J. P.*

Lieszyn (dok.), ob. *Łysonie.*

Ljetoń, niem. *Litten*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 12, mk. 91, w tem Serbów 81. *A. J. P.*

Ljewałd, niem. *Lawalde*, wś w zniemczonej części saskich Łużyc, w pow. lubijskim. W r. 1875 Serbów 11. *A. J. P.*

Lieven-Behrsen, ob. *Liwen-Berzen.*

Liewenberg (niem.), wś, pow. lidzbarski, ze stacyą pocztową.

Lievenhof (niem.), ob. *Liwenhof.*

Liewern al. *Kiaunoden-Peter* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Karlsberg.

Ljeżyny, niem. *Leschen*, wś na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim, par. Skjarboszce Mieszkańcy są w fazie germanizacyi; starsi mówią po serbsku, młodzi po niem. *A. J. P.*

Lifland (niem.), *Liflandya, Liwlandya, Liwonia, Liflancka* al. *Ryska* gub., ob. *Inflanty* i *Ryga.*

Ligaj, zaśc. nad rz. t. n., pow. nowoaleksandrowski, okr. polic. sołocki, 5 mk., młyn wodny (1859).

Ligarki, nazwa skał w Pieninach, tuż nad Dunajcem, nad lewym jego brzegiem, przy ujściu Pieńskiego potoku, a na płd. od niego. Na płd. od nich wznoszą się skały Przypieckami zwane. Między L. a Przypieckami jest dolinka „do Kamiennego Mleka" (ob.). U stóp Ligarek płynie Dunajec nader spokojnie; stąd też to miejsce zwie się „Leniwe". *Br. G.*

Ligasówka, także *Ligaszówka*, grupa chat włościańskich w Zębie, przysiołku Zubsuchego, wsi położonej w pow. nowotarskim.. *Br. G.*

Ligaszówka 1.) grupa chat włośc. w obr. gminy Tylmanowej, w pow. nowotarskim. 2.) L., ob. *Ligasówka.* *Br. G.*

Ligat (niem.), rz., lewy dopływ rz. Aa w gub. ryskiej. Por. *Gauja.*

Ligen (niem.), folw. dóbr Kandawa w Kurlandyi.

Ligęza, młyn nad dopływem Liczwarty, należy do wsi Bodzanowice.

Ligęzów, wś, pow. radomski, gm. Wielogóra, par. Cerekiew, od Radomia 11 w. Ziemi włośc. mr. 353, dwors. 1 mr., dm. drewn. 16, mk. 139. W spisie z 1827 r. nosi nazwę *Ligenza.* Por. t. I, 934.

Ligęzowe, pustkowie do wsi W. Borek, pow. olesiński.

Ligi, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 18 w. od Oszmiany, 1 dom, 17 mk. katol. (1866).

Ligi, niem. *Liegen*, folw., pow. ostródzki, st. poczt. Miłomłyn.

Ligié, wś, pow. rossieński, par. Niemokszty.

Ligieniec, ob. *Dalechowice.*

Ligiowie, ob. *Lygiowie.*

Ligis, ob. *Windawski kanał.*

Ligmiany, ob. *Łyngmiany*, mko w pow. wileńskim.

Ligmunt al. *Lekbąd*, niem. *Legbond*, włośc. wś, pow. chojnicki, w okolicy lesistej i piaszczystej borów tucholskich; obszerne bagna przy wsi będące nawadniają się za pomocą kanału z rz. Brdy tu pociągnionngo. Obszaru liczy mr. 7629, bud. 162, dm. 76, katol. 511, ew. 9. Parafia i poczta Czersk, szkoła w miejscu. Za polskich czasów wś L. należała do dóbr sstwa tucholskiego; lustr. tegoż sstwa z r. 1570 pisze: Ligmunt, dzierżawy Jerzego Żalińskiego, ma 1 włókę osiadłą i 1 ogrodn.; 3 karczmarzów tutejszych i 9 ogrodników zobowiązani według przepisanej kolei wraz z innymi odbywać straż leśną w puszczy i barci czerskiej.

Lignica, niem. *Liegnitz*, miasto stołeczne niegdyś udzielnego księstwa i po Wrocławiu największe w całym Szląsku, leży w równinie nad rz. Katzbach i Czarną. Ród Piastów, książąt panujących, najdłużej przetrwał w L.; wygasł dopiero na księciu Jerzym Wilhelmie d. 21 listopada 1675 r. Śmierć jego stała się później powodem wojny 7-letniej, po której Fryderyk II L. do Prus przyłączył. Miasto zdobił starożytny zamek, leżący niedaleko Głogowskiej bramy, dawniej stołeczny książąt panujących. Nad nim wznosiły się dwie wieże, jedna od południa nosząca nazwisko Piotra, druga od strony miasta, zwana Jadwigi, w której, podług podania miejscowego, ta święta księżna mieszkała. Dzisiejszy zamek w niczem starożytnego nie przypomina. Kościoły katolickie godne wspomnienia są: kolegiata ś. Jana r. 1348 przez księcia Wacława fundowana, a przez Jerzego Rudolfa r. 1653 na nowo uposażona, pozostawała w ręku jezuitów. Przy tym kościele znajduje się wspaniała kaplica grobowa książąt na Lignicy i Brzegu z rodu Piastowskiego, założona w r. 1677 przez Ludwikę, księżnę Anhalt, małżonkę ostatniego księcia na Lignicy. Poprzednio zwłoki ich spoczywały w klasztorze kartuzów, który założony w r. 1423 przez Ludwika, księcia na L. i Brzegu, stał przed bramą głogowską. Gdy w czasie reformacyi klasztor ten zamieniony został na zabudowanie gospodarskie, książę

Fryderyk III r. 1548 kazał zwłoki swych poprzedników w trumny miedziane włożyć i do grobów ś. Jana przenieść. Klasztor dominikanów w L. założył 1278 r. ks. Bolesław Łysy. Prócz tych, były tu jeszcze: kościół farny ś. Jana Nepomucena i kościół dawniej benedyktynek u ś. Krzyża, założony około r. 1377. Kościoły ewangelików: śś. Piotra i Pawła w rynku. Najstarożytniejszym w L. jest kościół Panny Maryi. Z dachu tej świątyni spadł wielki kamień w r. 1241 tuż przed Henrykiem II Wrocławskim, wyjeżdżającym na walkę z Tatarami i o mało go nie zabił. Ten wypadek uważano za smutną wróżbę. Jakoż d. 15 kwietnia tegoż roku pod L. ku wsi Wahlstatt na równinie zwanej „Dobre pole“ (ob.) stoczoną została krwawa mordercza bitwa, w której Henryk poległ, a z nim tak wielka liczba rycerstwa, że Tatarzy, ucinając po jednem uchu, dziewięć worów napełnili. Głowę Henryka odciętą i utkwioną na dzidę pohańcy w tryumfie obnosili w około zamku lignickiego, chcąc postrachem zmusić oblężonych do otwarcia warownych bram grodu. Nie mogąc tego wymódz, spaliwszy naokoło włości, gdyż sami chrześcianie poprzednio zniszczyli ogniem miasto L., cofnęli się do Odmuchowa. O tej krwawej walce, w której syn ś. Jadwigi poległ, wspomina *Rękopis Królodworski*, a August Bielowski osnuł na tej treści piękny swój poemat, p. t.: „Pieśń o Henryku Pobożnym“. Dziś L. jest stolicą regencyi lignickiej w Szląsku pruskim i razem z przedmieściami liczy do 25000 mk.; jest ona siedliskiem władz regencyjnych, sądu obwodowego, urzędu dominialnego i faktoryi solnej. L. posiada akademią rycerską z biblioteką i muzeami, założoną 1708 r. przez cesarza Józefa I, gimnazyum ewangelickie, szkołę rzemiosł, instytut głuchoniemych, oraz różne towarzystwa i zakłady naukowe, przemysłowe, muzyczne, dobroczynne i ogólnego pożytku. Pięć jarmarków: 5 czerwca na wełnę. Z gmachów publicznych zasługują na wzmiankę: zamek (w znacznej części spalony 1835 r.), ratusz, teatr, poczta i stacya dr. żel., o 65 kil. od Wrocławia, o 264 od Berlina (4 linie). Do innych osobliwości należy gabinet modeli przemysłu i kunsztów w komnatach zamkowych. Jedną z ważnych gałęzi utrzymania dla mieszkańców L. jest uprawa roślin warzywnych, przynosząca przeszło 100000 tal. rocznego dochodu. Fabryki cukru, tytuniu, sukna, mydła, skór, fortepianów i w. i. Oprócz wymienionych powyżej, zaszło tu jeszcze kilka pamiętnych bitew. W r. 1634 Sasi pod generałem Arnheim pobili pod L. cesarskich pod generałem Colloredo. W r. 1740 miasto zajęte zostało przez Prusaków, a w r. 1760 Fryderyk II pobił tu Austryaków pod Loudonem. Na tem samem Dobrem polu, około wsi Wahlstatt, gdzie w r. 1241 zaszła bitwa z Tatarami, stoczoną została w roku 1813 bitwa Prusaków z Francuzami, w której zwyciężył Blücher. W L. urodził się 1803 r. znakomity meteorolog H. W. Dove. Dawne księstwo lignickie obejmowało mniej więcej dzisiejsze powiaty: lignicki, złotogórski i lubiński. Okrąg regencyjny lignicki czyli łużycki, inaczej Śląsk dolny, ma 242 mil kw. rozl. i około 1 miliona mk. Dzieli się na 19 powiatów: lignicki, złotoryjsko-hajnowski, jaworski, szunowski, bolkowicki, kamienogórski, jeleniogórski, lwowski, bolesławski, lubański, zgorzelicki, rozbórski, wojerecki, żegański, szprotowski, kożuchowski, zielonogórski, głogowski i lubiński al. bukowski. Pod względem religii ludność dzieli się na 84.26 proc. ewang., 15.57 katol., 0·15 izr. Pod względem narodowości 95.57 pr. Niemców a 4.43 Serbów łużyckich (w pow. wojereckim i rozbórskim). Główne rzeki: Odra, Kacbacha, Bobrawa, Nissa łużycka i Czarny Halsztrow. Powiat lignicki ma 11.25 mil kw. rozl. i 73322 mk., po większej części ewangelików. Gęsto zaludniony, powierzchnię gruntu ma płaską, glebę wyborną, produkuje dużo zboża, owoców, jarzyn i buraków cukrowych, ma słynne owczarnie, liczne trzody chlewne, fabryki sukna i cukru oraz obiecujące próby hodowli jedwabników. *F. S.*

Lignickie jeziora w dolinie Kacbachy, znane p. n. jezior Kunitz, Koischwitz i Jeschkendorf, mają się łączyć wzajemnie pod ziemią.

Ligniszki, ob. *Łaukiessa*.

Lignorówka, *Lignerówka*, os., pow. kolski, gm. Izbica; ma 1 dm., 19 mk., w tem 10 ew., 42 mr. gruntu. Mylnie *Libnerowka*. *X. M.*

Lignowy, właściwie *Lubnowy*, niem. *Liebenau*, dwie miejscowości w pow. kwidzyńskim. 1.) **L.** *Nowe*, niem. *Neu Liebenau*, włośc. wś, śród nizin praw. brzegu Wisły, przy bitym nowym trakcie kwidzyńsko-lignowskim, naprzeciwko Gniewu, nad Starą Nogatą. Obszaru obejmuje mr. 427, bud. 16, dm. 7, katol. 55, ewang. 17. Par. Gniew, szkoła w miejscu, poczta Gniew. 2.) **L.** *Szlach.*, niem. *Adel. Liebenau*, włośc. wś kościelna, na wzgórzu lewego brzegu Wisły, pół mili od st. dr. żel. w Peplinie, milę od Gniewu, na bitym trakcie gniewsko-tczewskim, śród żyznych i bogatych Fetrów. Obszaru liczy mr. 5139, bud. 119, dm. 46, katol. 560, ewang. 156. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Peplin. Luterscy oddawna włościanie tutejsi, włók około 6—15 trzymający, w pięknych nowych dworkach siedzą niby szlachta pańska. Ludek roboczy bez wyjątku polski. Opodal wsi w stronę ku Rudnu, przy bitym trakcie gniewsko-tczewskim, znajduje się szaniec starożytny. Leży on po nad wielkim parowem czyli wąwozem, na wzgórzach stanowiących lewe wybrzeże Wisły. Północna

część tego szańca zerwaną została skutkiem budowy żwirówki. Zresztą jest on dość dobrze zachowany. Wś L. na żyznej glebie położona śród bogatych Fetrów (Fetry, Feteracy, zniemczona zapewne nazwa, od krzyżaków pochodzi i oznacza glebę obfitą, fetter Boden), w ziemi kiedyś wąskiej czyli gniewskiej, istniała bez zaprzeczenia długo przed przybyciem krzyżaków, ludnością polską osadzona. Nazwę tylko nieco odmienną, czysto polską miała, jak się zdaje Lubnowy al. Lubnowo, z czego krzyżacy utworzyli swoje Liebenau, a my za nimi Libnowy czyli, właściwiej wymowie polskiej, Lignowy mówimy, pierwotnej nazwy, jak często u nas, zapomniawszy. Łatwo też być może, iż owe często w dokum. z XIII w. wspominane Lelcow, Lelicowy, przez przepisywaczów przekręcone (Lubnow na Lelcow), właśnie tę naszę wś Lignowo oznacza, co się i z położeniem podług dokum. zgadza. Por. *Lelkowy*. R. 1230 ks. Mestwin wś L. (w dok. wyraźnie tak nienazwana) wraz z całą ziemią gniewską zapisał na własność oo. cystersom w Oliwie. R. 1281 ks. Mestwin II, znowu cofnąć zniewolony tę darowiznę, ustąpił ją natarczywym i przebiegłym krzyżakom, cystersów innemi posiadłościami wynagradzając. Krzyżacy za swojem przybyciem ludność polską wyrugowali z tej wsi i niemcami osadzili, jak wyraźnie przywileje ich świadczą. Pierwszy znany przywilej dla tej wsi wydał landmistrz pruski krzyżacki Helwig von Goldbach (1300—1302). R. 1340 Herman Kühdorf, komtur gniewski (bo L. do komturyi gniewskiej należały), potwierdza dokumentem, jako mieszkańcy zapisali 24 mr. roli na utrzymanie kościoła tutejszego; kościół lignowski zresztą, cały murowany, budowy nader trwałej i starożytnej, bez zaprzeczenia za pomorskich książąt wzniesiony został, podobnie jak i pobliskie tczewski, gniewski, pepliński i w. i. R. 1381 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, poświadcza dokumentem jako przywilej dla wsi L. wystawił był wspomniony mistrz pruski krzyżacki Helwig von Goldbach, ale ten już znacznie jest nadpsuty, który dlatego na prośbę mieszkańców na nowo daje przepisać. Włók było wtedy 69; z tych miał sołtys 5 wolnych, proboszcz 4. Nadto pobierał sołtys 3-ci grosz z sądów; prusacy jednak i wszyscy inni nie Niemcy, niemający mieszkań w tej wsi, wyjęci byli z pod jurisdykcyi jego i samemu zamkowi krzyżackiemu podlegli. Od innych włók dawać nam będą po 3 korce pszenicy, żyta, jęczmienia i owsa, 8 skot. i po 2 kury. Także mają posiadać mieszkańcy łąkę, nazwaną Rossewese, za 2 marki rocznego czynszu, i ku użytkowi pastwisk, siana i drzewa bagno opodal wsi ich, które im jest wskazane. Czynsze z karczem i młyna, jako i co do nich należy, dla siebie zatrzymujemy. Za polskich czasów L. stanowiły dobra intratne ststwa gniewskiego, wraz z pobliskiem Rudnem, później i Gręblinem, tenutom osobnym zazwyczaj wydawane. R. 1565 jest tu tenutą Jerzy Konopacki, kasztelan chełmiński; o dochodach czytamy w lustracyi z tegoż r. 1565: Rudno i L. od ststwa gniewskiego dzierżawi Jerzy Konopacki, kasztelan chełmiński, za prawem dożywotniem. Czynsz dają poddani żuławski, włók 112, mr. 26, sołt. 9, karczem 4, ogrodn. 5, z których zboża, tak pszenicy, jak jęczmienia, żyta i owsa, płacą łasztów 21. Suma prowentów fl. 616 gr. 26. R. 1596 zachodzi Przerębski, tenuta lignowski. Pod względem wiary zniemczeni tutejsi włościanie, nader bogato nadani, od początku do nauki Lutra skłaniali się. Około r. 1567 kościół katolicki paraf. sobie przywłaszczyli, przy którym ministra swego trzymali przez lat niemal 40; ołtarze dwa boczne, wszystkie chorągwie i t. d. usunęli z kościoła, natomiast zeszpecili go i zbezcześcili, jak piszą wizytatorowie, „malowidłami gorszącemi“. Dopiero w r. 1596 gorliwy biskup kujawski Hieronim Rozrażewski napowrót oddał ten kościół katolikom. Lud polski roboczy chętnie powierzył się biskupowi, za to niemieccy gburzy okazywali się pod każdym względem twardzi i hardzi. Wizytator zauważył wprawdzie, że i oni przystąpiliby znowu do kościoła katolickiego, byleby tylko król. tenuta, naonczas Przerębski, ich pociągnął. Tymczasem kiedy biskup odjechał, śród śpiewów szyderczych na papieża i t. d. dom nowo ustanowionego proboszcza tutejszego napadli, płoty poobalali, okna wybili i t. d.; włościanin Pidger rozbestwioną hołotę uczęstował za to beczką piwa. Szkoła oddawna istniała wtedy przy kościele. Około połowy XVII w. jest tenutą dóbr lignowskich hr. Denhof, po którym syn jego Władysław Denhof dzierżawę tę przejął. R. 1659 królewicz szwedzki Adolf, brat króla Karola XII, w środku miesiąca marca nadciągnął z pod Chojnic i wojsko swoje pod Rudnem, Lignowami i Garcem rozlokował. R. 1677 król Jan III dokumentem w Warszawie na sejmie wydanym potwierdza, jako Władysław hr. Denhof, podkomorzy pomorski, pułkownik król., kościerski i t. d. stst, pan na L., Rudnie i Gręblinie, uczynił w polskim języku spisaną ugodę czyli kontrakt z wymienionemi powyżej wsiami, tyczącą się praw, obowiązków i dorocznych czynszów tych wiosek. Najprzód lądy i role, jako od dawnych czasów, do dworów ich należały, i teraz należą dziedzicznie i właśnie bez wszelkich usług i szarwarków pańskich. Do młynów dla mielenia według upodobania jechać mogą, także piwo warzyć i cudze skąd chcą przywozić, według upodobania, do stołu swego mogą. Karczmarze, hakarze, ogrodnicy

wolni, młynarz i wszystka czeladź wolna sołtysowi i wiejskiej jurysdykcyi podlegli być mają, którzy oraz czynsze zwierzchności wiejskiej oddawać powinni, salva tamen appellatione we wszystkich sprawach tanquam ad dominum directum superiorem, coby nad 20 zł. było. Każdemu obywatelowi wolno być ma własność swą zaprzedać, przearendować albo na wyderek zafantować, jako to od dawnych czasów zwyczajem bywało. Co się jednak wszystko za wiadomością i dozwoleniem zwierzchności wyższej stać ma. Przytem żaden dwór gospodarzem nowym obsadzonym być nie ma, oprócz tym, któryby się zwierzchności upodobał. Sołtys z sądów swoich otrzyma trzeci grosz, resztę nam zwróci i sprawę zda, jako i doroczne czynsze odda. Z powodu że grunta wielkim ciężarom podległe są przy tamach król., pozostawiamy ich przy częściowej sumie czynszów, jaką dotąd opłacali, t. j. złp. 5500, każdy złoty po 30 gr. licząc. A że też poddani blisko 100 lat liberum exercitium relig. august. confess. zażywają, tylko prrywileje czasu wojen szwedzkich utracili, przy temże liberum exercitium ich zostawiamy i o nowego przywileju wygotowanie postaramy się. R. 1686 jest jeszcze tenutą tenże Wład. Denhof. Z ksiąg kościelnych dowiadujemy się, jako luteranie podówczas wolność chrztów swoich i innych obrządków pewną ilością owsa, który brał prob. lignowski, opłacali. R. 1736 Adam Kos, urodzony z matki heretyckiej, który zawierał aż trzy małżeństwa, jedno nawet tajemnie, z kilku żołnierzy na niego napadających zabił jednego, został od wszystkich tych przeszkód przez papieża Klemensa XII zwolniony, poczem na kapłana wyświęcony proboszczem lignowskim, następnie liwońskim i kujawskim kanonikiem mianowany. R. 1789 ks. Adam Czartoryski, tenuta lignowski. Par. lignowska w dek. gniewskim liczy dusz 1749. Kościół tyt. ś. Marcina i ś. Małgorzaty, patron. rządowego. O fundacyi i konsekracyi niewiadomo. Szpitalu przy nim nie ma, bractwo różańcowe istnieje od r. 1731 i bractwo trzeźwości od r. 1854. Wsie parafialne: L., młyn lignowski. Szprudowo, Kursztyn, Cierpice, Janiszewo, Sztokmil, Nowe Janiszewo, Pomyje. Szkoły katol.: w L. dzieci katol. 78 (naucz. zarazem organistą) i w Pomyjach 42; 52 dz. katol. odwiedza szkołę ew. w Szprudowie, 54 w Kursztynie, 31 w Kulicach (jest katol. szkoła). Dawniej istniał kościół paraf. w Janiszewie, filialny w Szprudowie i publ. kaplica w Kursztynie. Ob. Documenta varia str. 65 i 93, rękk. w arch. w Peplinie. *Ks. F.*

Lignowy, pow. suski, ob. *Lubnowy*.

Ligocka zmyślona, folw., pow. ostrzeszowski, 2 dm., 26 mk.; należy do dom. *Ligoty*.

Ligojnie 1.) wś rząd., nad jez. Ligojną, pow. trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 2 dm., 12 mk. katol. 2.) L., wś rząd. tamże, 18 dm., 175 mk. katol. (1866). Por. *Gudelki*.

Ligoławka, zaśc. szlach., pow. święciański, 2 okr. adm., o 53 w. od Święcian, 3 dm., 25 mk. katol. (1866).

Ligopanie (?), jez. między rz. Omulew a jeziorem Ruskiem.

Ligocka Kuźnica, niem. *Ellguther-Hammer* al. *Karstenhütte*, huta do Ligoty Górnej, pow. rybnicki, 23 bud., 33 rodzin, 168 mk.

Ligota, por. *Lgota* i *Wola*.

Ligota 1.) wś, pow. sieradzki, gm. Majaczewice, par. Burzenin (Łaski, Lib. ben. I, 426); odl. 12 w. od Sieradza. Ma 293 mk., w tem 5 izr.; rozl. mr. 970: dwór 420 mr. roli or., 98 mr. łąk; włościanie 400 mr. roli or., 52 mr. łąk. L. należała niegdyś do Porajów Pstrokońskich, potem do hr. Schliebenów, Grudzieckich, Dąmbskich, Wierzchlejskich, Siemianowskich, Zachorskich, Mazurowskich, Nowickich, Piaszczyńskich, dziś Garszyńskiego. 2.) L., por. *Lgota*. *J. K.*

Ligota, niem. *Ellgut*, wś, pow. ostrzeszowski, 34 dm., 244 mk., 42 ew., 202 katol., 79 analf. 2.) L., domin. tamże, 2838 mr. rozl., 3 miejsc.: 1) L.; 2) Blewąska, karczma; 3) Zmyślona Ligocka, folw.; 12 dm., 162 mk., 21 ew., 141 katol., 68 analf. St. poczt. Kobyla góra o 3 kil.; st. kol. żel. Ostrzeszów o 11 kil. 3.) L., folw., pow. krotoszyński, 1 dm., 46 mk.; należy do księstwa krotoszyńskiego (Łaski, Lib. ben. II, 20). *M. St.*

Ligota, niem. *Ellguth*, na Szląsku Pruskim: 1.) L., folw. do Żywocic, pow. opolski. 2.) L.-*proszkowska*, niem. *Proskau-E.*, wś, pow. opolski, par. Proszków, o 2.25 mil od Opola; 163 bud., 101 dm., 760 mk., 61 osad, 1683 mr. ziemi, kościół fil. (już 1582 istniał) i szkoła. Do gminy L. należą pustki: Hellerfleiss z r. 1794, 13 mr. ziemi, i Smolnik z 1672, osad 13, mr. ziemi 112. 3.) L.-*Turawska*, niem. *E.-Turawa*, wś, pow. opolski, par. Kotarz, o 25 kil. od Opola, śród lasów; 85 bud., 104 dm., 838 mk., 74 osad, 1619 mr. ziemi, kościół fil. dla 2200 dusz. 4.) L.-*Brynicka*, wś kol. do wsi L.-Wołczyńska, pow. kluczborski. 5.) L.-*Dolna*, niem. *Nieder-E.*, wś, pow. kluczborski, par. Kluczborek, na praw. brzegu Stobrawy, przy szosie z Kluczborka do Oleśnicy; 41 bud., 54 dm., 411 mk., 44 osad, 700 mr. ziemi, szkoła ewang., cmentarz i kaplica pogrzebowa. 6.) L.-*Górna*, niem. *Ober-E.*, wś, pow. kluczborski, par. Kluczborek, o 3 kil. od Kluczborka, nad Stobrawą; 54 bud., 53 dm., 389 mk., 54 osad, 700 mr. ziemi, szkoła ewang., cmentarz i kaplica pogrzebowa. 7.) L.-*Wołczyńska*, niem. *Konstadt-E.*, 1406 *Elgot*, wś i dobra, pow. kluczborski, o ćwierć mili od Wołczyna; 63 bud., 64 dm., 506 mk. Wś ma 49

osad, 1132 mr. ziemi nad Brynicą, młyn, browar, szkołę ewang. Dobra, do 1792 własność Posadowskich, potem rozdrobnione i częściowo mieszczanom wołczyńskim sprzedane, mają dziś tylko 260 mr. ziemi. Do gminy L. należą kol. L.-Brynicka, kolonia Wołczyńska i folw. Heinrichsfeld (320 mr. roli). 8.) **L.-*Zamecka, Zamkowa***, niem. *Schloss-E.*, wś, pow. kluczborski, par. Kluczborek, o ćwierć mili od Kluczborka; 50 bud., 28 dm., 259 mk., 21 osad, 360 mr. ziemi, młyn nad Stobrawą. 9.) **L.**, niem. *Elgot-Zabrze*, wś, pow. toszecko-gliwicki, par. Gliwice; 40 bud., 51 dm., 492 mk., 1472 mr. ziemi, 52 osad. 10.) **L.**, niem. *E. von Groesling*, wś i dobra, pow. toszecko-gliwicki, par. Laband, o milę od Gliwic, nad strugą do Kłodnicy płynącą; 60 bud., 39 dm., 397 mk. Wś ma 28 osad, młyn, 234 mr. ziemi. Dobra z folw. Niederhof: 1440 mr. ziemi, stawy rybne, młyn. Według Knie'go należą do gminy Ligoty: gorzelnia Kradziejów i młyn Goralowy. 11.) **L.**, niem. *Tost-Elgot*, wś i folw., pow. toszecko-gliwicki, par. Plusznica, o pół mili od Toszka; 28 bud., 41 dm., 259 mk. Wś ma 32 osad, 445 mr. ziemi, wysoki piec i młyn wodny. Kościół filialny z XVII w. 12.) **L.**, folw. do wsi Sobiszowice, pow. toszecko-gliwicki. 13.) **L.-*Sternalicka***, niem. *E.-Sternalitz*, wś i dobra, pow. olesiński, par. Sternalice, o milę od Gorzowa; 62 bud., 50 dm., 361 mk., 1693 mr. ziemi, 42 osad, szkoła. 14.) **L.**, dziś wolne wójtostwo Leźnica (ob.), pow. wielko-strzelecki. 15.) **L.**, niem. *E.-Tschammer*, wś, pow. wielkostrzelecki, par. Izbicko, o 10 kil. od W. Strzelc ku Opolu; 23 bud., 54 dm., 516 mk., 49 osad, 1184 mr. ziemi, szkoła. 16.) **L.-*Dolna***, niem. *Nieder-E.*, wś i dobra, pow. wielkostrzelecki, par. Wysoka, przy drodze z W. Strzelc do Gogolina; 20 bud., 18 dm., 129 mk. Wś ma 13 osad, 160 mr. ziemi a dobra 820 mr. ziemi, dopiero po 7-letniej wojnie wykarczowanej. Do gminy L. należy kol. Maehr.-E. czyli Ligotka al. L.-Morawska (7 os., 76 mr. ziemi, 53 mk.). 17.) **L.-*Górna***, niem. *Ober-E.*, wś, pow. wielkostrzelecki, par. Wysoka, o 1.18 mil od Leźnicy; 19 bud., 23 dm., 156 mk., 19 osad, 300 mr. roli. 18.) **L. *Morawska***, ob. *L.-Dolna*, pow. wielkostrzelecki. 19.) **L. *pod Dobrodniem***, 1304 r. *Lgotha*, wś, pow. lubliniecki, o 3 mile na zach. od Lublińca, par. Dobrydzień; 81 bud., 66 dm., 621 mk., 50 osad, 1459 mr. ziemi, młyn, szkoła. Do L. (według Knie) należał folw. Blachów i pustkowie Konieczne al. Pach. Por. *Dobryasień*. 20.) **L. *pod Woźnikami***, al. *Woźnicka*, niem. *E.-Woischnikk*, wś, pow. lubliniecki, par. Lubsza, o pół mili od Woźnik; 109 bud., 105 dm., 819 mk., 103 osad, 3086 mr. ziemi, szkoła. Do L. należą (według Knie) folw. Friedrichshof, kol. Pakuły i Skrzeszówka (Skrzyżówka), pustkowia Góral i Schwerool. 21.) **L.**, wś i dobra, pow. pszczyński, par. Mikołów, o pół mili od Katowic; 87 bud., 59 dm., 566 mk. Wś ma 31 osad, 618 mr. ziemi, piece do wypalania wapna, młyn parowy. Do dominium należy tu znaczna huta żelazna zwana *Idahütte* z r. 1827, z przystankiem dr. żel. Wilhelma. 22.) **L.**, al. *L.-Górna*, wś, pow. rybnicki, par. Boguszowice, o pół mili od Rybnika ku Żórawiowi; 58 bud., 108 dm., 887 mk., 1174 mr. ziemi, 69 osad, młyn amerykański. Do L. należy folw. L. 437 mr. ziemi i kol. Ligocka Kuźnica (ob.). Por. *Karstenhütte*. 23,) **L.**, niem. *Herzoglich-Ellguth*, wś, pow. raciborski, par. Lubowice, dawna własność klasztoru raciborskiego ś. Ducha, od 1811 książęca; 33 bud., 24 dm., 141 mk., 15 osad, 677 mr. ziemi. 24.) **L**, niem. *Ellgoth*, kol. do Bluszczowy, pow. raciborski. 25.) **L.**, *Ligotka*, niem. *Ellgoth-Hultschin*, wś, pow. raciborski, par. Hulczyn, nad Odrą; 37 bud., 59 dm., 410 mk., 46 osad, 597 mr. ziemi, częścią już za Odrą, w Austryi. 26.) **L.-*Tworkowska***, niem. *Ellgoth-Tworkau*, wś i dobra, pow. raciborski, par Tworkowo, na praw. brzegu Odry, do 1554 r. własność Pawłowskich; 19 bud., 29 dm., 196 mk. Wś ma 26 osad, 210 mr. ziemi a dobra 385 mr. Do L. należy, według Knie, osada Ruttken. (Porównaj też pod 33, poniżej). 27.) **L.-*Mała***, niem. *Klein-E.*, 1531 *parva Elgota*, wś i dobra, pow. kozielski, par. Polska Cerkiew, o 2 milę na płd.-zach. od Koźla; 76 bud., 41 dm., 282 mk. Wś ma 31 osad, 482 mr. ziemi, a dobra 717 mr. ziemi i gorzelnię. 28.) **L.-*Wielka***, niem. *Grose-E.*, 1532 *Ellgott*, wś i dobra, pow. kozielski, par. Kościęcin, nad rz. Dwornicą, dopływem Straduny, o 12 kil. na płd.-zach. od Koźla; 16 bud., 34 dm., 320 mk. Wś z kol. L. ma 28 osad, 272 mr. ziemi, szkołę; dobra 1464 mr. ziemi. 29.) **L.**, niem. *Ellguth*, 1370 r. *Elgotha*, wś, pow. grotkowski, zwana też *L.-Królewska*, o 5 kil. na płn.-zach. od Odmachowa po drodze do Paczkowa; 102 bud., 103 dm., 664 mk., 3343 mr. ziemi, 105 osad, młyn wodny, kościół fil. do par. Odmachów. R. 1741 pierwsza zwycięska ze strony pruskiej potyczka; na jej pamiątkę wzniesiony monument marmurowy z napisem, że tu się zaczęła sława oręża Fryderyka W. 30.) **L.**, niem. *E.-Heinrich*, wś i dobra, pow. niemodliński, do 1840 zwana *L.-Ścinawska*, *E.-Steinau*, przy drodze z Fyrlądu do Ścinawy; 3 bud., 7 dm., 32 mk. Wś ma 3 os., 9 mr., a folw. 387 mr. ziemi. 31.) **L.-*Fyrląńska***, niem. *E.-Friedland*, wś i dobra, pow. niemodliński, o 15 kil. na płd. od Niemodlina; 101 bud., 59 dm., 423 mk. Wś ma 44 osad, 702 mr. ziemi, młyn, szkołę; dobra 2916 mr. ziemi. 32.) **L.**, niem. *E.-Grüben*, folw. dóbr Grüben w pow. niemodlińskim. 33.) **L.-*Tylowioka***, niem. *E.-*

Tillowitz, wś i dobra, pow. niemodliński, nad rz. Steina, par. Tylowice, przy szosie z Fyrlądu do Niemodlina; 35 bud., 66 dm., 537 mk. Wś ma (wraz z kol. Rutka) 42 osad, 677 mr. ziemi; dobra 9913 mr. ziemi, głównie lasu. 34.) **L.-Ścinawska**, ob. *L.*, niem. *E.-Heinrich*. 35.) **L.**, 1531 r. *Elgota*, 1534 *Lhotta*, wś, pow. prądnicki, par. L., o pół mili od Białej (Zülz); 56 bud., 84 dm., 511 mk., 73 osad, 1898 mr. ziemi i kościół katol. Par. L. dek. bielskiego 1869 r. miała 1920 katol., 19 ewang. 36.) **L.**, 1353 r. *Rychwinsdorff* i *Reicheuinsdorff*, wś, pow. namysłowski, par. Namysłów. W XIV w. wspomina tu Stenzel młyn p. n. „Lomol." 37.) **L.-Dziesławska**, niem. *Ellguth-Distelwitz*, wś, pow. sycowski, par. Dziesławice. 38.) **L.-Rypińska**, niem. *E.-Ryppin*, wś, pow. sycowski, par. Syców. Należą do niej folw. Folusz i młyn Osowiec. 39.) **L.-Wielka**, niem. *Gross-E.*, 1427 *Elgotha*, wś, pow. oleśnicki, par. Oleśnica. 40.) **L.-Nowa**, niem. *Neu-E.*, wś, pow. oleśnicki, par. Sadewitz. Wapieniołomy. 41.) **L.-Polska**, niem. *Polnisch E.*, wś, pow. oleśnicki, par. Schollendorf. Należą do niej: folw. Hejdany, oraz kol. Dzieliniec i Lorke. 42.) **L.-Książęca**, niem. *Fürstlich-E.*, wś, pow. oleśnicki, par. Miękinów, ma kościół paraf. ewang. 43.) **L.-Mała**, 1435 r. *Cleyn-Elgott*, wś, pow. oleśnicki, par. Oleśnica, ma kościół paraf. ewang., który już 1595 miał tu istnieć. 44.) **L.**, niem. *Kloch-E.* al. *Canitz-E.* al. *Masselisch-E.*, wś, pow. trzebnicki, par. Zirkwitz. 45.) **L.**, niem. *Schmarker-E.*, wś, pow. trzebnicki, par. Heinzendorf. Do L. należy folw. Schmarker. 46.) **L.-Piękna**, niem. *Schoen-E.*, wś, pow. trzebnicki, par. Kopska wieś. 47.) **L.**, r. 1330 *Elgot*, 1361 *Elgoth*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, par. Schoeneiche. 48.) **L.-Mała**, 1266 r. *Elegot*, wś, pow. niemczyński, par. Niemczyn. 49.) **L.-Dolna** i *Górna*, dwie wsie, pow. górski, par. Tschirnau. 50.) **L.-Wielka**, 1371 *Elgot*, wś, pow. rychbachowski, par. Girlachsdorf. *F. S.*

Ligota na Szląsku austryackim. 1.) **L.**, al. *Ligotka*, inaczej *L.-Kameralna*, niem. *Cameral-Ellgoth*, wś, pow. cieszyński, na płd. od Cieszyna o 1.5 mili; droga bita i wygodna prowadzi przez malowniczą górską okolicę Hnojnika i Ropicy; miejscowość wzniesiona o 450 m. nad powierzchnię morza, ma z jednej strony górę Godulę, z drugiej Kiczerę i Gronkę, tudzież mnóstwo strumieni, źródeł, ocienionych świerkowym i bukowym lasem. Wś ma 164 dm. i 1164 dusz ludności polskiej, przeważnie ewangielickiej, kościół z wieżą i zegarem, szkołę z dwoma nauczycielami, parę zajazdów, rzeźnie, sklepy wiktuałów, 2 piekarzy i zakład hydropatyczny na nowo i wzorowo urządzony, w którym ordynuje dr. Jan Ziembiński z Krakowa. Powietrze tutejsze przy żętycy i wyśmienitym nabiale zbawiennie działa na chorych. Kś. Jerzy Heczko, pastor tutejszy pierwszy, na mocy postanowienia rady parafialnej, wprowadził do tutejszego kościoła parafialnego jęz. polski zamiast czeskiego. L. ma par. ewang., szkołę lud., posterunek żand. i st. pocztową. Par. ew. od r. 1782 tu istnieje i ma 1143 ew., t. j. w L. 883 a w filii Stare Hamry 260. Katoliccy mieszkańcy L. należą do par. w Hnojniku. Gmina L. ma 3454 mr. rozl. 2) **L.**, *L. allodialna*, niem. *Allodialgut Ellgoth*, wś, pow. cieszyński, w gminie Kocobędz, w par. katol. Cieszyn; rozl. morg. 393, ludn. 266. 3.) **L.**, niem. *Ellgoth*, wś, pow. bielski, rozl. mr. 4200, ludn. 1651. Ma kościół paraf. katol., szkołę ludową. Należy do par. ewang. Miedzierzyce. Par. L. dek. bialskiego ma 1328 katol., 138 ewang. i 14 izr. 4.) **L.-Dolna**, niem. *Unter-E.*, wś, pow. frydecki, 657 mr. rozl., 436 mk., par. katol. Dobra; ma szkołę ludową. 5.) **L.-Górna**, niem. *Ober-E.* al. *Koschly*, wś tamże, 1995 mr. rozl., 1304 mk., par. katol. Dobra i Morawka; ma szkołę ludową i posterunek żandarmeryi. 6.) **L.-Górna**, niem. *Ober-E.* al. *E. bei Koenigsberg*, *L. pod Klinkowicami*, wś, pow. opawski, ma 276 mk., szkołę ludową. 7.) **L.-Mała**, niem. *Klein-E.*, wś tamże, 455 mk. 8.) **L.**, *Lhota*, wś tamże, 170 mk. *F. S.*

Ligotka, por. *Ligota*, *Lgota* i t. p.

Ligotta, tak piszą zwykle Ligotę, pow. ostrzeszowski i krotoszyński.

Ligówko, wś, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, odl. o 22 w. od Lipna, ma 20 dm., 187 mk., 640 mr. gruntu. W 1827 r. 20 dm., 146 mk. Drobna szlachta. R. 1789 było tu 10 części szlacheckich, na których wysiewano 90 korcy żyta.

Ligowo, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo; odl. 22 w. od Lipna. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową i karczmę. W 1827 r. było tu 21 dm., 168 mk.; obecnie wś ma 15 dm., 232 mk., 157 mr.; folw. zaś 5 dm., 11 mk., 600 mr. (180 ornej roli); os. prob. 3 dm., 17 mk., 6 mr. Była tu dawniej gorzelnia. Kościół w Sudragach stanowi filią L. Wś ta zostawała długo w ręku rodziny Zielińskich (Gawarecki, Ziemia Dobrzyń., str. 90). Par. L., dek. lipnowski, daw. dobrzyński, 3530 dusz. R. 1789 na części Anton, Rzeszotarskiego wysiewano 16 korcy żyta, 3 k. pszen.; na części Józefa Strusia 9 k. żyta, a na probostwie 4 k. żyta. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsią L. i Adamowo) rozległy mr. 724, grunta orne i ogr. mr. 140, łąk mr. 10, pastw. mr. 50, lasu mr. 450, nieuż. i place mr. 50. Wś L. osad 20, z grun. mr. 45; wś Adamowo osad 12, z grun. mr. 25. *Br. Ch.*

Ligowszczyzna, ob. *Wiazyń*.

Ligucie, dwór, pow. rossieński, par. szwekszniańska. Własność hr. Platera.

Ligudy, wś, pow. szawelski, gm. gruździewska, przy trakcie z Gruźdź do Szawel; 47 osad, 255 dzies. ziemi, wiatrak. *J. G.*

Liguma, rz. w pow. nowoaleksandrowskim gub. kow., ma źródło w jez. Szapełki, wpada do Antokrewna.

Ligumy, mko i dobra, pow. szawelski, 3 okr. polic., gm. i par. L., o mil 3 od Szawel a 4 od Janiszek, nad rz. Krojq. Mko ma 32 osad, 280 dzies. ziemi; przyległa wś Poligumy 6 os., 88 dzies. ziemi. Dobra L. mają 50 włók ziemi. August II nadał je geometrze Cząpskiemu za ogólny pomiar dóbr stołowych. Następnie dziedzictwo Bouffałów i Rymkiewiczów, a po 1863 nabyte z obowiązkowej sprzedaży przez Juliusza Rennenkampfa. Feliks Rymkiewicz założył tu był pierwszy w powiecie browar bawarski i przed uwłaszczeniem włościan rządowem, uwłaszczał ich dobrowolnie. Na rzeczce Kroi jest tu młyn. Paraf. kościół katol. św. Trójcy, 1426 wzniesiony z drzewa przez Lucyana Wiekowicza a 1793 przebudowany przez ks. Wolfa. Parafia katol. dekanatu szadowskiego: dusz 4907. Filia w Staczunach. Kaplice: w Staczunach, Serejkach i L. (na cmentarzu paraf.). *J. Godl.*

Liguna, os. młyn., pow. częstochowski, gm. Opatów. Należy do dóbr Iwanowice, (ob. t. III, 318).

Liguniówka, potok, ob. *Rudno.*

Ligury, folw., pow. nowoaleksandrowski, był własnością Aleksandrowiczów, dziś Jerzego Mejera, 784 dz. ziemi; ma kaplicę par. sołockiej, leży niedaleko Dukszt.

Ligusze, wś rząd., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. katol. 33, dm. 3 (1866).

Ligutten (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. grobiński, par. Durben.

Lihbi, ob. *Liwowie.*

Lihositowa, ob. *Jabłonka.*

Lijewo, folw., pow. włocławski, gm. Śmiłowice, par. Kruszyn. Czyt. Kod. dypl. pol. II, 505. Według Tow. Kred. Ziemsk. folw. L., od Kowala w. 4, rozległy mr. 125, grunta orne i ogr. mr. 113, łąk mr. 3, pastw. mr. 2, nieuż. i place mr. 7, bud. mur. 3, z drzewa 1; płodozmian 8-polowy, pokłady torfu. *Br. Ch.*

Lik, *Lyk*, *Łyk*, *Ełk* (ob.), rz. i miasto.

Likajcie, wś, pow. szawelski, gm. janiska, 20 osad, 144 dzies. wybornej ziemi. *J. G.*

Likańce, folw. pryw., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o 54 w., od Ejszyszek 19, mk. 13 katol. (1866).

Likawka, także *Likanka*, *Lykawa*, wioska słowacka, w hr. liptowskiem (Węgry), w dorzeczu Wagu, w dystrykcie niżnio-liptowskim, w pow. różeńskim, u południowo-zachodnich stóp Małego Chocza, szczytu zachodnich kończyn Tatr, nad potokiem Dubową, przy drodze z Rożenia (Rozembergu) do Kubina Dolnego, tuż na północ od doliny Wagu i miasta Rożenia. Par. łać. w Rożeniu. Liczba dusz rzym.-katol. 1739, nieun. 183, żydów 2, razem 1924. (Szem. dyec. spiskiej 1878). Według obliczenia z r. 1880 (30 grud.) liczba dm. 160, mk. 1637; obszar zaś wynosi 3010 sążni kw.; kat. mieszkańcy mówią przeważnie po słowacku. Należy do sądu powiat. i urzędu podatkowego w Rożeniu. St. p. w Rożeniu. Na obszarze tej wsi, na północ od niej, nad wschodnim brzegiem potoku Dubowy, na południowo zachodniej odnodze skalnej Małego Chocza, wznoszą się zwaliska niegdyś słynnego i warownego zamku *Likawą* zwanego, a przez Rakoczanów na początku XVIII wieku (1707 r.) do szczętu zburzonego. Założyć go miał Maciej Korwin, według innych prawdopodobniej na początku XIV wieku założył go za czasów Karola I hr. Donch, jeden z przybyszów włoskich i ulubieńców królewskich. Zamek ten pozostawał w rękach rodziny Donchów od r. 1325—1402. Elżbieta, wdowa po Albrechcie I, cesarzu niemieckim, królu czeskim i węgierskim (1437—1439), osiadła po śmierci swego męża w zamku trenczyńskim. Nie chcąc uznać władzy Władysława Warneńczyka (1440 — 1444), którego Węgrzy na pana swego obrali, gdyż uważała za prawnego następcę tronu węgiers. Władysława Pogrobowca, którego po śmierci Albrechta na świat wydała, wezwała, w celu poparcia praw swojego syna do tronu węgierskiego, znanego z bitew czeskiego wojownika Iskrę (Giskrę) z Brandysu i jemu trenczyński zamek, wraz z całą doliną Wagu, więc i zamek Likawę, wydała. R. 1442 umarła Elżbieta, Iskra uznał Władysława Warneńczyka za swego monarchę, lecz górne Węgry zatrzymał w swojem posiadaniu przez cały czas panowania nietylko Warneńczyka, ale i Władysława Pogrobowca (1445—1457). Dopiero syn sławnego Hunyadego, wybrany królem węgierskim Maciej Korwin (1458—1490), zmusił Iskrę do ustąpienia z zajętych przez siebie ziem, jako też z zamku Likawy. Tak posiadł r. 1462 zamek Maciej Korwin. Tenże go zrestaurował, wzmocnił i należycie obwarował. Po śmierci jego dzierżył go syn jego Jan Korwin. Herby Węgier, Czech, Dalmacyi i Wołoszczyzny nad zachodnią bramą świadczą o dzierżeniu tego zamku przez Korwinów. Nad zewnętrzną bramą miał być rok 1435. Od Ferdynanda I otrzymał zamek Ludwik Pekry z Petrowny, żupan liptowski r. 1531. Tenże powiększył go i przyozdobił r. 1534. Nad wewnętrzną bramą czytamy napis: „Arma Magnifici Dni Ludovici Pekry de Petrovna, supremi capitanei regiae Martis. Arma illustris Dominae Sophiae Ducis Massoviae,

Russiae.“ Po obu bokach rok MDXXXIV. Poniżej zaś: „Nisi Dominus custodiverit civitatem, in vanum laborat, qui custodit eam.“ Tenże, nie doczekawszy się potomstwa z małżonki swojej Zofii, księżniczki mazowieckiej, zmarł bezdzietnie; król oddał więc zamek Janowi Krusith'owi (Kruzic?) z Lepogławy. Wdowa po nim Katarzyna Palffy poszła za późniejszego palatyna Stefana Illeshazy'ego (1588), który posiadłości do zamku należące od Rudolfa II kupił koło r. 1588. Tenże dzierżył zamek do r. 1609, w którym umarł. Po nim r. 1609 (1 wrześ.) objął zamek Kaspar Illeshazy, z pomiędzy krewnych przez bezdzietnego Stefana Illeshazy'ego za syna przyswojony. On wzniósł wieżę i bramę wschodnią, jak świadczy napis: „Illustrissimus Comes Caspar Illeshazy, perpetuus a Trenchin, eiusdemque et Liptoviensis hacreditarius comes ac Arvensis comitatuum supremus comes, s. c. reg. maiestatis consiliarius. (Dum fuveret Suecus Moravorum tecta petendo), et Silesiacos rumperet ense focos (hanc ego suspendi tabulatam pondere portam), ut sit aperta bonis, non pateatque malis. (Magne Deus, serves haec propugnacula tanquam, perpetuae gratum posteritatis opus). Anno 1642.“ R. 1645 umarł Kasper Illeshazy. Po nim nastąpili jego synowie Jerzy i Gabryel. Gabryel sprzedał zamek i dobra doń należące Stefanowi Tökölyi'emu, który zamek upiększył i obronniejszym uczynił. Źródło w południowej stronie zamku położone zasklepił murem, 2 sążnie grubym i na nim wzniósł basztę. Dzieło to 70000 złr. kosztować miało. Do źródła prowadziło 30 schodów z piwnicy. Podanie jest, że wapno zarabiano winem i jajami z całej Orawy i Liptowa skupionemi. Syn Stefana Emeryk utracił r. 1707 zamek, który przeszedł na własność rządu. Tegoż samego roku odebrał go cesarskim Franciszek Rakoczy II, po dłuższem oblężeniu. Do Likawy należały: Łuczki, Liskowa, Św. Marcin, Likawka, Czernowa, Gombasz, Rewuca niżnia, Łużna, Osada, Wilkolińce (Spelunca luporum), Biały Potok, część Ludrowy, Sossów (Szuszów), Hrubotowa, Riberpole, Selnica miasto i część Sokolców (Szokolcs). *Br. G.*

Likiec, *Likieć*, wś, folw. i rumunki, nad rz. Gozdownicą i jez. Likiec, pow. rypiński, gm. Rogowo, par. Gójsk, odl. 21 w. od Rypina. W 1827 r. było tu 18 dm., 327 mk.; obecnie w ogóle 42 dm., 430 mk. Dobra L. mają młyn wodny, wiatrak i 686 mr. Rumunki (kol.) L. nad jez. t. n. mają 19 os., 21 dm., 138 mk., 757 mr. (630 ornej roli). Wś włośc. L. wraz ze wsią Turka ma 11 dm., 32 os., 208 mk. i 381 mr. (z tych 225 mr. do folw. Turka). Według Tow. Kred. Ziem. folw. L. rozległy mr. 495: grunta orne i ogr. mr. 232, łąk mr. 78, pastw. mr. 16, lasu mr. 148, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 1, z drzewa 6, pokłady torfu. Wś L. os. 57, z grun. mr. 860. Folw. L.-Nowiny rozległy mr. 616: grunta orne i ogr. mr. 285, łąk mr. 14, wody mr. 98, lasu mr. 130, zarośli mr. 80, nieuż. i place mr. 9, bud. z drzewa 4; wody stanowią jezioro. *A. Pal.*

Likiec, jez. w pow. rypińskim, leży na prawo od drogi z Sierpca do Chrostkowa, na płn.-wsch. od folw. Likiec-Nowiny. Rozległe 100 mr., głębokie 8 do 10 st. Brzegi lesiste, wyniosłe (422 stóp npm.); nad jeziorem mieszczą się od wsch. kolonie (rumunki) likieckie.

Likiszki *Małe*, wś i L. *Wielkie*, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Olita, odl. 51 w. od Kalwaryi. W 1827 r. L. Małe wś rząd., miały 31 dm., 215 mk.; obecnie 50 dm. i 392 mk. L. Wielkie mają teraz 51 dm., 320 mk.

Likiszki, wś gm. Butrymańce, pow. trocki, 4 okr. adm., 48 w. od Trok, 5 dm., 42 mk., z tego 41 katol., 1 prawosł. (1866).

Likoppen (niem.), folw. dóbr Essern w Kurlandyi, pow. goldyngeński, par. Frauenburg.

Likowice, wś w pow. nowogródzkim, o wiorst 2 na południe od miasteczka Turca położona, ma osad 31, miejscowość bezleśna, okr. polic. mirski. *A. Jelski.*

Likowitz (niem.), według Knie folw. do Brzezinki, pow. toszecko-gliwicki.

Liksna, *Lixna*, po łotew. *Lejksna*, wś w pow. dyneburskim, przy zbiegu Likśnianki z Dźwiną, własność Zybergów (wraz z okolicznemi wsiami: Kirup, Nidzgal, Owsiejowo). Kościół w L. pod wezw. Jezusa, Maryi i Józefa (oraz piękny pałac 1861 zgorzały) zbudował 1798 r. Józef Zyberg. W dokumentach krzyżackich L. zowie się *Lixten*. Par. L. katol. dek. dolnodyneburskiego: dusz 7423. Kaplica w Patmalu. Jest w L. fabryka terpentyny i piękna pasieka; st. dr. żel. rysko-dyneburskiej, o 14 w. od Dyneburga a 16 od Niegalu. W XIV w. przebywali tu komturowie dyneburscy, o działaniach i sprawach litewskich donosząc swoim mistrzom. W r. 1626, podczas wojny o Inflanty ze Szwecyą, pobity został Horn pod L. przez Aleksandra Gąsiewskiego, wojewodę smoleńskiego. Por. *Iłłukszta* i *Kolup*.

Likśnienka, *Liksna*, rzeczka mała ale spławna, dopływ Dźwiny z prawej strony, wypływa z jez. Strop a uchodzi do Dźwiny między Dyneburgiem i Liksną.

Liksudy, wś, pow. telszewski, okr. polic. szkudzki, o 41 w. od Telsz, 18 dm., 186 mk., młyn wodny (1859).

Likszany, niem. *Lixainen*, dobra, pow. moraski, st. p. Zalewo; leżą nad jez. Jezierzyce.

Likszele, dobra, pow. szawelski, par. szawkiańska, o milę od Szawkian ku Krożom, nad Wentą, rozl. włók 70. Niegdyś własność Jucewiczów, potem Bohuszów, którzy około 1850

r. sprzedali je, zostawiwszy sobie tylko folw. Poszwagry. Do L. należy kilka innych folwarków; jeden większy Leonówka z 2-piętrową stajnią. Ziemia wyborna, łąki nadrzeczne, las sosnowy. Dziedzic L. major Aleksander Korybut Daszkiewicz ulepszył wiele uprawę roli. Por. *Kurtowiany*. *J. Godl.*

Likucie, folw., pow. szawelski, par. szawkiańskiej, 8 włók ziemi; należy do Władysława Jankiewicza. *J. G.*

Likusy 1.) *Lykusen* al. *Likussen*, wieś na Warmii (dok. *Lyckusen*, *Lykkosen*), pow. olsztyński, st. poczt. Olsztyn. L. należały dawniej do kapituły warmińskiej. Ciekawy jest przywilej erekcyjny tej wsi; pokazuje bowiem, że często nowe osady brały nazwę od założycieli. 1 marca 1356 r. zapisuje kapituła warm. wiernemu Likusowi 24 włók na prawie chełm. celem założenia osady, mającej się tak nazywać jak założyciel (Contulimus fideli nostro Lyckusen XX mansos et IIII mansos ad villam Jure Culmensi locandam ac eodem nomine Lykusen nominandam). Do sołectwa mają należyć 3 wolne włóki, mniejsze sądownictwo i trzecia część kar od większego sądownictwa; nadto przysługuje sołtysowi prawo rybołóstwa w jeziorze Aucul, t. j. Okole na potrzebę stołową. Od reszty włók będą posiadacze po 7 wolnych latach płacili pół grzywny i po 2 kary od włóki na gody. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 234). R. 1656 donosi urzędowa lustracya, że w L. było wtedy 24 wł., między temi jedna pusta, 1 sołtys, 6 gburów, 1 karczma. Czynsz wynosił 40 kur, 20 gęsi i 10 flor. R. 1857 było tu 144 mk. 2.) **L.**, niem. *Likussen*, dok. *Lickhausen*, wś, pow. niborski, przy granicy pow. ostródzkiego, w tak zwanych starych, po większej części polskich luterskich Prusach, przez polskich osadników założona i trzymana. R. 1372 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, nadaje Likusowi i Kulnikowi 10 włók nad Brzezinkiem na prawie pomezańskiem. R. 1600 W. i M. Likusy mają samą ludność polską. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 339. *Kś. F.* i *Fr.*

Lilaiice, wś rząd., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 42, od Wasiliszek w. 23½, dm. 12, mk. 88 katol. (1866).

Lilejki 1.) zaśc. nad jez. Tojła, pow. święciański, 2 okr. adm., o 14 w. od Święcian; 2 dm., 22 mk. katol. (1866). 2.) **L.**, wś, pow. święciański, 3 okr. adm., o 37 w. od Święcian, 14 dm., 73 mk. katol., 4 izr. (1866).

Lilejkiany, wieś, pow. rossieński, parafia teneńska.

Lilia, tak nazywają niektórzy Gilią, północną spławną odnogę rzeki Niemna przy ujściu. Dla uzupełnienia nadmieniamy tu jeszcze, że L pierwotnie nie była spławna; stąd statki daleką musiały odprawiać podróż przez Rusę i niebezpieczną zatokę Kurońską do Królewca. Ale między r. 1613—1616 przekopano od wsi Sköpen począwszy aż do wsi Lappienen kanał nowy Gilią zwany, który jest 2¼ mili długi. Starą zaś Gilią zatamowano groblami. Odtąd Nowa Gilia stanowi dla statków kupieckich główną drogę komunikacyjną. Niziny między Gilią a Rusą położone są wprawdzie od wylewów tych rzek zabezpieczone mocnemi groblami, stoją jednak otworem wielkim powodziom ze strony zatoki Kurońskiej. I po lewej stronie Gilii ciągną się groble 7 mil długie, nie są jednak dość wysokie, by całkiem zabezpieczyć niżej położone części owej okolicy. Przed ujściem odłącza się od Gilii jeszcze jedna odnoga pod wsią Tawellningken, która pod wsią Tawe uchodzi także do zatoki Kurońskiej. (Ob. Weiss: Preuss. Littauen und Masuren, II, 44). Ob. *Gilia*. Por. *Kuronowie pruscy*. *Kś. F.* i *Fr.*

Liliendorf (niem.), ob. *Sławsk* (*Wielki*).

Lilienhain (niem.), leśnic., pow. krotoszyński, 1 dom, 6 mk., należy do dom. Pogorzeli.

Lilienhecke (niem.), wś włośc., pow. złotowski, 422 mr. ziemi, 76 bud., 43 dm., 58 katol., 188 ewang., szkoła. Parafia Sypniewo, poczta Więcbork. *Kś. F.*

Lilienthal (niem.), 1367 r. *Poswetne*, 1379 *Poswantne*, 1481 *Widawe* al. *Lilienthal*, wś, pow. wrocławski, par. Protsch.

Lilienthal (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Lindenau.

Lilikawe al. *Lilikowe* (niem.), wś, pow. mielicki, par. Mielice.

Liliopol, wś, pow. kutnowski, gm. i par. Dąbrowice, par. ewang. w Przedczu; ma dm. 7, mk. 219, gruntu mr. 221. Szkoła elementarna ewang. od 3-ch lat nie ma nauczyciela z powodu szczupłego uposażenia. W 1827 r. wś rząd. ma 11 dm., 94 mk L. powstał na gruntach należących do dóbr rządowych Kłodawa (ob.).

Liliowe, przełęcz w Tatrach nowotarskich, łącząca Skrajną Turnię z Beskidem (1977 m. szt. gen.), a tworząca przejście z doliny Gąsienicowych Stawów (Podhale nowotarskie) do doliny Cichej (Podhale liptowskie). Ważną ona jest we względzie geologicznym, gdyż granit spoczywa tutaj na wapieniu, ten na granicie Skrajnej Turni. To samo widzieć można w dolinie Cichej na przestrzeni milę długiej aż do góry Kondratowej czyli Czerwonego Wierchu Kondrackiego. Nazwę nosi od obficie tam rosnącego zawilca alpejskiego (Anemone alpina L.). Przełęcz ta przedstawia się jako na 33 m. szeroka, bujną trawą porosła równinka. Wzniesienie: 1934.4 m. (Zejszner), 1925.9 m. (Kreil), 1948.77 m. (Janota). *Br. G.*

Liliszken (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. poczt. Aglonen.

Liliszki 1.) wś, pow. rossieński, par. bo-

tocka. 2.) L., folw., pow. wiłkomierski, par. owancka; własność Józefa Burego.

Lilki, ob. *Leonpol.*

Lilla, folw., pow. krotoszyński, 5 dm., 46 mk.; należy do dom. Baszkowa.

Lillischken al. *Titern-Jahn* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Karlsberg.

Lilsupie (?), por. *Jaswojnie.*

Liłowiany, wś i dwór (własność Abramowicza), pow. rossieński, par. pogromonoka.

Liman, ob. *Limany.*

Limańcie, wś rząd., pow. wileński, 2 okr. adm., o 60 w. od Wilna, 14 dm., 168 mk. katol. (1866).

Limanowa (do drugiej połowy XVIII w. *Ilmanowa*), miasto pow. w Galicyi, leży w małej równinie, otoczonej ze wszystkich stron górami, 405 m. npm., nad potokiem Starą wsią, dopływem Sowliny, uchodzącej z praw. brzegu do Łososiny, o 25 kil. od N. Sącza, o 40 kil. od Bochni, o 105 od Biały. Miasto jest zabudowane w czworobok parterowemi, po większej części drewnianemi domami. Z rynku rozchodzi się kilka bardzo krótkich ulic. Domy mają starym sposobem poddasza, przez co całe połacie wydają się jakby były pod jednym dachem. Przez miasto prowadzi murowany gościniec z Bochni do Nowego Sącza i droga powiatowa do Chomranic (na wschód). Miasto ma powierzchni 246 mr. i 730 sążni kwadr., 187 dm., w tem 3 mur., 1408 mk., z których 1010 wyznaje religią rzym.-katol. a 398 izr. Rzemieślników 27, sklepów 31, szynków 8. Majątek gminy wynosi 4850 zł., dochód z r. 1882 przyniósł 1240 zł. w. a. Ludność trudni się przeważnie szewstwem, szczególniej wyrobem grubego obuwia, używanego przez włościan, które spieniężа na jarmarkach w miejscu i sąsiednich miasteczkach. Jest tu parafia rzym.-katol., c. k. starostwo i urzędy z niem połączone, rada powiatowa, sąd powiatowy, urząd pocztowy, stacya telegraficzna i apteka. Oprócz tych urzędów, zajmujących murowane domy, jest jeszcze szkoła 4-klasowa mieszana, wydział okręgowy towarzystwa kredytowego ziemskiego i szpital ubogich, założony przez plebana ks. Jana Duszyńskiego w r. 1834, dla zaopatrzenia 10 ubogich chrześcian, utrzymywany z dochodów pobliskiej wioski Lipowego. W najbliższej przyszłości ma być tutaj otworzona stacya kolei żel. transwersalnej na linii Żywiec-Nowy Sącz. Z przeszłości L. wypada jedynie zanotować mężną i skuteczną obronę mieszczan przed napadem zapiłych i rozjuszonych tłuszcz w czasie smutnych wypadków lutowych w r. 1846. W L. odbywają się jarmarki: w pierwszy dzień po Nowym roku, po święcie P. Maryi Gromnicznej, po niedzieli Laetare, po niedzieli Conductus, w dzień śś. apostołów Filipa i Jakóba, ś. Wawrzyńca, nazajutrz po ś. Michale, po Wszystkich Świętych, w dzień ś. Marcina bisk. i ś. Tomasza, t. j. 8 razy na rok. Kościół paraf. jest drewniany, niewiadomej fundacyi i założenia. Przechowują się przy nim metryki od r. 1640. Do r. 1602 zawiadywali parafią kanonicy regularni de Poenitentia, zwani w Polsce Markami, później zaś duchowieństwo świeckie. Do majątku paraf. należy rola „Gorzeńskowka" i wś Lipowe, zapisana przez plebana ks. Jana Duszyńskiego w 1834 r. na utrzymanie wikaryusza i domu ubogich. Na cmentarzu znajduje się drewniana kaplica, fundowana przez plebana Stefana Duszyńskiego w r. 1799, obecnie prawie zupełnie zrujnowana. Parafia należy do dyec. tarnowskiej, dek. tymbarskiego, obejmuje wsie: Lipową, Starą Wieś, Mordarkę, Sowliny i Szarysz. Ludność całej parafii liczy 5987 rzym.-katol. i 450 izr. Pos. więk. Józ. i Fr. Marsów ma 14 mr. roli; mniejsza 235 roli i 64 mr. lasu. Graniczy na płn. z Sowlinami, na wsch. z Mordarką, na płd. z Starą Wsią a na zach. z Lipową. *Powiat limanowski* ma obszaru 9.4434 kwadr. miriam. (16.41 mil kwadr.) i 67692 mk. (z tej liczby 33050 męż., 34642 kob.; 65617 rzym.-katol., 6 gr.-katol., 51 ewang., 2018 izr.; po polsku mówi 67567, po niemiecku 116), w 97 osadach i 92 gmin. katastralnych. Obejmuje kraj pagórkowaty i górzysty, średniej urodzajności, wznoszący się ku płd.; w dorzeczu Łososiny w części płn. i wsch., w dorzeczu Raby w części zach. a w dorzeczu Dunajca w części płd. Na milę kwadr. wypada 4483 mk. czyli 80 na klm. kwadr. Są tutaj oprócz L. dwa miasteczka: Tymbark i Mszana dolna i dwa sądy powiatowe: w L. i Mszanie dolnej. Ostatni utworzony został w r. 1883. Pod względem obszaru i ludności należy ten powiat do średnich w Galicyi. Gleba jest przeważnie żytnią, w dolinach jednak rodzi się pszenica, jęczmień i rzepak. Z ogólnej liczby użytków 211561 mr., wypada na role orne 106681 (posiadł. więk. 24345, mniej. 82336) mr., łąki i ogrody 40524 (pos. więk. 12481, mn. 28043) mr., pastwiska na uboczach gór, działach i w miejscach podmokłych 18316 (pos. więk. 3422, mn. 14894) mr., lasy 46040 (pos. więk. 44694, mn. 1346) mr. Lasy w stronie płn. są przeważnie jodłowe i bukowe, w części płd. świerkowe. Ludność jest polska, należąca w części płd. do szczepu równiaków, nieróżniących się strojem ani gwarą od mazurskich włościan pow. bocheńskiego, w płn. części do szczepu górali, nieodróżniających się znowu od kliszczaków, t. j. mieszkańców pow. myślenickiego koło Lubnia, Poimia i Mszany dolnej. W całym powiecie głównym środkiem zarobku, dostarczającym także produktów zbytu, jest uprawa roli. Szkoły 4-klasowe 2, 2-klas. 2, 1-klas. 9.

Powiat graniczy na płn. z powiatami: wieluńskim, bolesławieckim i brzeskim, na wsch. z nowosądeckim, na płd. z nowotarskim a na zach. z myślenickim. *Mac.*

Limanowce, folw. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 13 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 11 mk. (1866).

Limany, wyraz z języka tureckiego, znaczy tyle co wylewy morskie, odnogi. Dziś nazwą limanów oznaczają jeziora, powstałe z wylewów morskich, które oddzieliły się od morza wałami naniesionego piasku. Morze Czarne, jak wiadomo, nieustannie się zmniejsza; otóż w chwili swego cofania się zostawiało przed laty po sobie rozległe pasma wód, które przez pewien czas pozostawały jeszcze w bezpośrednim związku z właściwem morzem,— ale gdy w długim szeregu lat fale morskie, wyrzucając z bezdennych otchłani masy piasku i muszli, utworzyły między niemi przegrodę stałą, przeobraziły się w obszerne jeziora. Tego rodzaju jezior okolice Odessy na wybrzeżach morza Czarnego posiadają kilka; głównemi są: jezioro Chadżybejskie, Kleinlibentalskie i Kujalnickie (ob.) czyli Andrzejowskie. Różnią się one jedynie koncentracyą wody, gdyż co do jakościowego składu są sobie prawie równe. Literatura dotycząca limanów odeskich jest bardzo nieliczną. Tu należą: Dr. Bernard Abramson: „Limany odeskie, ich własności lecznicze i zastosowanie w różnych chorobach". 1850. Odessa (po ross.). Prof. Hassagen: „Wyniki rozbiorów chemicznych wody i iłu jezior i limanów kraju noworossyjskiego". 1852. Odessa (po ross.). Dr. Moczutkowski: „Materyały do zbadania pod względem lekarskim limanów odeskich". 1876. Odessa (po ross.).

Limarz (niem.), jez. w Kurlandyi, por. t. IV, 899.

Limbürg al. *Limbórk*, niem. *Limbarg*, wś serbska na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. W r. 1880 mk. 300. *A. J. P.*

Limbasza, ob. *Lemsal.*

Limbsee (niem.), ob. *Limża.*

Limburg, *Neu-* (niem.), kol., pow. brzeski na Śląsku, par. W. Lubieś.

Limbuschen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. talzeński, par. Erwalen.

Limenis, staroż. nazwa Bałakławy.

Limierzysko, pot. górski, wypływa w obrębie gm. Maniów, w pow. nowotarskim, na południowych stokach Goroców, ze źródeł leśnych. Wartkim pędem toczy swe wody kamienistem łożyskiem z płn. na płd. a opłynąwszy wieś od wsch. i płd. wpada do Dunajca z lew. brzegu. Zabiera liczne potoki górskie, między nimi Piekiełko z Palenicą, Hubanką i Kozłarskim pot. Dług. biegu 6 kil. *Br. G.*

Limmarz-See (niem.), ob. *Limarz* (niem.).

Limna, ob. *Łomna.*

Limonia, lewy dopływ Szczary, lewego dopływu Niemna. Płynie na Hołynkę, również jak Bereza w kierunku północnym.

Limontowszczyzna, dobra niedaleko jez. Świętego, pow. wileński, gm. giełwańska, par. bogusławska, o 63 w. od Wilna, 15 włók rozl. Własność Jana Hryniewicza. Przyległe wsie: Szeniuńce, Piple, Niewierańce, zaścianek Melcheryszki.

Limontyszki, wś, pow. rossieński, parafia jurborska.

Limsee (niem.), ob. *Limża.*

Limsza, rz., pow. trocki, ob. *Juryzdyka.*

Limża, niem. *Limbsee*, dok. *Lintzen*, rycer. dobra, pow. suski, ćwierć mili od m. Kisielic. Obszaru liczy ornej roli hekt. 570, łąk 47, pastw. 29, lasu 78, nieuż. 19, wody 36, ogółem obszaru hekt. 781; bud. 27, dm. 10, katol. 1, ewang. 188; dziedzic von Dallwitz. Parafia Święte (dla ewang. Kisielice), szkoła w miejscu, poczta Kisielice. R. 1520 Job nadaje Janowi Kospotowi dobra L., Pawłowo (Pawelsdorf) i Butowo. Kospotowie przejęli następnie od tej wsi Pawłowo nazwę Pawłowskich i istnieją jako Polacy w Prusiech zachodnich do dziś dnia. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 200. *Kś. F.*

Lin, ob. *Lejno.*

Lina, niem. *Lahna*, ob. *Łyna* i *Łyny.*

Linarczyk, także *Linarczek*, *Lenarczek*, włoś. wś, pow. grudziądzki, nad jez. Rudnik, do którego tu struga uchodzi, w lesistej okolicy prawego brzegu Wisły. Obszaru obejmuje mr. 171, bud. 9, dm. 7, ewang. 38 (katol. ?). Par. Błędowo, szkoła Piaski, poczta Grudziądz. Wś L. należała dawniej do starostwa grudziąskiego, nowo założona około połowy XVIII w., wydawana była włościanom na czynsz. Roku 1765 Jan Jeszke, Herman Hey i Piotr Kaszmin dają czynszu 25 fl. 24 gr. Roku 1768 osadzono tu czwartego gbura. R. 1781, 1803 i 1828 trzy gburstwa wydano pojedyńczo w wieczystą dzierżawę. Wreszcie r. 1838 wszystkim 4-rem osadnikom nadano prawa własności za rocznym czynszem 9 tal. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 197. *Kś. F.*

Linbudy, ob. *Lipowe budy.*

Lińce al. *Ilińce* (por.), mko, pow. lipowiecki, przy ujściu rzeczułek Sobka i Wiazowicy do rz. Sobu. Już w XVI w. L. należały od długiego czasu do dziedzicznego terrytoryum rodu Obodeńskich, którzy w Obodnem, koło Bracławia, założyli byli główną swoją rodową siedzibę, i z niej Obodeńskimi się pisali. Herbarzo-pisarze nasi o rodzinie tej nie wspomnieli, chociaż był to dom możny i w ziemi swej pewnego używający znaczenia. Znaczne dziedziczne ich obszary powiększone jeszcze były spadkiem niemałym, jaki wzięli po babce swej Jerzowej Janczyńskiej, zwanej „Kalniczanką",

(por. *Kalnik*). I tak widzimy z dokumentów, które nam służą, że w 1580 r. posiadają L. czyli Ilińce: Semen i Bohdan Obodeńscy. W tym też roku zastrzegają się oni, że przywileje, opisujące granice Iliniec, zgorzały. Atoli był to czas, w którym najazdy tatarskie najbardziej nad ziemią bracławską zaczęły się srożyć, i być może, że w skutek takowych Ilińce uległy zniszczeniu, bo już w dokumentach nie jako „sioło“ ale jako puste „sieliszcze“ występują. W 1590 r. Semen Baszkowicz (tak) pozywa Janusza Mikołajewicza ks. Zbaraskiego, że ten go „wybił z gruntu pustego sieliszcza Ilińców“. Jednakże widać, że Ilińce niedługo były pustką, albowiem rychło potem dokumenta mówią już o nich jako o miasteczku. Semen Obodeński umarł bezdzietny, i w 1612 r. nastąpił dekret między Obodeńskimi, synami Bohdana a synowcami Semena, względem działu dóbr po tymże Semenie pozostałych, jako to: mka Iliniec, części w Kalniku, w siołach Cybulowie, Pariówce, siele Małych Jackowiczach, części w siole Piatniczanach, Wójtowcach i Obodnem. W Ilińcach już wtedy było „miasto stare i nowe“. Tymczasem, około tego czasu, po całej prawie Bracławszczyźnie grupować się zaczynają wielkie kompleksa dóbr magnackich, bo oto kniaziowie z Wołynia, w kruszec zasobni, dziedziczne skupują obszary od szlachty miejscowej, która odtąd marnieje i powoli spada już w poczet ziemian bez ziemi— nieposesyonatów. Jednakże Obodeńscy byli z tych niewielu, którzy się długo dóbr ojczystych trzymali i nie sprzedawali, chociaż dokoła księżna Joachimowa Korecka, krewnych ich, co wraz z nimi wzięli byli spadek spory po Jańczyńskich, wykupiła była z dóbr, jako to Kalnika, Cybulowa i innych. Atoli z czasem, bądź co bądź, i na Obodeńskich taż sama, nieuchronna, jak widać, przyszła kolej wyprzedania się z dóbr. Jakoż widzimy, że r. 1641 Andrz. Obodeński przedaje ks. Samuel. Karolowi Koreckiemu nowe i stare Ilińce, część w Pariówce, Dąbrowińcach, Hałej, także części w granicach kalnickich i babińskich za 25000 zł. (z archiwum ks. Koreckich w Horodnicy i z papierów Podhorodeńskich). Do tej przedaży zniewoliło ich prawdopodobnie zniszczenie przez Tatarów Iliniec, wydarzone jeszcze, jak wiemy z dokumentów, w 1612 r., które i Kalnik i całą okolicę dotknęło. Za posiadania już ks. Samuela Karola Koreckiego, nie tylko L. zniszczone i wyludnione podniosły się, ale tu stanął zameczek, który odtąd służył jako schronienie dla ludności miejscowej w czasie niebezpieczeństwa. Roku 1644 Stanisław Koniecpolski, hetman w. kor., idąc na wyprawę przeciwko Tatarom, których pobił następnie pod Ochmatowem, w Ilińcach nocował u ks. Koreckiego „gdzie nas, mówi Oświecim, bardzo uprzejmie przyjmował sługa jego p. Stokowski“. (Kiew. star., Dzien. Oświecima 1862, zesz. I, str. 138). Tymczasem nadeszły wojny kozackie i L. wypadły z rąk ks. Koreckich. Kozacy stali tu załogą, złożoną z sotni, należącej do pułku kalnickiego, której sotnikiem był w 1649 r. Iwan Turowiec a pisarzem Wasyl Tupałowicz (Regestra wojska zaporoż., wydał Bodiański, str. 188). Jednakże w 1651 r. wojska kor. chwilowo zajmują znowu Ilińce, ale wypiera je stąd Nieczaj, który wkrótce ginie pod Krasnem (Dzien. Oświecima). R. 1660, po zwycięstwie pod Słobodyszczami, też wojska kor. znowu L., jak i inne miasteczka ukraińskie, zajmują i „z kozakami, jak mówi Jemiołowski, wespół spokojnie zostają“. (Dispositio hiberny etc. rkpsm). Samuel Karol ks. Korecki umarł w 1651 r. bezpotomny i ostatni z rodu, i cała jego fortuna spadła na Samuela Leszczyńskiego, wojewodzica derpskiego, urodzonego z ks. Koreckiej, siostry jego stryjecznej a córki sławnego w dziejach wojownika ks. Samuela Koreckiego. Jakoż, widzimy, że tenże Samuel Leszczyński, wojewodzic derpski, starościc dubiński, r. 1651 intromituje się do dóbr Korca, Międzyrzecza etc. na Wołyniu, a na Ukrainie do Biłołówki, Hubina, Kalnika, Iliniec i Pariówki i t. d. (archiw. w Horodnicy ks. Koreckich). Wszelako wkrótce potem Ilińce są już własnością Stefana Czarnieckiego, który w 1664 r., w miesiącu czerwcu, w zamku białocerkiewskim, wydaje dokument Pawłowi Teterze Morskowskiemu, hetmanowi wojsk zaporoskich J. K. Mości, kwitujący tegoż z summy 12000 zł. za „komutacyą dóbr Iliniec na Steblów“, z tym wszakże dodatkiem, że jeżeli Tetera nie wyjedna dla siebie aprobaty na sejmie na posiadanie Steblowa, to w takim razie Czarniecki odda mu sumę równą, a sam wróci do posiadania Iliniec (archiw. w Lipówce Piaseczyńskich, Rościszewskich). Jakoż mamy ślad, że Tetera starał się na sejmie w 1665 r. o aprobatę na Steblów (Instrukcya dana Iskrzyckiemu na sejm 1665 r., w zb. Konst. Swidzińskiego). Tymczasem, jak wiadomo, Stef. Czarniecki zdobył był w 1664 r. Steblów na Kozakach i oddał go na łup Tatarom, a w 1665 r. w miesiącu styczniu sam życie stargane twardą żołnierką zakończył we wsi Sokołówce w pow. złoczowskim, trzy mile od Brodów. Anonim Raczyńskiego powiada, że Czarniecki, przybywszy do wioski Sokołówki, słabieć począł, do mizernej wniesiony chatki, pytał się czy daleko jeszcze do Dubna? Istotnie, chciał on zdążyć do Dubna, czyli dzisiejszej Dubienki (w gub. lubelskiej, pow. hrubiesz.), posiadanej podówczas jako stwo przez Władysława Leszczyńskiego, podkomorz. brześcińskiego (ob. Księga pam. Michałow. ,str. 812) a stryja Sa-

muela Leszczyńskiego, obożnego kor., który, jak należy przypuszczać, L. był drogą dobrowolnej ugody Czarnieckiemu ustąpił i który z tymże Czarnieckim był skoligacony, bo wiadomo że córka Czarnieckiego, Konstancya, była za Wacławem Leszczyńskim, wojew. podlaskim. Ale po śmierci Stefana Czarnieckiego Ilińce wszakże nie przechodzą do jego córek (Leszczyńskiej i Branickiej), jak to widzimy z dokumentów, lecz znowu są w posiadaniu Samuela Leszczyńskiego, obożnego kor., który, jako bezdzietny, w 1674 r. zapisuje je Andrzejowi Leszczyńskiemu, bratu stryjecznemu (archiw. w Horodnicy). Atoli bunty kozackie nie ustawały, i pułk kozacki w Kalniku i Ilińcach trzymał z Doroszeńkiem. Od czasów jeszcze Bohdana Chmielnickiego, ludność pojedyńczych wiosek ukraińskich była wszystka skoncentrowaną w tak zwanych „horodach," skąd takowe wzrosły nad miarę i do znacznego poprzychodziły zaludnienia. Właściwie formowały one jakby obwarowane obozy, będące ciągle w wojennem pogotowiu, i mogące w każdej chwili stawić czoło nieprzyjacielowi. I Ilińce były „horodem;"—ufortyfikowane silnie wałem z ziemi, z palisadami na nim, i otoczone wielkiemi przedmieściami i ogrodami. Werdum podaje, że były tu wtedy cztery cerkwie greckie i jeden kościół katolicki (papistowski, jak on go nazywa), ale chyba w ruinie? (Liske, Cudzoz. w Polsce, str. 151). Roku 1671 Jan Sobieski, podczas wyprawy pko Kalnikowi, przechodził z wojskiem kor. przez Lińce d. 15 paźdz., ale pomimo, że to mozko, jak tylko co mówiliśmy, było obronne, nie znalazł wódz polski w niem „żadnego człowieka, bo ich pułkownik kalnicki, gwałtem pobrawszy im żony i dzieci i bydło, do Kalnika do wspólnej obrony ponaganiał." Wojsko tylko zboża znalazło podostatkiem, co go odbiegli byli tamtejsi chłopi (Sp. ojczyste, 180 i nast.). Nazajutrz ruszyło wojsko ku Kalnikowi, i Sobieski z mogiły Soroki rekognoskował Kalnik i okolicę. Rozprawa wszakże nie poszła łatwo z Kalnikiem; nie zdołano go zdobyć, i wojska kor. d. 19 paźdz. znowu stały obozem pod Ilińcami, skąd, jeszcze raz uczyniwszy wycieczkę, acz daremną, pod Kalnik, wyruszyły nareszcie ku Bracławiowi, który się poddał (Sp. ojczyst., II, str. 338). W roku następnym (1672) tenże Sobieski, zbiwszy Turków pod Chocimem, odbiera Ukrainę z ich rąk, i załogi swoje rozmieszcza po „horodach" (w tych liczbie w Kalniku i Ilińcach). Jednakże w 1678 r. ustąpić one znów musiały z tych miejsc, a to gdy Turcy wzięli Czehryn, Jurko Chmielnicki zaś usadowił się w Niemirowie (Let. samowidca, str. 70). Tymczasem kraj ten, wystawiony na wszystkie okropności pustoszącej wojny, wyludnił się znacznie; a nareszcie tak zwany „shin" czyli przerzucenie ludności całej za Dniepr, w zupełną go zamieniło pustynię. Owoż do tej pustyni dopiero teraz powracają dziedzice. Dziedzicem Iliniec jest około tego czasu Kazimierz Leszczyński, sta winnicki (Arch. JZR., część III, t. I, str. 484). Ale zaledwie kraj zaczął przychodzić do rozwoju pokojowych stosunków, gdy bunty Paleja znowu go na czas jakiś zawichrzyły. R. 1702 niejaki Fedoryn i Tryhub ze zbójecką kupą wpadli do Liniec, zrabowali bydło gromadzkie a gubernatora Dębickiego zrąbali i pokaleczyli (tamże). Tymczasem, jeszcze za życia Kaz. Leszczyńskiego, sądownie z pretensyami swemi odezwali się Lubomirscy, Czartoryscy i Sanguszkowie, jako sukcesorowie dóbr po ks. Koreckich, dowodząc, że cała substancya po ks. Koreckich, po śmierci Samuela Leszczyńskiego, obożnego kor., urodzonego z Koreckiej a bezdzietnego, powinna była spadać nie na Leszczyńskich, dalszych krewnych onegoż, ale na nich, jako idących w prostej linii od sióstr rodzonych Samuela i Karola ks. Koreckich. Musieli też ten proces wygrać, skoro widzimy ks. Antoniego i Franciszka Lubomirskich w 1728 r. dziedzicami już Liniec (archiw. horodnickie). Następnie z podziału ks. Antoni Lubomirski, sta kazimirski, wziął Lińce z przedmieściami, mozko Babin, wieś Jabłonówkę, Borysówkę, uroczysko Dańkowce, wieś Ułanówkę, Numenki, Swiniarnię, Tiahun, Pawłówkę i Strzyżawkę, a z klucza Białołówskiego dodano mu nadto Ohijówkę, Niemierzyńce, Kniażyki, Zurbińce i Mecherzyńce wołoskie (tamże). Około tego czasu gubernatorem Liniec był niejaki Sławek. Mamy ślady, że się krzątał pilnie około zasiedlenia tych dóbr (tamże). Tymczasem znowu ciężkie nastawały czasy. Wojska tak zwane „auxyliarne" zalały kraj. Dla ich utrzymania ściągano podatki. Posłowie z województwa bracł. wysłani na sejm w 1735 w instrukcyi swej mają zlecone prosić króla, aby gen. Weisbach uwolnił od podatku pewne dobra w województwie a między innemi i Lińce (Arch. JZR., część III, t. III, str. 127). Niemniej też i hajdamactwo zaczęło być, z dnia na dzień, plagą, coraz dotkliwszą. Oto tegoż jeszcze roku (1735) wpadają do Liniec hajdamacy, „żydów i poddanych" rąbią, i, wkradłszy się do zamecku, gubernatora Nowickiego ranią a trzech ludzi zabijają. Nowicki żalił się sądownie na „zdrajcę" żyda, Lejbę Trumczyna, który poprzednio trzymał w arendzie burty salitrzane i całą włość liniecką, ale, nie zapłaciwszy raty, uciekł do Niemirowa;—ten to żyd, mając list i uniwersał od gubernatora dóbr połońskich, Antoniego Bogurajskiego, ostrzegający o napadzie hajdamaków, schował go „przez zdradę" i nie oddał Nowickiemu, który, nie mając in-

formacyi, podczas hajdamackiego napadu „ostrożności i zgromadzenia ludzi dla obrony nie miał“ (Arch. JZR., część III, tom III, str. 142). Liśce, z położenia swego, okolonego lasami, „nadbohską puszczą“ nazwanemi i po pod Kitajgród, Daszów, Sitkowce, Żorniszcze ciągnącemi się szeroko a nastręczającemi liczne dla hajdamaków schronienia, często na ich napady były narażone. Wprawdzie wojska tak zwanej partyi ukraińskiej uwijały się wciąż za nimi i wyśledzały ich kryjówki. Oto np. czytamy ordynans, datowany 1750 r. d. 4 augusta, w obozie pod Sokołówką regimentarza Antoniego z Osy Ożgi, w którym tenże towarzyszowi znaku pancernego referendarzowi kor., rotmistrzowi chorągwi białej, Wróblewskiemu, poleca, aby, za odebraniem onego, szedł ku Liścom, Lipowcowi, Niemirowu aż do Winnicy i znosił, gdzie napotka, hajdamaków, pędząc gromady z faszynami, biorąc zewsząd po drodze horodowych kozaków (w Zb. K. Swidzińskiego). Ale w końcu i hajdamaków doba przeszła i kraj zagospodarowywał się, uwalniał się z barbarzyństwa i niepłodności. Około 1748 L. już należały do ks. Sanguszków. W 1775 klucz liniecki składał się z 17 wsi; w samych L. było 200 domów, na przedmieściach 107 (Baliński). Wracając król Stanisław August z Kaniowa (1787 r.) przybył tu, mówi Plater, d. 15 maja, na godzinę piątą. Miejsce to było wtenczas dziedziczne ks. Sanguszki (Hieronima), wojew. wołyńskiego, który miał naprzód za sobą Potocką, Eustachego niegdyś gener. artyleryi córkę, zmarłą ze skutków połogu, potem ks. Sapieżankę, kanclerzankę lit., która, po rozwodzie, wyszła za Seweryna Potockiego, nareszcie wdowę z domu Pruszyńską. Sama księżna, ks. wojew., siostra jego żony, niezamężna, i druga Kordyszowa, przyjęły tu króla późnym już obiadem, na którym tak gęsto krążyły kielichy, że NPan uciec od stołu musiał i udał się na przechadzkę ku laskowi o wiorstę od miasta oddalonemu. Król później, odwiedziwszy księżnę, resztę czasu spędził w swoich pokojach, a towarzystwo bawiło się do 11-ej. R. 1804 ks. Hieronim Sanguszko fundował w L. kościół, z nadaniem ziemi mr. 20, annuaty 1600 zł. Kaplice były w Troszczy i Linorach. Był to kościół z drzewa. Ks. Eustachy Sanguszko, syn wojew. wołyńs., wydźwignął nowy z muru. Plebanami tu byli: w 1819 r. ks. Jan Deregowski, eks-jezuita, w 1822 r. ks. Tomasz Staruszkiewicz; około 1850 r. światły i uczony ks. Antoni Korniłowicz (Zb. pam. Włodz. z Broëlu Platera, t. IV, str. 237 i z tych lat księga archidiak. kijow.). Są też tu trzy cerkwie. Przy jednej z nich dzwony, dotąd istniejące, pochodzą, według tradycyi, ze Stawiszcz. R. 1665 Stefan Czarniecki, po zdobyciu tego zbuntowanego miasteczka, kazał je zabrać za karę, iż mieszkańcy bili w nie, buntując pospólstwo, i kazał odwieźć ten łup do Liniec. L. były miejscem urodzenia dwóch poetów: Tomasza Padurry i Seweryna Goszczyńskiego. Pierwszy się rodził w 1801 r., drugi w 1803. Ojciec Tomasza Padurry, Jan, otrzymawszy r. 1790, od króla Stan. Augusta, dyplom na komornika przysięgłego i zostawszy komornikiem bracławskim, trudnił się pomiarem gruntów, głównie w dobrach Tomasza Ostrowskiego i ks. Hieronima Sanguszki. Od księcia wojewody otrzymał też na dożywocie dworek z gruntem ornym w L., na przedmieściu, przy młynie Litwinowym. Dawniej szlachta dla poratowania zdrowia nie miała zwyczaju rujnującego jeżdżenia za granicę do wód, panom tylko wówczas znajomego, ale za to na maj zjeżdżała się do miasteczek waławionych pobytem reputowanych lekarzy. Owóż przed r. 1818 Lubar miał swego Minicha, Sławuta Chirnesa, a L. Eichhorna. Około 1833 r. ks. Eustachy Sanguszko przedał L. Ignacemu hr. z Broëlu Platerowi, po którego śmierci w 1854 r. L. przeszły w posiadanie najstarszego z synów jego, hr. Konstantego. Do L. należały wsie: Pawłówka, Ułanówka, Łysahora, Krasneńkie, Borysówka, Neminki, Tiahun. Po 1863 r. L. z przyległościami zostały skonfiskowane. Obecnie samo miasto należy do Demidowa księcia San Donato. L. dzielą się na trzy części: Holiczki, Barbarówkę i Morozówkę i na przedmieścia: Olszana i Rajki. Dawny dom dziedziców murowany, z bramą wjezdną murowaną. Domy w mieście porządnie zabudowane, pokryte czerwoną dachówką; sklepy, śród rynku, murowane. W 1856 L. liczyły ludności męskiej płci 3116, żeńskiej 3213. Jest tu fabryka cukrowa. Grunt urodzajny. Majętność w lasy zamożna. Trakt, który idzie z Umania do Winnicy na L., włościanie nazywają szlakiem „naliwajskim“ a także „kozackim“ lub „bałaksyńskim.“ Między miastem L. a wsią Kalnikiem jest mogiła, którą „Soroką“ nazywają; lubo do połowy rozkopana, należy do największych mogił w Ukrainie. *Ed. Rulikowski.*

Linciszki, wś włośc. nad rz. Degutką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 45, od Ejszyszek 31, dm. 7, mk. katol. 78 (1866).

Linda, os. nad rz. Lindą, pow. łęczycki, gm. Chociszew, par. Ozorków, odl. od Łęczycy w. 15; dom 1, mk. 4.

Linda al. *Lenda*, dok. *Linde*, wś włośc., pow. chełmiński, na bitym trakcie chełmińsko-fordońskim, zaledwie pół mili od Chełmna, śród wyżyu praw. brzegu Wisły. Obszaru liczy mr. 752, bud. 14, dm. 6, katol. 37, ewang. 41. Par. Starogród, szkoła Watorowo, poczta Chełmno. Wieś ta oddawna istniała i od początku, wyjąwszy czasy krzyżackie, wraz z ca-

łym kluczem starogrodzkim do biskupów chełmińskich należała. Jeszcze r. 1670 wizytacya Olszowskiego pisze: wś L., własność biskupia, w par. starogrodzkiej. Nieco późniejsze źródła kościelne donoszą, że dobra te zapisane zostały na uposażenie seminaryum duchownego w Chełmnie. W końcu jest pewna wiadomość, że pp. benedyktynki w Chełmnie wieś tę posiadały, nie wiadomo tylko, którego roku albo jakim sposobem nabytą. R. 1761 zapisują akta ich klasztorne: ze wsi L. gburzy dają czynszu zł. 380. Po okupacyi rząd pruski zajął tę wieś i wydał potem na własność osadnikom. Chwalą tu dobre gospodarstwo mleczne i hodowlę zarodowych owiec. *Kś. F.*

Linda (niem) 1.) wś, pow. lubański, ma kościół par. ewang. Do L. należą attynencye Lindenfeld i Lindenhöh nad granicą czeską. 2.) L., os. do Hammerstadt, pow. rozbórski. 3.) L., por. *Lindau.* *F. S.*

Linda, rz., dopływ Bzury, ma źródło na terytoryum wsi Lućmierz. Inaczej zwana *Lidzianka* (ob.). Por. *Jedlicze*, *Kopce*, *Krzemień*.

Lindau (niem.), 1295 r. *Linda*, wś, pow. kożuchowski, ma kościół filialny par. Neustaedtel, a częściowo należy do par. Popschütz. Do L. należy młyn Wilkermühle.

Lindaw, po niem. *Lindchen*, wś na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim. *A. J. P.*

Linde (dok.), ob. *Linda*, *Lipnica*, *Lipiogóra*.

Linde (niem.), ob. *Lipowo*, *Linia*, *Linie*, *Lipka*, *Lipski młyn*.

Linde (niem.) 1.) majątek prywatny, pow. szczycieński, st. p. Szczytno w Prusach wsch., nowa osada, która na dużej specyalnej mapie Reymanna nie jest zaznaczona. 2.) L., folw., pow. gierdawski, st. p. Gierdawy.

Linde (niem.) al. *Grünlinde*, folw. i przys. do Schimmelwitz, pow. trzebnicki.

Lindebuden (niem.), ob. *Lipowe budy*.

Linden (niem.), łot. *Daugawas-mujiża*, dobra, pow. zelburski w Kurlandyi, par. Ascheraden.

Linden (niem.), wś, pow. gnieźnieński, ob. *Lindery*. 2.) L., leśn., pow. obornicki, ob. *Lipka* i *Boruszynko*.

Linden (niem.) 1.) 1360 r. *Lindenow*, wś, pow. brzeski na Szląsku, par. Brzeg, ma kościół paraf. ewang. i przystanek dr. żel. między Brzegiem a Olawą, o 6.5 kil. od Olawy. Do L. należy osada Pammel (Pammeln al. Bammeln). 2.) L., wś, pow. bolesławski, par. Lichtenwaldau, z os. karczemną Strass. 3.) L., wś, pow. głogowski, par. Tschepplau. Do dóbr L. należą folwarki: Birkwitz, Linderei, Morgenstern i Steinitz.

Linden (dok.), ob. *Lipa* i *Lipowo*.

Lindenau (niem.), kol. niemiecka, pow. cieszanowski, należy do gm. Lipowca (ob.), o 26 kil. na płd.-wsch. od Cieszanowa. Łomy kamieni młyńskich. Filiał par. ewang. Reichau.

Lindenau (niem.), ob. *Lindenowo*.

Lindenau (niem.), *Lindenaw* (dokum.), ob. *Linowo*.

Lindenau (niem.), 1.) wś kościelna i dobra ryc., pow. świętosiekierski. Jest tu st. poczt. zwana „L. bei Braunsberg", o 11 kil. od Brunsberka, na gruntach piaszczysto-gliniastych. Ma 291 mk. ewang. Park założony przez b. dziedzica ks. Holstein-Beck. 2.) L., wś i dobra ryc., pow. gierdawski, st. p. Friedenberg. 3.) L., wś i os., pow. labiewski, st. p. Goldbach. 4.) L., wś, dobra i os., pow. królewiecki. Jest tu st. dr. żel. i st. poczt. zwana „L. bei Koenigsberg in Pr." 5.) L., wś, pow. fyszhuski, st. p. Powayen.

Lindenau (niem.) 1.) wś, pow. grotkowski, 1360 r. zw. *Lindenow*, na granicy b. księstw nissańsko-grotkowskiego i ziębickiego; 171 bud., 204 dm., 1310 mk., 137 os., 5349 mr. ziemi, browar, młyn; kościół z pięknemi boazeryami i kalwaryą, szkoła. Olawa, rzeka, ma swoje źródła na gruntach L. Par. L. dek. paczkowskiego. 1869 r. miała 2470 katol., 23 ewan. 2.) L., r. 1293 *Lindinowe*, wś, pow. kamienogórski, par. Liebau i Gruessau, do 1810 własność cystersów w Grüssau. *F. S.*

Lindenau (niem.), al. *Lingen*, wś zniemczona, pow. wojerecki, nad Polánicą, najbardziej na zachód wysunięta na Szląsku miejscowość, pod 31° 23' 18" dłg. g. F. Kościół paraf. ewang., szkoła, piękny zamek, majorat rodziny zu Lynar.

Lindenberg (niem.), 1.) ob. *Lipowa góra*. 2.) L., ob. *Lipiogóra*. 3.) L., leśn., ob. *Lipiagóra*. 4.) L., majątek chełm., pow. reszelski, st. poczt. Reszel w Prusach wsch., w odległ. 1 kil. od miasta powiat., ma obszaru 176 ha.: roli ornej i łąk 134, łąk 9, pastw. 10, lasu 20, nieuż. 3 ha.; czysty dochód z roli dochodzi do 1360 mrk. Mleczarnia i cegielnia. 5.) L., dobra prywatne, pow. szczycieński, st. poczt. Szczytno, nowa os. 6.) L., kol., pow. ostródzki, st. poczt. Olsztynek. 7.) L., folw., pow. ostródzki, st. poczt. Ostróda. 8.) L., dobra, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen. 9.) L., folw., pow. świętosiekierski, st. poczt. Balga. 10.) L., os., pow. królewiecki, st. p. Lindenau. 11.) L., os., pow. fyszhuski, st. p. Thierenberg.

Lindenberg (niem.), lenny folw. w komendzie Goerisseifen, pow. lwowski.

Lindenbruch (niem.), os. do Chyloni, pow. wejherowski, przy trakcie bitym gdańsko-wejherowskim, w okolicy lesistej.

Lindenbrunnen (niem.), os., pow. lidzbarski, st. p. Dobre miasto.

Lindenburg (niem.), wś, pow. wyrzyski, ob. *Kosowo*.

Lindenbusch (niem.), 1.) ob. *Wierzchlas*. 2.) L., leśnic., pow. wystrucki, st. p. Berschkallen.

Lindenbusch (niem.), 1424 r. *Linden Possek*, wś, pow. lignicki, par. Lignica, piękne położenie, nad rz. Czarną, pomnik z r. 1817 na pamiątkę bitwy pod Kacbachą i pomnik Blüchera.

Lindendorf (niem.), 1.) ob. *Lipowo*. 2.) **L.**, wś, pow. nizinny, st. p. Neukirch. 3.) **L.**, wś, pow. welawski, st. p. Welawa.

Lindenfeld (niem.), niemiecka kol. w pow. lwowskim, 29 kil. na płd. ode Lwowa, 12 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Szczercu, tuż na płd. zach. od urzędu poczt. w Brodkach. Na płn. zach. leżą Dobrzany, na płn. wsch. Brodki, na płd. wsch. Łubiana, na zach. Demnia w pow. żydaczowskim i Horbacze w pow. lwowskim (należące do r. 1882 do pow. rudeckiego). Wody płyną na płd. do Żubrzy. Na granicy zach. wznosi się jedno wzgórze do 320 m. W r. 1880 było 143 mk. wyznania protestanckiego, sprowadzonych z nad Renu za czasów Józefa II. Par. ewang. w Dornfeld. Nizina, w której ta osada leży, ma raczej pozór ogrodu, zarosłego drzewami owocowemi, przeplatanego łąkami. (Rkp. Ossol. Nr. 1825). Ob. *Łubiana*. *Lu. Dz.*

Lindenfeld (niem.), ob. *Kleszczewo*.

Lindenfeld (niem.), ob. *Linda*, pow. lubański.

Lindenhoeh (niem.), ob. *Linda*, pow. lubański.

Lindenhof (niem.), 1.) folw. dóbr Runde, pow. bowski w Kurlandyi, par. Bowsk. 2.) **L.**, folw. dóbr Schoedern, pow. i par. Iłłuksztа.

Lindenhof (niem.), 1.) folw., pow. pleszewski; 1 dom, 24 mk.; należy do dom. Klenki. 2.) **L.**, dom., pow. krobski, 549 mr. rozl.; 4 dm.; 47 mk.; 38 ewang., 9 katol.; 8 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Rawiczu o 3 kil.

Lindenhof (niem.), 1.) ob. *Lipniczki*. 2.) **L.**, os. do Człuchowa, pow. człuchowski, 4 bud., 2 dm., 1 katol., 14 ewang. 3.) **L.**, dobra, pow. kościerski, obejmują roli ornej 156, łąk 3, pastw. 6, lasu 50, nieuż. 3, ogółem 218.41 ha. obszaru. Por. *Czarnocińskie piece*. 4.) **L.**, ob. *Przewóz* pow. kartuski.

Lindenhof (niem.), 1.) al. *Kerneuschienen*, wś, pow. darkiemski, st. poczt. W. Karpowo. 2.) **L.**, os., pow. morąski, st. p. Zalewo. 3.) **L.** al. *Haderwaldhaus*, os., pow. frydlądzki, st. p. Domnowo. 4.) **L.**, os., pow. wystrucki, st. p. Berschkallen. 5.) **L.**, dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt. 6.) **L.**, wś, pow. królewiecki, st. p. Lindenau. 7.) **L.**, pow. lecki, ob. *Lipowydwór*.

Lindenhof (niem.), folw. do Eckersdorf, pow. kładzki.

Lindenhoff (niem.), 1.) os., pow. morąski, st. p. Libsztat. 2.) **L.**, os., pow. świętosiekierski, st. p. Ś. Siekierka.

Lindenkrug (niem.), ob. *Kargowa*.

Lindenkrug (niem.), 1.) dwie miejscowości, pow. sztumski: a) włość z karczmą do Zajezierza (Hintersee), nad jeziorem, bud. 4, dm. 2, katol. 3, ewang. 10. Par. Sztumska wś, szkoła Podzamcze sztumskie, poczta Sztum. b) szkoła do Klecewka, w okolicy lesistej, przy granicy pow. kwidzyńskiego, dom 1, ew. 6. Par. Straszewo, poczta Ryjewo. 2.) **L.**, os. pod Gąbinem.

Lindenmedie (dok.), ob. *Lakmedie*.

Lindenmühle (niem.), 1.) al. *Lindenruh*, młyn do Rauschwitz, pow. głogowski. 2.) **L.**, młyn do Goerisseifen, pow. lwowski.

Lindenow (dok.), ob. *Linden*.

Lindenowo, 1.) niem. *Lindenau*, wś włośc., pow. malborski, nad Lindenowską łachą, śród Żuław malborskich. Obszaru liczy włók 128, gbur. 13, zagr. 13, katol. 213, ewang. 223, men. 6, dm. 33. Par. Tannsee, szkoła w miejscu, poczta Mausdorf; odległość od Malborka 1¾ mili. Wś L. powstała na wykarczowanym lesie. Pierwszy znany przywilej wydał Karol z Trewiru, mistrz wielki krzyżacki, r. 1321. Zniemczeni tutejsi mieszkańcy skłonniejsi byli do luteranizmu. Pierwszy pastor luterski Scheil przybył tu r. 1620. 2.) **L.**, wś, pow. ostródzki, przy granicy pow. malborskiego, na pustej ziemi dawniejszej saskiej, nowo założona przez Piotra Leskiego i towarzyszów po r. 1321. Około r. 1414 mieszkali w L. Aleksander i Piotr. R. 1477 przeszło L. w posiadanie Kostków. Później zachodzą tu Janoszycowie i Lindenowscy. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 279, 297, 305, 306. *Kś. F.*

Lindenruh (niem.), 1.) jeden z 18-stu folw. dóbr Lignica. 2.) **L.**, ob. *Lindenmühle*.

Lindenstadt (niem.), przedmieście, pow. międzychodzki, ob. *Lipowiec*, *Lipa*.

Lindenthal (niem.), wś, pow. inowrocławski, ob. *Krusza Duchowna*.

Lindenthal (niem.), 1.) ob. *Gołębiewo*. 2.) **L.**, wś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg. 3.) **L.**, os., pow. królewiecki, st. p. Lindenau. 4.) **L.**, os. karczemna pod Reszlem.

Lindenvorwerk (niem.), folw., pow. prądnicki, należy do Prądnika.

Lindenwald (niem.), dom., pow. wyrzyski, ob. *Wąwelno*.

Lindenwald (niem.), posiadłość gburska, pow. malborski, w lesistem położeniu przy granicy pow. sztumskiego. Obszaru obejmuje włók 32, gbur. posiadł. 1, zagr. 58, kat. 251, ewang. 119, bapt. 6, dm. 60. Par. Dąbrowa, szkoła w miejscu, poczta Malbork, dokąd odległość wynosi 1 milę. Do większych posiadłości zalicza się tu Emil Hinz z obszarem ha. 161.

Lindenwalde (niem.), ob. *Lipowo*.

Lindenwerder (niem.), kol., pow. chodzieski, ob. *Lipna Góra*.

Lindenwerder (niem.), 1.) os. do *Jastr*-

wia, pow. wałecki, r. 1870 założona. 2.) L., os., pow. morąski, st. p. Zalewo.

Linderei (niem.), ob. *Linden*, pow. głogowski.

Linderode (niem.), ob. *Lindroz*.

Linderówka, część wsi Siółko, pow. podhajecki.

Lindery, niem. *Linden*, wś, pow. gnieźnieński; 4 dm., 61 mk.; 58 ewan., 3 katol.; 9 analf. Najbliższa poczta, telegraf i stacya kolei żel. w Czerniejewie.

Lindewiese (niem.), 1370 r. *Lyndenweze*, wś, pow. nissański, par. L., o pół mili od Oppersdorf; 89 bud., 170 dm., 1061 mk., 133 os., 3737 mr. ziemi, młyn, wiatrak, 2 olejarnie, browar, gorzelnia; kościół paraf. z r. 1300.

Lindewiese (niem.), ob. *Lipowa* na Szląsku austryackim.

Lindhard (niem.), 1409 r. *Lynthart*, wś, pow. lubiński, par. Kaltwasser.

Lindhof (niem.), ob. *Lipnica*.

Lindicken (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Willkischken. 2.) L., wś tamże, st. p. Budwethen. 3.) L., wś, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen. 4.) L. al. *Endruscheiten*, wś, pow. piłkalski, st. poczt. Lasdeny. 5.) L. al. *Gross-Paszuiszen*, wś tamże, st. p. Szyrwinty.

Lindinowe (dok.), ob. *Lindenau*.

Lindmansdorf (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Lichtenau.

Lindmuehle (niem.), ob. *Schwedlich*, pow. grotkowski.

Lindorf (dok.), ob. *Lipowe budy*.

Lindów 1.) wś, pow. błoński, gm. Piekary, par. Osuchów; 267 mk. 2.) L., kol., pow. częstochowski, gm. Lipie, par. Danków, o 43 w. na płn. od Częstochowy, ma szkołę początkową, 55 dm., 260 mk., 448 mr. ziemi włośc., 5 mr. do osady karcz. należącej. *Br. Ch.*

Lindroz, niem. *Linderode*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. żarowskim.

Lindwald (niem.), dobra, pow. braniewski, st. p. Frauenburg.

Lindwurmmühle (niem.), młyn wodny do Ober-Panthenau, pow. niemczyński.

Lindziszki, wś, pow. szawelski, gm. wiekszniańska, 15 osad, 34 dzies. wybornej ziemi.

Line (niem.), ob. *Linie*.

Line, niem. *Leine*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. lubińskim. *A. J. P.*

Linfitz (niem.), ob. *Linowiec*.

Lingauer-See (niem.), dosyć znaczne jez. w płd. części pow. licbarskiego; tuż nad jeziorem leży wioska Lingnau.

Lingen (niem.), ob. *Lindenau*.

Lingen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Proekuls.

Lingi, wś włośc., nad bezimienną strugą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 55, od Dziewieniszek 20; dm. 5, mk. katolików 53 (1866).

Lingie, dwór rząd. i wś, pow. rossieński, par. girdyska.

Lingieniszki, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Linginka, mała rzeczułka w pow. borysowskim, tuż na granicy pow. orszańskiego, poczyna się około wsi Masałaje, płynie w kierunku południowym wiorst prawie 3 i wpada do rz. Bóbr z prawej strony. *A. Jelski.*

Linglack (niem.), wś. pow. reszelski, st. p. Bisztynek.

Lingmiany, ob. *Żyngmiany*.

Lingnau (niem.), wś, pow. lidzbarski, st. p. Dobremiasto.

Lingowskiszki, folw., pow. szawelski, par. szawkiańska, 1 włókę rozl., należy do Karola Rodowicza.

Lingwaniszki, wś, pow. nowoaleksandrowski, gmina bachmacka.

Lingwarowen (niem.), ob. *Lęgwarowo*.

Lingwart, niem. *Lengward*, węg. *Lengvárd*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w dystrykcie lewockim, na zach. od Lewoczy, na płn. od gościńca wiodącego z Czwartku do Lewoczy, graniczy od wsch. z obszarem Lewoczy, od płn. z Hradyskiem i Wilkowcami, a od zach. i płd. z Drawcem. Wzniesienie wsi 613 m. (szt. gen.). Należy do par. łac. w Czwartku. W miejscu jest kościołek filialny pod wezw. ś. Jerzego. Liczy 215 dusz, między niemi 195 rz.-katol., 15 nieun., 5 żyd. Istniała na początku XIV w. (1312 r.). Fejer wspomina o niej pod nazwą *Landvár*. *Br. G.*

Linhartowy al. *Lenartowy* (ob.), niem. *Gepersdorf*. Jest tu par. katol. i szkoła ludowa.

Linia, wś, pow. warszawski, gm. Góra, par. Nowydwór.

Linia, zaśc. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 67 w. od Dzisny, 1 dom, 7 mk. (1866).

Linia, folw., należy do dóbr Ewersmujża (ob.).

Linia, niem. *Linde*, wś włośc., pow. wejherowski, przy granicy Pomorza i pow. kartuskiego, o 4 i pół mil od Wejherowa. Obszaru włók 215, gbur. 54, zagr. 4, katol. 402, ew. 35, dm. 59, szkoła. Parafia Strzepcz, poczta Mirachowo. Por. *Lyne*. *Kś. F.*

Linie, por. *Dobrzyń*, t. II, 88.

Linie 1.) niem. *Liene*, os., pow. babimoski, 1 dm., 17 mk.; należy do gm. Kargowy. 2.) L., folw., 2 dm., 12 mk.; należy do dom. Kargowy. 3.) L., niem. *Linde*, wś, pow. bukowski, 21 dm., 254 mk., 91 ew., 163 katol., 39 analf. 4.) L., dom. i gm., 2796 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Algier, folw.; 9 dm., 185 mk., 31 ew., 154 katol., 55 analf.; gorzelnia parowa. Poczta i tel. we Lwówku o 6 kil., st. kol.

żel. w Nowym Tomyślu o 18 kil.; własność Stanisława Stablewskiego. *M. St.*

Liniec, st. p. w pow. newelskim.

Linietz (niem.), ob. *Łyniec.*

Linija, *Linia*, ob. *Ewersmujża.*

Liniewicze, zaśc. w południowej stronie powiatu ihumeńskiego, przy gościńcu handlowym mińsko-słuckim, pomiędzy Starzycą i Pereszewską Słobodą, nad rzeczką Starzycą, dopływem Wyni, ma osad 22, w glebie lekkiej; miejscowość dość lesista; okr. polic. uździeński, par. katol. uździeńska. *Al. Jelski.*

Liniewiec, ob. *Linowiec.*

Liniewko 1.) niem. *Liniewken*, dobra ryc., pow. starogrodzki, w lesistej okolicy nad małą strugą, tworzącą zaczątki rzeki Motławy, ćwierć mili od stacyi kol. żel. w Swarożynie. Obszaru liczy roli ornej hekt. 190, łąk 8, pastw. 25, lasu 100, nieuż. 4, wody 8, ogółem obszaru hekt. 341, katol. 33, ew. 43, dm. 6. Parafia Lubiszewo, szkoła Wętkowy, poczta Starogród, dokąd odległość wynosi 1 $^{3}/_{4}$ mili; obecny dziedzic Klemens freiherr von Paleske ze Swarożyna. R. 1590 posiadała te dobra Kat. Wojanowska. R. 1656 d. 10 sierp. zrana przybyło tu 19 zakonników cystersów i 5 laików, uchodząc przed Szwedami, z Peplina; przez całą noc lasami i polami śpieszyli się, żeby dojść do Gdańska. W L. ukryli się w lesie, by nie zdradzić tajemnej ucieczki. Niemały popłoch wszczął się między nimi, gdy przypadkiem czterech konnych Szwedów przejeżdżało drogę. Wszyscy się rozbiegli. Ale na szczęście Szwedzi ich nie spostrzegli. O 3 godz. ruszyli ojcowie z lasu i bez przypadku stanęli pod wieczór w Gdańsku. 2.) **L.**, niem. *Liniewken*, dobra rycer., pow. kościerski, nad jeziorem, o 2 mile od Kościerzyny Obszaru 2090 mr. (315 hekt. roli ornej, 20 ha. łąk, 121 pastw., 54 lasu, 2 nieuż., ogółem 513.66 ha.), 2 działy szlach., 9 gbur., 97 katol., 46 ew., 16 dm. Parafia Garczyn, szkoła Sobącz, poczta Nowa karczma. *Kś. F.*

Liniewo, samotne śród błot niedostępnych jezioro w pow. pińskim, w obrębie gminy chotynickiej, w okolicy wsi Rozdziałowicz, ma obszaru około 15 mr. *Al. Jelski.*

Liniewo, pow. prużański, st. dr. żel. mosk.-brzeskiej, między Tewlami a Bereżą, o 67 w. od Brześcia. Właściwie: *Linówka.* Por. *Linowa.*

Liniewo 1.) niem. *Gr. Liniewo*, dok. *Lenevo*, *Leniwe*, ryc. dobra i wś włośc., pow. kościerski, nad jeziorem, na bitym trakcie kościersko-zblewskim. Obejmuje Liniewo Małe i Rogóźno, obszaru mr. 5115, gbur. 5, katol. 303, ew. 139, dm. 29. W miejscu jest szkoła i karczma, parafia Garczyn, poczta Nowa karczma. Odległość od Kościerzyny 2 mile. L., ako rycer. dobra liczą osobno obszaru hekt. 783.04. R. 1883 nabył je od Blumhoffa Quedner z Berlina za 360000 marek. R. 1224 Świętopełk II potwierdza, jako ojciec jego Mestwin darował pp. norbertankom w Żukowie z tej wsi rocznie 5 miar (urnas) miodu. Ob. dr. Perlbach, Pommer. Urkunden. Ma tu być urządzona stacya kol. żel. projekt. kościersko-pszczółkowskiej. 2.) **L.-Małe**, niem. *Kl. Liniewo*, folw. do rycer. dóbr Liniewa, pow. kościerski, opodal traktu bitego kościersko-zblewskiego. *Kś. F.*

Linin, wś i folw., pow. grójecki, gm. i par. Czersk. W 1827 r. wś rząd. 10 dm., 82 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami: L., Wincentów, Karolina, Ludwinów, Aleksandrów i Józefów) rozległy mr. 107: grunta orne i ogr. mr. 36, łąk mr. 42, pastw. mr. 15, nieuż. i place mr. 4, w osadzie wieczysto czynszowej mr. 10, bud. mur. 1, z drzewa 1. Wś L. osad 14, z grun. mr. 296; wś Wincentów osad 16, z grun. mr. 336; wś Karolinów osad 6, z grun. mr. 87; wś Ludwinów osad 2, z grun. mr. 24; wś Aleksandrów osad 6, z grun. mr. 78; wś Józefów osad 12, z grun. mr. 123.

Liniscza (dok.), ob. *Lisewo.*

Link (?), folw. nad rz. Hożą, pow. augustowski.

Link, mały zaśc. w południowej stronie powiatu ihumeńskiego, w okr. polic. uździeńskim, w parafii katolickiej uździeńskiej, opodal rzeki Starzycy i traktu handlowego mińsko-słuckiego; grunta lekkie. *Al. Jel.*

Linkajcie, wsie, pow. szawelski: 1.) gm. gruździewskiej, 66 osad, 484 dzies. ziemi. 2.) **L.**, gm. radźwiliskiej, 28 osad, 200 dzies. ziemi. 3.) **L.**, gm. janiskiej, 18 osad, 48 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Linkańce 1.) czyli *Narwidziszki*, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 33 w. od Wilna, 6 dm., 87 mk., z tego 18 praw., 69 katol. 2.) **L.**, zaśc. szlach. tamże, 1 dom, 9 mk. katol. 3.) **L.**, drugi zaśc. tamże, 1 dom, 5 mk. katol. (1866).

Linkau (niem.), wś i dobra ryc., pow. fyszhuski, st. p. Girmo.

Linkehnen (niem.), dobra ryc., pow. wołkowyski, st. p. Lindenau pod Królewcem.

Linken (niem.) 1.) ob. *Linki.* 2.) **L.**, dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Linkenau (niem.), wś i folw., pow. morąski, st. p. Maldeuten.

Linkenmühle (niem.), os., pow. fyszhuski, st. p. Drugehnen.

Linker (dok.), ob. *Łąkorz.*

Linki, wieś nad rzeką Wiszniewką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 43 w. od Oszmiany, 7 dm., 58 mk., z tego 29 prawosł., 29 katol. (1866).

Linki, niem. *Linken*, dok. r. 1330 *Lynken*, ryc. dobra, pow. sztumski, przy granicy Prus

wschodnich. Obszaru roli ornej zajmuje hekt. 275, łąk 87, pastw. 2, lasu 25, nieuż. 7, wody 2, ogółem obszaru hekt. 400; bud. 15, dm. 8, katol. 57, ew. 70. Parafia Krasna łąka, szkoła Sztembark, poczta Stary Kiszpork. Dziedzic Augustyn Seyffarth. Utrzymuje się znaczna melkarnia na 40 krów rasy najwięcej krzyżowanej holenderskiej. Wś L. oddawna należała do obszernych dóbr sztembarskich. Jest to osada prastara. Pierwotnie nazywała się: pole Broidin, przez Prusaków pogańskich uprawiane. R. 1258 wdowa Udalgardis nabyła prawem chełmińskiem 18 włók od Konrada z Broidin. Od początku XVIII wieku posiadają tę wś Zakrzewscy. R. 1660 odkupił ją od nich Schack von Wittena. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Stuhm, str. 252.

Linkischken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Gołdap.

Linkiszki, wś, pow. rossieński, par. szyłelska.

Linkiszki, zaśc. szlach., pow. święciański, 2 okr. adm., o 20 w. od Święcian, 1 dom, 16 mk. katol. (1866).

Linkorn (dok.), ob. *Łąkorz*.

Linków al. *Budy Pokrzywińskie*, kol., pow. rawski, gm. Wałowice, par. Kurzeszyn. Ma 12 dm., 78 mk., 207 mr. ziemi.

Linków 1.) mko, pow. poniewieski, o 57 w. od Poniewieża, o 48 od Szadowa, nad Krocją, 500 mk., szpital, szkoła, st. poczt., 72 dm. Wielki jarmark 16—24 lipca. Paraf. kościół katol. M. B., 1503 wzniesiony z muru kosztem obyw. Katarzyny de Żejmis. Na cmentarzu kaplica drewn. z r. 1815. Parafia katol. dekanatu Janiszki: dusz 6770. Kaplica w Łabarach. 2.) L., dwór, pow. kowieński, par. czerwonodworskiej, na praw. brzegu rzeki Wilii, od Kowna w. 2; zabudowania dworskie murowane; niegdyś ten majątek należał do jezuitów kowieńskich; po kasacie tego zakonu nabył go Fergis, od którego kupił Milanowski; dziś pozostaje w ręku jego córki Bożenny z Milanowskich Dunajewskiej; obszaru posiada wł. 80, dwa młyny; z czasów władania jezuitów pozostaje ogromny kościół, dziś część takowego przemieniono na mieszkanie, a od strony wielkich drzwi zrobiono lamus.

Linkówek, ob. *Kalnica*, pow. rossieński. Por. *Kroże*, t. IV, 720.

Linkowiec 1.) dwór pryw. w pow. rossieńskim, nad Krożentą, o 47 w. od Rossien, z kaplicą katol. parafii Kroże; własność Przewłockiego. 2.) L., dwór nad Linkówką i Niewiażą, na praw. brzegu ostatniej, pow. poniewieski, okr. polic. nowomiejski, par. Krakinów, między Krakinowem a Surwiliszkami, o 37 w. od Poniewieża, 30 mieszk., gorzelnia i młyn (1859). Była własność Syruciów, Prozorów, Zawiszów. Był tu młyn i jedyna w całej Żmujdzi hamernia. 3.) L., dobra, pow. poniewieski, b. majątek rządowy, pojezuicki, 659 dz. gruntu, 19 dzies. nieużytków. Dziś własność Podoleckiego.

Linkówka, rz., lewy dopływ Niewiaży, uchodzi powyżej rz. Abeli, pod Linkowcem.

Linkowo, por. *Kowale*, pow. trocki.

Linkowszczyzna, folw. rząd. nad jez. Głębokiem i Ciecierką, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 49 w. od Dzisny, 2 dm., 31 mk., z tego 4 prawosł., 27 staroobrz. Urząd gminy przegrodzkiej. Była to królewszczyzna (1866).

Linksmokalnie (*Linkiemokalnie*), wś, pow. maryampolski, gm. i par. Pilwiszki; odl. 24 w. od Maryampola. W 1827 r. było tu 2 dm., 19 mk. (wieś rząd.); obecnie 2 dm., 17 mieszk.

Linkuhnen (niem.), wś i dobra, pow. nizinny, st. p. Jędrzychów.

Linmorgi 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Płutyszki; odl. 25 w. od Maryampola, ma 4 dm., 34 mk.; w 1827 r. wś rząd. 1 dm., 19 mk. 2.) L., wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie; odl. 22 w. od Maryampola, ma 9 dm., 64 mk. W 1827 r. wś rząd. 2 dm., 29 mk. *Br. Ch.*

Linne 1.) wś i folw., pow. turecki, gm. Kowale Pańskie, par. Dobra (Łaski, Lib. ben. I, 402), odl. 18 w. od Turku; własność Skórzewskich. Ma 227 mk., dm. 18. W grudniu 1769 była tu bitwa konfederatów barskich z rosyanami (Szaniawski z Drewiczem); poległych było 500 konfederatów, a między nimi Mikołaj Jabłkowski. Do dziś są resztki mogił w części już rozoranych. Ob. *Dobra* (t. II, 65) i *Długawieś warcka*. 2.) L., wś, folw. i rumunek, pow. rypiński, gm. Czermin, par. Sadłowo. Leży o 5 w. od Rypina, we wzgórzystem położeniu. Ma 317 mk. (150 męż., 167 kob.), 20 dm., z tych 2 mur., 40 osad włośc., powierzchni mr. 827; w tej liczbie 107 mr. należy do włośc.; przy wsi znajdują się: wiatrak, karczma, kuźnia. Kol. rumunki Linne posiada 10 dm., 10 osad, 53 mk., 246 mr.; w tej liczbie 222 mr. roli. W 1827 r. było tu 31 dm., 169 mk. L. istniało już w 1367 r. *Br. Ch.*

Linnica, jez. w pow. lidzkim, rozległe 14 dzies.; brzegi górzyste, porosłe lasami. Wypływa z niego rzeczka t. n., na której jest młyn. Por. *Ula*. *W. S.*

Linnowen (niem.), ob. *Linowo*.

Linnowitz (niem.), ob. *Linowiec*, pow. lubawski.

Lino, ob. *Lejno*.

Linoff (dok.), ob. *Linowo*.

Linogiry, dobra, pow. poniewieski, pod samą Remigołą. Do 1863 r. własność Gąbrowicza. *J. K. G.*

Linomary, zaśc. rząd., pow. wileński, 4

okr. adm., o 48 w. od Wilna, 3 dm., 24 mk. katol. (1866). Por. *Bystrzyca* (I, 510).

Linów 1.) *Stary* i *Nowy*, wś nad rz. Wisłą, pow. opatowski, gm. Lasocin, par. Trójca. Leży na krawędzi wyniosłego brzegu doliny Wisły; odl. od Opatowa 31 w. Posiada młyn wodny i fabrykę znanych w kraju całym pługów, wyrabianych według pomysłu właściciela L., Romana Cichowskiego. W 1827 r. było tu 79 dm., 451 mk.; obecnie jest gruntu dworsk. 2400 mr., włośc. 232 mr., dm. drew. 51, mur. 2, mk. 477. Opis fabryki R. Cichowskiego przez J. K. Gregorowicza w „Kłosach" t. 15. W XV wieku L. należał do par. w pobliskim Zawichoście i był dziedzictwem Jana Linowskiego h. Rawa. Istniała również w pobliżu Linowska Wola, zwana obecnie L. Nowy (Dług. I, 196 i II 494). Według Tow. Kred. Ziemsk. dobra L. składają się z folwarków: L. Górny, L. Dolny i Góry. Rozl. wynosi mr. 2609; folw. L. Górny: grunta orne i ogr. mr. 393, łąk mr. 42, lasu mr. 628, nieuż. i place mr. 31, razem mr. 1094, bud. mur. 1, z drzewa 18; folw. L. Dolny: grunta orne i ogr. mr. 458, łąk mr. 157, pastw. mr. 196, wody mr. 6, lasu mr. 145, nieuż. i place mr. 74, razem mr. 1036; bud. mur. 2, z drzewa 12; folw. Góry: grunta orne i ogr. mr. 193, lasu mr. 279, nieuż. i place mr. 7, bud. z drzewa 7; płodozmian po folwarkach zaprowadzony 7-mio, 8 i 14-polowy. Wś L. osad 40, z grun. mr. 202. 2.) **L.**, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Suskowola, par. Sucha, od Kozienic odl. 23 w. Gruntu 555 mr., 36 dm., 271 mk. W 1827 r. wś rząd. 9 dm., 62 mk.

Linow (dok.), ob. *Górale*.

Linowa, dobra, pow. prużański, okr. polic. szereszowski, o 22 w. od Szereszowa, o 180 od Grodna, o 7 w. od Prużany, o 3 w. od stacyi Linówka drogi żel. brzesko-moskiewskiej (przezwanej Liniewo). Z wsiami L., Horodniany, Słonimce, Olszany, Zahorze, Smolany, Podziensienie, Worotne, Zaniewicze, Obsze, należały do ekonomii prużańskiej; przedane Trębickiemu, do wnuka którego i dziś należą. Mają 3800 dzies. rozl. *L. Kr.*

Linowe al. *Linowo*, dok. *Lynoffen*, nazywało się kiedyś jezioro przy Boguszewicach położone, w pow. grudziąskim. R. 1425 Paweł von Russdorf, mistrz w. krzyżacki, uczynił zamianę z Henrykiem z Bąkowa, podług której zamiast wsi jego dotychczasowej Boguszewice z jeziorem Linowe i młynem, w obwodzie wtedy radzyńskim, ustąpił mu wś Orle w rogozińskim obwodzie leżącą wraz z jez. Czyste i lasem Somoszyn. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 234.

Linówek, os. włośc., pow. kozienicki, gm. Tczew, par. Zwoleń, od Kozienic w. 28. Gruntu mr. 30, dm. drew. 2, mk. 10.

Linówek 1.) folw. do Linówca, pow. lubawski, nad strugą Wel; bud. 3, dm. 2, katol. 59. Parafia Grodziczno, szkoła Wólka, poczta Lubawa. Dziedzic Feliks Kaweczyński. 2.) **L.**, niem. *Linoweg*, włośc. wś, pow. starogrodzki, w okolicy lesistej i piaszczystej, przy granicy pow. chojnickiego, o 5 mil od Starogrodu. Obszaru mr. 836, gbur. 4, zagrodn. 13, dm. 19, katol. 96, ew. 12. Parafia i poczta Śliwice, szkoła Osieczno. *Kś. F.*

Linowiec 1.) wś, pow. mogilnicki, 11 dm., 85 mk., 13 ew., 72 katol., 32 analf. Cegielnia. Kościół katol. paraf. dekan. gnieźnieńskiego św. Michała (Łaski, Lib. ben. I, 200). Poczta w Orchowie o 5 kil., tel. w Gembicach o 11 kil., st. kol. żel. w Mogilnie o 19 kil. 2.) **L.**, dom. tamże, 1978 mr. rozl., 4 miejsc.: a) L., dom.; folwarki: b) Mlecze; c) Kosakowo; d) Przybroda; 29 dm., 349 mk., 34 ew., 315 kat., 62 analf. Własność Aleksandry Zakrzewskiej. *M. St.*

Linowiec 1.) al. *Liniewiec*, niem. *Lienfitz*, włośc. wś, pow. starogrodzki, na bitym trakcie starogrodzko-skarszewskim, przy granicy pow. kościerskiego, podług dok. nad jeziorem, które się zwało Linowiec. Obszaru liczy mr. 3078, gbur. 13, zagr. 10, katol. 200, ew. 172, dm. 37. Parafia Kokoszki, szkoła w miejscu, poczta Starogród, dokąd odległość wynosi 1 milę. W XIII i XIV wieku L. był własnością rycerzy zakonnych joanitów, nadaną im przez pomorskich książąt. R. 1359 Henning von Wartenburg (przezwany Starogród), komtur joanitów w Starogrodzie, poświadcza, jako jego poprzednik Jan von Vorkfeld wystawił był pierwszy przywilej dla tej wsi; włók było wtedy 50, prawo chełmińskie; sołtys Piotr Wojciech otrzymał 3 wł. wolne, 4 przeznaczone były dla proboszcza. Od reszty włók po 15 latach wolnych dawać nam będą po 3 wiard. i 2 kury. Sądzić miał prawo sołtys mniejsze przekroczenia aż do 4 szeląg ów, od których dostawał grosz trzeci; większe przewinienia wyłącznie do komtura należały. Nadto pobierał sołtys połowę czynszu z karczmy, miał wolne łowy na zające w granicach wsi, a coby ubił z większego zwierza, jednę czwartą odda na zamek. W jeziorze Linowcu wolno mu ryby łowić ku własnej potrzebie. Ponieważ później znalazł się we wsi nadmiar 10 włók, roku wspomnionego 1359 nazwany komtur Henning wystawia nowy przywilej, prawa wszystkie dawniejsze jako i powyższy przywilej swojego poprzednika potwierdzając; jako granicę oznaczył wtedy między innemi: od Wierzycy do drogi grzymysławowej, do drogi starogrodzkiej, do drogi do Orchau (?), napowrót do Wierzycy. Kościół dawniej w L. istniał, nie wiadomo kiedy na pewno założony, wspominany pierwszy raz w powyższym przy-

wileju z r. 1359; prob. posiadał 4 włóki, z czego wnioskować należy, iż był to kościół parafialny. Czynszowe księgi krzyżackie z r. 1437 wyraźnie to potwierdzają, w których czytamy krótki zapisek: Lienfitz-Pfarre. Z zapisku tego wynika nadto, że kościół tutejszy pomienionego r. 1437 jeszcze istniał. Kiedy zaginął, nie wiadomo, ale stało się to zapewne w następnych zaraz wojnach krzyżackich, ponieważ w XVI wieku nawet w regestrze u wizytatorów biskupich więcej nie zachodzi. W r. 1702 ani znaku nie było po kościele; tylko krzyż stał jeszcze na jego miejscu. O włókach kościelnych pisze wizytacya Szembeka biskupa, że je rozebrali skarszewscy starostowie. Ob. Varia acta w archiwum w Peplinie i Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej. 2.) **L.**, niem. *Linowitz*, wś włośc. i rycer. dobra, pow. lubawski, nad strugą Pęchra (Pęcherz) do Welu uchodzącą: a) rycer. dobra i wś, razem zajmują obszaru mr. 3796, bud. 69, dm. 31, katol. 356, ew. 15; osobno rycer. dobra wraz z przynależnym folw. Linówek liczą obszaru ornej roli hekt. 304, łąk 52, pastw. 9, nieuż. 5, wody 15, ogółem obszaru hekt. 385; przy tych dobrach jest gorzelnia, młyn wodny i cegielnia; hoduje się bydło rasy holend. i bydło tuczone sprzedaje; dziedzic Feliks Kaweczyński. Parafia Grodziczno, szkoła Wólka, poczta Lubawa. Przy wsi znaleziono toporek starożytny, który się przechowuje u dziedzica; b) włośc. wś, obszaru liczy mr. 1901, bud. 54, dm. 28, katol. 211. Parafia, szkoła i poczta w Kurzętniku. Od dawna wieś ta wraz z całym kluczem kurzętnickim należała do dóbr stołowych kapituły chełmińskiej. Po okupacyi przez rząd pruski zabrana i następnie wydana na własność osadnikom. 3.) **L.**, niem. *Linowietz* al. *Lynowitz*, rycer. dobra, pow. chełmiński, przy bitym trakcie chełmińsko-wąbrzeskim, 1 1/2 mili od Chełmna, nad małem jeziorem. Obszaru liczy ornej roli hekt. 306, łąk 17, pastw. 10, nieuż. 9, wody 4, ogółem obszaru hekt. 347; bud. 22, dm. 9, katol. 133, ew. 26. Parafia Wabcz, szkoła w miejscu, poczta Lisewo, dziedzic Ryszard Raabe; owczarnia zarodowa; wyprzedaż tuczonego bydła. *Kś. F.*

Linowiec, jez. w dobrach Kazimierz (III, 924), pow. słupecki.

Linowiec, dok. *Lynoffz*, nazywało się dawniej jezioro w pow. grudziąskim, leżące opodal wsi Boguszewice, w obwodzie radzyńskim. Obecnie na mapach pod tą nazwą nie jest podane. Por. *Linowe*.

Linowitz (niem.), ob. *Linówek* i *Linowiec*.

Linówka, ob. *Liniewo*.

Linówka, strumień, ob. *Rokitna*.

Linówko, jez., ob. *Kołpaki*, pow. olsztyński.

Linowo 1.) wś kościelna i włościańska (dok. *Lindenaw*, *Lyndenaw*), pow. grudziąski, st. poczt. Linowo szlach. Ma areału 2749.19 mr.; r. 1868 było tam dm. 103, mk. 389, i to 260 ew., 111 katol.; podatek od gruntów wynosił 321 tal., od budynków 32 tal. Szematyzm dyecezalny z r. 1867 podaje o L. następ. wiadomości. Parafia linowska należy do dekanatu radzyńskiego i liczy 350 dusz. Kościół pod wezw. ś. Michała Archanioła jest patronatu rządowego. Przy kościele jest bractwo trzeźwości, założone 21 lut. 1855 r. W skład parafii linowskiej wchodzą następ. wioski: wś Linowo liczyła 1867 r. 106 dusz, Rychnowo 10 dusz, Swiecie 55 dusz, Buchwałd 46 dusz i Linowo szlach. 98 dusz. Katol. szkoły nie ma w L.; 8 katol. dzieci uczęszcza do ew. szkoły w Buchwałdzie; 17 do ew. szkoły w L., 11 do ew. szk. w Swieciu, a 7 także do ew. szk. w Rychnowie. Kościół linowski należy do najstarszych w dyecezyi chełmińskiej, został bowiem już r. 1259 zbudowany. Stoi na stromym pagórku i jest od dołu aż do góry murowany z gładkich kamieni polnych, wcale nie ciosanych. Miał on przedtem tylko 4 małe okienka na południowej stronie, dziś jest ich tam więcej, a owe stare 4 zostały znacznie powiększone. Wszystko to wskazuje, że kościół ten, podobnie jak inne, służył pierwotnie celom obronnym, że był niejako twierdzą, do której się w czasie niebezpieczeństwa mieszkańcy chronili. Potwierdza to zdanie także kanonik Strzesz, który w swej wizytacyi z r. 1667 zakrystą kościoła nazywa: „receptaculum confugientium cum frumentis et utensilibus grassante milite.“ Ciężka i niska wieża z cegły została dopiero w XVI wieku do kościoła przybudowana staraniem Jana Dąbrowskiego, starosty radzyńskiego. Warto także wspomnieć o znajdującym się w kościele rzadkim zabytku sztuki złotniczej. Jest to rzeźbiona z drzewa figura Matki Boskiej z dzieciątkiem Jezus na ręku, 1 1/2 stopy wysoka. Matka Boska pokryta jest z przodu powłóczystą suknią z kutego srebra misternej niezawodnie gdańskiej roboty, z XVII wieku pochodzącej; przeguby wykładane są sztucznie złotem. Nie mniej ciekawe są szczegóły, które o historyi Linowa zestawił Froehlich w swej hist. pow. grudziąskiego (str. 197 — 200). Pierwotny przywilej dla L. wystawił r. 1293 w. mistrz krzyżacki Meinhard von Querfurt przez komtura radzyńskiego Hartunga, nadając sławetnemu sołtysowi z Radzyna Gobelinowi 60 włók na prawie chełmińskiem: „exposuimus honesto viro Gobelino, sculteto de Redino, ad locandum jure Culmensi in villa Lindenaw sexaginta mansos, infra lacum Alden (t. j. Mielno) et infra granicies villae Starkenberg et infra bona Boguschin.“ Sołtys i jego spadkobiercy mieli posiadać dziesiątą włókę, a więc 6 włók, wol-

nych od wszelkiego czynszu, prócz tego karczmę i sołectwo (tabernam et officium scultetiae). Od kar sądowych miał pobierać trzecią część, a drugie dwie części miały wpływać do kasy zamku radzyńskiego. Kościołowi parafialnemu przypadło mocą tegoż przywileju 6 włók; posiadacze reszty 48 włók zostali zobowiązani po upływie ośmiu lat odstawiać do zamku radzyńskiego co rok na Zielone Swiątki od włóki 2 kury i pół grzywny („dabunt annis singulis pro censu dimidiam marcam denariorum et duos pullos nostrae domui in Redino"). Gdyby się miało wykazać, że granice wyżej określone obejmują więcej jak 60 włók, natenczas ma się sołtysowi i od tych włók należyć każda dziesiąta; od reszty zaś mieli posiadacze płacić ten sam czynsz, jak od wyżej wymienionych 48. Prócz tego miał sołtys i jego spadkobiercy mieć prawo rybołóstwa w pobliskiem jeziorze Mielnie, ale tylko dla swego użytku i małemi narzędziami („ad suam coquinam cum modicis instrumentis"). Datum in Redino anno Dni 1293 octavo calendas Octobris. Z przywileju tego wynika, że L. jest prastarą osadą polską, bo istniała już przed r. 1293 jako wieś, której starożytność wykazują także odosobnione urny, które tam już nieraz znaleziono. Dalszych wiadomości o L. dostarczają nam zakonne księgi szkodowe (Schadenregister) z r. 1414, według których przed wojną we wsi było 78 włók osadzonych; był tam i kościół murowany i wszystko w dobrym znajdowało się stanie. Po wojnie atoli pozostało tylko 7 gburstw z zabudowaniami, reszta zgorzała, i kościół uległ wówczas po części zniszczeniu; monstrancya i inne drogie naczynia kościelne także zaginęły. Cała szkoda wynosiła 1900 grzywien. Przywilej wsi wtedy też zaginął i gdy wskutek tego powstały spory co do czynszu, udał się sołtys Piotr do Malborga i odebrał od w. mistrza Michała Küchmeister 6 stycz. 1422 r. nowy zapis. Według rejestrów krzyżackich z r. 1435 było wtedy we wsi tylko 40 włók osadzonych i karczma, a 1446 r. 69. Za polskich rządów nadaje wojewoda chełmiński i starosta radzyński de Lusianis r. 1539 karczmarzowi Marcinowi Korańczykowi karczmę i należące do niej 3 dawniej puste włóki, wolne od robocizny i tłoki (ab angariis et laboribus), z obowiązkiem płacenia rocznie 4 grzywien i 2 kur od włóki do zamku radzyńskiego. Miało mu także przysługiwać prawo rybołówstwa w jez. Mielnie trzy razy w tygodniu. Jednemu z poprzedników Korańczyka, karczmarzowi Tomaszowi Grzywnie, nadał był ten sam starosta de Lusianis prawo warzenia piwa w karczmie. Przywilej ten spalił się podczas zaburzeń wojennych, dla tego r. 1543 został odnowiony. Oba dokumenta potwierdził król Zygmunt r. 1550 i 1543; i odpis wystawionego przez w. m. Michała Küchmeister przywileju uwierzytelnił król własnoręcznym podpisem w sierpniu 1541 r., a Zygmunt III na prośby ówczesnego dziedzicznego sołtysa szlachetnego Andrzeja Zalińskiego 12 lip. 1610 r. na nowo go zatwierdził. Z r. 1639 przechował się przywilej wybranieoki, nadający dwom lemanom po 2 włóki pod zwykłemi warunkami. Później zwolnił król August III ówczesnych dwóch lemanów: Bogumiła Giese i Jana Hinz od służby zbrojnej, ale zobowiązał ich za to płacić rocznie 100 fl. na utrzymanie żołnierza kwarcianego. Kiedy r. 1667 kanonik Strzesz z rozkazu bisk. Olszowskiego wizytował dyecezyą chełmińską, zastał kościół w L. wprawdzie staraniem Jana Dąbrowskiego, starosty radzyńskiego, odnowiony, ale komunikantów było tylko 40. Że przedtem we wsi była i szkoła, wnioskuje Strzesz stąd, że jeszcze wówczas znajdował się tam tak zwany ogród szkólny; stary szpital był całkiem zniszczony. Do probostwa należało 6 włók, ale proboszcza podówczas nie było; pastoryzacyą zajmowali się okoliczni księża z kolei. Inna wizytacya z r. 1789 donosi, że r. 1782 skradziono w kościele wszystkie srebrne naczynia; dalej, że włościanie płacili mesznego 15 korcy żyta i tyleż owsa, a właściciel dóbr szlacheckich linowskich po 10 korcy od każdego z tych gatunków; i wreszcie, że szkoły we wsi nie było dla braku funduszów na opłacenie nauczyciela. Mocą recesu z d. 23 marca 1831 r. nadał rząd pruski 10 włościanom, t. j. Pawłowi Giese i towarzyszom 57 wł. 21 mr. i 119 pr. kw., które dotychczas posiadali tylko w wieczystej dzierżawie, na własność i zwolnił ich od robocizny i tłoki. Za to mieli teraz płacić rządowi czynszu rocznie 274 tal. 29 sbr. 4 fen. i na żądanie 43 korcy żyta, zamiast którego mogli dać i pieniądze, korzec po 20 sbr. rachując. 26 czerwca 1841 r. zamienił rząd czynsz zbożowy na podatek pieniężny, licząc korzec żyta po 1 tal. 15 czerwca 1852 r. zamieniono całą daninę na rentę amortyzacyjną; 23 marca 1840 r. nadał rząd lemanom w Linowie 78 mr. i 91 pr. kwadr. na obszarze wyciętego buchwałdzkiego lasu za zakupnem wynoszącem 51 tal. i rocznym czynszem w kwocie 9 tal. 10 sbr. 2.) **L.**, niem. *Adl. Lindenau*, majątek szlach., graniczący ze wsią t. n., pow. grudziąski, ma obszaru 612.20 ha., mianowicie: roli or. i ogr. 560.19, łąk 33.74, pastw. 6.96, nieuż. 9.49, wody zajmują 1.82 ha., czysty dochód z gruntów wynosi blisko 11000 mrk. Właścicielem jest obecnie niemiec Eugen. Bieler, Tamże jest st. poczty i kolei grudziąsko-jabłonowskiej. Par. katol. wś Melno, par. ewang. Radzyn; szkoła jest w Melnie. R. 1868 było tam 23 dm., między tymi 9 prywatnych, 156 mk., 58 ewang., 98 katol.; po-

datek od gruntu wynosił 334 tal., od budynków 12 tal. Kiedy ta posiadłość została odłączoną od wsi i nabrała prawa dóbr szlacheckich, niewiadomo. W XVII w. dzierżył te dobra Marcin Waclewski, a r. 1687 byli dziedzicami bracia Adam i Bartłomiej Grzywna; dla tego nazywał się ten majątek wówczas „Linowo Grzywnowszczyzna", która to nazwa zachowała się u ludu i później, chociaż r. 1689 odziedziczyli te dobra Czapscy. Po okupacyi pruskiej podzielono przy spisywaniu ksiąg hypotecznych r. 1783 tak wś jako i majątek szlach. na 3 części: na L. szlach. czyli Grzywnowszczyznę, na dziedziczne sołectwo czyli Kubaczyznę i na wś włośc. Linowo. Pierwsze dwa majątki posiadali wówczas bracia Czapscy, Tomasz i Paweł; dobra szlach. obejmowały 15 włók, których wartość wynosiła 10000 fl. Prócz starego dworu były tam także zabudowania gospodarcze, browar z drzewa i 6 chałup czynszowych, a nad drogą do Brodnicy prowadzącą stała karczma i jeszcze jedna chałupa czynszowa; 15 morgów zajmowała mała brzezina. Ponieważ właściciele rościli sobie prawo warzenia piwa i wódki, sądownictwo i wolne polowanie, a nie mogli na to pokazać żadnego przywileju, dla tego wszczął się spór między Czapskimi a fiskusem. Rząd utrzymywał bowiem, że te dobra szlacheckie należały pierwotnie do ststwa radzyńskiego i że Czapscy posiadali je dawniej tylko jako starostowie. Proces toczył się 3 lata od r. 1792—1795 przez trzy instancye; wypadł atoli na niekorzyść rządu. Do dziedzicznego sołectwa, Kubaczyzną zwanego, należało 1783 r. 9 wł.; szacowano je na 3000 fl Reskryptem z d. 14 czerwca 1858 r. została ta posiadłość przyłączona do powyż wymienionych dóbr szlacheckich, przez co obszar tychże wzrósł do 1847 mr. i 101 pr. kwadr.; 22 lut. 1854 r. rozporządziła władza, że dobra szlach. miały się odtąd nazywać po niem. Lindenow dla odróżnienia od wsi, która swą dawną nazwę zatrzymała. 3.) **L.**, niem. *Leynaw* (dok. *Leynow*, *Lynaw*), wś na Warmii, należąca dawniej do kapituły warmińskiej, pow. olsztyński, par. katol. W. Bartołty, st. poczt. Olsztyn (Allenstein). Roku 1857 mk. 207. Wś ta jest przeważnie polską. 23 maja r. 1348 zapisuje kapituła „fidelibus nostris Theodorico Dangil Willun panstlen Joniken octo mansos circa lacum Lynaw" pod zwyczajnemi warunkami. Dalej daje mu prawo rybołówstwo na swoją potrzebę „in lacubus nostris in exteriori solitudine" i prawo polowania „in extrema nostro solitudine more aliorum pruthenorum". Zagłówne ma wynosić 30 grzywien i po 5-ciu latach wolności będzie od każdych 4-ch włók zobowiązany do stawienia jednego jeźdźca ze zbroją; prócz tego będzie pomagał przy budowaniu warowni. Datum et actum in Bertingen (Bertąg). (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 118). R. 1476 27 czerw. Enoch z Kowalek, proboszcz katedralny, nadaje na prawie chełm. Mikołajowi Kopcowi 24 włók we wsi L., z których, gdy jeszcze nie były puste, czyniono 6 służb pruskich, celem założenia wsi dannickiej, mającej zatrzymać dawniejsze nazwisko. Sołtys otrzymuje 2 włóki i rybołóstwo w jeziorze Cukulnia. (Ob. Kętrz., O ludn. pols. str. 548). Z r. 1575 d. 22 stycz. datuje przywilej na wystawienie karczmy w tej wsi. R. 1656 było pustych 1 ½ wł. R. 1864 dm. 24, mk. 226, którzy wszyscy są katolicy i mówią po polsku. 4.) **L.**, dok. *Linoff*, *Leine*, *Leynau*, *Wagilsdorf*, *Weigilsdorf*, wś, pow. szczycieński, na prusko-luter. Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana, st. poczt. Szczytno. Ma 47 włók rozl. R. 1387 Konrad Zöllner von Rothenstein, mistrz w. krzyżacki, nadaje Maciejowi i Staśkowi, braciom, 20 wł. między jeziorami saskiem a Klinem na prawie chełm. i pozwala je dzielić na dwa działy ale nie więcej. R. 1426 nadaje Szymon Wagil (t. j. Wagilewicz) z L., pan i dziedzic dóbr linowskich, wiernemu Marcinowi, synowi Pawła Bartosza z Trelkowa (Trilkow t. j. Gr. Schön-Damerau), celem lokacyi wsi dannickiej, 4 wł. sołeckie na prawie chełmińskiem, z których służyć mu winien po koniu wartości 4 grzyw. Świadkami byli Paweł Sąd (Pawel Samd) i Olbrycht. Ob. Kętrz., Lndn. polska w Prus., str. 387, 388. Wolni osadzeni w L. (freie) mieli dawniej obowiązek pomagać przy budowie zamków krzyżackich; r. 1586 przejęli za to przewóz książęcej poczty (Postfahr). Ob. Töppen, Gesch. Masurens, str. 313. Trudno jednak wiedzieć, czyby to była wś tego samego powiatu, ponieważ Töppen bliższego położenia nie podaje. R. 1857 było tu 335 mk, 5.) **L.**, niem. *Linnowen*, wieś, pow. gołdapski, st. poczt. Dubeningken, własność fiskalna. *Kś. F.*

Linowskie jez. w pow. gołdapskim, por. t. II, 668.

Linsen (niem.), wś, pow. mielicki, par. Ober-Frauenwaldau.

Liński, folw. w pow. ihumeńskim, własność Okołowa, ma obszaru 636 mr. *A. Jelski.*

Liński al. *Łyński*, dok. *Lynsk*, *Lynski*, wś, pow. świecki, w okolicy lesistej i piaszczystej, blisko granicy pow. chojnickiego. Obszaru liczy mr. 4963, bud. 154, dm. 72, katol. 428, ewang. 50. Parafia i poczta Sliwice, szkoła w miejscu. Za krzyżaków istniały dobra we wsi L., dziedzic pełnił 1 służbę wojenną konną. W początkach XIV w. należał do L. także Niewieścin, jak podaje z ksiąg krzyżackich R. Wegner (Kreis Schwetz), który to dodatek zdaje się innej wsi L. wymagać, aniżeli nasza, odległa, przy Sliwicach położona. R. 1442

zachodzi dziedzic tejże wsi Otto Łyński. W wojnie z Polską policzono strat poniesionych w obudwu dobrach 600 mrk. *Ks. F.*

Lintupka, ob. *Łyntupka.*

Liny, ob. *Łyny.*

Linyna, *Linynka* (rus.), ob. *Lenina.*

Linzvorwerk (niem.), folw. do Zapplau, pow. górski.

Liona (?), wś szlach., nad Lioną, pow. trocki, 2 okr. adm., 47 w. od Trok, 5 dm., 69 mk. katol. (1866).

Lip..., por. *Liep...*, *Lipp...*

Lipa, nazwa znanego drzewa, które, obok dębu, zarówno swą wielkością i pięknością, jak licznemi pożytkami budziło poszanowanie pierwotnych, przedziejowych pokoleń i nadało nazwę licznym osadom, które chętnie zakładano śród lasów lipowych, przy pojedyńczych grupach tych drzew, dostarczających obok pożądanego dla pszczół pokarmu licznych usług i korzyści swym kwiatem, korą, drzewem, z których miano obuwie, sprzęty domowe, lekarstwo; stąd czy to jako pojedyńczo stojąca *lipa*, czy też jako gaj lipowy (lipie, lipina, lipiny, lipnik), czy lipowe obszary leśne (lipowiec, lipowo, lipno), zawsze drzewo to zwracało na się uwagę, stanowiło rys charakterystyczny osady tudzież wskazówkę oryentacyjną. Być może, iż przezwisko ludzkie Lipa, Lipka, dało początek pewnej liczbie nazw: większość jednak takowych można uważać za pewną wskazówkę rozpowszechnienia tego drzewa i poważania jakiem się cieszyło. *Br. Ch.*

Lipa 1.) folw., pow. brzeziński, gm. Bratoszewice, par. Stryków (Łaski, Lib. ben. II, 391). 2.) **L.**, wś, pow. jędrzejowski, gm. Sobków, par. Chomentów. Leży w pobliżu szosy kielecko-krakowskiej. W 1827 r. 24 dm., 158 mk. Według Towarz. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folw. L. i Jawór, attynencyj: Adamów i Karsy; wsi: L., Jawór i Karsy; od rz. Nidy w. 3, rozległe mr. 1319: folw. L. z attyn. Adamów i Karsy grunta orne i ogr. mr. 442, łąk mr. 25, pastw. mr. 13, lasu mr. 598, zarośli mr. 12, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 5, razem 1111, bud. mur. 14, z drzewa 7; folw. Jawór grunta orne i ogr. mr. 166, łąk mr. 34, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 208; bud. z drzewa 7. Folw. ten w r. 1881 oddzielony został od dóbr L. Wś L. os. 44, z grun. mr. 262; wś Jawór os. 17, z grun. mr. 220; wś Karsy os. 31, z grun. mr. 226. 3.) **L.**, wś i folw., pow. konecki, gm. Ruda Maleniecka, par. Lipa (Łaski, Lib. ben. I, 512—597), odl. 20 w. od Końskich. Posiada kościół par. założony pierwotnie w 1129 r.; erekcya parafii w 1580 r.; obecny ma drewniany z 1761 r. fund. Ign. Strzembosza. W 1827 r. było tu 32 dm., 245 mk.; obecnie 63 dm., 446 mk., 481 mr. ziemi włośc. i 277 dwor. Par. L. dek. konecki 2906 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L.-Maleniec składają się z folwarków: Ruda Maleniecka, L., Młotkowice, Dębe, Miedzierza i Koliszowy; attynencyj: Maleniec, Cieklińsko, Cis, Budy, Barak i Dąbrówka. Rozległ. ogólna dominialna wynosi mr. 16360: grunta or. i ogr. mr. 1089, łąk mr. 513, pastw. mr. 77, lasu mr. 14207, zarośli mr. 12, wody mr. 164, nieuż. i place mr. 259, w osadach młynarskich i karczemnych mr. 13, bud. mur. 39, z drzewa 135, ubezpieczonych od ognia na rsr. 74590; płodozmian po folw. 4- 9- 10- i 12-polowy; fabryki: wielki piec, pudlingarnia, walcownia, odlewnia, warsztaty mechaniczne, walcownia blachy, gwoździarnia, fabryka łopat, sztyftów i okuć zwyczajnych do drzwi i okien, cegielnia zwyczajna i cegielnia z produkcyą cegły ogniotrwałej, młyn wodny; pokłady: rudy żelaznej, gliny ogniotrwałej i torfu; rz. Czarna i inne strugi przepływają, formując stawy. Wś Maleniec os. 41, z grun. mr. 65; wś Grembienice os. 31, z grun. mr. 255; wś Koliszowy os. 51, z grun. mr. 622; wś Dęby os. 31, z grun. mr. 397; wś Miedzierza os. 53, z grun. mr. 533; wś Świńków os. 10, z gr. mr. 35; wś Wólka os. 9, z grun. mr. 147; wś Kawenczyn os. 13, z grun. mr. 36; wś Matyniów os. 25, z grun. mr. 279; wś Lipa os. 43, z grun. mr. 475; wś Młotkowice os. 56, z grun. mr. 488; wś Cieklińsko os. 32, z grun. mr. 83; wś Szkucice os. 29, z grun. mr. 324; wś Greszczyn os. 4, z grun. mr. 77; wś Hucisko os. 14, z grun. mr. 139; wś Cis os. 10, z grun. mr. 111; wś Ruda os. 64, z grun. mr. 188; wś Wyszyna os. 16, z grun. mr. 116; wś Strażnica os. 16, z grun. mr. 145; wś Budy os. 4, z grun. mr. 27. 4.) **L.**, wś i folw., pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczów, odl. 18 w. od Kozienic. W 1827 r. było tu 15 dm., 126 mk.; obecnie 34 dm., 344 mk., 1009 mr. ziemi dwor. i 476 mr. włośc. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L.-Głowaczów (z miasteczkiem Głowaczów, wsiami: L., Budy Lipskie, Helenówek, Helenów, Henryków, Wola Lipska, Klementynów i Mała Wieś), od rz. Wisły w. 10, rozległy mr. 594: grunta orne i ogr. mr. 361, łąk mr. 56, pastw. mr. 24, lasu mr. 121, nieuż. i place mr. 32, bud. mur. 2, z drzewa 18; wiatrak, cegielnia, pokłady torfu. Miasteczko Głowaczów os. 133, z grun. mr. 696; wś Lipa os. 41, z grun. mr. 476; wś Budy Lipskie os. 29, z grun. mr. 420; wś Helenówek os. 8, z grun. mr. 120; wś Helenów os. 17, z grun. mr. 299; wś Henryków os. 5, z grun. mr. 106; wś Wola Lipska os. 27, z grun. mr. 351; wś Klementynów os. 11, z grun. mr. 232; wś Mała Wieś os. 13, z grun. mr. 223. 5.) **L.-*Krępa***, wś nad rz. Krępianką, i ***L.-Miklasy***, wś i folw., pow. iłżecki, gm. Lipsko, par. Krępa, odl. 25 w. od Iłży, 7 w. od Wisły. L.-Krępa w 1827 r. 22 dm., 171 mk.; obecnie 22 dm., 173 mk., 1011 mr. dwor. i 224 mr. włośc. Młyn wodny i tartak. L.-Miklas w 1827 r. 19 dm., 116 mk.; obecnie 23 dm., 159 mk., 1538 mr. ziemi dwor., 214 mr. włośc.; szkoła

początkowa. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L.-Krępa z osadą młyn. Chojniak, attyn. leśną Konstantynów, wsiami: L.-Krępa, Leopoldów, Gruszczyn i Babilon w r. 1862 rozdzielone zostały i hypotecznie uregulowane. Folw. L.-Krępa lit. B z rozległością mr. 212; folw. Boży Dar z rozległością mr. 837; osada młynarska Chojniak mr. 17. Lipa Krępa D mr. 15; attyn. las Konstantynów mr. 288. Wś L.-Krępa os. 18, z grun. mr. 220; wś Leopoldów os. 7, z grun. mr. 133; wś Gruszczyn os. 14, z grun. mr. 190; ws Babilon os. 14, z grun. mr. 284. Folw. L.-Miklas (z wsiami L.-Miklas, Anusin, Szymanów i Jelonek) rozległy mr. 1538: grunta orne i ogr. mr. 462, łąk mr. 25, past. mr. 14, wody mr. 2, lasu mr. 1010, nieuż. i place mr. 24, bud. z drzewa 11. Wś L.-Miklas os. 18, z grun. mr. 207; wś Anusin os. 24, z grun. mr. 299; wś Szymanów os. 21, z grun. mr. 347; wś Jelonek os. 21, z grun. mr. 319. 6.) **L.**, wś, pow. janowski, gm. i par. Zaklików, na pograniczu galicyjskiem położona, od Lublina mil 9, od Janowa mil 2. Przedłużenie tej wsi nazywa się Goliszowiec; należy też do niej leśna osada Janiki. Należy do ordynacyi hr. Zamojskich od czasu założenia tejże. Położona śród lasów rozległych, oprócz drzew iglastych obfitujących w lipy, jesiony i inne drzewa liściaste. Widocznie nazwę swą otrzymała od lipy. W 1880 r. było osad włośc. 110, oraz dymów dwor. 8 i 3 dm. będące w posiadaniu straży celnej, której dwa posterunki Brzuza i Goliszowiec znajdują się na dwóch końcach tejże wsi. Ogólna ludność męż. 446 i kob. 473; pod osadami włośc. gruntów mr. 1500, oraz folw. Lipa ma rozległości 200 mr. Folw. ten wpierw był wydzierżawiany, od 1882 roku oddany na pomieszczenie i uposażenie straży leśnej ordynackiej. Jest to osada bardzo dawna, założenie jej sięga XV w. Ludność miejscowa, z powodu nieurodzajnych piaszczystych gruntów, dawniej oddawała się myśliwstwu i bartnictwu, obecnie z przemytnictwa ma główne utrzymanie, ku czemu sprzyja położenie nadgraniczne. Rodzaj tego zajęcia rozwinął siły i dzielność miejscowego ludu, który też odznacza się bujnym wzrostem i śmiałością, odróżniającemi go od okolicznych włościan, oddanych przeważnie rolnictwu. 7.) **L.**, wś i folw., pow. przasnyski, gm. Jednorożec, par. Przasnysz, odl. o 11 w. od Przasnysza, ma 2 wiatraki i karczmę, 71 dm., 618 mk., 1587 mr. gruntu, 427 nieuż. W 1827 r. wś rząd. 38 dm., 252 mk. Straż leśna L. leśnictwa rząd. Przasnysz obejmuje 8324 mr. lasu. 8.) **L.**, wś i folw., pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Koziczynek, odl. o 9 w. od Ciechanowa (por. *Ciechanów*, I, 676); ma 14 dm., 223 mk., 828 mr. gruntu, 10 nieuż., w tem 33 mr. włośc. Szkoła początkowa. Folw. L. rozległy włók 40, w tem boru mięszanego włók 11; grunta w większej połowie pszenne, łąk przeszło włóka, budynki dobre i kompletne, w części wraz z dworem murowane. Wś L. os. 23, gruntu mr. 25; wś Leśniewo Dolne os. 16, gruntu mr. 20. 9.) **L.**, wś, pow. sierpecki, gm. Raciąż, par. Krajkowo, odl. o 39 w. od Sierpca, ma 11 dm., 97 mk., 343 mr. gruntu, 5 nieuż., w tem 20 mr. włościańskich. Folw. L. należy do Krajkowa. 10.) **L.**, wś, pow. pułtuski, gm. Kleszewo, par. Pułtusk. W 1827 r. wś rząd., 9 dm., 56 mk. Por. *Górki*, t. II, 715. 11.) **L.** (rumunek), pow. ostrowski, gm. i par. Brańszczyk. 12.) **L.** (?), por. *Klimczyce*. *Br. Ch.*

Lipa 1.) wś i piękne dobra w pow. nowogródzkim, w obrębie gminy i par. snowskiej, w okr. polic. snowskim, nad rz. Snowką, o 10 prawie w. od stacyi Horodziej dr. żel. mosk.-brzeskiej, tuż przy granicy pow. słuckiego położone. Wś ma os. 27. Folw., dawne dziedzictwo starej rodziny Obuchowiczów, posiada obszaru 2100 mr. w glebie wybornej; łąk dobrych dostatek, 2 młyny wodne, młyn wietrzny, gorzelnia. Była tu kaplica katol. 2.) **L.** *Wysoka*, wś w pow. nowogródzkim, nad rzeką Snowką, w gm. snowskiej, ma osad 41 w glebie dobrej, miejscowość bezleśna. 3.) **L.** *Krzywa*, mały folw. w pow. pińskim, przy lichej drożynie wiodącej z Chojna do Żytnicz, w całkiem odludnej nizinnej miejscowości; okr. polic. lubieszewski. 4.) **L.**, mały zaśc. poleski, we wschod. stronie pow. borysowskiego, w okr. polic. chołopienickim, nad rzeczułką wpadającą do Bobra, ma osad 2, głucha miejscowość. 5.) **L.**, folw. nad małą rzeczułką w pow. mińskim, w okr. polic. kojdanowskim, w par. kojdanowskiej, dziedzictwo Sławińskich, ma obszaru 562 mr., miejscowość górzysta, gleba dobra. *A. Jelski.*

Lipa, wś, pow. dubieński, ma kaplicę katol. parafii Beresteczko.

Lipa górka, ob. *Górna Kuława.*

Lipa 1.) *Dolna* i *Górna* (po rusku *Łypa Dilna* i *Hirna*), wś w pow. dobromilskim, 35 kil. na płn. zach. od Dobromila, 8 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy, 22 kil. na płn. płn. wsch. od najbliższej stacyi kolejowej w Załużu. Na płn. zach. leżą Jaworník ruski i Żohatyn, na płn. wsch. Kotów, na wsch. Rudawka, na płd. wsch. Malawa, na płd. zach. Brzyżawa, na zach. Ułucz. Wzdłuż granicy zach. płynie na małej przestrzeni pot. Brzyżawka od płd. na płn. Płynąc w tym samym kierunku wchodzi do wsi, następnie skręca na płd. wsch. i wchodzi do Malawy, gdzie przyjmuje nazwę Malawki. Od praw. i lew. brzegu zasilają go pomniejsze strugi. Zabudowania wiejskie są rozrzucone po całym obszarze i tworzą rozliczne części i grupy d o-

mów, jako to: Capora al. Capura, Kiczary, Kopanie, Kuzie, Lackie, Przysada, Ułuckie i Wola (al. Morochów). W płn. zach. stronie obszaru wznosi się Sucha góra do 475, w stronie płd. zach. Capor do 477 m. Własn. więk. ma roli ornej 604, łąk i ogr. 47, pastw. 97, lasu 582; własn. mniej. roli ornej 1228, łąk i ogr. 126, pastw. 349, lasu 43 mr. W r. 1880 było 1250 mk. w gminie, 13 na obsz. dwors. (160 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Birczy, gr.-katol. w miejscu, dek. birczański, dyec. przemys.; należą do niej: Brzeżawa, Dobrzanka i Malawa. We wsi jest cerkiew, szk. etat. jednokl., młyn i tartak. 2.) **L.**, wś w pow. dolińskim, 21 kil. na zach. od Doliny, 18 kil. na płd. zach. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolejo. i telegr. w Bolechowie. Na płn. leży Słoboda bolechowska, na płn. wsch. Roztoczki, na płd. wsch. i płd. Kalna, na zach. Łużki. Płn. narożnika wsi dotyka pot. Łużanka. W płd., najwyżej wzniesionej części obszaru, nastaje na płn. stoku granicznego Gorganu, 1133 m. wysokiego, pot. Lipa, dopływ Łużanki, i płynie na płn.; od praw. i lew. boku zasilają go liczne, pomniejsze strugi, z których jedna, bezimienna, nastaje także w płd. stronie obszaru, na płn. stoku granicznej Jaworyny (1134 m.) i Przysłupa (1041 m.); druga zaś, Roztoka, wchodzi z Kalnej i płynie wzdłuż granicy Roztoczek aż do połączenia się z Lipą, odkąd znowu Lipa jest graniczną rzeką aż do swego ujścia do Łużanki (554 m.). Zabudowania wiejskie leżą w środkowej części obszaru, w dolinie Lipy; na płn. od nich dochodzi Łomowata góra 767 m. a na wsch. Łysa góra 717 m. Włas. więk. ma roli ornej 3, łąk i ogr. 6, pastw. 1, lasu 740; własn. mniej. roli orn. 99, łąk i ogr. 366, pastw. 487, lasu 9 mr. W r. 1880 było 219 mk. obrz. gr.-katol. Par. gr.-katol. w Słobodzie. We wsi jest cerkiew. 3.) **L.**, karczma na obszarze dwors. Smorze w pow. stryjskim. 4.) **L.**, część Nowosiółki, pow. tłumacki. *Lu. Dz.*

Lipa 1.) niem. *Eichquast*, wś i gm., pow. obornicki, 2 miejsc.: 1) L.; 2) Lipka, osada; 26 dm., 238 mk., 184 ew., 54 katol., 55 analf. St. poczt. i kol. żel. Oborniki o 9 kil. Por. *Bagna*. 2.) **L.**, niem. *Linden*, leśnictwo, pow. obornicki, należy do nadleśnictwa królewskiego Boruszynka, 1 dom, 11 mk. 3.) **L.**, niem. *Liepe*, *Lipe*, wś, pow. chodzieski, 43 dm., 397 mk., 246 ew., 134 katol., 17 żydów, 145 analf. Najbliższa poczta i tel. w Szamocinie; st. kol. żel. w Białośliwiu. Pod wsią wykopano z torfu toporek brązowy. 4.) **L.**, niem. *Lipe*, folw., pow. gnieźnieński, 6 dm., 89 mk.; należy do dom. Mielżynka. 5.) **L.**, niem. *Lippe-Colonie*, kolonia i gm., pow. obornicki; 133 dm., 925 mk., 318 ew., 595 katol., 12 żyd., 354 analf. Najbliższa poczta w Ludomach; tel. i st. kol. żel. w Obornikach. 6.) **L.**, por. *Jaktorowo*, *Grodzisko*. 7.) **L.**, niem. *Lindenstadt*, kolonia w pow. międzychodzkim (?). *M. Śt.*

Lipa 1.) al. *Lipe* (Kętrz.), niem. *Liep*, dok. *arbur tilia*, *Lipa*, *Linden*, osada rybacka do wsi Kahlberg, gdzie są kąpiele morskie, pow. gdański, na mierzei gdańskiej czyli Świeżej, na brzegu zatoki świeżej. Ubodzy mieszkańcy trudnią się rybołówstwem. Podczas lata nieraz tu sporo gości przemieszkuje za tańsze pieniądze, których w Kahlbergu umieścić nie było można. Tak zwane dyny ku morzu przedstawiają tu najrozmaitszych kształtów, urocze nieraz, wzgórza piaszczyste, do 100 i więcej stóp wysokości dochodzące. Najwyższa, osobno stojąca góra, Bloksberg, jest 150' wysoka. Między tą górą a morzem ciągnie się rozległa równina piaszczysta, najrozmaitszemi kamyczkami pięknemi, niby kwiatami, gęsto posiana: zowie się dla tego: Kamienna łąka (Steinwiese). Miejsce to bywa często zwiedzane przez gości kąpielowych. Z góry jest przepyszny widok tak na morze jako i na zatokę świeżą. Droga ku górze prowadzi przez błoto krzewami porosłe. Na szczycie góry sterczy sosna ogromna, sucha. Ob. Brandstätter, Landkreis Danzig, str. 232. Na początku XIII wieku znajdowało się tylko wielkie drzewo lipowe, gdzie teraz wieś leży. Około r. 1220 książę Swiętopełk II nadaje kupcom lubeckim ulżenia pewne w gdańskim handlu, ustanawiając jako granicę dla okrętów rozciągłość brzegu morskiego aż do drzewa lipy „usque ad arborem tiliae". R. 1282 już tu osada istniała i zowie się Lipa. Ob. Perlbach, Pommerel. Urkundenbuch. 2.) **L.**, niem. *Lippa*, dok. *Lynde*, os., pow. chojnicki, nad wielkiem jezior. Wdzidze; w piaszczystej i lesistej okolicy, przy granicy pow. kościerskiego. Obszaru liczy mr. 955, bud. 6, dm. 3, katol. 36. Par. Wiele, szkoła Borsk, poczta Karsin. Mieszkańcy niemal wyłącznie trudnią się rybołówstwem, które i ich i dobytek żywi. Wieś L. za książąt i krzyżaków zaliczała się do ziemi zaborskiej czyli Zaborni (Sabiersgebiet), w komturyi i ststwie tucholskiem. R. 1359 Zygfryd von Gerlachsheim, komtur tucholski, wystawia pierwszy znany przywilej dla tej wsi, którą zowie Lynde im Lande Zaborne; włók było wtedy 38, sołtys nazywał się Henryk Gruby (Grube). R. 1388 Rudiger von Elner, komtur tucholski, zapisał tej wsi 1 włókę łąki na błotach zwanych Grosse Lotz, t. j. wielka Łoza. Ob. Odpisy Dregera w arch. w Peplinie, str. 122. 3.) **L.**, niem. *Lippe*, os. do Blomfeldu, pow. kościerski. *Kś. F.*

Lipa *Przednia* i *Tylna*, niem. *Hinter-Lippa* i *Vorder-L.*, dwie wsie, pow. jańsborski, st. p. Pisz i Turośl.

Lipa al. *Lipowa*, niem. *Leipe*, wś, pow. zięb icki, par. Krelkau.

Lipa 1.) las w środkowej części Stebnika, w pow. drohobyckim. Na płd. łączy się on z lasem Baranicą a na płn. z lasem Posiczem. W lesie tym nastaje pot. Woronka i płynie na płn. do Słonicy. 2.) L., w płd.-zach. stronie Korostowa w pow. stryjskim, na lew. brzegu Kamionki, dopływu Orawy. Przez las płynie kilka pot. do Kamionki, od płn. na płd., z których najznaczniejszy potok Młynówka. Por. *Huta* i *Krzemieniec*. *Lu. Dz.*

Lipa, znaczne wzgórze na płd. miasta Mikołajewa, w pow. bobreckim, pod 41° 38' 40" wsch. dłg. g. F., a 49° 31' 13" płn. sz. g. Wzniesienie 355 m. Po północnej i południowej stronie szczytu wznoszą się na tej górze fortyfikacye wojskowe. *Br. G.*

Lipa 1.) pot., bierze początek w obr. gm. Brzyżawy, w pow. dobromilskim, płynie na wsch. przez Brzyżawę, poczem zwraca się na płn., tworząc granicę między Brzyżawą i Lipą, a opłynąwszy w Lipie Dolnej wzgórze Capor (477 m.) od zach. i płn., zwraca się na płd. wsch. przez Lipę Dolną i w obrębie Malawy uchodzi do Dobrzanki, dopływu Stopnicy. Długość biegu czyni 10 ½ kil. W górnym swym biegu zwie się Brzyżawką (ob.) a w obrębie Malawy także Malawką, którą to nazwę także Dobrzance (ob.) przydają. 2.) L., pot. górski, wytryska w obrębie gm. Lipy, w pow. dolińskim, na północnych stokach Gorganu (ob. t. II, 706, nr. 1) i Jaworyny, kilku strugami, płynie na płn. dolinką górską, zamkniętą od wsch. Łysą górą (772 m.), a od zach. Łomowatą górą (767 m.), w której legła wś Lipa. Poniżej wsi uchodzi z lew. brzegu do Roztoki, dopływu Łużanki. Długość biegu niemal 4 kil. 3.) L., tak zowią niekiedy rzekę *Narajówkę* (ob.), w okolicy Kurzan, w pow. brzeżańskim. Ob. *Lipica*. *Br. G.*

Lipa *Gniła* 1.) rz., wytryska w obrębie gm. Lipowiec, w pow. przemyślańskim, po wschodniej stronie wsi, na łączkach międzywzgórzystych, u zach. stóp Wysokiej Góry (406 m.) w pasmie Gołogór. Płynie zrazu w kierunku zachodnim, po południowej stronie wsi Lipowiec, a przyjąwszy z praw. brzegu pot. Turówkę (Turę), zwraca się w krętym biegu paśmistemi łąkami na płn. zachód, podchodzi pod wś Młynowce, gdzie znacznym łukiem wykręca się na płd. zachód, a od ujścia pot. Dobrej przyjmuje kierunek południowy, w którym niezadługo dochodzi do Przemyślan. Na przestrzeni od Lipowiec po Przemyślany lewe brzegowisko już dosyć znacznego strumienia tworzy północne i zachodnie stopy działu górskiego, który się wznosi w szczycie Tychowie do wys. 428 m. (szt. gen.) i który dość stromo stacza się do doliny tego potoku. Opłynąwszy Przemyślany od wsch., tuż poniżej nich, na obszernych łąkach, z lew. brzegu zabiera pot. Szumowski i Boreszowiecki. W dalszym swym biegu tworzy granicę między Meryszczowem, Brzuchowicami i Korzelicami (od zach.) a Wołkowem, Kosteniowem, Janczynem i Dusanowem (od wschodu); poczem przepłynąwszy Firlejów i Kleszczównę, przechodzi w powiat rohatyński. Tu zrasza obszary Rudy, Zalipia, płynie popod Podgrodzie, tworząc zachodnią jego granicę od Zalipia i Potoku, przerzyna środkiem miasto Rohatyn, dalej płynie granicą gmin Wierzbiłowiec i Babuchowa (od zachodu) a gmin Putiatyniec i Łuczyniec, i zrosiwszy obszerne łąki w Koniuszkach, Obelnicy, Kuniczu, Nastaszczynie, Kuropatnikach, opływa miasto Bursztyn od wsch.; następnie zrasza obszary Bouszowa i Bołszowiec i na granicy Tustania z obszarem Halicza, już w pow. stanisławowskim, uchodzi do północnej odnogi Dniestru. Gniła L. płynie od początku swego szeroko rozwartemi dolinami. Woda jej jest mętna, unosząc namuł z łąk wyściełających przeważnie niskie jej brzegi. Od Przemyślan zaczęwszy wzmaga się zabagnienie brzegów a brzegowiska podnoszą się łagodnie opolem. Pod Firlejowem dolina Gn. L. ścieśnia się. Tutejsze też bagna dochodzą do największej głębokości i wedle podań miejscowych zalegał tę cieśninę obszerny staw. Prócz namulistych błot powstają tu trzęsawiska z tak zwanemi oknami, t. j. miejscami bezdennemi, jak lud mniema, i o których rozmaite baśnie opowiada. Na znaczniejszych zbiorowiskach wód wyrasta trzcina a pomniejsze oczerety otacza szuwar. W pokładach gliny na brzegowiskach Gn. L. znaleziono w okolicy Firlejowa szczątki mamuta. Rzeka wyrzuca mnóstwo skojek (Unio), żyjących na dnie także bagien nadlipiańskich wraz z ślimakami Planorbis corneus i Paludina vivipara. Szkarłupki ich zalegają całemi kupkami brzegi. Nad oczeretami Gn. L. żyje łątka (Agrion armatum Sbg., Ischnura), a w trzcinie lub gęstej trawie sieciówka, Colpotaulius incisus (Curt.), dotąd znana tylko z tego miejsca w całej Galicyi. Tak powyższa łątka jak i owa sieciówka należą do szczególnych rzadkości fauny galicyjskiej. Pod Rohatynem znika pagórkowata postać kraju, przechodząc w faliste obniża, chyląc się zwolna ku dolinie Dniestru. Pasmo wzgórzy, po praw. brzegu się ciągnące, tworzy dział wodny między Gn. L. a Swirzem, a po lew. brzegu dział wodny między nią a Złotą Lipą. W pierwszem pasmie tuż nad doliną Gn. L. wznoszą się wzgórza: Tudor (381 m.), Parowe (335 m.), Niwki (298 m.), Piaskowice (387 m.), Pieczona góra (334 m.) i Załuże (303 m.). W drugiem zaś paśmie mamy: Tychów (428 m.), Płak (416 i 375 m.), Zachomiec (415

m.), Zbicz (305 m.), Krągulec (385 m.), Kamienna góra (312 m.), Winna góra nad Bouszowem (295 m.) i Winogórska (326 m.). Spad wód okazują następujące liczby: 321 m. (źródła); 292 m. (ujście Dobrej pot.); 274 m. (ujście Dychtarki); 262 m. (ujście pot. Zastawki); 252 m. (poniżej Rudy u stóp Pieczonej góry); 243 m. (most na płd. Rohatyna); 239 m. (poniżej ujścia Kucego); 232 m. (pod Obelnicą); 227 m. (pod Bursztynem); 214 m. (ujście). Długość biegu wynosi przeszło 80 kil. Z praw. brzegu przyjmuje następujące wody: Turówkę, Dobrą, Biały z Osusznym, Dychtarkę z Hutą i Zawadówką, Zielony, Ostałowski pot., Lehinie, Rudkę, Kierniczny, Korzelicki pot., Zielony pot., Babuchów i Potok; z lew. zaś brzegu: Szumaszowski, Borszowiecki, Ładańce, Dąbrowę, Zastawki, Błotnię, Brodki, Oplety, Studzienny (Studenny) i Narajówkę. W Gn. L. żyją następujące ryby według nazw ludowych: babka, czerwinka, karaś, kobłyk, len, maryna, miętus (miniok), okleja, okuń, pidustwa, płocica, synobub, szaran, szczupak, wyryzub. Dodać jeszcze należy, że rzekę tę zowią po prostu *Lipą* lub *Lipą przemyślańską*. 2.) **L.** *Gniła*, także *Kropiwną* zwany pot., bierze początek na płn. wsi Żukowa, w pow. złoczowskim, podąża przez wś Żuków, Kropiwnę, Wicyń i Meryszczówkę na płd. i w Dunajowie uchodzi do Lipy Złotej. Długość biegu czyni 15 kil. Źródła leżą 394 m., ujście 302 m. npm. Na dziale wodnym między nią a Lipą Złotą wznoszą się wzgórza Kibanów (426 m.), Krasne (418 m.), Sadki (398 m.), Za Sadkami (408 m.) i Swartówka (364 m.). *Br. G.*

Lipa *Złota*, rz., jest ona połączeniem dwóch znaczniejszych strumieni, noszących toż samo miano. Dla odróżnienia ich nazwiemy wschodni strumień Lipą Złotą Wschodnią, a zachodni Lipą Złotą Zachodnią. a) L. Złota Wsch. powstaje ze zlewu dwu znacznych strug, spływających z Gołogór, jedna zachodnia struga bierze początek w obr. gm. Szpikłos (w pow. złoczowskim), na granicy z Kondratowem; druga zaś w obr. gm. Woroniaków w Fedenowej dolinie, po płd. zachodniej stronie wsi Woroniaków, z pod lasu Zalesiem zwanego, po którego wschodniej stronie wznosi się szczyt Zalasy (420 m. szt. gen.). Obie te górskie strugi wpływają do stawu w Remizowcach i wypływają z niego pod nazwą Złotej L. Wsch. Ten strumień uważa Wincenty Pol za główne ramię rz. L. Złotej. Podąża on na płd. przez Uhorce, Koropiec, Bubszczany. W Pomorzanach z lew. brz. zasila się wodami pot. Machnówki; dalej przepływa Rozhadów, Krasnopuszcze, Plichów, Urmań, gdzie przepływa znaczny staw, następnie Dryszczów i między Żukowem a Hinowicami łączy się z Złotą L. Zachodnią. Długość biegu tego ramienia wynosi około 34 kil. Spad wód wskazują następujące liczby: 324 m. (powyżej stawu w Remizowcach); 296 m. (łąki na płd. od Pomorzan); 275 m. (połączenie się obu strumieni). b) L. Złota Zachodnia ma źródło w obr. gm. Majdanu gołogórskiego, w pow. złoczowskim, po wschodniej stronie wsi, u południowych stóp góry Starego Majdanu (430 m. szt. gen.), w paśmie Gołogór, nieco na zach. od źródeł L. Złotej Wsch. Maleńki strumyk podąża po południowej stronie chat majdańskich na zach., opłukując północne podnóże góry Horajca (Hracza 430 m. szt. gen.), i przechodzi na obszar miasteczka Gołogór. Tutaj pędzi młyn w Dwornikach, przysiołku Gołogór, zrasza łąki gm. Kondratowa, a zasiliwszy się z lew. brzegu potokiem od Kondratowa płynącym i przepłynąwszy mały stawek, wchodzi napowrót w obręb gm. Gołogór. Tu mija znowu dwa stawki, poczem zwraca się w samem miasteczku na płd., opływając je po wschodnim boku. Zabrawszy z praw. brz. strugę od Woli gołogórskiej, niezadługo przechodzi na obszar gm. Zaszkowa, gdzie z lew. brz. opływa zach. stoki góry Kibanowa (426 m. szt. gen.). Tutaj opuszcza pow. złoczowski i przechodzi w pow. przemyślański, gdzie zrazu w kierunku południowym a potem w płd.-wsch. przepływa obszary Wiśniowczyka, Ciemierzyniec, Dunajowa, Potoczan, Rekszyna, Dworców i Buszcza, gdzie przepływa znaczny staw. Następnie płynie granicą gmin Szumlan i Łapszyna, a gmin Żukowa i Hinowic. Na granicy tych dwóch gmin, u północnych stóp góry Zalaczki (329 m.), łączy się z wschodniem ramieniem Lipy. Długość biegu zachodniego ramienia wynosi 43 kil. Spad wód jego podają liczby: 377 m. (pod Majdanem gołogórskim); 339 m. (niższy staw gołogórski); 309 m. (w Ciemierzyńcach pod Gołym Końcem); 301 m. (w Dunajowie) i 289 m. (na granicy Rekszyna i Stryhaniec). Odtąd jako Złota L. bieży na płd. jednem korytem śród doliny bardzo podmokłej. Minąwszy obszar Łapszyna, wpada do wielkiego stawu brzeżańskiego, „Na Złotej Lipie“ zwanego. Wypłynąwszy z niego dwiema odnogami, płynie po wsch. stronie miasta Brzeżan przez łąki moczarowate Adamówki, następnie minąwszy łąki Posuchowa i Potutora, dawniej stawy dziś zwane, „Nową Groblą“ i „Na Błocie“, jako też łąki w Rybnikach, potem przepływa stawy w Sarańczukach i w Bożykowie, łąki w Litwinowie, Rudnikach, Łysej, Nosowie, Zawałowie, Zastawczu, Kamiennej Górze, Serednem, Zaturzynie, Markowej, Zawadówce, Korzowej, Jarhorowie, Baranowie, Krasiejowie, Zadarowie, Niskołyzach, Ladzkiem, wreszcie w Bobrownikach, gdzie pod przysiołkiem Lipą uchodzi z lew. brz. do Dniestru. Od Łapszyna począwszy

dolina Złotej L. znacznie podmaka i dopiero od Zawadowa nieco suchszą się przedstawia. Od tego stanowiska począwszy przekroje doliny Złotej L., aż po jej ujście, okazują grubą warstwę gliny dyluwialnej. Glina ta w zetknięciu się z kredowym utworem przechodzi w szuter, pomięszany z gliną. Rzadko leży ona bezpośrednio na dolomitowych wapieniach lub łupkach. Im dalej na płd., tem więcej przybiera ta glina na miąższości, jak np. pomiędzy Ladzkiem a przysiołkiem Lipą glina ta spiętrzyła się w kilkusążniowe pokłady. W Baranowie i Ladzkiem występują warstwy trzeciorzędnego piaskowca. Warstw nullliporowych nie ma tu nigdzie. W całej dolinie najpotężniej rozwinął się utwór kredowy, którego miąższość od mniej więcej 10—20° sięga. Cechujące dla tego utwory są buły krzemienne znacznej nieraz objętości. Skamieliu bardzo mało. O dokładnym rozbiorze geologicznym tej doliny czytaj: M. Łomnickiego „Sprawozdanie z badań geologicznych, dokonanych r. 1873 w dolinach Złotej Lipy, Koropca, potoku Baryskiego i Strypy". (W Spr. Kom. fiz. Akad. um., Kraków 1874, t. VIII). Z praw. brz. przyjmuje zachodnie ramię; pot. od Woli gołogórskiej, Łoniówkę Białą i Wierzbowiec. Z lew. brzegu zaś wpadają doń: pot. od Kondratowa, Zgniła Lipa i Korolówka. Wschodnie ramię Złotej L. między innemi zabiera od lew. brzegu pot. Machnówkę. Do Złotej L. uchodzą z praw. brz. Monasterski pot.; a z lew. brz. Leśnicki pot., Olchowiec, Ceniówka czyli Kuropiec, Litiatyński pot. i Jabłonówka. Przepływa stawy większe i mniejsze: w Kondratowie (1), w Gołogórach (3), w Zaszkowie (1), w Dunajowie (1), w Buszczu (1), Brzeżanach (1), dawniej w Potutorach, następnie w Sarańczukach (1) i w Urmaniu (1). W. Pol powiada w swojej hidrografii, że Złota L. odlewa wraz z dopływami 39 stawów. Spad wód L. Złotej okazują liczby następujące: 275 m. (połączenie się obu ramion); 275 m. (staw brzeżański); 257 m. (w Litwinowie); 254 m. (pod Łysą); 253 m. (pod Zawałowem); 209 m. (w Niskołyzach); 195 m. (ujście). Długość biegu od Hinowic począwszy wynosi 82 kil.; od źródeł zach. ramienia 125 kil.; a od źródeł wsch. ramienia 116 kil. Oba ramiona Złotej L., jako też sama główna rz., przedstawia krainę leszcza. Dla Złotej L. istnieje w Brzeżanach oddział towarzystwa rybackiego. Do tej rz. wpuszczono pod Brzeżanami d. 8 września 1880 młode węgorze. W niej żyją następujące ryby: babka, czerwinka, karaś, kiełb, kleń, leszcz, lin, minożek, ukleja, okoń, paraszka, piskorz, płocica, szaran, szczupak i śliz. W stawach zaś buszczeckim, urmańskim, brzeżańskim i sarańczuckim znajdują się: leszcz, lin, okoń, szaran i szczupak. *Br. G.*

Lipa, rz., prawy dopływ Soży, lewego dopływu Dniepru, wyżej Uży.

Lipa, nazywano w r. 1759 pole do wsi Grzegórz w pow. chełmińskim należące. Ob. Inwent. dóbr bisk. chełmińskiego w archiwum w Peplinie. *Kś. F.*

Lipa al. *Lipca*, dok. *Lipza*, *Lypa*, nazywała się pierwotnie rz. *Pregora*, niem. *Pregel*, w Prusiech wschodnich. Podług rozporządzenia legata papieskiego Wilhelma r. 1243 stanowiła granicę trzeciej nowo utworzonej dyecezyi pruskiej, sięgającej od zatoki świeżej aż do rz. Lipy (Pregory) północnej. R. 1246 zezwalają krzyżacy, ażeby przy ujściu rz. Lipcy nowe miasto (Królewiec) zbudowane zostało. Ob. Perlbach, Preuss. Regesten. *Kś. F.*

Lipacino 1.) wś, pow. dzisieński, 3 okr. adm, gm. Mikołajów, o 18 w. od Dzisny, 3 dm., 27 mk. prawosł. 2.) L., folw. szlach. tamże, o 22 w. od Dzisny, 2 dm., 6 mk. katol. (1866).

Lipaiken (niem.), pastorat, pow. goldyngeński w Kurlandyi, par. Goldynga.

Lipau (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Skandau.

Lipawa, ob. *Libawa*.

Lipawiec według Knie, *Libowiec* według Triesta; ob. *Ruptau*, pow. rybnicki.

Lipawskie jez., czyli Bartow, ob. *Libawskie*.

Lipca, rz., Pregora, ob. *Lipa*.

Lipce, *Lipcze*, wś, pow. skierniewicki, gm. Słupia, par. Lipce. Leży tuż przy drodze żel. warsz.-wiedeń. na lewo, między Płyćwią a Rogowem. Posiada kościół paraf. murowany, prawdopodobnie założony około r. 1500; obecny z 1744 r. pochodzi. Wś L. wchodzi w skład dóbr rządowych Głuchów (ob. t. II, 612), stanowiących część ks. łowickiego. W 1827 r. 22 dm., 178 mk. Par. L. dek. skierniewicki, 2203 dusz. (Łaski, Lib. ben. II, 240, 334). R. 1609 do par. tej należały wsie: Mazadła, Bobrowa, Chlebowo, Retnowiec, Drzewce, Drzewiecka Wola, Krosnowska Wola i Mikuły.

Lipcse, *Német-L.*, ob. *Lupcza Niemiecka*.

Lipczany, wś, pow. mohylowski, nad Dniestrem, od Mohylowa w. 30, gm. w Bereszowej, par. i okr. w Jaryszowie. Cerkiew pod wez. ś. Mikołaja z 1038 dusz, ma 45 dzies. ziemi. Wś położona w głębokim jarze, przez który przepływa rz. Karajec i obraca 2 młyny. Dom mieszkalny z ogrodem i winnicą, położony na dość znacznej wysokości, nad samym brzegiem Dniestru, skąd rozległy widok na sąsiednią Bessarabią. L. z innemi wioskami wchodziły w skład klucza kuryłowieckiego, Katarzyny Kossakowskiej kasst. kam. Po rozbiorze kraju cały ten majątek nadany został Komarom. Aleksander Komar sprzedał wieś tę w r. 1846 Wilhelmowi Zaleskiemu, obecnie należy do sy-

na jego, Zygmunta Zaleskiego. Mk. 400, ziemi włośc. 712, dwor. 700 dz., 147 dm. *K. Z.*

Lipcze, ob. *Lipce.*

Lipcze (dok.), ob. *Lipicz.*

Lipczyn al. *Lepczyn, Łebczyn*, niem. *Leptin*, os. włośc. do Kobylich gór, pow. człuchowski, w okolicy lesistej nad jez. Lipczyno, z którego struga Sępolna wypływa; bud. 12, dm. 5, katol. 7, ewang. 45. Parafia i poczta Przechylewo, szkoła Nowawieś. *Kś. F.*

Lipczyno, jez., pow. człuchowski, przy wsi Lipczyn, w okolicy lesistej; z jez. tego wypływa Sępolna, dopływ Brdy. *Kś. F.*

Lipe, wś i folw., pow. kaliski, gm. i par. Brudzew Kaliski (Łaski, Lib. ben. II, 74); odl. od Kalisza w. 23. Posiada kościół drewniany filialny z XVIII w., przez Lipskiego zbudowany. Wieś dm. 11, mk. wraz z os. Żurawiec 222; folw. dm. 5, mk. 81. Według Tow. Kred. Ziemsk. dobra L. składają się z folw. L., nomenklatury Młynek, wsi L., Brudzew, Korab, Piskory, Dębniałki, Bolmów i Rossochy; rozl. wynosi mr. 3474: grunta orne i ogr. mr. 869, łąk mr. 127, pastwisk mr. 83, lasu mr. 2259, nieuż. i place mr. 136, bud. mur. 12, z drzewa 12, płodozmian 9 i 10-polowy, cegielnia. Wś L. os. 23, z grun. mr. 41; wś Brudzew os. 11, z grun. mr. 43; wś Korab os. 33, z grun. mr. 42; wś Piskory os. 29, z grun. mr. 395; wś Dębniałki os. 10, z grun. mr. 180; wś Bolmów os. 7, z grun. mr. 281; wś Rosochy os. 7, z grun. mr. 90. *Br. Ch.*

Lipe, karczma na obszarze dwor. Berezowicy, pow. tarnopolski.

Lipe (niem.), ob. *Lipa.*

Lipe, Łaski, Lib. ben. I, 326, wymienia wś t. n. w par. Mielżyn. Ob. *Lipa.*

Lipe, niem. *Leipe*, wś na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim. *A. J. P.*

Lipeck, ob. *Lipieck.*

Lipecka kraina, ob. *Lipie*, pow. Turka.

Lipen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. hazenpocka.

Liper Netzkrug (niem.), folw., pow. chodzieski, 1 dm., 4 mk.; należy do dom. Jaktorowa. Por. *Lipa.*

Liperyszki, wś, pow. rossieński, par. gawrańska.

Lipia al. *Lipie*, wś, pow. jędrzejowski, gm. Sędziszów, par. Mstyczów. Ob. *Gniewięcin.*

Lipia góra, por. *Końskie*, t. IV, 355.

Lipia góra 1.) kol., pow. włoszczowski, gm. i par. Krasocin. Założona na obszarze dóbr Gruszczyn (ob.). Według Tow. Kred. Ziemskiego są tu folwarki: Lipie lit. A., rozległy mr. 304: grunta orne i ogr. mr. 220, łąk mr. 14, pastw. mr. 60, nieuż. i place mr. 10, bud. mur. 4; płodozmian 8-polowy, pokłady kamienia wapiennego i budulcowego, torf. Drugi folw. Lipie lit. B. rozległy mr. 159: grunta orne i ogr. mr. 113, lasu mr. 44, nieuż. i place mr. 2, bud. z drzewa 4; płodozmian 8-polowy, pokłady kamienia wapiennego i budulcowego; folwarki te w 1878 r. oddzielone od dóbr Gruszczyn. 2.) L., por. *Lipie góry.* 3.) L. Łaski, Lib. ben. I, 216, wymienia wś t. n. w par. Lądek, zapewne tę samą, o której wspomina Kod. dypl. pol. I, 216. *Br. Ch.*

Lipia góra, kol., pow. chodzieski, niem. *Lindenwerder.* Por. *Lipna Góra.*

Lipia góra, niem. *Lindenberg* 1.) wś włośc., pow. kościerski, nad jeziorem, przy granicy pow. starogródzkiego, o 4.75 mil od Kościerzyny. Dawna własność cystersów peplińskich, wydana przywilejem z Berlina 25 lut. 1790. Obszaru mr. 806, gburów 10, zagr. 3, katol. 13, ew. 157, dm. 18. Parafia Pogutki, szkoła Kierzkowo, poczta Starogród. 2.) L., król. leśnictwo i nadleśnictwo, pow. człuchowski, w lesie pod Człuchowem. Obszar lasu mr. 29078, bud. 11, katol. 13, ew. 24. Parafia i poczta Człuchowo, szkoła Kałdowo. Por. *Człuchowo*, t. I, 865. 3.) L., ob. *Lipiogóra.* 4.) L., król. leśnictwo do nadleśnictwa Łąkorz, pow. lubawski; bud. 3, dm. 1, katol. 2, ew. 11. Parafia Ostrowite, szkoła Lipinki, poczta Biskupice. *Kś. F.*

Lipianka, kol. włośc., pow. ostrołęcki, gm. i par. Goworowo. W 1827 r. wś rząd. 14 dm., 110 mk.

Lipianka, wś, pow. czehryński, o 2 w. od Meżyhor, o 10 w. od Złotopola. Ma 1941 mk. prawosł., 23 katol., 4533 dzies. ziemi, cerkiew z r. 1781. Czarnoziem. W pobliżu ciągnie się płd. kraniec lasu lebedyńskiego. We wsi browar i gorzelnia. L. należała do Wysockich, Suchodolskich, dziś Jasieniecckich.

Lipianka, *Lipnica* lub *Mień* (ob.), rzeka, bierze początek o 4 w. na wschód za Lipnem, płynie błotnistą doliną koło Lipna, Maliszewa, Brzeźna, wchodzi następnie w lasy ciągnące się prawym brzegiem Wisły, uprowadza ich wody zbierające się w jeziorze koło osady Wąkole i naprzeciw Nieszawy wpada z prawego brzegu do Wisły. *Br. Ch.*

Lipianka al. *Orczyk*, rz., prawy dopływ Oreli, lewego dopływu Dniepru.

Lipianki 1.) kol., pow. gostyński, gm. i par. Duninów. Ma dm. 47, mk. 388, gruntu średniego żytniego mr. 1094. Wchodziły w skład dóbr Duninów Stary. 2.) L., attyn. dóbr Duninów Nowy. Por. *Duninów.* 3.) L., kol. i os., pow. brzeziński, gm. Ciosny, par. Ujazd. W 1827 r. było tu 28 dm., 108 mk.; obecnie 31 dm., 296 mk., 723 mr. ziemi włośc. i 1 dm., 8 mk., 4 mr. w osadzie. *Br. Ch.*

Lipiany, węg. *Hethárs*, niem. *Siebenlinden*, mko w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Torysą

w pięknej okolicy; kościół katol. paraf., w którym kilka pomników rodziny Tarczajów i Desseöffych, uprawa żyta, pastwiska, lasy, młyny wodne i tartaki; stacya kolei koszyckobogumińskiej; 1216 mk. Por. *Berzowica. H. M.*

Lipiarz. Wś t. n. wymienia Długosz (Lib. ben. II, 18) w par. Niegowice. Zapewne Liplas (ob.).

Lipiboki, ob. *Lepiboki.*

Lipica 1.) *Dolna* (po rusku *Łypycia Doliszna*), wś w pow. rohatyńskim, 18 kil. na płd. wsch. od Rohatyna, 14 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Buraztynie. Na płn. leży Lipica Górna, na zach. Sarnki Górne, na płd. Swistelniki, na wsch. Sławiętyn (w pow. podhajeckim). Srodkiem obszaru płynie Narajówka od płn. na płd. do Swistelnik. W jej dolinie leżą zabudowania wiejskie, na praw. boku. W stronie płn. zach. wznosi się wzgórze L.-Dolna do 359 m., na płd. od niego wzgórze „Na Kamiennej" do 358 m., a część płd. zach. zajmuje las Pod Komarową ze szczytem 347 m. wys. Na lew. brzegu Narajówki, w stronie płn. wsch., blisko granicy, wznosi się najwyższy punkt we wsi do 426 m., na płd. od niego Lipowice do 331 m., a w stronie płd. wsch. opada obszar do 222 m. Własn. więk. ma roli ornej 390, łąk i ogr. 183, pastw. 168, lasu 551; własn. mniej. roli ornej 843, łąk i ogr. 634, pastw. 108, lasu 24 mr. W roku 1880 było 1019 mk. w gminie, 58 na obsz. dwors. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 100 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Podwysokiem, gr.-katol. w Lipicy Górnej. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Joachima i Anny, szkoła niezorgan., dwór, kasa pożyczk. gminna z kapit. 330 zł. w. a. i urząd pocztowy. 2.) **L.-Górna** (po rusku *Horiszna*), wś w pow. rohatyńskim, 15 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Rohatynie, tuż na płn. od urzędu poczt. w L.-Dolnej. Na płn. zach. leży Łopuszna, na zach. Żołczów, na płd. L.-Dolna, na płd. wsch. Sławiętyn (a mianowicie grupa domów Czartołomy) w pow. podhajeckim, na wsch. Mięczyszczów, na płn. Hucisko i Demnia, 3 ostatnie wsie w pow. brzeżańskim. Zach. część obszaru przepływa pot. Narajówka, dopływ Gniłej Lipy, od płn. na płd.; do niej wpada kilka strug małych od lew. i praw. brzegu. W dolinie Narajówki leżą zabudowania wiejskie; na wsch. od nich, prawie w środku obszaru, grupa domów Sadzawki; koło niej wznosi się Broczycha do 380 m., a na wsch. od tej grupy, na granicy Mięczyszczowa, grupa domów Żydowa. W płd. zach. stronie obszaru leży grupa domów Baba, a w stronie płn. zach. gr. dm. Drabówka, w lesie zwanym Filipówką, Najwyżej, do 401 m., wznosi się wzgórze Czerteż w lesistej stronie płn. Płd. część obszaru opada do 271 m. Własn. więk. ma roli ornej 663, łąk i ogr. 275, pastw. 268, lasu 1467 mr.; własn. mniej. roli ornej 1129, łąk i ogr. 773, pastw. 309, lasu 189 mr. W r. 1880 było 1369 mk. w gminie, 61 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 102 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Podwysokiem; gr.-katol. w miejscu, dek. rohatyński, archidyec. lwowska. Do par. należy L.-Dolna. We wsi jest cerkiew pod wezw. Narodzenia M. B., szkoła etat. jednokl., browar i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 545 złt. wal. a. *Lu. Dz.*

Lipica, *Lubica*, węg. i niem. *Leibitz*, *Laibitz*, łac. *Leibitzium*, jedno z XVI miast koronnych w hr. spiskiem (Węg.), 2 kościoły katol., 1 ewang., rok założenia 1204, obszerne lasy należące do gminy, uprawa roli, handel, rękodzieła, fabryki dobrego mocnego sukna, jarmarki i targi, 2312 mk. *H. M.*

Lipica, wzgórze lesiste, na południowy wschód od Wilczej Woli, w pow. kolbuszowskim, pod 50° 20' 20" płn. szer. g., a pod 39° 38' 15" wsch. dłg. g. F. Całe wzgórze pokrywa las. Wzn. 212 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Lipica, nazwa rzeki *Narajówki*, dopływu Gniłej Lipy. Ob. *Narajówka.*

Lipice 1.) wś i folw., nad strum. Bawół, pow. słupecki, gm. Grodziec, par. Królików (Łaski, Lib. ben. I, 280); odl. od Słupcy w. 30½; wś dm. 5, mk. 120; folw. dm. 1, mk. 15. Ob. *Grodziec.* 2.) **L.**, os. włośc., pow. hrubieszowski, gm. i par. Moniatycze. W stronie płn.-zach. o 2 w. od Hrubieszowa, w niskiem i mokrem położeniu, ma 8 dm. 3.) **L.**, por. *Lipicze.* *Br. Ch.*

Lipice (po rusku *Łypyci*), wś w pow. drohobyckim, 28 kil. na płn. wsch. od Drohobycza, 9 kil. na płn. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Medenicach, 13 kil. na zach. od najbliższej stacyi kolejowej Mikołajów-Drohowyże. Na zach. leży Ugartsberg, na płd. Horucko, na wsch. Radelicz, na płn. Kołodruby i Terszaków (obie w pow. rudeckim). Wzdłuż granicy płn. płynie Tyśmienica od zach. na wsch. aż do ujścia do Dniestru, a stąd Dniestr w tym samym kierunku. Na praw. brzegu Dniestru leżą zabudowania wiejskie. Przeważna część obszaru moczarzysta (Błoto Horuckie). W r. 1880 było 216 mk. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Medenicach, gr.-katol. w Kołodrubach. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ekon. sambors. a kluczu medynickim. Inwentarz tejże ekonomii z r. 1760 podaje o niej następujące szczegóły (Rk. Ossol. Nr. 1632, str. 48). „Wieś osiadła na zagrodach Nr. 5½. Chlebnika ad praesens znajduje się Nr. 9. Czynsze tej wsi: Z 5½ zagród 27 złp. 15 gr.; chyżnego z 9 chałup 27 gr., z przygrodzonego pastwiska 7 złp. 15 gr.,

z siana z błot i po innych miejscach 37 złp.; za dziesięcinę pszczelną, jak ad praesens z rewizyi pokazało się pni 2 po 8 złp.; oczkowego od pszczół pni 17 po 8 gr. = 4 zł. 16 gr.; od bydła spaśnego swego złp. 8. Suma czynszu 99 złp. 13 gr. Elekcyonalnego od wójta 8 złp. Powinności: Robocizny na rok dni 16 od południa, inne zaś powinności tak pełnią jako inne wsie, to jest len roszą, konopie moczą, międlą, przędą po łokci 4. Szarawarki koło karczmy i mostów odprawują. Dzielnice koło łąk dworskich grodzą, gdzie dwór każe. Karczma w tej wsi skarbowa, drewnianą słomą pokryta. Izba tylko i komora z drzewa, a sień z chrustu przygrodzona. Z tej karczmy arendarz daje na rok 250 złp. *Lu. Dz.*

Lipicka góra, niem. *Leepitzerberg*, os. obecnie niezabudowana, pow. gdański, na Gdańskiem Wzgórzu, zdawna zapisana szpitalowi ś. Elżbiety w Gdańsku i trzymana w dzierżawie przez mieszkańców pobliskiego Lipicza. *Kś. F.*

Lipicz, niem. *Gutcherberge*, dok. *Lipcze*, włośc. wś, pow. gdański, nad rzeką Radunią, na bitym trakcie tczewsko-gdańskim, $^7/_8$ mili od Gdańska odległa, u stóp stromego wzgórza, z którego jest piękny widok na całą okolicę, mianowicie na żyzne niziny gdańskie, między Orunią a św. Wojciechem, z małym przystankiem kol. żel. tczewsko-gdańskiej. Obszaru liczy mr. 1735, włościan 20, zagr. 18, katol. 73, ew. 295. Parafia św. Wojciech, szkoła w miejscu, poczta Orunia. Pierwszy raz wspominana ta osada r. 1315 pod nazwą Lipcze, kiedy biskup kujawski Gerard zapisuje stąd dziesięciny na rzecz oo. benedyktynów u św. Wojciecha przy Gdańsku. R. 1677 król Jan Sobieski odbył z L. świetny wjazd do Gdańska. Przybył tu z licznym orszakiem z Malborka w piątek pod wieczór d. 31 lipca i przenocował w pewnym domku. Królowa jako słaba udała się już poprzednio łódką do Gdańska. Król zabawił tu aż do południa dnia następnego, poczem z największą okazałością, poprzedzony przez Gdańszczan, wyruszył do miasta. Por. *Gdańsk*, t. II, str. 520. *Kś. F.*

Lipicz, niem. *Lippitsch*, wś serbska na saskich Łużycach w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 42, mk. 231, w tem Serbów 210.

Lipiczanka, wś włośc., nad rz. t. n., dopływem Niemna, pow. lidzki, 2 okr. adm., gm. Orla, przy trakcie do Zelwy, o 47 w. od Lidy, 37 dm., 310 mk. (1866).

Lipicze 1.) folw., karcz., pow. sieradzki, gm. Klonowa, par. Uników; odl. od Sieradza w. 27; folw.-majorat dm. 37, mk. 290; karcz. dm. 1, mk. 2. W 1827 r. wś rząd. 27 dm., 260 mk. Por. *Klonowa*. 2.) **L.**, wś, folw., młyn, karczma, pow. turecki, gm. Tokary, par. Goszczanów (Łaski, Lib. ben. II, 62), odl. od Turku w. 21, u źródeł rz. Swędrni; wś dm. 34, mk. 150; folw. dm. 4, mk. 91; młyn dm. 1, mk. 3; karcz. dm. 1, mk. 6. W 1827 r. 24 dm., 272 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami L., Podkowa, Karolina i kolonią L.) rozległy mr. 1100: grunta orne i ogr. mr. 498, łąk mr. 157, pastw. mr. 209, lasu mr. 191, nieuż. i place mr. 44, bud. mur. 8, z drzewa 11; płodozmian 8 i 11-polowy; znaczne pokłady torfu, wiatrak. Wś L. osad 47, z grun. mr. 260; wś Podkowa osad 14, z grun. mr. 189; wś Karolina osad 26, z grun. mr. 290; kolonia Lipicze osad 50, z grun. mr. 496. 3.) **L.-*Holendry***, kol., pow. turecki, gm. Tokary, par. Goszczanów, odl. od Turku w. 23; dm. 35. W 1827 r. 23 dm., 269 mk. 4.) **L.-*Stare***, os. karcz., pow. turecki, gm. Tokary, par. Goszczanów, odl. od Turku w. 23. 5.) **L.**, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Kruszyna, par. Kłomnice (Łaski, Lib. ben. I, 518), o 3 w. od Kłomnic. W 1827 r. 23 dm., 368 mk.; obecnie wś ma 40 dm., 296 mk., 213 mr.; folw. 5 dm., 19 mk., 508 mr. (240 ornej). Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z nomenklaturą Brygidka, wsiami L. i Pustkowie) rozległy mr. 522: grunta orne i ogr. mr. 252, łąk mr. 60, pastw. mr. 39, lasu mr. 156, nieuż. i place mr. 15; bud. mur. 3, z drzewa 14; płodozmian 9-polowy. Wś L. osad 33, z grun. mr. 213; wś Pustkowie osad 2, z grun. mr. 19.

Lipicze, folw., ob. *Czerniejewo*, mko.

Lipiczna, folw. pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 50 w. od Lidy, 1 dm., 26 mieszk. (1866).

Lipiczno (dok.), nazywała się kiedyś wś na polskiem wschod. Pomorzu, w dziedzictwie księcia Sambora II położona (okolice Tczewa, Gniewu, Lubiszewa). Około r. 1247 książę Sambor zapisał tę wieś na własność oo. cystersom czyli szpitalowi św. Gotarda nad Wisłą naprzeciwko miasta Włocławka. Jeżeli niemcy osiądą w tej wsi, tak dodaje, mieć mają prawo niemieckie, jako i inni mieszkańcy w państwie jego używają; jeśli zaś polacy, prawo otrzymają polskie, jakie mają poddani książąt Bolesława i Kazimierza. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. Obecnie z dawna wieś L. na polskiem Pomorzu, gdzieby leżeć powinna, nie zachodzi. *Kś. F.*

Lipie 1.) wś, pow. grójecki, gm. i par. Lipie. Posiada kościół par. murowany i były klasztor karmelitów trzew., fundowany tu w 1598 r. przez dziedzica L. Jana Lipskiego. Istniał tu także klasztor brygitek. Parafia utworzoną została dopiero w końcu XVII w. z części par. Jeziorka. W 1827 r. wś rząd. 29 dm., 172 mk. Ob. *Gośniewice*. Par. L. dek. grójecki 820 dusz. Gmina L. należy do sądu gmin. okr. III w Błędowie, st. poczt. w Grójcu; ma 14685 mr. obszaru i 3500 mk. Folw.

Lipie (z wsiami L. i Golany) rozległy mr. 579: grunta orne i ogr. mr. 538, łąk mr. 25, nieuż. i place mr. 16, bud. mur. 2, z drzewa 16; płodozmian 10-polowy, wiatrak. Wieś L. osad 41, z grun. mr. 510; wś Golany os. 23, z grun. mr. 144. 2.) **L.-*Małe***, wś, pow. grójecki, gm. Nowa wieś, par. Warka. 3.) **L.**, folw. dóbr Łanięta, pow. kutnowski, gm. Mikstal, par. Łanięta; 3 dm., 43 mk., 550 mr. ziemi ornej pszennej. 4.) **L.**, wś i folw., pow. rawski, gm. Czerniewice, par. Krzemienica (Łaski, Lib. ben. II, 302). W 1827 r. 16 dm., 141 mk.; obecnie wś ma 13 dm., 111 mk., 238 mr.; folw. 9 dm., 100 mk., 900 mr. (300 mr. ornej). Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarków: L. i Krzemienica (wsi L., Krzemienica, Wólka Jagielczyńska i Stanisławów). Rozl. wynosi mr. 1695; folw. L: grunta orne i ogr. mr. 409, łąk mr. 76, pastw. mr. 8, lasu mr. 819, nieuż. i place mr. 34, razem mr. 1346; bud. mur. 4, z drzewa 17; płodozmian 10-polowy; folw. Krzemienica: grunta orne i ogr. mr. 275, łąk mr. 38, pastw. mr. 6, nieuż. i place mr. 29, razem mr. 348; bud. mur. 1, z drzewa 7; płodozmian 7-polowy. Gorzelnia, pokłady torfu. Wieś L. osad 14, z grun. mr. 239; wś Krzemienica os. 16, z grun. mr. 291; wś Wólka Jagielczyńska os. 21, z grun. mr. 343; wś Stanisławów osad 24, z grun. mr. 489. 5.) **L.**, wś i os. karcz., pow. noworadomski, gm. i par. Dąbrowa (ob.); wś ma 10 dm., 90 mk., 246 mr., os. karcz. 1 dm., 7 mk., 2 mr. ziemi. 6.) **L.**, wś i folw., pow. częstochowski, gm. Lipie, par. Parzymiechy (Łaski, Lib. ben. II, 114); o 38 w. na płn. od Częstochowy, ma urząd gminny i szkołę początkową. W 1827 r. 49 dm., 410 mk.; obecnie wś ma 43 dm., 511 mk., 307 mr.; folw. zaś 10 dm., 86 mk., 1892 mr. (678 mr. ornej). Verdum w swej podróży powiada, iż L. leży nad wielkiem jeziorem, nad którem wznosi się zamek Dankow (Liske, Cudzoz. 124). Gmina L. należy do sądu gmin. okr. I w Krzepicach, gdzie st. poczt.; posiada 4 szkoły początkowe, 2 kantoraty, 4 gorzelnie, 2 wapniarnie, tartak, cegielnię. Ma 10594 mr. obszaru i 3801 mk. (1819 męż., 1982 kob.), w tej liczbie 271 ew. i 73 żyd. (1880 r.). Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarku L. i Ponęta. Rozległość wynosi mr. 1902; folw. Lipie: grunta orne i ogr. mr. 582, łąk mr. 33, pastw. mr. 10, lasu mr. 1126, nieuż. i place mr. 28, razem mr. 1779; bud. mur. 8, z drzewa 18; płodozmian 11-polowy; folw. Ponęta: grunta orne i ogr. mr. 115, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 122; bud. z drzewa 3. Gorzelnia, pokłady kamienia wapiennego. Wś L. osad 48, z grun. mr. 344. 7.) **L.** al. *Podsmuże*, kol., pow. będziński, gm. Wojkowice Kościelne, par. (?). Ma 14 dm., 100 mk., 167 mr. ziemi. Ob. *Chrobaków*. 8.) **L.**, wś i os. leś. nad rz. Kieżek, pow. iłżecki, gm. Lubienia, par. Iłża, od Iłży 9 w. Gruntu włośc. mr. 343, dm. 53, mk. 265. Jest to dawne wójtowstwo, wchodzące w skład dóbr iłżeckich, na którem do rządu należy 1 morga; os. leś., własność starachowickich zakładów górniczych, ma 1 dm., 2 mk., 108 mr. W 1827 r. wś rząd. ma 26 dm., 161 mk. Por. *Iłża*, t. III, 274. 9.) **L**, ob. *Lipiagóra*. 10.) **L.**, pow. jędrzejowski, ob. *Lipia*. 11.) **L.**, por. *Krasnystaw* (t. IV, 643). *Br. Ch.*

Lipie 1.) (z *Rzekami* i *Sadkiem*), wś, pow. limanowski, par. Góra ś. Jana filii Szczyrzyca, o 9 kil. na wschód od st. poczt. w Skrzydlny, 6 kil. od Szczyrzyca i tyleż od Góry ś. Jana, na wzgórzu ciągnącem się od góry Kostrzy w kierunku północnym, pomiędzy dolinami wsi Mstów i Szyk. Graniczy od płd. z Kostrzą i Ryjami, od wsch. z Szykiem, od płn. z Szykiem i Słupią, na zach. ze Mstowem i Dąbrówką jodłownicką. Rozległość obszaru dwors.: ról 150, łąk i ogr. 7, pastw. 17 mr.; mniejszej własn.: ról 346, łąk i ogr. 53, pastw. 55, zarośli 24 mr. austr.; dm. 42, mk. 366 rzym.-kat. Z tego L. wzięła gałąź Sreniawitów bez krzyża (h. Drużyna) nazwisko Lipski. Pisze o nich Paprocki w „Herbach ryc. polsk." pod h. Sreniawą: dom starodawny i możny bywał, jako opowiedają epitaphia w klasztorze czyrzyckim i katalog, kędy się dla nieprzepomnienia wpisywać dali zakonnikom; tamże naprzód wspominają Piotra temi słowy: „Magnificus Petrus de Lipie palatinus sandomiriensis, anno 1376 hic in medio choro tumulatus" i t. d. Czasu Długosza dziedziczył tu Stanisław Lipski herbu Drużyna; kmiecie i zagrodnicy oddawali dziesięcinę do klasztoru benedyktynów w Sieciechowie, podobnie jak i z innych przyległych wsi, będących własnością Sreniawitów (Liber. Benef. III, 278. Por. *Lubomierz*). Obecnie atynencya dóbr Jodłownik, własność Konstantego i Maryi Romerów. 2.) **L.**, wś, pow. sądecki, par. rzym.-katol. Zbyszyce, na prawym brzegu Dunajca, między Zbyszycami a Kobylem, przy drodze kraj. sądecko-tarnowskiej, odległa o 13 kil. od N. Sącza, o 4 kil. od st. poczt. w Gródku nad Dunajcem. Graniczy od wsch. ze Zbękiem, Jedlną i Sienną, od płd. z Sienną i Zbyszycami, od zach. Dunajcem ze Znamirowicami i Wyźniem Załężem, od płn. z Kobylem. Wzniesienie koryta Dunajca 252 metr. npm.; mk. 391, dm. 55. Rozl. obszaru dwors.: ról 217, łąk i ogr. 3, pastw. naddunajeckich 43, lasu szpilk. 61 mr.; mniej. posiadł.: ról 264, łąk i ogr. 23, pastw. 64, zarośli 44 mr. austr. Wś leży w parowie nad potokiem spływającym od wsi Zbęk do Dunajca; dwór na wzniesieniu nad równiną, z prześlicznym widokiem na całą naddunajecką dolinę od Tę-

goborzy po Kobyle. Główny folw. przy dworze, obejmujący dawniejsze folwarki Wyżnie i Niżnie L., które, po zabraniu budynków i części gruntów podczas powodzi r. 1813 przez Dunajec, następnie w jeden złączono, leży u stóp wzgórza w równi nad Dunajcem, ma urodzajną tłustą glinę z piaskiem, bliżej góry tęższą, czem bliżej Dunajca tem więcej przypiaskowatą, ze spodem przepuszczalnym; nad Dunajcem bujne pastwiska. Drugi folwark, położony na bystrym wzgórku nad dworem, Prószkówka (dawniej Podzbęcze) zwany, 40 mr. ornego pola w dobrej pszennej glebie. Gospodarstwo płodozmienne 6-polowe, bydło rasy poprawnej. W latach 1870 do 1880 uregulowano koryto Dunajca między Lipiem a Znamirowicami i obwarowano brzegi wspólnym kosztem rządu i pobrzeżnych właścicieli. Przedtem jednak swawolna ta rzeka, płynąc krętym nurtem, zmieniała niekiedy, po lada większym przybytku wody a już zgoła po każdej powodzi, swoje koryto i obszar nadbrzeżnych gruntów, obrywając z jednej strony wyższe brzegi urodzajnej ziemi, a odsypując po drugiej stronie płaskie namuły, piaski i kamieńce. Nawet samo istnienie głównego folwarku Lipia jest niezbyt dawnem dziełem kaprysu Dunajca. W XVI wieku Dunajec płynął po pod same wzgórze należące do Lipia i Sienny, po lewej zaś stronie rzeki rozpościerały się wszerz i wzdłuż urodzajne równiny wsi Znamirowic, podzielonej na udziały (sortes), będące dziedzictwem kilku rodzin Znamirowskich, rozróżniających się przezwiskami (por. *Znamirowice*). Zapewne podczas wielkiej powodzi zmienił Dunajec pod gwałtownem parciem wpadającej doń z prawej strony, rzeczki Siennianki, swoje dawniejsze koryto, odbił się od wspomnianego wzgórza, będącego po ów czas prawym jego brzegiem, zwrócił całą nawałę swego bystrego prądu na lewe brzegi, i wdzierając się coraz to dalej w grunta znamirowskie, zniszczył je po większej części, zostawiając natomiast po pod wzgórza Sienny i Lipia wielkie przestrzenie namulisk i kamieńców, które z biegiem czasu pokryły się bujnemi pastwiskami i kępami wikliny. W początku XVII w. zaczęli się na nich już ludzie osiedlać, a dla odróżnienia tych obszarów odsypanych od Znamirowic, nazwano je Nieznamirowicami, pod którą nazwą figuruje cała ta przestrzeń po pod wzgórza Sienny i Lipia w aktach ówczesnych. Wtedy posiadł Nieznamirowice, nie wiadomo jakim tytułem, Mikołaj Łapka, właściciel przyległej wsi Lipia, wyrobił z zarośli wiklin spory kawał ornego pola i założył folwark. Jego następcy Chwalibogi i Gawrońscy rozprzestrzeniali coraz więcej orne grunta, co w bujnem namulisku było pracą łatwą i wdzięczną, tak, że było już potrzeba założyć drugi folwark, który nazwano Wyżniem Lipiem. R. 1686 kupił tę posiadłość od Gawrońskich Aleksander Żuk Skarszewski, skarbnik podolski, dziedzic dóbr Przyszowy, a dla zabezpieczenia się posiadaniem obu brzegów Dunajca od podobnej katastrofy, jaka poprzednio spotkała dziedziców Znamirowic, nabył r. 1696 od Kazimierza Chronowskiego Sędków, wioskę leżącą na lewym brzegu Dunajca, poniżej Znamirowic. Ale już w połowie XVIII wieku pozostał z owego Sędkowa tylko skrawek pod górą, resztę płaszczyzny zabrał Dunajec, utworzywszy natomiast w swojem łożysku wyspę, która, przekraczając od strony Znamirowic, środkiem rzeki, idealną linią graniczną, stała się przedmiotem zatargów sąsiedzkich, wpływających na dalsze losy tej okolicy. Dziedzicem Znamirowic, należących po wywłaszczeniu Znamirowskich do dóbr klucza rożnowskiego, był pod ów czas Antoni Baltazar dw. im. na Rożnowie ze Stadnik Stadnicki, sta ostrzeszowski, wyszogrodzki i t. d.; zaś na Lipiu, Sędkowie i Wyżniem Załężu, dziedziczył, z podziału ojcowizny, od r. 1731 Marcyan Żuk Skarszewski, syn wspomnianego Aleksandra, po ojcu również skarbnik podolski. W sporze toczącym się o ową wyspę czy odsypisko, między skarbnikiem a starostą, stanęli wszyscy sąsiedzi po stronie skarbnika, jak to widać z pierwszego zaraz pozwu starosty, wniesionego r. 1759 do grodu sądeckiego i do trybunału koronnego w Lublinie, przeciw skarbnikowi, o zaoranie gruntów, oraz przeciw Antoniemu Rzuchowskiemu, dóbr Rąbkowy, Adamowi ze Stadnik Stadnickiemu, cześnikowi bracławskiemu, dóbr Tęgoborzy, Michałowi Dobrzańskiemu, podczaszycowi chełmskiemu, dóbr Zbyszyc, i Felicyanowi Chwalibogowi dóbr Lipia-Podzbęcza, dziedzicom, o poniszczenie granic dóbr. To nieprzyjazne wystąpienie starosty dało początek długiemu szeregowi obustronnych manifestów, pozwów i wzajemnych coraz cięższych rekryminacyj o najazdy, gwałty, zabory i t. p., które były mniej więcej wiernem odźwierciedleniem tego, co się rzeczywiście na wyspie działo. W końcu jednak kilkoletnia walka żywiołu szlacheckodemokratycznego z możnowładcą, świadomym swoich celów i środków, uwieńczoną została zupełnem zwycięstwem ostatniego, gdyż pomienieni sprzymierzeńcy skarbnika, zniechęceni niespokojnem sąsiedztwem i rujnującemi procesami w Lublinie, których ani końca, ani skutku nie było można przewidzieć, poddali się, dla miłego spokoju, nieubłaganej konieczności i posprzedawali jeden po drugim swoje majątki staroście. Roku 1769 postąpił na ostatku tak samo i skarbnik z Lipiem, okolonem już wówczas dobrami swego przeciwnika. Ob. „Akta grodzkie sądeckie".

„Sumaryusz dawnego archiwum rożnowskiego". Odtąd należało L. do dóbr Zbyszyc, liczących w połączeniu z dobrami klucza rożnowskiego, mko Zbyszyce z główną rezydencyą dziedzica i przeszło 45 wsi. Była to, przed rozpadnięciem się swojem, najpiękniejsza fortuna na całem Podgórzu. L. było więc w posiadaniu (teraz już) hr. Stadnickich do r. 1808, w którym to czasie Franciszek syn Jana a wnuk pomienionego Antoniego Baltazara Stadnickiego, otrzymawszy tę wś działem, sprzedał ją Cypryanowi Wyszkowskiemu za 5555 dukatów. Tenże, dotknięty tu r. 1813 klęską powodzi, zamienił L. w tymże samym roku za wś Stróże wyźnie z Michałem Żukiem Skarszewskim, którego syn Szczepan sprzedał L. roku 1840 Antoniemu Stańskiemu za 25500 zł. m. k., również po doznanych powodziach. Tegoż Stańskiego wnuk, Teodor Żdanowski, otrzymawszy L. spadkiem po dziadku, rozpoczął przy współudziale rządu prace około regulacyi Dunajca, a r. 1875 sprzedał tę wś Gustawowi Romerowi za 42000 złr. w. a., od którego zaś przeszła r. 1880, w tej samej cenie, drogą układu familijnego, na własność Stanisława Wyszkowskiego († r. 1882), a po tymże, spadkiem, na małoletniego syna Wincentego, ostatniego męskiego potomka Wyszkowskich linii galicyjskiej. Po przejściu rozdrobnionej fortuny Stadnickich w inne ręce, odżył nanowo kontrowers między L. a Znamirowicami o wyspę na Dunajcu; dopiero regulacya koryta tej rzeki ubiła go ostatecznie. *M. Ż. S.*

Lipie 1.) przys. do Jonin w pow. tarnowskim. 2.) L., przys. do Kawęczyna w pow. ropczyckim, składa się z kilku domów, zbudowanych po północnej stronie gościńca z Sędziszowa do Rzeszowa, na płd. od Kawęczyna. 3.) L., przys. do Olchowy w pow. ropczyckim, na mapie administracyjnej Kummersberga nie jest oznaczony. 4.) L., wś nad Mrówlą pot., w pow. rzeszowskim, leży na płd. od Głogowa, liczy 428 mk. rzym.-katol., należących do par. Mrówli. Pos. mniej. ma 407 mr. roli, 213 łąk, 237 mr. pastw.; więk. pos. Towarzystwa wiedeńskiego dla produkcyi leśnej ma 57 mr. łąk. L. graniczy na płn. z Głogowem, na zach. z Bratkowicami, na płd. z Rogoźnicą a od wsch. przypiera do rozległych sosnowych lasów. 5.) L., przys. m. Suchy, w pow. żywieckim. *Mac.*

Lipie, po rus. *Łypie* 1.) część Chlewisk (ob.), w pow. cieszanowskim. Stąd pochodziła rodzina Lipskich, która tu w pobliżu miasteczko Lipsko założyła. 2.) L., przedm. Komarna w pow. rudeckim. 3.) L., po rus. także *Łypia*, wś w pow. turczańskim, 32 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Turce, 6 kil. na płn. od urzędu poczt. w Lutowiskach. Na płn. wsch. leży Bystre, na płd. wsch. Michnowiec, na płd. zach. Skorodne, na płn. zach. Czarna (obie ostatnie wsie w pow. liskim). Wzdłuż granicy płd. zach. ciągnie się ramię górskie Ostre od płd. wsch na płn. zach. Najwyższy jego szczyt wznosi się na płd. krańcu wsi do 804 m. Na płn. wsch. lesistym stoku tego pasma nastają liczne potoki. Płyną one wszystkie na płn. wsch. Najznaczniejszy między nimi jest potok Tupie. Z połączenia wszystkich tych potoków powstaje jedno z ramion Mszańca. Za biegiem potoków opada obszar na płn. wsch. do 602 m. W środkowej części obszaru leżą zabudowania wiejskie. U stóp granicznego pasma Ostrego idzie droga, wiodąca z Ustrzyk dolnych do Lutowisk. Własn. więk. (Towarz. dla produk. leśn. w Wiedniu) ma roli or. 209, łąk i ogr. 71, pastw. 51, lasu 272 mr.; własn. mniej. roli or. 690, łąk i ogr. 119, pastw. 149, lasu 44 mr. W r. 1880 było 382 mk. w gm., 9 na obszarze dwor., obrz. gr. katol. Par. rz.-kat. w Turce, gr.-katol. w miejscu, dek. żukotyński, dyec. przemyska We wsi jest cerkiew drewniana, mająca metryki od r. 1786. Gruntu należy do par. 51 mr. 1021 kwadr. sążni. Plebania drewniana. Szaraniewicz (Rzut oka na beneficia ruskie, str. 8) przytacza dokument, oblatowany w r. 1601 w aktach grodzkich sanockich, zawierający sprzedaż popowstwa przez Jerzego Humnickiego, dziedzica Lipia pod Turką, za 200 zł. przy świadkach Bartoszu Bireckim i Hrycu Nestonii Dobrzańskim. Sprzedaż ta uwalnia kupującego Wasyla Maniawskiego od wszelkich robót tak sobą jak koniem; gdyby dziewkę za mąż wydawał, nie miał kunicy od niej dawać; miał być wolen synów swych w innem państwie przystanawiać; obowiązany jednakowoż był do czynszu rocznego 30 złp., owsa czynszowego miary bireckiej, do dawania kur, kapłonów, gęsi, jaj na wielkanoc i od 20 owiec jednego złotego na jarkę. O moralnych warunkach kupującego popowstwo w dobrach osób prywatnych przed unią kościelną nie ma mowy. Jest jednakowoż dokument z r. 1671 wystawiony przez Franciszka ze Żmigroda Stadnickiego na Wroblaczynie i Perespie, zawierający potwierdzenie popowstwa zięciowi Michała popowicza, Jeremowi Truszowi, jego żonie, dzieciom i wnukom. Ma tego popowstwa rzeczony Trusz spokojnie zażywać, byle powinności cerkiewne odprawował, jak gdzieindziej odprawiają, według słów tegoż dokumentu: juxta consuetudinem sacerdotii r. gr. in aliis ecclesiis ruthenicis atque ordinibus ejusdem graeci ritus. Dokument z r. 1602, oblatowany w aktach grodzkich sanockich r. 1632, wydany przez Jerzego Humnickiego dziedzica, zawierający sprzedaż popowstwa w L., pozwala gromadzie dawać duchownemu Wasylowi Maniawskiemu i potomkom jego: po kopie zboża i kopczyny, i kmieciom tej wsi

corocznie robić dzień, co mu pop każe". Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych w ekon. samborskiej, krainie Lipeckiej. Sumaryusz przywilejów (Rkp. Ossol. N. 2837) wymienia następujące przywileje do L. odnośne; na str. 45: „A. 1557. Samboriae. Facultas magnifici Boratyński Capitanei Damiano Martowicz locandi villam in rivulo dictu Lipie circa Michnowiec data... Cujus per Sig. Aug. facta approbatio in Crasnystaw a. 1857". Na str. 46: „A. 1566. Samboriae. Facultas magnifici Starzechowski Provido Damiano sculteto in Lipie, extruendi molendinum in fluvio dicto Mszaniec et Michnowiec, a graniciebus villae Mszaniec, idque ex motivo defectui aquae in fluvii Lipie, ac tabernam aedificandi in villa Lipie... Cujus per Sig. Aug. facta comprobatio a. 1567". Na str. 47: „A. 1567. Privilegium. Sig. Aug. Damiano Poponi super administrationem ecclesiae ritus graeci in villa Lipie, dat adque poponatum unum laneum agri..." Na str. 47 i 48: „A. 1572. Privilegium. Sig. rex Damiano Lipiecki sculteto in villa Lipie in locum deperditi originalis privilegii per ipsum perscripta juris solemnitate comprobati dat, quo mediante dictus sculletus denno advocatiam sibi collatam habet cum laneis 4, cum particulis agris Obszary dictis, inferius villae, cum facultate illibi locandi hortulanos, cum taberna, molendino torguatili, Folusz dicto, in torrente Uście Kotylnickie vocitato emolumentis salvis, dicto sculteto reservatis, cum tertia parte de omnibus dationibus regalibus, tertio denario de poenis judiciaribus villanis, cum honoribus ex cmethonibus, vocitatis Poczty, bis in anno Festo nativitatis et resurrectionis Christi percipiendis, cum diebus laboratilibus in anno, scilicet uno arationis, secundo messis, tertio die falcastrationis, ratione quorum dicti sculteti temporales annuam stationem duorum florenorum praestare et expeditionem bellicam in uno equo bono armati in castro Samb. subire tenentur". Lustracya ekon. sambor. z czasów Jana III (Rkp. Ossol. N. 1255, str. 236 i 237) podaje następujące szczegóły: „Wś ma łanów 22, zosobna wójtowskich 6, hajducki 1. (Następnie wymienia czynsze na św. Michał, Marcin i Wojciech i inne powinności), W tej wsi trzyma łan hajducki Pelo, z którego służbą wojenną służy. Więc że sobie trzy ćwierci roli gromadzkiej do swego łanu przyłączył, nakazuje się, aby podatki do gromady płacił albo rolę tę gromadzie oddał i do zużytkowania puścił nakazuje się. Pan Bzicki trzyma 4 łany wójtowskich ról, na które żadnego prawa nie ma, bo violento modo odebrał to wójtostwo p. Bazylemu Lipieckiemu, który pokazał prawo na 4 łany de dto Cracoviae 30/9 1669. Tenże p. Bazyli Lipecki pokazał prawo na 2 łany supanowskie, przy czem go zachowujemy. Czynszu będzie płacił z tego wójtostwa do dalszej rewizyi złp. 20". Inwentarz ekon. samb. z r. 1760 (Rkp. Ossol. N. 1632, str. str. 215) podaje następujące szczegóły: „Wieś osiadła na łanach 22, videlicet sianych 6, koszonych 6, pustych 10. Zosobna kniaziowskich łanów 6, hajducki 1, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in Nr. 21. Czynsze tej wsi czynią 239 złp. 9 gr. (wymienione szczegółowo). Wójtostwa tej wsi posesorem p. Porfiry Bartoszewski, na które prawo produxit, vigore którego płacić powinien do kasy ekon. corocznie czynszu, tudzież z przyczyn i łazu zł. 19 gr. 6, tudzież hybernę na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi płacić tenetur. Lasy tej wsi: Las tylko jeden od płd. jodłowy, smerekowy i inne drzewo. Skarżyła się tu gromada, że im wójtostwo dolne wedle zwyczaju nie płaciło od lat kilkudziesiąt po zł. 20, które gromada musiała zastępować. Taż gromada skarży się, że wieś Skorodne za granice wsi Lipie wdziera się i pola przywłaszcza. *Lipecka kraina* obejmowała wsie: Łomna, Michnowiec, Mszaniec, Grąziowa, Płoskie, Gałówka, Bystre, Łopuszanka, Lipie i Chaszczów. Inwentarz z r. 1760 przytacza o niej następujące ważniejsze szczegóły: „Cała kraina żali się, iż p. porucznik Ziemiański bez żadnej rekwizycyi zamkowej lub p. Krajnika niewinnych ludzi aggrawuje, więzi, bije, chudobę zabiera i różne przegróżki czyni, w czem aby była im protekcya dana, administracyi recomendatur. Powinności całej krainy: Prócz czynszów wyrażonych przy każdej wsi winna każda wieś odwozić do zamku samborskiego lub gdzie rozkażą z każdego łanu sianego kostkowe drzewo jedno, łupane jedno, ciosane jedno, krokiew jednę, łat dwie, gontów kóp dwie, albo kiedy tego drzewa zamek nie potrzebuje, płacić powinni do kasy ekon. z każdego łanu sianego po zł. 2. Robociznę do klucza waniowskiego odrabiać powinni, jeżeli administracya pozwoli, to jest na cały tydzień raz w rok posyłać robotników pieszych po 4, a jeśli kosarzów to po 2 z każdego łanu sianego; ale gdy tej robocizny nie odbywają, płacą za nią z każdego łanu sianego po zł. 8. Dziesięciny owczej dawali przedtem od owiec 20 barana jednego albo od każdej owcy płacili gr. 4; teraz ogólnie cała kraina płaci co rok do kasy ekon. na wiosnę zł. 260. Hybernę na gardekurów oraz i expenszczyznę do kasy ekon. samb. podług dyspartymentu zamkowego, każda wieś na termin naznaczony wypłacać ma, tudzież uniwersałom zamkowym i dyspozycyom wszelkim zadosyć czynić tenetur. Elekcyonalne od urzędów przysiężnych i dziesiętników każda wieś do kasy podczas sądów zborowych płaci". Compendium intraty rocznej z krainy Lip.: „Czynsze 4819 złp. 28½ gr.,

elekcyonalne 137 zł. 28 gr. Ad haec za robociznę do klucza waniowskiego z łanów sianych w całej krainie ad praesens 86½ po zł. 8 facit 692, owczej dani 260 zł. Z pasiek seu kopań po lasach prowent podług corocznej rewizyi do kasy należeć ma. Cała kraina podług dyspozycyi p. Schmidta konsyliarza J. K. M., jako komisarza do ekon. samb. zesłanego, w Samborze 1 lipca 1757 r. uczynionej, łatry do żupy starosolskiej przy naznaczonej zapłacie wozić powinna do dalszej dyspozycyi komisyi skarbu J. K. M." Rewizya praw, przywilejów i t. d. ekon. samborskiej z r. 1766 zawiera także opis krainy Lipeckiej. Ob. Dodatek miesięczny do Gaz. Lwow. 1872, t. II, str. 51, 114, 121, 183, 242 i t. III, str. 51. Według inwentarza z r. 1768 (ob. Dobra koronne przez Czemeryńskiego) było z krainy Lipeckiej intraty 7625 złp. 22 gr. Rząd austryacki zajął ją r. 1772 i wcielił do urzędu zawiadowczego w Łomnie. Wójtostwo we wsi L. zajęto 1787 r. Grunta rozdzielono między osadników. Dobra te zostawały w administracyi rządowej do r. 1868, w którym to roku sprzedano je spółce. *Lu. Ds.*

Lipie 1.) wś nad Szywrą, pow. wrzesiński; 12 dm., 102 mk., wszyscy katol.; 22 analf. Najbliższa poczta, tel. i st. kol. żel. w Miłosławiu. 2.) L., folw. i gm. tamże; 6 dm., 127 mk., wszyscy katol.; 38 analf.; należy do m. Miłosławia. Własność hr. Józefa Mielżyńskiego. 3) L., wś, pow. krobski; 21 dm., 123 mk., wszyscy katol.; 39 analf. Poczta i tel. w Piaskach o 4 kil.; st. kol. żel. w Lesznie o 34 kil. 4.) L., dom. tamże; 938 mr. rozl.; własność Franciszka Żółtowskiego; ob. *Strzelce Wielkie*, gdzie podana ludność. 5.) L., folw., pow. bydgoski; 3 dm., 52 mk; 19 ewang., 33 katol.; 32 analf. Najbliższa poczta i tel. w Koronowie, st. kol. żel. w Bydgoszczy. Por. *Koronowo*, t. IV, 413. 6.) L., kolonia, pow. inowrocławski; 5 dm., 45 mk.; 13 ewan., 32 kat.; 28 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gniewkowie o 3 kil. 7.) L., dom. tamże; 2800 mr. rozl.; 2 miejs.: a) L., dom.; b) Wymysłowo, folw.; 13 dm., 276 mk.; 67 ewan., 209 katol.; 171 analf. 8.) L., wś, pow. ostrzeszowski; 17 dm., 153 mk.; 1 ewang., 148 katol., 4 żyd.; 70 analf. Najbliższa poczta, tel. i st. kol. żel. w Opatowie. 9.) L., folw., pow. ostrzeszowski, należy do dom. Rakowa; ludność tam razem podana. 10.) L., niem. *Lipke-Gross*, olędry i gm., pow. bukowski; 2 miejsc: a) L., olędry; b) Bolewice (Neubolewitz), folw.; 37 dm., 294 mk.; 211 ewang., 83 katol.; 45 analf. Najbliższa poczta w Lwówku, tel. i st. kol. żel. w Nowym Tomyślu. *M. St.*

Lipie 1.) folw. dóbr Lubecko, pow. lubliniecki. 2.) L., os. do Zwonowic, pow. rybnicki. 3.) L., kol. do Ciężkowic, pow. kozielski.

Lipie, niem. *Leipe*, właściwie *Lipoj* (ob.).

Lipie, góra lesista, w obrębie gm. Ołpin, w pow. jasielskim, w płd.-zachodniej stronie wsi, nad granicą z Rzepiennikiem suchym, pod 49° 47' 29" płn. sz. g. a 38° 50' wsch. dłg. g. F. Wzniesienie 425 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Lipie, jez., ob. *Finowski kanał*.

Lipie boki, przedmieście m. Buska, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Lipie góry al. *Lipia góra*, kol. i os., pow. kolski, gm. Czołowo, par. Dębno królewskie (Łaski, Lib. ben. I, 216); odl. od Koła w. 14. Kol. dm. 13, mk. 226; os. dm. 2, mk. 5. Por. *Kościelec*, t. IV, 446.

Lipiec, niem. *Lippitz*, dobra ryc., pow. moraski, st. p. Kiszpork.

Lipiec al. *Lipa* (ob.), niem. *Pregel*, rz.

Lipieck, wś, pow. kobryński, okr. polic. dywiński, o 25 w. od Dywina, o 16 od Kobrynia, o 215 od Grodna, ma zarząd gm. błockiej.

Lipieck, m. pow. gub. tambowskiej, ma 15000 mk., leży na praw. brzegu rz. Woroneża. Założona fabryka lanego żelaza przez Piotra W. dała początek miastu, które nazwisko swoje zawdzięcza mnóstwu lip. Połączone koleją żelazną z Woroneżem, Kozłowem i Jelcem. Posiada źródła mineralne wód ziemno-alkaliczno-żelaznych, bardzo zbliżonych do źródeł w Spa, Schwalbach i Pyrmoncie. W r. 1864 przyprowadzono zakład do porządku i urządzono odpowiednio do tegoczesnych wymagań, pod kierownictwem dr. Nowickiego, który zarazem był przeznaczony na głównego lekarza zdrojów.

Lipiecka, st. p. w pow. ananjewskim, gub. chersońskiej, o ćwierć wiorsty od st. dr. żel. Birzuła.

Lipienica 1.) al. *Lipieniec*, *Lipinice*, niem. *Lipinitza*, dok. *Lypenitz*, dobra, pow. chojnicki, na bitym trakcie chojnicko-tucholskim, pół mili od Chojnic. Obszaru liczy roli ornej ha. 261, łąk 28, past. 17, lasu 15, nieuż. 5; ogółem obszaru ha. 328; bud. 9, dm. 4, katol. 46, ew. 35; dziedzic Ernst Ebert. Par. Nowa cerkiew, szkoła Pawłowo, poczta i st. kol. żel. Chojnice. R. 1360 Winryk von Kniprode, mistrz wielki krzyżacki, zapisuje dobra Lypenitz prawem chełmińskiem na dziedziczną własność jakiemuś pielgrzymowi (Pilgerime). Za to pełnić miał dwie służby wojenne na koniu w zbroi (2 Platendienste) i po 1 koru owsa zamiast płużnego dawać od włóki obsadzonej; także miał dostarczać na zamek na uznanie panowania, co rok 2 funty wosku i 5 denarów. Ob. Dregera odpisy w archiwum w Peplinie, str. 26. 2.) L., niem. *Lipnitz*, dobra, pow. świecki, nad jez. lipienickiem, w lesistej okolicy, przy granicy pow. tucholskiego. Obszaru liczy roli ornej ha. 241, łąk 38, past. 12, lasu 43, ogółem ha. 336; bud. 14, dm. 7, katol. 28, ew.

34. Par. Świekatowo, szkoła Zalesie, poczta Brunstplatz. Hodowla bydła rasy holenderskiej, wyprzedaż tuczonego bydła. *Kś. F.*

Lipienica, nazywała się dawniej struga w pow. świeckim położona, opodal wsi Belna. Podług przywileju lokac. z r. 1328 stanowiła granicę tejże wsi. Wyjmujemy odnośny ustęp z dokum.: „Od błota Mszenik między Skarszewem a Belnem, do drogi wiodącej z Belna do Drzycimia, po przez tę drogę do strugi Lipienicy, która z obu brzegami i młynem nad nią zbudowanym do Belna należy, do rz. Wdy (Czarnej wody) i t. d.“ Ob. Documenta varia, ręk. w arch. w Peplinie, str. 199. *Kś. F.*

Lipienica, dok. *Lypienisa*, nazywało się dawniej jez. w pow. bytowskim położone, opodal wsi Pomejska. R. 1310 margrabia brandenb. Waldemar zapisał je wraz ze wsią Pomejskiem oo. cystersom w Oliwie, jako wynagrodzenie za poczynione im czasu napadu wojenne szkody. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch.

Lipienice al. *Lepienice*, wś i folw. donacyjny, pow. radomski, gm. Rogów, par. Jastrząb, odl 25 w. od Radomia, ma 37 dm., 187 mk., 850 mr. gruntu włośc. a 470 mr. dworskiego z młynem cylindrowym na rzeczce Smiłówce. Stacya Jastrząb dr. żel. dęblińsko-dąbrowskiej oznaczona na gruntach włośc. wsi L. Przed 50 laty były tu rządowe owczarnie zarodowe. Pozostałe po nich budynki włączone teraz do folw. L. Wś L., niegdyś razem z Lipienicką Wolą własność biskupstwa krakowskiego, nie posiadały ani folwarku, ani młyna, ani karczem wyłącznie biskupich. (Dług. Liber benef. II, 487). Biskup Zbigniew Oleśnicki założył tu hutę żelazną (fabrica ferri), którą prowadził i urządzał niejaki Janisch. Dalsze losy tego zakładu nieznane. (Dług. II, 488). *Ig. J.*

Lipienice 1.) niem. *Lipnitz*, wieś szlach., pow. człuchowski, przy trakcie bitym chojnicko-kościerskim, między dwoma jeziorami; obszaru mr. 4755, bud. 83, dm. 27, katol. 229, ew. 12, szkoła i st. poczt. Par. Borzyszkowy. 2.) **L.** (Kętrz.), pow. chojnicki, ob. *Lipienica*. 3.) **L.**, pow. lubawski (mylnie t. n. pod art. *Herrmannshoehe*), właściwie *Lipinki*. *Kś. F.*

Lipienicka Wola, kol., pow. radomski, gm. Rogów, par. Jastrząb, o 25 w. od Radomia, o 1½ wiorsty od st. Jastrząb, ma 48 dm., 342 mk., 1379 mr. ziemi. Por. *Lipienice*. *Ig. J.*

Lipienie 1.) wś w zach.-północnej stronie pow. mińskiego, nad rz. Wiazynką, tuż przy drodze żel. libawsko-romeńskiej, o w. 3 od st. Radoszkowicze, w okr. polic. rakowskim położona, ma os. do 20. 2.) **L.**, folw. w pow. mińskim, własność Bołonina, ma obszaru 360 mr.

Lipieniec al. *Chechuła*, os. młyn. wieczystoczynszowa, pow. łaski, gm. i par. Dłutów (ob.). Ma 1 dm., 17 mk., 39 mr. ziemi.

Lipieniówka, rz., z dopływem Hujką, ob. *Wiazynka*.

Lipienitza (niem.), ob. *Lipnica*.

Lipienka, rz. w pow. lepelskim, łączy jez. Odtołowo z jez. Lipno i Czemienicą.

Lipienki, ob. *Lipinki*.

Lipieńki, niem. *Weykersdorf*, ob. *Lipinki*, pow. lubawski.

Lipienko, mylnie, ob. *Lipinki*; pow. chełmiński.

Lipiensken (niem.), ob. *Lipińskie*.

Lipieńskie 1.) niem. *Lieppinsken*, wś, pow. lecki, w bagnistem nieco położeniu, około mili od st. kol. żel. w Wydminach, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich (jak sama nazwa świadczy) założona. R. 1487 Jan von Tieffen, komtur brandenburski, nadaje Marcinowi Lipieńczykowi, Jakubowi i Fryderykowi jego synom, na prawie magdeb., 36 włók między Miłkami i Staświnami oraz niższe sądownictwo, z obowiązkiem trzech służb zbrojnych. Ob. Kętrz., Ludn. polska w Prusiech, str. 490. 2.) **L.**, ob. *Lipińskie*. *Kś. F.*

Lipieńsko, wś, pow. jańśborski, ob. *Lipińskie*.

Lipiga, wś w pow. staryckim, gub. twerskiej, stacya poczt. o 25 wiorst od Wysokiego, stacyi kolei żelaznej. *Z. B.*

Lipiły, zaśc. szlach., pow. wileński, 6 okr. adm., o 11 w. od Wilna, 3 dm., 30 mk., z tego 8 prawosł., 22 katol. (1866).

Lipin, niem. *Liebchen* 1.) wś, pow. chodzieski; 22 dm., 258 mk.; 123 ewan., 127 katol., 4 chrześcian innego wyznania, 4 żydów; 39 analf. Poczta i tel. w Margoninie o 6 kil.; st. kol. żel. w Białośliwiu o 18 kil. 2.) **L.**, dom. tamże; 11 dm., 149 mk.; należy do Margońskiej wsi. 3.) **L.**, olędry tamże; 15 dm., 132 mk.; 115 ewang., 15 katol., 2 chrześcian innego wyznania; 21 analf. *M. St.*

Lipin. W dykc. geogr. Echarda tak się mylnie zowie wś Lipinki, pow. chełmiński.

Lipina 1.) folw., pow. wieluński, gm. Siemkowice, par. Pajęczno, odl. od Wielunia w. 29; dm. 2, mk. 6. 2.) **L.** al. *Lipiny*, wś, folw. i *Nowe Lipiny*, kol., pow. sieradzki, gm. Zadzim, par. Rossoszyca; odl. 17 w. od Sieradza; kol. ma 19 dm., 105 mk. 3.) **L.**, wś, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. (?); odl. 15 w. od Suwałk, ma 16 dm., 132 mk. Wchodzi w skład majoratu Kadaryszki (ob.).

Lipina, por. *Lipiny*.

Lipina, po rus. *Łypyna* 1.) wś w pow. żółkiewskim, 3 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żółkwi. Na płn. wschód, wsch. i płd. leżą Winniki, na zach. Wola Wysocka. Płd. część obszaru przepływa od zach. na wsch. potok Młynówka (zwany w górnym biegu Fujną), dopływ Świni i tworzy we wsi małą sadzawkę. W dolinie potoku leżą zabu-

dowania wiejakie. Własn. wiek. (konwentu oo. dominikanów żółkiewskich) ma roli or. 86, łąk i ogr. 25, past. 26 mr.; własn. mniej. roli or. 270, łąk i ogr. 72, past. 38 mr. W r. 1880 było 298 mk. w gm., 12 na obsz. dwor. (90 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Parafia rzym. i gr.-katol. w Żółkwi. Na błoniach lipińskich pobił Stefan Czarniecki w r. 1657 Jerzego Rakoczego. Na miejscu pobojowiska, śród niedostępnych dawniej moczarów, które dziś całkiem osuszono, ustawiony został (w r. 1662 przez Bartłomieja Kobierzyckiego ?) krzyż z piaskowca na podmurowaniu. Czas i ręka ludzka zniszczyły większą część tego pomnika, zwanego zwykle lipińską figurą. Zniszczono podmurowanie i kępę, którą śród bagien wzniesiono, i pozostał tylko krzyż głęboko w ziemię wklęsły, na którym jeszcze przed kilkunastu laty pojedyńcze litery, niemniej wyraz fortitud... i liczby ..62 odczytać było można. (Rkp. Schneidera w Museum Ossolińskich). Por. *Kołtów.* 2.) **L.**, dom w Zwiżyniu, w pow. brodzkim. 3.) **L.**, część Starego Sioła w pow. cieszanowskim. 4.) **L.**, grupa domów w Majdanie, przysiołku Lipowca, w pow. cieszanowskim 5.) **L.**, grupa domów w Wierzbianach, w pow. jaworowskim. 6.) **L.**, część Drohomyśla w pow. jaworowskim. 7.) **L.**, grupa domów w Żulicach, w pow. złoczowskim. *Lu. Dz.*

Lipina 1.) las w płn. stronie Gajów wyżnych, w pow. drohobyckim. Od wsch. opływa go pot. Lutyczyna. 2.) **L.**, las we wsch. stronie Woli Żołtanieckiej, w pow. żółkiewskim. Od wsch. opływa go pot. Pasieczna, zwany w dalszym biegu Żełdcem. Najwyższe wzniesienie czyni 231 m. 3.) **L.** *Góra*, 288 m. wys., w płd. wsch. stronie Czeremoszni w pow. złoczowskim. 4.) **L.** *Wysoka*, las w w zach. stronie Czerniławy w pow. jaworowskim. Od płn. opływa go pot. Retyczyn, od płn. wsch. mały potok nastający w Czerniławej a płynący na płn. zach. do Retyczyna. Na płd. wsch. łączy się Lipina z lasem Komarnikiem, leżącym w płn. wsch. stronie Huków, w pow. jaworowskim. 5.) **L.**, wzgórze leśne, w obrębie gm. Bokowa, w pow. podhajeckim, na płn. wsch. od tejże wsi, pod 42° 35' wsch. dłg. g. F., a 49° 16' płn. sz. g. Pokrywają je lasy, które od strony płn. zach., nad granicą z Szumlanami Wielkiemi, zowią się Lipinką, a od płd. wsch. Hałasówką. Wznosi się 416 m. (szt. gen.). 6.) **L.**, wzgórze polne, na płn. od wsi Żulic, w pow. złoczowskim, nad lew. brzegiem Bugu, pod 49° 52' 8" płn. sz. a 42° 33' 15" wsch. dłg. g. F., na płn. od Wysokiej Góry (363 m.) a na wsch. od góry Żulicy (369 m.). Wzniesienie L. 288 m. *Lu. Dz.*

Lipina, dok. *Lyppina*, miejscowość położona w pow. chojnickim, wspominana jako pogranicznа wsi Dąbrowy Damianowej (Dachs-Dammerau) r. 1373. Odnośne granice wyrażają się jak następuje: Od jez. Rybno do bagien Cichorzyno do Weislasedliczka, do Slunynegatz (Słona gać?), do Lipiny, do granic Przechylewa, do strugi Cierzniawy (Cirsisnam ?) i Sępolny. Ob. Odpisy Dregera, rękop. w archiwum w Peplinie, str. 29. *Kś. F.*

Lipina 1.) niem. *Lipine*, huta, pow. bytomski, par. Królewska Huta, przy drodze z tej ostatniej do Zabrza, tuż obok wsi Chropaczów i stacyi dr. żel. Morgenroth. Ma 20 bud., 93 dm., 2909 mk. Są tu huty cynkowe, kopalnie węgla i obok leży założona 1857 r. kol. Piaśniki-L. Rozl. ziemi 600 mr. Pierwszą hutę cynkową założono tu w r. 1822. 2.) **L.**, pustk. do wsi Jaschine, pow. olesiński. *F. S.*

Lipina, niem. *Lippina*, wś, pow. bogumiński, gmina Radwanice, na Szląsku austr., par. katol. Ostrawa Polska, rozległa mr. 259, ludn. 344.

Lipinice (Kętrz.), pow. chojnicki, ob. *Lipienica.*

Lipiniszki, po łotew. *Lipiniszkas*, wś w pow. dyneburskim, niedaleko Krasławia, niegdyś starostwo, dziś dobra koronne, z cerkiewką prawosławną dla Rossyan-kolonistów. Por. *Grawery.*

Lipinitza (niem.), ob. *Lipienica.*

Lipinka, os. leśna na obsz. dwor. Jazłowczyka, pow. brodzki. Por. *Lipina.*

Lipinka, pot., ob. *Lipinki.*

Lipinki, por. *Lipiny.*

Lipinki 1.) wieś, powiat radzymiński, gmina Ręczaje, parafia Kobyłka. Porównaj *Lipiny.* 2.) **L.**, wieś, powiat włodawski, gmina Romanów, parafia Wisznice, odl. 1 ½ w. od Wisznic. Ma 28 dm., 253 mieszk., 599 mr. obszaru. Należała do dóbr Wisznice. 3.) **L.**, wś, pow. chełmski, gm. Żmudź, par. Kumów (rus. Rostoka). W 1827 r. wś rząd. 30 dm., 131 mk.

Lipinki, wś, pow. gorlicki, 322 m. npm., zabudowana po obu brzegach bezimiennego potoku, uchodzącego do Libuszanki, dopływu Ropy z prawego brzegu. (Porównaj *Lipinki*, potok). Od wschodu otacza ją las zwany Tatarówką. Z 1418 mieszkańców rzym.-katol. przebywa stale 114 na obszarze więk. pos. p. Jadw. Straszewskiej. Jest tutaj parafia rzym.-katol., szkoła ludowa i rafinerya nafty. Teraźniejszy murowany kościół, z wieżą pobitą blachą, zbudował w r. 1782 Ewaryst hr. Kuropatnicki, autor Herbarza polskiego i Geografii Galicyi, wydanej bezimiennie w Przemyślu w r. 1786. W tej książce tak opisuje Kuropatnicki L. „Wś hr. Kuropatnickich, pięknym nowo wymurowanym kościołem ozdobnym, mauzoleami wielu, wieżą wysoką blachą pobitą i obszernem obmurowaniem kościoła z murowanemi domami dla duchowieństwa

ozdobiona.“ Dawniej należała parafia do dyec. krakowskiej, dekanatu bieckiego; ale o założeniu parafii nie znamy żadnej wiadomości. Według aktów wizytacyi biskupiej z r. 1767 zbudował dawniejszy kościół Jan na Żywcu i Pieskowej Skale Wielopolski, sstа biecki i bocheński. Teraz parafia należy do dyec. przemys. dek. śmigrodzkiego i obejmuje Bednarkę, Pagorzynę i Rozdziele z ogólną liczbą 1852 rzym.-katol. i 40 izrael. Pos. więk. ma obszaru 88 mr. roli i 324 mr. lasu; mniej. pos. 1128 mr. roli, 296 mr. łąk i ogr., 144 mr. pastw. i 99 mr. lasu. L. granicą na północ z Woytową, na wschód z Dzielem, na południe z Rozdzielem, a na zach. z Libuszą. Kopalnie nafty badał tu Windakiewicz (Olej i wosk skalny, 1875). Obszar ropodajny znajduje się na równinie między Krygiem i Rozdzielem. Szybów jest 40, ale tylko jeden był w 1875 r. 71 sążni głęboki i wiercono go machiną parową. Przy kopaniu natrafiano na następujące pokłady: najprzód żywiczny łupek, dalej zielonawy ił, a w głębokości 15 sążni dwie stopy gruby drobnoziarnisty piaskowiec; następnie znowu do 30 sążni zielonawe iły, po nich drugi cztery stopy gruby piaskowiec, a w końcu do 60 sążni mydlasty ił naprzemian z piaskowcem. Pierwszą ropę wydobywano w głębokości 12 do 15 sążni, ważącą 28 do 30° B. Ta niedopływała tak stale, jak druga ropa w głębokości 25 do 60 sążni. Za studnie na chłopskich gruntach płacono 75 zł. Dzienna zapłata wynosiła 50 centów dla robotnika, a 80 dla górnika. Wpływ moralny kopalni był szkodliwy, ponieważ bogacący się włościanie oddawali się pijaństwu. Por. także Walter H. i dr. E. Dunikowski: Geologiczna budowa naftonośnego obszaru zachodnio-galic. Karpat, Kosmos 1882, str. 262 i nast., szczególniej str. 288. Por. *Czarne.* *Mac.*

Lipinki al. *Lipienki*, niem. *Lippinken*, dwie miejscowości w pow. starogrodzkim. 1.) L. król., niem. *Königl. Lippinken*, wybud. do Zielonej góry. 2.) L. szlach., niem. *Adl. Lippinken*, dok. z r. 1567 *Leipe*, *Lipowo*, folw. do Jabłówka, na bitym trakcie pepliński-starogrodzkim, pół mili od Peplina, gdzie jest st. kol. żel., w pięknem położeniu lesistem, nad Węgiermucą. Obszaru liczy roli ornej hekt. 136, łąk 86, lasu 54, nieuż. 10, ogółem obszaru hekt. 287, dziedzic Teodor Kalkstein z Jabłówka; parafia Klonówka, szkoła Nowy dwór, poczta Peplin. Wś L. wraz z sąsiedniem Jabłowem była od dawna królewszczyzną, do dóbr star. gniewskiego należącą. L graniczyły z obszernem opactwem dawniejszem w Peplinie. Sumaryusz prowentów królewskich w ziemi pruskiej z r. 1565 donosi: Lipowo, w pow. nowskim (? mylnie zamiast gniewskim), przy dobrach opactwa peplińskiego. Dobra były starościńskie, ale zatajone: panowie Baścińscy przywłaszczali je sobie, włók miało wtedy 9. Rewizorowie zwiedzili je i nie zabroniono im oglądać, ale powiedzieć nam nie umiano, wieleby z niego dochodów było, bo puszcze są, których poddani opata peplińskiego, jako nam dano sprawę, wynajmują. Ob. odpisy sumar. w archiw. peplińskiem. Około połowy XVII wieku posiadało znaczne bory. Tenutą był wtedy Maciej Kruse, mieszczanin starogrodzki, który, wbrew wszelkim prawom (bo tenutom niewolno było król. lasów niszczyć pod utratą dzierżawy), niezliczoną moc drzewa pościnał w lesie i porosprzedawał po okolicznych wioskach. R. 1647 d. 19 grud. Feliks Niewierski, burgrabia wojew. pomorskiego, wziąwszy z sobą wojskiego Szymona Kowalskiego i dwóch ze szlachty, Stan. Białochowskiego i Tomasza Morawskiego, czynili rekwizycyą za tem drzewem: w Rudnie u włościanina Jarosza młodego znaleźli sztuk 120, tamże u Dewka 15, w Lignowach na trzech miejscach leżących sztuk 30, w Starogrodzie u piekarza sztuk 12, którzy wszyscy powiadali, że jeszcze wielu innych drzewa tego kupowało. Byli także rewizorowie w lipińskim lesie i niezliczoną liczbę znaków świeżo pościnanego drzewa natrafili. Ponieważ król Wład. IV pozwolił był oo. cystersom z Peplina na dwa lata wywieść z tego lasu na użytek klasztoru pewną ilość wozów, konwent pepliński r. 1649 skargę i wiadomość o poczynionych tych szkodach do sądu miejskiego starogródzkiego zaniósł, ażeby może wina potem na klasztor nie spadła. Po Krusem trzymał L. wraz z jabłowskiemi dobrami wojew. pomorski Jakób Wejher około r. 1650; um. 1657. Po nim, zdaje się, że król Jan Sobieski, star. gniewski, darował L. wraz z Jabłowem Samuelowi Czarlińskiemu na własność, ponieważ dobra te zawsze z sobą były połączone za polskich czasów, a Jabłowo rzeczywiście otrzymał był Czarliński od króla. R. 1752 konwent pepliński zanosi skargę, jako Mikołaj Wejher, pułk. wojsk król., klasztorny most na Węgiermucy przy L. zerwał i swój nowy postawił, nie dając znać o tem klasztorowi, chociaż do niego Węgiermuca i oba jej brzegi należą. Także i nadal po okupacyi L. pozostawały przy Jabłowie, aż dopiero wr. 1867, po śmierci Wincentego Jackowskiego, dziedzica, do Jabłówka załączone zostały. Około r. 1860 Hiacenty Jackowski wzniósł tu nowe i okazałe zabudowania z niewielkim dworkiem. Lasu w ogóle dość jeszcze młodego znaczny obszar zachował się aż dotąd przy L.; niestety obecny dziedzic Teodor Kalkstein w największej części pościnał go i sprzedał. Także grunta orne na małe parcele porozdzielał i rosprzedał. Tylko jeszcze obszerne i dość okazałe budynki

z niewielkim obszarem pozostały. Ob. Varia acta w arch. w Peplinie, str. 48. Porównaj *Lipowo*. *Kś. F.*

Lipinki, niem. *Lippinken*, dok. *Leipe*, *Lipno*, *Kl. Leipe*, *Lippchen*, król. domena, pow. chełmiński, nad jeziorem, w pobliżu małego borku, pół mili od bitego traktu chełmińsko-wąbrzeskiego. Obszaru liczy ornej roli hekt. 569, łąk 30, pastw. 30, lasu 1, nieuż. 18, wody 82, ogółem obszaru hekt. 731; bud. 28, dm. 12, katol. 166, ew. 28. Parafia i poczta Lisewo, szkoła Drzonowo. Wś L. należy do najstarszych osad chełmińskiej ziemi; od dawna miała gród warowny. R. 1277 dzielny wódz Skomund z zbrojnym oddziałem 4000 Sudawczyków napadł L. i zapewne zamek zburzył. Około r. 1319 krzyżacy nowy zamek, jak zwykle z cegły murowany, zbudowali, na którym osobnych rządców swoich, t. zw. wójtów (Vögte) ustanowili, żeby pobliższym obwodem zawiadywali. R. 1414 donoszą o stratach wojennych w obwodzie lipińskim poniesionych: Dobra pana Janusza z Orzechowa, także zabudowania ludzkie spalone, bydło zabrane, straty wynoszą 1500 mar.; w Kończewicach syn sołtysa zabity, koń, pancerz, nakrycie żelazne (Eisenhut) i t. d. zabrane, strat 10 mar.; we wsi Szerokopas do niewoli wzięty brat sołtysa, 2 konie zabrane, 2 pancerze i t. d., strat 18 mar.; w Myśliwcu (Metzelbitz) 12 ogrodów po 7 mr. czynszujących do szczętu zniszczonych, ludzi żadnych tam nie ma; w Otowicach (Otten) Janowi von Seefeld (?) wszystko spalili i zabrali. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 147. Wójci w L. znani są następujący: Fryderyk 1325, Herman 1341, Albrecht von Leesten 1346, Marquard von Larheim 1370—1374, Hartman von Königstein 1374—1381, Fryd. von Egloffstein 1381—1383, Arnold von Burgeln 1383—1387, Gerard von Vischnich 1387—1391, hr. Jan von Sayn 1391—1398, Jan von Lichtenstein 1398—1399, Eberhard von Wallenfels 1399—1404, Herman von Gans 1404—1409, Konrad von Sefeln 1409—1410, Henryk Hold 1410—1411, Jan von Seelbach 1411—1413, Paweł von Russdorf 1413—1414, Jan von Menden 1414—1416, Mik. von Bergau 1417—1421, Hans von Fischborn 1421—1423, Jan von Rodenberg 1423—1426, Gotfryd von Rodenberg 1426—1430, Wincenty von Wirsberg 1430—1436, Wilryk von Greifenstein 1436 — 1438, Hans von Dobeneck 1438 — 1442, Ludwik von Erlichshausen 1442—1447, Jerzy von Egloffstein 1451—1453. Ob. Voigt, Namencodex, str. 68. Za polskich czasów zamek tutejszy, jako niepotrzebny, został zaniechany. We wsi L. znaleziono toporek starożytny, z diorytu wyrabiany, który się przechowuje w Nawrze w zbiorach p. Sczanieckiego. Ob. Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich, str. 98. Niegrodowe sstwo lipieńskie w województwie chełmińskiem, powiecie brodnickim, podług lustracyi z r. 1664 obejmowało wsie: L., Kornatowo, Lissowo, Malankowo, Drzonowo, Pniewite, Kotniewo i Fijewo. W r. 1771 posiadał je Adam Grabowski, opłacając z niego kwarty złp. 3222 gr. 8, a hyberny złp. 1428 gr. 18. Od d. 13 września r. 1772 przeszło pod panowanie pruskie. Por. *Chełmno*, t. I, 566. *Kś. F.*

Lipinki al. *Wikry*, niem. *Lippinken*, dok. *Weykersdorf*, *Wykersdorf*, *Wikersdorf*, włośc. wś kościelna paraf., pow. lubawski, 1 milę od dworca kol. żel. w Biskupicach, na wschód dość znacznych lasów. Obszaru liczy mr. 4630, bud. 148, dm. 84, katol. 716, ew. 124. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Biskupice. Za krzyżackich czasów L należały do komturyi w Radzynie. R. 1330 Teodoryk von Altenburg, mistrz w. krzyżacki, zapisuje 80 wł. prawem chełmińskiem sołtysowi Wykerku obsadzeniu; z tych włók do proboszcza należało wolnych 6 a do niego sołeckich 10. Od innych dawali czynsz na zamek radzyński; także zobowiązani byli osadnicy od każdej włóki zebrać i przywieść siana z 1 morgi. Rybitwę w jeziorze Osetnie (Ossytin) mieli wolną z małemi narzędziami ku stołowej potrzebie. R. 1414 donosi krzyżacka księga strat wojennych: We wsi L. znajduje się włók 80, wieś cała spalona z wyjątkiem kościoła; 30 włók leży pustych; gburzy mają straty 2200 mar., kościół w dzwonach, srebrze, aparatach 200 mar.; 60 ludzi jest rozproszonych, albo zabitych. R. 1435 Paweł von Russdorf, mistrz w. krzyżacki, rozporządza na życzenie Henryka Marszałka, komtura radzyńskiego, jako tutejsi osadnicy, w razie, gdyby nie była potrzeba zwozić końmi swymi siana do budy w Suminie, gotowi są zawieść je do dworu krzyżackiego w Swieciu, albo Babalicach (Paulsdorf). Zresztą, jak orzeka ich przywilej, wolni są od innych szarwarków. Jako zapisuje wizytacya bisk. Olszowskiego, pierwszy przywilej nadany został tej wsi w Bielicach r. 1309. R. 1608 tenuta Samuel Łaski, herbu Korab, dał nowy dach na kościół w L. Parafia Lipinki, w dekanacie nowomiejskim, liczy dusz 2521. Kościół jest tu tytułu św. Piotra i Pawła, w czasach krzyżackich, jak się zdaje, budowany, patronatu rządowego, nie wiadomo kiedy fundowany, ani konsekrowany. Szpitala nie ma przy kościele, bractwo istnieje trzeźw. od r. 1855. Jest przyłączona filia w Łąkorzu. Prob. Franc. Tempski. Wsie paraf.: Lipinki, Sędzice, Babalice, Papiernia, Sumin, Rutka, Frycowizna, Szmełtry, Cztery włóki, Biskupice, Stynwałd, Konradzwałd. Szkoły paraf. katol.: w Lipinkach dz. katol. 95, w Łąkorzu 73, w Cichem 107, w Suminie 58,

w Konradswałdzie 65; 21 katol. dzieci zwiedza szkołę ewang. w Stynwałdzie, 16 w Biskupicach, dla których nie masz dotąd nauki religii. Ob. Gesch. des Culmerlandes 93, 147; szemat. dyec. chełmińskiej, str. 187. *Kś. F.*

Lipinki, dwie miejscowości w pow. świeckim: 1.) **L.**, niem. *Lippinken*, dok. *Lypchin*, *Leipchen*, rycer. dobra, nad jeziorem laskowicko-lipińskiem, około ćwierć mili od stacyi kol. żel. w Laskowicach, w okolicy dosyć jeszcze lesistej. Wraz z przynależnym folw. Wiesowice (Wesowitz ?) zajmuje obszaru ornej roli hekt. 277, łąk 36, pastw. 27, lasu 408, nieuż. 14, wody 6, ogółem hekt. 771; bud. 16, dm. 9, katol. 97, ew. 22. Parafia i szkoła Jeżewo, poczta Laskowice. Gospod. mleczne, hodowla bydła karmnego; posiadacze spadkobiercy po Sasie Jaworskim. We wsi L. istniał od dawna gród warowny, śród nieznacznego wyniesienia po nad jeziorem lipińsko-laskowickiem zbudowany, około ćwierć mili od dworca w Laskowicach odległy. Na zachód od drogi wiodącej ze Świecia do L. widać teraz jeszcze znaki wałów i fos dawnych. Z trzech stron broniły zamku fosy i wały, z czwartej jezioro. Obecnie na miejscu zamku znajduje się ogród warzywny. Znaki jednakowoż suteren, sklepień i t. d. zachowały się. Znaleziono także resztki kości ludzkich, z czego poznać, że i walki krwawe staczały się przy zamku. Starożytne natrafione siekierki i inne przedmioty świadczą wyraźnie o wysokim jego wieku. Ponieważ w aktach urzędowych krzyżackich nie ma wzmianki o lipińskim zamku, przypuszczać należy, iż to gród obronny prywatny możnego osiadłego tu rycerza. R. 1451 za krzyżaków dziedzice pełnili służbę wojenną konną. R. 1451 zachodzi posiadacz Michał (Mische) z L., którego siostra poszła za Krysztofa w Nowem, syna pana Dawida. R. 1454 w czasie największego uciemiężenia wojennego bogaty dziedzic tutejszy, chorąży (pomorski), wyprawiał huczne wesele dla córki swojej: szlachta całej rozległej okolicy na nie się zgromadziła i biesiadowali przez kilka dni, tak, że nawet komtur świecki z pozwem wojennym na nową wyprawę czekać musiał. R. 1570 Lipiński, dziedzic. R. 1590 Jan Kostka: podówczas zamek (arx, jak go zowią akta) jeszcze istniał; także wspominany bywa burgrabius arcis lipinensis. R. 1669 zachwalają akta lipińskie piwo zamkowe (Schlossbier). Ob. R. Wegner, Kreis Schwetz (Ein pommer. Herzogthum), str. 132 i t. d. 2.) **L.**, niem. *Lippink*, włośc. wś, obszaru liczy mr. 2210, bud. 180, dm. 121, katol. 652, ew. 125. Parafia Płochocin, szkoła w miejscu, poczta Warlubie. Okolica lesista. *Kś. F.*

Lipinki, niem. *Lippinken*, wś, pow. kościerski, podana u Kętrzyńskiego, w skorowidzach jej niema; na mapach wojskowych umieszczona jako os. pod Garczynem. *Kś. F.*

Lipinki, niem. *Leipchen*, wieś serbska na pruskich górnych Łużycach, w pow. rozbórskim. *A. J. P.*

Lipinki 1.) potok podgórski, wytryska w obr. gm. Lipinek w pow. gorlickim, płynie jarami zrazu na północ, potem na wschód i północ, przez obszar Pagórka a zabrawszy z lew. brzegu Rybinę, zwraca się na wschód i na granicy Pagórka i Osobnicy wpada do Lasowej. Długość biegu 5 kil. 2.) **L.**, potok, wypływa z pod góry Kamieńca (460 m.), na granicy gm. Głobikowej (w pow. pilźnieńskim) z Małą (w pow. ropczyckim); płynie na południe tąż granicą, potem przechodzi na obszar Grudny górnej, gdzie zwraca się na południowy zachód i w obr. gm. Grudny dolnej wpada do potoku Czarnego (ob. t. I, 768, nr. 4), dopływu Kamienicy (ob. t. III, 747, nr. 3), na obsz. gm. Smarzonej. Sprostować należy, że potok Bączalka uchodzi do Kamienicy, a nie do Lipinek (ob. t. I, 121). Długość biegu czyni 7 kil. *Br. G.*

Lipinni (niem.), ob. *Lipiny*.

Lipiński Borek, ob. *Borek-L.*

Lipińskie 1.) wś, pow. gostyński, gm. Pacyna, par. Gombin. Ma dm. 49, z tych 3 murow., mk. 439, obszaru mr. 740; w $^1/_2$ części ziemia pszenna, łąk nie ma, pastwiska wspólnego mr. 67. Szkoła elementarna od r. 1867. Wiatrak zwyczajny. W 1827 r. wś rząd., par. Suserz, 46 dm. i 380 mk. 2.) **L.**, wś, pow. szczuczyński, gm. i par. Białaszewo. W 1827 r. wś rząd. 8 dm., 47 mk.; drobna szlachta.

Lipińskie 1.) niem. *Lypiensken*, *Lipiensken*, dok. *Lipienszken*, wś, pow. jańsborski, około milę od polskiej granicy, blisko strugi Wisy, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. O pierwszym lokacyjnym przywileju nie wiadomo. Istniała ta wieś już r. 1452. R. 1471 Zygfryd Flach von Schwarzburg, komtur baldzki, nadaje Maciejowi Lipińskiemu (Lipientzky) i Marcinowi 16 wł. w L., wolnych od dziesięcin i tłoki, z obowiązkiem 1 służby zbrojnej. Tenże Zygfryd komtur nadaje r. 1480 Bartołtowi Rakowskiemu (Rekoffzky) na prawie magdeb. 19 wł. w L. nad jeziorem Borowo (Barben) z sądown. niższem i wyższem i z obowiązkiem 1 służby zbrojnej. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 428. 2.) **L.**, niem. *Lipinsken*, *Lipiensken*, wś, pow. lecki, na prusko-luterskich Mazurach, przez ludność polską (jak sama nazwa świadczy) założona. O pierwszej lokacyi nie donoszą akta. Wieś istniała już r. 1542. R. 1550 sprzedaje książę Albrecht Lipińskiemu z Dupek 5 wł. sołeckich, włókę po 20 grz. licząc, celem założenia wsi dannickiej na 50 włókach między jeziorami: Kluskiem,

Kępnem, zdedzkiem i kozłowskiem. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 479. 3.) **L.**, niem. *Lipinsken*, wś, pow. łecki, pod wsią Ostrym Kołem, nad znacznem jeziorem i strugą Ełk, blisko granicy pow. jańsborskiego, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona. R. 1483 Jerzy Ramung von Ramek, komtur ryński, nadaje Walkowi, Maćkowi, Aleksemu Raściborowi i Piotrowi Lipińskim 15 wł. na prawie magdeb. Ob Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 454. 4.) **L.**, por. *Lipieńskie*. 5) **L.**, ob. *Olszewo*. *Ks. F.*

Lipińszczyzna, ob. *Kołtów*.

Lipiny 1.) wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów. W 1827 r. 5 dm., 39 mk. Por. *Dębinki*. 2.) **L.**, wś i folw., pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Kobyłka. Miały r. 1827 dm. 23, mk. 208. Folw. L. (z wsiami L., Lipinki i Duczki), od Radzymina w. 5, od Wołomina w. 2, rozległy mr. 775: grunta orne i ogrody mr. 384, łąk mr. 105, pastw. mr. 93, wody mr. 6, lasu mr. 50, zarośli mr. 95, nieuż. i place mr. 41, bud. mur. 3, z drzewa 19. Wiatrak. Wś L. osad 24, z grun. mr. 565; wś Lipinki os. 8, z grun. mr. 153; wś Duczki os. 10, z grun. mr. 36. 3.) **L.**, wś i folw., pow. nowomiński, gm. Łukowiec, par. Jeruzal. R. 1827 dm. 26, mk. 150. Folw. L. lit. A. B. (z wsiami L. i Dębowce), od Mrozów w. 9, rozległy mr. 398: grunta orne i ogr. mr. 182, łąk mr. 109, pastw. mr. 14, lasu mr. 79, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 3, z drzewa 12. Wś L. os. 28, z grun. mr. 369; wś Dębowce os. 18, z grun. mr. 266. 4.) **L.**, wś, pow. włocławski, gm. i par. Przedecz. 2 dm., 23 mk.; w 1827 r. wś rząd. 4 dm., 42 mk. Por. *Kublowo*. 5.) **L.** (*Brzezińskie*), os., i **L.** (*Wieniecke*), folw., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec. Ob. *Brzezie* i *Wieniec*. 6.) **L.**, wś włośc., pow. brzeziński, gm. Lipiny, par. Brzeziny (Łaski, Lib. ben. II, 399, 428). Leży przy drodze bitej z Brzezin do Łodzi. Posiada urząd gminny, 35 dm., 388 mk., 801 mr. ziemi (586 mr. ornej). W 1827 r. 21 dm., 203 mk. Gmina L. należy do sądu gm. okr. II w Woli Cyrusowej, st. poczt. w Brzezinach, ma 7691 mr. obszaru i 3068 mk. (1867 r.). 7.) **L.**, wś i os., pow. kolski, gm. Sompolno, par. Dęby szlacheckie (Łaski, Lib. ben. I, 214); odl. od Koła w. 14; wś dm. 18, mk. 187; os. dm. 1, mk. 5. 8.) **L.**, wś i os., pow. sieradzki, gm. Dzierząźna Wielka, par. Rossoszyca (Łaski, Lib. ben. I, 388); odl. od Sieradza w. 17; wś dm. 4, mk. 46; os. dm. 1, mk. 9. W 1827 r. 9 dm., 75 mk. Dobra L., Bednarzec i Rożdżały, własność St. Pstrokońskiego, mają 2629 mr. rozl. (1936 lasu). Por. *Borek*, t. I, 309. 9.) **L.**, wś, pow. koniński, gm. i par. Stare Miasto (Łaski, Lib. ben. I, 240). Leży na południo-wschód od Konina w odl. 5 w., ma powierzchni 47 mr., 84 mk. Znajduje się tu folwark tegoż nazwiska, do dóbr Żychlin należący; ma cegielnię. 10.) **L.**, wś włośc., pow. radomski, gm. Kuczki, par. Skaryszew, od Radomia 17 w. Gruntu mr. 256, dm. 18, mk. 129. Por. *Kuczki*. 11.) **L.**, wś, pow. opatowski, gm. Rembów, par. Szumsko, od Opatowa 30 w. Gruntu dworsk. mr. 345, włośc. 111 mr.; dm. 14, mk. 113. Według Tow. Kred Ziemsk. folw. L. rozległy mr. 455: grunta orne i ogr. mr. 290, łąk mr. 5, pastw. mr. 19, lasu mr. 123, nieuż. i place mr. 13; bud. z drzewa 19. Wś L. osad 13, z grun. mr. 112. 12.) **L.**, pow. włoszczowski, gm. Secemin, par. Czarnca. Por. *Ropocice*. 13.) **L.**, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Wronów. 14.) **L.** al. *Lipina*, wś i folw., pow. zamojski, gm. i par. Skierbieszów. Leży na północ.-wschod. granicy pow., w lesistej okolicy, odl. od Zamościa w. 19 i od gminy w. 7, ma obecnie dm. dwors. 2, włośc. 11, mk. 91 dusz, obszaru 704 mr., z których 158 mr. należy do włośc., a 220 ziemi ornej, 45 łąk i 281 mr. lasu stanowią posiadłość dwors.; dziś własność Gepnera. Por. *Hajowniki*. 15.) **L.** (*Górne* i *Dolne*), wś, pow. biłgorajski, gm. i par. Potok górny. Leży o 6 w. na wschód od Krzeszowa, na lewo od drogi z Krzeszowa do Tarnogrodu, na krawędziach podmokłej doliny rzeczki uchodzącej do Tanwi pod Sierakowem. Posiadają cerkiew par. dla ludności rusińskiej: obszar folwarczny należy do dóbr ordynacyi Zamoyskich. W 1827 r. było tu 255 dm , 1419 mk.; obecnie 241 dm. Gr.-un. cerkiew par. erekcyi niewiadomej, 1612 już istniała, obecna 1798 odnowiona; 1839 wcielono do par. L.-Górne parafią gr.-un. Potok górny. 16.) **L.**, wś, pow. siedlecki, gm. Czuryły, par. Zbuczyn. W 1827 r. 11 dm., 50 mk.; obecnie 15 dm., 82 mk., 400 mr. 17.) **L.**, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Osieck; 8 dm., 48 mk., 115 mr. 18.) **L.**, wś i folw., pow. łukowski, gm. Gułów, par. Wola Gułowska. W 1827 r. par. Żabianka, 31 dm., 195 mk.; obecnie 36 dm., 276 mk., 2706 mr. Dobra L. mają 2324 mr. 19.) **L.**, wś szlachecka, pow. konstantynowski, gm. i par. Przesmyki, rozl. mr. 995; dm. 34, ludn. 209. W 1827 r. 30 dm., 151 mk. 20.) **L.**, pow. włodawski, gm. i par. Hańsk. 21.) **L.**, wś, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Przasnysz, odl. o 16 w. od Ciechanowa, ma ewang. dom modlitwy, szkołę i wiatrak, 29 dm., 245 mk., 620 mr. gruntu, 41 nieuż. Mieszka tu drobna szlachta. 22.) **L.**, wś, pow. lipnowski, gm. Czarne, par. Wielgie, odl. o 16 w. od Lipna, ma 17 dm., 59 mk., 271 mr. gruntu, 3 nieuż. 23.) **L.**, os., pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Sejny; odl. 29 w. od Sejn; 1 dm., 4 mk. 24.) **L.**, os., pow. augustowski, gm. Kuryan-

ka, par. Teolin; odl. 42 w. od Augustowa; 9 dm., 44 mk. 25.) **L.** i *Lipinki* wymienia Lib. ben. Łaskiego (II, 421, 381) w par. Łódź. 26.) **L.**, por. *Hańcza.* *Br. Ch.*

Lipiny, wś w b. ziemi mielnickiej, par. dziatkowicka. R. 1712 było włók szlach. 5.

Lipiny, zaśc. rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 10 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Lipiny, wś, pow. owrucki, ma fabrykę smoły.

Lipiny, wś, pow. uszycki, nad rz. Samiec, wpadającą do Studenicy, gm. Łysiec, obok m. Żwańczyka, do którego parafii należy. Domów 32, mk. 180, ziemi 136 dzies. Założona przez Lipińskich, należała następnie do Bohuszów, dziś do Chełmińskich. *Dr. M.*

Lipiny 1.) wś w pow. dąbrowskim, w równinie 240 m. npm., przy drodze z Tarnowa przez Kobierzyn do Dolny, ma od płn. niewiele wzniesiony las, a od płd. wzgórze Przemiarek 255 m. bezwzględnej wysokości. Wś ma 440 mk. rzym.-katol., należy do par. rzym.-katol. w Luszowicach a do urzędu poczt. w Dąbrowy, odległej 1 kil. Pos. więk. ma 243 roli, 806 łąk i ogr., 153 past. i 15 mr lasu; pos. mn. 501 roli, 118 łąk i 82 mr. pastw. Ta wś graniczy na płd. z Lisią Górą, na płn. z Szarwarkiem, na zach. z Kobierzynem a na wsch. z Jastrząbką Nową. 2.) **L.** (z *Rzędzinami*, *Kozią Wolą* i *Zajączkowicami*), wś w pow. pilźnieńskim, leży na lew. brzegu Wisłoka, 0.4 kil. na płn. od Pilzna. Dwa przysiołki zwane Rzędzinami obejmują wś od płn. i płd., przys. Zajączkowice i Kozia Wola leżą na wschód. Z ogólnej liczby mk. 826 przebywa stale na obszarze więk pos. 40, z rozkładu zaś na wś i przysiołki wypada na L. 279, Rzędziny 103, Kozią Wolę 294 a Zajączkowice 107. Ludność jest wyznania rzym.-katol. i jest zaliczoną do par. w Pilźnie. Obszar więk. posiadł. księży karmelitów w Pilźnie ma obszaru 461 roli, 83 łąk i ogr., 31 past. i 407 mr. lasu; pos. mn. 623 roli, 167 łąk i ogr. i 73 mr. pastw. Ta wś graniczy na płd. z Pilznem, na zach. z Machową, na wsch. z Parkoszem. *Mac.*

Lipiny, niem. *Lipinni*, folw. do Łowinka, pow. świecki, w lesistej i bagnistej okolicy, bud. liczy 9, dm. 6, katol. 49, ewang. 18; par. Sierock, szkoła Łowinek, poczta Swiekatowo.

Lipiny, niem. *Lippen*, wś serbska na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim; szkoła elementarna. Serbów w r. 1840: 206, w r. 1860: 256, w r. 1880: 227. *A. J. P.*

Lipiny al. *Lipinki* (ob.), pow. rozbórski na Łużycach, niem. *Leipchen.*

Lipiogóra al. *Lipia góra*, niem. *Lindenberg* r. 1865 przezwane, dok. *Linde*, dobra, pow. kwidzyński, nad strugą Jonką, w piaszczystej, lesistej i nieco bagnistej okolicy, przy granicy pow. starogródzkiego. Wraz z przynależnym nowo wybudowanym folw. Birkenau liczy obszaru ornej roli ha. 369, łąk 384, pastw. 300, lasu 58, nieuż. 16, wody 4, ogółem obszaru ha. 865; bud. 51, dm. 23, katol. 241, ew. 45. Par. Barłożno, szkoła w miejscu, poczta i st. kol. żel. w Czerwińsku. Jest tu gorzelnia parowa, młyn wodny o 3 kołach; hodowla chmielu i malw (Malvenplantagen), cegielnia; wyprzedaż koni i owiec; dziedzic Karol Schöler. Po prawej stronie drogi, wiodącej z Kierwałdu, znajduje się stare cmentarzysko pogańskie, na wzgórzu piaszczystem lewego brzegu rzeki Jonki. R. 1866 przy poszukiwaniu marglu trafiono tu na dwa groby skrzynkowe, zawierające w sobie mniej więcej 20 popielnic. Z wykopaliska tego pan Kantak z Piły zachował u siebie urn 15, które w końcu zaginęły. R. 1873 badał tę miejscowość dr. Dewitz i znalazł grób mający $2^1/_2$ mt. dłg. i 0.50 mt. szer. W grobie tym znajdowało się 15 urn. W jednej z pomiędzy nich znaleziono drobne ułamki wyrobów bronzowych i żelaznych. W zbiorach muzeum w Królewcu znajdują się nadto 4 popielnice z pokrywami i 7 pokryw od urn zniszczonych wraz z dwiema zausznicami bronzowemi i fibulą takąż, pochodzące z cmentarzyska lipiogórskiego. Ob. G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zach., str. 43. Wś L. należała za krzyżaków do komturyi grudziąskiej, wójtostwa osieckiego, za polskich rządów do star. osieckiego. R. 1451, w opisie granic z Luchowem, Linde wieś ta przezwana. Ktoby piaszczystą zwiedził Lipiogórę, zaledwieby przypuszczał, żeby tu kościół kiedykolwiek egzystował. Byłaby też wszelka o tym kościele pamięć utracona, jeżeliby r. 1651 ówczesny proboszcz w Barłożnie Paweł Choiński nie był zapisał w kościelnej księdze tych słów parę: Plebania barłoska fundowana jest na 4 włókach i drugie 4 włóki do tego kościoła są fundowane w L. R. 1746 kan. Kliński, archidyakon pomorski, z okazyi wizytacyi kościoła barłoskiego, począł wypytywać się starych i wiarogodnych ludzi, coby o tem wiedzieli, którzy mu wszyscy zeznali, jako w rzeczy samej istniał kościół w L. i był filią do Barłożna, ale teraz włóki przepadły, a po kościele ani znaku nie pozostało, nawet cmentarza nie zachowano. O 15 włókach zadekretował ksiądz wizytator, żeby czyniono zabiegi o ich odzyskanie. Nie wiadomo jednak, czy cośkolwiek w tym względzie przedsiębrano; tyle jedynie pewna, że włók stąd żadnych dla kościoła nie wydano. Ob. Utracone kościoły w dyecezyi chełmińskiej. *Kś. F.*

Lipionka, niem. *Lipionken*, dom., pow. inowrocławski; 1109 mr. rozl.; 6 dm., 100 mk.; 23 ewang., 77 katol.; 61 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gniewkowie o 5 kil.

Lipiszki, wś i folw., pow. sejneński, gm. Lejpuny, par. Liszkowo, odl. 48 w. od Sejn, ma 12 dm., 99 mk.

Lipiszki, wzgórze 285 m. wysokie, w płn. stronie lasu lipowskiego w Tatarynowie, pow. rudecki.

Lipka 1.) wś i dwór, pow. radzymiński, gm. i par. Klembów. W 1827 r. wś rząd., 23 dm., 185 mk. 2.) L., wś, os. leś. i os. karcz., nad rzeką Pilasy, pow. brzeziński, gmina i parafia Niesułków (Łaski, Lib. ben. II, 401). Leży na prawo od drogi bitej z Brzezin do Strykowa. Wieś ma 23 dm., 240 mk., 581 mr. ziemi; osada leśna 2 dm., 13 mk., 944 mr. lasu rząd., przez który płynie rz. Mrożyca; os. karcz. 1 dm., 3 mk., 1 mr. rząd. W 1827 r. wś rząd., 15 dm., 110 mk. 3.) L., pust. i os. leśna nad strum. Lipką, pow. sieradzki, gm. i par. Godynice, odl. od Sieradza w. 25; pust. dm. 4; os. dom 1, mk. 2. Należy do Brąszewic. 4.) L., os., pow. sejneński, gm. Krosnowo, par. Łoździeje; odl. 17 w. od Sejn. *Br. Ch.*

Lipka, por. *Lipa.*

Lipka 1.) niem. *Linden*, leśn., pow. obornicki; 1 dm., 11 mk.; należy do nadleśnictwa Boruszyna (Heidchen). 2.) L., folw., pow. ostrzeszowski; 1 dm., 23 mk., należy do dom. i gm. Grębanina. 3.) L., niem. *Klein Lipke*, olędry, pow. bukowski; 25 dm, 156 mk.; 43 ewang., 113 katol.; 53 analf. Najbliższa poczta. tel. i st. kol. żel. w Nowym Tomyślu.

Lipka, niem. *Linde*, dok. r. 1491 *Lypka*, włośc. wś, pow. złotowski, na bitym trakcie łobżenicko-frydlandzkim, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 5739, bud. 197, dm. 73, katol. 53, ewang. 576. Par. Zakrzewo, szkoła w miejscu, poczta dawniej Pr. Frydląd, obecnie nowo tu otworzona stacya kol. żel. pilskotczewskiej z urzędem poczt. i teleg., o 30 kil. od Piły. Wś L. należy do obszernych dóbr złotowskich, własności kiedyś hr. Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich, obecnie panującej familii pruskiej. Oddawna istniał w L. kościół katolicki, tytułu św. Anny i św. Wawrzyńca, patronatu prywatnego, przyłączony jako filia do Zakrzewa; budowany był z drzewa, kryty gontami. Prob. posiadał tu włókę roli. Szkoła także istniała zdawna przy kościele. Skutkiem reformacyi luterskiej zniemczeni i zlutrzeni po największej części mieszkańcy tutejsi kościół zabrali i przez dłuższy czas go używali. Dopiero w r. 1699 napowrót wydany został katolikom d. 17 maja i poświęcony przez sufragana pozn. Antoniego Mdzewskiego. Od tego czasu odprawiało się tu nabożeństwo w trzy główne odpusty i w oktawę Bożego Ciała. W inne święta i niedziele z upoważnienia władzy duchownej odczytywał odnośny ustęp z ewangelii i nauki, zwykle z niemieckiej postyli Jakóba Wujka, katolicki szulmistrz tutejszy, za co dostawał rocznego wynagrodzenia ze wsi 16 k. żyta. R. 1766 istniał jeszcze na dobre kościół w L.; kiedy następnie zaginął, nie wiadomo na pewno; w XIX w. akta o nim milczą. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 299; Schmitt, Gesch. des Kreises Flatow, str. 278. Autor tytuł powyżej opisanego kościoła ś. Anny i ś. Wawrzyńca fałszywie w ten sposób zrozumiał, jakoby w małej tej wiosce dwie kaplice istniały: ś. Anny jedna, druga ś. Wawrzyńca. *Kś. F.*

Lipka al. *Trzeciak*, rzeczka w pow. kaliskim. Tak podaje Enc. Org. więk. t. XIII str. 718. (Może strumień poczynający się o 8 w. na płd. Błaszek i wpadający poniżej wsi Lipki z lew. brzegu do rz. Stawki, niedaleko od Opatówka). Por. *Lipka*, os., pow. sieradzki. *J. Bl.*

Lipka, niewielka bagnista rzeczka w pow. borysowskim, ostatni prawy dopływ Derażyny (Dzieraczyna), zaczyna się w moczarach za wsią Razlito, płynie ciągle odludną, bagnistą miejscowością w kierunku płn., na przestrzeni prawie 2 mil; młynów nie posiada. *A. Jelski.*

Lipka Saska, znaczna wś w pow. nowogródzkim, tuż przy granicy pow. słuckiego, o w. 6 na płd. zach. od historycznego Nieświeża, nad małą rzeczułką położona, ma os. 56, w glebie dobrej, miejscowość bezleśna. *A. Jelski.*

Lipka (*Święta*), ob. *Święta Lipka.*

Lipkany, mko, pow. chocimski, gub. bessarabskiej, nad Prutem, 320 dm., 3007 mk., komora. Mko założone przed w. XVII, leży między Chocimem a Skulanami. W 1876 wywieziono tędy za granicę towarów na 35535 rs. a przywieziono na 66458 rs. Jest tu st. poczt.

Lipke (niem.), ob. *Lipie* i *Lipki.*

Lipke (niem.), wś, pow. zielonogórski na Szląsku, par. Koltzig.

Lipki 1.) wś i folw., pow. sieradzki, gm. Wierzchy, par. Bałdrzychów (Łaski, Lib. ben. I, 371); odl. od Sieradza w. 33; wś dm. 7, mk. 99; folw. dm. 2, mk. 5. W 1827 r. 12 dm., 99 mk. Folw. L.-Borki (z wsiami L. i Borki), podług wiadomości z r. 1866 rozległy mr. 588: grunta orne i ogrody mr. 347, łąk mr. 34, pastwisk mr. 8, lasu mr. 144, nieużytki i place mr. 55. Wś L. os. 19, z grun. mr. 48; wś Borki os. 7, z grun. mr. 8. 2.) L., wś, pow. sokołowski, gmina Dębe Nowe, parafia Stoczek. W 1827 r. (par. Węgrów) 61 dm., 448 mk., obecnie 68 dm., 463 mk. i 3500 mr. ziemi. 3.) L., wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Gryszkabuda, odl. 28 w. od Władysławowa; ma 16 dm., 119 mk. W 1827 r. wś rząd., 9 dm., 80 mk. Por. *Leśnictwo.* 4.) L. Wś t. n. wymienia Łaski (Lib. ben. II, 476), w par. Grochowo, pow. kutnowski.

Lipki 1.) wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 36 w. od Wilna, 4 dm., 27 mk. katol. 2.) L., wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm.,

o 45 w. od Wilna, 4 dm., 40 mk. katol. 3.) **L.**, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 49 w. od Wilna, 7 dm., 65 mk. katol. 4.) **L.**, wś włość., pow. wileński, 5 okr. adm., o 14 w. od Wilna, 8 dm., 73 mk., z tego 11 prawosł., 62 katol. 5.) **L.**, zaśc. szlach., nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, 1 okr. adm., 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Lipki 1.) mały zaśc. w pow. mińskim, o w. 4 na zach. od Starego Sioła położony, ma os. 2, miejscowość lesista. 2.) **L.**, zaśc. w płd. stronie pow. borysowskiego, blisko granicy pow. ihumeńskiego, nad rką Czernicą, w obrębie gm. smolewickiej, w okr. polic. łohojskim, ma os. 4, grunta piaszczyste; miejscowość odludna, poleska, własność niegdyś Radziwiłłowska, dziś ks. Wittgensteina. 3.) **L.**, dwie małe osady wiejskie w pow. borysowskim, nad rz. Cną z prawej strony, jedna ma trzy grunta, druga jeden, okr. polic. łohojski; grunta lekkie, miejscowość odludna. *A. Jelski.*

Lipki, wś, pow. rowieński, gm. L., okrąg polic. meżyrecki, o 9 w. od Meżyrycz. Wchodziła w skład klucza niewierkowskiego.

Lipki, wś, pow. skwyrski, nad rz. Krywianką, graniczy z Krzywem od wsch. Ma 1230 mk. prawosł., 52 katol., 3304 dzies. ziemi, cerkiew z r. 1763 (już 1701 r. tu istniała). Własność od 1850 r. Podhorskich. Około 1800 r. dziedzic dóbr L. niejaki Woroniecki miał je przegrać w karty do Morzkowskiego. Potem była w ręku Jabłonowskich i Radziwiłłów. Por. *Krzywe.*

Lipki 1.) część Łopatyna, pow. brodzki. 2.) **L.**, karczma koło Cuniowa na obsz. dwor. Dobrostany, pow. gródecki. 3.) **L.**, część Myślatycz, pow. mościski. 4.) **L.**, wzgórze 405 m. wysokie w płd. stronie Remizowiec, pow. brodzki.

Lipki, wś, pow. chojnicki, według Kętrzyńskiego; skorowidze urzędowe jej nie wymieniają.

Lipki, wzgórze polne na granicy gmin Remizowiec i Uhorców, w pow. złoczowskim, pod 49° 42' 10" płn. sz., a 42° 33' wsch. dłg. g. F. Stok wschodni stacza się do doliny Złotej Lipy Wschodniej; stok zaś płd.-zach. jest stromszy, opada ku wąwozowi, którym sączy się potok ku Złotej Lipie. Na płn.-wsch. zboczu legły zabudowania wsi Remizowiec, jak Cycy, Hulaki, Kurpiły a na płd.-zach. folw Sukmanowski, należący do Uhorców. Wzniesienie 405 m. npm. U wsch. stóp w dolinie Złotej Lipy rozsiadły się Uhorce na wysokości 340 m. npm. *Br. G.*

Lipków, wś, pow. warszawski, gm. Zaborów, par. Babice, odl. 12 w. od Warszawy. W 1827 r. było tu 22 dm., 264 mk. Od 1822 r. istniała tu przędzalnia bawełny przez Paschalisa założona, a następnie jedyna w kraju fabryka tkanin jedwabnych Worowskiego. Zakład ten (w 1860 r.) posiadał 36 warsztatów, zatrudniał 34 robotników i produkował za 134000 złp. tkanin, jak: gobeliny, adamaszki, fulary. Folw. L. rozległy mr. 686: grunta orne i ogrody mr. 318, łąk mr. 45, pastwisk mr. 13, lasu mr. 287, nieużytki i place mr. 23; bud. mur. 8, z drzewa 6. Wś L. os. 15, z gruntem mr. 349. *Br. Ch.*

Lipkówka, polana wraz z zabudowaniami w obr. gm. Kamesznicy, w pow. żywieckim, na płn. potoku Jaraszówki. *Br. G.*

Lipkowo, zaśc. nad rz. Mierzycą, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., gm. Leonpol, o 48 w. od Dziany, 1 dm., 11 mk. (1866).

Lipkowo, wś, pow. wejherowski, właściwie *Lubkowo* (ob.).

Lipkuńce, wś, w gm. włościań. Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 24, od Wasiliszek w. 23, dm. 18, mk. 143 katol. (1866).

Liplano, ob. *Leplawe.*

Liplany, wś, pow. owrucki, na płd. granicy z pow. radomyskim.

Liplany, 2 wsie w pow. mozyrskim, w gm. lelczyckiej, po obu stronach rz. Uboré zabudowane, o wiorst 3 od Lelczyc w stronie płn.; jedna wś ma osad 15, druga 12; miejscowość nizinna, odludna, w łąki i ryby obfitująca.

Liplas, wś, pow. wielicki, w okolicy pagórkowatej, 242 mt. npm., 4.6 kil. na płn. od Gdowa, 12 od Wieliczki, ma 278 mk. rzym.-katol., z których 40 przebywa na obszarze więk. własności; należy do par. rzym.-katol. w Niegowicach i ma od płn. las sosnowy a od płd. łąki nad pot. Porębą, uchodzącym z lew. brzegu do Raby. Gleba żytnia, po części żółta glinka na podłożu piaskowca. Graniczy na płn. z Jawczycami, na wsch. z Niegowicami, na zach. z Bilczycami a na płd. z Łazowiem i Gdowem. Pos. więk. p. Wikt. Lasockiej ma obszaru 269 roli, 21 łąk i ogr., 31 past. i 38 mr. lasu; pos. mniej. 211 roli, 44 łąk i 5 mr. pastw. W r. 1794 L. należał do generała hr. Ludw. Dębickiego, u którego czasowo bawił Kościuszko przed objęciem dowództwa naczelnego w r. 1794. Por. *Lipiarz.* *Mac.*

Lipluny, dwór, pow. kowieński, okr. polic. kiejdański, o 49 w. od Kowna, gorzelnia (1859).

Lipna, por. *Lipno* i *Lipnia.*

Lipna, wś i folw., pow rawski, gm. i par. Lubania, o 4 w. od rz. Pilicy. Wś ma 8 dm., 81 mk., 90 mr. ziemi, 15 os.; folw. 3 dm., 15 mk., 361 mr., płodozmian 4-polowy, 9 bud.

Lipna, część Czarnego, pow. gorlicki, 204 mk. Ob. *Czarne.*

Lipna, po niem. *Leipe bei Pförten*, wieś w zniemczonej części dolnych Łużyc w pow. żarowskim. *A. J. P.*

Lipna, dok. *Lypna*, nazywało się dawniej

jez. w chojnickim pow., położone w granicach wsi Dąbrówki (Damianowej Dąbrowy podówczas). Zachodzi w dokum. z r. 1324. W odnośnym ustępie opisu granic czytamy między innemi: Zaczynając od jeziora Irzchnino przy drodze do jeziora Lipna z lasem, który jest przy niem; to jez. do Dąbrowy Damianowej (niem. Dachs-Dammeran) należy; do drogi z Wysina, do jez. Słupina i t. d. Ob. Odpisy Dregera, str. 107, rękop. w arch. w Peplinie. *Kś. F.*

Lipna Góra, niem. *Lindenwerder*, kol., pow. chodzieski; 152 dm., 1204 mk.; 1056 ewang., 136 katol., 12 żyd.; 259 analf. Kościół ewang. paraf. dyecezyi „Łobżenicy". Najbliższa poczta i telegraf w Szamocinie; stacya kolei żel. w Białośliwiu. *M. St.*

Lipna Wola, wś, pow. miechowski, gm. Kacice, par. Prendocin. W 1827 r. wś rząd. 16 dm., 108 mk.

Lipnia, os., pow. nowogradwołyński, gm. horodnicka. Należy do dóbr kurozyckich hr. Męcińskiej. *L. R.*

Lipnia, por. *Muldowa.*

Lipniak 1.) kol., pow. nowo-aleksandryjski, gm. Opole, par. Piotrowin. 2.) L., kol., pow. lubartowski, gm. i par. Rudno. Leży niedaleko Wieprza, nad rz. Mininą i stawem Skrobackim (około 100 mr.), jednym z wielu przez tęś rzeczkę utworzonych. Jestto kol. czynszowa, założona w 1868 r., po większej części przez Niemców zaludniona, ma 10 dm., 137 mr. 55 pr. gruntu. Należy do dóbr lubartowskich. Na płn. od niej leży os. leśna t. n., 1 dom, 15 mr. 165 pr., ustanowiona dla dozoru lasów lubartowskich. Okrąg leśny L. lasów lubartowskich ma 340 mr. 210 pr. i leży na wsch. od kolonii t. n. 3.) L., wś i os. leśna, pow. radzyński, gm. i par. Kąkolownica. Wś ma 31 dm., 260 mk., 901 mr.; os. leśna 1 dm., 5 mk., 1 mr. 4.) L., wś, pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par. Wereszczyn, 7 dm., 60 mk., 369 mr. 5.) L., wś, pow. łukowski, gm. i par. Tuchowicz, 7 dm., 14 mk., 400 mr. Wchodziła w skład dóbr Kock (ob.). 6.) L., wś, pow. siedlecki, gm. Skurzec, par. Niwiska. W 1827 r. 14 dm., 79 mk.; obecnie 17 dm., 125 mk., 485 mr. Według Tow. Kred. Ziem. folw. L. lit. A Dworski, rozległy mr. 155: grunta orne i ogrody mr. 74, łąk mr. 41, pastwisk mr. 4, lasu mr. 31, nieużytki i place mr. 5, bud. z drzewa 4, pokłady torfu. Wś L. os. 7, z gruntem mr. 27. Folw. L.-pod-Przywory rozległy mr. 134: grunta orne i ogrody mr. 85, pastwisk mr. 46, nieużytki i i place mr. 3, bud. z drzewa 3. Folw. L. lit. B Karczemny rozległy mr. 127: grunta orne i ogrody mr. 64, łąk mr. 30, pastwisk mr. 3, lasu mr. 29, nieużytki i place mr. 1, bud. mur. 1, z drzewa 4. 7.) L., pow. ostrowski, gm. Poręba, par. Długosiodło. 8.) L. al. *Nowiny*, folw., pow. sierpecki, gmina Borkowo, par. Sierpc, odl. o 6 w. od Sierpca, ma 1 dm., 12 mk, 180 mr. gruntu, 7 nieuż.; płodozmian 10-polowy. 9.) L., wś, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. Puńsk, odl. 17 w. od Suwałk, 12 dm., 107 mk. Wchodzi w skład majoratu Kadaryszki (ob.). 10.) L., wś, pow. suwalski, gm. Hutta, par Kaletnik, odl. 9 w. od Suwałk; 30 dm., 183 mk. W 1827 r. wś rząd., 23 dm., 139 mk. *Br. Ch.*

Lipniak 1.) *pod Farynami*, wś, pow. szczycieński, st. poczt. Rozogi al. Frydrychowo. 1857 r. 33 mk., 2 włóki obszaru. 2.) L. al. *Kilimany pod Klonem*, niem. *L. bei Liebenberg*, wś, pow. szczycieński, st. poczt. Rozogi. 1857 r. 93 mk., 2 włóki obszaru. 3.) L., por. *Klebarskie* jezioro. *Kś. Fr.*

Lipniaki 1.) zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 53 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 7 mk. katol. 2.) L., zaśc. tamże, 50 w. od Dzisny, 1 dm., 8 mk. prawosł. (1866),

Lipniaki 1.) folw. w płn.-wsch. stronie pow. borysowskiego, przy drodze wiodącej ze wsi Teodorówki i Zaostrowia do wsi Zaolchowa, miejscowość poleska, grunta piaszczyste, okr. polic. 2 dokszycki, par. katol. berezyńska. 2.) L., zaśc. w płn.-wsch. stronie pow. borysowskiego, tuż przy granicy pow. lepelskiego, w okr. polic. 3-im dokszyckim, ma os. 2, należy do dominium Puciłowicze, własność polskiej rodziny Werenków. *A. Jelski.*

Lipniaki, dobra, pow. siebieski, 1 okr. polic., o 12 w. od Siebieża, mają 833 dzies. rozl., własność Rycków. *M. K.*

Lipnica 1.) kol. nad jez. Naprusewskiem, pow. słupecki, gm. Ostrowite, par. Giewartów, odl. od Słupcy w. 16; dm. 10, mk. 67. Ob. *Kochowo.* 2.) L., wś, pow. turecki, gm. Niewiesz, par. Uniejów (Łaski, Lib. ben. I, 344); odl. od Turku w. 29; dm. 39, mk. 336, os. 35, rozl. mr. 1043. W 1827 r. 37 dm., 266 mk. 3.) L., wś nad strugą t. n., pow. jędrzejowski, gm. i par. Złotniki (Łaski, Lib. ben. I, 580): Leży przy trakcie z Małagoszczy do Jędrzejowa, o 7 w. od rz. Nidy. W 1827 r. 23 dm., 170 mk. Rozległość folw. wynosi mr. 602: grunta orne i ogrody mr. 285, łąk mr. 48, pastwisk mr. 45, lasu i zarośli mr. 200, nieużytki i place mr. 24, bud. mur. 1, z drzewa 17, płodozmian 9 i 14-polowy, pokłady torfu. Wś L. os. 28, z gruntem mr. 159. 4.) L., wś, pow. konstantynowski, gm. i par. Rokitno; rozl. mr. 2054, dm. 57, mk. 417. W 1827 r. par. Piszczac, wś rząd., 55 dm., 326 mk. Por. *Derło.* *Br. Ch.*

Lipnica, wś i dwa bliskie folwarki we wsch. stronie pow. ihumeńskiego, w gm. brodzkiej, w okr. polic. berezyńskim, dziedzictwo Sipajłów. Wieś ma cerkiew, osad włócznych 23, każdy folwark po 633 mr., grunta lekkie,

łąki i pastwiska obfite, miejscowość poleska, odludna. *A. Jelski.*

Lipnica 1.) wś rząd. nad rz. Ułą, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 56, od Ejszyszek w. 35, dm. 10, mk. 130 katol. 2.) L, zaśc. w gm. drujskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 45 w. od Dzisny, 2 dm., 24 mk. katol. (1866).

Lipnica *Murowana*, mko w pow. bocheńskim, 281 m. npm., niegdyś punkt środkowy ststwa niegrodowego (które obejmowało mko L., Królówkę, Leszczynę i Rajbrot), zbudowane nad Uszwicą, wypływającą w lasach sąsiedniej wsi. Przez mko przechodzi gościniec z Zakluczyna do gościńca z Bochni do Nowego Sącza. Mko leży w kotlinie, otoczonej dosyć stromemi górami; mianowicie na płd. wznosi się lesiste wzgórze Szubienica 403 m. i Durkowa góra 384 m., na płn. Krasna góra 585 m. bezwzględnej wysokości. Miasto opasują dwie wsie: od zach. L Górna a od wsch. L. Dolna, ciągnące się po obudwu brzegach Uszwicy. Mko zajmuje przestrzeni 676 mr. i 880 sążni kwadr., liczy podług ostatniego spisu ludności 972 mk., z których jest tylko kilku izraelitów (reszta rzym.-katol.) i ma czynnego majątku 2004 zł. w. a. Ludność uboga, trudni się przeważnie garbarstwem i garncarstwem. W mku jest szkoła ludowa 3-klasowa (tu się uczył Kaz. Brodziński) i par. rzym.-katol, należąca do dyec. tarnowskiej, dek. brzeskiego. Kościół murowany nieznanej fundacyi został po zupełnej pogorzeli 24 czerwca 1824 r. odrestaurowany. Prócz kościoła paraf. znajduje się na cmentarzu kaplica ś. Leonarda, według podania z r. 1200, i ś. Szymona z Lipnicy, zakonu bernardynów, słynnego misyonarza do krajów wschodnich i filozofa zmarłego w Krakowie 18 lipca r. 1482. Nieurodzajność gleby, przeważnie czerwonej garncarskiej gliny, i do niedawna niedostępność miejsca były powodem, że, mimo nadań królewskich miasto podnieść się nie mogło, i mimo nazwy L. Murowanej, czem się odróżnia od dwóch sąsiednich wsi, pozostało małem, drewnianem miasteczkiem. Do niedawna jedynym murowanym domem był dawny dworzec starościński, zwany pańskim domem. Kasa pożyczkowa gminna ma 2891 zł. w. a. kapitału. Par. obejmuje sąsiednie wsie L. Dolną, L. Górną i Borównę, z ogólną ludnością 3649 rzym.-katol. i 185 izrael. Mko założył Władysław Łokietek w r. 1326, pozwalając wójtowi wsi L. założyć miasto na 100 łanach frankońskich na prawie teutońskiem-średzkiem. W przywileju przeznaczył wójtowi cztery łany, trzeci denar z gruntów, pozwolił mu wystawić jatki mięsne, rybne, szewskie, piekarskie, łaźnię i młyn a wreszcie łowić ryby w sadzawkach. Za to był wójt obowiązany stawiać się na pospolite ruszenie „cum lancea et una spadone". Osadnicy zostali uwolnieni na 13 lat od wszelkich poborów, danin i ciężarów a od ceł w całem państwie na zawsze, jeżeli będą sprzedawali i przewozili własne wyroby. Zdaje się, że się prawo niemieckie nie utrzymało a miasto upadło, bo w r. 1370 wydaje matka króla Ludwika węg. królowa Elżbieta nowy dyplom, w którym powiada, iż, widząc biedny stan miasta Lijpnijca, nadaje mu prawo magdeburskie, uchylając wszelkie prawa polskie i zwyczaje powszechne. Szczególniej uciążliwą była dlą Lipniczan podwoda dawana posłom królewskim; dawali ją aż do Sącza, przez co przy złych drogach ponosili wielkie szkody. W r. 1440 uwolnił ich od tego król Władysław III, postanawiając, że mają dawać podwody tylko do najbliższego miasta, a podróżującemu do Węgier posłowi tylko do Czchowa. W r. 1475 skarżyli się mieszczanie Kazimierzowi IV Jagiellończykowi, że celnicy nie szanują ich dyplomu otrzymanego od króla Władysława Łokietka; dla tego ponowił ten król zakaz wybierania ceł od towarów i rzeczy Lipniczan. W r. 1500 pogorzało miasto. Zygmunt I uwolnił mieszczan na lat 13 od szosu i poborów, z wyjątkiem zwykłego cła; od czopowego zaś na pół roku; poczem w r. 1521 otrzymali znowu uwolnienie od dostarczania podwód na dwa lata. Mimo to miasto nie podnosiło się. Lustratorowie z r. 1564 oświadczają, że mieszczanie nie płacą królowi żadnych czynszów, płacą jedynie księdzu 5 mrk na ołtarz, niewiadomo na jakiem prawie. Wszelkie dochody z młynów i jatek pobierał wójt, któremu także płacili garncarze, było ich 22, po 12 groszy. Dawniej dawali królowi co roku wołu, 12 kóp chleba i 6 achteli piwa, ale za sprawą Kmity wojew. krakow. darował im to Zygmunt August. Henryk III potwierdził dawne przywileje miasta w r. 1574, ustanowił targi w sobotę i trzy jarmarki: na Nawiedzenie Panny Maryi, na dzień ś. Mateusza i dzień ś. Jędrzeja. Stefan Batory, potwierdzając przywileje miasta założonego na stu łanach, z których wójt trzyma cztery a kościół dwa, nakazuje, aby kopiący glinę na gruntach miejskich płacili do kasy miejskiej po 6 groszy a pędzący gorzałkę po pół grzywny od kotła. Mieszczanie mają wybierać na Trzech Króli dwóch rajców. W r. 1639 przyczynił Władysław IV drugi tygodniowy targ we środy. Lustratorowie z r. 1664 znaleźli piekarzy 7, rzeźników 2, winnic gorzałczanych 9 i młynów 3; wozu nie wyprawiali mieszczanie na wojnę dla małej osady. W sto lat później r. 1765 lustracya zastała tylko 4 piekarzy, 1 rzeźnika, ale za to 20 szewców i 20 gorzelników (!); hiberny płaciło miasto 206 złp. 12 gr. Ostatnim dzierżawcą ststwa był Fryderyk Moszyński, płacił

kwarty w r. 1772 4790 złp. 4 gr. 12 den. Po zajęciu stwa przez Austryą w r. 1787, sprzedano je w 3-ch sekcyach, a w szczególności wś Rajbrot r. 1811 Dunikowskiemu za zł. reń. 48560, wś Leszczynę w r. 1818 Ignacemu Modelskiemu za zł. reń. 26227, resztę zaś posiadłości w r. 1834 Kazimierzowi Bzowskiemu za zł. reń. 31250. (Czyt. Długosz, Lib. ben. II, 140 i Kod. dypl. pol. t. III pod r. 1339). 2.) **L.** *Górna* i **L.** *Dolna*, dwie wsie, otaczające mko L. Murowaną od zach. i wsch.; obiedwie nad Uszwicą, należą do par. rzym.-katol. w L. Murowanej. L. Górna ma szkołę ludową filialną i 1288 mk., L. Dolna 1218 mk. Pos. więk. nabył w bieżącym roku hr. Ledóchowski, brat stryjeczny kardynała-prymasa; wynosi 183 roli i 362 mr. lasu jodłowego; pos. mniej. w obudwu wsiach i mku ma obszaru 2753 roli, 331 łąk i ogr., 357 pastw. i 1626 mr. lasu. L. graniczą na płd. z Rajbrotem i Juchową, na wsch. z Tymową i Gosprzydową, na płn. z Borówną a na zach. z Królówką. 3.) **L.** *Wielka* (*Niemiecka*), długa, osiadła wś nad bezimiennym pot., uchodzącym do Jasienny a z nią do Biały Dunajcowej z lew. brzegu, leży 336 m. npm., w okolicy pagórkowatej, lesistej pow. nowo-sądeckiego, ma par. rzym.-katol. i liczy 1638 mk. rzym.-katol., z których 190 przebywa stale na obszarze więk. posiadłości. Znajduje się tu kościół murowany i szkoła ludowa 1-klasowa. Wybudowanie kościoła i erekcyą parafii przypisują Kazimierzowi W. w r. 1359. Podług tradycyi zajęli ten kościół aryanie, ale im go odebrał jakiś Trzeciecki. Pos. więk. Flor. Wieniawa Długoszewskiego ma obszaru 740 roli, 41 łąk i ogr., 122 pastw. i 662 mr. lasu; pos. mniej. 1363 roli, 74 łąk i ogr., 325 pastw. i 50 mr. lasu. Par. należy do dyec. tarnowskiej dek. bobowskiego; obejmuje Bukowiec wyżni i Jasienną, z ogólną liczbą 2239 rzym.-katol. i 47 izrael. L. Wielka graniczy na zach. z Jasienną, na płd. z Niecewią, na wsch. z Lipniczką a na płn. ma górę Żebraczkę 354 m. npm. pokrytą lasami. (Lib. ben. II, 238). 4.) **L.** *Górna* i **L.** *Dolna*, dwie wsie w pow. jasielskim, u ujścia pot. Dąbrówki do Wisłoki z lew. brzegu. L. Dolna leży nad samą Wisłoką, 256 m. npm.; Górna na zach. od niej, na płd. stoku lesistego grzbietu Liwocza, zwanego w tem miejscu Przykrą górą i Lipnicką górą. Od Jasła jest L. Dolna oddalona o 9.6 kil. a Górna o 11 kil. Pierwsza należy do par. rzym.-katol. w Brzyskach, druga zaś w Bączalu Górnym; wreszcie w Dolnej znajduje się urząd poczt. a w Górnej kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 109 zł. w. a. Ludność w obudwóch wsiach jest rzym.-katol. i wynosi w L. Dolnej 379 (18 na obszarze więk. pos.), w Górnej 450 (18 na obszarze więk. pos.) Obszar więk. pos. w L. Dolnej Al. Płockiego ma 101 roli i 152 mr. lasu; mniej. pos. 361 roli, 26 łąk i ogr., 50 pastw. i 35 mr. lasu; w L. Górnej obszar więk. pos. p. Kaz. Klobasy 200 roli i 304 mr. lasu; mniej. pos. 309 roli, 22 łąk i ogr. i 54 mr. pastwisk. Obiedwie wsie graniczą na płn. z Wróblówką, na zach. z Jabłonicą, na płd. z Bączalem Górnym i Dolnym i Dąbrówką. (Lib. ben. II, 278). 5.) **L.**, mały przys. w pow. ropczyckim, pod 39° 17' wsch. dłg. od Ferro a 50° 0' 15" płn. sz.; leży na płd. od Ropczyc, w okolicy pagórkowatej, 387 m. pomiaru wojskowego, i ma od zach. las Trzemesznę, od wsch. Wolę i Gnojnicę, od płd. Budy a od płn. Średnie. 6.) **L.**, wś w pow. kolbuszowskim, w piaszczystych równinach, śród których wzniesienia dochodzą tylko od 231 do 243 m. npm. pomiaru wojskowego, ciągnie się wzdłuż drogi gminnej z Raniszowa prawie ćwierć mili (pod 39° 32' 35" wsch. dłg. od Ferro a pod 50° 16' 15" płn. sz.) długim wąskim pasem; należy do parafii rzym.-katol. w Dzikowcu i ma 2152 mk. rz.-katol., z których 32 przebywa stale na obszarze większej posiadłości. Od płn. otacza tę wś bardzo wielki sosnowy las, zwany w części zachodniej Mazowieckim borem, a w części wsch. Sojowym borem. Z L. prowadzi droga gminna na płd. przez Dzikowiec do Kolbuszowy a na płn. takie same dwie drogi do Woli Russanowskiej i Wilczej Woli. We wsi znajduje się szkoła ludowa 1-klasowa i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 1646 zł. w. a. Odległość od Raniszowa (na zach.) wynosi 7 kil. Do wsi należy przysiołek w stronie płd.-wsch. oznaczony w Skorowidzu pocztowym H. Stupnickiego i Skorowidzu K. Okszy Orzechowskiego nazwą Jeziorka, zaś na mapie administracyjnej Kummersberga i mapie sztabu gener. nazwą Widełka. Pos. więk. (Ferd. Błotnicki) ma 175 roli, 42 łąk i ogr., 94 pastw. i 2712 mr. lasu; pos. mniej. 2515 roli, 566 łąk, 331 pastw. i 84 mr. lasu. L. graniczy na zach. z Rudą, na wsch. z Raniszowską Wolą, na płn. z Wilczą Wolą a na płd. z Dzikowcem i kolonią niemiecką Wildenthal. *Mac.*

Lipnica 1.) wś, pow. szamotulski; 17 dm., 219 mk.; 7 ew., 212 katol.; 82 analf. Poczta i tel. w Ottorowie o·3 kil.; st. kol. żel. w Szamotułach o 9 kil. 2.) **L.**, dom. i gm. tamże, 3228 mr. rozl., 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Półko, folw.; 13 dm.; 188 mk.; 3 ew., 185 katol.; 77 analf. Własność Mierzyńskich. *M. St.*

Lipnica 1.), niem. *Lipnitza*, od r. 1864 *Lindhof*, dok. *Linde*, *zur Linde*, dwie miejscowości w pobliżu będące, pow. brodnicki, na bitym trakcie brodnicko-kowalewskim, w nieco lesistej okolicy. a) L., niem. *Lindhof*, dobra, obszaru liczą roli ornej ha. 141, łąk 7, pastw. 17, nieuż. 10, ogółem obszaru ha. 176; do tego przynależność ze wsi L. ha. 200; bud.

9, dm. 4, katol. 58, ew. 4. Par. i poczta Golub, szkoła w miejscu. Hoduje się bydło połowiczej rasy holend., owce zarodowe, wyprzedaje karmione bydło; dziedzic Jerzy Borchmann. b) L., niem. *Lipnitza*, włośc. wś, liczy obszaru mr. 2622, bud. 73, dm. 32, kat. 245, ew. 27. Par. i poczta Golub, szkoła w miejscu. R. 1414 podają księgi krzyżackie poniesionych strat wojennych: we wsi L. zabudowania od 53 włók spalone, wszystko zabrane, strat na 2000 mrk., kościół poniósł straty za 100 mrk., 14 włók leży pustych. Za polskich czasów L. była dobrami ststwa golubskiego: Od dawna znajdował się kościół paraf. we wsi L. Prob. posiadał tu 4 włóki, prócz tego 2 za tacę. Ostatni prob. nazywał się Piotr; r. 1670 starzy ludzie jeszcze go pamiętali. Kościół tytułu ś. Michała arch., patronatu rządowego, stał na wzgórzu, budowany był z drzewa. R. 1610 ogień niespodzianie wybuchł po nabożeństwie i zniszczył do szczętu cały kościół wraz z plebańskimi budynkami i częścią wioski. Po niejakim czasie zaczęto nowy budować kościół i to za staraniem i kosztem Anny Katarzyny, siostry rodzonej króla Zygmunta III, która w dożywociu trzymała golubskie ststwo. Miał być teraz cały murowany. Ściany dokoła były już gotowe, długość wynosiła 35 łokci, szerokość 20. Także dwie wieże po nad kruchtą dość wysoko poprowadzono. Adam Braniewski, zarządca dóbr starościńskich, wydał był gotówką 12000 fl. na budowę. Niestety śmierć fundatorki r. 1625 przecięła na zawsze rozpoczęte dzieło. Odtąd starostowie golubscy nie myśleli o dokończeniu kościoła. Mury jedynie przetrwały aż do ostatnich czasów. Dopiero w r. 1829 za zezwoleniem biskupiem rozebrane zostały; użyteczny materyał kupił Wysocki z Pułkowa za 55 tal. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 67. 2.) **L.**, niem. *Lipienitza*, dobra, pow. toruński, w okolicy lesistej. Obszaru roli or. ha. 250, łąk 8, pastw. 5, nieuż. 4, ogółem obszaru ha. 267: bud. 13, dm. 7, katol. 81, ewang. 14. Par. Chełmonie, szkoła Bielsk, poczta Kowalewo; dziedzic Artur von Wolff w Gronówku. *Ks. F.*

Lipnica 1.) *Dolna*, węg. *Alsó-Lipnicza*, wś w hr. orawskiem, w pow. i dystr. trzciańskim (Trsztena), nad Lipnicą, dopływem Orawy Czarnej, u południ. stóp Babiej Góry (1725 m.). Granica północna ciągnie się grzbietem Beskidu Babiogórskiego aż po za szczyt Sokolicę (1367 m.). Od wsch. przytyka do obszaru Zubrzycy Górnej, Lipnicy Górnej, od której oddziela ją pot. Kiczora, dopływ Lipnicy, jako też do obszaru Chiżnego; od zach. zaś do obszaru Półhory, Rabczycy i Bobrowa, od którego oddziela L. pot. Krywań graniczny; na płd. wreszcie graniczy z Hamrami i Osadą. Obszar L. Dolnej, obejmujący 12206 sąż. kw., przerzynają liczne pot. górskie, jak Lipnica z Kiczorą, Krywań graniczny, Krywań p., Murgas p., wreszcie Orawa Czarna, od ujścia Lipnicy aż po za ujście Krywania granicznego do Orawy Czarnej. We wsi znajduje się kościół łac. pod wez. ś. Łukasza ewang., zbudowany r. 1727. Metryki chrztu sięgają 1727 r., zmarłych r. 1754, a ślubu 1759. Do par. należy L. Górna, W miejscu ma par. dusz rzym.-katol. 2713, nieun. 268, żyd. 27, razem 3008; z L. Górną zaś dusz rzym.-katol. 4393, nieun. 473, żyd. 45, razem 4811. (Szem. dyec. spiskiej 1878). Według obliczenia z r. 1880 było w L. Dolnej dm. 574, mk. 2828 (w tem podobno 2672 Polaków). Poszczególne części wsi, raczej grupy chat, noszą osobne miana: i tak w części północnej między pot. Kiczorką i Lipnicą: Wilczek, Zosiak, Do Tyrała, Kiczora, Przywarówka (Privarovka) przys., Roztoki; w części płd.-zach. między Krywaniem granicznym i Krywaniem: Styrulowa polana, Janowiak polana; między Krywaniem i Lipnicą na stokach Bucznika: Sołtystwo niżnie; nad samą Lipnicą Winiarczyków i Jurczaków. Wzniesienie obszaru wsi: a) w północnej części Babia Góra 1725 m., Sokolica 1367 m, las Kralowa 1010 m.; b) na zachodniej granicy: Wajdów groń 934 m.; c) między Krywaniem granicznym i Krywaniem góra Krywań 809 m., nad Styrulową polaną szczyt bezimienny 768 m., moczary nad Orawą przy ujściu Krywania granicz. 597 m.; d) między Krywaniem a Lipnicą legło potężne wzgórze Bucznik 798 m.; e) w dolinie Lipnicy: kościół 648, przecięcie się pot. Lipnicy z traktem orawskim 612 m., ujście Lipnicy 597 m. Po południowej stronie rz. Orawy, między nią, granicą z Hamrami, pot. Jeleśną i Chiżnickim pot., legło wzgórze leśne zwane „Za Jeleśną“ lub „Paleniskami“. Sąd powiat. w Trzcianie, urząd podatk. w Twardoszynie; st. poczt. Jabłonka. Słynie tu chów bydła i wyrób sukna. 2.) **L.** *Górna*, węg. *Felső-Lipnicza*, wś w hr. orawskiem, w pow. i dystrykcie trzciańskim, nad Lipnicą Suską, na wsch. od L. Dolnej, graniczy od płn. i zach. z L. Dolną, od płn. z Zubrzycą Górną i Dolną i Jabłonką. Należy do par. łac. w L. Dolnej, ma kościół filialny; liczy dusz rz.-katol. 1680, nieun. 205, żyd 18, razem 1903. Według obliczenia z r. 1880 było dm. 353, mk. 1614 (w tem podobno 1574 Polaków); obszar zaś obejmuje 5123 sążni kw. kad. Słynie tu chów bydła i wyrób séra. Nad potokiem we wsi wznosi się piękna kaplica pod wezwaniem ś. Stefana króla. Wś legła wzdłuż doliny potoku Lipnicy Suskiej, także Silskim potokiem zwanej. Wzniesienie wsi: północny koniec 747 m., kaplica 681 m.; południowy koniec nad drogą Jabłonka-Bobrów 624 m. Stacya pocztowa Jabłonka. *Br. G.*

Lipnica, por. *Schadewinkel* (niem.), pow. nowotarski na Szląsku.

Lipnica, rz. 1.) ob. *Lipianka*, *Mień*. 2.) **L.** al. *Brama*, al. *Złotniczka*, lewy dopływ Nidy, lew. dopływu Wisły. Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 574. Por. *Kielce*, t. IV, 26.

Lipnica, rz., dopływ Szczary w pow. nowogródzkim, ma ujście o kilka wiorst wyżej Załuża, mija Krzywoszyn, Kołpaki.

Lipnica, rz., prawy dopływ Wiady, lewego dopływu Wielikiej, wpadającej do jeziora Czudzkiego.

Lipnica 1.) pot. podgórski, bierze początek na granicy gm. Lipnicy Wielkiej i Jasiennej, w pow. sądeckim, na południowym stoku góry Żebraczki (534 m.); płynie na płd. między chatami Lipnicy Wielkiej i na granicy tejże z gm. Wojnarową uchodzi do Jasiennej z lew. brzegu. Długość biegu 7 kil. Źródła na wys. 490 m., ujście 316 m. 2.) **L.**, pot., wytryska w obrębie gm. Lipnicy Górnej, w pow. jasielskim, z pod góry Lipnicy (342 m.) w paśmie górskiem Liwoczem (ob.) zwanem, ze źródeł leśnych. Przepływa Lipnicę Górną i Dolną i w obrębie gm. Dąbrówki uchodzi z lew. brzegu do Wisłoki. Długość biegu 7 kil. Płynie w kierunku płd.-wsch.; a przed ujściem ma bieg północny. Zowie się także *Dąbrówką*. 3.) **L.**, górska rzeka, na Podhalu orawskiem, (Węg.), wytryska na południowych stokach Babiéj Góry (1725 m.), w Beskidach zachodnich, w obrębie gm. Lipnicy Dolnej, wsi orawskiej, ze źródeł leśnych, na wys. 1428 m. (szt. gen.). Płynie górską doliną na płd., nad którą od wsch. wznosi się szczycik lesisty Kralowa (1010 m.) i przez przysiołki Lipnicy t. j. Przywarówkę i Roztoki, gdzie zwraca się na lekki płd. wschód, podąża doliną międzywzgórzystą do wsi Lipnicy Dolnej. Tutaj, przyjąwszy z lew. brzegu potok Kiczorę, tworzącą granicę między Lipnicą Dolną a Górną, zwraca się na płd. wschód i przerznąwszy wieś Lipnicę Dolną, uchodzi w niej do Orawy Czarnej z praw. brzegu. Od zach. nad doliną Lipnicy wznosi się między nią (od wsch.) a pot. Krywaniem (od zachodu) dział wzgórzysty Bucznik (798 m. szt. gen.). Źródła jej leżą na wys. 1428 m.; przecięcie się pot. z gościńcem orawskim podkarpackim 612 m., ujście 597 m. Długość biegu czyni 16 kil. 4.) **L.** *Suska*, znaczny pot. orawski w hr. orawskiem (Węg.), także *Silskim potokiem* zwany, wytryska w Beskidach zachodnich, w dziale Babiogórskim, w obrębie gm. Lipnicy Górnej, płynie na płd.-południowy wschód, zrazu leśnym parowem, potem doliną obszerniejszą przez wś Lipnicę Górną, a na obszarze Jabłonki (ob. t. III, 343) uchodzi z prawego brzegu do Orawy Czarnej. Długość biegu 16 kil. Źródła leżą wys. 800 m., ujście 601 m. npm. *Br. G.*

Lipnice 1.) wś, pow. łowicki, gm. Jeziorko, par. Kocierzew (Łaski, Lib. ben. II, 261, zowie ją *Lypnycza*), o 14 w. od Łowicza, nad rz. Lutomią, ma 40 dm., 256 mk., 38 osad, 841 mr. ziemi. R. 1864 os. 37, mk. 242, mr. 853; r. 1827 dm. 38, mk. 223. 2.) **L.**, ob. *Kochowo* i *Lipnica*. *Ocz.*

Lipnick (niem.), ob. *Lipnik*.

Lipnicka góra, wzgórze w pow. bialskim, ob. *Lipnik*, pot., i *Krzywa*.

Lipnicken (niem.), ob. *Lipniki*.

Lipnicki potok, także *Lipnikiem* zwany, znaczny potok górski, w hr. spiskiem (Węgry), wytryska w obr. gm. Folwarku (ob.) na północnych stokach Magóry spiskiej z pod Leszczyny (Liszczyna 1010 m.); płynie górską doliną na lekki północny zachód przez wieś Folwark, Lipnik Wielki, obszar Haligowiec, Śmierdzonkę, po pod Czerwony Klasztor, gdzie z praw. brzegu uchodzi do Dunajca. Dolina tego potoku oddziela północne stoki Magóry spiskiej od wschodniego pasma Pienin. Od południowej strony potoku wznoszą się magórzańskie szczyty, jak Leszczyna (1010 m.). Ubocz (957 m.), Czerteż (790 m.), Bukowinka (851 m.) i wzgórza lechnickie (624 m.). Od północnej zaś strony idą Wysokie Skałki, najwyższy punkt w całem paśmie Pienin (1052 m.), Rabsztyn (899 m.), Tokarnia (752 m.), Aksamitka (841 m.), Haligowieckie skały, wreszcie Klasztorna góra. Wody górskie, dno kamieniste, prąd rwiący. Długość biegu czyni 14 kil. Zabiera obustronnie liczne strugi górskie; uwagi godniejsze są potoki magórzańskie, uchodzące do L. z lew. brzegu, jak Podhaj, Sołtysa Woda i Rychwałdzki p. Pędzi młyny w Śmierdzonce i Czerwonym Klasztorze. Por. *Karpaty*. *Br. G.*

Lipniczek, wś, pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Malice, od Sandomierza 18 wiorst. Gruntu mr. 57, dm. 9, mk. 52, osad 6. Należał do dóbr Lipnik.

Lipniczka, wś, pow. grybowski, leży na wzgórzu 429 m. npm, na lewym brzegu Biały, w parafii rzym.-katol. w Wilczyskach (Długosz, Lib. ben. II, 255); ma 296 mk. rzym.-katol. Pos. więk. (p. Mayd. Rożen) wynosi obszaru 177 mr. roli i 37 mr. lasu; pos. mniej. 248 mr. roli w ogóle; graniczy na zachód z Lipnicą Wielką, na wschód z Brzaną Dolną, na północ z Brzaną Górną a na płdn. z Lasem widomskim. *Mac.*

Lipniczka, potok podgórski, wytryska w obr. gm. Lipnicy W., w pow. sądeckim, nieopodal granicy z Falkową i Brzaną Górną; płynie na południe chatami Lipnicy W., poczem tworzy granicę między Lipnicą W. a Lipniczką, a w końcu na obszarze gm. Wojnarowej uchodzi z lew. brzegu do Jasiennej. Długość biegu czyni 6 kil. *Br. G.*

Lipniczki, niem. *Lipnitzken*, od r. 1868 *Lindenhof*, rycer. dobra, pow. toruński, nad strugą Bachą; przez wieś przechodzi kol. żel. toruńsko-wystrucka. Obszaru liczy roli ornej hekt. 243, łąk 17, nieuż. 3, ogółem obszaru hekt. 264; bud. 13, dm. 6, katol. 57, ew. 35. Parafia i szkoła Papowo, poczta i stacya kol. żelaznej Turzno, przedtem Toruń; dziedzic Emil Rafalski; utrzymuje się znaczna melkarnia. *Ks. F.*

Lipniewice, wś rząd., pow. wilejski, o 11 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 5 dm., 39 mk. (1866).

Lipnik 1.) kol., pow. błoński, gm. Młochów, par. Tarczyn. W 1827 r. 1 dm., 13 mk. 2.) L., dwie wsie, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Siemkowice (Łaski, Lib. ben. I, 535); odl. od Wielunia 24 w. Pierwsza wś dm. 42, mk. wraz z pust. Mazaniec ma 333. Druga wś dm. 8, mk. 148. W 1827 r. było tu w ogóle 24 dm., 515 mk. Dobra L. składają się z folwarków: L. i Delfina, nomenklatury Bugaj; wsi: L. i Delfina; od rzeki Warty w. 4. Rozl. wynosi mr. 2488; folw. L.: grunta orne i ogr. mr. 549, łąk mr. 200, pastw. mr. 175, lasu mr. 1262, nieuż. i place mr. 29, razem mr. 2215; bud. mur. 10, z drzewa 8; folw. Delfina: grunta orne i ogr. mr. 248, łąk mr. 17, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 272; bud. mur. 1, z drzewa 2; płodozmian 13-polowy. Wś L. os. 58, z grun. mr. 452; wś Delfina os. 25, z grun. mr. 303. 3.) L., folw. i os. leśna, pow. częstochowski, gm. Potok Złoty, par. Żuraw. Nie zamieszczony w spisie miejs. gub. piotrkows. z 1882 r. W XV w. były tu dwa folwarki, karczma, łany kmiece; dziedzicem zaś był Gorzkowski (Dług. II, 215). 4.) L., wś, pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Goźlice; odl. 18 w. od Sandomierza, przy drodze bitej. Posiada urząd gminny. W 1827 r. 17 dm., 62 mk.; obecnie 23 dm., 171 mk., 561 mr. ziemi dwors. i 95 włośc. Wieś tę opisuje Długosz (II, 333), jako mającą jeden folwark, sześć łanów kmiecych, karczmę i dwóch ogrodziarzy. Gm. L. należy do sądu gm. okr. II w Klimontowie, st. poczt. Opatów, ma 13488 mr. obszaru (4205 mr. włośc.) i 3607 mk. (1771 męż. i 1836 kob.). W skład gminy wchodzą: Adamów, Gaj, Grocholice, Gołębiów, Gozdów, Kurów, Kaczyce, Leszczków, Lipniczek, Lipnik, Łownica Duża, Łownica Mała, Malice Kościelne, Małżyn, Męczennice, Międzygórz, Osiny, Pęsławice, Podgaje, Rogal, Słaboszowice, Słoptów, Studzianka, Swojków, Sciernalice, Tudorów, Ublinek duchowny, Ublinek szlachecki, Uzarzów, Wiesiołówka, Włostów i Żurawniki. 5.) L., wś włośc., nad Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Osiek, od Sandomierza w. 32. Gruntu mr. 29, dm. 15, mk. 91. 6.) L., wś, pow. pińczowski, gm. Kliszów, par. Kije (ob.). Leży na wschód od wsi Kije. W 1827 r. 18 dm., 147 mk. Będzie to zapewne ta sama wieś, którą Długosz (t. II, 11) opisuje pod nazwą Lipa. Dziedzicami jej byli: Zawisza Ołobok i Rafael h. Leliwa. Były wtedy dwa folwarki, trzy łany kmiece, karczma. 7.) L., wś szlach. i włośc., pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz. W 1827 r. 8 dm., 49 mk. 8.) L., os. włośc., pow. szczuczyński, gm. Ruda, par. Białaszewo. *Br. Ch.*

Lipnik 1.) długa wieś, pow. wielicki, przy drodze gminnej z Drogini do Wiśniowy, w okolicy pagórkowatej i lesistej, nad potokiem tegoż nazwiska, uchodzącym z lew. brzegu do Krzyworzeki. Zachodnią granicę wsi a zarazem powiatów: wielickiego i myślenickiego, tworzy wzgórze Kamiennik 782 m. npm. W nizinach są lasy świerkowe, na Kamienniku bukowe. Gleba składa się z zimnej glinki, z której gdzieniegdzie wypływa brunatna o przykrym zapachu ciecz, zwana rdzawką. Wś ma 1094 mk. rzym.-katol., przyłączonych do parafii w Wiśniowy (Długosz, Lib. ben. II, 183; III, 442). Pos. więk. (Bog. Bzowskiego) ma 221 mr. roli, 70 mr. łąk, 17 mr. pastw. i 1235 mr. lasu; pos. mniej. 682 mr. roli, 360 mr. łąk i ogr. i 429 mr. pastw. L. graniczy na północ i wschód z Wiśniową, na północ z Glichowem i Trzemesznią, na zachód z Chełmem a na południe z Kobielnikiem. 2.) L., przys. do Harty, pow. brzozowski, leży nad potok. Hartą, tworzącym na południe od przysiółka i folwarku dosyć obszerny staw, którego południową groblę tworzy gościniec z Dubiecka do Domaradza; według spisu ludności z 1880 r. 383 mk., z których 39 przebywa stale na folwarku. Na obszarze przysiołka rozchodzą się drogi na południe do Dynowa (ob.), na zachód do Domaradza, na wschód do Dubiecka. 3.) L., przedm. Biały, leży na południowy wschód od tego miasta. 4.) L. (z *Leszczyną*), wś, pow. bialski, przy drodze z Kęt do Biały, 374 m. npm., ma parafią rzym.-katol., aptekę, wielką fabrykę likierów i octu, szpital ubogich z majątkiem zakładowym 3700 zł. i szkołę ludową trzech-klasową. W ostatnich czasach założył tutaj niemiecki „Schulverein“ szkołę ludową niemiecką w celach germanizacyjnych, co wywołało oburzenie dzienników. Przysiołek Leszczyny leży nad rzeczką Białą, tworzącą granicę Galicyi i Szląska austryackiego, na południowy zachód od L. L. ma 5747, Leszczyny 380, razem 6127 mk., z których 4295 jest religii rzym.-katol., przeszło 1000 ewang., reszta izraelitów. Pos więk. arcyks. Albrechta ma obszaru 318 mr. roli w ogóle; mniej. 2152 mr. roli, 361 mr. łąk i ogr., 327 mr. pastw. i 207 mr. lasu. Ludność, inteligentna i zamożna, zarabia najwięcej przy fabrykach i dostarcza

nabiału miastom Biale i Bilskowi. Kościół parafialny murowany z r. 1400 spalił się do szczętu od pioruna 2 czerwca 1879 r., w skutek czego odprawiało się nabożeństwo w prowizorycznie urządzonej sali w szkole jeszcze w r. 1880. Teraz odbudowano kościół. Do parafii są dołączone Straconka i Leszczyny; par. należy do dyec. krak. dek. bialskiego. L. graniczy na zachód z Białą, na wschód z Kozami Małemi, na płdn. ze Straconką, a na płn. z Hałcnowem (Alzen). (Czyt. Kod. dypl. pol. t. III, pod r. 1487 i Lib. ben. Długosza I, 85; II, 291). Niegrodowe sstwo lipnickie w województwie krakowskiem, księstwie zatorskiem i oświęcimskiem, w r. 1771 podług spisów podskarbińskich obejmowało wsie: L., Leszczyny, Straconka, Międzybrodzie. W tym czasie posiadał je Teodor Wessel, podskarbi w. kor., opłacając z niego kwarty złp. 10963 gr. 20, a hyberny łącznie z Białą złp. 1015. Po zajęciu tego sstwa przez rząd austryacki, tenże na publicznej licytacyi w r. 1820 sprzedał je był Wilhelmowi Tschikardt za złot. reńskich 71000. *Mac.*

Lipnik (po rusku *Łypnyk*) 1.) część wsi Dubie w pow. brodzkim. 2.) L., poszczególne domy na obsz. dwor. Raźniowa w pow. brodzkim. 3.) L., część Lubienia w pow. jaworowskim. 4.) L., część wsi Ulicko Seredkiewicz, pow. Rawa ruska. 5.) L. (al. *L.-Rawski*), grupa domów w m. powiat. Rawa ruska. 6.) L., część Hukałowiec w pow. złoczowskim. 7.) L.-*Kamieniecki* (al. *Kamionka-Lipnik*, *Kamenka-Łypnyk*), część Kamionki wołoskiej (ob.), pow. Rawa ruska. 8.) L.-*Mały*, część Wygnanki, pow. czortkowski. *Lu. Dz.*

Lipnik, pustkowie, pow. ostrzeszowski; 16 dm., 118 mk.; należy do wsi i gm. Góry.

Lipnik, leśnictwo do dóbr Gola, pow. sycowski.

Lipnik 1.) niem. *Lipnick* al. *Lypnick*, leśnictwo, pow. jańsboraki, st. poczt. Jańsbork; 1857 r. 9 mk. 2.) L. *pod Szczytnem*, niem. *Lipnick*, leśnictwo, pow. szczycieński, st. poczt. Szczytno; 1857 r. 7 mieszk. 3.) L., por. *Lipniak*. *Kł. Fr.*

Lipnik 1.) *Wielki*, niem. *Gross-Lipnik*, także *Gross-Laupnik*, węg. *Nagy-Lipnik*, wieś ruska w hr. spiskiem (Węgry), w pow. magórzańskim, w pasie pogranicznym węgiersko-galicyjskim, w dystrykcie starowiejskim, w dorzeczu Dunajca, w urocznej dolinie górskiego potoku Lipnickiego (ob.), zamkniętej od północy południowemi stokami gór Pienin, a od południa północnemi stokami Magóry spiskiej, zwłaszcza pasma magórzańskiego, zwanego Widernym wierchem. Północna granica przypiera częściowo do Galicyi (do obszaru Szlachtowy), częściowo zaś do obszaru Leśnicy, wsi spiskiej. Na tej granicy wznoszą się szczyty: Rabsztyn (899 m.), Tokarnia (752 m.) i Aksamitka (841 m.). Od Aksamitki zbiega zachodnia granica gminy do doliny potoku Lipnickiego, poczem się wznosi szczytami magórzańskimi Bukowinką (851 m.), Kobylą głową (957 m.), Feókową (959 m.), po szczyt Reniawę (1005 m.), oddzielając obszar L. od Haligowiec i Rychwałdu. Od Reniawy biegnie grzbietem Widernego Wierchu na północny wschód po szczyt bezimienny (1110 m.), przytykając do obszaru Drużbak górnych. Odtąd ciągnie się granica wschodnia od Folwarku, po pod Kwaśną Horę (1020 m.) i Ubocz (957 m.), schodząc do doliny potoku Podhaja, kończąc się na grzbiecie Pienin, w szczycie bezimiennym (935 m.). Największa długość obszaru L. wynosi 10 kil. a szerokość 6 kil. W południowej stronie wsi wznoszą się czubki Czerteż (790 m.), Domkowa (834 m.) i Kwaśna Hora (1020 m.). Wieś samę, która leży 580 m. npm., przerzyna od wschodu na zach. potok Lipnicki, a od południa jej obszar potok Sołtysą Wodą zwany, uchodzący koło Folwarku do Lipnickiego pot. z lew. brzegu. Prowadzi tędy drożyna górska z Czerwonego Klasztoru do Kamionki i miasta Gniazd. Genersich w Bredetzky's Neue Beiträge (str. 329) podaje, iż na gruncie tej wsi, w przyległych dolinkach, znajdują się wielkie i czyste kryształy kwarcowe, jakoteż tuż nad potokiem kamień węgielny łupkowy, zawierający ałun. Miała tu także znajdować się szczawa. Według obliczenia z r. 1880 liczy dm. 222, mk. 965. Mieszkańcy przeważnie są wyznania grecko-katolickiego i mają cerkiew w miejscu. Mk. rzym.-katol., których liczba wynosi do 40, należą do par. łać. w Haligowcach. Obszar L. W., do którego należy pustka Lipnik Mały (*Kis-Lipnik*), obejmuje 4784 sążni kw. katas. Sąd pow., urząd podatk. i st. p. w Starej Lubowni. Por. *Folwark* i *Kamionka*. 2.) L.-*Mały*, węg. *Kis-Lipnik*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Popradem; kościół paraf. gr.-katol., zdrój szczawiowy, lasy, 946 mk. *Br. G.*

Lipnik 1.) wzgórze 400 m. wys. w płd. stronie Kruhla Wielkiego w pow. przemyskim. Na wsch. jego stoku nastaje pot. Głęboki. 2.) L., las w płd. stronie Litowisk i w płn. stronie Szyszkowiec w pow. brodzkim. 3.) L., las w płn. stronie Błożwi górnej i w płd. stronie Sanoczan w pow. przemyskim.

Lipnik 1.) potok, wypływa w obr. gm. Lipnika, w pow. bialskim, kilku strugami, na wschodniej jej granicy, u północno-zachodnich podnóży Magórki (654 m.); strugi te zlewają się we wsi Lipniku poniżej kościoła w jedno koryto, którem płynie na zachód przez wieś Lipnik; następnie wchodzi na obszar Biały, przerzyna miasto, poniżej którego uchodzi do Białej z praw. brzegu. Długość biegu czyni

5¼ kil. Nad prawym jego brzegiem wznosi się Lipnicka góra, której wschodni czubek leży 437 m., zachodni 392 m. npm. 2.) **L.**, potok, wytryska w obr. gm. Lipnika, w pow. wielickim, w płdn. zach. stronie wsi, ze źródeł leśnych; płynie na północny wschód przez L., następnie przez obszar Poznachowic Dolnych, a nakoniec granicą tejże gminy z Glichowem, gdzie z lew. brzegu uchodzi do Krzyworzeki. Przyjmuje potoki Czerwin i Graniczny. Długość biegu 6½ kil. 3.) **L.**, mały strumyk, wypływa w obr. gm. Truskawca, w pow. drohobyckim, u południowo-zachodnich stóp Babinej Góry (405 m.); płynie na północny zachód i po krótkim biegu uchodzi do Wisznicy. Nad tym potokiem, w lesie Lipkami zwanym, wytryskuje źródło mineralne, także Lipnikiem zwane, dotąd nieocembrowane, w pobliżu szybu św. Anny, dziś zasypanego i wodą zalanego. Od Babinej góry ku wschodowi są lesiste wzgórza Bańki, które przed kilkudziesięciu laty tworzyły z Babiną górą całość kopalni kruszcowych w Truskawcu. 4.) **L.-*Wielki*** i ***Mały*** (*Gross und Klein-Laubnik*), dwa potoki podgórskie w hr. spiskiem (Węgry), uchodzące oba do Popradu, z lew. brzegu. L.-Wielki powstaje z połączenia dwóch potoków mniejszych, zachodniego Rozdzielem (Rozdjil) i wschodniego Litmanowym zwanego, w obr. wsi spiskiej Litmanowej. Przerzyna środkiem Litmanową, poczem granicą Kamionki i Jarembiny, następnie granicą Gniazd i Lubowli w kierunku południowym i przerżnąwszy trakt podoliniecko-lubowelski wpada z lew. brzegu do Popradu na obszarze Lubowli Starej. Długość biegu 10 kil. L.-Mały bierze początek u północnych stóp góry Czerteża (840 m.) w obr. gm. Jarembiny, nieopodal granicy tejże gminy z Litmanową; płynie na południe, przepływa wieś Jarembinę i obszar Lubowli Starej, gdzie uchodzi do Popradu z lew. brzegu, nieco na wschód od ujścia L.-W. Długość biegu czyni 8 kil. 5.) **L.**, potok spiski, ob. *Lipnicki potok*. 6.) **L.**, potok górski, lewy dopływ Popradu, wytryska w obr. gm. Matysowej, w hr. szaryskiem (Węgry), na granicy z hr. spiskiem; płynie na południowy zachód przez wieś Matysową, poniżej której zwraca się na północny wschód i wchodzi w obręb wsi Lipnika Małego, gdzie uchodzi z lew. brzegu do Popradu, na granicy Węgier i Galicyi. Nad lewym brzegiem jego wznoszą się szczyty Skotniki; Czerteżyk, pod którym wpada do L. potok Bliski; Bystry Garb, a dalej na zachód dział górski Makowiska; nad prawym brzegiem mamy wzgórza Tatarówkę i Łaściński wierch (668 m.). Długość biegu czyni 7½ kil. *Br. G.*

Lipniken (niem.), ob. *Lipniki*.

Lipniki 1.) wś, pow. garwoliński, gm. Podłęż, par. Samogoszcz. W 1827 r. 9 dm., 160 mk.; obecnie 10 dm., 112 mk., 150 mr. 2.) **L.-*Kąty***, wś, pow. węgrowski (10 os., 193 mr. ziemi), ob. *Kąty* i *Korytnica*. 3.) **L.**, wś, pow. sierpecki, gm. i par. Rościszewo; odl. o 13 w. od Sierpca; ma 16 dm., 198 mk., 600 mr. gruntu, 281 nieuż. W tem 126 mr. włośc. Folw. należy do dóbr Rościszewo i ma według Tow. Kred. Ziemsk. 702 mr. rozl. 4.) **L.-*Nowe***, pow. pułtuski, gm. Kleszewo, par. Pułtusk. Ob. *Górki*. 5.) **L.-*Stare***, pow. pułtuski, gm. Kleszewo, par. Przewodowo. W 1827 r. wś rządowa 28 dm., 210 mk. Wójtostwo w L., mające 236 mr. obszaru, stanowi własność szpitala św. Wincentego w Pułtusku. Por. *Górki*. 6.) **L.**, wś, pow. mazowiecki, gm. Stelmachowo, par. Tykocin. W 1827 r. 18 dm., 144 mk. 7.) **L.**, wś szlach., pow. makowski, gm. Perzanowo, par. Czerwonka (ob.). 8.) **L.**, wś, pow. kolneński, gm. Łyse, par. Lipniki. Leży w pobliżu błot nad brzegami rz. Szkwy. Posiada kościół paraf. murowany. Pierwotnie zdawna była tu kaplica, filia par. Kadzidło (ob.), od 1841 istnieje nowy kościół. W 1827 r. było tu 133 dm., 828 mk., wś rządowa; obecnie 164 dm., 994 mk. i 4428 mr. obszaru. Par. L. dek. kolneński 3804 dusz. *Br. Ch.*

Lipniki, wś, pow. owrucki, nad lewym dopływem rzeki Żerew.

Lipniki, ob. *Daniłówka*.

Lipniki 1.) wś poleska w pow. pińskim, w gm. dobrosławskiej, przy drożynie lichej, wiodącej z Płoskini do Rudni i w inne miejsca, nad rzeką mającą w dalszym biegu nazwę Wiślicy; ma osad 9 w głuchej, bezludnej miejscowości; to też i mieszkańcy tych stron są w stanie opłakanym, półdzikim. Niegdyś własność dominikanów pińskich, którym L. nadała fundatorka konwentu tego Marya Lukrecya z margrabiów Strozzich Kopciowa. Dziś własność Skirmunta. 2.) **L.** al. ***Bołocizne***, folw. w pow. słuckim, dziedzictwo Ambrożewiczów, ma obszaru 148 mr. 3.) **L.**, dwa małe w pobliżu siebie leżące zaścianki, o wiorst prawie cztery na południe od miasta Nowogródka, każdy ma osadę jednę. 4.) **L.**, karczma w pow. borysowskim, o dwie wiorsty od mczka Ziembina, przy gościńcu wiodącym do Pleszczenic. *Al. Jelski.*

Lipniki, wś włośc. nad rz. Miadziołką, pow. dziśieński, o 110 w. od Dziśny, 2 okr. adm., 14 dm., 154 mk. (1866).

Lipniki Litewskie, wś, pow. kobryński, na zachód od Drohiczyna.

Lipniki, ob. *Harta* i *Lipnik*.

Lipniki (po rusku *Łypnyki*) 1.) karczma na obsz. dwors. Porszny w pow. lwowskim. 2.) **L.**, wś w pow. mościskim, 6 kil. na płd. wsch. od sądu powiat., urzędu poczt. i st. kolej. w Mościskach. Na płn. leżą Laszki gościńce-

we, na płn. wsch. Wojkowice i Zawadów, na wsch. Stojańce, na płd. Sanniki, Czyszowice i Radenice, na zach. Mościska. Przez płd. część wsi płynie pot. Siekanica od płd. wsch. na płn. zach. Na praw. brzegu potoku leżą zabudowania wiejskie. W płn. stronie obszaru leży dziki folwark i grupa domów Dobosiewiczówka (al. Doboszówka). Ta część obszaru wznosi się do 269 m. w lesistej stronie wsch. a do 278 m. na granicy zach. (wzgórze Lipniki). Na lew. brzegu Siekanicy, wzniesionym najwyżej do 253 m., leży dwór i folwark. Własn. więk. ma roli ornej 666, łąk i ogr. 128, pastw. 13, lasu 422; własn. mniej. roli ornej 675, łąk i ogr. 81, pastw. 39 mr. W r. 1880 było 861 mk. w gminie, 40 na obsz. dwors. (blisko 600 obrz. rzym.-katol., reszta obrz. gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Radenicach, gr.-katol. w Mościskach. We wsi jest cerkiew drewniana pod wezw. śś. Kozmy i Damiana i szkoła etat. jednokl. 3.) L., folw. w Hukałowcach w pow. złoczowskim. 4.) L., poszczególne domy i leśniczówka w Batiatyczach w pow. żółkiewskim. 5.) L., grupa domów i młyn w płn. stronie Skwarzawy Nowej w pow. żółkiewskim. *Lu. Dz.*

Lipniki 1.) las w zach. stronie Niestanic, pow. Kamionka Strumiłowa, na lew. brzegu Kijewskiego potoku. Najwyższe jego wzniesienie czyni 222 m. 2.) L, las w Mostach Wielkich w pow. żółkiewskim. 3.) L, os. w Krechowcach, pow. stanisławowski.

Lipniki 1.) niem. *Lipniken*, *Lypnicken*, wś, pow. jańsborski, około milę od granicy polskiej, nad rzeką Pisą, na prusko-luterskich Mazurach, przez ludność polską założona i trzymana. O pierwszym lokacyjnym przywileju nie wiadomo. R. 1476 Zygfryd Flach von Schwarzburg, komtur baldzki, nadaje słudze Janowi Merten na prawie magdeb. 12 wł. nadwyżki w L. w dąbrowie zapiskiej między Stańkiem Turowskim a Jeżami nad Wicentą, z sądown. niższem i wyższem i z obow. 1 służby zbrojnej. Ob. Kętrz., Ludność pol. w Prusiech, str. 436. 2.) L., niem. *Lipnicken* al. *Lypnicken*, dobra ryc., pow. niborski, st. pocst. Jedwabno, o 2.5 kil. odległa, mają obszaru 265 ha.; 187 ha. roli orn. i ogr., 6 ha. łąk, 33 ha. pastw., 35 ha. lasu, 3 ha. nieuż., 1 ha. wody. Czysty dochód z gruntów wynosi 946 marek; 1857 r. 32 mk. *Kś. F.*

Lipniki, ob. *Bystrzyca*, t. I, 512.

Lipniszki, wś, pow. maryampolski, gm. Szumsk, par. Kieturwłoki; odl. 7 w. od Maryampola. W 1827 r. wś rząd. 3 dm., 33 mk.; obecnie 5 dm., 49 mk.

Lipniszki 1.) mko nad rz. Gawią (Opitą), pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 84 w. od Wilna, o 49 w. od Oszmiany, leży obok Gierunen, o 21 w. od Dziewieniszek, ma 900 mk. Paraf. kościół katol. ś. Kazimierza, drewniany, założony 1411 przez Zygmunta I. Parafia katol. dekanatu wiszniewskiego: dusz 5451. Kaplica w Zygmunciszkach. Zygmunt I nadał je wieczyście r. 1528 Wojciechowi, synowi Marcina Gastoldowi, wojewodzie wileńskiemu, kanclerzowi lit., za zasługi jego, gdy ten, zamek połocki, będąc jeszcze tamtejszym wojewodą, od oblężenia wyzwolił i w ziemię nieprzyjacielską z pocztem swym wtargnąwszy, onę mieczem i ogniem wzdłuż i wszerz spustoszył, a do hordy tatarskiej dla ułożenia warunków pokoju jeździł. W późniejszym czasie L. razem z Gieranonami przeszły do Paców i stały się dobrami artyleryi W. Ks. Lit. Kiedy następnie, na mocy ustawy sejmowej, dobra te narodowe oddano, w miejsce pensyi, jako generałowi artyleryi w. ks. lit., Kazimierzowi ks. Sapieże, liczne spory zaszły o granice i posiadłości tego sstwa, i z tych powodów na sejmie warszawskim (1773—1775) stany rzpltej wyznaczyły oddzielną komisyą z 13 urzędników litewskich, dla ostatecznego oznaczenia tychże granic a zwłaszcza miast: L., Gieranony i dóbr: Nosewicze, Remizów i Antokol z przyległościami. Potem L. należały do Biegańskich, dziś do Stanisława Wolskiego. R. 1866 folw. L. miał 40 mk. katol. a mko 105 dm., 474 mk. katol., 266 izr. Gmina wiejska L. ma 711 dm., 5813 mk., 9 gromad: L., Scygań, Wiergań, Zabłocie, Rusaki, Kładniki, Rowbowicze, Kwacze, Ścierkowo. Por. *Gieranony*. 2.) L., wś szlach., pow. trocki, 2 okr. adm., 39 w. od Trok, 3 dm., 27 mk. katol. Por. *Kowale*. 3.) L., wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 52 w. od Wilna, 9 dm., 55 mk. katol. 4.) L., zaśc. szlach., pow. święciański, 2 okr. adm., o 14 w. od Święcian, 1 dm., 14 mk. katol. (1866).

Lipnitz (niem.), ob. *Lipienica* i *Lipienice*.

Lipnitza (niem.), ob. *Lipnica*.

Lipnitzken (niem.), ob. *Lipniczki*.

Lipniuńce, wś, pow. sejneński, gm. Kopciowo; odl. 42 w. od Sejn, ma 26 dm., 274 mk. Nie zamieszczona ani w spisie wsi z 1827 r., ani w Skorowidzu Zinberga.

Lipno, miasto powiatowe gub. płockiej, nad rz. Mień, leży śród niziny otoczonej piaszczystemi wzgórzami, pod 52° 51' 4 szer. półn. i 36° 54' 5 dłg. wschod.; odl. 54 w. od Płocka, 28 w. od Włocławka, 33 w. od Golubia. Połączone drogą bitą z Włocławkiem i Kikołem. Posiada kościół par. murowany, kościół ewangielicki murowany, szpital św. Jana na 30 łóżek, szkołę początkową, szkółkę parafialną ewangielicką, sąd pokoju okr. III, urząd powiatowy, stacyą telegraficzną, stacyą pocztową, urząd miejski. Z zakładów fabrycznych są tu: 4 garbarnie z prod. na 5630 rs. (10 robotn.), 2 mydlarnie wyrabiające za 4227 rs.,

1 browar (350 rs.), 1 fabr. octu (350 rs.), 1 olejarnia (484 rs.). W 1827 r. było tu 232 dm., 3008 mk.; w 1860 r. 261 dm. (47 murow.) i 4532 mk. (2097 żydów), obecnie jest 5401 mk. (2225 żydów). Początkiem L. był gród, istniejący w przeddziejowej tylko epoce na usypanej wyniosłości, zwanej dziś górą św. Antoniego od umieszczonej tamże statui. Centralne położenie L. nadawało się do wytworzenia tu miejsca zebrań i obrad. Stąd zawsze L. było stolicą powiatu, miejscem odbywania sejmików i zjazdów. Władysław ks. łęczycki i dobrzyński, syn Ziemowita, wyniósł w 1349 r. osadę, jaka zwykle powstawała przy grodach, do rzędu miast, i nadał jej prawo niemieckie i 26 włók ziemi. Razem z ziemią Dobrzyńską przechodziło L. te same koleje dziejowe, będąc stolicą powiatu. Władysław Jagiełło, nagradzając szkody ponoszone od krzyżaków, nadał miastu jeszcze 60 włók ziemi i zwolnił od wszelkich służebności na zawsze. Razem z założeniem miasta wzniesiony został (zapewne na miejscu dawnego drewnianego) murowany kościół Wniebowzięcia Panny Maryi, w stylu ostrołukowym. Późniejsze przerabiania, obniżenia dachu mianowicie i kopuła umieszczona na wieży, zeszpeciły i zmieniły pierwotne formy. Istniały w L. jeszcze dwa kościoły, niewiadomo kiedy i przez kogo założone: św. Barbary na cmentarzu, rozebrany z powodu zniszczenia w 1819 r., i św. Ducha przy ulicy Młyńskiej, zniesiony w 1724 roku. W r. 1820 wzniesiono tu ewangielicki kościół par. z muru pruskiego, a w 1868 r. na miejsce jego nową świątynię w stylu ostrołukowym. Istniała dawniej w L. szkoła podwydziałowa a następnie powiatowa (4-klasowa). Utrzymywały się tu również czas jakiś fabryki sukna. Cechy rzemieślnicze w liczbie 10 mają przywileje z XVII jeszcze wieku. Opis kościoła w L. podał „Pamiętnik religijno-moralny“ z 1860 r. Por. „Tyg. illustr.“ z 1869 r., t. III, 212 i z 1871 r. t. VIII, str. 88; „Kłosy“ t. XV, str. 307. Czyt. też Kod. dypl. pol. t. II, 712. Par. L. dek. lipnowski ma 5900 dusz. Leśnictwo rządowe L. składa się ze straży: Ciechocin i Szczutów; posiada 7936 mr. lasu. Folw. L.-Wójtostwo albo Borek, rozległy mr. 273: grunta orne i ogr. mr. 224, łąk mr. 30, pastw. mr. 4, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 2, z drzewa 4. Folw. ten w r. 1872 oddzielony od dóbr Lenie Wielkie. Sstwo niegrodowe lipnowskie albo lipińskie w województwie inowrocławskiem, w ziemi dobrzyńskiej, r. 1592 zaliczało się do województwa chełmińskiego, a po r. 1736 do województwa brzesko-kujawskiego. W r. 1771 posiadał je Ignacy Zboiński, kaszt. płoc., opłacając z niego kwarty złp. 260 gr. 23, a z wójtostwa złp. 520, hyberny zaś złp. 154 gr. 5.

Powiat lipnowski gub. płockiej, stanowi część dawnego pow. t. n., z którego drugiej połowy utworzono pow. rypiński. Posiada on przeważnie naturalne granice. Od płdn. i płdn.-zachodu granicę stanowi Wisła od ujścia rzeki Skrwy aż do granicy pruskiej; od punktu zetknięcia się Wisły z granicą pruską, aż pod sam Lubicz, niema naturalnej granicy, którą znowu nieco powyżej Lubicza tworzy od zachodu i północy Drwęca, a w części wpadający do niej Ruziec, oddzielający pow. lipnowski od rypińskiego. W dalszym ciągu linia graniczna obu powiatów wije się w zakrętach aż do zetknięcia się z rz. Skrwą w pobliżu Kokoszczyna; odtąd Skrwa tworzy wschodnią granicę powiatu aż do ujścia do Wisły. Ogólny obszar powiatu wynosi 30.44 mil kw.; przedstawia on wyżynę wzniesioną średnio nad poziom przyległej Wisły na 200 stóp; podczas bowiem, gdy poziom Wisły ze 147 stóp pod Włocławkiem obniża się do 130 stóp poniżej Nieszawy, to obszar powiatu przedstawia w części środkowej wzniesienia 400 do 440 stóp z obniżeniem się w pobliżu dolin Wisły, Drwęcy i Skrwy do 300 a nawet 230 stóp. Brzeg doliny Wisły aż do Włocławka wznosi się od razu niemal do 400 stóp, po za Włocławkiem zaś podnosi się nieznacznie tarasami lesistemi, tworzącemi pas około 9 wiorst szerokości, ciągnący się do granicy pruskiej. Jestto najnieludniejsza i najuboższa część powiatu. Po za tym pasem dopiero występuje charakterystyczna bezleśna wyżyna, która, zacząwszy się w pow. kolskim, obejmuje włocławski i część gostyńskiego i przechodzi po za Wisłę, stanowiąc obszar lipnowskiego i rypińskiego powiatu. Cechuje ją żyzna, po części gliniasta gleba i liczne jeziora, tudzież kotliny po wyschniętych jeziorach. Jeziora te zajmują 0.08 mili kw. Największe z nich Ostrowite ma 300 mr.; po niem idą: Wielkie (200 mr.), Tupadłowskie (102 mr.), Trębińskie (90 mr.), Swięte (60 mr.). Skupiły się one przeważnie w środkowej części powiatu i stanowią głównie tylko pozostałości dawnych znacznie większych jezior. Liczne pojeziorne kotliny w pobliżu brzegów Drwęcy i Skrwy świadczą o wielkiem bogactwie wód tego obszaru, które, w miarę coraz słabszego zasilania przez naturalne zbiorniki, znikały stopniowo. Jeziora środkowe swój byt zawdzięczają wyniosłemu położeniu, które, utrudniając zbyt szybki odpływ a nawet przerywając go w wielu razach zupełnie, przedłuża powolne konanie drogą wyparowania. Wisła zabiera wody południowo wschodniej części powiatu; niewielka rzeczka Mień idąca z pod Lipna i większa od niej Skrwa prowadzą wody jezior, a więcej jeszcze leśne, z wschodniej lesistej części powiatu (okolice Skępego). Za linią działu wo-

dnego między Wisłą a Drwęcą przyjąć można, w przybliżeniu, drogę idącą od Lipna na Kikoł do Lubicza, a między Drwęcą i Skrwą trakt z Lipna na Skępe do Rypina. W pobliżu Drwęcy najwięcej spotykamy pojeziornych obszarów pod Lelitowem, Sitnem, koło Piotrkowa. Gleba ziemi głównie w środkowej części powiatu jest urodzajną i sprzyja uprawie pszenicy. Choć bowiem co do ogólnej cyfry zbiorów pow. lipnowski zajmuje pierwsze miejsce w gubernii, jednak należy pamiętać, iż jest on najrozleglejszy a przytem produkuje przeważnie kartofle, żyto i owies. W r. 1877 wysiano w powiecie 37234 czetw. zboża ozimego, 36352 czet. zboża jarego i 60008 czet. kartofli; zebrano zaś 229200 czet. oziminy, 225400 czetw. jarzyny i 420000 czetw. kartofli, czyli razem 874600 czetw., co stanowi $^1/_5$ zbioru całej gubernii, lecz na tę przewagę złożyły się: kartofle, żyto (170450 czetw.) i owies (137693 czetw.); podczas, gdy pszenicy zebrano tylko 58750, a więc mniej niż w pow. ciechanowskim (78146) i płockim (82227 czetw.). Pod względem ilości majątków mających płodozmienne gospodarstwo powiat lipnowski zajmował w 1877 roku przedostatnie miejsce w gubernii płockiej, posiadał ich bowiem 20 tylko; najuboższy rypiński 10, podczas gdy płocki 100. Pamiętać jednak trzeba, że pow. lipnowski składa się przeważnie z wielkich posiadłości i dla tego pod względem ilości ulepszonych maszyn i narzędzi rolniczych przoduje innym powiatom. W 1877 r. liczono tu 7 lokomobil, 11 parowych młocarni, 71 siewników, 754 żelaznych bron, 857 pługów angielskich i amerykańskich. Brak większych miast i dróg, sąsiedztwo z Prusami dostarczającemi tanich produktów nie pozwala na rozwinięcie się przemysłu fabrycznego, który niemal nie istnieje. Jedynemi fabrykami są gorzelnie (5 z produkcyą na 74177 rs.), 4 browary i miodosytnie (6464 rs.), cegielnie (10 z produkcyą na 31322 rs.), olejarnie (2 na 2284 rs.), garbarnie (4 z prod. na 5630 rs.) i mydlarnie (2 z prod. 4227 rs.). Ogółem 27 fabryk, zatrudniających 97 robotn. i produkujących za 124104 rs., co stanowi zaledwie $^1/_{15}$ część produkcyi fabrycznej całej gubernii. Handlowem ogniskiem powiatu jest właściwie Włocławek, choć w innym powiecie i za Wisłą, lecz połączony drogą bitą z Lipnem, posiadający most na Wiśle i st. dr. żel. warsz.-b ydg. Lipno, Dobrzyń nad Wisłą i Lubicz (komora nadgraniczna) mają już podrzędne handlowe znaczenie. Powiat lipnowski, choć najobszerniejszy w gubernii, posiada tylko 50 wiorst dróg bitych, a więc 1.6 wiorsty na milę powierzchni. Ludność powiatu lipnowskiego, która w 1870 r. wynosiła 69031, wzrosła w 1876 r. do 73472, w tej liczbie 58220 kat., 1558 prawosł., 9128 protest., 4558 żydów i 14 sekciarzy. Dla niepojętych powodów urzędowe sprawozdanie gubernatora płockiego z następnego roku (1878 r.) podaje za 1877 r. i ogólne i szczegółowe cyfry, co do wyznań, znacznie mniejsze a mianowicie ogólną cyfrę ludności w dniu 1 stycznia 1878 r. na 69939, a co do wyznań, to katol. 56259, prawosł. 51, protest. 9255, żydów 4359 i sekciarzy 15; które z tych cyfr prawdziwsze, trudno rozstrzygnąć, bo z jednego pochodzą urzędowego źródła. O stanie oświaty świadczą następne cyfry: 5 szkół miejskich z 414 uczniami, 26 gminnych z 1427 uczących się, 22 wiejskich z 1300 uczniów i 13 kantoratów ewangiel. z 206 uczniami; ogółem 64 szkół początkowych z 3347 uczniów, co w zestawieniu z 272 szkołami i 14790 uczącemi się z całej gubernii przedstawia $^1/_4$ szkół i uczących się; stosunek bardzo korzystny, ponieważ ludność powiatu stanowi zaledwie $^1/_7$ ludności gubernii. Sąsiedztwo przyległej ludności polskiej pod rządem pruskim pobudza miejscowy lud do oświaty. Pod względem kościelnym pow. lipnowski stanowi dekanat lipnowski dyec. płockiej, składający się z 31 parafij: Bądkowo, Bobrowniki, Chełmica, Ciechocin, Czarne, Czerniakowo, Dobrzejewice, Dobrzyń nad Wisłą, Działyń, Grochowalsk, Karnkowo, Kikół, Ligowo. Lipno, Łążyn, Mazowsze, Mokowo, Nowogród, Osiek nad Wisłą, Ostrowite, Rokicie, Siecień, Skempe, Sobowo, Spethal Górny, Sumino, Tłuchowo, Trutowo, Wielgie, Wola i Zaduszniki. Pod względem sądowym stanowi on III okrąg sądu pokoju dla Lipna i Dobrzynia nad Wisłą i pięć okręgów sądów gminnych: Zębowo, Bobrowniki, Nowa Wieś, Skępe, Trzcianka Wielka. Pod względem administracyjnym dzieli się na 17 gmin: Bobrowniki, Brudzeń, Chalin, Czarne, Dobrzejowice, Jastrzębie, Kikoł, Kłobock, Mazowsze, Nowogród, Obrowo, Osówka, Oleszno, Osiek, Szpetal, Skępe, Tłuchowo. Prócz tego są tu 2 miasta i trzy osady. Dawniejszy pow. lipnowski opisał Aleks. Sławenko-Sławiński w dziełku: „Lipnowskie pod względem historycznym, statystycznym i archeologicznym," Warszawa, 1856. W XVI w. pow. lipnowski zajmował 22.74 mil kw. rozl., obejmował 4 miasta, 15m wsi, 23 parafij. *Br. Ch.*

Lipno 1.) wś i folw., pow. sieradzki, g2. Barczew, par. Brzeźnio, odl. od Sieradza w. 19; wś dm. 11, mk. 99; folw. dm. 2; w 1827 r. 11 dm., 90 mk. Dobra L., Będków, Pyszków, własność Mich. Kobierzyckiego, mają 2908 mr. obszaru, 1690 mr. lasu. 2.) L., wś włośc., pow. opoczyński, gm. i par. Przysucha, od Opoczna w. 25. Gruntu mr. 225, dm. 18, mk. 103. Łaski, Lib. ben., wymienia wś L. w par. Skrzyńsko (I, 691). 3.) L., wś i folw.,

pow. jędrzejowski, gm. Węgleszyn, par. Kozłów. (Por. Łaski, Lib. ben. I, 572 i 607). W 1827 r. par. Konieczno; 27 dm., 168 mk. Folw. L. z nomenklaturą Bugaj, rozległy mr. 1427: grunta orne i ogr. mr. 669, łąk mr. 168, pastw. mr. 167, lasu mr. 392, nieuż. i place mr. 28, bud. mur. 4, z drzewa 19; płodozmian 7 i 11-polowy. Wieś L. osad 31, z grun. mr. 221. 4.) **L.**, wś, pow. konstantynowski, gm. Chlebczyn, par. Chłopków, rozl. mr. 984, dm. 40, ludn. 396. W 1827 r. par. Sarnaki, 31 dm., 300 mk. Por. *Klimczyce*. 5.) Łaski, Lib. ben. (II, 294), wymienia wś L. w par. Mogielnica (pow. grójecki). *Br. Ch.*

Lipno, dwa zaśc. w gminie mikołajewskiej, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 16 i 18 w. od Dzisny, 5 dm., 38 mk., t. j. 30 prawosł., 8 katol. (1866).

Lipno 1.) wś, pow. zwiahelski, gm. nowoczartoryska, włościan dusz 382, ziemi włośc. 668 dzies., ziemi dwors. 546 dzies. Własność Knolla, ma gorzelnię. 2.) **L.** al. *Lipna*, wś, pow. zwiahelski, par. Lubar, przy trakcie z Lubaru do Romanowa, ma cerkiew drewnianą, własność Malinowskiego. R. 1867 miała 107 dm. Czyt. art. Fotyńskiego w „Wołyń. Gub. Wiedom.". 3.) **L.**, os., pow. zwiahelski, ob. *Lipnia*.

Lipno (?), wś, pow. łucki, o 10 w. od Stydyszcz.

Lipno, wś, pow. rówieński, ma kaplicę katol. parafii Derażnia.

Lipno, po łotew. *Lejpna*, wś, pow. lucyński, parafia marienhauska, z kaplicą filialną, własność Ulanowskich; niegdyś część starostwa marienhauskiego.

Lipno 1.) niem. *Leipe*, wś, pow. kościański, 21 dm., 156 mk., 27 ew., 129 katol., 51 analf. Poczta i st. kol. żel. na miejscu, tel. w Starem Bojanowie o 9 kil. 2.) **L.**, dom. tamże, 1939 mr. rozl., 9 dm., 136 mieszk., 21 ewang., 115 katol., 42 analf. Własność Juliana Jaraczewskiego. *M. St.*

Lipno 1.) dobra ryc. wraz z folw., pow. świecki; należą do Laskowic; st. poczt. Laskowice, par. katol. Jeżewo $^1/_2$ mili odl., par. ew. Swiecie, szkoła katol. Orłowo. R. 1868 było tu 11 dm., pomiędzy temi 5 prywatnych, 84 mk., 44 ew., 40 katol. Obszaru mają te dobra 383.21 ha., mianowicie 260.21 ha. roli ornej i ogr., 13.55 ha. łąk, 47.45 ha. pastw., 34.04 boru, 11.45 nieuż., 16.51 ha. zajmują wody. L. należy do starych osad; krzyżackie rejestra czynszowe z XIV stulecia wymieniają ją, jako wieś zobowiązaną do zbrojnej służby konnej pod nazwą: „Lyphin gross" (Ob. Wegner: „Der Schwetzer Kreis," tom II, str. 52, 309, 310). 2.) **L.**, niem. *Liepen*, dok. *Lippeno*, wś, w ziemi słupskiej, na zachodniem Pomorzu, nad strugą Lupową al. Lipową, r. 1274 przez księcia Mestwina II darowana oo. cystersom w Kolbaczu. Ob. Perlb., Pommer. Urkundenbuch. Obecnie okolica ta z dawna już zniemczona. 3.) **L.** (dok.), ob. *Lipinki*. 4.) **L.**, por. *Lipna*. *Ks. Fr.*

Lipno, jez. w pow. lepelskim, połączone rzeką Lipienką z jez. Czemienicą i jez. Odtołowem.

Lipno, jez., ob. *Kosobudy*.

Lipnohorskaja st. p. w pow. tychwińskim gub. nowogrodzkiej.

Lipnowski powiat, ob. *Lipno*.

Lipnyik (węg.), ob. *Lipnik*.

Lipocz (węg.), ob. *Lipowce*.

Lipoj, *Lipoja*, niem. *Leipe*, wieś na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim. Na karcie etnograficznej Smolera mylnie podana jako niemiecka. Razem z sąsiednią wsią Torno liczyła w r. 1840 163 Serbów, w r. 1860: 133; dziś niezawodnie jeszcze trzecia część ludności jest serbską. *A. J. P.*

Lipona, rz. przepływająca między st. dr. żel. Wierzbołowo i Ejtkuny. Por. *Lepona*.

Liposzarki, zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 67 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Lipoue (dok.), ob. *Lipowa*.

Lipów, wielkie dobra w pow. rzeczyckim, w okr. polic. kalenkiewickim, o wiorst 10 od mka Domanowicz i tamże stacyi pocztowej przy trakcie bobrujsko-mozyrskim, od roku 1843 dziedzictwo Horwatów; razem z dobrami Eutuszkiewicze (ob.) mają obszaru 23730 mr., przeważnie w lasach i moczarach. Gospodarstwo zamożne, rezydencya piękna, kaplica katolicka pałacowa. Smolarnie, propinacye i młyny. Od 1864 szkoła ludowa. *Al. Jel.*

Lipów (?), niem. *Leipitz*, wś, pow. niemczyński, par. Danchwitz.

Lipowa, wś, i *L.-poduchowna*, wś, nad rz. Lipową, pow. opatowski, gm. Opatów, par. Ptkanów. Gruntu dwors. mr. 598, włośc. 114 mr., dm. 16, mk. 249. W 1827 r. 10 dm., 68 mk. L.-poduchowna 6 dm., 52 mr. L. stanowi własność instytutu św. Kazimierza w Warszawie. W XV w. dziedzicem był Domarad h. Grzymała (Dług. II, 499). *Br. Ch.*

Lipowa, wś, pow. kobryński, przy drodze z Dywina do Kobrynia.

Lipowa, karczma, pow. jampolski, par. Tomaszpol.

Lipowa, wś, pow. żywiecki, na zach. od Żywca 4 kil. odległa, nad pot. Kalną. Graniczy od wsch. z Leśną i Pietrzykowicami, od płn. z Kalną i Słotwiną, od zach. z Szczyrkiem i Szląskiem austr., od płd. z Radziechowem i Ostrem. Północną granicę tworzy po największej części pot. Kalonka, południową zaś Leśna pot. Zachodnią część obszaru wsi zajmują lasy i góry Beskidów zachodnich, two-

rzących tutaj dział wodny między dolinami Wisły i Soły. Na granicy Lipowej i Szczyrka z Szląskiem austr. wznosi się Malinowska góra (1150 m.). Od niej na północ ciągnie się grzbiet górski lesisty, Malinowem zwany, po szczyt Skrzeczną (1150 m.), wznoszący się na granicy L. i Szczyrka; na południe zaś mamy grzbiet graniczny między Galicyą i Szląskiem aż po szczyt Magórkę (1129 m.). Od niego na zachód, na południ. granicy, u zejścia się granic L., Ostrego i Radziechowa, wznosi się również Magórka (1091 m.). Od Malinowskiej Skały wybiega na wschód ramię górskie ze szczytem Kościelcem (1022 m.) i z halą Skałką, jako dział wodny między Leśną pot. (od płd.) i Malinowskim (od płn.). Las tuż na zachód od wsi zowie się Równią, w którym wytryska potok Kalna. Od niego na zachód leży Hala Jaśkowa z szałasami; dalej na północ las Buczyna i Przysłop z łąkami źródleśnemi; w południowo-zachodnim obszarze na północnej pochyłości Magórki (1129 m.) rozpościera się piękna hala Roztoki z szałasami, u źródeł potoku Leśnej. Pomiędzy Kalną i Kalonką leży obszerny folwark Lipowa, a od niego na południowy zachód grupa chat, Soliskiem zwana. Na obszarze L. wytryska wiele potoków górskich, jak Leśna pot., Malinowski pot., Żarnówka, Kalna i Kalonka. Sama wieś leży nad potok. Kalną. Obszar więk. posiadł. liczy roli ornej 673, łąk i ogr. 142, pastw. 66, lasu 3737; mniejszej zaś posiadłości roli ornej 1203, łąk i ogr. 300, pastw. 826, lasu 45 (1869 r.). W r. 1869 było chat 216, mk. 1732. Według obliczenia z r. 1880 było mk. 1866. Parafia łać. w miejscu. Kościół drewniany pod wezw. św. Bartłomieja Apost. istniał już na początku XVI w., bo r. 1509 poświęcany. Już na kilka lat przed tym rokiem była tu parafia; później L., jako filia, należała do Radziechowa, co miało miejsce za wizyty Kazimierzowskiej r. 1598, kiedy właścicielem tej wsi był Krzysztof Komorowski. (Długosz, Lib. ben. I, 87 wymienia dziedzica Piotra Komorowskiego). Budowa drewnianego tutejszego kościoła ma cechy XVI w.; wieża, malowanie stropu, zamknięcie połową ośmiokąta za wielkim ołtarzem i prostokątne murłaty cechują styl owego czasu. Wielki ołtarz przedstawia św. Rodzinę, po bokach św. Jana Ewan. i św. Bartłomieja. Ołtarz szafiasty pochodzi z końca XVI w. lub początku XVII w. Od r. 1846 tworzyła kapelanią, a od r. 1859 znowu samodzielną parafią. Metryki sięgają r. 1786. Według szem. dyec. krak. z r. 1883 liczy parafia wraz ze Słotwiną dusz rzym.-katol. 2275, prot. 25, żydów 15. W miejscu szkoła ludowa. St. poczt. Żywiec. Należy do dóbr arcyksięcia Albrechta. *Br. G.*

Lipowa 1.) wś w pow. wadowickim, leży na prawym brzegu Wisły, 9.1 kil. na wschód od Zatora i dzieli się na dwie dosyć od siebie odległe części; część jedna z folwarkiem leży między Smolicami i Miejscem, druga dalej na wschód granicy na południe z Łączanami, na północ z częścią Ryczowa, a na wschód z Kępkami przy Spytkowicach. Gleba jest, jak w ogóle na powiślu, urodzajna, miejscami podmokła, wydająca szczególniej bujne łąki. L. ma 137 mk. rzym.-katol., z których 21 przebywa stale na obszarze więk. pos. Czyt. Kod. dypl. pol. t. III, pod r. 1238. 2.) L., wś w pow. limanowskim, dwa kil. na zachód od miasta Limanowy, na wzgórzu 570 m. npm., przy drodze z tego miasta do Słopicy szlacheckiej, liczy 301 mk. rzym.-katol., z których 21 przebywa stale na obszarze więk. posiadł. i ma kasę pożyczk. gminną z funduszem 161 zł. w. a. Posiadłość większą zapisał probostwu limanowskiemu ks. Jan Duszyński dla utrzymywania wikaryusza i domu ubogich. Ma ona obszaru 181 mr. roli, 31 mr. łąk i ogr., 17 mr. pastw. i 11 mr. lasu; pos. mniej. 194 mr. roli, 60 mr. łąk. i ogr., 120 mr. pastw. i 38 mr. lasu. Należy do parafii rzym.-katol. w Limanowy. *Mac.*

Lipowa, niem. *Lindewiese* 1.) L. *Dolna*, niem. *Nieder-L.*, wś, pow. frywałdowski na Szląsku austr., ma 2504 mk., z tych 91 na przys. Bieberteich, kościół paraf. katol., szkołę lud., st. poczt. i tel., leśnictwo biskupie. L. jest stacyą kuracyjną, o 3 kil. od Gräfenberga oddaloną, leży w wąwozie wzdłuż szosy, słynie ze stosowanej tu a wynalezionej przez dra Schrotta metody dyetetycznej. 2.) L. *Górna*, niem. *Ober-L.*, wś tamże, z przysiołkami Ramsau (181 mk.) i Hohenbartenstein (51 mk.) ma 1541 mk. i szkołę ludową. *F. S.*

Lipowa, ob. *Lupowa.*

Lipowa, *Lipa* 1.) niem. *Leipe*, *Leippe*, właśc. *Deutsch-Leippe*, dawniej *Lepp*, 1315 r. *Lipoue*, 1364 *Lyppow*, wś i dobra, pow. grotkowski, przy dr. żel. grotkowsko-brzeskiej; 95 bud., 110 dm., 666 mk. Wś, dawniej podobno mko, ma 68 osad, 2894 mr. ziemi, szkołę od r. 1733 i kościół paraf. katol. Par. L. dek. grotkowskiego 1869 r. miała 2886 katol., 411 ewang. Dobra L. mają 548 mr. roli bez łąk i browar. 2) L., niem. *Polnisch-Leipe*, wś i dobra, pow. niemodliński, par. Dąbrowa (ob.), o 9 kil. na płd.-wsch. od Niemodlina; 25 bud., 49 dm., 320 mk. Wś ma 42 os., 1058 mr. ziemi i szkołę ewang.; dobra 2691 mr. ziemi. *F. S.*

Lipowa, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filialny gr.-katol., żyzna gleba, lasy, 195 mk. *H. M.*

Lipowa, góra lesista wznosząca się na płd. zachód wsi Batiatycz, w pow. żołkiewskim, pod 50° 5' 40" płn. sz. g. a 41° 57' 36" wsch. dłg. g. F. do wys. 284 m. npm. (szt. gen.).

Lipowa, rz., dopływ rz. Zdwiża.

Lipowa buda, wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. 36 w. od Maryampola, ma 5 dm., 40 mk.

Lipowa dolina, wś, pow. hadziacki, gub. połtawskiej, na praw. brzegu rz. Chorol, 520 dm., 4275 mk. Są to byłe dobra zadnieprskie ks. Wiśniowieckich. Czyt. Stecki, Wołyń, II, 231.

Lipowa-góra, chata rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 40 w. od Oszmiany, 1 dm., 14 mk. prawosł. (1866).

Lipowa góra, niem. *Lindenberg* 1.) folw. do wsi Buchwałdu należący, pow. ostródzki, st. p. Ostród, 1857 r. 8 mk. 2.) L., kol., pow. ostródzki, st. poczt. Olsztynek (Hohenstein).

Lipowa góra, nazywało się kiedyś wzgórze przybrzeżne (zapewne zmienne usypy piaszczyste) nad morzem baltyckiem, na wsch. ujścia strugi Piaśnicy, opodal granic wsi Wierzchucina, w pow. wejherowskim położone. R. 1257 ks. Swiętopełk II zapisał pp. cysterkom w Żarnówcu wraz ze wsią Wierzchucinem użytek morza, począwszy od Lipowej aż do Sosnowej góry. R. 1277 góra L. stanowi, od morza począwszy, granicę wsi Odargowa. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. Por. *Dębek.* *Kś. F.*

Lipowa Kłoda, zaśc. mały we wschodniej stronie pow. mińskiego, tuż przy granicy pow. ihumeńskiego, nad rzeczką, dopływem Wołmy Swisłockiej, ma osadę 1. Miejscowość poleska, grunta lekkie. *A. Jel.*

Lipowanie, *Lipowany*, to samo co *Filiponie* lub *Starowiery*.

Lipowany al. *Lipoweni*, kol., pow. suczawski na Bukowinie, 1783 r. założona, ma 460 mk.

Lipowaty, góra lesista, w obrębie gm. Majdanu, w pow. drohobyckim, w płd.-zach. stronie wsi, na zach. jej granicy, w pasmie górskiem, rozpościerającem się między Rybnikiem Zubrzyckim (od zach.) a Majdańskim pot. (od wsch.), a wybiegającem na płn. od Wysokiego Wierchu (1177 m.). L. stanowi płn. szczyt tego pasma i wznosi się nad ujściem Majdańskiego pot. do Rybnika Zubrzyckiego pod 49° 8' 15" płn. sz. g., a 40° 55' 50" wsch. dł. g. F., do wys. 941 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Lipowaty potok, pot. górski, dopływ Bablichowca. T. I, 75.

Lipowa Wólka, wś. pow. opatowski, gm. Julianów, par. Ożarów, od Opatowa 34 w.; dm. drew. 16, mk. 130; ziemi dwor. 501 mr., włośc. 126 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. Wólka (z wsią Bronisławów), od rz. Wisły w. 7, rozległy mr. 424: grunta orne i ogrody mr. 328, pastw. mr. 6, lasu mr. 72, nieużytki i place mr. 18, bud. mur. 3, z drzewa 6. Wś Lipowa Wólka os. 23, z grun. mr. 126; wś Bronisławów os. 14, z grun. mr. 231.

Lipowa Wyspa, zaśc. rząd., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 50 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Lipowce (po rusku *Łypówci*), wś w pow. przemyślańskim, 8 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Przemyślanach, 19 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Glinianach. Na płn. leżą Słowita i Łonie, na wsch. Wiśniowczyk i Pleników, na płd. Wypyski, na zach. Majdan Lipowiecki. Przez płn. zach. część wsi płynie Gniła Lipa. Wchodzi ona tu od płn., płynie zrazu na płd. pod nazwą Tury, a potem skręca na płn. zach. i wchodzi do Uniowa. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie, na płn. od nich folw. Tura z młynem. Na wsch. wznosi się Wysoka góra do 406 m. a na płd. Jaświcz do 410 m. Własn. więk. ma roli or. 799, łąk i ogr. 110, pastw. 149, lasu 1095 mr.; włas. mniej. roli or. 2253, łąk i ogr. 293, past. 395, lasu 7 mr. Gleba po wytrzebionych lasach nieurodzajna. W r. 1880 było 1139 mk. w gm., 66 na obszarze dwor. (240 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Gołogórach; gr.-katol. kapelania w miejscu, dek. uniowski, archidyec. lwowska. Do kapelanii należy Majdan Lipowiecki. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Szymona, szkoła etatowa 1-klas., gorzelnia i młyn. W r. 1675 spalili wś Tatarzy (ob. Rkp. Ossol. N. 1825). Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych w ziemi lwowskiej. Lustracya ziemi lwowskiej z lat 1661, 1662 i 1665 (Rkp. Ossol. 2834, fol. 254 i nn.) podaje następujące szczegóły: „Posesorką jest tej wsi Jmć Pani Anna z Cieszkowa Janicka, wojska żydaczowska. Ta wś konferowaną była od ś. p. króla Zygmunta p. Jakubowi Sokolnickiemu jure perpetuae et inrevocabilis donationis a to względem odpuszczonych sum pewnych na miasteczku Skale i wsi Koniuszkach przez Mikołaja (nieczytelne słowo) wuja jego. Jako o tem przywilej szerzej świadczy dany w Krakowie r. 1546 z podpisem ręki i relacyą Reverendissimi Samuelis Maciejowski, vicecancellarii. Sukcesorowie pomienionego pana Jakuba Sokolnickiego takiem prawem trzymali tę wieś ad a. 1564, gdzie in conventione revisionis literarum summa 9000 złp. dekretem jest im przysądzona. Od dekretu tego aż do r. 1619 ta wieś w rękach i posesyi pp. Sokolnickich jure successivo po sobie następujących zostawała. Tandem w tym roku p. Stanisław Janicki, miecznik ziemi lwowskiej, otrzymawszy przywilej exemptionis tych dóbr wywodzi komisyą i appellationem do sądu komisarskiego, wytacza sprawę na sejm do Warszawy, kiedy in conventione regni 1619 stawa dekret, że sumę pomienioną 9000 złp. za dobrą i prawdziwą uznawszy, dekretem sejmowym

aprobują i nakazują, aby przerzeczony p. miecznik lwowski trzy części onej, t. j. 6750 złp. pp. Sokolnickim zapłacił, czwartą część 2250 złp. respektem najpierwszego pp. Sokolnickich dożywocia defalkując, o czem szerzej tenże dekret sejmowy króla JMc. Zygmunta III cum subscriptione Stanislai Żołkiewski, regni Pol. cancellarii etc., w sobie opiewa. Tak pomienioną wieś p. Stanisław Janicki, miecznik lwowski, wykupiwszy, trzyma ją ad extrema vitae suae tempora z defalkacyą drugiej części sumy t. j. 2250 złp. Po śmierci rodzica swego syn p. Mikołaj Janicki otrzymuje te dobra od ś. p. króla Zygmunta III-go przywilejem danym w Warszawie 2 maja r. 1624, a potem małżonce swojej pani Annie z Cieszkowa Janickiej u tegoż króla JMc. wyjednywa komunikacyą 4 grudnia r. 1626, która aż dotychczas swoją kontynując posesyą trzeciem dożywociem in medietate sumy, to jest 4500 złp. zostaje. A tak my lustratorowie wzwyż opisane prawa i dokumenta konnotowawszy i uważywszy w trzeciem dożywociu JMP. Annę Janicką wojską żydaczewską, być znajdujemy i przyznawamy, że jako dobra respektem trzeciego dożywocia pod lustracyą i taksę podpadać nie powinne, tak JMć Pani wojska do płacenia kwarty pociągana być nie może, ponieważ ab a. 1626 przez lat 21, przed konstytucyą roku 1647 o zniesieniu sum z dóbr Rzpltej, aż dotychczas swoją kontynując posessyą, wieś pomienioną Lipowce trzyma w połowie sumy dekretem sejmowym aprobowanej i przysądzonej, a zatem pod namienioną a. 1647 konstytucyą niepodpadającej, gdyż tam nie inkludują sum, które na sejmach przez dekreta są potwierdzone. Eo tamen precustodito, że post decessum vel cessum teraźniejszej JMć. Pani dzierżawczyni, gdy tę wieś Lipowce in quarta advitalitate kto otrzyma eadem libertate jako i teraźniejsza dzierżawczyni gaudebit, od lustracyi i płacenia quarty wolnym będąc, lecz po śmierci albo ustąpieniu quartae advitalitatis dzierżawcę, ta wieś totaliter pod lustracyą podpadać ma i kwartę płacić". Później (za przyw. na jus commun. z 12 maja 1758 r.) przyłączono tę wieś do starostwa gliniańskiego. Według lustracyi z r. 1765 było z niej prowizyi 7475 złp. 12 gr., z czego quarta 1868 złp. 25 1/2 gr. *Lu. Dz.*

Lipowce 1.) węg. *Szinye Lipocz*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół katol. paraf., kilka źródeł szczawiowych i siarczanych, kąpiele licho urządzone i zaniedbane; w pobliżu wspaniała skalista dolina, przedstawiająca jakby w miniaturze Tatry; 535 mk. 2.) L. *Ketzerowske* lub *Ketzerske*, węg. *Keczer-Lipocz*, wś w hrab. szaryskiem (Węg.), wielkie lasy, 263 mk. *H. M.*

Lipowczyce, wś i folw. z młynem, pow. noworadomski, gm. Przerąb, par. Kodrąb, na lewo od drogi z Radomska do Przedborza, o 7 w. od Gorzkowic. W 1827 r. było tu 27 dm., 178 mk.; obecnie 34 dm., 276 mk., ziemi włośc. 327 mr., dwors. 1237, w tem ornej 419 mr. Do folw. L. należą nomenklatury: Jasionek, Opoka, Niwy, Zięcin, Nowiny i Zalesie. (Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 504, II, 215). *Br. Ch.*

Lipowczyki, wś nad jez. Czeres, pow. dzisieński, 3 okr. adm., gm. czereska, o 33 w. od Dzisny, 6 dm., 61 mk. prawosł. (1866).

Lipowe, os. młyn. nad rz. Drzewiczką, pow. opoczyński, gm. i par. Klwów, od Opoczna w. 25; gruntu mr. 120, dm. 2.

Lipowe, wś, pow. czehryński, ob. *Lipowo*.

Lipowe, byłe dobra zadnieprskie Wiśniowieckich. Czyt. Stecki, Wołyń II, 230.

Lipowe 1.) część Borek janowskich, pow. lwowski. 2.) L., część Batiatycz, pow. żółkiewski.

Lipowe (dok.), nazywał się kiedyś las w pow. sztumskim, przy Nowej Wsi (Teschendorf) leżący, blisko wschodnio-pruskiej granicy. R. 1662 król Jan Kazimierz potwierdza stary przywilej dla tej wsi, podług którego sołtys miał wolny paśnik w lesie L., za co płacił do zamku 10 grz. Ob. Dr. Schmitt, Gesch. des Kreises Stuhm, str. 312. Dotąd las niezbyt obszerny znajduje się przy Nowej Wsi.

Lipowe, niem. *Lippowe*, folw. do Budzowa, pow. olesiński.

Lipowe budy al. *Linbudy*, niem. *Lindebuden*, dok. *Lindorf*, włośc. wś, pow. złotowski, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 1097, bud. 24, dm. 7, ew. 100. Par. i poczta Więcbork, szkoła w miejscu. Przy L. znajdują się dość znaczne usypy czyli szańce, nie wiadomo kiedy albo w jakim celu wykonane. Zresztą, jak przypuszczają, wś ta dopiero około połowy przeszłego wieku założoną została na gruncie wykarczowanych lasów i w wieczystą dzierżawę wydana. W XVI w. istniały prawdopodobnie w tej okolicy dwie inne wioski Plosków i Ostków, które następnie zaginęły. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Flatow, str. 265.

Lipówek, wś, pow. suwalski, gm. Sejwy, par. (?), odl. 14 w. od Suwałk; ma 27 dm., 208 mk. Pominięta w spisie z 1827 r. i w Skorowidzu Zinberga.

Lipowe miasto nad rz. Supą. Tak Dykcyonarz Echard'a zowie miasto pow. Lipowiec na Ukrainie.

Lipowen (niem.), ob. *Lipowo*.

Lipoweni, ob. *Lipowany*.

Lipowenkie al. *Lipoweńka*, wś, pow. bałcki, nad Mokrą Dereniuchą, do Kodymy wpadającą, 729 mk., ziemi włośc. 1119 dz., dwors. 2389 dz., dm. 116. Należała do Potockich, do klucza bohopolskiego, schedy Boles. Potockiego, syna Szczęsnego; następnie do Czyżewskich.

Jest tu urząd gm., obejmujący wsie: Lipoweńkie, Kapitankę, Witoldowy-bród, Luszniewatę, Mołdawkę, Rozdół, Sworniowatę, Paszków, razem wsi 8, osad 853, mk. męż. 2474, kob. 2333; ziemi włośc. 9385, dwors. 14082 dzies. Par. katol. w Hołowaniewskiem. *Dr. M.*

Lipowe pole 1.) wś, pow. iłżecki, gm. i par. Skarzysko-Kościelne, od Iłży w. 23, gruntu mr. 104, dm. 27, mk. 156. W XV w. wś ta należała do par. Wąchock i stanowiła własność klasztoru wąchockiego. Było tu sołectwo, łany kmiece, karczma i ogrodziarze. 2.) L. *pole poplebańskie*, wś włośc., pow. iłżecki, gm. i par. Skarzysko Kościelne, gruntu mr. 380, dm. 29, mk. 205. W 1827 r. wś duchowna L. miała 28 dm., 182 mk. *Br. Ch.*

Lipowetz (niem.), ob. *Lipowiec.*

Lipowica, przedm. Krzemieńca.

Lipowica, wś w pow. krośnieńskim, w okolicy górzystej i lesistej, 2 kil. na płd. od Dukli, przy gościńcu z Dukli na Węgry. Sama wś ma 335 m. wzniesienia npm., ale od zach. piętrzy się nad nią góra Kiczka 378 m., a od płd. Cergowa 718 m. npm. Wś należy do par. rzym.-katol. i urzędu poczt. w Dukli, ma ludność przeważnie rzym.-katol. w liczbie 289 osób, z których 16 przebywa stale na obszarze więk. pos. i kasę pożycz. gminną z kapitałem 116 zł. w. aust. Pos. więk. Cez. Męcińskiego wynosi 15 roli i 66 mr. lasu; pos. mniej. 233 roli, 17 łąk, 48 pastw. i 40 mr. lasu; graniczy na płd. z Trzcianą, na zach. z Chyrową a na wsch. z Lubatową. *Mac.*

Lipowica (al. *Lipowice*, po rusku *Łypowycia*), wś w pow. dolińskim, 24 kil. na płd.-płd.-wsch. od sądu powiat. w Dolinie, 13 kil. na płd. zach. od urzędu poczt. w Perehińsku. Na płn. leżą Łuhy, na wsch. Lecówka i Perehińsko, na płd. Perehińsko, na zach. Suchodół. Wzdłuż zach. granicy płynie Czeczwa od płd. na płn. Do niej uchodzą wody z całego obszaru za pośrednictwem kilku potoków, z których najznaczniejsze: Lipowica i Mełecinka, płynące od płd.-wsch. na płn.-zach. Do Mełecinki wpada od praw. brzegu pot. Powałny, płynący na małej przestrzeni wzdłuż granicy płn. Zabudowania wiejskie leżą w płd. części obszaru, w dolinie Lipowicy. Cały obszar jest górzysty i lesisty. Najwyżej wznosi się część płd. Ciągną się tu od płn. zach. na płd. wsch. pasma: Werch Sehlos wznoszący się na granicy wsi do 1350 m., na płn. od niego Świnny ze szczytem 1197 m. wys. na granicy. Dalej na płn. rozróżniamy następujące wzgórza: Podjaworników, Jaworenka, Zagroń (823 m.), Kiczera, Tołoczyna, Pustki (698 m.), Podwerszki. Na płn. wsch. od zabudowań wiejskich wznosi się na granicy Perehińska Wulkan do 1021 m.; od niego wybiega na płn. wsch. ramię górskie „Górny Werch", tworząc dział wodny między Lipowicą i Czeczwą z jednej a Mełecinką z drugiej strony. W paśmie tem rozróżniamy następujące wyniosłości: Podkamieniste 957, Wierzchny 983, Ostry Werch 881 m. Wzdłuż praw. brz. Mełecinki ciągnie się na płn zach. pasmo Mełecinka ze szczytem 790 m. wysokim. W r. 1880 było 636 mk. obrz. gr.-katol. Par. gr.-katol. w miejscu, dek. perehiński, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew i szkoła niezorganizowana. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do ststwa dolińskiego w ziemi lwowskiej a pow. żydaczowskim. Lustracya ziemi lwowskiej z r. 1661 i 1672 (Rkp. Ossol. N. 2834, str. 140), podaje następujące szczegóły: „W tej wsi łanów 5 było, teraz 1. Poddanych 10. Czynszu z łanu dają złp. 30, owsa z łanu na zł. 1, za stróża i hajduka zł. 20, z młyna zł. 20, gęsi z łanu 2 po gr. 6, kur z łanu 4, jajec z łanu kopa, z drew wozów 6. Dziesięciny owcsej 20-ta owca, dostało się teraz owiec 10 po zł. 2 — 20 zł. Dziesięciny pszczelnej pień 10-ty; teraz pszczół nie wiele. Dziesięciny świnnej od świń 9 po gr. 3 = 27 gr. Sarnę jednę dają. Kolendę z łanu 24 gr. Pop daje zł. 2. Stosy siana za wsią Suchodołem zgrabiają. Suma prowizyi 95 zł. 3 gr." Inwentarz ststwa dolińskiego z r. 1727 (Rkp. Ossol. N. 1420, str. 28 i 29) podaje następujące szczegóły: „Ta wieś osiadła na ½ łanie. Zagrodników 12. Powinności poddanych: Czynszu z pół łana 15 zł., za stróża i hajduka 20, za siano, które robić powinni, 26, kolędnych pieniędzy 1 zł., rybackich pieniędzy 5, za 2 sarny 4 zł., spisnego 20, kniaziowie za kozaka i hajduka 20 zł., za puste pola 10, z gruntu należącego do cerkwi 2, osobliwie płaciła wieś za robociznę 30 zł. Czynsz wsi 172 zł. Hyberna 70 zł., pogłówne 4 zł." Inwentarz z r. 1758 (Rkp. Ossol. N. 1419, str. 21) wymienia 22 osadników i podaje ich nazwiska: Semenin, Moniejów, Horbiański, Lutiaków, Oteniów, Jakimyszyn, Koteluk, Maxymów, Dzignik, Wintoniuk, Chisnów i t. d. Krów było 19, wołów 20, jałówek 10, koni 10, owiec 151. Czynszu dawała wieś ogółem 162 złp. dwiema ratami, hiberny 50 zł., pogłównego na rok 12 zł., smolackich 35 zł., świątecznego 7 zł., wieprzowego 6 zł., na stróża 18 zł., sałaszowego 6 zł. Stróże do folw. nadziejowskiego odbywa. Sianożęć inwentarską skosić i zwieść powinni. W tej wsi karczmy nie było. Rząd austryacki zajął starostwo dolińskie r. 1781. 2.) L. (al *Lipowice*), poszczególne domy na przedmieściu Zasanie w mieście powiatowem Przemyślu. 3.) L., por. *Lipowice.* *Lu. Dz.*

Lipowica, lesisty grzbiet górski w Karpatach lesistych, w dziale skolsko-delatyńskim, w obrębie gm. Suchodołu, w pow. dolińskim, ciągnący się od doliny Czeczwy od płd.-wsch.

ku płn.-zach. po dolinę pot. Ilemki. Na płn. zach. jego krańcu wznosi się Lipowica, także *Syhlos* zwana, najwyższy szczyt tego grzbietu dochodzący 1316 m. npm. (szt. gen.). Ku płn. wsch. wysyła kilka krótszych ramion górskich ze szczytami Helebartynem (1035 m.) i Siwakową (861 m.). Z płn.-wsch. stoków tego grzbietu wypływają liczne strugi i potoki górskie, jak Suchodolski i Czarny potok. Od szczytu L. na płn. zach. jest czubek 1236 m. wysoki. Od niego ciągnie się grzbiet wprost na płn. jako dział wodny między Czeczwą (od wsch.) a Ilemką, jej dopływem (od zach.). Tu się wznoszą szczyty Stouba (1082 m.), Zielonków (861 m.). Polanka (766 m.), Czerteż (784 m.), Żłób (676 m.) i Pasieczny Wierch (587 m.). Długość całego grzbietu wynosi 14 kil.

Lipowice koło Ujkowic jest częścią Ujkowic, należy do par. rzym.-katol. w Ujkowcach a gr.-katol. w Żurawicy, w pow. przemyskim; leży śród lasów między Ujkowicami a Przemyślem, ma karczmę i leśniczówkę, 348 m. npm. Graniczy na zach. z Łętownią i Kunkowcami, na płd. z Przemyślem, na zach. z Buszkowicami i Żurawicą a na płn. z Ujkowicami. W Vollständiges Ortschaftenverzeichniss, Wien 1882, centralnego biura statystycznego nie jest podaną; również szematyzm rzym.-katol. dyec. przem. nie wyszczególnia liczby mieszkańców rzym.-katol.; gr.-katol. jest 10. *Mac.*

Lipowice, ob. *Garskania* i *Lipowiec*.

Lipowiec, wzgórze, w obrębie gm. Lipicy Dolnej, w pow. rohatyńskim, na płn. wsch. od wsi pod 42° 28' 53" wsch. dłg. a 49° 20' 8" płn. sz. g. F. Wznosi się 331 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Lipowicki potok, pot. podgórski, powstaje w obrębie gminy Lipowicy, w pow. dolińskim, z połączenia kilku strug leśnych; płynie między domostwami wsi Lipowicy na płn. zachód i uchodzi z praw. brz. do Czeczwy (ob.). Prawy stok doliny potoku L. tworzy dział górski, Górnym wierchem (ob.) zwany, który jest działem wodnym między Melecinką (od wsch.) a Lipowickim potokiem i Czeczwą (od zach.). Długość biegu wynosi 6 kil.

Lipowicze 1.) wś, pow. sieński gub. mohilewskiej, gm. Zameczek, włość dziedziczna Romanowiczów. Ziemi używalnej 297 dzies., nieużytków 38 dzies. 2.) **L.** *Małe*, wś, pow. sieński gub. mohilewskiej, gmina Zameczek, włość dziedziczna niegdyś Brzostowskich, obecnie Błażewicza. Ziemi używalnej 228 dzies., nieużytków 41 dzies. *A. Ch.*

Lipowiec 1.) folw., pow. sandomierski, gm. Łoniów, par. Sulisławice. W 1827 r. 4 dm., 8 mk.; obecnie niezamieszkany w spisie urzędowym miejscowości gub. radomskiej r. 1882. 2.) **L.**, wś, pow. zamojski, gm. i par. r. g. Terespól, r. l. Szczebrzeszyn, odl. od Zamościa w. 40 i pół, Biłgoraja w. 16, Janowa Ordynac. w. 33 i gm. w. 6. Leży pomiędzy lasami, przy trakcie ze Zwierzyńca do Frampola, w falistej okolicy, na dawnej płd.-zach. granicy ziemi chełmskiej. Starożytna ta wś obecnie liczy: 73 dm., 563 mk. w tem 378 rusinów i 5 żyd. (w 1827 r. było 58 dm., 389 mk.) a rozległości włośc. 1335 mr., w tem 500 mr. łąk. Gleba ziemi żytnia, lekka. Folw. L. należy do dóbr ordynacyi Zamojskich Poręby (ob.). 3.) **L.**, wś, pow. hrubieszowski, gm. Miętkie, par. Nabróż. 4.) **L.**, wś, pow. biłgorajski, gm. Księżpol, par. Puszcza Solska (obrz. grec. Księżpol). Należy do dóbr ordynacyi Zamojskich. 5.) **L.**, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga-Wielka, odl. o 22 w. od Przasnysza, ma 15 dm., 107 mk., 217 mr. gruntu. 6.) **L.**, os., pow. przasnyski, gm. Bugzy-Płoskie, par. Janów, odl. o 29 w. od Przasnysza, ma 1 dm., 5 mk., 15 mr. gruntu. 7.) **L.**, wś, pow. ciechanowski, gm. Ojrzeń, par. Kraszewo, odl. o 14 w. od Ciechanowa, ma ewang. dom modlitwy i szkołę, 16 domów, 157 mk., 218 mr. gruntu, 25 nieuż. 8.) **L.**, wś, pow. lipnowski, gm. Bobrowniki, par. Kikoł, odl. o 10 w. od Lipna, ma 9 dm., 66 mk., 149 mr. gruntu, 5 nieuż. Por. *Brzeźno*. 9.) **L.**, os. leśna, pow. lipnowski, gm. i par. Dobrzejowice (ob.), odl. o 35 w. od Lipna, ma 2 dm., 29 mk., 60 mr. gruntu, 15 nieuż. 10.) **L.-*Kościelny***, wś, pow. mławski, gm. Turza, par. Lipowiec, odl. o 14 w. od Mławy; ma kościół paraf. murowany, karczmę, 18 dm., 196 mk., 1391 mr. gruntu, 23 nieuż., w tem 116 mr. ziemi włośc. Kościół tutejszy założony w 1711 r., odnowiony został w 1859 r. Par. L., dek. mławski, 3267 dusz. Według Tow. Kred. Ziemsk. folw. L. Kościelny z os. Surgaty (z wsiami L. Kościelny i L. Podborny) rozległy mr. 1175: grunta orne i ogr. mr. 391, łąk mr. 84, pastwisk mr. 44, lasu mr. 634, nieuż. i place mr. 22, bud. mur. 3, z drzewa 13. Wś L. Kościelny os. 18, z grun. mr. 28; wś L. Podborny os. 17, z grun. mr. 334. 11.) **L.** *Podborny*, wś, pow. mławski, gm. Turza, par. Lipowiec, odl. o 12 w. od Mławy, ma karczmę, 22 dm., 180 mk., 487 mr. gruntu, 4 mr. nieuż. W tem 58 mr. należy do drobnej szlachty, reszta zaś do włościan. L. Podborny stanowił jednę wś z L. Kościelnym. Do 1880 r. należał do dóbr kęczewskich. Ob. *Kęczewo*. *Br. Ch.*

Lipowiec, miasto pow. gub. kijowskiej, rozlegle pobudowane po obu brzegach rz. Sobu, wygląda raczej na kilka razem wiosek niż na jedno miasto. Jest to stolica powiatu tegoż nazwiska, od Kijowa o 191 w. odległa, przy b. trakcie z Berdyczowa do Odessy, między Samhorodkiem (40 w.) a Żorniszczami (18 w.). Ks. Janusz Ostrogski, kasztelan krakowski, magnat głośnego imienia i ogromnych dostatków, u-

tworzywszy z dóbr swoich ordynacyą, aż do końca życia swego liczne wioski ziemiańskie skupował, a tem samem kompleks dóbr swoich powiększał. Aż od Horynia i Słuczy, w dolnym ich biegu przez sam środek Wołynia w zbitej masie lub wyspowato ciągnęły się jego olbrzymie dzierżawy, lecz niemniej i do okolic Dniepru i Bohu sięgnęła jego ręka. Tu w Bracławszczyźnie, między innemi włościami, posiadał już on Pików, a także Andruszówkę, Oczeretnię i Lipowiec, które były jakby luźnym anneksem tegoż Pikowa. Zdaje się jednak, że L. bodaj czy nie należał pierwotnie do Obodeńskich, albowiem kiedy tenże Ostrogski zmarł bezpotomnie, a szerokie posiadłości jego spadły na ks. Wład. Dominika Zasławskiego, w 1630 r., ten ostatni też miał proces z Bazylim Obodeńskim o L. (w sumaryuszu archiw. w Lipówce: między Bazylim Obodeńskim a ks. Wł. Dom. Zasławskim dekret o Lipowiec). Za ks. Zasławskich dobra L. trzymał w dzierżawie Jan Wilga Godzimirski, który około r. 1645 w L. klasztor oo. dominikanów fundował (Okolski: Russia florida, fol. 57). Zapewne bunty Chmielnickiego nie pozwoliły onej zamierzonej fundacyi przyjść do skutku. Ks. Wł. Dominik Zasławski, niefortunny regimentarz z czasów Chmielnickiego, umarł w 1673 r., i majątki ordynackie przeszły na linią żeńską ks. Lubomirskich, potem ks. Sanguszków. Dominik ks. Zasławski, najczystszej krwi rusin, idący od pińskich i turowskich kniaziów, a więc od waregskich niegdyś władców Wołynia i Podnieprza, przecież zacięty, nieprzejednany wróg kozaków, którzy mu byli większą część dóbr jego zajęli i zniszczyli, wyprawiając się na wojnę przeciwko tymże, pisał do sejmu, aby im żadnej amnestyi nie dawać, „bo to nam ani użyteczna, ani możliwa, raczej wszystko odważnie trzeba ponosić". (Pam. St. Albr. Radziwiłła II, str. 294). Jakoż istotnie i L. był zajęty przez kozaków (Ks. pam. Michałowskiego, str. 158) i sotnia kozacka utrzymywała się tu odtąd, należąca do pułku kalnickiego, której sotnikiem w 1649 roku był Onyśko (Bodiański: Reges. wojska zaporos.). Stał tu podówczas zamek, podwójnemi wałami i przekopami obwarowany (Cellaryusz), prawdopodobnie wzniesiony jeszcze przez ks. Janusza Ostrogskiego, który, chcąc swoje dobra ukraińskie od ustawicznych najazdów plądrujących Tatarów zabezpieczyć, w wielu miejscach obronne powznosił był zameczki. Dziś jeszcze w Lipowcu są ślady tego zamku, które w kształcie równoległoboku prostokątnego dotykają jednym bokiem rz. Sobu, z drugiej otoczone głęboką fosą. Zamczysko to ma długości 88, szerokości 39. Oprócz tego w mieście widzieć się dają szczątki zrujnowanego wału, który przedtem miał opasywać całe dawne miasteczko. Nazywają go wałem Czarnieckiego, ale chyba nie dla tego, że ten bohater go usypał, ale że go zdobył, jak o tem niżej będzie. L. tedy, jako miejsce obronne, w czasie wojen kozackich nieraz też musiał doświadczać doli wojennej. R. 1651 w marcu hetman polny Marcin Kalinowski, podstąpiwszy pod Winnicę, w której się był zamknął pułkownik kalnicki Bohusz, wysłał syna swego Samuela, obożnego koron., z częścią wojska na podjazd do L. Jakoż młody Kalinowski wpadł do L. i szturmem zdobył jego zamek (Spominki ojczyste II, str. 71); zatrzymawszy się w nim atoli i rozkwaterowawszy, wysyła następnie niejakiego Kondrackiego ku Kalnikowi na zwiady; ale ten zaledwie wystąpił w pole, gdy się natknął na przednią straż kozaków i jeszcze większe wojsko kozackie nadciągające zobaczył w dali; tymczasem w tejże samej chwili inni znowu kozacy, z przeciwnej strony, nagle uderzają na rozkwaterowanych w mieście żołnierzy, i pomiędzy tymiż niemałe sprawiają zamieszanie, o którem tak pisze naoczny świadek: „Wszyscybyśmy na placu zostali, gdyby nas Pan Bóg nie bronił. Na jednę naszą chorągiew uderzyła wszystka potęga nieprzyjacielska.... Zaczem nastąpiła straszna konfuzya, tak że pilawiecką przechodziła. Z chorągwiami jedni w bramy, drudzy przez wał, jedni konno, drudzy pieszo, i kiedyby był nie wojewoda bracławski (Stan. Lanckoroński) oparł się u mostu, tedyby wszystka a wszystka legła piechota. Stanęliśmy tedy do północka w sprawie; potemeśmy ruszyli do Baru, zwiódłszy piechotę, a zostawiwszy tysiąc chorych i postrzelonych". (Dziennik Oświecima i Ks. pam. Michałowskiego str. 623 i 625). Ale na L. niebawem inny znowu spadł grom wojenny. Oto r. 1653 hetman Potocki wysyła na Ukrainę zawichrzoną Stefana Czarnieckiego, który, na Wołyniu siłę zebrawszy wojenną, błyskawicą wpada, szturmem zdobywa i wycina miasteczka Borszczajówkę, Jahubiec, Pohrebyszcze i Lipowiec (Grabianka str. 118; Krajewskiego: Hist. Stef. Czarn. str. 273). Tymczasem koleją wypadków przeszedł nareszcie kilkudziesięcioletni okres wojen kozackich, i za uspokojeniem się kraju, dziedzice ukraińscy powrócili znowu do swoich dóbr poniszczonych, L., jak to było wyżej, przeszedł, po śmierci ordynata ks. Aleksandra Zasławskiego, na siostrę jego Teofilę, ostatnią dziedziczkę tego książęcego domu, poślubioną przez Józefa Karola ks. Lubomirskiego, której znów córka, Marya ks. Lubomirska, wyszła była za Jana Pawła ks. Sanguszkę, marsz. w. ks. lit., i w dom ten książęcy, prócz wielkiej sukcesyi, ordynacyą ostrogską wprowadziła. Owóż w tych czasach dziedzicem L. był ks. Paweł Sanguszko. Wiadomo, że syn tegoż ks. Pawła Sanguszka,

ks. Janusz, ordynat i marszałek nadw. w. ks. lit., tranzakcyą całą rozdarował, przeważnie domowi ks. Lubomirskich; jakoż z podziału. ks. Antoni Lubomirski, sta kazimirski, otrzymał pomiędzy wielu innemi dobrami i Lipowiec. Po wyludnieniu za czasów wojen kozackich, jeszcze za ks. Sanguszków L. zaczął się na nowo osiedlać, ale trwał już nie mczkiem, ale skromną wioską. Toż pod rokiem 1728 czytamy pozew o zbiegłych „roboczych" z dóbr wsi Piatniczan, Jurka i Jakowa Hawrylenków, i w dobrach „wsi Lipowcu byłem osiadłych" (Arch. JZR., t. I, część 6, dodatki str. 358). Ale około tego czasu, w tychże stronach zagęścił się był na straszliwy rozmiar bandytyzm, czyli tak zwane hajdamactwo, które, ustawiczną drobną wojną i dorywczem łupiestwem, nie przestawało nękać tutejszych mieszkańców. Oto co pod r. 1737 d. 5 paźdz. z Białejcerkwi donosi „Kuryer polski": Hajdamacy okoliczni, w małych kwotach, wsi i mczka napadają. W przeszłym tygodniu L., Bałabanówkę, Humań, Mitarce (tak) a niedaleko Niemirowa Zabokrzyki napadłszy, zrabowali; pieniądze, fanty, bydło i legominy zabieraja; zabojów jednak nie czynią; niżeli wojsko nastąpi, znikają, i ślady ich małej kupy wziąć przytrudno" (Arch. JZR., część III, t. III, str. 266). Atoli Maliński, regimentarz tak zwanej „partyi ukraińskiej," wciąż ich miał na oku, i w tym celu w r. 1740 tu w L. przebywał (Kuryer polski). Tymczasem roku 1768 wybuchła tak zwana „koliszczyzna;" po całej Ukrainie zgrozą przejmujące katastrofy nastąpiły i w L. też nie obyło się bez krwi rozlewu. Kolije tu wpadli i uczynili rzeź. (Socharzewski rkpsm). Roku zaś 1775 od Marcina ks. Lubomirskiego, Józef Dunin Goławiński i Łukasz Berlicz Strutyński, sta horodelski, nabywają L. Po zniszczeniu kraju za wojen kozackich, granice wielu dóbr pozarzucały się, i stąd w następstwie, podlegając spornemu i dowolnemu tłumaczeniu, wielu waśni i gwałtów stawały się powodem, tak, że częstokroć upraszano na sejmach o wydelegowanie umyślnej komisyi, dla rozsądzenia sporów i uczynienia delimitacyi dóbr od dóbr. Jakoż w 1775 r. z sejmu została wysłaną komisya dla rozsądzenia sprawy granicznej, miasta: Lipowca, wsiów: Rososza, Napadówki, Oczeretni, Zozowa, Luliniec, Palijówki, Szelewkówki, części Skitka i Kamionki, dziedzicznych JW. Goławińskiego, od klucza Przyłuckiego, Wachnowickiego, Koszowackiego, Szpiczynieckiego, Żorniskiego (Vol. leg., 8, str. 369—70). L., z małej wioski, przy opiece dziedziców, zaczął wzrastać rok za rokiem w coraz budowniejsze mczko, i to w tymże 1775 r. liczyło już 126, a na przedmieściach 125 domów (Baliński). Łukasz Strutyński, spółdziedzic L., sprzedawszy swój Strutyn gniazdowy w Galicyi, pierwszy z dziedziców, zamieszkał w L. Dom jego, mówi wnuk jego Juliusz Strutyński, był przytułkiem staropolskiej gościnności. Feldmarszałek Rumiańców, w pochodzie swoim na turecką wojnę, bawił dość długo w domu jego w L. Był on ożeniony z Joanną Zamojską. Roku 1803 tenże Strutyński fundował tu kościół, z tem jednak, żeby przy nim był umieszczony bernardyn, Linus Staruszkiewicz, z zapisem rocznym dla niego 1000 złt. Tymczasem r. 1818 Łukasz Strutyński umiera, a kościół nie był nawet zaczęty. Powiada też księga archidyakonatu kijows. z 1821 r.: „Dotąd kościoła niema; przeto w rezydencyi plebańskiej uformowana kaplica, w której jest jeden ołtarz i potrzebne sprzęty." Jednakże tegoż nareszcie roku przystąpiono do budowy kościoła, ale po wyprowadzeniu fundamentów znowu roboty na czas długi zaniechano. „Parafia, mówi taż pomieniona księga, niema dotąd pewnego wydziału, składa się tylko z jednego miasta, wraz ze słobodami do dóbr klucza lipowieckiego należącemi. Annuaty rs. 240, kolatorka Joanna Strutyńska". W r. zaś 1822 taż księga mówi: „Kościół lipowiecki, chałupa drewniana. Administrator ks. Truchsess, proboszcz od 1819 białołowski." O tym księdzu Truchsessie taż księga archid. kijows. takie podaje szczegóły: „Adam Wacław baron von Truchsess, syn Karola Gustawa i grafini von Seyler Magdaleny Luizy, podpułkownikowstwa w wojsku najj. króla szwedzkiego. Ze stanu szlacheckiego rodził się w Szwecyi, niedaleko Upsalu. Ma lat 53. R. 1772 oddany do korpusu kadetów w Stockholmie; w 1795 w łuckiem seminaryum uczył się teologii moralnej; w 1800 r. przez biskupa Cieciszowskiego na kapłana poświęcony; w 1802 r. był wikaryuszem w katedrze żytomierskiej; w tymże roku został honorowym kanonikiem kamienieckim; w r. 1807 został altarystą w Pohrebyszczach; 1813 r. krzyżem bronzowym obdarzony; od 1819 r. jest proboszczem w Białołówce." Synem Łukasza Strutyńskiego był Feliks Strutyński, napoleonista, ożeniony z księżniczką Lubomirską; zostawił syna Juliusza, znanego pod nazwiskiem Berlicza Sasa autora powieści: „Dwie babki" i wielu innych. R. 1847 od Feliksa Strutyńskiego kupił L. Władysław Zdziechowski. Dziś L. jest własnością Władysława Rohozińskiego, ożenionego z córką tegoż Zdziechowskiego, i sukcesorów Ferdynanda Zdziechowskiego, syna Władysława. L. został miastem powiatowem w 1802 i dostał za herb: wołu srebrnego w czerwonem polu. W 1875 r. miał mieszkańców męskiej płci 3387, żeńskiej 3323, ogółem 6710, w tem żydów procent 50; dm. 802. Mieszkańcy utrzymują się z rolnictwa i handlu

zbożem, mianowicie z Odessą. Posiada dwie cerkwie prawosławne, kościół katolicki, dwie synagogi starozakonnych, dwie fabryki potażu, dwie cegielnie i browar. Ogółem fabryk 3, robotników 25, produkcya roczna 28373 rs. (1880). Tegoż roku rozchody miasta wynosiły 6064 rs. Parafia katol. L. dek. berdyczowskiego ma dusz 1109; kaplice w Lulińcach, Troszczy i Napadówce. Cztery są przedmieścia L.: Hajsyn, Zamczysko, Berezówka i Skakunka. *Ed. Rulikowski.*

Powiat lipowiecki gub. kijowskiej, 1797 roku utworzony, 1800 połączony z petyhorskim, istniał do 1805 p. n. taraszczańskiego a od 1805 pod obecną nazwą. Ma 2541 w. kw. rozl. i około 150000 mk., w tem 17376 izr. Dzieli się na 3 okręgi admin. (stany). L., Liśńce i Monastyryszcze. R. 1847 posiadał 1 miasto, 15 miasteczek, 92 siół, 38 wsi, 6 futorów. Parafia katol. Monastyryszcze zalicza się do dek. humańskiego. R. 1880 powiat (bez m. pow.) miał 19 fabryk (2995 robot., 3754269 rs. prod.). Powierzchnia gruntu falowata, gleba urodzajna. R. 1846 na 100 korcy wysiewu przypadało 25 k. żyta, 15 pszenicy, 30 owsa, 9 hreczki, 14 jęczmienia, 5 prosa, 2 grochu. Cukrowni w 1866 r. było 4. Marszałkami powiatu byli dotąd: Narcyz hr. Krasicki, Aleks. Kuszalski, Jerzy Podoski, Marek Sarnecki, Wład. Rohoziński.

Lipowiec, mały folw. w pow. ihumeńskim, własność Wersockich, ma obszaru przeszło 100 mr. *Al. Jel.*

Lipowiec 1.) zamek a raczej ruiny zamku, pow. chrzanowski, sterczące na stromej górze 362 m. bezwzględnej, a 107 m. względnej wysokości, po północnej stronie gościńca z Krakowa do Szląska pruskiego t. j. do miasta Pszczyny. Góra porosła lasem, zwanym Czarnym lasem, w którym znajdują się węglarki. L. sięga odległej starożytności; miał być najprzód własnością biskupów krakow., wreszcie więzieniem dla źle sprawujących się księży dyec. krakow. Tutaj zamknięto w r. 1548 Stankara, profesora języka hebrajskiego w uniwersytecie krakowskim, głośnego reformatora i ucznia Zwinglego. Rozkaz bisk. Samuela Maciejowskiego nie musiał być ściśle wykonany, bo Stankar zdołał uciec. Cellarius zna L. jako zamek na stromej górze, przeznaczony na więzienie księży. Od r. 1655 mieszkał tu przez dwa lata wódz szwedzki Wirtz. W końcu zeszłego wieku był L. letnią rezydencyą biskupów krakow. Tutaj umarł 2 lipca 1732 biskup krak. Felicyan Szaniawski. Baliński w Staroż. Polsce II, 72, powiada, że zamek jest uszkodzonym, ale mieszkalnym (1846). Stupnicki w Geogr. Galicyi (1849) zna już ruiny, u których podnoża wije się potok Płazianka. Teraz przedstawiają ruiny leżące na górze w obszarze wsi Babic potrójny wał forteczny; w miejscu zamkniętem wałami wznoszą się zwaliska czworobocznego dwupiętrowego budynku, a po nad niemi jeszcze o kilka piętr wyższe ściany wieży. L. widać zdaleka, a z ruin przedstawia się wspaniała panorama na dolinę Wisły i Karpaty. Łepkowski w Roczn. Tow. nauk. krak. z r. 1861 wymienia ryciny Głowackiego w wyd. Czecha w Pamiątce z Krakowa i plan u Puffendorfa De r. a Carolo Gustavo 1696. Baszta okrągła ma 43 łokcie wysokości, średnica sklepienia 13 łokci, a grubość murów w najwyższem miejscu 4 łokcie. W 1861 r. schody i celki były jeszcze w dobrym stanie. Znajdujące się tam herby umieszczono w Przyjacielu ludu z r. 1843, str. 198. Na podstawie herbu Dębno przypisał J. Jerzmanowski zbudowanie tego zamku Zb. Oleśnickiemu. Głęboka studnia niema teraz wody i jest zasypaną rumowiskiem. Prof. Łepkowski spuścił w nią snop chrustu zapalony, który wydawał się małym żarzącym się węglem, ale nie mógł sprawdzić o ile ma słuszności Rzączyński i Ładowski w Hist. nat. kr. pol. 1804, t. II, 320, którzy utrzymują, że drzewo pod wpływem tej wody pokrywało się krustą kamienną. Łepkowski znalazł szklane wydrążone kule, których znaczenia i użytku oznaczyć nie można. Czyt. Tyg. ilustr. N. 289 r. 1873. Por. art. *Galicya*, t. II, str. 447, i Długosz, Lib. ben. II, 227. 2.) L., wś nad potok. Bilczą, poboczną Jasiela, leży w pow. sanockim, w głębokim jarze Beskidu, 471 m. npm.; od wschodu zasłania wieś góra Horbki 661 m., od zachodu Tokarnia 695 m. npm. Ze wszystkich stron otaczają L. lasy. Ta wieś, leżąca 3.4 kil. na południe od Jaślisk, należy do tamtejszej parafii rzym.-katol., do sądu pow. w Rymanowie a urzędu pocz. w Jaśliskach. Ma parafią gr.-katol. z cerkwią drewnianą i liczy 556 mk. prawie wyłącznie gr.-katol. Do parafii gr.-katol. (dyec. przem. dek. jasielski) dołączona jest Czeremcha z cerkwią drewnianą. Ludność całej parafii wynosi 1041 gr.-katolików i 16 izrael. Pos. więk. biskup. przem. obrz. rzym.-katol. ma obszaru 22 mr. roli i 580 mr. lasu; pos. mniej. 929 mr. roli, 199 mr. łąk i ogr., 380 mr. pastw. i 168 mr. lasu. L. graniczy na południe z Czeremchą, na wschód z Wolą niżną, a na zach. z Zyndramową. *Mac.*

Lipowiec 1.) z *Lindenauem* i *Majdanem* (po rusku *Łypowci*), wś w pow. cieszanowskim, 25 kil. na płd. wsch. od Cieszanowa, 16 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu pocz. w Lubaszowie. Na płn. wsch. leży Łukawiec, na płn. Krowica Lasowa, Cetynia Hołodowska i Krowica sama, na wsch. Drohomyśl, na płd. Nahaczów, na zach. Żmijowiska i Wólka Żmijowska (4 ostatnie wsie w pow. jaworowskim).

Płd. wsch. część obszaru zajmuje niem. kol. Lindenau (ob.), na płd. od niej leży grupa domów Mielniki, na płn. od Lindenau Lipowiec, na płn. zach. grupa domów Podłubie (al. Podłuby). Płn. zach., lesistą część obszaru zajmuje Majdan i grupa domów Lipina. Wody z obszaru płd. zabiera pot. Lipowiec, dopływ Retyczyna, płynący na płd. wsch. Wody z obszaru płn. zach. płyną na płn. zach. do Lubaczówki, a z płn. wsch. na płn. do Zawadówki. W Majdanie wznosi się w t. zw. „niwce Siennickiego" punkt jeden do 277 m. W stronie płd. wynosi najwyższe wzniesienie 257 m. Własn. więk. ma roli ornej 287, łąk i ogr. 91, pastw. 33, lasu 562; własn. mniej. roli ornej 774, łąk i ogr. 184, pastw. 87, lasu 18 mr. W r. 1880 było 728 mk. w gminie, 39 na obsz. dwor. (30 obrz. rzym.-katol., 100 wyzn. ewang., reszta obrz. gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Lubaczowie, pastorat ewangel. w Reichau, par. gr.-katol. w miejscu, dek. lubaczowski, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew drewniana, postawiona w r. 1636. Dawniej był tu presbiter i dyakon. Do parafii należą 33 mr. 1140 kwadr. sążni ornego pola w 45 parcelach i 10 mr. 1412 sążni kwadr. sianożęci w 55 parcelach, 12 sągów drzewa z lasu majdańskiego. Wieś należała za czasów polskich do dóbr koronnych pow. lubaczowskiego, wojew. bełzkiego, i była w r. 1770 jako dzierżawa w pos. Jerzego Mniszcha z prow. 3073 złp. 6 gr., z czego kwarta 768 złp. 9 gr. Rząd austryacki zajął ją w r. 1778, założył kolonią Lindenau i sprzedał w r. 1818 Kieliszkiewiczowi za 34.500 złr. m. kr. 2.) **L.** (zwana także *Lipowice*), wś w pow. drohobyckim, 10 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Drohobyczu, 10 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Medenicach, 6 kil. na płd. wsch. od najbliższej stacyi kolej. w Dobrowlanach. Na płn. zach. leży Rolów, na płn. wsch. Wróblowice, na płd. wsch. Słońsko, na płd. zach. Michałowice i Rychcice. Płd. wsch. część obszaru przepływa Tyśmienica od płd. zach. na płn. wsch. i tworzy na granicy Wróblowic mały stawek. Do Tyśmienicy wpada od lewego brzegu mały potoczek Bagnisko, wypływający z błót leśnych, a płynący w kierunku wsch. płd. Na lew. brzegu Tyśmienicy leżą zabudowania wiejskie (jedna grupa domów zwie się Begerszczyzną). W lesistej stronie płn. zach. wznosi się jedno wzgórze do 301 m. Własn. więk. ma roli ornej 302, łąk i ogr. 91, pastw. 16, lasu 182; własn. mniej. roli ornej 359, łąk i ogr. 133, pastw. 89 mr. W r. 1880 było 510 mk. w gminie, 10 na obsz. dwor. (265 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Rychcicach, gr.-katol. w Wróblowicach. We wsi jest kasa pożyczk. gminna z kapit. 300 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Lipowiec 1.) niem. *Lindenstadt*, przedmieście, pow. międzychodzki; 52 dm., 722 mk., 562 ew., 153 katol., 7 żydów, 154 analf., łączy się z miastem Międzychodem. Poczta, tel. w Międzychodzie; st. kol. żel. we Wronkach, o 36 kil. 2.) **L.**, wś i gm., pow. krotoszyński, 3 miejsc.: a) L., wś; b) Koźmin zamek, seminaryum ewang.; c) Kollas, osada; 11 dm., 157 mk., 120 ewang., 37 katol., 22 analf. Poczta, tel. i stacya kol. żelaz. w Koźminie o 1 kil. 3.) **L.**, dom. tamże, 1984 mr. rozl., 5 dm., 158 mk., 32 ew., 126 katol., 81 analf. 4.) **L.**, folw. tamże, 6 dm., 99 mk.; należy do dom. Kuklinowa. *M. St.*

Lipowiec 1.) niem. *Lipowitz*, os. do Kamionek, pow, toruński; bud. 16, dm. 11, katol. 66, ewang. 9. Parafia Kiełbasin, szkoła Kamionki, poczta Chełmża. 2.) **L.**, niem. *Lippowitz*, włośc. wś, pow. kartuski, nad częścią raduńskiego jeziora, zwaną Garsno al. Karsno. Obszaru liczy mr. 363, gbur. 3, katol. 50, dm. 5. Parafia Chmielno, szkoła Borzystowo, poczta Kartuzy, dokąd odległość wynosi 1 ½ mili. Pierwotnie leżała tu wieś zwana Plawanow, aż do Borzestowa sięgająca. Należała zdawna do oo. cystersów w Oliwie. R. 1316 ugodą o pewne dobra nabyły ją od cystersów pp. norbertanki w Żukowie Później wieś ta zaginęła, a na jej obszarze powstały dwie inne: Lipowiec nasz i Chmielonko. Przy klasztorze żukowskim zachowała się aż do pruskich czasów. Po okupacyi przez rząd pruski zabrana i wydana następnie włościanom na własność. Ob. Klasztory żeńskie w dyec. chełmińskiej, str. 54 i 57. Por. *Garskania*. 3.) **L.**, niem. *Lipowitz*, dobra, pow. grudziąski, na trakcie bitym łasińsko-grudziąskim, pół mili od Łasina. Obszaru ornej roli liczy hekt. 196, łąk 18, pastw. 13, lasu 11, nieuż. 4, ogółem hekt. 243; bud. 18, dm. 8, katol. 69, ew. 22. Parafia i poczta Łasin, szkoła Szczepanki. W miejscu jest cegielnia. Dziedzic Teodor Schmidt. Wś L. należała zdawna do sstwa rogozińskiego; nowo założoną została na gruncie rogozińskiego zamku około połowy XVIII w., jak z następujących przywilejów wynika. Roku 1746 król August III nadał 3 puste włóki, między Szczepankami a Łasinem leżące, na których krzewy mocno już były porosły, na 40 lat w dzierżawę szlach. Tomaszowi Lamkowskiemu. Za to płacić będzie rocznie na zamek 60 fl.; dla bydła wolną pastwę ma w naszych lasach, piwo może warzyć dla potrzeby i drzewo na opał brać z lasu, jak inni mieszkańcy. Od szarwarków pozostaje wolny. R. 1754 tenże król August III, unieważniając powyższy przywilej, wystawia drugi odmienny temuż Tomaszowi Lamkowskiemu, któremu, oprócz 3 włók przedtem nadanych, zapisuje 3 inne włóki, Panki i Ostrowy zwane, wraz z bagnem Gac czyli Chojnia-

ste bagno i częścią bukowego lasu, około 2 włóki wynoszącą, w którym wolny tylko miał paśnik dla bydła; drzewa zaś z niego na opał i na budynki brać nie powinien, jedno gdzie mu nasz ekonom w Rogoźnie nie wskaże. Także prawo wywaru piwa dla domowej potrzeby jako przedtem zatrzymał. Czynszu płacił teraz rocznie 308 fl. R. 1774 podwyższono czynsz doroczny z 51 tal. 10 sgr. na 98 tal. 26 sgr., zwłaszcza, że się wykazało, jako do L. należy więcej niż drugie tyle obszaru. R. 1789 w L. liczono 8 ognisk. R. 1833 zamiast wolnego pastwiska w król. borze wyznaczył rząd właścicielowi 37 mr. przeszło roli ornej; las ów bukowy niemal całkiem był już wtedy wytrzebiony. R. 1843 rząd pruski opłacił wolny wyrąb w lesie dziedzicowi 43 przeszło morgami roli, którą zapisał do Lipowca. Zarazem dzierżawę dotychczasową wieczystą (emphiteusis) zamienił rząd na osobistą dziedzica własność; zniżył mu przytem roczny czynsz na 93 tal. 12 sgr. R. 1858 czynsz powyższy zamieniony został na roczną rentę amortyzacyjną 84 tal. i 2 sgr. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 200. 4.) **L.-*Bartniki***, niem. *Lipowietz-Bartniki*, włośc. wś, pow. brodnicki, przy trakcie bitym jabłonowsko-brodnickim, o pół mili od Brodnicy, w okolicy lesistej. Obszaru mr. 270, bud. 31, dm. 14, katol. 51, ew. 78. Parafia i poczta Brodnica, szkoła Szabda. 5.) **L.**, ob. *Drusyny*. 6.) **L.-*Rumunki***, niem. *Lipowietz-Rumunki*, włośc. wś, pow. brodnicki, w lesistej okolicy nad Drwęcą, przy granicy pow. lubawskiego. Obszaru mr. 521, bud. 26, dm. 16, katol. 109, ew. 14. Parafia i szkoła Pokrzydowo, poczta Kurzętnik. *Ks. F.*

Lipowiec, niem. *Lipowitz* al. *Lipowietz*, duża wieś na prusko-polskich Mazurach, pow. szczycieński, 15 kil. na płn. wsch. od Szczytna, dokąd codzień idzie poczta posłańcowa, nad granicą, na rozległej równinie między dużemi borami; grunta po większej części piaszczyste; do wsi należy 72 włók. Liczba mieszkańców dochodzi do 1220, którzy są przeważnie katol. i mówią po polsku; trudnią się głównie rolnictwem, uprawiając zboże, tatarkę i kartofle; prócz tego hodują bydło i świnie. R. 1857 było tu 880 mk. W pobliżu jest gorzelnia. W miejscu poczta. Między tutejszymi prot. mazurami jest rozpowszechniona sekta t. z. świętych. (Ob. *Klon*). Zwolennicy tej sekty są przeciwnikami wszelkiego zewnętrznego kultu religijnego i wszelkich innych urządzeń i obrządków kościelnych; chcą bowiem Bogu służyć tylko w sercu; nie pozdrawiają nikogo na ulicy, aby czasem jakiego złodzieja, albo złego człowieka nie pozdrowili; nie uczęszczają na nabożeństwo do kościoła i nie przystępują do komunii św., lecz modlą się wspólnie w domach prywatnych. Trudnią się, mimo pobożności, przemytnictwem. Sekta ta powstała w r. 1811, kiedy, wskutek zaburzeń wojennych, nie było przez długi czas żadnych księży i regularnej pastoryzacyi. (Ob. Töppen: „Gesch. Masurens" str. 471). *Ks. Fr.*

Lipowiec, ob. *Libowiec*, pow. rybnicki.

Lipowiec, niem. *Lippowetz*, wieś, pow. skoczowski na Szląsku austr., rozl. mr. 1579, ludn. 936. Par. katol. L. dek. skoczowskiego ma 1042 katol., 74 ew., 5 izr. Ewangielicy wsi L. należą do parafii Ustroń.

Lipowiec, ob. *Muldowa*.

Lipowiec, znaczny strumień, powstaje w Drohomyślu (pow. jaworowski) z połączenia trzech strug; jedna płynie od wschodu, opływa północne podnóże góry Wysokiej (284 m. szt. gen.), płynie przez wieś Drohomyśl, przepływa stawek i w zachodniej części wsi łączy się z drugą strugą, napływającą od północy; wreszcie ten potok łączy się na południe od chat drohomyskich z trzecią strugą od wsi Lipowca płynącą. Tak powstały strumień przechodzi w obręb gm. Lipowca (pow. cieszanowski); tu opływa przysiołki Lindenau i Mielniki. Zabrawszy pod Mielnikami z praw. brzegu potok Łuh, pod górą Nowym Swiatem (249 m.) wchodzi w obręb gm. Nahaczowa (w pow. jaworowskim). W kierunku południowym przerzyna Nahaczów i poniżej Folmesa (Fulmesy), przysiołka nahaczowskiego, na granicy Nahaczowa z Kochanówką i Hukami, zwraca się na zachód i z praw. brzegu uchodzi do Retyczyna, dopływu Szkła, poniżej dworu w Kochanówce. Długość biegu 10 kil. Zwierciadło potoku w Drohomyślu leży 251 m. (szt. gen.) a ujście 215 m. (szt. gen.) npm. Na sekcyi Z. 6. Col. 28 specyalnej mapy mon. austr.-węg. nosi ten strumień w dolnym swym biegu nazwę „Orls," prawdopodobnie przekręconą. *Br. G.*

Lipowiecki potok, potok górski, także Bielczą zwany, wytryska z granicznego grzbietu Karpat, w dziale dukielsko-skolskim, na granicy Galicyi i Węgier, z pod Lipowieckiej Góry czyli Kamienia (863 m. szt. gen.), ze źródeł leśnych na granicy gm. Lipowca i Czeremchy, w pow. sanockim. Zrazu płynie na zachód granicą tych gmin leśnym parowem, potem łączkami, a przyjąwszy z lew. brzegu pot. Beskid, przechodzi w obr. gm. Lipowca; zwraca się na północno-północny wschód, płynie między chatami Lipowca, zasilając się licznemi strugami, tak z prawego jak z lewego brzegu, poczem przechodzi w obręb Jaślisk i tutaj, na granicy z Posadą, uchodzi z lewego brzegu do Jasiołki. Nad doliną tego potoku wznoszą się od wsch. Horbki (661 m.) a od zach. lesista Tokarnia (695 m.). Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Lipowieckie Koło, ob. *Koło lipowieckie*.

Lipowietz (niem.), ob. *Lipowiec.*

Lipowina, leśnictwo do Roschowitz, pow. kozielski.

Lipowitz (niem.), ob. *Lipowiec* i *Kosięcin.*

Lipówka 1.) wś, pow. garwoliński, gm. Pszonka, par. Parysew. Ma 24 dm., 266 mk., 473 mr. obszaru. W 1827 r. 22 dm., 112 mk. 2.) **L.**, wś, pow. pińczowski, gm. i par. Sancygniów. W 1827 r. wś poduchowna (pojezuicka), 11 dm., 68 mk. 3.) **L.**, wś i dwór, pow. włodawski, gm. Krzywowierzba, par. Opole; odl. o 2½ mil od Włodawy. Należały niegdyś do dóbr Chorostyta. W XVII wieku własność Kopciów, w XVIII Sierakowskich, w końcu tegoż stulecia wraz z całemi dobrami opolskiemi i chorostyckiemi przeszły w posiadanie Szlubowskich. W ostatnich czasach dobra te porozpadały się na oddzielne folwarki i z rąk do rąk przechodzą. L. wś ma 27 dm., 167 mk., 32 osad, 554 mr. ziemi. Folw. L. 902 mr. ziemi. 4.) **L.**, folw., pow. chełmski, gm. Siedliszcze, par. Pawłów (obrz. grec. Siedliszcze). Por. *Chojno Stare.* 5.) **L.**, karczma, pow. zamojski, gm. Wysokie, o 4 w. od Zamościa, o 5 w. od gminy. 6.) **L.**, wś, pow. augustowski, gm. Dowspuda (ob.), par. Raczki; odl. 23 w. od Augustowa. Ma 34 dm., 249 mk. W 1827 r. 20 dm., 118 mk. 7.) **L.**, wś, pow. augustowski, gm. i par. Bargłów; odl. 15 w. od Augustowa, ma 4 dm., 31 mk.

Lipówka 1.) wś, pow. trocki, 2 okr. adm., 44 w. od Trok, 5 dm., 40 mk. katol. Por. *Kowale.* 2.) **L.**, os., pow. wileński, 2 okr. adm., o 42 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. 3.) **L.**, zaśc. żydowski, pow. wileński, 6 okr. adm., o 6 w. od Wilna, 2 dm., 9 mk. izr. 4.) **L.**, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 80 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 2 dm., 25 mk. katol. 5.) **L.**, zaśc. nad rz. Wilią, pow. święciański, 4 okr. adm., o 57 w. od Święcian, 1 dm., 7 mk. katol. 6.) **L.**, zaśc. żydowski, pow. dziśnieński, o 15 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 12 mk., cegielnia. 7.) **L.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 14 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 13 mk. 8.) **L.**, zaśc. gm. czereskiej, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 30 w. od Dzisny, 2 dm., 26 mk. prawosł. 9.) **L.**, zaśc. gm. drujskiej, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 50 w. od Dzisny, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Lipówka, wś w północnej stronie pow. borysowskiego, nieopodal drogi wiodącej z Nowego Sioła do Iwsnowszczyzny, w gminie dokszyckiej, nad strugą wodną niknącą w moczarach; osad 12, grunta piaszczyste. *A. Jel.*

Lipówka 1.) wś, pow. proskurowski, gm. Juryńce, par. Tarnoruda, nad rz. Oszuką al. Szukaj-Wodą, dopływem Zbrucza, mk. 608, ziemi wł. 706 dz., dwors. do 1300; młyn; dm. 112. Stara osada: Zofia Odrowążanka wniosła ją w dom Kostków; Katarzyna ze Sztemberga Kostkówna, wojewodzianka sandom., w dom Sieniawskich wraz z kluczem satanowskim. W dziale majątków Kostków nazwana Lipowica; następnie władali nią Lubomirscy, Petrykowscy, Żurakowscy; obecnie, jako wiano posagowe, dostała się Grabiankom. Por. *Hreczana.* 2.) **L.**-*Komargrodzka*, wś, pow. jampolski, gm. i par. Komargród, nad rz. Tomaszpolem, dopływem Rusawy, która tworzy tu staw. Cerkiew pod wezw. św. Dymitra z 1400 par., dm. 235, mk. 1240, ziemi włośc. 1721 dz., dwors. 1386 dz.; gorzelnia robiąca obrotu do 17000 rs. Dziedzictwo dawniej Czetwertyńskich, dziś Mołostwołowa. 3.) **L.**-*Tymanowska*, wś, pow. jampolski, nad Tymanówką, która tworzy tu staw, gm. Tymanówka, par. Tomaszpol. Cerkiew pod wezw. N. P. Kazańskiej z 954 paraf., mk. 824, ziemi włośc. 664 dz., dwor. 871, dm. 151, ziemi cerkiewnej 47 dz. Własność dawniej Czetwertyńskich, dziś Bachmetjewych. *Dr. M.*

Lipówka, wś, leży w pow. kijowskim, nad rzeczułką Poczepin, snującą się leniwie śród bagnisk i mokrzadeł. Z puszcz, które niegdyś tę okolicę zalegały i które były jakby przedłużeniem i odnogą głębszego Polesia, dziś tu i ówdzie urywki tylko pozostały. Słynne dawniejsze puszcze tutejsze siekiera uprzątnęła. Od najdawniejszych czasów wieś ta należała zawsze do klucza makarowskiego i wraz z nim z koleją lat odmieniała właścicieli, jako to: Makarewiczów, Charlęskich, Grocholskich, Szczawińskich i ks. Lubomirskich. R. 1768 ks. Antoni Lubomirski, wojew. lubelski, z ks. Kajetanem Rościszewskim zamienił klucz makarowski na Uładówkę, Zabuże, Żórawno, Mikołajówkę, Kamienohorkę i Majdan. Rościszewscy h. Junosza pochodzili z ziemi dobrzyńskiej, i pierwszy z nich Stanisław, ożeniwszy się z Tyszanką Bykowską i wziąwszy po niej znaczną fortunę, osiadł w Bracławskiem. Synem jego był Kajetan, który, ożeniony z Maryanną Krasicką, siostrą rodzoną Ignacego Krasickiego, bisk. warmińskiego, i utraciwszy ją, został księdzem. Oprócz klucza makarowskiego, który wziął w zamian za Uładówkę, posiadał on jeszcze klucze: krasnopolski, januszpolski, chodorkowski i kuniewski. Za młodych lat miał on rezydencyą swoją w Krasnopolu, i dopiero po stracie żony zamieszkał w Makarowie i nareszcie na starość w Lipówce. Umarł 1795 r. Miał on jedynego syna, który umarł za młodu, i trzy córki, z których jedna wyszła za imiennika swego, Kazimierza Rościszewskiego, i z działu otrzymała klucz lipowiecki. Syn tegoż Kazimierza Walenty Rościszewski, marszałek gub. kijow., człowiek światły, oddany z zamiłowaniem poszukiwaniom starożytnym, posiadał w domu swym

w L. zbiór ciekawych wykopaliskowych zabytków, wydobytych przeważnie z mogił rozsypanych w jego dobrach. Nadto, ważne w domu jego znajdowało się archiwum domowe, obejmujące dokumenta familijne: Piasoczyńskich, Tyszów Bykowskich, Kuniewskich, Makarewiczów, Charlęskich, opatrzone sumaryuszami, a zawierające niemniej bogaty materyał dziejowy, z którego Michał Grabowski i Aleksander hr. Przeździecki wiele dokumentów historycznych ogłosili drukiem w swoich „Źródłach dziejowych". W zbiorach naukowych Kons. Swidzińskiego znajdował się tegoż Walentego Rościszewskiego ciekawy pamiętnik o Niemiryczach. (Ob. Opis szczegółowy archiwum w Lipówce, w Kronice wiad. kraj. i zagran. 1857 r. N. 176—8—86). Dziś L. należy do wnuki Walentego Rościszewskiego, p. Straszyńskiej. Jest tu cerkiew prawosławna, niegdyś uniacka. Mk. obojej płci: prawosł. 688, katol. 28; ziemi 3436 dzies. Na polach L. pełno mogił. Ciągną się one rzędem na przestrzeni 3 wiorst, i w pewnych odstępach po 20 i więcej się ich znajduje. *Edward Rulikowski.*

Lipówka, część Kamesznicy, pow. żywiecki.

Lipówka 1.) wś nad rz. Obrą, pow. śremski, 9 dm., 78 mk., wszyscy katol.; 24 analf. Poczta i teleg. w Dolsku o 6 kil.; st. kol. żel. w Chociczy o 17 kil. 2.) L., dom. tamże, 1827 mr. rozl., 9 dm., 144 mk; 7 ewan., 137 katol.; 62 analf. Własność Franciszka Zółtowskiego.

Lipowka, kol i st. poczt. w pow. i gub. saratowskiej.

Lipówka, rz., ob. *Koprzywianka.*

Lipówka, rz., ma źródła na granicy pow. ihumeńskiego i gub. mohilewskiej, ubiegłszy milę rozlewa się w jeziorko pod wsią Zapole, tu obraca młyu, dalej przepływa około wsi Dobryłowicz i ubiegłszy jeszcze milę pow. ihumeńskim (por. *Ihumeń*), przy samej granicy zwraca się odrazu na wschód i wpływa w gub. mohilewską; pod wsią Siermiażenką porusza drugi młyn, pod chutorem Prom zwanym porusza młyn trzeci i tu zaraz wpada do rz. Druć albo Drut. Długość około mil 3-ch; przyjmuje w siebie rzeczki: z prawej strony Perekop, a z lewej Pustosiołkę. Przepływa miejscowości odludne i bagniste. *A. Jelski.*

Lipówka, ob. *Łaszanka.*

Lipówka, wyspa na jez. Dziśniszcze (ob.).

Lipówka, ob. *Lipowska góra.*

Lipówki, las, ob. *Kanie.*

Lipówki, pod art. *Firluz* mylnie; powinno być *Lipinki.*

Lipowo 1.) os. włośc., pow. augustowski, gm i par. Bargłów, odl. 15 w. od Augustowa, 2 dm., 33 mk. 2.) L., wś, pow. augustowski, gm. Dębowo, par. Jaminy, odl. 24 w. od Augustowa, ma 12 dm., 135 mk. W 1827 r. wś rząd., 9 dm., 53 mk. 3.) L., wś, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. Kaletnik, odl. 13 w. od Suwałk, ma 22 dm., 184 mk. 4.) L., wś, pow. suwalski, gm. Koniecbór, par. Raczki, odl. 12 w. od Suwałk, ma 23 dm., 220 mk. W 1827 r. 16 dm., 97 mk. Por. *Koniecbór.* 5.) L., wś, pow. suwalski, gm. i par. Jeleniewo. Niezamieszczona w spisie urzęd. miejsc. gub. suwalskiej z 1878 r. W 1827 r. wieś rząd. 23 dm., 135 mk. *Br. Ch.*

Lipowo 1.) zaśc. rząd., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 45 w. od Wilejki, gm. miadziolska, 2 dm., 20 mk. prawosł. 2) L., zaśc. rząd., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 47 w. od Wilejki, gm. miadziolska, 2 dm., 11 mk., z tego 6 katol., 5 prawosł. 3.) L , wś gm. dryguczeskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 33 w. od Dzisny, 3 dm., 27 mk. prawosł. 4.) L., wś rząd. gm. przegródzkiej, nad rz. Wiatą, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 45 w. od Dzisny, 3 dm., 10 mk., z tego 7 prawosł., 3 katol. 5.) L., zaśc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 40 w. od Dzisny, 2 dm., 17 mk. katol. 6.) L., wś pryw., pow. dzisieński, o 32 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 3 dm., 17 mk. katol. (1866).

Lipowo, zaśc. mały, wioseczka i mały folw. na północnym krańcu pow. borysowskiego, w pobliżu siebie leżące, w dzikiej, lesisto-bagnistej miejscowości, w okr. polic. dokszyckim, tuż przy granicy pow. dzisieńskiego. Zaścianek ma osadę 1, wś osad 3. *A. Jelski.*

Lipowo, zaśc., pow. połocki, śród lasów, nad małem jez., przy drodze z Połocka do Newla, o 50 w. od Połocka. *K. O.*

Lipowo 1.) *Nowe*, wś, pow. czehryński, o 3 w. od Kryłowa, nad strugą Kałabarką (ob.) al. Dowżkiem; dawniej leżała o 2 w. dalej na wsch., tam gdzie dziś półwysep dnieprowy Husinnyj, r. 1740 skutkiem wylewu Dniepru zniszczona i tu przeniesiona. Ów półwysep wznosi się tylko 31 saż. npm., najniższy punkt w gub. kijowskiej (pod Kijowem zwierciadło rzeki o 10 saż. wyższe). Cerkiew św. Jana Chrzc. 2.) L. *Stare*, o 3 w. na wsch. od poprzedniego. Obie wsie mają 1785 mk.

Lipowo 1.), niem. *Lippowo*, wś, pow. tucholski, przy granicy pow. starogródzkiego, w okolicy lesistej i piaszczystej. Obszaru liczy mr. 260, bud. 23, dm. 14, katol. 19, ewan. 88. Par. i poczta Sliwice, szkoła w miejscu. W L. znajduje się huta szklana. 2.) L., niem. *Leipe*, dok. *Lypow*, *Lippow*, *Leippe*, wś, pow. ostrodzki, nad strugą Gryźlą, przy granicy pow. lubawskiego, w t. z. starych, po większej części polskich, choć luterskich, Prusach, przez osadników polskich założona i trzymana. R. 1328 Joduta, syn Gunta z Gont pod Prabutami i Walter z Lipowa zeznają, że otrzymali od Ludera komtura ostrodzkiego 80 wł. w ziemi saskiej. Z tych włók wydziela Joduta 8½, nadając takowe wraz z właściwemi prawami Miko-

łajowi z Prąbut i pozwala, aby tenże pobudował sobie karczmę w L. R. 1334 istniał już w L. kościół, czego dowodem Johannes plebanus de Lipow; równocześnie mieszkają tam Adam i Mikołaj z L. R. 1459 nadaje Ludwik von Erlichshausen, mistrz w. krzyżacki, Wytrębie z Wytrębowic (Witram von Witramsdorf), burmistrzowi miasta Lubawy, połowę wsi L , aby się wykupił od nieprzyjaciół, którzy go w Ostrodzie wzięli do niewoli. R. 1543 połowę L. i dobra Balice posiadają Grzegórz i Jerzy Baliccy, Krzysztof Kalkstein, Mikołaj Ruszkowski (Rauschke) i Anna Schöneich, wdowa po Janie Schöneich. R. 1552 L. ma tylko niemieckich osadników. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 360. 3.) **L.**, niem. *Lindenwalde*, wś, pow. ostrodzki, przy granicy pow. niborskiego, w t. zw. starych po większej części polskich, luterskich Prusach, przez osadników (jak już samo imię wskazuje) polskich założona i trzymana. Istniała już r. 1411. R. 1442 (?) Paweł von Russdorf, mistrz w. krzyżacki, nadaje Tylowi z L. 10 wł. tamże na prawie chełmińskiem, z obowiązkiem 1 służby pruskiej. R. 1599 L. posiada samych polskich mieszkańców. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 377. 4.) **L.**, niem. *Lippau*, dok. *Linden*, wś, pow. niborski, nad strugą Skotową, w t. zw. starych, po największej części polskich, luterskich Prusach, przez polskich osadników założona i trzymana. W księgach czynszowych krzyżackich zachodzi r. 1436. R. 1437 Marcin Truchsess, mistrz w. krzyżacki, odnawia Ściborowi z L. przywilej na wś L. mającą 40 włók na prawie chełmińskiem, z wyższem sądownictwem i z obowiązkiem jednej służby w lekkiej zbroi. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 346. Por. *Działdówka*. 5.) **L.**, niem. *Lindendorf*, *Linde*, wś, pow. ządzborski, nad jez., na prusko-luterskich Mazurach, przez ludność polską przeważnie zaludnionych. Książę Albrecht (kiedy ?) nadał Adryanowi von Buchsen płosę we wsi L., na której przedtem mieszkał proboszcz i stał kościół, nadto dodał mu jez. Wirbel. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 417. 6.) **L.**, niem. *Lipowen*, wś, pow. lecki, st. p. Orłowo, obejmuje 1278 mr.; 1857 r. 320 mk. 7.) **L.**, dobra i leśnictwo, pow. reszelski, st. poczt. Biskupiec. 8.) **L.** (?), por. *Grabowo*, t. II, 786. *Kś. F.*

Lipowo (dok.), wś, ob. *Lipinki* szlach., pow. starogrodzki.

Lipowska góra, *Lipówka*, góra i szczyt w Beskidach zachodnich, w pow. żywieckim, na płd. granicy gm. Żabnicy z gm. Ujsołami, nad źródliskami Zabnicy, pod 36° 53' 12" wsch. dłg. g. F. a 49° 32' płn. sz. g. Wznosi się ona w pasmie poprzecznem, biegnącem na płn. wschód jako dział wodny między Małą a Wielką Sopotnią. Na zach. od szczytu rozpościera się Hala Boracza (1144 m.); las pokrywający południowy stok zowie się Złatną, który opada do doliny pot. Bystrego. Na północnym stoku wytryskają liczne strugi, tworzące potężny górski pot. Żabnicę. Na płn. wsch. od L. p. w tem paśmie wznosi się Romanka (1366 m.). Wzniesienie L. g. 1324 m. npm. *Br. G.*

Lipowski las w płd. stronie Tatarynowa, pow. rudecki. W płn. jego stronie wznosi się wzgórze Lipiszki. Płd. część lasu przypiera do moczarzystej niziny naddniestrzańskiej. Na zach. łączy się on z lasem Grabowno, na wsch. z lasem Rubań w Kołodrubach.

Lipowski barak, folw., pow. kozienicki, gm. Suskowola, par. Sucha, od Kozienic w. 23; gruntu mr. 661; 1 dm., 5 mk. Majorat.

Lipowskie, ob. *Czerkasy*, t. I, 807.

Lipowskie al. *Dupki* (ob.), pow. jańsborski.

Lipowszczyzna, wś gm. drujskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 39 w. od Dzisny, nad rz. Wiatą, 2 dm., 19 mk. kat. (1866).

Lipowy dwór, niem. *Lindenhof*, dobra, pow lecki, st. p. Miłki.

Lipowy ostrów, folw., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 54 w. od Dzisny, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Lipowy Róg, wś, pow. kijowski, na granicy kaniowskiego, o 10 w. od Rzyszczowa, o 4 w. od Hulanik, u źródeł strugi Czuczynki; 62 dm., 488 mk., 936 dzies. ziemi, cerkiew par. z 1821 r.; 1732 już istniała. R. 1741 dm. 35; r. 1792 dm. 40, mk. 354. B. attynencya dóbr Rzyszczów, teraz należy do Ludw. Jankowskiego.

Lipowy Rów, potok, wytryska ze źródeł łącznych śródleśnych, na płn. granicy gm. Nowej Grobli (pow. jarosławski) z gm. Suchą Wolą (pow. cieszanowski). Płynie na płd. wsch. przez obszar Nowej Grobli, moczarowatemi łąkami śródleśnemi; koryto potoku uregulowano dla osuszenia łąk. Uchodzi w Nowej Grobli na Górnikach do stawu utworzonego tutaj przez Lubaczówkę. Długość biegu 5¼ kil.

Lipowy wierch, szczyt w Magórze orawskiej, w hr. orawskiem (Węg.), po północnowschodniej stronie wsi Babina, wznosi się 743 m. npm. *Br. G.*

Lippa (niem.), ob. *Lipa*.

Lippau (niem.), ob. *Lipowo*.

Lippchen (dok.), ob. *Lipinki*.

Lippe (niem.), ob. *Lipa* i *Lipy*.

Lippe-Colonie (niem.), kol., pow. obornicki, ob. *Lipa*.

Lippemühl (niem.). ob. *Lipski młyn*.

Lippen (niem.) 1.) wś, pow. niemodliński, o pół mili na płd.-zach. od Niemodlina, założona 1801—1803 r.; 12 bud., 33 dm., 236 mk., 25 osad, 2564 mr. ziemi. W pobliżu zwierzyniec hrabiów von Praschma. 2.) **L.**, wś, pow.

kołuchowski, par. Liebenzig. Należy tu kol. Marianenthal al. Marienthal. *F. S.*

Lippen (niem.), ob. *Lipiny.*

Lippeno (dok.), ob. *Lipno.*

Lippi (niem.), os., pow. starogrodzki, ob. *Lipy.*

Lippina (niem.), ob. *Lipina* na Szląsku austr.

Lippink, *Lippinken* (niem.), ob. *Lipinki.*

Lippitsch (niem.), ob. *Lipicz.*

Lippitz (niem.), ob. *Lipiec.*

Lippow (dok.), ob. *Lipowo.*

Lippowetz (niem.), ob. *Lipowiec..*

Lippowitz (niem.), ob. *Lipowiec.*

Lippowo (niem.), ob. *Lipowo.*

Lipprode (niem.), folw., pow. holądzki, st. poczt. Lauck.

Lippusch (niem.), ob. *Lipusz.*

Lippuschhütte (niem.), wś, pow. kościerski, ob. *Lipuska huta.*

Lippvorwerk (niem.), folw. do dóbr Hammer, pow. zielonogórski.

Lipsa (niem.), wś łużycka, pow. wojerecki. par. ewang. Hermsdorf. Miała 1860 r. 193 Serbów.

Lipschau (niem.), wś, pow. żegański.

Lipschin (niem.), ob. *Lubieszyn.*

Lipschinkolonie (niem.), ob. *Lubieszyńska kolonia.*

Lipsk, por. *Lipsko.*

Lipsk 1.) os. miejska, przedtem mko nad rz. Biebrzą, pow. augustowski, gm. Petropawłosk, par. Lipsk. Leży na samej granicy od gub. grodzieńskiej, otoczony z 3-ch stron, prócz płn.-wschodu, rozległemi błotami Biebrzy. Odl. 42 w. od Augustowa, 63 w. od Suwałk, o 275 w. od Warszawy, leży przy trakcie z Augustowa do Grodna. Posiada kościół par. murowany, cerkiew prawosł., st. poczt. W 1827 r. było to msto rząd., miało 253 dm. i 1483 mk.; w 1861 r. 253 dm. i 1716 mk. (w tej liczbie 357 rus. i 366 żyd.); obecnie ma 221 dm., 1466 mk. Domysły o starożytnej przeszłości L., oparte na pieczęci miejskiej z datą jakoby 1006 r., którą miał widzieć Połujański w magistracie miejskim (ob. Wędrówki po gub. August., str. 31), nie mają żadnej podstawy i nie zasługują na poważne zbijanie. Stefan Batory, starając się o podniesienie handlu i przemysłu śród mało zaludnionych puszcz nadbiebrzańskich, zamierzył utworzyć nad spławną Biebrzą port handlowy i na ten cel wybrał Lipsk, któremu w 1580 r. nadał prawo miejskie magdeburskie i za herb łódź z żaglem. Polecił on wznieść ratusz, wystawić kramy, śpichrze i składy nad Biebrzą, dom gościnny dla kupców, łaźnię publiczną, browar. Dla zaopatrzenia osady w materyał budowlany nadał jej w 1583 r. *kut* puszczy pierstańskiej, na milę szeroki i długi. Założył tu jednocześnie parafią i wystawił kościół drewniany 1582 r. Zygmunt III na uposażenie plebana wyznaczył 6 włók lasu z leśnic. nowodworskiego ekonomii grodzieńskiej. Dawne przywileje spłonęły w 1737 r. a na to miejsce August III wydał w 1754 r. nowy potwierdzający takowe. Nadzieje Batorego nie ziściły się i L. pozostał dotąd biedną mieściną. W 1876 r. wzniesiono tu nową cerkiew prawosł., na miejsce dawnej po-unickiej parafialnej. Dobrami L. władali najpierw Chreptowicze i Kiszkowie, potem Radziwiłłowie z Birż. 2.) **L.** *Murowany,* folw., pow. augustowski, gm. Kuryauki, par. Lipsk, odl. 41 w. od Augustowa, ma 1 dm., 44 mk. Od r. 1818 dobra L. należały do Augustowskich, następnie przeszły na własność Malwiny z książąt Giedrojciów Augustowskiej; obecnie są własnością Pinkusa Warhaftig. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. L. Murowany (z wsiami: Jaczniki, Dulkowszczyzna i Siółko) rozległy mr. 1289: grunta orne i ogrody mr. 849, łąk mr. 235, pastwisk mr. 9, wody mr. 2, lasu mr. 163, nieużytki i place mr. 30, bud. mur. 1, z drzewa 13; pokłady kamienia wapiennego i torfu. Wś Jaczniki os. 26, z grun. mr. 769; wś Dulkowszczyzna os. 17, z grun. mr. 316; wś Siółko os. 9, z grun. mr. 380. *Br. Ch.*

Lipsk, folw. nad rz. Oknistą, pow. wiłkomierski, okr. polic. uciański, par. Dobejki, o 68 w. od Wiłkomierza, gorzelnia (1859). Należy do Baranowskiego, który go z klucza wiżuńskiego nabył.

Lipsk 1.) małe mko w płd. stronie pow. nowogródzkiego, ku granicy Pińszczyzny, przy drodze wiodącej z mka Krzywoszyna do wsi Załuża, nad kanałem zwanym Lipnicą, wyprowadzonym z rz. Maryanówki do rz. Szczary; ma osad 67, cerkiew; miejscowość poleska i dość odludna. Była tu kaplica b. parafii katol. Krzywoszyn. 2.) **L.,** folw. w pow. ihumeńskim, do dom. Citwy (ob.), dziedzictwa Janiszewskich, należący; miejscowość poleska, głucha, grunta piaszczyste, łąk nad rz. Ptyczą dostatek, i to stanowi główną podstawę folwarku. Por. *Horelec.* 3.) **L.,** wś, pow. borysowski, w gm. berezyńskiej, nad rz. Osowiną; ku Berezynie ciągną się lesiste moczary; posiada młyny, osad do 40; lud trudni się rolnictwem i flisactwem. 4.) **L.,** mała wś w płn.-wsch. stronie pow. pińskiego, ku granicy pow. słuckiego i mozyrskiego, nad błotem tegoż nazwiska, w gm. łunińskiej, przy lichej drożynie wiodącej z folw. Nowosiółek do Malkowicz, w najdzikszej i najodludniejszej miejscowości Pińszczyzny, ma osad 7, mk. 22. Własność ks. Lubeckiego. *A. Jelski.*

Lipska, rzeczka, ta sama co Pisna.

Lipska góra. ob. *Lenartowa góra.*

Lipska Wola, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Bobrowniki, par. Głowaczów, od Kozie-

nic w. 22, gruntu mr. 350, dm. drewn. 27, mk. 164. Por. *Lipa.*

Lipska Wola, ob. *Wola Wielka*, pow. cieszanowski.

Lipski młyn al. *Piłka*, niem. *Lippemühl*, tartak i młyn wodny do Blomfeldu, pow. kościerski, na strudze do Wierzycy uchodzącej. Na mapach wojskowych podano tu nazwę *Linde.*

Lipskie, wś. pow. ostrowski, gm. Szulborze Koty, par. Czyżewo (ob.).

Lipskie Budy, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Bobrowniki, par. Głowaczów, od Kozienic 25 w., gruntu mr. 635, dm. 36, mk. 251. W 1827 r. 9 dm., 126 mk. Por. *Lipa.*

Lipsko 1.) os. miejska, przedtem mko nad rz. Krępianką, pow. iłżecki, gm. i par Lipsko, odl. 28 w. od Iłży, 42 w. od Radomia, 49 w. od Opatowa, 140 w. od Warszawy. Posiada kościół paraf. mur., sąd gminny, urząd gminny, st. poczt. W 1827 r. było tu (miasto prywatne) 202 dm., 1421 mk.; w 1860 r. 178 dm. (18 murow.) i 1463 mk. (791 żyd.); obecnie 200 dm. (31 murow.), 1993 mk., 532 mr. ziemi dwors. i 1314 mr. ziemi do mieszczan należącej. Fabryka octu. Osada włośc. L. poproboszczowskie ma 68 mr. Kto i kiedy założył to miasto, niewiadomo. Kościół tutejszy erygował wraz z parafią Zygmunt III w 1606 r., w 1857 r. spalił się i dotąd nieodbudowany. Par. L., dek. iłżecki: 2580 dusz. Dobra L. w r. 1878 rozdzielone zostały; folwarki odłączone i uregulowane w oddzielnych księgach wieczystych; zaś pod nazwą Lipsk pozostały dochody z lasów, młynów i miasta L. oraz wsie: Nowe Pole, Katarzynów i Dąbrówka. Rozległość mr. 855, lasu mr. 832, łąk mr. 20, nieużytki i place mr. 3; dwa młyny wodne. Msto L. ma os. 297, z grun. mr. 1315; wś Nowe Pole os. 4, z grun. mr. 115; wś Katarzynów os. 16, z grun. mr. 233; wś Dąbrówka os. 18, z grun. mr. 243. Gmina L. należy do sądu gm. okr. IV; ma 14331 mr. obszaru, w tem ziemi włośc. 7583 mr., 629 dm. i 4621 mk. W skład gminy wchodzą: Anusin, Babilon, Cukrowa-Wola, Daniszów, Dąbrowa, Długowola, Gruszczyn, Jelonek, Józefów, Katarzynów, Krzywda, Leopoldów, Lipa Krępa, Lipsko-Miklasy, Lipsko-Maruszów, Nowa-wieś, Nowe Pole, Papiernia, Szymanów i Szląsk. 2.) **L.**, wś i folw., pow. zamojski, gm. Mokre, par. katol. Zamość, prawosł. w miejscu. Leży w dość regularnej kotlinie, okolonej liściastemi i iglicowemi lasami, o 9 w. na płd. od Zamościa, od Tomaszowa w. 31, Biłgoraja w. 38 i gminy w. 7. Posiada cerkiew mur. w kształcie krzyża wzniesioną, na miejscu dawnej drewnianej, przez ordynacyą Zamoyskich w 1861 r. pod wez. ś. Joana Bogosłowa, dla 812 wiernych. Wś L. odznacza się regularnem i dobrem zabudowaniem, co świadczy, iż należy do wsi nowszych czasów, chociaż stan zamożności włościan średni, z powodu ciężkiej gleby borowiniastej, której posiada wraz z ogrodami 359 mr. i łąk 407 mr. na 39 osad. Łąki nad przepływającym przez nie ku Topornicy strumykiem, biorącym początek w miejscowości „Zjawienie" (ob.) Feliksówką, są dwuzbiorowe i podtrzymują gospodarstwo. Ludność 447 mk., w tem prawosł. 355. Dm. dwors. 5. Folw. należy do dóbr ordynacyi Zamoyskich Białowola-Kąty. *Br. Ch.*

Lipsko (po rus. *Łypsko*) z *Jędrzejówką*, mko w pow. cieszanowskim, 20 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Cieszanowie, tuż na płd. wsch. od urzędu poczt. w Narolu. Na płn. zach. leży Narol, na płn. Lipie, na wsch. Łukawica, na płd. wsch. Wola Wielka (al. Lipska), na płd. Łówcza, na zach Krupiec (część Narola). Płn. wsch. część obszaru przepływa Tanew od płd. wsch. na płn. zach. i tworzy w obrębie miasteczka małe stawy. Zabudowania miejskie leżą w płn. stronie; na płd. od nich Jędrzejówka. W płd. części obszaru wznosi się najwyższe wzgórze do 351 m. Własn. więk. ma roli or. 319, łąk i ogr. 20, past. 345, lasu 108 mr.; własn. mniej. roli or. 610, łąk i ogr. 96, past. 28, lasu 83 mr. W r. 1880 było 939 mk. (440 wyzn. rz.-katol., 100 gr.-katol., reszta wyzn. mojżesz.). Par. rz.-katol. w miejscu, dek. lubaczowski, archidyec. lwowska. Rok erekcyi 1625. Fundacya Samuela z Lipia Lipskiego sędziego ziems. bełskiego. Kościół murowany, konsekrowany r. 1858 pod wezw. ś. Andrzeja. Do parafii należą: Bełzec, Brzeziny Bełzeckie, Chlewiska, Huta Lubycka, Lipie, Łukawica i Wola Wielka. Par. gr.-katol. właściwie także w miejscu być powinna, ale aż dotąd podzielona jest ona na dwa zawiadowstwa, z których jedno w Bełzcu a drugie w Krupcu. L. należy do Krupca (ob.). W miasteczku jest cerkiew pod wez. ś. Onufrego. Za czasów polskich należało L. do województwa bełzkiego i było pierwotnie wsią a należało do Sarnickich h. Ślepowron. Rodzina ta przybyła na Ruś z ziemi chełmińskiej. Pierwszy osiadł tu Jakób Sarnicki za Jana Olbrachta. Był on biegłym w języku tatarskim, a król używał go w poselstwie do tego narodu. Syn jego Jan pisał się dziedzicem na Lipsku. Był on ojcem Stanisława Sarnickiego, urodzonego w L. za czasów Zygmunta I. Chwyciwszy się nowości w wierze, został Stanisław superintendentem zborów kalwińskich prowincyi ruskiej. Jan Sienieński, kasztelan lwowski, wezwany od Stefana Batorego do opisania Podola i Rusi, wezwał Stanisława ku swej pomocy. Wówczas to zajmował się Sarnicki rozmiarem kraju i geograficznem oznaczaniem miejscowości. Sienieński, oddając ten opis Polski królowi, polecał pamięci monarchy swego pomocnika. W o-

pisie tym stwierdził Sarnicki także wzmiankę o miejscu swego urodzenia: „Lipsia Russiae, patria authoris libri, et solum haereditarium". Powróciwszy na łono kościoła katolickiego, osiadł Stanisław w L., dzieląc czas między piśmienne i gospodarskie zatrudnienia. Przypisując Zygmuntowi III swą pracę: „Statuta i metryka przywilejów koronnych" położył przy końcu przedmowy: „Datum Lipsiae w Rusi, wsi ojczystej, anno 1592 octava septemb." Przy schyłku życia został on wojskim krasnostawskim. Wkrótce po jego zgonie wieś ta przeszła w posiadanie Lipskich, mających w bliskości znaczne dobra, a między niemi także wieś Lipie. Około r. 1620 wyniósł L. sędzia ziemski bełski, Samuel Lipski, do rzędu miast. Żona Samuela, Helena z Boguskich, zrobiła fundacyą na kościół murowany. W r. 1790 należało miasteczko jeszcze do rodziny Lipskich. Było ufortyfikowane fosą i wałami (ob. Podróże Werduma, w dziele Liskego: „Cudzoziemcy w Polsce", str. 113). Od Lipskich przeszło do Matczyńskich, potem do Cybulskich, Gwinczewskich i innych spadkobierców po Matczyńskich. W metryce kościelnej mka, zaczynającej się około r. 1630, stoi pod 26 lipca 1648 r. ostatni ślub zapisany jakiegoś Macieja Przybylaka, a dalej napisano: „hic finitur ob imminentia pericula hostium: incipit novus annus 1649". Herb miasteczka św. Andrzej w białem polu. *Lu. Dz.*

Lipsko, folw. i gm., pow. obornicki; folw. należy do dom. Ludom; 2 dm., 23 mk.; 9 ew., 14 katol.; 5 analf. Poczta w Ludomach; tel. i st. kol. żel. w Rogoźnie o 12 kil. *M. St.*

Lipsko, niem. *Liepenfier*, podaje Kętrzyński tę nazwę w pow. wałeckim i b. starostwie drahimskiem (?).

Lipsten (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. bowski, par. Neugut.

Lipsthusen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. Talzen.

Lipszczany, wś i folw., pow. augustowski, gm. Hołynka, par. Lipsk (obrz. grec. Rygałówka), odl. 45 w. od Augustowa, 7 w. od rz. Niemna, ma 17 dm., 154 mk. W 1827 r. par. Teolin, 16 dm., 91 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. utworzony w r. 1874 z odpadków dóbr Bala Wielka, rozległy mr. 320: grunta orne i ogrody mr. 244, łąk mr. 55, pastwisk mr. 4, lasu mr. 10, nieużytki i place mr. 6: bud. mur. 3, z drzewa 2. *Br. Ch.*

Lipszyszki, ob. *Łopie.*

Liptawskie hrabstwo, ob. *Mikulasz* (Św.).

Lipten (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma.

Lipten (niem.), łuż. *Libesin*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. kalawskim.

Liptin (niem.), wś i dobra, pow. głupczycki, par. L., o 19 kil. na płd. wsch. od Głupczyc; 77 bud., 95 dm., 711 mk. Dobra, niegdyś Sobków, od 1828 Rudzinsky'ch, mają 1844 mr. ziemi i znakomitą owczarnię zarodową. Wś ma 81 osad, 557 mr. ziemi, browar, dwa młyny wodne, kościół z r. 1788, od 1814 parafialny, szkołę. *F. S.*

Lipto-Szent-Miklós (węg.), ob. *Mikulasz Św.*

Lipto-Ujvar (węg.), ob. *Hradek.* Jest tu st. drogi żel. koszycko-bogumińskiej, o 158 kil. od Koszyc.

Liptów, *Liptowskie hrabstwo*, ob. *Mikulasz Św.*

Liptowskie góry, *Hale*, *Tatry*, ob. *Tatry.* Por. *Karpaty.*

Lipuska huta, niem. *Lippuschhütte*, wieś włośc., pow. kościerski, o 2 mile od Kościerzyny, wydana przywilejem z Gdańska 1-go kwietnia 1820 r. Obszaru mr. 1101, gbur. 4, zagr. 18, katol. 108, dm. 12. Parafia i szkoła Lipusz, poczta Kalisz. *Kś. F.*

Lipuska huta szklana, niem. *Lippusch-Glashütte*, dobra i fabryka szkła, pow. kościerski. Obejmuje obszaru ornej roli ha. 88, łąk 0,30, pastw. 1.50, lasu 0.40, nieuż. 3.90, ogółem 95 ha. Posiadacz Karol Hindenberg. Parafia i szkoła Lipusz, poczta Kalisz; katol. 68; ewan. 48; dm. 7. Odległość od Kościerzyny 2 i pół mili. Za polskich czasów były te dobra własnością star. kościerskiego; po okupacyi r. 1810 w wieczystą dzierżawę wydane przywilejem z Kwidzyna d. 24 lipca. *Kś. F.*

Lipuska papiernia, niem. *Lippusch-Papiermühle*, posiadłość z młynem, pow. kościerski, nad Czarną wodą. Obejmuje obszaru roli ornej ha. 102, łąk 25, pastw. 20, nieuż. 2.50, wody 15, ogółem obszaru 165.91 ha.; posiadacz Zelewski; katol. 29, ewang. 43, dm. 6. Parafia i szkoła Lipusz, poczta Wygoda. Odległość od Kościerzyny 2 mile. Za polskich czasów była tu papiernia, własność star. kościerskiego, i papier rzeczywiście wyrabiano na tym młynie. W nowszym czasie, głównie dla niedogodności położenia, zaniechano tego wyrobu i obrócono starą papiernię na młyn wodny i tartak. Przywileje otrzymały te dobra za polskich czasów r. 1582; za pruskich r. 1831, kiedy w wieczystą dzierżawę wydane zostały. *Kś. F.*

Lipusz, niem. *Lippusch*, włośc. wś kościelna, pow. kościerski, nad Czarną wodą, która tu młyn i tartak obraca, ćwierć mili od bitego traktu kościersko-chojnickiego, przy granicy Pomeranii i pow. kartuskiego. Obejmuje oprócz wsi włośc. folwark lipuski i przyległe wybudowania: Karpno, Konitop, Krugliniec, Lubiszewo, Mechowo i Wallachei; obszaru mr. 8334, gbur. 12, zagr. 16, katol. 557, ewang. 107, dm. 55. W miejscu jest kościół katol. paraf., luterski filialny do Kościerzyny, tartak, młyn wodny, 3 karczmy; jarmarki odbywają się 2 doroczne, kramne i na bydło; jest szkoła

katol. i luter.; poczta Kalisz. Odległość od Kościerzyny 2 mile. Własność Zeleskiego. Wś L. za polskich czasów stanowiła dobra star. kościerskiego. R. 1560 Mik. Kostka, wojew. pomorski, tenuta lipuski; r. 1765 Łukasz Piechowski. R. 1743 karczmarz z Żołna, za bluźnierstwa niecne na śmierć skazany, okupił się dość znaczną kwotą pieniędzy, którą niebawem na budowę tutejszego kościoła obrócono. R. 1746 stanął w L. nowy kościół tytułu św. Piotra i Pawła, w których uroczystość był wielki odpust i jarmark we wsi. R. 1779 folw. tutejszy w wieczystą dzierżawę wydany przywilejem z d. 27 stycznia w Kwidzynie. Par. lipuska liczy dusz 3569; kościół tytułu ś. Michała arch., patronatu rządowego, nie wiadomo kiedy fundowany; po spaleniu dawniejszego nowo odbudowany około r. 1867. Szpitala nie masz przy kościele; bractwo rożańcowe od r. 1715 i trzeźwości od r. 1855. Wsie parafialne: Lipusz, Kalisz, Tuszkowy, Skwierawy, Grzybowo, Płocice, Wawrzyniec, Dziemiany, Lipuska huta, Śluza, Jabłuszko, Dywan, Pełki, Trawice, Turzonka, Borowiec, Kruszewo, Słone W. i M., Wyrówno, Szwedzki ostrów, Schodno, Gostomko, Żołno, Ścibórz, Zdroje. Szkółki katolickie parafialne: 1) w Lipuszu dzieci katolickich 90, 2) w Kaliszu 99, 3) w Dziemianach 32, 4) w Tuszkowach 87 i 5) w Skwierawach. *Kś. F.*

Liputyszki, wś, pow. władysławowski, gm. Gryszkabuda, par. Pilwiszki, odl. 19 w. od Władysławowa; mają 3 dm., 22 mk. Por. *Leśnictwo.*

Lipy, kol. i os. leśna, pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, par. Grocholice; kol. ma 23 dm., 224 mk., 201 mr.; os. leśna 1 dm., 5 mk., 7 mr.

Lipy, wś, pow. rossieński, par. Kielmy.

Lipy 1.), niem. *Kirche Liep*, zowie się niewielki kościół, około $^1/_8$ mili od m. Lubawy odległy, w pow. lubawskim, blisko drogi wiodącej z miasta do Złotowa, nad małą strugą. Stoi ten kościół zupełnie osamotniony, śród pola, lipami otoczony, skąd cała miejscowość L. się zowie. Dawniej, kiedy tu jeszcze las znaczny istniał, nazywano go: kościół pod gajem, sup nemore. Jest on cały w cegłę murowany, o 3-ch ołtarzach i małych organach z wieżą niewielką, r. 1870 po zgorzeniu dawniejszego nowo wzniesiony. Należy jako filia czy kaplica publiczna do par. w Lubawie. Największym skarbem kościoła tego jest prastara, mała, drewniana figura Matki N., cudami słynąca. Wierni liczne odbywają pielgrzymki na to miejsce św., osobliwie w czasie głównego odpustu na Nawiedzenie Matki Boskiej. O najdawniejszych czasach, jako i o zjawieniu Matki Najśw. w L., taką mamy wiadomość. Miejsce, gdzie są teraz nasze polskie L., już za pogańskich czasów słynęło jako święte. Stare akta kościelne zapisują, że tu istniał gaj święty i że starzy Prusacy, wracając po ofiarowaniu z Lobnic (t. j. z Łąk naszych sławnych) w tym tu gaju koło miasta Lubawy przystawali, nowe ofiary na cześć bogini Majumy składając i biesiady swoje religijne wyprawiając. Było to na początku XIII w., kiedy sławny apostół Prusaków, pierwszy biskup chełmiński, Chrystyan, zawitał w te strony, żeby wiarę chrześciańską rozpowszechniać. Bardzo mu też Bóg błogosławił w dziele jego, bo główny naczelnik całej tej pruskiej naonczas ziemi, później lubawską nazywanej. Swawabuno, nawrócił się i miasto swoje Lubawę wraz z całą tą ziemią Chrystyanowi podarował. Samo niebo zdawało się dopomagać biskupowi. Tak bowiem do dziś dnia utrzymują, że owego czasu Matka Najśw. cudownie objawiła się w L., tuż przy onem pogańskiem drzewie świętem. Wierni postanowili dla cudownego obrazu kościół tu pobudować. Ale biskup Chrystyan rzekł: nie godzi się, aby obok przybytku Matki Najśw. owo drzewo pogańskie zostawało, przy którem czczoną była Majuma. Pójdźmy i powalmy je! Ale się wszyscy dziwili, bo takie panowało przekonanie, że to drzewo jest nietykalne, i żadna ręka ludzka nie może mu szkodzić. Poszli tedy z Lubawy w uroczystej procesyi na to miejsce; biskup Chrystyan uczynił pierwsze cięcie, poczem pospólstwo resztę dokonało. Od tego czasu aż dotąd słynie to miejsce łaskami Matki Najśw. Innowiercom było ono solą w oku. R. 1861, kiedy wierni gromadnie zdążali na odpust, zagroził im głośno pewien zły sąsiad: „Już wy tam więcej nie pójdziecie!“ Poczem wkrótce samotny kościołek zgorzał. Ze składek jednak hojnych stanął niebawem r. 1870 nowy, teraźniejszy kościół, który aż dotąd istnieje. Stary spalony kościołek posiadał r. 1580 między innemi, grobowiec Andrzeja Klickiego, h. Lubicz, † 1621, i wielki obraz św. Stanisława Kostki, który jako ślubną ofiarę przynieśli mieszczanie w czasie zarazy; zawieszony był ten obraz na ścianie przy zakrystyi. Ob. Obrazy cudowne i miejsca w dyecezyi chełmińskiej, str. 20. Por. *Jesionna.* 2.) **L.**, niem. *Lippi*, os. do Sumina, pow. starogrodzki. 3.) **L.**, nazywało się w r. 1759 pole lesiste do wsi Dąbrówka przy Unisławiu w pow. chełmińskim należące. Ob. Inwentarz dóbr bisk. chełmińskich w archiwum w Peplinie. *Kś. F.*

Lipy, niem. *Lippe*, folw. do Guehlchen, pow. namysłowski.

Lipza (dok.), ob. *Lipa.*

Lis..., por. *Liss*..., *Łys*...

Lis 1.) wś i os., pow. kaliski, gm. Żydów, par. Dubrzec, odl. od Kalisza w. 6; wś ma dm. 9, mk. (ob. *Piwonice*); os. dm. 1, mk. 2. 2.) **L.** al. *Giermanicha*, wś, pow. łukowski, gm. Jarczew,

par. Wilczyska. W 1827 r. miała 4 dm. i 26 mk.; obecnie ma 32 dm., 322 mk. i 327 mr. obszaru. Folw. L. należy do dóbr Jarczew (ob).

Lis, niem. *Liss*, młyn, pow. poznański, 2 dm., 16 mk.; należy do dom. i gm. Choynicy.

Lis 1.) niem. *Lissa-Mühle*, włość z młynem do Kruszyn szlacheckich, pow. brodnicki, nad strugą między dwoma jeziorami płynącą, uchodzącą do Drwęcy pod Brodnicą; w okolicy lesistej; 9 bud., 3 dm., 47 katol., 1 ewang. Parafia Bobrowo, szkoła Kruszyny, poczta Brodnica. 2.) **L.**, niem. *Lies*, *Liss*, os. do Ameisenhof, pod Kielnem, pow. wejherowski. *Kś. F.*

Lis, niem. *Lissau*, 1292 r. *Lessovia polonicalis*, wś, pow. lubliniecki, na granicy Król. Polskiego, wprost komory Herby, przy szosie do Lublińca; 77 bud., 60 dm., 594 mk., 39 osad, 1322 mr. ziemi z pustkowiem Głąby; od XIV w. kościół katol., dziś filia do Kochanowic, od 1802 r. szkoła. Według Knie do L. należały: os. Barwinek, Parszewice, Sandvorwerk i huta żelazna Tanina. *F. S.*

Lisa, rz., ob. *Lissa*, dopływ Narwi.

Lisa, rz., lewy dopływ Ptyczy w pow. bobrujskim, przyjmuje Klimówkę, Trościaniec, Horoszewkę i Tremuchę.

Lisa góra 1.) część wsi Kaszowa, w pow. krakowskim. 2.) **L.**, przys. do Furman w pow. tarnobrzeskim. 3.) **L**, przys. do Korczyny w pow. krośnieńskim. 4.) **L.**, przys. do Żupawy w pow. tarnobrzeskim. Trzy ostatnie wymienione w Skorowidzu poczt i Skorowidzu Orzechowskiego, ale na mapie administracyjnej Kummersberga nieoznaczone i niewymienione w Vollständiges Ortschaftenverzeichniss, Wien 1882. *Mac.*

Lisak 1.) (al. *Magóra*), szczyt lesistej góry, 1365 m. wys. Wznosi się on w tem miejscu, gdzie się stykają granice Brzazy w pow. dolińskim, Kalnej i Libochory w pow. stryjskim. Na wsch. od niego wznosi się góra Krestnyszyr. Wody jego płyną na płn. do pot. Brzazy; na stoku południowym nastaje pot. Syhła i płynie na zach.; na płd. wsch. nakoniec płyną małe strugi do pot. Magury (al. Maguryńca). 2.) **L.** *Wielki*, lesiste ramię górskie w systemie Jajce (ob.) w Lolinie w pow. dolińskim. Szczyt wznosi się do 1432 m. Na zach. od niego leży Lisak Mały, nad samą Świcą.

Lisak, nazywał się strumyk, przy wsi Lisaki płynący, w pow. jańsborskim, na pruskoluterskich Mazurach. Zachodzi w dok. z r. 1428. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 421.

Lisaki 1.) niem. *Lissaken*, wś włośc., pow. kościerski, o 0.75 mili od Kościerzyny, w okolicy piaszczystej, wydana jako starościńska przywilejem z Warszawy 11 sierpnia 1750 r. Obszaru mr. 1973, gburów 4, zagrod. 4, katol. 52, dm. 8, Parafia i poczta Kościerzyna, szkoła Sycehuta. 2.) **L.** al. *Lisakowo*, niem. *Lissaken*, wś, pow. nidborski, 1 milę od m. Nidborka, w t. z. starych po największej części polskich, luterskich Prusach, przez osadników polskich założona i trzymana. Istniała już r. 1358. R. 1387 Jan Beffart, komtur ostrodzki, odnawia przywilej czcigodnemu (?) Poszce (Puszka, Poschka), sołtysowi lisakowskiemu, i jego synom: Jakóbowi, Dytrykowi i Więckowi (Wentzke). Poszka dostaje 6 włók chełmiń. z 3 fen. sądowym, kościół zaś lisakowski $3^1/_2$ wł.; wszystkie inne włóki dannickie. Roku 1523 trzyma w L. karczmę Maćko Swiniarski (Schwinarczky); r. 1600 mieszkają sami Polacy w K. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 335 i 336. 3.) **L.**, niem. *Lissaken*, dok. *Lissack*, wś, pow. jańsborski, na pruskoluterskich Mazurach, przez ludność polską założona i trzymana. R. 1428 Jost von Strupperg, komtur baldzki i wójt natański, nadaje Andrzejowi na prawie chełmińskiem 10 włók boru w L. nad strumykiem Lisak. R. 1476 Zygfryd Flach v. Schwarzburg, komtur baldzki, nadaje słudze swemu Kasprowi Drugowi na prawie magdeb. 12 włók w L. z sądown. niższem i wyższem. Granice: Soldany, Wicenta, majątek Jakóba Czarnego (Schwarz Jakób). Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 421, 422. *Kś. F.*

Lisakowo, ob. *Lisaki* i *Łysakowo*.

Lisanki, wzgórze leśne, na płn. od wsi Sulimowa, w pow. sokalskim, na granicy Galicyi i Król. Polskiego (wś Horoszczyce, pow. tomaszowski), pod 41° 41' 28" wsch. dlg. g. F., a 50° 32' 20" płn. sz. g. Wznosi się 257 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Lisau (dok.), ob. *Lisewo*.

Lisaura, także *Lissaura*, wś w pow. suczawskim, na prawym brzegu Suczawy, w pasie pograniczno-celnym, od płn. i wsch. oblana Suczawą, graniczy od zach. i płd. z obsz. Suczawy, a od płd. wsch. z obsz. Teszowiec (Teschoutz). W północnej części obszaru tej wsi wznosi się góra Lisaurą, 329 m. npm. (szt. gen). Mk. 488 (1880 r.). Por. *Boszańce*. *Br. G.*

Lisawa, mała rzeczka w pow. rzeczyckim, zaczyna się około zaścianka Rydom i po za zaściankiem Lisawa wpada do rz. Turyi; długość około wiorst 6; płynie w bezludnej miejscowości. *A. Jelski.*

Lisch (niem.), ob. *Lisz* i *Liż*.

Lischbitz (niem.), ob. *Łyżbice*.

Lischin (niem.), ob. *Lisiny*.

Lischkau (niem.), wś i dobra, pow. welawski, st. p. Tapiau.

Lischkidde (niem.), folw., pow. labiewski, st. p. Laukischken.

Lischna (*Nieder* i *Ober*), ob. *Liszna* Dolna i Górna.

Lischnitze (niem.), *Leśnice*, wś, pow. lęborski na Pomorzu.

Lischtenau (dok.), ob. *Lisnowo*.

Liścica, futor pryw., pow. dzisieński, o 54 w. od Dziśny, 1 okr. adm., 2 dm., 8 mk. (1866).

Liście (mylnie), ob. *Łyszcze*.

Liścina, ob. *Lisina*.

Lisecki powiat, nazwa mało używana powiatu Lisko w Galicyi.

Lisecze błoto na płd. od zabudowań Mostów Wielkich, pow. żółkiewski, śród lasu. Idzie tędy gościniec z Mostów do Żółkwi.

Lisek, os., pow. włocławski, gm. Łęg, pow. włocławski. W 1827 r. os. rząd., 2 dm., 16 mk. Dobra Lisek-Błażejewo składają się z części: Bycza Łąka, Józefowo, Korabiecki, Krzywe błoto Nowe, Stare, Górne; Łasica, Łuba, Modzerowo, Okrągłe, Ostrowy Wielkie, Małe, Oszczywilk, Papiezka Poraza, Przyruda, Przytułek, Różanowo, Ruda, Rybnica, Suchykierz, Swieck, Wydów.

Liselecht, *Heselecht* (niem.), ob. *Leszcze*.

Lisenica, rz., ob. *Gowidlino*.

Lisenthal (niem.), ob. *Lisental*.

Lisetho, nazwa wysokiego pieca żelaznego w Jakubenach, wsi w pow. kimpoluńskim.

Lisettenfeld (niem.), dobra, pow. frydlądzki, st. p. Domnowo.

Lisettenhof (niem.) 1.) dobra, pow. braniewski, st. p. Braniewo. 2.) L., dobra, pow. szczycieński, st. p. Wielbark. 3.) L., folw., pow. lidzbarski, st. p. Siegfridswalde. 4.) L., folw., pow. frydlądzki, st. p. Domnowo.

Lisew, ob. *Lisewo*.

Lisewko. Część wsi Lisewa w par. Skulska wieś (według Lib. ben. Łaskiego I, 206).

Lisewko lub *Lissewko*, folw., pow. inowrocławski, 5 dm., 76 mk.; 27 ewang., 49 katol.; 43 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Złotnikach o 8 kil.

Lisewko 1.) wś, pow. kościerski, w par. Pogutki, należała oddawna do dóbr opactwa cystersów w Peplinie. Według wizytacyi Jugowskiego z r. 1710 nowo na wykarczowanym lesie założoną została za opata Tomasza Czapskiego; las ten znajdował się na obszarze wsi klasztornej Jezierze. Wspomnionego roku 1710 było L. w dzierżawę wydane, którą trzymał gbur Paweł Put, katolik. Ob. Akta rękopis. opac. pepl. w arch. w Peplinie. 2.) L., niem. *Lissewken*, dobra w wieczystą dzierżawę wydane przywilejem z d. 18 sierp. 1785, pow. kościerski, w lesistej okolicy, przy granicy pow. starogródzkiego. Obszaru obejmuje roli ornej ha. 93, łąk 5, pastw. 8, nieuż. 0.66, ogółem ha. 107.61; katol. 19, ewang. 14, dm. 3. Par. Pogutki, szkoła Kleszczewo, poczta Starogród; odległość od Kościerzyny 4 i pół mili. 3.) L., niem. *Lissewken*, wś włośc., pow. wejherowski, w okolicy lesistej i piaszczystej, o 2 i pół mili od Wejherowa. Ma 1 włókę, 2 domy, 19 mk. katol. Par. i poczta Kielno, szkoła Szynwałd. *Kś. F.*

Lisewo 1.) wś nad rz. Prosną, pow. słupecki, gm. Dłusk, par. Szymanowice (Łaski, Lib. ben. II, 24); odl. od Słupcy w. 28; wieś ma dm. 60, mk. 366. Jest tu posterunek straży pogranicznej. Dobra L. lit. A składają się z folw. Olsza, wsi L., Olsza, Lupica i kolonii Lisewskiej; rozległość wynosi mr. 818: grunta orne i ogrody mr. 304, łąk mr. 71, pastwisk mr. 96, lasu mr. 267, nieużytki i place mr. 80, bud. mur. 11, z drzewa 1; płodozmian 4 i 10-polowy. Wś L. os. 52, z grun. mr. 700; wś Olsza os. 5, z grun. mr. 11; wś Lupica os. 6, z grun. mr. 128; kol. Lisewska os. 26, z grun. mr. 343. 2.) L., wś i młyn nad strumieniem t. n., pow. słupecki, gm. Skulska wieś, par. Skulsk, odl. od Słupcy w. 37 i pół; wś ma dm. 11, mk. 211; młyn dm. 1, mk. 14. W 1827 r. 20 dm., 171 mk. Do końca XVII w. był tu kościół paraf. (czyt. Łaski, Lib. ben. I, 206). Dobra L. lit. B składają się z folw. L., Młynek, Przewóz al. Mielnica Duża, wsi L., Kijowice, Młyn Duży, Młyn Mały, Gawrony, Nowa wieś i Kobylanki; rozległość wynosi mr. 1519; folw. L. lit. B grun. orne i ogr. mr. 755, łąk mr. 88, pastw. mr. 13, lasu mr. 201, nieużytki i place mr. 40, razem mr. 1128, bud. mur. 13, z drzewa 7, płodozmian 11-polowy; folw. Młynek grunta orne i ogr. mr. 121, łąk mr. 111, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 240, bud. mur. 1, z drzewa 6, płodozmian 5-polowy; folw. al. osada Przewóz al. Mielnica Duża grunta orne i ogr. mr. 31, łąk mr. 20, wody mr. 97, nieuż. i place mr. 1, razem mr. 149, bud. z drzewa 2, młyn wodny, wiatrak, cegielnia, pokłady torfu. Wś L. os. 26 z grun. mr. 84; wś Kijowiec os. 15, z grun. mr. 18; wś Młyn Duży os. 14, z grun. mr. 412; wś Młyn Mały os. 17, z grun. mr. 273; wś Gawrony os. 24, z grun. mr. 363; wś Nowa Wieś os. 21, z grun. mr. 109; wś Kobylanki os. 40, z grun. mr. 228. 3.) L., wś, pow. płoński, gm. Kuchary, par. Joniec, odl. 8 w. od Płońska, ma 37 dm., 208 mk., 285 mr. ziemi i 46 mr. nieuż. Według Tow. Kred. Ziems. jest tu wś (11 osad, 18 mr. ziemi) i dwa folw. L. (707 mr.). i L. lit. A (129 mr.). 4.) L. *Małe* folw. i L. *Wielkie* folw., pow. sierpecki, gm. Lisewo, par. Gozdowo, odl. 12 w. od Sierpca, ma 61 mk., 8 dm., 245 mr. L. Wielkie folw., ma urząd gminny, szkołę początkową, 10 dm., 118 mk., 307 mr. ziemi i 49 mr. nieużytków. Gm. L. należy do sądu gminnego 1 okr. we wsi Borkowo Kościelne, st. poczt. Bielsk, ma 549 dm., 5400 mk., gruntu 21260 mr., w tem nieużytków 1563 mr. W gminie znajduje się: 5 kościołów, 2 szkoły, 1 kaplica, 7 wiatraków, 2 wodne młyny, 10 karczem, 1 tartak, urząd

gminny, dom przytułku dla starców. W skład gminy wchodzą następujące wioski: Antoniewo, Borzewo, Brudnice, Będożyn, Głuchowo Bernaty, Głuchowo Grądy, Golejowo, Gozdowo, Dzięgielewo, Dzięgielewko, Dobrzenice-Wielkie, Dobrzenice-Małe, Żabiki, Żuki, Żółtowo, Żurawinek, Żurawin-Wielki, Żurawin Jakubowo, Zakrzewko, Zalszyn, Zglenice-Wielkie, Zglenice-Małe, Zglenice-Budy, Kozice, Kolczyn, Kotarczyn, Kurowo, Kurówko, Lisice, Lisewo-Wielkie, Lisewo-Małe, Łukoszyno-Byki, Mochowo, Myszewo, Myszki, Przybojewo, Przybyszewo, Rempin, R-Budy, Rechty, Rudnik, Rękawczyk, Romotowo, Smoszewo, Sułkowo-Błony, Sułkowo-Baryjany, Sułkowo-Jasionki, Czarnominek, Czarnomin, Czachowo, Czachówko, Cendrowo, Cieślin. *Br. G.*

Lisewo lub *Lissewo* 1.) dom., pow. inowrocławski; dom. L. ma wraz z folw. i gm. Lisewkiem 2830 mr. rozl.; gm. ma 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Wartenberg, dom stróża łącznego; 12 dm, 180 mk.; 26 ewang., 150 katol., 4 żyd.; 83 analf. Kościół katol. paraf. dekan. inowrocławskiego (Kod dypl. pol. II, 900). Poczta, tel. i st. kol. żel. w Złotnikach o 7 kil. 2.) **L.** *Nowe*, niem. *Lissewo Neu*, wś nad Lutynią, pow. wrzesiński; 22 dm., 169 mk., wszyscy katol.; 46 analf. Najbliższa poczta, teleg. i st. kolei żel. w Zerkowie. 3.) **L.** *Stare*, niem. *L.-Alt*, wś, pow. wrzesiński; 25 dm., 212 mk.; 7 ew., 205 katol.; 43 analf. Najbliższa poczta, tel., i stacya kolei żel. w Żerkowie (ostatnia o 5 kil. od miasta). Odkryto pod wsią cmentarzysko pogańskie, z którego wydobyto urny otoczone kamieniami, młotki kamienne, brązowe ozdoby. *M. St.*

Lisewo 1.) niem. *Lissewo*, dok. *Leysaw*, *Leisau*, *Lisau*, włość. wś kościelna, pow. chełmiński (t. I, 567), na bitym trakcie wąbrzesko-chełmińskim, 2 i pół mili od Wąbrzeźna, 2 mile od Chełmna. Obszaru liczy mr. 5201, bud. 173, dm. 83, katol. 738, ewang. 43. Parafia, szkoła i poczta w miejscu. Odbywają się tu 2 jarmarki doroczne, kramne, na bydło i na konie; jest bank ludowy polski, dają się od czasu do czasu polskie amatorskie przedstawienia; dawniej istniało towarz. rolnicze. L. jest osadą prastarą, pierwszy raz wspominane r. 1293. Wiejski przywilej lokacyjny krzyżacki zaginął, tyle tylko wiadomo, że wś ta oddawna osadnikom na czynsz wydawaną była. R. 1414 podają krzyżackie księgi strat poniesionych w wojnie: We wsi L. gburskie zabudowania od 36 włók spalone, bydło, konie pozabierane, straty wynoszą 2900 mrk. W okolicy tutejszej licznie osiadła szlachta, tak polska jak i niemiecka, krzyżakom nieprzychylna, najprzód się w związek antykrzyżacki t. z. jaszczurczy (Eidechsengenossenschaft) zespoliła; w L. odbywała zwykle swoje zgromadzenia, jak np. częściej r. 1450, 1451, 1452. Wójt krzyżacki z pobliskiego zamku Lipinek miał obowiązek czuwać nad obradami tych zgromadzeń i mistrzowi wielkiemu o nich donosić. Także sądy ziemskie (Landding) odbywały się w Lisewie. Roku 1452 na rokach ziemskich tutejszych także i włościanie przystąpili do związku jaszczurczego szlachty. Jak przypuszczają, w Lisowie na takich zgromadzeniach powstała pierwsza zbawienna myśl wydalić krzyżaków a Polsce się poddać. Ponieważ zebrania wypadały dość licznie, zazwyczaj w kościele się odbywały. Ob. Dr. Schultz: Gesch. des Kreises Culm, str. 154, 255, 256, 330. Dodaje się, że znany historyk pruski Voigt, w dziele swojem Gesch. Preussens, zwiedziony podobnemi przezwami Leisau, Leysaw, Lisewo z miastem Łasinem pomięszał. O stanie obecnym parafii lisewskiej donosi szemat. dyec. chełmińskiej, jak następuje: Parafia Lisewo w dekan. chełmińskim liczy dusz 2702; kościół budowy starej, zapewne krzyżackiej, tytułu św. Krzyża, patronatu rządowego, nie wiadomo kiedy założony i konsekrowany. Jest przy nim szpital dla 4 ch ubogich z parafii i bractwo Opatrzności Boskiej od r. 1739, trzeźwości od r. 1856. Wsie paraf.: Lisewo, Bielawy, Drzonowo, Firlus, Kornatowo, Krajęcin, Kruszyn, Lipinki, Malankowo, Młyńsk, Pniewite, Strucfon. Szkoły katol. w Lisewie 2-klas. 209 katol. dzieci, w Drzonowie 71, w Malankowie 64, w Pniewitem 97. 2.) **L**, niem. *Lissewo*, dwie miejscowości, pow. brodnicki, obok siebie położone; obok miasta Golubia, w okolicy lesistej Parafia, szkoła i poczta Golub. 1) L. szlach., niem. Adl. Lissewo, rycer. dobra, obszaru liczą roli ornej ha. 446, łąk 32, pastw. 59, lasu 2, nieuż. 9, wody 2, ogółem obszaru ha. 553; bud. 15, dm. 8, katol. 111, ewang. 29; w miejscu jest gorzelnia; wyprzedaż mleka do miasta; dziedzic Fryd. freiherr von Keyserlingk. 2) L. król., niem. Königl. Lissewo, włość. wś, obszaru mr. 996, bud. 30, dm. 11, katol. 101. Nieznany autor dzieła: Gesch. des Culmerlandes str. 28, krzyżacką nazwę Lygischau = Elgiszewo nad Drwęcą, fałszywie odniósł do naszego Lisewa. 3.) **L.**, niem. *Lissau*, wś i dobra, pow. człuchowski, w okolicy lesistej, nad strugą Brdą, która tu opodal z jez. Szczytna wychodzi, $^3/_4$ mili od bitego traktu człuchowsko-białoborskiego. Obszaru liczy mr. 3022, bud. 36, dm. 14, katol. 58, ewang. 92. Parafia i poczta Przechylewo, szkoła Szczytno. Ludność oddawna tu niemiecka. 4.) **L.**, niem. *Liessau*, włość. parafialna wś, pow. malborski, po praw. brz. Wisły, naprzeciw Tczewa, śród Żuław malborskich, $^1/_2$ mili od Tczewa. Obejmuje wraz z nizinami peplińskiemi (Pelpliner Aussenteich) obszaru włók 158, gbur. 9, zagr. 9, oberże 2, fabrykę cukru; katol. 376, ewang.

163, dm. 61. Par. i szkoła w miejscu, poczta Tczew. Odległość od Malborka 2 1/2 mili. Do większych posiadaczy zaliczają się (Grossgrundbesitzer): Teod. Göhrtz z obszarem ha. 184, Gustaw Mierau 92, Fryder. Reschke 93, Robert Weichbrodt 82, fabryka cukru 220 ha., hoduje rasę breitenburską i shorthorn. R. 1317 Karol z Trewiru mistrz w. krzyżacki, wystawił pierwszy znany przywilej dla tej wsi, podług którego osadnicy dawali od włóki czynszu po 1 i pół grz.; otrzymali nadto 1 wł. wolną celem utrzymania przewozu przez Wisłę; także i prawo małego rybołóstwa było mu nadane. Niemieccy tutejsi mieszkańcy sprzyjali luteranizmowi; r. 1600 przybył tu pierwszy pastor luterski Jerzy Bühle. R. 1870 założono w L. wielką fabrykę cukru na akcye urządzoną, pierwszą w Prusach zach., odkąd jedyna fabryka w Scharfenort pod Gdańskiem r. 1846 podupadła: dobrem swem nadzwyczaj powodzeniem stała się przyczyną do założenia wielu innych nowszych fabryk w Prusiech. 5.) **L.**, niem. *Lissowo*, wybud. do Żukowa, pow. kartuski, par., szkoła i poczta w Żukowie. Dr. Hirsch (N. Preuss. Prov. Bl. III, 14) przypuszcza, że pierwotnie w dokumentach nazywało się Sulislawe, które Mestwin I darował klasztorowi pp. norbertanek w Żukowie. Co jednak o tyle jest nieprawdopodobnem, że L. w następnych czasach znajduje się w posiadaniu krzyżaków. Dopiero za mistrza wielkiego Karola z Trewiru r. 1316 nabyły panny L. z kilku innemi wioskami wzamian za ustąpione krzyżakom Grabowo za Świeciem. Po okupacyi przez rząd pruski zabrane pannom i wydane później na własność prywatną. Ob. Klasztory żeńskie w dyec. chełmińskiej, str. 54. 6.) **L.**, os., pow. kartuski, w okolicy lesistej, niedaleko Borzestowa, umieszczona na wojskowych mapach a w skorowidzach jej nie ma. 7.) **L.** al. *Lesewo* (z kaszubska), niem. *Lissau*, dok. *Liniscza*, rycer. dobra, pow. gdański, po jednej stronie okolica leśna, przy granicy pow. kartuskiego. Obszaru obejmuje roli ornej wraz z folw. Malęcinem ha. 312, łąk 43, lasu 1, nieuż. 7, ogółem 365.88 ha.; samo dla siebie liczy L. mr. 1433, katol. 45, ewang. 81, dm. 15. Par. Prągowo, szkoła Bielkówko, poczta Pruszcz. Hodowla i wyprzedaż tuczonych owiec. Odległość od Gdańska 2 i pół mili. Dziedzic Emil Cremat. R. 1284 książę Mestwin II zapisuje tę wś na własność Piotrowi, synowi Głobuny. R. 1352 Kersylies de Knydiswarte, komtur gdański, zapisuje prawem polskiem na dziedziczną własność połowę dóbr L. Bogdanowi i Jakóbowi, którzy przez 6 lat wolni byli „a reysa et ab exactione et a vacca et a porco et a falcatione feni etc.“ Po upływie zaś 6 lat czynić nam będą od tej połowy, co i inni czynią, prawo polskie rycerskie (jus polonicum militare) mający. Ob. Odpisy Dregera w arch. w Peplinie, str. 50. W XVIII w. posiadali L. możni Lindowie, którzy tu kaplicę domową utrzymywali. Roku 1875 natrafiono w tej wsi przy oraniu pola na grób skrzynkowy, z którego między innemi wydobyto dwie urny twarzowe, oddane do muzeum towarz. przyrodników w Gdańsku. 8.) **L.**, niem. *Lissau*, rycerskie dobra, powiat wejherowski, nad strugą Czarną, która młyn tu należący obraca, opodal traktu bitego gdańsko-krokowskiego. Obejmuje oprócz dóbr, młyn i Warzewo, obszaru włók 35, katol. 10, ewang. 75, dm. 15. Par. Żarnowiec, szkoła w miejscu, poczta Krokowo. Odległość od Wejherowa 2 3/4 mili. L. oddawna przyłączone było do dóbr obszernych hrabstwa Krokowa, własności hr. Krokowskich. R. 1342 na granicy z Sobieńczycami, gdzie prowadziła droga, znajdowało się błoto Kaliszcze Małe, a nieco dalej Kaliszcze Wielkie. R. 1352 Kersilice von Knydiswort, komtur gdański, nadaje braciom Bohdanowi i Jakóbowi połowę dóbr L. prawem polskiem; po upływie 6 wolnych lat zobowiązani czynić, co to prawo przepisuje. Około r. 1400 właściciele oddają czynsz jeszcze staropolski, krowy i świni; na wojnę dostawiają jednego zbrojnego. Obecny dziedzic Döring v. d. Wickerau hr. v. Krockow. *Kś. F.*

Lisewo, niem. *Lissewen*, *Lyssewen* (dok. *Lissou*, *Lissowen*, *Liszowa*, *Lissowa*), wś, pow. lecki, st. p. Borzymy; leży tuż nad granicą polską. Walter Kiekierzyc, wójt lecki, nadaje Bartoszowi Rykaczowi 5 włók sołeckich na prawie chełmińskiem, celem lokacyi wsi dannickiej na 40 włókach w L. między jeziorami rajgrodzkiem i białojańskiem (Biała). Dan w Ełku r. 1474. R. 1481 był proboszczem w L. ks. Jan z Gostrowa (de Gostrovia) z dyecezyi płockiej, a r. 1486 został nim ks. Maciej, również z dyec. płockiej („ad praesentationem domini Rudolphi Tiplerszkirche, commendatoriae in Reyn vicegerentis). R. 1500 piastował ten urząd proboszczowski Paweł (plebanus). R. 1559 nadaje książę Olbracht plebanowi lisewskiemu Wojciechowi Grodzickiemu 2 wł. w L. i 2 w Grądzkich. R. 1600 mieszkają w L. sami Polacy (Ob. Kętrz., O ludn. pols. w Prusiech, str. 452). Tutejszy kościół katolicki zgorzał r. 1803 i nie odbudowano go tu już więcej; za to stanął r. 1815 nowy kościół w Borzymach (Ob. Script. rer. Warmiensium, str. 390 i 407). Por. *Elk*, II, 348. *Kś. Fr.*

Lisewo al. *Szparki* (ob.), pow. jańsborski.

Lisewo, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej.

Lisewo, niem. *Lissewer-See*, jez., pow. lecki, odnoga wielkiego jez. rajgrodzkiego, na granicy Król. Polskiego; do niego uchodzi przy Krzypkach struga Przepiórka. *Kś. Fr.*

Lisewska kolonia, kol., pow. słupecki, gm. Dłusk, par. Zagórów, odl. od Słupcy w. 25; dm. 26, mk. 153.

Lisewski młyn, niem. *Lissewomühle*, włość z młynem, pow. brodnicki, nad małym dopływem Drwęcy, przyłączony do wsi Lisewa pod Golubiem; bud. 9, dm. 3, katol. 20, ewang. 7. Parafia, szkoła i poczta w Golubiu. *Kś. F.*

Lisi kąt, ob. *Lisi uhol.*

Lisi piasek, wzgórze 238 m. wys., w północnej stronie Przedrzymiechów Małych, pow. żółkiewski.

Lisi uhoł al. *Lisi kąt*, mały zaśc. i folw. w pow. mińskim, gub. mińskiej, należące do dóbr Niehorełe, o wiorst parę od stacyi Niehorełe moskiewsko-brzeskiej dr. żel., przed kilku laty własność Abłamowiczów, teraz Czapskich; zaścianek ma osad 2, miejscowość wzgórkowata i mało leśna, gleba dobra; okr. pol. kojdanowski, parafia kojdanowska. *A. Jelski.*

Lisia, góra, ob. *Lec*, t. V, str. 116.

Lisiagóra 1.) wś, pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Bogate; odl. 8 w. od Przasnysza, ma 11 dm., 92 mk., 428 mr. obszaru i 3 mr. nieuż. Według Towarz. Kred. Ziems. jest tu 308-morgowy folw. a wś ma 11 osad, 75 mr. ziemi. 2.) L., ob. *Susiec*, pow. biłgorajski.

Lisia góra, zaśc. rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 17 w. od Trok, 2 dm., 16 mk. katol. (1866).

Lisia góra, wś, pow. tarnowski, leży w równinie 254 m. npm., przy gościńcu z Tarnowa do Dąbrowy, ma parafią rzym.-katol., szkołę ludową jednoklasową, z dwoma nauczycielami, wiatrak i 1797 mk. rzym.-katol., z tych 41 przebywa stale na obszarze więk. pos. ks. Sanguszków, która ma obszaru 634 mr. roli, 100 mr. łąk, 28 mr. pastw. Pos. mniej. ma 1578 mr. roli, 370 mr. łąk, 188 mr. pastw. i 90 mr. lasu. Kościół jest drewniany z r. 1343, w którym przechowują się metryki od r. 1656. Parafia należy do dyec. tarnowskiej, dek. pilzneńskiego; przyłączone są do niej Żukowice Stare, Zaczarnie, Kobierzyn z Piaskami, Żukowice Nowe, Łukowa, Jastrząbka Nowa, Śmigno, Pawęzów, Jodłówka, Krzyż i Jawornik. Cała parafia ma 9506 rzym.-katol., 5 akatol. i 184 israel. L. g. graniczy na północ z Lipinami, na wschód z Żukowicami, na południe z Zaczernią, a na zachód ze Śmignem. (Lib. ben. II, 308). *Mac.*

Lisia góra, ob. *Łysa góra.*

Lisiak, folw. we wsi Barwałdzie górnym, pow. wadowicki.

Lisiaki 1.) lub *Wilczagóra*, kol., pow. słupecki, gm. Wilczagóra (ob.). 2.) L., wś, nad jez. Brzuze, pow. rypiński, gm. i par. Żałe; odl. o 10 w. od Rypina, ma 2 dm., 12 mk., 7 mr. gruntu. Por. *Brzuze.*

Lisiana, wś, pow. rowieński, w kluczu bereżeńskim.

Lisianka, os. leśna, pow. kutnowski, gm. Błonie, par. Krośniewice; 1 dm., 7 mk., 20 mr. roli, 374 mr. lasu. Należy do dóbr Krośniewice. *W. W.*

Lisianka (Marczyński) al. *Łysianka*, mylnie *Lesianka*, wś, pow. winnicki, nad rz. Rowcem, gm. Jóźwin, par. Brahiłów; 150 mk., ziemi włośc. 1129, dwors. 1155 dz.; należała do Wróblewskich, dziś Korbego. Cerkiew św. Mikołaja ma 550 parafian i 40 dzies. ziemi. Por. *Machnówka.* *Dr. M.*

Lisianka czyli *Łysianka*, mko, pow. zwinogródzki, przy ujściu rzeczułki Lisianki (Dyke. Echarda pisze: „nad Kilszą") do Gniłego Tykicza, przy drodze pocztowej z Kijowa do Odesy, odległe od Zwinigródki o 23 w., od Olszany 30, od Bohusławia 35, od Taraszczy 45, od Kijowa 160. Najbliższą jej stacyą na kol. żel. fastowsko-znamieńskiej jest Olszanica (45 w.). Zalesiona okolica, prawdopodobnie, dała nazwę Lisiance. Pierwiastkowo, zanim tu ludzie osiedli, przy końcu jeszcze XVI wieku, było to puste „horodyszcze," albo „uroczysko," należące do sstwa białocerkiewskiego. Leżało ono na krańcach tych dóbr królewskich, i mieszczanie tegoż sstwa, zająwszy je, jak wnosić można, prawem pierwszego zajmującego, stale już je do swoich obwodów terytoryalnych zaliczali (ob. Opis pow. wasylk., str. 93). Stały tu ich futory i pasieczyska. Kochowski i inni nasi i nienasi kronikarze utrzymują, że Michał Chmielnicki, ojciec głośnego Bohdana, rodził się jakoby w L. Kulisz powiada, że L. nie mogła być miejscem jego urodzenia, bo wtenczas jeszcze nie istniała (Ist. woss. Rusi III, str. 231). Istotnie, Lisianki jeszcze wtedy nie było, ale horodyszcze albo uroczysko lisiańskie, przecież mogło być miejscem zamieszkałem, futorem lub pasieką. Czytamy atoli w jednej starej zapisce (Dzien. Warsz. r. 1853, nr. 266), że tenże Michał Chmielnicki, z pochodzenia szlachcic, h. Habdank, nie tu, ale na Mazowszu się rodził, i, jako banita, od prawa ścigany, zemknął na Ukrainę, gdzie ożeniwszy się, osiadł w L. a raczej, jak wnosić można, w jednym z futorów lisiańskich. A więc chyba nie on, ale syn jego Bohdan mógł się tu rodzić. Kraj ten, lubo stał futorami i pasiekami, jakkolwiekbądź był pusty, bo w nim gniazd gęstszego osiedlenia nie było; nie było w nim sił, a więc konieczność sama wkładała niejako na rzplitę obowiązek zasiedlenia go regularną i gęstszą ludnością, a zarazem i opatrzenia bezpieczeństwa jego, przez założenie miejsc obronnych pko najazdom tatarskim. Tym też widokiem i koniecznością powodowane zapewne stany rzplitej w 1590 r., jak widzimy, dozwalają królowi Zygmuntowi III

tak nazwane „pustynie za Białą cerkwią—odłogiem leżące“ rozdawać na wieczność osobom stanu szlacheckiego i zasłużonym krajowi (Vol. leg. II, str. 318). Jakoż już w 1593 r. posiada horodyszcze L., na mocy przywileju, Walenty Czermiński „mąż waleczny, jak mówi Niesiecki, przez lat czternaście, w Moskwie, w różnych okazyach, zasłużony.“ Szeroka to była posiadłość ta L., bo przywilej nadający ją Czermińskiemu w takich ją zamyka granicach: „od rzeki Rosi, po Deszków bród, powyżej Targowicy, między rzekami Uhorskim Tykiczem, z wierzchu aż do ujścia rzeki, nad którą las majdanowy Bołkuny, po Talną rzekę, między rzekami Talną i drugą nazwaną Kostia, od wierzchu tych do ujścia, które rzeki w Tykicz uhorski wpadają, aż ku Sinej wodzie, od rzeki Roś po Deszków bród, i tąż między rzeką Szpołą, temi rzekami po obudwóch stronach“ (Sum. archiwum lachowieckiego). Atoli mieszczanom białocerkiewskim to nadanie horodyszcza lisiańskiego Czermińskiemu, poszło w niesmak. Widzieli oni w tem ujmę praw właścicielstwa swego do uroczyska, na którem, jak się skarżyli lustratorom w 1616 r., z dawien „stali pasiekami i do zamku białocerkiewskiego kunicy po 12 gr. lit. z tychże pasiek zawsze dawali i dają.“ Tymczasem Czermiński nie wywiązał się z zadania, bo umarł, nie zasiedliwszy uroczyska. Zadanie to miał spełnić kto inny. Uroczysko L., po zejściu Czermińskiego, nie wiadomo nam jaką drogą, ale weszło następnie w skład sstwa korsuńskiego, którego podtenczas starostą był Jan Daniłowicz, wojew. ruski. On to dopiero na uroczysku L. założył miasto, na mocy przywileju królewskiego z d. 28 czerwca 1622 r. Zygmunt III przywilejem tym stanowi: „za prośbą i przyczyną W. Jana Daniłowicza, wojew. ruskiego, dozwala się temuż osadzić na uroczysku L. lub Łysianka zwanym miasto, ludźmi dobremi, uczciwemi; przy mieście zaś ma stanąć zamek, ku obronie od nieprzyjaciół krzyża św.;—miastu nadaje się prawo magdeburskie, „jákie i insze miasta i mka nasze na Ukrainie mają,“ dając moc zupełną, aby wedle statutu prawa magdeburskiego sądziło się, obierało wójta, burmistrza i rajców z pośrodka siebie, za wiadomością zamkową, „których urząd zamkowy, godnych zobaczywszy, ma potwierdzić;“—winnych mają karać podług prawa;—z win krwawych pozwala się im „kroczek“ (tak), dwa grosze do skrzynki radzieckiej a trzeci wójtowi;—porządek wszelki, jaki w innych miastach, powinni zachowywać, tak w kupiach, jako i w obronach miejskich: mają parkany robić i basztami otoczyć się będą powinni;—ratusz, aby w pośrodku zbudowali, i tam się sądzili, i sprawy wszelkie i księgi miejskie, aby na nim chowali;—urząd zamkowy tylko sług zamkowych sądzić ma;—apelacye mają być dopuszczane do starosty, a ten sprawiedliwość nieodwłocznie ma uczynić. Dalej tenże przywilej dozwala mieszczanom L. używać ziem wszelkich przez 24 lata; rybę poławiać w stawach i rzekach, teraz i po wysiedzeniu woli tej, pod warunkiem wszakże, aby każdy bołochowiec (sądzimy, że tu zaszła myłka: *bołochowiec*, zamiast *bohołowiec*; *bohołowcy*, jak to wiemy skądinąd, byli to ludzie, którzy chodzili na Boh rybę łowić, a w polach przyległych zwierz gromili), przyszedłszy z rybą, dawał 10-tą do zamku, a inni „bołochowcy“ (bohołowcy) z wszelakiej zdobyczy zamkowej starszyźnie winni „pokłon,“ jak w innych królewskich zamkach. Po upływie lat „woli“ każdy chcący wypalać wódkę, ma płacić po złotemu od kotła;—każdy mieszczanin obowiązany, pod karą od zwierzchności zamkowej, mieć dobrą strzelbę, dwa funty prochu i 60 kul; z tym orężem mają, za obwieszczeniem starosty, bez żadnych wymówek, iść za podstarostą do królewskiego obozu, i do każdego miejsca, według rozkazowania. Wolno każdemu mieszczaninowi, któremu się niepodobało w Lisiance, wyjść gdzieindziej; dom, majątek przedać, byle nie „obcemu“ i nie „kozakowi;“ przytem zapłacić „wychodnego“ wójtom groszy sześć, a groszy sześć urzędowi zamkowemu. Żeniąc się zaś i wydając za mąż, ma zapłacić „pojemszczyzny“ albo „kunicy“ za dziewkę i wdowę, to co w Steblowie i Korsuniu. Targi naznaczają się w poniedziałek i piątek, na każdy tydzień (Arch. JZR., część 5, t. I, str. 136). Atoli, na to powstanie L., mieszczanie białocerkiewscy nie przestawali po staremu żalić się i protestować. W 1622 r. przed lustratorami skarżyli się oni na wojew. ruskiego (Daniłowicza), że ten ludźmi nowo przychodzącemi osadza ur. L., zdawna do nich należące, że ku pożytkowi swemu budę (potaszową) postawić raczył, skąd po wszystkiej Bohatyrowszczyźnie dzieje się wielka krzywda pasiekom ich i innym pożytkom;—nadto przez pustoszenie lasów, dla stróży polowej, którą oni corocznie na tem uroczyszczu, ku ostrzeżeniu samych siebie i wszystkich włości, odbywają, niemałe zagraża niebezpieczeństwo; albowiem, za spustoszeniem lasów, tejże stróży polowej „odprawować by oni nie mogli, a to z pewnych przyczyn, które sobie specyfikują“ (Lustracya z 1622 r.). Jan Daniłowicz, wojewoda ruski, umarł w 1630 r. i sstwo korsuńskie, wraz z L., przeszło do żony jego Zofii z Żółkwi, której w 1631 d. 4 września król Zygmunt III dozwolił ustąpić sstwo korsuńskie i czehryńskie, ze Steblowem, L. i Zwinigródką, na rzecz syna jej Stanisława (Arch. JZR., o horodach, str. 560). Wiadomą jest tragiczna śmierć tego młodzieńca, który w r.

1640 będąc wzięty do niewoli w boju z Tatarami, przez Kantymira w więzieniu tyrańsko zamordowany (Niesiecki). Roku 1645 Samuel Kalinowski otrzymał intromisyą do dóbr L. z następującemi wsiami: Chyżyńcami, Nozinem, Ostapinem, Sarażyńcami, Glińskiem, Wereszczakami, Michalikowem, Markówką, Nesteryanową Łuką, Dubiszczami, Myczkami, Smalczykami, Dererynówką i Chojnową. (Sumar. archiw. lachow.). Obszar, na którem niedawno stały białocerkiewskie pasieki, za usiłowaniami Daniłowicza, zakwitł teraz 16-stu wioskami. L. też już wtedy, mnogością swoich mieszkańców, jak niemniej ich wojowniczym duchem, odznaczać się zaczęła. Jeden z latopiśców powiada, że Tatarzy o sto wiorst nie śmieli się zbliżyć do niej. Ale o ile odznaczała się ona rycerską odwagą i wojowniczością swoich mieszkańców, o tyle i buntowniczym tchnęła duchem. Jeszcze w 1648, w kwietniu, a więc na parę miesięcy przed rozpoczęciem się buntu Chmielnickiego, kozak z L., niejaki Jarema, schwytany przez władzę, na konfesatach zeznał w Haliczu: „że w L. dziewięciu przystąpiło już do sprzysiężenia.“ (Pam. wrem. komis. t. I, str. 64). Jakoż po pierwszych zwycięstwach Chmielnickiego, wnet i L. bunt ogarnął. R. 1649 stała tu już sotnia kozacka, należąca do pułku korsuńskiego, której sotnikiem był Jacko Hubinenko. Jednakże przed r. 1657 oderwała się od pułku korsuńskiego i utworzyła osobny pułk lisiański, którego pułkownikiem był Demko Jakimowicz. Sama zaś L., razem z Korsuniem (ob.), została oddaną „na wojskową armatę“ (artyleryą) (Maksym., Soczynienja I, str. 687, 691). Za czasów Daniłowicza ludno już było w L., liczne jarmarki ją ożywiały, a i kupcy greccy trzymali w niej sklepy; ale za doby kozackiej jeszcze tu było nieporównanie ludniej, gwarniej, gdy, za rozkazem Chmielnickiego, wszystkie okoliczne włości, dla snadniejszej obrony i bezpieczeństwa, poskupiały się były w tak zwane „horody.“ Jednym z takich „horodów“ była też i L. Przedstawiała się ona dość pokaźnie. Sam „horod“ obwarowany był potężnie; ulice z tłumem naciśnionych domów miejskich roiły się ludem bojowym, a po nad miastem aż cztery cerkwie wychylały swe kopuły. Miasto pyszne otaczały sady. Po za miastem ciągnęły się przedmieścia. Na jednem z tych przedmieść wybudował monaster św. Trójcy setnik lisiański (zapewne Hubinenko); stał on na wzgórzu otoczonem stawami, jakby forteca, w działa uzbrojony, przekopem i wałami opasany;— w 1653 r. patryarcha antiochejski Makary, przejeżdżając przez L., monaster ów poświęcił. Patryarcha ten, wracając z Moskwy, jeszcze raz odwiedził L. (Kiew. eparch. wiedom.). Atoli w rok potem L. została przez wojska polskie zdobytą i spaloną; „lubo, mówi kronikarz, nie należała taka surowość; ale któż natenczas w tumulcie uhamować mógł zagniewanych? podług żołnierskiego przysłowia, że pies zabity nie kąsa, a co pokój zrodzi, wojna wygubi“ (Anonim Raczyńskiego, I, str. 203). Za hetmaństwa Jana Wyhowskiego, gdy pakta hadziackie stanęły, które Ukrainę zjednoczyły z Polską, w nagrodę wierności i „zasług znakomitych“ Konstanty Wyhowski, wraz z żoną Rainą Meszczerynówną, otrzymał od rzplitej dziedzicznie L. (Vol. leg. IV, str. 303). Ale dopiero w 1661 r. d. 1 kwietnia wszedł on w posiadanie tych dóbr, a mianowicie mka L., mczka Wodzianik, mczka Murzyniec, Chyżyniec, Nahajnej Łuki, Dziedziniec, Wereszczaków, Poczapiniec, Skrzypczyniec, Miszków, Glińskiego Łuki, Jarek, Budyszcz, Wodzianiczek, Czekalówki, Ostaszyniec, Wałków, Bakozyniec, Markówki, Narul wysokich, z przykazaniem posłuszeństwa poddanym (Summar. arch. lachow.). Podczas wyprawy króla Jana Kazimierza w 1663 r. za Dniepr, w L. deponowane były armaty wojska polskiego i magazyny. Strzegły ich oddziały wojska kor. i kozackiego, pod komendą Zielińskiego i pułkownika bracł. Hohola. Tymczasem na nowo się bunty wszczynają. Warenica i Sulima (u anonima Raczyńskiego: Wysoczany) „z kijmi, mówi Jerlicz, idą do L., armaty biorą, które tam stały, a miasto, w którem dużo było kupców greków, rabują“ (II, str. 87). Atoli wyprawa zadnieprska się skończyła, i Stefan Czarniecki wraca co śpieszniej na Ukrainę zachodnią, aby bunt powstrzymać. Zadanie to wszakże było nie łatwe, gdyż pobuntowane „horody“ pozamykały się i z kolei jedne po drugich zdobywać należało. W L. Hładki, pułkownik mirhorodzki, zamknął się; synowiec Stefana Czarnieckiego, także Stefan, dzielny i rezolutny jak i stryj jego, z lekkiemi chorągwiami uderza na miasto, ale gdy się wdziera na wały odważnie, „w ramię brzydko postrzelony“ (Anon. Racz., II, str. 306). Na tę wieść przybywa stryj jego Stefan Czarniecki, wojew. kijowski, i już razem z hetmanem Teterą oblega L., ale 26 dni straciwszy na daremnem kuszeniu się o zdobycie „horodu,“ sprowadza w końcu wojsko „pod dach,“ wysławszy gońca Ciechanowskiego do hana krymskiego z prośbą o nadesłanie co rychlej zbrojnych na Ukrainę posiłków (List Stefana Czarnieckiego do hana krym. z obozu pod L. d. 28 listopada 1664 r. w arch. acheogr. w Kijowie). Ale po zdobyciu Stawiszcz przez Czarnieckiego bunty cichną i szlachta spłoszona powraca na Ukrainę, za uniwersałami od hetm. Tetery dla obrony od kozaków i posłuszeństwa ze strony poddanych. Lecz Konst. Wyhowskiemu tenże hetman Tetera nie chciał wydać ta-

kowych; owszem zbrojną ręką zawładnął L., Wodzianikami, Murzińcami etc., i z nich dochody dla siebie pobierał: o co Wyhowscy do grodu krasnostawskiego w 1665 r. zanieśli manifest (w zb. Konst. Swidz.). Niebawem nastają czasy Doroszeńkowe, nieszczęśliwe, opłakane, w dziejach nazwane „ruiną," w których Ukraina została—jak się wyraził spółczesnik „dla ambicyi płonnych, od własnych synów, własnym pożogiem na głownię spalona." Samojłowicz, Doroszenko, Suchowijenko, Haneńko z rąk ją sobie wydzierają Jak wszystkie „horody," tak i L. nie wiedziała z kim już trzymać, komu się kłaniać. A tymczasem klęska po klęsce, cios po ciosie uderzał. Roku 1671 miasto to „cale przypadkowym ogniem wygorzało" (Akt. hist., Kraków, II, str. 636). Roku zaś 1674, gdy Hrehory Doroszenko (brat hetmana), pobity przez Rosyan i zadnieprzan, schronił się z Tatarami do L., mieszkańcy wymordowali Tatarów, a Hrehorego Doroszenka wydali Rosyi (Kostomarow: Ruina, str. 460). Wiedziała L., że za zdradę od hetm. Doroszenka nie minie ją pomsta. Jakoż tego jeszcze roku na samą wieść, że Romadanowski i Samujłowicz, przed zdążającymi pod Czehryn Turkami, bez boju cofnęli się za Dniepr, mieszkańcy lisiańscy w popłochu największym, „strachem żal przykrywszy," jak powiada kronikarz, z rodzinami i mieniem, wszyscy co do nogi pierzchnęli za Dniepr, zostawiwszy cerkwie i domy swe na urągowisko i spustoszenie nieprzyjaciół. Han z mściwym Doroszenkiem, zastawszy „horod" pustym, zburzył go i spalił. I tak z dawnej L. nie pozostało już ani znaku. Pusto było w L., pusto i w okolicy, i tylko w puszczy pobliskiej ukrywały się rozpierzchłe futorzyska tak nazwanych „strzelców (strilkow) lisiańskich." Wszelakoż, niezadługo potem, dawni mieszkańcy lisiańscy z za Dniepru, gromadnie i choćby przebojem nawet, wracali do swoich przed siedmiu laty opuszczonych sadyb, do swoich zgładzonych kątów. Oto co pisze Stanisław Jabłonowski do króla Jana III ze Lwowa d. 8 paźdz. 1681 r." Słyszałem, że lisiańskich ludzi zebrało się z 800 gospodarzy i przy Dnieprze dali potrzebę kompańczykom, i gwałtem przeszli przez Dniepr, i do L. poszli osiadać" (Ambr. Grab. Staroż. II, str. 500). Rewolucye przyniosły bezrząd i zostawiły dobra bez posiadaczy; z tej okoliczności skorzystał Jan Aleksander Jabłonowski, sta korsuński (syn Stanisława hetmana) i w 1702 r. wyniósł przywilej *reincorporationis*, jeden na Zwinigródkę, drugi na L., i takowe, jako dobra królewskie, posiadł. (Opis akt. centr. kijew. arch. N. 23). Atoli wkrótce wybuchł bunt Samusia. Ten to kozak, usunięty przez Jabłonowskiego z osadztwa w Bohusławiu, zebrał szajkę, zamordował tamecznego gubernatora, w L. wyrznął szlachtę i żydów, a ze słobód osadźców-szlachciców powypędzał (Kostomarow: Mazepa, str. 170). Bunt ten atoli przygasł prędko, L. zaczęła się urządzać. Urząd miejski się odnowił; po dawnemu z wójta, rajców przysiężnych i pisarza ziemskiego się składał. Na wójta obrano Dmytra Starego. R. 1714 gubernatorem był Kopycki (Arch. JZR., część III, t. I, str. 353). Tymczasem sukcesorowie niegdyś Konstantego Wyhowskiego, dziedzicznego dóbr L. posiadacza, pko Jabłonowskiemu rozpoczynają proces o nieprawne wcielenie dóbr ich dziedzicznych do sstwa korsuńskiego; proces ciągnął się długo, aż nareszcie jeden z sukcesorów, Daniel Wyhowski, kasztelan miński, zyskał dekret *reinductionis*; wwiązany został w dobra lisiańskie, ale we dwa lata r. 1720 przedał L. temuż Jabłonowskiemu, staroście korsuńskiemu. Dobra L. wtenczas składały się z miasteczek i wiosek następujących: L., Chyżyniec, Nożyniec, Ostapiniec, Szczebaszyniec, Szanik, Poczapiniec, Sarażyniec, Wereszczaków, Sokołówki, Michajlików, Markówki, Majdanówki, Szesteryniec, Glińskiej Łuki, Budyszcz, Miszek, Szmalczyniec, Moczybrodu, Wodynek, Czekałówki, Baliczyniec, Wysokiej Góry Peszczynej, Steblowa (Sum. arch. lachow.). W owych czasach zwyczajnym stanem rzeczy było hajdamactwo. Z sąsiedniej siczy zaporoskiej bandy zbójeckie wpadały wciąż na osiedloną i osiedlającą się podtenczas gorączkowo Ukrainę, i mordy i rabunek rozpościerały. Bliższe okolice L., pokryte lasami, które się ciągnęły na mil dziesięć bez wioski po drodze, bez karczmy nawet (Kuryer polski), nastręczały właśnie tym rabusiom niedościgłe i bezpieczne schronienia i kryjówki. Ówczesne gazety (Kuryer polski i Diario ordinario d'Ungheria) przepełnione są opisami drobnej wojny, jaką prowadziły z tymi hultajami komendy wojsk polskich. Szczególniej lata 1727—31, 37, 38 i 51 odznaczały się zbójeckiemi napadami hajdamaków na L. i jej okolice. Rabowali oni dwory i wioski, ale szczególniej robili zasadzki po gościńcach na kupców idących z towarami na jarmarki lisiańskie. Ale odkąd generał Mier w 1737 roku, wziąwszy dobra lisiańskie w dzierżawę u księżnej Jabłonowskiej, znaczną partyą wojska cudzoziemskiego autoramentu rozłożył był wzdłuż linii nad granicą, ciągnącej się od Bohusławia przez L., Umań do Granowa, rozboje ich znacznie przycichły. Nadto, od czasu do czasu i regimentarze ukraińscy, uwijając się za hajdamakami, obierali też L. za główną kwaterę lub miejsce obozu swojego. Punkt ten był dla nich, jak widać ze wszystkiego, ważną wojskową placówką, którą, już nie wiemy dla czego, ówczesne gazety „szachownicą" nazy-

wały. R. 1737 oddał się dobrowolnie w ręce komendy polskiej, konsystującej w L., hajdamaka Kassian, który potem razem z Sawą Czałym porządnie tłukł i tępił rabusiów (Kuryer polski). Regimentarzami, którzy ustawiczną i czujną straż trzymali w L., byli: w 1737 r. Maliński, 1743 Nitosławski; w 1749 Samuel Ożga, w 1750 Bukowski. Roku zaś 1731 gubernatorem był Mikłaszewski. W 1744 r. niejaki kozak Dawid Zwinigródzki, wziąwszy prawo od Rossyi na osadzenie słobód nad Wisią i Sieniuchą, wjechawszy kryjomo w granice polskie, w L. zaczął przemawiać do ludzi, aby się na jego wynosili słobody — ale przez kozaków lisiańskich schwytany i oddany w ręce regimentarza Nitosławskiego (List Nitosławskiego w zb. Konst. Swidz.). Około 1737 r. Jan Aleksander Jabłonowski, dziedzic L., już nie żył, a rządziła dobrami wdowa po nim, Teofila z Sieniawskich. W r. 1749 należała L. już do syna ich Józefa Aleks. Jabłonowskiego, wojew. nowogródzkiego, esty buskiego, zwinigródzkiego i korsuńskiego, który się pisał: *Comes in Lisianka et Zawołocze*. Główną jego rezydencyą były Lachowce na Wołyniu, gdzie utrzymywał dwór z monarchiczną okazałością, nadworną milicyą, służbą i etykietą dworską (ob. o dziwactwach jego ciekawy artykuł z Pamiętników anonima w Kalendarzu Ungra na r. 1857). Uczony, pisał i drukował wiele. Dwa razy się żenił; z pierwszej żony Karoliny Radziwiłłównej miał dwie córki: Teofilę za Józefem Sapiehą i Annę za Lanckorońskim; z drugiej Wiktoryi Woronieckiej, syna Augusta Dobrogosta, tak zwanego: „księcia kozaka." R. 1757 tenże ks. Józef Aleksander zjechał do L. i w dzień Narodzenia N. Matki, w zamku lisiańskim aprobował fundacyą dawniejszą matki swej w 1733 r. uczynioną dla kościoła oo. franciszkanów, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia i św. Józefa Oblubieńca w Lisiance (Załuski, Anecdot. Jablonow., i sum. arch. Lachow.), przeznaczywszy dla tychże zakonników na utrzymanie 10000 złt. Nadto miejsce, gdzie stał dawny zamek, darował oo. bazylianom. Inny zaś nowy zamek na innem miejscu dźwignąć kazał. Był to zamek murowany, czterokątny, po którem długi czas pozostało było jedno piętro, ale to w 1842 zgorzało. Z jego planu sytuacyjnego, który mamy pod ręką, widzimy, że z trzech stron prawie Tykicz go oblewał, z czwartej wał bronił przystępu. Ze skrzydłami, w czworobok zbudowany, miał w swym środku dwa piętra; jednę bramę i dwa bastiony po rogach wyniosłe, mogące obraniać z hakownic żelaznych (rodzaj armatek) wszystkie ściany onego zamku, sięgając daleko swoimi strzałami; przytem wysoką i dębową palisadą obwiedziony, z bramą drugą drewnianą, także do obrony sposobną. Miał wewnątrz do bronienia się znaczną liczbę kozaków i amunicyi dostatek (Lipoman). Około tego czasu gubernatorem L. był Andrzej Krzymuski. Ten to gubernator podniósł był znakomicie mozko, które na całą Ukrainę zaczęło się wsławiać swoimi licznie uczęszczanemi jarmarkami. W tym celu utrzymywał on dobre zachowanie i z Zaporożcami. Skalkowski cytuje list tegoż Krzymuskiego, w którym zapraszał mołojców zaporoskich, aby przyjeżdżali handlować do „Lisiańskiej gubernii;" winszując zarazem koszowemu Grzegorzowi Fedorowi, iż on potrafił swawolne hultajstwo surowo karać i na wodzy trzymać, a „stąd panowie polscy", żyjąc spokojnie, „za niego Pana Boga proszą" (Gliszczyński: Znacz. Zapor., str. 144). Ale nareszcie nadszedł rok 1768, w którym po całej Ukrainie zgrozą przejmujące nastąpiły katastrofy. Szczególniej L., w ciągu okresu tych zdarzeń opłakanych, aż po dwakroć stała się widownią scen krwawych. Żeleźniak, zdążając do Humania, skierował się ku L. Było to na samym początku powstania, w czerwcu. Garnizon lisiański (niezbyt liczny, bo większa część jego przyłączyła się do związku barskiego) wystąpił z miasta w pole dla spotkania się z koliami, ale żołnierze zostali rozbici. Wtedy kolie dokoła otaczają zamek, ale gdy się kuszą o jego zdobycie daremnie, gubernatorowi Dobrzyńskiemu ręczą, że jeżeli się podda, to jemu i oblężonym życie darują. Dobrzyński, czy zawierzając ich słowu, czy pozbawiony załogi, nie był w możności się obronić, — poddał się, a kolie do zamku wpadłszy i miasta, niepomni na przyrzeczenie, rzeź rozpoczynają. Świętokradzkie sceny w kościele ks. franciszkanów dostatecznie są znane; na chórze powieszono razem franciszkanina, żyda i psa, z wiadomym napisem. Pierwszą ofiarą rzezi padł o. Modest Kitarski, franciszkanin. Reszta zakonnej braci schroniła się była do wsi pobliskiej Wodzianik, ale i tam wpadają kolie i zamordowują oo. Franciszka Grondzkiego i Cypryana Szafarkiewicza. Jeden tylko gwardyan o. Hiacynt Pawłowski, jakby cudem, z ich rąk ujść zdołał. Nareszcie, po dokonanych licznie mordach na szlachcie, żydach i majętniejszych włościanach, Żeleźniak wyrusza dalej ku Humaniowi. Ale w tejże L., po tej pierwszej katastrofie, nastąpiła druga podobna i co więcej, że już po stłumionej zupełnie, jak się zdawało, koliszczyźnie. Oto w tymże roku, po schwytaniu hersztów rzezi humańskiej, to jest wywiezieniu za Dniepr Żeleźniaka a straceniu w Serbach Gonty, w jesieni wybucha nowy bunt, pod wodzą watażki Buhaja, w okolicach L. W L. przebywał wtedy komisarz Chiczewski, który zjechał tu był z dóbr wołyńskich ks. Jabłonowskiego dla obejrzenia po świeżym

buncie włości lisiańskiej, oraz zabrania z niej intrat i zawieszenia ich księciu. Przybył z nim razem i gwardyan Hiacynt Pawłowski, szczęśliwie, jak to widzieliśmy, z pierwszej rzezi ocalały. Tymczasem, niespodzianie, Buhaj przyciąga pod L. ze swoimi koliami i wpada na zamek, który, niedawno spustoszony, bez załogi i bez bojowych rynsztunków, nie był się w stanie obronić. Powtórzyły się sceny niedawnych okrucieństw. Na Chiczewskiego kolie włożyli siodło, siadali na niego, a potem spisami zakłóli; ks. gwardyana Pawłowskiego niemniej z wyszukanemi mękami zamordowali. Padli też ofiarą: Krasnosielski, Czerkwiński, Kozyrska i Drozdowiczowa. Wierzbicki i Świętojański, ukrywszy się, ocaleli. Tych, którzy się schowali na dachy, na ostrzu pik zrzucali; tłumnie wbiegających w pokój murowany, przy kuchni, co do nogi wykłóli, i różnemi narzędziami żelaznemi wyrznęli; a tak ten pokój krwią został zlany, i ściany zmoczone, że jeszcze w 1779 r., mówi Lipoman, krew ta, aż po okna, zabieloną być nie mogła. Na drugiem piętrze, przy samem wejściu ze wschodami do sali, przy drzwiach, ściana krwią zbryzgana (znać, że uciekający, dosięgniony spisą, tam przybity został) w tymże 1779 r. wyraźnie widzieć się dawała. Skarb i piwnicę książęcą zrabowano ze szczętem. Działo się to przed adwentem, w listopadzie 1768 r. Tak nasyciwszy się krwią i rabunkiem, ciż kolie nareszcie z L. wychodzą, ale gdy we wsi Papużyńcach na noc we dworze bezpiecznie się rozlokowali, niespodzianie wpada na nich Magnuszewski z nadwornymi kozakami humańskimi i rozbija ze szczętem. Tak się zakończył nowy bunt, który, przytłumiony w początkach, tylko się jednej L. dał we znaki (Źródła: Excerptum ex Decretu Lisaniensis olim Conventus Franciscanorum, nunc Lisaniensem parochialem Ecclesiam, rkpsm; i Opisanie powtórnego buntu, wszczętego przez watażkę Buhaja, w jesieni 1768 zniesionego we wsi Papużyńcach przez wojsko nadworne, rkpsm.). R. 1775 gubernatorem L. był niejaki Antoni Zawrocki (Arch. JZR., część 6, t. II, str. 185). Podług taryfy z 1778 r. w mieście znajdowało się 457 domów. Józef Aleks. ks. Jabłonowski, wojew. nowogródzki, dziedzic L., popierał konfederacyą barską znacznym funduszem; po jej upadku, złożywszy dostojeństwo wojewody, osiadł w Lipsku, gdzie umarł w 1777 r. Tamże ufundował on dotąd istniejące towarzystwo: *Jablonowskische Societät der Wissenschaften*, którego komitet składają po większej części profesorowie lipskiego uniwersytetu. Po śmierci jego, L. spadła na córkę jego, księżnę Sapieżynę, krajczynię w. ks. lit. L., jak to już wiemy, w r. 1720 przeszła w posiadanie Jana Aleks. ks. Jabłonowskiego, na mocy sprzedaży jej temuż przez Daniela Wyhowskiego, kaszt. mińskiego, ale w swoim czasie inni Wyhowscy zaskarżyli byli tę sprzedaż, jako nieprawną, i wydali pozwy; to więc posłużyło w następnym czasie innym już, późniejszym Wyhowskim, do odezwania się na nowo z swojemi do tych dóbr prawami, które nareszcie w r. 1777 odstąpili hetm. Fr. Ksaw. Branickiemu, a ten w końcu przez ugodę z ks. Sapieżyną stał się tych dóbr właścicielem. Branicki w dobrach lisiańskich osiedlił dużo szlachty czynszowej, która, pod kierunkiem braci Kaleńskich, skłonna do burd, wiele na sejmikach żytomierskich dokazywała (Korresp. kraj. Stan. Aug. z lat 1783 do 1791, str. 55). Na początku zaś tego wieku tenże het. Branicki odprzedał L. Józefowi Ignacemu Korwin Morzkowskiemu, staroście miłkowskiemu. Kościół tutejszy z klasztorem ks. franciszkanów, zburzony podczas koliszczyzny, w 1792 r. był z drzewa odbudowany. Oto co o nim księga archidiak. kijow. podaje: „Kościół w L. w 1802 r. pod tytułem Niepokalanego Poczęcia; przy nim klasztor franciszkanów. Gwardyan o. Joachim Majewski. W r. 1804 kościół tenże parafialny pod rządem ks. franciszkanów; ma rocznego dochodu złt. 2000, zabezpieczonych na całem mieście L. R. 1819 kościół w L. drewniany ks. franciszkanów; kolatorowie: Józefa z Morzkowskich ks. Jabłonowska i mąż jej ks. Karol Jabłonowski. Księża: Łukasz Horyszewski, Mikołaj Zarzycki, Felicyan Domański. W tej parafii kaplica w Steblowie u Onufrego Hołowińskiego marszałka; w Korsuniu druga; w Ryżanówce trzecia u Andrzeja Obrębskiego; w Wodzianikach murowana u Szczęsnego Rościszewskiego; we wsi Onufryjowej murowana u graffa Adama Bierzyńskiego.“ Dziedziczką L. była wtedy Józefa z Morzkowskich ks. Karolowa Jabłonowska. Główna jej rezydencya była w Sokulczy. Pani ta ufundowała w L. dom przytułku „dla 12 kobiet i mężczyzn chorych, dla tyluż dziewcząt ubogich i starców z dóbr lisiańskich,“ tak katolików jak i prawosławnych „na cześć wspaniałomyślnego monarchy Aleksandra I.“ Na domu tym był napis: „Szpital Aleksandra błogosławionego. Czuwa on nad nieszczęśliwymi“ (Rozm. literackie r. 1827, Warszawa, II, str. 219—220). Za rządów ks. Józefy Jabłonowskiej, na miejscu drewnianego kościołka, chylącego się do upadku, za staraniem ks. franciszkanów, przy pomocy parafian, rozpoczęto murować nowy, który w 1820 r. dokończony a w 1826 poświęcony. W kościele słynie cudami obraz ś. Antoniego Padewskiego. Po zejściu ks. Jabłonowskiej dostała się L. siostrze jej Cecylii ks. Radziwiłłowej (u której jako nauczyciel jej syna Wilhelma bawił tu 1839 r. Duchiński), a od tej do syna jej ks. Wilhel-

ma. Po r. 1863 majętność ta została skonfiskowaną i rozdarowaną: mko L. rodzinie Kaznakowych. R. 1860 kosztem ks. Wilhelma Radziwiłła, hr. Adama Bierzyńskiego, a staraniem dzisiejszego proboszcza księdza Juliana Kniazia zostały dodane dwie wieże w kościele. W samym kościele pamiątkowe dwie marmurowane tablice; pierwsza poświęcona pamięci ks. Jana Pajączkowskiego, ostatniego franciszkana; druga Emilii z Borejków Hołowińskiej, niegdyś Hermana Hołowińskiego żony, zmarłej 19 stycznia 1841 r. Od połowy XVII wieku L. posiadała swój monaster Swiato-Troicki, niegdyś czerńców, potem bazyliański. Już wyżej była mowa, iż założycielem jego był sotnik lisiański (podobno Hubinenko). R. 1662 król Jan Kazimierz monaster uposażył w dobra, a król Michał w 1670 r. to uposażenie potwierdził. Ale podczas tak zw. „Ruiny" Tatarzy wpadli tu z Doroszenkiem, i cerkiew i monaster spalili;—w zwaliskach długi czas złoczyńcy się ukrywali. Nareszcie w 1729 r. Jan Aleks. ks. Jabłonowski do tych ruder, pustkami stojących, bazylianów wprowadził i wiecznym funduszem darował im pewną słobodę. Superiorem został o. Kuncewicz. Bazylianie jakiś czas cieszyli się pokojem i zażywali nadanych przywilejów; atoli potem zostali oni stąd wypędzeni przez nieunitów, i dopiero po latach kilku znowu do swego powrócili klasztoru. Klasztor jeszcze się więcej wzbogacił, bo dziedzic ks. Józef Aleks. Jabłonowski, wojew. nowogródzki, przyłożył się wiele do ich dobrobytu, osobną fundacyą na nowo opatrzył: słobodę darowaną im przez ojca swego przywrócił; na pobudowanie zaś nowego klasztoru starego zamku posadę i budynki przeznaczył. Ale niedługo bazylianie z tych darów korzystali. Podczas koliszczyzny, jak to już wiemy, klasztor został spustoszony a superiora ks. Bajewskiego i ks. Jozafata Głembockiego, ludzie klasztorni od śmierci ocalili. Nieunici znowu się tu wprowadzili i dopiero w 1775 r. przez ugodę dobrowolną klasztor bazylianom odstąpili. Tak ten klasztor przetrwał aż do swojej kasaty (ob. Kiews. Eparch. Wiedom. 1872, str. 224 i 483 i Oczerk istor. bazylianskoho ordena w Trudach kijews. duchown. Akad. 1871, luty, str. 191). W odległości 5 wiorst od mozka L. na północ znajdują się wały, idące równolegle, oddalone jeden od drugiego od 3 do 4 sążni, i przeciągając się na 10 wiorst przestrzeni, wkraczają w powiat kaniowski. Również niedaleko L. wielki okop, wzmocniony rowem, około 10 wiorst okręgu. Sądzą, że sięga czasów Batorego; bądźcobądź należy on do wielkich opasań, jakie widzimy przy Trechtymirowie, w Hrubsku koło Chodorkowa i w Motreninie. Blisko tych okopów las Dobry deń, niby to pod nim na dobry dzień kozacy oddział polski rozbili. Naturalista Rzączyński, piszący w 1742 r., powiada, że podczas wojny tureckiej stada dzikich koni, ze stepów chersońskich nagnane, koło L. widywano (Auctuar. hist. natur. 1742). Koło Gniłego Tykicza w L. znajdują się zdrojowiska wody żelaznej, z której urządzonym byćby mógł (a nawet był kiedyś przez dr. Brodowskiego) zakład kąpielowy. Obecnie L. liczy mieszkańców włościan przeszło 3800, żydów 2300; innych mieszk. 330. Parafia katolicka składa się w ogóle z 900 głów; w liczbie tej trzecia część z drobnej szlachty. Filią ma w Steblowie; kaplice w Ryżanówce i Bahwie. Do parafii katol. L. należą wsie prywatne: Daszakówka, Chiżyńce, Czemeryskie, Jabłonówka, Bużanka, Żabianka, Czyżówka, Sniatężyńce, Kuczkówka, Pisarówka (hr. And. Potockiego), Szczerbaszyńce (Lerchego), Szenderówka, Komorówka (Czosnowskiej), Suchojny, Siedliszcze, Taraszczańska Huta, Taraszcza, Kwitki, Dacki (Łopuchina), Sydorówka (Turcewicza), Poczapińce (Czetwerykowa), Budyszcze (Tyszkowskiego), Szestyrzyńce (Zaleskiego), Murzyńce (Hampera), Rosochowatka, Stara Buda (Sieleckiego), Pawłówka (Borowskich), Jankówka (Tworkiewicza), Kraczkówka (Kozakowskiego), Gnilec (Branickiego), Szczęsnówka, Dąbrówka (Łyseńki), Orły, Zurzyńce (Protopopowa), Jabłonówka Steblowska (Wojnarowskiego), Berezówka (Lubomirskiego), Chyłki, Skrzepczyńce (Berengowicza), Sklemińce, Ryzyna (Newlińskiej), Kobylaki (Ostrorogowa), Bahwa (Czarkowskiej), Steblów (Panszyna), Papużyńce (Szuwałowa); prócz tego: Kamionka Czarna, Jurpol, Ochotówka, Monastyrek są skarbowe; Rypki, Pohyblak, Rohi, Szubienne, Bosówka, Kamienny bród, Frankówka, Rydkoduby należą do Udiełów, a Ryżanówka jest kolokacyą. Co się tycze fabryk to w L. egzystuje gorzelnia, własność gen. Kaznakowa, ma 1 kocioł parowy, dystylator Pistoryusza, przerabia rocznie 34000 pudów zboża, otrzymuje 14000 wiader spirytusu za cenę 53000 rs.; zatrudnia 12 robotników. Dobra L. przed konfiskatą obejmowały 19303 dzies. ziemi. *Edward Rulikowski.*

Lisianka, rz., ob. *Łysianka.*

Lisianki 1.) kol., pow. nieszawski, gm. Ruszkowo, par. Połajewo; w 1827 r. 4 dm., 27 mk. 2.) **L.**, kol., pow. włocławski, gm. i par. Lubień. 3.) **L.**, wś, pow. nieszawski, gm. Służewo, par. Straszewo; w 1827 r. 2 dm., 10 mk.

Lisiatyckie Łęgi, ob. *Łęgi L.*

Lisiatycze, wś w pow. pińskim, w gm. Stawek, nad rzeczką wpadającą do Jasiołdy, ma osad 14, grunta lekkie, 148 mk., własność Pusłowskiego. *A. Jelski.*

Lisiatycze (al. *Łysiatycze*, po rus. *Łysiaty-*

csi), wś, pow. stryjski, o 12 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Stryju, 5 kil. na płd. wsch. od st. kolej. i urzędu poczt. w Wolicy. Na płn. zach. leżą Pietniczany, na płd. zach. Pukienica, na płd. Chodowice, na wsch. Kawczykąt i Teysarów, na płn. wsch. Derszów (2 ostatnie wsie w pow. żydaczowskim). Płd. wsch. narożnik wsi przepływa Stryj od płd. zachodu z Chodowic, na płn. wsch. do Kawczykąta. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie (277 do 279 m.) L. Dolne (doliszne) i Górne (horiszne); w płd. stronie część wsi Łęgi Lisiatyckie. Na płn. zach. od zabudowań wiejskich las Dąbrowa, na wsch. od niego niwa Chatyszcze. Stronę płn. zajmuje podmokłe pastwisko Kiertyna (ob.). Zachodni koniec obszaru, las Dąbrowę, przerzyna kolej Albrechta i gościniec. Własn. więk. ma roli or. 504, łąk i ogr. 64, pastw. 4, lasu 266 mr.; własn. mniej. roli or. 1756, łąk i ogr. 1084, pastw. 617 mr. W r. 1880 było 1724 mk. w gminie, 60 na obszarze dwor. (obrz. gr. katol.). Par. gr.-katol. w L. Górnych, dek. stryjskim, archidyec. lwowskiej. Należą do niej Pietniczany i Pukienice. We wsi jest szkoła etatowa 1-klas. i dwie cerkwie w L. Dolnych i Górnych. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej. Według lustracyi z r. 1768 były L. jako dzierżawa w posiadaniu Ludwika Pocieja, strażnika w. ks. litews. i Wiktoryi z Potockich, z prow. 10748 złp. 28 gr., z czego kwarta 2687 złp. 7 gr. Po śmierci Pocieja otrzymał tę dzierżawę 1771 r. Józef Mierzejewski, wojski podolski, i posiadał ją aż do zajęcia przez rząd austryacki w r. 1794. Przy licytacyi 22 sierpnia r. 1817 nabył wieś Bernard Zerboni za 281,400 zł. m. k. Por. *Hurko*. *Lu. Dz.*

Lisia Wólka, wś, pow. radzyński, gm. Lisia Wólka, par. Bezwola. W 1827 r. 95 dm., 382 mk.; obecnie 84 dm., 468 mk., 657 mr. obszaru. Gmina L. graniczy z gm. Suchowola, Milanów, Sobótka. Brzozowy Kąt, Żelizna i Biała, ma 5250 mk. i 18829 mr. obszaru, sąd gm. okr. IV w Biały, urząd gm. we wsi Bezwola, od pow. i st. poczt. w Radzyniu 12 i pół wiorst odległy. W skład gminy wchodzą: Bezwola, Bojanówka, Dąbrowa, Fijałki, Grabiówka, Górne, Lisiawólka, Okalew, Siedlanów, Sosnówka, Stasinów, Ustrzesz, Wilczysko, Wohyń, W.-wójtostwo, Wymyśle, Zbulitów-Mały i Zbulitów-Wielki. *Br. Ch.*

Lisica 1.) wś, pow. gostyński, par. Gostynin, gm. Skrzany. Ma 6 dm., mk. 196, ziemi lekkiej żytniej mr. 200; w tej wsi znajduje się browar piwa bawarskiego, który produkuje rocznie za rs. 18000 i zatrudnia stale 3 robotników. 2.) L., os. leśna, pow. koniński, gm. i par. Tuliszków, leży na płd. od Konina o 16 wiorst. *W. W.*

Lisica, pot. górski, także *Czerwonym* zwany, wypływa na obszarze gm. Jaworowa, w pow. kosowskim, na wschodniej granicy tejże gminy, z połonin Sokólskiego grzbietu; płynie na zach. u północnych stóp góry Stojanowa Wibczenki (766 m.), już to leśnym parowem, już też łąkami jaworowskiemi, i uchodzi w Jaworowie do Rybnicy z praw. brzegu. Zabiera kilka strug górskich bezimiennych. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Lisice 1.) wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Seroki, par. Pawłowice, o 10 w. od Grodziska. W 1827 r. wś rząd., 12 dm., 144 mk. Folw. L. ma rozl. mr. 292: grunta orne i ogr. mr. 233, łąk mr. 41, pastw. mr. 1, wody mr. 2, lasu mr. 9, nieuż. i place mr. 6, bud. mur. 2, z drzewa 1; płodozmian 6-polowy. Wś L. osad 15, z grun. mr. 61. 2.) L., wś i folw., powiat kolski, gmina Karszew, parafia Pieczew (Łaski, Lib. ben. II, 438); odl. od Koła wiorst 25; wieś dm. 21, mk. 272; folwark dm. 6, mk. 151. W 1827 r. 14 dm., 160 mk. Por. *Krzewo*. 3.) L., wś, pow. sierpecki, gm. Lisewo, par. Borzewo, odl. 9 w. od Sierpca: ma obszaru 275 mr. włośc. i 260 mr. folw.; 202 mk., 13 dm. 4.) L., wś włośc. tamże położona, par. Kurowo, zajmuje 10 mr. włośc., 37 mk., 3 bud. mieszkalne. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. L. rozległy mr. 252: grunta orne i ogr. mr. 178, łąk mr. 27, pastw. mr. 10, lasu mr. 28, nieuż. i place mr. 9, bud. mur. 3, z drzewa 3. Wś L. osad 6, z gruntem mr. 10. *Br. Ch.*

Lisice 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 54 w. od m. powiat. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze poczt. z Wilna do Mińska, 1 dm., 5 mk., własność Snitki (1866). 2.) L., wś włośc., nad jez. Lisicą, pow. wilejski, o 74 w. od m. Wilejki, 11 dm., 149 mk. (w tem 69 katol.), gm. łuczajska, 3 okr. adm. 3.) L., wś pryw., pow. dzisieński, o 36 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 5 dm., 60 mk. katol. (1866).

Lisice, grupa domów na obszarze dwor. Spas, pow. staromiejski.

Lisicza bałka, wś, pow. zwinogródzki, par. prawosł. Petrykówka, o 5 w. na wsch. od Petrykówki, nad strumieniem Lisiczą bałką, do Wysi uchodzącą; 650 mk., 1062 dzies. rozl.

Lisicza bałka, rz., uchodzi do Wysi w pow. zwinogrodzkim. *E. R.*

Lisiczańsk, m. nad rz. Dońcem w gub. ekaterynosławskiej, pow. bachmucki; ma fabryki żelaza, kopalnie węgla, st. dr. żel. donieckiej. Kopalnie węgla odkryte w r. 1790 i dotąd przez rząd eksploatowane, dostarczają rocznie 500000 pud. Stacya poczt. L. leży o 36 w. na płn.-zach. od st. kol. żel. donieckiej tegoż nazwiska. *Zenon Bartoszewicz.*

Lisicze, wś, pow. ostrogski, o 17 w. na wschód od Ostroga, należała do Ostrogskich,

potem Jabłonowskich. Antoni Jabłonowski, kaszt. poznański, odprzedał ją kilku dziedzicom, z których Chylescy innych spłacili i obecnie posiadają L. Wś ta leży na równinie, z zachodu i północy lasem otoczona. Gospodarstwo wzorowe, 2000 owiec czystej krwi. Gleba czarnoziem 5-tej klasy. Włościanie zamożni. Por. *Kurasz.* *Z. Róż.*

Lisiczki, mały folwarczek w pow. ihumeńskim nad rz. Citewką, należał do dom. Skryl, dziedzictwa Janiszewskich, w r. 1873 nabyty przez włościan Matusewiczów, ma obszaru 240 mr., gleba i łąki dobre, okr. polic, puchowicki.

Lisiczyn, wś i gmina, pow. sieński, dobra dziedziczne Chomińskich, położone na granicy pow. sieńskiego, blisko Chołopienicz (pow. borysowski); ziemi używalnej 887 a nieużytków 83 dzies. *A. Ch.*

Lisiczyno, wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 25 w. od Oszmiany, 7 dm., mk. 31, z tego 2 prawosł., 29 katol. (1866).

Lisi dół, nazywało się kiedyś wzgórze przy wsi Wierzchucinie w pow. lęborskim. R. 1279 stanowiło granicę wsi, do pp. cystersek w Żarnówcu należącej. Od tej góry szły granice dalej przez strugę Zbychownicę. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. *Kś. F.*

Lisie, ob. *Lisze.*

Lisie, nazwa grupy chat włościańskich, we wsi Modlniczce, w pow. krakowskim. *Br. G.*

Lisiec 1.) *Wielki*, wś i kol. nad strugą Pokrzywnicą, pow. koniński, gm. Stare Miasto, par. L. Wielki, odl. od Konina w. 9, od szosy kaliskiej w. 3½, ma powierzchni 1109 mr., ludności męż. 192, kob. 206, razem 398, grunt szczerkowaty. Posiada kościół paraf. i szkołę element. katol. Z Lib. benef. Łaskiego dowiadujemy się, że wś L. była królewską i stąd Zygmunt I wzniósł w r. 1521 r. kościół małych rozmiarów, modrzewiowy, z wieżyczką. Po przyłączeniu sąsiednich wiosek jako to: Liśca Małego, Ździar i Bicza ustanowiono proboszcza i kościół lisiecki stał się parafialnym. Do r. 1840 L. należał do dóbr skarbowych i był wydzierżawiany przez rząd, następnie przeszedł na własność Apolinarego i Alfreda braci Schuppe, a od tych ostatnich przeszedł na własność ś. p. Antoniego Komierowskiego, który, sprzedawszy las, grunta z pod takowego rozkolonizował. Kościołek, ulegając z biegiem czasu rozmaitym katastrofom, istnieje do dziś w pierwotnym swym kształcie, oprócz wieżyczki, która, nie mogąc się oprzeć dłużej działaniu czasu, jako grożąca zawaleniem, rozebraną być musiała. Włościanie parafii L., widząc chylący się do upadku stary cztero-wiekowy kościołek, postanowili swoim kosztem wznieść nowy murowany kościół, a uzyskawszy na to pozwolenie, przystąpili do budowy. W 1878 r. założono kamień węgielny pod takowy. Obecnie kościół nowy jest już na ukończeniu. Do parafii L. należą następujące wsie: L. Wielki, L. Mały, L. Nowy, Ździary, Bicz, Tomaszew, Kazimierów, Zgoda i Ostatki; ludność parafii wynosi 1500 dusz. Łaski, Lib. ben. 242, 272. 2.) **L.** *Mały*, wś nad rz. Pową, pow. koniński, gm. Stare Miasto, par. L. Wielki. Leży na południe Konina o w. 7, ma powierzchni 979 mr. a mk. 340; grunt szczerkowaty. 3.) **L.** *Nowy*, kol. nad rz. Pową, pow. koniński, gm. Stare Miasto, par. L. Wielki. Leży o 7½ w. na płd. od Konina, ma powierzchni 400 mr., grunt szczerkowaty. Por. *Konin, Kościelna wieś, Krągola, Kiszewy.* *J. Ch.*

Lisiec, os. wiejska w pow. rzeczyckim, nad Prypecią, naprzeciw jez. Orzechówki, przy drodze wiodącej ze wsi Drunki do folw. Kożuszki, ma dymów 6. *A. Jelski.*

Lisieck, folw. w pow. pińskim, własność Swierzyńskich, ma obszaru przeszło 679 mr.

Lisiecki powiat, mylnie, właściwie liski, ob. *Lisko.*

Lisie jamy 1.) os. leśna, pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek, par. Łęki (Łaski, Lib. ben. II, 489). Należy do wsi Siemienic. 2.) **L.**, folw., pow. garwoliński, gm. Sobolew, par. Korytnica (ob.). 3.) **L.**, os., pow. konecki, gm. Miedzierza, par. Grzymałków, odl. 21 w. od Końskich, 9 dm., 68 mk., 144 mr. ziemi włośc. i 3 mr. rządowe. 4.) **L.**, pow. szczuczyński, gm. Przestrzele, par. Rajgród.

Lisiejamy (po rus. *Łysi Jamy*) 1.) wś w powiecie cieszanowskim, 12 kil. na południe od Cieszanowa, 3 kil. na płd.-wschód od sądu powiatowego i urzędu pocztowego w Lubaczowie. Na północ leży Ostrowiec, na płn.-wsch. Młodów, na wschód Basznia (część wsi Borowej góry), Krowica hołodowska i Krowica sama, na południe Dąbrowa szczutkowska i Szczutków, na zachód Opaka i Lubaczów. Wzdłuż granicy zachodniej płynie Lubaczówka od płn. na płd. Płn. wsch. część obszaru przepływa pot. Zawadówka od płd. wsch. na płn. zach. Zabudowania wiejskie są rozrzucone i tworzą grupy: Michalczy, Misztale, Niwki, Wójtowszczyzna, Flisy i Mazury. W części płd. zach. leży las Bór. Lesisty jest także narożnik płd.; wznosi się tutaj wzgórze Flisy do 251 mr. Własność więk. tutaj i w Ostrowcu ma roli or. 307, łąk i ogr. 73, pastw. 34, lasu 617 mr.; własn. mniej. roli or. 1051, łąk i ogr. 301, pastw. 377, lasu 1 mr. W r. 1880 było 869 mk. w gm. (522 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym. i gr.-kat. w Lubaczowie. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych w pow. lubaczowskim a województwie bełzkiem. Rząd austryacki sprzedał ją wraz z innemi w r. 1818. 2.) **L.**, mieszkanie gajowego na obsz. dwor. Kłodno, w pow. żółkiewskim. 3.) **L.**, lesiste wzgórze, 257 m.

wys., w płn. stronie Leszczatowa w pow. sokalskim. 4.) L., pole i pastwiska w płd. stronie Jarczowiec w pow. złoczowskim. Por. *Hrebelka*. *Lu. Dz.*

Lisie jamy, ob. *Maszyce* nad Prądnikiem.

Lisie jamy, niem. *Lissiyami*, włośc. wś do Szklanej huty, pow. kartuski.

Lisiejówka, mylnie *Lesiejówka*, wś przy ujściu Wierchowej do Żerdzia, pow. winnicki, par. i okr. pol. Strzyżówka. Ma 122 dm., cerkiew; gleba czarnoziem, miejscami glinka i piasek, grunta płaskie; dwors. 1028 dzies., włośc. 719 dz. Należała do Józefa Waśkiewicza, dziś Popowskich.

Lisie Kąty al. *Lisie Kątki*, niem. *Vosswinkel*, właściwie *Fuchswinkel*, dok. *Fosswinkel*, włość. wś, pow. grudziąski. Obszaru obejmuje mórg 2290, bud. 51, dm. 22, kat. 7, ew. 169. Parafia Mokre, szkoła w miejscu, poczta Grudziądz. Wieś L. od dawna istniała na obszarze dóbr białochowskich. O pierwszem jej założeniu nie wiemy. Wydawana była osadnikom na czynsz. R. 1776 liczono włók w L. 21, które 10-ciu gburom na lat 12 w dzierżawę wydzielone były za rocznym czynszem 40 fl. Także i folw. pański tu istniał, były łąki około 4 włók obejmujące, młyn wodny i karczma. R. 1779 posiada młyn tutejszy wdowa Block, po niej syn Jan Block. R. 1802 major von Klinggräf, dziedzic dóbr białochowskich, wydał 10-ciu gburom i jednemu chałupnikowi nowy kontrakt dzierżawy na tę wieś, który rząd pruski potwierdził w r. 1834. R. 1849 pewne zwózki zboża, które gburzy od dawna czynić byli zobowiązani do dworu, zamieniono na kwotę pieniężną, licząc każdą zwózkę po 20 sgr. Inne ciężary i czynsze także zamienione zostały r. 1852 na amortyzacyjną rentę. Emfiteuci tutejsi zdawna bywali niemcy. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 38 i 341.

Lisienia, rzeczka, dopływ jez. Lubań.

Lisienica, dok. *Lysenitz*, struga na pograniczu ziemi bytowskiej i Prus wschodnich. Bierze początek w jeziorze pod wsią Kamionką, płynie w kierunku półn. okolicą lesistą przez drugie bezimienne jezioro, tworząc granicę pow. kartuskiego i bytowskiego; mija następnie bity trakt kartusko-bytowski. Naprzeciwko wsi Smolniki opuszcza Prusy zach., zwracając się na zachód. W Pomeranii płynie przez okolice przeważnie lesiste i piaszczyste, mija wsie: Bukowo, Rokitki, Gliśnicę, poczem łączy się z Lupową. Około r. 1360 Micosz Czerteke, a po nim Mikołaj Swarzewicz, panowie z Jasienia, przywłaszczyli sobie las i łąki nad Lisienicą; zakon jednak krzyżacki przytwierdził te łąki do Gowidlina. Długość biegu L. wynosi około 2 i pół mili. Ob. Odpisy Dregera, ręk. w arch. w Peplinie. *Kś. F.*

Lisieniec 1.) wś, pow. koniński, gm. i par. Rzgów. Leży o 14 ½ w. na zachód od Konina, od rz. Warty w. 2; ma powierzchni 121 mr., 61 mk., grunt żytni, zimny. 2.) L., folw. i os. włość., pow. częstochowski, gm. Grabówka, par. Częstochowa. Leży na lewo od drogi z Częstochowy do Kłobucka. Folw. ma 4 dm., 15 mk., 837 mr.; os. włość. 4 dm., 165 mk., 49 mr. ziemi. *Br. Ch.*

Lisiew, według Tow. Kred. Ziems., wś i folw., pow. rawski, par. Biała, o 8 w. od Rawy. Folw. ma 716 mr. rozl., wś 4 os. i 25 mr. rozl. *A. Pal.*

Lisiewice al. *Lisowice*, wś, pow. łowicki, gm. Dąbkowice, par. Chruślin, odl. od Łowicza 12, od Chruślina w. 3. W 1881 r. dm. 45, katol. 357, a ziemi włość. mr. 1252. Os. 51 klasy lej. W 1864 r. mr. 1319 a nieużytków mr. 156, os. 52, ludności 348. Lib. benef. Łaskiego nazywa ją Lyssovycze. Ulrych von Werdum, szukając prymasa Prażmowskiego, z Łyszkowic przybył do Lisowic, wsi należącej do arcybiskupa.

Lisiewicze, wś. włość., pow. wilejski, o 85 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sitce, 12 dm., 72 mk. (1866 r.).

Lisiewo, ob. *Lisewo*.

Lisiewo, wś, pow. płoński, gm. Kuchary, par. Płońsk, odl. o 8 wr. od Płońska, ma wiatrak, 37 dm., 208 mk., 285 mr. gruntu, 45 nieuż.

Lisi Kąt, przys. do Chmielnika, pow. rzeszowski, leży na płn. od Chmielnika; folw. i kilka domów pod lasem.

Lisikąt, ob. *Gniewskie pole*.

Lisikierz, wś i folw., pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska. W 1827 r. 14 dm., 105 mk.; obecnie 16 dm., 296 mk., 30 os., 399 mr. obszaru. Folw. miał 1866 r. 1159 mr. roli. Por. *Bystrzyca* i *Krupa*.

Lisin (?), por. *Jelnica*.

Lisina, może też *Liścina*, dok. *Lissina*, *Lystina*, nazywał się kiedyś bór, na Pomorzu zach., obecnie zniemczonem, leżący. R. 1268 należał do cystersów w Bukowie.

Lisińce, wś nad bezimiennym dopływem rzeki Ikopotu, pow. zasławski, gm. i par. Butowce, ma cerkiew drewnianą; własność Dyonizego Lasoty. *X. M. O.*

Lisiny 1.) folw., pow. lipnowski, gm. Osówka, par. Czernikowo, odl. o 15 w. od Lipna, ma 1 dm., 4 mk., 7 mg. gruntu. 2.) L., wś i folw., pow. rypiński, gm. i par. Rogowo, odl. o 16 w. od Rypina, ma 13 dm., 141 mk., 312 mr. grun., 32 nieuż. Według Tow. Kred. Ziem. folw. L. rozległy m. 427, grunta or. i ogrody m. 259, łąk m. 16, pastw. m. 35, wody m. 15, lasu m. 60, zarośli m. 30, nieuż. i place m. 12, budowli z drzewa 9, pokłady torfu, jezioro; wś L. os. 14, z gruntem m. 33. 3.) L., wś, pow. rypiński, gm. Wompielsk, par. Radziki, odl. o 11 wr. od Rypina; 5 dm., 50 mk., 12 mr. gruntu. 4.) L., por. *Dąbrowa*, pow. mławski (I. 923).

Lisiny, 1.) folw., pow. ostrzeszowski, 5 dm., 61 mk., należy do dom. i gm. Mroczenia. 2.) **L. słupskie**, folw., pow. ostrzeszowski, 8 dm., 50 mk.; należy do wsi i gm. Zmyślonej słupskiej. *M. St.*

Lisiny 1.) niem. *Lissini*, włość. wś, pow. tucholski, w piaszczystej i lesistej okolicy, przy granicy pow. świeckiego, śród puszczy tucholskiej. Obszaru liczy mr. 684, bud. 38, dm. 14, kat. 90. Parafia, szkoła i poczta w Sliwicach. Za polskich czasów L. zwały się pustkowiem i należały do star. tucholskiego; w lustr. tegoż star. z r. 1664 czytamy: L., pustkowianie dają czynszu zł. 30. Nadto dowiadujemy się z tejże lustr., że Lisiny stanowiły osobny dział strażniczy wielkiej puszczy tucholskiej i to w części jej zaborskiej. Straż urzędową puszczy i barci lisińskiej zobowiązani byli podług przepisanego porządku odbywać. Ob. Odpisy przywil. tucholskich w Belnie, str. 9 i 15. 2.) **L.**, niem. *Lischin*, os., pow. świecki, w okolicy lesistej, przy granicy pow. tucholskiego, obszaru liczy mr. 418, bud. 21, dm. 11, katol. 64, ewan. 33; par. Drzycim, szkoła Lniano, poczta Szklana huta. *Kś. F.*

Lisiogon, niem. *Fuchsschwanz*, wś, pow. bydgoski; 3 dm., 29 mk., wszyscy ewan., 5 analf., poczta i st. kol. żel. w Bydgoszczy o 10 kil.; o 1 kil. od kanału bydgoskiego.

Lisionki, folw., pow. inowrocławski, 1 dm., 7 mk., należy do dom. i gm. Kijewic.

Lisionki, niem. *Lissonken*, os. do Sokolej góry, pow. brodnicki, w okolicy lesistej, bud. 3, dm. 1, katol. 10, ewan. 5. Par. Pluskowąsy, szkoła Gałczewo, poczta Golub. *Kś. F.*

Lisk, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Szpetal, par. Chełmica, odl. o 10 w. od Lipna, ma 9 dm., 94 mk., 303 mr. gruntu, 300 nieużyt. Folw. należy do dóbr Chełmica wielka.

Liska, ob. *Liszka.*

Liska Nowosiółka, ob. *Nowosiółki Liskie.*

Liska-*Schaaken* (niem.), wś, pow. krolewiecki, ze stacyą poczt.

Liskau (niem.), ob. *Łyskowo.*

Liskauer *Vorwerk* (niem.), folw. do Ornontowic, pow. pszczyński (według Knie. U Triesta go niema).

Liskawica, góra w grzbiecie górskim, Czortką zwanym, w Karpatach wschodnich, na obszarze gm. Pasiecznej, w pow. nadwórniańskim, tuż po półn. zach. stronie tejże wsi, pod 42°3' wsch. dłg. g. F., a 48°34' 45" płn. sz. g. Grzbiet Czortka poczyna się szczytem Szczyworysem (1078 m.) na obszarze Porohów pad Bystrzycą sołotwińską i ciągnie się od półn. zach. na połd. wschód po szczyt Czortkę (1259 m.), gdzie rozdziela się na dwa ramiona, północne z szczytami Czorcinem (1178 m.), Liskawicą, i południowe, oba sięgające po dolinę rzeki Bystrzycy nadworniańskiej. Ramię górskie, w którem się wznosi L., oddziela dolinę potoku Czorcina (od połd.) od doliny Buchtowca (od półn.). Wznosi się 1031 m. npm. Na półn. wsch. od L. wznosi się ostatni czubek tego grzbietu górskiego, Sokołowiec (800 m.), przy ujściu Buchtowca do Bystrzycy nadw. *Br. G.*

Liskefluss (niem.), ob. *Liszki* i *Milcicha.*

Liski 1.) pustkowie, pow. sieradzki, gm. Klonowa, par. Uników, odl. od Sieradza w. 31; ob. *Klonowa.* 2) **L.**, wś, pow. hrubieszowski, gm. i par. Horodło (gr. obrz. Kopytów). W r. 1827 30 dm., 208 mk.

Liski 1.), wś, pow. sokalski, 24 km. na zach. od Sokala, 15 km. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Bełzie. Na płn. wsch. leży Kościaszyn, na wsch. Hulcze, na płd. wsch. Zniatyn, na płd. Przewodów; płn. zach. część przypiera do Królestwa Polskiego (do Nowosiółek pokropiwnych). Wody z płn. części obszaru płyną na płn. wsch. za pośrednictwem kilku strug małych, z których powstaje pot. Kryniczki (al. Sulimówka), zwany w dalszym biegu Warężanką, dopływ Bugu. Z płd. obszaru płynie kilka strug małych na płd., do pot. Kamienia, płynącego wzdłuż granicy płd. od wsch. na zach., a wpadającego w Królestwie do Huczwi, dopływu Bugu. W środkowej części obszaru leżą zabudowania wiejskie. Na płd. od nich wznosi się najwyższy punkt we wsi, wzgórze Liski, na niwie Zagumienki, do 279 m. We wsch. stronie obszaru leży las Krasny dąb (na mapie Kummersberga mylnie Krasnym dołem zwany). W stronie zach. leży Długi las ze szczytem Koropówka, 254 m. wys. Własn. więk. ma ro. or. 335, łąk i og. 57, pastw. 13, la. 539; własn. mniej. r. o. 814, ł. i o. 181, pa. 20 mr. Grunt jest po części torfowaty W r. 1880 było 570 mk. w gm., 85 na obsz. dwor. (obrz. grec. katol. z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym. katol.). Par. rzym. katol. w Żniatyniu, grec. katol. w miejscu, dek. waręski, dyec. przemyska. Do par. należą Kościaszyn i Przewodów. We wsi jest cerkiew, dwór i szkoła etat. jednokl. Są tu ślady dawnych mogiłek, dziś pozaorywanych a na polach tutejszych wyorywano dość często naczynia gliniane, przedmioty krzemienne i metalowe. W muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie jest piękna siekiera krzemienna, znaleziona tutaj r. 1878. Jest ona 14 ctm. długa, 6 ctm. szeroka a 4 ctm. gruba, i ma ostrze nader ostre. 2.) **L.**, wś w pow. kołomyjskim, 15 km. na płn. od sądu powiat. w Kołomyi, tuż na wsch. od urzędu poczt. w Korszowie. Na płn. leży Żukocin, na wsch. Kamionka Wielka, na płd. Kamionka Mała, na zach. Korszów. Wzdłuż granicy płd. płynie pot. Dobrowódka (ob.) al. Kołomyjka (ob.) od zach. na wsch. Na płn. od Dobrowódki płynie pot. Turka, dopływ Prutu, od płn. zach. na płd. wsch., a jeszcze dalej na płn. pot. Korszawa, dopływ Czerniawy, od płd-

wsch. na płn. zach. Zabudowania wiejskie leżą na przestrzeni między Turką a Korzawą, bliżej granicy zach. Przez wieś idzie kolej lwowsko-czerniowiecka od płd. zach. na płn. wsch. i przebiega pot. Turkę. Własn. więk. ma ro. or. 74, łąk i ogr. 52, pa. 14, lasu 1082; własn. mniej. ro. or. 422, ł. i o. 138, pa. 14 mr. W r. 1880 było 848 mk. w gminie, obrz. grec. katol. Par. grec. katol. w miejscu, dek. żukowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja i szk. jednokl. nieetatowa, młyn parowy i gorzelnia. Par. *Korszów.* *Lud. Dz.*

Liski, ob. *Żyski* i *Liszki.*

Liski, niem. *Lyssken*, dok. *Lyszken*, wś, pow. jańsborski, na prusko-luterskich Mazurach, przez ludność polską założona i trzymana. Istniała już r. 1471. R. 1539 posiada samych polskich mieszkańców. Ob. Kętrz. Ludność, polska w Prusiech, str. 433. Par. *Jańsbork* (III, 440).

Liski, st. p. i st. dr. żel. woroneśko-rostowskiej, pow. bobrowski gub. woroneskiej.

Liski, potok górski, nastaje w obr. gm. Mostów, w pow. jabłonkowskim, z połączenia dwóch strug źródlanych leśnych. Płynie w kierunku północnym przez wschodni obszar Mostów, następnie zrasza obszar Jabłonkowa, mianowicie osady Uszy i Dolne Liski, poniżej których uchodzi z lew. brz. do Olszy (Olzy). Długość biegu 4 kil. i pół. *Br. G.*

Liski, las w płd.-zach. stronie Kornalowic, pow. samborski.

Liskie Nowosiółki, ob. *Nowosiółki L.*

Lisko (*z liską Posadą*), właściwiej *Lesko*, miasto powiatowe na prawym brzegu Sanu, przy kolei przemysko-łupkowskiej i gościńcu z Sanoka do Baligroda. Prócz tego gościńca wychodzi z miasta jeszcze gościniec na wschód do Chyrowa. L. leży w okolicy górzystej, na wzgórzu 316 m. npm. a od strony południowej ma lesistą górę Czulmin, 578 mt. bezwzględnej wysokości, gdzie się znajduje godna widzenia skała, zwana Kamieniem pod Liskiem. W L. znajduje się wspaniały kościół rzym. katol., murowany ratusz, murowana cerkiew grec. katol. i wielkie stare zamczysko, obrócone na pomieszczenie urzędów, gdyż po pożarach w r. 1785 było mało użytecznem do mieszkania. Miasto zajmuje 875 mr. obszaru i liczy 3415 mk., z których 997 wyznaje religią rzym. katol., 442 gr. kat. a 1976 izrael. Niegdyś było obronnem miastem. Celarius (Descriptio Polon. 1659 str. 337) nazywa je obronnem warowniami a Starowolski wspomina, że mieszczanie, obawiając się napadów tatarskich, z każdym rokiem utwierdzali warownie. Rok 1704 zadał stanowczą klęskę miastu, po której się nie podniosło, bo według zapiski w Libri copulatorum tamtejszej cerkwi, tom II pag. 6, zajęli je Szwedzi bez wystrzału 17 sierpnia, potem opanowali zamek i w nim trzymali się do 28 tegoż mca, poczem zamek i miasto zrabowali i tak spalili, że tylko dwie cerkwie ocalały. Potem nastąpiło morowe powietrze, które zabrało 94 chrześcian i 303 żydów. Teraz brudne, przepełnione pospólstwem żydowskiem miasto, ma c. k. starostwo i urzędy z niem połączone, radę powiatową, pocztę, telegraf, szkołę czteroklasową męską, wydział towarzystwa kred. ziem., kasę pożyczkową gm. z kapitałem 3148 zł. w. a. i fundusz ubogich niewiadomej fundacyi, posiadający cztery mr. roli i 1650 zł. w. a. kapitału. W L. znajduje się także sąd powiatowy, apteka i mieszka lekarz pow. Majątku nie posiada to miasto żadnego, a wszelkie potrzeby pokrywa z opłat targowych i poboru dodatków do podatków i podatku konsumcyjnego. Jarmarki, szczególniej na bydło, odbywają się 3 lutego i w poniedziałek po niedzieli Rogate, a co czwartek targi tygodniowe. Dawniej były także fabryki siarki i witryolu (Stupnicki, Geogr. Galicyi), teraz jest wielka potażarnia (Tatomir, Geogr. Galic.). Kto założył Lisko niewiadomo; w r. 1550 było dziedzicznem Piotra Kmity woj. krak. Zygmunt August wydał miastu w tym roku dwa przywileje, w jednym potwierdził dwa jarmarki i dodał trzeci na święto Oczyszczenia P. Maryi, w drugim dozwolił mieszcz. handlu wszelkiemi towarami, uwalniając ich zarazem od wszelkich ceł, grobelnego, mostowego i targowego, z wyjątkiem cła pogranicznego. Później było Lisko dziedzictwem Stadnickich. Z r. 1594 posiada cerkiew gr. kat. dokument, wskazujący, że najżarliwsi przeciwnicy kościoła rzym. katol. i zwolennicy reformatorów, chociaż w celu nakłonienia ludu do nowego wyznania zamykali kościoły rzym. katol., to cerkwie prawosławne zostawiali w spokoju; Stanisław na Żmigrodzie Stadnicki, sławny reformator i awanturnik, wystawił bowiem następujący dyplom: „Ja Stanisław ze Żmigroda dziedzic na Lisku, wiadomo czynię komu o tem wiedzieć potrzeba, żem przedał popostwo w mieście Lisku Wasylowi popowi y potomkom jego za sumę złotych sto moneto Polską y Liczbą ze wszystkiemi pożytki, Polmi, Rolami, Łąkami, Sadzawkami, z starodawna do tego Popostwa należącemi, którego Popostwa temu y Potomkom Jego wolno będzie używać; wolno mu go też będzie przedać, darować, przefrymarczyć alias z dozwoleniem Pańskim albo Potomkom Jego; żadnych z tego popostwa nie będzie oddawać prócz tylko czynszu dorocznego groszy 16, od inszych wszelkich tak mieskich iako i mesznego wolen będzie; pożytki albo dochody wszystkie, którekolwiek należą do tego popostwa jak z Miasta, z Przedmieścia jako y ze wsi inszych to iest Hurobon y Posady będzie wolno temu Popowi wybirać wedle starodawnego zwyczaju jako przedtym dawali, nie denegując nic tem temu przywiliowi, który ma tenże Pop sławnej Pamięci nieboszczyka Pana

Stanisława Kmity; od posług wszelkich tak zamkowych jako y mieskich tenże pop wolen, który to przerzeczony Wasyl pop ma rządzić obiema cerkwiami tak w mieście Lisku jako y na Przedmieściu, do którego Popostwa y Summy wyższy mianowany na potomne lata utwierdzam tym przywilejem; dla lepszej pamięci Pieczęć swoją przykładam y ręką się swoją własną podpisuję, 13. Martij w Lisku w poniedziałek przed niedzielą Głuchą Anno Dei 1594. Stanisław Stadnicki ze Żmigroda, Aleksander Stadnicki W. W., Andrzej Samuel ze Żmigroda Stadnicki." (Podług odpisu w szematyzmie duch. dyec. gr. kat. przem. z r. 1881, odpisanego z urzędowej kopii wcale niedbale sporządzonej w r. 1799.) Po zniszczeniu miasta przez Szwedów 1704 r. nie podnosiło się, dlatego August III w r. 1744 zaprowadził cztery jarmarki. W owym czasie przeszło Lisko wianem za Teresą ze Stadnickich żoną Józ. hr. Ossolińskiego chorążego w. k. w dom Ossolińskich. Teraz pos. więk. jest własnością Edm. hr. Krasickiego. Pos. więk. wynosi obszaru 98 m. roli i 555 mr. lasu; pos. mn. 718 m. roli, 45 m. łąk i ogr., 1712 m. past. O założeniu pierwszem parafii nie mamy żadnych wiadomości. Wspominają ją pierwszy raz akta biskupie w r. 1603; ale w r 1539 zamienił Piotr Kmita z Wiśnicza, woj. kr. starosta przemyski i spiski, probostwo liskie na prepozyturę z czterema mansyonarzami a w r. 1580 zapisał przełożonemu kolegiaty Stanisław Herburt kasztelan lwowski, jako opiekun Stanisławs Stadnickiego burgrabi krak., wieś Jankowce i różne dziesięciny w celu utrzymania dwóch księży: kaznodziei i kierownika szkoły. Oprócz kościoła par. był jeszcze w Lisku kościół św. Ducha i dwie prebendy: św. Anny utworzona przez Mieleckich w XVII w. i św. Jana Chrzciciela, założona przez Jana Stadnickiego woj. wołyń. r. 1713. Teraźniejszy wspaniały kościół murowany zbudowany został w r. 1539. Parafia należy do dyec. przemyskiej dek. leskiego, ma dołączone Bernichową dolną i B. górną, Glinne, część Huźela, Jankowce, Łączki, Łukawicę, Manasterzec, Posadę liską, Postołów, Wolę postołowską, Weremień, Wujskie i Żałuż. Ludność całej parafii 1813 rzym katol. Par. grec. kat. składa się z czterech dawnych probostw, z których dwa połączono w r. 1594, a resztę około r. 1800. Obejmuje Posadę liską, Weremień, Jankowce z cerkwią drewnianą, Huźele, Ruczki i Glinne. Cała ludność grec. katol. 1707 osób (dyec. przem. dek. liski). Miasto otaczają od północy Liska posada, od zachodu po za Sanem Huźele, od wschodu Glinne a od południa lasy. Leska posada wysunięta na północ graniczy na północ z Wolą postołowską a na wschód z Jankowcami.

Powiat Lisko ma 18.277 kw. miryam. (32.93 kw. mil), 74118 mk., rozdziel. na 154 os. a 156 gm. katastralnych. W obrębie starostwa są cztery sądy pow. w Lisku, Ustrzykach dolnych, w Lutowiskach i Baligrodzie. Te trzy miejscowości są miasteczkami. Pod względem obszaru zajmuje pow. trzecie miejsce, albowiem większy obszar ma najprzód pow. kosowski, potem nadwórniański; pod względem ludności jest średnio zamieszkałym, wypada bowiem 3883 mk. na milę kw. (70.4 na klm. kw.). Zalegając góry na źródłowisku Sanu tj. góry śred. wys., jest pow. w połowie obszaru pokryty lasem i pastw. położonemi na obszarach górskich, resztę zajmują role przeważnie żytnie i owsiane i łąki. Stosunek rozkładu ziemi urodzajnej jest następujący: ornych gruntów 70454 mr. (pos. więk. 13065 m., pos. m. 57389), łąk i ogrodów 11983 (pos. w. 1820, mn. 10163), mr. pastw. 27120 (pos. więk. 2634, mn. 24486), mr. lasów 48428 (pos. więk. 33524, mn. 14904). Cała przestrzeń użyt.: 157985. Mieszkańcy w części zachodniej po góry działowe Sanu i Dniestru, około Baligroda, należą do rodu Czuchońców, zwanych także Lemkami lub Kurtakami albo Rusnakami, w części wschodniej koło Ustrzyk i Lutowisk jest ludność napływowa, osadzona po XIV stuleciu na prawie wołoskiem, przeważnie pochodząca od istotnych Wołochów, cofających się przed Tatarami, lub Rusinów uchodzących z tegoż samego powodu z części Rusi więcej na te napady narażonych. Pow. L. graniczy na zachód z sanockim, na północ z birczańskim, na wschód ze staromiejskim i turczańskim a na południe z Węgrami. *Mac.*

Lisko (po rus. *Łysko*) 1.) wś, pow. kamioneckí, 22 km. na płd. wsch. od Kamionki Strumiłowej, 13 km. na płd. zach. od sądu pow. w Busku, 6 km. na płn. od najbliższej stacyi kolejowy w Zadwórzu, tuż na płd. od urzędu poczt. w Milatynie nowym. Na wsch. leżą Kędzierzawce, na płd. Nowosiółki liskie, na zach Ubinie, na płn. zach. Niesłuchów. Wzdłuż granicy płd. płynie pot. Dumny, dopływ Pełtwi. W płd. zach. kończynie tworzy on mały staw, z którego wypłynąwszy płynie na wsch. do Kędzierzawiec. Z płn. strony obszaru płyną małe strugi od płn. zach. na płd. wsch. i wpadają w Kędzierzawcach do pot. Dumnego. W płd. stronie obszaru, na lew. b. pot. Dumnego, leżą zabudowania wiejskie; na płn. od nich cegielnia, a jeszcze dalej na płn. folw. liscki. Zach. stronę obszaru zajmuje las. Na płn. wsch. wznosi się punkt jeden do 253 m. Własn. więk. ma ro. or. 523, łąk i og. 77, pastw. 27, lasu 79; własn. mniej. ro. or. 364, ł. i o. 112, pastw. 12 mr. W r. 1880 było 454 mk. w gm., 55 na obsz. dwor. (226 obrz. rzym. katol., reszta grec. katol.). Par. rzym. katol. w Milatynie nowym, grec. katol. w Nowosiółkach liskich. We wsi jest szkoła fil. i kasa pożycz. z kapitałem 482 zł. w. a. 2.) L., ob. *Czernilawa.* *Lud. Dz.*

Lisków, wś, folw., os. prob., pow. turecki, gm. Strzałków, par. Lisków (Łaski, lib. ben. II, 62); odl. od Turku w. 28 i pół. Kościół par. posiada drewniany, z XVIII w. Ma 67 dm. i 665 mk. Folw. dm. 2, mk. 6; trzy os. dm. 2, mk. 24; os. prob. dm. 2, mk. 11. W 1827 r. było tu 64 dm. i 448 mk. Wieś L. była dawniej własnością kolleg. jezuitów w Kaliszu; dawniej nawet oprócz proboszcza miejscowego mieszkali w L. ks. jezuici jako zarządzający dobrami jezuickiemi; potem własność Biernackich. L. par. dek. turecki 3627 dusz. Według Tow. Kred. Ziemfolw. L. al. Zielonów z wsiami L., Żychów, Sierzchów, kolonią Wygoda i Budy Liskowskie, rozległy m. 1441, grunta orne i ogrody m. 347; łąk m. 73, pastw. m. 164, lasu m. 818, nieużyt. i place m. 39, bud. mur. 1, z drzewa 9. Dobra L., Żychów, Zakrzyn i Annopol mają 2400 m. rozl. (1530 lasu).

Liskow, ob. *Liszkow, Liszkowk* (Łuż.).

Liskowa, węg. *Liszkofálva, Liszkóva*, wś, słowacka, w hr. liptowskiem (Węgry), w pow. rożeńskim, w dystrykcie dolno-liptowskim, na wschód od Rożenia, przy gościńcu liptowskim i drodze żel. bogumińsko-koszyckiej, w dolinie Wagu, na prawym jego brzegu, u połud. stóp Chocza, stanowiącego zachodnie kończyny pasma tatrzańskiego. Wzniesienie wsi 489 m. npm. (szt. gen.). Dm. 143, mk. 1544; obszar wynosi 2853 sążni kw. katastr. (1880). W miejscu wznosi się starożytny kościół p. w. Przemienienia Pańskiego, zbudowany r. 1650. Metryki zaczynają się r. 1697. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 miała parafia dusz rzym. katol. 1375, prot. 218, nieun. 195, żydów 5, razem 1793. Protestanci (augs. wyzn). należą do gm. prot. w Rożeniu. Szkoła lud. kat. i prot. Sąd pow., urząd podat. i st. p. w Rożeniu. Jest tu u podnóża góry Mnich godna widzenia jaskinia. Czyt. L. Loczy: „Die Liszkovaer Hoehle", Pesst, 1879.

Liśkowa, wś w pow. słuckim, w gm. kleckiej, nad rz. Suszanką, o milę na płd. od miasteczka Klecka, w glebie żytniej położona; ma osad 32, miejscowość bezleśna. *A. Jelski.*

Liskowate 1.) wś, pow. dobromilski, o 14 km. na płd. zach. od sądu pow. i urzędu poczt. w Dobromilu, 5 km. na płn. zach. od najbliższej stacyi kolej. w Krościenku. Na płn. zach. leży Jureczkowa, na płn. Kwaszenina, na wsch. Łopuszanka, na płd. wsch. Wolica, na płd. Berehy dolne, na płd. zach. Łodyna i Leszczowate (3 ostatnie wsie w pow. liskim). Wody z całego obszaru płyną na płd. wsch. do Strwiąża za pośrednictwem pot. Karaszyna, nastającego w lesie Karaszynie (ob.) i pot. Łodyny, przepływającego zach. część obszaru. Do Karaszyna wpada od praw. b. pot., płynący od płn. zach. na płd. wsch. W dolinie tego potoku leżą zabudowania wiejskie. W stronie płd. zach. leży las Wolańska Kiczera. Płd. jego część wznosi się swym szczytem do 632 m. Na granicy wsch. wznosi się w płd. części lasu Karaszyna wzgórze Krzemień do 615 m. Własn. więk. (rządowa) ma ro. or. 27, łąk i og. 2, pastw. 7, lasu 1256; własn. mniej. ro. or. 1738, ł. i o. 198, pastw. 295, lasu 138 mr. W r. 1880 było 1088 mk. w gm., 5 na obsz. dwor. (obrz. grec. katol.). Parafia rzymsko-katol. w Jasieniu, grec.-katol. w miejscu, dek. ustrzycki, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew. Według zapisków wizytatora z r. 1732, była erekcya od króla Zygmunta na łan pola z r. 1564, potwierdzona przez Władysława IV w r. 1633. Inna hramota na łan pola pochodziła od Jana III z r. 1691. Za czasów polskich należała wś do dóbr koron. w stwie przemys. Rząd austr. przyłączył ją w r. 1787 do klucza dobromilskiego. Należy ona obecnie do okr. gospod. Berehy. Rozmaitości z r. 1836 (Nr. 23 str. 186) podają wiadomość, że we wsi osiedlili się dawnemi czasy tatarscy osadnicy, że od nich ma pochodzić rodzina Hakłaków i że między ludem krążą podania odnośne do tych czasów. 2.) L., os. w Dorze, pow. nadwórniański. *Lu. Dz.*

Liskowce al. *Leśkowce*, wś, pow. uszycki, gm. Gruszka, par. Stara Uszyca, nad rz. Żwańczykiem, 376 mk., ziemi włośc. 320, dwor. 886 dzies., dm. 56. Cerkiew Wniebowzięcia N. M. P. posiada 47 dz. ziemi. Dawniej dziedzictwo gen. Witta, dziś Karaszewiczów. *Dr. M*

Liskowec, po węg. *Leskocz*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.), kościół parafial. kat., uprawa roli, 241 mk. *H. M.*

Liskowiec, 1.) *Leskowiec*, wś, pow. frydecki na Szlązku austr., rozl. mr. 1251, ludn. 1000. Jest tu kościół katol. fil. par. Frydek. 2.) L. al. *Spachow*, niem. *Spachendorf*, wś, pow. beneszowski, 1670 mk. 3.) L., *Laskowiec*, niem. *Markersdorf*, wś, pow. witkowski na Szląsku austr., 469 mk. *F. S.*

Liskowiec, *Liskowetz*, przys. gm. Storożyńca, w pow. storożynieckim. *Br. G.*

Liskowiec, znaczne wzgórze, w obr. gm. Stroniowic, w pow. przemyskim, na północ od wsi, tuż nad północną jej granicą z gm. Tyszkowic, pod 40° 34' 30" wsch. dłg. g. F. a 49° 42' 28" płn. sz. g., wzn. 313 m. npm. *Br. G.*

Liskowiec, pot., wypływa u południ. stóp góry Liskowca (497 m.) w obr. gm. Broszkowiec, w pow. storożynieckim; płynie na połud. przez łąki broszkowieckie, następnie przez obszar. Storożyńca i w Storożyńcu uchodzi z lew. brz. do Seretu. Długość biegu niemal 6 kil. Por. *Krywa*, góra. *Br. G.*

Liskowskie Budy, ob. *Budy.*

Lisna, wś. i folw., pow. skierniewicki, gm. Dolesk, par. Jeruzal. W 1827 r. 9 dm., 72 mk.

Lisna, ob. *Marklisna.*

Lisna, rzeczka górska, wytryska w Karpa-

tach wschodnich, w ich dziale skolsko-delatyńskim, z pod północno-wschodnich stoków pasma Gorganu ilemskiego, ze źródeł leśnych, na południ. zach. obszarze gm. Ilemni w pow. dolińskim. Zrazu płynie na półn. wsch., potem na wschód górską doliną leśną, opływając od zach. i półn. górę Kruhłą (1081 m.), a od połud. góry Komarak (1190 m.) i Rozkolska (1060 m.). Uchodzi z lew. brz. do Ilemki (ob.). Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Lisna, ob. *Uborć.*

Lisne, ob. *Lisno.*

Lisnej, niem. *Loeschney*, wś, pow. kładzki, par. Lewin.

Lisnewyczi, *Lisnowyczi* (rus.), ob. *Leśniowice.*

Liśnica, potok górski, wytryska w obr. gm. Brenny, w pow. skoczowskim, w Beskidach zach., nieopodal granicy Szląska austr. z Galicyą, ze źródeł leśnych. Płynie doliną górską w kierunku półn. przez obsz. Brenny. Od wsch. zawiera dolinę potoku połogie wzgórze Starym Groniem zwane z czubkiem 797 m. npm. wys. liczącym. Od zach. zaś wznoszą się szczyty beskidzkie, jak Malinka (809 m.), Gronik (662 m.), Orłowa (766 m.) i Równica (883 m.). W dolinie tego pot. legły grupy chat należące do wsi Brenny, jak Stawy, Wawrzynka, Swiniarka, Kępkowa i Krzuwonek. Po 9 kil. biegu łączy się we wsi Brennie z pr. brz. z pot. Polczanym, tworząc rz. górską Brenicę, prawy dopływ Wisły. Pędzi kilka młynów i traczów. Źródła leżą na wys. 700 m., ujście 410 m. npm.

Liśniewo, niem. *Lisnau*, dobra szlach., pow. wejherowski, na swarzewskiej kępie, nad brzegiem Baltyku, o 3 i ¾ mili od Wejherowa. Obszaru włók 22 (169. 21 hektarów); katol. 38, ewan. 6, dm. 4. Parafia i szkoła Strzelno, pocz. Puck. Posiadacz Otto Timreck. Około r. 1400 rządziła się wś prawem staropolskiem. Na wojnę dostarczała krzyżakom jednego zbrojnego.

Liśniewo, ob. *Żyśniewo.*

Liśnik 1.) *duży*, wś, pow. janowski gub. lubelskiej, gm. i par. Gościeradów, obecnie wcielona do rozległych dóbr gościeradowskich. Os. włośc. 68, dm. 73, mk. 547, ziemi włośc. mr. 614, oraz folw. 400 mr., a na nim dm. 2, bud. 4. Cegielnia dworska. L. leży przy drodze bitej z Kraśnika do Annopola, nad Tuczynem, który w L. przyjmuje Zimnowodę i pod Janiszowem wpada do Wisły. Grunta gliniaste lecz urodzajne, łąki dobre, rybny staw rzeczny. L. jest os. starożytną, dawniej zwał się Leśnik i w XVI w. do Otwinowskich należał. Ślad tego znajdujemy w opisie poselstwa i podróży Erazma Otwinowskiego do Konstantynopola r. 1557 odbytej, wydanym 1860 (Bibliot. Turowskiego) przez J. I. Kraszewskiego z rękopisu hr. Ilińskiego (z Romanowa), który to poseł rzplitej wracał przez Bełz, Skokówkę i Turobin do L., gdzie, zastawszy panią matkę „z łaski Bożej dobrze zdrową", odpoczywał w domu z przyjaciółmi po tej na owe czasy bardzo uciążliwej i niebezpiecznej podróży. R. 1827 było tu 43 dm., 282 mk. 2.) L. *mały*, wś, pow. janowski, gm. Trzydnik, par. Gościeradów. Razem z dobrami L. duży, w XVI w. należał do Otwinowskich, w XVIII w. do Mroczkowskich, od których otrzymał ludową nazwę Mroczkowszczyzna, w bieżącem stuleciu do Mianowskich, później Narzymskiego, a obecnie rozparcelowany od 1881 r.; główny zaś folw. 14 wł. nabył dr. med. Aleksander Braun. Ogólna rozl. dwor. gr. wł. 30, do których należą obecnie w posiadaniu kolonistów attynencye Budki i Kotówka. Gruntów włośc. mr. 284, dm. włośc. 23, dwor. 4; ogólna ludność 196 dusz. Również jak L. duży leży nad rzeczką Tuczyn, przy drodze bitej kraśnicko-annopolskiej. Dawniej na rzeczce tu był młyn, śladem czego pozostała usypana pod górą grobla, znacznie podnosząca poziom wody w razie potrzeby. R. 1827 było tu 23 dm., 115 mk. *B. P.*

Lisno, wś, pow. skierniewicki, gm. Głuchów, par. Janisławice. Spis z 1827 r. daje ją p. n. *Lnisno*, wś rząd., 40 dm., 271 mk.

Lisno, dobra, pow. drysieński, 2 okr. polic., mają 5307 dzies. ziemi dwor., własność Korsaków. R. 1670 były w posiadaniu Kazimierza Sapiehy, któren zbył Justynianowi Szczytowi; od 1678 żona Justyniana Anna z Łukowiczów Szczytowa ustępuje synowi swemu Krzysztofowi Szczytowi. W r. 1683 Jan III nadaje Katarzynie z Benetów Szczytowej. Później były we władaniu Anny z Zawiszów Szczytowej, która zrzeka się na syna swego Józefa Szczytta. Por. *Klasice.* *M. K.*

Lisno, jez. w płn. stronie pow. drysieńskiego, 13.7 w. kw. rozl., łączy się z jez. Oświej, przyjmuje rz. Swołnę; do 25 stóp głębokie. Półn. brzeg L. stanowi granicę pow. siebieskiego.

Lisno (dok.). ob. *Leszno*, por. *Gorçsin.*

Lisnówko 1.) niem. *Kl. Leistenau*, włośc. wś, pow. grudziąski, po nad jeziorem. Obszaru liczy mr. 1308, bud. 56, dm. 26, katol. 1, ewan. 200. Parafia Płowęż (dla ewan. Lisnowo); szkoła w miejscu, poczta Łasin. L. należało zdawna do dóbr obszernych lisnowskich. O pierwszym początku i założeniu tej wsi nic nie wiemy. Wydawana była na czynsz gburom. R. 1789 liczyła 10 rodzin. R. 1803 wydano tę wś we wieczystą dzierżawę 12 włośc., którzy płacili rocznego czynszu 334 tal. Nadto dostawiali państwu 22 k. żyta, 8 mac. owsa, 22 i pół gęsi, 34 kurcząt i 22 i pół mędli jaj. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 280. 2.) L., niem. *Elisenau*, r. 1875 przezwane *Elisenhof*, dobra, pow. toruński, przy granicy pow. chełmińskiego, w okolicy lesistej. Obszaru liczą or. ro. hekt. 106, łąk 9, nieużyt. 8, ogółem obsz. hekt. 119;

bud. 9, dm. 4, katol. 32, ewan. 7. Par. i poczta Chełmża, szkoła Lisnowo. Dziedzic Robert Lincke w Zeglnie; hodowla bydła rasy holenderskiej. *Ks. F.*

Lisnowo 1.) niem. *Leistenau*, dok. *Leistenaw*, *Lissenow*, *Leyssenau*, *Lischtenau*, włośc wś i ryc. dobra, pow. grudziąski, nad jeziorem, z którego struga bezimienna płynie do rzeki Ossy, przy granicy pow. brodnickiego, w części dawniejszej Pomezanii i Prus książęcych; posiada kościół luteraki paraf. i szkołę luterską; dla katolików parafia Płowęż, poczta Łasin: a) L., niem. *Gr.-Leistenau*, włośc. wś parafialna, obszaru liczy mr. 1190, bud. 104, dm. 58, katol. 31, ew. 455; b) L., niem. *Schloss Gr. Leistenau*, rycer. dobra, obszaru roli ornej zajmują hekt. 545, łąk 60, pastw. 9, lasu 64, nieuż. 12, wody 61, ogółem hekt. 753; bud. 34, dm. 18, katol. 110, ew. 167. Posiadacz Eugeni Peterson. W miejscu odbywają się dwa doroczne targi, kramne, na bydło i konie. Przy wsi po nad jeziorem znajduje się znaczny dość dobrze zachowany szaniec (Schanzenberg), od którego samo jezioro zowie się szańcowe (Schanzensee). L. jest osadą prastarą. O pierwszych jednak początkach i o założeniu jej nie wiadomo. R. 1285 posiadał całą tę część w dawniejszej Pomezanii, gdzie jest L., 1000 włók obejmującą, sławny rycerz Dyteryk Stanko. Dopiero od XVI począwszy wieku dość liczne przechowały się szczegóły. Od dawna była ta wieś szlachcie na własność wydawana. W XVI w. posiadała L. rodzina niemiecka von Drahe. Ludność jednak co najmniej do połowy była polska. R. 1550 liczono 9 nazwisk polskich a 12 niemieckich. R. 1556 umarł d. 8 lutego Michał von Drahe, posiadacz L. Niezadługo po nim r. 1567 zeszli z tego świata krótko po sobie d. 25 i 28 maja także jego synowie Michał i Andrzej von Drahe, obydwaj bezdzietnie, tak, że obszerny ten majątek przypadł teraz na własność księciu pruskiemu. Począwszy od r. 1577 król Stefan Batory starał się o te dobra dla ulubionego przyjaciela swego i ministra siedmiogrodzkiego Marcina Borzewicza. Długo wymawiał się z nadaniem książę Jerzy Fryderyk, nareszcie w r. 1585 zapisał Borzewiczowi dobra lisnowskie na dziedziczną własność prawem chełmińskiem, ustępując zarazem wyższe i niższe sądownictwo, prawo patronatu nad tutejszym kościołem i t. d. O kościele zawarował sobie książę, ażeby nowy dziedzic na proboszcza li tylko pastora luterskiego prezentował; znajdował się bowiem ów kościół podówczas w ręku luterskiem. Włók liczyło wtedy L. ogółem 119½. Właściciel zobowiązany był czynić 2 służby wojenne konne w zbroi i miał sumiennie o wszystkiem donosić, coby szkodliwego było pruskim rządom. R. 1593 d. 5 marca król Zygm. potwierdził powyższy przywilej donacyjny. Oprócz L. król Stefan wystarał się nadto dla Marcina Borzewicza o sstwo osieckie i starogrodzkie. Za małżonkę pojął Borzewicz zacną i pobożną Katarzynę Dąbrowską al. Wojanowską z Wojanowa pod Gdańskiem, z którą miał syna dobrze po katolicku wychowanego Jana Borzewicza (ojciec jego, jak donoszą kościelne akta, sprzyjał luteranom). Marcin Borzewicz umarł, jak się zdaje z wzniesionego mu w L. nagrobku prawdopodobnym, r. 1596. Po nim przejął dobra lisnowskie wspomniony syn jego Jan Borzewicz, który za żonę miał Dorotę Kryską, herbu Prawdzic; umarł w L. r. 1646, zostawując po sobie tylko córkę Annę. R. 1607 nazywają także niektóre akta dziedzicem L. Baltazara Stanisławskiego, nie wiadomo jednak na jakiej podstawie, ponieważ w r. 1613 król Zygm. znowu potwierdza tę wieś Janowi Borzewiczowi. Po Borzewiczach posiadał najprzód dobra lisnowskie Wituski, podskarbi koronny. R. 1653 nabył je Swiętochowski za 100000 zł. Począwszy od r. 1667 zachodzi jako posiadacz L. Paweł von Biberstein Orzechowski, dziedzic zarazem dóbr Biberstein, Oberfeldt i Orzechowo, wyznania luterskiego. Podług lustr. z r. 1686 należała do L. także wieś z czasem nabyta Kowalki; włók liczono w tych dobrach 149½, i to w L.: proboszczowskich włók 4, do folw. należących 40, włościańskich 75 i pół, w Kowalkach 30 wł., które trzymali gburzy. Na lisnowskich włośc. włókach 75 i pół siedziało gburów 4 i ogrodn. 29. Gburzy dawali czynszu po 6 m., 4 kury, 2 gęsi i odrabiali szarwark na folw. z wyjątkiem soboty; każdy posiadał 2 konie i 4 woły. Karczmy dwie istniały w L., jedna na folw., a druga we wsi; w roku wyszynkowały piwa beczek 160. Glebę folwarczną opisują jako bardzo żyzną; także łąki obszerne do dworu należały. Naokoło ciągnął się las, po największej części jodłowy, w którym dziki, sarny, jelenie, niedźwiedzie i inne zwierzęta się chowały. Ryb dostarczały w wielkiej ilości i rozmaitości jeziora pańskie, których lustracya wspomina 5: dwa jeziora przy Lisnowie, po 3 tonie liczące, karpiowe i szańcowe; jedno pod Płowęż o 9 toniach do połowy z biskupem chełmińskiem posiadane: rzeka Ossa przechodząca przez nie stanowiła granicę; czwarte jezioro ciągnęło się pod Szonowo, piąte pod Swiecie, każde z nich o 2—3 toniach. Jeziora te nadzwyczaj były rybne, lepszego pewnego roku przyniosły dochodu 10000 m. Dwór dwupiętrowy, kiedyś wspaniały i z niemałym komfortem urządzony, liczył salonów i różnych pokojów 14, wszystkie okna, jako i wielkie podwoje, posadzki, kominy, schody i t. d. były częścią białym kamieniem niderlandzkim, częścią marmurem wy-

kłada e. Obecnie stał ów dwór pusty i nadzwycz.aj zaniedbany, szyby w oknach powybijane i t. d. Także gospodarcze zabudowania c.yliły się ku upadkowi. Z następnych czasów brak znowu wiadomości. Tyle tylko pewna, że r. 1701 Paweł Orzechowski już nie żył, i że niezadługo potem jest dziedzicem w L. niemiec i luter Jan Karol von Streim. R. 1724 otrzymała wieś L. przywilej król. odbywania 4-ch rocznych jarmarków kramnych, na konie i na ydło. Około tegoż czasu powstały nowe 2 folwarki pańskie na gruncie lisnowskim założone: Carlshof i Ossa. R. 1734 Albrecht F. ysztof burgraf zu Dohna nabył L. za 24000 tal. Tegoż samego roku, dokupiwszy w sąsiedztwie leżące wioski Warzele (Warzels) i Galnowo (Gallnau) za 16666 tal. od Karola Ferd. von der Mülbe, Tymawę od Jakóba von Taube za 15000 tal., Trąbki od Zygm. von Auerswald za 8333 tal., Babki od Otona Fryd. von Bolschwing za 4666 tal., przyłączył je do L. i utworzył majorat familijny. Dobra te przypadły następnie Aleksandrowi Ferd. burgrafowi zu Dohna, a po jego śmierci r. 1740 jedynej pozostałej córce, księżniczce holsztyńskiej Fryderyce. R. 1777, na mocy ugody z innymi krewnymi, nabył cały powyższy majorat Fryderyk Aleks. burgraf zu Dohna-Schlobitten za 93000 tal., który tego jeszcze roku większą połowę dóbr majorackich, t. j. Lisnowo, Kowalki, Tymawę i Babki odłączył i sprzedał Otonowi hr. Kayserling za 65295 tal. R. 1797 hr. Kayserling nabył nadto wieś Goczałki. W następnych czasach wojen i niepokoju dobra lisnowskie bardzo podupadły i nabyte zostały na subhaście przez prowinc. dyrekcyą ziemstwa pruskiego w Kwidzynie, od którego je dopiero w r. 1836 wykupił August Teodor von Peterson. R. 1818 nadano włościanom we wsi L. prawa własności, przyczem około połowę dzierżawionych dotąd gruntów im odebrano i osobny folw. dworski na tym obszarze założono pod niem. nazwą Scharnhorst. Włościanie otrzymali ogółem ornej roli mr. 1063, lasu mr. 166 i łąkę wspólną ponad jeziorem. Nadto mieli prawo brać piasek i glinę ku potrzebie z szańcowej góry. Na wybudowanie nowego folw. pańskiego Scharnhorst każdy włościanin zobowiązany był dowieść z lasu 5 sztuk budulcowego drzewa, 500 cegły i 10 fur polnych kamieni. Pastorowi i organiście lisnowskiemu dawał każdy po misce grochu, 1 bochen chleba, pół głowy świniej, 20 jaj i 3 grosze za stół: jestto oczywiście stary zabytek polskiej i katol. kolędy. Ob. Frölich, Gesch. des Graudenzer Kreises, str. 180—184. Są jeszcze niektóre wiadomości o kościele. We wsi L. bowiem od dawna istniał kościół katol. parafialny. Prob. posiadał 4 wł. roli. Do parafii należało Lisnowo, Lisnówko, Kowalki, Partęczyny, Babki, Tymawa i Goczałki. Podczas reformacyi przez sto lat prawie trzymali go luteranie. Także wspomniony powyżej dziedzic tutejszy Marcin Borzewicz, wielki ulubieniec Stefana Batorego, sprzyjał innowiercom. Dopiero syn jego Jan Borzewicz, gorliwy katolik, oddał napowrót kościół lisnowski katolikom. Innowierców w lisnowskiej parafii nie było co liczyć. R. 1668 nie znaleziono ich wszystkich więcej nad 7; 6 osób znajdowało się w Tymawie, a jedna jedyna w L. Uroczyste poświęcenie kościoła lisnowskiego odbyło się 22 marca r. 1622: sam bisk. Kuczborski osobiście go dokonał. W sprawozdaniu czytamy, że nader gościnnie podejmowano biskupa. Kościół był wtenczas cały murowany, tytułu N. M. P. i św. Jana Chrzciciela. Chór mniejszy czyli prezbyteryum nowo dobudował Marcin Borzewicz; organy nowe sprawiła Dorota Borzewiczowa. Ołtarze były 3: N. M. P. (wielki ołtarz i jeden boczny) i św. Trzech Króli. Przedewszystkiem zwracał na siebie uwagę przepyszny nagrobek Marcina Borzewicza, wystawiony r. 1596. Znajdował się on po lewej stronie wielkiego ołtarza ku południowi. Na marmurze były wypisane wszystkie jego czyny, któremi się w życiu odznaczył; sama jego postać jakoby śpiąca pięknie wyrobiona z alabastru. Dokoła nagrobka szły kraty żelazne, zielono malowane, u góry pozłacane. Opodal stało bogate krzesło czyli tron nieboszczyka, cathedra subsellii. Górna jego część, czyli podniebienie, opierało się na dwóch pięknie rzeźbionych małych filarach. W ogóle wyraża się o tym nagrobku wizytator biskupa Olszowskiego, kan. Strzesz, bardzo pochlebnie, zowiąc go dziełem pysznem, mauzoleum, opus augustum. Inny pomnik przedstawiał Wawrzyńca Struckiego, dziedzica Tymawy, zmarłego r. 1604. Jana Borzewicza pamięć wyrażał skromny napis na kosztownej materyi adamaszkowej. Życie religijne w lisnowskiej parafii w niczem nie ustępowało innym gminom. Szlachta zgromadzała się licznie na nabożeństwo. Słynne tu bywały odpusty M. Boskiej; wiele gromnic przynosili wierni na ofiarę i na znak odebranych łask nowe coraz wota na ołtarzu przypinali. Istniała także szkoła w L. i szpital, który posiadał ogród zwany Ogonkowskim. Prob. stale przemieszkiwał przy kościele; przedostatni Paweł Czubakowski umarł r. 1720, po nim przybył ostatni Ludwik Dittmer. Niestety, gwałtem zabrany został katolikom kościół lisnowski. R. 1721 Fryd. Wilhelm wydał rozkaz, żeby po prostu odebrać kościół katolikom; ale regencya królewiecka odpowiedziała, że choć już przedtem znajdował się w ręku luterskiem, na teraz trudno go przywłaszczyć (zapewne, że wszyscy parafianie byli katolicy). Wtedy drugi

raz pisze król: zrobić go symultannym! Nakoniec r. 1722, kiedy sam osobiście przybył do L., rozporządził, żeby się w kościele odbywało naboż. prot., przez co urzędowo oddany został kościół innowiercom—w dzień św. Trójcy r. 1722. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 89—92; X. Chotkowski, Rozszerzenie protestantyzmu, str. 33. 2.) **L.**, niem. *Elisenau*, r. 1875 przezwane *Elisenhof*, wś włośc., pow. toruński, przy granicy pow. chełmińskiego, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 553, bud. 41, dm. 27, katol. 66, ew. 127. Parafia i poczta Chełmża, szkoła w miejscu. 3.) **L.**, niem. *Lissnau*, folw. do Łyśniewa, pow. kartuski. *Kś. F.*

Lisny, pot., dopływ Prutu; por. *Iwanowce*, pow. kołomyjski.

Lisocha al. *Trubajło*, błoto w pow. kozieleckim, gub. czernihowskiej, nad rz. Trubież, 59 wiorst kw. długie.

Lisok, ob. *Lasek* i *Kłodnice*.

Lisok, grupa domów w Chlebowicach Swirskich, pow. przemyślański.

Lisok, pot., nastaje na obszarze gm. Muszenicy, w pow. sereckim, płynie w kierunku wschodnim, na obszarze Waszkowiec przepływa znaczny staw, i zwróciwszy się na płn. wschód, łączy się z młynówką waszkowiecką, uchodzi z prawego brzegu do Seretu. Długość biegu 5 i pół kil. *Br. G.*

Lisok, skała z jaskinią w pobliżu Tryhołowatki, pow. tłumacki. Czyt. A. H. Kirkor, Pokucie, str. 7.

Lisonie (dok.), ob. *Łysonie*.

Lisonsruh (niem.), ob. *Wilhelmsruh*.

Lisów 1.) wś i folw., pow. grójecki, gm. Rykały, par. Przybyszew, o 5 w. od rz. Pilicy. W 1827 r. 8 dm., 96 mk. Dobra L. składają się z folwarków L. i Biniędy, wsi: L., Wyszoty i Biniędy, rozległość wynosi mr. 622: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 375, łąk mr. 24, lasu mr. 62, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 473, bud. mur. 4, z drzewa 12, płodozmian 12-polowy; folw. Biniędy grunta orne i ogr. mr. 124, łąk mr. 20, pastwisk mr. 2, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 149, bud. z drzewa 5, płodozmian 10-polowy. Wś L. os. 2, z grun. mr. 58; wś Wyszoty os. 20, z grun. mr. 22; wś Biniędy os. 3, z grun. mr. 9. 2.) **L.**, wś, pow. grójecki, gmina Kobylin, parafia Grójec. W 1827 r. 3 dm., 24 mk. 3.) **L.**, daw. *Lisówek* al *Komorniki*, ws nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Jedlińsk, par. Lisów (Łaski, Lib. ben. I, 672), odl. od Radomia 15 w. Posiada kościół paraf. drewniany, 20 dm., 209 mk., 1088 mr. ziemi dwor., 395 mr. włośc. W 1827 r. 10 dm., 123 mk. Kościół założony w 1414 r. był pierwotnie filią Gorynia (ob.); obecnie buduje się nowy kościół. Par. L. dek. radomski, 1184 dusz. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami: L., Piaseczno i Marcellów) rozległy mr. 802: grunta orne i ogr. mr. 276, łąk mr. 113, pastw. mr. 43, lasu mr. 343, nieuż. i place mr. 27, bud. mur. 4, z drzewa 19, młyn wodny. Wś L. os. 16, z grun. mr. 395; wś Piaseczno os. 17, z grun. mr. 384; wś Marcellów os. 8, z grun. mr. 216. 4.) **L.**, kol. i folw., pow. opatowski, gm. Wojciechowice, par. Gierczyce, od Opatowa 7 w. Folw ma 444 mr., dm. 4, mk. 34. Kol. ma 29 dm., 234 mk., 351 mr. rosl. 5.) **L.**, os. leśna, pow. sandomierski, gm. Obrazów, par. Kleczanów, od Sandomierza 15 w.; gruntu mr. 349, dom drewn. 1. 6.) **L.** al. *Lissów*, wś, pow. stopnicki, gm. Maleszowa, par. Lisów. Leży przy drodze bitej z Chmielnika do Kielc, posiada kościół parafialny wzniesiony w 1312 r. z drzewa, na miejscu którego stanął (w XVI w. ?) obecny murowany z wieżą. Dom schronienia dla starców i kalek (?); młyn wodny. W 1827 r. było tu 31 dm., 189 mk. W XV w. było tu trzy folwarki i trzech dziedziców: Lisowski h. Róża, Piotr Rudkowski h. Kopaszyna i Jan Solecki (Dług. II, 390). L. par., dek. sandomierski, 3174 dusz. Folw. L., od rz. Nidy w. 10, rozległy mr. 543: grunta orne i ogrody mr. 144, łąk mr. 42, pastw. mr. 32, wody mr. 1, lasu mr. 309, nieuż. i place mr. 15, bud. mur. 4, z drzewa 1. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Maleszowa. Wś L. os. 41, z grun. mr. 342. (Czyt. Kod. dypl. pol. t. III, pod datą 1385). 7.) **L.**, wś włośc., pow. lubartowski, gm. Łuck, par. Lubartów, leży na stoku wyżyny przerzniętej kilku parowami, obniżającej się ku dolinie Wieprza, po lewej stronie rzeki, o 3 w. od Lubartowa; ma 40 dm., należy do dóbr lubartowskich. Spadek gruntów ku nizinie Wieprza tu dopiero się zaczyna. R. 1827 dm. 18, mk. 133. *Br. Ch.*

Lisów 1.) wś w pow. jasielskim, leży na lew. brz. Ropy, przy gościńcu z Jasła do Biecza. Położenie wsi faliste, wznosi się od 325 do 350 m. npm., na wschodnim stoku wzgórza Byczaka 370 m. bezwzględnej wysokości. Odległość od Jasła wynosi 7 kil. Ma 458 mk. rzym.-katol. i należy do parafii rzym.-katol. w Sławęcinie. Pos. więk. p. Kaz. Klobasy ma 118 roli i 157 mr. lasu; pos. mn. 356 roli, 19 łąk i ogr., 37 pastw. i 41 mr. lasu; graniczy na wsch. z Bączalem Górnym, na płn. z lasami Jabłonicy i Lipiny Górnej a na płd. z Lisówkiem. 2.) **L.** al. *Łyszów*, folw. w Sadkowej górze, pow. mielecki, leży na lew. brz. Wisłoki, wprost Gałuszowic. *Mac.*

Lisowa, przys. Karapczowa nad Czeremoszem (Karapczu), w pow. wyżnickim.

Lisowa Buda, dobra, pow. rohaczewski, 2 okr. adm., mają st. poczt. przy szosie kijowsko-petersb., fermę, duży ogród fruktowy. Własność Aleksandra Żukowskiego, 2300 dzies. obszaru,

w tem 450 dz. roli ornej, 250 dz. łąk i 1000 dzies. lasu liściastego. Gleba glinka. *E. E.*

Lisowa góra, góra lesista, w obr. gm. Hołowska, w pow. Turka, w Karpatach wschodnich, w ich dukielsko-skolskim dziale, na płd. od wsi, pod 40° 52' 50" wsch dłg. g. F., a 49° 8' płn. sz. g. Na płn. zach. od niej wznosi się Bahna (1060 m.), a na płn. wsch. Kiczera (922 m.). Wzniesienie L. 987 m. Wnętrze tego gniazda górskiego, oblanego od płn. i płn. wsch. potokiem Bahną, od wsch. Rybnikiem zubrzyckim, a od płd. Chodorowcem, tworzy piaskowiec karpacki; tu i owdzie znajdują się smugi pokładów rudy żelaznej. *Br. G.*

Lisowa Ruda, ob. *Ruda Lasowa.*

Lisowanie, rus. *Łysowanie*, leśniczówka koło Dołhołuki, pow. stryjski.

Lisowce 1.) *Małe*, wś, pow. skwirski, o 5 w. na płd. od Pawołoczy, nad strugą b. n., uchodzącą o 2 w. do Rastawicy. Ma 911 mk., w tem 27 katol., cerkiew paraf. ś. Mikołaja bardzo dawną. Własność Uwarowych (1811 r.), potem Kalinowskich, dziś Płautinów, 2.) **L.** *Wielkie*, daw. *Kowezin*, wś, pow. skwirski, na praw. brz. Unawy, o 12 w. na płn. od Pawołoczy; 734 mk., w tem 12 katol., 1571 dzies. ziemi, cerkiew Zesłania Ducha św. z r. 1748. B. attynencya dóbr pawołockich, dziś własność Dyakowskich. 3.) **L.**, ob. *Lesowicze*, wś, pow. taraszczański.

Lisowce (do rus. *Łysiwci*), wś w pow. zaleszczyckim, 28 kil. na płn. płn. wsch. od Zaleszczyk, 7 kil. na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Tłustem. Na płn. leżą Milowce i Kapuścińce (w pow. zbaraskim), na wsch. Głęboczek (w pow. borszczowskim), na płd. Szypowce i Tłuste wieś, na zach Tłuste miasto i wś Swidowa (w pow. czortkowskim). Wzdłuż granicy od Kapuściniec płynie na małej przestrzeni Seret, dopływ Dniestru, od płn. zach. na płd. wsch., potem skręca na płd. zach., przepływa wś i skręcając znowu na płd. wsch. wchodzi do Szypowiec. Od praw. i lew. brzegu zasilają go małe strugi. W środku obszaru leżą zabudowania na praw. brzegu Seretu. Na płn. zach. od nich mały las. W pobliżu granicy płn. zach. dochodzi jedno wzgórze 302 m. wys. W stronie płd. zach. leżą niwy Hlinki i Krostawice (299 m.), w stronie wsch. Burzany i Bebnówka. Własn. więk. ma roli ornej 1376, łąk i ogr. 14, pastw. 68. lasu 292 mr.; własn. mniej. roli or. 1491, łąk i ogr. 115, pastw. 26, lasu 8 mr. W r. 1880 było 1667 mk., 112 na obsz. dwor. (669 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-katol.) Par. rzym.-katol. w miejscu, dek. skalski, archidyec. lwowska. Do parafii należą Szypowce. We wsi jest cerkiew, szkoła etat. 1-klas., kasa pożycz. gminna z kapit. 5539 zł. w. a., dwór, gorzelnia i młyn. *Lu. Dz.*

Lisówek 1.) folw., pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Grójec, o 5 w. od Grójca, nad rz. Melenicą (?), rozległy mr. 290: grunta orne i ogr. mr. 262, łąk mr. 17, nieuż. i place mr. 11, bud. z drz. 10, płodozmian 9-polowy; folw. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Mirowice. 2.) **L.**, ob. *Jedlińsko* i por. *Lisów*, pow. radomski.

Lisówek, przys. na płn. zach. od Skołyszyna, pow. jasielski, na lew. brz. Ropy, przy trakcie z Jasła do Biecza, par. Sławęcin. Ma 75 mk. w gminie, 40 na obszarze dworskim; browar piwny. *Mac.*

Lisowiaki, ob. *Lasowcy* i *Mazury.*

Lisowice 1.) wś i kol. nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. i par. Działoszyn (Łaski, Lib. ben. I, 533), odl. od Wielunia w. 27; wś dm. 21; kol. dm. 20, mk. 605. W 1827 r. wś rząd. 39 dm., 280 mk. Por. *Draby.* 2.) **L.**, wś nad rz. Mrogą, pow. brzeziński, gm. Długie, par. Brzeziny, odl. o 3 w. od Brzezin i 4 od Koluszek, st. dr. żel. warsz.-wied. Posiadają piękny park, pałac, kaplicę; obfitość wody, las, malownicze położenie, uczyniły to miejsce jedną z letnich siedzib dla mieszkańców pobliskich miast; w tym celu wzniesiono tu pewną liczbę domków letnich. Wś L. ma 11 dm., 170 mk., 175 mr. ziemi włośc. i 324 mr. dwor. L. stanowiły do 1874 dominium dóbr Długie (ob.). 3.) **L.**, ob. *Lisiewice*, pow. łowicki (Łaski, Lib. ben. II, 347). *Br. Ch.*

Ltsowice (po rus. *Lisowyczy*), wś w pow. dolińskim, 20 kil. na płn. płn. zach. od Doliny, 7 kil. na płn. płn. wsch. od sądu powiat., st. kolejowej i urzędu poczt. w Bolechowie. Na płn. leży Wola Zaderewacka, na wsch. Derewacz i Czołhany, na płd. Bolechów i Wołoska wieś, na płn. zach. Niniów Górny i Dolny i Morszyn (w pow. stryjskim). Środkiem obszaru płynie Sukiel krętym biegiem od płd. zach. na płn. wsch. Dolina jego szeroka, brzegi niskie. Wzdłuż granicy płn. zach. płynie na znacznej przestrzeni Bereźnica, zrazu od płd. zach. na płn. wsch. a potem na płn. krawędzi wsi, najdalej na wsch. wysuniętej, dotyka pot. Gerynia. Na lew. brzegu Sukiela leżą zabudowania wiejskie, na płn. od nich część wsi Perebroda, a na płn. zach., na praw. brzegu Bereźnicy, część wsi Bania lisowicka. W płd. części leży nad Sukielem młyn Garbarnia. Zachodni narożnik obszaru zajmuje las Horyszny, zwany w płn. części Pańską górą a połączony na płd. z lasem kameralnym. W części płn. leży las Zbirek, wzniesiony w stronie południowej do 358 m. Zachodnią część obszaru przerzyna kolej arcyks. Albrechta i gościniec stryjsko-doliński. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 40, łąk i ogr. 59, pastw. 12, lasu 1360 mr.; własn. mniej. roli or. 951, łąk i ogr. 1210, pastw. 131, lasu 71 mr. W r. 1880 było 1466 mk. w gminie, 64 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat.). Par. rzym.-katol. w Żulinie, gr.-kat.

w miejscu, dek. bolechowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew, szkoła etat. 1-klas. i c. k. zarząd lasów i domen. Za czasów polskich była tu warzelnia soli. W chwili zaboru Galicyi była właścicielką wsi i saliny pani kasztelanowa kamińska Kossakowska. Były tu dwie panwie, na których warzono sól tygodniowo 14 razy. Każda warka dostarczała 18 beczek soli. Pod jedną panwią palono do jednej warki drzewa za 18 zł. p. Bednarze dostawali za każdą beczkę prócz drzewa 6 gr. p. Beczka soli kosztowała na miejscu 2 złp. 15 gr. Obie panwie były wydzierżawione Kazimierzowi Zakrzewskiemu za cenę 15000 złp. a przy sporządzeniu kontraktu otrzymała p. kasztelanowa 930 złp. zadatku. Roczna produkcya wynosiła 13104 beczek czyli 9172 ctn. Sól wywożono do Lwowa, Małopolski i Turobina. (Ob. Jahrb. der geolog. Reichsan. t. 26, r. 1876, str. 179). Rząd austryacki nabył L. wraz z Niniowem dolnym i górnym r. 1786 w nagrodę zamiany od hr. Kossakowskiej. Salinę 1826 r. zwinięto dla gorzkiego smaku soli. Wieś przyłączono r. 1787 do klucza bolechowskiego. Pozostaje ona dotąd w administracyi rządowej. *Lu. Dz.*

Lisowice, niem. *Lissowitz*, wś, pow. lubliniecki, par. Lubecko, na zach. od Lublińca, przy szosie; 93 bud., 67 dm., 536 mk., 62 os., 1125 mr. ziemi z kol. Andreasthal i 4 pustkowiami: Suwkowe (?), Malkowe, Naplatek i Zawada. Szkoła i cegielnia. *F. S.*

Lisowicze, ob. *Lesowicze.*

Lisowiec, ob. *Sromowce.*

Lisowiki, część Ponikwy, pow. brodzki.

Lisówka, ob. *Sutkowce.*

Lisówka, ob. *Łyszów.*

Lisówka, góra, na północ od wsi Jasionki, w pow. krośnieńskim, pod 39° 24′ 10″ wsch. dłg. g. F., a 49° 33′ 45″ płn. sz. g. Wschodnie jej stopy oblewa rz. Lubatówka, południowe Jasionka a zachodnie Jasiołka. U półn. jej stóp biją źródła pot. Głębokiego, który, bieżąc w zachodnim kierunku, uchodzi poniżej ujścia Jasionki do Jasiołki. Wzniesienie góry 506 m. npm. *Br. G.*

Lisowo, por. *Lisewo.*

Lisowola, *Lisiawola*, wś i folw., pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Jeruzal, o 5 w. od Radziwiłłowa. Wś ma 7 os., 8 mr. roli a folw. 529 mr., płodozmian 4-polowy. Por. *Emilianów.*

Lisowska Buda, wś, pow. żytomierski, nad rz. Lemlą; por. *Lisowszczyzna.*

Lisowska Wola, wś, pow. lubartowski, gm. Łucka, par. Lubartów.

Lisowszczyzna 1.) folw. w pow. mińskim, własność Wroczyńskich, razem z folw. Szczedrowszczyzną ma obszaru 414 mr. 2.) **L.**, zaśc. w pow. mińskim, w okr. polic. rakowskim, ma os. 6, miejscowość górzysta.

Lisowszczyzna i *Lisowska buda*, wsie, pow. żytomierski, nad rz. Lemlą, która w Lisowszczyźnie przyjmuje potok a w Budzie Lisowskiej tworzy staw. Przez L. idzie szosa z Żytomierza do Owrucza. Grunta gnejsowe; labradoryty nad rzeką. W L. była kaplica katol. parafii Uszomierz. *A. L. Br.*

Lisowy 1.) część Bołożynowa, pow. brodzki. 2.) **L.**, os. w Rozdziałowie, pow. sokalski. 3.) **L.**, ob. *Lasowa.* 4.) **L.** *Haji* al. *Gaje lasowe*, także „Na Osie", część Radruża, pow. Rawa Ruska.

Liss (niem.), ob. *Lis.*

Lissa (niem.), ob. *Leszno.*

Lissa (niem.) 1.) *in Schlesien*, mko, pow. nowotarski na Szląsku, nad Bystrzycą, przy drodze żel. dolno-szląskiej, o 13 kil. od Wrocławia, ma 1400 mk., 2 jarmarki. Kościół parafialny katol., piękny park, fabrykę chemiczną. Po bitwie pod Leuchten Fryderyk W. zabrał tu do niewoli sztab austryacki. Dobra L. zowią się r. 1226 *Lesnyc*, 1288 *Lesniz*, 1360 *Lesna.* Ruiny zamku w którym 1201 r. zakończył życie ks. szląski Bolesław I. 2.) **L.**, podobno *Lessow*, wś i dobra, pow. zgorzelicki na Szląsku; ma kościół paraf ewang. 3.) **L.**, ob. *Marklissa.* *F. S.*

Lissa, *Liza*, rz. w pow. mazowieckim, ma początek pod wsią Hodyszewem, płynie w kierunku wschodnio-północnym, stanowiąc na całej długości granicę od cesarstwa; wpada naprzeciwko Suraża z lewego brzegu do Narwi. Długa wiorst 17.

Lissack (dok.), *Lissaken* (niem.), ob. *Lisaki.*

Lissaerdorf (niem.), ob. *Leszczenko.*

Lissagura (niem.), pow. lubliniecki, ob. *Łysa góra.*

Lissahorn (niem.), ob. *Liszahora.*

Lissaken (niem.), ob. *Lisaki.*

Lissakowo (niem.), ob. *Łysakowo.*

Lissamühle (niem.), pow. brodnicki, ob. *Lis.*

Lissau (niem.), ob. *Lis* i *Lisewo.*

Lissaura, ob. *Lisaura.*

Lissaw, *Lisse* (dok.), ob. *Marklissa.*

Lissek (niem.), pow. rybnicki, ob. *Łyski.*

Lissekmühle (niem.), młyn do Kielcza, pow. wielkostrzelecki.

Lissen (niem.), ob. *Lisy* i *Łysiny.*

Lissen al. *Kutkuhnen* (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg.

Lissenow (dok.), ob. *Lisnowo.*

Lissewen (niem.), ob. *Lisewo.*

Lissewken (niem.), ob. *Lisewko.*

Lissewo, ob. *Lisewo.*

Lissewo-Mühle (niem.), pow. brodnicki, ob. *Lisewski młyn.*

Lissigora (dok.), ob. *Łysa góra.*

Lissina (dok.), ob. *Lisina.*

Lissini (niem.), ob. *Lisiny.*

Lissiyami (niem.), pow. kartuski, ob. *Lisie jamy.*

Lissmühle (niem.), ob. *Łysymłyn.*

Lissnau (niem.), ob. *Liśniewo* i *Lisnowo.*

Lissok (niem.) 1.) folw. do Gąsiorowic, pow. wielkostrzelecki. 2.) **L.**, pustkowie do Kłodnic, pow. kozielski.

Lissomitz (niem.), ob. *Łysomice.*

Lissonken (niem.), pow. brodnicki, ob. *Lisionki.*

Lissou (dok.), ob. *Lisewo.*

Lissow (niem.), pol. *Lisewo*, pow. lęborski.

Lissowa, *Lissowen* (dok.), ob. *Lisewo.*

Lissowitz (niem.), ob. *Lisowice.*

Lissuhnen (niem.), ob. *Lisunie.*

Listewaszka, mały poleski zaśc. w północnej stronie pow. borysowskiego, ku granicy pow. lepelskiego, o wiorst 4 na płn. od wsi Dolce, w okr. polic. 3-im dokszyckim.

Listewka, według Kętrzyńskiego osada w pow. chojnickim; skorowidze urzędowe jej nie wymieniają.

Listkowania, szczyt w pasmie Karpat wsch., w ich dziale dukielsko-skolskim, na granicy Galicyi i Węgier, pod 40° 35′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 48° 53′ 33″ płn. sz. g. Północno-wschodnie stoki należą do obszaru wsi Libuchory, w pow. turczańskim; tu biją źródła licznych potoków górskich, dopływów Libuhorki (ob.). Wzn. L. 1248 m. npm. *Br. G.*

Listopadowa, wieś, pow. czehryński, na praw. brzegu rz. Turyi, powyżej Złotopola, jakby płn. przedmieście tego mka; 1212 mk., cerkiew paraf. M. B. Garbarnia, cegielnia.

Listopadowicze (?), por. *Jazowin.*

Listopady, wś nad rz. Bereźną, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 40 w. od Oszmiany, 22 dm., 141 mk., z tego 133 prawosł., 8 katol. (1866).

Listowatka, zaśc. gminy woropaszczyńskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 86 w. od Dzisny, 2 dm., 8 mk. katol. (1876).

Listowaty, szczyt i góra w Karpatach wsch., w dziale czarnohorskim, w obrębie gm. Hryniawy, w pow. kosowskim, na dziale wodnym między Czeremoszem Białym (od wsch.) a Czeremoszem Czarnym (od zach.), pod 42° 33′ 50″ wsch. dłg. g. F., a 47° 49′ 46″ płn. sz. g. Na szeroko rozpostartym grzbiecie tej góry rozlegają się obszerne paśmiste połoniny. U płn. jej stóp wytryska jedno ramię źródlane potoku Hostowca, dopływu Czeremoszu Białego, a z płd. wsch. stoku spływa potok Maskotyn, dopływ tegoż Czeremoszu. Na lekki północny wschód wznosi się szczyt Hostyn (1583 m.). Wzn. L. 1525 m. npm. *Br. G.*

Listur, grupa chat włościańskich we wsi Czokanestie, w pow. kimpoluńskim. *Br. G.*

Listwarta, *Liswarta*, ob. *Liczwarta.*

Listwin, wś w pow. dubieńskim, na drodze z Małego Mizocza do Dubna; położenie górzyste, cała wieś w sadach owocowych. Gleba urodzajna, czarnoziem i glina. Gruntów dworskich 350 mr., lasu 300 mr. L. stanowił dawniej część dóbr mizockich, należących do rodziny Dunin-Karwickich. Sprzedany następnie Krzywickiemu, sędziemu powiatu równieńskiego, pozostaje dotąd własnością jego syna Władysława. *J. D. K.*

Listwin, wś w pow. rzeczyckim, w gminie chojnickiej, przy drodze wiodącej z Gubarewicz do Posielicz, ma os. 33. *A. Jelski.*

Listwin, wś, pow. owrucki, między Sławecznem a Wielednikami, o 5 w. od Sławeczna.

Listwin, wś, pow. kaniowski, nad Rosią, o 2 w. wyżej Korsunia, przy ujściu strumienia Pohańskiego. Ma 420 mk. prawosł.

Listwin, rz., poczyna się u wsi Kwitek, tworzy 10 stawów i pod Korsuniem w pow. kaniowskim uchodzi do Rosi. *E. R.*

Listyce, niem. *Leisnitz*, wś, pow. głupczycki, par. L.; 295 bud., 289 dm., 1790 mk., 248 osad, 5498 mr. ziemi, młyn wodny, łomy kamienia, kościół katol. z r. 1657 i szkoła od 1660.

Lisunie, niem. *Lissuhnen* al. *Liszuhnen*, os. i leśnictwo, pow. ządzborski, st. poczt. Mikołajki; obszaru jest tu 150 mr., mieszkańców było 1857 r. 29.

Lisuny al. *Lesuny*, wś mała i folw. w pow. słuckim, przy drodze wiodącej z Grzybowszczyzny do Rakowicz; wś ma os. 5; folw., dziedzictwo Pietraszkiewiczów, ma 210 mr., w miejscowości bezleśnej. *A. Jelski.*

Lisuny, ob. *Lesuny.*

Liswarta, rz., ob. *Liczwarta.*

Lisy 1.) pow. warszawski, gm. Wilanów, par. Powsin. W 1827 r. 7 dm., 59 mk. 2.) **L.**, pustkowie, pow. sieradzki, gm. i par. Godynice, odl. od Sieradza w. 22½. Ma 5 dm., por. *Brąszewice.* (Łaski, Lib. ben. I, 476, wymienia wś L. w par. Strońsk). 3.) **L.**, wś i folw., pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Romany. W 1827 r. 5 dm., 31 mk. Obecnie wś ma 5 os., 9 mr. rozl., a druga wś Misiołki, niegdyś do folw. L. należąca, 7 os., 55 mr. ziemi.

Lisy 1.) przys. do Raniszowa, pow. kolbuszowski, na praw. brzegu pot. Żyżogi, graniczy na zachód z Raniszowem, na wschód ze Staniszewskiem. 2.) **L.** al. *Łysy*, część Lubyczy kameralnej, pow. Rawa Ruska.

Lisy 1.) pustkowie, pow. odolanowski; 3 dm., 21 mk., należy do wsi i gm. Chwaliszewa II. 2.) **L.**, folw.; 1 dm., 30 mk., należy do dom. Chwaliszewa II. *M. St.*

Lisy, niem. *Lissen*, *Lyssen* 1.) wś, pow. jańsborski, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. O pierwszym przywileju lokacyjnym nie wiadomo. R. 1465 Ulryk von Ottenberg, wójt jańsbor-

ski, nadaje Maciejowi Pawłoczyńskiemu (Paulotzinthske) na prawie chełmińskiem 8 włók boru w L. po obu stronach strumyka Pruskiego położonych, wolnych od dziesięcin i tłoki, z obowiązkiem pół służby zbrojnej. W końcu XVI w. mieszka w N. Jakób Lis, od którego lub od jego przodków wś przybrała nazwisko. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 428. 2.) **L.**, wś, pow. węgoborski, st. poczt. Banie.

Lisyj, wzgórze 622 m. wys. w zach. stronie Zworu, pow. samborski, na granicy Woli Koblańskiej, pow. staromiejski. Wody jego płyną na płd.-wsch. do Wolanki, na płn.-zach. do Krzemionki. *Lu. Dz.*

Lisz, ob. *Liż.*

Lisza hora, podług Smolera *Ljesahora*, po niem. *Lissdhorn*, wieś na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W 1875 Serbów 23.

Liszczak, *Leszczok*, pustkowie do Petersowa, pow. lubliniecki.

Liszczarów ług, wzgórze leśne, w obrębie gm. Brzozy Królewskiej, w pow. łańcuckim, pod 40° 1′ 20″ wsch. dłg. g. F. a 50° 15′ 15″ płn. sz. g. Wzn. 236 m. npm. (szt. gen.).

Liszcze, os., pow. lipnowski, gm. i par. Tłuchowo, odl. o 28 w. od Lipna, ma 1 dm., 4 mk., 20 mr. gruntu.

Liszczów al. *Liszcze, Leszczów*, część Rudaniec, pow. lwowski.

Liszczyn, ob. *Leszczyn.*

Liszczyna, ob. *Leszczeszne.*

Liszczyna, może *Leszczyna*, góra nad Folwarkiem, wsią w hr. spiskiem (Węg.), w pasmie Widernego Wierchu, należącem do Magóry spiskiej, mylnie Łysiną zwana, wznosi się do wys. 1010 m. npm. U północnych jej stóp biją źródła Lipnickiego potoku, dopływu Dunajca; 38° 13′ wsch. dłg. g. F., a 49° 20′ 50″ płn. sz. g. *Br. G.*

Lisze al. *Lisie, Łysze*, dom pocztowy i karczma w Gajach, pow. lwowski.

Liszeiten al. *Lyszeiten* (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Kaukiejmy.

Liszewo, ob. *Lisewo.*

Liszka, kol., pow. częstochowski, gm. Grabówka, par. Częstochowa. Ma 39 dm., 86 mk., 421 mr. ziemi.

Liszka (węg.) al. *Olassi-Liszka*, mko w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.), nad rz. Bodrogiem, w Hegyallyi. Kościół katol. parafialny i ewang., bóżnica żyd. St. kol. żel. cisańskiej, st. poczt. i telegr.; gleba urodzajna, winnice, połów ryb, jarmarki, piękne budynki, brak dobrej wody do picia. Tutejsze winnice założone zostały po zniszczeniach Tatarów za króla Beli IV przez sprowadzonych z Włoch osadników; 2191 mk. *H. M.*

Liszki 1.) kol., pow. łęczycki, gm. i par. Grabów, odl. od Łęczycy w. 14, dm. 8, mk 53. 2.) **L.**, os. i **L.-*Holendry***, kol., pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Leźnica Mała, odl. od Łęczycy w. 9; dm. 6, mk. 48. 3.) **L.**, wś, pow. sokołowski, gm. i par. Wyrozęby. Ma 16 dm., 87 mk., 400 mr. ziemi. 4.) **L.**, wś, pow. sokołowski, gm. Repki, par. Skrzeszew. W 1827 r. 22 dm., 109 mk.; obecnie 7 dm., 85 mk., 199 mr. Wchodziła w skład dóbr Karskie (ob.).

Liszki 1.) przys. do Baczkowa w pow. bocheńskim, leży nâ lew. brzegu Raby, przy gościńcu salinarnym z Bochni do Sierosławic, od zach. osłania go puszcza niepołomska, od wsch. oblewa Raba, na płd. graniczy z Baczkowem a na płn. z Gawłówkiem. 2.) **L.**, wś w pow. krakowskim, ma par. rzym.-katol., sąd powiat. (23337 mk. w okr. sądowym), notaryat, urząd pocztowy i szkołę ludową 1-klasową; leży w okolicy falistej, przy gościńcu z Krakowa do Oświecima, 217 do 259 m. npm. Z L. prowadzą drogi na południowy zach. do Czernichówka i Sułkowy a na południ. wschód do Tyńca. Kilka ładnych domków zamieszkałych przez urzędników i jarmarki odbywające się w każdy pierwszy poniedziałek każdego miesiąca, nadają L. pozór miasteczka. Z 1197 mk. przebywa 74 stale na obszarze więk. pos. dawniej hr. Żeleńskich h. Ciołek a po śmierci hr. Wita Żeleńskiego, p. J. Skirlińskiego. Pos. więk. ma obszaru 154 mr.; pos. mniej. 489 roli, 108 ogrodów i łąk i 211 mr. pastwisk. Par. należy do dyec. krakowskiej, dek. czernichowskiego, obejmuje Kaszów, Nową Wieś Szlachecką, Rączną, Piekary, Śmierdzącą, Jeziorzany, Ściejowice, Kąty i dwa domy w Budzyniu. Cała ludność par. składa się z 6300 rzym.-katol., 2 gr.-katol. i 51 izr. Łepkowski w Rocz. Tow. nauk. krak. 1861 opowiada, że według aktów kościelnych była tam od r. 1444 kapliczka, którą jakiś wieśniak wystawił, stanowiąca prezbiteryum dzisiejszego kościoła zbudowanego w r. 1810. W kościele są dwa obrazy pędzla W. Eliasza: ś. Izydora w stroju chłopa krak. i ś. Jana Kantego. We wsi L. 1800 r. urodził się zasłużony matematyk Jan Kanty Steczkowski. W XV w. L. należały do klasztoru tynieckiego (Lib. ben. II, 123). Czyt. Tyg. illustr. 1877, № 70. *Mac.*

Liszki, niem. *Liskefluss*, nazywa się dziś struga do Jonki uchodząca, w pow. starogrodzkim. Jest to jednakowoż najniezawodniej wyraz zniemiecka już od krzyżaków popsowany. Pierwotnie nazywała się bowiem ta struga czysto po polsku *Milcicha*, pod którym wyrazem także się opisze. Lud okoliczny zowie Liszkami do dziś dnia całe otoczenie strugi, jako to: łąki, pastwiska i strome wzgórza przybrzeżne. Zapewne te wysokie nieraz wzgórza nazywały się pierwotnie Łyski, z czego także wyraz zniemczały Liske, Liszki mógłby powstać. Por. *Milcicha*, *Kociewie* i *Kierwałd.*

Liszkofalva (węg.), ob. *Liskowa.*

Liszków al. *Liszkowo* (lit. *Liszkiawa*), wś nad rz. Niemnem, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Liszków, odl. 21 w. od Serej, 42 w. od Sejn, 76 w. od Suwałk. W 1827 r było tu 44 dm., 354 mk.; obecnie 73 dm., 713 mk., kościół paraf. murowany. Wś ta zasługuje na uwagę tak dla swego malowniczego położenia, jak i dla pamiątek dziejowych jakie się z nią łączą. Płynąc Niemnem od płd. pierwszą górę jaką się spotyka na jego brzegach stanowi wyniosłość, na której przed wiekami książęta litewscy wznieśli potężną warownię z głazów granitowych, spojonych wapnem i przekładanych warstwami twardej jak kamień cegły. Lud litewski zwie tę górę *Pilakalnis* (piłkalnis), t. j. zamkowa góra. W przeszłości zwała się podobno *Naujepile* (nowy zamek, Nowogród) i według domysłów Narbutta była już w połowie XI w. siedzibą słowiańskich książąt pod nazwą Nowogródka (por. *Kiernów*). Około 1241 r. Mongołowie zniweczyli panowanie książąt Hlebowiczów w tych stronach, które przeszły do książąt litewskich. Mendog, według Narbuta, koronował się na króla Litwy w Nowogródku nadniemcińskim nie zaś krzywiczańskim. Wigand kronikarz krzyżacki wspomina istotnie o zamku *Nauenpille* nad Niemnem. Przechowane dotąd resztki ruin i mnóstwo kamiennych grobów pokrywających górę świadczą, iż wistocie był tu potężny na swe czasy zamek, odgrywający ważną rolę w dziejach Litwy. Dzisiejsza nazwa L. pojawia się dopiero w XV w., gdy Jagiełło zrujnowany zamek z przyległym obszarem nadał niejakiemu Liszkowi Zybincie. Na mniejszej nieco górze, przytykającej do zamkowej, są jeszcze szczątki fundamentów kościoła parafialnego wzniesionego tu w XV w. Dalej w dolinie przerzniętej przez strumień uchodzący do Niemna, rozłożyła się wieś L. Po za nią na wzgórzu wznosi się piękny kościół na wzór bazyliki rzymskiej św. Piotra, zbudowany w 1694 r. przez Jerzego Kosiłłę wojskiego trockiego, wraz z klasztorem dominikanów. W 1796 r. klasztor przez rząd pruski zniesiony został, a kościół od 1812 r. obrócono na parafialny. Gmach klasztorny służył następnie na miejsce pobytu księży zsyłanych za karę przez swą władzę, dopóki nie obrócono na ten cel w 1849 r. gmachów klastoru łysogórskiego. Dominikanie usiłowali zamienić L. na miasteczko i w tym celu sprowadzili tu żydów; celu jednak nie osięgli, bo osada nie miała warunków bytu. Opis i widok L. podał Zygmunt Gloger w „Tyg. illustr." z 1876 r. № 48. Inny opis zamieściły „Kłosy" t. VII, str. 283—346. Par. L. dek. sejneński (dawn. łoździejski): 4893 dusz. Dobra L. należały r. 1654 do Radzymińskich-Frąckiewiczów. R. 1670 kupione przez Kosiłłę Jerzego Władysława i jego żonę Krystynę z Giblów; następnie przeszły w ręce ich córki Johanny, zamężnej Piątkowskiej; potem do jej syna Kazimierza Piątkowskiego, ststy łoździejskiego; po nim na siostrę jego Annę z Piątkowskich Billewiczową Janową, stścinę wojnucką; po nich na córkę ich Billewiczównę Johannę Michałową Sulistrowską, stolnikową oszmiańską. Prawem spadku z ojca na syna dostały się Edmundowi Sulistrowskiemu, który sprzedał ją kanonikowi Kruszewskiemu. Folw. L. al. Wysoki (z wsiami Liszków, Rycele, Gajluny, Judele, Ryngieliszki, Krzewina, Grabina, Zajmy, Bartoszyszki, Posiery, Wilkowice i Barbańce) rozległy mr. 1521: grunta orne i ogrody mr. 952, łąk mr. 48, pastwisk mr. 148, wody mr. 136, lasu mr. 122, nieużytki i place mr. 114, bud. mur. 1, z drzewa 7, młyn wodny i jezioro Liszkowo. Uposażenie włościan we wsiach niewiadome.

Liszków 1.) wś, pow. krotoszyński; 4 dm., 30 mk.; należy do gminy i wsi Wielkiego Zalesia (Łaski, Lib. ben. II, 18). 2.) **L.**, folw.; 2 dm., 61 mk.; należy do dom. Wielkiego Zalesia. 3.) **L.**, por. *Liszkowo.* *M.St.*

Liszkow, niem. *Gross Liskow*, wś serbska na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. Kościół paraf. ewang. z nabożeństwem serbskiem. Szkoła początkowa. W r. 1880 ludności 520, z małym wyjątkiem serbskiej.

Liszkowce, właśc. *Liczkowce* (ob.).

Liszkowice, ob. *Liszkowo.*

Liszkowk, po niem. *Klein Liskow*, wś serbska na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. W r. 1880 ludności 195, wyłącznie serbskiej. *A. J. P.*

Liszkówko, niem. *Jobshöhe*, dom., pow. wyrzyski; 1347 mr. rozl.; 7 dm., 134 mk.; należy do dom. *Liszkowa*, niem. *Witzleben.*

Liszkowo, ob. *Liszków.*

Liszkowo 1.) niem. *Witzleben*, wś, pow. wyrzyski; 20 dm., 188 mk.; 149 ewang., 39 katol.; 67 analf. Poczta i tel. w Łobżenicy o 6 kil., st. kol. żel. Osiek o 15 kil. 2.) **L.**, dom. i gm., 10260 mr. rozl., z których 2270 mr. jest lasu; 5 miejsc.: a) L., dom.; folwarki: b) Massowo (Ericfelde), c) Augustowo (Augustenhof), d) Liszkówko (Jobshöhe), e) Kleinglienicke, cegielnia; gorzelnia i cegielnia; 39 dm., 664 mk.; 317 ewang., 347 katol.; 241 analf. Ordynacya. 3.) **L.**, wś, dom. i gm., pow. inowrocławski; 4696 mr. rozl.; 5 miejsc.: a) L., dom.; folwarki: b) Wola, c) Budziaki, d) Wiesenvorwerk; e) Liszkowskie olędry (niem. Bergbruch); 17 dm., 277 mk., 99 ewang., 178 katol.; 113 analf. Kościół. katol. paraf. dekan. inowrocławskiego. Gorzelnia parowa. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Złotnikach o 6 kil. W ogrodzie dominialnym przy planowaniu wzgórza odkryto olbrzymi grób pogański. (Kod. dypl.

pol. II, 494, wymienia L. al. *Liszkowice* pod r. 1444). *M. St.*

Liszkowo, jez., pow. sejneński, o 2 w. na płn. od wsi t. n., nad Niemnem, długie na 2 w., połączone przez strumień z Niemnem i kilkoma drobniejszemi jeziorkami.

Liszna 1.) wś, pow. bialski, gm. Zabłocie, par. Sławatycze, nad Kalmaczką i Bugiem. W 1827 r. wś rząd., par. Sarnaki, 51 dm., 312 mk.; obecnie 61 dm., 463 mk., 1176 mr. 2.) **L.**, ob. *Liszno.*

Liszna 1.) *koło Cisny*, wś w pow. Lisko, leży w kotlinie 588 m. npm., śród lasów pokrywających wysokie góry, zamykające prawie zupełnie niewielką kotlinę. Przez wioskę przepływa pot. Rostoka, przerzynający się wąskiem korytem i uchodzący z praw. brzegu do Solinki. Od zach. piętrzy się nad wsią góra W. Breda 1043 m., od płd. Rostoka 1093 m., od wsch. Mały Wasiel 1097 m., Rożki 937 m. i Rożki groń 653 m., a od płn. Hony groń 820 m. bezwzględnej wysokości. Gleba jałowa, owsiana, lasy szpilkowe. Ludność, 211 mk., jest prócz kilku osób ruską i gr.-katol. L. należy do par. gr.-katol. i urzędu poczt. w Cisnie a par. rzym.-katol. w Hoczwi. Pos. więk. Henryka bar. Flemminga de Arnim wynosi obszaru 25 roli, 87 łąk i ogr., 26 past. i 2432 mr. lasu; mniejsza 175 roli, 210 łąk i ogr., 127 pastw. i 20 mr. lasu. L. ma szkołę ludową 1-klasową i graniczy na płn. z Cisną a na płd. z Rostokami górnemi. Leży już blisko granicy węgierskiej. 2.) **L.**, ob. *Lisznia.* *Mao.*

Liszna, *Leszna*, dwie wsie, pow. cieszyński: a) *Dolna* ma 1026 mk., 837 mr. ziemi. b) *Górna* ma 744 mk., 2071 mr. ziemi, szkołę ludową, prywatną i kościół paraf. katol. Parafia ta obejmuje 2500 katol., 1869 ewang., 40 izr. Ewang. należą do par. Goleschau.

Liszna, potok podgórski, wytryska w obr. gm. Liszni, w pow. sanockim, u zachodnich podnóży działu leśnych wzgórzy, Słoną górą zwanych, rozpościerających się na granicy Tyrawy solnej i Siemuszowej z Lisznią. Zrazu płynie na południowy zachód, a potem na północny zachód, zachodnim bokiem wsi Liszni. Uchodzi z praw. brzegu do Sanu. Długość biegu wynosi $3^3/_4$ kil. *Br. G.*

Lisznia, wś, pow. kijowski, nad rzeczułką Lisznią, inaczej Kudelą nazywaną. Stare dokumenta mianują ją Leśnią, zapewne z powodu, że lasy, w dawnym wieku, dokoła ją otaczały. Wieś ta należała do Byszowa (ob.), dziedzictwa Charlęskich, ale w 1606 r. została zastawioną Iwanowi Siennickiemu. Atoli w 1644 r. Charlęski, testamentem napisanym w Augsburgu, na fundacyą zakonników w Byszowie legował sumę 10 tysięcy złt. Matka jego, Jerzowa Charlęska, wtórych ślubów Łukaszowa Witowska, uskuteczniając ostatnią syna swego wolę, niebawem sprowadziła oo. dominikanów do Byszowa, ale nadto do funduszu 10 tysięcy, przez niego legowanego, jeszcze swoich własnych 10 tysięcy dodawszy, w tejże sumie wsie Lisznię i Dobkowszczyznę, wykupiwszy je od Siennickich, tymże zakonnikom zapisała. Ale zaledwie dominikanie weszli w posiadanie wiosek, gdy sukcesorowie Samuela Charlęskiego, „w pilności" zanieśli protestacyą do akt, że zapis jest nieprawny, albowiem się sprzeciwia konstytucyi z 1633 r., która dobra szlacheckie duchownym alienować zabrania. Tymczasem wybuchła wojna Chmielnickiego, i nietylko dominikanie uciekać musieli z Byszowa, ale i dziedzic jego. I dopiero, gdy przeszła burza kozacka, i gdy dominikanie znowu się osiedlili byli w Byszowie, wtedy dziedzic dóbr Byszów, Antoni Charlęski, pułkownik wojsk kor., z dominikanami rozpoczął proces, lecz tylko o L., bo Dobkowszczyzna nie istniała już wtenczas, będąc za wojen kozackich zniesioną. Proces ciągnął się długo, i nareszcie na stronę pułkownika Charlęskiego wypadły wyroki, nakazujące dominikanom, aby zwrócili wioskę a sami na spłacie sumy zapisowej poprzestali. Jednakże na tem się nie skończyło; pomiędzy stronami przychodziło do zajść nieustających, które w końcu doprowadziły do katastrofy, to jest do zabicia ks. przeora Trawińskiego przez Ant. Charlęskiego. Dominikanie pozwali go do konsystorza i grodu. Konsystorz ogłosił na Charlęskiego ekskomunikę, wyłączającą go ze społeczeństwa wiernych, a gród skazał na śmierć. Charlęski uciekł za kordon do Galicyi, skąd zaniósł apelacyą na trybunał lubelski. Zbrodnia była wielka, ale znalazły się i zwalniające zbrodnię w części okoliczności, a więc trybunał zniósł karę śmierci a skazał Charlęskiego na dwunastoletnie więzienie w twierdzy kamienieckiej. Wkrótce atoli nastąpił ostatni rozbiór kraju i Charlęski, wysiedziawszy kilka lat w więzieniu, został wypuszczony na wolność. (Całe to zajście szczegółowo opisane w Roczniku liter. Rom. Podbereskiego—Petersburg, 1843). Charlęski tedy do swego Byszowa powrócił a i L. posiadł. Był to pan możny i butny; podochociwszy miał zwyczaj mawiać: „Drwię z czterech części świata, drwię z buławy; Byszów mój, i niebo nad Byszowem moje." R. 1799 już Aleksander i Leon Charlęscy synowcowie pułkownika dzielili się Lisznią. W 1843 r. wieś ta została przedaną Janowi Michałowskiemu; w 1854 kupił ją Michał Dobrynskij. Mk. obojej płci 632. Cerkiew tutejsza, pod wezwaniem św. Anny, została zbudowaną w 1798 roku. *Edward Rulikowski.*

Lisznia 1.) wś, pow. dubieński, par. Łysin. 2.) **L.**, *Lisznie*, wś w pow. krzemienieckim,

z kaplicą katol. parafii Krzemieniec. 3.) **L.**, ob. *Liszniówka.*

Lisznia lub *Liszna*, wś w pow. sanockim, na prawym brzegu Sanu, między Sanokiem i Mrzygłodem. Wieś leży w dolinie potoku uchodzącego do Sanu, 350 m. npm., którą do około otaczają lasy, pokrywające wzgórza sięgające na południu i zachodzie do 570 m., a na północy do 564 m. bezwzględnej wysokości. Ludność wynosi 429 osób, z których 14 przebywa na obszarze więk. pos. Zabudowania tej pos. wznoszą się na samym brzegu Sanu. Pos. więk. (Fr. Adamowicz i Eug. Grohmann) ma obszaru 152 mr. roli, 14 mr. łąk i ogr., 47 mr. pastw. i 326 mr. lasu; pos. mniej. 288 mr. roli, 32 mr. łąk i 137 mr. pastw. Paraf. rzym.-katol. w Mrzygłodzie. Oddalenie od urzędu poczt. w Sanoku wynosi 9.4 kil.

Lisznia (z *Monasterem Liszniańskim*, po rusku *Łyszńia*), wś w pow. drohobyckim, 5 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Drohobyczu (ob.). Na płn. leży Bronica, na płn. wsch. Śniatynka, na wsch. i płd. wsch. Drohobycz, na płd. Dereżyce, na zach. Uniatycze. Przez środek obszaru płynie pot. Bar (ob.) z Uniatycz od płd. zach. na płn. wsch. i przyjmuje w obrębie wsi kilka małych dopływów od praw. i lew. brzegu. Wzdłuż granicy płn. płynie pot. Brońcy, zwany w dalszym biegu Niedźwiedzińską. W dolinie Baru leżą zabudowania wiejskie, na płn. zach. od nich Monaster Liszniański i folw. Kopania. Płn. część obszaru zajmuje las Hryniowiec. W nim wznosi się szczyt Dubiena do 348 m. W części płd. leży las Tersewiszcze. Własn. więk. (rządowa) ma roli ornej 70, łąk i ogr. 27, pastw. 11, lasu 1173; własn. mniej. roli ornej 1448, łąk i ogr. 577, pastw. 618 mr. W r. 1880 było 1276 mieszk. w L. gminie, 17 na obszarze dwor., a 234 mk. w Monasterze Liszniańskim (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 28 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Drohobyczu; gr.-katol. w miejscu, dek. drohobycki, dyec. przemyska. W L. jest cerkiew murowana pod wezw. św. Michała i szk. etat. jednokl., w M.-L. cerkiew pod wezw. św. Ilii. W monasterze był klasztor bazylianów. W r. 1666 nadał Jan Kazimierz ihumeństwo O. Sylwestrowi Twarowskiemu „cum libera incisione in sylvis Lisznianensi et Medweczanensi, quod privilegium cum libertatibus post fata praedicti Twarowski monachis praedicti monasterii Lisznianensis servi debet.“ Jan Sobieski potwierdził r. 1681 przywilej Jana Kazimierza, a także: „poponatum ad praefatum monasterium Lisznianense incorporavit.“ W r. 1691 nadał Jan Sobieski ihumeństwo Mitrofanowi Radzimińskiemu: „cum foenificium ac laneum unum adjacentem in suburbio Drohobycensi,“ a oraz prawo warzenia soli na tym gruncie. Monaster Liszniański zniesiono r. 1775 i utworzono fundacyą dla dzisiejszego klasztoru drohobyckiego. W r. 1804 odebrała kamera monasterowi grunt i prawo warzenia soli, nadane mu przez Sobieskiego, na rzecz swoję, a klasztorowi drohobyckiemu wyznaczyła roczną rentę. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej. R. 1533 uwalnia Zygmunt I wieś tę: „a tributo seu praestatione Boum praedicta Odumarszczyzna, tum quoque a cesu faginatitio et podvodiv immunem declarat praeter Podvodas pro regem.“ (Rkp. Ossol. № 2837, fol. 188). L. wraz z Niedźwiedzą i Kołpcem tworzyła klucz liszniański. Do klucza liszniańskiego należała także wieś Niedźwiedza. Do tego klucza według dawnego zwyczaju i powinności swoich „kraina Podbuska robocizny pomaga.“ Extrakt inwent. ekon. sambor. z r. 1760 (Rkp. Ossol. № 1632 fol. 173) podaje następujące szczegóły: „Klucz liszniański, ponieważ za przywilejem in posessione WP. Grzegorza Turkułła zostaje, którego imieniem JMP. Eliasz Turkułł konsens ad cedendum od matki swojej de dt. Warszawa 5 grudnia 1746 produxit, a cesyą in rem tegoż brata swego uczynioną deklarował quovis tempore reproducere, wnosząc, że jest ad praesens u posesora tego klucza na Podolu rezydującego i że jest coram actis authenticis zeznaną, o co się ma teraźniejsza administracya dopomnieć, więc się ani budynki, ani wsiów osiadłość i sprzężaj takowym modelionem, jako inne klucze nie opisują, ani też intrata stante hoc advitalitio nie wyprowadza. To tylko nadmienia się, że ante hac należał do skarbu JKM. Do tego, że włości tego klucza płacić powinny do kasy ekonom. hibernę i ekspenszczyznę podług dysparytmentu zamkowego, tudzież łatry z lasów zakupionych przez skarb do żup skarbowych za opłatą proporcyonalną; tudzież i sól skarbową z żup do składów także za zapłatę wozić.“ Według lustracyi z r. 1768 był klucz liszniański w posiadaniu Konstantego Turkułła za przywilejem Augusta III z 11 września r. 1759. Rząd austryacki zajął go r. 1772 i przyłączył do dóbr drohobyckich. *Lu. Dz.*

Liszniów, lesiste pasmo górskie w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, na obszarze gm. Mikuliczyna, w pow. nadwórniańskim, między Pruteciem mikuliczyńskim czyli wschodnim (od wsch. i płnc.-wsch.), Prutem (od zach.) i potok. Pihym (od płd. zach.). Poczyna się szczytem Hordie (1478 m.), na granicy pow. nadwórniańskiego i kosowskiego, a na południ. granicy gm. Mikuliczyna z Kosmaczem i ciągnie się na północny zachód przez obszar mikuliczyński aż pod południowy kraniec wsi Mikuliczyna na przestrzeni 13 kil., kończąc się szczytem Liszniowem (1256 m.). Wzdłuż grzbietu rozpościerają się paśmiste po-

łoniny. Od niego wybiegają na płn. wschód odnogi z szczytami Szekelówką (1287 m.), Hyczką (1210 m.), Hegą wyźnią (1108 m.), opadające stromo do doliny pot. Prutecia. Z pod grzbietu tego wytryskują liczne potoki, od strony płn.-wsch. zlewające swe wody do Prutecia, jak Szekelowski pot., Hyczka, Kopczyn i Stawny, a od płd.-zach. liczne strugi górskie, dążące do pot. Pihy, między nimi pot. Hordie. Północno-zachodnia część tego pasma, opadająca do doliny Prutu, jest skalistą, jak Kidrówka i Strymba. *Br. G.*

Liszniówka al. *Lisznia*, mko, pow. łucki, o 95 w. od Łucka, przy drodze z Równego do Pińska. R. 1870 miało 353 mk., w tem 28 proc. izr., 71 dm.; cerkiew, synagogę, dom modlitwy, 3 rzemieślników.

Liszniszki, zaśc. szlach., nad pot. Ażustrupis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 44 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Liszno 1.) wś i folw., pow. chełmski, gm. i par. Pawłów. Leży przy linii dr. żel. nadwiśl., o 8 w. od Trawnik ku Rejowcowi (por. *Kanie*). Folw. L. lit. A. (z wsiami: L., Majdan Krypkowski i Majdan Leszczanka) rozległy mr. 1260: grunta orne i ogr. mr. 464, łąk mr. 79, pastw. mr. 116, lasu mr. 709, nieuż. i place mr. 31, bud. mur. 4, z drzewa 9, pokłady torfu. Wś L. lit. A. osad 18, z grun. mr. 227; wś Majdan Krypkowski os. 4, z grun. mr. 36; wś Majdan Leszczanka os. 7, z grun. mr. 70. Folw. L. lit. B. (z wsiami: L. lit. B., Majdan Krypkowski i Majdan Leszczanka) rozległy mr. 828: grunta orne i ogr. mr. 328, łąk mr. 68, pastw. mr. 2, wody mr. 32, lasu mr. 337, nieuż. i place mr. 61, bud. mur. 4, z drzewa 25. Młyn wodny, pokłady kamienia budowlanego. Wś L. lit. B. os. 12, z grun. mr. 126; wś Majdan Krypkowski os. 2, z grun. mr. 19; wś Majdan Leszczanka os. 5, z grun. mr. 48. 2.) **L.** al. *Lisno* (ob.), wś i folw., pow. skierniewicki, gm. Doleck, par. Jeruzal, o 16 w. od Skierniewic. Folw. L. rozległy mr. 478: grunta orne i ogr. mr. 407, łąk mr. 6, pastw. mr. 6, lasu mr. 45, nieuż. i place mr. 14, bud. mur. 4, z drzewa 6. Wś L. os. 20, z grun. mr. 232.

Liszny porob, ob. *Dniepr.*

Liszowa (niem.), ob. *Lisewo.*

Liszuhnen (niem.), ob. *Lisunie.*

Liszyce, ob. *Kadysz.*

Liszyno 1.) kol. włośc., nad rz. Wisłą, pow. płocki, gm. Bielino, par. Słupno, odl. o 7 w. od Płocka. Posiada ewangielicki dom modlitwy, 38 dm., 197 mk., 596 mr. gruntu i 4 mr. nieuż. 2.) **L.-*Czernie***, wś włośc., pow. płocki, gm. Bielino, par. Słupno, odl. o 7 w. od Płocka, ma 5 dm., mk. 31; 66 mr. gruntu i 4 mr. nieuż.

Lit, prawy dopływ Uhorskiego Tykicza, wierzchowiny Siniuchy, lewego dopływu Bohu. L., przybrawszy Popówkę, wpada między Bukami a Szawlichą, poniżej Czarnej Kamionki.

Litacz, góra lesista, wznosi się na południowej granicy wsi Krasnego Potockiego, w pow. sądeckim, nad gościńcem rządowym podkarpackim, i dochodzi do wysokości 652 m. npm. Wody od północy spływają do Smolnika, a od południa do Dunajca, jak Pruska i Brzezna. *Br. G.*

Litagoszcz, wś, por. *Kaszówka.*

Litatyn, ob. *Litiatyn.*

Litefken (niem.), ob. *Litewki.*

Litembark, mały przys. między Szlachtową a Szczawnicą górną, pow. sądecki.

Liteni, rus. *Łuczyna* (ob.), wś, pow. suczawski na Bukowinie, nad granicą mołdawską. Gm. ma 609 mk.; dwór 53 mk.

Litepły 1.) część Krzywego w Kamionce Wołoskiej. 2.) **L.**, część Ławrykowa, pow. Rawa Ruska.

Litewka, ob. *Kulesze-L.*

Litewka, folw. w pow. słuckim, do dóbr Lachowicze należący, własność Kossakowskich, ob. *Lachowicze.* *Al. Jel.*

Litewka (z *Horbulą*), wś, pow. rudecki, na płd. od Katarynic (ob.), graniczy z Komarnem i Klickiem. Własn. więk. ma roli or. 206, łąk i ogr. 8, pastw. 2, lasu 74 mr.; własn. mniej. roli ornej 108, łąk i ogr. 55, pastw. 33 mr. W XVIII wieku należała L. do klucza Komarno.

Litewken (niem.), ob. *Litewki.*

Litewki 1.) niem. *Litewken* al. *Litefken*, folw., należący do dóbr także L. (*Lautensee*) zwanych; pow. sztumski, paraf. ew. i katol. i st. poczt. Kiszpork; szkoła jest w miejscu samem. Mają rozległ. 14 włók, mk. zaś 47 (r. 1868), 42 ew. i 5 katol.; r. 1857 było ich 26. Budynków jest tu 12, między temi 4 domy mieszkalne. 2.) **L.**, niem. *Lautensee*, dobra ryc., pow. sztumski, st. poczt. Kiszpork, odległy 6 kil., st. kol. żel. Stare Pole (Altfelde), dokąd odległość wynosi 17 kil. Razem z należącym do nich folw. tej samej nazwy obejmują te dobra 465.97 ha. i to 348.24 ha. roli ornej i ogr., 80.67 ha. łąk, 25.09 ha. pastw., 10.90 ha. nieuż., 1.07 ha. wody; czysty dochód z gruntów oszacowano na 9414 mk. Dobra te posiada Paulina v. Flotwell ur. v. Frantzius. R. 1868 było tu 21 bud., 174 mk., 127 ew. i 46 katol. Podatek od gruntu wynosi 300 tal., od budynków 24. R. 1857 liczono 128 mk. Cegielnia i mleczarnia. *Kś. Fr.*

Litewniki (*Stare* i *Nowe*), wś i folw., pow. konstantynowski, gm. Hołowczyce, par. r. l. Sarnaki, r. gr. Chłopków, poczta Łosice, okr. sąd. Komarno, rozległość grun. włośc. 1838 (56 osad), folwarcz. 692; ludn. 497. W 1827 r. wś rząd. 51 dm., 312 mk. Obecnie od 1842 majorat pułk. Kudaszewa. *Rz.*

Litews..., por. *Litwa.*

Litewska al. *Lauderska góra*, ob. *Inflanty*, t. III, 280.

Litewskie niziny, ob. *Kurońskie niziny.*

Litewskie sioło al. *Preobrażenka*, wś nad rz. Konką, pow. aleksandrowski gub. ekaterynosławskiej, o 51 w. na płd.-wschód od Aleksandrowska; 225 dm., 1496 mk.

Litewszczyzna, ob. *Litowszczyzna.*

Litflnken (niem.), ob. *Litwinki.*

Lithauen (niem.), ob. *Litwa.*

Litiatyn (al. *Litatyn*, po rusku *Żytiatyn*), wś w pow. brzeżańskim, 12 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Brzeżanach. Na płn. wsch. leży Krzywe, na płn. zach. Żołnówka, na zach. Potutory, na płd. zach. Sarańczuki a mianowicie część wsi Baźnikówka, na płd. wsch. Telacze, na wsch. Szczepanów (obie ostatnie w pow. podhajeckim). We wsi nastaje pot. Litatyński i płynie na płd., a wpada następnie w Bożykowie do stawu, utworzonego przez Złotą Lipę. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie (371 m.), na płd. od nich wznosi się „Wysoka góra“ do 411 m. Na płd. wsch. od zabudowań leży w narożniku płd. wsch. folw. Bogdanowicza zw. Obozowisko. Stronę płn. zach. obszaru zajmuje las „Dubniki.“ Przez wieś idzie gościniec brzeżańsko-podhajecki. Własn. więk. ma roli ornej 851, łąk i ogr. 62, pastw. 49, lasu 565 mr.; własn. mniej. roli ornej 926, łąk i ogr. 87, pastw. 12 mr. W r. 1880 było 617 mk. w gminie, 114 na obsz. dwors. Litiatyn a 50 na folw. Obozowisko (w połowie obrz. rzym.-katol., w połowie gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Kozowej, gr.-katol. w Potutorach. We wsi jest cerkiew, gorzelnia i młyn. Wspomniony powyżej folwark Obozowisko utworzono w r. 1870 na miejscu, w którem Jan Sobieski w pochodzie swoim do Podhajec obozował. Miejsce to nazwano od owego czasu „Obozowiskiem“ a nazwę tę zostawiono folwarkowi. W miejscu tem są dwa źródła, z których jedno nazywają tutejsi włościanie Polacy „stołową kiernicą“ a Rusini „korołewską kiernycią,“ gdyż sam król i sztab jego brali stąd wodę do stołu. Niedaleko tego królewskiego czyli stołowego źródła leży w stronie zach. drugie obfite źródło, t. zw. „gniła kiernica.“ Woda tego źródła czysta i zdrowa, a nazwa „gniła“ pochodzi stąd, według tradycyi, że żołnierze królewscy podczas swego pobytu myciem i praniem wodę zamącili. Przy gościńcu stoi kamienna kolumna ze statuą Matki Boskiej. Na 4 ścianach kolumny znajdują się następujące napisy: 1. Bogu w Trójcy Jedynemu na cześć i na chwałę Przenajświętszej Panny na wystawienie i uszanowanie niepokalanej P. M., ta kolumna w r. 1747 M. Paź. (mies. paźdz.) wystawiona. 2. Kto nawidzi to miejsce, niech zezna z nabożeństwem owej aryi tę modlitewkę za duszę zmarłych: Ach którzy już dni swoje skończyli, niech wieczny odpoczynek mają. 3. Taż kolumna kosztem ś. p. JMPana Krzysztofa Byliny ie dysponowana do erygowania, którą synowie po śmierci ojca swego skutkiem wypełnili. 4. Miłosierny Bóg niegdy ś. p. małżonce Krzysztofa Byliny z Czeczierowskich (a może Czerowskich, gdyż napis niewyraźny) spłodzonej, to miejsce do pokuty naznaczył, która kilkanaście razy pokazująca się służebnej Fruźce, poddanej tej wsi L., doskonałe dowody objawienia swego czyniła i w r. 1731 do przybytków wiecznych wprowadzona.“ *Lu. Dz.*

Litiatyński potok, wypływa na wschodnim końcu wsi Litiatyna, w pow. brzeżańskim; płynie z początku na zachód przez tę wieś, u płn. podnóży Wysokiej góry (411 m.), poczem zwraca się na południe, opłukując zachodnie stopy tejże góry i lesistej góry Sokołeczy (411 m.), przepływa obszar Baźnikówki, u wschodnich stóp wzgórzy Równi (372 m.) i Holicy (364 m.) i na obsz. gm. Bożykowa pod górą Kamyczykiem (393 m.) rozlewa się w obszerne łąki moczarowate, tworzące dno dawnego stawu, i tutaj uchodzi do Złotej Lipy. Długość biegu 10 kil. i pół. *Br. G.*

Liticia, w dok. z 1262 nazwa rz. Luciążny.

Litigainer-See (niem.), ob. *Litygajny.*

Litinye, ob. *Lucina.*

Litki, wś, pow. latyczowski, gm., parafia i okrąg polic. w Derażni, st. kol. odes.-wołocz., od której odległa o 5 w.; nad rz. Wołczkiem, wpadającym poniżej do Wołka; dm. 57, mk. 451, ziemi dwors. 326, włośc. 484 dzies.; parafia katol. Nowosiółki. Niegdyś dziedzictwo Wisłockich, następnie Newelskich, dziś Zwonczyły i Tomaszewskiego. *Dr. M.*

Litki, wś, pow. owrucki, na płd. od m. Łuhiny.

Litkówka, ob. *Letkowce.*

Litmanowa, także *Littmanowa*, wś ruska w hr. spiskiem (Węgry), w pow. popradzkim, w dystrykcie lubowelskim, nad Lipnikiem Wielkim, graniczy od płn. z wsiami galicyjskiemi, od płn. zach. z Białą Wodą Ruską, a od płn. wsch. z obsz. Piwnicznej; od wsch. z Jarembiną, od płdn. i zach. z obsz. Kamionki. Liczy dm. 163, mk. 828 a obszaru 3729 kw. sążni katastr. Cerkiew ruska w miejscu. Rz.-katol., których liczba wynosi 42 (szem. dyec. spiskiej 1878), należą do par. łać. w Starej Lubowni. Wzniesienie wsi 670 m. npm. Na płn. granicy wznoszą się szczyty Wierchliczka (955 m.), Jedlina (938 m.), Syhła (927 m.), Okruhła (962 m.) i Heliaszówka (1024 m.). Północny obszar zraszają potoki górskie Litmanowy i Rozdziel, tworzące potok Lipnik Wielki. St. p. w Starej Lubowni. *Br. G.*

Litmanowy potok, potok podgórski, w hr.

spiskiem (Węgry), wschodnie ramię źródlane Lipnika Wielkiego (ob.), wypływa z pod góry Syhłej, wznoszącej się na granicy Śpiża i Galicyi do wys. 927 m., na obszarze gm. Litmanowej; płynie na południe i powyżej wsi Litmanowej łączy się od zachodu z Rozdzielem, tworząc potok Lipnik Wielki. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Litmirz 1.) znaczny potok górski, wypływa z pod Hołowaniwki Horba (706 m.), góry rozdzielającej źródlaną kotlinę Dniestru (ob.) od kotliny tegoż potoku, na obsz. gm. Przysłopa, w pow. turczańskim. Płynie na płdn. wsch. przez wieś Przysłop, a przeszedłszy na obszar gm. Turki, podąża w kierunku wschodnim pomiędzy domostwami Turki Wyżniej i śród miasta Turki uchodzi do Jabłonki (ob.), dopływu Stryja. Dług. biegu wynosi 11 kil. Liczne potoki zasilają go; między nimi najznaczniejszy jest Szumiacki potok z lew. brzegu. Nad lew. brzegiem wznoszą się Wielki Horb (697 m.), Szejka (730 m.), a nad praw. brzegiem Pawłowska g. (661 m.) i Dolha (758 m.). Źródła leżą na wys. 680 m., ujście 582 m. npm. 2.) **L.**, potok górski, wypływa w obr. gm. Tarnawy Wyżniej, w pow. turczańskim, z łąk śródleśnych, pokrywających płn. wsch. zbocze Halicza, góry w Karpatach, niedaleko granicy Galicyi i Węgier się wznoszącej do wys. 1335 m. npm. (ob.). Płynie na północny wschód łąkami tarnawskiemi i na granicy Tarnawy wyżniej z Sokolikami uchodzi z lew. brzegu do Sanu. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Litohoszcz, *Litagoszcz*, ob. *Kaszówka.*

Litomirz, płn. część Chłopczyc, pow. rudecki, nad pot Łącznym.

Litosin, mały zaśc. w pow. borysowskim, w pobliżu mka Szklańce, ma osad 4, okrąg policyjny dokszycki, parafia kiemieszewicka; miejscowość poleska, grunta lekkie, wzgórkowate. *Al. Jel.*

Litosza, ob. *Uborć.*

Litowce, wś włośc., nad bezimienną rzeczką, pow. wilejski, o 86 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Porpliszcze; 24 dm., 155 mk. (1866).

Litowicz, ob. *Litowiż.*

Litowiski rów, potok łączny, wypływa we wsi Litowisku, w pow. brodzkim, na zachodnim jej krańcu, płynie przez wieś i łąki litowiskie na południe, następnie przez obszar Szyszkowiec, a w końcu granicą gmin Zwyżyna i Markopola. Poniżej folwarku markopolskiego uchodzi do Seretu, zwanego tutaj Grabarką. Dawniej był tutaj rozległy staw, dziś rozpościerają się obszerne łąki moczarowate. Długość biegu 8¼ kil. *Br. G.*

Litowisko (al. *Litowiska*, *Lutowisko*, po rusku *Liutowyszcze*), wś w pow. brodzkim, 20 kil. na płd. wsch. od Brodów, 18 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Załościach, 4 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Pieniakach. Na płn. leży Hucisko brodzkie i Czernica, na wschód Pańkowce i Styberówka, na płd. Szyszkowce, na płd. zach. Pieniaki, na zach. Hołubica. Zach. część obszaru przepływa mały pot. od płn. zach. na płd. wsch., dopływ Seretu (zwanego w tej części biegu Grabarką). W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie, na płn. od nich dochodzi jedno wzgórze 415 m. Płn. część obszaru zajmuje las, a śród niego leży wysunięta ku płn. zach. część wsi Hucisko litowiskie. W płd. części obszaru leży las Lipnik. Własn. więk. tutaj i w Maleniskach (wsie Włodzimierza hr. Dzieduszyckiego) ma roli ornej 64, łąk i ogr. 241, pastw. 19, lasu 951 mr.; własn. mniej. roli ornej 807, łąk i ogr. 178, pastw. 53 mr. W r. 1880 było 736 mk. w gminie, 40 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 296 obrz. rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Pieniakach, gr.-katol. w miejscu, dekanat załoziecki, archidyecezya lwowska. We wsi jest cerkiew i szkoła filialna. *Lu. Dz.*

Litowiszna, podmokłe pastwisko w płn. stronie Tuturkowic, w pow. sokalskim, w części wsi zwanej Szychtorami (al. Szechtorami), między Bugiem od wsch. a jego dopływem Warężanką od zach. Jest to najdalej na płn. wysunięty kraniec pow. sokalskiego.

Litowiż, *Litowież*, *Litowicz*, wś, pow. włodzimierski, st. p. Włodzimierz, nad Bugiem, na granicy Galicyi i Wołynia. Paraf. kościół katol. św. Michała Arch., z drzewa wzniesiony 1615 r. przez ks. Janusza Ostrogskiego. Par. katol. dek. włodzimierskiego: dusz 431.

Litowszczyzna, wś w pow. nowogródzkim, gub. mińskiej, nad rzeką Pietuchówką, lewym dopływem Serwecza, w okr. polic. horodyszczańskim, w miejscowości górzystej i bezleśnej, ma osad 20. *Al. Jel.*

Litowszczyzna, folw., pow. dzisieński, o 60 w. od Dzisny, o 8 od Głębokiego, 600 mr. obszaru z lasem. Gleba dobra, żytnia. *K. O.*

Litowyszczy potok, potok górski, dopływ Jasianowyci czyli Jasienicy. Ob. t. III, str. 467.

Litra, lewy dopływ Jury, prawego dopływu Niemna.

Litschen (niem.), por. *Słóczyn*, *Złyczyn.*

Littauische Niederung (niem.), ob. *Kurońskie niziny.*

Littauisch-Pillwarren (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Plaschken.

Littausdorf (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Fyszhuza.

Litten (niem.), ob. *Ljetoń.*

Litteny, ob. *Liteni* i *Łuczyna.*

Littersdorf (niem.), folw., pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Littisdorf (dok.), ob. *Litwinki.*

Littow, *Littowa* (dok.), ob. *Litwinki*.

Littschen (niem.), ob. *Licze*.

Litułowice, niem. *Leitersdorf*, wś, pow. opawski na Szląsku austr., ma 698 mk.

Litwa. Pod nazwą Litwa rozumiemy zarówno ziemie, które są siedzibą szczepu litewskiego, jak niemniej dawne posiadłości w. ks. litewskich, tworzące niegdyś obszerne państwo, co się zjednoczyło z Polską w r. 1386 i tworzyło z nią jednę całość państwową aż do dni upadku polskiej rzplitej. Granice L., jako w. księstwa, były bardziej obszerne, niż granice siedzib szczepu litewskiego. Szczep ten zajmował obszary ziem leżących między Bałtykiem (prawie od ujścia Wisły aż poza ujście Dźwiny) a środkowem porzeczem Niemna. Różnił się ów szczep od innych sąsiednich językiem, obyczajem, a do końca XIV w. i kultem pogańskim, zupełnie odrębnym. Szczep litewski w granicach wyżej rzeczonych rozpadał się na cztery plemiona. Ogólna nazwa całego szczepu była—*Lettowie*. Naród Lettów dzielił się, wedle kronikarzy XII w.: na Kuronów, później nazywanych Łotyszami (Łotwą), których cząstka nosiła miano Semigalów; ci Kuronowie (Kors) zajęli najbardziej północne okolice (Kurlandyą dzisiejszą i Inflanty); na Litwę właściwą (Letuwa); Prusów, którzy zajmowali pobrzeża Bałtyku od morza ku południowi, na praw. brzegu dolnej Wisły, ku wybrzeżom rz. Drwęcy (w dzisiejszych Prusach wschodnich); i wreszcie na plemię Jadźwingów (Jaćwież), którzy mieszkali na południe od Narwi ku siedzibom polskiego szczepu Mazurów. O tych ostatnich jest mniemanie, że byli nie latorośla Lettów, ale mieszaniną pogańskich Mazurów z Litwinami, posiadającą tylko wodzów litewskich. (Patrz Domin. Szulca: „O znaczeniu Prus dawnych," Warszawa, 1846). Jadźwingowie wytępieni byli w walce z Polską w XIII stul. Prusowie również wyginęli, lecz pod naciskiem krzyżackiego oręża i krzyżackich srogich, germanizujących praw. Język ich uległ zatraceniu. Ostatnia kobieta mówiąca po prusku żyć przestała w połowie XVII w. Z całego narodu Lettów jeden tylko szczep litewski odegrał pewną rolę dziejową. Z plemieniem L. łączyli się ściśle Żmudzini; ich powinowactwo plemienne jest bardzo bliskie. Ziemia tych ostatnich, między dzisiejszemi Prusami Wschod. a Kurlandyą położona, wzięła swą nazwę od wyrazu Żiemajciej, t. j. okolica niższa, stok ku morzu, którym to stokiem spływają do Bałtyku rzeki litewsko-żmudzkie: Niemen, Szwenta, Pregoła, Okmiana, Sałanta (Patrz *Żmudź*). Granice plemienia właściwie litewskiego wciąż się zmieniały i teraz ulegają zmianom te miedze lingwistyczne, a nader trudne są do określenia. Właściwa L., jako siedziba plemienia litewskiego, zajmuje obecnie: gub. wileńską, suwalską, wązki pas na północo-zachodzie gub. grodzieńskiej, tudzież północno-zachodnie okolice gub. mińskiej. Granice zaś w. ks. lit. obejmowały przestrzeń o wiele większą, gdyż to księstwo składało się z dzisiejszych gubernij: witebskiej, mohilewskiej, wileńskiej, kowieńskiej, grodzieńskiej, mińskiej i dzisiejszej suwalskiej (niekiedy smoleńskiej). Przestrzeń w. ks. litews. wynosiła przeto około 5866 m. kw. Przestrzeń ta w r. 1772 rozpadała się pod względem administracyjnym na 10 województw, składających terytoryum ówczesnego w. ks. litews., wchodzącego w skład państwa polskiego; nie liczymy tu wojew. smoleńskiego, takowe bowiem znacznie wcześniej odpadło od Polski. (Patrz *Litewskie województwa*). Rozmaite okolice tego terytoryum, oprócz podziałów administracyjnych na województwa, nosiły różne nazwy, a mianowicie: wileńskie woj. i część północna trockiego nosiła nazwę właściwej Litwy; południowa część trockiego, między lewym brzegiem Niemna, puszczą augustowską i granicą pruską, nazywała się Traktem Zapuszczańskim; woj. połockie, witebskie, mścisławskie i część mińskiego wschodnia—Białą-Rusią; nowogrodzkie z cząstką trockiego (na południe od Grodna) i zachodnia cząsteczka mińskiego—Czarną Rusią; i wreszcie południowe okolice wojew. brzesko-litewskiego i mińskiego tworzą tak zwane Polesie. W. ks. lit., śród prowincyj rzpltej polskiej, od czasów unii 1569 r., stanowiło trzecią prowincyą po W. Polsce i Małej Polsce. Główne ognisko życia dziejowego L. stanowiły wybrzeża środkowego i górnego Niemna i wpadających doń rzek, zaludnione przez szczep litewski; o tej to więc właściwej Litwie wyłącznie mówić tu będziemy. Szczep litewski należy do aborigenów Europy. Pierwotne jego dzieje otoczone mitycznemi podaniami, śród których widzimy legendę o przybyciu z poza morza, aż z Rzymu, Palemona, przyczyniającego się do uspołecznienia rzeczonego szczepu. Podanie to, bajeczne, jest prawdopodobnie odbiciem się wspomnień o najazdach zbrojnych gromad skandynawskich z poza morza. Najazdy skandynawskie stanowczo wpłynęły w IX i X stul. na wyjście L. ze stanu nawpółdzikiego. Odtąd byt L. gminowładny przekształca się na bardziej uspołeczniony. Ukazują się kuningasi i wittingowie, t. j. naczelnicy, rodzaj królików pokoleń i gmin litewskich, przedtem nieznani. Ślady najazdu skandynawskiego pozostały do dziś na Żmudzi w podaniach i nazwie skandynawskiego brzmienia szlacheckich rodzin, np. Misztolt, Dowgird, Norwid, Dowkont i t. p. W czasach pierwotnych Litwa i Żmudź żyły wspólnie jednem życiem dziejowem. Doba historyczna rozdziela coraz bardziej dwa plemiona: nadmorskie, dolne—Żmudź i ziemię górną,

wyższą—Auxtote, t. j. właściwą Litwę. Ta ostatnia to kolebka Litwinów, to wyższy bieg Niemna i Wilii, okolice na południe od rzeki Niewiaży, dopływu Niemna, leżące. Już w XI w. L. wystawioną była na najazdy, które przyczyniały się do grupowania pojedyńczych gmin w jednę społeczną całość. Były to najazdy waregskich książątek, panujących nad krewickiemi ludami. Następstwem tych napadów było hołdowanie L., z ponad górnej Wilii, w. ks. Jarosławowi Włodzimierzowiczowi. Lecz daleko większego wpływu na losy L. były usadowienia się niemieckich osadników ponad dolną Wisłą i u ujść Dźwiny. Niemieccy osadnicy, a jak się wkrótce dało widzieć i boleśnie uczuć, zdobywcy, prawie jednocześnie stanęli nad Wisłą i Dźwiną. Krzyżacy zaczęli się kolonizować w ziemi chełmińskiej w roku 1225, a kawalerowie mieczowi przybyli do ujścia Dźwiny w r. 1201. I tu i tam, pod pozorem apostołowania, rycerskie zakony szerzyły ucisk, zabór i wytępiały ludność miejscową. Pierwsi całem swem brzemieniem przytłaczali Prusów, drudzy zaś Łotwę. Oba te szczepy, pokrewne Litwinom, wciągały i tych ostatnich w krwawe zapasy, lecz głównie L. wspiera Łotwę i walczy z kawalerami mieczowymi, nad którymi nawet odnosi zwycięstwa w czasach, gdy na czele narodu litewskiego staje Ryngolt (r. 1230). Wódz ten bitny prawdziwym przodownikiem jest swego narodu na polu uspołecznienia się. Drogą podboju wytwarza państwo śród dziedzin waregskich książątek, których zwycięża w wielkim boju pod Mohilną (1235 r.); rozszerza granice swego państwa poza granice szczepu litewskiego; sięga do Prypeci, na południu, i do Dźwiny górnej, na północy, ujarzmiając Połock, ustalając pobyt władzy naczelnej tworzącego się państwa śród siedzib krewickich, w Nowogródku. Zaledwie ta pierwsza postać dziejowa Litwy znika, ukazuje się na historycznej widowni inny wódz, książę, który góruje nad innymi książętami L. ówczesnej i jej imię czyni głośnem w świecie chrześciańskim. Był to Mendog (Mindowe, Mindows). L. pod naciskiem dwóch niemieckich zakonów skupia się, jednoczy w jednę całość, rozlewa się po ziemiach słowiańskich, wytwarza monarchią pogańską, panującą nad ludami chrześciańskiemi. Wojny nieszczęśliwe z zakonem mieczowym znagliły Mendoga do przyjęcia chrztu. Oba zakony sprzymierzały się na zgubę L. Ale i chrzest przyjęty z rąk katolickich kapłanów (Wit błogosławiony, polak, zakonnik, zostaje wówczas biskupem katolickim całej Litwy), i poddanie się Rzymowi, który go królem uznaje, nie zdołały ocalić niepodległości jego dziedzin. Krzyżacy, w połączeniu z mieczowym zakonem, myślą o budowie państwa. Mendog, zagrożony, wraca do pogańskiej wiary i do walki z krzyżactwem, które nie zostało wstrzymane przez stolicę apostolską od zaborów i najazdów. Postanawia on odtąd walczyć ze wszystkiem co chrześciańskie, walczy więc i z Polską. L. staje się najezdniczą, łupieżczą. Śród tych krwawych zagonów zapoznają się wtedy po raz pierwszy Polacy z Litwinami (1260 r.). Po kilkudziesięciu latach najazdy L. wgłąb Polski sięgały aż do murów Kalisza. W owej dobie widzimy na widowni dziejów niemało imion różnych książąt, lecz wzajemny ich do siebie stosunek hierarchiczny nie jest dokładnie znany. Witines wreszcie zaczyna się wyróżniać jako władzca naczelny Litwinów, walczący wciąż i dość szczęśliwie z krzyżakami. Jest on założycielem dynastyi, która dała się poznać światu i zasłynęła na ówczesnej europejskiej północy. Posuwał on bardzo daleko swe najazdy w głąb ziem, równie krzyżackich jak i polskich, i wielekroć na swych barkach dźwigał brzemię krwawego odwetu krzyżaków. W r. 1315 na tronie pogańskiej L. zasiada syn Witinesa Gedemin; obejmuje on po ojcu, wraz ze spadkiem krwawej walki z zakonem, posiadłości dość obszerne; gdyż oprócz ziem mówiących językiem litewskim do państwa jego wchodziły ziemie słowiańskie (krewickie, t. j. białoruskie). Granicą jego państwa na wschodzie była Berezyna, na północy przekraczała ona górną Dźwinę, obejmowała bowiem połockie księstwo, a ku południowi sięgała władza Litwy po Prypeć; na zachodzie o Biebrzę i Narew opierała się, i miedzą wschodnią krzyżackich siedzib do morza biegła; Kurlandya wreszcie, ówczesna posiadłość kawalerów mieczowych, zamykała od północy granice księstwa litewskiego w chwili, gdy je obejmował Gedymin. Pogrom krzyżaków, dokonany przezeń wnet po wstąpieniu na tron, dał mu możność szybkiego rozszerzenia swej władzy na południu poza Prypecią, szeroko, po dolny Dniepr. Waregscy książęta, osłabieni walkami domowemi i upokorzeni mongolską przewagą, niemocni byli do stawienia mu czoła. Wprędce upadli w boju. Włodzimierz Wołyński, Łuck, Kijów, Żytomierz i Perejasław (w r. 1321) uznali w Litwinach swych panów. Gedymin stał się w ten sposób największą potęgą wschodniej Europy. Rozpostarł się na ziemiach rusińskich, brał spadek po waregskich książątkach. Maluczki co do liczby i co do potęgi ludek, ludek przytem pogański, obarczał przewagą i dawał miano swe obszernym ziemiom i ludom chrześciańskim. Odtąd miano Litwina zaczyna służyć nie tylko ludowi litewskiemu, ale każdemu z mieszkańców państwa Gedyminowego. Szczególniej wschodni sąsiad Litwy, Moskwa, mianem Litwina hojnie obdarzała każdego, co przybywał z poza jej

granic zachodnich, bez względu ażali pochodził ze słowiańskiego, czy też z litews. szczepu. Język krewickich i rusińskich plemion (białoruski i rusiński), tudzież wiara wschodnia spotykały się w tem nowem państwie Gedyminowem częściej niż mowa litewska i pogański obyczaj Litwy. Panując na dużych obszarach ziem rusińskich, Gedymin rozszerzył tam system feudalny, zostawił bowiem na drobnych dzielnicach dawnych książąt waregskiego szczepu, już przekształconych na tubylców co do mowy i obyczaju. Zestosunkowanie bliższe Gedymina z temi ziemiami słowiańskiemi oddziaływało mocno na L., szczepiąc w jej umyśle pojęcia chrześciańskie. Książę, który przybrał tytuł króla L. i wielu Rusinów (*Rex Letwinorum et multorum Ruthenorum*), ustala rezydencyą władzy najwyższej w Starych Trokach a później w Wilnie, mieście przez siebie założonem przy zbiegu rzek Wilejki i Wilii. Poganizm wówczas jeszcze górował; był on jednak tylko wiarą dynastyi i znacznej mniejszości ludności państwa. Wyznawał go wyłącznie lud litewski, i ze czci swych bóstw czerpał hart do walki z krzyżactwem. Pojedyńcze obrazy tej walki, z małemi przerwy w ciągu całego XIV stul. toczącej się, przedstawiają mnóstwo ustępów homerycznych prawdziwie bojów. Wpływ Gedymina sięgał na północy słowiańskich rzeczypospolitych W. Nowogrodu i Pskowa, a zatem L., około połowy XIV stul., była bezzaprzeczenia największą potęgą europejskiego wschodu. Zabiegi Władysława Łokietka, by z L. uczynić sprzymierzeńca w walce z krzyżakami, uwieńczone były pomyślnym skutkiem; w r. 1325 stanął pierwszy traktat przymierza między Polską a L., przyczem syn Łokietków, młodziutki Kazimierz, zaślubił Aldonę, córkę Gedymina. 25000 jeńców polskich, wówczas przez L. zwróconych Polsce, świadczy wymownie o niszczącym charakterze walk ówczesnych. Zestosunkowywała się L. tamtoczesna i z dalszym zachodem. Gedymin sprowadzał rzemieślników z miast hanzeatyckich (niemieckich—jak Lubeka, Bremen) i chętnie umiejętnym kolonistom dawał w swem państwie przytułek; miał jednak głównie na widoku podniesienie poziomu dobrobytu i światła we właściwej L.; zdobyte, wcielone prowincye państwa niewiele go obchodziły. Gedymin, podobnie jak Mindows (Mendog), chciał zostać chrześcianinem, ale się cofnął ze złości ku krzyżakom. Chrześcianizm, chociaż nie był religią państwową do r. 1386, istniał w państwie litewskiem poza granicami szczepu litewskiego. Szczep ten był jedyną pogańską ludnością w w. ks. litews. w chwili, gdy Jagiełło nawracać zaczął L.; był to też wówczas ostatni lud pogański w Europie. Gedymina świetne dla L. rządy skończyły się jego zgonem w boju z krzyżakami w r. 1338 czy też 1339. Ani rok, ani też miejsce zgonu pewnemi nie są; jedni przy pierwszej dacie wskazują zamek Bayern, nad Niemnem przez krzyżaków wzniesiony; inni przy następnej dacie podają Wielonę, jako miejsce jego bojowego zgonu. L., po jego śmierci, rozpada się na dzielnice, śród których przewodniczy Wilno, a w niem rządzi najmłodszy z siedmiu Gedyminowiczów, Jawnuta. Był on znać charakteru mniej twardego, nie umiał stanąć na wysokości potrzeb chwili, bo go inni dwaj bracia, Olgerd i Kiejstut, w bojach z głównym wrogiem, z krzyżakami, doświadczeńsi, obalają z naczelnej stolicy, a Olgerd wchodzi w posiadanie tronu. Rządy jego, od r. 1341 sprawowane, ustalają orężne władztwo L. nad słowiańskiemi ziemiami, gdzie dogorywała władza rozrodzonych książątek waregskiego szczepu. Władztwo litewskich książąt nigdy tak szerokich nie zajmowało przestrzeni jak przy Olgerdzie; sięgało ono na południe do Krymu, na północy graniczyło z rzecząpospolitą pskowską, a na wschodzie przekraczało górny Dniepr i o środkowy opierało się. Rządy olgerdowe obfitują w walki z zakonem krzyżackim i kawalerami mieczowymi, w starcia z Moskwą i Tatarami krymskimi, a nawet docierał do siedzib tych ostatnich—do półwys. Krymu, gdzie zdobył i złupił znakomity Chersonez—na którego zgliszczach dzisiejszy Sewastopol wzniesiony. Przewaga Olgerda na północy tak była wielką, iż rozciąga on swój protektorat nad rzecząpospolitą pskowską i nowogrodzką. Obok Olgerda stoi postać brata jego Kiejstuta, który na Żmudzi rządy sprawował i był dla L. przedmurzem w walce z krzyżakami. W r. 1381 Olg. żyć przestaje, ale jeszcze za życia oddaje rządy L. synowi Jagielle, który, chociaż chwilowo był wyzuty z tronu w. ks. litews. przez stryja Kiejstuta i musiał poprzestawać na małej dzielnicy, złożonej z Krewa i Witepska, później jednak Jagiełło odzyskuje tron naczelny na L.; stryj Kiejstut ginie śmiercią gwałtowną, a syn tego ostatniego, Witold, ucieka z więzienia jagiełłowego do krzyżaków. Była to jedna z najkrytyczniejszych chwil dla niepodległości L. Krzyżacy we władzcach L. spodziewali się mieć poparcie w swych zdobywczych na L. zamiarach. Słabnący duch rycerski na zachodzie europejskim był dość potężnym sprzymierzeńcem dla łupieżczego i zaborczego zakonu. Popieranie planów krzyżackich przez Witolda trwało zbyt krótko. Pogodził się wprędce Witold z Jagiełłą; i wówczas to ten ostatni, widząc, że poganizm nie może dłużej opierać się krzyżakom, postanowił przyjąć chrzest, aby w ten sposób nadać pewnego rodzaju znaczenie swemu ludowi, wprowadzając go do grona narodów chrześciańskich. Do owej bowiem epoki świat ucy-

wilizowany patrzał na pogańską L. jako na lud upośledzony, pod każdym względem niżej stojący, któremu nie pomagać, lecz raczej wytępiać go należało. Myśl jagiełłowa przyobleka się w szatę czynu, kiedy rycerstwo w Polsce, głównie małopolskie, postanawia znaleść męża dla swej młodziutkiej królowej Jadwigi i sprzymierzeńca do walki z krzyżackim zakonem. Na wiosnę, w r. 1385, rozpoczęły się rokowania Jagiełły z Polakami o małżeństwo z Jadwigą; w tym celu wysyła on do Polski poselstwo. W rzeczonym roku 1385, 16 sierpnia, w Krewie, gdzie była jego rezydencya ówczesna, czasowa, składa zapewnienie posłom, od matki Jadwigi, Elżbiety Bośniaczki (wdowy po Ludwiku Węgierskim), wysłanym, iż dotrzyma obietnic wygłoszonych królowej Jadwidze przez jego posłów, na czele których był brat, Skirgiełło; obietnice składały się przeważnie z zapewnienia, iż nie dość, że on sam chrzest przyjmie, ale i lud mu podległy ochrzcony będzie a jego państwo zjednoczone z Polską. Rycerstwo polskie wnet potem obiera go królem, i gdy Jagiełło wyjeżdża na nowe swe królowanie, d. 10 stycznia 1386 zajeżdżają mu drogę w Wołkowysku wysłannicy rycerstwa polskiego, witając go po raz pierwszy jako króla. Byli tam: Krystyn z Ostrowa, Piotr Szafraniec, podstoli krakowski, i Mikołaj Bogorya, kasztelan zawichoski. Gościniec królewski szedł z Wołkowyska przez Lublin, Sandomierz do Krakowa, gdzie staje w dzień poniedziałkowy, d. 12 lutego; czwartek tegoż tygodnia był dzień jego chrztu, na którym otrzymuje imię Władysława, a niedziela chwilą ślubu z Jadwigą (d. 18 lut.); w tydzień potem koronują go w katedrze krakowskiej, d. 4 marca 1386 r. Akt ten, zespalając dynastyą litewską z Polską, jednoczy, kojarzy plemiona i ziemie tworzące w. ks. lit. z Polską i jest zarazem zamknięciem dziejów L. jako odrębnego państwa. Odtąd jej losy z Polską ściśle związane. Chrześcianizm, wedle obrządku rzym.-katol., rozszerzać zaczął Jagiełło, wnet po swem wstąpieniu na tron polski, wyłącznie śród litew. ludności, bo to co było słowiańskiego szczepu, wyznawało w państwie litewskiem wiarę wschod. kościoła. Katolicyzm i przed r. 1386 miał śród Litwinów i apostołów i swych zwolenników. Już przy Mendogu zakonnicy św. Franciszka apostołują na L., za dni Olgierda chrześcianie obu wyznań spotykają się w Wilnie, gdzie staje nawet kościołek, przy którym osiadają franciszkanie; śmiercią oni okupują swą gorliwość apostolską. Możny Litwin Gastold (vel Gastowd) miał być fundatorem pierwszej tej misyi katolicyzmu na L. W r. 1387 runęły świątynie pogańskie na L., gaje święte wycinano a lud chrzcono. Szło to bez oporu na L. właściwej, na Żmudzi dopiero w r. 1413 można było pokusić się o rozszerzanie chrześciaństwa. Brak oporu na L., gdy chodziło o wyrzeczenie się poganizmu, tłumaczy się oswojeniem stopniowem z chrześciaństwem w ciągu lat poprzednich, gdyż patrzano już długie lata zarówno na apostolstwo katolickich zakonników, franciszkanów, z Polski przychodzących, jak i na świątynie wschodniego kościoła, wznoszone przez żony w. ks. litew., pospolicie rusinki, grecką wiarę wyznawające (takiemi były np. żony Olgierda). Oprócz tego lud litewski, do posłuchu przyzwyczajony i ślepo ulegający woli w. kks., i tym razem, rozstając się z poganizmem, złożył dowody swej uległości. Pierwszym biskupem nowo kreowanej przez papieża Urbana VI dyecezyi litewskiej, raczej wileńskiej, został w r. 1387 Andrzej, herbu Jastrzębiec, nazywany pospolicie Wasiłło, uprzednio biskup cereteński (*ceretensis*, t. j. serecki, na Wołoszczyźnie) † 1399. Oprócz kościoła katedralnego w Wilnie, który stanął na zgliszczach pogańskiej świątyni, pod wezw. św. Stanisława, a poświęcony był przez arcybisk. gnieźnieńs. Bodzętę, posiadała dyec. wileńska pierwotnie sześć tylko kościołów: w Wiłkomierzu, Niemenczynie, w Miednikach, Mejszagole, w Krewie, w Bolciach i w Hajnie, nie licząc kaplicy w Wilnie, którą, pod wezw. św. Andrzeja, fundował i uposażył biskup Andrzej Wasiłło (1397 r.). Uposażenia nowej katedry nadawane były w Koronie, nawet aż w Wielkopolsce, gdzie nadał Jagiełło bisk. wil. Kłodawę, aby ów biskup, jak się Bielski wyraża: „poczciwie z dostatkiem wychował.“ Oprócz tego król nadał Turogno czyli Tauroginy (1387 r.), później Strzeszyn (1391 r.). Krzyżacy, udając, że także troszczą się o szybkie szerzenie się katolicyzmu, w lat dwanaście po chrzcie Jagiełły, zawierając na wysepce Salinie traktat z Witoldem, znaglili tego ostatniego do zobowiązania się, że wiarę chrześciańską rozszerzać będzie gorliwie we wszystkich prowincyach swego państwa. Troska krzyżacka rzekoma próżną była, gdyż chrześciaństwo rozszerzało się, dzięki pracom również bisk. Wasiłły, jak i jego następcy Jakóba Plichty, herbu Żnin; rozszerzało się atoli powoli, i bywały przykłady srogiego oporu litewskich bałwochwalców. Tenże bisk. Plichta (rodem Litw., † 1407 vel 1408 r.), dzięki tylko wymowie swej i umiarkowaniu, ocalił życie swoje od napadu bałwochwalców, którzy uparcie stali przy dawnym kulcie pogańskim. Skarga o wiele lat później (w r. 1580), w liście do nuncyusza papieskiego, bisk. Caligari, powiada, że lud na L. „obłąkał się, pozbawiony nauki.“ (Patrz list rzeczony umieszczony przy wyd. *Kazań sejmowych* ks. Piotra Skargi, wyd. K. Turowskiego, 1857). Pogańskie praktyki długo trwały śród litews. ludu i poniekąd do dziś trwają w niektórych okolicach L. Od czasów

Jagiełły L. szybko przekształca się, jej instytucye stają się stopniowo do polsk. podobnemi, despotyzm wielk. ks. znika, chociaż bardzo powoli, gdyż jeszcze król Aleksander, ze swego tytułu w. księcia litews., miał zamiar ścinać w Brześciu głowy opornych panów litewskich; ledwo go Polacy od tego odwiedli. Przymierze z Polską nie zmienia w niczem niepodległości L., owszem korzystnie wpływa na przekształcenie jej społecznych stosunków. Prawo własności, dawniej na L. będące udziałem tylko wielk. księcia, rozszerza się po zjednoczeniu na górujące warstwy społeczne; zjednoczenie z Polską budzi życie narodowe, nieistniejące uprzednio, tworzy własność ziemską, stan średni czyli szlachtę a wreszcie senat litewski, z którym książę dzieli władzę. Pierwotna unia, z r. 1386, była wypływem woli pojedyńczej Jagiełły, jako w. ks.; później w r. 1401, już w Wilnie, widzimy unią zawartą przez panów litewskich dobrowolnie, bez nacisku władzy; przymierze takież samo, wznowione w r. 1413, w Horodle, na lew. brzegu Bugu, jest stosunkowo unią doskonalszą, bo oba społeczeństwa, polskie i litewskie, przez usta swych przedniejszych stwierdzają unią uprzednią. Takich aktów, coraz to doskonalszych, stwierdzających unią jagiełłową, historya wskazuje kilkanaście, a najdoskonalszym śród nich jest akt unii lubelskiej, zawartej w lipcu 1569 r. L. odtąd staje się składową cząstką rzpltej; ziemie dawnej Polski dla odróżnienia nazywają się „koroną.“ Praca więc wewnętrzna organizmu społecznego L., łączącego się z Polską, trwała lat prawie 200, i przy końcu wieku XVI zamknięta została unią lubelską. Praca ta przeważnie tyczyła się życia wewnętrznego, w zakresie którego unia wytwarzała się stopniowo; każde pokolenie od r. 1386 do 1569 przybiera coraz to więcej form życiowych z Polski; coraz to szerzej język polski rozlewa się na niezmiernych L. obszarach. Do unii tembardziej podatne żywioły znalazły się na L., iż nie łączyły się tu ludy o wyrobionych już jednakowo u obu narodów warunkach rozwoju, lecz jednoczył się tu naród ucywilizowany, chrześciański, z ludami na wpół tylko uspołecznionemi, które rozpoczynały dopiero wędrówkę życia historycznego. Wyższa kultura ich nęciła, zaciekawiała; dla tego też one kojarzeniu szczerze sprzyjają. Instynkta lepsze zawsze chętnie jednoczą się z tem co piękne i wzniosłe. Nabycia prawne, społeczne, były widoczne. Tworzono szlachtę litewską podczas sejmów unii, a więc obdarzano przywilejami wolnych ludzi tych, co byli niewolnikami; zapewniano prawo własności tam, gdzie jej nie znano; bo na L. wedle miejscowych ówczesnych pojęć i praw książę był właścicielem i swych poddanych i wszystkiego co oni posiadali. Unia nie była wypływem pojedyńczej woli lub czyjegoś kaprysu, nie tworzył się sztuczny aglomerat, który pod ciosem młota zewnętrznych okoliczności mógłby się rozpaść, lecz była to praca wiekowa wewnętrznego życiowego procesu, w którym czynniki działają świadomie; płynęło to zjednoczenie z ówczesnego stanu rzeczy— stało się czynem; było, bo być musiało. Nie są na dokładnem rozumieniu rzeczy oparte wyrazy wyrzeczone przez Iw. Groźnego, gdy r. 1569 doszła doń wiadomość o ówczesnym sejmie lubelskim. „A ja mówiłem, wyraził się ten monarcha, że Litwini zawsze królewscy.“ (Patrz owoczesne „Pamiętniki T. Jewłaszewskiego;“ w polskim przekładzie wyd. X. T. L.). Chciano temi wyrazami określić zupełne oddanie się L. woli króla Zyg. Aug.; mniemanie mylne. Ani ten król, ani żaden inny, w tej sprawie nacisku nie wywierał, i opozycya również, jeżeli się spotykała, to śród żywiołów, które stały zewnątrz narodu litewskiego. Byli to jedynie drobni, udzielni władzcy, waregskiego podboju zabytki, na Rusi litewskiej. Ci jedynie wichrzyli i opozycyą swą wygłaszali, nie mogąc zawiści stłumić, iż ród Gedymina ponad inne się wyniósł. Inne, mniejsze opozycye, chociaż nie pochodziły z grona książątek waregskich, zawsze na prywacie były oparte i z niej jedynie czerpały swą moc. Do najsilniejszych na polu tem warchołów zalicza się rokosz Glińskiego przy królu Aleksandrze Jagiellończyku. Knowania te, jak i inne pojedyńcze usiłowania rozerwania unii, na ambicyi oparte, nie przyniosły ziszczenia marzeń wichrzycieli, dziejowego pochodu nie wstrzymały. Zanim do ostatecznej unii przyszło, L. posiada swych wiel. książąt oddzielnych, podległych królowi polskiemu—byli to niejako zastępcy królów, przebywających pospolicie we właściwej Polsce, w tak zwanej Koronie, a mianowicie byli tam: Witold, Skirgiełło, Świdrygiełło, Zygmunt Kiejstutowicz. W roku 1501, podczas jednego z licznych wznowień unii, zawarowanem było, aby odtąd król polski i wielki książę był jedną osobą. I rzeczywiście widzimy to w latach następnych. Przy Zygmuncie I był wprawdzie w Wilnie, w charakterze w. księcia lit., Zygmunt August, lecz on uprzednio został pacholęciem jeszcze ukoronowany na króla polskiego, chociaż ojciec żył i długie dnie rokował. *Herb Litwy* była to Pogoń w polu czerwonem, pod mitrą książęcą, to jest jeździec zbrojny na koniu białym rozpędzonym, a okrytym czaprakiem długim prawie do kopyt, z potrójną frendzlą; mąż ten zbrojny, w hełmie, z mieczem w prawej ręce do cięcia podniesionym, a z tarczą w lewej, na której dwa krzyże złote w jeden spojone. Posiadano jeszcze inny herb, który właściwie był herbem nie L., nie państwa

ale jedynie rodziny Jagiellońskiej; nazywał się on Kolumny, składał się z trzech żółtych krzyżów w polu czerwonem. Kiejstutowicze używali takowego herbu na tarczy Pogoni, zamiast krzyża; widzimy go również na monecie litewskiej, srebrnej, bitej przy Zygmuncie Auguście, i oddzielną nawet chorągiew, z wyobrażeniem owych kolumn, niesiono na pogrzebie Zygmunta I, niezależnie od chorągwi z Pogonią. *Język litewski* do dziś jest mową szczepu litewskiego. Granice jego trudne są do oznaczenia; biegną one w tym kierunku, w jakim oznaczyliśmy tu wyżej granice szczepu litewskiego. Na północy rz. Niewiaża, na płd. linia przebiegająca na płn. m. Grodna, między wsiami Hożą i Przewałką (mniej więcej 3 mile na płn. od Grodna), są miedzą tego języka. Oprócz tego obrębu miedz stałych, język ten spotyka się w różnych osadach sporadycznie rozrzuconych, a w czasach dawnych jego granice były znacznie szersze. W miarę jak szczep litewski wytwarzał coraz to większą i wspanialszą budowę państwową, szedł on bardziej na zatracenie. Tak było jeszcze przed unią, w okresie pogańskim. Żony i otoczenie książąt, pospolicie pochodzenia słowiańskiego, wnosiły język białoruski na dwór książąt, a tem samem ze sfer możniejszych go wypierały, przenosiły do chat chłopskich, gdzie wreszcie stale on zamieszkał i stamtąd się już obecnie nie wychyla. Już w XIII i XIV w. język białoruski, wielką falą otaczając mowę litewską, podmywał jej brzegi, uszczuplał jej siedziby. Podboje czynione na Rusi przez w. ks. lit. stanowczo szalę przewagi na stronę białorusińskiej mowy przeważyły. Niemczyzna i polska mowa przedzierały się na dwory książąt, ale nie tępiły mowy litewskiej; germanizm czekał aż L. pokona, a wtedy czyniłby z nią co z mową pokrewnych jej Prusów, których języka zabronił używać Prusom ich władca, mistrz krzyżacki, Siegfried von Feuchtwangen, rozkazem piśmiennym w r. 1309. Na mocy tego wzbronienia nikt z Prusów nie mógł wstąpić w związki małżeńskie, gdyby nie umiał mówić po niemiecku. Od czasu wprowadzenia wiary chrześciańskiej na mowę litewską patrzano na L. właściwej podejrzliwie, widziano w niej zabytek dawnego, pogańskiego kultu. Kazania mówiono wprawdzie po litewsku, lecz wyroki sądowe nigdy w tym języku nie były spisywane, i ani jednego dokumentu urzędowego pisanego po litewsku nie widzi historya. Dekrety pisano po białorusku lub po łacinie, chociaż sądzono po litewsku, a nawet kazania nie dłużej jak do XVII w. upowszechnione były litewskie w Wilnie. Zastąpiono je tam polskiemi. Są wskazówki dziejowe, że Witold pragnął mowę swego rodzinnego ludu podnieść do godności języka urzędowego, zastępując w ten sposób białoruski, ale krzyżacy mu to odradzili. Podczas doby unii lubelskiej już ten język był jedynie mową gminu wiejskiego; szlachta przekładała polski, białoruski lub łacinę, duchowieństwo zaś albo jeden z dwu wymienionych, lub też łacinę. Ruch reformacyjny w XVI stul. przyczynił się do podniesienia znowu, acz nie na długo, mowy litewskiej; używano jej jako narzędzie różnowierczej propagandy. Tłumaczono wtedy biblią, psalmy, układano pieśni po litewsku do świątyń protestanckich, drukowano wreszcie w r. 1561 w Królewcu katechizm Marcina Lutra w przekładzie pruskim. Reakcya katolicka w XVII w. również posługiwała się językiem litewskim; podnosiło go gorliwie duchowieństwo katolickie; szczególniej jezuici, którzy się uczyli języka litewskiego i wydali w nim książki do nabożeństwa, pisali pieśni religijne, układali słowniki litewskie a nawet gramatyki. Mowa Litwinów odznacza się niepospolitą zwięzłością. Bogactwo języka tego niezmierne i przymiotników mnóstwo, a zarazem i cieniowanie liczne spieszczeń i zdrobnień rozmaitych. Tworzenie się przymiotników i słów z rzeczowników nie przedstawia w nim najmniejszej trudności. Przy całem bogactwie tej mowy posiada ona mnóstwo wyrazów, które są wspólne językom słowiańskim; nie jest to wszakże zapożyczenie, bo są to wyrazy codziennej potrzeby, wyrazy konieczne, a zatem jednocześnie kiedyś wraz ze Słowianami zaczerpnięte przez L. gdzieś u wspólnego źródła, w języku sanskryckim. O języku litewskim pisali liczni badacze, Niemcy przeważnie, a mianowicie: Adelung, Bohlen, Jenisch, Ruhig, Bopp, Milck; kks. Szyrwid i Bohusz; T. Narbutt, J. I. Kraszewski, Jaroszewicz, Karłowicz i inni. Języki: Łotyszów, Żmudzinów, Prusów i Jadźwingów (zaginionych), Kurów i Liwów, są narzeczami pokrewnemi mowie litewskiej i prawdopodobnie odłamami jakiegoś wspólnego pnia, który był w czasach przeddziejowych mową ludów mieszkających na ogromnych pustyniach przed Baltykiem, między ujściem Wisły a Dźwiny, opierając się o górny brzeg Wilii i Niemna a o środkowy bieg Bugu. (Patrz: *Łotysze*, *Prusowie* i *Żmudź*). *Lud litewski* jest jasnowłosy, zachował swe cechy odrębności plemiennych bardzo wyraziście tam, gdzie się nie zmieszał z plemionami innemi, w głębi swych siedzib, około Trok, Wiłkomierza, Kowna. Tam on rosły, silny, o rysach regularnych, ale zmieszane z innemi szczepy plemię litewskie karłowato i brzydko wygląda. Daje się to wybornie spostrzegać, skoro z Wołynia wjedziemy do dawnej prowincyi litewskiej (powiaty: piński, nowogródzki, lidzki, grodzieński), gdzie lud jest od wieków mieszaniną szczepów litewskich ze słowiańskiemi, krywickiego i polskiego po-

chodzenia. Piękność kobiet, sławiona w pieśniach ludu litewskiego, tyczy się środkowych okolic siedzib L.; pieśń mówi o długich warkoczach włosów jasno-złocistych, lecz nie rudych, o oczach niebieskich, licach świeżych, rumianych. Praca twarda, wielowiekowa, wpływała na degeneracyą rasy, stępiała nawet uczucia, owa nadmierna, fizyczna praca i zależność ludowa. Stąd też w ich pieśni o uczuciu miłości nie wiele się mówi. Miłość zarysowuje się jako uczucie czyste, głębokie, nieśmiałe, bojące się wynurzyć z tajników duszy. Miłość litwina, jak ją pieśń maluje, daleka zawsze od tajemnej schadzki, kradzionego pocałunku, od dwuznacznego wyrazu: zawsze jest ona wzniosła, niczem nieskalana. W pieśni litewskiej nigdzie nie brzmi głos skargi uwiedzionej dziewczyny, a również nigdzie swawolnego, nieprzystojnego żartu. Weselna pieśń nawet częściej zawiera uczucie żalu za przeszłością, tęsknoty, obawy nieznanego jutra, niż prawdziwego wesela. Lud ten zachowywał śród swych puszcz dość długo obyczaj pogański. Po nad dolnym Niemnem jeszcze w r. 1545 ks. pruski Albert zalecał ludności litewskiej, aby się wstrzymywała od praktyk pogańskich; w sto lat później podróżnik spotyka obrzędy pogańskie śród litewskiego ludu w okolicach Wystrucia (Insterburg). Gwagnin także wspomina o niektórych praktykach pogańskich zbyt długo zachowywanych na L. Tenże Gwagnin szeroce opisuje jakim był stan ludu wiejskiego na L. w jego czasach (koniec XVI w.); stan to ucisku i poniżenia. Wieśniacy, mówi Gwagnin, dni pięć, czasem sześć, panom swoim robią; poniedziałek im się na własną robotę zostawia; po większej też części w dni niedzielne pracują, gdyż nie zachowują tu żadnych świąt, w święta rolę obrabiają, żną, koszą i t. d. Stan ten ucisku trwał wieki i odbił się w usposobieniu ludu lit. Chociaż L. jest i dziś jeszcze krajem dość leśnym, a w wiekach ubiegłych obfitowała w ogromne puszcze; wszakże uprawą roli od niepamiętnych czasów trudniono się, trzebiąc lasy i wypalając pnie na trzebieżach (po lit. *lidach*); liczne są ślady w języku litewskim rozpowszechnionego u nich rolnictwa od niepamiętnych czasów. Wiele posiadają wyrazów na oznaczenie pracy około roli i gatunków zboża. Do prac polowych kobieta ręki nie przykładała, bo, jak mówi litewskie przysłowie, „koza nie bydło, dziewka nie czeladź". Uprawiał więc ziemię wyłącznie mężczyzna. Socha, którą Gwagnin uważał za narzędzie niepraktyczne do uprawy roli, i dziś jeszcze w użyciu. Gospodarstwo prowadzą trzypolowe; własność wspólna, gminna, nieznaną jest na L. Rolnictwo w rozmaitych miejscowościach różnie się opłaca; można jednak uważać, że rolnik w okolicach bardziej urodzajnych zawsze otrzymuje osiem ziarn z jednego zasianego. Pszczelnictwo źródłem dochodu jest oddawna; bywały czasy, iż dochód z pszczół uważano za główny dochód litewskiego gospodarstwa. Pasieki są już późniejszym zwyczajem; pierwotnie zaś L. posiadała barcie śród puszcz w wielkiej ilości i oddzielne pnie, które, chociaż rozsiane były śród dzikich ostępów, niemniej przechowywały się w całości, bo je strzegło bóstwo oddzielne za dni pogańskich, a w epoce późniejszej surowe prawa przeciw wybieraczom miodu z cudzych pni. Język litewski posiada znaczną ilość wyrazów określających różne odcienia pracy pszczelniczej, co świadczy o dawnem i powszechnem zajmowaniu się tą gałęzią gospodarstwa. Myśliwstwo od wieków było zajęciem mieszkańców L. i obszernie niem się trudniono. Zwierz, liczniejszy niż teraz, był pożywieniem, a skóra jego przedmiotem handlu. Oprócz niedźwiedzi, rysi, jeleni, borsuków, lisów, wilków, które tworzą trofea myśliwskie teraz, polowano jeszcze na tury, dziś zaginione. Obfitość jezior, rzek, wytworzyła rybołóstwo niegdyś rozwinięte. Strój mieszkańców z domowych wełnianych wyrobów składał się. Gwagnina uderzała tu jednostajność szarej barwy stroju, śród której trudno mu było odróżniać jednych od drugich. Przy kaftanie, który się spina na guziki lub pętlice, używają kożucha baraniego. Czapki są śpiczaste z uszyma wiszącemi. Płótno niepospolitą gra rolę w stroju litewskiego ludu. Kobiety okrywają głowy płóciennemi zawiciami, które pod brodą podpina się. Lud tu nadzwyczaj religijny, poważnie zapatrujący się na życie i jego sprawy, a że w swym charakterze posiada dużo hartu woli, więc i wiara głęboko w jego sercu jest zaszczepioną. Wszędzie, gdzie większą masą przebywa, w granicach dawnych swych siedzib, katolickim on jest; po za granicami starych siedlisk swych, to jest we wschodnich okolicach grodzieńskiej gubernii i w południowych okolicach mińskiej, na kończynach wschodnich wileńskiej gubernii, gdzie się połączył z pierwiastkami słowiańskiemi, gdzie sąsiaduje z białoruskiem plemieniem, wyznawał on katolicyzm wedle obrządku unickiego, a zatem, od roku 1839, zaliczony został do kościoła prawosławnego. Ilość i wyznanie litewskiego szczepu, na zasadzie dat urzędowej statystyki (1860—1863 r.) daje nam następujące cyfry: powiat wileński, na ogólną liczbę 136,152 mk. (nie licząc m. Wilna) 83,003 katol. a 53 prawosł. litwinów; pozostała masa ludności składa się z ross. (983 praw.), białorusów (4,847 praw.), żydów 14,000, polaków 47,140 i rusinów (684 praw.), a przytem małej ilości tatarów (mahom. wyzn.). Pow. trocki z ogólnej liczby mk. 102,474, litw. 90,688 katol. a 382 praw., ross. 999 (praw.), białorus. 1,260 (praw.), po-

laków 4144 i żydów 14,000. W lidzkim pow. na 108,735 mk. litw. 45,198 katol. a 19,427 praw., ross. 7,265 (praw.), białorus. 23,016 (katol.), polaków 7,385 katol., żydów 6444. W oszmiańskim pow. na 128,666 mk., litw. 62,571 katol. a 2,527 praw., białor. 27,394 (praw.) i polaków 20,650 (katol.). Pow. święciański na 104,358 ogółu mk. posiada litw. 82,135 (z których 1,626 prawosł., pozostali katol.), ross. 376 praw., polaków 5,506 katol., białor. 6,557 i żydów 3,402. Wilejski pow. posiada mk. 116,753, z których litw. 28,925 katol. a 1820 praw., ross. 5,266 praw., białor. 46,199 praw. a 2,609 katol., polaków 24,092 katol., żydów 6,848 i tatarów 303. Pow. dziśieński na 122,380 ogółu mk. litw. 2,150 (praw.), białor. 57,174 (praw.), ross. 41 praw., rusinów 14 (praw.) i polaków 45,469 (katol.). Wyliczyliśmy szczegółowe daty statyst. powiatów wileńskiej gubernii, jest ona bowiem główną siedzibą plemienia litewskiego; w innych zaś guberniach, na które się rozpada dawna L. [w guber. grodzieńskiej, mińskiej i w pow. wiłkomierskim gub. kowieńskiej — inne pow. kowieńskiej gub. tworzyły niegdyś *Żmudź* (ob.)], liczba litewskich plemion jest następującą: w grodzieńskiej gub. litwinów 260,096, z których prawosł. 123,712 a katol. 136,384; w mińskiej gub. liczono ich (około 1862 r.) 64,344, z których 9,026 prawosł. a 55,308 katol.; w powiatach wschodnich mińskiej gub. liczba ta jest tak maluczka, iż zaledwie kilkaset głów na powiat wynosi, np. w bobrujskim 230 głów, w rzeczyckim 185. Jeżeli do cyfr powyższych dodamy litwinów w wiłkomirskim pow. (104,000) i suwalskiej gub. (214,000), to otrzymamy ogólną ilość litwinów w granicach dawnego w. ks. litew. wynoszącą 1,062,420 (w r. 1862). (Patrz *Litwa pruska*). Litwa, od czasu unii lubelskiej tworząc jednę z prowincyj Polski, uległa jej losowi, w r. 1792 i 1795 była ona wcieloną do państwa rossyjskiego i odtąd tworzy z niem jednolitą całość. (Ob. poniżej *Litewskie województwa* i *Litewskie gubernie*). Przy podziale Polski część trockiego wojew., tak zwany Zapuszczański Trakt, nie weszła, wraz z okolicą Białegostoku, do Cesarstwa Rossyjskiego, ale dostała się Prusom, które, po bitwie pod Jeną w r. 1806, wyzuć się musiały z tego kawałka L. Trakt Zapuszczański wszedł w 1807 r., na mocy traktu tylżyckiego, do tworzącego się w. ks. warszawskiego i po r. 1815 wytworzył wojew. augustowskie w ogłoszonem właśnie wtedy Królestwie Polskiem; później wojew. augustowskie nazwano gubernią tegoż miana; a nareszcie gubernią suwalską (ob.). Okolice Białegostoku wyżej rzeczony tylżycki traktat oddał Rossyi, która wcieliła je do swego państwa pod mianem Obwodu Białostockiego, a takowy w r. 1841 przyłączono do gubernii grodzieńskiej. *M. D.*

Litewskie województwa. Chociaż Ruś południowa wcześnie, bo od czasu Gedymina i Olgerda, hołdowała Litwie, a dzielnice: kijowska, wołyńska, bracławska i inne, już w dobie rzeczypospolitej sądziły się statutem litewskim, to jednak w skład terytoryum w. ks. litew. wchodziło tylko 11 prowincyj, mianowicie województwa: wileńskie, trockie, mińskie, nowogródzkie, brześciańskie albo brzeskie, mścisławskie, smoleńskie, witebskie, połockie, inflanckie i księstwo żmudzkie. Wszystkie one zajmowały przestrzeni mniej więcej 9900 mil kw., miały 509 miast, przeszło 400000 dymów i około 2,500,000 mk.; wspomnijmy więc o każdej i zaznaczmy położenie geograficzne. 1) *Województwo wileńskie*, rdzenna dzielnica L., ustanowione od r. 1413, czyli od pierwszej unii horodelskiej, graniczyło na płn. i płn.-zach. z Semigalią i wojew. trockiem; na zach. z wojew. trockiem; na południe z wojew. nowogródzkiem przypierając do Niemna; na wsch. z wojew. mińskiem i połockiem. Miało herb Pogoń białą w polu czerwonem, liczyło powiatów 5; wileński, oszmiański, lidzki, wiłkomirski i brasławski; z nich od r. 1569 t. j. od unii lubelskiej posyłano 10 posłów na sejm krajowy, zaś trzej senatorowie: biskup, wojewoda i kasztelan otrzymali pierwsze miejsca po senatorach poznańskich. Od początku do chwili ostatniego rozbioru było biskupów 29, wojewodów 33, kasztelanów 37; przeszło za kordon w części 1793 r. a ostatecznie w 1795 r. Z powodu niedokładnych pomiarów niepodobna wykazać akuratnie ilości obszaru, a zarazem określić cyfry ówczesnego zaludnienia wojew. wileńskiego, bo jej żadne statystyki nie podają; zauważmy jednak, iż według lustracyi 1775 r. dymów wiejskich i miejskich w dobrach duchownych, starościńskich i obywatelskich liczyło się około 71,000; w tej liczbie dymów miejskich około 7,000 a dymów wiejskich około 64,000. Miastem stołecznem było Wilno; inne ważniejsze: Oszmiana, Lida, Wiłkomierz, Brasław i Żołudek. *Powiat wileński* pod koniec XVIII stulecia miał przeszło 10,350 dymów w dobrach ziemskich, w tem dymów miejskich około 1,580, dymów wiejskich przeszło 8,770. Do r. 1791 według dawnych taryf opłacał podatek, mianowicie: podymnego 80,966 zł., czopowego 10,355, pogłównego 13,900 zł., kwarty 38,047, młynowego 1,612 zł., razem około 144,880 zł. Po ustawie zaś 3 maja komisya skarbowa wyznaczyła następne dodatkowe opłaty rządowi: ofiary 10-go grosza i 20% z dóbr wszelkich 100,321 zł., kwart nowych ze starostw 28,756 zł., podymnego 15,993 zł., półpodymnego z miast królewskich 14,042 zł., procentu z dóbr pojezuickich 4,068 zł., razem

około 163,180 zł. czyli wszystkiego około 308,080 zł. Starostw w pow. wileńskim niegrodowych było 3: bystrzyckie, inturskie, kiernowskie, tudzież dzierżaw królewskich 40, mianowicie: Burkiły, Dojlidziany, Giełżuny, Giełony, Grycuny, Ganszlany, Gieżuny, Grzybiany, Kieny, Kretony, Krumelany, Kłoczuny, Łowcze, Ławejkuny, Ławaryszki, Ławkuny, Miedniki, Miedziuny, Mozole, Milejkuny, Mejszagoła, Matalujnie, Mozorów, Niemicza, Niemenczyn, Pelikany, Piazów, Rakuńciszki, Rotuńce, Sedaszniki, Smogury, Szukszтele, Szyrwinty, Szaterniki, Sterniki, Trokinowo, Troskuny, Udziały, Wojciszuny, Wysoki Dwór. *Powiat oszmiański* dzielił się na części: oszmiańską i postawską; w tym samym czasie liczył dymów przeszło 28,000 w dobrach ziemskich, w tem dymów wiejskich około 25,250 i dymów miejskich około 2,750. Według dawnych taryf pow. oszmiański opłacał podatku: podymnego 168,556 zł., czopowego 18,329 zł., pogłównego 17,810 zł., kwarty 52,018 zł., młynowego 3,014 zł., razem 259,727 zł. Po ustawie 3 maja przybyło: ofiary 10-go grosza i 20% z dóbr wszelkich 234,676 zł., kwart starościńskich 68,181 zł., podymnego 51,244 zł., półpodymnego z miast królewskich 2,426 zł., półprocentu z dóbr pojezuickich 7,301 zł., razem 363,827 zł., zatem cały podatek wynosił 623,554 zł. Powiat oszmiański posiadał starostwa: oszmiańskie, trąbskie, duckie, krewskie, dawgieliskie, hubskie, markowskie, wilejskie, a przytem inne dzierżawy i królewszczyzny, których spis znajduje się w VI t. Vol. Leg. na str. 190—194. *Powiat lidzki* w r. 1775 liczył dymów w dobrach ziemskich, duchownych, obywatelskich i starościńskich 11,723, w tem dymów wiejskich 10,974 i dymów miejskich 749. Według dawnych taryf pow. lidzki opłacał podatków: podymnego 67,701 zł., czopowego 8,606 zł., pogłównego 13,227 zł., kwarty 47,614 zł., młynowego 1,178 zł., razem 138,327 zł. Po ustawie 3 maja przybyło: ofiary 10-go grosza i 20% z dóbr 58,956 zł., kwart starościńskich 14,789 zł., podymnego 8,704 zł., półpodymnego z miast król. 2,102 zł., półprocent z dóbr pojezuickich 2,333 zł., razem około 85,975 zł., a cały podatek wynosił przeszło 224,000 zł. Pow. lidzki miał starostw 7: borciańskie al. bersztańskie, dubiejskie albo dubskie, koniawskie, nowodworskie, raduńskie, stokliskie, wasiliskie i różne królewszczyzny (ob. Vol. Leg. VI, str. 187, 191). *Powiat wiłkomierski* według lustracyi 1775 r. liczył dymów mianowicie w dobrach ziemskich: miejskich 416, wiejskich 10,581; w dobrach duchownych: miejskich 185, wiejskich 986; w dobrach starościńskich: miejskich 391, wiejskich 2,281, razem dymów 14,840. Powiat wiłkomierski opłacał podatków według dawnych taryf: podymnego 137,112 zł., czopowego 11,195 zł., pogłównego 17,440 zł., kwarty 87,647 zł., młynowego 1,318 zł., razem 254,713 zł. Po ustawie 3 maja przybyło podatków: ofiary 10-go grosza i 20% z dóbr 121,688 zł., kwarty starościńskiej 48,987 zł., podymnego 29,987 zł., półpodymnego z miast królewskich 1,555 zł., $^1/_2$% z dóbr jezuickich 1,447 zł., razem około 203,666 zł., a cały podatek wynosił 458,379 zł. Powiat wiłkomierski posiadał starostwa: bolnickie, kopiskie, onikszciańskie, subockie, pieniańskie, uszpolskie, tudzież inne królewszczyzny. (Ob. Vol. Leg. VI, str. 185, 190, 191). *Powiat brasławski* według lustracyi 1775 r. liczył dymów, mianowicie: w dobrach szlacheckich: miejskich 181, wiejskich 2,926; w dobrach duchownych: miejskich 148, wiejskich 1,193; w dobrach starościńskich: miejskich 358, wiejskich 1082; razem 5,888. Pow. brasławski opłacał podatków według dawnej taryfy: podymnego 42,631 zł., czopowego 5,099 zł., pogłównego 6190 zł., kwarty 27,941 zł., młynowego 434 zł., razem 82,296 zł. Po ustawie 3 maja dodano: ofiary 10-go grosza i 20% z dóbr 83,231 zł., kwarty 54,607 zł., podymnego 26,289 zł., półpodymnego z miast królewskich 458 zł., $^1/_2$% z dóbr pojezuickich 1,322 zł.; razem 165,908 zł., a cały podatek wynosił 248,204 zł. Pow. brasławski posiadał starostwa 2: brasławskie i opeskie, a przytem inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 186. Porównywając powyższą liczbę dymów 71,000 w woj. wileńskiem, według lustracyi 1775 r., z podaną w konstytucyi z r. 1717 na 23,270 (ob. Vol. Leg. t. VI, str. 180), należy przypuszczać, że lustracya pierwotna, o czem świadczą ówcześni pisarze, była niesumienną, gdyż niepodobieństwem jest, aby w przeciągu lat około 60 ludzkie osady, a zatem ludność pomnożyła się więcej niż we troje. Zaznaczmy, że niniejsza uwaga w zupełności stosuje się i do innych województw, które tu niżej opisywać będziemy. 2) *Województwo trockie* miało początek razem z wojewódz. wileńskiem w r. 1413, od pierwszej unii; herb: biała Pogoń w czerwonem polu; od r. 1569 posyłało 8 posłów na sejmy, a senatorowie mieli miejsce po kaliskich. Wojew. trockie graniczyło na płn. z Semigalią, na zach. z ks. żmudzkiem, Prusami elektoralnemi i wojew. podlaskiem; na południe z województwem podlaskiem, opierając się o rzekę Narew i wojew. brześciańskiem; na wsch. z województwami nowogrodzkiem i wileńskiem; miało powiatów 4: trocki, grodzieński, kowieński i upitski; przeszło za kordon 1795 r.; miasta ważniejsze: Grodno, Kowno, Troki, Upita, Białystok, Swisłocz, Skidel, Lipsk, Merecz, Kurczyn, Olkieniki, Olita, Pożajść, Birże, Choroszcza, Wygry. *Powiat kowieński* zamykał w sobie starostwa: preńskie,

wiłkowyskie, dorsuniskie, wisztynieckie i inne królewszczyzny (ob. Vol. Leg. VI, str. 185, 186, 189, 194). Według lustracyi 1775 r. posiadał dymów w dobrach szlacheckich: miejskich 233, wiejskich 3,248; duchownych: miejskich 20, wiejskich 481; starościńskich: miejskich 1,530, wiejskich 3,377; razem dymów 8,889. Opłacał podatku według taryfy dawnej: podymnego 75,957 zł., czopowego 8,697 zł., pogłównego 15,370, kwarty 106,302, młynowego 628 zł., czynszów magdeburskich 9,268 zł., razem 216,223 zł. Po r. 1791 przybyło podatku ofiary 10-go grosza i 20% z dóbr 32,638 zł., kwarty 173,799 zł., podymnego 16,135 zł., półpodymnego z miast królewskich 5,768 zł., ½% z dóbr pojezuickich 431 zł., razem 228,773 zł., a cały podatek wynosił 444,996 zł. *Powiat trocki* zamykał w sobie starostwa: mereckie, niemonajckie, olkienickie, żyżmorskie, łoździejskie i inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 185, 188, 188, 189, 194. Liczył dymów: w dobrach szlacheckich: miejskich 92, wiejskich 2,792; w dobrach duchownych: miejskich 40, wiejskich 796; w starościńskich: miejskich 639, wiejskich 3,795; razem 8,154. Opłacał podatku według taryfy dawnej: podymnego 51,425, czopowego 8,968 zł., pogłównego 14,762 zł., kwarty 86,581 zł., młynowego 862 zł., czynszów magdeburskich 6,400 zł., razem 168,999 zł. Po r. 1791 przybyło: ofiary 10-grosza i 20% z dóbr 39,128, kwarty 106,199, podymnego 32,437 zł., podymnego z miast królewskich 5005, ½% z dóbr pojezuickich 133 zł., razem 182,964 zł., a cały podatek wynosił 351,963 zł. *Powiat grodzieński* zamykał w sobie starostwa: filipowskie, przewalskie, przeroślskie, wasilkowskie i drobniejsze królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 186, 193. Posiadał dymów: w dobrach szlacheckich: miejskich 2,518, wiejskich 22,689; w duchownych: miejskich 288, wiejskich 1383; w starościńskich: miejskich 1052, wiejskich 1395; razem dymów 29,327. Opłacał podatku według dawnej taryfy: podymnego 149,589 zł., czopowego 26,220 zł., pogłównego 34,537 zł., kwarty 23,996 zł., młynowego 1,400 zł., czynszów magdeb. 10,019 zł., razem 245,763 zł. W roku 1791 przybyło podatku ofiary i procentów z dóbr 105,551 zł., kwarty 28,171 zł., podymnego 28,718 zł., półpodymnego 5,897 zł., ½% z dóbr pojezuickich 1,813 zł., razem 170,153 zł.; cały podatek wynosił 415,915 zł. *Powiat upitski* zamykał w sobie starostwa: gulbińskie, sengwiejskie, szymańskie, szadowskie, wobolnickie, żydejczańskie i inne królewszczyzny wspomniane w VI t. Vol. Leg. na str. 185, 188, 189, 195. Według lustracyi 1775 r. pow. upitski posiadał dymów: w dobrach szlacheckich: miejskich 600, wiejskich 6,359; w duchownych: miejskich 186, wiejskich 703; w starościńskich: miejskich 30, wiejskich 1,366; razem 9,244. Według dawnych lustracyj pow. upitski płacił podatków: podymnego 89,551 zł., czopowego 9,128 zł., pogłównego 15,837 zł., kwarty 49,871 zł., młynowego 582 zł., razem 164970 zł. Od r. 1791 dodano: podatku ofiary 10-grosza i 20% 81,098 zł., kwarty 44,422 zł., podymnego 10,838 zł., półpodymnego z miast królewskich 277 zł., ½% z dóbr pojezuickich 1,688, razem 138,322 zł., a cały podatek wynosił 303,292 zł. 3) *Województwo mińskie*, ziemia krywiczańska, niegdyś dzielnica księstwa połockiego, shołdowana Litwie za Gedymina, powstało r. 1569 czyli od unii lubelskiej, miało herb: Pogoń cielistego koloru w polu białem; obierało na sejm 6 posłów; senatorowie, mianowicie wojewodowie, zajmowali miejsce po pomorskich, kasztelanowie zaś po gdańskich. Wojew. mińskie należało do biskupstwa wileńskiego, sądziło się w trybunałach: wileńskim, tudzież na kadencyach: mińskiej i nowogródzkiej; graniczyło na płn. z wojew.: połockiem i witebskiem, na zach. z województwem wileńskiem i nowogrodzkiem, na płd. z wojew.: brześciańskiem i kijowskiem, tudzież z Ukrainą moskiewską; na wsch. z Ukrainą moskiewską, opierając się o Desnę i wojew. mścisławskie; miało powiatów 3; własny miński, mozyrski i rzeczycki; przeszło za kordon 1793 r. *Powiat miński*, z miastem stołecznem Mińskiem nad Świsłoczą, miał dymów w dobrach szlacheckich: miejskich 428, wiejskich 17,675; w dobrach duchownych: miejskich 3, wiejskich 3,710; w dobrach starościńskich: miejskich 1,082, wiejskich 235; razem 23,133. Opłacał podatków według dawnej taryfy: podymnego 140,576 zł., czopowego 16,524 zł., pogłównego 17,977 zł., kwarty 14,329 zł., młynowego 3,046 zł., razem 192,453 zł. W r. 1791 dodano: ofiary 10 grosza i 20% z dóbr 199,316 zł., kwarty 4,866 zł., podymnego 43,344 zł., półpodymnego z miast król. 6,426 zł., ½% z dóbr pojezuickich 2,485, razem 256,438 zł., a cały podatek wynosił 448,941 zł. Pow. miński posiadał ststwa radoszkowickie i krasnosielskie, tudzież inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 188 i 189. Ważniejsze miasta: Radoszkowicze, Dokszyce, Berezyna, Ihumeń, Kojdanów, Borysów, Raków. *Powiat mozyrski* z miastem powiat. Mozyr albo Mozyrz nad Prypecią, miał dymów według lustracyi 1775 r. w dobrach szlacheckich: miejskich 51, wiejskich 2,954; w dobrach duchownych: miejskich 27, wiejskich 1,185; w dobrach starościńskich: miejskich 99, wiejskich 1034; razem 5,350. Zamykał w sobie starostwo mozyrskie i inne królewszczyzny wykazane w VI t. Vol. Leg. na str. 192. Ważniejsze miasta: Ozaryczе i Kimbarówka. Opłacał podatku według

dawnej taryfy: podymnego 21,476 zł., czopowego 4,588 zł., pogłównego 5,627 zł., kwarty 21226 zł., młynowego 908 zł., razem 53,826 zł. W r. 1791 przybyło: ofiary i 20% z dóbr 24,199 zł., kwarty 9,893 zł., podymn. 13,226 zł., półpodymnego z miast król. 1085 zł., ½% z dóbr pojezuickich 4,533 zł., razem 52,937 zł., a cały podatek wynosił: 106,763 zł. *Powiat rzeczycki* z miastem powiat. Rzeczycą nad Dnieprem miał dymów według lustracyi 1775 r. w dobrach szlacheckich: miejskich 320, wiejskich 2,842; w duchownych: miejskich 92, wiejskich 698; starościńskich: miejskich 176, wiejskich 1,548, razem 5,676. Opłacał podatku według dawnej taryfy: podymnego 28,055 zł., czopowego 4,932 zł., pogłównego 4,322 zł., kwarty 28,788 zł., młynowego 906 zł., razem 67,005 zł. W r. 1791 dodano ofiary i 20% z dóbr 50,257 zł., kwarty 71,560 zł., podymnego 18,719 zł., półpodymnego z miast król. 1,213 zł., ½% z dóbr pojezuickich 722 zł., razem 142,473 zł., a cały podatek wynosił 209,473 zł. Pow. rzeczycki miał ststwa: homelskie, rzeczyckie, rohaczewskie, bobrujskie, czeczerskie, propojskie i inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. str. 186, 188. 4) *Województwo nowogródzkie*, niegdyś dzielnica księstwa wołyńskiego, shołdowanego Litwie w XIII w., do r. 1500 było namiestnictwem, odtąd przybrało miano województwa a w 1569 r. otrzymało prawo posyłania 6 posłów na sejmy; herb: Pogoń biała w polu czerwonem; senatorowie zasiadali po bełskich. Od początku do ostatniej doby miało 30 wojewodów i 19 kasztelanów. Składało się z 3-ch powiatów: własnego nowogródzkiego wraz z księstwem słuckiem, słonimskiego i wołkowyskiego. Graniczyło na płn. z województwami mińskiem i wileńskiem; z tem ostatniem granice stanowiły w części rzeki Suła i Niemen; na zach. z pow. grodzieńskim wojew. trockiego, na płd. z pow. pińskim wojew. brzeskiego, opierając się o Prypeć pod Petrykowem, na wsch. z powiatami mozyrskim i rzeczyckim wojew. mińskiego, zajmowało przestrzeni około 900 mil kwadr., przeszło za kordon 1793—1795. *Powiat nowogrodzki*, mieszczący w sobie księstwo słuckie, posiadał ststwo nowogrodzkie, które się zwykle zwało ekonomią, liczył dymów według lustracyi 1775 r. w dobrach szlacheckich: miejskich 2,585, wiejskich 28,619; w duchownych: miejskich 152, wiejskich 2'992; starościńskich: miejskich 126, wiejskich 268; razem 34,742. Zamykał ważniejsze miasta: Nowogródek, Słuck, Nieśwież, Kopyl, Hłusk, Mir, Lubcz, Kleck, Petryków, Ciemkowicze, Korelicze, Stołbce, Świerżeń, Myse, Rubieżewicze, Lachowicze, Zdzięcioł i inne. Opłacał podatku według dawnej taryfy: podymnego 200,250 zł., czopowego 32,561 zł., pogłównego 30,060 zł., kwarty 3,788 zł., młynowego 4,062 zł., razem 270,723 zł. W r. 1791 przybyło: podatku ofiary i 20% z dóbr 254,365 zł., kwarty 863 zł., podymnego 58,263 zł., półpodymnego z miast królewskich 1,244 zł., ½% z dóbr pojezuickich 9,140 zł., razem 323,876 zł. a cały podatek wynosił 594,599 zł. *Powiat słonimski* z miastem stołecznem Słonim odgraniczał się od nowogródzkiego na płn. rz. Mołczadzią, dalej szła granica pomiędzy Stołowiczami, Połanką, Usławiczami ku Pińszczyźnie z jednej strony i Buszaczem, Bytyniem i Słonimem z drugiej. Słonimski pow. zamykał ststwa: sokołowskie i zdzitowskie, tudzież inne królewszczyzny, wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 187. Posiadał dymów w dobrach szlacheckich: miejskich 1,042, wiejskich 6,885; w duchownych: miejskich 386, wiejskich 1,381; w starościńskich: miejskich 482, wiejskich 1,627; razem 11,803. Opłacał podatków według dawnej taryfy: podymnego 66,003 zł., czopowego 12,680 zł., pogłównego 10,722 zł., kwarty 54,113 zł., młynowego 1,358 zł., razem 144,877 zł. W r. 1791 przybyło: podatku ofiary i 20% z dóbr 65,139 zł., kwarty 21,381, podymnego 4,710 zł., półpodymnego z miast królew. 1,858, ½% z dóbr pojezuickich 303 zł., razem 93,393 zł. a cały podatek wynosił 238,270 zł. Ważniejsze miasta: Różanna, Łyszków. *Powiat wołkowyski* z miastem stołecznem Wołkowysk, tudzież ważniejszemi jak Mścibów, Wołpa i inne, odgraniczał się od pow. słonimskiego rz. Zelwą, zamykał w sobie ststwa: wołpińskie, jałowskie, mścibowskie, wołkowyskie i inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 186. Według lustracyi 1775 r. liczył dymów w dobrach szlacheckich: miejskich 615, wiejskich 5,812; w duchownych: miejskich 110, wiejskich 1,325; w starościńskich: miejskich 769, wiejskich 972; razem 9,603. Opłacał podatku według dawnych taryf: podymnego 56,752 zł., czopowego 13,285 zł., pogłównego 11,882 zł., kwarty 31,861 zł., młynowego 1390 zł., czynszów magdeburskich 1,800 zł., razem 116,972 zł. W r. 1791 dodano: podatku ofiary i 20% z dóbr 61,177 zł., kwarty 19,424 zł., podymnego 2,673 zł., półpodymnego z miast królewskich 2,140 zł., ½% z dóbr pojezuickich 50 zł., razem 85,463 zł., cały więc podatek wynosił 202,435 zł. 5) *Województwo brzeskie*, dawna dzielnica księstwa wołyńskiego, zagarnięta przez Gedymina około 1316 r., pewniej ukonstytuowana od unii lubelskiej, miała herb Pogoń białą w polu czerwonem, z rycerzem przybranym w barwy błękitne; wysyłała 4-ch posłów na sejmy, a senatorowie zasiadali po rawskich; wszystkich wojewodów miało 24; dzieliło się na 2 powiaty: brzeski i i piński; graniczyło od płn. z pow. mozyrskim wojew. mińskiego, z księstwem słuckiem, po-

wiatami: nowogródzkim, słonimskim i wołkowyskim wojew. nowogródzkiego, tudzież z powiatem grodzieńskim wojew. trockiego; od zach. z ziemiami: bielską, drohicką i mielnicką wojew. podlaskiego i wojew. lubelskiem; od płd. z ziemią chełmską, z powiatami: włodzimierskim, łuckim i krzemienieckim wojew. wołyńskiego; od wsch. z pow. owruckim wojew. kijowskiego; przeszło za kordon 1793—1795 r. częściami. *Powiat brzeski*, z miastem stołecznem Brzeście Litewskie, miał dymów w dobrach szlacheckich: miejskich 3,306, wiejskich 23,596; w duchownych miejskich 393, wiejskich 2,575; w starościńskich: miejskich 1,245, wiejskich 1,439; razem 32,554. Opłacał podatku według dawnej taryfy: podymnego 217,196 zł., czopowego 34,466 zł., pogłównego 37,447 zł., kwarty 17,710 zł., młynowego 1,996 zł., razem 308,817 zł. W r. 1791 dodano: podatku ofiary i 20% z dóbr 167,161 zł., kwarty 6,263 zł., podymnego 46,731 zł., półpodymnego z miast król. 4,420 zł., ½% z dóbr pojezuickich 2,613 zł., razem 227191 zł., cały więc podatek wynosił 536,008 zł. Zamykał w sobie starostwa: kamienieckie i ziołowskie, tudzież inne królewszczyzny, wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 193. Ważniejsze miasta i miejscowości: Prużana, Wysokie Litewskie, Kobryń, Biała, Włodawa, Kodeń i inne. *Powiat piński* z miastem stołecznem Pińsk, posiadał starostwo grodowe pińskie i królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 191, 193. Liczył według lustracyi 1775 r. dymów w dobrach szlacheckich: miejskich 934, wiejskich 10,857; w duchownych miejskich 201, wiejskich 2,289; w starościńskich: miejskich 630, wiejskich 1754; razem 16,665. Opłacał podatków według dawnych taryf: podymnego 75,712 zł., czopowego 10,394 zł., pogłównego 17,500 zł., kwarty 51,188 zł., młynowego 1,794 zł., razem 156,588 zł. W r. 1791 przybyło podatku ofiary i 20% z dóbr 86,770, z kwarty 26,073 zł., podymnego 21,405 zł., półpodymnego z miast król. 2,479 zł., ½% z dóbr pojezuickich 5,024 zł., razem 141,752 zł. Cały podatek wynosił 298,340 zł. Ważniejsze miejscowości: Janów, Turów, Dawydgródek, Kożangródek, Łachwa, Łohiszyn, Śniadyń, Łunin. 6) *Województwo mścisławskie*, niegdyś dzielnica kniaziów Rurykowiczów, za Olgerda już Litwie hołdująca, ukonstytuowane pewniej od unii w. ks. lit. z koroną w 1569 r., posyłało dwóch posłów na sejmy, miało herb Pogonię białą w polu czerwonem na żółtej chorągwi. Miało wojewodów 33, kasztelanów 28. Senatorowie ci zasiadali po chełmińskich (ob. Niesiecki I, str. 215, 283). Od północy graniczyło z województwem smoleńskiem, korytem rzek Wiekry i Meregi, z pow. orszańskim wojew. witebskiego; od zachodu i południa z powiatami: mińskim i rzeczyckim wojew. mińskiego, tudzież z regimentem smoleńskim; od wschodu z gub. białogrodzką, należącą do posiadłości Moskwy; odeszło za kordon 1772 r. Zamykało w sobie sstwa: kryczewskie, korszańskie, radomskie, mścisławskie i inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg., str. 185, 192. Ważniejsze miasta: Mścisław stołeczne, Mohilów, Czeryków, Propojsk, Bychow-Nowy. Według lustracyi 1717 r. miało posiadać dymów 2,323, ale to, jakeśmy już zauważyli wyżej, błędna cyfra, chociaż zamieszczona w VI t. Vol. Leg. na str. 180—182. 7) *Województwo połockie*, część dawnego obszernego księstwa połockiego, shołdowanego Litwie w wieku XIII, graniczyło na północy z posiadłościami w. ks. moskiewskiego, od zachodu z Inflantami i wojew. wileńskiem, od południa z wojew. mińskiem, od wschodu z wojew. witebskiem; miało zawierać około 1,000 mil kwadr. Województwem już było w 1500 r., lecz pewniej się ukonstytuowało od r. 1569, wybierało 2 posłów na sejmy, a senatorowie zasiadali po lubelskich; miało wojew. 21, kasztel. 16 (ob. Niesiecki, t. I, str. 189, 269), herb Pogonię w białem polu; dygnitarze nosili kontusze karmazynowe z błękitnemi wylotami; wojewodowie wybierani przez szlachtę; w r. 1775, mianowicie w czasie 1 zaboru po rzekę Dźwinę odeszło za kordon, a 1793 całkiem przyłączone do Rosyi. Mieściło w sobie sstwo dziśnieńskie i inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 184, 187. Opłacało podatku przed rokiem 1791 z pozostałej części: podymnego 55,698 złt; czopowego 8,123 złt.; pogłównego 7,650 złt.; kwarty 3,181 złt.; młynowego 896 złt.; czynszów magdeburskich 600 złt.; razem 76,149 złt. W r. 1791 dodano: ofiary 10-go grosza i 20% z dóbr 109,875, kwarty 10,593 złt.; podymnego 27,771 złt.; półpodymnego z miast królewskich 1,237 złt.; ½% z dóbr pojezuickich 6,555 złt., razem 156,032 złt. Cały podatek wynosił 232,281 złt. 8) *Województwo witebskie*, część dzielnicy dawnego księstwa połockiego, shołdowanego Litwie za Olgerda, ukonstytuowane całkowicie podczas unii lubelskiej w r. 1569, posyłało na sejmy 4-ch posłów, senatorowie zasiadali po płockich; wojewodowie byli wybierani przez szlachtę i zatwierdzani przez króla; herb Pogonia biała w polu czerwonem; wojewodów było 37, kasztel. 22 (ob. Niesiecki, t. I, str. 197, 274); dzieliło się na dwa powiaty: *witebski* i *orszański*, od wojew. smoleńskiego w r. 1667 dołączony; graniczyło na płn. z ziemią pskowską, na wsch. z ziemią smoleńską i wojew. mścisławskiem, na płdn. z pow. mińskim wojew. mińskiego, na zachód z województwami: mińskiem i połockiem. *Powiat witebski* mieścił w sobie sstwa i królewszczyzny wymienione

w VI t. Vol. Leg. na str. 187, 193. W roku 1773 gdy nastąpił 1-y rozbiór kraju, znaczna część wojew. witebskiego odeszła za kordon, z pozostałej jednak części powiatu do r. 1791 opłacano podatku: podymnego 411 złt.; czopowego 12 złt., razem 423 złt. W r. 1791 dodano: ofiary i 20% z dóbr 587 złt.; podymnego 195 złt., ½% z dóbr pojezuickich 111 złt., razem 894 złt., cały więc podatek 1,317 złt.; przeszło całkiem za kordon 1793 r. *Powiat orszański* mieścił w sobie sstwa: borysowskie, wielatyckie, orszańskie, luboszańskie i inne królewszczyzny, wymienione w VI t. Vol. Leg. na str. 184, 188. W r. 1772 znaczna część północna powiatu przeszła za kordon, odtąd więc obywatelstwo sejmikowało w pogranicznem mku wojew. mińskiego, Chołopieniczach, a w r. 1793 reszta wojew. witebskiego przeszła pod panowanie rosyjskie. Powiat orszański według lustracyi 1775 r. posiadał dymów: w dobrach szlacheckich: miejskich 312, wiejskich 5,838; w dobrach duchownych: miejskich 10, wiejskich 701; w dobrach starościńskich: miejskich 42, wiejskich 1,916, razem 8,819. Do r. 1791 opłacał podatku podymnego 51,678 złt.; czopowego 7,742 złt.; pogłównego 3,780 złt.; kwarty 46,224 złt.; młynowego 1,590 złt., razem 111,015 złt. W r. 1791 dodano: podatku ofiary i 20% z dóbr 66,852 złt.; kwarty 70,954 złt.; podymnego 21,389 złt.; półpodymnego z miast królewskich 2,203 złt.; ½% z dóbr pojezuickith 2,255 złt., razem 163,654 złt., cały więc podatek wynosił 274,669 złt. 9) *Województwo smoleńskie*, niegdyś dzielnica książąt ruskich, shołdowana Litwie przez Witolda około 1403 roku, według Stryjkowskiego, Miechowity i Kochowskiego zamieniona na województwo w r. 1430. Miało herb: Złotą laskę na chorągwi czerwonej w polu szarem. Biskupstwo od roku 1613. Graniczyło na północ z ziemią nowgorodzką, na wschód z ziemią moskiewską, na południe z siewierską i wojew. mścisławskiem, na zachód z wojew. witebskiem; było punktem ciągłych zatargów rzpltej z księstwem moskiewskiem, wzajemnie sobie wydzierane, aż wreszcie w r. 1667, po nieszczęśliwej wojnie rossyjskiej Jana Kazimierza z carem Aleksym, traktatem andruszewskim ustąpione Moskwie w znacznej części, mianowicie: oprócz okręgów siebieskiego, newelskiego i orszańskiego. Sławny traktat zawarty przez Grzymułtowskiego w r. 1686, podpisany ze łzami przez Jana III, potwierdził to ustępstwo, a sejm koronacyjny w r. 1764 polecił osobnej komisyi wejść w ostateczne układy z Rosyą z rzeczy traktatu 1686 i wszelkie spory zakończyć (ob. Vol. Leg. t. VII, str. 158). Z tem wszystkiem taż konstytucya chcąc ułatwić egzultom, czyli wychodźcom smoleńskim i starodubowskim, bezpieczne sejmowanie, przepisała porządek zbiorowisk tak, że powiat smoleński miał sejmikować odtąd w kościele bernardynów wileńskich, a starodubowski u karmelitów za Ostrą Bramą (ob. Vol. Leg. VII, 90). Jakoż wybierano po dwóch posłów na sejmy z każdego powiatu i tyluż deputatów in partibus, na trybunał; król zaś zachował tytuł władcy ziemi smoleńskiej nawet po latach 1772 i 1793, kiedy cząstki Smoleńszczyzny już całkiem odeszły za kordon. Biskupstwo zachowało też swoje miano do ostatniej doby kraju, przedostatnim był sławny Naruszewicz. Zauważmy, iż elekcyą Stanisława Augsuta podpisało 97 dygnitarzy i szlachty smoleńskiej (ob. Vol. Leg. VII, str. 1201). Wojew. składało się z powiatów: smoleńskiego i starodubowskiego, od początku do końca istnienia kraju miało biskupów 18 (Niesiecki, I, str. 861), zasiadali po inflanckich; wojew. 33 (ib. 184), zasiadali po podolskich; kasztel. 27 (ib. 266), zasiadali po kamienieckich. 10) *Księstwo żmudzkie*, dolna kraina historycznej Litwy, niegdyś obszerna i posiadająca udzielnych książąt, w wieku XIII już shołdowana władcom pokrewnej sobie Litwy; jako dzielnica całkiem uporządkowana występuje od r. 1569; posyłała 3 posłów na sejmy, a rządzący nią sstowie porównani z wojewodami zasiadali po łęczyckich. Miało biskupstwo fundowane przez Jagiełłę w 1416 roku na pamiątkę bitwy grunwaldzkiej; herb: Pogonię białą z jednej, a z drugiej Czarnego Niedźwiedzia w polu czerwonem; graniczyło od północy z księstwem kurlandzkiem, od wschodu i południa z wojew. trockiem, dosięgając źródeł rzeki Lepony, za Wierzbołowem; od zachodu z Prusami elektoralnemi po rzece Szeszupa i dalej linią ku Memlowi, tudzież parumilową przestrzenią z morzem Baltyckiem. Było na 700 mil kw. rozległe. Gwagnin w księdze V, części 3 na stronicy 426 wyd. Bohomalca, wylicza tylko 7 powiatów księstwa żmudzkiego, lecz ich było według konstytucyi 1717 r. 23 (ob. u Łubieńskiego „Świat," str. 448), mianowicie: berzański, berzyniański, dyrwiański, ejragolski, gondejnski, jaszwoński, korklański, korszewski, krożski, pojurski, połągowski, płotelski, retowski, rosieński, szadowski, twerski, telszewski, tendziagolski, użwencki, wieszniański, widuklewski, wilkijski, wieloński. Bartoszewicz jednak nadmienia o 28 powiatach. Ks. żmudzkie zamykało w sobie sstwa: botockie, chwejdańskie, gorzdowskie, jurborskie, płungiańskie, połągowskie, płotelskie, rosieńskie, skirstymońskie, tyrkszlańskie, tryskie, wilkijskie, wikszańskie, tudzież inne królewszczyzny wymienione w VI t. Vol. Leg., str. 185—187, 192. Stołecznem miastem były Miedniki, bodaj Miodniki, dzisiejsze Wornie, z rezydencyą biskupią; inne ważniejsze miasta:

Wierzbołów, Władysławów, Wielona, Ejragoła, Kiejdany, Rossienie, Widukle, Twery, Retów, Szawle, Płungiany, Użwenta, Telsze, Kretynga, Połąga, Płotele i inne. Według lustracyi 1775 r. ks. żmudzkie liczyło dymów: w dobrach szlacheckich: miejskich 509, wiejskich 16,717; w dobrach duchownych: miejskich 215, wiejskich 3,210; w dobrach starościńskich: miejskich 1,203, wiejskich 10,659. Opłacało podatku z obu repartycyi rosieńskiej i szawelskiej według starej taryfy: podymnego 305,368 złt.; czopowego 24,388 złt.; pogłównego 39,991 złt.; kwarty 285,497 złt.; młynowego 3,392 złt., razem 658,096 złt. W r. 1791 przybyło: podatku ofiary i 20% z dóbr 174,136 złt.; kwarty 330,943 złt.; podymnego 72,529 złt.; półpodymnego z miast królewskich 7,961 złt.; $^1/_2$% z dóbr pojezuickich 4,515 złt., razem 589,085 złt. Cały więc podatek wynosił 1,247,181 złt., a na dzisiejsze pieniądze przeszło 337,000 rs. Do przejścia pod panowanie Rosyi, t. j. do 1795 r. księstwo żmudzkie miało biskupów 35 (Niesiecki, I, 62), wojew. czyli sstów 29 (i b. 161), kasztel. 23 (ibid. 254). Terytoryum obecnej Żmudzi po zaborze w r. 1795, przechodząc rozmaite rozgraniczenia i zawarłszy się od r. 1845 w gub. kowieńskiej, całkiem się zmieniło przez dołączenie do niej z jednej strony części dawnych województw trockiego i wileńskiego i odcięcie do królestwa kongresowego, mianowicie do województwa augustowskiego (dziś gub. suwalska) całej przestrzeni po rzekę Niemen, prawie od Kowna aż po za Jurborg, do granicy pruskiej. Wielu pisało o Żmudzi, lecz najtreściwszą i najuczeńszą o niej pracą jest Juliana Bartoszewicza, zamieszczona w XVIII t. Wielk. Encykl. Orgelbr. 11) *Województwo inflanckie*, ob. *Inflanty*. *Al. Jelski.*

Gubernie litewskie. W czasie podziałów rzeczypospolitej i później, granice pojedyńczych dzielnic ciągle się zmieniały, stosownie do woli nowego rządu; to też i województwa litewskie podlegały także nieustannym przemianom terytoryalnym, póki się nie ustaliły granice gubernij takie, jakie je dziś widzimy. W r. 1795, zaraz po ostatnim zaborze, cesarzowa Katarzyna kazała utworzyć z województw: wileńskiego, trockiego, nowogródzkiego i księstwa żmudzkiego dwie gubernie: *wileńską* i *słonimską*. W skład pierwszej wchodziło całe księstwo żmudzkie, z częścią województwa wileńskiego, a stolicą było Wilno; słonimską zaś gubernią składały ziemie odcięte od województw: nowogródzkiego, brześciańskiego, wileńskiego i trockiego, albowiem powiaty: słonimski, nowogródzki, wołkowyski, lidzki, brzeski, kobryński, prózański i grodzieński, a stolicą jej był Słonim. W r. 1796, na mocy ukazu cesarza Pawła z dnia 12 grudnia, a nie w roku 1797 jak mylnie podają inni, obie te gubernie złączono w jednę, pod nazwą *gubernii litewskiej*; atoli pięć lat tylko trwały jej granice, gdyż w r. 1801 cesarz Aleksander I rozkazał ją rozdzielić znowu na dwie, *wileńską* i *grodzieńską*, jednak z zostawieniem im tytułu gubernij litewskich. Słonim wtedy, stawszy się miastem powiatowem, przeszedł do gub. grodzieńskiej, a Grodno zamianowano gubernialnem. Jakkolwiek do r. 1840 zachodziły małe zmiany terytoryalne, istniały wszakże dwie powyższe gubernie litewskie, lecz w tym czasie z woli cesarza Mikołaja odjęto im nazwę litewskich, a w r. 1843 zmieniły się nawet zupełnie ich granice przez utworzenie gub. kowieńskiej z księstwa żmudzkiego i rozmaite dokonane zmiany graniczne w innych guberniach byłego ks. litewskiego. Teraz, chociaż na to niema osobnego postanowienia władzy, litew. guberniami urzędownie nazywają: wileńską, grodzieńską i kowieńską, w literaturze zaś i w potocznej mowie gub. mińska nie odłącza się od litewskich, mając zupełnie tamtych cechy; właściwą bowiem Białoruś zawsze stanowi kraj objęty dziś guberniami: mohilewską i witebską; co więcej, że do dziś dnia mińska gubernia urzędownie wchodzi w skład dyecezyi wileńskiej, tudzież okręgów: sądowego, naukowego i wojennego wileńskich a niedawno jeszcze należała do generał-gubernatorstwa wileńskiego. *Al. Jelski.*

Litwa pruska. Litwini zajmują północno-wschodni kąt Prus wschodnich, między źródłami Pregoły, Labiawą i Kłajpedą. Graniczą na wschód z Litwinami pod berłem rosyjskiem żyjącymi, na zachód z Kuronami (ob.), na południe zaś z Mazurami. Z Litwinami pokrewni są Kuronowie, zamieszkający półwysep kuroński i wschodnie wybrzeża zatoki kurońskiej od Labiawy począwszy aż do Kłajpedy. Powiaty, w których Litwini tworzą jeszcze dziś większą albo przynajmniej znaczną część ludności, są w obwodzie regencyi gąbińskiej: szyłokarczemski, nizinowski, ragnecki, tylżycki. W królewieckim obwodzie reg. mieszkają Litwini tylko w pow. labiawskim (ob.) i kłajpedzkim. Mapa etnograficzna Prus królewskich, książęcych i Warmii, ułożona przez Kozłowskiego (ob. Pamiętnik Fizyograficzny, 1883), jest zatem pod tym względem niedokładna, nie zaliczając pow. labiawskiego wcale, a nizinowski tylko częściowo do litewskich. Najgęściej siedzą Litwini w pow. szyłokarczemskim, nizinowskim, ragneckim i tylżyckim. Według statystyki z r. 1878 z urzędowych, ale zdaniem naszem nie całkiem wiarogodnych źródeł przez Weissa zestawionej (ob. Preuss. Littauen und Masuren, 1878, II, str. 199—240), przypadało w pow. szyłokarczemskim na 39332 mk. 23286 Litw., w nizinowskim na 50915 mk. 37345 Litw., w ragneckim

na 52459 mk. 35143 Litw., w tylżyckim na 42538 mk. 19586 Litw. Na końcu zeszłego stulecia należały jeszcze pow. wystrucki, piłkałowski, gąbiński i darkiejmski nieomal całkiem, a stołupiański, gołdapski, jańsborski i węgoborski, przynajmniej w znacznej części szczepowi litewskiemu; dziś jednak znajdują się tam Litwini tylko bardzo sporadycznie. Według wżwyż wymienionego, ale podejrzanego źródła było r. 1878 w pow. piłkalskim między 43441 mk. 2086 Litw., w stołupiańskim między 45218 mk. 1038, w gąbińskim między 47368 mk. tylko 16, w wystruckim między 67149 mk. 1813, w gołdapskim wreszcie na Mazurach między 43233 mk. 386. Że i w darkiejmskim pow. mieszkają jeszcze Litwini, dowodzi ta okoliczność, że we wsi Ballethen po ukończeniu niem. nabożeństwa prawią i śpiewają jeszcze po litewsku. W węgoborskim pow., także już na Mazurach, język lit. już całkiem wyginął, tylko nazwy familijne i lokalne przypominają jeszcze dawniejszą ludność litewską. Ale i w tych powiatach, gdzie ludność lit. jeszcze przeważa, są miasta i wsie z kościołami parafialnemi już niemieckie, zwłaszcza wyższe i bogatsze stany. W ogóle w całej pruskiej Litwie żywioł niemiecki coraz bardziej się rozpościera. Przyczyny tego są różne. W szkołach uczą już tylko religii po litewsku, wszystkie inne przedmioty wykładają w niem. języku. Żołnierz lit., który, odsłużywszy swoje trzy lata w wojsku, wraca do swej wioski rodzinnej, mówi najchętniej po niemiecku, pyszni się z tego i patrzy z pewną pogardą na swoich ziomków, nie umiejących po niemiecku. Na jarmarkach i targach nawet zagorzały Litwin nieraz zmuszony mówić po niemiecku jak może, aby się nie dać oszukać. Dalej w każdej lit. wsi znajdują się już niem. koloniści, którzy się niemało przyczyniają do germanizacyi. W końcu predykańci i nauczyciele albo są Niemcami, albo jeżeli są pochodzenia litewskiego, to jednakowóż, ponieważ całe ich wykształcenie w gimnazyum i w Królewcu na uniwersytecie było niemieckie, w tym też lubują się języku i tylko z konieczności na kazalnicy przemawiają do ludu po litewsku; w potocznej zaś mowie, gdzie tylko mogą, używają języka niemieckiego. Wszystko to świadczy, że język litewski w Prusach wschodnich wnet wyginie, jeżeli nie zajdą jakie nieprzewidywane zmiany polityczne na jego korzyść. W obwodzie regencyi królewieckiej tworzą Litwini 4.33 proc. ludności, w gąbińskiej 13.52, a w całych Prusach wschodnich, liczących 1856421 mk. 8.11 proc. czyli 150555. Ale prawdopodobnie jest ich więcej, jak czytamy w pol. źródłach, które ich liczbę podają na 200000 („Pamiętnik fizyograficzny," t. III, 1883, str. 485). Przestrzeń ziemi przez Litwinów zamieszkałej obejmuje około 200 mil kwadr., jest jednak tylko rzadko zaludniona, bo podczas kiedy w całem państwie pruskiem rachują przecięciowo 4100 mk. na milę kwadr., przypada w Prusach wschodnich tylko 2800 na milę kwadr., a w pow. szyłokarczemskim tylko 2739, w ragneckim nawet tylko 2398. Dla tego miast tu mało; w 11 powiatach, leżących we właściwej Litwie pruskiej, jest tylko 10 miast; są niemi Kłajpeda (19796 mk.), Tylża (19753), Wystruć (16303), Gąbin (9114), Ragneta, Piłkały i Schirwindt, Stołupiany, Darkiejmy i Labiawa (4487). Pow. szyłokarczemski i nizinowski nie mają żadnych miast, co się w całem królestwie pruskiem tylko jeszcze raz powtarza w Prusach zachodnich, gdzie pow. kartuski także jest bez miasta. Niektóre z tych miast powstały dopiero w nowszym czasie: Darkiejmy np. dopiero r. 1725, Wystruć r. 1572, Gąbin dopiero r. 1724 według planu przez króla Fryderyka Wilhelma własnoręcznie nakreślonego. Król kazał tam wystawić 56 domów mieszkalnych i sprzedał je potem kolonistom; za dom nad rynkiem płacono 400 tal., w pobocznych ulicach 250 tal. Wsie są gęstsze, co kraj także zawdzięcza temuż królowi, który tu założył 332 wsi; gdyż morowe powietrze, srożące się na Litwie pruskiej od r. 1708—1711, pochłonęło wtedy 155,000 ludzi, tak że czwarta część mieszkańców pozostała przy życiu; by spustoszałe okolice znów zaludnić, sprowadził król niemieckich kolonistów z różnych stron. Pomimo to jeszcze r. 1721 było tu 60000 pustych włók. Dla tego tegoż roku przybył król sam w te strony, by się naocznie przekonać o tutejszych stosunkach, i wyznaczył komisyą, której zadaniem było opiekować się melioracyą gruntów. Wydano wtedy na ten cel od r. 1721—27 więcej niż 6 milionów talarów, a ponieważ dochody prowincyonalne na to nie wystarczały, nadsyłano miesięcznie z Berlina 25000 tal. z kasy państwowej. Wtedy to na całej Litwie pruskiej powstawały wioski nowe, jak grzyby w lesie. R. 1732 zaś obdarzył król 9000 wychodźców zalcburskich gruntami także na Litwie i uwolnił ich na 3 lata od wszelkich podatków. Koleje żelazne przecinają Litwę pruską w kilku kierunkach: kolej wschodnia (Ostbahn), łącząca Berlin z Królewcem, dotarła do tego miasta r. 1853, a aż do r. 1860 przeprowadzono ją na Tapiawę, Welawę, Wystruć, Gąbin i Stołupiany aż do polskiej granicy, gdzie Ejtkuny są ostatnią stacyą. Przez Wystruć przechodzą prócz wspomnionej co dopiero kolei jeszcze trzy inne; jedna idzie na północ przez Tylżę aż do Kłajpedy, druga na południe przez Darkiejmy, Gołdap i Ełk do granicy polskiej od r. 1879, trzecia wreszcie w zachodnio-południ. kierunku do Torunia. W najnowszym czasie rozpoczęto

także przedwstępne prace do kolei między Labiawą a Tylżą przez trzęsawiska nad zatoką kurońską. Bite trakty, łączące wszystkie miasta i większe wsie pomiędzy sobą, są tak liczne, że je tu wyłuszczać byłoby rzeczą zbyteczną. Najbardziej ożywiona jest jednak komunikacya wodna na Niemnie i kanałach z nim w związku stojących, a wymienionych już w tym słowniku na str. 931 a tomu IV. Skoro tylko flisówka się rozpocznie, wnet szeroki Niemen, jak tylko okiem sięgniesz, pokryty jest niezliczonemi statkami, obładowanemi to lnem, to konopiami, to zbożem, a mianowicie drzewem, czy to budulcowem, czy też opałowem. Wszystkie te statki dążą z Polski do Tylży, a stąd do Królewca. Tędy to całe lasy płyną po wodzie, ogromne sosny, jodły i dęby, które w długie tratwy są powiązane. Flisaków litewskich nazywają tu powszechnie zniemiecka dzimkami (Dzimken), która to nazwa jest tylko korupcyą wyrazu „Żmudzini," bo z tych najwięcej się rekrutują. Ich mieszkanie stanowi prosta buda ze słomy; tam sypiają, tam mają swoję żywność i inne przybory. Czasem znajduje się na tych tratwach jeszcze mały domek drewniany z kuchenką i izdebkami: wtedy to jest mieszkanie żyda, do którego tratwa cała i wszystko drzewo na niej należy. Inne statki, nieraz olbrzymich rozmiarów, ładowane lnem, zbożem, skórami i innemi produktami, składają się także z samego nieobrobionego drzewa, łykiem tylko spojonego, tak że żelaza tam wcale nie znajdziesz. Łodzie te zowią się wiciny albo struże, jeżeli ładunek jest pokryty dachem z desek; karopki zaś albo bojdaki, jeżeli towary na nich spoczywające są tylko plecionką z łyka obsznurowane. Dla wielkich rozmiarów posuwają się te tratwy powoli, a gdy zmrok zapada, flisacy muszą zatrzymywać się nad brzegiem rzeki. Nie mogą się też odważyć na otwarte morze, ani na niebezpieczną dla żeglarzy zatokę kurońską, lecz płyną zawsze rzekami i kanałami, nieraz od morza Czarnego aż do Baltyku. Mozolne i pełne trudów jest życie tratwiarzy litewskich; pomimo to kontentują się oni skromną strawą, składającą się zwykle z kartofli, grochu, kaszy i zacierki; mięsa prawie wcale nie jedzą, dorzucają tylko do potraw nieco słoniny. A jeżeli dostaną jeszcze trochę gorzałki, są już całkiem zadowoleni. Nie mniej skromny jest ich ubiór: noszą grubą siermięgę filcową albo barankową z sierścią na wierzch przewróconą; prócz tego grubą koszulę z płótna, na piersiach otwartą, takież spodnie; na głowie mają duże czapki baranie z kutasem, albo gruby kapelusz słomiany, na nogach chodaki z łyka szyte, t. zw. pareski. Chodzą zimą i latem w tej samej ciepłej odzieży, mówiąc, że kożuch nie tylko od zimna, ale i od skwaru strzeże. Ci jednak, którzy już kilka razy odbyli flisówkę, postępując niby za cywilizacyą, kupują sobie nowomodne obuwie i czapkę, kamizelkę o jaskrawej barwie, surdut i chustkę na szyję, co im jednak nie bardzo do twarzy. Flisacy litewscy to lud rosły i wysmukły, średniej wielkości, nieraz zajmujących rysów twarzy, czarnowłosy, z niebieskiemi oczami, są bardzo spokojni, nikomu w drogę nie wejdą; choć w Królewcu nieraz ich ze stu razem widzieć, jednak nikt się na nich nie skarży; wałęsają się z ulicy na ulicę, gapią się zatrzymując się przed każdem oknem wystawnem, przed budą teatralną, albo przed szwadronem dragonów, podziwiając złote szlify kapitana, co jedzie na czele z szablą dobytą. Wszystko to bawi ich więcej niż budowy starożytne albo pyszne pałace, na które wcale nie patrzą. Chociaż nie posiadają nic więcej nad to, co właśnie na sobie mają, jednak są zawsze weseli. W podróży snuje się żart po żarcie; zawsze między nimi żywa toczy się rozmowa. Wieczorem, gdy tratwy już u brzegu uwiązane, zakładają ogień, który przez całą noc się pali. Potem jedni grają na skrzypcach lub kobzie, a drudzy tańczą i chórem lub koleją śpiewają. W Kłajpedzie lub Królewcu sprzedaje żyd cały statek, bo wiciny nie mogą iść pod prąd wody i wypłaca flisakom ich zarobek, który przed wyzwoleniem z poddaństwa wynosił często tylko rubla za całą podróż. Za to kupują sobie harmonikę, nowe skrzypce, albo fajkę ozdobną i pełni radości wracają czasem parowcem, ale najczęściej pieszo i gromadami do domu. Na czele kroczą ci co sobie kupili nowe instrumenta muzyczne, na których teraz na przemian grają bez przerwy; drudzy postępują za nimi, śpiewając i skacząc, choć przy upale pot z nich się leje. Kraj przez pruskich Litwinów zamieszkały składa się niemal całkiem z rozległych nizin, spuszczających się z grzbietu wyżyny uralsko-baltyckiej coraz bardziej ku zatoce kurońskiej. Dolną część tych nizin zajmują Kurończycy (ob.), dalej w głąb kraju siedzą Litwini zmieszani z Kurończykami. Ponieważ ta część kraju już pod nazwą kurońskich czyli litewskich nizin (ob. tom IV, str. 930) uwzględnioną została, dla tego przechodzimy tu do opisu t. z. Szwajcaryi litewskiej koło Tylży się rozciągającej. Na miano to zasługuje ta okolica tylko ze względu na nieco niżej położone kurońskie czyli litewskie niziny, bo właściwych gór i tu napróżnobyś szukał; ale nad Niemnem, milę ponad Tylżą, wznoszą się po obu stronach rzeki małe wzgórza, jedyne na całej Litwie pruskiej; to kończyny pasma uralsko-baltyckiego. Ciągną się po lewej stronie Niemna od wsi Ober-Eisseln aż do Tylży, po prawej zaś od Schreitlaugken aż do sławnej góry Rombinus zwanej. Okolica ta należy do najromantyczniejszych na

Litwie pruskiej. Góra Rombinus jest wprawdzie najwyżej 150 stóp wysoka, ale ponieważ w tej rozległej płaszczyźnie jest najwyższym punktem, dla tego u Litwinów wielkiej zażywa sławy; uważają ją za świętą, łączą z nią początki swej historyi, do niej przyczepiają różne podania. Najprzód jest góra ta dla Litwinów niejako barometrem, zwiastunem powietrza, bo ponieważ się składa z gliniastych, wapiennych części, w które z łatwością wilgoć wsiąka, przeto jej powierzchnia zmienia często swą barwę. Przy czystem powietrzu jest blado żółta, jeżeli zaś zanosi się na deszcz, pokrywa się mgłą i przybiera kolor czerwony. I na burze i nawałnice wywiera wpływ niemały. Tu bowiem chmury najdłużej się zatrzymują, stąd rozchodzą się potem na wszystkie strony. Ze szczytu góry ma się piękny widok na żuławy prusko-litewskie, ginące aż tam het pod horyzontem. Pod sobą widzisz Niemen, wijący się dużem półkolem, niby biała wstęga śród łąk zielonych; po prawej stronie leży Tylża z zamkiem starożytnym i licznemi wieżami, po lewej ciągną się piękne ogrody ragneckie, tusseineńskie i wioski Ober-Eisseln. Czem w mitologii greckiej Olimp, tem w litewskiej, przynajmniej dawniej, był Rombinus. Gęsty las pokrywał tę świętą górę, wartkie potoki spadały z jej wierzchołka, który zdobił ogromny głaz granitowy. Jeszcze dziś widać tam ślady wałów, czworogran tworzących, który Pillis czyli Pillatis, t. j. zamkiem zowią. Tu czczono Potrymposa, tu kapłani udzielali wyroczni. Aż od Smoleńska i Moskwy przychodzili tu bojarowie i książęta z podarunkami, składając je na kamieniu ofiarnym. I chorzy dotykali się jego w nadziei, że przez to wyzdrowieją. Co rok zgromadzała się tu L. cała, by uczcić swego najwyższego Boga śpiewami i tańcami. I arcykapłan, który był zarazem sędzią najwyższym w kraju, miał tu swoję siedzibę. Miecz na kamieniu ofiarnym wyryty wskazywał tę jego władzę. Oprócz Potrymposa czcili Litwini na tej górze i Lajmę, boginię szczęścia i nieszczęścia. Niewiasty jej służbie się oddające zwano łaumami; do ołtarzy na jej cześć wzniesionych zbliżały się niewiasty tylko w świątecznym stroju. Do niej pielgrzymowali nowożeńcy, prosząc o szczęśliwe małżeństwo. Naokoło głównej świątyni, na wierzchołku góry się znajdującej, wznosiły się liczne warownie i okopy, zabezpieczające ją od nagłych napadów; po prawej stronie stała warownia Ramige, naprzeciwko po lewej stronie rzeki Ragaina, skąd dzisiejsze miasto Ragneta wzięło swą nazwę. Wzgórza, na których te twierdze stały, zowią Litwini jeszcze dziś górami zamkowemi; ich ślady są jeszcze dość wyraźnie zachowane. Gdy krzyżacy kraj ten podbili (1283), uległy i owe warownie zniszczeniu, a wajdeloci ratowali się ucieczką, pozostawiając bogate skarby na łup zwycięzcom. Jeszcze przed 50 laty wykopywano z Rombinusa nieraz złote łańcuszki, pasy, sprzączki, miednice, i jeszcze dziś opowiadają sobie o rombinusowej cynie, którą wówczas korcami sprzedawano do Tylży; nie była to cyna lecz czyste srebro, a przebiegły kupiec stał się wkrótce bogatym panem. Ale najkosztowniejsze skarby spoczywają jeszcze, jak podanie niesie, we wnętrzu góry. Chociaż wajdelotów już nie było, pozostały jednak według mniemania ludu łaumy na górze. Na dniu wprawdzie nie mogły się więcej pokazywać, ale po zachodzie słońca wychodziły z góry i nieraz słyszano ich wesołe pląsy i śpiewy. Dobrych i pobożnych obdarzały, a z głupich naśmiewały się. Widać stąd, że lit. łaumy to ukraińskie rusałki. Jeszcze na początku bieżącego stulecia weselnicy, jadąc mimo góry, zatrzymywali się tu na chwilę, by się pomodlić, o pomyślność prosząc, a narzeczona składała podarek na kamieniu ofiarnym. Ów kamień był okrągły, z czerwonego granitu, i mierzył 15 łokci w obwodzie; na jednej stronie był 5 stóp, na drugiej 9 stóp wysoki, a leżał jeszcze głęboko w ziemi; na powierzchni był miecz wyryty. Gdy go przed 60 laty rozstrzelać postanowiono, ostrzegały podobno łaumy ludzi przed owym bezbożnym zamiarem, przepowiadając srogie kary. Ale daremnie. Tedy nucąc smętne pieśni pożegnały się po raz ostatni z górą i w świątecznym stroju z koronami na głowie zeszły na dół; tam skinęły na rybaka, który ich przewiózł na drugą stronę rzeki i przepowiedziały wtedy, że ta święta góra stoczy się jeszcze kiedyś do rzeki. I spełniły się ich słowa; przy rozstrzelaniu twardego głazu bowiem zostali jedni poranieni, drudzy zaś zaczęli niedomagać i wkrótce pomarli, a młynarz Schwarz z pobliskiej wioski Barden, który z największego odłamu sobie był zrobił kamień młyński, zginął nagłą śmiercią, dostawszy się w koło młyńskie. Dopiero od tego czasu ustały kary, a odtąd, kto tylko mógł, starał się choćby kawałek owego kamienia ofiarnego pozyskać, przechowując go skwapliwie jako talizman najpewniejszy. Miejsce, na którem ów kamień leżał, jest tylko już w mniejszej części zachowane; większa część, podorywana coraz bardziej z roku na rok, zanurzyła się rzeczywiście w rzece, jak przepowiedziały łaumy. Ale pomimo to góra Rombinus jeszcze dziś uchodzi za świętą; i młodzi i starzy z trwogą i pewną czcią nań wstępują i to tylko we dnie, w nocy stronią od niej. I bogini Laima żyje jeszcze między ludem; gdy się zdarzy coś niespodzianego, mówi Litwin: „Taip Laima leme," to Laima tak zrządziła; a gdy coś ważniejszego podejmuje: „Su Laima laimę-

su," t. j. z Lajmą będę szczęśliwy. I stara lipa tej bogini poświęcona, stojąca u stóp Rombinusa we wsi Bardehnen, jeszcze dziś u ludu w wielkiem zostaje poszanowaniu. Przedtem bowiem były wszystkie lipy jej poświęcone, a w lipcu, kiedy stały w pełnym rozkwicie, obchodzono też jej święto. Postać Litwina wcale pokaźna; są rośli i silni, zdatni do ciężkiej pracy i trzymają się prosto. Włos mają jasny, oczy niebieskie albo szare, cerę zdrową, wyraz twarzy wyrazisty, wogóle dobre robią wrażenie. O bystrości ich umysłu świadczą ich trafne przysłowia: „Diewas dawe dantis, Diewas dus ir dunas": Bóg dał zęby, Bóg da i chleba; albo: „Liga raita atjój, pesczia atstój": choroba przyjeżdża na koniu, pieszo odchodzi. Litwin jest także odważny i przebiegły, ale często podejrzliwy i hardy; jest i pracowity, ale tylko by zaspokoić własne potrzeby; zanadto nie lubi się natężać: jeżeli podczas żniwa grozi deszcz, bynajmniej się nie śpieszy. W każdym Niemcu widzi swego wroga, który go chce wyzyskać. Aż do r. 1848 każda Litwinka nosiła odzież tylko własnej roboty. Ale nowsza cywilizacya i pod tym względem nowe wprowadza zwyczaje. Wioski na Litwie pruskiej różny przedstawiają widok, stosownie do zamożności mieszkańców. Bogaty włościanin ma obszerny dom drewniany, słomą pokryty; zamieszkuje jednak tylko dużą przednią izbę i małą stancyą tuż za nią; reszta domu obrócona jest na potrzeby gospodarskie. Chałupy uboższych są z gliny ulepione, niskie i ciasne, także słomą pokryte. Latem przenosi się zamożny gbur do t. z. „kletis," małego domku drewnianego, stojącego w środku na podwórzu. Do tego domku jest przybudowana altanka, w której siedzi babusia, która wygrzewając się na słońcu i przędąc, opowiada ciekawym wnukom o Potrymposie, Laimie i Rombinusie. Właściwych okien nie ma w tym domku, są tylko małe otwory, które na noc okienicami zamykają. Tu składa zamożny Litwin swoje skarby, pościel, bieliznę i inne rzeczy; dla straży sypia tu zawsze kilku z familii. Tu podejmują także gości, na co osobny urządzony jest pokój. Ale i z innych względów kletis w wielkiem stoi poszanowaniu u Litwinów; tu bowiem odbywa się na drugi dzień po weselu zdjęcie wieńca i oczepiny, których to obrzędów dokonywają z dalekiej starożytności sięgającemi ceremoniami. Do hucznych zabaw Litwin pruski zbyt skłonny. Żaden interes, żaden kontrakt, żadne kupno nie zostanie załatwione bez wódki; zdaje się jednak, że ten nałóg wkradł się do nich z obczyzny, bo ich narodowym i ulubionym napojem jest t. z. „allus" czyli „allaus", wyrabiany z chmielu i jęczmienia. Ten jak przedtem tak i dziś jeszcze przy każdem weselu, przy chrzcinach i pogrzebach i przy innych uroczystościach całemi beczkami zapijają, tak, że wielki elektor brandenburski wydał swego czasu rozporządzenie: przy zaręczynach nie pić więcej jak jednę beczkę, przy weselu najwyżej cztery. Ale Litwini tych przepisów nigdy nie przestrzegali i dziś jeszcze wesela bardzo hucznie wyprawiają. Bawią się tedy 3—5 dni; całe pokrewieństwo z obójga stron bierze w nich udział, tańczą późno w noc, a nad ranem znów się schodzą do gościnnego domu; nie rozjeżdżają się prędzej, aż ostatnią kroplę wypiją, czego znakiem kurek z beczki wyjęty, który w końcu gospodyni przynosi na miscé. Odjeżdżających gości obdarza gospodarz to piękną sztuką płótna, to bielizną, ale za to są i goście zobowiązani młodej parze coś podarować, a nie jeden przynosi, by tylko nie zabrakło napoju, zaraz z sobą to beczkę allusa, to połcie tłuste i t. d. tak, że gospodarz zazwyczaj nic nie traci. Jeszcze wystawniej wyprawiają pogrzeby. Zjeżdżają się krewni ze wszystkich stron, czasem 80 do 100. Trumnę wybijają białym atłasem, ciało ubierają w najkosztowniejsze szaty, na jakie się zdobyć mogą. Potem wstawiają trumnę do największego pokoju, gdzie stoi przez dłuższy czas, aby ksiądz mógł podziwiać, jak bogato i strojnie wszystko przyrządzono; w tymże celu zdejmują nawet na cmentarzu jeszcze raz wieko, aby się każdy mógł napatrzeć do woli. Jak wesele, tak i pogrzeb bez muzyki odbyć się nie może; dla tego bogatsi nawet zdaleka wojskową sprowadzają kapelę. Wino i allus znów leją się strumieniem, a stoły uginają się pod ciężarem pieczywa, między którem baby, do których użyto kilka korcy pszenicy, niepoślednie zajmują miejsce. Bo zaradna gospodyni już gdy nieboszczyk niebezpiecznie zachorował, zaczęła tuczyć wieprze, cielaki i gęsi. Nieraz taka uczta do 1000 tal. kosztuje i nie puszczają gości prędzej, aż wydatki rzeczywiście tyle wynoszą, bo często w testamencie nieboszczyk wyraźnie to sobie zastrzegł. Przed 200 laty nie znał Litwin pruski gorzałki, nastąpiło to dopiero, gdy rząd pruski na piwo cło nałożył; aż do owego czasu pili Litwini prócz allusa jeszcze inny trunek z miodu i wody przyprawiony, middus zwany, którego jednak obecnie rzadko już tylko używają. Nasze pojedyńcze piwo zowią pywas. W czasie upałów pokrzepiają się cienkuszem, który puspywe i skinkis nazywają. Taniec narodowy zowią keppurinis czyli kapeluszowy; jest poniekąd do kontradansa podobny. Tańczą go tylko dziewczęta i to zwykle cztery pary, z których połowa ma kapelusze na głowie, które podczas tańca co chwila zdejmują, pozdrawiając się i kłaniając się swemu vis-à-vis; czasem też przelatują między sobą to w tę, to w owę stronę, uciekają i gonią

się, przy czem wielką pokazują zwinność. Gdy muzyce już tchu zabraknie, tedy dziewczęta same różne wyśpiewują pieśni. Przy końcu ostatniej zwrotki powtarzają obecni coraz: sweiks, t. j. bądź zdrów; albo gerksweiks, pijcie zdrowo; albo ant sweikatos, na zdrowie. W ogóle do muzyki i do śpiewu każdy Litwin już z natury jest uzdolniony. I najtrudniejszych melodyj uczy się dziecko w krótkim czasie z wielką łatwością. Każde niemal umie większą część pieśni religijnych i narodowych na pamięć. Skrzypce prawie w każdym znajdują się domu; przedtem mieli i rodzaj harfy, kanklis zwanej, własnej roboty. Pieszo Litwin nie lubi chodzić, lecz konno jeździ do kościoła, na targ, do przyjaciela, na pole, choć ma niedaleko; nawet dzieci od 4—6 lat dosiadają tu już konia i bez siodła i uzdy, trzymając się grzywy, wyprawiają swoje harce; stąd powstało przysłowie: „Litwin rodzi się z cuglami w ręku". Już od początku reformacyi Litwini pruscy są wyznania luterskiego; bardzo pobożni; nabożeństwa nikt nie opuści, choćby była największa słota i choć ma kilka mil drogi. Gdy przystępują do stołu Pańskiego, podają sobie na miejscu ręce na znak zgody. Skoro tylko kilku zbierze się w kościele, zaczynają zaraz śpiewać. Kazania słuchają z natężoną uwagą, po drodze je omawiają, a jeżeli czegoś nie zrozumieli, idą do kaznodziei, prosząc o wyjaśnienie spornej kwestyi. Przy wzruszających ustępach w kazaniu zachodzących, zaczyna najprzód jeden ze starszych wzdychać i płakać, niebawem wtorują mu drudzy tak rzewnie, iż kaznodzieja nieraz jest zmuszony przerwać mowę, aż się uspokoją. Dają też na modły, prosząc o zdrowie, o błogosławieństwo na inwentarzu, o dobre żniwo, dobrą pogodę i t. d., zupełnie jak nasz ludek polski w Prusach zachodnich. Z katolickich czasów zachowało się prócz tego jeszcze wiele innych zwyczajów. Każdy Litwin, wchodząc do kościoła, schyla głowę przed ołtarzem i przed każdym krzyżem, i modli się klęcząc. W niektórych okolicach zamawia kazanie za zmarłych, co mu zastępuje naszę mszę św. żałobną. Co więcej zwiedza nawet czasem katolickie kościoły i tu dla pewniejszego osiągnięcia skutku, daje także na tę samę intencyą, jak u luterskiego pastora, a w dzień św. Jana Nepomucena daje sobie także święcić ziele świętojańskie, któremu cudowną moc przypisuje. To też katolicyzm coraz większe tu robi postępy. W nowszym czasie urządzono dla tutejszych katolików nawet osobny dekanat litewski, zostający pod jurysdykcyą biskupa warmińskiego. Najwięcej przyczyniło się do tego towarzystwo ś. Bonifacego i Wojciecha, które większą część kościołów założyło i utrzymuje. Według szematyzmu z r. 1879 należy do tego lit. dekanatu 6 parafij: Tylża z 695 komunikantami, Robkoje (426), Szygale (683), Bilderwejcze (666), Riedelsberg (340), Szyby (590). Nadto istnieją parafie litewskie w Kłajpedzie (1096) i Wystruciu (172), do osóbnego dekanatu sambijskiego przyłączone. Między luterskimi Litwinami szerzy się obecnie sekta Maldeningków, których można stawić na równi z szerzej znanymi pietystami. Do mowy swej Litwini mocno są przywiązani, cenią ją jako skarb najdroższy. Dla tego nienawidzą Niemców, którzy im ją wydrzeć usiłują. Powszechnie znane jest u nich przysłowie: „Głupi jak Niemiec", albo: „Niemcy będą wnet tak mądrymi jak Litwini". Germanizacyjnym dążnościom rządu pruskiego opierają się jak mogą. Gdy przed 20 laty jakiś zagorzały radca szkolny Rettich wszystkie szkoły rządowe zniemczyć usiłował, udał się Gisevius, nauczyciel gimnazyalny w Tylży, zasłużony badacz w dziedzinie literatury litewskiej, z prośbą do ówczesnego króla Fryderyka Wilhelma IV, aby język Litwinów pruskich ratował od zguby. Petycya ta odniosła pożądany skutek. A gdy w ostatnich latach znów zaczęto rugować język litewski ze szkoły, wysłali Litwini petycyą, pokrytą tysiącami podpisów, prosząc o zachowanie swego języka. Oprócz Giseviusza położyli niemałe zasługi około zbadania języka litewsk. August Schleicher, który r. 1856 wydał litew. gramatykę w Pradze, dalej Bogumił Mielke, kantor w Pilkałach, który napisał gramatykę litew. p. t.: „Anfangsgründe der lit. Sprache", Königsberg 1800; wreszcie Kurchssat w swojem znakomitem dziele: „Beiträge zur Kunde der lit. Sprache", I, 1843; II, 1849. Język Litwinów pruskich dzieli się na dwa mało co różniące się od siebie narzecza, na górno-litewskie i dolno-litewskie czyli żmudzkie; na płn. około Kłajpedy mówią po dolno-litew.; dalej na płd. po za Niemnem po górno-litew. Ob. kś. Fr. Malinowski: „Krótka wiadomość o trzech językach nadbałtyckich", w Warcie, dziele zbiorowem z r. 1874, str. 115; dalej O. Glagau „Littauen", 1869, str. 134—135; inne dzieła przytacza Encykl. Orgel. pod wyrazem *Litwa*. Klasyczna literatura Litwinów pruskich nie jest bogata; posiadają bowiem tylko jednę epopeę, p. t. „Pory roku", napisaną przez Krystyana Dunaleites (po łac. Dunalitius), proboszcza w Tolmingkehmen. W niej opisuje poeta stare zwyczaje litewskie, skarżąc się na obce wpływy. Epopeę tę wydał prof. Rhesa w Królewcu w niem. tłumaczeniu r. 1818 w hexametrach, w które i oryginał jest ujęty. Drugie wydanie sporządził Schleicher r. 1865, dodawszy objaśnienie tekstu. Dunaleites napisał także t. z. Pasakos czyli bajki w hexametrach, które Rhesa ogłosił drukiem r. 1824. Do starszych zabytków literatury litew. należy tłu-

maczenie luterskiego katechizmu z XVI w. Skarby w literaturze ludowej złożone niepośledniej są wartości. Na pierwszem miejscu wymieniamy pieśni ludowe „dainos“, które tradycyonalnie przechodziły z pokolenia na pokolenie. I dziś jeszcze przy różnych okazyach nowe tworzą się pieśni, mniej wprawdzie wykończone, świadczące jednak wymownie o poetycznym ustroju Litwinów. Znaczną część tych pieśni zebrał i wydał Herder („Volkslieder“, Leipzig, 1779). Za jego przykładem poszli: Rhesa, Gisevius i Nesselman, którzy wiele pieśni ogłosili drukiem w „Preuss. Prov.-Blätter“. Treść ich po większej części erotyczna; trzymają się jednak zawsze w granicach przyzwoitości; ważną rolę odgrywa w nich ruta, zastępująca rzadki tu mirt. Drugie opiewają wiosnę, skowronka, ogródek, rolnictwo, rybołóstwo, rumaka; pieśni wojennych jest mało. Niektóre noszą na sobie piętno dalekiej starożytności, wymieniając jeszcze starych bogów, zwłaszcza Perkuna. Szczególny rodzaj pieśni tworzą zagadki wierszowane. Prócz tego mają Litwini bogaty zasób pieśni nabożnych czyli „giesmes“; pieśni żałobne nazywają „raudos“. Zachowały się też u nich jeszcze różne stare przemowy, już to w prozie, już to w wierszach. Ciekawe są mianowicie zaproszenia na wesele, które deklamuje drużba, siedząc na koniu wstęgami różnobarwnemi przystrojonym. By jeszcze choć słówkiem wspomnieć o dziennikarstwie prusko-litewskiem, nadmieniamy, że obecnie proboszcz Kurschat w Królewcu wydaje tygodnik p. t. „Keleiwis“, t. j. Pielgrzym, w konserwatywnym duchu. Drugie pisemko wychodzić zaczęło r. 1863 w Szyłokarczmie p. t. „Lietuwininku Paslas“, t. j. Goniec litew., które propaguje liberalne tendencye. Oba czasopisma mają licznych abonentów. *Kś. Fr.*

(W dopełnieniu artykułu niniejszego o stosunkach litewskich w Rossyi, wypada nam dodać z „Wileńskiego Wiestnika“ następujące cyfry. Wiadomo, że d. 4 marca 1864 r. wydane zostało rozporządzenie, mocą którego zapewniono urzędownie korzyści, przywileje i pożyczki pieniężne osobom pochodzenia rossyjskiego, któreby chciały w tym kraju zachodnim nabywać grunta rządowe lub prywatne. Otóż wpływ rozporządzenia tego w ciągu 4-ch pierwszych lat przytoczona gazeta okazuje w następującem zestawieniu. W marcu 1864 r. było w 4-ch guberniach: wileńskiej, kowieńskiej, grodzieńskiej i mińskiej 987 obywateli ziemskich pochodzenia niepolskiego (wileń. 144, kow. 306, grodz. 30, miń. 507)), posiadających razem 1,516,338 dzies. ziemi (wileń. 146,897, kow. 270,084, grodz. 55,266, miń. 1,044,091); 14,505 obywateli pochodzenia polskiego (wil. 3,705, kow. 6,370, grodz. 1,171, miń. 3,259), posiadających razem 7,017,055 dzies. ziemi (wileń. 1,581,110, kowień. 1,467,495, grodz. 904,059, miń. 3,064,391). W d. 1 lipca 1870 r. było 2,129 obywateli ziemskich niepolskiego pochodzenia (wil. 379, kow. 508, grodz. 250, miń. 992), posiadających 2,371,140 dzies. ziemi (wil. 337,845, kow. 385,566, grodz. 295,303, miń. 1,352,426); 13,774 obywateli pochodzenia polskiego (wil. 3,501, kow. 6,234, grodz. 1,060, miń. 2,979), posiadających razem 6,292,048 dzies. ziemi (wil. 1,416,259, kow. 1,373,427, grodz. 700,383, miń. 2.801,979). Niepolacy nabyli 615,000 dzies. z wolnej ręki, 110,000 dzies. na licytacyi, 130,000 dzies. od skarbu. *Literatura* odnosząca się do opisu Litwy jest w naszym języku bardzo bogatą. Nie mając zamiaru podać wyczerpującej bibliografii, zwracamy tylko uwagę na dzieło Jaroszewicza „Obraz Litwy“, Wilno 1844—45, t. 3; Syrokomli „Wycieczki po Litwie“, Wilno 1858; Lachnickiego „Statystyka gub. lit.-grodz.“, Wilno 1817; odpowiednie ustępy „w Starożytnej Polsce“, w „Geografii Polski“ Tatomira, w „Encykl. Orgelbr.“ i t. p. Czyt. też art. Chłopickiego „Kłosy“ t. XVII; J. F. Nowakowskiego „Bibl. Warsz.“ 1857; hr. St. Tarnowskiego „Listy z Wilna“ w Przeglądzie polskim“; dzieła Konst. hr. Tyszkiewicza „O kurhanach na Litwie i Rusi“, Berlin 1868; art. Doboszyńskiego w „Kraju“ (1882—83); prace A. H. Kirkora i rozliczne obszerniejsze artykuły w niniejszym „Słowniku“, przy których są także cytowane źródła).

Litwa 1.) ob. *Kulesze-L.* 2.) **L.**, ob. *Kostry-L.* 3.) **L.**, folw., pow. krasnostawski, założony i zabudowany 1878 r. przez dziedzica Stefana Kowerskiego. Powstał z gruntów po lesie do dóbr Stara Wieś A należącym. Rozl. 142 mr., wykarczowanej już i obsiewanej. Grunta pszenne przepuszczalne, glinka szara lubelska.

Litwa 1.) folw. w zach.-płd. stronie pow. ihumeńskiego, w okr. polic. uździeńskim, przy gościńcu wiodącym z Uzdy do Mohilnej, w miejscowości dogodnej; tu w r. 1751 urodził się poseł miński Stanisław Bohuszewicz, który się odznaczył na sejmie 1775 r. obok Rejtana cnotą obywatelską; umarł w 1819, pochowany w Iwieńcu. 2.) **L.**, folw. w pow. mińskim, własność Prószyńskich, ma obszaru przeszło 1762 mr. 3.) **L.**, wś znaczna w pow. nowogródzkim, w gm. darewskiej, w okr. polic. snowskim, opodal brzegów rz. Szczary, o dobrą wiorstę na płd. od Darewa, ma osad 67, grunta dobre, miejscowość bezleśna. *A Jelski.*

Litwa, ob. *Piwonia*, rz.

Litwiaki, wś, pow. łubieński, gub. połtawskiej, na lew. brz. rz. Suły, 313 dm., 2146 mk.

Litwiańce, wś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 49 w. od Trok, 16 dm., 229 mk., z tego 1 prawosł., 225 katol., 4 izr. (1866).

Litwiany, wś i folw., pow. święciański, 1 okr. polic., gm. Kiemieliszki, mk. katol. 236, żyd. 7, dm. 20, od Święcian 42 w.; gorzelnia, młyn wodny.

Litwiany 1.) wś i zaśc. w pow. mińskim, przy granicy pow. ihumeńskiego, w gm. zasulskiej; wś ma osad 15. 2.) **L.**, folw. w pow. mińskim, w okr. polic. kojdanowskim, w miejscowości bardzo dogodnej, własność księdza prawosł. Piotra Truskowskiego, ma obszaru 1125 mr. *A. Jelski.*

Litwica, wś rząd., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 57, od Dziewieniszek 14; dm. 13, mk. katol. 116 (1866).

Litwicze, wś w zachodniej stronie pow. borysowskiego, w okr. polic. dokszyckim, przy drodze wiodącej z Omniszewa do Czupry, ma osad 15, miejscowość górzysta, lasów dostatek.

Litwińczyce, zaśc. szlach. i wś w pow. nowogródzkim, w okolicy Swojatycz, w gm. snowskiej, wś ma os. 7, gleba dobra. *A. Jelski.*

Litwini, ob. *Litwa.*

Litwiniec, wś, pow. kaniowski, o 6 w. od Kaniowa ku Potokowi. Ma 845 mk. (w tem 4 katol., par. Rzyszczów), cerkiew paraf. p. w. Pokrowy z r. 1859. Należała do ststwa kaniowskiego, potem własność Poniatowskich, Monastyrskich, Sieleckich, Paszczenkowej, od 1840 Jankowskich. Cerkiew unicką fundował tu 1746 r. ststa kaniowski Mikołaj Potocki. L. należy do Chodorowa (ob.), do Otolii Jankowskiej. (Por. t. III, str. 813).

Litwiniec, ob. *Kopanka.*

Litwiniszki, wś na lew. brz. Wilii, powyżej Zubiszek, pow. wileński, 2 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 4 dm., 35 mk. katol. (1866). Była własność Montwiłły.

Litwiniszki, wś, pow. rossieński, parafia skawdwilska.

Litwinka, ob. *Sidra* i *Tykicz górny.*

Litwinki 1.) wś włośc., pow. wilejski, o 8 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 7 dm., 77 mk. 2.) **L.**, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 40 w. od Święcian, 11 dm., 112 mk., z tego 1 prawosł., 111 katol. (1866).

Litwinki 1.) niem. *Litwinken*, dok. *Littow, Littowa, Littisdorf*, wś, pow. nidborski, nad Nidą, na t. z. starych, po większej części polskich, luterskich Prusach, przez polskich osadników założona i trzymana. R. 1384 Konrad Zollmer, mistrz w. krzyżacki, nadaje Jakuszowi z Franknowa 26 wł. pod Nidborkiem we wsi Litwinki (Littow) na prawie chełmińskiem. R. 1412 Jakusz z L. stracił 1 konia w wojnie z Polakami, o czem świadczą Mikołaj z Warzyn i Mikołaj z Piątek. Roku 1537 ks. Albrecht zapisuje Piotrowi Kobierzyckiemu (Kobersee), ściście nidborskiemu, Orłowo z 60 wł. i L. z 19 wł. dannickiemi. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 341. Por. *Działdówka.* 2.) **L.**, była wś kiedyś w pow. ostródzkim, na t. z. starych, po większej części polskich, choć luterskich Prusach; jako jej imię świadczy, przez osadników polskich założona. W r. 1620 była pusta, graniczyła z wsią M. Parwułki. Od tego czasu więcej nie istnieje. Ob. Kętrz., Ludn. polska w Prusiech, str. 366. *Kś. F.*

Litwinów (po rus. *Żytwiniw*), wś w pow. podhajeckim, 10 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Podhajcach. Na płn. leżą Bożyków i Wołoszczyzna, na wsch. Mużyłów i Podhajce, na płd. Rudniki, na zach. Szumlany Wielkie. Środkiem obszaru płynie Złota Lipa, zrazu od płn. na płd. wsch., a potem na płd. W obrębie wsi przyjmuje ona dwa znaczniejsze dopływy: jeden od praw. brzegu, płynący z płd. zach. strony wsi na płn. wsch., a zasilony kilkoma strugami od lew. brzegu; drugi od lew. brzegu, płynący zrazu wzdłuż granicy Wołoszczyzny a potem na płd. zach. W płn. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie na praw. brz. Złotej Lipy; na płd. wsch. od nich, na lew. brz. Lipy, część wsi Zastawcze (al. Zastawczyk). We wsch. lesistej części, wznosi się w stronie płn. wzgórze Klimiatyn do 402 m., w stronie płd. Furdyna góra do 391 m. Tutaj leży część wsi Monaster i leśniczówka. W stronie zach., również lesistej, leży las Buczyna na płn., Strzelecka dębina na płd. Tutaj wznosi się na granicy Rudnik punkt jeden do 413 m., a na granicy Bożykowa „Popowa góra“ do 392 m. Własn. więk. ma roli or. 500, łąk i ogr. 363, pastw. 141, lasu 2787 mr.; własn. mniej. roli or. 552, łąk i ogr. 270, pastw. 15, lasu 8 mr. W r. 1880 było 655 mk w gm., 227 na obszarze dwor. (800 obrz. gr.-katol., 44 obrz. rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Zawałowie, gr.-katol. w miejscu, dek. podhajecki, archidyec. lwowska. Do par. tej należą Rudniki. We wsi jest cerkiew, szkoła filialna, kasa pożycz. gm. z kapit. 950 zł. w. a. i młyn. W L. istniała niegdyś także parafia obrz. łaciń., jak świadczy rękopis Tomasza Pirawskiego, dziekana kapit. lwow., pisany r. 1615 a znajdujący się w Bibl. Ossol. Był także kościół łaciński, założony jeszcze przed r. 1476, gdyż Jan Buczacki, dziedzic Litwinowa i Jan Skarbek ze Szarańczuk uposażają w tym roku kościół w L., a pierwszy potwierdza zarazem zapisy ojca swego Jana Litwinowskiego, ststy trembowelskiego, temuż kościołowi uczynione. Pergaminowy oryginał tego dokumentu znajduje się w konsyst. kanc. lwow. arcybisk. łacińsk., drukowany zaś był w języku łaciń. i tłumaczeniu polskiem w Dodatku do Gazety Lwow. z r. 1858, № 51 i 52 i Akta grodz. i ziems., t. II, str. 219. W III t. tychże Aktów (str. 243 i in.) umieszczony jest dokument z d. 31 stycz. r. 1483, w którym Anna z Litwinowa i Jan Skarbek z Szarańczuk uposażają

kościół w L. W dokumencie tym stoi nawet „ad oppidum nostrum Lythwynow“. W t. VII Aktów (str. 187 i nn.) mieści się dokument z d. 8 maja r. 1495, wedle którego Anna z Buczacza, dziedziczka L., żona Dersława z Hownowa, kasztelana bełskiego, wzniosła w katedrze lwowskiej ołtarz Narodzenia Maryi P., gdzie również czytamy „in opidis et villis Lithvinow, Rudułki i t. d.“ W aktach synodu z r. 1765 nie ma już wzmianki o parafii łaciń. w L. Był tu także dawniej klasztor bazylianów. W rewizyi ihumenów z r. 1724 czytamy: Monastyr litwinowski bez żadnego prawa siedzi. W. O. Ihumen Isaia Dunajewski za patentem JW. O. Athan. Szeptyckiego E. L. Zakonników wszystkich 5. W „Dyaryuszu monasteru wicyńskiego“ czytamy na str. 32: „A. 1774 die 12 Aprilis zniesiony jest klasztorek litwinowski nad wsią Litwinów na górze leżący w dobrach JW. Teofili Muszyńskiej, stolnikowej koronnej, a to za naleganiem tejże JW. Pani o pokazanie praw pierwiastkowych, które poginęły podczas wycięcia ludzi w Podhajcach Wielkich, w Litwinowie... przez Tatarów. Ten klasztorek już istniał w r. 1586, jak się poznaje z ksiąg grodu halickiego: „Sabbatho in Vig. festi S. Barth. Apost. Z tego monasterku jest przeniesiony obraz św. Onufrego, *Łaskawy*, do tutejszego monasteru. Na ołtarz nowy do tego obrazu dał O. Szczawiński, superior de ante Litwinowski zł. 297“. Był tu także zamek, który spalono, gdy go Michał Buczacki przeciw Tatarom obronić nie mógł. (Rkp. Siarczyńskiego w Bibl. Ossol. № 1825). *Lu. Dz.*

Litwinowicze, dwie wsi i dwa folwarki w pobliżu siebie położone, w południowej stronie pow. bobrujskiego, w okr. polic. paryckim, nad rz. Ochówką; tak zwane Małe L. mają os. 9., drugie mają cerkiew i os. 20. Jeden folwark, dziedzictwo Deryngowskich, ma obszaru 615 mr., drugi, własność Wołodzków, 4640 mr.; grunta piaszczyste, łąk dostatek; miejscowość odludna poleska; opodal miasteczko Ozarycze. *A. Jelski.*

Litwinówka, mały folw. w pow. mińskim, w okr. polic. rakowskim, w par. katol. rakowskiej, o 2 w. w stronie zachodniej od miasteczka Rakowa odległy, nad rzeczułką wpadającą do Isłoczki. *A. Jelski.*

Litwinówka-Rudnia, wś, pow. owrucki, nad praw. dopływem rz. Użu. Por. *Ksawerów.*

Litwinówka 1.) wś, pow. kijowski, o 48 w. od Kijowa a o 8 w. od Demidowa, nad rz. Kózką. Własność Sinielnikowa. Mk. 824 wyznania prawosł., należy do demidowskiej parafii. Ziemi 2417 dzies., dosyć urodzajnej, z dobrym lasem. Mieści się tu piękny dom właściciela z ogromnym ogrodem, gorzelnia, liczne stado hiszpańskich owiec i koni. Kilkadziesiąt dzies. sadzą tu kartofli i pędzą z nich wódkę. Jest też fabryka smoły. Do 1843 r. L. miała cerkiew parafialną. Por. *Demidów* i *Hać.* 2.) **L.**, ob. *Stajki*, pow. kijowski. 3.) **L.**, wś, pow. taraszczański, nad strugą Soroką, o 3 w. od Żaszkowa. Ma 377 mk., w tem 33 katol., 4 izr., 1603 dzies. ziemi, cerkiew z roku 1856. Własność niegdyś Ledóchowskich, dziś Rożniatowskich.

Litwinówka, słoboda w pow. starobielskim, gub. charkowskiej, nad rz. Obytoką, 370 dm., 2406 mk.

Litwinowo, wś włośc., pow. newelski, gm. stajecka, o 35 w. od Newla, o 75 od Połocka, 600 mr. obszaru. Gleba mierna, żytnia.

Litwinowo, jez., pow. newelski, 38.6 w. kw. rozległości, należy do dóbr rządowych Stajki. *M. K.*

Litwinowski futor, przy wsi Cebalówce, pow. bałcki, 30 dzies.; należy do Gruszeckich.

Litwiny, ob. *Cywiny.*

Litwiny, dwie wsie, pow. rossieński: a) par. betygolska; b) par. szydłowska.

Litwiszcze, lesista góra w płd. stronie Korczyna, pow. stryjski.

Litworowa dolina, ob. *Czerwone Wierchy*, *Krzesanica* i t. p.

Litworowe żleby, w Tatrach spiskich, ob. *Jaworzynka.*

Litworowy staw, nazwa dwóch stawów tatrzańskich, 1) w Tatrach spiskich, po północnej stronie głównego grzbietu Tatr, w dolince Litworowej. Na zachód od Polskiej Przełęczy czyli Polskiego Grzebienia wznosi się w głównym grzbiecie szczyt Litworowa Turnia (2218 m. szt. gen.), u niemców *Felker Spitze* zwany. Od szczytu tego ku północnemu zachodowi wybiega odnoga górska, jako wschodnia ściana dol. Litworowej, między nią (od zach.) a dolinką Świstową (od wsch.). U zach. stoków tejże ściany górskiej rozlewa się znaczny staw Litworowy. Leży on 1853 m. npm. (szt. gen.). Nazwa tego stawu i dolinki pochodzi od rośliny obficie tam rosnącej: Archangelica officinalis Hoffm., u ludu litworem zwanej. 2) W Tatrach nowotarskich, najniższy staw z Gąsienicowych stawów, także Sobkowym zwany. Wzn. 1626.47 m. (Janota), 1619 m. (Kolbenheyer), powierzchnia 0.474 hekt. Tworzy on małe, lejkowate zagłębienie, jest płytki i błotnisty. Ob. *Gąsienicowe Stawy.* *Br. G.*

Litwy, wś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., gm. Połoczany, o 63 w. od Oszmiany, 29 dm., 226 mieszk., z tego 151 prawosł., 75 katol. (1866).

Litychowo, wś i kol., pow. nieszawski, gm. i par. Bytoń. Według Tow. Kred. Ziems. r. 1868 od dóbr Bytoń oddzielono folw. L., który z attyn. Ludwikowo ma 594 mr. rozl.

Litycze, ob. *Licicze.*

Litygajny al. *Litygajno*, niem. *Litigainer-See*, dosyć długie, ale wąskie jez. w pow. margrabowskim; rzeka Hasna łączy je z jeziorem Hasny. *Kł. Fr.*

Lityn, miasto powiatowe w gub. podolskiej, nad rz. Zharem, Boharem i Szmigówką, pod 49° 20' szer. i 45° 45' dłg. geogr., o 160 w. od Kamieńca Podolskiego. Mk. 7181, w tej liczbie męż. 3563, kob. 3518; pod względem wyznań: prawosł. 3135, katol. 603, żyd. 2400, sekciarzy (roskolnicy) 943. Pod względem stanów: szlachty 238, duchow. 72, mieszczan 6403; reszta włościan. Tu mieszczą się urzędy powiatowe, kantor pocztowy 4 klasy, stacya telegraficzna, kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia N. P. wybudowany w 1856 r. ze składek na miejscu dawnego drewnianego postawionego w 1748 r.; parafian 1860, kaplica na cmentarzu; 3 cerkwie, z tych 1 murowana; synagoga; dm. 891, po większej części drewnianych (z przedm. Siedliszcze); szkoła powiatowa 2-klasowa, szpital miejski na 35 chorych i drugi więzienny, apteka i kilku lekarzy. Jest tu fabryka tytuniu, świec z produkcyą na 2350 r., cegielnia na 700 rs. i młyn krupczatny na 2000 rs. Mieszkający tu piliponi wyrabiają sanie, zwane powszechnie lityńskiemi. Jarmarki w Litynie: 1 stycznia, 2 lutego, 9 marca, 30 marca, 8 maja, 31 maja, 1 sierpnia, 29 sierpnia, 26 września, 8 listopada, 6 grudnia i 15 kwietnia. Obrót na tych jarmarkach według urzęd. obliczeń od 7 do 10,000 rs. Kiedy L. założony niewiadomo; prawdopodobnie założyli go Lityńscy, gdyż znajdujemy wzmiankę w Niesieckim, że Zygmunt August odebrał im Lityn; nie wspomina jednak kiedy i za co, jak również niewiadomo, czy to ten sam Lityn. Następnie władali nim Kmitowie h. Chorągwie. Synowie Aleksandra Kmity podzielili się majątkami ojcowskiemi. Krzysztofowi dostał się Korosteszów (ob.) a Semenowi Lityn, Pików, Hlińsk z Sieliszczami aż do Czarnego szlaku. Krzysztof zeszedł bezpotomnie; wszystkie więc dobra spadły na brata Semena Kmitę, rotmistrza J. K. M., ożenionego z Katarzyną Owdotyą Kapustianką. Tenże Semen Kmita zostawił tylko jednę córkę za Iwanem Proskurą i syna Filona późniejszego wojewodę smoleńskiego († 1596), znakomitego wojownika kresowego. Filon Kmita odziedziczył więc cały ojcowski majątek; wkrótce potem Korostyszów sprzedał Olizarom, a Lityn zamienił na Czarnobyl, jak to czytamy w przywileju Zygmunta Augusta danym w Bielsku 29 marca 1566 r. „Gdy około szerokości gruntów owych imion, o ludziach i pożytkach z nich przychodzących, od dworzanina naszego Bazylego Maćkiewicza do nas i do skarbu naszego wiadomość pewna jest przyniesiona, my, mając łaskawy wzgląd na wierne, poczciwe i pilne posługi pana Filonowe, któremi on od niemałego czasu na posługach naszych gospodarskich i ziemskich, i w niemałych bitwach bywając przeciw nieprzyjaciela naszego, nie litując garła i przelewania krwi swojej, mężnie się, jako prawemu rycerzowi naszemu należy, zastawiał i tem łaskę naszę zasługując, dobrze się nam podobał, z łaski naszej hospodarskiej na tę odmianę pozwoliliśmy. Wziąwszy więc te wyżej wzmiankowane imiona (Lityn, Półtewicze i Sołasze) do rąk i do stołu naszego hospodarskiego, — za to daliśmy mu wzamian zamek nasz Czarnobylski, z miastem i z mieszczany tamecznymi i bojarami, ze sługami pątnymi, z ich gruntami i siedzibami i siołami". (Baliński: Star. Polska; Źródła do dziejów Polski II, 321). L. więc został własnością królewską a następnie starostwem niegrodowem. Lustracya w 1616 r. przez Humieckiego kaszt. kam. robiona, zowiąc miasto to Litinią — tak nam je opisuje: „Domów 130 było, ale teraz po spaleniu lat temu dwie, tylko 88; ratione libertatis pożytków nie czynią żadnych, które im było pozwolone do lat 12. Szewców jest 6, krawiec, kuśnierzów 2, kowalów 2, garncarzów 2, żydów 12, służków 2, którzy straż od Tatar odprawują, pop, wójt, lontwójt. Staw pod zamkiem, młynów 2. Crescentia iż niewielka, a do tego iż ludzi niemało zamek do obrony potrzebuje, tedy się wszystko na wychowanie podstarościego jako i czeladzi defalguje". (Baliński: Star. Polska). Jak więc widzimy, stan ówczesnego L. był bardzo smutny; posesorem wtedy był Piotr Łaszcz a do starostwa należały oprócz miasta L. wsie: Stara Wieś, Woniaczyn, Nowosielice, Pułtowicze, Ilikowce, Czortki i słoboda Bruślinowo, ze stawami, młynem, arendą, z 3-ma folwarkami w tem starostwie, z mytem od woza po groszu; suma prowentu ststwa 2111 złp. 8 gr., kwarty zaś 422 złp. Był tu i zamek, jak nam wspomina lustracya z 1631 r. „zamek zbudowany na kępie,' miał 8 hakownic, kul 200 i kilka dział spiżowych z napisem: Osvaldus Baldinus Cracoviam fecit A. D. 1568". Widać że L. znowu uległ klęsce, bo lustratorowie w 1665 r. opisują stan jego w bardzo smutnym stanie. „Starostwo zastaliśmy cale zdesolowane, zrujnowane, które cale in hostico będąc, trudno tam za niedobrym poddanych osadzać i restaurować, gdzie przez kilkanaście lat w posesyi rąk nieprzyjacielskich (bo to starostwo graniczy z wojew. bracławskiem) zostawają" (Baliński). Gdy traktatem buczackim w 1672 r. dostało się Podole Turkom, zajęli oni i L., który przez 27 lat zostawał w ich posiadaniu; zwrócony Polsce, należał ciągle do wojew. bracławskiego. Inwentarz w 1762 r. podaje gospodarzów chrześcian 184, na przedmieściu 39, zatylnych

23; cechy: szewski, kuśnierski, tkacki, garncarski, ślusarski, wolnych od wszelkich powinności w mieście 12; piechota zamkowa pod dowództwem kaprala Kuźmińskiego składa się z 13 ludzi i dobosza, kozaków zaś zamkowych 23. Stanisław August, wracając z Kaniowa, stanął tu 22 maja 1787 r. w domu starościńskim, nazajutrz wyjechał stąd konno. Lustracya w 1789 r., wymieniwszy wsie należące do ststwa: Nowosielica, Sosny i Wojniaczyn, wszystkie nad Zharem, Bruslinów nad Zharkiem, Kułyha nad Kułyhą, Hruskie nad Hruską, Huta nad Berezną i Balin nad Iskrzynią, tak nam opisuje ówczesny stan miasta i starostwa: „miasto leży nad Zharem, przedmieście Siedliszcze po drugiej stronie rzeki. Na rozległym stawie młynów 2; staw dla spławów i zaroślin wielkich nie jest spustny, a każdy z mieszkańców, mając wolność łowienia ryby, stawszczyzny po 2 zł. opłaca; rudnia do przerabiania żelaza o 2 kowadłach i miechach. Wjeżdżając do zamku, brama pod gontami z drzewa dębowego, w kostkę oprawnego o 2 piętrach, do obrony sposobna; dziedziniec palami ostawiony i rezydencya starościńska z 2 facyatami, zawierająca pokojów 8 i sale, dosyć ozdobnie postawiona; oficyny 2; altana na stawie o 4 rezydencyach i stołowej izbie, na palach zbudowana, wielkiej reperacyi wyciąga; do niej most; przy rogu zamku ogród włoski, spustoszały; koszary, ogrody folwarczne i t. p. Do miasta idąc kościołek farny drewniany. Miasta budowla drewniana: pośród rynku ratusz z poddaszem dla przekupek, przy nim kramnic pod jednym dachem 18; domów szynkowych 20, z tych 5 zajezdnych; rynkowe domy jak i zatylne żydami osadzone; żydzi mają wolność pędzenia gorzałki na kotłów 24 w winnicach miejskich, a od każdego wypędzonego spustu kwart 32 trzymającego po złp. 3 płacą. Gorzelnia dworska w lesie na ćwierć mili od miasta, tamże browar i dwa młynki. Chrześcian w mieście i na przedmieściu chałup 205; pańszczyzna, osypy, czynsze, podorożczyzna, stawszczyzna, kołowe od mielników, warsztatowe od tkaczów, arenda karczemna z łojowem czyni intratę złp. 13516 gr. 18. Starostwo ma lasy rozległe; inne na potaże i fabryki, prawie do szczętu wycięte; mieszkańce, mało mając gruntu do orania, z lasów powycinanych pola dobywają, wykopując pozostałe pnie i krzaki. Dochód ze ststwa złp. 32611 gr. 13 den. 12, z czego dzierżawca wnosi do skarbu pół czwartej kwarty“. (Baliński: Starożytna Polska). Starostwo lityńskie oddane zostało za Stanisława Augusta Stanisławowi Chołoniewskiemu prawem emfiteutycznem na lat 50, z opłatą kwarty 2893 r. 82 kop. Dochodu rocznego podług ostatniej lustracyi czyniło to ststwo 3546 r. 79 kop.; prawo władania Chołoniewskiego kończyło się 4 paźdz. 1838 r. W skład jego wtenczas wchodziły: Balin, Bruslinów, Huta Lityńska, Kułyże, Majdan Hołoskowski, Majdan Hruski, Nowosielica Lityńska, Sosny i Woniaczyńce. Po wcieleniu Podola do Rossyi, L. został powiatowem miastem bracławskiej gub., a po zniesieniu jej— podolskiej, i nadany mu został herb: cztery brzozy w srebrnem polu. ***Powiat lityński*** gub. podolskiej graniczy: na płn. z gub. wołyńską, na zach. z pow. latyczowskim, na płd. z mohylowskim i winnickim, na wsch. z winnickim. Ziemia jest urodzajna, miejscami czarnoziem a miejscami glinkowata i piaszczysta, potrzebująca nawozu. Obszar powiatu 60,48 mil kw. 2926 wiorst kw., 295693 dzies. Ludność męż. 69850, kob. 66709, razem 136559. Pod względem wyznań: prawosł. 54090, kob. 50344, razem 104434; katolików męż. 7010, kob. 6994, razem 14004; żydów męż. 7952, kob. 8503, razem 16455. Pod względem stanów: szlachty męż. 786, kob. 843, razem 1629; duchowieństwa męż. 829, kob. 792, razem 1621; mieszczan męż. 13275, kob. 13935, razem 27210; włościan 50573, kob. 48937, razem 99510; różnych: męż. 4373, kob. 2212, razem 6585. Na 1 kw. milę przypada 2360 mk.; na 1 kw. wiorstę przypada 48 mk.; na 1 mieszkańca 2 dzies. ziemi. W 1878 r.: zawarto ślubów w m. Litynie 71, w pow. zaś lityńskim 1548, razem 1619; urodziło się w m. L. męż. 207, kob. 148, razem 355; w pow. lityńskim męż. 3666, kob. 3442, razem 7108; zmarło w m. L. męż. 178, kob. 125, razem 303; w pow. lityńskim męż. 2686, kob. 2475, razem 5161. A zatem w m. L. przewyżka jest 52, w powiecie lityńskim 1947. Z ogólnej ilości ziemi zostaje pod budowlami, ogrodami, wygonami 22852 czyli 7,73 proc., pod polami uprawnemi 171498 czyli 57,09 proc., pod łąkami 20850 czyli 8,05; pod lasami 64985 czyli 21,98 proc.; pod błotami i wodą 15506 czyli 5,24 proc. R. 1878 zasiano żyta 54800 czetw., pszenicy 43509, owsa 54569, jęczmienia 19270, hreczki 16516, kartofli 35000 czetw.; sprzątnięto: żyta 320222 czetw., pszenicy 234961, owsa 315139, jęczm. 62988, hreczki 54333, kartofli 79471 czetw. Buraków zasiano pudów 4375 (w 1873 r.); zebrano 175000 berkowców. Fabryki w pow. lityńskim następujące: świec 2, z produkcyą roczną 500 rubli., zatrudn. 2 ludzi; mydła 1, z produk. 200 r., zatrud. 1 człow.; cukru 5, z prod. 515000 r., zatrud. 1600 ludzi; gorzelni 9 z prod. 190000 r. zatrud. 100 ludzi; browarów 5, z prod. 2800 r., zatrud. 6 ludzi; cegielni 6, z prod. 2600 r., zatrud. 12 ludzi; miodu 1, z prod. 500 r., zatrud. 1 czł.; wapniarek 9, z prod. 5700 r., zatrud. 23 ludzi; wyrobów z miedzi 1, z prod. 4000 r., zatrud. 12 ludzi; wyrobów z żelaza 1, z prod. 6200 r., zatrud.

20 ludzi; szkła 1, z prod. 9600 r., zatrud. 19 ludzi; młynów krup. 12, z prod. 34200 r. zatrud. 66 ludzi: młynów parow. 2, z prod. 5000 r. zatrud. 7 ludzi. Wszystkich więc fabryk 55, wyrabiających na sumę 776300 r. i zatrudniających 1869 ludzi. Cerkwi murowanych 24, drewnianych 99, razem 123. Kościołów rzym.-katol. 8; synagog 10. Szkoła 2-klas. jest w L., szkółki wiejskie przy gminach. Powiat dzieli się na 5 okręgów (stanów): w Iwszy, w Nowym-Konstantynowie, w Mežyrowie, w Starej Sieniawie, w Ułanowie. Gmin 8: w Janowie, Sosence, Litynce, Chmielniku, Ułanowie, Starej Sieniawie, Mežyrowie, Owsianikach. Rzeki główne są: Boh przerzyna północną część powiatu; do niego wpada w granicach powiatu: Sniwoda, biorąca początek w tymże pow. wyżej wsi Torczyna, płynie pod Markuszami, Ułanowem, Czerniatynem i Janowcami. Zhar płynie z latyczowskiego powiatu, oblewa Bahrymowce, Mikulińce, Lityń, Woniaczyń, Nowosielice, wpada około m. Miedziakowa w winnickim pow. do Bohu. Domacha, mała rzeczka, płynie do Bohu około wsi Kumanowiec. Ikawa, rzeczka, wpada do Bohu koło Sieniawy. Z rzeczy kopalnych jest tylko kamień wapienny, kamień do murowania, kamienie do młynów. Dekanat lityński dyecezyi łucko-żytomierskiej rozciąga się na powiat lityński i obejmuje 8 parafij: Starą Sieniawę, Chmielnik, Kumanowce, Lityn, Mańkowce, Mežyrów, Nowy Konstantynów i Ułanów. Wiernych liczy 15025. Marszałkami powiatu dotąd byli: Andrzej Chołoniewski, Krasiowski Józef, Korniłowski, Sarnecki Wincenty i Zawrocki Wincenty. *Dr. M.*

Litynia, wś w pow. drohobyckim, 18 kil. na płn. wsch. od Drohobycza, 7 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Medenicach, 7 kil. na płn. wsch. od najbliższej stacyi kolej. i urzędu poczt. w Dobrowlanach. Na wsch. leżą Medenice, na płd. wsch. Rabczyce, na płd. Rolów, na zach. i płn. Tynów. Mała część obszaru płn. przypiera do Wołoszczy w pow. samborskim, a na płn. wsch. leży Terszaków w pow. rudeckim. Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie Tyśmienica od płd. zach. na płn. wsch. Płd. część obszaru przepływa Trudnica. Wchodzi ona tu z Rolowa, płynie zrazu od zach. na wsch. a potem na płn. wsch. i wpada do Tyśmienicy. Część płn., przypierająca do Wołoszczy, oddzielona jest od niej Bystrzycą. Położenie wsi nizinne, wylewy dość częste. Na lew. brzegu Trudnicy leżą zabudowania wiejskie; jedna ich grupa zwie się Sołtysami. Na zach. od zabudowań leżą orne pola; na płn. podmokłe pastwisko Tłoka, a na płn. wsch. od niego część wsi Hrud (al. Hrudy). Własn. mniej. ma roli or. 1001, łąk i ogr. 1265, past. 810 mr. W r. 1880 było 2222 mk. w gminie (2020 obrz. gr.-katol., 5 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Medenicach, gr.-katol. w miejscu, dek. mokrzański, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew drewniana, zbudowana r. 1821, szkoła etat. 1-klasowa, kasa pożycz. gm. z kapit. 502 zł., gromadzka czytelnia, gromadzki spichlerz i sklepik. W Hrudach jest kaplica, wystawiona r. 1872. Nazwa wsi pochodzi, według podania, stąd, że pasterze wsi okolicznych (Tynowa, Wróblewic, Hruszowa i t. p.) osiedlali się tu zwyczajnie ze swojemi trzodami na lato (na lito). W tutejszej cerkwi znajduje się dokument pergaminowy z pieczęcią królewską z r. 1670. Jest to przywilej króla Michała, nadający popom i popowiczom lityńskim: o Wasilu, Semionu, bratu jego także Iwanu dwie ćwierci pól z łąkami, stawiszczami, sianożęciami, sadzawkami z chróstem i trzema pastewnikami", pozwalający tymże popom także na robienie piwa i palenie gorzałki na własną swoję potrzebę, jako to: na praźniki, chrzciny i wesela; także wrąb w lesie na opał. Przywilej ten, zaintabulowany r. 1710 w Samborze a 1797 w Drohobyczu, poszedł jednak w zapomnienie, gdyż do parafii należy obecnie tylko 25 mr. ornego pola w 18 rozrzuconych parcelach i 18 mr. sianożęci, a pobierane dawniej 18 sągów drzewa zamieniono r. 1877 na 40 zł. w. a. Z L. pochodziła rodzina Lityńskich h. Sas. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej, okonomii samborskiej, do klucza dublańskiego. W lustracyi z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 88) czytamy: „Litynia wraz z Hruszowem mają ćwierci 120 (w L. łanów 11, w Hruszowie 19). Następnie wymieniono powinności tych wsi i czynsze, a w końcu podano następną uwagę: „Poddani mają wolne robienie piwa i gorzałki na domową potrzebę dwa razy do roku na dwa praźniki według przywileju; przytem owych zachowaliśmy tak jednak, aby kaczmarskiemu szynkowi więcej nad 2 razy do roku i dłużej nad dzień jeden podczas praźnika nie przeszkadzali, a czegoby z piwa i gorzałki nie wypili podczas praźników do dnia 3-go, to już będzie wolno kaczmarzowi zabierać dnia 4-go wszelkie napoje". Extr. inwent. ekon. sambor. z r. 1760 (Rkp. Ossol. № 1632, str. 29 i nn.) podaje następujące szczegóły: „L. ma w osiadłości łanów 11, co czyni ćwierci 44, videlicet gromadzkich 37, karczmarska 1, popowskich 2, sołtyskich 2, ciż pod wsią Tynowem 2. Chlebnika ad praesens gromadzkiego znajduje się 60. Czynsze tej wsi czynią 428 złp. 22½ gr. (wymieniono je szczegółowo). W tej wsi znajduje się karczma za przywilejem, którą trzyma Antoni Lubczak i inni, na co prawo produxerunt; z niej do skarbu płacić powinni złp. 200; do karczmy należy ćwierć pola i młynek, któren gromada reparować powinna szarwarkami, ka-

mienie zaś sami karczmarze z mielnikami i inne naczynia żelazne sprawować i oporządzać, to jest karczmarze groszy dwa, a mielnicy grosz trzeci eregować i przykładać powinni. Powinności tej gromady są takie same, jak i gromady hruszowskiej, a więc: robocizny żadnej nie pełnią, tylko podwody powinne jechać do Sambora, Gródka, Stryja, Drohobycza, kiedy potrzeba; sól skarbową z żup do składu wiodą. Także siano wozić. Na szarwarki do młynów, do reparacyi młynów karczemnych, budynków, jazów tarasowania chodzą. Mielnikom ma dopomódz do sprawowania kamieni, które mielnicy obrobić i osadzić sami powinni. Poddani tej wsi mają wolne robienie piwa i gorzałki na domową potrzebę dwa razy do roku" i t. d... (tak samo jak w lustracyi z r. 1686). *Lu. Dz.*

Litynka, *Lityńce*, wś, pow. lityński, gm. Bahrymowce, od Lityna w. 12, do którego należy parafii katol.; dm. 113, mk. 562, ziemi włośc. 1030 dzies., dworskiej Radziszewskich 1081 i Kalińskiej 202 dzies. Wieś ta należała do ststwa chmielnickiego; w czasie lustracyi Humieckiego w 1616 r. posesor był Piotr Łaszcz, z opłatą kwarty złp. 12; następnie władali nią Zawroccy. Ziemia czarna z glinką pomięszana. Jest tu cerkiew p. wez. N. Panny, 1253 parafian i 53 dzies. ziemi. *Dr. M.*

Litynka, karczma koło Brigidau, pow. drohobycki.

Lityńska huta, wś, pow. lityński, par. Lityn, 92 dm., por. *Huta Hlibowska.*

Lityński majdan, mała wioska w pow. lityńskim, 42 domy.

Litzin (niem.), była część wsi Turawa, pow. opolski.

Liu..., por. *Lu...*

Liubekow (dok.), ob. *Lubkowo.*

Liubessov (dok.), ob. *Lubiszewo.*

Liuszkowo (dok.), ob. *Łyskowo.*

Livov (węg.), ob. *Lwów.*

Liw, os. miejska, przedtem miasto, nad rz. Liwiec, pow. węgrowski, gm. Ruchna, par. Liw, odl. 28 w. od Siedlec, leży w nizinie rz. Liwiec, przy drodze bitej z Sokołowa do Kałuszyna. Posiada kościół paraf. drewniany, szkołę początk. 1-kl. ogólną, sąd gm. okr. III. W 1827 r. było tu 137 dm. i 767 mk.; w 1860 r. 140 dm. drewn. i 1223 mk. (175 żyd.); obecnie 128 dm., 1159 mk. i 2919 mr. ziemi należącej do mieszczan. Jest to jedna z najstarszych osad na Podlasiu. Pierwotnym zawiązkiem jej był zamek książęcy, wystawiony na wzgórzu usypanem śród błotnistej niziny nadrzecznej i otoczonem do koła wodą. Na fundamentach z kamienia wznosił się pierwotnie drewniany (prawdopodobnie) a następnie murowany zamek, niejednokrotnie przerabiany. Jako stolica ziemi liwskiej, stanowiącej oddzielną dzielnicę książąt mazowieckich, L. stał się wkrótce dość ludnem miastem, które rozwijało się pod osłoną zamku. Ziemowit, książę na Liwie i Gostyninie, panując tu około 1350 r., założył podobno kościół paraf. i zapewne jednocześnie podniósł osadę zamkową na miasto. Bolesław ks. mazowiecki w 1446 r. w skutek spalenia się drewnianego miasta, wydał nowy przywilej lokacyjny i liczne udzielił swobody. Potem L. stał się kasztelanią mniejszą i ststwem grodowem. Zygmunt I i Zygmunt August potwierdzali dawne przywileje w 1528, 1558 i 1562 r. Lustracya z 1564 r. świadczy o wysokim stopniu pomyślności miasta. Było tu wówczas 350 dm., 270 rzemieślników i 104 piwowarów. Wzrost sąsiedniego Węgrowa, do którego ściągali przemyślni różnowiercy, zatamował dalszą pomyślność L. Szwedzkie wojny zrujnowały drewniane miasto. W 1657 r. zajęli Szwedzi zamek, w 1703 r. złupili i spalili całą osadę. Spłonął wtedy i poszedł w ruinę kościół dawny murowany, zamek również uległ zniszczeniu. Przechowały się tu akta ziemskie z 1446—1652 i 1659 do końca XVIII w., przewiezione obecnie do Siedlec. Z zamku pozostały dotąd jedna wieża w całości i część murów. Przy kościele tutejszym był proboszczem ks. Jan Paweł Woronicz, poeta, późniejszy prymas i arcybiskup. W zamku tutejszym Jan Łaski woj. sieradzki, stronnik domu rakuskiego, przepraszał Stefana Batorego w 1579 r. Podług lustracyi z r. 1660, zaliczały się do starostwa liwskiego: miasto L. Nowy i Stary, wsie: Krypy, Grodziska, Popowo, Korytnica, Korycka Wola i Ruda Wydra. W r. 1771 posiadał je Józef Karczewski, opłacając z niego kwarty złp. 1450, a hyberny złp. 574 gr. 10. Opis L. i widok ruin zamku pomieścił Tyg. illustr. 1866 (str. 379) i Tyg. Powsz. z 1880 r. (№ 19). Par. L., dekanat węgrowski, 2405 dusz. Por. *Mazowsze.* *Br. Ch.*

Liw, ob. *Liwowie.*

Liwa, niem. *Bieberswalde*, wś, pow. ostródzki, nad strugą Liwą, w t. z. starych po większej części polskich ale luterskich Prusach, wyraźnie tak pod tą nazwą polską podana na wojskowych mapach. Wynika stąd, że i rzeka po niem. zwana Liebe Fl., zwać się winna po polsku Liwa al. Liwna (ob.). We wsi L. odbywają się trzy jarmarki. *Ks. F.*

Liwa, st. p. w gub. estlandzkiej przy trakcie z Rewla do Hapsalu.

Liwadya, os. w pow. jałtyńskim, gub. tauryckiej, na południowym wybrzeżu Krymu, w czarującej okolicy, 200 mk.; dwa wspaniałe pałace cesarskie, wytwornej architektury, ozdobione arcydziełami sztuki, park, cieplarnia. Zwykle przebywa tutaj latem dwór rossyjski.

Liwald (dok.), ob. *Rywałd.*

Liwanów, mały folw. poleski w pow. bory-

sowskim, nad rzeczką Wiejnicą, małym lewym dopływem Berezyny, w okr. polic. chołopienickim, opodal drogi wiodącej z Ozdziatycz do Droździna; grunta piaszczyste. *A. Jelski.*

Liwanowa, część Wicynia, pow. złoczowski.

Liwaszówka (?), rzeczka, dopływ rzeki Cybulnik.

Liwce al. *Liwcze*, część m. powiat. Doliny, w płn.-wsch. stronie obszaru, na lewym brzegu Turzanki.

Liwcza, ob. *Łówcza.*

Liwcze 1.) ob. *Liwce.* 2.) **L.**, wś w pow. sokalskim, 18 kil. na zach. od Sokala, 15 kil. na płn. od sądu powiat. w Bełzie, 5 kil. na płd. zach. od urzędu poczt. w Warężu. Na płn. leży Sulimów, na wsch. Horodyszcze i Waręż wś, na płd. Winniki, na zach. Hulcze. Wzdłuż granicy płn. płynie dopływ Bugu Sulimówka, zwany Warężanką, od zach. na wsch. Do granicy zach. przytyka stawek, utworzony przez pot. Młyński. Potok ten, wypłynąwszy ze stawu, płynie przez płn. zach. narożnik wsi, tworzy w pobliżu płn. granicy drugi pomniejszy stawek, z którego wypłynąwszy, wpada do Sulimówki. Zabudowania wiejskie leżą w płn. stronie obszaru. W płd., lesistej stronie obszaru, wznosi się Łysa góra do 265 m. Własn. więk. ma roli or. 258, łąk i ogr. 48, pastw. 7, lasu 372 mr.; własn. mniej. roli or. 256, łąk i ogr. 41, past. 11, lasu 32 mr. W r. 1880 było 173 mk. w gminie, 87 na obszarze dwor. (obrz. przeważnie gr.-katol.). Par. rzym. i gr.-katol. w Warężu. We wsi jest folwark, młyn i kasa pożycz. gm. z kapit. 201 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Liwczyci (rus.), ob. *Łówczyce.*

Liven, *Livenhof* (niem.), ob. *Liwowie* i *Liwenhof.*

Liwen-Berzen, niem. *Lieven-Behrsen*, wś, pow. mitawski. Paraf. kościół katol. ś. Józefa; par. katol. dekanatu kurlandzkiego, dusz 845.

Liwenhof 1.) mko i wś, pow. dyneburski, łotew. *Liwenmujża, Liwesmujża*, dobra sukcesorów Mik. bar. Korffa. Kościół paraf. ś. Michała archanioła, 1678 r. fundowany przez Pociejów, 1860 nanowo odbudowany przez słynnego z ofiarności protestanta Mik. bar. Korffa. Parafia katol. L., dek. dolno-dyneburskiego, ma 5196 dusz i filią w Carogrodzie. L. założony 1533 r. przez Lievenów. St. dr. żel. L. ryskodyneburskiej, między Carogrodem a Treppenhofem, leży o 56 w. od Dyneburga. Mko L. leży u zbiegu Dubny z Dźwiną. Por. *Kryżbork.* 2.) **L.**, niem. *Lievenhof*, wś w pow. talseńskim, gub. kurlandzkiej. Paraf. kościół katol. ś. Jerzego, 1748 r. wzniesiony przez jen. de Lieven. Parafia katol. dekanatu kurlandzkiego dusz 652, z kaplicą w Tukkumie.

Liwenmujża, *Liwesmujża*, ob. *Liwenhof.*

Liwja, wś w pow. mińskim, nad rzeczułką Zasułą, w gm. zasulskiej, ma osad 11.

Liwiec, folw., pow. nowomiński, gm. i par. Kuflew (ob.). W 1827 r. 1 dm., 13 mk.

Liwiec, rz. w gub. siedleckiej; początek w pow. siedleckim pod wsią Krzymosze na zach. od osady Mordy; od Mordów płynie w kierunku płn.-zachodnim na płn. od Siedlec, potem pod Mokobody, poczem wchodzi w pow. węgrowski, płynie pod Liwem i Węgrowem, tworzy granicę z pow. radzymińskim, około wsi Podłęża wchodzi w ten powiat i powróciwszy znowu w pow. węgrowski, wpada pod Kamieńczykiem z lew. brzegu do Bugu. Długa około 120 kil. Przyjmuje z praw. brzegu Miedzankę, z lew. Muchawkę, Kostrzyń, Czerwonkę, Gołębicę i Ossownicę (podług Enc. Orgel. więk. t. 24, s. 45 wpadają doń (?): Kopcianka, Muchawka z Żytnią, a ta ze Żbielud, Kostrzyń z Olszówką, Kostrzynkiem i Śmierdziochem). Dzieliła niegdyś ks. mazowieckie od Podlasia. Obszerny opis tej rzeki i jej doliny przez Tymoteusza Łuniewskiego zamieścił Pamiętnik fizyogr. (t. I, 453, z mapką). Z opisu tego wyjmujemy szczegóły następujące: dolina i brzegi L. są formacyi 3-rzędowej dyluwialnej i aluwialnej. Koryto blisko źródeł i ujścia wąskie, w średnim biegu szerokie łąki nadbrzeżne; bieg prędki, woda czysta, miękka; brzegi niestałe; szerokość przy ujściu do 50 metr.; głębokość w ogóle nieznaczna; a jeśli od r. 1867 urzędownie uspławniono rzekę od Węgrowa, zakazując budowy młynów i tam: to tylko rozporządzeniem tem pokrzywdzono okoliczne rolnictwo. Na rzece tej jest dziś 15 mostów, 16 młynów a nad nią leży 81 siedzib zaludnionych.

Liwieńsk, m. i st. p. w pow. biruczyńskim, gub. woroneskiej, 3186 mk.

Liwin, wś i folw., pow. płocki, gm. Święcice, par. Orszymowo, odl. o 30 w. od Płocka, ma 8 dm., 156 mk., 300 mr. gruntu, 13 nieużytku. Folw. Liwino od rz. Wisły w. 7, rozległy mr. 242, grunta orne i ogrody mr. 197, łąk mr. 6, pastwisk mr. 27, wody mr. 2, nieużytki i place mr. 10, bud. z drzewa 5. Wś L. osad 13, z gruntem mr. 76.

Liwki, wś, pow. przasnyski, gm. Bugzy-Płoskie, par. Krzynowłoga-Wielka, odl. o 32 w. od Przasnysza, ma 5 dm., 35 mk., 119 mr. gruntu, 6 mr. nieuż. W 1827 r. parafia Duczymin; 4 dm., 25 mk.

Livland (niem.), ob. *Inflanty* i *Liwowie.*

Liwna 1.) niem. *Liebe*, rz., dopływ Wisły; por. *Kwidzyn* (t. V, str. 25), *Hamer* i jezioro *Dzierzgoń.* Rzekę tę Kopernicki mylnie zowie „Benawą". 2.) **L.**, niem. *Liebefluss*, struga, ma swe źródło w południowej części pow. ostródzkiego, płynie potem w półn.-zach. kierunku przy Ostrodzie przez jez. Drwęckie aż do Miłomina, gdzie się dzieli na różne odnogi, które się gubią w jeziorach około tego miasta

rozlanych. Por. *Libsztat.* 3.) **L.**, niem. *Liebe*, rz., dopływ rz. Guber, płynie pod Barcianami.

Liwny, m. pow. gub. orłowskiej, ze st. p. i st. dr. żel. liweńskiej, 14190 mk.

Liwo, jez. w pow, siebieskim, należy do dóbr rządowych Żanwil, gminy Ryków, ma 4.5 w. kw. powierzchni. *M. K.*

Liwo (węg.), wś w hr. szaryskiem (Węg.), niedaleko źródła Topli, kościół paraf. gr.-katol., lasy, 355 mk. *H. M.*

Liwo-Hutta, niem. *Hütten*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), 328 mk. *H. M.*

Liwocz, *Liwocza*, lesiste pasmo górskie w Beskidzie wschodnim, w dziale dukielskim, tworzące lewy t. j. zachodni stok doliny Wisłoki, ciągnie się od wsi Jodłowej, w pow. pilźnieńskim, od źródeł pot. Jodłówki, zrazu na wschód, w końcu na płd. wschód. Część południowa tego pasma zwie się Liwoczem. Szczyt lesisty L. wznosi się na obszarze gm. Brzysk, na zach. od wsi, do wys. 561 m. npm. W płn.-zach. części tego pasma wznosi się szczyt Wyszowa (409 m.), od niego na płd. wsch. Rysowany Kamień (427 m.). Z płn. wsch. stoków tego pasma wody spływają do Wisłoki, a z płd. zach. do Olszynki, dopływu Ropy. *Br. G.*

Liwodańszczyzna (?), por. *Dzwon.*

Liwona, rzeczka (rivulus), wymieniona w r. 1323 w nadaniu książąt dobrzyńskich Władysława i Bolesława szpitalowi w Rypinie (W. H. Gawarecki: Opis Ziemi Dobrzyńskiej, str. 150). Zatem w pow. rypińskim, gdzieś (jeżeli jeszcze istnieje) koło Rypina i Rudy (versus Rudam); prawdopodobnie dopływ rzeki Rypienicy. *J. Bl.*

Liwonia, ob. *Inflanty* i *Liwowie.*

Liwoniszki, wś, pow. rossieński, par. Kroże.

Liwowie (po niem. *Liven*, po łotew. *Lihbi* al. *Lihbeeszy*) stanowią dzisiaj już tylko nieznaczną cząstkę plemienia fińskiego, zaludniali wszakże niegdyś całą południową część teraźniejszej gubernii inflanckiej czyli ryskiej, tudzież dzisiejszą Kurlandyą, jak to z wielu okoliczności i wskazówek a nawet z rozmaitych danych historycznych na pewno twierdzić można. Obecnie Liwowie zamieszkują dwie okolice. Jednę grupę Liwów, wprawdzie nader szczupłą, spotykamy w dobrach Neu-Salis w gub. inflanckiej, niedaleko ujścia rz. Salis. Wedle ostatniego spisu ludności w tej okolicy, liczono ich tam zaledwie kilkunastu płci obojga. Druga grupa Liwów, nierównie liczniejsza, przebywa na północnym brzegu Kurlandyi. Liczą ich tam 2324 płci obojga. Mówimy tu tylko o tych, którzy dotąd używają pomiędzy sobą języka Liwów. Liczba wyżej wykazana oczywiście znacznieby się zwiększyła, gdyby doń dołączono tych wszystkich, co od dawnych Liwów pochodzą, a obecnie już oddawna przyjęli język i obyczaje sąsiadujących z niemi Łotyszów. W okolicach Wendenu naprzykład, jakkolwiek nie spotykamy śladów języka Liwów, natrafiamy tam wszakże na ich nazwę w słowach *Livenhof*, *Livenstrasse* i t. p. a nawet w nazwie całej *„gminy Liwów“* (po łotewsku *Lihbu pagasts*), składającej się z pewnej liczby posiadłości włościańskich, t. j. pojedyńczych sadyb, małych wsi i przysiołków. Mieszkańcy tych sadyb i wsi dotąd mają prawo do tak zwanego „dzwonu Liwów“ (Livenglocke) t. j. do bezpłatnego podzwonnego po śmierci. Sadyby te, wsie i przysiołki, wymienione są dokładnie na samym dzwonie. Wszakże przy przelaniu tego dzwonu w r. 1818 dodanych na nim zostało siedm nowych sadyb, które jednak pochodzenia od Liwów dotąd dowieść nie zdołały. Czy te sadyby włościańskie były niegdyś rzeczywiście zamieszkane przez Liwów, i w jakim mianowicie czasie, o tem braknie wiadomości; obecnie wszystkie one są zamieszkane przez Łotyszów. Jeśli nie będziemy liczyli owych kilkunastu Liwów, osiadłych w dobrach Neu-Salis (w gub. inflanckiej), uważaćby można dzisiaj już tylko północny kraniec Kurlandyi za jedyne miejsce zamieszkane przez Liwów. Tutaj posiadają oni od wieków wysokie i piaszczyste wybrzeże morskie, którego długość wynosi mil 10 i ciągnie się od przylądka Domesnez (patrz wyżej w niniejszym Słowniku geogr. t. II, str. 117), stanowiącego północny kraniec Kurlandyi, na zachód ku przylądkowi Lyserort, od którego oddalone jest na przeszło milę; z drugiej znów strony nie dochodzi na $1^3/_4$ mili od zatoki ryskiej. Szeroki zaś pas ziemi, błotnisty i zarosły lasami, oddziela ich tu od Łotyszów, zamieszkujących wnętrze kraju. Na zachodnim krańcu tego wybrzeża przerywają się nagle osady Liwów; na wschodnim zaś ku zatoce ryskiej, od niedawnego czasu ludność łotewska z Liwami mięszać się poczyna; stosuję to zwłaszcza do osad czy też wsi Gibken i Schozen, położonych w zachodnio-południowej części opisanego powyżej piaszczystego wybrzeża. Wsie wyłącznie przez Liwów zamieszkane, w kierunku od wschodu na zachód, są następujące: Musta numm (po niem. Melsillen), Mag Kula, Lucik Kula, i Kúolka nad zatoką ryską położone; ostatnia z nich leży na najbardziej północnym krańcu. Dalej na zachodniej stronie kurońskiego półwyspu: Wajda, Sanog (Saunaggen), Pitrog (Pihtraggen), Kuóstrog (Koschtraggen), Irai (Klein Irben), Sikrog (Sihkraggen), Ud Kula (Jaunzeem), Ira (Gross-Irben), Piza Kula (Pijsen) i Lus Kula (Luhschen). Nazwy tych włościańskich osad spotykamy już w dokumencie z dnia 17 października r. 1387 (por.: Bunge „Urkundenbuch“ № 1248), gdzie w liczbie wsi do dóbr Dondangen należących, wymienione są wyraźnie: Domesnez, Klein Irwa, Sigkeraghe, Gipterwalme

tudzież Irwenmünde (dziś Gross-Irben) z łąką Angern. Najbardziej na zachód wysuniętym a przez Liwów zamieszkanym punktem jest przysiołek Dehling, należący do wzmiankowanej powyżej wsi Lus Kula, na południe zaś osada Pizineek, położona na drodze wiodącej ze wsi Piza Kula do pastoratu Angermünde. Pomiędzy nazwanemi tu wsiami znajdują się jeszcze pojedyńcze folwarki i osady włościańskie a także dwie małe wioski: Mak Kula i Luoik Kula, z których każda po dwie tylko włościańskie sadyby zawiera. Liczą tu w ogólności 136 sadyb (Livenhöfe), zamieszkałych przez Liwów. Z nich 54 zachodnich należy do dóbr Popen, położonych w obrębie filii Piza Kula, wchodzącej w skład parafii angermündskiej; pozostałych zaś 82 należy do dóbr Dondangen, parafii Klein Irben i jej filii Domesnez. Granicę pomiędzy niemi stanowi strumień Irben, który przepływa o $^1/_6$ mili od wsi Ud-Kula i należy do okręgu popeńskiego. Nazwa „Liwowie“ u samychże Liwów nie jest w użyciu. Jakkolwiek akademik petersburski Sjögren w pracach swoich o Liwach wzmiankuje, że Liwowie w dobrach Neu-Salis nazywają sami siebie Lib, prędzej przypuścić należy, iż nazwę tę przyjęli oni od Łotyszów; ojczysty ich bowiem język w okolicy Neu-Salis już wychodzi z użycia. Kurlandzcy Liwowie znają wprawdzie to miano, ale używają go tylko wtedy, gdy mówią po łotewsku; sami zaś nazywają siebie *randolist* (t. j. mieszkańcy wybrzeża), dla odróżnienia się od Łotyszów, jako mieszkańców wnętrza kraju, którym dają nazwę *mo* (od słowa *ma* oznaczającego ląd). Nazwę tę i sami łotysze przyjęli, nazywając pogranicznych liwów *jurmalneeki* (t. j. mieszkańcy morskiego wybrzeża, albo *zwejneeki*, to jest rybacy) i zrzadka tylko zastosowują do nich słowo „Lihbêszy“ to jest „Liwowie“. Inflanccy Liwowie, których ostatni przedstawiciele tylko w dobrach Neu-Salis jeszcze się napotykają, pod tem mianem są znani nie tylko u najdawniejszych miejscowych kronikarzy, ale i u ruskiego latopisca Nestora (z ostatniej ćwierci XI stulecia), który ich stale tak nazywa. Słowem, jak daleko sięgają historyczne wiadomości, tak krajowe jako i zagraniczne, zawsze ten lud temże mianem znajdujemy oznaczony. Czy wszakże Liwowie, o których prawią Saxo i Joannes Magnus, są tymi samymi co i spotykani w kronice Henryka Łotysza, nic stanowczego o tem powiedzieć nie można. Po ostatecznem ujarzmieniu Liwów i ugruntowaniu w Inflantach niemieckiego panowania, nazwy „Livonia“ i Livones“ znaczenie swe odmieniły. Kronikarz Henryk Łotysz raz wyraźnie odróżnia kraje „Livonia“ i „Lottavia“ czyli Liwonią i Łotwę, drugi raz znowu pod nazwą Liwonii zdaje się rozumieć kraj cały przez Łotyszów, Liwów i Estów zamieszkały. Następnie nazwa Liwów znika zupełnie. W ostatnich dopiero czasach na lud ten zwrócono baczniejszą uwagę i język onego badać i zgłębiać zaczęto. Akademia petersburska w r. 1861 wydała nader uczone dzieło p. t.: „Livische Grammatik nebst Sprachproben“. Pod nazwą „Livländer“ (po łacinie „Livonus“) rozumieją obecnie Niemcy mieszkańca Inflant tak polskich jako i szwedzkich czyli gub. ryskiej, bez względu na jego pochodzenie lub narodowość. Z obszernej literatury traktującej o Liwach wymienimy tu tylko prace następujące: 1) W. Hillner: „Die Liven an der Nordküste von Kurland“, oddrukowane w „Bunge's Archiv für die Geschichte Liv- Esth- und Curland's“, t. V, str. 159—167 (Dorpat, 1847). Ta sama praca ogłoszoną także została w „Bulletin de la classe des sciences historiques, philosophiques et politiques de l'Académie Impériale des sciences de St. Pétersbourg, t. III, № 17, staraniem P. Koeppena. 2) Sjögren: „Rapport sur son voyage en Livonie et en Courlande“, ogłoszone w „Mélanges russes“, 1852, II, p. 235 et sequentes. 3) Przytoczone już wyżej znakomite dzieło przez Akademią Petersburską wydane, a którego tytuł całkowity tu przytaczamy: „Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben im Auftrage der kaiserl. Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann“, Petersburg, 1861, in 4-to maj., str. CIV i 480, a więc ogółem str. 584. Po obszerniejsze szczegóły o Liwach przedewszystkiem do tego ostatniego dzieła czytelników odsyłamy. *Gustaw Manteuffel.*

Lixainen (niem.), ob. *Likszany*, pow. moląski.

Lixeiden (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Pobethen.

Lixna, ob. *Liksna.*

Lixten, niegdyś mały gród krzyżacki przy ujściu Likśnienki do Dźwiny; dziś ani śladu po nim nie zostało.

Liż, *Lisz*, niem. *Lisch*, folw., pow. śremski, u zbiegu Pogony z Obrą; 3 dm., 56 mk., należy do dom. Jawory.

Liza Nowa, wś szlach. i folw., pow. mazowiecki, gm. Poświętne, par. Piekuty. Ma 16 dm., 131 mk., odl. od miasta powiatowego 17 w. Obszaru mr. 844 prętów 137. L. niegdyś należała do jezuitów, po kasacie tego zakonu przeszła na rzecz rządu, następnie stała się własnością Józefa Kiesznowskiego, który, po wycięciu lasów, sprzedał ziemię szlachcie drobnej w r. 1871 i odtąd wieś powstała; folwark zaś, jaki jest obecnie, był i poprzednio. *P. Łuk.*

Liza, rz., lewy dopływ Narwi w ziemi bielskiej, ob. *Lissa.*

Liza, szczyt w Karpatach lesistych, obok Klimca, 1238 m. wys. Por. *Lizia.*

Lizak, os., pow. olkuski, gm. i par. Wolbrom.

Lizak, niem. *Lischacken*, podobno os. w pow. ostródzkim. *Lizaki* wymienia Kętrzyński w powiecie kościerskim; zapewne *Lisaki* (ob.).

Lizawy 1.) kol., pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Ślesin. Leży na płn. od Konina odl. 18 w., od szosy konińsko-włocławskiej w. 7, ma powierzchni 108 mr.; ludności wyłącznie niemieckiej 20; grunt szczerkowaty. 2.) **L.**, wś i os., pow. stopnicki, gm. Drugnia, par. Pierzchnica. *J. Ch.*

Liżbitz, ob. *Łyżbica.*

Lizdejki, wś, pow. suwalski, gm. Kadaryszki; odl. 25 w. od Suwałk, ma 48 dm., 130 mk. Nie zamieszczona ani w spisie z 1827 r., ani w Skorowidzu Zinberga.

Lizdy, wieś gminy oławskiej, pow. trocki, 4 okr. adm., 77 w. od Trok, 7 dm., 34 mk., z tego 28 katol., 6 żydów (1866).

Liże, wś i okolica, pow. rossieński, par. pojurska.

Liżenki, wś w pow. nowogródzkim, przy samej granicy pow. słonimskiego, w gminie koszelewskiej; ma osad 13, miejscowość wzgórkowata. *Al. Jel.*

Lizental, folwark poleski w pow. borysowskim, opodal jeziora domaszkiewickiego i góry wyniosłej na 135 sążni nad powierzchnię morza. *Al. Jel.*

Lizenthof (niem.), nazwa dwóch folwarków w Kurlandyi, pod Windawą i pod Libawą.

Lizia al. *Liziaberg* (?), karczma koło Klimca, na obszarze dworskim Smorze i Skole, pow. stryjski.

Lizigożdż-Wólka, wś szlach. nad rz. Słutwią, pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Oporów, dm. 7, mk. 105, ziemi ornej mr. 260, łąk i pastw. mr. 29. W 1827 r. 10 dm., 97 mieszk. *W. W.*

Liżki, wś w pow. rzeczyckim, nad rzeką Wiedrec, w gminie rowieńsko-słobodzkiej, ma osad 36, w miejscowości całkiem odludnej, poleskiej. *Al. Jel.*

Liżnik, wś, pow. żytomirski, o 18 kil. od mka Czerniachowa odległa, na zach. od rz. Trościanicy.

Lizowszczyzna 1.) zaśc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 14 w. od Dzisny, 1 dm., 9 mk. katol. 2.) **L.**, zaśc. rząd. tamże, gminy przegrodzkiej, o 57 w. od Dzisny, 2 dm., 9 mk. staroobrz. (1866).

Lizwarta, rz., ob. *Liczwarta.*

Liżyki al. *Leżyki*, dobra w pow. szawelskim, w parafii staro-żagorskiej; część zaś majątku w parafii i gminie krupiewskiej. Majętność ta kilkaset lat i w zeszłym wieku należała do obszernych dóbr Stare-Żagory, Girkoncie, Krupie i t. d. zamożnej rodziny Umiastowskich. R. 1745 po śmierci Karola z Klimonta Umiastowskiego, skarbnika księstwa żmujdzkiego, nastąpiły działy familijne między Anną Kościuszkową, Anną Szkultynową i Kazimierzem Umiastowskim, bratem ich; ten ostatni został dziedzicem L. R. 1797 testamentem bezdzietny Kazimierz Umiastowski zapisał dobra te bratu ciotecznemu Adamowi Stankiewiczowi, zrodzonemu 1734 z Zofii Umiastowskiej i Antoniego Stankiewicza, skarbnika księstwa żmujdzkiego. W 1798 dokumentem sprzedażnym ojca, syn Adama Ignacy, sędzia ziemski szawelski, nabył dobra te, składające się z folwarków: Rudowsie, Podorbie, Kościuszki, Minki, Mecedy, a po żonie swej Annie baronównie Berg folwark Małdeni nad granicą kurlandzką został przyłączony; ogółem włók było 167. Po darowaniu folwarku Rudowsie synowicy swej Elwirze za Janem Stankiewiczem dla utrzymania dóbr w imieniu Stankiewiczów i po sprzedaniu Małdeń, Kościuszków, Niemejksz, została dziedziczką jedyna córka Emilia Leonowa Godlewska w 1848 roku, posiadając włók 107 ziemi (było wówczas). Leon Godlewski, ojciec teraźniejszego dziedzica, w 1860 r. wymurował w folwarku Żukońciach kościołek na miejscu spalonego w 1831 r. drewnianego. Bulla Benedykta XIV-o w r. 1755 nadała pięć uroczystości temu kościołowi filialnemu żukonckiemu, należącemu w początkach tego stulecia do parafii szakinowskiej, obecnie zaś do krupiewskiej. Budynki gospodarskie w samem fundum po większej części wzniesione pracą Leona Godlewskiego; przez ogród fruktowy, okalający w tarasach mieszkalne domostwo, płynie rzeka Sweta (po łotewsku znaczy Święta), w której niegdyś chrzcili się Łotysze. Rzeka ta z tego miejsca coraz się powiększa i odznacza się obfitością ryb i raków. Jenerał wojsk polskich M. Stetkiewicz, który 16 czerwca 1794 roku walczył pod Żagorami, czas jakiś obozował we dworze Liżykach. Po uwłaszczeniu włościan i działach familijnych pozostało w L. teraz 60 włók ziemi. Separowano od włościan 34 włóki, w których: folwark Żukońci 7 włók ziemi ornej i sianożęć z płodozmianem; folw. Mecedy 5 włók gospodarczych i 3 włóki lasu; folwark Kazimirów 3 włóki i 3 włóki lasu; reszta ziemi 13 wł. należącej do dworu. O kilka wiorst od L., około wsi uwłaszczonej Minki, folw. Minki wł. 10 ziemi ornej i leśnej, gdzie też jest wietrzny dobrze urządzony młyn liżycki. W końcu o wiorst 19 od L. folw. i wś Podorbi, gdzie również po uwłaszczeniu włościan pozostało wł. 16 różnego gatunku ziemi. L. należą do 3-go uczastku sądowego, znajdujące-

ge się w handlowem miasteczku Żagorach, odległem o w. 10; jako też do 3 okręgu policyjnego w Janiszkagh, odległych o mil 5. Niedaleko dworu ciągnie się żwirówka z rozmaitych stron do Mitawy i Rygi. Z otwarciem linii mitawskiej drogi żelaznej ruch traktem tym prawie ustał. Najbliższa o mil 4 od L. stacya kolei żelaznej Behnen. Poczta listowa w Żagorach. Obecnym właścicielem L. jest Józef Gozdawa Godlewski przez dokument działowy 1872 roku, prawem spadku po matce † 1854. *J. Godl.*

Liżyszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 6 okr. adm., o 9 w. od Wilna, 1 dm., 18 mk. katol. (1866).

Lizzen (niem.), folw. dóbr Lehnen, pow. hazenpocki, par. Amboten, w Kurlandyi.

Lnianek, niem. *Lniannek*, dok. *Elian*, *Ylwen*, *Ylusn*, r. 1874 przezwane *Sternbach*, rycer. dobra, pow. świecki, w lesistej okolicy nad strugą Mokrą, do Czarnej wody wpadającą. Obszaru liczy ornej roli hekt. 616, łąk 79, pastw. 64, lasu 674, nieuż. 20, wody 26, ogółem hekt. 1481; bud. 20, dm. 12, katol. 97, ew. 100. Parafia Drzycim, szkoła Lniano, poczta Terespol. W miejscu jest cegielnia, młyn wodny i gorzelnia. Dziedzic książę Dino-Tayllerand. R. 1415 rozróżniają księgi krzyżackie: Ylwen Uuwe, Nowe Lniano, zapewne nasz Lnianek, i Elian al. Ylwen Alde, Stare Lniano, w którem było włók włośc. 20, sołtys posiadał wolne 2, od innych dawali po pół marki i po 2 kury; 4 wł. były tylko podówczas obsadzone.

Lnianka albo *Lnianiki*, folw. w pow. nowogródzkim, o w. 3 na południe od mczka Horodyszcza, w okr. polic. horodyszczańskim, nad rzeczułką wpadającą do Serwecza, dziedzictwo Kalenkiewiczów; ma obszaru przeszło 532 mr., w glebie dobrej. *Al. Jel.*

Lniano, niem. *Lnianno*, trzy miejsc. w pow. świeckim, opodal siebie położone; w pobliżu jeziora, w okolicy lesistej. Parafia Drzycim, szkoła Lniano, poczta Brunstplatz. 1) *L. szl.*, niem. *Adl. Lnianno*, włośc. wś z L. król. liczy obszaru mr. 3009; bud. 29, dm. 21, katol. 79, ew. 41. 2) *L. król.*, niem. *Königl. Lnianno*, wś do szlach. L., bud. 63, dm. 31, katol. 234, ew. 9. 3) *L.-lasek*, niem. *Lnianno-Wäldchen*, osada do Zielonej góry (Grünberg). *Kś. F.*

Lniska, niem. *Ellernitz*, dok. *Elnis*, *Elniz*, *Elnischaz*, *Lnisk*, dwie miejscowości w pow. grudziąskim. 1) *L.-Wielkie*, niem. *Gr. Ellernitz*, rycer. dobra, milę od Grudziądza, pół mili od bitego traktu grudziąskiego, obejmują obszaru ornej roli hekt. 332, łąk 13, nieuż. 8, ogółem hekt. 353; bud. 13, dm. 6, katol. 123, ew. 26. Parafia i poczta Grudziądz, szkoła Grabowiec. Czysty dochód podług podatku gruntowego podany urzędowo na 5677 m.; hodowla bydła i owiec. Posiadacz Albert von Alvensleben. L. należą do najstarszych osad ziemi chełmińskiej. R. 1285 Jan z L. zachodzi jako świadek. R. 1345 Mikołaj z L. uczynił fundacyą dla grudziąskiego kościoła. Około r. 1400 czytamy w księdze krzyżackiej, że wieś ta posiadała wł. 20 i że posiadacz zobowiązany był służyć konno w wojnie. R. 1414 Mikołaj (Cunze) z L. podał straty swojej w wojnie poniesionej, że mu konie i zbroję zabrali, ogółem liczył sobie straty 200 mar., na co otrzymał od krzyżaków wynagrodzenia 80 marek. R. 1481 Barbara Wolfowa wdowa sprzedała z dóbr swoich L. 6 włók za 50 mar. i inne $3^1/_2$ włóki za 9 mrk. Wawrzyńcowi i Andrzejowi. R. 1498 taż Barbara Wolf wraz z synami swymi Januszem z Michałowa i Januszem Damianem sprzedali dobra swoje L. 24 wł. obejmujące miastu Grudziądzowi za 320 mrk. R. 1514 wydało miasto 18 wł. w L. Wielkich na czynsz gburom, lasek mały tamże będący (Weltchen) dla siebie zatrzymując. Sołtys posiadał wtedy wolne włóki 2 i trzeci fenig z sądów. Od reszty 16 włók dawali osadnicy czynszu po 2 mrk. i po 2 kury; także odrabiali szarwark po 2 dni od włóki. Sołtys zaś zobowiązany był służyć miastu w wojnie na koniu swoim. A jeśliby karczmę we wsi założyli, czynszu by nam od niej dawali $1^1/_2$ marki. Około połowy XVI w. szlachetny Jerzy Gelwald wytoczył proces miastu o połowę wsi L., do której rościł sobie prawa. Spór potrwał długo i niemałe sumy kosztował miasto. Dopiero przy końcu tegoż wieku zakończył się z niekorzyścią dla Gelwalda. W tym czasie jednak majątek znacznie podupadł. R. 1589 siedzieli już tylko we wsi dwaj gburzy: Jakób Pawer i Drożdżak, każdy na 2 włókach. R. 1591 byli jeszcze gburzy: Bednarz, Maciek i Maciołek, także każdy 2 wł. trzymając. Roku 1591 kupiło miasto sołectwo 2-włóczne za 300 mrk. i dobra te wydzierżawiono na czynsz. R. 1612 wynosiła dzierżawa 1800 mrk. Wreszcie r. 1624 sprzedało miasto całą wieś Michałowi Trzcińskiemu, wice-wojew. chełmińskiemu, za 12500 fl. czyli 18750 mrk. Tenże Michał Trzciński nabył r. 1615 dobra pobliskie Małe Lniska od Ludwika Kozłowskiego za 2300 fl. Oprócz tego posiadała ta rodzina dobra Dębieniec i Szczuplinek. R. 1705 Bernard i Ignacy Trzcińscy, synowie Adama Trzcińskiego, sędziego ziemskiego chełmińskiego, uczynili podział spadku rodzicielskiego pomiędzy siebie takim sposobem, że Bernard wziął dobra ojcowskie Dębieniec z włókami Wejherowemi czyli Czystem, Szczuplinek i część w Lniskach; Ignacego zaś spłacił gotówką. Po Bernardzie przejął te dobra jedyny syn jego Adam Trzciński, który je znowu oddał r. 1768 synowi swemu Michałowi Trzcińskiemu, podkomorzemu koronnemu. Pobożna

familia Trzcińskich od początku utrzymywała prywatną kaplicę w L., o której tyle tylko wiadomo, że w czasie wojen szwedzkich wiele ucierpiała i w skutek tego rozebraną została i przewiezioną do Tarpna przy Grudziądzu, gdzie posłużyła za zakrystyą niewielkiego kościoła tamtejszego. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 92; Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 69—70. 2.) **L.-Małe**, niem. *Kl. Ellernitz*, rycer. dobra, milę od Grudziądza, obszaru liczy ornej roli hekt. 272, łąk 2, wody 2, nieuż. 5, ogółem hekt. 282; bud. 17, dm. 6, katol. 87, ew. 9. Parafia Okonin, szkoła Niewałd, poczta Grudziądz; wyprzedaż karmnego bydła, skopów, świni. Posiadacz Klettner. Podług podatku gruntowego wynosi czysty dochód (Grundsteuerreinertrag) 4041 m. O pierwszym początku i założeniu tych dóbr niewiadomo. Jest atoli pewnem, że istnieją od dawnych czasów. Około r. 1400 donosi księga służb krzyżackich, że właściciel tutejszy posiadał 17 wł. roli i zobowiązany był służyć konno w wojnie. R. 1414 Piotruś i Ulryk z Małych Lnisk podają strat poniesionych w wojnie z Polską 550 m.; wszystek inwentarz im zabrano, budynki spalono; krzyżacy wypłacili im wynagrodzenia za to 220 mrk. R. 1427 Paweł von Russdorf, mistrz w. krzyżacki, zapisał Damianowi z L. jezioro Piaseczno na użytek, sprzedawać jednak ryb nie było mu wolno. Jak się zdaje, tenże Damian z L. podpisał akt przymierza przeciwko krzyżakom r. 1440. R. 1615 Ludwik Kozłowski sprzedał dobra swoje L.-Małe Michałowi Trzcińskiemu, wice-wojew. chełmińskiemu, za 23000 fl.; tenże Michał Trzciński odkupił potem w r. 1624 także L.-Wielkie od miasta Grudziądza za 12500 fl. Oprócz tego posiadała ta familia dobra Dębieniec i Szczuplinek. R. 1775 Felicyan Ostrowicki, podstoli, zastawił Małe-L. Piotrowi Chomse, kupcowi z Grudziądza, za 25000 fl. Podówczas należało do tej wsi włók ornych 10 i mały 10-morgowy lasek. Nadto posiadały dobra prawo wolnego wywaru piwa i wódki, wolnych łowów, sądownictwo nad poddanymi i rybitwę letnią w jeziorze Piasecznie ku domowej potrzebie. Ob. Frölich l. c., str. 67—71. *Kś. F.*

Lniska, niem. *Ellernitz*, szlach. dobra, pow. gdański, w uroczem położeniu, na bitym trakcie gdańsko-kartuskim, nad Strzelniczką, która tu do strugi Raduni uchodzi, przy granicy pow. kartuskiego, 317' npm.: stąd miły jest widok na wijącą się po żukowskiej dolinie strugę Radunię, niemal do koła wzgórzami, lasem umajonemi, otoczonej. Z przeciwnej strony inna struga bezimienna z poza wzgórz stromych wartko stacza się ku Raduni. Obszaru liczy roli ornej hekt. 187, łąk 54, pastw. 11, lasu 3.50, nieuż. 9, ogółem hekt. 264.77, dziedzic Karol Höne; katol. 78, ew. 10, dm. 9. Parafia i poczta Żukowo, szkoła Lezno. Odległość od Gdańska 2 1/4 mili. R. 1789 posiada L. Grabowski, kasztelanic elbląski. Według Kś. Gapińskiego z Nawry wś ta zowie się *Strzelno*. *Kś F.*

Lnisko, młyn nad jez. Gopłem, pow. słupecki, gm. Skulska wieś, par. Skulsk, odl. od Słupcy w. 43; dm. 1, mk. 10.

Lnisno, ob. *Lisno, Liszno, Głuchów*. Łaski, Lib. ben., zowie je *Lnyszno*, a wydawca, niewiadomo dlaczego, objaśnia tę nazwę przez *Lśniewo*.

Lo (dok.), ob. *Lohe*.

Lobbitz (niem.), ob. *Łowice* i *Łowicz*.

Lobchow, tak się zwała 1416 r. wś Lubiczowe, pow. kozielski.

Lobdau (niem.), ob. *Łobdowo*.

Lobdaw (dok.), ob. *Łobdowo* i *Lubthal*.

Lobdow (dok.), ob. *Lobedau* i *Lobendau*.

Lobdowo (niem.), ob. *Łobdowo*.

Lobeckshof (niem.), os. do Brętowa, pow. gdański.

Lobedau (dok.), ob. *Łobdowo*.

Lobedau (niem.), 1372 r. *Lobdow*, może *Łobdów*, wś i dobra, pow. grotkowski, o 9 kil. na płn. zach. od Odmachowa, par. Laszwitz; 91 bud., 94 dm., 585 mk. Wś ma 80 osad, 3024 mr. ziemi. *F. S.*

Lobegast (niem.), ob. *Laubegast*.

Lobellen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Neu-Eggleningken.

Loben (dok.), ob. *Lubnowy*.

Lobenau (niem.), ob. *Chwalozyce*.

Lobendau (niem.), 1351 r. *Lobdow*, wś, pow. złotogórsko-hajnowski na Szląsku, z kościołem paraf. ewang., składa się z wielu części. *F. S.*

Lobendorf (niem.), ob. *Łobożice*.

Lobenstein (niem.), ob. *Lubsztyn, Łabsztynek* i *Uwalno*.

Lobesz, niem. *Lobes* 1.) wś, pow. pleszewski, 20 dm., 201 mk., wszyscy katol., 68 analf. Najbliższa poczta i gośc. w Górze, st. kol. żel. w Jarocinie. 2.) **L.**, folw. tamże, 4 dm., 90 mk., należy do dom. i gm. Góry. *M. St.*

Lobetina (niem.), 1221 r. *Lovetice*, 1261 *Lobetincz*, 1353 *Lowenticz*, 1361 *Lowinticz*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, parafia Radaxdorf. *F. S.*

Lobetow (dok.), ob. *Lubthal*.

Lobice, ob. *Łowicz*.

Lobinnen (niem.), folw., pow. piłkalski, st. p. Pilkały.

Lobitten (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Liska-Schaaken.

Lobitz (niem.), ob. *Łowicz*.

Lobkowitz (niem.), ob. *Łowkowice*.

Loblow (dok.), ob. *Lublewo*.

Lobnic (dok.), ob. *Łąki*, pow. lubawski.

Lobnitz (niem.), pow. bielski na Szląsku, ob. *Wapienica.*

Lobris (niem.), 1390 r. *Lowbrus*, wś, pow. jaworski na Szląsku, par. Profen, ma kościół filialny, zamek piękny i ogród. *F. S.*

Lobsentz (niem.), ob. *Łobżenica.*

Lobsztynek, właściwie *Łabsztynek* (ob.), pow. ostródzki.

Lobtau, *Lobtaw* (dok.), ob. *Lubthal.*

Locarsowicze (dok.), ob. *Lückerwitz.*

Loch, potok górski, wypływa w Magórze spiskiej, w obr. gm. Hanuszowiec (ob.), w hr. spiskiem (Węgry), płynie na północny wschód i po 2 kil. biegu wpada do Kowniny z lewego brzegu. *Br. G.*

Lochau (niem.), ob. *Łochowo.*

Lochstaedt (niem.), dobra i leśnictwo, pow. fyszhuski, st. p. Pillawa. L. niegdyś zwano *Witlandsort.* Są dotąd ruiny zamku krzyżackiego. W kaplicy zamku tryptyk ze zrujnowanej pod Tenkitami kaplicy św. Wojciecha. Pod L. dawniej było połączenie zatoki Świeżej z Baltykiem, zamulone prawdopodobnie koło połowy XV w. Por. *Fyszhuza* i *Tenkity.*

Lochy, wzgórze 234 m. wys. w płn. zach. stronie Smarzowa, pow. brodzki.

Locina, ob. *Łocina.*

Lockau (niem.), wś, pow. reszelski, st. p. Jeziorany; dawniej zwała się *Tłoków.* Niemcy pojawili się tu dopiero r. 1319.

Locken (niem.), ob. *Obozin* i *Łukta.*

Lockmer, *Lockman* (dok.), ob. *Luemir.*

Lockszillen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Grünheide.

Loczany, ob. *Lec.*

Lodehnen (niem.), folw., nad rz. Dzierzgoń (ob.), pow. morąski, st. p. Dzierzgoń.

Lodenau (niem.), wś, pow. rozbórski, nad Nisą łużycką, par. ew. Rozbórek.

Lodenice, niem. *Lodnitz*, wś z przys. Tabor, pow. opawski na Szląsku austr., ma 700 mk. i szkołę ludową.

Lodewigesdorff (dok.), ob. *Ludewigsdorf.*

Lodewigoffczyken (dok.), ob. *Łodygowo.*

Lodeynen (niem.), ob. *Lodehnen.*

Lodigowen (niem.), ob. *Łodygowo.*

Lodniki, wś rządowa, pow. dzisieński, o 63 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 8 dm., 50 mk. prawosł. (1866).

Lodnitz (niem.), ob. *Lodenice.*

Lodomerya, por. *Galicya.*

Lodomiria (łac.), m., ob. *Włodzimierz wołyński.*

Lodowe pleso, staw tatrzański, ob. *Zamarzły staw.*

Lodowy, niem. *Eistaler-Spitze*, węg. *Jégvölgyi csucs*, szczyt w głównym grzbiocie Tatr, w hr. spiskiem (Węgry). Od południa łączy się z Jaworowymi Sadami i Pośrednią Granią, od północy przytyka do Baranich Rogów, ubocznemi zaś ramionami schodzi od zach. w dolinę Jaworową, od wsch. ku Pięciu Stawom węgierskim, gdzie w zaułkach przechowują się płaty śniegu zlodowaciałego, od których pochodzi nazwa tej góry. Szczyt ten zwrócony ku Polsce mało jest widocznym z węgierskiej strony, dla tego też na wierch jego, za przykładem Staszyca, który r. 1805 pierwszy stanął z ludzi na nim, tylko Polacy się wdzierali; dopiero r. 1876 z węgierskiej strony poczęto go zwiedzać. Wycieczka z Zakopanego na L. trwa trzy dni. Wierzchołek L. jest mały, z pośród głazów sterczy żerdka jako miernicy znak, w około którego pomieścić się może do 12 osób. Oryginalny jest widok z L. na Łomnicę, Durny Wierch, Baranie Rogi, Pośrednią Grań i dolinę Pięciu Stawów węgierskich, które się czernią, gdyby czarne oczka, na szarej powierzchni skał. Ku południowi zajmuje uwagę Sławkowski szczyt, Staroleśna, stawy tej doliny i nader imponujący stąd Gierlach czyli Garłuch; od zachodu za Wysoką Mięguszowieckie Rysy i aż po Rohacze bujać może oko, gdy pogoda sprzyja. Wzniesienie: 2495 m. (Schubert), 2580 m. (Blasius), 2595 m. (Greiner), 2631 m. (Fuchs), 2621 m. (Pauliny, Loschan), 2628 m. (Kolbenheyer), 2629 m. (szt. gen.). Przełęcz na południe Lodowego wznosi się 2354.4 m. (Fuchs) npm. Pod Lodowym na stronie północno-zachodniej rozpościera się lodowiec 2183 m. (Fuchs), drugi na stronie wschodniej w dolinie Zimnowódzkiej (Klein Kolbach), 2173.6 m. (Fuchs) npm. O tych pisze Wahlenberg: „Ab Eistalerspitze versus Fünfsee descendunt verae glacies (Gletscher), quarum massa ad oram inferiorem valde disrupta est et valleculas sic dictas die vorderen Eistäler replet. Ad alterum septentrionale latus iugi alpini, etiam infra idem Eistalerspitze, descendunt aliae glacies minores, valleculas die hinteren Eistäler dictas occupantes“ (str. 53). *Br. G.*

Lodoyci villa (dok.), ob. *Ludwigsdorf.*

Lods (dok.), ob. *Łoza.*

Lodwici villa (dok.), ob. *Ludewigsdorf.*

Lodwigisdorff, *Lodwigsdorff* (dok.), ob. *Ludwigsdorf.*

Lodwigowen (dok.), ob. *Łodygowo.*

Lody, zasc. pryw., pow. dzisieński, o 51 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Lodyszki (?), ob. *Leśnictwo.*

Loe (dok.), ob. *Lohe*, pow. trzebnicki.

Loe (niem.), rz., ob. *Ślęza.*

Loebardt-Nausseeden (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Loebarten-Peter (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Karlsberg.

Loebau (niem.), ob. *Chwałaboga.*

Loebau (niem.), ob. *Lubawa* i *Lubij.*

Loeben (dok.), ob. *Lubianki.*

Loeben (niem.), attyn. do wsi Küpper, pow. lubański.

Löbenicht (niem.), ob. *Królewiec.*

Loebenslust (niem.), attyn. do wsi Ober-Lichtenau, pow. lubański.

Loebensmueh (niem.), folw. do dóbr Mengelsdorf, pow. zgorzelicki.

Loebenthal al. *Loewenthal* (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Grabowo.

Loebertshoff (niem.), dobra, pow. labiewski, st. p. Seith.

Loebgallen (niem.), domena, pow piłkalski, st. p. Rautenberg.

Loebkallen al. *Loebtuballen* (niem.), wś, pow. piłkalski, st. p. Malwiszki.

Loeblau (niem.), ob. *Lublewo.*

Loeblauken (niem.) 1.) wś, pow. wystrucki, st. p. Berschkallen. 2.) **L.**, wś, pow. piłkalski, st. p. Lasdehnen.

Loebtuballen (niem.), ob. *Loebkallen.*

Loebz (niem.), ob. *Lebcz, Łebcz.*

Loeckeroth (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Inse.

Loeckmann-See (niem.), ob. *Łukamie* i *Lucmir.*

Loecknik (niem.), wś i dobra, pow. gierdawski, st. p. Nordenburg.

Loecknitz (niem.), ob. *Łęczna.*

Löcse (niem.), ob. *Lewocza.*

Loedenhaeuser (niem.), kol. do wsi Rothlach, pow. bolesławski.

Loeffelkrautsee, nazwa niemiecka stawu tatrzańskiego, ob. *Warzęchowy Staw.*

Loelken (niem.), dobra, pow. pruskoiławski, st. p. Iława Pruska.

Loellekraggen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Loellen (niem.), wś i dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Loemischau (niem.), ob. *Lemiszow.*

Loenhoefen (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Bladiau.

Loenkendorf (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Kl.-Gnie.

Loepacken (niem.), os. leśna, pow. piłkalski, st. p. Lasdeny.

Loepen (niem.), wś, pow. morąski, st. p. Reichenbach.

Loepkarten (niem.), al. *Skardupoenen*, wś, pow. gąbiński, st. p. Niebudszen.

Loeptuballen (niem.), al. *Plicken*, wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Loeschney (niem.), ob. *Lisnej.*

Loeslau (niem.), właśc. *Lostau*, ob. *Włostowo.*

Loeslau, *Leslaw* (niem.), ob. *Wodzisław.*

Loesse (dok.), ob. *Loos*, pow. żegański.

Loesser Berg (niem.), ob. *Kiełmarek.*

Loeszno (niem.), ob. *Leszno.*

Loethen (niem.), dobra, pow. morąski, st. p. Miswalde.

Loetnitz (niem.), ob. *Laetlnitz.*

Loetzen (niem.), ob. *Lec.*

Lötzen-Althof (niem.) 1.) *Stary Dwór*, pow. lecki, majątek prywatny na terytoryum miasta Lecu położony, od którego jest tylko 2 kil. odległy; st. p. i kol. żel. Lec. Obszar ziemi wynosi 233.78 ha.; mianowicie 32.39 ha. roli orn. i ogr., 12.14 łąk, 177.51 pastw., 3.00 nieuż., 8.74 wody; czysty dochód z gruntu szacują na 476 mrk. 2.) **L.-***Althof* (niem.), pow. lecki, tak nazywają teraz urzędowo twierdzę Boyen. *Kś. Fr.*

Lötzener Waldbude (niem.), leśnictwo w boru do m. Lecu należące, pow. lecki, leży niedaleko jez. gołdapskiego.

Loewen (niem.), miasto (już r. 1333 prawa miejskie miało), pow. brzeski na Szląsku, nad Nissą, ma 2057 mk. trudniących się rolnictwem, kościół katol. paraf., 5 jarmarków dwudniowych i st. dr. żel. z Katowic do Wrocławia, o 56 kil. od Wrocławia. Par. L. dek. brzeskiego w r. 1869 liczyła 1059 katol., 4650 ewang., 41 izr. *F. S.*

Loewenberg (niem.), miasto na Szląsku, ob. *Lwów.*

Loewenberg (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Mehlauken.

Loewenhagen (niem.), wś i st. dr. żel., pow. królewiecki.

Loewenkrug (niem.), al. *Lauenkrug* (ob.).

Loewenkuppe (niem.), góra w Sudetach austryacko-szląskich, 1040 m. npm. wys. Po polsku *Lwi czubałek.*

Loewenstein (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Dietrichsdorf.

Loewenstein (niem.), 1282 r. *Lewenstein civitas*, 1288 *Lewnstein*, 1358 *Lebynstein*, wś, pow. ząbkowicki, par. Peterwitz, ma kościół filialny. *F. S.*

Loewensteinberg (niem.), ob. *Karpaty*, t. III, str. 857.

Loewenthal (niem.) 1.) os. do Lauenthal, pow. gdański, nad jez. Zaspą, o pół mili na płn. od Gdańska. 2.) **L.**, ob. *Lewenthal.* 3.) **L.**, wś, pow. labiewski, st. p. Mehlauken.

Loewentin (niem.), ob. *Lewientyn.*

Loewitz (niem.), al. *Lewitz*, wś i dobra, pow. głupczycki; por. *Łowice.*

Loewkabuda al. *Loewkowen* (niem.), pow. gołdapski, ob. *Lewkowo.*

Lofalu (węg.), ob. *Kobyle* i *Kobule.*

Loffkowitz (niem.), ob. *Łowkowice.*

Loga (niem.), ob. *Łahow.*

Logau (niem.), r. 1374 *Logow*, wś, pow. lubański, par. Berthelsdorf.

Logdau (niem.), ob. *Łobdowo.*

Logendorf (niem.), tak 1222 r. przezwane Mgowo (ob.).

Loggow (niem.), ob. *Łojewo.*

Logisch (niem.), 1430 r. *Logusch*, dwie wsie, pow. głogowski. We wsi Gross-L. jest kościół paraf. katol. *F. S.*

Logischen (niem.), wś, pow. górski, par. Kraschen.

Logow (dok.), ob. *Logau* i *Lohe.*

Logtowo (niem.), ob. *Łoktowo.*

Logusch (dok.), ob. *Logisch.*

Lohberg (niem.), wś, pow. pasłęcki, st. p. Młynary.

Lohe (niem.) 1.) wś na lew. brzegu Odry, 1209 i 1360 r. zwana *Laa*, 1292 *La*, 1341 *Schwartzhorn*, *Blesow* i *Lahe* a 1345 *Lo*, pow. wrocławski, par. Oltaschin. 2.) **L.**, część wsi Stróży, pow. trzebnicki. *F. S.*

Lohe (niem.), rz., ob. *Ślęza.*

Loheden (niem.), os., pow. nizinny, st. p. Gr.-Friedrichsdorf.

Lohbecken (niem.), leśnictwo, pow. śremski, ob. *Brzednia.*

Lohmuehle (niem.), młyn wodny do wsi Brieg, pow. głogowski.

Lohna (niem.), ob. *Łanów*, *Łoña*, *Łony.*

Lohnau (niem.), pow. kozielski, ob. *Łonów.*

Lohnest (niem.), rz., ob. *Lonast.*

Lohnia (niem.), ob. *Łonia*, pow. toszecko-gliwicki.

Lohnig (niem.), 1371 r. *Lawenik*, folw. do wsi Dromsdorf, pow. strzygłowski.

Lohnitz (niem.), ob. *Łonice.*

Loho (węg.), ob. *Łochowo.*

Lohrscha (dok.), ob. *Lauersitz.*

Lohsa (niem.), ob. *Łaz.*

Lojasy, grupa chat, młyn i tracz w obrębie gminy Poronina, pow. nowotarski.

Loiben (dok.), ob. *Lubawa.*

Loischwitz (niem.), dawniej *Uloischwitz*, wś, pow. oleśnicki, par. Lossen.

Loje, pow. łecki, ob. *Łoje.*

Lokaj, ob. *Lakaj.*

Lokaj, *Łabaj*, os., ob. *Kościelec*, t. IV, 446.

Lokajcie, wś i folw., pow. władysławowski, gm. Dobrowola, par. Sapieżyszki; odl. 47 w. od Władysławowa, 5 w. od rz. Niemna. Posiada urząd gminny, szkołę początkową, sąd gm. okr. IV. W 1827 r. były tu dwie miejscowości: *Lokajcie* i *L.-ława*, obie rządowe; L. miały 12 dm. i 136 mk.; L.-ława 44 dm. i 455 mk.; obecnie jest tylko jedna wielka wieś, mająca 107 dm. i 995 mk. Młyn wodny. Folw. L. ma 201 mr. ziemi. Ob. *Dobrowola.*

Lokca, *Lokcza*, ob. *Łokcza.*

Lokehnen (niem.), pow. świętosiekierski: a) dobra ryc., st. p. Wolitnik; b) os. leśna, st. p. Zinten; c) cegielnia, st. p. Bladiau.

Lokman, jez., ob. *Luemir*, *Charszykowskie* jez. i *Łukamie.*

Lokna (dok.), zapewne przekręcona nazwa zam. *Łączne* l. t. p., nazywało się kiedyś jezioro w pow. świeckim, w granicach miasta Nowego leżące. R. 1375 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, zapisał to jezioro na użytek miasta. Obecnie L. jezioro pod tą nazwą nie jest znane. Ob. Wegner, Gesch. des Kreises Schwetz (Ein pommer. Herzogthum), str. 102. *Kś. F.*

Lokzinken (niem.), os. w pow. człuchowskim według Kętrzyńskiego. W skorowidzach urzędowych niewymieniona. *Kś F.*

Lolidimmen (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Sodehnen.

Lolin, folw., pow. pińczowski, gm. Dobiesławice, par. Kazimierza Wielka.

Lolin i **Niagryn** (po rusku *Łołyn*, *Niahryn*), wsie w pow. dolińskim, 12 kil. na płd. płd. zach. od sądu pow. w Dolinie, tuż na płd. od urzędu poczt. w Wełdzirzu. Obszar przez te wsie zajęty ciągnie się pasem 3 do 9 kil. szerokim aż do granicy węgierskiej, oddalonej od płn. krawędzi wsi o 32 kil. w linii prostej i leży między 48° 34′ a 48′ 53′ 30° płn. szer., a m. 41° 25′ i 41° 39′ wsch. dłg. od F. Na zach. leży Wyszków, na płn. zach. Wełdzirz, na płn. wsch. Grabów, na wsch. Ilemnia i Perehińsko, na płd. zach. Węgry. W płd. stronie obszaru nastaje na płn. stoku granicznej Kruhłej Młaki (1261 m. wys.) Świca i płynie wzdłuż zach. granicy zrazu na płn. płn. zach., potem na płn., w końcu na płn. wsch. i wchodzi do Wełdzirza. Do Świcy płynie przeważna część wód z płd. obszaru i prawie wszystkie wody z płn. części obszaru. Znaczniejsze między temi potokami są od płd. ku płn.: Sołotwina, Tysowiec, Prawicz, Łukowiec, Sokołowiec, Szandrowiec, Jasienowiec, Niagryn. Wody z płd. krańcu obszaru i z części płd. zach. płyną do Łomnicy za pośrednictwem Mołody, nastającej na wsch. stoku granicznej Strungi (1180 m.). Mołoda płynie zrazu na wsch., potem na płn. wsch. pod nazwą Piskawy, a przyjmuje w obrębie wsi ze znaczniejszych dopływów od praw. brzegu Ruską rzekę i Czarną Rzeczkę, zwaną w dalszym biegu Hanińcem (ob.), a z lew. brzegu Heczę (ob.). Do Mołody wpadają jeszcze po za obrębem L., nastające tutaj: Mszana, płynąca na płd. wsch. wzdłuż granicy i jej dopływ od praw. brzegu Mszanka, płynący na płn. wsch. zrazu w obrębie wsi a potem wzdłuż jej granicy. Z płn. wsch. krawędzi obszaru nakoniec płynie kilka małych potoków na wsch. do Ilemki. Dział wód między dopływami Świcy a Łomnicy tworzą: Kruhła Młaka, Hyczowa (1277 m.), Sołotwina (1355 m.), Szywana (1650 m.), Ukiernia (1622 m.), szczyt Jajce (1683 m. wys.), Podniszan (1180 m.), Gorgan Ilemski (1589 m.). Na praw. brzegu Świcy wznoszą się od płd. ku płn.: Las Czornyj Horb ze szczytem 1134 m. wys. między Świcą a Sołotwiną; las Sołotwi-

na na praw. brzegu potoku t. n.; na płn. od niego aż do pot. Prawicza rozgałęziona grupa górska Jajce (ob.), ze szczytem Wielki Lisak (1432 m.); na praw. brzegu Prawicza las „Na Wełykim Prawyczu," a na płn. od niego rozgałęziona grupa górska, sięgająca aż do pot. Łukowca, ze szczytami: Pustaszok (1427 m.), Żurapel pusty (1318 m.), Kamionka (1022 m.), Petrykalny (1037). Między Łukowcem a Sokołowcem wznosi się Sokołów do 927 m., a na płn. zach. od niego leżą lasy: Osobniak (866 m.) i Jesionów (870 m.). Między Szandrowcem a Niagrynem wznoszą się: Niagryn (1191 m.), a na płn. zach. od niego Niagra (929 m.). Stąd począwszy opada obszar coraz bardziej (Zdyguno we 862 m., Kościów werch, Lolin 679 m.) aż do 631 m. w płn. stronie. W płd. krańcu obszaru wznoszą się na granicy węgierskiej idąc od Kruhłej Młaki na płd.: Strunga (1180 m.), Bołośniak (1138 m.), Bisowaty dił (1288 m.); na lew. brzegu Mołody: Perechrestje i Hyczowa; na praw. brzegu Mołody: Szeroki Werch i Haninec; między Mszaną a Mszanką, nakoniec Jajce z Szywaną (1430 m.). Cały obszar pokrywają lasy, na wyższych grzbietach gór leżą połoniny, najwyższe szczyty wznoszą się jako nagie skały. Orne pola leżą głównie w płn. stronie obszaru. Zabudowania L. leżą w stronie płn., a na płd. od nich, nad Niagrynem, zabudowania Niagryna. Własn. więk. ma roli orn. 17, łąk i ogr. 77, pastw. 517, lasu 30671 mr.; własn. mniej. roli orn. 640, łąk i ogr. 1180, pastw. 1581, lasu 8 mr. W r. 1880 było 694 mk. w Lolinie a 300 w Niagrynie (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 3 obrz. rzym.-katol. w L., a 61 w Niagrynie). Par. rzym.-katol. w Wełdzirzu; gr.-katol. w Lolinie, dek. perehiński, archidyec. lwowska. Do parafii należy także Maksymówka. Cerkwie są dwie: w L. i N. W Lolinie jest także szkoła jednokl. niezorganizowana. *Lu. Dz.*

Lołpa, wieś, pow. rówieński, wchodziła w skład klucza niewierkowskiego.

Lom... por. *Łom*....

Lom (dok.), ob. *Łom*.

Lome (dok.), ob. *Łom*.

Lomen (dok.), ob. *Łom*.

Lommatsch (niem.), *Głomacz*, ob. *Łomacz*.

Lomna, ob. *Łomna*.

Lomnau (niem.), dobra, pow. niborski, st. p. Muszaki.

Lomnitz (niem.), ob. *Łomnica*.

Lomnitz (niem.) 1.) r. 1348 *Lomnicz*, dwie wsie, pow. bystrzycki, z kościołem katol. paraf. 2.) **L.**, wś, pow. walbrzyski, par. Donnerau. 3.) **L.**, 1369 r. *Lompnicz*, wś, pow. jeleniogórski, ma dwa kościoły paraf. katol. i ewang., bogate łomy feldspatu i kopalnie torfu. 4.) **L.**, wś, pow. zgorzelicki, par. Jauernik.

Lomnitzbach (niem.), *Łomnica*, dopływ Liczwarty[1] w pow. olesińskim.

Lomp (niem.) 1.) wś, pow. pasłęcki, st. p. Goettchendorf. 2.) **L.**, dobra, pow. morąski, st. p. Libsztat. 3.) **L.**, folw., pow. frydlądzki, st. p. Schoenbruch.

Lompnica, ob. *Lempno*.

Lomske (niem.), ob. *Łomsk* (łuż.).

Lonast, *Lohnest* (niem.), lewy dopływ Wielkiej Irby, dopływu morza Baltyckiego.

Loncken (niem.), ob. *Łąki*.

Lonckenermühl (niem.), os., pow. człuchowski, ob. *Łącki młyn*.

Lonczek (niem.), ob. *Łączek* i *Łążek*.

Lonczka, ob. *Łączka*.

Lonczke (niem.), ob. *Łączka*.

Loncznik (niem.), ob. *Łączenik*.

Lonczyn (niem.), ob. *Łączyn* i *Łążyn*.

Londyn, zaśc. szlach. nad rz. Wilią, pow. wileński, 1 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Londzek (niem.), wś, pow. lubawski, ob. *Łążek*.

Londzin (niem.), ob. *Łążyn*.

Long (niem.), ob. *Łęg*.

Longa uilla, tak się zwała 1263 r. wś Langendorf, pow. nisański.

Longawa, rz., tak zowią też rzeczkę Troję, prawy dopływ Cynny.

Longh (węg.), ob. *Łużany*.

Longinówka, kol. włośc., nad rz. Liciążą, pow. piotrkowski, gm. Krzyżanów, par. Milejów. Ma 54 dm., 495 mk., 1139 mr. ziemi, w tem ornej 997 mr. *Br. Ch.*

Longinówka, przys. Siekierczyna w pow. horodeńskim. W początku r. 1876 odkryto tutaj kamieniołom, położony tuż nad samym Dniestrem a obfitujący w wapień, powierzchownie zupełnie do kamienia litograficznego podobny. Chemiczny rozbiór tego kamienia podał dr. Wąsowicz w Kosmosie, Lwów, 1881, t. VI, str. 202. *Lu. Dz.*

Longkorn (dok.), ob. *Łąkorz*.

Longulec, potok górski, wytryska ze źródeł leśnych w północno-zachodnim obszarze gm. Mołdawicy ruskiej, w pow. kimpoluńskim, płynie na północny wschód leśnym parowem i po przeszło 5 kil. biegu uchodzi do Mołdawicy, dopływu Mołdawy, z praw. brzegu, w powyższej wsi. *Br. G.*

Longus pons, tak się zwała 1390 r. wś Langenbrück, pow. prądnicki.

Lonia, ob. *Łonia*.

Loniak, ob. *Łoniak*.

Lonitz (niem.), pow. rybnicki, ob. *Łonice*.

Lonk (niem.), ob. *Łąki*, *Łąkie*.

Lonkau (niem.), pow. pszczyński, ob. *Łąka*.

Lonke (niem.), ob. *Kurzebiela*.

Lonken (niem.), ob. *Łąki*, pow. kościerski i bytowski.

Lonker (dok.), ob. *Łąkorz.*
Lonki (niem.), wś, pow. kartuski, ob. *Łąki.*
Lonkorreck (niem.), ob *Łąkorek.*
Lonkors, *Lonkorsz* (niem.), ob. *Łąkorz.*
Lonky, niem. *Wiese*, ob. *Łąki.*
Lonormujża (łotew.), ob. *Eleonorhof.*
Lonorwils (łotew.), ob. *Eleonorwil.*
Lonów, właśc. *Łonów* (ob.), pow. kozielski.
Lonschek (niem.), dobra, pow. starogrodzki, ob. *Łążek.*
Lonschin (niem.), ob. *Łączyn.*
Lonschken (niem.), ob. *Łączki.*
Lonsk (niem.), ob. *Łączki* i *Łążek.*
Lonskipiec (niem.), ob. *Łąskie piece.*
Lonszin (niem.), ob. *Łążyn.*
Lonszinek (niem.), ob. *Łążynek.*
Lontschnig (niem.), ob. *Łącznik.*
Lontzki (niem.), ob. *Łączki.*
Lonzek (niem.), ob. *Łążek.*
Lonzig (niem.), ob. *Łączyk.*
Lonzyn (dok.), ob. *Łążyn.*
Lonzynek (niem.), ob. *Łążynek.*
Looken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Kiauten.

Loos (niem.) 1.) wś, pow. zielonogórski na Szląsku, par. Milzig, ma kościół katol. fil. 2.) **L.**, wś, pow. żegański, par. Eisenberg.

Loosen (niem.), ob. *Łoża.*
Looskeim (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Dietrichsdorf.

Looswitz (niem.), wś, pow. bolesławski na Szląsku, par. Bolesław.

Lootsenhaus (niem.), mała włość, pow. elbląski, przy ujściu rz. Elbląg do zat. Świeżej; o milę od Elbląga; dm. 1, mk. 6, gmina Bollwerk. *Kś. F.*

Lopatken (niem.), ob. *Łopatki.*
Lopcza, węg. *Lipcse*, ob. *Lupcza.*
Lopenicz, *Loppennica* (dok.), ob. *Laubnitz.*
Lopinno (niem.), ob. *Łopienno.*
Lopittken (niem.), dobra ryc., pow. morąski, st. p. Zalewo.
Lopkeim (niem.), ob. *Łopkojny.*
Loppinnen (niem.), wś, pow. darkiemski, st. p. Sodehnen.

Lopsienen (niem.), dobra, pow. fyszhuski, st. p. St.-Lorenz.

Lopuchow, ob. *Łopuchów.*
Lopuschna (niem.), ob. *Łopuszna.*
Lorankwitz (niem.), 1360 r. *Rulantwicz*, 1388 i 1425 *Rolantowitz*, wś, pow. wrocławski, par. Gross-Tinz.

Lorcin 1.) pow. pułtuski, gm. i par. Nasielsk. 2.) **L.**, ob. *Krasówka.*

Lorek, *Lorko*, imię własne, to samo co *Wawrzyniec.*

Lorek al. *Gozdeckie*, dwór, pow. sieradzki, gm. i par. Brzeźnio; odl. 11 w. od Sieradza, ma 3 dm., 36 mk.

Lorek, młyn wodny do wsi Syryn, pow. raciborski.

Lorencindorff (dok.), ob. *Wawrzęcice.*
Lorenczendorff (dok.), ob. *Lorenzdorf* i *Lorzendorf.*

Lorenki, kol. i folw., pow. łęczycki, gm. Rogóźno, par. Gieczno; odl. od Łęczycy w. 21; kol. dm. 13, mk. 22; folw. dm. 2, mk. 20. Por. *Gieczno.*

Lorenz (niem.), *Lorenc*, os., pow. kościerski, ob. *Wawrzyniec.*

Lorenz (*Sanct-*) (niem.), wś, pow. fyszhuski, ma stacyą pocztową.

Lorenzberg (niem.), góra, pow. chełmiński, ob. *Góra św. Wawrzyńca.*

Lorenzberg (niem.), wś, pow. strzeliński na Szląsku, par. Hohen-Gierschdorf, ma kościół paraf. ewang.

Lorenzdorf (niem.) 1.) al. *Lorzendorf*, 1233 r. *Laurentii villa*, 1390 *Lorenczendorff*, wś i mko, pow. bolesławski na Szląsku, par. Birkenbrück, miała kościół fil. do r. 1767. Odbywają się tu trzy jarmarki, jest gisernia i emaliernia. 2.) **L.**, por. *Woskowice.* 3.) **L.** al. *Lorke*, kol. do Ligoty polskiej, pow. oleśnicki.

Loret, zaśc., pow. dzisieński, o 81 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 5 mieszk. katol. (1866).

Lorki, niem. *Lorken* (u Kętrzyńskiego *Kellerode*, niewiadomo czy słusznie, bo Kellerode jest przezwa Gruchacza), trzy miejscowości w pow. lubawskim, nad strugą Welem, w okolicy lesistej: a) os., 517 mr. obszaru, dm. 27, katol. 143. Parafia Grodziczno, szkoła Wólka, poczta Lubawa; b) folw., 1248 mr. obszaru, bud. 12, dm. 10, katol. 34, ew. 10. Reszta jak wyżej; c) os., 708 mr. obszaru, 19 bud., 8 dm., 51 katol. Parafia Grodziczno, szkoła Wólka, poczta Kiełpin. *Kś. F.*

Lorupemujża (łotew.), ob. *Kronenberg.*
Lorzendorf (niem.) 1.) ob. *Wawrzęcice* pow. olawski. 2.) **L.**, ob. *Wawrzyńcowskie*, pow. olesiński. 3.) **L.**, 1360 r. *Laurencii villa*, wś, pow. nowotarski, par. Gr.-Peterwitz; ma kościół fil. 4.) **L.**, por. *Lorenzdorf*

Los, os., pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Ludwinów; odl. 5 w. od Kalwaryi, ma 1 dm., 7 mieszk.

Losa (niem.), ob. *Chełmża.*
Losanngk (dok.), ob. *Peterwitz*, pow. nowotarski na Szląsku.
Losbuda, karczma we wsi *Giemlice* (ob.).
Losburg (niem.), ob. *Włościbórz* i *Włościborek.*
Loschen (niem.), ob. *Łosie.*
Loschkeim (niem.), dobra, pow. frydlądzki, st. p. Schoenbruch.
Loschmirs (dok.), ob. *Plusznica*, pow. wielkostrzelecki.

Lościbórz, niem. *Lossburg*, dobra, pow. złotowski, ob. *Włościbórz*.

Losendorf (niem.), wś włośc., pow. sztumski, przy trakcie bitym malborsko-kwidzyńskim, o półtorej mili od Malborka; obszaru 1410 mr., bud. 35, dm. 13, katol. 66, ew. 89, szkoła. Parafia Niem. Dąbrówka, poczta Malbork. Wieś L., roku 1409 *Losindorf*, roku 1659 *Lozendorf*, prawdopodobnie od polskiego *Łoza* przezwana, należała za polskich czasów do dóbr star. sztumskiego. Podług odnowionego przywileju r. 1641 posiadała prawo chełmińskie. R. 1699 cała wieś na czynsz wydaną została; sołtys Jan Stielau otrzymał 2 i pół włóki, od których płacił rocznie czynszu fl. 46 gr. 20. Od szarwarków i podwód był wolny, tylko podatki na rzeczpospolitę płacił. Później jeszcze jednę włókę dodano sołtysowi. R. 1655 znajdowała się jedna włóka wolna we wsi, którą kupił r. 1766 Ignacy Kraus za 8000 złt. Po reformacyi założono w L. zbór luterski, do dziś dnia istniejący, przez kogo i którego roku niewiadomo. Pierwszy pastor Jan Tischler (1633—1683) pełnił poprzednio urząd kapelana polnego w wojsku szwedzkiem. Ob. Schmitt, Kreis Stuhm, str. 205. *Kś. F.*

Losgehnen (niem.), wś i dobra, pow. frydlądzki, st. p. Bartoszyce.

Loska, wybudowanie, pow. brodnicki, st. p. Lidzbark, nowa osada, założona dopiero po r. 1868.

Loskoń, ob. *Łoskoń*.

Loslau (niem.), ob. *Wodzisław*.

Losowa, potok górski, leśny, wytryska w obrębie Putylli, w pow. wiżnickim, z pod góry Losowej (1429 m.); płynie jarem leśnym na zachód i po 3½ kil. biegu uchodzi z praw. brzegu do Łopuszny, dopływu Białego Czeremoszu. *Br. G.*

Losowa, szczyt i góra w Karpatach bukowińskich, pod 47° 53′ 8″ płn. sz. g., a 42° 44′ wsch. dłg. g. F., na południ. obszarze gm. Putylli storonieckiej, w pow. wyżnickim; wznosi się do wys. 1429 m. npm. U południowych jej podnóży biją źródła bukowińskiej rzeki Putylli, płynącej tutaj na półn. wsch., i Łopuszny, dążącej na płn. zach. Z płn. jej stoku spływa w kierunku zachodnim potok leśny Losowa, dopływ Łopuszny, 4 kil. dłg. *Br. G.*

Losowiec, niem. *Koenigshuld*, ob. *Osowiec*.

Losowo, ob. *Lusowo*.

Lossainen (niem.), ob. *Luzyany*.

Lossburg (niem.), *Lossowo*, *Łościbór*, ob. *Włościbórz*.

Lossen (niem.), wś, pow. lubawski, ob. *Losy*.

Lossen (niem.), 1.) r. 1380 *Lossow*, wś, pow. brzeski na Śląsku, ma kościół paraf. katol. a od r. 1788 i ewang. Par. katol. L. dek. brzeskiego w r. 1869 liczyła 1231 katol., 5715 ewang. St. dr. żel. z Katowic do Wrocławia, o 51 kil. od Wrocławia. 2.) **L.**, r. 1201 *Lossina*, wś, pow. trzebnicki, ma dwa kościoły paraf. katol. i ewang. *F. S.*

Lossinerthal (niem.), os. do Starego Bukowca, pow. kościerski. Por. *Łasienek*.

Lossini (niem.), ob. *Łosiny*.

Lossmirz (dok.), ob. *Plusznica*.

Losson (niem.), wolne sołectwo we wsi Biasowice, pow. pszczyński.

Lossow (dok.), ob. *Lossen*.

Lossowicz (dok.), ob. *Laszwitz*.

Lossowo, ob. *Lossburg*.

Lostau (niem.), wś, pow. inowrocławski, ob. *Włostowo*.

Lostowice, niem. *Schönfeld*, rycer. dobra, pow. gdański, na wzgórzu gdańskiem położone, nad bezimienną strugą, do Raduni wartko płynącą, która tu młyn i tartak obraca; po przeciwnej stronie strumienia jakby w połączeniu z L. leży wieś Zakoniczyn; trakt bity gdańsko-kościerski wiedzie przez wieś; położenie wioski dosyć urocze pomiędzy górą Ludwiki (Louisenberg) i górą Kozaczą 246′ wysoką. Odległość od Gdańska wynosi ¾ mili al. 6 kil. Obszaru liczy ornej roli ha. 286, łąk 19.92. past. 13.90, lasu 1.36, nieuż. 15, wody 2, ogółem 338.80 ha.; katol. 194, ewang. 177, dm. 30. Parafia ś. Wojciech, szkoła w miejscu, poczta Gdańsk. Obecny dziedzic Artur Wendt; utrzymuje się obszerna melkarnia. Obronna ta z natury miejscowość częściej zachodzi podczas oblężeń Gdańska. I tak r. 1577 Stefan Batory, oblegając miasto, roztoczył swój obóz w dolinie łostowickiej. Także i Prusacy, zdobywając miasto r. 1813, z tegoż miejsca kierowali oblężeniem.

Lostun, pot. leśny, 6 kil. długi, ma źródła na płn. stoku góry Płoski (1132 m.), wznoszącej się na obszarze gm. Seletyna, w pow. radowieckim, płynie leśnym parowem na płn., zabierając liczne potoki spływające z Krasnego działu (1046 m.), i uchodzi z prawego brzegu do Putylli, na obszarze gminy Sergie, w pow. wyżnickim. *Br. G.*

Lostun, także *Lozdun*, szczyt w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, nieopodal granicy galicyjsko-węgierskiej, pod 42° 27″ wsch. dłg. g. F., a 47° 50′ 30″ płn. sz. g., z obszernemi połoninami. Wzniesienie 1656 m. npm. Ob. *Mokryn*, por. *Luston*. *Br. G.*

Loswicz (dok.), ob. *Laskowice*.

Losy, niem. *Lossen*, wś, pow. lubawski, w okolicy górzystej, nad strugą Jesionną, o ćwierć mili od Lubawy, obszaru mr. 544, bud. 32, dm. 9, katol. 65, ewang. 5. Parafia, szkoła i poczta w Lubawie. *Kś. F.*

Loszinni (niem.), os., pow. tucholski, ob. *Łosiny*.

Loszwitz (niem.), wś, pow. wołowski na Śląsku, z kościołem paraf. katol.

Lotery, ob. *Czajki*.

Lotine (dok.), ob. *Lotyń.*

Lotterbach (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Lichtenau.

Lotterfeld (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Lichtenau.

Lottin (niem.), ob. *Lotyń.*

Lottinenhof (niem.), folw., pow. królewiecki, st. p. Loewenhagen.

Lotyń, niem. *Lottin*, dok. *Lotine*, rycer. dobra, pow. chojnicki, w lesistej okolicy. Obszaru liczy roli ornej ha. (wraz z folw. Nicponią) 528, łąk 51, pastw. 38, lasu 81, nieuż. 15, wody 6, ogółem obszaru ha. 722; bud. 27, dm. 9, katol. 90, ewang. 45. Parafia Nowa cerkiew, szkoła w miejscu, poczta Sitno; dziedzic Jerzy Rotzoll; wyprzedaż tuczonego bydła, znaczna melkarnia. Wś L. oddawna istnieje. R. 1276 książę pomorski Mestwin II zapisał dobra Lotine wraz z pobliską wsią Wysoką podkomorzemu swojemu Wojciechowi pod tym warunkiem, że wrazie, gdyby nie miał po sobie zostawić potomków męskich, jedne z tych dóbr napowrót przypadłyby do księcia, drugie wolno mu było, komu by chciał, podarować. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. R. 1355 Henryk von Thabach, komtur człuchowski, nadaje dobra L. prawem chełmińskiem na dziedziczną własność Domysławowi, synowi Bartusza, Domysławowi, Sylce, Mikołajowi i braciom Marcinowi i Klemensowi w granicach mniej więcej jak następuje: Od strugi Parznicy do granic wsi Obersyr (?), do Nowej cerkwi, Jeziórk, do doliny Turgwedel, do rzeki Dbry (Brdy), wyjąwszy 30 włók Mikołajowi, synowi Domysława, zapisanych, i także wyjąwszy dobra Sucouwe (Żukowo), obok poprzednich włók położone, które na orną rolę zamienione być mogą, do mostu Sylostry (Lukomski most), stąd do wielkiej wyspy w jeziorze Przyżarcz (Preserez). Za to dawać nam będą rocznie czynszu 10 ułów miodu (urnas) i 10 marek i sprzątną nam siano z 12 morgów. Także chcemy, aby poddani z Raciąża mieli wolny paśnik dla bydła i użytek drzewa suchego i leżącego w lesie, od mostu Sylostry, aż do wielkiej wyspy w jez. Przyżarcz sięgającym. Na czynsz mogą powyżej nazwani dziedzice Lotynia wydawać drugim ku użytkowi czy to las, czy wodę, czy zarośla albo też młyn zbudowany, ale nam wtedy połowę czynszu odstąpią. Ze sądów otrzymają dla siebie trzeci grosz. Na wojnę dostawią jednego zbrojnego na koniu; do budowy nowych zamków i t. d. dopomogą na zawołanie i potrzebę. Ob. odpisy Dregera, rkp. w arch. w Peplinie, str. 26 i 32. *Kś. F.*

Lotz (dok.), ob. *Łoza.*

Loucome (dok.), ob. *Lukome.*

Louisdorf (niem.), 1.) wś, pow. kożuchowski na Śląsku. 2.) **L.**, wś, pow. strzeliński, par. Hohen-Gierschdorf.

Louisen..., por. *Luisen...*

Louisenau (niem.), folw., pow. mogilnicki, 4 dm., 139 mk.; należy do dom. Jankowa.

Louisenberg (niem.), 1.) dobra, pow. frydlądzki, st. p. Domnowo. 2.) **L.**, os., pow. ostródzki, st. p. Ostróda.

Louisendorf (niem.), kol. do wsi Hegendorf, pow. lwowski na Śląsku.

Louisenfeld (niem.), wś, pow. brzeski na Śląsku, par. W. Lubieś.

Louisenfelde (niem.), wś, pow. inowrocławski, ob. *Dąbrowa.*

Louisenfelde (niem.), ob. *Klecewko*, por. *Louisenwalde.*

Louisenfelde (niem.), dobra, pow. labiewski, st. p. Wulfshoefen.

Louisenhain (niem.), leśnictwo, pow. poznański; ob. *Dębina*; należy do gminy Dębiec.

Louisenhain (niem.), kol. do wsi Eckersdorf, pow. kładzki.

Louisenheim (niem.), dom., pow. szubiński, ob. *Żurczyn.*

Louisenhoch (niem.), os. do Czarnego, nowozałożona 1866 r., pow. człuchowski, bud. 5, dm. 2, katol. 5, ewang. 10. *Kś. F.*

Louisenhof (niem.), 1.) folw., pow. pleszewski; ob. *Żychlin*; należy do dom. Karsy. 2.) **L.**, folw., pow. szamotulski; 1 dm., 11 mk.; należy do dom. Szamotuł. 3.) **L.**, por. *Świba, Donaborów* i *Janków.*

Louisenhof (niem.), 1.) wś i folw., pow. pszczyński, par. Pszczyna (o 1.5 kil.), 11 bud., 6 dm., 63 mk. Wś ma 152 mr. ziemi a folw. książęcy 500 mr. ziemi i stadninę koni. Knie nazywa L. po polsku *Snellowiec* (?), a po niemiecku inaczej Baerisch, Baehrisch. Por. *Kalus.* 2.) **L.**, folw. do dóbr Uszyce, pow. olesiński. 3.) **L.** Knie wymienia t. n. folw. do wsi Sieraków, pow. lubliniecki, i folw. do Jaśkowic, pow. toszecko-gliwicki. *F. S.*

Louisenhof (niem.), 1.) dobra do gminy Pieczyn, pow. złotowski, r. 1851 nowo założone; obszaru mr. 2275, bud 10, dm. 4, katol. 17, ewang. 109. Parafia Krajenka, szkoła Pieczyn, poczta Złotowo. 2.) **L.**, hamernia do szlach. Czapielska, pow. kartuski. 3.) **L.**, os. do *Łapina*, pow. kartuski. 4.) **L.**, podobno *Biała* (?), os. do Rumii, pow. wejherowski, o półtorej mili od Wejherowa. 5.) **L.**, folw. do ryceer. dóbr Krzykosy, pow. kwidzyński, bud. 6, dm. 1, ewang. 32. Par. Szynwałd, szkoła Krzykosy, poczta Nowa wioska. 6.) **L.**, os. do Szczepkowa, pow. suski, przy trakcie bitym susko-iławskim. 7.) **L.**, dobra chełm., pow. oleckowski, st. poczt. Dunajek, dokąd odl. wynosi 4 kil.; areał obejmuje 154.87 ha. i to 127.66 ha. roli or. i ogr., 25.68 ha. łąk, 1.02 ha. nieuż., 0.51 ha. wody; czysty dochód z gruntów wynosi około 700 mrk. 8.) **L.** al. *Louisenthal*, pow. ostródzki, st. poczt. Brzydowo,

folw. należący do dóbr rycer. Haasenberg, które razem z folw. mają obszaru 991 ha. i to 707 ha. roli or. i ogr., 47 ha. łąk, 52 ha. pastw., 166 ha. lasu, 18 ha. nieuż., 1 ha. wody; czystego dochodu z gruntów 5960 mrk. 9.) **L.**, dobra prywatne, pow. świecki, obejmuje areału 190.19 ha. i to roli or. i ogr. 175.90 ha., łąk 12.99 ha., nieużyt. 1.30 ha.; czysty dochód z gruntów (Grundsteuerreinertrag) oszacowany na 718 mrk. Własn. Floryana Dembińskiego. Odl. od Pruszcza, gdzie jest st. poczt., teleg. i kolei żel., wynosi 2 kil. Chodują tu bydło oldenburskiej rasy i owce t. zw. Rambouillet. 10.) **L.**, folw., pow. węgoborski, stacya poczt. Kruklanki, dokąd odl. wynosi 7 kil., należy do dóbr rycerskich Żywki (niem. Siewken) zwanych. 11.) **L.**, folw., pow. prusko-iławski, st. p. Wildenhoff. 12.) **L.**, folw., pow. darkiemski, st. p. Jodlauken. 13.) **L.**, folw., pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen. 14.) **L.**, dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda. 15.) **L.**, dobra, pow. frydlądzki, st. p. Wöterkeim. 16.) **L.**, pow. rastemborski, st. p. Dryfort.

Louisenhoff (niem.), 1.) podobno *Łowin*, folw. należący do dóbr rycer Grupą zwanych, w pow. świeckim; ma obszaru 132.77 ha.; st. poczt. Grupa; odl. od Warlubia gdzie jest st. kolei żel. wynosi 13 kil. 2.) **L.**, dobra ryc., pow. świętosiekierski, st. poczt. Ludwigsort. 3.) **L.**, dwa folw., pow. prusko-iławski, st. p. Tharau. 4.) **L.** al. *Louisenthal*, pow. ostródzki; ob. *Louisenhof*.

Louisenhorst (niem.), folw., pow. grudziąski, st. p. Lisnowo.

Louisenhütte (niem.), fryszerki w Laskowicach i Dzieckowicach.

Louisenruh (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. poczt. Bartoszyce.

Louisenseegen (niem.), ob. *Łowizowo* i *Lowizowo*.

Louisenthal (niem.), folw., pow. pleszewski; ob. *Pogwizdołki* i *Klęka*.

Louisenthal (niem.), ob. *Fundul*. Jest tu filia ewang. par. Jakobeny.

Louisenthal (niem.), ob. *Szklana huta* i *Huta*, t. III, str. 236.

Louisenthal (niem.), 1.) dobra, pow. elbląski, nad zatoką Świeżą, przy granicy pow. braniewskiego. Liczą obszaru roli or. ha. 46, łąk 6, lasu 6, nieuż. 2, wody 23, ogółem obszaru ha. 85, katol. 13, ewang. 4, dm. 1. Par. Tolkmicko, szkoła Conradswalde, poczta Frombork. Odległość od Elbląga $3^1/_2$ mili; dziedzic Franc. Blank. Aż do r. 1796 L. było król. leśnictwem, poczem na prywatną posiadłość zamienione zostało. 2.) **L.**, folw., pow. jańsborski, st. p. Rudczany. 3.) **L.**, majątek chełm., pow. szczycieński, st. p. Dźwierzuty (Mensguth), 1857 r. 23 mk. 4.) **L.**, folw., pow. frydlądzki, st. p. Domnowo. 5.) **L.**, dobra, pow. wystrucki, st. p. Wystruć. 6.) **L.**, dobra, pow. królewiecki, st. p. Królewiec. 7.) **L.**, folw., pow. morąski, st. p. Morąg. 8.) **L.**, os., pow. rastemborski, st. p. Rastembork. 9.) **L.**, folw., pow. prusko-iławski, st. p. Schrombehnen. 10.) **L.**, ob. *Louisenhof*.

Louisenthal (niem.), wś, pow. brzeski na Śląsku, par. W. Lubieś.

Louisenwalde (niem.), wś, pow. gnieźnieński, ob. *Grabowo*.

Louisenwalde (niem.), pow. sztumski, ob. *Klecewka*.

Louisenwalde (niem.), folw., pow. holądzki, st. p. Schlodien.

Louisenwerth (niem.), folw., pow. gierdawski, st. p. Gierdawy.

Lovetice (dok.), ob. *Lobetinz*.

Lowbrus (dok.), ob. *Lobris*.

Lowenticz (dok.), ob. *Lobetinz*.

Lowetzko (niem.), ob. *Łowiecko*.

Lowicz (dok.), ob. *Łowiecko*.

Lowiden (niem.), dobra w pow. iłłukszciańskim w Kurlandyi, par. Dyneburg.

Lowigus, pow. starogrodzki, ob. *Łowigus*.

Lowin (niem.), ob. *Łowin*.

Lowinnek (niem.), ob. *Łowinek*.

Lowinticz (dok.), ob. *Lobetinz*.

Lowitz (niem.), ob. *Łówcz*.

Lowitz (dok.), ob. *Łowiecko*, pow. wielkostrzelecki.

Lowizowo, niem. *Louisenseegen*, wś włośc., pow. suski, nad jez. Łabędź, o pół mili od Iławy, o ćwierć od st. dr. żel. Budzicz. Obszaru mr. 436, bud. 13, dm. 6, ewang. 40. Parafia i poczta Iława, szkoła Nowawieś.

Lowkowitz (dok.), ob. *Łowkowice*.

Lowocie, wś, ob. *Łowocie* i *Kadaryszki*.

Lowoschau (niem.), ob. *Łowoszów*.

Loyden (niem.), wś i dobra, pow. frydlądzki, st. p. Bartoszyce.

Loye (niem.), wś i leśnictwo, pow. nizinny, st. p. Inse.

Loye (niem.), ob. *Łoja*.

Loyen (niem.), ob. *Łoje*.

Loyer-See (niem.), ob. *Łoje*.

Loyken (niem.), ob. *Łojki*.

Loza, ob. *Chełmża*.

Lozaynen (dok.), ob. *Luzyanki*.

Lozdun, ob. *Lostun*.

Lozen (dok.), ob. *Łoża*.

Lozno, *Lezno*, ob. *Łozno*.

Lścin, wś nad rz. Jędrzejówką, pow. jędrzejowski, gm. Raków, par. Imielno. W 1827 r. 10 dm., 37 mk. W XV w. dziedzicem był Mikołaj h. Róża, posiadacz kilku przyległych wsi, jak Jomielno, Boryszowicze, Jasiona, Żórawie błoto (Dług. II, 67). Folw. L. z osadą młynarską Bocick (z wsiami: L., Jasionka, Niebyła i Mogiła) rozległy mr. 702: grunta orne i ogrody mr. 223, łąk mr. 77, wody mr. 2, la-

su mr. 295, zarośli mr. 38, nieużytki i place mr. 10, w osadzie młyn. Bociek mr. 55; bud. murow. 1, z drzewa 9, płodozmian 8-polowy, młyn wodny i tartak. Wś L. os. 7, z gruntem mr. 66; wś Jasionka os. 49, z grun. mr. 796; wś Niebyła os. 9, z grun. mr. 98; wś Mogiła os. 4, z grun. mr. 24. *A. Pat.*

Lśna, *Ilszna*, rz., ob. *Leśna, Bug, Grodno.*

Lsta, rz., wpada między Opoczką a Ołowicm z lewej strony do Soroti, prawego dopływu Welikiej, dopływu jeziora Czudzkiego. Por. *Muldowa.*

Ltyca, *Iltyca*, daw. *Alta*, rz. gub. czernichowskiej i połtawskiej, prawy dopływ Trubieży. Ma kierunek południowo-wschodni. Długość 45 w. W 1664 r. Taras Trasyło nad brzegami tej rzeki wyrznął podczas nocy Polaków.

Luba al. *Łuba*, prawy dopływ Bartowa, dopływu morza Baltyckiego, przyjmuje pod Szkudami z lewej strony Szatawę.

Luba, pow. starogrodzki, ob. *Łuby.*

Lubachino, st. p. w pow. ustiużeńskim gub. nowogrodzkiej.

Lubachorka, pot., ob. *Libuhorka.*

Lubachowy, wś, pow. włoszczowski, gm. Moskorzew, par. Dzierzgów, w płd.-wsch. stronie powiatu, przy szosie myszkowsko-jędrzejowskiej, o 9 w. od Szczekocin, o 26 od Jędrzejowa, o 2 w. od źródeł Nidy. Wś leży na niewielkiem wzgórzu błotnistem, ma 22 domy (1 murowany), 169 mk. W 1827 r. 15 dm., 105 mk. Ziemi w ogóle 670 mr., w tem 400 mr. dworskiej, wszystko pod pługiem. Ziemi włośc. ornej 268 mr., nieużytków 2 mr. Folw. należy do dóbr Moskorzew, gleba rędziniasta z obfitą przymieszką marglu, mocno wilgotna. Spód czyli podłoże ilasto-wapienne nieprzepuszczalne, w wielu miejscach obfitość wody zaskórnej. W ogóle grunt żyzny, bogate pokłady kamienia wapiennego. Smolarnia z produkcyą na 500 rs. *Dr. E. B.*

Lubacz, *Lubacze*, mały zaścianek w północnej stronie pow. ihumeńskiego, ku granicy pow. borysowskiego, w pobliżu rzeczki Mieżareczki, w obrębie gm. bieliczańskiej, przy drożynie wiodącej ze wsi Wiazicz do Moszczenicy, ma osad 6, grunta piaszczyste, miejscowość odludna poleska. Są tu małe cząstki rodziny Korbutów. *A. Jelski.*

Lubacz, przys. na zach. od Raniszowa, pow. kolbuszowski, przy drodze do Kolbuszowy.

Lubacz, ob. *Lubasz.*

Lubacza. Wś t. n. wymienia Długosz (Lib. ben. II, 164) w par. Pleszów.

Lubaczów (po rus. *Liubacziw*), msto w pow. cieszanowskim, 10 kil. na płd. od Cieszanowa, między 50° 8′ 20″ a 50° 12′ płn. szer. i między 40° 44′ 30″ a 40° 49′ 30″ wsch. dłg. od F. Na płn. wsch. leży Dachnów, na płn. Załuże, na wsch. Basznia, na płd. Ostrowiec, Lisie jamy i Opaka, na zach. Borchów i Oleszyce. Do miasta należą następujące przysiołki i grupy domów: Bałaje, Hurcze, Mokrzyce, Niwki, Perekopy (al. Przekopy), Szutki (al. Szczutki), Za przekopem i Żuki. Powierzchnia miasta wynosi 2003 ha. Środkiem obszaru płynie Lubaczówka, dopływ Sanu. Wchodzi ona tu z Załuża pod nazwą Sołotwy i płynie zrazu na płd. zach. a potem na płd., przybiera nazwę Lubaczówki, tworzy na małej przestrzeni granicę od Lisich jam, a następnie wchodzi do Opaki. Wzdłuż granicy płd. zach. płynie pot. Borchowski (al. Borchówka) od zach. z Borchowa, na wsch. do Opaki, gdzie wpada do Lubaczówki od praw. brzegu. Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie pot. Hodwisznia od wsch. na zach. łukiem lekko na płn. wygiętym i wpada do Lubaczówki od lew. brzegu. Zabudowania miejskie leżą w płd. wsch. stronie obszaru na lew. brzegu Lubaczówki, cokolwiek od niej oddalone (najwyższe wznies. 223 m.). W stronie płn. wsch., także na lew. brzegu Lubaczówki, leży przysiołek Bałaje; w tejże stronie na praw. brz. Lubaczówki przysiołek Mokrzyce; w płd. zach. stronie obszaru na praw. brzegu Lubaczówki leżą przysiołki Hurcze, Żuki i Za przekopem. Doliny Lubaczówki i Hodwiszni są moczarzyste. W płn. zach. stronie obszaru leżą niwy Skorzylec Wielki i Mały. Własn. więk. (gminy lubaczowskiej) ma roli or. 18, łąk i ogr. 21, past. 3 mr.; własn. mniejsza roli or. 2645, łąk i ogr. 712, past. 425 mr. W r. 1880 było 4425 mk. (976 mk. obrz. rzym.-katol., 1855 gr.-katol., 1304 wyzn. mojżesz.). Parafia rzym.-katol. w miejscu, dek. lubaczowski, archidyec. lwowska. Rok erekcyi niewiadomy, istniała ona jednak już przed r. 1388, jak się okazuje z przywilejów ks. Ziemowita Mazowieckiego (ob. Akta grodzkie i ziem. t. VIII, str. 26. Ziemowit darowuje Piotrowi, proboszczowi kościoła w Lubaczowie i jego następcom wieś *Szczyatatycze* (może Szczutki albo Szczutków dzisiejszy ?). Bełz 30 grudnia 1388 r.) i króla Kazimierza. Kościół drewniany p. wez. ś. Stanisława, konsekrowany r. 1843 r. Na cmentarzu są dwie kaplice. Do par. tej należą wsie: Basznia, Cityna, Kornagi, Krowica Hołodowska, Kr. Lasowa, Kr. Wulka, Lipowiec, Lisie jamy, Majdan, Młodów, Opaka, Ostrowiec i Załuże. Do dekanatu lubaczowskiego należą parafie: Cieszanów, Dzików, Horyniec, Lipsko, Lubaczów, Łukawiec, Narol, Niemirów, Oleszyce, Płazów i kapelania Kobylnica (al. Fehlbach). Parafia gr.-katol. w miejscu, dek. lubaczowski, dyec. przemyska. Parafia ta istniała już w r. 1330. Do parafii należą: Młodów, Opaka, Felsendorf i Lisiejamy. Cerkiew drewniana p. wez. ś. Mikołaja. Do dek. gr.-katol. należą następujące parafie: Basznia, Brusno, Bihale, Wróblaczyn, Hory-

niec, Żuków, Kobylnica Wołoska i Ruska, Krowica, Lipowiec, Łówcza, Lubaczów, Lubliniec, Niemirów, Nowesioło, Płazów, Podemszczyzna, Radruż, Sieniawka, Smolin, Szczerzec i Szczutków. W L. jest sąd powiatowy, notaryat, urząd pocztowy i połączona z nim stacya telegraficzna, szkoła etat. 4-klas. męska, doktor medycyny, chirurg i apteka. Stan czynny majątku miejskiego wynosił w 1882 r. 92342 zł. r., stan bierny 3344 zł. r. Dochodu było w tymże r. 8396 zł. w. a. Mieszkańcy trudnią się uprawą roli i rzemiosłami. Handel spoczywa głównie w ręku żydów, a tutejsze targi i jarmarki są dość odwiedzane. W okolicy znajdują się pokłady torfowe i żelazna rudawina. W w. XVIII wyrabiano w L. żelazo, była także huta szklana a w w. XIX sławna garbarnia. Przywilej Zygmunta I z r. 1533 pozwolił mieszczanom mieć gorzelnię i woskobojnię, przychód z nich obracać na potrzeby miejskie, a zakazywał obcym sprzedawać wosk i gorzałkę. L. jest starożytnym grodem ruskim, o który książęta ruscy częste boje staczali, wydzierając go sobie nawzajem. Na mocy traktatu między w. księciem krakowskim Leszkiem a węgierskim królem Andrzejem (synem i następcą Beli III) zawartego na Spiżu r. 1214 otrzymał Pakosław, wojewoda Leszka Białego, L. (ob. Szaraniewicza „Starodawny Halicz“, str. 86). W r. 1340 przeszedł z całą Rusią Czerwoną w posiadanie Kazimierza Wielkiego. Zdaje się, że był on już wówczas grodem warownym a Kazimierz przebudował zamek i wzmocnił go wałami około r. 1360. Do Polski należał L. prawdopodobnie do r. 1377, kiedy to król Ludwik nadał go z innemi dzierżawami i prawem dożywotniem ks. Jerzemu Narymuntowiczowi. Odtąd został L. miastem pow. bełskiego. Ziemowit książę mazowiecki otrzymał go wraz z Bełzem od Władysława Jagiełły r. 1388; po nim dzierżył miasto syn jego Kazimierz, a potem Władysław, ks. rawski, po którego bezpotomnym zgonie, Kazimierz IV przyłączył go r. 1462 do korony. Zygmunt I-szy, przychylając się do prośby mieszczan tutejszych, ponawia r. 1523 przywilej na prawo magdeburskie, służący „zdawna“ a zatracony w czasie najazdu Tatarów. W przywileju tym zakazuje on żydom i innym odbywać targi i handle po wsiach okolicznych, warzyć piwo w obwodzie jednomilowym, lecz takowe brać mają szynkarze, jako też miód i gorzałkę, z miasta; zachowuje mieszczan przy użytkowaniu z pastwisk w latach król., dozwala wrębu na budowle i potrzebę domową i połowu ryb w rzece Hedwiśnia; zaleca nakoniec, ażeby do liczby 3 rajców, przybrany został 4-ty wyznania greckiego, w liczbie zaś 7 ławników, mieścić się ma jeden Rusin. Ponieważ miasto leżało w równinie bagnistej, utrudzającej przystęp, przeto zanieśli mieszczanie do Zygmunta Augusta prośbę, aby im pozwolił zbudować własnym nakładem most i usypać groblę i utrzymywać je w należytym stanie, a za to zapewnił stosowną opłatę. Jakoż król pozwolił r. 1572 pobierać mostowe: od konia u wozu zaprzężonego po 6, od wołu zaś i skopu po 3 denary. Dnia 4 marca r. 1606 nocowała tu Maryna Mniszchówna z ojcem w drodze z Sambora do Moskwy. R. 1655 spalili miasto Kozacy i Rossyanie. (Ob. Swodnaja Litopys Petruszewicza, str. 124). Odbudowane miasteczko zniszczyli znowu Tatarzy w r. 1672. Jan Sobieski, marsz. w. kor. natenczas, tak pisze o tem w liście do króla pod d. 8 września: „Ruszywszy się z pod Narola o północku, przyszedłem zaraz równo ze świtem pod Cieszanów, i Lubaczów gorejącym zastał. A że tam bardzo mało był torhak, rozproszeni zaraz od ochotnika zostali, z którego żywcem 15 przyprowadzono“. (Kluczycki: „Pisma do wieku i spraw Jana III,“ t. I, cz. II, str. 1083). Werdum podróżujący w tych stronach między r. 1670 a 1672 pisze o Lubaczowie: „Miasteczko z wałem z ziemi, na którym drewniane bastiony czyli wieże. Są tu dwa ruskie kościoły. Zamek leży trochę przedtem, w bagnie, w miejscu bardzo warownem. Tatarzy atoli wszystko spalili i spustoszyli“. (Ob. Liske, Cudzoziemcy w Polsce, str. 78). Stanisław Leszczyński, osadzony przez Karola XII na tronie polskim, nadciągnąwszy z wojskiem r. 1709, główne miał tu stanowisko. L. był niegdyś siedzibą kasztelanii i ststwa grodzkiego. Kasztelanią lubaczowską otrzymał r. 1604 od Zygmunta III Jerzy Dzieduszycki po Marcinie Łaszczu. Starostwo lubaczowskie było najintratniejsze w województwie bełskiem. W lustracyi starostwa lubaczowskiego z r. 1570 czytamy (rkp. Ossol. № 2319): „To starostwo nie jest przez nas lustrowane przez niedopuszczenie Jm. P. wdy ruskiego, ststy lubacz., który się opowiedział mieć na tem ststwie sumę 500000, przeto lustracyi dopuścić nie chciał. A iż ku temu ststwu przybyło kilka wsi, które p. Tarło, chorąży przemyski, trzymał za nową daniną prawem lennem od Króla Jm. post cassatum feudum i danin nowych wedle konstytucyi i dekretów sejmowych, tedy ea bona ad capitaneatum sunt restituta, na które lustracyi dopuszczono. Są to wsie: Kobylnica Ruska i Wołoska, Tarnawskie al. Królów Staw, Lipowiec, Drohowyż, Ruda, Wola Tarłowa. Ogół dochodu ze ststwa lubaczowskiego 983 zł. 6 gr. 14 1/2 den.“ Lustracya wojew. bełskiego z r. 1765 (rkp. Ossol. № 2835, str. 93 i nn.) podaje następujące szczegóły: „Ststwo lubacz., to jest miast 3: Lubaczów, Płazów, Potylicz z wsiami: Kobylnica Ruska i Wołoska, Wulka Ostrowiecka seu Lisiejamy, Młodów, Basznia,

Radruż, Dziewięcierz, Prusie, Brusno Stare, Huta Stara, Krzyształowa, Gorajec, Żuków, Lubliniec Stary i Nowy, Ruda Rożaniecka, Huta Rożaniecka, Mokrzyca i Opaka w posesyi JW. de Magna Kończyc Mniszek, marszałka nadw. koron. na fundamencie cesyi przez niegdy JW. Zygmunta Linowskiego kasztelana łęczyckiego, za konsensem Augusta III 1757 r. in rem et personas JW. Jerzego i Maryi Amalii z Bruehlów Mniszchów zeznany. Miasto Lubaczów nad rz. Hedwisznią osadzone, bram 4 drewnianych: jednę od zamku przy kościele farnym, drugą z przyjazdu ode Lwowa, trzecią od Cieszanowa mające, wałami, a na wałach parkanami opasane; a parte miasta o kilkaset kroków zamek lubaczowski, czyli dwór drewniany z oficynami dwiema drewnianemi na okopie stojący, na pole parkanem a na okopie sztachetami obwiedziony. Obywatele i mieszczanie lubaczowscy reproduxerunt przywileje: Pierwszy od Zygmunta I z r. 1523 (ob. wyżej); drugi od Zygmunta z r. 1533 (ob. wyżej); trzeci od Zygmunta Augusta z r. 1572 (ob. wyżej). Wszystkie te przywileje aprobowali Stefan Batory, Zygmunt III, Władysław IV, Jan Kazimierz i Jan III. Czwarty przywilej króla Michała w Krakowie podczas sejmu koronacyjnego r. 1669 dany, którym wszystkie przywileje, dekreta gdziekolwiek nastąpione, prawa i prerogatywy temu miastu służące potwierdził. Powinności miasta: Mieszczanie i pospólstwo podług dawnych lustracyj płacą z placów, pól i ogrodów złp. 34; mosty, ławy, groble na rzekach i wszelkie terasy na drogach, jako też drogę od zamku do kościoła ciągnącą się, pod winą 30 grzywien reparują, a gdzie potrzeba mosty nowe budują, baszty, parkany po wałach pod takąż winą stawiają i reparują, szarwarki do stawu miejskiego lubaczowskiego czasu niebezpieczeństwa jakiego póty, póki ludzie ze wsiów nie nadciągną, odbywają. Po wypytanych i spisanych powinnościach wnieśli mieszczanie zażalenie, że przeciwko prawu i zwyczajowi żarnowe do arendarza dawać są przymuszani, mosty, groble na fundamencie przywileju reparują, a mostowe przywilejami mieszczanom naznaczone nie tylko za nich arendarz z zamku postanowiony wybiera, ale od samychże mieszczan, gdy co na handel prowadzą, mostowego od fury gr. 6, oprócz tego targowego od przedaży beczki soli po gr. 3 na mieszczanach wymusza i in vim reparacyi dla pozoru praw tylko po zł. 24 mostowego mieszczanom płaci, które do roku kilkaset zł. importuje. Przeto zważając w tych uciemiężeniach i ukrzywdzeniach skargi pro resolutionem do Prześw. Komisyi ekonomicznej odsyłamy. Arenda w tem mieście importuje do skarbu starościńskiego złp. 10000, której to arendy commoda et adjuncta, w kontrakcie wyrażone, na indagacyi wyznane, takowe: Dom skarbowy w mieście; karczma z winnicą na grobli opackiej; folusz na stawie opackim; młyn na stawie pod miastem o kamieniach 4; młyn na stawie wielkim opackim o kamieniach 3; żarnowe od mieszczan i przedmieszczan w liczbie więcej 200 gospodarzów będących: od tych, którzy ziarno mają, hreczki po korczyków 2, a którzy żarn nie mają po korczyku 1 garncy 22 dają; żarnowego ze wsiów do arendy tejże należących, jako to: Młodowa, Wólki Ostroskiej, Opaki, Mokrzycy (w których wsiach z prawnemi rachować się może gospodarzów więcej 230), od poddanych żarna mających po korczyku, od niemających po pół korczyku; pola ćwierci dwie w Młodowie a 3-cia w Szczytkowie; folw. mokrzycki z gruntem dworskim, ogrodami, łąkami, do którego z różnych wiosek poddanych 28 dodanych; ci odbywają po dniu pańszczyzny i dniu szarwarku na tydzień; dragan do arendy dla posłuszeństwa; kotłowego od żydów w mieście zł. 1200; workowe od słodu macy, bez miarki mełtego zł. 2 gr. $7^1/_2$; od wysycenia garnca miodu przaśnego na miód lub wiszniak po gr. 12; od rzeźników klocowego zł 30; smoły i świec sprzedawanie samym tylko arendarzom lub ich substytutom pozwolone; targowe od soli beczkami sprzedanej lub składanej; mostowe, grobelne i spaśne od wołu, od bryk, kuf, to jest: od bryki po gr. 12, od kufy po gr. 6, od wozu po gr. 1, od wołu kupieckiego po gr. 6, od wołu szlacheckiego po gr. 3; jarmarcznego z miasta gr. 20; niemniej od postronnych jarmarczne i targowe od wszystkich na przedaż rzeczy według instruktarza; mieszczanie i wsie do arendy należące, na prażniki, pogrzeby, wesela trunki w arendzie brać powinni; sądy miejskie dla odbytu w ratuszu się odprawować powinny. Tymże samym kontraktem konserwacya budynków do arendy należących do arendarza należeć ostrzeżona. Staw wielki na spuście w sumie 700 złp. idący na rzece Hedwisznia zastawiony, na którym młyn o 4 kamieniach. Intrata miasta L. za rok 1764 wyprowadzona 10301 złp. 19 gr. Onera et expensa fundi czyniły w tymże roku 2011 złp. 6 gr. Roczna intrata całego ststwa lubacz. wynosiła w tym roku 134528 złp. 7 gr. 8 den. Z tego przypadało na miasta 16920 złp. 6 gr. 9 den., na kuźnię czyli Rudnię Rożaniecką 36656 złp. 14 gr., reszta na 19 wsi. Wójtostwo lubaczowskie ma łan jeden w mieście wójtowski z ogrodami i łąkami i zagród 2 w Wulce Ostrowieckiej, na których zagrodach siedzi poddanych 9, to jest 2 czynszowników a 7 pańszczyznę robiących. Powinności te: poddany na ćwierci zagrody siedzący, pociężny ciągłem, pieszy pieszo, pańszczyzny dzień i szarwarku dzień na tydzień odbywa; czynszyku

drobnego gr. 9 płaci na zakos, obkos, zażen, obżen i tłokę. Lasem wychodzi z zagrody całej po fur 4; za pańszczyznę orzą, młócą, włóczą, drwa wożą zwyczajem ststwa lubacz. Rzeźnicy (Rusini) w mieście łopatkowego od wieprza po gr. 6 płacą; żydzi od wołu łopatki dawać powinni. Szewcy z rzemiosła po gr. 6 dają. Intrata roczna z wójt. lubacz. wynosiła 258 zł. 22 gr.“ Rząd austryacki zajął ststwo lubaczowskie po śmierci dożywotnika Jerzego Mniszcha w r. 1778. Do dóbr tego ststwa przyłączono inne dobra, dzierżawy i wsie w województwie położone i zarządzano niemi jako ekonomią lubaczowską. Założono osady: przy L. (profesyonistów) Ostrowiec, Burgau, Reichau, Fehlbach, Freifeld, Smolin, Lindenau, Deutschbach, Felsendorf i Einsingen. W r. 1817 i 1818 sprzedano wszystkie dobra. Wsie Kobylnicę Ruską i Wołoską i osadę Fehlbach nabył Doerl za 42155 zł.; dzierżawę Lipowiec, wieś Majdan i osadę Lindenau Kieliszkiewicz za 34500 zł.; wsie Rudę i Hutę Rożaniecką, Lubliniec Nowy i Stary, dzierżawy: Żuków (z ziemi halickiej), Kosobudy, Krupiec, miasteczko Płazów i osadę Freifeld hr. Brunicki za 75050 zł.; wsie z pow. bełskiego Krzywe, Brusno Nowe i Stare, wsie Rudka i Huta Stara i osadę Deutschbach Kapuściński za 61,260 zł.; wsie Potylicz, Prusie (ziemi lwow.), Dziewięcierz, Srocza Łoza i osadę Einsingen Schrott a od niego przez cesyą Świątkiewicz za 46320 zł.; wsie Radruż i Smolin i osadę Deutsch-Smolin Dobrski za 62005 zł.; wsie Basznię, Hutę Krzyształową i osadę Reichau hr. Pawłowski za 100510 zł.; wsie Młodów, Mokrzycę, Lisie jamy, Dąbrowę z Rudą Szczutkowską i Opakę, osady Ostrowiec, Felsendorf, Burgau i wójtostwo lubaczowskie nabył Brunicki i odstąpił Pawłowskiemu za 85100 zł. Browar w Ostrowcu nabył skarb wojskowy w r. 1817 a w r. 1869 Dobrzański za 2360 zł. r. *Lu. Dz.*

Lubaczowa, ob. *Luboszowa.*

Lubaczówka al. *Lubaszówka*, wś, pow. olhopolski, gm. Demówka, od Olhopola 18 w., od st. Kodymy w. 43; wraz z Michałówką ma 940 mk., 993 dz. ziemi włośc., dwor. 917. Par. Czeczelnik. Własność Jurjewiczów. *Dr. M.*

Lubaczówka, rz., powstaje z połączenia dwóch znacznych strumieni, Sołotwy i Zawadówki. Oba te strumienie łączą się po płd. stronie miasta Lubaczowa, na granicy jego obszaru z gm. Lisiemi Jamami w pow. cieszanowskim. Płynie na płd., tworząc granicę między Lisiemi Jamami (od wsch.) a Lubaczowem i Opaką (od zach.), poczem wchodzi w obręb gm. Opaki, zwracając się na płd. zach. Lecz niezadługo znowu płynie granicą Opaki i Szczutkowa, następnie granicą Nowejgrobli i Bihala. W Nowejgrobli tworzy rozległy staw z wielu wyspami. W Suchej Woli przyjmuje kierunek zachodni, a wszedłszy w obręb Zapałowa, zwraca się na płn. zach.; zrasza obszar gm. Surmaczówki; od Radawy w kierunku zach. i płd.-zach. podąża przez obszary Radawy, granicą Czerwonej Woli i przez Manasterz do Sanu. Zabiera liczne wody tak z prawego jak z lewego brzegu. Ważniejsze dopływy z prawego brzegu są: Borchowski potok czyli Pokrowa, Lipowy Rów, Bachorka (ob.), Starycz, Bechy (Koziany); z lew. zaś brzegu są: Młaha, Łukawiec, Czerniawka czyli Kaniług (ob.). Długość biegu wynosi 450 kil. Spadek wód wskazują następujące liczby: 214 m. (połączenie się Słotwiny i Zawadówki); 212 m. (ujście Pokrowy); 208 m. (ujście Łukawca); 203 m. (wypływ ze stawu nowogrobelskiego); 190 m. (ujście Starycza); 182 m. (ujście do Sanu). W L. żyją następujące ryby: chwat, świńka, czerwinka, jazgar, jelec, jaź, karaś, karp, kiełb, kleń, kobel, kózka, leszcz, lin, marynka, miętus, okoń, płocica, płotka, piskorz, szczupak, uklejka, węgórz. W stawie nowogrobelskim są: czerwinka, jazgarz, jelec, jaź, karaś, karp, kiełb, kózka, kleń, leszcz, lin, kleń, miętus, okoń, płocica, piskorz, parawka, pukas, szczupak, świńka, uklejka, węgórz. *Br. G.*

Lubaczycha, zaśc. mały poleski nad bezimienną rzeczułką, pow. borysowski, okr. polic. chołopienicki, przy nędznej drożynie wiodącej ze wsi Nowosiółek do Wysokiego Stanu i Zaczyścia; ma osad 5, w glebie piaszczystej.

Lubaczyn al. *Lubaszyn*, wś i folw. w zach. stronie pow. mozyrskiego, przy granicy Pińszczyzny, nad rz. Smierć, przy drodze wiodącej z miasteczka Łachwy do Oziernicy, w gminie łachwiańskiej, ma osad 35, grunta piaszczyste, łąk dostatek, miejscowość poleska, odludna. Folw. należy do dom. Łachwa (ob.). *A. Jelski.*

Lubahn (niem.), ob. *Lubań.*

Lubahora, ob. *Libochora.*

Lubahorka, pot., ob. *Libuhorka.*

Lubajny (mylnie), niem. *Lubainen*, właściwie *Łubajny* (ob.).

Lubań, folw. pryw., pow. wilejski, o 8 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej świrskiej; 1 dm., 155 mk. różnych wyznań; gorzelnia (1866).

Lubań, niewielkie mko żydowskie, niegdyś w wojew. nowogródzkiem na Polesiu, teraz w pow. bobrujskim, nad rz. Orcsą, o 34 w. od jej źródeł, o 115 od Bobrujska, w okr. polic. hłuskim, ma cerkiewkę, szkołę żydowską, osad 136, miejscowość głucha, odludna. Żydzi trudnią się drobnym handlem poleskim, skupem miodu, grzybów, ryb. Mk. przeszło 500 obojga płci. W r. 1808 otrzymało na mocy dawnych inwentarzy potwierdzenie na miasteczko. Por. *Jeremicze* i *Kopyl.* *A. Jelski.*

Lubań, wś i folw., pow. poznański; folw. ma 542 mr. rozl.; 234 mk., 9 ewan., 225 katol.;

71 analf. Poczta, tel. i st. kolei żel. w Poznaniu o 7 kil. Pod wsią wykopano kości mamutowe i ząb. *M. St.*

Lubań, dobra, pow. horodecki, własność Dyszlewskich, 871 dzies. ziemi dwor. *M. K.*

Lubań, 1.) niem. *Lubahn*, szlach. dobra, pow. kościerski, na bitym trakcie kościersko-gdańsko- starogrodzkim. Obejmuje w 5 działach obszaru mr. 4577, katol. 190, ewang. 118, dm. 27. Par. Niedamowo, szkoła w miejscu, poczta Nowa Karczma. Odległość od Kościerzyny 1½ mili. Największy dział tych dóbr posiadał r. 1880 Jacobsohn z Gdańska; obszaru liczyła ta część: roli or. ha. 627, łąk 19, pastw. 74, lasu 63, nieuż. 12, ogółem ha. 795.49. Na lekkiej wyniosłości, gdzie się dziś znajduje dwór tej wsi, przy grodzeniu sadu trafiono na grób skrzynkowy, który zburzono. 2.) **L.** dok. *Luban*, nazywała się kiedyś miejscowość przy wsi Swornigac w pow. chojnickim. Roku 1382 stanowiła granicę posiadłości do Karczmy swornigackiej należącej. Dok. wymienia następujące granice: najprzód role będące podle Chocimia (ma być Chocina struga) z obu stron do brodu bagnistego podle L., wzdłuż jez. Łączką nazwanego i role podle strugi Pław chocińskiej (?). Ob. Przywil. ststwa tuchol., ręk. w Belnie, str. 56. *Kś. F.*

Lubań, niem. *Lauban*, m. pow. na Szląsku pruskim, okr. reg. lignicki, nad rz. Kwisą, o 18 mil od Wrocławia, przy dr. żel. górskiej, ma 9100 mk., gimnazyum ewang., wyższą szkołę żeńską, klasztor sióstr miłosierdzia, fabryki tkackie, sukienne, blicharnie, farbiarnie, fabrykę wyrobów garncarskich. Trzy jarmarki. Powiat lubański, jeden z 3-ch śląsko-łużyckich, zajmuje 9.25 mil kw., obejmuje 65486 mk., przeważnie ewang.; gęsto zaludniony, wzgórzysty ale żyzny, słynie z hodowli bydła, głównie kóz. Hodowla lnu. Kopalnie węgla brunatnego i łupku dachowego. Przemysł bardzo rozwinięty. Główne miasta: Seidenberg, Marklissa, Schönberg, Goldentraum, Wiegandsthal, Langenoels. *F. S.*

Lubań, st. p. w pow. i gub. nowogrodzkiej. Stacya drogi żel. mikołajowskiej o 76 w. od Petersburga.

Luban (dok.), ob. *Lubianki.*

Luban, prawdopodobnie dawna nazwa rz. Turośl.

Lubań, jez., ob. *Leśno* i *Łubań.*

Lubań, góra i szczyt w paśmie Gorców, w dziale lubańskim, który rozpościera się na płd. wschód od Gorców właściwych; od płnocy oblewa go Ochotnica, od płd. Dunajec i Krośnica a od wsch. także Dunajec. Wzniesienie szczytu 1211 m. Dokładniejszy opis tego działu podano w art. *Gorce* (t. II, str. 702), jako też tam znajdzie czytelnik wytłumaczenie właściwej nazwy tej góry, którą niektórzy mięszają z nazwami *Lubień* i *Luboń* (ob.).

Lubania 1.) wś i folw., pow. rawski, gm. i par. L. Leży na lewo od drogi bitej z Nowego Miasta do Grójca; odl. 26 w. od Rawy i 6 w. od Nowego Miasta, w dorzeczu Gostomki. Posiada kościół paraf. drewn. (spalił się w 1875 r.), urząd gm., 39 dm., 414 mk., 498 mr. ziemi włośc. i 6 mr. kościel. Folw. należy do dóbr Skarbkowa Wola. W 1827 r. było tu 31 dm. i 224 mk. Par. L. dek. rawski: 2396 dusz. Gmina L. należy do sądu gm. okr. II w Nowem Mieście, gdzie też i st. poczt.; ma 20251 mr. obszaru i 4006 mk. (1867). 2.) **L.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Chmielnik. Leży na lewo od drogi z Chmielnika do Rakowa. W 1827 r. 26 dm., 143 mk. Według Towarz. Kred. Ziemsk. folw. L. (z wsiami L. i Suchowola), od rz. Nidy w. 14, rozległy mr. 511: grunta orne i ogr. mr. 412, łąk mr. 21, pastw. mr. 25, wody mr. 2, nieużytki i place mr. 40, bud. mur. 9, z drzewa 9, płodozmian 11-polowy, gorzelnia, młyn amerykański, pokłady kamienia wapiennego, rzeczka bez nazwy przepływa. Wś L. os. 35, z grun. mr. 441; wś Suchowola os. 41, z grun. mr. 512. 3.) **L.**, właśc. *Lubonia* (ob.), por. *Grabina.* *Br. Ch.*

Lubanicze, wś i zaśc. w pow. nowogródzkim, w okr. polic. mirskim, nad rz. Serwecz; wś ma os. 39, zaśc. os. 2 w glebie wybornej; łąki słynne z traw wyborowych, miejscowość wzgórkowata bezleśna. *A. Jelski.*

Lubanie, wś i folw., pow. nieszawski, gm. i par. Lubanie. Posiada kościół paraf. murowany, dom schronienia dla 8 starców i kalek, gorzelnię z produkcyą na 24000 rs. W 1827 r. było tu 41 dm., 314 mk. L. stanowiły posiadłość kapituły włocławskiej, i jeden z biskupów wzniósł tu (w XII w.) kościół parafialny z polnego kamienia, z domieszką cegły w łukach i wnękach ścian szczytowych. Pomimo śladów restauracyi w w. XVI przechowała się pierwotna prosta lecz udatna postać ostrołukowej świątyni. Piękne obszerne tabernaculum z XVI w. i rzeźba ścienna przedstawiająca ś. Annę zasługują na uwagę. Par. L. ma 1520 dusz. Czyt. Kod. dypl. pol. II, 63. Dobra L., przeszedłszy na własność rządu, stanowią od 1835 donacyą gen. Arseniewa, mającą rozległości 2766 mr. W skład dóbr wchodzą: Kucerz, Gąbinek, Mikanowo, Siutkowo, Gąsieniec, Kawka, Osła, Piaski, Piekut. Wś L. ma os. 33, ziemi mr. 1071 a wś Gąbinek os. 14, ziemi mr. 633. Gmina L. należy do sądu gm. okr. I w Nieszawie, st. poczt. Waganiec. Rozległość ogólna 15640 mr., w tem dominialnych 10483 mr., włościańskich 5157 mr. Ludność wynosi 4030 głów. *Br. Ch.*

Lubanki, folw. i las pod Krasnymstawem, własność miasta Krasnegostawu.

Lubanojce al. *Libanojce*, niem. *Laubsdorf*, wś serbska na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. W r. 1880 mk. 348. *A. J. P.*

Lubanów, folw. i os. nad strum. Usiącą (?), pow. kaliski, gm. i par. Błaszki, odl. od Kalisza w. 29; folw. dm. 5, mk. 95; os. dm. 1, mk. 18. Rozległość folw. wynosi mr. 391: grunta orne i ogrody mr. 369, łąk mr. 2, nieużytki i place mr. 20, bud. mur. 3, z drzewa 3, płodozmian 12-polowy. Folw. ten w r. 1874 oddzielony od dóbr Błaszki.

Lubański potok 1.) pot. górski, wytryska z płn. stoków lesistych pasma górskiego Gorców (ob.), w dziale lubańskim, w obrębie gm. Ochotnicy, w pow. nowotarskim; płynie w kierunku płn., zrazu przez las, potem przez łąki, i we wsi Ochotnicy uchodzi z praw. brzegu do Ochotnicy. Długość biegu 3 kil. 2.) **L. p.**, ob. *Wąski potok*. *Br. G.*

Lubańskie al. *Dywińskie* (ob.), *Dziwińskie*, jez. w pow. kobryńskim, do 9 w. obwodu; łączy się z Muchawcem, za pomocą kanału kozackiego.

Lubańszczyzna, nazwa grupy chat w obrębie gm. Dworów, w pow. bialskim, przy gościńcu wiodącym z Oświęcimia do Zatora.

Lubar, mko, pow. nowogradwołyński, nad rz. Słuczą, w najżyźniejszej okolicy Wołynia, ma mk. 6902, dusz włośc. 1657, do których należy ziemi 2343 dzies. Założone między 1340 i 1382 r. przez ks. Lubarta Gedyminowicza i dla tego długi czas Lubartowem się nazywało. Kochowski o niem powiada: „Lubarum seu Lubartovia, primo conditori nomen debet a Lubarto conditum“. Następnie L. wcielony został do dóbr koronnych, w nagrodę zasług nadany ks. Lubomirskim; od nich przeszedł do Walewskich, a obecnie należy do hr. z Karwickich Wodzickiej. Dziś jeszcze L. nosi cechy dawnej świetnej przeszłości. Po-bazyliańskie mury klasztorne i kościelne, w których mieściły się do r. 1833 tak sławne niegdyś szkoły, drugie na Wołyniu po pijarach międzyrzeckich, dziś na klasztor prawosławny przerobiono. Pozostała tylko tradycya i wspomnienie w kronikach, bo obecnie i śladu nawet nie ma owego warownego zamku przez ks. Lubarta w XIV w. założonego, który jednakże musiał być należycie warowny, gdy zdołał przetrwać wojny kozackie XVII w. i napad w 1651 r.; co się z nim dalej stało, niewiadomo. Największą zaś ozdobą i dziś L. stanowi kościół parafialny, dawniej księży dominikanów, w stylu romańskim, fundowany przez ks. Stanisława Lubomirskiego w 1630 r. i zniszczony podczas wojen kozackich. Przez ks. Franciszka Lubomirskiego w XVIII w. odmurowany, a przez bisk. kijowskiego i czernihowskiego Załuskiego w 1765 r. p. wez. ś. Michała i Jana Nepomucena konsekrowany. W kościele jest obraz Chrystusa, cudami słynący, sprowadzony do L. z Hryniowiec (pow. zasławskiego) w 1754 r. przez bisk. Kajetana Sołtyka. Widać, że przy tym kościele lub klasztorze była niegdyś większa galerya obrazów, bo i dziś bardzo wiele malowideł widzieć tam można; dużo jest portretów różnych biskupów: chełmskich, płockich, łuckich, nawet poznańskich, krakowskich, lwowskich i litewskich, 5 portretów papieży, dużo obrazów z Pisma św. i symbolicznych; zwraca na siebie uwagę siedem obrazów męczeństwa dokonywanego przez Tatarów. Ślady świetnej widać biblioteki świadczą korzystnie o życiu umysłowem oo. dominikanów. Niemało upiększa L. pałacyk dziedziców w stylu włoskim, przy rzece na dosyć znacznej wyniosłości postawiony, i dom niegdyś hr. Ponińskiej, jeden z pokaźniejszych w miasteczku. Dziś L. oprócz fabryki organów i pozytywek Łuczyckiego, powozów Jakubowicza, ładnego młyna na Słuczy, browaru, żadnych fabryk nie posiada; lecz są tradycye, iż kiedyś tu była sukiennia, fabryka kapeluszy, winiarnia, księgarnia, która do 1855 r. przetrwała, drukarnia przy kościele, kąpiele prysznicowe i sławna woda ze źródła od księży bazylianów, która pod względem leczniczym zastępowała Wołyniowi modne dzisiejsze „bady“ i do L. w czasie kąpielowym ściągała niemały zastęp gości. Do majątku tego należy ziemi dworskiej 6243 dzies., z której hr. Wodzickich 5675 dzies., innych drobnych właścicieli 568 dzies. W L. jest zarząd policyjny, gminny, poczta, doktor i apteka. Także mieszka tu sędzia mirowy i mirowy pośrednik. Parafia katol. L. dek. żytomirskiego: dusz 2172. Filia w Wolicy Wielkiej (dawniej i w Nowej Czartoryi); kaplice w Pedyńkach, Motowidłówce, Wyszczykusach (dawniej jeszcze w Wygnance i Sewerynach). R. 1870 L. miał 4922 mk., w tem 54 proc. izr., 893 dm., 8 cerkwi, monastyr, kościół, synagogę, 6 dm. modlitwy, 3 garbarnie, gorzelnię, 116 sklepów, 90 rzemieślników, 3 jarmarki. Czyt. o L. art. Komaszki w „Woł. Gub. Wied.“ z r. 1862. *L. R.*

Lubar, wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 26 w. od Lidy, 19 dm., 231 mk. (1866).

Lubarce al. *Lubowce*, wś nad Ałtą, pow. pereasławski, gub. połtawskiej, 219 dm., 2545 mk.

Lubarka, futor, pow. lityński, ziemi włośc. 48 dzies., ziemi dwor. 141; należy do Kamińskiego.

Lubarka, wś, pow. owrucki, nad prawym dopływem Użu.

Lubarowszczyzna, nazwa lasu w Komorówce, w pow. brodzkim. Jest to płn. część tak zwanego „Wielkiego Gaju“, wznosząca się 219 m. wstronie płn. a 227 w stronie płd.

Lubarska Huta, wś, pow. zwiahelski, z hutą szklaną, do Lubaru należy.

Lubartów (dawniej *Lewartów*), miasto powiatowe gub. lubelskiej od r. 1867, poprzednio zaś okręgowe, położone o w. 2 od rzeki Wieprza; odległe od Warszawy 150 wiorst, od Lublina 24, od dawniejszych miasteczek, obecnie zaś osad: Kamionki w. 10, Michowa 20, Firleja 12 i Czemiernik 26; połączone z Lublinem szosą gubernialną. Miasto posiada 12 ulic, z których tylko jedna, Lubelską zwana, jest brukowaną; inne zaś: Rynek I, Rynek II koński, Kamionkowska, Stodolna, Browarna, Cmentarna, Syrnicka, Żabia, Krzywe-Koło, Podzamcze i Piękna, niebrukowane, z powodu bardzo szczupłych środków kasy miejskiej. Stąd na wiosnę i jesień błoto trudne do przebycia dla pieszych; wysycha ono jednak w porze wiosennej bardzo prędko z powodu gruntu piaszczystego. Domy przy obu rynkach i w części na ulicy Lubelskiej murowane, parterowe lub jednopiętrowe; w reszcie zaś miasta, z małym bardzo wyjątkiem, drewniane, parterowe. Ludność z końcem r. 1883 wynosiła 4869, a mianowicie: męż. 2400 i kob. 2469, a w tej liczbie obojga płci: katol. 2148, prawosł. 22, ewang. 18 i żydów 2681. Ogólna przestrzeń terytoryum należnego do miasta wynosi mr. 1337 pręt. 71, t. j. pod gruntami ornemi mr. 1018 pręt. 106, pod zabudowaniami mr. 58 pręt. 53, pod pastwiskami mr. 105 pręt. 173, pod łąkami mr. 101 pręt. 268, pod nieużytkami mr. 4 pręt. 115, pod drogami, rzekami i błotami mr. 48 pręt. 256. Przed r. 1830 posiadało miasto 587 dm., daleko obszerniejszych od teraźniejszych, lecz po spaleniu się do dawnego stanu dotąd nie powróciło; obecnie zaś istnieje dm. murow. 52 i drewn. 280, zaasekurowanych we wzajemnem gubernialnem towarzystwie od ognia, łącznie z wszelkiemi zabudowaniami gospodarskiemi, na sumę ogólną rs. 188100, z których opłaca rocznie składki ogniowej normalnej rs. 1677 kop. 76 i dodatkowej rs. 417 kop. 84 czyli łącznie rs. 2095 kop. 60. Mieszczanie z końcem r. 1883 posiadali: koni 42, bydła rogatego sztuk 326 i nierogacizny 483. Mieszkańcy chrześcianie głównie zajmują się rolnictwem; żydzi zaś jedynie drobnym handlem i rzemiosłami. Obok tego znaczna część mieszczan-chrześcian, z powodu małej ilości posiadanego gruntu, zajmuje się mularstwem, tak dalece, że z początkiem wiosny każdego roku około 200 starszych i młodszych udaje się na mularkę w okolice sąsiednie, do Lublina i dalszych miejscowości, by powrócić do domów dopiero późną jesienią; niektórzy wreszcie zajmują się robotami bednarskiemi i przygotowane przez siebie statki drewniane zbywają na miejscu, lub też rozwożą na sprzedaż po okolicznych jarmarkach. Miasto obecnie (1883) posiada narzędzia ogniowe, stanowiące własność kassy miejskiej: sikawek 3, beczek 11, drągów żelaznych 10, bosaków 10 i beczkę dużą rezerwoarową na wózku, objętości wiader 30; obok zaś tego mieszkańcy: drabin 332, bosaków 188, wiader 248 i beczek 332. Dochody kasy miejskiej w r. 1883 wynosiły rs. 4323 kop. 95 ½; wydatki zaś w tymże roku rs. 3533 kop. 39. Miasto płaci składek gminnych i podatków skarbowych, oraz innych specyalne przeznaczenie mających rocznie rs. 6756 kop. 9 (r. 1883); posiada 17 latarń na słupach żelaznych, oświetlanych naftą, na głównej ulicy Lubelskiej. Własności nieruchomej, oprócz szopy drewnianej na skład narzędzi ogniowych i szlachtuza miejskiego, z którego pobiera (1883) rocznej dzierżawy rs. 588, żadnej nie posiada. W mieście istnieją dwa browary piwne, na których wyrabia się piwo zwyczajne i bawarskie, na miejscu i przez okolicznych włościan i szynki używane, oraz fabrykę miodu. Z władz rządowych instytucyj i urzędników posiada L.: zarząd powiatowy, magistrat, dziekana powiatowego, oddział pocztowy, stacyą telegraficzną, kancelaryą komisarza włościańskiego, sędziego pokoju, sędziego śledczego, rejenta, szkołę elementarną miejską i pomocnika nadzorcy okręgowego akcyzy; obok tego jest dwóch lekarzy, jeden powiatowy, drugi zaś wolno praktykujący, i jedna apteka, a przy zarządzie powiatowym istnieje litografia. Jarmarków bywa 6, we wtorki: po Trzech Królach, po niedzieli kwietniej, po św. Stanisławie, po św. Annie, po św. Bartłomieju i po św. Dyonizym. W mieście znajdują się dwa kościoły katolickie: jeden parafialny pod wezw. św. Anny, drugi zaś pokapucyński, pod wezw. św. Wawrzyńca; żydzi mają obszerną bóżnicę murowaną i dwie szkoły. R. 1781 urodził się w L. Feliks Bentkowski. Miasto L. założone zostało w r. 1543. Wybudował je na gruntach wsi Łucki i Szczekarkowa, śród lasów, Piotr z Dąbrowicy Firlej, wojew. bełski i lubelski, pan i właściciel dóbr Kockich, Czemiernickich, Firlejowskich, Baranowskich, Szczekarkowskich, Janowieckich i t. d.; a miasto od swego herbu Lewart nazwał Lewartowem. W r. 1552, po śmierci Piotra, dziedzictwo przeszło na syna Mikołaja Firleja, (nagrobki obu znajdują się w kościele ks. dominikanów w Lublinie, w oddzielnej bocznej kaplicy z prawej strony, Firlejowską zwanej), słynnego z pięknej wymowy. Ze sławnych szkół kalwińskich, do których Mikołaj Firlej sprowadzał znacznym nakładem biegłych nauczycieli z Lipska i Wittenberga, także i ze szkół aryańskich nie tylko śladów żadnych, ale nawet żadnych tradycyj nie przechowało się na miejscu. Mikołaj Firlej sprowadzał z Flandryi i Holandyi rękodzielników, obdarzając ich przywilejami, t. j. stolarzy w roku 1571, bednarzy zaś, kowali, cieśli, szewców i ku-

śnierzy w r. 1580. (Angielscy kupcy w Elblągu i Szczecinie poszukiwali potem wyrobów tutejszych rękodzielników). Osiedlił tu również trudniących się chowem bydła osadników. Miasto wzrastało w zamożność i domy murowane się wznosiły, zwłaszcza, że do tutejszych szkół nawet młodzież katolicka z akademii krakowskiej tak licznie przybywała, że jej nie było gdzie pomieścić. Zostawszy potem zwolennikiem nauki kalwińskiej, dziedzic oddał tutejszy kościół katolicki współwiercom swoim. W r. 1580 zjechało się tu 150 kalwinów i luterskich pastorów, dla porozumienia się z sobą co do różnicy dogmatów; lecz za przybyciem aryan i unitaryuszów, a mianowicie ich naczelnika Fausta Socyna, synod się rozwiązał, nie chcąc z wyklętymi przez kościół wchodzić w żadne stosunki. Wtedy to stronnicy Aryusza założyli tu szkołę, a pierwszy jej rektor, biegły w naukach Albert Kalisz w r. 1581 miał w Lewartowie dysputę z jezuitą Radzimińskim. (Czyt. Albert Calissius „Schola Levartoviana restituta“ 1593). Ze śmiercią Mikołaja w roku 1588, dla braku męskiego potomka, wygasła dziedziczna linia Firlejów w tych stronach. Podobno za jego czasów zbory kalwińskie miały być tu usunięte, jak o tem wspomina K. Wł. Wójcicki w notatce biograficznej (Encyklopedya Powszechna, t. VIII, str. 931). Pozostałe po Mikołaju Firleju cztery córki, podzieliwszy się dobrami, przeniosły Lewartowszczyznę w inne domy, jako to: Tarnowskich, Wiśniowieckich, Lubomirskich, a jedna z nich Elżbieta poszła za Mikołaja Kazimirskiego—Bibersztein, wojskiego radomskiego. Ten, będąc wyznawcą Socyna, wprowadził do zboru lewartowskiego nabożeństwo swojego wyznania. Niezadługo jednak, w skutek starań ks. Piotra Skargi, powrócił na łono kościoła katolickiego i na śmiertelnem łożu wynurzył w testamencie swą wolę, aby kościół w Lewartowie powrócony był katolikom, a szkoły rozpuszczone, czego na początku XVII wieku dokonał brat jego Krzysztof Kazimirski, biskup kijowski. Wtedy to zbory akatolickie zupełnie tu upadły. W r. 1643 w charakterze dziedzica dóbr figuruje Władysław Dominik książę Zasławski, lecz już w r. 1678 Lewartów drogą spadku przeszedł w posiadanie księcia Dymitra Jerzego Korybuta Wiśniowieckiego; następnie w r. 1688 dostał się Józefowi Karolowi Lubomirskiemu, który się ożenił z wdową po Wiśniowieckim, Teofilą córką ks. Zasławskiego. W r. 1705 Marya Lubomirska wyszła za Pawła ks. Sanguszkę i w posagu dostała dobra Lewartowskie. Odtąd przez lat 184 miasto było własnością Sanguszków, którzy ród swój wywodzili od Lubarta i Lubartowiczami się mianowali. Małżonek Maryi, upodobawszy sobie tutejsze okolice, postanowił Lewartów zrobić głównem siedliskiem dla siebie i dla swojej familii. Po śmierci ks. Maryi z Lubomirskich, Lewartów przeszedł na syna jedynaka Aleksandra; od niego ojciec nabył te dobra, lecz po nastąpionej śmierci syna, sukcesorowie Lubomirscy pieniali przez lat 4 księciu Pawła de nullo dato et accepto, żądając zwrotu dóbr, do czego jednak nie przyszło. W r. 1723 i 1726 nadano miastu przywileje na jarmarki dwutygodniowe, w pierwszym na trzy a w drugim na jeden dodatkowy. W roku 1739 Paweł Sanguszko objął powtórnie miasto w posiadanie i stał się jego odnowicielem,—a w r. 1743 wyrobił przywilej do zmiany nazwy Lewartów na Lubartów, stosownie do imienia swego protoplasty. Przy sposobności tej wznowiono także niektóre jarmarki, zatwierdzono ponownie prawo magdeburskie, czego pierwej po Firleju dokonali w r. 1643 Władysław Dominik, książę na Ostrogu i Zasławiu, hrabia na Tarnowie, koniuszy koronny, a w r. 1678 książę Jerzy Korybut Wiśniowiecki i w 1688 Józef Karol Lubomirski; nadano miastu herb nowy i t. p. Dziedzic, poraz drugi ożeniony z hrabianką ze Skrzynna Duninówną, zostawił trzech synów: Józefa, Hieronima i Janusza. Lubartów przeszedł na najstarszego Józefa, połączonego w r. 1788 z Anną z Cetnerów, córką Ignacego-Aleksandra i Ludwiki z Potockich. Po zgonie męża ur. 1781, dobrami rządziła wdowa, słynna z urody i majątku. W r. 1790 pochowawszy syna, oddała rękę swemu ciotecznemu bratu ks. Kazimierzowi Nestorowi Sapieże, generałowi artyleryi litew., z którym niezadługo wziąwszy rozwód, poraz trzeci weszła w związki małżeńskie z hr. Kajetanem Potockim, sstą urzędowskim. Niesnaski domowe wywołały z tym małżonkiem proces rozwodowy ze strony Anny z Cetnerów, a do kłopotów familijnych przybyły także i majątkowe. Gdy skutkiem wypadków ówcześni bankierzy Teper, Szulc i Kabryl zbankrutowali, obywatele będący z niemi w związku, narażeni zostali również na straty i nieprzyjemności. Kajetan Potocki należał do tych ostatnich, a mając zapis od żony na dobra Lubartowskie w sumie rs. 60000, naraził ją na liczne odwiedziny wierzycieli, sam zaś był zasypany pozwami i zagrożeniami, a lubo te dobrom dożywotnim szkodzić nie mogły, przecież mimo to ciągle trwały. Proces rozwodowy nabrał przez to nowej siły. Zgryziony i obarczony Potocki uprzedził śmiercią swoją wyrok rozłączenia. W r. 1806 przybył książę Janusz Sanguszko (najmłodszy syn ks. Pawła) z zagranicy do kraju po kilkoletniej daremnej kuracyi na oczy i zastał dobra lubartowskie w wielkim nieładzie. Do tego mieszczanie lubartowscy rozpoczęli o różne atrybucye sześć procesów przeciwko niemu, jako dziedzicowi

po śmierci synowca jego (syna ks. Pawła i Anny z Cetnerów Sanguszków). Książę Janusz najprzód z pomocą przyjaciół nabył prawa dożywocia, następnie starał się zaspokoić mieszczan, pozwolił żydom na wolną sprzedaż wódki; lecz wkrótce, utraciwszy wzrok, życie zakończył w gub. wołyńskiej. Po śmierci jego do r. 1822 wdowa zarządzała Lubartowszczyzną. W r. 1823, wskutek podziału z bratem swoim księciem Karolem, otrzymała dobra Lubartowskie dziedzictwem Klementyna z Sanguszków, córka ks. Janusza, z powtórnego małżeństwa hrabina Małachowska i sprzedała je następnie w r. 1839 Henrykowi hr. Łubieńskiemu. Po nim dobra lubartowskie zajęte zostały w r. 1844 na własność Banku polskiego, następnie zaś na rzecz skarbu, od którego ostatecznie nabył w r. 1859 hr. Mycielski. Ten ostatni z ogółu dóbr tych sprzedał folwark Pałecznicę w r. 1860; zaś folwarki Łuckę i Annobór w r. 1861, które następnie w r. 1882 przeszły na własność drobnych kolonistów; znaczną zaś część gruntów dworskich i lasów hr. Mycielski w latach 1865—67 sprzedał na prawach dzierżawy wieczystej powiększej części Niemcom-kolonistom i z obszarów tych uformowały się oddzielne kolonie. W końcu Bank polski w r. 1883 pozostałe folwarki, do dóbr tych należące: Rudno, Gołąb', Kierzkówka, Wincentów, Szczekarków, Tarło, Klementynów, Brzeźnicę Książęcą, Zagrody Lubartowskie i pałac lubartowski wraz z parkiem i ogrodem owocowym, sprzedał z publicznej licytacyi pojedyńczo rozmaitym osobom a obecnie pozostał jeszcze czasowo właścicielem przy folwarku Serock i znacznej przestrzeni lasów, z powodu trudności uregulowania spraw włościańskich. Wspominając o m. L., nie podobna nie wspomnieć i o pałacu lubartowskim, tuż przy samem mieście położonym, oraz parku, terytoryum których zajmuje przeszło mr. 33. Pałac ten, który wraz z całem otoczeniem zamkiem zwykle nazywano, wybudowany został przez założyciela samego miasta Piotra Firleja, park zaś i ogrody założone i pielęgnowane przez syna tegoż Mikołaja. Według inwentarza z r. 1703 zamek przedstawia się bardzo smutnie. Brama wjazdowa od miasta przez sadzawkę o piętrze z gankiem naokoło, z dwoma kompasami, bez szyb, tylko z kratami w oknach; dalej na prawo parkany drewniane i szopy na stajnie i kuchnie ku drugiej bramie, zdaje się na północ, ogołoconej z parkanu, który Szwedzi spalili. W zamku okna po większej części bez szyb z kratami żelaznemi, gdzieniegdzie pouszkadzanemi. Zamek piętrowy opisany niejasno. Zdaje się wszakże, iż było na dole izb, pokoi i alków razem osiem z obrazami na ścianach, stołem marmurowym w jednej. Na drugiem piętrze trzy pokoje. Stan w ogóle zły. Na dziedzińcu na prawo piwnica murowana. Na środku dziedzińca lipa, pod którą ganek gątami kryty, opustoszały, podobnie jak i stojąca obok strzelnica, w której stawała armata. W ogrodzie otoczonym 160-ma przęsłami parkanu, siedem kwater zasadzonych bukszpanem, dom dla ogrodnika i łazienka, wszystko zniszczone. Następnie pałac przez Pawła ks. Sanguszkę został rozprzestrzeniony. W roku też 1747 na dziedziniec prowadzi brama murowana, ośmiokątna, z figurami drewnianemi, malowanemi i złoconemi na każdym rogu. Nad bramą wieża z kopułą zakończoną żelazną złoconą gałką i wietrznikiem albo Pogonią z żelaza, malowanym i pozłacanym. Nad drewnianemi wrotami takaż cyfra snycerską robotą malowana. Brama uzbrojona 5-ma wielkiemi i czterema mniejszemi armatami śpiżowemi, oraz lawetami od 4 przelanych na dzwon. Dziedziniec w kwadrat (1 mórg 5 pr.), otoczony murem, z basztami po rogach ośmiokątnemi. Na dachach baszt figury drewniane jak na bramie. Po bokach dziedzińca ku pałacowi ciągną się dwie oficyny. Mur na froncie dziedzińca ozdobiony filarami z figurami kamiennemi i sztachetami żelaznemi, zielono malowanemi ze złoconemi strzałkami. Na środku każdego przęsła sztachet na blachach herb Pogoń z mitrą i paludamentem, miejscami wyzłacana. Z dziedzińca tuż przy pałacu dwie bramy murowane, ku północy na folwark, ku południowi do miasta. Ta ostatnia z mostem zwodzonym. Pałac jest budynkiem dwupiętrowym, prostokątnym, o 13 oknach frontu od wschodu. Środek jego zdobi ganek żelazny na ośmiu filarach z pojedyńczych brył piaskowca, stylu doryckiego, wsparty; dalej pilastry w tymże stylu i facyata trójkątna. Nad facyatą „osoba drewniana snycerską robotą alias Victoria z insigniami i cyfrą Imienia Pańskiego. Pod nią immediate dwie osoby także drewniane, snycerską robotą, siedzące, różne reprezentujące insignia. Niżej znowu jakoweś dwie statuy. Koło tejże facyaty rozchodzą się dwie rynny z białej blachy per modum smoków skrzydlatych. Od ogrodu facyata we dwie baszty kwadratowe, czyli wieżyczki pod takową, jak i pałac dachówką termina (?); koło tychże w angule rynny z blachy w postaci smoków. Na wierzchu tych wieżyczek po jednej osobie drewnianej snycerską robotą z insygniami wyzłacanemi.“ Od przyczółków pałacu do baszt dziedzińcowych mur sztachetowy, jak od frontu z wrotami prowadzącemi na galeryą ogrodową, ciągnącą się z trzech stron pałacu z posadzką kamienną i balustradą ozdobioną 20-ma posągami. Z galeryi do ogrodu prowadziły z każdej strony schody dębowe. W następnym opisie z r. 1788 nie pomieszczono już galeryi ogrodowej, ale za to figurują dwie oficyny par-

terowe, nazwane łazienkami, w miejsce dawniejszych wejść na galeryą ogrodową. Występują też pomieszczenia w antresolach, o których w poprzednim opisie mowy nie było. Główna facyata frontowa przyozdobiona jest dziś symbolicznemi figurami: poezyi, astronomii i innemi postaciami, sztuki piękne wyobrażającemi. Elewacya pałacu tego przedstawia obecnie dom dwupiętrowy, z oknami dolnego piętra bardzo wysokiemi, pierwszopiętrowemi mniejszemi nieco i oknami drugiego piętra o 2 dużych szybach, jedna nad drugą; zdobny ornamentami w stylu francuskim Ludwika XV z dwoma skrzydłami parterowemi, dawniej z dachem płaskim a dziś wznoszącym się na sposób zwykły. Jedynie dolne piętro jest dziś mieszkalne. Figury, zdobiące szczyt, pouszkadzane w czasie burzy w 1846 r. Na szczycie dachu głównego budynku znajduje się ganek opatrzony galeryą żelazną. Piękne, szerokie schody, o misternej żelaznej poręczy, na piętro jak również kamienne kręcone na górne i dwoje drewnianych bocznych na toż piętro w dobrym przechowały się stanie. Dolne piętro w znacznej części podzielone jest na dół i antresole, bez widocznego z zewnątrz przedziału. Antresole te są w większej części w stanie mieszkalnym. W południowej baszcie urządzona była kaplica. W sklepieniu jej pozostawiono otwór okrągły, pozwalający sięgnąć okiem do wierzchołka wieży, na której dwu piętrach Paweł Sanguszko urządził bibliotekę w sposób niezwykły. Podłoga biblioteki wiła się czterema skrętami helisojdy o tworzącej prostopadłej do osi pionowej. Szafy modrzewiowe a raczej jedna szafa wycinkiem śrubowym walca biegła przy ścianach wzdłuż dwu piętr górnych, niby zwój śruby prostokątnej. Urządzenie to przechowało się dotąd prawie nienaruszone zębem czasu. Ostatnia dziedziczka z rodu Sanguszków Klementyna hr. Małachowska zburzyła oficyny boczne i zamierzyła w nowym guście około 1830 r. pod kierunkiem Szucha ôdrestaurować pałac. Przygotowany materyał drzewny zgorzał w młynie parowym Banku polskiego w Warszawie, a pałac pozostał w zaniedbaniu. Kościół parafialny w m. L. fundowany był pierwotnie z drzewa w r. 1549 przez Piotra z Dąbrowicy Firleja, założyciela miasta, jak o tem bliżej przekonywa protokół wizyty z d. 28 września 1800 r. Wojciecha Skarszewskiego, biskupa chełmsko-lubelskiego, znajdujący się w aktach kościelnych. Fundacya pomieniona zatwierdzoną została przez biskupa krakowskiego Samuela Maciejowskiego. Po nastąpionej w r. 1552 śmierci Piotra, za syna jego Mikołaja, kościół pierwotny oddany wyznaniu kalwińskiemu, dopiero po śmierci socynianina Mikołaja Kazimirskiego-Biberstein, na początku XVII stulecia był powrócony katolikom. Kościół ten w następstwie czasu ulegał pięć razy zupełnemu zniszczeniu przez pożar, lecz w których latach miało to miejsce, kiedy i przez kogo poczterykroć był odbudowywany, żadnego o tem śladu nie pozostało. Po ostatnim dopiero pożarze, na miejsce poprzedniego drewnianego, istniejący obecnie kościół parafialny murowany wybudowany został w latach 1733—1735, przez Pawła-Karola dwóch imion księcia Sanguszkę, marszałka w. ks. litews., ówczesnego dziedzica dóbr lubartowskich, a następnie, za zezwoleniem kardynała Lipskiego, biskupa krakowskiego, w r. 1738 konsekrowany przez Michała Karpia, biskupa żmudzkiego. W roku 1791 świątynia uległa częściowemu pożarowi; lecz w jakim czasie i przez kogo dopełnioną została restauracya, akta kościelne nie zawierają wzmianki. Domyślać się tylko można, że rzeczonej restauracyi prawdopodobnie dopełnili następni dziedzice, albo wdowa po Józefie ks. Sanguszko (na którego przeszły dobra lubartowskie po ojcu Pawle), Anna z Cetnerów, córka Ignacego i Ludwiki z Potockich, zarządzająca dobrami po śmierci męża swego,—lub też synowie zmarłego fundatora Hieronim i Janusz książęta Sanguszkowie, i to wkrótce po nastąpionym pożarze, albowiem już w r. 1793 wystawili oni w pomienionej świątyni wspaniały nagrobek ojcu swemu Pawłowi i matce Barbarze z Duninów; według zaś wzmiankowej wizyty biskupiej z r. 1800, kościół w tejże epoce już w poprzednio świetnym znajdował się stanie. Za staraniem ks. kanonika Jana Skolimowskiego, proboszcza miejscowego, w r. 1860 przystąpiono do gruntownej zewnętrznej restauracyi kościoła, prowadzonej do r. 1864, która jednakże dopiero w r. 1871 w zupełności została ukończona. Następcy zmarłego ks. Antoni Kazanowski, potem zaś ś. p. ks. Adam Laskowski, proboszcze lubartowscy w latach 1873—1877, uskutecznili wewnętrzną restauracyą kościoła. Nareszcie w r. 1880 poprawiono wiązania dachowe i pokryto część dachów blachą cynkową w miejsce dachówki. Wspaniała ta świątynia zbudowaną jest w stylu nowym Odrodzenia. Niezwykły wygląd nadaje jej kształt beczkowy w rzucie poziomym. Nawa główna ma również kształt wrzecionowaty, boczne zaś odpowiednio wygięty. W ołtarzu wielkim umieszczony jest obraz św. Anny, malowany w r. 1694, przechowany z poprzednio spalonego drewnianego kościoła. Sześć innych ołtarzy posiada obrazy bardzo mierne. Odrzwia kościoła nadzwyczaj okazałe i wielkością swoją imponujące, zbudowane są z marmuru czarnego, w których umocowane odpowiednie podwoje. Z prawej strony nawy bocznej kościoła jest nagrobek fundatorowi dzisiejszego kościoła, jego żonie i jednemu z synów poświęcony,

Oprócz powyższego grobowca, w filarach kościelnych wmurowane są cztery tablice marmurowe, poświęcone pamięci: Hyacentego i Lucyi z Cholewickich Nestorowiczów z roku 1826,—Antoniego Jaruzalskiego b. kapitana b. wojsk polskich, zmarłego w r. 1847;—Feliksy z Dziewczopolskich Kleszczyńskiej zmarłej w r. 1857—i Maryi Dębickiej zmarłej w roku 1876; a nadto bardzo piękny grobowiec z marmuru kararyjskiego białego, poświęcony pamięci Józefa Kossobudzkiego i Teodozyi Kossobudzkiej, dzieło Syrewicza. Tuż obok kościoła, po prawej stronie cmentarza kościelnego, stoi okazała murowana dzwonnica, a na niej zawieszone są trzy dzwony, z których największy waży podobno funtów 3450. Wreszcie kościół cały, dzwonnica i cmentarz kościelny, opasane są murowanym parkanem, front którego ozdobiony jest gzemsami i sztachetami w murze osadzonemi. Istniejący w m. L. drugi kościół po-kapucyński, obecnie od r. 1865 filialny, wybudowany został wraz z klasztorem ks. kapucynów w r. 1741 kosztem Mikołaja Krzynieckiego. Postacią zewnętrzną i urządzeniem wewnętrznem przypomina wszystkie kościoły kapucyńskie w kraju. W ołtarzach zawiera dobre obrazy, prawdopodobnie pędzla Smuglewicza. Zabudowania klasztorne, z pozostawieniem części takowych dla wikaryusza przy kościele, przeznaczone zostały od r. 1869 na pomieszczenie w nich zarządu powiatowego; obszerny zaś ogród klasztorny rozdzielony został na cztery części, z których jednę oddano do użytku wikarego przy kościele, drugą dla szkoły elementarnej miejscowej, trzecią przeznaczono dla zarządu powiatowego; ostatnią zaś i największą, gdyż 1877 sażeni kwadratowych zawierającą, zarezerwowano pod budowę szpitala powiatowego. *Dobra lubartowskie*, powstałe z dawnych wsi Szczekarków i Łucka, w r. 1466, według aktu granicznego z owej epoki, którego oryginał na pergaminie spisany zniknął w ostatnich czasach z akt miejscowych, stanowiły dziedzictwo Grotha na Ostrowie i w r. 1703 składały się z miast Lubartowa i Firleja, wsi i folw. Szczekarków, wsi Lisów, wsi Brzeziny, wsi Pipisówka, wsi i folw. Serock, wsi i folw. Leszkowice, wsi i folw. Brzeźnica, wsi Zabiele, wsi i folw. Niedźwiada, wsi i folw. Tarła, wsi i folw. Pałecznica, wsi i folw. Górka, wsi i folw. Łucka, wsi Baranówka, wsi Trzcińca. W r. 1747 występują dobra w składzie powiększonym o wś i folw. Kijany bliższe i dalsze, wś Stoczek, wś Wólkę Kijańską, wś i folw. Jakóbowice, wsie: Długie, Świdniczek, Wólkę Świdnicką i wś i folw. Zadębie. W inwentarzu z r. 1788 wykazano znowu dodatkowo: wś i folw. Rudno, wś Krupy, wś Kunów, mczko Rawę, wś i folw. Giżyce. Prawie w takim składzie dobra istniały do r. 1850, ubyły bowiem tylko Jakóbowice z 4-ma okolicznemi i około r. 1855 Kijany z przyległościami. Od r. 1860 zaczęła się parcelacya, prowadzona przez plenipotentów hr. Mycielskiego, który połowę prawie folwarków sprzedał i znaczne przestrzenie lasów rozkolonizował. Obecnie wszystko już prawie zostało w różne ręce sprzedane przez Bank polski. *Powiat lubartowski*, utworzony w 1869 r. z północno-wschodniej części dawnego powiatu lubelskiego, graniczy na północ z powiatem radzyńskim gub. siedleckiej, na wschód z powiatami: radzyńskim, włodawskim i chełmskim, na południe z powiatami: chełmskim i lubelskim, na zachód zaś z nowoaleksandryjskim (puławskim). Powierzchnia powiatu wynosi $23^1/_2$ mil kwadr., albo inaczej 234734 mr., albo 120294 dziesięcin, z której to przestrzeni 50536 dz. ziemi ornej, 13102 dz. pastwisk, 11661 dz. łąk, 2891 dz. pod budynkami, 32395 dz. lasu, pod nieużytkami 3540 dz., pod zaroślami 3301 dz., pod drogami, błotami i rzekami 2868 dz. Gleba przeważnie piaszczysta i sapowata, tylko w południowo-wschodniej części powiatu, od strony powiatu chełmskiego, gliniasta i urodzajna. Bardzo widoczny tu jest wpływ wzrostu mieszkańców w śladach szybkiego znikania wód, których, jak widać z resztek dawnych urządzeń stawowych i dokumentów piśmiennych, było nieskończenie więcej. Gospodarstwo po większej części trzypolowe, a u włościan nawet i dwupolowe. Pszenicy uprawia się stosunkowo mało. W r. 1883 zasiano czetwerti: pszenicy ozimej 3981, żyta 21240, pszenicy jarej 90, owsa 10448, jęczmienia 5732, gryki 7268, innego zboża 2203, kartofli 31273. Zebrano zaś w tymże roku czetwerti: pszenicy ozimej 19475, żyta 111959, pszenicy jarej 493, owsa 65683, jęczmienia 25811, gryki 34904, innego zboża 11547 i kartofli 190393. Siana zebrano 1387533 pudów. W r. 1883 podano do ubezpieczenia bydła 29358 sztuk (oprócz 3327 sztuk cieląt, które są wolne od opłaty), a z tej liczby w dwu miastach 719, u właścicieli większych 5609, resztę zaś 23030 sztuk u włościan. Wołów było w tej liczbie 1919, krów 21864 i jałowizny 5575 sztuk. Koni 10899 sztuk, a mianowicie w miastach 212 a reszta po wsiach. W tej liczbie pomieszczone są konie znanej stajni p. Grabowskiego w Syrnikach, krwi czysto-angielskiej, a mianowicie 5 ogierów, 7 koni wyścigowych, 9 matek i 24 źrebaków po lat 2 i mniej. Ludność przeważnie zajmuje się rolnictwem. Z rzemiosł najbardziej kwitnie mularstwo i bednarstwo w L. (250 mularzy i 10 bednarzy). Ludność wiejska wyrabia gdzieniegdzie płótno i sukno na własne potrzeby, a nawet pewną ilość na handel. W powiecie istnieje 59 fabryk i zakładów przemysłowych, zatrudniających razem

427 robotników i produkujących wyrobów na sumę 482999 rs. Pierwsze miejsce w liczbie fabryk pod względem obrotu trzyma cukrownia w Kijanach z 256-ma robotnikami i obrotem 185000 rs.; liczebną zaś przewagę w ogólnej ilości stanowi 30 młynów. Dalej idą gorzelnie, browary i cegielnie po 5, jeden tartak parowy i trzy wodne, 3 smolarnie i t. d. Główny przedmiot handlu miejscowego stanowi zboże; wywozowego zaś wełna i drzewo, którego znaczne bardzo ilości wyrębują się corocznie. Według danych statystycznych w roku 1883 utrzymywano owiec około 21000 sztuk cienkorunnych i do 18000 prostych włościańskich; sprzedano wełny 2150 pudów za 60220 rs. i drzewa za rs. 106100. Po miastach i osadach w powiecie lubartowskim bywa corocznie 30 jarmarków, z których jednak tylko dwa łęczyńskie, w czerwcu dni 8 i we wrześniu dni 10 się odbywające, szerszy budzą interes. W r. 1883 było w powiecie ludności 74365, a w tej liczbie męż. 36257, kob. zaś 38108. Pod względem wyznań: prawosł. 1441, katol. 58846, ewang. 5153, baptystów 435, żydów 8490. Według stanów szlachty 537, duchowieństwa 18, mieszczan, kupców, handlarzy i t. p. 8912, mieszkańców osad (miasteczek) 7221, włościan 49543, kolonistów 4,942, urlopników 2952, cudzoziemców 240. Pod względem administracyjnym powiat dzieli się na gminy: Łucka, Niemce, Kamionka, Samoklęski, Firlej, Chudowola, Rudno, Wielkie, Tarło, Luszawa, Czemierniki, Syrniki, Ludwin, Spiczyn, z których dwie pierwsze czwórki i dwie następne trójki, po kolei stanowią jeden okrąg sądowy. Wsi i osad włościańskich znajduje się 171, z których 31 nie miało przyznanych serwitutów, 78 zamieniło je r. 1883, a 63 korzysta dotąd z praw służebnościowych. Pod względem kościelnym dekanat lubartowski dyecezyi lubelskiej obejmuje 10 parafij: L. z filią Firlej, Czemierniki, Dys, Kamionka, Kijany, Krasienin, Łęczna, Michów, Rudno, Syrniki. Szkółek początkowych 1-klasowych ogólnych jest w powiecie 23. Powiat lubartowski mógłby być nazwany powiatem dolnego biegu Wieprza, gdyż nie licząc 20 wiorst najniższej części koryta tej rzeki, większa połowa spławna przerzyna tenże powiat od strony Łęczny do Kocka (50 z górą wiorst) w kierunku północno-zachodnim, a następnie od Kocka do Baranowa w południowo-zachodnim. Bardzo kręte koryto rzeki i nader szybki bieg wody wywołują częste wyrywanie brzegów i zmiany koryta. Tym sposobem od Serocka do Łysobyk powstały dwie odnogi przez połączenie dawnej rzeczki Starca z korytem Wieprza na prost wsi Luszawy, gdzie zdawna istniało podwójne koryto. Wpływa to bardzo niekorzystnie na komunikacyą, tak lądową pod Kockiem, gdzie trzeba utrzymywać podwójny przewóz, jak i wodną z powodu ubytku wody. Całą pociechą dla spławiających drzewo są bardzo gęste młyny z groblami i mosty z dwu promów złożone a przewozami zwane, które w czasach suszy stanowią pewien system sztucznego podwyższania wody w danej części rzeki. Gęste bardzo wyrwy czyli łachy, będące zbiorowiskami wody stojącej, zwie tu lud niecieczami. W powiecie lubartowskim Wieprz przyjmuje z lewej strony, oprócz najdrobniejszych, nie noszących nazwy, strumieni pod Rokitnem i Wólką Rokicką: Bystrzycę naprost Zawieprzyc wraz z wodami Dyski, małą tylko cząstką wkraczającą w powiat lubartowski, i bardzo obfitą w wodę choć wązką Mininę, poruszającą bardzo wiele młynów. Rzeczka ta powstaje pod Nasutowem, tworzy kilka stawów, z których Młyniski ma dwieście kilkadziesiąt morgów powierzchni, Skrobacki zaś bliżej ujścia nie wiele mniejszy. Zaczynając od stawu Młyniskiego wody Mininy tworzą szerokie błotniste przestrzenie a suche grunta okoliczne na 2 łokcie głęboko napawają sobą całkowicie. Z prawej strony uchodzą do Wieprza tylko dwa krótkie strumyki pod Górką Lubartowską i Luszawą. Na płdn.-wschodnim krańcu powiatu po prawej stronie Wieprza występują jeziora: Dratów, Rogoźne, Woksza, Chrzcze, Piaseczno, Bikcze (Bihcze) i Uściwierz, spływające do Wieprza (Pam. Fiz. t. II); na północy zaś pod Firlejem: Firlejowskie i Kunowskie albo Dychawica (Pam. Fiz. t. I), nie mające wyraźnego odpływu i znacznie wyżej od niedalekiego Wieprza położone. Z płodów kopalnych w południowo-wchodniej części powiatu dobywają nieco wapienia, używanego na budynki lub do wypalania wapna, a w Woli Skromowskiej zaczęto od lat kilku kopać torf na opał gorzelni (Artykuł opracowany przez pp. Stan. Ostrołęckiego i Zygm. Gepnera).

Lubartów, dobra, pow. wiłkomierski, par. kurklewska, własność Makarskiego.

Lubartowo, dok. *Lubartuff*, była wś w pow. jańsborskim, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. Następnie opustoszała i dziś z dawna już nie istnieje. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 437. *Kś. F.*

Lubarty, wś włośc. i folw. pryw., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 41, od Ejszyszek 20, mk. katol. we wsi L. 113, staroz. 11; w folw. L. mk. katol. 5 (1866).

Lubasz 1.) niem. *Lubasch*, wś, pow. czarnkowski, nad jeziorem, w okolicy leśnej; 53 dm., 760 mk., 44 ew., 619 katol., 97 żydów, 307 analf. Kościół katol. paraf. należy do dek. czarnkowskiego. Poczta, tel. i gośc. na miejscu, st. kol. żel. we Wronkach o 18 kil., st. kol. żel. w Trzciance o 20 kil. Poczta osobowa chodzi

z Czarnkowa (o 8 kil.) przez L. do Wronek. 2.) **L.**, dom. i gm., tamże, ma z Prusinowem 8804 mr. rozl.; 5 miejsc.: a) L., dom.; folwarki: b) Bończa; c) Prusinowo; d) Sławienko; leśnictwo: e) Milkowo; 33 dm., 519 mk., 12 ew., 507 katol., 299 analf. Gorzelnia parowa i cegielnia. Własność d-ra Zygmunta Szułdrzyńskiego. Wspomnienia historyczne o L., opis wsi i wykopalisk tamże znalezionych znajdują się skreślone piórem ks. kanonika Dyniewicza w „Przyjacielu Ludu“ (II p. 61, VII, 174 i IX, 99); kościoła zaś mianowicie w Opisie historycznym kościołów dyec. poznańskiej J. Łukaszewicza, skąd czerpiemy głównie następujące uwagi: „L. niegdyś był położony nad odnogą jeziora, teraz nad łąką, w kształcie dokładnego półkola. Ze strony północnej otaczają go różnokształtne, wysokie wzgórza, skąd objąć można okiem liczne wioski rozrzucone w równinie. Rozległe jezioro wciska się wąskiemi zatokami pomiędzy górzyste cieśniny. Góry te, w różnym kierunku się rozchodząc, noszą różne nazwy. Jedna odnoga, północno-zachodnia, pod nazwiskiem Babicy tworzy ogromny okop, który na pierwszy rzut oka czyni z L. od strony północnej niezdobytą twierdzę; druga odnoga łączy się z wyniosłym brzegiem Noteci i nosi nazwisko Biesiadki; trzecia, środkowa, nazywa się Krzykową-Górą; na czwartej zaś mniejszej, Krasnej Górze, zbudowany jest teraźniejszy kościół parafialny. Pomiędzy ludem utrzymuje się jeszcze dawna legenda o okropnych spustoszeniach, jakie tu niegdyś z niewiadomych przyczyn jakiegoś bóstwa wydarzyć się miały; legenda ta wskazuje rozległe bagna, w których dzwony zapadłej świątyni w pewnym czasie dzisiaj jeszcze podziemne swe ludowi dają słyszeć głosy. Szeroka alea prowadząca niegdyś przez dolinę śród zarośli gęstwin do zamku, naprzeciw świątyni wystawionego, zapadła się i zostawiła tylko strumyk bystrej i głębokiej wody śród bagna. Zamek znikł także, i tylko pozostał ogromny kopiec, dotąd widzialny, na którym ów gmach wznosił pyszne szczyty i wieże; pozostał także dąb odwieczny, osłaniający niegdyś jego mury, a teraz tylko świadek zniszczenia i trwogi. Dziś bowiem zamieszkuje to miejsce tylko zakonnik, który o północy pokazuje się; okapturzony, z paciorkami w ręku i ze spuszczoną głową, wolnym krokiem zwiedza wszystkie zakątki. Rozliczne światła się tam zapalają, gdzie świątynia stała, a szmer wyniosłych topoli, w zaciszu rozłożystych i ponurych jodeł, zdaje się oddawać przytłumione pienia duchów pobożnych. Wieś L. jest gniazdem rodziny wielkopolskiej, obecnie zapewne wygasłej, Lubaskich, herbu Radwan. Łukaszewicz przytacza szczegół z akt grodzkich poznańskich, że w r. 1505 Domasław Lubaski, właściciel L., zabezpieczył na nim wiano żony Doroty z Sławieńskich. W wieku XVII L. już należał do Gorajskich, w XVIII był własnością Miaskowskich, później Świnarskich; przed laty 50 mniej więcej nabył tę posiadłość obywatel w życiu publicznem zasłużony Szułdrzyński, którego syn Zygmunt teraźniejszym jest dziedzicem. Historyą kościoła lubaskiego skreślił jeszcze przed Łukaszewiczem ks. kanonik warszawski Siatkiewicz w książce pod tytułem: „Krasna Góra Lubaska, cudami bożemi w kościele lubaskim N. M. P. wsławiona; II wyd. w Poznaniu, 1762—68.“ Lubascy zapewne wystawili kościół parafialny w połowie XV wieku pod tytułem św. Wawrzyńca; kościół ten stał śród wsi, był drewniany; w XVII wieku przebudowano go, przy wielkim ołtarzu z palonej cegły i ozdobiono dosyć piękną wieżą. Trwał do początku XIX wieku. Rozebrano go, gdy w roku 1761 stanął był na Krasnej Górze zamiast drewnianego kościołka Panny Maryi nowy kościół murowany, i wtedy nabożeństwo parafialne do tegoż kościoła przeniesiono. Kościół N. Panny Maryi wystawiony został wedle książeczki: „Krasna Góra Lubaska“ przez matronę z Włościejewskich Trąbczyńską. Podług zaś dokumentów kapitulnych poznańskich założycielem był ojciec Adam Ryskonius ze Stajkowa, członek zakonu cysterskiego klasztoru przemęckiego r. 1609. Kościołek drewniany pogorzał r. 1664; nowy stanął także drewniany ze składek ludzi pobożnych; tenże stał do r. 1757; poczem z gruntu przebudowanogo; stanął nowy, murowany, w kształcie krzyża. Obraz cudowny N. M. Panny był przeniesiony przez ks. Franciszka Siatkiewicza do kościoła św. Wawrzyńca. Do nowego kościoła na Krasnej Górze wprowadzono go znowu uroczyście 6 września 1761. Ks. Siatkiewicz opisuje tę uroczystość w ten sposób: „W asystencyi przeszło trzydziestu kapłanów introdukowałem obraz. Na czele tej procesyi postępował Antoni Bończa Miaskowski, scholastyk katedralny poznański. Obraz był prowadzony na tryumfalnym wozie, który trzymali dwaj kapłani w kościelny aparat przybrani; asystowała mu chorągiew usarska znaku N. królewicza Karola polskiego i książęcia kurlandskiego, z Kooperacyi J. P. Maksymiliana Bończy Miaskowskiego, wojew. kaliskiego, kawalera orderu orła białego, pułkownika tej chorągwi, pana dziedzicznego Lubasza i kolatora. Osobliwa radość ludzi na ten akt zgromadzonych była, których się liczyć mogło na sześć tysięcy. Większej przyczyniła chwały między tak wielkim tłumem przytomność JW. wojewodów i kasztelanów, wielmożnych urzędników i innych różnej rangi panów. Kompanie wieluńska i czarnkowska wielki też dały plauz temu świętej Pani nabo-

żeństwu.“ W teraźniejszym kościele, pochodzącym z r. 1760, mało jest starożytnych pamiątek. Przeniesiono tylko z dawniejszych kościołów lubaskich dwa wota srebrne złożone przez Teodora i Łukasza Gorajskich na pamiątkę ocalenia w bitwie pod Beresteczkiem r. 1651 z napisami łacińskiemi; rysunek tych wotów opisał szczegółowo ks. Dyniewicz w Przyjacielu ludu, IX, p. 100; przedstawione są na pierwszem z jednej strony wojska koronne i litewskie, z drugiej hordy tatarskie i kozackie Bohdana Chmielnickiego; a nadto rycerz Górajski, klęczący i polecający się opiece Zbawiciela; przy nim godła rycerskie; herb familijny Gorajskich, początkowe litery imienia i nazwiska: T. G. Na drugiem wotum (Łukasza Gorajskiego) w odległości dwa wojska widać przeciw sobie idące. Na uboczu klęczy rycerz z podgoloną czupryną, przy karabeli, obok czapka; modli się do Bogarodzicy. Nad rycerzem jest herb i początkowe litery imienia i nazwiska. Po drugiej stronie obudwóch wotów mieszczą się napisy łacińskie. Prócz tych wotów widzimy jeszcze w kościele na wewnętrznych ścianach kilka wizerunków właścicieli dawnych Lubasza: Miaskowskich i Świnarskich, dalej kardynała Lipskiego, bez napisów. O wykopaliskach lubaskich rozpisuje się ks. Dyniewicz w Przyj. Ludu, VII, 174; i dyrektor Schwartz wspomina w pierwszym zeszycie swoich „Materialien.“ Ks. Dyniewicz pisze, że na przestrzeni 3 mil kwadr. odkrył 7 cmentarzysk, a mianowicie w L., Liszkowie, Mikołajewie, Górze, Stajkowie, Sokołowie i Miłkowie. Schwartz wyraża się, że na górze (Krasnej Górze) i teraźniejszym cmentarzu przy kościele wykopano mnóstwo urn ozdobnych, piękne młotki, granitowe, serpentynowe, dolorytowe; przedmioty żelazne i brązowe; pierścień miedziany $1\frac{1}{2}$ cala średnicy z czteremi promieniami ze środka do obwodu idącemi w urnie, nadto niebieskie korale z prążkami, szklane, w kształcie malin. Ks. Dyn. dodaje jeszcze, jako osobliwość, pigułkę glinianą w postaci ptaka, długości 3 cali, objętości dwóch i pół cali, bez wyraźnych nóg, z podstawką; po obu stronach wystające skrzydełka maleńkie, jakoby do lotu rozpostarte. 3.) **L.** czyli *Lubacz*, niem. *Lubasch*, dom., pow. wyrzyski, 1640 mr. rozl., 5 dm., 128 mk., 68 ew., 60 katol., 33 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Nakle o 5 kil.; gośc. na miejscu. W okolicy odkryto cmentarzysko pogańskie, które zbadał dyrektor gimnazyalny Richter z Nakła w r. 1881. Pisze o niem: Cmentarzysko znajduje się na paśmie wzgórzy spadających ku Noteci. Kilka grobów szeregiem obok siebie położonych i wielkiemi kamieniami poobsadzanych otworzono. W jednym z nich znaleziono 7 czarnych urn, dość dobrze zachowanych; w innych liczba była mniejsza, w przecięciu po 5. Szczególną uwagę na siebie zwróciła urna czarna około dwóch stóp wysoka, w której znaleziono 3 perły z glinki. Wydobyto także dwie urny z pierścieniami brązowemi naokoło szyjki, również odłamy naramienic z tegoż kruszcu i pierścienie żelazne. Większa część urn miała pokrywy, niektóre miały białe ozdoby na zewnątrz. Jedne z czarnych urn z twarzą posłał dyrektor Schwartz do berlińskiego muzeum. Z jednej wycieczki do tego cmentarzyska dyrektor Richter skreślił protokół, który brzmi, jak następuje: „Zastaliśmy przybywając na miejsce 4 skrzynie kamienne wielkich rozmiarów przez służbę właściciela L. już odsłonięte; ziemia z nich była odrzucona, wszystkie miały kształt czworoboków. Rozmiary jednej z nich, składającej się z łupanych, po obudwu stronach mocno obciosanych płyt kamiennych, były takie. Długość wynosiła 104 centm., szerokość 75 centm., głębokość 54 centm. Z dwóch urn z tego grobu wydobytych z czarnej glinki, jedna rozsypała się na drobne kawałki; z jej popiołów i kości wygrzebano ozdobę brązową i pierścień żelazny. Druga urna na powietrzu także się roztrzaskała, ale za pomocą kleju zdołano ją przywrócić do stanu pierwotnego. Wysokość tej urny wynosi 38 centm., obwód 101 centm., obwód szyjki długiej na 16 centm., u samego wierzchu wynosił 31 centm., obwód dna 42 centm. Urna zawierała tylko popiół i t. d. i dwie małe pospolite muszle. Drugi grób rozkopany w części południowej, ku łąkom noteckim, był ułożony z surowych kamieni, w części zaś północnej z większych płyt kamiennych, po obudwu stronach także ociosanych; nie było tu już kamiennej pokrywy i płyty kamiennej na kończynie południowej. Naokoło szyjki obudwu urn tu znalezionych był położony pierścień brązowy; pierścień nie był nigdzie przymocowany, miał zresztą obwód o wiele znaczniejszy od szyjki urn, bo wynosił 45 cntm.“ *M. St.*

Lubasz z *Lubaską Wolą* lub *Bereszówką*, wś, pow. dąbrowski, leży w równinie, na prawym brzegu Wisły, 1 klm. na zachód od Szczucina. Liczy 700 mk. rzym.-katol., z których 121 przebywa stale na obszarze więk. pos. Al. Bogusza i spółwłaścicieli. Należy do parafii rzym.-katol. w Szczucinie. Jestto miejsce rodzinne Andrzeja Rawicza Gawrońskiego, sekretarza komisyi edukacyjnej, lektora króla Stanisława Augusta, a wreszcie biskupa krakowskiego. Pos. więk. ma obszaru 439 mr. roli, 143 mr. łąk i ogr., 135 mr. pastw. i 539 mr. lasu; pos. mniej. 346 mr. roli, 150 mr. łąk i ogr. i 77 mr. pastw; graniczy na zachód z Laskówką, na południe z Delastowicami. Wola lubaska leży na południe. Mylnie piszą także Lubacz i Lubacka Wola. *Mac.*

Lubasza Wielka, wś poleska, pow. rówieński, o 5 mil od Równego, dawna własność ordynacyi Ostrogskiej, potem Czartoryskich. Ma cerkiew i słynną fabrykę wyrobów żelaznych. Już w XVIII w. była tu rudnia i przy niej fabryka narzędzi rolniczych. Por. *Japołoť*.

Lubaszczyce, ob. *Eleonorhof*.

Lubaszewicze (?), por. *Krupa*, os.

Lubaszewka, st. dr. żel. Odessa-Elizawetgrad, między Żerebkowem a Wradyjówką, o 245 w. od Odessy.

Lubaszewo, wś, st. p. i folw. w południowej stronie powiatu słuckiego, ku granicy pińszczyzny, przy gościńcu pocztowym nieświesko-klecko-pińskim, w obrębie gminy krugowickiej, u źródeł rzcki Cny; wś ma osad 22; folw., od r. 1870 za nagrodę oddany urzędnikowi Tumanowowi, ma obszaru 513 mr., w glebie piaszczystej; miejscowość całkiem odludna, poleska; w stronie południowej leżą niezmierzone błota kaczajskie. *Al. Jel.*

Lubaszka, lewy dopływ rzeki Wereśni, wpadającej do Uszy.

Lubaszów, ob. *Lubieszów*, pow. piński.

Lubaszowa, ob. *Luboszowa*.

Lubaszówka, wś, pow. humański, par. Humań. Własność Feliksa Jałowickiego. Por. *Jurkówka*.

Lubaszówka, wś nad rz. Jałańcem, pow. olhopolski, 41 dm., ob. *Lubaczówka*.

Lubaszówka, dopływ Białej Dunajcowej, ob. *Rostówka*.

Lubaszyn, ob. *Lubaczyn*.

Lubata, struga, ob. *Hrodziszcze*.

Lubatowszczyzna, folw. w pow. borysowskim, od r. 1872 własność Czerniawskich, ma obszaru 276 mr. *Al. Jel.*

Lubatka, os., pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów.

Lubatowa, wś, pow. krośnieński, ma parafią rzym.-katol. a należy do sądu powiat. i notaryatu w Rymanowie, zaś do urzędu poczt. w Iwoniczu; leży nad potokiem tegoż nazwiska w dolinie 400 m. npm., ścieśnionej od południa górą Osiecznikiem 633 m., od zachodu Żabią górą 550 m. a od wschodu Lisowską górą 506 m. npm. Miejsce zabudowane zniża się od północy ku południowi z 438 na 353 m. Pierwotnie była ta wieś własnością Zyndrama z Maszkowic, miecznika krak., od którego kupił ją w r. 1408 Maciej biskup przemyski. Sprzedając w r. 1412 wójtostwo w niej jakiemuś Piotrowi, wyznaczył kościołowi łan frankoński. W L. znajduje się szkoła ludowa jednoklasowa; kościół drewniany został poświęcony w r. 1529. Pos. więk. kapituły rzym.-katol. przemyskiej ma obszaru 189 mr. roli, 17 mr. łąk i ogr., 14 mr. pastw. i 386 mr. lasu; pos. mniej. 1744 mr. roli, 20 mr. łąk i ogr., 256 mr. pastw. i 101 mr. lasu. Na 1600 mk. jest 1579 rzym.-katol. a 21 izrael. L. graniczy na południe z Kamionką, na zachód z Jasionką, na wschód z Wólką, a na północ z Lubatówką. *Mac.*

Lubatówka, wś, pow. krośnieński, paraf. rzym.-katol. w Rogach, leży w wąwozie nad potokiem Lubatówką, ścieśnionym od wschodu Winaską górą 528 m., a od zachodu Pachanowcem 512 m. npm. Położenie wsi zniża się od południa ku północy z 353 na 320 m. bezwzględnej wysokości. L. ma 434 mk. rzym.-katol., szkołę ludową i kasę pożyczkową gminną z kapitałem 247 zł. w. a. Pos. więk. Tyt. Trzecieskiego ma 118 mr. roli, 3 mr. ogr., 18 mr. pastw. i 357 mr. lasu; mniej. 443 mr. roli, 55 mr. łąk, 53 mr. pastw. i 9 mr. lasu szpilkowego. Graniczy na południe z Lubatową, na wschód z zakładem kąpielowym w Iwoniczu, na zachód z Duklą i Równem, a na północ z Rogami. *Mac.*

Lubatówka, znaczna rzeka, wypływa w południowej stronie wsi Lubatowej, w pow. krośnieńskim, z Lubatowskiego lasu, u zachodnich stóp wzgórza Osiecznika (633 m.); płynie w kierunku północnym pomiędzy domostwami wsi Lubatowej, potem dolinką śródleśną, nad którą od wsch. wznosi się Winaska góra (528 m.), a od zach. Pachanowa góra (512 m.); następnie przerzyna wieś Lubatówkę, Rogi, a przyjąwszy z praw. brzegu Iwonicki potok (ob.), opływa od zach. mko Miejsce i Winną górę (343 m.), przerzyna wieś Głowienkę; w końcu, zasiliwszy się z praw. brzegu wodami potoku Olszynami zwanego, przechodzi na obszar miasta Krosna i tutaj w północno-zachodniej części miasta uchodzi do Wisłoka. Długość biegu czyni 23 kil. Spadek wód podają liczby: około 600 m. (źródła); 438 m. (pod kaplicą w Lubatowej); 353 m. (na granicy gm. Lubatowej i Lubatówki); 320 m. (południowy koniec wsi Rogów); 273 m. (u stóp Winnej góry); 267 m. (północny koniec wsi Głowienki); 258 m. (ujście). W wodzie L. żyją ryby: błyskawka, brzanka, jelec, karasek, kiełb, kijanka, kobyła, lin, lipina, miętus, piskórz, płotka, podustwa, świnka, śliz i wierzbówka. *Br. G.*

Lubaty 1.) wś włośc., pow. włocławski, gm. Boruchowo, par. Białotarsk; odl. 31 w. od Włocławka. Posiada jezioro mające do 10 mr. obszaru i 15 do 20 łokci głęb.; 13 dm., 102 mk., 180 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 4 dm., 32 mk. 2.) **L.**, pow. gostyński, gm. Rataje, par. Solec. *Br. Ch.*

Lubau (niem.), ob. *Lubowo*.

Lubawa, niem. *Löbau*, dok. *Loiben*, *Lubno*, *Lubow*, *Lubowe*, *Lubowa*, *Lubovia*, miasto powiat. w obwodzie regenc. kwidzyńskim, w Prusach zachodnich, nad strugą Libawką al. Lubawką i dopływami jej Elszką, Saudelą i Jesioną, o milę od rz. Drwęcy i granicy pow. suskiego i o-

strodzkiego, na bitym trakcie lubawsko-lidzbarskim, lubawsko-iławskim i lubawsko-nowomiejskim, milę od st. kol. żel. malborsko-mławskiej w Nowym folwarku (Weissenberg), dokąd miasto podrzędną kol. żel. zamierza poprowadzić. Obszaru liczy mórg 6289, bud. 616, dm. 310, mk. 3951; r. 1880 liczono 4506, katol. 2709, ew. 1244, żyd. 553. W ogóle jest miasto starannie zabudowane; domy z wyjątkiem przedmieść wszystkie murowane; mianowicie odznacza się piękny rynek przestronny; domy całej wschodniej strony zachowały tu prastare t. zwane podsienia (niem. Vorlauben). W miejscu znajduje się sąd obwodowy (Amtsgericht), przedtem był większy powiatowy; kościół paraf. katolicki i prot., synagoga żydowska, dom sióstr miłosierdzia ze szpitalem i kościołem św. Barbary, inny szpital miejski, progimnazyum miejskie symultanne sięgające do sekundy wyższej, które kosztem rządowym zamienione być ma na całkowite gimnazyum rządowe, seminaryum luterskie dla nauczycieli, szkoła miejska ewang., 4-kl. szkoła katol., wyższy zakład dla dziewcząt luterski, z pensyą połączony, do którego po zniesieniu katol. pensyi u sióstr miłosierdzia także polskie dziewczęta uczęszczają; urząd pocztowy, stacya telegr., apteka, fizyk powiatowy, konwał powiatowy, lekarzów 4 (2 polaków, 2 żydów), rzeczników 3; jest spółka pożyczkowa polska, kupców większych i mniejszych 19, zajazdów 5, restauracyj 12, browarów 2, gorzelnia na przedmieściu Fijewie, 3 młyny wodne, drukarnia, księgarnia, cukiernia, zegarm. 1, majstrów mular. 2. Dorocznych jarmarków jest 8, na bydło i na konie 4 i kramne 4. Oprócz tego słynie L. z targów swoich na świnie, które co tydzień w każdy poniedziałek odbywają się. Drobniejsi przekupnie, w mieście albo blisko L. mieszkający, rozchodzą się po wszystkie strony, głównie na Warmią, i przez cały niemal tydzień skupują świnie, zazwyczaj wieprze wielkie, które całemi gromadami, po sto i więcej sztuk liczącemi, na targ spędzają; stąd przez większych handlarzy, głównie z Prus i z Księstwa Poznańskiego, dalej w świat wysyłane bywają. Zwyczajne targi tygodniowe przypadają w środę i sobotę. Chociaż miasto nad kilku strumieniami położone, otrzymuje jednak czystą do picia wodę za pomocą wodociągów starodawnych, z pod Lip zaprowadzonych. Od czasu do czasu urządzają się tu przedstawienia polskie amatorskie. Z historyi miasta niezbyt obfite zachowały się wiadomości. L. od dawna istniała na zagonach pierwotnie pruskich i zwała się niby z pruska Loiben, co raczej nasze polskie będzie Lubno, z czego potem Lubowa, Lubawa utworzyło się. Była ta osada naczelna całej ziemi okolicznej, której imię także lubawska ziemia, terra Lubavia, nadała. Stare akta kościelne (wizyta biskupa Olszowskiego) zapisują, że przy L. znajdował się kiedyś gaj św., w którym Prusacy pogańscy, wracając z Łąk pobliskich, także już u nich świętych, zwanych wtedy Lobnic, igrzyska swoje i biesiady religijne wyprawiali. Wcześnie zajęli te okolice i berłu swemu podbili mazowieccy książęta. W początkach XIII wieku przybywa tu sławny apostół Prusaków, pierwszy biskup chełmiński, Chrystyan, i zaprowadza wiarę św. Ówczesny władzca ziemi tutejszej czyli naczelnik pruski Suavabuno zapisał r. 1214 L. na własność Chrystyanowi, który na stałe, jak się zdaje, tu przemieszkiwał. Lud także, w znacznej części napływowy, polski, chętnie zapisywał się pod sztandar wiary. Tylko jeszcze stary dąb w gaju był przeszkodą, który resztki pogan pruskich około siebie gromadził. Jest do dziś dnia podanie, że w tym gaju podówczas Matka Boska objawiła się i kaplicę jej chciano postawić. Ale biskup Chrystyan rzekł: Nie może być Matka Najśw. czczona obok bożyszcza pogan; pójdźmy i dąb ów obalmy. Poczem poszli z miasta w procesyi i dąb św. zerwali. Kościół, który na jego miejscu postawili, do dziś dnia słynie z pielgrzymek wiernych. Ob. *Lipy* pod Lubawą. O założeniu miasta i wzniesieniu zamku lubawskiego niepewne są wiadomości. Niektórzy piszą, że miasto założone r. 1201; akta zaś lubawskie, także nie wiadomo na czem oparte, utrzymują, że to się stało r. 1214, kiedy Prusak nawrócony Suavabuno Chrystyanowi zapisał L. Jak z pism kościelnych wynika, farę tutejszą budować zaczęto r. 1233. R. 1243 po śmierci nieszczęśliwego, od krzyżaków tyle znienawidzonego biskupa Chrystyana, Lubawa wraz z całą ziemią przyległą dołączona została do nowo wtedy utworzonej dyecezyi chełmińskiej. Odtąd tąk miasto jak i część ziemi lubawskiej przeszły na własność biskupów chełmińskich, którzy tu również stolicę główną sobie obrali. R. 1301 nowy wygodniejszy zamek warowny zbudowali. Niemniej i miasto całe murami i wałami obwarowali. W L. też najczęściej rezydowali, niektórzy także umarli; pochowani są tu, o ile wiadomo, Mikołaj Krapicki, Jan Konopacki i Stan. Żelisławski. R. 1263 Henryk Monte, wódz pruski, splądrowawszy ziemię chełmińską, napadł krzyżaków pod L. i na głowę pobił; landmistrz pruski z 40 braci krzyżackiej legli na placu. R. 1301 nowy tu zamek biskupi pobudowany, jak się rzekło, w cegłę murowany. R. 1422 Władysław Jagiełło stanął o pół mili stąd obozem d. 4 sierpnia, poczem miasto oblegał z wojskiem przez 4 dni. Dowiedziawszy się, że to własność biskupia, zaniechał oblegania i dalej pociągnął. R. 1439 król Wład. Jagiellończyk zajął miasto. R. 1440 miasto L. wraz z wielu

innemi przystąpiło w Kwidzyniu do związku antykrzyżackiego. R. 1458 dziwnym sposobem dobrowolnie miasto mistrzowi krzyżackiemu poddało się, tłumacząc, że jest bez pana i chcąc na przyszłość temu podlegać, komu po zawarciu pokoju przysądzonem będzie. R. 1459 Wytręba z Wytrębowic (Witram von Witramsdorf), polak, zachodzi jako burmistrz lubawski. R. 1521 margraf Albrecht, mistrz krzyżacki, nadciągnął tu po 3 Królach z wojskiem naprzeciw Mazowszu; Polacy w liczbie około 2000 wyszli mu z miasta naprzeciw, cofnęli się jednak z dość znaczną stratą, od liczniejszego daleko nieprzyjaciela odparci. Roku 1533 bisk. Jan Dantyszek nadał nowy wilkierz miastu. R. 1545 z powodu, jak utrzymują, niezagaszonych świec w kościele, pożar wielki powstał, który całe miasto w perzynę obrócił. R. 1638 bisk. Jan Lipski potwierdza stare przywileje miastu, według których zdawna służy mieszczanom prawo wyszynku i wolnego wywaru w granicach swoich. R. 1641 bisk. Gaspar Działyński odprawił tu synod dyecezyalny, trzeci z kolei za polskich czasów. Roku 1660 panowało morowe powietrze w L. Roku 1724 całe miasto zgorzało z wyjątkiem zamku biskupiego, fary, klasztoru bernardynów i 4 czy 5 domów. R. 1745 d. 16, 17 i 18 września Andrzej Załuski, biskup chełmiński, odprawił w tutejszej farze z duchowieństwem swojem czwarty synod dyecezyalny, który aż dotąd jest ostatni w tej dyecezyi. Po okupacyi Prus r. 1772 miasto L. wraz z przynależnemi dobrami biskupiemi na rzecz państwa zabrane; rządom tutejszym duchownym i stolicy biskupiej koniec położony został. Odtąd niemczyzna protestancka jak i żydowstwo niemały wzrost wzięły w mieście i w okolicy. Co się tycze narodowości, warto jeszcze dodać, że L. za rządów krzyżackich przeważnie była niemiecką. Nawet jeszcze w XVI i XVII wieku charakter miasta zdaje się być przeważnie niemiecki. W wizycie biskupa Potockiego wyraźnie czytamy, że podówczas, t. j. w XVI w. całe miasto było niemieckie, erat enim protunc germanica tota civitas. U fary nabożeństwo i kazanie li tylko w języku niemieckim odprawiało się. Dopiero biskup Mikołaj Krapicki około r. 1500 wystawił na cmentarzu osobną kaplicę św. Barbary, żeby się w niej naboż. i kazanie odprawiało dla Polaków. Tegoż czasu sławny Krzysztof Kupner, rodowiec tutejszy, doktór obojga prawa, uczynił legat 900 fl., żeby dwóch studentów o ile możności z L., uniwersytet niemiecki w Lipsku odwiedzało. R. 1533 nowy wilkierz, wydany przez bisk. Jana Dantyszka dla miasta, pisany jest po niemiecku. Rektor szkoły tutejszej, Andrzej Neander, pracujący tu podówczas, był nietylko niemcem, ale i otwartym innowiercą. Jeszcze w r. 1672 statuta czysto kościelnego bractwa Bożego Ciała u fary pisane są po niemiecku. W późniejszych czasach nic nie wiadomo o Niemcach, a w czasie okupacyi zaledwie słabe jakie jednostki dochowały się; osobliwie, że i o innowiercach zaledwie znak jaki pozostał z późniejszych czasów. Było też to miasto daleko obszerniejsze i ludniejsze za dawniejszych czasów. Są znaki dość pewne, że przedmieścia lubawskie sięgały aż do kościoła w Lipach. Do parafii tutejszej prócz miasta należało jeszcze r. 1647 wiosek 10, podczas kiedy dziś 3 ich tylko należy. Kościół farny, tyt. św. Anny, patronatu dawniej biskupiego, budowa zaczęta r. 1233, cały w cegłę murowany, daleko kiedyś okazalszy, przez ogień i wojnę znacznie ucierpiał; ma dwie kaplice: św. Aniołów Stróżów, przez Gaspara Działyńskiego, bisk. chełmińskiego, wzniesioną, i Zwiastowania N. M. P. albo też familijną Mortęskich, r. 1620 przez 3 siostry rodzone Mortęskie, Magdalenę, ksienię chełmińską, Annę, zakonnicę w Chełmnie i Zofią, żonę Samuela Żalińskiego, wojewody chełmińskiego, fundowaną. W niej dwóch ufundowanych kapelanów i trzech chóralistów odprawiało codzienne przepisane nabożeństwo. Groby familii Mortęskich ze wsi Mortęg pobliskich zostały dotąd przeniesione i różnemi ozdobami a napisami upiększone. Niestety za szwedzkich wojen kaplica z ozdób swoich i grobowców ogołoconą i funduszów wszelkich pozbawioną została. Od niepamiętnych czasów przechowuje się w tej kaplicy cudowna figura N. M. P. z Lip pobliskich (ob. *Lipy*), która jedynie tylko na odpusty tamże w uroczystej procesyi bywa przenoszona. W kościele przed wielkim ołtarzem są groby dwóch pochowanych tamże biskupów chełmińskich: Jana Konopackiego, † 1530, który na kamieniu miał napis: Qui fuit a Conopat generos. stemma Joannis Praesulis ossa sub hoc marmore tecta cubant, i Stan. Żelisławski, † 1571, którego pomnik drewniany znajdował się dawniej w ścianie bez żadnego napisu. Ołtarz wielki sprawił biskup Wawrzyniec Gębicki r. 1612. Istniał przy tym kościele kiedyś dom dla chorych i słabych księży i dom św. Anny dla ubogich; obecnie jest jeszcze szpital św. Walentego, r. 1616 przez bisk. Kuczborskiego dla 8 ubogich z parafii fundowany, i 3 bractwa: różańcowe z r. 1723, aniołów stróżów z r. 1798 i trzeźwości z r. 1855. Do fary przyłączony jest kościół filialny w Złotowie. Szematyzm dyec. z r. 1867 podaje: Parafia lubawska liczy dusz 3305, prob. Antoni Klingenberg (obecnie oficyał, wikaryusz gener. i protonot. apostolski w Peplinie), wikary Teofil Bączkowski. Wsie paraf.: L., Losy, Tynwałd i Mortęgi; do filii w Złotowie należą: Złotowo, Lubsztyn i Zakurzewo. Szkoły paraf. katol.: w L.

4-klas., dzieci katol. 350; szkoła dziewcząt u sióstr miłosierdzia z pensyą połączona; ochrona i szkoła przemysłowa (szwalnia) tamże (3 ostatnie zakłady skutkiem kulturkampfu zniesione zostały); w Złotowie dz. katol. 102. Klasztor oo. bernardynów, pierwotnie franciszkanów z Saksonii niemieckiej, założył tu bisk. Mikołaj Krapicki r. 1502 przy kościele ś. Michała i ś. Jana Chrzciciela, przez bisk. Wikbolda r. 1366 fundowanym. Pierwotni oo. franciszkanie, jak się rzekło, przychodzili z Saksonii i byli Niemcy, w czasie reformacyi zupełnie podupadli i wymarli r. 1566. Klasztor stał wtedy pusto przez 14 lat. R. 1580 bisk. Piotr Kostka sprowadził w ich miejsce polskich bernardynów z Warszawy, którym kościół nowy, do dziś dnia istniejący, pięknie w cegłę murowany wzniósł swoim kosztem Seweryn Zaleski chorąży pruski, od r. 1600—1610. Przed wielkim ołtarzem jest tu pochowany pierwszy fundator klasztoru bisk. Mikołaj Krapicki, mąż niemałych zasług i niezwykłej życia pobożności, który, zrezygnowawszy z biskupstwa r. 1508, osiadł na dewocyi w klasztorze i tamże umarł r. 1515. Po okupacyi i po kasacie klasztoru przez rząd pruski, zabrali piękny ten kościół luteranie gwałtem i podstępem r. 1821; na pamiątkę tego zaboru umieszczono napis w południowej ścianie kościoła: Regis ex alma gratia sublato monasterio evangelicis haec domus donata MDCCCXXI. Pierwsze luterskie nabożeństwo odprawił pastor z Iławy Plitt w drugie święto wielkanocne. W klasztorze pomieszczono szkołę miejską, kilku nauczycieli, sąd powiatowy (początkowo), obecnie w jego miejsce seminaryum nauczycielskie luterskie. Prepozytura ś. Jerzego, bogato kiedyś uposażona, połączona była z miejskim szpitalem. R. 1509 dr. Kupner z L. zapisał na nią 1000 mrk., za które później 5 wł. roli pod Grabowem kupiono. R. 1584 bisk. Piotr Kostka przyłączył do prepozytury kaplicę polską ś. Barbary na 4 wł. w Grabowie fundowaną, dodając nadto nowych 10 wł. w Rożentalu najprzód, które następnie na inne 10 w Grabowie zamienione zostały. R. 1627 bisk. Zadzik przydał prepozyturze probostwo w Grabowie z 9 wł. składające się. Proboszczowie od ś. Jerzego mieli obowiązek stać do rady biskupom tu rezydującym. Około r. 1600 Odinet Perenot, kan. i oficyał chełmiński, był tu proboszczem, następnie kanonik Brandysz, Jan Petrykowski proboszcz kapituły chełmińskiej i inni. Obecnie jest ta prepozytura z częścią dawniejszych dochodów na użytek siostrom miłosierdzia oddana i zowie się pospolicie kaplicą (ową kiedyś polską!) ś. Barbary; Jerzy jest świętym przeważnie krzyżackim, u ludu naszego mniej znanym. Dom sióstr miłosierdzia fundowany r. 1861 przy prepozyturze dawniejszej ś. Jerzego, do której część znacznych dochodów od probostwa teraz w Grabowie odłączono. Siostry utrzymywały tu oprócz szpitala szkołę miejską dziewcząt, zakład wyższy dla dziewcząt z pensyą połączony, ochronę i szwalnię, co wszystko, prócz szpitala, utraciły skutkiem kulturkampfu. Kaplica ś. Barbary około r. 1500 przez bisk. Mikołaja Krapickiego założona na cmentarzu u fary dla Polaków, ponieważ wtedy jako i dawniej nabożeństwa i kazania w farze odprawiały się tylko dla Niemców. Kapelan tutejszy, który w niedziele i święta nielicznej wtedy jeszcze gminie polskiej odprawiał nabożeństwa polskie, posiadał na uposażenie 10 wł. w Rożentalu. Później kiedy liczba Polaków wzrosła, odprawiało się nabożeństwo jak i dziś polskie w farze, a kaplicę jako niepotrzebną zniesiono. R. 1584 biskup Piotr Kostka przyłączył jej dochody do prepozytury ś. Jerzego, która niezawodnie z tej także przyczyny kaplicą ś. Barbary aż dotąd się nazywa. Kaplica na zamku od początku istniała dla wygody rezydujących tu biskupów. Była dość obszerna, tytułu N. M. P. Wniebowzięcia, mieściła między innemi 3 ołtarze, stale wygodne, 2 trony biskupie, pulpit do czytania, małe organy i t. d.; kraty dębowe oddzielały prezbyteryum od reszty kaplicy. Nad wejściem do kaplicy znajdował się herb bisk. Zadzika i pod nim rok dodany 1627, z czego wynika, że biskup ten wiele się przyczynił do gruntownego odnowienia kaplicy. ***Powiat lubawski*** w północno-wschodnim końcu obwodu regencyjnego kwidzyńskiego, między 53° 18′ i 53° 37′ płn. szer. a 36° 52′ i 37° 39′ wsch. dłg. położony, graniczy z pow. suskim na płn., z ostródzkim (w Prusach wsch.) na wsch., na płd. z pow. brodnickim i ku zachod. z brodnickim, grudziąskim i suskim. Największa rozległość z płn. na płd. wynosi przeszło 4 mile, z zach. na wsch. przeszło 7 mil. Obszaru zajmuje pow. lubawski mr. kwadr. 380109 czyli mil kwadr. 17.625, mk. 51221. Na milę kwadr. przypada więc ludności 2563. Powierzchnia stanowi po największej części płaszczyznę; tylko we wschodniej części, pod Złotowem, Zakurzewem, Zwiniarzem, Grodzicznem, Lubsztynem ciągną się wzgórza przeszło 120 m. wysokie, które połączone są ze wzgórzami wschodnio-pruskiemi (Ostpreuss. Bergrücken). Gleba w ogóle niezgorsza, wydaje wszelkie rodzaje zboża, mianowicie: żyto, owies, kartofle, len, rzepik, groch, łubin al. wilczyn, różne ogrodowizny i t. d. Koniczyna niemal wszędzie udaje się. Pszenicę z dobrym skutkiem hodują osobliwie pod L., Rożentalem, Byszwałdem, Grabowem i t. d. Lasy obszerniejsze znajdują się w zachodniej części, przy granicy pow. grudziąskiego i suskiego, i na płd.-wsch. końcu przy granicy nidborskiego i brodnickiego. Pokłady torfu

dość są znaczne, którę z dobrym skutkiem mieszkańcy użytkują. Pod Złotowem i Omulem natrafiano różnemi czasy bursztyn w niewielkiej ilości, tak że wydobywać z ziemi wnet go zaprzestano. W tychże samych okolicach, mianowicie u źródeł strugi Lubawki, znajdują się części i żyły żelaza, niedość jednak do wyzyskiwania obfite. Rzeki i strugi w powiecie: *a*) Najważniejszą rzeką jest Drwęca, przychodzi z pow. ostródzkiego. Począwszy od wsi Pols. Gierłoży płynie w kierunku płn.-płd. licznemi zakrętami przez obszerne łęgi, tworząc granicę pow. lubawskiego i suskiego. W oddaleniu 4 kil. od wsi Sampławy wstępuje do pow. lubawskiego, który na dwie niemal równe części, wschodnią i zachodnią, przedziela. Od L. jest przeszło 1 milę odległa, oblewa stare zamczysko krzyżackie Bratyan, potem zaraz sławne klasztorne Łąki, Nowe Miasto i Kurzętnik; nieco poniżej niem. Brzozia przechodzi do pow. brodnickiego. Dla zbyt bystrego biegu Drwęcą drzewo tylko spławiają. W najnowszym jednak czasie powstał projekt poprowadzić kanał rz. Drwęcą i Sławką, od Bratyana począwszy, aż do Iławy, tak żeby statki z kanału elbląsko-iławskiego (mazurskiego) aż dotąd mogły dochodzić. Inne strugi są po największej części dopływami i przypływami Drwecy. *b*) Gryźla, wpływa po lewej stronie do Drwęcy, stanowi granicę północną pow. lubawskiego i ostródzkiego. *c*) Zielkowska struga wpływa po tejże stronie do Drwęcy pod Zielkowem. *d*) Lubawka al. Libawka, przychodzi z pod L. połączona poprzednio ze Sandelą, z płn. przyjmuje Jesionę, z płd. Elszkę, uchodzi przy wsi Rodzone po lewej stronie do Drwęcy. *e*) Wel, dawniej zwany Wkra, znaczna struga, wychodzi z jez. Rumiano, przy samym zaczątku płynie granicą pow. lubawskiego i nidborskiego a zboczywszy na płd. aż do Lidzbarka, zwraca się znowu ku płn., tworzy granicę pow. lubawskiego i brodnickiego, przechodzi do pow. lubawskiego i wpływa niece powyżej Bratyana do Drwęcy; obraca w biegu swoim krętym kilka młynów. *f*) Katlewka, dopływ Welu po prawej stronie. *g*) Pęchra al. Pęcherz, również prawy dopływ Welu. *h*) Ossa, płynie w płn.-zach. części powiatu, tworząc granicę od pow. suskiego. W jeziora pow. lubawski dosyć obfituje; znaczniejszych wyliczają 29, np. Rumian, Ostrowite, Skarlin, Hartowiec, Grądzkie jez., Radomskie, Zwiniarskie, Kiełpin, Łąkorz i t. d. W pow. znajdują się 3 miasta: L., Nowe Miasto i Kurzętnik; włośc. wiosek 92, dóbr szlach. 92, osad 40, wybud. (einzelne Etablissements) 20. Od r. 1819—1871 ludność powiatu wzrosła do więcej niż podwójnej liczby. R. 1867 przypadało na miasta ludności 6893 (r. 1880 liczono 7810), na wioski 39525; męsk. osób było 23036, żeńs. 23382, rodzin 9173. Katolików liczono 36663, ewang. 8739, gr.-katol. 2, dysyd. 25, żydów 989. Pod względem narodowości jest ten powiat najwięcej polskim z całego obwodu regencyjnego kwidzyńskiego a zapewne i z Prus całych królewskich; widoczny to owoc biskupiego dawniej w tym tu powiecie panowania. Za polskich czasów nic tu w ogóle nie wiedziano o Niemcach, tem mniej o innowiercach, którzy ani jednego w powiecie nie posiadali zboru. Jeszcze dziś podaje statystyka urzędowa, że Polaków znajduje się 34059, rodzin 6744; Niemców 8956; choć w rzeczywistości stosunek jest dla nas, jak zwykle, daleko korzystniejszy. Wioski prawie bez wyjątku utrzymują się w ręku polskiem. Tylko do miast wielu protestantów wwędrowało po okupacyi, którzy także majątki większe poskupywali, a w znacznej części starościńskie i duchowne zabrane dobra wprost od rządu pruskiego otrzymali. Podług dokładnej statystyki z r. 1880 liczba większych posiadłości wynosi 62 z obszarem 53160 ha. Fiskus posiada z tego 28193 ha.; innych posiadłości w ręku martwem nie ma w powiecie. Polacy dzierżą: 1. Bielice Kowalski 881 ha.; 2. Gryźliny, 3. Kopaliny Chrzanowski 568 ha.; 4. Linowiec Kaweczyński 385 ha.; 5. Montowo Ossowski 1015 ha.; 6. Szmeltera Jackowski 136 ha.; 7. Sędzice Jackowski 366 ha. 8. Trzcin Kowalski 689 ha.; 9. Wólka Wilczyński 363 ha.; 10. Zajączkowo Różycki 500 ha.; razem więc 4903 ha. W całym powiecie jest 53160 ha., fiskus ma 28193 ha. Polacy posiadają 4903 ha. Niemcy mają 20064 ha.; Polacy mają zatem mało co nad $^1/_4$ tego co Niemcy. W ostatnich 25 latach utracili Polacy następujące większe posiadłości: 1. Jakóbkowo 219 ha. Różycki; 2. Targowisko 1066 ha. Przyłubski; 3. Taborowizna 179 ha. Różycki; 4. Studą 279 ha. Amrogowicz; 5. Pomierki 250 ha. Rojewski; razem 1993 ha. Przejściowo była w ręku polskiem Nawra, S. Łyskowski, który, sprzedawszy Grzybno w pow. brodnickim, kupił ją, lecz po kilku latach znów sprzedał w ręce niemieckie, nabywając majątek ziemski na Kujawach. Co się tycze szczegółowej klasyfikacyi obszaru, podaje statystyka: Z ogólnej sumy 380109 kw. mr. przypada na miasta mr. kwadr. 12753, na 24 dóbr większych rycer. 47000, 6 domen król. i inne królewszczyzny 71947, na 21 dóbr pomniejszych 24887, na 123 wiosek włośc. 180114 kwadr. mr. W powyższej sumie zawarta jest ilość lasu, której posiadają królewszczyzny kwadr. mr. 61810, dobra większe rycer. 8550, dobra mniejsze 120, wsie włośc. 861 kwadr. mr. Biorąc na uwagę obszar całego obwodu regencyjnego kwidzyńskiego, przypada w pow. lubawskim na rolę orną procent czyli części od sta 66.2, na ogrody 0.2, łąki

6.4, pastwisk 8.1, lasy 13.1 części. Budynków liczą: najprzód publicznych 115, jako to: dla nabożeństwa 30, dla szkół 64, szpitali 8, dla administracyi państw. 6, dla miejscowego zarządu 8; prywatnych bud. 10189, jako to: domów mieszkalnych 4856, dla przemysłu 176, dla inwentarza 5157. Koni znajdowało się w powiecie 7535, bydła 16614, owiec 78094, świń 7583, kóz 463, pszczół ulów 2004. Władze powiatowe nie są pomieszczone wszystkie w mieście powiatowem. Naczelna władza czyli landratura wraz z rendantem, kasą pożyczkową powiat. i chirurgiem powiat. znajduje się w Nowem Mieście; sąd ziemiański (Landgericht) w Toruniu, sąd obwodowy (Amtsgericht) w Lubawie i Nowem mieście. W L. jest jeszcze fizyk powiat., konował powiat., 3 rzeczników i t. d. Fabryki, przemysł i handel mało rozwinięte w powiecie. Niemal $^2/_3$ ludności żyje wyłącznie z rolnictwa. Z rolnictwem też przeważnie powiązany jest tu znaczniejszy przemysł. Po większych dobrach liczono 1880 r. gorzelni 18: w Bielicach, Buczku, Fijewie, Grodzicznie, Kuflewie, Linowcu, Łąkorku, Łąkorzu, Montowie, Mortęgach, Ostrowitem, Mierzynku, Rakowcu, Rodzonem, Rynku, Straszewach, Trzcinie i Tuszewie. Cegielni 10 posiadały dobra: Grodziczno, Hartowiec, Linowiec, Ostrowite, Rakowiec, Rodzone, Sampława, Czachówki, Straszewy, Tuszewo. W Babalicach istnieje papiernia, w Hartowcu i Ostrowitem piec do wypalania wapna, w Sampławie fabryka mączki, w Wardęgowie chmiel hodują. Browarów ma powiat 5: w Bielicach, Lubawie 2, w Nowem mieście i Kurzętniku. Młyny ważniejsze wyliczają się: w Lubawie 3, w Babalicach, Linowcu, Rodzonem, Straszewach, Wulce, Zielkowie, Lichotkach, młyn Olszan, Lesiak, Wąs i inne. Pod względem reszty przemysłu, rzemiosł i handlu statystyka urzędowa nie zawiera żadnych zgoła danych. Wspomniana powyżej pożyczkowa kasa powiatowa (Kreissparkasse) jest założona r. 1858. R. 1865 posiadała depozytów 26569 tal., funduszu rezerw. 4073 tal., na czynsz wydanych pieniędzy 25967 tal. Lasy królewskie z obszarem 61810 mr. zarządzane bywają w większej zachodniej części przez nadleśn. w Łąkorzu, któremu podlegają leśnictwa król.: Ostrów, Wawrowice, Skarlin, Lipia góra, Krotoszyn, Lekarty i Tylice. Mniej obszerne lasy we wschodniej części powiatu przyłączone są do nadleśn. w Górznie i Lidzbarku. Domen król. jest 6 w powiecie: Fijewo, Tynwałd, Byszwałd, Łąkorek, Krotoszyn i Wawrowice; przynoszą rocznej dzierżawy 9760 tal. Drogi komunikacyjne w ogóle są wystarczające. Trakty bite rozchodzą się w różnym kierunku po powiecie: 1. z L. przez Montowo do granicy brodnickiego pow., liczy 22.5 kil. długości; 2. z L. przez Sampławę i Bratyan do Nowego Miasta, 15 kil. dług.; 3. ze Sampławy do Iławy w pow. suskim, 4 kil. dług. i 4. z Nowego Miasta przez Wawrowice do Biskupic 20 kil. długości. Nadto przechodzą przez powiat 2 koleje żelazne: 1. toruńsko-wystrucka kolej w kierunku płd.-płn., ma tu 2 stacye: Ostrowite i Biskupice; 2. malborsko-mławska kolej przerzyna powiat z zach. na wsch., tak że ma 2 stacye w Montowie i Nowym folwarku (Weissenburg), do której zamierzają poprowadzić nową podrzędną kolej żel.: z Lubawy. Liczba stacyj pocztowych i telegraficznych stosownie do potrzeb ludności coraz bardziej się powiększa. Kościołów i kaplic do 3-ch dekanatów, lubawskiego, nowomiejskiego i lidzbarskiego należących, posiadają katolicy ogółem 25 w powiecie i to: 1. w dekan. lubawskim paraf. kościołów 9: w L., Grodzicznie, Kazanicach, Prątnicy, Rożentalu, Rumianie, Sampławie, Zwiniarzu i Grabowie; filij 2: w Złotowie i Byszwałdzie; kaplice publiczne także 2: w Lipach pod L. i ś. Barbary w L., którą posiadają obecnie siostry miłosierdzia. Nowomiejski dekanat zawiera w pow. naszym 8 kościołów paraf.: w Nowem Mieście, Niemieckiem Brzoziu, Kurzętniku, Lipinkach, Radomnie, Swarcenowie, Skarlinie i w Tylicach; filie 2: w Mikołajkach i Łąkorzu; kościół dawniej klasztorny 1 w Łąkach. Do lidzbarskiego dekan. nareszcie przyłączony jest kościół paraf. w Mrocznie i filialny w Kiełpinie. Protestanci posiadają 2 tylko parafie: w L. i Nowem Mieście, gdzie i żydzi mają synagogi. Dawniej posiadali nadto katolicy kościoły po większej części parafialne: w Gwiździnach, Chroślu, Jamielniku, we Wonnie, Krotoszynie i prepozyturę ś. Jerzego w Nowem Mieście. Klasztory istniały 2: oo. bernardynów w L. i reformatów (aż do kulturkampfu) w Łąkach. Obecnie są jeszcze siostry miłosierdzia w L. Miejsca pielgrzymek ludowych, gwoli łask otrzymywanych z obrazów cudownych, są 3 w tutejszym powiecie: najsławniejsze, obecnie przez rząd pruski uniemożebnione, w Łąkach, w Lipach pod L. i w Wardęgowie. Szkoły w ogóle są dość liczne. Najprzód co do zakładów wyższych istnieje król. gimnazyum symult. w Nowem Mieście (przedtem progimn. w Kurzętniku), miejskie progim. symult. w L., luterskie seminaryum dla nauczycieli tamże i wyższe luter. szkoły żeńskie prywatne w L. i w Nowem Mieście. Aż do kulturkampfu posiadały siostry miłosierdzia w L. wyższy zakład żeński, połączony z pensyą. O stanie niższych szkół element. podaje nam dokładne wiadomości urzędowe sprawozdanie z r. 1880. Podług niego znajdowało się w pow. lubawskim publicznych szkół elemen. 77 w 67 miejscowościach. Z pomiędzy tych 64 szkoły były je-

dnoklasowe, 13 kilkoklasowe, ogółem więc było klas 103, szkół publ. 77. Uczniów zwiedzało te szkoły 7921, i to: katol. 6500, ewang. 1312, żyd. 109; po polsku mówiących 6753, niemieckich 1168 (jest więc niejaka część protest. w powiecie po polsku mówiących), chłopców 4061, dziewcząt 3860. Oprócz powyższych 77 publ. szkół, stoją pod dozorem inspektora szkólnego powiatowego: *a*) 2 wyższe pryw. zakłady żeńskie, 5-klas. w L. i 3-klas. w Nowem Mieście, razem liczą 139 uczennic i 8 nauczycielek; *b*) 2 ochrony z 18 i 16 dziećmi; *c*) t. z. szkoły postępowe (Fortbildungsschulen), po niektórych miejscach utrzymywane, zimową porą zwiedzane były przez stu około uczniów. Pod względem wykopalisk i starożytnych zabytków pow. lubawski poślednie zajmuje miejsce. Podług dokładnych wiadomości znajduje się domniemany palafit we wsi Łąkorzu, stare okopy są w Łążynie, groby kamienne skrzynkowe w Wonnie i znalezisko niejakie wyrobu kamiennego w Linowcu.

Dekanat lubawski w dyec. chełmińskiej położony, podług miejscowego szemat. z r. 1867 liczy dusz 17646, paraf. kościołów 10, jako to: Iława, Grabowo, Grodziczno, Kazanice, Lubawa, Prątnica, Rożental, Rumian, Sampława i Zwiniarz; filie 2: w Byszwałdzie i Złotowie; szkółek elemen. katol. 25, duchownych 11. Kościołek z cudownym obrazem w Lipach pod L. i kaplica św. Barbary w Łubawie, którą posiadają siostry miłosierdzia. Dawniej istniały jeszcze następujące kościoły parafialne: w Iławie, Ławicach, Gramotach, Szonforście, Dziarnówkach, Rudziczu, Montykach, Piotrkowie, Lipowie, Marienfelde, Pietrzwałdzie, Marwałdzie, Czerlinie i Turowie. Niemal wszystkie te kościoły albo zabrane zostały przez reformatorów w Prusach książęcych, albo z czasem w ich posiadaniu zaginęły. Kościół w Turowie przyłączony został do nowo utworzonego przed kilkunastu laty dekanatu pomezańskiego. Zaginęły nareszcie: klasztor oo. bernardynów w L., kaplica s. Barbary i kaplica na zamku w L., kaplica we Fijewie, Iławie zamkowa, Mortęgach i Hartowcu.

Zamek i klucz lubawski. Zamek w L., rezydencya biskupów chełmińskich, istniał od początku. Stary, pierwotnie zbudowany za krzyżaków, powoli z czasem podupadał i nie był w końcu używany. Obok niego stojący drugi nowo wzniesiony został przez biskupów za czasów polskich. Podług spisu z r. 1759 istniały jeszcze obadwa zamki. Starodawny murowany krzyżackiej erekcyi, był wodami dokoła otoczony, o wieży wysokiej z zegarem staroświeckim, o bramie ze zwodem i jednym dziedzińcu. Do niego jakoby kamieniczki małe przybudowane były, w których dolne i górne pokoje znajdowały się, w części już tylko mieszkalne. W samym zamku dolne rezydencye jeszcze się znajdowały, za to górne pokoje, to jest pokój najjaśn. królow polskich, drugi biskupów chełmińskich i za tymże kaplica kiedyś o 3-ch ołtarzach z zakrystyą: te wszystkie funditus zrujnowane w sklepieniach, oknach i t. d. Drugi zamek, daleko obszerniejszy, aż do ostatnich czasów polskich używany, jak donoszą akta miejskie, bisk. Jakób Zadzik około r. 1627 nowo zbudował (albo też z gruntu naprawił). Do niego pierwsza brama prowadziła od burgrabstwa, za nią most z poręczami i brama druga z furtą o zwodach z trzema łańcuchami, poręczach, w której różne mieszkania i pokoje były urządzone. Na zamku piętra dwa. W dolnej części znajdowała się izba stołowa i izdebka, pokój sypialny, sala marmurowa z kominem, oknami i posadzką marmurową; na tablicy wmurowanej czytano napis: Jakób Zadzik bisk. chełmiński i pomezański, ku swojej i następców wygodzie 1627. Na piętrze były pokoje: wielki pokój albo sala, staroświeckie pokoje, archiwum r. 1753 do Starogrodu przeniesione, izba i druga sala. Drzwi zazwyczaj prowadziły do pokojów dębowe albo sosnowe, podwoje, wewnątrz posadzka balami, nieraz marmurem, cegłą wykładana, posowa zwyczajnie z tarcic, kominek murowany, często marmurem ozdobiony, piece formowe, białe, polewane. Przedpokoi, sieni, różnych komórek liczono 8, okien w sieniach i pokojach 30. Do zamku należały dziedzińce 2, mały i zamkowy, burgrabstwo z dziedzińcem wielkim, murami krzyżackiemi otoczonym, śpichlerze 2, stajnia, oficyny, browar i t. d. W budynku przed murami mieszkał dragan zamkowy. O ile wiadomo, następujący biskupi zmarli na tutejszym zamku: bisk. Arnold † 1416, Wincenty Gosławski al. Kiełbasa † 1480, Jan Konopacki † 1530, Stan. Żelisławski † 1571, Jan Kuczborski † 1624, Gaspar Działyński † 1646, Adam Koss † 1693. Aż do okupacyi pruskiej znajdował się zamek lubawski w dość dobrym stanie. Ostatni biskup, który tu rezydował, był Andrzej Ignacy Bajer † 1785. Natomiast jego następca Karol Hohenzollern zupełnie zaniechał tę rezydencyą. Przez 10 lat rządów swoich ani raz tu nie postał i nic nie naprawił. Przeciwnie r. 1787 kazał rozwalić niektóre zabudowania i rozprzedać. To też zamek do niepoznania wtedy zniszczał. Kapituła starała się wprawdzie jak najusilniej zachować go, ale czasy i okoliczności nie sprzyjały. R. 1815 na publicznej licytacyi posprzedawano wszelkie sprzęty i co tylko można było pochwycić, deski, bale i t. d.; mury tylko gołe sterczały. Późniejszy czas niepokojów zburzył do reszty wszystko. Wieżę piękną i wysoką, największą ozdobę miasta, jako ostatni zabytek zniszczono i rozebrano w r. 1818. Obecnie za-

ledwie ślady jakie pozostały; na biskupiej okazałej i prastarej rezydencyi uprawiają teraz warzywo. Dzwon z kaplicy zabrali lutrzy do kościoła swojego pobernardyńskiego. Z zamkiem pozostawał w ścisłym związku klucz biskupi lubawski, przez osobnego burgrabiego biskupiego zarządzany. Należały do niego oprócz miasta L. następujące dobra: Fijewo pod L., Kazanice, Biszwałd, Rożental, Gierłoża, Zielkowo, Lubsztyn, Wałdyki, Omule, Zakurzewo, Wiśniowo, Grabowo, Dębień, Truszczyny, Naguszewo, Kołodziejki, Pomierki, Zwiniarzec, Tarczyny, Kowaliki, Tyliczki, Szczepankowo, Sugajenko, Tynwałd, Złotowo, Prątnica, Łążyn, Targowisko, Gutowo, Rumiano, Hartowiec, Jeglia, Zwiniarz, Grądy, Gronowo, Kopaniarze, Wory, Kostkowo, Rybno, Grabacz, Nowiny, Zarybinek, Mroczno, Mroczenko, Ruda, Rumienica, Mszano. Wodne młyny znajdowały się w kluczu lubawskim: Pałka, Kaszuba i Foluszek w L., młyn w Zielkowie, Rożentalu, Kołodziejkach, Olszanie, Łążynie, Lesiaku, Rumianie, Wąsie i Krosku. Szczególne dochody, jakie mieli biskupi z dóbr powyższych, bardzo dokładnie w odnośnych księgach inwentarskich przy każdej wsi opisane bywają. Tu się tylko wyjmuje, ile z całego klucza wynosiły podatki na dobro publiczne. Pogłównego płaciły wszystkie wioski zł. pr. 1286 na ratę marcową, tyleż na drugą ratę wrześniową, do której dołączano hiberny ogółem fl. 404. Zdawna ustąpili biskupi z dóbr swoich lubawskich osobny klucz kurzętnicki, który kapitule swojej na lepsze uposażenie zapisali. Krzyżacy zarządzali dobrami swojemi przez wójta rezydującego na zamku bratyańskim. Za polskich czasów utworzone było małe starostwo niegrodowe łąkorskie. Po okupacyi pruskiej wszystkie powyżej wymienione dobra duchowne na rzecz państwa zabrane zostały.

Ziemia lubawska jest dość głośna w historyi pruskiej XIII w. Od zach. dzieliła ją rz. Drwęca od ziemi chełmińskiej aż do miejsca, gdzie do niej wpada Gryźlina; od wsch. stanowiła Gryźlina granicę aż do grodziska Sassenpile (Zajączkowo czyli Zajączki). Stamtąd granica szła do Omulewa (campus Mole) i dalej do źródła strugi Rumienicy, a stąd do rumiańskiego jeziora, gdzie do niego rz. Wkra (dziś Wel) wpada. Stamtąd postępowała rz. Wkrą przez jezioro rybińskie i rzeczechowskie czyli grądzkie, aż do miejsca gdzie się dawniej z nią łączyła Działdówka; stąd szła dalej wzdłuż rz. Wkry aż do Zielonej. Od Zielonej zaś zbaczała granica ku jez. brańskiemu, z którego wypływa Branica: ta uchodząc do Drwęcy stanowiła południową granicę. Kraik ten był oddawna siedzibą Prusaków (Dr. Kętrzyński utrzymuje, że ziemia lubawska stanowiła tylko część ziemi saskiej), ale i przez ludność polską w znacznej części zamieszkały. Około początku XIII w. albo już w XII w. zdobyli go mazowieccy książęta i do grodu swojego czyli kasztelanii w Michałowie przyłączyli. Że w tej nowo zdobytej ziemi lubawskiej już przed przybyciem krzyżaków było nieco ludności polskiej, dowodzi polska Lubowa, dziś Lubawa, tak jak Warszowa dawniej, teraz Warszawa, od której, że to była miejscowość najważniejsza, krzyżący potem całą ziemię przezwali lubawską. Dowodzą tego i wszystkie inne nazwy miejscowe, bo prócz kilku nazw rzecznych i jednej wioski imieniem Jeglia, spotykamy w ziemi lubawskiej tylko wsie z nazwami polskiemi i niemieckiemi. A że polskie nazwiska są stare, na to wskazują miejscowości, jak Tylice, Kazanice i t. d., które zwykle oznaczają wsie osadzone poddanymi książęcymi; należą więc niewątpliwie do czasów przedkrzyżackich. Tego rodzaju jest także miejscowość Targowisko pod Lubawą, które to nazwisko oznacza miejsce, gdzie niegdyś targi z Prusakami się odbywały. Gdy krzyżacy przybyli, znaleźli już polską nazwę, którą swoim zwyczajem przekręcili na Targewisch, Therwisch. Że zaś gospodarstwo polskie było już rozpowszechnione po całej ziemi, stąd wynika, że przy zakładaniu wsi nie wyznaczano tutaj pól, in campo, jak to bywało w pruskich okolicach. Dzięki ustawicznemu parciu i napadom Prusaków, początkowe dzierżenie tej ziemi trudne było; skąd owa niepewność posiadania i waśni przeróżnych swój początek bierze. Rościli sobie bowiem do ziemi lubawskiej, oprócz wspomnionych książąt mazowieckich, także prawo i Prusacy (których jako narodu podbitego nie słuchano), biskupi chełmińscy i krzyżacy. Następnie wyszczególnią się bliżej wszystkie te spory. R. 1216 papież Innoc. III potwierdza, jako Prusak Paweł, przedtem zwany Suavabuno, wraz z towarzyszami swymi w Rzymie niedawno temu ochrzconymi, zapisali ziemię swoję lubawską biskupowi pruskiemu Chrystyanowi. R. 1222 Konrad, książę mazowiecki, podług niepewnego dokumentu, zapisuje ziemię lubawską biskupowi Chrystyanowi, dodając, że była naonczas sporna między biskupem a Prusakami. Tenże sam książę Konrad, sprowadzając około tegoż czasu krzyżaków do Prus, samą tylko ziemię chełmińską im nadał, nic nie wspominając o lubawskiej, która, jakośmy nadmienili, przez książąt do michałowskiej ziemi przyłączoną była. W następnych czasach tak krzyżacy, jak i książęta polscy, Konrad mazowiecki i syn jego Bolesław, mniemali posiadać prawa do tej ziemi. R. 1240 zanoszą książęta skargę przed legatem papieskim, jako krzyżacy w ziemi Lubowe łowców ich podczas polowania napadli, zrabowali, psy i zwierzynę zabrawszy, a prze-

cież to ziemia ich własna, tak piszą, którą ich ojcowie Prusakom pogańskim odebrali. Krzyżacy zaś bronili się tem, że prawo pierwotnie choćby książęta mieli, później jednak utracili, ponieważ zdobytego tego kraju przed Prusakami obronić nie zdołali. Na nowym zjeździe, zwołanym do Michałowa, książęta, żeby prawa swoje bliżej uzasadnić, nie stanęli. Około r. 1242 Wilhelm, bisk. dawniejszy modeński, legat papieski, zawarł ugodę pomiędzy biskupem pruskim Chrystyanem a krzyżakami, podług której z ziemi na pogańskich Prusakach zdobytej, niemniej także z chełmińskiej i lubawskiej ziemi, biskup ma otrzymać część jednę trzecią wraz z sądownictwem duchownem i dochodami wszelkiemi. Dwie drugie trzecie miały przypaść zakonowi. R. 1242 Konrad, książę krakowski i łęczycki, z braćmi swoimi Bolesławem mazowieckim, Kazimierzem kujawskim i Ziemowitem, poświadcza, jako Henryk von Widda, mistrz pruski, mając wzgląd na zawartą co tylko między bisk. Chrystyanem a zakonem krzyżackim ugodę co do ziemi lubawskiej, odstępuje połowę dwóch trzecich z tej ziemi księciu mazowieckiemu Bolesławowi, przez co zgoda nastąpiła między książętami a zakonem. R. 1243 Wilhelm, legat papieski, dzieląc zdobytą na Prusakach ziemię na 4 dyecezye, ziemię lubawską przyłączył do chełmińskiej dyecezyi. Roku 1247 mistrz krzyżacki Poppo von Osterna nadaje Kazimierzowi, księciu kujawskiemu, jednę połowę trzeciej części ziemi lubawskiej, którą zakon dzierżył. Roku 1251 Heidenryk, pierwszy biskup chełmiński, przeznacza na lepsze uposażenie kapitule chełmińskiej 600 włók w ziemi lubawskiej, której jedna trzecia część do niego należy. W granicach tego obszaru zobowiązani są kanonicy 4 nowe kościoły ufundować, licząc na każdy kościół po 500 włók. Poddani jednak z darowanych tych dóbr czynić powinni służbę wojenną biskupowi. R. 1252 Kazimierz, książę kujawski i łęczycki, ponawia zawartą dawniej z krzyżakami co do posiadania ziemi lubawskiej ugodę, która i nadal ma być prawomocna. R. 1255 mistrz wielki krzyżacki Poppo von Osterna ustępuje księciu Kazimierzowi, jak było z księciem Bolesławem ugodzone, połowę przypadającej krzyżakom części w ziemi lubawskiej, w skutek czego nowe przymierze zawarte zostało pomiędzy księciem a krzyżakami. Tegoż r. 1255 pap. Alexander IV poleca biskupowi chełmińskiemu, ażeby nad dopełnieniem ugody, zawartej co tylko pomiędzy księciem Kazimierzem a krzyżakami, tyczącej się posiadania ziemi lubawskiej, pilnie czuwał. R. 1256 tenże pap. Alex. IV pozwala biskupowi chełmińskiemu dobra w ziemi lubawskiej położone w lenno wydawać. R. 1257 ponownie mistrz krzyżacki Gerard przyrzeka dotrzymać ugody zawartej co do ziemi lubawskiej. R. 1257 Kazimierz, książę kujawski, nad rzeką Wel (gdzie dobra jego zapewne się znajdowały) wystawia dokument, podług którego przynależną jemu część w ziemi lubawskiej darowuje katedrze chełmińskiej, z tym warunkiem, aby się codzień odprawiała w katedrze msza św. za duszę małżonki jego Gertrudy. Roku 1257 w zamian za inne ustępstwa zapisują krzyżacy biskupowi chełmińskiemu 200 włók w ziemi lubawskiej, położone ku granicy Mazowsza, z dwoma jeziorami. R. 1260 Hartmund von Grumbach, mistrz krzyżacki, potwierdza darowiznę części księcia Kazimierza w ziemi lubawskiej z r. 1257 zapisaną biskupowi chełmińskiemu, przyczem teraz biskup zrzec się musiał na rzecz zakonu dziesięcin, sądownictwa i prawa wszelkiego w tej części darowanej, która leży między rzekami Wela, Drwęca, Veza, starym traktem z Lubawy do Drwęcy, jeziorem Mortwin do rzeki Nidy. Nadto ustąpił biskup szerokie przejście przez rzekę Welę krzyżakom. R. 1267 Ottokar, król czeski, ciągnąc naprzeciwko Prusakom, oświadcza, że zakonowi bronić będzie posiadania ziemi chełmińskiej i lubawskiej. R. 1289 w zamian za inne ustępstwa biskup chełmiński Werner nadaje 300 włók w ziemi lubawskiej przy granicy dyecezyi płockiej leżących, z których zaledwie 40 w puszczy się znajduje, bisk. płockiemu Tomaszowi. Nabyte takim sposobem części ziemi lubawskiej stanowiły późniejszy klucz lubawski, powyżej opisany, który przy biskupach pozostał aż do zaboru pruskiego. Zresztą odpowiada ziemia lubawska w główniejszych swoich granicach dzisiejszemu powiatowi lubawskiemu. Źródła, z których korzystano: Akta dotyczące hist. pow. lubawskiego (dotąd niewydane); Utracone kościoły i kaplice w dyec. chełmińs. 124—129; Obrazy cudowne w dyec. chełmińs. 20; Dr. Kętrzyński: Ludność polska w Prusiech krzyżackich 20, 21, 69, 176; Handbuch des Grossgrundbesitzes von West-Preussen z r. 1880; Inwentarz dóbr biskupich z r. 1759; Dr. Perlbach: Preuss. Regesten; G. Ossowski: Mapa archeologiczna Prus zachodnich; Gesch. des Culmerlandes i t. d. *Kś. F.*

Lubawa, niem. *Lubben*, wś, pow. wałecki; według Kętrzyńskiego *Lubno* (ob.).

Lubawa, niem. *Liebau*, mko w pow. kamienogórskim na Śląsku dolnym, u źródeł rz. Bobrawy i u stóp t. zw. Rabengebierge, ma 4200 mk., 3 jarmarki, znaczny handel płótnem, przędzalnię lnu i stacyą drogi żel. z główną komorą celną. *F. S.*

Lubawicze 1.) mko, pow. orszański gub. mohilewskiej, o 55 w. na płd.-wsch. od Orszy, nad Berezyną, 313 dm., 1516 mk. (978 izr.), 2 cerkwie, 2 dm. modlitwy, garbarnia. Była mkiem już 1784 r., własność Lubomirskich.

2.) **L.**, wś, pow. newelski, własność Bobiatyńskich, 160 dzies. ziemi dworskiej. *M. K.*

Lubawka, osada karcz., pow. miechowski, gm. Iwanowice, par. Minoga.

Lubawska Ziemia w Prusiech, ob. *Lubawa.*

Lubba (niem.), pow. starogrodzki, ob. *Łuby.*

Lubben (niem.), ob. *Iwen.*

Lubben (niem.), ob. *Lubno.*

Lubchel, niem. *Leubchel*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. lubińskim.

Lubchorz al. *Lubikorz*, dok. *Lubkerose*, *Lubechorz*, jez., pow. świecki, Oddawna należało do biskupów kujawskich. R. 1292 ks. pomorski Mestwin II potwierdza, jako oo. cystersi z Byszewa, nabywszy od biskupa kujawskiego Wisława na własność Koronowo, zwane wtedy Smeysze, posiedli także jez. przyległe Lubkerose i łąki nadbrzeżne. Rościł sobie prawda i Jan, pleban z Sierocka, do tegoż jez. i do łąk prawa; książę jednak, mając przed sobą poprzysiężone świadectwa ze strony biskupa i kapituły kujawskiej, mianowicie też proboszcza Piotra de Lyzov, który to jez. od nich dawniej trzymał, przyznał je prawomocnie oo. cystersom. Ob. Codex dipl. Polon. II, 2, 627—629. Dr. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch, w regestrze mylnie podaje, jakoby to jez. znajdowało się przy Złej wsi nad Wisłą. Zbija to twierdzenie dokum. z r. 1312: mistrz krzyżacki, potwierdzając w nim, że to jez. zdawna do klasztoru byszewskiego al. koronowskiego należało, wymienia zarazem granice wiosek klasztornych Velin i Glinki, przyczem także jez. nasze L. wspomina: ...Także połowę strugi między Sierockiem a Jasieńcem i Glinkami (Glynk) aż do jez. Lubechorz. Ob. Wegner, Gesch. des Kreises Schwetz (Ein pommer. Herzogthum i t. d.), str. 395. Długie jest to jez. około pół mili, przywąskie, ciągnie się z płn. ku płd. na pograniczu Prus zachodnich z w. ks. pozn., niemal dokoła borem jasienieckim otoczone; za pomocą małej strugi, młyn Krągiel pędzącej, jest połączone z rz. Brdą. Z jeziorem L. stykają się granice Jasieńca, Glinek i Koronowa. O innej jeszcze wiosce zw. Lubikorz, która prawdopodobnie także dawniej istniała nad jeziorem, ob. *Lubikorz.* *Kś. F.*

Lubcia, ob. *Lubsia* i *Bydgoszcz.*

Lubcina, struga pod kol. Stanisławów Stary, pow. łódzki.

Lubciszki, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 16 w. od Oszmiany, 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Lubcz, starożytne mko w dawnem wojew. nowogródzkiem, obecnie w pow. nowogródzkim, nad Niemnem, o 6 mil od Nowogródka odległe, przy gościńcu wiodącym ze Szczors do Delatycz, ma osad około 200, przeważnie żydowskich; mk. obojga płci przeszło 1300; posiada zarząd gm. lubczańskiej, składającej się z 5-ciu starostw wiejskich, 32 siół i 3439 włościan płci męskiej; należy do okr. polic. 1-go niehniewickiego. Mieszkańcy zajmują się przeważnie rolnictwem i w części tkactwem. Nigdzie niema śladu o początku L., lecz kronikarze wspominają go już około połowy XIII w., utrzymując, iż Wit, kanonik krakowski a później w zakonie dominikanin, uczeń św. Jacka, za Mendoga opowiadający ewangelią nad Niemnem, założył tu kościół i misyą dominikańską, a nawet został mianowany przez Innocentego IV pierwszym biskupem Litwy i chrzcił jakoby Mendoga. Biskupstwo błogosławionego Wita w L., chociaż o niem zdaje się mówić Długosz, Bielski, Kromer, Stryjkowski, Sarnicki, Kojałowicz, Bzowski, Niesiecki i inni, było wciąż kwestyą sporną pomiędzy badaczami dziejów naszych; tem niemniej Bartoszewicz przyznaje, na zasadzie gruntownych studyów, nominacyą Wita w Litwie za Mendoga. Uprzednio L. był własnością w. ks. litewskich; w r. 1499 król Aleksander Jagiellończyk oddaje go Fedkowi Chreptowiczowi, podskarbiemu litew. Od Chreptowiczów nabył tę majętność w 1528 r. Albrycht Gastold wojew. wileński, w r. zaś 1547 został L. własnością Jana Kiszki, krajczego wielkiego litew., sławnego bogactwem i jawnem wyznawaniem aryanizmu. On to w L. założył drukarnię, kędy wyszły najciekawsze i dziś najrzadsze dzieła polskie polemicznej treści, wystosowane przeciwko katolikom. Wsławili się tu drukarze: Piotr ojciec, tudzież Jan Blass syn, Kmitowie, potem Jan Lange (księgi tu drukowane nosiły napis miejsca: *Lubeca ad Chronum*). Po Kiszkach wzięli Radziwiłłowie L. i po upadku aryanizmu dawali dzielne ramię protestantom litewskim. W L. było główne siedlisko dysydentów, istniał zbór jeszcze przez Kiszków jako aryański wzniesiony a przez Radziwiłłów podtrzymywany dla wyznania helweckiego. O nim szczegóły w Łukaszewiczu (ob. Dzieje kościoła wyzn. helwec. w Litwie, t. I, str. 373, t. II, str. 45). O drukarni w Lubczu i dziełach tu wytłoczonych, ob. „Hlstorya Drukarń w Polsce i Litwie Jerzego Samuela Bandtkiego", t. I, str. 342—350. O L. pisali: Syrokomla, ob. „Niemen", str. 31—33; „Wędrówki" str. 67. Kirkor w „Opiekunie Domowym" za rok 1875, str. 516. W L. była misya jezuicka. Władysław IV 1644 r. potwierdził przywilej prawa magdeburskiego, nadany przez Zygmunta III w 1590 r. Był tu zamek Radziwiłłowski. Za Jana Kazimierza L. został całkiem zniszczony przez wojska rossyjskie, następnie dwa pomory go wyludniły. Odtąd więc nie powstał z ruin, jest nędzną do dziś dnia mieściną i tylko otrzymał jarmark na konie w dniu ś. Eliasza; do niedawna zaś słynął fabryką wybornego łaku. Kahał lubczański opłacał niegdyś hiberny 550 złt. (ob.

Vol. Leg. VI, fol. 354). Dobra lubczańskie przez wiano księżniczki Stefanii Radziwiłłówny wraz z mkiem w pierwszej ćwierci bieżącego stulecia dostały się w dom książąt Wittgenstejnów i dziś należy do ks. Piotra; dobra te mają obszaru 9933 mr. w najpiękniejszej glebie i łąkach i są pospolicie wydzierżawiane. W miasteczku jest cerkiew na cmentarzu i szkoła żydowska. *A. Jelski.*

Lubcz, wś i gm., pow. mogilnicki; 4 miejscowości: a) L., wś; b) L.-Rudunek; c) L.-Olędry; d) Gostąbka, młyn; 39 dm., 417 mk.; 92 ewang., 325 katol.; 205 analf. Kościół katol. paraf. dekan. rogowskiego. Poczta i tel. w Rogowie o 4 kil.; st. kol. żel. w Mogilnie o 24 kil. (Czyt. Kod. dypl. pol. II, 127 i Lib. ben. Łaskiego I. 166). *M. St.*

Lubcza, wś i folw., pow. jędrzejowski, gm. i par. Nawarzyce. Posiada szkołę począt. 1-kl. ogólną. W 1827 r. 32 dm., 299 mk. Według Długosza był tu w XV w. kościół paraf. drewniany; do parafii tej należała wś Stępocice. (Dług., t. II, 72 i 113). Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarków: L., Ewcin, Przezwody, attynencyj Adamow i Nowy folwark, wsi. L., Przezwody i Wola Lubecka; rozległość wynosi mr. 2349: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 579, łąk mr. 62, pastwisk mr. 32, nieużytki i place mr. 30, razem mr. 703, bud. mur. 3, z drzewa 18, płodozmian 10 i 17-polowy; folw. Ewcin grunta orne i ogr. mr. 445, pastwisk mr. 12, lasu mr. 150, nieużytki i place mr. 14, razem mr. 625, bud. mur. 2, z drzewa 4, płodozmian 11-polowy; folw. Przezwody grunta orne i ogr. mr. 442, lasu mr. 565, nieużytki i place mr. 17, razem mr. 1024, bud. mur. 2, z drzewa 11, płodozmian 10 i 17-polowy. Gorzelnia i cegielnia. Wś L. os. 36, z grun. mr. 223; wś Przezwody os. 25, z grun. mr. 161; wś Wola Lubecka os. 15, z grun. mr. 162. *Br. Ch.*

Lubcza al. *Janowo*, folw. w pow. borysowskim, własność Stratowiczów. *A. Jelski.*

Lubcza, por. *Iwanków.*

Lubcza 1.) długa osiadła wś, pow. pilzeński, 235 m. npm., nad pot. uchodzącym z lew. brzegu do Wisłoki. Od płn. i płd. otoczona lasami, ma 1986 mk. rzym.-katol., ma parafią rzym.-katol., szkołę 1-klas. i kasę pożycz. gm. z kapitałem 1062 zł. w. a. Na obszarze więk. pos. Eleon. Broniewskiej przebywa stale 53 osób. Pos. więk. ma obszaru 506 roli, 63 łąk i ogr., 36 pastw. i 279 mr. lasu; pos. mniej. 2888 roli, 224 łąk i ogr., 327 pastw. i 317 mr. lasu. W końcu ubiegłego stulecia należała do domu Piegłowskich. Kuropatnicki podnosi obfitość lnu i tkaczów. Ten przemysł podupadł teraz, ale się jeszcze utrzymał. Kościół jest drewniany, niewiadomej fundacyi, przechowuje metryki od r. 1626 (Lib. ben. II, 259). Paraf. należy do dyec. tarnowskiej, dekan. pilzeńskiego, obejmuje Wolę Lubecką i Dzwonową z ogólną liczbą mk. 3070 rzym.-katol. i 219 izrael. L. graniczy na zach. z Lubecką Wolą, na płd. z Kowalowym i Jodłową, na wsch. z Dzwonową, na płn. z Zagórzem i Zwiernikiem. 2.) **L.** *koło Szczepanowic*, wś, pow. tarnowski, na praw. brzegu Dunajca, 419 m. npm., jest otoczona do około lasami i należy do par. rzym.-katol. w Jodłówce (w XV w., jak pisze Długosz, Lib, ben. I, 13, L. była własnością Jana Błońskiego i Tomasza Kaźmirskiego) a do urzędu poczt. w Wojniczu. Ma 135 mk. rzym.-katol. Pos. więk. ma 130 roli i 478 mr. lasu; pos. mniej. 120 mr. roli. L. graniczy na zach. i płn. z Dąbrówką Szczepanowską, na wsch. z Pleśnią i lasami Olszą, na płd z Lubinką i Janowicami. *Mac.*

Lubcza, dwie posiadł. w pobliżu siebie leżące, pow. złotowski, w okolicy lesistej, przy granicy w. ks. poznań., nad jeziorami. a) *L. Stara*, niem. *Alt-Lubcza*, dobra, obszaru liczą mr. 928, bud. 12, dm. 5, katol. 21, ewang. 37. Parafia Sypniewo, szkoła Lubcza Nowa, poczta Więcbork. Luteranie utrzymują tu dom modlitwy (Bethaus), w którym nabożeństwo co 3 niedziele odprawiają. b) *L. Nowa*, niem. *Neu-Lubcza*, włośc. wś, obszaru liczy mr. 3043, bud. 327, dm. 143, katol. 262, ewang. 737. Reszta jak wyżej. Wś L. należała dawniej do dóbr obszernych iłowskich, od Sypniewa później odłączonych. Własność była kiedyś hr. Grabowskich. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Flatow, str. 234 i 284. *Kś. F.*

Lubcza, ob. *Lupcza.*

Lubcza, rz., ob. *Biała* rz., pow. bielski, gub. grodzieńska.

Lubcze, wś w pow. borysowskim, niedaleko rz. Hajny, w gm. ziembińskiej, ma osad 12, grunta kamieniste, miejscowość górzysta.

Lubcze, wś włośc., pow. wilejski, o 35 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Ilii do m. Radoszkowicz, 1 dm., 12 mk. prawosł. (1866).

Lubczyn, *Lubczyna*, niem. *Lubschin*, wś nad Prosną, pow. ostrzeszowski; 25 dm., 187 mk.; 13 ewang., 174 katol.; 44 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Podzamczu o 6 kil. 2.) **L.**, dom. tamże, 5790 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Jutrków, folw.; 30 dm. i 247 mk.; 17 ewang., 230 katol.; 97 analf. Własność Stanisława Karśnickiego. *M. St.*

Lubczyn, także *Lupczyn*, pasmo górskie z rozległemi polanami, na obszarze Seletyna, w pow. radowieckim, po praw. brzegu Suczawy; stoki północne i południowe pokrywają rozległe lasy, grzbiet zaś paśmiste polany z zabudowaniami. Od płn. spływają wody do Suczawy, od zach. do Bohonisory a od wsch. do Sipitula, dopływów Suczawy. Najwyższy

punkt tego pasma sięga 1030 m. npm. Od płd. u źródeł Bohonisory i Sipitula wznoszą się Magóra Wielka (1220 m.) i Mała (1102 m.).

Lube, jez., por. *Drawa.*

Lubeca, *Lubeka*, ob. *Lubcz.*

Lubechorz (dok.), ob. *Lubchorz.*

Lubecka Wola, wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Nawarzyce. Por. *Lubcza.*

Lubecka Wola, wś, pow. pilzeński, nad górnym biegiem potoku uchodzącego pod Dęborzynem z lew. brzegu do Jodłówki, leży na południowym stoku lesistej góry Kokosz, 441 m. npm., w par. rzym.-katol. w Lubczy. Ta wś należy do par. w Lubczy (ob.) i ma 604 mk. rzym.-katol., z których 96 przebywa stale na obszarze więk. pos. p. Leona Derezińskiego, wynoszącym morgów 451 roli, 41 łąk i ogr., 41 pastw. i 191 mr. lasu; pos. mniej. ma 321 roli, 35 łąk i ogr., 44 past. i 13 mr. lasu; graniczy na wsch. z Lubczą, na zach. z Zalasową, na płn. ze Zwiernikiem a na płd. z Joninami.

Lubecki potok, znaczny strumień, wypływa w obrębie Woli lubeckiej, w pow. pilzeńskim, u południowych stóp góry Kokocz (441 m.); płynie przez Wolę Lubecką na płd.-wsch., następnie przez Lubczę na wsch., w Dzwonowej zwraca się na płn., a od Zagórza na wsch. i pod Dęborzynem łączy się z lew. brzegu z Jodłówką, która niezadługo uchodzi do Wisłoki. Długość biegu czyni 12 kil. Zabiera liczne strugi bezimienne. *Br. G.*

Lubecko, niem. *Lubetzko*, wś i dobra, pow. lubliniecki, par. L., o pół mili od Lublińca, przy drodze do Oleszna; 151 bud., 65 dm., 454 mk. Dobra mają z folw. Lipie około 1000 mr. ziemi; wś 63 osad, 2021 mr. rozl., kościół katolicki z XIII w., szkołę z XVIII. Par. L. dek. lublinieckiego miała 1869 r. 4158 katol., 93 ewang., 47 izr. *F. S.*

Lubecors (dok.), ob. *Lubikorz.*

Lubecz, ob *Lubiecz.*

Lubecz, mko, pow. horodnicki gub. czernihowskiej, nad Dnieprem i Użykiem. Istniał już 882 r., spustoszony za napadu Tatarów, od 1503 dostał się Rossyi, należał podobno czas jakiś do Mazepy. Ma 459 dm., 2091 mk., 7 cerkwi, przystań rzeczną, 4 jarmarki. Mka L. i Łojów, niedaleko od siebie po obu stronach Dniepru rozłożone, Lubecz z lewej, Łojów zaś z prawej jego strony, stanowiły ststwo, o którem pierwsze ślady w archiwum Prozorów znajdujemy w r. 1580, mianowicie w inwentarzu przez Jana Charlęskiego komornika J. K. Mści sporządzonym przy podaniu takowej królewszczyzny w dożywotnie władanie ks. Andrzejowi Wiszniowieckiemu, wojew. wołyńskiemu. To ststwo lubeckie z Łojowem i wszystkiemi attynencyami należało na on czas do wojew. kijowskiego, do prowineyi koronnej, lecz gdy później od prowincyi litewskiej oderwane zostały dla Rossyi przez prywatną komisyą koronną bez zgody stanów dobra Trubeck zwane, to stany rzpltej na sejmie r. 1648 ststwo lubeckie i łojowskie w wynagrodzenie za Trubeck przyłączyły do prowincyi litewskiej, do województwa smoleńskiego, do powiatu starodubowskiego, i odtąd do czasu Jana Kazimierza ststwa te dzierżone były przez ks. Radziwiłłów i Tyszkiewiczów. Za Jana Kazimierza województwa: połockie, witebskie, mścisławskie, smoleńskie i powiaty: orszański, starodubowski, rzeczycki i mozyrski przez kozaków zaporoskich zawojowane zostały, lecz wojsko w. ks. litew. starego zaciągu, 2025 koni liczące, pełniąc wiernie usługi swoje dla rzplitej, dopóty z nieprzyjaciółmi się ścierało, aż część kraju, w którym Łojów i L. leżą, z rąk ich wydarło. Nagradzając te jego zasługi Jan Kazimierz przywilejem w 1660 r. 5 września wydanym, ststwa lubeckie i łojowskie, po śmierci Krzysztofa Tyszkiewicza do szafunku królewskiego przypadłe, oddał w dożywotnie władanie wojsku litewskiemu starego zaciągu; stany zaś rzpltej, na sejmie r. 1661 zgromadzone, ów dożywotni dokument królewski na dziedziczny zamieniły, przywilejem tegoż roku w lipcu wydanym. Nie mogło wojsko owo przystąpić do podziału nadanych mu starostw z powodu nieustających wojen, aż dopiero po andruszowskim traktacie, w r. 1667 przypadłym, mocą którego L. do Rossyi odpadł, naznaczoną została, na prośbę wojska starego zaciągu, przez Michała Korybuta w r. 1670 osobnym przywilejem komisya dla podziału ststwa łojowskiego pomiędzy panów towarzyszy wojska litewskiego starego zaciągu. Komisya takowa, w której uczestniczył Hilary Połubiński marszałek w. ks. litew., zgromadziła się w Wilnie pod prezydencyą hetmana Paca; podział ów dokonany został na zasadzie ilości koni w poczcie każdego z panów towarzyszy liczących się; nie przyszedł on jednak do wykonania, aż dopiero po wstąpieniu na tron Jana III w r. 1676, gdy stany rzplitej, na sejmie krakowskim zgromadzone, nową naznaczyły komisyą, która pod prezydencyą Hilarego Połubińskiego zjechawszy na miejsce, działu na chorągwie i konie dokonała i we władanie udarowanych oddała. Ci zaś, nie chcąc używać po większej części małych cząstek ziemi na siebie przypadłych, sprzedali takowe Hilaremu Połubińskiemu, marszałkowi w. ks. litew., każden zosobna, własnoręcznym dokumentem swoim, jakowe sprzedaże ogólnem prawem, 1677 r. 22 i 28 grudnia w metrykach litewskich przyznanem, zatwierdzone zostały. Suma zapłacona przez Połubińskiego za ststwo łojowskie wyniosła ogólnie złt. 60000. Po śmierci Krzysztofa Połubińskiego syna Hilarego, który bezdzietnie umarł, przypadły dobra łojowskie jak widać

z zapisu dzielczego 1686 r. 11 maja, siostrze jego Izabeli z Połubińskich Sapieżynie, wojewodzinie wileńskiej. Od Sapiehów przeszedł Łojów we władanie jenerała Judyckiego i dotąd w rękach jego sukcesorów po kądzieli zostaje, a mianowicie Naruszewicza, ożenionego z Idalią Judycką i Laszcza pułkownika inżynierów, ożenionego z rodzoną siostrą Idalii Zofią. Wszystkie dokumenta i przywileje oryginalne o przyjęciu starostw łojowskiego i lubeckiego we władanie wojska starego zaciągu i następnie od tegoż na rzecz Hilarego Połubińskiego, znajdują się w archiwum Prozorów w Ostrohladach, w pow. rzeczyckim. W L. i w Czernihowie mieści się olbrzymia biblioteka hr. Miłoradowicza, ważna do dziejów Małorosyi. Dużo artykułów o L. drukowały „Czernihow. eparch. Wied.“

Lubeczka, folw. koło Żabokruk, pow. bobrecki.

Lubejki, część Rudy Magierowskiej, pow. Rawa Ruska.

Lubek, wś i folw., pow. toszecko-gliwicki, par. Kamieniec, na płn.-zach. od Kamieńca; 49 bud., 36 dm., 278 mk. (z kol. Freidorf). Wś ma 34 osad; folw. 990 mr. rozl. *F. S.*

Lubel, ob. *Lubiel.*

Lubel, wś, pow. piński, nad Jasiołdą, przy drożynie wiodącej z Kupiatycz do Ośmieżyc, ma osad 22, łąki wyborne; lud trudni się rolnictwem i flisactwem. Niegdyś własność bazylianów pińskich. *A. Jelski.*

Lubel, folw. do dóbr Mielice, pow. mielicki.

Lubela al. *Lubella*, wś, pow. żółkiewski, o 18 kil. na płn. od urzędu poczt. w Żółkwi, 16 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Mostach Wielkich. Na płn. zach. leży Przystań (al. Przystanie), na płn. Butyny, na wsch. Derewnia, na płd. wsch. Kulawa, na płd. Zameczek i Dobrosin, na zach. Biesiady. Wzdłuż granicy płn. zach. płynie Biała (ob.) od płd. zach. na płn. wsch. do Butyn, gdzie wpada do Raty. Od praw. brzegu przyjmuje ona w obrębie wsi kilka małych potoków. Najwyżej (do 230 m.) wznosi się wzgórze Semczycha w środku obszaru. Zabudowania wiejskie są rozrzucone po całym obszarze i tworzą następujące części wsi i grupy domów: Borowyki, Borysy, Butynczy, Ciupka, Figury, Kobryny, Kowáliski (al. Kowalewski), Maruszka, Mielniki, Słuki, Świstuny, Zabród, Załozy, Za polem. Własn. więk. ma roli ornej 135, łąk i ogr. 104, pastw. 73, lasu 318 mr.; własn. mniej. roli ornej 1278, łąk i ogr. 1253, pastw. 399, lasu 17 mr. W r. 1880 było 1633 mk. w gminie, 12 na obsz. dwor. (między nimi 12 obrz. rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Żółkwi, gr.-katol. w miejscu, dek. żółkiewski, dyec. przemyska. Do par. należą Biesiady. We wsi jest cerkiew drewniana, zbudowana r. 1841, dawniejsza spaliła się r. 1831. Jest także szkoła etat. 1-klasowa. *Lu. Dz.*

Lubella, nazwa dwóch wiosek w hr. liptowskiem (Węgry), w pow. mikulaskim, na północnym stoku pasma górskiego Dżumbira, nad pot. Klaczanką. Wioska wschodnia zwie się *L. królewską* al. *Kralową* (węg. *Király-Lubella*), liczy dm. 75, mk. 548, obszaru 2373 kwadr. sążni katastr. Zachodnia zaś wioska zwie się *L. ziemiańską* (węg. *Nemes-Lubella*), liczy dm. 45, mk. 341, obszaru 654 kwadr. sążni katastr. (1880 r.). Obie należą do par. łać. w św. Elżbiecie (*Sz.-Erzsébet*). Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 liczba mk. według wyznania tak się przedstawia: a) w L. Kr. dusz rzym.-katol. 715, ewang. 37, nieun. 88, żyd. 30, razem 890; b) w L.-Z. rzym.-katol. 568, ewang. 13, nieun. 56, żyd. 9, razem 646. Ewangielicy obu wiosek należą do gm. ewang. w Paluczce. Sąd pow. i urząd pod. w św. Mikulaszu. St. p. Tepla liptowska. *Br. G.*

Lubelpol, wś, pow. piński, 1 okr. polic., gm. Pieńkowicze, mk. 90, ziemi 540 dzies.; należała do klasztoru horodyskiego benedyktynów; od rządu nabyli ją Kałłaurowie, szlachta prawosławna. *Ks. M.*

Lubelska gubernia, ob. *Lublin.*

Luben, olędry i gm., pow. międzyrzecki, 3 miejsc.: a) L., olędry; folwarki: b) Helowski, niem. Helowsko lub Heloweske 590 mr. rozl.; c) Luben 450 mr. rozl.; 33 dm., 211 mk., 187 ew., 24 katol., 44 analf. Poczta i tel. w Trzcielu o 16 kil.; stacya kol. żel. w Zbąszyniu o 17 kil. *M. St.*

Luben (dok.), ob. *Lubianki.*

Luben (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Packhausen.

Lubenia, wś, pow. rzeszowski, nad potokiem Lubenią, wpadającym z praw. brzegu do Wisłoka, 230 m. npm. Od zachodu otaczają wieś lasy, u których granic znajduje się po kilka chat mających nazwy (idąc od północy ku południowi): Kosina, Maternówka, Jasieniki, Obręczna i Szumówka. Na południu podnosi się góra Lubenia do 426 m. npm., a na wschodniej stronie stoi kilka chat zwanych Czeczukami. L. ma 1848 mk. rzym.-katol. (prócz kilkunastu żydów), parafią rzym.-katol. i szkołę ludową; należy do urzędu poczt. w Czudcu. Aktu erekcyi parafii niema, ale w innym akcie jest wymieniony w r. 1493 Jan, pleban z Lubeni, przełożony bractwa duchownego obwodu rzeszowskiego i tyczyńskiego. Według tradycyi miał zbudować kościół Rafał ze Stemberku Kostka przed r. 1640; jednak teraźniejszy kościół zdaje się być późniejszej budowy; poświęcił go w r. 1745 bisk. Wacław Sierakowski. Parafia znajduje się w dyec. przemyskiej dek. rzeszowskim; ma dołączone Siedliska, Solonkę, Straszydło i Zarzyce z ogólną ludnością 4954

rzym.-katol. i 124 izraelitów. Pos. więk. Ludw. hr. Wodzickiego ma obszaru 247 mr. roli i 14 mr. lasu; pos. mniej. 1914 mr. roli, 182 mr. łąk i ogr., 244 mr. pastw. i 448 mr. lasu. L. graniczy na północ z Siedliskami, na południe ze Straszydłem, na zachód z Wyżnem a na wschód z lasami należącemi do Hermanowy. *Mac.*

Lubenia 1.) rzeczka, wypływa w obr. gm. Hermanowej, w pow. rzeszowskim, ze źródeł leśnych, u południowych stóp góry Hermanowej (389 m.); płynie zrazu na południowy wschód, tworząc granicę między gm. Straszydłem a Hermanową, poczem zwraca się na południe, płynąc obszarem Straszydła, zachodnim brzegiem Rzecznego lasu (391 m.), a od folwarku w Straszydle przyjmuje kierunek północno-zachodni, przerzyna wieś Straszydło i Lubenię. W Lubeni, na granicy z Siedliskami, uchodzi z praw. brzegu do Wisłoka. Długość biegu 14 kil. Przyjmuje obustronnie liczne strugi i potoki, między któremi znaczniejszy jest Jasieniki (ob.). 2.) **L.**, nazwa rzeczki, ob. *Przyłubienia.* *Br. G.*

Lubenia, góra w południowej stronie wsi Lubeni, w pow. rzeszowskim, pod 49° 54′ 11″ płn. sz. g., a 39° 35′ 40″ wsch. dłg. g. F.; 426 m. npm. *Br. G.*

Lubenow (dok.), ob. *Liebenau.*

Lubens (dok.), tak się zwała 1175 r. wś Lubiąż, pow. wołowski.

Lubenz (dok.), zapewne *Lubieniec*, nazywała się kiedyś wś na wschod. polskiem Pomorzu, w późniejszych Prusach król., nie wiadomo już na pewno w którym powiecie położona. Roku 1294 książę Mestwin II potwierdza, jako Teodoryk kan. kruszwicki, prokurator czyli ssta pomorski bisk. kujawskiego Wisława, nabył na własność za pewną kwotę pieniędzy od Sulisława, zwanego Cegareuyz, wś L. wraz ze strugą Gemaniczą, na której jazy może stawiać. Ponieważ Sulisław posiadał tę wieś darem od Mestwina, kan. Teodoryk prosi księcia, żeby kupno potwierdził, co też książę uczynił. Wś ta jest wolna od wszelkich ciężarów i sądów książęcych. Także wolno będzie Teodorykowi sprzedać, albo darować tę wieś komu zechce, bez zezwolenia księcia, byleby nabywca nie był szkodliwy mieszkańcom, ziemi i całemu krajowi. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch, str. 461. Uczony tenże, uwiedziony podobieństwem brzmienia, uważa L. za dzisiejszą wieś Lubań przy Kościerzynie. Co jednak już z tej przyczyny okazuje się mylnem, ponieważ struga przy Lubaniu płynąca zowie się Wierzyca, podówczas w dokum. Verissa. Z przyczyny, iż w przytoczonym dokum. nie masz ani najmniejszych bliższych danych co do jej położenia, trudno dziś orzec którąby wieś teraz Lubenz stary oznaczał; pod nazwą tą nie istnieje obecnie żadna zgoła osada na polskiem Pomorzu. *Kś. F.*

Lubenz (dok.), ob. *Lubień.*

Luberadz, wś nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Małużyn, odl. o 18 w. od Ciechanowa. Posiada gorzelnię, browar, cegielnię, fryszerkę i smolarnię, oraz karczmę. Ma 24 dm., 299 mk., 2126 mr. gruntu, 72 nieuż., w tem 145 mr. ziemi włośc. Por. *Liberadz.*

Luberadz, ob. *Luboradz*, por. *Kutno.*

Luberadzyk, wś nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Małużyn, odl. o 21 w. od Ciechanowa, ma 4 dm., 41 mk., 48 mr. gruntu.

Lubersyn (dok.), ob. *Lubierzyn.*

Lubesch (dok.), ob. *Lubicz.*

Lubeschaw (dok.), ob. *Lubieszowe* i *Lubsza.*

Lubesewo (dok.), ob. *Lubiszewo.*

Lubesov (dok.), ob. *Liebsen* i *Lubiszewo.*

Lubeszczyk, pustkowie, pow. ostrzeszowski, 33 dm., 337 mk.; należy do gm. i wsi Szklarka myślniewska.

Lubeszka 1.) znaczny potok, wytryska na gruntach wsi Stoków, w pow. bobreckim, na południe od folwarku Wilawczami zwanego; płynie zrazu na południowy wschód; u zach. stóp góry Dołhy (399 m.) zwraca się na południe. Poniżej Lubeszki wołochowej przybiera od zach. (praw.) brzegu strumyczek łączny z pod osady Wołowej (Sarniki). Potok L. przepływa dość obszerną dolinę Krzywiecką, mija od wschodu Strzeliska Stare i Lubszę i w Podburzu wpada do Świrza. Międzyrzecze między L. a Świrzem tworzy pasmo wzgórzy lesistych, będących południowem przedłużeniem wzgórzy podhorodyszczańskich i romanowskich (ob. *Gołogóry*), gdzie szczyt Dołha (punkt triangulacyjny), na północ od L. wołochowej, dochodzi 399 m. (szt. gen.) npm. Pasmo to zwęża się w miarę, jak oba potoki, L. i Świrz, zbliżają się ku sobie; przy samem ich połączeniu się osiadła na wzgórku wieś Wyspa. Po zachodniej stronie potoku L. ciągnie się wzgórzysty grzbiet, począwszy od Sarnik aż po Strzeliska Stare. Grzbiet ten nosi nazwę Krzywca (ob.). Długość biegu czyni 18 kil. Źródła leżą na wys. 357 m., ujście 260 m. npm. 2.) **L.**, rzeczka, powstaje z połączenia się dwóch strug łęcznych, na obszarze gm. Nowegosioła, w pow. żydaczowskim; płynie na północny wschód łąkami przez Nowesioło, Obłaźnicę, Żyzawę, Jajkowce, Mazurówkę i Lubszę, i na północnej granicy gm. Żurawna uchodzi z lew. brzegu do Dniestru. W Jajkowcach przepływała ta rzeczka staw, dziś spuszczony. Długość biegu wynosi 19 kil. Źródła leżą na wys. 290 m., ujście zaś 240 m. npm. *Br. G.*

Lubeszka wołochowa, wś, pow. bóbrecki,

o 12 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Bóbrce. Na płn. zach. leżą Stoki i Sarniki, na zach. Żabokruki i Trybuchowce, na płd. Strzeliska Nowe, na wsch. Tuczna, na płn. wsch. Chlebowice Świrskie (obie w pow. przemyślańskim). Przez wieś płynie pot. L., dopływ Świrza. Wchodzi on tu od płn. zach. ze Stok, gdzie się zwie Horbinem, płynie zrazu na płd., przyjmuje nazwę L., potem skręca na płd. zach., a nakoniec wzdłuż granicy płd. zach. na płd. wsch. i wchodzi do Strzelisk. Wzdłuż granicy wsch. płynie Świrz, dopływ Dniestru. W środku obszaru leżą nad Lubeszką zabudowania wiejskie. Między Lubeszką a Świrzem leżą rozległe lasy, a mianowicie na płn. Las Dołha ze szczytem 399 m. wys., a na płd. Las za Młynem ze szczytem 391 m. wys. Na wsch. krańcu tego lasu leży młyn i grupa domów Płoskie nad Swirzem. Na praw. brzegu Lubeszki leży w stronie płn. zach. las mniejszy ze szczytem 393 m. wys. Własn. więk. ma roli ornej 42, łąk i ogr. 62, pastw. 5, lasu 2547; własn. mniej. roli ornej 246, łąk i ogr. 193, pastw. 35, lasu 1 mr. W r. 1880 było 440 mk. w gminie, 14 na obsz. dwor. (30 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Bóbrce, gr.-katol. w Bakowcach. We wsi jest cerkiew i kasa pożyczk. gminna z kapit. 82 zł. w. a. Według zapisków Schnejdera rozkopano tu mogiłę czyli kurhan i znaleziono popioły z węglami, kośćmi ludzkiemi i rozmaite sprzęty. *Lu. Dz.*

Lubetzko (niem.), ob. *Lubecko.*

Lubhość, niem. *Liebegast*, wś serbska na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim. W r. 1871 dm. 21, ogólnej ludności 90, w tem ewang. 53, katol. 37. Serbskiej ludności w r. 1840: 83, w roku 1860: 75, w roku 1880: 91. *A. J. P.*

Lubiacza, wś, pow. ihumeński, w gminie szackiej, w okr. polic. uździeńskim, nad rzeką Szaczą. Od wieku XVIII należy do dominium Tołkaczewicze, z kolei była własnością Bychowców, Zaranków, Zawiszów i Grabowskich; ma osad 35, młyn wodny; miejscowość bardzo lesista i odludna, grunta lekkie, w okolicy sławne ostępy na grubego zwierza, do dóbr Tołkaczewicze należące. *Al. Jel.*

Lubiadź, ob. *Lubiaź*, pow. piński.

Lubian, niem. *Lauben*, wś, pow. ostródzki, w t. zw. starych, po większej części polskich Prusach, przez osadników (jak samo już imię wskazuje) polskich założona i trzymana, blisko granicy nidborskiego pow., po nad jeziorem. R. 1599 posiada L. samą ludność polską. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 380.

Lubiana, ob. *Łubiana.*

Lubiańce, nad rz. Radwanką, okolica szlachecka, pow. lidzki, 5 okr. adm.. od Lidy o w. 37, od Ejszyszek w. 19, dm. 8, mk. katol. 89, starozakon. 2. (1866).

Lubianen (niem.), ob. *Lubiany.*

Lubianka, wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 21 w. od Oszmiany, 12 domów, mk. 87, z tego 41 prawosł., 46 katol. (z 1866).

Lubianka 1.) os. do Dąbrowy, pow. człuchowski, w okolicy lesistej; bud. 10, dm. 3, katol. 12, ew. 9. Parafia, szkoła, poczta Przechylewo. 2.) **L.**, według Kętrzyńskiego wś w pow. chojnickim; skorowidze urzędowe jej nie wymieniają.

Lubianka, al. *Lubionka*, niem. *Lebehnke*, trzy miejscowości w pobliżu siebie leżące, pow. wałecki, 1 i pół mili od Piły, w okolicy lesistej. Parafia Piła; szkoła, poczta i st. dr. żel. (z Piły do Jastrowia) w miejscu. a) *L.*, niem. *Lebehnke*, dobra, obszaru liczą roli or. hekt. 403, łąk 22, lasu 16, nieuż. 3, wody 18, ogółem obszaru hekt. 454, bud. 14, dm. 5, katol. 35, ewan. 53, hodowla koni, bydła, owiec i świń; dziedzic Adolf Steinbark. b) *L. Stara*, niem. *All-Lebehnke*, włość. wś, obsz. liczy mórg 9226, bud. 368, dm. 132, katol. 642, ewan. 510. c) *L. nowa*, niem. *Neu-Lebehnke*, włośc. wś, obsz. zajmuje mr. 1563, bud. 98, dm. 29, katol. 129, ewan. 51. Od dawna istniał kościół we wsi L., przez kogo i kiedy założony, niewiadomo. Pierwiastkowo był on paraf. W XVI wieku dostał się w ręce lutrów. Około r. 1605 napowrót odebrała go królowa Konstancya, żona Zygm. III, posiadająca wówczas stwo ujskie, i oddała jak przedtem na użytek katolikom, a bisk. poznański Andrzej Opaliński przyłączył go w r. 1607 jako filialny do Piły. Budowany był z drzewa, niekonsekrowany, tytuł miał św. Trójcy. R. 1784 znacznie już podupadł, aparatów zgoła żadnych w nim nie było, oprócz lichtarzy i dzwonów. Naboż. nie odprawiało się, tylko bakałarz katolicki czytał w niedzielę i święta kazanie odnośne z katol. postyl niemieckich. Ną naboż. także luteranie przychodzili. Ob. Łukaszewicz, Kościoły parafialne w dyec. poznańskiej, str. 192 i 193. Szkoła także istniała katol. w L. za polskich czasów, jak pisze wizyta kościelna Braneckiego z r. 1641. Jest tu (w L.) także rektor szkoły.

Lubianka 1.) rz., poczyna się w pow. kieleckim, na północ wsi Siekierno, płynie ku wschodowi, tworzy granicę z pow. iłżeckim, poczem wchodzi w ten pow. i powyżej Michałowa, na południe Wierzbnika, wpada z praw. brzegu do Kamienny. Długa 9 w. 2.) **L.**, rz., w pow. iłżeckim, powstaje z kilku strumieni pod wsią Lubienią, na wschód Wierzbnika, płynie ku południowi przez Młynek i pod Brodami wpada z lew. brzegu do Kamienny. Długa 5 w.

Lubianka (?), rz., ob. *Dębniak.*

Lubianka, strumyk w pow. pleszewskim i wrzesińskim, wypływa od Strzydzewa w kierunku północ.-wschod. na północ od Rzegocina

dąży dalej w kierunku północ.-zachod., mija wsie Grab, Rudkę, Żerniki, Kretków i w pow. wrzesińskim pod Rogaszycami łączy się po prawej z Lutynią, poboczną Warty; przez większą część biegu płynie prawie równolegle z Prosną. Długość ma blisko cztery mile. *M. St.*

Lubianki, wś włośc. i folw. pryw., pow. rypiński, gm. i paraf. Chrostkowo. Ma 16 osad, 141 mk., 8 dm., powierzchni 222 mr., w tém 26 mr. należy do włościan.

Lubianki, niem. *Lubianken*, dok. *Luben*, *Luban*, *Löben*, dobra, pow. toruński, na bitym trakcie toruńsko-chełmińskim. Obszaru liczy roli ornej hekt. 297, łąk 14, nieuż. 2, ogółem obszaru hekt. 314, bud. 12, dm. 6, katol. 54, ewan. 30. Parafia i szkoła Bierzgłowo, poczta Chełmża. Hodowla bydła rasy osf-fryskiej; znaczna melkarnia i cegielnia; dziedzic Karol Strübing, do którego zarazem należą dobra pobliskie Koryto i niejakie posiadłości w Bierzgłowie. Wieś L. stanowiła początkowo dobra krzyżackie w komturyi bierzgłowskiej leżące. R. 1434 Paweł von Russdorf, mistrz w. krzyżacki, zapisuje tę wieś wraz z drugą w pobliżu będącą Koryta za przysługi świadczone na własność Toruńczanom z tem samem prawem, na jakiem inne swoje dobra posiadają; także im powierzył wszystkie sądy, drogowych nawet (Strassengerichte) nie wyłączając. R. 1575 d. 22 maja Toruńczanie zastawili L. wraz z młynem podówczas tu będącym i innemi wsiami Lulkowem, Łysomicami i Korytami Feliksowi Finke, star. działdowskiemu, za pożyczoną im kwotę 45,000 fl. Kiedy te dobra napowrót wykupili, akta nie podają. Młyn poprzednio wspomniany w L., obecnie nie istnieje. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 99; Wernicke, Gesch. der Stadt Thorn, str. 274. *Kś. F.*

Lubianków, wś i folw., pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Dmosin. Leży na lewo od drogi z Łowicza do Główna, odl. 20 w. od Łowicza. W 1827 r. 23 dm., 143 mk.; obecnie 15 dm., 180 mk. Folw. ma 1623 mr., wtem 960 mr. roli, 347 mr. lasu, 152 mr. zarośli i nieużyt. Włośc. mają 13 osad, 106 mr. (99 mr. ornej ziemi). Na folwarku owczarnia poprawna. Łaski Lib. ben. II, 251, 319 zowie L. Lubyenkow, *Ulanka*. Według Tow. Kred. Ziem., folwark L. z wsiami: Wola Lubiankowska i Rudnik, rozległy mr. 855: grunta orne i ogrody mr. 474, łąk mr. 107, pastwisk mr. 15, lasu mr. 153, zarośli mr. 50, wody mr. 2, nieużytki i place mr. 54, bud. mur. 6, z drzewa 11. Wś Wola Lubiankowska osad. 11, z grunt. mr. 75; wś Rudnik osad 16, grun. mr. 142. Gmina L. należy do s. gm. okr. II w Łyszkowicach, st. poczt. w Głównie, ma 18,112 mr. obszaru. Ludność stała wynosiła w 1878 r. 4548 dusz, w tem 2174 męż., 2374 kob. Co do wyznań: 4309 katol., 196 protest., 43 żydów. W gminie istniała 1 przędzalnia: 30 rob. z produkcyą na 57,000 rs. materyału używa za 35,000; 1 olejarnia 4 ludzi 2400 rs.; 5 wiatraków, 1 młyn wodny. *Ooz.*

Lubiankowska Wola, wś, pow. łowicki, gm. Lubianków (ob.), parafia Domaniewice. Ma z kol. Wymysłów 153 mr. rozl.

Lubiany, niem. *Lubianen*, dok. *Lubna*, włość. wś., pow. kościerski, nad bezimiennem jeziorem, z którego struga uchodzi do Czarnej wody, ćwierć mili od bitego traktu kościersko-bytowskiego. Obszaru liczy mr. 6227, gbur. 11, zagr. 3, kat. 311, ew. 23, dm. 30. Parafia i poczta Kościerzyna, szkoła w miejscu. Odległość od Kościerzyny 1 mila. L. jest wś prastara; należała zdawna do ziemi tz. Pirsny al. Kościerskiej. R. 1284 Mestwin II zapisał tę wieś wraz z całą ziemią siostrze swojej Gertrudzie, wyjmując poddanych od wszelkich ciężarów, sądów, podatków tak polskiego jak niemieckiego prawa. *Kś. F.*

Lubiasz, ob. *Lubiaź*.

Lubiaszów nowy, kol. i os. leś., i *L. stary*, kol., pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Chorzęcin. L. nowy ma 18 dm., 268 mk., 287 mr. ziemi włośc.; osada leś. rząd 1 dm., 6 mk., 85 mr. L. *stary* 10 dm., 145 mk., 133 mr. W 1827 r. było 9 dm., 40 mk. L. wchodził w skład dóbr Golesze (ob.) *Br. Ch.*

Lubiaszów, pow. piński, ob. *Lubieszów*.

Lubiatów, wś i folw. nad rz. Wolbórką, pow. piotrkowski, gm. Bogusławice, par. Wolbórz (Łaski, Lib. ben. II, 175). Leży między Babami st. dr. żel. War. Wied. a Tuszynem. W 1827 r. było tu 15 dm., 157 mk.; obecnie wś ma 21 dm., 125 mk., 173 mr.; fol. 8 dm., 135 mk., 710 mr. (350 mr. ornej). Według Tow. Kred. Ziem. dobra L. składają się z folwarków: L. i Zakrzew, osady młynarskiej Gierut i wsi L. Rozl. wynosi mr. 1710; fol. L. grunta orne i ogrody mr. 333, łąk mr. 202, pastw. mr. 32, lasu mr. 9, nieużyt. i place mr. 44, razem mr. 620, bud. mur. 6, z drzewa 17. Płodozmian 10-polowy. Fol. Zakrzew grunta orne i ogrody mr. 714, łąk mr. 94, lasu mr. 253, nieużyt. i i place mr. 28, razem mr. 1089; bud. z drzewa 5. Płodozmian 13-polowy. Gorzelnia, młyn wodny, pokłady torfu. Wś L. osad 28, z gruntem mr. 176. *Br. Ch.*

Lubiatówko, dom., pow. śremski; 1489 mr. rozl. nad jeziorem; 11 dm., 175 mk., wszyscy katol.; 70 analf. Poczta i tel. w Dolsku o 2 kil.; st. kol. żel. Czempin o 24 kil. Własność Wiktora Unruga. *M. St.*

Lubiatowo 1.) *szlacheckie*, folw., pow. śremski, 3 dm., 47 mk., należy do gm. i dom. Mełpina. 2.) *L. królewskie*, wś, pow. śremski, 20 dm., 142 mk., 4 ewan., 138 katol., 77 analf. Poczta i tel. w Dolsku o 6 kil., st. kol. żel. Czempin o 22 kil. *M. St.*

Lubiawa, ob. *Labiawa*.

Lubiaż, wś i folw., pow. piński, 2 okr. polic., gm. lubieszowska, mk. 188, osad 44. Cerkiew paraf. Była tu st. poczt. W latopisach L. nazwane *Ilbiaź* (Narbutt pisze *Lubiaź*) nad jeziorem t. n., przez które przepływa rz. Prypeć, przy trakcie pińsko-rowieńskim, o 9 mil od Pińska. Było ono z miasteczkiem Ratnem dziedzictwem jednego z książąt Olgierdowiczów; należało dawniej do Dolskich-Wiszniowieckich, potem do Czarneckich, obecnie do Korsaka. Dobra L. mają obszaru przeszło 6,800 mr. w glebie piaszczystej, w miejscowości nizinnej; łąk niezmierna obfitość i rybołówstwo znaczne. Generał Żyliński osuszający polesie, miał znaleźć w roku 1887 w okolich Lubiazia *bursztyn* kopalny. Por. *Dolsk.*

Lubiaż, (mylnie *Lbiaź*, *Ilbiaź*), wielkie jezioro w pow. pińskim, a właściwie zbiornik wód Prypeci, która stąd się rozlewa kilku korytami i rozgałęzia po dolnej Pińszczyźnie. Jezioro to oprócz Prypeci pryjmuje w siebie rzeczkę Korostynkę, jest bardzo rybne, bagniste, ma obszaru przeszło 400 mr. (3 w. kw. według Strelbickiego); należy do dominium Lubiaź. *Aleksander Jelski.*

Lubiąż, niem. *Leubus*, r. 1175 *Lubens*, mko nad Odrą, pow. wołowski na Śląsku, ma około 1600 mk., prowincyonalny szpital obłąkanych i stadninę koni. O ćwierć mili od L. znajduje się klasztor niegdyś cystersów. Wedle podania, miał go założyć w r. 1053 Kazimierz I zwany Mnichem, i oddał benedyktynom z Kluniaku. W roku 1175 Bolesław Wysoki, książę wrocławski, uposażywszy bogato, osadził w nim cystersów, sprowadzonych z Pforta w Saksonii. W r. 1432 husyci kościół i klasztor spalili, ale wkrótce wspanialej odbudowane zostały. Klasztor ten posiadał 99 wsi, jako własność dziedziczną. Gmach klasztorny, odbudowany w latach 1684—1720, przedstawia wspaniały czworokąt, a sala zwana książęcą i kościół, godniejsze uwagi ze względu na harmonią wymiarów, niż na wartość rzeźb i fresków. W kościele mieszczą się liczne nagrobki spoczywających tu książąt, prałatów i znakomitych osób, tak iż Leubus zwano *Mausoleum Silesiorum principum et nobilium*. Po zniesieniu klasztoru w r. 1810, znajdował się tu zarząd dóbr rządowych, w r. 1817 umieszczono tu zakład prowincyonalny stadniny, w r. 1830 oddano zabudowania na prowincyonalny instytut obłąkanych. Wieś L., leżąca przy zabudowaniach dawniej klasztornych, tudzież miasteczko L., posiadają urodzajne winnice.

Lubica, ob. *Lubycza.*

Lubica, ob. *Lipica.*

Lubica, mała rzeczka bagnista w pow. bobrujskim, ma początek w moczarach za wsią Padzinem, płynie w kierunku wschodnio-połud. prawie milę, i w pobliżu wsi Stepy wpada do rzeki Oły. *Al. Jel.*

Lubica, niem. *Leibitzer Bach*, także *Lubicką Wodą* zwany potok, wypływa w Beskidach spiskich, na Węgrzech, ze źródeł leśnych, w lasach miasta Lipicy, zwłaszcza w dolinie „Winkels Hübel" zwanej; płynie zrazu na północny zachód górską dolinką, a przyjąwszy z praw. brzegu potok Kottenhau, wpływa w obszerniejszą dolinę, zwracając się na południowy zachód. Przepływa zakład kąpieli siarczanych, leżących na obszarze miasta Lipicy, a zasiliwszy się od lew. brzegu wodami potoku Ruszkinowieckiego, płynie na zachód; przepływa miasto Lipicę, poniżej którego skręciwszy się na północny zachód, opływa wschodni bok miasta Kieżmarku i tuż pod nim wpada do Popradu z praw. brzegu. Znaczna ta rzeka górska, której długość biegu wynosi 20 kil., przybiera liczne potoki górskie, między niemi z praw. brzegu Kottenhau i Katzwinkel, z lew. brzegu zaś: Redchenhagen, Małą Lubicę, Ruszkinowiecki potok i Twarożnę. W zakładzie kąpieli siarczanych porusza tracz, a na obszarze miasta Lipicy 5 młynów. Dolina tej rzeki jest malownicza. Od wschodu otaczają ją szczyty lesiste Beskidów spiskich, dochodzące 1000 m. wysokości, a po stronie zachodniej szczyty dochodzące 800 m. npm. Spad wód podają następujące liczby: około 930 m. (źródła); 730 m. (ujście p. Redchenhagen); 663 m. (ujście Ruszkinowieckiego pot.); 618 m. (ujście do Popradu). *Br. G.*

Lubice, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Kołbiel. W 1827 r. 29 dm., 186 mk.

Lubichow (dok.), ob. *Lubkowo.*

Lubichowa, niwa w płn. stronie Kobylnicy ruskiej, pow. cieszanowski.

Lubichowo, jezioro wielkości 6 mr. w pow. mozyrskim, o w. 4 na płn. od Turowa, w moczarach za Prypecią położone; łączy się przez strugi wodne z całą grupą pobliskich jezior, bardzo rybnych i przez rybaków nawiedzanych. *Al. Jel.*

Lubichowo, wś, pow. kościański, 37 dm., 270 mk., 2 ewang., 268 katol., 81 analf. Poczta i tel. w Wielichowie o 6 kil., st. kol., żel. w Grodzisku o 10 kil. *M. St.*

Lubichowo, niem. *Lubichow*, kościelna włościańska wś, pow. starogródzki, przy małem jeziorze, nad Czarną wodą, w pobliżu tucholskich borów, w okolicy piaszczystej. Obszaru liczy mr. 3904, gbur. 36, zagr. 62, katol. 742, ewang. 249, żyd. 16, dm. 120. Parafia, szkoła i poczta w miejscu. Odległość od Starogrodu 2½ mili. L. należało za czasów polskich do ststwa borzechowskiego. R. 17.. Kazim. Zawadzki, asesor człuchowski, ststa borzechowski, najwięcej się przyczynił do wzniesienia nowego kościoła w L. Kościół tutejszy, tytułu ś.

Jakóba więk., patronatu król., o którego fundacyi i konsekracyi niewiadomo, oddawna był parafialnym; po reformacyi do Zblewa jako filia przyłączony, r. 1853 d. 8 sierpnia na nowo oddzielony, osobną jak dawniej tworzy parafią. Szpitala nie masz przy kościele, bractwo jedno trzeźwości od r. 1865. Proboszcz Stan. Tandecki. Par. lubichowska liczy dusz 1939. W sie parafialne L., Osowo, Ocepel, Zielona góra, Krępka, Połom, Mościska, Lipinki, Budy, Steklin, Kaliska, Bietowo, Młynki, Wilcze błota, Pazda, Brzózki, Reusberg, Seekathe. Szkółki katolickie 2 istnieją: w L., dzieci katol. 150 i w Oceplu 61; 52 katol. dzieci odwiedza szkołę ewang. w Osowie, którym nauka religii nie udziela się. Od czasu do czasu dawają się tu przedstawienia amatorskie, istnieje bank ludowy, dawniej było także towarz. rolnicze.

Lubicki (niem.), pow. starogrodzki, ob. *Lubiki.*

Lubicz 1.) wś włośc., pow. konęcki, gm. Dobromierz, par. Stanowiska, od Końskich 4 w.; gruntu 79 mr., 7 dm., 42 mk. 2.) **L.**, folw., pow. stopnicki, gm. i par. Nowy Korczyn. 3.) **L.** *Polski*, os. nad rz. Drwęcą, pow. lipnowski, gm. i par. Dobrzejewice, odl. 37 w. od Lipna. Ma 32 dm., 350 mk. Jest tu urząd komory celnej III klasy, biuro telegr. i poczt., przytem duży młyn wodny na rz. Drwęcy, przerabiający od 20 do 25000 korcy zboża rocznie, położona na samej granicy od Prus w pobliżu Torunia; stanowi dość ważny punkt handlowy, przez który przechodzi zboże i produkta gub. płockiej wyprawiane do Prus. Do osady należy 223 mr. ziemi i 25 mr. nieużytków. W 1827 r. była to własność rządowa, 19 dm., 187 mk. Por. *Lubicz*, pow. toruński.

Lubicz, ob. *Brody*, m. pow.

Lubicz, niem. *Leibitsch*, dok. *Lubesch*, *Lubitz*, *Lewbitz*, *Lewbitsch*, włośc. wś kościelna (luter.), pow. toruński, w uroczem położeniu nad rz. Drwęcą, do której nieco poniżej uchodzi struga zwana Wilcza bacha (por. *Bywka*), na granicy Prus z Polską, przy bitym trakcie lubicko-toruńskim. Obszaru liczy mr. 2623, bud. 150, dm. 73, katol. 346, ewang. 452. Par. dla katolików Kaszczorek. W miejscu jest kościół luterski jako filia przyłączony do Grębocina, szkoła, urząd pocztowy, urząd celny, wielki młyn wodny amerykański o 4-ch gankach, hamernia i tartak; przed niedawnym czasem także papiernia; odbywają się dwa doroczne jarmarki: na bydło, na konie i kramne. Dawniej wodne zakłady fabryczne były tu daleko liczniejsze. Oprócz dzisiejszego młyna, tartaku i hamerni żelaza istniały już za krzyżaków: folusz dla sukienników, hamernia miedzi, cegielnia, nieco później przybyła nadto papiernia, młyn garbarski, fabryka mączki i prochu. Na rzece utrzymywano wielką węgornię; we wsi były 3 karczmy, urząd celny wodny, 2 jatki piekarskie, t. z. badstube i t. d. Zachowało się też dość sporo historycznych szczegółów o tej miejscowości. Wś L. należy do najstarszych osad tej okolicy. Świadczy o tem, między innemi, cmentarzysko pogańskie z grobami skrzynkowemi przy tej wsi natrafionemi; jedna popielnica pochodząca z lubickiego cmentarzyska przechowuje się w zbiorach towarzystwa Kopernikowego w Toruniu. Oddawna istniał gród warowny w L.; także i młyn tutejszy mocno bywał obwarowany. R. 1292 Salomea księżniczka kujawska, z synami Leszkiem, Przemysławem i Kazimierzem potwierdza, jako młyn w L., przez komtura toruńskiego zbudowany, ma pozostać przy zakonie za rocznym czynszem 4 grzywien; także i wyspę w rzece Drwęcy, 2 morgi rozl., ma zakon utrzymać, dopóki młyn tu stać będzie. Księżniczka wyjmuje dla siebie prawo do warowni tutejszych, prawo wydobywania soli i kruszców. R. 1295 Meinhard von Querfurt, mistrz w. krzyżacki, zeznaje, jako młyn lubicki ma przywilej, zdawna nadany, wolnego wyrębu w lasach toruńskich, niemniej wolny dowóz rzeką i kanałami; także bydło z Lubicza ma wolne przejście przez oznaczone toruńskie dobra. Gród przy młynie zajęli niebawem krzyżacy i coraz bardziej powiększali. Na mocy traktatu zawartego w Toruniu r. 1411 znieśli go, szczególniej za życzeniem cesarza niemieckiego Zygmunta. Później jednak nowy gród wznieśli, zastawiając się nic nieznaczącem pozwoleniem Witolda. W późniejszych czasach nie masz wiadomości o lubickim grodzie. Za krzyżaków należał L. do komturyi w Toruniu; w komturskiej lustracyi (Visitations-Recess) zapisany jest L. jako posiadający 17 włók, z których każda czynszuje po 25 skot. i 8 szel. R. 1415 podają księgi czynszowe krzyżackie, że we wsi L. znajduje się włók 36, każda czynszuje po 1 m.; 7 włók jest osiadłych, 29 pustych (w skutek wojny z Jagiełłą); 10 ogrodów dają po 2 m. 4 skoty; $6^1/_2$ ogrodu jest obsadzonych, $3^1/_2$ pustych; 2 jatki piekarskie dają po 1 m., jedna pusta; 3 karczmy po 3 m., jedna z nich pusta; „die badstube" 3 m., jest pusta; 3 karczmy po 3 m., jedna z nich pusta. R. 1441 Jan von Beenhusen, komtur toruński, wystawił przywilej Mikołajowi Neumanowi na hamernię miedzi w L. R. 1457 król Kazimierz Jagiellończyk darował L. wraz z całą komturyą dawniejszą toruńską, za wyświadczone w czasie krzyżackiej wojny, przysługi miastu Toruniowi. R. 1478 tenże król Kazimierz pozwala miastu założyć w L. folusz dla sukienników (foluscb ad lavandos pannos), przyczem godna uwagi, że tę wieś teraz, choć ją niedawno był podarował, nazywa wsią swoją (in villa nostra L.). R. 1490 rada miejska toruńska wydała młyn lubicki w wieczy-

stą dzierżawę Henrykowi Schnellerberg, pozwalając zarazem na budowę tartaku, hamerni miedzi i młyna garbarskiego tamże u stawu górnego. Do młyna należały wtedy 2 włoki roli i 1 morga łęgu. R. 1552 miasto Brodnica, 8 mil odległa od Lubicza, zanosi skargę, jako u młynów w L. zbyt wiele wody zatrzymują śluzami, tak że Drwęca wezbrana w skutek tego w murach miejskich, basztach, wieżach, łąkach i t. d. szkodę im poczyniła. Wszelką komunikacyą z przeciwną stroną Drwęcy odbywano tu początkowo przewozem na rzece urządzonym; ten jednak, jak widać, okazał się niewystarczającym, ponieważ toruńczanie pokilkakroć o budowie mostu wspominają. R. 1568 rada miejska postanowiła zbudować most w L. przez Drwęcę, ku czemu także sąsiada swego pana Działyńskiego na pomoc wezwali. Około r. 1588 wzniesiony został nowy młyn papierny w L. R. 1624 zbudował wielką nową śluzę młynarz tutejszy Jan Preuss. R. 1636 wyszło ponowne postanowienie rady toruńskiej, żeby most zbudować przez Drwęcę, do którego drzewo miał dostawić pan starosta krobski (?). Zdaje się jednak, że i to postanowienie nie zostało wykonane, ponieważ i w następnych czasach mowa jest tylko o przewozie w L. R. 1704 pan Mazowiecki, ststa krobski, przekopał kanał 7 łokci szeroki przez wyspę w Drwęcy będącą opodal młyna i bieg rzeki na przeciwną stronę przepuścił, żeby młyn tamtejszy Ekertowy był obracany; musiał jednak zaraz tego roku 1704 kanału zaniechać, ponieważ drzewa ani nową śluzą ani rzeką spławiać nie można było i młyny też lubickie wody dostatecznej nie miały. Oprócz miasta Torunia wniósł to zażalenie także ststa kowalewski. Obecnie na tej wyspie nie masz znaku jakiego kanału dawniejszego, tylko drzewo wysokie na niej rośnie. R. 1733 zbudowało miasto nowy tartak w L., przyczem reszty murów obszernych, kanałów, śluz dawniejszych natrafiono. Niewiadomo z jakiej przyczyny miasto ów tartak zaraz jeszcze tego roku 1733 znieść musiało. Następnego r. 1734 Sebastyan z Melna Mełdziński i hr. Schlieben, dowódcy konfederatów, spalili i zburzyli wszystkie młyny lubickie, które potem z niemałym kosztem znowu zbudowane i lepiej urządzone zostały. Mianowicie chwalą r. 1749, że papiernia teraz daleko szybciej i lepiej papier wyrabia; także mieli osóbny przyrząd, żeby i w zimie papier wyrabiać, jeżeli będzie potrzeba. R. 1802 znowu wszystkie młyny w L. zgorzały, jako to: młyn wielki zbożowy, folusz sukienniczy i papiernia. Odtąd na nowo wzniesiono tylko młyn do mielenia zboża i papiernię, folusza zaniechano. R. 1817, na mocy traktatu granicznego pomiędzy Prusami a Polską, przewóz tutejszy zniesiony został. R. 1829 papiernia lubicka zgorzała, którą po dłuższym dopiero czasie na nowo wskrzeszono. Obecnie papiernia ta, niewiadomo od jakiego roku, nie istnieje. Młyn zaś zbożowy jak najlepiej i na bardzo wysoką stopę jest urządzony; dostarcza on mąki przeróżnej nie tylko na cały Toruń, ale i na miasteczka okoliczne; także w dalekie strony, np. do Berlina, wiele mąki wywozi. Jest też wielka cegielnia, z której biorą materyał do fortyfikacyj Torunia. Między L. a Toruniem jest szosa, ale ma być zbudowana kolej żelazna konna. R. 1789 L. należał do ststwa złotoryjskiego. (Czyt. Kod. dypl. pol. II, 839; Wernicke, Gesch. von Thorn, str. 265; Gesch. des Culmerlandes, str. 115; Perlbach, Preuss. Regesten; Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich, str. 66; Brandstätter, Die Weichsel, str. 362). Oddawna istniał także kościół w L. Jak się zdaje był on od początku filialnym i do parafii w Grębocinie przyłączonym. Prawo patronatu posiadała toruńska rada miejska. R. 1444 odbył się w tym kościele jako i po innych kościołach całej dyec. chełmińskiej t. z. synod laikalny. W czasie reformacyi dostał się ten kościół w ręce innowierców. W pierwszej połowie XVII w. zupełnie podupadł. R. 1648 nakazuje toruński magistrat wznieść nowy kościół w L. na starem miejscu ale bardzo po cichu i ostrożnie, ażeby katolicy nie przeszkadzali. Widać stąd, że luteranie nie mieli jeszcze zupełnego prawa do tutejszego kościoła. To też kiedy r. 1682 biskup chełmiński Opaliński kościół grębociński lutrom odebrał, zarazem i jego filią w L. prawnie katolikom zlecił. Następnego r. 1683, na mocy ugody zawartej między biskupem chełmińskim a magistratem w Toruniu, kościół tak w Grębocinie jako i w L. i Rogowie odstąpiony został prawnie luteranom, którzy wzamian za to zobowiązali się inny jaki kościół katolicki, przez Szwedów zburzony, np. w Rychnowie albo Orzechowie, swoim kosztem wystawić. Ob. Utracone kościoły w dyecezyi chełmińskiej, str. 42. *Kś. F.*

Lubicza, ob. *Lubycza.*

Lubicze, ob. *Choromany.*

Lubiczko, wś, pow. dąbrowski, par. rzym.-katol. w Grębloszowie (Długosz, Lib. ben. II, 405), leży w równinie 179 m. npm., w niewielkiej odległości od ujścia Dunajca do Wisły, po praw. brzegu Dunajca, przy drodze z Siedliszowic do Grębloszowa. Jestto nieliczna osada w urodzajnej ale i podmokłej, na wylewy obudwu rzek wystawionej, okolicy; ma 272 mk. rzym.-katol., 381 mr. pos. więk. i 189 mr. pos. mniej. Graniczy na płd. z Bieniszowicami, na wsch. z Żelichowem a na płn. z Grębloszowem. Właścielką jest Zofia hr. Załuska. *Mac.*

Lubiczówka, także *Fontówką* i *Rajem* zwany folw. w Gruszce, pow. tłumacki, przy dro-

dze żwirowej sielecko-zaleszczyckiej, 45 mr. rozl., o 7 kil. od Tłumacza; ziemia glinkowata, urodzajna. Obecnie należy do Grzegorza Dunigowicza. *W. J. W.*

Lubiczyn, wś i trzy folw., pow. włodawski, gm. Krzywowierzba, par. Opole. Ma 60 dm., 347 mk., 2303 mr. obszaru. W 1827 r. 40 dm., 198 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. lit. B z wsiami L. i Nietachy, rozległy mr. 664. Wś L. os. 35, z grun. mr. 431; wś Nietachy os. 4, z grun. mr. 35. Folw. L. lit. C Emilianówka, rozległy mr. 242: grun. or. i ogrody mr. 59, łąk mr. 78, pastwisk mr. 4, lasu mr. 91, bud. z drzewa 4. Folw. L. lit. E Sabinin, rozległy mr. 242, grunta orne i ogrody mr. 59, łąk mr. 70, pastwisk mr. 13, lasu mr. 100, bud. z drzewa 7, pokłady torfu. *A. Pal.*

Lubie, wś i dwa dominia, pow. toszecko-gliwicki, par. Kopienice; 45 bud., 109 dm., 804 mk. Wś L. ciągnie się od folw. Kopienice do folw. L. dolne i ma 89 osad, 885 mr. ziemi. Dominium *L. górne*, niem. *Ober-L.*, o 6 kil. od Pyskowic, b. własność Ziemieczky'ch, Larisch'ów, Zawadzkich, dziś Licut-Baildonów, ma z folw. Franciscahof 1939 mr. rozl. Drugie dom. *L. dolne*, niem. *Nieder L.*, do r. 1862 Zawadzkich, dziś Möcke'go, ma z folw. Emanuelswunsch 1700 mr. rozl. i młyn wodny. *F. S.*

Lubiec, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno (Łaski, Lib. ben. I, 451). Jest tu papiernia, olejarnia, młyn i szkoła elementarna; odl. 3 w. od Szczercowa, leży śród rozległych lasów, w błotnistem położeniu. Encykl. Orgelbr. mylnie nazywa tę wś *Łubiec*. Wś ma 19 dm., 229 mk., 137 mr.; folw. 8 dm., 28 mk., 2645 mr. (w tem 386 mr. ornej ziemi); osada Piła al. Papiernia 1 dm., 2 mk., 45 mr. W 1827 r. było w L. 28 dm., 256 mk. Dobra L. według Towarz. Kred. Ziems. składają się z folw. L. i Edwardów, nomenklatury Piła, wsi: L., Kuźnica, Magdalenów i Marcelinów; rozległość wynosi mr. 2804: grunta orne i ogrody mr. 495, łąk mr. 195, pastwisk mr. 111, lasu mr. 1487, nieużytki, wody i place mr. 516, bud. mur. 13, z drzewa 16. Wś L. os. 54, z grun. mr. 145; wś Kuźnica os. 16, z grun. mr. 84; wś Magdalenów os. 26, z grun. mr. 354; wś Marcelinów os. 24, z grun. mr. 173.

Lubiec, ob. *Lubecz*.

Lubiechowo, jez. w pow. włocławskim, na samej granicy od gostyńskiego, pomiędzy wsiami Dębniaki i Krzewent, stanowiło właściwie część jez. Wielkiego al. Rakutowskiego, od którego oddzielone jest wąskim pasem ziemi.

Lubiechowo, ob. *Lubichowo*, powiat kościański.

Lubiecka Kuźnica, wś i os. młyn., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno. Ma 13 dm., 130 mk., 84 mr. ziemi włośc. Os. młyn. 2 dm., 8 mr., należy do folw. Lubiec (ob.).

Lubiecko, par. Grębosz6w, ob. *Lubiczko*.

Lubiecz, kol., pow. słupecki, gm. Kaźmierz, par. Golina (Łaski, Lib. ben. I, 233, podaje ją w par. Kazimierz); odl. od Słupcy w. 12; dm. 16, mk. 128.

Lubiejewo 1.) wś, pow. płocki, gm. Kleniewo, par. Zagroba, odl. o 17 w. od Płocka. Ma 2 dm., 59 mk., 144 mr. gruntu. W 1827 r. wś duchowna, 5 dm., 40 mk. 2.) **L.**, wś i majdan, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Ostrów, o 14 w. od rz. Narwi. W 1827 r. 13 dm., 107 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folw. L. i Pałapus, wsi: L., Zakrzewek, Grądziki, Pałapus i Klimonty; rozległość wynosi mr. 2298: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 723, łąk mr. 172, pastwisk mr. 314, lasu mr. 461, nieużytki i place mr. 36, razem mr. 1706, bud. mur. 2, z drzewa 18; folw. Pałapus grunta orne i ogrody mr. 154, łąk mr. 143, pastwisk mr. 67, lasu mr. 223, nieużytki i place mr. 5, razem mr. 592, bud. z drzewa 4. Wsie: L. os. 44, Zakrzewek os. 7, Grądziki os. 20, Pałapus os. 9 i Klimonty os. 3, z uposażeniem w ogóle mr. 1069. 3.) **L.**, *Lubowo*, wieś, pow. kolneński, ob. *Drożęcin-Lubiejewo*. *Br. Ch.*

Lubiejki, *Malenice* i *Dziatkowice*, wsie w ziemi mielnickiej, par. dziatkowickiej. R. 1712 miały 22 włók szlach.

Lubiejki, *Hornowo*, *Choroszczewo*, *Wałki*, wsie tamże, r. 1712 miały 42 włók szlach.

Lubiejów, wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Sochaczew, o 4 w. od Sochaczewa. W 1827 r. 14 dm., 122 mk. Folw. L. rozległy mr. 407: grunta orne i ogrody mr. 340, łąk mr. 25, pastwisk mr. 15, nieużytki i place mr. 27, bud. mur. 5, z drzewa 15. Wieś os. 19, z gruntem mr. 136. *Br. Ch.*

Lubiel, wś nad Narwią, pow. pułtuski, gm. Obryte, par. Lubiel. Posiada kościół paraf. drewniany, erygowany 1547 r. przez Annę Nowodworską; obecny drewniany z r. 1776. W 1827 r. było tu 15 dm., 118 mk. Par. L., dek. pułtuski (daw. wyszkowski), 3788 dusz. Gmina L. zmieniona obecnie na gm. Obryte. Na t. zw. Wólce Lubielskiej jest szkoła początkowa 1-kl. ogólna. Podług wiadomości z r. 1866 rozległość folw. L. wynosi mr. 1011: grunta orne i ogrody mr. 271, łąk mr. 101, pastwisk mr. 90, lasu mr. 329, zarośli mr. 30, nieużytki i place mr. 190. Wś L. os. 17, z grun. mr. 125; wś Nury os. 19, z grun. mr. 429; wś Grodziczno Stare os. 8, z grun. mr. 98; wś Grodziczno Nowe os. 14, z grun. mr. 320; wś Grądy Polewne os. 20, z grun. mr. 419; wś Grądy Zalewne os. 19, z grun. mr. 226; wś Nowa Wieś os. 14, z grun. mr. 343; wś Ostrówek os. 11, z grun. mr. 88; wś Aleksandrowo os. 5, z gruntem mr. 100. *Br. Ch.*

Lubielewo (dok.), ob. *Lublewo*.

Lubień 1.) os. miejska, przedtem mko, nad jez. t. n., pow. włocławski, gm. i par. Lubień, odl. 28 w. od Włocławka. Posiada kościół paraf. drewn. i dom schronienia dla starców i kalek, szkołę początkową, sąd gminny okr. III i urząd gminny. W 1827 r. było tu 64 dm., 747 mk.; w 1860 r. 70 dm. i 1095 mk. (138 żyd.). Przeszłość dziejowa tej osady nieznana dla braku dokumentów na miejscu. Stanowiła zawsze własność prywatną; r. 1578 mko posiadało 18 włók ziemi. Par. L. dek. włocławski 4060 dusz. Gmina L. należy do sądu gm. okr. III, obszaru 14473 mr., w tem gruntów dominialnych 11105 mr. i 4520 mk. W gminie znajduje się szkoła, 2 olejarnie, 3 kopalnie torfu, cegielnia, 2 młyny wodne, 6 wiatraków. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarków L. i Stępka, z osadami młynarskiemi Bobek i Maćtabaka, os. dawniej mka z przedmieściami Waliszew al. Walentynów i Uchodź; rozległość wynosi mr. 1412: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 529, łąk mr. 58, lasu mr. 170, nieużytki i place mr. 273, razem mr. 1030, bud. mur. 2, z drzewa 11, płodozmian 8-polowy; folw. Stępka grunta orne i ogrody mr. 263, łąk mr. 27, lasu mr. 77, nieużytki i place mr. 15, razem mr. 382, bud. mur. 2, z drzewa 8, płodozmian 12-polowy; 2 młyny wodne i cegielnia. Osada L. os. 66, z gruntem mr. 328. Por. *Gole.* 2.) **L.**, kol., karcz. i os. leśna, pow. piotrkowski, gm. Łęczno, par. Mierzyn (Łaski, Lib. ben. II, 192). W 1827 r. par. Sulejów, 43 dm., 398 mk.; obecnie kolonia ma 47 dm., 359 mk., 517 mr., sąd gminny okr. VI-go; osada karcz. 1 dm., 5 mk., 2 mr., własność rządowa — i 4 osady leśne rządowe, 30 mk., 16 mr. Por. *Kołο*, IV, 277. *Piła Lubieńska*, 2 os. leśne rząd., 2 dm., 13 mk., 51 mr., leżą w gm. Ręczno. 3.) **L.**, folw. i wś, pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Łęczyca, (Łaski, Lib. ben. II, 349), dawniej rządowe, należały do ekonomii Tkaczew, dziś folw. stanowi donacyą jenerała Pęcherzewskiego, wraz z innemi folwarkami należącemi do majoratu Tkaczew. Wś około 1840 r. kolonialnie urządzona i oczynszowana, odznacza się dobrobytem. Folw. ma ogólnej rozległości mr. 384 a w tych 329 gruntu ornego, 1 ogrodu, 2 łąk, 44 pastwisk, 8 mr. różnych nieużytków, płodozmian 8-polowy, dm. folwarcznych 4. Osad kolonialnych włośc. 25, obejmujących ogólną przestrzeń mr. 491, a w tych gruntu ornego 442, łąk 6, pastwisk 37, różnych nieużytków mr. 6, dm. 34; ogólna ludność 366, z tych płci męs. 180, żeńs. 186. Przez wś przechodzi droga drugorzędna z Łęczycy do Parzęczewa; odl. od Łęczycy w. 4, od Kalisza 84, od Kutna 25. Jest tu szkoła element. 1-kl. ogólna, we własnem domostwie, z uposażeniem rocznem rs. 146 ze składek stowarzyszonych i 12 sążni drzewa z lasów należących do majoratu Tkaczew. 4.) **L.**, wś, pow. włodawski, gm. Wyryki, par. Włodawa (gr. obrz. Lubień). Posiada cerkiew drewnianą po-unicką, niewiadomej erekcyi, szkołę początkową. W 1827 r. było tu 86 dm., 378 mk.; obecnie 65 dm., 478 mk. i 1310 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Lubień. T. n. wś wymienia Łaski, Lib. ben. II, 74, w par. Zbiersk.

Lubień, wś, pow. myślenicki, o 48 kil. od Krakowa, leży w uroczej kotlinie, utworzonej przez dolinę rz. Raby i pot. Krzeczówki, wpadającego na obszarze tej wsi z lew. brzegu do Raby. Grunta i zabudowania znajdują się po obu brzegach Raby, płynącej tutaj szerokiem łożyskiem, zmieniającej po każdej powodzi koryto. Zazwyczaj stan wody w tej rzece w L. jest mały, płynie kilkoma korytami po szerokim kamieńcu, które się w bród przejeżdża, albowiem budowa mostu natrafia na zbyt wielką trudność wobec szerokości kamieńca i gwałtowności wody w czasie wezbrania. Dla komunikacyi pieszej jest zbudowana bardzo długa i wysoka ława, mająca około 600 kroków długości a trzy belki szerokości. Zazwyczaj na wiosnę lub w jesieni zrywa rzeka tę ławę, rozbijając przęsła ogromnemi skałami, które unosi. Po takich powodziach, przerywających na kilka dni komunikacyą obudwóch części wsi, zmieniają się brody i przenoszą nową ławę na inne miejsce. Kamieńce porastają z czasem jałowcem i olszyną, próbowano także zasiewać trawą i owsem, ale są mimo to zupełnemi nieużytkami. Po prawym brzegu znajdują się zabudowania większej posiadłości i na stokach górskich, zwanych działami, rozrzucone chaty włościańckie; po lewym brzegu Raby obok chat jest obszerny skład deszczek zamożnego przedsiębierstwa izr. dla wyzyskiwania lasów a dalej w dolinie Krzeczówki leśniczówka, zabudowania plebańskie, kościół i jądro wsi. Dalej wzdłuż gościńca wojskowego wzorowego, znajdującego się teraz w rekonstrukcyi, ciągną się domy na przestrzeni prawie milę długości wynoszące. Grunta orne więk. pos. znajdują się po większej części w równi, na prawym brzegu Raby, ciągnąc się długim wąskim pasem. Gleba jest namulistą i przepuszczalną, z tego powodu lekką; rodzi się na silnych nawozach pszenica, żyto, jęczmień i kartofle; zboża jednak wydają bujną miękką słomę, a mniej ziarna niż w nizinach. Część gruntów na zboczach Kiczory jest owsianą, bardzo trudną do uprawy, z powodu nadzwyczajnej stromości góry. Na lewym brzegu Raby znajdują się grunta plebańskie, około 80 mr. na podnóżach góry Strzebla i część gruntów więk pos. na pagórku zwanym Warzechowice. Jestto gleba przeważnie owsiana i kamienista. Zarówno włościanie jak i więk. pos. używa obok cbor-

nika kompostu z palonych kości, które sprowadzają z Kieżmarku na Spiżu. Wprowadził to ulepszenie długoletni proboszcz dawniejszy w L. ks. Dziubek. Grunta włościańskie są przeważnie po wzgórzach owsiane. Z powodu braku paszy, mianowicie łąk, opłaca się więk. posiadłości szczególniej uprawa koniczu na paszę zieloną, która ma wielki popyt u włościan; obecnie także za staraniem teraźniejszego proboszcza ks. W. Solaka wpuścił prof. dr. Nowicki znaczną ilość zarybku łososi a dla ochronienia go wydzierżawił ks. proboszcz rybołóstwo na przestrzeni czteromilowej tej rzeki. Z gadów pojawia się tutaj salamandra. W L. znajduje się parafia rzym.-katol., szkoła ludowa, urząd poczt., 3 domy zajezdne, w porównaniu z karczmami naszemi bardzo porządne, dla przejeżdżających do Zakopanego lub Szczawnicy, którym w L. nocleg wypada, wreszcie 2 młyny i 2 tartaki wodne (na Rabie i Krzeczówce) i stacya meteorologiczna na plebanii; co roku odbywają się w tej wsi 2 jarmarki. Ludność wynosi 1971 mk., prócz 3-ch rodzin żydowskich, rzym.-katol. Ludność jest polska, należąca do rodu góralskiego kliszczaków, sprytna ale do uprawy roli leniwa. Głównem źródłem zarobku jest dla mieszkańców zatrudnienie w obszernych i postępowo pielęgnowanych lasach i zwożenie deszczek do Krakowa. Charakterystycznym zwyczajem ludu jest używanie imionisk od dawna wygasłych rodzin, posiadających role teraźniejszych właścicieli. Kościół jest drewniany z wieżą i zegarem, erygowany w r. 1363, przy którym przechowują się metryki od r. 1669. Obok kościoła, opasanego murem, znajduje się mały cmętarz. Z powodu braku głębokiego pokładu ziemi, gdyż wszędzie pod dwu lub trzystopową warstwą ziemi jest lita skała, istnieje tutaj zwyczaj składania w jednym grobie kilku ciał i w tym celu przykrywają trumnę tylko prowizorycznie tarcicami i ziemią, dopókąd się grób nie wypełni zupełnie. Parafia należy do dyec. tarnowskiej, dek. myślenickiego. Są do niej przyłączone wsie: Tęczyn, Krzczonów i Krzeczów. Cała ludność składa się z 5078 rzym.-katol. i 28 izrael. Podług odpisu wyjętego z aktów grodzkich krakowskich, przechowanego w aktach plebańskich, założył Lubień król Kaźmierz W. w lasach zupełnie nieużytecznych w r. 1363. Później należała ta wś do stwa lanckorońskiego; obecnie jest pos. więk. attynencyą klucza myślenickiego ks. Jerzowej Lubomirskiej, ordynatowej przeworskiej. Pos. więk. ma obszaru 103 roli, 6 łąk, 25 pastw. i 112 mr. lasu; pos. mniej. 2406 roli, 124 łąk i ogrodów, 526 pastw. właściwie nieużytków i 1232 mr. lasu. Zabudowania gospodarcze pos. więk. są po większej części murowane, kryte dachem gontowym; chaty włościańskie są drewniane, pokryte dachami z deseczek, albowiem słoma jest drogą i cenną paszą. Z L. prowadzi przez Rabę droga powiatowa do Mszany dolnej. Po nad wsią wznoszą się: po praw. brzegu Raby Kiczora 726 m., po lew. brzegu Raby a praw. Krzeczówki, od strony południowej Strzebel 977 m., od północnego zachodu Cyrhla 630 m. bezwzględnej wysokości. Wszystkie góry pokrywa las świerkowy, a tylko małą część Kiczory młody las modrzewiowy. W kamieniołomach licznych znajduje się piaskowiec drobnoziarnisty, przydatny do budowy. Używają go do robienia tam dla zabezpieczenia gościńca. Dla zabezpieczenia ról nadbrzeżnych zazwyczaj lud nic nie robi, albo robi płotki, w które wsypuje drobniejsze kamienie, lub, co najczęściej, zrzuca z brzegu do wody świerk, na którego koronę zwala ciężkie kamienie, zostawiając wykończenie tamy wezbraniu wody. Co roku znaczna część roli zamienia się w kamieniec. Na Strzeblu wskazują pieczary, w których, według podania, mieli przebywać opryszkowie i chować skarby; w rzeczywistości są to przepaście podziemne, utworzone przez wymycie ziemi znajdującej się między ukośnemi pokładami kamienia. Wszędzie są źródła dobrej i zimnej wody. Lubień graniczy na płn. z Pcimem, na południowy wsch. z Krzeczowem, na płd. z Tęczynem, a południowy zach. z Kasinką. *Mac.*

Lubień 1.) *Mały* (al. *Lubieńko*, *Lubińko*), wś, pow. gródecki, o 12 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Gródku, tuż na płd. od urzędu poczt. w Lubieniu Wielkim. Na płn. i zach. leży Lubień Wielki, na płd. zach. Porzecze zadwórne (w pow. rudeckim) i Kosowiec, na płd. Burcze (w pow. rudeckim), na płd. wsch. Serdyca, na wsch. Mostki (obie w pow. lwowskim). W płn. zach. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie, pola i łąki (najwyższe wzniesienie 310 m.); w stronie płd. las Płoska, a w stronie płn. las Garby. W r. 1880 było 606 mk. w gminie, 5 na obsz. dwor. (30 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Gródku, gr.-katol. w Lubieniu Wielkim. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Trójcy. 2.) **L.-*Wielki*** (po rusku *Lubień*), wś, pow. grodecki, o 7 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Gródku, 20 kil. na płd. zach. od Lwowa, 8 kil. na płn. zach. od stacyi kolei arcyks. Albrechta w Szczercu. Na płn. leżą Stawczany, Kiernica i Małkowice, na zach. Czerlany i Porzecze gródeckie (w pow. rudeckim), na płd. Porzecze zadwórne (w pow. rudeckim) i L.-Mały, na wsch. Polanka (w pow. lwowskim). Na płn. zach. leży na granicy Małkowic, Czerlan i Porzecza gródeckiego, staw lubieński, utworzony przez Wereszycę, zwężający się od płn. ku płd. Wypłynąwszy ze stawu płynie Wereszyca na płd. wzdłuż

zach. granicy wsi od Porzecza gródeckiego. Na płd. wsch. od stawu leżą prawie w środku obszaru zabudowania wiejskie, w równinie od 275 do 298 m. wzniesionej, okolonej małemi wzgórzami. Płn. wsch. część obszaru jest lesista. Na płn. leży las Kalinowec (wzgórze Melkiu 308 m., na granicy wsch. punkt jeden 314 m., na płn. koło folwarku Dobaniowskiego 321 m.), na płd. las Garby. Położenie zdrowe, klimat dobry, z powodu braku gór i znacznej odległości Karpat bardziej jednostajny. Nie ma tu nagłych zmian ciepłoty. Bliższych danych o klimacie nie posiadamy, dotąd bowiem nie robiono tu żadnych spostrzeżeń ani klimatycznych, ani meteorologicznych, które, jako dla miejsca kąpielowego, byłyby bardzo pożądane. Przez wieś idzie gościniec lwowsko-samborski. Własn. więk. tutaj i w L.-Małym (barona Brunickiego) ma roli ornej 702, łąk i ogr. 625, pastw. 79, lasu 2988; własn. mniej. roli ornej 1538, łąk i ogr. 839, pastw. 166, lasu 25 mr. W r. 1880 było 2258 mk. w gminie, 207 na obsz. dwor. (522 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Gródku, gr.-katol. w miejscu, dek. gródecki, archidyec. lwowska. Do tej parafii należy L.-Mały i Kosowiec. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja, kaplica publiczna w zakładzie kąpielowym i prywatna we dworze, szkoła etat. jednokl., urząd poczt. połączony ze stacyą telegraficzną i sklep korzenny. Główne znaczenie miejscowości polega na istnieniu źródeł siarczanych i zakładu kąpielowego. O tych źródłach siarczanych nie znachodzimy w dawniejszych opisach Polski najmniejszej wzmianki. Nawet sławny ze swego dzieła przyrodniczego „Historia naturalis Regni Poloniae", Rzączyński nic o L. nie wiedział. Dopiero po zajęciu Galicyi przez Austryą odkryto siarkę w tem miejscu, a w roku 1778 wyszła krótka rozprawa, napisana przez ówczesnego przedsiębiorcę wydobywania siarki, niejakiego Serza. Niektóre wzmianki geognostyczne o L. i znachodzącem się tu źródle siarczanem znajdujemy w dziele Hacqueta: „Neueste physikalisch politische Reisen in den Jahren 1794—1795 in den nordlichen Karpathen" w t. IV, na str. 24 do 28. Nieco później umieścił Walchner w czasopiśmie niemieckiem Molls Jahrbuch, t. IV, str. 195, rozprawkę pod tyt.: „Nachricht von der Lubienier Schwefelquelle in Ostgalizien." Urządzeniem i uporządkowaniem pierwszych w tem miejscu łazienek zajął się podobno głównie lekarz lwowski Karol Kroczkiewicz, a wiadomości o ówczesnym ich stanie podał w broszurze „Allgemeine Baderegeln für Lubien" 1798. Drugą po nim rozprawę ogłosił aptekarz lwowski Kar. Salomon w Rozmaitościach lwowskich z r. 1823 № 35 p. t. „Krótkie wiadomości o wodach siarczanych w Lubieniu." Podaje on tu początek urządzenia łazienek staraniem hr. Jabłonowskich. Salomon dokonał także pierwszego dokładniejszego rozbioru chemicznego wody tutejszej w r. 1822, a rozbiór ten przytacza dr. Ressig w r. 1827 w swem dziełku: „Dissertatio inauguralis medica sistens brevem expositionem aquarum mineral. Reg. Galicis," na str. 22. W r. 1828 wydał T. Torosiewicz broszurkę p. t. „Physikalisch-chemische Analyse der mineralischen Schwefelquelle zu Lubień." Jest to pierwsza dokładniejsza rozprawa o składzie mineralnym wody siarczanej w L., oraz jej właściwości leczniczej. Rozbiór tego dziełka znajduje się w czasopiśmie „Buchners Repertorium für Pharmacie," t. 28; wyimek z tej recenzyi umieszczony jest w Rozmaitościach lwowskich z r. 1828 № 36, a obszerniejsza rozprawa J. Żychlińskiego o dziełku Torosiewicza w czasopiśmie Ossolińskich z r. 1828, zesz. II, str. 122. Kuryer warszawski z r. 1829 № 309 podaje krótką wiadomość o źródle lubieńskiem, a lwowskie czasopismo niemieckie Mnemosyne z r. 1830 № 21 zawiera artykuł p. t. „Kritik uber die Schwefelquelle zu Lubień." Dr Fr. Simon w dziele „Die Heilquellen Europas etc.," Berlin 1836, wspomina na str. 136 także o źródle w Lubieniu i składzie jego według analizy Torosiewicza. W r. 1849 podał Torosiewicz nową wiadomość o rozbiorze wody tutejszej w dziele „Źródła mineralne w Galicyi i Bukowinie," str. 133. W r. 1860 umieścił prof. E. Czyrniański z Krakowa w 27 Roczniku Towarzystwa nauk. krakowskiego pracę p. t. „Rozbiór chemiczny wód siarczanych Lubieńskiej i Swoszowickiej (o lubieńskiej, na str. 75 do 111). W r. 1858 zwiedzał kąpiele tutejsze dr. Dietl, o czem umieścił w „Przeglądzie lekarskim" № 13 i 14 z r. 1863 rozprawę p. t. „Wzmianka o wodach siarczanych w Lubieniu." W r. 1866 ogłosił dr. Jan Chądzyński broszurę p. t. „O zdroju siarczanym w L. i o jego zastosowaniu i skuteczności ze względu na jego skład chemiczny." Kilkuletnia praktyka autora w tem miejscu dozwoliła mu zestawić porównawczo zastosowania wody lubieńskiej z innemi. Jest to jedna z najdokładniejszych dotąd monografii o L. pod względem fizycznym i leczniczym. W r. 1880 ogłosiła „Sprawozdanie o Lubieniu" komisya, wybrana z łona sekcyi lwow. towarz. lek. gal. W r. 1882 ogłosił dr. Bronisław Radziszewski, prof. chemii w uniwersytecie lwowskim, broszurkę p. t. „Wynik rozbioru chemicznego zdroju „Ludwika" w Lubieniu," a w r. 1883 dr. Stanisław Jana broszurkę p. t. „Zdroje siarczane w L.". Zdrojów siarczanych jest tutaj pięć: trzy w samym zakładzie lub obok niego, dwa na przyległych łąkach. Źródło Ludwika, try-

skające w środku zakładu, najbogatsze w składniki znamionujące wody siarczane, stósowane bywa do celów leczniczych, obfitość jego wystarcza bowiem do przygotowania około tysiąca kąpieli dziennie. Przed dwoma laty ujęto je w wąską kamienną oprawę, w około tejże poprowadzono kolisty chodnik o posadzce cementowej, a całość nakryto dachem w kształcie przypłaszczonej kopuły, wzniesionej na 6 filarach. Podziemnym drenem odpływa woda zdrojowa do czterometrowej powierzchni zbiornika, nakrytego drzwiami oszklonemi. „Ciepłota źródła," mówi Radziszewski „wynosiła we wrześniu r. 1881 w różnych porach dnia od + 10.1° C. do + 10.3°. W r. 1827 wynosiła ona wedle Torosiewicza + 8.2° R. (+ 10.5° C.), w r. zaś 1860 wedle Czyrniańskiego + 10° C. Jak więc widzimy, w tak stosunkowo długim okresie czasu, ciepłota zdroju nie uległa znacznej zmianie. Również toż samo powiedzieć można i o jego obfitości. Wedle oznaczeń Czyrniańskiego z r. 1860 zdrój lubieński dawał na godzinę 17.280 litrów, czyli na dobę 414.720 litr. Wedle moich, uskutecznionych w początkach września r. 1881, przypływ wody wynosił na godzinę 18.000 litr. czyli na dobę 430.000 litr. Woda zdrojowa lubieńska jest bezbarwną, przezroczystą, woni siarkowodorowej, ciężaru gatunkowego 1.00216. Zostawiona na powietrzu najprzód opalizuje, a następnie nieco mętnieje, w skutek wydzielającej się siarki. Jakościowy rozbiór chemiczny, przeprowadzony podług Freseniusa i Classena, wykazał obecność soli potasowych, sodowych, litowych, amonowych, wapniowych, strontowych, magnowych, żelazawych, manganawych i glinowych, które znajdują się jako siarkany, podsiarczyny, dwuwęglany, chlorki i fosforany. Prócz tego znaleziono wolny kwas siarkowodorowy, bezwodnik węglowy, kwas krzemowy i ślady gazu bagiennego. Z punktu widzenia chemicznego, wolno mi jest orzec, iż woda lubieńska znaczną zawartością siarkanów i gazów dorównywa najznakomitszym wodom siarczanym, przewyższa je zaś wszystkie znaczną ilością ałunu." Zieleniewski w swej „Balneologii" (str. 233) nazywa Lubień „księciem wód polskich siarczanych," a prof. dr. Dietl postawił go również na pierwszem miejscu. „Lubieńskie zdroje siarczane działają leczniczo w różnych formach gośćca, w nerwobólach, porażeniach i niedowładach po przebytych chorobach gorączkowych lub urazach i t. d. Oprócz zdrojów siarczanych znajdują się w L. obfite pokłady borowiny i osady mułu siarczanego. Już wolnem okiem można w nich dostrzedz mnóstwo drobniutkich cząstek żółtawej siarki, a woń mułu siarczanego, silna, dowodzi istnienia w nim znacznej ilości gazu siarkowodorowego, i nic dziwnego, gdyż muł ten znajduje się obok odpływów źródeł siarczanych, lub nagromadza się na dnie koryt, któremi wody siarczane ku Wereszycy płyną. Produkta te, szczególnie w nowszych czasach, stósowane bywają z wielkim pożytkiem dla cierpiących, jako t. zw. kąpiele borowinowe i szlamowe. Zakład kąpielowy kryje się w 30-morgowym parku, tuż obok drogi krajowej. Park ten tworzą okazałe drzewa liściaste, naprzemian z aleami młodych drzew szpilkowych. W środku znajduje się kamienny basen z wodotryskiem. Woda basenu, sprowadzona rurami z odległego miejsca, nie ma przymieszki siarki i służy do picia. Nieopodal źródła Ludwika, kilkanaście kroków od niego, długi parterowy dom łaziebny. Schody kamienne z dwoma tarasami prowadzą do obszernych poczekalni, z tych schodzi się na korytarz, środkiem łazienek biegnący. Po obu stronach korytarza 50 łazienek z wannami porcelanowemi i drewnianemi. Po stronie lewej zabudowania, łaźnia parowa z tuszami nowo urządzona. Po za łazienkami przybudowano skrzydło, a w niem mieszczą się przyrządy, służące do ogrzewania wody. Woda zdrojowa za pomocą ssących pomp, do siedmiu wielkich, szczelnie zamkniętych, dębowych zbiorników wprowadzana, ogrzewana bywa parą, przechodzącą wężami metalowych rur, krzyżujących się w zbiornikach. Ze zbiorników ogrzana woda rozprowadza się rurami do pojedyńczych łazienek. Domów mieszkalnych posiada zakład dwanaście, pokoi jest sto kilkadziesiąt. Największym budynkiem jest dwupiętrowy hotel „Concordia," z 5 werandami, z których piękny widok na zakład. W domu tym służy 40 pokoi dla nowoprzybyłych gości, zanim ci znajdą odpowiednie mieszkanie. Oprócz tego są jeszcze domy: „Alojzówka" piętrowy; „Adolfówka" parterowy, w stylu szwajcarskim; „dom biały," „dom żółty," „dom czerwony" naprzeciw łazienek, zamieszkały przez urząd pocztowy i telegraficzny. Za hotelem są dwa domy mieszkalne. W jednym z nich mieści się kuchnia zakładowa, w drugim sale restauracyjne, okazała sala balowa z galeryą dla muzyki, pokoje dla gier towarzyskich, czytelnia. Naprzeciw hotelu, między aleami młodych drzew szpilkowych, kaplica. Zakład cały otaczają piękne spacery w parku. Po za parkiem płynie Wereszyca. Na jej brzegu stoją łazienki. Obok zakładu stoją wzdłuż drogi krajowej szeregi domów włościańskich. Włościanie odnajmują znaczną ilość skromnych pokoi. Sezon kąpielowy rozpoczyna się 25 maja. Podzielony jest na 3 okresy: pierwszy do 20 czerwca, drugi do 15 sierpnia, trzeci do końca. W pierwszym i trzecim okresie są pomieszkania zakładowe i kąpiele tańsze, a ubodzy do-

stają kąpieli bezpłatnie. W r. 1882 odwiedziło zakład 915 osób od 20 maja do 16 września. Przeważnej części gości dostarczyła Galicya wschodnia, Lwów, mniej Galicya zachodnia. Z Królestwa Polskiego było osób 14, z Rumunii 6. Kąpieli siarczanych wodnych wydano 18,500, szlamowych 130, parowych 280, rzecznych 520." (Jana, Zdroje siarczane w L. 1883). O wymoczkach tutejszego źródła siarczanego podał krótką wiadomość ks. A. Baczyński w Kosmosie lwowskim z r. 1877, str. 527. Zdaniem Schneidera (Monografia wsi Lubienia, Lwów, 1877) była cała okolica Lubienia niegdyś zupełnem jeziorzyskiem, którego wybrzeża stanowiły wzgórza ciągnące się po pod Nawaryą i Szczerzec ze strony wsch., a po za Gródkiem i Komarnem od strony zach. Zwano je „Czarnem jeziorem." Nazwa ta zatrzymała się dotąd w tem miejscu, ale na bezdennych niegdyś trzęsawiskach i moczarach widzimy dziś rozkoszne pola i łąki. Kępy i ostrowia, rozszerzające się coraz bardziej przez opadanie wód, były już w czasach przedhistorycznych bezpiecznem schronieniem dla mieszkańców przed nieprzyjaciółmi i drapieżnemi zwierzętami, zatem pomimo błotniszcz pożądanem siedliskiem, gdyż dostarczały zarazem w owych czasach, gdy się jeszcze pługa nie imano, najniezbędniejszych potrzeb do życia, to jest ryb i ptactwa wodnego. Wiarogodność tego mniemania znachodzimy w odgrzebywanych tu wykopaliskach kamiennych. Znachodzono tu rozmaitemi czasy narzędzia kamienne, kliny, młoty, noże krzemienne i zatopki do sieci. Mieszkańców ówczesnych, z powodu, że na drzewach i pniakach zakładali swe siedliska i mieszkania, nazywano „drewlanami." Z pozostałych nazwisk niw i pól, oraz wzgórz i potoków, tak w L. jak i w okolicy, można wnioskować, iż okolica tutejsza została dopiero za rządów Kolomana w Haliczu, około r. 1220, stale zasiedloną. On, chcąc sobie zabezpieczyć dłuższe panowanie w Haliczu, sprowadził z Węgier mnóstwo osadników, obcoplemiennych, Romuńców czyli Bołochów, jak ich podówczas nazywano, oraz Węgrów i zaludniał nimi puste okolice i miejsca. Świadkiem tego są dotąd jeszcze istniejące nazwy pochodzenia rumuńskiego, po części poprzemieniane: Melkiu, Kaliu, Talkiu, Zeuwin czyli dziewin, Zaureć, Sydyneć, Pleskiu i t. p. Zresztą, gdy się zastanowimy nad nazwą wsi samej, to jest Lubyn, jak ją początkowo nazywano, to się przekonamy, że i ta nazwa jest pochodzenia rumuńskiego. Nazwę Lubyn lub Lubycz nadawano osadzie wolnej, pochodzenią rumuńskiego, rozsiedlonej dworzyszczami na dość znacznej przestrzeni, z obowiązkiem służby wojskowej, pod jurysdykcyą wójta czyli kniazia, jak go wtenczas nazywano (ob. *Lubycza*). Siedliskiem kniazia czyli wójta w Lubyniu był wspominany w dawnych pamiętnikach ruskich Lubynhorod, zbudowany śród niedostępnych moczarów i stawu. Lubynhorod zniszczył książę Daniel w r. 1241 wraz z wielu innymi, z powodu sprzeniewierzenia się mu kniaziów bołochowskich w wojnie z Rościsławem, pretendentem do tronu halickiego. Odtąd znowu dłuższe lata leżało pustką to miejsce, z powodu częstych wojen bratobójczych między książętami ruskimi i napadów tatarskich. Dopiero po zajęciu Rusi Czerwonej przez Kazimierza Wielkiego zaczęło się na nowo osiedlać. Jako królewszczyzna nadane zostało to miejsce za rządów Władysława Jagiełły rodzinie Parawa. Wtedy nazywano je jeszcze Lubyn czyli Lubynyc. Sławny był też dziedzic Lubynia na początku wieku XIV, Mikołaj Parawa, piszący się z Lubynia, ssta halicki i rohatyński, który wieś tę osadnikami nowymi z Rusi i Mazowsza wielce rozprzestrzenił. Po nim rozpadła się włość lubyńska na dwie części, to jest na Wielkie i Małe Lubynie, poczem zaczęła upadać dawna nazwa Lubyń i przeistaczać się w Lubienie Wielkie i Małe, a nowszemi czasy w Lubień. W drugiej połowie XV w. aż do początku XVII byli dziedzicami Lubienia Wielkiego sławni patrycyusze lwowscy, rodzina Wilczków, z których Jan Wilczek, piszący się z Lubienia, stolnik lwowski, zasiedlił tę wieś na nowo po dokonanem spustoszeniu jej przez Tatarów r. 1624. W drugiej połowie w. XVII przeszła włość lubieńska w ręce rodziny Humieckich, która prawie do końca XVIII w. ją dziedziczyła. Po nich dziedziczyli ją krótki czas Jabłonowscy, a od tych nabyli ją baronowie Brunnicy. Za dziedzictwa Wilczków i Humieckich odgraniczano kilkakrotnie wieś Lubienie Wielkie od sąsiednich włości, przyczem używano w dokumentach wyżej podane nazwy rumuńskie, jako miejsca odgraniczenia. W r. 1580 uregulowano granice L.-Wielkiego od wsi królewskiej Mostki, w r. 1667 rozgraniczono L.-Wielki od L.-Małego, a w r. 1724 L.-Wielki od wsi Czerlany, Małkowice i Czuczenosy (dziś Kiernica). Archeologiczne poszukiwania czynił tutaj Schneider w r. 1877 i 1878, a wedle jego zapisków (Muzeum Ossolińskich, Teki Schneidera) znajdowało się w obrębie dzisiejszego folwarku Gurowszczyzna cmentarzysko pogańskie, miejsce ofiarnicze i gród bołochowski. Schneider wydobył tu z ziemi i popielnicę małą, stożkowatą, z popiołem i amuletem, t. j. krzemykiem barwnym, podługowatym, zaokrąglonym; małą łzawnicę formy baniastej i kilka większych popielnic formy baniastej, ale popękanych z powodu, że wszystkie te naczynia z gliny czerwonej, niewypalanej, i nader cieńkie. Znalazł on tu również narzędzia krzemienne (noże,

strzałki, kliny) i odłamy szkła rzymskiego z ornamentami. W polu Melkiu znachodzono także dawniejszemi czasy narzędzia kamienne i pierścienie bronzowe. Niedaleko Gurowszczyzny znajdują się okopy w kształcie nieforemnego czworoboku. Są to zabytki nowszych czasów. Tu wyorywano kafle, rozmaite żelaziwa, a niekiedy znachodzono pieniądze polskie. Na grobli przy stawie lubieńskim, a przy drodze do Porzecza, stoi niewielka, okrągła kolumna ze statuą św. Jana Nepomucena i z napisem u dołu: „Ex voto Cathar. Com. Jabłonowska A. 1807“ Zdaje się, że kolumnę tę postawiono na pamiątkę powodzi zaszłej w tymże roku. Druga podobna kolumna, lepiej zachowana, znajduje się między drzewami przy dawnej, dziś zaoranej drodze, wiodącej z Lubienia do Obroszyna. Króciutki opis Lubienia z widokiem zakładu kąpielowego podała Strzecha lwowska z r. 1870. Fotograficznych zdjęć ważniejszych przedmiotów dokonał lwowski fotograf Richter w r. 1882. Ob. też Tyg. ill. z 1871 r. № 185. *Lu. Dz.*

Lubień, ob. *Lubiń*.

Lubień. T. n. wś wymienia Łaski, Lib. ben. I, 313 w par. Graboszewo.

Lubień, niem. *Lubin*, dok. *Lubenz*, *Globen*, *Glawno*, *Glowa*, *Glofe*, *Glaffe*, dwie miejscowości w pow. świeckim. a) *L.-Wielki*, niem. *Gross-Lubin*, wś włośc. parafialna, śród nizin lewego brzegu Wisły, naprzeciwko Grudziądza, dokąd odległość wynosi około pół mili, na bitym trakcie grudziądzko-warlubskim. Obszaru liczy mr. 2792, bud. 54, dm. 37, katol. 60, ew. 234. Kościół paraf. katol. i szkoła w miejscu, poczta Grudziądz. b) *L.-Mały*, niem. *Kl.-Lubin*, także śród nizin położony, włośc. wś, liczy obszaru mr. 770, bud. 19, dm. 8, katol. 15, ew. 51. Parafia L.-Wielki, szkoła Tragoszcz, poczta Grudziądz. L. śród żyznej nizinnej gleby osiadły jest wsią prastarą. R. 1246 książę Świętopełk, zapisując biskupowi kujaws. Michałowi wieś Komorsk, i tę część dodaje, którą Nasław odłączył był do Lubienia. Ob. Perlbach, Preuss. Regesten. R. 1277 książe Mestwin II potwierdza, jako Świętopełk dał Wojciechowi bisk. kujaws. wś L. wraz z M. i W. Komorskiem i Warlubiem. Ob. Rzyszczewski, Cod. Pol. II, 109. R. 1294 Teoderyk, kan. kruświcki i prokurator biskupi pomorski, kupuje od Żulisława Cesarzewicza wś L. (zapewne późniejszy folw.) dla siebie (w gruncie jak w takich przypadkach zazwyczaj dla swojego pana i bisk. kujaws.). Ob. Rzyszczewski l. c. str. 127. R. 1295 biskup kujaw. Wisław przeznacza dla kościoła w Komorsku dziesięciny z L., po czem poznać, że tu wtedy jeszcze kościoła nie było, tylko wieś należała do parafii w Komorsku. Ob. Rzyszczewski l. c., str. 155. Perlb. Preuss. Regesten. Za późniejszych krzyżakom oddanych Wacławów, królów polskich i pomorskich, wś L. nie utrzymała się przy kujaw. biskupach. R. 1305 Wacław III potwierdza, jako już ojciec jego zapisał był wś L. i Bzowo (Globen i Zubessow) na własność krzyżakom. Ob. Voigt, Cod. dipl. II № 48. Krzyżacy wydawali M. i W. Lubień na czynsz osadnikom, oprócz tego mieli tu swój folw., do komturyi grudziądzkiej należący. W księgach czynszowych krzyżackich czytamy o dochodach i stratach. L.-Mały zawiera włók 33 i pół, z tych 7 pustych, sołt. 2 wolne, od innych dają po 1 ½ m. i po 2 kury, suma 49 m. bez 4 skot. Ogrody są 4 obsadzone, pustych 6, każdy czynszuje 10 skot.; przed naszym folw. leżą 4 ogrody, czynszują po 1 wiard. Karczma daje 2 m. L.-Wielki ma 49 wł. obsadzonych, 30 ½ pustych, czynszu dają od włóki po 1 wiard. i 2 kury. Także mają 175 mr. lądu, z tych sołt. ma wolnych 12 mr., prob. 4, od reszty płacą 10 mrk. Także mają 17 wł. nadmiaru, z tego dają 8 ½ mrk. i ½ wiard. Suma 28 mrk. 9 ½ skot. Nadto od włóki dają po 6 kor. żyta, 3 kor. owsa i 3 jęczm.; suma 296 kor. żyta, 145 owsa i 145 jęczm. Są także 2 karczmy, jedna daje 2 ½ mrk., druga pusta. Względem folw. lubieńskiego podnoszą skargę krzyżacy r. 1413, że polskie wojsko zabrało im z dworu 6 stadnych koni. R. 1441 zachodzi Krzysztof de Gloffe, z czego wynika, że krzyżacy także szlachcie folw. swój w L. wydawali. Ob. R. Wegner, Ein pommer. Herzogthum i t. d. Za polskich rządów L. był dobrami starościńskiemi. Podczas reformacyi luterscy holendrzy tutejsi kościół opanowali; także i włóki pleb. zaginęły. Drugim fundatorem dla katolików jest tu król Zygm. III, za którego usilnem staraniem nietylko kościół oddany został i z gruntu naprawiony, ale i włóki 4 pleb. przywrócone. Stąd portret tego króla zawieszony był dawniej w kościele ze stosownym (niestety niepodanym do wiadomości) podpisem (epitaphium). Ob. akta kościelne w arch. w Peplinie. Parafia lubieńska w dekan. nowskim, pomiędzy luterskimi kolonistami położona, jak z dawna po reformacyi, tak i teraz w podupadłym znajduje się stanie. Dusz liczy 144, kościół tyt. św. Jakóba więk., patronatu królewskiego, niewiadomo kiedy założony i konsekrowany. Przy nim szpitala nie masz, bractwo trzeźw. zaprow. r. 1857. Proboszcza także tu nie masz osobnego, tylko z Bzowa ksiądz przyjeżdża z naboż. Wsie paraf.: L.-Wielki, L.-Mały, Tragoszcz, Rachanshof, Zajączkowo folw., Zajączkowo W. i M., Mątawy. Szkoły katol. nie masz żadnej w parafii, 12 katol. dzieci odwiedza odnośne szkoły luterskie, którym nauka religii dotąd nie wykłada się. W ostatnich latach urządziła biskupia władza wika-

ryą lokalną w L., która jednak dla ustaw majowych (kulturkampfu) nie utrzymała się. Ob. Szem. dyecezyi chełmińskiej z roku 1867, str. 177. *Kś. F.*

Lubień, rz., ob. *Przedpolna.*

Lubień, jezioro przy osadzie t. n., w pow. włocławskim. Jest to największe jezioro w łańcuchu drobnych jezior, ciągnącym się w kierunku od południa ku północy, w dolinie wytworzonej przez rzeczkę Przedpolnę (Dyabełek), biorącą początek z jez. Lubień, wpadającą do rz. Zgłowiączki pod Przyrudą, niedaleko jej ujścia do Wisły. Jezioro L. ma do 3 wiorst długości, a blisko ½ w. średniej szerokości; brzegi wyniosłe, tylko od południa łączy się z podmokłą doliną rzeczki Ochni, biorącej początek o 2 w. na wschód od jez. L. pod wsią Czaple i uchodzącej do Bzury. Jak między Wartą i Wisłą, tak między gorną Bzurą a Wisłą istniało dawniej połączenie wodne.

Lubień, mylna nazwa góry i działu górskiego Lubania w Gorcach. Ob. *Lubań* i *Gorce.*

Lubjenc, niem. *Mehltheuer*, wś serbska na saskich Łużycach, w powiecie budyszyńskim. W r. 1875 dm. 8, mieszk. 52, w tem 31 serbów. *A. J. P.*

Lubieńce (po rusku *Liubynci*), wś, pow. stryjski, 18 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Stryju. Na płn. leży Chromohorb, na płd. zach. Stynawa niżna, na płd. wsch. Rozhurcze, na wsch. Siemiginów, na płn. wsch. oddziela płd. wsch. kończyna Dołhołuki od wsi Hurnie. Z zach. części obszaru płynie kilka małych potoków na wsch. do Stryja, płynącego w nieznacznem oddaleniu od granicy wsch. z płn. na płd. Potok płynący przez płn. część obszaru zwie się Kiernicą (al. Głuskowcem); wzdłuż granicy płd. wsch. płynie jedno z ramion Stynawki, t. zw. Młynówka. Zabudowania wiejskie leżą w środkowej części obszaru, w dolinie jednego z potoków (368 m.). W zach. stronie wsi leży las Dąbrowa (415 m. na wsch., wznoszący się coraz wyżej ku zach.). Wsch. część wsi przebiega gościniec stryjsko-skolski (341 m.). Własn. więk. ma roli ornej 473, łąk i ogr. 84, pastw. 12, lasu 264 mr.; własn. mniej. roli ornej 481, łąk i ogr. 120, pastw. 28, lasu 4 mr. W r. 1880 było 521 mk. w gminie, 98 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w miejscu, dek. stryjski, archidyec. lwowska. Do parafii należy Chromohorb. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Eustachego i urząd pocztowy. Do Lubieniec należą kopalnie żelaza (Dembina i Sehła) obejmujące przeszło 180 metr. kwadr.; folwarki: Dworyszcze, Goralnia Dołhołucka i Goralnia Stynawa (z gorzelniami); młyny: Pod piłą i Pyłypcziata (koło Truchanowa); leśniczówki: Tarny (koło Dołhołuki) i Rogatka (koło Synowudzka). Rozmaitości z roku 1832 (str. 365) zawierają następującą notatkę: „W L., dobrach Pietruskiego, zabłąkały się 4 pelikany (Pelicanus-Onocrotalus), z których 3 zabito, jeden uciekł. Jest to w Galicyi nie pierwsze, ale dość osobliwe zdarzenie; zwłaszcza, że ptaki ogromnie wielkie.“ *Lu. Dz.*

Lubienia, wś i os., pow. iłżecki, gm. Lubienia, par. Krynki; odl. 13 w. od Iłży. Wś ma 68 dm., 545 mk. i 1259 mr. ziemi (2 morgi rządowej); os. leś. ma 5 dm., 20 mk. i 2298 mr. ziemi należącej do towarzystwa zakładów górniczych starachowieckich. W 1827 r. wś rządowa 42 dm., 339 mk. Istniała tu zdawna kopalnia rudy żelaznej nazwiskiem Józef, należąca do rządu. Od 1816 do 1833 dobywano rocznie po 80000 kibli rudy, później wydajność się zmniejszyła. Gmina L. należy do sądu gm. okr. IV w os. Wąchocku, st. poczt. w Iłży, urząd gminny w Jasieńcu iłżeckim. Gmina ma 6862 mr. obszaru (2938 mr. dwors. i 3924 mr. włośc.), 319 dm. i 1990 mk. (1004 męż. i 986 kob.). W skład gminy wchodzą: Budy-Brodzkie, Henryk (kolonia i kopalnia), Jasieniec Iłżecki, Lipie, Lubienia, Małyszyn i Nowe Lipie. Por. *Iłża.* *Br. Ch.*

Lubienica (u Wolskiego), *Czarna* (na mapie hydr.), rz. w pow. biłgorajskim; początek pod wsią Hucisko; płynie w kierunku południowo-zachodnim i wpada z praw. brzegu do Tanwi, naprzeciwko wsi Dorbozy. Długa w. 14.

Lubienie (po rusku *Liubini*), wś, pow. jaworowski, o 15 kil. na zach. od Jaworowa, 7 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Krakowcu, 14 kil. na płn. wsch. od najbliższej stacyi kolej. w Mościskach. Na zach. leżą Sarny, na płn. Morańce i Wulka Rosnowska, na wsch. Bonów, na płd. Arłamowska Wola i Sokola (obie w pow. mościskim). Płn. część obszaru przepływa potok Szczan i tworzy rozległe moczary. Do niego płyną wody z całego obszaru za pośrednictwem strug małych, płynących od płd. na płn. W części płd. wznosi się jedno wzgórze do 263 m. Ku płn. opada obszar; w środku wznosi się wzgórze Lubienie do 255 m. Zabudowania wiejskie rozrzucone i tworzą następujące części wsi: Hłuchów, Koniec, Lipnik, Na Błoniu i Wola Lubieńska. Własn. więk. ma roli ornej 292, łąk i ogr. 172, pastw. 48, lasu 491 mr.; własn. mniej. roli ornej 1254, łąk i ogr. 290, pastw. 427, lasu 34 mr. W r. 1880 było 1230 mk. w gminie, 16 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 45 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Krakowcu; gr. katol. w miejscu, dek. jaworowski, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew. *Lu. Dz.*

Lubienie, ob. *Lubina* i *Lubień.*

Lubieniec 1.) wś i folw., pow. włocławski, gm. i par. Chodecz, o 10 w. od Kowala, 5 dm., 79 mk. katol. Folw. ma 660 mr. gruntu, 110

mr. lasu, 27 mr. nieuż.; włościanie, 11 osad, mają 9 mr. gruntu. W 1877 r. istniała tu fabryka tasiemek. W 1827 r. 13 dm., 107 mk. Do folw. należały wsie: Mycielno osad 4, ziemi mr. 64; Ruda Lubieniecka os. 24, ziemi mr. 106; Końce os. 3, ziemi mr. 143; Piotrowo os. 5, ziemi mr. 46. 2.) **L.**, os. włośc., pow. lubelski, gm. Łuszczew, par. Mełgiew. W 1827 r. 4 dm., 28 mk. Por. *Krzesimów*. *Br. Ch.*

Lubieniec, niem. *Wilhelmshof*, folw., pow. szamotulski, ob. *Duszniki*.

Lubieniec, niem. *Lubenz*, wś, pow. lęborski ziemi pomorskiej.

Lubieniec, ob. *Lubenz* (dok.).

Lubieniec, dział górski, lesisty, i potok na obszarze Sołotwiny, w pow. bohorodczańskim, ob. *Łubieniec*. *Br. G.*

Lubieniecka Ruda, wś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz, 26 dm., 159 mk., 131 kat., 28 ew., 104 mr. gruntu. *X. M.*

Lubienieckie jezioro, niedaleko rz. Skrwy, lewego dopływu Wisły.

Lubieniek, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Trębki. Ma dm. 19, mk. 155, ziemi ornej żytniej mr. 250, łąk lądowych średniej dobroci mr. 60. *W. W.*

Lubieniszki, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Lubienka, wś, pow. bialski, gm. Lubienka, par. (grec. obrz.) Łomazy. Posiada urząd gminny, 48 dm., 385 mk., 1446 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd. 43 dm., 342 mk. Gmina L. graniczy z osadą Łomazy; ma 4148 mk., rozl. 17052 mr., sąd gm. okr. II w Łomazach o 2 w., st. p. Biała o 17¼ w. W skład gm. wchodzą Burwin, Dębów, Dziechciarka, Hulanka, Huszcza, Jusaki, Kopytnik, Korczówka, Korczewska Wólka, Koszoły A. i B., Lubienka, Młyniec, Rogatka, Stasiówka, Studzianka i Szenejki.

Lubieńka, część Piątkowej, pow. dobromilski.

Lubienka. Tak zowią także pot. Krzeczówkę (ob. t. IV, 774). *Br. G.*

Lubieńka, znaczne wzgórze, pod 49° 46' 45" płnc. sz. g. a 40° 2' 38" wsch. dłg. F., na obszarze gm. Piątkowej, w pow. dobromilskim, na północ od wsi; tuż nad granicą z Połchową. Północno-zachodnie zbocza, pokryte lasami, także Lubieńką zwanemi, opadają dość stromo do Sanu, a południowo-wschodnie do rzeki Jawornika, uchodzącego pod Iskaniem do Sanu z praw. brzegu (ob.). Wody jego spływają już to do Sanu, już też do Jawornika. Na Kummersberga mapie Galicyi (sekcya 19) zwie się to wzgórze Łopienką. Wzniesienie 453 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Lubienko, rzeczka, ob. *Łubienko*.

Lubieńko, ob. *Lubień Mały*.

Lubiennik, os. leśna, pow. opatowski, gm. i par. Kunów, od Opatowa 25 w. Gruntu mr. 15, dom drew. 1, mk. 5.

Lubieńska Wola, ob. *Wola L.*

Lubieński staw, w pow. gródeckim, w płn. zach. stronie Lubienia Wielkiego. Tworzy go Wereszyca, płynąca ze stawu Czerlańskiego od płn. zach. na płd. wsch. Szerszy w stronie płn. (przeszło kil.), zwęża się on cokolwiek ku płd. Długość jego wynosi blisko 3 kil. Nad brzegiem jego płn. wsch. leżą zabudowania Małkowic, do brzegu płn.-zach. przypierają zabudowania Czerlan, do brzegu płd.-zach. Porzecza gródeckiego a do brzegu płd. wsch. Lubienia Wielkiego. Wzdłuż brzegu płd. idzie gościniec lwowsko-samborski. *Lu. Dz.*

Lubierzyn, niem. *Lubierszin*, dok. *Lubersyn*, rycer. dobra, pow. tucholski, pół mili od bitego traktu tucholsko-chojnickiego, 1½ mili od Tucholi. Obszaru liczy roli ornej hekt. 243, łąk 7, pastw. 16, nieuż. 5, wody 20, ogółem obszaru hekt. 292; bud. 19, dm. 5, katol. 59, ew. 15. Parafia i szkoła Raciąż, poczta Silno (Frankenhagen); dziedzic Franc. Antoni Ostrowski. R. 1360 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, wystawia pierwszy znany przywilej dla tej wsi, podług którego nadaje dobra Lubersyn na własność dziedziczną prawem chełmińskiem wraz z jeziorem Dabey Wolframowi. Za to czynić nam będzie służbę wojenną zbrojno na koniu, także zamki budować dopomoże i t. d. A że rola tam podła, zamiast płużnego dawać nam będzie od włóki po 1 korcu owsa, a na uznanie panowania naszego 1 funt wosku i 5 denarów. Za polskich czasów należała ta wieś do star. tucholskiego; lustr. tegoż star. z r. 1570 zapisuje, jako L. posiada Adam Żaliński, sędzia; osiadłych było włók 8, ogrodn. 2. Ob. Odpisy Dregera w archiwum w Peplinie, str. 105; Odpisy przywil. tucholskich w Belnie, str. 39. *Kś. F.*

Lubieś, niem. *Leubusch*, trzy wsie, pow. brzeski na Szląsku: a) *L.-Mała*, niem. *Kl.-L.*, 1284 r. *Lubsch*, ma kościół paraf. ewang., w którym, według Knie, odprawia się utrakwistyczne nabożeństwo. Tu należy osada leśna *Baruthe*. b) *L.-Nowa*, niem. *Neu-L.*, mała kolonia. c) *L.-Wielka*, niem. *Gr.-L.*, z podleśnictwem książęcem zwanem *Niwa*, ma od 1717 r. kościół paraf. katol., do 1840 dwujęzyczny, później tylko niemiecki. Par. W. L. dek. brzeskiego w r. 1869 liczyła: 743 katol., 6000 ew., 10 izr. *F. S.*

Lubieska, strumyk, pow. krotoszyński, dopływ Lutyni po lewej, ma źródło na północ od Jarocina; płynąc w kierunku północno-wschodnim uchodzi do Lutyni niedaleko wsi Kąty; długość cała wynosi około dwóch mil. *M. St.*

Lubiesza, wś, pow. sokołowski, gm. Ol-

szew, par. Ceranów. Ma 12 dm., 126 mk., 385 mr. rozl. W 1827 r. 9 dm., 75 mk.

Lubieszów, ob. *Lubiszewo.*

Lubieszów al. *Nowy Dolsk*, mczko i dobra, niegdyś w województwie brzeskiem, w pow. pińskim, w dyec. łuckiej, teraz w pow. pińskim, do r. 1840 w dyec. mińskiej, odtąd w wileńskiej, nad rzeką Strumieniem albo Stochodem, przy gościńcu pocztowym, wiodącym z Pińska na Wołyń, do Równego i Łucka; z zarządem gminy lubieszowskiej, składającej się z 13 starostw wiejskich, 29 wsi, 2350 włościan płci męskiej. Mko ma kościół popijarski parafialny, liczący 332 katol., w dekan. pińskim; w podziemiach groby uczonych pijarów i niektórych dygnitarzy okolicy; dwie cerkwie, szkołę żydowską, pocztę, 240 domów, przeszło 2000 mieszk. obojga płci; mieści w sobie zarząd policyjny lubieszewski, szkółkę wiejską i szpital gminny. Założenie miasta sięga końca XVII stulecia, bo przedtem mogła tu być zaledwo drobna jakaś osada. W r. 1684 Jan Karol, książ Dolski, marsz. w. litew., mający rezydencye w Zabierzu i Dolsku, zaczął pierwszy zabudowywać mko i fundował klasztor pijarów z kościołem, i temuż w r. 1693 nadał fundusz, mianowicie: wsi Pniowno i Wólkę Pniowską, z prawem wyderkafu za 90000 złotych. Pijarowie utrzymywali tu szkołę, w której pobierał naukę: Kościuszko Tadeusz, zostający przez pięć lat w tem kolegium. Znakomitszymi pijarami, których wydał L., byli: Jerzy Ciarpiński, Michał Frąckiewicz, Bernard Syruć, Andrzej Puczyński, Maciej Tukałło, Michał Charkiewicz, Ferdynand Serafinowicz, Aleksy Kotiużyński, Maciej Dogiel, Kazimierz Narbutt, Stanisław Bonifacy Jundziłł i dziś żyjący ostatni rektor, ks. Antoni Moszyński. Wszystkie te nazwiska dawno już zapisała bibliografia narodowa i dzieje ojczystej nauki, więc w specyalnych źródłach znajdzie czytelnik o nich wiadomości szczegółowe. Dodajmy, że szkoła pijarska, założona w r. 1693, została zamkniętą razem z kasatą zakonu w r. 1834, zatem istniała lat 140, roznosząc światło po kraju. Posiadała wyborną bibliotekę, gabinet fizyczny, wszelkie pomoce naukowe i konwikt dla ubogich uczniów, a przytem była przy kościele dobrana orkiestra. Na miejscu pierwotnego drewnianego kościoła pijarowie własnym kosztem wznieśli wspaniałą świątynię z muru, którą w przeciągu lat 17 budowano; ostatecznie wykończona w r. 1762, do dziś dnia jest prawdziwą ozdobą tego zakątka Polesia, zwłaszcza, że ją wewnątrz upiększają piękne freski Łukasza Hübeta pijara (ob. Słown. Mal. Polsk. Rastaw., t. I, str. 199—202). Nadto w L. była cerkiew unicka i drugi kościół murowany z klasztorem kapucynów, fundowany przez Jana Czarneckiego, kaszt. bracławskiego, zniesiony w 1832 r. Wiadomości szczegółowe o L. i kolegium pijarów podali: 1) Eustachy Tyszkiewicz (ob. Tekę Wileńską za rok 1857, zeszyt II, str. 265—268); 2) ks. Antoni Moszyński, w tak zwanej Kronice lubieszewskiej, wydanej w Krakowie nakładem akademii jagiellońskiej 1876 r., u nas w kraju mało znanej. Nadmienimy, iż w chwili, gdy to piszemy, wzmiankowany ex-rektor, ks. A. Moszyński, został mianowany proboszczem lubieszowskim. Dobra lubieszowskie, przechodząc przez ręce różnych właścicieli, od r. 1853 są dziedzictwem rodziny Czarneckich, mają obszaru 5325 mr.; gotowy grosz z młynów, propinacyi, czynszów miejskich, cegielni i rybołówstwa wynosi do 3000 rs.; grunta lekkie, łąk niezmierna obfitość; miejscowość poleska, ale żyzna i z przeprowadzeniem lepszych dróg, a może i kolei żelaznej, dobrą przyszłość wróży właścicielom. Od gub. miasta Mińska 325 wiorst, od powiatowego Pińska 71 wiorst. Nadmienimy, że L. w połowie jeszcze wieku XVIII należał do Dolskich i gdy po śmierci ostatniej z rodu Anny z Dolskich ks. Wiśniowieckiej różne skoalizowane familie z Dolskiemi, jak Mniszchów, Sapiehów, Ogińskich i inne rościły pretensye do fortuny Dolskich, naznaczono lustracyjno-kompromisową komisyą i wtedy jej prezesem był ów sławny Marcin Matuszewicz, autor znanych pamiętników, w których o powyższem wzmiankuje (ob. Pamiętniki, t. I, str. 173). Okrąg policyjny lubieszowski, w pow. pińskim, ma biuro w L., obejmuje gminy: Zabczyńską, Dubojską, Lubieszewską, Uhrynicką, Kucheckowolską i Choińską, 205 wsi. *Al. Jelski.*

Lubieszowe, niem. *Liebischau*, wś i dobra, pow. kozielski, par. Stare Koźle; 37 bud., 58 dm., 471 mk. Folw. z attyn. Franzdorf ma 434 mr. rozl.; wś z młynem na rz. Odrze 57 osad, 662 mr. ziemi. Gleba bardzo nieurodzajna. *F. S.*

Lubieszowo, jezioro we wsi Bolesław (wś kościelna niedaleko Wisły). Wspomina o niem Długosz, jako należącem do probostwa w Bolesławiu (Dług. II, 433).

Lubieszowska Wólka, wś i dobra w pow. pińskim, w gm. lubieszowskiej, przy gościńcu wiodącym z Pińska do Równego i Łucka, nad rzeką Stochodem; wieś ma cerkiew, osad 26, grunta piaszczyste, łąk obfitość, rybołówstwo znaczne, miejscowość odludna poleska; dobra, dziedzictwo Korsaków, mają obszaru przeszło 2430 mr. *Al. Jel.*

Lubieszyn, niem. *Gr. Lipschin*, rycer. dobra i wś włośc., pow. kościerski, na bitym trakcie kościersko-gdańsko-starogródzkim, nad strugą Wietcisą. Do rycer. dóbr należy folw. Lubieszynek i Nowe Hornikowy, do wsi przyłączone są wybud. Ellerbusch i Kalteborn; we

wsi jest gbur. 15, zagr. 5. Cały obszar L. z przyległościami wynosi mr. 4317; katol. 318, ew. 62, dm. 36. W miejscu znajduje się szkoła katol. i karczma; parafia Garczyn, poczta Nowa Karczma. Odległość od Kościerzyny 2 1/2 mili. Dobra ryc. L. osobno dla siebie liczą obszaru ornej roli hekt. 382, łąk 63, lasu 2.55, nieuż. 10, ogółem obszaru 459.57 hekt.; r. 1880 dziedzic Julian Wolszlegier, obecnie znów niemiec. R. 1789 posiadacz Ignacy Lniski, wice-rejent. *Kś. F.*

Lubieszynek, inaczej *Halka*, niem. *Kl.-Lipschin*, folw. do Lubieszyna, pow. kościerski, opodal traktu bitego kościersko-zblewskiego. R. 1789 dziedzic Ignacy Lniski. *Kś. F.*

Lubieszyńska kolonia, niem. *Lipschinkolonie*, wieś włośc., powiat kościerski, przy trakcie bitym kościersko-gdańskim, o 2.25 mil od Kościerzyny. Obejmuje osady Nowa karczma i Parowa. Obszaru mr. 1337, gbur. 27, zagr. 9, katol. 114, ew. 271, dm. 45. Parafia Garczyn, szkoła i poczta Nowa karczma.

Lubietowo, po niem. *Lüptow*, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej.

Lubiewko al. *Lubiewo*, niem. *Lubiewken*, wś, pow. lecki, na prusko-luterskich Mazurach, przez ludność polską (jak sama nazwa wskazuje) założona. O pierwszym jej początku nie wiadomo. R. 1663 książę Fryd. Wilhelm zatwierdza byłemu plebanowi wileńskiemu Janowi Andrzejowi Jurskiemu, posiadłości przez przodków jego nabyte we wsi ziemiańskiej L. i to 3 morgi i 10 mr. kupionych r. 1582, oraz 5 wł. 19 mr. r. 1602 nabytych, nadając je prawem chełmińskiem. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 483.

Lubiewo 1.) wś włośc. parafialna, pow. świecki, blisko granicy pow. tucholskiego, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 6933, bud. 350, dm. 147, katol. 882, ew. 88. Kościół katol. paraf. i szkoła w miejscu, poczta Bysław. Jako okolica tutejsza od dawnych czasów była zaludniona, świadczy stare cmentarzysko pogańskie, w północnej stronie wioski na lekkiej wyniosłości przy małem błotku znajdujące się na gruncie plebańskim. Przed kilkunastu laty natrafiono na groby skrzynkowe, z których kilka popielnic wydobyto, przez nieumiejętne jednak obejście się niebawem zniszczono. Ob. G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zach., str. 36. Pierwotnie była ta wieś rządowa. Około r. 1344 Ludolf König, mistrz w. krzyżacki, zapisał ją na własność arcyb. gnieźn. Jarosławowi w zamian za dziesięciny, które mu tenże biskup z dóbr swoich opuścił. Zarazem darował mu mistrz wielki dwie służby wojenne z tej wsi, krzyżakom według zaprowadzonego zwyczaju przysługujące. Za to zobowiązał poddanych wioski do wypraw przeciw najazdzcom i do naprawiania grodu. Odtąd należała ta wieś do arcyb. gnieźn. aż do czasów pruskiej okupacyi; wydawana była gburom na czynsz, do klucza arcybiskupiego w Kamieniu przyłączona. Pod r. 1570 zapisuje (nie wiadomo jakiem prawem) lustr. star. tucholskiego: we wsi L. włók 40, z których prob. posiada 2; 20 leżą pusto, 8 włók tego dopiero roku obsadzono, 2 ma Andrzej Łukocki, podstarości kamieński, zdawna osiadłych 10, karczmę także tego roku budowali. Roku 1729 arcyb. Teod. Potocki wystawia nowy przywilej dla Jana i Gertrudy Dubielców na sołectwo w Lubiewie prawem wieczystem. Prawa i obowiązki te same mieli, jak i inni sołtysi w kamieńskim kluczu. Mianowicie zobowiązani byli 3 podwód dostarczyć pod zboże do Gdańska w stosownym czasie i przy dobrej drodze; także powinni pilnie uważać, aby dorośli uczęszczali w niedzielę i święta do kościoła pod zagrożeniem kary, którą sołtys kamieński albo komisarz arcybiskupi wyznaczał. Za to mógł sołtys trzymać owczarka i chować 100 owiec. Następować po ojcu miał zawsze najstarszy syn, a gdyby nie było synów, córka. Ob. X. Kujot o majątkach biskupich na Pomorzu w II Roczn. tow. nauk. w Toruniu, str. 71 i t. d. Sumaryusz prow. król. ręk. w Peplinie, str. 13. Po okupacyi pruskiej r. 1772 zabrał rząd pruski wieś tę biskupom i wydał ją później na własność prywatną osadnikom. Parafia L. w dekan. świeckim liczy dusz 2600; kościół tyt. św. Mikołaja, patronatu kiedyś arcyb. gnieźn., nie wiadomo kiedy założony, obecny r. 1841 nowo pobudowany; jest poświęcony tego samego roku d. 24 list. Szpitala przy nim nie masz; bractwo istnieje św. Jana Nepom. od r. 1817 i trzeźw. od roku 1852. Prob. Jan Reymann. Wsie paraf.: Lubiewo, Sucha, Koźlinki, Lubowo, Klonowo, Trutnowo, Brückenau, Zamrza i młyn. Szkoły katol.: w Lubiewie dz. katol. 186, w Suchy 115, w Klonowie 80; 28 dz. katol. odwiedza ew. szkołę w Lubowie, którym nauczyciel z L. nauki religii udziela. Ob. Szemat. dyec. chełmińskiej z r. 1867, str. 246. 2.) **L.**, niem. *Lubjewen*, wś, pow. ządzborski, st. poczt. Mikołajki, ma obszaru 1407 mr.; w r. 1857 mk. 40. 3.) **L.**, ob. *Lubiewko*. 4.) **L.** (dok.), ob. *Lublewo*. *Kś. F.*

Lubij, niem. *Loebau*, miasto na saskich górnych Łużycach, w pow. budyszyńskim, nad rz. Lubiatą (Loebauer Wasser); u stóp góry Lubijskiej (Loebauer Berg), 1371 stóp wysokiej. Ma przeszło 5000 mk., trzy kościoły paraf. ewang., szkołę miejską, źródło wody mineralnej, przemysł b. rozwinięty. Jest też tu st. dr. żel. Wrocław-Drezno, o 188 kil. od Wrocławia; stąd rozchodzą się też drogi do Zittau i Bodenbachu. Ku Dreźnie pierwszą stacyą za L. jest Budyszyn. *F. S.*

Lubijów, zabudowania gospodarskie na obszarze dworskim Wasylów, pow. Rawa Ruska.

Lubiki, *Libiki* (por. *Kamionna*), niem. *Lubicki*, wś włośc., pow. starogrodzki, o pół mili od bitego traktu starogrodzko-chojnickiego, o 4 mile od Starogrodu, w okolicy lesistej, w pobliżu stacyi kol. żel. Czarnawoda. Obszaru wraz z os. Kamionną mr. 1801, gbur. 15, zagr. 7, katol. 235, dm. 29; szkoła katol., urządzona głównie staraniem dyecezyalnego towarzystwa św. Wojciecha i Bonifacego. Parafia Zblewo, poczta Frankifeld. *Kś. F.*

Lubikorz, dok. *Lubecors*, nazywała się kiedyś osada na pograniczu ziemi świeckiej a wielkopolskiej; r. 1349 stanowiła granicę Pomorza zabranego przez krzyżaków a Polski. Była to mała tylko zapewne wioszczyna, najprawdopodobniej folw., i należała do prob. w Sierocku. Odnośny ustęp w opisie granic brzmi jak następ.: od granicy wsi Łowina do granicy Brzeźna, do Sierocka, Jasieńca, Dębogóry, wtedy pustej, która klasztorowi byszowskiemu należy, do granic wsi Lubecors, proboszczowi w Sierocku należącej; stąd dalej do wsi Sucha. Wieś L. oddawna nie istnieje. Chyba jezioro, także zw. Lubikorz al. Lubchora, nad którem leżała, osadę tę jeszcze przypomina. Ob. Wegner, Gesch. des Kreises Schwetz (Ein pommer. Herzogthum i t. d.), str. 22. Porównaj także artyk. Lubchora. *Kś. F.*

Lubików, wś, pow. gostyński, gm. Kiernozia, par. Luszyn. Ma dm. 35, mk. 369 katol., zajmują gruntu żytniego mr. 588, łąk około mr. 30. Mieszkańcy drobna szlachta. *W. W.*

Lubikowe (dok.), ob. *Lubkowo*.

Lubikowicze, wś, pow. rówieński, gm. L., okr. polic. dąbrowicki, o 9 w. od Dąbrowicy.

Lubikowo, niem. *Liebuch* 1.) wś, pow. międzychodzki, 27 dm., 244 mk., 119 ew., 125 katol., 53 analf. Poczta, tel. i gośc. w Przytoczni o 2 kil.; st. kol. żel. w Landsbergu nad Wartą o 33 kil. 2.) **L.**, dom., 6141 mr. rozl.; 5 miejsc.: a) L., dom.; folwarki: b) Amalienhof; c) Emilienhof; d) Helenenhof; e) Piskorowo; 12 dm., 247 mieszk., 55 ewang., 192 katol., 84 analf. *M. St.*

Lubim, miasto w gub. jarosławskiej, 754 w. od Petersburga a 96 od Jarosławia odległe; 2982 mk., st. poczt.

Lubimowo, os., pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Puńsk; odl. 14 w. od Sejn, ma 1 dm., 7 mk.

Lubin, wś i folw., nad jez. Kikoł, pow. lipnowski, gm. Kikoł, par. Wola, odl. o 12 w. od Lipna, ma 25 dm., 276 mk., 1025 mr. gruntu, 42 nieuż., w tem 918 mr. ziemi folwarcznej. Wiatrak i karczma. W 1827 r. było tu 14 dm., 157 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. (z wsiami L., Lubinek i Szczekarzewo), rozległe mr. 1223: grunta orne i ogr. mr. 604, łąk mr. 181, lasu mr. 320, pastw. i zarośli mr. 52, nieuż. i place mr. 66. Wś L. osad 52, z grun. mr. 281; wś Lubinek os. 19, z gruntem mr. 273; wś Szczekarzewo os. 20, z grun. mr. 185. R. 1329 Wład. książę łęczycki (bratanek Lokietka) ustępuje Pawłowi podkomorzemu łęczyckiemu wś L., oraz Dąbrówkę, Wolę, Murzynowo z przyległościami i lasami, pozwalając mu rządzić się prawem chełmińskiem. *Br. Ch.*

Lubiń, ob. *Lubień*.

Lubin (niem.), ob. *Lubień*.

Lubin 1.) folw., pow. ihumeński, okr. polic. puchowicki, o milę na płn.-zach. od mka Błonia i od stacyi Maryi-Góra libawsko-romeńskiej drogi żelaznej, w parafii katolickiej błońskiej, własność uprzednio Pelikszów a teraz przez wiano Hrehorowiczów, ma obszaru 2373 mr., w głębie dobrej, lasu dostatek, łąk obfitość, gospodarstwo porządne. 2.) **L.**, wś i folw., pow. piński, gm. moroczańska, nad rzeką Wiesiełuchą; wś ma osad 10; folwark, własność Jańcewiczów, ma obszaru 318 mr.; miejscowość nizinna, odludna, poleska. 3.) **L.**, wś, pow. piński, 2 okr. polic., mk. 26, ziemi 1376 dz., własność Andrzejkowicza. *Al. Jel.*

Lubiń 1.) wś, dom. i gm., pow. kościański; dom. ma 2 miejsc.: a) L. dom.; b) Zmysłowo, folw.; 3178 mr. rozl. W r. 1880 było 670 mk.; w roku zaś 1871: 54 dm., 544 mk., 70 ew., 474 katol., 126 analf. Kościół paraf. katol. należy do dekan. śremskiego; protestancki do dyecezyi leszczyńskiej. Szkoły elementarne katolicka i protestancka. Poczta i gośc. na miejscu, tel. w Krzywiniu (Kriewen) o 5 kil.; st. kol. żel. w Kościanie (Kosten) o 23 kil. Dzisiejszy kościół protestancki jest to dawna fara, którą rząd w pierwszej połowie wieku b. zabrał, pozostawiając kościołowi katolickiemu na nabożeństwo parafialne dawny klasztor benedyktyński. Fara i klasztor należą do najstarożytniejszych świątyń kraju naszego. Podług tradycyi fundatorem fary miał być Piotr Dunin. Łukaszewicz zaś, z którego szczegóły o lubińskich kościołach czerpiemy, dowodzi, że fara jest dziełem opatów lubińskich; w dawnem archiwum księży benedyktynów lubińskich o fundacyi Piotra Dunina bowiem żadnej wzmianki nie masz, chociaż dokumenta zaczynały się od końcu XII wieku, zatem prawie spółcześnie z Piotrem Duninem. Długosz także w spisie kościołów przez Dunina wystawionych o lubińskim nie wspomina. Niezawodnie opaci lubińscy wystawić go kazali i zapewne już istniał w XIII wieku. Najdawniejsze piśmienne wiadomości o nim pochodzą jednakże z XV wieku. Jeden dokument znajduje się w archiwum kapitulnem poznańskiem z r. 1414. Dokumentem tym opat lubiński zobowiązał się przed sądem polubownym Pełki kantora, Mi-

kołaja Górki kanclerza, Janusza ze Słomowa i Bartłomieja Pinconis, kanoników poznańskich, dawać plebanowi w L. 6 bochenków chleba i ćwierć piwa, i dozwolił mu wolnego porębu w borach klasztornych na zawsze. Drugi dokument z r. 1445, należący do dawnego archiwum księży benedyktynów lubińskich, zawiera sprawę pomiędzy ówczesnym opatem lubińskim a plebanem miejscowym, która się umarza dobrowolną ugodą. Fara lubińska była do XV lub XVI wieku z drzewa. W tym dopiero czasie stanął gmach murowany; w r. 1556 Paweł Chojnacki, ówczesny opat, powiększył kościół nowem przybudowaniem, także murowanem. Pomimo starożytności kościół zawierał mało dawnych pomników. Łukaszewicz wymienia cztery popiersia mężczyzn, na blasze cynowej malowane, z których trzy z napisami łacińskiemi, jedno bez napisu, opatrzone tylko trzema herbami; przy dwóch są początkowe litery: P. O., D. K.; przy trzecim zaś A. O. i D. K. Z napisów popiersi trzech pozostałych widzimy, że umieszczono je ku pamięci Olendzkich de Krzymosze, z których jeden umarł r. 1648, drugi r. 1660; trzeciemu, wojownikowi z pod Chocima, umieściła małżonka popiersie r. 1687. Na drzwiach do sklepu czyli grobów, z ramami dębowemi, czytamy jeszcze napis: Andreas Olendzki signavit monumentum fratrum A. D. 1675. Maii 31. Starszym jeszcze od fary był kościół i klasztor księży benedyktynów. Obszerną wiadomość o tym kościele umieścił ostatni przeor lubiński, ks. Szulczewski, w Archiwum teologicznem, które przed laty kilkudziesięciu wychodziło w Poznaniu. Benedyktynów sprowadził podług świadectwa Szczygielskiego w r. 1176 z Kluniaku (Clugny) we Francyi Michał hrabia (comes) na Górze Skarbek, nadał im własne dobra Lubin i kościół wraz z klasztorem wystawił na wyniosłem wzgórzu, panującem nad całą okolicą. W ciągu sześciowiekowego istnienia klasztor nabył następujące dobra: Lubin, Cichowo, Mościszki, Bieżeń, Łagowo, Dalewo, Wyrzekę, Nowydwor, Gierlachowo, Szczodrochowo, Jerkę, Łuszkowo, Swienciec, Wławie, Garby, Górkę Duchowną, Targowisko, Stankowo, Zbęchy; miasteczka: Krzywiń, i Święciechowę, Stężycę, Ossowią, Żelazno, Wieszkowo, Kossowo, Wonieść, Gniewowo. Prawie na wszystkie te posiadłości archiwum klasztorne miało dowody nabycia ich prawnego. Do najdawniejszych się liczy przywilej Przemysława I, księcia wielkopolskiego z r. 1246, na wieś Cichowo, przysądzający ją klasztorowi przeciw roszczeniom do niej prawa jakichś Gryskona i Chrystyna; z tegoż roku jest przywilej Przemysława I na Mościszki; na Krzywiń był przywilej Przemysława I z r. 1257; na Święcichowę akt darowizny z r. 1277 przez Przemysława II, ks. wielkopolskiego; na wś Wieszkowo przywilej tegoż Przemysława z r. 1281 i t. d. Prócz dokumentów nabycia posiadał jeszcze klasztor wielki zapas przywilejów, nadanych przez ks. wielkopolskich, mazowieckich, królów polskich, papieży i biskupów poznańs. Najdawniejszy tego rodzaju dokument był z r. 1181 Władysława Odonicza, którym książę ten uwolnił dobra lubińskie klasztorne od wszelkich ówczesnych ciężarów krajowych, jako to: „stróże, podworowe, powozowe, podimne, podwodowe, naraz i przewód". Archiwum jednakże nie posiadało oryginału, lecz potwierdzenie przez wnuka księcia Bolesława z r. 1258, które Łukaszewicz uważa niestety za podrobione. Wymienione powyżej dobra posiadali opaci lubińscy do r. 1797. Prócz nich własnością ich było jeszcze miasto Jeżów i kilka wsi w województwie rawskiem, nadanych przez Konrada i Ziemowita książąt mazowieckich. Kazimierz Sprawiedliwy i Przemysław, ks. wielkopol., byli największymi dobrodziejami klasztoru. Przemysław nadał r. 1295 opatom władzę sądowniczą w sprawach cywilnych i kryminalnych. Pomiędzy opatami wielu było ludzi uczonych, około kraju zasłużonych, wielu wysokie piastujących urzędy. Ksiądz Krzywiński, jeden z członków zgromadzenia, pisał kronikę klasztorną, którą do r. 1630 doprowadził i z której się pokazuje, że pierwszy opat polak był wybrany dopiero r. 1190. Z tego zgromadzenia wyszli: Mikołaj Wilczyński, słynny kaznodzieja; Łukasz Kościelski, bisk. poznański; Stefan Lipski, sekretarz Władysława IV i Stefan Piasecki, arcyb. lwowski, krewny króla Jana III. W kościele w L. spoczywają zwłoki bogobojnego Bernarda z Wąbrzeźna, którego żywot opisał i wydał 1881 r. ks. Chwaliszewski. Kosztem klasztoru utrzymywano pewną liczbę młodzieży na akademii w Krakowie. Mimo rozległych dóbr, kościół lubiński był aż do XV w. drewniany. W księdze przywilejów katedry poznańskiej jest wzmianka, że opat Mikołaj r. 1414 wzniósł kościół klasztorny w L. z palonej cegły. Opat Stefan wybudował r. 1444 także z palonej cegły przednią część kościoła, to jest presbiteryum, zakrystyą i nad tą kaplicę ś. Stanisława. Mikołaj, kiskup Moldawy, sufragan poznański, poświęcił ten kościół r. 1462. W połowie XVI w. opat Mikotaj na Wyleżynie Wyleżyński, podniósł kościoł znacznie w górę i na nowo dachówką przykryć kazał. Najtrwalszą część kościoła wystawił Wołłowicz, biskup wileński i opat lubiński, na początku XVII wieku. Władysław IV kazał swoim kosztem wymurować wieżę kościoła. W XVIII w. Antoni Rozdrażowski, h. Doliwa, opat, i przeor Floryan Balicki przybudowali do kościoła kaplicę ś. Benedykta. Klasztor, który także pierwotnie był z drzewa, równo-

częśnie z kościołem zapewne stanął z palonej cegły. Kształt, jaki obecnie ma, otrzymał od przeora ks. Floryana Balickiego, zmarłego r. 1773. Posiadał niegdyś bogatą i starannie utrzymaną bibliotekę, umieszczoną w trzech salach. Biblioteka ta uległa zniszczeniu w części przez Szwedów, uszczuploną została następnie przez Załuskich, a za czasów księstwa warszawskiego z licznych swych rękopisów obrana, zawierała jednakże do końca istnienia zakonu dobór ważnych dzieł teologicznych. Po rozwiązaniu zakonu zabrano ją w znacznej części w wieku bieżącym do rejencyi poznańskiej. W kościele klasztornym znajdują się nagrobki następujących opatów. Z ciosowego kamienia opatrzone łacińskiemi napisami, wyobrażające kapłanów w ornacie i infule: Pawła Chojnackiego z r. 1570, Stanisława Chrzczonowskiego z r. 1585, Stanisława Kiszarskiego z r. 1604, Jana Trach Gnińskiego, sufragana z r. 1626. Najważniejszym jest wspomniony nagrobek blisko chóru umieszczony, błogosławionego Bernarda z Wąbrzeźna, zmarłego r. 1603. Między ludem utrzymuje się legenda, że za sprawą tego błogosławionego wyschła w Grodzisku studnia cudownie obfitą napełniła się wodą, od którego to czasu piwo grodziskie słynąć zaczęło; że przez kilkadziesiąt lat mieszkańcy Grodziska corok z procesyą do L. chodzili i tam na grobie błogosławionego Bernarda składali w ofierze beczkę swego piwa. Łukaszewicz zaś dowodzi, że sławne niegdyś piwa grodziskie i lwoweckie mieszkańcy tych miasteczek zawdzięczają Janowi Wolanowi, który, będąc zarządcą dóbr Ostrorogów, do których w XVI w. Lwówek i Grodzisk należały, założył tu browary, do których piwowarów z zagranicy, zapewne z Czech, sprowadził. Lwoweckie browary z czasem upadły, grodziszczanie zaś, mędrsi, nie zatracili nigdy sposobu warzenia dobrego piwa, podanego im przez Wolana. Zachowany także jeszcze jest nagrobek osoby świeckiej, wyobrażający rycerza w zbroi, z kamienia ciosowego, z napisem polskim i łacińskim; jest to nagrobek Adama Bielewskiego, zmarłego r. 1602. Na jednej z wewnętrznych ścian klasztoru nareszcie znajduje się kamień marmurowy z łacińskim napisem, z którego wypływa, że Eustachy Wołłowicz, biskup wileński i opat lubiński, kościół lubiński z gruntu przebudował r. 1618. Napróżno szukano w kościele lubińskim nagrobku Władysława Laskonogiego, księcia wielkopolskiego, syna Mieczysława Starego, zmarłego r. 1228 w Srodzie i pochowanego w L.; nie masz w kościele klasztornym żadnego śladu. Na końcu XVI w. istniała w L. szkoła muzyki. Dyrektor Lambert, francuz, powołany został na dwór do Dymitra cara, męża Maryny Mniszchównej, i tamże w czasie rzezi zginął. Aryanie mieli w L. drukarnię, która w r. 1655 upadła. Klasztor w ciągu istnienia doznawał także dość często klęsk wojennych i łupiestw. I tak w rozruchach wielkopolskich r. 1382; w r. zaś 1474 w czasie napadu na Wielkopolskę Jana księcia Żegania (Sąganu) wiele wsi klasztornych złupiono i spalono, a klasztor sam był przez długi czas opuszczony; zakonnicy się rozproszyli. Podczas 30-letniej wojny r. 1627 wpadł do L. ze Szląska jenerał szwedzki Bondis i klasztor ze wszystkich bogactw kościelnych i innych zabytków obdarł. Również ucierpiał od Szwedów r. 1655 i nakoniec podczas siedmioletniej wojny. Pod wsią Lubiniem odkryto cmentarzysko pogańskie, w którem znajdowały się urny i brązowy naramiennik, złożone w zbiorach Towarz. Przyjaciół Nauk Poznańskiego. 2.) **L.**, wś i dom., pow. mogilnicki; dom. ma 819 mr. rozl.; 25 dm., 244 mk.; 37 ewang., 207 katol.; 87 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Trzemesznie (Tremessen) o 5 kil. Dom. było własnością Bolesława Mlickiego, w r. 1881 sprzedane Niemcowi za 165000 mrk. 3.) **L.** *Wielki*, niem. *Gross-Lubin*, nad strumykiem płynącym do Lutyni, wś, pow. pleszewski; 22 dm., 210 mk.; 53 ewang., 157 katol.; 84 analf. Poczta najbliższa w Robakowie, st. kol. żel. w Kotlinie o 15 kil. 4.) **L.** *Wielki*, dom. tamże, 1567 mr. rozl., 9 dm., 135 mk.; 14 ewang., 121 katol.; 57 analf. Dzierżawcą jest Edmund Cichorzewski. 5.) **L.** *Mały*, niem. *Klein-Lubin*, nad strumykiem płynącym do Lutyni, wś, pow. pleszewski, 19 dm., 146 mk.; 1 ewang., 145 katol.; 36 analf. Poczta najbliższa w Sierszewie (Breitenfeld), st. kol. żel. i tel. w Kotlinie o 10 kil. W okolicy bliżej Żerkowa odkryto szaniec szwedzki. 6.) **L.**, *Mały*, dom., tamże, ma z Suchą 5386 mr. rozl., 16 dm., 239 mk.; 54 ewang., 185 katol.; 92 analf. 7.) **L.** *Wielki*, niem. *Gross-Lubs*, wś i gm., pow. czarnkowski; w r. 1800: 565 mk., w r. zaś 1871: 68 dm., 540 mk.; 513 ewang., 20 katol., 7 żyd.; 74 analf. Poczta najbliższa, tel. i st. kol. żel. w Krzyżu (Kreuz) o 7 kil. 8.) **L.** *Mały*, niem. *Klein Lubs*, wś i gm.; 42 dm., 344 mk.; 341 ewang., 3 katol.; 53 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Krzyżu (Kreuz) o 9 kil. *M. St.*

Lubiń, według Lompy *Bukowa*, niem. *Lueben*, m. pow. na Śląsku, okr. reg. lignicki, nad strugą Kaltenbach, o 20 kil. na płd.-wsch. od Lignicy, ma 5000 mk., fabryki sukna i słynnych biszkoptów, 4 jarmarki, zamek na gruntach przyległej wsi Malmitz z r. 1170, kościół paraf. katol. (styl ostrołukowy) i ewangelicki. *Powiat lubiński* obejmuje 33216 mk. na 11.85 milach kwadr. rozl., głównie ewang., glebę ma piaszczystą, torfiastą. W nielicznych hutach wyrabiają z rudy łąkowej żelazo. Główne osady: L., Kotzenau, Barschau i Kaltwasser.

Lubin, niem. *Luebben*, m. pow. w Brandenburgii, w okr. reg. frankfurckim, 5500 mk. To miasto nazywane też inaczej *Libin*, leży nad Szprewją w zniemczonej części dolnych Łużyc. W końcu XVIII w. w okolicy mówiono jeszcze bardzo wiele po serbsku. R. 1791 pastor Zuchold w Slopiszczach musiał się uczyć po serbsku, ażeby miewać kazania dla ludu zrozumiałe. Około r. 1840 już tylko słabe szczątki narodowości serbskiej istniały w okolicznych wsiach, jak Lubolce, Kruszwica, Slopiszcze.

Lubin, jez. w stronie południowej pow. pińskiego, ku granicy gubernii wołyńskiej, o 3 w. na płd. od wsi Borowe, w miejscowości bagnistej i całkiem samotnej, ma około 20 mr.

Lubin, niem. *Thronberg* albo *Drohmberg*, szczyt w paśmie gór łużyckich na południe od Budyszyna. Na wierzchołku, według podania ludowego, pogrzebiono ciała siedmiu królów serbskich. *A. J. P.*

Lubina al. *Lubienia*, niem. *Sacken*, kol., pow. opolski, par. Pokój i Stare Szalkowice, o milę od Kup, założona przez husytów za Fryderyka W.; 65 bud., 66 dm., 648 mk. (w tem tylko 53 katol.), 64 osad, 900 mr. ziemi, 12 tkaczów. *F. S.*

Lubina, rz., ob. *Karpaty*, t. III, str. 857 i 875.

Lubińce, wś w pobliżu Wiśniowca, pod którą Dwernicki przeszedł do Galicyi w roku 1831 d. 24 kwietnia.

Lubinehlen al. *Lubinoehlen* (niem.), wś, pow. piłkalski, st. p. Lasdehnen.

Lubinek, wś nad jez., pow. lipnowski, gm. Kikoł, par. Wola, odl. o 13 w. od Lipna, ma ewang. dom modlitwy, 14 dm., 79 mk., 262 mr. gruntu.

Lubinia, pow. pleszewski, inaczej *Lubin* (ob).

Lubiniec lub *Lubieniec*, niem. *Wilhelmshof*, folw., pow. szamotulski; 1 dm., 23 mk.; należy do królewszczyzny Dusznik, niem. Kaisershof.

Lubinka al. *Łubinka*, wś, pow. tarnowski, w lesistej i pagórkowatej okolicy, 321 m. npm. między Dunajcem a Białą, należy do parafii rzym. katol. w Jodłówce i ma 340 mk. rzym.-katol. Do około otaczają wś jodłowe lasy na pagórkach wznoszących się od 391 do 506 m. bezwzględnej wysokości. Pos. więk. (Strzałkowski i Dąbski) ma obszaru 115 roli i 403 mr. lasu; mniejsza 265 roli i 34 mr. lasu. L. graniczy na wsch. z Rychwałdem, na płn. z Pleśnią a na zach. z Janowicami. *Mac.*

Lubinka, rzeczka, wytryska ze źródeł leśnych z pod góry Wału (526 m.), w południowej stronie wsi Rychwałdu, w pow. tarnowskim, płynie zrazu na północny zach., potem na południowy zach. przez wś L., a w końcu w Janowicach zwraca się na płn., uchodząc we wsi Zabełczu do Dunajca z prawego brzegu. W Janowicach przyjmuje z lewego brzegu znaczny strumień bezimienny, wypływający u południowych stóp góry Wału w Bukowym lesie. Źródła leżą na wys. 400 m., ujście 207 m. npm. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Lubinki, pow. rypiński, ob. *Lubianki*.

Lubińko, ob. *Lubień Mały*.

Lubinkowskie, jez. na płn. od wsi Lubinek, w dobrach Kikoł, w pow. lipnowskim. Ma obszaru 16 mr., dwie strugi łączą je z jez. Zajezierskiem, przy wsi Zajezierze, i jez. Sikorzem.

Lubinowicze, folw. w pow. pińskim, własność Maciejewskich, ma obszaru 384 mr.

Lubinowo, folw. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 46 w. od Dzisny, 1 dm., 10 mk. (1866).

Lubińsk, według Kętrzyńskiego wś w pow. tucholskim. Nie wymieniają jej nowsze skorowidze.

Lubiński wierch, ob. *Karpaty*, t. III, 857.

Lubiny 1.) wś, pow. kolski, gm. Budzisław Kolski, par. Osiek Wielki, odl. 5 w. od Koła. Ma 7 dm., 63 mk. Leży obok góry bez nazwy. 2.) **L.**, kol., pow. koniński, gm. Dąbroszyn, par. Zbiersk; leży na płd. o w. 24 od Konina, od szosy kaliskiej w. 1, ma powierzchni 353 mr., ludności mięszanej polsko-niemieckiej 322, grunt szczerkowaty. *J. Chor.*

Lubionka, niem. *Lubionke*, kol., pow. szubiński, 5 dm., 39 mk.; należy do gminy i wsi Kobylarnia.

Lubionka, ob. *Lubianka*.

Lubisco (dok.), ob. *Lubiszewo*.

Lubiska, wś włośc. nad rz. Rewicą, pow. piotrkowski, gm. Popień, par. Jeżów. Ma 17 dm., 149 mk., 242 mr. obszaru.

Lubisz, por. *Jasudańce*.

Lubiszcze, wś w pow. bielskim, gub. grodzień., przy drodze z Brańska do Drohiczyna.

Lubiszczyce, najludniejsza wś w pow. słonimskim, okr. pol. kosowski, gm. L., o 20 w. od Kosowa, o 44 od Słonima, 118 dm., 1076 mk., nad rz. Issą.

Lubiszewice, kol. i trzy osady, pow. tucrecki, gm. i par. Niemysłów (Łaski, Lib. ben., I, 398); odl. od Turku w. 28½; kol. dm. 20, mk. 184; 3 osady dm. 3, mk. 13. W 1827 r. 21 dm., 167 mk.

Lubiszewo 1.) al. *Libiszewo*, niem. *Liebschau*, dok. *Liubessov*, *Liubessow*, *Lubeschow*, *Lubesewo*, *Lubesow*, *Lubessowo*, *Lubesvo*, *Lubisseu*, *Lubisco*, *Lubisow*, *Lubissow*, *Lubissowo*, *Lubsow*, włośc. wś kościelna, pow. starogrodzki, na bitym trakcie skarszewsko-tczewskim, 1 milę od Tczewa, w okolicy górzystej, nad jez. Lubiszewskiem; z pod L. rz. Motława bierze swój początek. Obszaru obejmuje mr. 2160; gbur. 5, zagrod. 16, katol. 513, ewang. 38, żyd. 8; dm. 34. Parafia i szkoła w miejscu, poczta i stacya kol. żel. Tczew. Odległość od Starogrodu 2¾

mili. L., w okolicy z natury obronnej, na wzgórzu lewego brzegu Wisły, należy do najstarszych osad Pomorza, miało oddawna gród warowny książąt pomorskich. Kościół także od niepamiętnych czasów tu istniał; prebendę przy nim z dwoma kapelanami ufundował w drugiej połowie XII w. książę Grzymysław; biskup kujawski Stefan, konsekrując nowo wtedy zapewne wzniesiony (dotąd stojący) kościół, nadał mu tytuł św. Trójcy i dziesięcinami swemi ze wsi Thescov i Beale (Turza i Bałdowo ?) obdarzył. Pierwszy znany proboszcz Wilhelm zachodzi tu r. 1198. Tegoż r. 1198 Grzymysław, jeden (jak się nazywa) z książąt pomorskich, zapisuje joanitom kościół w L., na cześć św. Trójcy konsekrowany, wraz z prebendą przez siebie założoną dla dwóch kapelanów z dziesięcinami ze wsi Lubiszewa, Thescov i Beale, które nadał biskup Stefan, kiedy kościół konsekrował. Na książęcym zamku lubiszewskim zachodzą jako dygnitarze i urzędnicy: kasztelan (r. 1248 Varesous, 1253 Domaslaus), cześnik, podczaszy, stolnik, podkomorzy i wojski. R. 1229 książę Sambor II obrał na zamku tutejszym stałą rezydencyą swoją i dla tego księciem lubiszewskim, princeps de Liubesow, nazywał się; tak i Mestwin II tytułuje się później księciem lubiszewskim. R. 1232 pojął Sambor księżniczkę Matyldę za żonę, córkę Henryka II, księcia meklemburskiego. R. 1238 papież Grzegorz IX potwierdza nadanie joanitom L. Z przyczyny, że położenie zamku tutejszego nie było dogodne, przeniósł stąd ks. Sambor w r. 1243 rezydencyą do pobliskiego Tczewa, gdzie nowy zamek sobie wystawił i miasto założył. Opróżniony teraz gród książęcy lubiszewski, zdaje się, że joanici zajęli, którzy przy nim osobną komturyą z pewnym zastępem rycerzy i duchownych urządzili. Na cmentarzu przy kościele posiadali także własną kaplicę, w której nabożeństwo swoje regułą przepisane odprawiali. R. 1288 Mestwin II pozwala joanitom utrzymywać targi w L. na odpust św. Trójcy i św. Jana. Pod on czas joanici już konwent swój mieli w L., książę bowiem zowie ich wyraźnie: fratres ordinis s. Joannis Bapt. in L. R. 1289 tenże Mestwin pozwala joanitom w L. założyć młyn na rzece Spęgawie, której brzeg prawy im darowuje aż do Sliwna. Tego samego r. 1289 Jan, komtur joanitów w L., ma proces z bisk. kujawskim o pewne dziesięciny z pobliskich wiosek, które w r. 1290 przyznano biskupowi. R. 1305 zachodzi Jan, komtur lubiszewski. R. 1358 Henricus de Wartenburg (Starogród), rycerz, zapisał kaplicy joanitów w L. na lepsze uposażenie 4 włóki i wolne rybołóstwo w rzeczce Spęgawie. R. 1359 Piotr, komtur lubiszewski, wspominany. R. 1378 wykupili krzyżacy L. jako i inne dobra i zamki od joanitów. Zamek tutejszy, jako odtąd niepotrzebny (bo krzyżacy komturów tu nie trzymali), zaniechany został. Za polskich czasów L. było dobrami do ststwa starogrodzkiego należącemi. R. 1570 był tenutą L. Jan Dulski. R. 1577 d. 17 kwietnia w wojnie Stefana Batorego przeciwko krnąbrnym gdańszczanom stoczono pod L. walną bitwę pod wodzą Jana Zborowskiego, kasztelana poznańskiego. Wojsko polskie w liczbie zaledwie 2500 ustawiono po nad jeziorem Lubiszewskiem; gdańszczanie zaś wyszli nam naprzeciw w więcej niż 5000 chłopa. Wypadek bitwy był tak pomyślny, że nie mniej jak 2500 nieprzyjaciela legło trupem; nadto dostało się w ręce polskie 900 jeńców, cała amunicya, prowianty i t. d. Naczelnik gdański obrist von Cöllen zaledwie zdołał na niewłasnym koniu ratować się przez jezioro. W początku miesiąca czerwca przybył też król Stefan do L. zwiedzić pole walki. Zborowski ustawił wojsko w tym samym porządku, jaki zajmowało podczas bitwy. Pełen zadowolenia pochwalił król męstwo i rostropność oficerów i potem dał ucztę dla wojska. R. 1596 biskup Rozrażewski, głównie żeby przysporzyć dochodów zubożałemu w czasie reformacyi proboszczowi tczewskiemu, przyłączył kościół w L. jaką filią do Tczewa; aż dotąd był ten kościół od początku parafialnym. Roku 1627 w miesiącu lipcu Polacy, odparłszy Szwedów z pod Gniewu, nadciągnęli tu z jenerałem swoim Koniecpolskim i zajęli wzgórze między jeziorem Lubiszewskiem a Rokitkami. Niebawem przyszło do bitwy. Sam król szwedzki Gustaw Adolf swoimi dowodził; długo ważyło się szczęście, i już w największem niebezpieczeństwie znajdowali się nasi, w tem kula polska ramię i szyję przeszyła królowi i Szwedzi się cofnęli. W kościele lubiszewskim znajdują się dwa obrazy, św. Trójcy i N. M. Panny, za cudowne uznawane, osobliwie w dawniejszych czasach: te dzięki bojom owym szczęśliwym, pod L. staczanym, szczególniejszego, jak się zdaje, znaczenia nabrały u ludu. Rzeźbiona figura Trójcy św., z mistrzowskiego wykonania swego i wieku wysokiego od znawców ceniona, jest 6 stóp wysoka. Ludzie teraz jeszcze powiadają, że wiele kalek bywało tu uzdrawianych, a wiernych na odpusty ze wszystkich stron tak licznie przychodziło, że gdy cała wś nie starczyła na ich przyjęcie, to górę pobliską pozajmowali, którą tydzień, nie raz i dwa tygodnie jakby w oblężeniu trzymali. O bitwach lubiszewskich także jeszcze pamiętają, że wtedy nabożeństwa i modły bezustannie działy się w tym kościele. Pan jakiś bogaty, szczęśliwie w bitwie ocalony, podarował piękną figurę rzeźbioną na ołtarz, z drzwiczkami małemi do otwarzania urządzoną: która, kiedy zamknięta, przedstawia cudowny obraz Trójcy św., otwar-

ta zaś cudowny obraz N. M. Panny. O Matce Boskiej krążą powieści, że się kiedyś bogobojnej rodzinie szlacheckiej w pobliskiej wsi Stanisławiu objawiła, i że potem do tutejszego kościoła został obraz przeniesiony. W Stanisławiu mieszkali najprzód Stanisławscy; w kościele lubiszewskim, gdzie chorągwie pamiątkowe mieli, pogrzebani. Po nich w XVII w. osiedli tu Czarlińscy. Jan Franc. a Szedlen Czarliński, dziedzic na Stanisławiu, kiedy mu żona umarła, r. 1687 stan kapłański obrał; został potem proboszczem tczewskim, lubiszewskim i kanonikiem włocławskim: tenże wiele się przyczynił, jak akta kościelne piszą, do ożywienia nabożeństwa w L. Studzienka także istniała tu przy drodze koło cmentarza, której wody chorzy i kalecy używali. Ale potem, mówią, przyszedł żyd i koniowi ślepemu oczy wymył. I to się stało, że koń przejrzał, ale żyd zaślepł, a woda zbezczeszczona moc swoję utraciła. Kościół w L., przedtem parafialny, od r. 1596 jako filia do Tczewa (w nowszym czasie jest przy nim osobna wikarya lokalna utworzona), tytułu św. Trójcy, patronatu rządowego. Przy nim bractwo Pocieszenia Matki Boskiej od r. 1787. Wsie parafialne: L., Piwnice, Stanisławie, Rokocin, Małżewo, Małżewko, Owczarki, Ludwigsthal, Goszyn, Młynki, Swarożyn, Zabagno, Liniewko, Wętkowy. Szkoły katol.: w L. dzieci kat. 51, w Swarożynie 37; 42 dz. kat. odwiedzają luter. szkołę w Wętkowach. Dawniej istniał w tej parafii kościół w Swarożynie i kaplica prywatna w Stanisławiu. Ob. Perlbach, Pommer. Urkunden; Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej; Obrazy cudowne w dyec. chełmiń. 2.) **L.**, os. do Lipusza, pow. kościerski. *Kś. F.*

Lubiszewskie jezioro, niem. *Liebschauer-See*, pow. starogrodzki, śród wyżyn lewego brzegu Wisły, przeszło milę od Tczewa, ze wsch. i zach. górami otoczone, ciągnie się z płd. na płn. w długości około ćwierć mili. Przez jezioro przechodzi młyńska struga tczewska (Dirschauer Mühlenkanal). Na wschodniej stronie wiedzie kolej żel. bydgosko-tczewska przy wsi Rokitkach. L. jezioro znane jest z dwóch walnych bitew, które tu z pomyślnym skutkiem stoczono. Por. *Lubiszewo*.

Lubiszki 1.) wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda, odl. 23 w. od Władysławowa, ma 5 dm., 35 mk. Por. *Leśnictwo*. 2.) **L.**, folw., pow. wyłkowyski, gm. i par. Pojewoń, odl. 22 w. od Wyłkowyszek, ma 2 dm., 31 mk. *Br. Ch.*

Lubiszów. Wś t. n. wymienia Łaski (Lib. ben. I, 657) w opoczyńskiem, w par. Kunice.

Lubiszyn, wś poleska, pow. ihumeński, gm. jurewicka, o milę na płn. od Ihumenia, w głuchej miejscowości położona. Osad 12, grunta piaszczyste. *A. Jelski.*

Lubitów, wś, pow. kowelski, okr. polic. Hołoby, gm. L., o 15 w. od Kowla, o 12 od st. Hołoby.

Lubitz (dok.), ob. *Lubicz*.

Lubitzky (niem.), ob. *Lubiki*.

Lubizna, także *Lubiźnia*, pot. górski, wytryska na obszarze Pasiecznej, w pow. nadwórniańskim, w lesie *Lubizną* zwanym, z pod Studennej Klewy (1067 m.); płynie na lekki północny wschód przez obszar Pasiecznej, poczem tworzy granicę gminy Pniewa i Delatyna i w końcu przechodzi na obszar Delatyna, płynąc tu na południowy wschód. W Delatynie zwraca się na północny wschód i połączywszy się przed ujściem z lew. brzegu z Łojowcem, wpada do Prutu z lewego brzegu. Nad doliną górską, którą płynie, wznoszą się od płn. góry: Borowacz horyszny (948 m.), Koniacz (953 m.), Czertene (755 m.) i Strahora (885 m.); od płd. zaś Kremenosa niźnia (1070 m.), Świniarka (872 m.) i Dumaczów (799 m.). Długość biegu 15 kil. Spad wód podają liczby: około 1000 m. (źródła); 661 m. (u płd. stóp Borowacza); 424 m. (ujście). Zabiera liczne strugi górskie bezimienne. W wodach tego potoku żyje pstrąg. *Br. G.*

Lubka 1.) wś, pow. kijowski, o 4 w. od Bielicz, śród lasu. Mk. 14 (sadyb 3); trudnią się wypalaniem węgli. Dawniej należała do ławry kijowskiej, dziś do rządu. 2.) **L.**, karczma między Miastkówką a Haraczkówką, pow. olhopolski, gm. i par. Miastkówka.

Lubka, rz. prawy dopływ Irpienia w pow. kijowskim. *E. R.*

Lubkerose (dok.), ob. *Lubchora*.

Lubki, wś rząd., pow. święciański, 4 okr. adm., o 51 w. od Święcian, 19 dm., 232 mk. (1866).

Lubkiszki, okolic szlachecka, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 44, od Ejszyszek 8, dm. 3, mk. katol. 25 (1866).

Lubkiszki, wś i dwór, pow. rossieński, par. widuklewska. Dwór jest własnością Łopattów.

Lubków, wś, pow. grójecki, gm. Kąty, par. Góra Kalwarya.

Lubkowce (po rus. *Lubkiwci*), wś w pow. śniatyńskim, 15 kil. na zach. od sądu powiat. w Śniatynie, 7 kil. na wsch. od urzędu poczt. i stacyi kolej. w Zabłotowie. Na płn. i wsch. leżą Wołczkowce, na płd Rudniki, na zach. Oleszków. Płd. kończynę obszaru przepływa Prut od zach. na wsch. Na płn. od niego płynie jego dopływ Czerniawa, na małej przestrzeni wzdłuż granicy Oleszkowa od płn. na płd., a potem środkiem obszaru od zach. na wsch. do Wołczkowiec. Wzdłuż granicy wsch. płynie pot. Łuczka, dopływ Czerniawy, od płn. na płd. Zabudowania wiejskie leżą po obu bokach Czerniawy. Przez wś idzie gościniec kołomyjsko-śniatyński na płn. od zabudowań, a

na płd. od nich kolej lwowsko-czerniowiecka w tym samym kierunku. Własn. więk. ma roli or. 122, łąk i ogr. 6, pastw. 23 mr.; własn. mniej. roli or. 391, łąk i ogr. 91, pastw. 34 mr. W r. 1880 było 601 mk. w gminie, 21 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol.). Par. gr.-kat. w Oleszkowie. We wsi jest cerkiew p. wez. ś. Michała, szkoła niezorganizowana, młyn i folw.

Lubkowicze, ob. *Koszany*.

Lubkowo al. *Lipkowo* (Kętrz.), po staropol. *Lubichowo*, niem. *Lübkau*, dok. *Lyubecou*, *Liubekow*, *Lubikow*, *Lubicowe*, włośc. wieś, pow. wejherowski, w lesistej i piaszczystej okolicy, nad jez. Piaśnicą, wielkiem i rybnem, którego właściciel tu mieszka. Obszaru liczy włók 221, gbur. 5, zagr. 5, katol. 130, dm. 15. Parafia i szkoła w Żarnowcu, poczta Krokowo. Odległość od Wejherowa $3^1/_2$ mili. Wieś Lubkowo oddawna należała do klasztoru pp. cystersek (następnie benedyktynek) w Żarnowcu, darowana albo raczej zamieniona, jak się zdaje, na inną wś Gowino przez księcia Świętopełka. R. 1235 tenże ks. Świętopełk potwierdza tę wieś pannom, i konwent wypuszczał ją włościanom na czynsz. Przy końcu XVI w. pisze wizytator: Lubkowianie powinni dać po grz. 8 z bieleniem i dań starą; starosta równo z gburami; karczmarz dani grz. 8 i kur po parze. Ogrodnicy po 1 grz. i starą dań; ogrodnicy, którzy bielą, po 2 grz. i starą dań. W XVII w. oprócz sołectwa reszta roli zowie się pustą. R. 1766 płacili czynszu i innych podatków: Jakób Gawk, sołtys zł. 36; gburzy: Andrzej Gawk, Bened. Kalk, Andrzej Mach, Paweł Orzeł, Piotr Białk po 2 zł., hiberny porówno z sołtysem po 8 zł. 24 gr., włókowego po 6 zł.; ogrodnicy Jan Szur i Adam Borchman czynszu po 2 zł., hiberny po 1 zł. 22 gr. Dla wołów mieli wspólne pastwisko zw. Kołcie, za które dawali klasztorowi po 2 gęsi. Także wolno im było ryby łowić w jeziorze mrzeszkami. Szarwark odrabiali w żarnowieckim folw. Niedaleko za wsią na wzgórzu lesistem znajdują się dotąd resztki starego zamku: lud tutejszy teraz nazywa to miejsce „Zamkowisko“ i powiada, że kiedyś rycerz pobożny mieszkał, ktory klasztor pp. cystersek w pobliskim Żarnowcu ufundował. Wszystką cegłę zaniechanego swego zamku oddał do budowy kościoła klasztornego. Mówią też, że i ganki podziemne tam się znajdują. Ob. Klasztory żeńskie w dyec. chełmińskiej. Por. *Gowino*. *Kś. F.*

Lubkowszczyzna, wś w pow. słuckim, przy granicy pow. mińskiego, w gm. howieźniańskiej, nad rzeczułką wpadającą do Kunoski, przy drodze wiodącej z Howiezny do Pohorełego; ma osad 11 w miejscowości bezleśnej.

Lubla, wś, pow. jasielski, leży w okolicy pagórkowatej, lesistej, nad pot. Lublą, uchodzącym do Wisłoka, przy gościńcu z Kołaczyc do Frysztaka. Zabudowania stoją po obudwu brzegach rzeki, kościół po prawym a cmentarz po lewym. Ze wsi prowadzi droga do Jasła. Od płn. i płd. zamykają widnokrąg lasy. L. liczy 1645 mk., z których 47 przebywa stale na obszarze więk. pos.; są oni prócz 20 izrael. religii rzym.-katol. Tutaj znajduje się parafia rzym.-katol., szkoła ludowa i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 597 zł. w. a. Niegdyś należała Lubla do dyec. krakowskiej i była własnością opactwa koprzywnickiego. W aktach parafialnych znajduje się kopia fundacyi kościoła z 3 lipca 1314 r. przez Wiesława Bonara, dziedzica tej wsi; jednakowoż ten dokument jest prawdopodobnie podrobionym, gdyż w spisach kościołów z r. 1326 i 1328 nie ma tego kościoła wymienionego. Długosz (Lib. ben. II, 278) wymienia tylko nazwę wsi „Lublya“. Przeciw prawdziwości przemawia i ta okoliczność, że na nim podpisuje się Wiesław (Vislavs) Bonar własną ręką, zamiast przyczepienia pieczęci, co nie było ówczesnym zwyczajem. Zdaje się, że kościół teraźniejszy drewniany fundowali opaci pokrzywniccy. W r. 1669 (do 1818) połączył kanonicznie biskup przemyski Andrzej Trzebicki parafie w L. i Sieklówce. Par. należy do dyec. przemyskiej, dek. frysztackiego. Pos. większa p. Ludwika Dzianotta ma obszaru 365 roli i 231 mr. lasu; pos. mniej. 1433 roli, 191 łąk i ogr., 218 past. i 165 mr. lasu. Graniczy na zach. z Sieklówką, na wsch. z Widaczem, na płn. z Glinnikiem średnim, a na płd. z Nieplą i Birówką. *Mac.*

Lubla, pot., ob. *Lublica*.

Lublau (niem.), *Lublewo*, wś, pow. lęborski, na Pomorzu.

Lublau (niem.), ob. *Lubowla*.

Lublewo al. *Leblawa*, niem. *Löblau*, dok. *Lubiewo*, *Lubielewo*, *Loblow*, wś włośc. kościelna, pow. gdański, w pięknem położeniu, na bitym trakcie gdańsko-kościerskim, przy granicy kartuskiego powiatu, 380′ npm. Obejmuje obszaru mr. 3755, gburów 24, zagrod. 15; katol. 216, ewang. 572, żyd. 11, dysyd. 5; dm. 70. W miejscu jest kościół luterski paraf., szkoła i poczta; parafia dla katol. Prągowo. Odległość od Gdańska 2 mile. Przy wsi znajdują się groby skrzynkowe, z których urn kilka twarzowych wydobyto; między innemi znaleziono w popielnicach ozdoby złote i kółka bronzowe z paciórkami. L. jest osadą prastarą, oddawna własność miasta Gdańska; pierwszy raz wspominane r. 1349. Podówczas kościół tu już istniał. Patronat gdański rychło go sprowadził na luteranizm. R. 1582 pastor tutejszy Wawrz. Grassmann stanowczo oparł się wizytacyi bisk. Rozrażewskiego, który go chciał odebrać. R. 1683 srogi pożar niemałe poczynił szkody we wsi: zgorzało 13 zabudowań gburskich, szkoła i kościół. Następnego r. 1684 zbudowano no-

wy kościół, który dotąd stoi. Od r. 1772 otoczona była tu posiadłość gdańska naokoło zabranemi dobrami pruskiemi i wiele przez to ucierpiała przez dłuższy czas, osobliwie co się tyczy wywozu wszelkiego i dowozu, które cłom wysokim, inspekcyi szorstkiej i t. d. podlegały: Prusacy bowiem uważali wtedy posiadłości gdańskie jako nieprzyjacielskie. Ob. Brandstäter, Landkreis Danzig, str. 185, 248.

Lublica 1.) wś, pow. jasielski, należy do parafii rzym.-katol. w Biezdziedzy, przy drodze z Kołaczyc (6 kil.) do Frysztaka, ma 377 mk. rzym.-katol. Pos. więk. Stan. hr. Romera ma obszaru 188 roli, 40 łąk i ogr., 12 pastw. i 403 mr. lasu; pos. mniej. 315 roli, 31 łąk, 21 pastw. i 53 lasu. Graniczy na płn. z folwar. Ewesławem i lasami, na wsch. z Sieklówką, na płd. z Bezdziatką a na zach. z Beździedzą. 2.) **L.**, przys. do Lubli, pow. jasielski, leży nad pot. Starą rzeką, na płn. od Lubli, na zach. od Glinika dolnego a na płd. od Glinika średniego. *Mac.*

Lublica, także *Lublą* zwany potok, wypływa na obszarze Bieździatki, w pow. jasielskim, płynie na południowy wsch. przez obszar Bieździadki, poczem przechodzi na obszar gm. Lublicy, gdzie przyjmuje kierunek wschodni; następnie zrasza obszar Sieklówki i Lubli, a przyjąwszy z lew. brzegu Starą Rzekę, uchodzi do Wisłoku, na granicy gm. Widacza i Twierdzy, po 14 kil. biegu, z lewego brzegu. *Br. G.*

Lublin, główne miasto gubernii i powiatu lubelskiego, leży na wzgórzach w rozległej dolinie, utworzonej śród lubelskiej wyżyny w punkcie zbiegu rz. Bystrzycy z wpadającemi doń rzeczkami: Czechówką i Czerniejówką, pod 51° 14'3 szer. płn. i 40° 13'8 dłg. wschod. (od Ferro), a 26° 14' (od Paryża), przy wzniesieniu 571.6 stóp paryskich nad poziom morza; odl. od Warszawy 163 w., od granicy Cesarstwa 89½ w. Obronne położenie i rozległe łąki nadrzecznej niziny ściągnęły tu w przeddziejowej już epoce osadnikow. Wzgórza panujące nad okoliczną niziną nadawały się na założenie grodu, który tu zdawna istnieć musiał. Stanowiąc pożądaną stacyą dla kupców i wędrowców podążających od doliny Bugu ku dolinie Wisły, L. zdawna nabrał znaczenia w stosunkach handlowych i ruchu prądów kolonizacyjnych i cywilizacyjnych. Jako placówka zachodniej cywilizacyi i targowisko handlowe, ściągał do siebie różnoplemienną ludność wschodu, południa i zachodu, a przez to stał się jednem z najludniejszych i najbogatszych miast dawnej Polski. Dziś stracił wiele ze swej cywilizacyjnej i handlowej doniosłości; mimo to, jako ognisko obszaru bogatego w przyrodzone zasoby, niewyzyskiwane należycie przez nieliczną, ciemną i ubogą stosunkowo ludność, ma przed sobą jeszcze piękną przyszłość i doniosłe posłannictwo do spełnienia. W obecnym stanie L. posiada katedrę biskupią katolicką, kościół katedralny i 11 kościołów katolickich, dwie cerkwie prawosławne, kościół par. ewangielicki, synagogę; szpital św. Wincentego na 50 łóżek, szpital dla syfilitycznych na 50 łóżek, szpital św. Jana Bożego dla obłąkanych na 30 chorych, szpital starozakonnych na 50 łóżek, dom schronienia dla starców i kalek, trzy ochrony dla sierot, seminaryum katolickie, gimnazyum męskie klasyczne, gimnazyum żeńskie, szkołę ewangielicką, szkołę starozakonnych (początkowa), szkołę techniczną dr. żel. nadwiślańskiej, szkołę niedzielno-handlową, 5 szkół początkowych 1-klasowych (1 męs., 1 żeń., 3 ogól.). Z władz mieszczą się tu: rząd gubernialny z kasą gubernialną, komisyą włościańską, archiwum, drukarnią rządową i redakcyą „Gubernialnych Wiadomości;“ urząd powiatowy, konsystorz generalny dyecezyi lubelskiej, sąd okręgowy, zjazd sędziów pokoju okręgu I gub. lubelskiej, dwa sądy pokoju (okr. I i II), rada gubernialna dobroczynności publicznej, oddział Banku polskiego, Izba obrachunkowa i Izba skarbowa na trzy gubernie, zarząd akcyzy na trzy gubernie, dyrekcya szczegółowa Towarz. Kredyt. Ziemskiego, intendentura wojskowa, magistrat z archiwum, kasą miejską, strażą ogniową, biurem policmajstra, zarządem straży ziemskiej, urząd pocztowy gubernialny (na trzy gubernie), stacya telegraficzna, archiwum akt dawnych (ma być zniesione w 1884 r.), towarzystwo dobroczynności rosyjskie, towarzystwo dobroczynności polskie, towarzystwo lekarskie. Kolej nadwiślańska łączy Lublin z Warszawą i zachodnimi guberniami Cesarstwa. Stacya kolei w L. odl. od Warszawy 163 w., od Kowla 150 w. Ogólny obszar L. wraz z przedmieściami i folwarkami wynosi 1540 mr., samo miasto według pomiaru z 1863 r. zajmowało 670 mr. i 225 pręt. Dzieli się na: stare miasto, nowe i dolne przez żydów zamieszkałe. Przedmieścia są: Czwartek, Kalinowszczyzna, Piaski, Kazimierz, Czechowskie, Wieniawa (niedawno odrębne mczko). Folwarki miejskie są: Ponigwoda, Tatary, Firlejowszczyzna, Bronowice, Rury, Czechówka dolna i górna, Bielszczyzna, Lemszczyzna i Sierakowszczyzna. Miasto ma 10 placów, 51 ulic, 891 dm. W 1827 r. było w L. 773 dm. i 13159 mk.; w 1860 r. 811 dm., 19745 mk. (11300 żyd.), a z niestałą ludnością do 25000. W 1880 r. 25916 mk. stałych i 3855 niestał., ogółem 29771 mk. (w tem 14648 żydów); obecnie (w 1883 r.) jest 36546 mk. W 1859 r. budowle miasta ubezpieczone były na sumę 1061730 rs., a dochód kasy miejskiej wynosił 30374 rs.; w 1877 r. kasa miała 75800 rs. Z zakładów fabrycznych istniały tu w 1879 r.

2 fabr. tytuniu z prod. na 309181 rs.; 2 mydlarnie na 58613 rs.; 3 fabr. narzędzi rolniczych na 51757 rs.; 4 dystylarnie z prod. na 319670 rs.; 4 browary na 64130 rs.; 1 młyn parowy z prod. na 31575 rs.; 1 garbarnia na 23719 rs.; 1 fabr. wód gazowych 1740 rs.; 1 fabr. sztucznych nawozów na 640 rs. Cyfra produkcyi rzemieślniczej nie znana. O życiu i zamożności miasta mogą dać pojęcie następne dane. Hoteli pierwszorzędnych ma L. 4, zajazdów zwanych hotelami 8, pismo peryodyczne codzienne, handli win i towarów kolonialnych 20, restauracyj 7, traktyerni i garkuchni 7, cukierni 4, sklepów galanteryjnych 7, wyrobów platerowanych 3, szkła i porcelany 6, narzędzi optycznych 2, księgarni 3, drukarni i litografij 5, jubilerów 3, składów futer 3, magazynów mód damskich 12, składów sukna 3, dystrybucyj i składów cygar 18. Co do zajęć liczono w L. 23 lekarzy, 22 adwokatów, 6 rejentów, 7 inżynierów i budowniczych, 7 geometrów, 6 aptekarzy. Rynek, 100 kroków długi i 80 szeroki, otaczają kamienice, w których późniejsze restauracye cechy starożytności zatarły. W pośrodku rynku wznosi się: ratusz, który r. 1389 w miejsce drewnianego Władysław Jagiełło z muru wznieść kazał. Pierwotnie był to gmach jednopiętrowy, lecz za panowania Stanisława Augusta (r. 1787) przez architekta Marliniego w dzisiejszym kształcie przebudowany został. Tu odbywały się od r. 1578 trybunały koronne. Tu (r. 1584) Jan Kochanowski, tknięty apopleksyą, nagle życia dokonał. R. 1836 dopełniono gruntownej restauracyi gmachu całego. W archiwum trybunalskiem i w archiwum kancelaryi ziemiańskiej znajdują się dokumenty dotyczące dziejów miasta i rodzin pojedyńczych. W salach trybunalskich na pierwszem piętrze mieszczą się portrety królów: Augusta III, Stanisława Augusta i Fryderyka Augusta księcia warszawskiego; dalej: prymasa Poniatowskiego, marsz. Małachowskiego i wielu innych marszałków trybunału koronnego. Oprócz tego gmachu, w Rynku zwraca uwagę: kamienica № 12, którą wzniósł dziadek Marka Sobieskiego wojew. lubelskiego. Za panowania Zygmunta III r. 1610 w kamienicy tej dni kilka przemieszkiwał car Wasil Szujski z braćmi swymi Dymitrem i Iwanem, prowadzony tędy z Moskwy do Warszawy. R. 1703 Karol XII, król szwedzki, zatrzymał się tu przez dni trzy, a r. 1716 przez kilka miesięcy Piotr Wielki. Nadto w tymże samym domu za każdorazową bytnością w L. mieszkał Jan III. W głębi ulicy Złotej wznosi się kościół św. Stanisława, należący do klasztoru oo. dominikanów. Kościół ten założył (r. 1342) Kazimierz W. w miejscu drewnianej kaplicy św. Krzyża. Biskup Andrzej kijowski, otrzymawszy od Iwana, kniazia kijowskiego, relikwią drzewa Krzyża Św., złożył tu znaczną jej część (r. 1420). R. 1505 kościół i klasztor spłonęły, a klasztor wznosić poczęto na nowo r. 1618. Restauracyi dokonano ostatecznie 1660 r. Na początku XVI stulecia Firleje z Dąbrowicy wybudowali kaplicę św. Dominika, gdzie są ich groby. R. 1658 Janusz Tyszkiewicz, wojew. kijowski, wzniósł za wielkim ołtarzem chór zakonny bardzo piękny, a na początku XVII wieku Eleonora z Rzewuskich Krasińska dokończyła rozpoczętej kaplicy Krzyża Ś-go. W kościele tym jest dziesięć kaplic, z tych godne widzenia są następne: 1) kaplica Matki Boskiej Trybunalskiej; tu jest piękny starożytny obraz Matki Boskiej, a na ścianie u wchodu nagrobek marmurowy fundatora kaplicy: Feliksa Czara Szaniawskiego, sędziego ziemskiego lubelskiego. 2) kaplica św. Tomasza z Akwinu, z kamieniem grobowym w posadzce Adama z Babina Pszonki, podkomorzego lubelskiego, syna Stanisława fundatora rzeczypospolitej babińskiej (z r. 1677). 3.) kaplica św. Dominika, z piękną sztukateryą na sklepieniu i podwójnym pomnikiem Firlejów: Piotra, wojew. ruskiego (z r. 1553) i Mikołaja fundatora kaplicy. 4) kaplica Niepokalanego Poczęcia N. M. Panny z wielkiemi obrazami historycznemi na ścianach, oraz pięknie rzeźbionemi odrzwiami. Kaplicę tę fundowali Firleje; lecz ostatecznie ukończoną została przez Eleonorę z Rzewuskich Krasicką, kasztelanowę chełmską. 5) kaplica Ruszlowska, ze starożytnym bardzo obrazem Matki Boskiej Ruszlowskiej; obraz ten należał do ks. Pawła Ruszla dominikanina (r. 1658). 6) kaplica św. Jacka z ładnym obrazem i zasuwą przedstawiającą męczeństwo św. Sadoka w Sandomierzu (r. 1260). Naprzeciw kaplicy św. Jacka znajduje się piękny pomnik Piotra Firleja, wojew. lubelskiego (z r. 1619). W posadzce zaś, tuż obok, jest starożytny kamień grobowy z wytartemi prawie herbami. Chór zakonny przez Janusza Tyszkiewicza wzniesiony, zdobny sztukateryą i pięknemi obrazami. Na ścianach wiszą portrety Janusza Tyszkiewicza i Stanisława z Pòpowa Witowskiego, kaszt. sandomierskiego. Jest tu także pulpit (z r. 1645) rzeźbiony, w którym są przechowywane pergaminowe psałterze z miniaturami. Nadto przed wielkim ołtarzem znajduje się w posadzce osadzony duży kamień grobowy, pokrywający wejście do grobu, gdzie spoczywa ciało biskupa Andrzeja zmarłego r. 1434 i Iwana Gieorgiewicza, kniazia kijowskiego, z żoną jego Maryanną i synem Ignacym, którzy, zmuszeni do ustąpienia z Kijowa, przybywszy do L. na zamku aż do śmierci mieszkali. W zakrystyi, oprócz obrazów odnośnych do historyi Krzyża Ś-go, znajduje się jeszcze duży obraz

przedstawiający widok L. z r. 1710; nadto są tu piękne starożytne ornaty z herbami Firlejów i innemi, oraz cenne relikwie, a między temi najkosztowniejsza: drzewo Krzyża Ś-go, na oprawę którego Janusz dał 6666 dukatów w złocie. Oprawę tę zabrali Szwedzi i dopiero r. 1794 Matuszewiczowa dała pięćdziesiąt grzywien srebra i sztabkę złota, z czego zrobiono dzisiejszy relikwiarz ważący 30 funtów. W klasztorze jest biblioteka ze znaczną ilością cennych dzieł i inkunabułów. W dolnej części klasztoru, tuż pod biblioteką, mieści się archiwum akt dawnych, które uważać można za jedno z najbogatszych w kraju naszym; obecnie, na mocy rozporządzenia władzy, ma być przeniesione do Warszawy. W kościele tym odbywały się sejmy koronne i sejmiki wojewódzkie i tutaj r. 1569 ogłoszono akt unii. Wyszedłszy z kościoła dominikanów i przeszedłszy wzdłuż ulicę Archidyakońską, widzimy małą kamieniczkę № 56 zwaną Ratuszek, która była własnością archidyakona lubelskiego, skąd powstała nazwa ulicy; idąc dalej wchodzi się na plac św. Michała, dziś zasadzony drzewami. Tu wznosiła się dawna fara, fundowana r. 1282 przez Leszka Czarnego, który, idąc na Jadźwingów, tu pod rozłożystym dębem zasnął i miał sen zwycięstwo zapowiadający. Pobiwszy Jadźwingów, niezwłocznie kościół pod wezw. św. Michała przez zabranych jeńców wznosić kazał. Kościół ten był kolegiatą lubelską i dopiero w latach 1853—1855 ze szczętem go rozebrano, a z cegły pozostałej wystawiono w ogrodzie miejskim domek dla ogrodnika; nadto pod wielkim ołtarzem znaleziono pień dębu, pod którym Leszek Czarny miał owo senne widzenie, oraz jednę cegłę w kształcie krzyża. Naprzeciw tego placu już przy ulicy Grodzkiej pod № 92 wznosi się dom, dawniej należący do kolegiaty, w którym mieściło się seminaryum. Na jednym z dymników tego domu zamieszczona jest figura św. Michała, wycięta z blachy, i na niej rok 1516; postać ta pochodzi z wieży fary. Z placu tego piękny przedstawia się widok na zamek, Tatary, Firlejowszczyznę, Kalinowszczyznę i t. d. Idąc w dół ulicą Grodzką przychodzimy do bramy grodzkiej, wzniesionej przez Kazimierza Wielkiego r. 1342, która, przez odnowienie jej za Stanisława Augusta, zupełnie cechę swej starożytności utraciła. Przez bramę tę, jeszcze w końcu zeszłego stulecia, wchodziło się na most zwodzony, łączący się bezpośrednio z ulicą Zamkową. Wróciwszy na Rynek, zaraz u wstępu z ulicy Grodzkiej, gdzie dziś rozpoczyna się ulica Rybna, wznosiła się do niedawna Brama Rybna, stanowiąca połączenie dwóch pobocznych gmachów, lecz nie należąca do fortyfikacyj miejskich. Dalej zaś przeszedłszy ulicę Bramową, wchodzimy w Bramę krakowską. Bramę tę Kazimierz W. r. 1342 wznieść kazał, a odnowił ją Stanisław August, którego cyfra u szczytu błyszczy. Na wieży tej jest zegar i czatownia straży ogniowej. Nad bramą, nisko sklepioną, wznosi się 180 stóp wysoka wieża, z kopułą baniastą i gankiem żelaznym; przed bramą od Placu Królewskiego przybudowaną jest wystawa czyli poterna. Ze szczytu wieży widok na całe miasto i jego okolicę. Brama ta była punktem środkowym fortyfikacyi miejskiej na drodze wiodącej do Krakowa. Zygmunt III r. 1611 dozwolił rozebrać wały i mury, począwszy od gmachów jezuickich aż do bramy krakowskiej, i w miejscu tem powstała dzisiejsza ulica Jezuicka i Królewska. Od bramy tej rozpoczyna się Plac Królewski; minąwszy gmach magistratu, wchodzimy w ulicę Krakowskie-Przedmieście. Otóż, u wejścia do tej ulicy, spotykamy gmach magistratu miasta L., tak zwany Ratusz nowy. Tu mieści się urząd magistratu, na pierwszem piętrze klub rosyjski z piękną salą koncertową, na dole zaś kasa miejska, zarząd policmajstra m. L. i archiwum miejskie; w oficynie pomieszczone są więzienia policyjne. Gmach ten r. 1610 Jan Mikołaj Daniłowicz, syn Mikołaja, podskarbiego wielkiego koronnego, fundował jako kościół i klasztor dla karmelitów bosych, lecz, po pogorzeli r. 1803, kościół i klasztor przerobiono na pomieszczenie magistratu. W tym byłym kościele pochowany był Mikołaj Łada Moczarski, pułkownik Lisowczyków, r. 1638 poległy pod Kumejkami. Tuż obok znajduje się kościół św. Ducha r. 1342 wzniesiony z dobrowolnych ofiar; w domu przytykającym do tego kościoła mieścił się szpital miejski. Kościół św. Ducha spalił się był r. 1421, lecz go na nowo odbudowano; r. 1733 pożar zniszczył go po raz wtóry, i ksiądz Ludwik Burnel, kapelan św. Ducha, kosztem go swoim wraz ze szpitalem odrestaurował. Obok tego kościoła wznosiły się zabudowania szpitalne, które wraz z nim otoczone były murem obronnym z bramą św. Ducha, która do r. 1858 istniała, i w tym czasie zupełnie rozebraną została. Sebastyan Klonowicz (Acernus) był pochowany na cmętarzu św. Ducha, w miejscu gdzie dziś targ za magistratem. Przy regulacyi tegoż placu, kości sławnego poety wraz z innemi przeniesiono na cmętarz Rurski; pomnik zaś, który mu jeden z przyjaciół położył w farze, przeniesiony został do katedry. Minąwszy gmach komendy pożarnej, ulicę św. Duską i miejsce gdzie się wznosiła brama, idąc dalej Krakowskiem-Przedmieściem, za hotelem Europejskim, przychodzimy na plac tak zwany Litewski, czyli, jak go dziś nazywają, Rządu gubernialnego. Tu, śród zieleni drzew i kwiatów, na wyniosłym kopcu, wznosi się pomnik

unii; jest to kolumna żelazna, 46 stóp wysoka, na której od strony ulicy są postacie Jadwigi i Jagiełły z herbami łączących się narodów, po bokach zaś rok założenia 1569 i rok odnowienia 1825. Pomnik ten, w miejsce dawnego kamiennego, postawionego przez Zygmunta Augusta, wznieść kazał cesarz Aleksander I kosztem swoim. Na placu tym, w pobliżu pałacu Radziwiłłów (dziś pałac gubernatorski), szlachta litewska przez cały ciąg sejmu roku 1568 i 1569 obozowała. Pałac ten w onym czasie był własnością Zygmunta Augusta, który go w posagu za żoną swą Barbarą był dostał. Obok wznosi się gmach rządu gubernialnego, już ostatniemi czasy zbudowany. Dalej za kolumną, otoczoną ogrodem gubernatorskim, na obszernym placu, wznosi się cerkiew prawosławna. Na placu litewskim był do r. 1816 kościół i szpital bonifraterski, otoczony cmętarzem; kościół i klasztor fundował Mikołaj Świrski, sufragan chełmski (r. 1649). Idąc dalej ciągle wzdłuż Krakowskiego-Przedmieścia, prawą stroną ku rogatkom warszawskim, widzimy kościół ewangelicki, fundowany roku 1785 przez zgromadzenie ewangelików lubelskich. Obok tego kościoła jest stary cmętarz ewangelicki z kilku pięknemi pomnikami od r. 1787 aż po rok 1831. Wracając od rogatek warszawskich, naprzeciw kościoła ewangelickiego widzimy dom podłużny, zajęty obecnie przez fabrykę narzędzi rolniczych. Był to niegdyś pałac Morskich; tuż obok, w ogródku zwanym Tivoli, znajdował się tymczasowo wystawiony teatr letni. Wyszedłszy stąd, mijamy ulicę Wizytkowską, dziś Szpitalną, i widzimy w głębi szpital wojskowy z kaplicą prawosławną, wzniesioną na gruzach kościoła wizytkowskiego, fundowanego r. 1723 przez Jana ze Słupowa Szembeka i Ewę z Leszczyńskich, oraz Stanisława i Dorotę z Tarłów Chomętowskich; klasztor i kościół ten zwinięto r. 1809. Idąc dalej, mijamy nowy gmach pocztowy i dochodzimy do kościoła po-kapucyńskiego. Kościół ten r. 1728 wzniósł książę Paweł Sanguszko. Godną jest tu widzenia kaplica Matki Boskiej. Kaplica ta wzniesioną jest w czystym gotyckim stylu, z kolorowemi oknami i statuą Matki Boskiej, rzeźbioną przez Oleszczyńskiego. W zakrystyi są liczne portrety i inne obrazy niezłego pędzla; tuż pod chórem pomieszczony jest stary obraz, przedstawiający sen Leszka Czarnego. Wyszedłszy z kościoła i minąwszy hotel Victoria, przeszedłszy potem ulicę po-Kapucyńską, wchodzimy w ulicę Namiestnikowską, gdzie zaraz na wstępie spostrzegamy starożytny kościół Panny Maryi, dawniej Brygidek, dziś Wizytek zwany, fundowany przez Władysława Jagiełłę (r. 1426), na pamiątkę zwycięstwa pod Grunwaldem. Kościół ten kilkakrotnie ulegał pogorzeli w latach 1640 do 1650. R. 1732 pożar gwałtowny zniszczył kościół i klasztor, lecz niebawem odrestaurowany, zajmowany był przez brygidki aż do r. 1818. R. 1836 gmach ten zajęły w posiadanie pp. wizytki, które dotąd mieściły się u karmelitek. Kościół cały jest w stylu gotyckim i mieści w sobie kilka pięknych obrazów; otacza go mur obronny i duży ogród. Tuż obok wznosi się gimnazyum męskie, gmach bardzo piękny, w stylu nowożytnym; jest tu sala mieszcząca do 1000 osób, w której znajduje się gabinet zoologiczny, oraz bogata biblioteka. Dążąc stąd do środka miasta, zbliżamy się do gmachów po-pijarskich; dawniej pałac hr. Olizara marsz. trybunału, dziś w części własność prywatna. Za czasów austryackich mieścił się tutaj trybunał cywilny, później Dyrekcya Szczegółowa Towarz. Kredytowego, a ostatecznie lazaret wojskowy. Część tych gmachów zajmuje gimnazyum żeńskie; przed niem rozciąga się nowozałożony skwer z pięknym marmurowym kompasem, postawionym w r. 1875 na pamiątkę miastu przez profesora Jana Baranowskiego, b. dyrektora obserwatoryum astronomicznego warszawskiego. Obok wznosi się kościół po-bernardyński wraz z byłym klasztorem, fundowany r. 1460 dzięki wspaniałomyślności króla Kazimierza Jagiellończyka, oraz rajców lubelskich: Jakóba Kwanty, Macieja Kuninogi, księdza Mikołaja Krystyni i doktora Mikołaja z L. R. 1557 kościół i klasztor, zniszczony przez pożar, na nowo ze składek publicznych odbudowano; ostatecznie r. 1858 dopełnioną została gruntowna restauracya. R. 1864 klasztor został zwinięty. W klasztorze tym przemieszkiwali czas dłuższy synowie króla Jana III, dopełniając działu familijnego. W kościele po-bernardyńskim znajdują się piękne pomniki, jak: Andrzeja Osmólskiego (z r. 1598), Waleryana Trembińskiego (z r. 1754), Jana i Eremiasza braci Kochanowskich (z r. 1613), Mikołaja Brodowskiego (z r. 1618), Teodora Krzyckiego (z r. 1609) i Wojciecha Oczko, doktora medycyny i sekretarza Zygmunta Augusta, oraz kilka innych w posadzce z wytartemi już napisami. W grobach kościoła tego, mianowicie w kaplicy zwanej królewską, spoczywają: Marek Sobieski, wojew. lubelski, żona jego z domu Snopkowska, Bernard ze Skrzyńca Sobieski i inni członkowie rodziny Sobieskich. W skarbcu znajdują się bardzo piękne starożytne pergaminowe psałterze. Na placu, gdzie się wznosi statua Matki Boskiej, był dawniej cmętarz bernardyński. Naprzeciw tego placu i kaplicy pogrzebowej wznosi się kamienica № 235; był to niegdyś pałac Parysów, gdzie jeszcze na początku bieżącego stulecia dawano publiczne bale i przedstawienia teatralne. Wyszedłszy z kościoła po-bernardyńskiego i prze-

szedłszy przez plac na ulicę Bernardyńską, na dziedzińcu klasztornym widzimy gmach ochrony lubelskiego towarzystwa dobroczynności, a idąc dalej tą samą ulicą ku ulicy Zamojskiej, na lewo znajduje się klasztor pp. bernardynek, na prawo zaś młyn parowy, wzniesiony na ruinach pałacu Radziwiłłów, dawniej Sobieskich; tuż obok wznosi się dystylarnia wódek i browar, przerobiony z kościoła i klasztoru po-reformackiego, fundowanego (r. 1674) przez Mikołaja Bieganowskiego, kaszt. kamienieckiego. Na wzniesienie tych gmachów (r. 1660) Helena z Prusinowskich Sapieżyna, kasztelanowa wileńska i Maryanna Bogatko, kasztelanowa sanocka, darowały swój pałac i ogrody. R. 1820, po ustąpieniu reformatów, którzy nie mieli funduszów na utrzymanie, gmachy te zajęli bonifratrzy, ustępując z placego Litewskiego; gdy zaś r. 1838 bonifratrów przeniesiono na Czechowskie, gmachy i kościół sprzedano. Były tu pomniki Tarłów, Wyżyckich, Tretera i innych osób. Przeszedłszy ulicę aż do jej końca i zwróciwszy się na lewo już z ulicy Zamojskiej, wchodzimy do kościoła po-misyonarskiego, fundowanego przez Annę z Stanisławskich ze Zbąszyna Zbąską r. 1696, w miejscu, gdzie był zbór aryański. Gmach klasztorny zajmuje dziś seminaryum duchowne. Na gmachu tym są zamieszczone bardzo starożytne rzeźby, przedstawiające królów polskich. W ogrodzie seminaryjskim była kaplica aryańska, obecnie przerobiona na altanę. Do wzniesienia kościoła przyczynił się wielce Jan Tarło, wojew. lubelski. Tuż obok kościoła, przy placu zwanym pod Lipkami, z powodu, iż rosną tu rozłożyste lipy, znajduje się dom starców i kalek lubelskiego towarzystwa dobroczynności, a dalej cokolwiek widzimy pałac biskupi i pałac konsystoryalny, otoczone pięknym ogrodem. Pałace te wznoszą się na miejscu, gdzie była niegdyś kamienica Suchodolskiej, chorążyny lubelskiej, w której mieścił się zbór, szkoła i drukarnia aryańskie; w latach już bliskich nowej epoce, przed r. 1830, kiedy ta posiadłość należała do pułkownika Zawidzkiego, była tu loża masońska. Wchodząc w ulicę Królewską zaraz wprost ulicy Zamojskiej, wstępujemy po niedawno urządzonych wschodach, u szczytu których wznosi się kamienna statua Matki Boskiej, fundacyi pani Strojnowskiej z Abramowic, i stajemy odrazu przed piękną rzeźbą zdobnym portykiem katedry. Katedra dzisiejsza, dawniej kościół oo. jezuitów pod wezw. Rozesłania Apostołów, a dziś św. Jana Chrzciciela, była wzniesiona r. 1582 przez Bernarda Maciejowskiego, kardynała, w miejscu istniejącego tu domu Paklewskiego, gdzie był pierwszy zbór aryański. Kościół ten, tak jak i miasto całe, ulegał kilkakrotnej pogorzeli. Po zniesieniu jezuitów, kościół wraz z otaczającemi go gmachami oddany został do użytku oo. trynitarzom; r. 1795 po wkroczeniu Austryaków do L., jenerał komenderujący zajął go na magazyny wojskowe, co aż do czasów księstwa warszawskiego trwało. Po ustąpieniu Austryaków kościół po-jezuicki przywrócono do dawnego stanu, a po zniesieniu fary św. Michała, podniesiono go do znaczenia katedry biskupiej i kościoła parafialnego, tembardziej, że od r. 1805, za zezwoleniem kuryi rzymskiej, dyecezya r. l. chełmska zniesiona, a dyecezya lubelska z siedzibą biskupa w L. utworzoną została. Było to za biskupstwa Wojciecha Skarszewskiego, który po 34-letniem zarządzaniu dyecezyą chełmską a następnie lubelską, prymasem mianowany został. R. 1824 kościół katedralny ponownie restaurować poczęto. Presbyteryum całe, oraz nawa główna i kaplice, są malowane przez Józefa Majera (r. 1757). W wielkim ołtarzu jest piękna rzeźba z drzewa przedstawiająca Narodzenie Chrystusa Pana. W jednej z kaplic, w ołtarzu, umieszczony jest sławny krucyfiks trybunalski, który przed rokiem 1839 z fary tutaj przeniesiono. Pomników w kościele tym jest kilka: Marcina de Obory Leśniowolskiego z r. 1618, Adalberta z Bieniowa Pruszak Bieniowskiego z r. 1731; były tu także pomniki Jerzego Dołęgi Szornel'a z r. 1677, Izabeli Tęczyńskiej i jej siostry Agnieszki Firlejowej z r. 1655, oraz księcia Słuckiego z r. 1590. Pomnik Sebastyana Acerna (Klonowicza), wzniesiony mu przez jednego z przyjaciół jego, przeniesiono z fary i pomieszczono w pierwszej kolumnie po prawej stronie. Za kaplicą św. Michała znajduje się tak zwany kapitularz, sala bardzo obszerna, malowidłami ozdobiona i akustycznie zbudowana. Stanąwszy mianowicie w jednym z rogów sali, słyszy się najwyraźniej co druga osoba w przeciwległym rogu stojąca zaledwie tylko szepcze. Za tą salą jest jeszcze druga, znacznie mniejsza, sklepiona, z krużgankami u góry; tu odbywają się doroczne posiedzenia kapituły lubelskiej. Obok katedry wznoszą się w czworobok gmachy niegdyś klasztorne, w których mieścił się konwikt, później szkoły jezuickie, ostatecznie zaś gimnazyum. Cały plac katedralny był dawniej ze wszystkich stron otoczony takiemiż gmachami i murami, do wnętrza których wchodziło się tylko małą furtą, prowadzącą na dziedziniec kościelny i do bramy jezuickiej, wzniesionej równocześnie z kościołem; przez nią było wejście do wnętrza miasta. Bramę tę zowią dzisiaj trynitarską, z powodu, iż w przyległym pawilonie, dziś wikaryacie, mieszkali trynitarze. Przed r. 1582 była w tem miejscu furta zwana dominikańską a dająca pieszym przystęp do miasta. R. 1709 pułkownik Błędowski w kilkanaście chorągwi napadłszy na L.

zajęty przez Szwedów, uderzył z tej strony na miasto, furtę jezuicką zdobył i wszedłszy do komisarza wojennego komendanta załogi Lindke, wziął go wraz z takową do niewoli. Na wieży trynitarskiej są zawieszone dzwony katedralne; między temi jest jeden, zwany Jan, lany r. 1627, ozdobiony 10 herbami fundatorów i napisem; dzwon ten ma 25 stóp obwodu, 13 stóp wysokości a 1-ą stopę grubości. W r. 1874 z powodu pęknięcia został na nowo przelany. Z krużganków tej wieży prześliczny widok na miasto i okolicę. Przy ulicy Królewskiej, idąc już ku Krakowskiemu-Przedmieściu, po lewej ręce, widzimy: b. gmach Dyrekcyi Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, wznoszący się na gruzach pałacu książąt Sapiehów; tuż obok pod № 204 widzimy dom dwupiętrowy, który do niedawna był tylko o jednem piętrze z ozdobnym gankiem. Był to niegdyś pałac biskupi a poprzednio Jabłonowskich. Tuż obok za murem wznosi się kościół i klasztor pp. bernardynek r. 1618 fundowany przez Piotra Czarnego, chorążego lubelskiego, dziedzica Kijan i t. d., który kamienicę swą dał na klasztor a kościół wzniósł z drzewa, dając nadto wieś Rozkopaczów na utrzymanie klasztoru. Siennicki, cześnik lubelski, wzniósł kościół dziś istniejący w r. 1636 pod wezw. św. Pawła Apostoła. Kościołek to piękny, lecz ubogi. Przeszedłszy obok bramy krakowskiej i częścią Krakowskiego-Przedmieścia, potem ulicą św. Duską i Zieloną, przychodzimy do cerkwi prawosławnej, do niedawna jeszcze greckiej. Cerkiew tę Grecy w L. mieszkający r. 1786 kosztem swoim wystawili; jest tu piękny ikonostaz. Idąc dalej ulicą Zieloną, po prawej ręce spotykamy frontem do Krakowskiego-Przedmieścia piękny gmach, dawniej pałac Potockich, r. 1800 rządowi odstąpiony. Tu mieściły się więzienia kryminalne i poprawcze; dziś zajęty jest na odwach główny i koszary; znany zaś jest pod nazwą starego kryminału. Naprzeciw tego gmachu, już przy ulicy Początkowskiej pod № 146a, znajduje się w dziedzińcu piękny gmach, zwany pałacem Czartoryskich; do niedawna mieściła się tu fabryka tytuniu L. Kronenberga. Minąwszy ulicę Radziwiłłowską i idąc dalej ulicą Początkowską, przychodzimy do kościoła i klasztoru pp. miłosiernych czyli szarytek. Mikołaj Daniłowicz z żoną swą Zofią z Tęczyńskich fundowali r. 1659 te gmachy pod wezw. Niepokalanego Poczęcia dla pp. karmelitanek czyli początek (stąd i nazwa ulicy). Obecnie mieszczą się tu siostry miłosierdzia, szpital św. Wincentego a Paulo i sala sierot lubelskiego towarzystwa dobroczynności. W obocznej ulicy Radziwiłłowskiej jest szpital św. Józefa, wzniesiony na gruzach pałacu Lubomirskich. Idąc ulicą św. Duską ku Krakowskiemu-Przedmieściu, widzimy naprzeciwko kościół karmelitów bosych, wzniesiony (r. 1624) przez Katarzynę z Kretków Sangużynę dla karmelitanek bosych. W r. 1809 umieszczono tu pp. wizytki, a po przeniesieniu tychże (r. 1836) do brygidek, klasztor i kościół oddano karmelitom bosym, którzy dotąd mieścili się na Czechowskiem. Piękny obraz św. Józefa, oraz pomnik Stanisława Trojanowskiego (z r. 1630) zdobią ten kościół. Naprzeciw niego, przy zbiegu ulic Rybnej i Olejnej, na znacznem podwyższeniu (Psiej górce), wznosi się dom № 70 ½, dawniej pałac Pawęczkowskiego. Był to niegdyś kościół i klasztor fundowany (r. 1731) przez Mikołaja Łosia, kaszt. lwowskiego, dla oo. trynitarzy, lecz po zniesieniu tego zakonu, gmach ten już w ostatnich czasach przeszedł na własność prywatną. Ulicą Nową, a następnie przez Bramę Krakowską na prawo, wejdziemy w ulicę Jezuicką, gdzie w kamienicy pod № 40 ujrzymy starożytną basztę, należącą niegdyś do murów obwodowych miasta L., a wzniesioną równocześnie z bramą Krakowską. Baszta wspomniana, wysoka na trzy piętra, zaopatrzona jest w strzelnicę na łuki i kusze. Naprzeciw tego domu na kamienicy № 16, po nad parterem, zamieszczony jest kamień z rzeźbą przedstawiającą herb Tępa Podkowa dawnym kształtem i cyframi S. M., oraz rokiem: 1 * 5 * 2 * 5 *. Idąc dalej, na rogu ulicy Jezuickiej i Dominikańskiej spotykamy teatr zimowy, wewnątrz brudny i ciasny, a nadto w razie pożaru bardzo niebezpieczny. Wyszedłszy na tak zwaną górkę Dominikańską, zapuszczamy się w ulicę Podwale. Po lewej ręce tej ulicy, pod kościołem i klasztorem oo. dominikanów, widzimy szczątki dawnych murów miejskich ze strzelnicami. W końcu tej ulicy wznoszą się ruiny kościoła św. Wojciecha, fundowanego (r. 1611) przez Stanisława Garwaskiego, sstę gostyńskiego. Obok był klasztor i szpital sióstr miłosierdzia. Kościół ten zamknięto r. 1830, pp. miłosierne przeniesiono do karmelitek (początek), a kościół z klasztorem sprzedano. Minąwszy kościół św. Wojciecha i idąc prosto ulicą Zamkową, przychodzimy przed bramy zamku lubelskiego czyli grodu. Zamek ten pierwotnie wzniesiony był z drzewa. Za czasów Bolesława Krzywoustego śród drewnianego zamku wymurowano okrągłą wieżę. R. 1240 Tatarzy spalili zamek. Kazimierz W. kazał go odbudować i otoczyć silnemi murami. Od tego czasu zamek służył za czasowe mieszkanie królom i innym dostojnikom odwiedzającym L. Tu mieściło się archiwum akt grodzkich, magdeburskie sądy, a nim jeszcze ratusz wystawiono, były tu mieszkania sstów i odbywały się sądy ziemskie i grodzkie. Gdy Jagiełło jechał do Krakowa, tu był witany przez Spytka z Mel-

sztyna i Dymitra z Goraja. Następnie, gdy po koronacyi z Jadwigą jechał na Litwę, znowu zatrzymał się na zamku lubelskim. Roku 1395 kosztem swoim wznieść kazał kościół a raczej kaplicę św. Trójcy. Sklepienie kościoła tego, czysto gotyckie, spoczywa na jednej wyniosłej kolumnie, sklepienie liczy 100 stóp obwodu. Pod kościołem są jeszcze dwa piętra piwnic, również jak kościół o jednej kolumnie. Po bitwie grunwaldzkiej, część w niewolę pojmanych krzyżaków długi czas na zamku tym trzymano. Za Kazimierza Jagiellończyka, który często na zamku lubelskim przebywał, przybył około r. 1425 do L. kniaź Iwon (Iwan Gieorgiewicz) z Kijowa wraz z żoną swą Maryanną i synem Ignacym i tu przez króla podejmowany do końca życia swego przemieszkiwał. R. 1569 w sali zamku tego odbyło się ostateczne zatwierdzenie aktu unii i tu król Zygmunt August zaprzysiągł akt, podpisawszy go poprzednio wobec zgromadzonej polskiej, ruskiej i litewskiej szlachty. Jan Kazimierz po abdykacyi, jadąc do Sokala, żegnał tutaj mieszczan lubelskich; tu nakoniec August II witał na pomoc mu przybywającego Menszykowa. Starostowie lubelscy mało dbali o utrzymanie zamku, który w XVIII w. popadł w ruinę. R. 1826 z rozporządzenia namiestnika księcia Zajączka kazano go z gruntu odrestaurować. Przerobiono go w tym kształcie, w jakim go dziś widzimy. Z obrazu znajdującego się w zakrystyi oo. dominikanów sądzić możemy jak wyglądał zamek w r. 1710. Z całego starożytnego gmachu pozostał dziś tylko kościół św. Trójcy w stanie pierwotnym i wieża, aczkolwiek wielce przekształcona. Wieża zamkowa służyła za więzienie dla szlachty. Zamek lubelski jest dzisiaj własnością rządu; mieszczą się tu więzienia kryminalne i poprawcze, oraz warsztaty więzienne, mieszkanie nadzorcy i służby więziennej. Zamek i kaplicę zamkową zwiedzić można każdodziennie za piśmiennem pozwoleniem wydanem przez prezesa sądu kryminalnego. Archiwum akt grodzkich i ziemskich, przed przeniesieniem go do gmachu oo. dominikanów, mieściło się w kamieniczce na górze obok zamku. Tuż pod zamkiem, przy ulicy Jatecznej, wznosi się wielka synagoga, wymurowana r. 1683 przez Jelenia Doletorowicza za pozwoleniem Władysława IV. Synagoga ta, r. 1858 na nowo przebudowana, przedstawia się obecnie jako ładny gmach w nowożytnym styln, gdyż wszelkie cechy starożytności są tu zatarte. W świątyni znajdują się różne napisy w języku hebrajskim, oraz liczne rodały. Stąd przez ulicę Jateczną i most na Czechówce, idąc drogą pomiędzy łąkami, dochodzimy do starożytnego muru, okalającego stary kierkut, przywilejem z r. 1554 lokowany na górze zwanej Grodzisko, a darowanej w tym celu izraelitom przez Tęczyńskiego. Znajdują się tu pomniki nadzwyczaj stare, na których napisy są już zupełnie zatarte, oprócz na jednym: rabina Jakóba Lewity (z r. 1541). Na drodze ku Kalinowszczyźnie widzimy na prawo szpital starozakonnych. Idąc dalej pomiędzy ogrodami, wchodzimy na przedmieście zwane Kalinowszczyzna; tutaj wznosi się piękny kościół i klasztor po-augustyański, r. 1646 przez księdza Sługockiego, oficyała lubelskiego i Jana Reklowskiego, rajcę lubelskiego, dla augustyanów z Krasnegostawu sprowadzonych wybudowany (r. 1624), na gruncie darowanym im przez Macieja i Barbarę z Kuflów Wardziak. R. 1831 kościół ten przez pożar zniszczony, był zaraz odrestaurowany. Za kościołem wznosi się wielka mogiła, na której stał wiatrak; w niej spoczywają ciała wojowników, poległych w bitwie z Tatarami stoczonej r. 1340. Naprzeciw tego przedmieścia za Bystrzycą leży wieś Tatary. Niedaleko stąd, nad rzeką Bystrzycą, na łąkach naprzeciw zamku, na górze zwanej Łysą, Tatarzy usypali wielkie okopy (dzisiaj w znacznej części rozebrane). U wjazdu do dworu tatarskiego widać w ziemię wkopane dwie śmigownice, które, wbrew podaniu, jakoby miały pochodzić od Tatarów, są śmigownicami szwedzkiemi z czasów Karola XII. Tatary przed r. 1532 były przedmieściem L., później zamieniono je na osadę wiejską, stanowiącą część wójtowstwa lubelskiego, następnie należały do dóbr narodowych, w czasach zaś ostatnich, miasto sprzedało tę wieś osobie prywatnej. Stanisław August, jadąc na L. do Kaniowa, był przyjmowany w dworze Tatarskim przez sstę lubelskiego, podkomorzego Dłuskiego i tamże nocował. Obok Tatar były kamieniołomy, skąd brano materyał na budowę kamienic w L. Stamtąd przez Kalinowszczyznę, nową szosą obok starego kierkutu przychodzimy do fabryki mydła i świec. Gmachy te były niegdyś kościołem i klasztorem oo. franciszkanów. Ks. Wojciech Zuziewicz, prebendarz kijański, odziedziczywszy po ojcu swoim Janie, ławniku lubelskim, grunt wraz z zabudowaniami, osadził tam franciszkanów (r. 1619). Kaplica była najpierw w domu ks. Zuziewicza, następnie wzniesiono kościół drewniany, a r. 1688 zakrystyą murowaną. Franciszek Łodzia Kossowski, wojski lubelski, wzniósł swym kosztem gmach klasztorny (r. 1700). Jednocześnie dał fundusz na utrzymanie klasztoru i założenie kursu filozofii w nowicyacie lubelskim. W byłym refektarzu tego klasztoru znajduje się tablica marmurowa z r. 1693, poświadczająca jego założenie. Po opuszczeniu klasztoru przez franciszkanów (r. 1826), gmachy te wraz z kościołem sprzedano na własność prywatną. Idąc

napowrót do miasta, widzimy zaraz u wstępu w ulicę Ruską wznoszącą się po prawej ręce cerkiew po-unicką, zwaną Bazylianów, wraz z probostwem. Cerkiew tę fundował r. 1588 Zygmunt III, w r. 1857 była odnowioną. Są tu piękne starożytne odrzwia i ładny ikonostas oraz inne pamiątki. Przeszedłszy stąd na przedmieście Czwartek, wstępujemy na górę kościelną i wchodzimy do najstarożytniejszego w L. kościoła św. Mikołaja, wzniesionego jeszcze przed r. 986 przez Mieczysława I, jak to twierdzą podania miejscowe i niektóre kroniki. Kościół ten r. 1837 odnowiono, zacierając najzupełniej pozostałe resztki starożytności, zachowane w czasie gruntownej restauracyi, dopełnionej przed r. 1830; pomimo, iż już nawet wtedy zmieniono architekturę pierwotną. W kościele znajduje się w ołtarzu bardzo starożytna statua św. Mikołaja. Na jednej ze ścian pomieszczony jest pomnik z marmuru Walentego Turobojskiego, oficyała lubelskiego (z r. 1676). Wracając z góry, wchodzimy naprzeciwko na przedmieście Czechowskie czyli Czeskie. Tutaj, na górze dominującej po nad miastem, wznosi się kościół i klasztor po-bonifraterski, or.z szpital św. Jana Bożego. Kościół ten wraz z klasztorem wzniósł r. 1680 Jan Mniszek, sstа lwowski, dla karmelitów trzewiczkowych, którzy go aż do r. 1838 zajmowali; potem mieścili się tutaj bonifratrzy mający pod swą opieką szpital. Obecnie chorych w szpitalu tym (w którym jest główny oddział dla cierpiących na umyśle) doglądają siostry miłosierdzia. Kościół jest zbudowany w kształcie rotundy, w stylu czysto włoskim z kopułą. Kilka obrazów starożytnych zasługuje na uwagę. Cmętarz, zwany na Lipkach a zwyklej: na Rurach, jest starannie utrzymany i zdobny w piękne pomniki, z których najstarszy jest z r. 1800. Jest tu kaplica, przy niej znajduje sie piękny pomnik biskupa Pieńkowskiego. Obok cmętarza rzymsko-katolickiego mieści się cmętarz ewangelicki i prawosławny. Naprzeciw cmętarzy wznosi się niedawno wybudowany dom przedpogrzebowy fundacyi doktora Wasilkowskiego. Wracając z cmętarza koło rogatek warszawskich, wchodzimy do ogrodu miejskiego, zwanego powszechnie Saskim, założonego w r. 1837 na gruntach przyległego przedmieścia Wieniawa. Przy końcu jednej z jego alei, zwanej lipową, znajduje się na pagórku pomnik wzniesiony r. 1724 na pamiątkę morowej zarazy. Za szosą prowadzącą na Wieniawę, śród gaju morwowego, wznosi się baszta murowana ośmioboczna, pochodząca z r. 1468 a może nawet wcześniejsza, jak to świadczy jeden z przywilejów miasta. Nad drzwiami tej baszty wyryty jest rok 1595; dawniej służyła ona za miejsce tracenia winowajców, a za rządów austryackich było na wierzchu rusztowanie szubieniczne. Obecnie jest tu skład prochu dla garnizonu lubelskiego. Wracając stamtąd ku miastu, naprzeciw ogrodu miejskiego spotykamy koszary zwane Św. Krzyskie, przerobione r. 1801 ze zwiniętego klasztoru dominikanów obserwantów. Jacek Rawski, podstoli bracławski, fundował r. 1607 kościół i klasztor św. Krzyża dla dominikanów w miejscu, gdzie od r. 1434 wznosiła się kaplica drewniana, wzniesiona przez Henryka, mieszczanina gdańskiego. Wieniawa powstała r. 1400 na ogrodach zwanych Niwa, należących do Jana Krydlera. R. 1532 była własnością Jana Lubomelskiego. Około roku 1419 były tu winnice, należące do Mikołaja Goreckiego, Klosmana i Mikołaja Brandilantego. Dziś osada ta jest zamieszkałą przeważnie przez ludność izraelską i biednych chrześcian. Za Wieniawą, na wzgórzach, rozłożyła się wioska Czechówka Górna, za Kazimierza Wielkiego własność prywatna; w r. 1532 wraz z Czechówką Dolną należała do Skarbka Piwko z Zastępów herbu Habdank. Czechówka górna sama była następnie własnością Jana Bychowskiego, w końcu zaś XVIII stulecia przeszła do Tarłów. W miejscu, gdzie się teraz wznosi dwór Czechowski, były do niedawna ruiny pałacu tychże Tarłów. Za rogatkami zamojskiemi czyli piaseckiemi znajduje się wś Bronowice, należąca niegdyś do wójtowstwa lubelskiego. Naprzeciw folwarku Bronowice jest nowo założony ogród publiczny zwany: Foksal. Cokolwiek dalej za folwarkiem wznosi się młyn angielski parowy, zwany Kośminek. Za temiż rogatkami rozciąga się przedmieście Piaski a raczej Kazimierz żydowski, założone przez Kazimierza Wielkiego; tu mieści się dworzec kolei nadwiślańskiej. Między Bronowicami a Tatarami, tuż nad łąkami, w cieniu lip, znajduje się mały folwark Firlejowszczyzna, siedziba rodziców Wincentego Pola. W przedłużeniu ulicy Namiestnikowskiej, za rogatkami rurskiemi, znajduje się wieś i cztery folwarki stanowiące niegdyś przedmieście zwane Rury. Z nich: folw. Kilowski czyli Baki vel Czuby, należał do Piotra Zakalskiego, rajcy lubelskiego, który go r. 1669 dał bonifratrom. Były tu dawniej wodociągi, zaopatrujące miasto w wodę. Wodociągi te, zniszczone następnie przez Szwedów, urządzał kosztem miasta r. 1535 majster Jan, za zezwoleniem Zygmunta I. Za rogatkami lubartowskiemi, na lewo od szosy, znajduje się mogiła z figurą murowaną. Za Kalinowszczyzną w oddaleniu wiorst paru, w ślicznem położeniu, leży folwark Ponigwoda. R. 1456 folw. ten był własnością Bogusława, który go Janowi ze Szczekocina, cześnikowi sandomierskiemu, za młyn na Chłopczy ustąpił. R. 1470 ks. Zbigniew z Palikij i Wojciechowa, kanonik sandomierski, sprzedał Po-

nigwodę Maciejowi Szklarzowi, obywatelowi lubelskiemu, a roku 1486 miasto nabyło tę posiadłość i wcieliło do wójtostwa lubelskiego. Folwarki Bielszczyzna i Sierakowszczyzna należą także do jurysdykcyi miejskiej.

Henryk, syn Bolesława Krzywoustego, dostawszy Lublin razem z Sandomierzem w dziale od ojca 1139 r., przekazał go testamentem w r. 1169 bratu swemu Kazimierzowi Sprawiedliwemu. W 1205 r. Roman ks. halicki oblegał L. przez cały miesiąc, nie mogąc zdobyć i musiał stąd ze stratą odstąpić. Gdy Mongołowie, najechawszy Polskę pod dowództwem Bajdara w r. 1241 cały kraj aż po Wisłę zniszczyli, wtedy i to miasto uległo pożarowi; za ich przykładem toż samo zrobili w r. 1244 Litwini z Prusakami i Jadźwingami. W tymże samym roku Daniel ks. halicki opanował L. i dla ubezpieczenia swej zdobyczy wałami go i przekopami obwarował, a w pośrodku zamku wieżę okrągłą murowaną wystawił. Odtąd miasto przez lat kilkadziesiąt w rozmaite przechodząc ręce, kilkakrotnie przez Rusinów zdobywane i odbijane, ciągle niszczone było; spalił je Mendog król litewski w r. 1255. Leszek Czarny wyparł w r. 1280 Leona, syna Daniela halickiego, a potem we dwa lata, dla odegnania Litwy plądrującej pod L., wyprawił się tu z pod Krakowa i aż na Podlasiu u rzeki Narwi doścignąwszy, pobił ich na głowę. Na pamiątkę tego wielkiego zwycięstwa, w którem Jadźwingowie zupełnie zostali pokonani, Leszek powróciwszy do L. kościół farny pod wez. ś. Michała rękami jeńców wymurował. Od Leszka Czarnego odebrali znowu L. Rusini, dzierżąc go pod krótkiem panowaniem Przemysława i podczas sporów o tron polski Władysława Łokietka z Wacławem czeskim aż do r. 1302, w którym Polacy, zebrawszy znaczne siły, miasto od nich odzyskali. Odtąd L. stale już należał do Korony. Był jednak tak zrujnowany, że Władysław Łokietek, podówczas książę krakowski i sandomirski, lokował go na nowo w r. 1317, nadając prawo magdeburskie na 100 włókach ziemi, i wyznaczył szóstą część tego dla wójta Macieja z Opatowic, któremu osiedlenie mieszkańców w nowo erygowanem mieście powierzył. Oprócz powyższego gruntu miał sobie tenże wójt przeznaczoną trzecią część opłat sądowych, szóstą część opłat ze sklepów sukiennych i kramów, oraz całkowity dochód z jatek, szynków, młyna, szlachtuza i łaźni. Dochody te przechodzić miały prawem dziedzictwa na jego spadkobierców, którzy za to sprawy mieszczan wedle prawa magdeburskiego sądzić byli obowiązani. Niedługo atoli wójtostwo lubelskie zostawało w ręku Macieja z Opatowic; we 20 lat potem było już bowiem królewszczyzną i w r. 1342 król Kazimierz Wielki, przyciśniony potrzebą, sprzedał je za 140 grzywien groszy praskich niejakiemu Franciszkowi, mieszczaninowi mogunckiemu, wraz z przyległemi wsiami Bronowice i Konopnica, które do wójtostwa przyłączył, dawszy zarazem temuż Franciszkowi najwyższe nad miastem zwierzchnictwo. W roku 1402 właścicielem wójtostwa lubelsk. był jakiś Włodko, od którego król Władysław Jagiełło wś Konopnicę odkupił i tę na bezpośrednią własność miasta oddał. Wyrok sądu magdeburskiego, w L. w r. 1446 zapadły, przyznał powyższe wójtostwo Janowi Puzynie, przez którego w 10 lat później Stanisławowi Morsztynowi ustąpione zostało. Nareszcie miasto, wyrobiwszy sobie u króla w r. 1494 prawo obierania wójta, samo wójtostwo w r. 1504 od Morsztynów nabyło. Kazimierz Wielki starał się szczególnie o wzrost L., za niego najwięcej stanęło tu murów, i na jego też pamiątkę jedno przedmieście, dziś Piaski żydowskie, mianowane było Kazimierzem. Najazd Tatarów w r. 1341 przerwał tę wszczynającą się pomyślność miasta, gdy większa część nowego grodu spaloną została. Wtedy król, pośpieszywszy na pomoc, w zaciętej walce pod samym L., zwycięsko ich pokonał, położywszy 6000 trupa, który to wypadek dał powód do nazwania bliskiej wsi Tatary, okopy zaś pod Czerniejowem przez Tatarów wtedy usypane, lud do dziś dnia mogiłami tatarskiemi zowie. Usiłowania wielkiego monarchy wkrótce zagładziły ślady klęsk poniesionych; zaraz w roku 1342 L. opasany został murem i przekopem, wzniesione były piękne bramy: krakowska i grodzka, dźwigniony zamek i daleko silniej obwarowany; nakoniec oprócz domów murowanych, mieszczanie z własnych składek wystawili kościół ze szpitalem ś. Ducha czyli gospodę na znaczną liczbę ubogich i takowy funduszami opatrzyli. Sam zaś król tegoż 1342 r. fundował i uposażył dominikanów. W takiem położeniu podniósł się niebawem L. i zaludnił handlującymi, głównie przychodniami z Niemiec. Obywatele tutejsi, razem z mieszczanami Krakowa, Poznania i Sandomierza, wezwani byli w r. 1343 do podpisania ugody z krzyżakami, co dowodzi, iż miasto już wtedy do pierwszorzędnych w kraju należało. Zawichrzenia za panowania Ludwika Węgierskiego zachwiały nieco wzrost L. W r. 1376 Litwa w przechodzie do ziemi sandomierskiej zajęła miasto, a potem w r. 1376 sławny Kiejstut ks. trocki, razem z Lubartem łuckim i Jerzym Narymuntowiczem bełskim książętami, gwałtownym napadem zniszczył jego okolice; dopiero wyprawa 1377 r. króla Ludwika uwolniła od nich L. i całą krainę. Władysław Jagiełło wszelkie bezpieczeństwo mieszkańcom w przejazdach przez państwa swoje przywilejem wydanym w r. 1383 zapewnił. Królem zostawszy, bawił

tu kilkakrotnie i wiele pamiątek swojej opieki w nim zostawił. Tu właśnie odprawił się w lutym 1386 r. pierwszy zjazd panów polskich z litewskiemi, w obecności Jagiełły jadącego do Krakowa dla przyjęcia korony. Następnie przywilejem z r. 1392 nakazał wszystkim obcym kupcom przez to miasto przejeżdżającym ośm dni w niem zatrzymywać się i swoje towary na sprzedaż wystawiać, a jednocześnie prawo obwoływania dorocznego jarmarku na dzień Zielonych Świątek miastu nadał. Tym sposobem pomnożone fundusze miejskie wystarczyły na wzniesienie, zamiast drewnianego jaki był dotąd, pośród rynku ratusza murowanego w r. 1389, król zaś wystawił na zamku 1395 kościół ś. Trójcy, a w r. 1420, na pamiątkę sławnego zwycięstwa nad krzyżakami pod Grunwaldem, fundował dotąd istniejący kościół Panny Maryi z klasztorem przy nich brygitek. Doświadczyło wprawdzie miasto znacznej klęski przez pożar w r. 1415 wydarzony, ale pomyślność jego mieszkańców niebawem ślady jej zatarła. Niemniejsze zlewał dobrodziejstwa drugi syn Jagiełły Kazimierz, który podnosząc L. na sejmie piotrkowskim w r. 1474 na stopień miasta wojewódzkiego, znakomicie się przyczynił do jego wzrostu. Wiele też nadał innych korzyści handlowych, szczególnie podczas sejmu 1478 r. Korony wspólnie z Litwą tu po raz pierwszy odprawującego się, podług ustawy zapadłej na sejmie horodelskim. Chociaż zjazd ten niedługo trwał, miasto jednak uświetnione było zgromadzeniem najpierwszych mężów z obu narodów, wielu książąt i cudzoziemców. Tem bardziej opieka ta była korzystną, gdyż w tych czasach L. po dwakroć nawiedzały klęski; w r. 1447 splądrowali go Tatarzy, a w r. 1491 przypadkowy pożar znaczną część domów w nim zniszczył. Zwolnieni od wszelkich opłat i ciężarów mieszczanie po pierwszem nieszczęściu na lat 10, po drugiem na lat 14, powetowali straty swoje, dochody zaś miejskie zwiększyły się przez podniesienie liczby jarmarków do 4-ch i przekazanie miastu tak zwanego strygieltu, to jest opłaty od towarów na jarmarki przywożonych, na rzecz królewskiego skarbu poprzednio pobieranej, co wszystko w r. 1468 nastąpiło. Za tego króla bernardyni w r. 1459 zostali tu fundowani,, a dostatnie już miasto kupiło w r. 1486 za 100 grzywien wś Ponigwodę. Za Jana Alberta zyskało miasto prawo wybierania sobie wójta, lecz srodze dotknięte było najazdem tatarskim w r. 1500. Król Aleksander dozwolił urządzić tu wagę publiczną i opłatę od niej na rzecz miasta pobierać; za niego także odprawił się w r. 1506 sejm w L., do którego już i posłowie ziemscy należeli. Dokumenta w aktach miejskich znajdujące się świadczą, że w owym czasie, liczne place, domy nawet już wystawione przez mieszkańców opuszczane były. Aby więc temu zaradzić, za upoważnieniem króla, zrobiono w r. 1535 wodociąg z rzeki Bystrzycy wybornej wody miastu dostarczający, w r. 1537 urządzono nad tąż rzeką blech i szlifiernię z przeznaczeniem dochodu stąd na naprawę wałów miejskich, a w r. 1538 wystawiono młyn wielki, zaś w r. 1533 zastrzeżono wyłączny monopol mieszczanom na wyrób i przedaż sławnego wtedy piwa lubelskiego. Najważniejszy wszakże krok do uporządkowania miasta pod tem panowaniem zrobiono, wyznaczając osóbną dzielnicę dla starozakonnych. Odebrał im nawet król w roku 1521 wolność prowadzenia handlu w samem mieście; później atoli w lat 10 dozwolił sprzedawać sukno, nie inaczej jednak jak w postawach i to za opłatą stałego strygeldu na rzecz miasta. Za króla Zygmunta Augusta szczególnie handel w L. był w stanie kwitnącym. Sprowadzano tu na sprzedaż, prócz krajowych, rozmaite towary z Włoch, Francyi, Niemiec, z Niderlandów, z Litwy, Rossyi i Wschodu. Przybywali do L. na jarmarki kupcy z różnych najodleglejszych krajów; dom handlowy braci Soderynów załatwiał sprawy pieniężne króla i prywatnych. Dochody miejskie znacznie zostały pomnożone, do czego się przyczyniło wiele nowych przywilejów i swobód nadanych przez królą. Odbywały się tu coraz częściej sejmy, jak w latach 1554 i 1556, a między temi pamiętny w r. 1568 i 1569, na którym nastąpiła znana w historyi unia Korony z Litwą. Po śmierci Zygmunta Augusta d. 13 października 1572 na polach między wsią Bystrzycą a Lublinem odbył się sławny zjazd dla narady nad przyszłą elekcyą, na którym kilkadziesiąt tysięcy szlachty się znajdowało. Do szybkiego wzrostu miasta, jaki w następnych czasach dostrzegać się daje, przyłożyło się najwięcej zaprowadzenie trybunału koronnego dla województw małopolskich, przywilejem króla Stefana Batorego w r. 1578 postanowionego. Szlachta, a nawet magnaci, zmuszeni, bądź dla kadencyj trybunalskich jako deputaci, bądź dla przypilnowania spraw swoich jako interesowani, znaczną część roku przepędzać, pałace a przynajmniej obszerniejsze domy stawiać w L. poczęli. Za szlachtą pociągnęła znaczna ilość kupców ze Wschodu. Zabudował się przeto w domy prywatne L., a gdy w tym napływie ludności znaczna liczba różnowierców a zwłaszcza kalwinów poczęła w nim osiadać, żarliwość katolików przyozdobiła go w liczne nowe kościoły. Chociaż więc pożar w r. 1574 wynikły wielkie szkody porobił, powszechny jednak dostatek sprawił, że w kilka lat śladów zniszczenia nie było. Owszem nowe mury się wzniosły, a opustoszałe od ognia gmachy, po naprawieniu ich, okazalszą postać

przybrały. Mądre i opiekuńcze rządy Batorego rozlały powszechną pomyślność między mieszkańców. W r. 1586 rada senatu, na którą zjechał monarcha dla naznaczenia sejmu, celem przyszłego zakończenia sprawy Zborowskich, nie mało dodała świetności. W r. 1588 wzniósł się tutaj kościół z klasztorem oo. bazylianów wraz z probostwem, fundowane przez króla. Mikołaj Zebrzydowski, wojew. lubelski, zaprowadził w r. 1590 bractwo miłosierdzia na wzór krakowskiego. Drukarnie Pawła Konrada 1593, a później Śmieszkowicza od r. 1622, wybijały liczne księgi. Izraelici tutejsi, równie z chrześcianami doszedłszy do wielkiej zamożności, mieli jednę z najpiękniejszych bóżnic w Polsce, i drukarnię, która już w r. 1559 część talmudu z pras swoich wydała. Stanął wtedy L. na najwyższym swej świetności stopniu w pierwszych latach XVII w. pod panowaniem Zygmunta III. Liczył naówczas do 40000 ludności, miał kilkanaście kościołów, wiele pałaców możniejszej szlachty i wiele fabryk. Późniejsze atoli czasy coraz mniej były dla niego pomyślne. Najpierwszą klęskę zadał mu rokosz Zebrzydowskiego, wojewody krakowskiego, 1606 r. wybuchły, w którym głównie stan kupiecki, kontrybucyami zubożony, ucierpiał. Wkrótce wybuchły krwawe zatargi katolików z kalwinami i innymi różnowiercami, w skutku których kilkanaście możnych rodzin tego wyznania z L. wydalonych zostało. Wszakże budowały się w niem więcej niż kiedyindziej kościoły. R. 1607 Jacek Rawski, podstoli bracławski, razem z mieszczanami lubelskimi zbudował za rogatkami warszawskiemi wielki kościół ś. Krzyża i przy nim klasztor dla dominikanów obserwantów w r. 1610, który w r. 1801 na koszary wojskowe został przerobiony; wymurowano w r. 1611 kościół ś. Wojciecha ze szpitalem, do którego z czasem przeniosły się siostry miłosierdzia. W r. 1818 Siennicki, cześnik lubelski, zbudował ozdobny kościół z klasztorem przy ulicy Królewskiej dla panien bernardynek. Ksiądz Wojciech Zuziewicz, prebendarz kijańskiego kościoła, sprowadził franciszkanów, wystawiwszy im niewielką świątynię w r. 1619, na miejscu której później sami zakonnicy wspanialszą w latach 1635, 1649 wymurowali. Obok tych kościelnych gmachów, magnaci katoliccy mieszkać w L. nie przestawali, i choć ogólna ludność nieco się już była zmniejszyła, byłby pewnie niezadługo świetność dawną odzyskał, gdyby go nowe cięższe jeszcze nie spotkały nieszczęścia w drugiej połowie XVII stulecia. Jakoż w r. 1656 spalili mianowicie przedmieścia, od samego miasta obszerniejsze, kozacy; prawie jednocześnie Szwedzi za ocalenie resztek wysoki okup na mieszkańcach wycisnęli; potem zrabowali znowu Tatarzy 1672 r., nareszcie morowa zaraza i przypadkowe pożary zupełnie do upadku nachyliły. Nikt nie podał ręki utrapionym mieszkańcom, bo cały kraj był nieszczęśliwy; postanowiono tylko w r. 1668, żeby województwo całe zajęło się naprawą wałów miejskich. W r. 1695 srogie powietrze, grasując w mieście, znaczną część pozostałej ludności wygubiło lub rozproszyło. Do klęsk wojennych i moru, pożar okropny w r. 1702 znaczną część miasta, ocalonego dotąd w obrębie wałów swych co do budowli, zrujnował do szczętu. Tak upadł zupełnie starożytny gród, Piastom i Jagiełłom ulubiony i dzielną ich opieką na wysokim stopnio pomyślności postawiony. Nieprędko po takich nieszczęściach mógł znowu L. stanąć na drodze postępu, będąc zwłaszcza teatrem wojny, prowadzonej pomiędzy pretendentami do korony przez dwóch wielkich monarchów wspomaganymi. Nie miał już co w nim niszczyć Karol XII, żołnierze tylko jego ubogą i bezbronną ludność trapili. Piotr W. założył tu główną kwaterę, mieszkańcy bowiem trzymali stronę króla Augusta II, którego sprawę on sam popierał. Tu August II, ogłoszony przez Karola XII za odpadłego od tronu, zwołał sejm nadzwyczajny na 19 czerwca 1703 r., na którym stany związek między narodem a królem dla silniejszej obrony od Szweda nowemi ustawami wzmocniły. Obywatele L. przez nową konstytucyą zostali we wszelkich prawach i swobodach z Krakowem porównani; wdzięczny zaś za stałe przywiązanie monarcha, osóbnym przywilejem nakazał kupcom, pod konfiskatą towarów, aby na jarmarki nie do Łęczny ale do L. jak dawniej zjeżdżali. Były to jednak środki niedostateczne, prawo noszenia szabli i wybierania posła na sejm nie zastąpiło lublinianom utraconych majątków, a raz przeniesione jarmarki do Łęczny, już potem do L. zwrócić się nie dały. Owszem ustały one zupełnie, handel cały w inne strony się obrócił, zamożni dawniej mieszczanie i kupcy po większej części do ubóstwa przyprowadzeni, a domy ich w pustki były obrócone. Już w r. 1660 rozwiązały się cechy szmuklerzy, powroźników, tkaczy, czapników, cieśli; inni rzemieślnicy nie znajdowali roboty i ostatkiem gonili. Sama tylko obecność trybunału utrzymywała jakikolwiek ruch w smutnem mieście, a zbieg wypadków politycznych zgromadzał czasem znakomite osoby i wprowadzał na pole historyi zubożały L. Tak w r. 1707, kiedy Karol XII wkroczył do Saksonii, stany, po zrzeczeniu się korony przez Augusta II, nie chcąc uznać królem Stanisława Leszczyńskiego, naznaczyły tu na 11 sierpnia sejm elekcyjny, który nie przyszedł do skutku. W r. 1716 L. był miejscem ważnych układów, na których stanęła z konfederacyą tarnogrodzką

ugoda za pośrednictwem księcia Dołhorukiego. W ciągu całej tej nieszczęsnej epoki upadku L., powstawały w nim jednak nowe zgromadzenia duchowne i niektóre inne zakłady. Seminaryum, pierwiastkowo na 6 kleryków tylko w r. 1675 erygowane i powierzone potem w r. 1714 sprowadzonym tu misyonarzom, opatrzyła znaczniejszym funduszem Anna ze Stanisławskich Zbąska, podkomorzyna lubelska, która im wymurowała także kościół tuż przy seminaryum będący. Fundacya karmelitek sięga r. 1659. Kościół dla nich, dziś zajmowany przez siostry miłosierdzia, wystawiła i uposażyła Zofia z Tenczyńskich Daniłowiczowa, podskarbina koronna. Na klasztor dla oo. reformatów jeszcze w r. 1660 darowała dwór swój Helena Sapieżyna, kasztel. wileńska, przy ulicy Żmigród, a w r. 1676 zbudował dla nich kościół i ostatecznie osadził Mikołaj Bieganowski, kasztelan kamieniecki. Karmelici trzewiczkowi fundowani zostali w r. 1680 przez Jana Mniszka, starostę lwowskiego, którym kościół i klasztor wymurował na Czechowskiem przedmieściu, dziś przez bonifratrów zajmowany. Wizytki sprowadziła w r. 1700 Ewa z Leszczyńskich Szembekowa, kanclerzyna koronna, ale za pogorzeniem w r. 1702 klasztoru, Stanisław Chomentowski, wojewoda mazowiecki, w r. 1723 na nowo je erygował. Zaraz potem, bo w r. 1724, ks. Paweł Sanguszko fundował ojców kapucynów na przedmieściu Krakowskiem. Ważnym zakładem przysłużyła się w r. 1730 Lublinowi Jadwiga Niemyska, zaprowadzając szpital siostr miłosierdzia w przeznaczonej na to kamienicy, skąd je w późniejszym czasie do klasztoru ś. Wojciecha a następnie do karmelitanek przeniesiono. Nakoniec ostatnią w tem mieście fundacyą zakonną byli trynitarze, którym kościół zbudował w r. 1731 Mikołaj Łoś, kasztelan lwowski, dziś na dom zwany pałacem Pawęczkowskiego zamieniony. Izraelici także dla swoich współwyznawców wznieśli na Podzamczu wielką murowaną synagogę w r. 1683, za pomocą bogatego kupca Jelenia Doletorowicza, a za pozwoleniem króla Jana III. Starozakonni, korzystając z powszechnego upadku mieszczan lubelskich, coraz liczniej tu osiadali i w końcu cały handel w swoje ręce ujęli. Napróżno chrześcianie zanosili skargi, zyskiwali wyroki i dekreta rugujące ich stąd, nawet z pomocą wojskową, umieli oni to wszystko obejść i ostatecznie na swojem postawili, przeważając niebawem zabiegłością, oszczędnością, przemysłem i ludnością wszystkie inne wyznania. Zresztą całe miasto w większej połowie było napełnione sterczącemi i opalonemi murami lub walącemi się gruzami. Krakowskie przedmieście ledwie miało jeden dom wielki w całości, zresztą kilka małych o dwóch lub trzech oknach domków, w gęstych przez rudery przerwach, stanowiło jednę stronę ulicy, na przeciwnej połaci był ten sam obraz, kończyły zaś ku bramie krakowskiej kamienice opustoszałe i okopciałe. Ulica Grodzka w podobnie nędznym była stanie; w samym rynku na wszystkich czterech połaciach stały kamienice po większej części puste lub w gruzach. Gmachy, które pałacami nazywano, także w gruzach, większa liczba klasztorów w części tylko zamieszkała, cóż mówić o bramach krakowskiej, grodzkiej; bramy i mieszkania na nich zawaleniem się groziły. A kiedy chrześciańskie ulice i rynek były w tak opłakanym stanie, łatwo sobie wystawić czem było przedmieście żydowskie, które, złożone z kamienic spalonych i karczem zajezdnych drewnianych, tonęło w błocie, kałużach i śmieciach. W całem mieście nie było bruków, żadnej policyi, żadnej straży od ognia i żadnych narzędzi, chociaż był magistrat i starosta lubelski, mający obowiązek czuwania nad porządkiem i bezpieczeństwem miasta. Taki był stan L. aż do połowy panowania Stanisława Augusta; dopiero Kajetan Hryniewiecki, wprzód kaszt. kamieniecki a potem wojew. lubelski, mąż prawy, nieskażony i czynny, wielką usilnością, wytrwałością i pracą, wydobył to opuszczone i nieszczęśliwe miasto z rozwalin, popiołów i błota. On w r. 1785 stanąwszy na czele komisyi tak zwanej dobrego porządku i wezwawszy do niej majętniejszych obywateli, wynalazł, uporządkował, powiększył dochody, dotąd znikłe lub marnowane. Ulice główniejsze wybrukował, rynek z gruzów oczyścił, bramy miejskie i ratusz wyrestaurował. Zachęceni przez niego mieszczanie kapitaliści zaczęli puste zwaliska i place kupować; kupcy lubelscy wyznania ewang. wznieśli na Krakowskiem przedmieściu kościół dla siebie i parafią fundowali, w następnym zaś 1786 r. kupcy ruscy i Grecy zbudowali ze składek przy ulicy Zielonej kaplicę prawosławnego obrządku i proboszcza przy niej ustanowili. Słowem podupadły L. począł się znowu przyozdabiać gmachami, lecz w zaludnieniu ta głównie zaszła zmiana, że ludność starozakonna, pod panowaniem Jagiełłów nieznaczna, wkrótce dorównała ilości chrześcian a dziś o wiele ją przewyższa. Nowożytny wzrost L. rozpoczyna się z r. 1815. L. w ciągu ostatniego stulecia wydał kilku zasłużonych na polu nauki i sztuki pracowników. Tu urodzili się dwaj Bandtkowie (Jan Winc. i Jerzy Samuel), Wincenty Pol, dwaj Wieniawscy (Henryk i Józef). Historyą L. opisywało wielu badaczy. Najobszerniejsze są dzieła Sierpińskiego i Wład. K. Zielińskiego.

Powiat lubelski, gubernii t. n., stanowi część dawnego pow. lubelskiego, z którego połowy utworzono w 1867 r. pow. lubartowski. Graniczy on od płn. z pow. nowoaleksandryjskim

(puławskim) i lubartowskim, od wsch. z chełmskim i krasnostawskim, od płd. z krasnostawskim i janowskim, od zach. z nowoaleksandryjskim. Obszar pow. wynosi 33.10 mil kwadr. Zajmuje on część obszernej wyżyny lubelskiej, która tu wznosi się na 500 do 600 stóp nad poziom morza i pokryta jest falisto układającemi się wyniosłościami. Wyżyna ta łagodnie dość się obniża ku dolinom rzek, tworząc szerokie jary, dogodne dla zakładania siedzib ludzkich. Miejscami tylko na płn. i zach. od L. występują takie nagłe i ostre zagłębienia, jakie cechują okolice Kazimierza nad Wisłą. Podnoszenie się poziomu wzmaga się w miarę posuwania się ku płd. Główna rzeka powiatu, Bystrzyca, dzieli go na dwie połowy i płynie w kierunku od płd. ku płn. Zabrawszy (w obrębie powiatu) Bychawkę, Chodel i Urzędówkę, spotyka dalej Czerniejówkę i Czechówkę i w punkcie zetknięcia się z nimi, wytwarza obszerną dolinę a odtąd zbaczając ku wsch., podąża do Wieprza. Ta obszerna dolina trzech rzek, przedstawiając wyborne warunki dla rozległéj osady ludzkiej, dała początek L. Wyżyna lubelska spoczywa na pokładzie kredy, śród której niekiedy występuje tak zwane średnie ogniwo trzeciorzędnej formacyi. Bujna i bogata roślinność cechuje cały obszar wyżyny. Skoro tylko przebędziemy dolinę Wieprza, który, zataczając wielkie półkole, odgranicza gubernią i wyżynę lubelską od pow. garwolińskiego i łukowskiego, siedleckiej gubernii, inny świat przedstawia się naszym oczom. Zamiast monotonnej płaszczyzny, piasków, mokradli i ubogich sosnowych lasów, występują malowniczo falujące się wzgórza, lasy liściaste, w których z dębami i lipami mieszają się potężne, proste, w górę strzelające sosny; wsie ukryte w jarach zaznaczają się tylko wieżą kościoła. Dzisiejszy powiat lubelski przedstawia najdawniejsze w całej gubernii ognisko kultury, przyniesionej tu przez kolonistów z przyległej Małopolski, którzy, posuwając się wzdłuż brzegów Wisły i natrafiwszy w okolicach Kazimierza na warunki terytoryalne, przypominające ich odwieczne siedziby śród olkusko-sandomierskiej wyżyny, posunęli się w głąb ku wschodowi i zaludnili dolinę Bystrzycy i okolice L. Bełżyce, Bychawa, Biskupice, Chodel — wszystko to siedziby zamożnych małopolan lub włości biskupów krakowskich. Sławny Babin i to życie towarzyskie i umysłowe, jakiego wyrazem była „rzeczpospolita babińska", jest owocem rozkwitu kultury małopolskiej na przyjaznym dla niej gruncie. Brak danych nie pozwala nam podać obrazu obecnych stosunków rolnych i przemysłowych powiatu. Średni wysiew w latach 1870—72 wynosił 10300 czetw. pszenicy i 30000 czetw. żyta, zbiór zaś 45000 czet. pszenicy i 94000 czetw. żyta. W 1880 r. lasy zajmowały przeszło 64000 mr.; w tem było lasów prywatnych nieurządzonych 40746 mr., urządzonych 11954 mr., wyciętych a niezadrzewionych 5831 mr., obsianych na nowo 779 mr., oddanych za serwituty 3705 mr., włośc. dawnych 151, do osad należących 415 mr. Sady dworskie zajmowały 457 mr., włośc. 265 mr. Produkcya fabryczna wraz z produkcyą Lublina wynosiła w 1878 r. 1460192 rs., z tego na powiat przypadało około 900,000 rs. Jestto przeważnie produkcya gorzelni i młynów, bo z właściwych fabryk istnieje tylko młyn parowy w Kośminku pod Lublinem (240000 rs.) i tartak parowy w Bełżycach; cały przemysł fabryczny skupia się w Lublinie. Pod względem środków komunikacyjnych tylko północna część powiatu jest tak szczęśliwa, iż posiada, prócz kolei przerzynającej go na przestrzeni 54 wiorst (trzy stacye: L., Minkowice, Trawniki i przystanek w Konopnicy), jeszcze szosę (około 40 w.) idącą od Puław na Kurów, L., Piaski. Południowa zaś część (⅔ powiatu) pozbawioną jest zupełnie dróg bitych. Ludność powiatu wynosiła w 1872 r. około 60000, w 1880 r. zaś 78006 (2350 na milę kw.). O stanie oświaty początkowej smutnie świadczy mała ilość szkół elementarnych 1-kl. ogólnych, których według wykazu jest 23, z tych 5 ma L. a po 1-ej: Babin, Bełżyce, Bychawa, Bychawka, Biskupice, Bystrzejowice, Gałęzów, Jaszczów, Kosarzew, Krzczonów, Miętkie, Piaski, Piotrowice, Sieprawice, Świdnik, Wzgórze, Wrotków, Zemborzyce. Dek. lubelski, dyecezyi t. n., dzieli się na 21 parafij: Abramowice, Bełżyce z filią Wojciechów, Biskupice, Bychawa, Bychawka, Bystrzyca, Chodel, Czerniejów, Kalinowszczyzna z filią Czwartek, Kiełczewice, Konopnica, Krzczonów, L., (od r. 1884 dwie: obok katedralnej obejmującej 10223 dusz, utworzono przy kościele pobernardyńskim parafią Nawrócenia ś. Pawła obejmującą dusz 7442), Matczyn, Mełgiew, Niedrzwica, Piaski Wielkie, Ratoszyn, Wojciechów i Zemborzyce z filią Krężnica. Pod względem sądowym istnieją tu 2 okręgi sądu pokoju w Lublinie i 4 okręgi sądów gminnych (Bełżyce, Bychawa, Mełgiew, Wieniawa). Pod względem administracyjnym dzieli się na 15 gmin: Bełżyce, Bychawa, Chodel, Jastków, Jaszczów, Konopnica, Krzczonów, Mełgiew, Niedrzwica, Piaski, Piotrków, Piotrowice, Wojciechów, Wólka, Zemborzyce.

Gubernia lubelska zajmuje południowo-wschodnią część obszaru królestwa i obejmuje 305.78 mil kw. (14795.6 wiorst, 16831.7 kilom. kw.). Graniczy od wsch. z gub. wołyńską, od płd. i płd. zach. z Galicyą, od zach. Wisła dzieli ją od gub. radomskiej, a od płn. graniczy z gub. siedlecką. Granicami naturalnemi są: rz. Bug

od wsch., Wisła od zach. a Wieprz i Tyśmienica od płn. Pod względem układu poziomego przedstawia ona rozległą wyżynę, wzniesioną średnio na 800 do 900 stóp, otoczoną dokoła dolinami wielkich rzek. Wzniesienie to poziomu wzmaga się w miarę oddalania się od dolin rzek opasujących środkową wyżynę. Część północna gubernii, obejmująca płn. część pow. nowo-aleksadryjskiego (puławskiego), położona na lewo od drogi bitej z Puław do L., tudzież cały niemal pow. lubartowski (z wyjątkiem pasu przylegającego do pow. włodawskiego i chełmskiego) przedstawia równinę utworzoną przez spotkanie sie dwóch dorzeczy: Wisły i Wieprza, bez wyraźnej linii działu wodnego, niczem się nieróżniącą od równiny pow. łukowskiego i radzyńskiego, po drugim brzegu Wieprza rozłożonej. Te same rozległe lasy, rzadkie wsie i kolonie świeżo przeważnie pozakładane na wykarczowanych obszarach, gleba piaszczysta, uboga roślinność, leniwo wlokące się ale obfite rzeczki i strumienie, słowem typowe rysy mazowieckiego Polesia, podczas gdy we wschodniej części pow. lubartowskiego, w półn.-wschod. połowie chełmskiego i wschod. części hrubieszowskiego, występują liczne jeziora, bagna, cechujące, wraz z ubogą, karłowatą roślinnością, nędzną glebą, obszary bagniste sąsiedniego Polesia wołyńskiego i dolinę Bugu, który po za Horodłem tworzy na prawym brzegu częste bagna. Dorzecze Wisły, obejmujące pow. nowo-aleksandryjski i zachodnią część janowskiego, przedstawia dalszy ciąg wyżyny sandomierskiej, w której Wisła wyżłobiła sobie dolinę, rozpościerającą się naprzemiany to po prawym, to po lewym brzegu, to znowu zwężającą się do szerokości koryta jedynie na przestrzeni (14 wiorst) między Kazimierzem a Puławami. Południowa część pow. janowskiego i płn.-zach. część pow. biłgorajskiego stanowią dorzecze i część rozległej doliny Sanu, łączącej się tu z szeroką doliną Wisły. Droga łącząca wieś Łążek na granicy od Galicyi z Janowem, stanowi w przybliżeniu linią działu wodnego Wisły i Sanu a zarazem kraniec doliny Sanu. Środkowa wyżyna, stanowiąca charakterystyczną cechę układu poziomego gubernii lubelskiej, rozpocząwszy się w środkowej części pow. nowo-aleksandryjskiego między Kazimierzem a Puławami, obejmuje płd. część pow. lubartowskiego, cały pow. lubelski, wsch. połowę janowskiego, zamojski, krasnostawski, płd.-zach. część chełmskiego, niemal cały hrubieszowski i dochodzi do najwyższego wzniesienia (900 do 1050) w tomaszowskim i przyległej mu wschodniej części biłgorajskiego. Wyżyna tomaszowska jest punktem zbiegu i przecięcia się wododziałów Wisły, Sanu, Wieprza i Bugu. Z niej wypływa: Wieprz, Tanew (do Sanu), Sołokija i Huczwa (do Bugu). Wieprz przebija się w ciągłych zakrętach przez środkową wyżynę i uprowadza jej wody. Wrzyna się on głęboko w tę wyżynę i płynie wąskiem korytem o wysokich brzegach, rozsuwających się od czasu do czasu dla utworzenia błotnistej doliny, jak: przy ujściu Poru, w okolicach Tarnogóry i Izbicy, pod Krasnymstawem gdzie przyjmuje Żółkiewkę. Po za Łęczną przyjmuje pod Spiczynem Bystrzycę i szeroką błotnistą płaszczyzną podąża do połączenia się z Tyśmienicą powyżej Kocka a nadawszy tej ostatniej rzece wraz ze swemi wodami swą nazwę, płynie w wytkniętym przez Tyśmienicę kierunku aż do Wisły. Ta środkowa wyżyna, przerznięta licznemi rzekami i strumieniami, które w niej powyżłabiały głębokie jary, dotąd jeszcze, w środkowej i południowej części przedstawia lesisty obszar, z bogatą roślinnością (dąb, lipa, buk), mało zaludniony dla braku komunikacyj — południowa połowa gubernii nie ma dotąd dróg bitych. Wielkie wsie (po 100 do 200 dm. i od 1000 do 3000 mk.), znacznie od siebie oddalone, skupiają się po brzegach rzek w szerszych jarach i dolinach. Znaczne kilkomilowe nieraz obszary (w pow. janowskim, krasnostawskim i biłgorajskim) są pokryte w zupełności lasami, urwistemi jarami, wąwozami lub bagnami. Kolonizacya i kultura rolna pojawia się tu przed kilku dopiero wiekami (od XIV wieku), spółcześnie z procesem kolonizacyjnym i cywilizacyjnym, jaki się obudził na Rusi po jej złączeniu z rzpltą. Dorzecze Wisły przyjmowało już dawniej osadników i kulturę z Małopolski. Przez Końskowolę, L., Krasnystaw, Hrubieszów szedł zdawna wielki trakt handlowy od Gdańska i Baltyku na Wołyń, Ukrainę aż do morza Czarnego. Z wzrostem Rusi i Lwowa otworzył się nowy trakt z L. do Lwowa i Węgier, któremu Zamość zawdzięczał swe znaczenie. Przeprowadzenie kolei nadwiślańskiej zbliżyło nieco te nieprzystępne dla oświaty, handlu i przemysłu okolice, choć dopiero odnoga na Tomaszów do Lwowa wiodąca i jednoczesna sieć dróg bocznych kołowych, starannie utrzymanych, może rozbudzić życie i nadać wartość naturalnym bogactwom tych okolic. Co do układu geologicznego, to środkowa wyżyna spoczywa na pokładzie kredowym, który, wziąwszy początek na lewym brzegu Wisły w gub. radomskiej, przechodzi na prawy brzeg i począwszy się za Puławami, obejmuje część południową pow. lubartowskiego, ciągnie się lewym brzegiem Wieprza w dół po Łęczną, rozszerza się po za Chełm i sięga ku południowi aż po za Tomaszów. Na krańcach płd.-zach., pośród tej formacyi a także w okolicy Chełmu występuje tak zwane średnie ogniwo. Wierzchnie warstwy stanowią w dolinach rzek piaski i namuły, w środkowej wy-

żynie i na stokach jarów gliny z występującym miejscami czarnoziemem (w hrubieszowskiem). Mała stosunkowo ludność, brak komunikacyi, wielkie obszary większej posiadłości, powstałej z nadań królewskich, utrudniają postęp rolnictwa. Po 1863 r. nastąpił jednakże dość żywy ruch parcelacyjny i kolonizacyjny. Włościanie galicyjscy osiadali w przyległych powiatach, niemieccy koloniści nad Wisłą i Wieprzem. Odpowiednio do różnych warunków układu poziomego i pionowego uwarstwowania, gleba ziemi przedstawia wielką rozmaitość. W środkowej wyżynie i południowowschodniej części przeważa gleba żyzna, bądź to borowina leżąca na pokładach kredowych (jak w chełmskiem), bądź tłusty gliniasty czarnoziem jak w hrubieszowskiem. (Geologiczne badania prowadzili w lubelskiem prof. Jurkiewicz i Trojdosiewicz; te ostatnie są ogłoszone w „Pamięt. fizyogr.“). Z ogólnego obszaru wynoszącego 1,503,834 dzies. (blisko 3,000,000 mr.), trzecia część prawie przypada na lasy w ilości 854,138 mr., w tem lasów prywatnych nieurządzonych 526,055 mr., urządzonych (lasy ordynacyi Zamojskich przeważnie) 126,891 mr., rządowych 35,855 mr., poduchownych 16,977 mr., donacyjnych 37,931 mr., miejskich i instytutowych 6,413 mr., do osad należących 4,220 mr., danych włościanom za serwituty 40,808 mr., dawnych włośc. 1690 mr., emfiteutycznych 898 mr., wyciętych i niezadrzewionych 45,896 mr., zasianych po wycięciu 10,504 mr. (cyfry z 1880 r.). Na ziemię orną przypada połowa, mniej więcej, obszaru. W 1878 r. wysiano w całej gubernii 82,496 czet. pszenicy, 198,277 czet. żyta, 3718 czet. pszenicy jarej, 77,806 czet. jęczmienia, 152,357 czet. owsa, 44,988 czet. gryki, 273,525 czet. kartofli; zbiór 1879 r. wydał średnio $4^1/_2$ ziarn. Łąki zajmują w gubernii 121,655 dzies. i wydają około 7,000,000 pud. siana. Co do inwentarza to w 1878 r. było 128,160 koni i 341,011 sztuk bydła. Wartość wyprodukowanej wełny wynosiła 350,000 rs. Sadownictwo rozwija się w gubernii, w powiatach nadwiślańskich mianowicie; w 1880 r. liczono tu 2,488 mr. sadów dworskich, 3,006 mr. sadów włościańskich i 180 mr. sadów w osadach. Co do rozdziału ziemi pomiędzy posiadaczy, przeważają tu większych rozmiarów majątki. W gubernii znajduje się 15 majątków mających więcej niż 50,000 rs. pożyczki Tow. Kred. Ziem. (stanowiącej 10 do 15% ceny sprzedażnej), przeszło 100 majątków z pożyczką 25,000 do 50,000 rs. Mniejsze z pożyczką 3,000 do 10,000 rs. stanowią tylko 25%, a mające mniej niż 3,000 tylko 14% ogólnej ilości obciążonych pożyczką majątków. Pod względem przemysłu fabrycznego gub. lubelska zajmuje jedno z ostatnich miejsc w kraju. Według urzędowych danych znajdowało się w 1881 r. fabryk i zakładów przemysłowych 829, zatrudniających 4399 robotników, produkcya zaś roczna obliczoną jest na 5,978,101 rs. Przemysł fabryczny przeważnie złączony jest z rolnictwem, główną więc cyfrę produkcyi przedstawiają te zakłady, które przerabiają płody rolnicze. Pierwsze miejsce zajmują gorzelnie w ilości 66, produkujące okowity za rs. 2,558,033. Najwięcej gorzelni, gdyż 12, posiada pow. chełmski, najmniej zaś pow. biłgorajski, gdyż tylko jednę. Fabryka wyrobów żelaznych w Irenie, pow. janowskim, wyprodukowała w ostatnim roku na rsr. 487,880. Cukrowni znajduje się w gubernii 4, a mianowicie: w Zakrzówku, w pow. puławskim; w Kijanach, w pow. lubartowskim; w Mirczu, w pow. hrubieszowskim i w Poturzynie, w pow. tomaszowskim. Produkcya cukrowni obliczoną jest na rs. 362,000; obecnie otwiera się wielka cukrownia w Opolu. Browarów posiada gubernia 44, z produkcyą na rs. 349,035. Produkcya młynów parowych jest podaną na rs. 272,311, a młynów wodnych na rs. 502,409. Oprócz powyżej wymienionych zasługują jeszcze na uwagę 3 fabryki tabaczne w L., z produkcyą rs. 190,432.; 7 fabryk maszyn i narzędzi rolniczych, z których 3 w L., 1 w Hrubieszowie, w Zwierzyńcu 1 i w Puławach 2, produkujących w ogóle na rs. 118,718; fabryka mebli giętych w Wojciechowie, produkująca na rs. 113,800; 2 fabryki mąki kartoflanej: w Wólce Profeskiej pod Puławami i w Podlodowie, w pow. tomaszowskim, z produkcyą na rs. 80,000; wreszcie fabryka posadzek w Zwierzyńcu, z produkcyą roczną na rs. 14,100. Z gałęzi drobnego wiejskiego i miejskiego przemysłu rozwinięte jest najwięcej płóciennictwo u włościan, z produkcyą do 1,000,000 rs. i sitarstwo u mieszczan biłgorajskich, przerabiających do 500 pudów włosia. Handel, mało rozwinięty, koncentruje się w L. i nadrzecznych osadach nad Wisłą (Rachów, Józefów, Kazimierz, Puławy), Sanem (Krzeszów), Bugiem (Kryłów, Horodło, Dubienka) i Wieprzem (Łęczna). Zboże i drzewo stanowią główny przedmiot wywozu. Owoce i wyroby drzewne, kreda, sita są także dość ważnemi artykułami wywozowemi, których produkcya z czasem wzrość może do znacznie większych rozmiarów. L., dzięki kolei nadwiślańskiej, stał się ważnem centrum handlowem i przemysłowem; rozciągającem zakres swej działalności i na przyległe gubernie. Jeżeli o stanie oświaty wnosić można z ilości i różnorodności zakładów naukowych, to gub. lubelska powinnaby przodować innym. W 1878 r. znajdowało się zakładów naukowych 406, a mianowicie: instytut gospodarstwa i leśnictwa w Nowo-Aleksandryi, w którym uczących się było 164; gimnazyów męskich 2: w L. i Chełmie, ucza-

cych się 642; gimnazyum żeńskie jedno w L. uczących się było 179; progimnazyów męskich 2: w Hrubieszowie i Zamościu, w obudwu uczących się było 334; progimnazyum żeńskie jedno w Zamościu z liczbą uczących się 52; instytut maryjski panien w Chełmie, uczących się w nim 150; seminaryum nauczycielskie jedno w Chełmie, a w niem uczących się 45; przy niem szkoła wzorowa, w której uczących się było 50; szkółek początkowych 1-klas. 312, a w nich uczących się 12,729; 2-klas. dla chrześcian 12, dla żydów 1, uczących się 788; niedzielno-rzemieślniczych szkółek 10 z liczbą uczących się 313; szkoła niedzielno-handlowa jedna, w niej uczyło się 17 uczniów; zakładów naukowych prywatnych 8, pomiędzy któremi szkoła techniczna drogi żel. nadwiślańskiej i 6-klas. szkoła realna prywatna w L., posiadające w r. 1878 uczniów razem 165, i kilka pensyj żeńskich, w których znajdowało się uczennic 98; seminaryów duchownych 2: rzym.-katol. w L. i prawosł. w Chełmie, a w nich uczących się 85; szkoła prawosł. w Chełmie dla przygotowania djaków, w której uczyło się uczniów 88, i nareszcie kantoratów 49, w których znajdowało się chłopców 1128, dziewczyn 381, razem 1509. Pomimo przyrodzonych bogactw, pięknej gleby, przyjaznych klimatycznych warunków, rolnictwo i przemysł nie rozwija się należycie, zarówno dla braku oświaty śród mas ludności włościańskiej, jak i dla braku odpowiednich dróg komunikacyjnych. Pograniczne części gubernii mają wprawdzie drogi wodne (San, Bug, Wisła, Wieprz), ale te oddają usługi w niektórych jedynie miesiącach. Linia kolei nadwiślańskiej przerzyna północno-wschodnią, uboższą część gubernii, i dla braku dróg bocznych, dojazdowych, nie może należycie obsługiwać południowych i środkowych powiatów. Brak kamienia utrudnia budowę dróg bitych. Skutkiem tego i ludność gubernii nie odpowiada jej rozległości i bogactwu gleby. W d. 1 stycznia 1881 r. było w gub. 828,362 mk. (402,869 męż. i 425,493 kob.), więc przeszło 2700 mk. na mili kwadr. Podług wyznań było: 520,539 katol., 162070 prawosł., 18,981 ewang., 116,773 żydów. Prócz tego wojsko stale przebywające w gubernii liczyło 16,862 głów. Z powiatów najludniejszym był nowo-aleksandryjski (puławski) z ludnością 94,230 dusz, najmniej ludny lubartowski 70,601 dusz. Miast w gubernii znajduje się 13, z nich prócz L., mającego przeszło 30,000 mk., żadne inne nie przechodzi 10,000 ludności. Osad miejskich, dawnych miasteczek, jest 48, z nich najludniejszy Tarnogród ma przeszło 5000 mk., zaś Tyszowce, Turobin, Kurów, Kazimierz, Opole mają przeszło po 3000 mk. Z pozostałych: 15 osad ma 2 do 3000, 21 osad od 1-go do 2000, a 6 osad nie ma 1000; z tych najmniejszy Jarczów liczy 29 dm. i 311 mk. W osadach tych przeważa ludność żydowska nad chrześciańską; w 12 tylko chrześcianie przeważają i to mało ludnych. Ludność chrześciańska utrzymuje się przeważnie z uprawy roli, żydowska z drobnego handlu. Pod względem kościelnym lubelska gub. wchodzi w skład dyecezyi lubelskiej, obejmującej 19 dekan.: nowo-aleksandryjski, biłgorajski, chełmski, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, lubartowski, lubelski, tomaszowski i zamojski w obrębie gub. lubelskiej, — bialski zaś, garwoliński, konstantynowski, łukowski, radzyński, siedlecki, sokołowski, węgrowski i włodawski w obrębie gub. siedleckiej położone. Lubelska dyecezya posiada kościołów parafialnych 236, filialnych 44, klasztorów 3 (2 męskie, 1 żeński). Ludności rzym.-katol. wyznania 810,993. Ludność prawosł. należy do tak zwanej chełmsko-warszawskiej dyecezyi (ob. *Chełm*). W samej gub. lubelskiej znajduje się obecnie kościołów rzym.-katol. 157 (mur. 114 i drewn. 43) i kaplic 44. Cerkwi 228 (mur. 48 i drewn. 180) i kaplic prawosł. 24. Kościołów ewang. 2 i kaplica 1, synagog izrael. 65 i domów modlitwy 84. Porównywając z ludnością, na jeden kościół katol. przypada 2589 wyznawców tej religii, na jednę cerkiew 643, na jeden kościół ewang. 6327, a na jednę synagogę i dom modlitwy 783 mk. Baptyści, zamieszkali w pow. lubartowskim, mają tamże swój dom modlitwy we wsi Zezulinie. Zakładów dobroczynnych posiada gubernia 18: szpitali 12, domów schronienia dla starców i kalek 3, dom przytułkowo-wychowawczy ula ubogich dzieci 1, ochronek dla przychodzących dzieci 2. Pod względem administracyjnym dzieli się na 10 powiatów: lubelski, lubartowski, nowo-aleksandryjski, chełmski, janowski, krasnostawski, zamojski, hrubieszowski, biłgorajski i tomaszowski. Pod względem sądowym dzieli się na dwa okręgi zjazdów sędziów pokoju w Lublinie i Zamościu, każdy obejmujący po 5 okręgów sądów pokoju miejskich i 41 okręgów sądów gminnych (po 4 w powiecie, z wyjątkiem nowo-aleksandryjskiego, posiadającego 5 okręgów). *Br. Ch.*

Lublinek al. *Widzów*, kol., pow. łaski, gm. Widzów, par. Pabianice; 23 dm., 121 mk., 315 mr. ziemi.

Lubliniec 1.) *Nowy* (po rusku *Lubłyneć nowyj*), wś w pow. cieszanowskim, 7 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Cieszanowie. Na płn. wsch. leży Huta Rożaniecka, na wsch. Ruda Rożaniecka, Żuków i Cieszanów, na płd. Cieszanów, na zach. Lubliniec Stary, na płn. zach. Królestwo Polskie. Wzdłuż granicy zach. płynie na małej przestrzeni Wyrowa (al. Wirowa), dopływ Tanwi, od płd. na płn.; do niej płyną wody z całego obszaru za

pośrednictwem licznych potoków. Najznaczniejsze z nich są: Brusianka (ob.), przepływa płd. zach. krawędź obszaru od płd. wsch. na płn. zach.; Łówcza, wchodzi z Żukowa, płynie zrazu na zach. a potem na płn. zach. i przyjmuje od lew. brzegu pot. Buszczak (ob.), rozlewający się w rozległe błota, które dawniej zajmował staw obszerny; Rożaniecki pot., płynący z Rudy rożanieckiej od wsch. na zach., a zasilony w obrębie wsi Lubówką od lewego brzegu; Otwiernica, płynąca od wsch. na zach., tworząca na małej przestrzeni granicę od L.-Starego; Pancza, płynący z Huty rożanieckiej zrazu od płn. wsch. na płd. zach. a potem na zach. Płnc. wsch. część obszaru jest lesista. Leżą tu lasy: Jasieniec (w nim najwyższy szczyt we wsi 239 m. wys.), Jalinka i lesiste wzgórze Rożaniec (221 m.). Resztę obszaru zajmują pola, moczarzyste łąki i pastwiska. Wznoszą się tu jeszcze w środkowej części obszaru Czernicha do 230 m., a na płn. zach. od niej Tepili do 224 m. Najniższy punkt we wsi (212 m.) leży w stronie płn. zach. W płd. kończynie wsi leży niwa „Na Zamościu," wzniesiona do 220 m., a opadająca ku moczarzystej dolinie Buszczaka do 216 i 215 m. Zabudowania wiejskie są rozrzucone. Tworzą one następujące grupy i przysiołki: Dąbrówka (Dubriwka), Kaczmazáki, Kutnie, Łuczkowy, Mielniki, Oblas, Ostrówka, Rzecyce, Sigła (Syhła), Tepiły (Tepili), Werezdie, Zakop i Żar (al. Żyr). Własn. więk. tutaj i w Lublińcu Starym ma roli ornej 432, łąk i ogr. 375, pastw. 205, lasu 1924 mr.; własn. mniej. roli orn. 3506, łąk i ogr. 1456, pastw. 521, lasu 1 mr. W r. 1880 było 1554 mk. w gminie, 30 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilkunastu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Cieszanowie; gr.-katol. w miejscu, dek. lubaczowski, dyec. przemyska. Do parafii należy L.-Stary. We wsi jest cerkiew, szkoła etat. jednokl., dwór, browar i gorzelnia. 2.) **L.-Stary**, wś w pow. cieszanowskim, 7 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Cieszanowie. Na wsch. leży L.-Nowy, na płd. Niemstów, na zach. Ułazów, na płn. zach. Królestwo Polskie. Przez wieś płynie Wyrowa, dopływ Tanwi, zrazu przez płd. część obszaru od zach. na wsch., równolegle z granicą wsi i niedaleko od niej, potem skręca na płn., tworzy na małej przestrzeni granicę od L.-Nowego, a nakoniec przybiera kierunek płn. zach. i wchodzi do Królestwa Polskiego. Od praw. brzegu wpada do Wyrowy w obrębie wsi kilka dopływów, jako to: Kaflewa (ob.), Brusienka, Rożaniec, Otwiernica. Od lew. brzegu zasilają ją małe strugi. Dolina Wyrowy moczarzysta. Zabudowania wiejskie leżą na lew. brzegu Wyrowy. Najwyższe wzniesienie obszaru czyni 224 m. na płn. zach., na granicy Królestwa; najniższy punkt (210 m.) leży w stronie płd., w dolinie Wyrowy i w stronie płn. tejże doliny (209 m.), przy wnijściu Wyrowy do Królestwa. W r. 1880 było 1145 mk. w gminie, 6 na obsz. dwors. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilkunastu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Cieszanowie, gr.-katol. w L.-Nowym. We wsi jest cerkiew. L.-Nowy i Stary należały za czasów polskich do dóbr koronnych, do sstwa lubaczowskiego a województwa bełskiego. Lustracya województwa bełskiego z r. 1765 (Rkp. Ossol. № 2835, str. 112 i nn.) podaje następujące szczegóły: „W L.-Starym jest łan wybraniecki, z którego wybrańcy reproduxerunt przywilej Aug. III w Warszawie 1744 uczciwym Alexandrowi Maxymowi, Semkowi Maxyma synowi, Stefanowi i Jackowi braci dany, do którego przychylając się przywileju uczciwych Alexandra i t. d., za zaleceniem innych wybrańców do ćwierci łanu przydając, przy tymże łanie, prawach i wolnościach nienaruszenie zachowujemy i płacenie łanowego podatku corocznie po złp. sto oznaczamy." Gromada wsi L. reproduxit dekret Zygmunta III między Płazą, sstą lubacz. a gromadami L.-Starego i Nowego nastąpiony, powinności tym wsiom opisujący, który z łanu jednego pańszczyzny dni 2 na tydzień robić od wschodu słońca do zachodu, w południe na odpoczynek bydła godzin 2 wolne mając, naznacza, i aby do większej powinności pociągani nie byli zaleca. Poddani lublinieccy wedle postanowienia tego pilnie i wcześnie mają roboty odprawować. Dla czeladzi gromadzkiej ostrzega, aby onym w robotach dwór ciężkości nie czynił, bicia surowego nie wszczynał, dla nieposłusznych zaś i niedbałych kary zażyć nie broni. Na podwody jadącym, ile dni zabawią, tyle wytrącać naznacza, stróżę sześciu koleją odprawiać postanawia, ale i ta za dzień poczytana być ma; czynszu z łanu po gr. 24 płacić, dań miodową od barci w lasach proporcyonalną miodem nie pieniędzmi stanowi, a na robienie tych barci lasów ssta im bronić nie powinien, i aby ścinane nie były ostrzega. Roboty, które za łany wybranieckie gromady zastępowały, albo pieniędzmi opłacały, od tego wolnymi czyni. W dawaniu kur, jajec i innych powinności według starego zwyczaju i dawnych inwentarzów. Dekret ten potwierdził August III r. 1736. I tem tranzakcya pewna Mniszcha, marsz. nadwor. kor. gromadom lublinieckim dana od dawania chmielu i owsa osepowego uwalniająca, a przez Aug. III 1748 r. potwierdzona. Obie wsie nabył wraz z innemi (ob. *Lubaczów*) br. Brunicki przy licyt. odbytej d. 26 paźdz. 1818 r. *Lu. Dz.*

Lubliniec, niem. *Lublinitz*, m. pow. na górnym Szląsku, w równinie, 788 stóp npm., nad

strugą Lubliniecką, o 8 mil od Opola, o 4.50 od Oleszna, o 2.75 od Dobrodnia, o 2.25 od granicy Król. Pols., o 4.50 mil od Częstochowy, ma rynek, 8 ulic, 3 place i przedm. tarnowskie zwane Wesoła. Należy do miasta 3900 mr. ziemi, t. j. 3357 mr. roli ornej, 280 mr. łąk, 13 mr. ogr., 250 mr. nieużytków, dróg i t. p. Produkcyą spożytkowują wytwórcy na miejscu. Około r. 1272 książę Władysław opolski kazał podobno, po odbytem polowaniu, wznieść kaplicę na miejscu gdzie dziś miasto L. leży, wówczas śród borów i lasów położonem. Syn jego Bolesław założył tu miasto. W r. 1500 książę Jan dał miastu przywilej, zapewniający monopol miejskiej warzelni piwa, naznaczający 2 jarmarki i czwartkowe targi, zaprowadzający różne cechy rzemieślnicze i przyznający miastu prawa własności do wioski Steblów. R. 1650 L. pogorzał: trzy domy tylko się ostały. R. 1776 miasto otrzymało polubownie ze sporu z dziedzicem Rusinowic obecny las gminny, który 1786 także spłonął a sięgał wtedy jeszcze aż do tych placów miejskich, gdzie dziś przedmieście tarnowskie. Niegdyś L. miał się zwać *Lubie*. (Czyt. Kod. dypl. pol. t. III pod r. 1398). Miasto L. ma 221 pojedyńczych posesyj. Mieszkańców 1756 r. było 676; 1782 r. 803; 1861 r. 2365, w tej liczbie 1086 męż., 1279 kob.; 1692 katol., 241 ewang., 432 izr.; 235 bud., 445 dm. R. 1865 było 2404 mk. Ludność trudni się głównie rolnictwem, rzemiosła nie kwitną, handel również, tylko przemytnictwo prosperuje. Jarmarków odbywa się pięć. Jest tu fabryka łyżek blaszanych. W drukarniach lublinieckich wyszło z pod prasy sporo dziełek ludowych gorliwego krzewiciela oświaty Józefa Lompy (między innemi jego „Pielgrzym w Lubopolu," 1874 r.) i innych. W w. XVIII L. należał do Grotowskiego i jego zakładu wychowawczego, dziś własność gminy, która prócz kilku domów i budowli posiada kapitału 735 tal. i las rozl. 5203 mr. Instytut Franciszka Grotowskiego, radcy sądowego, który testamentem 1812 r. zapisał mu część swego mienia, 130000 tal., dziś jeszcze zamożniejszy, istnieje od r. 1848 pod miastem, wprost zamku, utrzymuje 72 sierót obojga płci i do 15-go roku życia je kształci. Katolicy miasta L. mają trzy kościoły: paraf. św. Mikołaja z kaplicą, szpitalny św. Krzyża i trzeci św. Anny. Parafialny dostał się po reformacyi ewangelikom, gdy go 1530 r. paulini opuścili, ale w r. 1630 wrócił do katolików. Kościół szpitalny wzniósł 1272 r. ks. Władysław opolski; 1842 rozebrany, teraz murowany. Kościołek św. Anny drewniany, podupadły. Ewangelicy mają kościół paraf. mur. z r. 1850 dla 609 parafian. Od 1821 jest tu murowana synagoga. Każda gmina wyznaniowa ma szkołę początkową (katol. ma 4 klasy). Par. katol. L. dek. t. n. miała 1869 r. 3621 katol., 200 ewang., 380 izr. Dek. lubliniecki dyec. wrocławskiej miał tegoż roku 38874 katol., 1261 ewang., 918 izr., 1 dyss. w 10 parafiach: Boronów, Dobrodzień, Kochanowice, Kosięcin, Lubecko, Lubliniec, Lubszo, Pawonków, Sieraków, Sodów. Obok miasta L. leżą dobra zwane *Lublinieckі zamek*, niem. *Schloss-Lublinitz*, i wś t. n.: 25 bud., 23 dm., 344 mk. Dobra, niegdyś własność hr. Cellarich, potem Grotowskiego, dziś częściowo Kielmann'a a częściowo spółki akcyjnej „Minerwa," obejmują z folw. Steblów (Union) i Zawada 3375 mr. ziemi miernej gleby, mają młyn, browar, gorzelnię. Wś ma 23 osad, 351 mr. ziemi, trzy młyny wodne: Dziuba, Gabor i Oberthalmühle. (Knie wymienia prócz tego w tej gminie pustkowia: Sodzowski, Wymiślacz, Anioł, Lublinitzer Waldbauern, to ostatnie zalicza do miasta; tudzież dawniejsze pustkowie Piela; młyny zaś zowie: Jochem, Kajowermuehle i Kozinoga).

Powiat lubliniecki w okr. regencyjnym opolskim wchodził zdawna w skład księstwa opolskiego. Leży między 35° 38' i 36° 46'.75 dł. geogr. wsch., a 50° 31'.50 i 50° 51'.25 szer. płn., zajmuje 18.25 mil. kw. rozl.; największa długość z płn.-zach. na płd.-wsch. 8.50 mil. Graniczy na wsch. z Król. Pol., na płd. z pow. bytomskim i toszecko-gliwickim, na zach. z wielkostrzeleckim i opolskim, na płn. z olesińskim. Powierzchnia gruntu płaskowzgórze faliste. Najwyższe punkta w płd.-wsch. zakącie; maximum wysokości góra Lubszańska 1187 stóp npm., minimum koło Małopany i w pobliżu Dobrodnia: 778 stóp npm. Skład wzgórz trzeciorzędowa formacya: glina, żelaziak, piasek, wapno. Kamień wapienny występuje obficie. Źródeł i strug w powiecie dużo; tworzą też liczne stawy. Główne rzeki: Liczwarta i Małopana. Gleba w ogóle niezbyt urodzajna, choć wielce rozmaita. Lasy i torfowiska znaczną przestrzeń zajmują. W ogóle na 405500 morgów rozległości wypada w powiecie: 117595 mr. roli ornej, 1352 mr. ogr., 20275 mr. łąk, 8110 mr. pastw., 255465 mr. lasu, 2703 mr. wody; reszta drogi, nieużytki i t. p. Gmin jest w powiecie 79 i te miały 1861 r. 5998 bud., 5232 dm., 43931 mk., w tem 41104 katol., 1713 ewang., 1114 izr.; 887 rodzin i 4510 osób mówiących po niemiecku; 7934 rodzin i 39418 osób mówiących po polsku, a 1 rodzina z 3 osób morawska. W 3 miastach (L., Dobrydzień, Woźnik) mieszka 6242 dusz, na wsiach 37689. Płci męskiej 21162, żeńskiej 22769. R. 1865 było w pow. 45247 mk. Dóbr mających 600 mr. i więcej jest 36, od 300 do 600—5, od 30 do 300—616, od 5 do 30—2072, a niżej 5 mr. 931 osad. Produkcya rolna nie zasila wywozu, konsumu-

je się na miejscu. Huty żelazne istnieją w płn.-wschodniej części powiatu. Z fabryk tylko browary, gorzelnie, wapielnie, garncarnie i młyny funkcyonują. Kościołów katol. w powiecie 20, ewangelickich 4, bóżnic 3; szkół 30 kilka, w tem 10 prywatnych. Najważniejsze w powiecie miejscowości: L., Dobrydzień, Kosięcin, Zborowski i Glinice. *F. S.*

Lublinów, pow. błoński, gm. Radziejowice, par. Mszczonów.

Lublitz (niem.), dwie wsie, pow. witkowski na Szląsku austr., Stare-L. i Nowe-L., obie mają po 500 do 600 mk., kościoły paraf. katol. i szkoły ludowe. We wsi Neu-L. jest zarząd leśny dóbr ks. Lichtensteina.

Lubló (węg.), ob. *Lubowla.*

Lubń, niem. *Gross-Lübbenau*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. kalawskim. *A. J. P.*

Lubna, wś w pow. nowogródzkim, w gminie mirskiej, nad rzeczułką małą wpadającą do Niemna, ma osad 20, w miejscowości całkiem bezleśnej. *Al. Jel.*

Lubna 1.) wś włośc., pow. chojnicki, przy trakcie bitym chojnicko-kościerskim, o ćwierć mili od stacyi dr. żel. Czersk, w okolicy lesistej i piaszczystej; obszaru mr. 1383, bud. 83, dm. 39, katol. 241, ewang. 9, szkoła. Parafia i poczta Czersk. 2.) **L.**, ob. *Lubiany* i *Lubnia.* *Kś. F.*

Lubnane (dok.), ob. *Łubniany.*

Lubne, las w zach. stronie Reklińca, pow. żółkiewski, na granicy Mostów Wielkich.

Lubne (dok.), nazywało się kiedyś jezioro w pow. kościerskim położone, w okolicy Starej Kiszewy, nie wiadomo obecnie któreby z licznych tamtejszych jezior oznaczało. R. 1290 książę Mestwin II potwierdza je wraz z wielu innemi jeziorami i wsią Starą Kiszewą, jako należące do wojew. kaliskiego Mikołaja. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch.

Lubnia, dok. *Lubna*, włośc. wś, pow. chojnicki, na bitym trakcie chojnicko-kościerskim, w okolicy lesistej i piaszczystej, przy granicy pow. kościerskiego. Obszaru liczy mr. 7683, bud. 113, dm. 49, katol. 378. Parafia i poczta Brusy, szkoła Zalesie. Wś L. w t. z. Zaborni, części puszczy litewskiej położona, istniała od najdawniejszych czasów. R. 1290 książę Mestwin II zapisuje te dobra wraz z pobliską Damianową Dąbrową (teraz Piechowice) wojewodzie kaliskiemu Mikołajowi na własność. R. 1296 Władysław, książę polski, darowiznę tę potwierdza. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. R. 1315 przypadły te dobra przy dziale familijnym jako spadek po ojcu najstarszemu z 5 synów Mikołaja, Jakóbowi, który był kanonikiem-scholastykiem w Gnieźnie. Jak długo je X. Jakób posiadał, nie wiadomo, ale zdaje się być pewną, że je ustąpił na rzecz arcyb. gnieźń. Roku bowiem 1348 poświadcza komtur tucholski Konrad Vollekop, że Wawrzyniec z Pamiętowa za wolą i przyzwoleniem matki, żony i krewnych sprzedał majątek swój Grisów, blisko Lubni położony, sołtysowi i gospodarzom tej wsi za 22 grz. Właściwymi zaś kupcami byli dwaj duchowni w zastępstwie arcyb. Jarosława. Jak długo wieś L. pozostawała przy arcybiskupach, nie wiadomo. Następnie jednak przeszła w posiadanie krzyżaków i zalicza się do ich folw. w Kosobudach. Za polskich czasów L. należała do dóbr star. tucholskiego; lustr. tegoż star. z r. 1570 donosi, że w L. leżało wtedy 20 wł. pustych, 7 było dzierżawą Jerzego Żalińskiego. Lustr. zaś z r. 1664 pisze: we wsi L. jest sołt. 2, gbur. 3; sołtysi, dwaj ogrodnicy i karczmarz zobowiązani byli, podług przepisanej kolei, razem z innymi odbywać straż leśną puszczy i barci lisińskiej. Ob. Odpis lustr. w Peplinie, str. 13; II roczn. towarz. nauk. w Toruniu, str. 64. *Kś. F.*

Lubnica, ob. *Lachowice*, pow. żywiecki, i *Kosowy.*

Lubnica 1.) wś, pow. kościański; w r. 1880 520 mk.; w r. zaś 1871 było: 57 dm., 399 mk., 13 ew., 386 katol., 79 analf. Poczta i tel. w Wielichowie o 6 kil.; st. kol. żel. w Grodzisku o 8 kil. 2.) **L.**, folw., 3 dm., 77 mk.; należy do dom. i gm. Wielichowa. *M. St.*

Lubnjow, niem. *Lübbenau*, miasto na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim, nad Szprewją, w tak zwanym Szpreewaldzie. Osada pochodzi niezawodnie z czasów niepodległości serbskiej. Jako miasto, źródłowo wspomniane poraz pierwszy w r. 1315; w tym roku wraz z okoliczną majętnością sprzedane przez Bodona z rodziny von Ileburg, której prawdopodobnie uzyskanie prawa miejskiego zawdzięcza, bo w herbie miasta będące trzy gwiazdy przedstawiają podobieństwo z herbem rodu v. Ileburg. W r. 1419 w posiadaniu Lubnjowa jest Mikołaj v. Köckeritz; następca jego Aleksy, niespokojnego ducha człowiek, prowadził walkę z Janem v. Zechertwitz, w zatargu tym zdobył i splądrował Coswig. W r. 1456 kupił Lubnjowską majętność Kacper v. Kalkreuth, już w r. 1475 wypędzony przez braci Jerzego i Piotra von Polenz, którzy w następnym roku uzyskanym listem lennym starali się uprawnić dopełniony gwałt. W r. 1496 drogą kupna wrócił do L. Kacper von Köckeritz, może wnuk Aleksego, landwójt dolnołużycki z ramienia księcia Zygmunta, późniejszego króla polskiego, lecz już w r. 1505 sprzedał go Wernerowi XI von der Schulenburg z czarnej linii Schulenburgów; odtąd w rękach tej rodziny pozostawał L. aż do 1621 r., w którym, w skutku ogłoszenia konkursu nad majątkiem Joachima III, majętność lubnjowska

przeszła do rodziny hrabiów Lynar i w rodzinie tej do dziś dnia pozostaje. Ludność Lubniowa, już w średnich wiekach była mieszana, w części serbska, w części niemiecka; w XV wieku śród mieszczan obok serbskich nazwisk: Kubisz, Gomola, Semisz, Jurka, Noga, Handroszk, Rogacz, Velan; spotykają się czysto-niemieckie: Slegel, Becker, Bader, Richter, Hase, Möller i t. d. Jeszcze w późniejszych wiekach śród rady miejskiej, a więc śród miejskiego patrycyatu, zdarzają się serbskie nazwiska: Hanszik, Jank, Nowka; nawet w bieżącem stuleciu tutejsze bogate pierwszorzędne firmy płóciennicze nosiły serbskie nazwiska np. Belaschk, Jank, Jurk, lubo właściciele ich byli oddawna zniemczeni. Germanizm brał zawsze w mieście i wziął wreszcie górę a nawet okoliczne wsie mu uległy; tak że w r. 1862 z chwilą, gdy pastor Stempel przeszedł do emerytury, ustało w kościele nabożeństwo serbskie. Kościołem parafialnym ewangielickim rządzili niektórzy pastorzy, dobrze znani w historyi łużyckiego piśmiennictwa: w XVII wieku Jan Chojnan † 1664, autor pierwszej dolnołużyckiej gramatyki, którą w rękopiśmie pozostawił. Od r. 1750—1768 pastorem był Jan Gotlieb Hauptmann, rodem z Wittenbergi, autor pierwszej drukowanej gramatyki dolnołużyckiego języka. Wreszcie wspomniany wyżej Krystyan Fryderyk Stempel (pastorem 1823—1864, † 1867), czynnym był także jako dolnołużycki pisarz. Następca jego Krickau już tylko po niemiecku odprawiał nabożeństwo. Szkoła miejska istnieje od wieków średnich, pierwszy ślad jej napotyka się w r. 1430; nauczyciel bywał dawniej zarazem pisarzem miejskim. Drukarnia w której wychodzi organ lokalny: Lübbenau-Vetschauer Wochenblatt. W XVIII wieku miasto słynęło wyrobem piwa; w bieżącem stuleciu kwitnęło płóciennictwo, podupadłe w ostatnich czasach. Uprawa ogórków i innych ogrodowizn przynosi znaczny dochód mieszkańcom. Ludności w r. 1800: 3261; w 1872 r.: 3332; w 1875 r.: 3570. Stacya drogi żelaznej Zhorjelc-Berlin z odnogą do Kamjeńca. Z wieży kościelnej piękny widok na łąki Szpreewaldu. Zamek hrabiów Lynar z parkiem. Historyą miasta wydał Fahlisch: Geschichte der Spreewaldstadt Lübbenau; Lubnjow, 1877. *A. J. P.*

Lubno, piękne dobra w pow. nowogródzkim, niegdyś Radziwiłłowskie, a teraz księcia Wittgensteina, mają obszaru 3257 mr. w glebie wybornej. *Al. Jel.*

Lubno 1.) niem. *Lüben*, wś i dobra rycer., pow. wałecki, na bitym trakcie frydlądzko-wałeckim, po nad jeziorem: *a*) włośc. wś obszaru zajmuje mr. 2942, bud. 95, dm. 32, kat. 12, ewang. 424. Parafia Wałcz, kościół luterski i szkoła w miejscu, poczta Gostomia. *b*) rycer. dobra i folw. zajmują obszaru roli ornej hekt. 911, łąk 100, pastw. i torfowisk 36, lasu 189, nieuż. 15, wody 70, ogółem obszaru hekt. 1332, bud. 51, dm. 17, katol. 18, ew. 249. W miejscu jest gorzelnia; dziedzic Max von Klitzing. 2.) **L.**, ob. *Lubawa*. *Kś. F.*

Lubno, wś, pow. frydecki na Szląsku austr., par. kat. Borowa; rozl. mr. 1398, ludn. 787.

Lubnow al. *Lybnow*, *Liebenau*, nazywała się dawniej wieś teraźn. *Gostyczyn*, w pow. tucholskim położona. R. 1350 Konrad Vullekop, komtur tucholski, nadał jej pierwszy znany przywilej lokacyjny, podług którego znajdowało się wtedy we wsi wł. 90, sołt. wolnych 9. Porówn. *Gostyczyn*. *Kś. F.*

Lubnowy 1.) al. *Lignowy*, niem. *Liebenau*, dok. *Loben*, dwie miejscowości w sąsiedztwie leżące, pow. suski, opodal jeziorza Dierzgoń i granicy Prus wschodnich; rzeka Liwa bierze tu swój początek. Parafia Iława, dla ewang. Kamieniec, szkoła W. Lubnowy, poczta Stary Kiszpork. *a*) L.-Wielkie, niem. *Gr.-Liebenau*, folw. do rycer. dóbr Kamieniec (Finkenstein), bud. 28, dm. 10, katol. 1, ew. 173. *b*) L.-Małe, niem. *Kl.-Liebenau*, także folw. do rycer. dóbr Kamieniec, bud. 11, dm. 5, katol. 6, ew. 105. Jak świadczy między innemi nazwa polska, wś L. pierwotnie osadzoną była przez ludność polską. Skutkiem wojny 13-letniej (1453—1466) pustkami leżała około stu lat. R. 1546 nadaje Paweł Separatus spustoszone pole w Loben do obsadzenia Jakubowi Kokoszce. R. 1550 zachodzą w tej wsi same nazwy niemieckie; widać, że teraz niemieccy osadnicy tu sprowadzeni. R. 1809 zachodzi zaś 9 nazwisk polskich. Ob. dr. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 205 i 207. 2.) **L.**, ob. *Lignowy*. *Kś. F.*

Luboch, ob. *Lubocza* i *Lubochow*.

Lubocha, wś i folw., pow. łęczycki, gm. i par. Dalików (Łaski, Lib. ben. II, 375); odl. 19 w. od Łęczycy. Wś ma 2 dm., 24 mk.; folw. 3 dm., 44 mk. W 1827 r. było tu 11 dm., 74 mk. Dobra L. z Dalikowem mają 1230 mr. obszaru.

Lubochenek, wś i os. leśna, pow. rawski, gm. i par. Lubochnia (ob.). Wś ma 11 dm., 102 mk., 198 mr. ziemi włośc.; os. leśna: 15 dm., 57 mk., 317 mr. ziemi rządowej; tu mieści się zarząd leśnictwa rządowego Lubochnia. W 1862 r. za staraniem komisarza leśnego Połujańskiego urządzono tu szkołę dla kształcenia niższej służby leśnej. Istniała rok tylko i wydała 15 uczniów. W 1864 r. zamkniętą została. *Br. Ch.*

Lubochin al. *Lubochinia*, *Lubochnia*, trzy miejsc. w pobliżu będące, pow. świecki, nad Czarną wodą. Parafia Drzycim, szkoła Dulsk, poczta i stacya kol. żel. Terespol. a) L., rycer. dobra, obszaru zajmują ornej roli hekt. 306,

łąk 18, pastw. 20, lasu 83, nieuż. 6, ogółem hekt. 436; bud. 19, dm. 5, katol. 97, ew. 27. Dziedzic Antoni Plehn. W miejscu jest gorzelnia. Od dawna znajdowała się ta wieś w ręku szlachty. Za krzyżaków zobowiązani byli dziedzice pełnić służbę wojenną konną. R. 1580 posiadacz Wojanowski. b) L., folw. do rycer. dóbr, bud. 3, dm. 1, katol. 4, ew. 5. c) L., cegielnia do rycer. dóbr, bud. 4, dm. 1, ew. 5. *Kś. F.*

Lubochna al. *Lubohna*, wioska w hr. liptowskiem (Węgry), w pow. rożeńskim, nad Wagiem, po lew. jego brzegu, przy ujściu doń górskiego potoku Lubochny, u północnych stóp wschodniego ramienia pasma górskiego Fatry (ob.). Ma dm. 46, mk. (słowaków) 349 (r. 1880). Należy do par. łac. w Gombaszu (ob.). Według szem. dyec. spiskiej z r. 1870 liczba mk. według wyznań: rzym.-katol. 314, ewang. 10, nieun. 40, żyd. 4, razem 368. We wsi wznosi się statua św. Trójcy. Należy do sądu pow. i urzędu podatk. w Rożeniu. Znajduje się tu st. kol. żel. bogumińsko-koszyckiej, o 205 kil. od Koszyc, stacya telegraficzna i pocztowa. Wzniesienie wsi: 422.5 m. (Wahlenberg); 417.5 m. (Oesfeld); 428.8 m. (Steczkowski); 410.1 m. (Blasius). W dolinie potoku Lubochny, powyżej wsi znajduje się huta żelazna z jednym młotem i dwiema fryszerkami. Są tu dwie szczawy. Jedna z nich Złą Wodą zwana, tworzy sadzawkę, mającą około 40 m. obwodu, obwiedzioną trawertynem; bulki gazu kwasu węglowego licznie się wydobywają. Według pomiaru Zejsznera, dokonanego 27 sierp. 1839 r., ciepłota wody w sadzawce 17.28° C. Druga szczawa zwie się Medokisz; wydobywa się z piaskowca fukoidowego; bańki gazowe wznoszą się rzadko; smak przyjemny; ciepłota według Zejsznera w powyższym czasie pomierzona 10.10° C. *Br. G.*

Lubochna, rzeczka górska, także *Lubochnianką* zwana, w hr. liptowskiem, wypływa w górskiej dolinie, w paśmie gór Fatry, z pod góry Czarnego Kamienia, płynie w kierunku północnym, dzieląc pasmo Fatry na dwa ramiona górskie, wschodnie i zachodnie. W L. porusza fryszerki i młyny a poniżej wsi L. uchodzi do Wagu z lew. brzegu. Długość biegu 22 kil. *Br. G.*

Lubochnia, wś, folw. i os., pow. rawski, gm. i par. Lubochnia. Posiada kościół par. murowany, założony w XII w. za Bolesława Krzywoustego; obecny murowany z XVII wieku. Urząd gminny, szkoła początk. 1-kl. ogólna. W 1827 roku była ta wś rząd., 93 dm., 683 mk.; obecnie wś ma 119 dm., 822 mk., 1701 mr. ziemi włośc. (1431 ornej); folw. 9 dm., 62 mk., 343 mr.; os. prob. 2 dm., 6 mk., 3 mr. i os. 1 dm., 7 mk. Par. L. dek. rawski 2604 dusz (Łaski, Lib. ben. II, 299, 318). Leśnictwo L. składa się z czterech straży: Regny, Brynica, Luboszewy i Glina; ogólna przestrzeń lasów około 27000 mr. Urząd leśny w Lubochenku. Gmina L. należy do sądu gm. okr. III w Czerniewicach, st. poczt. w Tomaszowie, urząd gminny w miejscu. Ma 13568 mr. obszaru i 4373 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarków: L., Eleonorów i Henryków; wsi: L., Lubochenek, Emilianów i Jakubów. Rozległość wynosi mr. 1043; folw. L.: grunta orne i ogr. mr. 229, łąk mr. 70, pastw. mr. 5, nieuż. i place mr. 28, razem mr. 332; bud. mur. 10, z drzewa 21; płodozmian 7-polowy. Folw. Eleonorów: grunta orne i ogr. mr. 223, łąk mr. 4, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 237; bud. mur. 1, z drzewa 2; płodozmian 9-polowy; folw. Henryków: grunta orne i ogr. mr. 262, łąk mr. 60, lasu mr. 140, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 474; bud. z drzewa 6; płodozmian 9-polowy. Młyn wodny i pokłady torfu. Wieś L. osad 112, z grun. mr. 1768; wś Lubochenek os. 12, z grun. mr. 197; wś Emilianów os. 27, z grun. mr. 309; wś Jakubów os. 9, z grun. mr. 173. Niegrodowe sstwo lubocheńskie, w województwie łęczyckiem, powiecie inowłódzkim, podług lustracyi z r. 1661 powstało z dawniejszego sstwa łęczyckiego i obejmowało dobra: Lubochnia, Luboszów, Bryniczę, Mały Lubocheń i dzierżawę Jasienię. W r. 1771 posiadał je Stanisław ks. Lubomirski, marsz. w. kor., opłacając zeń kwarty złp. 759 gr. 9, a hyberny złp. 932 gr. 12.

Lubochnia, wś i gm., pow. gnieźnieński, nad jeziorem; 4 miejsc.: a) L., wś; folwarki: b) Kujawki; c) Zdroje; d) młyn Lubochnia; 31 dm., 308 mk., 78 ew., 230 kat., 143 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie o 10 kil. Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 19. *M. St.*

Lubochnia, ob. *Lubochin.*

Lubochora, ob. *Libochora.*

Lubochow. Dwie wsie tego nazwiska na Łużycach. 1.) **L.**, także *Łubochow*, niem. *Lubachau*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 20, mk. 97, w tem Serbów 83. 2.) **L.**, niem. *Lubachow*, dawniej *Luboch*, wś na dolnych Łużycach w pow. kalawskim, mianowicie w tej części jego, która niegdyś należąc do powiatu chociebuskiego, była tym samym enklawą brandenburską w saskich Łużycach dolnych. Należy do ewangelickiej parafii w Maliniu. W r. 1880 mk. około 150, z których mała część tylko umie jeszcze po serbsku. *A. J. P.*

Lubochowszczyzna, ob. *Lubychowszczyzna.*

Lubocin 1.) niem. *Lubozin*, dok. *Lubezin*, *Lubięcin*, rycer. dobra, pow. wejherowski, w okolicy lesistej opodal jeziora Piaśnicy (Dobre). Obejmuje wraz z folw. przynależnym Friedrichshof roli orn. hekt. 291, łąk 104, la-

su 168, nieuż. 2.55, ogółem obszaru hekt. 566; właściciel Wilh. Rodenacker; hodowla koni, bydła i owiec. Parafia i szkoła Tułowo, poczta Krokowo; katol. 29, ew. 126, dm. 15. Odległość od Wejherowa 2½ mili. L., oddawna wieś szlachecka, wspominana pierwszy raz w dok. r. 1277. R. 1342 w opisie granic między L. a Sobienczycami zachodzi także struga Czarna, która na samej tej granicy wypływała i w dalszym swym biegu tworzyła granicę aż do Piaśnicy. Około r. 1400 dziedzice wciąż jeszcze rządzili się starodawnem prawem polskiem, według którego czynsz dawali t. z. krowy i świni. W drugiej połowie XVII wieku jest tu dziedzicem Piotr Czapski, luters. czy kalwińskiego wyznania. Dawniej istniał kościół w L., prywatnego patronatu; powstał dopiero po r. 1340, gdyż wtedy jeszcze L. należał do parafii w Krokowie. Podczas reformacyi rychło dostał się w ręce innowierców. Wizytatorowie biskupa Rozrażewskiego nie odwiedzili go, ponieważ nie było nadziei odzyskania. Dopiero bisk. Madaliński, wydalając stąd predykanta, przywrócił go znowu katolikom r. 1685. Budowany był wtedy niewielki kościołek w t. z. pruski mur, tytuł miał św. Sebastyana. Oprócz L. należało do parafii Tułowo. Aparatów i sprzętów potrzebnych do nabož. niemal żadnych nie zastał biskup. Dochody po reformacyi do tyla gdzieś przepadły, że predykant tutejszy posiadał mały tylko kawałek roli i łąkę Popówkę. Teraz zaś po wydaleniu predykanta dziedzic Piotr Czapski i te resztki sobie przywłaszczył; nawet domu po nim nie chciał użyczyć katolikom. Ludek w Tułowie i L., opisuje wizytator, że chociaż już zlutrzały, jednak był skłonny do katol. wiary, na mszę św. i na kazania chętnie uczęszczał. Z nabożeństwem przyjeżdżał do L. na większe święta jeden z oo. reformatów z Wejherowa, którym dziedzic rocznie posyłał do klasztoru jako wynagrodzenie 18 korcy żyta. Później w skutek czasów niespokojnych, a najbardziej zapewne dla lichego uposażenia, coraz bardziej podupadał lubociński kościołek; r. 1710 leży w gruzach, sama tylko dzwonnica stała na cmentarzu z dwoma dzwonami. Dopiero w r. 1755 dziedzic tutejszy Józef Przebendowski pobudował nowy i większy kościół, ale już nie w L. tylko w drugiej swej wiosce pobliskiej Tułowie, gdzie aż dotąd jako parafialny stoi. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 216. R. 1789 dziedzic Ignacy Przebendowski, wojew. pomorski, gen. pruski. 2.) **L.** al. *Lubodzin*, niem. *Lubosin*, wś włośc., pow. tucholski, w okolicy leśnistej i piaszczystej, przy granicy pow. starogródzkiego. Obszaru mr. 722, bud. 77, dm. 35, katol. 194, ewang. 14, szkoła. Parafia i poczta Śliwice. *Kł. F.*

Lubocki brzeg, wś i os. karcz. nad rz. Pilicą, pow. rawski, gm. i par. Rzeczyca. Wś (zwana też Brzeg-Rodkiewicza) ma 9 dm., 94 mk., 139 mr. ziemi włośc.; os. karcz. 1 dm., 3 mk., 1 mr.; należy do dóbr Lubocza (ob.). Por. *Brzeg*.

Lubocz, myśliczówka do Bruszyka i leśnictwo do Dratarni, pow. lubliniecki, w kluczu kosięcińskim.

Lubocz, ob. *Lubowiec*.

Lubocza, *Lubocz*, wś, folw. i os. karcz. w pobliżu Pilicy, pow. rawski, gm. i par. Rzeczyca. Leży na drodze z Nowego-Miasta do Tomaszowa. Wś ma 32 dm., 233 mk., 376 mr.; folw. 8 dm., 108 mk., 826 mr.; os. 1 dm., 7 mk., 26 mr. W 1827 r. 23 dm., 194 mk. Łaski, Lib. ben. II, 314, zowie tę wś *Lubeck*, *Lubocze*. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Lubocza składają się z folwarków: L. i Kawęczyn (ob.), attynencyi Nowizna; wsi: L., Kawęczyn i Brzeg (ob.). Granicą wschodnią przepływa rzeka Pilica. Rozległość wynosi mr. 1466; folw. L.: grunta orne i ogr. mr. 511, łąk mr. 253, pastw. mr. 231, wody mr. 6, lasu mr. 9, nieuż. i place mr. 38, razem mr. 1048; bud. mur. 3, z drzewa 22; płodozmian 10-polowy; folw. Kawęczyn: grunta orne i ogr. mr. 319, łąk mr. 11, lasu mr. 80, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 418; bud. mur. 1, z drzewa 3, gospodarstwo 4-polowe. Młyn wodny amerykański, pokłady torfu, dwie rzeczki przepływają tworząc staw, jezioro i sadzawki. Wś L. osad 27, z grun. mr. 381; wś Kawęczyn os. 9, z grun. mr. 158; wś Brzeg os. 10, z grun. mr. 144. *A. Pal.*

Lubocza, wś w równinach pow. krakowskiego, w klinie utworzonym przez gościńce z Krakowa do Proszowic i z Krakowa do Nowego Brzeska w Królestwie polskiem, należy do parafii w Pleszowie, od Krakowa jest odległą o 15.1 kil. Liczy 546 mk. rzym.-katol. i ma szkołę ludową jednoklasową o dwóch nauczycielach. Obszar więk. pos. jest własnością pp. norbertanek na Zwierzyńcu, wynosi obszaru 572 mr. roli; pos. mniej. 635 roli w ogóle; graniczy na zachód z Grębałowem, na południe z Mogiłą i Pleszowem, na północ z Łuczanowicami a na wschód z Wadowem. *Mac.*

Luboczek. Tak dawniej nazywała się wś Głęboczek w pow. uszyckim.

Luboczek, rzeczka w pow. żytomirskim, uchodząca na gruntach wsi Rogówki do Irszy z lew. brzegu. Okolice które przepływa, głównąą składową część gruntu mają z gnejsu i czerwonego granitu. *A. L. Br.*

Luboczin (dok.), ob. *Lubodzież*.

Luboczki, niem. *Lubowzki*, pustkowie do Kochanowic i Kochcic, z młynem Wasurowe (?), pow. lubliniecki (Knie).

Lubuczyn, nędzna osada poleska w pow.

ihumeńskim, gm. omelniańskiej, w okr. polic. puchowickim, śród niedostępnych moczarów lesistych, w głębie lichej, piaszczystej położona.

Lubodzież, niem. *Lubsee*, dok. *Lubodzys*, *Luboczin*, *Lubodzis*, włośc. wś, pow. świecki, po nad jeziorem. Obszaru liczy mr. 1578, bud. 50, dm. 26, ewang. 13, katol. 189. Par. Drzycim, szkoła w miejscu, poczta i st. kol. żel. Terespol. Za krzyżaków nazywano tę wieś Lubodzieżą Wielką, a pobliskie dobra rycer. Kawęcin al. Kawęczyn Lubodzieżą Małą, Kl. Lubodzis. Dziedzice tej wsi zobowiązani byli pełnić służbę wojenną konną. R. 1421 zachodzi Welisław z L., rycerz ziemi pomorskiej. Znana rodzina pruska Lubodzieskich zapewne od tej jednej w Prusiech wioski wzięła swą nazwę. Poczem odziedziczyli tę wś Kaweczyńscy, którzy ją zamienili na Kawęcin al. Kawęczyn. R. 1524 Feliks Kaweczyński ustępuje tę wś jako i Budyń bratu swemu Andrzejowi za 15 m. Ob. R. Wegner, Ein pommer. Herzogthum i t. d. Varia acta ręk. w Peplinie str. 35. Por. *Kawęcin*. *Kś. F.*

Lubodzin, ob. *Lubocin*.

Lubocnen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Smolniki.

Lubogoszcz, *Lubogość*, góra i szczyt lesisty, świerkowy, w dziale Mogilnicy, w Beskidach wschodnich, wznosi się na granicy Kasiny Wielkiej, Kasinki, Mszany Dolnej i Słomki, pod 37° 46′ wsch. dłg. g. F., a 49° 42′ 40″ płn. sz. g. Dział tej góry oblewa od płd. wsch. pot. Słomka, od płd. zach. Raba, od płn. zach., płn. i wsch. Kasinka. Wody z tej góry spływają do powyższych rzek. Wzniesienie 967 m. npm. Na płd. zach. wznosi się w tym dziale szczyt Zapadliska (807 m.). *Br. G.*

Lubojańskie, dwie osady w pow. lubliniecckim, do Rzędowic i Semrowic.

Lubojata, ob. *Libojaty*.

Lubojenka, wś i folw., pow. częstochowski, gm. i par. Rędziny, o 10 w. od Częstochowy. Wś ma 11 dm., 18 os., 189 mk., 195 mr.; folw. 4 dm., 60 mk., 757 mr., piec wapienny, płodozmian 17-polowy.

Lubojna, wś i folw., pow. częstochowski (Lib. ben. I, 521, wymienia wś L. i Lubojenkę w par. Borówno), o 11 w. na płn. od Częstochowy, na lewo od drogi z Częstochowy do Brzeźnicy. Wś ma 41 dm., 340 mk., 309 mr. ziemi włośc.; folw. 7 dm., 58 mk., 845 mr.; os. karcz. 1 dm., 6 mk., 6 mr. Jest tu szkoła począt. 1-klas. ogólna. Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarków: L. i Florków, nomenklatur Dudki i Tylin oraz wsi L, Rozległość wynosi mr. 1119: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 410, łąk mr. 156, pastwisk mr. 78, lasu mr. 258, nieużytki i place mr. 38, razem mr. 940; folw. Florków grunta orne i ogr. mr. 174, nieużytki i place mr. 5, razem mr. 179; bud. na obudwu folwarkach mur. 6, z drzewa 14, płodozmian 4 i 8 polowy. Młyn wodny; rzeczka bez nazwy przepływa tworząc dwa stawy, pokłady kamienia wapiennego. Wś L. os. 43, z gruntem mr. 489.

Lubok 1.) nazwa grupy chat i szałasów na obszarze gm. Uścia Putylli, w pow. wyżnickim, nad praw. brzegiem górskiego pot. Biskowa Wielkiego (Biskin Welyki), dopływu Putylli. 2.) **L.**, przys. wsi Petraszy, w pow. wyżnickim.

Lubola, wś nad strum. Stawisko i folw., pow. turecki, gm. Lubola, par. Brodnia, odl. od Turku 35 w. Wś ma dm. 52, wraz z kol. Ferdynandów i Dąbrowa 547 mk.; folw dm. 9, mk. 117. W 1827 r. par. Pięczniew, 49 dm., 370 mk. Łaski Lib. ben I, 394, wymienia L. w par. Glinno. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami L. i Dąbrowa) rozl. mr. 1311: grunta orne i ogrody mr. 638, łąk mr. 174, pastwisk mr. 466, nieużytki i place mr. 33, bud. mur. 18, z drzewa 7, płodozmian 6-polowy; gorzelnia, wiatrak, pokłady torfu. W r. 1878 od dóbr tych oddzielone zostały folw. Ferdynandów i os. pustkowie Józefów z rozległością mr. 375. Wś L. os. 79, z grun. mr. 597; wś Dąbrowa os. 6, z gruntem mr. 89.

Lubolce, niem. *Lubolz*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. lubińskim; około r. 1840 starsi mieszkańcy mówili jeszcze po serbsku. *A. J. P.*

Lubolin (mylnie pod Kuflewem), ob. *Lubomin*.

Lubolin, *Lubolń*, niem. *Liebel*, wś, pow. rozbórski, par. Daubitz.

Lubom, *Lubomie*, 1313 r. *Luboma*, 1531 *Lubomya*, 1532 *Libony*, wś i dobra, pow. raciborski, na granicy rybnickiego; 105 bud., 205 dm., 1270 mk. Dobra z folw. Paprotnik należą do książęcego klucza Grabówka (ob.). Wś ma 182 os., 1675 mr. ziemi, młyny Jęczmionka i Utrata, hodowlę tytuniu, kościół katolicki paraf. drewniany z r. 1303, szkołę począt. 2-klasową. Par. L. dek. pogrzebińskiego 1869 r. miała 3211 katol. *F. S.*

Lubomierz, ob. *Hańsk* i *Lubowież*.

Lubomierz 1.) przys. do Żołyni, pow. łańcucki. 2.) **L.** (z *Wieżą*), pow. bocheński, pielesze rodziny ks. Lubomirskich, leży nad Śreniawą, w okolicy pagórkowatej, przy drodze z Gdowa do Lipnicy. Gleba jest żytnia, glinkowa. Folw. Wieża na zach. od tej wsi, przy drodze do Gruszowa, ma zachowane (według Morawskiego Sądeccz. II, 363) szczątki pniaka ogromnej lipy, pod którą miał siadywać legendowy młynarz, który za zasługi otrzymał L. i w herbie Śreniawę. L. należy do parafii rzym.-katol. w Łapanowie, do urzędu poczt. w Gdowie (3.7 kil.). Pos. więk. p. Z. Damask ma 306 roli i 111 mr. lasu; pos. mn. 112 mr. roli; z 297 mk. rzym.-katol. przebywa stale 15

na obszarze więk. posiadłości. L. graniczy na płn. z Łapanowem, na zach. z Gruszowem, na płd. z Grabiem a na wsch. z Wolicą. 3.) **L.**, wś, pow. limanowski, leży nad pot. Mszaną, w okolicy lesistej i górzystej. Od płn. zamyka dolinę 573 m. npm. Łysa góra 924 m., od wsch. Szczawski las 1007 m., Polanki 1008 m. i Magórzyca 881 m., od płd. Kudłów 1276 m. bezwzględnej wysokości. Z północnych wzgórz spływa do Mszany kilka potoków przez wieś, z których największy nazywa się Jasienną; z południowych trzy większe potoki: Rosocha, Rychłów, Rychłowiec i kilka mniejszych. Lasy są świerkowe, gleba zimna, owsiana. L. ma 1334 mk. rzym.-katol., drewnianą kaplicę, w której się czasem msza św. odprawia, tartak parowy w lesie i hutę szklaną. Kasa pożyczk. gminna ma 571 zł. w. a. kapitału. Par. w Niedźwiedziu. Pos. więk. hr. H. Wodzickiego ma obszaru 173 mr. roli w ogóle i 1079 mr. lasu; pos. mniej. 1817 roli, 303 łąk, 1079 past. i 55 mr. lasu. L. graniczy na północ z Łętową, na wsch ze Szczawą, na płd. ma obszerne lasy, a na zach. z Koniną. Por. *Krasne*. 4.) **L.**, dwór w Oleszycach, pow. cieszanowski. *Mac.*

Lubomierz 1.) wś, pow. pleszewski; 19 dm., 152 mk, wszyscy katol.; 41 analf. Poczta, st. kol. żel. w Pleszewie (Pleschen), o 7 kil. 2.) **L.**, folw.; 1 dm., 8 mk.; należy do dom. i gm. Taczanowa. W r. 1773 był własnością jezuickiego kolegium w Kaliszu. *M. St.*

Lubomin 1.) wś i folw., pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Nasielsk; leży przy dr. żel. nadwiśl., o 5 w. od Nasielska ku Gąsocinowi. W 1827 r. 16 dm., 114 mk. Rozl. folw wynosi mr. 705: grunta orne i ogrody mr. 516, łąk mr. 25, lasu mr. 149, nieużytki i place mr. 15, bud. mur. 1, z drzewa 16; płodozmian 7 i 13-polowy. Wś L. os. 15, z gruntem mr. 22. 2.) **L.**, pow. nowo-miński, gm. i par. Kuflew (ob.). 3.) **L.**, pow. nowo-miński, gm. Ładzyń, par. Stanisławów. W 1827 r. 15 dm., 136 mk. 4.) **L.**, wś i folw., pow. włocławski, gm. Piaski, par. Lubomin. Posiada kościół paraf. drewniany niewiadomej erekcyi; obecny z XVIII w. L. był własnością kapituły włocławskiej. W 1827 r. wś rząd., 21 dm., 197 mk. Par. L. dek. włocławski: 300 dusz. Por. *Kłobia*.

Lubomir, podobno dawne nazwisko m. Stawiszcz, pow. taraszczański.

Lubomirka, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Szczekarków, par. Opole. W 1827 r. 14 dm., 86 mk.

Lubomirka, wś nad Słuczą, pow. nowogradwołyński, gm. nowo-czartoryska, par. Miropol, włościan dusz 146, ziemi włościańs. 198 dzies., ziemi dwors. 399 dzies. Ma 24 dm., kilku właścicieli i część rządową. *L. R.*

Lubomirka 1.) wś, pow. latyczowski, nad Bohem, par. Międzybóż; należała do klucza międzyboskiego, skonfiskowanego Czartoryskim; dziś rządowa. 2.) **L.**, duża wś, pow. olhopolski, nad rz. Brytawką, dopływem Sawranki, gm. Demówka, par. Czeczelnik; od Olhopola 5 w., od Kodymy 25 w.; 300 dm., mk. 1700; ziemi włośc. 2101 dzies., dwor. 1279; gorzelnia. Cerkiew z 65 dzies. ziemi. Należała do Lubomirskich, do klucza czeczelnickiego; obecnie Sobańskich. 3.) **L.**, wś rząd., pow. bałcki, przy ujściu rz. Honoraty do Jahorłyka, gm. Nestoita, par. Rybnica, mk. 718, dm. 136, ziemi 1565 dzies. Należała do dóbr królewskich, do klucza hliboczańskiego, w 1816 r. nadana na 12 lat gener. Lewickiemu, a obecnie gener. Istominowi. Cerkiew pod wez. ś. Aleksandra ma 1490 dusz i 102 dzies. ziemi. Była niegdyś własnością Lubomirskich, wchodziła w skład klucza jahorłyckiego. *Dr. M.*

Lubomirka 1.) wś, pow. czehryński, o 3 w. na płd. od Matwiejówki, u źródeł strugi Wereszczanki, nazywanej też Taśminą Gniłą, pośród lasów. R. 1808 miała 581 mk. prawosł., dziś 546 prawosł., 28 katol., 50 izr. Koło wsi, zwłaszcza na zach., liczne nasypy i mogiły. Niegdyś L. wchodziła w skład Śmilańszczyzny, od Jabłonowskich przeszła do Michałowskich, Wróblewskich, Tyszkowskich, Dziekońskich, Łotockich, dziś kolokacya. Ma cerkiew prawosł. paraf. ś. Trójcy. O 3 w. na zach. od L. leży słoboda Antonówka, w której 1830 r. założono kościół katolicki filialny; ma ona 187 mk., w tem 41 katol. 2.) **L.** al. *Świniarka*, ob. *Kajetanówka*.

Lubomirka 1.) mko nad rz. Małą Korabelnią, pow. bobryniecki, gub. chersońskiej. R. 1869 było tu 60 dm. 2.) **L.**, mko, pow. elisawetgradzki, gub. chersońskiej, nad Taszłykiem, o 75 w. od m. powiat. Ma 439 dm., 1548 mk.

Lubomirka, także *Lubomirskim potokiem* lub *Błotnią* zwana rzeczka, wypływająca na obszarze wsi Biedaczowa, w pow. łańcuckim, płynie na płn. wsch., nasamprzód granicą Biedaczowa i Gwizdowa, poczem przez wś Gilarową; przyjąwszy z lew. brzegu pot. Radyówkę, zwraca się w Gilarowej na wsch. i w Wierzawicach w kierunku płn. uchodzi do Sanu z lew. brzegu. Długość biegu 13 kil. *Br. G.*

Lubomirz, ob. *Lubomierz*.

Lubomi, *Lubomla*, mko rząd., pow. włodzimierski, okr. polic. i gm. L., odl. od Warszawy 268 wiorst. R. 1870 miał 425 dm., 2064 mk., w tem 66 proc. izr., 2 cerkwie, kościół, kaplicę, browar, młyn, 4 garbarnie, 62 sklepy, 25 rzemieślników, 6 jarmarków. R. 1881 nawiedzone silnym pożarem. Paraf. kościół katol. ś. Trójcy, z muru wzniesiony 1412 r. Parafia katol. dek. kowelskiego: dusz 3562. Filia: Bendiuha, kaplice w Ziemlicy i w Horodnie. Stacya L. drogi żel. nadwiśl. leży o 2 w. od sta-

cyi poczt. L., o 20 w. od Maciejowa. Jerzy Narymuntowicz ks. bełski otrzymał to mko na dzierżawę lenną skutkiem traktatu między Olgierdem a Kazimierzem W. w 1366 r.; w roku jednak 1377, za panowania króla Ludwika węgierskiego, stracił je razem z całą ziemią chełmską, losy której zawsze L. dzielił, a która też wówczas do korony została przyłączoną. W r. 1392 przebywał w L. Władysław Jagiełło czas pewien i tak sobie go upodobał, że na pamiątkę tego wystawił tu kościół, istniejący dotychczas, chociaż kilkakrotnie w ciągu tylu wieków się palił. Jest cerkiew w L. pod wez. ś. Jerzego, fundacya której sięga ogromnej starożytności, a podanie ludu głosi, że wyszła tuż z pod zamkowej góry, gdyż podle niej stoi. Za czasów rzeczypospolitej było to miasto starościńskie i miało zamek na górze. Lustracya ststwa lubomlskiego z 1569 r. przytacza dość ciekawych szczegółów, z których jawnie się pokazuje, że ówczesny L. świetniejszym był od dzisiejszego. Dość wspomnieć, że podówczas samych piekarzy było 27; mko dawało dochodu zamkowi 109 złp. 3 gr. Konstytucyą za Zygmunta III zaliczono L. do dóbr królewskich, na których suma posagowa królewny oparta była. Gdy królewna wyszła za mąż, L. w 1659 r., wraz z całem ststwem darowano dożywociem, przez stany rzpltej, Wychowskiemu wojewodzie kijowskiemu i hetmanowi kozaków, za zasługi okazane państwu. Świetne czasy nastają dla L. z przejściem takowego w końcu XVIII w. na dziedzictwo Branickich. Wówczas przynosiło miasto dochodu, mianowicie w 1782 r., tylko 26470 złp. Braniccy założyli tu swoją rezydencyą, ogromny pałac z ogrodem. Miasto się zabudowało po większej części i do połowy XIX w. było niezmiernie ożywione, skutkiem rezydowania w pałacu Branickich, którzy starali się wszelkiemi sposobami je podnieść i zaprowadzać dla mieszkańców udogodnienia— ponieważ zaś były to niezmiernie rozległe dobra, obejmujące masę okolicznych wsi, więc ruch i ożywienie od głównego punktu rozchodziły się po okolicy. W połowie obecnego wieku dobra lubomlskie przechodzą do rąk rządu. Około 1870 r. wszystkie dobra lubomelskie jako „fermy“ rząd rozdał na własność rozmaitym urzędnikom, którzy położyli zasługi na polu administracyi. Mko, tak dawniej ruchliwe, zagłuchło zupełnie i letargicznym snem spało, dopóki w tym kierunku biegnąca kolej nadwiślańska nie urządziła tu swojej stacyi. Od tego czasu ruch się znowu obudził, jakkolwiek nigdy taki, jak dawniej. Wiele też na zubożenie miasta wpłynął cały szereg pożarów. Wedle taryfy pogłównego, do ststwa lubomelskiego zaliczały się następujące wsie i dobra: Lubomla, Lawale, Skiby, Zapole, Rymacze, Jahodyn, Hołowno, Bereźce, Lubochinie, Nudysz, Wiśniów, Kośniszcze, Krymno, Rejowiszcze, Mosfór, Olesko, Komorów, Szacko, Szczodrohost, Zabrodzie, Powiecie, Tur, Kortylesy, Samorowice i Radosław. W r. 1771 posiadała je Antonina Rzewuska, wojewodzina wołyńska; spłacając zeń kwarty złp. 26,470 gr. 27, a hyberny zł. 6808 gr. 16. Okr. polic. L. obejmuje gminy: L., Olesko, Rymacze, Huszcza, Zahorany, Hołowno, Krymno, Szack, Pulma. W mieście L. urodził się słynny kaznodzieja dominikański z czasów Zygmunta III, Seweryn Lubomlczyk. *F. S.*

Lubomla, ob. *Lubowla.*

Lubomuehle (niem.), młyn pod m. Trzebnicą na Szląsku.

Lubomyśle, wś, pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Ślesin (Łaski, Lib. ben. I, 209, 234). Leży o 19 w. na płn. od Konina, od szosy konińsko-włocławskiej w. 1; ma powierzchni 320 mr., ludności mięszanej polsko-niemieckiej 91; grunt szczerkowaty. Niegdyś istniał tu podobno zamek. *J. Chor.*

Lubon (niem.), pow. człuchowski, ob. *Lubonie.*

Luboń, ob. *Lubonia.*

Luboń 1.) wś, pow. mozyrski, gm. łachwiańska, opodal rz. Śmierć, przy drodze wiodącej z Sinkiewicz i Mokros do mka Łachwy, ma osad 35; miejscowość odludna, poleska, grunt piaszczysty nizinny. 2.) **L.**, wś w płd. stronie pow. bobrujskiego, na zapadłem Polesiu, przy moczarach zajmujących kotlinę rz. Tremli, w okolicy pomiędzy Józefpolem i Iwaniszewiczami, ma osad 22, grunta piaszczyste, miejscowość odludna. *A. Jelski.*

Luboń *Mały* i *Wielki*, dwa szczyty w Beskidach skawiańsko-rabczańskich, w dziale lubońskim. Dział Lubonia zajmuje południowy obszar tychże Beskidów, między Rabką od płd., a Lubieniem od płn. Oblewa go od płd. wsch., wsch., płn. wsch. Raba, od płn. zach. Krzeczówka, także Lubienką zwana, od zach. potok Naprawa i Skawa, na płd. linia Skawa-Zabornia-Rabka. Bokiem płd.-zach. i płn.-zach. wiedzie gościniec nowotarski, od którego w Skomielnej jedno ramię płd.-wsch. wiedzie do Rabki, a drugie zachodnie do Jordanowa. Najwyższym szczytem jest Wielki L. 1023 m., podobny kształtem do Babiej Góry; daje piękny widok na Babią Górę i pasma koło niego położone. Cały lesisty. Na zach. od niego Mały L. 870 m. Na płn. od niego wystrzela w górę stożkowy Strzebel 977 m., wznoszący się łagodnie od zach., tylko przy szczycie bardzo stromy. Pokryty cały świerkami, na szczycie skarłowaciałe buki. *Br. G.*

Lubonia 1.) al. *Lubania*, wś, folw. i osada młyn., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Srocko. W 1827 r. było tu 21 dm., 173 mk.; obecnie wś ma 16 dm., 146 mk., 308 mr.; folw.

1 dm., 240 mr. (należy do dóbr Grabica); os. młyn. 1 dm., 8 mk., 15 mr. 2.) **L.**, wś włośc., pow. opoczyński, gm. Owczary, par. Błogie, odl. 20 w. od Opoczna; 23 dm., 164 mk., 395 mr. obszaru.

Lubonia al. *Luboń* 1.) wś, pow. wschowski, 28 dm., 183 mk., wszyscy katol.; 39 analf. Poczta i tel. w Poniecu o 5 kil.; st. kol. żel. Bojanowo o 12 kil.; st. kol. żel. Rydzyna o 15 kil. 2.) **L.**, dom. tamże, 2420 mr. rozl.; dwie miejsc.: a) L., dom., b) Tadeuszki, folw.; 15 dm., 223 mk.; 15 ewang., 208 katol; 49 analf. Cegielnia parowa. Własność Tadeusza Morawskiego h. Dzierżykraj, dawna siedziba generała i poety Morawskiego. *M. St.*

Lubonicze, miasteczko liche i dobra, niegdyś w województwie mińskiem, w pow. rzeczyckim, teraz w pow. bobrujskim, o 2 mile na płn. od Bobrujska, nad rz. Lubońką położone; należały do korony i mianowały się ststwem. Podług Vol. Legum składało się z mka L. i z dzierżaw Kostrójsk, Kozary, Cyble, Białowieście i Pirlów. W r. 1771 posiadali je Lescy, opłacając z niego kwarty złp. 2381 gr. 4 i hyberny złp. 544 gr. 26. Na sejmie z roku 1773—1775 stany rzpltej nadały to starostwo w emfiteutyczne posiadanie Michałowi Pruszanowskiemu, sędziemu grodzkiemu i podczaszemu pow. rzeczyckiego, łącznie z dzierżawami Stołpiszczem w rzeczyckiem, oraz Kokoszycami i Jarniewem w pow. słonimskim położonemi. Teraz posiada zarząd gm. lubonickiej, składającej się z 5 ststw wiejskich, 14 wsi i 2117 włościan płci meskiej; mko ma cerkiew, szpital gminny, szkółkę, os. 39; miejscowość poleska, gleba piaszczysta. Mnóstwo głazów erratycznych. *A. Jelski.*

Lubönie, niem. *Lubon*, włośc. wś, pow. człuchowski, blisko granicy pomorskiej, między dwoma jeziorami. Obszaru mr. 2121, bud. 29, dm. 9, katol. 97, szkoła. Parafia Borzyszkowo, poczta Lipienice. *Kś. F.*

Lubowiec 1.) wś, pow. średzki, 17 dm., 137 mk., wszyscy katol.; 33 analf. Poczta i tel. w Zaniemyślu o 2 kil.; st. kol. żel. w Środzie o 10 kil. 2.) **L.**, olędry, tamże; 4 miejsc.: a) L., olędry; kolonie: b) Kowalka, c) Maydany i d) Staw; 31 dm., 292 mk.; 177 ewang., 115 katol.; 92 analf. 3) **L.**, folw. tamże, z Polwicą ma 2863 mr. rozl.; 4 dm., 60 mk., wszyscy katol.; 30 analf. *M. St.*

Lubonie (*Stara wieś*), wś, *L.-Kijewo* wś i *L.*, folw. i os., pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Bierzwienna Długa (Łaski: Lib. ben. II, 449); odl. od Koła w. 16; dm. 9. L. Stara wieś i L. Kijewo, wś, mają 14 dm., 145 mk. L. folw., 3 dm., 125 mk. i os. 1 dm., 9 mk. W 1827 r. 13 dm., 128 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami: L., Witów i kol. L.) rozległy mr. 544: grunta orne i ogrody mr. 436, łąk mr. 33, pastwisk mr. 54, nieużytki i place mr. 17, bud. mur. 4, z drzewa 9, płodozmian 13-polowy, wiatrak. Wś L. os. 29, z grun. mr. 134; wś Witów os. 7, z grun. mr. 125; kol. Lubonie os. 9, z grun. mr. 242. 2.) **L.-Holendry**, kolonia, pow. kolski, gm. Kłodawa, parafia Bierzwienna Długa, odl. od Koła 16 w., ma dm. 8, mk. 46. W 1827 r. 9 dm., 110 mk.

Luboniek, wś i folw., pow. piński, 3 okr. polic., za rzekami, mk. 146, majętność dawniej Sołtanów, potem Bądzkiewiczów, dalej Radziejewskiego, obecnie rad. stanu Kuklińskiego; ma 9840 mr. ziemi z folw. Holeniewo. *Kś. M.*

Lubonią, właśc. *Lubomia* (ob.).

Lubońka, niewielka rzeczka w pow. bobrujskim, poczyna się w moczarach za mkiem Luboniczami, ma bieg południowy; na przestrzeni 7 w. porusza 3 młyny, za wsią Hutą wpada do Berezyny z lewej strony. *A. Jelski.*

Lubońki potok, potok górski, wypływa z pod Małego Lubonia (870 m.), na płd.-wsch. jego stronie, płynie na płd. wschód, tworząc wzdłuż całego swego biegu granicę między Skomielną Białą i Zarytem w pow. myślenickim. Uchodzi do Raby z lew. brzegu. Długość biegu $4^1/_2$ kil. *Br. G.*

Lubopol, folw. w pow. pińskim, w okr. polic. łohiszyńskim, nad kotliną Jasiołdy, posiada znakomite łąki, ma obszaru 610 mr.; od r. 1875 własność wspólna mieszczanina Kałaura i włościanina Korzeniewicza; miejscowość bardzo niska i odludna. *A. Jelski.*

Luboradz, wś, pow. kutnowski, gm. Krośniewice, par. Nowe (Łaski, Lib. ben. II, 473). W 1827 r. wś rząd., 2 dm., 16 mk.

Luboradz, por. *Liberadz*, *Luberadz* i *Chełmno*.

Luboraz, niem. *Lieberose*, mko w pow. lubińskim, na dolnych Łużycach, nad dopływem Szprewii, ma do 2000 mk., 2 kościoły ewang., tkactwo. W pobliżu smolarnia, torfiarnia i duża góra lesista. *A. J. P.*

Luborcza 1.) wś i os. karcz., pow. noworadomski, gm. i par. Koniecpol. Ma 240 mk., 29 dm., ziemi włośc. 302 mr. W 1827 r. 20 dm., 120 mk. Ob. *Koniecpol.* 2.) **L.** T. n. wś wymienia Łaski (Lib. ben. I, 559) w parafii Chrząstów.

Luborka, mała wioska a raczej futor, pow. lityński, o 5 domach, nieopodal wsi Biczowej, par. Kumanowce. Ziemi dwors. 141 dzies., włośc. 49 dzies.

Luborzyca, wś, pow. miechowski, gm. i par. Luborzyca. Leży przy drodze bitej z Krakowa do Proszowic. Posiada kościół paraf. murowany, szkołę początkową i dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. była to wś duchowna, miała 66 dm., 292 mk. Kościół tutejszy, z cegły w stylu ostrołukowym zbudowany, założony był podobno w 1212 r. przez Iwona Odrowąża, bisk. krakowskiego, nastę-

pnie przerobiony i powtórnie poświęcony w r. 1433. Par. L. dek. miechowski, 2654 dusz. Gmina L. należy do sądu gm. okr. IV w Wilczkowicach, st. poczt. Michałowice: ma 9004 mr. obszaru i 3334 mk. W gminie są dwie szkoły początkowe (Luborzyca i Goszcza). *Br. Ch.*

Luborzyce, por. *Lubościce.*

Luborzycka Wola, wś, pow. miechowski, gm. i par. Luborzyca.

Luborzycki potok, wypływa w Luborzycy, w Król. Polskiem, tuż nieopodal granicy galicyjskiej, płynie ku południo-zachodowi, dosięga Sulechowa i Prus; tutaj brzegi wznoszą się do 1½ m., koryto ma przeszło 2 m. szer., dno z namulisk, nieco niżej brzegi poszarpane, przedstawiają pokłady cienkie iłu, gliny i t. d. Od Kantorowic po Zesławice ma brzegi nierówne, często pionowe do 3½ m. wysokości, a koryto 1½—3 m. szer. Pod Zesławicami wypłynąwszy na obszerniejsze łąki wpada do Dłubni. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Lubość, niem. *Laubst*, wś na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim. Kościół ewang. filialny do Lutola, szkoła początkowa. Mieszkańcy Serbowie w fazie germanizacyi. Por. *Lubhość.* *A. J. P.*

Lubosch (niem.), ob. *Lubosz.*

Lubościce, niem. *Luboschütz* al. *Lieboschütz*, 1291 *Lubozici*, 1532 *Luboschitze*, wś, pow. opolski, nad Małopaną, par. Opole, ma 73 bud., 78 dm., 414 mk., 62 os., 943 mr. ziemi. *F. S.*

Lubosiej, mały zaśc. w pow. borysowskim, o milę na płn. od mka Ziembina położony, ma osad 3, grunta wzgórkowate i kamieniste.

Lubosin 1.) wś, pow. szamotulski; 16 dm., 113 mk., 67 ewang., 46 katol.; 15 analf. Poczta w Podrzewiu o 3 kil., tel. w Pniewach o 9 kil., st. kol. żel. w Szamotułach (Samter) o 15 kil. 2.) L., dom. tamże, 2081 mr. rozl., 18 dm., 193 mk., 40 ewang., 153 katol.; 76 analf.

Lubośnia, wś i os. nad rz. Widawką, pow. łaski, gm. Dzbanki, par. Szczerców. Wś ma 4 dm., 41 mk., 15 mr.; os. 1 dm., 8 mk., 97 mr. rozl.; młyn wodny.

Lubostroń, folw. w pow. mozyrskim, na praw. brzegu Słuczy, przy drodze wzdłuż Słuczy wiodącej z mka Lenina do Grabowa; odludna poleska miejscowość, grunta lekkie, łąki obfite. *A. Jelski.*

Lubostroń, dom., pow. szubiński, nad Notecią, 3696 mr. rozl.; 19 dm.; w r. 1880 było 330 mk.; w r. zaś 1871 352 mk.; 12 ewang., 340 katol.; 133 analf. Poczta i tel. w Łabiszynie o 4 kil.; st. kol. żel. w Chmielnikach o 15 kil. L. ma piękny pałac przez dziadka teraźniejszego dziedzica hr. Leona Skórzewskiego, podług rysunku Zawadzkiego ozdobnie wystawiony. Do 1880 r. L. zwał się Piłatowo i dopiero Fryd. hr. Skórzewski, budując pałac, wyjednał zmianę nazwy pierwotnej na L. Ob. *Łabiszyn.* W zagajeniu odkryto groby pogańskie, przykryte okrągłemi płytami kamiennemi; z jednego grobu zdołano wydobyć 17 urn.

Lubosz, *Lubusz*, niem. *Lubosch*, wś i dom., pow. międzychodzki; 4 miejsc.: a) L., wś i dom.; b) L., leśnictwo; folwarki: c) Karolewo (Carlshof), d) Augustowo; 41 dm., 602 mk.; 201 ewang., 401 katol.; 156 analf. Dom. ma 7328 mr. rozl. Kościół katol. paraf. dek. lwoweckiego. Dom. posiada cegielnię i gorzelnię parową. Poczta i tel. w Pniewach o 3 kil., st. kol. we Wronkach o 23 kil. Wieś L. była w XVI w. własnością znakomitej rodziny wielkopolskiej Ostrorogów; w XVII i XVIII w. posiadali ją Świnarscy, Kalinkowscy i Bnińscy. W połowie zeszłego wieku był tutaj plebanem Andrzej Burglewicz, akademik krakowski, sławny w swoim czasie egzorcysta. 2.) L. *Stary*, wś, pow. kościański; 26 dm.; 233 mk.; 15 ewang., 218 katol.; 77 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Kościanie o 4 kil. 3.) L. *Stary*, leśnic., 1 dm., 8 mk., należy do dom. Racota. 4.) L. *Nowy*, wś, pow. kościański, 34 dm., 354 mk.; 119 ewang., 235 katol.; 70 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Kościanie o 3 kil.

Luboszany, mczko w gub. mohilewskiej, w pow. orszańskim, nad rz. Klewą (ob.). Było to ststwo. Według spisów podskarbińskich z r. 1565 zaliczało się wówczas do dóbr stołowych królewskich. Składało się z miasteczek: Luboszany i Berezyny Ihumeńskiej z przyległościami. W r. 1771 było w posiadaniu Tyszkiewicza, het. poln. litew., który z niego opłacał w r. 1766 kwarty złp. 4925 gr. 7½, zaś hyberny z obudwu części tego ststwa złp. 4900. Znaczna część tego ststwa przy pierwszym rozbiorze kraju odpadła do Rossyi.

Luboszcz, ob. *Lubhość* i *Lubość.*

Lubosześnica, wś, pow. szamotulski, 23 dm., 237 mk.; 43 ewang., 194 katol., 94 analf. Poczta i tel. w Pniewach o 3 kil., st. kol. żel. Szamotuły o 23 kil.

Luboszewy, wś i os. karcz., pow. rawski, gm. i par. Lubochnia (Łaski, Lib. ben. II, 318). Leży na prawo od drogi bitej z Tomaszowa do Rawy, ma 23 dm., 212 mk., 422 mr. ziemi włośc. W 1827 r. 25 dm., 133 mk. Jest tu straż leśnictwa Lubochnia. *Br. Ch.*

Luboszin (niem.), wś, pow. tucholski, ob. *Lubocin.*

Luboszowa al. *Lubaszowa*, wś, pow. tarnowski, na prawym brzegu Biały, u ujścia pot. Rosiówki, 326 m. npm., od płd. ma lasy na wzgórzach od 392 do 501 m. npm., któremi poprowadzono granicę powiatów tarnowskiego i gorlickiego. Dawniej należała ta wś do opactwa tynieckiego. Liczy 352 mk. rzym.-katol. należy do par. rzym.-katol. i urzędu poczt. w Tuchowie odległym o 1 kil. Posiadłości większej nie ma; pos. mniej. ma 298 roli, 20

łąk, 69 pastw. i 170 mr. lasu; kasa pożyczk. gminna ma 99 zł. w. a. kapitału; graniczy na płn. z Burzynem a na wsch. z Kielanowicami górnemi. *Mac.*

Lubotyń 1.) wś i os. nad jez. Lubotyńskiem, pow. kolski, gm. i par. Lubotyń, odl. od Koła w. 24; posiada kościół par. murowany nieznanej erekcyi i szkołę początkową 1-klas. Wś ma 4 dm., 22 mk.; os. 2 dm. i 2 mk.; folw. 12 dm., 106 mk., majorat. L. folw. poduchowny: 2 dm., 12 mk. W 1827 r. wś rząd.: 17 dm., 151 mk. L. stanowił posiadłość biskupów kujawskich aż do okupacyj pruskiej. Klucz L. stanowiły: L. wś i wsie: Popowice, Zakrzew, Józefowo. Michał biskup kujawski 1231 r. nadał L. cystersom sulejowskim (Kod. dypl. pol. I, 32). Obecnie L. stanowi majorat dany w r. 1842 rzecz. rad. st. Sotnikowowi. Dobra składają się z folw. L., wsi L., Zakrzew, Kawenczynek, Józefów i Górki; rozległość dominialna wynosi mr. 1161: grunta orne, ogrody, łąki i pastwiska mr. 503, lasu mr. 658. Wś L. os. 9, z grun. mr. 56; wś Zakrzew os. 30, z grun. mr. 676; wś Kawenczynek os. 7, z grun. mr 131; wś Józefowo os. 12, z grun. mr. 356; wś Górki os. 2, z grun. mr. 12. Gm. L. należy do sądu gm. okr. I w Babiaku, st. poczt. Sompolno, ma obszaru 20267 mr. i 6810 mk. W gm. są dwie gorzelnie (Bogusławice i Ozorzyn), młyn parowy (Radoszewice), 3 szkoły (Babiak, Brdowo i Lubotyń), olejarnia, kopalnie torfu, młyn wodny (Babiak). Par. L. ma 2010 dusz. 2.) **L.**, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Lubotyń. Posiada kościół paraf. erygowany w 1497 r. przez kanoników z Czerwińska, dziedziców L.; obecny drewniany pochodzi z 1621 r. Jest tu szkoła początkowa 1-kl. ogólna, urząd gminny, 241 mk. i 2640 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd., 22 dm., 195 mk., stanowiła ekonomią dóbr rząd. w b. wojew. mazowieckiem. Par. L., dek. łomżyński 3230 dusz. (Kod. dypl. pol. II, 605). Gm. L. ma 3649 mk., rozległości 10691 mr., sąd gm. okr. III w os. Śniadowie o 11½ w., st. p. Ostrów o 28 w.; w gm. 1 młyn i 5 wiatraków. W skład gm. wchodzą: Budziszka, Chmielewo, Gawki, Gniazdowo, Gumowo, Gumówko, Klimonty, Koskowo, Kossewo, Lubotyń, Podbiele Wielkie, Podbielko, Rabendy, Rząśnik, Rogowo, Rogówek, Świerze, Turobin i Żyłowo.

Lubotyń, jez. przy wsi t. n., w pow. kolskim, na granicy pow. słupeckiego, do którego w połowie należy, na lewo od drogi z Izbicy do Sompolna, ma do 3 w. długości w kierunku od płn. ku płd. wsch., a do ½ w. szerokości. Brzegi w części wyniosłe, od płn. zaś i z płd. przechodzą w mokrą nizinę. Zdaje się, że wody jeziora dostają się ostatecznie do rzeczki Noć, która je prowadzi do Gopła. Głębokość jeziora ma sięgać 80 stóp. *Br. Ch.*

Lubotyń, st. p. i st. dr. żel. charkowsko-nikołajewskiej i sumskiej, pow. wałkowski gub. charkowskiej.

Lubotyńskie bagna al. *Bagna Budy*, wś nad jez. lubotyńskiem, pow. kolski, gm. i par. Lubotyń, odl. od Koła 17 w.; dm. 8, mk. 39. Są tu kopalnie torfu.

Lubotz (niem.), ob. *Lubocz*.

Lubotzki, *Lubotzken* (niem.), ob. *Luboczki*.

Lubovia (dok.), ob. *Lubawa*.

Lubów, ob. *Lubowo*.

Lubów, inaczej *Łubów* (ob.), pow. sokalski.

Lubow (dok.), nazywały się 2 jeziora w pobliżu siebie położone w pow. chojnickim, między któremi wś paraf. Leśno zbudowana; struga Zbrzyca przechodzi przez te jeziora, jedno zwało się Małe Lubowe. R. 1354 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, użyczył małego jeziora L., na płd. leżącego, przy którem wś blisko się znajduje, na użytek wioski. Wielkie L., nieco na płn. będące, zastrzegł natomiast zakonowi. Ob. odpisy Dregera rękop. w arch. w Peplinie 106. *Kś. F.*

Lubow (dok.) al. *Lubowo*, nazywał się kiedyś las w puszczy tucholskiej leżący, na płd. wsch. jej krańcu, przy teraźn. pow. świeckim, gdzie obecnie wś się znajduje Lubawa, niem. Lubau, w par. lubiewskiej, pow. tucholskim. Zachodzi w starych opisach granic wsi pol. Ciechocin r. 1379, które tak się wyrażają: Od sumińskiej granicy dalej granicami do lasu, który zwią Lubow, dalej granicą do prob. łąki i do jeziora prob. Wspomina się także w opisie granic wsi Bysławia r. 1379: Od gran. Bysławka i drogi tucholskiej podle jez. Swosdow przy lesie i przy Wełpinie, do granicy Jasinka, do jeziora Przybysow i do granicy lubowskiej. Ob. Odpisy Dregera w arch. w Peplinie str. 118 i 120. *Kś. F.*

Lubow, *Lubowa*, *Lubowe* (dok.), ob. *Lubawa*.

Lubowce, ob. *Lubarce*.

Lubowe (dok.), nazywało się kiedyś jez. na pograniczu pow. kartuskiego i kościerskiego, do wsi Połęcino dawniej należące, które wraz z tą wsią ks. Sambor II zapisał oo. cystersom w Łeknie: r. 1291 Mestwin II darowiznę te potwierdza. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. *Kś. F.*

Lubowiec, węg. *Lubocz*, ob. *Łubowiec*.

Lubowelka, nazwa pot. Jakubianki, uchodzącej do Popradu pod Lubowlą. *Br. G.*

Lubowice, niem. *Gross-Lubowice*, dom., pow. gnieźnieński, 1241 mr. rozl.; 7 dm.; 122 mk., 16 ewang., 106 katol.; 66 analf. Poczta i tel. w Kiszkowie o 2 kil.; st. kol. żel. w Chwałkowie o 15 kil., w Pobiedziskach o 14 kil.; par. Dąbrówka (Łaski, Lib. ben. I, 66). Własność Kazimierza Węclewskiego, niegdyś Radzimińskiego. *M. St.*

Lubowice, niem. *Lubowitz*, wś i dobra, pow. raciborski, na wzgórzach lewego brzegu Odry,

28 bud., 56 dm., 361 mk. Dobra z folw. Maxhof, od 1852 własność księcia raciborskiego, mają 830 mr. ziemi i pięknie położony na górze zamek. Wś 41 os., 171 mr. ziemi, młyn i osadę Reneciok (?), kościół drewn., szkołę 2-klas. Par. L. dek. raciborskiego miała 1869 r. 3427 katol., 13 ewang., 1 izr. Por. *Ganiowice.*

Lubowice, niem. *Lubsdorf*, włośc. wś, pow. wałecki, na bitym trakcie tuczyńsko-słopanowskim, przy granicy Pomeranii. Obszaru liczy mr. 3188, bud. 127, dm. 43, katol. 374, ewang. 15. Par. Marcinkowo, w miejscu jest kościół katol. filialny i szkoła, poczta Tuczno. Kościół oddawna tu istniał murowany z wieżą drewnianą p. t. ś. Michała arch.; obecnie jest on filią do Marcinkowa. *Ks. F.*

Lubowicz-*Byzie*, *L. Kąty* i *L. Wielki*, wś, szlach. i włośc., pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par Kuczyn. W 1827 r. L. Byzie 9 dm., 55 mk.; L. Kąty 8 dm., 81 mk., i L. Wielki 22 dm., 181 mk. Por. *Klukowo* i *Kuczyn.*

Lubowicze 1.) wś włośc., pow. wilejski, o 29 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 4 dm., 59 mk. 2.) **L.**, folw. pryw., pow. wilejski, o 19 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 1 dm., 4 mk. prawosł. (1866).

Lubowicze, wś, pow. mozyrski, gm. turowska, przy drożynie wiodącej z Turowa do Olgomel, ma os. 5, miejscowość odludna, nizinna.

Lubowicze, wś, pow. radomyski, na lewym brzegu rz. Irszy, mk. 460. Niegdyś wś ta z Jelcówką należała do szerokiego dziedzictwa starożytnej miejscowej rodziny Jelców. Następnie gdy ten dom wygasł, substancya jego cała przeszła w linią żeńską, a mianowicie Bajbuzów Słockich, Defressów i hr. Krasickich. R. 1762 Ignacy Krasicki (późniejszy biskup warmiński) na mocy działu wziął z substancyi matczynej po Jelcach, dobra L., Jelcówkę i wś Lumle; z substancyi „zaś poojczystej 3909 zł. corocznie z intrat Dubieckich i w Dubieckn cały na górze w pałacyku apartament". Antoni zaś brat jego wziął tylko z dóbr ojczystych Pleszowice i Byków w wojew. ruskiem. Matka zaś ich Anna, z domu Starzechowska, urodzona z Maryanny Jelcównej, córki Jana Wacława Jelca, zatrzymała sobie dożywocie na Dubiecku. (Dzien. Warsz. 1855 № 171). *E. R.*

Lubowiczki, niem. *Klein-Lubowice*, dom., pow. gnieźnieński; 926 mr. rozl., 6 dm., 94 mk.; 8 ewang., 86 katol.; 53 analf. Poczta, tel. w Kiszkowie o 2 kil.; st kol. żel. w Pobiedziskach o 14 kil. Własność Kazybskiego. Por. *Lubowice.* *M. St.*

Lubowidz, wś nad rz. Działdówką, pow. mławski, gm. Rozwozin, par. Lubowidz; otoczona rozległym borem sosnowym, nad rzeką, która przez samą wś płynie, poruszając młyn i tartak. Folw. w gruntach lekkich niewielki. Wś rozległa i dobrze zabudowana, bory przetrzebione. R. 1349 Bolcsław ks. płocki nadał wś L. Wojciechowi i Mikołajowi Nagórkom a 1521 Zygmunt Stary pozwolił Janowi Lubowidzkiemu wynieść ją do rzędu miast, lecz z tego przywileju L. nie korzystał. Około r. 1850 dobra te przeszły z rąk Sierakowskich w ręce Ign. Wiśniewskiego. Kościół paraf. drewniany niewiadomej erekcyi, w 1860 r. odnowiony, na cmentarzu kaplica murowana. Szkoła początkowa, gorzelnia, cegielnia, karczma, 60 dm., 631 mk., 4158 mr. ziemi i 99 mr. nieużytków, w tem 820 mr. ziemi włościan. W 1827 r. 31 dm., 284 mk. Par. L. dek. mławski: 5114 dusz. Według Towarz. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarków: L. i Brudnice lit. B, nomenklatur: Rogale i Borczyny, wsi: Brudnice, Bądzyn i Pątki; rozl. mr. 3656: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 458, łąk mr. 109, pastwisk mr. 7, wody mr. 39, lasu mr. 2695, nieużytki i place mr. 45, razem mr. 3354, bud. mur. 6, z drzewa 38; folw. Brudnice lit B, grunta orne i ogrody mr. 37, łąk mr. 10, pastwisk mr. 3, wody mr. 243, lasu mr. 3, nieużytki i place mr. 7, razem mr. 303, bud. mur. 2, z drzewa 10. Gorzelnia, młyn wodny, 2 tartaki i cegielnia, pokłady torfu i kamienia wapiennego. Wś L. osad 47, z grun. mr. 718; wś Brudnice os. 4, z grun. mr. 7; wś Bondzyn os. 14, z grun. mr. 403; wś Pątki os. 8, z grun. mr. 238. *Br. Ch.*

Lubowidza, wś i folw., pow. brzeziński, gm. i par. Dmosin, o 10 w. od Rogowa, ma 14 dm., 275 mk., ziemi włośc. 307, dwors. 586 mr. W 1827 r. była tu część rządowa mająca 6 dm., 42 mk. i część prywatna 6 dm., 82 mk. (Czyt. Łaski, Lib. ben. II, 341 i Kod. dypl. pol. II, 437),

Lubowidzkie jez. na gruntach wsi Lubowidz w pow. mławskim, ma do 20 mr. obszaru i 18 stóp głębokości. *Br. Ch.*

Lubowieckie, jez. we wsi Lubowiec, w pow. lipnowskim. Leży o kilka w. na płn. od jez. Skępe, ma do 20 mr. obszaru i do 18 stóp głębokości. Brzegi wyniosłe, lesiste w części.

Lubowiec 1.) wś, nad jez., pow. lipnowski, gm. Skępe, par. Chrostkowo. Gruntów włośc. 251 mr., w tem 197 mr. ornych, 23 dm., 338 mk. Folw. liczy 939 mr., w tem 249 ornych, 5 dm., 17 mk.; os. karcz. z domem zajezdnym, 11 mk., We wsi mieści się straż leśna. 2.) **L.**, folw., pow. rypiński, par. Działyń. Rozległość wynosi mr. 1118: grunta orne i ogrody mr. 384, łąk mr. 19, pastwisk mr. 2, wody mr. 23, lasu mr. 672, nieużytki i place mr. 18, bud. z drzewa 15; folw. ten w r. 1875 oddzielony od dóbr Zbojno.

Lubowiec, część Kiernicy, pow. gródecki. Jest tu także folw. zwany Milerówką.

Lubowiec, dok. *Lubowitz*, nazywało się kiedyś jez. przy mieście Skarszewy leżące w pow.

kościerskim. Podług dokumentu lokacyjnego z r. 1341 zachodzi jako granica posiadłości tegoż miasta. Wyjmujemy z dokum. odnośny ustęp: Granica poczyna się od pala w jez. L. wbitego, do jeziora Czarnego, do granicy wsi Ebertswalde, do jez. Egil, do jez. Rosen i t. d. Ob. Akta graniczne opact. peplińskiego w archiwum w Peplinie. *Kś. F.*

Lubowieś, niem. *Vogelsang*, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej.

Lubowież (mylnie *Lubomierz*), wś i folw., pow. włodawski, gm. Hańsk, par. Sawin (gr. obrządku Hańsk), ma 8 dm., 65 mk., 72 mr. rozl. Folw. rozległy mr. 2428, t. j. grunta orne i ogrody mr. 351, łąk mr. 345, past. mr. 748, lasu mr. 894, nieuż. i place mr. 90, bud. z drzewa 10; płodozmian 8-polowy, pokłady torfu, rzeczka bez nazwy przepływa; folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Hańsk (ob.).

Lubowież, przys. do Dąbrowy, pow. chrzanowski, leży śród lasów zwanych Korczyskami, na zachód od wsi.

Lubowiska, ob. *Kartuzy*, t. III, str. 886.

Lubowitz (niem.), ob. *Lubowice* i *Lubowiec*.

Lubówka, wś na płn. od rz. Hrezli, pow. owrucki.

Lubówka 1.) rzeczka, wypływa ze źródeł leśnych na obszarze gm. Łówczy, w pow. cieszanowskim, płynie na zach. przez Płazów i Rudę Rożaniecką doliną śródleśną i zwróciwszy się na płn. zach. uchodzi na obszarze Lublińca Nowego do Różanieckiego potoku. Długość biegu 14 kil. Na Kummersberga mapie Galicyi (sekcya 11) zwie się ten pot. *Łabówką*. 2.) L. al. *Łubówka*, pot., powstaje w obr. gm. Łubowa, w pow. sokalskim, płynie na północny zach. przez obszar Łubowa, a potem granicą Ł. i Wareża i poniżej Wareża uchodzi do Warężanki z praw. brz. Płynie przez łąki moczarowate korytem uregulowanem, umyślnie przekopanem dla osuszenia łąk. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Lubowla-*Stara*, także *Lubomla*, *Lubowna* lub *Lubownia*, niem. *Alt Lublau*, *Iblau*, węg. *Ó-Lubló*, łac. *Lublovia*, *Lublo-Vetus*, miasto w hr. spiskiem (Węgry), w dystrykcie lubowelskim, na prawym brzegu Popradu, przy ujściu Jakubianki do Popradu. Obszar miasta graniczy od płd. z Lubownią Nową, od wsch. z Hobgardem, od płn. z Krempachem i Jarzębiną (Jarembiną), a od zach. z Gniazdami (Kniesen). Od zach. ku wsch. przerzyna go Poprad na przestrzeni 5 1/4 kil. Północny obszar jego zraszają potoki górskie Lipnik Wielki i Mały (ob.), południowy zaś Jakubianka, którą Baliński i Lipiński mianują Lubowelką. Na południowej granicy wznoszą się wzgórza Kozia góra (681 m.) i Pusta góra (717 m.). Wzniesienie miasta 548 m. npm. (szt. gen.). Dm. 391, mk. 2189 (1024 męż., 1165 kob.), obszar 4010 kwadr. sążni katastr. (1880). Mieszkańcy Słowacy i Niemcy, przeważnie religii rzym.-katol. Według szemat. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rzym.-katol. 1953, gr.-katol. 77, ewang. 25, nieun. 304, żyd. 95, razem 2454. Parafia łac. w miejscu. Kościół pod wez. ś. Mikołaja bisk., erygowany w r. 1222; metryki chrztu poczynają sie rokiem 1692, ślubów r. 1726, umarłych r. 1770. Do par. łac. należą wsi Jarzębina i Litmanowa. Gr.-katol. należą do parafii ruskiej w Jarzębinie. Na obszarze L. leżą folwarki: Furman, Krempach i Murań. Na cmentarzu wznosi się kaplica Grobu Pańskiego. Jest tu kasa oszczędności dla miast Lubowli, Gniazd i Podolińca. Ma swój magistrat. Sąd powiatowy, urząd podatkowy i pocztowy w miejscu. W środku rynku stoi kościół powyżej wspomniany, postawiony pierwotnie w stylu gockim, z czworoboczną wieżą, w której zegar pomieszczony; szczyt jej wysoki, czerwono-pomalowany. Domy w rynku piętrowe, murowane, z wielkiemi facyatami, po większej części strojne w malowaną lub rzeźbioną ornamentykę rokoko lub w figury świętych. Na płn. od miasta, na lewym brzegu Popradu, wznosi się Złatna hora (640 m.), na obszarze wioski Sadka, także Podsadkiem zwanej, należącej do gm. Hobgardu. Na jej wierzchołku wznosi się zamek, na płd. frontem zwrócony. Czworoboczne bastyony po rogach, połączone równym murem, tworzą pierwsze jego warownie; w jednej z nich, we wschodniej, jest główna brama żelazna, olbrzymią kłodą teraz zamknięta. Przez nią wchodzi się na pierwszy dziedziniec, gdzie w murze tkwi czerwona marmurowa tablica, mocno popękana, z napisem u góry: „Virtute dulce“ i herb Szreniawa bez mitry i hełmu, a pod tem: „Illus. ac magn. Ds. Ds. Sebast. Lubomirski Comes in Wisnicz, Cast. Biec. Sand. Scep. Dob. Cap. Renov. fecit anno 16...“ (cyfry zatarte). Stąd wiedzie droga coraz wyżej w drugą bramę ozdobną: nad nią herb Szreniawa z piaskowca wykuty, mitra nad nim unoszona przez ledwo widziane jakieś figury. Za bramą drugi dziedziniec większy; śród niego od zach. wznosi się budynek mieszkalny dotąd z żelaznym gankiem po nad murem fortecznym. Poniżej jest kilka małych izb, w jednej z nich mieści się biblioteka. Tu miał się znajdować napis na czerwonym marmurze (Kolumb, Pamiętnik podróży, 1829, t. 5, № 27. Zamek lubowelski z Dziennika podróży, Dr. Soczyński): „Arcem hanc Lublo, propugnaculum Regni Poloniae, igne absumptum A. D. MDLV, mandato Ssmi Sigismundi Augusti Regis Poloniae, Mfcus Joannes Bonar Castellanus Biecensis, loci hujus Praefectus, restauravit— etiam A. MDCIIIL Illus Stanislaus Lubomirski Sac. Rom. Im. Princeps, Comes in Wisnicz Palatinus Gnalis Crac. Scep. Dobcicens. Zato-

rien. Niepolom. Gubernator... nitidiorem et commodiorem .... ensis suis reduxit". W tym dziedzińcu znajduje się tablica marmurowa z h. Lubomirskich i napisem: „Vladislao IV. Regnante Illmus Dnus Stanislaus Comes in Wisnicz Lubomirski Palatinus et Gnalis Crac. Niepolomicensis. Scepusien. Dobcicens. Zatoriens. Białocerkieus. Gubernator, ut arcis securitati suae successorumque commoditati consuleret — murum hunc portam cum edificio a fundamentis erixit Anno MDCXXXXII". Dalej na zach. leży jeszcze wyżej trzeci dziedziniec, gdzie w narożnym bastyonie drzwi prowadzą do piwnic. Według Dra Soczyńskiego na tym dziedzińcu była tablica z czerwonego marmuru z pięknie wyrzeźbionym orłem polskim i na piersiach z cyfrą S. A. Pod nim napis: „Arcem hanc Liblo vetus Regni Poloniae propugnaculum incendio consumptum nova structura hisce mollibus propugnaculi uti cernis hospes aucta augustiore Sig. Augusto II Rege Poloniae mandante, Joannes Bonar Cast. Biecensis, Praefectus, restauravit MDLV". Minąwszy bramę, idąc ciągle w okrąg na płn., staje się na czwartym dziedzińcu, tworzącym jeden taras z podłogą i gankiem powyżej wspomnianego mieszkalnego budynku, który dzieli drugi dziedziniec od trzeciego. Na tym samym poziomie stoi kaplica pod wez. ś. Michała archanioła, nieosobliwa, w stylu zepsutym zbudowana. Wewnątrz ołtarzyki małe, kilka lichych chorągwi kościelnych i trochę sprzętów. Nad drzwiami kaplicy na kamiennej tablicy napis: „Armorum Principi Michaeli Archangelo, loci hujus Titulari et Patrono Illmus Dns. Stanislaus Lubomirski Sac. Rom. Imp. Princeps, Comes in Wisnicz, Palatinus Scepus. Dobcens. Niepolm. Zatorien. Białocerkieven. Gubernator. Dicat. Dedicat. Consecrat. A. D. MDCIIIL". W kaplicy odprawia się czasem nabożeństwo. Dzwon umieszczony w narożniku wschodniego bastyonu służy ku zwoływaniu pobożnych. Z tego dziedzińca wiedzie droga na piąty dziedziniec w górę, gdzie na wierzchołku góry wznosi się baszta wysoka, okrągła, ze wszech stron wspierana szkarpami; na niej dach drewniany; wokoło resztki zabudowań. Wokoło zamek trudno obejść, zwłaszcza od strony północnej. Widok zewsząd, z zamku i z przed zamku, zachwycający. Tatry na widokręgu sinieją, a Łomnica swoją objętością zasłania prawie cały za nią rozłożony szereg gór. Co do budowy tego zamku, który należał w Polsce do najwarowniejszych twierdz w dawnych czasach, można odróżnić cztery jej epoki. Najdawniejszym i pierwotnym zabytkiem zapewne z XIII w. jest baszta okrągła, na szczycie góry zbudowana, dominująca całemu obszarowi zamku. Co później koło niej zbudowano, padło ofiarą pożaru r. 1553; musiały to być silne obwarowania, zwłaszcza przez Macieja z Trenczyna dokonane, skoro 1308 r. Karol I musiał go z rąk swojej korony przeciwników z wielkim trudem zdobywać. Straszny ten pożar zniszczył także archiwum; zginął w nim podstarości Stefan Bylina z ośmiu towarzyszami. We dwa lata później, r. 1555, ststa spiski Jan Bonar odbudował zamek w stylu ówczesnym, z czego pozostały ślady w murach i tablicach marmurowych powyżej przytoczonych. Czwartej i ostatniej przemiany dokonali Lubomirscy. Przez nich zyskał zamek na wspaniałości i sile, jak świadczy napis z r. 1642. Miasto L. istniało już w XIII w., kiedy kościół według szem. dyec spiskiej erygowano r. 1222. Dokum. z r. 1256 mówi o rzece Lublow (Fejér, IV, 2 cz., 380); jest to Lubowelka, dziś Jakubianką zwana. O wsi tej nazwy (Lublow) wspomina wyraźnie dopiero przywilej z r. 1298 (Fejér, VI, 2 cz. 209). Kiedy zamek powstał, dotąd na pewno niewiadomo; najwcześniejsza pewna data jego tycząca się, jest r. 1308. Mateusz z Trenczyna, przeciwnik Karola Roberta, obwarował ten zamek, że go ledwie zdobyli stronnicy króla, pod dowództwem Stefana, żupana Sasów spiskich, z braćmi swymi Arnoldem i Jordanem. Omodejowie oddali zamek 1311 r. królowi; w dokumencie z r. 1313 zwie się zamkiem królewskim, a r. 1323 król Karol I za wierne usługi daje w wieczne posiadanie dwa zamki: lubowelski i pławiecki palatynowi Filipowi Drugeth (Fejer, VIII, cz. 2, 453). Miasta zaś L. dziedzicem z r. 1315 dokument podaje komesa Mikołaja (Fejer, VIII, cz. I, 592). W r. 1330 zamek L. przechodzi w inne ręce; Wilhelm Drugeth przekazuje go testamentem bratu swemu Mikołajowi wraz z zamkami Pławcem i Niedzicą (Fejer, VIII, cz. 3, 506). W r. 1342 Ludwik, król węgierski i polski, wś Lubownię zamienił na miasto i obdarzył przywilejem targów i jarmarków. Gdy Elżbieta, matka Jadwigi, chciała zwlec przyjazd córki do Polski, wysłała zięcia swego Zygmunta, margrabię brandenburskiego z wojskiem, jako wielkorządcę, do Polski, lecz ten zatrzymać się musiał pod L., bo Polacy zagrozili mu oporem zbrojnym, gdyby odważył się wkroczyć do Polski. Wówczas zaprosił Zygmunt panów polskich do L. na naradę r. 1384. Zjechali tu Sędziwój z Szubina, sstа krakowski, Spytek z Melsztyna, wojew. krakowski, i Jaśko z Tarnowa, kasztelan sędomirski, i ci z nim ułożyli ostateczny termin przybycia Jadwigi do Krakowa, co w jesieni tegoż roku nastąpiło (Długosz, Kronika t. III). W r. 1412 odbył się w Lubowli zjazd Władysława Jagiełły z Zygmuntem, królem węgierskim. Stanęła wtedy między nimi wspólnie z Witoldem tajemna umowa wzajemnej pomocy przeciw krzyżakom i Turkom.

R. 1419 bawi tu powtórnie Jagiełło, przed którym posłowie papiescy wstawiali się względem zawarcia wiecznego przymierza z krzyżakami. W r. 1412 aktem z 8 listopada, wskutek zastawu za pożyczoną Zygmuntowi przez Jagiełłę sumę pieniędzy 37 tysięcy kóp groszy praskich, część Śpiża z 13 miastami, nie włączając w ich liczbę L., Gniazd i Podolińca, wróciła do Polski. Odtąd L. staje się siedzibą sstwa spiskiego. Pierwszym sstą był Paweł Gładysz, „gdyż mu dla znajomości języka węgierskiego król (Jagiełło) tę sprawę poruczył“ (Długosz). Następnie był sławny Zawisza Czarny (1422), a po jego śmierci r. 1428, w bitwie przeciw Turkom koło zamku Gołubca, starostował Piotr Szafraniec, podkomorzy i sста krakowski, który, pilnie strażą obsadziwszy granicę od Węgier, połapał listy króla Zygmunta, instygującego Witolda przeciw Jagielle, za co się na Szafrańcu mścił Zygmunt. W r. 1440 kardynał Zbigniew Oleśnicki otrzymuje Śpiż w dzierżawę. Tenże w imieniu swojem za zezwoleniem króla Władysława Warneńczyka przeznaczył Mikołaja Komorowskiego na sstę spiskiego z siedzibą w L., z poddaniem go pod zwierzchnictwo wojewody spiskiego Jana Peremnego, w Kieżmarku rezydującego. W r. 1453 starostował Jan z Oleśnicy, r. 1463 Przesław Domoszycki, r. 1478 Piotr Kmita z Wiśnicza, marsz. koronny. W r. 1500 był sstą Benedykt z Koźmina, r. 1506 Stanisław Kmita, 1511 Andrzej Kościelecki, 1515 Jan Jordan z Zakliczyna, 1526 Piotr z Jeżowa, 1529 Piotr Kmita, 1549 Jan Bonar z Balic, 1569 Mikołaj Maciejowski, 1575 Jan Maciejowski, 1578 Stanisław Szafraniec z Pieskowej Skały, 1581 Albert Łaski, 1587 Kasper Maciejowski, od r. 1596 Lubomirscy aż do wstąpienia na tron Augusta III, i to Sebastyan Lubomirski (1596—1613), Stanisław Lubomirski (1613—1649), Jerzy Lubomirski (1649—1667), Stanisław Herakli Lubomirski (1667—1700) i Teodor Konstantyn Lubomirski (1702—1745). August III nadał sstwo spiskie swej żonie Maryi Józefinie (1745—1757), a po jej zgonie 1757 otrzymał je minister saski Henryk hr. Brühl (1757—1763), po nim Karol Brühl, który w grudniu 1764 odstąpił ks. Kazimierzowi Poniatowskiemu, podkomorzemu koronnemu, który aż do zaboru Śpiża przez Austryą tutaj starostował jako ostatni starosta. Za konfederacyi barskiej z rąk tak zwanych regałów, t. j. stronników króla i Rossyi, wydzierali L. konfederaci pod dowództwem Józefa Bierzyńskiego, dobywając zamku od północy. Wreszcie minister austryacki Kaunitz, czyniąc zadość żądzy nabytków terytoryalnych Józefa cesarza, objął r. 1769 słupami granicznemi 16 miast spiskich, a r. 1770 we wrześniu zagarnął sstwo spiskie, powiat sądecki i okolicę przyległą pod pozorem, że to są ziemie pierwotnie węgierskie i kazał je nazywać ziemiami odzyskanemi, czem dał hasło do pierwszego rozbioru Polski (Henr. Schmitt, Dzieje Polski XVIII i XIX wieku). L. więc z całą ziemią do sstwa spiskiego należącą stała się pierwszym łupem obcych przy rozbiorze Polski. (Za rządów austryackich obrócono zamek na magazyny; później nabył zamek na swoję własność Jerzy von Raiss, którzy nie mało łożył kosztów do utrzymania w całości zamku miasta L. W r. 1880 (11 marca) gmina kupiła od Konstantego Raissa zamek wraz z przynależnościami za 87000 złr., a w r. 1882 (3 stycznia) od gminy tegoż miasta nabył hr. A. P. Zamoyski z Warszawy zamek wraz z zabudowaniami poniżej zamku znajdującymi się i z 167 morgami gruntu ornego i łąk za cenę 58000 złr. w. [a.]). W r. 1587 stronnicy Maksymiliana, arcyksięcia austryackiego, Walenty Drespostrávi, Paweł Melith i Piotr Andrássy w 1500 ludzi, w grudniu, ciągnąc mu na pomoc do zdobycia korony polskiej, po drodze obsadzili L., lecz po wzięciu Maksymiliana do niewoli pod Byczyną, wskutek zawartej ugody 8 marca 1588 w Bendzinie, zamek wrócił w polskie ręce. R. 1609 postanowiono, aby w L. utrzymywano załogę ze 100 piechoty dla obrony zamku i strzeżenia bezpieczeństwa granic. W czasie najazdu Szwedów na Polskę r. 1655 Jerzy Lubomirski ofiarował Janowi Kazimierzowi bezpieczne schronienie w swym zamku L.; król tego nie przyjął, lecz udał się na Szląsk. Skarbiec koronny, przez Bogusława na Lesznie Leszczyńskiego oddany w opiekę Lubomirskiemu, tu w zamku znalazł schronienie. Uchwała sejmu 1658 r. policzyła zamek tutejszy w rzędzie 6 twierdz, które nakładem rzeczypospolitej utrzymywane i zaopatrywane być mają. W r. 1683 zwycięskie hufce Jana III z pod Wiednia ciągnęły z wyprawy na Turków, obładowane sławą, łupami, lecz po drodze tu jeszcze musiały się ucierać ze stronnikami Tekelego, co się trzymał Turków. Król Jan III przybył z senatorami do L., gdzie i hetman polny Sieniawski nadciągnąwszy tu zaraz życia dokonał. Stąd pośpieszył król przez Sącz do Krakowa. W czasie wojny między stronnikami Stanisława Leszczyńskiego a Augusta II walka przewlokła się w te strony. Teodor Lubomirski, sста spiski, trzymał stronę króla Leszczyńskiego, gdy więc adherenci Sasa i Rosyan na Śpiż przyszli, plądrując w około, podeszli zamek L. Lecz r. 1706 oblegał ich Lubomirski, a partyzanci sascy pod wodzą Jakóba Rybińskiego uszli stąd nocą, zapaliwszy wprzód zamek. Podług lustracyi z r. 1564 następujący urzędnicy i czeladź znajdowali się na zamku: podstarości, prowizor, burgrabia, jurgieltnik,

puszkarzów 2, szafarz, kucharz, piwowar, drwal, głaźnych 6, mylnik, kratny, wrotny, trybarz, stróż dzienny, kapelan, drabów 40. Lustratorowie z r. 1569 podają więcej osób, a w tej liczbie mieści się: piekarz, trębacz, bębenista, kowal; innych obowiązki są oznaczone, jakoto: jurgieltnik, który jest prokuratorem 13 miast spiskich, jurgieltnik, co na szpiegi jeździ, posłaniec listy roznosi, stróż dzienny, co wieży strzeże; prowizora zaś pisarzem zowią. Lustracya r. 1616 podaje dokładny spis stanu zamku, z czego się okazuje, iż przy należytem opatrzeniu w zapas żywności, miał różnych rzemieślników i takowy rynsztunek: dział różnej wielkości 9, sarkacze 2, możdzierz 1, falkonetów 2, muszkietów 11, janczarek 6, hakownic 296. Lustracya 1664 r., opisawszy wnętrze zamku i budynków gospodarskich z drobiazgowemi szczegółami, powiada: „Strzelba na wielkiey bascie: działa smok, koczur, duda, firkaczów 2; organkow dwoie, na które wyrobiono hakownic 7. Przy nowych pokoiach na ganku, organka 1, hakownic 3, kagańcow żelaznych 7. Na nowey bascie: działa żelazne sześciofuntowe 2, spizowe falkamery 2, organek 4, na których hakownic 13, kagańcow żelaznych 6. Na bascie nad broną: działo funtowe, działko faierkas, organki 1, na nie wyrobiono hakownic 3. Hakownic wszystkich 173, muszkietow nowych y starych 47.“ Według lustracyi z r. 1765 do sstwa spiskiego należały miasta: Lubica, Nowa Wieś Spiska, Podegrodzie (Varallya), Włochy (Włachy, Właszki), Biała, Sobota Spiska, Wielka, Poprad, Wierzbów, Twarożna (Durand), Maciejowce, Strażki, Ruszkinowce, Lubownia, Gniazda, Podoliniec; wsi zaś: Hobgart, Nowa Lubowla, Jakubiany, Kamionka, Jarzębina (Jarembina), Litmanowa, Krępak wyźni (Krumpach), Granastów, Krępak niźni i Pilchów, Kacze, Sulin, Drużbaki niźnie, Drużbaki wyźnie, Forbasy, Łackowa. Sołtystwa były w Hobgarcie, Jakubianach, Kamionce, Jarzębinie, Litmanowej i Drużbakach niźnich. Dochód ogólny z sstwa spiskiego czynił złp. 251621 gr. 26 den. 5; wydatki złp. 7887; zatem roczny dochód do kwarty złp. 243734 gr. 26 den. 5; więc do płacenia kwarty złp. 60933 gr. 21 den. 10¼. Czytaj Kolumb „Pamiętnik podróży“ 1829, t. 5, nr. 27. „Zamek lubowelski“ z Dziennika podróży d-ra Soczyńskiego. „Roczniki do dziejów Podtatrza“ X. Owsińskiego. W. Eliasz: „Z podróży po Śpiżu“, w Pam. tow. tatrz. t. III, 1878. Baliński i Lipiński: „Starożytna Polska,“ 1844, t. II. Dr. Janota: „O zaludnieniu dolin Dunajca i Popradu na Śpiżu,“ Kraków, 1864. S. Weber: „Zipser Geschichte und Zeitbilder,“ Leutschau 1880. Porów. Tygodnik illustrowany, 1880, № 251. *Br. Gustawicz.*

Lubownia Nowa, także *Lubowna*, *Lubowla Nowa*, niem. *Neu-Lublau*, *Iblau*, węg. *Uj Lubló*, wś i miejsce kąpielowe w hr. spiskiem (Węgry), w dystrykcie lubowelskim, w pow. popradzkim, nad Jakubianką, przy ujściu pot. Kolaczki do Jakubianki, na południe od Lubowli Starej 1½ kil., 562 m. npm., 1½ godz. od stacyi kolejowej w Orłowie, liczy dm. 202, mk. 1058; obszar obejmuje 2511 sążni kwadr. kat. (1880); sąd powiatowy, urząd podatkowy i pocztowy w Lubowli Starej. W miejscu par. łać. kościół pod wezw. św. Jana Ewangelisty, erygowany r. 1308. Metryki chrztu i ślubów poczynają się r. 1635, zmarłych r. 1737. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było w miejscu dusz rzym.-katol. 1002, gr.-kat. 31, ew. 4, nieun. 168, żyd. 30, razem 1235. Do parafii należą: zakład kąpielowy z kaplicą pod wezw. Podwyższenia Krzyża Ś-go, Jakubiany, Jankowiec (folw.), Carynka (młyn), Szustrówka i Szypkowa; razem w całej par. jest rzym.-katol. 1102, gr.-katol. 2682, ewang. 17, nieun. 168, żydów 61, ogółem 4030. Jest tu także kaplica N. P. Maryi i św. Jana Nepomucena. W południ.-wschodnim narożniku obszaru wsi, nad pot. Lubownym, leży zakład kąpielowy lubowelski z zdrojami, stojącemi co do mocy i dobroci na równi z zdrojami krynickiemi i bardyjowskiemi. Zdroje odkryto r. 1777. Zdroje ocembrowano kamieniem; baseny mają po 2 metry głębokości, a po 4 metry w obwodzie. Z górnego zdroju woda służy do picia. W r. 1871 dokonał rozbioru chemicznego ilościowego i jakościowego geolog. zakład wiedeński. W kilogramie wody znajduje się węglanu żelazawego 126 milgr., węglanu sodowego 630 miligr., węglanu wapniowego 720 miligr., węglanu magnowego 121 miligr., krzemionki 8, chlorku sodu 9 miligr.; razem składników stałych 1614 miligr. W r. 1879 było tu gości 1180, między nimi 398 chorych. *Br. G.*

Lubowny, potok górski, w hr. spiskiem (Węgry), wypływa na obszarze Lubowli Nowej, płynie na północy wschód, przepływa zakład kąpielowy lubowelski i wpada do Popradu z pr. brz. na granicy hr. spiskiego i szaryskiego. Długość biegu 4¼ kil. *Br. G.*

Lubowo 1.) wś, nad rz. Szeszupą, pow. kalwaryjski, gm. i par. Lubowo, odl. 15 w. od Kalwaryi, 34 w. od Suwałk. Posiada kościół par. drewniany, zbudowany w r. 1770 przez ks. J. A. Kozłowskiego, a poświęcony dopiero 1822 r. L. było jakiś czas miasteczkiem, założonem w r. 1734 na mocy przywileju Augusta III w dawnem starostwie kadaryskiem pow. mereckim. Lecz już przed 1850. r. zostało zamienione na wieś. Kościół tutejszy stanowił pierwotnie filią Wiżajn. W 1827 r. L. miasto rządowe miało 99 dm., 812 mk.; obecnie 64 dm., 1066 mk. Gm. L. ma 4520 mk., rozległ. 15294 mr.,

s. gm. ok. I i st. p. m. Kalwarya o 15 w. W skład gm. wchodzą: Aleksandrowo, Aleksandrów, Bawirsze, Borkowszczyzna, Brzezina, Budwiecie, Epidemia, Głośniki, Grynkiszki, Jurgiszki, Juziszki, Juzukowizna, Kamionka, Klinowo, Kozłowo, Ledziszki, Lepino, Lubów, Makowszczyzna, Nowa-wieś, Nowa-wola, Nowepilekalny, Nowosady, Ogonie, Olszanka, Ossowa, Pasieki, Pilekalnie wś i folw., Podlubówek, Pograwie, Pojawy, Polecmorgi, Potasznia, Rykacieje wś i fol., Sałopierogi, Santoka, Skajstele, Skajście, Sobolewo, Starabuda, Suchowola, Szarkajcie, Szarki, Trępiny, Trzybarcie, Wołkowizna i Zielona-buda. 2.) **L.**, *Lubiejowo*, ob. *Drożęcin*. *Br. Ch.*

Lubowo, 1.) wś i folw., pow. wileński, 1 okr. polic., o 17 w. od Wilna, na prawym brz. Wilii, o 487 w. od jej źródeł, o milę poniżej Niemenczyna (nad rz. Załosią?). R. 1866 folw. miał 43 mk., w tem 24 kat., 14 izr., 5 prawosł. i gorzelnię. Była własność Tyszkiewiczów, dziś Śliźniów. Jest tu fabryka papieru i kaplica katol. par. niemenczyńskiej. Dwór, którego fundamenta założył ks. Mikołaj Tyszkiewicz, kanonik wileński. 2.) **L.**, folw. pryw., pow. dzisieński, o 65 w. od Dzisny; 1 okr. adm., 1 dm., 16 mk. katol. (1866).

Lubowo, folw. w pow. borysowskim, należy do dominium Osiecisze, własność Lubieńskich. *Al. Jelski.*

Lubowo, ob. *Łubowo*.

Lubowo, 1.) niem. *Lubau*, os., pow. świecki, w lesistej i bagnistej okolicy, przy granicy pow. tucholskiego. Obszaru liczy mr. 2630, bud. 180, dm. 70, kat. 150, ew. 260. Parafia Lubiewo, szkoła w miejscu, poczta Brunstplatz. Porów. *Lubow*, las w puszczy tucholskiej. 2.) **L.**, niem. *Lubshof*, dobra do wsi Lubowice, pow. wałecki, bud. 8, dm. 3, kat. 14, ew. 22. Parafia Marcinkowo, szkoła Lubowice, poczta Tuczno. *Kś. F.*

Lubożerdzie, folw. poleski we wschodniej stronie pow. pińskiego, w okolicy pomiędzy Kożangródkiem i Łunińcem; głucha, zapadła, bezludna miejscowość. *Al. Jelski.*

Lubozici (dok.), ob. *Lubościce*.

Lubozin (niem.), ob. *Lubocin*.

Lubra (dok.), ob. *Lubrzo*.

Lubrańczyk, wś i folw., pow. włocławski, gm. Piaski, par. Lubraniec. Folw. ma 481 mr. ziemi. W r. 1827 dm. 7, mk. 85. Wchodził w skład dóbr: Konice i Kwilno; odl. od Kowala 21 w.

Lubraniec, os. miejska, przedtem mko, nad rz. Zgłowiączką, pow. włocławski, gm. Piaski, par. Lubraniec. Leży przy trakcie konińsko-włocławskim, o 8 w. od Brześcia Kujawskiego, 21 w. od Włocławka i 168 w. od Warszawy; przy ujściu rz. Chodeczki do Zgłowiączki. Posiada kościół par. mur., szkołę początkową; należy do s. gm. w Brześciu Kujawskim. Jest tu fabryka wyrobów bawełnianych z produkcyą na 12,000 rs. rocznie, olejarnia. W 1827 r. było 149 dm. i 1906 mk.; w 1860 r. 122 dm., (31 mur.) i 1600 mk. (930 żydów); obecnie około 2,000 mk. L. stanowił stare gniazdo znakomitej niegdyś rodziny Lubrańskich. Zygmunt I przywilejem z 1509 r. pozwolił biskupowi poznań. Janowi Lubrańskiemu podnieść wieś L. na miasto. Lokacyjny przywilej ponowiony został w 1512 r. R. 1566 miasto L. posiadało 15 włók ziemi. Po wygaśnięciu domu Lubrańskich miasto przeszło w ręce drugiej linii tej rodziny (Godziembów) Dąbskich. Paweł Dąbski, kasztelan brzeski, nadał żydom różne swobody, co potwierdził w r. 1780 Stanisław August. Od Dąbskich L. przeszedł do Słubickich, a później Mniewskich. Ozdobą ubogiej osady jest kościół założony w r. 1497 przez Grzegorza z Lubrańca, podkanclerzego koronnego króla Kazimierza Jagiellończyka, administratora żup wielickich, i synowca jego Jana bisk. poznańskiego. Fundator oddał kościół ten kanonikom lateraneńskim, którzy przebywali tu aż do supresyi tego zgromadzenia w 1819 r. Kościół wzniesiony jest w stylu ostrołukowym, zeszpeconym przez późniejsze przeróbki i dodatki. Ołtarze, ambona, stalle przeniesione tu były z kościoła w Trzemesznie (także kanoników lateran.) wskutek układu z tamtejszym opatem. Przechował sie tu obraz z czasu fundacyi kościoła, na drzewie woskowemi farbami malowany, przedstawiający Boga-Rodzicę pomiędzy Janem Chrzcicielem a Janem Ewangelistą; u dołu zaś klęczą obaj fundatorowie. W prezbyteryum obok wielkiego ołtarza jest umieszczona ciosowa tablica erekcyjna z h. Godziemba i napisem, a obok niej dwie bronzowe figury założycieli. W skarbcu znajdują się piękne zabytki dawnego złotnictwa (kielich, a mianowicie monstracya). W jednym z bocznych ołtarzy jest obraz Matki Boskiej wykonany w płaskorzeźbie, emaliowany kolorami i nasadzany drogiemi kamieniami. O kościele tym ob. „Kłosy" Nr 801. Czyt. Kod. dypl. pol. II, 812. Par. L. dek. włocławski: 2610 dusz. Według Tow. Kred. Ziem. dobra L. składają się z folw.: L., Piaski, Turowo, Janiszewko, osady młynarskiej Górniak, osady dawniej miasta L., wsi: Dobierzyn, Turów, Siarczyce, Piaski, Janiszewek, Korzeszynek, Kazanie, Markowo. Rozległość wynosi mr. 2470: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 251, łąk mr. 25, lasu mr. 97, nieużytki i place mr. 14, razem mr. 387; folw. Piaski grunta orne i ogrody mr. 500, łąk mr. 59, pastwisk mr. 26, lasu mr. 75, nieużytki i place mr. 41, razem mr. 703; w obudwóch folw. bud. mur. 19, z drzewa 12, płodozmian 11-polowy; folw. Turowo: grunta orne i ogrody mr. 289, łąk mr. 34, pastwisk

mr. 41, nieużytki i place mr. 21, razem mr. 385, bud. mur. 6, z drzewa 7; folw. Janiszewko grunta orne i ogrody mr. 201, łąk mr. 58, lasu mr. 629, nieużytki i place mr. 19, razem mr. 907, bud. mur. 3, z drzewa 11. Os. Lubraniec ma osad 124, z grun. mr. 423; wś Dobierzyn os. 18, z grun. mr. 368; wś Turów os. 11, z grun. mr. 22; wś Siarczyce os. 3, z grun. mr. 302; wś Piaski os. 32, z grun. mr. 141; wś Janiszewek os. 18, z grun. mr. 27; wś Korzeszynek os. 3, z grun. mr. 14; wś Kazanie os. 25, z grun. mr. 153; wś Markowo os. 9, z grun. mr. 77. Por. *Iłów*. *Br. Ch.*

Lubrze, dom., pow. średzki, 1883 mr. rozl., 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Baba, folw.; 15 dm., 132 mk., 10 ew., 122 katol., 58 analf. Poczta i tel. w Nowem-Mieście o 2 kil.; st. kol. żel. w Sulencinie o 6 kil., w Chociczy o 5 kil. Własność Amilkara Karczewskiego. *M. St.*

Lubrzo, niem. *Leuber*, 1233 r. *Lubra*, 1464 *Lewber*, wś, pow. prądnicki, przy szosie prądnicko-bialskiej; 119 bud., 132 dm., 1100 mk., 120 osad, 5104 mr. ziemi, kościół paraf. (z wieżą Piotra Własta), r. 1794 murowany i szkołę począt. 2-klasową. Par. L. dok. prądnickiego r. 1869 miała 1093 katol., 20 ew. *F. S.*

Lubs (niem.), ob. *Lubin*.

Lubsch (dok.), ob. *Leuppusch* i *Lubień*.

Lubscha (dok.), ob. *Łowoszów*.

Lubschau (niem.), ob. *Lubszo*.

Lubsdorf (niem.), ob. *Lubowice*.

Lubsee (niem.), ob. *Lubodzież*.

Lubshof (niem.), pow. wałecki, ob. *Lubowo*.

Lubsia, strumyk w pow. wyrzyskim, wypływa z jeziora na południe od wsi Zakrzewka, płynie następnie głównie w kierunku południowo-zachodnim, przepływa jezioro większe pomiędzy wsiami Lubszą a Zwierzchnem, mija wś Topolę, dalej raz jeszcze przez mniejsze jezioro dąży ku wsi Liszkowu i pod Kościerzynem wpada do Łobżonki po lewej. Długość wynosi około czterech mil. *M. St.*

Lubsin, pustk., pow. nieszawski, gm. i par. Piotrków.

Lubsk (*Stary*), ob. *Jóźwin*, pow. słupecki.

Lubska, niem. *Laubsky*, wś, pow. oleśnicki, par. Willkau.

Lubsko, rz., inaczej *Łupia* (ob.) albo *Skierniewka*.

Lubst (niem.), rz., prawy dopływ dolnej części Nissy łużyckiej, lewego dopływu Odry; uchodzi pod Gubinem.

Lubstein (niem.), ob. *Lubsztyn*.

Lubstów, wś i folw. nad jeziorem t. n., pow. kolski, gm. Sompolno, par. Lubstów; odl. 20 w. od Koła. Posiada kościół par. murowany z XVI w., dom schronienia dla 5 starców i kalek, browar, gorzelnię, gustowny pałac świeżo wzniesiony. W 1827 r. było tu 30 dm., 410 mk.; obecnie wś ma 20 dm. i 309 mk.; folw. 12 dm. i 135 mk. Par. L. dek. kolski: 1650 dusz. Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 210 i Kod. dypl. pol. II, 418 i inne. Według Tow. Kred. Ziems.: dobra Lubstów składają się z folw.: L., Błonawy, Police i Zofia; wsi: L., Błonawy, Police; kolonij: Dąbrowa, Wierzelin, Pogorzele, Smolniki Polskie, Smolniki Niemieckie, Leśnictwo, Ignacowo, Półwiosek Lubstowski, Pogoń. Rozległość wynosi mr. 4372: folw. L.: grunta orne i ogr. mr. 693, łąk mr. 51, pastw. mr. 42, wody mr. 168, lasu mr. 1284, zarośli mr. 47, nieuż. i place mr. 71, razem mr. 2606; folw. Błonawy: grunta orne i ogr. mr. 288, łąk mr. 189, pastw. mr. 93, nieużytki i place mr. 14, razem mr. 585; folw. Police: grunta orne i ogr. mr. 615, łąk mr. 246, pastw. mr. 84, wody mr. 3, nieuż. i place mr. 28, razem mr. 978; folw. Zofia: grunta orne i ogr. mr. 151, pastw. mr. 28, nieuż. i place mr. 2, razem mr. 181; w osadach leśnych mr. 22; bud. na wszystkich folwarkach mur. 31, z drzewa 36, ubezpieczonych na rs. 28820; płodozmian 12-polowy. Gorzelnia, browar piwny, cegielnia, wiatrak, jezioro, stawy, pokłady torfu. Wieś Lubstowo osad 55, z grun. mr. 309; wś Błonawy os. 11, z grun. mr. 70; wś Police os. 37, z grun. mr. 413; kolonia Dąbrowa os. 3, z grun. mr. 103; kol. Wierzelin os. 11, z grun. mr. 273; kol. Pogorzele os. 10, z grun. mr. 211; kol. Smolniki Polskie os. 3, z grun. mr. 55; kol. Smolniki Niemieckie os. 8, z grun. mr. 141; kol. Leśnictwo os. 14, z grun. mr. 82; kol. Ignacewo os. 13, z grun. mr. 70; kol. Półwiosek Lubstowski os. 9, z grun. mr. 214; kol. Pogoń os. 14, z grun. mr. 81.

Lubstówek, wś i kol., i *L.-poduchowny*, kol., nad jez. Lubstowskiem, pow. kolski, gm. Sompolno, par. Lubstówek, odl. od Koła 20 w. Posiada kościół par. drewniany z XVII w.; wś i kol. wraz z L. poduch. mają 33 dm., 228 mk. W 1827 r. było tu 24 dm., 119 mk. Par. L. dek. kolski 1670 dusz (Łaski, Lib. ben. I, 223). Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folw. Łagiewniki, nomenklatury L.; wsi: L., Stefanów, Smolarnia i Maryanów. Rozl. wynosi mr. 535: grunta orne i ogr. mr. 480, łąk mr. 29, nieuż. i place mr. 16, bud. mur. 6, z drzewa 9; płodozmian 4 i 11-polowy, młyn wodny, pokłady torfu. Wieś L. osad 33, z grun. mr. 546; wś Stefanów os. 28, z grun. mr. 663; wś Smolarnia os. 19, z grun. mr. 290; wieś Maryanów os. 15, z grun. mr. 296. *Br. Ch.*

Lubstówek, folw., pow. inowrocławski, 4 dm., 62 mk.; należy do dom. Rzeszynka.

Lubstowskie jezioro, przy wsi Lubstów, w pow. kolskim, ciągnie się pasem szerokim do 200 sążni a długim do 3 wiorst, w kierunku od zachodu ku wschod. południ.; brzegi od północy i południa wzniesione, bezleśne; z jednej stro-

ny wś Lubstów a z przeciwnej Lubstówek. Wschodni i zachodni brzeg przechodzą w mokre niziny, świadczące, iż jezioro L. jest tylko małą pozostałością rozległego jeziora, które łączyło się z Gopłem i stanowiło z nim jeden potężny obszar a raczej system jezior łączących Wartę z Wisłą. Leży ono na linii wododziału Gopła i Warty i wody swe wysyła w obu kierunkach (ob. *Gopło*, t. II, str. 684). Rzeczki: Krępin, Kopanica, Szczykowa zostają z niem w związku. *Br. Ch.*

Lubsza 1.) wś, pow. rohatyński, 18 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Rohatynie, 5 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Strzeliskach Nowych. Na wsch. leży Wyspa, na płd. Podborze, na zach. Hrusiatycze i Strzeliska Nowe, na płn. Strzeliska Stare (wszystkie 3 miejscowości w pow. bobreckim). Wzdłuż granicy wsch. płynie Lubeszka, dopływ Świrza, od północy na południe, i przyjmuje w obrębie wsi kilka strug małych od prawego brzegu. Na tymże brzegu Lubeszki leżą zabudowania wiejskie. Najwyższe wzniesienie w stronie płd. 338 m. Zach. część obszaru przebiega droga wiodąca ze Strzelisk Nowych do Podkamienia. Własn. więk. ma roli ornej 399, łąk i ogr. 31, pastw. 7, lasu 28 mr.; własność mniej. roli orn. 461, łąk i ogr. 49, pastw. 32, lasu 6 mr. W r. 1880 było 296 mk. w gminie, 35 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem 35 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Podkamieniu, gr.-katol. w Wyspie. We wsi jest cerkiew, dwór, folwark, gorzelnia, browar i młyn. 2.) **L.**, wś, pow. żydaczowski, 16 kil. na płd. wsch. od Żydaczowa, 6 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żurawnie, 10 kil. na płd. zach. od najbliższej stacyi kolej. w Bortnikach. Na płn. leży Smuchów i Młyniska, na zach. Jajkowce, na płd. Mazurówka, na wsch. Żurawno, na płn. wsch. Holeszów. Wody uchodzą do Dniestru za pośrednictwem Lubeszki. Wchodzi ona tutaj z Jajkowic i płynie zrazu na wsch. wzdłuż granicy płd. zach., poczem skręca na płn. wsch., a w końcu znowu na wsch. i wpada do Dniestru na granicy Holeszowa. W płd. wsch. stronie obszaru leżą na obu brzegach Lubeszki zabudowania wiejskie (257 m.). Własn. więk. ma roli orn. 213, łąk i ogr. 6, pastw. 17, lasu 12 mr.; własn. mniej. roli orn. 1015, łąk i ogr. 79, pastw. 88 mr. W r. 1880 było 664 mk. w gminie (114 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Żurawnie, gr.-katol. w miejscu, dek. żurawieński, archidyec. lwowska. Do parafii tej należy Smuchów i Mazurówka. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Szymona i szkoła niezorganizowana. *Lu. Dz.*

Lubsza, rz., lewy dopływ Teterowa, przepływa wieś Zaprudki, uchodzi pod Koleńcami.

Lubsze, wś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, 23 osad, 211 dzies. ziemi. *J. G.*

Lubszo, niem. *Lubschau*, 1380 r. *Lubeschaw*, wś i dobra, pow. lubliniecki, o 3.25 mil na wsch. od Lublińca; 102 bud., 94 dm., 706 mk. Wś z pustkowiem Młynek ma 89 osad, 1784 mr. ziemi, kościół paraf. z XIII w. i w pobliżu górę Grójec, na której miało istnieć dawniej zamczysko. Klucz L. z dobrami Babinice, Kamieniec i Psary, własność Henkel-Donnersmarcka, ma 18750 mr. ziemi. Par. L. dek. lublinieckiego miała 1869 r. 4550 katol., 243 ewang., 42 izr. Wzgórza lubszowskie od tarnowickich oddziela dolina Małopany. Por. *Lubliniec.* *F. S.*

Lubsztyn (u Kętrzyńskiego *Łabsztynek*), niem. *Lubstein* al. *Lohenstein*, dobra, pow. lubawski, przy granicy Prus wschodnich, w położeniu górzystem. Obszaru liczy ornej roli hekt. 301, łąk 8, pastw. 171, nieuż. 8, ogółem hekt. 488; bud. 14, dm. 9, katol. 66, ew. 23. Parafia Kazanice, szkoła Złotowo, poczta Lubawa; dziedzic Franc. Freiwald; hodowla rasy holend. krzyżowanej, znaczna owczarnia, wyprzedaż bydła. L. oddawna należał do dóbr stołowych biskupów chełmińskich. W inwentarzu dóbr z r. 1759 czytamy między innemi: Wieś L. z folwarkiem Wałdykami, Omulem i Zakurzewem, przyległościami, r. 1756 w trzyletnią dzierżawę puszczone są panu Karczewskiemu. Na folwarku lubsztyńskim są stodoły 2, śpichlerz 1, szopy 2, owczarnia 1 i t. d. We wsi w budynkach pańskich mieszkają: Jakób Boguszewski, owczarz, pasterz (nienazwany), ogrodnicy: Michał Guzowski, Józef Maniszewski, Kleyna, Paweł Karwosiecki; dannicy: Szymon Łupaczewski i Jędrzej Bartkiewicz. Gotówką wpływało: od owczarza 120 złt., od danników 10, oprócz szarwarku; mieli chałupę, ogród, opał z chróstu i roli po kawałku. Ogrodnicy mieli chałupę, stodółki, ogród przy domu, przysiewki w pańskiem polu, siano i t. d. odprawiali szarwark. Gaj Kozieniec pod Omule i Czerlino, po górach ciągnący się, pod dworem folw. lubsztyńskiego a strażą zwyczajną ludzi lubsztyńskich bywa; z niego wolny idzie opał do folwarku i dla ludzi do dzierżawy lubsztyńskiej należących przy wszelkiej oszczędności, który dalszej ochronie zachowuje się. Ob. Inwent. dóbr bisk. chełmińskiego, str. 317—324. Po okupacyi rząd pruski zajął te dobra i wydał na własność prywatną. *Kś. F.*

Lubthal (niem.), *Liebethau*, 1361 r. *Lobdaw*, 1364 *Lubtaw*, 1371 *Lobetow*, 1391 *Lobtaw*, 1411 *Lobtau*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, koło Urazu, par. Gloschkau.

Lubtow (niem.), pol. *Lubiatowo*, wś, pow. lęborski, na Pomorzu.

Lubusz, ob. *Lubosz.*

Lubusz, niem. *Leubus* al. *Lebus*, mko powia-

towe, dziś w marchii brandenburskiej nad Odrą, pomiędzy Frankfurtem i Kistrzynem, dawniej do Wielkopolski należało; była tu pierwiastkowo katedra biskupia, przeniesiona następnie do Fürstenwalde nad rz. Szprewją, zachowując nazwę katedry lubuskiej. W r. 1109 zajął L. cesarz Henryk V i nadał arcybiskupom magdeburskim. W połowie XII wieku wrócił do Polski. Biskupi lubuscy należeli zawsze duchownie do hierarchii kościoła polskiego i uczestniczyli na wszystkich synodach. Katedra lubuska z rozszerzeniem luteranizmu upadła w r. 1556. Historyą tego biskupstwa napisał po niemiecku Wohlbrück a biskup Jan Borschnitz ogłosił drukiem Liber beneficiorum tej dyecezyi z lat 1397—1420. Por. też J. Bartoszewicza art. Biskupstwa w Encykl. powsz. większej, oraz Encyklopedyą kościelną. Mko L. miało 1855 r. 2410 mk. a powiat (bez Frankfurtu, który w jego obrębie leży) 29.37 mil kwadr. i 81103 mk. *F. S.*

Lubusz al. *Łubusz*, niem. *Laubusch*, wś serbska na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim. Serbów w r. 1840: 283, w 1860: 326, w r. 1880: 356. *A. J. P.*

Luby, część wsi Sokolca, pow. mościski.

Lubychowo al. *Lubychowszczyzna*, *Lubochowszczyzna*, folw. szlach. nad pot. Rudzianką; pow. święciański, 2 okr. adm., o 6 w. od Święcian, 1 dm., 10 mk. katol. Kaplica par. katol. święciańskiej (1866).

Lubycka Huta, ob. *Huta-L.*

Lubycka Ruda al. *Folusiewicze* i *Lubyckie Rudki*, ob. *Lubycza.*

Lubycza (al. *Lubica*, *Lubicza*) 1.) mko, zwane także *Lubyczą królewską*, 2.) **L.-*Kameralna*** (al. *L.-wieś*) i 3.) **L.-*Kniazie***, wieś. Wszystkie te trzy miejscowości leżą w pow. rawskim, 15 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Rawie ruskiej, 75 kil. ode Lwowa, na przestrzeni m. 50° 17′ 30″ a 50° 23′ płn. szer. i m. 41° 5′ 30″ a 41° 13′ wsch. dług. od F. Na płd. leży Huta Lubycka i Werchrata, na wsch. Teniatyska i Ruda Żurawiecka (część Żurawiec), na płn. wsch. Żurawce i Żyłka (w Królestwie Polskiem, w pow. tomaszowskim), na zach. Bełzec, Chlewiska, Łukawica i Wola Wielka (3 ostatnie miejscowości w pow. cieszanowskim). Wody z całego obszaru płyną na wsch. do Sołokii, płynącej na małych przestrzeniach wzdłuż granicy wsch. od płn. na płd. Najznaczniejszy jest pot. Łukawica. Płynie on prawie środkiem obszaru, z Chlewisk, zrazu na płn. wsch. a potem na płd. wsch., i tworzy w mku mały stawek. Do tego stawku wpada jeszcze kilka małych potoków, płynących od płd. zach., a ze stawu wypływa jedna struga zwana Lubyczką; płynie na wsch. do Teniatysk i wpada tam do Sołokii. Płn. krawędź wsi przepływa pot. Krynica (ob.), wpadający również do Sołokii. Płd. zach. część obszaru zajmuje Lubycza Kniazie, a mianowicie jej części i grupy domów: Dęby, Kułajce, Majdan, Pawliszcze, Ruda lubycka, Rudki lubyckie, Starawieś, Stawisko, Stawki uhrynowskie, Werłoka, Wereszyce, Właszinówka i Zatyła. Część płd. wsch. i płn. wsch. zajmuje Lubycza królewska z przedmieściem Przedlubycza i Lubycza Kameralna, a mianowicie jej części: Borysy, Czoczumaj (al. Czoczomaje), Gruszka, Hłuszki, Huzije, Lisy (al. Łysy), Łużek, Mrzygłody, Nadkiernicami, Netreba, Petryny, Podstawiszcze, Sołtysy, Święc (al. Świat) i folwark Szalenik. Najwyżej wznosi się płd. część obszaru. Wzgórze Kruhły Haraj na granicy Werchraty dochodzi 395 m. W części płd. zach. dochodzi najwyższe wzgórze 337 m. Część wsch. opada do 254 m. Własn. więk. ma roli ornej 317, łąk i ogr. 109, pastw. 87, lasu 3936; własn. mniej. roli orn. 4039, łąk i ogr. 514, pastw. 407, lasu 207 mr. W r. 1880 było w L. mczku 654 mk. w gminie, 13 na obsz. dwor., w L. Kameralnej 918 w gminie, 149 na obsz. dwor.; a w L. Kniazie 1378 mk. w gminie (obrz. przeważnie gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Rawie, gr.-katol. w L. Kniazie, dek. potylicki, dyec. przemyska. W L. Kniazie jest cerkiew murowana, a w L. Kameralnej drewniana. W L. miasteczku jest kaplica, w której niegdyś mszę odprawiano, obecnie zamknięta. W L. Kniazie jest szkoła etat. jednokl., kasa pożyczk. gminna z kapit. 1500 zł. W L. mczku jest urząd pocztowy, fabryka naczyń fajansowych i t. zw. kamiennych, istniejąca od początków w. XIX i tartak wodny o jednym gatrze i jednej pile zwyczajnej. Tartak ten konsumuje rocznie 800 metr. kub. drzewa świerkowego i sosnowego a produkuje 520 metr. kub. zwykłych desek. W lasach lubyckich jest dosyć zwierzyny a mianowicie sarn, które tu doznają troskliwej opieki, i zajęcy, dla których teren wyborny, gdyż lasy poprzerzynane są polami a moczarów bardzo mało. Nazwa „Lubycza“ jest według Schneidera (Monografia wsi Lubienia, str. 4) pochodzenia rumuńskiego. Nadawano ją osadzie wolnej, pochodzenia rumuńskiego, rozsiedlonej dworzyszczami na dość znacznej przestrzeni, z obowiązkiem służby wojskowej, pod jurysdykcyą wójta czyli kniazia, jak go wtenczas nazywano. W przywileju z r. 1420 Ziemowita, księcia mazowieckiego i bełzkiego na wieś „Lubicz“ dane jest pozwolenie, aby ta wieś rządziła się prawem wołoskiem (ob. „O wsiach t. zw. wołoskich“ p. Stadnickiego, Lwów, 1848, str. 4). Za czasów polskich należała L. do dóbr koronnych województwa i powiatu bełskiego do sstwa rzeczyckiego. Lustracya z r. 1667 powiedziawszy, iż wś „Lubicza“ z 5 innemi wsiami (Kamionka, Hreben-

ne i t. d.) należy do dzierżawy rzeczyckiej, wyraża, iż w niej siedziało poddanych na dworzyszczach 58, teraz tylko osiadłych dworzyszcz dwa, zagrodnik 1. „Obwieszczeni od nas kniaziowie, aby pokazali prawa swoje na grunta i role, nie stanęli, którzy udają się być na służbie wojennej, a tej od dawnych lat nie odprawują i tak sine fructu reipublicae absque onere dóbr króla i rzpltej używają, których my na sejm podajemy, aby o to czynił z niemi instygator K., albo za takową kontumacyą, benemeritis do króla dla uproszenia takowych jure caduco dóbr, drogę pokazał.“ Zagrożeni kniaziowie udali się do bawiącego we Lwowie króla Michała, który, potwierdzając 12 października r. 1671 odwiecznie służące im prawa, przy takowych: dictos libertinos seu kniaziów zachowuje. Przywilej zaś Jana III w Lublinie r. 1678 opiewa: „uczciwi kniaziowie wsi Lubycza, uczyniwszy odwagę przysług przez przodków i osadców swoich niegdyś jeszcze Semowitowi ks. mazow., meruerunt sobie to, aby we wsi i gruntach do niej należących, szczycili się prawami i wolnościami swemi i według tychże rządzili się jako najprzystojniej. Dla czego, jako od antecessorów naszych o potwierdzenie tychże wolności konkurowali, tak consequenter i do nas na tronie państwa posadzonych, uczciwi: Bazyli Wańczyszyn, Alexiej Kiszczak, Andrzej Chodor i t. d. swojem i innych tamże sortes swoje mających imieniem suplikowali, abyśmy onych przy wsi Lubyczu, gruntach, prawach i wolnościach ich zachowali, zatrzymali i one powagą naszą królewską zmocnili i utwierdzili.“ Opisawszy granice i grunta przypierające do rzeki „Bełżec,“ stawy, lasy, łąki, mówi dalej, iż takowe „z wolnem piwa robieniem, gorzałki kurzeniem na własną potrzebę, zwyż mianowani kniaziowie, jako i sukcesorowie ich, trzymać i zażywać będą, aż do ostatniego kresu życia swego, przy wszelakiej wolności, żadnych pańszczyzn, ani robocizn, ani podwód dawania nieodprawując, za co szczególnie na potrzebę wojenną żołnierza wyprawowaniem (sic). Uwalniamy też onych od wszelkich żołnierskich stacyj, exakcyj, chleba pobocznego zimowego, podwód brania i innych ekstorsyj. Obiecując to po nas i następcach naszych, pomienionych kniaziów i sukcesorów ich od wsi Lubycza nie oddalić i do oddalenia władzy nikomu nie dać.“ August III pod d. 24 grudnia 1744 r. mówi: „przywileja kniaziom lubyckim we wsi Lubyczy na prawie wołoskiem fundowanym i do służby wojennej czasu potrzeby rzpltej obligowanym nadane, stwierdzamy“—co też uczynił i Stanisław August 1770 r. (Baliński, Star. Polska, t. II, str. 1207). Lustracya z r. 1765 (Rkp. Ossol. № 2835, str. 80 i nn.) podaje następujące szczegóły: „Miasto Lubycza przy gościńcu ze Lwowa do Lublina i Warszawy idącym osiadłe, ma domów zajezdnych 8 i kilka małych domków żydowskich, którego żydzi do skarbu kotłowe płacą i do więcej danin pociągani nie są. Pod miastem zaraz jest staw duży, czysty, na nim młyn o 3 kamieniach. Mielnicy na tym młynie po półtora dnia do reparacyi Rudy Żurawieckiej lub budowli odbywają. Intrata in A. 1764 wynosiła 4312 złp. 20 gr. a mianowicie: kotłowego na rok 800 złp., arędy browarnej 2000, porękawicznego do tej 180, za mięso, łój, smołę 40 złp. 20 gr., spust stawu 1200 złp., czynszu od mielników 36, za ukarmienie wieprzów trzech 48 złp. We wsi Lubyczy jest łan wybraniecki, na którym siedzący wybrańcy reproduxerunt przywilej Augusta III z r. 1744 uczciwym Piotrowi i Eliaszowi Juryncom, tudzież Dmytrowi Hryciowi, Semkowi Olexie, synom Piotra Jurynca na łan cały dany, którym przywilejem Jana Kazimierza 1642 r. we Lwowie nastąpiony wolnego mlewa, przykopywania gruntów w lasach, warzenia piwa, gorzałki na domową potrzebę pozwalający, przywilejem Jana III w Grodnie 1679 r. zatwierdzony, aprobuje, przychylając się do prawa więcej nad 4 wybrańców na łanie zostawać zakazującego, tudzież wzwyż wyrażonych przywilejów Hrycia, Semka, Oleksę Jurynców braci, tudzież Iwana Dmitrowego przy łanie i wolnościach wybrańcom służących zachowujemy i płacenie łanowego corocznie po złp. 100 naznaczamy, mlewa bez miarki mocą prawa i przywileju we młynie lubyckim pozwalamy. Przy tej także wsi, t. j. Lubyczy Kniazie, znajdują się kniaziowie, żadnego podatku do rzpltej i województwa niepłacący, między granicami sstwa lubaczowskiego, dobrami krzesłowemi województwa bełskiego i dobrami ziemskiemi, a osobliwie między wsiami sstwa rzeczyckiego wiele gruntów posiadający, bez wszelkiej zwierzchności sub tutella tylko i tustione jurium obranego zostający, przeciwko którym zaniósł kwerellę JMP. ssta rzeczycki o posiadanie wiele gruntów, z których czynsz płacili, a teraz przez niepłacenie z tychże gruntów 4-ta pars do skarbu koronnego należąca upada; przeto zawołani ad reproductionem jurium et privilegiorum reproduxerunt przywilej Semowita, ks. mazowiec., ziemi ruskiej i bełskiej dziedzica, uczciwym i opatrznym Jakubowi i Miskowi braciom rodzonym r. 1422 nastąpiony, kniaztwo na wsi czyli we wsi Lubyczy (ut forma privilegii est) ducatum in villa nostra Lubycz tymże Wołochom za wś Lubycz przedtem od tegoż księcia nadaną, przy doliczeniu przez Wołochów pewnej sumy w zamian dający, przedaży, zastawy in toto vel in parte za konsensem jednak swoim lub sukcesorów pozwalający, młyn Tenetyszcze i pole także łąk

przy pomienionym młynie będący nadający, trzeci pieniążek z każdej rzeczy osądzonej w pomienionej wsi naznaczający, wyprawę podczas wojny more Walachorum zalecający, a ten przywilej, bez podpisu i pieczęci, ani nie zaoblatowany, sam zaś w sobie pergaminowy, dobry cały i niezepsuty. W tej wsi żadnych obszarów dworskich i łąk nie ma, zgoła mówiąc formalnego nic ma ustanowienia, dla naznaczenia którego do komisyi ekonomicznej odsyłamy. Lasy sosnowe od granic dóbr ziemskich Bełzca i Woli Jędrzejowskiej, pomieszane z lasami Wierchrackiemi; ostępy tych lasów mają przezwiska różne; wszerz i wzdłuż ciągną się one na pół mili do Hutki Lubyckiej, do tegoż sstwa należącej, i są na wszelką budowę zdolne. Prowent z tej wsi 1764 r. wynosił 2858 złp. 5 gr." Po zajęciu sstwa rzeczyckiego w r. 1787 oddano Lubyczę mczko i wsie do sstwa należące, z wyjątkiem Lubyczy, Edwardowi Romanowskiemu w zamian za warzelnię soli w Kossowie. Wieś L., dołączoną do Jastrzębicy, nabył przy licytacyi r. 1830 H. A. baron Zeubitz za 24.450 złt. m. k. Potem należała kolejno do Woronieckich, Zielińskich, Kaempfów. W obrębie L. królewskiej jest las Baczków (al. Beczków), dziś po większej części wytrzebiony. W lesie tym była dawniej mała mogiła z krzyżem, przypominająca napad Tatarów na Ruś w r. 1500. Z lasu tego dostarczano materyału budowlanego do odbudowania się pogorzałym w r. 1834 mieszkańcom mka Lubyczy. We wsi Lubycza Kniazie zwie się jedno pole Horodyszczem, a nazwa ta wskazuje, że dawny gród ruski istniał w tem miejscu. *Lu. Dz.*

Lubyń, *Lubynhorod*, *Lubynie*, ob. *Lubień*, pow. gródecki.

Lubywidz, os., pow. pińczowski, gm. Złota, par. Pełczyska. W 1827 r. 1 dm., 5 mk.

Lubżanka, rz. w pow. kieleckim; początek na północ Masłowa, płynie ku południowi przez tę wieś, dalej na wschód Kielc przez Cedzynę, gdzie jest na niej most z taryfą 4 klasy (1853), koło Sukowa, i pod wsią Marzysz wpada z praw. brzegu do Belnianki. Długa przeszło 14 wiorst, przyjmuje z lew. brzegu powyżej Cedzyny Mąchockę, a na prost Sukowa strumień płynący od pasma Łysogórskiego przez Górno i Niestachów. *J. Bl.*

Lubzina, wś, pow. ropczycki, przy kolei arcyks. Karola Ludwika, między stacyami Ropczyce i Dębica. Wś rozpościera się nad potokiem uchodzącym do Wielopólki. Przysiołek Brzeżówka jest położony dalej ku wschodowi, nad większym również do tej rzeki uchodzącym potokiem. Przez obie części wsi ciągnie się gościniec murowany z Ropczyc do Dębicy. Sama L. ma 287 z Brzeżówką 669 mk. rzym.-katol., z których 74 przebywa stale na obszarze więk. pos. Jest tutaj parafia rzym.-katol., dyec. tarnowskiej dek. ropczyckiego, i szkoła ludowa. Kościół parafialny drewniany został założony podług starego inwentarza w r. 1222 przez Janusza Ligięzę wraz z prebendą w Zawadzie o trzech mansyonarzach. W r. 1792 zniesiono prebędę w Zawadzie i zamieniono kościół tamtejszy na parafialny, pieniądze zaś uzyskane ze sprzedaży dóbr przeznaczono na fundusz religijny. Parafia obejmuje: Brzeżówkę, Ostrów, Okonin, Paszczynę, Sepnicę, Stłustową i Skrzyszów z ogólną liczbą 3663 rzym.-katol. i 120 izrael. Wś graniczy na wschód z Ropczycami, na północ z Paszczyną i Skrzyszowem, na zachód z Sepnicą, na południe ze Stobierną i Okoninem. *Mac.*

Lubzinów, folw. przy wsi Kobierzynie, pow. dąbrowski, leży w równinie 226 m. npm., na wschód od Kobierzyna, na południe od Lipin.

Lucaschowitz (dok.), ob. *Łukaszowice Damslau.*

Lucasine (dok.), zapewne *Łukasina*, oberża do wsi Brzezie, pow. raciborski.

Lucień, ob. *Lucień.*

Lucen, niem. *Luetzen* (ob.).

Lucenie, os. młyn., ob. *Jarczów.*

Lucenki, wś, pow. owrucki, nad rz. Sławeczną.

Luceńskie jezioro, ob. *Lucień.*

Luceoria (łac.), ob. *Łuck.*

Luchnowskie role: wymienia Liber benef. Łaskiego (I, 596) w par. Radoszyce.

Luchów (*Górny* i *Dolny*), wś, pow. biłgorajski, gm. Wola Rożaniecka, par. Tarnogród. leży o 2 w. w stronie zach.-połud. od Tarnogrodu, nad rz. Starą, uchodzącą do Sanu; ciągnie się wś na milę długim pasem aż do samej linii granicznej od Galicyi, w położeniu górzystem, bezleśnem. W 1827 r. miał 213 dm., 1018 mk.; obecnie 220 dm., stanowi majorat gen. Seymoura. Jest tu cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej. Podług wiadomości z r. 1838 rozległość folwarczna wynosi około mr. 800 i lasy mr. 2260. Wś L. Górny os. 108, z grun. mr. 1861; wś L. Dolny os. 106, z grun. mr. 2092.

Luchow, niem. *Laucha*, wś przeważnie serbska, na saskich Łużycach, w pow. lubijskim. W r. 1875 dm. 19, mk. 105, w tem Serbów 62.

Luchówka, rz. w pow. biłgorajskim; początek pod Wolą Rożaniecką na płd. Tarnogrodu, płynie ku zachodowi po granicy galicyjskiej na długości 11 w., poczem wchodzi w Galicyą i znowu na punkcie granicznym wpada z prawego brzegu do Sanu. Przyjmuje z prawego brzegu Starą i Złotą. *J. Bl.*

Luchowo 1.) wś i gm., pow. wyrzyski; 2 miejsc.: a) L., wś; b) Buchholz, folw.; 62 dm., 483 mk.; 202 ewang., 281 katol.; 263 analf.

Poczta i tel. w Łobżenicy o 2 kil., st. kol. żel. Osiek o 18 kil. 2.) **L.**, niem. *Buchen*, folw. tamże, należy do dom. Łobżenicy; 6 dm., 114 mk.; 50 ewang., 64 katol.; 41 analf. *M. St.*

Luchowo, w dok. z XIV i XV w. *Mały Świerkocin*, król. domena do Ostrowitego przyłączona, pow. kwidzyński, tuż przy st. kol. żel. bydgosko-tczewskiej w Czerwińsku, przy bitym trakcie kwidzyńsko-czerwińskim, nad strugą Bielicą, teraz Młyńską zwaną, która stąd bierze początek, w okolicy żyznej. Obszaru liczy roli ornej ha. 196, łąk 63, pastw. 1, lasu 4, nieuż. 9, ogółem obszaru ha. 275; bud. 22, dm. 9, katol. 123, ewang. 6. Par. Pieniążkowo, szkoła i poczta Czerwińsk; w miejscu jest gorzelnia parowa, hodowla krów (około 60), od których mleko odstawiają do fabryki sera w Czerwińsku. Jako się wspomniało Luchowo nazywało się pierwotnie Świerkocinem (Małym), istniało pod tą nazwą od najdawniejszych czasów; r. 1290 Świerkocin wspominany bywa w opisie granic Kopytkowa, z któremi sąsiadował. R. 1451 Ludwik von Erlichshausen, mistrz w. krzyżacki, z wdzięczności za doznane przysługi, zapisuje dobra Mały Świerkocin (t. j. Luchowo) i Smażewo, w obwodzie tczewskim leżące, na własność prawem magdeb. Arnoldowi z Mortąg, temu samemu, któremu w 3 lata później darował także sąsiednie dobra Lalkowy. Osady te obejmowały podówczas 40 włók w granicach jak następuje: Od dębu narożnego W. Smętowa, Lipiogóry (Linde), Gunatsdorf (?), Luchowa i posiadłości gniewskich przez jezioro do rowu, gdzie strumień Bielica płynie, do drzewa najbliżej stojącego nad tym strumieniem, między Luchowem a Kołmagą do lipy, do dębu okopanego, do łąki, do drugiego dębu przy drodze król., do góry Melculis, do kamienia, do narożnika Kołmagi, Ostrowitego, dalej stąd do narożnika Pieniążkowa i Ostrowitego, do narożnika Pieniążkowa, Łąkowa (?) i Luchowa, do narożnika wsi Lalków, W. Świerkocina (?) i Luchowa, na pastwisko nad rowem, obok lasu, przez różne znaki graniczne do narożnika W. Świerkocina, Luchowa i Smętowa. Dajemy także jezioro, które już przestępuje granice gniewskie i do nas przedtem należało. Ob. Varia acta, str. 23, ręk. w arch. w Peplinie. Od którego czasu dobra te zwać się zaczęły, jak teraz, Luchowem, z akt niewiadomo. Tyle tylko pewna, że stary Mały Swierkocin, Luchowo dzisiejsze oznacza, co już z samego opisu granic wynika. Nadto czytamy na nagłówku kopii powyższego dokumentu, pisanej około połowy przeszłego wieku, że Mały Świerkocin, to dzisiejsze Luchowo; Smazau, Smażewo. R. 1611 byli dziedzicami dóbr luchowskich Jerzy i Rafał Konopaccy, przed nimi Krysztof Konopacki; r. 1700 Elżanowski. Ostatnio właścicielem polskim, jak się zdaje, był hr. Dąbski, który prócz tego liczne okoliczne dobra posiadał: od niego nabył L. (i inne majątki) król pruski na krótko po okupacyi i zamienił na królewską domenę. *Ks. F.*

Luchshaus (niem.), ob. *Luxhaus.*

Lucht; *Luchtow* (dok.), ob. *Łoktowo.*

Lucianicha, rzeczka w pow. piotrkowskim, gm. Gorzkowice, pod folw. Bujnice.

Luciąża, w dok. XIII w. *Lucieża*, *Liticia*, rz., początek w pow. noworadomskim pod Rzejowicami, płynie ku płn. przez Chylczów, Adamów, Cieśle, wchodzi w pow. piotrkowski, płynie przez Bęczkowice, Trzepnicę, Cieszanowice, Starą Wieś, Rozprzę, skąd przybiera kierunek wschodnio-północny, płynie przez Szymanów, koło Milejowa, przez Kładzice, Przygłów, a stąd skręciwszy na wsch. wpada pod Murowańcem z lew. brzegu do Pilicy, na płn. od Sulejowa. Długa 36 wiorst; przyjmuje z lew. brzegu pod Starą Wsią strumień od Gorzkowic, pod Rozprzą Prudkę czyli Bogdanówkę, pod Przygłowem Skawę. Na mapie hydrogr. od źródła do Starej Wsi, nazwana Radoszewa i Gać. Niektórzy za właściwą Luciążę uważają tę rzekę tylko w dolnym jej biegu od Rozprzy do ujścia, łącząc w to Prudkę i nazywając wszystko Luciążą czyli Bogdanówką. Za Ks. Warszaw. projektowano tędy, a następnie przez Widawkę, połączenie Pilicy z Wartą. Ob. Surowiecki „O spławach", str. 173 i 174.

Luciążna, zwana też *Liciąźna*, wś, os. młyn. i os. karcz., pow. rawski, gm. Rzeczyca, par. Inowłódz (ob.). Wś ma 21 dm., 136 mk., 236 mr.; os. młyn. 1 dm., 8 mk.; os. karcz. 1 dm., 4 mk. W 1827 r. wś rząd. 13 dm., 100 mk. Młyn i os. karcz. do dóbr Rzeczyca należą. W pobliżu leży *Góra liciąska* (ob.). Czyt. Łaski, Lib. ben. II, 316.

Luciążna, rz. w pow. rawskim, wypływa z lasów rząd. lubocheńskich, płynie w kierunku płd.-wsch. pomiędzy Małomierzem i Gliną, pod Liciąską Górą, i pod Żądłowicami, na wsch. od os. Inowłódź, wpada z lew. brz. do Pilicy. Wspomniana w dok. 1364 r. (Rzyszcz., I, 228) pod nazwą Luczozna. Tamże w skorowidzu niewłaściwie pomieszana z Luciążą.

Lucie, mały folw. i wś w pow. ihumeńskim, śród błot w gm. citewskiej, należały do dominium Skryl, dziedzictwa Janiszewskich; wś ma osad 7, grunta piaszczyste, miejscowość odludna. *A. Jelski.*

Luciec, ob. *Luteć.*

Luciejów, wś włośc., pow. łaski, gm. i par. Buczek (Łaski, Lib. ben. I, 449). Ma 70 dm., 430 mk., ziemi włośc. 1158 mr., w tem ornej 793 mr.

Lucień, wś i folw. nad jez. t. n. i rz. Osetnicą, pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. Ma 24 dm., 296 mk. i 3854 mr. obszaru, w tem 833 mr. roli ornej żytniej, 2645 mr. lasu, 310

mr. łąk i 63 mr. ziemi włośc. Gospodarstwo staranne, wzorowo prowadzone, gorzelnia z produkcyą na 45000 rs., chów owiec rasy Rambouillet (2000 sztuk), własność hr. Lüttichau. W 1827 r. 23 dm., 139 mk. Gmina L. należy do sądu gm. okr. I w Gostyninie, gdzie też i st. poczt. Ma 10002 mr. obszaru, 3240 mk. W skład gm. wchodzą: Annajewo, Bielawy, Bierzewice, Blumenfeld, Czarty, Donnersruhe, Drzewce, Emilianów, Friedenslust, Georgenthal, Heimleben, Gasne, Korzeń Szlachecki, Korzeńskie Budy, Lucień, Lucieńskie Budy, Legardy, Majdany, Mysłownia wś i folw., Nowa Wieś, Nowiny, Pagórek, Rogożewek, Sochora, Stefanów, Wyrobki. Dobra L. składają się z folwarków: L., Mysłownia i awulsu Nowiny; rozległość wynosi mr. 5516: folw. L. z awulsem Nowiny grunta orne i ogr. mr. 1367, łąk mr. 294, wody mr. 345, lasu mr. 2335, nieużytki i place mr. 138, razem mr. 4379, bud. mur. 37, z drzewa 18, płodozmian 10 i 12-polowy; folw. Mysłownia grunta orne i ogrody mr. 593, łąki mr. 55, lasy mr. 446, place i nieużytki mr. 43, razem mr. 1137, bud. mur. 6, z drzewa 5, płodozmian 11-polowy. Gorzelnia, cegielnia, młyn wodny, pokłady torfu i kamienia wapiennego. Wś L. os. 21, z grun. mr. 30; wś. Gaśne os. 18, z grun. mr. 250; wś Ruda os. 6, z grun. mr. 64; wś Mysłownia os. 15, z grun. mr. 28; wś Bielawy os. 12, z grun. mr. 243; wś Blumenfeldy os. 12, z grun. mr. 24; wś Donnersruh os. 24, z gruntem mr. 450; wś Friedenslust osad 9, z grun. mr. 210; wś Heinleben os. 13, z grun. mr. 331; wś Legardy os. 15, z grun. mr. 293; wś Georgental os. 27, z grun. mr. 156; wś Ossówka os. 4, z grun. mr. 87; wś Wyrobki Lucyńskie os. 10, z grun. mr. 60; wś Budy Lucyńskie os. 12, z grun. mr. 219; wś Anajewo os. 20, z grun. mr. 188; wś Majdany os. 6, z grun. mr. 12. *Br. Ch.*

Lucień, jez. przy wsi t. n., w pow. gostyńskim, leży o 6 w. na płn. od Gostynina i jest największem w grupie jezior, stanowiących właściwie resztki tylko wielkiego jeziora a raczej wielkiego systematu jezior, które pokrywały większą część obszaru między Wartą a Wisłą. Ma ono długości 3 1/2 w. w kierunku od płn. zachodu ku wsch. płd., a około 1 w. szerokości; obszar cały wynosi 913 mr., głębokość dochodzi 80 stóp. Brzegi piaszczyste, bagniste, niskie. Łączyło się ono z przyległemi jeziorami: Bialskie, Sumin, Drześno. Wody jego odchodzą strumieniem do rzeczki Skrwy.

Lucienhof (niem.), folw., pow. chodzieski, 6 dm., 65 mk.; należy do miasta Budzynia.

Lucienhof (niem.), folw. i os., pow. królewiecki, st. p. Kuggen.

Lucieża, rz., ob. *Luciąża.*

Luciki, ob. *Lućki.*

Lucima al. *Lucina* (ob.) i *Lucymia* (ob.).

Lucin, wś włość., pow. kozienicki, gm. i par. Tczew, od Kozienic w. 30, gruntu mr. 565, dm. 37, mk. 235.

Lucin, wś w pow. bobrujskim, w gm. świsłockiej, przy gościńcu wiodącym z miasteczka Lubonicz do Świsłoczy, nad rzeczką Lucynką, wpadającą do Berezyny, ma os. 18 w miejscowości głuchej, poleskiej, w glebie piaszczystej.

Lucin al. *Lučiny* 1.) wś, pow. śremski; 15 dm., 139 mk.; 9 ewang., 130 katol.; 24 analf. Poczta, tel. w Śremie o 8 kil., st. kol. żel. w Srodzie o 15 kil. 2.) **L.**, folw., należy do dom. Mechlina; 15 dm., 182 mk.; 5 ewang., 177 katol.; 48 analf. *M. St.*

Lucina, wś włośc., nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. Oblasy, par. Chotcza, od Kozienic 42 w., gruntu mr. 1080, dm. 53, mk. 377. W 1827 r. 38 dm., 183 mk. Wspomina tę wś Długosz i zwie ją *Luczyna*; należała do trzech braci Choteckich z domu Nabra (Dług. II, 568). Por. rz. *Lucymia.*

Lucina, ob. *Lucyna.*

Luck (niem.), ob. *Łuk.*

Lucka (niem.), ob. *Łuka.*

Lućka, rz., ob. *Lutka.*

Luckau (niem.), ob. *Łukow.*

Lucke (niem.), ob. *Łuki.*

Lucken (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Lućki, wś, pow. lepelski, 3 okr. polic., gm. Czerstwiaty, około 1860 własność Hercyków, obecnie Siellawów, 290 dzies. ziemi dworskiej. Por. *Kostulin.* *M. K.*

Luckna (dok.), ob. *Łekno.*

Lucknainen (niem.), ob. *Łuknajno.*

Lucknainerbude (niem.), ob. *Łuknaińska buda.*

Lucknainer Fähre (niem.), ob. *Łuknaiński przewóz.*

Lucknainer-See (niem.), ob. *Łuknajno.*

Lucknitz (niem.), ob. *Wieska.*

Lucknojen (niem.), wś i leśnictwo, pow. labiewski, st. p. Gr.-Baum.

Lucławice, ob. *Lusławice.*

Lućmierz, wś pod miastem Zgierzem, pow. łódzki, gm. Lućmierz, par. Zgierz (Łaski, Lib. ben. II, 352). Rzeczka Linda ma początek na terytorium Lućmierza, wpada do Bzury; w samym folwarku staw zasilany wodą z własnych źródeł, a odchodząca woda o parę staj wsiąka w piasek i znów w odległości 1 1/2 w. na poziom gruntu się wydobywa. Dobra L. były dawniej rządowe i przed r. 1830 nabyte od rządu przez Wilhelma Wernera, zamożnego farbiarza z Ozorkowa, obecnie należą do spadkobierców tegoż Wernera. Ogólna przestrzeń folwarku z lasem mr. 3106, kolonii mr. 201; szczegółowo: folw. gruntów orn. mr. 813, łąk 8, ogrodów 17, pastwisk 2, lasu 2218, różnych nieużytków 47, budowle w części murowane,

w części drewniane pod dachówką i gontami w dobrym stanie; wieś osad 11 i ½-morgowych 12 i małorolnych 19, zawierają gruntów ornych mr. 257, łąk 11½, lasu 9½, pastwisk 5 mr. Ludność ogólna 472: katol. 422, protest. 47, żyd. 3. R. 1827 było 20 dm., 135 mk. Trakt bity z Łęczycy na Ozorków, Zgierz do Łodzi, drugi zwyczajny z Parzęczewa do Zgierza; odległość od Łodzi 15 w., od Ozorkowa 14, od Łęczycy 26. Browary piwne ogniowe zwyczajne dwa, przerabiają rocznie jęczmienia czet. 1900, chmielu fun. 4800, wyrabiają piwa zwyczajnegö beczek 2500, bawarskiego 4900, wartości około 58,000 rs.; kapitał obrotowy około r. 100,000. Gorzelnia przerabia kartofli czet. 2200, słodu 200, wyrabia 4500 wiader okowity wartości 35,000 rs.; w browarze i gorzelni robotnicy miejscowi. Według Tow. Kr. Ziems. folw. L. (z wsiami: L., Dąbrówka Wielka, Dąbrówka Malice, Rosenów, Stromiany, Maryanka, Wymokłe, Wiktorów i Zimnowoda) rozległy mr. 3073: grunta orne i ogrody mr. 847, łąk mr. 2, lasu mr. 2194, nieużytki i place mr. 30, bud. mur. 16, z drzewa 23, płodozmian 15-polowy. Wś L. os. 19, z grun. mr. 157; wś Dąbrówka Wielka os. 47, z grun. mr. 596; wś Dąbrówka Malica os. 3, z grun. mr. 84; wś Rosenów os. 40, z grun. mr. 251; wś Stromiany os. 11, z grun. mr. 126; wś Maryanka os. 4, z grun. mr. 19; wś Wymokłe os. 6, z grun. mr. 30; wś Wiktorów os. 6, z grun. mr. 15; wś Zimnowoda os. 9, z grun. mr. 47. Gmina L. należy do sądu gm. okr. V w Proboszczewicach, st. poczt. Zgierz, ma 4661 mr. obszaru i 2127 mk. *A. S.*

Lucmujża, łot. *Ludzmujża*, wś i dobra, niegdyś rozległe, dawniej główne fundum dóbr Bryckowszczyzną zwanych stanowiąca i wyłącznie jej nazwę nosząca, na Łotwie katol., w Inflantach polskich, pow. lucyńskim, par. lucyńskiej, opodal powiat. m. Lucyna, z drugiej strony jez. lucyńskiego położona, z pięknym widokiem na imponujące ruiny krzyżackiego zamku Lucyna (Ordensschloss Ludsen), od których ją tylko przedziela jez. lucyńskie, przez miejscowych mieszkańców Wielką Łużą zwykle nazywane. Majętność ta, rozciągająca się pomiędzy jeziorem i traktem handlowym opoczkańskim, zaledwie o ½ mili od m. Lucyna oddalona i do parafii lucyńskiej należąca, liczy obecnie tylko 179 dz. obszaru dworskiego, stanowi własność dziedziczną panny Maryi Karnickiej, a odznacza się głównie pięknym widokiem na dobrze zachowane zwaliska odwiecznego Lucyna. Rozwaliny tego niegdyś obronnego pogranicznego zamku sterczą na wysokiem wzgórzu, otoczonem ziemnemi wałami. Ich sędziwa postać, barwa ciemno czerwonej cegły i położenie wyniosłe, obok czystych wód jeziora, razem stanowią istotnie obraz nader zajmujący. Widok tych ruin podaje książka G. Manteuffla „Inflanty polskie“ na str. 128. Ob. także art. *Ewersmujża.* *G. M.*

Lucnowe (dok.), 1230 r. tak się zwało *Leuchten.*

Lucome, *Lukome* (ob.).

Lucowicz (dok.), ob. *Laugwitz.*

Lucsivna (węg.), ob. *Łuczywna.*

Lucska (węg.), ob. *Łuczka* i *Łuczki.*

Lucyanów 1.) kol., pow. łaski, gm. Chociw, par. Restarzew. Ma 11 dm., 95 mk., 84 mr. ziemi. 2.) **L.**, os., pow. lubartowski, gm. Samoklęski, par. Krasienin. 3.) **L.**, folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Ludwinowo, odl. 14 w. od Kalwaryi, 10 dm., 122 mk., rozl. mr. 579: grunta orne i ogrody mr. 467, łąk mr. 51, pastwisk mr. 15, nieużytki i place mr. 46, bud. mur. 7, z drzewa 8, płodozmian 9-polowy; pokłady torfu.

Lucyanów, folw., pow. kowieński, własność Nartowskiego, nowo powstały z eksdywizyi romańskiej Prozorów. *J. K. G.*

Lucyanowo, kol., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Wrząca Wielka, odl. od Koła w. 7, ma 6 dm., 34 mk.

Lucyanowo, folw., pow. wileński, 4 okr. adm., o 40 w. od Wilna, 1 dm., 20 mk., z tego 15 prawosł., 5 katol. (1866).

Lucyany, wś nad rz. Wilią, pow. wileński, 1 okr. adm., o 28 w. od Wilna, 6 dm., 49 mk. katol. (1866). L. leżą na praw. brzegu Wilii, między Balingródkiem a Niemenczynem, własność Parczewskich. W pobliżu słynna Święta Skała. W L. sławny browar.

Lucymia, zwana także Zwoleńką i Stawką, rz., poczyna się w pow. kozienickim z dwóch strumieni płynących jeden z zach. od Kosiar, drugi ze wsch. od Paciorkowej Woli i łączących się poniżej wsi Strykowice dolne; płynie ku płd. pod Zwoleń, poczem przybrawszy kierunek płd.-wschodni, po kilku wiorstach stanowi aż do ujścia granicę z pow. iłżeckim, płynie przez wsie Barycz, Siekierkę, Kijankę, od Lucymi (Lucina ?) skręca ku płn. i za wsią Brzeście wpada z lew. brz. do Wisły. Długa 26 wiorst. Powyżej Siekierki przyjmuje z praw. brz. Sycynkę, poniżej zaś strumień od Tymienicy. Niekiedy sama aż do ujścia zwaną bywa Sycynką. *J. Bliz.*

Lucyń, ob. *Lucień.*

Lucyn 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 60 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 16 mk. 2.) **L.**, wś włośc. tamże, 11 dm., 58 mk. (1866).

Lucyn (po niem. *Ludsen*, w nowszych czasach pisywane *Lutzen*, po łotew. *Ludza*), msto powiat. w Inflantach polskich, pod 56° 33′ płn. szer. g. i 45° 24′ wsch. dług., o mil 3½ na wsch. od stacyi kolei żelaznej petersb.-warsz.

Rzeżycy, przy trakcie z Siebieża do Rzeżycy, w pobliżu jezior Wielkiej i Małej Łuży, z których wypływa rz. Łudza, w ciągu swego pięciowiekowego istnienia kilkakrotnie burzone i odbudowywane; ma 5258 mk., obecnie w bardzo lichym znajduje się stanie. Żydzi głównie je zamieszkują; niezwykłe u nich gdzieindziej zajęcia dają się tutaj widzieć; spotykamy między nimi parobków, podwodników, pasterzy i tragarzy. Obok miasta, na wzniesieniu, stoją w znacznej części dobrze jeszcze zachowane zwaliska rycerskiego zamku, wzniesionego w r. 1399 przez prowincyonalnego mistrza krzyżackiego Wannewara de Brüggennoie nad jez. Łużą, obecnie zwykle jez. Lucyńskiem nazywanem. Rozwaliny tego niegdyś obronnego zamku sterczą na wysokiem wzgórzu, otoczonem ziemnemi wałami. Ich sędziwa postać, barwa ciemno-czerwonej cegły a położenie wyniosłe, obok czystych wód jeziora, razem stanowią obraz nader zajmujący. Miejsce to przez 260 lat wiele cierpiało od najazdów. Sądząc z miejscowości, śmiało twierdzić można, że większa część starego msta Lucyna znajdowała się na wzniesieniu, leżącem na płd.-zach. brzegu jeziora, a ną płd. od dawnego zamku, rozwaliny którego dowodzą, że znajdowały się w nim baszty ze strzelnicami broniącemi i miasta. Dawniej było zwyczajem osiedlać się w niedostępnych miejscach; regularnie i stromo skopane pochyłości wzgórz, pomimo że uległy zmianom skutkiem czasu i deszczów, wykopane pomiędzy niemi fosy i rowy, ślady których dotąd ocalały, służyć mogą za najbardziej przekonywający dowód, że te miejsca były zaludnione i obwarowane w celu obrony od nagłych nieprzyjaciela napadów. Płn.-wsch. część zamku ma długości 65, płn. 57, zach. 27 a płd. 60 sążni. W ostatniej widać ślady bramy wjazdowej ze zwodzonym na fosie mostem; druga wjazdowa brama znajdowała się w stronie płn.; ruiny jednej i drugiej ocalały dotąd. Na drodze wiodącej z zamku do jeziora również znajdowała się brama, ale ta służyć mogła tylko do przywożenia wody. W czasie ciężkiej wojny, którą w r. 1559 zakon rycerski inflancki z W. Ks. Moskiewskiem prowadzić był zmuszony, a w której Polska bardzo mu była pomocną, zamek lucyński razem z okręgiem Rzeżycą (districtus Rositensis) i innemi warownemi grodami tej części kraju, za mogące wypaść koszta wojenne Zygmuntowi Augustowi na prawie zastawnem w posiadłość został oddany. We dwa lata zaś później, r. 1561, stanowił już integralną część tak zwanego województwa inflanckiego, znanego niegdyś pod nazwą „Livonia australis“, a będącego od wieków częścią dawnych Inflant, odtąd w całym swym obrębie przeszło pół wieku wcielonych do rzpl'ej polskiej. Po sformowaniu wojew. inflanckiego L. w rękach polskich zostawał spokojnie do r. 1577, w którym to czasie w. ks. moskiewski Iwan Wasylewicz wtargnął do tej części dzisiejszych Iuflant polskich i oprócz innych miejsc opanował także i zamek lucyński. Po kilku wszakże latach był zmuszony odstąpić go Polsce. Król Stefan Batory, idąc na wyprawę moskiewską, stanął etapem w L. Kwaterę obrał w zamku na drugiem piętrze, orszak zaś jego mieścił się na trzeciem. Król znalazł ten zamek graniczny nader użytecznym. Miasteczko czyli tak zwaną „posadę zamkową“ przenieść rozkazał na inne miejsce (na którem leży dzisiejszy L.), a garnizon zamkowy postanowił znacznie zasilić i podnieść do tysiąca żołnierzy. Przy zawarciu traktatu 1582 r. dział znajdowało się tutaj 5, falkonetów 2, berzów żelaznych 2, hakownic 44 (Metr. Lit.). Posiadamy ciekawy dokument, w lat 17 po zawarciu wyżej wspomnianego traktatu pisany, a którego tytuł: „Lustracya Anni 1599 Zamku Lucyńskiego z księgi Rewizorskiej Inflantskiej Anni 1599 w Skarbcu Koronnym znajdującey się wypisana i w Warszawie 30 Stycznia r. 1748 wydana za podpisem Kicińskiego i odciśnięciem pieczęci Karola Józefa Odrowąża“ stronnic 24 in folio, sznurową potężną opatrzonych pieczęcią, okoloną nadpisem: „Carolus Josephus Odrowąż... S. R. M. Supremus Regni Thesaur:“ Egzemplarz ten w archiwum domowem ostatniego starosty lucyńskiego, Józefa Borcha, niegdyś starannie przechowywany, stanowi obecnie własność Władysława Sołtana, dziedzica Preźmy w pow. rzeżyckim. Co do obrony tego pogranicznego zamku wykazuje wyraźnie lustracya z r. 1599, iż w tym czasie mniej jeszcze posiadał broni niż w r. 1582. Ustęp „Miasteczko albo Possada pod Zamkiem“, w lustracyi zamku lucyńskiego z r. 1599 parę stronnic zajmujący, wykazuje jasno jak niepośpiesznie się odbudowywała ta mieścina, w ciągu swego 5-wiekowego istnienia tylokrotnie burzona, a z rozkazu króla Stefana Batorego ostatecznie na inne miejsce przeniesiona. „Za Pana Starosty teraźniejszego— czytamy tam— poczęło zasiadać (nowe miasteczko) y iuż iest chałup 24. Każdy (każda ?) z nich ma mieć placu wszerz y wzdłuż po 10 sążni, ogrody także do nich maią wymierzone za Zamkiem nad Jeziorem, y drudzy także przy Placach, każdy z nich wzdłuż y wszerz po 30 sążen. Pola takze puścił im Pan Starosta za Zamkiem ku Nerzy aż do granice Isnaldskiey. Jeszcze nic nie płacą. Mieli od pp. Commissarzow Krola JEmci in Anno 1590 wolności pozwoloney do lat dziewiąci, ktora im iuż expiruie, o których JPan Starosta swiadectwo dawał, iż niemal wszyscy sługy iego Ludzie służali, ktorym on dla ubostwa, aby się tam tym chętniey dla Obrony y posiłku Zamkowi (czego ile

na Ukrainie wielka iest potrzeba) utrzymali, swych własnych do kilku Złotych na Rok, także y zywnosci dawa. I prosił abysmy im tey wolnosci ieszcze, a przynaymniey do kilku lat, póki się Przymierze iakie pewne z Moskiewskim nie stwierdzi, prorogowali. Co my bacząc rzecz słuszną y temu Zamkowi potrzebną, pomknelismy im ieszcze tych wolnosci, za ktoremi od wszelakich Podatkow tak Rzpltey iako y Zamkowych wolni bydz maią do piąci lat; z tą iednak powinnoscią, iako y pierwey. Naprzod, aby kazdy z nich miał Rusnicę dobrą y Szablę, Prochu y Kul według potrzeby. Z ktorą Bronią przeciwkc kazdemu nieprzyiacielowi Krola JEmci y Rzpltey albo też na kazdą trwogę Zamkową, gdyby byli przez Urząd Zamkowy obwieszczeni, w Zamku się stawic mają. Do tego nieczyię inną Jurisdictią ieno Zamkową na sobie ponosić maią.“ Ustępy obszerne o „Folwarkach zamkowych“ wyliczają ich kilka a mianowicie: folw. zacharowski, folw. pluszyński i folw. nyrziński, w nich „jednosz poddanych niewiele — powiada lustracya — y ci gdy im ciężko uczynią, za Granicę do Moskwy uciekaią. Tam też za się wysiedziawszy wolnosci 4 lata znowu nazad się wracaią, y wielekroć to kazdy z nich czyni, iakoż y ci ktorzy teraz pod Lucynem są, rzadki ktoryby raz albo dwa w Moskwie iuż niebył, a błaho siedzą y bardzo ubodzy są.“ Z ustępu „Pustowszczyzny“ umieszczonego na stronnicy 19-tej rękopisu, dowiadujemy się wszakże, że liczono tu niegdyś do 600 poddanych. Czytamy tam bowiem: „Pustowszczyzny to jest ziemia, na ktorey Chłopi przed woynami siedzieli y oney uzywali, chociaz rozno po lesiech niskich, takze y między błotami sztukami tę ziemię mieli, iednak ten Zamek Lucyn miewał do 600 Poddanych, y kiedyby Pokoy był albo Przymierze stateczne z Moskiewskim, za kilka lat by to zaś osiadło, y ten by Zamek Intratą między inszemi posledniejszy nie był.“ Jak utrudnione były w owym czasie komunikacye w tej części kraju, daje się widzieć z ustępu „Porth“. „Ten Zamek — czytamy tam — prawie między wszystkiemi inszemi Zamkami Inflantskiemi w Porth iest nayuboższy, tak iż zadnego niema, a Zboza, iesli mu co nad wychowanie zbędzie (y to iako u rządnego Starosty mało co podobno, gdyż na Ukrainie mieszkając, musi wiele ludzi około siebie bawić), musi zimą do Rygi mil 60 prowadzić. Do Moskwy blisko, ale tam nigdy nie przeda, bo ludzie nie są po temu y mają swego zboza dosyć. Do Dźwiny tesz chociaż mil 20, dla srodze błocistych drog nieodwozą“. Za to na puszczach i lasach niezbywało tu wcale. „Tych iest wielki dostatek — powiada lustracya — drzewa rozmaitego do Budowania godnego, w ktorych Zwierz rozmaity, Łoś, Niedzwiedz, Ryś, Swinia, Sarna, Kuna, Bobr, czego wszystkiego po trosze w zimie dostaią. Towary leśne, aczby bydz mogły, jednak ich niesprawuią, iż Porthu niemasz“. Ustęp ten, obecnie czytany, tem większe sprawia wrażenic, że niedźwiedzie, łosie i rysie nadzwyczaj rzadko tu się dziś napotkać dają, a dzików i bobrów od paru wieków pow. lucyński wcale nie posiada. Jeziór w obrębie zamkowym liczono w r. 1599 do 60. Z nich najznaczniejsze: jezioro Lucen pod zamkiem „wzdłuż na milę, wszerz na $^1/_4$“; Czermo (dziś zwane Cyrmą) „wzdłuż na milę, wszerz na dobre pół mili“; Ilza, również pod zamkiem „wzdłuż na dobre $^1/_4$ mili, ale nieszerokie“; Dunaklo (dziś jez. Zwirdzyńskie) „wzdłuż takze na dobre $^1/_4$ mile“. „W tych jeziorach — powiada lustracya — szczuka bardzo dobra, Leszcz y Okon“, a w jeziorze Nerzynskim „szczuka dobra y Sielawa wielka“. „Te są głowniejsze jeziora zamku Lucynskiego. Insze, ktorych iest rozno po lesiech do kilkudziesiąt małych y większych, odłogiem leżą; do Zamku w nich nie łowią, łowi kto chce“. W ośmiu zaś większych jeziorach „antiquitus, jeszcze za Mistrzow Krzyżackich, Szlachcie nie było wolno łowić, aż pierwej Zamkowy niewod przeszedł, którego zwyczaju y teraz (w r. 1599) Szlachta zażywa“. W czasie następnego stulecia, Lucyn, najpiękniejsze ze starostw inflanckich, jako pograniczne i już polskie starostwo, narażony był niejednokrotnie na napady szwedzkie i rossyjskie. Do ciekawszych dokumentów z tej epoki zaliczamy rękopis in folio, 23 stronnic obejmujący, a którego tytuł: „Inwentarz spisany starostwa Lucynskiego y podanie Zamku Lucyńskiego przezemnie Bruna Krenika Faktora J. K. Mci a nayniższego sługę Wielm. Jmć Pana a Pana Geerharda Denhoffa Woiewody Pomorskiego, Malborskiego, Kościerzyńskiego, Felińskiego, Lucyńskiego etc. etc. Starosty, Pana mego Miłościwego Jmci Panu Mikołajowi Żardanowi po odebraniu Zamku Miasta Lucyna y wszystkiey Włości od Jmci Pana Gierharda Manteyfla Seja (Gerhard v. Menteuffel Szoege) Anni 1646 mense Decembris, die 18-ma“. Rękopis ten szczegółowy opisuje najprzód miasto L., rynkowe place, wyliczając właścicieli domów na pojedyńczych ulicach, z których głównemi były w owym czasie: „ulica Wielka Zamkowa“ oraz „ulica Rzeżycka“. Znajdujemy tu osobno wyliczonych tych mieszkańców, co osiedli w r. 1636 i 1637, następnie tych co się osiedlili w Lucynie w latach 1642 i 1643, a nakoniec i tych niewielu, którzy w r. 1646 tu zamieszkali. Dalsza część Inwentarza opisuje mieszkańców miasteczek: Słobody staro-Istrzańskiej i Słobody nowej na Sladziowie, a także włości zamkowych i wchodzących doń folwarków najrozmaitszych, które byłoby zbyt długo opisy-

wać w „Słowniku geograficznym“. Ciekawy jest opis powinności poddanych zamkowych lucyńskich: „Na robotę niedziel 6 przez Rok chodzić mają z koniem, dokąd zamkowe rozkazanie będzie. Na straż według zwyczaju kolejno, ile tego potrzeba będzie, chodzić mają. Osobliwie do budowania zamkowych potrzeb na tydzień przez Rok po dwa z każdey służby a nie więcey, miasto gwałtu, chodzić mają, do czego rozkażą. Dolą mają dawać od wszelkiego zboża, które siać będą na każdy Rok, także y len, który siać będą, niepotrącając w to lnu pogostowego. Podwód 3 do Wilna abo do Rygi przez Rok z każdey służby, balek Dziesięć do budowania Zamkowego z każdej służby iakich trzeba“. Lecz już niedługo podtrzymywano „budowania“ tego, jak widzieliśmy wyżej, nader słabo bronionego kresowego zamku. Podczas prowadzonej na początku XVIII w. wielkiej wojny północnej zajęty został przez Szwedów. Zburzone przez nich szańce nie były już więcej odnawiane; zamek zamienił się na malowniczą ruinę a i leżące u podzamcza miasteczko niemal zupełnie zniszczone zostało. Przy rozbiorze Polski r. 1772 L., jako składowa część Inflant polskich, razem z Białą Rusią dostał się do Rossyi; w roku zaś 1778, przy utworzeniu prowincyi dźwińskiej, a później połockiego namiestnictwa, został powiatowem w niem miastem. Na mocy cesarskiego ukazu z dnia 12 grudnia r. 1796 połączono namiestnictwa połockie i witebskie w jednę białoruską gubernią, etat której z 31 grudnia tegoż roku pomiędzy szesnastu jej powiatami wymienia i lucyński. Cesarski ukaz z 20 lutego 1802 r., z gubernii białoruskiej wytworzył dwie niezależne gubernie, mohilewską i witebską, a etat ostatniej z d. 12 czerwca wymienia r. 1778 z miasteczka na miasto podniesiony L., jako stolicę powiatu. L. dnia 21 września r. 1781 otrzymał osobny herb, który od rzeżyckiego różni się tem, że uzbrojony rycerz czyli raczej pogoń litewska nie na gronostajowem polu jak w Rzeżycy, ale na czarnem jest umieszczony. Po przyłączeniu L. do Rosyi w r. 1772, liczono w nim zaledwie 195 mieszczan (po większej części katolików) i 32 żydów. W r. 1864 liczba mieszkańców L. dochodziła do 3520, w ich liczbie było 1200 katol., 37 protest., 54 rozkoln. i 1773 żyd. Spis ludności z r. 1881 wykazał 5258 mk. a domów 754, z których większa część na nazwę domów nie zasługuje. W tymże czasie posiadał Lucyn kościół parafialny rzymsko.-kotolicki 1, kościołek protestancki 1, cerkiew prawosławną 1, synagogę 1 i 4 żydowskie domy modlitwy. Najstarszą z przytoczonych świątyń jest kościół katolicki drewniany, założony w r. 1686. Istniał tu wprawdzie już nierównie dawniej kościół, jak tego liczne mamy dowody, ale kilkakrotnie burzony w czasie klęsk wojennych, często tę okolicę kresową nawiedzających, w końcu wieku XVI został przez katolików odbudowanym i wkrótce potem przez luterskiego pastora zajętym. Czytamy bowiem w przytoczonej powyżej lustracyi zamku lucyńskiego z r. 1599: „Jest Kościołek drzewiany na Gorze przed Zamkiem za Mostem, przez teraźniejszego Starostę zbudowany, na tymże tesz mieyscu oddawna bywał, ktory wróg spalił. Do ktorego, iakośmy od Szlachty tameczney wiadomość wzięli, dwie Służbie należały, iedno iż nie mogli wiedzieć na ktorym mieyscu, a w Rewizyi Pana Skuminowey (de anno 1583) znaczy się, że te Służby były nad Jeziorem Lucen nazwanem. Nayduie się też w teyże Rewizyi Pana Skumina, że Pleban miał pod zamkiem Folwareczek, do ktorego ziemi należało na 40 Beczek żyta, ale o tym nikt sprawy dać nieumiał na ktorym mieyscu, gdyż Poddanych starych coby się tam rodzili nie było, wszystkie wróg wysiekł, a teraźniejsi są przychodniowie; iednak powiadali, że ta Gora między Jeziorem przed Zamkiem Kościołowi należała. Teraz minister Jewangielicki ten Kościół trzyma. Folwareczek zaś ma swoy na ziemi chłopskiey Zamkowey za jeziorem Dunaklem, do którego ziemi tak wiele ma, ile zrobić może.“ Przytoczony już przez nas: „Inwentarz starostwa lucyńskiego y podanie zamku y miasta, anno 1646 die 18 dec.“ nic o kościele nie wspomina, gdyż w tym czasie już tam żaden kościół nie istniał, jak to się wykazuje z niemniej ciekawego dokumentu jaki mamy przed sobą, a którego tytuł: „Erectio Ecclesiae Lucinensis Anno 1686 m. Octobris 19 die.“ Naznaczeni konstytucyą sejmu warszawskiego z r. 1683 komisarze królewscy i rzpltej: Aleksander Kotowicz biskup wileński, Konstanty Brzostowski biskup smoleński, Otton Frydryk Felkierzamb wojew. czernihowski, Eustachy Grotuz kaszt. żmudzki, Aleksander Mosiewicz marsz. lidzki, Władysław Sokołowski podkomorzy inflancki, sejweryski i nizański ssta, Teofil Plater wojski inflancki, ssta inturski, oraz Jan Humowski podczaszy zakroczymski, oświadczają we wstępie tego dokumentu erekcyjnego, iż „odprawuiąc się dla ufundowania w Xięstwie Inflantskiem Chwały Bożey y Dóbr pro sustentatione Kapłanow, ktorey Constitutii tenor de verbo ad verbum tak się ma: (Ponieważ komisya z Grodzieńskiego Seymu naznaczona sub titulo: Approbatio kościołów Inflantskich, zda się być partibus gravaminosa, iako Urodzeni Posłowie Ziemscy Xięstwa Inflantskiego deduxerunt. Chcąc tedy Religionem Romanam Catholicam, quam florentissimam mieć w tey Ziemi, powagą Seymu teraźniejszego ad instantiam Urodzonych Posłów Ziemi tameczney naznaczamy ex praesentibus do nowey komisyi

Wielmożnych, Urodzonych komisarzów wyżey mianowanych, którzy, ziechawszy się do Inflant, non obstante unius alteriusve absentia, zniosszy się z Starostami tamecznemi, omni meliori modo, kościoły postanowią w tych Starostwach, gdzie ad praesens kościoła nie masz, Sanctuaria wydzielą y prowent pro sustentatione victus et amictus Kapłanom obmyślą). Gdy po skończonej komisyi in eodem opere w Starostwie Rzeżyckiem roku 1684 ex vi ejusdem Constitutionis po wydanej in Diem Decimum primum Mensis Octobris Innotescencyi roku 1686 my wyżey mianowani komisarze ziechaliśmy się do Lucyna y w Zamku Jurydikę porządkiem prawnym kościelnym in praesentia Ichmość Panow Obywatelow o dawney Fundacyi Kościoła y Plebanii Lucyńskiey pytaliśmy się, którzy Ichmość Panowie Obywatele unanimiter zeznali, że nic wiedzą o żadney dawney fundacyi, ieżeli by miała bydź iaka, od Przodków swoich żadney niemaią tradycyi i pamiątki; stanąwszy tedy Imć Xiądz Felician Pukin Kanonik Inflantski y Piltyński za mocą sobie daną na piśmie od Jaśnie Wielmożnego JMXiędza Mikołaja Popławskiego, Biskupa Inflantskiego y Piltyńskiego, nowey Fundacyi y Exdywizyi na Kościół y Plebanią w starostwie Lucyńskiem także według dawnego zwyczaju Inflantskiego podług Przywileju od Najjaśniejszych Królów Ichmościów Polskich oddawanie Purowego in vim Dziesięcin od Poddanych płacenia u Nas Komisarzów prosił y domawiał się; zniosszy się tedy ze wszystkimi Obywatelami Traktu Lucyńskiego, a osobliwie Imć Panem Pawłem z Brazczyni Żukotyńskim Podstarościm Lucyńskim, który także miał moc exequendi voluntatem JW. I. Pana Szczęsnego na Podayczach Potockiego Wojewody Krakowskiego, Sokalskiego, Robczyckiego, Tłumackiego i Lucyńskiego Starosty, aby Chwała Boża w tamtym kraju jako największe brała incrementum, na wieczne czasy ex mente JKMci Jana III-go y całey Rzpltey secundum tenorem konstytucyi wyżey allegowaney funduiemy y stanowiemy: aby JW. Imć Pan Woiewoda Krakowski z włością Starostwa Lucyńskiego zaraz, da Bóg, na wiosnę w r. 1687 Kościół wystawił i wybudował ze wszystkiem co do chwały Bożey należy, to jest z Ołtarzami, apparatami, kielichami, chorągwiami, także y Plebanią z mięszkaniem wygodnem dla Xięży, Bakałarza, Organisty y kantorów, oraz szkołę, szpital na tey górze, na którey Zamek stoi, gdzie quondam kościół luterski był y Krzyże są staroświeckie kamienne na mogiłach. Po skończeniu tego Kościoła przy Zamku Lucyńskin tenże JW. Woiewoda Krakowski, Starosta Lucyński, ex pietate et zelo in promovenda Sancta Religione Catholica Romana wystawi drugi Kościół cum omnibus necessariis w słobodzie nazwaney Sladziowo, która do tegoż należy Starostwa, a o mil 10 distat od Zamku Lucyńskiego, dla pozyskania Dusz Krwią Chrystusową odkupionych, na tym miejscu in schismato graeco ieszcze zostaiących. My Komisarze JKMości y całey Rzpltey praevia hac facta od dawney funduszach inquisitione na pomienione Kościoły y Plebanią grunt pewny od Zamku Lucyńskiego nad Jeziorem Lucyńskiem wydzielamy podług ograniczenia ut sequitur:" następuje szczegółowy opis granic wiele stron zajmujący, począwszy od fosy zamkowej, do której się przy końcu opisu granic znowu powraca. Kończy się on bowiem temi słowy: „tą drogą iść do Jeziora przez Fossę Zamkową y do Kopca pierwszego, zkąd ograniczenie gruntów Plebańskich się zaczęło." Następuje wyliczenie mieszczan i poddanych do tey Plebanii i do wszelkiej usługi kościelnej wydzielonych nad jeziorem Lucyńskiem na wieczne czasy z gruntem i sznurami. Ci wszyscy poddani mają płacić po złotych 30 z każdej ćwierci, roboty mają pełnić „z każdej ćwierci na rok niedziel 4, z czym każe X. Pleban." Przytem z każdej ćwierci pud przaśnego miodu wagi inflanckiej, pudek lnu wyczesanego dawać co rok mają „y Podwoda z służby powinna bydź do Rygi albo Taler bity." Do kościoła w Sladziowie temuż księdzu plebanowi lucyńskiemu naznacza komisya na wieczne czasy rozmaitych mieszczan „z placami y morgami" tudzież poddanych. W jeziorze lucyńskiem przylegającem do gruntu księdzu plebanowi wyznaczonego, „gdzie tylko grunt zachodzi, ma być libera piscatio cum retibus majoribus et minoribus," począwszy od ujścia rzeki Isnaudy aż do kopca przed zamkiem. Do tychże wyżej nazwanych kościołów w Lucynie i Sladziowie na utrzymanie kapłanów, organisty, kantorów, bakałarzów i innych sług kościelnych komisya w tym kilkunastustronicowym dokumencie erekcyjnym wyznacza poddanym lucyńskim osobne powinności i wypowiada jako włość i poddani starostwa lucyńskiego powinni dawać „według starodawnego zwyczaiu Inflanckiego in vim Decimarum 63 pury żyta, 63 pury jęczmienia, 63 pury owsa, pieniędzy na wino y wosk złotych 63 quotannis w dzień Wszystkich Świętych." Obowiązki zaś główne Plebana temi słowy dokument określa: „Vigore którey Fundacyi powinien będzie X. Pleban przy kościele Lucyńskim zawsze bydź obecnym y chować Vikariego w Słobodzie, także Organistę y Bakałarza y Kantora mieć y onych z tey Fundacyi prowidować. W Słobodzie zaś Sladziowskiey, aby mieszczanie tamecznі, in schismate zostaiący, ad unionem Sanctae Romanae Ecclesiae przychodzili, ma sedulam applicare curam doctrinae Christianae et exer-

citio Cathesistico y kazaniami iako y w Lucynie ut populus rudis in culto Divino eruditur, tempore zaś hyemali, gdy droga wczesna, powinien na włość jechać, wizytować poddanych, pacierza uczyć, Mszą Świętą co tydzień za Króla Imci Pana Naszego Miłościwego szczęśliwie panującego odprawować temporibus perpetuis ma, tudzież drugą za starostów lucyńskich a trzecią pro Benefactoribus.“ Podatki wszystkie i uchwały sejmowe ks. Pleban „od swoich poddanych ad proportionem Starostwa służby, abjuraty z dymow czterech do Skarbu płacić ma i kwit na się odbierać.“ O dalszych losach tego w r. 1686 z niezwykłą, jak widzieliśmy, troskliwością w Lucynie erygowanego parafialnego kościoła znajdujemy autentyczne wiadomości w przechowywanych w kościelnem archiwum mitawskiem sprawozdaniach o stanie ówczesnego kościoła inflanckiego, wypracowanych dla Stolicy Apostolskiej przez zarząd miejscowy dyecezyalny. Jedno z nich datuje z r. 1715, z czasów dzielnego biskupa inflanckiego Krzysztofa Szembeka (późniejszego arcybiskupa prymasa), drugie zaś z r. 1749 ułożone zostało za biskupa Józefa z Kozielska Puzyny. W obu oficyalnych relacyach kościół lucyński poważne bo tylko drugie zajmuje miejsce. Z ostatniej relacyi dowiadujemy się oprócz tego, iż kościół ten w r. 1736 stał się ofiarą płomieni, lecz wkrótce potem (r. 1738) odbudował go z drzewa ówczesny proboszcz Obrycki, oficyał inflancki; w r. 1740 obsługiwał go wielebny Schroeter, a z powodu gęstego zaludnienia ośmiomilowej parafii lucyńskiej, przydano tam księdzu Schroeterowi aż kilku kapłanów w charakterze komendarzy czyli wikaryuszów. Nie ustawała odtąd gorliwość w rozszerzaniu światła wiary w tej okolicy kresowej. Przy pierwszym rozbiorze kraju liczono w dyecezyi inflanckiej około 60 parafij, z których na tak zwany trakt lucyński przypadało ich 16. Każda parafia oprócz kościoła parafialnego liczyła parę kościołów lub kaplic filialnych. (Czyt. Manteuffel „Lucyn w Inflantach,“ Kraków 1884, str. 25—30). ***Powiat lucyński*** w Inflantach polskich zajmuje swą powierzchnią 97 mil kwadr. Przez płaszczyznę powiatu przechodzi pasmo wzgórz, które, łącząc się z innymi wzgórkami, od nich w kierunku wschodnim położonemi a leżącemi w powiecie siebieskim, oraz z wyniosłościami powiatu drysieńskiego, od nich w kierunku południowym położonemi i ciągnącemi się aż do jeziora Raźna (ob.) w pow. rzeżyckim, tworzą dział wodny pomiędzy rzekami uchodzącemi na północ do rzeki Wielkiej, należącej do kotliny Peipusu, oraz rzekami płynącemi w kierunku południowym i należącemi do dorzecza Dźwiny, stanowiącej główną arteryą krajów inflanckich. Do najwyżej położonych miejscowości w powiecie lucyńskim należą wzgórza następujące: tak zwana góra Lauderska, położona w lesie nieopodal wsi Rudak; góra Zamkowa przy wsi Zamkowej; Nurowga na starym gościńcu pocztowym wiodącym z Lucyna do Petersburga, obok wsi tejże nazwy; następnie Złote góry pomiędzy wsią Troksze i pięknie położonym folwarkiem „Nową Myślą;“ góra kamienna leżąca po prawej stronie drogi pocztowej prowadzącej z Lucyna do Siebieża, a mianowicie nieopodal stacyi pocztowej Popsujek; góra Panienka w pobliżu wsi włościańskiej Bielawą zwanej; Naudyskołns czyli „góra pieniędzy“ około wsi Wernele. Oprócz wzmiankowanych powyżej wzgórz napotykamy jeszcze dosyć znaczne wyniosłości w powiecie lucyńskim w okolicy dóbr Landskorona, oraz wsi Gorbuny polskie. Grunta powiatu są przeważnie gliniasto-piaszczyste i błotniste. Powiat lucyński zraszają strugi i strumienie należące bądź do dorzecza rzeki Wielkiej, bądź też do rozległego porzecza Dźwiny. Znaczniejszym dopływem rzeki Wielkiej jest rzeczka Utroja; głównemi zaś dopływami Dźwiny, zraszającemi w części i powiat lucyński, są rzeki Saryanka i Ewikszta (ob.). Oprócz tego mnóstwo strug i strumyków miejscowych uchodzi do licznie po całym powiecie porozrzucanych jeziorek i jezior. Rzeczek i rzek, nad któremi leżą wsie, liczą tu aż 23, a mianowicie: Bołtupie czyli „rzeka biała,“ Wiskuła, Wadda (rzeczka graniczna), Iłża, Istra, Istrzanka, Isnauda, Icza, Kiejba, Kukwa, Ledzinka, Lipna, Łuża, Miedniwa, Małcianka, Pedeść, Saryanka, rzeka Sina (około Posinia), Tynża, Ewikszta i Utroja. Z nich tylko Ewikszta, Wiskuła i Łuża za spławne uważane być mogą. Pierwsze dwie należą do dorzecza Dźwiny, Łuża zaś wchodzi już w skład strumieni zasilających dopływy rzeki Wielkiej. Mało drzewa na niej spławiają. Zmarły przed dwudziestu kilku laty posiadacz nieprzebytych niegdyś a obecnie bardzo już przetrzebionych lasów maryenhauskich, pan Jan Lipski, znacznym kosztem przedsięwziął oczyszczenie rzek Waddy i Kukwy, skutkiem czego, przynajmniej na czas jakiś, uczynił je spławnemi i otworzył wodną komunikacyą z pskowską rzeką Wielką, po której materyał leśny jeszcze niedawnemi czasy odchodził znacznemi partyami do Kronsztatu. (Czyt. *G. Manteuffel* „Inflanty,“ str. 26). W powiecie lucyńskim znajduje się również bardzo wiele jezior. Do główniejszych zaliczamy: Wielką i Małą Łużę, jezioro Istrzańskie, Nerzę, jezioro Lauderskie, Sołosz, Cyrnę, jez. Pyłdzieńskie, jez. Uszkacowskie i Bizę. Nie braknie w tym powiecie i rozległych bagien. Bagniska te koncentrują się w okolicy wsi Brygi, leżącej na pocztowym trakcie lucyńsko-siebieskim, o mil 4 od Lucy-

na, i rozciągają się stamtąd w najrozmaitszych kierunkach na mil 13; ciągną wszelako przeważnie od wschodu ku zachodowi—jedne z nich dążą ku jezioru Łubańskiemu w pow. rzeżyckim, drugie ku górnemu biegowi rzeki Utroi, skąd doliną tej rzeki sięgają dalej do stacyi kolei żelaznej petersbursko-warszawskiej Korsówką zwanej, oraz do majętności Ruskuły, gdzie wraz z rzeką Iczą dochodzą aż do Łubanu. Lasy powiatu lucyńskiego wedle najnowszych obliczeń z r. 1881 zajmują obszar 142000 dziesięcin, w tej liczbie liczą 29000 dziesięcin lasów skarbowych (rządowych). W lasach lucyńskich przemagają sosny i świerki, jakkolwiek napotykamy w nich i wszystkie drzewa liściowe strefy tutejszej, a więc dęby, klony, lipy, wiązy, jarzębiny, czeremchy, brzozy, wierzby i łozy najrozmaitsze. Wedle wiadomości zasięgniętych od delegata miejscowego Towarzystwa rolniczego, Władysława Sołtana, liczba mieszkańców płci obojej w powiecie lucyńskim w r. 1880 wynosiła 106021. Na jednę milę kwadratową przypada zatem 1093 dusz. Ludność miejską składają tu Polacy, Rusini, Żydzi, Rosyanie i Niemcy; wiejską zaś stanowią głównie łotewscy włościanie i polscy właściciele ziemscy; jedni i drudzy wyznają religią rzymsko-katolicką. Pomiędzy Łotyszami sporadycznie rozsiani są: Estowie, Rusini i starowiercy-Rosyanie. Po szczegóły etnograficzne odsyłamy czytelnika do książki naszej „Inflanty," str. 44—66. Tu zaś jeszcze tylko wspomnimy, że Estowie powiatu lucyńskiego, o 85 mil oddaleni od najbliższych swych spółrodaków, mieszkają w dobrach skarbowych Michałów i Janowol, oraz około majątku Pyłdy nad jeziorem tejże nazwy. Liczono ich w r. 1880 do 3000 obojej płci. Zachowali oni język i obyczaje, zarzucili wszakże czarne sukmany, używane dotąd w Estonii. Są oni w części rzymsko-katolickiego wyznania, w części zaś przystąpili w czwartym dziesiątku bieżącego stulecia do panującego w Rosyi kościoła. Rusini znajdują się w powiecie lucyńskim jedynie na pograniczu powiatów siebieskiego i dryzieńskiego, a mianowicie w dobrach Landskorona i Posiń, oraz w okolicy tych dóbr. Po większej części są rzymsko-katolickiego wyznania. Rusini katolicy zawdzięczają swe oświecenie i żarliwość w wierze zakonowi oo. dominikanów, o którego działalności na tych oddalonych kresach porównaj art. *Posiń*. W braku dokładnej statystyki przytaczam tu jeszcze, że powiat lucyński, w skład którego wchodzą dwa dekanaty (przedlucyński i zalucyński), liczył w r. 1880 w swych 19 parafiach 70000 katolików. Dekanat przed-lucyński składają parafie: Lucyn, Ewersmujża, Słobodzińce, Posiń, Rajpol, Landskorona, Rundany, Pyłda i Brodajż, a dekanat za-lucyński parafie: Małmów, Poszmuców, Stygłów, Neuterany czyli Rogówka, Birże inflanckie, Bołowsk, Maryenhauz, Baltynów i Berzygał. *Gustaw Manteuffel.*

Lucyna, niem. *Lutzine*, wś, pow. trzebnicki, par. Schawoine, ma kościół par. ewang. (do 1709 r. katol.).

Lucyna, węg. *Litinye*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filial. gr.-katol., młyny wodne i tartaki, lasy, 655 mk. *H. M.*

Lucyniszki, wś rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 35 w. od Trok, 2 dm., 59 mk. katol. (1866).

Lucynka, ob. *Isłocz.*

Lucynów 1.) kol., pow. słupecki, ob. *Wilczno.* 2.) **L.**, folw. (lit. A i B), pow. siedlecki, gm. i par. Wodynie; ob. *Kamieniec*, pow. siedlecki. 3.) **L.**, ob. *Krzymosze.*

Lucynowo, kol., pow. kolski, gm. Izbica, par. Modzerowo, odl. od Koła w. 18. Ma dm. 26, mk. 214.

Lucza, ob. *Łucza.*

Luczanowice, ob. *Łuczanowice.*

Luczina, ob. *Hreben.*

Luczka (niem.), ob. *Łączka.*

Luczka, ob. *Łuczka.*

Luczki, ob. *Łuczki.*

Luczmin, niem. *Lutschmin*, wś, pow. bydgoski, w r. 1881 było: 578 mk.; w r. 1871: 58 dm., 588 mk., 191 ew., 389 katol., 8 żyd., 197 analf. Poczta i tel. w Mąkowarsku o 4 kil.; st. kol. żel. Kotomierz o 28 kil. *M. St.*

Luczna (?), ob. *Leśnictwo.*

Luczyn, wś, pow. ostrogski, o 6 w. na płd. od Ostroga, należała do ks. Ostrogskich, a ks. Janusz nadał ją kościołowi parafialnemu w Ostrogu. R. 1844 rząd rozdał ziemię włościanom. Wś zabudowana na wzgórzach z obu stron pięknego stawu, ma cerkiew paraf., młyn, glebę 5-ej klasy. Włościanie zamożni, niektórzy mają futory i pasieki. *Z. Róż.*

Luczyna, ob. *Lucina.*

Luczyna, strumień, dopływ Ostrawicy na Szląsku austr., uchodzi powyżej Ostrawy Morawskiej.

Luczywna, ob. *Łuczywna.*

Ludarowa Hala, ob. *Dżumbir.*

Ludawka, wś, pow. winnicki, gm. i par. Brahiłów (ob.), mk. 524, dm. 159, ziemi włośc. 705 dzies., cerkiew pod wez. ś. Dymitra z 40 dzies. ziemi. Dawniej dziedzictwo Potockich, scheda Szczęsnego Potockiego, syna Szczęsnego; następnie Jankowskich, Meka, obecnie ks. Gorczakowa. *Dr. M.*

Ludbarz (dok.), ob. *Lidzbark.*

Ludbrancz (dok.), ob. *Lubraniec.*

Ludczyce, dobra, pow. lepelski, 2 okr. polic., 2 okr. sądowy, gm. Horodczewicze, były własnością ks. Łukomskich, z których Iwan Borysowicz Łukomski sprzedał je r. 1620 Ła-

wrynowej Kamińskiej i jej synom; r. 1752 nabył L. Antoni Hornowski; we władaniu tej rodziny przetrwały do r. 1873, w którym, jako dobra podległe obowiązkowej przedaży, zostały nabyte przez Petrowa. Na gruntach tych dóbr znajdują się ślady obronnego zamku, jak niesie podanie, założonego przez Łukomskich; uroczysko to nosi nazwanie Bołdyr Łukomski; do dziś dnia zachowały się wały i fosy tego zamku, leżącego na wyniosłej górze, panującej nad górzystą ładną okolicą. Ziemi dworskiej 721 dzies. *M. K.*

Ludeliszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 2 dm., 8 mk. katol. (1866).

Ludenrode (niem.), dobra, pow. gąbiński, st. p. Gąbin.

Luderwalde (niem.), os., pow. welawski, st. p. Taplacken.

Ludewigsdorf (niem.), 1369 r. *Lodewigesdorff*, 1370 *Lodwici villa*, wś, pow. świdnicki, ma kościoły paraf. katol. i ewang. Do L. należy obręb zniszczonej w 30-letniej wojnie wsi i zamku Lauersberg.

Ludgardówka, wś w pow. bobrujskim, gm. nowostepskiej, nad rzeczką wpadającą do Oły, przy drożynie wiodącej ze wsi Step do Kicina, ma osad 8; miejscowość głucha, poleska, grunta piaszczyste. *A. Jelski.*

Ludgierowice, *Ludgierzowice*, niem. *Ludgerzowitz*, wś i dobra, pow. raciborski, par. Hulczyn, 209 bud., 179 dm., 1328 mk. Wś ma 121 osad, 1906 mr. ziemi, kościół katol. bardzo dawny, 1793 r. z muru wzniesiony, szkołę 2-klasową, młyn wodny; dobra z folw. Neuhof, własność Rotszyldów, 1958 mr. ziemi, piękna owczarnia. *F. S.*

Ludihorecza, *Ludihumora*, ob. pod *Ludy...*

Ludinia, ob. *Lutynia*, rz.

Ludkiw (rus.), ob. *Lutków.*

Ludko, *Lutko*, imię własne *Ludwik.*

Ludków, ob. *Lutków.*

Ludków, po rus. *Łutkow lewicki*, wś, pow. jarosławski, w równinie 201 m. npm., u zlewiska pot. Młynki z Łęgiem, uchodzącym z lew. brzegu do Sanu. L. należy do par. rzym.-kat. w Łowcach a gr.-kat. w Zamiechowie, ma 335 mk., z których większość wyznaje religią rzym. katol., mniejszość gr.-katol. (98). Obszar więk. pos. (Fryd. Jahn) ma 221 mr. roli; mniej. pos. 245 m. roli w ogóle. Ta wś graniczy na płd. z Zamiechowem, na zach. z Łowcami, na wsch. z Skołoszowem a na płn. z Ostrowem. *Mac.*

Ludkówka, kol., pow. rawski, gm. Wałowice, par. Rawa, ma 11 dm., 84 mk., 202 mr. obszaru.

Ludkowo, niem. *Leuten* 1.) wś, pow. mogilnicki: 16 dm., 171 mk.; 87 ewang., 84 katol.; 90 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Pakości o 2 kil. (Łaski, Lib. ben. I, 184). 2.) **L.**, dom. tamże, 1963 mr. rozl., 2 miejsc.: a) L., folw.; b) Aleksandrowo (Alexandern) folw.; L. ma 4 dm., 92 mk.; Aleks. ma 1 dm., 26 mk.; obiedwie miejsc. należą do gm. i dom. Rybitw.

Ludkowska, st. p. w pow. mosalskim, gub. kałuskiej.

Ludmierzyce, niem. *Leimerwitz*, 1224 r. *Villa Lutronis*, wś, pow. głupczycki, o 3 mile od Głupczyc, par. Nassiedel; 71 bud., 62 dm., 422 mk., 54 osad, 1193 mr. ziemi, szkoła.

Ludmiłówka, wś kol., pow. janowski, gm. i par. Dzierzkowice, o 7 mil od Lublina, o 6 od Janowa; utworzona z lasów b. ststwa urzędowskiego dopiero w r. 1865 przez nadanie części tychże lasów włościanom bezrolnym; otrzymała nazwę od imienia żony komisarza włościańskiego Ludmiły. Jest tu dziś 96 dm., 840 mr. ziemi, 610 mk. Pierwotnie obdarowanych ziemią, przeważnie dymisyonowanych żołnierzy, nie ma już ani śladu; wszyscy oni, dostawszy ziemię bez budowli i nie mając zasobów, w bardzo krótkim czasie za bezcen sprzedali swoje udziały innym włościanom pochodzenia polskiego, którzy dopiero na porębach leśnych założyli osadę kwitnącą, w glebie urodzajnej, gliniastej. Przez L. idzie droga dawniej pocztowa urzędowsko-rachowska i przecina wieś pod kątem prostym.

Ludmirów, ob. *Czemierniki.*

Ludolphine (niem.), osada do Oliwy, pow. gdański.

Ludom, *Ludomie*, ob. *Ludomy.*

Ludomierz, folw., pow. wieluński, należy do dóbr Wójcin.

Ludomierzyce, ob. *Ludmierzyce.*

Ludomirów, kol. nad Czarną strugą, pow. kolski, gm. Koźmin, par. Dobrów, odl. 18 w. od Koła, ma 31 dm., 183 mk. Por. *Kwiatków.*

Ludomirów, ob. *Kaliszany.*

Ludomki, folw., pow. obornicki; 3 dm., 17 mk.; należy do wsi i gminy Ludomy-Abbau (niem.).

Ludomy 1.), niem. *Ludom*, dom. i gm., pow. obornicki; 7393 mr. rozl.; 3 miejsc.: a) L., dom.; folw.: b) Łaszczewiec (Laschwitz); c) Chlebowo (Remberg); 26 dm., 484 mk.; 176 ewang., 308 katol.; 115 analf. Kościół katol. paraf. dek. obornickiego. Poczta i tel. na miejscu; st. kol. żel. w Rogoźnie o 13 kil. Wś L. jest gniazdem rodziny wielkopolskiej Ludomskich, h. Łodzia, z której w r. 1510 jeszcze ją posiadał Mikołaj Mszczuch Ludomski. W XVI w. przeszła na własność Grudzińskich, a mianowicie Zygmunta Grudzińskiego, wojew. później kaliskiego. Następnie nabyli ją Lipscy. Ignacy Lipski, słynny z chowu owiec, sprzedał L. r. 1856 Nathusiusowi. Kościół paraf. wystawili Ludomscy r. 1459. Kaplicę do niego przystawił w XVIII w. Prokop Lipski, ówczesny dziedzic. 2.) **L.**, os. i gm.; 2 miejsc.:

a) L.- os. (Abbau); b) Ludomki, folw.; 514 mr. rozl.; 38 dm., 289 mk.; 85 ewang., 204 katol.; 144 analf. Poczta i tel. w Ludomach dom., o 2 kil.; st. kol. żel. w Rogoźnie o 15 kil., w Obornikach o 13 kil. 3) **L.**, olędry; 14 dm., 129 mk.; 113 ewang., 16 katol.; 14 analf. Poczta i tel. w Ludomach dom. o 5 kil.; st. kol. żel. w Rogoźnie o 18 kil., w Obornikach o 15 kil. 4.) **L.-*Dąbrówka***, dom. i gm.; 5697 mr. rozl.; 5 miejsc.: a) L.-Dąbrówka, dom.; b) Drzonek, folw.; młyny: c) Smolarz, d) Piłka; e) L.-Dąbrówka, leśnictwo; 21 dm., 397 mk.; 47 ewang., 350 katol.; 154 analf. Poczta i tel. w Ludomach o 3 kil.; st. kol. żel. w Rogoźnie o 12 kil. Własność Łakomickich. W okolicy odkryto szaniec szwedzki. *M. St.*

Ludory, wś, pow. szawelski, gm. szawkiańska, 5 osad, 14 dzies. ziemi.

Ludowa, także *Łukowa*, nazwa znacznego działu górskiego w Karpatach Czarnohorskich, ciągnącego się wzdłuż praw. brzegu Czeremoszu Czarnego. Od szczytu Listowatego (1525 m., ob.) na płn.-zach. ciągnie się szeroki grzbiet górski z obszernemi połoninami przez szczyt Pnewie (1585 m.). Tutaj rozdziela się tenże na dwie odnogi górskie; wschodnia z nich bieży zrazu na wsch., potem na płn., jako dział wodny między Czeremoszem Białym (od wsch.) a Hramitnym Wielkim (od zach.); zachodnia zaś ciągnie się na płn.-zach. przez szczyt Kamieniec (1525 m.), Stefulec Wielki (1576 m.) aż po szczyt Babę Ludową (1586 m.), najwyższy szczyt w tem paśmie. Od tego szczytu wybiega na płn. grzbiet górski Odzirniński ze szczytem Tarnicą (1558 m.), tworzący dział wodny między Moczernym a Odzirnym potokiem, dopływami Probiny. Na płn. zach. od Baby Ludowej rozpościerają się hale Mihailewa (1448 m.) i Łukowiec (1506 m.). Od ostatniej hali bieży na płn. ściana górska Wapniarka, kończąca się szczytem Ludową (1466 i 1327 m.) nad Czeremoszem Czarnym. Stok ku północnej stronie jest o wiele łagodniejszy i tu większe i liczniejsze znachodzimy ścieki wodne i strumienie, jak Hramitny Wielki i Mały, Moczerny, Odzirny, Mihailewski p. i Probina. Stok zaś południowy jest stromszy i w niektórych miejscach nawet nagle spada ku dolinie Czarnego Czeremoszu, a małe strugi głębokiemi i wąskiemi opadają korytami. Podnóże tego pasma, porosłe gęstym lasem jodłowym, zawalają ogromne urwiska skał i powalone pnie zestarzałych drzew; miejscami tylko pojawia się buczek, olsza lub brzoza. Na połoninach, gdzie bujna rozwija się roślinność halna, wypasają się bydło i owce przez lato. Najwyższy szczyt tego pasma Baba Ludowa jest mało co wyższy nad połonińską płaszczyznę grzbietu Ludowej; jest on kopczasty i zajmujący kilkaset m. kwadr., pokryty tu i owdzie ogromnemi głazami. Tu też pośród skarłowaciałego kosodrzewu różowieją prześliczne kępki różanecznika (Rhododendron ferrugineum). Miejscami błyszczą się małe jeziorka i kałuże halne; śniegu lub lodu trudno już śród lata tu dostrzedz, chociaż nieraz się zdarza, że jeszcze śród czerwca grzbiet Baby pobieli się śniegiem. Wewnętrzny pokład tej góry tworzą ogromne masy pierworodnych skał, piaskowca karpackiego, powierzchnię pokrywa piaskowaty żwir, zmięszany z małą ilością ziemi urodzajnej lub glinki. W uściech ludu huculskiego krąży podanie, że na szczycie tej góry znajdował się niegdyś zamek. Ze szczytu Baby zajmujący przedstawia się widok na zieleniejące się u stóp jej połoniny i wijące się pośród nich życie pasterskie, jakie stąd na dość rozległej przestrzeni dostrzedz można. Przez grzbiet Ludowej prowadzą po pod Babę dwie ścieżki pasterskie ku Burkutowi i Węgrom, używane także w lecie za drogę do wycieczki na tę połoninę przez gości kąpielowych, bawiących u zach. podnóża tej góry w dolinie Czeremoszu Czarnego w zakładzie kąpielowym. Wyjście na szczyt Baby od Burkuta trwa $1^1/_2$ do 2 godzin, od Hryniawy 5—8 godzin. *Br. G.*

Ludoweć, pot. górski, w Karpatach lesistych, w dziale czarnohorskim, wypływa w obrębie gm. Hryniowy, w pow. kosowskim, ze źródeł leśnych, na zachodnim stoku góry Skupowej (1583 m.); płynie leśnym parowem na zach., zabierając wody spływające z Małych Stopni (1246 m.) i z pod Ludowej (1327 m.), a po 5-kil. biegu wpada do Czeremoszu Czarnego z prawego brzegu. Źródła 1200 m., ujście 795 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Ludowice, niem. *Ludowitz*, folw., pow. toruński, w lesistem i błotnistem położeniu blisko granicy pow. chełmińskiego. Obszaru liczy mr. 1332, bud. 10, dm. 4, katol. 83. Parafia i szkoła Ryńsk, poczta Wąbrzeźno. L. należą do obszernego klucza dóbr ryńskich, które po Arturze Sumińskim nabył hr. Mielżyński.

Ludowinka, kol. nad rz. Plisią, pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Mikołajewice. Ma 9 dm., 109 mk., 226 mr. ziemi włośc. Por. *Chorzeszów.*

Ludowitz (niem.), ob. *Ludowice.*

Ludowo, niem. *Preussenhof*, kol., pow. szamotulski, 2 dm., 23 mk.; należy do królewszczyzny Sękowa (Albrechtshof).

Ludrowa 1.) węg. *Ludrófalu* al. *Villa-Ludrova*, al. *Parászt-Ludrova*, wś w hr. liptowskiem (Węg.), w pow. rożeńskim, na lew. brz. potoku Ludrowianki, ma dm. 109, mk. (słow.) 843, obszaru 654 kwadr. sążni kat. (1880). We wsi wznosi się bardzo stary kościół pod wez. Wszystkich Swiętych, dawniej parafialny, dziś opuszczony. Obok niego wznosi się nowy kościół parafialny, erygowany r. 1787. Metryki sięgają r. 1713. Według szem. dyec. spiskiej

z r. 1878 wraz z Ludrową ziemiańską liczy dusz rzym.-katol. 1076, ewang. 4, nieun. 117, żyd. 42, razem 1239. Do tej par. należą wsi Szczawniczka (Kis Selmec), Wielka Szczawnica (Nagy Selmec) i folw. Kut, z liczbą dusz rzym.-katol. 2043, ewang. 109, nieun. 177, żyd. 109, ogółem 2438. Sąd powiat., urząd podatkowy i st. p. w Rożeniu. Są tu dwie szczawy. 2.) **L.** *Ziemiańska*, węg. *Nemes-Ludrova*, wioska w hr. liptowskiem (Węg.), w pow. rożeńskim, na praw. brz. Ludrowianki, naprzeciwko wsi Ludrowy (ob.), ma dm. 33, mk. (słow.) 223, obszaru 177 kwadr. sążni katastr. Należy do par. łac. w Ludrowej. *Br. G.*

Ludrowianka al. *Ludrowa*, rz. górska w hr. liptowskiem (Węg.), bierze początek z pod północnych stoków Niźnich Tatr Liptowskich, u stóp Magóry Czerwonej, w dolince między tąż Magórą (1344 m.) a Makowicą (1459 m.); płynie górską doliną na płn. przez Ludrową, oddzielając Ludrową Zachodnią od Ludrowy Ziemiańskiej, a zasiliwszy się potokiem Szczawnickim we wsi Szczawniczce (Kis-Selmec), uchodzi naprzeciwko Martynicka (Kis Sz.-Marton) do Wagu z lew. brz. Porusza 3 młyny i 5 traczów. Długość biegu 10 kil. *Br. G.*

Ludsen (niem.), ob. *Lucyn*.

Ludwiampol, po łotew. *Ludwyampols*, wś w pow. dyneburskim, par. krasławskiej, własność Platerów. Por. *Krasław*.

Ludwichowo 1.) niem. *Ludwigsthal*, osada do Trzepczyn (Junkerhof), pow. świecki, bud. liczy 80, dm. 40, kat. 118, ewang. 164. Par. Sliwice, szkoła Trzepczyny, poczta Szklana Huta. 2.) **L.** al. *Ludwikowo*, niem. *Ludwigsort*, dobra, pow. grudziąski, na bitym trakcie łasińsko-biskupickim, ćwierć mili od Łasina. Obszaru liczy ornej roli ha. 77, łąk 7, nieuż. 2, ogółem ha. 87; bud. 10, dm. 3, katol. 21, ewan. 13. Par. i poczta Łasin, szkoła Szonowo. Dziedzic Franc. Schwarz. Wś L. stanowiła oddawna (nie nosząc jednak nazwy dzisiejszej) włóki plebańskie do kościoła w Szonowie należące. Ponieważ kościół ten w krzyżackich, jako się zdaje, wojnach, podupadł, a par. szonowska do Łasina przyłączona została, przeto w r. 1618 biskup chełmiński Jan Kuczborski także i owe plebańskie włóki zapisał na wynagrodzenie i lepsze uposażenie proboszczowi w Łasinie. Włók liczono wtedy 6. Proboszcza łasińskiego zobowiązał król Zygmunt III, przyzwalając na powyższy zapis, aby jeszcze innego trzymał kapelana do pomocy i drugiego wikarego, którzyby codzień z rektorem szkoły miejskiej i dziećmi szkolnemi odprawiali kurs do Matki N. Po okupacyi pruskiej r. 1829 włóki szonowskie sprzedane zostały na własność dziedziczną Franc. Maszke za rocznym czynszem 116½ tal., które wypłacał łasińskiemu proboszczowi. Skąd nazwa dzisiejsza L. pochodzi, nie wiadomo. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 209. 3.) **L.**, ob. *Ludwikowo*. *Kś. F.*

Ludwichowo, niem. *Ludwigshof*, majątek prywatny, pow. ządzborski, st. poczt. Baranowo; obejmuje 310 mr.; 1857 r. 22 mk.; właścicielem był wtedy Barański. *Kś. Fr.*

Ludwigsberg (niem.), czyli *Mosińskie nadleśnictwo*, pow. śremski; 10 dm., 65 mk.; 36 ew., 29 katol.; 13 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Mosinie o 2 kil.

Ludwigsberg (niem.) 1.) ob. *Lasek*, pow. chojnicki. 2.) **L.**, os., pow. ostródzki, st. p. Miłomłyn.

Ludwigsburg (niem.), folw., pow. gierdawski, st. p. Friedenberg.

Ludwigsdoerfel (niem.), wś, pow. kładzki, par. Ober-Schwedeldorf.

Ludwigsdorf (niem.) 1.) czyli *Kałądek*, *Kałędek*, wś, pow. czarnkowski; 23 dm., 166 mk.; 147 ewang., 19 katol.; 31 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Wieleniu o 5 kil. 2.) **L.**, wś, pow. śremski; 9 dm., 58 mk.; 7 ewang., 51 katol.; 18 analf. Poczta w Grzybnie, st. kol. żel. i tel. w Czempiniu. *M. St.*

Ludwigsdorf (niem.) 1.) pow. kluczborski, ob. *Nagodowice*. 2.) **L.**, wś i sołectwo, pow. nissański, par. Neuwalde, na granicy pow. prądnickiego, 147 bud., 174 dm., 1072 mk. Wś ma 136 osad, 4111 mr. ziemi, browar, gorzelnię, przędzalnię wełny, szkołę. 3.) **L.**, 1288 r. *Lodoyci villa*, 1414 *Lodwigisdorff*, wś, pow. oleśnicki, par. Oleśnica. 4.) **L.** al. *Luschdorf*, wś, pow. kładzki, z kościołem paraf. katol. i wielu fabrykami, zwłaszcza tkackiemi. 5.) **L.**, wś, pow. jeleniogórski, par. Seifershau. 6.) **L.**, wś, pow. lwowski na Śląsku, ma kościół katol. fil. par. lwowskiej. 7.) **L.** al. *Luschdorf*, wś, pow. szunowski, ma dwa kościoły katol. i ewang. 8.) **L.**, wś, pow. zgorzelicki, par. Zgorzelice, ma kościół paraf. ewang. 9.) **L.**, b. nazwa wschodniej części wsi Pilgramshain, pow. strzygłowski. *F. S.*

Ludwigsdorf (niem.) 1.) ob. *Łodygowo*. 2.) **L.**, ob. *Łodwigowo*. 3.) **L.** al. *Sechshuben* (niem.), dobra, pow. gierdawski, st. p. Klein-Gnie.

Ludwigsfelde (niem.), dom., pow. bydgoski, ob. *Piaszczyn*.

Ludwigsfelde (niem.), os. pod Fyszhuzą, śród zasp (duny).

Ludwigsgabe (niem.), folw., pow. starogrodzki, st. p. Glommen.

Ludwigsglück (niem.), kopalnia węgla kamiennego w Biskupicach, pow. bytomski, o 9 kil. od Gliwic, ma st. dr. żel. górno-szląskiej.

Ludwigsgrot (niem.), ob. *Józefosław*, pow. warszawski.

Ludwigshoehe (niem.), ob. *Ludwikowo*.

Ludwigshoehe (niem.), 1.) dobra, pow.

braniewski, st. p. Braniewo. 2.) **L.**, dobra, pow. gierdawski, st. p. Skandau.

Ludwigshof (niem.), 1.) czyli *Huta*, osada, pow. ostrzeszowski, 3 dm., 53 mk.; należy do wsi i gm. Marydołu. 2.) **L.** czyli *Ludwinowo*, *Ludwikowo*, folw., pow. krotoszyński, 3 dm., 55 mk.; należy do dom. Borzęciczek. 3.) **L.** czyli *Wymysłowo*, folw., pow. krobski, 5 dm., 70 mk.; należy do dom. i gm. Chumiętek. 4.) **L.** czyli *Koźlak*, przedmieście miasta Bydgoszczy, pow. bydgoski, 7 dm., 82 mk.; ob. *Bydgoszcz*.

Ludwigshof (niem.) 1.) ob. *Ludwichowo*. 2.) **L.**, ob. *Ludwikowo*. 3.) **L.**, os. do Sypniewa, pow. złotowski, przy trakcie bitym złotowsko-więcborskim, w okolicy lesistej; bud. 3, dm. 1, katol. 5, ewang. 14. Par. i szkoła Sypniewo, poczta Więcbork. 4.) **L.**, os. do Wyszecina nad strugą Redą, pow. wejherowski. 5.) **L.**, folw., pow. królewiecki, st. pocztowa Brandenburg. 6.) **L.**, os. tamże, st. p. Seepothen. 7.) **L.**, dobra, pow. pruskoiławski, st. p. Landsberg. 8.) **L.**, folw., pow. frylądzki, st. p. Schönbruch. 9.) **L.**, majątek chełm., pow. reszelski, st. p. Teistimmen 2 kil. odl.; należy do dóbr Krausen zwanych; oba majątki razem obejmują 77 ha. i to roli ornej i ogr. 42 ha., łąk 8, pastw. 5, boru 15, nieuż. 7 ha.; czysty dochód z gruntów 438 mrk.

Ludwigshof (niem.), 1.) folw. dóbr Timmendorf w powiecie i księstwie pszczyńskim. 2.) **L.** (Knie wymienia folw. t. n. do Dąbrówki, pow. opolski).

Ludwigshoff (niem.), os., pow. frydlądzki st. p. Domnowo.

Ludwigshoff (niem.), folw., pow. pszczyński, własność miasta Mikułowa.

Ludwigshoffnung (niem.) al. *Andrzej*, kopalnia węgla kamiennego i os. górnicza nad rz. Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Górnicza. Ma 11 dm., 255 mk., 42 mr. Własność hr. Renarda i hrabiny Eulenburg.

Ludwigshorst (niem.), wś., pow. gnieźnieński, ob. *Potrzymowo*.

Ludwigshorst (niem.), dobra, pow. wałecki. Obszaru ornej roli liczy ha. 330, łąk 13, torfowiska 4, lasu 10, nieuż. 10, ogółem obszaru ha. 368, bud. 14, dm. 5, katol. 1, ewang. 97. Par. Wałcz, szkoła Wysoki Kamień, poczta Gostomia. Hodowla bydła rasy holenders., koni, owiec, świń angielskiej rasy; znaczna melkarnia, mleko odstawia się do fabryki sera; wyprzedaż inwentarza tuczonego. *Kś. F.*

Ludwigslust (niem.), kol. nad strumieniem Czarną Strugą, pow. słupecki, gm. Emilienheim, par. Zagórów, odl. od Słupcy w. 17; ma 9 dm., 98 mk. W 1827 r. było tu 11 dm., 88 mk.

Ludwigslust (niem.), kol., pow. chodzieski, 23 dm., 224 mk.; należy do dom. Szamocina.

Ludwigslust (niem.), rycer. dobra, pow. kartuski, wraz z przynależnemi szlach. dobrami Bobernice (? Bobernitz), obejmuje obszaru roli ornej ha. 450, łąk 21, pastw. 10, lasu 40, nieużytków 14, wody 31, ogółem obszaru ha. 599.68; dziedzic Karol Robe, owczarnia uszlachet., sztuk 1100; łąki są użyźnione sztucznem nawodnieniem. Por. *Częstkowo*. 2.) **L.** Tak r. 1866 przezwane Bagno (ob.), pow. tucholski. Dla uzupełnienia nadmieniamy tu, że majątek ten wraz z przynależnościami obejmuje 184 ha. i to 120 ha. roli orn. i ogr., 8 łąk, 51 lasu, 5 ha. nieuż. R. 1878 było tu 15 budynków, między tymi 5 mieszkal., 80 mk., 53 ewang., 27 katol. Gorzelnia. *Kś. Fr.*

Ludwigsmühl (niem.), 1.) młyn pod Dobremmiastem, pow. lidzbarski. 2.) **L.**, folw., pow. reszelski, st. p. Teistimmen. 3.) **L.**, (ob.) *Kurki*.

Ludwigsort (niem.), 1.) ob. *Ludwichowo*. 2.) **L.**, dobra ryc. i st. dr. żel. z Tczewa do Królewca, pow. świętosiekierski, o 30 kil. od Królewca.

Ludwigsruh (niem.), ob. *Gniewkowo*.

Ludwigsthal (niem.), część Wełdzirza, pow doliński.

Ludwigsthal (niem.) czyli *Bąblińskie huby*, osada, pow. obornicki, 3 dm., 12 mk.; należy do gm. i miasta Obornik.

Ludwigsthal (niem.), 1.) folw. do dóbr rycer. Harmale, pow. wałecki, bud. 10, dm. 4, katol. 18, ewang. 65. Par. Nakielno, szkoła Harmale, poczta Ruszona. 2.) **L.**, inaczej podobno *Osty*, wś, pow. kościerski, ob. *Grzybowo*. 3.) **L.**, os. do Swarożyna, pow. starogrodzki. 4.) **L.**, os. r. 1838 założona na gruncie Sampławy, pow. lubawski; bud 41, dm. 18, katol. 102, ewang. 36. Par. i szkoła w Sampławie, poczta Lubawa, dokąd odl. koło 0.75 mili wynosi. 5.) **L.**, folw., pow. świętosiekierski, st. p. Ludwigsort. *Kś. F.*

Ludwigsthal (niem.), 1.) pow. lubliniecki, ob. *Piasek*. 2.) **L.** al. *Neudorf*, wś, pow. zielonogórski na Śląsku, par. Milzig. Należy do niej Lugvorwerk.

Ludwigsthal (niem.), ob. *Ludwików*.

Ludwigswalde (niem.), 1.) osada do Skurgiew, pow. grudziąski, w lesistej okolicy, zajmuje bud. 15, dm. 14, katol. 68, ewang. 57. Par. i szkoła Rogóźno, poczta Gardeja. Osadę L. nowo założył w lesie i podług własnego imienia nazwał Ludwik Hanisch na obszarze wsi Skurgwy od r. 1818—1820. Każdy osadnik otrzymał 1 mr. roli, od której płacił czynszu rocznego 6 tal., podczas żniw 3 dni szarwarku odrabiał i dostawił do dworu 5 sztuk przędzy. Dopiero w r. 1864 osada ta odłączona została od dobra skurgiewskiego za dziedzica Ulryka Dobberstein i wydana na własność 9-ciu chałupnikom. Każdy z nich, jak od po-

czątku, posiada 1 mr. roli, zapłacił wkupnego tal. 6 i także 6 tal. płaci dorocznego czynszu. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 210. 2.) **L.**, wś i os. pod Królewcem.

Ludwigswunsch (niem.), wolne sołectwo, pow. pszczyński, niedaleko Pszczyny; 11 bud., 5 dm., 99 mk., 392 mr. ziemi. Zwane inaczej Freigut-Altdorf. Do r. 1841 ulubiona willa książąt pszczyńskich.

Ludwikiszki, zaśc. szlach. nad rz. Wilią, pow. wileński, 2 okr. adm., o 74 w. od Wilna, 2 dm., 26 mk. katol. (1866).

Ludwików 1.) wieś, pow. grójecki, gmina Czersk, par. Sobików. Ob. *Czaplin*. 2.) **L.**, pow. skierniewicki, gm. Dębowa Góra, par. Żelazna. 3.) **L.**, wś, pow. skierniewicki, gm. Dębowa Góra, par. Skierniewice. Wchodziła w skład dóbr Dębowa Góra (ob.). 4.) **L.**, por. *Jeziorko*. 5.) **L.**, pow. sochaczewski, gm. i par. Rybno. 6.) **L.**, pow. sochaczewski, gm. Seroki, par. Pawłowice. 7.) **L.**, pow. gostyński, gm. i par. Kiernozia. Utworzona na gruntach folw. Osiny, ma 7 dm., 55 mk., 162 mr. 8.) **L.**, pow. gostyński, gm. i par. Dobrzyków. 9.) **L.**, os., pow. kutnowski, gm. Krośniewice, par. Nowe; 1 dm., 12 mk., 62 mr. 10.) **L.**, folw., pow. wieluński, gm. i par. Dzietrzkowice, odl. od Wielunia w. 21; dm. 1, mk. 15. 11.) **L.**, wś i os. karcz., pow. brzeziński, gm. Gałkówek. Wś ma 8 dm., 42 mk., 109 mr. ziemi kol.; os. karcz. 1 dm., 5 mk., 7 1/2 mr. 12.) **L.**, kol. i os. karcz., pow. łódzki, gm. i par. Bełdów; kol. ma 12 dm., 53 mk., 179 mr. ziemi; os. 1 dm., 3 mk., 8 mr. 13.) **L.**, kol., pow. piotrkowski, gm. Łękawa, par. Grocholice, ma 9 dm., 106 mk., 175 mr. 14.) **L.**, folw., pow. piotrkowski, gm. Parzniewice; 2 dm., 225 mr. 15.) **L.**, wś, pow. noworadomski, gm. Konary, par. Pławno, ma 14 dm., 129 mk., 175 mr. 16.) **L.**, pow. noworadomski, gm. Przerąb, par. Bęczkowice. Por. *Krosno*. 17.) **L.**, wś włośc., pow. radomski, gm. i par. Kowale, od Radomia 7 w. Gruntu 189 mr., 16 dm., 86 mk. Należała do dóbr Kosów (ob.). 18.) **L.**, wś włośc., pow. radomski, gm. i par. Radzanów, od Radomia 31 w., gruntu 94 mr., 3 dm., 23 mk. 19.) **L.**, wś włośc., pow. radomski, gm. Błotnica, par. Jankowice, od Radomia 16 w., gruntu 77 mr., 38 dm., 250 mk. Ob. *Gutów*. 20.) **L.**, kol., pow. iłżecki, gm. i par. Lipsko, od Iłży w. 24, gruntu 297 mr., 7 dm. 21.) **L.**, wś włośc., pow. opoczyński, gm. Unewel, par. Tomaszów, od Opoczna w. 29; gruntu 315 mr., 16 dm., 158 mk. 22.) **L.**, os. młyn., pow. opoczyński, gm. i par. Studzianna, od Opoczna w. 16; 1 mr., 1 dm., 6 mk. 23.) **L.**, pow. kielecki, gm. i par. Łopuszno. 24.) **L.**, pow. włoszczowski, gm. i par. Moskorzów. 25.) **L.**, pow. nowoaleksandryjski, gm. Godów, par. Chodel. 26.) **L.**, os. fabr. i folw., pow. lubartowski, gm. Spiczyn, par. Kijany, o 14 w. od Lublina. Jest tu cukrownia założona w dobrach Kijany, produkcya jej w 1880 r. wynosiła 49,275 rub. Rozl. folw. mr. 495: grunta orne i ogrody mr. 483, nieużytki i place mr. 12, bud. mur. 4, z drzewa 8, płodozmian 10-polowy. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Kijany 27.) **L.**, por. *Ludwikowo*. *Br. Ch.*

Ludwików, ob. *Szłapobierże*.

Ludwików, ob. *Ludwikówka*.

Ludwików 1.) wś i gm., pow. odolanowski, 2 miejsc.: a) L., wś; b) Wnuk, pustkowie; 13 dm., 128 mk., 30 ewang., 98 katol., 59 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Antoninie. 2.) **L.**, folw. tamże, 9 dm., 101 mk., należy do dom. i hrabstwa Przygodzic Wielkich. Por. *Kuły*.

Ludwików, niem. *Ludwigsthal*, wś na Szląsku austr., pow. bruntalski, 733 mk., szkoła ludowa, słynne huty żelazne.

Ludwikowa góra, wzgórze pod wsią Pożegowo, niedaleko Mosiny.

Ludwikówka 1.) wś, pow. mohylowski, na pograniczu jampolskiego, gm. Serby, nad rz. Łozową; mk. 410, dm. 84, ziemi włośc. 407, dwors. 804 dz., par. Czernijowce. Należała do Lubomirskich, dziś Wojtkiewiczów. Grunta górzyste, glinkowate. 2.) 2.) **L.**, wś nad stawem rz. Wiszni, pow. winnicki, gm. Jóźwin, par. Winnica, ma 40 dm., grunta równe, lesiste, urodzajne, dobre młyny, staw rybny. Należała do Apolinarego Grygolewskiego, dziś do sukcesorów Pirogowa. Por. *Wisznia* i *Szeremetówka*. 3.) **L.**, wś, pow. uszycki, gm. Osłamów, par. Wońkowce, nad rz. Bystrą (Niecyporówką ?), dopływem Kalusa, 62 domy, 306 mk., 377 dzies. ziemi włośc. Należy do klucza wońkowieckiego, własność Kosielskich. 4.) **L.**, mylnie, ob. *Ludwipol*. 5.) **L.**, por. *Ludwinówka*. *Dr. M.*

Ludwikówka (po rusku *Liudwykiwka*) 1.) wś w pow. dolińskim, 28 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Dolinie, 18 kil. na płd. zach. od urzędu poczt. w Wełdzirzu. Na płn. zach. leży Mizuń, na płd. wsch. Lolin i Wyszków, na płd. zach. Seneczów. Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie Ilnica, dopływ Świcy, od płd. zach. na płn. wsch., i zabiera od lewego brzegu kilka potoków, z których najznaczniejszy Brzazinicc (al. Brzeziniec), płynący od płn. zach. na płd. wsch. Wzdłuż granicy płd. zach. ciągnie się pasmo górskie Roztoka ze szczytami: Horodyszcze (1377 m.), Tomnatik Mały (1235) i Tomnatik Wielki (1204 m.). Na płn. wsch. od tego pasma wznoszą się: Kruhła (1345 m.), a na płn. zach. od niej Pusty horb (1314 m.); na płn. wsch. od tych gór wznosi się Dauszka werch ze szczytem 1110 m. wys. na praw. brzegu Brzazińca, a na lew. jego boku Brzaski werch ze szczytem 1183 m. wys. Na lew. brzegu dolnego biegu Brzazińca

leżą zabudowania wiejskie. W r. 1880 było tu 369 mk. w gminie. Par. rzym. i gr.-katol. w Wełdzirzu. We wsi jest szkoła niezorganizowana i kaplica w r. 1864 poświęcona, w której się niekiedy mszę odprawia. We wsi jest kopalnia rudy żelaznej i tartak parowy o sile 120 koni, o 10 gatrach, 100 piłach zwyczajnych a 7 cyrkularnych. Tartak ten konsumuje rocznie 54.870 metr. kub. drzewa jodłowego i świerkowego, a produkuje 36.580 metr. kub. desek, brusów i deszczułek na skrzynie i paki. Ciekawe szczegóły o tutejszych stosunkach geologicznych podaje Jahrbuch des geolog. Reichsanst. t. 29 z r. 1879, str. 220. Ob. także *Weldzirz*. 2.) **L.**, poszczególne domy i wzgórze 364 m. wysokie w Pórsznej, w pow. lwowskim. 3.) **L.** al. *Ludwików*, wś w pow. rohatyńskim, 18 kil. na płd. od Rohatyna, tuż na wsch. od sądu powiat. i urzędu pocztowego w Bursztynie. Na płn. leżą Kuropatniki, na płn. wsch. Jezierzany, na płd. wsch. Korostowice. Od wsch. na zach. płynie mały potok i wpada w Bursztynie do Gniłej Lipy. Między L. a Bursztynem łomy gipsu budulcowego. Najwyższe wzniesienie w płd. stronie obszaru wynosi 268 m. W r. 1880 było 627 mk. w gminie, 28 na obsz. dwor. (przeważnie rzym.-katol. obrz.). Par. rzym. i gr.-katol. w Bursztynie. Ob. także *Bursztyn*. 4.) **L.**, grupa domów i folwark w Psarach, w pow. rohatyńskim. 5.) **L.**, wś w pow. tarnopolskim, 20 kil. na płd. od Tarnopola, 7 kil. na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Mikulińcach. Na płn. leży Nastasów, na płn. wsch., wsch. i płd. Ładyczyn, na zach. Bohatkowce (w pow. podhajeckim). Wody z całego obszaru wpadają do Wodawy, dopływu Seretu, za pośrednictwem Świniuchy. Płynie ona najprzód wzdłuż granicy płd. od zachodu na wschód, poczem przerzyna płd. wsch. część obszaru, zwraca się na płn. i tworząc znowu granicę wsch. na małej przestrzeni, skręca na wsch. i wchodzi do Ładyczyna. W obrębie wsi zasila ją od lew. brzegu kilka potoków, płynących przez cały obszar od zach. na wsch. Między niemi najznaczniejszy pot. Knur, płynący wzdłuż granicy płn. Od praw. brzegu wpada do niej w obrębie wsi jeden mały potok, płynący z Ładyczyna od płd. na płn. Najwyższe wzniesienie w zach. stronie obszaru wynosi 347 m. Zabudowania wiejskie leżą we wsch. stronie obszaru na lew. brzegu Świniuchy. Własn. więk. ma roli orn. 353, łąk i ogr. 3, pastw. 11; własn. mniej. roli orn. 953, łąk i ogr. 53, pastw. 29 mr. W r. 1880 było 763 mk. w gminie, 29 na obsz. dwor. (265 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Mikulińcach, gr.-katol. w Ładyczynie. We wsi jest szkoła etat. jednokl. 6.) **L.**, folwark koło Piasecznej, na obsz. dwor. Czernica w pow. żydaczowskim. 7.) **L.**, grupa domów na obsz. dwor. Kijowiec w pow. żydaczowskim. 8.) **L.**, folw. i karczma na obsz. dworskim Nowesioło w powiecie żydaczowskim. *Lu. Dz.*

Ludwikowo 1.) kol., pow. nieszawski, gm. Sędzin, par. Byczyna. 2.) **L.**, pow. nieszawski, gm. i par. Bytoń. Por. *Lityohowo*. 3.) **L.**, wś, pow. koniński, gm. Rzgów, par. Grabienice. Leży na zachód od Konina o w. 18, ma powierzchni 34 mr., 43 mk., grunt żytni zimny; ob. *Grabienice*. 4.) **L.**, kol. włośc., pow. ostrołęcki, gm. Szczawin, par. Goworowo. Ma 217 mk. i 1700 mr. ziemi. Por. *Krasne* (?). 5.) **L.**, folw., pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki; odl. 32 w. od Maryampola, ma 4 dm., 77 mk., ob. *Iwaniszki*. *Br. Ch.*

Ludwikowo, dwa małe zaścianki we wschodniej stronie powiatu borysowskiego, nieopodal drogi wiodącej ze wsi Jasnej Góry do Łatylicz; jeden zaścianek ma osad 2, drugi 1; okr. polic. 1, chołopienicki; miejscowość wzgórkowata, grunta lekkie. *A. Jel.*

Ludwikowo, po łotew. *Ludwykowa* 1.) wś w pow. dyneburskim, parafii ruszońskiej, niegdyś własność Sielickich. 2.) **L.**, wś w pow. dyneburskim, par. Dagda, własność Siwickiego, niegdyś Hylzenów.

Ludwikowo 1.) niem. *Ludwigshöhe*, folw., pow. poznański, 2 dm., 38 mk.; należy do dom. Wieszonki. 2.) **L.**, kol. i gm., pow. szubiński, blisko Noteci, 58 dm., 490 mk., 398 ew., 86 katol., 1 chrześcianin innego wyznania, 5 żydów, 129 analf. Poczta w Gromadnie o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Osieku o 10 kil. 3.) **L.**, kol., pow. średzki, 2 dm., 23 mk.; należy do gm. i olędrów: Borowo. 4.) **L.**, folw., pow. wągrowiecki, 3 dm., 66 mk.; należy do dom. Łekno. Odkryto pod wielkiemi kamieniami grób zawierający małą popielnicę i wiele skorup, pomiędzy niemi nóż krzemieniowy i naczynie kamienne z ciemnoniebieskiego, czarnego porfiru. 5.) **L.**, ob. *Ludwigshof*. *M. St.*

Ludwikowo 1.) niem. *Ludwichowo*, folw. do Cepna, pow. chełmiński, przy bitym trakcie chełmińsko-wąbrzeskim, po nad jeziorem; bud. liczy 4, dm. 1, katol. 2 (?). Parafia i szkoła Czyste, poczta M. Czyste. 2.) **L.**, ob. *Ludwichowo*.

Ludwin, wś, pow. lubartowski, gm. Ludwin, par. Łęczna. Posiada urząd gminny, piękną pasiekę. W 1827 r. było tu 20 dm., 145 mk. Gmina L. należy do sądu gminnego okr. IV w Zezulinie, st. poczt. w Łęczny, obszar gminy wynosi 25314 mr., ludność 4288 (1867 r.). W skład gm. wchodzą: Dratów, Godziębów folw., Grądy, Kaniawola, Karolin, Krzceń os., Ludwin, Łysy grąd, Piaseczno, Rospłucie, Podzamcze, Skarbin, Stasin, Starawieś, Szczecin, Witaniew, Zezulin, Ziółków.

Ludwin, mylnie, ob. *Ludwinka.*

Ludwin, część Winniczek, pow. lwowski.

Ludwina, folw., pow. wieluński, gm. Starzenice, par. Ruda, odl. od Wielunia w. 9½; dm. 1, mk. 5. Por. *Dzietrzkowice* i *Ludwinów.*

Ludwina, niem. *Ludwine*, kol., pow. pleszewski, 28 dm., 242 mk., 195 ew., 47 katol., 63 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Pleszewie.

Ludwinin, ob. *Jaszczów.*

Ludwinka, mylnie *Ludwin*, ross. *Józefpol* (ob.), mko nad rz. Tekuczą, pow. bałcki, gm. Józefpol, par. i okr. polic. Hołowaniewskie, ma 104 dm., cerkiew i zarząd gminy, do której należą: L., Berezowa bałka, Buźnikowata, Dorożynka, Katerynka, Korytna, Kuca bałka, Oleszki, Owsianiki, Suchy Taszłyk i Wilcza bałka. Grunta równe, bezleśne. B. własność hr. Zofii Potockiej. *X. M. O.*

Ludwinów 1.) wś, pow. warszawski, gm. Falenty, par. Służew. Ma szkołę pocz. 1-kl. ogólną. 2.) **L.**, pow. radzymiński, gm. Małopole, par. Dąbrówka. Por. *Czarnów.* 3.) **L.**, wś włośc., pow. nowomiński, gm. i par. Jakubów; utworzona w latach 1839—1853 z części dóbr Łaziska, na polach po byłej osadzie Gęsianka. 4.) **L.** al. *Ludwina*, folw., pow. wieluński, gm. Starzenice, par. Ruda, odl. od Wielunia w. 9½, dm. 1, mk. 10. Należy do dóbr Kraszkowice. 5.) **L.**, folw., pow. będziński, gm. i par. Niegowa, 2 dm., 39 mk., 536 mr. (300 mr. ornej). 6.) **L.**, folw., pow. noworadomski, gm. i par. Koniecpol, 3 dm., 31 mk., 193 mr.; należy do dóbr Koniecpol (ob.). 7.) **L.**, folw., pow. noworadomski, gm. Radziechowice, par. Jedlno, 2 dm., 300 mr. ziemi. 8.) **L.**, wś włośc., pow. radomski, gm. i par. Jedlińsk, od Radomia 18 w. Gruntu 152 mr., 5 dm., 49 mk. 9.) **L.**, wś włośc., pow. opoczyński, gm. Kuniczki, par. Sławno, od Opoczna 10 w. Gruntu 220 mr., 10 dm., 106 mk. 10.) **L.**, wś i folw., pow. konecki, gm. i par. Gowarczów, od Końskich 6 w. Ziemi dwors. 1770 mr. i 49 mr. włośc., 11 dm., 91 mk.; ob. *Gowarczów.* 11.) **L.**, pow. jędrzejowski, gm. Wodzisław, par. Krzcięcice. 12.) **L.**, wś, pow. jędrzejowski, gm. Małagoszcz, par. Kozłów. Należała do dóbr Kozłów (ob.). 13.) **L.**, pow. jędrzejowski, gm. Raków, par. Jędrzejów (ob.). 14.) **L.**, folw. i wś, pow. stopnicki, gm. Pawłów, par. Świniary; odl. 4 w. od Solca, 10 w. od Stopnicy, od rz. Wisły w. 2. Rozległość folw. mr. 138: grunta orne i ogr. mr. 111, łąk mr. 8, pastw. mr. 3, nieuż. i place mr. 11, bud. mur. 1, z drzewa 4. Folw. ten w r. 1868 oddzielony od dóbr Zielonki. Wś L. os. 19, z grun. mr. 153. 15.) **L.**, pow. pińczowski, gm. Złota, par. Jurków (ob.). 16.) **L.**, pow. miechowski, gm. Tczyca, par. Uniejów. Ob. *Charsznica.* 17.) **L.**, pow. włoszczowski, gm. Radków, par. Bebelno. 18.) **L.**, wś, pow. lubelski, gm. Chodel, par. Urzędów. 19.) **L.**, wś i folw., pow. chełmski, gm. Cyców, par. Olchowiec. Folw. L. rozległy mr. 214: grunta orne i ogr. mr. 141, łąk mr. 35, lasu mr. 17, zarośli mr. 15, nieuż. i place mr. 5, bud. z drzewa 8. Folw. ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Syczyn. 20.) **L.**, wś, pow. chełmski, gm. i par. Świerze. 21.) **L.**, kol., pow. nowoaleksandryjski, gm. Karczmiska; dm. 4, mk. 19; utworzona na gruntach dworskich wsi Niezabitów. 22.) **L.**, os. folw., pow. lubartowski, gm. i par. Czemierniki. Tartak parowy przerabiający za 7000 rocznie. 23.) **L.** al. *Elizin*, folw., pow. lubartowski, gm. Niemce, par. Dys. Rozl. wynosi mr. 240: grunta orne i ogr. mr. 226, pastw. mr. 13, nieuż. i place mr. 1, bud. mur. 1, z drzewa 4; płodozmian 8-polowy, pokłady kamienia wapiennego i budulcowego. Folw. ten w r. 1882 oddzielony od dóbr Baszki. 24.) **L.**, wś, pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska. Ma 10 dm., 61 mk., 93 mr. ziemi. Ob. *Jagodne.* 25.) **L.**, folw., pow. sokołowski, gm. i par. Jabłonna; 2 dm., 8 mk., 396 mr. ziemi. 26.) **L.**, folw., pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń; 1 dm., 7 mk. 27.) **L.**, wś i folw., pow. węgrowski, gm. i par. Starawieś; wś 12 dm., 120 mk., 122 mr. ziemi; folw. należy do dóbr Starawieś. 28.) **L.**, os., pow. węgrowski, gm. Grębków; 1 dm., 6 mk. 29.) **L.**, osada miejska, przedtem mko, nad rz. Szeszupą, pow. kalwaryjski, gm. i par. Ludwinów; odl. 12 w. od Kalwaryi, 52 w. od Suwałk, leży na wzgórzu panującem nad doliną Szeszupy, do której wpada tu Sudoń. Posiada kościół par. drewniany, sąd gminny okr. II, urząd gminny, szkołę początkową ewangelicką. W 1827 r. było tu 125 dm. i 1138 mk.; w 1860 r. 115 dm. i 1619 mk. (1159 żyd.); obecnie ma 159 dm. i 1942 mk. L. założony został na gruntach osady Trąby Puńskie, należącej do sstwa puńskiego, przez Ludwika Pocieja kaszt. wileńskiego, hetm. w. lit. i star. puńskiego, w 1719 r. za przywilejem Augusta II. Leżąc przy głównym ówczesnym trakcie litewskim stał się handlową osadą, zaludnioną przeważnie przez żydów. Kościół tutejszy założony z drzewa w 1715 r. przez Ludwika Pocieja popadł w ruinę. Par. L. dek. kalwaryjski: 4635 dusz. Gmina L. należy do sądu gm. okr. II w miejscu, ma 5690 mk., rozl. 13971 mr., st. poczt. Kalwarya o 12 w. W skład gm. wchodzą: Anielin, Aużkity, Balejki, Barasznie, Białokrynica, Borsuki, Buchta, Buryszki, Cegielnia, Dalginie, Hermaniszki, Karolinka, Kiewinie, Kirklewo, Kułaki, Kumielany, Lucyanów, Ludwinów, Nowina, Osztrule, Podbiałokrynica, Podbuchta, Poddębina, Podlenarty, Podmłynarskie, Podpiotrowszczyzna, Podpożelstwo, Podprodobole, Posudonie, Pożelstwo, Pożerele,

Rejdoryszki, Rudwaliszki, Stabuliszki, Starobudziszki, Szyłowate, Taraszyszki, Trabiszki, Turgołówka - Kalwaryjska, Turgołówka - Ludwinowska, Udrupie, Ungaryn, Zacharowszczyzna, Zwiniszki, Żajdogło i Żelstwo. Dobra rządowe ekonomia L. lit. A., podług wiadomości z r. 1855 rozległe mr. 25116, składały się z następujących realności: lasy leśnictwa Buchta z osadami: Aucławka, Kiejdobole, Narty albo Mosto, Dodpale, Podpidziszki, Podsiemnice albo Posiemnicze, Podzelstwo, obejmujące rozległości mr. 14058. Jeziora mr. 860. Wś Posudonie mr. 444; wś Stabuliszki mr. 245; wś Szyławaty mr. 832; wś Turgoławka mr. 562; wś Gulbiniszki mr. 1530; wś Krzywa mr. 728; wś Danieliszki mr. 178; wś Dwieratynie mr. 70; wś Giwiszki mr. 537; wś Ponausupie mr. 668; wś Pożarele mr. 415; wś Wiśnioławka mr. 97; wś Czarna Krynica mr. 133; wś Czerwona Krynica mr. 47; wś Malina mr. 175; wś Podkierklewo mr. 51; wś Torupie mr. 106; wś Wozniczki mr. 172; wś Amalwiszki mr. 755; wś Dauksze mr. 2000; wś Widgierele mr. 283; wś Podawinie mr. 1783; wś Putryszki mr. 1016; wś Warnupiany mr. 1396; wś Taraszyszki mr. 317. Osady: Dorgucie al. Dylginie mr. 134; Kirklewo mr. 232; Komieciszki mr. 119; Karcieliszki al. Warnaliszki mr. 162; Baraginie mr. 104; Bagdaliszki al. Rejdaryszki mr. 75; Samowszczyzna mr. 105; Wysoka Buchta mr. 87; wsie: Moskiewska góra, Podskordupiany, Podwarty, Podpozielstwo, Szyłosady, Skordupiany, Warty. Dobra majorat Ludwinów lit. B., nadane na prawach majoratu w r. 1835 b. Namiestnikowi Królestwa Polskiego Teodorowi hr. Bergowi, podług wiadomości z r. 1855 składają się z folwarku Ludwinów mr. 423; folw. Nowina mr. 348; grunta Baryszki mr. 230; folw. Buchta Wielka mr. 881, lasy mr. 1766, razem mr. 3648; oraz wsie: Żelstwo osad 21, z grun. mr. 542; wś Pożelstwo os. 17, z grun. mr. 368; wś Balejki os. 4, z grun. mr. 194; osada Podmłynarska 1, z grun. mr. 48; wś Ostrule os. 9, z grun. mr. 264; wś Kułaki os. 33, z grun. mr. 979; wś Nowina os. 22, z grun. mr. 603; wś Zwieniszki os. 2, z grun. mr. 87; wś Strozdy os. 30, z grun. mr. 803; wś Biała Krynica os. 11, z grun. mr. 273; wś Hermaniszki os. 20, z grun mr. 282; wś Kiwinie os. 2, z grun. mr. 148; osada Stare Rudziszki z grun. mr. 20; os. Dalginie z grun. mr. 20; os. Prodobole z grun. mr. 65; os. Zacharowszczyzna z grun. mr. 46; os. Stare Budziszki z grun. mr. 77; os. Podturupie z grun. mr. 65; os. Zajdegło os. 2, z grun. mr. 59; os. Dalginie os. 3, z grun. mr. 80; wś Trabiszki os. 13, z grun. mr. 361; os. Rudwaliszki z grun. mr. 65; os. Podlenarty z grun. mr. 47; os. Poddębina z grun. mr. 21. *Br. Ch.*

Ludwinów 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 61 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 3 mk. prawosł. 2.) **L.**, dobra, pow. oszmiański, 3 okr. adm., o 28 w. od Oszmiany, par. Dziewieniszki, własność Umiastowskich. Rozległe lasy. R. 1866 folw. miał 15 mk. 3.) **L.**, wś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 32 w. od Oszmiany, 6 dm., 72 mk., z tego 55 prawosł., 14 kat., 3 żyd. (1866). 4.) **L.**, folw. szlach. tamże, 2 dm., 14 mk., z tego 3 prawosł., 11 kat. (1866). 5.) **L.**, folw., pow. dzisieński, o 58 w. od Dziśny, o 7 od Głębokiego, 1 okr. adm., 200 mr. obszaru. Gleba dobra, żytnia. R. 1866 miał 15 mk.

Ludwinów 1.) folw. w pow. ihumeńskim, nad rzeką Słouść, prawym dopływem Wołmy, w okr. polic. smiłowickim, opodal traktu pocztowego, wiodącego z Mińska do Ihumenia i Bobrujeska, z prawej strony, o w. 8 od mka Śmiłowicz, parafii katolickiej koroliszczewickiej, dziedzictwo Kotowiczów; obecny dziedzic, uczony i powszechnie szanowany obywatel Wiktor Kotowicz, zgromadził tu ciekawy księgozbiór przeważnie treści historyczno-filozoficznej. Obszar przeszło 740 mr., w glebie dobrej, miejscowość płaska, lasu i łąk dostatek, słowem wszelkie warunki dla gospodarstwa. 2.) **L.**, nie wielki folw. w pow. mińskim, w okr. polic. kojdanowskim, w miejscowości górzystej; w pobliżu jest znaczna góra, mająca przeszło 156 sążni wysokości nad powierzchnią morza. 3.) **L.**, folw., pow. borysowski, ob. *Janów*. 4.) **L.**, folw. w pow. rzeczyckim, w okolicy wsi Jołczy, w okr. polic. brahińskim. *Al. Jel.*

Ludwinów, wś, pow. kobryński. Była tu kaplica b. parafii katol. w Braszewiczach.

Ludwinów, wś, pow. owrucki, z kaplicą katolicką parafii Owrucz.

Ludwinów, ob. *Birże Inflanckie*, *Półjanów* i *Ludwinowo*.

Ludwinów 1.) wś w pow. wielickim, na prawym brzegu Wisły, naprzeciw zamku krakowskiego; od Podgórza (ob.) oddziela tę wioskę zazwyczaj tylko sącząca się Wilga, z Krakowem zaś łączy przewóz promami pod Wawelem. Ludwinów jest celem bliższych przechadzek Krakowian, dla tego znajduje się tutaj restauracya i kilka ładnych nad Wisłą zbudowanych dworków, wreszcie w porze letniej łazienki na Wiśle. Dawniej była ta wieś dalej ku wschodowi posunięta. W r. 1785 powstało z części tej wsi i kilku domów nad Wisłą zwanych Podgórzem miasto Podgórze. Cesarz Józef II nadał miastu wolność handlu i nazwał je Josefstadtem, ale to nazwisko ustąpiło dawniejszemu. Teraz należy L. do par. rzym.-katol., urzędu poczt., sądu powiat. i notaryatu w Podgórzu, liczy 316 mk.; pos. więk. ma obszaru 69, a mniejsza 39 mr. roli. Kuropatnicki nazywa mylnie L. miastem i powiada,

że tam pobudowali domy sujets mixtes, t. j. poddani Austryi i rzpltej polskiej, którzy, obowiązani pół roku mieszkać w Austryi, tutaj przebywali. 2.) **L.**, folw. do Chwałowic w pow. tarnobrzeskim, leży w pobliżu granicy Królestwa Polskiego, otoczony ze wszystkich stron lasami, na wschód od tej wsi. 3.) **L.**, obszar dworski i folw. w obr. gminy Roguźno, pow. jaworowski. Ob. *Tratna.* *Mac.*

Ludwinowicze, wś, pow. piński, gm. Brodnica, 2 okr. polic., mk. 18, ziemi 256 dz.; własność Maciejowskiego. *Kł. M.*

Ludwinówka, folw., pow. zamojski, gm. i par. Zamość; odl. 3 w. od Zamościa, ma 2 dm., 183 mr. ziemi pszennej. *Tiro.*

Ludwinówka, wś w płn.-wsch. zakącie pow. owruckiego.

Ludwinówka 1.) wś, pow. jampolski, gm. Tomaszpol, 58 dm. Należy do klucza tomaszpolskiego, dawniej Czetwertyńskich, dziś Dołhorukiego. 2.) **L.**, karczma, pow. lityński, par. Chmielnik, przy trakcie pocztowym z Chmielnika do Ułanowa. *Dr. M.*

Ludwinówka 1.) wś, pow. radomyski, na praw. brzegu Uszy, o 6 w. powyżej Chabnego, nad strugą Ragówką. 2.) **L.** al. *Stanisławka*, wś, pow. wasylkowski, o 4 w. od Perehonówki, o 5 od Deremeznej, r. 1826 przez Proskurę założona, ma 237 mk., należy do Piotrowskich. 3.) **L.**, wś, pow. kijowski, par. prawosł. Zabujanje, blisko Majdanówki, ma 60 mk.

Ludwinówka, leśniczówka na obszarze dworskim Łahodów, pow. przemyślański.

Ludwinowo, 1.) pow. włocławski, gm. Śmiłowice, par. Kruszyn. Por. *Dębice.* 2.) **L.** i *L.-dębskie*, pow. pułtuski, gm. i par. Zegrze. Por. *Dębe.* 3.) **L.**, os. nad rz. Działdówką, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Radzanów, odl. o 27 w. od Sierpca, ma 1 dm., 6 mk., 28 mr. gruntu. 4.) **L.**, folw., pow. ciechanowski, gm. Opinogóra, par. Ciechanów, odl. o 6 w. od Ciechanowa, ma 1 dm., 12 mk., 91 mr. gruntu, 4 nieuż. 5.) **L.**, wś włośc., pow. mławski, gm. Turza, par. Lipowiec, odl. o 9 w. od Mławy, ma 2 dm., 19 mk., 8 mr. gruntu.

Ludwinowo 1.) folw. szlach., pow. wileński, 6 okr. adm., o 6 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. 2.) **L.**, wś szlach., nad rz. Waką, pow. trocki, 1 okr. adm., gm. Międzyrzecz, 15 w. od Trok, 21 dm., 161 mk. katol. 3.) **L.**, zaśc. szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., 49 w. od Trok, 1 dm., 5 mk. kat. 4.) **L.**, folw. pryw. nad rz. Święcicą, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 59 w. od Lidy, 1 dm., 2 mk. 5.) **L.**, folw. nad rz. Dziśnienką, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., gm. Stefanpol, o 23 w. od Dzisny, 1 dm., 13 mk. (1866).

Ludwinowo 1.) folw. w pow. borysowskim, własność Rusieckich, ma obszaru przeszło 964 mr. 2.) **L.**, ob. *Ludwinów.*

Ludwinowo, wś, pow. siebieski, należała do Makowieckich; r. 1867, jako podlegająca obowiązkowej sprzedaży, nabyta przez Staube. Ma 366 dzies. ziemi dwors. *M. K.*

Ludwinowo, majętność ziemska, pow. lucyński, par. Birże inflanckie (ob.), o 9 ½, w. od kościoła birżańskiego odległa, ma około 1600 dzies. gruntu, własność spadkobierców Augusta Benisławskiego.

Ludwinowo 1.) folw., pow. krotoszyński, ob. *Ludwigshof.* 2.) **L.**, wś, pow. wrzesiński, 33 dm., 350 mk., 42 ew., 308 katol., 75 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Żerkowie. 3.) **L.**, wś, pow. krobski, 46 dm., 252 mk., wszyscy kat., 86 analf. Poczta i tel. w Krobi, st. kol. żel. najbliższa w Bojanowie.

Ludwinpole, wś w pow. rzeczyckim, w gminie chojnickiej, przy drogach wiodących z Rudnej i Dworzyszcza do Chojnik, ma osad 20.

Ludwipol, wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Wejwery; odl. 35 w. od Maryampola, ma 2 dm., 30 mk.

Ludwipol, mko, pow. rówieński, przy trakcie z Korca do Pińska, 25 w. od Korca, 62 od Równego, Zwiahla, Sławuty i Ostroga. Na lewem brzegu rzeki Sluczy. Dm. 145, bóżnic żydowskich 4, z tych dwie murowane z kamienia, sklepów żydowskich 10, dworskich w ratuszu 12, rzeźnie, browar, młyny; kaplica katolicka, filia parafii Niewirków. Ludność przeważnie żydowska, 850 mk., jarmarków 3, targi co święta i niedzielę. Do klucza ludwipolskiego należą wsie: Siedliszcze Wielkie, z pięknym domem i dziedzińcem czyli ogrodem angielskim; folw. Gliniszcze z gorzelnią i wś Adamka. Za rzeką wsie: Wilia, od której oddalona o wiorst kilka przystań zwana Białobrzegi, gdzie kupcy drzewni składają tratwy, aby po ustąpieniu lodów wpłynąć w koryto rzeki. Koło Wilii znajdują się stare cmentarzyska z kamiennemi nagrobkami. Porów. *Hubków.*

Ludwipol, inaczej *Herszanówka*, *Hirszanówka*, wś, pow. kamieniecki, nad rz. Smotryczem, gm. Kupin, par. Gródek, 82 dm., 464 mk., 488 dzies. ziemi dwors.; duży młyn. Należała do Mniszchów, Gejzmarów, obecnie Kołbasina.

Ludwipol al. *Za bołotom*, folw. na obszarze dwors. Horodnica, pow. husiatyński.

Ludwipole, folw., ob. *Górka-duchowna.*

Ludwy (?), por. *Gietki.*

Ludwyampols, ob. *Ludwiampol.*

Ludwykowa, ob. *Ludwikowo.*

Ludwynawa, ob. *Półjanów.*

Ludy al. *Wiłajcie*, folw., pow. szawelski, par. szawkiańska, 6 włók ziemi, własność Rudolfa Jazdowskiego. *J. Godl.*

Ludyhorecza, także *Ludihorecze*, wś, pow. czerniowiecki, na prawym brzegu Prutu, na południowy wschód od Czerniowiec, od północy

i zachodu graniczy z obszarem Czerniowiec, od południa z Czahorem i Ostrycą, a od wschodu z Mahalą. Wschodnią granicę tworzy Prut. Mk. 507 (r. 1880). Sąd powiatowy i urząd pocztowy w Czerniowcach. *Br. G.*

Ludyhumora al. *Ludihomora*, wś, pow. suczawski, nad pot. Sołońcem, na zachód Suczawy, graniczy od północy z Komanestie, od wsch. z Balaczaną a od zachodu z Pertestie Dolne. Południowy obszar zajmują lasy z górą Muńczelem (Muńczoł), 491 m. npm. się wznoszącą. Sąd powiat. w Suczawie, st. p. w Kaczyce. Mk. 820 (1880 r.). *Br. G.*

Ludynia, wś, pow. jędrzejowski, gm. Małagoszcz, par. Kozłów (Łaski, Lib. ben. I, 548, 607). Leży przy trakcie pocztowym z Chęcin do Włoszczowy. Ma gorzelnię i cegielnię. W 1827 r. 27 dm., 201 mk. Dobra L. składają się z folwarków i wsi L. i Czostków, attynencyi Zagórnica. Rozległość wynosi mr. 2652: folw. L. z attynencyą Zagórnica grunta orne i ogr. mr. 720, łąk mr. 88, pastw. mr. 138, wody mr. 2, lasu mr. 1291, zarośli mr. 39, nieuż. i place mr. 68, razem mr. 2346, bud. mur. 4, z drzewa 22; płodozmian 8—10 i 12-polowy, gorzelnia; folw. Czostków rozległości ogólnej mr. 306 w r. 1882 oddzielony został. Wś L. osad 49, z grun. mr. 263; wś Czostków os. 56, z grun. mr. 326.

Ludynów, młyn w Pójle, pow. kałuski.

Ludzborz, ob. *Lidzbark*.

Ludzianka, ob. *Lidzianka*.

Ludzieniewicze, dwie duże wsi, dobra i zaścianek w jednej okolicy w pow. mozyrskim, w gminie żytkowickiej, w okr. polic. lenińskim na odludnem polesiu położone. Obie wsi mają cerkiew parafialną, osad 101, zaścianek ma 1 osadę, dobra od r. 1876 własność rodziny rosyjskiej Uwarowych, mają obszaru 31245 mr., w glebie piaszczystej. *Al. Jel.*

Ludzimie, folw. pryw., pow. wilejski, o 40 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 13 mk. (1866).

Ludzimierz, ob. *Ludźmirz*.

Ludzin, folw., pow. piotrkowski, gm. Kleszczów; 1 dm., 8 mk., 50 mr.

Ludzinowicze, wś w pow. pińskim, w gm. dubojskiej, nad rzeką Niesłuchą, nieopodal gościńca pocztowego pińsko-łuckiego, ma osad 5; miejscowość poleska, grunta lekkie, łąk obfitość. *Al. Jel.*

Ludziny, mały zaścianek w północno-zachodniej stronie pow. słuckiego, ku granicy pow. ihumeńskiego, w okr. polic. kopylskim, w parafii katolickiej kopylskiej, ma osadę 1; miejscowość niebezleśna, gleba dobra.

Ludziska, *Ludzisko*, niem. *Ludzisk* 1.) wś, pow. inowrocławski, 12 dm., 136 mk., 1 ew., 135 katol., 51 analf. Kościół katol. paraf. dekan. żnińskiego (Łaski, Lib. ben. I, 198). Poczta i tel. w Markowicach o 4 kil., st. kol. żel. w Jankowie o 5 kil., w Inowrocławiu o 9 kil. 2.) L., dom., 2750 mr. rozl., 12 dm., 206 mk., 13 ew., 184 katol., 9 żyd., 95 analf. Własność Dąbskiego. W XV w. dziedzice tej wsi mieli prawo prezentowania plebanów do parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie.

Ludźmirz, także *Ludźmierz*, wś w pow. nowotarskim, na lewym brzegu Czarnego Dunajca, przy ujściu Lepietnicy do tegoż Dunajca, na zachód od Nowegotargu; graniczy od północy z Laskiem, od wsch. z Nowym targiem i Zaskalem, od południa z Maruszyną a od zach. z Rogoźnikiem i Krauszowem. Czarny Dunajec, przerzynający obszar L. od wschodu na zachód na przestrzeni niemal 3 kil., dzieli obszar L. na dwie połowy, północną i południową. Północny obszar zrasza rzeka Lepietnica, południowy zaś potoki Rogoźnik Wielki i R.-Mały czyli Skrzypny potok. Wzniesienie plebanii 583.8 m. i 590.6 m. (Zejszner), 602 m. (szt. gen.). W północnej części obszaru L. rozpościera się „Bór na równi," którego północny kraniec 626 m., południowy 614 m. npm. się wznosi; tuż przy tym borze, po wschodniej jego stronie, legły torfowiska, które daleko znaczniejsze są w części południowej, pomiędzy Dunajcem Czarnym a gościńcem czarnodunajeckim. Po południowej stronie pot. Rogoźnika Wielkiego leży Pasieczny las. Obszar większej posiadłości obejmuje roli ornej 176, łąk i ogr. 22, pastw. 20, lasu 153; mniejszej zaś posiadłości roli ornej 588, łąk i ogr. 85, pastw. 459, lasu 36 mr. austr. W r. 1777 było dm. 57, mk. 282; 1799 r. dm. 70, mk. 354; r. 1824 dm. 75, mk. 430; r. 1870 dm. 96, mk. 636 (męż. 307, kob. 329); r. 1880 mk. 688. Jest tu kościół nowy, z kamienia wystawiony, pod wezw. Narodzenia N. P. Maryi, którego budowę ukończono r. 1877; jeszcze nie poświęcany. Oprócz tego istnieje tu starożytny kościół modrzewiowy, nad samym brzegiem Dunajca położony, erygowany r. 1234. W tymże bowiem roku Wisław, biskup krakowski, pozwolił Teodorowi Cedronowi, wojewodzie krakowskiemu, postawić kościół: „construendi ecclesiam in honorem sancte Marie in territorio ipsius, quod wlgariter Ludemer nuncupatur, tradidi potestatem, decimas de toto nemore et de omnibus syluis, que nunc et in posterum extirpari poterunt, eidem ecclesie liberaliter conferendo" (Piekosiński, Kod. dypl. Małopolski, 22. Bardosy, Suppl. anal. Scep. II. Fejér, Cod. dipl. Hung. III, 416). Tegoż roku tenże Teodor Cedron fundował obok tego kościoła klasztor dla cystersów, z Włoch i Jędrzejowa sprowadzonych. R. 1245 atoli przeniósł fundator zakonników do Szczyrzyca, ponieważ w L. od napadów rozbójników nie byli bezpieczni. Do r. 1796 było tu jeszcze stare

o piętrze, drewniane zabudowanie z tegoż klasztoru. Lecz w tymże roku zgorzało. Zdaniem Łepkowskiego i Jerzmanowskiego (r. 1849) można rozpoznać fundamenta, które wskazują szczupłą budowę klasztoru. Szkoła parafialna, do dziś dnia tu istniejąca, pochodzi z XV wieku. W inwentarzu z r. 1608 (kopia ex Libro benef.) wyzuaczone i ograniczone jest pole, jako dochód „Rectoris Scholae". Co się tyczy dawnego kościoła, to pełno w nim pamiątek starożytnych. Ściany jego zdobiły piękne alfresca, z których barwy dziś obleciały. Ołtarze pięknemi rzeźbami pokryte. Przenośne ołtarze „Marya" i „ś. Mikołaj", pięknie w sposobie bizanckim malowane, zasługują na uwagę. Godny też wspomnienia niewielki przenośny ołtarz na desce malowany „Chrystus na krzyżu; obok klęczą mieszczanin i mieszczka nowotarscy". W wielkim ołtarzu pokazują słynną cudami Maryą. Jest to posąg nieszczególnej roboty, do którego lud okoliczny wielkie ma nabożeństwo. Godniejszy uwagi posąg Maryi, dawniej w wielkim ołtarzu będący, dziś po prawej stronie chóru w kościele postawiony. Dzwon jeden ma napis: „Anno Domini millesimo quingentesimo sexto" (1506). Drugi nosi napis: „Fudit Johan. Georg. Knobloch Neosoli A. D. 1795. Transfusum ex... nis Onimphi Tobiaszky, parochi Ludzimirensis, ordinis cistercensis". Według Łepkowskiego i Jerzmanowskiego (Podróż po Galicyi, 1849 r.) nad wszystko uwagi godną jest sygnaturka, na której napis: „Jesus Marya Jozeph 1229". Według tego sygnaturka ta na pięć lat przed erekcyą kościoła miała być laną. Napis ten powyżsi badacze zupełnie mylnie odczytali. Nie zawiera on w sobie żadnej daty i opiewa: „†Jesus Cristus Maria Mater ejus †" Nadmienić winienem, że czwarty wyraz przedstawia niezgrabne skrócenie „mat eius". Widać, że ludwisarz nie znał skróceń dyplomatycznych; wyłatał więc skrócenie, jak mu się zdawało. W czwartym tym wyrazie upatrzyli powyżsi badacze datę lania tego dzwonka, t. j. r. 1229, co sprzeciwia się znowu dacie erygowania kościoła. Cystersi szczyrzyccy do niedawna, bo do r. 1824, posiadali kościół i probostwo L. O bytności ich świadczy alfresco po za wielkim ołtarzem, z podpisem, erekcyą opowiadającym. W malowidle tem, zeszłego zaledwie wieku sięgającem, wystawiony jest Teodor Cedro w chwili nadania cystersom opactwa. Do parafii ludźmirskiej należą wsi: Krauszów, Długopole i Rogoźnik, liczy razem rzym.-katol. 2118, żyd. 14, z czego na samą L. przypada 615 dusz rzym.-katol. Co do nazwy wsi L., krąży podanie ludowe. W czasie napadu Tatarów, Polacy spotkali się z nimi na polach Ludźmirza i zostali na głowę pobici. Tatarzy po zwycięstwie ucięli każdemu trupowi po jednem uchu i temi uszami napełnili dziesięć worów. Owoż w miejscu gdzie obrzynano uszy, stanął Krauszów, a Ludźmirz tam, gdzie je odmierzano worami (Goszczyński, Dziennik Podróży do Tatrów, str. 101; Baliński i Lipiński, Star. Polska, t. II, 229). Ob. *Krauszów*. Tradycyjnego tego wywodu nazwy L. nie usprawiedliwiają dzieje. Dyplom erekcyjny kościoła w L. z r. 1234 podaje nazwę „Ludemer", dyplom z 11 maja 1235 r., w którym Mikołaj kustosz i Herman, kanonik katedry krak., poświadczają, że Teodor Cedron wieś Goduszę dzisiejszy przysiołek Gruszowa, i część wsi Gruszowca darował zakonowi cystersów w L., powiada najwyraźniej: „claustro, quod nocatur Ludzimierz", a dyplom w r. 1238 nadany w Jędrzejowie ma „Ludemir". Tatarzy zaś mogli tu najwcześniej pojawić się r. 1241; czy atoli Tatarzy tu byli, wątpić należy. *Br. C.*

Lübbe (niem.), jez., przez które przepływa Drawa, po wyjściu z jeziora Drahimskiego. Por. *Drawa*.

Luebben (niem.), ob. *Lubin*.

Luebbenau (niem.), ob. *Lubnjow* i *Lubń*.

Luebchen (niem.), wś, pow. górski na Śląsku, par. Gross-Osten.

Lueben (niem.), ob. *Lubno*, *Lubin*, *Bukowa*.

Lueben (niem.) al. *Bukowiec*, lewy dopływ Odry, płynie pod miastem tegoż nazwiska.

Lueberose (niem.), ob. *Luboraz*.

Luebkau (niem.), ob. *Lubkowo*.

Luebzen (niem.), ob. *Łubczyn*.

Luecker witz (niem.) al. *Lickerwitz*, 1346 r. *Locarsowicze*, wś, pow. trzebnicki, parafia Schawoine.

Luedtkenfuerst (niem.), wś i dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Eisenberg.

Luemir (dok.), *Lockmer*, *Lokman*, *Lockman*, nazywało się Charzykowskie jezioro, czyli, jak dziś mówią, Karzyki (Charzyki, Charzykowy), w pow. chojnickim. Za pomorskich książąt także gród istniał w lesistych tych i z natury obronnych okolicach. R. 1326 jezioro Luemir stanowiło granicę między Sępolnem i Konarzynem, w tem miejscu gdzie rz. Brda do jez. tego wpadała. R. 1374 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, pozwala w borach po nad jez. Lockmer brać drzewo do potrzeby Mikołajowi Korczpan ze wsi Chojniczki. Por. *Charzykowskie jezioro*.

Lueppnow (niem.), ob. *Lepno*.

Luessen (niem.), r. 1383 *Lussen*, wś, pow. strzygłowski na Śląsku, ma kościół katol. fil. par. Strzygłów.

Luethin (dok.), ob. *Leuthen*.

Luetjenkrug (niem.), leśnictwo, pow. międzychodzki, ob. *Karczemka*.

Luetzen (niem.), ob. *Łużyn* (*Lucyn*).

Lug, ob. *Łuh*.

Lug (niem.), ob. *Sagarlug*.

Lug (dok.), ob. *Łęg.*

Luga (niem.), ob. *Łuh.*

Lugaschowicz (dok.), tak się zwała 1360 r. wś Domslau, pow. wrocławski.

Lugasza, część wsi Nakwaszej, pow. brodzki.

Lugau (niem.), ob. *Ługi.*

Lugen (niem.), ob. *Ługi.*

Luggewiese (niem.), ob. *Ługi.*

Lugi (niem.), ob. *Ługi.*

Lugnian (niem.), ob. *Łubniany.*

Lugowen (niem.), dobra, pow. wystrucki, st. p. Bokellen.

Lugowiny, ob. *Klony.*

Lugvorwerk (niem.), ob. *Ludwigsthal.*

Luh, ob. *Łuh.*

Lujehl-Wirschup (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kallningken.

Luis..., por. *Louis...*

Luisenhain (niem.), ob. *Dębina.*

Luisenhof (niem), folw. dóbr Miejsce, pow. kozielski.

Luisensglück (niem.), kopalnia węgla kamiennego w Rozdzinie, pow. bytomski.

Luisental (niem.), obszar dworski z kapelanią, w obrębie gm. Fundula Mołdawskiego (F. Moldowi), w pow. kimpoluńskim, na prawym brzegu Mołdawy; leży 731 m. npm., w pięknej dolinie górskiej, st. poczt. Pożoryta. Mk. 622 (r. 1880). *Br. G.*

Luisenwalde (niem.), ob. *Klecewko.*

Luiserfelde (niem.), ob. *Dąbrowa.*

Luizenhof, wś, pow. telszewski, okr. polic. szkudzki, o 57 w. od Telsz, 9 dm., 70 mk., młyn wodny (1859).

Luizental, kol., pow. gostyński, gm. Łąck. Zamieszkana przez osiedleńców niemieckich, trudniących się wyrobem płótna grubszego. Ma 24 dm., 230 mk., 270 mr. obszaru.

Luizyana, folw., pow. darkiemski, st. p. Karpowo.

Luka, pow. szczycieński, ob. *Łuka.*

Lukacz, najwyższy (5074 st. npm.) szczyt w południowem trachitowem paśmie gór Bukowiny, po za doliną Dorny.

Lukasyna, ob. *Brzezie* i *Lucassine.*

Lukaszestie, *Lukaczesti*, ob. *Dragojestie.* Wś L. w pow. suczawskim miała 1881 r. 253 mk.

Lukawetz, ob. *Łukawiec.*

Luki 1.) wś i folw., pow. wyłkowyski, gm. Kopsodzie, par. Wisztyniec, odl. 30 w. od Wyłkowyszek, ma 24 dm., 153 mk. 2.) **L.**, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki, odl. 24 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 40 mk. Ob. *Kidule.*

Lukiany, dwór, pow. poniewieski, okr. polic. poswolski, o 57 w. od Poniewieża, 40 mk., młyn (1859).

Lukischken (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kallningken.

Lukiszki, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki, odl. 23 w. od Władysławowa, 1 dm., 13 mk. Ob. *Kidule.*

Lukka (niem.), ob. *Łuka* i *Galindya.*

Luklingiany, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Krakopol, odl. 143 w. od Kalwaryi, ma 39 dm., 283 mk. W 1827 r. wś rząd. 25 dm., 185 mk.

Lukken (niem.), folw. dóbr Gross-Essern, pow. kuldycki w Kurlandyi.

Luknica, strumień na prusk. Łużycach, powyżej Mużakowa wpada do Nyssy. *A. J. P.*

Lukno (dok.), ob. *Łekno.*

Luko (węg.), ob. *Łukow.*

Lukojnie, ob. *Lukonie.*

Lukome (dok.), może *Łukomie*, niem. *Müskendorfer-See*, dok. *Loucome*, *Lucome*, wielkie jezioro na pograniczu pow. chojnickiego i człuchowskiego. R. 1275 zachodzi jako granica okolic leśnych, darowanych przez księcia Mestwina oo. augustyanom w Swornigacu; struga Miclnica wpływała tu, przychodząc z jeziora Plansno. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. Por. *Charzykowskie jezioro* i *Lokmer.*

Lukonie, folw., pow. wileński, o mil 8 od Wilna a 5 od Wiłkomierza, nad rz. Szyrwintą, 2 okr. polic. R. 1866 mk. 32 katol. Rozl. 6000 mr. L. nabył w 1778 Szymon Kossakowski, hetm. w. ks. litew. i pałac wspaniały wystawił; następnie rezydencya Józefa Kossakowskiego (generała adjutanta Napoleona I), który tu założył muzeum starożytności. Obecnie własność hr. Franciszka Kossakowskiego (pałac zgorzał w 1859); broń z muzeum darowano wileńskiemu tow. archeologicznemu. Jest tu browar. *S. K.*

Lukoscheiten al. *Jonikaten* (niem.), wś i dobra, pow. tylżycki, st. p. Stonischken.

Lukoschen al. *Warumbardszen* (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Lukoschin (niem.), ob. *Łukocin.*

Lukoszka, góra na obszarze gm. Wysocka wyźniego, w pow. turczańskim, przy ujściu Libuhorki do Stryja, pod 40° 42' 5" wsch. dłg. g. F., a 48° 56' 14" płn. sz. g. Od zachodu oblewa ją pot. Donyczyn, od wschodu Stryj a od płd. Libuhorka. Wzniesienie 807 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Lukow (niem.), ob. *Łuków.*

Lukowitz (niem.), ob. *Łukowiec.*

Lukowo (niem.), ob *Łukowo.*

Luksie, ob. *Dolsk.*

Lule, wś, pow. rossieński, par. szydłowska.

Lulewa, rz., ob. *Jaskajcie.*

Lulin, os. rząd. nad rz. Grejmianką, pow. święciański, 2 okr. adm., o 15 w. od Święcian, 3 dm., 31 mk., z tego 21 katol., 10 izrael. (1866).

Lulin, dom. i gm., pow. obornicki, 3878 mr. rozl., 5 miejsc.: a) L., dom.; b) L., wś; c) młyn; d) cegielnia; e) dom leśnika; 18 dm., 270 mk.,

35 ew., 235 katol., 168 analf. Gorzelnia parowa, cegielnia. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Szamotułach o 10 kil. Własność Hipolita Turnego. Pod wsią rozkopano cmentarzysko, z którego wydobyto piękne urny i naczynia, toporek krzemieniowy i czarną siekierkę kamienną; brązowy naszyjnik. *M. St.*

Lulińce, wś, pow. winnicki, nad Gniłopiatą, wpadającą do Postołowej, gm. Mało-Kutyszcze, par. Pików; 84 dm., mk. 484, ziemi włośc. 572 dzies. Do majątku tego należą Kutyszcze Wielkie i Popówka, razem ziemi dwors. 2087 dzies., młyny. Cerkiew pod wezw. św. Mikołaja liczy 1377 wiernych i 45 dzies. ziemi. Dziedzictwo Jakubowskich.

Lulińce 1.) wś nad strugą Kotlarką, pow. berdyczowski, o 3 w. od Białaszek, o 2 od Kuleszowa. Ma 318 mk. prawosł., 35 katol., cerkiew św. Jana z r. 1744. Dobra, własność niegdyś Gojżewskich, Zabokrzyckich, dziś Jełowickich, 1203 dzies. ziemi. 2.) **L.**, wś, pow. lipowiecki, nad strugami do Rośki wpadającemi, ma 86 osad, 512 mk., 498 dzies. ziemi włośc. Folw. należy do Sarneckiej. Cerkiew św. Anny z r. 1744 i kaplica katol. par. Lipowiec. Por. *Kamianka* i *Lipowiec*.

Lulinko, wś, pow. obornicki, 17 dm., 172 mk., 43 ew., 129 katol., 77 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Szamotułach.

Luliszki, folw., pow. kalwaryjski, gm. Podawinie, par. Dauksze; odl. 26 w. od Kalwaryi, 8 dm., 41 mk. Dobra L., nadane w r. 1835 jenerał-majorowi von der Launitz, podług wiadomości z r. 1855 składają się z folwarku Luliszki rozległości mr. 760, lasu mr. 798, razem mr. 1558. Wś Kumiecie osad 14, z grun. mr. 373; wś Plinie osad 29, z grun. mr. 493.

Luliszki, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 45 w. od Wilna, 9 dm., 91 mk. katol. (1866).

Lulkau (niem.), ob. *Lulkowo*.

Lulkowo 1.) wś, pow. mogilnicki, 7 dm., 61 mk.; wszyscy katol., 30 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Trzemesznie o 10 kil., st. kol. żel. w Gnieźnie o 15 kil. 2.) **L.**, osada, pow. wrzesiński, 2 dm., 24 mk.; należy do gm. i kolonii Grobli. Poczta w Borzykowie. *M. St.*

Lulkowo, niem. *Lulkau*, dok. *Lewlkaw*, dobra, pow. toruński, przy bitym trakcie chełmińsko-toruńskim, 1¼ mili od Torunia. Obszaru liczą roli ornej hekt. 696, łąk 19, lasu 335, nieuż. 9, ogółem obszaru hekt. 1060, bud. 25, dm. 14, katol. 165, ew. 50. Parafia i szkoła Swierczynki, poczta Ostaszewo, przedtem Toruń. W miejscu jest cegielnia parowa, hodowla owiec rasy Southdown, znaczna wyprzedaż tryków, hodowla świń rasy Yorkshire. Początkowo należała ta wś do komturyi bierzgłowskiej, później do toruńskiej komturyi. R. 1414 zapisany jest dodatek na aktach magistratu toruńskiego, jakoby jakiś Henryk Lulkau miał nadać nazwę tej wiosce, co jednak nie bardzo zdaje się prawdopodobnem. R. 1415 zapisują czynszowe księgi krzyżackie: we wsi L. znajduje się włók 46, każda daje po 15 skotów i 5 korcy owsa, 42 wł. są obsadzone, 4 puste; ogrody 4, z których 3 po 4 skoty czynszują, czwarty 1 m. i 6 korcy owsa; karczmarz daje 1½ m., suma czynszów 25½ m. W lustr. komturyi bierzgłowskiej zapisana jest wś L. z 53 włókami, od których czynszu płacili osadnicy 24 m. R. 1457 król Kazim. Jagiel. darował L. wraz z całą komturyą dawniejszą toruńską Toruńczanom, wywdzięczając się za przysługi od tegoż miasta doznane w czasie wojny krzyżackiej. R. 1470 nadała rada toruńska nowy przywilej osadnikom lulkowskim. Szkoła za dawnych czasów tu istniała. R. 1594 rozkazuje magistrat toruński, aby odtąd osadnicy ze wsi Świerczynki drzewo dla szkolnego do L. odstawiali. Kiedy wś tutejszą czynszową czyli włościańską zamieniono na folwark, akta nie donoszą. Zapewne po okupacyi pruskiej Toruńczanie wydali tę wieś w wieczystą dzierżawę, a następnie sprzedali. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 114; Wernicke, Gesch. der Stadt Thorn, str. 274. *Ks. F.*

Lumienen (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Tolksdorf.

Luminek, dwa zaśc. nad jez. Usa i L., pow. święciański, 2 okr. adm., o 29 w. od Święcian, 2 dm., 9 katol., 10 izr. (1866).

Lumoter, leśniczówka na obszarze gminy Bojanu, w pow. czerniowieckim. *Br. G.*

Lumpoehnen (niem.), dwie wsie, pow. tylżycki: a) *Gr.-L.*, st. p. Willkischken; b) *Kl.-L.* al. *Werder*, st. p. Pogegen.

Luna, zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 69 w. od Wilna, 2 dm., 21 mk. katol. (1866).

Lunau (niem.), ob. *Suchostrzygi*, *Łunawy*, *Lunawa*; por. *Launau*.

Lunawa, niem. *Lunau*, dok. *Lunawe*, wś, pow. braniewski, powstała na polu dawniejszem pruskiem (campus), zwanem w dokum. z XIII wieku Lunawe; imię swoję od tego pola starego otrzymała. Ob. Perlbach, Preuss. Regesten.

Lunawki, ob. *Łunawki*.

Lunawy, ob. *Łunawy*.

Luncz al. *Lunci*, tracz na obszarze gminy Wamy, w pow. kimpoluńskim.

Lunen (niem.), folw. dóbr Alt-Sauken, pow. zelburski w Kurlandyi.

Lunewil, folw. pod Włocławkiem. W 1881 r. odkryto tu pokład węgla kamiennego.

Lunga, nazwa potoku górskiego, Hlibokiego. Ob. *Hliboki*, t. III, 74.

Lungschuetz (niem.), folw. do Nippern, pow. nowotarski na Szląsku.

Lungul, mylnie *Lungut*, dwa szczyty w Karpatach bukowińskich, wznoszące się na granicy gm. Seletyna i Szypotu a powiatów radowieckiego i wyżnickiego; północny szczyt zwie się Starym L., leży pod 42° 59' 28" wsch. dłg. g. F., a 47° 56' 15" płn. sz. g. i wznosi się do wysokości 1379 m. npm. Szczyt południowy zwie się Nowym-L., leży pod 42° 59' 34" wsch. dłg. g. F., a 47° 56' płn. sz. g. i wznosi się do wys. 1382 m. Grzbiet pasma, w którym wznoszą się te dwa szczyty, przedstawia obszerne połoniny z szałasami i zabudowaniami halnemi. Od Nowego-L. na południe wybiega ramię górskie zwane Długim Groniem (Douhy gruń), kończące się szczytem Pohorczyną (1082), wznoszącym się tuż nad płn. brzegiem Suczawy. Na stokach u podnóży obu gór biją źródła licznych strumieni górskich, jak Bursukiwa (Borsukiw), potoku dążącego na północ do Seretu; Zubrego i Roszysznego na połudn. zachód do Ruskiej, dopływu Suczawy; wreszcie potoku Sadeu, który na płdn.-wsch. płynąc wpada do Suczawy. *Br. G.*

Lunguszora, *Lunguschora* al. *Lungusóra*, przysiołek gminy Russ-Manastiora, w pow. suczawskim, na prawym brzegu Suczawy, na granicy Multan. *Br. G.*

Lunia al. *Łunia*, mały zaśc. w północnej stronie pow. mińskiego, o dwie mile na północ od mczka Białarucz położony, ma osad 5.

Lunka al. *Lunca* 1.) młyn, w obrębie gminy Berkiszestie, w pow. Gurahumora, nad odnogami Mołdawy. 2.) **L.**, młyn, w obrębie gminy Walesaki, w pow. Gurahumora, nad rz. Mołdawą. 3.) **L.**, folw., w obr. tejże gminy. 4.) **L.**, młyn, w Badowcach romańskich, w pow. radowieckim. *Br. G.*

Lunka Frumoza, al. *Lunca Formosa*, huta szklana, potażarnia i piec wapienny, na prawym brzegu potoku Seretcela, dopływu Sołońca, na obsz. gm. Krasna Ilski, w pow. storożynieckim. *Br. G.*

Lunka Kok al. *Lunca Cocei*, nazwa grupy chat w obr. gm. Pojany Stampi, w pow. kimpoluńskim, przy ujściu rzeki Tesny do Dorny.

Lunke (niem.), ob. *Łąki.*

Lunkino al. *Lenzen*, ob. *Lanzania.*

Lunkiszki, wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 13 dm., 26 mk. katol. (1866).

Luno, ob. *Inflanty*, t. III, 281.

Lunow (dok.), ob. *Łunawy.*

Luntznickh (dok.), tak się zwał 1534 r. Łącznik, pow. prądnicki.

Luny, zaśc. szlach. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 2 dm., 12 mk. katol. (1866).

Luny, ob. *Kierupie.*

Lunyki, część Starejwsi w Kamionce wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Lunz (niem.), ob. *Koltsig.*

Lupa, niem. *Lubus*, rzeka dolno-łużycka, płynie pod miastem Żemrem.

Lupatał, potok górski, wypływa w obrębie gm. Synowódzka niźniego, w pow. stryjskim, z pod Popcowego wzgórza (746 m.); płynie na południowy zachód zrazu lasem, potem łąkami, i na obszarze gm. Truchanowa wpada do Tyszownicy, dopływu Stryja. Źródła 710 m., ujście 437 m. npm. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Lupańskie al. *Lupowskie*, al. *Jasieńskie* jez., ob. *Jasoń.*

Lupcza-Niemiecka, *Lubcza*, *Nemet Lipcse*, *Theuto-Lipcse*, po niem. *Deutsch-Lipcse*, mko w hr. liptowskiem (Węgry), parafialny kościół katol. i ewang., kopalnie żelaza i antymonu, bogate dawniej kopalnie złota i srebra, teraz zarzucone; jarmarki, garbarnie, połów pstrągów w potoku Lupczance, 2355 mk. *H. M.*

Lupczanka, strumień górski, w hr. liptowskiem (Węgry), nastaje na północnym stoku Niźnich Tatr, w paśmie zwanem Praszywą, z połączenia kilku potoków górskich, jak Moczydła i Żurkowej, u północnych podnóży góry Latibora (1201 m.); płynie na północ piękną doliną górską, której wschodni bok tworzy rozległa lesista Jaworzyna (1302 m.), a zachodni góra Hlinisko (1110 m.). Przyjąwszy z praw. brzegu Orużny potok a z lew. Żelezny, wchodzi na nieco obszerniejszą dolinę, nad którą od zachodu wznoszą się szczyty Klin (1005 m.) i Czerwony groń (al. Czerweny gruń, 1182 m.), a od wschodu Wielka Orużna (1064 m.), Mieska hora (1048 m.) i Wysoka (1319 m.). Tutaj zasila się z praw. brzegu potokiem Rysianką. U połudn. zachodnich podnóży góry Balna (1159 m.) zwraca się potok na północny zachód; odtąd płynie wąską i dziką doliną u zachodnich podnóży Magóry lupczańskiej (1316 m.); opłynąwszy wreszcie górę Łaziska od strony zachodniej, opuszcza L. swe więzy górskie i wypływa na obszerną dolinę liptowską; przepływa Lupczę niemiecką i św. Michał, gdzie pomiędzy domostwami wpada do Wagu z lew. brzegu naprzeciwko wioski Beseniowy. W Lupczy niem. pędzi 3 młyny i 7 traczów, w św. Michale 2 młyny. Oprócz powyżej podanych potoków przyjmuje liczne strugi i potoki, między któremi z lew. brzegu znaczniejszy jest potok Salatyński. Długość biegu 20 kil. Źródła leżą około 1300 m., ujście 509 m. npm. *Br. G.*

Lupczyn, pasmo górskie na Bukowinie, ob. *Lubczyn.*

Lupczyn, przys. gm. Seletyna, w pow. radowieckim na Bukowinie.

Lupin, ob. *Igły.*

Lupinenhof (niem.) 1.) os. do Sikorzyna, pow. kartuski. 2.) **L.**, os. pod Ostródą.

Lupken (niem.), ob. *Łupki.*

Lupoja, potok górski, wypływa z połoniny, rozpościerającej się na górze tejże nazwy, wznoszącej sie na granicy gmin Watry Mołdawicy i Frumozy, w pow. kimpoluńskim, pod 47° 40' płn. sz. g., i 43° 18' wsch. dłg. F., a dochodzącej 1163 m. bezwzględnej wysokości. Potok płynie leśnym parowem na południe i we Watrze Mołdawicy uchodzi do Mołdawicy z lewego brzegu. Długość biegu 5¼ kil. *Br. G.*

Lupow (dok.), ob. *Lupowa.*

Lupowa, rz., wpada do Baltyku między Słupną a Lebą, płynie w kierunku północnozachodnim, powstaje z jezior, a przy ujściu odlewa wielkie jezioro zwane Gorda; do tej rzeki od praw. brzegu uchodzi rz. Bukowina płynąca także z jezior. Por. *Lisienica.*

Lupowa 1.) al. *Lipowa*, dok. *Lupow*, nazywała się kiedyś struga przy wsi Lipno leżąca, w ziemi słupskiej, na zachod. Pomorzu, wspominana r. 1274. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. Obecnie okolica ta jest od dawna zniemczona.

Lupowo, niem. *Lupow*, dok. *Lupaua*, nazywa się wś na zniemczonem Pomorzu zachod. w pow. słupskim, nad strugą Lupową al. Lipową położona. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. Por. *Lepno.*

Lupowskie, jez., ob. *Lupańskie.*

Luppa, *Luppe* (niem.), ob. *Łupoj.*

Luppedubrau (niem.), ob. *Łupjanska Dubrawka* (łuż.).

Luppow (niem.), ob. *Lupowa* i *Lupowo.*

Lupułowa al. *Lupułowa*, wś, pow. bałcki, gm. Daniłowa bałka, par. Hołowaniewskie, mk. 200, ziemi włośc. 435 dz., dwors. 841; należała do Potockich, dziś do dóbr państwa (udziały).

Lupushorst (niem.), wś włośc., pow. elbląski, śród nizin elbląskich, po lewym brzegu Nogatu, o 2 mile od Elbląga; r. 1361 przez magistrat elbląski założona. Obejmuje obszaru mr. 2658, gbur. 22, zagrodn. 23, dm. 41, katol. 430, ewang. 47, szkołę. Parafia Elbląg, poczta Mausdorf. *Kś. F.*

Lurowizna, folw., pow. kielecki, gm. Morawica, par. Brzeziny. Por. *Kielce.*

Luschdorf (niem.), ob. *Ludwigsdorf.*

Lusche (niem.), folw., pow. babimoski; ob. *Przeszkoda.*

Luschen (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Gąbin.

Luschkaw (dok.), ob. *Luszkówko.*

Luschkowo (niem.), ob. *Luszkowo.*

Luschninken (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Mehlauken.

Luschnitz (niem.), ob. *Plusznica.*

Luschütze (niem.), ob. *Łuszyce.*

Luschwitz (niem.), wś i dom., pow. wschowski; ob. *Włoszakowice.*

Lusen (dok.), ob. *Lajsy.*

Lusieńka, mała rzeczka a raczej struga wodna bez ujścia, w pow. słuckim na Polesiu, w okolicy pomiędzy wsiami: Terebiechowo i Wioska, płynąca przez błoto Horodziel zwane, ma długości około 3 w. *A. Jelski.*

Lusieyn (dok.), ob. *Luzyany.*

Lusina, wś w pow. wielickim, leży nad Krzywicą (Wilgą), przy gościńcu z Podgórza do Kalwaryi, 303 m. npm., należy do par. rzym.-katol. w Gaju (czyt. Długosz, Lib. ben. II, 184 i Łaski, Lib. ben. I, 561); 61 kil. od st. poczt. w Mogilanach i liczy 522 mk. rzym.-katol., z których 60 przebywa stale na obszarze więk. pos. Ign. Słapy, mającej obszaru 265 roli, 36 łąk i ogr., 20 pastw. i 66 mr. lasu; pos. mn. ma 242 roli, 46 łąk i 33 mr. lasu. Ta wś graniczy na zach. z Wrząsowicami, na płd. z Gajem, na wsch. z Brzyczyną dolną i Libertowem a na płn. z Opatkowicami. *Mac.*

Lusino, wś na bezludnem Polesiu, w pow. pińskim, w gm. chotynickiej, nieopodal rz. Cny, ma osad 50, dzika zapadła miejscowość.

Lusino (niem.), ob. *Luzino.*

Lusinoerfliess (niem.), ob. *Luzińska struga.*

Lusinoermühl (niem.), ob. *Luziński młyn.*

Luskow (dok.), ob. *Luszkowo.*

Lusławice, wś i folw., pow. częstochowski, gm. Przyrów, par. Żuraw, o 25 w. na wsch. od Częstochowy, o 6 w. od rz. Warty. Wś ma 27 dm., 320 mk., 378 mr. obszaru; folw. 6 dm., 89 mk. i wraz z os. leśną 1026 mr. obszaru (560 ornej ziemi). W 1827 r. 26 dm., 147 mk. Wspomina tę wś Długosz (II, 215); dziedzicem był Jan Zaręba; miała 8 łanów kmiecych, karczmę i ogrodziarzy.

Lusławice (z *Lusławiczkami*), dawniej *Lusławice Wielkie* i *Małe*, wś w pow. brzeskim, na prawym brzegu Dunajca, w pięknej okolicy pagórkowatej, z widokiem na ruiny Melsztyna. Lusławiczki są właściwie północną częścią wsi, między Dunajcem a Brzozowskim potokiem. Jest to urodzajna dolina, 224 m. npm. wzniesiona. Starożytna osada, niegdyś miasteczko, podupadłe skutkiem wojen i zaburzeń domowych, zawdzięcza swą sławę grobowcowi Fausta Socyna, urodzonego w Siennie 1536, zmarłego tutaj 1604 r. Był on bratankiem Leliusa, sławnego nowatora religijnego i prawnika, który jest twórcą nowej sekty aryanów lub socynianów. Prześladowany we Włoszech, uszedł do Polski i mieszkał w Krakowie, ożeniwszy się z Morsztynówną z Pawlikowic. Później przyjął u Taszyckiego z Lusławic gościnę i przebywał tutaj do śmierci. Taszycki zbudował tu kościół aryański i 1570 r. nakłonił Turobińczyka Rodeckiego do przeniesienia tamże drukarni z Pińczowa. Odtąd były L. stolicą aryanów, aż do wydalenia tej sekty z Polski. Grobowiec Socyna znajduje się w środku wsi; jest to wielki podłużny kamień, z napi-

sem włoskim, tak uszkodzonym, że odcyfrowanie jest niemożliwem; kamień otaczają lipy i graby zasadzone w półkole. Wywrócenie i uszkodzenie kamienia ma być umyślne; powiadają, że nawet kości Socyna wyjęto z grobu i wyrzucono do Dunajca. (Stęczyński, Okol. Galic. 61). Założenie L. przypisuje Morawski (Sądecczyz. I, 99) jakiemuś Ludysławowi, synowi Gerarda czyli Wojsława, h. Ośmoróg, rycerzowi niemieckiemu, osiadłemu w Polsce około 1231 r. W 1243 r. sprzedał je Wydżga kasztelan krak. (Czyt. Kod. dypl. małop. pod r. 1329 i Długosz, Lib. ben. I, 176; II, 273). Teraz Lusławice należą do Kar. ks. Lanckorońskiego, Lusławiczki do Gostkowskiego. Ludność należąca do par. rzym.-katol. w Zakluczynie, odległym o 1.5 kil., wynosi 481 mk. rzym. katol., z których 126 przebywa stale na obszarach więk. pos., mających 285 roli, 47 łąk i ogr., 16 past. i 19 mr. lasu; pos. mn. ma 350 roli, 28 łąk i 39 mr. past. Kasa pożycz. gminna ma 556 zł. w. a. kapitułu. L. graniczą na płd. z Zakluczynem, na płn. z Wróblewicami a na wsch. z Siemiechowem. *Mac.*

Lusówko 1.) wś, pow. poznański, nad jez.; 21 dm., 206 mk., 5 ewan., 201 katol., 74 analf. Poczta i tel. w Wielkim Gaju o 6 kil.; st. kol. żel. w Dąbrówce o 10 kil. 2.) **L.**, dom i gm. tamże, 3326 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) L., dom., b) Rozalin, folw.; 8 dm., 154 mk., 39 ewang., 115 katol., 68 analf. *M. St.*

Lusowo 1.) wś, pow. poznański, nad jez.; 22 dm., 233 mk.; 9 ewang., 224 katol., 45 analf. Kościół katol. paraf. dek. bukowskiego. Poczta w Sadach o 3 kil.; st. kol. żel. i tel. w Dąbrówce o 8 kil., st. kol. żel. w Poznaniu o 17 kil. 2.) **L.**, dom. i gm. tamże, 2816 mr. rozl., 2 miejsc.: a) L., dom.; b) Helenowo, folw.; 13 dm., 160 mk.; 56 ewang., 93 katol., 11 żyd., 55 analf. Gorzelnia parowa. Wś L. była od dawnych wieków własnością kapituły poznańskiej, i dochody z niej służyły dziekanowi katedralnemu. Kościół paraf. stanął w L. staraniem i nakładem Jana II, bisk. poznańskiego, zwanego Gerbiszem i kapituły r 1288. Później kościół podupadł, i nastąpiła druga erekcya r. 1499. Do w. XV był drewniany; dopiero r. 1499 Wojciech, sufragan poznański, bisk. euneński, konsekrował nowy kościół z cegły palonej; gdy i ta świątynia poczęła się chylić, podźwignął ją r. 1776 Andrzej Myszkowski, dziekan katedralny. Przy kościele była w dawniejszych czasach kaplica murowana Sadowskich, z grobami familijnemi, ale już Zalaszowski w czasie wizyty z r. 1695 zastał ją zrujnowaną. Obecnie z dawnych pomników utrzymały się jeszcze po prawej stronie wielkiego ołtarza. Dwa pomniki grobowe z napisami łacińskiemi: 1) w kształcie trumny i osoby w niej leżącej; z napisu widzimy, że to grobowiec Stanisława Kierskiego, zmarłego w Swadzimiu w r. 1609; 2) w kształcie tablicy, obok, przedstawia Zbawiciela świata wymalowanego i pod krzyżem 180 osób: z napisu się okazuje, że tu spoczywać mają zwłoki Stanisława z Kiekrz Kierskiego i jego rodziny i że jego pochowano tamże 16 lipca r. 1604. We wsi Sierosławiu, należącej do par. lusowskiej, jest kaplica, o której następujące są wiadomości: Sierosław należał w XVII w. do rodziny Miękickich, wyznających naukę braci czeskich. Barbara Miękicka założyła tu roku 1647 zbór braci czeskich, wystawiony z drzewa. Po pewnym czasie Sierosław dostał się na własność rodzinie katolickiej, która odebrała kaplicę braciom czeskim i zamieniła na kaplicę katolicką. Kaplicę tę restaurował jeszcze r. 1783 ówczesny dziedzic, Michał Neyman. Pod wsią L. odkryto w jeziorze mieszkania palowe nawodne; nadto wykopano pod wsią naczynia i kości i rozkopano pole z urnami, a w torfie znaleziono pierścień brązowy. Wś L. albo Losowo należała też podobno w 1580 r. do Choińskiego; w XIX w. do baronowej Richthoffen. *M. St.*

Lussen (dok.), ob. *Luessen.*

Lustberg (niem.), folw. nad rz. Jesią, pow. maryampolski, gm. Pogiermoń. Leży w stronie północno-wschodniej od Maryampola, o 14 w. od m. Preny. Ma 61 mk., gruntu 301 mr. Ob. *Jakimiszki.*

Lustberg (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. Iłłukszta.

Lustdorf (niem.), niem. kol. w pow. odeskim, nad morzem, o 12 w. na płd.-płd.-zachód od Odessy, 40 dm., 534 mk. (1859), luterski dom modlitwy. Letnia rezydencya Odesan.

Lustgarten (niem.), wś, pow. szubiński; 13 dm., 102 mk.; 89 ewang., 13 katol.; 30 analf. Poczta i tel. w Łabiszynie, najbliższa st. kol. żel. w Chmielnikach.

Lustig (niem.), leśnictwo królew., pow. reszelski na Warmii, st. p. Bergenthal (niem.), paraf. katol. Leginy, ewang. Reszel. 1857 r. 7 mk. *Kś. Fr.*

Lustingshof (niem.), wś włośc., pow. człuchowski, w okolicy lesistej, nad strugą Czarną. Obszaru mr. 829, bud. 45, dm. 13, katol. 23, ewang. 95. Par. Fersztnowo, szkoła Dickhof, poczta Sztegrowy. *Kś. F.*

Lustki, wzgórze 236 m. wysokie w płn.-zach. stronie Hujcza, pow. Rawa Ruska.

Luston, szczyt w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, wznosi się na granicy Galicyi-Węgier, pod 47° 49′ 52″ płn. sz. g., a 42° 25′ 15″ wsch. dłg. F., na płd. zachód od szczytu Lozdunu (Lostun, 1656 m.), a na wsch. od szczytu Popadii (1526 m.). U północnych stóp L. biją źródła potoku Popadii, dopływu

Czeremoszu Czarnego. Wzniesienie 1646 m. npm. (szt. gen.), *Br. G.*

Lustun al. *Lostun*, przysiołek gm. Płoski prywatnej, w pow. wyżnickim. Por. *Lostun*, potok. *Br. G.*

Lusygeynen (dok.), ob. *Luzyany*.

Luszanka, znaczny strumień górski, ob. *Łużanka*.

Luszawa, wś, pow. lubartowski, gm. Luszawa, odl. 15 w. od Lubartowa, ma urząd gminny i szkołę począt. 1-kl. ogólną. Gmina L. należy do sądu gm. okr. III w Leszkowicach, st. poczt. w Lubartowie. Ma 8999 mr. obszaru, 2370 mk. (1867 r.). W skład gminy wchodzą: Antoniówka folw., Kamienno Wola, Leszkowice, Luszawa, Ostrówek, Zawada i Żurawieniec.

Luszecki potok, pot. podgórski, wypływa w płd.-zach. stronie wsi Nowoszyna, w pow. dolińskim, u wschodnich stóp Łysej góry (1160 m.); płynie na płn. wschód łąkami wsi Nowoszyna i Wełdzirza i po 7-kil. biegu uchodzi do Świcy z lew. brzegu na obszarze wsi Pacykowa. Na górnym biegu zabiera kilka strug leśnych z pod Łysej wypływających, między któremi najznaczniejszą jest Strymba, w dolnym zaś biegu z praw. brz. zasila się wodami potoku bezimiennego, płynącego z pod Teresówki, przysiołka Wełdzirza. Por. *Jakóbów*, t. III, str. 527. *Br. G.*

Luszen al. *Jahn-Schuscheiken* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Luszewo 1.) wś, pow. mławski, gm. Ratowo, par. Radzanów, odl. o 21 w. od Mławy; ma 17 dm., 212 mk., 573 mr. gruntu, 11 nieużytków. W 1827 r. 10 dm., 101 mk. (Kod. dypl. pol. II, 232). 2.) **L.**, wś i folw. nad rz. Wkrą, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Dziektarzewo, odl. o 20 w. od Ciechanowa, ma cegielnię, 17 dm., 218 mk., 1420 mr. gruntu, 8 nieuż. W 1827 r. par. Glinojeck, 18 dm., 177 mk. Folw. L. (z wsiami L. i Faustynowo) rozległy mr. 1730: grunta orne i ogrody mr. 506, łąk mr. 114, pastwisk mr. 77, wody mr. 7, lasu mr. 671, nieużytki i place mr. 20, bud. z drzewa 15, płodozmian 5 i 7-polowy, pokłady torfu. Wś L. os. 28, z grun. mr. 33; wś Faustynowo os. 22, z grun. mr. 302.

Luszian (dok.), ob. *Luzyany*.

Luszkowiec, pot. górski, wytryska w obrębie gm. Kryczki, w pow. bohorodczańskim, ze źródeł leśnych, płynie na płn. przez wś Kryczkę i w tejże wsi uchodzi z praw. brzegu do Bystrzycy Sołotwińskiej. Przyjmuje z lew. brzegu potok Gruniek (ob.). Długość biegu 4½ kil. *Br. G.*

Luszkówko, dok. *Luschkaw*, ryc. dobra, pow. świecki, przy bitym trakcie bydgosko-świeckim. Obszaru liczy ornej roli ha. 417, łąk 42, lasu 9, nieuż. 7, wody 2, ogółem ha. 479, bud. 22, dm. 11, katol. 101, ewang. 55. Par. i poczta Gruczno, szkoła Małociechowo. Oddawna znajdowała się ta wś w ręku szlachty. R. 1309 Wojciech z L., rycerz, zachodzi jako świadek przeciwko krzyżakom. R. 1421 Otto z L., rycerz ziemi pomorskiej. R. 1441 zachodzi skarga na Mikołaja z L., jako razem z Januszem ze Zbrachlina i Jacusiem z Zębowa owczarzowi w Polednie rękę ucięli i oczy wyłupili. Ob. R. Wegner, Ein pommer. Herzogthum i t. d. *Kś. F.*

Luszkowo, dok. *Luskow*, włośc. wś i dobra, pow. świecki, śród wyżyn lew. brzegu Wisły, na bitym trakcie bydgosko-świeckim. a) L., włośc. wś, obszaru liczy mr. 504, bud. 19, dm. 14, katol. 2, ewang. 95. Par. Gruczno, szkoła Topolinek, poczta Pruszcz. b) L., dobra, obszaru zajmują ornej roli ha. 275, łąk 21, pastw. 16, lasu 3, nieuż. 6, wody 6, ogółem ha. 329, bud. 12, dm. 8, katol. 67, ewang. 36. Parafia i t. d. jak wyżej. Dziedzic Ernst Miske. W miejscu jest cegielnia. Pierwotnie żadnych dóbr szlach. nie było w L., tylko cała wś należała do rządu. Podług ksiąg czynszowych krzyżackich liczyła włók 36, z których posiadał sołtys wolnych 2½, od innych dawali po 16 skot. i 2 kury. W miejsce dziesięciny płacili 8 skot. od włóki; karczma czynszowała 4 wiard. Po wojnach z r. 1411 i t. d. było tylko 19 wł. obsadzonych. Ob. R. Wegner, Ein pommer. Herzogthum i t. d. Dopiero w pierwszej połowie XVI w. L. przeszło w ręce prywatne i to przez słuszny frymark zamiast wsi Wętwie, jak donosi sumaryusz prowentów król. w ziemi pruskiej (ręk. w Peplinie, str. 4): Luszkowo, wś od ststwa świeckiego zafrymarczona, która, acz rewizyi nie podległa, wszakże pan Michał Topoliński, chorąży pomorski, stawił poddane swe weryfikując frymark swój za wś Wętwię z panem chełmińskim (Jerzym Konopackim), iż słuszny frymark uczynił, który J. K. M. raczył też należć być dobry. *Kś. F.*

Lusznia (Długosz, Lib. ben. II, 174 wymienia folw. t. n. w par. Wawrzeńczyce).

Lusznia, jez., ob. *Kojle*.

Lusznica, niem. *Lauschnitz*, rz., prawy dopływ Mołdawy, lewego dopływu Elby. L. przybiera rzeczkę Nieszarkę.

Luszniew, wś, pow. nowoaleksandrowski. Dobra królewskie L. r. 1600 nadane Zynkowi po Krogulickiej, 1622 od Zynki przeszły do Adama Judyckiego. 1627 przywilejem króla Zygmunta III nadane Janowi Judyckiemu. R. 1663 Jan Kazimierz nadaje Denisewiczowi; po śmierci ojca jego dożywotnio nadane r. 1664 Salmonowiczowi. R. 1711 August II nadaje Chmielnickiemu, 1713 Mikołajowi Kopciowi, 1735 po śmierci Kopcia August III nadaje Gujskiemu; potem znów przechodzi do Kopciów, aż nareszcie cesarz Aleksander I w r. 1817

nadał na lat 50 Józefowi Kopciowi; później przeszło do syna jego Józefa, a po wyjściu lat 50 dostało się skarbowi. Dziś nadane starowiercom. Jest tu kaplica grobowa, w której spoczywa zacny Józef Kopeć, generał b. wojsk pols. Pisał on ciekawe pamiętniki z czasu pobytu swego na Kamczatce. Por. *Dryświaty*.

Luszniew, ob. *Luszniewo*.

Luszniewata, wś, pow. bałcki, przy ujściu Dereniuchy (Mołdawki) do Bohu, gm. Lipoweńkie, par. Hołowaniewskie; mk. 578, dm. 93; ziemi włośc. 905, dwors. 1140 dzies. Cerkiew pod wez. ś. Paraski, 933 dusz, 97 dz. ziemi. Wś bezleśna, b. dziedzictwo Potockich, dziś Janiszewskich i Iżyckiej.

Luszniewo, wś, pow. słonimski, okr. polic. byteński, gm. L., o 45 w. od Bytenia, o 35 od Słonima, o 165 od Grodna, przy drodze z Mołczadzi do Połonki, u źródeł rz. Issy. Była tu kaplica b. parafii katolickiej Mołczadź. Dobra L. 2203 dzies. rozl., własność spadkobierców Wołłowicza.

Luszowice 1.) (ze *Świerzem*), wś w pow. dąbrowskim, leży przy drodze prowadzącej z Tarnowa na płn. przez Kobierzyn do Dolny. Ta długa, gęsto zabudowana i osiadła wś w równinie 222 m. npm. ciągnie się jedną ulicą po obu stronach drogi. Od kościoła stojącego na północnym krańcu wsi wychodzi droga na wsch. do Dąbrowy, przy której znajduje się pałacyk i browar. Na płn. od L. znajduje się przysiołek Świerze nad obszernym stawem. Wś odległa o 1.6 kil. od Dąbrowy, ma parafią rzym.-katol. i szkołę ludową. Liczy 1602 mk. rzym.-katol. W pięknym, w połowie drewnianym a połowie murowanym kościele, zbudowanym w r. 1686 przez Zygmunta na Tęczynie Tarłę a poświęconym 26 paźdz. 1687 przez Jana Małachowskiego biskupa krak., mieszczą się grobowce rodziny Tarłów. Stupnicki w Geografii Galicyi powiada, że ciało ostatniego z Tarłów, zabitego w pojedynku w czasie sejmu 4-letniego, dobrze zabalsamowane, zachowało całą powierzchowność. Kuropatnicki nazywa tę wś Luszowem; należała do rodziny Prebendowskich (1786); teraz obszar więk. pos. jest własnością Konstancyi z Wiktorów hr. Romerowej. Pos. więk. ma obszaru 808 roli, 69 łąk i ogrodów, 45 pastw. i 15 mr. lasu; pos. mniej. 1829 roli, 322 łąk i ogr., 173 pastw. i 13 mr. lasu. Par. należy do dyec. tarnowskiej, dekan. dąbrowskiego, obejmuje Lipiny, Smyków Wielki i Smyków Mały z ogólną ludnością 2990 rzym.-katol. i około 200 izrael. L. granicą na wsch. ze Smykowem Wielkim i Małym, na płd. z Lipinami, na zach. z Szarwarkiem, na płn. ze Żdżarami. Por. *Kąty*. 2.) **L.**, wś, pow. chrzanowski, 3.8 kil. na płn. od Chrzanowa, przy kolei ces. Ferdynanda, między stacyą w Chrzanowie i przystankiem w Cięszkowicach. Przez wś prowadzi droga z Chrzanowa na płn. do Sierszy, druga zaś na płn. zachód z tej wsi do Gór luszowieckich (w t. II, str. 727, mylnie wydrukowano muszowieckie). Są to piaszczyste równiny, poprzerzynane szpilkowemi lasami. L. należą do par. rzym.-katol. w Kościelcu i liczą 701 mk. rzym.-katol. Pos. więk. Towarzystwa wiedeńskiego lasowego ma obszaru 8 roli i 219 mr. lasu; pos. mniej. 884 roli, 217 łąk i ogr. i 168 mr. pastw. (Czyt. Kod. dypl. pol. t. III, pod r. 1238). L. granicą na zach. z Wodną, na płn. z Sierszą, na płd. z Balinem a na zach. z Górami luszowieckiemi (kopalnie węgla kamiennego). Por. *Jaworzno*. *Mac.*

Luszówka, także *Luszowski potok*, pot. łączny, nastaje na łąkach Luszowic, wsi w pow. chrzanowskim, pod górą Starą, płynie na płd.-wschód, tworząc granicę między gm. Luszowicami i Chrzanowem, poczem przeszedłszy na obszar gm. Chrzanowa, zwraca się na płd. i dwoma ramionami uchodzi z praw. brzegu do Chechła (ob.) pod tartakiem kościeleckim. Dno płytkie, piaszczyste, brzegi niskie. Zabiera z lew. brzegu wody potoku Balińskiego (ob.). Długość biegu 3 kil. Czyt. Marczykiewicza: Hidrografia m. Krakowa i jego okręgu. Kraków 1847, str. 52. *Br. G.*

Lusztyk, wś włośc., pow. konecki, gm. i par. Borkowice, odl. 26 w. od Końskich, gruntu 105 mr., 9 dm., 84 mk.

Luszyca, wś włośc., pow. sandomierski, gm. Tursko, par. Sielec, od Sandomierza w. 37; gruntu 258 mr., 142 mk., 17 dm. Por. Długosz, Lib. ben. II, 450.

Luszyn, wś i folw., pow. gostyński, gm. Pacyna, par. Luszyn (Łaski, Lib. ben. II, 260). Ma kościół par. murowany, gorzelnię z produkcyą na 13000 rs. Jest tu 12 dm., 273 mk., 1087 mr. roli ornej (w połowie pszennej), 160 mr. łąk, 590 mr. lasu i 360 mr. zarośli i nieużytków. W 1827 r. było 46 dm., 500 mk. Kościół tutejszy i par. założone zostały w XVI w.; obecny murowany. Par. L., dek. gostyński, 429 dusz. Dobra L. składają się z folwarków L., Kijanki al. Maliny i Poddębina, wsi L. i Dębowiec. Rozległość wynosi mr. 2268: folw. L. grunta orne i ogrody mr. 719, łąk mr. 153, pastw. mr. 7, lasu mr. 500, zarośli mr. 50, nieużytki i place mr. 260, razem mr. 1689, bud. mur. 22, z drzewa 5, płodozmian 5-polowy; folw. Kijanki al. Maliny grunta orne i ogrody mr. 165, lasu mr. 91, bud. mur. 5, płodozmian 9-polowy; folw. Poddębina grunta orne i ogrody mr. 200, nieuż. i place mr. 60, bud. mur. 7, płodozmian 5-polowy, gorzelnia i wiatrak. Wś L. os. 40, z grun. mr. 161; os. Dębowiec z grun. mr. 1. *Br. Ch.*

Luta 1.) wś i folw. nad rz. Krasną, pow. konecki, gm. Duraczów, par. Odrowąż, odl. 19 w. od Końskich; ma 506 mr. ziemi dwor., 427

mr. włośc., 32 dm., 214 mk. Folw. należy do dóbr hr. Tarnowskiego. Ob. *Końskie* (t. IV, 355). 2.) **L.**, wś, pow. włodawski, gm. Wyryki, par. Orchówek. Posiada szkołę gminną; ma 35 dm., 368 mk., 1332 mr. rozl. W 1827 r. 38 dm., 213 mk.

Luta, znaczny szczyt, wznoszący się w zachodniej części obszaru Mizunia, w pow. dolińskim, w paśmie Lutą zwanem. Pasmo to poczyna się nad Łużanką, w obrębie gm. Słobody Bolechowskiej i ciągnie się na płd. wschód przez obszar Słobody Kalny i Mizunia aż po dolinę potoku Mizuńki, na przestrzeni 11 kil. Północny szczyt po nad Słobodą zwie się Średnią górą (792 m.); odtąd wznosi się grzbiet w szczytach bezimiennych 881 m. i 873 m., następnie w Lutej Roztoce do wysok. 929 m., w Leksorze do wysok. 1016 m., dosięgając w szczycie Lutej wysok. 1093, a w Czerkiszczu, nieco na płd. od Lutej, największej wysok. bo 1126 m. npm. Nad samą Mizuńką a na płd. Czerkiszcza jest szczyt Pisok (702 m.). U zachodnich stóp tego pasma górską doliną podąża na płn. potok Roztoka do Łużanki; ze wschodnich zaś stoków spływają liczne strugi, dające początek potokom, jak Roztoce, Hawryłowcowi i Putnie, zlewającym się do Łużanki, dopływu Świcy. Wreszcie od płd. krótkie strugi górskie spływają z tego pasma do Mizuńki, między nimi Berny potok (ob.). Por. *Falaczerski* potok. *Br. G.*

Lutanie, ob. *Dyrgołany*.

Lutarówka, wś, pow. starokonstantynowski, ma fabrykę potażu. R. 1753 darowane przez ks. Ostrogskiego Sapieże. Por. *Luterka*.

Lutau (niem.), ob. *Lutowo* i *Lutówko*.

Lutcza, długa wś po obu brzegach potoku Stobnicy zabudowana, pow. rzeszowski, stykająca się domami na zach. z Domaradzem a na wsch. z Żyznowem, leży przy drodze z Domaradza do Strzyżowa, w okolicy falistej, podnoszącej się z 294 do 369 m. npm. Od północy zasłania wś tak samo nazwane pokryte lasem wzgórze 448 m. a od płd. góra Grudna 472 m. bezwzględnej wysokości. Wś została założona w r. 1425 przez Janusza de Lubeń bisk. przemyskiego, który polecił Albertowi lub Wojtkowi sołtysowi z Domaradza założyć w lasach nową wś, zwaną Nowym lub Niższym Domaradzem. Według wizyty biskupiej bisk. Wacława Sierakowskiego, nazywała się ta wś później Zakobylem a wreszcie Lutczą. Kiedy i jakim sposobem przeszła w posiadanie świeckich dziedziców, niewiadomo. Podobnież nic nie wiadomo o pierwotnem założeniu parafii, ale Długosz (Lib. ben. dioec. crac.) wymienia L. jako należącą do patronatu Jakuba Gryfa Ciepielowskiego. Kościół jest murowany, podobnie jak i starożytny obszerny dwór. Szkoły nie ma, jakkolwiek prof. gimn. w Bochni ś. p. Walenty Nowak, pochodzący z tej wsi, w tym celu oddał gminie kilka mr. roli. Ludność wynosi 2713 mk. (z wyjątkiem kilku rodzin izraelickich) rzym.-katol. wyznania, z których 116 przebywa stale na obszarze więk. posiadłości p. Jarosława Zakliki, mającej obszaru 717 mr. roli, 108 łąk i ogr., 58 pastw. i 621 mr. lasu; pos. mniej. ma 2212 roli, 313 łąk i ogr., 289 past. i 433 mr. lasu. W 1883 r. nabrała L. rozgłosu z powodu nierozstrzygniętego jeszcze procesu o zamordowanie kobiety chrześciańskiej przez izraelitow, wrzekomo z powodów rytualnych. Par. należy do dyec. przemyskiej, dekan. strzyżowskiego, obejmuje Bonarówkę, Krasnę i Żyznów, z ogólną ludnością 3911 rzym.-katol. i 184 izrael. *Mac.*

Lute, wś, pow. janowski, gm. i par. Modliborzyce, położona od Lublina mil 9, od Janowa w. 9. Uprzednio L. stanowiło część dóbr wierzchowiskich, własność Wiercieńskich, później Malhomme'ów, ostatecznie Ferezowiczów, w 1881 r. rozparcelowane całkowicie, z wyłączeniem jedynie dworu z ogrodem i kilkunastu mr. ziemi, który pozostał własnością Antoniego Ferezowicza. Nabywcami gruntów dworskich są koloniści polskiego pochodzenia. Ogólna rozległość gruntów dworskich do 1881 r. wraz z nowo utworzonym folw. Michałów włók 27. Włościanie posiadają osad 13, dymów 16, gruntów orn. 234 mr., nadto dwors. dymów 6. Ludność ogólna wraz z koloniami dusz 325. R. 1827 było 36 dm., 124 mk. Dawny folwark L. leży w bardzo pięknem położeniu, nad łąkami i głębokiem jeziorem, okolonem z trzech stron wzgórzami, a z czwartej strony ujście ma ku rzece przez łąki płynącej. Jezioro to, utworzone z źródeł bijących z pod rzeczonych wzgórzy, stanowi wyborną miejscowość dla hodowli ryb, lecz nie wszystkie gatunki mogą się hodować, bo ma wodę stosunkowo za zimną jako źródlaną. Przy ujściu jeziora na łąki jest młyn wodny, dobrze urządzony. Łąki ulegają zalewom wód, gdyż rzeka Sanna przez nie płynąca corocznie prawie przybiera i niesie namuł gliniasty. Ogród dworski, z pod parcelacyi wraz z dworem wyłączony, pracowicie jest założony, choć na ziemi trudno przepuszczalnej, i dotąd dobrze utrzymany. Grunta w ogóle gliniaste, sapowate, lecz w suchym roku urodzajne.

Luteć al. *Lucisc*, wś i folw. w pobliżu siebie leżące, w pow. borysowskim, nad rz. Lutką, w okr. polic. chołopienickim. Wś ma os. 14; miejscowość lesista, grunta lekkie. Folw. od r. 1868 jest własnością urzędnika Bezobrazowa, ma obszaru przeszło 523 mr. *A. Jelski.*

Lutedoły, folw. dóbr Modliborzyce, pow. janowski, gm. i par. Modliborzyce, od r. 1869 podzielony na kolonie czynszowe. Dm. 18, mk. 163, ziemi 350 mr. lichej, gliniasto-sapowatej;

kamień wapienny. Przez L. idzie droga bita kraśnicko-janowska.

Lutejka, rz., prawy dopływ Niemna (ob.).

Lutek al. *Lutki*, niem. *Lutken*, *Lutkenguth*, wś, pow. ostródzki, na bitym trakcie olsztynkowsko-nidborskim, 1 milę od miasta Olsztynka, po nad jez., w t. z. starych, po większej części polskich, acz luterskich Prusach, przez osadników polskich głównie założona i trzymana. R. 1429 Wolf von Sanjenheim, komtur ostródzki, odnawia Bartoldowi, Stefanowi i Augustynowi przywilej na 10 wł. w L., które leżą między Waplewem, Pawłowem i Kunkami; przytem zamienia im prawo pruskie, którego dotychczas używali, na prawo chełmińskie. R. 1599 wś L. posiada mieszkańców przeważnie polskich. Ob. Kętrz., Ludność pol. w Prusiech, str. 379. *Kś. F.*

Luteń, błoto w płd. części pow. słuckiego, po obu stronach rz. Morocz, zajmuje około 150 w. kw. We środku L. leży wś Wieliczkowicze na praw. brzegu rz. Morocz.

Luteńka, mko, pow. hadziacki, gub. połtawskiej, nad rz. t. n., dopływem Psioły, o 24 w. od Hadziacza. Ma 749 dm., 6100 mk., 3 cerkwie. R. 1658 mko setnicze pułku hadziackiego.

Lutens (niem.), ob. *Łutynowo*.

Luterburg (dok.), ob. *Lidzbark*.

Luterka, dawniej *Luterówka* al. *Zbirów*, wś o 5 w. od Zasławia, niegdyś własność kościoła farnego w Zasławiu.

Lutern (dok.), ob. *Lutry*.

Luternsiven (dok.), ob. *Lauterseifen*.

Luterskie Piaski, ob. *Piaski*.

Lutery, zachodnia część wsi Czajki, pow. kaniowski.

Luteż, wś, pow. kijowski, o 4 w. odległa od mężyhorskiej fabryki, otoczona lasami, położona przy małej rzeczce wpadającej do Dniepru. Nazwisko wioski pochodzi od Luta, syna Swonalda, pierwszego bojara Jaropełka w. ks. kijowskiego. Tego Luta zabił tu Oleg ks. drewlański, w czasie polowania (Kronika Nestora). Z powodu tego zabójstwa wynikła wojna między Polanami i Drewlanami. Niedaleko od wsi znajduje się w lesie starożytne horodyszcze, które nazywają Turowiszczem. Cerkiew paraf. zbudowana 1801 r. Mieszkańcy głównie trudnią się rybołóstwem.

Luthern (dok.), ob. *Lutry*.

Luthin (dok.), ob. *Leuthen*.

Luthirn, *Lutir* (dok.), ob. *Lutry*.

Lutka 1.) mała rzeczułka w pow. borysowskim, ma początek w moczarach za wsią Wołczą i przy tej wsi wpada do rz. Wierchniej; kierunek ma wschodni, długość około mili. 2.) **L.**, niewielka bagnista rz. w pow. borysowskim, zaczyna się w moczarach za wsią Lutoć, przy folw. Luteć obraca młyny, wpada do wielkiego jez. Pelik, rozdzieliwszy się na dwa ramiona; płynie w kierunku północno-zachodnim około 2-ch mil, dość rybna. *A. Jelski.*

Lutken (niem.), ob. *Lutek*.

Lutkenguth (niem.), ob. *Lutek*.

Lutki, wś w pow. borysowskim, nad rz. Kamionką, ma osad 7, miejscowość poleska, grunta lekkie, okr. polic. łohojski. *A. Jelski.*

Lutki, ob. *Lutek*.

Lutków 1.) (al. *Ludków*, także *Łutków*, po rus. *Lutkiw*), wś w pow. mościskim, 12 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Mościskach, 7 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Husakowie. Na płn. leżą Tamanowice, na wsch. Pnikut, na płd. i płd. zach. Bolanowice, na płn. zach. Złotkowice. Własność mniej. ma roli or. 190, łąk i ogr. 25, past. 15, lasu 34 mr. W r. 1880 było 166 mk. w gminie, 7 na obsz. dwor. (obrz. rzym.-katol., z wyjątkiem 34 obrz. gr.-katol.). Par. gr.-katol. w Bolanowicach, rzym.-katol. w Husakowie. Wś ta należy do rzym.-katol. probostwa w Husakowie; dał mu ją Mikołaj Okszyc w r. 1528. 2.) **L.** al. *Ludków* (ob.).

Lutkówka, wś i folw., pow. błoński, gm. Skuły, par. Lutkówka. Posiada kościół paraf. drewniany, który istniał już w 1649 roku. W 1827 r. 12 dm., 72 mk. Par. L. dek. grodziski: 1772 dusz. Folw. L. rozległy mr. 946: grunta orne i ogr. mr. 347, lasu i zarośli mr. 586, nieużytki i place mr. 13, bud. mur. 1, z drzewa 8. Folw. L. lit. A, rozległy mr. 360: grunta orne i ogr. mr. 347, lasu mr. 3, nieużytki i place mr. 10, bud. mur. 1, z drzewa 8, płodozmian 8-polowy. *A. Pal.*

Lutkowo, por. *Łabiszyn* i *Ludkowo*.

Lutkuny, wś, pow. szawelski, gm. ligumska, 16 os., 274 dzies. ziemi dobrego gatunku. Należała do ekonomii Szawle. *J. Godl.*

Lutkus al. *Mitzlauken*, *Mixlauken*, *Zuckerwischken* (niem.), dobra, pow. ragnecki; stacya pocztowa Lengwethen.

Lutkuszki, wś, pow. szawelski, gm. radźwiliska, 24 os., 396 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Lutnia, wś nad str. Krąpin, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Licheń. Leży o 12 w. na płn. wsch. od Konina, od rz. Warty w. 6, ma powierzchni 422 mr., ludności mięszanej polsko-niemieckiej 116; grunt szczerkowaty, obfitość łąk, obszerne mokre pastwiska. Ob. *Gosławice*. *J. Chor.*

Lutnia, ob. *Łania*.

Lutnia, *Lutynia*, rzeka, ob. *Kościeniewicze* i *Kłoda*.

Lutoboć al. *Lutobcz*, niem. *Lutowitz*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 16, mk. 95, w tem Serbów 77. *A. J. P.*

Lutobor, po niem. *Polsberg*, wś na dolnych Łużycach, w pow. grodkowskim, w par. jaseńskiej. Ludności około 600; miejscowi są

Serbowie, robotnicy w fabrykach przeważnie Niemcy. *A. J. P.*

Lutobory, wś i folw., pow. rawski, gm. Lubania, par. Biała, o 14 w. od Rawy. Ma 18 dm., 157 mk.; ziemi włośc. mr. 202, os. 16, ziemi dwors. 485 mr.

Lutobórz, wś i folw., pow. włocławski, gm. i par. Kłóbka, o 21 w. od Włocławka, o 5 w. od st. dr. żel. Kowal. Dm. 25, mk. 245, z nich 13 ewang. Folw. 550 mr. ziemi pszennej i żytniej, 40 mr. lasu (własność Wilhelma Memertego). Jezioro około 3 włók rozl. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami L. i Wiktorowo) rozległy mr. 666: grunta orne i ogr. mr. 522, łąk mr. 46, pastwiska mr. 1, wody mr. 43, lasu mr. 41, nieużytki i place mr. 14, bud. mur. 4, z drzewa 8, płodozmian 13-polowy, pokłady kamienia wapiennego i torfu. Wś L. os. 27, z grun. mr. 76; wś Wiktorowo os. 14, z grun. mr. 17.

Lutobrok, *Lutobróg*, wś, pow. pułtuski, gm. Zatory, par. Pniewo, była własnością kolegium jezuitów w Płocku. W 1827 r. własność fund. edukac., 22 dm., 117 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. (z wsiami: L., Wierne i Borowce), od Pułtuska w. 10, od Łochowa w. 18, od rz. Narwi w. 10, rozległy mr. 732, grunta orne i ogr. mr. 339, łąk mr. 44, lasu mr. 318, nieuż. i place mr. 31, bud. z drzewa 15, młyn wodny. Wś L. os. 32, z grun. mr. 240; wś Wierne os. 12, z grun. mr. 30; wś Borowce os. 3, z grun. mr. 61.

Lutocin, wś i folw., pow. sierpecki, gm. Bieżuń, par. Lutocin, odl. o 15 w. od Sierpca. Posiada kościół paraf. mur., szkołę pocz. 1-kl. ogólną, zajazd i wiatrak. Ma 56 dm., 632 mk., 1494 mr. gruntu, 31 nieuż., w tem 1277 mr. ziemi włośc. (996 ornej). W 1827 r. było tu 34 dm., 328 mk. Kościół i par. tutejsza erekcyi niewiadomej; obecny murowany w 1861 r. wystawiony. Par. L. dek. sierpecki (dawniej bieżuński) 3018 dusz.

Lutogniewo 1.) wś, pow. krotoszyński; w r. 1881 było we wsi i dom. 620 mk., w r. zaś 1871: we wsi 58 dm., 428 mk.; 6 ewang., 422 katol.; 129 analf. Kościół katol. paraf. dek. koźmińskiego. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Krotoszynie o 5 kil. 2.) **L.**, dom.; 1716 mr. rozl.; w r. 1871 było 5 dm., 156 mk.; należy do ks. krotoszyńskiego. Wś L. należała w XV i XVI w. do Cerekwickich h. Zaręba. Łukaszewicz wspomina, że wedle oblaty wiary podejrzanej dokumentu, umieszczonej w księgach biskupich, założycielem kościoła paraf. w L. był r. 1401 Pasko z Gogolewa, podchorąży kaliski. W czasie reformacyi, za panowania Zygmunta Augusta, ówcześni właściciele oddali kościół protestantom, przyjąwszy sami nową naukę. Z rąk protestantów odzyskał go r. 1589 Jakób Zaleski, ówczesny dziedzic. Kościół był przez kilka wieków drewniany; dopiero w bieżącym wieku rozebrano dawny kościół i wystawiono nowy murowany. Por. *Krotoszyn.* *M. St.*

Lutol 1.) niem. *Gross Leuthen*, wś na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. Kościół paraf. ewang. z nabożeństwem niemieckiem; tylko przy nieszporach, co druga niedziela, kantor czyta ewangelią po serbsku; także komunia kilka razy na rok odbywa się w tymże języku. Tak przynajmniej było w r. 1880. Szkoła początkowa. W r. 1880 mk. 502, z tych $^3/_4$ rozumie i mówić może po serbsku, ale towarzyskim językiem jest już niemiecki. Szkołę a przez nią wś zgermanizował nauczyciel miejscowy Jeremiasz Kopf, zmarły koło r. 1855. Na płd. od wsi było grodzisko. Liczne zagi ludowe z tej wsi patrz w „Veckenstedt'a: Wendische Sagen". 2.) **L.**, niem. *Gross Leuten*, wieś w zniemczonej części dolnych Łużyc w pow. lubińskim. *A. J. P.*

Lutolek, niem. *Lettel*, ob. *Mokry L.* i *Suchy L.*

Lutom czyli *Lutomie*, niem. *Gross-Luttom*, wś, pow. międzychodzki; w r. 1881 było mk. 440, w r. zaś 1871: 40 dm., 443 mk.; 56 ewan., 387 katol., 91 analf. Kościół katol. paraf. należy do dek. lwoweckiego. Poczta najbliższa i tel. w Sierakowie o 3 kil., st. kol. żel. we Wronkach o 18 kil. Kościół lutomski należy do dzieł późniejszych wieków; pierwszą o nim wzmiankę Łukaszewicz odkrył w wizycie Braneckiego z r. 1641, a już r. 1725 Libowicz wspomina w swej wizycie: „Kościół w Lutomiu drewniany, pochylony, bliski upadku". W r. 1750 zaś Brühl'owa, ministrowa, ówczesna dziedziczka, kazała kościół rozebrać i wystawiła nowy murowany, do którego z polecenia ks. Teodora Czartoryskiego, ówczesnego bisk. poznańskiego, oficyał położył kamień węgielny. Wś była gniazdem wielkopolskiej rodziny Lutomskich h. Prawdzic; po Lutomskich posiadali tę wś Drużbiccy, i tu się urodził r. 1590 z ojca Piotra Drużbickiego i matki Obiezierskiej głośny jezuita Kasper Drużbicki. *M. St.*

Lutomek 1.) wś, pow. międzychodzki; 17 dm., 183 mk.; 1 ewang., 182 katol., 56 analf. Poczta i tel. w Sierakowie o 6 kil., st. kol. żel. Wronki o 18 kil. 2.) **L.**, folw.; 2778 mr. rozl.; 10 dm., 142 mk.; należy do dom. Kwilcza. *M. St.*

Lutomia, rz., początek w pow. łowickim pod Rużycami, płynie na wsch. przez Kocierzów, wchodzi w pow. sochaczewski, płynie przez Jasieniec, Szwarocin i poniżej Kozłowa biskupiego wpada z lew. brz. do Bzury. Długa 14 w. Naprost Szwarocina przyjmuje z lew. brz. strumień od Koszyjca i Rybna. *J. Bliz.*

Lutomie, niem. *Luttom*, dok. *Sylostry*, trzy miejscowości opodal siebie leżące, pow. chojnicki, nad rz. Brdą, $1^1/_2$ mili od st. kol. żel.

w Rytlu, w okolicy lesistej i piaszczystej. Par. Czersk, szkoła Lutomski most, poczta Rytel. a) włośc. wś do Zapędowa, liczy bud. 71, dm. 36, katol. 157, ewang. 68; b) król. domena do gminy Zapędowa przyłączona, bud. 9, dm. 3, kat. 14, ewang. 24; 3) król. leśn. do nadleśn. Woziwoda, bud. 1, dm. 1, ewang. 9. Osada ta śród puszczy tucholskiej istniała od najdawniejszych czasów, imię nosiła pierwotnie Sylystry al. Sylostry. Za polskich czasów L. należało do dóbr ststwa tucholskiego; lustracya tegoż ststwa z r. 1570 donosi: Wś L. ma włók 20, z tych trzyma Michał Lutomski wł. 5 i 1 ogrodnik Wojciech Lutomski także wł. 5; Stan. Lutomski ma folw. i na osobnem miejscu 3-ch osadników, ogrodnik 1. *Kś. F.*

Lutomiersk, os., przedtem mko nad rz. Ner, pow. łaski, gm. i par. Lutomiersk. Leży na wzgórzu po nad rz., połączone zwyczajną drogą z pobliskim Konstantynowem, a odtąd drogą bitą z Łodzią (odl. 14 w.). W 1827 r. było tu 194 dm., 1992 mk.; w 1860 r. 224 dm. (12 mur.) i 2363 mk. (1321 żyd.); obecnie 222 dm., 2992 mk., 647 mr. ziemi mieszczan, 6 os. prob. i 2 mr. klasztorne. Jest tu kościół paraf. murowany, kościół i klasztor ks. reformatów, urząd gminny, st. poczt., szkoła począt. 1-kl. ogólna. Starożytna ta osada była w 1274, przywilejem Leszka Czarnego ks. sieradzkiego, na miasto wyniesiona. Pomyślny wzrost zawdzięcza L. licznie osiadłym tu sukiennikom. Władysław Łokietek w 1292 r. przyłączył do miasta wieś Wrzącą. W 1311 r. nadał on L. Wacławowi z Lisowic. Następnie musiał L. wrócić do korony, skoro w 1406 r. Władysław Jagiełło nadaje połowę L. Przedborowi i synowi jego Janowi z Chełmicy za zasługi w bojach z krzyżakami. Od nich to poszła rodzina Lutomierskich h. Jastrzębiec. Około 1530 r. pożar zniszczył miasto, skutkiem czego Zygmunt August uwolnił je w 1536 r. na 6 lat od podatków. Obręb miasta wówczas był obszerniejszy niż obecnie. Grunta miejskie graniczyły z Mirosławicami, Bechcicami, Mikołajewicami i Zdziechowem. W 1570 r. dziedzic Balcer Lutomirski, przyjąwszy wyznanie braci czeskich, oddał im kościół paraf. Dopiero w XVII w. następni dziedzice Grudzińscy zwrócili kościół katolikom. Jędrzej Grudziński wojew. rawski założył tu w 1650 r. kościół i klasztor ks. reformatów, ukończony w 1659 r. Wojny szwedzkie i pożary (1696, 1797) niszczyły mko i wstrzymywały jego rozwój. Od Grudzińskich przeszedł L. do Sanguszków. Ks. Barbara Sanguszkowa marszał. w. lit. wystawiła w miejsce drewnianego murowany kościół paraf. w 1781 r. Jeszcze za Sanguszków utrzymywały się tu fabryki sukna. Następnie przeszło miasto z kolei do Wężyków, Mączyńskich a wreszcie Romockich. Par. L. dekan. łaski, 2254 dusz. Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 376 i Kod. dypl. poł. II, 473. Gmina L. należy do sądu gm. okr. II we Wrzeszczowicach, obszaru ma 8948 mr. i 5255 mk. (1867). Według Tow. Kred. Ziems. dobra L. składają się z folwarków: Wrząca, Czołczyn i Dziektarzew. Dobra powyższe miały rozległości mr. 2922, lecz w r. 1882 rozdzielone zostały na trzy części, oddzielnie hypotecznie uregulowane, t. j. Wrząca, Czołczyn i Dziektarzew. Folw. Czołczyn mr. 1176: grunta orne i ogr. mr. 518, łąk mr. 124, pastwisk mr. 107, wody mr. 7, lasu mr. 352, zarośli mr. 30, nieużytki i place mr. 38, bud. mur. 4, z drzewa 18, płodozmian 11-polowy; folw. Dziektarzew mr. 353 a mianowicie: grunta orne i ogr. mr. 289, łąk mr. 29, pastwisk mr. 21, nieużytki i place mr. 14, bud. mur. 3, z drzewa 1, płodozmian 13-polowy. Osada miejska L. os. 286, z grun. mr. 580; wś Wrząca os. 9, z grun. mr. 291; wś Czołczyn os. 59, z grun. mr. 439; wś Dziektarzów os. 13, z grun. mr. 190. *Br. Ch.*

Lutomierzyn, wś i folw., pow. płoński, gm. Stróżęcin, par. Gralewo, odl. o 16 w. od Płońska, ma 10 dm., 130 mk., 545 mr. gruntu. W 1827 r. 9 dm., 91 mk. R. 1866 folw. miał 450 mr.; wś 64 mr. ziemi.

Lutomir, ob. *Kupnowice.*

Lutomirsk, nazwa Kasperowiec (ob. t. III, str. 895) w pow. zaleszczyckim, nadana przez Jakóba Jastrzębczyka Lutomirskiego, który tu założył miasto w r. 1619. Nazwa ta poszła potem w zapomnienie a utrzymała się nazwa Kasperowiec. Wś zwie się jednak do dzisiaj Lutomirskiem al. Lutomierzem lub Miasteczkiem. *Lu. Dz.*

Lutomirz (rus. *Lutymir*), część Chłopczyc, pow. rudecki.

Lutomski młyn, niem. *Luttomermühl*, os. do Zapędowa, pow. chojnicki, nad rz. Brdą, w okolicy lesistej, piaszczystej, przy granicy pow. starogródzkiego; bud. 8, dm. 2, katol. 9, ewan. 15. Par. Czersk, szkoła Lutomski most, poczta Rytel.

Lutomski most, niem. *Luttomerbrück*, włość z karczmą do Zapędowa, pow. chojnicki, nad rz. Brdą, w okolicy lesistej i piaszczystej; bud. 6, dm. 1, ewang. 13, szkoła. Parafia Czersk, poczta Rytel. *Kś. F.*

Lutomyśl, ob. *Tomyśl.*

Lutory, zachodnia część wsi Czajki, pow. kaniowski.

Lutoryż, wś, pow. rzeszowski, nad Lasowym potokiem, wpadającym z lew. brzegu do Wisłoka, przy gościńcu z Rzeszowa przez Czudec i Strzyżów do Frysztaka a stamtąd do Krosna; należy do par. rzym.-katol. w Boguchwale a do sądu pow. i urzędu poczt. w Rzeszowie odległym o 11 kil. Położenie wsi wznosi się od 263 w kierunku płd. do 273, a ku zach. do 353 m. npm. Od południowego zach.

otacza wś wielki boguchwalski las, pokrywający wyniosłość zwaną Babią górą. L. ma 758 mk. rzym.-katol. i kasę pożycz. gm. z kapitałem 165 zł. w. a. Pos. więk. spadkobierców W. Krzyszkowskiego wynosi obszaru 342 roli i 476 mr. lasu; pos. mn. 875 roli, 80 łąk i ogr. i 16 mr. lasu; ta wś graniczy na płd. z Zarzycami i Babicą, na płn. z Boguchwałą i Pietraszówką. *Mac.*

Lutosławice 1.) *rządowe*, kol. i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Srocko. Posiadają szkołę począt. 1-kl. ogólną, 34 dm., 265 mk., 612 mr. (w tem 370 ziemi orn.), w tej liczbie tylko 11 mr. włośc. Czyt. Łaski, Lib. ben. II, 171 2.) **L.** *szlacheckie*, folw., dwie os. młyn., kol. i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Srocko. Folw. ma 3 dm., 8 mk., 474 mr.; dwie os. młyn. 2 dm., 22 mk., 2 mr.; kol. włośc. 10 dm., 126 mk., 50 mr.; os. karcz. 1 dm., pół mr. ziemi. Kol. włośc. nosi też nazwę Wygwizdów. W 1827 r. L. miały razem 13 dm., 103 mk.

Lutostań al. *Kozy*, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Puchały. Wspominana już w aktach z r. 1473; gniazdo Lutostańskich (Gloger, Ziemia łomżyńska).

Lutosza, wś nad rz. Lutoszą, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 11 dom., 95 mk., z tego 53 prawosł., 42 katol. (1866).

Lutów (mylnie), ob. *Hostynne* i *Łotów*.

Lutowa, część Wiszenki Małej, pow. gródecki.

Lutowa, pot. górski, bierze początek na obszarze gm. Wetliny, w pow. Lisko, z pod granicznego grzbietu Karpat, na wsch. zboczu góry Paportnej (1193 m.); płynie leśnym parowem na północny wschód, opłukując południowe stopy łesistego działu górskiego Jawornika (t. III, 518, nr. 6), skąd zabiera liczne potoki leśne i uchodzi do Solinki z lewego brzegu po 4-kil. biegu. *Br. G.*

Lutowice, pierwotna nazwa wsi Klimontów w pow. miechowskim (ob. *Jaksice*).

Lutowicze, wieś i folw. w pow. słuckim, w gm. wyźniańskiej, w okr. polic. starobińskim, nad rzeczką Wołką, dopływem Morocza. przy drodze wiodącej z Wyżny do Żylichowa; wś ma osad 29; folw., od r. 1822 dziedzictwo Rdułtowskich, ma obszaru przeszło 1580 mr. w glebie lekkiej, miejscowość nie bezleśna. Jest tu kaplica katol. par. Starozyca. *A. Jelski.*

Lutowiec, wś, pow. będziński, gm. Niegowa, par. Staromieście. W 1827 r. 14 dm., 85 mk.

Lutowież, *Litowiż*, wś, pow. włodzimierski, o 7 w. od Grzybowicy. R. 1753 Ostrogski darował Potockiemu tę wieś.

Lutowiska (z *Posadą*), mko w pow. Lisko, w kotlinie nad pot. Smolniczkiem, uchodzącym z praw. brz. do Sanu, 640 m. npm., o 27 kil. do Ustrzyków dolnych. Do okóła otaczają L. wzgórza lesiste, dochodzące od wsch. do 706, od płd. góra Trokaniec 889 i Otryt 938 m. bezwzględnej wysokości. Od Otrytu ciągnie się w kierunku płn.-zachodnim pasmo otryckie aż do doliny Sanu, zasłaniając Lutowiska od zach. Przez L. prowadzi droga z Ustrzyk dolnych do granicy węgierskiej (do Użhorodu). W mizernem, żydostwem przepełnionem miasteczku znajduje się par. gr.-katol. z cerkwią drewnianą, szkoła etatowa, sąd powiat. (dla 11627 dusz w r. 1880), stacya poczt. i apteka i odbywają się sławne jarmarki na woły, dwanaście razy w r., i targi tygodniowe co czwartek. Z 1849 mk. jest 510 gr. katol., 30 rzym.-katol. i 1309 izrael. Pos. więk. Stan. hr. Konarskiego ma obszaru 331 roli, 177 łąk i ogr., 112 past. i 672 mr. lasu; pos. mniej. 891 roli, 238 łąk i ogr. i 153 mr. pastw. Par. gr.-katol. należy do dyec. przemyskiej, dek. zatwarnickiego, obejmuje Żurawin i Krzywkę z ogólną ludnością 1140 rzym.-katol. i 1309 izrael. L. graniczą na płn. z Lipiem, na płd. ze Smolnikiem a na wsch. z Krzywką. *Mac.*

Lutowiska 1.) część Dziewięcierza, pow. Rawa Ruska. 2.) **L.** (al. *Lutowisko*), wieś w pow. samborskim, 18 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Samborze, 10 kil. na płn. zach. od urzędu poczt. w Wojutyczach, 8 kil. na płn. zach. od najbliższej stacyi kolei naddniestrzańskiej Nadyby-Wojutycze. Na płn. leżą Bylice, na wsch. Rakowa, na płd. wsch. Wojutycze, na płd. Sąsiadowice, na zach. Bukowa. Wody płyną za pośrednictwem strug małych na zach. do Błożewki. Najwyższe wzniesienie wynosi 299 m. Przez wieś idzie droga z Sambora do Nowego Miasta. Włas. więk. ma roli orn. 282, łąk i ogr. 65, pastw. 7, lasu 85; włas. mniej. roli orn. 412, łąk i ogr. 119, pastw. 6 mr. W r. 1880 było 433 mk. w gminie, 12 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol. z wyjątkiem 15 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Wojutyczach, gr.-katol. w Bukowej. We wsi jest cerkiew i szkoła filialna. *Lu. Ds.*

Lutowitz (niem.), ob. *Lutoboć*.

Lutowiż, ob. *Lutowież*.

Lutówka, potok łączny, wytryska na granicy południowej Skawiny z wsią Bukowem; płynie w kierunku zachodnim, wzdłuż tej granicy, i uchodzi do Skawinki z praw. brzegu, po 2 kil. biegu, u południowego podnóża Łysej Góry. *Br. G.*

Lutówko, niem. *Kl.-Lutau*, cztery w pobliżu siebie położone osady, pow. złotowski, nad jeziorem lutowskiem, przez które płynie i początek swój bierze struga Sępolna, w okolicy lesistej. Parafia Kamień, filialny kościół Lutowo, szkoła w miejscu, poczta Sępolno (Zempelburg). a) L., włośc. wś, obszaru liczy mr. 2247, bud. 112, dm. 43, katol. 238, ew. 47. b) L., posiadł. z młynem wodnym do L. wsi włośc.

przyłączona, liczy bud. 4, dm. 1, katol. 7, ew. 17. c) L., leśn. król. do nadleśn. w temże miejscu. d) L., nadleśn. król., wraz z leśn. L. i pobliską strażą leśną Mazury liczy obszaru lasów 20147 mr., dm. 4, katol. 9, ew. 10. L. zwało się także Lutowo-Małe czyli Stare. Jak świadczy odkryte niedawno cmentarzysko pogańskie, osada tu od dawna już istniała. W muzeum w Kwidzynie znajduje się 5 urn wydobytych z cmentarzyska tutejszego, a także 2 dłutka staroświeckie złożone są tam, z krzemienia wyrabiane. Ob. Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich, str. 88 i 102. R. 1372 Jarosław Bogorya Skotnicki, arcyb. gnieźn., nabył tę wieś z przyzwoleniem Elżbiety królowej za 300 grzyw. Odtąd posiadali arcybiskupi L. aż do pruskiej okupacyi. We wsi znajdował się wtenczas folw., osada czynszowa i młyn. Ob. X. Kujot, O majątkach biskupich na Pomorzu w II roczn. tow. nauk. w Toruniu, str. 70. *Kś. F.*

Lutowo, niem. *Gr. Lutau*, włośc. wś kościelna, pow. złotowski, nad jeziorem lutowskiem, przez które płynie struga Sępolna, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 4984, bud. 200, dm 86, katol. 461, ew. 154. Parafia Kamień, w miejscu filialny kościół z wikaryą lokalną połączony i szkoła; poczta Sępolno (Zempelburg). L., oddawna własność arcybiskupów gnieźn., należała do obszernego ich klucza w Kamieniu. Arcyb. Mikołaj, powróciwszy z synodu powszechnego w Kostnicy, zapisał stąd dziesięciny snopowe kolegium xx. mansaryuszów N. M. P. Wniebowzięcia. Wś ta bywała na czynsz gburom wydawana. Po okupacyi przez rząd pruski zabrana i na własność potem osadnikom wydzielona. Kościół tutejszy, arcybiskupiej fundacyi, nie wiadomo, kiedy założony; tytuł ma św. Wawrzyńca, przyłączony jako filia do Kamienia. R. 1866 urządzono przy nim stałą wikaryą lokalną ku większej wygodzie duchownej wiernych. Do kościoła należą wioski: Lutowo i Lutówko z młynem i nadleśn. król. Do szkoły tutejszej katol. uczęszcza 114 dzieci katol.; nauczyciel jest zarazem organistą. Ob. X. Kujot, O majątkach biskupich na Pomorzu w II roczn. tow. nauk. w Toruniu, str. 70. *Kś. F.*

Lutronis Villa (dok.), ob. *Ludmierzyce.*

Lutrowskie, folw., nad rz. Liczwartą, pow. częstochowski, gm. Kuźniczka, par. Danków; ma 1 dm., 15 mk., 281 mr. obszaru. Przy folw. leży tak zwana Kuźniczka Lutrowska, 9 mr. ziemi włośc. Por. *Krzepice.*

Lutry, pow. pułtuski, gm. Lubie, parafia Obrytte.

Lutry, ob. *Kąty-L.*

Lutry, niem. *Lautern* (dok. *Lutern, Luthern, Luthirn, Lutir*), wś parafialna, pow. reszelski, st. p. Teistimmen; leży na Warmii polskiej i należała od dawna do biskupów warmińskich. Założył ją wójt biskupi Henryk von Lutter w XIV stuleciu. R. 1346 3 czerwca nadaje wójt „Bruno de lutir," „honesto viro Heinczconi" karczmę w L. z jedną włóką. Za to ma płacić rocznie 2 marki, jednę biskupowi, drugą sołtysowi na M. B. Gromniczną. Datum in Castro Heilsberg. (Ob. Cod. dipl. Warm., str. 67, II). Przywilej ten potwierdza r. 1381, d. 16 lipca bisk. Henryk. R. 1375 d. 15 kwietnia, bracia: Piotr, Henryk i Mikołaj sołtysi w L. zeznawają, że im stary przywilej ich wsi zaginął. Dla tego biskup Henryk wystawia im nowy przywilej, podobny do owego starego, podług którego liczyła wieś wtedy wogóle 66 włók. Z tych sołtys posiadał wolnych 8 włók z połową czynszu karczemnego, sądami małemi i $^1/_3$ częścią kar z większych sądów. Na uposażenie probostwa przeznaczonych było włók 6. Od reszty 52 włók dawali osadnicy rok rocznie po $^1/_4$ grzywny na Boże Narodzenie. Datum Heilsberg. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 544). R. 1528 w dzień św. Antoniego zostali tutejsi mieszkańcy zwolnieni od tłoki. Za to byli zobowiązani płacić od każdej obsadzonej włóki $^1/_2$ grzywny, pomagać przy sianożęciu i zwożeniu siana; każdy powinien od 1 włóki dostarczyć 1 furę drzewa do dworu i pomagać przy pańskiej rybitwie w jeziorze „Carken." R. 1557 d. 10 marca odnowił biskup Stanisław Hozyusz przywilej wsi. Na marginesie dodano wtedy, że tylko sołtysowi przysługuje prawo rybitwy w jeziorze Pisze (Str. 544 tamże). R. 1613 d. 22 grudnia odłączono od wsi tutejszej 3 włóki i 11 morgów i przyłączono je do Szombarka (Tamże, str. 45, w przypisku). Kościół katol. istniał tu już od dawnych czasów; zgorzał r. 1550; nowo postawiony, został konsekrowany przez bisk. Kromera 18 kwietnia 1580 r. pod wezw. Maryi Magdaleny. Niedawno temu odbudowano go na nowo i poświęcono d. 13 grudnia 1863 r. (Ob. Script. rer. Warm., str. 434). Komunikantów było 1879 roku 1514. *Kś. F.* i *Kś. Fr.*

Lutry, niem. *Gr. Lautern-See*, znaczne jez. w pow. reszelskim, nad którem leżą wioski: Lutry, Kekitten i Scharnick. Z jez. L. wypływa rz. Sense.

Lutryna, *Lutrzyna*, lewy dopływ Osy, prawego dopływu Wisły dolnej. Por. *Brodnica, Grudziądz, Jaguszewice, Kamień, Gołębiewko, Kruszyn, Lembark.*

Lutterberg (dok.), ob. *Lidzbark.*

Luttken (niem.), wś, pow. ostródzki, st. p. Hohenstein. Por. *Lutak.*

Luttken al. *Luttko-Manscheit* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Schakuhnen.

Luttkenwalde (niem.), dobra ryc., pow. ostródzki, st. p. Rychnowy.

Luttom (niem.), ob. *Lutomie.*

Luttomerbrück (niem.), os., pow. chojnicki, ob. *Lutomski most.*

Luttomermühl (niem.), ob. *Lutomski młyn.*

Luttowitz (niem.), ob. *Lutoboć* (łuż.).

Luttringen (niem.), dobra, pow. kuldycki w Kurlandyi, par. Frauenburg.

Luttroetha (niem.), r. 1286 *Luthretim*, wś i dobra, pow. żegański, par. Żegań. Przędzalnia lnu.

Lututów, os., przedtem mko, pow. wieluński, gm. i par. Lututów. Leży o 21 w. od Wielunia, 210 w. od Warszawy. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową, sąd gm. okr. VII, stacyą pocztową, gorzelnię. Liber. Benef. Łaskiego wspomina L. jako wieś z kościołem (II, 156,57). W 1407 r. wydać miał Władysław Jagiełło przywilej na założenie miasta, lecz dla braku warunków L. pozostał i nadal wsią. Dopiero w 1843 r. ówczesny dziedzic L. wyjednał postanowienie rady administracyjnej Królestwa na przemianę L. na miasto. To jednak nie poprawiło bytu osady. W 1827 r. było tu 98 dm. i 563 mk.; w 1860 r. 41 dm. i 398 mk. (89 żydów). Obecnie jest 56 dm., 524 mk.; folw. 3 dm., 27 mk. Kościół tutejszy założony był pierwotnie w 1406 r., obecny wzniesiono w 1790 r. Par. L. dek. wieluński: 4060 dusz. Gmina L. należy do sądu gm. okr. VII w miejscu, posiada obszaru 12332 mr. i 4625 mk. W gminie są: 2 szkoły początkowe, tartak parowy, gorzelnia i pięć wiatraków. Dobra L. składają się z folw. L. i Kopanina, osady L.; wsi: Piaski, Popielina, Augustynów, Przybyłów, Żmuda i Kopanina. Rozl. wynosi mr. 2246; folw. L.: grunta orne i ogrody mr. 614, łąk mr. 92, pastw. mr. 14, lasu mr. 1282, nieuż. i place mr. 53, razem mr. 2055; bud. mur. 6, z drzewa 10; płodozmian 10-polowy. Folw. Kopanina: grunta orne i ogr. mr. 184, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 191; bud. mur. 3, z drzewa 11; płodozmian 4-polowy. Gorzelnia, browar, pokłady torfu. Os. miejska L. os. 37, z grun. mr. 57; wś Piaski os. 38, z grun. mr. 536; wś Popielina os. 11, z grun. mr. 170; wś Augustynów os. 32, z grun. mr. 412; wś Przybyłów os. 24, z grun. mr. 353; wś Żmuda os. 10, z grun. mr. 145; wś Kopanina os. 32, z grun. mr. 108. *Br. Ch.*

Luty, ob. *Mesa.*

Luty, las i góra, nad lewym brzegiem Łomnicy, południowo-wschodni kraniec działu górskiego Gorganu ilemskiego czyli Arszycy, na obszarze Perehińska, w pow. dolińskim; u północnych stóp płynie potok górski Nerydówka, a od południa Mołoda, dopływ Łomnicy. Nad Łomnicą u wschodnich podnóży leży miejsce kąpielowe Podluty. Wznosi się do wys. 1032 m. npm. pod 48° 40' 50" płn. sz. g., a 41° 42' wsch. dłg. g. F. *Br. G.*

Lutyca, lewy dopływ Styru, praw. dopływu Prypeci, wpada poniżej Sokula. Por. *Konopla.*

Lutycy, *Weletowie*, *Wilcy*, szczep słowiański z czasów przedhistorycznych nad Odrą aż do Baltyku.

Lutyczyna, *Lutyczna*, znaczny strumień, wytryska na obsz. gm. Uliczna, w pow. drohobyckim, na łąkach, po wschodniej stronie wzgórza „Na pole" (393 m.), w północnej stronie od wsi; płynie w kierunku północnym, tworzy w górnym swym biegu granicę gmin Uliczna i Hołobutowa (pow. stryjski), następnie zrasza łąki w Gajach wyżnich, gdzie przerzyna drogę kolei żelaznej drohobycko-stryjskiej, a zasiliwszy się z lew. brzegu wodami potoku Werchowina, mija gościniec drohobycko-stryjski i przechodzi w obr. gm. Gajów niżnich; przepływa tę wieś pomiędzy jej domostwami, gdzie zabiera z praw. brzegu potok Borski (ob.), a z lew. brzegu potoki Semenów, Torchów i Iwanowce. Następnie podąża w tym samym kierunku na północ przez obszar Dołhego, a w Oparach, po zachodniej ich stronie, przepływa stawisko, gdzie dawniej piękny i rozległy staw się rozlewał; poniżej którego wpada z praw. brzegu do Rabczanki, dopływu Tyśmienicy. Długość biegu czyni przeszło 20 kil. Górny bieg potoku tego zowią także Łuhami. Na Kummersberga mapie Galicyi (dek. 38) czytamy „Lutyczna," jako nazwę tego potoku. *Br. G.*

Lutyjecy, niem. *Leutwitz*, wś serbska na Saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 16, mk. 130, w tem Serbów 99.

Lutyka, zaśc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 2 dm., 18 mieszk. katol. (1866).

Lutyki, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska. Należała do dóbr Martyniszek, niegdyś sstwa szakinowskiego, potem hr. Lotreka; osad 6; uwłaszczono dzies. 75 i tyleż pod serwitut oddano włościańskiej rodzinie Kuszłejków. *J. Godl.*

Lutymir, ob. *Lutomirz.*

Lutynia 1.) dom., pow. krotoszyński, nad rzeką Lutynią, 2062 mr. rezl., 12 dm., 173 mk., 2 ew., 171 katol., 85 analf. Kościół kat. paraf. dekan. nowomiejskiego. Poczta i tel. w Dobrzycy o 3 kil., gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Pleszewie o 6 kil. Ze wsi L. pochodziła rodzina wielkopolska Lutyńskich, herbu Korab; w r. 1505 L. była jeszcze mczkiem. Około połowy XVI wieku posiadali ją Pabianowscy, w XVII następnie Oborscy, Twardowscy i Złotniccy. Kościół w L. zapewne stanął dopiero na początku XVI wieku, gdyż najdawniejszy dokument o nim pochodzi z r. 1539; był drewniany aż do końca wieku XVIII; dopiero 1802 Józef Otuski, ówczesny dziedzic,

wystawił nowy, murowany. Z pamiątek przeszłości w kościele zasługuje tylko na wzmiankę dzwon, poświęcony r. 1724 przez Stanisława Hozyusza, biskupa poznańskiego. Obecnie L. jest własnością Teodora Mukułowskiego. 2.) **L.**, folw., pow. pleszewski, 2 dm., 41 mk.; należy do dom. i gm. Dębna. *M. St.*

Lutynia, por. *Jama.*

Lutynia 1.) *Niemiecka*, niem. *Deutsch-Leuten*, wielka wieś w powiecie bogumińskim, ma kościół paraf. katol. z pięknym kamieniem ofiarnym w ołtarzu i zamek. Rozl. 3507 mr., mk. 2350. Jest tu szkoła ludowa, zarząd dóbr, stadniny i lasów hr. Larischów. Fabryka drenów. Par. katol. L. dek. frysztackiego: 3471 katol., 6 prot., 65 żyd. Ewangelicy należą do par. Orłowo. 2.) **L.-*Polska***, niem. *Polnisch-Leuten*, tamże, ma 1285 mr. ziemi, 1050 mk., i szkołę ludową.

Lutynia, rz., ob. *Lutnia.*

Lutynia, rz., lewy dopływ Warty, poczyna się w pow. krotoszyńskim, na południe od wsi Ligotty; płynąc ku północy, mija wś Koryta, przepływa przez część pow. pleszewskiego i i krotoszyńskiego, zrasza wsie Sośnicę i Lutynię; od folwarku: Ruda należy już całkiem do pow. pleszewskiego; tamże pod wsią Węgrzynowem przyjmuje rzeczkę Potokę, płynie przez wsie Wilczą, Magnuszewice, Wolę Książęcą, Wilkowyję; następnie pod wsią Kąty łączy się z nią uboczna Lubieska; pod młynem Stęgosz wchodzi do pow. wrzesińskiego i oblewa wieś Lisewo, pod wsią Rogaszycami jeszcze przyjmuje Lubiankę, a wreszcie pod Pogorzelicami wpada do Warty; długość L. wynosi mniej więcej 7 mil. *M. St.*

Lutynica, *Łotynica*, prawy dopływ Dźwiny. Mała ta rzeczka stanowiła dawniej granicę między Polską a Rossyą.

Lutynka, wś, pow. żydaczowski, o 23 kil. na płd. wsch. od Żydaczowa, 5 kil. na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żurawnie. Na zach. i płn. leży Mielnicz, na wsch. Manasterzec, na płd. Bujanów. Wody z całego obszaru płyną do Dniestru za pośrednictwem Lutynki, przepływającej płn. zach. część wsi w kierunku płn. wsch. i tworzącej na małej przestrzeni granicę, tudzież Czarnego suchego potoku, płynącego wzdłuż granicy wsch. od płd. na płn. Zabudowania wiejskie leżą na praw. brzegu Lutynki. Włas. więk. (probostwa łacińskiego w Żurawnie) ma roli ornej 162, łąk i ogr. 32, pastw. 11 mr.; włas. mniej. roli orn. 307, łąk i ogr. 30, pastw. 32 mr. W r. 1880 było 236 mk. w gminie, 17 na obsz. dwor. (35 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Żurawnie, gr.-katol. w Mielniczu. We wsi jest cerkiew, folwark i młyn. *Lu. Dz.*

Lutynka, wś i gm., pow. krotoszyński, 2 miejsc.: a) L., wś; b) Ruda, osada; 9 dm., 73 mk., 28 ew., 45 katol., 18 analf. Poczta i tel. najbliższe w Dobrzycy, st. kol. żel. w Koźminie lub w Pleszewie. *M. St.*

Lutynka, rzeka, wypływa w południ. stronie obszaru wsi Korczówki, w pow. żydaczowskim, dwiema strugami, tuż na granicy tejże gminy z gm. Łyskowa, z pod lasu Polaną zwanego, zabierając z niego kilka leśnych przytoków. Płynie z początku na południowy wschód północnym brzegiem tegoż lasu przez obszar Łyskowa, następnie na północny wschód przez łąki Czerteża, następnie przez łąki Tarnawki; poczem tworzy na przestrzeni kilkuset metrów granicę między Tarnawką i Dubrawką z jednej (zach.), a Bujanowem i Mielniczem z drugiej (wsch.) strony. W końcu odgranicza obszar Mielnicza od Lutynki Manasterca i uchodzi do Dniestru z praw. brzegu. Z lew. brzegu uchodzą doń: Rakowiec, Podbereza, z praw. brzegu zaś: Płoski, Kiernica i Czarny suchy p. Źródła leżą na wys. 380 m., ujście 236 m. npm. Długość biegu 19 kil. *Br. G.*

Lutzicken (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf.

Lutzine (niem.), ob. *Lucyna.*

Luxethen (niem.), wś, pow. pasłęcki, st. p. Schlobitten.

Luxhaus (niem.), leśnictwo, pow. welawski, st. p. Goldadler.

Luxhausen (niem.), dobra, pow. welawski, st. p. Alberga.

Luxta (niem.), in. jez. iłłukszciańskie, por. *Iłłukszta* i *Gallensee.*

Luysen (dok.), ob. *Lajsy.*

Luzacya, ob. *Łużyce.*

Luzani, węg. *Longh*, ob. *Łużany.*

Luzeinen 1.) *Klein*, wś, pow. moląski, st. poczt. Reichau; w r. 1857 było 12 mk. 2.) **L.-*Gross***, wś, pow. ostródzki, st. poczt. Tłokowa, (niem. Locken); 1857 r. było 20 mk.

Luzino, niem. *Lusino*, włośc. wś kościelna i dobra, pow. wejherowski, na bitym trakcie leziensko-wejherowskim, nad luzińską strugą. Obszaru obejmuje włók 127, gbur. 15, zagr. 6, katol. 433, ew. 118, dm. 52. Dobra obejmują osobno roli orn. hekt. 395, łąk 33, pastw. 7, lasu 71, nieuż. 2, ogółem obszaru hekt. 510; hodowla krów holend., owiec merynosów, koni; melkarnia; dziedzic Wilh. Wallenius. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Wejherowo, dokąd odległość wynosi $1^3/_4$ mili. Odbywa się tu doroczny jeden jarmark kramny i na bydło; jest nowo urządzony przystanek kol. żel. gdańsko-szczecińskiej. Po za wsią struga luzińska pędzi młyn tutejszy. L. od dawna należało do klasztoru pp. norbertanek w Żukowie, jak przypuszczają, darowane przez księcia Racibora. Kościół tutejszy zapewne przed sprowadzeniem do Żukowa panien (1210) zo-

stał przez książąt fundowany, o nowszych bowiem kościołach, które panny w dobrach swoich fundowały, są zapiski w aktach klasztornych, tylko o luzińskim nie ma. R. 1245 bisk. kujawski Michał darował pannom swoje dziesięciny z L. Rząd pruski zaraz po okupacyi zajął te dobra i wydał na własność prywatną. Parafia luzińska, dekanatu mirachowskiego (kościerskiego), liczy dusz 4225; kościół tytułu św. Wawrzyńca, patronatu kiedyś pp. norbertanek w Żukowie, nie wiadomo kiedy fundowany albo konsekrowany. W miejsce obalonego r. 1733 starego kościoła drewnianego, Maciej Rzepczyński, dziekan mirach. i prob. luziński nowy okazalszy wybudował z cegły r. 1740. Szpitala nie ma przy kościele; bractwa 3: św. Jana Nepom. z r. 1759, rożańcowe z r. 1750 i trzeźwości z r. 1856. Prob. Antoni Kleist, kanon. koleg. kaliskiej; wik. Wiktor Christen. Wsie parafialne: Luzino, Robakowo, Dąbrówka, Gowino, Gowinko, Ustarbowo, Sobieszyn (Sopieszyn?), Przetoczyno, Częstkowo, Milwino, Wyszecino, Barłomin, Strzebielino, Kębłowo, Gościcin, Bismark. Szkoły katol. paraf.: w Luzinie 72 katol. dzieci, w Gowinku 95, Sobieszynie 66, Przetoczynie 75, Strzebielinie 80, Kębłowie 19 (?), Częstkowie 41; ewang. szkołę w Barłominie zwiedza 33 katol. dzieci, w Wyszecinie 43, dla których nie starają się o naukę religii. Ob. Szemat. dyec. chełmińskiej 165. *Kś. F.*

Luzińska struga, bierze początek z jeziora lewińskiego, z którego wypływa przy Lewinku, w pow. wejherowskim. Kierunek ma przeważnie północny; mija Pobłocie, przyjmuje strumień zęblewski, przechodzi przez trakt bity lezieńsko-wejherowski, wzmacnia się kilkoma strumieniami z obu stron, mija wieś Niedźwiadek, gdzie młyn obraca, następnie wś Milwin, pędzi młyn barłomiński, luziński po za wsią Luzinem. W pobliżu Bolszewa przyjmuje strugę znaczną bolszewską, przechodzi po kilkakroć kol. żel. szczecińsko-gdańską, ponownie także trakt bity wejherowsko-lezieński, drugi trakt bity wejherowsko-słupski i uchodzi do Redy opodal Wejherowa. Długość biegu tej strugi wynosi około 6 mil. *Kś. F.*

Luziński młyn, niem. *Lusinoermühl*, osada z młynem do Luzina, pow. wejherowski, nad strugą luzińską.

Luzki, potok górski, wypływa na granicy Jabłonicy i Krasnoilly, w pow. kosowskim, w Beskidzie lesistym, w dziale czarnohorskim, z pod góry Płaika (1229 m.); płynie pomienioną granicą na północny wschód leśnym parowem, poczem przechodzi na obszar Fereskula i tutaj przyjąwszy kierunek południowo-wschodni, we Fereskulu uchodzi do Czeremoszu Białego z lew. brzegu. Długość biegu 8 kil.

Luzsna (węg.), ob. *Łuźna*.

Luzyanki, ob. *Luzyany*.

Luzyany 1.) al. *Łędziajny*, niem. *Lossainen*, al. *Lossainen* (dok. *Lusieyn*, *Lusygeynen*, *Luszian*), dobra ryc. na Warmii w pow. reszelskim, do których należy także folw. leśny Spieglowken (niem.); odl. od Reszla, gdzie jest st. poczt., wynosi 9 kil. Areału mają te dobra 511 ha., t. j. 327 ha. roli orn. i ogr., 55 ha. łąk, 11 ha. pastw., 105 ha. lasu, 7 ha. nieuż., 6 ha. wody. Dawniej należały te dobra do bisk. warm. R. 1359 bisk. warm. Jan potwierdza i uznaje posiadłość 6 radeł obejmującą, którą Sanglande Pachirs i jego spadkobiercy „in campo Lusien" niegdyś posiadali. Te nadaje im na nowo na prawie pruskiem („recognovimus, quod Sanglande Pachirs ac filii et heredes legitimi Nisdraw et Nerwiken quondam fratrum ipsorum de Lusien, ibidem in Campo tenuerunt sex uncos ad duo servicia, quos eis de novo damus et conferimus Jure pruthenicali"). Dodaje im 2 morgi, jeden pro graminibus, drugi pro agricultura; zagłówne ma wynosić 30 grzywien. Dat. Heilsberg die b. Valentini, A. d. 1359. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, 275). R. 1364 daje bisk. Jan Prusakowi Glanden (nostro Camerario) cztery włóki in villa Lusyeyn w przemian za 4 włóki w polu laukeslauken na prawie pruskiem. Warunki zwykłe 30 grzywien kary zagłównego i prawo przedaży. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 389). R. 1515 odstąpił bisk. Fabian dobra L., Moldyty i Micolen braciom swoim Janowi z Luzyan, wójtowi i Olbrachtowi z Luzyan, staroście na zamku reszelskim w przemian za wś Sorbaum i dobra Nerwicken, zamienił L. na dobra chełmińskie i zwolnił osadników ze służb i czynszu. (Ob. Cod. dipl. Warm. I, str. 486). 1857 r. było tu 129 mk. Paraf. katol. Leginy, paraf. ew. Reszel. Roku 1702 mieszkał w L. Wacław Stanisławski, wójt warmiński. (Kętrz. O ludn. pols., str. 563). 2.) **L.-*Małe*** al. *Luzyanki*, niem. *Kl.-Lossainen* al. *Kl.-Lozaynen*, (*Lozaynen minus*), wś, pow. reszelski, założył ją r. 1524 biskup Fabian na 21 włókach nadanych prawem magdeburskiem ad utrumque sexum. R. 1685 zamienił Andrzej Gąsiorowski dobra Worpłak mające prawo chełm. na 21 włók w Luzyanach, nadanych prawem magdeb. ad utrumque sexum. Roku 1718 dostaje, po śmierci Kazimierza Troszki z Klakendorf, połowę dóbr Andrzej Gąsiorowski z Luzyan. (Ob. Kętrz. O ludn. pols., str. 549). W najnowszym spisie miejscowości Prus zach. i wschod. nie ma tej miejscowości; jest tam tylko mowa o Luzyanach wogóle, bez przydomku M. albo W. W M. Luzyanach mieszkali r. 1702 Gąsiorowscy. (Kętrz. l. c., str. 563). *Kś. Fr.*

Lwa, w dolnym biegu nazywana Mostwa, prawy dopływ Stwigi, prawego dopływu Prypeci.

Lwg (dok.), ob. *Łuków*, pow. rybnicki.

Lwiw (rus.), ob. *Lwów*.

Lwów (po rus. *Lwiw*, po niem. *Lemberg*, po franc. *Leopol*), stołeczne miasto Galicyi, stolica 3-ch arcybiskupów katolickich, dawniej stolica Rusi halickiej, a za rządów polskich województwa ruskiego, starostwa i sądu grodzkiego.

Nazwy, położenie, granice, rozległość i części miasta. Dawne ruskie nazwy: *Lwow, Lwiw, Lwihrad, Lwihorod, Ilwiw*, (skąd przymiotnik: *ilwiwski*); niem.: *Lemborg, Lamberg, Lemburg, Löwenburg*; łaciń.: *Lemburga, Lamburga, Leontopolis, Leopolis, Leonc, Livovia, Leopolya*; w dyplomie z r. 1389 (Ak. gr. t. V, str. 24) czytamy „*civitas Leona*"; polska nazwa *Lwów* znana już w XV w.; obok niej znajdujemy nazwy: *Lowow* (Ak. III, 49), *Lywow* w Roczniku Małopolskim (Mon. Pol. III, 200) i *Lwow* w Kronice klasztoru trzemeszyńskiego (Mon. Pol. III, 259); Grecy używali w końcu XIII w. nazwy: *Litbon, Litbada*; patryarchowie zaś carogrodzki, aleksandryjski i jerozolimski nazwy: Λεόβιος (czyli Leowios), a częściej Λεοντοπόλις; Turcy, pisząc o Lwowie, zowią go: *Ili, Ilbo, Ilibot, Ilibow, Ilbadir*; Ormianie nazywali miasto *Ilof*. Lwów leży między 49° 48′ i 49° 52′ płn. szer. a 41° 38′ 15″ i 41° 46′ wsch. dług. od F. Na płn. graniczy z Kleparowem, Zamarstynowem i Zboiskami, na płn.-wsch. z Malechowem, na wsch. ze Zniesieniem, Krzywczycami, Lesienicami, Winnikami, na płd. wsch. z Sichowem, na płd. z Kozielnikami, Zubrzą, Kulparkowem, Sokolnikami, na zach. ze Skniłówkiem, Signiówką i Biłohorszczą. Przestrzeń temi granicami objęta zajmuje 31.665 kw. kil. Obwód miasta wynosi około 46 kil. Linia cłowa jednak, którą miasto w celu opodatkowania wszelkich spożywczych produktów krajowych i zagranicznych jest obwiedzione, nie sięga tak daleko. Rogatki zamykające tę linię cłową są: Łyczakowska, Sichowska al. Zielona, Stryjska, Wulecka, Grodecka, Janowska, Kleparowska, Zamarstynowska i Żółkiewska. Miasto dzieli się na 5 dzielnic: śródmieście i 4 przedmieścia. Śródmieście (dawniej zwane miastem) zajmuje środkową część obszaru, więcej ku płn. wysuniętą. Od innych dzielnic miasta oddzielają je: na zach. wały Hetmańskie i plac Gołuchowskiego (nazwany na cześć byłego namiestnika Agenora hr. G.); na płn. plac Krakowski, ulica Kościelna i plac Strzelecki; na wsch. ul. Czarnieckiego; na płd. pl. Bernardyński, Halicki i Maryacki (dawniej zwany plac Ferdynanda, otrzymał dzisiejszą nazwę w r. 1862 z powodu marmurowej statuy Matki Boskiej, darowanej przez hr. Badeniową a ustawionej na studni). Środek śródmieścia zajmuje czworoboczny rynek, 142 m. długi, 129 m. szeroki. Bywał on świadkiem scen rozmaitych. W r. 1436 odbierał tu Władysław Warn. na tronie wzniesionym hołd od Eliasza, hosp. multańskiego. W r. 1564 ścięto przed ratuszem Tomszę i jego towarzyszy; w r. 1578 ścięto Iwana Podkowę, a 1582 Jankułę hosp. multańskiego; r. 1615 ścięto tu kilkunastu konfederatów wojskowych. W r. 1624 rozdawał Stanisław Koniecpolski, hetm. w. kor., mieszczanom lwowskim na wychowanie dzieci, odbite Tatarom pod Martynowem. Często odbywały się na rynku widowiska sceniczne z okazyi zwycięstw odniesionych nad nieprzyjacielem, np. w r. 1611 z powodu zdobycia Smoleńska, albo podczas beatyfikacyj świętych polskich, których kilka tu obchodzono; albo w końcu podczas wjazdu królów i instalacyj arcybiskupich. Dawniej stały na rynku dokoła ratusza różne kramy kupieckie, budki do sprzedaży towarów, jatki i gospody. Wynajmowano je tak miejscowym jak i obcym kupcom (ci ostatni tylko w czasie jarmarku sprzedawać mogli). W nowszych czasach zniesiono to wszystko, rynek wybrukowano, ratusz obsadzono drzewkami (przed kilku laty). Dziś odbywają się na rynku targi nabiału, jarzyn, kwiatów, owoców, i t. d. Z rynku wybiegają na płn. ulice Krakowska na pl. Krakowski i Grodzickich na pl. Strzelecki; na wsch. ul. Dominikańska (dawniej Bożego Ciała) na pl. Dominikański, ul. Ruska na Podwale i wały Gubernatorskie; na płd. ul. Serbska (dawniej Szkocka) na pl. Bernardyński i Halicka na pl. Halicki a stąd dalej aż do ul. Pańskiej; od płd. zach. przypiera do rynku pl. Kapitulny (dawniej Katedralny) a z płn. zach. narożnika rynku wybiega na zach. ul. Trybunalska na plac t. n. W zach. stronie śródmieścia biegnie równolegle z wałami, po nad praw. brz. Pełtwi, ul. Hetmańska z pl. Maryackiego na pl. Gołuchowskiego, a równolegle z nią ul. Teatralna (daw. Długa) z pl. Maryackiego przez pl. Kapitulny, ś. Ducha i Castrum na pl. Krakowski. Na pl. ś. Ducha stał dawniej kościołek i cmentarz pod wezw. ś. Ducha oraz szpital pod wezw. ś. Elżbiety. W r. 1784 zniesiono kościołek i szpital, a dziś mieści się na tem miejscu, zasadzonem drzewami, strażnica wojskowa i kawiarnia wiedeńska. Z placu tego prowadziła dawniej za miasto furta jezuicka. Plac Castrum al. Grodzki, dziś pusty przeważnie. Dawniej stał na nim klasztor franciszkański z kościołem ś. Krzyża. Po zniesieniu klasztoru umieszczono w gmachu klasztornym szkoły normalne a kościół przerobiono na teatr. Obydwa te zabudowania zbombardowano r. 1848, poczem je całkiem rozebrano. Część placu, gdzie dziś dyrekcya policyi, sąd apelacyjny i gmach teatralny zajmował dawniej zamek niski. Z pl. Maryackiego wybiegają na wsch. ulice: Wałowa, Sobieskiego (daw. Nowa) na Podwale i wały Gubernatorskie i ul. Wekslarska; z ul. Długiej wybiega na wsch.

ul. Ormiańska a z pl. Gołuchowskiego ul. Skarbkowska (daw. Niższa Ormiańska) na wały Gubernatorskie. Z pl. Dominikańskiego wybiegają ulice: na wsch. Arsenalska i Cerkiewna, obie na Podwale, a na płd. Blacharska na pl. Wekslarski. Na płd. od śródmieścia leży dzielnica pierwsza, przedmieście Halickie, oddzielona od dzielnicy Krakowskiej ul. Kopernika (daw. Szeroka, a jeszcze przedtem Sokolnicka), wybiegającą z pl. Maryackiego na płd. zach. i dalszym ciągiem tej ulicy, drogą Wulecką, a od dzielnicy Łyczakowskiej ul. Pańską, wybiegającą z pl. Bernardyńskiego na płd., ul. Na Rurach, wybiegającą z ul. Pańskiej, obok t. zw. Kręconych Słupów na płd. wsch. Dzielnica ta składa się z następujących części: Halickie przedmieście, tuż na płd. od śródmieścia; Pohulanka na płd. wsch. od Halickiego; Snopków (al. Gibówka) na płd. od obu poprzednich (w r. 1870 byli tu oo. józefici, ob. Dziennik Lwowski 1870, № 293; jest tu kamieniołom); Bielowsko (al. Bielowskie) na płd. od Snopkowa, przypiera do Kozielnik; Pasieki Halickie na wsch. od Snopkowa i Bielowska, przypierają do Winnik i Sichowa; Jusgladówka (ob.) na płd. zach. od Snopkowa, przypiera jako wąski klin najdalej na płd. wysunięty do Kozielnik, Zubrzy i Kulparkowa cz. I; Zofiówka na zach. od Snopkowa, przypiera płd. częścią do Kulparkowa cz. I; Bodnarówka (al. Bednarówka) na płd. zach. od Zofiówki, wąski klin wysunięty na płd., objęty od wsch. Kulparkowem cz. I, od płd. Sokolnikami a od zach. Kulparkowem cz. II; Wulka na zach. od Zofiówki i Bodnarówki, przypiera do Kulparkowa cz. II; Kartelówka na zach. od Wulki i Nowy Świat na zach. od Kartelówki. W dzielnicy są place: Akademicki (daw. ś. Jana) i większy cokolwiek pl. Chorążczyzny, nazwany tak od jednego z Potockich, byłego chorążego kor., który przy końcu XVII w. tę podówczas bagnistą część miasta osuszył i czynszownikami zaludnił. Na zach. i płn. zach. od śródmieścia leży dzielnica druga, przedmieście Krakowskie, oddzielona od dzielnicy Żółkiewskiej ul. Kazimierzowską, Karną, Szpitalną, Mejzelsa i Kleparowską. Obejmuje ona następujące części: przedmieście Krakowskie, tuż na zach. od śródmieścia; Pod Dębem, na płn. zach. od śródmieścia, przypiera do Kleparowa i Zamarstynowa; Gródeckie na zach. od Krakowskiego; Janowskie, płn. zach. część obszaru przypierająca do Biłohorszcza i Kleparowa; Bogdanówka, płd. zach. część miasta przypierająca do Sokolnik, Skniłówka, Signiówki i Biłohorszcza. W dzielnicy tej leżą folwarki: Frydrychówka (Friderikenhof; w r. 1827 była tu szkoła ekonomiczna z ogrodem botanicznym), Kortumówka; grupa domów Na Debrach. Część dzielnicy zwie się Bajki (Na Bajkach). Z placów zasługuje na uwagę plac ś. Jura. Na płn. od śródmieścia leży trzecia dzielnica, przedmieście Żółkiewskie (zwane niegdyś Tarnawką), oddzielone od przedmieścia Łyczakowskiego ul. Szkarpową i Teatyńską. Ciągnie się ona ku płn. wsch. do granic Zamarstynowa, Zboisk, Malechowa i Zniesienia i jest najmniejszą dzielnicą miasta. Leży tu folw. Gabryelówka. Z placów wymieniamy: pl. ś. Teodora, Misyonarski, Maryi Śnieżnej, Stary Rynek, pl. Benedyktyński i Rzeźni. Na wsch. od śródmieścia leży czwarta dzielnica, przedmieście Łyczakowskie, złożone z następujących części: Łyczakowskie przedmieście na wsch. od śródmieścia aż do granic Zniesienia i Krzywczyc; Cetnerówka na płd. wsch. od części poprzedniej do granic Krzywczyc (ob. Przechadzki po okolicach Lwowa, Rozmaitości, 1825, № 24); Majerówka na płd. wsch. od Cetnerówki, przypiera do Krzywczyc, Lesienic i Winnik; Mazurówka po za cmentarzem Łyczakowskim i Pasieki Łyczakowskie. W dzielnicy tej leżą folwarki pp. Ormianek i Lonszanówka (ob.) i place: Franciszkański i Cłowy. W r. 1871 przeprowadzono nowy podział miasta, ulicom i placom ponadawano przeważnie nowe nazwy a domy ponumerowano w ten sposób, iż każda ulica ma swoje numera od pierwszego począwszy, parzyste po prawej a nieparzyste po lewej stronie ulicy, idąc od środka miasta. Ulic jest 246, placów 24. Długość ulic brukowanych i szutrowanych wynosi 79.3 kil. z powierzchnią 61.75 hekt.; oprócz tego wynoszą place targowe i do publicznego użytku służące 2.8 hekt. Długość dróg ziemnych nieszutrowanych wynosi około 35 kil. Dokładny wykaz wszystkich ulic i placów zawiera „Skorowidz nowych i dawnych numerów realności, tudzież nazw ulic i placów król. stołecznego m. Lwowa według uchwał Rady miejskiej z r. 1871 z urzędowych źródeł zestawiony, Lwów, 1872". „Plan król. stoł. m. Lwowa ze Skorowidzem dawnych i nowych nazw placów i ulic, Lwów, 1877". (Wymiar 1:7.200).

Układ pionowy. L. leży na płn. krawędzi płaskowzgórza podolskiego, w obszernej kotlinie utworzonej przez Pełtew. Kotlinę tę otaczają: od płn. Łysa Góra (dawniej Kalwarya, wspominana już pod r. 1270, ob. „Listy Chodakowskiego do Kropińskiego" w Bibliot. Warsz. 1866, t. II, str. 180). Dawniej stały tu trzy krzyże, do których pobożni pielgrzymowali. Wznosi się ona nad monasterem ś. Onufrego. Dawniej była naga. W r. 1837 splantowano ją, zasadzono drzewami, poprzerzynano chodnikami i zamieniono na miejsce najprzyjemniejszej przechadzki. Na wsch. łączy się ona z Wysokim Zamkiem (al. Górą Franciszka Józefa), najwyższem wzniesieniem we Lwowie (398 m. npm.). O kilkadziesiąt kro-

ków na wsch. od Wys. Zamku wznosi się oddzielone od niego głębokim parowem, ostrokręgowe nagie wzgórze, zwane górą Lwa albo górą Stefana, zaopatrujące od niepamiętnych czasów całe miasto w biały piasek. Nieco dalej nad strzelnicą miejską wznosi się Wilcza góra i Kaiserwald (ob.). Wszystkie te wzgórza opadają stromo na płn. ku nizinie nadpełtwiańskiej, podmokłej. Dalszym ciągiem tych wzgórz są wzgórza, na których stoi wieś Zniesienie, wzgórza Krzywczyckie i Lesienieckie z Czartowską Skałą. Od płd. wsch. okalają kotlinę lwowską lesiste wzgórza Pohulanki (al. Lasek Węglińskiego), t. zw. szańce tureckie, od płd. wzgórza snopkowskie, Zofiówka i wyżyna wulecka; od zach. zamyka kotlinę rozległe płaskowzgórze, na którem wznosi się wzgórze ś. Jura, góra sprawiedliwości (al. hyclowska), na której za najdawniejszych już czasów odbywały się egzekucye zbrodniarzy, i Kortumowa góra (379 m. npm). W mieście samem, tuż nad zakładem Ossolińskich, wznosi się góra Wronowskiego, zwana dawniej górą Szembeka i łączy się z górą Poznańską i Kaleczą (ob.), na ktorej dawniej stał dworek Bartłomieja Zimorowicza r. 1656 wystawiony. Wszystkie te wzgórza są splantowane, a na nich stoi cytadela (w środku olbrzymi gmach 3-piętrowy na 3000 ludzi, a po rogach 4 forty). Czyt. „Kotoraja z wincia hor, stanowliaszczych rubok lwowskoj kotłyny od połnoczy, była horoju Lwa“ p. Szaraniewicza w Geogr. istorocz. Statiach, Lwów, 1875, str. 46.

Geologiczne stosunki okolicy miasta Lwowa. (Ustęp ten napisał prof. M. Łomnicki). W malowniczym krajobrazie Lwowa i jego okolicy, przedstawiającym się najpiękniej od płn. i wsch. strony Wys. Zamku, stanowi stroma krawędź płn. z naturalną terasą, przewijającą się środkiem jej zbocza i wielokrotnie debrami głębokiemi i ciasnemi zworami porozdzierana, główny rys okolic lwowskich od wschodu. Oko nasze wstrzymuje się dopiero na wsch. widnokęgu tam, gdzie ta krawędź zwana w okolicy Złoczowa pasmem Gołogór i Woroniaków, ku płn. wsch. w okolicy Oleska i Podhorzec ku wołyńskiej przewija się granicy. Od płn. zach. strony, a to od Janowskiego przedmieścia ku Kleparowi i Hołosku, ta sama krawędź, przerwana kotliną lwowską, nie dosięga tak znacznego wzniesienia, ani tak stromo ku nizinie pełtewskiej opada. Charakter płaskowzgórza podolskiego zaciera się tu coraz więcej, a poczynają się piaski i gliniska, cechujące nadbużańską równinę. Od płn. nizin zapadłych wdziera się tu sosna (Hołosko, Brzuchowice) a z nią właściwa fauna i flora mieszająca się z formami stepowego Podola. Ku płn. po za niziną pełtewską i równolegle z nią przewija się pasmo niskie, wybiegające z Hołoska i wierzchowiny malechowskiej, a dalej ku płn. kilka innych pagórowatych pasemek z niem równoległych, zmierzających również od zach. ku wsch., gdzie po krótkim przebiegu, obniżając się zwolna, gubią się w nadbużańskiej nizinie. Przedzielają je torfiaste doliny o łagodnych zboczach, przerznięte w tym samym kierunku leniwo przewijającemi się dopływami Pełtwi. Ku płd. po za rogatką Zieloną i Stryjską, kędy przewija się europejski dział wodny pomiędzy dorzeczem czarnomorskiem a bałtyckiem, rozciąga się płaskowzgórze wzniesione około 350 m. npm. (a na 100 m. prawie po nad dnem kotliny lwowskiej) jednostajną płaszczyzną, która dopiero w znaczniejszej odległości ode Lwowa zwolna ku dolinie dniestrowej się obniża. Na samym zaś krańcu płd. widnokręgu sinieją w kilkunastomilowej oddali wyraźnie zarysowane grzbiety Karpat stryjskich. Ku zach. na tem samem płaskowzgórzu, pomiędzy rogatką Grodecką a Janowską, obok torfowisk i zapadłych moczarów, na których poczyna się potok Biłhorecki, należący do dorzecza dniestrowego, jawią się dyluwialne piaski lotne (miejsce wyścigów konnych), zupełnie obce płd. wsch. okolicom Lwowa. Główne te rysy w rzeźbie naziomu L. i najbliższej jego okolicy pozostają w najściślejszym związku z budową geologiczną tej części płaskowzgórza podolskiego i graniczącego z niem niżu północno-galicyjskiego. W budowie geologicznej tak lwowskiej kotliny, jak i dalszych po za jej obrębem okolic, biorą udział następujące utwory: 1) kredowy; 2) trzeciorzędny; 3) dyluwialny i 4) alluwialny, z których każdy petrograficznie odmiennie wykształcony we właściwy sposób na plastykę całej okolicy oddziaływa. 1. Utw. kredowy. Najstarszym utworem, tworzącym podłogę geologiczną w całym okręgu lwowskim, jest kreda senońska, zwana pospolicie „opoką“. Przeważnie jestto sinawo-popielatawy, rzadziej białawy, miękki i łatwo wietrzejący wapień ilasty (margiel), którego szczeliny są często powleczone rdzawo-czerwonawym wodorotlenkiem żelazowym. Analiza chemiczna, dokonana na kilku próbkach przez G. Wolfa i S. Płachetkę, wykazała na 100 części: węglanu wapna 66%, glinki 11.8%, krzemionki 16%, tlenku żelazowego 1.8%, tl. magnowego 1.2%, wody wraz z utratą 2.3%. W tym marglu znachodzą się często bryłki markarytu, przeistaczającego się pod wpływem powietrza i wody często w limonit, któremu niekiedy towarzyszy gips krystaliczny (jak np. w Snopkowie), utworzony działaniem powstającego z markarytu kwarcu siarkowego na węglan wapna. Skorupy przeważnej liczby mięczaków zastąpione są również wodorotlenkiem żelazowym, którym tak ich odciski jak ośrodki rdzawo są zabarwione. Z tym charakterem petro-

graficznym występuje kreda w całej tutejszej kotlinie. Do jakiej sięga głębokości niewiadomo. Otwór wiertniczy, poprowadzony przed laty do 60 sążni wiedeńskich, nie przebił jej wcale. Dla piasków i wapieni trzeciorzędnych stanowi kreda podkład nieprzepuszczalny, czego dowodem liczne źródła, bijące właśnie z granicy obu utworów wszędzie, nietylko po zboczach kotliny (Pohulanka, Snopków, Wulka, Kleparów), lecz także u podnóża krawędzi płn. (Kiselka, Zniesienie, Krzywczyce). Przykryta do 100 m. przeszło miąższemi pokładami trzeciorzędnemi, albo gliną dyluwialną i nowszemi napływami, odsłania się kreda tylko u podnóża obnażonych stoków kotliny albo w głębokich debrach, zazwyczaj zaledwie na kilkanaście metrów po nad dnem (260 m. npm.) niziny pełtewskiej wzniesiona. Widać ją tuż pod pałacem arcybiskupim przy ul. Czarnieckiego, pod klasztorem karmelickim, franciszkańskim, w niższej części cmentarza łyczakowskiego, powyżej ogrodu Jabłonowskich, powyżej zakładu Ossolińskich aż do kościoła ś. Łazarza i ś. Magdaleny, tuż pod piaskami placu śto-jurskiego powyżej ogrodu miejskiego, powyżej kościoła ś. Anny i domu inwalidów, gdy tymczasem górna część Łyczakowskiego przedmieścia od kościoła ś. Piotra w górę, górna część Zielonego, Snopkowa, Wulki, Grodeckiego i Janowskiego na trzeciorzędnych piaskach się zabudowała. Nie wszędzie atoli kreda do tej samej bezwzględnej dochodzi wysokości. W kilku bowiem punktach kotliny lwowskiej, jak np. za ogrodem Jabłonowskich, warstwy kredy znacznie wyżej się odsłaniają, aniżeli dalej ku wsch. ku Żelaznej Wodzie; tak też na Wulce po nad stawem pełczyńskim, na zach. kończynie Wysokiego Zamku powyżej kościołka ś. Jana i t. d. Świadczy to o nierównym naziomie kredy w chwili zalewu przez morze trzeciorzędne. Fauna kredy lwowskiej, opracowana przez dra Altha („Geognostisch-paleontologische Beschreibung der nächsten Umgebung v. Lemberg“ w Haidingera naturwiss. Abh. III, 171. Wien, 1850, i „Geogn.-paleontol. Beiträge der nächsten Umgeb. v. L.“ w Jahrb. der geol. Reichsan. 1852, Abth. III); dra Knera („Ueber die Versteinerungen des Kreidemergels v. L. und dessen Umgebung“ w Leonharda „Jahrb. f. Mineralogie“ etc. 1848, str. 82; „Versteinerungen des Kreidem. v. L. u. seiner Umgebung mit 5 Tafeln“, Wien, 1850; „Neue Beiträge zu den Verstein. v. L.“ Wien, 1852); S. Płachetkę („Das Becken v. L.“ Lemberg, 1863); dr. Reussa („Beschreibung der Foraminiferen u. Entomostraceen des Kreidemergels v. L.“ Wien, 1851 w Haidingera Naturwissenschaft. Abh. IV, str. 17 i VII str. I; „Verzeichniss der im Bernstein führenden Tertiaersande v. L. aufgefundenen Foraminiferen“ w Jahrb. der geolog. Reich. II, 163) i E. Favre'a („Description des mollusques fossiles de la craie des environs de L.“, Genève, 1869; krótką ocenę tej pracy ob. w Verhandl. der geolog. Reich. 1869, str. 357), odznacza się wielkiem bogactwem skamielin, które tutejszą opokę przekazują do piętra senońskiego. Do najcharakterystyczniejszych skamielin przewodnich należą: Belemnitella mucronata d'Orb., Pholadomyia decussata Phil., Ostrea vesicularis Lam., Ostrea larva Lam., Rhynchonella octoplicata d'Orb., Terebratula carnea Sow. i Ananchytes ovata Lam. Wszystkich dotychczas rozpoznanych gatunków jest przeszło 200 (według Altha 213), która to liczba nowszemi poszukiwaniami (dr. Olszewski: „Zapiski paleontolog.“ w Sprawozd. Kom. fizyogr. 1875, t. IX i dr. Dunikowski: „Nowe foraminifery kredowego marglu lwow.“ Kosmos, Lwów, 1879, str. 102 i 122, z tabl. litogr.) znacznie się powiększyła. Zwykle dokładnie zachowane odciski i ośrodki form cienkoskorupkowych świadczą o spokojnem osadzaniu się wapiennego mułu ilastego na dnie ówczesnego morza, którego głębokość, o ile wnosić można po oceanicznych przewiertkach (Brachiopoda) i głowopławach (Cephalopoda), bardzo znaczną być musiała. 2. Utwór trzeciorzędny, miejscowo do 100 m. przeszło miąższy, jest głównym elementem składowym w plastyce tutejszej okolicy. Wszystkie bowiem zbocza kotliny lwowskiej powyżej dołującej kredy, jako też całe płaskowzgórze, dosięgające w płn. swej krawędzi najwyższego wzniesienia, są utworem formacyi trzeciorzędnej, która, w przeciwieństwie do petrograficznie jednostajnej kredy, wielką odznacza się rozmaitością w wykształceniu nie tylko poszczególnych ogniw lecz nawet tych samych poziomów na stosunkowo niewielkiej przestrzeni. W skład tej formacyi wchodzą głównie piaski, piaskowce i wapienie z podrzędnie występującemi iłami i gipsami. Szczególnie wyraźnie odsłania się utwór trzeciorzędny w głębokich a malowniczych debrach i dolinkach od wsch. (Zniesienie, Krzywczyce, Pasieki), i od płd. wsch. (Pohulanka, Snopków), ostro odcięty od dołującej pod nim kredy szaro-popielatej. Cały ten utwór należy do górnego miocenu (II piętra śródziemnomorskiego). Ze względu na odmiennie wykształcone dolne a górne pokłady podzielić go można za przewodem Altha na 3 ogniwa: dolne (piaski dolne), średnie (wapień litotamniowy) i górne (piaski górne). W dolnem ogniwie tego utworu przewagę mają piaski białawe (debry na Zniesieniu) albo zielonawe, drobno-ziarniste, miałkie, zawierające dużo ziarnek glaukonitowych i drobno rozsianego łyszczyku (Wulka). Przechodzą one u dołu w zbite piaskowce i zlepieńce piaskowcowe, przepełnione zwykle skamielinami (Klepa-

rów, Zniesienie) albo w grubolitotamniowy wapień (Wulka, Pasieki, Czartowska Skała), leżący bezpośrednio na kredzie, albo w iły sinawo-popielatawe, zawierające obfite pokłady gipsu grubo-blaszkowego, szaro-żółtawego (Wulka, Bogdanówka). W ilastych piaskach szarawo-zielonawych (Snopków) albo w piaskowcach (pod ś. Jurem) znachodzą się zrzadka rozrzucone bryłki czerwonawo-brunatnego bursztynu, zwykle zwietrzałego wraz z okruchami lignitu. (O bursztynie pode Lwowem zob. Dod. do Gaz. Lwow. 1851, str. 122, 126 i 130; Knerr „Vorkommen des Bernsteins bei L.“ w Jahrb. der geolog. Reich. II Jhg. 1851, Heft 2). Najważniejszy jest pokład piaskowców zlepieńcowych, leżący bezpośrednio na kredzie. Zawiera on mnóstwo skamielin, zwykle tylko w ośrodkach zachowanych, z pomiędzy których przewagę mają: Panopaea Menardi Desh., Thracia ventricosa Phil., Cardium baranovense Hilb., Lucina borealis L., Pecten scissus Favre, Isocardia cor. Lam., Nucula nucleus L., Leda Fragilis Chem., Pecten galicianus Favre, Terebratula cf. grandis Blmb. i t. d. Niektóre z tych skamielin nie powtarzają się wcale w wyższych poziomach. Dolne to ogniwo nie wszędzie z równą miąższością się rozwinęło, a to z powodu nierównego naziomu kredy. Najpotężniej występuje po nad Zniesieniem, ku Krzywczycom i Pasiekom, gdzie miejscami dosięga przeszło 30 m. miąższości. Drugiem bardzo ważnem ogniwem w plastyce okolic L., szczególnie od strony płn. wsch. (Wysoki Zamek, Kaiserwald, Zniesienie, Pasieki i Pohulanka) jest pokład wapienia litotamniowego, przykryty cienką warstewką wapienia erwillowego, zawierającego prócz drobnej małżki Ervilia purilla także dużo Modiola cf. Hoerneri, Cardium sp. (podobne do C. obsoletum E.), Hydrobia (Paludina). Wapień litotamniowy składa się prawie z samych kulistawych bryłek litotamniowych, spojonych wapnisto piaskowem lepiszczem. Bryłki te mają powierzchnię guzowatą, pomarszczoną i zdradzają wyraźne utkanie roślinne. Wytłaczają się one ciągle z odsłoniętych pokładów tego wapienia i gromadzą się na dnie okolicznych zworów i dolin. Miąższość wapieni litotamniowych wraz z erwiliowemi dochodzi zaledwie do 5 m. Opierały się one mocą swej zwięzłości najdłużej denudacyi w epoce lodowej i tym sposobem wytworzyły naturalną terasę, opasującą tak Wysoki Zamek (alea topolowa) jak dalsze zbocza stromej krawędzi ku Zniesieniu i Krzywczycom. W tym poziomie najwięcej odkryto kamieniołomów, które dostarczają trwałego materyału na fundamenta i ciosy dla całego miasta. Po nad wapieniami litotamniowemi rozwinęło się trzecie ogniwo, górne, miejscowo nierównie potężniej aniżeli ogniwo dolne. Składa się ono przeważnie z piasków lub margłów piaszczystowapnistych, tak miękkich, jak twardych, rzadziej zaś z wapieni jednostajnych (Majerówka), zawierających w szczelinach prześliczne gromadki miodowego kalcytu. Wapienia z Majerówki używa się do szutrowania dróg i ulic tak we L. jak najbliższej okolicy; piaskowców zaś z łomów na Czartowskiej Skale do szutrowania gościńca winnickiego. Utwór ten ma główny udział w budowie najwyższych wzniesień płn. wsch. krawędzi (Wys. Zamek, Czart. Skała). Grubo-ziarniste piaski białawe i usypliwe, lub zielonawe i zbite w twarde piaskowce główną odgrywają rolę. Skamielin tu w ogóle mało. Najwyżej występują tutaj gdzieniegdzie (Piaskowa góra) ławice ostrygowe (ostrea cochlear Pol.) a z innych mięczaków, obok zwyczajnej w tych poziomach Ervilia purilla Phil., znachodzą się często: Trochus patulus Broci, Pectunculus pilosus L., Thracia ventricosa Phil., Cardium sp., rzadziej zaś: Cerithium deforme E., Pecten elegans Audn., P. Wolfi Hilber, P. Sturi Hilb., Corbula gibba Ol., Isocardia cor L.; z jeżowców Scutella sp. i mnóstwo mszywiołów (Bryozoa) jak np. w Kortumowej Górze, tudzież otwornic (Foraminifera) jak na Majerówce. W dolnej części tych piasków trafiają się nierzadko bardzo dobrze zachowane zęby ryb spodoustych i odciski roślin zwęglonych (pod Kaiserwaldem). W płd. wsch. i płd. części kotliny charakter utworu trzeciorzędnego prawie nagle się zmienia (Snopków, Wulka). Miałkie piaski, należące do ogniwa dolnego, przybierają więcej ziarnek glaukonitowych (przeto zielonkowate) i miki, a dalej ku Wulce i Kulparkowu w iły gipsowe przechodzą. Brak tu nadkładu litotamniowego i górnych piasków, a zamiast nich grubą powałą rozwinęła się glina dyluwialna, zajmująca całą wierzchowinę od płd. do kotliny lwowskiej przypierającą. Utwór dyluwialny, tak w samej kotlinie lwowskiej, jak w dalszej okolicy, jest bardzo ważnym elementem stratygraficznym. W tym utworze wyróżniają się żwiry i piaski lodnikowe, ułożone gdzieniegdzie bezpośrednio na trzeciorzędnych pokładach i na kredzie, tudzież glina żółtawa lub rzadziej sinawa, miejscowo w kilkunastometrowe spiętrzona masy. Żwiry lodnikowe składają się tutaj z otoczonych brył wapienia litotamniowego i erwiliowego, tudzież z ułomków ogładzonego drzewa skrzemieniałego (Kamienopol), pomiędzy któremi bardzo rzadko występują kwarcyty (Malechów, Majerówka) czerwonawe, naniesione lodowcami z płn. niżu. W okolicy Janowa prócz kwarcytów jawią się granity gnejsowe, zieleńce a oprócz czerwonych kwarcytów także sinawo-szare kwarcyty (znane z płd. i środkowej Skandynawii), o czem nadmienia dr. E. Tietze w swej pracy „Die

geognostischen Verhältnisse der Gegend v. L.“ Wien, 1882 (ocenę tej pracy p. M. Łomnickiego ob. w Kosmosie, t. VII, str. 239). Piaski lodnikowe, utworzone na miejscu z warstw trzeciorzędnych skutkiem przesuwania się lodników, zajmują znaczne przestrzenie w dalszych okolicach L., tak ku zach., jak bardziej jeszcze ku płn.; najbliżej zaś kotliny lwowskiej rozwinęły się jako wydmy piaszczyste tuż za rogatką janowską i pomiędzy Hołoskiem a Brzuchowicami. Posuwające się od płn. lodniki pozostawiły nadto niezatarte ślady w plastyce całej okolicy L. One to wyrzeźbiły nizinę pełtewską i kotlinę lwowską jeszcze przed powstaniem zwałów gliny a wstrzymywane stokami Piaskowej góry i Zniesieńskiej wyżyny utworzyły wyż wspomnianą terasę, opierającą się im dłużej, niż luźne pod nią i nad nią rozwinięte piaski. Młodszą od żwirów i piasków lodnikowych jest glina, występująca z tym samym charakterem petrograficznym jak wszędzie w tej części płaskowzgórza podolskiego. Glina tutejsza zawiera dość piasku i łuszczek miki, barwę ma żółtawą, rzadziej zaś, i to tylko w dolnych partyach, sinawą. Jest ona miałką lub zbitą, miejscami ze smugami cienkiemi piasku i przechodzi bądź to w opokę (Snopków), bądź w piaski trzeciorzędne (Wulka), gdzieindziej zaś ostro od starszego podkładu się odgranicza. Nie tworzy ona jednostajnie rozpościerającej się pokrywy, lecz układa się przeważnie po zboczach zwróconych ku wsch. lub płd., tak że na przeciwległych zboczach zworów i dolin, wolnych od przykrywy dyluwialnej, z pod cienkiej warstwy ziemi urodzajnej (napływowej) bezpośrednio starsze odsłaniają się utwory. Płn. stoki np. Piaskowej góry, Zniesieńskiej wyżyny, Czart. Skały i t. d. są całkiem wolne od gliny, której sposób tworzenia się suberyczny za pomocą panujących już w polodowej epoce wiatrów płn. zach. w tej okolicy, jak na całem płaskowzgórzu podolskiem, zanadto jest widoczny. Z resztek organicznych, charakteryzujących jak wszędzie ubogą faunę stepową gliny, są ślimaki: Succinea oblonga Dep., Helix hispida, H. Sennilabris Br., Pupa muscorum L. i Pupa colunnella v. Mart., z których pierwsze w ogromnej nagromadzone są ilości, szczególnie w glinie sinej (J. Bąkowski: „Glina dyluwialna we L. i najbliższej okolicy“, Lwów, Kosmos, 1881, VI, 563). Ze szczątków zwierząt większych znachodzą się niekiedy kości i zęby mamuta (Hołosko, Pasieki). Największe masy gliny występują w płd. wsch. części kotliny lwowskiej (Snopków, Żelazna Woda) pomiędzy rogatkami Zieloną a Stryjską, gdzie też najwięcej cegielni zatrudnia się wypalaniem cegieł. Do aluwialnych utworów należą przedewszystkiem napływy Pełtwi, zajmujące samo dno kotliny lwowskiej i tworzące wraz z torfowiskami zamarstynowskiemi, pomiędzy Żółkiewskiem przedmieściem, Hołoskiem a Zboiskami, błonia podmokłe, które niziną pełtewską daleko się ku wsch. rozciągają. Z powodu dołującej tu wszędzie nieprzepuszczalnej opoki potworzyły się na tej nizinie liczne bagniska i moczary, zarosłe trzciną i sitowiem, jak np. błota pod Zboiskami, Prusami, Laszkami, Kamienopolem, Winnikami, Barszczowicami i t. d. Torfowiska, należycie odwodnione, mogłyby dostarczyć niepośledniego torfu do palenia (Zamarstynów). Ze staroaluwialnych napływów mało przechowało się zabytków dawnej kultury, tak częstych w dalszych okolicach L. Dotychczas wykryto w kilku punktach kotliny lwowskiej toporki krzemienne (Wulka, Żelazna Woda), okrzeski krzemienne (pod Łyczakowską rogatką) i narzędzia z kości wyrabiane (Wysoki Zamek), świadczące o pradawnem zaludnieniu Lwowa w epoce kamienia gładzonego. O geologicznych stosunkach Lwowa i okolicy czyt. także: Brodetzky: „Reisebemerkungen über Ungarn und Galizien“, 1809, str. 132 i nn.; Dunikowski: „Geografia wsch. Galicyi ze stanowiska geologiczn.“; Łomnicki, wzmianka o gipsie w „Verhandl. der geol. Reich.“ 1880, str. 274; Jahrb. der geolog. Reich. t. 30, str. 43, 746; Verh. der geol. Reich. 1871, str. 66; 1875, str. 139; 1880, str. 114, 220, 272; Bernstein w „Jahrb. der geol. Reich.“ II b., 163; „Kreide Petrefacte“ tamże III a. 194; „Polyparien u. s. w. des Bernstein führenden tertiären Sandes“, tamże II, a. 163; „Tertiärer“, tamże XV, 104, 124, 125; Stur: „Bericht über die geol. Uebersicht der Umgebung v. L.“ Jahrb. der geol. Reich. X Jhg. 1859, Verh. 104, 105; Wolf: „Tertiäre Bildungen zwischen L. u. Grodek“, Jahrb. der geol. Reich. XI Jhg. 1860, Verh. 46 i „Diluviale Bildungen im östlichen Theile Galizien, zwischen L. u. Rzeszow“ tamże, 29. *Trzęsienia ziemi* rzadko kiedy nawiedzają tę część Europy, a więc i Lwów, i bywają nieznaczne. O dawniejszych mamy tylko dwie wiarogodne wiadomości, zapisane w dawnej Kronice ruskiej instyt. Stauropigijskiego. Jedno przypada na rok 1619. Kronika pisze o niem: „W tom hodu był bolszyj trus zemnyj w horodi Lwowi około sw. Pokrowy i pojawyła sia na nebi mitła.“ (Petruszewicz, Swodnaja hałycko-ruskaja litopys, str. 428) a Zubrzycki w swej Kronice m. L. (str. 251), że szyby z okien wylatywały i szklanki ze stołów spadały. Drugie trzęsienie ziemi przypada na rok 1637, na 1 lutego o 9 wieczór (Petr. l. c. 486 i Zubrz. l. c. 283). Trzecie z kolei, o którem już dokładniejsze mamy wiadomości, przypada na 17 sierpnia 1875 r., na godzinę 4 min. 44. Trwało ono 6 sekund (według innych w dwóch przestankach po 8 do 10 sekund). Wysokość

barometru wynosiła wówczas 743.8 mm., a więc stan bardzo wysoki, gdyż stan normalny jest 736.75 mm. Trzęsienie to dotknęło wtedy głównie rozległą kotlinę górnego Bugu, a dokładniejszą wiadomość podał o niem dr. Kreuz w rozprawie: „Rzecz o trzęsieniu ziemi, oraz opis trzęsienia ziemi w Galicyi wsch., z drzeworytami i kartą trzęsienia ziemi w Galicyi wsch.“ Kosmos, 1876, t. I, str. 1, 54 i 100. Czyt. także: „Erdbeben“, 1875 w Zeitschr. der oesterr. Gesellsch. f. Meteorologie, t. 10, 1875, str. 288, doniesienie o tem trzęsieniu inżyniera Muellnera. Rozmaitości Lwowskie z r. 1834, str. 377, wspominają o dawnych trzęsieniach lekkich w r. 1578, 1596 i 1598 a nareszcie o trzęsieniu d. 15 października r. 1834. W rkp. Bielowskiego (Bibl. Ossol. № 2389, str. 51) znajduje się następujące podanie: „Wieśniak z Kozowa mówił mi, iż L. stał na bardzo wysokiej górze. Trzęsła się ziemia raz, góra osiadła; trzęsła się drugi raz, zrobił się dół; jeśli się trzeci raz zatrzęsie, zapadnie się miasto bez ochyby. Za pobytu mego w Buczaczu około r. 1820 rozeszła się była wieść o zapadnięciu się L., której powszechnie prawie wierzono“.

Hydrografia. Przeważna część L. należy do dorzecza Wisły za pośrednictwem Pełtwi, wpadającej do Bugu. Nieznaczna płd.-zach. i zach. krawędź obszaru wysyła swe wody do potoków wpadających do Dniestru. Przez L. idzie tedy główny dział wód europejskich, a mianowicie przez obszerne płaskowzgórze po nad Bajkami i Nowymświatem, Bodnarówkę, Bogdanówkę, dworzec kol. Karola Ludwika, wzgórza ciągnące się ku janowskiej rogatce, Kortumówkę do Kleparowa i Hołoska. Pełtew powstaje w obrębie L. z kilku strug małych. Najznaczniejsze z nich są: Pasieka i Soroka. Pasieka nastaje w płd. wsch. stronie miasta, zbiera wody z Cetnerówki, Pasiek miejskich i Pohulanki, płynie przez Pohulankę bardzo pięknym, rozgałęzionym jarem, a następnie wchodzi w szeroką kotlinę i płynie w kierunku płn.-zach. przez ulicę Rur, zabiera od praw. brzegu odpływy stawów: Łyżwiarskiego (na tak zw. Szumanówce), Sakramentek i p. Comello, a następnie skręca na płd.-wsch., przerzyna ulicę Czarnieckiego i halicką (w miejscu tem jest kryta) a tuż obok mostu św. Jana naprzeciw placu akademickiego łączy się z Soroką, drugiem głównem ramieniem. Soroka nastaje w płd.-zach. stronie miasta z dwóch strug znaczniejszych, z których jedna płynie od Wulki, druga od Snopkowa. Pierwsza płynie od zach. na wsch. pięknie wyżłobionym, malowniczym jarem, którym się ciągnie droga wulecka, i tworzy kilka stawów, jak np. Alsnera (dawniej Baczyńskiego, ob. Schneider Encyk. t. II, 292); lustro wody nad poziom m. Adryatyckiego 296.27 m., Lewickiego (l. w. 295.68 m.), Dubrówka (l. w. 289.77), Sobka (l. w. 289.60), Pełczyński (l. w. 284.54); nazwany tak od Eufrozyny Pełczyny, żony Andrzeja Pełki, a córki Macieja Mikułki, zamożnego rzeźnika i burmistrza lwow.; dziś jest tu pływalnia wojskowa, założona 1820 r. staraniem gen. Fresnela, ob. rycinę i opis w „Galicyi w obrazach“); Panieński (l. w. 280.61). Druga struga wyżłobiła również malowniczy jar snopkowski, zbiera wody ze Snopkowa i Zofiówki, tworzy staw Kamińskiego (al. Żelaznej wody), a płynąc od płd. na płn. łączy się powyżej dawnej rogatki stryjskiej ze strugą pierwszą, wulecką. Tak utworzony potok płynie na płn. łukiem zlekka na wsch. wygiętym, równolegle z ulicą stryjską, w nieznacznem od niej oddaleniu, opłukuje zach. podnóże wzgórz wznoszących się na praw. brz., przerzyna ulicę „Na skałce,“ skręca na płn. zach., przerzyna ulicę Stryjską a nareszcie płynie równolegle z ulicą św. Mikołaja i pod mostem św. Jana łączy się z Pasieką. Tak utworzona Pełtew płynie na płn.-płn.-zach. głębokiem korytem wzdłuż ulicy akademickiej (daw. św. Jana), przez plac maryacki, wzdłuż wałów hetmańskich, plac Gołuchowskiego, pl. zbożowy i misyonarski, przerzyna tor kolei Karola Ludwika, zwraca się na płn. a następnie na wsch. i płynąc na pewnej przestrzeni wzdłuż granicy miasta, wchodzi do Zamarstynowa. W całym tym biegu zabiera Pełtew wszystkie wody spływające po stoczystościach wzgórz okalających kotlinę lwowską. Przez utrzymywane przy gościńcach rowy lub środkiem ulic idące rynsztoki spływają one do jej koryta lub niknąą w otworach znajdujących się na powierzchni bruku i oczyszczają kanały podziemne. Do Pełtwi więc ściekają wszystkie nieczystości miejskie, a powstające stąd wyziewy rozchodzą się po całem mieście i zatruwają powietrze. Naradzano się kilkakrotnie nad projektem pokrycia Pełtwi, lecz dotąd zasklepiono ją tylko na długości 200 sążni, a mianowicie od ulicy Chorążczyzny do wałów hetmańskich i na placu Gołuchowskiego. Ob. broszurkę „O kanalizacyi miast w Niemczech i o sposobie ulepszenia kanalizacyi m. Lwowa“ przez Radwańskiego, Lwów 1880 (przedruk z „Dźwigni“). Sprawę kanalizacyi m. L. omówił także dr. Opolski w rozprawie „O kwestyi latrynowej“ w Roczn. Tow. technicznego t. II, 1871. Całą kotlinę lwow. można słusznie nazwać źródłowiskiem Pełtwi. Oprócz źródeł zasilających Pełtew są jeszcze w obrębie miasta inne źródła. Biją one głównie u podnóża wzgórz okalających miasto od wsch. i płd., a woda ich, zebrana w zbiornikach i dalej rurami rozprowadzona, napełnia studnie miejskie. Z aktów archiwum miejskiego dowiadujemy się, że już

w początkach XV w. istniały we Lwowie wodociągi. Burmistrz Stecher mianowicie sprowadził w r. 1407 wodę do miasta po raz pierwszy rurami glinianemi ze źródła znajdującego się na gruncie szpitalnym. Na początku w. XVII panował zwyczaj, że z rur publicznych sprowadzano wodę do każdego domu za nadanem przez urząd prawem i małą opłatą. Później przekonano się o nieużyteczności rur glinianych i zastępywano je drewnianemi. Obecnie jest 16 zbiorników wody (najważniejsze: tak zw. wulecki, lustro wody 298.53, na Zofiówce l. w. 281.31, na Pohulance). Dostarczają one na dobę 1400 metrów sześciennych wody. Ilość ta wody bardzo nierówno jest rozdzielona na poszczególne dzielnice. W śródmieściu wynosi na dobę 419.458 litr., a na jednego mieszk. przypada 23.1 litr.; w I dzielnicy 372.836 litr., na 1 mk. 18 litr.; w II dzieln. 215.452 litr., na 1 mk. 6.7 litr.; w III dzieln. 213.834 litr., na 1 mk. 9.5 litr.; w IV dzieln. 194.630 litr., na 1 mk. 13.2 litr. Długość wodociągów, prawie wyłącznie żelaznych, wynosi 35 kil. Rury prowadzące wodę z Pohulanki znajdują się pod ulicą, nazwaną stąd „Na Rurach.“ O studniach kamiennych znajdujemy najdawniejszą wzmiankę pod r. 1589. Wówczas to zobowiązał się niejaki Andrzej Gorgo z wyspy Chios, który w tymże roku przyjął prawo miejskie, dokończyć swym kosztem kamienną studnię przez wuja swego zaczętą. W r. 1626 była już studnia w górnej części rynku, meluzyną zwana, którą jeszcze Zubrzycki widział w swej młodości. Obecnie jest studni większych wytryskowych, z kamienia budowanych i dwoma wodotryskami zaopatrzonych, około 20 (z tych 4 w rynku na 4 rogach, z wielkiemi rezerwoarami, ozdobione wielkiemi kamiennemi posągami bóstw mitologicznych, a mianowicie we wsch. części rynku posągami Diany i Antymona, a w części zach. Neptuna i Amfitryty), mniejszych o drewnianej cembrowinie przeszło 20. Z powodu tej małej liczby studzien daje się czuć brak wody, a mianowicie u stóp góry zamkowej, na Sieniawszczyźnie, koło Czerwonego klasztoru i niemal w całej płn. części miasta. W r. 1864 bawił we L. przez kilka tygodni ks. Richard, sławny z odkrywania źródeł, i oznaczył 20 źródeł podziemnych, przydatnych na studnie do pomnożenia wodociągów miejskich. W r. 1883 rozpoczęto poszukiwania wody przy ulicy św. Wojciecha, a w r. 1884 koło Czerwonego Klasztoru przy ul. Teatyńskiej i wiercono do głębokości 150 m., ale nie zdołano jeszcze przewiercić warstwy opoki. Dalszej roboty zaniechano za poradą dr. J. Niedźwiedzkiego (ob. Kosmos 1884, str. 53). Oprócz wodociągów jest we L. przeszło 800 studni pompowych po prywatnych domach, lecz woda ich nie może służyć do picia. W płd. stronie miasta tryska z opoki kilka źródeł, mających własności wody żelaznej. Jedno z takich źródeł, tryskające na dziedzińcu dworku pod l. 5 na Wulce, rozbierał chemicznie Torosiewicz w r. 1849 i znalazł w niem wówczas dosyć żelaza. Przy powtórnej analizie w r. 1857 przedsięwziętej okazała się woda tego samego źródła zmienioną, a mianowicie zmniejszyła się w niej ilość żelaza. Ob. „Woda źródłowa we L., chemicznie rozebrana p. Torosiewicza, Warszawa, 1859“ (odbitka z Pam. Towarz. lekarskiego warszawskiego). W zach. stronie, stykającej się z torfiastemi błoniami Kleparowa i Zamarstynowa, przechowują wodę w płytkich zbiornikach i sadzawkach do podlewania pielęgnowanych tu jarzyn. W dawniejszych czasach zajmowały po za murami miasta znaczną przestrzeń błota i bagna, a mianowicie pod murami niskiego zamku i w miejscu gdzie dziś ulica Sykstuska i Jagiellońska. Pod Kleparowem i w Zamarstynowie, na Zielonem i tu, gdzie dziś ulica Piekarska, były rybne stawy. W miejscu, gdzie dziś Kaiserwald, wypływał pot. Artysza al. Ortysza, wspominany w dawnych dokumentach Lwowa. Przepływał on dość szerokim parowem miejsca, na których dziś klasztor franciszkański, ogród Namiestnictwa i klasztor bernardynów, ku bramie halickiej, opodal której przy młynie Adamowym czyli Kapitulnym uchodził do Pełtwi. Już w połowie XV w. potok ten przez osuszenie koryta i zabudowanie brzegów znikł z widnokręgu, a około r. 1460 sprowadzono nader już skąpe wody jego uregulowanem korytem wprost do fosy okalającej od wsch. mury miejskie. Później i te wody znikły. W miejscu, gdzie dziś ulica wiodąca z ul. Sykstuskiej do ogrodu miejskiego, istniała t. zw. Arcybiskupia sadzawka, zasilana wraz z kilkoma innemi sadzawkami przez strumień, wypływający z źródłowisk przy dzisiejszej realności pod l. 98 i ogrodu miejskiego. Należała ona do arcybiskupów lwowskich i trzymano w niej ryby dowożone ze stawów dunajowskich (ob. Dod. do Gaz. lwow. 1858 № 18); dziś z tych sadzawek i potoku ani śladu. Patrząc obecnie na szeregi kamienic przy ul. Sykstuskiej, Jagiellońskiej i na pl. Gołuchowskiego, nie chce się wierzyć tradycyi, że tam przed laty kilkudziesięciu jeszcze strzelano na bagnach dzikie kaczki. Brak wody bieżącej do kąpieli zastępują stawy wymienione wyżej. W Kisielce, u stóp góry zamkowej, bije obfite źródło zimnej wody, i tutaj założono łazienki i zakład hydropatyczny (ob. t. IV, str. 107 i broszurkę p. t. „Rezultaty kuracyi wodą i gimnastyką w K.“ p. Korytowskiego, Lwów, 1862). Analizę lwowskich wód do picia podał dr. Wąsowicz w Gazecie lwowskiej, r. 1883 № 189. O studni artezyjskiej

we Lwowie, ob. Rozmaitości lwowskie 1834, str. 235 i 374 i 1835, № 151.

Klimat. Meteorologiczne spostrzeżenia czyniono we L. prawie od początku XIX wieku. Twórcą stacyi meteorologicznej był Van Roy. Rezultaty swych obserwacyj ogłaszał on w Dod. do Gaz. lwow. od d. 4 października r. 1811, a mianowicie podawał stan barometru, termometru, kierunek wiatrów i stan powietrza. Rezultaty obserwacyj podawały także Rozmaitości, podają sprawozd. krakow. komisyi fizyograf., wiedeńskie Jahrbücher der Centralanstalt für Meteorologie, a od lat kilku umieszcza Gaz. lwowska spostrzeżenia z obserwatoryum uniwersytetu i szkoły politechnicznej. Umiejętne zestawienie za czas od r. 1824 do 1843 ogłosił Kunzek w „Sitzungsberichte der mat. naturwiss. Classe," Wien, 1851, VII B. I H., str. 1 do 7 p. t. „Übersichten der Jahres u. Monatsmittel etc." Ze wszystkich tych spostrzeżeń wynikają następujące rezultaty. Średnia temperatura roczna wynosi 8.1° C., śred. tem. stycznia—4.1°, kwietnia 7.7°, lipca 19.5°, października 9.3°. Przeciętne maximum roczne + 31.1°, przeciętne minimum roczne—19.2°; bezwzględne maximum 34.5° w lipcu 1867, bezwzg. minimum—30.5° w lutym 1870. Średnia wysokość barometru wynosi 736.75 mm. Panującym wiatrem jest wiatr zach.; dość często wieje także wiatr płd. zach., płd.-wsch., płd. i wsch. Najrzadziej wieje płn.-wsch. Ilość opadów atmosferycznych wynosi rocznie w przecięciu 684 mm.; na wiosnę przypada 172 mm., na lato 268, na jesień 132, na zimę 112.

Flora i fauna. Szczupłość miejsca nie pozwala rozwinąć dokładniejszego obrazu lwowskiej flory i fauny. Poprzestajemy przeto na podaniu źródeł, w których odpowiedni materyał jest nagromadzony i na kilku ważniejszych szczegółach. Przedewszystkiem zasługuje na uwagę okoliczność, iż L. miał dawnemi czasy swoje winnice. Zimorowicz nadmienia w swej Kronice (str. 138), że około r. 1432 obywatele lwowscy, Niemcy, sprowadzili winne latorośle z Mułtan i zasadzili je na wzgórzach pod Wys. Zamkiem, gdzie je przeszło 200 lat z obfitym pielęgnowano pożytkiem i po całej rozmnożono okolicy, dopóki przez wojny kozacko-moskiewskie nie zostały wyniszczone. Zubrzycki (Kronika, str. 96) utrzymuje, że daleko wcześniej winną latorośl w tych stronach zaprowadzono, gdyż już we wcześniejszych dokumentach znachodzą się wzmianki, iż za bramą krakowską, zwaną Heidnisches Thor, znajdują się winnice (Weingärten). Jest nawet podanie, że książęta ruscy z winnic około L. po 100 beczek wina miewali. W dziele „Theatrum urbium totius mundi," wydanem w roku 1618, jest przy opisie L. wzmianka o winnicach z dodatkiem, że są one małe i ledwie 100 beczek wina i to nie najlepszego co roku wydają. To samo potwierdza Calarysz w swej geografii. Zdaje się jednak, że przedtem wydawały lwowskie winnice więcej wina. Jeśli w w. XVII chyliła się uprawa winorośli do upadku, to pochodziło stąd, iż trafiała ona na przeszkody klimatyczne, a nadto ulegały winnice, podczas częstych napadów i oblężeń miasta, wyniszczeniu tak przez nieprzyjaciół, jako też i przez swoich. R. 1655 np., gdy Chmielnicki L. oblegał, kazał Grodzicki „przedmieścia palić, sady fruktami obciążone, szczepy winne daleko po wzgórzach rozkrzewione znosić i wycinać, aby nieprzyjaciel nie miał gdzie się ukrywać i pod mury miejskie podchodzić." Z licznych świadectw wynika, że tylko wzgórza ciągnące się od Wys. Zamku na wsch., opadające zwolna ku płd., były pokryte szczepem winnym. Winnice były prywatne, a obok nich posiadało miasto swoje własne. Zaczynały się one na górze Szczepana a ciągnęły się po nad dzisiejszą strzelnicą aż do cerkwi Czernochresta na piaskach przy drodze łyczakowskiej, poniżej Lonszanówki. Według inwentarza dochodów miasta, sporządzonego p. rajcę Anseriniego (Gąsiorka) w r. 1608, pobierało miasto czynsze z tych winnic. W XVIII i XIX w. podupadała uprawa winnej latorośli coraz bardziej. W początkach w. XIX miał Kortum na folw. Friderikenhof winnicę, w której grona dobrze się udawały i dojrzewały, wino jednak z nich robione było kwaśne. Nieco później uprawiał starannie winną latorośl Majer w ogrodzie swoim przy ul. Majerowskiej. Dziś, wobec ułatwionego dowozu i taniości winogron, zaniechano zupełnie uprawy tej rośliny. O dawnych winnicach lwowskich czyt. artykuł Lewandowskiego w „Ruchu literackim, 1876, № 48." Lasów jest mało w obrębie L. Zalesiony jest Wys. Zamek wraz z dawną Łysą Górą, Kaiserwald, Pohulanka, Zofiówka a nareszcie Bodnarówka i wzgórza za domem Inwalidów. W Bodnarówce stanowi główny drzewostan rębna dębina 80 do 140-letnia, zmieszana z grabiną. Lasek ten zajmuje 30 mr. i 1068 kwadr. k. Bibliografia: Jarnutowski „Pogląd na lasy okolicy L." w Rozpraw. gal. Tow. gosp. 1849, VI, 219. Tomaschek „Zur Flora der Umgebung Lembergs" w Verhandl. der zoolog.—botan. Ges. in Wien, 1859, IX, 43; 1860 X, 93. Tenże „Beitrag zur Flora der Umg. L." tamże, 1862, XII, 63; 1866 XVI, 313; 1868 XVIII, 341. Trusz „Nowy dodatek do fl. lwow." Kosmos, 1879, 461. Tyniecki „O obecnej roślinności piaskowej góry koło L." Kosmos, 1880, str. 210. Weiss „Beiträge zur Flora v. L." w Abh. der k. k. zool. Gesel. Wien., 1865, XVI, 453, (rzecz bez naukowej wartości). Zawadzki

„Flora der St. L.“ Lemberg, 1836, str. 230. Według spisu z r. 1880 było w obrębie L. 1066 koni (422 posiadaczy), 1272 bydła rogatego (363 pos.), 7 kóz (5 pos.), 327 świń (106 pos.); uli 154 (9 pos.). Za dawnych czasów były we L. rybne stawy w znacznej liczbie, a ryby lwowskie słynęły daleko po za granicami miasta. Czyt. „Werchratski, Motyle z okolicy Lwowa“ w Sprawozd. kom. fizyogr. 1869.

Ludność Lwowa powstała z żywiołów różniących się od siebie pochodzeniem, mową, obyczajami i wyznaniem. Już za czasu ruskich książąt mieszkali tu obok Rusinów: Ormianie, Saraceni (zdaniem Zubrzyckiego byli to Włosi z Taurydy), Tatarzy, Żydzi i Niemcy. Za czasów polskich przybywali prócz tego Polacy, Litwini, Liwończycy, Żmudzini, nowe zastępy Niemców, a za czasów austryackich nakoniec napłynęły znowu liczne rodziny niemieckie. Oprócz tego osiedlali się różnemi czasy mniej licznie Szkoci, Włosi, Rumuni, Węgrzy i t. p. Z biegiem czasu tracą te rozliczne żywioły swą odrębność, gubią się i rozpływają śród żywiołu polskiego, jako moralnie najsilniejszego, i w ten sposób tworzą w końcu, z małemi wyjątkami, jednolitą prawie rodzinę. Tatarzy i Saraceni wynaradawiają się najwcześniej. W r. 1416 np. znajdował się już tylko jeden Tatar pośród murów miasta, a jakkolwiek w przywileju Zygmunta I z r. 1509 jest wzmianka o Tatarach, osiedlonych po przedmieściach i w okolicy, to znajdowali się tam oni prawdopodobnie w bardzo małej liczbie. Przewagę między wszystkiemi żywiołami miał z początku żywioł niemiecki. On to składał przeważną część i to pewno najmożniejszych kupców i rzemieślników; z pośród nich, o ile wiemy, wybierano ciągle radców miasta, burmistrzów i ławników. W r. 1471 dopiero wybrano prawdopodobnie po raz pierwszy radcę z pośród Polaków. Był nim Marcin Burza. W kościele panował język niemiecki. W r. 1415 dopiero zaprowadził arcybiskup łaciński kaznodzieję, któryby i po polsku mógł kazać, gdyż dotąd był tylko kaznodzieja niemiecki. W najdawniejszych zachowanych księgach miejskich znachodzimy obok języka łacińskiego także niemiecki; ten ostatni tylko w sprawach sądowniczych, w których Niemcy udział brali i w dawniejszych statutach cechowych. Nie ulega jednakże wątpliwości, że posługiwano się także językiem polskim, gdyż w tekście ówczesnych aktów, czy to łacińskich, czy niemieckich, używano często i coraz częściej wyrazów polskich dla jaśniejszego wyłożenia rzeczy, aż w końcu obok języka łacińskiego występuje także polski jako urzędowy. W archiwum miejskiem znajdują się akta po niemiecku pisane jeszcze pod r. 1517. Późniejszych już nie ma. Zdaje się tedy, że niemiecczyzna przełamywała się już wówczas a żywioł polski brał przewagę. Do dziejów tego przełomu znajdujemy kilka ciekawych zapisków w arch. miejs. Pod r. 1450 czytamy, że Niemcy polszczyli się zwolna (odd. III A. 224, str. 6), pod r. 1606 zaś, że znaczna część Rusinów i wszyscy Niemcy, z wyjątkiem nowo przybyłych, stali się Polakami (ib. str. 11). Śród takich stosunków używano języka niem. coraz rzadziej i to tylko przy rozprawach sądowych, w stosunkach z niemieckimi kupcami, przebywającymi czasowo we L., do prowadzenia ksiąg kupców niemieckich osiedlonych we L. a zresztą w nabożeństwach kościelnych, z początku w kościele P. M. Śnieżnej, potem w katedrze łacińskiej, a około r. 1650 tylko w kościele przy szpitalu św. Ducha, gdzie istniało nawet niemieckie bractwo kościelne. W katedrze ustawiono na początku w. XVI dwie ambony i odbywały się kazania niemieckie równocześnie obok polskich. Gdy żadna strona nie ustępowała drugiej, zdały się obie na sąd rozjemczy kanclerza Łaskiego, który r. 1503 orzekł, że kazania niemieckie mają być przy mszy rannej a polskie na sumie. Lecz zwyczaj ten ustał niebawem, gdyż już w r. 1512 żali się miasto przed królem na konsystorz, że kazań niemieckich zaniechano. Zygm. I rozporządził r. 1513, aby arcybiskup zbadał zażalenie, i w skutek tego ustanowiono r. 1514 znowu dwie ambony, a kazania polskie i niemieckie miały się odbywać równocześnie. Lecz wkrótce okazała się zmiana konieczną, gdyż kaznodzieje przeszkadzali sobie. Gdy zaś w Niemczech zaczęła się szerzyć reformacya i groziła obawa, by kaznodzieje stamtąd sprowadzani nowatorstw nie szerzyli, zezwolił król na prośbę miasta, ażeby ono samo mogło na miejsce niemieckiego kaznodziei prezentować arcybiskupowi kaznodzieję z pośród krajowego duchowieństwa bez pośrednictwa królewskiej kancelaryi. W magistracie doszło do tego, że w r. 1522 liczni radni mało co albo nic nie rozumieli po niemiecku, wskutek czego obowiązany był notaryusz miejski tłómaczyć niemieckie korespondencye na język łaciński, a księgi notaryalne pisać po łacinie. Mimo to wolno było miastu jeszcze w r. 1565 sprowadzać nauczyciela i rektora szkoły z Niemiec, a w r. 1576 najmować strzelców niemieckich na odpędzanie Tatarów. Ormianie zachowali przez długie czasy swą narodową odrębność, być może z przyczyny, że odrazu w większej przybyli ilości i że później zasilali się coraz to nowymi przybyszami. Trudniąc się handlem i przemysłem, zjednali sobie Ormianie wielką wziętość i dostatki. Pierwsi osadnicy ormiańscy utrzymywali ciągłe związki z patryarchami eczmiadzyńskimi, odłączo-

nymi od kościoła rzymskiego. Wraz z nimi przybyli z Azyi ich mnisi reguły św. Antoniego pustelnika i założyli we L. pod Wys. Zamkiem monaster z kościołem św. Anny. Odtąd przysyłali patryarchowie tu i w ogóle na Ruś mnichów tej reguły dla utrzymania w swem wyznaniu tutejszych Ormian. Kazimierz W. nadał Ormianom r. 1356 przywilej rządzenia się własnemi prawami i sądzenia przez własnych obieranych sędziów, a w rok przywilej zupełnej swobody religijnej. R. 1379 nakazała królowa Elżbieta, by Orm. lwow. zachowano przy ich zwyczajach i obyczajach (Ak. gr. III, 58). Ludwik zachowuje ich przywilejem z r. 1380 przy prawach i obyczajach jak za Kaz. W. (Ak. gr. III, 60). Przywileje te zatwierdził Wład. Jag. 1387 r. (Ak. III, 79), a w r. 1402 pozwolił im kupczyć w całej Rusi, Litwie i Koronie (A. IV, 8), który to przywilej potwierdził Kaz. Jagiell. r. 1462 (A. VI, 73); Wład. Warn. wydał r. 1444 rozkaz do starosty i rajców lwowskich, aby nie stawiali Ormianom przeszkód w wykonywaniu ich praw i przywilejów a przedewszystkiem wójtowi Ormian co do jego przywileju na 2 jatki rzeźnickie (A. V, 139); przywileje te zatwierdzali potem Kazim. Jagiell. r. 1461 (A. V, 205) i 1464; Zyg. I r. 1519; Zyg. Aug. 1549; Aug. III 1736. W późniejszych czasach dokonała się unia religijna (ob. Arcyb. orm.), a pod względem narodowym stopił się naród ormiański zupełnie z Polakami; istniejące niegdyś przy kościołach szkółki, gdzie uczono czytać i pisać po ormiańsku, przestały istnieć, a arcybiskup Torosowicz wydawał już swe rozporządzenia w języku polskim. Do dziejów Ormian lwowskich zawierają wiadomości: Wagilewicz (A. gr. t. II, 44); Zacharyasiewicz „Wiadomość o Orm. w Polsce;“ Barącz „Rys dziejów ormiańskich;“ „Prawa i artykuły Orm. lwow. z łaciń. na polski język r. 1601 przetłóm.“ w „Bibliot. starożytnej, 1843“ (ob. także Rkp. w Bib. Ossol. № 2117); Bischoff „Das alte Recht der. Armenier in L.,“ Wien 1862 i „Urkunden zur Gesch. der Arm. in L.“ Wien, 1864 (krytykę obu tych dzieł podał Tygod. naukowy, Lwów, 1865, № 12 i 13). W Bibl. Ossol. znajduje się obfity materyał rękopiśmienny pod № 1646 do 1648, 1650, 1651, 1655 dc 1658, 1718, 1720, 1723 do 1736, 1741, 1742, 1744, 1748 do 1766. Szkoccy kupcy prowadzili we L. handel od bardzo dawnych czasów i mieli składy towarów na ulicy nazywanej od nich szkocką (dziś serbską). Jako protestanci odprawiali oni prywatnie swe nabożeństwo, schodząc się razem, czego im urząd radziecki r. 1668 zakazał. Nie chcieli oni także płacić podatków do miasta, a spór o to rozstrzygnął król 1679 na korzyść miasta. Rada miejska i kupcy miejscowi pragnęli jednak handel Szkotów ograniczyć, a w r. 1685 zapadł dekret Jana III ścieśniający bardzo znacznie ich swobody handlowe. Okoliczność ta a oraz wojny za Aug. II wygnały tych przemyślnych kupców ze L. Najdłużej, bo aż do dnia dzisiejszego, zachowują swą odrębność żydzi. W ostatnich kilkunastu latach dopiero, odkąd system germanizacyjny upadł w Galicyi, nastąpił zwrot ku lepszemu. Znaczna część młodszego pokolenia obznajamia się w szkołach z językiem polskim i zaczyna go pomału używać w życiu domowem i towarzyskiem. Przeważna część starozakonnych trzyma się jednakże jeszcze zawsze swego żargonu. Spory i zatargi z żydami bywały bardzo częste; gdy bowiem żydzi dążyli do opanowania wszystkich gałęzi przemysłowości i handlu, usiłowało miasto położyć im tamę w tej mierze i wzrost ich wpływu powstrzymać. Po szczegóły odsyłamy do Kroniki Zubrzyckiego, str. 79, 139, 143 i 144, 151 do 153, 177, 205, 206, 218 do 221, 227 do 230, 242, 327, 330 do 332, 335, 336, 406, 407, 462 do 464, 467 do 476, 480 i 481. Między wyznaniami: łacińskiem, ruskiem i ormiańskiem panowała zgoda aż do końca w. XV. Na początku w. XVI dopiero rozpoczęły się spory. I w tej mierze odsyłamy do Kroniki Zubrzyckiego, str. 144, 145, 148, 194, 195, 198, 201, 202, 209 i 210 (o kalendarz gregoryański), 212, 226, 227, 259, 260, 287, 289, 324 do 327, 419, 443, 446, 464 do 467, 470. Między mieszkańcami L. rozróżniano mieszczan, t. j. mieszk. miasta otoczonego murami, i przedmieszczan. Tylko ci pierwsi posiadali szczególne przywileje, z pomiędzy nich wybierano radców, ławników itd. Warunki, pod któremi można było otrzymać prawa mieszczańskie, były rozmaite, stosownie do okoliczności czasowych. Z początku była zdolność do służby wojskowej głównym warunkiem. Jakakolwiek ułomność lub wadliwość ciała, choćby przypadkowo powstała, pociągała za sobą utratę prawa obywatelskiego; rezygnacya bowiem była u takich osób niezbędną. Po założeniu bractw przemysłowych i cechów zezwalano także i na to, ażeby służbę wojskową, polegającą zawsze li tylko na obronie miasta, pełnili zastępcy; stąd też wyjątkowo nadawano także kobietom prawo obywatelskie. Niezbędnemi warunkami były po wszystkie czasy: ślubne pochodzenie, chrześciańskie wyznanie obrz. rzym., greck. lub orm., moralność poświadczona przez jakąś znaną, wysoko położoną osobistość albo też przez zwierzchność obcej miejscowości, z której kandydat pochodził, i oprócz tego przez dwóch obywateli lwowskich, a nareszcie posiadanie w mieście nieruchomej posiadłości wartości 300 zł. Stosownie do okoliczności żądano także od petentów, ażeby składali broń w zbrojowni al-

bo odpowiednie relictum. Zezwalano wprawdzie na przedłużenie terminu, ale przysięgę obywatelską trzeba było składać. W czasie bezkrólewia odkładano przysięgę na czas po odbytej koronacyi króla. Szlachta przyjmowała miejskie służby z prawem obywatelskiem lub bez tego (np. Sobański, Strzałkowski, Mościcki, Schmelingk, vom Loe, Wydenbrugg, Zedlitz, Pandolfi, Ubaldini della Rippa (obaj z Florencyi), Stuart, Gordon, Marmaduke (ze Szkocyi) i t. d., a poszczególni mieszczanie lwowscy posiadali dobra ziemskie i dostępywali godności szlacheckiej jeszcze przed przywilejem Jana Kazimierza z r. 1661 (np. Jerzy Fulmer posiadał już 1409 r. Mikłaszów, kupiec Barnabasz Negrono w roku 1467 Pikułowice, Antoni Hornik w roku 1513 Iwanków; na posiedzeniu sejmu dnia 24 sierpnia 1492 r. byli obecni dwaj deputowani lwowscy podczas elekcyi Jana Olbrachta, wysłani prawdopodobnie z petycyą. Godności szlacheckiej zaś dostąpili między innymi: Szembek, Worcel, Aichinger (z Norymbergi), Pełka, a przy końcu w. XVII Jan, syn Daniela Badyniego, zaliczanego do patrycyuszów miasta, pochodzenia greckiego tak samo, jak rodzina Paparów). Przywilej z r. 1661 (Arch. miej. I oddz. № 800) porównał miasto L. w prawach i zaszczytach z Krakowem i Wilnem, a mianowicie nadał mieszczanom obrz. rzym., greck. i orm. i ich potomstwu prerogatywy szlachectwa, pozwolił im nabywać i posiadać dobra ziemskie w Polsce i Litwie, wysyłać deputatów na sejmy do izby posłów, tudzież na elekcyą królów, takową podpisywać, króla na sejmie witać i żegnać, do całowania ręki przystępywać i t. d. Mieszczanie lwowscy byli poważani nietylko na Rusi Czerwonej, ale także w Polsce, na Litwie i za granicą. Ich stosunki handlowe z Niemcami i innemi krajami zjednywały im sławę prawości a sława ta podnosiła znowu ich polityczny wpływ we własnym kraju. Gościnnością nie ustępowali oni nikomu. Byt ich materyalny wzrastał pod troskliwą opieką Kazim. W. i Jagiellonów, w obec małych podatków i pomyślnie rozwijającego się przemysłu i handlu. Poszczególne rodziny słynęły z zamożności, jak np. rodzina Wilczków (jej przodek przybył do L. z Przeworska i w r. 1449 przyjął prawo miejskie; kwitnęła ona aż do zaboru L., jako zamożna i często w radzie zasiadała), Mikułków, Korniaktów, Syxtów, Kampianów (jedna z najdawniejszych i najbogatszych rodzin patrycyuszowskich, dobrze około miasta zasłużona) i t. p. Ale nietylko z bogactw słynęli mieszczanie lwowscy; odznaczali się oni także cywilizacyą i wytwornemi obyczajami, które kwitnęły w mieście, mającem rozległe stosunki ze wschodem i zachodem. Między mieszczaństwem a szlachtą istniał stosunek zgody i harmonii. Nienawiści i nieprzyjaźni szlachty ku mieszczanom, tak powszechnej w innych krajach zachodnich, nie napotykamy tu nigdy. Wyzyskiwanie i ucisk ze strony poszczególnych starostów lub wojewodów należą do wyjątków. Pobieranie grosza mostowego i drogowego od mieszczan lwowskich, uwolnionych od tego na mocy przywilejów, nie wiodło tu do nienawistnych sporów i zatargów; rozstrzygano tę sprawę zawsze skargami zanoszonemi do króla, lub też zwyczajną drogą procesu cywilnego. Konfederacya ruska zwłaszcza, t. j. związek szlachty okolicznej z miastem r. 1464 zawarty, zbliżył szlachtę i mieszczan do siebie. Nietylko widzimy odtąd liczne związki małżeńskie między szlachtą a mieszczanami (np. córka Bernarta wyszła za Kurcza, podczaszego bracławskiego; Anna, córka ławnika Schroppe, za Dobiesława, dziedzica Żurawicy; Stan. Tęczyński, sta trembowelski, wziął za żoną kamienicę, ogród, winnicę i folwark pod Kozielnikami; Barbara Śnieszkówna była pierwej za kuśnierzem Brylem, a potem za urodzonym Ulatowskim i t. p.), ale szlachta spełnia nawet warunki, potrzebne do otrzymania praw mieszczańskich i nabywa te prawa, o ile dotąd wiemy, od roku 1526. Oto nazwiska niektórych mieszczan szlacheckiego pochodzenia: Hubicki, Bielawski, Ostrowski, Kosiński, Białobrzeski, Żukowski, Tarnawiecki, Zaleski, Lisowski, Wilski, Gadowski. Było ich jeszcze wielu innych, tak dalece, że mieszczanie obawiali się w końcu, żeby szlachta nie zajęła całkiem urzędów radzieckich. Przedmieszczanie nietylko że nie mieli praw politycznych, ale nadto nie mogli mieć szynków i kupiectwa prowadzić, a choć którego do cechu jako rzemieślnika i majstra przyjęto, to stanowisko jego było inne, niż stanowisko majstra miejskiego. Przedmieszczanie byli w początkach ludzie prości i ubodzy, którzy osiedlali się na gruntach należących do całego miasta lub poszczególnych mieszczan. Z tych posiadłości obowiązani oni byli opłacać właścicielom gruntu czynsz, a oprócz tego odbywać szarwarki, ściągające się do porządku, czystości i obrony obmurowanego miasta. Do tych szarwarków obowiązani byli także i ci przedmieszczanie, którzy na przedmieściu ziemię i domek sobie na własność kupili. Radzi, że pod miastem znaleźli przytułek i łatwość zarobku, ulegali oni chętnie tym powinnościom. Gdy jednak z czasem ich potomkowie wyuczyli się rzemiosł i realności na własność ponabywali, chcieli się od tych obowiązków uwolnić i stanąć na równi z mieszczanami. Toczyły się o to najprzód spory w sądach królewskich. Miasto wygrywało, zasłaniając się prawem własności gruntów i potrzebą szarwarków do utrzymania murów około miasta i porządku

w mieście. Przedmieszczanie halickiego przedmieścia chwycili się w końcu innego środka. Oto wyrobili sobie u króla Zyg. III przywilej na ufortyfikowanie przedmieścia. Przy tym zamiarze trwali dłużej, ale bez skutku. Materyalny byt mieszkańców w ogólności był dobry aż do połowy w. XVII, kiedy to miasto trapić zaczęły oblężenia nieprzyjacielskie i konfederacye wojskowe. W ślad za dobrym bytem szerzył się zbytek. Przeciw zbytkom wydawali prawa sami mieszkańcy. W r. 1383 np. zapadła uchwała orzekająca, że ktokolwiek zechce ślubne wesele obchodzić, powinien mieć 16 osób, 4 dania i 2 śmieszków, a nie więcej pod winą 4 grzywien. Postanowiono także, aby niewiasty w połogu zostające żadnych nie zastawiały traktamentów pod winą 4 grzywien. R. 1387 postanowiono, ażeby w mieście nie ważył się nikt grywać w kostki pod karą grzywny dla obu grających. Z pomiędzy Lwowian wyszedł także nie mały zastęp mężów słynnych na polu nauk i sztuk pięknych. Zimorowicz w dziełku „Viri illustres leopoliensis civitatis, 1671“ podaje nam wiadomość o mężach sławniejszych. We L. urodzili się Mikołaj Sęp Szarzyński, Szymon Szymonowicz, Szymon Zimorowicz, Bartł. Zimorowicz, Jan Leopolita, Fabian Birkowski, król Stanisław Leszczyński, Grzegórz Piramowicz, Karol Bołoz Antoniewicz, Henryk Schmitt, Stanisław Smolka i wielu innych. Ze L. pochodził Walenty Wąsik, kotlarczyk, który się odznaczył za Batorego pod Połockiem przez podpalenie zamku, za co go nobilitowano i Połotyńskim nazwano. O liczbie mieszkańców w dawniejszych czasach brak nam dokładniejszych wiadomości. Księga podatkowania i innych spraw miejskich z r. 1405 (Arch. miej. № 1178) wykazuje, że w samem mieście (bez przedmieść i nie licząc obcych) było 534 mieszczan Niemców, Rusinów, Polaków i Tatarów, 63 Ormian, więc 597 ojców rodziny. Licząc owe rodziny po 4 dusze, a dodawszy żydów, którzy w ten regestr nie weszli, luźną czeladź i zarobników nienależących do opodatkowanych, można śmiało przypuścić, że między murami miasta mogło się znajdować blisko 4000 dusz. Pierwsza autentyczna data co do liczby mieszkańców pochodzi z r. 1776.. Wówczas liczyło całe miasto 29500 mk. Według spisu z 31 grudnia 1880 r. liczył L. 103422 mk. cywilnych (49052 męż., 54370 kob.; 29572 stanu wolnego męż., 29972 kob.; 18005 żonatych, 17852 mężatek, 28 rozwiedzionych męż., 99 kob., 1447 wdowców, 6447 wdów) a 6400 wojskowych, razem 109822 mk. Podług zawodu, zatrudnienia lub zarobku dzieliła się ta ludność jak następuje: Osób stanu duchownego wszystkich wyznań było 213 męż., 227 kob.; urzędników czynnych w służbie dworskiej, rządowej, krajowej, gminnej i t. p. 1618; w zawodzie nauczycielskim 687 męż., 356 kob.; literatów i redaktorów 71; aktorów, muzyków, śpiewaków, tancerzy 234 męż., 58 kob., malarzy i rzeźbiarzy 49, architektów, inżynierów cywilnych, geometrów 106, adwokatów i notaryuszów 93, lekarzy 134, w zawodzie lekarskim niższego rzędu 15 męż., 177 kob., sług czynnych, woźnych i t. p. 389, żandarmów, straży bezpieczeństwa, straży skarbowej i t. p. 613, trudniących się gospodarstwem rolnem i lasowem 523 męż., 159 kob., dzierżawców i kolonistów 22 męż., 4 kob., trudniących się przemysłem i rzemiosłami 3305 męż., 405 kob., zajętych w zawodzie handlowym 1831 męż., 744 kob., bankierów i t. p. 23, trudniących się przewozem podróżnych i towarów 167 męż., 4 kob., właścicieli domów i rent 1074 męż., 958 kob., emerytowanych 487 męż., 859 kob., osób nieznanego zarobku 32 męż., 24 kob., robotników 12571 męż., 5401 kob., służby domowej 2854 męż., 8586 kob., członków rodziny i innych domowników bez zarobku 19702 męż., 27126 kob. Podług religii było: 55973 rzym.-katol., 14868 gr.-katol., 181 orm.-katol., 1 starokatol., 219 grec.-oryent., 1 orm.-oryent., 1 unitaryan., 1641 wyzn. augsbur., 64 wyzn. helw.; 27 wyzn. anglik., 10 rel. menon., 30418 mojżesz., 18 bezwyzn. Podług stopnia wykształcenia było: 55085 umiejących czytać i pisać, 4077 umiejących tylko czytać, 44260 nie umiejących ani czytać, ani pisać. Ciemnych na oba oczy było 83 męż., 52 kob., głuchoniemych 75 męż., 59 kob., obłąkanych 17 męż., 10 kob., umysłowo niedołężnych 25 męż., 26 kob. W życiu towarzyskiem używało języka polskiego 90132, niem. 7323, ruskiego 3600, czeskiego 263, rumuńskiego 192, włoskiego 4, słowackiego 3, reszta innych języków.

Przemysł rozwijał się wcześnie za staraniem Niemców i na wzór niemiecki. Na rozwój jego wpływały korzystnie liczne przywileje nadawane cechom, tudzież czuwanie władzy miejskiej nad dobrocią wyrobów, czego liczne mamy dowody. R. 1522 np. wystawiono pręgierz, zwany „żurawiem,“ później „orczykiem,“ na którym zawieszano piekarzy, jeśliby chleb nie podług wartości piekli. Zdaje się, że winnych przywiązywano tylko po pod ramiona do tego żurawia i wyciągano w górę. Kiedy r. 1588 dostrzeżono wosk fałszowany, zagrabiono go i spalono, a właściciela uwolniono od ciężkiej kary tylko dla tego, że przysiągł, iż czeladź, w czasie jego słabości, bez jego wiedzy, ten fałsz zrobiła. R. 1609 rozporządził urząd radziecki, że żelaźnikom nie wolno kupować roboty od partaczów, lecz tylko od majstrów cechowych; że towary żelazne z Niemiec sprowadzane tak długo wolno im

sprzedawać, dopóki podobnych towarów miejscowi rękodzielnicy wyrabiać nie będą; skoro to nastąpi, obcych sprowadzać nie wolno. R. 1610 nakazano garncarzom robić dobre garnki i mieć ich dostateczny zapas pod zagrożeniem, że pozwoli się obcym przywozić i sprzedawać. R. 1622 była w mieście oficyna, zwana kapicą, w której człowiek przysięgły wytapiał wosk w duże kręgi za małą do kasy opłatą. Wosk ten stęplowano na znak, że nie był fałszowany. W domu lub innem miejscu nie wolno było wosku przetapiać. Z przywilejów wymieniamy: statut dla cechu płócienników nadany przez rajców lwowskich w r. 1459 (Ak. gr. VII, 96) a potwierdzony 1469 (ib. 120); potwierdzenie ustawy cechu kuśnierskiego z r. 1470 (ib. VI, 139); przywilej Kazim. Jag. z r. 1479 pozwalający piekarzom lwowskim sprzedawać chleb w mieście przez cały tydzień, innym zaś osobom tylko we wtorki i soboty (ib. IX, 120); przywilej cechu krawieckiego z r. 1491, potwierdzony 1646 i 1648 (Arch. miej. fasc. 3 i 4 li. 463 i 470); przyw. cechu mydlarskiego z r. 1563 (ib. fasc. 1 i 2 li. 51); dekret Jana III z r. 1682 normujący stosunki między cechami lwowskiemi a magistratem i ławicą (Rkp. w Bibl. Ossol. № 1049); protokół cechowy cechy szewskiej lwowskiej od r. 1611 do 1738 (ib. № 428 do 431); toczki, na osnowanju kotorych cech lwow. sapożnyków ruskich prystupaje do unii z polskimy sapożnykamy, Literat. Sbornyk, 1870, str. 101. Na początku w. XV byli we L. oprócz pospolitych rzemieślników: łucznicy, miecznicy, kamieniarze, rymarze, siedlarze, kuśnierze, mosiężnicy i pasowniki. Garbarstwem trudnili się Tatarzy, wypędzeni za mury i fosy miejskie. Wyrabiano także prawdopodobnie machiny do rzucania strzał i pocisków z murów miasta, a w r. 1408 postanowiła rada miejska, aby każdy cech sprawił po jednej takiej machinie. Introligatorowie znajdowali się już także, gdyż w księdze miejskiej (№ 1207, str. 40) zapisano jako wydatek 3 zł. „pro ligatura“ regestrów. Pod tymże rokiem znajdujemy już wzmiankę o zegarmistrzu miejskim, o nożownikach, woskobojnikach, stelmachach i rurmistrzach. W r. 1425 nadał Wład. Jag. Januszkowi Tholmacz prawo na postrzygalnię sukna, skąd wnosić można, że musiały tu być liczne wyrobnie sukna, które do Multan, Besarabii i t. d. wywożono. W połowie w. XV a mianowicie 1445 r., kiedy baszty miejskie oddawano cechom w opiekę, były następujące cechy: kuśnierze, miechownicy, mydlarze, blacharze, miecznicy, tkacze, czapnicy, siedlarze, piwowarowie (piwa lwowskie słynęły już o wiele przedtem), miodowarowie, rymarze, murarze, powroźnicy, szewcy, garncarze, kotlarze, krawcy, złotnicy, rzeźnicy, stolarze, bednarze, stelmachy, kowale, ślusarze, iglarze (pierwsze igły w Polsce zaczęto wyrabiać we L. prawdopodobnie już w XIV w.), kramarze i piekarze. R. 1468 założono ludwisarnię, a w r. 1483 była fabryka saletry na przeciw bernardynów, wspominana jeszcze w XVI w. W drugiej połowie w. XVII istniało we L. 30 cechów, a były prócz tego rozmaite stowarzyszenia, jako to: muzykantów, furmanów, tragarzy, rurarzy i t. d., gdyż każde zarobkowanie łączyło się w związek, zatwierdzony przez urząd radziecki, i miało swego przywódcę. W XVII w. słynął L. także z wyrobu cukierków, sukna, płócien, tkanin, mieczów, noży i powozów. Z początkiem XVIII w. wyrabiał broń Balcer Werner; w tymże wieku Bauer sławne strzelby i pistolety. Tutejsze karabele słynęły pod nazwą „szabel lwowskich“ czyli „czarnych.“ W tymże wieku słynęły wyroby stolarskie. W początkach w. XIX słynęły lwowskie garbarnie; 58 jedwabiarzów przerabiało rocznie 15465 łutów jedwabiu. Były także fabryki instrumentów i wyrabiano kafle. W browarze Brunnera wyrabiano sławne piwo angielskie i porter. Wyrabiano także wiele cieńkiej bielizny stołowej, a w fabryce Singera blaty ołowiane na tabakę dla fabryki w Winnikach. Słynęła w końcu fabryka powozów, która dla ziem polskich dostarczała wyrobów, równających się trwałością i pięknością wiedeńskim. W r. 1884 istnieją we L. następujące fabryki: 2 młyny parowe (3-ci na Zamarstynowie), 3 młyny wodne, 4 piekarnie parowe (5-ta na Zamarstynowie); 5 browarów; 4 fabryki rumu, likierów i rozolisów; 1 fabr. cykoryi, 1 fabr. czekolady, 1 fabr. wyrobu extraktu zupowego, 1 destylarnia nafty; 1 fabr. świec woskowych; 2 fabr. zapałek; 1 zakład gazowy; 6 fabr. maszyn rolniczych, 2 pracownie odlewów metalowych, 2 odlewarnie płyt stereotypowych i czcionek dla drukarzy; 2 fabr. albuminu (na Zniesieniu), 11 cegielni zwykłych, fabr. cegieł maszynowych i wyrobów glinianych (I spółka), fabr. skór (na Zamarstynowie), fabr. gipsu, fabr. korków, fabr. kołków do butów, fabr. wózków i koszyków, fabr. wyr. pończoszkowych, stolarskich, 3 fabr. storów i żaluzyj, fabr. spodium. Liczba samoistnych przemysłowców w r. 1884, podana wedle stowarzyszeń przemysłowych, mających się zawiązać na mocy nowej ustawy przemysłowej z 15 marca 1883. I. Architektów i budowniczych 34; cywil. inżynierów 4, murarzy i brukarzy 9, cieśli i studniarzy 6, kamieniarzy 3, kominiarzy 13, rzeźbiarzy 12, przedsiębierców budowli 8, przedsiębierców kamieniołomów 9, przedsiębierców czyszczenia kanałów 9, cegielników, wapniarzy i gipsiarzy 12, pokrywaczy dachów 3, garncarzy i kaflarzy 5; II. blacharzy 66, bronzowników 4, mosiężni-

ków i ludwisarzy 6, konwisarz 1, rękawiczników i bandażystów 14; III. fiakrów 21, dorożkarzy 224, utrzymujących omnibusy 1, posługaczy publicznych 3 instytuty, karawaniarzy 8; IV. fryzyerów i perukarzy 20, golarzy 64; V. introligatorów 40, tokarzy 27, fajkarzy 6, grzebieniarzy 2, koszykarzy 6, wyrabiaczy korków 2, powroźników 11, parasolników 24, rytowników i pieczątkarzy 5; VI. krawców i krawczyń 253, kuśnierzy 40; VII. księgarzy i antykwarzy 20, drukarzy 21, litografów 6, odlewaczy czcionek i sterotyp. 3, fotografów 12, handlarzy obrazów 6, utrzymujących czytelnie, wypożyczalnie i handel nut (oprócz księgarzy) 1; VIII. kapeluszników i czapkarzy 49, tapicerów 29, kołdrarzy i waciarzy 6, szmuklerzy 10, szklarzy 14, szczotkarzy 14; IX. malarzy pokojowych 32, lakierników 21, malarzy szyldów 13, pozłotników 8, tapeciarzy 3, farbiarzy 11; X. piekarzy 87, młynarzy 5, piernikarzy 6; XI. modystek 40, szwaczek bielizny 5, przedsiębierców wyrobu pończoszkowych towarów 10, gorseciarzy, hafciarzy, koronkarzy i przedsiębierców wyrobu kościelnych przyborów 1, przedsiębierców wyrobu chemikaliów i perfum 3, przedsięb. wyr. atramentu 3, ogrodników i kwiaciarek 7, przedsięb. wyr. tutek cygaretowych 5, producentów wody sodowej 9, utrzymujących szkoły tańców 7; XII. rzeźników wołowych 120, masarzy i rzeźników bydła próbnego 174, mydlarzy 10; XIII. stolarzy 124, organmistrzów 2, stroicieli fortepianów 3, snycerzy 2, przedsięb. wyr. żaluzyj i storów 3; XIV. ślusarzy 49, kowalów 25, konowałów 3, rusznikarzy 4, nożowników 7, pilnikarzy 4, druciarzy 2, maszynistów 6, kotlarzy 8, naprawiaczy rur gazowych 1; XV. szewców 375; XVI. szynkarzy, kawiarzy, traktyerników i oberżystów 351, piwowarów 5, cukierników 20, fabrykantów rozolisów 2; XVII. stelmachów 23, rymarzy 13, siodlarzy 14, bednarzy 20, przedsięb. wyr. kuferków 9, garbarzy 1; XVIII. złotników i jubilerów 40, zegarmistrz. 34, optyków 5, dentystów-techników 1.

Drukarnie sięgają początkiem swoim drugiej połowy w. XVII. Pierwszym drukarzem lwow. był Jan Fedorowicz lub Fedorow (al Chodorowicz) zmarły we L. r. 1584, a pierwszą księgą drukowaną we L. w r. 1574 kirylicą „Apostoł". (Czyt. Petruszewicz „Iwan Fiedorow, ruskij perwopeczatnyk", Lwiw, 1884; Baranowski „Pierwszy drukarz lwowski", w Gaz. Lwow. 1883 № 286; „Persza ruska drukarnia we Lwowi", Zoria, Lwiw, 1884; Pług „Nagrobek Fiedorowicza w kościele OO. Bazylianów we L." Kłosy, 1884, № 979). Zdaje się jednak, że już przedtem istniała we L. drukarnia, na nagrobku Fiedorowicza bowiem czytano, że on odnowił zaniedbane drukarnie. Drukarskie przybory Fedorowicza były zastawione u żyda, a w r. 1586 dopiero wykupili je mieszczanie i otworzyli drukarnię przy cerkwi wołoskiej, gdzie też ona do dzisiaj istnieje. Później od ruskich powstały drukarnie łacińskie i polskie, a obok nich musiały być także żydowskie i ormiańskie. W r. 1578 miał tu podobno czas niejaki Mik. Scharfenberger pierwszą łacińską i polską drukarnię, 1587 Paweł Szczerbic, syndyk lwow. i Maciej Garvolinus, 1593 i 1599 Maciej Bernart, 1600 Paweł Żelazo, około 1606 r. radca miejski Madrowicz, 1615 Małachiowicz i Wolbramczyk, 1618 Jan Szeliga (od 1627 do 1635 był on typografem arcybiskupim), 1633 Michał Sloska (drukował także ruskie druki), około 1641 były 3 ruskie drukarnie; około 1646 r. podobno zaczęła drukować drukarnia jezuicka (na jej założenie ofiarowała Zofia Sieniawska r. 1615 kwotę 1000 złp. W r. 1676 i 1697 sprowadzono do niej nowe czcionki czworakiego gatunku i umieszczono ją w nowym, wygodnym lokalu; zarządzał nią jeden z ojców „praefectus typografiae". Dzieło „Korona Polska" Niesieckiego, wytłoczono w tej drukarni (1728—1743); 1671 Mościcki, 1684 Mielczewski i t. p. Czyt. Bandtkie „Hist. drukarń polskich", t. I, str. 381—422); Zubrzycki „Historyczne badania o drukarniach ruskosłowiańskich", Lwów, 1836, str. 7—48. Pierwszą litografią założył we L. Piller pod koniec w. XVIII. *Mennictwo.* Książęta ruscy nie bili prawdopodobnie monety pod własnem imieniem. Dopiero za Kazimierza W. założono we L. mennicę. Istniała ona zapewne na niższym zamku, siedzibie ststy królewskiego. Z mennicy tej wychodziły pieniądze bite dla Rusi i nacechowane godłem kraju, t. j. wspinającym się lwem. Wszystkie poszukiwania dokumentu, dozwalającego bicia pierwszej monety, były dotąd bezskuteczne. Zaczęto bić pieniądze we L. nie wcześniej jak 1350 r. Pod imieniem Kazimierza W. bito półgrosze czyli kwartniki srebrne (t. zw. później groszyki ruskie, grossiculi ruthenicales), z lwem wspinającym się i napisem „Moneta Doomini Rucsie (sic! zam Russie) K." na stronie głównej, a z tarczą złożoną z 4 łuków, ukoronowaną głoską „K" i napisem „Regis Polonie K." na stronie odwrotnej; i denary miedziane. Z monet tych wywodzi Stupnicki bardzo trafny wniosek, że Kazimierz Wielki nie uważał zawojowanej Rusi jako uzupełniającą część Polski, ale raczej jako przez osobę swą z Polską połączoną prowincyą zosóbna administrowaną. W czasie panowania Ludwika (1371—1382) bito na Rusi pieniądze tak pod jego, jak i pod imieniem Władysława ks. Opolskiego. Za gubernatorskich rządów Władysława Opols. mianowicie bito srebrne półgrosze z ruskim lwem i napisem w około: „Moneta Russie" na stro-

nie głównej, a z nieukoronowaną głoską „W“, okoloną napisem „Wladislaus Dux“ na stronie odwrotnej; dalej półgroszki srebrne z ukoronowaną głoską „L“ i napisem dokoła „Ludovici R. Ungariae“ na jednej stronie, a z lwem ruskim i napisem wkoło „Wladislaus Dux“, na drugiej, i inne odmiany, a oprócz tego denary miedziane. Z monet tych wywodzi Stupnicki, że Władysław Opolski nie był udzielnym panem tej Rusi, tylko wielkorządcą z obszerną, książęcej jego godności odpowiadającą władzą, i jako taki pod zwierzchnictwem Ludwika otrzymał zezwolenie bicia monety nie osobistej lecz krajowej. Po r. 1379 bito także półgrosze srebrne z lwem i napisem „Moneta Russie“ na stronie głównej, a z koronowaną głoską „L“ i napisem „Ludovici R. Ungarie“ na odwrotnej. Z monet tych widać, że król ten, równie jak i następczyni jego na tronie Węgier, Marya, uważali Ruś Czerwoną jako kraj należący do korony niegdyś Arpadów, a później domu Andegaweńskiego. Pod imiennem panowaniem Maryi na Rusi spoczywała mennica lwowska. Odnowił ją dopiero Władysław Jagiełło. Kiedy? niewiadomo na pewno, nie zachował się bowiem żaden dokument w tej sprawie; zdaje się, że po r. 1387 a przed 1400. Z pieniędzy bitych we L. pod imieniem Władysława Jagiełły znamy tylko srebrne półgrosze. Są ich dwa rodzaje: ruskie z lwem i napisem „Moneta Russie“ na stronie głównej, a z orłem polskim i napisem „Wladislaus Rex“ na odwrotnej; i po r. 1400 lwowskie (od czasów Kazimierza W. pierwszy przykład bicia większej monety z nazwiskiem miasta) z lwem wspinającym się i napisem „Moneta Lemburg“ na stronie głównej, a z orłem polskim i napisem „Wladislai Regis“ (a na innych „Wladislaus Rex“) na stronie odwrotnej. Lwowska mennica była czynna aż do śmierci Jagiełły, poczem ją zamknięto. Odtąd nie znajdujemy wzmianki o mennicy lwow. Dopiero J. Zagórski w dziele „Monety dawnej Polski“, Warszawa, 1845, przytacza pod l. 270 i 271 trojaki koronne Zygmunta III z r. 1598 oznaczone głoską „L“ i twierdzi, że je bito we L. Pieniążki te pochodziły jednak z Lublina (cf. Lipiński „Wiadomość o mennicy w Lublinie“, Warszawa, 1853). Później dopiero w r. 1656 bito rzeczywiście pieniądze we L. Rysunki ich i opisy podaje Zagórski (l. c. pod l. 459 i 480). Są to szóstaki i orty z herbem miasta, lwem. Dokumenta, tyczące się urządzenia tej mennicy, jej czynności i rachunków są oblatowane w metryce koronnej, a treściwy z nich wyciąg podaje Zagórski (l. c. do l. 459): „Ten ostatni szóstak, jak ośmnastogroszówka pod l. 480, bite były we L. ze sreber kościelnych i obywatelskich w czasie okupacyi szwedzkiej 1656 r. na ratunek kraju w ofierze zniesionych, Mennicą naprędce tam urządzoną zawiadował Hieronim Pinoci, sekretarz królewski, pod kierunkiem Stefana Korycińskiego, kancl. w. kor. Wybito w niej przez czas istnienia w szóstakach i 18-stogroszówkach sumę 96,562 zł. na stopę przepisaną. Według zapisków Schneidera (Muz. Ossol.) począł w r. 1663 w mennicy lwow. Andrzej Tympf wybijać złotówki, zwane od niego tymfami. We lwow. mennicy wzięły też początek arcyrzadkie teraz, na próbę 1665 r. bite złotówki z napisem „Ad Ligam comissionis Leopoliensis“. Przeciw fałszowaniu monety występowano surowo. W r. 1407 np. spalono żyda Phelera za fałszowanie. W r. 1421, kiedy się namnożyło we L. bardzo wiele fałszywej monety, nakazano, aby każdy mieszkaniec okazywał swą gotowiznę przed komisyą na ten cel oznaczoną; fałszywą monetę wybrakowano i stopiono, a kruszce zwracano właścicielowi. R. 1521 spalono znowu pewnego ormianina, podejrzanego o fałszowanie monety. Czyt. Ks. Jan Stupnicki „O monetach halicko-ruskich“ w Bibl. Ossol. poczet nowy, 1865, t. VII, str. 64—173, z ryciną przedstawiającą monety lwowskie.

Handel rozwijał się za czasów ruskich książąt i w pierwszych wiekach panowania polskiego bardzo pomyślnie. Pochodziło to z pomyślnego położenia geograficznego i ówczesnych stosunków handlu powszechnego. L., położony jeszcze w środku Europy, na bardzo przystępnej i wygodnej drodze, na granicy dorzecza Wisły i Dniestru, sprzyjał bardzo założeniu stacyi handlowej dla handlu przewozowego. Jak długo bowiem nie znano Ameryki, ani drogi morskiej dokoła Afryki, istniał handel z Azyą i przez te okolice, gdyż inne drogi (z Genui i Wenecyi) nie wystarczały, a nadto często bywały poprzerywane. Prócz tego zniewalały polityczne i religijne stosunki licznych Greków, Ormian, Persów, Tatarów, Włochów, Niemców i t. d. już to do odwiedzin miasta, już to do osiedlania się stałego, a w następstwie do pośredniczenia w stosunkach handlowych. Dokładniejsze wiadomości o handlowych stosunkach Lwowa mamy dopiero od czasów Kazimierza Wielkiego. Monarcha ten, a za jego przykładem i wszyscy późniejsi, otoczyli Lwów najtroskliwszą opieką, nadawali miastu jak najkorzystniejsze przywileje i wszelkich używali sposobów, byle tylko podnieść handlowe stosunki stolicy Rusi Czerwonej. Dzięki tym staraniom stało się miasto główną stacyą handlową. Cały handel Polski z Multanami, Wołoszczyzną, cesarstwem Bizantyńskiem i państwem Osmańskiem obrócił się na L., miasto otrzymało wielkie prawo handlowe (jus emporii, jus depositorii) i było głównym składem towarów. Stan handlowy składał się z 3 klas: kupców bogatych, kupców biedniejszych i kramarzów, którzy

swe towary na publicznych miejscach w ruchomych kramach i na ławkach wykładali, a na noc zabierali. Pierwsi stanowili bractwo ze starszym przez siebie wybieranym, mieli swój bazar pod zamknięciem i sklepieniem na wzór sukiennic krakowskich w rynku, w którym mieściło się 40 sklepów, gdyż więcej członków nie mogło mieć zgromadzenie. Sklepy te były i sprzedajne dziedziczne i miejskie. Gdy sklep był do nabycia, ubiegali się o niego kupcy drugiego rzędu, którzy często równie majętni byli jak i pierwsi, chociaż handel ich ograniczał się na pewne tylko towary i drobną sprzedaż. Hurtem targować nie było im wolno. Pośrednikami między zagranicznymi a miejscowymi kupcami byli tłómacze. Musieli oni posiadać języki oryentalne: turecki, perski, grecki i wołoski, bo z tą stroną najwięcej prowadzono handel, stamtąd kupcy przybywali do L., a lwowscy wyprawiali się po towary do Niemiec i Włoch. Rada miasta mianowała tłómaczów, którzy składali przysięgę na rzetelne sprawowanie urzędu, mieli osóbną instrukcyą i corocznie do kasy miejskiej za ten przywilej znaczne kwoty opłacali. Zyskowne to było zatrudnienie. Każdy obcy kupiec, przybywszy do L., musiał do tłómacza się zgłosić, oświadczyć mu, jakie sprowadził towary i jakich tu nabyć zamyśla. Nie wolno mu było pod zagrabieniem pomijać tego urzędnika, który, powziąwszy dokładną wiadomość, udzielał jej kupcom miejscowym, pośredniczył w targu i przestrzegał, żeby obcy kupiec przez czas ustanowiony nikomu, kto nie jest do tego handlu upoważnionym, nic nie sprzedał. Z licznych dochowanych przywilejów powziąć można wiadomość, jakie to towary ze L. do Multan, Wołoszczyzny, Grecyi i Tataryi wywożono, a jakie stamtąd przywożono i jakie cła opłacano. Wywożono tedy sukna, aksamit, czapki, spodnie, pasy, płótno lwowskie domowe i niemieckie, noże, kosy, sierpy, naczynia cynowe, żelaza pługowe, pałasze, kordy, safian i różne kramarszczyzny. Przywożono: jedwab, adamaszek, bawełnę, pieprz, kadzidło, cytryny, imbier, bydło, futra, skóry, wełnę. Ważnym artykułem handlowym były worki. Kupcy lwowscy prowadzili niegdyś największy w całej Polsce handel futrami, zwłaszcza bobrów, lisów, wydr i njedźwiedzi. W połowie w. XV rozwijał się znakomicie handel z miastami nad morzem Czarnem położonemi. Pod koniec w. XV wywierało wprawdzie wkraczanie Turków na Wołoszczyznę i do Multan szkodliwy wpływ na stosunki handlowe tak tamtych krajów, jako też i L., ale mimo to był jeszcze handel kwitnący. W początkach w. XVI prowadził L. znaczny handel rybami solonemi. Na beczkach z tym towarem wypalać kazał burmistrz cechę lwa na znak, że to są ryby lwowskie. Że zaś wydarzało się, iż pod cechą miejską fałszywe ryby sprzedawano, postanowiła rada r. 1525 żadnemu mieszczaninowi nie piętnować naczynia z rybami, jeżeli się sam soleniem nie trudni, lub takiego człowieka nie trzyma, któryby się dobrze na tej robocie znał, ażeby miasto hańby nie miało. Ryby lwowskie słynęły w Polsce aż do końca XVIII wieku. W pierwszej połowie w. XVII, jakkolwiek napady nieprzyjacielskie, pożary, mór i inne klęski miasto trapiły, był handel ze wschodem dosyć kwitnący. Corocznie przybywało po paruset kupców z Persyi, Turecczyzny, Grecyi, Multan, Wołoszczyzny, Węgier i z za morza. Przywozili oni swe towary i sprzedawali je za gotowiznę, lub brali w zamian tutejsze wyroby i towary niemieckie, włoskie i inne z zachod. Europy sprowadzone. Wszelako nie był już ten handel tak obszerny jak w poprzednich wiekach. Pod koniec w. XVII i w początkach XVIII chyli się on coraz bardziej do upadku, w miarę, jak drogi handlu powszechnego stanowczo w inną kierują się stronę, i przechodzi zwolna w ręce żydów tak, iż w chwili zaboru Galicyi, był już prawie zupełnie w ich posiadaniu. Ważniejsze przywileje, które do rozwoju handlu najbardziej się przyczyniły, podają Akta grodzkie i ziemskie: t. III, str. 59 przyw. z r. 1379 (Dymitr ks. włodzimierski i łucki oświadcza, że składy towarów pozostają jak dawniej we L., chybaby król Ludwik inną wskazał drogę); 61 z r. 1380 (Ludwik ustanawia skład towarów we L.); 75 z r. 1387 (Jadwiga ustanawia we L. skład soli i wszelkich towarów); 148 z r. 1400. IV, 87 z r. 1415 (Wład. Jagiełło pozwala założyć lwowianom wagę); 136 z r. 1425. V, 47 z r. 1426; 55 z r. 1427 (uwolnienie od ceł); 79 z r. 1435 (Wład. Warneńczyk nakazuje urzędnikom Rusi, ażeby nie pozwalali kupcom omijać L.); 106 i 108 z r. 1441; 133 i 142 z r. 1444; 170 z r. 1450; 194 z r. 1456. VI, 55 z r. 1460; 69 z r. 1462; 151 z r. 1471; 157 z r. 1472; 171 z r. 1473; 205 z r. 1480. VII, 140 i 141 z r. 1484; 157 z r. 1485; 163 z r. 1488; 171 z r. 1489. IX, 146 z r. 1496; 152, 153, 154, 160 i 161 z r. 1497; 162 z r. 1498; 169 i 177 z r. 1499; 187 z r. 1500; 214 z r. 1503; 224 z r. 1505; 233 z r. 1506. Ob. prócz tego przywileje w archiwum miejskiem: fasc. 509 i 517 (przywileje hospodarów multańskich z r. 1408 i 1434 na wolny handel w ich krajach), 518 (przywilej hospodara wołoskiego z r. 1440 na wolny handel); fasc. 138 (r. 1542 pozwala Zygmunt I stanowić tylu tłómaczów, ilu ich miasto potrzebuje); fasc. 293 № 26 (r. 1552 potwierdza Zygmunt August dawne przywileje na skład towarów i trakt handlowy); fasc. 154 № 12 (r. 1554 przyw. Zygmunta Augusta, wedle którego kupcy zagraniczni wina muszkatelowego i

małwazyi przez 4 tygodnie do piwnic składać nie mogą, lecz krajowcom sprzedawać mają). W r. 1653 nadał Jan Kazimierz przywilej, mocą którego obcy kupcy, którzy w mieście dłużej niż 14 dni zabawią, ciężary miasta równie z miejscowymi kupcami i obywatelami ponosić, albo pewną roczną opłatę miastu składać mają. Przywilej ten zadał jednakże cios stosunkom handlowym, gdyż kupcy cudzoziemscy zaczęli się usuwać od targów lwowskich. Ciekawy materyał do dziejów handlu zawierają rkp. w Bibl. Ossol. № 82 (przywilej Jana Kazim. z r. 1663 potwierdzający przyw. Zygmunta I z r. 1519); № 1645 (prawa i dekreta kramarzów lwow. z r. 1519 do 1618); № 1771 (prawa i artykuły bractwa kupieckiego lwow. nadane przez Stanisława Augusta r. 1767). Za czasów austryackich założyli we L. Niemcy kilka sławnych składów handlowych. Napoleoński system kontynentalny podniósł cokolwiek stosunki handlowe, ale na czas krótki. Odtąd nie odzyskało już miasto aż do dzisiaj takiego znaczenia w świecie handlowym, jakieby mieć mogło na mocy swego położenia. Trafnych rad do podniesienia handlu zmierzających udziela Merunowicz w swej pracy „Rozwój Lwowa“ str. 20 i nn. L. jest głównym węzłem kolejowym w Galicyi wsch. Dworców kolejowych jest 3: Karola Ludwika na Krakowskiem, główny dworzec (rycinę i opis jego podały „Kal. Narod.“ z r. 1864; „Tyg. ilustr.“ 1867, t. 16; „Tyg. Lwow.“ 1867, № 9; w ogrodzie przed dworcem znajduje się wielki zegar słoneczny, doskonałej konstrukcyi), tuż obok niego czerniowiecki i Podzamcze na Żółkiewskiem u stóp Wys. Zamku. Z dworca Karola Ludwika na Podzamcze jest jedna stacya kolejowa. Cała droga malownicza. Ze L. idzie kolej Karola Ludwika na zach. do Krakowa, na wsch. do Brodów, na płd. wsch. do Podwołoczysk; kolej lwow.-czerniow.-jaska na płd. wsch. do Czerniowiec i Rumunii. Na płd. wybiega kolej arcyks. Albrechta i łączy L. z koleją naddniestrzańską w Stryju, a z koleją czerniowiecką w Stanisławowie. Kolej ta ma być niebawem poprowadzona ze Stryja przez Skole do Węgier, a wówczas otworzy się bardzo ważna droga do Węgier. Projektowana jest także bardzo ważna dla miasta linia kolejowa na Żółkiew do granicy Król. Polsk. Linia ta, przedłużona w królestwie, zbliżyłaby L. na drodze żelaznej o połowę drogi do Warszawy. Oprócz kolei ułatwiają miastu komunikacyą z całym krajem gościńce wiodące: na płn. zach. do Janowa, na zach. do Gródka, na płd. do Mikołajowa, na płd. wsch. do Bóbrki, na wsch. do Glinian i Złoczewa, na płn. do Żółkwi. Wewnątrz miasta ułatwiają komunikacyą fiakry i dorożki, a od r. 1880 tramwaj, prowadzący z dworca Karola Ludwika na plac Gołuchows., a stąd jednem ramieniem wzdłuż wałów przez plac Maryacki, Halicki i Bernardyński na plac Cłowy, a drugiem ramieniem przez plac Krakowski i ulicę Żółkiewską na dworzec Podzamcze i do rogatki Żółkiewskiej. Oprócz głównego urzędu pocztowego są 3 filie i urzędy pocztowe na dworcach Karola Ludwika i Podzamczu, a oprócz głównej stacyi telegraficznej filia w Namiestnictwie (służąca tylko do kor. urzędowej) i stacye na dwóch wymienionych dworcach kolejowych. W r. 1883 zaprowadzono we L. telefony. Kupców i spedytorów o firmach protokółowanych było w r. 1883 r. 337, kramarzy 865, tandeciarzy 53, handlarzy: owoców południ. 13, pijawek 3, lnu i konopi 4, pierza 2, nafty 87, szkła 38, węgla 13, wiktuałów (t. zw. greizlerów) 588, masła i sera 40, jaj 5, ryb 9, drobiu i dziczyzny 30, mleka 39. Jarmarki uprzywilejowane odbywają się 21 stycznia, 24 maja i 12 października. Targ żywności nie jest racyonalnie uporządkowany. Z ramienia magistratu winien nad nim czuwać komisaryat targowy, ale czujności tej trudno się dopatrzeć. Dawnemi czasy były urządzenia bardzo praktyczne w tej mierze. Oto policyą targową sprawował magistrat pod nadzorem wicewojewody. Na przeważną część artykułów zwyczajnego obrotu nakładano wedle potrzeby taksy, a mianowicie na mięso wołowe, chleb żytni, bułki, pasztety, miód, piwo, wino, wódki, ryby, skóry, wyroby ślósarskie, szewckie, garbarskie i mydlarskie. W celu oznaczenia tych taks zwoływał wojewoda wszystkich członków komisyi, panów radnych i rzeczoznawców. W celu taksowania pieczywa urządzano w r. 1567 próby mąki, wagi i pieczywa i prowadzono w tej sprawie protokół. W r. 1567 zakazano przekupstwa i wyznaczono sumę pieniężną na wykonanie tego zakazu. Czuwano również nad miarami i wagami a w r. 1564 cementowano je tak tutaj, jak i w całym kraju na mocy uchwały sejmowej. Każdy obywatel zobowiązywał się w przysiędze mieszczańskiej używać sprawiedliwej miary i wagi. Między karami za używanie miar i wag fałszywych znajdujemy także karę zanurzania w wodzie.

Kościoły i klasztory. Żadne inne miasto, z wyjątkiem chyba Krakowa, nie miało tyle świątyń co L. za rzpltej. Przyczyniała się do tego niezawodnie okoliczność, że były tu 3 obrządki i 3 biskupie stolice, ale też mnogość ta świątyń jest niezawodnie świadectwem religijnego ducha mieszkańców. Dziś istnieje zaledwie połowa kościołów, ale w opisie naszym wspomnimy dla dokładności i o tych, które niegdyś istniały. Co do klasztorów, to uderza okoliczność, iż podczas gdy w zach. krajach Europy zaczęto je już znosić, powstają one we L. coraz liczniej. W końcu w. XVI,

przez cały XVII i po za połowę XVIII zdawało się, jakoby szlachta i magnaci spółzawodniczyli z sobą w tych kosztownych objawach i dowodach swej pobożności i troski o zbawienie duszy. Mieszczaństwo lwowskie, nie tak bardzo zamożne, by mogło iść w te ślady, bierze wszelakoż możebny udział w fundacyach klasztornych a po części zadawalnia się wznoszeniem nowych kaplic, ołtarzy, fundacyą mszy i t. p. Gmina miejska, która w w. XIV i XV jako korporacya składała w podobny sposób dowody swego religijnego usposobienia, zrobiła później doświadczenie, iż zakładanie klasztorów w obrębie miasta niekorzystnie wpływa na gminę o tyle, że majątek klasztorny, podobnie jak kościelny, wolny był od podatków, że cierpi na tem stan przemysłowców, klasztory bowiem zaczęły utrzymywać własnych rękodzielników, że narusza przywileje miejskie, gdyż klasztory produkowały piwo i wódkę, sprowadzały je i sprzedawały; że w końcu przepadł czynsz gruntowy za grunta, na których pobudowano klasztory. Jakkolwiek tedy panowie radni przejęci byli tym samym religijnym duchem i temi zamiarami, co założyciele klasztorów, to przecież troska o dobro publiczne kazała im także i inne względy mieć na oku. Jakoż przy każdem zakładaniu klasztoru toczyły się rokowania z magistratem co do gruntów, co do przemysłowych zajęć, nietykalności przywilejów miejskich, zwłaszcza propinacyi, a w załatwianiu tych wzajemnych pretensyj stawali przeciw sobie magistrat i konwent klasztorny jako przeciwnicy. W stosunku do 2-ch korporacyj, t. j. do jezuitów i karmelitów bosych, wystąpiło to przeciwieństwo wyraźniej. Spory te nie dają jednak wiernego obrazu rzeczywistych stosunków. Magistrat bowiem był mimo to ściśle katolickim, z wieloma osobami wyższego kleru żył na stopie bardzo przyjaznej i okazywał im uszanowanie przy rozmaitych okolicznościach. A. *Kościoły obrządku rzym.-katol.* Tych liczy L. obecnie 9 parafialnych, 4 kapelanie, 5 czysto konwentualnych, 4 które nie są ani parafialnemi, ani konwentualnemi, i kilkanaście kaplic publicznych lub prywatnych. I. *Kościoły parafialne*: 1. *Kość. metropolitalny pod wezw. Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny*, jedyny gmach gotycki we L., a z wyjątkiem fary drohobyckiej podobno w całej Galicyi wsch. O początkach jego mało wiemy. Pierwociny budowy poświęcił bł. Jakób Strepa w r. 1405 w obecności Wład. Jagiełły. W r. 1434 postąpiła budowa do tyla, że mogły odbyć się w niej solenne egzekwie za duszę Wład. Jagiełły. Skończono świątynię dopiero 1479 przez uwiązanie sztucznego sklepienia. Szczupłość miejsca a może i brak funduszów nie dozwoliły nadać temu gmachowi owych nadobnych kształtów i proporcyj, jakiemi się odznaczają inne gotyckie świątynie. Gdy bowiem cała jego długość wynosi 30 sążni, przypada z tego na samo presbiteryum $14^1/_2$ sążni, a na właściwy, na 3 nawy podzielony koś., tylko $15^1/_2$. Pierwsze cokolwiek wyższe od drugiego, ma 5 sąż. szerok., drugie zaś, prócz kaplic, 12 sąż. wszerz. Cztery słupy, odgradzające główną nawę od obu bocznych, są najcelniejszą świątyni ozdobą, bo nader smukłe, tylko sążeń w przecięciu mające, unoszą do wysokości 11 sąż. sklepienie, odznaczające się równie jak sklepienie presbiteryum nader ozdobnem gotyckiem krzyżowem wiązaniem z występującemi żebrami. Nawa środkowa jest $4^1/_2$ sąż., a obie boczne mniej niż 3 sąż. szer. Pierwotnie było presbiteryum jaśniejsze niż obecnie, miało bowiem 11 wysokich okien (3 nad wielkim ołtarzem a po 4 w bocznych ścianach), z których to ostatnich w r. 1766 dopiero 2 całkiem, a 5 do połowy od dołu zamurowano. Nawy kościelne były ciemniejsze niż teraz, gdyż okno wielkie nad chórem utworzono dopiero w XVIII w. Katedra pierwotna nie miała głównego jak dziś wchodu naprzeciw wielkiego ołtarza, lecz 4 boczne, po 2 od płn. i płd. W w. XVIII przedstawiała katedra stan opłakany. Żewnątrz nie miała ona dokoła wolnego placu, lecz cmentarz murem ogrodzony, kaplicami zacieśniony. Wewnątrz była świątynia tylko wybielana. Zapełniało ją przeszło 30 ołtarzy, mnóstwo nagrobków, sporo ławek i skrzyń bractw tak, że nie można było ustawić potrzebnej liczby konfesyonałów. Dachy były nadpsute i w niejednem miejscu lało się do wnętrza przez sklepienie. Kaplice i ołtarze opadały. Arcybisk. Sierakowski podjął dzieło odnowienia katedry w r. 1765. Fabrykę skończono po 10 latach kosztem 600,000 złp. Wówczas otrzymała katedra kształt swój dzisiejszy. Oprócz zakrystyi jest 8 przybudowanych kaplic. W głównym ołtarzu jest cudowny obraz Matki Boskiej. Nagrobków po kapl. jest 10. Uwagi godne są grobowce marmurowe Kampianów, mieszczan lw.; w kaplicy Zamojskich alabastrowe posągi bisk. Jana Zamojskiego i Jana Tarnowskiego; w drugiej przeciwległej śpiżowe nagrobki Stan. Żółkiewskiego, wojew. ruskiego († 1588) i Michała Buczackiego († 1438). Wnętrze kościoła malowane al fresco w r. 1769—1770 przez Stan. Stroińskiego wcale niepoślednio. Malatury w presbiteryum odnoszą się do Najśw. Panny. Nad sklepieniem jest Zwiastowanie, Nawiedzenie ś. Elżbiety, Narodz. Zbawiciela i hołd Trzech Królów. Wizerunki te łączą między sobą alegoryczne postacie, przypominające cnoty Bogarodzicy. Na bocznej ścianie od zakrystyi jest obraz przedstawiający dziekana Sulikowskiego, dziękującego wraz z ludem Najś. Pannie za cudowne ocalenie w podróży.

W gronie osób otaczających wyobraził Stroiński także siebie samego w kontuszu, a syna swego i pomocnika Antoniego w stroju francuskim. Drugi wizerunek przedstawia klęczącego przed cudownym ołtarzem Jana Kazimierza, składającego w r. 1656 ślub wiekopomny. Pod tym ołtarzem stoi kolosalna postać tego króla z koroną na głowie, w zbroi w królewskim płaszczu i z berłem w ręku, które skłania na dół. U stóp jego tarcza z napisem: „Sub tuum praesidium". Trzeci obraz na przeciwległej ścianie przedstawia ofiarowanie Matce Boskiej chorągwi zdobytych na nieprzyjaciołach. Pod nim stoi kolosalny rycerz, jako wyobrażenie całego stanu rycerskiego, z tarczą noszącą napis: „Regina Regni Poloniae". Czwarty obraz na tej ścianie przypomina cudowne uzdrowienie Jana Sobieskiego w r. 1672. W latach 1771 i 1772 wymalował Stroiński kościelne nawy i nowo utworzone kaplice. Freski te odnoszą się do życia, cnót i uwielbienia Bogarodzicy i przedstawiają alegorye i podobieństwa z „Godzinek" o Niepokalanem poczęciu i lit. Loretańskiej wyjęte, ozdobione wizerunkami aniołów, patryarchów, ojców Kościoła i różnych świętych. Uderza wszędzie dokładność rysunku, żywość barw i trafność perspektywy. Z malowideł nie posiada katedra nic szczególniejszego. W zakrystyi jest kilkadziesiąt portretów miernego pędzla, lichtarze śpiżowe ulane z dział przez Sobieskiego na Turkach zdobytych, jako też zegar po tym królu. W skarbcu są wielkie srebrne krucyfiksy, berło złote ofiarowane przez Jana Sobieskiego jako wotum. Na zewnętrznych ścianach kościoła wiszą kule z czasów oblężenia L. przez Turków w r. 1672. Obok kościoła stoi przy ul. Halickiej kaplica „Ogrójcowa" czyli Boimów. Założył ją Jerzy Boim z żoną Jadwigą Niźniowską w r. 1609. Kaplica ta kwadratowa, w stylu odrodzenia, piękną miedzianą kopułą pokryta, odznacza się tak wewnątrz jak zewnątrz niepośledniemi kamiennemi rzeźbami. Rycinę tej kaplicy ob. w Zawadzkiego „Grody polskie", Lwów, 1866, str. 254; w Lwowianinie z r. 1840, str. 163; Strzesze z r. 1868, str. 152 i Tyg. ilustr. z r. 1868, str. 168. Bibliografia: Dzieduszycki „Kościół katedr. lwow. obrz. łaciń.", Lwów, 1872, z wizerunkiem katedry, jej planem i ryciną kaplicy Boimów; Zacharyasiewicz „Początki koś. łac. we L." w Czasop. Ossol. 1829, IV, 78; Lwowianin 1835, str. 64 (rycina i opis); Przyj. Ludu 1839 str. 242; Tyg. ilustr. 1864, str. 198 i 1867, str. 64; Strzecha 1868, str. 348 i 1872; „Kaplica Zbawiciela" w Posłańcu apost. serca Jezus., 1882, grudzień; „Obrazy znajdujące się w zakrystyi i nad zakrystyą", w Lwowianinie, 1837, str. 68; „Obraz Matki Boskiej w katedrze łac.", w Przyjacielu dom., 1873, str. 30; „Wiadomość histor. o obrazie Matki Boskiej w wielkim ołtarzu", p. Kunasiewicza, Lwów, 1876; Grobowiec Stan. Żółkiewskiego, Lwowianin, 1836, str. 11; „Grobowiec Mich. Buczackiego", tamże, str. 116 i 117; „Metryka ślubna koś. katedr. łac. od r. 1554 do 1591", rkp. w Bibl. Ossol. № 826. 2. *Klasztor i koś. dominikanów* pod wez. Bożego Ciała. Dominikanie byli we L. prawdopodobnie już w r. 1270 i otrzymali od ks. Lwa, na wstawienie się jego żony Konstancyi, miejsce na klasztor, gdzie i dziś mieszkają. Pierwszy ich klasztor był drewniany i spłonął r. 1408. Na miejscu jego powstał nowy klasztor i kościół już murowany, szczodrobliwością pobożnych i fundacyą Mik. Benki wzniesiony, a ofiarnością Mik. Czecha ukończony. (R. 1402 zapisuje Benko z Żabokruk wś swą Zarudce dominikanom lwow. A. gr. II, 44; a dominikanie przyjmują ten zapis i warunki, ib. 46; r. 1406 przyjmują dominikanie różne obowiązki względem M. Czecha, ib. 55; r. 1408 potwierdza Wład. Jagiełło dominikanom ich posiadłości we L., ib. 60; r. 1442 zapisał Stan. Dawidowski dominikanom 3 kopy groszy rocznego dochodu z Dawidowa, ib. 113; r. 1474 nadał Ludwik, nuncyusz papieski, odpust kościołowi Bożego Ciała, ib. IV, 195). Kościół, kilkakrotnie odnawiany, odbudowano ostatecznie w r. 1749 do 1764 na wzór kościoła św. Piotra w Rzymie. Budową kierował Jan de Witte, późniejszy jenerał wojsk kor. i komendant Kamieńca Podolskiego. Koś. jest wielki i prawie najwspanialszy we L. Wewnątrz na kolumnach w okrąg ustawionych wspierają się galerye i krużganki przyozdobione 16 posągami ojców kościoła; nad niemi wznoszą się kolumny nieco niższe i podpierają miedzianą kopułę. Ma 6 kaplic mniejszych i jednę większą, p. Mik. Potockiego sstę kaniowskiego przybudowaną i dla tego zwaną imieniem Potockich. W kaplicy tej znajduje się cudami słynąca alabastrowa figura Matki Boskiej, jeden z najdawniejszych zabytków sztuki, czysto greckiego dłuta, artystycznie wykonana, według podania uniesiona z Kijowa przez ś. Jacka podczas napadu Tatarów (ob. Przyj. dom. 1856, str. 222; Przegląd bibliogr.-archeolog. 1881, str. 235). W wielkim ołtarzu jest Matka Boska z Jezusem na ręku, pędzla szkoły bizantyńskiej, o którym podanie twierdzi, że jest dziełem ś. Łukasza. Obraz ten koronowano w r. 1751 a 1851 obchodzono 100-letnią rocznicę koronacyi (ob. Pietruszewicz „O cudotwornoj ikoni Preśw. Bohor. w kosteli OO. Domin. wo L. i polskoj lehendi jeja", w Zori hałyckoj, 1851, № 56 i 57; „Stuletni obchód koronacyi P. Maryi w koś. Domin. w r. 1851", Dodatek do Gaz. Lwow. 1881, № 117 i 121, i Przyj. dom. 1851, str. 187 i 200). Na uwagę zasługuje 6 pomników alabastrowych, przedstawiających rycerzy w zbrojach. Wydobyto

je w r. 1866 z katakumb znajdujących się pod kościołem, odnowiono i ustawiono w kościele. Zdjęto z nich także fotografie i wydano jako album. Z nowych pomników wymieniamy pomnik Borkowskiej, dłuta Torwaldsena (ob. Przyj. Ludu, 1843, str. 116 i Tyg. ilust. 1880, № 258) i Artura Grottgera (ob. Biesiada Liter. 1882, № 343). Klasz. murowany o 2 piętrach tworzy 2 małe czworoboki. Połać od ul. Skarbkowskiej jest mocniejsza, druga zaś od pl. Dominikańskiego słabsza od r. 1559, kiedy to ks. Ostrogska z swą córką Halszką znalazła schronienie w klasztorze, a ludzie Górki od tej strony właśnie szturm przypuszczali. W pierwszych wiekach istnienia był klasztor ogniskiem propagandy religijnej, potem ogniskiem oświaty i naukowości, a utrzymując nieraz 100 zakonników, utworzył dla nich „studyum generalne". Do dziejów klasztoru zawiera wiele materyału archiwum klasztorne. Berhoff wspomina o pobycie w klasztorze nuncyusza apostols. Pallaviciniego w r. 1684. Na krużgankach są portrety, z których wymieniamy: portret Mik. Benki i Mik. Potockiego na dole, a S. Okólskiego na I-m piętrze. Dokładne opisy tych portretów podaje Kunasiewicz w broszurze: „Przewodnik po koś. Bożego Ciała OO. Domin. we L." Lwów, 1876, str. 6, 13 i 82. W przedsionku klasztoru jest obraz, pochodzący prawdopodobnie z XVI w., przedstawiający króla klęczącego przed obrazem Matki Boskiej, otoczonego dygnitarzami. Obraz ten odnowił Schlegel (ob. Tyg. Lwow. 1867, № 4). Bibliografia: Piątkowski „Wiadomość histor. o stat. Jackowej", Lwów 1857; Schneider „Pomniki w katakombach pod koś. Bożego Ciała", Lwów 1867; Ulanowski „Wiad. histor. w krótkości skreślona o cudow. obrazie Matki Bos." Lwów, 1851; tenże „Obraz Najś. Panny przez Łukasza malowany", Lwów, 1853; Lipiński „Wiad. histor. o koronacyach obrazów Matki Boskiej w Polsce", Warszawa, 1850, str. 16; „Klasztor i kościół Dominikanów" z ryciną, w Galicyi w obrazach, zesz. VII; w Lwowianinie, 1836, str. 109 i 118; w Przyj. Ludu, 1847, str. 44; „O Dominikanach lwow." ob. Przyjaciel dom., 1854, str. 11 i 66 i rkp. w Bibl. Ossol. № 2320: „Primordium conventus ordinis Scti Dominici leopoliensis et locationis descriptio." 3. ***Klasz. i koś. bernardynów*** pod wezw. ś. Andrzeja, zbudowany niemal całkiem z ciosu i blachą pokryty, odznacza się czystością i pięknością architektury włoskiej. Wspaniałą facyatę frontową zdobią posągi świętych i plastycznie wyrzeźbione herby Orła, Pogoni, oraz mniejsze Odrowąża i Mniszcha. Po nad dach wybiega 112 stóp wysoka wieża okrągła, z zegarem i galeryą wokoło, z której piękny widok na miasto i okolicę. Wnętrze kościoła podzielone na 3 nawy. Główna, większa, wyższa i okazalsza od 2-ch bocznych, oparta na 6 kolumnach. W nawach jest 13 ołtarzy. Podłużne presbiteryum, niższe od nawy, dzieli wielki ołtarz na dwie połowy. W części presbiteryum po za ołtarzem, w t. zw. chórze, są pięknie rzeźbione stalle, a w ołtarzu, zajmującym tylną część ołtarza wielkiego, marmurowa trumna, w której niegdyś spoczywały zwłoki bł. Jana z Dukli, patrona miasta i konwentu, który umarł w tym klasztorze w r. 1484. Szczątki zwłok mieszczą się obecnie w srebrnej trumience umieszczonej na ołtarzu. Sklepienie kościoła oraz ściany zdobią freski, wykonane przez ówczesnych malarzy lwow. Bartnickiego, Mazurkiewicza i Sroczyńskiego. W sierpniu 1883 r. rozpoczął odnowę tych fresków Kopystyński i do marca 1884 dokończył odnowy w presbiteryum. Po obu ścianach przed wielkim ołtarzem jest kilka tablic drewnianych, a na nich 79 licho malowanych obrazków, przedstawiających cuda bł. Jana z Dukli od r. 1485 do 1650, ważnych dla archeologa, bo przedstawiają z historyczną wiernością stroje dawnych wieków, i dla historyka, bo napisy podają nazwy osób i ich godności. Z pomników są w kościele: Ludwika Kalinowskiego († 1765) w ścianie na dole po prawej stronie wielkiego ołtarza; pomnik Stan. Pilata dłuta Parysa Filipiego i pamiątkowa tablica poety Mieczysława Romanowskiego, a na facyacie kościoła obok drzwi głównych pomnik Stan. Wyżyckiego († 1680), wykonany w płaskorzeźbie. W zakrystyi są portrety: Zygmunta III, Władysława IV, Augusta III, Odrowąża, Mniszcha i kilka innych. Przybudowany do kościcła gmach klasztorny okolony był dawniej murem, fosą i wałem i stanowił małą trójkątną twierdzę z kilkoma basztami, o której zdobycie kilkakrotnie kusił się nieprzyjaciel. Na placu przed frontem kościoła wznosi się na piedestale wysoki obelisk, na którego szczycie stoi kamienny posąg bł. Jana w postaci klęczącej z rękami wzniesionemi. Na podstawie tej kolumny znajduje się napis: „M. Lwów ręką bł. Jana z Dukli w r. 1648 cudownie uwolnione od oblężenia B. Chmielnickiego i Tohaja beja hana tatar. ten pomnik wystawiło r. 1649. Za staraniem zaś OO. Bernardynów ze składek odnowiony r. 1861". Na dziedzińcu klasztornym a dawnym cmentarzu, jest studnia z kaplicą, w miejscu, gdzie był dawniej grób bł. Jana. Gdy zabrano stąd ciało w r. 1521, wytrysła woda, mająca, wedle wiary ludu, moc uzdrawiającą. Klasztor dla bernardynów i drewniany kościołek założył pierwotnie w r. 1460 Andrzej Odrowąż, wojew. podolski i ssta lwow., na gruncie przez miasto darowanym. Gdy klasztor spłonął, wystawił Odrowąż 1464 jeszcze wspanialszy. Spalił go 1509 Bohdan, hospodar wołoski, podczas oblężenia L. Później stawiano nowy klasztor, ale i ten nie istniał długo. Do-

piero 1600 Jerzy Mniszech, wojew. sandomierski i sta lwow., zaczął budować nowy kościół i klasztor, a do budowy przyczynili się Jan Zamojski, Stan. Żółkiewski, arcyb. Solikowski i inni. Konsekrował świątynię arcyb. Pruchnicki r. 1630. Bibliografia: Schneider, Encykl. t. I, str. 63; Przyj. dom. 1862, str. 252 i 1873, str. 108; Tyg. ilustr. 1867, str. 112; Strzecha, 1869, str. 46; Galicya w obrazach, zesz. IV; „Pomnik Wyżyckiego", Przyj. dom. 1860, str. 251; „Relikwie ś. Szczepana", Rozmaitości, 1857, str. 357; „Grobowiec bł. Jana", Posłaniec serca Jezus. 1882 za sierpień; „Stalle w koś. Bernard. we L." Przeg. bibliogr.-archeol. 1881, str. 52; Dokument Stef. Batorego, przyznający bernardynom darowiznę Doroty z r. 1578, Rozmait. 1858, № 36. 4. *Koś. Panny Maryi Śnieżnej*, założony przez Niemców prawdopodobnie jeszcze za książąt ruskich, kilkakrotnie niszczony przez nieprzyjaciół, odbudowany 1785 r., w stylu na pół gotyckim, na pół bizantyńskim. Niegdyś był otoczony murem. Freski, malowane przez St. Stroińskiego, straciły wiele w skutek nieumiejętnej odnowy. Ołtarzów jest 6, w nich kilka obrazów na drzewie malowanych, z bardzo dawnych czasów. Przed kościołem stoi posąg Matki Bosk., zdjęty z dawnego klasztoru misyonarzy. Przy tym kościele istniała pierwsza i jedyna parafia łac. we L. do 1415, kiedy Jan Rzeszowski przeniósł ją do katedry. Dopiero 1772 nadał mu Sierakowski parafią. 5. *Koś. ś. Mikołaja*, pierwej jako konwentualny dla trynitarzy założony przez Mik. Strzałkowskiego, podstolego żydaczowskiego r. 1694; z początku drewniany, r. 1745 przez Samuela Muchowieckiego, ks. Jabłonowskiego i innych wymurowany; 1777 r. konsekrowany. Zbudowany w stylu włoskim. Ściany wewnątrz ozdobione sztukateryami z gipsu. Ołtarzy 9. W kapliczce po lewej stronie jest ołtarz marmurowy, przyozdobiony śliczną rzeźbą z marmuru różowego, przedstawiającą ustępy z historyi męki i śmierci Chrystusa. Przy restauracyi kościoła powleczono te rzeźby białym pokostem. Parafią przyłączono do kościoła 1786 r. a w dawnym klasztorze trynitarzy, zniesionych 1782 r., mieszkają księża parafialni. 6. *Koś. ś. Maryi Magdaleny*. Początkowo istniała na tem miejscu męka Boża, przy której Anna Pstrokońska zbudowała małą drewnianą kapliczkę ku czci ś. Maryi Magd. w roku 1600. Po rozebraniu kaplicy zapisała Pstrokońska swe dobra dominikanom, a oni wybudowali tu kościół i klasztor murowany, do którego 1763 przyłączono parafią. Gdy 1784 r. dominikanie z rozkazu rządu przenieśli się do swego klasztoru w mieście, oddano parafią księżom świeckim, a klasztor dano im na mieszkanie. Kościół konsekrowany 1785. Zbudowany w nowszym stylu włoskim ma 11 ołtarzy. W chórze za ołtarzem głównym, przeznaczonym dla kobiet z domu karnego i zakonnic nad niemi czuwających, jest dawny główny ołtarz rzeźbiony z kamienia, a przedstawiający 3 ustępy z życia ś. Maryi Magdaleny. 7. *Koś. ś. Antoniego*, fundowany r. 1718 przez Janusza Ant. ks. Wiśniowieckiego, kaszt. krakow., wraz z klasztorem dla franciszkanów, których stąd w r. 1785 przeniesiono a kościół uczyniono parafialnym w r. 1786. Przeniesiono tu mianowicie parafią z kościoła śś. Piotra i Pawła, odstąpionego na cerkiew gr. katol. Kościół w stylu włoskim z ciosu zbudowany, w r. 1845 pomalowany, ma pięć ołtarzy. Na ścianie po lewej stronie wejścia jest starożytny obraz w owalu, w pięknie rzeźbionych ramach, przedstawiający ubiczowanego Chrystusa. 8. *Koś. ś. Marcina*. Już przed r. 1632 wyznaczył Zborowski grunta na szpital dla 12 zasłużonych i rannych żołnierzy wojska polskiego a zarząd szpitala powierzył karmelitom trzewiczkowym. Później przeznaczył 10,000 złp. na zwiększenie dotacyi, ale dopiero za arcybisk. Tarnowskiego zamieszkali tu karmelici i fundacyą ostatecznie uporządkowano. Kościołek był drewniany. Jan Rubczyński, podczaszy horodelski, zapisał 10,000 złp. na wymurowanie kościoła dzisiejszego, konsekrowanego 1753. Gdy rząd austryacki jurydykę sprzedał a fundusz zabrał i karmelitom ustąpić kazał, zamieniono kościół 1786 r. na parafialny. Ołtarzy jest 6; w jednym z nich szklana trumna z relikwiami św. Klemensa. Na ścianach wiszą portrety założycieli i dobroczyńców. 9. *Kościół ś. Anny*, założony i wybudowany najpierw z drzewa 1507. Gdy ten r. 1509 Wołosi spalili, wystawiono koś. murowany. W r. 1671 osadzono przy nim augustyanów, sprowadzonych przez króla Michała, a po ich zniesieniu 1783, erygowano kapelanią 1786, którą 1820 r. zamieniono na probostwo. Świątynia niewielka, ołtarzów ma 5. Wewnątrz są na okrągłem, płaskiem sklepieniu nowsze freski pędzla M. Jabłońskiego. Front kościoła stanowi 8mioboczna, prawie 10 sążni wysoka wieża z zegarem. Przed kościołem stoi statua ś. Jana Nepomucena (z r. 1810). Czyt. „Kościół ś. Anny we L." w Tyg. Lwow. 1867, № 11 i 12 i 1868, № 1. II. *Kapelanie*. 1. *Kapel. wraz z kaplicą dla więźniów*. Dawniej był tu klasztor i koś pp. brygidek, zaczęty 1614 r. na prośbę ksieni lubelskiej Agn. Fastkowskiej, kosztem Anny Poradowskiej. Po zniesieniu klasztoru 1782 r., przeznaczono klasztor na dom kary, a jednę kaplicę zostawiono. Urząd kapelanów sprawują ks. misyonarze. 2. *Koś. i kap. szpitala ś. Łazarza*, założone 1618 r. w stylu włoskim. Konsekrowano 1639, a odnowiono 1872 r. Są tu 3 ołtarze. W podziemiach było do niedawna kilkaset zwłok ludzkich, wysuszonych

jak mumie, które ostatecznie na cmentarz wywieziono. 3. *Kap. szpitala powszechnego.* Gdzie dziś szpital powszechny, był niegdyś konwikt pijarów, fundowany 1748 r. kosztem Sam. Głowińskiego, sufragana lwow. Rząd austryacki zniósł zakon a klasztor i konwikt przemienił na szpital, zostawiwszy tylko kaplicę dla wygody chorych i powierzywszy dusz sterownictwo nad nimi kapłanom przy koś. ś. Antoniego. W r. 1851 utworzono osóbną kapelanią lokalną, która obejmuje także filią szpitala powszech., t. zw. szpital hofmański. Nadzór nad chorymi mają od 1870 r. siostry miłosierdzia, mające tu rodzaj klasztoru. 4. *Kap. i szpital sióstr miłosierdzia*, fundowane przez Fran. Jana Zawadzkiego, łowczego kijowskiego r. 1774. Inni dobroczyńcy powiększali fundacyą. Rząd wypłaca rocznie 2000. Przy szpitalu jest kościołek pod wez. ś. Franciszka Seraf. z 3 ołtarzami. Na chórze są portrety fundatorów i arcybisk. Wyżyckiego. Z pamiątek jest poduszka mszalna, pamiątką po królu Poniatowskim, z ponsowego adamaszku, srebrem haftowana (na jednej stronie orzeł z ciołkiem, na drugiej cyfra królewska). III. *Kościoły klasztorne.* 1. *Klasz. i koś. karmelitów pod wezw. ś. Michała*, założony przez Aleks. na Ostrogu ks. Zasławskiego i Aleks. Kuropatwę 1642 r. w stylu włoskim. Freski mocno zniszczone. Kaplice są 2, ołtarzy 12. Ołtarz wielki z czarnego marmuru krakowskiego, w nim obraz Matki Bożej z Jezusem, jeden z najdawniejszych we L. zabytków sztuki bizant. W kaplicy Chrystusa upadającego są marmurowe tablice nagrobkowe Piotra Branickiego († 1762) i Stan. Ligęzy († 1707). Piękną ozdobą koś. jest pomnik jen. Dwernickiego, dłuta Filipiego (ob. Tyg. Lwow. 1868, № 25). Koś. i klasz. był niegdyś obronny. Pierwotnie mieścili się tu karmelici bosi, a później reformaci. Karmelici trzewiczkowi mieli pierwotnie klasztor przy ul. Halickiej, gdzie dziś gimnazyum Fran. Józefa i tam mieli parafią (ob. Ak. gr. V, 127). Rząd austryacki odebrał im naprzód parafią a klasz. przeznaczył na rękodzielnię jedwabiu i kazał się im r. 1789 przenieść do dzisiejszego klasztoru. Ob „Dokum. do hist. klasz. karmel. we L.“ w Rozmait. 1859, № 21 i nn. do 39; „Annales Leopolienses Carmelitani 1444—1705“. rkp. w Bibl. Ossol. № 2021; dto od 1442 do 1676, tamże № 2154. 2. *Klasz. i koś. oo. franciszkanów.* Pierwszy ślad o franciszkanach we L. znachodzimy dopiero r. 1372, kiedy Władysław ks. Opolski nadał ich klasztorowi pod wez. ś. Krzyża dom swój w pobliżu niskiego zamku (Ak. gr. V, 8). Rząd austr. kazał zakonnikom przenieść się 1787 r. do klasz. niegdyś oo. kapucynów, gdzie do dziś mieszkają. Kościół dzisiejszy wystawiła r. 1708 Elż. Sieniawska, hetm. w. kor. Zgorzał on r. 1833 wraz z bogatym księgozbiorem. Odbudowany 1835, konsekrowany 1838, ma kaplicę i 7 ołtarzy. Franciszkanie przechowują kapę i infułę, których miał używać bł. Jakób Strepa. 3. *Klasz.* i *koś. pp. benedyktynek* pod wez. WW. ŚŚ. Powstał 1596 r. z powodu poświęcenia się na służbę Bożą 3 sióstr, córek szlachcica Saporewskiego, który im na klasztor odstąpił swój dom pod zamkiem. Kościół wystawił arcybisk. Solikowski swym kosztem 1597, konsekracya nastąpiła 1627 r. Koś. niedawno odnowiony, zbudowany w stylu bizant. Do koś. przytyka wieża 4-granna z ciosowego kamienia, zakończona u góry ozdobną galeryą. Ołtarzy 7. Czyt. Lwowianin, 1837, str. 51; Tyg. Lwow. 1867, № 7: „Groby w koś. Benedykt. przez Izabelę hr. H.“ Lwowianin, 1840, str. 6; „Przełożone kl. Benedykt. lwow.“ w Rozmait. 1832, Nr. 47; „Regestr percepty i expensy na reparacyą spalonego klasztoru Benedykt.“ rkp. w Bibl. Ossol. № 1719. 4. *Klasz. i koś. pp. benedyktynek od Najś. Sakramentu* (*sakramentek*) pod wez. Zaślubienia Najśw. Panny. Zakonnice te, wezwane z Warszawy podczas grasującego powietrza, mieściły się z początku w domu najętym przez ks. Jabłonowską przy koś. ś. Antoniego i trudniły się wychowywaniem córek szlacheckich. Kiedy Zofia Cetnerówna, wojewodzianka smoleńska, wstąpiła do tego zakonu, wymogła ona na ojcu swym Franciszku, że 1718 r. wystawił on koś. i klasz. ale z pruskiego muru. W r. 1743 arcybisk. Wyżycki, wsparty przez różnych dobrodziejów a także przez króla Leszczyńskiego i używszy posagów zakonnic, rozpoczął budowę murowanego klasztoru. Lecz dopiero 1785 r. odgrodzono i wykończono jednę połowę, a do wykończenia drugiej zabrano się dopiero w najnowszych czasach. Na ścianie wisi portret fundatorki Centnerównej. W chórze są stalle pięknie rzeźbione i ozdobione statuami świętych naturalnej wielkości z drzewa. Obecnie wyrzeźbił do kościoła Sosnowski piękną statuę ś. Józafata. 5. *Klasz. sióstr miłosierdzia i koś. ś. Kazimierza.* Niegdyś należał klasz. i koś. do reformatów, sprowadzonych przez Mniszcha i osiedlonych na gruncie darowanym przez Zofią Daniłłowiczową. Koś. ten spalili kozacy 1648 r. W r. 1656 wybudowali Mikołaj Bieganowski, kasztl. kamieniecki, i żona jego Urszula z Krosnowskich na tem samem miejscu koś. pod wez. ś. Kazimierza i klasz. z cegły i obwiedli murem. Poświęcił go arcybisk. Tarnowski 1664 r. Józef II kazał przenieść się reformatom do klasz. po karmelitach bosych w r. 1783, a w ich klasz. osadził siostry miłosierdzia. Koś., zbudowany w stylu włoskim, ma 6 ołtarzy i 6 tablic nagrobkowych z herbami i portr. fundatorów i dobroczyńców. IV. *Świątynie nie będące ani parafialnemi ani konwentualnemi.* 1. *Koś. św. Piotra i Pawła*, zwykle jezuickim zwany, gdyż nim zawiadują

jezuici. Jezuitów sprowadził do L. arcybiskup Solikowski w r. 1584 i oddał im kaplicę żebracką przy katedrze. W r. 1610 założył arcybiskup Zamojski kamień węgielny pod dzisiejszy kościół. Mury zasklepiono dopiero 1630. Kościół, zbudowany w stylu renesansu, ulegał w następnych czasach zmianom i przeistoczeniom, i dopiero między r. 1740 a 1760 otrzymało wnętrze mniej więcej ten sam widok jaki ma dzisiaj. Na sklepieniu głównej nawy odmalował Fr. Egstein w r. 1740 prześliczne freski, istniejące do dziś a przedstawiające w 4 grupach główne momenta życia św. Piotra i Pawła; syn zaś jego malował sklepienia naw bocznych i dokończył r. 1741 malatury głównej nawy nad chórem. Po zniesieniu zakonu r. 1773 przeznaczono koś. jako garnizonowy dla załogi wojskowej, a w olbrzymim gmachu, gdzie właśnie wtedy budowano obserwatoryum astronomiczne, umieszczono rządowe biura dyr. skarbu i tabuli kraj. W r. 1836 oddano kościół jezuitom, pozbawiono go jednak wieży, najwyższej ze wszystkich we L. Po powtórnem wygnaniu jezuitów 1848 przeszedł koś. znowu pod zarząd duchowieństwa świeckiego, aż w r. 1853 na nowo oddano go jezuitom i w ich posiadaniu jest on do dzisiaj. W kolegium tylko pozostały urzędy a jezuici zamieszkali przeciwległą kamienicę. W roku 1868 i 1870 odnowiono boczne kaplice, w r. 1877 przerobiono organ a 1879 odnowiono główną nawę, wielki ołtarz i ołtarze boczne pod artystycznym kierunkiem Zacharyewicza, prof. techniki, i Rodakowskiego, artysty-malarza. Ołtarzów jest 11, nagrobków marmurowych 7: Jana Prus Jabłonowskiego († 1659), Maryi z Kazanowskich Jabłonowskiej († 1687), Aleks. Jabłonowskiego, chor. kor. († 1733), Joanny z Potockich Jabłonowskiej († 1726), Jerzego i Maryanny z Zamojskich Dzieduszyckich, koniuszostwa w. k. (rycinę ob. w Lwowianinie 1836, str. 41). Jest tu także trumna szklana ze zwłokami św. Benedykta, przywiezionemi z Rzymu przez Jerzego Dzieduszyckiego. Czyt. Załęski, Koś. oo. jezuitów we L., Lwów, 1879; tenże, OO. jezuici we L., Lwów 1880; Koś. jezuitów we L., Kłosy t. 12, str. 83. 2. *Koś. seminaryum duchownego* pod wezw. Oczyszczenia N. P., dawniej konwentualny karmelitanek bosych, założony 1644 przez Jakóba i Teofilę z Daniłłowiczów Sobieskich, rodziców Jana III. Po zniesieniu klasztoru 1781 r. zrobiono z koś. skład mundurów wojskowych a w klasz. umieszczono semin. duchowne, aż dopiero 1842 rząd oddał koś. dla użytku seminarzystów a arcybisk. Pistek wyrestaurował go. Zbudowany w stylu włoskim, posiada 3 ołtarze. W kryptach podziemnych spoczywają zwłoki arcybisk.: Pisteka, Baranieckiego i Wierzchleyskiego. 3. *Kościołek św. Jana Chrzciciela*, jeden z najstarszych we L. Pierwszy ślad dokumentalny istnienia jego jest z r. 1371, kiedy Jan, sta ruski, nadaje temu kościołowi wś Hodowice. Wielekroć niszczony pożarem, ostatni raz 1799 r., i zawsze odbudowywany, został zrestaurowany w r. 1869. Teraz stoi zamknięty a niekiedy tylko odprawia się w nim nabożeństwo. Są tu 3 ołtarze. Czyt.: Koś. św. Jana Chrz. przez Widmana z fotogr., Lwów, 1869 r. (krytyka tej pracy w Bibl. warsz. 1869, t. 3, str. 300); Strzecha, 1868, str. 288; Tyg. ilustr. 1869, str. 192; Renowacya koś. św. Jana Chrz. w Przyj. domu 1855, № 23. 4. *Kościołek św. Zofii* na Zofiówce, założony przez Zofię Hanelową, obywatelkę lwowską, r. 1595. Józefowicz wspomina, że Turcy go spalili, poczem go odbudowano. Niedawno odnowiony. Nabożeństwo odprawia się w nim czasami tylko, a mianowicie w dzień św. Zofii, kiedy także odbywa się losowanie posagów z fundacyi Łukiewicza, Ponińskiego i Suchodolskiego dla kilku ubogich dziewcząt, sierot po mieszczanach lwowskich. 5. *Koś. Serca P. Jezusa*; kamień węgielny pod ten koś. założył nuncyusz apostolski Jacobini w r. 1877 na gruncie sióstr III zakonu św. Franciszka od Najśw. Sakramentu, wygnanych z Poznania. Budowa dotąd jeszcze nie ukończona. Styl romański. Presbiteryum wielokątnie zakończone, z pięknem sklepieniem, jasne, przejrzyste, ma mieć ołtarz w charakterze konfesyi starochrześciańskiej. Nawa przodkowa w półcieniu się rysuje z dwiema kaplicami. W jednej z nich, św. Franciszka, zaprowadzono oświetlenie z góry. Obok kościoła jest klasztor. Autorem planu jest prof. Zacharyewicz. Ob. Dźwignię z r. 1879, str. 92. Z kaplic wymieniamy: Kapl. w domu zakonnic od N. Serca Jezusowego; kapl. w domu Sióstr Opatrzności przy zakładzie sierot św. Teresy, poświęconą r. 1863; kapl. w domu inwalidów; kapl. na Wulce (ob. rycinę w Przyj. domu 1863, str. 381). *Kościoły dawne*, dziś nie istniejące: 1. Kapl. św. Katarzyny, niegdyś na niskim zamku, rozebrana wraz z tymże; 2. koś. św. Krzyża z klasz. franciszkanów. R. 1372 darował Wład. Opol. temu konwentowi swój dom w mieście i plac przyległy swemu zamkowi (Ak. V, 8); 3. koś. św. Stanisława na Krakowskiem, teraz strażnica pompierów; 4. koś. Znalezienia św. Krzyża na Janowskiem; 5. koś. św. Ducha na placu t. n.; 6. koś. św. Wawrzyńca i Stefana z klasz. bonifratrów na Łyczakowie, teraz szpital wojskowy; 7. koś. Niepok. Pocz. N. M. P. z klasz. bernardynek, teraz komora celna. W dawnym kościele, dziś magazynie tytuniu, są dość dobrze zachowane freski braci Stroińskich; 8. koś. św. Wojciecha przy ulicy t. n. pod Wys. Zamk., dziś prochownia; 9. koś. św. Leonarda i klasz. karmel. trzewicz. Kościół rozebrano

1870, a na miejscu jego postawiono gimn. Fr. Józ.; w klasz. zabudowaniu mieszczą się aresztа sądu karnego; 10. koś. św. Agnieszki z klasz. karmelitanek trzewiczkowych, dziś Zakład nar. im. Ossol.; 11. koś. i klasz. karmelitanek bosych, dziś seminaryum duchowne (ob. Księga wizytacyj klasz. karm. bos. od 1642 do 1780, Rkp. w Bibl. Ossol. № 1315); 12. koś. i klasz. trynitarzy, gdzie później była wszechnica, a dziś wykończają cerkiew miejską (Czyt. OO. Trynitarze, szkic hist. Szajnochy); 13. koś. i klasz. dominikanek, dziś cerkiew i sem. duchowne ruskie; 14. koś. i klasz. misyonarzy, dziś koszary; 15. koś., klasz. i koleg. pijarów, dziś szpital powszechny; 16. klasz. teatynów, dziś koszary, zwane „Czerwonym klasztorem," od czerwonej dachówki, któremi był dawniej pokryty; 17. koś. i klasz. paulinów, dziś cerkiew pod wezw. św. Piotra, z klasztoru niema ani śladu; 18. koś. św. Urszuli z klasz. dominikanów-obserwantów, dziś zbór ewangelicki; 19. koś. i klasz. brygitek, dziś dom kary dla mężczyzn; 20. koś. i klasz. kanoniczek de Saxia, 21. koś. Podniesienia ś. Krzyża; z obu nie ma dziś śladu; 22. koś. św. Marka, fundowany 1626 r. przez Zuzannę z Kampianów Ostrogórską, zniesiony 1786; dziś w tem miejscu szkoła lasowa. B. *Cerkwie obrz. gr.-katol.* 1. *Cerkiew metropolitalna pod wezw. ś. Jerzego.* Była to dawniej cerkiew konwentualna bazylianów, których klasz. stał tam, gdzie dziś mieszkania kanoników i kancelarya konsystorza. Wagilewicz (Ak. gr. III, 44) powiada, że cerkiew tę i monaster zbudowano jeszcze w XIII w. Zimorowicz twierdzi, że Lew założył tę cerkiew i monaster na żądanie swego stryja Bazyliszka, który tu wiódł pokutniczy żywot za swe występki. Zubrzycki mówi, że Kaz. W. spalił dla postrachu Lwowa monaster św. Jerzego, a być może, że i cerkiew wtedy spłonęła. Chodyniecki, opowiadając dalsze losy cerkwi, mówi, że w r. 1364 archimandryta Eutymiusz, zrzuciwszy drewnianą cerkiewkę, założył fundamenta pod murowaną i polecił budowę architekcie Doremu; budowę tę ukończono ostatecznie dopiero 1737 r. Ale już 1746 rozpoczął arcybiskup At. Szeptycki na jej miejscu nową, wspanialszą budowę, dziś istniejącą, której dokończył następca jego Leon Szeptycki. Cerkiew ta, wspaniała, ślicznie położona na wzgórzu, budowana jest w kształcie krzyża, z rotundą we środku, w stylu odrodzenia, ma piękną facyatę, zewnątrz ozdobioną wazonami i statuą św. Jerzego z piaskowca. Ołtarzy jest 7. W najnowszych czasach odnowiono wnętrze i pomalowano na świeżo, a na ścianach wymalowano portrety arcybisk.: Szeptyckiego, Angełłowicza, Lewickiego, Jachimowicza i Litwinowicza. Jest tu obraz M. B. pochodzący z Trembowli a obok niego wiszą na łańcuszkach 2 kule; jedną z nich strzelał Turek do Szumlańskiego pod Żurawnem roku 1676, a drugą pod Wiedniem 1683 (czyt. Swodn. litopys Petruszewicza, str. 181 i 204). Staraniem At. Szeptyckiego i Sylwestra Malskiego stanął także obok cerkwi w miejsce drewnianego murowany klasztor o 2 piętrach. Rząd austryacki kazał bazylianom ustąpić z tego klasztoru i przeznaczył go na mieszkanie kanoników, kanc. konsyst. i dom „correctionis cleri" w r. 1817. W czasie sporu między władykami Eust. Świstelnickim h. Sas a Janem Szumlańskim, gdy r. 1668 ten ostatni otrzymał potwierdzenie Jana Kazim., a metropolita winnicki, mając biskupstwo i cerkiew ś. Jura z monasterem w administracyi, ani go uznać, ani do rezydencyi wpuścić nie chciał, Szumlański, ze swym stryjem Aleksandrem i inną szlachtą, uderzył na czele 200 uzbrojonych ludzi w nocy na monaster, w którym metropolita przebywał, zdobył go wyrąbaniem bram, przyczem kilkunastu kapłanów i szlachty ze strony Świstelnickiego poległo, wielu zaś raniono i uwięziono. Metropolita, w głowę szablą cięty, spuścił się z okna i uciekał, a dopędzony, okupił się złotym łańcuszkiem z szyi; postradał także srebra i ruchomości, jakie miał w monasterze. Czytaj: O dzwonach w cer. ś. Jura, Czas. nauk. zakł. Ossol. 1831, zesz. 4, str. 122; 1834, I, 41; II 129 i III 241; Galicya w obrazach zesz. VII; Lwowianin, 1835, str. 105; Przyj. domu, 1853, str. 101, 106, i 316; Tyg. ilustr. 1861, str. 229 i 238; „Sobor św. Georgia," Zoria hałycka, 1852, str. 196; „Die griech.-kath. Metropolitankirche," Galizia, 1841, № 16; „Obraz M. B. Trembowelskiej," Rozmait. 1830, str. 229; „Monaster św. Jerzego," Rkp. w Bibl. Ossol. № 1087, str. 233; „Księga dziejów zakonu św. Bazylego w monast. lwow. św. Jura," Rkp. tamże, № 2112; „Biblioth. monas. Leop. Sct. Georgii," Rkp. tamże, № 2396. 2. *Cer. miejska pod wezw. Wniebowzięcia N. P.*, zwana pospolicie wołoską lub stauropigialną, była już 1510 r. i to murowana, a administrowali nią świeccy duchowni. R. 1527 zgorzała, a choć gmina ruska starała się ją odnowić i dachem pokryła, to mury tak były przepalone, że gmach chylił się do upadku. R. 1547 wydali lwow. bisk. Makary Tuczapski i przemyski Arssin odezwy do prawosławnych o wsparcie tej cerkwi, a gdy składki nie wystarczały, udali się Rusini do Aleksandra, hospodara Multan, o pomoc. Ten kazał budować swym kosztem od r. 1553 do 1559, a nową cerkiew pokryto miedzią. Około 1567 począł bezdzietny obywatel lwow., Rusin, Dawid, przy cerkwi murować swym kosztem wieżę, a gdy ta po 2 latach murowania się zawaliła, począł budować Konstanty Korniakt wspaniałą, wysmukłą, do dziś istniejącą wieżę

od r. 1570 do 1580. Później rozszerzono cerkiew kosztem hospodarów wołoskich z rodu Mohyłów: Jeremiasza, Pawła Szymona i Mirona Barnawskiego. Budowę ukończono po 30 latach w r. 1629, a w r. 1631 poświęcił cerkiew Jeremiasz Tysarowski, bisk. lwow., w obecności archimandryty, przysłanego przez hospodara. Z powodu, że hospodarowie wołoscy cerkiew tę wystawili, zwie się ona wołoską; stauropigialną zaś dla tego, że bractwo przy niej istniejące otrzymało przywilej w r. 1586 od Jeremiasza, patryar. carogrodzkiego, wyjmujący ją z pod władzy miejscowych biskupów. Cerkiew cała z kamienia ciosowego murowana w stylu bizantyńskim, jest jednym z najpiękniejszych zabytków architektonicznych L. Ma 1 kaplicę i 4 ołtarze. Z portretów zasługuje na uwagę portret Korniakta. Kaplica, znajdująca się w dziedzińcu, jest jednym z najszacowniejszych zabytków sztuki bizantyjskiej i została z wielką znajomością rzeczy odnowioną. Czyt. „Lwowianin“ 1837, str. 59; Petruszewicz w Zorii hałyckoj 1851 № 67 do 72; Biłous w Zorii hałyckoj jako album za r. 1860; Strzecha 1870, str. 219; Kłosy, t. XVI, str. 62; Tyg. ilustr. 1874, str. 100; Wremennyk stauropig. 1873, str. 1. 3. *Cerk. ś. Mikołaja*, niegdyś parafialna, dziś filialna cerkwi śś. Pietnic, założona jeszcze 1292 r. przez ks. Lwa (Ak. gr. III, 44), ulegała często pożarom. Obecnie jest szczupła i uboga. Zbudowana w stylu bizantyńskim, ma 2 kaplice i 7 ołtarzy. Kaz. Jag. uwolnił monaster ś. Mikołaja od opłaty wszelkich danin r. 1471 (Ak. VI, 148). 4. *Cerk. parafialna św. Paraskewii czyli Piatnicy*, zbudowana około 1644 kosztem hospodarów mołdawskich. Jest ona tem osobliwa, że się tu przechował w zewnętrznej architekturze styl bizantyński nie cerkiewny, ale kościelny; z typami podobnych świątyń można się spotkać tylko w dyec. krakowskiej lub w Wielkopolsce znowu. Na zewnętrznej, frontowej ścianie jest herb gipsowy. Przedstawia on bawolą głowę, mającą po jednej stronie słońce, po drugiej półksiężyc. Nad głową gwiazda, a nad nią korona zębiasta. Nad tem wszystkiem miecz i buława w krzyż złożone, a nad niemi mitra książęca. Na szczególną uwagę zasługuje ikonostas, odnowiony r. 1870, najpiękniejszy obraz bizantyński w kraju. Przedstawia on M. B. na tle złotem, a dokoła w drobnych medalionach chwile z jej życia. Czyt. „Wiadomość o św. Piatnicy“ Siarczyński w Czasop. Ossol. 1829, IV, 50. 5. *Cerk. paraf. śś. Piotra i Pawła*, dawniej kościół łac. należący do paulinów, którzy tu mieli parafią. R. 1785 za staraniem bisk. lwow. Bielańskiego rząd przeniósł parafią do koś. ś. Antoniego, a koś. oddał klerowi ruskiemu. Cerkiewka mała, o 3 ołtarzach. 6. *Klasz. bazylianów i cerk. pod wezw. ś. Onufrego.* Klasztor ten istniał w samych początkach L. (Ak. gr. III, 44). Z początku cerk. i klasztor drewniane, ale 1518 ks. Konstanty Ostrogski swoim kosztem wymurował je. W cerkwi tej był przez jakiś czas obraz N. P. Częstochowskiej, który Wład. Opol. stąd zabrał do Bełza, a potem do Częstochowy. Tomsza, hospodar wołoski, ścięty 1565 r., zapisał temu monasterowi swój majątek i został w tej cerkwi pochowany. W r. 1818 rozszerzono cerkiew i monaster, z powodu przeniesienia się doń zakonników z monasteru ś. Jerzego. Ołtarzy w cerkwi 5. Obok głównego wchodu są 2 nagrobki kamienne z zatartemi napisami słowiańskiemi. Na jednym z nich, poświęconym Tomży, jest herb wyraźny. W cerkwi spoczywają także zwłoki Heleny Poniatowskiej, córki Jankuły, hosp. mult., pochowanej tu 1598, o czem świadczy głaz z niknącym napisem na ścianie zewnętrznej. Przy cerkwi na cmentarzu pochowano także r. 1583 Fiedorowicza, pierwszego drukarza lwow. Czyt.: Lwowianin, 1837, str. 71; Zoria hałycka 1854 № 29 i 30; „Annales Leop. monast. Sti Basilii 1763—1771, Rkp. w Bib. Ossol. № 2086. 7. *Cerk. przy semin. duch. gr.-katol.* pod wezw. Zesłania ś. Ducha, niegdyś koś. dominikanek, m. 1722 a 1729 zbudowany wraz z klasz. przez Teofilę z Leszczyńskich Wiśniowiecką, która sama została zakonnicą. R. 1782 zniósł rząd dominikanki, klasz. obrócił na semin. duch. a koś. na cerk. Przy cerkiewce jest wieża z zegarem. W ścianie zewnętrznej od frontu tablica marmurowa z napisem: „Instructioni cleri religionis firmamento vovit Josephus II, Aug. A. 1783.“ Jest tu kilka ornatów o przepysznych, starożytnych haftach, sięgających XVII a może XVI w., a pochodzących ze Skitu Maniawskiego (ob. Gaz. lwow. 1881 № 273 w kronice). 8. *Cerkiew zak. bazylianek* pod wezw. Bogarodzicy Niep. Pocz. Dnia 9 września 1882 założono pod nią kamień węgielny. Budynek jest na ukończeniu. 9. Kap. w domu dla ruskiego internatu Zmartwychwstańców. Kamień węgielny poświęcił bisk. krak. Dunajewski d. 25 sierpnia 1881; budowę ukończono 1883. 10. Cerkiew miejska obok domu Narodnego przebudowana z koś. trynitarzy, jest na ukończeniu. Oprócz tego istniały dawniej we L.: 1. Cerk. pod wezw. ś. Jana teologa i monaster bazylianów na Krakowskiem; 2. cerk. Bohojawłenia (Objaw. Pańsk.) czyli Epifanii (trzech królów), obok Pełtwi, gdzie dziś narożna kamienica przy ul. Fredry i halickiej, rozebrana 1800 r.; 3. cerk. ś. Teodora na Krakowskiem, na dzisiejszym pl. ś. Teodora, rozebrana 1800; później była tu tandeta, przeniesiona po spaleniu na pl. misyonarski; 4. cerk. Woskresenia (Zmartwychwstania) na Żółkiew-

skiem; 5. cerk. ś. Jana Ewangielisty wraz z monasterem bazylianów pod Wys. Zamk., sprzedana przez rząd r. 1809 żydom. W miejscu cerkwi stoi dziś statua ś. Jana; 6. cerk. Błahowiszczeńska (Zwiast. N. P.) przy ulicy Brygickiej, zniesiona 1802; 7. Cerk. ś. Barbary na Tarnawce, po lew. stronie rogatki żółkiewskiej; 8. Cerk. ś. Krzyża za Kaiserwaldem i 9. Cerk. i klasz. bazylianek, gdzie dziś małe koszary przy ul. Zamarstynowskiej, zniesione 1784 r. Wagilewicz (Ak. gr. III, 44) wspomina jeszcze o cerkwiach dawniejszych pod wezw. ś. Michała i Wwedenija, które miały istnieć już pod koniec XIII w. O klasz. bazyliańskich we L. czyt. „Szematyzm i Korotkij pohlied na monastyry i na monaszestwo ruskie," Lwów, 1867, str. 5, 149 do 158, 206 do 208. Czyt. także: Petruszewicz „Korotkaja rozpys ruskim cerkwam i monastyram w hor. L." Hałyckij istorycz. Sbornyk, 1853; Szaranewycz „Proczii bratstwa przy cerkwach (na peredmistiach) hor. L. w XVI i XVII stolitiu" w Geogr. istorycz. statiach, Lwow, 1878. C. *Obrz. orm.-katolicki* ma tylko jednę świątynię, *katedrę arcybiskupią*, której początek sięga czasów Kaz. W. Budowę rozpoczęto pod kierownictwem architekty Dorego około 1363 r. a ukończono 1437. Przy koś. są pomieszkania dla arcybiskupa, kanoników i wikarych, oraz klasz. pp. benedyktynek orm. W ostatnich latach odnowiono świątynię i piękną, oryginalną wieżę. Nad drzwiami prowadzącemi na cmentarz dawny od ul. Ormiańskiej jest kamienna rzeźba, przedstawiająca M. B. na lwie stojącą, który się pokornie pod jej stopami układa. W Armenii jest ten posąg bardzo upowszechniony. Ob. „Kat. orm." w Kłosach, t. 15, str. 374; Rkp. w Bibl. Ossol. № 1704, 1716, 1717, 1722, 1737, 1738, 1740 i 1743 zawierają rejestry dochodów i wydatków, srebra kościelnego i t. d., przeważnie z w. XVIII. Niegdyś były jeszcze następujące orm. kościoły: 1. Koś. ś. Krzyża na dzisiejszym pl. misyonarskim, zbudowany początkowo przez dyzunitę, starszego narodu orm. w mieście, Sahoka Agapsowicza, przez rząd austryacki zniesiony; 2. Koś. ś. Anny i monaster zakonników ormiań.; 3. Koś. ś. Jakóba, obydwa pod Wys. Zamk. za cerkwią ś. Onufrego. W miejscu koś. ś. Anny stoi dziś łaźnia, a w jej murach i fundamencie znachodzą się ciosy z pomników dawnych rodzin ormiańskich pochodzące. Znachodzą się tu także rozmaite starożytności, szczególnie relikwiarze. Oprócz dzieł w tekście wymienionych podajemy następujące: Biłous „Opysanie ikon po cerkwach ruskich w stołycznom hradi L.," Lwów, 1858; Promnicki „Kościoły lwowskie" w Encykl. kościel. t. 12, str. 472 i nn.; Łobeski „Opis obrazów po koś. lwowskich" w Dod. do Gaz. lwow. z r. 1855; tenże „Nagrobki w kościoł. m. L." tamże, 1856; Waligórski „Hist. fundacyi koś. i klasz. lwow." Rozmaitości 1858, 1859 i 1861; „Zniesione kościoły lwow." w Dod. do Gaz. lwow. 1857 № 49 i Tyg. lwowski, 1867, № 8 i 9; Petruszewicz „Kratkaja istoryczeskaja rozpys wsim ruskim cerkwam i monastyram wo Lwowi," Zoria hałycka, 1851, № 72 do 86. *Świątynie innych wyznań*: 1. Cerkiewka prawosławna, mała, drewniana, obok klasz. franciszkanów. *Koś. ewangielicki*, dawniej koś. dominikanów-obserwantów. Czyt. „Die Begründung der evangelischen Gemeinde in L. und ihrer Anstalten 1778—1878," v. Grafl, Lemberg 1878. *Synagog* izraelickich jest 13; między nimi celują starodawna, niedawno restaurowana przy ul. Sobieskiego, i obszerna synagoga na placu rybim (starym rynku), zbudowana 1845 r. w kształcie rotundy, wewnątrz ładnie urządzona, oświetlona jednem tylko oknem, umieszczonem u szczytu kopuły w kształcie okrągłej latarni.

Szkoły. O oświatę starało się miasto zawsze z gorliwością, a publiczną szkołę miejską założyło już 1382 r. W r. 1444 pozwolił Wład. Warn. radzie miasta założyć szkołę dla nauki dzieci tak „nobilium quam ignobilium" przy koś. i szpit. ś. Ducha (Ak. gr. V, 135); przywilej ten potwierdził t. r. Julian, kardynał i legat papieski (ib. 132), a w r. 1446 polecił papież Eugeniusz IV bisk. chełmińskiemu, ażeby im. papieskiem pozwolił mieszk. lwow. wystawić i utrzymywać szkołę przy koś. ś. Ducha (ib. 151). R. 1565 otworzono drugą szkołę u franciszkanów, plan naukowy rozszerzono a rektorowi polecono uczyć młodzieży języka niemieckiego i arytmetyki. Młodzieńcom lwowskim, uczącym się na uniwers. krakows., udzielał magistrat od czasu do czasu wsparcia a prywatni ludzie fundowali dla nich stypendya. Promocyjne koszta za niektórych uczniów płacił magistrat. W r. 1586 powstała przy bractwie miejskiem cerkiewnem szkoła języka greckiego i słowiańskiego; zasłynęła wkrótce i wydała wielu biegłych w tych językach. W drukarni brackiej wyszła sławna gramatyka tych języków, wydana przez uczniów. Jeszcze około 1640 r. był przy cerkwi wołoskiej nauczyc. jęz. greck. Jezuici osiedleni we L. pod koniec w. XVI założyli kolegium i szkołę. Uroczyste otwarcie nastąpiło w r. 1608. Wstąpiło do niej od razu 200 uczniów, w 5 lat potem było 550 a później 700. Równocześnie zaprowadzono bractwo studenckie „sodalisów Maryi." Z początku wykładano teologią moralną, filozofią, humaniora i gramatykę, w r. 1612 i 1613 otworzono kurs matematyki, a w r. 1633 teol. dogmatycznej. O staraniach jezuitów lwow. o akademią, o ich sporach z tej przyczyny z akademią krakow-

ską a później z pijarami (którzy już 1724 usiłowali osiedlić się we L., ale dopiero 1763 rozpoczęli budowę kolegium i konwiktu na wielką skalę) podaje ciekawe szczegóły ks. Załęski w swej pracy: „OO. jezuici we L.," str. 31 do 56. Czyt. także Rkp. w Bibl. Ossol. № 95. W r. 1884 istnieją: I. Szkoły wyższe: 1. Uniwersytet Franciszka I. Ces. Józef II założył 1784 uniwersytet o 4 wydziałach i zupełnem gimnazyum. Wykłady rozpoczęto 27 listopada. Franc. I złączył 1805 uniw. lwow. z krakow., a we L. urządzono liceum dla nauk teologicznych, prawniczych i filozoficznych i pozostawiono gimn. akademickie. Temu liceum jednakże udzielono 1806 r. prawo do nadawania stopnia doktorskiego z teologii i filozofii i stopnia magistra chirurgii. W r. 1817 wyniósł Franc. I liceum znowu do stopnia uniwersytetu z wydziałami teolog., prawn. i filozof., kursem medyczno-chirurgicznym i gimnaz. I klasy. Związek z gimnazyum zniesiono 1849 r., zniesiono także dwa kursa filozoficzne i przyłączono je jako 7 i 8 kl. do gimnaz. W r. 1874 zwinięto zakład medyczno-chirurgiczny. Uniwersytet mieścił się w początku w zabudowaniu klasz. oo. trynitarzy. Po zbombardowaniu gmachu w r. 1848 przeniesiono go do 2-piętrowego gmachu pojezuickiego przy ul. ś. Mikołaja, gdzie się mieści do dzisiaj. Oprócz biblioteki i gabinetu numizmatycznego posiada uniw. muzeum fizyczne z zakładem fizycznym i stacyą meteorologiczno-magnetycznych spostrzeżeń, laboratoryum chemiczne, muzeum mineralogiczne, geologiczne i geognostyczne, muzeum botaniczne z pracownią fizyologiczną i ogrodem botanicznym, muzeum zoologiczne i zbiór farmakognostyczny. Do r. 1868 był jęz. niemiecki wykładowym; w tym roku rozpoczyna się przełom, obecnie jest językiem wykładowym polski, a dla kilku przedmiotów ruski. Czyt.: „Der angebliche Untergang der Universitaet L." v. Dr. Liske, 1876, rzecz napisana z okazyi zachcianek Niemców wiedeńskich, zmierzających do zwinięcia uniw. lwow. 2. Szkoła politechniczna, utworzona 1844 z dawniejszej akademii handlowej. R. 1872 podzielono ją na 3 szkoły fachowe: inżynieryi, budownictwa i chemii-technicznej; 1875 utworzono szkołę budowy machin a 1877 nadano jej nazwę „Szk. politechn.". Mieści się ona w jednym z najpiękniejszych gmachów we L., wystawionym według projektu i pod artystycznem kierownictwem prof. Zacharyewicza od 1873 do 1877. Obok budynku głównego, 2-piętrowego, stoi drugi, parterowy, w którem się mieści szkoła chemiczna. Obadwa budynki zbudowane w stylu odrodzenia. II. Szk. średnie: 1. Gimnazya; jest ich 4. Najdawniejsze między niemi t. zw. akademickie (al. ruskie) z językiem wykładowym ruskim. Powstało ono z niższej szkoły miejskiej (al. farnej), założonej jeszcze w 2 połowie w. XIV. W połowie w. XV było już kolonią akademii krakowskiej; w pierwszej połowie w. XVIII przybrało nazwę „gimnasium academicum," stając się oraz szkołą wyższą z kursami filozofii i teologii, Po założeniu uniwersytetu odpadły oba te kursa, a w r. 1850 rozszerzono je do klas 8. Mieści się ono w domu Narodnim. Drugie wyższe gimn., t. zw. niemieckie (od jęz. wykład.), istniało od r. 1818 pod nazwą dominikańskiego. W r. 1850 rozszerzono je do kl. 8. Mieści się ono na Szkarpach, naprzeciw karmelitów, w budynku rządowym. Trzecie wyż. gimn. Franc. Józefa, założone 1858 jako 4-klasowe z język. wykładowym polskim, urządzone z początkiem 1868 jako 8-klasowe, mieści się w pięknym gmachu, wzniesionym kosztem gminy przy ul. Halickiej, w miejscu gdzie dawniej stał koś. karmelitów. Czwarte wyż. gimn. z język. wykł. polskim weszło w życie 1879 r., a mieści się w zabudowaniu bernardyńskiem. Wyższa szkoła realna utworzona 1817, rozszerzona 1835 na akademią realną i handlową o 3 kursach rocznych, a w r. 1872 zamieniona na szkołę 7-klasową. Mieści się ona w zabudowaniu miejskiem, obok gimn. Fr. Józ., przy ulicy Kamiennej. Seminarya nauczycielskie istniejące od r. 1871: 1) męskie przy ul. Kaleczej w budynku najętym i 2) żeńskie w budynku rządowym przy ul. Skarbkowskiej, w którym dawniej była drukarnia rządowa. W obu semin. jest język polski i ruski wykładowym. Z semin. męskiem jest połączona 4-klas. szkoła ludowa męska z język. wykł. polskim i druga z jęz. ruskim, a z sem. żeńs. 4-kl. szk. lud. z jęz. polskim, ogródek dziecięcy i kurs dla ogrodniczek froeblowskich. III. Szkoły ludowe pospolite i wydziałowe. A. Miejska szk. wydz. żeńska w ratuszu. B. Szkoły lud. posp. a) etat. męskie: 1) im. św. Anny, 2) im. św. Antoniego, 3) im. Czackiego, 4) im. Elżbiety, 5) im. Konarskiego, 6) im. św. Maryi Magdaleny, 7) im. św. Marcina, 8) im. Piramowicza (z tych szk. Elżbiety 5-kl., inne 4-klas.); b) etat. żeńskie: 1) im. św. Anny 5-kl., 2) im. ś. Antoniego 4-kl., 3) Czackiego 4-kl., 4) im. Elżbiety 5-kl., 5) im. ś. Maryi Magd. 4-kl., 6) im. ś. Marcina 5-kl. C. Miejska szk. mieszana 1-kl. ś. Mikołaja na Pasiekach i takaż na Zofiówce. D. Szkoły niezorganizowane z prawem publiczności: a) męska 4-klas. u oo. dominikanów; b) żeńskie: 1) 8-kl. pp. benedyktynek obrz. orm., 2) 7-klas. pp. benedyktynek obrz. łac., c) mieszana 4-kl. przy dworcu kolei Karola Ludwika, od r. 1884 w ozdobnym budynku przez dyr. kol. zbudowanym. E. Szkoły wyznaniowe: 1) 5-klas. mieszana ewangielicka w osobnym budynku kosztem gminy ewangiel. zbudowanym, 2) I.

główna izraelicka męska, 3) I główna izraelicka żeńska, 3) II główna izrael. męska. Powyższe szkoły mieszczą się, z wyjątkiem kilku, w osobnych, ładnych, miejskich budynkach, ostatniemi czasy wzniesionych. Czyt. Baranowski „Organizacya miejskich szkół ludowych," Lwów, 1882. IV. Szkoły fachowe. 1. Szk. weterynaryi i połączona z nią szkoła kucia koni, założona 1881 r. 2. Krajowa średnia szkoła gospodarstwa lasowego, otwarta 24 paździer. 1874. Mieści się od r. 1883 w budynku krajowym przy ul. Stryjskiej. 3. C. k. powszechna szkoła przemysłu artystycznego i snycerstwa przy muzeum miejskiem, otwarta 1877 r. 24 kwiet. W r. 1884 było w niej 84 uczennic, 87 uczniów i 36 z zakładu głuchoniemych, razem 207. Czyt. Sprawozdania za czas od 1877 do 1883. 4) Szk. przemysłowa i handlowa miejska od 1866, przy szk. realnej. 5) farmaceutyczna w uniwersytecie. 6) Szk. dla położnych w szpit. powszechnym, utrzymana po zniesieniu szkoły medyczno-chirurgicznej. Prócz tego istnieją: szk. „Tow. muzycznego," szk. „Tow. Harmonii," „szk. organistów" i „szk. dyaków" pod zarządem stauropigii przy cerkwi wołoskiej; szk. gimnastyczna „Tow. Sokół" (w r. 1883 zaczęto budować osobny budynek przy ul. Zimorowicza), szk. dla sług, odpowiednia ilość pensyonatów prywatnych i klasztornych (u pp. sakramentek, sercanek i ruski u bazylianek ze Słowity), szk. dla dziewcząt u sióstr miłosierdzia i u ś. Teresy, prywatne ogródki froeblowskie i ochronki mieszczące się w 4 realnościach chrześciańskiej ochronki małych, założonej w r. 1840 a zorganizowanej 1853 (czyt. Dod. do Gaz. lwow. 1853, str. 6). Wymienić w końcu należy teologiczny instytut domowy dla kleru zakonnego, założony pierwotnie 1827 r. w Kalwaryi, dyec. tarnow., przeniesiony 1829 do L. i urządzony dla kleryków wszystkich zakonów; małe łacińskie seminaryum, sposobiące młodzież od wczesnych lat do stanu duchow., założone przez arcybisk. Pisteka obok pałacu arcybisk. (czyt. „Małe Sem. we L." przez ks. Seweryna Morawskiego) i internat ruski XX. Zmartwychwstańców, założony r. 1881 (liczył wówczas 6 uczniów), ma w r. 1884 uczniów 36 uczęszczających do gimn. ruskiego (Czyt. Ks. Kalinka „Stowarzyszenie opieki nad internatem ruskim XX. Zmartwychwstańców we L.," Lwów, 1883 i tenże: „Stosunek Polaków i Rusinów do internatu ruskiego XX. Zmart. we L." Lwów, 1884).

Biblioteki. Pierwsze miejsce zajmuje zakład narodowy im. Ossolińskich, założony przez Józ. Maksym. Ossolińskiego r. 1817, oddany do użytku publicz. w r. 1826. Mieści się w zabudowaniach, gdzie dawniej był klasz. karmelitanek trzewiczk. i koś. ś. Agnieszki, odbudowanych i stosownie urządzonych podług planu archit. wiedeńskiego Nobili. Zakład składa się z bibl. Ossolińskich i muzeum Lubomirskich. To ostatnie obejmuje: 1) przedmioty archeologiczno-historyczne, a mianowicie: wykopaliska z epoki kamiennej, bronzowej, ceramikę, wykopaliska z czasów historycznych, numizmatykę, dyplomy, autografy, pieczęcie, wizerunki historyczne i starożytne dzieła sztuki; 2) przedmioty historyczno-pamiątkowe (sprzęty, klejnoty, bronie i t. p.); 3) dzieła sztuki: rzeźby, obrazy, ryciny; 4) gabinet broni i 5) rozmaitości. Według sprawozdania z r. 1883 doszedł inwentarz dzieł drukowanych unikatów do l. 80.390, dubletów do 6360, prób druku 4449, atlasów i map 1653, rękopisów 2953, autografów 2704, dyplomów 893, podobizn 75, muzykaliów 124, rycin 24265, obrazów 751, zbrojowni przeworskiej należącej do muz. Lubomirskich do 588, rzeczy muzealnych 1895, monet polskich 1889, medali polskich 570, monet rzymskich 2703, innych monet starożytnych 413, obcych monet i medali nowożytnych 2735, dubletów monet 3000; muszli 1260, muszli podwójnych 646, zbioru geognostycznego Zeischnera 493, owadów i konchyliów 7710, zbioru geogn. Torosiewicza 182, zbioru ogólnego (oryktognostycznego) 980, zbioru rozmaitości z nauk przyrodniczych 273. Czyt. Kamiński „Bibl. Ossol. w Wiedniu i pierwsze jej urządzenie we L.," Skarbiec polski, Lwów, 1859, t. I, str. 90 i 110 (z planem gmachu i obszaru gruntów, stanowiących własność zakładu); statut zakładu; Sprawozdania z czynności zakładu, składane na dorocznych posiedzeniach i ogłaszane drukiem; Katalog muz. im. Lubomirskich, Lwów 1877; Katalog broni w muz. im. Lubom., Lwów 1876; Katalog rękopisów Bibl. Ossol. (wydawnictwo przed kilku laty rozpoczęte); Zbiór mineralogiczny zakł. im. Ossol. w „Bibl. Ossol." 1842, I, 221; Łobeski „O zbiorze rycin zakł. im. Ossol." w Dod. tyg. przy Gaz. lwow. z r. 1856 № 6 i nn.; Łoziński „Zbrojownia Lubomirskich w zakł. im. Ossol." w Przewodn. nauk. i liter. 1873, str. 210; Zawadzki „Muzeum zak. im. Ossol." w Bibl. warsz. 1874, t. III, str. 357; „Broń sieczna w zak. im. Ossol." Przegląd lwowski, 1874, VII, 783; krótkie opisy z rycinami podały: Przyj. ludu 1835, str. 41 i 51, i z r. 1848 str. 210; Tyg. ilustr. 1860, str. 117; Strzecha, 1871, str. 119; Przegląd powszechny, Lwów, 1861 № 13 i 14; Kalendarz Narodowy, Lwów, 1864, str. 33.— Bibliot. uniwersytecka. Zawiązkiem jej była część bibl. Garellego, przeznaczona 1784 przez Józefa II dla uniw. lwow. Powiększała ją następnie pewna część dzieł z bibliot. zniesionych klaszt. galicyjs., dary Treterów, Kuropatnickiego, od r. 1807 obowiązkowe egzempl. dzieł

drukowanych w Galicyi i dzieła zakupywane ze stałej dotacyi. W r. 1848 liczyła ona 51082 tomów i mieściła się w zniesionym koś. trynitarskim. R. 1848 zniszczyły ją płomienie podczas bombardowania tak, że zostało tylko 13000 tomów. Ocalone te resztki przechowywano w gmachu Namiestnictwa, potem w klasz. dominikanów, a od 1852 w dzisiejszym gmachu uniwersytetu. Na użytek publiczny oddano ją 1853 r. Wówczas liczyła 35600 tom., rząd bowiem zakupił bibl. Kurzmayera w Wiedniu; bibl. nadworna wiedeńska i bibl. Ossol. ofiarowały wiele dubletów, z prywatnych zaś osób wzbogacili ją: Kudik, prof. uniw. w Pradze, St. Dunin Borkowski, Aleksander Wernicki i inni. Z końcem 1883 było 43600 dzieł o 84927 tom., 390 rękopisów, 214 dyplomów, 239 atlasów i kart geograf., 10152 monet i medali i kilkadziesiąt tomów rycin i fotografij. Czyt. Reifenkugel „Bibl. uniw. we L., szkic histor.-statys." w Przewodn. nauk. i liter. Lwów, 1873, str. 181, 285 i 459 i Rkp. w Bibl. uniw. 2. E. 16, p. t. „Histor.-statis. Uebersicht des Zustandes der Lemb. Univ.-Bib." Oprócz tych bibliotek zasługują na wymienienie: Bibl. Poturzycka (Włodz. hr. Dzieduszyckiego) w muz. im. Dzieduszyckich; Bibl. hr. Wiktora Baworowskiego w t. zw. arsenale Sieniawskich (kilkanaście tysięcy dzieł, 1500 rkp., 300 dokum., 10000 rycin, 300 obrazów i znaczny zbiór starożytności i sprzętów, rzeźb, pamiątek, autografów); Bibl. Pawlikowskiego, umieszczona tymczasowo w klasz. dominik. (18500 dzieł polskich, 2500 obcych, 1000 dubletów, około 400 rkp. i cenny zbiór bardzo rzadkich rycin); Bibl. Sejmu i Wydz. Krajow.; Bibl. politechniczna i bibl. szkolne. W pierwszych latach zaboru istniała we L. prywatna ale wszystkim dostępna Bibl. Rzewuskiego, o której bardzo pochlebnie wspominają ówcześni turyści niemieccy. O Bibl. lwowskich czyt. obszerny artykuł Bielowskiego w Dzien. lwow. z r. 1852; O zbiorach nauk. i artystycz.: Pawlikowskiego: Czas w kilkunastu numerach z r. 1856; O numizmatycznych zbiorach artykuł Dzieduszyckiego w Dzien. liter. z r. 1852 № 242.

Muzea. Oprócz wspomnionych przy opisie uniwersytetu i Bibl. Ossol. są jeszcze: Muzeum przyrodnicze im. Dzieduszyckich, założone przez Włodzimierza hr. Dzieduszyckiego. Obejmuje ono zbiory: dendrologiczny, zoologiczny, botaniczny, mineralogiczny, geologiczny, paleontologiczny i etnograficzny. W r. 1880 oddał je twórca na użytek publiczny. W skład zbiorów wchodzą same okazy krajowe (z obszaru ziem dawnej Polski). Potrzebę takiego muzeum wykazywał Pol w artykule „Muzeum natury we L.," dzieła wszystkie, t. 10, str. 212. W r. 1880 wydał Włod. Dzieduszycki dzieło p. t. „Muz. Dzied. Dział I. Zoologiczny, oddział zwierząt kręgowych; II. Ptaki." Ob. wiadomość o tem dziele w „Wędrowcu" 1881, № 221 i 222. Miejskie muzeum przemysłowe, założone 1873 za inicyatywą rękodzielników lwow. przy pomocy hojnego daru Fr. Bałutowskiego (6000 złr.), otwarte uroczyście 12 czerwca 1874. Umiejętnem urządzeniem zajął się nadinżynier Ludwik Wierzbicki. Pierwotnie mieściło się muz. w gmachu strzelnicy miejskiej, od r. 1878 mieści się w ratuszu. Z muzeum jest połączona szkoła przemysłu artystycznego, wyżej wspomniana. W 1883 liczyło muz. okazów wyrobu przemysłu około 7000 sztuk (podzielone na 9 grup), fotodruków, fotografij i rycin 2146, obrazów olejnych i akwareli 23, a w bibliot. 990 dzieł fachowych. Ob. Statut muz. przemys., Lwów, 1874; opis muzeum z wymieniem grup, na jakie okazy podzielone, w Bibl. warsz. 1876, t. II, str. 330, i katalog wystawy robót kobiecych i wyrobów tkackich przem. domowego, urządzonej w muz. przem. we L. w r. 1881.

Archiwa. Pierwsze miejsce zajmuje arch. grodzkie, czyli t. zw. bernardyńskie, mieści się bowiem w klasz. bernardynów, bez zaprzeczenia największe archiwum sądowe w całej monarchii, zawierające nader cenny materyał do dziejów polskich. Zawiera ono 6944 tomów in fol. i 1356 fascykułów, a przytem 14300 numerów, do których sporządzono 6000 indeksów in fol. Najstarsza księga pochodzi z r. 1381. Drugie miejsce zajmuje arch. miejskie (magistratualne). Zawiera ono najpewniejsze dowody i wskazówki co do początków miasta, jego dziejów, rozwoju jego kultury, stosunków wyznaniowych, przemysłowych, kupieckich i wojskowych, z ustawicznem odnoszeniem się do panujących zapatrywań, zasad i ogólnych stosunków kraju; zawiera ono dalej dowody na wykazanie, jak się tworzył majątek gminy, na oznaczenie granic, nabywanie dóbr miejskich, na rozliczne pobożne, dobroczynne i inne pożyteczne fundacye; nareszcie najlegalniejsze akty uznania wierności miasta dla panujących, przywiązania do ojczyzny, dowody wielkich ofiar dla kraju i przyznawanych za to korzyści lub odszczególnień. Słusznie tedy nazwano je nieocenionym klejnotem miasta. Wagilewicz i Rasp rozłożyli arch. na 4 oddziały: I. zawiera dyplomy i dokumenta oryginalne, transsumpty od 1359 do 1796 w liczbie 844 (przeszło 300 z nich drukowano w Akt. grodz. i ziem.): II. stanowią akta złożone w 1512 fascykułach; III. obejmuje księgi w poddziale A.: pisane, tomów 429 (od XIV po koniec XVIII w. i kilka z XIX w.), między niemi topografią Lwowa przez Alnpeka spisaną i liber memorabilium, z którego głównie Zub. korzystał przy układaniu swej

kroniki m. L., a w poddziale B. księgi drukowane; IV. stanowią listy królewskie (113), miast (103) i osób prywatnych (3022); do nich jest katalog kartkowy spisany przez d-ra Hirschberga i d-ra Semkowicza. Później przybył do tego oddział V., obejmujący księgi i akta oddane przez sąd krajowy z indeksami, a zawierający najobfitszy materyał do dziejów miasta i oddział VI., obejmujący starożytne zabytki i kosztowności: działa (t. zw. Apostoły), miecze katowskie, cepy okute blachą i nabijane kolcami, używane dawniej przez straż nocną, 4 srebrne klucze i t. p. Czyt. Rasp „Beitraege zur Geschichte der St. Lemberg," Wien, 1870 (podaje wiadomość o najważniejszych dyplomach); Widmann „Wiadomość o arch. m. L." w Przeglądzie archeol., Lwów, 1882, zesz. I, str. 44 i 1883, zesz. II, str. 73. Arch. Namiestnictwa, t. j. stara registratura, zawierająca akty od 1772 do 1835, uporządkowane wedle materyi, zaopatrzona w dobre indeksy generalne i specyalne. Akty od 1836 tworzą teraźniejszą registraturę. Registratura prezydyalna obejmuje jednak akta od 1772. W registraturze tej znajdują się wszystkie broszury odnośne do Polski, ogłoszone w jakimkolwiek języku. Jest to zbiór tak zupełny, jakiego nie posiada żadna biblioteka w monarchii. Arch. c. k. prokuratoryi skarbu posiada fasye wszystkich probostw należących do namiestnictwa lwow., a zatem dyec. lwow., przemys. i tarnowskiej obrz. łac. i greck. Przy fasyach znajdują się często dokumenta erekcyjne lub inne do beneficium albo jego dotacyi odnośne w oryginale lub widimowanych odpisach. Jest to zatem najbogatsze źródło do kościelnej topografii Galicyi. Tabula krajowa i księga gruntowa miejska od r. 1772. Arch. szlacheckie przy wydz. krajowym. Zawarte tu matrykuły szlacheckie i księga herbów, wiernie wykonanych. Arch. arcybisk. kapituły obrz. łac., dość obfite, sięga swemi dyplomami do w. XIV a dokumentami i książkami do w. XVI. W ogólności zawiera ono 100 ksiąg in fol. i przeszło 26 map katastralnych. Katalog jest kompletny i dobrze założony. Dyplomów pergaminowych jest około 290. Z wyjątkiem kilku nie sięgają one po za r. 1429, gdyż w tym roku dopiero założył kapitułę Wład. Jag. Arch. konsystoryalne w pałacu arcybisk. łac., połączone z kancelaryą konsystoryalną. Właściwe księgi biskupie sięgają tylko do 1526 i zawierają testamenty, obligacye, kontrakty i t. d. Prowadzono je do 1769 i aż dotąd obejmują one 41 folia. Od 1769 rozpoczynają się nowe akty konsystoryalne. Repertoryum do nich jest dobre. Wizytacya niektórych dekanatów z 1774 r. zawarta jest w 1 tomie in fol. Generalna wizytacya arcybisk. Sierakowskiego zawiera dużo materyału do kościelnej topografii. Do tego samego celu służą „Documenta ecclesiarum" z dobremi alfabetycznemi indeksami. Obok tego przechowuje arcybiskup 55 dyplomów oryginal. pergamin. a 53 kopiowanych, odnoszących się specyalnie do dóbr arcybiskupich. Arch. orm. arcybisk., opisane bardzo dobrze i dokładnie przez ks. Barącza w „Dzien. liter." z r. 1853. Liczne dokumenta tego archiwum umieszczono w Dod. tygod. do Gaz. lwow. od 1850 do 1860 r. Arch. dominikańskie, zawierające sto kilkanaście dokumentów pergaminowych, ważnych do dziejów koś. i klasz. dominikanów. Arch. klasz. oo. karmelitów, bogatsze od poprzedniego. Arch. gr.-katol. arcybisk. u ś. Jura obejmuje 100 dokumentów z dokładnym indeksem. Najdawniejszy dokum. z r. 1539; pierwszy ruski przywilej wydany r. 1605 przez Zyg. III. W arch. tem są dyaryusze bisk. chełmskiego Maks. Ryłły od 1742 do 1793 w 27 tom. in fol. i chełmskiego bisk. Porfirego Ważyńskiego, przyjaciela Kościuszki, od 1780 do 1804 w 3 tom. in fol. (o tym dyaryuszu podaje wiadomość ks. Petruszewicz w Przegl. archeol., Lwów, 1882, zesz. II i 1883 zesz. III). Z dawniejszych wizytacyj generalnych są tylko urywki, a od 1730 r. w pewnym związku. Bibliot. kapituły doborowa. Arch. a raczej Bibl. oo. bazylianów u ś. Onufrego, z uwagi godnemi 25 rękop. staroslowiańskimi. O wszystkich powyższych archiwach podaje obszerniejszą wiadomość i wylicza ciekawsze dokumenta w nich zawarte dr. B. Dudik w dziele „Archive im Königreiche Galizien" Wien, 1867. Oprócz tego jest we L. bardzo cenne archiwum stauropigialne, dotąd nieuporządkowane i arch. map katastralnych krajowych, urządzone dla użytku stałego katastru w r. 1824. W r. 1867 połączone z niem dawniejsze krakowskie archiwum.

Czasopisma. W r. 1884 wychodzi 59 polskich: Bartnik, Bibl. domowa, Bibl. hist., Bibl. pow. i opowiadań, Bibl. stenograficzna, Bibl. uniwersalna, Bibl. Wieńca i Pszczółki, Chata, Czasop. techniczne, Czasop. Tow. aptekars., Domino różowe, Dzien. dla wszystkich, Dzien. polski, Dzien. rozporządzeń m. Lwowa, Dzien. ustaw dla Galicyi, Gaz. dla wszystkich, Gaz. lwowska, Gaz. narodowa, Głos wolny, Gmina z Gaz. rolniczą, Gospodarz i rękodzielnik, Iskierka, Kosmos, Kropelka, Kuryer lwowski, Łączność, Łowiec, Miesięcznik tow. ochrony zwierząt, Niedziela, Nowiny, Nowiny handlowo-przemysłowe, Obrona, Ognisko domowe, Ojczyzna, Pasterz dobry, Praca, Przegląd archeol., Przegląd sądowy i administracyjny, Przemysłowiec, Przewodnik gimnast., Przew. naukowy i liter., Pszczółka, Rolnik, Samorząd, Spójnia, Strażnica, Świat powieściowy, Sylwan, Szczutek, Szkoła, Sztandar, Tyg. liter.,

Tyg. niedzielny, Urzędnik i prawnik, Wiadomości katolickie, Wieniec, Wydawnictwo ludowe, Zgoda i Związek; ruskich zaś 10: Batkiwszczyzna, Diło, Hospodar i Promyszłennyk, Nowyj Prołom, Nowe Zerkało, Nauka, Ruski Syon, Słowo, Szkolna czasopyś i Zoria. Żydzi wydają: „Hamaskir“ dodat. do „Ojczyzny,“ organu stow. „Przymierze Braci;“ „Machzike Hadas,“ organ konserwatywnego stow. t. n.; „Jüdische Zeitung“ i „Zeitung“ w żargonie żydowsko-galicyjskim i „Israelit“ w języku niemieckim.

Stosunki sanitarne. O zdrowotnych stosunkach i o śmiertelności w dawnych wiekach skąpe mamy wiadomości. Wiemy tylko, że często nawiedzała miasto zaraza morowa i liczne porywała ofiary. Pociągało to za sobą osobne, nadzwyczajne wydatki i ostrożności. Ustanawiano osobnych stróżów, cernowano domy i zaopatrywano mieszkańców na koszta miejskie. O chirurgach znajdujemy wzmiankę już pod koniec XIV w. Za leczenie ubogich i operacye na nich wykonywane pobierali oni honoraryum z kasy miejskiej. W r. 1467 ustanowiono pierwszego doktora medycyny, jako fizyka miejskiego. Chirurgowie byli z czasem tak liczni, że utworzyli osobny cech ze statutami. Pamięć i staranie o chorych objawiały się u mieszkańców grodu od najdawniejszych czasów. Już w r. 1377 założyli Niemcy szpital w mieście p. t. ś. Elżbiety, któremu później dodano kaplicę pod wez. Ducha ś., a papież Marcin V potwierdził na prośbę rady miejskiej tę fundacyą w r. 1418 (Ak. gr. IV, 94). Na szpital ten czynili następnie zapisy tak mieszczanie, jako też duchowni i szlachta. Szpital ten spłonął w r. 1565, poczem go odbudowano a 1607 darował Zygmunt III na szpital wioskę Skniłówek. Pod koniec w. XV istniał już i drugi szpital ś. Stanisława. Na początku w. XVII założono szpital ś. Łazarza na górze Kaleczej a w r. 1619 przeniesiono go tam, gdzie jest dotąd. (Czyt. Rasp „Beschreibung der Stiftungen des Bürgerspitals St. Lazar“, Wien, 1870). Pierwszym aptekarzem był we L. Wassil Ruthenus w r. 1445. W r. 1564 znajdowało się 2 aptekarzy. W r. 1611 wydano aptekarzom przywilej. W r. 1624 ukarano śmiercią aptekarza za sprzedanie trucizny pewnej kobiecie, która męża otruła. W r. 1704 zniszczyli Szwedzi wszystkie prawie apteki. Wówczas dla zachęcenia ku temu zawodowi nadawano aptekarzom niektóre przywileje, nie pytając nawet o potrzebne uzdolnienie. Za Augusta III widzimy już kilka aptek we L. Niektórzy aptekarze przyrządzali i sprzedawali napoje, przeciw czemu rada miejska wystąpiła. Obecnie stosunki sanitarne nie są bynajmniej korzystne. Wykazy statystyczne dowodzą, że we L. panuje wielka śmiertelność. Doktorów medycyny jest 98, chirurgów 27, akuszerek 228, aptek 12 (najdawniejsza pod Jeleniem, założona 1574 r. przez Ziętkiewicza. W posiadania tej rodziny zostawała 264 lat). Między szpitalami zajmuje pierwsze miejsce krajowy szpital powszechny, założony 1783 przez Józefa II, połączony z zakładem położnic, który jest zarazem praktyczną szkołą dla kształcenia akuszerek. Mieści się on w gmachu po pijarach. Zakład dla obłąkanych przeniesiono stąd w r. 1875 do Kulparkowa (ob.). Są prócz tego: szpital wojskowy; szpital sióstr miłosierdzia założony 1741 r. przez Fran. Zawadzkiego; szpital izraelicki założony pod koniec XVIII w. przez gminę izraelicką, i szpital dzieci założony 1835 r. pod nazwą ś. Zofii. *Cmentarze* są dwa i okopisko. Cmentarz łyczakowski istniał już w r. 1567. W latach 1831, 1855 i 1861 rozszerzono go, uregulowano i ozdobiono. Spoczywają tu zwłoki wielu zasłużonych mężów, jak np. b. namiestnikn Zaleskiego (Wacława z Oleska; ob. rycinę pomnika w Tyg. Lwow. z r. 1868), Szajnochy, Wal. Łozińskiego (ryc. pomnika w Tyg. Lwow. 1868), Goszczyńskiego, Młockiego, Bielowskiego, Grottgera, Karola Balińskiego, Henr. Schmitta i w. in. Cmentarz stryjski założono 1800 r. Dawniej był jeszcze cmentarz na Żółkiewskiem, t. zw. Paparówka, i cmentarz gródecki. Obydwa są już zamknięte. „Cmentarz Łyczak.“ czyt. artykuł Bełzy (z rycinami) w Strzesze, 1873, str. 360.

Zarząd miasta pod względem politycznym spoczywał za polskich czasów w ręku 12 dożywotnich rajców, zwanych zrazu z niem. „szulcami“, a potem z łac. „konsulami“, pod przewodnictwem burmistrza (proconsul). Rajcy wraz z burmistrzem zwali się „officium consulare“, a jeśli sądzili sprawy cywilne, stanowili sąd radziecki „judicium officii consularis“. W r. 1577 zaprowadził Stefan Batory urząd 40 mężów (collegium 40 virorum, złożone z 20 kupców wybieranych przez rzemieślników i 20 rzemieślników wybieranych przez kupców) a to z powodu niesnasek między radą a mieszczanami, zwłaszcza uboższymi, których rada uciskała, egzekwując różne kontrybucye i rozkładając podatki nie zawsze sprawiedliwie. Owo kolegium wglądało w rachunki i kasę miejską, a bez jego zezwolenia nie można było nowego rozpisać podatku w mieście. Do bezpośredniego zawiadywania dochodami miasta był wydział osobny, t. zw. „lonheria“. Prócz tego był pisarz radziecki (notarius officii consularis), pisarz sądowy (not. judicii civilis) i pisarz ekonomiczny (not. lonheriae). Sądownictwo sprawował od 1356 r. sąd ławniczy (collegium scabinorum), złożony z 12 sędziów dożywotnich (ławników) z wójtem na czele. Wydziałem sądu ławniczego była komisya zwana „officium dominorum juris fidelium“, naznaczo-

na do sprawdzania testamentów, działu majątku, rozgraniczania i t. d. Ormianie mieli sąd osobny złożony z 12 „starszych narodu ormiańskiego“, a wyrokujący co czwartek, pod prezydencyą wójta miasta, wedle praw ormiańskich. Żydów sądził wojew. ruski przez swego podwojedziego lub innego urzędnika, który, z przybraną starszyzną narodu żydowskiego, rozstrzygał sprawy według prawa polskiego. Przedmieszczan sądzili ich właśni wójtowie a apelacya szła do wicestarosty lub burgrabiego zamku. Jakkolwiek według praw istniejących wolno było od sądów ławniczych apelować do najwyższego trybunału magdeburs. na zamku krakowskim, to jednak we L. był zwyczaj, że apelowano do króla. Sądownictwo lwow. słynęło ze sprawiedliwości, skoro do lwow. sądu miejskiego apelowano ze wszystkich miast i miasteczek Rusi. Dnia 1 listop. 1787 r. rozpoczął swą czynność magistrat nowo przez rząd austryacki zorganizowany w 3 senatach: politycznym, cywilno-sądowym i kryminalno-sądowym. O wydziale mieszczańskim czyli owych 40 mężach (niewybieranych już od r. 1772) nie było ani mowy, a mieszczaństwo było na własne swe sprawy całkiem obojętne. W r. 1790 dopiero zaprowadzono wydział mieszczański złożony z 60 członków, wybieranych przez wszystkich zaprzysiężonych mieszczan i z pośród nich. Wydziału tego pytano tylko wtedy o zdanie, jeśli chodziło o nałożenie trwałych obowiązków. Bądź co bądź, obudzono przez to poczucie dobra gminy. Sądownictwo kryminalne odpadło od magistratu r. 1820, a sądownictwo cywilne r. 1855. Zakres działania wydziału rozszerzono w r. 1837 przez powierzenie mu sprawdzania rachunków miejskich, badania kontraktów i t. p., w r. 1845 przez wykonywanie prawa patronatu co do parafij duchownych a nareszcie w r. 1848 przez ówczesne prądy polityczne. Po r. 1848 utworzono reprezentacyą gminy pod ograniczoną opieką rządu (czyt. „Wydział król. stoł. miasta L. i pogląd na jego działanie od 1849 do 1861“) a ustawą z 14 paźdz. 1870 otrzymał L. statut miejski, na mocy którego gminę m. L. reprezentuje we wszystkich jej sprawach rada miejska złożona ze 100 członków, wybranych na 3 lata. Na czele rady, magistratu i innych urzędów miejskich stoi prezydent miasta. Magistrat pod kierownictwem prezydenta zarządza bezpośrednio sprawami gminy, a w każdej dzielnicy istnieją komisyaraty, jako organa pomocnicze. Majątek żelazny funduszu gminy z dnia 31 grudnia 1882 wynosił w stanie czynnym 9,791,617 złot. 5 ct., w stanie biernym 655,114 złot. 89 ct. Wydatki preliminowane na r. 1883 wynosiły 1,010,608, dochody 972,776 zł. w. austr. Gmina ogłasza drukiem co rok budżety funduszu swego, jako też zakładów i fundacyj pod jej zarządem zostających.

Władze i urzędy. Jako w stolicy Galicyi mieszczą się we L. wszystkie najwyższe władze i wiele urzędów krajowych. Oto ich poczet: A. *Autonomiczne*: Sejm i Wydział krajowy, Rada powiatowa i Wydział Rady pow. B. *Rządowe*: Namiestnictwo z Komisyą krajową dla spraw odkupu i uporządkowania ciężarów gruntowych, z Dyrekcyą funduszów indemnizacyjnych i Komisyą krajową dla oznaczania czystego dochodu z propinacyjnego prawa wyszynku; Rada szkolna krajowa; Krajowa rada zdrowia; Starostwo; Rada szkolna okręgowa na powiaty lwowski i bobrecki; Rada szkolna okręgowa miejska; Dyrekcya policyi; Wyższy Sąd krajowy; Sąd krajowy; Izba notaryalna; Izba adwokacka; Senat dyscyplinarny w obrębie sądu krajowego lwow.; Nadprokuratorya państwa dla Galicyi wsch. i Bukowiny; Prokuratorya państwa; Sąd wyższy w sprawach dochodów skarbowych; Sąd powiatowy w sprawach dochod. skarb.; Krajowa dyrekcya skarbu; Administracya podatkowa; Prokuratorya skarbowa; Powiatowa dyrek. skarbu; Główna kasa krajowa; Galic. dyrekcya lasów i domen państwowych (przeniesiona z Bolechowa w r. 1881); Urząd próbierczy, tudzież wymiany złota i srebra; Urząd miar i wag; Urząd loteryjny; Komisya reklamacyjna podat. gruntowego; Powiatowa komisya szacunkowa dla pow. lwow.; Krajowa dyrekcya poczt i telegrafów; Urząd pocztowy w mieście, 3 filie i urzędy poczt. na dworcu Karola Ludw. i Podzamczu; Generalna komenda dla Galicyi i Bukowiny; Intendentura wojskowa; Komenda żandarmeryi dla Galicyi. C. *Władze wyznaniowe*: I. Konsystorz metropol. obrz. łac. Arcybiskupstwo łac. na Rusi powstało około r. 1375 w Haliczu, a stamtąd przeniesiono je do L. w r. 1414. Pierwszym arcybisk. rezydującym we L. był Jan z Rzeszowa h. Półkozic. Po nim następowali: 2, Jan ze Sprowy Odrowąż od r. 1436; 3, Grzegórz z Sanoka od 1451; 4, Jan Długosz, † 1480 jako nominat; 5, Jan Wątróbka Strzelecki h. Oksza; 6, Andrzej Róża Boryszewski h. Poraj, zwany Borysowiczem, od 1494; 7, Bernardyn Wilczek h. Poraj od 1503; 8, Piotr Starzechowski h. Leliwa od 1541; 9, Feliks Ligęza h. Półkozic od 1554; 10, Paweł ze Szczekarzewic Tarło h. Topór (Starża) od 1561; 11, Stanisław Słomowski h. Abdank od 1565; 12, Jan Sienieński h. Dębno od 1575; 13, Jan Dymitr Solikowski h. Bończa od 1583; 14, Jan Zamojski h. Grzymała od 1603; 15, Jan Andrzej z Próchnika Próchnicki h. Korczak od 1614; 16, Stanisław Grochowski h. Junosza od 1634; 17, Mikołaj Krosnowski h. Junosza od 1645; 18, Jan Tarnowski h. Kosy od 1654; 19, Wojciech Koryciński h. Topór od 1669; 20,

Konstanty Lipski h. Łada od 1677; 21, Konst. Zieliński h. Ciołek od 1699; 22, Mikołaj Popławski h. Trzaska od 1711; 23, Jan Skarbek h. Abdank od 1712; 24, Mik. Ign. Wyżycki h. Gierałt (Ośmioróg) od 1736; 25, Mik. Dembowski h. Jelita od 1757; 26, Wład. Aleks. z Łubny Lubieński h. Pomian od 1757; 27, Wacław Hieronim z Bogusławic Sierakowski h. Ogończyk od 1759; 28, Ferd. Onufry z Kitek Kicki h. Gozdawa od 1780; 29, Kajetan Kicki h. Gozdawa od 1797; 30, Andrzej Alojzy hr. Skarbek Ankwicz h. Abdank od 1815; 31, Fran. Ksaw. Luschin, własnego herbu, od 1834; 32, Franciszek z Pauli Pistek, własn. h., od 1835. Po jego śmierci uzyskała kapituła rok łaski, mimo że mianowano arcybisk. Wilhelma Wacławiczka, prałata praskiego, który jednak zrzekł się tej godności 1848 r.; 33, Łukasz Baraniecki h. Sas od 1848; 34, Fran. Ksawery Wierzchlejski h. Berszten II, mianowany 1858, instalował się 1860, † 17 kwiet. 1884. Obecnie liczy archidyecezya lwow. 26 dekanatów, jako to: lwowski miejski (9 parafij i 4 kapelanie); lwow. zamiejski (parafie: Biłka Szlachecka, Czyszki, Jaryczów, Malechów, Prusy, Sokolniki, Winniki i Zubrza); grodecki, szczerzecki, bełski, lubaczowski, żółkiewski, brodzki, buski, gliniański, złoczowski, brzeżański, kąkolnicki, świrski, doliński, stryjski, buczacki, stanisławowski, horodeński, kołomyjski, tarnopolski, trembowelski, czortkowski, jazłowiecki, czerniowiecki, i suczawski. Arcybiskupi posiadają jako dotacyą dobra: 1) Klucz obroszyński z folw.: Obroszyn, Bartatów, Stawczany, Powitrze, Strona, Zarzyce, Rzęsna pols. i rus., Czarnuszowice, Gródek, Czaniów, Wielopole i Ferdynandówka. 2) Kl. dunajowski z folw.: Dunajów, Rekszyn, Potoczany, Pleników, Połuchów, Podusów, Wiśniowczyk, Ciemierzyńce, Nowosiółki, Biała. 3) Klucz kąkolnicki z miejscowościami: Kąkolniki i Słoboda, Jabłonów, Zagórze, Bybło i Chochoniów, Dytiatycze, Meducha i Siemikowce, Międzyhorce i Markowa. 4) Klucz kozłowski z Kozłowem i Dmuchowicami, Pokropiwną, Krasną, Taurowem, Płauczą Wielką i Małą, Cycorami i Horodyszczem ze Słobódką. Prócz tego liczy się do dotacyi procent od kapitału indemnizacyjnego w kwocie 292,484 zł. Za czasów polskich arcybisk. lwow. podlegał prymasowi i musiał zjeżdzać na synody narodowe. Pod władzę jego metropolit. należały dyecezye: przemyska, kamieniecka, chełmska, kijowska i bakońska (na Multanach); dziś należy tylko przemyska, i tarnowska dyec. Bibliografia: Bartoszewicz „Arcyb. lwow. łac.“ w Enc. powsz. Warszawa 1860, t. I; Brocki „Wiadom. o początk. i wzroście arcybisk. lwow.“ Pszczoła Polska, Lwów, 1820, III; Caro „Ueber die Gründung des Erzbisth. Halicz“ w dziele „Gesch. Polens“, II, 1863; Dzieduszycki „Żywot Wacława Sierakowskiego“, Lwów, 1872; Friese „La metropolitaine de Leopol,“ Varsovie, 1758; Gams „Series episcop. eccl. cathol.“ etc. Ratisbonae, 1873; Gromnicki „Lwow. arcybiskup. łaciń.“ w Enc. kościel. t. 12; Naramowski „Facies rerum Sarmaticarum“, Vilnae, 1726 (Katalog biskupów z biograf.); Reifenkugel „Die Gründung des röm. kath. Bisth. in den Territorien Halicz und Wladimir“, 1874, Wien; Rzepnicki „Vitae praesulum Poloniae“, Posnaniae 1861—1873, 3 t. (o arcyb. lwow. t. I); Schneider „Arcybiskup i metrop. obrządku łaciń. we L.“ w Enc. do krajoznawstwa Galicyi, t. I; Skrobiszewski „Vitae archiep. halic. et leopoli.“ Leopoli, 1628; „Spis chronol. arcybisk. lwow.“ Lwowianin, 1841, str. 157; Stadnicki „O biskupach rzym. katol. we L.“ w dziele „Synowie Gedymina“ t. II, Lwów 1853 i „O początkach arcybisk. i biskupstw katol. na Rusi halic. i wołyń.“ Lwów, 1882; „Vergleich der Lemb. Erzdioec. des lat. und griech. rit.“ Mnemosyne, Lemberg, 1834, № 32, 33, 86, 87; Zacharyasiewicz „Początki katedr. kościoła we L.“ w Czasop. Ossol., Lwów, 1829; tenże: „Hist. metrop. kapit. lwow.“ w Przyj. chrześc. prawdy“, 1838 i 1839; tenże: „Vitae episcop. praemisl. rit. lat.“ Viennae, 1833; „Życie bł. Jakóba Ruchem z Władomy“, Lwów, 1798. Rękopisy: Pirawski „Liber benefic. archid. leop., 1615 conscriptus“; tenże: „Relatio statui almae archid. leopol. z r. 1617“ w Bibl. Ossol.; bliższą wiadom. o nim podał Batowski w Bibl. Ossol. z r. 1844, t. 11, str. 322 i t. 12 str. 382; Siarczyński „Arcybisk. lwow. łaciń.“ w Bibl. Ossol. № 1825. II. Konsystorz arcybiskupi ormiań.-katol. Czas założenia biskupstwa obrz. orm. we L. nie da się z pewnością oznaczyć. Prawdopodobnie mieli Ormianie już z początkiem XIV w. swego arcybisk. we L., z pewnością zaś za Kazimierza W. Lwowscy biskupi ormiańscy byli naprzemian nestoryanie i katolicy. Dopiero w r. 1626 Mikołaj Torosowicz po złożeniu wyznania wiary od papieża Urbana VIII mianowany został arcybisk. we L. Nie mając własnego seminaryum wyjednał on w Rzymie przysłanie do L. teatynów, poświęcających się już oddawna nawracaniu Ormian. Około r. 1662 założyli oni we L. t. zw. „Collegium pontificium“, które było głównem ogniskiem wiary dla tutejszych Ormian. Po Torosowiczu byli arcybiskup.: 2, Hunanjan Wartan od 1686; sprowadził on w r. 1691 do L. „grono pobożnych niewiast Ormian, pod regułą ś. Bazylego“, zbudował im klasztor i urządził według reguły ś. Benedykta. Jedyne te w L. orm. obrz. zakonnice istnieją dotąd; 3, Jan Tobiasz Augustynowicz od 1715; 4, Jakób Stefan Augustynowicz od 1751; 5, Jakób Waleryan Tumanowicz od 1783 (Ormianie przyjęli w tymże

roku kalendarz gregoryański); za jego czasów zniósł Józef II 1784 koleg. teatynów a Ormianie posyłali odtąd swych alumnów do generalnego seminaryum utworzonego we L.; 6, Jan Jakób Szymonowicz od 1799; 7, Kajetan Warteresowicz od 1817; 8, Samuel Cyryli Stefanowicz (właściwie Ohanowicz) od 1832; 9, Grzegórz Michał Szymonowicz od 1858; 10, Grzegórz Józef Romaszkan od 1876 i 11, Mikołaj Isaak Isakowicz od 1881. Archidyec. ormiańska ma obecnie 10 parafij: Lwów, Stanisławów, Tyśmienica, Łysiec, Śniatyn, Kuty, Horodenka, Brzeżany, Czerniowce i kapelanią w Suczawie. Parafie te tworzą 3 dekanaty: lwowski, stanisławowski i kutski. Cały kler liczy prócz arcybisk. 20 głów (z tych 8 we L.). Uderzającem zjawiskiem jest stopniowe zmniejszanie się dusz tego obrządku. Zjawisko to wywołało przed kilkunastu laty między niektórymi świeckimi i duchownymi Ormianami piśmienną polemikę o całkowite stopienie się z obrz. łaciń. (czyt. „Głos do ziomków obrz. orm.-katol." Lwów, 1861 i objaśnienie tej broszury w „Czasie" 1861, № 110) i myśl ta tkwi niezaprzeczenie w wielu umysłach. Dotacya arcybisk. wynosi 6000 zł. r. Czyt. M. hr. D. „Lwow. arcyb. orm. we L." w Enc. Kościel., t. 12, str. 509; Schneider, Encykl. t. I; „Pierwsza w orm. naciey lwow. coadjutura" i t. d. przez Augustynowicza, rkp. w Bibl. Ossol. № 1739. III. Konsystorz metrop. gr.-katol. Ruś Czerwoną nawrócili kapłani i zakonnicy greccy do wiary chrześc. a biskupów na Rusi wyświęcali początkowo sami patryarchowie konstantynopolitańscy. Biskupstwo w Haliczu było z kolei 13-m biskup. na Rusi. Biskupi haliccy byli sufraganami metropolii kijowskiej; lecz gdy Tatarzy Kijów zniszczyli a polityczne znaczenie Halicza się wzmogło, niektórzy z tych bisk. przywłaszczali sobie tytuł i prawa metropolitów. Tak metropolitami byli około r. 1208 Galakteon, ok. 1239 Artym, ok. 1243 Cyryll, ok. 1244 Piotr, ok. 1290 Józef z Krywszan, ok. 1301 do 1305 Grzegórz, za którego czasów metropolia halicka miała kapitułę w Kryłosiu koło Halicza. Po Grzegorzu mianował ks. Jerzy Lwowicz metropolitą Piotra, a patryarcha Atanazy wyświęcił go na metropolitę całej Rusi. Piotr nie osiadł jednak w Kijowie lecz w Moskwie. Następca jego Teohnost (1328) nie chciał opuścić Moskwy, na co się nie godzili książęta ruscy, chcący mieć u siebie oddzielną hierarchią. Kazim. W. urządził na nowo metropolią halicką w połowie XIV w., a z przedstawienia jego wyświęcił Filot, patryarcha konstantynop., Antoniego 1371 na metropolitę halickiego. Następca Antoniego Szymon (1388—1396) był tylko biskupem, gdyż władzę metropolitalną zagarnął Cypryan, metrop. kijowski a później i moskiewski. Jan, wspominany na początku XV w., zamyka szereg bisk. halickich, których odtąd nie było do 1539 r. Haliczem zarządzał metropolita kijowski, tytułujący się też halickim, przez swoich namiestników (wikaryuszów), którymi często bywali i świeccy. Arcybisk. lwow. łac. Wilczek wyjednał u Zygmunta I dekret (1509), przyznający prawo mianowania tych namiestników arcybisk. lwowskim łac. i mianował Jakima (Joachima) Gdaszyckiego, który, otrzymawszy zatwierdzenie królewskie r. 1522, został archimandrytą lwow. Gdaszycki jednak, jako stanowczy przeciwnik unii, napominany o to przez króla, uciekł się pod opiekę Józefa II, metrop. kijow., który go mianował swym wikaryuszem w metrop. halickiej r. 1526. Lecz w skutek zażaleń arcybisk. Wilczka król zasuspendował Gdaszyckiego, na prośbę szlachty i duchowieństwa ruskiego wyznaczył namiestnikiem kupca lwow. Makarego Rafałowicza Tuczapskiego r. 1535, a przywilejem z r. 1539 ogłosił go władyką. Tak powstało ruskie biskupstwo lwow. Tuczapski założył swoją rezydencyą w monasterze ś. Jura i ustanowił kapitułę. Metropolita kijowski konsekrował go dopiero 1548. Po Tuczapskim następowali: 2) Bałaban h. Korczak pod imieniem Arseniego od 1549; 3) Hryćko Bałaban pod im. Gedeona od 1568 i 4) przeciwnik jego Jan Łopatka Ostałowski († 1576). Gedeon sprzeciwiał się zorganizowaniu bractwa stauropigialnego, skąd spory między nim a ludem. Do unii nie przystąpił Gedeon, dla tego mianował się administratorem władyctwa ze strony unii Hipacy Pociej. Na następcę przysposobił sobie Gedeon synowca swego Jonasza. Gdy ten po śmierci Gedeona (1607) przybrał imię Izajasza, musiał gwałtem zajeżdżać rezydencyą biskupa; bractwo stauropigialne i duchowieństwo bowiem nie chciało go uznać, a obrało natomiast Eustachego Tyssarowskiego, którego i król na polecenie arcybis. Załuskiego zatwierdził. Tysarowski tedy wstąpił na stolicę pod imieniem 5) Jeremiasza w r. 1607. R. 1608 wzywa go Hipacy Pociej, metropolita kijowski uniacki, przed swój sąd dla usprawiedliwienia, dla czego bez jego zezwolenia objął stolicę. Wezwanie nie skutkowało. Pociej mianuje tedy od siebie bisk. halickim Józefa Rutskiego, jako swego suffragana. Ale ani ten biskup, ani późniejsi przez metropolitów uniackich mianowani, rządów faktycznie nie sprawowali. Tymczasem patryarcha carogrodzki, po śmierci Joba Boreckiego, metrop. kijow. nieunickiego, mianował Jeremiasza egzarchą Rusi. R. 1629 odbył się we L. zjazd duchowieństwa ruskiego unickiego i nieunickiego celem zjednoczenia się, ale bez skutku. Po śmierci Jeremiasza 1641 r. wybrało bractwo stauropigialne i szlachta ruska na biskupa Andrzeja Żeliborskiego h. Sas, któ-

ry przyjął imię 6) Arseniego. Po jego śmierci 1662 r. nastąpił brat jego Adam pod imien. 7) Atanazego, a po nim w r. 1668 wybrała jedna część szlachty i duchowieństwa Eustachego Swistelnickiego, który otrzymał zatwierdzenie królewskie i pod imien. 8) Jeremiasza sakrę od nieunic. metrop. kijowskiego, podczas gdy druga część szlachty i duchowieństwa wybrała Jana Szumlańskiego, który przyjął imię 9) Józefa, a udawszy się pod opiekę arcybisk. Tarnowskiego, otrzymał także zatwierdzenie króla w r. 1668. Szumlański siłą opanował swoją stolicę ale aż do śmierci Świstelnickiego (1676) odbywały się w dyecezyi ciągłe zajazdy i napady przeciwników. Do unii przystąpił ten biskup 1681 r. a uroczystą przysięgę na unią wykonał r. 1700 w Warszawie. Patryarcha carogrodzki mianował od siebie w r. 1681 Pankracego metropolitą halickim etc., ale Szumlański nie dopuścił go do zajęcia stolicy. W rok po śmierci Szumlańskiego (1708) został biskupem 10) Barlaam Szeptycki (1709—1715). Stolicę zastał on już niemal całą oczyszczoną z szyzmy, gdyż bractwo stauropigialne, ostatnia jej podpora, jeszcze 1708 przystąpiło do unii. Po nim nastąpił 11) Atanazy Szeptycki (1715—1746; od 1733 metrop. kijowski), pasterz wielkiej gorliwości; 12) Leon Ludwik Szeptycki (1749—1779); 13) Piotr Bielański (1780—1796); 14) Mikołaj Skorodyński (1798—1805), ostatni biskup, który z zatwierdzenia metrop. kijow. stolicę arcybiskupią objął. Po jego śmierci zarządzał dyecezyą tymczasowo biskup przemyski Antoni Angełłowicz, jedyny podówczas biskup unicki na Rusi galicyjskiej. Rząd austryacki, nie chcąc aby biskupi krajowi ulegali metropolicie zagranicznemu, ustanowił metropolią gr.-katol. Szereg arcybisk. metropolitów rozpoczyna 1808 r. 1) Antoni Angełłowicz (do 1814); 2) Michał Lewicki do 1858; 3) Grzegórz bar. Jachimowicz (1860—1863); 4) Spirydyon Litwinowicz (1863—1869); 5) Józef Sembratowicz od r. 1870; złożył on swą godność w r. 1882 i przeniósł się do Rzymu a po nim mianowano administratorem bisk. Sylwestra Sembratowicza. Obecnie liczy archidyec. 49 dekanatów, jako to: lwowski miejski (parafie: ś. Jura; cerkwi wołoskiej, ś. Parascewii, śś. Piotra i Pawła, Hołosko Wielkie, Lesienice, Skniłów, Winniki, Zboiska, Zniesienie); lwow. zamiejski (parafie: Czarnuszowice, Czyżyków, Dmytrowice, Gaje, Grzęda, Grzybowice Wielkie, Hermanów, Jaryczów, Jaśniska, Malechów, Mikłaszów, Pikołowice, Podbereżce, Podborce, Rokitno, Rudno, Sroki, Zapytów, Zarudce, Zaszków i Zuchorzyce); bobrecki, bohorodczański, bolechowski, brodzki, brzeżański, bukowiński, buczacki, buski, chodorowski, chołoniewski, czortkowski, grodecki, halicki, horodeński, husiatyński, kałuski, kołomyjski, kossowski, kudryniecki, nadwórniański, narajowski, oleski, perehiński, pistyński, podhajecki, rohatyński, rozdólski, skalski, skałacki, skolski, śniatyński, stanisławowski, stryjski, szczerzecki, tarnopolski, tłumacki, trembowelski, tyśmienicki, uniowski, uścieński, zaleszczycki, załoziecki, zbaraski, zborowski, złoczowski, żukowski i żurawieński. Dotacyą arcybiskupa stanowią dobra: Perehińsko, Halicz, Załukiew, Kryłoś, Uniów z Kimirzem i dawna jurydyka lwowska, t. zw. Bałabańszczyna, przynoszące czystego dochodu przeszło 12,000 zł. Bibliografia: Chodykiewicz „Dissert. hist. criticae de utroque archiep. Kijovienst et Halicensi nec non de episcop. leopol. rit. gr. uniti", Leopoli 1770; Harasiewicz „Annales ecclesiae ruth.", Leopoli 1862; tenże: „Historica notitia de hierarchia ruthena in Galicia" (relacya na 70 ark. napisana dla Stolicy Apostol.); Hołowackij „Lwow. ruskaja eparchia pered 100 lity" w Zori hałyckoj, jako album za r. 1860; Malinowski „Die Kirchen- und Staatssatzungen bezüglich der griech.-kathol. Ritus der Ruthenen in Galizien", 1864; N. „Lwow. arcybisk. ruskie" w Enc. Kościel. t. 12, str. 518; Petruszewicz „Josyf Szumlanskij, perwyj lwowskij uniatskij episkop", Hałyczanyn, knyha I, wypusk I, Lwow, 1862; „Akta otnosiaszczijasia do zatwerżenia kapituły episkopskoho sobora wo Lwowi", tamże; Petruszewicz „O naczatkach perwaho epyskopstwa w hałycko-ruskom kniażestwi", Hałyckij istor. Sbornyk, t. I i II i Zoria hałyckaja z r. 1853; Schneider „Arcyb. lwow. rus.", w Encykl. t. I; „Wiadomość o metropolii lwow. i halickiej gr.-katol.", Przyjaciel prawdy chrześc. 1838, zesz. I, str. 100; zesz. II, str. 105; „Hramota Zygmunta I potwerdzajucza opredilenia episkopow" i t. d., Literatur. Sbornyk, 1870, str. 96; „Atanazy Szeptycki", życiorys z ryciną, Lwowianin, 1837, str. 45; „Ks. Szumlański, biskup lwow." tamże, 1841, str. 268: „Testament Szumlańskiego", Naukowyj Sbornyk, 1868, str. 87; „Hramota Żeliborskoho dla św. Piatnyckoho bratstwa", Literat. Sbornyk, 1870, str. 93; „Hramota Bałabana dla Swiato-Fedorowskoho bratstwa wo Lwowi 1589", tamże, str. 89; dużo materyału podaje ks. Petruszewiez w Swodnoj hałycko-ruskoj litopysi od r. 1600 do 1700 w Literat. Sbornyku, Lwów, 1874. IV. Seniorat gmin ewangelickich wyznania augsburskiego i helweckiego dla środkowego okręgu galicyjskiego kościelnego. Do tego senioratu należy 9 gmin wyzn. augsburs.: Bandrów, Brigidau, Dornfeld, Gelsendorf, Hartfeld, Jarosław, Józefów, Lwów i Reichau. Parafia ewangelicko-augsburska we Lwowie, założona 1775 roku, ma dusz 3800; w samym Lwowie 1420. Dyakonat w Uniowie, filiały: Schoenthal, Weinbergen, Unterbergen, Theodorshof, Bronisławówka, Kazi-

mierówka. V. Grecko-oryentalna kapelania. VI. Rabinat.

Stowarzyszenia zajmują ważne miejsce w obrazie lwowskiego życia i rozwoju społecznego. W r. 1884 było ich w ogóle 196. Dla lepszego przeglądu dzielimy je podług ich celu na 10 kategoryj. I kateg. obejmuje te, których celem jest kultura umysłowa, więc krzewienie oświaty, specyalnych gałęzi nauk, tudzież sztuk pięknych. Należą tutaj: Tow. pedagogiczne, politechniczne, prawnicze, lekarzy galicyj., sztuk pięknych, muzyczne, „Harmonia" dla muzyki instrument., polskie Tow. przyrodników im. Kopernika, Tow. archeologiczne, Koło literackie, Tow. oświaty ludowej dla L. i okolicy, „Lutnia" chór męzki, Bibl. słuchaczy prawa, Tow. nauczycieli szkół wyższych; ruskie: Tow. im. Szewczenka, Proświta, Dom Narodny, Hałycko-ruska Matycia (czyt. Hołowackij „Oczerk i istoryczeskii osnowania hał.-rus. Matyci," Lwów, 1850), Tow. pedagogiczne i Tow. im. Michała Kaczkowskiego; II kat. obejmuje stow. mające na celu podniesienie gospodarstwa krajowego: Tow. gospodar. galicyj., Tow. ogrodniczo-sadownicze, Tow. ku podniesieniu chowu koni i wyścigów, Galicyj. Tow. pszczelniczo-ogrodnicze. III kat. obejmuje czytelnie, stow. oświaty robotników i kasyna: Gwiazda, stow. robotn. (czyt. Koleżak „Stow. Gwiazda", Lwów, 1883); Skała, kat. stow. czeladzi rzemieślniczej (ob. Przyj. domowy, 1860, str. 396 z ryciną zakładu); Jad Charuzim (ręka pracy); Stow. młodzieży handlowej od r. 1673; Czytelnia akademicka, Kasyno miejskie, Kas. narodowe, Czeska beseda, Frohsinn (niemców), Geselligkeit (żydów zniemczonych) i ruskie: Besida, Akademiczeskij krużok. IV kat. obejmuje 34 stowarzyszeń wzajemnej pomocy. V kat. obejmuje pod różnemi nazwami hebrajskiemi 68 izraelickich stowarzyszeń wzajemnej pomocy dobroczynnych i religijnych. Natura ich jest całkiem odrębną, a z celami dobroczynnemi i wzajemnej pomocy wiążą się bardzo ściśle i wybitnie cele wyznaniowe. VI kat. obejmuje 15 towarzystw dobroczynności. VII kat. dwa Stow. polityczne: Rada ruska i Szomer Israel (stróż Izraela), tow. żydowskie z tendencyą postępową. VIII kat. obejmuje Stow. nienależące do żadnej z powyższych kategoryj. Jest ich 24. Z pośród nich wymieniamy: Tow. strzeleckie (ob. o tem Tow. w ustępie p. n. „Warownie miasta"). *Stowarzyszenie stauropigialne.* Od r. 1453 istniało przy cerkwi wołoskiej starsze bractwo cerkiewne, z mieszczan lwow. złożone. Miało ono prócz opieki nad cerkwią miejską także opiekę nad monasterem bazylianów u św. Onufrego, a zostawało pod opieką książąt z Ostroga i hospodarów multańskich i wołoskich od 1585. W r. 1586 rozpoczyna się nowa epoka w dziejach bractwa. Przybył wówczas do L. Joachim patryarcha Antyochii i przepisał bractwu nowe reguły; nadając mu nazwę „Stauropigion," wyłączył je z pod władzy biskupa, i uczynił zależnem jedynie od patryarchy carogrodzkiego. Przy bractwie założono szkołę i drukarnię. Cel uporządkowania był ten, ażeby utworzyć moralne społeczeństwo, któreby, niezawisłem będąc od biskupów, zjednoczonemi siłami unii opierać się mogło. Odtąd przystępują do bractwa obywatele ziemscy bardzo licznie (np. Wiśniowieccy, Ostrogscy itp.), a bractwo miało wpływ na wybór biskupów i wysyłało swych deputatów na synod, a od królów polskich otrzymało liczne przywileje. W r. 1708 przystąpiło do unii z warunkiem, że tylko Stolicy Apostol. podlegać będzie. W stanie takim zostało do 1784 r., gdy Józ. II zatwierdził je jako gr. kat. Instytut Stauropigiański. Członkowie instytutu mają jus praesentandi gr. kat. stauropig. cerkwi. Celem instytutu jest utrzymanie konwiktu gr. kat. ubogich uczniów we własnej szkole rytualnej. Majątek: realności pod Nr. 11, 13, 15 ul. blacharska, 3, 5 ul. ruska, 9 Podwale, 4 ul. Zacerkiewna; drukarnia, litografia, maszyny, czcionki, narzędzia, książki cerkiewne i szkolne ruskie w ogólnej wartości 200,000 zł. w. a. Czyt. Zubrzycki „O cerkwi stauropigialnej gr. kat. itd." Rozmait. 1831 Nr. 5 i 6; Hołowacki „Naczało i dijstwowanie stauropig, brats. wo L." Zoria hałycka, jako album 1860; tenże „Porjadok szkolnyj hrecko-ruskoj szkoły wo L. 1468" Lw. 1863; tenże, „Poriadok itd. 1586 hoda", Hałyczanyn, 1863 knyha I, wyp. I. 69; Instytut Stawropih. od 1666 do 1772, Słowo, Lwów, 1863 Nr. 34 do 51, „Lwow. Stawropig. brat. i kniaź Ostrowskij." Lw. 1866; „Stauropigia" dod. do Gaz. lw. 1868 Nr. 26; „Rozpys staryjszyn inst. staurop. od 1773 do 1873", Wremennyk staurop. 1874 str. 132; Szaranewycz „Stawrop. cerkow wo L." Geogr. istorycz. Stat. Lw., 1875 st. 9; tenże „Perszii człeny Staw. bra. i dijatelnost ich od 1586 do 1609" tamże, st. 14; tenże „Ważnijszi z dawnych testament. lehacyi stawro. brat." tamże, str. 21; Petruszewicz „Akty ko ist. Staw. brat". Wremennyk stawrop. 1880 str. 137; Swodn. litopys str. 8, 16, 27, 54, 60, 73, 107, 141, 168, 583 i 619; „Oryginalne listy do bractwa Stawrop. z Rzymu i Warszawy pisane od 1727 do 1730", Rkp. w Bib. Ossoliń. Nr. 2093; „Plantatio porządku i elekciey prawosławnego brat. Staur. 1686 uchwalona." Rkp. tamże Nr. 2125 (jest tu podany pogląd na powstanie bractwa, dalej elekcye roczne, spis wydatków itp. aż do r. 1725, wszystko pisane po polsku przeważnie). Należą tu także: Sokół, tow. gimnast. (zaczęło w r. 1883 budować osobny gmach przy ul. Zimorowicza); Stow. łyżwiarzy; Stow. pracy kobiet; Tow. ochrony zwierząt;

Tow. łowieckie; Tow. myśliwych im. św. Huberta; Tow. hydropatów; Tow. kółek rolniczych; Tow. spożywcze; lwow. oddział Tow. tatrzańskiego; Agudas Achim (Przymierze braci) mające na celu uobywatelenie żydów, należą doń także chrześcijanie itp. IX kat. obejmuje 9 tow. zaliczkowych a X kat. 9 stow. zarobkowych. Prawie wszystkie powyższe Stow. ogłaszają drukiem sprawozdania ze swoich czynności.

Zakłady dla podniesienia kredytu, rolnictwa, handlu i przemysłu są dość liczne. Pierwsze miejsce zajmują: Galic. kasa oszczędności otwarta 1844 (czyt. dod. do Gaz. lwow. 1852 str. 73 i 1872 t. II str. 103) i Gal. Tow. Kredytowe Ziemskie, poczem następują Gal. akcyjny bank hipot., filja austr.-węgier. banku, uprzywilejowany zakład zastawniczy „Pius Mons“ przy kość. archikatedr. ormiańskim istniejący od r. 1792, galicyj. zakład zastawniczy i kredytowy, 10 ajencyj rozmaitych Tow. asekuracyjnych itd. (czyt. O instytucyach finansowych“ p. Zgórskiego w Związku i w Dzienniku polskim z r. 1882). Na czele instytucyj popierających handel i przemysł stoi Izba handlowa i przemysłowa. Weszła ona w życie 1850 r., zastępując interesa handlowe i przemysłowe 33 starostw, a obrót jej działania obejmuje 391.6263 kwadr. miryam. (czyt. Bericht der Lemberger Handels. u. Gewerbekammer für d'e Jahre 1861 bis 1865, Lemb. 1867 u. Ber. für die J. 1866 bis 1870, Lemb. 1873; w druku jest sprawozdanie za lata 1870 do 1880).

Zakłady dobroczynne. Zakł. naukowo-wychowawczy głuchoniemych od r. 1830. Od r. 1841 mieści się we własnym gmachu przy ul. Łyczakowskiej (czyt. „Geschichtl. Darstellung d. galiz. Taubstummeninst. zu Lem. 1830—55, Lemb. 1855). Gal. zakł. ciemnych od r. 1850 (ob. Dod. do Gaz. Lw. 1868 Nr. 14); zakład osieroconych dziewcząt; miejski zakł. sierot im. Franciszka Józefa, założony 1855; zakład wychowawczy dla chłopców pod opieką św. Antoniego z Padwy (czyt. Pracę z r. 1861—62 str. 51 i Dod. do Gaz. Lw. 1868 Nr. 18) założony 1850; gal. stanowy zakład dla sierot chłopców od 1831; zakł. wychowawczy dla chłopców ś. p. Torosiewicza od r. 1865; zakład sierot przy klasztorze Sióstr miłosierdzia od 1783. Z fundacyi jest najważniejszą fund. ś. p. Duchońskiego.

Do wygody i uprzyjemnienia życia ma L. spacery na wałach hetmańskich i gubernatorskich; ogród botaniczny koło uniwersytetu; ogród miejski zwany dawniej jezuickim, obszerny i pięknie założony park przed gmachem sejmowym (ob. Dod. do Gaz. Lw. z r. 1855 Nr. 19 i 23, z planem ogrodu); Wysoki Zamek z kopcem Unii (ob. Warownie miasta); Pohulankę al. lasek Węglińskiego w romantycznej okolicy między lasami i w kotlinie; Zofiówkę; Kaiserwald i Kortumówkę. Dawniej był jeszcze piękny ogród Jabłonowskich, niegdyś własność tej rodziny, w r. 1778 przez rząd zakupiony wraz z pałacem. Dziś jest na tem miejscu li pami zasadzony plac czworoboczny, na którym się odbywa przegląd wojska, a w dawnym pałacu mieszczą się koszary wojska. W ogrodzie tym był niegdyś teatr letni Bogusławskiego (czyt. Łoziński „Pierwsi Galicyanie“ i Rozmait. 1834 str. 183). Do uprzyjemnienia pobytu przyczyniają się prócz tego teatr, łazienki (Kiselki, Dyany, Kamińskiego itp.), łaźnie parowe (Ducheńskiego i in.), orkiestry wojskowe i „Harmonii“, odczyty, koncerty, wystawy dzieł sztuk pięknych itp. Stary teatr lwowski, po którym dziś ani śladu, stał przy ul. Teatralnej naprzeciw muzeum im. Dzieduszyckich, w miejscu, gdzie dawniej był klasztor OO. franciszkanów i kość. św. Krzyża. Po zniesieniu klasztoru przerobiono kość. na teatr, zbombardowany r. 1848. Przedstawienia w dzisiejszem zabudowaniu hr. Skarbka rozpoczęły się w r. 1842 (ob. rycinę teatru w Kalendar. narodowym z r. 1864).

Najważniejsze zdarzenia dziejowe. Niepoślednie stanowisko zajmował L. w rzędzie miast Rzpltej, skoro w przywileju Jana Kazim. z r. 1661 nazwano go „ornamentum munimentumque primarium totius Russiae, ore totius regni“, a w paktach konwentach Aug. II wspomniano o nim jako o ostatniej zasłonie i „antemurale“ krajów „et totius christianitatis“. Jakoż L. należy do rzędu miast, które przy każdej sposobności składały dowody niezachwianej wierności. Nieszczęścia, jakie spadały na państwo, na dom królewski i na miasto, ścieśniały coraz bardziej węzeł łączący miasto z państwem i podnosiły polityczne znaczenie miasta. Dzieje L. dzielimy na 3 okresy: I ruski, od założenia miasta do 1340; II polski, od 1340 do 1772; III austryacki, do naszych czasów. I. Miasto L. założył prawdopodobnie król Daniel między r. 1250 a 1259, jako warownię przeciw Tatarom i mieszkanie swego następcy ks. Lwa. Co do miejsca, na którem stała ta pierwsza osada, istnieją tylko domysły. Wagilewicz (Kółko rodzinne 1860 str. 111 „Początki L.“) mniema, że leżała ona tam, gdzie dziś leży wioska Zniesienie, nazwana tak od cerkwi Wознесenia. Zdanie to podzielał dawniej także Szaraniewicz („Starodawnyj Lwiw wit r. 1250 do 1350,“ Lw. 1861). W rozprawce: „Hdo stojaw perwistnyj korolem ruskim Daniłom dlia syna swojeho Lwa zbudowanyj Lwow“ (Geogr. istor. Stat., Lwów, 1875 st. 24) postawił Szaraniewicz inną, zdaniem naszem mniej trafną hipotezę, wedle której pierwotny, staroruski Lwów stał za Krzywczycami, naprzeciw

Kamienopola, a mianowicie zamek sam na Czartowskiej Skale (ob. *Lesienice*), osada zaś na wyżynie, wzniesionej nad Pełtwią u podnóża tej skały i obok niej. Pierwszą historyczną wzmiankę o tym pierwotnym grodzie znajdujemy w wołyńskiej letopisi, gdyż pod r. 1259 czytamy z powodu pożaru Chełma: „Taki zaś był płomień, że we wszystkich stronach widzianą była łuna, jakoż i ze Lwowa patrzący po polach bełzkich widzieli łunę od promieni wielkiego ognia.“ Pierwsza ta osada istniała tylko do r. 1261; pod tymże rokiem bowiem czytamy w tej samej letopisi, że z rozkazu Batuchana w obecności temnika tatarskiego Burondaja L. został zburzony, „Lew rozmeta Daniłów i stożek, otto leże posław Lwow rozmeta“. Atoli książęta ruscy nie porzucili pierwszej swej myśli wybudowania w tej, przez samą naturę ufortyfikowanej okolicy twierdzy i schronienia dla siebie i swych skarbów. We 22 lat po zniszczeniu pierwotnej osady stanął L. znowu. Czytamy bowiem we wspomnionej kronice pod r. 1283 z powodu zatrzymania się wracającego z wyprawy pod Sandomierz temnika tatars. Telebuchy o Lwowie: „Pojdo nazad na Lwowu zemliju, na horod, na Lwow. I stojucze na Lwowie zemlije dwie nedilie kormiacześ ne wojujucze i ne dedachut ni iz horoda wyliezti w zażitije, kto że wyjechaszet iz horoda, owy izbiwasza a druzii pojmasza, a inzi i złupiwszy puszczachu nahy,“ a na innem miejscu pod r. 1287 znowu: „A Mestisława powiedasza, ože poszeł z Tełebuhoju na Lwow.“ Z miejsc tych wynika, że L. został odbudowany po tem pierwszem zburzeniu na nowo, prawdopodobnie przez ks. Lwa, syna Daniela, i że był ufortyfikowany. Że L. był obronny wówczas, świadczy także dokument Kaz. W. z r. 1352 (Ak. gr. II, str. 1), gdzie wzmianka o Berchtołdzie, wójcie prawa niem. we L., któremu ks. Lew nadał na własność wieś i młyn. Co się jednak stało potem, czy spłonął, lub został znowu zburzony, kiedy kronika lit. ruska (Wagilewicz w Ak. III, 43 w przypisku) podaje, że Trojden, w. ks. litewski, posłał syna swego Rymonta do Lwa Mścisławicza, który założył gród Lwów „w imia swoje,“ tego nie wiemy. Ten poraz drugi zbudowany Lwów ruski leżał pod Łysą górą na dzisiejszem Krakowskiem-Przedmieściu i opierał się o zamek wyższy na Łysej górze i zamek niższy na wzgórku pod tą górą, z kaplicą św. Jana Chrzciciela (dziś kościołek łac.), gdzie dzisiejszy „plac rybi“ tworzył rynek. Wedle obu tych zamków Rusini, którzy stanowili główną część ludności, pobudowali wiele domów. Obok nich osiedli Ormianie; mieszkali i Tatarzy, a najbogatsi byli mniej liczni Niemcy. Na dalszych przedmieściach, przy rozrzuconych cerkwiach, śród sadów i ról, skupiała się większa lub mniejsza gromada mieszkańców koło monasteru ś. Jerzego, koło cerkwi ś. Krzyża na gliniańskiem, koło cerkwi Bohojawłenia na halickiem, koło cerkwi Zwiastowania na jaworowskiem i koło cerkwi Wniebowstąpienia w Zniesieniu. Koleje, jakie L. przechodził za czasów książąt halicko-włodzimirskich, następców króla Daniela, aż do wygaśnięcia tego szczepu, nie są nam znane. Gdy ostatni z potomków Daniela, Jerzy, syn Andrzeja, umarł bezpotomnie (r. 1335), wysłał han tatarski tamże dwóch swoich namiestników, a kiedy tych Rusini otruli, jednego po drugim, pozwolił im wybrać sobie za pana księcia chrześciańskiego i do tego łacinnika, Bolesława Trojdenowicza, ks. mazowieckiego, którego matka Marya była siostrą ostatniego księcia. Okoliczność, że han narzucał Rusi swoich namiestników, jakoteż i postępowanie Tatarów z samym Danielem i jego potomkami, którzy musieli spełniać rozkazy tatarskie, świadczy, że Ruś halicka, a zatem i L., była pod ich władzą. Bolesław także nie cieszył się długo panowaniem. Otruto go 25 marca 1340 r. zapewne we L., gdzie, jak się zdaje, stale przemieszkiwał. Powody otrucia tego podają dwaj spółcześni kronikarze, a mianowicie: że sprzyjał obrz. łacińskiemu, że się oddawał rozpuście i lud uciskał. Tego samego roku, w niespełna 4 tygodnie po zgonie Bolesława, wyruszył Kazim. W. jako szwagier Bolesława z oddziałem walecznej jazdy nagle z Krakowa na Ruś, stanął pod L., kazał spalić monaster ś. Jura, i pogroził miastu i obu zamkom, że tego samego losu spodziewać się mają, jeśli mu się nie poddadzą. Tak zagrożeni dowódcy zamkowi poddali się pod warunkiem zachowania wolności swej wiary. II. Opanowawszy zamki i miasto, zabrał Kazim. skarby i kosztowności, zamczyska popalił i wrócił do Krakowa. Lecz niebawem, zebrawszy już i konne i piesze zastępy, wyprawił się Kazimierz 24 czerwca 1340 r. powtórnie ku granicom ruskim, a zawojowawszy ziemie przemyską, sanocką i lubaczowską, drugi raz ku jesieni we L. się usadowił. Zubrzycki twierdzi wprawdzie, że Rusini po pierwszem zajęciu ich ziemi przez Kaz. W., pod wodzą kniaziów Daszka z Przemyśla i Daniela z Ostroga, przy pomocy Tatarów, nietylko się oswobodzili, ale nawet ziemię sandomierską i lubelską splądrowali, lecz Stadnicki zbija dowodnie to twierdzenie (Synowie Gedymina II, 228 i 229) a przyznaje tylko, że władza Kazimierza na Rusi, a więc i we L., w pierwszym okresie zajęcia (do r. 1349) nie była jeszcze ustaloną, co wypływa z istoty każdego nowego zaboru. Że w r. 1349 ulegała już Ruś halicka, a zatem i L., polskiej władzy, przyznaje także Zubrzycki. Wojsko, przy pomocy którego Kaz. W. L. zajął, składa-

ło się po części z poddanych dóbr królewskich, z ochotników a nadto z licznego zastępu Niemców. Z rozmaitych pism archiwum miejskiego powziąć można wiadomość, że Niemcy ci pochodzili ze Szląska, Saksonii i płn. Morawii. We L. zastali oni już swoich pobratymców, którzy się dość licznie w XIII w. za czasów Leona albo i wcześniej osiedlili. Z nimi to weszła legia cudzoziemska, przybyła z Kazim. W., w związek polityczny, nie wykluczając z tego związku innych narodowości. W roku 1356 nadał Kazimierz miastu prawo magdeburskie, wyjął je z pod sądownictwa wojewodów, kasztelanów, starostów i nadał na obszar miejski 70 łanów frankońskich, a zniósł prawo ruskie i wszystkie ruskie zwyczaje (Ak. gr. III, 13). Od wydania tego dyplomu datuje się właściwe znaczenie miasta. W r. 1360 potwierdza Kazimierz wilkierz rajców i przysiężników L. (A. III, 27), a w r. 1368 nadaje miastu 100 łanów frankońskich, nie wspominając w tym dokumencie nic o wcześniejszem nadaniu (A. III, 40). Z tych 100 łanów przeznaczono 10 na pastwisko, 1 dla koś. P. M. bez opłaty, a 89 dla mieszczan za roczną opłatą 12 groszy praskich do skarbu królewskiego. Równocześnie dbał Kazimierz o obronność miasta. W miejsce zamków dawnych, drewnianych, kazał wznosić zamki murowane, miasto zaś kazał otoczyć murem, wałem i fosą. Wspierał on także przemysł i handel. L. można tedy słusznie nazwać osadą Kazim. W. Szlachetny monarcha zostawił jednak miasto przy jego pierwotnej nazwie. Za czasów Kaz. przeniosło się miasto w tę stronę, gdzie dziś leży. Po śmierci Kazim. objął rządy w Polsce Ludwik, a w r. 1372 uwiadomił on dyplomem swoim L., że wysyła Wład. ks. Opolskiego „ad gubernandam.“ W drodze do L. wydał Wład. dyplom nadający miastu 100 łanów frankońskich (A. III, 47), a niebawem sam przybył. Ze stylizacyi dyplomu wynika, że Władysław był udzielnym panem Rusi, obejmującej wówczas tylko ziemie sanocką, przemyską, lwowską, powiat żydaczowski, a może także ziemię halicką. Dyplom ten jest potwierdzeniem dyplomu z r. 1368. O dobro miasta starał się Władysław troskliwie. W r. 1373 wyjednał u króla Ludwika przywilej, zezwalający miastu na wolny handel we wszystkich krajach węgierskich i polskich za opłatą cła zwyczajnego; w r. 1378 nadał miastu przywilej, mocą którego radcy lub ławnicy mają mieć prawo obierania wójta (dotąd mianował go panujący dożywotnio), dochody zaś wójtowskie w $^2/_3$ do skarbu panującego, a w $^1/_3$ do magistratu należeć miały (A. III, 53). Ciągłe zatargi z Rusią litewską, oziębłość obywateli ruskich dla panującego, obcego wyznaniem, zwyczajami i obyczajami, zniechęciły jednak Władysława i dyplomem z r. 1379 zrezygnował on na rzecz króla, otrzymawszy w zamian ziemię dobrzyńską i gniewkowską. Ludwik rozkazał kraj zająć i przysięgę sobie, jako królowi węgierskiemu, złożyć a 9 maja 1379 wydał dyplom (A. III, 57), potwierdzający dawniejsze swobody i prawa handlowe miasta L. a oraz stanowiący, że każdy kupiec z Węgier lub skądkolwiekbądź, chcący handel prowadzić z płn. krajami, przez L. jechać i tutaj swe towary przez dni 14 na sprzedaż wystawiać obowiązany, a gdyby ich nie sprzedał w tych dniach, wolno mu po opłacie cła jechać dalej. Cło to należało miastu i było źródłem następnej pomyślności. Po śmierci Ludwika (1382) wstąpiła na tron węgierski córka jego Marya, a tem samem władała także w Rusi halickiej. Gdy w r. 1387 w wojnie domowej Maryą uwięziono, wyprawiła się jej siostra Jadwiga na Ruś, by tę prowincyą wziąć napowrót w posiadanie korony polskiej. Władysław Opolczyk, przebywający natenczas w Częstochowie a uwiadomiony o zamierzonej wyprawie Jadwigi, wzywał wprawdzie L. i ziemię lwow. do wierności dla Maryi, ale bez skutku. Być może, że przyszło ono za późno, być może, że miasto nie chciało pójść za radą Opolczyka, obawiając się zawikłań, jakieby stąd wyniknęły, ale pewna jest niemniej, że znaczna część mieszkańców pamiętała jeszcze żywo przychylność Kazim. W. dla miasta, a ceniąc należycie korzyści przez niego nadane, sprzyjała bardziej sprawie, za którą niegdyś i mienie i krew niosła w ofierze, aniżeli rządom węgierskim. Bądź co bądź jednak wywołało pismo Opolczyka pewną nieufność między miastem a dworem Jadwigi, i dla tego to królowa nie przybyła wprost do L., lecz zatrzymała się w Gródku. Pismem z dnia 1 marca 1387 wezwała królowa miasto do wysłania deputacyi do Gródka w celu zawarcia układu. Deputacyi tej wydała listy bezpieczeństwa (A. III, 74). Jakie były układy w Gródku nie wiadomo; to tylko świadczą dokumenta, że królowa, wpuszczona do miasta, wydała 8 marca dyplom tej treści: iż wszystkie dawniejsze prawa i swobody miasta potwierdza, że miasto w dawnych granicach ma pozostawać, że wszyscy mieszkańcy przy swych prawach zachowani być mają. Po otrzymaniu tego dyplomu złożyło miasto królowej przysięgę, a ta, powracając do Krakowa, zostawiła na rządcę czyli starostę tego kraju Jana z Tarnowa. (Czyt. „Jadwiga pode L. 1387,“ Przyj. dom. 1861 i 1862). W kilka miesięcy potem przybył d. 18 październ. 1387 po raz pierwszy do L. Władysław Jagiełło i zatwierdził przywilej Władysława Opolczyka z r. 1372 (A. III, 77) i przywilej Jadwigi z 8 marca (A. III, 78). Tym sposobem

przeszedł L. wraz z księstwem halickiem pod panowanie polskie i zostawał odtąd pod niem bez przerwy aż do r. 1772. W długim tym okresie dziejowym wzrastało miasto w zamożność i dobrobyt. Szczęśliwe położenie geogr. i ówczesne stosunki handlowe ściągały na jarmarki i targi lwowskie kupców z Persyi, Turcyi i Arabii, szczególnie zaś Greków i Ormian; rzplta wenecka utrzymywała tu, aż do opanowania portów krymskich przez Turków i Tatarów, swego ajenta, który załatwiał wszystkie sprawy handlowe swego miasta. Również pomyślnie rozwijał się przemysł. Do tego dobrobytu przyczyniali się niemało królowie polscy, nadając miastu rozliczne prawa i przywileje, obmyślając dostateczne środki obrony. Miasto natomiast stało wiernie na straży Polski, zasłaniając ją z podziwienia godnem męstwem i poświęceniem od rozlicznych napadów nieprzyjacielskich. W r. 1388 wydał Jagiełło radcom m. L. przyw., wcielający wójtostwo do miasta i dający radcom prawo wybierania wójta, zastrzegłszy dla korony z urzędu tego $^2/_3$ a $^1/_3$ dla wójta (Ak. III, 80). Że się zaś rozeszła wiadomość, jakoby kraje ruskie od Polski odpaść i któremuś z książąt nadane być miały, przeto zapewnił król radców na ich prośbę pismem 1389 wydanem, że ani Rusi ani L. żadnemu księciu nie nada, lecz sobie, swej żonie, dzieciom i Polsce zostawi (A. III, 84). Ku jesieni 1389 przybył Jag. powtórnie do L. i dłużej tu zabawił. Wówczas potwierdził radzie miejs. dokum. z r. 1388 (A. III, 83) na wcielenie wójtostwa do magistratu i dokum. Kaz. W. z r. 1368 na 100 łanów frank. (A. III, 82). W latach 1400 i 1407 bawił król znowu we L. W r. 1410 dało miasto królowi na wyprawę do Prus 200 grzywien. Przywiązanie mieszczan do króla, ich wdzięczność i szacunek okazywały się przy rozmaitych sposobnościach, jak np. podczas jego dość częstych pobytów we L. (1417, 1421, 1424, 1427, 1430), przy okazyi koronacyi Elżbiety Granowskiej, później król. Zofii, przy okazyi chrztu królewicza Kazim. i t. p. Król natomiast obdarzał miasto licznemi łaskami. Od dawna już zanoszono skargi na sstów, jakoby oni przywłaszczali sobie ziemię do miasta należącą. Przyw. Jadwigi z r. 1387, potwierdzony przez Jag., obiecywał przywrócenie dawnych granic, ale dużo czasu upłynęło, zanim obietnicę spełniono. Ponowne skargi miasta wniesione 1413 miały wprawdzie ten skutek, że król wysłał delegata na sprostowanie granic, ale czynność jego odnosiła się tylko do określenia granic między obwodem ssty a winnicą obywatela Trautfrewlena (A. IV, 83). Skargi tedy powtarzały się i później a ustały dopiero 1415, kiedy król nadał miastu t. zw. obszary (*extremitates*), t. j. grunta po za granicami miasta leżące, należące do dóbr królewskich, a do żadnej wsi nieprzydzielone (A. IV, 88). Nadał je zaś wyraźnie w tym celu, aby miasto tem łatwiej mogło uskutecznić obwarowanie. Obszary te uważano przeto jako część miasta, a ich osadników nazywano przedmieszczanami, którzy ulegali juryzdykcyi miejskiej. W skutek tej darowizny wynosił obszar miejski w przybliżeniu 17332 morg. wied. Na obszarach tych powstały później miejskie wsie: Kulparków, Biłohorszcze i Brzuchowice. R. 1420 poleca Jag. Janowi, arcybisk. lwow., i innym oznaczenie granic L. (A. IX, 25) i poddaje domy szlachty we L. wszystkim ciężarom miejskim (A. IV, 104). R. 1422 darował król L. łaźnię naprzeciw klasztoru franciszkanów, pozwolił bez opłaty nowe zakładać łaźnie (A. IV, 114) i potwierdził przyw. Kazim. W. z r. 1360 (A. IV, 116), a 1424 potwierdził przyw. Jadwigi z 8 marca 1387 (A. III, 188). R. 1425 uwolnił król miasto od dostarczania podwód dla dworu królew. (A. IV, 137) a 1426 także od innych usług dla dworu, z wyjątkiem dla króla i królowej (A. V, 48). Ponieważ zaś królowi chodziło o zapewnienie następstwa dla syna, przeto wydało miasto na żądanie króla list homagialny, zaręczając, że po śmierci króla syna jego nowonarodzonego, a dopiero gdyby i ten umarł, córkę Jadwigę królową uzna (A. IV, 133). R. 1427 wyd. Jag. podczas swego pobytu we L. reskrypt, że obywatele lwowscy bez wszelkiej depaktacyi i zdzierstwa po drodze z wołami do Wrocławia iść mogą (Arch. miej. fas. 281 № 5). W r. 1429 był we L. cesarz Zygmunt z żoną, jadąc na zjazd do Łucka i drugi raz wracając ze zjazdu, a za obu razami rada miej. obdarzała cesarstwo. Roku 1431, w czasie wojny Świdrygiełły z Jagiełłą, wpadł Świdryg. do ziemi lwowskiej i ogniem ją pustoszył, ale L. silnie obwarowanego nie ważył się zdobywać. Wybrany po śmierci Jagiełły Władysław Warneńczyk zatwierdził przywilejem z r. 1435 (Arch. miej. fasc. 293 l. 6) prawa miasta względem składu towarów i zakazał obcym kupcom inną drogą jeździć, jak tylko przez L., a tegoż roku przybył ze swym bratem Kazimierzem do L., gdzie ich obu miasto obdarzyło. W r. 1436 bawił król znowu we L. i odbierał publicznie na rynku hołd od Eliasza, hospodara multańskiego i jego bojarów. R. 1438 posunęli się Tatarzy pod L. i poczęli miasto oblegać, lecz nie mając do tego należytego przysposobienia i późną porą roku zmuszeni, cofnęli się, popaliwszy przedmieścia. R. 1439, podczas głodu i moru panującego w Polsce, przeniósł się król z całym dworem na zimę do L. R. 1440 odbył się prawdopodobnie pierwszy synod prowincyonalny we L. Tegoż roku poświadcza król, że dłużny jest Lwowu 905 grzywien i nakazuje spłacać

ten dług (A. V, 97). W r. 1444 wydał król kilka korzystnych dla miasta ustaw. I tak rozporządził, że skoro we L. realność jaka przejdzie na własność szlachcica lub duchownego, tenże w przeciągu roku ma ją sprzedać (A. V, 140); dalej oświadczył, że mieszczanie lwow. tylko samemu królowi prawa i przywileje swe pokazywać są obowiązani (ib. 141); w końcu przyznał mieszczanom tymczasowo obszary nad Brzuchowicą i pozwolił je zabudować (ib. 143). To też gdy doszła do L. przerażająca wieść o klęsce pod Warną, wysłała rada miej. zręcznego człowieka w okolice placu boju dla powzięcia wiadomości o losie monarchy, a namiestnik królewski wystawił na przedmieściu halickiem w ulicy garncarskiej kaplicę pod tyt. ś. Leonarda (według Zimorowicza, a Nawiedz. N. M. P. według aktów) i osadził przy niej 2 karmelitów trzewiczkowych, uczyniwszy ślub, że gdy krol będzie odszukany, koś. i klasz. w tem miejscu wymuruje. Tego samego roku jednak spustoszyli Tatarzy przedmieścia L. i klasztorek z kaplicą spalili. Następca Warneńczyka Kazim. Jagiellończyk przybył po raz pierwszy do L. r. 1448, w celu urządzenia wyprawy na Piotra, hosp. niższych Multan czyli Bessarabii. Wyprawa się nie powiodła. Zdobycie Konstantynopola przez Turków 1453 zaniepokoiło L., mający liczne stosunki handlowe z Grecyą i krajami wschod., a trwoga się powiększyła, gdy Tatarzy, wpadłszy na Ruś, spalili także przedmieścia lwow. Lud wiejski szukał wówczas schronienia w murach miasta, zbiegając ze stron dalekich, a miasto sadowiło tych zbiegłych rolników w nowych swych osadach Białohorszczy i Brzuchowicach, wydzielając im grunta. W tymże roku wysłało miasto, na ślubny akt króla z Elżbietą do Krakowa, radców i dar 100 grzywien. R. 1456 zastawiono m. Lwów i ziemię lwow. wraz z całem wojew. ruskiem wojewodzie Andrzejowi Odrowążowi bez wiedzy miasta, za sumę aż dotąd niewiadomą. R. 1460 potwierdza Kaz. Jag. przyw. Kaz. W. z 1356 (A. III, 219); oznajmia, że podatek na wojnę pruską uchwalony nie ma stanowić uszczerbku dla przywilejów miasta (A. VI, 58) a Odrowąż przyrzeka wykonywanie praw miasta L. (A. VI, 62). W r. 1463 zagrażało miastu niebezpieczeństwo ze strony 12000 zbrojnego zastępu, zebranego przez niejakiego Szczęsnego na krucyatę, ogłoszoną przez Piusa II przeciw Turkom (na krucyatę tę wyznaczył Pius II w r. 1459 Marina de Fregano nuncyuszem i kolektorem składek także na dyec. lwowską, A. VI, 48). Zastęp ten zaczął się zaprawiać do swego rzemiosła na Rusi, rabując i mordując, a w końcu podstąpił pod miasto, zagrażając oblężeniem, szturmem i ogniem, jeśli miasto nie wyda wszystkich żydów. Rada odrzuciła nieludzkie żądanie i oświadczyła gotowość obrony. Krzyżownicy, nie mając siły do walki, rozpoczęli rokowania o ugodę i otrzymawszy niejaki okup i żywność ustąpili z przedmieść. R. 1464 zawarła szlachta lwow. i żydaczowska, zgromadzona we L., z radą i m. Lwowem sławne przymierze odporne i zaczepne przeciw każdemu, wyjąwszy króla, ktoby uciskiem zagrażał (A. VII, 105 i 112). Oprócz tego związku z ziemiami istniał drugi związek z miastami, od dawniejszego już czasu, a zjazdy deputatów miejskich odbywały się zwykle w Łańcucie. W roku tym a także 1465 był król we L. R. 1476 uwolnił król mieszczan lwow. od opłaty podatku na lat 8 (A. VI, 185), a w r. 1479 na nowo na 2 lata (A. VI, 192) i dodał do tego uwolnienia jeszcze rok jeden, pod warunkiem, że obecnie rozpisany zapłacą (ib. 194). W tymże roku grasowało morowe powietrze. Gdy Turcy zdobyli Kaffę, Kilią i Białogród, podwoił L. usiłowania około obwarowania miasta, a król w nagrodę za to uwolnił mieszczan 1484 od wszelkich podatków na lat 6 (A. VII, 144). Ostatni raz przebywał Kaz. Jag. we L. r. 1485, udając się w towarzystwie synów: Jana, Olbrachta i Aleksandra do Kołomyi dla odebrania hołdu od Stefana, hosp. Multan, na którą to uroczystość L. deputatów wysłał, i wracając stamtąd. W r. 1487 odstąpił Kaz. Jag. magistratowi pobór podatku t. zw. cyzy, na cele fortyfikacyjne (A. VII, 159). W r. 1489, wracając ze zwycięskiej wyprawy przeciw Tatarom, wjeżdżał królewicz Jan Olbracht z tryumfem do L. i był obecny założeniu kamienia węgielnego pod wieżę ratuszową. Tegoż roku uwolnił król miasto na rok od podatków (A. VII, 170) a 1490 znowu na rok (ib. 172). W r. 1493 uwolnił Jan Olbracht miasto od wszelkich publicznych ciężarów na 4 lata (ib. 176) i poświadczył, że nałożony na sejmie na ziemię lwow. podatek pochodzi z dobrej woli mieszkańców (ib. 182). D. 5 sierp. 1494 wszczął się w mieście wielki pożar i zniszczył całą dzielnicę żydowską, ul. ruską, 5 baszt i ul. gliniańską i temriczkowską na przedmieściu łyczakowskiem. W skutek tego uwolnił król całe miasto na lat 10, a pogorzelców na lat 15 od podatków i danin wszelkiego rodzaju królowi należących (A. VII, 186). W r. 1496 uwolnił król miasto od dostarczenia jednego wozu wojennego na obecną wyprawę (A. IX, 147). W r. 1497 był król dwukrotnie we L., raz dążąc na ową nieszczęśliwą wyprawę na Wołoszczyznę, a drugi raz wracając z niej. W powrocie obdarzyło go miasto pojazdem i 4 końmi. W r. 1497 potwierdził król miastu wszystkie dawniejsze przywileje (A. IX, 155). R. 1498 napadł Ruś Stefan, hosp. multański, a torując sobie drogę ogniem

i mieczem, stanął pod L. i 13 maja przypuścił szturm do miasta. Przekonawszy się jednak o obronności miasta, zrabował i spalił przedmieścia i cofnął się ku swym granicom. Ledwie się on oddalił, wpadli na Ruś Tatarzy i zniszczyli co po Multanach zostało; pod L. tylko nie byli. Po Tatarach wpadli znowu Turcy i otarli się o mury L. Aleksander, objąwszy rządy po Olbrachcie, potwierdził 1502 wszystkie prawa miastu służące (A. IX, 195), a w r. 1503 nadał 2 przywileje, z których jeden zabraniał obcym kupcom nabywać we L. towary od innych obcych kupców, a drugim pozwolił wś Brzuchowice założyć, osadzać tam kmieci, młyny i karczmy budować i dochody z nich pobierać. W r. 1504 zniszczył pożar płd.-wsch. część miasta między teraźniejszą ul. Sobieskiego a Ruską. W r. 1505 uwolnił król na sejmie w Radomiu L. od cła, myta, drogowego, mostowego i przewozowego w całej Polsce na zawsze. W r. 1506 nadał król przywil. pobierania od każdej fury przyjeżdżającej do miasta lub wyjeżdżającej z miasta po groszu, celem użycia tych pieniędzy na naprawę dróg okolicznych i murów miasta (A. IX, 234). Stąd początek dochodu rogatkowego. Łaska Zygmunta I dla L. była prawie bez granic. W r. 1509 przybył on po raz pierwszy do miasta i wydał 3 przywil. zmierzające do podniesienia handlu i przemysłu. W tymże roku oblegał miasto Bogdan, hosp. wołoski, przez 3 dni, szturm przypuszczając, lecz mężnie przez mieszkańców odparty, cofnął się, splądrowawszy i spaliwszy okolicę. Gdy r. 1511 miasto nawiedził wielki pożar, uwolnił je Zygmunt na lat 6 od podatków. W r. 1512 wysłało miasto delegatów z darami na koronacyą Barbary. W lipcu 1514 zjawiła się na przedmieściach horda tatarska, lecz męstwem obywateli odparta, przedmieścia tylko w popiół obróciła. R. 1523 odstąpił król radzie miasta, za jej urzędowe trudy i na jej potrzeby, połowę czopowego w mieście opłacanego, zostawiając dla siebie drugą połowę, ale powierzając jej pobór radzie i przeznaczając na fortyfikacye. W lipcu r. 1524 zbliżyli się Tatarzy znowu pod L., zabawili tu 24 godzin, a spaliwszy przedmieścia, dalej pociągnęli. W jesieni r. 1525 przybył król do L. wraz z hetmanem i liczną szlachtą. Miała to być wyprawa na Tatarów, do której jednak nie przyszło. Wówczas rozporządził Zygmunt, że szlachta, posiadająca domy i realności we L., juryzdykcyi prawa miejskiego podlegać obowiązana. R. 1527 padło całe prawie miasto ofiarą płomieni; pożar ogarnął nawet Wysoki Zamek i Zniesienie. Po tem nieszczęściu wielu chciało opuścić gruzy i popioły, lecz przedstawienia rady przemogły i postanowiono miasto odbudować. Rada uchwaliła a król potwierdził przy odbudowaniu usunąć to, co ułatwia rozszerzenie pożaru. Zakazano tedy stawiać podcienia i budy drewniane kramarskie. Król uwolnił miasto od wszelkich podatków, czynszów i opłat na lat 12, a od czopowego na lat 7. Przed pożarem zaś jeszcze uwolnił król miasto od opłaty myta i targowego od śledzi i innych ryb słonych z Buska lub z obcych stron przywożonych. R. 1537 przybył Zygmunt do L., wezwawszy szlachtę na pospolite ruszenie przeciw Piotrowi, hosp. mult.; do wyprawy nie przyszło, skończyło się bowiem t. zw. „wojną kokoszą“ (czyt. „Obóz polski pod L.,“ Lwowianin, 1836, str. 75). Podczas tego pobytu nadał król miastu wyłączne prawo palenia i propinowania wódki, uregulował różne spory miasta ze sstą i uwolnił obywateli lwow. od cła i myta w Kołomyi. R. 1538 nakazał król nową wyprawę przeciw Piotrowi z wojsk zaciężnych pod dowództwem syna Zygm. Aug., który do L. przybył, ale na naleganie matki z Glinian do Krakowa powrócił. Dowództwo objął wtedy Jan z Tarnowa, wyparł Wołochów z Pokucia, spustoszył część Multan i wrócił do L. W r. 1539 nadał Zygmunt miastu prawo pobierania targowego od każdego wozu ze zbożem przyjeżdżającego do miasta. W r. 1540 otrzymało miasto prawo założenia blichu, a w r. 1543 potwierdzenie wszystkich praw i przywilejów dawniejszych. W r. 1547 srożyło się we L. powietrze. Zyg. August, objąwszy rządy r. 1548, potwierdził miastu i nacyi ormiańskiej wszystkie dawniejsze przywileje. R. 1552 potwierdził Zygmunt swym przywilejem dawny zwyczaj pobierauia w bramie od każdej fury drzew po polanie na opał ratusza, a od każdej fury siana i słomy po wiązce dla koni wiejskich; r. 1555 zaś potwierdził przyw. Kazim. W. z r. 1368 na 100 łanów. W r. 1556 przybyła do L. królowa węgier. Izabela, córka Zyg. I, z synem Janem Zygmuntem, i gościnnie przyjęta, bawiła tu przez kilka miesięcy, a odwdzięczając się miastu, nadała mu r. 1557 przywilej uwalniający kupców lwow. od cła w Węgrzech i przywilej ten 1560 potwierdziła. Na rok 1559 przypada oblężenie klasz. dominikańskiego przez Górkę, dobijającego się ręki Halszki z Ostroga. Miasto ucierpiało wiele przez kilkoniedzielne oblężenie i zatamowanie handlu (Czyt. „Halszka, kniahynia ostrożska“ przez Szaranewycza, Lwow, 1880). Dnia 5 maja 1564 ścięto na rynku Stefana Tomszę, hosp. mult., Iwana Mazotczę, dowódzcę wojska i Piotra Spanzoterę, bojara. Ciała ich pogrzebane w monas. ś. Onufrego (Rozkaz ścięcia wydany przez Zyg. Aug. czyt. A. I, 35; testament straconych ib. 38; rejestr wydatków kasy lwow. miej., spowodowanych uwięzieniem Tomży i towarzyszy, ib. 41; nakazy Zyg. Aug. co do sporządzenia inwentarza rzeczy Tomży i towarzy-

szy ib. 36 i 37). W r. 1564 odprawił się 3-ci synod prowincyon., na którym przyjęto uchwały sob. trydenckiego (Morawski „Akta synodu prow. odbyt. 1564," Lwów, 1860 i krytyka tej pracy w Bibl. warsz. 1863, t. III, str. 339). W r. 1565 uwolnił Zyg. Aug. miasto od wszelkich szarwarków, podwód i koni dla kogokolwiek, gdyż na to wyznaczono wsie Żyrawka i Sołonka, wolne za to od innych powinności. Tegoż roku zniszczył pożar znaczną część rynku, szpital i koś. ś. Ducha, klasz. i koś. franciszkanów, niski zamek i kilka ulic sąsiednich, w skutek czego król uwolnił miasto od podatków na lat kilka. W r. 1569 srożyło się we L. ogromne powietrze morowe; sądy zawieszono, mnóstwo ludzi padło ofiarą. W r. 1571 zniszczył pożar całą wsch. część miasta tak, że tylko koś. i klasz. dominikanów ocalał, a we 2 lata później grasowało znowu powietrze. W r. 1574 potwierdził Henryk Walezy wszystkie dawne przywileje. W r. 1575, w czasie bezkrólewia, nawiedzili Tatarzy przedmieścia lwowskie, lecz, widząc miasto obronne, nie kusili się o zdobywanie. R. 1576 jechał nowo obrany król Stef. Batory na L. do Krakowa (czyt. Lwowianin 1836, str. 73, z ryciną) i zabawił tu 3 dni, poczem w Krakowie zatwierdził przywileje miasta. W r. 1578 przybył król znowu do L. i bawił 4 miesiące. Wtedy to ścięto na rynku Iwana Podkowę. W r. 1582 stracono znowu Jankułę, hosp. multańs. W r. 1584 zniszczył pożar 36 domów na przedmieściu halickiem, poczem powietrze grasowało i mnóstwo ludzi wytępiło w mieście i okolicy. W r. 1588 stanął pode L. Jazłowiecki, ssta śniatyński, i chciał miasto opanować, lecz widząc miasto gotowe do obrony, uległ przedstawieniom arcybisk. i ssty i odstąpił od zamiaru. W tymże roku grasowało powietrze (Barącz, Pam. dziej. pols. str. 6). W r. 1589 zostawał L. w wielkiej obawie przed Turkami. Tatarzy zapędzali swoje zagony aż pod miasto a Turcy zajęli i spalili Śniatyn. Przybył tedy hetm. Zamojski, założył tu główną kwaterę i czuwał nad bezpieczeństwem. Turcy jednak wyszli z kraju. W r. 1593 i 1594 grasowało znowu powietrze i wielkie czyniło spustoszenia (Bar. l. c. 36). R. 1597 nadał król miastu prawo pobierania opłaty od wina do miasta wprowadzanego a dochód na potrzeby gminne przeznaczył. W r. 1599 srożyło się tak okropne powietrze, że, jak mówi Lat. ruska, „gdy ptak leciał po nad miasto, padał i zdychał." Powietrze grasowało i przez następne 2 lata, a z większą znowu srogością w roku 1602. W roku 1603, kiedy komisya skarbowa wypłacała we Lwowie żołd zaległy żołnierstwu wracającemu z wyprawy, a pieniędzy nie stało, musieli kupcy i mieszczanie gotowiznę i towary składać na opłatę. Przykład ten, powtarzany później często, był także jedną z przyczyn upadku. W r. 1606, w czasie rokoszu Zubrzydowskiego, zgromadziła się szlachta wojew. ruskiego do L. i oświadczyła się za królem, a miasto przystąpiło do związku. W tymże roku oblężony był L. przez Adama Stadnickiego. Gdy bowiem w sporach między Stadnickimi a Drohojewskimi, Przemyślanami, poległ Tomasz Drohojowski, napadł Feliks Herburt, siostrzeniec Drohojewskiego, Stanisława Stadnickiego, kaszt. przemys. który zabił Drohojewskiego, w Chotyńcu schwytał go i uwiózł do zamku lwow., grożąc śmiercią, jeśli się znaczną sumą nie okupi. Stanisław Stadnicki uwolnił się wprawdzie z więzienia za wdaniem się innych panów; lecz tymczasem brat jego Adam, kaszt. kaliski, zebrał 1500 zbrojnych ludzi, ruszył na Herburta, a połączywszy się z oswobodzonym bratem, zaczęli L. oblegać i żądać wydania Herburta, który się zamknął w niskim zamku. Stadniccy trzymali miasto 15 dni w oblężeniu, narobili po przedmieściach wiele szkody, wielu ludzi zabili i dopiero na usilną prośbę radców ustąpili. R. 1613 i 1614 doznał L. okropnego ucisku od wojska polskiego, które było na wyprawie moskiewskiej, a zostawione bez żołdu, opuściło kraje moskiewskie, obrało marszałkiem Józefa Cieklińskiego i wyciskało z kraju dochody. W Krośnie była główna kwatera związku, a do L. wysłano oddział dla zajęcia miasta. Samuel Maszkiewicz, odgrywający ważną rolę w wypadkach lwow., napisał pamiętniki, wydane w Wilnie 1838, i podał opis tego zdarzenia. Dokładny jest także opis Chodynickiego w kronice L. str. 109 i nn. W r. 1616 zniszczył znowu pożar całą dzielnicę żydowską, ruską ulicę i część poprzecznej ormiańskiej. Gdy się w r. 1621 gotowała wyprawa turecka, szły wojska przez L., przybył tu także królewicz Władysław, mając naczelne dowództwo i po kilkudniowym pobycie wyruszył w dalszy pochód. Później przybył do L. Zygmunt III i bawił dni 12. O wyprawie zaczęły złe nadchodzić wieści, nareszcie dowiedziano się o pokoju a król opuścił L. Na odjezdnem nadał miastu przywilej pobierania przez lat 20 sztukowego, t. j. od towarów przywożonych lub wywożonych sztukami, belami, fasami, skrzyniami po gr. 6 od sztuki. Dochód z tego szedł w $^2/_3$ na potrzeby na miasta, a w $^1/_3$ na kontentacyą radców. Po odjeździe króla przyniesiono do L. w lektyce schorzałego królewicza a wkrótce nadciągnęło i wojsko, nędzne, obdarte i schorzałe. Miasto zajęło się losem żołnierzy, umieszczając chorych po szpitalach, grzebiąc umarłych. W samym szpitalu Łazarza umarło przeszło 2000 ludzi. W r. 1622 trapiła miasto konfederacya wojskowa, zawiązana pod marszałkiem Nowińskim. Miała ona

tu główne siedlisko, a kiedy w końcu komisarze rachunek przeprowadzili a pieniędzy im brakło, musiało miasto znowu złożyć takowe (czyt. „O konfederacyi lwow. 1622“ Bibl. pol. Turowskiego, Kraków, 1858). W r. 1623 wybuchła zaraza i rozszerzyła się z niesłychaną srogością po całem mieście, przedmieściach i okolicy. Handel i przemysł ustał, sądy zawieszono, kto mógł uciekał z miasta, członkowie rady się rozbiegli; został tylko burmistrz Marcin Kampian dla utrzymania jakiego takiego porządku. Zimorowicz mówi, że 20000 ludzi padło ofiarą. Jeszcze ta klęska nie przeminęła, kiedy znowu Tatarzy wpadli do kraju, aż pod Leżajsk się zapędzili, a wracając okolicę L. spustoszyli i mnóstwo mieszkańców w niewolę zabrali. Ledwie powietrze zaczęło ustawać, zniszczył pożar przedmieście Krakowskie ze szczętem. W r. 1624 toczył się gorszący spór między miastem a arcybiskupem o szpital ś. Ducha, w którym doszło do tego, że arcybiskup nałożył na miasto interdykt. Po 2 tygodniach dopiero stanęła ugoda za pośrednictwem Jana z Oleska Daniłłowicza, wojew. ruskiego, Jakóba Sobieskiego, ssty krasnostaw., i Mniszcha, ssty lwow. Tegoż roku rozdawano na rynku, między mieszkańców, dzieci odbite przez Koniecpolskiego Tatarom pod Martynowem. W r. 1625 padło znowu ofiarą powietrza 3000 ludzi, a 1626 zniszczył pożar ul. Ruską i żydowską. W r. 1630 ucierpiało miasto od konfederacyi wojskowej i złożyło towar i pieniądze na zapłatę wojska. Następca Zygmunta Władysław IV potwierdził w roku 1633 wszystkie dawne przywileje, a w r. 1634 przybył do L. wraz z braćmi Janem-Kazim. i Aleksandrem i bawił tu przeszło miesiąc. W latach następnych nawiedzały miasto znowu pożary w r. 1637, 1641 i 1645, a w r. 1642 powietrze. R. 1646 odwiedził miasto król wraz z królową i bawił dni 8. R. 1648 pamiętny oblężeniem Chmielnickiego. Dnia 7 paźdz. stanęła pod L. przednia straż tatarska. Chmielnicki chciał tu dopaść rogimentarzy i śmiertelnego swego wroga Wiśniowieckiego. Panowie polscy, ostatnią ogarnieni rozpaczą, mimo próśb lwowian nie objęli obrony miasta, a Józefowicz pisze, że, zabrawszy hojne dary mieszczan, złożone na obronę, wynieśli się sami do Zamościa. Mieszczanie mimo to nie upadli na duchu, a ustanowiwszy dzielnego Krzysztofa Arciszewskiego komendantem miasta, sami, bez różnicy wiary i narodowości, opór stawili. Tatarzy i Kozacy okropnie grasowali w popalonych przedmieściach, nie szczędząc nawet szyzmatyckiej cerkwi św. Jura. Mieszczanie dzielnie odpierali szturmy. Chmielnicki, któremu się pod Zamość śpieszyło, przystał wreszcie na okup 700,000 złp. i 23 paździer. opuścił miasto. Wobec historyi polskiej jest obrona Lw. jednym z pierwszych rysów budzącego się ku obywatels. życiu mieszczaństwa. W dziejach miasta jest to jedna z kart najpiękniejszych. A wspomnieć tu jeszcze wypada o jednym pięknym objawie. Gdy Chmielnicki domagał się wydania żydów lwowskich, odpowiedzieli mu mieszczanie: „że żydzi, tak samo jak chrześcianie, do obrony miasta, trudów wojennych i poświęcenia życia za dobro ogólne każdego czasu są gotowi.“ Okupu złożonego miastu nie zwróciła Rzplta, jakkolwiek po słuszności była do tego obowiązaną (czyt. Kubali Szkice hist., ser. I str. 73, Lw. 1880, „Oblężenie L. w r. 1648“). W r. 1649 potwierdził nowo obrany Jan Kaz. dawne przywileje miasta a 29 wrz. przybył sam do L., wracając z wyprawy pod Zborów i odjechał do Warszawy 9 paździer. W. r. 1651 bawił król znowu we Lw., wracając z pod Berestecczka, gdzie nad Chmielnickim znakomite odniósł zwycięztwo. Następnie bawił król we Lw. w r. 1653, ciągnąc na nieszczęsną wyprawę pod Żwaniec. W r. 1653 wystąpił niejaki Maciej Jeżowski, który przybrał sobie wspólników a udając Tatarów, napadał przedmieścia i wioski sąsiednie. Schwytano go później i ścięto. W r. 1655 oblegał L. znowu Bohdan Chmielnicki w przymierzu z wojskiem rossyjskiem. Miasta bronił Krzysztof Grodzicki i zacni mieszczanie. Chmielnicki wezwał, aby się miasto poddało carowi. Wezwani na rozmowę do obozu jego na górze Ś-to Jurskiej Samuel Kuszewicz, Krysztof Zachnowicz i Paweł Laurysiewicz oświadczyli, że miasta nigdy nie poddadzą, dochowując wierności Janowi Kazimierzowi. Po kilkunastu szturmach, przerywanych częstem parlamentowaniem, przyczem także bp. szyzmatycki Żeliborski Chmielnickiego do opuszczenia miasta nakłaniał, odstąpił Chm. wreszcie 8 listop., wymógłszy tylko kontrybucyą na obywatelach. Dnia 10 listop. oddalił się także Buturlin, naczelny wódz Ross., z wojskiem swojem (Zubrzycki umieszcza o tem oblężeniu relacyą Dobieszowskiego, regenta miasta w owym roku (str. 338 do 346 w kronice) i Kuszewicza (?). Ob. także Rkp. w Bibl. Ossol. № 1715, zawierający spis pieniędzy na okup wybranych). W roku następnym stanął król, jadąc na Sambor, d. 17 lut. we L. Przyjęto go z zapałem a ze względu na krytyczne położenie, przeznaczyło miasto na jego utrzymanie dochód z akcyzy. D. 1 kwiet. złożył król z przytomnymi senatorami, w obecności całego duchowieństwa i nuncyusza papieskiego Piotra Sidona, uroczyste wotum, oddając siebie i królestwo w opiekę Najśw. P. i obiecując szerzyć wiarę świętą. „A ponieważ,“ brzmi wotum dalej, „z wielkim bólem serca mego wyznaję, że za łzy i krzywdy włościan w królestwie mojem Syn Twój, Sprawiedliwy Sędzia przez 7 lat już dopuszcza

na nas kary powietrza i wojen, przeto obiecuję i przyrzekam, prócz tego, iż ze wszystkimi mymi stanami po przywróceniu pokoju wszelkich dla odwrócenia tych nieszczęść użyję środków i postaram się, aby lud Królestwa mego od niesprawiedliwych ciężarów i ucisków był uwolniony.“ W r. 1657 podsunął się pod L. Rakoczy; odprawiano tedy znowu straż pilną, ale skończyło się na zawarciu z nim ugody w Stryju. Tegoż roku witało miasto radośnie Stef. Czarnieckiego, wracającego z pogromu Rakoczego. W r. 1658 i 1659 musiało miasto składać znowu 132000 złp., jako okup dla wojska skonfederowanego. W r. 1660 bawił król we L., 1661 nadał miastu, w nagrodę ofiar poniesionych, przywilej, równający je w prawach i zaszczytach z Krakowem i Wilnem, a 1663 przyjechał znowu w odwiedziny. W r. 1669 potwierdził nowo obrany Michał Wiśniowiecki dawne przywileje, a w r. 1671 przybył ze swą żoną Eleonorą do miasta. W r. 1672 po zdobyciu Kamieńca Podolskiego obrała sobie nawała turecko-tatarska L. za najbliższy cel wyprawy. Kapudan Basza, połączony z hanem i Doroszeńkiem z 50000 Turków i niezliczoną ćmą Tatarów, otoczyli miasto d. 25 wrześ. Mała tylko część mieszkańców pozostała w mieście; pełna wszakże owej dzielności, której już po dwakroć dała dowody, postanowiła się bronić. Komendantem był pułk. Eliasz Łącki. Odbiwszy kilka szturmów do miasta, lwowianie doczekali się przybycia komisarzy pokojowych z obozu pogańskiego. Ci ułożyli z nieprzyjacielem preliminarya pokoju. Od L. i Rusi odstąpili Turcy za 80,000 talarów okupu. Nie zapłaciwszy całej tej sumy, dali lwowianie 10 zakładników, którzy się dobrowolnie na to ofiarowali. Szumlański, władyka lwow., udawał się sam do Doroszeńka, aby zmiękczyć jego umysł i wyrzucać mu ucisk chrześcian, ale bez skutku. (Czyt. „Doroszeńko z Kozakami pode Lwowem 1677“, Lwowianin, 1835, str. 187; „Tranzakcya oblężenia Lwowa r. 1672“ ib. 1838, str. 21; Bielowski „Oblężenie Lwowa 1672“, Dod. do Gaz. Lwow. 1858, № 45—48; „Doroszeńko pode L.“ przez Wieniarskiego, Tyg. ilustr. 1862, t. V, str. 196). W r. 1673 przybył król Michał do L. i umarł tutaj d. 10 listop. w pałacu arcybiskupim w rynku. Obrany po nim Jan III przebywał bardzo często we L., zjeżdżając tu dla spraw prywatnych i publicznych, to dla ekwipowania się na wyprawy, to nakoniec dla bronienia tego grodu. Miał on tu swoją kamienicę i czuł się tak jak u siebie, a wspominając o L. pisał zwykle „u nas we Lwowie“. Łączyły go też z miastem stosunki przyjaźni i zażyłości, nie tylko z panami, którzy tu stałej mieszkali (Jabłonowski, Sieniawski, Bieganowski i in.), lecz także z mieszczaństwem, które mu nie raz wygadzało w potrzebie gotówką, a zawsze otaczało go czcią i przywiązaniem. W r. 1675, gdy 200000 nawała turecko-tatarska uderzyła na Polskę, i po zajęciu Pokucia ku L. się posuwała, stanął w mieście Sobieski. Przybył on tu z żoną i dziećmi, żeby albo zwyciężyć, albo zagrzebać się w gruzach tego grodu ze wszystkiem co miał najdroższego. Miał z sobą szczupłe tylko siły, 3000 wojska swojego i przeszło 2000 Litwinów pod Radziwiłłem. Na tę małą garstkę ciągnął Nuraddyn na czele 40000. Król ustawił na wzgórzach Wys. Zamku artyleryą, w zaroślach ciurów ubranych w rycerskie pancerze, chorągwie rycerskie na pochyłości góry, piechotę zaś ukrył w wąwozach wsi Zniesienia. O bezpieczeństwie miasta pamiętali mieszczanie. W takim szyku ujrzała Polaków orda Nureddyna, zajmując ogromną płaszczyznę, rozlegającą się u stóp Wys. Zamku. Król przeżegnał i pobłogosławił wojsko i stając się z wodza prostym towarzyszem pancernym, z trzykrotnym „Żyje Jezus!“ rzucił się na wroga ze skrzydlatą husaryą. Genialnie obmyślany plan bitwy, zręcznie użyte fortele, męztwo i zaufanie, którem Sobieski umiał natchnąć swoich, odniosły zwycięztwo (czyt. Szajnocha, „Zwycięz. pod L. 1675“ Szkice histor.). W r. 1676 potwierdził Jan III dawne przywileje miasta. W r. 1686 gromadził król tutaj wojsko na wyprawę wołoską, a z końcem tego roku przybyli do L. posłowie moskiewscy dla zatwierdzenia nieszczęsnego traktatu grzymutowskiego, oddającego Kijów w ręce Rossyi. Sobieski zaprzysiągł go 2 lut. 1687. D. 11 lut. 1695 uderzyła 60,000 orda tatarska pod Szachem Gerejem na L. Obecny w mieście Stanisław Jabłonowski i podskarbi nadworny kor. Anastazy Miączyński, ledwie 3000 wojska liczyli. Tatarzy stanęli na polach Zboiski na Krak. przedmieściu. Nazajutrz wyprowadził Jabłonowski część konnicy przed krakowską bramę, Miączyński na pola zboiskie. Walka ciężka i uporczywa trwała 8 godzin. Jabłonowski omal że nie został odciętym od miasta. Uratował go Miączyński. Wypadło jednak cofnąć się w mury miasta. Tatarzy, rażeni strzałami z dział, nie próbowali ataku i nazajutrz, zostawiając licznego trupa na pobojowisku, zwrócili się ku Żórawnu (czyt. „Dyaryusz inkursyi lwow. od Tatarów 1695 uczynionej“ w Przyj. ludu 1842, str. 251 nn. z 2 rycinami Wys. Zamku). Następca Jana III, Aug. II potwierdził 1697 dawne przywileje, a w r. 1698 odwiedził miasto. Aż dotąd stawił Lw., niejednokrotnie oblegany, skuteczny opór i nie wpuścił ani razu nieprzyjaciela w mury swoje. W czasie wojny półn. dopiero, gdy stanął po stronie Augusta II i przystąpił do konfederacyi sandomierskiej, oblegli go Szwedzi pod dowództwem Karola XII i d. 6 wrześ. zdobyli szturmem po bohaterskiej obronie mie-

szczan. Po zrabowaniu miasta kazali sobie Szwedzi złożyć jeszcze 173,000 bitych talarów i oddalili się dopiero 23 wrześ. (czyt. Józefowicz „Lwów utrapiony in. a. 1704“ Rkp. w Bib. Ossol. Nr. 1631; Zawadzki „Kartka z dziejów L.“ Strzecha, 1871 str. 350). Po ustąpieniu Szwedów zaczęło się szerzyć gwałtowne powietrze, głód i niedostatek, a w tem smutnem położeniu rozproszyło się wielu mieszkańców. Pozostałych w mieście dręczyły ciężary, gdyż ucisk od wojsk trwał ciągle. Opłaty na wojsko składać musieli sami mieszczanie, gdyż szlachta i duchowieństwo do niczego przyłożyć się nie chcieli. Następstwem tego było, że miasto, mimo dawnych okupów i opłat jeszcze zawsze dość zamożne, zubożało, spustoszało i kilkadziesiąt opuszczonych liczyło kamienic. W r. 1706 weszli do L. Rossyanie pod wodzą Menżykowa, w r. 1707 przybył car Piotr a miasto musiało złożyć podatek na utrzymanie wojsk jego. W tymże roku odbył się tu zjazd stronników Aug. II pod przewodnictwem Szembeka, na którym uchwalono obstawać przy konfederacyi sandomierskiej, a zrzeczenie się korony p. Aug. uznano za nieważne. Arcybpa Zielińskiego, stronnika Leszczyńskiego, wzięli Rossyanie w niewolę. Gdy w r. 1708 car Piotr do swego państwa się cofnął i miasto odsłonił, nadciągnął Stanisław Leszczyński w r. 1709, a Lw. musiał mu się poddać i złożyć 150,000 talarów okupu. Niebawem ustąpił on przed stronn. Augusta pod hetmanem Sieniawskim, a miasto otrzymało nową załogę. W dodatku zaczęło znowu powietrze grasować i wytępiło znaczną część mieszkańców, tak w tym roku jak i 1710. W r. 1712 nawiedził miasto wielki pożar. Następujące czasy, to już czasy upadku. Zdarzeń ważniejszych coraz mniej. Miasto traci dawną swą świetność, handel i przemysł upada. Urzędy piastują ludzie niedołężni, pieniactwo bierze górę. Radcy ubiegają się za czczemi tytułami, mniej dbając o dobro miasta. Świadczą o tem akta i pisma publiczne bez związku i ładu, najczęściej niedbale kreślone. Fundusze miasta tak się wyczerpały, że właściciele domów musieli sami bruki przed swemi domami utrzymywać. R. 1724 odprawiono na nizkim zamku wspaniałe wesele Stan. Denhofa, wdy płock., hetm. p. lit., z Zofią Sieniawską, córką hetm. w. k. (czyt. Rozmait. 1830 Nr. 8 i Karwickiego „Szkice historyczne“ str. 174). W r. 1726 umarł na nizkim zamku hetm. w. k. Adam Sieniawski, a zwłoki jego wywieziono z wielką okazałością do Brzeżan (czyt. Przyj. ludu 1844 str. 250 i Karwickiego „Szkice histor.“ str. 158). W r. 1735 przedstawiał się stan miasta tak źle, że Aug. III nakazał staroście i magistratowi, ażeby przyczyny upadku miasta dochodzili; lecz nic to nie pomogło. W r. 1738 przebywał Aug. III we Lw. wraz z swym dworem, a przekonawszy się o nędznym stanie miasta i niedołężności mieszczan, chcąc w nich obudzić dawnego ducha wojowniczego, zalecił radzie miasta, ażeby zaniedbane ćwiczenia wojskowe mieszczan na nowo rozpoczął. Ale i to nic nie pomogło. W zubożałych mieszczanach trudno było wskrzesić ducha rycerskiego. W r. 1769 doznało miasto i przedmieścia ciężkiej klęski. Garnizon stanowiło wojsko przychylne Stanisławowi Augustowi. Miasto obsadzili Rosyanie. Konfederaci barscy pod wodzą Zuzelnickiego oblegli miasto w czerwcu i 4 razy szturm przypuścili, lecz odparci, popalili przedmieścia. Okupacya przez wojska rossyjskie pod dowództwem Kreczetnikowa podkopała do reszty ład miasta i byt mieszkańców. Tak więc równocześnie z upadkiem Rzpltej chylił się i Lw. do upadku. Przyznać jednak trzeba, na pochwałę mieszkańców, że jak przez cały czas dziejów składali dowody męztwa i poświęcenia, tak i w tej epoce upadku nie splamili się nigdy niewiernością dla królów, którym wierność przysięgli, ani brakiem cnót obywatelskich. Jako ostatni błysk lampy gasnącej zajaśniała wierność mieszczan lwow. w czasie kiedy się walił stary gmach Rzpltej. Już na wiosnę r. 1772 zajęły wojska austryackie płn. i płn.-wschodnie stoki Karpat a dopiero w lipcu tegoż roku stanęły niedaleko Lwowa. Wojska rossyjskie, konsystujące we Lwowie, wyruszyły na płn. i wschód. Jakkolwiek w dochowanych resztkach akt nie ma wzmianki, aby Austryacy traktowali z miastem o poddanie się, to jednak zdaje się, że L. nie poddał się dobrowolnie, lecz uległ przemocy. Austryacy bowiem przebywali w Skniłowie i Skniłówku, wsiach o milę odległych, a nie wchodzili do miasta przez całe 3 miesiące, mimo że ono było całkiem bezbronne i z żywności ogołocone. Dopiero 14 września wysłali do miasta kapitana Brauna z żądaniem, aby magistrat dał kwatery i łóżka dla 22 urzędników cywilnych austryackich. Rada miasta sprzeciwiła się żądaniu, a dopiero pod grozą represaliów uległa, jako bezwładna; nie omieszkała jednak zaprotestować. Wreszcie 19 września weszli Austryacy przez bramę Krakowską do miasta, a mieszczanie, zmuszeni dopiero surową groźbą dowodzącego generała Hadika, dali wojsku kwatery w mieście. A gdy ten generał zaprosił burmistrza i rajców, aby asystowali na nabożeństwie w katedrze w dzień instalacyi cesarskiego namiestnika hr. Pergena, podali oni pisemny memoryał z prośbą, aby ich uwolnił od tej przykrej i nieprzystojnej demonstracyi, gdyż byłoby to homagium i uznaniem zajęcia L., coby się sprzeciwiło przysiędze wykonanej na wierność Stanisławowi Augustowi. Zanim rada otrzymała odpowiedź na ten memoryał, przyszedł do izby radzieckiej kapitan Braun

i przyniósł proklamacyą Maryi Teresy z wezwaniem „szlachetnych mieszczan L. do poddania się i posłuszeństwa“ a zarazem nakaz od Pergena, ażeby tę proklamacyą na ratuszu i po mieście obwieścili. Mieszczanie wysłali tedy deputacyą do Hadika z prośbą o uwolnienie od tej homagialnej demonstracyi i od przybicia proklamacyi na ratuszu. Ale tej deputacyi nie przyjął ani Pergen, ani Hadik; ten ostatni oświadczył jej tylko prywatnie „że asystencya przy nabożeństwie instalacyjnem nie będzie uważana za demonstracyą polityczną lub homagium; zatem stanowczo ją nakazuje, a co do przybicia na ratuszu proklamacyi, odstępuje od żądania, gdyż nowy rząd już to uczynił“. Równocześnie 3 paźdz. napisała rada do kancl. kor. memoryał z oznajmieniem o zarządzeniach Hadika i Pergena, dodając, że chociaż muszą być w katedrze podczas instalacyi namiestnika cesarskiego, mimo to pozostają wiernymi poddanymi króla Stanisława Augusta. Następnie wręczył Hadik deputowanym rotę przysięgi wierności dla nowego rządu, rozkazawszy najsurowiej, aby ją podpisano. Mimo to nie podpisywali jej rajcy aż 10 stycznia 1773 r., przekonawszy się, że kroki ich czynione u Stanisława Augusta są nadaremne, a cały kraj już się poddał. III. Tak rozpoczęły się rządy austryackie. Zaraz po podpisaniu przysięgi pozrywano orły polskie, a miejsce ich zajęły austryackie. W r. 1782 bawił cesarz Józef II przez dni kilka we L.; w r. 1786 przybył tu po raz drugi, a miasto liczyło już wówczas 32,000 mk. i zmieniło do niepoznania swą dawną fizyognomią. Germanizacya postępowała szybko; cesarz bowiem nadał Niemcom, a zwłaszcza kupcom i rzemieślnikom wyznania protestant., nie tylko bezpłatne nabycie prawa miejskiego, ale także 6-cioletnią wolność od wszelkich podatków i danin. Krasicki, przejeżdżając tędy w lat kilkanaście po rozbiorze, tak nam kreśli wrażenie, jakie wówczas miasto sprawiało: „I wspanialszy i ludniejszy, Jednak przedtem, choć był mniejszy, Choć mniej ludny, mniej kształtniejszy, Że był swoim, był wdzięczniejszy“. (Ciekawe szczegóły do pierwszych lat L. pod rządem austr. podaje Władysław Łoziński w powieści: „Pierwsi Galicyanie“ i broszurce „O towarzystwie lwow. przy schyłku XVIII w.“ Lwów, 1872). W r. 1792 przybył do L. Kościuszko; przyjmowano go jako zwycięzcę pod Dubienką z wielkim entuzyazmem, i z tego powodu rząd nakazał mu opuścić Galicyą. W r. 1809 przeszedł L. chwilowo pod rząd polski. Na wieść o zbliżającem się wojsku polskiem opuściła miasto załoga austryacka (pieniądze, broń, amunicyą wywieziono jeszcze przedtem), a 23 maja zajęła milicya mjejska odwachy i poczęła pełnić służbę. Dnia 27 maja przybył porucznik Starzyński z 16 żołnierzami i wjechał wprost na główną strażnicę. Orły austryackie pozdejmowano wszędzie, mieszkańców opanowała niezwykła radość, wieczorem iluminowano miasto. Dnia 28 maja przybyło znowu 30 żołnierzy, a o 10 wieczór Rożniecki i Kamiński na czele 350 żołnierzy. Na ich spotkanie wyruszyło całe miasto, uderzono we wszystkie dzwony, iluminacya zapłonęła znowu. D. 29 maja rozporządził Rożniecki, że wszyscy urzędnicy trwającego rządu urzędować będą i nadal wedle tej samej formy, mianował dozorcami wszystkich urzędów Polaków, i całą machinę rządową w ruch puścił. Tego samego dnia opuściło wojsko L., zostawiając 60 żołnierzy, którym pomagała milicya miejska. Niedługo potem mianowano pułkownika Bleszyńskiego komendantem miasta, otwarto biuro paszportowe i ustanowiono tymczasowy rząd centralny wojskowy. D. 4 czerw. wyjechał Rożniecki ze L. Lecz ten stan rzeczy nie trwał długo. Wypadki wojenne kazały wycofać załogę wojskową 18 czer.; 19 złożył komendę Bleszyński w ręce mieszczanina Baura, a 21 nadeszło wojsko austryackie pod jen. Egermannem i zajęło stolicę. D. 28 czer. musieli Austryacy ustąpić Rossyanom pod wodzą ks. Golicyna i odtąd rządził we L. wojenny rząd rossyjski do 14 grud., poczem nastały znowu rządy austryackie. (Czyt. „Lwów w r. 1809“, przez Kunasiewicza w Ruchu liter. 1876 i w osobnem dziełku wydanem 1878 r.; „Zajęcie Lwowa przez Polaków 1809“, Przyj. dom. 1877, str. 185; „Panna Antonina P. czyli wejście Austryaków do Lwowa r. 1809“, przez Siemieńskiego, w Noworoczn. demokr., Paryż, 1842). Dzieło germanizacyi prowadzono znowu gorliwie, ale nie tylko bez skutku, lecz owszem ze skutkiem przeciwnym, gdyż wszystkie narzędzia germanizacyi ulegały pomału przewadze żywiołu polskiego i każda rodzina niemiecka w drugiem a najdalej trzeciem pokoleniu dostarczała sprawie narodowej najgorliwszych obrońców. W r. 1817 przybył do L. cesarz Franciszek I i bawił od 10 do 28 lipca. W r. 1823 wieziono przez L. z Sieniawy do Warszawy zwłoki ks. Adama Czartoryskiego i oddawano im ostatnie posługi. W tymże roku bawił cesarz znowu we L. od 28 wrześ. do 1 paździer. W r. 1848 brał L. czynny udział w życiu i ruchu politycznym. Gdy bowiem rząd usiłował oktrojować konstytucyą niedawno nadaną, wybuchło za przykładem innych miast prowincyonalnych także i we L. powstanie w jesieni; na ulicach poczęto wznosić barykady a tu i owdzie opierać się rozbrojeniu gwardyi obywatelskiej. Komenderujący zatem wojskiem jen. Hammerstein, gdy namiestnik Wacław Zaleski (znany w literaturze pod im. Wacława z Oleska, ojciec dzisiejszego namiestnika) nie

chciał zgodzić się na to, aby uderzyć na lud, na własną rękę urządził sobie straszną igraszkę, bombardując miasto d. 2 list., przyczem spalono akademią i bibliotekę, wieżę ratuszową, a dużo ludzi pozabijano. (Czyt. „Po latach 30“, Dzien. Pol. 1879, № 255 i nn.; „Ausweis über die am 2 Novem. 1848 in L. Getödteten“. rkp. w Bibl. Ossol. № 1780). Po przytłumieniu tego ruchu trwał dalej system germanizacyjny aż do r. 1861, t. j. do nadania konstytucyi, a raczej do 1867 r., kiedy w szkołach i urzędach zaprowadzono języki krajowe: polski i ruski. W r. 1868 odwiedził miasto nuncyusz papieski Falcinelli, a w r. 1877 nuncyusz Jacobini. W tymże roku urządzono wystawę krajową rolniczo-przemysłową, a jeszcze w 1861 wystawę starożytności ojczystych i częste wystawy ogrodniczo-sadownicze (czyt. „Przew. lwow. wyst. starożytności“ przez Kalickiego, Lwów, 1851; „Wyst. staroż. ojczyst. we L.“ w Bibl. Warsz. 1861, t. III, str. 690; „Wyst. krajowa roln.-przemysłowa w r. 1877“ przez Jägermanna, w Dźwigni 1877, str. 12, z planem i katalogi tej wystawy, tudzież fotografie Trzemeskiego w Muz. Ossol. № 21, 732 i ryciny podawane w Tygod. ilustr. i Kłosach z r. 1877). W r. 1880 bawił we L. od 11 do 15 września cesarz Franciszek Józef (przedtem odwiedzał on miasto w r. 1851 i 1855 (ob. Nowiny 1854, str. 189 i 1855 str. 669—681). W r. 1883 obchodzono uroczyście 200-letnią rocznicę zwycięstwa Sobieskiego pod Wiedniem, a Rada miejska postanowiła na uczczenie tego zdarzenia wznieść pomnik na cześć Jana III, rozpisała konkurs na dzieło o Janie III, wmurowała tablicę pamiątkową w kamienicy niegdyś Sobieskiego w rynku, a na Wysokim Zamku wzniosła kamienne wzgórze z odpowiednim napisem.

Warownie miasta. Fortyfikacyą L. rozpoczęto już za Kazimierza W. Poprowadzono mianowicie mur, wały i fosę, okalające miasto właściwe i oddzielające je od przedmieść. Mur ten biegł wzdłuż dzisiejszej ulicy teatralnej, na pl. Maryackim skręcał na wsch. ku kościołowi oo. bernardynów, stąd na płn. wzdłuż Podwala do koś. dominikanów, a stąd na zach. wzdłuż dzisiejszej ul. Skarbkowskiej aż do Teatralnej, zamykając w ten sposób czworobok forteczny. Za tym murem była dość szeroka, wodą zalana fosa, a za nią wały. Nad wykończeniem, wzmocnieniem, rozszerzeniem i naprawą fortyfikacyj pracowano nieustannie. Na mocy uchwały z r. 1408 musiał każdy cech sprawić po jednej maszynie do rzucania strzał i pocisków z murów miejskich. W r. 1410 postanowiono kosztem publicznym miejskim wzmocnić warownie drugim murem. Robota trwała czas dłuższy, a do jej wykończenia przyczyniali się także królowie. Drugi ten mur zewnętrzny z bastyonami poczynał się od bramy Halickiej, ciągnął wzdłuż Pełtwi, a okoliwszy szerokim odskokiem zamek niższy i przeciąwszy dzisiejszy plac Krakowski, biegł aż pod kościół Panny Maryi Snież., stąd dalej prosto na wsch. do dzisiejszego łac. seminaryum, gdzie, załamawszy się na płd., sięgał do gmachów namiestnictwa, skąd, zszedłszy w kierunku Wałowej ulicy na zach., przytykał do zewnętrznej bramy Halickiej. Prócz bramy Halickiej była jeszcze Krakowska (dawniej Tatarską albo Pogańską zwana). Później przybyły 2 furty: Karmelicka (al. Bosacka) koło cerkwi wołoskiej i Jezuicka. Baszt było 17. W r. 1445 ukończono je i oddano z obowiązkiem obrony cechom rzemieślniczym, od których później i nazwy otrzymały. Szły one następującym porządkiem: 1) baszta nad bramą Krakowską, kuśnierska; 2) ku koś. P. M. Śn., Strumiłowa, miechowników, mydlarzy i blacharzy; 3) mieczników; 4) tkaczów; 5) czapników i siodlarzy; 6) za ormiańskiemi gmachami, piwowarów i miodowarów; 7) rymarzów koło dominikanów; 8) mularzów, powroźników i tokarzów; 9) szewska al. bernardyńska; 10) garncarzy i kotlarzy między bernardynami a bramą Halicką; 11) krawców nad bramą Halicką; 12) złotników, gdzie teraz domy pod l. 11 pl. Maryacki, 1, 2 pl. Halicki, 2 i 4 ul. Wałowa; 13) rzeźników; 14 stolarzy, bednarzy i stelmachów; 15) kowalów, ślusarzy i iglarzy; 16) kramarzy; 17) piekarzy, której ostatki 1836 na teatr Skarbka rozwalono. Na basztach utrzymywano strażników płatnych od miasta. W r. 1607 projektowano rozszerzenie fortyfikacyj lwow. i odtąd stały one długo na porządku dziennym za Zygmunta III i Władysława IV, a podjęte były znowu przez Jana III. Zamierzano najprzód fortyfikować przedmieście Halickie, potem plan rozszerzono, rozpoczęto robotę, usypano wał od fortecy karmelickiej przy klasz. karmelickim wzdłuż ulicy Franciszkańskiej aż po Pełtew na kręconych słupach, ale przekonano się w końcu, że zakrojono na rozmiary zanadto wielkie, że fortyfikacya podobna wymagałaby załogi o wiele większej, aniżeli L. by ją mógł posiadać, i zaniechano roboty. Po upadku Kamieńca Podolskiego, skoro L. jeden mógł jeszcze stawić opór nieprzyjacielowi, wypadało warownię, osłabioną w latach poprzednich, wzmocnić koniecznie. Zaprowadzono tedy na ten cel opłatę zwaną szelążnem, t. j. opłatę od napojów sprowadzanych lub wyrabianych we L. W r. 1695 legował testamentem na ten sam cel 2000 dukatów Marek Matczyński, wojew. ruski i poufny królewski. Zdobycie L. przez Karola XII w r. 1704 wykazało niedostateczność warowni. Widoków na jej polepszenie nie było; to też odtąd utrzymywano już tylko status quo. Rząd au-

stryacki zarządził 1777 zniesienie chylących się do upadku bram miejskich i ich wieżyc, a także stopniowe usuwanie wałów, murów i bastyonów. Z dawnych murów zachowały się dotąd pewne ślady w fandamentach kamienic pod l. 12, 14, 18 przy ul. Wałowej, 6, 7 przy pl. Halickim i 3 przy pl. Bernardyńskim. Na miejscu splantowanych wałów miejskich urządzono przechadzki t. zw. Wały hetmańskie na zach. od posągu hetm. Jabłonowskiego (Kłosy t. 19, str. 151) a gubernatorskie na wsch. Warowne były prócz tego dwa zamki: górny i dolny. *Zamek górny* al. *wysoki* wznosi się nad miastem, na stromym, najwyższym szczycie góry zamkowej. Zimorowicz mówi, że Kazimierz W. w r. 1842 „z kamienia zamek zbudował, do muzycznej lutni podobny, którego wierzch węziej nad miasto się wznosił, środek zaś obszerniejszy pomieszkania i sypialne izby zawiera“. Andrzej Owadowski lustrował zamek r. 1562 i znalazł między innemi: podwoje żelazne, śpichlerz żywnością napełniony, kaplicę z wszelką potrzebą kapłańską w dobrym stanie, pomieszkania królewskie świetne, przechadzki murowane i sklepienia dla czuwających całe. Oprócz tego dział wojennych 10, narzędzi do rozbijania murów i broni większej niemałą liczbę, prochu ile potrzeba. Lustracya z r. 1661 tak go nam opisuje: „Zamek górny z 3-ch stron otoczony murem a z 4-tej dwoma murami. Bram do niego 3. Od miasta sztuka muru wypada, którą dziurę palami zabito i wałem zasypano. Na jednej bramie izba z alkierzem, przy drugiej budki żołdackie, na trzeciej izb kilka; od tej idą komory i izby; w czwartej części zamku wieża murowana, po prawej ręce baszta wysoka, w niej izdebka; studnia nakryta“. Odtąd chylił się zamek do upadku. W r. 1672 zajęli go Turcy, a 1704 Szwedzi podczas oblężenia. Wysoki Zamek wraz z górą zamkową i jurydyką starościńską darował cesarz Józef II miastu w r. 1786. Zdezolowany budynek zamkowy zniesiono w przeważnej części, zostawiając tylko jednę ścianę. (Ryciny i krótkie opisy dawnego zamku lub jego ruin podały: Lwowianin, 1836, str. 103; Przyjaciel dom. 1860, str. 376; Strzecha, 1870, str. 390; Tyg. ilustr. 1876, str. 40; Lwowianyn, 1862, str. 106, artykuł Szaraniewicza, „Wysokij Zamok wo L. w r. 1613“). Góra zamkowa była naga i piaszczyssta, deszcz opłukiwał piasek i zasypywał nim ulice. W r. 1835 rozpoczęło miasto zalesienie góry zamkowej i zamieniono ją w piękny park, skąd śliczny przedstawia się widok. W r. 1845 zbudowano na niższej części góry restauracyą. W r. 1855 nazwano górę zamkową górą Franciszka Józefa na pamiątkę pobytu cesarza. W r. 1869 zaczęto d. 11 sierp. sypać na Wysokim Zamku *„Kopiec unii lubelskiej“* na pamiątkę 300-letniej rocznicy wiekopomnego sejmu. Duszą tej pracy jest dr. Franciszek Smolka. Przy rozmaitych sposobnościach sypano tu po grudce ziemi z różnych stron Polski i grobów polskich bohaterów. Robota jeszcze dotąd nieukończona. (O kopcu czyt. Słowianin, Lwów, 1869, № 1; Przyj. dom. 1869, str. 167; Strzecha z r. 1869). D. 12 wrześ. 1883 ustawiono na górze zamkowej, na niższym jej cyplu, z którego się roztacza widok na Zniesienie i całą przyległą równinę pamiętną zwycięstwem Sobieskiego w r. 1675, głaz pamiątkowy z odpowiednim napisem. *Zamek niski* zajmował część dzisiejszego od niego nazwanego placu Castrum, służył za siedzibę starostom i grodzkiemu ich sądowi, mieścił oraz kaplicę ś. Katarzyny, archiwa grodzkie i zbrojownię, a jak był niepoślednim, jak niepospolite gmachy otaczały jego dziedziniec, widzimy np. z aktu wydanego 1416 r. „in magno palacio minoris castri leopol.“ (A. V, 36) i z późniejszych lustracyj, wedle których nie tylko dolne ale i górne komnaty miały mury na 2½ łokcia grube. Leżał on wprawdzie w obrębie murów miejskich, lecz oddzielony był od miasta fosą i murem, a złączony tylko bramą. Na zewnątrz nie miał osobnego wyjścia. Starostowie starali się niejednokrotnie o taki wychód osóbny, lecz delegowane w tym celu komisye królewskie nie przychylały się do życzeń po zbadaniu miejscowości samej i uwzględniając protest miasta. Zamek niski uważano jako własność kraju. Cesarz Józef II darował go stanom galicyjskim w r. 1782, a te sprzedały miastu w r. 1802 walące się budynki wraz z placem za 8528 zł. m. k. Budynki zniesiono, plac zrównano i używano, jako targowicy, a w r. 1837 sprzedano część hr. Stan. Skarbkowi, który tu wybudował gmach teatralny. Obok tego gmachu stanęły kamienice, w których się mieści Dyrekcya policyi i Sąd apelacyjny. Obwarowane były także kościół bernardynów murem w kształcie trójkąta, przypierającym do fortyfikacyj miejskich; koś. i klasz. karmelitów bosych za miastem na wzgórzu; karmelitów trzewiczkowych przy ul. Halickiej i benedyktynek łacińskich. Były także zbrojownie. Według Zimorowicza opatrzył już ks. Lew swój zamek zbrojownią. Na Wys. Zamku założył Kazimierz W. arsenał królewski. W r. 1555 wybudowano arsenał miejski przy ul. Sobieskiego, dziś rządowy skład wojennych materyałów. Na ścianie tego zabudowania są na płytach herby: koronny z h. Jana III, h. miasta L. i h. rodziny Jabłonowskiego Stan: W r. 1639 zbudował Władysław IV arsenał królewski czyli rzpltej za kościołem dominikanów, w miejscu gdzie dawniej stał mały arsenał miejski 1575 zbudowany. Dziś jest tu rządowy skład broni i materyałów wojskowych. Był jeszcze arse-

nał Sieniawskich, gdzie dziś biblioteka Baworowskiego, i arsenał przy cerkwi ś. Jura. („O arsenałach“ czyt. Enc. Schneidera, t. I, str. 320; „Objaśnienie płaskorzeźb na dawnym arsenale miejskim“, w Dzien. Lwow. 1869, № 220 i w Strzesze z r. 1869, str. 398 (z rycina), tudzież Dod. do Gaz. Lwow. 1858, № 21 i „Inwentarz cekauzu we L.“ w Barącza „Pam. dziej. pols.“ str. 167). Prochownia t. zw. Altermajerowska istniała jeszcze w r. 1763. Przy dzisiejszej ul. Czarnieckiego zbudowano naprzeciw koś. karmelitów 2-piętrowy budynek w formie kościoła na szpichlerz miejski (granarium); dziś jest tu skład wojskowy. Podczas napadów nieprzyjacielskich i oblężeń bronili miasta, obok szczupłej zwykle załogi wojskowej, mieszczanie. Ażeby nabrać biegłości w sztuce wojennej zawiązało się bractwo strzeleckie, według Zimorowicza już 1445 r. Strzelnica była pierwotnie w fosie między wałami i murami miasta, gdzie później stanęły domy niższej Ormiańskiej ulicy. W pierwszych latach zaboru trwały ćwiczenia strzeleckie dawniejszym porządkiem w fosie ciągnącej się od bramy Krakowskiej ku dzwonnicy oo. dominikanów. U bramy Krakowskiej była kamieniczka, z której strzelano. W r. 1789 wystawiono strzelnicę przy dzisiejszej ulicy Kurkowej, gdzie się dziś znajduje. W r. 1790 przybrała konfraternia nazwę „Towarzystwa strzeleckiego“. (Czyt. „Rys histor. Tow. strzelców lwow.“ przez Kulczyckiego, Lwów, 1848).

Jurydyki. Po za obrębem murów miejskich rozciągające się przedmieścia nie stanowiły dawniej jednostajnie zabudowanych ulic. Szlachta i duchowieństwo nabywali tu grunta, budowali domki i wydzierżawiali takowe rzemieślnikom, ogrodnikom i zarobnikom za pieniądze lub odpowiednią robotę. Tak powstały posiadłości emfiteutyczne. Każdy taki kompleks gruntów zwał się jurydyką. Podobnych jurydyk było około 60 we L., z których wymieniamy: Chorążczyznę, Sykstówkę, Sieniawszczyznę, Zborowszczyznę, Sobieszczyznę, Bałabanówkę, Bednarówkę, Jusgladówkę, Snopków, Cetnerówkę, Mazurówkę, Wólkę Kampianowską, jurydykę Rzewuskich, Bełzeckich, Ostrorogowską, Czołhańszczyznę.

Herb miasta najdawniejszy, przedstawiający mur miejski z 3 wieżami i otwartą bramą a w bramie lwa kroczącego na 4 łapach na prawo, ginie w pomroce dziejów swoim początkiem, sięga czasu ruskich książąt, a znajduje się na dokumencie z r. 1359. Na późniejszych pieczęciach widzimy już lwa wspinającego się. Zyg. I potwierdził 1526 ten dawny herb i pozwolił używać do pieczęci laku lub wosku czerwonego, dotąd bowiem używano tylko ciemnego wosku lub pewnej masy. W r. 1586 pozwolił papież Sykstus V używać lwa trzymającego w prawej łapie 3 srebrne pagórki ze złotą gwiazdką nad środkowym. Ces. Józ. II przyznał miastu r. 1789 herb z temi odmianami a opatrzył go nadto koroną i płaszczem heraldycznym. Rada miejska uchwaliła na posiedzeniu 15 lipca 1883 ten ostatni herb odmalować olejno na blasze dla zawieszenia w sali radnej a oprócz tego wydać chromo-litograf. wizerunek jego wraz z podobiznami obu poprzednich (czyt. Mnemosyne 1833 str. 363; Rozmait. 1833 str. 343; Skarbiec Polski t. I zesz. I str. 53, 54 i rycina tabl. IV. fig. 9.). Akta gr. i ziem. podają opisy pieczęci: ławników t. II str. 49; IV. 81, 96, 98, 99, 101, 103, 110, 118, 134; V. 119; VI. 62, 82, 100, 103, 105, 147, 166; rajców III. 23, 123; IV. 114, 119, 120, 134; V. 36, 47, 55, 68, 89; VI. 86, 105, 140; kapituły II. 67; V. 114, 180; dominikanów III. 69, 82; V. 63; przeora dominikanów III. 82; franciszkanów III. 69; rzeźników, kupców korzennych, piekarzy, kuśnierzy, piwowarów, kowali, siodlarzy, garbarzy IV. 134.

Budynki ważniejsze. Ratusz ma swoją historyą. Trudno oznaczyć, kiedy go postawiono. W sali ratuszowej odbywały się uczty na cześć rozmaitych osób. Posadzka była wyścielana perskiemi dywanami, szyby ze szkła weneckiego, na ścianach wisiały obrazy polskich królów, wodzów i mężów stanu, mapy zakupione r. 1567. Miasto miało własne nakrycie cynowe, srebrne dzbanki, puhary i łyżki. Trudno dociec, gdzie się to wszystko podziało. O wieży wiemy, że kamień węgielny kładziono pod nią 1489 r. W r. 1491 umieszczono na niej zegar. W r. 1535 pokryto ratusz dachówką a 1539 podwyższono wieżę i również ją pokryto. W r. 1557 reformowano wieżę. Po pożarze 1571 rozpoczęto restauracyą ratusza a 1598 ukończono. Wystawiono także pręgierz, t. j. posąg kamienny z 2 figur tyłem do siebie zwróconych, przedstawiających niewiastę z zawiązanemi oczyma i wagą w ręku jako symbol sprawiedliwości i mężczyznę z mieczem jako symbol kary. W r. 1616 zajął się przekształceniem wieży Marcin Kampian. Z uchwały rady zniósł on część dotychczasowej czworobocznej wieży, a rozpoczął budować wyższą ośmiokątną. W zach. części tej wieży kazał umieścić 5-wiosłową łódź kamienną z masztem i kilkoma figurami, podobno jako symbol handlu jaki L. prowadził. Oprócz tego ozdobiono wieżę rzeźbami kamiennemi i napisami. Dawny ratusz zajmował ledwie $^1/_4$ dzisiejszego. Do niego przytykało 11 innych domów, wąskiem tylko przejściem oddzielonych. Dawna wieża ratuszowa zawaliła się w r. 1826. W r. 1827 położono kamień węgielny pod budowę nowego ratusza (czyt. Mnemosyne, 1828 Nr. 2 i 3), domy stojące obok ratusza kupiło miasto i zniosło a 1834 ukończono budowę ratusza wraz

z nową wieżą (ob. Rozmait. 1835 str. 305 i Mnemosyne 1837 Nr. 116). Podczas bombardowania miasta 2 listop. 1848 spalono wieżę i większą część ratusza, a pierwsze posiedzenie rady w wyrestaurowanym ratuszu odbyło się 12 listop. 1849. Długość dzisiejszego ratusza, 3-piętrowego gmachu, wynosi 78 m., szerokość 58.6 m. Wieża ratuszowa 4-boczna wznosi się do 79 st. nad poziom rynku. Szczyt jej, dawniej kopułą zakończony, otrzymał kształt dzisiejszy po zbombardowaniu (czyt. „O rzeźbach, znajdujących się na starożytnej wieży we L.“ p. Kamińskiego, Skarbiec polski, t. I zesz. I i II z 26 rycinami; „Dawny ratusz we L.“ Przyj. ludu 1837 str. 338; 1847 str. 10; „Ratusz we L. p. Widmana“ Tyg. illus. 1862 str. 35; „Ratusz dawny“ Przyj. dom. 1873 str. 61; „Dom radny we L.“ Lwowianin 1837, str. 1). Najstarsze kamienice zachowały się w rynku i na ulicy Ormiańskiej. Wszystkie niemal pochodzą z czasu po r. 1527, kiedy pożar zniszczył prawie całe miasto. Cechy starożytności pozostały ledwie na kilku. Na uwagę zasługuje przedewszystkiem kamienica Sobieskiego we wsch. str. rynku pod l. 6, ozdobiona posągami na facyacie, zbudowana 1580 p. Konstantego Korniakta, później własność Żółkiewskich, po nich Sobieskich, Rzewuskich, Gnińskich, a dziś ks. Kaliksta Ponińskiego. D. 12 września 1883 wmurowano tu kosztem miasta płytę kamienną z napisem „Tu mieszkał król Jan III Sobieski“ (czyt. Kołaczkowskiego opis w Gaz. lwow. 1883 Nr. 97 i w Kur. warszaw. 1883 nr. 104 b). W tej samej pierzei stoi stary pałac arcybiskupi (l. 9) dziś własność małego sem. łaciń., 1634 przez arcybpa Grochowskiego wystawiony. W pał. tym gościli kilkakrotnie Wład. IV i Jan Kazim. Tutaj umarł 9 listop. 1673 król Michał Wiśniowiecki. Nad drzwiami kamienicy mieści się napis o śmierci króla na marmurowej tablicy. W płn. stronie rynku pod l. 14, gdzie dotąd nad drzwiami stoi lew skrzydlaty kamienny, bardzo charakterystycznej rzeźby, mieszkali dawniej posłowie Rzpli.-tej weneckiej. W zach. stronie rynku wznosi się na rogu od placu katedralnego okazała kamienica z kamienia ciosowego (l. 23), niegdyś Kampianów. Ścianę zewnętrzną u rogu poddasza zdobi rzeźba kamienna, przedstawiająca chrzest Chrystusa, poniżej znajduje się godło pobożności i wiary. Pod względem archeologicznym jest największą osobliwością kamienica pod l. 11 przy ul. Blacharskiej, o 2 oknach, ozdobiona zewnątrz prawdziwemi płaskorzeźbami greckiemi, przedstawiającemi grupy mitologiczne. Na kam. pod l. 30 przy ul. Wekslarskiej jest duża płyta kamienna z wyrzeźbionym herbem miejskim i napisem w otoku, przekonywającym, że ta kam. była niegdyś własnością miejską. Z nowszych gmachów zasługują na uwagę: Gmach sejmowy budowany od 29 paź. 1878 do 1 paźd. 1881 (ob. „Projekt budowy gmachu sejmowego z planem, w Dźwigni, Lwów, 1877, str. 14, 1878 str. 79 i 88 i 1879 str. 6. Rycinę i krótki opis podały Kłosy z r. 1881 Nr. 828 i 829; Tyg. Illustr. 1881 Nr. 281); 3-piętrowy gmach namiestnictwa ukończony 1884; dom Inwalidów z kaplicą, okazały budynek przy ul. Kleparowskiej; pałac arcybpa łacińskiego zbudowany 1844 kosztem arcybpa Pisteka; Technika; Teatr hr. Skarbka, 3-piętrowy, 40° wied. długi, 33° szeroki (ob. Lwowianin 1838 str. 1; Tyg. ilust. 1861 str. 128; Tyg. lwow. 1868; Strzecha 1871 str. 390; Kłosy t. 17, str. 96, 106, 122 i 135); Dom Narodny (ruski) niegdyś klasztor trynitarzy, potem uniwersytet 1848 zbombardowany a 1849 p. cesarza Matycy ruskiej darowany; Zakład narodowy im. Ossolińskich.; Gimn. Fran. Józefa: Szkoła realna; Szkoły ludowe: Elżbiety, św. Antoniego, św. Maryi Magdaleny, św. Marcina, św. Anny i ewangielicka.

Archeologiczne zabytki. Zbiorów starożytności bardzo mało we Lw. Najciekawszy jest zbiór w Muz. Ossolińskich. Matyca ruska ma także zbiór dość znaczny, lecz dotąd nie uporządkowany. Cenny zbiór posiada ks. kan. Petruszewicz (czyt. Kunasiewicz „Przechadzki archeologiczne po L.;“ „o L. pod względem archeolog. i hist.“ Lwów, Przeg. arch., 1876, str. 16; „Wykopaliska we L.“ Przyj. dom. 1868 str. 132, z ryciną). O ważniejszych zabytkach archeolog. wspomnieliśmy przy opisie kościołów i gmachów ważniejszych. Tu wymieniamy jeszcze: rzeczy wykopane przy sypaniu kopca unii na Wys. Zam., jako to: popielnice, łzawnice, garnki ofiarnicze, kule kamienne, włócznie, groty strzał itp., znajdujące się w 2 szafach Muz. Ossolińskich. (pewna część jest w posiadaniu pp. Smolki i Bojarskiego); przedmioty znalezione na górze Wronowskiego, jako to, bożyszcze słowiańskie i popielnice (opisane p. Paulego w „Starożyt. Galicyi, Lwów, 1835, str. 5, z ryciną i p. Sobieszczeńskiego w „Szt. Piękn.“ t. I, str. 19); płaskorzeźbę na perłowej macicy i 4 kule działowe (złoż. w Muz. Ossol.). W muzeum tem znajdują się także: orzeł na żelaznej blasze ze starej wieży ratuszowej; ułamek kamienia z napisem ruskim; kubek szklany, nadtłuczony, z rajtarem szwedzkim i napisem „Vivat, a. 1693.“ Na wałach hetmańskich stoją: bronzowy posąg św. Michała. Pochodzi on z giserni lwowskiej, nosi cechy szkoły flamandzkiej i jest bardzo cenny pod względem sztuki. Zdobił on dawniej fronton arsenału królewskiego (ob. Tyg. lwow. 1868 № 6; Strzecha 1873 str. 382; Rozmait. 1834 № 11); pomnik Jabłonowskiego zrestaurowany 1859 (ob. Przyj. dom. 1860 str. 311; Tyg. ill. 1860 str. 356; Bib. Ossol. Nowy po-

czet, t. I i II 1862). Na przedmieściu zwanem „Murowany most“ znaleziono karyatydę żelazną, laną, w stylu odrodzenia, której opis i rycinę podał Przyj. dom. z r. 1868 № 17, i Tyg. illustr. 1868 № 39. W tejże okolicy umieszczono w ścianie mostu kolejowego tablicę ze stosownym napisem na pamiątkę bitwy stoczonej w tem miejscu d. 11 lut. 1695. Herb Sobieskiego z napisem znajduje się na murze opasującym klasz. karmelitów od ul. Karmelickiej. O pamiątkach znajdujących się we Lw. po Sobieskim wspomina Przyj. ludu 1840, t. II str. 350 i Kołaczkowski w „Przewodniku nauk. i literac.“ 1883 str. 228, 230, 235 do 238, 243, 249 i 254. O śladach cmentarzyska pogańskiego na Bajkach i pod Kulparkowem czyt. Przeg. bibliogr.-archeolog. 1881, str. 153.

Bibliografia. Opisy miasta podają: Sarnicki „Descriptio vet. et novae Poloniae, 1585“; Theatrum praecipuarum totius mundi urbium, 1618, Lib. VI. № 49 (z widokiem miasta); Cellarius „Descriptio Poloniae (z wid. miasta); Alnpech „Opisanie Lwowa“ w tłum. pol. „Pam. lwow.“ 1816 t. I str. 3 i 97; Verdum, opis miasta w dziele Liskego „Cudzoziemcy w Polsce“; Mehoffer „Beschreib. der St. L.“ Panora. der oester. Monar. 1841, t. III; Pindter „Lemb. vor 40 Jahren“ Lemberger Ztg. 1863, № 217 inn.; Dzieduszycki w dziele „Żywot Sierakowskiego“ str. 10 inn.; Szaraniewicz w dziele „Halszka, kniahyni Ostrożska“ str. 91 inn.; Rkp. w Bib. Ossoliń. № 502 str. 87 i № 398; „Przechadzki po okolicach Lw.“ Rozmait. 1825 № 22, 24, 26, 31, 37; Czerkawski „Rzut oka na przyrodę okolic L.“ Pam. II zjazdu Przyrodnikkw, Lwów 1875, str. 123; Kawczyński „Przyczynek do geogr. ogólnej i geogr. okolicy L.“ Kosmos, 1876, str. 288. Do *dziejów* miasta: Akta gr. i ziem. zawierają w 9 dotąd wydanych tomach wszystkie dokum. archiw. m. L. od najdawniejszego aż do 1506 r., t. j. z całej epoki t. z. dyplomatycznej a oprócz tego inne dokumenty; Petruszewicz „Lwowskaja litopys od 1498 do 1649,“ Lwiw, 1868; Zimorowicz „Hist. m. L. od najdawniejsz. czasów do 1672 r.“ tłumaczył Piwocki, Lwów, 1835 (z widokiem miasta); Józefowicz „Kronika m. L. od r. 1634 do 1690“, tłum. Piwocki, Lwów, 1854. W przekładzie tym brakuje lat 30: nadto opuścił tłumacz dowolnie wiele ustępów, tak, że dzieło jest raczej wyciągiem z pracy Józefowicza, znajdującej się w rkp. w Bibl. Ossol. № 147; Chodynicki „Hist. m. L. od założenia do czasów teraźniejszych“, Lwów, 1829; Zubrzycki „Kronika m. L.“ Lwów, 1844 (krytyka Balińskiego w Bibl. Warsz. 1846, t. I, str. 624); J. F. H. „Die St. L. im J. 1809“, Lemberg, 1862; Rasp „Beiträge zur Gesch. der St. Lemberg“ Wien 1871; Uhle „Geschichtl. Tagebuch Lembergs“, Lemberg, 1820; „Osady przez miasto i mieszczan lwow. założone“. Bibl. Ossol. 1863, III, 45; „Założyciele wiosek koło L.“, Rozmait. 1833, st. 335; „Dramat mieszczański, opow. z hist. m. L.“, Dzien. Polski 1879, № 24 i 25; Sleziński „Wegweiser der St. Lemberg im J. 1856 und 1863“; tamże „Przew. po L.“, Lwów 1856 i 1864; Schneider „Przew. po L.“ z rycinami, Lwów, 1875; Kunasiewicz „Przew. po L.“ z planem miasta i teatru, Lwów, 1878. Z *rękopisów* wymieniamy: Zimorowicz „Codex archivialis civitatis metrop. Leopolien. w Bibl. Ossol., № 1876; Józefowicz „Annalium urbis Leopol. i t. d.“, tamże № 124. *Plan* miasta najdawniejszy, jaki mamy, pochodzi z końca XVIII w. W nowszych czasach wydawano liczne plany, z których najnowszy mieści się na 24 karcie mapy Kummersberga. *Ryciny*: W muzeum Ossolińs. w tece „Widoki miast“ całe miasto № 5779, 1590, 1591, 1657, 22 303: 22 282; 3129, 22 281 (wnętrze kaplicy sercanek; 5707 (wnętrze katedry łac.); 1393 (dominikański koś.): 5710 (Pohulanka); 5711, 6080 i 6081 (ruiny Wys. Zamku); 22300 (pożar ratusza 1848 r.). W muzeum jest obraz przeniesiony tu podobno z cerkwi wołoskiej a przedstawiający ŚŚ. Pańskich z widokiem na Wys. Zamek i część miasta. Widoki miasta lub jego części podały: Galicya w obrazach, Piller, Lwów, zesz. I; Tyg. ilustr. 1873, str. 61; Svietozor z r. 1835, № 49; Panor. des Universums, Prag, 1835; Przyj. ludu, 1846, str. 138; Orda „Album widoków“, ser. VI; № 183. W zbiorze rycin Pawlikowskiego znajdują się ryciny odnośne do Lwowa w tece 25 od № 4046 do 4149, z tych wymieniamy: № 4049 (L. przed r. 1731 podług freski znajdującej się w klasztorze dominikanów w Jarosławiu); 4050 do 4055 (widok miasta z pierwszych lat rządów austryackich); 4131, 4141 i 4083 (dawny ratusz); 4104 i 4105 *a* (ś. Jur); 4149 (ś. Zofia); 4058, 4059, 4068 do 4073 i 4075 (widoki miasta). Rkp. w Bibl. Ossol. № 1915, p. t.: „Lembergs Denkwürdigkeiten v. Zinn.“ zawiera ryciny: ratusza z r. 1748; różnych ozdób ratusza, bramy tryumfalnej wzniesionej w r. 1851 podczas pobytu cesarza Franciszka Józefa I na placu Ferdynanda (dziś Maryackim) i na Wys. Zamku i opisy tych rycin. Do statystycznych stosunków odnoszą się: „Kurzgefasste Zusammenst. statist. Daten über L.“ 1851; „Wiadomości statyst. o m. Lwowie przez Romanowicza“, Rocznik I, II i III, Lwów od r. 1874. Wymienić tu w końcu należy opisy miasta zawarte w Staroż. Polsce Balińskiego, t. II, str. 550 do 563; w Encykl. Powsz. t. 17, str. 472 do 497 i w t. 12 Encykl. Kościelnej.

Powiat lwowski (w atl. Kummersberga karty: 21, 22, 31 i 32; szt. gen. Z. 6 C. 30 31 i Z. 7 C. 29, 30 i 31) leży między 49° 32' 40" a 49° 59' 30" płn. szer. i między 41° 25' 30" a

42°5′ wsch. dłg. od F. i graniczy na płn. z pow. żółkiewskim, na płn. wsch. z kamioneckim, na wsch. z przemyślańskim, na płd. wsch. z bobreckim, na płd. z żydaczowskim i rudeckim, na zach. z rudeckim i gródeckim. Lwowski pow. nie obejmuje miasta i wynosi obszaru 1249.949 kwadr. kil. (12.4991 kw. myriam.). Gmin jest w pow. (prócz m. L.) 130, obszarów dworskich 105, gmin katastralnych 122, a mianowicie w obrębie sądu powiat. lwowskiego: miasto Jaryczów Nowy z ob. i mko Kukizów z ob. i wsie: Basiówka z ob., Biłohorszcze z ob., Borki Dominikańskie z ob., Borki Janowskie, Brzuchowice z ob., Ceperów z ob., Dublany z ob., Grzęda z ob., Grzybowice z ob., Hodowice z ob., Hołosko Małe z ob., Hołosko Wielkie z ob., Jaryczów Stary z ob., Jastrzębków, Kaltwasser z ob., Kleparów z ob., Kościejów z ob., Kozice z ob., Krzywczyce z ob., Kulparków z ob., Laszki z ob., Malechów z ob., Pasieki z ob., Podliski Małe z ob., Podliski Wielkie z ob., Prusy z ob., Remenów z ob., Rudańce z ob., Rudno z ob., Rzęsna Polska z ob., Rzęsna Ruska z ob., Sichów z ob., Siecichów z ob., Skniłów z ob., Skniłówek z ob., Sokolniki z ob., Sołonka, Sroki koło Laszek z ob., Stroniatyn z ob., Sygniówka z ob., Wisłoboki z ob., Wulka Hamulecka z ob., Zamarstynów z ob., Zapytów z ob., Zarudce z ob., Zaszków z ob., Zawadów z ob., Zboiska z ob., Zimnawóda z ob., Zimnawódka z ob., Zniesienie z ob., Zubrza z ob.; w obrębie sądu powiat. szczerzeckiego miasto Szczerzec i miasteczko Nawarya z ob., tudzież wsie: Brodki z ob., Chrusno Nowe, Chrusno Stare z ob., Czerkasy z ob. (do roku 1883 w powiecie rudeckim), Dmytrze, Dobrzany, Dornfeld, Einsiedel, Falkenstein, Glinna z ob., Głuchowiec, Horbacze z ob. (do r. 1883 w pow. rudeckim), Humieniec, Jastrzębków, Krasów z ob., Nagorzany z ob., Nikonkowice, Nowosiołka, Ostrów, Piaski, Podsadki z ob., Polana z ob., Polanka, Popielany z ob., Porszna z ob., Pustomyty z ob., Rakowiec z ob., Reichenbach, Rosenberg, Serdyca z ob., Siemianówka z ob., Sroka koło Szczerca, Zagródki; a w obrębie sądu powiat. winnickiego wsie: Barszczowice z ob., Biłka Królewska z ob., Biłka Szlachecka z ob., Czarnuszowice z ob., Czerepin, Czyżki z ob., Czyżyków z ob., Dawidów z ob., Dmytrowice z ob., Gaje z ob., Ganczary z ob., Głuchowice, Hermanów z ob., Kamienopol z ob., Kozielniki z ob., Krotoszyn z ob., Kuhajów z ob., Lesienice z ob., Mikłaszów z ob., Milatycze z ob., Pikułowice z ob., Podberezce, Podborce z ob., Podciemno z ob., Siedliska z ob., Tołczów z ob., Weinbergen, Winniczki z ob., Winniki z ob., Wołków z ob., Zagórze z ob., Zuchorzyce z ob., Żurawniki z ob. i Żyrawka. L. leży w płn. zach. stronie powiatu, w odległości 12 kil. od granicy pow. grodeckiego, 11 kil. od pow. żółkiewskiego, 24 od pow. kamioneckiego i tyleż od pow. przemyślańskiego, 14 od najbliższego punktu gran. w pow. bobreckim w Szołomei, 30 od najbliższego punktu gran. w pow. żydaczowskim w Demni, a 26 od najbliższego punktu gran. w pow. rudeckim w Czułowicach. Najdalej na zach. ode L. leży wś Żurawniki (27 kil.) a najdalej na płd. Głuchowice (32 kil.). Główny dział wodny europejski przerzyna pow. lwowski podsuwając się pod samo rogatki. Tak tedy rozpada się powiat na 2 główne dorzecza: Wisły przez Pełtew, dążącą do Bugu na płn. wsch. i Dniestru na płd. zach. Każde z tych dorzeczy dzieli się znowu na 2 oddziały, a tak cały powiat podzielić można na 4 główne obszary: 1) Część wsch. stanowi dorzecze Pełtwi i jej dopływów pochodzących z płd. a mianowicie: Białki (al. Kabanówki, ob.) i jej dopływu Marunki płynącej z okolic Winnik. Do tej części wsch. należy i środek powiatu wraz z jego stolicą. Część ta cała zajmuje płn. zach. narożnik Podola. Pełtew i Białka wychodzą z kotlin okolonych wzgórzami, w pologą, moczarzystą równinę, opadającą nieznacznie ku wsch. Wzgórza, okalające kotlinę, opadają stromo ku równinie nadpełtwiańskiej. Z pomiędzy nich wybiega naprzód krótkie pasmo rozpoczynające się Wysokim Zamkiem we L. a kończące się na wsch. Winnicką górą. Dział, który przebywamy za Łyczakowską rogatką jadąc ze L. do Winnik, łączy je z wyżyną podolską. Dział ten przegradza dwie kotliny. Zach. mniejsza stanowi okrąg źródłowisk Pełtwi (ob. wyżej); wsch. znacznie szersza i większa, półkulista, na kilka mniejszych dolin podzielona, pozwala się rozwijać kilku potokom, płynącym przeważnie na wsch., które zebrane w jedno wspólne koryto pod nazwą Białki (al. Kabanowki) dążą na płn. przez Biłkę Szlachecką i Królewską do Pełtwi. Niegdyś były obie te kotliny zatokami, przedzielonemi wąskim półwyspem, rozramieniającym się na płn. i zakończonym kilku przylądkami (najwybitniejsze: Wys. Zamek i Winnicka góra). W tej części powiatu wznoszą się na płd. od Winnik góra Pryska (363 m.), Kopań (345), Machnota (359), Dawidów (354), Kamienopol (292), Mikłaszów (270) i Jeżernia (279). 2) Płn. część powiatu przerzynają dopływy Pełtwi, płynące moczarzystemi dolinami równolegle do rzeki głównej, t. j. od zach. ku wsch. Źródła ich biją w t. zw. Roztoczu, t. j. niskim, lesistym grzbiecie, poczynającym się między Hołoskiem a Rzęsną Polską na płn. zach. ode L., wzniesieniem mniej więcej równem Wys. Zamkowi a stanowiącem dział wód płynących na wsch. do Bugu i na zach. do Wereszycy. Na wsch. tedy płyną z tego Roztocza równolegle do siebie 3 potoki. Jeden idzie od Brzuchowic przez Ha-

mulec a dalej rozległemi łąkami i bagniskami torfiastemi po za Żydatycze do Jaryczowa i wychodzi z jaryczowskiego stawu pod nazwą Jaryczówki (ob. Jaryczów, Jaryczowski kanał). Drugi nastaje w pow. gródeckim w Rokitnie i wchodzi pod nazwą Niedzielczyna przez Zawadów i Zaszków w podłużną dolinę, ciągnącą się po pod Stroniatyn do Obydny. Trzeci, Jaza, płynie od Zarudziec i Kościejowa przez Kulików i Remenów. Brudne i namuliste wody tych potoków wpadają do Pełtwi po za granicami powiatu. Doliny tych potoków przedzielają równoległe, piaszczyste garby. W pierwszym z nich między doliną Pełtwi a Jaryczówki wznoszą się od zach. ku wsch.: Pohorylec (388 m.), Łysa góra (385), Czarna góra (354), Michałowszczyzna (361), Chowaniec (350), Meridian mire (335), Pod zapustem (283), Za rudką (286); w drugiem, najwęższem paśmie między Jaryczówką a Niedzielczyną: Bobelnia (362), Średnia góra (354), Grzędna góra (277) i Klin (270); na płn. od Niedzielczyny wznoszą się w płn. zach. narożniku powiatu: Wysoka góra (382), Łyczna (370) a na wsch. od nich Łyczyna (276). Dno tych dolin, nie mających znacznego odpływu, nie nadaje się do uprawy, a grząskość gruntu utrudnia wielce komunikacyą, szczególnie w czasie wiosennej lub jesiennej rozcieczy. Wzdłuż pierwszej z nich przekopano kanał, który, uprowadzając zbyteczną wodę, ułatwił zamianę nieużytków na łąki i sianożęcia. III. Część zachodnia powiatu, najmniejsza, jest wyższą, niemającą należytego spadu ani dobrego odpływu i w następstwie miejscami także moczarzysta. Znamiona te posiada już okolica głównego dworca kolejowego we L. Wody tej części zbierają się w nieznacznym potoku Zimnawoda, który od Skniłowa przez Zimnowodę i Rudno dąży na płn. zach. Zabrawszy pot. Białohorski i strugi, spływające z moczarów od Rzęsny Polskiej i Ruskiej, łączy się on z innym, podobnym potokiem, przychodzącym od płn., z którym razem w powiecie gródeckim wpada do Wereszycy. W tej części powiatu wznoszą się najwyżej: Skniłów (335) i Rzęsna (325 m.). IV część powiatu, płd., ma te same znamiona co do układu wód i dolin, które znamionują w ogóle wyżynę podolską. Wody spływają tu dolinami równoległemi, otwartemi na płd., do Dniestru, różniącemi się atoli charakterem nieco od jarów podolskich, o stromych wysokich brzegach. W powiecie lwow. należą bezpośrednio do dorzecza Dniestru 2 główne potoki. Jeden z nich Szczérek, powstaje w Basiówce, płynie na płd. aż do Winiawy, stąd na zach. do Siemianówki, potem na płd.-zach. do Szczérca, a w końcu znowu na płd. i po za granicami powiatu wpada do Dniestru. Zasilają go od praw. brzegu Stawczanka, płynąca ze Stawczan w pow. gródeckim, równolegle ze Szczerkiem aż do Siemianówki, gdzie doń wpada także potok Niemiecki, a od lew. brz. pot. Sołonecki, Kower, Przyrwa i inne mniejsze. Drugi potok nastaje pode L. w Kozielnikach i Sichowie, a przyjąwszy nazwę od wsi Zubrzy płynie na płd. i wpada do Dniestru również po za granicą powiatu. Znaczniejsze dopływy zasilają go od lew. brz., jak np. Kasparek, pot. Polański i in. Doliny Szczerka i Zubrzy nie mają tak romantycznych, skalistych, prostopadłych ścian pobocznych, jak jary rzek podolskich. Są one szersze, a zbocza ich, nieznacznie wzniesione, mają spad wolniejszy i łagodniejszy. Krótkość biegu nie pozwoliła im wgryźć się w wyżynę tak głęboko, jak rzekom podolskim, które tylko w górnym swym biegu są do nich podobne. Z płd.-wsch. krawędzi tej części powiatu płyną wody także do Dniestru, ale nie wprost, tylko za pośrednictwem Boberki. Nastaje tu mianowicie potok Dawidówka (ob.) i Tołczówka. Znaczniejsze wyniosłości w tej części powiatu: między Szczerkiem i Zubrzą Ludwikówka (364 m.) na wschód od Porsznej, „U poczty“ (383) w Dorewaczu, Podsadoczka (366) w Podsadkach; na lewym brzegu Zubrzy: Pasieki (354) w Pasiekach, Proborz (353) na południe od Dawidowa, Smereczyna (376) na wschód od Rakowca, góra Kobylica (ob.) 407 m. wys. Roli ornej jest w pow. (bez Lwowa) 111,922 mr., ogrodów 4531, łąk 34,372, pastwisk 18,371, stawów i moczarów 576, lasów 43125 i innych gruntów 5,387. Pod względem gleby panuje wielka rozmaitość. Ciężkie gliniaste gleby zajmują największe obszary na płn., gdzie występują na przemiany z rędzinami zwięzłemi i lekkiemi, przerywane gniazdami marglowatych glin oraz piasków gliniastych i czystych, to w gniazdach, to w całych smugach, szczególnie w kierunku wsch. po za Jaryczów ku Barszczowicom, pomiędzy któremi leżą na zagłębiach moczary i grunta torfowate. W płd. części przeważają rędziny lekkie, przerwane smugami gliniastej gleby ciężkiej, naprzemian z suchą i ubogą piaszczystą, który to ostatni rodzaj gleby zajmuje największe obszary, począwszy od L. aż po za Rzęsnę ku Brzuchowicom w jednę, a za Rudno ku Basiówce w drugą stronę. Z drzew zajmuje pierwsze miejsce grab, po nim drugie brzoza, trzecie osika, czwarte buk a obok niego dąb, mało mu jeszcze ustępujący, ostatnie sosna. Inne rodzaje drzew, jak np. świerk, modrzew, klon, jawor, brzost, lipa pojawiają się najczęściej sporadycznie w małych kępach, jako kultury sztuczne lub w przetknięciu innych drzewostanów w pojedyńczych osobnikach. Olsza czarna występuje przeważnie tylko w przymieszaniu do innych drzewostanów lub w luźnych ostępach mniejszych, wzdłuż strumyków i na

moczarach, gdzie się w tępym utrzymuje wzroście. Do zupełnego rozwoju jako drzewo użytkowe doszła w Winniczkach i Siemianówce. Świerk nie znajduje tu odpowiedniego siedliska i gleby, lecz mimo to spotkać go można np. w Zarudźcach, Hołosku i Podciemnem w kilkudziesięcioletnich kępach litych lub w zmieszaniu z sosną, wszędzie siany lub sadzony ręką ludzką. Z kopalin zasługują na wspomnienie: pokłady gipsu, najwięcej w okolicy Szczerca, gdzie je na płn. w sąsiedniej gminie Piaski w znaczniejszych rozmiarach wydobywają. Można tam widzieć czyste bryły, białe, krystaliczne, przydatne do wyrobów zbytkowych, zastępujące alabaster. Na rudy żelazne i siarkę wskazują najwięcej źródła żelazisto-siarczane koło Pustomyt i Leśniowic. Zdroje mineralne są w Rudnie, Srokach, Sokolnikach, Zubrzy, Krotoszynie i Dmytrzu. Według spisu z r. 1880 było w powiecie 18,295 koni (7,473 właścic.), 26 osłów (10 właśc.), 39,970 bydła rogatego (11,939 właśc.), 1,255 owiec (314 właśc.), 13,210 świń (6,736 właśc.). Uli było 6414 a 535 właśc. Ludności było w r. 1880 (bez Lwowa) 98,461 (48,395 męż., 50,066 kob.; 98,091 krajowej, 370 zakrajowej). Pod względem wyznania było 38,425 rzym.-katol., 48,076 gr. katol., 3 orm. katol., 8 gr. oryent., 3638 augsb., 214 helw., 11 anglikań., 110 menonic., 7 unitaryańskiego, 7969 mojżesz. W stosunkach towarzyskich używało języka polskiego 42,116, ruskiego 47,728, niemieckiego 8388, innych języków 56. Ze względu na stopień wykształcenia było umiejących czytać i pisać 16,528 (9908 męż., 6620 kob.), umiejących tylko czytać 5,207 (3,082 męż., 2,125 kob.), nieumiejących ani czytać ani pisać 76,726 (35,405 męż., 41,321 kob.). Ślepych na oczy było 56 męż., 38 kob.; głuchoniemych 52 męż., 24 kob.; obłąkanych 195 męż., 203 kob.; umysłowo niedołężnych 44 męż., 19 kob. Pod względem przemysłu wymieniamy: gorzelnie w Gajach, Kulparkowie i Nagórzanach; browary w Grzędach, Jaryczowie i Nawaryi; miodosytnię na Zniesieniu; destylarnie spirytusu w Sygniówce i na Zniesieniu; olejarnie w Podberezcach, Unterbergen i Weinbergen; młyny t. zw. amerykańskie w Brzuchowicach, Hołosku, Krasowie, Podsadkach, Szczercu, Zaszkowie i Zboiskach; mydlarnię i fabrykę świec łojowych i t. p. na Zniesieniu; fabrykę wyrobów stearynowych i rafinerye nafty w Zboiskach i na Zniesieniu i fabrykę tytuniu i cygar w Winnikach. Kolej żelazna Karola Ludwika wchodzi do powiatu z pow. gródeckiego i idzie na w. przez Zimnąwodę (stacya) na dworzec Karola Ludwika, stąd na dworzec Podzamcze (stacya) i Barszczowice (stacya) do powiatu przemyślańskiego. Kolej lwow.-czerniow. idzie na płd. wsch. przez Sichów (stacya) do pow. bobreckiego, a kolej arcyks. Albrechta na płd. przez stacye Basiówkę, Glinne-Nawaryą, Pustomyty, Szczérzec, Dmytrze i Czerkasy do pow. żydaczowskiego. Dróg rządowych jest w powiecie 82.834 kil., krajowych 15.432 kil., gminnych 651.916 kil. Pow. lwowski tworzy wraz z pow. bobreckim okrąg szkolny. Siedzibą rady szkolnej okręgowej jest L. Szkół jest w pow. 97, a mianowicie: 5-klas. etat. męs. w Szczércu, 4-klas. w Jaryczowie Nowym i Winnikach, 3-klas. w Siemianówce, 10 2-klas., 66 1-klas. etat., a reszta filialne. Sądów powiat. jest w pow. 3: w Winnikach, Szczércu i miejsc. delegowany. sąd powiat. sekcyi II we L. Doktorów medycyny 6 (1 w Winnikach, 5 w Kulparkowie); chirurgów 2 (w Szczércu i Jaryczowie Nowym); akuszerek 15; aptek 2 (w Szczércu i Winnikach); kas pożyczkowych gminnych jest 59. Bibliografia: „Statystyka obw. lwow.“, w Rozmait. 1835, str. 183; Turczyński „Okresy kwitnienia roślin w obw. lwow.“ i t. d., Sprawozd. Komisyi fizyogr. Kraków, 1869; Ślendziński „Przyczynki do flory obwodów lwow.“ i t. d., tamże, 1874, t. VIII; „Gościńce i drogi w lwow. okręgu administracyjnym“, Lwów, 1858 (z mapą); „Gradobicia w lwow. okr. admin. od 1821 do 1859“, Lwów, 1860 (z mapą); Baranowski „Nauka geogr. w szkole ludowej na przykładzie pow. lwowskiego i bobreckiego“ Lwów, 1879 (odbitka ze Szkoły); Hawryszkiewicz „Trydnewyj perechod po lwiwskoj okrestnosty“, Słowo, Lwów, 1863, № 70—84; Nowicki „Wędrówki po kraju. Okolice Lwowa“, Przewod. nauk. i liter., 1879, str. 902—920.

Ziemia lwowska stanowiła część województwa ruskiego. Były w niej sstwa: Bóbrka z 1 miastem i 4 wsiami, Drohowyże z 1 miastem i 9 wsiami, Gliniany z 1 m. i 6 ws., Gródek z 1 m. i 23 ws., Janów z 1 m. i 11 ws., Jaworów z 1 m. i 9 ws., Kamionka Strumiłłowa z 1 m. i 9 ws., Lwów z 1 m., wójtostwami i 3 ws., Szczerzec z 1 m. i 12 ws.;— dzierżawy i wsie: Artasów, Bakowce z 3 ws., Biłka królewska z 2 ws., Błotnie, Barszczowice, Chodorów, Czarnokońce, Gaje, Jemielna i i Kozice, Kamienobród i Czuniów, Kamienopol i Podborce, Koniuszki, Krzywulanka, Laszki, Lubieszka, Mierzwica z 8 ws., Miklaszów, Nowesioło, Nowystaw, Peretoki baranie, Połonice z 2 ws., Prusy, Rokitno, Sieciechów z 4 ws., Skniłów, Sokolniki, Stoki, Strzemień, Tuczapy z 3 ws., Wodniki i Żorniska;—15 wójtostw; a w pow. żydaczowskim: sstwa: Dolina z 1 m. i 18 ws., Żydaczów z 1 m. i 2 ws.;—dzierżawy i wsie: Bereźnica królewska, Cucułowce z 4 ws., Holeszów z 2 ws., Ottymowce i Turza zgniła, i 3 wójtostwa. Sejmiki deputackie i gospodarskie tej ziemi odbywały się we L. Herbu używała tego samego, co i wojew. ru-

skie, t. j. w polu błękitnem lwa złotego w złotej koronie, wspinającego się przedniemi łapami na skałę. Miała ona kasztelana lwowskiego, a popis rycerstwa odbywał się koło Glinian. Aleksander hr. Stadnicki dochodzi w swej pracy „Ziemia lwowska w XIV i XV w. we względzie społecznych stosunków rozpoznana“ (Bibl. Ossol. 1863, t. III, str. 1 i nn.) do następujących wyników: „Gdy ziemia lwow. przeszła pod panowanie polskie, była bezludnym i po największej części w bezpośredniem posiadaniu i zarządzie panujących zostającym krajem. Zaludnili go i wzbogacili dopiero królowie polscy licznem rozdawnictwem królewszczyzn, to drogą darowizny, to drogą długoletniego zastawu. Do udziału w tem darownictwie przypuszczeni byli tak dobrze krajowcy Rusini, jak szlachta polska i obca, i mieszczanie z różnych miast. Wszyscy ci nowi dziedzice lub tenutaryusze królewszczyzn, osiadłszy stale na nich, wstąpili w rzędy ziemian czerwonoruskich, bez względu na ich narodowość, kondycyą i pochodzenie. Zamienna wartość, której rozdane królewszczyzny puszczeniem ich w obieg nabrały, nęciła nowych posiadaczów do podniesienia tej wartości przez lepszą uprawę i do zasilania obcymi osadnikami krajowej ludności; była pobudką, że nowi ci osadnicy z sąsiednich ziem polskich w wielkiej liczbie sprowadzani bywali, i ziemia lwow. już na początku XIV wieku znaczną ludność polską, katolicką, miała. Skoro zaś ziemia lwow. w chwili, gdy przeszła pod panowanie polskie, składała się przeważnie z majątków książąt ruskich, przeszłych potem do królów polskich, przeto nie mogli tu być możni bojarowie, o których w ostatnich czasach tyle pisano. Było tu tylko drobne rycerstwo na wydzielonych dworzyszczach, nie wywierające żadnego wpływu na losy kraju. Nie można zatem utrzymywać, że rządy polskie na Rusi zaczęły się od wypędzenia jakichś potężnych bojarów i zastąpienia ich polskiem i obcem rycerstwem.“ Czyt. „Lustracya ziemi lwow. w r. 1661 i 1662“ Rkp. w Bibl. Ossol. № 2834; — „Judicium fiscale terrae Leopoliensis et districtus Żydaczowiensis etc. 1703,“ Rkp. tamże № 1834;—„Wykaz chronologiczny ziemianinów czerwonoruskich z w. XIV i XV wymienionych w dokumentach, dotyczących ziemi lwow.“ Rkp. tamże № 2413;—„Lustracya ziemi lwowskiej z roku 1765“ ob. Dod. do Gaz. lwow. z r. 1868 i 1869; czyt. także „Ziemia Lwowska“ w dziele Czemeryńskiego „O dobrach koronnych“ dział I, str. 140 i nn.

Starostwo lwowskie. Starostowie lwowscy byli zrazu jeneralnymi rządcami znacznej części rzpltej, składającej się z ziemi lwow., halick., przemys., sanock. i z pow. żydaczowskiego; jako tacy nie ustępowali powagą i znaczeniem w niczem wojewodom, lubo pod mniej szumną nazwą „starostów jeneralnych ziem ruskich.“ Późniejsi ich następcy, jakkolwiek na skromniejszy już tytuł „starostów lwowskich“ i na szczuplejszy obręb władzy i działalności ograniczeni, zawsze jeszcze, jako starostowie głównego na Rusi grodu, zajmowali nader znaczące i wpływowe w ojczyźnie stanowisko, będące celem niemałych ambicyj i zabiegów. Starostowie mieszkali w Niskim Zamku (ob. wyżej); później, niezadowoleni niekiedy z tej kwatery, przemieszkiwali w mieście, jak np. Mik. Herburt z Fulsztyna w r. 1585. Ile razy umarł ssta lwow., obowiązkiem było rady miejskiej przez umyślnego posłańca donosić o tem królowi. Najdawniejszym sstą był, o ile dotąd wiadomo, Otton z Pilczy h. Topór, wspominany około 1351. Po nim następowali: 2) Abraham pan na Baranowie od 1352—1358, tytułujący się to *Capitaneus Russiae*, to *Lamburgensis*; 3) Otton z Pilczy powtórnie od 1364—1370; 4) Jan h. Szreniawa (zdaje się Kmita). Za czasów Władysława Opolskiego widzimy na starostwie: 5) Wiktora w latach 1375 i 1376; 6) Jana Radłę w 1377 i 1378, a już w listop. tego roku: 7) Andreaszkę. Ludwik, oderwawszy Ruś od polskiej korony, nadawał jej ciągle sstów cudzoziemców i Węgrów. Takim był już w lipcu 1379 r. 8) Gumprecht, ale już od sierpnia t. r. i w 1380 do 1382 r. 9) Janczyli Janusz. Schodząc ze świata zostawił Ludwik na sstwie: 10) Emeryka Bebeka, tytułującego się w 1384 i 1385 r. „*Totius Regni Russiae Capitaneus.*“ Tak samo tytułował się jego następca w 1386 r. 11) Andrzej. W jesieni 1387 zamianował Wład. Jag. jeneralnym sstą Rusi: 12) Jana Tarnowskiego, h. Leliwa, wojew. sandomierskiego. Po nim nastąpił w 1393 r.: 13) Gniewosz z Dalewic h. Kościesza, a po nim w r. 1395 znowu: 14) Jan Tarnowski i to do śmierci 1401 r. Współcześnie zaszły niemałe zmiany na politycznym obszarze Rusi. Wład. Jag. lubił rozdawać lennem prawem różne ziemie do korony należące. Jak w r. 1388 nadał ks. bełzkie szwagrowi swemu Ziemowitowi ks. mazowieckiemu, a w 1396 całe Podole swemu ulubieńcowi Spytkowi Melsztyńskiemu, jak spółcześnie i po rok 1432 całe księstwo oleskie było w rękach Litwinów, jak całą ziemię stryjską i żydaczowską widzimy w latach 1400 do 1430 rządzoną przez ks. Teodora Lubartowicza, tak wreszcie w 1404 powierzył ów król bratu swemu Świdrygielle w zarząd całą resztę Rusi, a że sprawował go zdaje się przez lat kilka osobiście, więc żadnego śladu ssty aż po r. 1407 nie znajdujemy, w którym dopiero jest nim: 15) Floryan z Korytnicy (Koryciński) h. Topór, tytułujący się „*Capitaneus Lemburgen-*

sis." Po nim zasiadł od 1411 r.; 16) Jan czyli Iwon z Obychowa h. Wieniawa. Pisał się on to „*Cap. Lemburgensis*" to znów „*Cap. Russiae Generalis.*" Z tymże tytułem występuje w r. 1421 po nim: 17) Piotr z Melsztyna h. Leliwa, lecz już w marcu 1422 ma następcę: 18) Spytka z Tarnowa h. Leliwa, co dzierży ten urząd tylko do jesieni 1425, kiedy w początkach listop. mamy tam: 19) Piotra Włodkowicza z Charbinowic h. Sulima. Takie szybkie zmiany sstów owych cechują wybitnie ich stanowisko namiestnicze, zawisłe od chwilowych wymagań polityki i osobistych królewskich względów, kiedy zwykli grodowi sstowie byli dożywotnikami. Nową epokę w tym względzie stanowi: 20) Jan Mężyk z Dąbrowy h. Wadwicz, w sierpniu 1427 ssta ruski. Trzymał on ten urząd do 1433, a w r. 1434, gdy, po koronacyi Wład. Warn., utworzono z Rusi osobne województwo, zasiadł pierwszy na tem nowem senatorskiem krześle. Mężyk był wojewodą do śmierci (1437); po nim trzymał to krzesło Piotr Odrowąż. W czasie tym dzierżyło, jak zaraz zobaczymy, kolejno 3 po sobie kasztelanów jeneralne sstwo ruskie. I później nie zawsze pierwsza dostojność była z drugą w jednem ręku połączoną. Wojewodowie przedstawiali głównie Ruś w polskim senacie, dodawali jej świetności, wiedli do bojów jej zastępy, ale sstowie zmienni sprawowali obowiązki administracyjne i te, które z najwyższem sądownictwem i egzekutywą były połączone, o ile nie należały do kompetencyi sądów ziemskich. Nadmienić jeszcze trzeba, że od końca w. XIV występują różne figury noszące tytuł „wojewody lwow." (1394—1399 Marcin z Konina, 1405 Jan Nos, 1409 i 1410 Zawisza z Lipy, 1413 Włodek, 1424 Kunat z Tuligłów, 1433 do 1437 Przecław z Leszec). Nie byli to prawdziwi wojewodowie, bo już wiemy kiedy tacy powstali, lecz podrzędni ziemscy sądowi urzędnicy. To też, kiedy prawdziwi wojewodowie zwą się w dokumentach łacińskich zawsze „palatini," ci, z wyjątkiem jednego aktu z r. 1410, zatrzymują polski tytuł „wojewoda." Następują oni wszędzie nietylko po sstach, ale nawet po sędziach i innych dostojnikach ziemskich i przetrwali nieco epokę ustanowienia wojew. ruskich, ale z tytułem oznaczającym coraz dokładniej ich stanowisko i powołanie: bo oto Przecław z Leszec pisze się w r. 1433 „Wojewoda castri Leopoliensis" (A. V, 72), a w 1437 już wyraźniej „Burgrabius castri Leopol." (A. V, 87). A więc z owego wojewody wyłonił się burgrabia czyli podstarości grodowy, przewodniczący wszędzie w zastępstwie ssty sądowi grodzkiemu. W początkach maja 1433 widzimy na sstwie: 21) Wincentego Szamotulskiego h. Nałęcz; po nim 1440 r. 22) Rafała z Tarnowa h. Leliwa, a zaraz 1441 r. 23) Rafała Odrowąża ze Sprowy h. własnego, i już w czerwcu tego roku 24) Piotra Odrowąża (od 1438 wojewodę ruskiego). Ruś i Lwów tak były wtedy zidentyfikowane, że Piotr tytułował się na przemian dowolnie: wojewodą ruskim lub lwow., sstą ruskim lub lwow. Oba te dostojeństwa przeszły po nim na jego brata 25) Andrzeja. Kazim. Jagiellończyk zaczął stopniowo obcinać jego władzę i tworzyć z okolic do sstwa lwow. należących odrębne sstwa. Tak widzimy już 1455 sstę grodeckiego i szczerzeckiego w osobie Jana z Kulikowa. Stanowczo złamała jednakże przemoc Odrowąża dopiero konfederacya całej szlachty ziemi lwow. i pow. żydaczowskiego z miastem L. zawarta 1464 r. (ob. wyżej). Po śmierci Andrzeja został w kwietniu lub maju 1465 r. znów sstą 26) Jan Odrowąż, oraz ssta żydaczowski. Gdy jednak szlachta przeciw temu powstała, zjechał król do L., Gliniańszczyznę wykupiono od Odrowążów i utworzono z niej sstwo gliniańskie, spółcześnie prawie założono sstwo janowskie, a Jana Odrowąża odsunięto, i uszczuplone już znacznie sstwo lwowskie nadano zapewne 1466 r.: 27) Rafałowi z Jarosławia h. Leliwa, który tytułował się po prostu „sstą lwowskim." Nowa to jest i ostatnia era przeobrażenia tej niegdyś politycznie tak przeważnej posady, a jeżeli nawet jeszcze niektórzy z następnych tutejszych sstów pisali się czasami „sstami jeneralnymi ruskimi," był to jedynie ostentacyjny archaizm. W r. 1477 zasiadł po Rafale 28) Spytek z Jarosławia h. Leliwa; w 1500 r. 29) Piotr z Mirowa Myszkowski h. Jastrzębiec; 1501 obejmuje je 30) Stanisław z Chodcza h. Poraj; po jego śmierci 1529 r. 31) Otton, a po nim 1535 r. 32) Stanisław ze Sprowy Odrowąż. Odebrano mu wszakże sstwo na sejmie 1537 i otrzymał je podkomorzy lwowski 33) Mikołaj z Fulsztyna Herburt Odnowski h. Pawęża. Po zgonie jego otrzymał sstwo zaraz w 1555 r. brat jego żony 34) Zygmunt z Bóbrka Ligęza h. Półkozic. Po nim następowali: 35) Piotr Barzy z Błożwi h. Korczak 1559 r.; 36) Andrzej, brat poprzedniego od 1570 r.; 37) Mikołaj z Fulsztyna na Dobromilu Herburt 1572; 38) Mikołaj z Wielkich Kończyc Mniszech od 1589; 39) Jerzy, syn poprzedniego, od 1596; 40) Stanisław Bonifacy, syn poprzedniego, od 1613, pamiętny z namiętnych wybryków i ustawicznych z miastem zatargów; 41) Andrzej Mniszech, wnuk Mikołaja, od 1645; 42) Hieronim Adam Sieniawski h. Leliwa od 1648; 43) Mikołaj, syn Andrzeja Mniszcha, od 1653; 44) Samuel Leszczyński h. Wieniawa w 1658; 45) Jan Mniszech od marca 1658 do 1675; 46) Jan Cetner h. Przerowa od 1676; 47) Mikołaj Hieronim Sieniawski od 1680; 48) Adam Mikołaj, syn poprzedniego od 1685; 49) Stefan Potocki

h. Pilawa z linii t. zw. prymasowskiej, od 1727; 50) Joachim, syn poprzodniego, od 1730; 51) książę Karol Radziwiłł (Panie Kochanku) posiadał sstwo już 1757 r.; 52) Eustachy Potocki z linii t. zw. hetmańskiej od października 1762; 53) Antoni Potocki, stryjeczny brat poprzedniego, od sierpnia 1767; 54) Jan Kicki h. Gozdawa od 1769. Starościńska jego władza skończyła się po zaborze w r. 1773, ponieważ nie chciał złożyć przysięgi poddaństwa rządowi austryackiemu. Sstwo lwowskie posiadało 22 wsi okolicznych, mianowicie: Zniesienie, Laszki, Prusy, Skniłów, Kozice, Jemelnę, Mikłaszów, Borszczowice, Kamienopol, Biłkę królewską, Zuchorzyce, Zadwórze, Połonicze, Zeniów, Podborce, Rokitno, Smereków, Błyszczywody, Turynkę, Wielkiepole, Zalesie i Stracz. Przysługiwały staroście krom tego różne prawa w Łozinie, Jaśniszczach, Pustej Rokietnicy, a do robót poddańczych z kilku innych gmin, jakoto: Dobrzan, Karaczynowa, Sokolnik. W samem zaś mieście posiadał grunta, młyny, browary, łaźnię i poddanych na Podzamczu, pobierając oraz znaczne czynsze z miejskich łanów, młynów, browarów, sklepów, kramów, szynków, jatek, rybaków i 2 dorocznych targów i jarmarków. Sstа Eustachy Potocki wyrobił sobie jeszcze na sejmie 1764 r. przyłączenie do sstwa lwow. dóbr Żyrawki, Sołonki mniejszej i większej. Nie dziwić się więc, że posada sstу lwow., przedstawiająca prócz znakomitego w kraju stanowiska i władzy w jego stolicy, tak ogromne materyalne korzyści, bywała od największych nawet panów pożądaną i sowitą w rękach królewskich nagrodą dla zasłużonych lub odznaczeniem dla ulubieńców. Czyt. Dzieduszycki „Staros. ruscy i lwowscy“ w Dod. tyg. do Gaz. lwow., 1869, № 7; tenże „Staros. ruscy i lwow.“ w Unii, 1871 № 4, 5, 6 i w Przewod. nauk. i liter. 1875, str. 428 do 445;—Czemeryński „Dobra kor.,“ dział I, str. 156;—„Lustratio capitaneatus Leop. A. d. 1503“ Rkp. w arch. miejs. II oddz., fasc. 503; „Acta terminorum terrestrium Leopol. 1684—1780“ Rkp. w Bibl. Ossol. № 2493; „Acta castri inferioris Leopol. od 1628 do 1784“ Rkp. tamże № 2494 do 2497; „Acta tribunalis Leopol. 1775—93“ i „Acta gubernii 1772 — 1785“ Rkp. tamże № 2498. *Ludwik Dziedzicki.*

Lwów. Tak zowią niekiedy wś Lwówek, pow. gostyński, i m. Lwówek, pow. bukowski. (T. n. wś wymienia Liber ben. Łaskiego pod Kruszyną, dzis. pow. noworadomski, I 523).

Lwów, niem. *Loewenberg*, dok. *Lemberg*, *Lempergk* i *Lümberg*, m. pow. na Szląsku, w okr. reg. lignickim, nad rz. Bobrawą, o 14 mil od Wrocławia, ma 5000 mk., szkołę realną I rzędu, 4 jarmarki, handel zbożowy, kilka fabryk tkackich, dwa kościoły katol., jeden ewang.; była tu warownia, po 1818 r. zniesiona. Jestto miasto b. dawne, na wzór jego prawa miejskie w Polsce dawano (por. *Kęty*). W wojnie 30-letniej L. dużo ucierpiał. W r. 1813 d. 19 lipca i 21 sierp. wojska rossyjskie pobiły tu Francuzów. Napoleon tegoż roku dowiedział się tu, że mu i Austrya wojnę wypowiada. D. 30 sierp. co rok obchodzi się tu święto zwane „świętem Blüchera.“ *Powiat lwowski* zajmuje 13.5 mil kw. rozl. i ma 67055 mk., przeważnie ewang. Okolica górzysta, w najwyższych swoich punktach na gorach izerskich mocno zalesiona, w niżej położonych posiada piękne łęgi i urodzajne pola. Kwitnie tu hodowla bydła. Mieszkańcy utrzymują bardzo dużo kóz. Z ziemi wydobywają gips, wapno, glinę, węgiel kamienny; są i dwa źródła mineralne. Przemysł stanowią: uprawa lnu, przędzalnie, tkactwo, zegarmistrzowstwo, koronkarstwo, papiernictwo, szklarstwo. Główne miejscowości w powiecie: Wleń, Liebenthal, Greiffenberg, Friedeberg, Flinsberg, Querbach, Plagwitz, Neuland, Holstein.

Lwów, węg. *Livov*, wś w hr. szaryskiem, 385 mk.

Lwówek, wś, pow. gostyński, gm. Sanniki, par. Gombin. Znajduje się tu dom modlitwy braci morawczyków i szkoła początkowa 1-kl., domów murow. 76, drew. 1, mk. katol. męż. 2, kob. 5; ewan. męż. 336, kob. 325; morawczyków męż. 120, kob. 130; żydów męż. 3, kob. 4. Ogółem męż. 461, kob. 464. Wieś ta posiada gruntu mr. 1356, w tem ziemi or 1246, pastw. i nieużyt. 110. W 1827 r. wś rząd. 59 dm., 489 mk. *W. W.*

Lwówek (Lwiwok, al. Ułhuwek), grupa domów w Szczercu, pow. Rawa ruska.

Lwówek, niem. *Neustadt bei Pinne*, mstо, pow. bukowski, otoczone niziną sapowatą i łąkami obfitującemi w torf; w r. 1881 miał 2466 mk., 666 ewan., 1346 katol., 445 żydów; w r. zaś 1871 było: 247 dm.; 2456 mk.: 636 katol., 1280 katol., 540 żydów. Katolicy są przeważnie (przeszło 1000) Polakami. Kościół katol. par. dekanatu lwoweckiego; kościół protest. par. dyecezyi międzychodzkiej; synagoga. Szkoła elementarna kilkuklasowa, kat. i protest.; 449 analf. Mieszkańcy trudnią się sukiennictwem, garbarstwem, handlem zbożowym i handlem bydła; w okolicy uprawia się chmiel, jest 7 gorzelni parowych. Cztery jarmarki. W pobliżu w dom. Posadowie wśród parku wspaniały jest pałac, w którym się mieszczą bogate zbiory starożytnej broni i innych ciekawych pamiątek przeszłości. W mieście jest kasa oszczędności miejska; bank ludowy; urząd celny; urząd pocztowy trzeciej klasy, stac. telegraf., stac. kol. żel. w Nowym Tomyślu o 18 kil.; od Poznania odległość wynosi 52 kil. W r. 1811 w L. dm. było 223, a 1459 mk.; w r. 1837: 2,449 mk. L. w dawnem województwie poznańskiem po-

łożony, był w XVI wieku własnością linii lwoweckiej familii Ostrorogów; później należał do Grudzińskich, Pawłowskich, Buińskich, a obecnie do Łąckich. Kościół par. katol. już istniał w XV wieku. Pierwotna jego erekcya, jak wspomina Łukaszewicz, zaginęła. Jerzy Ostroróg przeto, dziedzic L., nadał mu nową około r. 1600. Ten sam Ostroróg, kasztelan międzyrzecki, ustanowił przy nim kolegium mansyonarzy. Pierwiastkowy kościół był drewniany; ale już w pierwszej połowie XVI wieku stanął gmach murowany, nakładem Ostrorogów, który w głównej części dotąd się utrzymuje; kilkakrotnie pożarem zniszczony, uległ rozmaitym wewnętrznym i zewnętrznym zmianom. Na kościele dwie są wieże, pierwsza mniejsza nad wielkim ołtarzem, w r. 1776 restaurowana i pokryta gontami na czerwono malowanemi; druga przy wnijściu do kościoła, o wiele okazalsza; wieża ta jednakże od pożarów w latach 1636, 1696 i 1783 bardzo ucierpiała, a nadto starością zniszczona wymagała w ostatnich czasach gruntownej naprawy. Kościół nosił tytuł Wniebowzięcia N. Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela i Ewangelisty. Z dawniejszych pamiątek znajduje się tylko we framudze nad zakrystyą naczynie blaszane pozłacane w kształcie serca za szkłem w ramy oprawne, nad którem na marmurze umieszczony jest napis: „J. W. hrabi z Werbna Pawłowskiego, biskupa niochcńskiego, oficyała general. archidyakon'a poznańskiego pasterza kościoła tego". Pawłowski ten, archidyakon pszczewski i proboszcz w Lwówku, Stężycy i Błotnicy, posiadał Lwówek wspólnie z ojcem Adamem Pawłowskim, kasztelanem biechowskim, około r. 1740. Poczem następuje siedm wierszy polskich na jego cześć i wzmianka, że tu jego serce leży. Oprócz kościoła parafialnego, w Lwówku były jeszcze cztery kościoły: 1) Św. Katarzyny, wystawiony przez obywatela bukowskiego, Mikołaja Morek, w XV wieku; erekcyą potwierdził roku 1458 Andrzej z Bnina, biskup poznański; w r. 1787 k. ten już nie istniał; wznosił się na przedmieściu. 2) Św. Barbary, stał także na przedmieściu, wystawiony przez mieszczan lwoweckich w r. 1531. 3) Św. Krzyża, zapewne wystawiony około połowy XVII w., był murowany; z dwóch poprzednich kościołów przeniesiono r. 1779, gdy upadkiem groziły, obrazy do k. Św. Krzyża i z niemi obligacye duchowne. 4) Św. Ducha, stanął r. 1430 staraniem Sędziwoja Ostroroga, wojewody poznańskiego, ówczesnego dziedzica Lwówka. Jan Latalski, biskup poznański, ustanowił r. 1529 przy kościołku probostwo, a Wojciech Polaczek, ówczesny burmistrz, uposażył je podług dawnej erekcyi. Kościół był murowany, kaplica tylko przy nim drewniana. W parafii lwoweckiej znajduje się nareszcie kaplica w Posadowie, wspominana w wizycie Gliszczyńskiego z r. 1785. L. jest miejscem urodzenia Andrzeja Wolana, autora dzieł polemicznych protestanckich, gorliwego obrońcy kalwinizmu na Litwie. W dawniejszych czasach miasteczko słynęło z dobrego piwa. W XVIII wieku mieszkańcy odznaczali się talentem w muzyce; muzykanci lwoweccy objeżdzali cały kraj, wszędzie gościnnie podejmowani. Por. *Józefowo.* *M. St.*

Lwowszczyzna, dwór nad rz. Sosą, pow. wiłkomierski, okr. polic rogowski, o 63 w. od Wiłkomierza; młyn wodny (1859). Majętność dziedziczna Siliniczowej.

Lwthen (dok.), ob. *Leuthen.*

Ly..., por. *Li...* i *Lie...*

Lyanth, w dokum. nazwa wsi Lądek, pow. słupecki (Łaski, Lib. ben. I, 293).

Lyben... (dok.), ob. *Lieben...*

Lybenwalt, *Lybewalde* (dok.), ob. *Rywałd.*

Lybnow (dok.), ob. *Lubnow.*

Lycbic (niem.), ob. *Łysbice.*

Lyck (niem.), *Lyckfort*, *Lyckfluss*, ob. *Ełk.*

Lydiehof (niem.), folw. dóbr Hoszyce W., pow. raciborski.

Lydogniahütte (niem.), ob. *Łydogna.*

Lyecaschino (dok.), nazwa Lekaszyna w par. Wilamów.

Lyeczynoga. Lib. ben. Łaskiego, II 35, zowie tak pole we wsi Brzezie, pow. pleszewski.

Lyemyelnyk (dok.), właść. Imielnik w par. Dobra (Lib. ben. Łaskiego II, 380).

Lyen (dok.), ob. *Górale.*

Lyestnica (dok.), *Leśnica* (?), nazywało się kiedyś jezioro nad Wisłą, opodal miasta Fordonu (przedtem Wyszogrodu), pow. bydgoski. Od dawna było własnością prob. wyszogródzkiego. Aż do jeziora L. ciągnęła się podówczas łacha od Wisły, zw. Stara Dobrzyca, również własność proboszcza. L. zachodzi w dokumen. XIII w. Ob. Varia acta, ręk. w arch. w Peplinie, str. 4

Lygijowie, *Ligiowie*, *Ługanie*, to samo co *Łużycanie*, lud który niegdyś zamieszkiwał ługi (łąki) t. j. łęgowate pola między Odrą a Wisłą (W. A. Maciejowski). Pisali też o nich: Wojciech Kętrzyński i Wojciechowski „Chrobacya."

Lygischau (dok.), oznacza *Elgiszewo*, wś położoną nad Drwęcą, w pow. toruńskim. R. 1293 biskup kujawski Wisław otrzymał tę wieś na własność w zamian za inne dobra krzyżakom ustąpione. Jezioro opodal położone, zwane Okonin, także do tej wsi należało. Nieznany autor dzieła Gesch. des Culmerlandes, str. 28, fałszywie nazwę Lygischau odniósł do wsi Lisewa, w pow. brodnickim.

Lykawa, ob. *Likawka.*

Lykkosen (dok.), ob. *Likusy.*

Lykusen (niem.), ob. *Likusy.*

Lyna, *Leyne*, dawna krzyżacka przezwa wsi

Górale i Buggóral w pow. brodnickim. Ob. *Łyna.*

Lynau (dok.), ob. *Górale.*

Lyne (dok.), właśc. *Linne* w par. Dobra.

Lyne (dok.), wś, zachodzi w połączeniu ze wsią Tuchlinem. R. 1354 Kirsilices, komtur gdański, uczynił zamianę dóbr z Janem, synem Wernikona, podług której ustąpił mu wieś swoją Tuchlin w pow. kartuskim, dla zakonu zaś nabył wieś Lyne. Trudno teraz osądzić, jakąby wieś dzisiejszą owo Lyne oznaczało, gdyż pod taką nazwą nie zachodzi. Przypuszczamy, że zniemczona Lyne jest dzisiejsza wieś Linia, nieco na północ od Tuchlina położona, w pow. wejherowskim. Ob. Dregera odpisy w arch. w Peplinie str. 61.

Lynde (dok.), ob. *Lipa.*

Lyndenaw (dok.), ob. *Linowo.*

Lynietz (niem.), ob. *Łyniec.*

Lynken (dok.), ob. *Linki.*

Lynoffen (dok.), ob. *Linowe.*

Lynoffz (dok.), ob. *Linowiec.*

Lynow (dok.), ob. *Linowo.*

Lynowitz (niem.), ob. *Linowiec.*

Lynsk (dok.), ob. *Liński.*

Lyntupy, właśc. *Łyntupy* (ob.).

Lyobomyerz (dok.), ob. *Lubomierz.*

Lyobotin, wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Popradem i na granicy Galicyi; kościół katol. parafial., lasy, młyn wodny, tartak, 660 mieszkańców. *H. M.*

Lyp..., por. *Lip..., Leip...*

Lypchin (dok.), ob. *Lipinki.*

Lypenitz (dok.), ob. *Lipienica.*

Lypiensken (niem.), ob. *Lipińskie.*

Lypow (dok.), ob. *Lipów* i *Lipowo.*

Lypowsken (niem.), ob. *Lipowskie.*

Lyppa, *Lyppe* (dok.), ob. *Lipa.*

Lyppina (dok.), ob. *Lipina.*

Lyppow (dok.), ob. *Lipowa.*

Lypschin (dok.), ob. *Lipno.*

Lysche Skornye (dok.). Tak w Lib. ben. Łaskiego nazwana *Łyskornia* (ob).

Lysenitz (dok.), ob. *Lisienica.*

Lyserort (niem.), ob. *Lyzerort.*

Lyskowo (dok.), ob. *Lisków.*

Lyssag (dok.), ob. *Łysakowo.*

Lyssen (niem.), ob. *Lisy.*

Lysscwen (niem.), ob. *Lisewo.*

Lyssken (niem.), ob. *Liski.*

Lyssniewo (niem.), wś, pow. kartuski, ob. *Łyśniewo.*

Lyssovycze (dok.), ob. *Lisiewice.*

Lyssowicze (dok.), ob. *Lisowice.*

Lyssowo (dok.), ob. *Lisewo.*

Lyssyce (dok.), ob. *Lisice.*

Lyssyeyamy (dok.), ob. *Lisiejamy.*

Lystina (dok.), ob. *Lisina.*

Lyszeiten (niem.), ob. *Lisseiten.*

Lyszken (dok.), ob. *Liski.*

Lysz..., por. *Lyss...*

Lythandra (niem.), kopalnia węgla kamiennego, pow. bytomski, w t. zw. Schwarzwaldzie.

Lyzalicz. Tak 1342 r. zwała się wś Leiscwitz, pow. olawski.

Lyzerort, przylądek w Kurlandyi (ob. t. IV, 898; V, 357).

Lża, rz., ob. *Łża.*

Ł.

(Nazwy pod *Ł.* przypadkowo opuszczone znaleść się powinny pod *L*).

Łaba, st. dr. żel. Kałkuny-Radziwiliszki, między Poniewieżem a Szadowem, o 35 w. od Radziwiliszek, o 162 od Kałkun.

Łaba, *Łab, Elba, Elbe, Albis.* Źródła na zachodnim stoku Karkonoszów (Riesengebirge) w Czechach, nad granicą szląską: do ujścia Mołtawy płynie w kierunku zachodnim, potem go zmienia na północno-zachodni. Płynie na Kralowy Hradec (Königgrätz), Lutomierzyce, Drażdżany (Drezno), Misznę (Meissen), Strzelę, Białogórę (Belgern), Serbiszty (Zerbst), Dziewin (Magdeburg) i pod Hamburgiem wpada do morza Północnego. Długość biegu 156 mil g., w prostym kierunku od źródeł do ujścia 70, więc rozwój brzegów większy niż 2. Obszar dorzecza 2800 mil kwadr., spławność $^7/_8$. Żeglowna od Miszny. Wpadają do niej: Lewe dopływy: Aupe, Upa, Upawa; Mettau, Metawe, Metuja; Adler, Orlice; Laucna; Chrudimka; Dubrawa, Doubrava; Mołdawa, Moldau, Wltawa; Eger; Biela; Mulda; Saale, Solawa, Soła, Sale; Ohre; Tanger; Aland; Jeetze, Jesna, Jeża; Ilmenau, Łunia. Prawe dopływy: Cydlina; Iser; Wessnitz, Wiosennica; Czarna Elstera, Cz. Halsztrow; Ehle; Hawel, Hawola, Habowa lub Chabowa; Stepenitz, Stopnica; Löcknitz, Łunkino, Łęczna; Elde, Eldena; Schale; Delvenau; Bille; Alster; Pinnau; Krickau; Stör.

Łaba, rz., ob. *Cieszonki* i *Głuszyn*.

Łabaciszki, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 6 dm., 71 mieszk. katol. (1866).

Łabacz (dawniej zwany *Łobaciec*), wieś w pow. brodzkim, 22 kil. na płd.-zach. od Brodów, 8 kil. na płn. od sądu powiat. w Olesku, tuż na wsch. od urzędu poczt. w Sokołówce a 8 kil. na zach. od najbliższej stacyi kolejowej w Zabłotcach. Na płn. leży Turze, na wsch. Czechy i Czyżki, na płd. Kąty. Wody płyną do Styru za pośrednictwem Baczki (ob.), wchodzącej tu od płd. z Brachówki (części Kątów) a płynącej na płn. zrazu środkiem płd. części obszaru, a potem wzdłuż granicy zach. Na granicy płn.-zach. rozlewa się potok w wąski podługowaty staw, sięgający aż do Sokola. W płd. części wsi wpada do Baczki kilka strug mniejszych od praw. i lew. brzegu. Ta część obszaru jest oraz bagnista i zwie się Stawiskiem. Lasy zajmują część płn.-wsch., gdzie najwyższe wzniesienie wynosi 250 m. Chaty wiejskie leżą na praw. brzegu Baczki, począwszy od miejsca, gdzie ona tworzy granicę zach., tuż koło Sokołówki. W płd.-wsch. stronie obszaru leży osada Rosocha (al. Rosochy). Własn. więk. (Władysława Gniewosza) tutaj i w Raźniowie ma roli ornej 131, łąk i ogr. 901, pastw. 85, lasu 308 mr.; własn. mniej. roli ornej 365, łąk i ogr. 519, pastw. 8, lasu 9 mr. W r. 1880 było 157 mk. w gminie, 23 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. gr.-katol. w Czyżkach, rzym.-katol. w Olesku. *Lu. Dz.*

Łabaj, os. nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. Czołowo, par. Wrząca Wielka; odl. od Koła w. 2; dm. 1, mk. 6.

Łabakolna, zaśc. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 17 w. od Trok, 2 dm., 18 mk. katol. (1866).

Łabaniszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk., z tego 5 prawosł., 6 katol. (1866).

Łabardzie 1.) dwór, pow. rossieński, par. Kołtyniany, własność Puzyrewskich, o 107 w. od Rossień. Zarząd gminy włośc. z 1875 dusz złożonej. 2.) **Ł.**, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Łabary, ob. *Linków*.

Łabaukszty, wś, pow. rossieński, par. gawrańska.

Łabazy, wś, pow. zasławski, i folw. należący do zasławskiego klucza dóbr sławuckich.

Łabejki, folw. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 70 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Łabejki, dwór, pow. wiłkomierski, par. leluńska, własność Buttlera.

Łabejki, ob. *Rozaliszki*.

Łabejszyszki, folw. szlach. nad jez. Urnis, pow. wileński, 3 okr. adm., o 48 w. od Wilna, 1 dm., 23 mk. katol. (1866).

Łabenka, rz., dopływ Szczary z praw. strony, uchodzi poniżej Myszanki.

Łabeńszczyzna, wś w pow. mińskim, w gm. zasławskiej, o milę na północo-zachód od Zasławia, nad rzeczułką, małym dopływem Moczyny, ma osad 8, grunta dobre; miejscowość wzgórkowata, okolica niegdyś leśna, teraz z lasów opustoszona. *Al. Jel.*

Łabęcki, kopalnia węgla, ob. *Dąbrowa górnicza*.

Łabędki, niem. *Labendiken*, według Kętrz. wś w pow. świeckim położona, w nowszych skorowidzach nie jest umieszczona; na mapach wojsk. podana jako wybud. do Rynkówki, w okolicy lesistej i bagnistej, blisko granicy pow. kwidzyńskiego. R. 1789 osada ta istniała i znajdowała się w posiadaniu Białochowskich.

Łabędy, wś, pow. mławski, gm. i parafia Stupsk.

Łabędź 1.) wś włośc. i os. karcz., pow. noworadomski, gm. Koniecpol, par. Borzyków. Ma 24 dm., 158 mk., ziemi włośc. 179 mr. W 1827 r. 16 dm., 73 mk. Należała do dóbr Radoszewnica. 2.) **Ł.**, kol. i os. fabr., pow. pińczowski, gm. Sancygniów, par. Działoszyce. Jest tu fabryka cykoryi, która w 1876 r. wyrobiła 30000 pudów, wartości 20000 rs. Kol. Ł. należała do dóbr Chmielów (ob.) i od 1846 założyli ją osadnicy Żydzi na 163 morgach. Gospodarstwo rolne idzie tu żydom bardzo pomyślnie. Zajmują 10 dm. Ludność żydowska wynosi dusz 102, chrześciańska 28. Obok Ł. leży kol. Ksawerów (ob.).

Łabędź, pow. cieszanowski, ob. *Dzików*.

Łabędź, rus. *Lebied, Żybed* (ob.).

Łabędź, niem. *Labenz*, wś i folw., pow. chełmiński, przy trakcie bitym chełmińsko-wąbrzeskim, w okolicy lesistej, pół mili od Wąbrzeźna. Parafia i poczta Wąbrzeźno, szkoła w miejscu. *a.*) wś ma 466 mr. ziemi, 20 bud., 8 dm., 65 ew. *b.*) folw. do Trzcianka 253 mr. ziemi, 19 bud., 4 dm., 23 kat., 24 ew.

Łabędź al. *Ohros*, niem. *Labens*, dobra w pow. olsztyńskim.

Łabędź, niem. *Labenz-See*, jezioro, pow. suski, podłużne, z odnogą jakoby szyją wyciągniętą łabędzia, skąd nazwa prawdopodobnie wzięta, ciągnie się z północy na południe; długie około $^3/_4$ mili. Za pomocą małej wypływającej strugi z jeziorem iławskiem (Eylenz See), a znowu przez strugę Iławę (Eylenz Fluss) z wielkiem jeziorem Jezierze (Geserich See) i rzeką Drwęcą połączone. Istnieje projekt, który ma być wkrótce urzeczywistniony, żeby kanał elbląsko-mazurski (Elbing-oberländischer Canal), sięgający jeziorami aż do Iławy, dalej przedłużyć aż na południe, za pomocą tegoż jeziora Łabędzia, strugi Iławy i Drwęcy, tak żeby spławne koryto doszło aż pod Nowe miasto do Bratyana. Brzegi jeziora Ł. są po większej części lesiste i bagniste, ze wschodniej strony wyniosłe. Z pobliższych wiosek leżą tu: Rudzicz, Kaspendorf, Windyki, Kamień, Schönsee, Nowa wieś, Louisenseegen i Karłowo. Na wschodnim brzegu kolej żel. toruńsko-wystrucka z przystankiem w Rudziczu.

Łabędź, jez, ob. *Godki*.

Łabędzianka, ob. *Krasnoborka*.

Łabędzia Wyspa, ob. *Dryczew*.

Łabędzie 1.) kol., pow. kolski, gm. Karszew, odl. od Koła w. 21; dm. 7, mk. 70. 2.) **Ł.**, wś i folw., pow. turecki, gm. Bartochów, par. Warta (Łaski, Lib. ben. I, 410); odl. od Turku 43 w.; wś ma dm. 7, mk. 67, os. 19, mr. 56; folw. dm. 3, mk. 59, mr. 430. W 1827 r. 5 dm., 48 mk. 3.) **Ł.**, wś, par. Charłupia M., pow. sieradzki, istniała w 16 wieku, wspominają Łaski, Lib. ben., I 437.

Łabędzie, jez., ob. *Lebiedine*, w półn. części pow. grodzieńskiego, między Kotrą a Pyrrą.

Łabędziów, wś, pow. kielecki, gm. Morawica, par. Lisów. Posiada łomy marmuru ciemnego. W 1827 r., wś poduchowna, miała 29 d m., 239 mk.

Łabędziowe jezioro, we wsi Przywitowo, pow. rypiński, dawniej posiadało znacznie większe rozmiary i głębokość, obecnie w lecie wysycha zwykle i zamienia się na bujną łąkę.

Łabętnik, wś i folw., pow. augustowski, gm. Bargłów, par. Rajgród. Odl. 16 w. od Augustowa, ma 26 dm., 255 mk. W r. 1827 wś rząd., 22 dm., 131 mk.

Łabgiry, dwór, pow. rossieński, par. erźwiłkowska. Własność Kajsarowej. R. 1370 Krzyżacy pod wodzą Henryka v. Kniprode splądrowali okolicę Ł. Dobra Ł., w pow. rosieńskim i kowieńskim, mają z folwarkami 14368 dzies. ziemi.

Łabiawa, ob. *Labiawa*.

Łabiedzie, ob. *Łebiedzie*.

Łabińce, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 110 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk. starowierców.

Łabisica, niem. *Labschütz*, wś, pow. mielicki, nad potokiem do Baryczy płynącym, par. Gross-Bargen; należy do dóbr strabórskich.

Łabiszyn, niem. *Labischin*. 1.) miasto, pow.

szubiński, o 24 kil. od Bydgoszczy, składa się z dwóch Notecią od siebie oddzielonych części, ze starego i nowego miasta; w okolicy rozległe są łąki nadnoteckie i znaczne lasy. Klimat wilgotny. Dwie miejscowości: a) Stare Miasto b) Nowe Miasto. W r. 1881 było 2642 mk.; 1076 ew., 1063 kat., 503 żydów; w r. 1875 było 2382 mk.; w r. zaś 1871: 293 dm.; 2410 mk., 981 ew., 841 kat., 587 żydów. Mieszkańcy trudnią się handlem drzewa, gorzelnictwem; dość znaczna jest liczba szewców i garncarzy. Siedziba komisarza obwodowego. Sąd okręgowy należy do sądu ziemiańskiego bydgoskiego. Kościół kat. paraf. dekanatu inowrocławskiego jest to dawny klasztor reformatów; kośc. protestancki paraf. dyecezyi szubińskiej; synagoga. Szkoła rektorska, szkoła elementarna kilkoklasowa, 633 analf. Lekarz praktyczny, apteka. Urząd pocztowy trzeciej klasy, stac. telegraficzna; gościniec prowadzi z Mogilna przez Barcin i Ł. do Bydgoszczy. Stac. kol. żel. Chmielniki (Hopfengarten) o 13 kil. Komunikacya wodna zyskała w ostatnich latach przez uspławnienie Noteci, iż teraz statki płyną bez przeszkody od jeziora Gopła aż do kanału bydgoskiego lub dolną Notecią aż do ujścia. W r. 1811 Ł. miał 202 dm., 1390 mk.; w r. 1831 230 dm., 1978 mk.; 820 ew., 557 katol., 601 żydów. Początki Ł. sięgają zapewne XII lub XIII wieku, kiedy książęta stawiali warownie przeciw Pomorzanom, a mianowicie przeciw Nakłu, głównej siedzibie tych groźnych sąsiadów. Ł., położony śród błót Noteci, z natury obronny, należał niezawodnie do ważniejszych z pomiędzy tych warowni. O Ł. skreślił krótką monografią ks. kan. Polkowski nakładem biblioteki lubostrońskiej; Poznań 1876. Z niej czerpiemy głównie szczegóły historyczne o Ł. Pierwsza piśmienna wzmianka o Ł. znajduje się w erekcyi kościoła w Trębkach, w dawnej dyecezyi poznańskiej, teraz gostyńskiej. Podpisani są tam: Comites de Trębki, de Łabiszyn i t. d. r. 1376. We Wspomnieniach Wielkopolski Ed. Raczyńskiego II, 400, jest o tem wzmianka. W kodeksie dyplomatycznym Rzyszczewskiego pod r. 1362 Wojciech, wojew. kujawski, jest wspomniany jako właściciel Ł. Podług dokumentu z r. 1558 wojew. brzesko-kujawski Maciej, dziedzic Ł. h. Prawdzic, zbudował tam zamek i stale zamieszkał r. 1376. W czasie kiedy Wielkopolska, za panowania Ludwika, rozdzieliła się na dwa wrogie sobie stronnictwa, Nałęczów i Grzymalczyków, ponawiały się dość często wycieczki z „zamków Łabiszyna," jak Naruszewicz pod r. 1383 wspomina; dziedzicem był wtedy Albert, wojew. kujawski. Wycieczki te dochodziły do Gniezna, Kłecka, Żnina, Kiszkowa, Wronek, Szamotuł, Buku i Grodziska, a na nich okropne zdzierstwa i zbrodnie się popełniały. W tymże roku, jak się z kroniki Bielskiego przekonywamy, stronnicy Domarata zdobyli zamek łabiszyński, prócz tego Pakość, Nakło i wszystkie okoliczne włości splądrowali. Po pamiętnej bitwie grunwaldzkiej r. 1410 król Jagiełło z dnia 2 na 3 listopada nocował w Ł. (Długosz, IV, 97), a za Kazimierza Jagiellończyka r. 1465 wojska królewskie i zaciągowe stały tu obozem (Długosz, V, 383). W r. 1594 Stanisław Latalski, dziedzic Ł., kalwin, dla swoich spółwyznawców wystawił na przedmieściu łabiszyńskiem, na wzgórzu, kościół drewniany, który później na prośbę biskupa kujawskiego, kanclerza wielkiego koronnego Andrzeja Lipskiego r. 1627, przez ówczesnego dziedzica Jana Opalińskiego, wojewodę kaliskiego, sstę inowrocławskiego, na kościół katolicki został obrócony i oddany księżom reformatom sprowadzonym z Pakości. Oprócz tego kościoła był jeszcze kościół parafialny pod tytułem św. Mikołaja, kościół św. Krzyża i kościół ś. Jana Chrzciciela. Zaginęły, niestety, dokumenta, z którychby wykazać można dokładnie, kiedy i przez kogo były wystawione. R. 1655 Szwedzi zajęli Ł., a Karol Gustaw, król szwedzki, stanął kwaterą w klasztorze reformatów. Utrzymuje się tradycya, że w czasie obiadu, który pożywał w refektarzu, zobaczył na obrazie odmalowanego dyabła w niemieckim ubiorze, kuszącego Pana Jezusa, i że swemu przybocznemu malarzowi kazał zmienić odzież niemiecką dyabła na polski strój; dla zbytecznego jednakże pośpiechu artysty świeżo namalowana karabela polska nie zakryła końca dawniejszej szpady niemieckiej. Przez długi czas przechowywał się ten obraz w zakrystyi kościoła księży reformatów, ale teraz bez śladu zniknął. R. 1657, gdy Szwedzi powtórnie przez Ł. przechodzili i przed wyjściem zwyczajem swoim miasto ogniem zniszczyć zamierzali, wtedy ówczesny gwardyan księży reformatów Zyg. Trzciński, powitawszy na rynku miasta króla szwedzkiego piękną mową łacińską, wyjednał dla miasta przebaczenie, i Szwedzi wyszli, nie wyrządziwszy mieszkańcom żadnej szkody. R. 1687 pożar, jaki powstał z niewiadomej przyczyny, obrócił w perzynę kościół drewniany i klasztor reformatów. W latach od r. 1707 do 1711 straszliwe morowe powietrze nawiedziło Łabiszyn. R. 1720 kościół i klasztor reformatów powtórnie pogorzał. Wnet jednakże hojnością dobroczyńców dźwignął się z gruzów i panuje dotąd nad miastem, wzniesiony na pięknem wzgórzu; od r. 1818 jest kościołem parafialnym. Dawniejszy kościół paraf. spłonął przy pożarze miasta r. 1761, i już go nie odbudowano. R. 1794 d. 25 września Prusacy pod dowództwem porucznika huzarów Bajera obwarowali się w klasztorze reformatów, skąd

29 września Madaliński, Dąbrowski, Lipski i Rymkiewicz, generałowie polscy, wtargnąwszy do Ł., wypędzili nieprzyjaciela i nazajutrz stanowcze odnieśli zwycięstwo nad pruską piechotą, będącą pod dowództwem Szekelego. Ścigali ją aż do Bydgoszczy, gdzie do reszty została rozbita i tamże sam Szekeli, śmiertelnie ranny, 4 paździer. życia dokonał. Wzgórze pod Ł., gdzie najzacięciej walczono, ludność miejscowa nazywa dotąd górą Szekelego. R. 1825 wielki pożar znowu całe miasto pochłonął. R. 1848 w kwietniu oddział huzarów pruskich, naprowadzony przez dzierżawcę Pszczółczyna Sydowa, napadł na garstkę obywateli polskich, którzy wielkopolanom na pomoc przybyli, pod Zdzierskami. Antoni Dzierzgowski, Leon Lipski i Ignacy Sułkowski zginęli; 9-ciu zrąbano tak, że w kilka dni pomarli; resztę wzięto do niewoli i na rynku łabiszyńskim pałaszami zsiekano, a potem do fortecy poznańskiej odstawiono. Z Ł. pochodził dość znaczny zastęp znakomitych mężów, zaszczyt czyniących nie tylko miastu, lecz i całemu krajowi. I tak w XV w. wymieniają Macieja z Ł., rektora akademii krakowskiej, który r. 1449 u bramy katedry na Wawelu powitał piękną mową Zbigniewa Oleśnickiego, bisk. krakowskiego, którego papież Mikołaj V zaszczycił kapeluszem kardynalskim. W tymże wieku zasłynął Andrzej z Ł., kanonik katedry krak., doktor św. teologii i prawa kanonicznego, po dwakroć rektor akademii krak. (r. 1461 i 1487), zmarły w wieku podeszłym r. 1501, autor dzieła ogłoszonego r. 1480: „O uczonych akademii krak. mężach i o losach tejże akademii", które zaginęło, ale jest wspominane przez Starowolskiego, Wiszniewskiego i innych. Mikołaj z Ł., profesor matematyki akademii krak. w r. 1491 i następnych, był nauczycielem Mikołaja Kopernika. Nareszcie Jan z Łabiszyna, kanonik katedry krak., rektor akademii, żył w połowie XVI w. Do uczonych mężów w Ł. urodzonych policzyć jeszcze należy: Anseryka Mateusza, kaznodzieję i nauczyciela w rodzinie Latalskich, którego poezye zamieszczały się w różnych pismach, jakie wychodziły z drukarni Leszczyńskiej; 2) Mikołajewskiego Daniela, superintendenta zborów ewang., który w kazaniu na pogrzebie Mikołaja Latalskiego z Łabiszyna wychwala dobrodziejstwa przez nieboszczyka zborom ewang. świadczone; 3) Hesperusa Michała, pastora zboru szkockiego, którego kazanie na pogrzebie Anny hrabianki z Łabiszyna przytoczone jest w Dykcyonarzu Juszyńskiego; 4) Jana Latalskiego z Łabiszyna, autora uczonych pism, ogłoszonych drukiem r. 1698 w Krakowie, jako to: „Panegiryk akademicki dla trzech kandydatów". W księdze Muczkowskiego: „Liber promotionum" wymieniony jest cały szereg kreowanych doktorów z Łabiszyna, pochodzących od r. 1407 do r. 1589. Majętność łabiszyńska dość często zmieniała dziedziców; najdawniejszymi byli Latalscy, z których kilku już powyżej przytoczyliśmy, a mianowicie dwóch pierwszych: 1) wojewodę brzesko-kujawskiego Andrzeja czyli Wojciecha; 2) Macieja, wojew. inowrocławskiego, który r. 1400 podpisał fundacyą akademii krakowskiej za Władysława Jagiełły; 3) był znowu Maciej, wojew. brzesko-kujawski, który zasiadał na sejmie horodelskim i podpisał akt unii r. 1413. R. 1410 w bitwie pod Koronowem dzielnie walczył przeciw krzyżakom; r. 1419 poruczono mu obronę Kujaw przeciw krzyżakom; do r. 1421 był dziedzicem. Następnie posiadali z kolei Ł.: Jan, kasztelan inowrocławski; Janusz, kasztelan gnieźnieński; Jan, bisk. poznański, krakowski, nakoniec prymas arcyb, gnieźnieński, który dobra łabiszyńskie oddał bratu Januszowi, wojew. poznańskiemu, dzielnemu wojownikowi z pod Oczakowa r. 1529, następnie jeńcowi w niewoli tatarskiej. Wykupiony przez brata Jana, odebrał znowu majętność łabiszyńską. Ostatnim dziedzicem Ł. z Latalskich był Stanisław, starosta inowrocławski, człuchowski, który posiadał Ł. aż do r. 1585. O tym samym Stanisławie już powyżej wspomnieliśmy. Gdy i on i jego bracia, Janusz i Jerzy, nie zostawili potomków męskich, linia dziedziców z rodu Latalskich wygasła. Córka Stanisława Maryanna poszła za Andrzeja Czarnkowskiego, wojew. kaliskiego, tak, iż odtąd dziedzicami zostają Czarnkowscy, h. Nałęcz, liczeni do najznakomitszych rodzin, którzy w sprawach rzeczypospolitej ważną zawsze rolę odgrywali. Dobrá łabiszyńskie, wedle dokumentu z r. 1558, obejmowały następujące miejscowości: Łabiszyn miasto, z wsiami Oporowo, Piłatowo (teraz Lubostroń), Oszirzanowo (?), Mamlicze, Kania, Smogorzewo, Zalachowo, połowę miasta Rynarzewa, Oborznią (?), Wałownicę, Smerzyno, Smerzynko, Pszczołczyno, Turczyno, połowę miasta Pakości, wsie Buczkowo, Wielką Wieś, Chrząstowo i Osiek. Czarnkowscy niedługo posiadali Ł., bo tylko do r. 1619. Przez związki małżeńskie posiadali majętność łabiszyńską wspolnie aż do r. 1644: Grudzińscy, Opalińscy; następnie Opalińscy sami ją mieli do r. 1649; w tym roku Jan Konstanty i Jan Leopold Opalińscy sprzedali ją Krzysztofowi Gębickiemu, kasztelanowi gnieźnieńskiemu. Gębiccy byli odtąd dziedzicami do r. 1764. W skutek rozgałęzienia się rodziny Gębickich zanosiło się na rozdrobnienie dóbr łabiszyńskich na kilkadziesiąt cząstek. Przeszkodził temu Franciszek Skórzewski, generał-lejtnant wojsk koronnych, mąż Maryanny Ciecierskiej, wnuczki Baltazara Ciecierskiego i Anny z Gębickich. Z tytułu swej żony, pochodzącej z rodu Gębickich, miał prawo do je-

dnej cząstki; postanowił zaś wszystkie inne nabyć od sukcesorów i całą majętność w jednę całość znowu połączyć. I w istocie plan ten całkowicie uskutecznił. Po różnych ugodach, za opłaceniem mniej więcej 400,000 zł., przeszły na wyłączną jego własność następująco miasta i wsie: Łabiszyn, miasto; wsie: Piłatowo (teraz Lubostroń), Ostatkowo, Pszczółczyn, Sosnowiec, Wałownica, Oporowo, Smerzyn, Smerzynek, Sumowo, Smolniki, część miasta Rynarzewa, wsie Zamość i Ruda w wojew. inowrocławskiem i kaliskiem; nareszcie wsie: Dąbrówka, Niwki, Górki i Dzięciołowo w wojew. łęczyckiem. Dobra te odziedziczył jedyny syn hr. Fryderyk Skórzewski, obdarzony tytułem hrabiowskim przez króla pruskiego Fryderyka II. Po jego śmierci otrzymał je starszy syn Heliodor, który je jednakże odstąpił młodszemu bratu Arnoldowi, wzamian za dobra margonińskie. Hr. Arnold, obywatel zasłużony około spraw publicznych, który Lubostroń znakomicie upiększył, przekazał dobra łabiszyńskie testamentem starszemu synowi, Leonowi, obecnemu dziedzicowi. Łabiszyńska majętność teraźniejsza zawiera następujące folwarki, wsie i miasto: a) Kąpie, b) Lubostroń, c) Łabiszyn z leśnictwami poniżej wymienionemi, d) Oporowo, e) Oyrzanowo, f) Pszczółczyn, g) Smerzyn i Smerzynek, h) Smogurzewo, i) Zalachowo i k) Zamość. 2) Ł., dom. i gm., 7 miejsc.: a) Ł., dom.; leśnictwa: b) Ł., c) Jaktorka, d) Oyrzanowo, e) Rynarzewo, f) Wałownica, g) Zamość; 30,764 mr. rozl., z których blisko 20,000 lasu i około 6,000 mr. łąk nadnoteckich. W r. 1881 w samem dom. było 320 mk.; w r. zaś 1871: 22 dm., 343 mk.; 68 ewan., 266 katol., 9 żyd.; 88 analf. Młyn parowy, gorzelnia i cegielnia parowa. Poczta i tel. na miejscu; st. kol. żel. Chmielniki o 11 kil. *M. St.*

Łabiszynek, dom. i gm., pow. gnieźnieński, 6400 mr. rozl.; 4 miejsc.: a) Ł., dom.; folw. b) Brody, c) Piotrowo, d) Ławieczno; 25 dm., 473 mk.; 113 ewang., 356 katol., 4 żyd.; 79 analf. Browar, młyn parowy, cegielnia. Niegdyś własność Brudzewskiego. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie o 6 kil.

Łabkowo, wś i b. st. pocztowa przy dawnej drodze ze Smoleńska do Czernihowa, o 26 w. od st. Drożżyno.

Łabna 1.) al. *Wincenta*, rz. w pow. kolneńskim, poczyna się na granicy pow. szczuczyńskiego, płynie na zach. pod Kolno, stąd ku południowi i pod wsią Pastorczyk wpada z praw. brzegu do Skrody. Długa 11 wiorst. Połujański (w 1854 r.) powiada, że czasami trafiają się w niej bobry (Opis lasów I, 367). W XIII w. były tu liczne gony bobrowe; dotąd pod Kolnem jedno pole nosi nazwę *Bobrowe pole*. Por. *Brzóski*. 2.) Ł., rz. w pow. augustowskim. Syrokomla w „Monografii Niemna“ mówi, że wpada z lew. brzegu do Niemna pod Ballą; przerzyna tu ona na dwoje kredową górę, tworząc rodzaj katarakty. Więc jest to rzeczka płynąca pod Wielką Ballą i na gruntach tej wsi wpadająca do Niemna na płn. m. Grodna. Co do nazwy rzeki, jest wieś Łabno nieco na płd. a na zach. Grodna, ale na mapach rzeki tam nie ma. *J. Bliz.*

Łabno 1.) wś i folw., pow. augustowski, gm. Łabno, par. Adamowicze, odl. 56 w. od Augustowa, 14 od Grodna, leży przy szosie grodzieńskiej, w okolicy kamienistej i wzgórzystej, ma 30 dm., 261 mk.; w 1827 r. wś rządowa 2 dm., 19 mk. Jest tu cerkiew paraf. pounicka. Dobra rządowe Ł. z przyległościami ogólnej rozległości w posiadłościach folwarcznych i włościańskich obejmowały mr. 72,300. W r. 1836 z ogólnych dóbr rządowych, dobra Ł. nadane zostały na prawach majoratu Aleksandrowi Swieczynowi, reszta zaś dóbr pod nazwą Adamowicze pozostała przy rządzie. Podług wiadomości z r. 1854 w skład majoratu Ł. wchodzą następujące realności: folw. Ł. mr. 1447, folw Perstuń mr. 558, folw. Prolejki mr. 603, Jastrzębna mr. 617, grunta Prokopowicze i Eginty mr. 447, w osadach leśnych mr. 140, w odpadkach i lasach mr. 5281; razem mr. 9093; oraz wsie: Perstuń os. 32, z grun. mr. 488; Prolejka os. 27, z grun. mr. 365; Rakowicze os. 52, z grun. mr. 1117; Jastrzębna os. 91, z grun. 2520; Koniucha os. 59, z grun. mr. 1423; Bohatery Polne os. 51, z grun. mr. 1179; Bohatery Leśne os. 57, z grun. mr. 667; Wołkusz os. 17, z grun. mr. 215; Bojary os. 24, z grun. mr. 323; Hanowicze os. 55, z grun. mr. 913; Hruszki os. 25, z grun. mr. 989; Komaszówka os. 6, z grun. mr. 212; Ogrodniki Łabno os. 24, z grun. mr. 926; Lichosielce os. 11, z grun. mr. 377; Markowce os. 37, z grun. mr. 1646; Naumowicze os. 58, z grun. mr. 1538; Nowosiołki os. 44, z grun. mr. 2285; Racicze os. 86, z grun. mr. 1768; Komisarowo os. 68, z grun. mr. 253. Dobra rządowe Adamowice składają się z łąk mr. 1501, w osadach leśnych mr. 303, w odpadkach leśnych mr. 696, lasu mr. 14,800, folw. Starożyńce mr. 191, razem mr. 17491; oraz wsie: Adamowice Wielkie i Małe mr. 835, Czarniewo mr. 968, Czarnylas mr. 209, Dębowo mr. 344, Gałowicze mr. 375, Łososna mr. 125, Jaminy mr. 751, Krasno mr. 339, Kuryanki mr. 1817, Lipowo mr. 3105, Mogielnica mr. 1305, Nowiki mr. 127, Puszkary mr. 632, Sołowieje mr. 721, Jarosiewicze mr. 443, Wrotki mr. 188, Łojki mr. 2058, Pieszczony mr. 153, Rudawka mr. 671, Kurzynice mr. 106, Starożyńce mr. 857, Skieblewo mr. 2236, Wólka mr. 525, Rynkowicze mr. 182, Zabielice mr. 305, Bielinko mr. 83, Bazanowicze mr. 1310, Pyszki mr. 426, Miękiewicze mr. 729, Bohatyry Leśne mr.

1354, Osoczniki mr. 513, kol. Klonowa mr. 23; jeziora Głębokie, Mikłaszewo; wś Irycze, mato Lipsk, wsie Kruszki, Kadysz, Mikaszówka, Swiack (ostatnich ośmiu attynencyj rozległość niewiadoma). Gmina Ł. ma 3672 mk., rozległości 17,746 mr., sąd gm. ok. III i st. p. os. Sopoćkinie o 21 w.; gorzelnie 2, kopalnie kredy, tartak, szkoły 2. W skład gm. wchodzą: Adamowicze Małe, Adamowicze Wielkie, Baranowicze, Bohatery Polne, Dmitrówka, Gołowicze, Karolin wś i folw., Koniuchy, Łabno, Łososna, Mićkiewicze, Naumowice, Nowiki, Nowicki Borek, Nowosiołki, Podłabienie, Pyszki, Puszkary, Sołowieje, Swiecinówko-Myza, Tarusicze, Tarusicze robocze, Trycze i Wiktoryszki.

Łabno, wś nad rz. t. n., pow. kolneński, gm. Czerwone, par. Kolno; leży na wzgórzach piaszczystych pod samem Kolnem i stanowi prawie jego przedmieście. W części wsi zwanej Łabnieńskie Tyszki jest szkoła początkowa 1-klas. ogólna.

Łabonary, mko, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 84 w. od Wilna, o 35 w. od Święcian, nad rz. Dumblą i jez. Gajgolis, 172 mk., własność po części skarbu a po części p. Chryścinicza; niegdyś biskupów wileńskich (od r. 1387 z nadania Jagiełły). Ma paraf. kościół katol. Narodz. N. M. P., z drzewa 1820 r. przez parafian wzniesiony, a 1768 przez bisk. wil. Ign. Massalskiego założony. Par. katol. dek. święciańskiego: dusz 2950. Miała kaplicę w Styrniach. R. 1866 mko Ł. miało 35 dm., 236 mk., t. j. 228 katol., 8 izr., a folw. 1 dm., 8 mk. kat. Niedaleko wsi ciągnie się rządowe leśnictwo łabonarskie, mające 10524 dzies., rozdzielone na 2 części. W płd. części są jez. liczne, z których wypływa rz. Żejmiana. Gmina wiejska Ł. ma ludności 2277, wsi 101, chat 320, okręgów wiejskich 6: Ł. I, Ł. II, Syłgucieszki, Styrnie, Antodury, Kołtyniany.

Łaboszyszki, wś, pow. wyłkowyski, odl. 15 w. od Wyłkowyszek, ma 4 dm., 33 mk.

Łabotmedzie, wś, pow. rossieński, parafia szwekszniańska.

Łabowa, wś w okolicy górskiej pow. sądeckiego, zabudowana w dolinie 473 m. npm., nad rz. Kamienicą, uchodzącą z praw. brz. pod Nowym Sączem do Dunajca. W połowie wsi uchodzi do Kamienicy pot. Łabowiec a przez wś prowadzi gościniec z Nowego Sącza przez Tylicz na Węgry. Od płn. zasłania Łabowę góra Tokarnia 828 m. bezwzględnej wysokości, porosła na stokach szpilkowemi lasami. Jest tutaj parafia gr. kat., szkoła ludowa 1-klasowa i urząd pocztowy. Wyznawcy kościoła rzym.-katolickiego są zaliczeni do odległego o 10 kil. kościoła w Nawojowy. Ł. należy do sądu powiat. i notaryatu w Krynicy. Podług spisu ludności z r. 1880 (V. Ortsverzeichniss, Wien, 1882) ma Łabowa 995, a obszary dworskie w Łabowy i Łabowcu razem 56 mk. Szematyzmy duch. dyec. tarn. i gr.-katol. przemyskiej wykazują w tej wsi 793 gr.-katol. i 79 rzym.-katol., resztę wypełniają izraelici. Cerkiew paraf. gr. katol. nieznanej erekcyi jest murowaną i należy do dyec. przemyskiej dek. muszyńskiego. Do par. są dołączone Uhryn wyżny i niżny, Łabowiec i Kotów. Cała ludność par. liczy według szematyzmu z r. 1881 gr.-kat. 1868 i 250 izrael. Więk. pos. Ed. hr. Stadnickiego wynosi obszaru 332 m. (148 roli, 25 łąk i 59 pastw.); mniej. pos. 940 roli, 115 łąk, 402 past. i 573 mr. lasu. Ł. graniczy na wsch. z Kotowem, na zach. z Maciejową a na płd. z Łabowcem. Podług Siarczyńskiego (rkp. Bibl. Ossol. l. 1835, str. 242) nazwa Łabowy pochodzi od szlachty ruskiej, która się tutaj przed Tatarami schroniła a nosiła nazwisko Łabów. Ten sam autor zapewnia, że są tutaj wody kwaśne żelaziste. W r. 1872 otrzymała Ł. koncesyą na 9 jarmarków. *Mac.*

Łabowicka Buda, folw., pow. bobrujski, 4 włóki rozl., od r. 1874 własność Łabowicza.

Łabowiec, wś w okolicy górskiej i lesistej pow. sądeckiego, nad pot. t. n., uchodzącym pod Łabową z lew. brzegu do Kamienicy, pobocznej Dunajca, należy do par. gr.-katol. w Łabowy, a urzędu poczt. i sądu powiat. do odległego o 22.7 kil. Nowego Sącza. Wieś leży w wąskiej dolinie górskiego potoku, ścieśnionej od zach. wyżyną 736 npm. wzniesioną, dzielącą dopływy potoku Felczyna od Ł. a od wsch. drugą taką wyżyną, rozdzielającą wody Łabowca od wód potoku Uhrynia. Więk. pos. Ed. hr. Stadnickiego ma 34 roli i 704 mr. lasu; mn. pos. 528 roli, 72 łąk i ogr., 259 pastw. i 102 mr. lasu. Gleba zimna, owsiana, pastwiska zaś są właściwie nieużytkami na stromych stokach i uboczach górskich. Lasy szpilkowe. Ku płd. rozciągają sie obszerne lasy na górach dochodzących 1036 m. bezwzględnej wysokości, od zach. graniczy Ł. z Roztoką Małą, od wsch. z Uhrynem, a od płn. z Łabową. *Mac.*

Łabowiec al. *Łabowicki potok*, pot. góraki, wypływa ze źródeł leśnych w południ. części obszaru wsi Łabowca, w powiecie sądeckim, z działu wodnego między Popradem i Kamienicą; płynie na płn. z początku lasami, następnie przez wś Łabowiec, w końcu przepływa łączki gminy Łabowej i w tejże gm. uchodzi z lew. brzegu do Kamienicy, dopływu Dunajca. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Łabówka. Nazwa potoku podana na Kummersberga mapie Galicyi, który na Spezial-Karte der österr.-ungar. Mon. zwie się *Lubówką* (ob.).

Łabsko-Piaskowcowe góry, niem. *Elb-Sandstein-Gebirge*, łączą się z górami Łużyckiemi w Saksonii i obejmują tak zwaną Szwajcaryą Saską.

Łabsztynek, niem. *Kl. Lobenstein*, folw., pow. ostródzki, st. poczt. Lubawa, par. ewang. Glaznoty (Marienfelde); 1857 r. 180 mk. Gunter v. Hohenstein, komtur ostródzki, nadaje Katarzynie, wdowie po Henryku z Łabsztynka, 27 wł. chełm. nad granicą chełmińską. Dan w Dąbrównie r. 1351 w dzień śś. Piotra i Pawła. R. 1552 mieszkają w Ł. Polacy i niektórzy Niemcy; r. zaś 1621 sami tylko Polacy. (Ob. Kętrz. „O ludn. pols.“, str. 362).

Łabszyn, ob. *Łapszyn.*

Łabuchy, niem. *Labuch* al. *Labuck*, wś, pow. reszelski, st. p. Rothfliess, leży nad koleją toruńsko-wystrucką; założył ją r. 1586 biskup warmiński Marcin Kromer na 40 włókach, nadając je prawem chełmińskiem i z 2 służbami (ob. Kętrz., Ludn. pols. w Prus., str. 555). R. 1650 wystawił tu dziekan kapituły warmińskiej Szemborowski kaplicę, na korzyść której krótko potem (2 października 1659 r.) sołtys Krysztof Grunenberg z Rothfliess wyznaczył znaczny legat (Ob. „Script. rerum Warmien.“ I, 387 i 401). Podług lustracyi z r. 1656 wydane były Ł. w dzierżawę wraz z pobliskim Klajsakiem; obejmowały razem 40 włók, z których płacono 7 korcy pszenicy i tyleż żyta, 1 funt wosku i 1 fenig chełm. Por. *Klajsak.*

Łabuciowce, wś włośc., pow. dzisieński, o 81 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 4 dm., 51 mk. (1866).

Łabuczyn, wś, pow. prużański, na płn.-wschód od Prużany.

Łabudzice, ob. *Łobudzice.*

Łabuksty lub *Poszałtunie*, wś, pow. rossieński, par. Gawry, o 10 w. od Gawr, nad rz. Szałtoną. Był tu klasztor ks. benedyktynów, fundowany 1755 r. przez Jędrzeja Jasińskiego, Anzelma Szymkiewicza i Kołłontaja, na miejscu kaplicy stojącej tu od r. 1600. Klasztor ten był probostwem należącem do Starych Trok i dlatego, po kasacie klasztoru w r. 1832, zakonnicy poszałtońscy zostali przeniesieni do Trok a kościół ich został filialnym gawrańskim. *A. K. Ł.*

Łabuń, ob. *Łabunie.*

Łabuń, mko, pow. zasławski, okr. polic. i gm. Ł., o 16 w. od Połonnego, u zbiegu Poganki z Chomarem (Okr. polic. łabuński obejmuje gminy: Ł., Chrolin, Sudyłków). R. 1870 Ł. miał 496 dm., 1796 mk., w tem 37 proc. izr., kościół, 5 cerkwi, 3 kaplice, synagogę, 2 domy modlitwy, browar, 3 piece wapienne, 6 olejarni, 3 potażarnie, cegielnię, 2 młyny, 26 sklepów, 51 rzemieślników, targi co tydzień. Paraf. kościół katol. ś. Anny, z muru wzniesiony 1731 przez ks. Józefa Lubomirskiego. Par. katol. dek. zasławskiego: dusz 2140. Filia w Hrycowie, kaplica w Moskalówce. Dawniej kaplice w Kuskowie, Kalenicza h Małych, Mikulinie i Onachowcach. Przy końcu w. XVI była to własność rodziny wołyńskiej Łabuńskich. Z nich Krzysztof z żoną swą Anną Chomiakówną wznieśli tu 1593 cerkiew ś. Trójcy. Następnie przeszedł Ł. w ręce Lubomirskich. W czasie wojen Chmielnickiego i następnych doznało i to miasteczko smutnego losu, mimo swej obronności. Pod koniec XVIII w. w posagu za córką ks. Marcina Lubomirskiego, sławnego hulaki i awanturnika za panowania Augusta III, dostał się Ł. smutnej pamięci Józefowi Stempkowskiemu, kasztelanowi a potem wojew. kijowskiemu. Faworyt ten Stanisława Augusta znacznie Ł. podźwignął z ruiny; na gruzach dawnego zameczku założył wspaniały pałac, gdzie brzmiały niegdyś świetne zabawy, z anarchiczną wspaniałością przez srogiego rozpustnika urządzane. Odwiedzał i Stanisław August Ł. dwa razy 1781 i 1787. Szczegóły znajdzie ciekawy w pamiętnikach Ochockiego. Majątek Stempkowskiego 1792 przeszedł pod rozbiór za długi. W 1793 r. 8 kwietnia zgromadzone tu duchowieństwo i szlachta wykonali przysięgę na wierność cesarzowej Katarzynie II. *A. Jabł.*

Łabuń, niem. *Laabe*, dok. r. 1400 *Labun*, 1539 *die Laabe*, 1764 *Labau*, włośc. wś, pow. sztumski, na bitym trakcie malborsko-starotarskim, obszaru liczy mr. 1303, bud. 35, dm. 12; katol. 70, ewang. 64. Par. Szropy, szkoła w miejscu, poczta Starytarg. Za polskich czasów wś Ł. należała do dóbr ststwa sztumskiego. Sołtys tutejszy przechowywał t. zw. wielki przywilej lokacyjny. Pierwotny bowiem stary dokument nadawczy, przez krzyżaków wygotowany, zaginął był tej wsi, jako i 10 innym tegoż ststwa, czasu szwedzkich wojen. Na prośby odnośnych wiosek, na których czele stał Ł., r. 1641 Zygm. Güldenstern, starosta sztumski, wystawił nowy przywilej na imię sołtysa tutejszego, który zarazem i drugim owym wioskom służył. Prawo urządzenia, jak zdawna, pozostało chełmińskie. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Stuhm, str. 204. *Kś. F.*

Łabunary, ob. *Łabonary.*

Łabuńce, wś nad rz. Judyną, pow. święciański, tuż obok stacyi Duda dr. żel. warsz.-petersb., 2 okr. adm., o 33 w. od Święcian; 15 dm., 91 mk. katol. (1866).

Łabunie, wś i folw., pow. zamojski, gm. i par. Ł. Leżą w nizinie na prawo, a dwór z pałacem rezydencyonalnym dziedzica w lipowym parku na lewo od drogi bitej 1-go rzędu z Zamościa do granicy austryackiej. Odl. od Zamościa na wsch.-płd. o w. 10, od Lublina w. 93, Krasnegostawu w 43½, i Tomaszowa Zamojskiego w. 21. Starożytna ta wś, pierwotnie zwana Łabuń, niegdyś dziedzictwo Oleśnickich, pod koniec XVI w. należała do b. pow. grabowieckiego w wojew. bełskiem, stanowiąc ogniwo graniczne tego wojew. od zach.-płn. strony

Jedyną pamiątką przeszłości tego zakątka jest egzystujący tu kościół paraf. murowany pod wez. ś. Dominika i N. Maryi P., erygowany w r. 1435, przez ówczesnego dziedzica dóbr Ł. Adama Oleśnickiego, oraz Wawrzyńca, dziedzica na Komarowie, i Eubarda z Wierzby, a konsekrowany w listop. 1436 r. przez ks. Jana z Opatowic dominikanina, bisk. chełmskiego. W kościele tym, po prawej stronie, znajduje się kaplica hr. Tarnowskich z grobowcami kollatorów, oraz wielki ołtarz z obrazem ś. Antoniego Padew., sprowadzony tu po kasacie klasztoru oo. bernardynów w Rodecznicy (ob.) i obraz umieszczony również w presbiteryum, do którego kilka razy do roku tłumnie się schodzą wierni, w dnie odpustowe, odbywane w Rodecznicy, skąd, prócz powyższego ołtarza z obrazem, przewieziono tu stare malowidła, przedstawiające pokusy ś. Antoniego, i umieszczono takowe w świeżo zbudowanym na ten cel kurytarzu przez hr. Tarnowską na cmentarzu kościelnym. Do par. Ł. dek. zamojskiego należy kościół fil. w Komarowie z jego księgami metrycznemi dla wsi: Janówka, Księżostany, Huta Komarowska, Wolica Brzozowa, Wolica Śniatycka i Krzywystok pow. tomaszowskiego i 2) wsie tegoż powiatu: Krynice, Majdan Krynicki, Polany, Romanówka i Kryniczki, oraz pow. zamojskiego: Ł., Wólka Łabuńska, Ruszów, Majdan Ruszowski, Wierzbie, Łabuńki, Barchaczów i Jatutów. Par. ma 4473 dusz. Prócz tego Ł. posiadają: urząd gminny, 1-klas. szkółkę etatową, browar piwny z produkcyą roczną na 2025 rs., młyn wodny o 2-ch kamieniach i cegielnię. Dobra Ł. A. stanowią folw.: Majdan Ruszowski, Ruszów, Wólka v. Wola-Łabuńska i Wierzbie, rozległość których wynosi: ziemi ornej, glinki i borowiny na pokładzie wapienniaka, lecz urodzajnej, przeważnie pszennej: 1593 mr., łąk 440 mr., lasu, pastw. i in. 4240 mr.; attynencya Ł. B. zajmuje mr. 166, razem 6439 mr. obszaru i 16 dm., własn. hr. Tarnowskiego Adama. Wś Ł. ma trzy części: 1) 84 dm., 960 mr.; 2) 22 dm.; 100 mr. i 3) 133 mr. włośc. i 41 mr. dwor.; dwie ostatnie części powstały z probostwa. Ludność: katol. 755, prawosł. 23 i żyd. 56, razem 834 mk. W 1827 r. było 83 dm., 539 mk. W skład gm. Ł. wchodzą: wsie Barchaczów mający 46 dm. i 447 mk., Brudek 4 dm. i 46 mk., Jatutów, Ł., Łabuńki, Majdan-Ruszowski, Ruszów, Wierzbie v. Wierzbica daw. Wierzba, Wólka-Łabuńska i folw. Mocówka, razem dm. dwors. 47, włośc. 421 i ludn. katol. 3639, prawosł. 230, żyd. 70, w ogóle 3939 mk. Obszar gminy wynosi 15866 mr., ludność w 1867 r. wynosiła 3387. Gm. Ł. należy do sądu gm. I-go okr. w Zdanowie, wchodzącego w skład zjazdu sędziów pokoju II-go okr. gub. lubelskiej w Zamościu. Najbliższa st. p. Zamość. *Tit. Tiro.*

Łabunie, niem. *Labuhn*, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej.

Łabuńka, dwie rzeczki w pow. zamojskim. Pierwsza wypływa z łąk wsi Łabuń i Barchaczowa gm. Łabunie, w kierunku płn. płynie około Kalinowic, Podtopola i pomiędzy Nowem Miastem Zamość a byłą twierdzą wpada z prawego brzegu do rz. Topornicy, ubiegłszy około 9 w. Druga zaś poczyna się pod wsią Sitnem, gm. Zamość, i ubiegłszy w kierunku zach. płn. około 14 w. pod wsią Bortatycze, gm. Wysokie, również wpada z praw. brzegu do rz. Topornicy. (Według innych źródeł Ł. z dopływem Topornicą wpada do Wieprza lub do jego dopływu Wieprzca).

Łabuńki, wś i folw., pow. zamojski, gm. i par. Łabunie. Leżą na płaszczyźnie nad rz. Łabuńką, przy drodze bitej od Zamościa do granicy austryackiej, odl. 6 w. od Zamościa, 4 w. od Łabuń i 25 w. od Tomaszowa. Gleba popielatka, pomieszana z piaskiem i borowiną. Piękny pałac tutejszy posiada bibliotekę (4000 tomów) i zbiór obrazów i dzieł sztuki. Park otaczający pałac stanowi cel wycieczek letnich mieszkańców Zamościa. Była tu dawniej cerkiew greko-unicka, przeniesiona do Zamościa. W 1827 r. Ł. miały 47 dm., 336 mk., obecnie 68 dm., 728 mk., w tej liczbie 682 katol., 9 ewang., pozostali prawosławni. Do włościan należy 65 osad i 1058 mr. ziemi. Dobra Ł. wspólnie z Łabuniami były w XV w. własnością Oleśnickich, w XVI w. należały do Zamojskich, lecz nie weszły w skład ordynacyi; w początkach XVIII dziedzicami byli Wielhorscy, potem Grzebscy, Karniccy, obecnie Teodor Kaszowski. Składają się te dobra z folw. Ł., wsi Barchaczów, Brudek, Jatutów i młyna wodnego, mają 20 dm. dwors., browar piwny z produkcyą na 3600 rs. i obszaru 1707 mr., w tem 333 mr. ziemi pszennej, 193 mr. żytniej, 72 mr. łąk i 1109 mr. lasów, pastwisk i nieużytków. Do częściowych posiadaczy należy 27 mr. ziemi. W 1648 r. stał w Ł. obozem Bohdan Chmielnicki, oblegając Zamość, i stąd na wieść o elekcyi Jana Kazimierza cofnął się na Ukrainę. Dotąd znajdują się okopy nazywane szwedzkiemi. Opis Ł. i widok pałacu podał Tygod. illustr. z 1881 r. *Br. Ch.*

Łabunów, dwór i wś, pow. kowieński, przy ujściu Berupia do Niewiaży i przy gościńcu z Kowna do Kiejdan; okrąg pol., sąd pokoju i poczta w Kiejdanach o 14 w.; od st. kolei libawskiej Kiejdany 16 w. Kościół drewniany zbudowany 1779 r. przez Ignacego Zabiełłę, erygowany w 1812 r., należy do kowieńskiego dekanatu, parafian 1706. Przewóz na Niewiaży. Dobra Ł., własność Zabiełłów, składają się z folwarków: Ł., Młodochów, Desiuny, Krystynów, Andrypol, Kuksze, Malowanka, Buczuny; grunta bardzo żyzne. Obszar dworski

wynosi 200 włók gruntu ornego i przeszło 100 włók łąk i lasów. Gospodarstwo prowadzone jest bardzo starannie. Zabudowania gospodarskie, wzniesione ze znacznym nakładem, odznaczają się smakiem i wygodą. Obszerny ogród i park starannie utrzymywany, dodają wdzięku miejscowości, uposażonej hojnie już przez samą naturę. Wyborne żwirowe drogi, wysadzane drzewami, tem korzystniej się wydają wobec złych dróg, jakie wszędzie tu napotykać się dają. W r. 1363 Winryk Kniprode wszedł z mocnem wojskiem do Ł. i przenocowawszy, spalił je. W r. 1366 znowu nagle napadł i srogie spustoszenie rozniósł; inny zaś w. mistrz Konrad Zolner Rothenstein w r. 1381, w ciągu zapasów z Kiejstutem, znowu tędy, niszcząc wszystko ogniem i mieczem, przeciągnął. Słowem okolice te aż do poskromienia krzyżaków, przez całe panowanie Jagiełły, ciągle ich drapiestwa doświadczały.

Łabunów 1.) *Górny*, dobra, pow. szawelski, gm. chwałojńska, par. powondeńska, o 3 mile od Worń, o milę od Chwałojń, nad jez. Atława, na gran. pow. telszewskiego, w par. użwenckiej. Mają 40 włók rozl. z folw. Weni al. Beatów. Ł. należał dawniej do Stankiewiczów, dziś do Onufrego Pieczkowskiego; Weni do jego brata Jakóba. Ten ostatni folw. nad jez. Weni, przy drodze z Użwent do Powondenia, pięknie zabudowany i zagospodarowany. 2.) **Ł.-*Dolny***, dobra, pow. szawelski, 574 dzies. rozl., własność Budrajtysa; niegdyś Mokrzeckich. *J. Godl.*

Łabunowo, wś, pow. wileński, 2 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 9 dm., 93 mieszk. katol. (1866).

Łabunowo dolne, zaśc., pow. telszewski, okr. polic. worniański, o 25 w. od Telsz, 15 mk., młyn wodny (1859).

Łabuńska Wólka, wś i folw., pow. zamojski, gm. i par. Łabunie, o milę od Zamościa, w miejscowości górzystej; wś ma 57 dm., 485 mk., w tem 478 r. l., 3 izr., 526 m. gruntu, gleba borowina. Folw. należy do Łabuń.

Łabuszna, albo *Labusznia*, wś nad Mołokiszem, pow. bałcki, gm. Pisarzówka, par. Kodyma, okr. polic. Krute, ma 250 dm., 2 cerkwie, glebę czarnoziem, piasek i glinkę. B. własność Komara, dziś Rusanowskich 1598 dzies. Włościanie mają 1959 dzies.

Łabuszyna, wś w północnej stronie powiatu mińskiego, na samej granicy powiatu borysowskiego, w gminie białoruckiej, przy gościńcu wiodącym z Ostrożyc do Łohojska; ma osad 5, miejscowość lesista. *Al. Jel.*

Łabuzie, przys. do Dobrkowa, pow. pilzeński, leży na praw. brzegu Wisłoka, przy drodze z Pilzna do Dębicy, o 0.3 kil. od Pilzna. Razem z Parkoszem ma 478 mk. *Mac.*

Łabuzy, wś w pow. nowogródzkim, nad rz. Szczarą, w gm. darewskiej, ma osad 19, łąki i grunta piękne; okr. polic. 4 snowski.

Łaby, folw. w pow. mińskim, w okr. polic. rakowskim, w pobliżu Krzywicz Wielkich, niegdyś własność Świętorzeckich, teraz Paszkiewiczów, włók prawie 49, miejscowość górzysta, grunta kamieniste. *Al. Jel.*

Łabybór, *Lawenbork*. Tak niekiedy pisarze słowiańscy nazywają pomorski Lębork.

Łabyciówka, las w płd. zach. stronie Zubrzycy, w pow. turczańskim, na lew. brzegu Rybnika (al. Zubrzycy), między dwoma jego dopływami: pot. Czernoszowym od płn. i drugim bezimiennym od płd.-wsch. Na płn.-wsch. od niego leży las Jawornysty a na płn. las Czeregna. Na płd.-zach. wznosi się na granicy Bachowatego i Ilnika góra Prypir do 1068 m. *Lu. Dz.*

Łach, rz., ob. *Zagoździanka*.

Łacha, także *Lacha*, w języku flisów naszych i orylów znaczy odnogę rzeki, odrywającą się od głównego koryta i napowrót z niem łączącą się. „Wisła dwojaka, jedna samica, druga lacha, nowym co ciecze rowem. Lachą nazwano ową drugą drogę, Wiślną odnogę“ (Klonowicz, Flis, E. 3). Ł. jestto więc wyboczenie rzeki ze swego koryta, które kępę oblewa. W taką łachę woda silnie rwie, stoli dla tratew jest ona niebezpieczną, bo nie ma pewności, czyli drugim końcem możnaby wpłynąć w główne koryto. Łachami w pow. tarnobrzeskim zowią pospolicie przez wylewy wód Sanu i Wisły poczynione wyrwy na polach i błoniach, w których pozostała woda, nie mając odpływu, przez dłuższy czas na powierzchni stoi. Pod tem nazwiskiem rozumie także lud większe stojące wody bez odpływu, nakształt małych jezior, których kilka dotąd jeszcze np. w okolicy Antoniowa, w pow. tarnobrzeskim, jako w dawnym korycie Sanu istnieje. Por. *Lacha* i *Zalaska*. *Br. G.*

Łacha, 1.) wś, pow. pułtuski, gm. Zegrze, par. Popowo. W 1827 r. 13 dm., 88 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. kolneński, gm. Turośl, par. Kolno. Leży śród błot nad jeziorem t. n., o 2 w. od granicy pruskiej. Ma 67 dm. i 2065 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd. 58 dm., 410 mk. Por. *Kolno*, t. IV, 266. 3.) **Ł.-*Witoszyńska***, folw. nad rz. Wisłą, pow. lipnowski, gm. i par. Szpetal, odl. o 25 w. od Lipna, ma szkołę początkową, 2 dm., 29 mk., 1 mr. gruntu.

Łacha, jezioro przy wsi t. n., w pow. kolneńskim, niedaleko granicy od Prus. Leży śród rozległych bagien i stanowi widocznie szczątek obszernego niegdyś jeziora. Łączy się z drugiem jeziorem t. n., o 3 w. na wschód śród bagien położonem. Bagna te i jeziora leżą na prawo od drogi ze wsi Kozioł nad rz. Pisią do wsi Leman na granicy od Prus. Jezioro Ł. ma około 100 mr. obszaru.

Łacha, rz., ob. *Kurówka* i *Zagoździanka*.

Łacha 1.) nazywała się w r. 1759 woda stojąca na nizinach praw. brzegu Wisły przy Starogrodzie w pow. chełmińskim. Ob. Inwent. dóbr bisk. chełm. w arch. w Peplinie. 2.) **Ł.**, z dodatkiem *młyńska łacha*, dok. *Molner Lache*,

nazywała się dawniej odnoga Wisły, na lew. jej brzegu znajdująca się, opodal miasta Tczewa, w pow. starogródzkim. Podług dokum. z r. 1364 stanowiła granicę posiadłości tegoż miasta i była własnością krzyżaków. Wyjmuje się dla zrozumienia lepszego odnośny ustęp dokum.: „Od granic wsi Czatkowy do strugi Spęgawy, do Wisły, w górę idąc brzegiem do Łachy młyńskiej, przez Łachę do Kamienia po drugiej stronie leżącego, do Kamienia nad Wisłą i t. d.“ Ob. Varia acta, ręk. w arch. w Peplinie, str. 30. 3.) **Ł.**, dawniej zwana *Słańca*, ciągnie się po lewym brzegu Wisły, w pow. starogrodzkim, tuż przy granicy kwidzyńskiego pow., między Starem Międzyłężem a Małym Garcem; do niej wpływa struga Bystrzyca. Wspomniona łacha Słańca jak i Bystrzyca należały zdawna do opactwa cyster. w Peplinie; klasztor zobowiązany był tylko dostarczać pewne porcye ryb (assfisch) do dworu w Międzyłężu. R. 1621 zanoszą skargę oo. cystersi, jako Stan. Niemojewski, kaszt. chełmiński, tenuta międzyłęski, rybitwę sobie przywłaszczał w Łasze i strudze Bystrzycy. Ob. Akta graniczne opact. pepl. w arch. w Peplinie. 4.) **Ł.**, z dodatkiem *Stara Dobrzyca*, ciągnęła się kiedyś nad Wisłą, przy dawniejszym Wyszogrodzie, teraz Fordonie, w pow. bydgoskim, u stóp dawniejszego kościoła wyszogrodzkiego z Wisły w wyż idąc aż do jeziora Lyestnica. Należała zdawna do prob. w Wyszogrodzie, wspominana w dok. z XIII w. Ob. Varia acta, ręk. w arch. w Peplinie, str. 4.. 5.) **Ł.**, dok. *Lake*, odnoga Wisły, pow. grudziąski, śród nizin praw. jej brzegu, opodal wsi Wołczyce. R. 1400 Bohemund Brendel, komtur grudziąski, zapisał ją wraz z prawem rybitwy i ostrowem (Werder), który tworzyła, na użytek tej wiosce. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 348. 6.) **Ł.**, z dodatkiem *Kokosza*, nazywała się dawniej odnoga Wisły pomiędzy W. Jaźwiskami a Gniewem w pow. kwidzyńskim. Ob. Seb. Klonowicz, Flis, str. 90. Por. *Krupka, Chełm*, I, 559; *Gdańsk*, II, 530.

Łachany, wś i folw., pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Nasielsk. W 1827 r. 13 dm., 88 mk. Folw. Ł. od Nasielska w. 6, rozległy mr. 224, grunta orne i ogr. mr. 191, łąk mr. 12, lasu mr. 31, nieuż. i place mr. 9, bud. mur. 1, z drzewa 7.

Łachmanka, karczma, pow. wileński, 1 okr. adm., o 11 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łachów, wieś, pow. włoszczowski, gm. Włoszczowa, par. Czarnca (ob.). Powierzchnia ziemi płaska, okolica piaszczysta, chociaż znajduje się i lekki czarnoziem. Lasów brak, pastwiska rozległe, od strony południowej płynie strumyk w odległości jednej wiorsty, ale bez nazwy. Ludności ma wraz z Piłą Łachowską 334 dusz, dm. 48, dzieli się na dwie części. Jedna część nazwana Łachów I obejmuje $^{3}/_{5}$ całości, a druga nazywa się Łachów II, obejmuje $^{2}/_{5}$. Posiadłość w XVI w. Łachowskich, w XVII zaś Stefan Czarniecki kupił za 14000 złp. $^{2}/_{5}$, czyli Łachów II od Zacharyasza Łachowskiego; wś ta podziela dotąd losy Czarncy; Łachów I zaś przechodził z kolei w ręce Cieszkowskich, Gosławskich, Raczyńskich, Borowieckich. W spisie z 1827 r. wymieniono Ł. modliszewskiego 10 dm. i 117 mk. i Ł. radzyńskiego 14 dm., 127 mk.

Łachowce, wś, pow. tomaszowski, gm. Telatyn, par. Rzeplin. Granice: na północ Telatyn, na wschód Radków, na południe Rzeplin, na zachód Posadów. Rozległość ogólna 730 mr., z tego włościańskich 249 mr., dworskich 481. Ludność ogólna 219 dusz, osad 27. W 1827 r. 27 dm., 169 mk. Gospodarstwo dwor.: gruntu ornego 317 mr. w płodozmianie 10-polowym, łąk 110 mr. Bydła rogatego 65 sztuk, owiec 426, koni 29. Ł., dawniej własność Górskich, w drodze działu familijnego przeszły na własność d-ra Feliksa Głogowskiego przed 23 laty. Zasługuje tu na uwagę, kultura łąkowa, z wzorowo przeprowadzonem osuszeniem bezdennych i nieurodzajnych bagien.

Łachówka, wś w pow. mozyrskim, w gm. łachwiańskiej, o milę na południe od Łachwy, ma osad 30, miejscowość całkiem odludna, zawarta między wodami rzek Śmierci, Prypeci i Łani; lud trudni się rybołówstwem i flisactwem; okr. polic. 4 leniński. *Al. Jel.*

Łachowo 1.) niem. *Brahrode*, gm. i wś, pow. bydgoski, 5 miejsc.: pustkowia: a) Hamerhuta, b) Nowy-Świat (Neuwelt), c) Sokoło, d) Łachowo, e) **Młyn** hamerski (Hammermühle); 9 dm., 77 mk., 27 ew., 50 katol., 19 analf. Poczta w Mąkowarsku; st. kol. żel. w Nakle o 25 kil. 2.) **Ł.-*Stare***, wś, pow. szubiński (Łaski, Lib. ben. I, 132); 2 dm., 22 mk., 11 ew., 11 katol., 7 analf. Poczta w Szubinie o 4 kil. 3.) **Ł.-*Polskie***, dom. tamże, 3123 mr. rozl., 5 dm., 187 mk., 49 ew., 138 katol., 59 analf. Poczta w Szubinie o 3 kil., st. kol. w Bydgoszczy o 20 kil. *M. St.*

Łachozwa, ob. *Szczara* i *Łohozwa*.

Łachwa, pow. brzeziński, gm. Biała, par. Gieczno. Nazwa podana w spisie Zinberga, ale nie znajdująca się ani w spisie z 1827 r., ani w urzędowym spisie miejsc. gub. piotrk. z 1882 r.

Łachwa, starożytne mczko i wielkie dobra poleskie, niegdyś w województwie brzesko-litewskiem, w pow. pińskim, teraz w pow. mozyrskim, nad rzeką Śmierć, z rusińska Smert, dawniej Łachwą zwaną; w okr. polic. 4 lenińskim. Czas założenia tej osady wcale nieizna-

ny. Za czasów już litewskich Ł. należała do korony i przez Kazimierza Jagiellończyka nadana w części wiecczyście możnej na ten czas rodzinie Kiszków. Mieli tu schedy i inni; mianowicie: kniaziowie Odyńcewiczowie, jak o tem twierdzi dokument z r. 1536, zamieszczony w Skarbcu Daniłłowicza, t. II, str. 305. Anna Kiszczanka, jedyna córka Stanisława z Ciechanowca Kiszki, marsz. w. ks. lit., wojew. smoleńskiego, poślubiona w r. 1513 Janowi II ks. Radziwille Brodatemu, wraz z Nieświeżem i Ołyką wniosła i Łachwę w dom radziwiłłowski, a inne schedy musiały być w późniejszych czasach skupione. W pierwszej połowie b. wieku przez wiano księżniczki Stefanii, córki Dominika Radziwiłła, ostatniego ordynata nieświeskiego w linii prostej, cała Ł. przeszła do książąt Wittgensteinów i do dziś dnia zostaje w tem imieniu. Terytoryum Ł., położone nieopodal Prypeci, śród olbrzymich puszcz i mając ku północy nieprzebyte sławne bagno hryczyńskie (ob. *Hryczyn*), zawsze obfitowało w bajeczną ilość zwierzyny i ryb, to też Radziwiłłowie urządzali tu często, z królewską wystawnością, polowania, których opisy w pamiętnikach zdumiewają czytelników. W roku 1655 w czasie wojny cara Aleksieja z Janem Kazimierzem, wojewoda carski, kniaź Wołkońskij w perzynę Ł. obrócił. Do r. 1854 był tu kościół paraflalny 5-klasy, podobno fundacyi Radziwiłłowskiej, teraz jest cerkiew, kaplica katol. par. Dawidgródek, szkoła żydowska, domów przeszło 150, zarząd gminy łachwiańskiej składającej się z 5-ciu wiejskich starostw, 10-ciu wsi, i przeszło 1400 włościan płci męskiej. Ludność mczka wynosi około 800 dusz, przeważnie żydów, trudniących się drobnym handlem, tudzież skupem towaru leśnego i ryb. Włościanie okoliczni słyną jako koszykarze. Dobra łachwiańskie wraz z folwarkami Lubaczyn i Wola mają około 1000 włók, przeważnie w lasach i łąkach, ziemię lekką, piaszczystą; młyny, propinacye i rybołóstwo czynią przeszło 7000 rs. W Ł. na początku b. wieku była dość znaczna fabryka mebli plecionych. Roku 1816 urodził się tu z ojca Stanisława, pułkownika wojsk polskich, i matki Zofii z Obuchowiczów, Maryan Czapski, autor „Historyi konia“ i monografii pszczoły. *Al. Jel.*

Łachwicze, wś flisacka i rybacka w zachodniej stronie powiatu pińskiego, nad kotliną rzeki Prypeci, pomiędzy wsiami: Cyr i Lubiaż, osad 23, okr. polic. 2 lubieszowski; miejscowość bardzo niska, małoludna, komunikacya przez brody i bagna, ryb i łąk obfitość. Por. *Dolsk.* *Al. Jel.*

Łachy, wś, pow. makowski, gm. Sielc, par. Lubiel. Do dóbr Ł., których rozległości nie znamy, należą wsie: Ł. os. 48, gruntu mr. 240; Krudunki os. 5, mr. 95; Jaworek os. 3, mr. 126; Mościska os. 7, mr. 120; Orle os. 23, mr. 347; os. Brzozowa mr. 49; os. Jaworek mr. 121. *Br. Ch.*

Łachy, nazywały się dawniej sadzawki i jeziórka rybne śród posiadłości pp. benedyktynek w Toruniu, zwanej Łęg, nad Wisłą, ku wsi Przysiekom, pow. toruński. Obecnie zaś o folw. Łęgu ani Łachach rybnych w owej okolicy nie słychać.

Łacik, wś, pow. wałecki, ob. *Łączyk.*

Łacno, wś, pow. wałecki, ob. *Łączyk.*

Łacnowa, przys. na płn. od Tworkowy, pow. brzeski w Galicyi, par. Tymowa, na płd. od Lewniowy; jest oddzielony pot. Zilnią, lewym dopływem Dunajca, od wsi Biskupic.

Łacykowszczyzna, mały zaścianek pod Mińskiem gubernialnym, w bok przedmieścia Komarówki; wskutek rozbudowania miasta już się prawie z niem łączy i zapewne wkrótce wejdzie w obręb onego. *Al. Jel.*

Łaczki, rz., por. *Kobylany.*

Łada, wś, pow. janowski, gm. Chrzanów, par. r. l. Goraj, r. gr. Branew, o pół mili od Goraja (ob.), o 2 mile od Janowa, wzdłuż rzeki Ł. zabudowana, do 1864 część ordynacyi Zamoyskich; 1880 r. 55 dm., 431 mk., w tem 402 r. l. Gleba gliniasta o podłożu nieprzepuszczalnem, ale mimo to żyzna; 1493 mr. ziemi. R. 1827 dm. 41, mk. 236. *R. P.*

Łada, *Ładzica*, rz. w gub. lubelskiej, poczyna się pod wsią Ładą i Otrocz, ze steku strumyków wypływających z gór pod wsiami: Chrzanów Szlachecki, Ordynacki i Tokary w pow. janowskim, skąd w kierunku połud.-wsch., pod wsią Zagrody Malińskie, wpływa w pow. zamojski i płynie około Goraja, Frampola, Woli-Kąteckiej, gdzie zwraca się na północ-zachód, skutkiem czego, zbliżając się powtórnie do Frampola, pod wsią Rzeczycą przybiera pierwotny kierunek, w którym na 4 w. przestrzeni od wsi Kąty po Korytków, stanowi pas graniczny pow. i gm. Frampol, poczem wpada na terytoryum pow. biłgorajskiego. Tu płynie około Biłgoraja, gdzie przybrawszy z lew. brzegu kilka strumyków (Dobra, Sól) spływających doń w tej okolicy, pod wsią Rożnówką zwraca swe łożysko w kierunku południ.-zachod. i pod wsią Budziarze i Gozd lipiński (a nie Babice jak twierdzi Encykl. Orgel., t. 7, str. 259) wpada do Tanwi, ubiegłszy około 48 w. Por. *Janów*, III, 417. *T. Żuk.*

Łada, ob. *Jagódka* i *Lady.*

Ładańce, wś, pow. przemyślański, o 6 kil. na płd.-wsch. od Przemyślan, w okolicy górzystej, glebie lesistej, w głębi jaru. Obszar dworski, część klucza kurowickiego, ma z folw. Brykoniec 57 mr. roli or., 23 mr. łąk, 1 pastw., 275 lasu; gmina 111 dm., 583 mk., 757 mr. roli or., 255 łąk, 118 pastw., 29 lasu. Szkółka

ludowa i cerkiew gr.-katol. Na płn. zach. leży Borszów, na płn. wsch. Wypyski, na wsch. Pniatyn, na płd. wsch. Pletenice, na płd. zach. Brykoń i Wołków. Przez wś płynie pot. Ładańce, dopływ Gniłej Lipy, od płn. wsch. z Wypysków, na płd. zach. do Brykonia. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie. W zachodniej stronie obszaru najwyższe wzniesienie 405 m., w stronie zach. 365 m. Las leży w stronie płn. zach. Par. rzym.-katol. w Przemyślanach, gr.-katol. w miejscu, dek. narajowski, archidyec. lwowska. Do tej parafii należy Brykoń. We wsi jest cerkiew i szk. etat. jednokl. W Ł. wyorywano niekiedy krzemienne siekiery i starodawne żelazne oręże. O Ł. pod względem geolog. ob. Kosmos, Lwów, 1880 str. 129. *Lu. Dz.*

Ładańce, także *Królówką* zwany potok, powstaje ze źródeł leśnych na wschodnim końcu wsi Pniatyna, w pow. przemyślańskim. Płynie na zachód między domostwami Pniatyna, następnie przez obszar gm. Wypyskami zwanej, gdzie od praw. brzegu przy chatach „Na Baranach“ łączy się z praw. brz. ze strugą płynącą od wsi Wypysków. Odtąd doliną międzywzgórzystą płynie krętym biegiem na południowy zachód, przepływa wś L., a we wsi Brykoniu zlewa swe wody do Maruszki, dopływu Gniłej Lipy. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Ładawa, ob. *Ladawa*.

Ładawy 1.) wś i folw., pow. turecki, gm. Zelgoszcz, par. Wielenin (Łaski, Lib. ben., I, 360), odl. od Turku w. 28. Wś dm. 4, mk. 77; folw. (lit. A.) 1 dm., 8 mk. W 1827 r. 7 dm., 67 mk. 2.) **Ł.-*Pogoń***, folw. tamże; dm. 2, mk. 31.

Ładna, karczma między Stepankami i Dołhowcami, pow. mohylowski na Podolu, gm. Łuczyniec, par. Kopajgród. *X. M. O.*

Ładne, folw., pow. włocławski, gm. Dobiegniewo, par. Wistka. Należał do dóbr Duninów (ob.) w pow. gostyńskim.

Ładnepole, niem. *Schoenfeld* al. *Ladnepole*, kol., pow. ządzborski, st. p. Stara Ukta.

Ładnówko, niem. *Ladnowken*, wś należąca do Cichego, pow. lubawski; między jeziorami, w okolicy lesistej. Obszaru mr. 188, bud. 26, dm. 12, katol. 69, ew. 15. Parafia Lipinki, szkoła Ciche, poczta Łąkorz. *Kś. F.*

Ładoga poduchowna, oś. włośc., pow. konecki, gm. i par. Przedbórz; od Końskich w. 42. Gruntu 250 mr., 1 dm., 5 mk. Utworzona na gruntach poduchownych po 1864 r.

Ładogole, wś, pow. wileński, 1 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 6 dm., 49 mieszk. katol. (1866).

Ładonicha, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 61 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 7 mk., starowierców (1866).

Ładoroże, wś, pow. piński, 3 okr. polic., gm. Moroczna, osad 13, mk. 72. Niegdyś starostwo, w zeszłym wieku należało do Ziemięckich. Potem August III przywilejem cesyjnym nadał je Antoniemu i Joannie z Rychterskich Nielubowiczom, obecnie koronne. Ł. leży nad Styrem i rozlewami rzeki Prypeci, w miejscowości całkiem odludnej i nizinnej, mającej komunikacyą wodną. Lud trudni się rybołówstwem i flisactwem. *Al. Jel.*

Ładośnianka, rzeczka pod Niemirowem w pow. lepelskim.

Ładosno, dobra, pow. lepelski, 209 dzies. ziemi, własność Wiktora Kamionki. Hleb-Korsak a fundo królewszczyzny Czeréwiat przed unią trzymał na Ł. dwie ziemie, jednę Stefanówką nazwaną, a drugą Stajki. R. 1553 Zyg. August nadał Iwanowi Połupięcie ziemię Stefanowską i połowę Stajek z sianożęciami podle rzeki Niechorczycy na Ł. R. 1663 r. Konstanty Bohuszewicz po śmierci Samuela i Zofii z Rahozów Łozowskich prawo dożywotne na 3 służby Ł. i Stajki otrzymał. R. 1700 Cypryan Łozowski za sumę 200 tal. bitych ceduje Ł. Konstantemu Szczyttowi; około 1744 był sstą ładośniańskim Hieronim Korsak, przed tym Antoni Szczytt. Sstwo to leżało w wdztwie i pow. połockim. Wedle metryk lit. składało się w r. 1511 z dóbr Ładośna, Derucy, Wieliczkowice. Długoletnie spory, jakie zachodziły między sstami ładośniańskiemi a sąsiedniemi dobrami o granice, stały się powodem, iż na sejmie z r. 1773 i 1775 stany rzpltej, powodowane skargą ówczesnego ssty Marcina Hercyka, wyznaczyły dla ostatniego załatwienia tychże sporów oddzielną komisyą z 9 urzędników litewskich.

Ładowska-Wola, wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów (ob.). W 1827 r. 8 dm., 81 mieszk.

Ładowszczyzna, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 13 w. od Szczuczyna, 46 mk. (1866).

Łady 1.) wś, pow. warszawski, gm. Falenty, par. Raszyn. W 1827 r. 7 dm., 60 mk. 2.) **Ł.** (*Stare*, *Nowe* i *Kępa*), wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów. W 1827 r. 15 dm., 112 mk. Stanowiły część dóbr Iłów. 3.) **Ł.** (*borowe* i *polne*), wś szlach., nad rz. Gać, pow. łomżyński, gm. i par. Puchały. W 1827 r. Ł. borowe miały 31 dm., 145 mk.; Ł. polne 17 dm., 116 mk. Jest to starożytne gniazdo rodu Ładów, wspominane w aktach z XVI w. (Gloger, Ziem. łomż.). 4.) **Ł.-*Krajęczyno***, ***Ł. grzymały***, wś, pow. pułtuski, gm. Kozłowo (ob.), par. Gzy. Spis 1827 r. podaje tylko Ł.-Krajęczyno mające 4 dm., 31 mk. 5.) **Ł.-*maus***, wś szlach., pow. ostrołęcki, gm. Piski, par. Czerwin. W 1827 r. 16 dm., 105 mk.

Ładybór (?), niem. *Lauenburg*, ob. *Lębork*.

Ładyczyn, wś w pow. tarnopolskim, 20 kil. na płd. od Tarnopola, 4 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Mikulińcach. Na płn. leży Ludwikówka, na płn. zach. Nastasów, na płn. wsch. Konopkówka, na wsch. Krzywki, na płd. Naluże, Warwaryńce i Zazdrość (wszystkie 3 w pow. trembowelskim), na zach. Bohatkowce (w pow. podhajeckim). Wody uchodzą do Seretu za pośrednictwem jego dopływu Wodawy. Wchodzi ona tutaj od płn. zach. z Nastasowa, płynie zrazu na płd. wsch. wzdłuż granicy Konopkówki, następnie skręca na zach., na płd. i znowu na płd. wsch., w którym to kierunku płynie już aż do Warwaryniec. Od praw. brz. zasila ją pot. Świniucha, płynący od zach. na wsch., zrazu wzdłuż granicy od Ludwikówki, a potem przez płn. część obszaru, gdzie wpada do Wodawy. Zabudowania wiejskie leżą we wsch. stronie obszaru w dolinie Wodawy. Część wsi zwie się Wolicą Ładyczyńską. Najwyższe wzniesienie w tej stronie czyni 343 m. W zach. stronie obszaru wznosi się wzgórze Ładyczyn do 341 m. Własn. więk. ma roli ornej 1328, łąk i ogr. 430, pastw. 32, lasu 70; własn. mniej. roli ornej 2728, łąk i ogr. 262, pastw. 67 mr. W r. 1880 było 1452 mk. w gminie, 58 na obsz. dwor. (blisko 300 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Mikulińcach; gr.-katol. w miejscu, dek. trembowelski, archidyec. lwow., ma filie w Krzywkach, Konopkówce i Ludwikówce. We wsi jest cerkiew, szk. otat. 2-klas. i kasa pożyczk. gm. z kapit. 152 zł. *Lu. Dz.*

Ładyga, mały zaścianek w pow. ihumeńskim, w okr. polic. uździeńskim, w obrębie gm. dudzickiej, u źródeł rzeki Osoki, dopływu praw. Ptyczy położony, ma osad 3, należy do dominium Samuelów. *Al. Jelski.*

Ładyhy, wś nad bezimiennym dopływem Słuczy, pow. starokonstantynowski, par. Ostropol, ma kaplicę katolicką i cerkiew murowaną. R. 1867 miała 80 dm. *X. M. O.*

Ładykszty, małe jez. w pow. nowoaleksandrowskim gub, kowieńskiej, przez które przepływa rzeka Święta, wypłynąwszy z jeziora Szwinta.

Ładypol, ob. *Władypol.*

Ładyżenka, ob. *Ładyżynka.*

Ładyżycze, wś, pow. radomyski, na nizinach nad rz. Brahinką, o 7 w. od Dniepru i tyleż od Prypeci, 445 mk. Do końca zeszłego wieku część dóbr czarnobylskich, dziś kilku właścicieli, razem 5556 dzies. ziemi. Cerkiew pod wezw. Narodz. M. B. z r. 1742. Zalicza się do niej także wś Teremce.

Ładyżyn, wś, pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Łozdzieje; odl. 21 w. od Sejn, ma 2 dm., 7 mk.

Ładyżyn, miasto, pow. hajsyński, przy ujściu Sielnicy (Tulczynki ?) do Bohu, 220 w. odległe od m. Kamieńca, 18 od Hajsyna, 45 od Wapniarki, mieszk. do 4000, przeważnie żydów; dm. 535, 2 cerkwie, kościół parafialny Wniebowzięcia N. P., wymurowany przez Sobańskich w 1823 r., konsekr. w 1850 r. przez biskupa Łubieńskiego, na miejscu kaplicy drewnianej, wybudowanej w 1797 r. przez Seweryna Potockiego; do parafii tej należy 23 wsi, w ogóle parafian zaledwie 774. Parafia ta miała kaplicę w Wasilówce. Żydowska synagoga i dom modlitwy, garbarnia, gorzelnia, 7 fabryk sukna z roczną produkcyą do 15000 rs., młynów 7, jarmarków 26, targów 52, sklepów 25, rzemieśl. 40. Jest tu urząd gminny, do którego należą: m. Ładyżyn, Hubnik, Skibickie, Czetwertynówka, Mytkowo, Ładyżyńskie futory, Ulanica, Łukaszówka, Białousówka, Pałanka i Mańkówka, razem mieszk. męż. 8330, kob. 8609, osad 2755, ziemi włośc. 19951 dz., w tej ilości ornej 14937 dz., na jednego więc mieszk. wypada 1.47 dz. Prywatnej ziemi w obrębie gminy 5096, w tej ilości ornej 1177 dz. Ziemia czarna urodzajna, nad Bohem tylko piaszczysta, grunta równe. Mnóstwo mogił otacza miasto. L. sięga bardzo odległej przeszłości. Marczyński (Statys. Podola) utrzymuje, że był on kolonią rzymską i miejscem zesłania znakomitych Rzymian. W każdym razie już w XIII w. kronikarze o nim wspominają. Miał on już wtedy silne fortyfikacye i należał do księstwa halickiego. W 1240 r. oblegli go Tatarzy, dobyć go jednak nie mogli, dopiero namowami i obietnicami mieszkańców do poddania się skłonili; wszyscy jednak w pień zostali wycięci. W XIV w. Ł. należał do kniaziów Korotkich, możnej podolskiej rodziny. Daniło Korotki był posiadaczem rozległych dóbr nad Bohem, Sobem i Sielnicą w około na kilkanaście mil z kluczowym miastem Ładyżynem; dobra te nazywały się Korotkowskiemi. Zdaje się jednak, że przed Korotkiemi władali niemi Ładyżyńscy, gdyż około 1595 r. nazwisko to (Rulikowski-Bracławszczyzna), w dziale Korotkich wspomniano, że wsie w tej okolicy Besedki i Hnyła ruda nabyte zostały od Ładyżyńskich. Przytaczamy tu miejscowości do dóbr Korotkowskich należące; niektórych dziś i śladu niema, inne musiały pozmieniać nazwiska: m. Ładyżyn, Tryizby, Stremiatyńce, Katarzyn, Nakiszyńce, Kijowiec, Biesiadki, Gniła-Ruda, Zbynowa, Dworze, Drachuszów, Minków, Supiatów, Dołżek, Lipki, Płoska, Woronia łuka, Semenkowa, Karadzyn, Stawy, Michałówka, Wasilówka, Biełaszki, Jamne, Michałkowce, Sokulec i inne. Na początku XVI w. ginie ród Korotkich; połowa fortuny przechodzi po kądzieli na 2 córki Bohusza Korotkiego: na Dachnę żonę Juchna Krasnosielskiego i Maruszę żonę Romana Żytyń-

skiego; drugą zaś połowę bezdzietny Hrehory Korotki sprzedaje ks. Januszowi Zbarazkiemu wojew. bracławskiemu. Tranzakcya sprzedaży uczyniona w 1595 r. 11 czerwca: „Bohusze, Michałowce, Strzemiatyńce, Katarzyn, Nakiszyńce i w Stawach połowa gruntu, Hnyła-Ruda kupiona u Romana Ładyżyńskiego, Besedki: wszystko to za 200 kóp groszy litew., licząc grosz po 10 pieniążków białych, a w kopie po 69 groszy.“ Dział jednak szczegółowy a raczej rozgraniczenie tych dóbr nastąpiło dopiero po śmierci Hrehorego między ks. Zbarazkiemi z jednej strony, a synami Krasnosielskiej i Kondratowej Kozarowej (po Żytyńskich) z drugiej strony. W dziale tym pominięta siostra Krasnosielskich Eudoksya, żona Semena Słupicza. Stąd proces, który ciągnął się między sukcesorami aż do początku naszego stulecia (ob. *Kuna*). Przytaczamy dział ten dosłownie: „Na sukcesorów Bohusza Korotkiego (Krasnosielska i Kozarowa), sioło Michałkowce i Wasylówka, począwszy od rz. Hnilec, niedaleko wierzchowiny rz. Wasylowej, ku rz. Wasylówce, w niz tej rzeki i niżej seła Wasylówki idąc, w prawo będzie grunt do tych 2 wsi, a w lewo do dóbr ładyżyńskich ks. Zbarazkich, a przeszedłszy za rz. Wasylowę, prosto bez pole do doliny Bachmatowskiej, dołem tej doliny, aż do ujścia jej w rz. Sielnicę, do ujścia rz. Olszanki, gdzie z drugiej strony ta rz. Olszanka do Sielnicy wpada, od ujścia rz. Olszanki w górę tą rzeczką, zostawując wolne zajęcie i wylew stawów z obu stron rzeki, aż do Jarmoliniec i granicy Słupiczanki, wszystek grunt w granicach zawarty w prawo do Michałówki i Wasylówki, w lewo do Ładyżyna; seła Białousówka i Sieliszcza, Michałówka, potem Sieliszcze i las Jamny z takiem położeniem, iż od r. Udycza powyżej jeziora w Boh wpada, pomiędzy siołem Jamnym i Dołżkiem, pod lasem Jamnym w lewo od Bohu się trzymając grunta Krasnosielskich, w prawo grunt i las wojewody bracławskiego. Dalej zaś prosto przez pola do rz. Surycy i drugiej Bratowińskiej, która bez Ładyżyn niedaleko Bohu do Jamnego przechodzi, a przeszedłszy do tej drogi w poprzek drogi Bracławskiej z Ładyżyna przypadającej, na dół aż do ujścia jej do Bohu, grunta do Jamnego a do Ładyżyna w prawo. Te tedy sioła i sieliszcza z ich uroczyskami zostają przy dziedzicach Bohusza Korotkiego, a druga połowa dóbr Korotkowskich jako to: sioło i seliszcze Tryizby, Bohusze, Stremiatyńce, Katarzyn, Nakiszyńce, Ładyżyn na rz. Sobie z dawna leżący, Kijowiec, Besedki, Hnyła-Ruda ze wszystkiemi gruntami hnyłorudzkiemi i ich seliszczami i uroczyskami, Zanowo, Dworny, Drohuszów, Minków, Supiatów, Stawy, Serednik, Biłaszków, Siomiankowo, Karadzyn, Mały Dołżek, Wronia łuka i z ich gruntami mają należyć do wojewody bracławs., ks. Zbarazkiego, w których jako swoich woleć będzie zamki i dwory budować, ludźmi miasta, sioła, seliszcza i ich uroczyska osadzać.“ Synowie Janusza ks. Zbarazkiego Jerzy i Krzysztof wymierają bezdzietni, majątki ich wraz z Ł. przechodzą do krewnych ich ks. Wiszniowieckich. W 1651 r. dwaj synowie ks. Janusza Wiszniowieckiego dzielą się fortuną ukraińską; na część Dymitra-Jerzego dostaje się klucz: niemirowski, berszadzki i ładyżyński, razem 63 wsi i miasteczek; na część zaś Konstantego klucz: pohrebyski, wołodarski i daszowski, 101 wsi i miasteczek; fortuna to prawdziwie królewska, a są to dobra tylko ukraińskie. Nastają smutne czasy dla Podola, wojny Chmielnickiego. W 1652 r. o miedzę od Ł. i na polach do niego należących, odbywa się straszna rzeź batohska. Pola Ł. usłane kośćmi tych nieszczęśliwych wojowników. Tu stanął obozem stary hetman Koniecpolski z zamiarem wzbronienia przejścia do Wołoch, synowi watażki Tymoszkowi, śpieszącemu na gody weselne. Syn hetmana Samuel pełnił obowiązki obożnego i mimo rad pułkownika Przyjemskiego, obrał obszerną i najniedogodniejszą przestrzeń dla obozu; zamkniętą z tyłu lasem i pooraną jarami. Wieliczko utrzymuje, że Polacy tak byli bezpieczni, że nawet nie okopali się, nie znali siły nieprzyjaciela i nie wierzyli w przyjście Tatarów. 1 czerwca 1652 r. w sobotę, w dzień N. P. nad rankiem okazali się pod Batohem Tatarzy, a z niemi wiadomość o nadciągnięciu z Tymoszkiem 40000 ordy pod Nuradynem sułtanem. Za nimi postępował sam Bohdan Chmielnicki w kilkadziesiąt tysięcy jazdy. Kalinowski przeciwko takim znacznym siłom mógł wystawić zaledwie 9000 dobrego rycerstwa (według Rudowskiego 20000). Odpędzono pierwszego dnia podjazdy Tatarów, lecz nazajutrz szeroki, bezbronny obóz hetmański został opasany chmurami wrogów. Na domiar nieszczęścia, wszczął się pożar w obozie, nagromadzone sterty siana i zboża zasypywały Polaków morzem płomieni. Wszczął się popłoch nie do opisania, z którego korzystał Chmielnicki. W ciągu godziny prawie większa połowa wojska w pień została wycięta, pozostałych 5000 wziętych przez Tatarów do niewoli wykupił stary watażka, aby nazajutrz przed namiotem swoim i Wyhowskiego, w obec pijanej zgrai Kozaków, sprawić najstraszniejszą rzeź. Tu oddał głowę pod nóż katowski: Przyjemski, Kalinowski Samuel, Marek Sobieski brat króla, Górka, Niepokojczycki i inni; stary hetman zginął w lesie od strzały Tatara, a głowę jego obnoszono po zwycięskim obozie. Krzysztof Grodzicki winien ocalenie opaleniu swej twarzy. Takie to straszne wspomnienie robią

nam pola batohskie i ładyżyńskie. Pasmo mogił pod miastem ma być grobem wymordowanych. Musiał i Ł. w tym czasie wiele ucierpieć. Wieliczko nazywa go wielkiem miastem, miał posiadać 17 cerkwi i zamek silnie obwarowany. Następnych lat przechodził z rąk do rąk; w 1671 zajął go Sobieski. Popi ubrani w szaty cerkiewne wystąpili na spotkanie chorągwi polskich. Po poddaniu się Doroszenki Turkom, z polecenia Samojłowicza zajął go mężny pułkownik Muraszko. Doroszenko wezwał na pomoc Turków i Tatarów i otoczył miasto dokoła. Muraszko wytrzymał 11 szturmów, a kiedy mieszkańcy ulegli namowom Doroszenki i zdali się, Muraszko zajął zamek i tu jeszcze bronił się 2 tygodnie. Zmuszony jednak brakiem żywności i wody, zrobił wycieczkę i zginął z całym oddziałem. Mieszkańcy w pień wycięci zostali a miasto zniszczone. Odtąd już, pomimo starań dziedziców, podnieść się nie mogło. Należało ono w XVIII w. do Potockich, w 1775 r. liczyło zaledwie 180 domów, na przedmieściach 98. Stanisław August przywilejem z 30 listopada 1790 r. pozwolił, aby krajczy koronny Seweryn Potocki zaprowadził jarmarki na drugi dzień po Bożem Narodzeniu, podług kal. łacińs., i po Bożem Ciele, oba po 4 tygodnie trwać mające. W ostatnich czasach był własnością Sobańskich, którym po 1830 r. został skonfiskowany i zamieniony na wojenne kolonie. W 1825 roku odbywał tu przegląd cesarz Aleksander. Z dawnej przeszłości pozostały tylko wysokie wały, szczątki bram i baszt z zamku i warowni. Czyt. art. też Orłowskiego w Podol. eparch. Wied. *Dr. M.*

Ładyżynka, *Ładyżyn, Ładyżenka*, mko, pow. humański, u zbiegu rz. Ropotuchy z Jatranią, o 25 w. od Humania, o 235 od Kijowa, w par. katol. Humań, ma 1500 mk. prawosł., 32 katol., 825 izr., 3070 dzies. ziemi. Należała z Tałałajówką do Moszczeńskich, dawniej część Humańszczyzny. Dziś wraz z Dubową (14 rzym.-kat.) własność Rodokonakiego. W mku Ł. jest gorzelnia (25000 wiader spiryt. prod.) i 2 garbarnie.

Ładyżyńskie futory, wś, pow. hajsyński, gm. Ładyżyn, mk. 862, ziemi włośc. 858 dz., dwor. z Mytkowem 1234 dz., osad 157. Par. katol. w Ładyżynie. Należała do Sobańskich, dziś Czesława Jaroszyńskiego.

Ładza, ob. *Salzbrunn* (niem.).

Ładzica, ob. *Łada.*

Ładzice, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Radziechowice, par. Radomsk (Łaski, Lib. ben. I, 475, 495). Wś ma 18 dm., 123 mk., 186 mr.; folw. 5 dm., 38 mk., 751 mr. W 1827 r. było 18 dm., 154 mk. Według Tow. Kred. Ziem. folw. Ł. (z wsiami Ł. i Kozia Woda) r. 1866 miał rozległości mr. 822: grunta orne i ogr. mr. 481, łąk mr. 25, pastwisk mr. 86, zarośli mr. 100, lasu mr. 80, nieużytki i place mr. 50. Wś Ł. os. 20, z gruntem mr. 186; wś Kozia Woda os. 7, z gruntem mr. 44.

Ładzienniki al. *Łazienniki*, wś w pow. nowogródzkim, o milę na zach. od Nowogródka, nad rzeczułką wpadającą do Izewki, w gm. wsielubskiej, ma os. 23, miejscowość wzgórkowata, niebezleśna, gleba urodzajna. *A. Jelski.*

Ładzin (ze *Zmysłówką*), wś, pow. sanocki, leży na płn. od Rymanowa, przy gościńcu z Krosna do tegoż miasta, nad pot. Tabą, który jako Morawa uchodzi do Wisłoka. Przys. Zmysłówka jest położony na wsch. od wsi. Ł. należy do par. rzym.-katol. w Rymanowie, oddalonym o 3.7 kil. a do gr.-katol. we Wróbliku Królewskim. Podług spisu ludności z r. 1880 liczył Ł. 388, Zmysłówka 138 mk.; podług szemat. duch. było w Ł. 205, w Zmysłówce 140 rzym.-katol., reszta zaś gr.-katol. Pos. więk. ma obszaru 276 roli, 92 łąk i ogr., 12 past. i 89 mr. lasu; pos. mniej. 352 roli, 35 łąk i ogr. i 20 mr. past. Jest tutaj także browar. Ł. graniczy na płd. z Posadą Rymanowską, na płn. z Wróblikiem Szlacheckim, na wsch. z Łazami Rymanowskiemi a na zach. z Klimkówką. *Mac.*

Ładzyń 1.) wś, pow. nowo-miński, gm. Ładzyń, par. Stanisławów. W 1827 r. wś rząd., 20 dm., 143 mk.; ob. *Gorzanka.* Gm. Ł. należy do s. gm. okr. IV w Stanisławowie, st. poczt. w Nowo-Mińsku o 7 w., ma obszaru 11,707 mr. i 3147 mk. W gminie są 3 młyny wodne i huta szklana (Libertów). Por. *Oyganka.* Według Tow. Kred. Ziem. folw. Ł. (z osadą młyn. Suchowizna i attyn. Gorzanka), od Nowo-Mińska w. 8, rozległy mr. 2321: grunta orne i ogr. mr. 522, łąk mr. 89, lasu i zarośli mr. 1613, nieużytki i place mr. 97; nadto w os. czynszowych mr. 98; bud. mur. 3, z drzewa 18, gorzelnia, browar, młyn wodny, rzeczka bez nazwy, pokłady torfu. Wś Ł. os. 15, z grun. mr. 27; wś Brzuza os. 30, z grun. mr. 651; wś Cyganka os. 40, z grun. mr. 566; wś Wólka Piecząca os. 7, z grun. mr. 201; wś Sokule os. 12, z grun. mr. 176; wś Lubomin os. 17, z grun. mr. 321; wś Poremba os. 19, z grun. mr. 262; wś Cisówka os. 38, z grun. mr. 952; wś Rządza os. 20, z grun. mr. 603. 2.) Ł. al. *Ładzin*, kol. i os. leś., pow. nowo-radomski, gm. Pajęczno, par. makowska. Kol. ma 24 dm., 173 mk., 510 mr. ziemi; dwie osady leśne należą do leśnictwa rządowego Pajęczno: 7 dm., 12 mk., 45 mr. W 1827 r. wś rząd. i osady rząd. mają tu 16 dm., 122 mk.

Łagamusze, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 42 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Łaganów, wś i folw., pow. miechowski, gm. Wierzbno, par. Proszowice. W 1827 r. 25 dm., 221 mk. Folw. Ł. od rz. Wisły w. 7, roz-

legły mr. 481: grunta orne i ogr. mr. 419, łąk mr. 37, nieużytki i place mr. 25, bud. mur. 4, z drzewa 17, płodozmian 7 i 12-polowy, gorzelnia, dystylarnia z fabryką wódek słodkich i cegielnia. Wś Ł. os. 20, z grun. mr. 108.

Łagiewki, wś, pow. wrzesiński, 10 dm., 101 mk.; 33 ewang., 65 katol., 3 żyd.; 31 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Miłosławiu o 6 kil.

Łagiewniki, byli to mieszkańcy osad zajmujących się wyrobem *łagwi*, to jest naczyń z drzewa lub skóry, używanych do przechowywania i przenoszenia napoi w wiekach, w których wyrób i używanie szkła nie były jeszcze rozpowszechnione.

Łagiewniki 1.) wś, pow. włocławski, gm. Śmiłowice, par. Kruszyn. Por. *Kowal.* W 1827 r. 27 dm., 198 mk. Folw. Ł. z os. młyn. Diabełek, od Kowala w. 4, rozległy mr. 320: grunta orne i ogr. mr. 201, past. mr. 21, nieuż. i place mr. 98, bud. mur. 6, z drzewa 6. 2.) Ł., wś, nad strum. Wołodoły, pow. wieluński, gm. Wydrzyn, par. Raczyn, odl. od Wielunia w. 8. W 1827 r. było tu 46 dm. i 350 mk.; obecnie Ł. cz. I ma dm. 36, mk. 186; Ł. cz. II, wś, dm. 39, mk. 217; folw. dm. 4, mk. 72; os. karcz. 1 dm., 7 mk. Jest tu szkoła początkowa 1-klas. ogólna i kościół drewn. tyt. Ścięcia ś. Jana Chrzc., niegdyś paraf. (Łaski, Lib. ben. II, 155), dziś fil., przebudowany r. 1805 kosztem Ign. Ostrowskiego dziedzica wsi. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 618: grunta orne i ogr. mr. 506, łąk mr. 89, past. mr. 4, wody mr. 3, nieuż. i place mr. 16, bud mur. 3, z drzewa 10, wiatrak. Wś Ł. os. 43, z grun. mr. 255. 3.) Ł., wś i majorat, pow. sieradzki, gm. Złoczew, par. Godynice, odl. od Sieradza w. 21, dm. 11 (ob. *Grójec Wielki*). 4.) Ł., folw., pow. kolski, gm. Sompolno, par. Lubstówek (Łaski, Lib. ben. I, 223); odl. od Koła w. 21; dm. 3, mk. 89. W 1827 r. 22 dm., 160 mk. 5.) Ł., wś i folw., pow. słupecki, gm. Grodziec (ob.), par. Królików (Łaski, Lib. ben. I, 280); odl. od Słupcy w. 27; wś dm. 19, mk. 245; folw. dm. 2, mk. 17. W 1827 r. 13 dm., 112 mk. 6.) Ł. (*Stare*, *Nowe*, *Małe* i *poklasztorne*), wś nad rz. Bzurą, pow. łódzki, gm. Łagiewniki, par. Zgierz (Łaski, Lib. ben. II, 386), odl. 6 w. od Łodzi, 3 w. od Zgierza. Są to trzy wsie włośc., jedna osada i folw., położone przy drodze bitej ze Zgierza do Strykowa, przy źródłach Bzury, biorącej początek w przyległych lasach. Posiadają kościół poklasztorny mur., filią par. Zgierz, szkołę począt., urząd gm., gorzelnię. W 1827 r. było tu 52 dm. i 315 mk.; obecnie folw. ma 9 dm., 72 mk., 2340 mr. (780 ornej). Ł. Małe czyli Cegielniki wś, 31 dm., 336 mk., 407 mr.; Ł. Nowe wś, 22 dm., 225 mk., 454 mr.; Ł. Stare wś, 9 dm., 232 mk., 53 mr.; Ł. poklasztorne 2 dm., 7 mk. 24 mr. i Ł. os., gdzie mieści się urząd gm., 4 dm., 5 mk., 1 mr.; są to zabudowania poklasztorne. Ogółem Ł. mają 77 dm., 877 mk. W połowie XVII w. Ł. były własnością Jerzego Bełdowskiego podsędka łęczyckiego. W 1669 r. dał tę wś w posagu za córką Samuelowi Żelewskiemu. Za niego miało tu miejsce tak zwane pojawienie się ś. Antoniego, jedno z licznych w owej epoce zjawień. Rozgłos cudów gromadził tłumy pobożnych i ciekawych, w skutek czego dziedzic zbudował na górze kaplicę drewnianą i osadził przy niej stałego kapelana, swego krewnego, franciszkanina, Konstantego Plichtę. Proboszcz zgierski, lękając się o swe dochody, stawiał zacięty opór przeciw odprawianiu stałego nabożeństwa. Kilka komisyj zjeżdżało na miejsce dla sprawdzenia cudów i przeprowadzenia zgody między dziedzicem Ł. a proboszczem, co wreszcie nastąpiło. Protokóły komisyi przesłane do Rzymu uzyskały potwierdzenie i w 1680 r. nuncyusz Pallavicini ogłosił Ł. miejscem cudownem i zatwierdził fundacyą kościoła i klasztoru franciszkanów. W 1682 r. wprowadzono uroczyście cudowny obraz do nowego, drewnianego kościołka. W 1701 r. rozpoczęto budowę murowanego kościoła i klasztoru ze składek i ofiar pielgrzymów. W 1726 r. arcyb. gnieźnieński Teodor Potocki dopełnił konsekracyi nowej świątyni. Prócz tego w różnych czasach wzniesiono w okolicy klasztoru cztery kaplice odrębne. Sławę tego klasztoru rozniósł szeroko jeden z zakonników Rafał Chyliński, wielkopolanin (z Kierskiej urodzony), który z towarzysza chorągwi pancernej został zakonnikiem. Wyświęcony w Krakowie 1717 r. słynął jako kaznodzieja i egzorcysta, i ostatnie lata życia spędził w Ł., gdzie zmarł 1741 r. Pobożne, ascetyczne życie zjednało mu sławę świętego i spowodowało rozpoczęcie badań poprzedzających proces kanonizacyjny. Kilka komisyj zjeżdżało do Ł. w latach 1761—1773. Wypadki krajowe przerwały te usiłowania. Ciało zmarłego spoczywa w opieczętowanej trumnie w podziemiu jednej z kaplic kościoła. Ł. były własnością Karnkowskich, obecnie Zawiszów. Opis Ł. podały „Kłosy“ (t. XV, str. 38). Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folw.: Ł., Moskule, Imielnik, Marysin i Arturów i wsi niżej wymienionych. Rozległość wynosi mr. 5377: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 656, łąk mr. 112, past. mr. 4, lasu mr. 298, nieuż. i place mr. 55, razem mr. 1125, bud. z drzewa 20, płodozmian 8 i 10-polowy; folw. Moskule grunta orne i ogr. mr. 613, łąk mr. 32, lasu mr. 276, nieużytki i place mr. 19, razem mr. 1040, bud. z drzewa 16, płodozmian 14-polowy; folw. Imielnik grunta orne i ogr. mr. 344, łąk mr. 17, past. mr. 11, lasu mr. 426, nieużytki i place mr. 32, razem mr. 830, bud. z drzewa 13, płodozmian 10-polowy; folw. Marysin grunta orne i ogr. mr. 636, lasu mr. 23, nieużytki i place mr. 8, razem mr. 667, bud. z drzewa 9, płodozmian 16-

polowy; folw. Arturów grunta orne i ogr. mr. 442, lasu mr. 1257, nieużytki i place mr. 16, razem mr. 1715, bud. z drzewa 4. Gorzelnia, 3 młyny, 2 cegielnie, pokłady torfu. Wś Ł. os. 35, z gruntem mr. 510; kol. Skotniki os. 43, z grun. mr. 322; wś Modrzewie os. 12, z grun. mr. 256; wś Skotniki os. 10, z grun. mr. 170; wś Cegielniki os. 38, z grun. mr. 412; wś Bałuty Stare os. 24, z grun. mr. 112; wś Doły os. 17, z grun. mr. 308; kol. Bałuty os. 7, z grun. mr. 81; wś Żubardź os. 5, z grun. mr. 87; wś Jemielniki os. 15, z grun. mr. 294; wś Moskule os. 27, z grun. mr. 356; wś Moskuliki os. 21, z grun. mr. 184; wś Bałuty Nowe os. 6, z grun. mr. 16. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. V w Proboszczowicach, st. p. Zgierz, ma 3651 mr. obszaru i 1669 mk. (1866 r.). W gminie znajduje się szkoła począt., młyn wodny, gorzelnia i apretury sukna i kortów (pod Zgierzem). 7.) **Ł.**, wś i os. karcz., pow. brzeziński, gm. Łazisko, par. Chorzęcin (ob.). Wś ma 7 dm., 62 mk., 173 mr.; os. karcz. 1 dm., 3 mr. ziemi rząd. W 1827 r. 11 dm., 86 mk. (Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 632; II, 179, 404). 8.) **Ł.**, wś, os. młyn. nad rz. Widawką, pow. nowo-radomski, gm. i par. Dmenin (Łaski, Lib. ben I, 505, 618). Wś ma 15 dm., 132 mk., 216 mr.; os. młyn. 1 dm., 4 mk., 20 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. i Zakrzew Wielki (z wsiami: Ł., Zakrzew Wielki i Bugaj) rozległe mr. 1303: grunta orne i ogrody mr. 595, łąk mr. 146, lasu mr. 524, nieużytki i place mr. 39, bud. mur. 14, z drzewa 11, płodozmian 8-polowy. Jest młyn wodny, piec wapienny i cegielnia, pokłady kamienia wapiennego i torfu. Wś Ł. os. 14, z grun. mr. 168; wś Zakrzew Wielki os. 21, mr. 236; wś Bugaj os 3, mr. 26. 9.) **Ł.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Chmielnik. W 1827 r. 21 dm., 163 mk. W XV w. dziedzictwo Oleśnickiego (Dług. I, 139). W bieżącem stuleciu należały do gen. Dezyderego Chłapowskiego, słynnego agronoma; od niego nabył gen. Tański. Czyt. Kod. Małopolski, 105. 10.) **Ł.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Busk. W 1827 r. 21 dm., 156 mk. Są tu bogate pokłady gipsu krystalicznego. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 545: grunta orne i ogr. mr. 328, łąk mr. 60, pastw. mr. 91, lasu mr. 53, nieuż. i place mr. 12, bud. mur. 6, z drzewa 6, pokłady wapna i gipsu. Wś Ł. os. 30, z gruntem mr. 151. 11.) **Ł.**, wś, pow. lubelski, gm. Wólka, par. Bystrzyca. 12.) **Ł.**, wś i folw., pow. płocki, gm. Ramutówko, par. Słupno, odl. o 12 w. od Płocka, ma 5 dm., 113 mk., 470 mr. gruntu, 41 nieuż., karczmę. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 610: grunta orne i ogr. mr. 360, łąk mr. 40, past. mr. 80, wody mr. 2, lasu mr. 90, nieuż. i place mr. 38, bud. mur. 2, z drzewa 13. Wś Ł. os. 13, z grun. mr. 22. 13.) **Ł.**, folw., pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Mokowo, odl o 24 w. od Lipna, ma 1 dm., 38 mk., 290 mr. gruntu, 15 nieuż. Należy do dóbr Chalino (ob.). *Br. Ch.*

Łagiewniki 1.) wś, pow. wrzesiński, 24 dm., 215 mk.; 105 ewan., 110 katol., 47 analf. St. poczt., tel. i kol. żel. w Miłosławiu o 4 kil. 2.) **Ł.**, wś, pow. kościański, 24 dm., 181 mk., wszyscy katol., 37 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Kościanie o 9.5 kil. 3.) **Ł. I**, dom., pow. kościański, 958 mr. rozl.; 4 dm., 63 mk., wszyscy katol., 36 analf. 4.) **Ł. II**, dom., pow. kościański, 828 mr. rozl.. 2 miejsc.: a) Ł.; b) folw. Sepienko; 8 dm., 137 mk., wszyscy katol., 58 analf. Własność hr. Janowej Działyńskiej, ur. Maryi ks. Czartoryskiej. 5.) **Ł.**, wś, pow. poznański, 6 dm., 47 mk.; 45 katol., 2 żyd.; 18 analf. Poczta w Chludowie o 5 kil., st. kol. żel. i tel. w Poznaniu o 10 kil., st. kol. w Złotnikach o 4 kil. 6.) **Ł.**, dom., pow. poznański, 2339 mr. rozl., 13 dm., 168 mk.; 23 ewang., 145 katol.; 64 analf. 7.) **Ł.**, wś, pow. krotoszyński; 26 dm., 168 mk.; 44 ewan., 124 katol.; 42 analf. Poczta i tel. w Kobylinie o 14 kil. (Łaski, Lib. ben. II, 18). 8.) **Ł.**, dom., pow. krotoszyński; dom. i folw. należące do gm. Starkowca; 1598 mr. rozl.; 14 dm., 137 mk. Własność Antoniego Przyłuskiego. 9) **Ł.**, wś, pow. średzki, 24 dm., 215 mk., 105 ewang., 110 katol., 47 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Pobiedziskach o 10 kil. (Łaski, Lib. ben. I, 64). 10.) **Ł.** Kościelne, wś i gm., pow. gnieźnieński, 3 miejsc.: a) Ł. wś; b) Ł. dom., 1737 mr. rozl.; c) Ł. probostwo, 421 mr. rozl.; 21 dm., 288 mk.; 23 ew., 265 katol.; 128 analf. Kościół katol. paraf. należy do dek. gnieźnieńskiego ś. Piotra i Pawła (Łaski, Lib. ben. I, 70). Poczta i tel. w Kiszkowie o 6 kil, st. kol. żel. w Pobiedziskach o 16 kil., w Gnieźnie o 15 kil. Pod wsią wykopano kociołek bronzowy. 11.) **Ł.**, dom. i folw., pow. inowrocławski, 2448 mr. rozl.; należy do gm. Kobylnik; 11 dm., 241 mk. Poczta i tel. w Kruświcy o 1 kil., st. kol. żel. w Inowrocławiu o 14 kil. *M. St.*

Łagiewniki 1.) *Górne*, niem. *Ober-Lagiewnik*, wś i dobra, pow. bytomski, par. Królewska Huta, o pół mili od Bytomia; 73 bud., 117 dm., 2805 mk. Dobra mają 486 mr. rozl., wś 61 os., 454 mr. ziemi. 2.) **Ł.** *Średnie* i *Dolne*, wś i dobra tuż pod Bytomiem, 172 bud., 141 dm., 2876 mk. Dobra 512 mr. rozl., wś 82 os., 757 mr. ziemi; huta cynkowa i żelazna. 3.) **Ł.** *Małe*, wś, pow. lubliniecki, par. Pawonków; 87 bud., 64 dm., 561 mk., 63 os., 1640 mr. ziemi; pustkowia: Jamińsko, Owczarek, Statek, Dyla. 4.) **Ł.** *Wielkie*, wś i dobra, pow. lubliniecki, par. Lubecko; 48 bud., 33 dm., 580 mk. Dobra z folw. Pietruchowe mają 2890 mr. ziemi a wś z kol. Jasiek i pustk. Płonkowe 57 os., 835 mr. ziemi, koś. fil. z r. 1691 i szkołę,

Łagisz al. *Łagisza*, wś, os. leśna, i os. karcz. nad rz. Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Bobrowniki, par. Grodziec. Posiada na gruntach między tą wsią a Psarami 7 kopalni węgla; z tych: Franciszek, Barbara, Witold i August bez użycia maszyn wydały w 1877 r. 138,100 pud. węgla, pracowało zaś: 70 męż., 17 kob. i 48 dzieci. W 1881 r. dwie tylko były czynne i wydały 85,620 pud., zajmując 35 ludzi; zaś dwie inne kopalnie: Antoni i Kazimierz (innego właściciela) dały 400,000 pud. i zatrudniały 3 maszyny o sile 14 koni i 76 robotników. Ł. kol. ma 49 dm., 492 mk., 740 mr.; dwie os. leś. rząd. 2 dm., 6 mk., 50 mr.; os. karcz. 2 dm., 7 mk., 18 mr. W 1877 r. Ł. wś rząd. miała 61 dm., 394 mk. Na terytoryum Ł. powstały kolonie: Bary i Glinice, z któremi razem jest dziś 107 dm., 900 mk., 1370 mr. ziemi włośc. (825 mr. ornej).

Łagoda. T. n. młyn pod m. Szadkiem wymienia Lib. ben. Łaskiego (I, 441).

Łagody, wś rząd. i włośc. nad rz. Święcicą, pow. lidzki, 2 okr. adm., przy drodze dereczyńskiej, o 48 w. od Lidy, 16 dm., 144 mk. (1866).

Łagoszew, wś, pow. łowicki, gm. Jeziórko, par. Łowicz (Łaski, Lib. ben. II, 237, 512), odl. od Łowicza w. 4. Jest tu szkoła elemen., dm. 48, mk. 250, os. 43 i 937 mr. ziemi (442 past. i 26 nieuż.). W 1827 r. 39 dm., 219 mk., wś rząd.

Łagotki, ob. *Łohotki*.

Łagów 1.) os., przedtem mko, nad rz. Łagowicą, gm. i par. Łagów. Leży na wyżynie wzniesionej tu na 924 st. i stanowiącej południowy stok pasma Łysogór, od których szczytu świętokrzyskiego odległym jest o 7 w. tylko; od Opatowa 23 w. Leży przy trakcie z Opatowa do Kielc. Posiada kościół paraf. mur., 3 kaplice mur., dom przytułku dla ubogich, szkołę począt. 1-klas., sąd gm. okr. III, urząd gm., st. poczt., olejarnię, dwa młyny wodne i wiatrak. W 1827 r. było tu 209 dm. i 1299 mk; w 1862 r. 201 dm., 2371 mk. (w tem 192 żyd.); obecnie jest 212 dm. (5 mur.), 2005 mk. Do osady należy 2851 mr. ziemi. Ludność trudni się wyrobem naczyń glinianych od wielu wieków. Okolice Ł. dostarczają glinki ogniotrwałej i marmuru ciemnego. W pobliżu Ł. jest jaskinia zwana Zbójecką. Ł. jest starożytną osadą. Władysław Herman, na wstawienie się swej żony Judyty, darował tę majętność z przyległemi wsiami 1805 r. kapitule kujawskiej: „Ecclesiae Vladislaviensi cathedrali, castellania Lagoviensis cum suo districtu, perpetua donatione concessa", powiada Długosz. Wyrażenie to „castellania" okazuje, iż musiał znajdować się tu zamek, zawiadywany przez kasztelana czyli rządcę dóbr królewskich. Elżbietą królowa węgierska i polska, za niedołężnych rządów syna swego Ludwika krajem władająca, pozwala przywilejem w Sandomierzu 1375 r. danym, ażeby jej kapelan Zbyluta bisk. kujawski czyli włocławski, zamienił wś Łagów na miasto; obdarza je prawem niemieckiem, ustanawia targ we czwartek. Jagiełło, przychylając się do prośby Piotra z Radolina, dra obojga praw, zatwierdza powyższy przywilej 1390 r. Miasto srogiego doznało losu 1502 r., gdyż do szczętu przez Tatarów spalone zostało. Stanisław August 1778 r., dla dogodności mieszkańców, przenosi 12 jarmarków na inne dni. Tutejszy kościół, z kamienia wzniesiony z wyniosłą wieżą, wydaje się zabytkiem XV w. Brak o jego dziejach wiadomości a wewnątrz nie ma żadnych zabytków. Z drugiego kościoła, równie starożytnego, przy którym istniał szpital, pozostały tylko mury. (Czyt. Kod. dypl. pol. II, 760). W Ł. urodził się uczony pisarz hebrajski Jakób Reifman. Par. Ł., dek. opatowski, 6586 dusz. Ł. wójtostwo, folw., majorat, ma 1 dm., 14 mk., 124 mr. Ł. Poduchowny, os., ma 2 dm., 257 mr. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Zamość i Wólka Zamojska, wsi: Ł., Wola Łagowska, Zamość i Floryanów; rozległość wynosi mr. 1385: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 454, łąk mr. 25, pastw. mr. 9, lasu mr. 424, nieuż. i płace mr. 25, razem mr. 937, bud. mur. 3, z drzewa 27, płodozmian 8-polowy; folw. Zamość grunta orne i ogr. mr. 126, łąk mr. 34, nieuż. i place mr. 6, razem mr. 166, bud. mur. 1, z drzewa 9, płodozmian 6-polowy; folw. Wólka Zamojska grunta orne i ogr. mr. 213, łąk mr. 1, pastw. mr. 4, lasu mr. 50, nieużytki i place mr. 14, razem mr. 282; olejarnia, wiatrak i pokłady torfu. Wś Ł. os. 49, z grun. mr. 746; wś Wola Łagowska os. 13, z grun. mr. 232; wś Zamość os. 35, z grun. mr. 484; wś Floryanów os. 10, z grun. mr. 151. Gmina Ł. ma 4476 mk., 592 dm. i rozl. 8427 mr. Kopalnia gliny garncarskiej i kamienia wapiennego. W skład gm. wchodzą: Lechówek, Ł., Łagowską Wolą, Małacentów, Masłowiec, Nowy-Staw, Orłowiny, Paprocice, Sędek, Stawki, Winna i Zamkowa Wola. 2.) Ł., wś, pow. łowicki, gm. Łyszkowice, par. Pszczonów (Łaski, Lib. ben. II, 282), odl. od Łowicza w. 16, od Pszczonowa 4 w. W 1879 r. katol. 215, dm. 32, os. 28, ziemi 733 mr., w tem 245 mr. pastw. i 45 mr. nieuż. W 1827 r. było tu 19 dm., 145 mk. 3.) Ł., wś, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Wisłą, par. Janowiec, leży przy szosie prowadzącej z Puław do Zwolenia, od Wisły w. 12. Dworskiej ziemi ornej mr. 460 a 370 lasu; włościańskiej 900 wraz z lasem za służebności odebranym; mk. 400, dm. 62. Należała niegdyś do klucza janowickiego, własności Firlejów, Tarłów, Lubomirskich, ostatecznie Piaskowskich, od których w r. 1800 przeszła w posiadanie rodziny Odrowąż-Pię-

niążków. W r. 1863, z powodu odległości kościołów parafialnego i sąsiednich, wystawiony tu został kościół kosztem i staraniem obecnego dziedzica Floryana Odrowąż-Pieniążka, stanowiący jednak dotąd filią Janowca. R. 1827 Ł. miał 24 dm., 171 mk. *Br. Ch.*

Łagowce, por. *Łachowce.*

Łagowica 1.) wś, pow. opatowski, gm. Gęsice, par. Zbilutka, odl. 22 w. od Opatowa. Ma 25 dm., 137 mk., 302 mr. ziemi włościańskiej, 2 mr. dworskiej. 2.) Ł., wś nad rz. t. n., pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Iwaniska, odl. 17 w. od Opatowa. Ma 27 dm., 90 mk., 298 mr. gruntu włosc.

Łagowica, *Łagówka*, rz. w pow. opatowskim, poczyna się z kilku strumieni wypływających z gór Św-krzyskich, z zach. od Orłowin i Pluchów, ze wsch. od Piotrowa i Piórkowa, z których pierwszy płynie pod Łagowem, i łączących się poniżej tej osady; płynie w stronę płd.-wsch., potem od wsi Pipała w zach.-płd. przez Łagowicę i poniżej Rakowa wpada z lew. brzegu do Czarnej. Przepływa gminy Łagów, Gęsice, Rembów. Długa 14 w. W Enc. Org. XXIV, 43, pomiędzy rzekami wpadającemi do Czarnej wymieniona „Łagowica z Samicą"; prawdopodobnie jest to strumień od Piórkowa, łączący się z głównem korytem od lewego brzegu poniżej Łagowa. *J. Bl.*

Łagowiec, niem. *Lagowitz* (*Panwitz* ?) 1.) wś, pow. międzyrzecki; 2 miejsc.: a) Ł., wś; b) Nowy Świat, kol.; 53 dm., 360 mk.; 249 ewang., 110 katol., 1 żyd, 39 analf. Poczta w Starym Lutolku o 2 kil., tel. w Brojcach o 3 kil., st. kol. żel. Stentsch o 9 kil. 2.) Ł., dom. tamże, 3332 mr. rozl.; 3 miejsc: a) Ł., dom.; folw.: b) Heidewitz, c) Nowy Świat; 20 dm., 211 mk., 173 ewang., 38 katol.; 49 analf. R. 1580 własność Krzyckiego. Por. *Chodzieżewo.*

Łagówka, rz., ob. *Łagowica.*

Łagowo, wś i folw., 364 mr. rozl., pow. kościański, 54 dm., 325 mk., wszyscy katol., 105 analf. Poczta w Bielewie o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Kościanie o 28 kil. Czyt. Kod. dypl. pol. II, 159.

Łagowska Kuźnica, wś, pow. wieluński, par. Ossiaków. Por. *Kuźnica* (№ 7, t. V, str. 11).

Łagowska słoboda, folw., pow. ihumeński, 20 włók rozl., dawna własność Olewińskich.

Łagowska Wola 1.) wś, pow. opatowski, gm. i par. Łagów, odl. 26 w. od Opatowa. Leży na płd. o 2 w. od Łagowa. Ma 75 dm., 535 mk., 1251 mr. ziemi włośc. i 47 mr. ziemi rząd. W 1827 r. wś rząd. 40 dm., 294 mk. 2.) Ł. *Wola*, wś, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Wisłą, par. Janowiec, ma 16 dm., 128 mk., 377 mr. ziemi.

Łagożanka, folw., pow. ihumeński 4 i pół włók rozl., od r. 1873 własność Goworków.

Łagulsk, os., pow. nowogradwołyński, gm. kurneńska, ziemi dwors. 418 dzies. Niegdyś należała do dóbr sokołowskich Ilińskich; obecnie ma kilku właścicieli. *L. R.*

Łagumowicze, ob. *Łogumowicze.*

Łaguny, wś nad rz. Sona, pow. ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Zielona. Do Ł. należy przys. Łagunki i las zwany Nicpoń; przy wsi wiatrak i karczma. Ma 117 mk., drobnej szlachty, 17 bud. mieszk., 950 mr., w tej liczbie 790 mr. gruntu ornego. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.-Pokojewo rozl. mr. 115: grunta orne i ogr. mr. 97, łąk mr. 12, nieuż. i place mr. 6, bud. mur. 1, z drzewa 8. Folw. Ł.-Łagunki rozległy mr. 508: grunta orne i ogr. mr. 390, łąk mr. 23, pastw. mr. 27, lasu mr 58, nieuż. i place mr. 10, bud. z drzewa 20.

Łaguszew 1.) wś włośc, pow. kozienicki, gm. Oblassy, par. Janowiec (ob.), odl. 33 w. od Kozienic, ma 29 dm., 221 mk., 730 mr. obszaru. 2.) Ł., por. *Łagoszew.*

Łaguszewo, niem. *Lagschaw*, dok. *Lagussow*, rycer. dobra, pow. gdański, ćwierć mili od bitego traktu gdańsko-skarszewskiego, 3 mile od Gdańska. Obszaru liczy ziemi ornej ha. 393, łąk 55, pastw. 17, lasu 208, nieuż. 11, wody 1, ogółem obszaru ha. 687.42; dziedzic Muhl; katol. 133, ewang. 73, dm. 15. Par. Kłodawa, szkoła Wołkowo, poczta Pszczółki. Ku straży lasu pańskiego jest urządzone leśn. Borbsack. Ł. należy do najstarszych wsi tej okolicy. Pierwszy raz wspominane r. 1280 jako Lagussov. R. 1789 posiadacz Jan Trembecki chorąży.

Łaguszówka, rz., dopływ rz. Przyłęckiej, poczyna się na łąkach wsi Pająków w gm. Góra Puławska, przepływa przez gm. Oblasy na długość 8 w. i pod Baryczką uchodzi do Przyłęckiej, z którą do Wisły koło Janowca wpada.

Łagwy 1.) wś, pow. bukowski, 36 dm., 314 mk., 4 ewang., 310 katol., 95 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Buku o 3 kil. 2.) Ł., folw. tamże, 7 dm., 114 mk., należy do dom. Wojnowic.

Łahanówka i *Łahanowska Huta*, dwie wsie, pow. radomyski, par. prawosł. Janówka, nad rz. Irszą, razem 3654 dzies. ziemi. Własność Grocholskich, Żdanowiczów i Dytkowskich.

Łahiszyn, ob. *Łohiszyn.*

Łahodów (po rusku *Łahodiw*) 1.) wś w pow. brodzkim, 5 kil. na płn. zach. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i teleg. w Brodach, nad rzeką Berlinką (al. Bołdurką, Suchowolą), dopływem Styru, płynącą od płd. wsch. z Brodów na płn. zach. Na wsch. leżą Jazłowczyk i Brody, na płd. i zach. Smólna, na płn. Berlin. W r. 1880 było 335 mk. w gminie, 12 na obsz. dwor. (blisko 60 wyzn. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Brodach, gr.-katol. w Smólnie. 2.) Ł. (zwany także często *Łahodow-Pryłuka*), wś w pow. przemyślańskim, 8 kil. na płn. zach.

od Przemyślan, 12 kil. na płd. od sądu powiat. w Glinianach, tuż na płd. wsch. od urzędu poczt. Podhajczyki koło Lwowa. Na płn. leży Unterwalden, na wsch. Krzywice, Jaktorów i Uniów (a mianowicie część wsi Młynowce), na płd. Przemyślany i Krościenko, a na zach. Hanaczów, Stanimirz, Podhajczyki i Unterwalden. Wzdłuż granicy wsch. płynie pot. Dobra (ob.), dopływ Gniłej Lipy, od płn. na płd., zasilany kilkoma strugami od praw. brzegu. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru (część wsi zwie się Zaciemnem al. Zaciemną, po rusku „Zatemne"), na płn. zach. od nich folw. Ostrowiec (al. Ostrowice), na płn. wsch. od niego część wsi Szopki z folw. i karczmą, dalej folw. Kozodawy i folw. z karczmą Mazów. Na płd. wsch. od zabudowań wiejskich leży część wsi Dobra, na praw. brzegu potoku t. n. Płd.-wsch. klin obszaru zajmuje grupa domów Siworogi (Syworohy). Wieś cała leży u podnóża krawędzi płaskowzgórza podolskiego, w owalnej dolinie, otoczonej od płd., wsch. a po części i płn. wyższemi wzgórzami, pokrytemi lasem lub krzakami; od zach. zaś nieznacznem wzniesieniem. Najwyżej wznosi się część płd. wsi, t. zw. Las Łahodowski ze szczytem Waza-Kruk, 422 m. wys. Na płd. zach. od zabudowań wiejskich wznosi się wzgórze Ciemna do 389 m. W płn. stronie wsi jest mały stawek, a w lesie dworskim małe, około 40 kwadr. sążni zajmujące jezioro, bez widocznego przypływu i odpływu, nigdy nie wysychające. Płd. zach. część wsi przerzyna droga wiodąca ze Lwowa do Przemyślan, a część płn. droga wiodąca ze Lwowa do Złoczowa. Par. rzym.-katol. w Wyżnianach, gr.-katol. w miejscu, dek. uniowski, archidyec. lwow. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała i szk. niezorganizowana. Jest także murowana kapliczka, w której się czasem mszę św. odprawia. Cerkiew założona w r. 1730, drewniana dzwonnica; najdawniejszy dzwon lany w r. 1693. Najdawniejsza metryka chrztu pochodzi z r. 1688 i pisana jest po rusku, skoropisem. Cmentarz leży w płd. zach. stronie wsi. Dawniej był cmentarz koło cerkwi, a dwa cmentarze za wsią. Szkołę założono 1860 r. Wieś istniała już w XVI w., jak dowodzi pomnik grobowy w cerkwi uniowskiej nad zwłokami Wańka Łahodowskiego, dziedzica wsi, zmarłego r. 1574 a pochowanego w Uniowie. Nagrobek ten, zrobiony z białego marmuru, znajduje się w płn. ścianie cerkwi a ma następujący napis: „Tu łeżyt urożenyj Ałeksander Wanko Łahodowskij z Łahodowa, kotoryj żyw na świti lit 49. Prestawysia misiacia stycznia, 27 dnia, roku 1574, kotoryj hrob dała sprawyty na pamiatku małżonka swojeho urożenaja Barbara z Sienna Łahodowskaja. Boże budy myłostyw duszy jeho". Tenże sam napis umieszczony także po polsku. O założeniu Łahodowa krąży między miejscową ludnością następujące podanie: Za łańcuchem gór okalających Łahodów od płn., leżała w odległości 3½ mili od dzisiejszego Łahodowa za dawnych czasów wieś „Załuka". Podczas jednego z napadów tatarskich zbiegli mieszkańcy Załuki do jednego z lasów okolicznych, zajmującego i dziś jeszcze płd. część Łahodowa, i ukryli się tamże. Tatarzy zniszczyli Załukę do szczętu, wyśledzili także schronisko mieszkańców i w pień ich wycięli z wyjątkiem: Makarowa, Żukowa, Waśkowa i Załuckich. Krew ciekła strumieniami, mówi podanie. Ocalone rodziny osiedliły się na miejscu dzisiejszego Łahodowa i nazwały tę nową osadę „Pryłuką" (jako przyłączoną do Załuki). Następnie przybywali tu inni osadnicy, a osada otrzymała dzisiejszą swą nazwę. Miejsce, gdzie niegdyś stać miała Załuka, pokazują i dziś jeszcze mieszkańcy tamtejsi; stoi tam obecnie jedna tylko chata, a cała okolica zwie się Załuką. W płd. stronie Łahodowa, w lesie, nazywa się do dziś „Krowawycią" (t. j. krwawicą) miejsce, gdzie, wedle podania, Tatarzy ludność Załuki w pień wycięli. Potomkowie ocalonych rodzin z Załuki żyją do dzisiaj w Ł. i cieszą się wysokiem poważaniem, jako potomkowie założycieli wsi. Pół ćwierci mili od Łahodowa a ćwierć mili od pobliskich Pohorylec znajdują się w pięknej dolinie ślady wałów dawnego zamczyska, należącego niegdyś do Łahodowskiego sołty Wańkowa. Lud zwie to miejsce zamkiem Wańka albo „Łahodowską mogiłą," i wiąże do niej podanie, że niegdyś oblany był ten zamek jeziorem; że go jednak Tatarzy napadli, zdobyli, całą załogę wraz z sołtą Wańkiem Łahodowskim w pień wycięli a zamek zniszczyli. Mieszkańcy Łahodowa i Pohorylec usypali mogiłę nad zwłokami pomordowanych. Gdzie dziś część wsi Kozodawy, była dawniej, według podania, wś tej nazwy, zniszczona przez Tatarów. Większa posiadłość, dziś przez bank włościański rozparcelowana, składała się do niedawna z folwarków: Ł., Ostrowiec, Wiktorówka i Zaciemne. Dobra te ostatniemi czasy należały do rodziny Tarnowskich; jeden z tej rodziny zaprowadził tu wzorowe gospodarstwo; pozostałe szczątki z zabudowań gospodarczych i mieszkalnych najwymowniej o tem świadczą. Był tu ładny dom mieszkalny, park i wielkich rozmiarów ogród owocowy. Od Tarnowskich przeszedł Ł. do rąk bankiera lwowskiego Hausnera, ojca znanego publicysty Ottona Hausnera, który dobra te konserwował i podniósł gospodarstwo wedle wymagań postępowego gospodarstwa. Niestety niedługo to trwało, gdyż zięć Hausnera hanowerczyk, eks-oficer austryacki, Fryderyk Poten zniszczył je do szczętu, i lasy

w pień wycięto. W drodze licytacyi nabył te dobra bank rustykalny lwowski (prócz folwarku Wiktorówka, przyłączonego przedtem do Słowity) i rozparcelował; sam Ł. okrojony z wielu parcel ziemi i Ostrowiec nabył notaryusz Aleksander Zaleski, resztę włościanie i żydzi. Większa posiadłość dawniejszego kompleksu ma roli ornej 963 m. a., łąk 133, pastw. 48, lasu 1413; mniej. ma roli orn. 1086 m. a., łąk 167, pastw. 355, lasu 118. Wedle obliczenia z r. 1881 jest ludności na obszarze dworskim 81, z tego męskiej 39, żeńskiej 42. W gminie ludności 1541, z tego męskiej 759, żeńskiej 782. Domów mieszk. 267. Ł. jest gniazdem starej ruskiej rodziny Łahodowskich. Jeden z tej rodziny Dymitr z Pohorylec Łahodowski podpisany, jak tak zwane akta bernardyńskie lwowskie świadczą, na akcie konfederacyi ziemi lwowskiej i dystryktu żydaczowskiego, wraz z miastem Lwowem stolicą wszej Rusi (An. 1464), mającym na celu wspólną obronę przeciw nieprzyjaciołom i wyrażającym zachowanie wierności ojczyźnie i królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi (król był wtedy zajęty walką z krzyżakami). Na akcie tym znajduje się kilkadziesiąt podpisów, przeważnie imiona i miejsca pochodzenia. Z nazwisk czytamy Jerzy Strumiłło z Domaszyna podkom. lwowski, chorąży Jan Świnka z Pomorzan, podstoli Jan Chodorowski z Brzozdowiec, Piotr Czebrowski ze Stok, Michał Kay z Derewlan i Dymitr Łahodowski z Didoszyc (Dzieduszyccy), Mika z Balicz (Balicki), Protazy z Sylejatucz (Sulatycki) i t. p. Dymitr Łahodowski i syn Wańko giną później pod gruzami zamku swego w Pohorylcach, walcząc z pogaństwem (Czyt. „Łahodów“ w Literatur. Sbornyku, 1870, str. 45; „Łahodowska mogiła“ w Przyj. domowym, 1863, str. 300; O geologicznych stosunkach, Kosmos, Lwów, 1880, str. 127 i Verhandl. der geol. Reich 1880, 114; Galicya w obrazach, zesz. VIII; ob. także Ryciny w zbiorze Pawlikowskiego № 3980; i Swod. litopys, str. 459). *Lu. Dz.*

Łahodów, *Łahodówka*, potok, wypływa na wschodniej granicy gm. Podhorzec, w pow. złoczowskim. Płynie nasamprzód na północny zachód a przyjąwszy z lew. brzegu strugę płynącą z Podhorzec, zwraca się na północny wschód i przechodzi wkrótce na obszar Kadłubisk, w pow. brodzkim. Przepływa takowe i w kierunku północnym podąża do Wysocka, poniżej którego zwraca się na północny zachód i minąwszy błota zwane Czarnym Gajem, wchodzi na obszar Raźniowa, płynąc łączkami śródleśnemi a na granicy tegoż z Rudą, uchodzi do Styru. Jestto rzeka błotna. Dawniej tworzyła staw we Wysocku, dzisiaj spuszczony. Jedynie tylko w Raźniowie i we Wołkowatyczu, przysiołku gminy Zabłotcami zwanej, rozlewają się na tej rzece znaczniejsze stawy. Pędzi młyny we Wysocku, w Wołkowatyczu i w Raźniowie. Długość biegu 23 kil. Niektórzy uważają ten potok za górny Styr (ob.). *Br. G.*

Łahodycze, grupa domów w Kamionce Wołoskiej, w części wsi Biszkowie, pow. Rawa Ruska.

Łahodyńce, wś, pow. starokonstantynowski, par. Kulczyny. R. 1867 miała 22 dm.

Łahodzycze, nazwa używana w dokumentach z r. 1488, podanych w Aktach grodzkich i ziemskich t. 9, str. 131, 132 i 136. Wydawca Aktów stawia domysł, iż to jest Łahodów w pow. brodzkim. Przeciw temu przemawia okoliczność, że wsie Chylczyce i Żulice, od których Paweł z Oleska odgraniczał wieś Łahodzycze, należącą do Jana Bełzeckiego, leżą między Złoczowem a Białym Kamieniem, w znacznem oddaleniu od Łahodowa. Owe Ł. musiały zatem jakąś inną oznaczać miejscowość. *Lu. Dz.*

Łahoszcz (?), ob. *Hoszcza.*

Łahow, niem. *Loga*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, nad Czornicą. W r. 1875 dm. 30, mk. 165, w tem Serbów 137. Tu ma główną siedzibę zareczańskie serbskie towarzystwo, bardzo gorliwe w sprawie krzewienia narodowego ducha w okolicy; założone 23 kwietnia 1879 r. W bliskości grodzisko, nad strumieniem wpadającym do Czornicy. *A. J. P.*

Łajbiszki, ob. *Łojbiszki.*

Łajby, zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 28 w. od Święcian, 1 dm., 5 mk. staroobr. (1866).

Łajgie, jez., blisko Andrzejewa, źródło Wiewiry.

Łajkowszczyzna 1.) wś rząd., pow. lidzki, 1 okr. adm., o $3^1/_2$ w. od Lidy, 3 dm., 17 mk. 2.) Ł., wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 44 w. od Lidy, 6 dm., 41 mk. (1866).

Łajmy, cegielnia, należy do dóbr Kurszany w pow. szawelskim.

Łajpuszki, wś, pow. poniewieski.

Łajsce, wś w pow. jasielskim, 12.8 kil. od Jasła, należy do parafii rzym.-katol. w Łubieńku. Wś zaległa obadwa brzegi potoka Dunaja, uchodzącego z lew. brzegu do Wisłoki. Wzniesienie wynosi 334 m. npm. Od północnego wschodu otacza ją las zwany Cechówką, a od południowego zachodu las Buczyna. Pola należące do wsi przecina gościniec z Jasła do Żmigrodu. Jest tutaj drewniana kaplica, w której się czasami msza św. odprawia. Kasa pożyczk. gminna ma 393 zł. w. a. kapitału. Z 604 mk. przebywa 36 stale na obszarze więk. pos. p. Wład. Bielańskiego; 601 jest wyzn. rzym.-katol., 3 izrael. Pos. więk. ma obszaru 291 mr. roli, 59 mr. łąk i ogr., 22 mr. pastw.

i 39 mr. lasu; pos. mniej. 395 mr. roli, 75 mr. łąk i 37 mr. pastw. Długosz wymienia Ł. (Łazszcze), jako należące do opactwa tynieckiego (wyd. Przeździeckiego, L. Ben. I, 482). Ł. graniczą na wschód z Łubnem szlacheckiem, na południe z Lężynami, na zachód z Zarzycami, a na północ z Glinikiem polskim. *Mac.*

Łajsk, wś, pow. warszawski, gm. Jabłonna, par. Wieliszew. Leży na lewo od drogi bitej z Jabłonny do Serocka.

Łajszew (*Nowy* i *Stary*), wś, pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Jeruzal.

Łajwiszki, wś, pow. kowieński, par. opitołocka, 7 włók rozl., do 1863 r. wchodziła w skład dóbr ignacogródzkich Giejsztora.

Łajżany, ob. *Janopol.*

Łajżew, mko i dobra, pow. szawelski, gm. wiekszniańska, okr. polic. popielański, nad Wodokształą, o 84 w. od Szawel, niedaleko granicy Kurlandyi, o 2 mile od Wiekszń. Mko ma kościół drew., 94 osad, 515 dzies. ziemi; wś 60 osad, 140 dzies. ziemi. Dobra mają 60 włók, w tem wiele bagien, należą do Zabielskiego, w XVIII w. Chomińskich, około 1810 Szyryna. Kościół katol. ś. Trójcy, wzniesiony 1661 przez Annę Ważyńską. Parafia katolicka dekanatu wiekszniańskiego; dusz 2237. W Purplach filialny kościół katolicki ś. Krzyża, zbudowany z drzewa 1838 przez ks. Rumycia.

Łakagiry, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 4 dm., 45 mk. katol. (1866).

Łakinos, góra w pobliżu wsi Łakińskie, pod m. Kalwaryą i nad rz. Szeszupą położona, została usypana widocznie ręką ludzką, jako podstawa dla świątyni Perkunasa, którego tu czczono. Z tego powodu znajdowano tu niejednokrotnie wiele zabytków starożytnych.

Łakinowce, wś pryw., pow. dzisieński, gm. Jody, o 80 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 8 dm., 67 mk. (1866).

Łakińskie al. *Łakinos*, nad rz. Szeszupą, folw., gm. Raudań, par. Kalwarya; odl. 6 w. od Kalwaryi, ma 3 dm., 38 mk. Leży w malowniczej okolicy w pobliżu góry Łakinos.

Łakiszki, wś, pow. kowieński, gm. Janów (o 8 w.), par. Skorule; gleba żyzna.

Łaknarz, wś nad rz. Wolbórką, pow. brzeziński, gm. Będków, par. Wolbórz. Ma 20 dm., 153 mk., ziemi włośc. 409 mr.

Łakno, wś i folw., pow. włocławski, gm. i par. Chodecz, 6 dm., 52 mk. katolików. Folw., własność Racięckiego, ma 258 mr. gruntu, 40 mr. lasu, 34 mr. nieuż.; włościanie mają 15 mr. 120 pr. W 1827 r. 16 dm. i 111 mk. *X. M.*

Łakoma al. *Łakomej*, niem. *Lakoma*, wieś serbska na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. W r. 1880 mk. 123. *A. J. P.*

Łakome, *Łakomno*, niem. *Lakommen*, os., pow. margrabowski, nad granicą pow. łeckiego na prusko-pols. Mazurach, przez polskich osadników zamieszkana, st. p. Gąski. O pierwszem założeniu nic nie wiadomo; pierwotnie inne ta osada nosiła imię, nieznane. R. 1550 majątek ten był w posiadaniu Jana Guta z powiatu jańsborskiego. R. 1619 kupił go jakiś Łakomy, od którego przybrał nazwisko.

Łakome, niem. *Lakumme*, kol. do wsi Strehlitz, pow. oleśnicki.

Łakomowo, wś, pow. bydgoski, 6 dm., 49 mk., 37 ew., 12 katol., 15 analf. Poczta najbliższa w Mąkowarsku, st. kol. żel. i tel. w Bydgoszczy. Pod wsią wykopano na wzgórzu z dołu wyłożonego płaskiemi kamieniami urny. *M. St.*

Łakoszyna, las w płd. stronie Michałówki, pow. Rawa Ruska.

Łakotkowo, zaśc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 27 w. od Dzisny, 1 dm., 3 mk. prawosł. (1866).

Łałajcie, wś włośc. i szlach., pow. święciański, 2 okr. adm., o 60 w. od Święcian, 6 dm., 51 mk. katol. (1866).

Łamacz, niem. *Lommatsch*, ob. *Łomacz.*

Łamana Skała, także *Łomna Skała*, w Beskidach andrychowskich, szczyt wznoszący się na granicy trzech gmin Lasu, Rzyk i Ślemienia, pod 37° 3' 55" wsch. dłg. g. F., a 49° 46' płn. sz. g., dochodzi 934 m. wysokości bezwzględnej. Od Ł.-S. odrywa się ku północy ramię górskie aż po szczyt bezimienny, 863 m. wysoki, od którego na północny wschód wybiega odnoga „Na Beskidzie" zwana aż po szczyt Leskowiec (922 m.) i na północny zachód druga odnoga „Turoń" (685 m.). Z zachodnich stoków Ł.-S. wytryska kilku strugami potok Kocierz, dopływ Łękawki; z północno-zachodnich stoków spływają liczne potoki do strumienia Rzykami zwanego, a od strony wschodniej i południowo-wschodniej spływają do Koconki, jak Gibaszów, Kotelnica, Sikorówka i inne. Na szczycie znajduje się znak triangulacyjny. *Br. G.*

Łamana wułka, przys. do Brzyskiej Woli w pow. łańcuckim, leży nad Złotą rzeką, potokiem uchodzącym z praw. brzegu do Sanu, na samej granicy Królestwa Polskiego i Galicyi, w okolicy równej, 185 m. npm. wzniesionej, 16 kil. od Leżajska a na północ od Brzyskiej Woli. Ludność jest przeważnie gr.-katol. obrządku. Pos. więk. należy do ordynacyi łańcuckiej hr. Alf. Potockiego. *Mac.*

Łamaniec, ob. *Kuligóra.*

Łambow, ob. *Lambow.*

Łamki, wś, pow. odolanowski, 40 dm., 304 mk., 87 ew., 217 katol., 88 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Ostrowie o 5 kil.

Łamoczyno, wś pryw., pow. dzisieński,

o 37 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 8 dm., 85 mk. (1866).

Łampickiszki, wś, pow. rossieński, par. rossieńska.

Łamsodzie, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Łan 1.) przedm. m. pow. Stryja. 2.) **Ł.**, przedm. Krukienic, pow. mościski. 3.) **Ł.**, ob. *Łuka*, pow. kałuski. 4.) **Ł.**, ob. *Niedźwiedza*, pow. drohobycki. 5.) **Ł.**, ob. *Karczma*. 6.) **Ł.** al. *Poręby*, folw. do wsi Łukowy, pow. łańcucki, leży na lewym brzegu Sanu.

Łan, potok łączny, wytryska w płn. stronie obszaru gminy Kamienne, w pow. sanockim, z pod góry Dziądami zwanej (647 m.); płynie na południe przez wś Kamienne, następnie przez obszar wsi Płonnej, gdzie łączy się z Chorówką i wraz z nią wpada do p. Płonki czyli Połonki, dopływu Osławy. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Łan, góra, ob. *Gniesna* rz.

Łań, wś z zarządem gminnym w pow. słuckim, u źródeł rzeki tegoż nazwiska (ob.), opodal gościńca pocztowego nieświesko-pińskiego, z lewej strony, na pół odległości pomiędzy Nieświeżem i Kleckiem, w glebie wybornej, ma cerkiew, osad około 40. Gmina łańska składa się z 9 starostw wiejskich, 43 wiosek, 2302 włościan płci męskiej; okr. polic. 2 klecki. *Al. Jel.*

Łań albo *Łania*, znaczny lewy dopływ Prypeci; ma początek w pow. słuckim, w moczarach okolic wsi tegoż nazwiska, płynie w kierunku południowo-wschodnim, z początku przez najżyźniejsze miejscowości Słuczczyzny i w górnym biegu na brzegach posiada wyborne łąki. Dużo rzeczek małych zasila Ł. z obu stron; znaczniejsze są: Nacz, Miełok, Ruczaj i Lutnia z prawej, Cepra i Starucha z lewej strony. Młyny obraca w Bychowszczyźnie, Klecku, Janowiczach i Ostrowczycach. Odtąd płynie coraz dzikszemi miejscowościami i odludnemi lesistemi moczarami aż do Czudzina, kędy ma port dla spławu drzewa; w niższym swym biegu aż do ujścia, za poleskim folwarkiem zwanym Zarzecze, wpływa w pow. mozyrski i przebiegając niedostępne obszary poniżej całkiem odosobnionych od świata wsi Mokroć i Sieńkiewicze wpada do Prypeci na przeciwko ujścia do niej rzeki Horynia. Długość biegu Ł. w. 132; jest rybną jak i wszystkie dopływy Prypeci. Wiosenną porą w czasie wezbrania wód dużo drzewa spławia się Łanią; idą tędy zwłaszcza klepki dębowe z puszcz dziewiczych bliższych i dalszych okolic, które ta rzeka przecina. *Al. Jel.*

Łań głucha, ob. *Głucha Łań*.

Łana al. *Nałanie*, część Korzowej, pow. podhajecki.

Łańcuchów, wś i folw. i *Łańcuchowska Wólka*, wś nad rz. Wieprzem, na wzgórzu, w pięknem położeniu, pow. chełmski, gm. Brzeziny, par. Łańcuchów. Posiada kościół par. murowany i dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. było tu 39 dm., 355 mk. W XIV w. Ł. był w ręku Szreniawitów. Czyt. Kod. dypl. pol. II, 519. Na przywileju szlachcie litewskiej w Horodle 1413 nadanym jest wymieniony Jan z Ł. kaszt. zawichoski. Dawna to zatem jest osada, której właściciele przybrali z czasem przydomek Kuropatwa. Zygmunt I, przychylając się do prośby dobrze zasłużonego sobie i poprzednikom Stanisława Kuropatwy z Ł., kaszt. chełmskiego, pozwolił mu, przywilejem r. 1519 wydanym, wś dziedziczną Ł. zamienić na miasto. Zarazem nadane mu zostało prawo magdeburskie, ustanowione trzy jarmarki i targi tygodniowe. Był tu niegdyś wielki zamek, którego teraz śladu nie ma. Blisko dworu znajduje się staw do kilkuset morgów przestrzeni mający, na którym są trzy wyspy. Jedna z nich zowie się Hałuże, druga Okopy, i na tej widać istotnie szaniec w kształcie czworoboku, najeżony po rogach czterema owalnemi nasypami. Trzecia wyspa na stawie nie ma nazwiska. Ł. od połowy zeszłego wieku stał się własnością rodziny Suffczyńskich, lecz tak z powodu wojen poprzednich i pogorzeli podupadł, że zamieniono go na wieś. Istniejący tu kościół parafialny był dawniej drewniany, w r. 1672 przez Mateusza Sikorskiego, kustosza kolegiaty lubelskiej, wystawiony, który trwał do r. 1812, w tym bowiem roku teraźniejszy murowany wybudował Józef Suffczyński, dziedzic dóbr Ł. Piękna ta świątynia jest pod tytułem ś. Jana Chrzciciela, ma 5 ołtarzy wcale nieźle rzeźbionych z dobremi obrazami. Tu urodził się i przez 30 lat mieszkał znany powieściopisarz Kajetan Suffczyński (Bodzantowicz). Ł. par. dek. chełmski 1162 dusz. Dobra Ł. składają się z folw. Ł., Górne, awulsu Kajetanówka, wsi Ł., Wólka Łańcuchowska i Zalesie. Rozl. wynosi mr. 2765; folw. Ł. z Kajetanówką: grunta orne i ogr. mr. 693, łąk mr. 305, pastw. mr. 119, wody mr. 46, lasu mr. 801, nieuż. i place mr. 48, razem mr. 2012; bud. mur. 6, z drzewa 35; płodozmian 9 i 10-polowy; folw. Górne: grunta orne i ogr. mr. 671, łąk mr. 36, wody mr. 22, nieuż. i place mr. 26, razem mr. 753; bud. mur. 3, z drzewa 11. Młyn wodny, tartak. Wś Ł. osad 27, z grun. mr. 594; wś Wólka Łańcuchowska os. 29, z grun. mr. 708; wś Zalesie os. 12, z grun. mr. 213. Folw. Ł. poduchowny al. Pelasin rozległy mr. 95; grunta orne i ogr. mr. 93, nieuż. i place mr. 2; bud. z drzewa 4. *Br. Ch.*

Łańcuckie Budy, ob. *Budy*.

Łańcut, miasto powiat. w Galicyi, zbudowane na powierzchni 728 ha., na niewielkiem

wzniesieniu 247 m. npm., w rozległej równinie, pod 39°52′ wsch. dłg. od Ferro, a 50° 8′ płn. szer., liczy 3483 mk., z których 2076 wyznaje religią rzym.-katolicką, 5 akatolicką a 1402 izraelicką. Miasto składa się częścią z piętrowych, częścią parterowych domów i odznacza się przed innemi mniejszemi miastami Galicyi schludnością, czystością i stosunkowo znaczną liczbą mieszkańców, którzy ukończyli wyższe studya naukowe. Jest tutaj bowiem parafia rzym.-katol., c.-k. starostwo i urzędy z niem połączone, rada powiat., sąd powiat., urząd poczt. i telegr., szkoła 4-klas. męska, st. kolei arcyks. Karola Ludwika (między Strażowem a Rogoźnem, o 174 kil. od Krakowa, o 168 ode Lwowa), st. wojskowa i generalny zarząd dóbr ordynacyi łańcuckiej hr. Alfreda Potockiego. Tutaj mieszka stale dwóch lekarzy, jest apteka i kilka znaczniejszych magazynów. Jakkolwiek w Ł. oddawna istniał przemysł płócienniczy i garbarski, to przecież najwięcej do podniesienia miasta i przemysłu przyczynili się hr. Potoccy, otwierając wielką cukrownię i fabrykę likierów, wódek i wody kolońskiej. Szczególniej cukrownia przyczyniła się do podniesienia dobrobytu okolicznych włościan, sprowadziła i rozpowszechniła umiejętną uprawę buraków, ale, dla wysokich cen produktu do przerobienia, trudności zbytu i wysokości opłat rządowych, nie przynosiła procentów i musiała zostać zamkniętą. Fabryka likierów uzyskała sobie drogi zbytu i rozwija się stale. Do podniesienia przemysłu rękodzielniczego służy towarzystwo zaliczkowe z nieograniczoną poręką, liczące 1189 członków z udziałami 20,058 zł. Ruch kasy w r. 1882 wynosił 411,056 zł. w. a., koszta administracyi 2,114 zł. Towarzystwo udzieliło w r. 1881 pożyczek na 10,776 zł., a ogólny stan aktywów doszedł do 201,995 zł. Oprócz tego towarzystwa jest jeszcze kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 2,854 zł., celom zaś humanitarnym służy szpital powszechny i dom przytułku dla 12 ubogich, którego majątek składa się z domu z ogrodem 67 mr. gruntu (ogólnej wartości 10,920 zł.) i 4,622 zł. w. a. Tym majątkiem zarządza zwierzchność gminy. Na płn. od miasta stoi w parku, należącym do najpiękniejszych w Galicyi, wspaniały zamek hr. Potockich, zbudowany w stylu odrodzenia w r. 1641 przez Stanisława Lubomirskiego podczaszego kor., potem wojew. ruskiego, następnie przerobiony i ozdobiony wewnątrz przez Stanisława Lubomirskiego, marszałka w. kor., zmarłego w r. 1783. Jest to obszerny gmach, który, mimo przeróbek, zachował cechy stylu, pozór obronny i dwie narożne wieże. Wewnątrz odznacza się okazałem przybraniem, ma kaplicę, kilkadziesiąt pokoi i sal, cenną bibliotekę uporządkowaną przez Daszkiewicza, autora Gramatyki polskiej, wiele rzadkich i cennych dzieł sztuki, galeryą obrazów i osobliwości. Rysunek wspaniałego pałacu, w którym podejmowano królów polskich i monarchów Austryi, cesarza Franciszka Józefa I dwa razy, podał Tygod. illust. z r. 1877 № 66. Po płn. stronie torów kolei żel. znajduje się duży ogród pomologiczny i zwierzyniec. W mieście odbywa się 11 jarmarków dorocznych i co piątek targ tygodniowy. Do Ł. należy przedmieście zwane Dolnem, w którem pos. więk. wynosi 352 roli, 34 łąk, 3 past. i 18 mr. lasu; pos. mniej. 551 roli, 206 łąk i 24 mr. pastwisk. Par. łańcucka dzieliła losy miasta, ma wspaniały kościół pochodzący z XIV stulecia, który jednak, w skutek kilkokrotnego zniszczenia i następnych przekształceń, stracił cechę wieku. Przy tym kościele są grobowce Stanisława ks. Lubomirskiego, marszałka kor., i hr. Potockich. Par. należy do dyec. przemyskiej, dek. leżajskiego, obejmuje Przedmieście, Dąbrówkę, Dębinę, Głuchów, Podzwierzyniec, Smolarzyny, Soninę i Wolę dalszą i bliższą. Cała liczba parafian wynosi 8750 rzym.-katol., 5 akatol. i 1640 izrael. Założycielem Ł. był Kaźmierz W., który osadził tutaj wychodźców niemieckich z Landshut w Bawaryi (Kromer, Hist. Pol. l. 12) i prawdopodobnie ustanowił parafią. W r. 1376 był już Ł. miastem i bawił w nim jakiś czas ks. Opolski, ustanowiony przez króla Ludwika namiestnikiem Rusi Czerwonej, ale dopiero w r. 1390 mamy wzmianki o proboszczu Fryderyku łańcuckim (lanczhutensis) w dokumencie kościoła przeworskiego, gdzie się jako świadek podpisał. Za Jagiełły dostał się Ł. Otonowi z Pilczy, który podejmował wspaniale Jagiełłę wracającego ze Lwowa i Witolda w. ks. litews. w r. 1410. W siedm lat później znowu podejmowała wspaniale Jagiełłę Elżbieta z Pileckich Granowska, dziedziczka Ł., a pozyskawszy serce króla, udała się z nim do Sanoka, gdzie ją pojął za żonę, ku ogólnemu oburzeniu zazdrosnych możnowładców. Niewiadomo z jakiego powodu, zamieniła ona w r. 1430 Ł., Kańczugę i Tyczyn na Pilczę i Mrzygłód ze stryjem Janem. Chcąc wynagrodzić tego Jana za usługi, ustanowił Kazimierz Jagiellończyk w Ł. 1447 r. jarmark na tydzień przed ś. Wojciechem. W r. 1478 nastąpił dział między Pileckimi, w którym Ł. dostał się Stanisławowi. Ten Stanisław wybudował istniejący dotąd murowany kościół w r. 1488, a w r. 1491 sprowadził oo. dominikanów, którym kościół i klasztor postawił. Istniał wtedy drewniany zamek w Ł., który opierał się w maju 1498 r. wojew. wołoskiemu Stefanowi i Turkom a 1502 Tatarom, ale miasta obronić nie zdołał. Po odbudowaniu miasta wszczął się spór między Pileckimi i Rzeszowskimi o jarmark na ś. Jerzego, który jarmarkowi w Rzeszowie przeszkadzał. Król Jan Ol-

bracht przychylił się do prośby Rzeszowskich i zniósł ten jarmark w Ł., ale za to w r. 1515 Stanisław Pilecki, podkomorzy przemyski, ustanowił inny jarmark w tem mieście na niedzielę środopostną. W 1549 r. przyjął Krzysztof Pilecki wyznanie augsburskie, a pozyskawszy znaczną część mieszkańców dla nowej nauki, wypędził dominikanów i proboszcza a kościół parafialny zamienił na zbór luterski. Katolicy odprawiali potem przez 80 lat nabożeństwo w kościele w sąsiedniej wsi Soninie, chociaż oo. dominikanie, wygrawszy sprawę w trybunale lubelskim w 1621 r., po 72 latach do swego klasztoru wrócili. Ten sam Krzysztof Pilecki zapisał Ł. około r. 1578 swej żonie Annie z Sienna, która swój spadek sprzedała Stanisławowi Stadnickiemu, staroście żygwulskiemu. Stanisław Stadnicki, słynny awanturnik, zwany Dyabłem, urządził w klasztorze dominikańskim mennicę, otoczył się najemnem żołdactwem i wziął wybitny udział w rokoszu przeciw Zygmuntowi III w r. 1606; przedtem jednak ustąpił Ł. swym synom, obawiając się aby za te i inne przewinienia nie został skazanym na utratę majątku. Pomimo to bawił w Ł. i prowadził wojnę zajazdową z Łukaszem Opalińskim, ststą leżajskim, póki 14 sierpnia 1610 r. pod Tarnowcem nie został ubitym. Jednakowoż śmierć Stadnickiego Dyabła nie uspokoiła okolicy. Korzystając z tego, że on był skazanym na banicyą i infamią, wystąpili Sicnińscy z roszczeniami do Ł., jakoby nieprawnie nabytego, i znowu przez 6 lat trwały najazdy, aż w 1616 r. trybunał lubelski rozstrzygnął spory na korzyść Stadnickich i utrzymał ich przy tych dobrach. Ponieważ rozliczne kondemnaty i długi obciążały dobra łańcuckie, przeto Stadniccy nie mogli się przy nich utrzymać i odstąpili je ugodą w Bieczu 1629 r. Stanisławowi Lubomirskiemu, podczaszemu kor., a potem wojew. ruskiemu, za 250,000 złp. W owym czasie składał się klucz łańcucki z Głuchowa, Soniny, Krzemienicy Czarnej, Kołków, Żołyni, Dąbrówki z Rudą i Woli Świętosławowej. Ze sprzedażą Ł. przez Stadnickich skończył się okres protestantyzmu w tem mieście, trwający od r. 1549 do 1616. Ten okres zapisał się w historyi miasta i różnowierców polskich dwoma niefortunnemi synodami w r. 1565 i 1567. Szczególniej ostatni rozszedł się na niczem w skutek sporu Piotra Stoińskiego z Aleksym Rodeckim, gdyż reformowani potępili socynianów i usunęli się. Najgłośniejszym w tym czasie kaznodzieją i pastorem zboru ewangelickiego w Ł. był Jan Żygrowski, który swe polemiczne pisma pod dziwacznemi tytułami np. Diatribe 1608, Papopompe 1611 i t. p. drukował w Paniowcach. Pierwszą czynnością nowego dziedzica było wydalenie z miasta dysydentów i zwrócenie dominikanom klasztoru i dóbr, następną zaś odrestaurowanie kościoła paraf. 1630 r., przy którym ufundował rozpowszechnioną w Polsce kolegiatę mansyonarzy 1641 r., potwierdzoną przez bisk. przemyskiego Piotra Gembickiego. Ten biskup nadał proboszczowi tytuł przełożonego (praepositus) i do prepozytury przyłączył probostwo w Żołyni. Przy poświęcaniu zmieniono dawny tytuł kościoła ś. Barbary na ś. Stanisława. Aktu poświęcenia dokonał bisk. przemyski Adam Nowodworski 1635 r. W tym samym czasie uzyskał Stan. Lubomirski dla miasta prawo składu na wino i ryby, a ponieważ nie było warownem i jeszcze 1624 Tatarzy uprowadzili większą część mieszkańców do niewoli, przeto je ubezpieczył wałami, a wsławiony odniesionem zwycięstwem nad Turkami i Tatarami 3 paźdz. 1629 pod Manasterzyskami i Bursztynowem, rozpoczął budowę wspaniałego obronnego zamku, który miał być dla niego miejscem odpoczynku po trudach wojennych, obroną okolicy i gniazdem równie zasłużonej ojczyźnie rodziny. Na ukończonym w r. 1641 gmachu kazał wojew. ruski wypisać taki napis: Stanislaus Comes in Wiśnicz Lubomirski, Palatinus et Generalis Cracoviensis, Zatorensis, Scepusensis, Niepolomicensis etc., Capitaneus Exercituum Regni contra Osmanum Imperatorem Turcorum et Dzianet Gerey Chanum Tartarorum, Generalis Praefectus, Ut viribus, curis publicis atque bellis Livonico, Moschico, Prussico, Scythico, Turcico ac ipsa demum aetate, fessis quietem pararet, aedes has condidit et ornavit, Ut saluti publicae prodesset propugnaculum. A. Ch. MDCXLI. Mowa o obronie nie była bynajmniej przechwałką, gdyż wojewoda uzbroił zamek 80 działami, zaopatrzył w żywność na trzy lata i w załogę 400 ludzi. Dla przyjęcia braci szlachty leżało w piwnicach 400 beczek wina. Gdy w r. 1649 Stanisław Lubomirski zakończył życie, odziedziczył Ł. Jerzy Lubomirski, marszałek kor., podczas wojny szwedzkiej gorliwy stronnik Jana Kazimierza, którego po powrocie ze Szląska 21 stycznia 1656 r. w zamku łańcuckim z królewskim przepychem podejmował. Tutaj zjechała się szlachta i zawiązała konfederacyą. Było to ponowieniem konfederacyi tyszowieckiej. Szlachta obowiązywała się króla na tronie utrzymać. Potem walczył Lubomirski ze Szwedami i pokonał ich razem z Czarnieckim pod Warką 7 kwietnia 1656, a w r. 1657 oblegał Kraków. Gdy do Polski wkroczył ks. siedmiogrodzki Rakoczy, odstąpił Jerzy Lubomirski od oblężenia Krakowa i cofnął się do Ł., ale nie przychyliwszy się do żądania Rakoczego, chociaż był jego krewnym, nie opuścił sprawy królewskiej i dążył do połączenia się z w. hetmanem koło Jarosławia. Obrażony tem Rakoczy, uderzył na Ł., miasto spalił (w lutym 1657), ale zamku nie mógł dobyć,

którego bronił mazur Pniowski. Tylko stary zamek Pileckich uległ zupełnemu zniszczeniu i już się nie dźwignął, podobnie jak i dom dla ubogich. Później nastąpiła era pokoju dla zamku i miasta. Pobudowano się na nowo, tylko restauracya kościoła trwała długo, gdyż dopiero w r. 1699 poświęcił go Deodat biskup trajanopolitański, koadjutor arcybisk. lwowskiego, obrządku ormiańskiego. Z tego czasu wiąże się z Ł. wspomnienie królewskiego przepychu, jaki rozwinęli na weselu Felicyana Potockiego z Konstancyą hr. Lubomirską. Dodać tutaj należy, że z upadkiem protestantyzmu upadł także germanizm w Ł. Do r. 1620 pisano jeszcze ortyle Magdeburgii i acta proconsulum po niemiecku; od tego czasu ginie niemczyzna zupełnie, ustępując miejsca zrazu językowi łacińskiemu a potem polskiemu. W okresie wojny Augusta II z Karolem XII dziedziczył Ł. Hieronim ks. Lubomirski w. hetman kor., niezadowolniony z Augusta, spokrewniony z Sapiehami, sięgający aż po koronę w razie detronizacyi króla, a przytem niepewny i chwiejny. Z początku nie łączył się ze Szwedami, brał nawet udział w bitwie pod Kliszowem i jego niestałości przypisywano klęskę. Ponieważ i później walczył ze Szwedami, przeto zajął generał Magnus Stenbock „człowiek ciężki i okrutny“ dobra łańcuckie i wyciskał z nich znaczne kontrybucye. W skutek tego, jako też w skutek obietnicy prymasa, że osiągnie koronę, opuścił Hier. Lubomirski stronę Augusta wyraźnie i przystąpił do konfederacyi warszawskiej. To było powodem nowego nieszczęścia dla Ł. Zajął go August II i wezwał do siebie konfederacyą sandomirską 1704, która pod laską Stanisława Denhoffa podpisała tutaj 18 lipca manifest wygotowany przez sekretarza Piotra Tworzańskiego przeciw konfederacyi warszawskiej. Naturalną jest rzeczą, że przyjęcie skonfederowanych i wojska odbyło się kosztem nieobecnego hetmana kor. Ten jednakowoż zaraz po elekcyi Stanisława Leszczyńskiego opuścił konfederacyą warszawską, w bitwie pod Warszawą nie brał udziału, a później w Krakowie przeprosił Augusta i wydał manifest, w którym swe postępowanie usprawiedliwiał. Odpowiedział mu na to Stanisław Leszczyński manifestem wyrzucającym hetmanowi, „że mu się sprzykrzył najprzód stary król a potem nowy“. Hieronim Lubomirski pozostał już stale przy Auguście II. Dziedzicem w. hetmana kor. był Teodor Lubomirski, wojew. krakowski, który kościół paraf. upiększył i zupełnie odnowił a oo. dominikanom nowy kościół i klasztor pobudował. Aktu nowego poświęcenia kościoła paraf. dokonał 1744 r. biskup przem. Wacław Sierakowski. Ostatnim dziedzicem Ł. z męskiej linii Lubomirskich był pochowany tamże w 1783 r. Stanisław, marszałek kor. „minister przezorny, przystępny i sprawiedliwy“, po którym dzierżyła te dobra ks. Lubomirska marszałkowa, pani niezmiernej fortuny, bo posiadająca majątki Lubomirskich i Sieniawskich. Jej główną rezydencyą był zamek łańcucki. Po jej śmierci odziedziczył Ł., w skutek podziału majątkowego, zrobionego w Brzeżanach, hr. Alfred Potocki, ojciec b. namiestnika Galicyi. W roku 1820 pogorzało miasto, spalił się także klasztor oo. dominikanów, a rząd austryacki przeniósł mnichów do Dzikowa. W kilkanaście lat później bisk. przemyski Michał Korczyński (1834—1839) zniósł kolegiatę mansyonarzy i oddał parafią łańcucką oo. jezuitom, którzy nią dotychczas zawiadują. Ordynacyą łańcucką utworzono w r. 1838, składa się ona z klucza łańcuckiego i leżajskiego i obejmuje 56 folwarków i wsi. Ł. jest miejscem rodzinnem Jana z Łańcuta, sławnego matematyka, który wydał w r. 1519 dzieło p. t. „De algorithmo“ i Wojciecha Łańcuckiego, twórcy fundacyi dla ubogich żaków w 1686, jako też ks. Lubomirskiego, marszałka w. kor., zmarłego 1702 r. a „zasłużonego w naukach“ (Siarczyński l. c.). (Do skreślenia tego artykułu używano prac: Balińskiego, Starożytna Polska II, 2, str. 622); Szematyzmu duchownego dyec. przemyskiej; Cellariusa, Descriptio nova Polon. Amstelod. 1656, i innych dzieł geograficznych; rękopisu Siarczyńskiego (Bibl. Ossolińskich l. 1825, str. 247 i nast.), napisanego na podstawie badań w archiwum łańcuckiem. Niektóre daty sprostowano na podstawie dokumentów cytowanych w A. Walewskiego Historyi wyzwolenia Rzpltej, Historyi Szujskiego i K. Jarochowskiego Dziejów panowania Augusta II).

Powiat łańcucki zajmuje przestrzeń 12·5326 miriametr. (1991 mil) kwadr. i liczy 119,242 mk., rozdzielonych na 113 osad, tworzących 106 gmin katastralnych; znajdują się w nim trzy sądy powiatowe: w Ł., Leżajsku i Przeworsku. Pod względem obszaru należy ten powiat do średnich, pod względem zaś zaludnienia do najlepiej zaludnionych. Ludność od r. 1869 podniosła się o 14,878 mk., a na milę kwadr. wypada 5242 osób. Ten powiat graniczy na płd. i wsch. z pow. jarosławskim, na płd. z pow. brzozowskim, na zach. z rzeszowskim i kolbuszowskim a na płn. z nisieckim. Małą część granicy tworzy San (od Gorzyc do Rzuchowa), dalej linia wygięta po Ożannę Wielką i Złota rzeka do Królestwa Polskiego. Są to przeważnie piaszczyste niże, porosłe sosnowemi borami. Dla trudności komunikacyi wyrabiają tutaj w kilku miejscowościach potaż i terpentynę. Szczególniej północna część pow. łańcuckiego, uważana za sandomirską puszczę, jest zupełnie zaniedbaną pod względem budowy dróg. W ogóle przecina ten powiat kolej

arcyks. Karola Ludwika, gościniec rządowy bialsko-śniatyński i drogi gminne, w czasie słotnym nadzwyczaj trudne do przebycia. Około dróg krajowych zaledwie zaczęto się krzątać. Najgłówniejsze arteryc ruchu prowadzą 1) na płd. z Przeworska do Kańczugi i z Łańcuta do Dynowa; 2) na płn. z Łańcuta przez Leżajsk do Radomyśla i z Rzeszowa przez Sokołów do Niska. Te dwie północne drogi łączy transwersalna z gościńcem rządowym z Sokołowa do Leżajska. Najważniejszą rzeką jest prócz kawałka Sanu Wisłok i ich małe dopływy, niebędące nigdzie spławnemi. Ten brak środków komunikacyjnych przedstawia następujące zestawienie statystyczne (podług dr. Piłata Wiadomości statyst. 1878): na 10 kil. kwadr. wypada w pow. łańcuckim 38·105 kil. dróg, z których 33 kil. jest dróg gminnych. W ogóle jest dróg 436·592 kil. a mianowicie 30·550 kil. t. j. 6·97% rządowych, 29 kil. t. j. 5·5% krajowych i 382·142 kil. t. j. 53% gminnych. Z ogólnej powierzchni arcalu i lasów 188,142 mr. przypada na role 118,918 (więk. pos. 22,466, mniej. 96,452) mr., na łąki i ogrody 18,698 (więk. 3,587, mniej. 15,161) mr., na pastwiska 15,566 (więk. 2,493, mn. 13,073) mr., na lasy 34960 (więk. pos. 27,682, mniej. 7,278) mr. W ogóle na posiadłość większą wypada 56,228, na mniejszą 131,914 mr. Posiadłość więk. składa się przeważnie z lasów, a mniej. przeważnie z roli. Ponieważ przy ststwie łańcuckiem znajduje się drugorzędny urząd podatkowy, dla tego inne daty statystyczne są złączone z pow. rzeszowskim, i z tego powodu musimy zakończyć ten arykuł ograniczeniem się na podaniu podatków bezpośrednich, złożonych do kas rządowych za rok 1878, które wynosiły 138,443 zł. w. a. i 85 cent. *Mac.*

Łańcuźno, jez. we wsch. stronie pow. połockiego, na granicy pow. horodeckiego, ma 2.5 w. kw. powierzchni. Por. *Sośnica.* *M. K.*

Łanczanów, dobra, pow. kowieński, par. opitołocka, o 63 w. od Kowna, własność Kognowickiego. Gospodarstwo b. staranne. Kaplica katol. Matki Boskiej, zbudowana 1779 r. przez obywatela Kognowickiego.

Łanczyn, wś, pow. nadwórniański, 18 kil. na płd. wsch. od Nadwórny, 10 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Delatynie, 26 kil. na zach. od najbliższej st. kolejowej w Kołomyi. Urząd poczt. w miejscu. Na płd. leżą Potok Czarny i Osław Biały, na zach. Zarzécze, Dobrotów i Krasna, na płn. Majdan Średni (część wsi Kubajówka), na wsch. Sadzawka i Młodiatyn (w pow. kołomyjskim). Środkiem obszaru płynie Prut od płd. zach. na płn. wsch. Od praw. brz. zasilają go w obrębie wsi liczne strugi, płynące od płd. na płn. lub płn. zach., z których najznaczniejsze: Iwanówka, płynąca wzdłuż granicy od Zarzecza i Kobylica płyną ca z Młodiatyna na płn. wsch. Od lew. brz. wpada do Prutu najprzód jedno ramię Słobożnicy, płynącej z Dobrotworu, a potem na samej granicy Sadzawki pot. Krasna (ob.), płynący w tym samym co i Prut kierunku, zasilony od praw. brz. drugiem ramieniem Słobożnicy, a od lew. brz. kilkoma małemi strugami. Wzdłuż granicy płn. płynie od zach. na wsch. pot. Tłumaczyk, dopływ Prutu. Do niego uchodzą wody z płn. części obszaru za pośrednictwem pot. Glinnego, płynącego od płd. zach. na płn. wsch. a wpadającego w Sadzawce do Tłumaczyka. W płd. lesistej części obszaru wznosi się na samej granicy Fedorynczyn do 731 m. Stąd opada obszar, przechodząc na płn. wsch. w przerzedzony las Kobylicę (szczyt 525 m.), a na płn. zach. w t. zw. Perestup (szczyt 498 m.), nagle ku dolinom Prutu i Krasnej (380 m. na zach., 361 m. na wsch.), w których leżą rozrzucone zabudowania wiejskie, a na płn. zach od nich las Sadki, przerznięty Krasną i jednem ramieniem Słobożnicy, wpadającem tu właśnie do Krasnej. W płn. części obszaru czyni najwyższe wzniesienie 447 m. Środkiem obszaru, między doliną Prutu a Krasnej, idzie gościniec wiodący z Nadwórny do Kołomyi. Własność więk. (rządowa) ma łąk i ogr. 1, past. 8, lasu 1473 mr.; własn. mniej. roli or. 723, łąk i ogr. 2442, past. 862, lasu 85 mr. W r. 1880 było 2947 mk. w gm., 31 na obsz. dwor. (przeszło 300 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Delatynie; gr.-katol. w miejscu, dek. nadworniański, archidyec. lwowska; ma filią w Dobrotowie. We wsi jest cerkiew, szkoła ctat. 1-klas. i urząd salinarny. Ilość soli wytwarzanej rocznie w tutejszej warzelni wynosi 46,700 centn. W ruchu jest jeden tylko szyb. Głębokość onego wynosi 27 ⅙ sążni, a naturalnej solanki daje on 1150 stóp sześc. na dobę, 420,000, stóp sześc. rocznie (ob. Jahrb. des geol. Reich. t. 26, str. 200 i Dod. mies. do Gaz. Lwow. 1872, t. III, str. 26). W chwili zaboru Galicyi była tu jedna warzelnia o 20 czerunach, produkcya soli wynosiła 28,000 centn. rocznie, a warzelnia była wydzierżawioną za 48,000 złp. rocznie. Z narzędzi kamiennych znajdywanych tutaj można wnioskować, że tutejsze źródła słone znane były mieszkańcom już w zamierzchłej przeszłości. O nafcie w Ł. ob. Jahrb. des geol. Reich. 1881, str. 165. Za czasów polskich należał Łanczyn do dóbr koronnych, a mianowicie do dóbr Nadwórny w ziemi halickiej, i tworzył wraz z Krasną i Sadzawką jeden klucz tych dóbr. *Lu. Dz.*

Łanczynieski groń, ob. *Groń.*

Łanega, mały zaśc. w pow. bobrujskim, w okr. polic. 3 hłuskim, na pół odległości pomiędzy Hluskiem i Nowodrogami; par. katol. hłuska; miejscowość poleska nieco zasiedlona

szlachtą zagonową w grupie zaścianków innych, grunta piaszczyste. *A. Jelski.*

Łanewska Ruda, ob. *Dąbrówka*, str. 937.

Łangwele, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Łania, dawne nazwisko, dało początek nazwie: Łanięta (potomkowie Łani).

Łania, wś i folw., pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Chodecz. Dobra Ł. mają 764 mr. obszaru. W skład ich wchodzą: Łanięta, Ogorzelewo, Dębnia. W 1827 r. Ł. miała 16 dm., 111 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł., od Kowala w. 10, rozległy mr. 503: grunta orne i ogrody mr. 366, łąk mr. 78, pastwisk mr. 35, wody mr. 7, bud. mur. 10, z drzewa 7, płodozmian 13-polowy. Wś Ł. os. 13, z gruntem mr. 13.

Łania, rz., ob. *Łań.*

Łania, ob. *Łyna* i *Łańskie* jez.

Łaniak, os. młyn., pow. jędrzejowski, gm. i par. Złotniki.

Łaniczyno, wś pryw., pow. dzisieński, o 35 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 6 dm., 50 mk. (1866).

Łaniec, niem. *Lanietz*, wś, pow. kozielski, par. Grzędzin, o 19 kil. na płd. od Kożla; 28 bud., 40 dm., 230 mk., 41 osad, 589 mr. ziemi. Por. *Ciężkowice.*

Łanieszczyzna, os., pow. włocławski, par. Włocławek.

Łaniewicze, wś i folw., pow. suwalski, ob. *Łanowicze.*

Łaniewo, zaśc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 40 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łaniewszczyzna, dwór, pow. wiłkomierski, par. subocka, własność Broniewskiego.

Łanięcka Wólka, wś i folw. nad rz. Sonią, pow. ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Pałuki, odl. 12 w. od Ciechanowa. Folw. ma 370 mr. (310 ornej), 3 dm. i 16 mk.; wś włośc. ma 3 dm., 10 mr., 49 mk. i stanowi jednę całość z przyległemi wsiami: Długołąka i Klonowo. R. 1781 miała 45 mk.

Łanięta 1.) wś, folw. i os. fabr., pow. kutnowski, gm. Mikstal, par. Łanięta, odl. 16 w. od Kutna. Posiada kościół paraf. mur., szkołę początkową 1-kl. ogólną, cukrownię (Kornelin), gorzelnię, browar i staranne gospodarstwo folwarczne. W 1827 r. było tu 28 dm., 243 mk.; obecnie 63 dm. i do 800 mk. Ogólny obszar 1965 mr., w tem ziemi ornej 1185 mr., lasu 612 mr., łąk i pastwisk 110 mr., ziemi włośc. 58 mr. Budynki folwarczne murowane. Kościół tutejszy założony został w 1469 r. przez Mikołaja i Barbarę z Kutna. Szkoła początkowa dzieli się na trzy oddziały. Cukrownia otwarta została w 1846 r., przerabia średnio do 50,000 korcy buraków; produkcya jej w 1880 r. miała 168,187 rs. wartości i zajmowała 307 robotników. Właścicielem cukrowni jest Naftal Mejzner. Na folwarku, własnością Rajmunda Skarzyńskiego będącym, jest gorzelnia z produkcyą na 68,000 rs., browar z produkcyą roczną na 1200 rs. i owczarnia licząca 4400 sztuk owiec rasy negretti. Par. Ł. dek. kutnowski, 2165 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z os. Rokita, wsiami: Ł., Juków, Suchodębie, Stare budy, Pomarzany i Nowe budy), rozległy mr. 2442: grunta orne i ogr. mr. 1626, łąk mr. 117, lasu mr. 602, nieuż. i place mr. 97, bud. mur. 17, z drzewa 34, gorzelnia, browar, dwa wiatraki, cegielnia; fabryka cukru rozległości mr. 30, stanowi oddzielną hypotekę). Wś Ł. os. 44, z grun. mr. 48; wś Juków os. 16, z grun. mr. 105; wś Suchodębie os. 50, z grun. mr. 50; wś Stare budy os. 28, z grun. mr. 243; wś Pomarzany os. 15, z grun. mr. 25; wś Nowe budy os. 18, z grun. mr. 227. 2.) **Ł.**, kol. (holendry), pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Chodecz. Posiada szkołę początkową 1-klas. ogólną. W 1827 r. było tu 42 dm., 247 mk. Por. *Łania.* 3.) **Ł.**, wś nad rz. Murawką, pow. przasnyski, gm. Chojnowo, par. Krzynowłoga-Mała, odl. o 9 w. od Przasnysza, ma 27 dm., 207 mk., 1062 mr. gruntu, 10 mr. nieuż. W 1827 r. 11 dm., 57 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. był r. 1866 rozległy mr. 526: grunta orne i ogr. mr. 271, łąk mr. 56, lasu mr. 136, zarośli mr. 31, nieuż. i place mr. 32. Wś Ł. os. 4, z grun. mr. 30. *Br. Ch.*

Łaninowszczyzna, wś mała w pow. mińskim, w gm. pierszajskiej, w okr. polic. rakowskim, o milę w stronie płn.-zach. od Pierszaj położona, ma os. 3; miejscowość wzgórkowata, nie bezleśna. *A. Jelski.*

Łaniwci (rus.), ob. *Łanowce.*

Łaniwka, część wsi Słoboda Cesarska, pow. czerkaski.

Łaniżyce, ob. *Czaplice.*

Łank..., por. *Łauk...*

Łanki 1.) folw. koło Ułaszkowicc, w pow. czortkowskim. 2.) **Ł.** *Małe* (al. *Łąki*), wś w pow. bobreckim, tuż na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Bóbrce, Na płn. leżą Strzałki, na wsch. Stoki, na płd. Sarniki, na płd. zach. Łany. Wzdłuż granicy płn. płynie pot. Biały (al. Biała, ob.) od płd. wsch. na płn. zach. do Bóbrki, gdzie wpada do Boberki, dopływu Dniestru. Na lew. brz. potoku leżą zabudowania wiejskie (300 m.). Na granicy Bóbrki wznosi się lesiste wzgórze Szeka do 389 m. (znak triangul.). W części płd., przeważnie lesistej, czyni najwyższe wzniesienie 372 m. Własn. więk. (Obertyńskich) ma roli ornej 231, łąk i ogr. 37, past. 12, lasu 491 mr.; własn. mniej. roli or. 313, łąk i ogr. 78, past. 25, lasu 63 mr. W r. 1880 było 312 mk. w gm., 75 na obszarze dwors. (połowa obrz. rz.-katol., połowa gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Bóbr-

ce, gr.-katol. w Strzałkach. We wsi jest folw., gorzelnia, młyn i leśniczówka „Zaścianka". Za czasów polskich należały Ł. do dóbr koron. a mianowicie do wójtostwa bobreckiego w ziemi lwowskiej. W chwili zaboru było to wójtostwo w posiadaniu Pawła Grodzickiego za przyw. z r. 1765. W lustracyi z r. 1665 czytamy (rkp. Ossol. 2834, str. 80): „Tu juxta lustrationem anni 1616 było poddanych, co na półdworzyszczach siedzieli, 11. Czynszu dawali po gr. 8. Owsa po 3 półmiarki, kapłonów po jednemu, kur po jednej z półdworzyszcza i jajec po 15. Teraz w tej wsi zagrodnik tylko jeden, który lecie 2 dni od południa co tydzień, a zimie dzień od południa robi". *Lu. Dz.*

Łanki, ob. *Łęki* w W. Ks. Pozn.

Łankieliszki 1.) wś i folw., pow. wyłkowyski, gm. Olwita, par. Łankieliszki, odl. 10 w. od Wyłkowyszek. Posiadają kościół paraf. mur., założony w 1608 r. przez Jana Scypiona de Campo i Bartłomieja Berdowskiego; obecny z 1818 r. Ł. w 1827 r. miały 20 dm., 238 mk., były wsią rząd.; obecnie mają 25 dm., 291 mk. Par. Ł. dek. wyłkowyski: 3100 dusz. 2.) **Ł.** al. *Łaukieliszki*, wś, pow. władysławowski, gm. Błogosławieństwo, par. Giełgudyszki, odl. 37 w. od Władysławowa, ma 1 dm., 15 mk. Ob. *Giełgudyszki Górne*. *Br. Ch.*

Łankieniki, wś rząd. nad rz. Mereczanką, pow. trocki, 4 okr. adm., 78 w. od Trok, 3 dm., 32 mk. katol. (1866).

Łankiesa ob. *Łaukiesa*.

Łankiniszki al. *Łaukieniszki*, wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda, odl. 31 w. od Władysławowa, ma 13 dm., 88 mk.

Łankokiemie, wś, własność miasta Kowna, pow. trocki, 3 okr. adm., 58 w. od Trok, 9 dm., 68 mk. katol. (1866).

Łankowice, niem. *Lankowitz* 1.) wś, pow. szubiński; 10 dm., 81 mk.; 12 ewang., 69 katol.; 29 analf. Poczta i tel. w Kcyni o 4 kil.; st. kol. żel. Nakło o 18 kil. 2.) **Ł.**, dom. tamże, 1830 mr. rozl.; 6 dm., 86 mk.; 25 ewang., 61 katol.; 54 analf. *M. St.*

Łańkowszczyzna, folw. w pow. borysowskim, pomiędzy Borysowem i Łosznicą, opodal drogi żel. brzesko-moskiewskiej, w okr. polic. chołopienickim, w miejscowości lesistej; o trzy mile z każdej strony ma stacye kolei żelaznej Borysów i Bojary. *A. Jelski.*

Łankupa, wś, pow. wyłkowyski, gm. Wiszтyniec, par. Grażyszki, odl. 28 w. od Wyłkowyszek, ma 3 dm., 11 mk.

Łankupa, *Łaukupa*, rzeczka w pow. wyłkowyskim, początek pod Łankupianami, płynie ku płn. przez Kregzdy, Szyłosady i skręciwszy ku wsch., wpada z lewego brzegu do Szyrwinty. Długa 5 wiorst. *J. Bl.*

Łankupa, rz., dopływ Niemenka z prawej strony, ma źródło niedaleko miasteczka Rakiszki, uchodzi pod wsią Łankupiany. (?).

Łankupiany, wś i folw., pow. wyłkowyski, gm. Wojtkobole, par. Grażyszki, odl. 25 w. od Wyłkowyszek. W 1827 r. wś rząd., 27 dm., 200 mk.; obecnie 36 dm., 331 mk. Jest to majorat generał-majora Adlerberga.

Łanów, ob. *Łonów*.

Łanów, pot. górski, bierze początek w obrębie gm. Kasinki, w pow. limanowskim, w płn.-wsch. jej obszarze, niedaleko chat włościańskich, Brzanówką zwanych; płynie łączkami na płd. zach., potem na płd. i uchodzi z praw. brz. do Kasinki (ob.). Długość biegu 3 kil. Na Kummersberga mapie Galicyi, sekcyi 16, potok ten nosi nazwę „Sachów"; jest to nazwa przez mapistów przekręcona. *Br. G.*

Łanowce, mko, pow. krzemieniecki, u zbiegu rz. Żyrak z Horyniem (n. Buhłówką ?). R. 1870 miały 201 dm., 623 mk., w tem 46 proc. izr., cerkiew, kościół, kaplicę, synagogę, młyn, 5 sklepów, 40 rzemieślników, 3 jarmarki. Kościół paraf. mur., przez dziedzica Jełowickiego 1857 r. pod wez. Wniebowzięcia N. Maryi P. wzniesiony a przez bisk. Borowskiego r. 1860 poświęcony. Par. rzym.-katol. kl. 5, dek. krzemienieckiego, 661 dusz liczy. Filia w Napadówce. Kaplice w Domaniówce i Korczanówce. St. p. Krzemieniec. Własność oddawna Jełowickich. Żelazne źródła wody leczniczej.

Łanowce (po rusku *Łaniwci*), wś w pow. borszczowskim, 6 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Borszczowie, 5 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Jezierzanach. Na płn. leżą Kozaczyna i Cygany, na płd. wsch. Borszczów, na płd. zach. i zach. Głęboczek, na płn. zach. Jezierzany. Przez wś płynie pot. Niczława od płn. z Kozaczyzny, na płd. do Wierzchniakowiec i tworzy w środku biegu stawek. W dolinie potoku, przeważnie na lew. brz., leżą zabudowania wiejskie. W zach. stronie obszaru leży folw. Dobranówka. W stronie wsch. leżą niwy: Monastér, Pod białym kamieniem, Korpanów sad, Futury. Wsch. róg zajmuje las Tulin, a na płd. jego granicy dochodzi wzgórze Grobelki do 306 m. wys. Własn. więk. ma roli or. 986, łąk i ogr. 109, past. 225, lasu 694 mr.; własn. mniej. roli or. 2077, łąk i ogr. 141, past. 184 mr. W r. 1880 było 1896 mk w gm., 147 na obszarze dwor. (520 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Borszczowie, gr.-katol. w miejscu (dek. Skała, archidyec. Lwów) i ma filią w Kozaczyźnie. We wsi cerkiew pod wez. ś. Michała, szkoła otat. 1-klas., kasa pożycz. gm. z kapit. 60 zł. i gorzelnia. Był tu dawniej klasztor bazylianów, zbudowany gdzieś we wsi na uboczu (zdaje się tam, gdzie dziś leży niwa „Monastér), a utrzymywany staraniem bractwa cerkwi łanowieckiej. Aż w r. 1730 otrzymał on potwierdzenie

od wojewodziny i hetmanowej koronnej Ludwiki Rzewuskiej. W rewizyi igumenów z r. 1724 czytamy: „Monastyr Łanowiecki bez żadnego funduszu i erekcyi; do W. Oficyała Kamienieckiego referuje się. Namiestnikiem tam O. Kornyłyj jeden, do czasu". Monastér istniał do r. 1783, w którym go „ad instanciam Domini D. Rzewuski" zniesiono i do ułaszkowieckiego przyłączono. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych i tworzyła starostwo leżące w wojew. podolskiem. Do ststwa należały: miasto Jezierzany i wsie: Łanowce, Kozaczyzna, Zielińce i Cygany. Według wykazu kwarty z r. 1770 wynosiła prow. z tego ststwa 11609 złp. 18 gr., a kwarta 2902 złp. 12 gr. Za osóbnym przywilejem należały do tego ststwa jeszcze wsie: Hłuboczek i Jezierzany. Rząd austryacki zajął ststwo w r. 1779; było ono wówczas w posiadaniu Seweryna hr. Rzewuskiego, któremu też dobra sprzedano za cenę 122,000 złr. wedle kontraktu z r. 1780. Prof. Tyniecki („Wycieczka na Podole", Kosmos, Lwów 1877, str. 9) wspomina, że w Ł. odznaczają się łupki sylurskie wielkiem bogactwem w skamieniałości (korale, entrochity, maszle). *Lu. Dz.*

Łanowice (al. *Łunowice*, po rus. *Łanowyczi*), wś w pow. samborskim, 9 kil. na płn. płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu pocst. w Samborze. Na płn. leżą Barańczyce i Mistkowice, na zach. Pianowice z Tyrawą, na płd. wsch. Babina, na wsch. Brzegi i Zarajsko. Chaty leżą w płn. stronie obszaru na wzniesieniu (szczyt 315 m.) objętem od płd. podmokłą doliną Strwiąża, a od płn. również podmokłą doliną bezimiennego potoku, płynącego wzdłuż granicy. Las zajmuje płn. zach. część obszaru. Własn. więk. ma roli or. 413, łąk i ogr. 161, past. 59, lasu 214 mr.; własn. mniej. roli or. 687, łąk i ogr. 278, past. 19, lasu 8 mr. W r. 1880 było 672 mk. w gm., 40 na obsz. dwor. (200 obrz. gr.-katol., reszta rzym.-katol.). Par. gr.-katol. w Pianowicach; rzym.-katol. w miejscu, dek. samborski, dyec. przemyska. Parafią fundował Paweł ze Sprowy Odrowąż w r. 1462. Kościół dziś istniejący wystawiono w r. 1817. Do par. należą wsie: Kowenice, Maksymowice, Mistkowice, Pianowice i Zarajsko. *Lu. Dz.*

Łanowicze 1.) wś i folw., pow suwalski, gm. Czostków, par. Przeroślodl. 18 w. od Suwałk, 9 dm., 107 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. ma rozl. mr. 711: grunta or. i ogr. mr. 226, łąk mr. 163, past. mr. 6, lasu mr. 299, nieuż. i place mr. 17, bud. mur. 4, z drzewa 11, pokłady torfu. Wś Ł. os. 17, z grun. mr. 36. 2.) Ł., wś, pow. suwalski, gm. Pawłówka, par. Przeroślodl. 18w. od Suwałk, ma 18 dm., 178 mk. W 1827 r. 15 dm., 101 mk.

Łanowicze (*Zusienko*), jez. w pow. suwalskim, o 4 w. na płn. od wsi i jez. Jemieliste; brzegi od wsch. i płn. niskie i błotniste. Błota te rozciągają się daleko na płn. aż pod Przerośl. Por. *Krzywulka*.

Łanowizna, os., pow. suwalski, gm. Pawłówka, par. Wiżajny, odl. 21 w. od Suwałk; 2 dm., 16 mk.

Łaupicki, wś, w pow. rzeczyckim nad rzeczką Dranówką, dopływem Nienaczy, tuż pod miasteczkiem Domanowicze, przy gościńcu pocztowym wiodącym tędy z Bobrujska do Mozyrza, w gm. domanowickiej, ma os. 24, miejscowość poleska dogodna, grunta lekkie, łąk dostatek, okr. polic. 3 kalinkowicki. *A. Jelski.*

Łańsk al. *Rybaki*, wś i wybudowanie, pow. olsztyński na Warmii, niem. *Lansk*; st. p. Olsztynek (Hohenstein), par. ewan. Olsztyn, par. katol. Wutryny. R. 1857 było w tej wsi 104 mk., na obszaru 671.70 mr. R. 1864 dm. mieszkalnych 10, mk. 107, sami katol.; 104 Polaków, 3 Niemców. *Kł. Fr.*

Łańskie jezioro w pow. wiłkomierskim, ob. *Łany*.

Łańskie jezioro, *Łania*, niem. *Lansker-See*, w pow. olsztyńskim, pod Wutrynami; jest dosyć znaczne i ciągnie się od płn. na płd., jak w ogóle większa część jezior pruskich. Przez Łańskie jez. płynie rz. Łyna. Na jez. Ł. są wyspy: Stodółka, Pawłosiow, Ostrów, Pryki, Grzyb.

Łantowo, ob. *Łętowo*.

Łanuch, ob. *Palowice*.

Łany 1.) *Wielkie*, wś, pow. olkuski, gm. Żarnowiec, par. Łany Wielkie. Posiada kościół paraf. mur., szkołę począt. 1-kl. ogólną, młyn wodny na wielką skalę urządzony. W 1827 r. wś rząd. 104 dm., 628 mk. Par. Ł. Wielkie, dek. olkuski: 2242 dusz. 2.) Ł. *Małe*, wś, pow. olkuski, gm. Żarnowiec, parafia Kidów. 3.) Ł., folw., pow. konstantynowski, gm. Bohukały, paraf. r. l. Pratulin, r. gr. Krzyczew, poczta Terespol, okr. sądowy Janów, rozległy mr. 145. Por. *Krzyczew*. 4.) Ł., wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. i parafia Markuszów. W 1827 r. 12 dm., 63 mk. 5.) Ł., folw., pow. janowski, gm. Kosin, par. Borów; folw. należał niegdyś do dóbr Borów, franciszkanek krakowskich.

Łany 1.) wś w pow. bobreckim, 4 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu pocz. w Bóbrce. Na płn. leżą Bóbrka i Łanki Małe, na wschód Sarniki, na płd. Pietniczany i Sokołówka, na zach. Chodorkowce i kolonia niem. Ernsdorf. Wzdłuż granicy zach. płynie Boberka, dopływ Dniestru, od płn. na płd. i przyjmuje w obrębie wsi z lew. brz. kilka strug małych, płynących od wsch. na zach. Na lew. brz. Boberki, w nieznacznem od niej oddaleniu, leżą zabudowania wiejskie; w płn. stronie obszaru, w dolinie jednego ze znaczniejszych dopływów, rozrzucone domy objęte nazwą Hanczarów (*Han-*

czarów), a w stronie płd., w dolinie drugiego ze znaczniejszych dopływów, grupa domów i młyn „Żłób“ al. „W żłobie.“ Lasy zajmują przeważną część wsch. obszaru, wznoszącą się 360 do 390 m. i przytykają aż do granicy wsi. Własn. więk. tu i w Ernsdorfie ma roli ornej 272, łąk i ogr. 68, pastw. 20, lasu 970 mr.; własn. mniej. roli ornej 946, łąk i ogr. 185, pastw. 67, lasu 25 mr. W r. 1880 było 765 mk. w gminie, 22 na obsz. dwors. (około 160 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Bóbrce; gr.-katol. w miejscu (dek. Bóbrka, archidyec. Lwów), ma filie w Sarnikach i Rehfeldzie. We wsi cerkiew. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do sstwa bobreckiego, ziemi lwow. a wojew. ruskiego. W lustracyi województwa z r. 1665 (Rkp. Ossol. № 2834, str. 79 i 80) czytamy: „Wieś ta z dawna na łanach 10 zasiadła. Poddanych było w niej przed wojną 30. Teraz te łany lasem pozarastały, a poddanych, którzy na półdworzyszczach siedzą, jest 4; uczyni tedy dworzysk osiadłych 2. Czynszu z dworzyszcza płacą po gr. 18. Owsa, z dworzyszcza po 6 półmiarków, przychodzi półmiarków 12 po gr. 15. Kapłonów po 2 z dworzyszcza po gr. 3. Jaj, z dworzyszcza 15, przychodzi kóp 30 po gr. 10. Robić powinni poddani osiadli z półdworzyszcza od południa 3 dni w tydzień, a z całego dworzyszcza 6 dni od południa w tydzień. Tłok żadnych we żniwa nie odprawują, powóz do Lwowa najdalej i to za dzień jak wiele dni w drodze strawią, tak wiele im wytrącić powinno. Prząść z dworskiego przędziwa powinni i to za dzień. Zagrodników w tej wsi 4. Czynszu nie dają, tylko robią dwa dni w lecie od południa, a dzień od południa, w zimie co tydzień. Komorników 3; ci dzień tylko w tydzień robią o dworskiej strawie. Dziesięciny pszczelnej 10-ty pień dawać winni, która się generałem położy zł. 10. Karczma do arendy generalnej należy. Wybraństwo jest w tej wsi; Iwan z Polaney siedzi na tym wybranieckim łanie, służbę wojenną odprawować powinien. Granice ta wieś ma z mczkiem Sokołówką pana Madalińskiego, sstv przemyskiego, z jednej, z Sarnkami z drugiej, z miastem Bóbrką z 3 i 4-tej strony. Młyn jest o jednym kamieniu; ten do arendy generalnej. Suma prowentu 18 zł. 18 gr.“. Według lustr. z r. 1765 było prow. 3053 złp. 2.) Ł., gajówka i młyn koło Bohorodczan Starych w pow. bohorodczańskim. 3.) Ł., przysiołek Narajowa w pow. brzeżańskim. Pod względem geologicznym badał tę miejscowość prof. Łomnicki. Na lewem zboczu doliny Narajówki dołuje tutaj kreda senońska, a nad nią wyraźniej rozwinęły się warstwy trzeciorzędne. Naprzeciw dworu odsłonięto celem wydobywania kamienia materyałowego kilkosążniową ściankę gruboziarnistego piaskowca, pod którym leży wapień piaskowaty, popielatawo-szary, zielonkowato-wietrzejący. Zawiera on białoskorupowe ośrodki (ob. Kosmos, V, 131). 4.) Ł., tak zowią niekiedy, chociaż niewłaściwie, wś Adamy w pow. kamioneckim. 5.) Ł., wś w pow. lwowskim, 30 kil. na płd. zach. ode Lwowa, tuż na płd. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Szczércu. Na płn. leżą Rosenberg i Szczérzec, na wsch. Piaski i Popielany, na płd. Dmytrze, na zach. Humieniec i Nikonkowice. Zach. część obszaru przepływa od płn. na płd. pot. Szczórek. Na praw. jego brz. leżą zabudowania wiejskie. W płd. części obszaru grupa domów Mielniki (Mełnyki). W płd. części obszaru dochodzi wzgórze Głębokie 301 m. wys. Własn. więk. ma roli ornej 5, łąk i ogr. 77, pastw. 3, lasu 55 mr.; własn. mniej. roli ornej 1512, łąk i ogr. 218, pastw. 163 mr. W r. 1880 było 1489 mk. w gminie. Parafia rzym.-katol. w Szczércu. We wsi szk. etat. jednokl. Za czasów polskich należały Ł. do dóbr koronnych, jako przedmieście m. Szczérca do sstwa szczérzeckiego w ziemi lwowskiej. W lustracyi sstwa z r. 1571 (Rkp. Ossol. № 2248, str. 44) czytamy: „Incolae eorundem suburbiorum (sc. Piaski i Łany) in sexaginta uno laneo residentes, z którymi takeśmy postanowili, quod singuli ea lanceis unum die hebdomatim bydłem, końmi i wozem laborabunt. A lecie każdy z chleba albo z dymu do obeścia robót polnych pieszo dzień w tydzień.“ 6.) Ł., część Zamarstynowa w pow. lwowskim. 7.) Ł., wś w pow. stanisławowskim, 24 kil. na płn. wsch. od Stanisławowa, 12 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Haliczu, 7 kil. na płn. od urzędu poczt. w Maryampolu. Na płn. leży Delejów, na wsch. Tumierz, na płd. Wołczków, na zach. Wodniki i Dubowce: Przez wieś płynie od płn. na płd. pot. Zabłocie, zwany w dalszym biegu Zgniłym potokiem, dopływ Dniestru, i zabiera we wsi kilka strug małych. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie (cerkiew 266 m.). Płnc. część wsi zwie się Plebanią. Najwyższe we wsi wzniesienie „Łany Muysa“ czyni 356 m. Na płd. zach. leży mały las obok folwarku. Własn. więk. ma roli ornej 121, łąk i ogr. 3, pastw. 14, lasu 61 mr.; własn. mniej. roli ornej 960, łąk i ogr. 77, pastw. 223 mr. W r. 1880 było 717 mk. w gminie, 26 na obsz. dwors. (około 150 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Maryampolu, gr.-katol. w Delejowie. We wsi kasa pożyczk. gminna z kapit. 738 zł. O tutejszych stosunkach geologicznych, ob. Kosmos, VI, 185. 8.) Ł., poszczególne domy w Mszańcu w pow. staromiejskim. 9.) Ł., część Jabłonowa w pow. turczańskim. 10.) Ł. *Dolne* i *Górne*, przedmie-

ścia miasta powiat. Stryja. 11.) **Ł.-*Niemieckie***, wś w pow. kamioneckim, tuż na płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Kamionce Strumiłowej, sąsiadują na wsch. z Jasienicą polską a na płn. zach. z Łanami Polskimi. Najwyższe wzniesienie wynosi 218 m. W r. 1880 było 109 mk. w gminie (obrz. rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Kamionce. We wsi jest kaplica drewniana i szk. filialna. 12.) **Ł.-*Polskie***, wś w pow. kamioneckim, 3 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Kamionce, sąsiadują na zach. z Łapajówką, na płd. z Ł.-Niemieckiemi, na wsch. z Jasienicą Polską i Rudą Sielecką, na płn. z Rudą Sielecką. Płd. część obszaru przepływa Bug od płd. zach. na płn.-wsch., poczem skręca na płn. i tworzy granicę wsch. Nad nim leżą zabudowania wiejskie. Grupa domów w stronie płn. wsch. zwie się „Gaikiem" (al. Gajek). W r. 1880 było 578 mk. w gminie (około 150 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-kat. w Kamionce, gr.-katol. w miejscu (dek. Busk, archidyec. Lwów) ma filią w Łapajówce. We wsi jest cerkiew, szk. etat. jednokl. i kasa pożyczk. gminna z kapit. 245 zł. O gruntach, łąkach, lasach i t. p. ob. *Obydów*. Za czasów polskich należały Ł. do dóbr koronnych w sstwie kamioneckim a ziemi lwowskiej. W lustracyi z r. 1665 (Rkp. Ossol. № 2834, str. 212) czytamy: „W tej wsi, albo raczej na przedmieściu Kamioneckiem, jest poddanych na zagrodach 7. Czynszu płacą po gr. 6. Robią z zagrody w tydzień po 2 dni. Pod panem Luboradzkim poddanych w tej wsi 4, którzy także na zagrodach siedzą i osobno są lustrowani, czynszu dają po gr. 6. Młyn Łanowski nazwany, z stawem na Bugu, z tego trzecia miara panu Luboradzkiemu a 2 panu staroście idzie; ten do arendy generalnej należy. Z osobna pod księdzem 2 poddani na Łanach, wolni od podatków. Z pustych ról dostało się zł. 4. Suma prowentu zł. 5 gr. 12." W lustracyi zaś z r. 1765 czytamy (Dod. do Gaz. lwow. 1869, str. 20, 81): „Wieś podług dawnych lustracyj zasiadła na łanach $1^1/_2$; oprócz tego mielnicy mają łan jeden. Cerkiew pod tyt. Protekcyi Najśw. M. P., do której należy gruntu pół ćwierci, czyli półdworzyszcze całe. Poddanych na półdworzyszczach, czyli półćwierciach, 9; na czetwertynych 3; mielników na łanie 4. Prowent roczny 667 zł. 11 gr. (wymieniono szczegółowo wszystkie dochody), kwarta 166 zł. 25 gr." 13.) **Ł.-*Sokołowskie***, wieś, pow. stryjski, 18 kil. na południe-wschód od Stryja, tuż na północ od urzędu pocztowego w „Sokołowie koło Stryja." Na płn. leży Siechów, na zach. Uhelna, na płd. Sokołów, na wsch. Balicze podróżne (w pow. żydaczowskim). Wzdłuż granicy płd. płynie Sukiel, dopływ Świcy, od zach. na wsch. i wysyła jedno ramię na płn., które po krótkim biegu łączy się napowrót z głównem ramieniem. Na wyspie w ten sposób utworzonej leży pewna część zabudowań wiejskich, reszta na lew. brz. Sukiela. Najwyższe wzniesienie w stronie płn. czyni 301 m. Na płn. zach. leży las Zapust. W r. 1880 było 312 mk. w gminie, 4 na obsz. dwor. (kilkudziesięciu obrz. rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Sokołowie, gr.-katol. w Baliczach podróżnych. O gruntach, łąkach, lasach i t. p. ob. *Sokołów*. *Lu. Dz.*

Łany, ob. *Lona* i *Łony*.

Łany, jez. w pow. wiłkomirskim, w lasach parafii rogowskiej, około $3^1/_2$ w. dł. a $^3/_4$ w. szer.

Łany, potok łączny, wypływa w obr. gm. Cisowa, w pow. dolińskim; płynie na północny wschód i uchodzi do Barytowa (ob.) z lew. brz. po 2 kil. biegu. *Br. G.*

Łapa, rz., por. *Łopienica*.

Łapa, ob. *Zuzampol*.

Łapacz, niem. *Lapatsch*, część Krzyżanowic, pow. raciborski.

Łapaj, pow. wągrowiecki, należy do dom. i gm. Brudzyn, 1 dm., 15 mk.

Łapajówka 1.) wś w pow. jarosławskim, należy do par. rzym.-katol. w Zarzeczu, gr.-katol. w Pełniatyczach a urzędu poczt. i sądu pow. w odległym o 14.2 kil. Jarosławiu. Wś leży w równinach, 247 m. npm., przy drodze z Jarosławia do Kańczugi. Położenie ma podmokłe, obfitujące w bujne łąki nad Mleczką i jej dopływem Zarzeckim potokiem, nad którym w południowej stronie od wsi znajdują się stare okopy tatarskie. Mieszkańców jest 284; z tych podług szematyzmów duchownych 269 rzym.-katol., 1 gr.-katol. a 15 izrael. Kasa pożyczk. gminna ma 294 zł. w. a. Obszar więk. pos. Włodz. hr. Dzieduszyckiego ma 90 mr. łąk i pastw. i 83 mr. lasu; pos. mniej. 179 mr. roli, 20 mr. łąk i ogr. i 39 mr. pastw. Ł. graniczy na północ z Żurowiczkami długiemi, na wschód z Cieszacinem Małym, na południe z Rożniatowem, a na wschód z Urzejowicami. 2.) **Ł.**, karczma przy gośc. z Przemyśla do Olszan, 339 m. npm., w miejscu, gdzie się oddziela od gościńca droga z Kruhela Wielkiego do Krasiczyna. *Mac.*

Łapajówka (po rusku *Łapaiwka*) 1.) grupa domów i folw. koło Lipska, 2.) **Ł.**, karczma, koło Opaki na obsz. dwors. Lubaczów i 3.) **Ł.**, kar. koło Opaki na obsz. dwors. Borchów w pow. cieszanowskim. 4.) **Ł.** (al. *Spokojówka*), grupa domów w Chotyńcu i 5.) **Ł.** (al. *Za browarkiem*), karczma na obszarze dwors. Sarny, w pow. jaworowskim. 6.) **Ł.**, wieś w pow. kamioneckim, tuż na płn. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Kamionce Strumiłowej. Na wsch. leżą Łany Polskie, na płn. Ruda Sielecka (część wsi Iwanki), na zach. Jagonia i

Zbrońce (część Obydowa). Przez wieś płynie Bug od płd. na płn. i przyjmuje pot. Batiaczkę (ob.), płynący od płn. zach. na płd. wsch., a zasilony w obrębie wsi od praw. brz. potokiem Jagonią. W r. 1880 było 323 mk. w gm., 4 na obsz. dwor. (przeszło 80 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-katol. w Kamionce, gr.-katol. w Łanach. We wsi kasa pożyczk. gm. z kapit. 266 zł. O gruntach ob. *Obydów*. 7.) **Ł.**, grupa domów w Zimnowódce w pow. lwowskim. 8.) **Ł.**, część Zarwanicy w pow. podhajeckim. 9.) **Ł.**, karczma na obsz. dwor. Hurko i 10.) **Ł.**, karcz. na obsz. dwor. Śliwnica, obie w pow. przemyskim. 11.) **Ł.**, *koło Machnowa*, karczma na obsz. dwor. Machnów w pow. rawskim. 12.) **Ł.**, karcz. na obsz. dwor. Góra; 13.) **Ł.**, karcz. na obsz. dwor. Ostrów; 14.) **Ł.**, karcz. na obsz. dwor. Żużel; 15.) **Ł.**, karcz. na obsz. dwor. Łubów; 16.) **Ł.**, karcz. na obsz. dwor. Poturzyca i 17.) **Ł.**, karcz. w Sokalu, wszystkie w pow. sokalskim. 18.) **Ł.**, grupa domów w Pomorzanach, w pow. złoczowskim. *Lu. Dz.*

Łapalice, ob. *Lapalice* i *Garcze*.

Łapalska, góra, ob. *Kamienica*, rz., tom III, 746.

Łapanka (?), ob. *Giże*.

Łapanów, wś, pow. bocheński, przy gościńcu z Gdowa do Lipnicy murowanej, w okolicy pagórkowatej i lesistej, 228 m. npm. Przez wieś przepływa Stradomka. Z 493 mieszk. rzym.-katol. przebywa 28 stale na obszarze więk. pos. ś. p. Wł. Giebułtowskiego, mającej obszaru 253 mr. roli, 24 mr. łąk i ogr., 36 mr. pastw. i 46 mr. lasu; pos. mniej. ma 148 mr. roli, 11 mr. łąk i ogr., 17 mr. pastw. i 11 mr. lasu. W tej wsi znajduje się starożytna parafia rzym.-katol., kaplica murowana na cmentarzu z r. 1821, urząd pocztowy i szkoła ludowa dwuklasowa. Za czasów Długosza (L. B. I, 125, II, 131) była ta wieś własnością Spytka Wieruskiego, herbu Drużyna, i miała cztery łany kmiece. Kościół parafialny drewniany zbudował znacznie przed r. 1529 Marcin z Lutosławia Lutosławski, sędzia grodzki nowosądecki, dziedzic Łapanowa, Kobyla i Sulim. W 1614 r. powiększono kościół i w tym czasie poświęcił go Waleryan Lubieniecki biskup bahowiecki (na Wołoszczyźnie). Parafia należy do dyec. tarn. dek. dobczyckiego, ma dołączone wsie: Kempanów, Kobylec z Janikówką, Brzezową, Boczów, Wieruszyce, Wolicę, Wolę wieruszycką, Ubrzeż, Grabie z Wolą i Lubomierz. Cała ludność parafii wynosi 2995 mk. rzym.-katol. i 230 izr. Ł. graniczy na zachód z Zagórzanami, na wschód z Wieruszycami, na północ z Kobylem a na południe z Wolicą. *Mac.*

Łapanówka, karczma, pow. płoskirowski, par. Skazińce, leży przy trakcie między Jarmolińcami a Frampolem, o pół wiorsty od Skazińiec, do których należy. *X. M. O.*

Łapay, ob. *Brudzyń* i *Łapaj*.

Łapcianka, ob. *Łapciewicze*.

Łapciewicze albo *Łapcewicze*, wś w pow. mińskim, nad rzeczką Łapcianką, dopływem lewym Usy, w okr. polic. 3 kojdanowskim; tędy drogi z Zylewszczyzny i Dobryniewa do Łukaszów; miejscowość falista, bezleśna, grunta dobre. *Al. Jelski.*

Łapciki, zaśc. szlach. nad jez. Narocz, pow. święciański, 3 okr. adm., o 52 w. od Święcian, 2 dm., 29 mk. prawosł. (1866).

Łapcino, wś pryw., pow. dziśnieński, o 75 w. od m. Dzisny, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Wilejki do Dzisny; 10 dm., 69 mk. (1866).

Łapciowa, wś w gub. witebskiej, u źródeł rz. Issy (dopływu rz. Obol).

Łapczaki, część wsi Okopy, pow. Rawa Ruska.

Łapczyce, wś, pow. bocheński, przy gościńcu rządowym z Bochni do Myślenic, 3.7 kil. na zachód do Bochni. Okolica falista, należy do urodzajnego porzecza Raby i jest 296 m. npm. wzniesiona. Od południa zasłania tę starą i ludną osadę las kameralny jodłowy, należący do obszaru wsi Kolanowa. Z 1412 mieszk. przebywa 9 stale na obszarze więk. pos., a prócz 40 izr. są wszyscy wyznania rzym.-katol. Kościół parafialny wymurował Kazimierz Sprawiedliwy w r. 1178 (Długosz, L. B. I, 226 i II, 125), który wyznaczył dziesięciny na utrzymanie proboszcza. Później były Łapczyce własnością hr. wiśnickich, a w końcu opactwa tynieckiego. Za Długosza miały sześć łanów kmiecych. Opodal od kościoła parafialnego, zbudowanego przy samym gościńcu, stoi na górze po drugiej stronie gościńca gotycki kościół, zbudowany z bardzo wielkich płyt ciosowych przez Kazimierza W. w r. 1340. Ten dom Boży odznacza się zadziwiająco cienkiemi ścianami, jest teraz zaniedbany i ubogi, a nawet północna ściana mocno się wygięła i musiała być z zewnątrz podpartą. Oprócz tych dwóch kościołów jest jeszcze kaplica wzniesiona w r. 1850. Starożytna parafia została w r. 1539 zamieniona na filią Starego Wiśnicza ze stałym wikaryuszem, a po zajęciu Galicyi 1772 przez rząd austryacki znowu na parafią. Obecnie należy parafia łapczycka do dyec. tarnowskiej dek. bocheńskiego; ma przyłączone wsie: Cikowicę z kaplicą mszalną, Damienice i Stanisławice, także z kaplicą mszalną. Ludność całej parafii liczy 2605 rzym.-katol. i 48 izrael. Teraz posiadłość większa jest własnością funduszu religijnego i wynosi 78 mr. roli, 12 mr. łąk i ogr., 13 mr. pastw. i 425 mr. lasu; pos. mniej. 1076 mr. roli, 117 mr. łąk i ogr., 126 mr. pastw. i 77 mr. lasu. Ł. graniczą na

zachód z Gierczycami, na wschód z Kolanowem, na południe z Dąbrowicą a na płn. z Cikowicami. *Mac.*

Łapczyn, ob. *Holeszów* i *Łapszyn*.

Łapczyna, os. leśna w Sukowicach, pow. kozielski.

Łapczyna-Wola, wś i folw., pow. konecki, gm. Dobromierz, par. Stanowiska; odl. 49 w. od Końskich, ma 1300 mr. ziemi dwors., 260 mr. włośc., 35 osad włośc., 45 dm., 250 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Łapczyna-Wola składają się z folwarków: Łapczyna-Wola, Lubicz, osady młynarskiej Piaski i wsi: Łapczyna-Wola.

Łapczyniki, wieś, powiat rossieński, par. Kielmy.

Łapejki, folw. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. kątol. (1866).

Łapice, mały folw., pow. miński, od r. 1863 własność Czaplińskich. *Al. Jel.*

Łapice, ob. *Kaszczor*.

Łapicze, małe mczko i dobra w pow. ihumeńskim, w okr. polic. puchowickim, przy gościńcu wiodącym z Puchowicz do Chołuja i Świsłoczy, nad rzeką Świsłoczą z lewej strony, w miejscowości całkiem poleskiej, obfitującej w lipy i dęby, w łąki i zwierzynę; mko ma osad do 60, cerkiew. Do r. 1831 własność możnej rodziny Niezabitowskich; odtąd przeszła do rządu. Są tu największe lasy leśnictwa ihumeńskiego, obejmujące około 2000 wł. W r. 1869 folwark Łapicze, zredukowany do 20 przeszło włók, oddano tytułem nagrody urzędnikowi Łomaczewskiemu (znanemu w literaturze rossyjskiej z ciekawej książki, wyszłej w 1880 r. p. t. „Iz Wospominanji Żandarma," w której znajdują się szczegóły procesu Konarskiego, bytu włościan za poddaństwa w mińszczyźnie i do wypadków 1863 r. Porów. „Gołos" za 1880 r. № 306). Folwark bardzo dogodny. Lud okoliczny oprócz rolnictwa trudni się wydzieraniem łyka lipowego, wyrobem „rohoży" czyli tkaniny z włókna lipowego, używanej do obwijania towarów w handlu, gięciem płozów do sań i duh do zaprzęgów. Por. *Cel.* *Al. Jel.*

Łapie, folw., pow. telszewski, 3 okr. polic., 563 dzies. rozl., własność Malowanowa.

Łapiejki, hutor szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 15 w. od Oszmiany, 1 dm., 5 mk. katol. (1866).

Łapieńce, wś nad rz. Berezną, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 66 w. od Oszmiany, 20 dm., 166 mk., z tego 120 prawosł., 46 katol. (1866).

Łapigrosz 1.) kol. i karcz., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wojków, odl. od Sieradza w. 23; kol. dm. 8, karcz. dm. 1; ob. *Wrzeca*. 2.) Ł., pow. kielecki, gm. Ciesów, par. Ociesęki.

Łapigrosz, zaśc., pow. dzisieński, gm. i par. miorska, oddalony od st. kolej. Balbinowo (dyn.-wit.) o w. 30, dm. 2, mk. 16, ziemi należy do zaśc. 47 mr. *M. D.*

Łapigrosz, leśnictwo, pow. szubiński, należy do dom. Szubina, 1 dm., 16 mk.

Łapiguz 1.) dawniej *Łapigury*, folw., pow. zamojski, gm. Wysokie, par. Sitaniec, odl. od Zamościa na północ w. 4, od Krasnegostawu w. 32½, Hrubieszowa w. 46¼, od Tomaszowa w. 35 i od gm. w. 5; leży nad rz. Łabuńką i wraz z folw. Borowina, Białobrzegi, Wolica-Sitaniecka, Wysokie, Wólka-Złojecka, Zarudzie, Złojec, Siedliska i Sitaniec, stanowi dobra Ordynacyi Zamoyskich Bortatycze, liczące 31 dm. i 4253 mr. rozl., czyli ziemi ornej 2477 mr., łąk 733 mr. i lasu 1043 mr. Gleba ziemi urodzajna, lasy mięszane dobre. 2.) Ł., miejscowość tej nazwy podana w spisie z 1827 r. w pow. łukowskim, par. Łuków; 2 dm., 15 mieszk.

Łapikalnis, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 28 w. od Święcian, 2 dm., 10 mk. katol. (1866).

Łapin, ob. *Łapino*.

Łapińce 1.) zaśc. pryw., pow. wilejski, o 58 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego; 4 dm., 30 mk. 2.) Ł., wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 41 w. od Święcian, 3 dm., 40 mk. katol. 3.) Ł., folw. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 41 w. od Święcian, 1 dm., 15 mk. katol. (1866).

Łapino al. *Łapin*, niem. *Lappin*, rycer. dobra, pow. kartuski, nad jeziorem łapińskiem i małą strugą do Raduni uchodzącą, która tu pędzi papiernię i fabrykę papy, opodal granic pow. gdańskiego. Obejmuje wybud. Buschkrug, Fischerkąthe, Louisenhof, Mąkocin i Papiernię (fabrykę w Ł.); obszaru mr. 2609 (jeziora 173), katol. 97, ew. 200, dm. 26. Par. Pręgowo, szkoła Kolbudy, poczta Lublewo. Odległość od Kartuz 2½ mili. Fabrykę tutejszą pędzi struga siłą około 120 koni; wyrabia ona papier, papę i papę na dachy; właściciel Wilh. Schottler. Rycer. dobra z przynależnym folw. Mąkocin obejmują roli ornej hekt. 426, łąk 29, pastw. 50, lasu 86, nieuż. 10, wody 43, ogółem obszaru hekt. 645.39; posiadacz Herm. Gerschow. Przy wsi znajdują się groby skrzynkowe, z których kilka urn twarzowych wydobyto, mieszczące w sobie między innemi zausznice z drutu bronzowego z paciorkami i t. p. przedmioty. R. 1389 Mikołaj Hase, który wziął wdowę po Alexym, zapisuje połowę dóbr swoich żonie, drugą połowę spadkobiercom. Ob. Odpisy Dregera w Peplinie, str. 51. Jak donoszą inne źródła (Stat. des

Reg.-Bez. Danzig), tegoż r. 1389 dobra szlach. Ł. przywilejem komtura gdańskiego Wolfa von Zollenhart zapisane zostały na własność szpitalowi ś. Elżbiety w Gdańsku. Jak pogodzić z sobą obadwa powyższe doniesienia, trudno orzec. Przy szpitalu zachowała się ta wieś aż do pruskich rządów; r. 1816 wydana na własność rodzinie Windisch. *Kś. P.*

Łapinóż, nad rz. Rypienicą, przy ujściu do Drwęcy, wś włośc. i folw., pow. rypiński, gm. Osiek, par. Osiek i Michałki; leży przy samej granicy od Prus, o 14 w. od Rypina, ma 398 mk. (198 męż., 200 kob.), 31 os. włośc., 26 dm., powierzchni 251 mr., w tej liczbie 199 mr. gruntu orn. Dobra prywatne Ł. składają się z folw.: Łapinóż i Fejzowizna-pachtarnia, zajmują powierzchni 1175 mr., w tem 512 mr. gruntu orn., mają 9 dm., 12 mk. Do dóbr należy cegielnia, karczma i kuźnia; folw. Fejzowizna leży przy granicy Prus nad rz. Drwęcą. Ł. dawniej stanowił część dóbr Osiek. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków i wsi Ł. i Fejzowizna, rozległość wynosi mr. 1637: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 353, łąk mr. 46, past. mr. 99, lasu mr. 664, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 23, razem mr. 1186, bud. mur. 8, z drzewa 6, płodozmian 9-polowy; folw. Fejzowizna grunta or. i ogr. mr. 297, łąk mr. 57, pastw. mr. 81, wody mr. 6, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 451, bud. z drzewa 5. Pokłady torfu i kamienia wapiennego, piec wapienny i cegielnia. Wś Ł. os. 31, z grun. mr. 461; wś Fejzowizna os. 12, z gruntem mr. 26. *Br. Ch.*

Łapinóż, niem. *Lapienau*, dok. *Lapinusch*, wś, pow. niborski, w tak zw. starych po większej części polskich luterskich Prusach, przez polskich osadników założona i trzymana. R. 1513 Albrecht, mistrz w. krzyżacki, nadaje majątek Ł. o 10 włókach na prawie magdeb. Majce Mayko), komornikowi ziemskiemu. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 349. Por. *Grudsiądz*, t. II, 867.

Łapinóżek, wś i folw., pow. rypiński, gm. i par. Osiek, odl. o 14 w. od Rypina, ma 12 dm., 162 mk., 501 mr. gruntu, 19 nieuż. Wś Ł. z Lamkowizną, Bogaczewem, Cherablem, Brzostowcem i Ławami mają 41 os., 50 dm., 319 mk. i 195 mr. Folw. Ł. należy do dóbr Radziki Małe. *Br. Ch.*

Łapinski, *Łapińskie*, wś, pow. ryski, gub. inflanckiej, par. Kokenhuza.

Łapińskie, jez., ob. *Kartuzy*, t. III, 885, i *Łapino*.

Łapisza, rzeczka, lewy dopływ Dubissy, pow. rossieński, par. szydłowskiej, do której wpada pod folw. rządowym Rybuki; por. *Cytówka* i *Jurgajcie*.

Łapiszki 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol, odl. 10 w. od Maryampola, ma 2 dm., 20 mk. 2.) Ł., wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin, odl. 21 w. od Kalwaryi, ma 15 dm., 93 mk.

Łapiszki 1.) wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 64 w. od Wilna, 4 dm., 31 mk. katol. 2.) Ł., wś rząd., nad pot. Kabaraszcza, pow. wileński, 2 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk. katol. 3.) Ł., wś włośc. nad jez. t. n., pow. wilejski, 3 okr. adm., gm. Norzyca, przy byłej drodze pocztowej połockiej, 10 dm., 111 mk. (1866).

Łapiszki al. *Zadorože*, zaśc., pow. borysowski, w par. katol. kiemieszewickiej, ma os. 3.

Łapiszów (z *Pasternikiem* i *Kępą*), wś, pow. tarnobrzeski, zajmuje sam cypel półwyspu utworzonego przez ujście Sanu do Wisły, od Rozwadowa jest oddaloną o 3·3 kil. i należy do par. rzym.-katol. we Wrzawach. Podług Siarczyńskiego (rkp. Bibl. Ossol. 1824, str. 259) pisał się z tego Łapiszowa dom Stanków. Mk. rzym.-katol. jest 366. Pos. więk. bar. Herocha ma 152 roli, 41 łąk, 5 past. i 227 mr. lasu; pos. mn. 184 roli, 23 łąk i ogr. i 197 mr. past. Ł. oblany od zach., płn. i wsch. wodą, graniczy na płd. z Wrzawami. *Mąc.*

Łapkalnie 1.) dwór, pow. rossieński, par. lalska. Własność Świderskich. Por. *Łaukalnie*. 2.) Ł., wś, pow. rossieński, par. Kołtyniany.

Łapkalnia, zaśc., pow. szawelski, gm. krupiewska, 45 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Łapkałów, ob. *Ingul*.

Łapkasie 1.) dobra, pow. szawelski, par. i gm. Kurszany, przy trakcie z Kurszan do Telsz, o 6 w. od Kurszan. Po exdywizyi dóbr Józefa Nagurskiego wś Ł. z lasem dostała się Franc. Janowiczowi, a potem jego bratu, dziedzicowi Gaugor, Antoniemu, który tu śród lasu założył folw. Ł., wś Permony odbudował i dokupił wś Gauducze włók 16. Syn jego Tomasz dokupił jeszcze od Wojszwiłłów wś Żyłaki w par. radziwiliskiej, włók 12, i założył gorzelnię. Był to wzorowy rolnik i obywatel. Od 1883 Ł. należą do jego synów. 2.) Ł., wś, pow. szawelski, gm. Popielany, 3 os., 30 dzies. ziemi.

Łapki (?), par. *Jaccowka*.

Łapkosie 1.) al. *Saumary*, i *Brażyszki*, wsie, pow. szawelski, gm. krupiewska, o 1 w. od Krup ku Popielanom; 37 os., 645 dzies. ziemi. 2.) Ł., dwa dwory i dwie wsie, pow. rossieński, par. żwingowska. Dwory należą do Paszkiewicza i Kiltynowicza.

Łapkosiele, wś, pow. rossieński, par. żwingowska.

Łapkowce, wś, pow. prokurowski, gm. Tretelniki, par. katol. Czarny Ostrów, dm. 111, mk. 646; ziemi włośc. 567, dwars. Makowskich 211 i Wiłockich z Daniukami 832 dzies.; Cerkiew pod wez. N. P. posiada 925 parafian i 45 dzies. ziemi. Wś bezleśna. *Dr. M.*

Łapkowoiszki, wś włośc., pow. wileński,

1 okr. adm., o 14 w. od Wilna, 4 dm., 34 mk. katol. (1866).

Łaplegie, okolica, pow. rossieński, par. stulgiewska.

Łaplery, zaśc. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 2 dm., 22 mk. katol. (1866).

Łapnik, wś i folw., pow. częstochowski, gm. Potok Złoty. Wś ma 11 dm., 130 mk., 139 mr.; folw. 2 dm., 46 mk., 208 mr.; należy do dóbr hr. Raczyńskiej.

Łapojnia, wś rząd., na praw. brz. Niemna, niedaleko Dorsuniszek, pow. trocki, 2 okr. adm., 62 w. od Trok, 8 dm., 122 mk. katol. (1866).

Łapojnia, struga, dopływ jeziora Święcie, w pow. trockim, w dobrach Kowale. Por. *Dajnowo*, *Dowmonciszki*, *Jodkasze*.

Łaposie, zaśc. pryw., nad rz. Rasoką, pow. wilejski, o 56 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., 1 dm., 22 mk. (1866).

Łaposy, wś włośc. nad rz. Łuczajką, pow. dzisieński, o 101 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 8 dm., 103 mk. (1866).

Łapotkowo, st. p. w pow. krapiwieńskim, gub. tulskiej.

Łapotniki, ob. *Buianie*.

Łapówka 1.) karczma na obsz. dworskim Grochowce, pow. przemyski. 2.) Ł., przys. do Stanów, pow. Nisko, na lew. brz. Łęgowego potoku, graniczy na płd. ze Stanami, na płn. z Przyszowem Szlacheckim, na wsch. ze Słupem-maziarnią a na zachód z rozległym borem sosnowym. *Mac.*

Łapowonga, wś, pow. wileński, 4 okr. adm., o 70 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łapsargie, wś, pow. rossieński, par. Kołtyniany.

Łapsz, ob. *Łapsze*.

Łapszanka, wś w hr. spiskiem (Węgry), w pow. magórzańskim, w dystrykcie niedzickim, nad Łapszanką, która powyżej wsi ma swe źródła, graniczy od płd. z Osturnią, od wsch. i płn. z Łapszami wyżnimi, a od zach. z Czarną górą. Na wsch. granicy wznoszą się Krzyżowy wierch (1041 m.) i Kuraszowski wierch (1040 m.); na płd.-wsch. obszarze góra Kobylec (1036 m.); na zachodniej zaś granicy mamy Stary wierch (987 m.), Pilatów wierch (1007 m.) i Pawlikowski wierch (1018 m.). Wzniesienie wsi przy ujściu potoczku z pod Pustego wierchu czyni 831 m. Liczy dm. 93, mk. (Słow.) 523, obszaru 1376 kw. sążni kat. (1880 r.); należy do sądu powiat. i urzędu podatkowego w Kieżmarku, a do par. rz.-katal. w Łapszach wyżnich. Według szemat. dyec. spiskiej z r. 1878 było we wsi dusz rz.-katol. 480, nieun. 56, razem 536. St. p. Starawieś.

Łapszanka, rzeczka górska, wypływa z Magóry spiskiej, w hr. spiskiem (Węg.) w obr. gm. Łapszanki, w płd. jej stronie; płynie między domostwami Łapszanki na płn., górską doliną, nad którą od wsch. wznoszą się Krzyżowy wierch (1041 m.) i Kuraszowski wierch (1040 m.), a od zach. Stary wierch (987 m.), Pilatów wierch (1007 m.) i Pawlikowski wierch (1018 m.). W Łapszach wyżnich zwraca się na wsch., przepływa je, jako też Łapsze niżnie i w obrębie Niedzicy, powyżej wsi, uchodzi do Kacwińskiej rzeki, która odtąd przybiera nazwę Niedzickiego potoku (ob. *Kacwińska rzeka*). Długość biegu 15 kil. Przyjmuje liczne górskie potoki, między nimi z prawego brzegu Hotarny i Kacwiński potok. *Br. G.*

Łapsze, wś i folw., pow. sejneński, gm. i par. Sereje, odl. 39 w. od Sejn, ma 13 dm., 114 mk.; w 1827 r. 15 dm., 118 mk. Folw. stanowił uposażenie probostwa w Serejach.

Łapsze 1.) folw. szlach. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 1 dm., 15 mk. katol. 2.) Ł., zaśc. rząd., nad Opuszą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 2 dm., 13 mk. katol. (1866).

Łapsze 1.) *wyżnie*, węg. *Felső-Laps*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w pow. magórzańskim, nad Łapszanką, przytyka od płn. do Dursztyna, od wsch. do Łapsz niżnich, od płd. do Łapszanki, a od zach. do Trybsz. Wzniesienie obszaru przedstawiają następująco liczby: 1) Droga z Łapsz do Trybsz, działem ku Białce rzece, na płn. zach. od wsi, najwyższe wzgórze 790 m. 2) Wzgórza od poprzedzającego 1100 m. na wsch., drogą z niem połączone, po drodze z Łapsz do Dursztyna, 800·4 m. Stąd droga na płn. wsch. do Dursztyna. 3) Droga na płd. wsch., a potem na płd. na Pawlikowski wierch, między polami „Za wydrówkami“ (od zach.) a Łapszanką (od wsch.). Pierwsze wzgórze na zachód od Łapsz, 950 m. od połączenia się potoku płynącego prosto od zachodu Łapszanką, która przybywa od południa, 790 m. Drugie wzgórze od poprzedzającego niespełna 550 m. na południowy zachód, 815 m. Trzecie 700 m. od poprzedzającego na południe 853 m. Dalej na południe i na wschód od Czarnej góry wznosi się Pawlikowski wierch 1018 m. 4) Poniżej pomienionej drogi na wsch. od niej płynie prawie równolegle do niej ku płn. a dalej ku płn. wschodowi potok, wpadający powyżej Łapsz wyżnich do Łapszanki. Między tym potokiem a Łapszanką prowadzi droga wierchami ku Pawlikowskiemu wierchowi. Za tą drogą, 400 m. od Ł. na połud. zachód, brzeg wschodni nad Łapszanką, 679 m. npm. Wzgórze 400 m. od Ł. na zach., po tejże drodze, 719 m. Wierch nad tą drogą, 1000 m. dalej na płd., 958 m. 5) Droga do lasu po wsch. stronie Łapszanki; wzgórze 600 m. na płd. od wsi, 750 m. Wzgórze po tejże drodze, 460 m. dalej na

płd., 761 m. 6) Droga z Ł. z wsch. końca wsi na płd. na Kuraszówkę (Kuraszowski Wierch). Wzgórze po tej drodze pierwsze, 250 m. od drogi przez wś, 668 m. Wzgórze za potokiem, 750 m. od poprzedzającego na płd., 757 m. Wzgórze od tegoż 750 m. na płd. zachód, 799 m. Wzgórze pod lasem od poprzedzającego 525 m. na płd. zach., 876 m. Wzgórze tuż nad tą drogą, po stronie zach., 500 m. na płd., 900 m. Wreszcie Kuraszówka, 1040 m. 7) Droga do Ł. niżnich, 100 m. na zach. od wsi, 618 m. 8) Dział po nad Hotarnym pot. i na zach. od niego, droga polna, wzgórze 600 m. na płd. od drogi wiejskiej łapszańskiej, 692 m. Wzgórze od tego 800 m. na płd., 736 m. Ma dm. 200, mk. (Słow.) 1045, obszaru 2952 sążni kwadr. katastr. (1880 r.). We wsi wznosi się starożytny kościół pod wez. ś Piotra i Pawła apostołów. Par. istniała już r. 1660. Metryki pochodzą z r. 1655. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było we wsi dusz rzym.-katol. 897, gr.-katol. 2, nieun. 129, żyd. 17, razem 1045. Do tej par. należy Łapszanka. Oprócz kościoła paraf. znajduje się we wsi kaplica ś. Floryana męczen. Sąd powiat. i urząd podatk. w Kieżmarku. St. p. Starawieś 2.) **Ł.** *niżnie*, węg. *Alsó-Laps*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w pow. magórzańskim, w dystrykcie niedzickim, nad Łapszanką, graniczy od wsch. z Kacwinem, Niedzicą i Falsztynem, od płn. z Frydmanem, od zach. z Dursztynem i Łapszami wyżniemi, a od płd. z Łapszanką i Osturnią. Granicę wsch. tworzy Kacwiński pot., a zachodnią, w części południowej, Hotarny potok. Na granicy płn. rozpościera się pasmo górskie Branisko, którego najwyższy czubek bezimienny wznosi się, na granicy gmin Ł. niżnie, Dursztyna i Frydmana, do 879 m. bezwzgl. wys. Od niego na płd. wschód, na obszarze gm. Ł. niżnie, wznosi się Hombarg (808 m.). Obszar płd. przerzyna Kotelnicki pot., z pod Kotelnicy góry (802 m.) na obszarze tej gm. wypływający. W pobliżu płd. granicy wznosi się Pieckowski wierch (983 m.). Ma dm. 139, mk. (Słow.) 728, obszaru 3474 kwadr. sążni katast. Kościół paraf. pod wez. ś. Kwiryna, wznosi się na lew. brzegu Łapszanki; istniał już r. 1274, posiada metryki od r. 1718. Do tej par. należy folw. Kotelnica (Kotelniczne), Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rzym.-katol. 619, gr.-katol. 2, nieun. 85, żyd. 28, razem 734. We wsi znajdują się dwie kaplice: ś. Rodziny i ś. Jana Nepomuka. *Br. G.*

Łapszów, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Filipowice, par. Książnice Wielkie. W 1827 r. 30 dm., 199 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (i wś Zagaje) mr. 476: grunta orne i ogrody mr. 419, łąk mr. 23, pastwisk mr. 4, nieużytki i place mr. 30, bud. z drzewa 8, płodozmian 5, 6 i 11-polowy. Wś Ł. osad. 22, z gruntem mr. 87; wś Zagaje osad 2, z gruntem mr. 10.

Łapszy las w płd. kończynie Isajów i w płd. zach. stronie Jasionki Masiowej w pow. turczańskim. Z zach. strony lasu płyną liczne strugi i łączą się w jeden potok, płynący na płn. do Stryja; wody z obszaru wsch. zabiera pot. Łapszyn, płynący w tym samym kierunku, także do Stryja.

Łapszyn (al. *Łabszyn*) 1.) wś w pow. brzeżańskim, tuż na płn.-zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Brzeżanach. Na płn. leżą Wierzbów i Szumlany Małe, na wsch. Hinowice, na płd.-wsch. Brzeżany, na płd. Leśniki, na zach. Narajów. Wzdłuż granicy wsch. płynie Złota Lipa, od płn. na płd. i rozlewa się na płd.-wsch. w obszerny staw, którego większa połowa leży w obrębie Brzeżan. Od praw. brz. przyjmuje Lipa pot. Hori, płynący z Wierzbowa od płn. zach. wzdłuż granicy płn. wsch., i drugi bezimienny, nastający w płn. zach. narożniku wsi a płynący środkiem obszaru na płd. wsch. i wpadający do stawu a zasilony kilkoma małemi strugami głównie od prawego brzegu. Prawy brzeg Złotej Lipy aż do stawu zwie się „Stawiskiem“ i jest moczarzysty. Na zach. od tego Stawiska, na nieznacznem wzniesieniu, leżą zabudowania wiejskie (cerkiew 297 m.); na płd. od nich, nad ujściem potoku wpadającego do stawu, leży folw. łapszyński i grupa domów Hajek (312 do 327 m.). Zach. połowa obszaru, przeważnie lesista (las Jałyna na płd.), wznosi się coraz wyżej (Łysa góra w środku obszaru 380 m., znak. triang.) a dochodzi na zach. granicy wysokości 431 m. Na płn. zachód leży folw. Bernardynów. Środkiem wsi idzie gościniec, wiodący z Brzeżan na płn. zach. przez Narajów do Przemyślan. Własn. więk. (Stanisława hr. Potockiego) ma roli or. 653, łąk i ogr. 538, past. 62, lasu 1629 mr.; własn. mniej. roli or. 1739, łąk i ogr. 621, past. 130, lasu 17 mr. W r. 1880 było 1509 mk. w gminie, 116 na obsz. dwor. (około 130 obrz. rzym. katol., reszta gr. katol.). Par. rz.-katol. w Brzeżanach; gr.-katol. w miejscu, dek. brzeżański, archidyec. lwowska. We wsi cerkiew pod wez. ś. Mikołaja, kasa pożycz. gm. z kapit. 465 zł. i browar. Niegdyś był tu monaster bazyliański. W rewizyi igumenów z r. 1724 czytamy: „Monastyr Łabszyński bez żadnego funduszu. Stroitel O. Pachomij Hubicki ma błahosłowenie od JW. O. Ath. Szeptyckiego E. L. Zakonnik tylko jeden“. W inwentarzu klucza brzozańskiego z r. 1698 (rkp. Ossol. № 2122, str. 50) czytamy: „Budynek nowo postawiony, gliną lepiony, trzciną poszyty, izba świetlica z sienią, okna w drewnie, piec kaflowy i drzwi na żelaznych zawiasach. Stodoła stara, komórka grodzona, chlewek na owce i obórka przygrodzona; gumno płotem ogro-

dzone, kurnik grodzony. Za gumnem ogród dworski". Następnie wymienione są powinności poddanych i nazwiska poddanych, a mianowicie: Podsadków 5 (Bidulin, Lesistyn, Klimków, Zachurko i Leśko); tretenników 27 (Kaszałab, Laczkow, Sidorow, Drozd i t. d.); czetwertenników 23, i wymienione powinności każdego. Pop Ociec Iwan siedzi na całem dworzysku, dawać powinien corocznie czynszu 2 złp., owsa pół ćwierci i wszelką dziesięcinę. Mielnik mieszka na miasteczku, we młynie kamieni 2 i stępy i folusz; powinien co tydzień robić z siekierą, do zamku co wskażą po 2 dni, wieprzów powinien karmić, od każdego karmienia co kwartał po wieprzu jednym; czyni na rok wieprzów 8. Dziesięcinę wielką zarówno z drugimi poddanymi. Staw był na spuście arendowany za sumę 6000 złp. na 3 lata. Spust onego był w r. 1696. Arenda arendowana za 1100 złp. W końcu wymieniono 19 pustych ogrodów i 3 puste podpasiecza. 2.) **Ł.**, grupa domów i gorzelnia w Krechowicach w pow. dolińskim. 3.) **Ł.**, część Holeszowa, w pow. żydaczowskim, zajmuje płd. koniec obszaru, tuż na lew. brz. Dniestru i przypiera do Żurawna. W lustracyi z r. 1665 (rkp. Ossol. № 2834, str. 131) czytamy: „Ta wieś z półtora łanów pobory płaci. Poddanych tu przedtem bywało 7, teraz osiadły 1, który siedzi na ćwierci roli. Robota jako i w Oleszowie (t. j. Holeszowie). Czynszu z ćwierci daje zł. 2 gr. 11, owsa 2 macy po złp. 1, kapłona 1, kur 2, jajec 5, za to wszystko gr. 13. Dziesięciny takowej jako w Oleszowie, ale tej się teraz nic nie dostało. Suma prowentu zł. 4 gr. 24". Holeszów tworzył wraz z Łapszynem dzierżawę w pow. żydaczowskim, w wojew. ruskiem. *Lu. Dz.*

Łapszyn, pot. leśny, wypływa w obr. gm. Jasionki maziowej, w pow. turczańskim, w płd. stronie tejże gm., ze źródeł leśnych, na płn. zboczu Studenej góry (972 m.); płynie na płn. przez Łapszy las, następnie przez łąki Jasionki i w obrębie tej gm. uchodzi do Stryja z praw. brzegu. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Łapucha, wś przy trakcie z Newla do Siebieża w gub. witebskiej.

Łapuchina, st. p. w pow. peterhofskim, gub. petersburskiej.

Łapunowo, wś pryw., pow. dzisieński, o 37 w. od Dziany, 1 okr. adm., 10 dm., 140 mk. (1866).

Łapuny, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 33 w. od Święcian, 10 dm., 105 mk. katol. (1866). Por. *Komaje.*

Łapupie, wś nad rz. Szwentupie, pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Preny. Leży w stronie płn. wsch. od Maryampola; od m. Preny i st. p. 11 w. Ma 17 dm., 168 mk., 293 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd., 9 dm., 60 mk.

Łapuszyno, zaśc. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 74 w. od Dziany, 2 okr. adm., 2 dm., 22 mk. starowierców (1866).

Łaputancie, zaśc. szlach., nad jez. Gołoną, pow. wileński, 3 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 1 dm., 25 mk. katol. (1866).

Łaputki, wś, pow. radomyski, par. prawosł. Hornostajpol, o 2 w. od Teterowa, 247 mk., należy do dóbr Rotycze.

Łaputy, wś i folw. w pow. borysowskim, nad rz. Berezyną, w okr. pol. dokszyckim, w gm. dokszyckiej; wś ma osad włócznych 7; folw., własność Wasilewskich od r. 1857, ma obszaru około 17 1/2 włók. Miejscowość głucha, lesista. *Al. Jelski.*

Łapy, okolica szl. nad rz. Narwią, pow. mazowiecki, gm. i par. Poświątne. W obrębie jej mieszczą się następne wsie szl.: Ł.-Barwiki, nad rz. Narwią, 2 wiatraki, 10 sklepików i szkółka począt.; Ł.-Bociany, 2 wiatraki; Ł.-Dębowizna; Ł.-Leśniki; Ł.-Pluśniaki; Ł.-Szołajdy, wiatrak; Ł.-Wity, nad rz. Narwią; Ł.-Goździki; Ł.-Kołpaki; Ł.-Korczaki; Ł.-Łynki i Ł.-Zięcinki. Z tych: Ł.-Barwiki, Goździki, Leśniki i Zięcinki należą do par. Płonka. Na gruntach wsi Ł.-Barwiki mieści się st. dr. żel. warsz.-petersb., odl. 141 w. od Warszawy. Wsie te z temi nazwami wymienione są już w dokumentach z XVI w. i stanowią gniazdo rodowe Łapińskich (Gloger, Ziemia bielska). W 1827 r. miały w ogóle 185 dm. i 1043 mk.; największe z nich Ł.-Dębowizna 35 dm., 209 mk.; Ł.-Barwiki 22 dm., 114 mk.; Ł.-Szołajdy 20 dm., 141 mk.; Ł.-Goździki 16 dm., 100 mk.

Łarkowszczyzna, folw. pryw., pow. wilejski, o 41 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 3 mk.; własność Suryntowej (1866).

Łaryanów, miasto w byłem wdztwie mścisławskiem. Było to starostwo niegrodowe. Podług metryk lit. składało się w r. 1730 z dóbr i włości: Łaryanów, Dudczyca, Tuchołdów, Rewiaki, Drożdzienicze, Rabicki i Oleszkowszczyzna. Od połowy XVII w. posiadali je: Kamińscy, Siesicki, Dowmont, Poniński, Zemboccy, Iliniczowie, Szpilowscy, Wołłowiczowie, wreszcie z mocy przywileju króla Poniatowskiego d. 8 marca 1768 r. po Michale Łopacińskim, pisarzu w. ks. lit., dzierżył to ststwo Franciszek Święcicki, rotmistrz wdztwa mścisławskiego, opłacając zeń kwarty złp. 243 gr. 7, a hyberny złp. 622. Od dnia 16 września r. 1772 przeszło wraz z całem wdztwem pod panowanie rossyjskie.

Łaryewska, była st. p. w pow. elizawetgradzkim, gub. chersońskiej.

Łas..., por. *Łaz*...

Łas 1.) wś, pow. makowski, gm. Sielc, par. Szelków, ma szkołę początkową 1-kłas. ogólną. W 1827 r. wś rząd., 42 dm., 238 mk. 2.) **Ł.**-

Toczyłowo, wś szl. nad rz. Narwią, pow. łomżyński, gm. Chlebiotki, par. Zawady. W 1827 r. 27 dm., 168 mk. Wspominany w aktach z r. 1428 r. (Gloger, Ziemia łomż.). 3.) Ł., wś niezamieszczona w świeżych spisach, tylko w spisie z 1827 r. w pow. czerskim, par. Jazgarzew, miała 20 dm., 244 mk.

Łaściński wierch, wzgórze w hr. spiskiem; por. *Lipnik*, V, 276.

Łasica, rum., pow. włocławski, gm. Łęg, par. Włocławek. Por. *Lisek*.

Łasica, mko i folw., pow. wilejski, od Wilejki 94 w., od Duniłowicz 10 w. Cerkiew i zarząd gm. Obszar dworski należy do dóbr norzyckich Kazimierza Okuszki; folw. Łasica, ziemi ornej 300 mr., łąk 300 mr., lasu 600 mr. Cały obszar w wyniosłych i stromych pagórkach. Gleba urodzajna, pszenna. Dwór Ł. leży na wyniosłym brz. jez. zwanego Łasickiem. Por. *Norzyca* i *Hulidów*. *K. O.*

Łasica, wś włośc. nad jez. Kozłowo, pow. dzisieński, o 63 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 12 dm., 92 mk. (1866).

Łasice, wś, pow. sochaczewski, gm. Tułowice, par. Brochów. W 1827 r. 11 dm., 170 mk.

Łasice 1.) wś pryw., pow. dzisieński, o 30 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 34 mk. 2.) Ł., folw. pryw., pow. dzisieński, o 30 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 16 mk. (1866).

Łasick, folw., pow. piński, 3 okr. polic., gm. Raczyck, 167 mk., około 9 ½ włók rozl., własność Błoszczyńskich i Zahorowskiego. Zdaje się, że do Ł. się stosuje konstytucya z r. 1775, wyznaczająca komisyą do rozgraniczenia w sporze między Korzeniewskim a Rymontem (Vol. Leg. VIII, 517). Niegdyś Ł. należał do bazylianek pińskich. *A. Jelski.*

Łasicze, wś w pow. mińskim, w okr. polic. 3-cim kojdanowskim, o małą milę od Starzynek, przy gościńcu wiodącym do Iwieńca, os. 2; w okolicy dużo żywej wody; miejscowość wzgórkowata, nieopodal źródła rzeczek Pierekałki, lew. dopływu Suły, i Starzynki, praw. dopływu Pierecztej. *A. Jelski.*

Łasiczka, ob. *Łasiocha*.

Łasiczkowszczyzna (?), ob. *Jaukuny*.

Łasiecka Wólka, wś, pow. łowicki, gm. Bolimów, par. Nieborów. Powstała na pierwotnym obszarze przyległej wsi Łasieczniki.

Łasieczniki 1.) kol., wś i fol., pow. łowicki, gm. Bolimów, par. Bolimów (dla kolonii) a Nieborów (por. Lib. ben. Łaskiego II, 270—273, 521) dla wsi i folw. Odl. 13 w. od Łowicza. W 1827 r. było tu 20 dm., 183 mk. Wś i folw. Ł. w par. Nieborów, o 3 w. od Nieborowa, należący do dóbr nieborowskich, ma 891 mr. (198 zarośli, 36 łąk i 99mr. nieużytków). Folw. w dobrach nieborowskich 1852 r. miał mr. 1473, lecz od niego odjęto ziemię włościańską mr. 718, łąki Bocianiec zwane i t. d. a przyłączono odpadki leśne, grunt Hurciska i łąkę zwaną Kiełczew. Folwark w 1881 r. ma 207 mk. katol., dm. 39. Była tu na folw. gorzelnia, lecz dziś nieczynna. W r. 1882 zabudowania dworskie zgorzały. Folw. leży po drugiej stronie drogi z Łowicza ku Bolimowowi. Kol. odległa od Bolimowa w. 6, mk. kat. 148, par. Bolimów, a ziemi włościańskiej w 1881 r. mr. 718; osad 39. *Ocz.*

Łasienek, os., pow. kościerski, podana u Kętrzyńskiego, nieznana pod tą nazwą w skorowidzach, chybaby oznaczała osadę zwaną po niem. Lossinerthal.

Łasienice, niem. *Laszenitz*, wś, pow. kartuski, ob. *Łosienice*.

Łasienice *Stare* i *Nowe*, *Alt* i *Neu Laszenitz*, os. do Klaukowej huty, pow. kartuski, w okolicy lesistej i piaszczystej.

Łasiewicze, wś nad rz. Zdrą, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 37 w. od Oszmiany, 7 dm., 92 mk., z tego 73 prawosł., 14 mahometan, 5 żyd. (1866).

Łasiewity, wś szl., pow. makowski, gm. Sielc, par. Rożan. W 1827 r. 20 dm., 109 mk.

Łasiewo, wś pryw. nad jez. Szyłowo, pow. dzisieński, o 26 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 27 mk. (1866).

Łasin, niem. *Lessen*, dok. *Lansin*, *Lessin*, *Leszyn*, *Leschin*, *Lassien*, *Laschen*, *Laszin*, *Lasin*, mko, pow. grudziąski, nad jez. znacznem, zwanem Zamkowem (Schloss-See) al. Łasińskiem, z którego struga wypływa do rz. Ossy, na bitym trakcie grudziąsko-biskupickim i łasińsko-kisielickim. Obszaru liczy mr. 7924, bud. 502, dm. 239, ludności 2342, katol. 352, ew. 492, reszta żydów. W miejscu jest kościół paraf. katol. i prot., szkoła kilko-kl. katol., szkoła luterska, doktor, apteka, st. poczt., st. telegr., magistrat, młyny 3, kilka zajazdów, handlów i t. d. Mieszkańcy trudnią się po większej części uprawą roli. Jarmarki 4 odbywają się dorocznie: kramne, na bydło i na konie. Archiwum tutejsze mieści w sobie kilka tomów akt miejskich, od XVI w. poczynających się. Miasto Ł., na północnym krańcu chełmińskiej ziemi ku pogańskiej dawniejszej Pomezanii położone, w obronnem z natury zbudowane jest miejscu. Z jednej strony bór obszerny stary je zasłaniał, z innych stron otaczały tę osadę bagniska, łąki nieprzystępne i jezioro wielkie. Gród warowny wraz z osadą oddawna tu istniał. Jak donoszą kronikarze, r. 1014 król Bolesław Chrobry, podbiwszy Prusaków, kazał słupy żelazne bić w pobliskiej Ossie, między Rogoźnem a Łasinem, na znak zwycięstwa. R. 1065 Bolesław Śmiały, fundując klasztor w Mogilnie, zapisał mu 10 m. z Lansin na lepsze utrzymanie i dziewiątą część swojego dochodu w Grudziądzu (ob. dr. Perlbach, Preuss. Regesten). Nazwę swoję Ł. otrzymał bez zaprze-

czenia od wspomnionego lasu, który się tu wówczas w wielkiej rozległości rozciągał. W XIII w. dwaj bracia Polacy, Mateusz i Jakób, las ten trzymali, w którym osadę osóbną zwaną Leśna al. Łasińska wś (ob.) założyli. Także i pobliska wieś Jakóbkowo od owego Jakóba początek swój wzięła. R. 1298 Meinhard von Querfurt, mistrz krzyżacki, wydał pierwszy przywilej na założenie miasta Ł., Janowi z Łasina (po łac. tłumacz. de Nemore), potomkowi jak się zdaje owych braci Polaków. Obszar ziemi dla miasta przeznaczony nie był jeszcze rozmierzony, ciągnął się między granicami Rogoźna, wsi Arnolda z Wałdowa, między Mędrzycami, Szczepankami i posiadłością bisk. pomezańskiego. Wspomniony Jan otrzymał na dziedziczną własność 16 włók z sołectwem i ze zwykłemi dochodami za sądy. Od reszty włók po 15 latach wolnych płacić nam będą po pół denara i po 2 kury. Dla kościoła w mieście i w przyległej wsi Szonowie było przeznaczone po 6 włók roli. Dla siebie zatrzymał zakon jez. Łasińskie, czynsz z karczem i czynsz z jatek rzeźnickich. Od każdego zabudowania w mieście płacili po 6 denarów. Dla sołtysa ustąpione były jedne jatki rzeźnickie. R. 1306 Konrad Sack, mistrz pruski, nadał chełmińskie prawo miastu i nowych 10 włók roli przyłączył, z których 1 należała do sołtysa. Z jatek różnych kramnych, jako i rzeźnickich, piekarskich, szewskich i innych, połowę czynszu miasto teraz pobierało, a drugą zamek. Sądownictwo tak w mieście jak i we wsi łasińskiej wykonywał sołtys Jan i jego następcy. Mieszkańcom wolno było w mieście piwo warzyć i sprzedawać, handel płócien i szat prowadzić, z wykluczeniem jednak cudzego towaru. Pastwisko dla bydła mieli wspólne z wsią łasińską. Ławników czyli radców obierało miasto 8, wś 4. R. 1314 Karol z Trewiru, mistrz w. krzyżacki, zapisał na własność miastu 26 włók lasu w boru krzyżackim zwanym Lansin, ale nie żeby go zniszczyli, tylko na swój użytek wciąż zachowywali (Hegewald). Z tych włók były 3 wolne, od innych płacili na rogoziński zamek po 15 skot. od włóki. Granice lasu tego poczynały się przy jez. wałdowskiem, przy którem wś leżała Święte i Wałdowo, ciągnęły się do traktu wiodącego z Radzyna do Dzierzgonia (Kiszporku) do drogi przy Goryniu, aż do posiadłości bisk. w Pomezanii i do włók szynwałdzkich. R. 1373 nabyli mieszczanie za 200 m. 2 ½ wł. roli między wsią łasińską, jez. Łasińskiem i Szonowem leżącej. R. 1390 zanoszą skargę mieszczanie, jako wójt krzyżacki w Rogoźnie zmusza ich do ponoszenia różnych ciężarów i szarwarków od włók 67 ½, a oni przecież podług przywilejów czynsz tylko odstawiać na zamek winni. Pomimo że Konrad Wallenrod, mistrz ówczesny krzyżacki, wziął miasto w obronę, żeby przy dawnych przywilejach pozostawało, trwały i później jeszcze te same spory z wójtami. R. 1407 Konrad von Jungingen, mistrz w. krzyżacki, ponownie wydał przywilej, podług którego miasto na zamek rogoziński jedynie tylko czynszu rocznego 16 m. dostawiać winno, a od wszelkich ciężarów jest wolne. Także czynsze wszystkie i dochody z roli (von den Höfen), od domów, jatek piekarskich, szewskich i innych bud kramnych do miasta należeć mają, żeby się podniosło, wyjąwszy jedynie baszty i wieże w murze urządzone, które nie powinny być na inny pożytek obrócone. Co się tyczy rzeźniczych jatek, jedne jątki są sołtysowe, od innych tych jatek czynszu jednę połowę miasto weźmie, drugą odda na zamek. R. 1409, kiedy wojska krola Jagiełły zbliżały się pod miasto, rada nierozważna także wszystkie przywileje i papiery ważne w ziemię schowała, przez co oczywiście dla wilgoci zniszczały. R. 1411 Konrad von Jungingen, mistrz krzyżacki, na nowo te przywileje kazał z ksiąg wypisać. Szkody poniosło miasto w wojnie za 8832 m., kościół ś. Maryi Magdaleny na przedmieściu i wiele zabudowań spalono. Wś Łasin wyliczyła strat swoich za 3710 m. Nastąpiły potem ciche czasy pokoju aż do wojny 13-letniej, podczas której miasto Ł. uporczywie trzymało się przy krzyżakach i nie jednę klęskę zadało wojsku polskiemu. R. 1454 król Kazimierz nadciągnął w miesiącu listopadzie z wojskiem do Prus z pod Torunia i rozłożył je w małych oddziałach na kilkomilowej przestrzeni między Wąbrzeźnem a Ł. Zamku tutejszego broniło podówczas około 800 zbrojnych pod wodzą Fryderyka Rabenek. Tego czasu Mikołaj Wilko z Ł. donosi biskupowi pomezańskiemu w Kwidzynie, że wojska polskie rozproszono są po całej okolicy na 4 mile i łatwoby przyszło uczynić wycieczkę; w Wąbrzeźnie leży 200 konnicy. Także rada miejska pisała d. 23 grudnia do wójta krzyżackiego w Szymbarku, prosząc, żeby przybył im na pomoc, bo oddziały polskie aż pod miasto się przybliżają. Droga na Rogoźno byłaby najbezpieczniejszą. D. 24 grudnia przypuścili Polacy szturm na miasto, którego jednak, pomimo murów jego niskich i słabych, nie zdobyli. Król zajął teraz kwaterę w Szczepankach, jak się zdaje, i niedługo potem odciągnął do Polski. W marcu r. 1455 połączona załoga łasińska i kwidzyńska pod wodzą Hanusza von Gleichen splądrowała przedmieścia grudziąskie i 30 Polaków z lodu na Wiśle do niewoli wzięła. Dnia 1 września Fryd. Rabenek napadł z wojskiem swojem łasińskiem miasto Grudziądz, wiele bydła z pastwiska pozabierał, 30 ludzi wybiegłych z miasta na ratunek bydła zabił, 103 uwięził. Około połowy

września po drugi raz król Kazimierz przybył tu z wojskiem i miasto oblegał. W zamku dowodził i tą razą mężny Rabenek. Polacy pokopali rowy niemal aż do murów, także armaty z Grudziądza, Kwidzyna, Torunia do ostrzeliwania miasta przywiedli. Napróżno! Armaty nie dawały ognia, król z wojskiem nie miał żywności, wiele koni popadało z głodu, a nadto udało się krzyżakom ze znacznym oddziałem przebić do miasta, tak, że obleganie pozostało bez skutku. D. 4 listop. cofnął się król napowrót do Torunia. Przez 6 tygodni trzymali się mężnie Łasiniacy. Odtąd różni zaciężnicy trzymali Ł. w swej mocy, którzy, nie otrzymawszy od krzyżaków żołdu zaległego, postanowili wraz z innymi zaciężnikami zamki pruskie oddać Polsce. Polacy zobowiązali się w 3-ch ratach żołd zaległy spłacić. Po każdej wypłacie zaciężnicy mieli wydać pewną naznaczoną część grodów; Łasin dopiero po ostatniej racie miał być zwrócony, tak że dłużej jeszcze pozostawał przy krzyżakach. R. 1457 po zdobyciu Malborka znowu się przybliżył król Kazimierz z wojskiem do Ł. Oblegali miasto ospale po staremu i nic nie osiągnęli. Kiedy potem król ciągnął pod Kwidzyn, dowódzca miasta Pfershaimer napadł wojska polskie, ale z siłą odparty spiesznie się wycofnął. R. 1460 d. 27 lutego oddział polski w liczbie 1400 chłopa przybliżył sie pod Ł. i miasto przez jakie 3 godziny zdobywał; został jednak i teraz po 4 raz od mieszczan oddalony. Potem i na fortel wojenny odważyli się Łasiniacy. Kiedy bowiem, jak się rzekło, wojsko polskie, z pod murów odparte, w dobrym zresztą szyku odciągało, także załoga łasińska precz z miasta wyszła, jakoby zamek opuścić chciała. O czem powiadomiony oddział Toruńczan, wraz z częścią Polaków, postanowili miasto, myśląc że bezbronne, zdobyć. Tymczasem załoga łasińska cichaczem znowu powróciła i wpuściła około 300 Toruńczan w miasto, których bez miłosierdzia w pień wycięto. Polacy szczęśliwie się ratowali. Nareszcie r. 1461 w dzień Wszystkich ŚŚ. znowu oddział polski znienacka nadciągnął pod Ł. Miasto nie było, właśnie dla święta, strzeżone, bramy pootwierane, załoga z zamku rozeszła się: wpadli wtedy do miasta i za wszystkie tylekroć poniesione klęski splądrowali; mianowicie zdobyli wiele koni zdatnych do boju i broni. Załogę, jaką zastali, wzięli do niewoli. R. 1520 król Zygmunt I wydał dekret, którym spory różne między ststą rogozińskim Łukaszem von Alden a miastem załatwia. Najprzód żeby nie brał więcej czynszu nad 16 m., chyba że sejm krajowy inaczej rozsądzi; nie ma także z miejskiego lasu brać drzewa, ani za wiele podatku żądać od słodu. W sprawy wewn. miasta nie powinien się mięszać, ani mieszczan na obrady zwoływać. Do wyboru burmistrza dość, że mu radni i starsi miasta dwóch najzdatniejszych naznaczą, a on z nich jakiego chce wybierze. R. 1526 d. 16 lipca tenże król Zygmunt I wystawił nowy przywilej Michałowi Kreczmerowi na sołectwo łasińskie. Podług dawniejszych zapisów potwierdza mu 7½ wł. wolnych dziedzicznych, które prawem chełmińskiem trzymał, trzeci grosz z sądów i dochody z jednych rzeźn. jatek. Nadto pozwala mu chować 2 psy łowcze i polowania z niemi śród granic obszaru miasta odbywać; także mu wolno łowić ryby w jeziorze łasińskiem na stołową potrzebę, a gdy się odbywa wielka rybitwa król. siećmi, za każdy raz jedna ryba dla niego odpadnie. Małe jezioro będące na gruncie sołeckim całkiem do niego należy. Włók liczyło wtedy miasto 90, z pomiędzy których, oprócz wymienionych powyżej 7½ sołeckich, wolnych było 6 plebańskich i innych 7 kościelnych. Od reszty włók dawali czynszu po 2 pr. marki, płużnego (od pługa) po k. pszen. i żyta i po 2 kury, a od leśnych włók po 3 i pół solda. Tegoż r. 1526 d. 19 lipca na prośbę rady miejskiej król Zygmunt kazał przepisać wszelkie papiery miasta, przywileje dawniejsze, po niem. pierwotnie wygotowane, w języku łacińskim, przy czem prawa zdawna miastu nadane potwierdza. Nadto pozwala urządzać targi doroczne około 3 niedz. wielkiego postu. Czynszu ze wszystkiego jak dawniej płacić mają na rogoziński zamek 16 m. Zresztą wolni są od wszelkich ciężarów do tego zamku. R. 1562 d. 18 lipca król Zygmunt August pozwala miastu utrzymywać drugie doroczne targi w sobotę po ś. Łukaszu (d. 18 paźdz.). Przy końcu XVI w. ssta rogoziński Bartł. Tylicki zmuszał znowu mieszczan do odbywania różnych szarwarków, czego mu jednak osobnym dekretem król Zygmunt III r. 1600 ostro zabronił. Także rozporządził król innym późniejszym dekretem z r. 1607, ażeby 3 włóki lasu zabrane miastu napowrót ssta oddał. R. 1623 skarżą się mieszczanie, jako im, wbrew przywilejom dawniejszym, ssta rogoziński zabrania piwa i wódki sprzedawać po za miastem. Podówczas istniały w Ł. tak jak i teraz 4 targi doroczne. Lustr. sstwa rogozińskiego z r. 1623 donosi: miasto daje na zamek od 30 wł. miejskich m. 30, od 69 wł. wiejskich fl. 97, leśnego czynszu fl. 2 gr. 20, płużnego 54 k. pszen. i tyleż żyta, za kury (po 4 soldy już od r. 1592 każdą licząc) fl. 3 gr. 20; rzeźnicy dają od jatek swoich 11 kawałów łoju al. 44 fl. Na jarmarkach czterech bierze zamek od każdego główną bramą wjeżdżającego wozu po 1 groszu, miasto pobiera od wjeżdżających boczną bramą po 1 fen. Jezioro jest wydzierżawione za 126 fl. Cechów znajduje się 6 w mieście: piekarzów, krawców, kołodz., szewców, kuśn. i kowalów.

Na kowalów skarży się rada, że jest ich obecnie tylko dwóch, a kiedy nowy przyciągnie, tak się z nim drożą, iż wkrótce miasto opuści; stąd robota kowalska w mieście bardzo droga. R. 1628 Szwedzi miasto całe wraz z farą spalili, przyczem także zgorzały przywileje. R. 1629 d. 10 paźdz. król Zygmunt III wystawił przywilej, mocą którego wieś łasińską, tak jak zdawna była, poddaje miastu, od wszelkich zaciągów i szarwarków ją wyjmując. R. 1648 star. rogoziński Wład. Konstanty Zycha Wituski wydał nowy wilkierz dla miasta, w którym między innemi rozporządzono: Kto miasto opuści, nie zostawiając nikogo, ktoby straż pełnił, podatki płacił i t. d., tego posiadłość skasowaną będzie w 3 latach na rzecz miasta. Ktoby nocą przez mur wkradał się do miasta, może go każdy obić i wydalić. Przed naboż. nie wolno piwa ani wódki sprzedawać; przestępca płaci kary 6 gr. Cenę piwa rada miejska naznaczy, a ktoby więcej żądał, zapłaci kary gr. 3. Pod względem narodowości miasta Ł. tyle wiadomo, że począwszy od XVI i XVII w. akta wszelkie i przywileje miejskie wyłącznie w polskim języku pisane były, z czego jasno wynika, że ludność wtedy była tu polska. Jedyny jeden tylko zapis z r. 1600 zachowany jest w aktach miejskich w języku niemieckim. Za krzyżaków przeciwnie wszystkie pisma wydawano i prowadzono po niemiecku. Do zarządu miasta wybierano w XVIII w. burmistrza, wiceburm., 4 radnych, 1 sędziego, 6 ławników, 4 starszych (seniores, tribuni plebis), 4 do rewidowania kominów (caminatores), 6 do straży granic i płotów (campi custodes, płotni), 2 rewizorów browaru i 2 kamlarzy. Burmistrzami al. prezydentami byli: r. 1718 Seb. Mich. Godiński, 1729 Wacław Nowacki, 1735 Jan Kędziorka, 1756 Jan Porzych, 1758 Jan Choroszyński. R. 1766 należał do rady miejskiej: Adam Lisiński, burm.-prezydent, Jan Choroszyński, radny i wiceburm., Bartł. Szymański, radny, Jan Porzuch, radny, Aleksy Nikaszewicz, radny i t. d. R. 1710 panowało powietrze w mieście. R. 1719 d. 16 kwietnia po 3 raz zgorzało miasto, z wyjątkiem 17 domów przed bramą szynwałdzką. Dzwony na kościelnej wieży stopiły się. R. 1729 żydzi tutejsi, połączywszy się z gdańskimi, wykradli srebro i inne kosztowności z kościoła i w Wiśle zatopili, za co ciężko ukarani zostali. R. 1754 podaje wizyta kościelna, że istniały 2 szkoły w mieście, dla dziewcząt osobna i dla chłopców. Chłopców uczył za zwyczaj organista, także i wikary, dziewczęta panna Rozalia. Tylko majętniejsi rodzice płacili małe wynagrodzenie od szkoły. R. 1772 miasto Ł., do Prus przyłączone, w bardzo podupadłym znajdowało się stanie. Ogółem liczyło domów 77, jeden tylko w pruski mur pod dachówką, reszta z drzewa pod słomą; ludności 472, szewców 6, zdunów 2, kuśn. 1, kowal 1, ślusarz 1. Piwo i wódkę tylko podczas targów szynkowali. Handlu zgoła nie było żadnego. Potrzeby do żywności kupowali sobie mieszczanie w mieście Gardei, o ile własna rola im nie starczyła. W r. 1801 nie było jeszcze żadnej studni źródlanej, tylko 3 cysterny wysychające. R. 1833 na własne żądanie został Ł. wyjęty z rzędu miast dla zbyt mizernego położenia swego. R. 1850 otrzymał nowy zarząd gminny. R. 1860 na mocy reskryptu król. do miast napowrót przyłączony. R. 1864 liczyło miasto mieszk. 2187, bud. publ. 7, pryw. 495, dm. 239, młyny 3, stajen i t. d. 253. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 184—196. *Parafia i dekanat łasiński.* Podług szemat. dyecez. z r. 1867 parafia Ł. liczyła dusz 2619 (w r. 1883 3144); kościół tyt. ś. Katarzyny, patronatu król., nie wiadomo kiedy fundowany i konsekrowany, budowany podobno w r. 1347. Przy nim szpital dla 8 ubogich i bractwo rożańcowe i trzeźwości zaprow. r. 1863. Kościół filialny znajduje się w Szczepankach. Prob. Jan Krebs, wik. Ignacy Luczny. Wsie parafialne: Łasin, Błonowo, Szonowo, Ludwichowo, Jakóbkowo, Widlice, Mędrzyce i Bogdanki. Do filii należą: Szczepanki, Szczepanki Małe, Hermanowo, Lipowiec, Lentzwalde, Pęsławice i Słupski młyn. Szkółki parafialne 4: w Ł. 3-kl. liczy katol. dz. 255, w Szonowie 73, w Szczepankach 95 i w Pęsławicach 76; dwoje dz. zwiedza ew. szkołę w Błonowie. Ob. szemat. dyec. chełmińskiej, str. 131. Wizyta bisk. Olszowskiego z r. 1670 pisze o kościele farnym w Ł., że był równocześnie z miastem fundowany, okazale dawniej budowany, cały w cegłę, wiele ucierpiał w różnych wojnach. Mianowicie r. 1628 na samą Wielkanoc Szwedzi całkiem spalili go razem z miastem, same tylko gołe mury pozostały. Przy kościele w stronie połudn. znajdowała się podówczas kaplica familijna Dulskich, w której pochowana była Barbara de Roznow Dulska; piękny pomnik grobowy wystawił mąż jej Dulski, sstа rogoziński. Ob. Wizyt. Strzesza, ręk. w arch. w Peplinie. Oprócz fary istniała nadto w Ł. prepozytura św. Maryi Magdaleny przed bramą malborską, na przedmieściu Motylką zwanem, połączona z miejskim szpitalem dla ubogich i chorych. Osobny proboszcz-praepositus, skąd nazwa pochodzi prepozytury, miał nad nimi pieczę. Na utrzymanie szpitala było zapisanych kilka domów pobliskich, kawał gruntu, który zwali Grodzisko, łąka Rozgart i kilka ogrodów. Dla prob. zaś, jak słusznie przypuszcza wizytator bisk. Leskiego, były przeznaczone owe 8 włók, które w r. 1460 sprzedał temuż kościołowi niejaki Rudiger: musiał

więc istnieć wtedy kościół ś. Maryi Magdaleny, chociaż w wojnie krzyżackiej (jak powyżej wspomniano) roku 1410 został spalony. W czasie reformacyi luter. znowu podupadł, a co gorsza dochody niemal wszystkie poginęły. Na gruzach starych wzniósł mniejszy już kościołek, po prusku budowany, zacny fundator Maciej Lisiński wraz z żoną Magdaleną z Zakurzewskich r. 1592. Za Szwedów roku 1628 kościołek ten szczęśliwie ocalał; parafianie odprawiali w nim teraz przez dłuższy czas swoje naboż. Następnie jednak coraz bardziej podupadał; r. 1670 naboż. nie mogło się więcej odprawiać; dachem popsutym deszcz ciecze i wszystko pruchnieje. R. 1745 oddawna leży w gruzach kościołek ś. Maryi Magdaleny, na cmentarzu nieogrodzonym oznacza miejsce jego Boża męka murowana. Niektóre fundacye z tej propozytury przeniesione zostały do kaplicy ś. Rożańca u fary. Oprócz tego posiadała kiedyś parafia łasińska 2 kościoły w Szonowie i Błonowie i kaplicę prywatną w Mędrzycach. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 105—107. Dekanat łasiński, w dyec. chełmińskiej, obejmuje obecnie paraf. kościołów 7: w Grudziądzu, Łasinie, Mokrem, Rogoźnie, Szembruku, Szynwałdzie i Świętem; filie: w Gubinach, Dąbrówce, Wołczycach i Szczepankach. W r. 1867 dusz liczył niemal 14000, szkółek katol. po wioskach i w Łasinie 11, w Grudziądzu 3, nadto semin. katol. dla naucz. tamże; 363 dzieci katol. odwiedzało szkoły ew. Dawniej aż do okupacyi pruskiej obok łasińskiego istniał drugi odrębny dekanat grudziąski, który jednak z powodu, że wiele kościołów bądź z czasem upadło, bądź też przez innowierców zabranych zostało, po okupacyi zniesiono i do łasińskiego dek. przyłączono. Utracone kościoły istniały kiedyś w obrębie dek. łasińskiego, jak następuje: w Grudziądzu ś. Jerzego i ś. Ducha, w Tarpnie, Trumieju, Łasinie opisany kościół ś. Maryi Magdaleny, w Szonowie, Błonowie, Jankowicach, Ślemnie, Cyganach, Dolnem Czarnem, Biskupiczkach, Kisielcu, Tymawie. Klasztorów liczono dawniej 5, w Grudziądzu 4, oo. jezuitów, pp. benedyktynek, oo. reformatów, szarytek i jeden w Szynwałdzie pp. benedyktynek. Kaplic upadło o ile wiadomo 12: w Grudziądzu 5, między któremi kaplica Kostków, Działyńskich, w Mędrzycach pryw. Garczyńskich, Szynwałdzie Kostków, Nogacie Kalksteinów, Białochowie Dąbskich, Mokrem Borowskich i 2 zamkowe w Rogoźnie. Ob. Szem. dyec. chełmińskiej, str. 129—137; Utracone kościoły l. c. *Kś. F.*

Łasin długi, ob. *Leśna wieś*.

Łasiniszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 39 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łasinka, niem. *Lasinkafluss*, mała struga, pow. grudziąski. Początek bierze w jeziorze łasińskiem, z którego wypływa naprzeciwko miasta Łasina ku południowi. Mija wieś Jakóbkowo, gdzie młyn pędzi, i Bogdanki. Stąd zwraca się ku zachodowi. Po za leśn. i wybud. Hermannsdorf wpada przy Słupskim młynie do rzeki Ossy. Długość Ł. wynosi tylko około półtorej mili. Lewy brzeg po za Bogdankami aż do Ossy jest lesisty, zresztą płynie Ł. przez otwarte pola. Dziedzice wsi Jakóbkowa otrzymali prawo rybitwy w strudze Ł. już za krzyżaków, jazów jednak nie mogli stawiać tak, iżby ryby miały wolną drogę do jeziora. R. 1540 wysadzona komisya król. osądziła, że tenuta łasiński posiada prawo rybitwy w tej strudze. R. 1604 Jan Lichtenhayn, dziedzic Jakóbkowa, nie zważając na przeciwne dekreta król., uczynił zastaw w Łasince i ryby wyłowił, czego mu jednak na przyszłość mocno zabroniono. W nowszym czasie płynąca wielu zakrętami granicą dóbr Jakóbkowa i Bogdanek, struga Ł. w celu większej z obu stron wygody w biegu swoim sprostowaną została. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 166—167. *Kś. F.*

Łasińska wieś, ob. *Leśna wieś*.

Łasińskie jezioro, al. *Zamkowe jezioro*, niem. *Schloss See*, dok. *Lessensee*, *Lesin*, *Leszyn*, *Leszynsee*, jezioro, pow. grudziąski, przy mieście Łasinie, od którego nazwę dzisiejszą wzięło. Zamkowem jeziorem zowie się od krzyżaków, którzy zamek obronny nad niem zbudowali. Pierwotnie nazywało się oczywiście Lesin, Leszyn (tak w dok. z r. 1293) od lasu obszernego, który po nad jeziorem dawniej się ciągnął. Długie jest to jezioro około mili; na południe wypływa z niego struga Łasinka do rzeki Ossy, na północnym brzegu wiedzie trakt bity grudziąsko-łasińsko-biskupicki. Obecnie leżą nad niem, oprócz miasta Łasina, wioski: Szczepanki, Hermannsdorf, Jakóbkowo, Szonowo i Ludwigsort. W XIII w. lasy jeszcze otaczały jezioro, w którym osadę wiejską trzymali dwaj jacyś bracia Polacy; r. 1298 powstało przy niej miasto Łasin. Wszelki użytek z jeziora, jako i wpadających do niego strumieni zastrzegli krzyżacy dla siebie; tylko sołtysowi łasińskiemu (później także szonowskiemu) wolno było ryby w niem łowić dla własnej potrzeby. R. 1422 Michał Kuchmeister, mistrz w. krzyżacki, nadaje wolną rybitwę w jeziorze łasińskiem Mikołajowi z Jakóbkowa, dla stołowej potrzeby. R. 1433 także Paweł von Russdorf, mistrz krzyżacki, nadał rybitwę w temże jeziorze Januszowi von Zegendorf, dziedzicowi Jakóbkowa i pobliskich dóbr Mędrzyc, lecz tylko w stronę strugi wpływającej do jeziora przy Jakóbkowie dla własnego użytku i małemi narzędziami. Za polskich czasów jezioro

łasińskie należało do sstwa rogozińskiego, i nie łatwo dozwalano w niem wspólnego użytku innym sąsiadom. R. 1540 osobna komisya król. wyraźnie odsądziła od mniemanego prawa rybitwy w jeziorze ówczesnego dziedzica z Jakóbkowa Wojciecha von Lichtenhayn; jedynie mu dozwolili rybitwę w strudze Łasińce, przy Jakóbkowie z jeziora wypływającej. R. 1546 król Zygmunt Aug. potwierdza dokum. jako sołtys z Szonowa także posiadał zdawna prawo łowienia ryb w jeziorze łasińskiem i to szalewnicą i szlębarkiem. Dawniej już r. 1526 król Zygmunt I potwierdza, jako sołtys z Łasina ma prawo łowienia ryb na stołową potrzebę, a kiedy odbywają wielką rybitwę król., zawsze ryba jedna dla niego odpadnie. R. 1623 dzierżawa jeziora łasińskiego wynosiła 126 fl. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 166, 184, 185, 187, 215, 293. *Ks. F.*

Łasiocha albo *Łasiczka*, mała rzeczka w powiecie łowickim i sochaczewskim, zaczyna się z błot puszczy kampinoskiej, przerzyna tylko małą część powiatu łowickiego, płynąc około Bud Myszorskich, folwark Sienna, wsi Tułowice i Łasice, za którą, blisko wsi Witkowic, wpada do Bzury; kierunek wschod. ku północy. Długość mil 2. Bieg wody dość bystry, dno błotniste. Szeroka na 4 stopy, głęboka od 10 do 12 stóp, najpłytsza przy ujściu. Woda często tak mała, że podczas suszy niekiedy wysycha.

Łask..., por. *Łazk*..., *Hlask*....

Łask, miasto powiatowe gub. piotrkowskiej, nad rz. Pisią i Grabówką, leży pod 51° 35' 3 szerok. i 37° 49' 5 dług. geogr., w nizinie nadrzecznej. Odl. 150 w. od Warszawy, 27 w. od Sieradza, 15 w. od Szadku, 32 w. od Łodzi i 44 w. od Piotrkowa. Połączony drogami bitemi z powyższemi miastami. Najbliższa stacya dr. żel. w Łodzi. Ł. posiada kościół par. murowany katolicki, kościół ewangelicki filialny, synagogę, dom schronienia dla 4 starców i kalek, szkołę początkową 1-kl. ogólną, zakład naukowy prywatny (?), sąd pokoju okr. VI dla Łasku i Pabianic, należący do zjazdu sędziów w Piotrkowie, urząd powiatowy, urząd miejski, urząd pocztowy, stacyą telegraficzną, fabrykę sukna grubego i wyrobów bawełnianych, krochmalnię, mydlarnię (z prod. na 760 rs.), fabrykę cykoryi (z prod. na 500 rs.), miodosytnię (z prod. na 1800 rs.). W 1827 roku było tu 280 dm. i 1809 mk.; w 1860 r. 331 dm. (58 murow.) i 3776 mk. (2671 żydów); obecnie 275 dm. (90 murow.), 5095 mk. i 645 mr. ziemi należącej do mieszczan. Starodawne dziedzictwo możnej niegdyś rodziny Łaskich h. Korab', za staraniem Jana Łaskiego ze wsi tegoż nazwiska zamienione na miasto za przywilejem króla Władysława Jagiełły w r. 1422, który nadał wtedy prawo niemieckie, wyznaczył targi i dwa jarmarki do roku. Erekcya przywiedziona była do skutku w roku 1424. Aleksander Jagiellończyk, potwierdzając w r. 1504 przywilej ojca, dozwolił Janowi Łaskiemu, kancl. w. kor. kan. gnieźnieńskiemu, tudzież bratu jego Jarosławowi wojskiemu sieradzkiemu, lub ich następcom, miasto rozszerzyć, albo na inne dogodniejsze miejsce przenieść, a nawet i zupełnie nowe założyć, z wolnością używania prawa niemieckiego i wszystkich swobód, służących miastom królewskim, mianowicie zaś Szadkowi i Sieradzowi. Tenże sam przywilej uwalniał osiadających mieszkańców na lat 20 od pewnych opłat i podatków. W parę lat potem spaliło się miasto ze szczętem; ówcześni przeto dziedzice, Hieronim woj. inowrocławski, Jan dziekan gnieźnieński i Stanisław Łascy, synowcy kanclerza, wyjednali u króla Zygmunta I w r. 1523 przywilej uwalniający z tego powodu mieszczan od wszelkich opłat i ciężarów, a w pięć lat potem tenże sam monarcha pozwolił trzeci jarmark dla podniesienia miasta zaprowadzić. W r. 1564 dziedziczył Ł. Mikołaj Łaski, krajczy koronny, sstа malborski i krasnostawski, który pozwolił mieszczanom wystawić na dochód magistratu łaźnię publiczną. W r. 1586 ówczesny dziedzic Wojciech Łaski, woj. sieradzki, który się także pisał baronem na Kesmarku, Łasku, Rytwianach, Dunajcu i t. d., potwierdzając wszystkie nadania swoich poprzedników, dodał do lokacyi na własność miejską obszerny las Węglisko zwany. Potomek jego Hieronim, dziedzicząc Ł. na początku XVII w., wyjednał u króla Zygmunta III w r. 1613 przywilej na cztery nowe jarmarki; nakoniec Michał Korybut w r. 1671 pomnożył takowe, pozwalając pobór targowy na pożytek miasta obracać. W późniejszych czasach, po wygaśnięciu rodziny Łaskich, przeszłe po kądzieli w posiadanie Wierzbowskich, potem Załuskich, którzy się nawet pisali hrabiami na Łasku, i Wyganowskich; w ostatku było własnością Czołhańskich i Kręskich. Przy tylu swobodach i przywilejach miasto do pierwszej połowy XVII wieku liczyło się do zamożnych, ludnych i przemysłowych, lecz przez pogorzele, mianowicie kiedy spaliło się w latach 1624 domów 147, w 1749 dm. 258, w 1821 dm. 266, w 1847 dm. 122, wreszcie w 1846 dm. 160, oraz spustoszenia wojenne, morowe zarazy, a nadewszystko przez nadużycia dziedziców, zupełnie podupadło. Jedynym śladem dawnej jego świetności jest starożytny kościół parafialny pod wezw. Poczęcia Najświętszej Panny Maryi i ś. Michała Archanioła, niegdyś kolegiatą będący. Założony pierwotnie w r. 1366 przez Jarosława ze Skotnik, arcybisk. gnieźnieńskiego, hojnie uposażony przez jego następców w latach 1494 i 1496, z dozwolenia

stolicy apostolskiej otrzymał odpusty, a w r. 1498 kardynał Fryderyk Jagiellończyk, arcybiskup, ustanowił przy nim szpital dla ubogich. W r. 1509 Jędrzej Boryszowski, arcybiskup, zamienił to probostwo na prepozyturę z pięciu mansyonarzami, którzy w Ł. stale zamieszkać mieli; świetność jednakże kościoła łaskiego poczyna się od wstąpienia Jana Łaskiego, kanclerza, na katedrę gnieźnieńską. On rozszerzył i przyozdobił mury, w r. 1525 do stopnia kolegiaty wyniósł, hojnie sprzętami złotemi i srebrnemi wzbogacił, a proboszczowi wolność używania infuły u stolicy apostolskiej wyrobił. Dla zjednania zaś większego poważania kościołowi, sprowadził z Jeruzalem ziemię, którą na cmentarzu rozrzucić kazał, wyjednawszy dla chowających się na nim odpusty, jakie były nadane temu miejscu świętemu, a stąd wiele osób z pobożności grób tu sobie obierało. W r. 1529 erygowany został przy kolegiacie najpierwszy kanonikat pod tyt. ś. Sebastyana, drugi utworzono w r. 1538 z dochodów wsi Dobra i Witkowic, dwa następne przybyły w r. 1547 z dochodów kościoła w Sławoszewie, jeden w r. 1650 z legatu biskupa krakowskiego Jakóba Zadzika, który także świadczył wiele dla łaskiego kościoła, a jeden ustanowiono w 1689 na dochodach samego miasta. Tak więc kolegiata łaska składała się z 5 kanoników, kolegium wikaryuszów do pomocy i 6 mansyonarzy. Infułat tutejszy miał prawo używać ubiorów biskupich, mianować kanoników gremialnych i honorowych kolegiaty, cenzury na podwładnych rzucać, sądy między nimi odbywać i wyroki ogłaszać. Mógł błogosławieństwo uroczyste udzielać, za zezwoleniem biskupa kościoły, cmentarze i inne miejsca święcić i rekoncyliować. Kolegiata istniała do r. 1819, w którym to czasie, na mocy buli papieskiej, suprymowana i zamieniona została na infułacyą i probostwo z oddzielnie wyznaczonym na uposażenie onego funduszem. Kościół w Ł. wystawiony był w pięknym gotyckim stylu. Zwraca on dotąd uwagę powagą i majestatycznością swoją, tudzież olbrzymim frontem. Ma po bokach dwie wieże, a w środku trzecią mniejszą, blachą kryte, nadto po bokach dwie okazałe kaplice. Pozostałe z dawnej jego budowy części, jako to: prezbiteryum, zakrystya i niektóre kawałki nawy dają dziś jeszcze wyobrażenie o tem czem być musiał kiedy stał w pierwotnej swojej formie, bez żadnych późniejszych dodatków. Z bogactwa i wykończenia zewnętrznych ozdób a zwłaszcza też z wymiaru samego kościoła wnioskować by należało, że to nawet co w nim zostało najstarożytniejszego sięga nie dalej, jak Jana Łaskiego czasów. W budowie tego kościoła zasługują szczególnie na uwagę łuki i gzymsy, częścią z prostej cegły z dziwną układane wytwornością. Wielka pogorzel w r. 1747 zniszczyła część jego sklepienia i wszystkie sprzęty w popiół zamieniła. Wyrestaurował go atoli wkrótce ówczesny infułat Marcin Załuski, wydawszy na ten cel z własnej szkatuły przeszło 40000 złp., a dokończył następca jego ks. Antoni Narzymski. To jednakże co za jego staraniem było uskutecznione przedstawia dziś osobliwszą mięszaninę ostrołukowego stylu, z popsutym francuskim, z czasów Ludwika XIV. Wnętrze kościoła większemu jeszcze uległo przerobieniu, niż sama zewnętrzna jego postać. Zaledwie parę załamków sklepienia nad częścią kapłańską w dawnym pozostało stanie, zresztą wszystko zmienione. Nawa nie jest nawet zasklepiona, ale tylko pokryta sklepistym, z tarcic ułożonym pułapem, który podpierają murowane arkady. W wielkim ołtarzu jest obraz ś. Michała Archanioła, pędzla włoskiego malarza, Filipa Castaldi; ma on po bokach cztery kolumny, a między niemi posągi świętych naturalnej wielkości, dobrze rzeźbione. Kaplica Najświętszej Panny, od strony południowej wystawiona w pierwszych latach XVIII w. przez Stanisława Wierzbowskiego, dziedzica miasta. Ma ona oddzielną zakrystyą i chór, bogato złocone kapitele, pilastry i gzemsy. W ołtarzu zaś mieści się na złocistej blasze, wyrobiony z marmuru białego obraz Boga Rodzicy, z dzieciątkiem Jezus, łaskami słynący, do którego tłumy pielgrzymów i tysiące niegdyś przybywało pobożnych, doznając rozmaitych cudów; znajduje się dotąd przy kościele księga, opisująca cuda, jakie tu miały miejsce. Obraz darowany został przez Klemensa VII papieża, Janowi Łaskiemu i przez niego z Rzymu był przywieziony. Jest on ozdobiony szczerozłotemi, drogiemi kamieniami, wysadzanemi koronami. Z przeciwnej strony jest druga kaplica ś. Anny, w ostatnich dopiero latach wystawiona, a w r. 1859 wspaniale odnowiona. W skarbcu tutejszym znajduje się znaczna liczba bogatych i starożytnych kap i ornatów, na których złociste herby Korabitów wyszywane świadczą, iż sprawione zostały przez rodzinę fundatorów. Tamże przechowują trumienkę srebrną z relikwiami ś. Juliana z Rzymu przysłaną, bule papieskie i inne dokumenta, tudzież godnych widzenia kilka ogromnych antyfonarzy i psałterzy, na pargaminie ozdobnie pisanych i miniaturowo malowanych, a jeszcze przez założyciela kolegiaty, Jana Łaskiego, sprawionych. Do osobliwości tutejszych należą także ciała kilku pochowanych w tym kościele osób, które, blisko od półtora wieku w trumnach leżąc, w całości zupełnej się dochowały. Drugi kościół w Ł. pod tyt.: ś. Ducha, drewniany, w r. 1811 gminie ewangelickiej oddany został. Opis kościoła z ry-

ciną podał Tyg. illustr. z 1866 r. № 332. Por. też Łaski Lib. Ben. I, 443, 449. Kod. dypl. pol. I, 298 i Pam. Rol.-Mor. 1863 r. t. VI. Par. Ł. dek. łaski: 3720 dusz. Dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Łaska Wola, Wiewiórczyn, Wronowice, Poleszyn, Orchów i Wesółka, miasta pow. Ł. i wsi niżej wymienionych. Rozl. wynosi mr. 5857; folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 135, łąk mr. 75, pastw. mr. 310, lasu mr. 46, nieuż. i place mr. 34, razem mr. 600, bud. mur. 10, z drzewa 15; folw. Łaska Wola: grunta orne i ogr. mr. 203, łąk mr. 13, lasu mr. 528, nieuż. i place mr. 20, razem mr. 774, bud. mur. 3, z drzewa 8; folw. Wiewiórczyn: grunta orne i ogr. mr. 289, łąk mr. 39, pastw. mr. 73, lasu mr. 20, nieuż. i place mr. 13, razem mr. 434, bud. mur. 3, z drzewa 5; folw. Wronowice: grunta orne i ogr. mr. 356, łąk mr. 22, pastw. mr. 160, lasu mr. 912, nieuż. i place mr. 80, razem mr. 1530, bud. mur. 2, z drzewa 20; folw. Polcszyn: grunta orne i ogr. mr. 183, łąk mr. 47, pastw. mr. 15, lasu mr. 1142, nieuż. i place mr. 26, razem mr. 1413, bud. z drzewa 12; folw. Orchów: grunta orne i ogr. mr. 309, łąk mr. 81, pastw. mr. 194, nieuż. i place mr. 25, razem mr. 609, bud. mur. 2, z drzewa 12; folw. Wesółka: grunta orne i ogr. mr. 194, łąk mr. 17, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 216, bud. z drzewa 7. Nadto w osadach mr. 80. Płodozmian zaprowadzony, młyn amerykański, cegielnia i pokłady torfu. Miasto powiat. Łask osad 363, z grun. mr. 646; wś Łask osad 5, z grun. mr. 18; wś Ostrów os. 30, z grun. mr. 188; wś Wiewiórczyn os. 21, z grun. mr. 232; wś Maurycyn os. 27, z grun. mr. 278; wś Poleszyn os. 27, z grun. mr. 229; wś Anielin os. 63, z grun. mr. 734; wś Wola Łaska os. 21, z grun. mr. 107; wś Wronowice os. 35, z grun. mr. 457; wś Wesółka os. 6, z grun. mr. 24; wś Włodzimierzów os. 33, z grun. mr. 531; wś Janowice os. 31, z grun. mr. 258; wś Teodorów os. 34, z grun. mr. 256; wś Barycz os. 19, z grun. mr. 200; wś Rokitnica os. 81, z grun. mr. 872; wś Kalinka os. 11, z grun. mr. 8; wś Wysieradz os. 23, z grun. mr. 222; wś Jesionna os. 31, z grun. mr. 391; wś Orchów os. 32, z grun. mr. 199; wś Utrata os. 15, z grun. mr. 24; wś Kazimierzów os. 15, z grun. mr. 203; wś Krzucz os. 17, z grun. mr. 81.

Powiat łaski gub. piotrkowskiej utworzony został w 1867 r. z 17 gmin dawnego powiatu sieradzkiego i jednej gminy dawnego piotrkowskiego powiatu. Graniczy on od północy z pow. łódzkim, od którego dzieli go rz. Ner, od wschodu z pow. łódzkim i piotrkowskim, od południa z nowo-radomskim i wieluńskim, od zachodu z wieluńskim i sieradzkim; część granicy stanowi tu koryto rz. Warty, choć linia graniczna przechodzi na przemiany z jednego brzegu na drugi wcielając części nizin nadrzecznych, to do łaskiego, to do wieluńskiego powiatu. Obszar powiatu wynosi 25.48 mil kwadr. Poziom obszaru tego wznosi się w kierunku od płn. zachodu ku wschodowi płdn. i południowi. Szybko się wznoszą szczególniej brzegi Warty w miarę posuwania się w górę rzeki. Z 420 stóp pod Sieradzem do 577 stóp pod Rychłocicami i 646 pod Strobinem. W środku powiatu Parzno wznosi się na 596 st.; Żary pod Rząśnią w pow. noworadomskim, niedaleko granicy południ. powiatu Ł. mają 663 stóp. W kierunku ku wschodowi przyległy pow. piotrkowski przy średniem wzniesieniu 700 do 750 stóp przedstawia wiele punktów sięgających od 800 do 1000 stóp. Skutkiem tego wody pow. łaskiego płyną albo ku zachodowi do Warty, albo ku północy do Neru. Najważniejszą rzeką powiatu jest Widawka, która, wszedłszy w granice pow. w kącie płdn.-wschodnim niedaleko Szczercowa, wpada pod Pstrokoniami do Warty. Zabiera ona w obrębie powiatu z praw. brzegu: Grabicę, która wielkim łukiem okrąża północną część powiatu i przynosi wody z okolic Łasku, Chrząstówkę z pod Zelowa idącą i Pisię z okolic Strzyżewic; z lew. brzegu zaś Krasawę płynącą od Woli Wydrzynej i Chabielic. Szosa łącząca Łask ze Zduńską Wolą i Pabianicami wskazuje w przybliżeniu linią działu wodnego między Wartą a Nerem. Ten ostatni przyjmuje z obszaru pow. Ł. tylko małoznaczące strumienie. Powiat Ł. z wyjątkiem okolic bliższych Warty posiada dotąd jeszcze dość znaczne obszary leśne. W 1880 r. było tu 29.049 mr. lasów prywat. nieurządzonych, 8630 mr. las. pryw. urządzonych, 10457 mr. zasianych po wycięciu i 8760 mr. nie zadrzewionych na nowo. Włościanie mieli 423 mr. lasu, a za serwituty otrzymali 814 mr. Do osad należało 3388 mr. Ogółem było 61521 mr. obszaru leśnego, a więc 2412 mr. na milę kwadratową. Choć gleba ziemi przeważnie sapowata i niedoprowadzona do należytej żyzności, gdyż większą część obszaru ornej roli wydobyto niedawno dopiero przez wycięcie rozległych lasów, przeważnie sosnowych, pomięszanych z olszyną i brzeziną, jednakże obfitość łąk nadrzecznych i powstanie w bliskiem sąsiedztwie ludnych ognisk przemysłowych wpłynęło na podniesienie rolnictwa, hodowli bydła i owiec poprawnych. Natura gruntu nie sprzyja uprawie pszenicy; za to żyto i kartofle obfite wydają plony. Uprawa łubinu, rozpowszechniona nawet i u włościan, przyczynia się wiele do postępów kultury rolnej. Przeważają tu średniej rozległości (1000 do 1500 mr.) folwarki, produkujące żyto, kartofle i wełnę. Przemysł fabryczny na niskim stopniu stoi; jedyne ognisko stanowią Pabianice, osada położona w płd.

wschodniej stronie pow., w bliskości Łodzi i otaczającego wieńca osad fabrycznych. Zresztą spotykamy tu tylko mniejszych rozmiarów zakłady fabryczne. Prócz gorzelni, istniejących tu w dość znacznej stosunkowo ilości, których produkcyi jednak nie możemy podać dla braku świeższych danych, istnieje wielka ilość młynów i wiatraków z produkcyą na 1000000 rs., kilka drobnych browarów z produkcyą na 15000 rs., dwie cegielnie i fabryki dachówek wydające za 7400 rs., kilka smolarni z produkcyą na 17000 rs., olejarnie wydające za 7800 rs. i kilka drobnych mydlarni, fabryk octu, miodu, cykoryi. Środkami komunikacyjnemi są: rzeka Warta i dość liczne drogi bite przerzynające powiat w różnych kierunkach. Na nieszczęście wiele z tych drugorzędnych szos czeka od wielu lat na ukończenie, przedstawiając łataninę kawałków zrobionych ze zwyczajną drogą. Projektowana zdawna kolej z Łodzi do Kalisza przecięłaby terytoryum powiatu i poszła przez Łask. Pod względem kościelnym pow. łaski stanowi dekanat t. n. dyecezyi włocławskiej i składa się z 21 parafij: Borszewice, Brzyków, Buczek, Dłutów, Dobroń, Górka-Pabiańska, Grabno, Kwiatkowice, Lutomiersk, Łask, Marzenin, Mikołajowice, Pabianice, Restarzew, Rusiec, Sędziejowice, Strońsko, Szczerców, Widawa, Wola-Więzowa i Wygiełzów. Pod względem sądowym stanowi VI okręg sądu pokoju dla Łasku i Pabianic i pięć okręgów sądów gminnych: Pabianice, Wrzeszczewice, Buczek, Rembieszów, Restarzew. Pod względem administracyjnym ma 18 gmin: Bałucz, Buczek, Chociw, Dąbrowa Rusiecka, Dąbrowa Widawska, Dłutów, Dzbanki, Górka Pabianicka, Lutomiersk, Łask, Pruszków, Widzew, Wodzierady, Wola Wężykowa, Wymysłów, Wygiełzów, Zapolice, Zelów. W gminach tych jest 415 wsi i kolonij. W pow. jest 37 szkół początk. 1-kl. ogólnych: Pabianice (2), Rydzyny (2), Łask, Widawa, Szczerców, Korablów, Polowa, Leśniak, Paproć holendry, Lutomiersk, Wygoda, Prusinowice, Bechnice, Chocianowice, Jutrzkowice, Ksawerów, Chechłów, Żytowice, Marków, Mogilno, Dłutów, Zoflówka, Pożdzienice, Zielęcice, Okup Wielki, Marzenin, Petrykozy, Szynkielów, Pawlikowice, Borszewice, Wygiełzów, Kurów, Buczek, Chorzeszów, Kwiatkowice. *Br. Ch.*

Łaski, wś, pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Dzierzenin.

Łask (łuż.), niem. *Laske*, ob. *Łask*.

Łaska (*Boża*), zasc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 28 w. od Dzisny; 1 dm., 7 mk. (1866).

Łaskarzew, os. miejska, pow. garwoliński, gm. i par. Ł., dawniej m. w ziemi stężyckiej, b. własność duchowna, ma os. 268, ziemi mr. 2381. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków Pilczyn i Wola Łaskarzewska, attynencyi Wójtostwo, osady dawniej msta Ł., wsi: Pilczyn, Wola Łaskarzewska, Krupa, Sosenka, Melanów i Kasprówka, od rz. Wisły w. 12. Rozległość wynosi mr. 1253: folw. Pilczyn grunta orne i ogrody mr. 271, łąk mr. 54, past. mr. 96, zarośli mr. 22, nieuż. i place mr. 19, razem mr. 461, bud. mur. 1, z drzewa 22; folw. Wola Łaskarzewska grunta orne i ogr. mr. 81, łąk mr. 67, lasu mr. 540, zarośli mr. 2, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 705, bud z drzewa 7; w attyn. Wójtostwo i Krupa mr. 85. Dwa młyny wodne; rz. Promik przepływa. Wś Pilczyn os. 34, z grun. mr. 618; wś Wola Łaskarzewska os. 24, z grun. mr. 478; wś Krupa os. 6, z grun. mr. 116; wś Sosenka os. 14, z grun. mr. 233; wś Melanów os. 25, z grun. mr. 385; wś Kasprówka os. 12, z grun. mr. 249. *A. Pal.*

Łaskarzówka, wś i dobra, pow. toszecko-gliwicki, par. Rudno, przy drodze z Ujazdu do Sośniczowic; 61 bud., 60 dm., 746 mk. Dobra mają 2556 mr. ziemi, w tem 1608 lasu; wś 28 osad, 498 mr. ziemi, młyn wodny i folw. Wydzierów. *F. S.*

Łaska Wola, ob. *Łask* m. pow.

Łaskawy, folw., pow. pleszewski; należy do dom. Klenki; 6 dm., 95 mk.

Łaski, wś, pow. owrucki. Część Ł. posiadali w XVII w. Trypolscy.

Łaski, wś rząd., pow. dzisieński, o 36½ w od Dzisny, 2 okr. adm., 7 dm., 82 mk. (1866).

Łaski, ob. *Uwalica*.

Łaski koło Męciny, w pow. gorlickim, jest to kopalnia nafty, w której znajdują się szyby p. Fedorowicza i Jankowskiego. H. Walter i dr. E. Dunikowski („Geologiczna budowa obszaru naftonośnego zach. galic. Karpat". Kosmos, 1882, str. 281 i 473) wykazują, że w tej kopalni pod czerwonemi iłami leżą iłołupki, dalej plastyczne iły i płytowe cienkie piaskowce. Ze względu na iły jest dobywanie bardzo utrudnionem, gdyż woda, nie mogąc się przecisnąć przez nieprzepuszczalne iły, gromadzi się przy piaskowcach, a stąd powstają zalewy i skręcenia; nadto po przebiciu menilitów szyb nie ma warunków dalszego rozwoju, chociaż jest tu wyjątkowy szyb, który i po przebiciu menilitów natrafił na warstwy ropianieckie. Na mapie adm. Kummersberga nie ma oznaczonej tej miejscowości. *Mac.*

Łaski 1.) *Nowe*, niem. *Neu-Latzig*, folw., pow. czarnkowski; 2 dm., 28 mk.; 19 ewang., 9 katol.; 10 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel., najbliższe w Wieleniu. 2.) **Ł.** *Stare*, niem. *Alt-Latzig*, dom., pow. czarnkowski, 4 dm., 52 mk.; 38 ewang., 14 katol.; 24 analf. Najbliższa poczta, tel. i st. kol. żel. w Wieleniu.

Łaskie, wś włośc., pow. dzisieński, o 63 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 12 dm., 100 mk. (1866).

Łaskie, *Łazek*, *Łazok*, ob. *Komarniki*.

Łaskiszki, zaśc. częściowych właścicieli, nad rz. Miadziolicą, pow. wilejski, o 62 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. mańkowiecka, przy byłej drodze poczt. połockiej; 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łaskiszkowo, niem. *Schabernack*, wś, pow. złotowski, ob. *Scholastykowo*.

Łaskoń, ob. *Laskoń*.

Łasków, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Mircze, par. Kryłów, ma kościołek pounicki, filią par. Mircze, szkołę początk. 1-klas. ogólną, 36 osad, 537 mr. ziemi włośc. R. 1827 dm. 34, mk. 253. Folw. Ł. od Witskich przeszedł w spadku przed wiekiem do Rulikowskich. Dziś własność Gabryeli z R. Łempickiej. Rozl. mr. 894.

Łaskowce, ob. *Laskowce*.

Łaskowice, wś i os. młyn. nad rz. Nerem, pow. łaski, gm. Widzew, par. Pabianice. Wś ma 47 dm., 431 mk., 961 mr. ziemi włośc.; os. karcz. 1 dm., 4 mk., 4 mr.; os. młyn. 1 dm., 15 mk., 34 mr. W 1827 r. było tu 31 dm., 298 mk.; wś rządowa. Młyn i os. karcz. należą do dóbr Widzew.

Łaskowszczyzna, wś włośc., pow. wilejski, o 74 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sitce, 11 dm., 87 mk. (1866).

Łaskuniszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 45 w. od Wilna, 4 dm., 40 mk. katol. (1866).

Łaskunka, pot. górski, zwany także *Askunzo* (ob. t. I, str. 50).

Łaśna al. *Łasno*, niewielka rzeczka w pow. mozyrskim, lewy dopływ Uborci. W górnym swym biegu zwie się Sunicą (ob.), zaś od zaścianka Łaźnicz — Łaśną. Długość Ł. około 2 mil, kierunek ma zachodni, płynie odludnemi moczarami. *A. Jelski*.

Łaśnica, ob. *Lanckorona*, t. V, str. 68, 69.

Łasochy, wś, pow. tomaszowski, gm. i par. Tomaszów, odl. od Tomaszowa mil 1 1/2, od Zamościa mil 6, od szosy 2, od granicy Galicyi mila 1. Grunt piaszczysty śród lasu. Ma 12 dm., 89 mk. Włościanie trudnią się oprócz uprawy roli, której posiadają 238 mr., zarobkiem jako wywózką kamieni do szosy i drzewa. W pobliżu tej wsi, w lesie, przy trakcie z Tomaszowa do Józefowa ordynackiego idącym, znajduje się od 1876 r. parowa fabryka gątów i posadzek, należąca do ordynacyi Zamojskich. Starodrzew wysokopiennych jodeł dostarcza tej fabryce w obfitości materyału.

Łasocice, niem. *Lasswitz*, ob. *Lasocice*.

Łastiwki (rus.), ob. *Łastówki*.

Łastowce, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 32, od Dziewieniszek 12, dm. 6, mk. katol. 61 (1866).

Łastowce, wś, pow. kamieniecki, gm. Rychta, par. Iwaniec, nad rz. Żwańcem, dm. 140, mk. 846; ziemi włośc. 642 dz., dwors. 2620 dz. (z Isakowcami), cerkiewnej 45 dz. Wś ta założona na ziemi darowanej przez Jagiełłę rycerzowi Swyczkowi z Łeczyna w końcu XV w. W ostatnich latach władali nią Jordanowie; dziś Komarów. Jest tu cerkiew pod wez. Najś. Panny z 925 parafianami.

Łastowce, węg. *Lastocz*, wś w hr. ziemneńskiem (Węg.), 233 mk.

Łastowica, wś rząd. nad jez. t. n., pow. dzisieński, o 58 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 13 dm., 50 mk. (1866). Dawniej Ł. należała do gm. Głębokie, dziś stanowi osóbną gminę (2071 dusz), do której należą ststwa: Ł., Głębokie, Korolewicze, Peredoły, Berestecz. Okręg wiejski Ł. obejmuje wsie: Ł., Ławrynówka, Obrub, Barany, Szypy, Dziechciary, Matiasy, Kowale, Mojsiejenki, Zapołowje, Zapołowje-Nowe. Dobra Ł. była własność Sulistrowskich, Łopacińskich, dziś Okuszki. Por. *Głębokie* i *Norzyca*.

Łastowiecczyzna, folw. na obszarze dworskim Rolów, pow. drohobycki.

Łastówka, folw. pryw., pow. wilejski, o 79 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 1 dm., 3 mk. prawosł. (1866).

Łastówki, wś pryw. nad rz. Migocin, pow. dzisieński, o 38 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 8 dm., 63 mk. katol. (1866).

Łastówki (al. *Łastówka*, *Lastówka*, po rus. *Łastiwki*), wś w pow. drohobyckim, 32 kil. na płd. zach. od Drohobycza, 14 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Podbużu, 8 na płd. wsch. od urzędu poczt. w Turzem. Na płn. zach. leży Świdnik, na płn. Bystrzyca, na wsch. Kropiwnik Stary, na płd. zach. Jasionka Masiowa, na zach. Isaje. Środkiem obszaru płynie Stryj krętym biegiem. Wchodzi on tu z Jasionki Masiowej od płd., płynie na płn. zach., potem na płn., skręca na wsch., następnie na płd. wsch. i znowu na wsch., poczem wygina się raz jeszcze małym łukiem na płn. wsch. wydanym, a przybierając w końcu kierunek płd. wchodzi do Kropiwnika Starego. Od praw. i lew. brz. zasilają go liczne strugi. Zabudowania wiejskie leżą nad Stryjem, a mianowicie na praw. brz. części wsi Łokoteć i Na Ługach, a na lew. brz. Kniaziów i Hyrka. Na praw. brz. Stryja wznoszą się: na krańcu płd. Bukowska góra do 887 m., a na płn. od niej Kiczerka do 791 m.; reszta obszaru opada ku dolinie rz. (do 516 m. na zach. a do 511 m. na wsch.); na lew. brz. Stryja wznoszą się wzgórza: Solnice (727 m.) w środku obszaru, Szczerbin (824 m.) na granicy płn. wsch. a Kruhła (788 m.) na granicy płn. Własn. więk. (towarz. dla prod. leśn. w Wiedniu) ma roli or. 14, łąk i ogr. 6, past. 3, lasu 5 mr.; własn. mniej. roli or. 1081, łąk i ogr. 1000, past. 1271, lasu 53 mr. W r. 1880 było 1095 mk. w gm. (obrz. gr.-katol., należących do górskiego rodu Bojków). Par. gr.-kat.

w miejscu (dek. staromiejski, dyec. przemyska). We wsi cerkiew, a na cmentarzu kaplica murowana pod wez. ś. Łazarza, w której się niekiedy mszę odprawia. Stara cerkiew spaliła się w r. 1841. Nową cerkiew poświęcono w r. 1864. Do cerkwi tej zakupiono w r. 1866 stary ikonostas z monasterskiej bazyliańskiej cerkwi w Złoczowie. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych w ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej, krainy zaś wołosiańskiej. W rkp. Ossol. № 2837, str. 49, podany w streszczeniu następujący dokument: „A. 1528. Samboriae. Magnificus Stanislaus Odrowąż scultetiam in villa Łastówka provido Andreae vendit, ad quam unam aream integram, more Scultetorum emensurandam, cum molendino, ac illius emolumentis, cum tertio grosso de Kunice, et emigratione, et cum tertio porco de faginatione, atque cum columbationibus consuetis, tortisque adjungit, Colonos dicto Sculteto, secundum consuetudinem aliarum villarum, quotannis laborare compellit. Ratione quorum tempore hostilitatis grassantis, expeditionem bellicam subire, amputatis stationibus, per aliarum villarum scultetos praestare solitis, dictum scultetum declarat". W lustracyi ekonomii samborskiej z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 124) czytamy: „Wś ma łanów 10, zosobna wójtowski 1, popowskich ćwierci 2. Powinności tej wsi, to jest roboty, drzew, wyprawa cieślów, taka jak w Wołosiance. Czynsze na ś. Michał, Marcin i Wojciech (są wymienione). Owsa czynszowego, kury, gęsi tak dają jak Wołosianka. Barana kuchennego, baranka wielkanocnego, jajec kopę też tak, albo pieniędzmi odkupują. Dziesięcinę owczą także płacą, albo od 20-tej owcy barana jednego, albo od każdej owcy po gr. 4. Wójtostwo trzyma w tej wsi JmP. Samuel Brochocki, na które prawa nie pokazał. Teraz dzierżawca trzyma JmP. Nahujowski od tegoż JmP. Brochockiego w zastawie". W inwentarzu z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 71) czytamy: „Wś osiadła na łanach 10, videlicet sianych 7¾, koszonych 2¼; zosobna wójtowski 1, popowskiego ½. Chlebnika znajduje się ad praesens № 116. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) przynoszą 288 złp. 28½ gr. Wójtostwa tej wsi posesorkami JmPanie Oemhen i Hojer, siostry rodzone, na które prawo pokazały, vigore którego do skarbu wraz z wójtostwem Strzelbickiem, (ob.) płacą. Prócz tego hibernę na gardekurów JKMości i inne onera fundi płacić tenentur. Lasy tej wsi i las od Kropiwnika nazwany Łuźki, w którym drzewo smereczyna, olszyna i inne drobne; ten na wsch. leży; Chaszcze od Bystrzycy, olszyna i łozina; Chaszcze od Jasionki nazwane Duszyńskie. Gromada tej wsi uskarżała się, że JmPP. Nahujowscy do dóbr dziedzicznych Kropiwnik, których jest ad praesens posesorką JmP. Orzechowska, oderwali dwa wierzchy gór nazywających się Zamielniczne oraz i z lasem na nich będącym, z których taż gromada powinność do zamku odprawują i czynsze wypłacają. Więc zalecamy administracyi tutejszej, aby, po uczynionym o to manifeście, agat in foro competenti o odzyskanie pomienionych gruntów. Żaliły się także JmPPanie Oemhen i Hojerowa, posesorki wójtostwa, że im także ciż JmPP. Nahujowscy obszar pola Korytoszczyzna nazwany i z młynem do wójtostwa należącym zabrali, o co tenent wraz z administracyą agere o pomieniony obszar i młyn z tymiż Ichmościami. Skarżyła się jeszcze gromada na JmPP. Jaworskiego i Kropiwnickiego, iż używa gruntu gromadzkiego, jednego titulo jakowejś sukcessyi, drugiego dawszy na pojedyńcze grunta chłopom po kilkanaście złp. modo obligatorio, a powinności żadnych nie pełnią, ani do podatków się przyczyniają. Więc zabiegając w tym razie krzywdzie gromadzkiej, zalecamy juryzdykcyi zamkowej, aby nieodwłocznie tę sprawę za wydanym pozwem przez gromadę osądziła i jeżeli co juste tym Ichmościom należeć będzie, salva detruncatione za używanie gruntów i niedokładanie się do podatków skarbowych zapłacić nakazać ma pod surową karą, grunta zaś do gromady post satisfactionem tymże JmPP. Jaworskiemu i Kropiwnickiemu subsecutam przyłączone być powinne. Takowąż skargę przeciwko żydowi Markowi, arendarzowi łastowieckiemu od gromady zaniesioną, taż jurysdykcya zamkowa samborska osądzić ma. Na ostatek uczyniła skargę gromada, że płaci 40 złp. do wójtostwa za niereperowanie młyna. Więc ażeby tej kwoty nie dawała, nakazujemy gromadzie, aby w miejscu przez zwierzchność wójtostwa upatrzonem inszy młynek postawiła, któren gdy wystawią od płacenia pomienionej kwoty wolna być ma, a młynek wystawiony każdego czasu reparować powinna". Wedle inwentarza z r. 1768 było wójtostwo w Ł. w posiadaniu Dąbkowskiego, cześnika łomżyckiego. W r. 1595 stał w Ł. Jan Zamojski, hetman w kor. obozem z wojskiem polskiem ku obronie kraju przeciw Tatarom i Turkom. *Lu. Dz.*

Łastowszczyzna, dobra w płd. stronie pow. ihumeńskiego, z praw. strony rz. Usy, przy gościńcu wiodącym z Siemionowicz do mka Piaseczna, w okr. pol. uździeńskim, par. katol. uździeńskiej, własność od r. 1835 Wyszomirskich; mają obszaru około 52 włók, łąki obfite, glebę piaszczysto-kamienistą lecz urodzajną.

Łasza, *Olanga*, rz., ob. *Bartów*, *Hazenpot* (III, 42), *Kurlandya* (IV, 897).

Łasza, rz., lewy dopływ Sokoldy, przyjmuje Woroniczę.

Łasza, ob. *Łosza*.

Łaszanka, ob. *Łoszanka.*

Łaszanówka, wś, pow. nowogradwołyński, gm. romanowska, leży przy szosie brzesko-kijowskiej i ma stacyą poczt. Włościan dusz 61, ziemi włośc. 243 dzies., ziemi dwors. 141 dzies. Własność Czaplickich. *L. R.*

Łaszczewiec, niem. *Laschwitz*, folw., pow. obornicki, należy do dom. Ludomy; 4 dm., 89 mk.

Łaszczów, os., pow. tomaszowski, gm. Czerkasy, par. Ł. Leży o 120 w. od Lublina, o 24 w. od Tomaszowa. Ma 106 dm., 1246 mk., incl. 1126 izr., kościół, cerkiew prawosł., synagogę, 2 dm. modlitwy, szkołę, poczte, aptekę, 6 jarmarków. Urząd gm. w Czerkasach, sąd gm. w Domaniżu. Niegdyś jezuici mieli tu swoją rezydencyą a zapewne i szkoły niższe. W XVI w. kalwini mieli tu drukarnię. Dobra Łaszczów i Małoniż składają się z folwarków Nadolce i Podhajce, os. Ł., wsi: Podhajce, Małoniż, Czerkasy i Domaniż; rozległość wynosi mr. 2618: folw. Nadolce grunta orne i ogr. mr. 1163, łąk mr. 400, wody mr. 48, lasu mr. 289, nieuż. i place mr. 52, razem mr. 1952, bud. mur. 14, z drzewa 12; folw. Podhajce grunta orne i ogr. mr. 428, łąk mr. 137, past. mr. 7, wody mr. 31, lasu mr. 37, nieuż. i place mr. 26, razem mr. 665, bud. z drzewa 13. Dwa młyny wodne, pokłady torfu. Os. Ł. os. 153, z grun. mr. 20; wś Podhajce os. 29, z grun. mr. 350; wś Małoniż os. 28, z grun. mr. 413; wś Czerkasy os. 34, z grun. mr. 585; wś Domaniż os. 33, z grun. mr. 366. *A. Pal.*

Łaszczowa, wś, pow. humański, nad rz. Tykiczem, o 3 w. powyżej Hordaszówki. Płd. część wsi zowie się Białe Młyny i Biały Bród. Mk. 862, ziemi dzies. 4413. Cerkiew z r. 1848.

Łaszczowa Posada, ob. *Posada Łaszczowa.*

Łaszczowa Wola, wś i folw., pow. koniński, gm. i par. Gosławice. Folw. Wola Łaszczowa z wsiami: Ł. Wola, Bielawy, Wieruszew i Żreki al. Sofienberg lit. B. rozległy mr. 132. Wś Ł. Wola os. 29, z grun. mr. 52; wś Bielawy os. 21, z grun. mr. 505; wś Wieruszew os. 31, z grun. mr. 454; wś Żreki al. Sofienberg os. 4, z grun. mr. 16.

Łaszczówka, wś, pow. tomaszowski, gm. Majdan Górny, par. Tomaszów, odl. pół mili od Tomaszowa i granicy Galicyi. Własność niegdyś Placyda Kurdwanowskiego, kuchmistrza króla Augusta III, później Hukwiczów; obecnie właścicielem dóbr Ł. Wojciech Kiworski. Ł. miała podobno być miasteczkiem w zeszłem stuleciu i posiadać kościół paraf. Ś. Trójcy. Dwór Ł. ma zarazem folw., 494 mr. gruntu, 100 łąk, 830 lasu sosnowego; doń należą 2 młyny i stawy ze źródeł utworzone. Grunt piaszczysty, w części popielatka; na gruntach dworskich znajdują się kamienie w ogromnych rozmiarach. Przed 40 laty górnicy sprowadzeni poszukiwali w pokładach kamiennych srebra; robiono próby, wydobywano części metaliczne, lecz dla małej ilości srebra zaniechano dalszych poszukiwań i dziś pozostały tylko olbrzymie kamienie wydobyte przez górników (??). Wś Ł. ma dymów 33, ludności 371 r. l., ziemi włośc. 384 mr.; ludność rolnicza zajmuje się przytem przemycaniem okowity z Galicyi. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami: Ł., Sznury i Majdan Górny), rozległy mr. 1501: grunta orne i ogrody mr. 364, łąk mr. 209, pastw. mr. 95, wody mr. 9, lasu mr. 793, nieuż. i place mr. 31, bud. z drzewa 19, browar, 2 młyny wodne, dwie rzeczki, stawy, pokłady kamienia wapiennego i torfu. Wś Ł. os. 32, z grun. mr. 417; wś Sznury os. 11, z grun. mr. 271; wś Majdan Górny os. 126, z grun. mr. 1350. *X. S. S.*

Łaszczówka, wś, pow. bałcki, gm. Bohopol, par. katol. Hołowaniewskie. Mk. 414 (z Łukaszówką), os. 41, ziemi włośc. 1085, dwors. 628, cerk. 74 dzies. Cerkiew pod wez. N. P. Dziedzictwo Potockich, następnie Junakowskich.

Łaszczówka, pow. humański, ob. *Lebiedynka.*

Łaszczyn, kol., pow. rawski, gm. i par. Regnów. Ma 28 dm., 226 mk., 925 mr. ziemi włośc. i 65 mr. ziemi należącej do dwóch częściowych właścicieli. W 1827 r. Ł. kol. miał 25 dm., 171 mk.

Łaszczyn, niem. *Laschine*, 1.) wś, pow. krobski; 29 dm., 175 mk., wszyscy katol.; 41 analf. Kościół paraf. katol. dek. krobskiego. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Rawiczu o 4 kil. 2.) Ł., dom. i gm. tamże, 4 miejsc.: a) Ł., dom.; folwarki: b) Biały Orzeł, c) Stanisławowo; d) Iżbice, dom.; razem 5455 mr. rozl.; 15 dm., 247 mk.; 30 ewang., 217 katol.; 54 analf. Własność Michała Szczanieckiego z Nawry. W XV i XVI w. Ł. należał do rodziny wielkopolskiej Sarnowskich z Sarnowy, którzy tu zapewne kościół paraf. założyli, gdyż kościół ten wedle Łukaszewicza w połowie XV w. już istniał. Teraźniejszy kościół mur. stanął nakładem i staraniem Katarzyny z Krzyżanowa Zakrzewskiej. Gdy w r. 1788 wieża runęła i kościół znacznie ucierpiał, podźwignął go ówczesny dziedzic Mielżyński, pisarz w. kor. W dawniejszych wiekach należał do kościoła paraf. łaszczyńskiego jeszcze kościół w Szymanowie. Obecnie kościół katol. w Rawiczu jest filialnym łaszczyńskiego. *M. St.*

Łaszczywiec, ob. *Łaszczewiec.*

Łaszczyzna, ob. *Dębe Wielkie*, t. II, 12.

Łasze, okolica szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 41 w. od Wilna, 4 dm., 33 mk., z tego 1 prawosł., 32 katol. (1866).

Łaszew, ob. *Łaszów.*

Łaszewko, niem. *Kl. Laszewo*, wś włośc.,

pow. brodnicki, obok Łaszewa; 766 mr. ziemi, 30 bud., 18 dm., katol. 94, ew. 37. Par. Grążawy, szkoła Swierczyny, poczta Bartniczka.

Łaszewo, wś i folw., pow. sierpecki, gm. i par. Gradzanowo, odl. o 30 w. od Sierpca. Ma ewang. dom modlitwy, szkołę początk. 1-klas. ogólną, 2 wiatraki, karczmę, 68 dm., 455 mk., 1700 mr. gruntu, 20 nieuż. Według Tow. Kred. Ziemsk. dobra Ł. składają się z folw. Ł., wsi: Ł., Chomenć, Ziemiany, Ossowa, Wojciechowo i Julianowo, od rz. Działdówki w. 7; rozległość wynosi mr. 1432: grunta orne i ogr. mr. 662, łąk mr. 50, wody mr. 3, lasu mr. 570, zarośli mr. 120, nieuż. i place mr. 27, bud. mur. 8, z drzewa 20, płodozmian 11-polowy, gorzelnia, browar i wiatrak. Wś Łaszewo os. 29, z grun. mr. 282; wś Chomenć os. 12, z grun. mr. 360; wś Ziemiany os. 9, z grun. mr. 225; wś Osowa os. 12, z grun. mr. 220; wś Wojciechowo os. 20, z grun. mr. 330; wś Julianowo os. 8, z grun. mr. 150. *Br. Ch.*

Łaszewo 1.) niem. *Laszewo, Laschewo, Lazewo*, dok. *Lassohaw, Laschau, Lassew, Lachow*, wś rycer. i leśn., pow. świecki, 1 milę od st. kol. żel. w Pruszczu, w okolicy lesistej. Par. Serock, szkoła Korytowo, poczta Świeckatowo, obecnie Pruszcz. Rycer. dobra zajmują obszaru ornej roli ha. 483, łąk 32, lasu 20, ogółem ha. 536; bud. 48, dm. 13, kat. 157, ew. 8. Do Ł. należy folw. Stanisławie, liczący obszaru ha. 453. Leśn. także jest przyłączone do ryc. dóbr w Ł.; liczy bud. 2, dm. 1, mk. 5. R. 1882 posiadacz Leopold Mieczkowski, obecnie niemiec. Podług zdania Wegnera, Ein pommer. Herzogthum i t. d., Ł. zachodzi pierwszy raz w opisie granic dóbr cysterskich byszewskich Wieleń r. 1339. R. 1368 król Kazimierz potwierdza klasztorowi byszewskiemu między innemi dobra Lachów (nasze Ł. ?) i Wilków z łąkami przynależnemi między rzeką Dbrą (Brdą) a Sępolną, zdawna graniczącemi ze wsią Pruschzo. (Wspomniona powyżej rz. Brda i Sępolna zbyt odległe od naszego Ł., nie bardzo przemawiają za przytoczonem zdaniem pana W. Wymienione Lachow zapewne inną wś, a nie Ł., oznacza). Zresztą Ł. oddawna było wsią szlachecką. R. 1391 zachodzi pan (Herr) Vilizko von Lassow razem z Orliko Drozdow i Arnoldem Valdov. R. 1421 Jan z Ł. zowie się miles terrae Pommeraniae; r. 1435 Kuncze von Lassew wspominany. Według ksiąg czynszowych krzyżackich dziedzice tutejsi pełnili jednę służbę wojenną na koniu w zbroi (Platendienst). 2.) **Ł.**, niem. *Gr. Laszewo*, wś włośc., pow. brodnicki, przy trakcie bitym brodnicko-lidzbarskim, o 1½ mili od Brodnicy. Obszaru mr. 2523, bud. 172, dm. 58, katol. 301, ewang. 80. Parafia i szkoła Grążawy, poczta Bartniczka. *Kś. F.*

Łaszewska Wola, wś, pow. mławski, gm. Ratowo, par. Unieck. W 1827 r. par. Gradzanowo, 10 dm., 73 mk.

Łaszewskie-Budy, kol. i wś włośc., pow. sierpecki, gm. i par. Gradzanowo, odl. o 22 w. od Sierpca, ma 7 dm., 79 mk., 193 mr. gruntu, 5 mr. nieuż.

Łaszki 1.) wś, pow. starokonstantynowski, do Jana Głębockiego należąca. 2.) **Ł.**, wś, pow. zasławski, par. Butowce, ma cerkiew drewnianą, należy do Ładów.

Łaszków, wś i folw. nad rz. Prosną, pow. kaliski, gm. Brudzew kaliski, par. Blizanów, odl. od Kalisza w. 16. Wś dm. 8, mk. 135; folw. dm. 8, mk. 138. W 1827 r. 17 dm., 147 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. mr. 526: grunta orne i ogr. mr. 354, łąk mr. 98, pastw. mr. 18, lasu mr. 26, wody mr. 17, nieużytki i place mr. 13, bud. murow. 16, z drzewa 2; płodozmian 8-polowy; dwa młyny wodne. Wś Ł. osad 21, z grun. mr. 59.

Łaszkowce, ob. *Laszkowce.*

Łaszkowice, ob. *Laszkowice.*

Łaszkowo, wś w pow. połockim, z kaplicą katolicką parafii Horbaczewo-Obytoki na cmentarzu.

Łaszkowo, ob. *Horodek.*

Łaszkowszczyzna, wś włośc., nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 96 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 7 dm., 72 mk. (1866).

Łaszmanpomusz, ob. *Kławany.*

Łaszmiady, pow. łecki, ob. *Laśmiady.*

Łaszo, jez. w pow. horodeckim, ma 4.1 w. kw. powierzchni. *M. K.*

Łaszów 1.) (rządowy, poduchowny i lit. A. i B.), kol., folw. nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. i par. Mierzyce, odl. od Wielunia w. 12. Ł. rządowy dm. 44, mk. wraz z kol. Ł.-poduchowny ma 378; Ł.-porządowy: kol., dm. 27, mk. 205; folw. dm. 4, mk. 40; Ł. lit. A. i B.: kol., 8 dm., 139 mk., folw., 1 dm., 14 mk. W 1827 r. Ł. wś rząd. 36 dm., 227 mk. Ł. należał niegdyś do kapituły gnieźnieńskiej. Ma kościół fil., niegdyś paraf. (Łaski, Lib. ben. II, 129) p. w. ś. Jana Chrzciciela. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Łaszew A i B składają się z folwarków i wsi Łaszew i Jajczaki. Podług wiadomości z r. 1866 rozl. wynosi mr. 276: folw. Łaszów A i B mr. 150; folw. Jajczaki mr. 126. Wś Ł. osad 37, z grun. mr. 316; wś Jajczaki os. 16, z grun. mr. 99. Folw. Łaszew lit. B rozległy mr. 571: grunta orne i ogr. mr. 470, łąk mr. 18, lasu mr. 61, nieuż. i place mr. 20, bud. mur. 2, z drzewa 10. 2.) **Ł.**, wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Pałecznica. W 1827 r. 19 dm., 111 mk. Folw. Ł. rozległy mr. 293: grunta orne i ogr. mr. 229, łąk mr. 34, pastw. mr. 20, nieuż. i place mr. 10, bud mur. 2, z drzewa 10; płodozmian 10-polowy, pokłady gipsu i kamienia. Wś Ł. os. 20, z grun. mr. 68. *Br. Ch.*

Łaszówka, rz., początek w pow. miechowskim, pod Pałecznicą, płynie ku wschodowi przez Łaszów, wchodzi w pow. pińczowski, płynie na południe Skalbmierza przez Małoszów, Boszczynkę, Słonowice i pod Kaźmierzą Wielką wpada z praw. brzegu do Nidzicy. Długa 12 wiorst. Na prost Słonowic przyjmuje z praw. brzegu strugę od Sudołka i Pieczonóg. *J. Bl.*

Łaszuki, wś pryw., nad rz. Kozłówką, pow. dzisieński, o 82 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 8 dm., 93 mk. (1866).

Łaszyn, ob. *Łasin*.

Łaszynie, puszcza i folwark, pow. wiłkomierski, par. Świadoście, do dóbr Świadoście, hr. Morykoniego, należące.

Łaszyszki, wś, pow. rossieński, par. szyłelska.

Łata, wś w pow. borysowskim, w gm. dokszyckiej, przy drodze wiodącej z Osowa do Dokszyc, ma osad włócznych 6, miejscowość wzgórkowata, grunta lekkie. *Al. Jel.*

Łatana, niem. *Latana*, wś, pow. szczycieński, opodal granicy Król. Polskiego, r. 1794 nowo założona w osuszonem i zaludnionem bagnisku, zw. także Łatana. Ob. Töppen, Gesch. von Masuren, str. 385. Osadnikami są pruscy Mazurzy.

Łatana, niem. *Latanabruch*, nazywało się osuszone i zaludnione obecnie bagnisko wielkie, w Korpelskim borze położone, pow. szczycieński, na prusko-polskich Mazurach, opodal miasta Wielbarku, blisko granicy Królestwa Polskiego, na prawym brzegu strugi Omulew. Pierwszy zamiar użyznienia i zaludnienia pustego tego obszaru powstał za króla Fryderyka, zw. Wielkim. R. 1768 i 1769 odbył się pierwszy dokładny pomiar błót łatańskich. Wyliczono wszystkiego obszaru 380 wł. i 17 mórg. Gleba jest tu niemal bez wyjątku lekka, piaszczysta; łąki bagniste, torfiaste, były podówczas mokre i mało dostępne. Ponieważ trzeba było wyciąć wprzód i zużytkować rosnące tu i owdzie stare drzewo, zamierzone zaludnienie opóźniło się o kilkadziesiąt lat. Dopiero kiedy uprzątnięto drzewo, liczne rowy i kanały pokopano celem osuszenia, groble posypano (na co wszystko jako i na szkołę wydał fiskus ogółem 7626 tal.), można było na dobre pomyśleć o zaludnieniu. Szczęśliwy pomysł przyszedł do skutku w r. 1794. W łatańskich oparczyskach powstały następujące nowe osady: Borki, Łatana, Röbelnau, Schrötteran, Wagenfeldt i Werder, w których włók 340 między 67 gburów i ogrodn. wydano. Osadnikami byli z małym nader wyjątkiem polscy Mazurzy pruscy, wyznania jak zwykle w Prusiech luterskiego. Każdy mieszka na wybudowaniu swoich gruntów i pastwisk. Czynszu płacą od wł. 2 tal. i 40 gr. Z czasem więcej osadników przybyło do Łatany. R. 1818 liczono gosp. 87, ogrodn. 10, dusz 693, włók osadzonych 442. Ob. Töppen, Gesch. von Masuren, str. 384—386. *Kł. F.*

Łatańce, mylnie *Latanice* (ob.).

Łatanice, folw. i wś, pow. stopnicki, gm. Dobrowoda, par. Chotel Czerwony. Folw. ma 571 mr. rozl., wś 38 osad, 197 mr. ziemi. R. 1827 dm. 19, mk. 192.

Łatanka, pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Worów.

Łatkowce (po rusku *Łatkiwci*), wś w pow. borszczowskim, 38 kil. na płd. wsch. od Borszczowa, 12 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Mielnicy. Na płn. zach. leżą Babińce, na płn. wsch. Paniowce, na wsch. Boryszkowce, na płd. Trubczyn, na płd. zach. Dźwinogród, na zach. Wołkowce. Zach. część obszaru przepływa pot. Dźwiniaczka (ob.), dopływ Dniestru, od płn. zach. na płd. wsch., tworzy w obrębie wsi stawek i zabiera kilka strug małych. W dolinie jego leżą zabudowania wiejskie (cerkiew 198 m.). Własn. więk. ma roli ornej 404, łąk i ogr. 14, pastw. 28, lasu 27 mr.; własn. mniej. roli ornej 527, łąk i ogr. 39, pastw. 21 mr. W r. 1880 było 455 mk. w gminie (blisko 80 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Mielnicy, gr.-katol. w Wołkowcach. We wsi jest cerkiew. *Lu. Dz.*

Łatkowo, ob. *Latkowo*.

Łatoryca al. *Latorcza* (ob.).

Łatosza, rzeka niewielka na południowym krańcu powiatu mozyrskiego; kierunek ma z zachodu na wschód, poniżej wsi Borowe wpada do Uborci; długość około 3 mil; płynie bezludnemi lesistemi moczarami; najdziksza miejscowość mozyrskiego powiatu. *Al. Jel.*

Łatowicze, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 6 w. od Oszmiany, 1 dom, 23 mk., z tego 14 katol., 9 żydów (1866).

Łatuszki, wś pryw., nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 20 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 48 mk. (1866).

Łatuszkowo, wś rządowa, pow. dzisieński, o 60 w. od m. Dzisny, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 5 dm., 39 mk. (1866).

Łatwele 1.) okolica szlach., pow. szawelski, gm. i par. wiekszniańska; 14 włók szlach. i 12 dzies. na 11 osad włośc. 2.) Ł., wś, pow. szawelski, gm. popielańska, 24 osad, 208 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Łatweliszki, dwa folw., pow. szawelski, gm. krukowska; jeden włók 15 hr. Keyserlinga; drugi włók 16 hr. Bystrama. *J. G.*

Łatwie, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 51 w. od Wilna, 4 dm., 29 mieszk. katol. (1866).

Łatwieniszki, zaśc. rząd., pow. trocki, 3

okr. adm., 67 w. od Trok, 2 dm., 24 mk. katol. (1866).

Łatwiszki, os. szlach., pow. szawelski, par. kurszańska, koło Miczajć, 1 włóka, należy do Szymkiewicza. *J. G.*

Łatygol, wś, pow. wilejski, 3 okr. adm., o 75 w. od Wilejki, 26 dm., 206 mk., z tego 3 prawosł., 203 katol. (1866).

Łatyholicze al. *Łatylicze*, wś i znaczne dobra w pow. borysowskim, w gminie bohdanowskiej, nad rzeką Essą albo Jessą, niegdyś własność Bielikowiczów. Wś ma cerkiew, osad włócznych 36. Dobra od r. 1871 należą do urzędnika Trubkowskiego, mają około 269 włók; łąki wyborne, lasu dostatek, grunta lekkie; okr. polic. chołopienicki. *Al. Jel.*

Łatysze, rossyjska nazwa *Łotyszów*. Jednakże źródła urzędowe zwykle tak nazywają tylko Łotyszów-katolików a protestanckich (np. w dyneburskim powiecie) niesłusznie liczą do Estów, Czuchnów, Czudów. Por. *Łotysze*.

Łatysze 1.) wś, pow. trocki, 2 okr. adm., 26 w. od Trok, 3 dm., 43 mk., z tego 30 kat., 13 żydów. 2.) **Ł.**, os., pow. dzisieński, o 29 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 11 mk. katol. 3.) **Ł.**, os. nad rz. Iłowką, pow. dzisieński, o 30 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 10 mk. katol. 4.) **Ł.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 49 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 8 dm., 53 mk. (1866).

Łatyszonki, wś, pow. dziśnieński, gm. i par. miorska; dm. 2, mk. 40: męż. 22, kob. 18; gruntów mr. 78; od Balbinowa w. 29.

Łau..., *Ław...*, por. *Lau....*

Łau..., w nazwiskach litewskich obacz też pod *Łan .., Ław....*

Łauciszki, wś, pow. władysławowski, gm. Syntowty, par. Łuksze, odl. 23 w. od Władysławowa, ma 14 dm., 111 mk.

Łauckajmie al. *Łanckajmie*, wś, pow. wyłkowyski, gm. Kibarty, par. Władysławów, odl. 18 w. od Wyłkowyszek, na płn.-zach. od Władysławowa. Ma 37 dm., 455 mk. W 1827 r. wś rząd: 43 dm., 323 mk.

Łaudwory, dwór, pow. rossieński, par. ławkowska.

Łaugole, wś, pow. rossieński, par. Lidowiany.

Łaukalnie, wś, pow. rossieński, par. lalska. Por. *Łapkalnie*.

Łauki, ob. *Ławki*.

Łaukiedkiszki, wś, pow. szawelski, gm. szawlańska, 3 os., 45 dzies. ziemi. Niegdyś Szemiotów. *J. G.*

Łaukiessa, niem. *Lauzen*, wś w okr. iłłukszciańskim, gub. kurlandzkiej z przysiołkami: Kurcmujża, Ligniszki, Krojniszki i Holendernia. Paraf. kościół katol. śś. Piotra i Pawła, założony 1710 przez biskupa Wolffa. Parafia katol. dekanatu semigalskiego: dusz 6819.

Łaukiessa, rz., dopływ Abeli, źródło i ujście w pow. wiłkomierskim, średni bieg w kowieńskim, gdzie aż do Marciniszek dochodzi. Przyjmuje Pietraszankę, Miodukszte, Żwerupis i Werupis. Łąki obfite, młynów niema. Stryjkowski Ł. fałszywie nazwał Żejmianą.

Łaukiessa, niem. *Lauzensee*, jez. na płn.-wschód od Nowoaleksandrowska, na lewo od traktu z tego miasta do Dyneburga, do 2 w. długie a 1 w. szer., otrzymuje dopływy z jez. Balta i Gerta, daje początek strudze Łaukiesie.

Łaukinie 1.) zaśc. szlach., pow. święciański, 2 okr. adm., o 16 w. od Święcian, 1 dm., 10 mk. staroobr. 2.) **Ł.**, zaśc., pow. święciański, 1 okr. adm., 1 dm., 19 mk. (1866).

Łaukiszki, ob. *Laukischken*.

Łaukożemy, ob. *Ławkożemy*.

Łauksminiszki, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Łauksody, ob. *Ławkosody*.

Łauksodzie, dwór pryw. w pow. poniewieskim, nad Bersztupą, o 73 w. od Poniewieża. Są to dobra rządowe, pojezuickie, 1482 dzies. gruntu, 48 dz. nieuż. Ob. *Poszwityń* i *Korejwiszki*.

Łaukstucie, wś, pow. szawelski, gm. kurszańska, 18 osad, 238 dzies. ziemi. Niegdyś starościńska. *J. G.*

Łaukupa, por. *Łankupa*.

Łaumiaki, wś, pow. szawelski, gm. gruździewska; 14 osad, 82 dzies. ziemi. *J. G.*

Łaumejki, wś, pow. szawelski, gm. krukowska, 5 osad, 22 dz. ziemi. *J. G.*

Łaumiany, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska, o 3 w. od Krup, niegdyś starościńska, 57 osad, 642 dz. ziemi, wiatrak. *J. G.*

Łaumie, wś, pow. kalwaryjski, gm. Podawinie, par. Daukse, odl. 28 w. od Kalwaryi, ma 16 dm., 47 mk.

Łaumiesta, *Ławmiesta*, małe jez. w pow. święciańskim („Łaumies-juostas“ (?), pas bogini Łaumy, tęcza).

Łauren, mały zaśc. w płn.-wschodniej stronie powiatu borysowskiego, nieopodal jeziora Łuszyło, w okr. polic. dokszyckim, miejscowość dość niska i odludna, ku zachodowi. *Al. Jel.*

Łaury, zaśc. rząd. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 2 dm., 11 mk. katol. (1866).

Łauże, folw., pow. rossieński, 2 okr. adm.

Łaużeniki, wś, pow. rossieński, par. wojnucka.

Ława 1.) ob. *Lokajcie-Ł.* 2.) **Ł.-Babia** al. *Babia-Ława*, wś, pow. będziński, gm. Olkusko-Siewierska. Posiada urząd gminny, hutę cynkową, ma 12 dm., 100 mieszk., 54 mr. ziemi włośc.

Ława, osada i karczma, niem. *Lawakrug*, pow. inowrocławski, 1 dm., 20 mk., należy do dom. Tarnówka.

Ława, rz., dopływ Szokony.

Ława, *Węgrza*, ob. *Łyna*, rz.

Ława ś. Piotra, znaczne pasmo wzgórzyste, wznoszące się na prawym brzegu Wisły, na granicy Bodzowa i Kostrza, w pow. wieleckim; najwyższy punkt wznosi się 262 m. npm., podczas, gdy Wisła pod Bodzowem, koło przewozu, 206 m. npm. Czubek północno-zachodni 230 m., północno-wschodni 242 m., czubek zachodni nad Kostrzem 244 m. Nazwy tej nie czytamy ani na Kummersberga mapie Galicyi, sekcyi 7, ani na specyalnej mapie mon. austr.-węg. Z. 5, Col. XXII, ani też na mapach okolicy m. Krakowa w mierze 1:28.000. Krąży tylko w uściech ludu. *Br. G.*

Ławaryszki 1.) mko, pow. wileński, w 4 okr. polic., o 24 w. od Wilna, nad rz. Wilejką, gm. Mickuny; 21 mk. R. 1866 miało z folw. Ł. 17 dm., 81 mk., w tem 11 prawosł., 67 katol., 3 izr. Własność miejscowego probostwa katolickiego i włościan. Paraf. kościół katol. ś. Jana Chrzciciela, wzniesiony 1644 z drzewa przez Władysława IV, odnowiony 1760 kosztem biskupa Zienkowicza. Parafia katol. dekanatu wileńskiego powiatowego: dusz 6800. Dawniej miała kaplicę w Mickunach, choć była o wiele mniejszą. Przed r. 1781 wedle spisów podskarbińskich zaliczały się do sstwa ławaryskiego: mko Ł. i dobra Madzinny, Mazule i Sedaciszki. W r. 1766 samo mko z przyległościami posiadali Ł., wraz z dzierżawą Rokaniszki, Zybergowie, opłacając kwarty złp. 2382 gr. 9, a hyberny złp. 1450; inne zaś dobra stanowiły następnie oddzielne sstwo madziuńskie (ob.). Por. *Litwa*, t. V, str. 338. Okrąg wiejski Ł. w gm. Mickunach, obejmuje w obrębie swym wsie: Jesienniki, Słoboda, Dziedzieniszki, Muchnia, Archanielsk, Adamczuki, Niewierzyszki, Bildzie, Puntuny, Pieczułanka, Januliszki, Pietruliszki, Bildzie; zaścianki: Kazimierzyszki, Buciszki, Sielicie, Budreliszki, Zagórzyszki, Łabaniszki, Ławryniszki, Gałkowszczyzna, Podrupie, Bereźniaki, Ławaryszki, Kołpieliszki, Możejkiszki, Maluta, Muchna, Antopole, Kujaliszki, Siejdaciszki, Paulukiszki, Burniszki, Gałkowszczyzna, Niedźwiadki, Wiżeciszki, Przydatki, Czyryszki, Grażuliszki, Niedźwiadka, Sontoki, Czernuliszki, Punsztany i mko Ł. 2.) **Ł.**, zaśc. rząd. nad rz. Wierchnią, pow. trocki, 3 okr. adm., 38 w. od Trok, 1 dom, 7 mk. katol. (1866). Roku 1850 Laccy mieli tu 215 dzies. ziemi, Koniuszewski 32, Januszewski 12 dzies.

Ławcicha, wieś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 24 w. od Oszmiany, 4 dm., 27 mk. prawosł. (1866).

Ławdyniszki, wieś, pow. rossieński, par. lalska.

Ławecko al. *Ławiecko*, wś i Ł.-Nowe, kol., pow. kozienicki, gm. Oblasy, par. Janowiec, od Kozienic 36 w. Wś ma 610 mr. ziemi włośc., 32 dm., 266 mk.; kol., 18 dm., 108 mk., 512 mr. obszaru. Ob. *Janowiec* (t. III, str. 430).

Ławejkuny, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 12 dm., 109 mk. katol. (1866). Por. *Litwa*, t. V, 338.

Ławejszki, dwór, pow. rossieński, par. szydłowska. Własność Babiańskiego.

Ławek, os. leśna do dóbr Lędziny, pow. pszczyński.

Ławeki, mała osada w pow. nowogródzkim, nad rzeką Plisą, gm. wsielubska, okr. polic. 1 niehniewicki, miejscowość piękna, ziemia urodzajna. *Al. Jelski.*

Ławena, niem. *Lawen-aa*, rz. w gub. kowieńskiej, prawy dopływ Muszy. Bierze początek około wsi Połujki, niedaleko Ponedela. Długość jej wynosi około 100 w., szerokość od 7 do 30 sąż. Przepływa przez błotnistą okolicę; miałka. Mija Kupiszki, Korsakiszki, około Poniewieża zbliża się na 4 ½ w. do Niewiaży. Ujście poniżej Poswola. Wyliczają następujące jej dopływy lewe: Mituwa, Kupa, Sosa, Wieszynta, Omieta; prawe: Szekszta, Istra, Swolka. Także Piwesa. Leżące nad Ł. dobra zowią się najczęściej Poławenie (ob.).

Ławenbork, *Łabyłór*, ob. *Lębork*.

Ławenie, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 28 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Ławeńki, wś wymieniona w XVIII w. jako należąca do dóbr borszczajowskich na Ukrainie.

Ławenów al. *Połujki*, folw., pow. nowoaleksandrowski, dziedzictwo Eysmontów, 741 dz. rozl.

Ławginy, dwór (własność Dowiata) i okolica, pow. rossieński, par. botocka.

Ławgotyszki, wś, pow. rossieński, par. szydłowska.

Ławiany, folw., pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 31; dm. 4, mk. 6. Por. *Chorzów*.

Ławica 1.) niem. *Lawitze*, dom. i gm., pow. międzychodzki, 2930 mr. rozl., 2 miejsc.: a) Ł. dom.; b) Popowo, wś; 19 dm., 255 mk., 8 ew., 247 katol., 98 analf. Poczta i tel. w Sierakowie (Zirke) o 7 kil., st. kol. żel. we Wronkach o 26 kil. Własność Ludwika Rudkowskiego. 2.) **Ł.**, wś i gm., pow. poznański, dom. 1298 mr. rozl.; 3 miejsc.: a) Ł., wś; folwarki: b) Edwardowo (Eduardsfelde), 982 mr. rozl.; c) Marcelino, 311 mr. rozl.; 46 dm., 448 mk., 132 ew., 235 katol., 108 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Poznaniu o 7 kil. Własność Nawrockiego. *M. St.*

Ławice, niem. *Hausdorf*, wś włośc. i folw., pow. suski, w górzystem położeniu nad rz. Drwęcą, przy granicy pow. lubawskiego. Pa-

rafia i poczta Rudzicz, dla ewang. parafia Rudzicz, szkoła w miejscu. 1) włośc. wś, obszaru liczy mr. 1174, bud. 40, dm. 23, katol. 25, ew. 241. 2) dobra zajmują obszaru mr. 1544, bud. 33, dm. 10, katol. 11, ew. 223. Wś Ł., w dawniejszej Pomezanii, należała politycznie do księstwa pruskiego, kościelnie do dyecezyi pomezańskiej. Od dawna istniał kościół w Ł., przyłączony po reformacyi do dekanatu lubawskiego. Tytuł nosił ś. Mikołaja i ś. Marcina; w XVII w. z drzewa budowany, patronatu prywatnego; w nim ołtarz jeden; na wieży były 3 dzwony. Podług pierwotnego przeznaczenia kościół w Ł. osobną tworzył parafią; do proboszcza należały 4 włóki. W skutek reformacyi coraz bardziej podupadał; w XVII w. dla niedbałości albo i uporu niechętnych patronów nie miewał już, jak się zdaje, własnych proboszczów. Nabożeństwo też rzadko tylko i nieregularnie odprawiało się. Podczas drugiej szwedzkiej wojny został ten kościół lutrom oddany, którzy kalwińskiego przy nim utrzymywali ministra. Po połowie XVII w. jest tu dziedzicem ławickich dóbr Ernst Wolf von Kreytz, pułkownik król., o którym pisze wizytator bisk. Olszowskiego, że wiary był jeszcze katolickiej, ale już słabej i pomięszanej: ten włóki proboszczowskie do folw. swojego przyłączył i niemi zawiadywał. Nagabywany często przez bisk. chełmińskiego Olszowskiego pozwalał katolikom odprawiać naboż. w kościele, także i proboszcza byłby przyjął, tylko jurysdykcyi i praw biskupich nie chciał uznać. Od czasu do czasu jeden z oo. bernardynów z Lubawy przybywał tu z nabożeństwem. Potem Ernst Wolf von Kreytz sprzedał Ł. rodzinie jakiejś polskiej i katolickiej, która kościół zupełnie oddała na użytek katolikom. Później znowu Kreycowie wś tę wykupili, którzy, iż byli już zlutrzeni, kościół wydali lutrom. R. 1687 wspomniony bisk. Olszowski wniósł zażalenie do sądu pruskiego, ale Fryd. Wilhelm, elektor, nakazał kościół oddać lutrom. Wtedy wezwał biskup interwencyi kardynała-prymasa Radziejowskiego i tenże pogroził regencyi królewieckiej, że jeżeli kościoła katolikom nie oddadzą, wtedy wytoczy tę sprawę jako pogwałcenie paktów. W skutek tego nakazuje elektor regencyi swojej, aby się pośpieszyła i starała ile możności sprawę po dobroci załatwić. Co w tej mierze regencya uczyniła nie wiadomo; tyle tylko jest pewną, że dziedzic tymczasem sam sprawę załatwił, gwałtem obalając kościół i z ziemią równając, zapewne tegoż jeszcze r. 1687. Potem już ani luteranie, ani katolicy o wzniesienie kościoła nie ubiegali się. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 131; Chotkowski, Rozszerzanie protest. w ziemiach polskich pod rządem pruskim, str. 22. *Ks. F.*

Ławick, wś w pow. pińskim, nad rzeką Styrem w okr. polic. 3 płotnickim; tędy drożyna do Fiedory i Raczyska; osad 26; rybołówstwo i flisactwo stanowią główne zajęcie mieszkańców; miejscowość całkiem nizinna, pełna wód i bagien. *Al. Jel.*

Ławiczek, wś, pow. lipnowski, gm. i par. Skępe, odl. o 11 w. od Lipna, ma 19 dm., 148 mk., 692 mr. roli i 77 nieuż.

Ławiczka, niem. *Lawitzke, Labes-See*, jezioro, pow. człuchowski, przy mieście Białoborze (Baldenburg) i granicy pomorskiej. Na północ leży jez. Tesentyno, na południe Bieliczka; połączone są te 3 jeziora z sobą przez strugę Białą, która przez nie płynie. R. 1345 Ł. wraz z dwoma wymienionemi jeziorami, Tesentynem i Bieliczką, znajdowała się w granicach obszaru tego miasta; mistrz jednak krzyżacki Konrad von Jungingen, nadając wtedy przywilej miastu, wyjmuje wszystkie 3 jeziora jako do zakonu należące. Ob. Odpisy Dregera, ręk. w arch. w Peplinie, str. 7. *Ks. F.*

Ławie, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Ławiecko, ob. *Ławecko*.

Ławieczno, folw. i wś, pow. gnieźnieński, 7 dm., 111 mk., należy do dom. Łabiszynka.

Ławki 1.) wś, pow. grójecki, gm. Wągrodno, par. Prażmów. 2.) **Ł.**, os., pow. kutnowski, gm. Krośniewice, par. Nowe. Należy do dóbr Wroczyny, ma 1 dm., 10 mk., 1 mr. roli. 3.) **Ł.**, kol., pow. wieluński, gm. i par. Cząstary, odl. od Wielunia w. 21; dm. 1, mk. 6. 4.) **Ł.**, kol. włośc., pow. piotrkowski, gm. Kleszczów, par. Sulmierzyce. Ma 6 dm., 42 mk., 102 mr. ziemi. Por. *Gidle* (?). 5.) **Ł.**, wś, folw., pow. łukowski, gm. i par. Łuków. W 1827 r. 16 dm., 111 mk.; obecnie 17 dm., 184 mk. Jest tu sławna wzorowa pasieka K. Lewickiego. Folw. Ł. (z wsiami: Ł. i Gołąszyn), rozległy mr. 796: grunta orne i ogr. mr. 232, łąk mr. 72, pastw. mr. 6, lasu mr. 463, nieuż. i place mr. 23, bud. mur. 1, z drzewa 12; wś Ł. os. 19, z grun. mr. 276; wś Gołąszyn os. 9, z grun. mr. 141. 6.) **Ł.**, przysiołek, pow. konstantynowski, gm. Pawłów, paraf., poczta i okr. sąd. Janów, rozl. mr. 97. 7.) **Ł.**, rum. i wś włośc., pow. rypiński, gm. i par. Chrostkowo, odl. o 14 w. od Rypina, ma 10 dm., 65 mk., 322 mr. gruntu. *Br. Ch.*

Ławki, wś, pow. rossieński, par. Kielmy.

Ławki, rus. *Łauki*, część Kropiwnika Nowego, pow. drohobycki.

Ławki 1.) niem. *Bankwitz*, wś, pow. mogilnicki, 2 miejsc.: a) Ł.; b) Ławki budy, osada; 5 dm., 36 mk., 21 ew., 15 katol., 10 analf. 2.) **Ł.**, dom., tamże, 1943 mr. rozl., 2 miejsc.: a) Ł., dom.; b) Ignalin, folw.; 8 dm., 164 mk., 6 ew., 158 katol., 77 analf. Poczta, tel. i st.

kol. żel. w Trzemesznie o 9 kil. Własność Ignacego Moszczeńskiego, niegdyś S. Mielęckiej. Tu się urodził Hipolit Cegielski. *M. St.*

Ławki, niem. *Lawken*, dok. *Laffken*, wś, pow. łecki, nad jeziorem, ćwierć mili od Rynu, na prusko-polskich Mazurach. Około r. 1512 nadaje Rudolf von Diepoltskirchen, komt. ryński, Jakóbowi Litwinowi (Littaw) 66 wł. na prawie chełmińskiem celem lokacyi wsi dannickiej między Rybicalem a jeziorami Auławki, W. i M. Szymon, Kotek i Tałto. Sołtys Litwin dostaje 6 włók. Ob. Kętrz., Ludn. pol. w Prusiech, str. 477. *Ks. F.*

Ławki-Stare, ob. *Krzyżańcowice.*

Ławkie, dwór, pow. rossieński, par. lalska. Własność Kaszewskiego.

Ławkieniki 1.) wś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 78 w. od Trok, 10 dm., 135 mk. katol. 2.) **Ł.**, wś, pow. trocki, 4 okr. adm., 78 w. od Trok, 5 dm., 63 mk. katol. 3.) **Ł.**, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 33, od Dziewieniszek 6, dm. 11, mk. katol. 112 (1866).

Ławkintany i *Ławkintanki*, albo *Łowkintany*, wś, pow. kalwaryjski, gm. Balkuny, par. Mirosław; odl. 44 w. od Kalwaryi. Ławkintany mają 43 dm., 320 mk. a Ławkintanki 62 dm., 210 mk. Spis z 1827 r. podaje tylko: Ławkintany, wś rząd., 33 dm., 258 mk. Obecnie folw. Ławkintany należy do donacyi Dobkiszki (ob.). *Br. Ch.*

Ławkista, zaśc. szlach., nad rz. Wilią, pow. wileński, 2 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Ławkiszki, wś nad jez. Wysiuny, pow. trocki, 2 okr. adm., 35 w. od Trok, 5 dm., 77 mk. katol. (1866).

Ławkiszki, ob. *Czabiszki.*

Ławkodemy, wś, pow. rossieński, parafia Kielmy.

Ławkogol 1.) folw. dóbr Wodakle; 2.) **Ł.**, folw. w par. Szaty, własność Kozakowskiego; 3.) **Ł.**, folw. w par. Traszkuny, własność Kontowta; 4.) **Ł.**, folw. w par. Pogiry, własność Kulwiecia: wszystkie w powiecie wiłkomierskim.

Ławkogole, wś rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., o 34 w. od Trok, 176 mk., z tego 148 katol., 28 żyd. (1866).

Ławkosody 1.) *Ławkosady*, mko rządowe pow. telszewskiego, o 12 w. od Telsz. Kościół katolicki drewniany, zbudowany 1787 kosztem kapituły, filialny parafii Żorany. 2.) **Ł.**, por. *Łauksodzie.*

Ławkoteny, wś, pow. nowoaleksandrowski, śród lasów, na zachód od jeziora Szwogina.

Ławków, lit. *Łaukawas*, mko w pow. telszewskim, o 45 w. od Telsz. Paraf. kościół katolicki Zbawiciela zbudowali 1629 z muru parafianie, którzy 1829 wznieśli też tu kaplicę. Obecnie nowy kościół stanął. Parafia katolicka dekanatu worniańskiego: dusz 5205. Filia w Pojeziorach, nad jez. Parszezeras, o 45 w. od Telsz, z kośc. drewnianym Zbawiciela, wzniesionym 1771 przez obyw. Zaleskiego. Granica powiatu idzie mimo samego miasteczka tak, że grunta leżące po lew. stronie mka od Rossień należą już do powiatu rosieńskiego. Ławków dziś jest własnością sukcesorów Kamińskiego. Samo miasteczko ma zaledwie kilkanaście domów, parę zajezdnych karczem i tyleż kramów karczemnych. Do Retowa jak również i do Worń jest stąd mil trzy, a do Kołtynian mil dwie. Osada Ławkowa jest dosyć dawną, są bowiem o niej ślady w XV w. R. 1788 16 listopada Stanisław August na prośbę ówczesnego dziedzica Ł. Wincentego Przeciszewskiego, pułkownika wojsk litew., nadał tej mieścinie targi w każdy poniedziałek, lecz i dotąd nie są one wprowadzone. Kiermasze zaś dwa są do roku, na św. Apolonią i na M. B. Szkaplerzną. W parafii ławkowskiej leży wieś o pięciu chatach, zwana Szawdów, niegdyś starostwo i główne miejsce ciwuństwa szawdowskiego. Włość szawdowska według popisu szlachty osiadłej 1578 r. stawiała 35 koni. Z ustawy 1529 r., nadanej dla Żmujdzi przez Zygmunta I, Szawdów należał do dóbr stołecznych w. ks. lit. Dziś Szawdów należy do sukcesorów obywatela Swirtuna. Niedaleko dworu szawdowskiego leży góra zwana Dewajte. Według podań miejscowych, sprawowano na niej za czasów pogańskich ofiary bogów i stąd dano jej nazwę Dewajts Kałnas, to jest „Boska góra.“ Pod mkiem Ł. leży majętność Sarwicie, dawniej Stankiewiczów, dziś Zaleskich. Ma ona ślady warowni z czasów krzyżackich, na górze Piłkałnas. *A. K. Ł.*

Ławkożemy, mko, pow. telszewski, o 73 w. od Telsz, nad rz. Łaukupis, 10 dm., 194 mk., kościół, browar. Paraf. kościół katol. ś. Andrzeja, drewniany, z r. 1642, fundacyi obywatela Rozimińskiego. Parafia katolicka dek. szkudzkiego: dusz 1853.

Ławksodzie, ob. *Łauksodzie.*

Ławkupis, ob. *Okmiana* i *Łaukupa.*

Ławmiaki, folw. z dóbr Gilwicz oddzielony, nad Wentą, pow. szawelski, par. kurszańska, 10 włók ziemi. Należy do Oswalda Rymgajłły. *J. G.*

Ławmiany, ob. *Łyngmiany.*

Ławmiesta, ob. *Łaumiesta.*

Ławnica, wś w południowej stronie powiatu borysowskiego, nad drobną rzeczułką tegoż nazwiska, wpadającą tu do Bobra, znacznego lewego dopływu Berezyny; osad 10, okr. policyjny 1 chołopienicki, miejscowość całkiem

poleska, nizinna, grunta piaszczyste, łąk dostatek; tędy droga z Niemieckiej Słobody do Matałygi i Lipy. *Al. Jel.*.

Ławnica, drobna bagnista rzeczułka, w powiecie borysowskim, poczyna się w moczarach około wsi tegoż nazwiska, i niewiele ubiegłszy wpada do Bobra, znacznego dopływu lewego Berezyny. *Al. Jel.*

Ławnikańce, wś nad jez. Dubinki, pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 20 dm., 154 mk., z tego 134 katol., 20 żydów (1866).

Ławno (?), por. *Grodno.*

Ławnylasek, niem. *Lawnilaszek*, dobra, pow. ządzborski, st. p. Peitschendorf.

Ławoczanka, rzeczka górska, wypływa w obrębie gm. Ławocznego, w pow. stryjskim, w południowo-zachodniej jej stronie, z pod Horbu Męczołowskiego (933 m.); płynie z początku na wschód, a dosięgnąwszy górnych chat wsi Ławocznego, zwraca się na północny wschód, płynie między domostwami Ł., potem na wschód i na granicy Ł. z Tarnawką uchodzi do Oporu. Długość biegu 5 ½ kil. Przyjmuje z lew. brz. potok Rowinę i potok z pod Ragoszy (869 m.). *Br. G.*

Ławoczne (al. *Ławoczne*), wś w pow. stryjskim, 70 kil. na płd. zach. od Stryja, 35 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Skolem, 10 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Tuchołce. Na płn. zach. i płn. leży Kalne, na płn. wsch. Tarnawka, na płd. wsch. Wołosianka i Chaszczowanie, na płd. Oporzec, na zach. Wyżłów. Płd. zach. róg wsi przypiera do granicy węgierskiej. Tutaj wznosi się Jawornik Wielki (znak triangul.) do 1123 m. i wysyła wzdłuż granicy zach. krótkie ramię górskie na płn., opadające do 981 m. Z tego punktu wybiega drugie ramię na płn. wsch., t. zw. Horb menczołowski, ze szczytem 933 m. wys. i rozdziela się na kilka mniejszych ramion. Wzdłuż granicy płn. zach. ciągnie się pasmo Obnoha od płd. zach. na płn. wsch., wybiegając od granicznego punktu 1111 m. wysokiego. Na płn. od niego wznosi się góra Racenowa, a na granicy Kalnego wznosi się Ragosza werch do 869 m. (znak triang.). We wsch. niższej stronie obszaru wznoszą się Uście (na mapie szt. gen. Uszcza, 815 m.) i Błyskówek (847 m.). W płd. wsch. wąskiej części wsi wznosi się ramię górskie Maradyków, ciągnące się od płn. zach. na płd. wsch., ze szczytem 838 m. wysokim. W zach. kończynie wsi nastaje Opór i płynie na wsch. do Oporca, gdzie skręca na płn. wsch. a potem na płn. i wchodzi znowu do Ławocznego, a płynąc w tym kierunku przez wsch. część obszaru, wchodzi do Tarnawki. Do Oporu wpadają od lew. brz. liczne dopływy, z których wymieniamy pot. Zakuty, płynący wzdłuż granicy płd.; Ławoczankę, najznaczniejszy, płynący od zach. granicy a zasilony licznymi strugami (najznaczniejszy pot. Rowina i Czerenina, płynący wzdłuż granicy płn. wsch.); z praw. brz. wpada do Oporu: pot. Chomiński płynący również wzdłuż granicy płn. wsch. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie Ławoczanki. Własn. więk. (niegdyś Czartoryskich, Lubomirskich, Potockich, dziś hr. Kinsky'ego) ma roli ornej 15, łąk i ogr. 18, pastw. 48, lasu 817 mr.; własn. mniej. roli ornej 1550, łąk i ogr. 308, pastw. 774, lasu 412 mr. Gleba sprzyja tylko uprawie owsa, jeśli rok niecałkiem mokry ani też całkiem suchy. W r. 1880 było 607 mk. w gminie, 8 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol., należących do górskiego rodu Tucholców). Par. gr.-katol. w miejscu (dek. Skole, archidyec. Lwów) ma filią w Tarnawce. We wsi cerkiew i szkoła etat. 1-kl. Cerkiew drewniana w kształcie krzyża w r. 1800 zbudowana; obok dzwonica, w niej 5 dzwonów, najcięższy waży 7 cetn. Według podania obchodził założyciel wsi tutejsze pola i łąki do koła, a kiedy wrócił do swej chaty, znalazł na niej gniazdo jaskółcze. W miejscu tem zbudował on cerkiew. Istniejące do dziś obrazy i carskie wrota mają pochodzić z tej starej cerkwi. W r. 1785 żył tu pop szyzmatycki Andrzej Szepetiuch czyli Szeptyński, jako miejscowy paroch. Nazwa wsi pochodzi wedle podania od pierwszego założyciela, który przybył tu z Samborskiego i osiedlił się na miejscu „Hrobyszcza", gdzie była stara cerkiew. A ponieważ tu było dużo moczarów, bagnisk i potoków, przeto musiał założyciel wsi kłaść liczne kładki czyli ławki, a stąd poszła nazwa. Na uwagę zasługuje nazwa niwy „Kubajewa dolina" albo „Kubajczata." Podanie głosi, że pewien bogaty mieszkaniec, jeden z pierwszych w tej wsi, Kostraba, zwykł był w czasie głodu sprzedawać owies i każdemu kupującemu dodawać kubek owsa w przyczynku, mówiąc przytem „Daby Hospod sochranyw tu dołynu od hradu." Jakoż doliny tej grad nigdy nie nawiedzał. A ponieważ Kostraba owsa kubkiem dodawał, nazwano dolinę „Kubajczatą" al. Kubajewą. (Czyt. Lit. Sbor. 1870, str. 72). *Lu. Dz.*

Ławoż, małe bardzo rybne jezioro, w północnej stronie pow. bobrujskiego, w miejscowości gdzie się Berezyna styka z pow. ihumeńskim, uformowane z rozlewu rzeczki Jelnicy, wpadającej do Berezyny, nieco więcej niż o milę ku północy od mczka Świsłoczy położone. *Al. Jel.*

Ławrajcie, dwór, pow. rossieński, par. nowomiejska. Własność Kolendy.

Ławrów, wś, pow. łucki, ma kaplicę katol. parafii Nieświcz.

Ławrów (po rus. *Ławriw*), wś w pow. staromiejskim, 12 kil. na płd. zach. od sądu pow.

i urzędu poczt. w Staremmieście. Na płn. wsch., wsch. i płd. wsch. leży Lenina Wielka, na płd. Lenina Mała, na zach. Nanczułka Wielka i Wołoszynowa. Płd. część wsi przepływa pot. Lenina, dopływ Dniestru, od zach. na wsch. Od praw. i lew. brzegu zasilają ją liczne strugi, z których najznaczniejsze od praw. brz. Leninka, płynąca od płd. na płn., a od lew. brz. pot. Prochir (al. Prochirów, Chirowa), płynący zrazu wzdłuż granicy płn. wsch. a potem przez wsch. część wsi. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie pot. Leniny, na praw. jego brz. część wsi Trościna, na lewym grupa domów Medwedzów, młyn i tartak Rowień. Na lew. brz. Leniny leży też monaster bazylianów u stóp wzgórza, a na płn. zachodniego kaplica czyli cerkiew ś. Jana. Własn. więk. (klasztoru oo. bazylianów) ma roli or. 224, łąk i ogr. 37, past. 46, lasu 271 mr.; własn. mniej. roli or. 120, łąk i ogr. 19, past. 27 mr. W r. 1880 było 232 mk. w gminie, 18 na obszarze dwors (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Parafia rzym.-kat. w Staremmieście, gr.-kat. w miejscu (dek. staromiejski, dyec. przemyska), należy do oo. bazylianów, którzy tu także utrzymują szkołę ludową 4-klas., założoną jeszcze w r. 1789. Dawniej był tu konwikt dla szlacheckich dzieci, a w konwikcie tym przebywali w r. 1775 np. 2 Turkułowie, 4 Fredrowie, 2 Manastérscy i Terlecki. Za konwiktorów płacono po 266 do 300 złp. Przedtem uczono tu także teologii i filozofii. W r. 1741 np. był tu profesorem teologii o. Slezinkowicz, a profesorem filozofii o. S. Kobylański. Między 4-ma ówczesnymi uczniami wymieniony jest jako „studens philosophiae“ Atanazy Szeptycki, późniejszy władyka i metropolita. W r. 1771 przeniesiono tu kursa dogmatyki z klasztoru dobromilskiego. W roku 1775 zaprowadzono naukę retoryki, a w r. 1783 uczył jej ksiądz Modest Hryniewiecki, późniejszy prof. teologii w uniwersytecie lwowskim (zmarły w Ławrowie r. 1823). Klasztor tutejszy pod wezwaniem ś. Onufrego, używał aż do końca wieku XVIII tytułu „ducalis“ (książęcy). Pierwszym jego założycielem miał być litewski książę Ławr Trojdenowicz, który go po r. 1270 początkowo na górze w lesie wraz z cerkwią ś. Jana Chrzciciela założył. Od tego to Ławra wywodzą niektórzy nazwę miejscowości. Zdaniem innych pochodzi nazwa Ławrowa od greckiego słowa „laura“ (monastér). Nieco później nadał klasztorowi ks. Lew przywilejem z r. 1291 posiadłości ziemskie, które, zatwierdzane następnie przez królów polskich, pozostają przy nim do dzisiaj. W r. 1553 zapisała królowa Bona klasztorowi wś Nanczułkę z parafią tamże. Około tegoż roku przeniesiono klasztor drewniany na wygodniejsze miejsce pod górę i zbudowano przy nim przed r. 1675 cerkiew ś. Onufrego z kamienia z 7 kopułami i podziemnemi sklepieniami, w których spoczywały zwłoki 2-ch metropolitów (Antoniego i Jerzego Winnickiego), jednego biskupa (Hieronima Ustrzyckiego) i wielu z pośród szlachty, a między nimi także zwłoki Pawła Komarnickiego, wojskiego stryjskiego, jednego z dobroczyńców klasztoru. Zwłoki te przeniesiono później na cmentarz. W sierpniu r. 1883 widziałem już tylko w jednym grobowcu jednę trumnę drewnianą, napełnioną kośćmi pozbieranemi z innych grobowców i trumien. Cerkiew zbudowana w stylu bizantyńskim, w kształcie krzyża. Na każdem ramieniu jest kopuła mniejsza, w środku 5-ta największa; 6-tą przybudowano zdaje się późniejszemi czasy od strony wielkiego ołtarza nad zakrystyą, a 7-ma znajduje się na osóbnej wieży mieszczącej w sobie dzwony. Mury są grube, drzwi małe i zapadłe. Wnętrze kościoła malowane. Z obrazów wymieniamy portrety czterech Winnickich: Piotra, Innocentego, Jerzego i Antoniego (Piotr w stroju polskim, rycerskim; trzej inni w zakonnych habitach i jako władycy z pastorałami w ręku). Malowidła kościelne odnawiano w r. 1871. Z chóru prowadzą drzwi do biblioteki klasztornej. Według katalogu z r. 1858, jest w tej biblioteee 879 dzieł polskich i niemieckich, a 202 ruskich. Obok cerkwi stoi piętrowy murowany klasztor, zbudowany w r. 1776 (dawniejszy klasztor ulegał trzykrotnej klęsce pożaru). W klasztorze tym jest 18 celi, a mieści się tu także szkoła ludowa 4-klasowa. W r. 1884 sprowadzono do klasztoru 3-ch bazylianów reformowanych, którzy odbyli nowicyat w klasztorze dobromilskim pod kierunkiem jezuitów. Źródła: Szematyzm Bazylianów, Lwów, 1867, str. 23; Lwowianin z r. 1842 (z ryciną); Peremyszlianyn, misiacosłow na r. 1853, 1854, 1857; Łobeski „Monastir OO. Bazylianow we Ł.“ Rozmaitości, 1859, № 1; Płoszczański „Ławrow, seło i monaster“ w Naukowym Sbornyku, 1866, str. 318; Rękopisy w Bibl. Ossol. № 1087, str. 244; 2026 (jest to pamiętnik Jerzego Winnickiego, metropolity lwowskiego), i 2865, str. 59. Rycinę klasztoru i cerkwi ob. w zbiorze rycin Pawlikowskiego, № 1298. *Lu. Dz.*

Ławrówka 1.) wś, pow. winnicki, gm. i par. Strzyżawka, nad rz. Bohem. Mk. 612, w tej liczbie 18 jednodwor. Ziemi włośc. 617 dz., dwors. w całym kluczu strzyżawieckim 4951 dz., dm. 99, kamień wapienny. Cerkiew pod wez. ś. Dymitra z 754 par. i 52 dz. ziemi. Własność ss-rów Grocholskich. 2.) Ł., mała wioska, pow. jampolski, gm. i par. Dzygówka, nad rz. Trościańcem, mk. 87, osad 19, ziemi włośc. 42, dwors. 258 dzies. Własność Zwinogródzkich. *Dr. M.*

Ławrowska słobódka, wioska, pow. win-

nicki, gm. i par. Strzyżawka, niedaleko kolei żel. K.-O., 11 osad.

Ławry, wś, pow. rossieński, parafia widuklewska.

Ławryk, rz. w pow. skwirskim, uchodzi do rz. Berezianki a ta do Rosi. *E. R.*

Ławryki, wś, pow. skwyrski, nad strugą t. n., o 6 w. od Bielijówki, ma 617 mk., 1100 dzies. ziemi. Z klucza książąt Wiszniowieckich kupił Ł. w końcu zeszłego wieku Michałowski a 1813 r. Porczyński. Cerkiew ś. Michała z r. 1760, w 1734 już istniała.

Ławryków (po rus. *Ławrykiw*), wś w pow. rawskim, 17 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Rawie ruskiej, 8 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Magierowie. Zajmuje ona wsch. część obszaru, objętego zbiorową nazwą Rudy magierowskiej, w skład którego wchodzą prócz Ławrykowa gminy: Okopy, Pogorzeliska Zamek. W skład Ł. wchodzą przysiołki: Bubański, Bahlas, Bilanyki, Biszków Magierowski, Chymicze, Dachy, Grycale, Kipty, Kopci, Kowale, Litepły, Małdryki, Panczyszyny, Ruda Lasowa, Smohowy, Świrzyki, Szmygli, Togany, Wichty, Załużny, Żuczki. Na płd. leży Horodzów, na zach. Okopy, na płn. Kamionka Lasowa, na wsch. Bobroidy (część Kamionki Lasowej) i Dobrosin (w pow. żółkiewskim. Wzdłuż granicy płd. płynie pot. Biała (al. Bieleńska, ob.), dopływ Raty od zach. na wsch. tworząc moczary i bagniska. Płn. wsch. część wsi przerzyna gościniec wiodący z Żółkwi do Rawy. O gruntach ob. *Magierowska Ruda*. W r. 1880 było 1233 mk. w gm., 40 na obsz. dwors. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym. kat.). Par. rzym.-kat. w Magierowie, gr.-kat. w przysiołku Ruda Lasowa (dek. potylicki, dyec. przemyska), ma filie w Okopach i Pogorzelisku. We wsi jest cerkiew drewniana, zbudowana w r. 1769 pod wez. Narodzenia N. Maryi P. i szkoła filialna. *Lu. Dz.*

Ławrykowce 1.) płn. część Trawotłoki, pow. złoczowski, o 22 kil. na płd. wsch. od Złoczowa, o 7 na płd. zach. od Zborowa. Por. *Trawotłoki*. 2.) Ł., leśniczówka na obszarze dworskim Koropiec, pow. złoczowski.

Ławryn, al. *Ławrin*, szczyt w zach. dziale Rudaw węgierskich, który legł między Nitrą i Turczanką od zach., a Hronem, na środkowym i dolnym jego biegu, od wschodu, pod 36° 42′ 22″ wsch. dłg. g. F., a 48° 41′ 10″ płn. sz. g., wznosi się do wys. 1036 m. według pomiaru szt. gener. Według dawniejszych pomiarów wysokość bezwzględna tego szczytu 962 m. *Br. G.*

Ławrynajcie, dwór, pow. rossieński, par. girdyska, własność Juszkiewicza.

Ławryniszki, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska.

Ławrynowski 1.) zaśc. włośc., pow. wileński, 1 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 1 dm., 17 mk. katol. 2.) Ł., zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dm., 16 mk. katol. 3.) Ł., folw. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 44 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk. katol. 4.) Ł., zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Ławrynki, okolica szlach. nad bezimienną strugą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 54, od Dziewieniszek 23, dm. 6, mk. katol. 42 (1866).

Ławrynowce lub *Stare Bejzymy*, duża wś nad ogromnym stawem i dopływem rz. Chomor, pow. zasławski, par. Butowce, ma cerkiew drewnianą; własność Szymona Konopackiego, autora „Chronologii dziejów Polski".

Ławrynowicze, wś w pow. nowogródzkim, w gm. darewskiej, ma os. 29, okr. polic. 4-ty snowski. *A. Jelski.*

Ławrynowicze, wś, pow. wołkowyski, na płn. od Łyskowa.

Ławrynowicze, zaśc., ob. *Horodek* (Wysoki).

Ławrynowicze, folw. prywatny, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 19, od Wasiliszek w. 15, dm. 1, mk. 7 katol. (1866).

Ławrynówka, wś rząd., pow. dzisieński, o 59 w. od Dzisny, 3 dm., 38 mk. (1866).

Ławrynowykąt (*Ławrynow kut*), część wsi Załukwi w pow. stanisławowskim. W lustracyi z r. 1572 jest wzmianka o 2 przedmieściach m. Halicza: Zaparkanie i „Ławrynów kąt". Dzisiejszy Ławrynowy kąt w Załukwi leży między Załukwią a Dniestrem, skąd wynika, że dzisiejsza wś Załukiow była częścią Halicza. Była tu cerkiew pod wez. ś. Michała, przy ujściu Łukwi do Dniestru (ob. Petruszewisz, „Swodnaja Litopys" w Liter. Sbornyku, 1872 i 1873, str. 106, 551, 654). *Lu. Dz.*

Ławryszew al. *Ławryszewo*, dwie wsie nieopodal siebie położone, po obu brzegach rzeczki Trepiaczynki, nad kotliną Niemna, dawniej w województwie nowogródzkiem, dziś w powiecie nowogródzkim, w okręgu polic. 1-szym niehniewickim, przy drodze wiodącej ze wsi Lachowa do Gniesicz, w miejscowości bezleśnej, lecz w gruntach wybornych, obfitujących w łąki; obie wsie mają po osad włócznych 19; lud trudni się rolnictwem i flisostwem. Jest to odwieczna osada nadniemeńska, wsławiona klasztorem dyzunickim, założonym na początku w. XIII przez książąt krwi litewskich, kędy Wojsiełko Mendogowicz około r. 1260 wstąpiwszy do zakonu ś. Bazylego, czas długi przebywał. W Ławryszewie przed unią brzeską było seminaryum prawosławne metropolii brzeskiej (ob. u Bartoszewicza Dzieje Kośc. Rusk. w Polsce, str. 356). Około 1600 r. klasztor został bazyliańsko-unickim; po skasowaniu ba-

zylianów w r. 1836 zamieniony na parafią unicką, a od r. 1839 wprowadzono wyznanie prawosławne. Uczony ks. Ignacy Stebelski, bazylianin, w szacownem rzadkiem dziele z r. 1781 p. t. „Dwa Wielkie Światła“ i t. d. wbrew Stryjkowskiemu, za Kojałowiczem i na mocy innych źródeł utrzymuje, iż założycielem monasteru ławryszewskiego (około r. 1260) był nie kto inny, tylko błogosławiony Elizeusz, według podania syn Trojdena w. ks litewskiego, i że tu życie zakończywszy, spoczywa (ob. wydanie drugie lwowskie, t. I, str. 110—117 w przypisach). W innem znowu dziele tegoż autora czytamy, że w Ławrysze wie odbyły się dwa generalne synody bazyliańskie, pod prezydencyą sławnego metropolity Weliamina Rutskiego, 1-szy w r. 1621, 2-gi w 1626 r. Na tym ostatnim wybrano na protoarchimandrytę zakonu Rafała Korsaka, wsławionego cnotą i słodyczą charakteru. Ob. „Ostatnie prace“ ks. Stebelskiego, wydane w Krakowie 1877, przez W. Seredyńskiego, 85—86. Ibidem wiadomość, że w r. 1517 za Jana archimandryty, Aleksander Iwanowicz Chodkiewicz, marszałek nadworny i podskarbi litewski, nadał monasterowi ławryszewskiemu prawem wieczystem dobra Łyszczyce; tudzież że Porfiry Kulczycki był ostatnim opatem ławryszewskim; zostawszy bowiem biskupem pińskim, na synodzie bialskim w r. 1709 zrzekł się godności opactwa i zapewne dochodów za siebie i na przyszłość na rzecz monasteru ławryszewskiego. *A. Jelski.*

Ławryszki, wś wymieniona w XVIII w. jako należąca do klucza antonowskiego na Ukrainie.

Ławrze, folw., pow. wileński, 5 okr. adm., o 39 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk., z tego 3 prawosł., 8 katol. (1866).

Ławsk, wś i folw., pow. szczuczyński, gm. Mścichy, par. Wąsosz, o 5 w. na płd. zach. od Wąsosza, nad rz. wpadającą do Wissy. Posiada gorzelnię, młyn wodny, 48 dm. i 734 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 41 dm., 266 mk. Folw. Ł. z nomenklaturami Okop i Awissa rozległy mr. 2386: grunta orne i ogr. mr. 1145, łąk mr. 409, past. mr. 7, lasu mr. 770, nieuż. i place mr. 55, bud. mur. 13, z drzewa 13, płodozmian 7-polowy, gorzelnia, browar, dwa młyny wodne. Wś Ł. os. 80, z grun. mr. 698.

Ławski-gród 1.) zaśc. szlach. nad rz. Berezyną, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 35 w. od Oszmiany, 1 dm., 23 mk. katol. 2.) **Ł.**, okolica tamże, 36 w. od Oszmiany, 7 dm., 34 mk. katol. (1866).

Ławy 1.) wś, pow. warszawski, gm. i par. Zaborow. 2.) **Ł.**, kol. i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, par. Parzno, ma 33 dm., 257 mk. i 400 mr. ziemi włośc., a 10 mr. do osady karcz. 3.) **Ł.**, wś, u zbiegu rz. Nidzicy z Wisłą, pow. pińczowski, gm. i par. Bejsce. W 1827 r. 8 dm., 54 mk. 4.) **Ł.**, wś, pow. konstantynowski, gm. Czuchleby, par. r. l. Niemojki, r. gr. Chotycze, rozl. mr. 254, dm. 11, ludn. 200. W 1827 r. 19 dm., 99 mk. 5.) **Ł.**, wś nad rz. Drwęcą, pow. rypiński, gm. Osiek, par. Radziki, odl. o 17 w. od Rypina, ma 3 dm., 15 mk., 9 mr. gruntu. 6.) **Ł.**, folw., pow. rypiński, gm. Starorypin, par. Strzygi, odl. o 2 w. od Rypina, ma 1 dm., 28 mk. 7.) **Ł.**, wś i folw., pow. ostrołęcki, gm. i par. Rzekuń. W 1827 r. 10 dm., 70 mk.; obecnie ma 1639 mr. obszaru i 276 mk. Rozległość folw. wynosi mr. 1475: grunta orne i ogr. mr. 408, łąk mr. 100, lasu mr. 957, nieuż. i place mr. 10, bud. mur. 3, z drzewa 15, płodozmian 7-polowy. Wś Ł. os. 32, z grun. mr. 61; wś Gaworki os. 10, z grun. mr. 288.

Ławy, folw. pryw., pow. wilejski, o 55 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Ławy Drwęcy, niem. *Lawidrewenz*, os., pow. brodnicki, nad Drwęcą; 197 mr. obszaru, 6 bud., 3 dm., 17 katol. Par. Brodnica, szkoła Jajkowo, poczta Kurzętnik. *Ks. F.*

Ławże, wś, pow. rossieński, par. rossieńska.

Ławżedyszki, stacya na szosie warszawsko-petersburskiej, w pow. wiłkomierskim. Por. *Laużedyszki.*

Łaz..., por. *Łas...* i *Łazy.*

Łaz, ob. *Las.*

Łaz, wś, pow. przasnyski, gm. Zaręby, par. Chorzele, odl. o 31 w. od Przasnysza, leży śród błót, o 4 w. od granicy pruskiej, ma 31 dm., 311 mk., 919 mr. gruntu, 684 mr. nieuż. W 1827 r. wś rząd., 32 dm., 209 mk.

Łaz, część wsi Osław Biały, pow. nadwórniański.

Łaz, dwie wsie tego nazwiska na Łużycach. 1.) niem. *Lohsa*, wś serbska nad Szprewją, na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim. Kościół paraf. ewang. z nabożeństwem serbskiem. Szkoła element., st. dr. żel. Falkenberg-Kohlfurt. Serbów w r. 1840: 358, w r. 1860: 355, w r. 1880: 400. W szkole w r. 1883 szkolnych dzieci 236. Tutaj w latach 1835—1872 mieszkał jako pastor, znakomity serbsko-łużycki poeta Andrzej Sejler i tutaj w d. 11 paździer. 1872 r. życie zakończył. 2.) **Ł.**, niem. *Laasow*, wś w pow. kalawskim na dolnych Łużycach. Kościół paraf. ewang. i szkoła element. Pastor Krystyan Ludwik Zilich około r. 1830 zarzucił serbskie nabożeństwo. Dziś ludność jest zupełnie zniemczona; tylko w niektórych wsiach należących do parafij, w Husztaniu, Brodkajcach i Brjazem, w części mówią jeszcze po łużycku. *A. J. P.*

Łaza (?), ob. *Czarna struga.*

Łazanka al. *Łozanka*, pot., nastaje w obrębie Kobylnicy Ruskiej, w pow. cieszanowskim,

w płn. stronie, na granicy z gm. Łukawcem, u zach. stóp lesistego wzgórza Ladowej niwy (264 m.); płynie na płd. przez obszar Kobylnicy Ruskiej, zwłaszcza jej przysiołki Ciuban, Fedek, Nabet, Rotysko (al. Rutysko); następnie przechodzi na obszar Kobylnicy Wołoskiej, którą przerzyna w krętym biegu i wreszcie na obszarze gm. Młynów uchodzi do Szkła z lew. brzegu, przerznąwszy jeszcze raz obszar Kobylnicy Ruskiej, i to płd.-wschodni jej narożnik. Długość biegu niemal 10 kil. *Br. G.*

Łazany, wś, pow. wielicki, przy gościńcu z Podgórza do Gdowa; wś leży na wysokiej górze, 380 m. npm., w okolicy pagórkowatej. Gleba jest glinkowata a okolica urozmaicona małemi liściastemi gajami. Na szczycie wzgórza stoi paraf. kościół murowany z cegły i piaskowca z wysoką czworoboczną wieżą, z której się piękny widok roztacza na Karpaty i dolinę Wisły. Sam kościół jest założony w kształcie krzyża i pochodzi z XV w., jakkolwiek parafia jest dawniejszą, gdyż w aktach grodzkich w r. 1399 znajduje się nazwa Mikołaja, plebana z Łazan. W XIV w. były Ł. własnością Krezow (Dług. L. B. I, 255); w r. 1253 posiadał je Mikołaj Asrecki, który ją 1549 sprzedał Stanisłowowi Lubomirskiemu. W bocznej kaplicy zachowuje się prostopadle w ścianę wmurowany pomnik z piaskowca Stanisława i Jakuba Lubomirskich, z których pierwszy jest przedstawiony w pełnej zbroi z buławą w ręku, drugi w stroju kapłańskim. Na początku XIX w. był właścicielem tej wsi Chromy (Siarczyński, Słownik geogr. Galicyi. Rkp. Bibl. Ossol. L. 1824, str. 255) później jenerał Jan Kruszyński, teraz Jul. Brzeziński. Z 416 mk. rzym.-kat. przebywa 52 stale na obszarze więk. pos., wynoszącej 467 roli, 18 łąk i ogr., 17 pastw. i 47 mr. lasu; pos. mniej. 190 roli, 31 łąk i ogr. i 19 mr. past. Jest tu także szkoła ludowa 1-klas. Par. należy do dyec. tarn. dek. wielickiego, ma przyłączone wsie Sławkowice, Wolę Podłazańską, Jawczyce i Nizowice z ogólną liczbą ludności 1491 rzym.-kat. i 22 izrael. Ta wś graniczy na zach. z Dobranowicami, na płd. z Wolą Podłazańską, na wsch. z Jawczycami a na płn. z Darczycami. Rysunek kościoła i pomników i ich opis umieścił Tygodnik ilustr. w roczniku z 1869 r., str. 4. Na gruntach Łazan leżała karczma „Rzym", do której było przywiązane podanie o Twardowskim. *Mac.*

Łazarce, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 63 w. od Wilna, 12 dm., 690 mk., z tego 103 katol., 587 staroobr. Jest tu świątynia starobrzędowa (1866).

Łazarczyce, ob. *Kaniów*, t. III, 813.

Łazarewka, wś, pow. radomyski, par. prawosł. Brusiłów, na praw. brz. Zdwiża, o 4 w. poniżej Brusiłowa. Ma 1356 dzies. ziemi, 373 mk. Dziedzictwo Mogilnickich, Hołowińskich, Kozickich, Potockich, dawniej Czackich. We wsi stare zamczysko, na polach kurhany.

Łazarewszczyzna al. *Łucewicze*, zaśc. na płd. krańcu pow. ihumeńskiego, opodal granicy pow. mińskiego, przy gościńcu wiodącym z Siemionowicz do Prusinowa, w okr. polic. uździeńskim, parafii katol. uździeńskiej, ma osad 3, glebę dobrą. *A. Jelski.*

Łazarewszczyzna, dawne nazwisko chutoru Teofanii pod Chotowem, pow. kijowski.

Łazarowe, las w płd.-wsch. stronie Siedlisk, pow. jaworowski; od płn. i zach. opływa go pot. Chorośnica al. Nowy.

Łazarówka, *Lazarówka* (po rus. *Łazariwka*), 1.) wś w pow. buczackim, 26 kil. na płd. zach. zach. od Buczacza, 12 na płd. zach. od sądu powiat. w Monasterzyskach, 8 kil. na wsch. od urzędu poczt. w Uściu Zielonem. Na płn. zach. leży Zadorów, na płn. wsch. Korościatyn, na płd. Komarówka i Ladzkie, na zach. Niskołyzy. Wzdłuż granicy zach. płynie na małej przestrzeni Złota Lipa od płn. na płd. W zach. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie, we wsch. folwark i grupa domów Suchodół. Na granicy płn. wsch. wznosi się wzgórze Łazarówka do 369 m. Własn. więk. ma roli or. 190, łąk i ogr. 56, past. 179, lasu 327 mr.; własn. mniej. roli or. 511, łąk i ogr. 78, past. 34 mr. W r. 1880 było 561 mk. w gminie, 10 na obszarze dwors. (a mianowicie 3 w Ł., 7 w Suchodole) obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilkunastu rzym.-kat. Par rzym.-kat. w Uściu Zielonem, gr.-kat. w Zadorowie. We wsi jest cerkiew i szkoła 1-klas. niezorganizowana. 2.) **Ł.**, południowa część m. Halicza w pow. stanisławowskim. *Lu. Dz.*

Łazarówka, prawy dopływ Wiedrycza, prawego dopływu Dniepru.

Łazary, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Łazaryszki, wś, pow. wileński, 4 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 4 dm., 57 mk. kat. (1866).

Łazarz święty, niem. *Lazarus* (*Sanct*), osada pod Poznaniem, na gościńcu wrocławskim, blisko dworca kolei żel.; 11 dm., 213 mk.; 62 ewang., 151 katol.; 30 analf.

Łazarze, wś szlach. i włośc., pow. szczuczyński, gm. Bełda, par. Rajgród. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 115 mk.

Łazdany, ob. *Kołup.*

Łazdona, lewy dopływ Dubissy, uchodzi niedaleko Wysokiego Dworu za Czekiszkami, płynie szybko przez lasy. Przyjmuje Kruwondę.

Łazduniany 1.) wś, pow. rossieński, par. wojnucka. 2.) **Ł.**, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Łazduny, mko, pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 100 w. od Wilna, o 63 w. od Oszmiany, 456 mk., własność po części skarbu, po

części p. Weroniki Korwin Milewskiej. Miasteczko i dobra w r. 1817 własność Józefa Wołodkiewicza, później Samuela Łaniewskiego Wołka, od którego przeszło do Milewskiej. Ma kościół filialny par. subotnickiej, pod wez. śś. Szymona Judy i Anny, drewniany, fundowany 1744 r., odbudowany w 1852 przez Samuela Wołka; filia ma dusz 4336.

Łazdynie, wś, pow. władysławowski, gm. Syntowty, par. Łuksze, odl. 30 w. od Władysławowa, ma 2 dm., 34 mk.

Łazdyniszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Kopsodzie, par. Wisztyniec, odl. 30 w. od Władysławowa, ma 8 dm., 35 mk.

Łaże, uroczysko i os. nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. i par. Działoszyn, odl. od Wielunia w. 29. Ob. *Niwiska Górne*.

Łazek al. *Łazkie*, część Komarnik, pow. turczański.

Łazek, pot. górski, bierze początek w obr. gm. Komarnik, w pow. turczańskim, z pod góry Krokoszej (800 m.); płynie na płn. wsch. przez Kopczyn, grupę chat w Komarnikach, i zasiliwszy się licznemi strugami górskimi od lew. brzegu, wpada do Stryja po 3 kil. biegu.

Łazek 1.) szczycik lesisty, pod 49° 25' 30'' szer. g., a 40° 4' 8'' wsch. dłg. g. F., na granicy Myczkowiec i Bereźnicy niżniej, w pow. Lisko, przy ujściu Bereźnicy do Sanu. Wysyła ku płn. i płn. zachodowi połogie ramię wzgórzyste, kończące się nad wsią Zwierzyniem, a z trzech stron, od wsch., płn. i zach. otoczone Sanem. Wzniesienie 560 m. npm. 2.) **Ł.**, szczyt płn. pasma górskiego breńskiego w Beskidach szląskich, w obr. gm. Brenny, w pow. skoczowskim, odrywającego się od szczytu pogranicznego Klimczaka (1119 m.), na płn. zach., a tworzącego płn. wsch. ścianę doliny strumienia Brenicy. Wznoszą się w nim szczyty: Stołów (1035 m.), Błatny (917 m.), Cisowa Wielka (872 m.), Czubel (746 m.), Łazek (716 m.), wreszcie Rzybrzyczka (589 m.) już na obszarze Górek Wielkich. Płd.-zach. pochyłość tego pasa, należąca do obszaru wsi Brenny, pokryta lasami i polankami, zwie się Stołówką. Na śródleśnych polanach znajdują się liczne zabudowania, jak Bukowy groń, Cérhla, Stypońka, Stołówka, należące do Brenny. Wody z niego z jednej strony spływają do Brenicy, z drugiej do Jasienicy (al. Jasionka), dopływu Łobnicy, uchodzącej do Iłłowniey. 3.) **Ł.**, por. *Jastrzębik*. *Br. G.*

Łazewo ob. *Chabowo*.

Łazęki, wś i folw., pow. płoński, gm. Sielec, par. Kobylniki, odl. 18 w. od Płońska; mają 11 dm., 162 mk., 715 mr. gruntu i 20 mr. nieuż. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 736: grunta orne i ogr. mr. 535, łąk mr. 25, past. mr. 39, lasu mr. 122, nieuż. i place mr. 15, bud. z drzewa 19. Wś Ł. os. 28, z gruntem mr. 97. *Br. Ch.*

Łaziec, wś, os. karcz., nad rz. Kamieniczką, pow. częstochowski, gm. Rększowice, par. Konopiska, leży na prawo od drogi z Częstochowy do Koziegłów. Wś ma 24 dm., 128 mk., 545 mr. obszaru; os. karcz. rząd. 1 dm., 1 ½ mr.

Łazienki Królewskie, tak zwany pałac i park cesarski w Warszawie, przy ulicy Górnej. Miejsce to nosi nazwisko od łaźni, która tu od dawnych czasów istniała; jeszcze bowiem za książąt mazowieckich, gdzie teraz park rozciąga się, był zwierzyniec jazdowskiego zamku (Ujazdowa), przy nim dwór ze stajniami, oborami, łaźnią i sadzawką, tudzież ogród i sad z owoców swoich słynący. Gdy księstwo Mazowieckie wcielono do Korony, wś Jazdowo przyłączono do starostwa warszawskiego i puszczono w dzierżawę, lecz zamek i zwierzyniec na użytek dworu zostawał; królowie zaś polscy, przyjeżdżając do Warszawy, chętnie w nim mieszkali, a w zwierzyńcu polowali. W czasie, gdy królowa Bona, a następnie córka jej Anna Jagielonka, mieszkały w Jazdowie, tutejsze ogrody i zwierzyniec były w najświetniejszym stanie; takim go jeszcze oglądał kardynał Gaetano w r. 1596 do króla Zygmunta posłujący, a szczegółowy ich opis podał w r. 1643 Adam Jarzembski w znanem swem dziełku „o Warszawie". Lecz gdy za pierwszej wojny szwedzkiej zamek był złupiony i zniszczony, odtąd budowle, ogrody i zwierzyniec pustkami stały, a zaniedbane zupełnie poszły w ruinę, zwłaszcza iż główniejsze gmachy to na siedlisko urzędów krajowych, to na warsztaty menniczne przeistoczono. Wreszcie Jan Kazimierz w r. 1668 darował je w dzierżawę wieczystą Teodorowi Denhofowi, podkomorzemu koronnemu, który w r. 1674 prawa swoje do tej własności odstąpił Stanisławowi Lubomirskiemu, marszałkowi nadwornemu. Ten wyrobił sobie w r. 1683 uchwałę sejmową, na mocy której grunta jazdowskie, dotąd emfiteutycznie przez niego dzierżawione, zostały mu na dziedzictwo darowane. Co otrzymawszy, sprowadził z Włoch artystów, pałac pyszne modną strukturą (jak pisze Niesiecki) i wielkim nakładem wystawił, ogrody i zwierzyniec urządził, tudzież domki w nim śliczne wybudował, pomiędzy któremi na tem samem miejscu, gdzie teraźniejszy pałac wznosi się, łazienkę ozdobioną stiukiem, rzeźbą i obrazami wymurował. Były to pyszne na owe czasy budowle i pod względem sztuki odznaczające się, tak przynajmniej utrzymuje poeta włoski Jan Faggioli w r. 1690 z nuncyuszem Andrzejem Publicola Santa Croce w Polsce bawiący, który w dzienniku swej podróży unosi się nad okazałością pałacu, najpiękniejszego wtedy w Warszawie, i powiada, że go stawiał jeden

z uczniów Michała Anioła, tak bowiem wytworny był styl gmachu i do gustu tego wielkiego mistrza zbliżony; miał śliczne i bogate wewnątrz ozdoby, malowidła, obrazy złotnicze i marmurowe ozdoby, Również chwali Włoch ogrody i domki odosobnione w zwierzyńcu; o łazience zaś pisze, iż wspaniale i po królewsku była wystawiona. August II, znawca i miłośnik sztuk pięknych, upodobawszy sobie to miejsce, zadzierżawił cały Jazdów z przyległościami, łazienką i zwierzyńcem od Teodora Lubomirskiego, starosty spiskiego, w r. 1720, a zająwszy się upiększeniem tych ostatnich, łazienkę jeszcze wspanialej wewnątrz ozdobił, wokoło zaś kazał kopać kanał od Wisły dla sprowadzenia doń wody, z takim pośpiechem, iż nad przywiedzeniem do skutku tego zamysłu dziennie pracowało po 300 ludzi; zwierzyniec, wtedy znowu obficie w zwierzęta opatrzony, często zwabiał monarchę na wielkie polowania, które on tutaj wyprawiał, godząc w napędzaną zwierzynę z wielkiej i okazałej chińskiej altany z ciosu wystawionej, która jeszcze do r. 1817 na tem miejscu istniała, gdzie się teraz znajduje okrągły plac przeznaczony do stawania powozów w alejach. Syn jego August III mniej był dbałym o Łazienki, miejsce to zatem znowu opustoszało i upadło, ogród zaś i park służył tylko za pastwisko dla hodowanych tam zwierząt, a jeden z łowczych królewskich, nazwiskiem Montresor, dla przyjeżdżających gości utrzymywał w niem gospodę. Zresztą był to las bagnisty, wysadzany olchami, a kanały i sadzawki w stanie zaniedbanym; w samej jednak budowli Łazienek, wyprawiano niekiedy wspaniałe wieczory latem, przez owoczesną gazetę opisywane i wychwalane. Publiczność bowiem warszawska lubiła to miejsce oddawna, a panowie wyprawiali bankiety, palili ognie sztuczne i lasek mnogiem światłem oświecali, co było tak we zwyczaju, że najmodniejsze bale w Łazienkach ujazdowskich odbywać się musiały. Gdy przy końcu panowania Augusta III, rodzina Lubomirskich na przyszłe wybory wpływać zaczęła, Stanisław Poniatowski, jeszcze jako stolnik w. ks. litew., przed samą prawie elekcyą nabył od niej w r. 1764 cały Ujazdów z przyległościami i parkiem Łazienki za sumę 1,100,000 złp. Po wstąpieniu na tron, król zamierzał najprzód przebudować zamek ujazdowski, lecz wkrótce, zaniechawszy, powziął myśl przerobienia Łazienek na letni pałac, zwierzyniec zaś na park okazały. Jakoż będąc wielkim miłośnikiem budownictwa, żywo się tem zajął i podług planu nadwornego swego budowniczego Dominika Merlini, na początku 1767 r. już zaczęto około tego roboty. Lecz rzecz nie była łatwa, gdyż okazała się potrzeba oczyszczenia powietrza, zarażonego wyziewami z sadzawek stojących, przez sprowadzenie świeżej wody do zapleśniałych kanałów. Na zaradzenie tej niedogodności, król wielkie sumy napróżno wyłożył, aż dopiero, gdy po kilkunastoletnich próbach skierowano do parku strumień z pod Rakowca, miejsce stało się przyjemnem i zdrowem. W tym celu wyrąbano wszystkie stare spruchniałe olchy, a zastąpiono je rozmaitego rodzaju drzewem liściowem i iglastem, z których klomby i aleje uformowały się. Zrobiono wszelkiego rodzaju przechadzki i nowe stawy i sadzawki, popodnoszono miejsca i aleje wilgotne, wycięto nowe widoki wychodzące na przyległe okolice. Jednocześnie zajęto się i pałacem, stary gmach Łazienek został na miejscu, tylko go naprawiono, nowe skrzydła dobudowano i na mieszkanie przerobiono, a dopiero w r. 1784 latem dano pałacowi nową wystawę z ciosu z korynckiemi słupami, następnie zaś i dalsze boki budowli ozdobione zostały, wystawiono także lub przerobiono mniejsze budynki dla rodziny królewskiej i osób ze dworu, co wszystko ukończone było w r. 1788. Właściwie więc pałac Łazienki nie jest wcale nową budowlą, chociaż przez cały ciąg swego panowania bawił się nim Stanisław August, ciągle go przerabiając, upiększał i dodawał. Niemal wszyscy znakomici owocześni artyści, w kraju i za granicą, budowniczowie, malarze, rzeźbiarze składali się na ozdobę upodobanego od króla mieszkania, który, ozdabiając go rozmaitemi w swoim guście przedmiotami, zostawił w nim cechę swoich myśli i obraz prywatnego życia. Po śmierci tego monarchy, Łazienki, jako osobista jego własność, w r. 1798 prawem spadku przeszły na synowca ks. Józefa Poniatowskiego, a po zgonie tegoż w r. 1813 na siostrę Teresę Tyszkiewiczową, która w r. 1817 sprzedała całą tę majętność ze wszystkiemi sprzętami Aleksandrowi I, cesarzowi wszech Rossyi, za sumę 1,080,000 złp. Odtąd pałac i park, zostawszy własnością najjaśniejszych cesarzów rossyjskich, doprowadzony do wzorowej świetności ze ścisłem zachowaniem poprzedniego jego stanu, służył za pomieszkanie w czasie ich pobytu w Warszawie, a chociaż w r. 1858 uszkodzony był przez wynikły pożar skutkiem którego zgorzał dach i części sufitów, wkrótce jednak wyrestaurowany, przywrócony został do pierwotnego stanu. Pałac łazienkowski jest to budowa czworoboczna z dwoma skrzydłami z ukrytym za wkoło idącą kamienną balustradą dachem, na którym w pośrodku wznosi się belweder, ozdobiony posągami z ciosu, przedstawiającemi cztery pory roku i cztery części świata. Cały gmach ma 128 stóp długości i składa się z dołu i piętra. Do wnętrza wchodzi się przez otwarty przedsionek o czterech korynckich słupach przez całą wysokość budowli. Na suficie przedsionka są trzy medaliony,

w środkowym mieści się cyfra króla Stanisława Augusta, w jednym bocznym napis (Anno) roku, a w drugim rzymskiemi liczbami 1784; nad głównemi zaś drzwiami w owalnym medalionie napis łaciński: Haec domus odit, amat, fundit, commendat et optat; tristitias, pacem, balnea, rura, probos. W czem autor chciał wyrazić, że dom ten nienawidzi smutku, lubi pokój, użycza kąpieli, życie wiejskie zaleca i pragnie mieścić w sobie poczciwych tylko ludzi. Wewnątrz znajdująca się na dole sień, jest pozostałością z dawnej Lubomirskiego budowli, jak o tem przekonywa cyfra S. L. (Stanisław Lubomirski), odpowiadająca cyfrze królewskiej naprzemian; dalej idzie okrągły przysionek, latarnią z góry oświecony, mający w niszach posągi w całej figurze 4-ch królów polskich: Kazimierza Wielkiego dłuta Jakóba Monaldi, Zygmunta I Le Bruna, Stefana Batorego trzymającego w ręku tablicę z napisem poświęconym pochwale rycerza Pękosławskiego i Jana III dłuta Franciszka Pincka. Pod banią w około idzie wielkiemi bronzowemi głoskami łaciński napis: Utile mundo editi in exemplum, myśl wyjęta z Farsali Lukana. Stąd przechodzi się do przedpokoju fajansowemi kaflami wykładanego, z pięknym na plafonie obrazem Bacciarellego, i do łazienki; oba te pokoje z czasów pierwotnej Lubomirskiego budowli pozostały, służyły im za łazienkę; ściany mają przyozdobione wypukłą rzeźbą z gipsu, przedstawiają nimfy i satyrów igrających śród zarośli i trzcin wodnych. Poczem przechodzi się do pięknej sali balowej, stiukiem wyłożonej i arabeskami alfresco malowanemi ozdobionej, która ma widok z jednej strony na wodę, z drugiej na taras przedpałacowy. W obudwóch jej końcach pomiędzy oknami stoją kominy z białego marmuru, których wieka podpierają, u jednego dwa posągi wyobrażające Midasa i Marciasa, a drugiego Centaur i Cerber. Na pierwszym umieszczony jest Apollo, kopia sławnego Appolina Belwederskiego, wykonana w Rzymie w r. 1790 przez Antoniego d'Este Wenecyanina. Na drugim kopia Herkulesa Farnezyjskiego, dzieło rzeźbiarza Angelini. Dalszy pokój, zwany gabinet zielony, od barwy ścian, zawieszony jest portretami kobiet odznaczających się wdziękami za czasów Stanisława Augusta. Sale galeryi obrazów okryto są obrazami, pomiędzy któremi wiele jest arcydzieł mistrzów włoskich, holenderskich, hiszpańskich, niemieckich i francuskich. Są tam także szacowne wyroby z marmuru, popiersia, stoły mozajkowe, porcelanowe i marmurowe, pyszne kominki, kandelabry i t. p. Wspaniała sala Salomona, cała w malowidłach z życia tego mędrca monarchy, pędzla Bacciarellego; tegoż są w innych pokojach piękne plafony i wiele ogromnego rozmiaru obrazów. Podobneż wytworne przedmioty sztuki mieszczą się i na piętrze. Z sali balowej dolnej, szklane przejście prowadzi do przebudowanej w r. 1846 podług planu Gołońskiego kaplicy prawosławnej przybocznej, pod wezw. ś. Aleksandra Newskiego. Sciany jej są marmuryzowane i złoconą rzeźbą przyozdobione, ołtarz zaś wielki i obrazy malowane przez słynniejszych akademików petersburskich. Od strony parku kamienny taras i schody na wodę prowadzące, przyozdobione są dwoma lwami z ciosu i dwoma kopiami posągów Gladyatorów. Stąd piękny otwiera się widok na staw, w około bujnemi otoczony drzewami, który zakończa kamienny arkadowy most, a na nim wznosi się posąg z ciosu Jana III Sobieskiego, na koniu, w rzymskim stroju, tratującego dwóch turków, wykonany w r. 1788 przez Pincka. Od strony głównego wnijścia do pałacu jest obszerny taras, z 3-ch stron wodą i kanałami oblany, z resztą parku mostami połączony, na nim zaś blisko brzegu umieszczony wodotrysk średniej wielkości, z wybornego źródła wody z pod Rakowca prowadzony. Za tym jest kompas z marmuru białego z napisem łacińskim i rokiem 1786. Na tarasie, w porze letniej drzewami cytrynowemi i pomarańczowemi otoczonym, po obu stronach kompasu są dwie statuy naturalnej wielkości, przedstawiające: jedna syna Merkurego odpychającego Salmacys, drugi Satyra podtrzymującego Bachantkę, a nad samym brzegiem sadzawki dwie leżące statuy wyobrażające rzekę Wisłę i Bug. Blisko pałacu umieszczony jest z jednej strony Faun podług antyku z Villa Borghese wykonany, i Bachantka z małym amorkiem, oraz dwa wielkie wazony z karary ozdobione każdy dwiema syrenami. Na stawie od przodu jest wysepka, a na niej śród sztucznych rozwalin, mających wyobrażać ruiny Palmiry, urządzony teatr letni. Na przyległym jej brzegu wznosi się amfiteatr na 1500 widzów, ozdobiony u góry 16 z ciosu figurami w postawie siedzącej, przedstawiającemi celniejszych mistrzów dramatycznych na świecie, dłuta Tomasza Rhigiego. W różnych stronach lasku domki i pałacyki, pozostałe z dawnych czasów, dotąd stoją w całości; takiemi są pomiędzy innymi obok oficyn kuchennych, Myślewice, mały pałacyk o parterze i dwóch piętrach, upodobane mieszkanie ks. Józefa Poniatowskiego, zaś przy ogrodzie botanicznym tak zwany Domek biały, w którym mieszkał król Stanisław August, zanim pałac główny ukończono. Później za czasów pruskich zajmował go latem Ludwik XVIII, król francuski, kiedy przebywał w Warszawie. (*Enc. Orgelb.*).

Łazienki Niemirowskie, ob. *Niemirów.*

Łazienniki, ob. *Ładzienniki.*

Łazin, z przyległ. *Łazinek*, wś i folw. nad rz.

Moszczenicą, pow. łowicki, gm. Bielawy, par. Oszkowice (Łaski, Lib. ben. II, 422), odl. 27 w. od Łowicza, 10 w. od Pniewa. Mają 25 dm., 334 mk. i 1184 mr. obszaru (w tem 76 mr. nieużytków); włośc. 184 mr. (100 mr. pastwisk i 8 nieuż.). W 1827 r. było tu 18 dm., 185 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. Wielki i Mały składają się z folw.: Ł. i Łazinek, wsi Ł.-Łazinek i Budy, rozległość wynosi mr. 1220; folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 423, łąk mr. 76, past. mr. 94, wody mr. 3. nieuż. i place mr. 23, razem mr. 660, bud. 9, z drzewa 4, płodozmian 11-polowy; folw. Łazinek grunta orne i ogr. mr. 277, łąk mr. 80, past. mr. 31, wody mr. 2, lasu mr. 128, zarośli mr. 36, nieuż i place mr. 43, razem mr. 560, bud. mur. 3, z drzewa 5. Pokłady torfu. Wś Ł.-Łazinek os. 15, z grun. mr. 184; wś Budy os. 5, z grun. mr. 42.

Łazin, wś, pow. bydgoski, ob. *Łażyn*.

Łazińska kolonia, kol., pow. słupecki, gm. i par. Trąbczyn, odległa od Słupcy w. 19; dm. 105, mk. 820. Ludność, niemiecka po części, wyznania ewang., należy do par. Żychlin. Por. *Łazy*.

Łaziński potok, pot. podgórski, szląski, wypływa w Beskidach szląskich z pod góry Rzybrzyczki (589 m.), na granicy Górek Wielkich z Brenną, w pow. skoczowskim; wkrótce dostaje się na obszar wsi Grodźca, płynąc lasem u wsch. stóp wzgórza Górki (474 m.), poczem na przestrzeni 3750 m. tworzy granicę między Grodźcem i Bielowickiem (od zach.), a Jasienicą (al. Heinzendorf) i Łazami (od wsch.). Następnie przerzyna obszar wsi Wieszczontu (Wieszczont), gdzie na płn. jej granicy zwraca się na zach. Przepłynąwszy obszar Rostropie, uchodzi do Iłownicy z prawego brzegu. Długość biegu 11 kil. *Br. G.*

Łaziska, wś i folw., pow. nowomiński, gm. i par. Jakubów. Istniała już w XV w. (ob. *Jakubów*). Dobra Ł. przed r. 1841 były własnością jenerała Aleksandra Rożnieckiego, obejmowały przestrzeń 6385 mr. W r. 1841 na licytacyi drogą przymusowego wywłaszczenia nabyła je Aniela z hr. Jezierskich hrabina del Campo Scipio za cenę 36,525 rs. Skutkiem wydzierżawienia gruntów kolonistom wieczystoczynszowym, powstały wsie: Ludwinów (na polach Gęsianka), Aleksandrów, Budy Kumińskie, Budy Przytockie (czasowo nazywane Gabryelowem), Moczydła, Maryanka, Góry; następnie na zasadzie ukazów 19 lutego 1864 r. uwłaszczone. Do Łazisk należały cztery wsie wyrobne: Łaziska, Rembiska, Rządza (dawniej Budy Rządzińskie) i Przytoka. Oprócz tego na gruntach leśnych, w r. 1839 oddanych pod hutę szklaną (Na szczytniku), powstała wieś czynszowa Szczytnik, następnie uwłaszczona; razem wraz z dodatkami zapewnionemi przez urzędy włościańskie mr. 3823. Nadto różnemi czasy odjęto od głównych dóbr, bądź drogą sprzedaży, bądź czynszu wieczystego (dziś zamienionego na własność dziedziczną) następujące realności: folw. Przytoka; kolonie wieczystoczynszowe: Moczydła, Olechowizna; osady młynarskie: Krupowizna i Jeżakowizna (dawniej Hryniewizna); osada karcz. Budy Przytockie, osada bez nazwiska, dziś Podwitkowizna, i właścicielom cząstkowym sprzedano mr. 208. Razem gruntów niepodchodzących pod ukaz odseparowano mr. 1175. Obecnie dobra Ł. w zredukowanym rozmiarze zajmują 1387 mr., wś włośc. zaś osad 38, gruntów 223 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z nomenklaturami: Jeaki i Olechów i wsiami niżej wymienionemi) rozległe mr. 1277: grunta orne i ogr. mr. 445, łąk mr. 138, past. mr. 5, lasu mr. 622, nieuż. i place mr. 61, nadto w osadach wieczystoczynszowych młynarskich i innych mr. 267; bud. mur. 3, z drzewa 17. Wś Ł. os. 38, z grun. mr. 223; wś Moczydła os. 21, z grun. mr. 274; wś Przytoka os. 19, z grun. mr. 66; wś Gabryelów al. Budy Przytockie os. 30, z grun. mr. 318; wś Rządza os. 17, z grun. mr. 263; wś Rembiska os. 4, z grun. mr. 34; wś Ludwinów os. 28, z grun. mr. 430; wś Maryanka os. 11, z grun. mr. 125; wś Aleksandrów os. 35, z grun. mr. 467; wś Szczytnik os. 18, z grun. mr. 276; wś Góry os. 32, z grun. mr. 474; wś Budy Kumieńskie os. 11, z grun. mr. 189. *Al. Świętochowski.*

Łaziska 1.) wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów. Należała do dóbr Iłów (ob.) 2.) Ł., wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Trębki (ob.); 5 dm., 46 mk., 9 mr. ziemi. 3.) Ł., wś, pow. gostyński, gm. Słubice, par. (?). Ma 7 dm., 78 mk., 148 mr. obszaru. 4.) Ł., wś, pow. kolski, gm. Sompolno, par. Mąkolno, odl. od Koła w. 17; dm. 5, mk. 43. W 1827 r. 7 dm., 80 mk. 5.) Ł., wś włośc., pow. łaski, gm. i par. Dłutów (ob.); ma 16 dm., 123 mk., 297 mr. ziemi. 6.) Ł., os. leśna nad rz. Kamieniczką, pow. częstochowski, gm. Rększowice, par. Konopiska. Są to osady śród lasów rządowych, przyległych wsi Łaziec. Są tu 2 dm., 11 mk., 5070 mr. obszaru, w tem tylko 35 mr. ornej ziemi. 7.) Ł., wś i folw., pow. radomski, gm. Wolanów, par. Mniszek, odl. 18 w. od Radomia. Mają 27 dm., 229 mk., 1215 mr. ziemi dworskiej i 492 mr. ziemi włościańskiej. W 1827 r. było tu 28 dm., 232 mk. W 1825 r. założono hutę żelazną wraz z drutarnią, które dostarczają po 300 cent. żelaza i tyleż drutu. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. z attynencyą Nowy Młyn (wsiami: Ł. i Chałupki) rozległy mr. 1278: wś Ł. os. 14, z grun. mr. 489; wś Chałupki os. 9, z grun. mr. 55. 8.) Ł., wś i folw., pow. iłżecki, gm Łaziska, par. Wielgie, odl. 19 w. od Iłży, ma

44 dm., 311 mk., 987 mr. ziemi dwors. i 879 mr. ziemi włośc. W 1827 r. 30 dm., 207 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 757: grunta orne i ogr. mr. 227, łąk mr. 49, past. mr. 35, lasu mr. 454, nieuż. i place mr. 11, bud. z drzewa 9. Folw. ten w r. 1879 oddzielony został od dóbr Bąkowa Solecka. Gm. Ł. z urzędem w Czerwonej ma 2350 mk. i 8627 mr. obszaru, w tem ziemi dwors. 3779 mr., dm. 354; sąd gm. okr. III os. Kazanów, st. p. Iłża; zakłady przemysłowe: młyn parowy, gorzelnia, browar, 2 smolarnie i młyn wodny. W skład gm. wchodzą: Antonów, Bąkowa, Bieliny, Borowice, Czerwona, Edwardów, Karczówka, Kunegundów, Łaziska, Maryanki, Maryanów, Mucha, Nowa-Huta, Nowodwór, Podgórze, Przyrwa, Rozdroże i Wielgie. 9.) **Ł.-*Grocholickie***, wś i folw.; ***Ł.-Szczegielskie***, folw., **Ł.-*Wólka***, wś włośc., pow. sandomierski, gm. Wiśniowa, par. Bogorya. Ł.-Grocholickie mają 14 dm., 110 mk., 140 mr. ziemi dwors. i 74 mr. włośc. Ł.-Szczeglickie 109 mr. dwors. i 4 włośc., 4 dm., 12 mk. Ł.-Wólka 9 dm., 95 mk., 96 mr. Ob. *Grocholice*. 10.) **Ł.**, wś, pow. kielecki, gm. i par. Piekoszów. 11.) **Ł.**, cegielnia należąca do wsi Chlewice, pow. włoszczowski, przy szosie myszkowsko-jędrzejowskiej, ma 8 mk. Wyrabia się tu rocznie (1880 r.) 50000 sztuk cegły, wartości 500 rsr. 12.) **Ł.**, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Kamień, par. Piotrowin. W 1827 r. 20 dm., 190 mk. Jest tu gorzelnia, która w 1879/80 wyprodukowała za 137,088 rsr. W XV w. należała do par. Opole (Dług. I, 546). Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Średnie, wsi: Ł. i Koszarów, od rz. Wisły w. 7; rozległość wynosi mr. 3680: folw. Łaziska grunta orne i ogr. mr. 714, łąk mr. 223, past. mr. 130, lasu mr. 1785, nieuż. i place mr. 93, razem mr. 2945, bud. mur. 7, z drzewa 9, płodozmian 12-polowy; folw. Średnie: grunta orne i ogr. mr. 705, nieuż. i place mr. 30, bud. mur. 3, z drzewa 14, płodozmian 12-polowy. Cegielnia. Wś Ł. osad 30, z grun. mr. 225; wś Koszarów os. 7, z grun. mr. 98. 13.) **Ł.**, wś i dobra, pow. zamojski, gm. i par. katol. i prawosł. Skierbieszów, leżą o 13 w. na płn.-wsch. od Zamościa, między lasami, o 32¼ w. od Krasnegostawu, o 47½ w. od Hrubieszowa, o 44 w. od Tomaszowa i 7 w. od gminy. Niegdyś Ł. stanowiły punkt graniczny półn.-zach. kąta wdztwa bełskiego; obecnie posiadają szkółkę począt. 1-kl. ogólną, młyn wodny o 1 kamieniu. Dobra Ł. składają się z folw. Ł., Sławęcin i Suchodębie, tudzież młyna, rozległość których wynosi 1460 mr. t. j. ziemi ornej urodzajnej przeważnie żytniej 461 mr., łąk 92 mr. i lasu wraz z past. 907 mr.; liczą 7 dm. Własność niegdyś Skawińskich, dziś Świdzińskiego. Obszar rozl. włośc. wynosi 259 mr. na 31 osad. Ludności katol. 120, prawosł. 154, żyd. 3, razem 277 mk. Istniała tu cerkiew b. unicka niewiadomej erekcyi. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami: Ł., Sławęcin i Suchodębie) rozległy mr. 1524: grunta orne i ogr. mr. 669, łąk mr. 142, past. mr. 74, lasu mr. 609, nieuż. i place mr. 30, bud. mur. 6, z drzewa 21; są dwa młyny wodne; rzeczka bez nazwy przepływa, formując dwa stawy. Wś Ł. os. 29, z grun. mr. 262; wś Sławęcin os. 9, z grun. mr. 130; wś Suchodębie os. 7, z grun. mr. 155.

Łaziska 1.) dawna nazwa wsi Myślca, pow. sądecki. 2.) **Ł.**, przys. Grębowa, pow. tarnobrzeski.

Łaziska 1.) niem. *Laziska* lub *Johanniegrün*, wś, pow. mogilnicki, 6 dm., 64 mk., 47 ew., 17 katol., 27 analf. St. poczt. i tel. w Rogowie o 4 kil.. st. kol. żel. Mogilno o 25 kil. 2.) **Ł.**, niem. *Neuhausen*, wś, pow. wągrowiecki, 33 dm., 257 mk., 35 ew., 222 katol., 69 analf. Poczta i tel. w Wągrówcu (Wongrowitz) o 5 kil.; gośc. na miejscu, st. kol. żel. Rogoźno o 17 kil., Gniezno o 35 kil. Wykopano przedmioty brązowe pod wsią. 3.) **Ł.**, niem. *Neuhausen*, królewszczyzna, tamże, 1803 mr. rozl., 9 dm., 159 mk., 28 ewang., 131 katol., 78 analf. 4.) **Ł.**, leśnictwo, pow. inowrocławski, 1 dm., 6 mk. należy do nadleśnictwa: Wodzek Wielki. *M. St.*

Łaziska 1.) niem. *Lazisk*, wś i folw., pow. rybnicki, o 2.75 mil od Rybnika, w dolinie Olzy i nad Wodzisławką; 57 bud., 64 dm., 613 mk. Wś ma 626 mr. roli, kościół fil. do Godowa (dawniej do Lutyni Niemieckiej), szkołę, dwa młyny. Folw. do dóbr Wodzisław należący ma 1790 mr. rozl. Knie wymienia w Ł. folw. *Neuhof* al. *Teichhof* al. *Olszynica* 2.) **Ł.**, niem. *Lazisk*, wś, pow. wielkostrzelecki, o 1.45 mil od W. Strzelc, pośród lasów; 85 bud., 70 dm., 683 mk., 65 osad, 1350 mr. ziemi, piękne łąki nad wodą jemielnicką, młyn wodny, szkoła; huta do wyrobu drutów i gwoździ, dawniejszy tartak. R. 1323 książę opolski darował Ł. klasztorowi jemielnickiemu; później zniszczyli Ł. husyci, a od 1580 należały one do klucza wielkostrzeleckiego. 3.) **Ł.** a) *Górne*, niem. *Ober-L.*, wś i domin., pow. pszczyński, o 5 kil. od Mikołowa, przy drodze z Mikołowa do Orzesza i Żaru; 119 bud., 104 dm., 1201 mk. Do dom. należą tu dwie kopalnie węgla: Augustenfreude i Brade, oraz os. leśna; do wsi 77 osad, 2248 mr. ziemi, bogatej w rudę żelazną i węgiel; szkoła. b) *Dolne*, niem. *Nieder-L.*, wś bliżej Mikołowa położona, 47 bud., 55 dm., 620 mk. Do dom. należy tu zaniechana od r. 1845 kopalnia węgla Heinrichsglück i 8 mr. ziemi; do wsi 37 osad, 1668 mr. ziemi. c) *Średnie*, niem. *Mittel-L.*, przy drodze z Mikołowa do Orzesza; o 5 kil. od Mikołowa;

69 bud., 58 dm., 596 mk. Dobra mają tu 1202 mr. ziemi, młyn, wapieniołomy, 5 kopalni węgla: Martha-Valesca, Herzogin-Auguste, Gottmituna, Trautscholtsegen i Bonaparte. Wś 38 osad, 858 mr. ziemi, szkołę. *F. S.*

Łaziska, szczyt w Tatrach niżnich czyli liptowskich, w północnym ich dziale, w obr. Łupczy niemieckiej, pod 37° 5' 10" wsch. dłg. g. F., a 49° 2' 8" płn. sz. g., na prawym brzegu Łupczanki, dopływu Wagu, w paśmie Magórą łupczańską zwanem. Wznosi się 871 m. npm. Ob. *Magóra łupczańska.* *Br. G.*

Łazisko, wś i folw. nad rz. Bieliną, pow. brzeziński, gm. Łazisko, par. Chorzęcin (Łaski, Lib. ben. I, 631; II, 179). Leży na prawo od drogi bitej z Ujazdu do Inowłodza, 36 dm., 274 mk. i 572 mr. ziemi włośc. Folw. Ł. nad rz. Wolborką ma 359 mr. i należy do dóbr Ujazd. W 1827 r. było tu 25 dm., 159 mk. Jest tu kopalnia rudy, której pokład rozciąga się od Tomaszowa aż do Łaziska blisko na milę. Dostarcza rudy ilastej, nieco fosforycznej w wielkiej obfitości. Odbudowaną jest przez zgłębianie szybów u spodu chodnikami łączonych i wycinaniem filarów. Rocznie dostarcza do 9000 kibli rudy 25° dla wielkiego pieca w Tomaszowie i zatrudnia 40 ludzi. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. IV w osadzie Ujazd, st. poczt. i st. kol. żel. warsz.-wied. Rokiciny, posiada 21504 mr. obszaru i 6972 mk. W gminie są: 1 szkoła początk., urząd gminny w os. Ujazd, fabryka żelaza z wielkim piecem (os. Gustek), piec wapienny (Piekło), trzy cegielnie, dwie fabryki sukna i kortów, 1 folusz, bibularnia (Komorów), 2 gorzelnie, 1 browar, 1 młyn amerykański, 7 młynów wodnych, 2 wiatraki. *Br. Ch.*

Łazisko-Kępa, os. włośc. nad rz. Pilicą, pow. brzeziński, gm. Łazisko, par. Chorzęcin; ma 2 dm., 14 mk., 28 mr.

Łazisko, las w zach. stronie Mistkowic, pow. samborski.

Łazisko 1.) niem. *Lazisken*, wś, pow. sycowski, par. Goszyce, z folw. Będzin i tartakiem Grabeck al. Punizów. 2.) Ł., folw. do dóbr Quosnitz, pow. oławski. *F. S.*

Łazistie, por. *Diumbir.*

Łaziuki, ob. *Usowo.*

Łazk, dwie wsie tego nazwiska. 1.) niem. *Laske*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. kamjeneckim. W r. 1875 dm. 15, mk. 70, w tem Serbów 68. 2.) Ł., niem. *Looske*, wieś w zniemczonej części dolnych Łużyc.

Łazki, część Cisowej, pow. przemyski.

Łaźki, wś, pow. zieńkowski gub. połtawskiej.

Łazkie, ob. *Łazek.*

Łaźnia 1.) wś, pow. sochaczewski, gm. Młodzieszyn, par. Kamion. W 1827 r. 7 dm., 67 mk. 2.) Ł., pow. miechowski, gm. i par. Wawrzeńczyce.

Łaźnia Skała, mylnie *Lasna Skała*, jak czytamy na Spec. mapie mon. austr. węg., Z. 8, Col. 23, szczyt we wschodniej połaci pasma górskiego Pienin, wznoszący się pod 49° 24' 20" płn. sz. g., a 38° 9' 45" wsch. dłg. g. F., na granicy Galicyi i Węgier (Śpiża), a gmin Szczawnicy wyżnniej (Galicya) i Leśnicy (Śpiż); dochodzi wys. 772 m. npm. Na północny wschód wznosi się Jarmuta (773 m.). Ob. *Jarmuta.* *Br. G.*

Łaźnica, niem. *Ladziza*, wś, pow. mielicki, nad rz. Schaetzke (?), par. Powidzko.

Łaźnie wojskowe, ob. *Szkło.*

Łaźniew, wieś, powiat błoński, gmina Radzików, par. Rokitno. W 1827 r. 10 dm., 103 mk., obecnie 240 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł., od Brwinowa w. 6, rozl. mr. 490; grunta orne i ogr. mr. 459, łąk mr. 8, pastw. mr. 3, nieuż. i place mr. 20, bud. mur. 4, z drzewa 10; płodozmian 11-polowy. Wś Ł. osad 17, z grun. mr. 153. *Br. Ch.*

Łaźnik, pot., wpada z lewej strony do pot. Krzywicy (ob.).

Łaźniki, wś, pow. łowicki, gm. Bąków, par. Zduny (Łaski, Lib. ben. II, 505); odl. od Łowicza w. 18, od Zdun w. 6. W 1879 r. mk. kat. 517, dm. 73 włośc. Szkoła elementarna i 1681 mr. obszaru, w tem 381 mr. pastw. i 38 mr. nieuż. Płynie obok rz. Przysowa. W 1827 r. Ł. wś rząd. 66 dm., 424 mk. W 1358 roku król Kazimierz Wielki, będąc źle poinformowany, jakoby wś Łaźniki, Bąków i inne, w ziemi łowickiej położone, stanowiły część królewszczyzny, kazał takowe administrować na rzecz swoją. Dowiedziawszy się jednak, że go źle objaśniano, albowiem te wsie od niepamiętnych czasów stanowiły własność arcybisk. gnieźn., sam dobrowolnie, nie czekając na restytucyą, przywilejem wydanym w Lublinie d. 7 czerw. 1358 r. wspomnione wsie arcybiskupowi powrócił. *Ocz.*

Łaźniki 1.) wś nad rz. Wilenką, pow. wileński, 6 okr. adm., o 4 w. od Wilna, 1 dm., 30 mk., z tego 6 prawosł., 21 katol., 3 żydów. 2.) Ł., wś gm. mickuńskiej, pow. wileński, 6 okr. adm., o 11 w. od Wilna, 9 dm., 107 mk. katol. (1866).

Łaźniszcze al. *Łaźnicze*, mała osada w pow. mozyrskim, nad rzeczką Łaśną, dopływem lewym Uborci, w obrębie gm. bujniewickiej; miejscowość całkiem odludna, lesista i nizinna. *Al. Jel.*

Łazno, ob. *Łaśna.*

Łazno al. *Łaźno*, niem. *Hasznen*; wedle Kętrz. miejscowość w pow. margrabowskim, której nie ma w spisie urzędowym.

Łaznów, wś, folw., os. karcz. i os. prob., pow. brzeziński, gm. i par. Łaznów (Kod. dypl.

pol. II, 577 i Łaski, Lib. ben. II, 95, 181, 232). Leży na południe od wsi Rokiciny, a na wschód od linii dr. żel. warsz.-wied., przy drodze bitej z Brzezin do Będkowa. Posiada kościół par. drewniany, urząd gminny i szkołę. W 1827 r. była to wś rząd., miała 74 dm., 505 mk.; obecnie wś ma 88 dm., 758 mk., 1280 mr.; folw. zaś, majorat M. Brujewicza, 9 dm., 162 mk. i 2007 mr. (1037 ornej ziemi). Os. prob. 2 dm., 19 mk., 6 mr.; os. karcz. i nie osiedlona ziemia należące do majoratu mają 2 dm., 4 mk., 109 mr. (17 ornej). Kościół tutejszy wraz z parafią założony został w 1431 r. przez ks. Jana Szafrańczyka, bisk. kujawskiego; obecny z 1730 r. Par. Ł. dek. brzeziński: 3746 dusz. Leśnictwo rządowe Ł. Podług wiadomości Tow. Kred. Ziems. z r. 1854 rozległość dominium Ł. wynosi w gruntach ornych, łąkach i pastwiskach mr. 700, lasu mr. 803, razem mr. 1503, nadto: wś Ł. os. 82, z grun. mr. 1280; wś Rokiciny os. 65, z grun. mr. 1163. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. IV w osadzie Ujazd, ma 6656 mr. obszaru i 2334 mk.

Łaznowska-Wola, *Łaznowola*, kol. i os. rząd., pow. brzeziński, gm. Mikołajów, par. Brzeziny. Na zachód od wsi Rokiciny i linii dr. żel. warsz.-wied. W 1827 r. wś rządowa ma 82 dm., 732 mk.; obecnie 82 dm., 986 mk., 1842 mr. (1810 ornej); os. rząd. 1 dm., 9 mk., 1 mr. Jest tu szkoła początk. 1-kl. ogólna.

Łaźny potok, potok podgórski, wypływa na północno-wschodnim stoku góry Kruhłego (1029 m.), w obr. gm. Dołhego, w pow. drohobyckim; płynie na północny wschód jarem leśnym i powyżej Dołhego wpada do Stryja z lew. brz. Długość biegu 3½ kil. *Dr. G.*

Łazok, ob. *Komarniki.*

Łazok, wzgórze w płn.-wsch. stronie Kalnej, pow. doliński, między potokami Putną i Hawryłowcem. Por. *Ilemie.*

Łazonek, por. *Łączonek* i *Gulbiny.*

Łazory, wś, pow. biłgorajski, gm. Sól, par. Puszcza Solska (obrz.-greck. Sól). Należy do dóbr Ordynacyi Zamoyskich. W 1827 r. było tu 22 dm., 277 mk.

Łazów 1.) wś nad rz. Widawką, pow. łaski, gm. Chociw (ob.), par. Restarzew (Łaski, Lib. ben. I, 464); ma 21 dm., 152 mk., 212 mr. ziemi włośc. 2.) **Ł.**, wś i folw., pow. noworadomski, gm. i par. Maluszyn (Łaski, Lib. ben. II, 210). Wś ma 36 dm., 302 mk., 386 mr.; folw. 5 dm., 40 mk., 1039 mr. (638 mr. ornej). W 1827 r. 20 dm., 130 mk. Por. *Ferdynandów.* Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozl. mr. 1659: grunta orne i ogr. mr. 280, łąk mr. 113, pastw. mr. 5, lasu mr. 1214, nieużytki i place mr. 47, bud. z drzewa 14, pokłady torfu. Wś Ł. os. 28, z grun. mr. 386. 3.) **Ł.**, wś, pow. biłgorajski, gm. i par. Krzeszów (ob.). Należy do dóbr Ordynacyi Zamoyskich. 4.) **Ł.**, wś, folw., i *Łazówek*, wś, pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń. W 1827 r. Ł. miał 61 dm., 412 mk.; obecnie ma 61 dm., 608 mk., 2165 mr. obszaru, zaś *Łazówek* 5 dm., 50 mk., 166 mr: W spisie z 1827 r. Ł. wymieniony jako wieś kościelna. Dobra Ł., własność Stanisława Rzewuskiego, mają 1207 mr. obszaru. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z nomenklaturą Konstantynów, wsiami: Ł., Padarew i Matejki), od rzeki Buga w. 3, rozległy mr. 1351: grunta orne i ogr. mr. 564, łąk mr. 162, lasu mr. 598, nieuż. i place mr. 27, bud. mur. 8, z drzewa 22; płodozmian 4-polowy, wiatrak, cegielnia, pokłady torfu. Wś Ł. os. 73, z grun. mr. 914; wś Padarew os. 10, z grun. mr. 233; wś Matejki os. 8, z grun. mr. 206. *Br. Ch.*

Łażowa, wś nad dopływem Słuczy, pow. starokonstantynowski, w płd.-wsch. kącie tego powiatu, miała w 1867 r. 142 dm.

Łazowce, wś w gm. Możejki Małe, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 38, od Wasiliszek w. 7, dm. 4, mk. wyzn. katol. 35 (1866).

Łazowiec, rz., uchodzi do Uhorskiego Tykicza w pow. lipowieckim.

Łazówki, ob. *Kalborne.*

Łazowy, część Woli Wysockiej, pow. żółkiewski. Por. *Dobrosin.*

Łazuczyn 1.) *Mały*, wś, pow. starokonstantynowski, par. Bazalia. R. 1867 miała 72 dm. 2.) **Ł.**-*Wielki*, wś nad rz. Połtwą, dopływem Horynia, pow. starokonstantynowski, par. Bazalia, ma kaplicę katolicką. Roku 1753 ks. Ostrogski darował Ł. Sapiczе. *X. M. O.*

Łazurce, wś, pow. kaniowski, par. prawosł. Pieszczalniki, katol. Rzyszczów, o 2 w. od Pieszczalnik, 413 mk., 308 dzies. ziemi, własność Skirgiełłów. Por. *Kaniów*, III, 813.

Łazy, były to obszary roli otrzymywane przez wypalanie pokrywających je krzaków i drzew; zakładane na nich osady zatrzymywały często to nazwisko.

Łazy 1.) wś, pow. warszawski, gm. Falenty, par. Nadarzyn. W 1827 r. wś rząd. 19 dm., 133 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Zawady. Posiada gorzelnię z produkcyą na 27000 rs., cegielnią. W 1827 r. 21 dm., 178 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków; Ł., Gnatowice, Paski, Łebków i Pasikonie (wsie niżej wymienione). Rozległość wynosi mr. 5060: folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 769, łąk mr. 232, lasu mr. 2130, nieuż. i place mr. 80, razem mr. 3211; bud. mur. 20, z drzewa 19; płodozmian 8-polowy; folw. Gnatowice: grunta orne i ogr. mr. 444, łąk mr. 51, lasu mr. 17, nieuż. i place mr. 18, razem mr. 530; bud. mur. 7, z drzewa 11; płodozmian 4 i 10-polowy; folw. Paski: grunta orne i ogr. mr. 456,

łąk mr. 65, lasu mr. 5, nieuż. i place mr. 23, razem mr. 549, bud. mur. 4, z drzewa 9; płodozmian 9-polowy; folw. Pasikonie: grunta orne i ogr. mr. 470, łąk mr. 28, lasu mr. 42, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 550, bud. mur. 2, z drzewa 7; płodozmian 5-polowy; folw. Łepków: grunta orne i ogr. mr. 183, łąk mr. 14; lasu mr. 3, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 217; bud. z drzewa 4; płodozmian 10-polowy. Gorzelnia, dwa wiatraki, rzeczka przepływa i formuje staw. Wś Ł. os. 6, z grun. mr. 13; wś Gnatowice os. 14, z grun. mr. 299; wś Zawady os. 8, z grun. mr. 374; wś Wola Pasikońska os. 22, z grun. mr. 495; wś Paski os. 15, z grun. mr. 243; wś Karolinów os. 23, z grun. mr. 380; wieś Bromierczyk os. 19, z grun. mr. 202; wś Grunt Moskiewski osad 6, z grun. mr. 78; wś Grabinki os. 11, z grun. mr. 121; wś Famułki os. 11, z grun. mr. 171. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. II w Kampinosie, st. poczt. w Sochaczewie, posiada obszaru 15140 mr. i 3560 mk. W gminie są trzy szkoły początkowe. 3.) **Ł.**, wś, pow. radzymiński, gm. Jadów, par. Kamieńczyk. W 1827 r. 14 dm., 125 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. lit. A miał 1866 r. rozległości mr. 640: grunta orne i ogr. mr. 234, łąk mr. 45, pastw. mr. 14, lasu mr. 281, zarośli mr. 23, nieuż. i place mr. 43. Wś Ł. osad 19, z grun. mr. 283. 4.) **Ł.**, os. karcz., pow. koniński, gm. i par. Kramsk. Leży na wschód północny Konina, odl. 16 w. od t. m., ma obszaru 3 mr., 5 mk., grunt szczerkowaty; należała dawniej do dóbr Kramsk. 5.) **Ł.**, wś, pow. słupecki, gm. i par. Trąbczyn (Łaski, Lib. ben. I, 281); odl. od Słupcy w. 19, dm. 11; wraz z os. Porąbki 89 mk. 6.) **Ł.**, folw., kol., os. leś. i karcz., nad rz. Luciążą, pow. piotrkowski, gm. Łęczno, par. Milejów (Łaski, Lib. ben. II, 189). Folw. ma 4 dm., 43 mk., 591 mr.; kol. 41 dm., 294 mk., 1228 mr.; os. leś. 2 dm., 23 mk., 16 mr. ziemi rząd. i karcz. rząd. 2 dm., 7 mk., 7 mr. Kol. Łazy nosi też nazwę: Dąbrówka. W 1827 r. było tu 31 dm., 235 mk. 7.) **Ł.**, os. i folw., pow. piotrkowski, gm. Wadlew, par. Drużbice; folw. ma 4 dm., 30 mk., 169 mr., os. 1 dm., 8 mk., 12 mr. 8.) **Ł.**, wś i os., pow. noworadomski, gm. Kobiele. Wś ma 5 dm., 33 mk., 60 mr., os. 1 dm., 5 mk., 38 mr. 9.) **Ł.**, wś i folw., pow. będziński, gm. Rokitno Szlacheckie, par. Ciągowice. Posiada stacyą dr. żel. warsz.-wied., odl. 263 w. od Warszawy, 26 w. od Będzina, 12 w. od Ząbkowic, 165 od Koluszek; zarząd gminny; 7 dm., 46 mk., 3 mr.; os. stacyjna, 3 dm., 12 mr. obszaru. Do wsi Ł. należy kol. Łazowskie Rudy mająca 12 dm., 38 mk., 26 mr. Folw. Ł. ma 8 dm., 21 mk., 69 mr. 10.) **Ł.**, wś i folw. nad strugą t. n., pow. będziński, gm. Łosień, par. Sławków. Posiada cegielnię z produkcyą na 3000 rs. W 1827 r. była to wś rząd., 13 dm., 80 mk.; obecnie wś 27 dm., 181 mk., 209 mr. ziemi włośc.; folw. 1 dm., 100 mr. 11.) **Ł.**, wś i folw., pow. olkuski, gm. Ojców, par. Jerzmanowice, o 17 w. od Olkusza. Rozl. folw. wynosi mr. 878: grunta orne i ogr. mr. 267, łąk mr. 7, pastw. mr. 5, lasu mr. 575, nieuż. i place mr. 24, bud. mur. 1, z drzewa 11, młyn wodny. Wś Ł. os. 32, z grun. mr. 249. 12.) **Ł.**, os. leśna, pow. opatowski, gm. Piórków, par. Łagów, od Opatowa 13 wiorst. Gruntu 30 mr. 13.) **Ł.-*Naklickie***, folw., pow. biłgorajski, gm. i par. Krzeszów; otrzymały nazwę od pobliskiej wsi Naklik. Folw. Ł. łącznie z folw. Naklik główny zajmuje przestrzeni ogólnej mr. 1398, w tem gruntu ornego mr. 743, łąk mr. 208; należy do klucza księżpolskiego w Ord. Zamoyskich. 14.) **Ł.-*Malenickie***, wś, pow. biłgorajski, gm. i par. Krzeszów. Należy do dóbr Ordynacyi Zamoyskich Kamionka. 15.) **Ł.**, wś nad rz. Krzną, pow. łukowski, gm. Gołąbki, par. Łuków. Ma 56 dm., 523 mk. i 1005 mr. W 1827 r. było tu 43 dm., 285 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. lit. A, B, C, D r. 1866 miał mr. 2706 rozl.: grunta orne i ogr. mr. 680, łąk mr. 184, lasu mr. 1031, pastw. i zarośli mr. 269, nieuż. i place mr. 542. Wś Ł. os. 53, z grun. mr. 312. 16.) **Ł.**, folw. nad rz. Działdówką, pow. mławski, gm. Rozwozin, par. Lubowidz, odl. o 32 w. od Mławy. Posiada smolarnię, 3 dm., 17 mk., 260 mr. gruntu, 6 nieuż. Należy do dóbr Rozwozin. 17.) **Ł.**, folw., pow. mławski, gm. Kosiny-Stare, par. Mława, odl. o 5 w. od Mławy, ma 2 dm., 12 mk., 22 mr. grun. 18.) **Ł.-*Sewerynka***, os., pow. mławski, gm. Kosiny-Stare, par. Wyszyny, odl. o 5 w. od Mławy, ma 1 dm., 4 mk., 25 mr. gruntu. 19.) **Ł.**, folw., pow. lipnowski, gm. Osówka, par. Czernikowo, odl. o 19 w. od Lipna, ma 1 dm., 29 mk., 135 mr. gruntu. 20.) **Ł.**, folw., pow. rypiński, gm. Rogowo, par. Gujsk, odl. o 16 w. od Rypina, ma 2 dm., 28 mk., 41 mr. gruntu. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 118: grunta orne i ogr. mr. 95, łąk mr. 21, nieuż. i place mr. 2, bud. z drzewa 3; folwark ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Gójsk. 21.) **Ł.-*Klewiki***, wś, pow. rypiński, gm. i par. Gujsk, odl. o 19 w. od Rypina, ma 15 dm., 107 mk., 381 mr. gruntu. Należy do dóbr Gójsk (ob.). 22.) **Ł.**, os., pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga Wielka; 1 dm., 10 mk. 23.) **Ł.**, wś nad rz. Orzyc, pow. makowski, gm. Krasnosielc, par. Płoniawy. Por. *Krasne*, IV, 623. 24.) **Ł.**, wś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Ostrołęka. W 1827 r. wś rząd. miała 22 dm., 151 mk. 25.) **Ł.**, ob. *Dąbrowa*, I, 923. *Br. Ch.*

Łazy, wś gub. grodz. w b. ziemi bielskiej.

Łazy 1.) wś w pow. bocheńskim, nad pot. Brzeźnicą, uchodzącym do Uszwicy, pob. Raby,

blisko gościńca rządowego z Brzeska do Bochni, leży w okolicy pagórkowatej, urozmaiconej lasami liściowemi i szpilkowemi. Zabudowania więk. posiadłości stoją przy drodze z Brzeźnicy do gościńca i odnodze tej drogi do Gorzkowa, w małej kotlinie, i składają się z murowanej stajni opaśnej, gorzelni starego systemu i oficyny na mieszkanie dla gorzelnika; dalej zaś ku wsi jest folw. otoczony sadem, składający się z drewnianego budynku mieszkalnego i kilku dużych stodół. Dawniej prowadzono gospodarstwo stawowe i było pięć stawów, po 2 do 3 morgi, z których teraz dwa pozostały. Grunta są glinkowe na podstawie iłów nieprzepuszczalnych. Najwyżej wzniesione miejsca są 229 m. npm. Domy włościan są częścią rozrzucone nad brzegiem potoku, częścią ściśnięte w dolinie razem, osłonięte gajami, przeważnie wierzbowemi. Folwark i przysiołok Podjasień leży na wschód od wsi i składa się zaledwie z kilku domów; na północ zaś od wsi, przy gościńcu rządowym, są jedynie dwie karczmy murowane. Ta wieś licząca 701 mk. rzym.-katol., z których 44 przebywa stale na obszarze więk. własności, należy do parafii rzym.-katol. w Brzeźnicy a sądu pow. i urzędu poczt. w oddalonej o 6.8 kil. Bochni. Niegdyś należały Ł. do Klemensa z Ruszczy, który fundował prebendę łazańską w katedrze krakowskiej i przeznaczył na nią dziesięciny z 17 łanów frankońskich i 6 prętów (Długosz L. R. II, 181) kmiecych, podczas gdy łany dworskie oddawały dziesięcinę proboszczowi w Brzeźnicy. W r. 1238 (Siarczyński, Rkp. Bibl. Ossol. № 1824, str. 255) uposażył tą wsią Klemens z Ruszczy klasztor pp. benedyktynek w Staniątkach, który dotychczas tę wieś posiada. Jest tu szkoła ludowa jednoklasowa. Własność większa wynosi obszaru 346 mr. roli. 56 mr. łąk i ogr. bardzo odległych, 10 mr. pastw. i 137 mr. lasu; pos. mniej. 673 mr. roli, 136 mr. łąk i ogr., 61 mr. pastw. i 58 mr. lasu. Ł. graniczą na zachód z Gorzkowem, na wschód z Jasieniem, na północ z Rzezawą a na południe z Brzeźnicą. 2.) **Ł**, wś w pow. bialskim, śród lasów, przy drodze z Grójca do Poręby Wielkiej, należy do parafii rzym.-kat. w Grójcu, a urzędu poczt. w odległym o 8.3 kil. Oświęcimie. Liczy 183 mk. rzym.-katol. Pos. więk. ma 171 mr. roli, 33 mr. łąk i ogrodów i 10 mr. pastw.; mniejsza 135 mr. roli, 14 mr. łąk i 13 mr. pastw.; graniczy na wschód z Polanką Wielką, na zachód z Grójcem, na północ przez lasy z Zaborzem a na południe z Osiekiem. Okolica jest pagórkowata. 3.) ***Ł.-Biegonickie***, wś w pow. nowosądeckim, parafii w Biegonicach, 10.6 kil. oddalone od Starego Sącza, leżą na lewym brzegu Popradu, liczą 220 mieszk. rzym.-katol. i mają kasę pożyczk. gminną z kapit. 236 złr. Więk. pos. funduszu religijnego (dawniej były własnością klasztoru pp. klarysek w Starym Sączu) wynosi 12 mr. roli a 130 mr. lasu; mniej. pos. 143 mr. roli, 86 mr. łąk i ogr., 133 mr. pastw. i 63 mr. lasu. Ta wieś graniczy na zachód z Biegonicami, na wschód z Porębą Małą, a na południe z Myślcem. 4.) ***Ł.-Dembowieckie***, wś w pow. jasielskim, parafii rzym.-katol. w odległym o 3 kil. Dębowcu, leżą nad Iwiną, potokiem wpadającym z lew. brzegu do Wisłoki, 255 m. npm. i liczą 489 mk. rzym.-katol. Kasa pożyczk. gminna ma 269 zł. w. a. kapitału. Na wschód graniczą Ł. z Dębowcem a na zachód z Osobnicą. Część domów położoną bliżej Osobnicy uważają za Ł. Osobnickie. Posiadłości większej niema; pos. mniej. wynosi 529 mr. roli, 40 mr. łąk i ogr., 77 mr. pastw. i 21 mr. lasu. 5.) **Ł.** (z *Moszczanami*), wieś w pow. jarosławskim, leżą w piaszczystej równinie nad Wisznicą, uchodzącą z praw. brzegu pod Wysockiem do Sanu, 194 m. npm. i przy drodze gminnej łączącej Wysocko, Laszki i Bobrówkę. Oddalenie od Radymna wynosi 7 kil. W obudwu miejscowościach jest 1295 mk., z tych 100 rzym.-katol. a 1195 gr.-katol. Parafia gr.-katol. znajduje się w Łazach i ma cerkiew murowaną, należącą do dyec. przem. dek. jarosławskiego. Są do niej przyłączone Korabniki, Mądre i Łoszczany, Duńkowice Wielkie z drewnianą cerkwią, Michałówka i Jamki. Ludność całej parafii gr.-kat. liczy 1595 gr.-katol. i 48 izrael. Jest w Ł. także szkoła ludowa. W położonych na północ od Ł. Moszczanach znajduje się szpital sióstr miłosierdzia, szkoła i kościół z kapelanią rzym.-katol. obrządku. Pos. więk. sióstr miłosierdzia ma obszaru 385 mr. roli, 154 mr. łąk i ogr., 31 mr. pastw. i 6 mr. lasu; pos. mniej. 1399 mr. roli, 83 mr. łąk, 363 mr. pastw. i 19 mr. lasu. Ł. i M. graniczą na zachód z Wysockiem, na południe z Duńkowicami, na wschód z Charytanami, a na północ z Laszkami. 6.) **Ł.**, przys. do Bezdziadki w pow. jasielskim, 4.8 kil. od Kołaczyc, leżą na południe od Bezdziedzy i Bezdziatki, na zachodnim stoku Babiej góry, 388 m. npm., i składają się z folw. i dwóch grup domów, wzniesionych 321 m. npm. Od południowego zachodu i od wschodu otacza przysiołek las zwany Wyrębiska. Ten przys. graniczy na południe z Kowalowym, a na zachód z Krajowicami. 7.) **Ł.**, w pow. krośnieńskim, mały przys. na południe od Łęk, należy do tej wioski, leży śród lasów i składa się z kilku domów. 8.) ***Ł.-Rymanowskie***, przys. do Rymanowa w pow. sanockim, leży na północnym stoku Rymanowskiej góry, 408 m. npm., na północny wschód tego miasta. Prawie cała osada, składająca się z kilku domów, jest otoczona lasem; graniczy na północ ze Zmysłów-

ką, przysiołkiem do Ładzina, a na wschód z Beskiem. 9.) **Ł.**, cztery osady, każda po kilka domów, w pow. jarosławskim, na lewym brzegu Sanu; graniczą na zachód z Pełkiniami i Wólką pełkińską (Mapa Kummersberga). 10.) **Ł.-*Załuskie*** w pow. lisieckim, leżą przy drodze z Liska do Ustrzyk Dolnych i przy torze kolei przemysko-łupkowskiej. Od północy i południa są otoczone lasami dużemi. Okolica jest górzysta. Ł. należą do parafii gr.-katol. w Monasterzu i liczą 30 gr.-katol. mieszkańców; graniczą na zachód z Glinnem, na wschód z Uhercami. 11.) **Ł.**, przys. do Korczyny w pow. krośnieńskim. Ob. *Korczyna*. 12.) **Ł.**, przys. do Brzezinki, w pow. bialskim, na lew. brz. Soły, 239 m. npm., przy gościńcu z Oświęcima do Biały i torze kolei cesarza Ferdynanda. Graniczą na północ z Brzezinką, na południe z Rajskiem, na zachód z Pławami i folw. Czernichowem, na wschód przez Sołę ze Staremi Stawami. 13.) **Ł.**, folw. w Zawadce, w pow. sanockim, leży pod lasem ,nad Drwiową, potok. uchodzącym do Sanoczki, wpadającej z lew. brz. do Sanu. *Mac.*

Łazy 1.) poszczególne domy w Rozpuciu w pow. dobromilskim. 2.) **Ł.**, folw. na obsz. dwor. Bronica w pow. drohobyckim. 3.) **Ł.**, część Wojutycz w pow. samborskim. 4.) **Ł.** (al. na *Łazach*), grupa domów i młyn w Hołowiecku w pow. stryjskim. 5.) **Ł.**, ob. *Ropa*. 6.) **Ł.**, lesista góra w płd.-zach. stronie Dołżki w pow. dolińskim. Wzdłuż zach. jej granicy płynie pot. Żydowice, dopływ Sukiela, od płd. na płn. Na płd. łączy się ona z Długim Werchem i Poharami. 7.) **Ł.** lesista góra w Suchodole, na lew. brz. Suchodołu, w pow. dolińskim. *Lu. Dz.*

Łazy 1.) wś, pow. frysztacki, na płd.-zach. od Frysztaku, w par. katol. i ewang. Orłowa, niedawno od Orłowy jako osobna gmina oddzielone, dzieliły długo losy Orłowy, od 1614 do XIX w. własność Błudowskich, teraz barona Mattencloit. Ma szkołę 1-klasową (1879 r. 116 dzieci) polską i niemiecką, 102 dm., 1516 mk., 1024 mr. rozl. 2.) **Ł.**, wś, pow. skoczowski na Szląsku austr., par. katol. Grodziec, ewang. Jaworz, rozl. mr. 606, ludn. 293.

Łazy 1.) węg. *Timsor*, wś w hr. bereskiem (Węgry), 420 mk. Por. *Lazi*. 2.) **Ł.**, węg. *Nagy-Laz*, wś w hr. użhorodzkiem tamże, 356 mieszk.

Łazy, ob. *Lahse*.

Łazy 1.) potok, nastaje w lesie na północnej pochyłości góry Frankowa (534 m.), na obszarze gm. Głojsca, w pow. krośnieńskim; płynie na północ, zrasza obszar Kobylan i w tejże wsi wpada do pot. Łękami zwanego; długość biegu niemal 4 kil. Na Kummersberga mapie Galicyi, sekcyi 28, zwie się ten potok *Stawiskiem*. 2.) **Ł.**, potok, nastaje na północnej granicy gm. Paniszczowa z gm. Teleśnicą oszwarową, w pow. Lisko, płynie na południe przez obszar Paniszczowa i tutaj uchodzi do Paniszczówki po 3¾ kil. biegu. 3.) **Ł.**, znaczny potok, także *Brzeźnicą* zwany, nastaje z połączenia się dwóch potoczków, na granicy gm. Kurowa i Brzeźnicy, w pow. bocheńskim. Potok północny wychodzi z lasu wsi Kolanowa i przepływa Dołuszyce a w Kurowie tworzy dwa stawy. Od Brzeźnicy Ł. p. zwraca się na północny wschód, przepływa wś Łazy, następnie na zachód przez obszar. Rzezawy, a w Krzeczowie przy stawku Krzeczowskim łączy się z Babicą czyli Krzeczówką, dopływem Gróbki. (Ob. t. I, 67, nr. 2). Długość pot. Ł. 14 kil. W Rzezawie przyjmuje z prawego brzegu potok od Jodłówki płynący. *Br. G.*

Łazy 1.) al. *Łazy-Höhe*, wzgórze, w obrębie gm. Łaz, w pow. skoczowskim, wznoszące się od strony południowej tuż nad wsią, pod 49° 49' 15" płn. sz. g., a 36° 33' 30" wsch. dłg. g. F. Zbocze południowo-zachodnie pokrywa obszar las Łaziński, spadający aż do doliny pot. Łazińskiego (ob.). Wzniesienie 391 m. npm. 2.) **Ł.**, znaczne wzgórze, wznoszące się pod 49° 33' 54" płn. sz. g., a 39° 13' 20" wsch. dłg. g. F., na granicy gmin Łysej Góry, Kątów (w pow. jasielskim) i Myscowy (w pow. krośnieńskim), w rozległem paśmie lesistem, ciągnącem się od południowego wschodu ku północnemu zachodowi, na prawym brzegu rzeki Wisłoki. U północnych stóp wzgórza Ł. znajdują się źródła nafty. Wzniesienie 640 m. npm. Od południ. zach. spływają wody do Wisłoki, a z północnego zbocza zabiera wody potok Głojsce (ob.), uchodzący w Żmigrodzie do Wisłoki. Na południ. wsch. od szczytu Ł. wznosi się nad Hyrową, po zachodniej jej stronie, najwyższy tego pasma wierzchołek, Dania (696 m.). *Br. G.*

Łażyn, niem. *Kleinwalde*, wś, pow. bydgoski, 16 dm., 90 mk., 88 ew., 2 katol., 18 analf. Poczta, telegr. i st. kol. żel. w Chmielnikach o 4 kil. *M. St.*

Łą..., por. *Łon...* i *Łę...*

Łąck, wś i folw., nad jeziorem, pow. gostyński, gm. Łąck, par. Gombin. Posiada urząd gminny, szkołę początkową 1-klasową ogólną, gorzelnią parową z produkcyą roczną na 35000 rs., cegielnią z prod. na 4500 rs. i fabrykę serów produkującą za 3000 rs. Folw. należy do majoratu Brwilno Mikołaja Furmana. Ł. ma 21 dm. (10 murow.), 308 mk., ziemi ornej 720 mr., lasu 2700 mr. i 360 mr. wód jeziora i błot. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. II w Gombinie, st. poczt. w Gostyninie. Gmina ma 17052 mr. obszaru i 6445 mk. (1866 r.). W skład gminy wchodzą: Brwilno, Budy Dolne, B.-Nowe, B.-Stare, B.-Ciechomskie, Ciechomice, Czołownica, Dzierzązna, Góry, Gra-

bina, Korzeń rządowy, Koszelówka, Krakówka, Łąck, Luizental, Matyldów, Mościska, Popłacin, Radziwie, Rumunki Nowe, Wincentów, Wola Brwileńska, Wola Łącka, Zazdzierz, Zbęczków, Zdwórz, Zdworskie Rumunki, Zofiówka. Por. *Gostynin*, II, 750.

Łąck, ob. *Łąkie, Łącko, Łąsk, Koronowo.*

Łącka huta, os. ryc., pow. kartuski, o 2½ mil od Kartuz. Ob. *Łączyńska huta.*

Łącka Wola, wś, pow. gostyński, gm. Łąck, par. Gombin. Ma 19 dm., 135 mk., 240 mr. obszaru.

Łąckie, jeziora przy wsi t. n. w pow. gostyńskim, na prawo od drogi bitej z Gostynina do Płocka, należą do pasa jezior, ciągnącego się równolegle z Wisłą od Gombina począwszy. Jeziora te leżą śród wyżyny, dochodzącej 400 stóp nad poziom morza a poprzerzynanej licznemi jarami. Brzegi jezior Ł. w części wyniosłe, bezleśne. Stanowiły one widocznie jednę całość z pobliskiem jez. Zdworskiem. Większe z obu jezior ma 120 mr. obszaru i 11 do 25 stóp głębok., mniejsze 73 mr. obszaru; łączy je kanał. Na zachod. południ. brzegu rozciąga się wś Łąck. *Br. Ch.*

Łącki młyn 1.) niem. *Lauknermühl*, posiadł. z młynem, do Łąkiego przyłączona, pow. człuchowski, nad strugą Hamer do Brdy idącą. Obszar przy wsi Łąkie podany, bud. 4, dm. 1, katol. 8, ew. 2. Parafia i poczta Koczała, szkoła Łąkie. 2.) **Ł.**, niem. *Lonckenermühl*, os. do Łąk, pow. człuchowski, nad strugą do jez. Łąckiego wpływającą; bud. 5, dm. 2, ew. 31. Parafia Borzyszkowy, szkoła Łąki, poczta Kremerbruch. *Kś. F.*

Łącko z *Wolakami* i *Łączkami* (Wiesendorf), wś w pow. sądeckim, w obwodzie sądowym w Krościenku, leży na lewym brzegu Dunajca u ujścia do niego potoku zwanego Czarną wodą, 367 m. npm., o 19 kil. od Krościenka. Przysiołek Wolaki leży na północny wschód od tej wsi, a Łączki na południe, przy drodze z Kamienicy do Starego Sącza. Wieś zajmuje kotlinę, otoczoną od zachodu, północy i wschodu wzniesieniami dochodzącemi od 518 do 550 m. npm.; lasy zaś ma po prawym brzegu Dunajca. Samo porzecze jest namuliste i urodzajne, role zaś na wzgórzach są zimne, iłowe. Ł. ma starożytną parafią rzym.-katol. (Długosz L. Ben. I, 559 i II, 250 ed. Crac.), szkołę ludową dwuklasową i szpital ubogich założony 1576 r. przez zakonnice starosądeckie, który ma 1333 zł. w. a. majątku zakładowego i zostaje pod zarządem gminy. Ludność rzym.-katol. liczy 1571 osób. Pos. więk. Sew. hr. Drohojewskiego składa się z 99 mr. roli i 129 mr. lasu; pos. mniej. 933 mr. roli, 149 mr. łąk i ogr., 338 mr. pastw. i 134 mr. lasu. Kościół paraf. murowany, został zbudowanym przed r. 1327 i przechowuje metryki od r. 1786. Prócz niego znajduje się na cmentarzu drewniana kaplica, w której się odprawia msza św. w dni uroczyste. Parafia należy do dyec. tarnowskiej, dek. łąckiego i ma 11 miejscowości przyłączonych, mianowicie: Łączki, Czerniec, Maszkowice, Zabrzeż, Zarzecze, Kicznię, Zaporzyn, Wolę Kosnową, Wolę Piskuliną, Szczereż i Wolicę. Ogólna liczba paraf. 5646 rzym.-katol. i 200 izrael. Ł. graniczy na zachód z Czernicem, na północ z Zagorzynem i Czarnym Potokiem, a na wschód z Maszkowicami. Siarczyński w Słowniku geogr. galic., str. 243 (Rkp. Bibl. Ossol. we Lwowie, L. 1825) powiada, że za Długoszem i inni kronikarze podają, iż Ł. przed r. 1256 było własnością Wydżgi, herbu Janina, który wyprawił się na wojnę krzyżową. Były tu w owym czasie kopalnie złota; produkt Wydżga zabrał z sobą do Gdańska i krzyżakom sprzedał. Potem sprzedał i wieś, ale niewiadomo jakim sposobem ją odzyskano, gdyż później stanowiła uposażenie klasztoru starosądeckiego (Morawski, Sądeczyzna I, 114 i 193). W późniejszych czasach było tam źródło mineralne, żelaziste, o którego własnościach leczniczych pisał lekarz Petrycy w r. 1603. Dalej twierdzi Siarczyński, że w pobliżu drogi sączą się obficie skalne oleje; dla tego ludzie stawali i smarowali niemi wozy. Haquet badał Ł. pod względem geologicznym i zastał gliniasty łupek, żelazo, margiel, łyszczyk, piaskowiec i lepiszcze iłu. W swej podróży opisuje on lud łącki jako uderzająco brzydki, mały i niezgrabny, a przytem nadzwyczaj umysłowo nierozwinięty. Porównywa ich z kretynami w Szwajcaryi i utrzymuje, że najmędrszy zaledwie do złp. liczyć umiał. Opisany przez niego kretyn miał 3' 9'' wysokości, czoło zaklęsłe, wolę i był niemową. Był naturalnie wyjątkiem i dzisiaj trudnoby było znaleść w tej wsi kretynów. W Ł. odbywają się jarmarki co trzeci tydzień w poniedziałki, jeżeli na ten dzień nie przypada święto. *Mąc.*

Łąckowa, węg. *Laczkova*, wś w hr. spiskiem (Węg.); płóciennictwo, zdrój doskonałej wody szczawiowej, 682 mk. *H. M.*

Łąckowice, ob. *Łączkowice.*

Łączany, wś, ob. *Łęczany.*

Łączany, wś w pow. wadowickim; leży w urodzajnej nadwiślańskiej równinie, 222 m. npm., na prawym brzegu Wisły, i należy do parafii rzym.-katol. w Spytkowicach a urzędu poczt. w Brzeźnicy, skąd jest o 6 kil. odległą; liczy 529 mieszk., z których 5 przebywa na obszarze więk. pos. funduszu religijnego; 490 jest wyznania rzym.-katol., a 39 izrael. Pos. więk. ma obszaru 201 mr.: z tych 171 mr. roli, 10 mr. łąk, 6 mr. pastw. i 14 mr. lasu; mniej. 221 mr., a mianowicie: 149 mr. roli, 20 mr. łąk i ogr. i 52 mr. pastw. Ł. graniczą na wschód

ze Spytkowicami, na zachód z Chrząstowicami, na południe z Półwsiem a na północ, po drugiej stronie Wisły, z Kamieniem. Do fund. religijnego zostały Ł. przyłączone po zwinięciu opactwa tynieckiego, poprzednio zaś były własnością książąt Oświecimskich. Gdy w r. 1250 syn Władysława ks. Oświecimskiego Włodzimierz wstąpił do klasztoru benedyktynów w Tyńcu, dał tę wieś jego ojciec mnichom na wyżywienie (Siarczyński, Rkp. Bib. Ossol. 1825; Kod. dypl. pol. III, pod r. 1356). *Mac.*

Łączany, niem. *Lankau*, wś, pow. namysłowski, par. Namysłów.

Łączek, *Łączki*, ob. *Łążek*.

Łączewna 1.) wś, pow. włocławski, gm. i par. Przedecz. Ma 17 dm., 210 mk., 449 mr. roli ornej i 21 1/2 mr. lasu; ziemi włośc. 82 mr. na 31 osad. Grunta folwarczne należą do trzech właścicieli. 2.) **Ł.**, wś, pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Chodecz. Ma 602 mr. ziemi dworskiej. W spisie z 1827 r. podaną jest Ł. wś, 13 dm. i 153 mk., i Ł.-holendry 14 dm., 93 mk. *Br. Ch.*

Łączka 1.) wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Młodzieszyn. 2.) **Ł.**, wś, pow. włocławski, gm. Dobiegniewo, par. Wistka. 3.) **Ł.**, wś, pow. siedlecki, gm. i par. Żeliszew. Ma 95 dm., 798 mk. i 1524 mr. obszaru. 4.) **Ł.**, wś włośc., pow. ostrowski, gm. i par. Długosiodło. W 1827 r. wś rząd. 14 dm., 80 mk. 5.) **Ł.**, folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin, odl. 18 w. od Kalwaryi, ma 3 dm., 15 mk. 6.) **Ł.**, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Błogosławieństwo, odl. 41 w. od Władysławowa, ma 3 dm., 30 mk. *Br. Ch.*

Łączka 1.) niem. *Lonczka*, wś, pow. skoczowski, na Szląsku austr., par. katol. Ogrodzona, par. ewang, Skoczów, rozl. mr. 334, ludn. 135. 2.) **Ł.**, niem. *Lautsch*, wś na Szląsku austr., pow. oderski (Odrau), ze szkołą ludową, 396 mk. 3.) **Ł.**, niem. *Klein-Wiese*, przedmieście Cieszyna, 142 mk.

Łączka, niem. *Lonczke*, leśnictwo w dobrach Borzesławice, pow. kozielski.

Łączka al. *Obroki*, niem. *Luczka*, według Knie (p. 385) folw. do Załęża, pow. bytomski.

Łączka, nazywało się jezioro przy wsi Swornigac znajdujące się, w pow. chojnickim, wspominane r. 1382 jako granica posiadłości karczmarza swornigackiego. Ob. Przywileje sstwa tuchol., ręk. w Belnie, str. 56. Por. *Lubań* przy Swornigacu.

Łączka, góra w Beskidach szląskich, na granicy gmin Bystrzycy, Gródka i Nidka, w pow. jabłonkowskim, wznosi się 835 m. npm. Wschodnie jej stopy opłukuje rz. Głuchowa; ze stoków zachodnich spływają wody licznemi potokami, jak Komparzowem i Rogowcem do Olszy, a Suchym do Głuchowej. *Br. G.*

Łączki 1.) wś, pow. nieszawski, gm. Ruszkowo, par. Połajewo. W 1827 r. holendry 11 dm., 78 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. lubelski, gm. i par. Bełżyce. 3.) **Ł.-*Łopatki***, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Drzewce. 4.) **Ł.**, kol., ob. *Brzeźno*, pow. lipnowski. 5.) **Ł.**, wś, pow. kolneński, gm. Turośl, par. Myszyniec. Leży tuż przy linii granicznej od Prus, śród błot nad Turośla, ma 83 dm., 759 mk. i 2035 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd. 72 dm., 489 mk. Należała do dóbr rząd. Kolno (ob.). 6.) **Ł.**, por. *Leszczydół* i *Łączka*.

Łączki 1.) *Kucharskie* al. *Majewskie*, wś w pow. ropczyckim, nad Wielopolką, uchodzącą z praw. brzegu do Wisłoki, leży w równinie, 262 m. npm., przy drodze z Wielopola do Ropczyc. Od Ropczyc jest odległą o 8 kil. Na wschód rozciągają się rozległe lasy, pokrywające niewielkie wzniesienia, dochodzące od 271 do 374 m. bezwzględnej wysokości. Z ogólnej liczby mieszkańców 204, przebywa 23 stale na obszarze więk. własności; według szemat. duch. dyec. tarn. jest 126 wyznania rzym kat. Kościół parafialny murowany został wzniesionym na miejscu spalonego w 1851 dopiero w 1869; ale parafia jest dawną, chociaż o jej erekcyi niema wiadomości; metryki znajdują się od r. 1677. Do parafii (dyec. tarn dek. wielopolski) są dołączone wsie: Łopuchowa, Broniszów, Glińsk i Niedźwiada. Ogólna liczba mieszkańców w całej parafii składa się z 3460 rzym.-katol. i 95 izrael. Jest tutaj fundusz ubogich pod zarządem gminy, mający grunta i papiery wartościowe. Pos. większa p. Michal. Sokołowskiej ma obszaru 179 mr. roli, 39 mr. łąk, 16 mr, pastw. i 194 mr. lasu; pos. mniej. 120 mr. roli, 17 mr. łąk i 15 mr. pastw. Ł. graniczą na północ z Łopuchową, na południe z Niedźwiadą, na zachód przez lasy ze Stasiówką, na wschód są również lasami oddzielone od Zagórzyc. 2.) **Ł.-*Brzeskie***, wś w pow. mieleckim, leży w równinie, 212 m. npm., nad nieznacznym, bezimiennym dopływem Brenia. Od wschodu otaczają tę wieś duże, przeważnie sosnowe lasy. Ł. należą do parafii rzym.-katol. w Przeoławiu a do urzędu poczt., sądu pow. i notaryatu w odległym o 8.2 kil. Radomyślu. Z 864 mieszk. przebywa 53 stale na obszarze więk. pos. Miecz. Brzeskiego wynoszącej 741 mr. roli, 64 mr. łąk i ogr., 22 mr. pastw. i 392 mr. lasu. Pos. mniej. ma 1069 mr. roli, 161 mr. łąk i ogr., 54 mr. past. i 11 mr. lasu. Podług szem. duch. dyec. tarn. z r. 1880 było 655 rzym.-katol. Ł. graniczą na południe z Nagoszynem, na wschód z Dąbrową i Rudą, a na północ z folwarkiem należącym do Wytowa. 3.) **Ł.**, wś w pow. jasielskim, na prawym brzegu Wisłoka, 246 m. npm., zajmuje namuliste porzecze w dolinie ściśniętej od zachodu i południa wzgórzami, dochо-

dzącemi od 370 do 377 m. bezwzględnej wysokości. Te wzgórza są pokryte lasami. Ku północy i wschodowi roztaczają się urodzajne równiny. Ł. mają parafią rzym.-katol., szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczkową gminną z kapit. 342 zł. w. a. i są przyłączone do sądu powiat. i urzędu poczt. w odległym o 9 kil. Frysztaku. Z 426 mieszk. przebywa stale 33 na obszarze więk. własności, 308 jest wyznania rzym.-katol., 100 gr.-katol. i 18 izrael. Więk. pos. kilku współwłaścicieli ma obszaru 180 mr. roli, 17 mr. łąk i ogr , 17 mr. pastw. i 11 mr. lasu; mniej. pos. 284 mr. roli, 25 mr. łąk, 100 mr. pastw. i 11 mr. lasu. Ł. należały dawniej do dyec. krakowskiej, ale parafia była w Łękach, tutaj zaś aż do zaboru Galicyi był kościół filialny. Ponieważ kościół filialny był obszerniejszym i lepiej utrzymanym, przeto rząd austryacki zamienił go na parafialny, a w Łękach na filialny. Jest on murowanym, zbudowanym 1750 r. a poświęconym 1756 r. Parafia należy do dyec. tarn. dek. frysztackiego, ma dołączone Łęki z kościołem filialnym, Przybówkę, Widacz, Wojszówkę, Wojkową, Wysoką, Rzepnik i Pietruszą Wolę z ogólną ludnością 2569 rzym.-katol. i 48 izrael. Ł. graniczą na zachód i południe z Wojszówką, na wschód z Rzepnikiem, a na północ z Łękami. 4.) **Ł.**, niem. *Wiesendorf*, kol. niemiecka z czasów Józefa II, pow. sądecki, par. Łącko, na płd. od Łącka, po lew. brz. Dunajca, przy drodze z Kamienicy do Starego Sącza. Urodzajne porzecze, mieszk. 234 katol., zupełnie spolszczonych. 5.) **Ł.**, przys. na wschód od Wremenia (rus. Weremin), pow. Lisko, na lew. brz. Sanu, przy drodze z Liska do Baligrodu, o 3.7 kil. od Liska. Ma 11 mk. rzym.-katol. Liczba gr.-katol. nieznana. *Mac.*

Łączki, niem. *Lonsk*, *Lontzki*, wś włośc., pow. kartuski, o 2.25 mil od Kartuz, założona r. 1820 na wykarczowanych lasach, r. 1837 powiększona, leży między dwu strumieniami: Osusznicą i Warznicą, dopływami Łeby, w okolicy lesistej. Obszaru mr. 293, gbur. 3, zagr. 7, katol. 70, dm. 11. Parafia i poczta Sierakowice, szkoła Szopa. *Kś. F.*

Łączki, niem. *Lonschken*, dobra ryc. i folw., pow. gierdawski, st. p. Abeliszki.

Łączki, niem. *Lautsch*, ob. *Łączka.*

Łączki, ob. *Łążek.*

Łączki, strumień, zwany także *Bętkówką* (ob.), dopływ Rudawy. Por. *Kobylany.*

Łączkowice 1.) koi. i os. leśna, pow. brzeziński, gm. Ciosny, par. Budziszewice. W 1827 r. było tu 19 dm., 118 mk.; obecnie 23 dm., 192 mk., 401 mr. (272 mr. ornej ziemi) ziemi włośc. Jest tu szkoła pocz. 1-kl. ogólna. Por. *Janków.* 2.) **Ł.**, wś i folw. z os. leśną, nad rz. Pilicą, pow. noworadomski, gm. Masłowice, par. Chełmo (Łaski, Lib. ben. II, 201 i 204). Wś Ł. i os. leś. Szreniawa, mają 33 dm., 275 mk. Dobra Ł. składają się z folwarków: **Ł.** i Kawenczyn; wsi: Ł. i Szreniawa. Rozległość wynosi mr. 968: folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 184, łąk mr. 116, pastw. mr. 99, wody mr. 8, lasu mr. 166, nieuż. i place mr. 25, razem mr. 598, bud. mur. 4, z drzewa 11; płodozmian 8-polowy; folw. Kawenczyn: grunta orne i ogrody mr. 349, łąk mr. 4, nieuż. i place mr. 17, razem mr. 370, bud. z drzewa 10; płodozmian 12-polowy. Pokłady torfu i kamienia łupku wapiennego. Wś Ł. osad 21, z grun. mr. 188; wś Szreniawa os. 3, z grun. mr. 20.

Łączna 1.) wś na prawym brzegu Wisły, pow. warszawski, gm. Góra, par. Nowydwór. Leży przy drodze bitej z Warszawy do Modlina, o 2 w. od twierdzy i przy linii dr. żel. warsz.-nadwiśl. W 1827 r. 10 dm., 98 mk. Por. *Góra.* 2.) **Ł.**, wś, pow. kielecki, gm. Suchedniów, par. Wzdół. Posiada kaplicę filial. par. Wzdół. W 1827 r. wś rząd 134 dm., 884 mk. i część prywatna 1 dm., 8 mk. 3.) **Ł.**, obręb leśny w samsonowskim urzędzie leśnym. 4.) **Ł.**, ob. *Łączka.*

Łączna, przys. na płd. od Harmenzów, pow. bialski, na granicy Galicyi i Szląska, na wsch. od Rajskiego.

Łączna, *Łącznianka*, *Żeleźnianka* (m. hydr.), *Jasłana*, rz. w pow. kieleckim; poczyna się pod wsią Łączną, płynie ku północy pod Ogonowem, Berezowem, Suchedniowem, Rejowem i w pow. koneckim, pod Bzinem, wpada z praw. brzegu do Kamienny. Długa 11 w. W Enc. Org. XXIV, 42, przy wyliczeniu rzek uchodzących do Kamienny wymieniona Łączna „z Żeleźnianką i Łosieńcem.“ Pierwsza jest drugą nazwą samej Łącznej; co do Łosieńca może nią być rzeczka wpadająca z lew. brzegu pod Berezowem. *J. Bl.*

Łączne, przys. do Łososiny dolnej, pow. sądecki, nad Łososiną, przy drodze z Lipnicy mur. do N.-Sącza, 259 m. npm. Jestto obszar więk. pos w „Ortsverzeichniss“ nazwany *Lacz*, który razem z drugim obszarem dwor. Sadwią ma 192 mk. rzym.-katol., załączonych do par. w Jakubkowicach. *Mac.*

Łączne błota, wspominają się w dokum. lokac. z r. 1382, jako przy wsi Swornigacu leżące, w pow. chojnickim. Tegoż r. 1382 Henryk Bullendorf, komt. tucholski, nadał łąkę koło Łącznych błót karczmarzowi w Swornigacu. Ob. Przywil. sstwa tuchol., ręk. w Belnie, str. 56.

Łącznianka, rz., ob. *Łączna.*

Łącznica, por. *Łaznicz.*

Łącznica, dok. *Lanoenica*, nazywała się kiedyś struga pod Kiszewą w pow. kościerskim; r. 1288 wspominana jako granica wsi sąsiedniej Polaszek. Wyjmujemy tu odnośny ustęp z dokum.: ...ad fluvium Verisham (Wie-

rzyca) cum utroque littore, in ascensu fluvii ad metas Slupanini, ibi exeunt de Verisha et transeunt per silvam ad rivum Lancenicam, cujus prima pars cum clausura prima, quae de Sitno lacu procedit, spectat ad Pelescowiz (Polaszki). Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. Obecnie struga ta pod starą swoją nazwą nie jest zapewne znana. *Kś. F.*

Łącznik, niem. *Lontschnig*, r. 1534 *Luntznickh*, wś, pow. prądnicki, przy drodze z Biały do Chrzcielic; 100 bud., 136 dm., 879 mk., 81 osad, 2695 mr. ziemi, szkoła i kościół. Par. Ł. dek. bialskiego 1869 r. miała 4430 katol., 25 ewang., 5 izrael.

Łącznów, ob. *Krzyżańcowice*.

Łączny 1.) potok, nastaje w obrębie gm. Ostrowa, w północno-zachodnim jego narożniku, na granicy z Wańkowicami, w pow. rudeckim, płynie na wschód łąkami przez obszary Ostrowa, Koniuszek Sieniawskich, Chłopczyc i Nowosiółek, gdzie wpada do Wiszenki z praw. brz. Długość biegu 10 kil. Źródła leżą 294 m., ujście 269 m. 2.) **Ł.**, potok górski, nastaje w obr. gm. Łopianki, w pow. dolińskim, w lesie z pod góry Klewy (777 m.), w płdn. stronie tegoż obszaru; płynie ku płn.-wschodowi, z początku lasami, potem łąkami ku wschodowi, a przybywszy na granicę Łopianki ze Spasem, płynie znowu na północny wschód, tworząc aż do swego ujścia granicę tych dwóch gmin. Wpada do Maniawki z praw. brz. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Łączny Młyn, niem. *Lontschmühle*, młyn, pow. poznański, należy do gm. wiejskiej: Komenderyi (Commenderie); 2 dm., 17 mk. W pobliżu wykopano srebrne naszyjniki, pierścienie i kolczyki; wiele monet arabskich z VIII i IX wieku. Niektóre z tych przedmiotów posłano do muzeum berlińskiego. *M. St.*

Łączonek al. *Łazonek*, wś i folw., pow. rypiński, gm. Płonne, par. Trąbin, odl. o 9 w. od Rypina, ma 9 dm., 95 mk., 541 mr. gruntu, 10 nieuż. Folw. należy do dóbr *Gulbiny* (ob.).

Łączówka 1.) kol., pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Bierzwienna długa, odl. od Koła w. 22, dm. 3, mk. 32. 2.) **Ł.-*Miejska***, kol., pow. kolski, gm. i par. Kłodawa, odl. od Koła w. 22, dm. 4; ob. *Kłodawa*.

Łączyk 1.) *Łacik*, *Łacno*, niem. *Latzig*, wś, kościelna, pow. wałecki, przy granicy pomorskiej. Obszaru mr. 1867, bud. 65, dm. 20, ew. 173, katol. (?). Parafia i szkoła w miejscu, poczta Gostomia. 2.) **Ł.-*W.***, niem. *Gr. Lonczig* al. *Gr. Lonzig*, chełm. dobra prywatne, pow. szczycieński, st. poczt. Pupy, dokąd odl. wynosi 5.5 kil.; ma areału 166 ha.; 117 ha. roli orn. i ogr., 46 ha. łąk, 1 ha. lasu, 2 ha. nieuż.; gorzelnia parowa; 1857 r. 75 mk. 3.) **Ł.-*M.***, niem. *Kl. Lonczig*, dobra prywatne, pow. szczycieński, st. poczt. Rańsk (Rheinswein).

Łączyk, niem. *Lonzig*, jez., pow. szczycieński, ciągnie się od południa na północ; nad nim leży wieś tejże nazwy. *Kś. F.*

Łączyn al. *Łączyno*, według taryfy poborowej z r. 1717, niem. *Lonczyn* al. *Lonschin*, dobra ryc. w pow. kartuskim, do których należy folw. Wygoda (niem. *Wigodda*) i młyn (niem. *Lonczyner-Mühle*). Cały ten majątek ma areału 2239 mr. Mieszk. było 1868 r. 176; 39 ew., 137 katol. (1857 r. 113 mk.), dm. mieszk. 16; paraf. ew. Mirachowo, katol. Chmielno, sąd okręgowy Kartuzy, dokąd odl. wynosi 3 mile; szkoła dla Łączyna: Kamienica, dla Wygody: Borzystowo, st. poczt. Sierakowice, odl. 11 kil. Własność Teodora Żelewskiego. Ł. należy do starych osad; od r. 1381 za czasów krzyżackich stolica wójtostwa (Pflegeramt) mirachowskiego które płaciło 1 grzywnę czynszu (Ob. „Gesch. des Karthauser Kreises von Hirsch, w. Zeitschr. des westpreuss. Geschichtsvereins. Heft VI, 1882, str. 30, 56). Według taryfy poborowej na symplę wyrachowanej z r. 1717 płaci Łyśniewski z Łączyna 6 groszy, Muchlińska wdowa z Młyna 15 groszy. *Kś. F.*

Łączyno 1.) *Stare*, wś, nad rz. Orzyc, pow. przasnyski, gm. i par. Dzierzgowo, odl. o 29 w. od Przasnysza, ma 11 dm., 82 mk., 274 mr. gruntu, 19 nieuż. W 1827 r. było tu 6 dm., 62 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.-Stare, rozl. mr. 236: grunta orne i ogr. mr. 117, łąk mr. 11, pastw. mr. 3, lasu mr. 20, nieuż. i place mr. 85. Wś Ł.-Stare osad 15, z grun. mr. 57. 2.) **Ł.-*Nowe***, wś nad rz. Orzyc, pow. przasnyski, gm. i par. Dzierzgowo, odl. o 30 w. od Przasnysza, ma 12 dm., 94 mk., 208 mr. gruntu, 12 nieuż. W 1827 r. było 8 dm., 68 mieszk. *Br. Ch.*

Łączyńska huta, niem. *Lonczynskahutta* al. *Lonschinskahutta*, dobra ryc., pow. kartuski, mają areału 242.64 ha.: mianowicie 175 ha. ogr. i roli ornej, 20 ha. łąk, 10 ha. pastw., 35 ha. lasu, 2.64 ha. nieuż.; leży o 7 kil. od Miechucina, gdzie jest st. poczt. i telegr.; 73 mk., 42 katol., 31 ew. (r. 1868); 5 dm. mieszk.; paraf. katol. Chmielno, paraf. ew. Mirachowo, szkoła Borzystowo; odl. od Kartuz wynosi 2½ mili. Za czasów krzyżackich należała ta osada do wójtostwa mirachowskiego. *Kś. Fr.*

Łączyńskie jez., por. *Łączyn* i *Kartuzy*.

Łączysko, *Łączyska* (?), niem. *Lontschisko*, folw. nad Brdą, pow. bydgoski, 1136 mr. rozl., 5 dm., 68 mk., 57 ew., 11 katol., 23 analf. Poczta w Koronowie nad Brdą o 11 kil., st. kolei żelaznej w Kotomierzu lub Bydgoszczy o 14 kil.

Łączysko al. *Łączysko*, grupa chat w Porąbce, w pow. bialskim.

Łądzino. Nader staranna wizytacya ko-

ścielna Olszowskiego z r. 1670 zapisuje, że tak się zwała wś Łążyn, pow. toruński. *X. F.*

Łąg, ob. *Łęg*.

Łągiew, wś, pow. szczuczyński, gm. Pruska, par. Bargłów.

Łąk (Kętrz.), pow. chojnicki, ob. *Łęg*.

Łąka, ob. *Łęg*.

Łąka 1.) *Koszelowska*, kol., pow. słupecki, ob. *Koszelewska łąka*. 2.) **Ł.**, wś, pow. włocławski, ob. *Łąkie*. 3.) **Ł.** (*Chrapicka*), *Ł.-Wilimiusa* folw., *Ł.-Dominikańska* al. *Dominikanka* i *Ł.-Drągowszczyzna*, pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo. Drobne osady, odl. 50 w. od Maryampola, mają po 1 dm. i 24 mk. w ogóle. 4.) **Ł.**, por. *Łęka*. 5.) **Ł.-*Dębienka***, ob. *Dębiany*, pow. pińczowski.

Łąka, folw. pryw., pow. dzisieński, o 3 w. od Dzisny, 1 okr. adm., gm. Mikołajów, 1 dm., 13 mk. prawosł., kaplica prawosł. drewniana. Własność gen. Frołowa (1811 r. 180 dusz). Okrąg wiejski Ł. w gm. Mikołajów ma w swym obrębie wsie: Mazuryno, Jankowo, Kołatuszkowo, Moniakowo, Podwinie, Atroszkowo, Kowalewo, Mikołajewo, Załoniecka; zaśc. Zagórze.

Łąka 1.) rus. *Łuka Wroblowiecka*, mała wioska nad Dniestrem, pow. kamieniecki, par. Kitajgród, gm. Bahowica, 25 dm. Ob. *Wróblowce*. 2.) **Ł.**, las nad rz. Studenicą, pow. uszycki, gm. Łysiec, par. Żwańczyk. Należy do Jackowiec (Kościelskich).

Łąka 1.) *Horoszkowa*, część wsi Łukowy, pow. łańcucki, leży na lewym brzegu Sanu i składa się z podmokłych łąk, wystawionych na wylewy (Mapa adm. Kummersberga). 2.) **Ł.**, wś, pow. rzeszowski, leży w równinie, między starem a nowem łożyskiem Wisłoka, 206 m. npm., nad małym bezimiennym potokiem. Od Rzeszowa jest ta wieś oddaloną o 10 kil.; ma parafią rzym.-katol., szkołę jednoklasową, kasę pożyczkową gminną z kapit. 300 zł. w. a. i zakład dla sierot. Gęsto zabudowana, w urodzajnej glebie rozłożona, wieś liczy 1387 mk., prawie wyłącznie rzym.-katol., z których 118 przebywa stale na obszarze większej posiadłości, należącej do ordynacyi łańcuckiej hr. Alf. Potockiego. Obszerny murowany dom zakładu sierot znajduje się w pobliżu folwarku, we wschodniej części wsi, murowany zaś kościół po stronie północnej. Więk. pos. ma obszaru 464 mr. roli, 933 mr. lasu i 88 mr. łąk i ogr.; pos. mniej. 1063 mr. roli i 118 mr. łąk. Parafią założył w r. 1409 Feliks Rzeszowski, dziedzic Przybranówki i Łąki, a teraźniejszy kościół wymurował 1748 r. Paweł ks. Sanguszko. Oprócz kościoła paraf. jest jeszcze kaplica na cmentarzu, w której się czasem msza św. odprawia. Proboszcz zarządza także funduszem dla 4 ubogich, składającym się z gruntów i obligacyj. Parafia należy do dyec. przemyskiej, dek. rzeszowskiego, i obejmuje wsie Łukawiec, Palikówkę i Terliczkę z ogólną liczbą ludności: 4231 rzym.-katol. i 94 izrael. Zakład sierot utworzyła Zofia z hr. Potockich ks. Dietrichstein w r. 1853. Celem zakładu jest wychowanie osieroconych dziewcząt wiejskich i wykształcenie ich na wzorowe gospodynie wiejskie. Tę pilną i racyonalną instytucyę, jedyną w tym rodzaju w Galicyi, zaopatrzyła wspaniałomyślna fundatorka domem z ogrodem i kapitałem 105000 zł. w. a. Zarządem i wychowaniem sierot zajmują się siostry reguły Opatrzności Boskiej. Dochód roczny z r. 1882 wynosił 5250 zł. w. a. Łąka graniczy na zachód z Terliczką, na wschód z Łukawcem, a na południe z Krasnem. 3.) **Ł.-*Mała*** i ***Wielka***, grupa chat włościańskich w Bolechowicach, w pow. krakowskim. *Mac.*

Łąka *szlachecka* i *rustykalna* (po rusku *Łuka*), wś w pow. samborskim, 24 kil. na wsch. od Sambora, 8 kil. na płn. wsch. od st. kolej. Dublany-Kranzberg. Na płn. leży Bilina Wielka, na wsch. Majnicz, na płd. Dorożów i Ortyniec, na zach. Tatary. Wieś leży na nieznacznem wzniesieniu (274 m. na płn., 280 i 289 (znak triang.) na płd.) między Dniestrem od płn. a Bystrzycą od płd. Środek obszaru zajmują zabudowania wiejskie. Płn.-wsch. narożnik Ł. szlacheckiej zajmuje przysiołek „Foroszcza“ i przypiera do wielkich błot naddniestrzańskich. Część Łąki szlacheckiej zwie się Szeremetą. Własn. więk. ma roli orn. 348, łąk i ogr. 521, pastw. 1, lasu 102 mr.; własn. mniej. roli orn. 709, łąk i ogr. 538, past. 422, lasu 58 mr. W r. 1880 było 695 mk. w Ł. rustykalnej, 349 w Ł. szlacheckiej, a 66 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilkudziesięciu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Dublanach, gr.-katol. w miejscu (dek. Mokrzany, dyec. Przemyśl.). Cerkwie są dwie: w Wołoszczy pod wezw. św. Piotra i Pawła, i w Łące pod wezw. św. Mikołaja. W tej ostatniej znajduje się metryka chrztu z roku 1731 z następującym ruskim napisem: „Za pryzwołeniem jeho myłosty Otca Ironima Ustryckoho, Episkopa peremyskoho, samborskoho v zemli sanockij, i za derżawy welykoho korolia Awhusta, szczastływe nam panuiuszczoho w zemły polskoj i naszoj małoj Rosii, a za kolatorow Łuckich, sija metryka jest seła Łuky, chramu św. Nykołaja; knyhu siju dał zrobyty świaszczenno-jerej Stefan Struszewycz, paroch Łuky, r. B. 1731.“ Według inwentarza stała stara cerkiew dłużej niż 140 lat. W r. 1866 zbudowano nową na odpowiedniejszem miejscu, darowanem przez obywatela ziemskiego Pawła Łuckiego i jego żonę Annę z Bilińskich. Starą cerkiew przeniesiono do Wołoszczy w r. 1868. W Ł. jest szk. etat. 1-kl., zakład dla sierot, urząd pocztowy

i sąd powiatowy, w obrębie którego leżą gminy: Bilina Wielka, Bilinka, Byków, Dorożów, Dublany, Glinne, Hordynia, Horodyszcze, Kornatowice, Kranzberg, Łąka, Majnicz, Nowoszyce, Ortynice, Ozimina, Prusy, Siekierczyce, Tatary i Wołoszcza (18352 dusz). Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej. Według inwentarza z r. 1768 była połowa wsi w posiadaniu Tekli Turkułowej, a druga połowa w posiadaniu Kazimierza Jagniątkowskiego, podczaszego żytomierskiego, z prow. 806 złp. 16 gr., z czego kwarta 203 złp. 4 gr. Zajęta przez rząd austryacki w r. 1789, przyłączona potem do klucza dublańskiego i sprzedana w r. 1862. W obrębie wsi jest mogiła nad stawiskiem szlacheckiem, oraz okopy niedaleko tego stawiska. Powiadają, że niegdyś stał tu gród (horod) Łuckich. Niedaleko wsi jest mogiła w polu zwanem „Na Mogile“ przy drodze do Wołoszczy. *Lu. Dz.*

Łąka, ob. *Sokołów.*

Łąka, *Łąki*, niem. *Lonkau*, wś, pow. frysztacki, należąca do klucza Roj, na lewym brzegu Olzy, o godzinę od Frysztatu, z dwu folwarkami: Dorfhof w Ł. samej i Obora czyli Neuhof. Ma kościół paraf., niegdyś filialny cieszyński, szkołę katolicką polską 1-klasową (1879 r. 146 dzieci), 119 dm., 917 mk., 1810 mr. rozl., zarząd dóbr i lasów barona von Beess. Par. kat. Ł. dek. cieszyńskiego ma 736 katol., 44 ew., 5 żydów. *F. S.*

Łąka pruska, pow. toruński, ob. *Pruska łąka.*

Łąka, ob. *Łąkie* i *Łęg.*

Łąka 1.) niem. *Lonkau*, wś i dobra, pow. pszczyński, o pół mili od Pszczyny; 264 bud., 120 dm., 1188 mk. Wś ma 6098 mr. rozl., kościół z r. 1660. Folw. 300 mr. ziemi i wielki staw. Par. Ł. dek. pszczyńskiego 1869 r. miała 1493 katol., 86 ewang., 4 izr. 2.) **Ł.-*Mleczko***, w obrębie poprzedzającej gminy, osada, 4 bud., 8 dm., 56 mk. 3.) **Ł.-*von-Lossau*** tamże; 7 bud., 10 dm., 65 mk. 4.) **Ł.-*Wawrzyczek***, sołectwo tamże; 5 bud., 3 dm., 29 mk. 5.) **Ł.-*Paschek***, sołectwo nad Wisłą, tamże; 3 bud., 4 dm., 36 mk., 350 mr. pięknych łąk. *F. S.*

Łąka, niem. *Lenke*, *Lenki*, 1534 r. *Lanka*, os., pow. olesiński; por. *Radawie.*

Łąka, niem. *Krakerort-Lank*, duże jez. w pow. szyłokarczemskim, tuż nad zatoką kurońską, obejmujące 3206.58 mr.; do niego uchodzą 2 rzeki: Augstumal i Kurpswe, dwie odnogi większej rzeki Atmat zwanej, z którą się potem jezioro to także łączy. (Ob. A. Weiss: Preuss. Littauen und Masuren, 1878, II, pag. 41). *Kś. F.*

Łąka, dok. *Lanke*, nazywało się dawniej jezioro przy wsi Królówlesie leżące, w pow. starogrodzkim. Podług dokum. z r. 1342 stanowiło granicę pomiędzy Królówlasem a komturyą gniewską i osiecką. Odnośny ustęp dokum. brzmi jak następ.: Od narożnika dóbr peplińskich (opactwa), Gogolewa i komturyi gniewskiej do znaczonego dębu, do drzewa nad jez. Lanka, do drogi z Peplina do Nowego i t. d. Ob. Akta graniczne opactwa pepl. w archiw. w Peplinie. *Kś. F.*

Łąka, struga, ob. *Janusz* i *Drwęca.*

Łąkać, ob. *Dębiny* w pow. lubartowskim.

Łąki 1.) *Nadbrzeże*, os., pow. warszawski, gm. Jeziorna, par. Powsin, o 2 w. od Wisły, 45 mr. rozl. 2.) **Ł.** *Małe*, wś, pow. łowicki, gm. i par. Bolimów, odl. od Łowicza 27, a od Bolimowa 11 w., ma 11 dm., 37 mk., 8 osad i 164 mr. ziemi, w tem 42 mr. pastwisk. 3.) **Ł.**, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Wilga, 8 dm., 63 mk., 105 mr. Wchodziła w skład dóbr Celejów. 4.) **Ł.**, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Górzno. Ma 33 dm., 483 mk. i 608 mr. obszaru. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 421: grunta orne i ogr. mr. 281, łąk mr. 20, past. mr. 4, lasu mr. 109, nieuż. i place mr. 8, bud. z drzewa 9. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Samorządki. 5.) **Ł.**, por. *Jasionowo* i *Łąkie.* 6.) **Ł.** *Oskie*, attyn., ob. *Dębiny*, pow. lubartowski. Por. *Łąkać.*

Łąki 1.) zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 37 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 7 mk. katol. 2.) **Ł.**, wś pryw., nad rz. Siemiutycą, pow. dzisieński, o 42 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 6 dm., 83 mk. (1866).

Łąki, wś, pow. starokonstantynowski, par. Kupiel, na wsch. od Ożohowiec. R. 1867 miała 52 dm.

Łąki, wś, pow. kamieniecki, par. podominikańska w Kamieńcu Podolskim.

Łąki 1.) część Potylicza, pow. Rawa Ruska. 2.) **Ł.** *Czerteckie*, grupa domów w zach. stronie Ułazowa, na płd. od grupy domów Koziejówki (al. Koziówki), w pow. cieszanowskim. 3.) **Ł.** *Małe*, ob. *Łanki Małe.* Por. *Kamionka Wołoska.*

Łąki pod Niestronnem, pow. mogilnicki, wymienia Łaski, Lib. ben. I, 332.

Łąki 1.), niem. *Lonk*, dok. *Lobnic*, wś i klasztor, pow. lubawski, po obu stronach rzeki Drwęcy, do której tu opodal wpada struga Wel (dawniej Wkra), na bitym trakcie lubawsko-nowomiejskim, ¼ mili od Nowego Miasta. Aż do Łąk mniej więcej i do Nowego Miasta zamierzają Drwęcę uczynić spławną dla statków za pomocą kanalizacyi, któraby się ciągnęła do Iławy i stała w związku z kanałem elbląsko-mazurskim. a) włośc. wś, po lewym brzegu Drwęcy, obszaru liczy mr. 169, bud. 28, dm. 14, kat. 104, ew. 29. Par. i poczta Nowe Miasto, szkoła Bratyan. b) Klasztor dawniejszy oo. reformatów, ze sławnym obrazem

cudownym N. Maryi Panny, w uroczem położeniu na praw. brzegu Drwęcy, niemal naprzeciwko Bratyana, przyłączony do gminy w Nowem Mieście; dopóki istniał klasztor, liczono w nim katol. (t. j. zakonników i osób do klasztoru należących) 60, bud. 10, dm. 5; obecnie jest ten klasztor zniesiony przez pruski kulturkampf, a kościół niedawno od pioruna zgorzał. Par., szkoła i poczta w Nowem Mieście. Łąki nazywały się zdawna po prusku (?) Lobnic, może Lubnica. Jak donosi w księgach kościel. przechowane podanie, Ł. już pogańskim starym Prusakom były święte, którzy tu przychodzili ofiary składać na cześć bogini swojej Majumy. Później istnieje legenda, że obraz Matki Boskiej, Drwęcą po kilkakroć naprzeciwko wody płynący, w jasności ukazał się pasącym tu na łąkach bydło dzieciom. Pobożny i bogaty krzyżak, zapewne Polak, bo z Sandomierza pochodzący, brat Jan, z zamku swojego pobliskiego Bratyanem nazywanego, kościół na tem miejscu wystawił. Odtąd z dalekich stron czynili pielgrzymki wierni do Ł. po wszystkie czasy. Także szlachta i biskupi z serca polubili miejsce to święte. Roku 1639 zbudował tu przezacny Paweł Działyński, wojew. pomorski, star. bracławski, wraz z najcnotliwszą małżonką swoją Jadwigą z Czarnkowskich nowy klasztor przy starym kościołku i na mieszkanie oo. reformatów go oddał. Od tego czasu całemi kompaniami przychodzili wierni do Ł.; samych komunikujących podczas odpustu liczono zwykle około 15,000 do 20,000. Główny odpust odprawiał się na Narodzenie Matki Boskiej przez całą oktawę. W drugiej połowie XVII w. biskup chełmiński Kazimierz Opaliński wzniósł przy starym jeszcze kościele nową kaplicę ozdobną, którą znaczną relikwią ś. Kazimierza udarował. Nadto wystawił drugą kaplicę czyli kryptę podziemną przy grobach klasztornych, w których oo. reformaci chowali się. Sam też pragnął na tem miejscu spoczywać. Kiedy umarł w r. 1693 na dworze swoim w Turowie, ojcowie go tu przewieźli i uroczyście go chowali. Na początku XVIII w. Tomasz (i Teresa z Bielińskich) Działyński, wojew. chełmiński, zbudował familijną kaplicę, w której ciała zasłużonej rodziny Działyńskich spoczywają. R. 1719 d. 18 sierpnia pochowany tu Stan. Działyński, ststa kiszewski; pogrzeb odprawił biskup Szczuka, sufragan chełmiński; mowę miał Fran. Heintze, tow. Jezus. R. 1752 d. 4 czerwca cudowny obraz tutejszy koronował Wojciech Leski, bisk. chełmiński, z nadzwyczajnym udziałem tak wiernych jak szlachty i duchowieństwa. W rocznikach klasztornych czytamy, jako mianowicie bisk. chełmiński Andrzej Bajer, rezydujący zwykle na pobliskim lubawskim zamku, wielkie okazywał do tego obrazu nabożeństwo. Za pruskich czasów po okupacyi, klasztor łąkowski skasowany został, a ojcowie przeznaczeni na wymarcie. Ponieważ jednak nie wymierali tak prędko i przetrwali aż do konstytucyi, dzięki nowej nadanej wolności nadal się utrzymali aż do czasu kulturkampfu. R. 1875 d. 27 września zamknięto klasztor i kościół z niemałą żałością i płaczem ludu; zakonników z kraju wydalono. R. 1881 zgorzał kościół łąkowski, obraz cudowny szczęśliwie uratowano i umieszczono tymczasem w Nowem Mieście. Rząd pruski najchętniej położyłby koniec pobożnym pielgrzymkom łąkowskim; pisano, że zamierza zakład obłąkanych albo więźniów umieścić w klasztorze. Kościoła także, jak dotąd, nie okazuje woli pobudować. Dlatego na tem większą zasługują pochwałę niezamożni zresztą parafianie nowomiejscy, którzy własnym kosztem zobowiązali się, jak słychać, kościół łąkowski wznieść na nowo i utrzymywać. Ob. Obrazy cudowne i miejsca w dyec. chełmińskiej, str. 32; Utracone kościoły, str. 117. Dodaje się tu, że zgorzały kościół w miejsce pierwotnego drewnianego pobudowano ze składek w cegłę r. 1785. Por. *Bratyan.* 2.) **Ł.**, niem. *Loncken*, dok. *Lankyn*, szlach. wś, pow. człuchowski, nad jez. Łąkie, przy granicy Pomeranii, w okolicy piaszczystej. Obszaru liczy mr. 11514, bud. 145, dm. 69, kat. 542, ew. 119. Par. Borzyszkowo, szkoła w miejscu, poczta Kremerbruch. Ludność polska na samym krańcu Kaszub. R. 1354 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, zapisuje prawem chełmińskiem na dziedziczną własność 16 włók we wsi Lankyn położone Mikołajowi (Clawes), prusakowi, braciom i synom jego Piotrowi Kunke, Mikołajowi Walterowi Miken i Hauckin. Za to służyć nam będą w wojnie na koniu zbrojno, także do budowy zamków dopomogą, kiedy potrzeba i t. d. A że rola tam skąpa, dadzą nam od włóki obsadzonej płużnego 1 korzec owsa. Pozwalamy im w jez. Łąkie łowić ryby ku swojej potrzebie małemi narzędziami. Ob. Odpisy Dregera w arch. w Peplinie, str. 26. 3.) **Ł.**, niem. *Lonki*, os. do Brodnicy, pow. kartuski. 4.) **Ł.**, os. do Trzepowa, pow. kościerski. 5.) **Ł.**, ob. *Łąka*. *Kł. F.*

Łąki 1.), niem. *Lenkau*, wś i dobra, pow. kozielski, o pół mili od Leźnicy, par. Rokicz; 67 bud., 80 dm., 643 mk. Wś ma z kol. Kuzówką 71 os., 1581 mr. ziemi; dobra 842 mr. ziemi. 2.) **Ł.**, niem. *Lunke*, wś, pow. mielicki, par. Żuława. *F. S.*

Łąki 1.) ob. *Łąka*, pow. frysztacki. 2.) **Ł.**, niem. *Wiese*, wś, pow. kiernowski, 745 mk.

Łąki al. *Łąkie*, niem. *Loncken*, *Lancken*, *Lankener-See*, dok. *Lankyn*, jez., pow. człuchowski, przy wsi Łąki, i przy granicy pomorskiej, w par. borzyszkowskiej. Brzegi z trzech stron górzyste, tylko przy wsi Łąki są niskie.

W przywileju dla tej wsi r. 1354 mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode pozwala mieszkańcom łowić w jez. ryby ku stołowej potrzebie małemi narzędziami. R. 1310 jezioro Ł. wspomniane jest w dokumencie jako leżące na granicy ziemi wschodnio-pomorskiej a słupskiej. *Kś. F.*

Łąkie 1.) *Zwiastowe, Ł. Wielkie* i *Ł. Markowe*, pow. włocławski, gm. Pyszkowo. Dwie pierwsze w par. Boniewo, trzecia w par. Chocień. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. Zwiastowe z nomenklaturą Żołdek rozległy mr. 326: grunta orne i ogr. mr. 245, łąk mr. 58, wody mr. 10, nieuż. i place mr. 9; w os. młyn. Żołdek mr. 4; bud. mur. 6, z drzewa 4, płodozmian 10-polowy, wiatrak, jezioro, pokłady torfu. Wś Ł. Zwiastowe os. 9, z grun. mr. 9. Folw. Ł. Wielkie rozległy mr. 575: grunta or. i ogr. mr. 430, łąk mr. 62, wody mr. 7, lasu mr. 64, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 8, z drzewa 5. Wś Ł. Wielkie os. 19, z grun. mr. 20. Folw. Ł. Markowe rozległy mr. 406: grunta or. i ogr. mr. 313, łąk mr. 74, past. mr. 2, nieuż. i place mr. 17, bud. mur. 7, z drzewa 3, pokłady torfu. Wś Ł. Markowe os. 16, z grun. mr. 20. 2.) **Ł.**, wś nad jez. t. n., pow. lipnowski, gm. i paraf. Skępe. Ma ziemi włośc. 206 mr., w tem 183 ornych, 20 os., 13 dm., 233 mk., szkołę począt. 1-kl. ogólną. Ł. i rumunki tegoż imienia ma 948 mr. w tem 312 ornych, 4 dm., 20 mk. Karczma. Os. z młynem wodnym ma 5 mk. 3.) **Ł.**, kol., inaczej Huta, w par. Karnkowo, ma ziemi włośc. 1524 mr., w tem 924 ornych, 76 osad, 73 dm., 585 mk. We wsi ewang. dom modlitwy i szkoła element. Folw. nad jez. Łąkie ma 7 mk., 3 dm., karczmę i dom zajezdny. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. al. Łąck składają z folwarków: Ł. i Rumunki Łąkie, wsi: Ł., Nowe Łąkie i Rumunki Łąkie; rozległość wynosi mr. 991: folw. Ł. grunta or. i ogr. mr. 203, łąk mr. 75, past. mr. 26, wody mr. 156, lasu mr. 279, nieuż. i place mr. 27, razem mr. 766, bud. mur. 3, z drzewa 17; folw. Rumunki-Łąkie grunta or. i ogr. mr. 109, łąk mr. 70, past. mr. 41, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 224, bud. z drzewa 12, młyn wodny. Wś Ł. os. 20, gruntu mr. 214; wś Nowe Ł., os. 4, mr. 27, mk. 22; wś Rumunki-Ł. os. 67, mr. 1715. *Br. Ch.*

Łąkie, niem. *Lonkie* 1.) wś, pow. inowrocławski; 28 dm., 265 mk., 181 ew., 84 kat.; 56 analf. Najbliższa poczta i tel. w Strzelnie, st. kol. żel. w Inowrocławiu. 2.) **Ł.**, wś i gm., pow. babimoski, 2 miejsc.: a) Ł. Stare, b) Ł. Nowe; 52 dm., 561 mk.; 4 ew., 557 kat.; 126 analf. Najbliższa poczta i tel. w Restarzewie, st. kol. żel. w Zbąszyniu. 3.) **Ł.**, miejscowość dziś nieznana, w byłej parafii ś. Michała pod Gnieznem. *M. St.*

Łąkie 1.) niem. *Lonk*, 3 miejsc. w pow. świeckim: a) *Ł. polskie*, niem. *Poln. Lonk*, dok. *Lanke*, od r. 1873 *Gr. Lank*, wś włośc. parafialna, nad jez., w znacznej już części, jak mapy podają, osuszonem, w okolicy jeszcze lesistej. Podług starych dokum. jezioro znajdujące się między Ł. a Sierockiem zwało się Piaseczno. Obszaru liczy mr. 3680, bud. 77, dm. 28, kat. 67, ew. 167. Paraf. kościół i szkoła w miejscu, poczta Terespol. Ł. wś prastara, do książąt pomorskich niegdyś należąca. Jak czytamy na obrazie, w kościele sióstr miłosierdzia w Chełmnie po nad organami znajdującym się, wś tę r. 1295 darował ks. Mestwin II pp. benedyktynkom w Chełmnie (po których szarytki kościół ten i obrazy stare hist. z napisami otrzymały). Wspomniony napis brzmi jak następuje: Virginibus Mestwine sacris quia Łąkie sacrasti Vivat in aeternam nomen in orbe tuum Anno 1295. Podczas reformacyi wś ta przeszła znowu w ręce prywatne, kościół zamienili dziedzice na śpichlerz. Dopiero gorliwa ksieni chełmińska Magdalena Mortęska napowrót wś tę odzyskała: r. 1615 wykupiła jednę część od Jakóba Ostrowickiego za 3000 zł., a w r. 1616 drugą od pani Łąckiej, której zapłaciła 15,000 zł. Następnie kościół swoim kosztem odnowiła, rolą przynależną, jak było od początku, uposażyła i zapisała tak wś jako i kościół na fundacyą nowego klasztoru pp. benedyktynek w Bysławku. Po okupacyi rząd pruski zabrał tę wś i wydał na własność osadnikom. Ob. Klasztory żeńskie w dyec. chełmińskiej, str. 112, 115, 124. Par. Polskie Ł. w dekan. świeckim liczy dusz 731, kościół tyt. ś. Bartłomieja, patronatu kiedyś pp. benedyktynek w Chełmnie, niewiadomo kiedy fundowany. System parafialny, zdawna zaniechany, przywrócono tu 1862 d. 19 kwiet.. Nowy budowany r. 1864—1865 kościół jest poświęcony 25 czer. 1865. Szpitala ani bractwa przy nim nie masz. Także proboszcza dotąd nieustanowiono; tymczasowo zarządza parafią pleban z Przysierska. Wsie paraf. Polskie Ł., Rożanno, Gołuszyce, Strońsk, Stanisławie, Branice, Korytowo i Gawronice. Szkoła katol. w Rożannie liczy kat dzieci 27; 10 dz. zwiedza ew. szkołę w Łąkiem, 40 w Korytowie, 18 w Bagniewie. Ob. Szem. dyec. chełmińs. z r. 1867, str. 245. b) *Ł. niemieckie*, niem. *Deut. Lonk*, włośc. wś w okolicy lesistej po nad jez., blisko granicy pow. tucholskiego. Obszaru liczy mr. 3123, bud. 58, dm. 28, kat. 65, ew. 167. Par. i poczta Świekatowo, szkoła w miejscu. c) *Ł. młyn*, niem. *Deut.-Lonk-Mühl*, posiadłość z młynem, między dwoma jez., z których struga przechodząc młyn pędzi, należy do wsi Niemieckie Ł.; bud. 9, dm. 3, ew. 29. Par. i t. d. jak wyżej. 2.) **Ł.**, niem. *Lanken*, dok. r. 1413 *Lanke*, 1560 *Lankir*, włośc. wś, pow. złotowski, po nad jez. Łąkie, przy granicy pow. człu-

chowskiego, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 6786, bud. 279, dm. 98, kat. 233, ew. 574. Par. Zakrzewo, szkoła w miejscu, poczta Pr. Frydląd. Wś Ł. należy do obszernych dóbr złotowskich, własności niegdyś hr. Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich i innych; obecnie panującej familii pruskiej. R. 1413 w czasie wypraw wojennych ks. szczeciński napadł wś Ł. i zrabował. Po nim wkrótce przybył Arnold von Waldow z zastępem zbrojnym i do reszty wś zniszczył. Ob. Schmitt, Gesch. des Kreises Flatow, str. 55, 278. 3.) **Ł.**, niem. *Lanken*, dok. *Lancke*, włośc. wś, pow. człuchowski, w okolicy piaszczystej, nad jez. Łąka, przy granicy Pomeranii. Obszaru liczy mr. mr. 9112, bud. 109, dm. 44, kat. 300, ew. 79. Par. i poczta Koczała, szkoła w miejscu. R. 1374 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyż., zapisuje Piotrowi (Petzen) z Brzeźna prawem chełmińs. na dziedziczną własność dobra Ł. wraz z prawem patronatu nad kościołem (Kirchenleen). Za to pełnić nam będzie służbę wojenną w zbroi na koniu, zamków budować dopomoże i t. d. A że tam rola nieurodzajna, dadzą nam co rok zamiast płużnego 1 k. owsa od obsadzonej włóki, a na uznanie naszego panowania 1 funt wosku i 5 den. Ob. Odpisy Dregera, rkp. w arch. w Peplinie, str. 26. Jako z przytoczonego powyżej przywileju widać, kościół od dawna tu istniał przed reformacyą; przyłączony był jako filia do par. w Koczale; proboszcz posiadał przy nim 2 włóki roli. W r. 1617 kościół łącki jest umieszczony w spisie kościołów nowo utworzonego dekanatu czarnieńskiego (hamersztyńskiego). Rychło potem zaginął, ponieważ w późniejszych aktach kościelnych nie bywa wspominany; tylko owe 2 włóki pozostały, z których dochody brał proboszcz w Koczale. Ob. Utracone kościoły w dyec. chełmińskiej, str. 340. 4.) **Ł.** *Nowe*, niem. *Neu-Lanken*, os. pow. złotowski, w okolicy lesistej, 496 mr. ziemi, 17 bud., 7 dm., (?) kat., 57 ew. Par. Zakrzewo, szkoła Nowe Wiśniewko, poczta Złotowo. *Kś. F.*

Łakie 1.) al. *Łąka*, *Łączka* (?), dok. *Lancka*, nazywało się dawniej jez. w pow. kartuskim, opodal wsi Klonowa, Strzepowa i Grabowa. Należało do dóbr obszernych Polusino, darowanych przez księcia pomorskiego Sambora oo. cystersom w Łeknie, którą to darowiznę ks. Mestwin II potwierdził r. 1291. Granice dóbr polusińskich ku wschodowi w związku stojącemi z jez. Ł. tak się wyrażają: A via et valle circum lacum Sambercho (dziś Ząbrze) a dextris tramite directo per medium inter Clonowe et paludem, quae Tritablota vocatur, super lacum Lancka, ipsum lacum cum suo rivulo usque ad viam circa vallem magnam, quae est inter Strepowe et Grabowe. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. 2.) **Ł.**, niem. *Lancke*, jez., pow. człuchowski, w granicach wsi **Łąkie**. R. 1374 Winryk v. Kniprode, mistrz w. krzyżacki, nadając przywilej tej wiosce, o jeziorze nie wspomina. 3.) **Ł.**, niem. *Lanke*, nazywało się kiedyś jez. przy wsi Ogorzeliny (Gerhardsdorf, teraz Görsdorf), położonej w pow. chojnickim. Podług przywileju z r. 1338 posiadaczom wioski wolno było w jez. ryby łowić małemi narzędziami ku własnej potrzebie. Ob. Odpisy Dregera w arch. w Peplinie, str. 19. 4.) **Ł.**, por. *Głodowo*.

Łąkietka, wś, pow. włoszczowski, gm. Irządze, par. Nakło, na lewym brzegu Pilicy, śród lasów sosnowych w nizinie piaszczystej położona. Ma 5 dm., 27 mk., 28 mr. roli ornej, 16 mr. łąk, 4 mr. pastwisk, 2 m. nieuż. Gleba piaszczysta, miejscami mocno wilgotna, torfiasta. Nad Pilicą piękne łąki. Znajdują się tu również młyn i piła, należące do dóbr Siedliska. Pierwszy z produkcyą roczną 300 rs., druga z produkcyą 450 rs. *Dr. E. B.*

Łąkoć, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Kurów, par. Markuszów.

Łąkocin, ob. *Krotoszyn*, pow. odolanowski i *Łękocin*.

Łąkorek al. *Łąkorek*, niem. *Lonkorrek*, *Lonkorreck*, dok. *Kl. Linker*, *Lonker*, *Linkorn*, król. domena, pow. lubawski, nad znacznem jeziorem, w okolicy lesistej. Obszaru roli ornej liczy ha. 287, łąk 56, pastw. 35, nieuż. 10, wody 175, ogółem ha. 561; bud. 23, dm. 9, kat. 86, ew. 69. Par., szkoła i poczta Łąkorz. W miejscu jest gorzelnia, wyprzedaż tuczonego bydła i owiec. Ł. pierwotnie był dobrami prywatnemi. R. 1414 donoszą księgi krzyżackie strat wojennych, jako Januszowi z Ł. wszelkie budynki spalili, 30 ludzi ze wsi uprowadzili; strat poniesionych ogółem za 1000 m. Za polskich czasów Ł. był królewszczyzną, w XVIII w. do ststwa łąkorskiego należącą, którą następnie zamieniono na król. domenę.

Łąkorz al. *Łąkorz*, niem. *Lonkorz*, *Lonkors*, *Lonkorsz*, dok. *Grosse Linker*, *Lonker*, *Longkorn*, *Linkorn* 1.) włośc. wś kościel., pow. lubawski, milę od dworca kol. żel. w Biskupicach, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 4892, bud. 134, dm. 64, kat. 534, ew. 91. W miejscu jest kościół filialny do Lipinek, szkoła i poczta. Dawniej odbywały się tu o przepisanych czasach roki sądowe (Gerichtstage). Opodal wsi w jeziorach i torfowiskach natrafiano na różne gliniane, bronzowe i kamienne przedmioty, naprowadzające na domysł, iż mogły one pochodzić z mieszkań nawodnych. Ob. G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich, str. 3. R. 1414 zapisują księgi krzyżackie strat wojennych: Z 64 włók, które wś Ł. posiada, jest teraz 50 pustych, wszystkie zabudowania spalone, wyjąwszy kościół; włościanie mają strat 2000 m., kościół 50 m., stu ludzi stąd uprowadzono albo

zabito. R. 1435 Paweł von Russdorf, mistrz w. krzyżacki, rozporządza na życzenie Henryka Marszałka, komtura radzyńskiego (widać stąd, że wś Ł. wtedy do radzyńskiej komturyi należała), jako osadnicy tutejsi, wrazie gdyby nie była potrzeba zwozić końmi swoimi siano do budy w Suminie, gotowi są zawieść je do dworu krzyżackiego w Świeciu albo do Babalic (Paulsdorf). R. 1439 tenża Paweł von Russdorf zeznaje, jako Janusz von Kaszlo (?) wielkie przysługi oddał zakonowi w wojnie, gdzie nogę utracił i miał prawo wolnego utrzymania na zamku radzyńskim, ale teraz prosi, aby mu wzamian za to prawo zapisano we wsi Ł. 7 włók roli na użytek, co też mistrz ów krzyżacki niniejszem czyni, dodając, że tylko do śmierci włóki te dzierżyć będzie, a jeśliby się ożenił, wtedy ani żona, ani dzieci nie będą po nim dziedziczyli, tylko włóki znowu przypadną do zamku. Także otrzymał Janusz wolną rybitwę w jez. Płowęż (mit 6 Säcken und 1 Fusswathen) do stołowej potrzeby. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 93, 94, 147, 150. Roku 1608 Samuel Łaski, h. Korab, tenut. dóbr Ł., sprawił wielki ołtarz nowy w tutejszym kościele jako i wszelkie przybory do nabożeństwa. R. 1695 pobudowany nowy kościół w Ł. R. 1759 istniało ststwo łąkorskie (r. 1771 w posesyi Czapskich Tomasza i Maryanny.), przy którego granicy leżało pustkowie Zacharczyzna, do wsi Rywałda należące, własności biskupa chełmińskiego. Ob. Inwentarz dóbr bisk chełm. z r. 1759. Kościół w Ł. oddawna był parafialnym, w XVII w., jak się zdaje, do par. w Lipinkach przyłączony; tytuł ma ś. Mi kołaja, patronatu rządowego. Należą do niego wioski, Łąkorz, Łąkorek, Wielgrób, Iwanki, Robotno, Partęczyn, Ładnówko, Przybyszewo, Głowin, Wronki, Rosochy, Mieliwo, Sosno, Koń, Gaj, Borki, Mrówisko i Ciche. Szkoły katol. istnieją: w Łąkorzu dzieci kat. 73, w Cichem 107. 2.) **Ł.**, król. nadleśn., obszaru liczy mr. 24671, bud. 7, dm. 2, kat. 1, ew. 17. Parafia, szkoła i poczta, jak wyżej. *Kś F.*

Łąkoszyn, wś, pow. kutnowski, gm. Kutno, par. Łąkoszyn, odl. o 1 w. od Kutna, posiada kościół paraf. drewniany, szkołę początk. 1-kl. ogólną, 22 dm., 374 mk., 791 mr., w tem 207 mr. ziemi włośc. Kośc. tutejszy, założony wraz z parafią przez kanoników regularnych z Trzemeszna, istniał już w 1400 r. Obecny 1758 r. Par. Ł. dek. kutnowski 1700 dusz. (Czyt. Kod. dypl. pol. II, 556 i Lib. ben. Łaskiego, I, 396, II, 433, 481). Według Tow. Kred. Ziems. dobrą Ł. składają się z folwarków i wsi Ł., Leszczynek i Piwki; rozległe mr. 1627: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 393, łąk mr. 128, nieużytki i place mr. 27, razem mr. 548, bud. mur. 10, z drzewa 14, płodozmian 6 i 10-polowy; folw. Leszczynek grunta orne i ogr. mr. 592, łąk mr. 55, past. mr. 8, lasu mr. 137, nieuż. i place mr. 30, razem mr. 821, bud. mur. 3, z drzewa 9, płodozmian 13-polowy; folw. Piwki grunta orne i ogr. mr. 232, łąk mr. 13, past. mr. 5, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 258, bud. mur. 6, z drzewa 1, płodozmian 10-polowy; dwa wiatraki; rzeczka Ochnia przepływa. Wś Ł. os. 23, z grun. mr. 217; wś Leszczynek os. 19, z grun. mr. 17; wś Piwki os. 5, z grun. mr. 6. *W. W*

Łąkowice, wś, pow. wejherowski, ob. *Łętowice.*

Łąkowo, niem. *Lankau*, nazywała się wś w pow. kwidzyńskim, wspominana w dokum. z r. 1451. Narożnik tej wsi stykał się z granicami Luchowa (Mały Świerkocin) i Pieniążkowa. Także Lalkowy, Ostrowite, W. Świerkocin (?) i Omętowo zachodzą w owej okolicy. Czy teraz jeszcze Ł. jako osada istnieje i jakąby wś oznaczało, trudno odgadnąć; pod tą starą nazwą przynajmniej zdawna nie jest znane. Dla lepszego zoryentowania dodaje się, że dokument, opisując granice Lubichowa i Smażewa, wspomniał narożniki dóbr tych a Kolmagi i Ostrowitego, następnie narożnik dóbr tych z Ostrowitego i Pieniążkowa i tak dalej ciągnie: a loco graniciali poro (t. j. ostatni nazwany narożnik) supra montem usque ad lapidem qui situs est ad fossam, ut ibi sit locus granicialis inter Penczkau (Pieniążkowo), Lankau et parvum Swierkoczyn (t. j. Luchowo), porro a loco graniciali ad lapidem in via Lalkowiensi quae etiam est locus granicialis inter Lelekau (Kalkowy) et magnum Swierkoczyn atque etiam parvum Swierkocin (t. j. Luchowo), in eadem via usque ad pascua, quae sunt ad fossam i t. d. Ob. Varia acta, str. 23, rkp. w arch. w Peplinie. *Kś. F.*

Łąkowo, dok. *Lanknau*, nazywało się jezioro przy wsi Mędromierzu, w pow. tucholskim, r. 1356 wspominane jako na pograniczu tej wsi leżące. Ob. Przywileje ststwa tucholskiego, rkp. w Belnie, str. 2. *Kś. F.*

Łąkowy potok, pot. źródlany Grodziskiego potoku (ob.), wypływa w płd.-zachodnim narożniku gm. Wólki Grodziskiej; płynie przez nią na wsch. i we wsi łączy się z lew. brzegiem z Wsiową Wodą, tworząc Grodziski pot. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Łąkta 1.) *Dolna*, wś, pow. bocheński, od drogi powiatowej 3 do 4 kil., od Wiśnicza 12 kil., od Bochni 20 kil. odległa, według ostatniego spisu ludności ma 703 katol., 26 żyd.; obszaru około 500 mr., w tych dwors. 200 mr. Należy do par. w Rzegocinie. Jeszcze przed rokiem 1868 Ł. Dolna stanowiła wraz z Rzegocinem i Gierczycami własność ss-rów hr. Ilińskiego, którzy te dobra sprzedali Abelardowi Mondererowi, a ten w r. 1869 odprzedał znów Rzegocinę swemu propinatorowi Szmulo-

wi Rosenblumowi, Ł. Dolną innemu spółwyznawcy, a Gierczyce dla siebie zatrzymał. Lud przeważnie trudni się rolnictwem, wyrobem płótna, siejąc len i konopie, i naczyń gospodarskich jak wideł, niecek, koryt, dłubiąc je z lipy lub osiczyny. Szkoły nie posiada żadnej na miejscu, tylko posyła dzieci do Trzciany, o pół mili odległej. 2.) **Ł.** *Górna*, wś, pow. bocheński, odległa od Bochni 18 kil., od Wiśnicza 10 kil. a od Limanowy 18 kil., przy powiatowym gościńcu z Bochni przez Limanowę do Sącza, stamtąd do Węgier prowadzącym położona, znajduje się pomiędzy górami, podgórze Tatr stanowiącemi. Według ostatniego spisu ludności liczy 1082 mk. katol. i 22 żyd., posiada 160 dm. i należy do par. w Rzegocinie. Obszaru zajmuje 1480 mr., z tych dwór 630 mr., glebę ma glinkowatą, przy starannej uprawie wszystkie rodzaje zbóż, a przeważnie pszenicę wydającą. W r. 1293 Zbigniew Żegota dziedzic Ł. ufundował kościół w Rzegocinie. Mieszkańcy przeważnie trudnią się rolnictwem; jednak i rzemiosło nie jest im obce. Według zapisek tabuli krajowej lwowskiej Ł. Górna należała aż po koniec XVIII w. do klucza dóbr Wiśnicz, którego właścicielem był podtenczas Stanisław ks. Lubomirski; w r. 1819 figuruje jako właścicielka Ł. Górnej Konstancya z ks. Lubomirskich hr. Rzewuska, po której w roku 1822 w skutek ogłoszenia sądowego upadłości nabył Wincenty Skrzyński, po nim w r. 1843 objął Ludwik Skrzyński na podstawie działu familijnego, a w końcu przechodzi w r. 1845 na własność Adelajdy ks. Ponińskiej, ur. hr. Dohna. W r. 1869 nabywają drogą kupna dobra Ł. Górna, Kunica i Bytomsko Feliks i Wiktorya Armołowicze i do dnia dzisiejszego pozostają w ich posiadaniu. Przez lat przeszło 24 dobra te zostawały w rodzinach niemieckich, bo i ks. Adolfa Ponińskiego do nich zaliczyć należy, a przecież prócz wytępienia lasów i zniszczenia dóbr, żadnych po sobie nie pozostawili śladów godnych do zapamiętania. Szkoła istnieje w Ł. Górnej dopiero od r. 1876, a to przeważnie w skutek starania obecnych właścicieli, którzy bezpłatnie wydzielili z obszaru dworskiego grunt pod budynek szkolny i ogród i wyznaczyli z lasów swoich potrzebny materyał. Dawniej posyłano stąd dzieci do szkółki w Rzegocinie, blisko pół mili lub więcej odległej, i to tylko podczas lata. Do Ł. Górnej należy folwark Kunica al. Kunice, niegdyś stanowiący osobne ciało tabularne jak i Skrzydłówka, po której tylko karczma dworska tem mianem obdarzona pozostała; obecnie zlały się w jedno i tworzą z Ł. Górną nierozdzielną całość. *F. A.*

Łąkta, niem. *Lonkta*, wś blisko rz. Orli, pow. krobski, 30 dm., 216 mk., wszyscy katol.; 63 analf. Pocz., tel. i st. kol. żel. w Rawiczu o 10 kil.

Łąsk 1.) niem. *Lonsk*, dom., pow. inowrocławski; 2047 mr. rozl., 10 dm., 156 mk.; 26 ew., 130 kat.; nie masz analf. Poczta i teleg. w Pakości o 4 kil.; st. kol. żel. w Inowrocławiu o 11 kil. Klucz Ł. był do okupacyi pruskiej własnością biskupów kujawskich; stanowiły go wsie: Szawłowice, Murzynowo, Perkowo, Chlewiska, Mleczkowo, Biachowice, Brodnia, Opoki Wielkie, Wąsosze, Parchanie, Łagiewniki, Sikorzewo, Dulsko, Sławsko, Dźwierzno. Por. *Koronowo*. Czyt. Kod. dypl. pol. I, 124; II, 02. 2.) **Ł.** *Wielki*, niem. *Lonsk-Gross*, wś, pow. bydgoski; 3 folw.: a) ma 33 mr. rozl., b) 433 m., c) 320 m.; 53 dm., 525 mk.; 23 ew., 493 kat., 9 żyd.; 114 analf. Kościół kat. paraf. należy do dek. bydgoskiego.. Poczta w Mąkowarsku o 7 kil.; st. kol. żel. i tel. w Kotomierzu o 21 kil. 3.) **Ł.** *Mały*, niem. *Lonsk Klein*, wś, pow. bydgoski; 28 dm., 269 mk.: 53 ew., 216 kat., 66 analf. Poczta najbliższa w Mąkowarsku, st. kolei żel. i tel. w Kotomierzu. *M. St.*

Łąskie al. *Łąckie*, jez. przy wsi Łąkie, leży o 2 w. na płn. od Skępego. Ciągnie się wąskim pasem ($^1/_2$ do 1 w.) w kierunku od zach. ku wsch. na długość $4^1/_2$ w.; brzegi wyniosłe, suche, w części lesiste. Na płn. brzegu leży wś Łąkie. Obszar jego wynosi przeszło 50 mr.

Łąskie piece al. *Łąski piec*, niem. *Lonskipiec*, os. przy wsi Łążku, pow. świecki, nad strugą do Brzeziny wpadającą, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 1520, bud. 119, dm. 53, kat. 259, ew. 6. Par. i poczta Śliwice, szkoła Łążek.

Łątczyn 1.) wś, pow. jędrzejowski, gm. Raków, par. Jędrzejów. Leży przy trakcie który z Kielc na Miechów do Krakowa idącym, odl. 2 w. od Jędrzejowa. W 1827 r. wś poduchowna, 10 dm., 98 mk. (Kod. dypl. Małop., str. 168). Por. *Jędrzejów*, III, 590. 2.) **Ł.**, wś, pow. ostrołęcki, gm. Troszyn, par. Kleczkowo. Ma 2069 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 35 dm., 252 mk. Folw. Ł. r. 1871 oddzielony od dóbr Ostrołęka. *Br. Ch.*

Łążek 1.) kol., pow. kolski, gm. i par. Kłodawa (Łaski, Lib. ben. II, 453), odl. od Koła w. 21; dm. 10, mk. 67. W 1827 r. wś rząd. 12 dm., 93 mk. Por. *Kłodawa*. 2.) **Ł.**, wś nad rz. Wartą, pow. noworadomski, gm. i par. Brzeźnica, ma 10 dm., 63 mk., 199 m. ziemi włośc. Należała do dóbr Jajki. 3.) **Ł.**, wś nad rz. Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Łoniów, odl. 19 w. od Sandomierza. Ma 6 dm., 34 mk., 5 os., 25 mr. ziemi włośc. i 333 mr. folw.; płodozmian 7-polowy. 4.) **Ł.** *Ordynacki*, wś, pow. janowski, gm. Kawenczyn, par. Janów, o mil 2 od m. Janowa. Do 1867 r. stanowiła część ordynacyi hr. Zamojskich. Wś ta w zapadłych lasach na granicy Galicyi austryackiej położona, nad rz. Bukowną, która połączywszy swe wody pod wsią Mamotami

z rzeczką Branwicą, tworzy pod Ł. obszerny kilkunastomorgowy staw, porosły trzciną i obfitujący w ryby i wodne ptactwo. W 1880 r. wś ta miała dymów włośc. 50, ludności męż. 254, kob. 260; lud dorodny, wyznaje wyłącznie religią katolicką. Grunta piaszczyste, nieurodzajne, stąd też utrzymanie ludności daje głównie przemytnictwo. W Ł. jest posterunek straży pogranicznej. R. 1827 dm. 26, mk. 262, par. Biała. 5.) **Ł.** *Zaklikowski*, wś, pow. janowski, gm. i par. Zaklików, stanowi część obszernych dóbr zaklikowskich, będących obecnie własnością spółki obywatelskiej pod firmą A. Przanowski i siedmiu innych. Wś ta, śród lasów i gruntów piaszczystych rozłożona, na pograniczu galicyjskiem, w 1880 r. miała dymów włośc. 28, oraz dwors. 6, ludności ogólnej 241 dusz. Jest tutaj posterunek straży pogranicznej i przykomórek celny; tędy prowadzi trakt główny handlowy do Galicyi austryackiej, od której oddziela Ł. tylko rzeczka Sanna, wpływajaca pod Łążkiem do Galicyi i formująca w swym przepływie obszerny staw kilkumorgowy, środkiem którego przechodzi idealna granica państwowa. Lud utrzymuje się z przemytnictwa lub z zarobków przy przewozie zboża do Galicyi. R. 1827 dm. 18, mk. 84. 6.) **Ł.** *Zaklikowski*, folw. do dóbr Zaklików należący, stanowi własność spółki obywatelskiej Przanowski i inni, 250 mr. ziemi piaszczystej, mało urodzajnej, dm. dwors. 4; główny zarząd leśny dóbr zaklikowskich. Młyn na rz. Sannie, która zarazem tworzy staw dworski, obficie zarybiony; odległy od miasta powiat. Janowa mil 4, od os. Zaklikowa w. 4. 7.) **Ł.**, ob. *Łęiek*. 8.) **Ł.**, wś, pow. mławski, gm. Niechłonin, par. Sarnowo, odl. 16 w. od Mławy. Ma 20 dm., 252 mk., wiatrak, grunta żytnie. Na gruntach dworskich znajduje się zdrojowisko, z którego wypływa rzeczka Przylepnica. Gorzelnia zamknięta od 1877 r. Od Ł. oddzielono w ostatnich czasach cztero-włókowy folwarczek Zagajek, własność Szumskiego. Do Ł. należy nowy, w 1880 r. erygowany folwark Sadykierz, zawierający około 10 włók ornej ziemi i $3^1/_2$ włók lasu. W lesie znajdują się modrzewie. Ogólny obszar wynosi 1699 mr. i 29 mr. nieuż, w tem os. 24, ziemi włościań. mr. 245. 9.) **Ł.** *Skrzeszowski* al. *Mogiły Aryańskie*, ob. *Kopce Wojewódzkie*. *Br. Ch.*

Łążek, przys. do Chwałowic w pow. tarnobrzeskim, należy do par. w Pniowie a do urzędu poczt. w odległym o 15 kil. Radomyślu. Ta mała osada licząca 179 mk. rzym.-kat., położona nad pot. Sanną, 154 m. npm., przy samej granicy Królestwa Polskiego, zamykającej ją od płn. i wsch., jest oddzielona od Pniowa, Chwałowic i Brzozy borami sosnowemi, zajmującemi kilka mil kwadr. Od Chwałowic jest położony Łążek na wschód. *Mac.*

Łążek, niem. *Lonzek*, folw., pow. śremski, 7 dm., 87 mk., należy do dom. Łęgu, niem. Leng.

Łążek 1.) niem. *Lonschek*, włośc. dobra, pow. starogrodzki, w okolicy lesistej, nad jez. Niedat, o 19 kil. od Starogrodu; obszaru mr. 588, gbur. 5, zagrodn. 1, kat. 58, ew. 4, dm. 8. Par. Zblewo, szkoła Iwiczno, poczta Frankifeld. 2.) **Ł.**, niem. *Lonzek*, os. do Uścia, pow. chełmiński, bud. 1, dm. 1, kat. 12. Par. i poczta Chełmno, szkoła Starogród. 3.) **Ł.**, niem. *Londzek*, wś należąca do Sampławy, pow. lubawski, przy trakcie bitym lubawsko-nowomiejskim, w okolicy lesistej, 1 milę od Lubawy; bud. 37, dm. 14, kat. 132, ew. 31. Par. i szkoła Sampława, poczta Lubawa 4.) **Ł.**, niem. *Lonsk*, wś włośc., pow. świecki, nad strugą Brzeziną, w lesistej i bagnistej okolicy. Obszaru liczy mr. 4794, bud. 214, dm. 90, kat. 465, ew. 44. Parafia i poczta Śliwice, szkoła w miejscu. *Kś. F.*

Łążek, nazywała się miejscowość czy pole łączyste na nizinach praw. brz. Wisły położone, w pow. chełmińskim, między Kałdusem a Chełmnem; dalej po za Łążkiem aż pod same Rybaki chełmińskie ciągnęła się Kępa Kałduska. Miejscowość ta wspominana jest w inwentarzu dóbr biskupów chełmińs. z r. 1759. Ob. arch. w Peplinie. *Kś. F.*

Łążek, *Łączek*, *Łączki*, niem. *Lonczek*, *Lonzek*, dwie wsie, pow. toszecko-gliwicki: a) *Ł. miejski*, pod Toszkiem, istniała już na początku XVI w., ma 18 bud., 25 dm., 155 mk., 25 os., 300 mr. ziemi. b) *Ł.-Toszek*, tamże, 3 bud. 7 dm., 52 mk., 7 os., 110 mr. ziemi. *F. S.*

Łążenice, ob. *Leżenice*.

Łążki, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Gostków, par. Leźnica Wielka, odl. od Łęczycy w. 9; wś dm. 2, mk. 26; folw. dm. 5, mk. 42. W 1827 r. 16 dm., 81 mk. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 400: grunta orne i ogrody mr. 363, łąk mr. 14, lasu mr. 8, nieużytki i place mr. 15, bud. z drzewa 16, płodozmian 10-polowy. *Br. Ch.*

Łążki, ob. *Lonschken* (niem.).

Łążnica, por. *Laznitz*.

Łążyn 1.) wś i folw., pow. lipnowski, gm. Mazowsze; par. Łążyn. Leży przy szosie przez Lubicz do Torunia prowadzącej, odl. 7 w. od Lubicza, 17 w. od Torunia. Posiada kościół paraf., szkołę gminną, karczmę. Gruntów włośc. 50 mr., w tej liczbie 22 mr. ziemi ornej, 16 dm., 164 mk., szkoła początk. 1-kl. ogólna. Probostwo 8 mr., w tej liczbie 6 mr. ziemi ornej, 5 mk. Dworski obszar Łążyn 1128 mr., w tej liczbie 968 mr. ziemi ornej, 9 dm., 99 mk. Obok położony folw. Kołat, inaczej Elżbiecin, 5 mk. Kościół tutejszy i par. erekcyi niewiadomej; obecny murowany, po 1847 wystawiony został. Par. Ł. dek. lipnowski: 1027 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.

(z wsiami Ł. i Kuźniki), rozległy mr. 1055: grunta orne i ogr. mr. 878, łąk mr. 88, lasu mr. 42, nieuż. i place mr. 47, bud. mur. 10, z drzewa 4; płodozmian 15-polowy; pokłady torfu. Wś Ł. osad 31, z grun. mr. 37; wś Kuźniki os. 29, z grun. mr. 306. R. 1789 Ł. był własnością Ludw. Przeciszewskiego, który tu wysiewał 62 korce żyta, 13 k. pszen. i brał 364 zł. czynszu. 2.) **Ł.**, folw., pow. sierpecki, gm. Bieżuń, par. Lutocin, odl. 22 w. od Sierpca, zajmuje wraz z należącemi do niego folw. Koralewo, Obręb i Zabieżuń 648 mr. gruntów, w tem 252 mr. nieuż., 17 mk., 2 budynki mieszk., 6 w. od zarządu gminy; folw. Ł. w gm. i par. Poniatowo rozległy mr. 473: grunta orne i ogr. mr. 103, łąk mr. 245, pastw. mr. 56, lasu mr. 61, nieuż. mr. 8, bud. z drzewa 7. Folw. ten w r. 1878 oddzielony od dóbr Poniatowo. *Br. Ch.*

Łążyn 1.) niem. *Londzin*, dok. *Lonczyn*, włośc. wś, po nad jeziorem łążyńskiem, nad małą strugą do tegoż jeziora wpadającą, pow. lubawski, w położeniu górzystem. Obszaru liczy mr. 4375, bud. 124, dm. 47, katol. 374, ew. 11. Parafia Żwiniarz, szkoła w miejscu, poczta Lubawa. Na południe tej wsi, na lewym brzegu strumienia bezimiennego, na posiadłości należącej do miejscowego młyna, wznosi się szaniec, cały i dobrze zachowany. Oddawna należała wieś Ł. do dóbr stołowych biskupów chełmińskich, którzy ją zwykli byli wydawać na czynsz osadnikom. R. 1414 czytamy w księdze strat wojennych: We wsi Ł. 3 gburstw spalonych. R. 1759 donosi inwentarz dóbr biskupich: Ł., wieś czynszowa, ma włók 60, rabia na Tynwałdzie. Dwaj sołtysi: Maciej Zelma i Kazimierz Mroczyński trzymają włók 6 za równem prawem wiecznem od bisk. Kretkowskiego, r. 1725 renowowanem, gospodnego dają zł. pr. 40, kontryb. żołn. fl. 22, płużnego żyta kor. 2, jęczm. 4 i t. d.; karczmarz za prawem wiecznem trzyma wł. 2, daje czynszu fl. 2 gr. 20; Szperka, leman, od 2 wł. do lat 30 nadanych czynszuje zł. 10, płużnego k. żyta 1, jęczm. 2, kontryb. wojennej zł. 8 gr. 9; Rochon, młynarz łążyński, za prawem wiecznem od bisk. Jana r. 1540 nadanem, trzyma wł. 1, od której płaci czynszu gr. 20, paktu młyńskiego zboża k. 48, karmi wieprzów pańskich 2 i miele bez macowania do folw. tynwałdzkiego. Dannicy kontraktowi siedzą w budynkach pańskich, jako to: Śliwka, Stefan, Muszeński, Falk, Kazimierz, Kowal i Paweł Galiński; każdy ma swoje budynki, każdy trzyma po 2 włóki, dzierżawy płacą od włóki po 10 fl., a od chałup po 2 fl., suma czynszu zł. pr. 128. Pustych włók na Ł. 34; kto te włóki sieje, czwartnika z oziminy fl. 6 gr. 20, a z jarzyny fl. 3 gr. 10 płaci i t. d. Po okupacyi rząd pruski zabrał tę wieś i wydał następnie na prywatną własność dawniejszym osadnikom. 2.) **Ł.**, dawniej *Łądzino*, niem. *Lonszin*, dok. *Lansin*, *Lanse*, *Lonzyn*, *Lanczen*, *Lenżen*, *Lanzen*, *Lansen*, *Lonczyn*, włośc. wś kościelna, pow. toruński, na wyżynach prawego brzegu Wisły. Obszaru liczy mr. 4166, bud. 128, dm. 79, katol. 417, ew. 141. Kościół katol. i szkoła w miejscu, poczta Unisław. Od początku była ta wieś czynszowa i należała do komturyi bierzgłowskiej. Podług starodawnej lustracyi tejże komturyi wś Ł. posiadała 23 włók, z których każda czynszowała po 13 skot. R. 1376 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, wystawił pierwszy znany przywilej lokacyjny dla wsi Ł.; podług niego posiadał wtedy kościół tutejszy 6 wł. wolnych. R. 1415 donoszą księgi czynszowe krzyżackie: We wsi Ł. jest wł. 38, każda czynszuje po 14 skot., 4 k. żyta, 2 k. owsa i 4 kury; 36 wł. obsadzonych, 2 puste; 2 karczmy; suma czynszów 24 m. R. 1506 miasto Toruń odkupiło prawa, t. j. pewne pożyczone sumy pieniędzy, jakie mieli na tej wsi Henryk Schnittel i Szczepan Oehlschläger. R. 1513 król Zygmunt pozwala miastu, żeby wypłaciło Apolonii Kober sumę pieniędzy, na wsi Ł. zaciągniętą, i tak długo wieś trzymało, dopóki napowrót oddane nie zostaną. R. 1520 król Zygmunt nadał wś Ł. wraz z całą komturyą dawniejszą bierzgłowską Toruńczanom w zamian za miasto Świecie, do którego sobie pewne prawa rościli. R 1592 odkupiło miasto sołectwo tutejsze od wdowy po sołtysie Żmijewskim (Smyewski) za 600 m. Dotąd jeszcze wieś Ł. do miasta Torunia należy. Kościół parafialny od dawna tu istniał. Parafia łążyńska liczy dusz 1436. Kościół jest tytułu św. Walentego męcz., patronatu miasta Torunia, nie wiadomo kiedy fundowany, nowo zbudowany r. 1838, poświęcony 15 listop. 1838. Szpital nie istnieje przy kościele, bractwo jedno trzeźw. od roku 1838. Administr. Jan Busch. Wsie paraf.: Łążyn, Łążynek, Rzęczkowo, Berghof, Cichoradz, Skłudzewo, Słomowo. Szkoły katol.: w Łążynie dz. katol. 87 i w Rzęczkowie 76. Parafia Ł. znajduje się w dekan. toruńskim. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 100 i 114; Wernicke, Gesch. der Stadt Thorn, str. 273; Szemat. dyec. chełm., str. 276. *Kś. F.*

Łążyn, dok. *Lansin*, nazywał się z dawna las obszerny, w okolicy miasta dzisiejszego Łasina znajdujący się w pow. grudziąskim. Ciągnął się od jeziora łasińskiego począwszy aż do granic Pomezanii, gdzie mieli swoje posiadłości biskupi pomezańscy. W XIII w. osiedli tu po nad jeziorem dwaj jacyś bracia Polacy, którzy osobną wieś zwaną Leśna wieś trzymali. R. 1290 założono przy wsi miasto Łasin. Jan z lasu (de Nemore) jest w niem pierwszym sołtysem. Inny z owych lasaków

Jakób założył wieś po drugiej stronie jeziora, Jakóbkowem od niego zwaną. Oczywiście, że skutkiem zakładania coraz nowych osad las ten coraz też bardziej przetrzebiano. R. 1314 Karol z Trewiru, mistrz w. krzyżacki, zapisał miastu Łasin na własność 26 wł. w lesie zakonnym zw. Lansin, i to na użytek jedynie, nie zaś aby go karczować i trzebić mieli. Od włóki dawali czynszu po 15 skot. Obszar ten lasu ciągnął się przy wsi Święte, jeziorze wałdowskiem, przy trakcie radzyńsko-dzierzgońskim i drodze do Gorynia wiodącej i sięgał aż do posiadłości biskupa pomezańskiego (gdzie teraz granica pow. grudziąskiego) i do 3 włók szynwałdzkich. Później, nie wiadomo z jakiej przyczyny, przywłaszczali sobie las ten miejski starotowie rogozińscy. R. 1772 w czasie pruskiej okupacyi posiadało go znowu miasto. R. 1823 z owych pierwotnie zapisanych 26 wł. lasu było wykarczowanych 7 wł., które osadnikom wydane były i tworzyły osobną wieś miejską, zw. po niem. Stadtwald Lessen albo Lessenwalde (ob.). Resztę pozostałego boru odprzedało miasto r. 1861 dziedzicowi Körber z Körberode za 37000 tal. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 185, 188, 196. *Kś. F.*

Łążynek 1.) wś, pow. lipnowski, gm. Dobrzejewice, par. Ciechocin. Gruntów włośc. 850 mr., w tej liczbie 842 mr. orn.; 28 dm., 269 mk. włościan. We wsi szkółka. 2.) **Ł.**, folw. będący własnością skarbu, ma 228 mr., w tej liczbie 175 mr. ornych, 8 mk. R. 1882 oddzielony od dóbr Ciechocin. R. 1789 czynsz od włościan z arend wynosił 1165 zł. dla biskupów kujawskich.

Łążynek, niem. *Lonszinek* al. *Lonzynek*, od r. 1874 *Kl. Lansen*, dobra, pow. toruński, śród wyżyn prawego brzegu Wisły. Obszaru ornej roli hekt. 248, nieuż. 7, ogółem hekt. 256, bud. 17, dm. 7, katol. 36, ew. 21. Parafia i szkoła Łążyn, poczta Unisław; dziedzic Wojciech Poll; wyprzedaż tuczonego bydła. Ł. założony na obszarze pierwotnym wsi Łążyn, od dawna istniał. Początkowo mieli tu krzyżacy pewne prawa i czynsze, które do dworu ich w Lipnicy przyłączone były. R. 1426 Paweł von Russdorf, mistrz w. krzyżacki, nadaje Januszowi Szosowi wszelkie czynsze i inne prawa, które do dworu lipnickiego z dawna należały, prawem chełmińskiem. Za to zobowiązany był czynić im służbę wojenną w zbroi na koniu i dawać na zamek rocznie 1 funt wosku i 4 kury. R. 1744 nabyło tę wieś miasto Toruń od Wojciecha Dorpowskiego za 12000 zł. Po okupacyi pruskiej wydało ją we wieczystą dzierżawę, a następnie całkiem na prywatną własność odprzedało. Ob. Wernicke, Gesch. der Stadt Thorn, str. 274. *Kś. F.*

Łążyska, ob. *Łączysko.*

Łba, ob. *Meża* i *Lba.*

Łbiska 1.) wś, pow. grójecki, gm. i par. Jazgarzew. Wieś ta właściwie zwie się *Łbiska Wola* i założoną została w 1484 r. (ob. księgi sądowe ziemi Czerskiej, wydane w Warszawie 1879 r.). W 1827 r. było tu 11 dm., 86 mk. 2.) **Ł.**, attyn. w pow. koneckim, ob. *Jakimowice.*

Łbowo, wś i folw., pow. płoński, gm. Wychodź, par. Kamienica, odl. o 21 w. od Płońska, ma 7 dm., 116 mk., 501 mr. gruntu, 19 nieuż. W 1827 r. 9 dm., 74 mk. Por. *Karkowo.*

Łdziany (al. *Łdziane*, po rusku *Łdzine*), wś, pow. kałuski, 18 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Kałuszu, 8 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Rożniatowie. Na płn. leżą Topólsko i Kamień, na wsch. Petranka, na płd. Krasna, na zach. Słoboda Równieniska. Wzdłuż granicy zach. płynie od płd. na płn. Łomnica, na kilka ramion podzielona. W obrębie wsi wpada do niej pot. Czerlany, płynący od płd. z Krasnej na płn. a potem na płn. zach., prawie środkiem obszaru. Między temi dwoma rzekami leży las Turowa (szczyt 407 m.). We wsch. stronie obszaru wzniesionej najwyższym szczytem do 481 m. leżą zabudowania wiejskie i tę część przerzyna droga, wiodąca z Bohorodczan do Rożniatowa. Własn. więk. (rządowa) ma łąk i ogr. 1, pastw. 7, lasu 890; własn. mniej. roli ornej 766, łąk i ogr. 525, pastw. 205, lasu 81 mr. W r. 1880 było 738 mk. w gminie (obrz. gr.-katol.). Par. gr.-katol. w miejscu, dek. kałuski, archidyec. lwowska. Do parafii należy Topólsko. We wsi jest cerkiew i szkoła filialna. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do sstwa kałuskiego w ziemi halickiej. Według lustracyi z r. 1765 „przynosiła intraty na rok złp. 1327 gr. 27 den. 12. Arendy karczemnej na rok 682 złp. 15 gr.; która do powyższej sumy wchodziła. W tej wsi byli kniaziowie za prawem JW. Stanisława Żółkiewskiego, ssty kałuskiego“ (obacz Rękopis Ossol. № 1892, str. 18). *Lu. Dz.*

Łeba, *Leba*, miasto nad Baltykiem, w pow. lęborskim ziemi pomorskiej. Por. *Gniewinko.*

Łeba, *Leba*, rz., wpada do Baltyku między Lupowem a Piaśnicą, płynie równolegle do rz. Łupow, wierzchowiną swoją styka się z wierzchowiną rz. Bukowiny. Łeba powstaje z jezior (Czepońskie) pow. kartuskiego, pomija Lębork i przy ujściu rozlewa się w wielkie jezioro Ł. zwane. Przy Lęborku uchodzi do Ł. rz. Ocolica, następnie zaś także od lew. brz. dwie strugi bezimienne. Tam, gdzie jezioro Ł. odlewa swe wody do morza, styka się z nim przy mieście Ł. struga płynąca z dwóch jezior i odlewająca przy ujściu (pod wsią Gielnow,

według Długosza), jezioro Sarbskie. Por. *Kartuzy, Kaszuby, Gacc, Kaczkowo.*

Łebcz, ob. *Lebcz.*

Łebczyn, pow. człuchowski, ob. *Lipczyn.*

Łebczyno, niem. *Luebzow, Luebzen*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Łebedyn, wś, pow. czehryński, rozlegle pobudowana, na wzgórzach lasem pokrytych, odległa o wiorst 85 od Czehryna, o 20 od Złotopola, o 10 od Szpoły, o 40 od Zwinogródki. Wieś ta ma bardzo ładne położenie: śród gajów i sadów owocowych po wzgórzach i jarach rozrzucona, zdala powabny przedstawia widok. Gmach cukrowni, przy końcu wsi stojący, niemało także, do jej ozdoby się przyczynia. Liczą w niej włościan przeszło 3000 głów. Grunt czarnoziemny. Łebed' w mowie ukraińskiej, Lebiedź w białoruskiej stanowi źródłosłów wielu nazw miejscowych, ale nazwisko wsi tej niekoniecznie od wyrazu Łebed' (łabędź) pochodzić może, i bodaj czy nie jest w związku z nazwiskiem Lebediasa, wodza Ugrów plemienia przebywającego w IX wieku w tych stronach, tak, że dotąd jeszcze w niektórych nazwach miejscowych dochowała się jego pamięć, jako to: Uhorskoje (uroczysko w Kijowie): rzeka Uhorski Tykicz; Rokoszwar (dziś Szuwulicha); Nesterwar (dziś Tulczyn). Historya też poświadcza, że od najdawniejszych czasów, po wsze wieki, w miejscach tych pustynia była, na której tylko nomadzi—ludy przechodnie zakładały swoje koczowiska;—od połowy XI wieku aż do połowy XII, leżał tu step Połowiecki;—a jeżeli w tymże okresie czasu i Ruś kijowska mogła w tych miejscach mieć swoje osady, to chyba dorywczo i przelotnie, bo wiadomo, że granice jej o ile chwilowo w tymże kierunku posuwały się naprzód, o tyle znów się cofały. Prawdopodobnie, że w danym czasie, (1190 r.) miała ona tu tylko dwa swoje grody: Czurnajew i Borowy (dzisiejsza, jakby się domyślać można, Borowica). Ale co bądź, to zdaje się być pewnem, że stałe zaludnienie (nie błędne i nie przygodne jak dotąd), stosunkowo dość późno rozpoczęło się w tych stronach, bo dopiero w drugiej połowie XV wieku, t. j. za dni Olelka Włodzimierzowicza, księcia kijows., synowca i lennika Władysława Jagiełły, króla polskiego w. ks. lit. Nadawano tutaj ziemię za zasługi wojenne. Oto kniaź Fedor Hliński, z książęcego daru, w tymże czasie otrzymuje Radywonowo (dzisiejszy Zabotyn), Kiryłow (dziś nieistniejący) i Lebedyn. (Akta Z. R. t. I, № 129 i 158 i sumar. arch. Lachowieckiego). Dla tych miejsc, było to jakby *prima occupatio.* Synem kniazia Fedora Hlińskiego był Bohdan, a że ten na Putywlu namiestnikował, dla tego odtąd ta gałęź kniaziów Hlińskich, Putywlskimi kniaziami, inaczej się też nazywała. Kniaź Bohdan Hliński-Putywlski miał syna Włodzimierza, a ten córkę Helenę za kniaziem Domontem Moszeńskim. Ale i ci nie mieli męskiego potomstwa—przedstawicieli po mieczu, tylko same córki: jedną za Hrybunowiczem Bajbuzą, drugą za Łuczkiewiczem Kochanowskim, trzecią za Beruchalskim, czwartą za Kiełbowskim (Sumar. arch. Lachow.). Wszystko to była szlachta czysto miejscowej krwi, oprócz Kiełbowskiego, h. Orla, pochodzącego z Wielkopolski. Ziemianie z korony, już wtedy z kijowiankami się żeniąc, w kijowskiem osiadali. W chwili nadania posiadłości lebedyńskiej, kn. Fedorowi Hlińskiemu, nie było jeszcze żadnych, w tych miejscach, innych, oprócz Łebedyna i Kiryłowa, nomenklatur, ale później już w pobliżu tychże, występują wioski następujące: Hromadzkie, Dołżyk, Popów Majdan i Kruchlik. Widać, że kn. Hlińscy-Putywlscy, następnie kn. Domontowie-Moszeńscy, zasiedlili je. Ale niebawem i te pierwsze, dość słabe dotąd zawiązki osiedlenia w tych stronach, ścierają tatarskie najazdy, albowiem lustracya sstwa czerkaskiego z r. 1616 mianuje już Łebedyn nie wsią, ale „uroczyskiem." Bo też smutnem przeznaczeniem tych miejsc było, iż leżały one tuż obok szlaku najazdów, „czarnym" zwanego, po którym rok po roku toczyły się fale najezdzców, siejących dokoła zniszczenie. Przez „czarne" lasy łebedyńskie, pełne niedościgłych przesmyków i ścieżek, właśnie prowadziła ta droga. Rycerstwo polskie XVII wieku, znało przesmyki owe, i zazwyczaj w lasach łebedyńskich, wkraczającym lub uciekającym pohańcom zastępowało drogę, przecinało „pasy." Toć u tych ostatnich miedz ukrainnych wciąż sączyły się strumienie krwi naszych naddziadów. Tu była najlepsza szkoła rycerska ich i zaprawa. Garścią ludu herbownego tłumy całe częstokroć przychodziły do pogromu. Każdy tutaj biegł, walczył i legł. Wesp. Kochowski historyk i poeta, wyrzekując na męki, jakich doznaje w zakochaniu, śpiewał:

„Jam co Tatary z pochwałą i dzięką,
Gromił na Czarnym aże Łebedynie;
Ja którym przedtem dokazywał ręką;
Teraz, z tak ciężką serca mego męką,
Jednej nad sobą przewodzić dziewczynie
Pozwolę"!.....

Jednakże na tej ziemi końcowej, na krwawych szlakach tych, gdzie Tatarzy w okna dworów świecili pożarami, a „kopy w polu— jak powiedział współczesny pisarz — ogniem wytykali" niełatwo przychodziło żyć tutejszemu ziemianinowi. Toć po wielu latach takiego stanu rzeczy, ziemianie tutejsi, dziedzice nazbyt zniszczonych posiadłości, bez środków podźwignięcia się z ruiny, rok po roku ubożeli i marnieli. A więc i „uczestnicy" t. j.

współdziedzice spustoszonego Ł., jako to: Fedor i Ostafi Hrybunowiczowie Bajbuzowie, Stefan Łuczkiewicz Kochanowski, Łazarz Beruchalski i Mikołaj Kiełbowski, w tem też prawdopodobnie znajdowali się położeniu. Jakoż widziemy, że w 1645 r. Stefan Łuczkiewicz Kochanowski sprzedaje swoje sortes (żrebia) w uroczyskach Łebedynie, Hromadzkiem, Dołżyku, Popowym Majdanie i Kruchliku Stanisławowi Koniecpolskiemu hetm. w. kor., za 10000 kop gr. lit. Już przedtem, bo w 1633 r. tenże hetman Koniecpolski był w tejże okolicy nabył od ziemian tutejszych Żubryków, dobra Radywonowo (Żabotyn) i Mlijów. W ten sposób przez dokupno Ł., obszar nabytych dóbr, w jeden kompleks się zamienia teraz, tembardziej, że za przykładem Stef. Łuczkiewicza, i inni „uczestnicy" Ł. temuż Koniecpolskiemu swoje też „sortes" (żrebia) pozbywali (Sumar. arch. Lach. i Kwerendy aktowe w archiw. Chałaimgrodeckim). Ale hetman Stan. Koniecpolski w r. 1646 umiera, i po nim bierze w posiadanie te dobra, syn tegoż, Aleksander. Wiadomo, jak stary hetman obronę kraju polepszywszy i zagrodziwszy przez to samo drogę Tatarom, ochronił te miejsca od zagłady, wlał w nie nowe życie, szerokie pustki zaludnił, liczbę włości pomnożył. Toć i Ł. za syna jego Aleksandra, wyszedł nareszcie z pustkowia;—na dawnem uroczysku jego nowa zakwitła osada. Ziemia żyzna, wypoczęta, zaczęła obficie rodzić. Intraty przybywało. W obszernych lasach otaczających Ł. zaroiło się od pasiek. Dziesięcina z nich stanowiła dla dziedzica znaczne źródło dochodu. Rzączyński powiada, że z pasiek tych, samej dziesięciny, miodu półbeczków dwieście, wytykano. Potasze z lasów czyniły 15000 złt. (Przyłęcki, Pam. o Koniecp., str. 307). Liczne zaś wody, zraszające okolicę, dla użytku młynów pozatrzymywano groblami. Jest podanie, że w łebedyńskim lesie, niejaki szlachcic Pszonka, miał sporą pasiekę, ale podczas *hosticum* zginął czyli też przed niebezpieczeństwem uchylił się, a Bohdan Chmielnicki, zagarnąwszy wojną Koniecpolskiemu, jak mówi Anonim Raczyńskiego „70 miast, a wsi bez liczby, i pasiek co niemiara, z których intrata była wielka", zagarnął zarazem i ową „Pszonkową pasiekę." Zawsze zawistnie spoglądali kozacy na Koniecpolszczyznę, wtłoczony jakby klin, w sam środek kilku starostw, w których oni przebywali;—jakoż przywłaszczywszy ją raz sobie, z rąk wypuścić niechcieli, tak, że się to stało nawet jedną z główniejszych zawad, iż ugoda Zborowska nieprzyszła do skutku, albowiem w takowej pomiędzy innemi punktami było i to, żeby panowie i szlachta mogli powrócić do dóbr swoich. Chmielnicki podobno niechciał oddać Wiszniowieczczyzny i Koniecpolszczyzny, dla tego że się bał Wiszniowieckich i Koniecpolskich „tak potężnych panów, z którymi trzeba było ustawną prowadzić wojnę," ale w tem była tylko połowa prawdy, głównie żal mu było pozbyć się dóbr urządzonych i dochodnych. Ale nie dość na tem. Znacznie później, bo w lat dziesięć prawie, to jest w roku 1659, gdy stanęła ugoda Hadziacka pomiędzy rzplitą a kozakami, i gdy na sejmie pozwolono królowi Janowi Kazimierzowi pewne Królewszczyzny, za ukazaniem takowych przez hetmana kozackiego Jana Wyhowskiego, rozdarować na dziedzictwo, wiernym i zasłużonym rzpltej kozakom—tenże hetman chociaż nie mógł nie wiedzieć że dobra Radywonowskie, Mlijowskie i Łebedyńskie są z dawien dziedzictwem Koniecpolskich, na złość im przecież, wskazał je, jako kwalifikujące się do rozdania, bo jakoby królewskie. Król więc idąc za tą wskazówką jego (błędną, jak się potem okazało), rozdarowuje je kozakom (Danielowi Wyhowskiemu, Jerzemu Chmielnickiemu, Zarudnemu i Leśnickiemu). Tymczasem, dowiedziawszy się o tem Stanisław Koniecpolski (syn Aleksandra), prawy dziedzic tych dóbr, rozrzuca manifesty, i jako ukrzywdzony z żalami rozwodzi się na sejmie. Sejm wyznacza delegacyę dla rewizyi praw Koniecpolskiego Przed delegatami wypróbował Koniecpolski wszystkich tych dóbr dziedzictwo, a więc zapada na sejmie r. 1661 konstytucya, nakazująca restytucyę dóbr Koniecpolskiemu. Atoli nadchodzą czasy Jurka Chmielnickiego, Tetery i Doroszenka. Następuje tak zwana „Ruina" i „Zhin" i cała Ukraina jak i dobra Koniecpolskich wyludniają się zupełnie, obracają się w pustkowie, Czehryn z trzecią częścią Ukrainy na przemian to pod hołdem zostaje tureckim, to znowu w ręce przechodzi rosyjskie. Toć Stanisław Koniecpolski, schodząc z tego świata w testamencie swym r. 1682 wyraża, że dobra jego w Bracławskiem i Kijowskiem, obecnie nie w jego są ręku, albowiem przez turecką wojnę i traktaty Żorawińskie odjęte, jednakże, jako bezpotomny, naznacza i obiera do tych dóbr jako sukcesora swego Jana Aleksandra Koniecpolskiego, wojewodzica bełzkiego „najbliższego z krwi domu jego" (Pam. o Koniecp., str. 382—3). Ale temu wybranemu spadkobiercy sporo lat przyszło jeszcze czekać, zanim mógł posiąść przekazane sobie ogromne dobra ukraińskie, bo aż do czasu traktatu Prutskiego, t. j. do r. 1712, w którym ta część województwa kijowskiego znowu pod panowanie rzplitej wróciła. Posiadł on atoli tylko Taśmin (Smiłę) i Łebedyn, bo Zabotyn i Mlijów ks. Aleksander Koniecpolski i po nim całą Koniecpolszczyznę drogą spadku bierze Aleksander Walewski, miecznik sieradzki, a od tego następnie nabywa ją Jerzy ks. Lubomir-

ski, obożny kor. (jako świadczy donacya w grodzie Chęcińskim *feria tertia post Dominicam Rogationem*, Anno 1723). W lasach łebedyńskich hajdamacy mieli swoje przytułki. R. 1735 były one legowiskiem sławnego rozbójnika Stefana Czarnego. W tychże lasach ks. Stanisław Lubomirski (syn Jerzego) wybudował monaster Georgiewski, który w 1846 został skasowany. Około 1780 r. stanął tu drugi monaster żeński Nikołajowski (ten i dziś istnieje). Jeszcze za księcia Stanisława Lubomirskiego osiedlać się zaczęły te dobra, wiódł on w nich administracyą dość porządną, bądź przez bezpośrednich urzędników, bądź dzierżawiąc wioski szlachcie, ale szczególnie za syna jego, ks. Ksawerego wzrosły one w ludność i urządziły się. W archiwum Smilańskim są przywileje na osady niemal wszystkich tutejszych wiosek, nadawali bowiem Lubomirscy prawo osady w pewnych miejscach szlachcie, a osadzone wsie odkupywali i włączali do masy dóbr swoich. R. 1775 ks. Ksawery Lubomirski na jednem z uroczysk należących do Ł. nazwiskiem „Nadwołoczy" dał prawo osady Ur. Zamiechowskiemu, cześnikowi inflanckiemu. Atoli r. 1787 tenże książe przedaje Ł. razem z całą Smilańszczyzną ks. Grzegorzowi Potemkinowi, feldmarszałkowi wojsk rosyjskich. Od tego następnie tenże Ł. przechodzi do ks. Łopuchinych. Obecnie jest w posiadaniu Rogowskiego. Są tu dwie cerkwie, zarząd gminny, mieszkańcy trudnią się sadownictwem i corocznie sprzedają do 3000 pudów suszonych owoców. Fabryka cukru z r. 1846, własność akcyjnego towarzystwa aleksandrowskiego: 19 kotłów parowych o sile 1200 koni, 850 robotników. R. 1882 przerobiła 82000 berk. buraków na 430000 pudów rafinady. Gorzelnia o 16 robotnikach: 1 kocioł parowy, dystylator Galla; z 31000 pud. zboża 18500 wiader spirytusu. Cegielnia, 12 robot., 500000 sztuk cegły. *Edward Rulikowski.*

Łebedyń, ob. *Polachowa.*

Łebedyn, ob. *Lebedyn* i *Lebiedyn.*

Łebedynka, wś, pow. humański, ma młyn wodny o 5 kamieniach, własność Janiszewskiej, 1858 r. założony, wydaje rocznie 71000 pudów mąki. Por. *Lebiedynka.*

Łebied', rz., dopływ Dniepru, z prawej strony, między Irpeniem a Stuhną do Dniepru uchodzi.

Łebiedzie, wś, pow. ostrogski, na granicy dubieńskiego, o 22 w. na zachód od Ostroga; grunta płaskie, nieco ku płd. pochylone, od zachodu wysokie góry. Należała do ks. Ostrogskich; 1602 r. przypadła z działu ks. Januszowi, kaszt. krakowskiemu, i wchodziła w skład ordynacyi ostrogskiej. Ostatni ordynat ks. Janusz Sanguszko aktem darowizny, sporządzonym 1753 w Kolbuszowej, darował Ł. kanclerzowi w. k. Małachowskiemu. Po konfiskacie 1795 otrzymał ją od ces. Katarzyny II gen. Fersen, 1802 od Fersena kupił senator hr. Józef August Iliński. Dziś Ł. należy do Wilh. Goldmana. Gleba czarnoziem 2-klasy. W górach od wsi Dermunia węgiel kamienny. Cerkiew, młyn wodny, karczma. Włościanie zamożni, trudnią się rolnictwem i przewozem różnych produktów do Zdołbunowa. *Z. Róż.*

Łebiedzie (al. *Lebiedzie*), grupa domów i leśniczówka w Dzikowie w pow. cieszanowskim. Mogiła w tem miejscu usypana według tradycyi przez mieszkańców nad zwłokami pierwszego osadnika, którego Tatarzy tu zabili, chcąc zmusić go męczarnią do zeznania, gdzie skarby przechował.

Łebińska huta, niem. *Lebnerhütte*, os. do Łebna, pow. wejherowski, przy trakcie bitym wejherowsko-lezieńskim, o $3^1/_2$ mili od Wejherowa. *Kś. F.*

Łebki 1.) wś włośc. nad rz. Lizwartą, pow. częstochowski, gm. Węglowice, par. Truskolasy, o 21 w. od Częstochowy, przy granicy pruskiej. Ma 20 dm., 124 mk., 194 mr. obszaru. 2.) a) **Ł.**, wś, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Niedzborz, odl. o 8 w. od Ciechanowa, ma karczmę, 23 dm., 176 mk., 319 mr. gruntu, 5 nieuż. W 1827 r. 22 dm., 139 mk. b) *Ł.-Janusy*, *Ł.-Kryspy* i *Ł.-Wielkie*, pow. ciechanowski, gm. Sońsk, par. Kraszewo, odl. o 8 w. od Ciechanowa. Ł.-Janusy mają 4 dm., 34 mk., 85 mr. gruntu, 5 nieuż. c.) *Ł.-Kryspy*, 3 dm., 32 mk., 85 mr. gruntu, 5 nieuż. d. d) *Ł.-Wielkie*, mają karczmę, 21 dm., 131 mk., 450 mr. gruntu, 12 nieuż. Mieszka tu drobna szlachta. Por. *Czarnocinko* i *Drążewo.* 3.) **Ł.** (*Duże* i *Małe*), wś szlach. i włośc., pow. szczuczyński, gm. i par. Grabowo. W 1827 r. wś rząd. 11 dm., 66 mk.

Łebława, ob. *Lublewo.*

Łebno, niem. *Lebno*, rycer. dobra, pow. wejherowski, na bitym trakcie wejherowsko-leziеńskim, przy granicy pow. kartuskiego. Obejmuje wraz z wybudowaniami: Bródki, Helenenhof, Nowe Łebno, Łebińska huta i Otałżyno, jedne dobra i 49 posiadł. gburskich, włók 211, katol. 500, ewang. 74, dm. 66. Parafia Strzepcz, szkoła w miejscu, poczta Smazin. Odległość od Wejherowa 3 mile. Do rycer. dobra należy obszaru roli ornej hekt. 801, łąk 96, pastw. 632, lasu 36, nieuż. 19, wody 21, ogółem 1617 hekt. R. 1360 posiadacz Dowipil; za polskich czasów pisali się Łebińscy, jako r. 1766 zachodzi Antoni Łebiński, łowczy liwoński, dziedzic dóbr Łebna. R. 1877 na polu ziemianina Czarnowskiego natrafiono na grób skrzynkowy, w którym obok urn już pogniecionych znajdowały się dwie całe. Znalezione w nich zausznice z drutu bronzowego z paciorkami z pięknego szkła błękitnego.

Przedmioty te ofiarowano akadem. umiejętn. w Krakowie. *Ks. F.*

Łebno Nowe, niem. *Neu-Lebno*, os. do Łebna, pow. wejherowski.

Łebskie jez., ob. *Człuchów* i *Guce*.

Łecki powiat, jezioro i t. p., ob. *Ełk*.

Łecko, jezioro, ob. *Rajgród*.

Łegedzyna, ob. *Legezyno*.

Łegnów lub *Łegnowo* 1.) niem. *Langenau*, blisko Wisły, wś, pow. bydgoski, 20 dm., 187 mk., 164 ew., 6 katol., 17 chrześcian innych wyznań, 21 analf. Poczta na miejscu, st. kol. żel. i tel. w Czersku o 4 kil., st. kol. żel. w Bydgoszczy o 8 kil. 2.) **Ł.**, wsie, I i II, niem. *Langenau*, pow. wschowski, należy do gm. Olbrachcic, 14 dm., 69 mk. 3.) **Ł.**, folw., III, pow. wschowski, należy do gm. i wsi Olbrachcic, 1 dm., 11 mk. 4.) **Ł.**, folw., należy do dom. Olbrachcic, 1 dm., 10 mk. Poczta, tel. i stacya kolei żelaznej we Wschowie o 4 kil. *M. St.*

Łek, miasto, ob. *Ełk*.

Łek, *Łęk*, *Łęg*, *Łyk*, rz., prawy dopływ Biebrzy, prawego dopływu Narwi. Z lewej strony wpada do niej Jegrznia, która wody Łeckiego i Rajgrodzkiego jeziora wprowadza do Łyka pod Czyżewem.

Łekno, niem. *Lekno* 1.) miasto, pow. wągrowiecki, w okolicy urodzajnej o glebie tłustej, w warstwach głębszych glinkowatej, nad jeziorem rybnem. 4 miejsc.: a) Ł., miasto, b) olędry, c) kolonia, d) Plebanki, osada; w r. 1881 było 652 mk.; w r. zaś 1875: 85 dm., 605 mk., 36 ew., 546 katol., 23 żydów. Szkoła elementarna kilkoklasowa, 186 analf., 4 jarmarki, kościół katol. paraf. dekan. łekieńskiego (Łaski, Lib. ben. I, 70, 105; Kod. dipl. pol. II, 144). Do probostwa należy folw. Miechurzewo mający 836 mr. rozl. oddalony od Wągrówca o 4 kil. Ł. zaś leży o 9 kil. w kierunku północno-wschodnim od tego miasta. Poczta (agentura pocztowa) na miejscu; poczta listowa do Wągrówca; st. kol. żel. Budzyń o 24 kil. W dawniejszych czasach Ł. należało do województwa gnieźnieńskiego, pow. kcyńskiego. W r. 1833 ludność wynosiła 433 mk., 380 katol., 2 prot., 51 żydów. W r. 1383 w zamieszkach wielkopolskich ludzie Grzymały z Oleśnicy, kaszt. Kostrzyńskiego i wojsko, kasztelana brzeskiego, spalili Ł., które wówczas jeszcze było wsią. Zygmunt August nadał r. 1548 Łeknu prawa miejskie. W dykcyonarzu Echard'a powiedziano: „Ł., dawne gniazdo Łękińskich, dziś Radomskich.“ W XII w. mieli tu być cystersi. Przed kilku laty odkryto pod miastem szaniec szwedzki. 2.) **Ł.**, dom., pow. wągrowiecki, 2389 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) Ł., dom., b) Ludwikowo, folw. 9 dm., 165 mk., 10 ew., 155 katol., 67 analf. Poczta i tel. w mieście Ł., st. kol. żel. Rogoźew o 25 kil. *M. St.*

Łekno, niem. *Leckno*, osada do Kamienia (Steinkrug), pow. wejherowski, o 3 mile od Wejherowa.

Łembudzie, ob. *Cesarka* i *Giełgudyszki*.

Łemie (?) potok, prawy dopływ Dniestru.

Łemki. Jest to nazwa używana dość powszechnie na oznaczenie górskiego rodu Czuchońców al. Kurlaków (ob.). Nazwę tę utworzono ze słowa „łem,“ którego ród ten używa w znaczeniu wyrazu „tylko.“ Obszerną wiadomość o Ł. podał Toroński w „Zorii hałyckoj jako album za hod 1860, Lwiw, 1860“ p. t. „Rusyny-Łemki,“ str. 383 do 428. Czytaj prócz tego: „Nikotoryi słowa używanyi w rzeczodennoj łemkowskoj besidi,“ w Wremennyku stauropigijskim, 1873, str. 121; „Swadebni zwyczai u Łemkiw, opysaw Chyliak“ w Literaturnym Sbornyku hałycko-ruskoj Matyci, 1871, str. 4 do 29; „Łemki“ w artykule „Rusyny“ umieszczonym w kalendarzu „Lwowianym, 1862, str. 95;“—ob. także „Encyklopedyą rolniczą,“ t. II, str. 828 i „Dastiwkę“ z roku 1879 № 1 artykulik pod napisem „Narodni ubrania“ (z ryciną). Por. *Górale* i *Huculy*. *Lu. Dz.*

Łemno, wś w pow. ihumeńskim; majątek Demidowicza, 117 wł. rozl.

Łempice 1.) wś, pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Winnica, o 6 w. od Pułtuska, o 17 od Nasielska. W spisie z 1827 r. są wymienione Ł.-Duże w par. Winnica (14 dm. i 96 mk.) i Ł.-Małe w par. Pokrzywnica (7 dm., 39 mk.). Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.-Wielkie rozległy mr. 465: grunta orne i ogr. mr. 408, łąk mr. 20, lasu mr. 24, wody mr. 5, nieuż. i place mr. 8, bud. mur. 3, z drzewa 15. Młyn wodny, rzeczka bez nazwy. Wś Ł.-Wielkie osad 16, z grun. mr. 23. 2.) **Ł.**, wś szlach. i włośc., pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz. W 1827 r. wś rząd. 18 dm., 107 mk.; obecnie ma 646 mr. obszaru. Według Tow. Kred. Ziems. do r. 1876 istniał folw. Ł. i miał 180 mr., potem rozparcelowany. Wś Ł. miała 16 os., 143 mr. ziemi.

Łempiczyzna (rumunki), pow. lipnowski, gm. i par. Skępe, odl. o 7 w. od Lipna, ma 4 dm., 38 mk., 211 mr. gruntu.

Łempino, wś i folw. i *Łempinek*, wś, pow. płoński, gm. Stróżęcin, par. Raciąż; odl. 23 w. od Płońska. Ł. ma 13 dm., 187 mk., 483 mr.; Łempiczek 9 dm., 62 mk., 220 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 722: grunta orne i ogr. mr. 375, łąk mr. 85, pastw. mr. 35, lasu mr. 206, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 6, z drzewa 7, wiatrak. Wś Ł. osad 25, z grun. mr. 100.

Łempis, jezioro, ob. *Lempis*.

Łenczewska Wola, wieś, ob. *Łęczeska Wólka.*

Łenczówka, ob. *Łęczówka.*

Łenczyna, ob. *Łęczyna.*

Łengowe, ob. *Łęgowe.*

Łentków, ob. *Łętków.*

Łentownia, ob. *Łętownia.*

Łepczeno, niem. *Luebzen*, ob. *Łebczyno.*

Łepki, wś i folw., pow. konstantynowski, gm. Czuchleby, par. Łosice. Ma 41 dm., 294 mk. i 1138 mr. obszaru; w 1827 r. była to wś rząd., 40 dm., 205 mk.

Łepków, wś, pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Zawady.

Łesyki, ob. *Kamionka wołoska.*

Łeszczyn, wś i folw., pow. sieradzki, gm. Złoczew, par. Stolec; odl. od Sieradza w. 26, dm. 20, a wraz z wsią Burdynówką ma 349 mk.; folw. dm. 6. W 1827 r. było tu 31 dm., 308 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. Burdynowski (z wsią Łeszczyn i Burdynówek), rozległy mr. 1005: grunta orne i ogr. mr. 572, łąk mr. 91, pastw. mr. 53, lasu mr. 256, nieuż. i place mr. 33, bud. mur. 8, z drzewa 12; płodozmian 8-polowy. Wś Ł. osad 24, z grun. mr. 165; wś Burdynówek os. 19, z grun. mr. 137.

Łeszczynka, folw. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 73 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. katol. (1866).

Łę..., por. *Łen....*

Łęciny, wś, pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Dzierzenin.

Łęciny, wś (?), pow. szczycieński.

Łęck al. *Lenck*, *Leńck*, niem. *Lensk*, dok. *Lenczke*, *Lanczke*, wś kościelna parafialna, pow. niborski, nad łęgami prawego brzegu strugi Działdówki czyli Nidy, na bitym trakcie działdowsko-lidzbarskim, 1 milę od m. Lidzbarga, 2 milę od Działdowa, blisko granicy Król. Polskiego i pow. lubawskiego. Ł. pierwotnie nazywany najprawdopodobniej Łęg (od obszernych łęgów rozciągających się po nad Działdówką), z czego krzyżacy utworzyli po swojemu Lenczke, Lanczke, a my potem za nimi Łęck, Lenck, jest bez zaprzeczenia osadą prastarą, w ziemi kiedyś saskiej położona. Była ona główną siedzibą osobnej pomniejszej ziemi, zwanej od owych łęgów Lanzania al. Łężania (ob. art. *Lanzania*), ziemia łęcka (por. *Pasłęk*). Także wieś Przełęk, Mały Łęck imię wzięły do Łężanii. R. 1216 prusak Swawabuno, do wiary św. nawrócony i w Rzymie chrzcony, darował Łężanią biskupowi pruskiemu Chrystyanowi, przy którym jednak później ziemia ta nie utrzymała się. Pod względem kościelnym wś Ł. należała do dyecezyi pomezańskiej, w państwie krzyżacko-pruskiem. Od dawna znajdowała się w ręku szlachty i posiadała kościół parafialny z drugim filialnym w Przełęku. R. 1335 Günther von Schwarzburg, komtur dzierzgoński, nadaje Waplowi Nadronowi i Skawocie 100 wł. chełmińskich w ziemi saskiej z obowiązkiem podwójnej służby w lekkiej zbroi. Obszar ten graniczył z Przełękiem (Gr. Waltersdorf), rzeką Nidą aż do Gródek (Greffensgut), które należały do starego starosty nieckiego (von Niczky). W dobrach tych założono potem wieś dannicką M.-Łęck; r. 1422 był tam sołtysem Michał. R. 1483 żył Bartosz Łęcki (Landzky). R. 1493 Jerzy Truchsess, wójt działdowski, odnawia braciom Janowi (Ihene) i Niemierze, mieszkańcom wsi M. Ł., przywilej sołecki. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 311. W czasie reformacyi dobra Ł. wraz z kościołem dostały się innowiercom. Dopiero w początkach XVII w. Maciej Prus Rywocki, dziedzic wioski i gorliwy katolik, odzyskał napowrót kościół, jak sam o tem pisze w zachowanych aktach kościelnych. „Było to r. 1609, kiedy z prośbą o wydanie kościoła udałem się do Królewca. Ale tam srogie tylko groźby odniosłem od regentów i sekretarzy. A widząc się i życia niepewnym, odjechałem. Teraz przez różne znajome mi osoby prosiłem o pomoc króla Jegomości Zygmunta III. A otrzymawszy list królowski, znowu ruszyłem do Królewca. Z początku grożono mi, w końcu obiecywano 2 sute wioski albo 12000 zł. w podarunku, bylebym żądania mego zaniechał. Ale ja nad ziemskie skarby wolałem kościół biedny wierze katolickiej przywrócić i tyle dusz ludzkich Bogu pozyskać. Widząc zaś złą wolę Kurfirszta, postanowiłem go zupełnie pominąć. Zaprosiłem biskupa chełmińskiego naonczas Wawrz. Gębickiego, żeby kościół odebrał luteranom i poświęcił. Tego jeszcze r. 1609 d. 28 list. przybył do Ł. X. Gołyński, oficyał pomorski, z innym księdzem Gołudzkim. Następnego dnia weszli do kościoła, poświęcili go, odprawili mszę św. i jako nowego pasterza postanowili X. Bagniańskiego, proboszcza lidzbarskiego. Pruski Kurfirszt jednak nie myślał katolikom zdobyczy wydać; rozkazał staroście działdowskiemu Birkanowi, ażeby siłą zbrojną kościół odebrał. Napadł tedy pan Birkan wieś naszą w kilkuset rajtgardy, drzwi kościelne gwałtem odbił i luterskiego swojego ministra wprowadził. Krótko potem sprosiłem i ja ze wszystkich stron do Ł. zbrojne zastępy współbraci naszych. Niceśmy jeszcze nie uczynili, a rajtgarda skoro tylko nas ujrzała, zaraz odeszła. Od tego czasu Kurfirszt poprzestał nagabywań, a w łęckim kościele szła chwała Boża niezakłócona, Maciej Prus Rywocki, nim osiadł w Ł. pełnił przez dłuższy czas urząd nauczyciela u pana Kryskiego, wojew. płockiego; jeździł w celach naukowych po Niemczech, Morawii, Włoszech i Hiszpanii, za-

mieszkał też przez niejaki czas ze synem wojewody u królewskiego dworu w Krakowie. Ob. wyjątki z wizyt. Potockiego w książce Utracone kościoły i kaplice w dyec. chełmińskiej, str. 145. Po tyle zasłużonym Macieju nastąpili jako dziedzice Ł. zapewne jego synowie Marcin i Jakób Rywoccy. Marcina żona była Anna, córka Sudka Wilczewskiego, ławnika ziemskiego malborskiego i Doroty Gulbskiej. Oprócz Ł. posiadali Rywoccy wś Rywociny, Wysokę i Koszelewki. Później zachodzą jako dziedzice Ł. Łęccy i Zbikowscy, herbu Ślepowron. W M.-Ł. mieszkają między innemi Jan Łęcki, Ciborski Paweł, Kubalscy. Parafia łęcka, w dekan. pomezańskim, liczy dusz 1063; kościół tyt. ś. Mikołaja, patronatu prywatnego (dziedzica miejscowego), nie wiadomo, kiedy fundowany i konsekrowany. Nie masz przy nim szpitalu, bractwo trzeźw. istnieje od r. ok. 1866. Kościół filialny w Przełęku, także patron. prywatnego. Prob. Rudolf Gawrzyjelski. Wsie paraf.: Łęck, M.-Łęck, Smolniki, Gralewo, Płośnica, Koszelewy, Koszelewki, Morawki, Möllersruh, Polko, Prętki, Turza, Żabiny, Ząbek, Samuelshöh; cegielnia. Do filii należą: Przełęk, Brzeziny, Gródki, Przyoma, Myślęta, Rutkowice, Thienhof, Uzdowo i Wesołowo. Katol. szkoły: w Ł. dz. katol. 110, naucz. jest zarazem organistą, w Przełęku dz. katol. 53; 180 katol. dzieci odwiedza szkoły luter., którym nauka rel. nie wykłada się. Szemat. dyec. chełmińskiej z r. 1867, str. 195 i 196. Przed reformacyą istniały nadto kościoły katol. (zabrane przez innowierców) w Koszelewie, Koszelewkach, Płośnicy, Gródkach i w Uzdowie. *Kś. F.*

Łęcka, ob. *Lecka.*

Łęczanie, *Lygijowie* (ob.).

Łęczany al. *Łączany*, wś włośc., pow. radomski, gm. Zalesice, par. Wierzbnik; odl. 17 w. od Radomia, ma 54 dm., 436 mk., 1033 mr. obszaru.

Łęcze, niem. *Lenzen*, włośc. wś, pow. elbląski, na górzystym brzegu zatoki świeżej (Frisches Haff). Obszaru liczy mr. 4848, gbur. 29, zagr. 39, katol. 34, ew. 598, dm. 77. Parafia Elbląg, szkoła w miejscu, poczta Tolkmicko. Odległość od Elbląga 2 mile. R. 1299 d. 12 marca Ludwik von Schippen, komtur elbląski, wystawił pierwszy przywilej na tę wś dla Wojciecha i Redimira; z pomiędzy 80 wiejskich włók otrzymał 8 wolnych sołtys, 4 prob.; od reszty dawali po 4 latach wolnych po pół marki i 4 kury oprócz płużnego. R. 1323 Hermann von Oettingen, komtur elbląski, zapisał karczmę Bernardowi, pozwalając chleb, mięso, ryby i t. d. sprzedawać, za rocznym czynszem 2 m. i f. pieprzu. R. 1380 Ulryk Fricke, komt. elbląski, dodał osadnikom 1 włókę i 4 mr., nad zatoką położoną, za 1 m. i 2 f. pieprzu rocznego czynszu. Dr. Perlbach, Preuss. Regesten, jako i dr. Kętrzyński, Ludność polska, str. 46, fałszywie pojmują ziemię Lanzanią, darowaną biskupowi Chrystyanowi od prusaka Filipa Warpody r. 1216, jako tę wieś Łęcze, gdy tymczasem Lanzania oznacza ziemię przy Lubawie położoną, gdzie teraz wieś leży Łęck i Przełęk. *Kś. F.*

Łęczeska Wólka, wś, pow. grójecki, gm. Belsk, par. Łęczeszyce. Ma młyn wodny.

Łęczeszyce, wś, folw. i kol., pow. grójecki, gm. Belsk, par. Łęczeszyce. W spisie z 1827 r. podane jako posiadłość emfiteutyczna, mają 22 dm., 247 mk. Jest tu kościół par. murowany założony w 1392 r. przez Jana Głowacza z Leżenic, oddany w 1639 r. ks. paulinom częstochowskim, a w 1819 r. wrócone świeckiemu proboszczowi. Obecny kościół pochodzi z 1764 r. Ł. były własnością Abrahama ze Zbąszyna, który poręczył 1000 złotych węgiers. i 229 kóp groszy ks. Bolesławowi za króla Władysława w 1440. Gdy król nieuiścił się, Bolesław darował sumę i Ł. w 1441. Sławcowi z Boglewic i odtąd Boglewscy posiadali Ł. do 1639 r., w którym Mikołaj Boglewski darował je paulinom w Częstochowie. Por. księgi sądowe ziemi czerskiej (Warszawa, 1879 r.). Par. Ł. dek. grójecki, 530 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Koziel, własność ks. Maryi Lubomirskiej, rozległe mr. 2300: folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 839, łąk mr. 31, wody mr. 5, lasu mr. 726, nieuż. place i zarośle mr. 38, razem mr. 1639, bud. mur. 5, z drzewa 12; płodozmian 10 i 12-polowy; folw. Koziel: grunta orne i ogr. mr. 289, łąk mr. 18, lasu mr. 332, nieuż.-place i zarośle mr. 22, razem mr. 661, bud. z drzewa 11; płodozmian 4 i 9-polowy. Dobra powyższe w r. 1874 oddzielone od dóbr Goszczyn. *Br. Ch.*

Łęczkowice (w V. Ortsverzeichniss 1882 *Leszkowice*, a szemat. duch. dyec. tarn. z r. 1880 *Łężkowice*), wś w pow. bocheńskim po lewym brzegu Raby, u ujścia do niej pot. Połomu 203 m. npm. Na Ostrowiu utworzonym przez dwa ramiona Raby znajduje się niewielki lasek. Przez wieś prowadzi droga z Zakrzowa do Książnic. Ta mała osada niegdyś Klemensa z Ruszczy liczyła za Długosza (L. B. I, 265), 4 i pół łana frankońskiego uprawianego przez kmieci. W r. 1238 przeszła wraz z innemi dobrami tego magnata na własność klaszt. staniątkowskiego (Kod. dypl. pol. III, pod r. 1238). Grunta są urodzajne. Ł. przyłączone do par. rzym.-katol. w Chełmie mają 244 mk. rzym.-katol., z których 13 przebywa stale na obszarze więk. posiadłości wynoszącej obszaru 107 mr. roli, 14 mr. łąk i ogr., 17 mr. pastw. i 21 mr. lasu. Pos. mniej. ma 186 mr. roli, 16 mr. łąk i 32 mr. pastw. Na-

zwa pochodzi od łęgu lub łężka, t. j. małego łęgu i powinna się pisać Łężkowice. Ta wioska graniczy na północ z Targowiskami, na południe z Książnicami, a na wschód z Grodkowicami. *Mac.*

Łęczna, miasto nad rz. Wieprzem, przy ujściu Jagielnicy, w pow. lubartowskim. Leży na wyniosłym brzegu doliny Wieprza na samej granicy pow. lubartowskiego z lubelskim, odl. 24 w. od Lublina, 179 w. od Warszawy i 62 w. od Włodawy, z którą jest połączona drogą bitą. Z Lublinem łączy ją dotąd droga zwyczajna w małej części przerobiona na bitą. Ł. posiada obecnie kościół paraf. murowany, dom schronienia dla starców i kalek, szkołę począt. 1-kl. ogólną, urząd miejski, st. poczt. i telegr. Słynie z jarmarku (na konie głównie) jaki tu się odbywa dwa razy do roku. Z zakładów przemysłowych istnieją tu: browar z produkcyą na 5500 rs.), warzelnia miodu i cegielnia. W 1827 r. było tu 297 dm. i 2488 mk. W 1860 r. 280 dm. (53 mur.) i 2633 mk. (1705 żyd.); obecnie jest 164 dm. (37 mur.) i 3409 mk. (1194 żyd.). Dochód roczny kasy miejskiej wynosił w 1860 r. 817 rs.; obecnie 2124 rs. (1882 r.). Miasto niebrukowane i nie posiada studzien, stąd wodę potrzeba wozić z rzeki. Niegdyś własność (kolejno) Tęczyńskich, Firlejów, Noskowskich, Szeptyckich. W 1693 r. w połowie października, pojawiła sie w Ł. morowa zaraza zabierając bardzo wiele ofiar prawie przez miesięcy trzy, bo aż do 1 stycznia następnego roku. Symptomata tego cierpienia były: osłabienie, mdłości, zsinienie, odpływ krwi ustami i nosem, i w kilka godzin chory kończył życie. Podanie miejscowe twierdzi, iż na 9 dni przed Bożem Narodzeniem nagle zjawiła się morowa zaraza, od której w przeciągu dni 9 wymarli wszyscy mieszkańcy miasta, z wyjątkiem jakiegoś jednego szczęśliwca, który został przy życiu; z tego to powodu mieszkańcy aż do dziś obchodzili i obchodzą te pamiętne dni 9, ścisłym postem i odprawianą w kościele nowenną do Matki Boskiej i św. Rozalii na uproszenie obrony ich od takiej klęski. Nadto został postawiony krzyż dębowy w r. 1693, który w całości przetrwał aż do r. 1829, w którym to czasie został wzmocnionym przez obicie go blachą żelazną. Wkrótce potem Verdum jadąc przez Ł. zastał tu „zamek na wysokiej górze oblanej. Wieprzem, miasto otwarte i spustoszone". (Liske, Cudzoziemcy, str. 86). Stefan Batory ustanowił 1582 r. w Ł. dwa jarmarki. Za spaleniem się przywileju w pogorzeli miasta, Stanisław August, na prośbę Hieronima Szeptyckiego, bisk. płockiego, dziedzica, potwierdzając nowym przywilejem 1766 r. dawny, przydał trzeci jarmark dwuniedzielny, dozwalając kupcom i jakiegokolwiekbądź stanu ludziom przyprowadzać na ten jarmark konie i bydło stadami lub pojedynczo. Odtąd jarmarki w Ł. tak znacznie urosły, że Wołyń, Podole i Ukraina dostawiać tu zaczęły tysiącami wołów i koni na sprzedaż. Kupcy nawet ze wschodu nieraz przybywali. Pożary często przerywały pomyślność tego handlownego miasta. Pomieniony wyżej Hieronim, na Szeptycach i Łęcznie dziedzic, przekazał te dobra testamentem r. 1772 siedmiu swoim synowcom i na uposażenie czterech synowic. Nabył je od nich w r. 1774 Ksawery Branicki, hetman w. kor. R. 1879 od L. Grabowskiego nabył Ł. znany finansista Jan Bloch. Do znaczniejszych budowli należy kościół paraf. mur., z dwoma kaplicami, wystawiony w r. 1647 przez Adama Noskowskiego, podkomorzego lubelskiego, na miejscu dawniejszego, fundacyi Tęczyńskiego, kasztelana wojnickiego z r. 1400. Targi są tygodniowe, a jarmarków odbywa się 6 do roku, z których walne: jeden na Boże Ciało, drugi na ś Idziego 1 września; piewszy trwa dni 8, drugi 10. Na obu bywa znaczna liczba koni rasowych, owiec, wołów i t. p., nadto z miast fabrycznych Łodzi, Zduńskiej Woli, Pilicy, Ozorkowa i innych, fabrykanci przywożą swoje wyroby, kupcy zaś z Rossyi rozmaite towary, tak, że obrót jarmarczny rachują zwykle na 800,000 rs. W czasie tylko tych dwóch jarmarków ruch handlowy w Łęcznie jest znaczny, zresztą w ciągu roku bardzo mały. Świetność tych jarmarków zmniejsza się szybko. Podczas gdy w 1875 r. przywieziono towarów za 600,000 rs., to w 1878 r. tylko za 120,348 rs. Opis Ł. i widok miasta podały Kłosy, t. XIX, str. 119. Par. Ł., dek. lubartowski, 3065 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. podług wiadomości z r. 1866 składają się z folw.: Podzamcze, Ludwin, Dratów, Kaniawola, Trębaczew z awulsami Zofijówka i Ciechanki i folw. Łuszczew, ogólna rozległość wynosi mr. 17109: w gruntach orn. i ogr. mr. 4911, łąk mr. 661, past. mr. 28, lasu mr. 7118, zarośli mr. 1291, nieużytki i place mr. 3100. Nadto wchodzą w skład dóbr następujące nomenklatury: osada miejska Ł. os. 459, z grun. mr. 2243; wś Stara Wieś os. 23, z grun. mr. 227; wś Witaniew os. 33, z grun. mr. 605; wś Ludwin os. 21, z grun. mr. 452; wś Dratów os. 89, z grun. mr. 1835; wś Kaniowola os. 43, z grun. mr. 838; wś Zofijówka os. 5, z grun. mr. 3; wś Trembaczów os. 17, z grun. mr. 315; wś Cielanka os. 6, z grun. mr. 146; wś Dąbrówka os. 8, z grun. mr. 21; wś Nowogród os. 20, z grun. mr. 438; wś Łuszczów os. 53, z grun. mr. 926: osada Krzczeń gruntu mr. 19. *Br. Ch.*

Łęczna, ob. *Demidówka.*

Łęczna, *Łunkino* (?), niem. *Loxknitz*, rzeka, prawy dopływ Łaby.

Łęczne olędry, właściwie *Łęskie* (ob.).

Łęczno, folw., os. leśna i kol., pow. piotrkowski, gmina Łęczno, parafia Sulejów, leży między Rosprzą a Sulejowem. Folwark ma 11 dm., 95 mk., 3730 mr. (606 ziemi ornej), osada leśna rządowa 1 dom, 1 mk, 16 mr.; kol. wraz z częściami Krzewin i wójtostwa sulejowskiego: 77 dm., 661 mk., 1626 mr. ziemi włośc. Jest tu szkoła począt. 1-kl. ogólna. Wspominają o tej wsi Kod. dypl. pol. II, 45 i Lib. ben. Łaskiego II, 186. W dokumentach zowie się *Lanchino* i *Lanczno*. W 1827 r. wś rząd. Ł. miała 45 dm., 398 mk. Ł. stanowiło ekonomią dóbr rząd. Król. Polsk.; obecnie majorat generała Połujektowa. Dobra Ł. odłączone zostały od większych dóbr Koło (ob.) i podług wiadomości z r. 1854 rozległość dominialna wynosi mr. 5309, a składały się z następujących folwarków: Ł. mr. 735; Biała mr. 328; Kurnądz mr. 370; Barkowice mr. 212; Nowa Wieś mr. 282; wójtostwo Sulejów mr. 68; folw. Przygłów mr. 122; lasy mr. 3025; w osadach młyn. i karcz. mr. 167. Gmina Ł. należy do sądu gmin. okr. VI w Lubieniu, st. poczt. w Sulejowie; ma 22,797 mr. obszaru i 7130 mk. *Br. Ch.*

Łęcznowola, *Łęcznowola*, wś, pow. łukowski, gm. Krasuse (ob.), par. Trzebieszów. Ma 41 dm., 330 mk., 1358 mr. obszaru.

Łęczówka al. *Nowosiółka-Łęcz*, część Nowosiółki i par. gr. kat. w pow. podhajeckim, dek. podhajecki, ma filie w Tęsarówce i Justynówce. Cerkiew pod wez. Narodz. Matki Boskiej.

Łęczyca, miasto pow. gub. kaliskiej nad rz. Bzurą. Leży śród bagnistej niziny nadrzecznej (*łęki* i stąd nazwa osady) pod 52° 3′ 2 szer. i 36° 54′ 9 dłg. geogr., odl. 126 w. od Warszawy, 70 w. od Kalisza, 21 w. od Kutna najbliższej st. dr. żel. warsz.-bydg. Połączona z sąsiedniemi i dalszemi miastami przez trzy bite drogi: 1) trakt łowicko-pyzdrski, 2) zgierskowłocławski i 3) łęczycko-kutnowski. Posiada obecnie dwa kościoły katol.: paraf. i po-bernardyński, cerkiew prawosł. w koszarach wojskowych, kościół filialny ewang., synagogę murowaną, szpital ś. Mikołaja na 50 chorych, wzniesiony ze składek, dom schronienia dla starców mający 1350 rs. dochodu stałego, seminaryum nauczycielskie ze szkółką wzorową, trzy szkoły początkowe, szkołę niedzielno-rzemieślniczą, prywatne 4-klas. progimnazyum. Z władz rządowych mieszczą się tu: zarząd naczelnika powiatu, kasa powiatowa, naczelnik wojenny okręgowy, naczelnik żandarmeryi, urząd miejski, sąd pokoju na Łęczycę i Ozorków, sąd gminny okręgu Topola-Zabrodnia, komisarz włościański, sędzia śledczy, więzienie śledcze, urząd pocztowy, stacya telegraficzna, zarząd akcyzy na dwa powiaty. W 1874 r. zorganizowała się straż ogniowa ochotnicza (potwierdzona 1880 r.) licząca członków czynnych 140, honorowych 96. Przemysł fabryczny ubogo się przedstawia: fabryka narzędzi rolniczych, 3 miodosytnie, browar, fabryka octu, olejarnia, młyn parowy, 14 wiatraków młyn wodny, mydlarnia i cegielnia. Rękodzielnictwo też nieświetnie przedstawiają: 17 piekarzy, 21 rzeźników, 20 szewców, 17 krawców, 4 cieśli, 4 mularzy, 2 zdunów, 9 stolarzy, 2 białoskórników, 1 mosiężnik, 1 nożownik, 3 tokarzów, 2 ślusarzów, 6 kowali, 2 gwoździarzów, 2 lakierników, 2 siodlarzów, 2 piernikarzów, 2 farbiarzów, 2 powroźników, 1 fotograf. Z zakładów publicznych posiada Ł.: 40 szynków, cukiernię, 4 handle win, 2 apteki, hotel, 2 restauracye. Jest tu 3 lekarzów, 5 felczerów, 2 akuszerki. Handel cały w ręku żydów, dwa tylko sklepy mają chrześcianie. W 1827 r. miała Ł. 210 dm. i 3291 mk.; W 1860 r. było 255 dm. (110 mur.) i 5488 mk. (2369 żyd.); obecnie jest 245 dm. (149 mur.), z których 117 należy do chrześcian, a 128 do żydów i 8034 mk. (4215 męż. i 3819 kob.), w tej liczbie 4094 katol., 52 prawosł., 242 protest. i 3639 żyd. Obszar miasta i gruntów miejskich wynosi 1073 mr. w tej liczbie pod budynkami i ulicami 192 mr., ornego gruntu 432 mr., sadów i ogrodów 78 mr., łąk 265 mr., pastwisk 73 m. nieużytków 33 mr. Z tego 834 mr. stanowi własność mieszczan, 112 mr. należy do domu przytułku dla starców, 60 do skarbu a 53 do miasta. Kasa miejska miała w 1860 r. 8360 rs. dochodu; w 1881 r. dochód wynosił 13153 rs., rozchód 11854 rs. Kapitał zapasowy w Banku Polskim 36,000 rs., w kasie 5929 rs. Wartość ubezpieczonych budowli w 1861 r. wynosiła 251,860 rs; obecnie rządowe ubezpieczenie wynosi 446,290 rs., nieliczące dodatkowych (wyżej nad 5000 rs.) ubezpieczeń w prywatnych towarzystwach. Ł. należy do rzędu starożytnych, przedhistorycznych niewątpliwie osad, zakładanych jak wszystkie siedziby Wielkopolski śród błót lub jezior. Dopiero w bieżącem stuleciu częściowe osuszenie bagien okolicznych i zbudowanie dwóch grobli (od strony Tumu i Topoli) ułatwiło dojazd do miasta. Przed dziesięciu wiekami jedna droga wodna łączyła zapewne Ł. z dalszemi okolicami. Być może że Ner wpadał wtedy pod Ł. do Bzury i przez to skręcał jej bieg tak gwałtownie ku płn. wschodowi. Bliskość starożytnego kościoła w Tumie, sięgającego czasów Mieczysława I, świadczy iż miejscowość ta obronna z natury i umocniona przez zamek zdawna istniejący na kępie oblanej wodą, stanowiła ważne ognisko dla całej okolicy. Ogniska zaś takie spotykamy zwykle w punkcie zbiegu dwóch rzek i wynikłego stąd skrętu koryta. Na kartach kronik pierwszy raz pojawia się Ł. w opowieści wojny, jaką Bolesław Krzywousty wiódł ze Zbigniewem. Wtedy to

w 1108 r. zajął on Ł. a raczej gród nadrzeczny, który widocznie odgrywał ważną rolę w życiu politycznem całej okolicy, gdyż odtąd występuje często jako miejsce zebrań politycznych i synodów kościelnych. Pierwszy taki donioślejszy zjazd, zanotowany w kronikach, zwołał Kazimierz Sprawiedliwy w 1180 r. Zjechali tu: Bolesław ks. szląski na Wrocławiu, Leszek mazowiecki i Otton poznański, tudzież liczni panowie świeccy i duchowni, dla uchwalenia postanowień i ugód wywołanych ówczesnemi potrzebami. Przy rozdziale monarchii Piastowskiej między synów Kazimierza Sprawiedliwego, Ł. z całą ziemią dostała się Konradowi. Synowie jego Kazimierz i Ziemowit wydzierają ją sobie kolejno. Leszek Czarny, Kazimierz wreszcie Władysław Łokietek panują tu kolejno. Znaczenie Ł. jako pierwszego chrześciańskiego ogniska w całej ziemi łęczyckiej a może i w dalszych okolicach, centralne i obronne położenie sprawiło, iż stanowiła ona stałe miejsce synodów duchowieństwa, których odprawiło się tu podobno około 20. Kazimierz Wielki uwzględniając znaczenie Ł., wzniósł podobno, czy też odbudował tylko zamek miejscowy i otoczył miasto murem łączącym się z zamkowymi murami. Osada miejska przeniósłszy się z pierwotnej siedziby, gdzie dziś wś Tum, nad brzegi rzeki, które w skutek obniżenia poziomu wód umożebniały osiedlanie się pod osłoną grodu na kępie, wzniosła dla siebie nowy kościół parafialny, który istniał już przed 1299 r. Później nieco, choć także około XIII w. powstał zapewne kościół i. klasztor dominikanów. Kazimierz W. oddał ziemię łęczycką wnukowi Kazimierzowi ks. szczecińskiemu, w 1370 r., ale Ludwik Węgierski odebrał ją wzamian za ziemię dobrzyńską. W 1400 r. przywilej Władysława Jagiełły przeniósł Ł. z prawa polskiego na chełmińskie; jednocześnie w miejsce drewnianego kościołka paraf. wzniesiono murowany, poświęcony 1425 r. Napady krzyżackie zadawały często klęskę Ł. W 1331 r. spalili oni zamek, w 1406 nasłany przez nich Bartłomiej Wizemberg spalił miasto. Za Kazimierza Jagiellończyka na zjeździe w 1448 r. uchwalono tak zwany statut łęczycki. W 1454 r. król przyjmuje tu deputacyą miast i ziem pruskich poddających się jego berłu. Zjazdy takie bogaciły miasto i ściągnęły tak znaczną ludność, iż na wojnę pruską w 1459 r. dostarcza Ł. 25 zbrojnych pieszych. W 1474 r. Kazimierz przyjmuje tu posłów bawarskich, proszących o rękę królewny Jadwigi dla ks. Jerzego. Dobrobyt miasta nie oparty na trwałych warunkach, zaczął upadać z chwilą, gdy Ł. przestała stanowić miejsce zjazdów politycznych i kościelnych, skutkiem przeniesienia się ognisk życia politycznego, naprzód do Małopolski, a następnie na Ruś i do Warszawy. W 1655 r. zajęli Ł. Szwedzi, w 1656 r. odebrały ją po 11-dniowem oblężeniu wojska polskie, przyczem sprawiono rzeź między żydowską ludnością, z powodu okazywanych jakoby Szwedom sympatyi i rzucania kamieniami na szturmujących Polaków. Lustracya z 1661 r. zastała w Ł. ruiny i zaledwie szczątki dawnej ludności. Żydzi uzyskawszy w 1724 r. przywilej na handel różnymi przedmiotami, palenie wódki i szynkowanie, rzeź bydła, sycenie miodu, ogarnęli cały handel i przemysł miejski. Pożar 1794 r. zniszczył ponownie miasto. Rząd pruski przyszedł z pomocą mieszkańcom, odnowił i umocnił mury i zamek, pozakładał szańce. Wojska austryackie zniszczyły w 1809 r. te fortyfikacye, które odtąd popadły w ruinę. Bramy i mury rozebrano dla rozszerzenia miasta, zamek także został zrujnowany za staraniem chciwego na materyał budowlany burmistrza (w 1834). Obecnie miasto powzięło zamiar uporządkować i umocnić resztki zamku kosztem funduszów miejskich i urządzić w nich bazar targowy. Kościół paraf. (fara) ś. Andrzeja, murowany, dachówką kryty, z XV w., lecz kilkakrotnie przerabiany, zachowuje w skarbcu starożytny relikwiarz srebrny, wysadzany kamieniami z płaskorzeźbą byzantyńskiej roboty. Przedstawia ona Chrystusa między Bogarodzicą a ś. Janem ewangelistą. Drugi istniejący dotąd kościół po-bernardyński został założony wraz z klasztorem w 1632 r. przez Dorotę z Otolina Piwowę, podczaszynę płocką, dziedziczkę dóbr w okolicy Łęczycy. W zakrystyi kościoła przechowują trumienkę szklaną ze zwłokami dziecka, które w 1639 r. mieli zamordować żydzi we wsi Komarzyce. Obraz olejny współczesny przedstawia wytaczanie krwi z ciała zamordowanej ofiary, a opis wypadku podaje metalowa tablica umieszczona przy trumnie. Zabudowania poklasztorne przeznaczone na ochronę dotąd nieurządzoną, służą za koszary. Kościół i klasz. dominikański założone w XIV w. zostały po kasacyi klasztorów za rządu pruskiego, obrócone na więzienie dotąd istniejące. Kościół i klasz. norbertanek założony w XVII w. przez Mikołaja z Szubska Szczawińskiego, kasztel. brzezińskiego, zniesiony za księstwa Warszawskiego, używany był na składy i na salę teatralną; przed kilku laty przerobiono mury na obszerną i niezgrabną kamienicę. Drewniany kościołek św. Ducha założony za miastem w 1521 r. popadł w ruinę i został rozebrany w 1825. Przy kolegium jezuickiem rozpoczęto w XVIII w. budowę kościoła kosztem Teodora Potockiego arcyb. gnieźnieńs. Gdy po kasacyi zakonu kolegium przeszło pod zarząd akademii krakowskiej, budowa kościoła uległa przerwie, a rząd pruski gmach kolegium i mury kościoła zamienił na koszary sto-

jące dotąd w samym rynku. Ratusz obecny przedstawia się jako obszerna kamienica, wzniesiona według napisu na wmurowanej tablicy, w 1788. W archiwum miejskiem znaczna część akt i przywilejów została zatracona przy reformie administracyjnej w 1867 r. Po zniesieniu kolegium jezuickiego istniał tu zawsze średni zakład naukowy: szkoła wydziałowa, szkoła powiatowa, progimnazyum, lecz takowe w 1866 r. zostało zniesione. B. szkoła obwodowa tutejsza wydawała 1834 — 1838 w Warszawie „Akta uroczyste zakończenia rocznego biegu nauk". Wypadki 1831 r. zniszczyły zawiązki przemysłu tkackiego; reforma sądowa w 1876 r. usunęła stąd władze sądowe poprzednie. Resursa miejscowa zamkniętą została w 1861 r. Skutkiem tego Ł. obecnie jest w peryodzie zastoju umysłowego, społecznego i ekonomicznego. Historyą synodów łęczyckich opracował ks. pijar Mętlewicz (w rękopisie); dzieje miasta zaś Świętorzecki, którego praca skreślona w końcu XVIII w., przechowywana była w Łęczycy jeszcze w 1860 r. (jak świadczy o tem F. M. Sobieszczański w Enc. Powsz. t. XVII, 584). Opis Ł. podał Tyg. illustr. z 1867 r. № 394, a niniejszy artykuł napisany z pomocą notat Ad. Skrzyn. i pracy Sobieszczańs. w Enc. Powsz. Liczne dokumenty odnoszące się do Łęczycy zawiera Kod. dypl. pol. t. II. Par. Ł. dek. łęczycki ma 6369 dusz.

Powiat łęczycki gub. kaliskiej, utworzony został w 1867 r. z części dawnego powiatu t. n.; graniczy od płn. z pow. kutnowskim, od wsch. z kutnowskim i łowickim, od płd. z łódzkim, od płd. zach. z sieradzkim a od zach. z tureckim i kaliskim. Ma on 23.89 mil kw. obszaru i przedstawia równinę wzniesioną średnio na 400 stóp npm., lecz poszarpaną przez liczne i szerokie zagłębienia, wytworzone przez wody spływające z obszernej lesistej (dawniej) wyżyny łódzko-zgierskiej. Północna mniejsza połowa powiatu wzniesiona na 450 do 500 stóp, powstrzymała te wody, które nie mogąc dalej torować sobie drogi w kierunku płn. zwróciły się w bok i rozeszły się ku wsch. (Bzura) i ku zach. (Ner). Wyżyna płn. części pow. dochodzi w Pustej Wsi pod Grabowem 577 stóp. Na lewo od szosy z Łęczycy do Krośniewic leży grupa wzgórz dochodzących pod wsią Drzykozy 535 stóp, a pod Walewem 525. W płn.-wsch. części w miarę zbliżania się ku Bzurze i uchodzącej do niej Ochni wyżyna się obniża, przy wsi Ktery na krawędzi doliny Bzury opada do 324 stóp. Płd. połowa powiatu przy średniem wzniesieniu 400 stóp posiada niewiele wynioślejszych punktów (góra ś. Małgorzaty na prawo od drogi z Łęczycy do Piątku 450 stóp) ale za to obfituje w obszerne błotniste niziny rzek i rzeczek szeroko się wrzynających. Zdaje się że wody Bzury pierwotnie w punkcie swego zwrotu ku wsch. pod Ł., rozchodziły się w obie strony ku Wiśle i Warcie tak, że Ner wtedy był dopływem zach. ramienia Bzury. Ze zmniejszeniem obfitości wód i obniżeniem ich poziomu, Bzura przestała wysyłać swe wody ku zach., a koryto jej przywłaszczył sobie Ner. Dotąd przecie na całej 10-wiorstowej przestrzeni dzielącej wsch. zakręt Bzury pod Ł. od zach. zwrotu Neru pod Kosowem i Łęką ciągnie się szeroka błotnista nizina (od 2 do 3 w. szeroka). Nizina ta miała posłużyć do wykopania kanału, którym zamierzano na początku bieżącego stolecia połączyć Wisłę z Wartą. Ł. wtedy stałaby się punktem handlowym. Najwynioślejszemi i najsuchszemi częściami płd. połowy są: pas zawarty między Bzurą i Moszczenicą, środkiem którego przechodzi szosa z Ł. do Piątku, i okolice Parzęczewa przez które przechodzi dział wodny Neru i Bzury. Obfitość dróg wodnych, łąk i pastwisk ściągała osadników, skutkiem tego pow. łęczycki należy na najludniejszych i najuboższych w lasy. W 1880 r. było tu 8494 mr. lasów prywatnych nieurządzonych, 1802 mr. urządzonych, 986 mr. zasianych po wycięciu, 931 mr. niezadrzewionych, 455 dawnych włościańskich, 11 mr. oddanych za serwituty. Brak drzewa nagradzają obfite i rozległe pokłady torfu zalegające doliny rzek i rzeczek. Pomimo ubogiej z natury gleby i licznych błotnych obszarów, gospodarstwo rolne przedstawia stan stosunkowo bardzo pomyślny. Wielowiekowa kultura poprawiła glebę, obfitość łąk i pastwisk sprzyja hodowli inwentarza; torfy i szlamy dostarczają taniego nawozu, bliskość większych ognisk przemysłowych i dość rozwinięty w obrębie samego powiatu przemysł fabryczny popierają produkcyą rolną. Jedno z najlepiej urządzonych w Królestwie gospodarstw rolnych, a mianowicie Leśmierz znajduje się w tym powiecie. Największe co do obszaru ziemi gospodarstwa są: Leźnica, Leśmierz, Poddębice, Tkaczew, Bałdrzychów. Najobszerniejsze lasy ma Chociszew i Bałdrzychów. Przeważają w pow. średniej wielkości (około 1000 mr.) gospodarstwa folwarczne. Na 185 posiadłości większych było 31 mających przeszło 1000 mr., z tych zaś 15 przeszło 2000 mr. a 11 od 1500 do 2000 mr., zaś 65 miało mniej niż 400 mr. Sady owocowe dworskie mają w ogóle 416 mr., włościańskie 263 mr. Owiec poprawnej rasy znajduje się przeszło 15000 sztuk, krów 22500, wołów 5220, jałowizny 5863 sztuk; bydło i konie poprawnej rasy spotyka się w bardzo wielu folwarkach. Dla włościan ważnem źródłem zarobku są dostawy zboża do kolei, buraków i drzewa do fabryk. Jak ilością inwentarza, tak i wydajnością gleby i produkcyą zboża pow. łęczycki

zajmuje pierwsze miejsce w gub. kaliskiej. W 1876 r. wysiano tu 89288 czetw. zboża, a zebrano 530957 czet. (1/5 zbioru całej gubernii), kartofl wysadzono 51359 czet., zebrano 307254. Oprócz tego uprawiano buraki do dwóch cukrowni w Leśmierzu i Młynowie. W cyfrze zbioru zboża na żyto wypada 212644, na owies 155172, na pszenicę 77736 czet. Są to najwyższe cyfry zbioru tych zbóż względnie do innych powiatów gubernii. Prawie połowa tych cyfr przypada na gospodarstwa włościańskie, z wyjątkiem jedynie pszenicy i owsa, których włościanie wyprodukowali w stosunku 3/5 ogólnej sumy, za to kartofli wyprodukowali o 40000 czet. (około) więcej niż więksi posiadacze. Co do przemysłu fabrycznego, to pow. łęczycki zajmuje pierwsze miejsce w gubernii po kaliskim. Posiada on 2 przędzalnie bawełny (Ozorków) z 449 robotn. i 500,000 rs. produkcyi; 15 fabr. sukna i tkanin wełnianych (Ozorków, Łęczyca) z 260 robot. i 200,000 rs. pr.; 5 przędzalni z 263 robot. i 372,000 rs. pr.; 3 folusze (?) z 14 robot. i 5,000 rs. pr.; 2 papiernie z 6 robot. i 3,200 rs. pr.; 2 fabr. narzędzi rolniczych z 12 robot. i 3,600 rs. pr.; 13 farbiarni z 28 robot. i 19,700 rs. pr.; 7 garbarni z 12 robot. i 7,300 rs. pr.; 3 mydlarnie z 5 robot. i 4,750 rs. pr.; fabr. gazowa z 4 robot. i 1,500 rs. pr.; 11 cegielni z 41 robot. i 19,500 rs. pr.; 5 garncarni z 10 robot. i 2850 rs. pr.; 2 cukrownie z 620 robot. i 540,000 rs. pr.; 6 gorzelni z 12 robot. i 20,000 rs. pr.; 3 browary z 7 robot. i 8,500 rs. pr.; 3 miodosytnie z 4 robot. i 17,000 rs. prod.; 1 dystylarnia z 2 robot. i 10,000 rs.; 3 fabr. octu z 3 robot. i 2,750 rs.; 19 olejarni z 33 robot. i 17,500 rs. pr; 163 młynów i wiatraków z 200 robot. i 300,000 rs. pr. Ogółem 270 fabryk z 1986 robot. i 2,039,850 rs. prod. rocznej. Budowle istniejące w powiecie cenione były do ubezpieczenia od ognia (1877 r.) na sumę 3,727,550 rs. Drogi bite których powiat posiada około 100 wiorst, łączą różne części powiatu ze wszystkiemi pobliższemi stacyami kolei warsz.-bydgos. (Ostrowy, Kutno, Pniewo) i łodzkiej (w Łodzi). Drogi te łączą pow. łęczycki z przyległymi mu z 3-ch stron powiatami sąsiednich gubernii, za to od strony zachodniej z powiatami guber. kaliskiej brak zupełnie środków komunikacyjnych. Ludność powiatu, która w 1867 r. wynosiła 77,141, w 1877 r. doszła do 96,748 (16,774 męż. i 49,974 kob.) a więc przeszło 4,000 mk. na 1 milę kw. Pod względem kościelnym pow. łęczycki stanowi dekanat t. n. składający się z 32 parafij: Błonie, Dalików, Domaniew, Gieczno, Góra ś. Małgorzaty, Grabów, Kałów, Leźnica-Mała, Leźnica-Wielka, Łęczyca z filią w miejscu, Mazew, Modlna, Ozorków, Parzęczew, Piątek, Pieczew, Poddębice, Siedlec, Sobótka, Solca-Wielka, Strzegocin, Topola, Tum, Tur i Witonia, położone w pow. łęczyckim; Bierzwienna zaś, Berysławice, Chełmno, Dąbie, Grzegorzew, Kłodawa z filią w miejscu i Umienie w kolskim. Pod względem sądowym stanowi II okr. sądu pokoju dla Ł. i Ozorkowa i 5 okręgów sądów gminnych: Grabów, Topola Królewska, Piątek, Parzęczew i Poddębice, należących do II okr. zjazdu sędziów w Kole. Pod względem administracyjnym stanowi dwa miasta: Ł. i Ozorków i 16 gmin: Balków, Chociszew, Dalików, Gostków, Grabów, Leśmierz, Mazew, Piaskowice, Piątek, Poddębice, Rogoźno, Sobótka, Tkaczew, Topola, Tum, Witonia. W samej Ł. są 3 szkoły początk. 1-kl.: 1 ogólna, 1 męska, 1 żeńska. W pow. 43 takichże szkół: Ozorków trzy (męs., żeń. i ogól.), Piątek dwie (męs. i żeń.), Gaj, Witonia, Strzegocin, Ktery, Grabów, Dalików, Budzynek, Huta Bardzińska, Domaniew, Modlna, Czerchów, Mazew, Poddębina, Bałdrzychów, Bałdrzychowska Góra, Parzęczew, Ignacew, Gieczna, Bądków, Sobótka, Kobyłka, Ksawerów, Pieczew, Rochów, Wygorzel, Lubień, Solca, Janków, Topola, Mikołajów, Błonie, Siedlec, Łęki, Tum, Góra ś. Małgorzaty, Kowalewice, Sobień, Góra Tkaczewska (1883 r.) Łęczyckie województwo między sieradzkiem, rawskiem, kaliskiem, gnieźnieńskiem, brzeskiem, kujawskiem i sandomierskiem położone, dzieliło się na 4 powiaty: łęczycki, brzeziński, orłowski i inowłocki. Sejmikowało w Ł. i obierało posłów 4, deput. 2. Niegdyś miało własnych książąt z domu Piasta, ale od Władysława Łokietka do korony przyłączone. W herbie ma pół lwa i pół orła. Mundur: kontusz karmazynowy, żupan biały, wyłogi granatowe. Senatorów większych miało dwóch, wojewodę i kasztelana. W XVI w. miało to województwo 99,200 mk., 79.50 mil kw., 74 parafij, 25 miast, 875 wsi; a powiat łęczycki 44.45 mil kw., 41 parafij, 11 miast, 548 wsi. Starostwo grodowe łęczyckie w wojew. i pow. łęczyckim, podług lustracyi z r. 1662 obejmowało: miasto Ł. i wsie: Błonie z wójt. Ostrów, Orla, Parzyce, Czerchowo, Kochlewicze, Dzierzbiętów, Wierzbowice, Krzeszewo, 8 wsi opactwa trzemeszyńskiego, z których tylko daniny i stacye do ststy należały i 4 wsie, do opactwa sulejowskiego zaliczono. W r. 1771 posiadał je Maciej Łuszczewski, opłacając zeń kwarty złp. 2941 gr. 24, a hyberny złp. 2590 gr. 12. *Br. Ch.*

Łęczyca, wś, pow. piotrkowski, gm. Wadlew, par. Drużbice, ma 23 dm., 163 mk., 245 mr. ziemi.

Łęczyca, niem. *Lentschitz*, wś nad Wartą, pow. poznański; 15 dm., 165 mk.; 81 ew., 84 kat.; 51 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Mosinie o 8 kil. *M. St.*

Łęczyce, niem. *Lanz*, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej.

Łęczycki, wś, pow. siedlecki, gm. Tarków, par. Przesmyki. Ma 31 dm., 186 mk., 870 mr. obszaru.

Łęczyn, wś i folw., pow. rowieński, w kluczu berezeńskim, ma 43 dm.. młyn na stawie. W pobliżu leży Rudnica Łęczyńska, która ma budników chat 9, młyn i fryszerkę. Ł. od miejscowości odpowiedniej trzyma zapewne swą nazwę. Łęg bowiem lub Łąg, oznacza las lub łąkę na błotach. Wś ta, w dokumentach pokazuje się przy Kamiennem na początku XVI w., jako własność Babińskich. W r. 1603 w dziale rodzinnym dostaje się z dworem, sadami i ludźmi, do Lwa i Iwana Babińskich, lecz ci dwaj młodsi bracia, już w r. 1607 odstępują ją starszemu Wasylowi za 2000 kóp groszy litew. W następnych czasach majętność ta podzieliła się między licznie rozrodzone potomstwo Wasyla, i dopiero skupiła się w r. 1748 w osobie Kazimierza Bończy Babińskiego, podczaszego kijowskiego. Synowie tego ostatniego, Ignacy i Aleksander sprzedają dopiero w r. 1794 ten Ł. wraz z Rudnią Łęczyńską, Michałowi Gwidonowi Korzeniowskiemu, dziedzicowi sąsiedniej, ogromnej majętności Berezeńszczyzny. Ze wszystkich majątków Babińskich, Ł. bodaj czy nie najdłużej w ich domu pozostał. Rudnia tutejsza już w początku zeszłego stulecia była czynną, mamy pod ręką dawny kontrakt na nią z r. 1733, zawarty z Rudnikiem Piotrem Sobczykiem, który obowiązuje się płacić za nią arendy złp. 320 z dodatkiem półtora woza żelaza giętkiego i dwa kamienie dla dworu.

Łęczyna, część Dobrotworu, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Łęczysk, os. rząd., pow. ostrołęcki, gm. Rzekuń, par. Ostrołęka. Ma 17 mk.

Łęczysko, wś, os. leśna i os. młyn. nad rz. bez nazwy, pow. noworadomski, gm. i par. Sulmierzyce. Wś ma 17 dm., 105 mk., 114 mr.; os. leś. 1 dm., 9 mk., 4 mr. i os. młyn. 1 dm., 7 mk., 37 mr.

Łędzechowo, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej.

Łędziajny, ob. *Luzyany*.

Łęg al. *Łęk*, jestto nadrzeczna nizina podlegająca zalewom. Obie formy tej nazwy występują w nazwach miejscowości i w pochodnych nazwach: Łęczysko i Podłężyce, Łęczno i Łężek, Łęczany i Łężyce.

Łęg, *Łęk* (ob.) i t. p.

Łęg, *Łęgi*, ob. *Ług*, *Ługi*.

Łęg 1) wś, pow. warszawski, gm. Jeziorna, par. Słomczyn; leży w nizinie nadwiślańskiej, między Opaczem a Gassami. W 1827 r. 23 dm., 198 mk. 2.) **Ł.**, folw., pow. sochaczewski, gm. i par. Młodzieszyn, o 8 w. od Sochaczewa i od rz. Wisły. Rozległość wynosi mr. 481: grunta orne i ogr. mr. 417, łąk mr. 28, past. mr. 3, lasu mr. 8, nieuż. i place mr. 24, bud. mur. 1, z drzewa 6. Folw. ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Młodzieszyn. 3.) **Ł.**, pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Brochów. 4.) **Ł.** *Bieniewski* i *Ł. Januszewski*, wś, pow. sochaczewski, gm. Iłów, par. Kamion. Należały do dóbr Januszew wchodzących w skład dóbr Iłów. 5.) **Ł.**, wś, pow. włocławski, gm. Łęg, par. Włocławek. Ma szkołę począt. 1.-kl. ogólną. W 1827 r. wś rząd., 26 dm., 217 mk. Gm. Ł. należy do sądu gm. okr. II w Kowalu, st. poczt. Włocławek. Posiada 5873 mr. obszaru, w tem gruntów dominialnych 861 mr. i 2358 mk. 6.) **Ł.** *Baliński*, kol. nad odnogą rz. Warty, pow. turecki, gm. Niewiesz, par. Uniejów (Łaski, Lib. ben. I, 344), odl. od Turka w. 25; ma dm. 15, mk. 143. 7.) **Ł.** *Dominikański* al. *Krajkowice*, kol. nad odnogą rz. Warty, pow. turecki, gm. Niewiesz, par. Uniejów, odl. od Turka w. 26½, dm. 11, mk. 78. 8.) **Ł.** *Piekarski*, kol. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Piekary, par. Skęczniew, odl. od Turka w. 19; dm. 22, mk. 182. W 1827 r. 11 dm., 87 mk. 9.) **Ł.** *Wielki*, kol. nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. Koźmin, par. Wilamów (Łaski, Lib. ben. I, 345); odl. od Koła w. 18; dm. 16, mk. 97. W 1827 r. 7 dm., 71 mk. Por. *Janiszew*. 10.) **Ł.** wś i os. karczm. nad rz. Pilicą, pow. rawski, gm. i par. Rzeczyca (Łaski, lib. ben. II, 314); 18 dm., 165 mk., ziemi włośc. 512 mr. Osada karcz. należy do dóbr Rzeczyca. W 1827 r. wś rząd. 17 dm., 121 mk. 11.) **Ł.** *Ręczyński*, kol., pow. piotrkowski, gm. i par. Ręczno. Ma 14 dm., 98 mk., 184 mr. ziemi. 12.) **Ł.**, wś, os. młyn. i os. karcz. nad rz. Wartą, pow. noworadomski, gm. i par. Kruszyna (Łaski, Lib. ben. I, 523). Wś ma 38 dm., 227 mk., 757 mr.; os. młyn. 1 dm., 5 mk., 29 mr.; os karcz. 1 dm., 4 mk., 16 mr., należy do dóbr Kruszyne. W 1827 r. 30 dm., 196 mk. 13.) **Ł.** *Majkowski*, os. włośc. nad rz. Pilicą, pow. noworadomski, gm. Masłowice, par. Bąkowa; na gruntach wsi Majkowice założona. Ma 3 dm., 27 mk., 33 mr. ziemi. 14.) **Ł.**, folw. nad rz. Liszwartą, pow. częstochowski, gm. i par. Miedzno. Ma 4 dm., 2 mk. i 745 mr. obszaru. 15.) **Ł.** *Rachowski*, folw. do dóbr Rachów, dawniej pow. janowski, gm. Annopol, obecnie za Wisłą, pow. opatowski, gm. i par. Lasocin, rozl. 200 mr. roli ornej, 2 dm., 6 mk., piękny sad. 16.) **Ł.**, wś nad rz. Czarną, pow. sandomierski, gm. i par. Połaniec, od Sandomierza 40 w.; dm. 21, mk. 187 i 106 mr. ziemi; męż. 88, kob. 99. 17.) **Ł.**, wś nad rz. Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Osiek, od Sandomierza 32 w., gruntu mr. 22, dm. 16, mk. 102. Jestto przedmieście os. Osiek. 18.) **Ł.**, wś, pow. węgrowski, gm. i par. Prostyń. Ma 9 dm., 96 mk., 138 mr. obszaru. 19.) **Ł.** *Kościelny*, wś, *Ł. kasztelański*, wś i folw., *Ł. Probostwo*, wś i *Ł. Szlachecki*, pow. płocki, gm. Majki, par. Łęg, odl. 26 w. od Płocka. Są to trzy części jednej wsi;

posiadają kościół paraf. i urząd gm. Ł. Kasztelański, wś drobnej szlachty, ma 6 dm., 87 mk., 289 mr. ziemi; folw. należy do dóbr Mogielnica. Ł. Kościelny 6 dm., 62 mk., 323 mr. Ł. Probostwo, 19 dm. 119 mk., 383 mr. roli i 33 mr. nieużytków. Ł. Szlachecki, wś drobnej szlachty 7 dm., 28 mk., 360 mr. Do par. Łęg dawniej dek. raciąski, należą wsie: Ł. Kasztelański, Kostery, Mokrsk, Chudzynko, Bary, Brzechowo A. i B., Kozłowo, Gawrony, Brelki, Kozłówko, Łężek Szlachecki, Kowalewo, Kisielewo, Wilkęsy, Mogielnica, Mogielniczka i Siemienie. Ludności dusz 3010. W r. 1388 dziedzic tej wsi Grabia, wraz z synem swoim Janem część gruntów przeznaczył na uposażenie istniejącej tu kaplicy, w miejsce której w 1409 r. Włodzimierz z Kurdwanowa, wnuk Jakuba bisk. płoc. zbudował istniejący dotąd kościół murowany i ten przez wspomnionego biskupa licznemi został opatrzony dziesięcinami. O 500 kroków od kościoła na wzgórzu istnieją dotąd szczątki dawnego dworu Grabiów i Kurdwanowskich. Kościół zbudowany w tak zwanym stylu krzyżackim, z czerwonej cegły bez tynku, podparty zewnątrz 10 skarpami, wewnątrz zaś przedzielony 6 filarami po 16 stóp obwodu każdy, co pozwala wnosić, że pierwiastkowo zamierzone sklepienie, zastąpiono potem istniejącym dotąd sufitem z desek. Zewnątrz zdobią go szczyty zębate, a wnęki i okna boczne zakreślone u góry ostrołukami. Świątynia ta od strony południowej posiada okien 6, a od północnej 3 i po jednem okrągłem. W ścianie po nad wielkiemi drzwiami widoczny jest wizerunek twarzy ludzkiej, co ma być pamiątką po mularzu, który przy budowie kościoła spadłszy z rusztowania, życie utracił. Wielki ołtarz z lipowego drzewa, cały pozłacany, podpiera dwóch aniołów naturalnej prawie wielkości. Przeniesiono go do tutejszego kościoła w r. 1819 po kasacie pp. norbertanek, za staraniem ks. Walentego Słupeckiego, ówczesnego proboszcza parafii łękskiej. Piękna, rzeźbiona chrzcielnica i malowidła 4-ch ewangelistów pochodzą zapewne z czasów założenia kościoła. Zakrystya przechowuje dwa starożytne ornaty przetykane srebrem i złotem; nadto krzyż srebrny rzeźbiony, równie pięknej roboty starożytnej. Wewnętrzną ścianę kościoła zdobi nagrobek Krzysztofa Ubysza z r. 1626, Kozłowskich i Kunegundy z Krzyżanowskich Grąbczewskiej, siostry Adryana Krzyżanowskiego, autora dzieła „Dawna Polska". Na cmentarzu nagrobki Mieczyńskich i Makomaskich. Jeden z dzwonów nosi na sobie r. 1577. W r. 1875 kościół staraniem proboszcza ks. Piotra Potulskiego i parafian został odnowiony. 20.) Ł., wś, pow. lipnowski, gm. i par. Skępe, odl. o 14 w. od Lipna, ma 2 dm., 11 mk., 481 mr. gruntu. 21.) Ł. *Witoszyński*, wś nad rz. Wisłą, pow. lipnowski, gm. i par. Szpetal, odl. o 29 w. od Lipna; ma 11 dm., 65 mk., 315 mr. gruntu, 200 nieuż., szkołę początkową 1-kl. ogólną. 22.) Ł., folw. nad rz. Skrwą, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Tłuchowo, odl. o 25 w. od Lipna; posiada młyn wodny, ma 1 dm., 5 mk., 60 mr. gruntu. 23.) Ł. *Chaliński*, wś, pow. lipnowski, gm. Obrowo, par. Ossówka (ewan.), odl o 28 w. od Lipna, ma 2 dm., 12 mk., 83 mr. gruntu, 2 nieuż. 24.) Ł. *Osiecki*, wś, nad rz. Wisłą, pow. lipnowski, gm. Obrowo, par. Ossówka (ewang.), odl. o 28 od Lipna; ma ewang. dom modlitwy, szkołę, 10 dm., 61 mk., 474 mr. gruntu, 29 nieuż. 25.) Ł., wś włośc., pow. mławski, gm. Mława, par. Grzebsk., odl. o 18 w. od Mławy, ma 20 dm., 133 mk., 546 mr. gruntu, 18 nieuż. W 1827 r. wś rząd. 9 dm., 48 mk. 26.) Ł. *Zdrójki*, wś włośc., pow. rypiński, gm. Okalewo, par. Lubowidz, odl. 19 w. od Rypina; ma 25 dm., 247 mk., 559 mr. ziemi i 10 mr, nieuż.; 17 os. włośc., 2 kuźnie. 27.) Ł., wś i os. fabr. nad rz. Orzyc, pow. Makowski, gm. i par. Płoniawy, wiatrak, tartak i fryszerka. Rozległość os. wynosi mr. 180: grunta orne i ogr. mr. 82, łąk mr, 14, wody mr. 26, lasu mr. 2, nieuż. i place mr. 56, budowli z drzewa 12; pokłady torfu. Os. ta w r. 1878 oddzieloną została od dóbr Szlazy Jaciążek. 28.) Ł., ob. *Brzozowo Łęg*. 29.) Ł. (Łaski, Lib. ben. I, 600, wymienia wś t. n. w parafii Fałków. *Br. Ch.*

Łęg 1.) przys. do Bobrownik doln., pow. chrzanowski, 6 kil. od Oświecima, na lew. brz. Wisły, 228 m. npm., ma folw. i od płn. jest zasłonięty moczydelskiemi lasami; graniczy na zach. z Bobrownikami, na wsch. z Ostropolem. 2.) Ł., przys. do Januszowy, pow. sądecki, leży śród lasu nad pot. Łękówką uchodzącym do Lubinki, na płd. od Januszówy. Ten przys. oddalony o 4 5 kil. od Nowego Sącza, należy do par. rzym.-kat. w Siedlcu. 3.) Ł., przys. do Mogiły i Czyżyn, pow. krakowski; par. w Mogile, leży na lew. brz. Wisły i graniczy na płn. z Mogiłą, na zach. z Beszczem, a na płd. wsch. z Czyżynami. Był już za Długosza (L. B. I, 130) i płacił dziesięciny do klasztoru cystersów w Mogile. 4.) Ł. z Kamionką małą, wś, pow. sądecki, leży nad Kamienicą uchodzącą do Dunajca z praw. brz. pod Nowym Sączem. Przez wś prowadzi gościniec z N. Sącza do Tylicza, a prawie w połowie wsi wlewa się pot. Kamionka Wielka do Kamienicy. Wzniesienie npm. wynosi 381 m. Sam Ł. liczy 180 mk., z których 12 przebywa stale na obszarze więk. pos. Kamienica ma 133 mk. Ludność jest rzym. kat. wyznania i jest przydzielona do par. w Nawojowy. Oddalenie od N. Sącza ocenia Skorowidz pocztowy na 9.8 kil. Więk. pos. Edw. hr. Stadnickiego ma 83 mr. roli

w ogóle, 219 mr. lasu; pos. mniej. 171 roli, 16 łąk i ogr. i 38 mr. past. W Kamionce małej leżącej znacznie na płn. od Ł. jest stacya kolei tarn.-leluchowskiej. Ł. graniczy na zach. z Nawojową, na wsch. z Rybieniem, na płn. z Popradową a na płd. z Baczą. 5.) **Ł.** *górny, dolny* i *średni* przy Partyniu z Pogwizdowem, wś w równinie 190 mr. npm. na praw. brz. Dunajca, w pow. tarnowskim, należy do par. rzym.-kat. w Jurkowie i jest 4 kil. od Żabna odległa. Pogwizdów leży na płn. od Ł. nad pot. Żabnicą. Cała rozległa i ludna osada liczy 1435 mk. rzym.-kat., z których 125 przebywa na obszarze więk. pos. wynoszącej 616 roli, 24 łąk i ogr., 235 past. i 30 mr. lasu (hr. Męcińskiego); pos. mniej. ma 1234 roli, 68 łąk i ogr., 99 past. i 27 mr. lasu. Ł. graniczą na wsch. z Łukową i Chorążcem, na płd. z Partyniem na płn. z Sieradzą a na zach. z Ilkowicami i Niedomicami. Długosz (L. B. I, 423) nazywa tę wś *Łanki ad Jurków*, Siarczyński zaś w Słowniku geogr. (rkp. Bibl. Ossol. № 1824, str. 255), zamieszcza wiadomość, że ma rozległe stawy i że ją kupił Zygmunt I w r. 1530 u Jana Tomickiego. 6.) **Ł.**, grupa chat włośc. na obszarze gm. Bóbrka, wsi położonej w pow. chrzanowskim. 7.) **Ł.** folw. i przys. wsi Kamienia, w pow. krakowskim, na lew. brzegu Wisły. 8.) **Ł.**, przys. i folw. na obszarze gm. Gromca, nad Wisłą, na lew. jej brzegu, od wsi na południowy wsch., w pow. chrzanowskim. 9.) **Ł.** al. *w Łęgu*, młyn, na obszarze gm. Rabki, w pow. myślenickim. 10.) **Ł.**, grupa chat włośc. w obrębie gminy Frydrychowic, w pow. wadowickim. 11.) **Ł.** grupa chat włośc., w obrębie gminy Przybradzia, w pow. wadowickim. 12.) **Ł.**, folw. na obszarze gm. Andrychowa, w pow. wadowickim 13.) **Ł.** al. *Ług*: a) część Oryszkowiec, pow. bobrecki; b) przedm. Husakowa, pow. mościski; c) części Ulicka, Seredkiewicz, Dziewięcierza i Hojcza, pow. Rawa Ruska. *Mac.*

Łęg 1.) niem. *Leng*, wś nad Prosną, pow. pleszewski; par. Żegocin (Łaski, Lib. ben. II, 26); 7 dm., 76 mk., wszycy kat.; 42 analf. Poczta w Sierszewie o 6 kil., tel. i st. kolei żelaznej w Pleszewie o 18 kil. i st. kol. żel. w Kotlinie o 15 kil. Pod wsią wykopano urnę, w której się znajdowało 5 brązowych pierścieni zawieszonych na szóstym. 2.) **Ł.**, dom., pow. pleszewski; 1271 mr. rozl.; 10 dm., 157 mk., wszyscy kat.; 96 analf. Własność Zofii Dobrzyckiej. 3.) **Ł.**, dom. i wś nad Wartą, pow. śremski; dom. ma 4320 mr. rozl.; 3 miejsc.: a) Ł., dom.; folwarki: b) Trzciniec i c) Łążek, 18 dm., 311 mk., wszyscy kat., 150 analf. Gorzelnia parowa i młyn. Poczta i tel. w Śremie o 3 kil.; st. kol. żel. Czempiu o 21 kil. Własność Piotra Pajzderskiego. 4.) **Ł.**, folw., pow. szamotulski; 2 dm., 28 mk.; należy do dom. Gołaszyna. 5) **Ł.**, wś i dom. pow. inowrocławski, blisko jez. Gopła; dom. ma 2287 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) dom.; b) wś, 10 dm., 157 mk.; 26 ew., 131 kat.; 25 analf. Poczta we Włostowie o 2.5 kil.; tel. w Kruświcy o 9 kil.; stacya kolei żelaznej w Inowrocławiu o 24 kil. *M. St.*

Łęg 1.) niem. *Leng* al. *Lenga*, 1532 r. *Lug* i *Lenge*, wś nad Odrą, pow. raciborski, par. Lubowice; 51 bud., 89 dm., 466 mk., 76 osąd, 414 mr. ziemi. 2.) **Ł.**, os. leśna do wsi Zborowskie, pow. lubliniecki. 3.) **Ł.**, niem. *Leng*, pustkowie do Kochanowic, pow. lubliniecki.

Łęg 1.) al. *Łąk* (Kętrz.), niem. *Long*, *Langen*, w dok. krzyżackich *Schönhain*, 3 miejsc. w pobliżu siebie leżące, powiat chojnicki, nad rz. Czarna Woda, przy bitym trakcie chojnicko-starogrodzkim, blisko granicy pow. starogrodzkiego, w lesistej i piaszczystej okolicy, ćwierć mili od st. kol. żel. Czarna Woda. Par. i szkoła Łęg, poczta i st. kol. żel. w Czersku. a) włośc. wś paraf., obszaru zajmuje mr. 4349, bud. 329, dm. 134, kat. 1025, ew. 61; b) os., obszaru liczy mr. 1461, bud. 72, dm. 28, kat. 203, ew. 8; c) dobra, liczą obszaru mr. 1028, bud. 8, dm. 3, kat. 9, ew. 43. Mimo piaszczystej, mało urodzajnej gleby, śród puszczy tucholskiej, osada ta oddawna się znajdowała. Świadczy o tem między innemi wydobyty w pobliskich błotach miecz prastary, o klindze bez rękojeści, który w muzeum towarz. nauk. w Toruniu jest złożony. Także też przechowuje się dotąd w ustach ludu legenda stara o początku kościoła tutejszego i o objawieniu Matki Boskiej. Było to, tak mówią, w onych dawnych czasach, kiedy skutkiem trzebienia lasów wś nasza coraz bardziej się rozprzestrzeniała, a mieszkańcy także kościołek pobudować sobie umyślili. Fundamenta już wznieśli, gdzie teraz są ogrody. Ale tam jednak nie stanął dla woli Bożej. Bo człowiek właśnie jechał w parę wołków po drzewo kościoła: w tem gdy gdy się przybliżał niedaleko za wsią do tego miejsca, gdzie stały lipy wielkie, ujrzał nad lipą obraz Matki Boskiej, dokoła jasnością opromieniony. Przenieśli tedy z wielkiem uszanowaniem obraz na miejsce rozpoczętej budowy kościoła. Ale o dziwo, zawsze napowrót po kilkakroć nad oną lipą się pokazywał, aż nareszcie w owem miejscu przy lipach kościół wznieśli. Dotąd jeszcze niejakie szczątki po onej lipie się zachowały w wielkim ołtarzu, a obraz Matki Boskiej wciąż jeszcze cudami słynący, na tej lipie dawniej był umieszczony. Ob. Obrazy cudowne w dyec. chełmińskiej str. 102. Jak widać z przywilejów, wś Ł. była oddawna własnością prywatną jednego czy kilku panów. R. 1354 Wojciech Dorynę i stryj jego Paweł Newicz wystawiają przywilej Tomaszowi i Hermanowi sołtysom, na obsadzenie

60 włók we wsi swojej Ł. (Schönhain). Z tych 6 włók przypadało na sołectwo, od innych dawać nam będą czynszu po 15 skot. i po 2 kury, nadto kościołowi i biskupowi uczynią, co się należy. Sołtys otrzymał nadto trzeci grosz ze sądów i od starej karczmy trzeci dziel. A gdyby młyn był zbudowany, mają otrzymać czwartą miarę, a gdyby jaz był urządzony, trzecią noc będą mieli wolną. A w tej wsi odbędzie się raz albo dwa razy msza św. śpiewana. A gdyby się zapomogli, wolno im i plebana trzymać przy kościele. R. 1385 Rudiger von Elner, komtur tucholski, ze względu na wielki niedostatek w polach niepożytecznych i błotach, jakie posiadają, zapisuje mieszkańcom wsi Ł. nowych 5 włók na użytek: za to listy rozwozić nam będą na miejsca im wskazane. Czego jeżeliby się czynić wzbraniali, także i włóki będą im odjęte. Za polskich czasów Ł. należał do dóbr star. tucholskiego; lustr. tegoż sstwa z r. 1664 donosi: Wieś Ł., liczy włók 40, z tych sołtyskich jest 4, wybraniecka 1, kościelne 4, lemańskich 6, gburska 1; czynszu społem dają zł. 39. Sołtys łęski, 3 lemanów, 4 karczmarzów i 2 ogrodn. zobowiązani byli po tygodniu z innymi podług kolei w całym roku pełnić straż leśną w puszczy i barci leśnej. O stanie parafii łęskiej dowiadujemy się z dyec. szemat., str. 291: Parafia Łęg, w dekan. tucholskim, liczy dusz 2477. Kościół tytułu Narodz. N. M. P., patronatu rządowego, nie wiadomo kiedy fundowany albo konsekrowany; przez długie czasy należał jako filialny do Czerska, w r. 1859 najwięcej za staraniem sufragana chełmińskiego Jerzego Jeszke napowrót odłączony, i parafia osobna łęska utworzona dekretem z d. 15 lutego. Szpitala nie masz przy tym kościele; bractwo istnieje różańcowe od r. 1757, trzeźwości od r. 1860. Prob. Teod. Gutmann. Wsie paraf.: Łęg, wś, Ł., osada, Ł., dobra, Lipki, Kęsza, Przyjaźn, Stare Prusy, Nowe Prusy, Złe mięso (pow. chojnicki), Gotthelp (?), Zawada, Klonówka, Wieck, Złe mięso (pow. starogrodzki), Jastrzębie, Zimne zdroje, Lubiki, Kłaniny, Czarna woda. Szkoły katol.: w Łęgu 2-kl. dzieci katol. 240 (pierwszy nauczyciel jest tu zarazem organistą) w Kłaninach 54 dz. katol. i w nowo utworzonej szkole w Lubikach dzieci katol.? Ob. G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zach., str. 106; Dregera Odpisy w arch. w Peplinie, str. 122, Odpisy przywil. star. tucholsk. w Belnie, str. 52 i 53. 2.) Ł. al. *Łęgi*, nazywała się dawniej posiadłość, na pograniczu wsi Przysieki położona, śród nizin praw. brzegu Wisły, w pow. toruńskim. Od dawna należała do pp. benedyktynek w Toruniu. Panny późniejsze, przy końcu XVI wieku żyjące, wiedziały, że tam sadzawki i jeziorka rybne były, zwane Łachy, także ogrody, rola orna i łąki obszerne. Boru niemały obszar, tu dotąd należący, ciągnął się od Przysiek ku Barbarce. Inny bór klasztorny znajdował się między Barbarką, Leszczem a Bierzgłowem. Także i wielka łąka przy Barbarce, zwana Drobe, czyli proboszczowska, należała do panien. R. 1347 Henryk von Kranichfeld. komtur bierzgłowski, zapisał tę łąkę Mikołajowi Leschhorn i braciom jego Janowi i Gotkowi. Następnie ciż bracia albo ich następcy ustąpili łąkę klasztorowi, który ją odtąd wciąż posiadał. Poddani klasztorni ze wsi Pigży i Wybramowic mieli obowiązek łąkę skosić i siano pannom do miasta przywieść. Niemało siana miały także panny na Łęgach. To wszystko przepadło w czasie reformacyi luterskiej. Panny wytoczyły potem proces Toruńczanom, ale trudno było z nimi co począć, gdyż gwałtów nawet zbrojnych używali, jak piszą w księdze pod r. 1598. Gwałt w Łęgu! D. 27 czerwca Toruńczanie, zbiwszy cechę wszystkiego miasta, zbrojno na koniach z strzelbą ręczną i inszemi broniami wyruszyli. Chcieli nam gwałtem siano zabrać, wozów około 15, z Łęgu, które przez sługi klasztorne posieczone było. Ale go nie dostali, chociaż chłopi nasi jeno z grabicami byli, a oni z bronią. W dalszym przebiegu procesu o Łęgi tyle tylko osiągnęły panny, że im pewien mały obszar odmierzono r. 1610. Łąkę proboszczowską przy Barbarce posiadał r. 1582 Benedykt Koya, pierwszy pisarz miejski. W następnych czasach o posiadłości Łęgu w tem miejscu nic nie wiadomo. Ob. Klasztory żeńskie w dyec. chełmińskiej, str. 164. 3.) Ł., dok. *Kleine Lanck*, nazywała się łąka przy wsi Żabnie w pow. chojnickim; wspominana w przywileju tej wsi r. 1344. Ob. Odpisy Dregera ręk. w arch. w Peplinie, str. 105a. *Kś. F.*

Łęg, las, ob. *Latacz*.

Łęg 1.) także *Łęgowa*, al. *Łąka*, znaczny strumień, powstaje z połączenia dwóch większych potoków, zachodniego, Zyzogi i wschodniego Turki, na obszarze Woli raniszowskiej, w pow. kolbuszowskim; płynie w kierunku północno-zachodnim przez Wilczą Wolę, gdzie z lew. brz. przyjmuje Przyrwę, al. Olszaniec, i zwraca się na północ. Pod Grabcową górką (186 m.) przyjąwszy z lew. brz. potokę Murynę, zwraca się na północny wschód a potem na północ; zrasza obszar Bojanowa, Stanów i Przyszowa szlacheckiego. Od Przyszowa kameralnego aż do swego ujścia trzyma się przeważnie północno-zachodniego kierunku. Mija wsi Krawce, Jamnicę, Zaleszany, Gorzyce i na granicy Dąbrowy i Gorzyc, koło Cypla, przysiołka Gorzyc, uchodzi do Wisły z praw. brz. Przyjmuje liczne wody z obu brzegów. Z praw. brz. wpadają doń: Filipka, Bojanowski potok czyli Zatoka, Osa, a z lew. brz. Przyswa al.

Olszaniec, Muryna, Żupawa i Mokrzyszów, al. Branka. Długość biegu 63 kil. Spad wody podają następujące liczby: 200 m. (połączenie się Zyzogi i Turki); 191 m. (ujście Przyrwy); 177 m. (ujście Zatoki); 157 m. (ujście Osy); 147 m. (ujście do Wisły). 2.) **Ł.**, znaczny strumień, nastaje z połączenia dwóch strug, jednej napływającej od wsi Rozwienicy, drugiej powstającej we wsi Rudołowicach, w pow. jarosławskim; obie strugi łączą się w Rudołowicach. Tak powstały potok płynie w kierunku wschodnim przez obszar Rudołowic, następnie granicą Jankowic i Rudołowic, poczem zrasza łąki Boratyna, gdzie dawniej przepływał znaczny staw, dziś w łąkę zamieniony, i gdzie z praw. brz. zasila się potokiem Boratyńskim. W dalszym swym biegu tworzy granicę między gminami Chłopicami i Łowcami (od płn.) a gm. Dobkowicami, Zamiechowem i Lutkowem (od płdn.) i przechodzi w obręb gm. Ostrowa, przyjąwszy tutaj nagle kierunek północny. Opływa Ostrów od wschodniej strony, a w końcu przerżnąwszy gościniec jarosławski, na obszarze wsi Tuczępami zwanej, poniżej folwarku Adamówki, uchodzi z lewego brzegu do Sanu. Długość biegu 21 kil. Z praw. brz. zabiera Rokietnicę, Boratyński pot., Młynkę. Połączenie strug źródlanych leży 224 m., ujście 180 m. Na obszarze Ostrowa zowią go Radą. 3.) **Ł.**, potok, wypływa na łączkach, w obrębie gm. Czernelicy, w pow. horodeńskim, w południowej części jej obszaru; płynie na północ, opływa wschodni bok mozka Czernelicy, gdzie z lew. brz. zabiera znaczną strugę bezimienną, poczem wchodzi w las i na granicy z Chmielową uchodzi do Dniestru z praw. brz. Długość biegu 6 kil. Ujście leży 160 m. npm. (szt. gen.). 4.) **Ł.**, por. *Laski*, V, 84, *Jawornik polski* i *Łęgi*. *Br. G.*

Łęga, niem. *Lenga*, posiadł. z karczmą, pow. toruński, w lesistej okolicy, opodal Drwęcy, do której tu wpływa struga Bielica, przy granicy polskiej. Obszaru liczy ornej roli hekt. 32, łąk 14, pastw. 7, lasu 17, ogółem obszaru hekt. 71, bud. 6, dm. 2, katol. 13, ew. 4. Parafia Chełmonie, szkoła Elgiszewo, poczta Kowalewo. Por. *Frakstyn*.

Łęgacz, pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Worów.

Łęgajny, niem. *Lengainen* (dok. *Langeyn* al. *Langene*) 1.) dobra ryc. na Warmii, w pow. olsztyńskim, 6 kil. od Wartemborka, gdzie najbliższa st. poczt. i kościół paraf. Mają obszaru 236 ha., i to 193 ha. roli orn. i ogr., 18 ha. łąk, 25 ha. lasu. R. 1857 roli orn. było 556 mr., łąk 110 mr.; pastw. 6 mr., boru 262 mr., mk. 64. Ł. należały dawniej do bisk. warmińskich, co wynika z następ. dokumentów. R. 1364 nadaje Jan II, bisk. warm., braciom Gedeke i Hannike 60 włók na założenie wsi „Langene;“ sołtys ma posiadać 6 wolnych włók na prawie chełm. pół karczmy, mniejsze sądownictwo i trzecią część od kar pieniężnych z większego sądownictwa. Przez 15 lat mają mieszkańcy być wolni od czynszu, potem będą od 54 włók płacili pół grzywny i 2 kury od włóki na gody; prócz tego winni dostarczać od każdego pługa korzec pszenicy i korzec żyta. Datum in Castro n. Heilsberg. A. D. 1364, 28 Junii. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, p. 379). R. 1405 zapisuje Henryk, bisk. warm. włościanom we wsi „Langeyn“ pod Wartemborkiem 12 włók boru między Łęgajnami, Szyprami i jez. Wadąg. (Ob. Cod. dipl. Warm. III, p. 407). R. 1598 sierp. 31 dostaje Franciszek Roman, mieszkający w Szyprach, od bisk. warm. Andrzeja Batorego, u którego był pokojowym, 5 włók lasu w Ł. Po bezdzietnej śmierci Romana nadał bisk. Piotr Tylicki 3 paźdz. 1601 r. posiadłość tę szlachetnemu Pawłowi Stawickiemu na prawie chełm., zezwalając zarazem na wolne rybołóstwo w jeziorze Wadąg, ale tylko dla własnego użytku. (Ob. Cod. dipl. Warm. I, p. 464). Według lustracyi z r. 1658 było w Ł. włók 60, gburów 23, wójtów dziedzicznych 2, 1 wolny zdbowiązany do jednej służby i 1 karczma; od 50 włók płacili włościanie 96 kur, 24 gęsi i 241 fl. 17 gr. 9 fen. czynszu. Z Ł. prowadzi szosa do Wartemborka, dokąd odl. wynosi 3.7 kil. R. 1796 posiadał ten majątek porucznik v. Sass, który go odstąpił swemu synowi kapitanowi v. Sass. Na końcu XVIII wieku przeszły Ł. przez kupno w ręce Jagodzyńskich, którzy się jednakowoż nie potrafili tu długo utrzymać, 1864 r. były tu 4 dm. i 59 mk., 9 ew. a 50 kat., 23 Niemców, a 36 Polaków. 2.) **Ł.**, wś, pow. olsztyński, st. p. Wartembork. Mają areału 3616.77 mr., między temi 791.10 mr. lasu; paraf. katol. i ew. Wartembork, 1864 r. było tu 40 dm. mieszk. i 415 katol. i po pol. mówiących mieszk. *Kś. Fr.*

Łęgi 1.) wś nad rz. Bugiem, pow. konstantynowski, gm. Bohukały, par. Pratulin, rozl. mr. 269, dm. 26, ludn. 144. W 1827 r. 14 dm., 107 mk. 2.) **Ł.-*Starościńskie***, wś nad rz. Narwią, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadki, par. Ostrołęka, ma 1964 mr. obszaru. W 1827 r. wś rządowa 44 dm., 253 mk. 3.) **Ł.-*Miejskie***, wś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Ostrołęka. Pod tym nazwiskiem istnieje około miasta Ostrołęki 26 drobnych kolonii z różnemi dodatkami, jako to: Ł., Łęg-Wielki las, Łęg-Rozoga i t. d. W 1827 r. była to wś rząd. mająca 44 dm., 368 mk. 4.) **Ł.-*NurZarębszczyzna***, folw., pow. ostrowski, oddzielony r. 1872 od dóbr Jasienica.

Łęgi 1.) przys. do Błażowy, na wchód od tej wsi, pod lasem, nad dopływem Piątkowy. 2.) **Ł.** al. *Na Łęgach*, gajówka na obsz. dwor.

Koropiec w pow. buczackim. 3.) Ł. *nad Strypą*, młyn na obsz. dwor. Skomorochy w pow. buczackim. 4.) Ł., młyn koło Wierczan, na obsz. dwor. Podhorce w pow. drohobyckim. 5.) Ł., poszczególne domy w Kurnikach w pow. jaworowskim. 6.) Ł. (al. w Łęgach, Ługi), młyn na obsz. dwor. Zawadka w pow. kałuskim. 7.) Ł., część Huty obedyńskiej w pow. rawskim. 8.) Ł., młyn na obsz. dwor. Uhersko w pow. stryjskim. 9.) Ł. (*Łuhy chodowyckí*), część Chodowic w pow. stryjskim. Par. gr.-katol. w Uhersku. 10.) Ł. al. *Ługi*, poszczególne domy i młyn w Swierzkowcach w pow. zaleszczyckim. *Lu. Dz.*

Łęgi, potok, wypływa ze źródeł leśnych u południowych stóp góry, Bazarami zwanej (409 m.), na północny zachód od wsi Jawornika polskiego, w pow. rzeszowskim; płynie zrazu na wschód przez Jawornik polski; tutaj śród domostw zwraca się na północny wschód, a od Widaczowa płynie na północ i w Hadlu szklarskiem uchodzi z praw. brz. do Mleczki, dopływu Sanu. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Łęgi, rozległe podmokłe pastwiska nad prawym brzegiem rz. Pełtwi. Por. *Krzywoczyce.*

Łęgnowo 1.) ob. *Łęgowo.* 2.) Ł., niem. *Lengnowo*, folw. do Jaszcza, pow. świecki, w lesistej i bagnistej okolicy. Ma bud. 5, dm. 3, katol. 44. Parafia Jeżewo, szkoła Czersk, pocz. Osie. *Kś. F.*

Łęgnowo, niem. *Langenau*, ob. *Łęgnowo.*

Łęgoń, os. młyn., nad strumien. t. n, pow. piotrkowski, gm. Ręczno, par. Mierzyn. Ma 1 dm., 8 mk., 30 mr. ziemi.

Łęgonice 1.) wś i folw. i os. młyn. nad rz. Pilicą, pow. rawski, gm. Góra, par. Łęgonice; odl. 3 w. od Nowego Miasta, leży na stoku wyniosłego brzegu doliny Pilicy naprzeciw drugiej wsi t. n. w pow. opoczyńskim. Posiadają kościół paraf. i drugi drewniany kościołek wzniesiony na pamiątkę ugody zawartej między królem Janem Kazimierzem a ks. Jerzym Lubomirskim w dniu 31 lipca 1666 r. Stoi on na wyniosłości panującej nad doliną Pilicy (Łaski, Lib. ben. II, 510). Na folw. jest gorzelnia parowa. W 1827 r. było tu 57 dm., 335 mk.; obecnie 87 dm., 746 mk., 1409 mr. ziemi włośc., 6 mr. kościel. i 6 os. młyn. Dwór wraz z folw. Dąbrowa i Józefów ma 1150 mr., w tem 760 mr. ornej ziemi. Par. Ł. dek. rawski: 1806 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków Ł., Józefów i Aleksandrów oraz wsi Ł. Rozl. wynosi mr. 1798: folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 632, łąk mr. 25, lasu mr. 15, nieuż. i place mr. 19, razem mr. 691, bud. mur. 7, z drzewa 12; płodozmian 7-polowy; folw. Józefów i Aleksandrów: grunta orne i ogr. mr. 803, pastw. mr. 30, lasu mr. 228, zarośli mr. 34, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 1107, bud. mur. 2, z drzewa 8; płodozmian 9-polowy. Gorzelnia większych rozmiarów i młyn parowy. Wś Ł. osad 65, z grun. mr. 1085. 2.) Ł. (*Sandomierskie*), wś, folw., pow. opoczyński nad rz. Pilicą (z praw. brzegu) i Kiełcznicą, odl. 3 w. od Nowego Miasta i 29 w. od Opoczna, leżą naprzeciw Ł. rawskich. Posiadają kościół par. erygowany przed 1521 r. przez Mikołaja Trąbę. Obecny drewniany wzniósł w 1765 r. dziedzic Ł. Małachowski. W 1827 r. było tu 44 dm., 221 mk.; obecnie 43 dm., 289 mk., 371 mr. ziemi dwor. i 445 mr. włośc. Jestto starożytna przedhistoryczna osada jak tego dowodzi obszerne cmentarzysko i kurhany tutejsze, z których w czasie poszukiwań w 1871 r. dobyto około dwustu różnych przedmiotów. Opis i widok Ł. podał Tyg. illustr. z 1880 r. № 225, Opis wykopaliska zaś Kłosy, t. XIII, str. 278 i 296, tudzież „Wiadomości archeologiczne" za 1873 r. Czyt. Łaski, Lib. ben. II, 307, 508. Par. Ł. dek. opoczyński: 596 dusz. *Br. Ch.*

Łęgorz, *Łęgorz*, przys. do Jareniówki, pow. jasielski, par. Jasło, o 2.4 kil. od Jasła, u zbiegu Ropy z Wisłoką, 310 m. npm. Ma 79 mk. rzym.-katol. Więk. posiadł. Ludw. Pilli 93 mr. ziemi; mniejsza 36 mr.

Łęgów, niem. *Lengow*, część Rzuchowa, pow. rybnicki.

Łęgowa, ob. *Łęg.*

Łęgowe, *Łengowe*, *Łuhowe*, część wsi Borowe, pow. żołkiewski. Należała do sstwa Mosty Wielkie w województwie i pow. bełzkim.

Łęgowo, niem. *Lengowo*, wś i dom., pow. wągrowiecki, dom. ma 873 mr. rozl., 26 dm., 260 mk., 5 ew., 255 katol., 90 analf. W roku 1880 było 270 mk. Cegielnia. Kościół katol. paraf., dek. łekieńskiego. Poczta i tel. w Wągrowcu o 4 kil., st. kol. żel. Rogoźno o 12 kil. *M. St.*

Łęgowo 1.) al. *Legniewo*, *Lagniewo*, niem. *Langenau*, dok. *Langenow*, *Langow*, *Langois*, wś włośc. kościelna, pow. gdański, na bitym trakcie tczewsko-gdańskim, śród żyznej gleby, opodal żuławy gdańskiej; przy wsi przechodzi kol. żel. gdańsko-tczewska. Obejmuje obszaru mr. 3571, gbur. 19, zagr. 47, katol. 823, ew. 234, dm. 86. Parafia i szkoła w miejscu, poczta w Pruszczu; obecnie opodal wsi nowa poczta urządzona i stacya kol. żel. w Rozemberku. Jest tu kościół paraf. katol., szkoła katol. i prot., strażnik kol. żel. i bitego traktu, kowal. 3, gwoźdz. 1, rzeźn. 5, piekarzy 2. Odległość do Gdańska 2 mile. Przy wsi znajduje się cmentarzysko pogańskie, z którego wydobyto kilka popielnic, w jednej znajdowały się złote ozdoby. R. 1303 Piotr Święca, wojew. pomorski, wraz z synami Janem i Wawrzyńcem zapisali tę wieś na własność oo. cystersom w Oliwie. Podówczas znajdowała się w sąsiedztwie Ł. wieś Gransino, która następnie

zaginęła. R. 1323 stał się nowy rozmiar granic pomiędzy Ł., Kleszczewem i zaginioną wsią Granzino. R. 1347 Henryk Dusemer, mistrz w. krzyż., osobnym kanałem przeprowadził wodę Kłodawy przez pola łęgowskie obok młyna w wielkim błocisku Grabiny. R. 1433 jakiś hr. Thymo z Łęgowa, komtur domowy malborski, od husytów między Miłobądzem a Tczewem schwytany, umarł w więzieniu. R. 1459 w 13-letniej wojnie krzyżacy wieś napadli i niepokoili mieszkańców, którzy z zasadzek poczynionych mężnie się bronili. R. 1460 znowu napadli wieś krzyżacy, splądrowali i do szczętu zburzyli. Podczas reformacyi luter. odstępczy opat Gischkau przefrymarczył Ł. Dulskiemu, które dopiero za opata Dawida Konarskiego po długim procesie napowrót odzyskane zostało r. 1611. Staraniem opata oliwskiego Adama Trzebnica † 1630, zbudowano nowy kościół w Ł. R. 1656 król Jan Kazimierz przybył tu z pod Chojnic z wojskiem; założono główny obóz przy wsi dla wojska, król udał się do Gdańska, gdzie zabawił aż do 31 stycz. roku następnego. Polacy starali się z pod Ł. Szwedom dokuczyć, mianowicie Tczew im odebrać, Szwedzi jednak na 2 mostach rzuconych pod Gniewem i Tczewem na naszę stronę przeprawiwszy się przez Wisłę, wojska polskie rozbili: konnica cofnęła się do Chojnic, piechota do Gdańska; zabrali nam wtedy pod Ł. 500 wozów ładownych. R. 1748 Iwo Rohweder, przeor oliwski i prob. łęgnowski, zbudował nowy tutejszy kościół murowany i bogato przyozdobił. R. 1772 została ta wieś we wieczystą dzierżawę wydana, poczem przeszła na własność osadników. Parafia Ł., w dekanacie gdańskim, liczy dusz 2026; kościół tytułu św. Mikołaja pap., patronatu przedtem opatów oliwskich, nie wiadomo, kiedy fundowany i konsekrowany; teraźniejszy stanął gotowy nowy r. 1748, wieżę dobudowano r. 1862. Szpital dla 3 ubogich fundowany r. 1749 za opata Józefa Rybińskiego; bractwo różańcowe od r. 1750. Do parafii należy fil. kościół w Rozemberku, przez bisk. Wawrz. Gębickiego do Łęgowa jako filia przyłączony. Prob. Paweł Nelke, wik. Edward Weber. Wsie parafialne: Łęgowo, Skowarcz, Grabiny klaszt., Grabiny zameczek, Sperlingsdorf i Lędowo; Rozemberk, filia. Szkoły katol.: w Łęgowie dz. katol. 130, w Skowarczu 108, w Rozemberku 126; 15 dzieci katol. zwiedza szkoły luter. Dawniejszymi czasy istniały jeszcze kościoły w Grabinach zameczku i we wsi Sperlingsdorf, kaplice w Skowarczu i Grabinach klasztornych. Ludność tutejsza i katolicka, od dawna jest niemiecka. Por. *Granzino* i *Kłodawa*, rz. 2.) **Ł.** al. *Łęgnowo*, niem. *Langenau*, włośc. wś i rycer. dobra, pow. suski, na bitym rakcie kisielicko-suskim, ¼ mili od Kisielic, 1½ mili od Susza. 1) włośc. wś liczy obszaru mr. 1911, bud. 89, dm. 38, katol. 1, ew. 359. W miejscu jest kościół luter. paraf. i szkoła, dla katol. parafia Szwarcenowo, poczta Kisielice. 2) rycer. dobra obejmują obszaru roli ornej hekt. 1107, łąk 216, pastw. 81, lasu 245, nieuż. 30, ogółem obszaru hekt. 1681; bud. 39, dm. 21, katol. 13, ew. 374. Parafia i t. d. jak wyżej, dziedzic von Hindenburg; w miejscu jest cegielnia. Wś Ł., w Pomezanii dawniejszej a księstwie pruskiem położona, przez ludność polską pierwotnie osadzoną została, jak świadczy polska jej nazwa. Skutkiem wojny 13-letniej z krzyżakami wraz z całą okolicą zburzoną była i pustkami leżała przez długie czasy. Około połowy XVI wieku jeszcze na dobre nie była zamieszkana. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusach, str. 194. Kościół katol. paraf. istniał tu od początku, patronatu rządowego. W skutek reformacyi luterskiej wraz z całą niemal Pomezanią zabrany przez innowierców, którzy go do dziś dnia posiadają. 3.) **Ł.**, niem. *Langowen* al. *Lengowen*, wś, pow. oleckowski w Prusach wschod. nad bitym traktem margrabowskim, st. poczt. Margrabowa, 1858 r. 281 mk. Wawrzyniec v. Halle, sta oleckowski, sprzedaje r. 1561 Stańkowi (Stennig) Olszewskiemu z powiatu piskiego, 4 włóki boru na sołectwo celem założenia wsi dannickiej na 40 włókach chełm. W Ł. znajduje się r. 1600 tylko ludność polska (Kętrzyński, „O ludności polskiej,“ str. 517). *Kł. Fr.* i *Kł. F.*

Łęguty, niem. *Langguth*, w dawnej ziemi saskiej, na granicy warmijskiej, wś, folw. i młyn, pow. ostródzki, st. p. Bieża.

Łęgwarowo, niem. *Lingwarowen* 1.) wś i dobra, pow. darkiemski, st. p. Nordenburg. 2.) **Ł.**, dobra tamże, st. p. Węgobork.

Łęk 1.) os., pow. olkuski, gm. Jangrot, par. Gołaczowy. Tartak na wysiołkach. 2.) **Ł.**, por. *Łęg*.

Łęk, przys. do Radgosza, pow. dąbrowski, o 1 kil. od Radgosza.

Łęka 1.) wś, pow. nowomiński, gm. Dębe Wielkie, par. Pustelnik. Por. *Krupki*. W 1827 r. 13 dm., 132 mk. 2.) **Ł.**, folw. i wś, pow. łęczycki, gm. Topola, par. Błonie (Łaski, Lib. ben. II, 432); dawniej rządowe, należały do ekonomii Mazew, poprzednio stanowiły własność kapituły gnieźnieńskiej, dziś folw. wchodzi do składu dóbr majoratu senatora Gotowcewa. Przez terytoryum przechodzi trakt drugorzędny nieszosowy z Łęczycy do Dąbia, odl. od Łęczycy w. 10, od Dąbia w. 12, od Kutna w. 35; folw. ma rozległości mr. 270, w tem łąk mr. 25, grunta żytnie, gospodarstwo 4-polowe; włościanie zajmują w ogóle przestrzeń mr. 870, w posiadaniu 46 osad; ogólna ludność jest 463, z tego płci męs. 228, żeń

215, trudnią się wyłącznie rolnictwem; jest tu szkoła elementarna, do której należy mr. 2, pr. 28 gruntu i dom mieszkalny; roczne etatowe uposażenie szkoły wynosi rs. 150. Cała ta posiadłość położona jest nad samemi słynnemi błotami łęczyckiemi, ciągnącemi od miasteczka Dąbia aż pod Łowicz, w. przeszło 80, które częściowo zużytkowano już na łąki i pastwiska; na błotach tych tuż przy folw. Ł. był oddzielny obręb leśny rządowy, około włók 8 zwartej i starej olszyny, zaliczony do leśnictwa rząd. Przedaż; obręb ten wraz z gruntem pod nim będącym został sprzedany i wycięty. Najbliższa rzeczka w granicach od strony błot jest tak zwana Kwa w miejscowości Bobry, gdzie są obfite pokłady torfu nieeksploatowanego. Według wykazu rządowego jest tu kol., folw. i dwie osady. Kol. ma dm. 44, mk. 389; os. dm. 1, mk. 8; folw. majorat dm. 2, mk. 11; os. dm. 1, mk. 6. W 1827 r. 41 dm., 392 mk., wś rząd. 3.) **Ł.**, wś, kol. i folw. nad rz. Moszczenicą, pow. łęczycki, gm. i par. Piątek (Łaski, Lib. ben. II, 418), odl. od Łęczycy w. 30; wś dm. 8, mk. 97; kol. dm. 9, mk. 80; folw. dm. 8, mk. 109. W 1827 r. 14 dm., 137 mk., wś pryw. Według Tow. Kred. Ziems. folw. **Ł.** rozległy mr. 1077: grunta orne i ogrody mr. 799, łąk mr. 127, pastw. mr. 13, lasu mr. 92, nieuż. i place mr. 46, bud. mur. 10, z drzewa 5, płodozmian 15-polowy. Wś Ł. osad 25, z grun. mr. 150. Osada Ł. Bielice rozległa mr. 90: grunta orne i ogrody mr. 76, nieuż. i place mr. 14, bud. z drzewa 8, osada ta odłączona od dóbr Ł. w r. 1872. 4.) **Ł.**, folw., pow. kolski, gm. Kościelec, par. Białków, odl. od Koła w. 4; dm. 4, mk. 47. W 1827 r. 10 dm. 118 mk. 5.) **Ł.**, wś i folw., pow. będziński, gm. Łosień, par. Sławków; leży na lewo od drogi ze Strzemieszyc do Ogrodzieńca, o 5 w. od Ząbkowic, ma 121 dm., 860 mk. W 1827 r. było tu 99 dm., 548 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 660: grunta orne i ogr. mr. 258, łąk mr. 100, past. mr. 3, lasu mr. 139, nieuż. i place mr. 160, bud. mur. 5, z drzewa 6. Wś Ł. os. 114, z grun. mr. 1255. 6.) **Ł.**, wś nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. Góra Puławska, par. Góra Jaroszyn, odl. od Kozienic w. 30. Ma 33 dm., mk. 200, 298 mr. ziemi dwors. i 399 mr. włośc. 7.) **Ł.** (*Królewska*), nad rz. Nidą, pow. stopnicki, gm. Pawłów, par. Nowy Korczyn. Attynencya dóbr Grotniki (ob.) 8.) **Ł.** *Wielka* (wymienia Łaski, Lib. ben. II, 255—509, pod Łowiczem). *Br. Ch.*

Łęka 1.) *Siedlecka* al. *Łęki koło Siedlca*, na lew. brz. Dunajca 0·8 kil. od Radłowa w pow. tarnowskim, par. rzym.-kat. w Jurkowie, ma 206 mk. rzym.-kat. i graniczy na płd. z Siedlcem, a na zach. z Radłowem. 2.) **Ł.** lub *Łęki*, wś w pow. sądeckim, w okolicy pagórkowatej, lesistej, nad pot. Podlesiem uchodzącym do Spólnika, a z nim pod Jeżowem z lew. brz. do Biały Dunajcowej, 414 m. npm., należy do parafii rzym.-kat. w Siedlcach i jest 11·3 kil. od Nowego Sącza odległą. Liczy 311 mk. rzym.-kat., z których 9 przebywa na obszarze więk. pos. Mich. Romera, mającej obszaru 186 mr. roli, 7 łąk, 23 past. i 58 mr. lasu; pos. mniej. ma 188 roli, 32 łąk i ogr., 109 past. i 9 mr. lasu. Ł. graniczy na zach. z Klimkówką, na płd. z Librantową, na wsch. z lasem trzycieskim, a na płn. z Siedlcami. 3.) **Ł.** *Samocka*, przys. do Samocic w pow. dąbrowskim, na praw. brz. Wisły, w pasie granicznym cłowym, należy do par. rzym.-kat. w odległym o 0·3 kil. Bolesławie i liczy 184 mk. rzym.-kat. Ł. graniczy na płd. i wsch. z Samocicami a na zach. z Kozłowem. 4.) **Ł.** *Szczucińska* (także *Łęki*), wś w pow. dąbrowskim na praw. brz. Wisły, która ją od zach. i płn. oblewa, tworząc silny skręt, należy do par. rzym.-kat. w oddalonym tylko o 0·4 kil. i liczy 344 mk. rzym.-kat. Pos. więk. H. hr. Hussarzewskiej ma 104 roli i 97 mr. lasu; pos. mniej. 121 roli, 12 łąk i 23 mr. past. Ta Ł. graniczy na płd. z Łęką Żabiecką a na wschód z Maniowem. 5.) **Ł.** *Żabiecka*, wś w pow. dąbrowskim, leży w pasie granicznym cłowym, w równinie nadwiślańskiej, 0·3 kil. na płn. od Szczucina i liczy 132 mk. rzym.-kat. Pos. więk. ma obszaru 83 roli i 47 mr. lasu; mniej. 54 mr. roli w ogóle; graniczy na płn. z Ł. Szczuczyńską, na płd. z folw. Rydlem, na wsch. z folw. Orezkami, należącym do Borek a na zach. z Lubaczem.

Łęka 1.) *Mała*, niem. *Klein-Lenka*, wś, pow. krobski; 21 dm., 149 mk.: 1 ew., 148 mk.; 25 analf. Poczta najbliższa w Poniecu, st. kol. żel. i tel. w Bojanowie. 2.) **Ł.** *Wielka*. niem. *Gross-Lenka*, wś, pow. krobski, 2 miejsc.: a) **Ł.**, wś; b) Bogdanki, kol.; 62 dm., 374 mk.; 14 ew., 360 kat.; 68 analf. Poczta i tel. w Poniecu o 8.5 kil.; st. kol. żel. Bojanowo o 16 kil. 3.) **Ł.** *Wielka*, dom. i gm., pow. krobski, 5171 mr. rozl., 4 miejsc.: a) Ł. Wielka, dom. i folw.; b) Kopania, c) Józefowo; d) Karolinowo; 18 dm., 383 mk., wszyscy kat.; 180 analf. Własność hr. Leona Mielżyńskiego. 4.) **Ł.** *Mroczeńska*, wś i gm., pow. ostrzeszowski, 2 miejsc.: a) Ł. Mroczeńska, wś; b) Maryanka Mroczeńska, kol.; 82 dm., 694 mk., 68 ew., 626 kat.; 88 analf. Poczta najbliższa, tel. i st. kol. żel. w Kępnie. 5.) **Ł.** *Opatowska*, niem. *Opat Lenka*, wś i gm., pow. ostrzeszowski, 2 miejsc.: a) Ł. O., wś; b) Gołąbek, kol.; 20 dm., 162 mk.; 42 ew., 120 kat.; 37 analf. W r. 1880 było mk. 210. Poczta, st. kol. żel. przy kolei poznańsko-kluczborskiej, o 170 kil. od Poznania, o 11 od Kępna. 6.) **Ł.** O., folw., pow. ostrzeszowski; 4 dm., 80 mk.; należy do dom. Opatowa. *M. St.*

Łękawa 1.) wś i folw. nad rz. Widawką,

pow. piotrkowski, gm. Łękawa, par. Grocholice (Łaski, Lib. ben. I, 458). Miał tu być urządzony zakład leczniczy, mleczny i kumysowy. Wś ma 32 dm., 386 mk., 307 mr. obszaru; folw. 1 dm., 4 mk., 2500 mr. (1000 ornej). W 1827 r. 28 dm., 214 mk. Gm. Ł. należy do sądu gm. okr. III w Bełchatowie, gdzie i st. poczt. Ma 16217 mr. obszaru i 5000 mk. W gm. jest szkoła, browar, tartak, fryszerka i ostery młyny wodne. 2.) Ł., wś, pow. pińczowski, gmina Nagórzany, par. Kościelec. W 1827 r. 18 dm., 143 mk. *Br. Ch.*

Łękawa, pot., bierze początek we wsi Zgłobicach, w pow. tarnowskim; płynie na płn. wsch. granicą między gm. Zbyltowską Górą i Dąbrówką (od płn. zach.) a Koszycami Wielkiemi (od płd. wsch.), wzdłuż gościńca Wojnicz-Tarnów, a przerznąwszy go trzy razy, koło folw. koszyckiego, Rudkami zwanego, zlewa swe wody do Białej Dunajcowej. Długość biegu 4 kil. i pół. *Br. G.*

Łękawica 1.) wś i folw., pow. nowo-miński, gm. i par. Siennica. W 1827 r. 18 dm., 154 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. od Nowo-Mińska w. 10, rozległy mr. 598: grunta orne i ogr. mr. 242, łąk mr. 48, past. mr. 5, lasu mr. 281, nieuż. i place mr. 22, bud. mur. 2, z drzewa 15. Wś Ł. os. 25, z grun. mr. 342. 2.) Ł., wś, pow. kozienicki, gm. Trzebień, par. Magnuszew, od Kozienic 26 w. Ma 810 mr. ziemi dwor., 467 mr. włośc., 38 dm., 345 mk. Młyn wodny. W 1827 r. 21 dm., 198 mk. Zaprowadzono tu rybne gospodarstwo w 19 stawach dostarcza po 1000 pudów ryb rocznie do Warszawy.

Łękawica 1.) *koło Kalwaryi* (*z Brankówką, Ostulówką i Zagórzem*), wś w pow. wadowickim, na praw. brz. Skawy, w okolicy podgórskiej, 212 m. npm. i lesistej. Od zach. zasłaniają tę wś lesiste wzgórza ze szczytami „Na lenii“ 544 i Werchowina 506 m. bezwzględnej wysokości, ciągnące się aż do Skawy. Folw. Zagórze i obydwa przysiołki leżą na płd. od samej wsi nad brzegiem rzeki. Są one przedzielone od wsi wzgórzem dochodzącem 272 m. pomiaru wojskowego. Ł. ma murowaną maszalną kaplicę, w której się dwa razy na rok msza ś. odprawia, należy do par. rzym.-kat. w Kleczy. Odległość od Wadowic wynosi 12·8 kil. Z 1313 mk. rzym.-kat. przebywa 44 stale na obszarze więk. własności spadkobierców Leonarda Wężyka, mającej obszaru 551 roli, 27 łąk i ogr., 35 past. i 786 mr. lasu; pos. mniej. ma 793 roli, 24 łąk i ogr., 154 past. i 53 mr. lasu. Ł. graniczy na wsch. ze Stryszowem i Barwałdem Górnym a na płn. z Kleczami. 2.) Ł. *koło Rychwałdu*, wś w pow. żywieckim, nad pot. Kocierzem, który się tu dzieli na liczne ramiona i wpada do Łękawki. Okolica jest górska, a gleba żytnia, rędzinowata. Wzniesienie npm. wynosi 379 mr. a oddalenie od urzędu poczt. w Ślemieniu 10·6 kil. Komoniecki w Dziejopisie żywieckim str. 39, wywodzi nazwę od Łąk obfitych. Z 1037 mk. rzym.-kat. przebywa 43 na obszarze więk. pos. (Mileskiego) mającej obszaru 138 roli i 29 mr. past.; pos. mniej. 674 roli, 32 łąk i ogr. i 255 mr. past. Za czasów Długosza (przed r. 1480) była w Łękawicy par. rzym.-kat. niewiadomego tytułu i były role przeznaczone na utrzymanie kościoła i plebana. Przed wojną z Maciejem Korwinem płacili kmiecie dziesięciny do katedry krakowskiej, ale potem w skutek zniszczenia okolicy zaniechano je wybierać. (Lib. ben. dioec. crac. I, 87 i II, 293). W owym czasie należała ta wś do państwa żywieckiego hr. Komorowskich. Zdaje się że w tym samym czasie zniesiono parafią. Teraz ma Ł. kościół drewniany będący ekskurendą z Rychwałdu, zbudowany w r. 1547. Ks. Eug. Janota w Żywiecczyźnie (Cieszyn, 1859) str. 68, powiada, że ten kościół kazał pomalować Balcar Szumski, pleban rychwałdzki, między r. 1622 a 1641. Mieszkańcy należą do szczepu góralskiego zwanego Żywczanami. Ł. graniczy na płn. z Okrajnikiem, na płd. z Rychwałdem, na zach. z Oczkowem i Moszczanicą a na wsch. z Gilowicami. 3.) Ł., wś w pow. tarnowskim, nad bezimiennym pot. uchodzącym do Stryszawki a z nią do Biały, leży w okolicy falistej o nieznacznych wzniesieniach, 259 do 275 m. npm. Po zach. stronie niwy zwane Kopalina, są urozmaicone małemi zapustami; na wsch. stronie wznosi się niski grzbiet do 301 m. npm. tworzący dział wodny potoków. Kościół, cmentarz i dwór są położone na lew. brz. potoku. Ta osada ma 1357 mk. rzym.-kat. Jest tu par. rzym.-kat., szkoła ludowa i kasa pożyczk. gm. z kapit. 1219 zł. w. a. Więk. pos. ks. Sanguszki wynosi obszaru 220 roli, 22 łąk i ogr., 20 past. i 88 mr. lasu; pos. mniej. 1587 roli, 156 łąk i ogr., 434 past. i 98 mr. lasu. Kościół mur. z r. 1314 był najprzód paraf. (Dług. Lib. ben. I, 605 i 609) potem został przyłączony do prepozytury tarnowskiej, a w r. 1701 znowu zamieniony na parafialny. Przechowują się w nim metryki od r. 1628. Par. należy do dyec. tarnowskiej, dek. pilzneńskiego i ma dołączoną wś Trzemesną. Cała ludność parafii wynosi 1959 rzym.-kat. i 10 izrael. W XV w. była Ł. własnością Tarnowskich. Ta wś graniczy na zach. z Zawadą, na płn. ze Skrzyszowem, na wsch. z Szynwałdem a na płd. z Łękawką i Trzemesną. *Mac.*

Łękawka, wś w pow. tarnowskim, leży w okolicy falistej od płd. podszytej lasem nad bezimiennym potokiem, wpadającym do Stryszówki pob. Biały, przy Biały, przy gościńcu z Tuchowa do Tarnowa. Położenie podnosi się od płn. z 259 ku płd. na 365 m. npm. a wś

rozciąga się po obu brzegach potoku. Ł. należy do par. rzym.-kat. w Porębie Radlnej, jest o 0·9 kil. oddaloną od Tarnowa i liczy 509 mk. rzym.-kat. Pos. więk. ks. Sanguszki ma obszaru 80 mr. lasu; pos. mniej. 639 roli, 59 łąk i ogr., 75 past. i 198 mr. lasu. Kasa pożyczk. gm. rozporządza kapit. 487 zł. w. a. Ta wś graniczy na wsch. z Trzemesną, na zach. z Porchą, na płn. z Łękawicą a na płd. z Piotrkowicami. *Mac.*

Łękawka 1.) rzeczka, wypływa na łąkach w Janowicach, w pow. bialskim, u zach. podnóży wzgórz Fraidy (328 m.) i Czernichowa (323 m.); płynie na płn. zach. przez Janowice i Bestwinę, gdzie przyjąwszy od lew. brzegu znaczny potok płynący z janowskiego lasu, zwraca się na płn. i przez Bestwinkę granicą Bestwinki i Dankowic podąża na obszar Kaniowa, gdzie z praw. brz. wpada do Wisły. Z lew. brz. pod Bestwinką przyjmuje rzeczkę bezimienną, będącą zlewem wód stawów komorowskich i bestwińskich, rozpościerających się na praw. brz. Białej. Długość biegu 10 1/2 kil. 2.) Ł., strumień górski nastaje w obr. gm. Ślemienia w pow. żywieckim, z połączenia Łękawki Małej i Wielkiej, potoków wytryskujących w obr. gm. Koconia, na wsch. od Ślemienia położonej. Oba te potoki opływają wzgórze Łękawkę (556 m.). Ł. przepływa Ślemień i Gilowice w kierunku zach. W Łękawicy przyjmuje od praw. brz. pot. Kocierkę, al. Kocierz, przepływa płn. obszar Rychwałdu, a w Moszczanicy zwraca się na płn. zach. i w Zadzielu naprzeciw Tresny uchodzi do Soły z praw. brz. Długość biegu 17 kil. Przyjmuje obustronnie liczne potoki górskie, między nimi od praw. brz. na uwagę zasługują: Racławka i Kocierka. Spadek wody podają następujące liczby: 488 m. (Łękawka Wielka w Koconiu), 422 m. (połączenie się obu Łękawek); 320 m. (ujście do Soły). Dziejopis żywiecki Komonieckiego podaje: „Łękawka rzeka najprzedniejsza z tych rzek (scil. państwa ślemieńskiego); płynie najprzód od Kocierki, potem od Koczanki, od Czeretnika, potem od Zapolnika, naostatku od Wracławia rzeczek". Stąd wnosić wypada, że potoki Kocierka, Koczanka, Czeretnik, Zapolnik i Wracław wskutek połączenia się tworzą rz. Łękawkę. *Br. G.*

Łękawska Wola, wś i folw. nad rz. Rakówką, pow. piotrkowski, gm. Łękawa, par. Grocholice. Wś ma 17 dm., 136 mk., 152 mr.; folw. 2 dm., 5 mk., 2105 mr., w tem 1050 mr. ornej ziemi.

Łęki 1.) wś nad rz. Ochnią, pow. kutnoski, gm. Wojszyce, par. Łęki (Łaski, Lib. ben. II, 428, 488). Posiada kościół paraf. drewniany— niewiadomej erekcyi istniał już w XV w. obecny z 1775 r. fundacyi Jana Leźnickiego. Par. Ł. dek. kutnoski, 2366 dusz. Ma dm. 28, mk. 507, ogólnej przestrzeni mr. 1808, w tem ziemi ornej mr. 1634, łąk mr. 60, do włościan należy mr. 111. Gospodarstwo postępowe i staranne; posiada łąki błotne nad rz. Ochnią; obecnie przez wykopanie kanału osuszone. W 1827 r. było tu 37 dm., 380 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folw. Ł, i Janki, od Pniewa w. 10, rozległe mr. 2217: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 789, łąk mr. 334, past. mr. 5, lasu mr. 15, nieuż. i place mr. 55, razem mr. 1198, bud. mur. 6, z drzewa 24, płodozmian 6, 8 i 12-polowy; folw. Janki grunta orne i ogr. mr. 323, łąk mr. 499, lasu mr. 177, nieuż. i place mr. 20, razem mr. 1019, bud. mur. 4, z drzewa 1, płodozmian 10-polowy, wiatrak, pokłady torfu; rzeki Bzura i Ochnia przepływają. Wś Ł. os. 28 z grun. mr. 148. 2.) Ł., folw., os. i *Ł. Królewskie*, wś, pow. wieluński, gm. i par. Lututów, odl. od Wielunia w. 18; folw. dm. 4, mk. 15; os. dm. 1, mk. 8; wś dm. 30, mk. 266. W 1827 r. wś rząd. 22 dm., 151 mk. 3.) Ł., wś i folw., pow. łaski, gm. Wygiełzów, par. Grabno (Łaski, Lib. ben. I, 452, wymienia ją w par. Wygiełzów), odl. 13 w. od Widawy. Ma 16 dm., 165 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. od Łasku w. 15, rozległy mr. 551: grunta orne i ogr. mr. 324, łąk mr. 73, past. mr. 126, lasu mr. 6, nieużytki i place mr. 22, bud. mur. 4, z drzewa 10, płodozmian 7-polowy. Wś Ł. os. 29, z grun. mr. 75. 4.) *Ł. Królewskie*, kol. i folw. pow. piotrkowski, gm. Ręczno, par. Mierzyn. Kol. ma 12 dm., 195 mk., 219 mr.; folw. 2 dm., 22 mk., 648 mr. (67 mr. ornej ziemi); majorat S. Buturlina. W 1827 r. wś rząd., 17 dm., 113 mk. 5.) *Ł. Szlacheckie*, kol. i folw., pow. piotrkowski, gm. Ręczno, par. Mierzyn; kol. ma 27 dm., 232 mk., 298 mr.; folw. ma 4 dm.. 23 mk., 483 mr. W 1827 r. 22 dm., 168 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. Szlacheckie składają się z folwarków Ł. i Ignaców, wsi: Ł. Szlacheckie, Ignaców, Felicyanów i os. Anielów, od rz. Pilicy w. 6; rozległe mr. 838: folw. Ł. Szlacheckie grunta orne i ogr. mr. 320, łąk mr. 44, lasu mr. 267, nieuż i place mr. 18, razem mr. 650, bud. mur. 3, z drzewa 8, płodozmian 6 i 11-polowy; folw. Ignaców grunta orne i ogr. mr. 180, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 188, bud. z drzewa 3, płodozmian 6 i 11-polowy, pokłady torfu. Wś Ł. Szlacheckie os. 31, z grun. mr. 325; wś Ignaców os. 15, z grun. mr. 193; wś Felicyanów os. 14, z grun. mr. 144; osada Anielów z grun. mr. 19. 6.) Ł., folw., pow. siedlecki, gm. i par. Żeliszew. Ma 11 dm., 122 mk., 312 mr. obszaru. Należy do dóbr Żeliszew. 7.) Ł., wś i folw. nad rz. Sosią, pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Pałuki, odl. o 14 w. od Ciechanowa. Ma 9 dm., 118 mk., 504 mr. gruntu, 33 nieuż., w tem 420 mr. ziemi folw. i 12 mr.

włość. W 1781 r. było tu 106 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. lit. B. rozległy mr. 241: grunta orne i ogr. mr. 207, łąk mr. 30, nieuż. i place mr. 4, bud. z drzewa 9. Wś Ł. lit. B. os. 9, z grun. mr. 7. Folw. Ł. lit. C. rozległy mr. 249: grunta orne i ogr. mr. 222, łąk mr. 20, nieuż. i place mr. 7, bud. z drzewa 5. Wś Ł. lit. C. os. 8, z grun. mr. 9. 8.) **Ł.**, ob. *Łęka*. *Br. Ch.*

Łęki 1.) wś w pow. jasielskim, na praw. brz. Wisłoka, u ujścia pot. Rzepienika do tej rz. i przy gościńcu z Korczyny do Frysztaka. Wś leży w żyznem porzeczu 251 m. npm. rozwijającem się aż po Frysztak, ale ku wsch. wznosi się teren w lesistym dziale wodnym Wisłoka i jego dopływu Kamiennego potoku, zwanym Wierzchowiną i Kamiennem do 489 m. npm. Od r. 1397 był tutaj kościół paraf., pobierający dziesięciny biskupie ze wsi Przybówki, który rząd austr. w r. 1785 zamienił na filialny do par. w Łączkach. Teraz jest kaplica drewniana. Odległość od Frysztaka wynosi 5·9 kil. Podług spisu ludności liczył Ł. mk. 999, z których 42 przebywa na obszarze więk. pos., a 719 wyznaje religią rzym.-kat. Wyznanie 280 nieznane; prawdopodobnie jednak są wszyscy rzym.-kat. Pos. więk. ma obszaru 374 roli, 52 łąk i ogr., 16 past. i 303 mr. lasu; pos. mniej. 799 roli, 147 łąk i ogr., 44 past. i 21 mr. lasu. Ł. graniczą na zach. z Widarzem, na płd. z Przybówką i Łączkami, na wsch. z Wolą Pietruszą. 2.) **Ł.** *koło Kobylan*, wś w pow. krośnieńskim, przy drodze ze Żmigrodu do Równego a stamtąd do Iwonicza, w okolicy górskiej, lesistej 319 m. npm., ma w płd. stronie w lasach kilka starych szybów naftowych i liczy 1157 mk. rzym.-kat. przyłączonych do par. w Kobylanach. Gleba składa się z czerwonych iłów, jest zimna i nieurodzajna. Pos. wiek. Cz. Kobuzowskiego wynosi obszaru 169 roli. 16 łąk i past. i 344 mr. lasu; pos. mniej. 971 roli, 117 łąk i ogr., 105 past. i 117 mr. lasu. Kasa pożyczk. gm. ma 601 zł. w. a. Ta wś graniczy na zach. z Kobylanami, na wsch. z Wietrznem, na płn. z Chorkówką a na płd. z Nadolem. 3.) **Ł.**, przys. do Szymbarku, w pow. gorlickim, leży na lew. brzegu Ropy przy drodze z Gorlic do Grybowa, 6·5 kil. od Gorlic. 4.) **Ł.**, wś w pow. bialskim, po obu brzegach Soły, przy gościńcu z Kęt do Oświęcima, należy do par. rzym.-kat. w Bielanach a do urzędu poczt. w odległych o 9·8 kil. Kętach; ma szkołę ludową 1-kl. i liczy 691 mk. rzym.-kat., z których 58 przebywa stale na obszarze więk. pos. hr. Adeli Borkowskiej. Ta posiadłość ma 123 roli, 29 łąk i ogr. i 300 lasu; pos. mniej. ma obszaru 408 roli, 29 łąk i 134 mr. past. i nieuż.; graniczy na wsch. z lasem bestwińskim, na zach. z Osiekiem, na płd. z Bielanami a na płn. z Grójcem. 5.) **Ł.** *koło Trzemeśny*, wś w pow. myślenickim, par. rz.-kat. w Trzemeśny, leży w okolicy górzystej, lesistej i nieurodzajnej 12 kil. na płd. zach. od Myślenic, nad pot. Trzemeśną uchodzącym pod Drognicą z lew. brz. do Raby. Liczy 380 mk. rzym.-kat. Ludność trudni się obok rolnictwa wyrabianiem kamieni do żarn i młynów. Posiadłości większej nie ma; mniej. pos. wynosi obszaru 323 roli, 65 łąk i ogr., 140 past. i 174 lasu świerkowego. Ta wś graniczy na zach. z Osieczanami, na płn. z Droginią, na wsch. z Kornatką i Burletkami, a na płd. z Trzemeśną. 6.) **Ł.**, przys. do Łososiny w pow. sądeckim, leży w dolinie 242 m. npm., nad rz. Łososiną i jej bezimiennym dopływem w glebie urodzajnej, należy do par. rzym.-kat. w Jakubkowicach i liczy 229 mk. rzym.-kat. Góry otaczające przys. są pokryte szpilkowemi lasami i dochodzą do 424 m. bezwzględnej wysokości. Ł. graniczą na płn. z Wolą Żebracką i Połomem Małym, na zach. z Kątami i Grabiną, na wsch. z Witowicami, a na płd. z Michalczową. 7.) **Ł.** do Jadownik Podgórnych w pow. brzeskim, leżą na płn. od tej wsi. Na mapie Kummersberga są oznaczone napisem Lęcz. 8.) **Ł** w pow. brzeskim, leży w równinie średnio urodzajnej, piaszczystej 208 m. npm., należy do par. w Szczepanowie a urzędu poczt. i st. kolei Karola Ludwika w oddalonej o 11 kil. Słotwinie. Ludna osada ma podług spisu ludności z 1880 r. 985 mk.; podług szemat. archidyec. tarn. 1070 rzym.-kat. Kasa pożyczk. gm. ma kapitału 3087 zł. w. a. Posiadłość większa (Łasiński) składa się ze stawu, propinacyi i 126 mr. lasu; pos. mniej. ma obszaru 782 roli, 89 łąk, 203 past. i 37 mr. lasu. Ta wś graniczy na płd. ze Szczepanowem i Wokowicami, na wsch. z Bielczą, na płn. z Przyborowem, a na zach. z Mokrzyskami. 9.) **Ł.** *Dolne* i *Górne*, dwie wsie w pow. pilźneńskim, przy drodze powiatowej z Pilzna do Ryglu. Ł. Dolne są położone 0·4 kil. na wsch. od Pilzna, Górne zaś dalej na wsch. 0·8 kil. od tego miasta. Obie wsie są zabudowane w okolicy falistej, pokrytej od płn. i płd. lasem jodłowym, nad małym dopływem Wisłoki z lew. brz. W Łękach jest par. rzym.-kat. Ludność Ł. Dolnych składa się z 1538 osób, z których 21 przebywa na obszarze więk. pos. Kasy oszczędności tarnowskiej, a 14 na folw. zwanym Wygoda. Ł. Górnych z 1700 osób, z których 122 mieszka na obszarze więk. własności p. W. Brzozowskiego. Szematyzm duchowny podaje całą ludność na 3390 rzym.-kat. i 159 izrael. W Ł. Górnych jest kościół modrzewiowy z r. 1312, z pięknym bizantyńskim obrazem w bocznym ołtarzu, a oprócz tego była prebenda fundowana przez Wojciecha Romera na 4-ch rolach kmiecych p. t. ś. Wojciecha, która została zniesiona 1836 r. Jest także fun-

dusz ubogich założony 19 listopada 1795 przez Michała i Katarzynę Łętowskich, właścicieli Ł. Dolnych, którzy powiększyli dawniejszy fundusz Wojc. Romera z r. 1638 dla utrzymywania 13 ubogich. Ten fundusz ma 500 zł. w. a. kapitału i 131 zł. rocznego dodatku od właścicieli Ł. Dolnych. Zawiaduje nim proboszcz. Szkoła ludowa znajduje się w Ł. Górnych. Za Długosza (L. B. I, 811) należały Ł. do Zakliki Międzygórskiego h. dwóch piór i miały 20 łanów kmiecych. Siarczyński (rkp. Bibl. Ossol. l. 1824, str. 255) wspomina, że na początku teraźniejszego stulecia kwitnęła tutaj uprawa lnu i było wiele warsztatów tkackich. Należały wówczas Ł. Dolne do rodziny Bobrownickich, a Górne do rodziny Lubienieckich. Wychodźtwo do Ameryki ludności z Ł. dało Anczycowi motyw do napisania „Emigracyi chłopskiej". W XVII w. zbudowali aryanie Lubieniecqy zbór w stylu barocco w Ł. Górnych, który z upadkiem aryanizmu w Polsce opuszczono, a już po r. 1830 przerobiono na ł wór. Jestto dwupiętrowa kamienica z wysokim parterem i dwiema ozdobnemi fasadami bocznemi, przypominającemi Sukiennice krakowskie. Na dole i na 1-szem piętrze są pokoje sklepione w piękne łuki; w jednej połowie domu była kaplica. Budynek stoi w pięknym ogrodzie ze starożytnemi bukami i świerkami. Rysunek dworu podał Tygod. illustr. warsz. z r. 1882. Obszar więk. pos. w Ł. Górnych ma 633 roli, 74 łąk i ogr., 115 past. i 655 mr. lasu; mniej. pos. 2139 roli, 288 łąk i ogr., 405 past. i 107 mr. lasu. Więk. pos. w Ł. Dolnych 681 roli, 72 łąk i ogr., 38 past. i 389 mr. lasu; pos. mniej. 1513 roli, 234 łąk i ogr., 180 past. i 150 mr. lasu. Par. należy do dyec. tarn. dek. pilzneńskiego, ma filią w Machowy. Ł. graniczą na wsch. z Dolczówką, na zach. z Szynwałdem, na płn. z Podgórską Wolą i Machową, a na płd. ze Zwiernikiem i Zalasową. 10.) Ł. do Osobnicy przys. u ujścia potoku Lasowy z lew. brz. do Ropy, 7 kil. od Jasła, w pow. jasielskim, należy do par. rzym.-kat. w Osobnicy, gr.-kat. w Niewodrzy, ma kasę pożyczk. gm. z kapit. 348 zł. w. a. Na mapie administracyjnej Kummersberga, w V. Ortschaftenverzeichniss i szem. duch. nie jest ten przys. wymieniony. 11.) Ł., oh. *Łęka*. *Mac.*

Łęki 1.) *Wielkie*, niem. *Gross-Lenki*, wś, pow. kościański; 39 dm., 373 mk.; 6 ew., 362 kat., 5 żyd.; 83 analf. Kościół kat. paraf. dek. grodziskiego; poczta w Wolkowie o 3 kil.; st. kol. żel. i tel. w Grodzisku o 10 kil.; st. kol. żel. w Kościanie (Kosten) o 16 kil. Wś należała w dawniejszych wiekach do starożytnej rodziny wielkopolskiej Gnińskich, h. Trach, którzy już w XIII w. wystawili kościół miejscowy z drzewa. Kościół ten kilkakrotnie odbudowywano; teraźniejszy jest dziełem Maksymiliana Mielżyńskiego, pisarza w. koronnego, wybudowany r. 1776. W okolicy, gdzie Mogilnica uchodzi do Obry, znajduje się szaniec szwedzki. 2.) Ł. *Wielkie*, folw., pow. kościański; 4 dm., 25 mk.; należy do dom. i gm. Karczewa. R. 1882 nabył go od niemca Józef Zawadzki. *M. St.*

Łęki, ob. *Łęka* na Śląsku austr.

Łęki al. *Łęcki potok*, rzeczka, nastaje z połączenia kilku potoczków w obrębie gm. Zalasowej, w pow. tarnowskim, u płd.-zach. podnóży Świniej góry (386 m.), płynie lasem zalasowskim na płn., przechodzi na obszar Szynwałdu; tutaj przyjąwszy kierunek płn.-wsch., przepływa na obszar Łąk Górnych, gdzie zwraca się na wsch.; płynie między domostwami Łęk Górnych i Dolnych, wreszcie Dulczówki, a opłynąwszy miasto Pilzno od płn., uchodzi do Wisłoki z lew. brz. Zabiera liczne potoki bezimienne, przedewszystkiem z praw. brz. Długość biegu 17 kil. 2.) Ł., potok, wypływa na łąkach, na granicy Lipin i Łąk Dolnych w pow. pilzneńskim; płynie na płn. wsch., potem na wsch. i w końcu na płd. wsch. przez obszar wsi Lipin i naprzeciwko Parkosza uchodzi do Wisłoki z lew. brz. Przy ujściu zabiera z praw. brz. potok od Koziej Woli płynący. Długość biegu 7 kil. 3.) Ł., pot., wypływa w obr. gm. Łęk, w pow. krośnieńskim, u płn.-wsch. podnóża góry Frankowa (534 m.). Płynie na płn., omija źródła nafty (408 m. npm.), a przybywszy do wsi Łęk, zwraca się na zach.; odtąd płynie między domostwami Łęk, Kobylan i Sulistrowej i na granicy gm. Makowisk, Sulistrowej i Nienaszowa uchodzi do Iwli z praw. brz. Długość biegu 10 kil. Przyjmuje liczne strugi, między niemi znaczniejszy potok Łazy (ob.). *Br. G.*

Łękińsko, wieś, folw. i probostwo, pow. piotrkowski, gm. Kleszczów, par. Grzymalina Wola (ob.) (Łaski, Lib. ben. I, 501 wymienia Ł., w par. Kamińsk). Wś ma 49 dm., 463 mk., 612 mr. i szkołę pocz. 1-kl. ogólną; folw. 13 dm., 9 mk., 1390 mr. (392 mr. ornej ziemi); os. prob. 1 dm., 1 mk., 6 mr. W 1827 r. 33 dm., 334 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Wolica i Sosnówka; wsi: Ł., Wolica i Kocieniak. Rozległe mr. 1842: folw. Łękińsko: grunta orne i ogr. mr. 695, łąk mr. 95, pastw. mr. 79, lasu mr. 493, nieuż. i place mr. 40, razem mr. 1402, bud. mur. 7, z drzewa 13; płodozmian 8-polowy; folw. Wolica: grunta orne i ogr. mr. 172, łąk mr. 44, pastw. mr. 46, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 269; bud. z drzewa 10; folw. Sosnówka: grunta orne i ogr. mr. 130, łąk mr. 27, pastw. mr. 9, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 171; bud. z drzewa 5; płodozmian 4-polowy. Gorzelnia, pokłady torfu. Wś Ł. osad 57, z grun. mr. 622; wś Wolica os. 21, z grun.

mr. 187; wieś Kocieniak osad 17, z grun. mr. 95.

Łęknice, wś włośc., pow. będziński, gm. Olkusko-Siewierska, par. (?). Ma 17 dm., 137 mk., 171 mr. ziemi.

Łękocin, niem. *Seedorf*, dom., pow. wyrzyski, 2192 mr. rozl., 5 dm., 144 mk., 41 ew., 103 katol., 57 analf. Poczta i tel. w Łobżenicy o 3 kil., st. kol. żel. w Osieku o 20 kil.

Łękojce, niem. *Lankewitz*, wś w pow. słupskim, na Pomorzu.

Łękomin, folw., pow. grójecki, gm. Kanie, par. Rembertów.

Łęków al. *Lenczestie*, *Lenkoutz*, dom. i dwie gminy, pow. czerniowiecki na Bukowinie. Dom. ma 10 mk., gm. Ł.-Kameralny 430 mk., a Ł.-prywatny 1035 mk.

Łękówka, potok podgórski, bierze początek na obszarze gm. Siedlec, w pow. nowosądeckim; płynie na południe, przerzyna wieś Łękę, od której ma swą nazwę, następnie Boguszową, Januszową i Piątkową, gdzie z praw. brz. uchodzi do Łubinki. Długość biegu 9 kil. Por. *Koniuszowa*. *Br. G.*

Łękowo-Lipnik, wś szlach., pow. szczuczyński, gm. Bogusze, par. Grajewo. W 1827 r. wś rząd. 16 dm., 84 mk.

Łękut al. *Łękuk* 1.) *Mały*, niem. *Kl.-Lenkuck* al. *Lenkuk*, dobra chełm., pow. lecki, st. poczt. Orłowo w Prusach wschod., o 1 kil. odł. Do posiadłości tej należy także folw. Róg (Rhog). Obszar ziemi wynosi 367.62 ha., a w tem 245.11 ha. rola orna i ogrody, 112.34 łąki, 5.99 lasy, 4.08 nieużytki; w miejscu gorzelnia i cegielnia; r. 1857 mieszk. było 57. 2.) *Ł.-Wielki*, niem. *Gr. Lenkuck* al. *Lenkuk*, dobra chełm., do których należy także Frankenort, pow. węgoborski w Prusach wschod. Ł. obejmuje 164 ha.; mianowicie 91 ha. roli orn. i ogr., 46 ha. łąk, 15 ha. pastw., 7 ha. lasu i 5 ha. nieużytków. Frankenort zaś ma obszaru 121 ha. i to roli orn. i ogr. 79 ha., łąk 22 ha., pastw. 17 ha., nieuż. 3 ha. Mieszk. liczył W. Ł. 1857 r. 85, a Frankenort 52, st. poczt. Kruklanki (Kruglanken), odl. 9 kil. W Ł. jest cegielnia. Wielki Ł. został założony dopiero r. 1699 (Ob. Töppen.: Gesch. Mas., str. 278). *Kł. Fr.*

Łęskie Olędry, niem. *Lenkenhauland*, wś, pow. bukowski, 31 dm., 247 mk., 200 ew., 47 katol., 45 analf. Najbliższa poczta, tel. i st. kol. żel. w Opalenicy. *M. St.*

Łęski ostrów, nazywa się kępa na Wiśle, utworzona koło wsi Ł. (Langenau), na pograniczu pow. toruńskiego, chełmińskiego i bydgoskiego, tam gdzie Wisła skręca się ku północy. Jako pisze Seb. Klonowicz w swoim Flisie na str. 84, istnieją tu bardzo niebezpieczne dla żeglarzy t. z. Piekielne wrota. W opisie swoim poeta dobrze nakreślił położenie ostrowu, że się znajduje nieco powyżej ujścia rzeki Brdy do Wisły, ale w tem się pomylił, że go umieścił jako poniżej miasta Fordonu leżący, gdy tymczasem Fordon leży około mili poniżej niego. W górę idąc także około mili od ostrowu leży miasto Solec: w rzeczywistości więc znajduje się Łęska Kępa w pośrodku miast Fordona i Solca. *Kł. F.*

Łęski piec, ob. *Łęskie piece*.

Łętków 1.) wś i folw. nad rz. Bzurą, pow. łęczycki, gm. Balków, par. Góra ś. Małgorzaty (Łaski, Lib. ben. II, 415); odl. od Łęczycy w. 12; wś dm. 2, mk. 49; folw. dm. 1, mk. 12, mr. 232. W 1827 r. 3 dm., 39 mk. 2.) Ł., os. młyn., nad rz. Grabią, pow. łaski, gm. Buczek, par. Łask. Ma 1 dm., 9 mk., 48 mr. ziemi.

Łętków, część Trójcy, pow. brodzki.

Łętkowice, wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Łętkowice; odl. 14 w. od Miechowa, o 7 w. na wsch. płn. od Słomnik, w dolinie, nad strumieniem wpadającym do Szreniawy. Posiada kościół par. drewniany, niewiadomej erekcyi. Obecny wznieśli księża Miechowici (zakon Grobu Chrystusowego), dawniejsi dziedzice Ł. w XVII wieku. Jest tu szkoła początkowe 1-klas. ogólna i urząd gminny. Folw. Ł. stanowi od 1841 r. majorat pułkow. Bułhakowa. W 1827 r. było tu 66 dm., 393 mk. Śród okolicznych wyniosłości występuje opoka kredowa. Par. Ł. dek. miechowski: 561 dusz. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. III w Słomnikach, st. poczt. w Miechowie. Gmina ma 8659 mr. obszaru i 2653 mk. (1866 r.). Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. w roku 1838 rozległe mr. 725. Wś Ł. os. 76, z grun. mr. 998.

Łętów, wś i folw., pow. garwoliński, gm. Górzno, par. Garwolin. W 1827 r. 13 dm., 87 mk.; obecnie 18 dm., 144 mk., 512 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. lit. A rozległy mr. 161: grunta orne i ogr. mr. 128, łąk mr. 19, pastw. mr. 8, wody mr. 3, nieuż. i place mr. 3, bud. z drzewa 8, młyn wodny, rzeka Wilga przepływa. Wś Ł. osad 17, z grun. mr. 153. Folw. lit. B rozległy mr. 226: grunta orne i ogr. mr. 178, łąk mr. 27, pastw. mr. 11, nieuż. i place mr. 10, bud. z drzewa 7. Folwark ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Ł. lit. A. *Br. Ch.*

Łętów, por. *Landau* na Szląsku.

Łętowa (także *Łętowe*), wś, pow. limanowski, leży nad tak samo nazwanym potokiem i drugim potokiem Wierzbanicą uchodzącymi do Mszany, pobocznej Raby. Wś leży w kotlinie 583 m. npm. otwartej ku zachodowi a otoczonej od północy górą Wostrą 780, a od wschodu Łysą górą 924 m. bezwzględnej wysokości. Oddalenie od par. rzym.-katol. i urzędu pocst. w Mszanie dolnej wynosi 6.6 kil. Ł. ma 552

mk. rzym.-katol. i posiada kasę pożyczk. gminną z kapit. 804 zł. w. a. Pos. więk. hr. H. Wodzickiego ma 14 mr. roli i 348 mr. szpilkowego lasu; pos. mniej. 1170 mr. roli, 94 mr. łąk i 447 mr. pastw. Gleba jest kamienista, zimna, z klimatem nieprzyjaznym uprawie, dla tego wydaje przeważnie owies i kartofle. Ł. graniczy na zachód i południe z Mszaną górną, a na północ z Łostówką. *Mac.*

Łętowa, potok górski, wypływa w obrębie gm. Łętowej, w pow. limanowskim, w wschodniej stronie obszaru tejże gminy; płynie przez wieś Ł. na zachód i uchodzi do Mszany z praw. brz. na obszarze Mszany górnej. Długość biegu 5 kil. Od strony północnej nad doliną potoku wznosi się rozłożysta góra Ostra (780 m.), tworząca dział między nią a Łostówką.

Łętowe, ob. *Łętowa.*

Łętowice z *Dębina*, wś w pow. brzeskim, leży w piaszczystej równinie 202 m. npm. na lewym brzegu Dunajca. Samo porzecze jest namulistym urodzajnym obszarem, lasy zaś są sosnowe w piaskach. Ta wieś należy do parafii rzym.-katol. w Wojniczu, a do urzędu poczt. i st. kol. Karola Ludwika w odległych o 2.2 kil. Bogumiłowicach. Same Ł. liczą 761, Dębina łętowska 149, razem 910 rzym.-katol. mieszkańców. Jestto attynencya dóbr radłowskich zakupionych po Helzlach przez hr. Ordynata Zamojskiego w r. 1882 i dawniej było częścią dóbr kościelnych. Pos. więk. ma obszaru 271 mr. roli, 50 mr. łąk i ogr., 110 mr. pastwisk i wydm piaszczystych i 1070 mr. lasu; pos. mniej. 742 mr. roli, 145 mr. łąk i ogr. i 82 mr. pastw. Jest tutaj szkoła ludowa i kasa pożyczk. gminna z kapit. 3290 zł. w. a. Przys. Dębina Ł. leży na południe od wsi. Ł. graniczy na wschód z Bogumiłowicami, na południe z Zakrzowem, a na zachód z wielkiemi radłowskiemi lasami. *Mac.*

Łętowice, niem. *Lankwitz*, dok. *Lankewitz*, *Lankowitz*, dla tego pierwotna nazwa prawdopodobna *Łękowice*, rycer. dobra, pow. wejherowski, przy bitym trakcie gdańsko żarnowskim, na brzegu morza baltyckiego, w pobliżu błót znacznych. Obszaru liczy włók 37, kat. 26, ew. 115, dm. 12. Parafia Żarnowiec, szkoła w miejscu, poczta Krokowo. Odległość od Wejherowa 3½ mili. Ł. należały od dawna do obszernych dóbr Krokow. R. 1342 kamień graniczny pomiędzy Odargowem a Ł. zowie się „Stojący" (stoianczi). Na wojnę posyłała ta wieś krzyżakom jednego zbrojnego. R. 1660 po wojnie część włók pustkami tu leżała. W nowszych czasach odkryto stare cmentarzysko pogańskie podle drogi z Krokowa ku Łętowicom. *Kś. F.*

Łętowina, strumyk, wypływa z bagien, rozpościerających się na granicy gmin Słotwiny, Mokrzysk i Jasienia, w pow. brzeskim, płynie na północ obszernymi łąkami przez Łętowinę (al. Łętownię) i Bucze, przysiołki Mokrzysk, przez wieś Rysie Rudy i na granicy Niedzieliska koło Wygody, przysiołka Strzelc Wielkich, wpada do Uszwi, z lew. brz. Długość biegu 14 kil. *Br. G.*

Łętówka, rzeczka górska, wytryska w obr. gm. Łętowni, w pow. myślenickim, na wys. 520 m., pomiędzy chatami Łętowni górnej; zrazu płynie na wschód i w Łętowni dolnej zwraca się nagle na północ, który to bieg zachowuje aż do wsi Tukarni. Tutaj przyjmuje kierunek wschodni, przerzyna wieś Krzczonów i na południ. obszarze Pcimia uchodzi z lew. brz. do Raby. Rzeka ta górska tworzy znaczną dolinę górską, i to boczną doliny Raby. W dolinie tej legły wioski góralskie Krzczonów, Tokarnia, Więcierza i Łętownia, zamieszkałe przez tak zwanych Klionzaków (ob.). W czasie nawalniejszych deszczów zalewa Ł. dość obszerne kamieniste błonia, rozciągające się na południe od jej ujścia nad Rabą. Długość biegu 14 kil. Spad wód podają następujace liczby: 520 m. (źródło); 470 m. (poniżej kościoła w Łętowni); 416 m. (w Tokarni, górny koniec wsi); 392 m. (na granicy Tokarni z Krzczonowem); 337 m. (ujście). Nad prawym brzegiem Ł. rozpościera się dział Cymbałowej, al. Zębałowej (859 m.), nad lewym zaś wznoszą się Łysa (717 m.), Kokorzyk (644 m.), i Ostrysz (511 m.). Przyjmuje liczne potoki górskie, z których od lew. brz. znaczniejsze są potoki od Skomielni i Więciorki płynące. Pędzi 4 młyny i 3 tracze. Żyje w wodzie Ł. pstrąg. Rzekę tę zowią także *Krzczonówką.*

Łętownia 1.) *Dolna*, *Górna* i *Średnia* (z *Chrobuczą*), wś w okolicy górzystej i lesistej powiatu myślenickiego. Ł. Dolna jest położona nad Łętówką, pob. Krzczonówki, zaś Ł. Średnia i Dolna nad Bembolą uchodzącą do Łętówki. Przez tę długą wieś, zalegającą dwie wąskie doliny górskie prowadzi, obecnie jeszcze w budowie znajdująca się, droga powiatowa, poprowadzona brzegiem potoków z Jordanowa przez Krzczonów i Tokarnię do wzorowego wojskowego gościńca pod Pcimem. Kościół ma położenie 470 m. bezwzględnej wysokości, ale domy w Ł. Górnej znajdują się jeszcze na wysokości bezwzględnej 625 m. Ze wszystkich stron otaczają wieś góry, jako to: od południa Gamarzowa 599, od zachodu Stołowa 841, od północy Łysa góra 717 i Wierzchowina 768, od północnego wschodu Zembałowa 859 m. npm. Gleba jest zimna, owsiana. Posiadłość większa podzielona na trzy folwarki (Kempnera i Al. Gadomskiego), ma świerkowe, dobrze zachowane lasy. Ludność należy do szczepu góralskiego zwanego Kliszczakami i wynosi 1510 osób, religii rzym.-katol. Parafia była już przed r. 1529, ale teraźniejszy

drewniany kościół pochodzi z r. 1765. Parafia należy do dyec. krak. dek. makowskiego, obejmuje Bogdanów, Naprawę, Skomielną czarną, Tokarnię i Więcierze z ogólną ludnością 6058 rzym.-katol. i 76 izr. Pos. więk. w ogóle ma 327 mr. roli, 71 mr. łąk, 113 mr. pastw. i nieużytków i 385 mr. lasu; pos. mniej. 1524 mr. roli, 131 mr. ogr., 1180 mr. pastw. i nieuż. i 490 mr. lasu. Jest w tej wsi także szkoła ludowa. Ł. graniczą na północ ze Skomielną Czarną, na zachód z Kojszówką, na południe z Naprawą, a na wschód z Krzeczowem. 2.) **Ł.** (z *Rudą*), wieś w pow. rzeszowskim, w równinach piaszczystych poszytych sosnowemi borami, 213 m. npm. leży śród lasów, które ją ze wszystkich stron otaczają. Na wschód oddzielona dużym lasem od Ł., leży bliżej Sanu Ruda, przypierająca do Łukowy. Wś wraz z przysiołkiem ma 158 mk. rzym.-katol. i należy do parafii w odległym o 3 kil. Strzyżowie. Pos. więk. Ign. Skrzyńskiego ma 464 mr. roli, 174 mr. łąk i ogr., 226 mr. pastw. i 2598 mr. lasu; pos. mniej. 1570 mr. roli, 604 mr. łąk i ogr., 157 mr. pastw. i 5 mr. lasu. Jest tu kasa pożyczk. gminna rozporządzająca zaledwie 30 zł. w. a. kapitału. Florę tutejszą badał w r. 1876 i 1877 p. J. Bąkowski i ogłosił rezultat swej pracy w Sprawozdaniu komisyi fizyograficznej akad. uniw. krak. z roku 1877, str. 27. Ł. graniczy na północ z Przybyszowem, na zachód z Wólką łętowską, a na południe z Wolą Zarczycką. 3.) **Ł.**, wś w pow. przemyskim, leży w dolinie 208 m. npm. na lewym brzegu Sanu, przy gościńcu z Przemyśla do Dubiecka. Od północy osłaniają wieś lekkie wzgórza pokryte lasami, z których spływa do Sanu potok Łętowinka przecinający osadę. Zabudowania większej posiadłości są obszerne, zbudowane na pagórku z pięknym widokiem na dolinę Sanu, gleba jednak jest glinką mało urodzajną. Z 217 mk. przebywa 19 stale na obszarze więk. pos. Pod względem wyznania ma być 81 rzym.-katol. przydzielonych do parafii w Ujkowicach, 101 gr.-katol. mających drewnianą cerkiew przyłączoną do parafii w Wapowcach i 35 żydów. Pos. więk. ks. J. Sapieżyny wynosi obszaru 98 mr. roli, 20 mr. łąk i ogr., 16 mr. pastw. i 642 mr. lasu; pos. mniej. 128 mr. roli, 23 mr. łąk, 19 mr. pastw. i 28 mr. lasu. Ta wieś graniczy na północ z Ujkowicami, na zachód z Wapowcami, a na południowy-wschód z Kunkowcami. 4.) **Ł.** (z *Ochodzą* i *Majdanem*), wś w pow. nisieckim, leży w okolicy równej, piaszczystej i pokrytej sosnowemi borami 210 m. npm. przy samej granicy powiatu nisieckiego i łańcuckiego. Od północy osłania ją las zwany Kuligami, a od wschodu takiż las zwany Obleśną Górą. Odległość od urzędu poczt. w Kamieniu wynosi 8.2 kil. Z 1647 mk. przebywa 63 na obszarze więk. pos. Prócz kilku rodzin żydowskich są wszyscy wyznania rzym.-katol. Jest tutaj kościół filialny do Rudnika zbudowany w pierwszych latach XVIII stulecia przez Michała Sołtyka, a wyposażony 1719 r. przez Józefa Sołtyka, podczaszego podolskiego i szkoła ludowa. Filia należy do dyec. przemyskiej, dek. rudnickiego, obejmuje Groblę i Wólkę Łętowską z ogólną liczbą 2740 rzym.-katol., 8 akatol. i 120 izrael. Ł. graniczy na południe z Wolą Zarczycką, a na zachód z Wólką Łętowską. *Mac.*

Łętownia, mała rzeczka, lewy dopływ Wieprza, por. *Łętownia.*

Łętowniańka al. *Łętowieńka*, rzeczka, wypływa z pod Bukowego Garbu (426 m.), w północno-zachodnim narożniku obszaru gminy Bełwina, w pow. przemyskim, na granicy tejże gminy z gm. Maćkowicami; płynie łasem tąż granicą na wschód; poczem zwraca się na południowy wschód, opływa wieś Bełwin i Łętownię. Tutaj przerżnąwszy gościniec przemyski uchodzi z lew. brz. do Sanu. Zabiera drobniejsze strugi leśne. Długość biegu 11 kil. Nad doliną tego potoku wznoszą się od południa i północy lesiste wzgórza; między nimi od płd. Karczmarowa (412 m.), a od płn. Nadgrodzenie (389 m.). Źródła leżą na wys. 390 m., ujście 207 m. npm. *Br. G.*

Łętownica 1.) wś nad rz. Mały Brok (Rypą i Łętówką ?), pow. ostrowski, gm. Jasienica (ob.), par. Andrzejowo. Leży niedaleko od Czyżewa, ma 37 dm., 335 mk. W 1827 r. wś rząd. 26 dm., 201 mk. Nazwa Ł., jak świadczy Święcicki (Opis Mazowsza, kwart. Kłosów 108), obejmowała „Okolicę po drugiej stronie rzeki Brok, która odznaczała się urodzajnością ziemi i obfitością wszelkiego gatunku zboża.“ Na obszarze tą nazwą objętym istniały już w XVI w. wsie Czartosy, Dąbki, Grochy, Sasiny, Zagroby, z których tylko część Grochów i Zagroby zatrzymały przy swej nazwie pierwotną ogólną nazwę całej okolicy (Gloger, Ziem. łomż.). 2) **Ł.**, ob. *Czarnoty*, *Dębnik* i *Grochy-Ł.* *Br. Ch.*

Łętownica, por. *Łentownica* i *Brok.*

Łętowo 1.) wś, os. prob. nad rz. Mułtawą, pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Łętowo; odl. 25 w. od Płocka. Ma 107 mk., 11 osad włośc., 13 dm., obszaru 260 mr., w tej liczbie 202 mr. gruntu ornego, przy wsi kościół parafialny drewniany, szkółka elem. i karczma rządowa. Kościół tutejszy niewiadomej erekcyi, obecny z 1778 r. Należał on wraz ze wsią do benedyktynów płockich. W 1827 r. Ł. wś rząd. ma 8 dm., 86 mk. Par. Ł. dek. płocki; 1906 dusz. 2.) **Ł.-*Dąb***, wś szlach. nad rz. Gać, pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Kołaki. W 1827 r. 13 dm., 84 mk. Wspominana w dokumentach z 1444 r. wś ta jest gniazdem rodu Łę-

towskich (Gloger, Ziem. łomż.). Por. *Czarnowo-Dąb.* 3.) Ł., ob. *Krajewo-Ł.* *Br. Ch.*

Łętowo, ob. *Lantowo.*

Łętowo, wś w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Łętowska Wólka al. *Wola*, wś w pow. Nisko, w piaszczystych równinach pokrytych sosnowemi borami, przy drodze z Sokołowa do Rudnika, należy do parafii rzym.-katol. w Łętowni, a urzędu pocst. w oddalonym o 0.6 kil. Kamieniu, liczy 530 mk. rzym.-katol. Więk. pos. bar. Hompescha ma obszaru 15 mr. roli; pos. mniej. 311 mr. roli, 94 mr. łąk i ogr. i 27 mr. pastw. Graniczy na zachód z kolonią niem. Steinau, na wschód z Łętownią, na północ z Przybyszówką, a na południe z Łowiskiem. *Mac.*

Łężania (Kętrz.), ob. *Lanzania.*

Łężany, ob. *Lężany.*

Łężec 1.) niem. *Lenschitz*, wś nad Kwilczem, pow. wrzesiński, 12 dm., 103 mk., 44 ew., 59 kat., 6 analf. Poczta najbliższa i tel. w Strzałkowie, st. kol. żel. we Wrześni. 2.) Ł., niem. *Lenschetz*, wś, pow. międzychodzki, 28 dm., 328 mk., 88 ew., 240 katol., 138 analf. Poczta i tel. najbliższe w Sierakowie; st. kol. żel. we Wronkach. *M. St.*

Łężeczek, niem. *Lentschetschek*, wś, pow. międzychodzki, 28 dm., 258 mk., 22 ew., 229 katol., 7 żydów, 121 analf. Poczta najbliższa w Kikowie, tel. w Sierakowie, st. kol. żel. we Wronkach. Należy do probostwa w Biezdrowie. *M. St.*

Łężek 1.) wś włośc. nad rz. Wartą, pow. noworadomski, gm. Brzeźnica, par. Dworszowice. Ma 10 dm., 63 mk., 199 mr. obszaru. 2.) Ł.-*Szlachecki*, wś, pow. płocki, gm. Majki, par. Łęg, odl. o 21 w. od Płocka, ma 8 dm., mk. 59, 373 mr. gruntu, 90 nieuż. 3.) Ł.-*Mlice-Jarluty*, folw. tamże, rozl. 321 mr., r. 1874 oddzielony od dóbr Łęg Kościelny.

Łężki, wś i folw., pow. łęczycki, gm. i par. Poddębice (Łaski, Lib. ben. II, 371), odl. od Łęczycy w. 26¼; wś dm. 5, mk. 110; folw. dm. 2, mk. 13. W 1827 r. 6 dm., 91 mk.

Łężkowice, ob. *Łęszkowice.*

Łężno, dwa jeziora, Małe i Wielkie Ł., pow. brodnicki, przy nich znajduje się wieś Leźno Małe i Leźno Wielkie.

Łężny potok i wierch, ob. *Filipczański* potok.

Łężyce, wś włośc., pow. opatowski, gm. Modliborzyce, par. Opatów; odl. 7 w. od Opatowa, ma 23 dm., 140 mk., 419 mr. obszaru. W 1827 r. 12 dm., 109 mk.

Łężyce, niem. *Lensitz*, dwie w pobliżu siebie położone miejscowości, pow. wejherowski, w okolicy lesistej i piaszczystej. a) Ł.-*Szlach.*, niem. *Adl. Lepsitz*, rycer. dobra, obejmuje 3 działy, obszaru włók 66, katol. 237, ew. 3, dm. 21. Parafia Rumia, szkoła w miejscu, poczta Zagórze. b) Ł.-*Król.*, niem. *Königl-Lensitz*, dobra do Szlach. Łężyc, liczy katol. 31, dm. 3, odległość od Wejherowa 2¼ mili. Reszta jak pod 1) Dwie te wioski mają 3 dziedziców: 1. Leonard Żelewski posiada Ł.-Król. i część szlach., roli ornej hekt. 149, łąk 20, pastw. 11, lasu 51, ogółem hekt. 233.65. 2. Franc. Schulze, część szlach. Ł., roli ornej hekt. 145, łąk 11, lasu 10, nieuż. 1, ogółem 167 hekt. 3. Jan Malostki, część szlach. Ł., roli ornej hekt. 79, łąk 7, pastw. 4, ogółem 90 hekt. Leonard Żelewski utrzymuje cegielnię dla własnej potrzeby. Około r. 1400 dobra te urządzone były na staro-polskiem prawie i płaciły czynsz t. zw. krowy i świni. R. 1560 Jan Kostka, kasst. pucki, nadaje 6 włók w Ł. braciom Malotkom. W lustr. star. puckiego z r. 1678 czytamy: W tej wsi zdawna gburzy bywali, których teraz nie masz, bo Tomasz Malotka opanował nullo jure wszystkie włóki należące do sstwa w tej wsi. Nadto i wielką część lasów za swój chce mieć i wycina. Przywileje niektóre chłopskie i dokumenta Gdańszczanie posiadają. Szlach. Henricus Melerus fiscalis terrarum Prussiae protestatus est o tak wielką alienacyą dóbr król. Sołtys tu tylko sam jeden Marcin Borzch na jednej włóce siedzi. *Kł. F.*

Łężyn, nad jez. Łężyńskiem, wś i folw., pow. koniński, gm. i par. Gosławice (Łaski, Lib. ben. I, 230); odl. od Konina w. 14; wś dm. 5, mk. 138; folw. dm. 1, mk. 22. W 1827 r. 13 dm., 113 mk. Por. *Gopło.*

Łężyny, ob. *Lężyny.*

Łganowo, ob. *Mogilno*, pow. siebieski.

Łgów lub *Łgowo* 1.) niem. *Elgutt*, wś, pow. wrzesiński, 15 dm., 154 mr., wszyscy katol., 49 analf. 2.) Ł., domin. tamże, 2242 mr. rozl., 11 dm., 214 mk., 1 ew., 213 katol., 128 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Żerkowie o 4 kil. Własność T. Gorzeńskiego. *M. St.*

Łobaciec, ob. *Łabacz.*

Łobacze, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 43, od Dziewieniszek 30; dm. 7, mk. prawosł. 26, katol. 29 (1866).

Łobacze, wś, pow. nowogródzki, w okolicy pomiędzy wsi Zaroj i mczkiem Walówka, gm. Koszelewska, osad 13, miejscowość wzgórkowata nie bezleśna, grunta dobre, okr. polic. 2 horodyszczański. *Al. Jelski.*

Łobaczewka, wś pryw., pow. wilejski, o 34 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 10 dm., 92 mk. (1866).

Łobaczewka, jez. w pow. homelskim gub. mohylewskiej, uformowane z rozlewów Dniepru na przeciwko miasta pow. Rzeczycy, śród grupy innych jezior większych, bardzo rybne

ma długości około 2 wiorst, szerokości ¼ wiorsty. *Al. Jel.*

Łobaczów, wś i folw., pow. bialski, gm. Kobylany nadbużne, par. Terespol. W 1827 r. było tu 37 dm., 278 mk.; obecnie 85 dm., 583 mk. i 1604 mr. obszaru. W XVIII w. była tu cerkiew paraf. grecka. Dobra Ł., własność gener. hr. Baranowa, mają 813 mr.

Łobaczów, wś, pow. taraszczański, nad rz. Mołocsną, dopływem Rosi. Mieszkańców obojej płci prawosławnych 1164, katolików 18, starozakonnych 24; ziemi 3297 dziesięcin. Ł. leżał dawniej na samej krawędzi lesistego obszaru, szeroką smugą, wszerz i wzdłuż na kilka mil kraju ciągnącego się, nazywanego „puszczą;"—dziś atoli lasy te, padły już pod siekierą, a po nich tylko urywki gdzie niegdzie pozostały. Lasy wszędzie i zawsze były podstawą najwcześniejszego zaludnienia, a więc i Ł. niemniej, jako jedna z krańcowych osad puszczy, musiał być bardzo starą ludzką siedzibą. W XVI wieku występują też w aktach, jako właściciele Olbaczowa (bo tak się pierwotnie nazywał) i Trynożyna (dzisiejsze Piatyhory), ziemianie rodowo bracławscy—Krasnosielscy. Donacye wielkich książąt lit. obdarzyły ich temi dobrami. Jakoż w 1579 r. d. 3 wrześ. Juchno Iwanowicz Krasnosielski zrobił dział dóbr z bratem Romanem, mocą którego Juchnowi dostały się: Olbaczow, Trynożyn i inne;—na schedę zaś Romana: Krykowce i inne przypadły (dokumenty w zbiorach piszącego). Ale sroga plaga najazdów tatarskich, wtedy rok po roku się ponawiała, i Bracławszczyzna tratowana wciąż stopami najezdników, w końcu w bezludną zaczęła się zamieniać pustkę, a nawet i owego zakątka, ukrytego w lasach, w których leżał Olbaczów, nieoszczędziły ich napady. Wprawdzie, Krasnosielscy zasłaniając włość swoją od napaści stałą miejscową obronę urządzili byli, wzniósłszy małą warowienkę, której obwałowania, tu i owdzie, do dziś dnia widzieć się dają, ale i to nie pomogło, i zniszczenie tatarskie i Olbaczowa dosięgło. Krasnosielscy więc, zniszczeni na chudobach swoich, jak również i cały ogół ówczesnych współziemian bracławskich, musieli się z dóbr wyprzedać. A więc widziemy, że oto w 1596 r. już synowie Juchna Krasnosielskiego Daniło, Michał, Dmytro i Hryhory przedają Olbaczów i Trynożyn ks. Januszowi Ostrogskiemu, kasztl. krak. za 18 kop groszy lit. Granice tych dóbr wymienione w tym akcie były następujące: „Począwszy od ujścia rzeczki Torczycy w rzekę Roś, przeciw miastu Wołodarce, w wierzchu nad rz. Torczycą, puszczając rzeczkę Torczycę po lewej stronie, aż do tego miejsca, gdzie się poczęła Torczyca i Baba Zasukowska, Ruda, a stąd od wierzchowinia Baby, na dół puszczając Babę po lewej stronie, aż do ujścia Baby w Tykicz Uhorski; a stąd do ujścia Baby górą, Uhorskim Tykiczem, puszczając Tykicz po lewej stronie, aż do Rudy Wielkiej, która Ruda Sohrany (?) z gruntem pp. Juszkowskich, a od tej Rudy górą, Wielką Rudą po Oharowe laski, a od Oharowych lasków, Dąbrową Tajnicką, wedle gruntu Tetijowskiego, po wiersch rudy Stryja, polem Wałowickim, na rogu lasu Czerepina; od lasu Czerepina Malkową doliną, aż do rzeki Rosi; puszczając w prawo grunt Olbaczowski i Trynożyński, a w pośrodku tego gruntu rzeczkę Torcz, z wierzchu aż do ujścia w rzekę Roś, w Torskie Pleso wpadającą, ze stawy, stawiszczami bobrowemi gony etc. pożytkami tych imion naszych Olbaczowa i Trynożyna, z sioły i sieliszczami." Tymczasem w sprzedaży tej, bracia Krasnosielscy niewspomnieli nic o czwartej części, jaką według prawa, z tychże dóbr powinni byli wydzielić rodzonej siostrze swej, Eudoksyi, za Semenem Słupiczem. O tę więc niewydzieloną „czwarcisnę" rozpoczyna się długi i uparty proces, i trwa przez przeszło dwa wieki tocząc się pomiędzy sukcesorami owej Eudoksyi Słupiczynej w następstwie kolejnem, to jest: Bohozińskimi, Wolskimi, Borejkami etc. a sukcesorami ks. Janusza Ostrogskiego i posiadaczami dóbr Łobaczowa i Piatyhor, a mianowicie ks. Zasławskimi, Sanguszkami, Denhoffami, Leduchowskimi i Ostrowskimi. Janusz ks. Ostrogski, nabywszy Olbaczów i Trynożyn od Krasnosielskich, przymnożył jeszcze te dobra nabyciem dóbr Tetijowa, od rodziny Koszków, niegdyś możnej, a następnie podupadłej w skutek zniszczeń tatarskich, z której jedni poginęli w bojach z Tatarami lub w jassyrach, a drudzy, gdy ich niedola gnębiła, udali się, jak mawiano „na kozacką desperacyą." Z tych ostatnich, sławny junak zaporozki, znany z dumy kozackiej, Samuel Koszka, był wybitną osobistością. Dla Tetijowa ks. Janusz Ostrogski wyrobił samorządztwo magdeburgskie, i odtąd włość ta, wraz z Olbaczowem i Trynożynem zaczęła jedną całość majątkową stanowić, pod nazwiskiem: Tetijowszczyzny (ob. Tetijów). Od tego też czasu Olbaczow na Łobaczow swą nazwę zamienia, a Trynożyn na Piatyhory (ob. Piatyhory). Ale odkąd wielkie fortuny pańskie na Ukrainie wybujały, z dóbr na dobra dopuszczano się najazdów. Jakoż pod r. 1611 z d. 2 lipca czytamy pozew sądowy przeciwko sługom i urzędnikom dóbr Łobaczowa i Piatyhor, należących do ks. Janusza Ostrogskiego kasztl. krak., to jest Horodeńskiemu, Sokołowskiemu i Wodopjanowi w skutek skargi na tychże za najazd na dobra Rozwołoskie (Wołodarskie) ks. Zbaraskich: Jerzego, sstu pińskiego i Sokalskiego, i Krzysztofa sstu krzemienieckiego (Opis aktam. kiew. centr.

archiw. № 12, str. 22). Niedostępność cechująca lasy łobaczowskie doskonale nadawała się do rozboju; jakoż w czasie tak zwanej hajdamaczyzny ukrywali się tu hultaje. Tradycya ludowa wskazuje dotąd wiele miejsc, gdzie oni narabowane skarby swoje zakopywali. Po śmierci ks. Janusza Ostrogskiego, kaszt. krak., dobra te przeszły drogą spadku do ks. Zasławskich, Sanguszków, Denhoffów, nareszcie hr. Leduchowskich i Ostrowskich. Franciszek hr. Ostrowski przedał Ł. wraz z Tetijowem Aleksandrowi Maszkiewiczowi, od którego w spadku przeszły te dobra do Darowskich. Dziś jest właścicielem Ł. p. Adam Weryha Darowski, który tu posiada ozdobną rezydencyę. Dawniej, według podania, miało być w Ł. trzy cerkwi. Z wizyty Tetijowskiego, dekanatu z 1741 widać, że w tym czasie była tu cerkiew Michajłowska „dębowa w kostki, zbudowana w 1728 r. miała parafian 30 w Ł. i 6 chałup w Zrajkach.“ Była uniacką. Dzisiejsza cerkiew Michajłowska, zbudowana w 1779 roku. *Edward Rulikowski.*

Łobaczówka, m. w pow. włodzimierskim, na drugorzędnym gościńcu kupieckim, łączącym Krzemieniec z Włodzim. wołyń., własność ks. Czetwertyńskich. Pozór miasta wiejski i jedynie 2 karczmy i parę domków izrael. przypominają, iż wś ta obszerna posiadała przywilej erekcyjny miasteczka; nie odbywają się tam nawet targi, do których prawo ono zapewne posiadało. R. 1870 Ł. miała 68 dm., 256 mk., w tem 8% izr., cerkiew i dom modlitwy. Ludność wiejska okolicy tej zwykle uczęszcza na rynek sąsiadującego z Ł. Beresteczka, o 12 kil. położonego i Horochowa o 20 kil. Par. kat. Ł. w Horochowie; prawosł. par. w miejscu, tamże i zarząd gminny. Okr. polic. w Horochowie. O kilka kil. od Ł. leży wieś Haliczany (ob.).

Łobaczówka, ob. *Zabrodzie.*

Łobaczycha, rzeczka, dopływ Taśminy z prawej strony.

Łobańce, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 27 w. od Wilna, 8 dm., 58 mk. katol. (1866).

Łobany, wś w gub. witebskiej, u zbiegu Owsianicy z Uświatą.

Łobcza 1.) wś, pow. piński, gm. łumińska, przy drożynie wiodącej z Łumina do Dubnowic, ma cerkiew, osad dawnych 38, miejscowość całkiem odludna, poleska, grunta piaszczyste, łąk bagiennych obfitość; okr. polic. łohiszyński. Własność ks. Lubeckiego. 2.) Ł., dwa folw. w pow. mozyrskim, nad rz. Prypecią, przy drodze z Turek do Petrykowa, w okr. polic. 2 petrykowskim, miejscowość najdogodniejsza, łąk obfitość. *A. Jelski.*

Łobdów, por. *Lobdow* na Szląsku.

Łobdowo 1.) niem. *Lobdowo*, dok. *Lobedau*, r. 1372 *Lobdowo*, *Lobdau*, wś włośc. kościelna, przy bitym trakcie brodnicko-kowalewskim, pow. brodnicki, w okolicy lesistej. Obszaru liczy mr. 3180, bud. 103, dm. 52, kat. 306, ew. 163. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Wrocki. Dobro w tej wsi położone zawiera roli ornej ha. 132, łąk 11, ogółem obszaru ha. 144; dziedzic K. Bischoff. Przypuszczają, że znany z nadzwyczajnej życia świątobliwości błog. Jan, z przydomkiem de Lobedaw, w Chełmnie pochowany i jako święty przedtem czczony, poprzednio w klasztorze oo. franciszkanów w Toruniu będący, z tej tu wsi pochodzi; umarł r. 1264. R. 1372 Henryk de Body komtur kowalewski, potwierdza przywilej lokacyjny tutejszym osadnikom, który był już dawniej tej wsi nadał mistrz krzyżacki Günther von Schwarzburg; dla kościoła były przeznaczone 4 włóki. R. 1414 podają księgi krzyżackie strat wojennych poniesionych: We wsi Ł. zabudowania od 60 włók spalone, straty m. 1600, kościół poniósł szkody za 180 m., 7 włók jest pustych. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 152. Par. Ł. w dek. golubskim, liczy dusz 1396. Kościół tytułu ś. Małgorzaty, patronatu rządowego, niewiadomo kiedy fundowany i konsekrowany; dawniej należał jako filialny do Wrock, napowrót do parafii tutejszej przyłączony 13 marca 1835. Szpitala nie masz przy tym kościele; bractwo trzeźwości założone już r. 1859. Wsie paraf. Ł., Feliksowo, Karszewo, Tokary, Pułkowo, Przeszkoda, Kujawa, Motyka, Józafat, Hamer, Kołaty, Sortyka i Kurpiacha. Szkoły paraf.: w Ł. dzieci katol. 60, nauczyciel jest tu zarazem organistą; w Pułkowie 67 dz; 47 dz. kat. odwiedza ewang. szkołę w Hamrze. Przed laty istniał kościół pierwotnie paraf. we wsi Pułkowie. Ob. Szemat. dyec. chełmińs., str. 112. 2.) Ł. al *Łogdowo*, niem. *Lobdau*, *Logdau*, dok. *Lobdaw*, wś, pow. nidborski, przy granicy pow. ostrodzkiego, w dawnej ziemi saskiej, pustej po krzyżackich, pruskich wojnach, nowo założona w pierwszej połowie XIV w. przez Piotra Leskiego z Leszcza i dwóch towarzyszów. Pierwszy raz wspominana r. 1411. W pierwszej połowie XVI w. była pusta. R. 1530 ks. Olbracht nadał Jakóbowi Kikołowi czyli Gardyńskiemu 40 wł. w pustym majątku Ł. na prawie magdeb., oraz wolne rybołóstwo w jez. Straszewo. O tych Gardyńskich czyli Kikołach tyle wiadomo, że przybyli do Prus w końcu XIV w., gdy Janusz Kikoł r. 1395 sprzedał swą wś dziedziczną Kikol w ziemi dobrzyńskiej zakonowi. R. 1538 Jakób Kikoł-Gardyński, ten sam, który otrzymał Ł., posiada także Gardyny i Grabowo w ziemi lubawskiej; mieszkał zazwyczaj w Gardynach, ożenił się z Apolonią, Feliksa Finka córką; jego wuj był Jerzy Wytramowski (Witmansdorf). W XVII

w. posiadają Ł. i Ostrowite Morsztynowie. Ob. Kętrz., Ludność pol. w Prusiech; str. 297, 307, 308. 3.) **Ł.**, niem. *Eichfelde*, wś, pow. złotowski, ob. *Obdowo*. *Kt. F.*

Łobice, por. *Lobitz*.

Łobinie, obręb leśny straży Wilemy, leśnictwa Pilwiszki, częścią w bagnie Ażerelis.

Łobkowice, ob. *Łowkowice* na Szląsku.

Łobkowszczyzna, folwark radziwiłłowski w pow. słuckim, należy do ordynacyi nieświeskiej, ma obszaru przeszło 13½ włók.

Łobno, ob. *Łobow*.

Łoboda, por. *Łabęda*, dawne imie dało początek nazwom: *Łobodno*, *Łobudzice*, *Łobodź*.

Łoboda, niem. *Labodda*, dwie miejsc. w pobliżu siebie będące, pow. tucholski, nad strugą Brzeziną, przy granicy pow. starogrodzkiego, w okolicy lesistej i piaszczystej. Par., szkoła i poczta Śliwice. 1) Ł., posiadł. z młynem zajmuje obszaru ornej roli ha. 111; łąk 32, lasu 12, wody 1, ogółem obszaru ha. 159, bud. 11, dm. 2, kat. 26, ew. 4; właściciel Edward Schlichting; jest tu młyn wodny i tartak nad Brzeziną. 2) Ł., podleśn. król. do nadleśn. Königsbruch, bud. 1, dm. 1, kat. 2, ew. 6.

Łobodno, wś i folw. nad rz. Oksą, pow. częstochowski, gm. Miedzno, por. Kłobucko, o 16 w. na płn. od Częstochowy. Leży przy drodze z Częstochowy do Miedzna. Wś ma 88 dm., 594 mk., 1854 mr., w tem 1565 mr. ornej ziemi; folw. i karcz. 6 dm., 10 mk., 381 mr. Należą do dóbr hr. Henkla von Donnersmark. W 1827 r. było tu 77 dm., 518 mk. Należało dawniej do dóbr Kłobucko. *Br. Ch.*

Łobodowo, *Obodowo*, niem. *Eichfelde*, ob. *Obdowo*.

Łobodź, *Łobądź*, niewłaściwie *Łabędź*, zwana kol. i os. karcz., pow. łódzki, gm. Brużyca Wielka, par. Aleksandrów; kol. ma 13 dm., 117 mk., 187 mr.; os. karcz. 1 dm., 5 mk., 3 mr.

Łobodzice, ob. *Łobudzice*.

Łobok, przys. wsi Kadyjowiec, pow. kamieniecki, par. Orynin, 38 osad. *Dr. M.*

Łoborz, po łotew. *Łobors*, wś w pow. rzeżyckim, par. berzygalskiej, własność Nodhafta.

Łobów al. *Łobno*, folw. w płd. stronie pow. pińskiego, w okr. polic. lubieszewskim, przy lichej drożynie wiodącej z folw. Krasny-Bor do Żeleźnicy; jest to najdzikszy, odludny zakątek Pińszczyzny— błota i lasy. *A. Jelski.*

Łobowicka Buda, ob. *Łabowicka Buda*.

Łobozew (po rus. *Łobozwa*), wś w pow. Lisko, w okolicy górzystej i lesistej, 470 m. npm. Otaczające wś góry wznoszą się na wsch. w lesistym szczycie Holicy do 762, na płd. w szczycie Jaworze do 742 m. bezwzględnej wysokości. Jest tutaj par. gr. kat. z drewnianą cerkwią, browar i cegielnia. Mieszkańcy obrządku rzym.-kat. są przyłączeni do parafii w Jasieniu. Oddalenie od urzędu poczt. w Ustrzykach Dolnych wynosi 11·3 kil. Nazwa zdaje się pochodzić od kolonii niemieckiej Lobesau, na co jednak nie ma dowodów, albo od nazwiska Łoboz. Według spisu ludności w r. 1880 (Vollst. Ortschaftenverzeichniss, Wien, 1882) ma Ł. 806 mk., z których 36 przebywa stale na obszarze więk. pos. Podług szemat. dyec. przem. gr.-kat. z r. 1881, ma być 234 rzym.-katol., 825 gr.-kat. i 100 izrael., więc razem 1159; szematyzm duch. dyec. przem. rzym.-kat. na 286, zatem o 52 więcej. Przez wś wije się pot. Łobozwica, wpadający z praw. brz. do Sanu. Pos. więk. spółki hr. Leszczyńskiego ma obszaru 431 roli, 51 łąk i ogr., 27 past. i 765 mr. lasu; pos. mniej. 1246 roli, 127 łąk i ogr., 106 past. i 206 mr. lasu. Par. należy do dyec. gr.-kat. przemys., dek. ustrzyckiego. Wyposażenie parocha składa się z 42 mr. roli z pastwiskiem i łąką. Ł. graniczy na płn. z Ustyanową, na wsch. z Równem, na płd. z Soliną a na zach. z Bóbrką. *Mac.*

Łobożice, niem. *Lobendorf*, wś na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim, w par. wjeboszowskiej, w znacznej części zniemczona.

Łoboźwica, rka, wytryska w obr. gm. Łobozewa, w pow. Lisko, w wsch. części tejże gm. z pod góry Holicy (762 m.), wznoszącej się w paśmie górskiem Żukowem zwanem; płynie doliną podgórską krętym biegiem na płn. zach., potem na płd. zach. przez Łobozew i na obszarze gm. Bóbrki, przyjąwszy z praw. brz. potok Paczkową, uchodzi do Sanu z praw. brz. Nad doliną pot. od strony płd. wznoszą się: Przysłop (549 m.) i Jawor (742 m.). Źródła leżą na wys. 700 m., ujście 360 m. npm. Długość biegu 7 kil. W Łobozewie pędzi dwa młyny. *Br. G.*

Łobsk, mały folw. w pow. bobrujskim nad rz. Ołą z lew. strony, znacznym lewym dopływem Berezyny, w okolicy całkiem poleskiej, odludnej, pomiędzy miasteczkami Kazimirowo i Szczedryno; okr. pol. I, łąki obfite, grunta lekkie piaszczyste. *A. Jelski.*

Łobudzice 1.) kol. nad strum. Lichawą, pow. sieradzki, gm. Krokocice, par. Zduńska Wola, odl. od Sieradza w. 30½. Ma dm. 56, mk. 430, szkołę początk. 1-kl. ogólną. W 1827 r. 21 dm., 113 mk. 2.) **Ł.**, wś, folw., prob. i karcz. nad rz. Grabówką, pow. piotrkowski, gm. Bujny, par. Łobudzice. W 1827 r. było tu 14 dm., 123 mk.; obecnie wś ma 17 dm., 182 mk., 260 mr.; folw. i karcz. 4 dm., 8 mk., 612 mr. (217 mr. ornej); os. prob. 1 dm, 6 mr. Szkoła poczt. 1-kl. ogólna. Par. Ł. dek. piotrkowski, 1720 dusz. Koś. paraf. drewn.. r. 1495 wystawiony kosztem dziedzica wsi Kazimierza Krzyckiego (Łaski, Lib. ben. I, 452). Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 737: grunta orne i ogr. mr. 436, łąk mr. 47, past. mr. 2, lasu mr. 236, nieuż. i place mr. 16, bud.

mur. 2, z drzewa 8. Wś Ł. os. 34, z gruntem mr. 224.

Łobudzka Wola, wś i folw., pow. sieradzki, gm. Krokocin, par. Małyń: staranna hodowla inwentarza i piękne gospodarstwo folwarczne. Wś 5 dm., 178 mk.; folw. 6 dm., 12 mk. W 1827 r. 7 dm., 62 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. albo Wola Łobudzka (z wsią Wola Łobudzka, kol. Joanów i Łobudzice) rozległy mr. 596: grunta orne i ogr. mr. 424, łąk mr. 18, past. mr. 58, lasu mr. 69, nieuż. i place mr. 27, bud. mur. 9 z drzewa 1. Wś Wola Łobudzka os. 12, z grun. mr. 20; kol. Joanów os. 13, z grun. mr. 107; kol. Łobudzice os. 67, z grun. mr. 617.

Łobuski, mały zaśc. w pow. borysowskim, w okolicy miasteczka Szklanice, miejscowość wzgórkowata i falista, okr. polic. dokszycki.

Łobuszna al. *Łobuzna*, st. dr. żel. odeskiej, między Kodymą a Krutem, pow. bałcki, koło źródeł rz. Mołokisz. Por. *Łopuszna*.

Łoby, część Szczutkowa, pow. cieszanowski.

Łobysk, ob. *Józefowo*. *Al. Jel.*

Łobżanka, rz. pod Łozowicą, pow. klimowicki, lewy dopływ Sozy.

Łobżenica, niem. *Lobsens*, miasto i dom. pow. wyrzyski, nad rz. Łobzonką lub Kaszubką, poboczną Noteci. Do dom. należą folwarki: Łobzonka, Eberspark, Rastag, Górka i Łuchowo (Buchen); ma 9463 mr. rozl. W r. 1881 miało 2579 mk., 1137 ew., 974 kat., 467 żyd.; w r. zaś 1871 było 257 dm., 2712 mk.; 1270 ew., 862 kat., 1 chrześcianin innego wyznania, 579 żyd. W r. 1875 było 2765 mk., a więc ludność w ostatnich latach się zmniejszyła cokolwiek. Siedziba komisarza obwodowego, fizyka pow.; sąd okr. należy do sądu ziemiańskiego w Pile (Schneidemühl). Katol. parafia dek. bydgoskiego; koś. prot. paraf. należy do dyec. łobżenickiej. Szkoła rektorska kilkoklasowa, 524 analf. Mieszkańcy zajmują się przemysłem, handlem zbożowym, wełną i okowitą. Lekarz praktyczny, weterynarz, apteka, 2 browary, piła parowa, młyn, fabryka cygar i tabaki, wyroby bednarskie, towarzystwo pożyczk., urząd poczt. 2-ej kl., st. telegr., poczthalterya, poczta osobowa do Wyrzyska, do Osieka (Netzthal), do Kujan (w Prusach zachodnich); poczta listowa do Dźwierzchna (Dreidorf). St. kol. żel. Osiek (Netzthal) o 20 kil. W kierunku płn.-zach. od miasta w lasku, dawny wznosi się klasztor bernardyński „Górka". W r. 1811 Ł. miała 246 dm. i 1637 mk.; w r. 1831 było: 291 dm., 2384 mk.; 984 ew., 610 kat. i 790 żyd. Miasto Ł. już istniało w XI w., jak o tem świadczy napis na zewnętrznej stronie kościoła na kamieniu umieszczony, z którego widzimy, że trzech braci z Ł. wystawiło kościół r. 1141; należało w dawniejszych czasach do wojew. gnieźnieńskiego. W XVI w. było własnością Krotoskich; od XVII w. miało z kolei dziedziców: Sieniawskich, Kostków, Grudzińskich, Opalińskich, Łęckich, Radolińskich, Łochockich. Budowa teraźniejszego kościoła pochodzi zapewne z XVI w. Około r. 1550 Jan Krotoski, wojew. inowrocławski, oddał kościół braciom czeskim, w których posiadaniu pozostał kilkadziesiąt lat. Sieniawscy później nabywszy Ł. zwrócili go katolikom. W XV w. osiedliła się w mieście znaczna liczba kolonistów niemieckich, a w XVI przybyła nowa osada ze Szkocyi; Niemcy i Szkoci zajmowali się w mieście sukiennictwem i piwowarstwem. Około r. 1667 Andrzej Grudziński ówczesny dziedzic, wypędził braci czeskich. Gmina tych braci czeskich składała się z Polaków, Niemców i Szkotów. Pomiędzy nagrobkami w kościele do ciekawszych należy grób Gagaczyków majętnych mieszczan łobżenickich; rodzina ta wygasła już przy schyłku XVII w. Kościół i klasztor bernardyński w Górkach jest dziełem Raczyńskich z XVI w.; rozprzestrzenili go zaś i przekształcili później Łakińscy. W Ł. istniała mennica, w której Jan Beker od r. 1612 do 1622, a następnie Hans Jurga Meinhart do r. 1630 mincarze z powołania ukształceni, wybijali monetę miedzianą zdawkową, i denary, oznaczane na stemplu już to napisem: Ł „lobz"-enicensis, już to herbem Leszczyc, godłem rodziny Krotoskich, ówczesnych dziedziców. Dzieje tej mennicy badał prof. Józ. Przyborowski. Czyt. Leona Zwolińskiego „Przyczynek do historyi mennicy łobżenickiej" w Przeglądzie bibliograf.-archeolog. z r. 1881. Por. *Bydgoszcz*. *M. St.*

Łobżonka, folw. i gm., pow. wyrzyski, 3 miejsc: a) Ł., folw.; b) cegielnia; c) dom leśnika; 5 dm., 81 mk.; 54 ew., 27 kat.; 25 analf. Poczta i tel. w Łobżenicy o 2 kil.; st. kol. żel. w Osieku o 16 kil.

Łobżonka, rz., wypływa z Prus zachodnich z departamentu kwidzyńskiego; płynie do ujścia przeważnie w kierunku płd., blisko folw. Stebenki wchodzi do pow. wyrzyskiego, mija miasto Łobżenicę, pod Kościerzynem wpływa do niej Lubsia, pod miastem Wyrzyskiem strumień bezimienny od Nieżychowa pod folw. Karolewem Ł. przybiera Rudnę i pod karczmą Wygodą, przybrawszy w końcowym biegu kierunek więcej wsch. łączy się z Notecią. Długość wynosi około 6 mil. Inaczej zwie się *Kaszubką*, *Stalunką*. Por. *Gwda* i *Juchacz*. *M. St.*

Łobzów, wś, pow. olkuski, gm. i par. Wolbrom, leży o 1 w. od Wolbromia w stronie płn.-wsch. Ludność trudni się wyrobem gontów. W 1827 r. wś rządowa 114 dm., 822 mk.; obecnie 157 dm.

Łobzów (z *Gramatyką*), wś w pow. krakowskim, 3·4 kil. na zach. od Krakowa, nad Rudawą; ma 618 mk. rzym.-kat. przydzielonych do

par. ś. Szczepana w Krakowie. Znajduje się tutaj zakład wychowawczy wojskowy w przebudowanym pałacu królewskim i szkoła ludowa 1-kl. Pos. więk. Stanisława Biesiadeckiego ma tylko 80 mr. obszaru; pos. mniej. 125 roli, 68 łąk i 4 mr. past. Starannie oddawna uprawiane grunta wydają same jarzyny sprzedawane w Krakowie, dlatego ziemia jest bardzo droga. Płacą za mórg do 1000 zł. w. a. gdyż jak powiada przysłowie: „Lepszy zagon na Łobzowie, niż gdzieindziej niwa". W posagu dają często zagon roli nowożeńcom. Zakład wojskowy składa się z dużego budynku otoczonego murem, w którym zachowano herby Wazów, ale styl zmieniono zupełnie. Zakład przyjmuje młodzież zdolną fizycznie do wojska, po ukończeniu 4-ej klasy gimnazyalnej lub realnej, która nieukończyła jeszcze 15-go roku życia. Po ukończeniu 4-ch klas tej szkoły przechodzą uczniowie celujący do akademii wojskowej; ci zaś którzy zasłużyli tylko na dobry postęp, zostają przydzieleni do pułków jako aspiranci na oficerów. Tylko wyjątkowo przyjmuje zakład uczniów wyższych klas gimnazyalnych lub realnych wziętych do wojska, jeżeli się w służbie odznaczyli zdolnością i gorliwością. Nazwa pochodzi prawdopodobnie z języka niemieckiego, może Liebesau. Kazimierz W. zbudował tutaj wieżę z pałacem (Miechowita p. 240, turrim mansiunculas) w r. 1357 lub 1347. Niepewność dalej pochodzi stąd, że Coxe w swem dziele: „Reise durch Polen", I, 118 opisuje kamień z napisem, który później ks. Czartoryska umieściła w Puławach z napisem: Sub anno MCCCLXVII inceptum est aedificari hoc fortalicium per dnum Casimirum reg. Poloniarum. (Grabowski, „Kraków" wyd. IV z r. 1849). Według podania Bielskiego, miał król umieścić tam Rokiczanę, a później żydówkę Esterę, swoje kochanki. Dopiero w r. 1367 założył tenże król przy pałacu wś na prawie niemieckiem, a dla podniesienia jej uwolnił mieszkańców na dwa lata od danin, składek, osepu, robocizn i podwód. W królewskim pałacu ukrywał się Wilhelm podczas ślubu Jagiełły z Jadwigą w r. 1386 i omal nie został ujętym. Później był Ł. letnią rezydencyą królów. Tutaj miała Jadwiga zadać charakteryzujące jej dobroć pytanie mężowi, przyrzekającemu włościanom wynagrodzenie szkód sprawionych przez najazdy. „A któż im ich łzy zapłaci?" Za Długosza (L. Ben. I, 203) rozróżniano stary i nowy Ł. Było tam 12 łanów a raczej ogrodów kmiecych. W r. 1501 zastawił Jan Olbracht tę wś za 2000 zł. węg. u mieszczanina krak. Bonara, który wstawił się u Zygmunta I za włościanami i wyrobił, że im pańszczyznę zamieniono na czynsz 12 grzywien, licząc w grzywnie 48 groszy. W owym czasie pałac był w dobrym stanie, gdyż 6 lutego 1512 r. przyjmował w nim Zygmunt I swą pierwszą żonę Barbarę, córkę wojewody siedmiogrodzkiego, Jana Zapolyi, która przybyła w towarzystwie brata Janusza, matki i Kazimierza ks. cieszyńskiego. Podobnie wyjechał stąd Zygmunt August 29 lipca 1553 r. na powitanie trzeciej żony Katarzyny, córki cesarza Ferdynanda I, wdowy po księciu mantueńskim Franciszku Gonzadze. Do r. 1563 zachowywano przywilej Zygmunta I w całości, bo lustracya z tegoż roku nie wspomina o żadnych robociznach. Kmieci było 12 i włodarz, którzy siedzieli w ogrodach i na rolach królewskich. „Płacą pospołu ze wszystkiego jedna połowica pro quartali per gros. 8 den 11, druga połowica per gr. 6. Singuli per capones 2 et ova 20. Summa facit totius intratae marcas 10, gros. 42, den. 12". Zapewne później przyczyniono kmieciom roli królewskiej, ale za to zmuszono ich do pańszczyzny. Włościanie skarżyli się na ucisk, dla tego postanowiła Anna Jagiellonka 1574 r. aby „Łobzowianie obok płacenia czynszów i daniny zwykłej tylko we dwa dni na tydzień pańszczyzny robili, ilekroć potrzeba ze dworu do młyna za koleją jeździli i straż w czasie potrzeby we dworze odprawiali". Stefan Batory przebudował pałac i przeznaczył na mieszkanie dla Anny Jagiellonki. Sprowadził także ogrodnika włocha Wawrzyńca Bozetha 1585 r. i urządził park w guście włoskim. Włoskie urządzenie ogrodu zostało aż do Jana Sobieskiego. Wewnętrznem urządzeniem pałacu zajmowała się Anna Jagiellonka, która równą troskliwością otaczała ogród, sad i zabudowania gospodarcze. W liście do ks. Zająca 11 lutego 1587 r. pisze królowa wdowa: „siła nam w Łobzowie podmieniano, radzibyśmy aby pałac z ogrodem a ogrody z gumnem korespondowały, bo znamy, że tam król Jmci nieboszczyk, na coś znacznego zanosił". Po sprowadzeniu ciała Stefana Batorego z Grodna, złożono je w Ł. i wystawiono 21 do 23 maja 1588 r. zanim w grobie zostało złożonem. Po śmierci Anny, używał pałacu łobzowskiego Zygmunt III na rezydencyą letnią i tutaj 9 czerwca 1595 r. powiła królowa Anna Rakuźanka Władysława IV, w tej samej nocy, w której zamek na Wawelu pogorzał. 1605 r. przebywała w zamku królowa Konstancya z bratem, matką i siostrą od 3 do 5-go grudnia. Po przeniesieniu stolicy do Warszawy, stracił także Ł. dawne znaczenie. Król Władysław IV kazał wprawdzie przebudować pałac i umieścił pod oknami herby swej rodziny, bawił w nim kilka razy, zwłaszcza że zamek krakowski był zrujnowany, ale później urządzono w piwnicach pałacu mennicę, która tam była do r. 1709. W r. 1655 wystawiono w pałacu łobzowskim zwłoki Zygmunta III i Konstancyi przed pogrzebem, a w 1655 mie-

szkał w nim Karol Gustaw król szwedzki od 28 września do 17 października. Również Jan Sobieski zatrzymał się w Ł. przed wyprawą wiedeńską, czekając na ściągające się wojsko, a Marya Kazimiera przepędziła tam cały czas wyprawy. Po bitwie pod Wiedniem polecił Jan III przechować namioty wezyrskie w sklepach łobzowskich, a powróciwszy z wyprawy w wilią Bożego Narodzenia, przepędził w tym zamku całą zimę. Jakkolwiek zamek i ogród były uważane za bardzo piękne (Georg. Braun Theatri praecip. totius mundi Urbium lib. VI. Coloniae 1618) i ogrodników stale utrzymywano (za Jana Kazimierza 1650 r. był Jakub Gerhard, za Michała Wiśniowieckiego i Jana III. tegoż syn Piotr Gerhard), to gust włoski musiał ustąpić modzie francuskiej. Drzewa podstrzyżono, urządzono figarnią (była jeszcze 1710 r.) fontannę i labirynt. Inwentarz z r. 1692 tak opisuje ten ogród: W ogrodzie kwatery francuskie i herb rzpltej bukszpanami wysadzany. Około kwater płoty, a w kwaterach żołnierz bukszpanem wysadzony; figarnia, labirynt z kwiatów na modę francuską. August II-gi mieszkał w Ł. dwa razy, od 31 lipca do 12 września 1697, tj. przed koronacyą, ponieważ zamek wawelski opanowali stronnicy Contiego i w maju 1706, gdzie mu partyzant Szmigielski oddawał brańców szwedzkich. W trzy lata później był już pałac i ogród spustoszonym, zapewnie po śmierci burgrabiego i ogrodnika Piotra Gerharda. Lustratorowie 1709 r. zastali 18 pokoi, kaplicę bez ołtarza i marmurowe oddrzwia, ale wszystko było zaniedbane i groziło upadkiem. Poboczne budynki, upadły, a ogród zamieniono na łąkę. Jeszcze gorszy stan przodstawia inwentarz z r. 1733, dachy były zgniłe, ogród spustoszony i częściowo zamieniony na rolę. Coxe w r. 1778 znalazł tylko zwaliska a w dziedzińcu resztki ganku wspartego na słupach doryckich. Stanisław August darował w r. 1787 Ł. Akademii krakowskiej, ażeby młodzież miała stosowne miejsce do ćwiczeń geometrycznych i kazał rozkopać mogiłę Estery, w której jednak nic nieznaleziono. Prowent przynosił akademii 2688 zł. 17 gr. Rohrer i Bredetzky zastali ruiny jeszcze w gorszym stanie, nie było już zupełnie dachów ani okien. Rząd austryacki objął na siebie zarząd Łobzowa 1795 do 1809, ale dla podniesienia ruin nic nie zrobił. Dopiero rząd rzpltej w r. 1824 puścił wś w wieczną dzierżawę i nałożył dzierżawcy obowiązek utrzymywania murów, który je pokrył dachem. Grasująca w owym czasie chętka zbierania pamiątek sprawiła wyjęcie napisu Anny Jagiellonki: Stephanus D. G. Rex Pol. MDLXXXVI restauravit et aedificavit domum istam" i herbów Wazów nad drzwiami, których już 1849 r. nie było. (Łepkowski, Rocznik tow. nauk. krak. 1861, str. 99). Niedługo potem przebudował rząd austr. ruiny na szkołę kadetów. Wspomnieć jeszcze należy, że w Ł. pisał historyą literatury polskiej Michał Wiszniewski. Rysunki łobzowskiego pałacu znajdują się: w La Pologne, ruiny, Głowackiego, wydanie D. E. Friedleina; w Zbiorze widoków Krakowa, wyd. Minasowicza; dwa rysunki Richtera ryte na miedzi przez Dietricha, a prócz wymienionych w tekscie opis P. J. Miączyńskiego w Pamiątce Krakowa, cz. III, str. 183—201 i Balińskiego Starożytnej Polsce, t. II, cz. II, str. 61. Ł. graniczy na płn. z Bronowicami, na wsch. z Krowodrzą, na płd. z Nową Wsią a na zach. z Chełmem. Leży w równinie. *Mac.*

Łochański poroh, ob. *Dniepr.*

Łochnica, ob. *Kotra.*

Łochocin, wś, pow. lipnowski, gm. Spethal, par. Chełmica Wielka, odl. o 12 w. od Lipna, ma 32 dm., 276 mk., 429 mr. gruntu, 300 mr. nieuż. Oprócz wsi Ł. są tu kolonie: Łochocki Zdrój i Łochockie Budki. Folw. należy do Chełmicy Wielkiej. W 1827 r. było tu 12 dm.. 92 mk.

Łochów 1.) wś i folw. nad rz. Rawką, pow. rawski, gm. Boguszyce, par. Żelechlin. Leży na prawo od drogi bitej z Jeżowa do Rawy. Ma 19 dm. i 193 mk., ziemi włośc. 432 mr., dwor. 210 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. z wsiami niżej wymienionemi) miał r. 1866 rozległości mr. 227: grunta orne i ogr. mr. 173, łąk mr. 12, lasu mr. 12, zarośli mr. 20, nieuż. i place mr. 10. Wś Ł. os. 38, z grun. mr. 450; wś Wolica os. 7, z grun. mr. 97; wś Budki Łochowskie os. 9, z grun. mr. 110; wś Feliksów os. 12, z grun. mr. 162; wś Lucyanów os. 7, z grun. mr. 70; wś Teklin os. 8, z grun. mr. 140; wś Aleksandrów os. 2, z grun. mr. 26; wś Trojanów os. 7, z grun. mr. 73; wś Podgórze os. 2, z grun. mr. 29; wś Janów os. 5, z grun. mr. 41; wś Psia noga os. 2, z grun. mr. 32. 2.) **Ł.**, wś i folw., pow. węgrowski, gm. Łochów, par. Kamionna. Jest tu st. dr. żel. warsz.-petersb., odl. 51 w. od Warszawy i st. poczt. na drodze bitej 2-go rzędu. W 1827 r. było tu 31 dm. i 223 mk.; obecnie 590 mk. (1877 r.) 30 dm. i 2417 mr. obszaru, w tem 2196 mr. ziemi folwarcznej. Jest tu gorzelnia, browar, młyn wodny i cegielnia. R. 1488 Mikołaj z Ł. erygował tu kościół paraf. p. w. Dziesięciu Tysięcy Męczen. Kościół ten drewniany, niedokończony, w r. 1489 przeniesiony do sąsiedniej wsi Kamionny. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami Ł. i Laski) rozległy mr. 2357: grunta orne i ogr. mr. 939, łąk mr. 380, past. mr. 161, lasu mr. 767, nieuż. i place mr. 110, bud. mur. 11, z drzewa 24, płodozmian 13-polowy, gorzelnia, browar, młyn wodny, pokłady torfu, rz. Liwiec przepływa granicą południową. Wś Ł. osad 45,

z grun. mr. 54; wś Laski, os. 33, z grun. mr. 604. Gm. Ł. graniczy z gminami: Korytnica, Starawieś, Miedzna, Stoczek i Kamieńczyk, ma 3950 mk., rozleg. 12873 mr., sąd gm. okr. II Stoczek o 13 w., urząd gm. we wsi Kamionna, st. poczt. Ł., do m. powiat. Węgrowa 22 w., do Siedlec $54^1/_2$ w. W skład gminy wchodzą: Baczki, Barchów, Budziska, Burakowskie, Dąbrowa, Jasiorówka, Karczewizna, Kamionna, K.-Chrzepty, Laski, Łochów wś i st., Łojów, Majdan, Matały, Twarogi, Wymysły i Zambrzyniec. *Br. Ch.*

Łochówek, wś, folw. i os. młyn., nad rz. Kawęczynkiem, pow. rawski, gm. Żelechlin, par. Żelechlinek. Wś ma 4 dm., 51 mk., 118 mr.; folw. 1 dm., 2 mk., 153 mr.; os. młyn. 1 dm., 2 mk., 5 mr. *Łochowskie budki*, kol. i os. fabr., 10 dm., 110 mr. *Br. Ch.*

Łochowo, niem. *Lochau*, wś i gm., pow. bydgoski, 4 miejsc.: a) Ł., wś, b) leśnictwo, c) osada (Ausbau), d) Pacery smolarnia; 72 dm., 616 mk.; 585 ew., 31 kat.; 88 analf.

Łochowo, węg. *Nagy Loho*, wś w hr. bereskiem (Węg.), nad rz. Latorczą; kościół parafialny gr.- kat., 516 mk. Por. *Loho.*

Łochowszczyzna, wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 43 w. od Oszmiany, 7 dm., 54 mk., z tego 49 prawosł., 5 katol. (1866).

Łochozwa, ob. *Łohozwa.*

Łochtynów, ob. *Giełczyn.*

Łochwa, rz. prawy dopływ Dniepru, 7 mil długa, wpada powyżej Starego Bychowa; cała prawie spławna.

Łochwica, miasto pow. gub. połtawskiej, nad rzeczkami Sulicą i Łochwicą, 1188 w. od Petersburga, a 189 od msta gubernialnego odległe; 8272 mk., st. poczt. Tu w r. 1668 esauł Mnohohreszny rozproszył liczną hordę tatarską; w r. 1680 spustoszone zostało przez Doroszenkę, a w r. 1709 zajęte przez Szwedów. Były to dobra zadnieprskie ks. Wiśniowieckich. Czyt. Stecki, Wołyń. II, 231. Tu ks. Jeremi Wiśniowiecki założył był kościół paraf. katol.

Łochwica, rz., prawy dopływ Suły w gub. połtawskiej, 50 w. ku wschodowi z dopływem Berwianką.

Łochwicze, wś, pow. piński, 2 okr. polic., mk. 75, własność Rodkiewicza. *Ks. M.*

Łochwin, ob. *Łohwin.*

Łochynia, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Kruszyna, par. Borówno. Wś ma 14 dm., 83 mk., 170 mr.; folw. 2 dm., 12 mk., 95 mr.

Łochyńsko, wś i folw., pow. noworadomski, gm. i par. Rozprza. Wś ma 20 dm., 294 mk., 331 mr.; folw. 8 dm., 21 mk., 1000 mr. W 1827 r. było tu 18 dm., 144 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Straszów i Straszówek, wsi: Ł., Bagno i Straszów; rozległość wynosi mr. 1701: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 287, łąk mr. 124, past. mr. 28, lasu mr. 36, nieuż. i place mr. 42, razem mr. 517, bud. mur. 3, z drzewa 23, płodozmian 6, 7 i 8-polowy; folw. Straszów grunta orne i ogr. mr. 449, łąk mr. 34. past. mr. 60, lasu mr. 108, nieuż. i place mr, 31, razem mr. 682, bud. mur. 4, z drzewa 15, płodozmian 9 i 11-polowy; folw. Straszówek grunta orne i ogr. mr. 214, łąk mr. 1, lasu mr. 265, nieuż. i place mr. 22, razem mr. 502, bud. mur. 3, z drzewa 11, płodozmian 11-polowy; cegielnia i pokłady torfu. Wś Ł. os. 40, z grun. mr. 344; wś Bagno, os. 8, z grun. mr. 67; wś Straszów os. 26, z grun. mr. 210. *Br. Ch.*

Łociewicze al. *Łosiewicze*, wś rząd. nad rz. Serwecz, pow. wilejski, o 30 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 23 dm., 183 mk. (1866).

Łocina, węg. *Nagy-Ladno*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Hernadem, kościół katol. parafialny, 380 mk. *H. M.*

Łoców, po łotew. *Łocowa*, wś w pow. lucyńskim, parafii brodajskiej, własność Malkiewiczów.

Łocz, rozległe błoto w gub. czernihowskiej, w pow. nowogródzko-siewierskim.

Łoczany, dawna nazwa Lecu w Prusach wschodnich.

Łoczyn, wś i dobra w pow. ihumeńskim, w gm. pohorelskiej, nad pięknem, rybnem jez., mającem obszaru do 200 mr.; wś ma osad włócznych 11; dobra, dziedzictwo polskiej rodziny Ofenbergów, około 112 włók w gruntach lekkich; łąk i lasów dostatek. *A. Jelski.*

Łodaciszki, wś włośc. i folw. pryw., nad strugą Edubką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 50, od Ejszyszek 14, dm. 5, mk. katolików 55 (1866).

Łodczany, wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 8 dm., 49 mk. katol. (1866).

Łódka, rz., w pow. łódzkim, płynie od m. Łodzi ku zachodowi, pod Srebrną, Brusem i pod Żabicami, wpada z prawego brzegu do Neru. Długa 10 wiorst.

Łodosie 1.) wś włośc. nad jez. Łodoś, pow. święciański, 3 okr. adm., o 30 w. od Święcian, par. Komaje; 12 dm., 146 mk., z tego 142 katol., 4 żyd. 2.) **Ł.** *Mazury*, zaśc. szlach. nad jez. Łodoś, pow. święciański, 3 okr., o 30 w. od Święcian, 1 dm., 3 katol. (1866).

Łodszny, wś włośc. nad jez. Narocz, pow. święciański, 3 okr. adm., o 52 w. od Święcian, 5 dm., 70 mk. prawosł. (1866).

Łodwigowczyki, *Łodwigowszczyki*, ob. *Łodygowo.*

Łodwigowo 1.) niem. *Ludwigsdorf*, wś, pow. ostródzki, przy granicy nidborskiego pow., istniała już w XIV w., w ziemi kiedyś saskiej, po wojnach krzyżackich zupełnie opustoszonej (puszczy), założona przez polskich osadników. Około r. 1407 Fryd. hr. Zollern, komtur o-

stródzki, odnawia Michałowi Mielczarzowi (Melczhar), sołtysowi łodwigowskiemu, spalony list nadawczy. R. 1634 Jerzy Czarliński alias von Schedel sprzedaje wraz z żoną Krystyną Kuchmistrzówną, Krysztofowi Szlubutowi 10 włók w Ł. Około tegoż czasu zachodzą także Gadomscy dziedzice Ł. Ob. Kętrz., Ludn. pols. w Prus., str. 296, 305, 306. 2.); **Ł.**, ob. *Łodygowo.* *Kś. F.*

Łodwigowszczyzna, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 8 w. od Oszmian, 1 dm., 41 mk. katol.

Łodyga, nad strum. Lebiodką, wś włośc., w pow. lidzkim, 4 okr. adm., od Lidy w. 36, od Wasiliszek w. 2, dm. 7, mk. katol. 86 (1866).

Łodygowice, wś w pow. bialskim w Galicyi, leży nad pot. Żylczą pob. Soły, przy gościńcu z Biały do Żywca, i przy torze kolei północnej Cesarza Ferdynanda, w okolicy podgórskiej, lesistej 395 m. npm. Ludna osada liczy podług spisu z r. 1880 mk. 2035, z których 180 przebywa na obszarze więk. posiadłości Klem. Webera. Podług szem. duch. jest 1914 rzym.-kat., 72 izael. i 49 ew. Jest tutaj fabryka sukna, szkoła ludowa i par. rzym.-kat. Obszar więk. pos. ma 374 roli, 69 łąk i ogr., 56 past. i 231 mr. lasu; pos. mniej. 1994 roli, 78 łąk i ogr., 283 past. i 918 mr. lasu. Ł. były pierwej sołtystwem, u Długosza (Lib. B. II, 290) Ludwygowycze nazywanem, i już w owym czasie należały do Piotra Komorowskiego h. Gryf, pana Żywiecczyzny. Gdy w r. 1537 nadał Zygmunt I przywilej miastu Żywcowi, w którym postanowiono, że okoliczni włościanie mają napoje brać z tego miasta, prócz sołtysów z Ł., którym było wolno wyrabiać 24 korce na słody, wykupili Komorowscy sołtystwo za 100 grzywien od Marcina Węgorzewskiego. Na początku XVII w. w r. 1618 sprzedał Ł. Mikołaj Komorowski swemu dworzaninowi Krzysztofowi Rorawskiemu za 60,000 złp.; ponieważ jednak Komorowski słynął z gwałtownego i niespokojnego umysłu, przeto Rorawski obawiał się, by mu Komorowski wsi przemocą nie odebrał i odstąpił ją ks. Jerzemu Zbaraskiemu kaszt. krak. za dobra na Wołyniu. Później otrzymał Ł. w wianie Stanisław Warszycki h. Abdank, wojewoda mazowiecki, ożeniony z Heleną ks. Zbaraską. Był to awanturnik, chłostający surowo takich, którzy jego dziwacznym przepisom w czemkolwiek uchybili. Warszycki postawił 1629 r. zamek obronny z wałami, który teraz dla celów gospodarskich przerobiono. Prawdopodobnie w tym samym czasie zbudowano duży drewniany kościół z dwoma bocznemi kaplicami, bez wyraźnego stylu. Podług szemat. duch. pochodzi ten kościół z r. 1658, ale już w r. 1635 jest wzmianka o plebanie łodygowskim, Stanisławie Kaszkowiczu. Według prof. L. Łepkowskiego (Rocznik Tow. nauk. krak. z r. 1861, str. 202) był ten kościół filią Mikuszowic, później zaś matrix dla Mikuszowic, Wilkowic i Szczyrka. W XVII w. przyjęła ludność wyznanie helweckie, w kościele nieodprawiano nabożeństwa, a katolicy chodzili na mszę św. do Lipnika. Na wieży z banią są dwa duże dzwony; dzwon z r. 1753 lał Baltazar Ronkowicz z Pietrzykowic, drugi zaś z r. 1796 Franc. Lithmann z Neusohl w Węgrzech. Teraz par. należy do dyec. krak. dek. żywieckiego, ma dołączone wsie: Biernę, Bór Łodygowski, Buczkowice, Glemienice, Godziszkę Starą, Nową i Wilkowską, Huciska, Kalnę i Rybarzowice. Ludność całej parafii wynosi 6897 rzym.-kat., 49 ew. i 72 izrael. Ł. granicą na wsch. z Bierną, na zach. z Kalną i Rybarzowicami, na płd. z Zarzeczem i Pietrzykowicami, a na płn. z Huciskami. Oprócz wyżej wymienionych dzieł, czerpano do tego opisu wiadomości także z ks. Janoty Żywiecczyzny (Cieszyn 1859), Komonieckiego Dziejopisu żywieckiego i Siarczyńskiego Słownika geogr. (rkp. Bibl. Ossol. № 1824, str. 265). *Mac.*

Łodygowo 1.) al. *Łodwigowo*, niem. *Ludwigsdorf*, trzy miejscowości w pobliżu siebie leżące, pow. suski, nad jeziorem, przy granicy pow. kwidzyńskiego, stąd struga Gardęga bierze swój początek. Par. Szynwałd, dla ewang. Trąbki, szkoła Ł. Wielkie, poczta Kisielice. a) *Ł. Wielkie*, niem. *Gross Ludwigsdorf*, włośc. wś, obszaru liczy mr. 426, bud. 18, dm. 8, ew. 74. b) *Ł. Wielkie*, niem. *Gross Ludwigsdorf*, folw. do Małego Ł., bud. 17, dm. 6, ew. 120. c) *Ł. Małe*, niem. *Kl. Ludwigsdorf*, ryc. dobra, obszaru wraz z folw. Hansdorf i Bischdorf roli ornej liczy ha. 918, łąk 142, past. 58, lasu 352, nieuż. 24, wody 24, ogołem obszaru ha. 1520; bud. 27, dm. 10, kat. 2, ew. 160; dziedzic Janusz hr. von der Gröben; w miejscu jest cegielnia, hodowla rasy holenderskiej, melkarnia, wyprzedaż masła. R. 1433 zachodzi Haske von Lodwigsdorf, tj. Haska al. Elżbieta z Łodygowa, żona Howka Zajączkowskiego. R. 1440 posiada Ł. Romcio z Krzykos, syn Mikołaja, rycerza z Krzykos, mąż niemałego wzięcia w całej okolicy, był on sędzią ziemskim prabuckim, od tej wsi swojej pisze się: Romcio z Łodygowa; od początku 13-letniej wojny z krzyżakami występuje gorliwie po stronie Polski, dlatego starostą polskim w Baldze mianowany. R. 1484 mieszka w Ł. (Ludwigsdorf) Krzysztof, h. Ogończyk; brat jego mieszka w Kościelcu. Stąd wynika, że Krzysztof był Kościeleckim, choć według zwyczaju pisał się „von Ludwiksdorf“. Szwagrem jego jest Jan Haugwicz. R. 1485 sprzedaje swój majątek Otonowi Szumiłowskiemu. Z potomków Otona spotykamy r. 1543 i 1552 Andrzeja Ludwikowskiego. R. 1547 kupuje Ł. Jan

Brant, widać jednak tylko tę część, która nie należała do Łodygowskiego. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech. str. 185, 187 i 198. 2.) **Ł.** al. *Łodwigowo, Łodwigowczyki, Łodwigowszczyki*, niem. *Lodigowen*, dokum. *Lodwigowen, Lodewigoffczyken*, wś, pow. jansborski, przy granicy polskiej, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. R. 1471 Zygfryd Flatt von Schwarzburg, komtur baldzki, nadaje Wawrzyńcowi, Łodwigowczykowi, Markowi, Jerzemu, Jakóbowi, Janowi, Andrzejowi, Maciejowi, Stanisławowi i Mikołajowi na prawie magdeb. 30 włók w Łodwigowczykach z obowiązkiem 2-ch służb zbrojnych. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 430. *Kś. F.*

Łodygowski-Bór, ob. *Bór-Łodygowski.*

Łodyna 1.) wś w pow. Lisko, na północ od Ustrzyk dolnych w dolinie bezimiennego potoku uchodzącego do Oniaczki a z nią do Strwiąża. Wś jest 464 m. npm. położona, ale od południa, północy i wschodu otaczają ją lasy pokrywające wzgórza sięgające do 600 m. bezwzględnej wysokości. Osada liczy 515 mk. prawie wyłącznie gr.-katol. wyznania i jest przyłączoną do parafii w Brzegach dolnych. Kilku wyznawców rzym.-katol. należy do kościoła parafialnego w Jasieniu. Jest tutaj drewniana cerkiew gr.-katol. Większa posiadłość rządowa ma obszaru 36 mr. roli; mniej. pos. 804 mr. roli, 84 mr. łąk i ogr., 93 mr. pastw. i 6 mr. lasu. Powodem małego obszaru dworskiego jest utworzenie na gruntach należących do tej wsi kolonii niemieckiej Siegenthal w czasach Józefa II. Ta wioska graniczy na południe z Strwiążykiem i Brzegami dolnemi, a na zachód z Dźwiniaczem. 2.) **Ł.-*Nowa***, daw. *Kosów*, część Nahorzec małych i folw., pow. Kamionka Strumiłłowa. Własn. więk. roli orn. 286, łąk i ogr. 269, pastw. 47, lasu 254 mr.; własn. mniej. roli orn. 118, łąk i ogr. 141, pastw. 4 mr. Ob. *Nahorce.* *Mac.*

Łodyna, potok, wypływa ze źródeł leśnych, w północno-zachodnim obszarze gm. Liskowa tego, w pow. dobromilskim, z pod wzgórza lesistego, Wolańską Kiczerą zwanego (610 m.), na granicy z gm. Leszczowatem. Płynie na południowy wschód, brzegiem lasu i powyżej młynu Łodynki, zlewa swe wody do pot. Karaszyna z praw. brzegu. Długość biegu 4 kil. i pół. *Br. G.*

Łodynka, ob. *Łodzinka.*

Łodynka, potok, nastaje w płn. zach. części gm. Dźwiniacza dolnego, w pow. Lisko, płynie na południowy wschód przez Dźwiniacz dolny, następnie Łodynę i Berehy dolne, gdzie z lew. brz. uchodzi do Strwiąża. Nad górską doliną tego potoku wznoszą się lesiste pasma górskie, od północy ze szczytem Wysokim działem (641 m.), a od południa ze szczytem „Kamień Ławorta“ (769 m.). Przyjmuje liczne potoki i strugi, między nimi od lew. brz. Uniaczkę, a od praw. brz. Królów potok (ob.). Długość biegu 6 kil. Źródła leżą na wys. około 540 m., ujście 440 m. npm. *Br. G.*

Łodyszki, wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda; odl. 33 w. od Władysławowa, mają 7 dm., 39 mk.

Łódź, nad rz. Łódką, miasto powiatowe gubernii piotrkowskiej, największe ognisko przemysłu fabrycznego w Królestwie Polskiem, leży pod 51° 47' szer. i 37° 9'4 dług. geogr., śród płaskowzgórza zgierskiego, pokrytego jeszcze w początkach bieżącego stulecia przez rozległe lasy. Odl. od Warszawy 132 wiorst (linia kolei), od Piotrkowa 49 w., od Łęczycy 38 w., od Łowicza 56 w., od Pabianic 14 w., od Zgierza 10 w., leży Ł. śród całej grupy drobniejszych ognisk przemysłu fabrycznego. Osobna linia drogi żelaznej (26 w.), łączy ją z linią dr. żel. warsz.-wied. (w Koluszkach) i ze świeżo zbudowaną linią dr. żel. iwangrodzko-dąbrowskiej, przez odnogę idącą z Koluszek na Tomaszów do Bzina. Pięć dróg bitych łączy Ł. z sąsiednimi miastami i dalszymi okolicami kraju, skutkiem czego stała się ona głównym rynkiem handlowym dla produkcyi fabrycznej otaczających ją miast i osad. Zajmuje Ł. obszar mający 6 w. długości przy stosunkowo nieznacznej szerokości (od 200 kroków do 2 wiorst), z powodu ciągnących się równolegle mokradli. Kierunek miasta wytknęła szosa zgiersko-kaliska, wzdłuż której wznoszono domy i fabryki. Szosa ta, dziś ulica Piotrkowska stanowi główną arteryą miasta. Obszar całego terytoryum wynosi 4440 mr., z których 2100 pod ulicami i budynkami, a 2340 zajmują ogrody i grunta orne. Liczba posesyi hypotecznych wynosi 2026, z tych 1129 murowanych, 897 drewnianych. Ludność stała dochodzi do 54,000, niestała 53,000, ogółem 107,000 (według ksiąg meldunkowych), niezameldowanych jest zapewne około 10,000 prócz wojska i prócz osady Bałuty, należącej do gminy Radogoszcz i mającej 460 dm. i do 5,000 mk., a stanowiącej przedmieście Ł. Miasto obecnie posiada 2 kościoły katolickie (stary drewniany i nowy murowany, poświęcony w 1875 r.), dwa kościoły ewangielickie, cerkiew prawosławną, świątynię baptystów, kościół braci morawskich, trzy synagogi i 29 domów modlitwy żydowskich, szkołę wyższą rzemieślniczą 6-klasową, szkołę miejską 4-klasową, szkołę 2-klas. żydowską męską i żeńską, szkół początkowych 2-klasowych 16, rzemieśln.-niedzieln. 6. Szpital miejski, szpital żydowski, towarzystwo dobroczynności i tow. pielęgn. rannych. Trzy sądy pokoju, 2 sędziów śledczych, prokurator, zarząd powiatu, urząd miejski (magistrat), biuro policmajstra,

naczelnika żandarmeryi, naczelnika wojennego, dyrekcya naukowa, biuro pocztowe, stacya telegraficzna. Bank handlowy, oddział Banku Polskiego, Towarz. Kred. miejskie, 5 banków prywatnych. Straż ogniowa ochotnicza w 4 oddziałach, towarzystwo strzeleckie, towarzystwo śpiewaków, trzy teatrzyki (1 murowany, dwa drewniane), dwa ogrody publiczne. Miasto oświetlone jest gazem; obecnie zaprowadzoną została (1883 r.) komunikacya telefoniczna i urządzają się tramwaje. O stosunkach plemiennych śród ludności mogą dać przybliżone pojęcie cyfry stanu ludności podług wyznań. Śród stałej ludności jest obecnie katolików 19,693 (kob. 10,207), ewangielików 21,067 (11,086 kob.), prawosławnych 155 (98 kob.) i żydów 13,024 (6,593 kob.), śród niestałej zaś katolików 15,550 (8,300 kob.), ewang. 19,714 (9,133 kob.), prawosł. 66, żydów 17,562 (7,280 kob.). Podstawą bytu i świetności obecnej Ł. jest przemysł tkacki polegający głównie na przeróbce bawełny. Zajmuje on 264 wielkich i małych fabryk, zatrudnia przeszło 26,000 robotników i dochodzi obecnie w swej rocznej produk. do 50,000,000 rubli. W liczbie 264 fabryk, 157 wyrabia bawełniane wyroby, 61 wełniane, 5 jedwabne i pół jedwabne, 5 lniane i konopne, przędzy dostarcza 18 przędzalni wełny i 18 bawełny. Z fabryk tych pierwsze miejsce zajmują wielkie zakłady Karola Scheiblera w czterech oddzielnych grupach rozmieszczone i zatrudniające przeszło 5,000 robotników. Po nich idą zakłady sukcesorów Ludwika Geyera (przędzalnia, tkalnia, drukarnia i aperturnia), przędzalnia Ludwika Grohmana, przędzalnia i tkalnia Izraela Poznańskiego, tkalnie: Juliusza Heintzla, Ludwika Meyera i Edwarda Haentschla. Prócz tego posiada Ł. 12 farbiarni (160 robot.) z produkcyą na 1,000,000 rs., 10 pończoszarni (47 robot.) z prod. 37,500 rs., 56 młynów i wiatraków (109 robot.) z produk. 900,000 rs., 120 piekarni (275 rob.) z prod. 1,000,000 rs., 4 browary (77 rob.) z prod. 300,000 rs., 2 dystylarnie wódek (18 rob.) z prod. 120,000 rs., 4 fabr. octu (22 rob.) z prod. 35,000 rs., 2 olejarnie (9 rob.) z prod. 20,000 rs., 2 fabr. miodu (4 rob.) z prod. 4,000 rs., 4 garbarnie (37 rob.) z prod. 100,000 rs., 5 fabryk mydła i świec (45 robot.) z prod. 26,000 rs., 110 zakł. stolarskich (336 robot.) z prod. 700,000 rs., 2 cegielnie parowe (54 rob.) z prod. 100,000 rs., 4 fabr. wyr. żelaznych (337 rob.) z prod. 363,000 rs. i fabryka gazu (77 rob.) z prod. 122,000 rs. Prócz tego około 3,000 rzemieślników produkuje w ogóle za 8,000,000 rs. rocznie i do 2,000 rodzin tkaczów, tak zwanych *lonwebrów*, pracujących na domowych ręcznych warsztatach dla składników i kupców produkuje rozmaitych wyrobów za kilka milionów rubli. Jakkolwiek ogromną większość ludności stanowią robotnicy fabryczni, rzemieślnicy i drobni handlarze, jednakże wytwarza się tu coraz liczniejsza warstwa inteligencyi kosmopolitycznego charakteru, która umożliwiła powstanie obok lichej niemieckiej gazetki, poważniejszego polskiego organu interesów przemysłowo-handlowych i społecznych („Dziennik łódzki") i utworzenie oddziału rosyjskiego towarzystwa dla popierania handlu i przemysłu, liczącego dziś poważne grono członków i wywierającego korzystny niekiedy wpływ na przebieg i rozstrzygnięcie spraw tyczących miejscowego przemysłu. Dochody miasta 1883 r. 152,381 rs., wydatki 133,705 rs. Kapitał w Banku polskim 257,416 rs. Łódź, właściwie *Łodzia*, była osadą założoną zapewne już w czasach historycznych, przez jakiegoś Łodzia, wielkopolanina, jak świadczy nazwisko będące herbem dawnej wielkopolskiej rodziny. Pierwszą o niej wzmiankę spotykamy w przywileju, którym Władysław ks. ziemi łęczyckiej i dobrzyńskiej nadaje cały szereg wsi biskupom kujawskim. Przywilej ten wydany został w Łęczycy 1332 r. w wigilią wilii Narodzenia Maryi Panny. Drugi raz Ł. występuje w wykazie miast dostarczających pomocy na wojnę pruską w 1459 r. Wyprawiła ona wtedy jednego zbrojnego. Trzeci raz ślad jej bytu zaznacza lustracya zarządzona przez rząd pruski po zajęciu w 1793 r. tej części rzeczypospolitej. Było tu wtedy 44 dm. i 190 mk., prócz tego 11 pustych domów, 18 pustych placów i 44 stodoły. Ludność żyła z pracy rolnej i posiadała dość liczny inwentarz, a mianowicie: 18 koni, 97 wołów, 58 krów i 63 świń. Przemysł rękodzielniczy reprezentowało 8 stelmachów, dwóch garbarzy, ślusarz, krawiec, szewc, stolarz. Istniał tu zdawna drewniany kościołek parafialny, młyn wodny i dwie karczmy. W 1806 r. Ł. przechodzi na własność rządu. Wraz z ogólnym wzrostem ludności w kraju po utworzeniu królestwa kongresowego i Ł. zwiększyła swe zaludnienie. W 1820 r. liczono tu 112 dm. i 799 mk. Kasa miejska ma 2577 zł. dochodu, a skarb z opłat konsumcyjnych 3754. Rok 1820 jest właściwie datą założenia Łodzi jako miasta fabrycznego. Postanowienie księcia namiestnika królewskiego z 18 września 1820 r. zaliczyło biedną mieścinę do rzędu miast fabrycznych ze względu na korzystne dla rozwoju przemysłu warunki położenia osady. W 1821 r. przystąpiono do pierwszej regulacyi miasta, która polegała na przygotowaniu miejsca pod osadę fabryczną, dzisiejsze Nowe-Miasto i rozdzielenie tego obszaru na dwieście placów. Dla zyskania miejsca wcielono do miasta sąsiedni folw. Stara-Wieś i wójtostwo łódzkie stanowiące część klucza Gałkó-

wek w ekonomii dóbr rządowych Łaznów. W 1823 specyalnie wydelegowany komitet dopełnił regulacyi Starego-Miasta. W 1825 cesarz i król Aleksander I, w podróży przedsięwziętej dla poznania fabrycznych miast królestwa, zwiedził Ł. i zezwolił wtedy na nowe rozszerzenie obszaru miejskiego, przez włączenie wsi Wólki, wójtostwa Zakrzewskiego i części lasu rządowego z ekonomii Łaznów. Na tym nowym obszarze wytknięto 462 placów do budowy, resztę zaś oddano siedmiu większym zakładom fabrycznym. W przedłużeniu osady sukienniczej powstała nowa osada tkacka: Łódką zwana. Wzrost ludności i produkcyi fabrycznej musiał być o wiele szybszym niż pozwalają o tem wnosić urzędowe dane statystyczne, skoro w przeciągu pięciu lat zaszła potrzeba przeprowadzenia aż trzech regulacyi połączonych z tak znacznem rozszerzeniem obszarów miejskiego terytoryum. Tabela miast i wsi wydana w 1827 r. przez ówczesną komisyą spraw wewnętrznych podaje dla Ł. tylko 97 dm. i 939 mk.; Oskar Flatt w swej monografii Ł. opartej na urzędowych dokumentach, podaje na rok 1827 r. cyfrę 2,843 mk. a w tem 322 robotników fabrycznych. I ta druga cyfra jest niewątpliwie za mała. Pomimo chwilowej stagnacyi pod wpływem wypadków 1831 r. ludność i produkcya wzrastają gwałtownie od 1832 r. tak, że w 1833 r. jest już 5,730 mk. (co stanowi względem cyfry z 1827 r. zdwojenie w ciągu 6 lat), a w 1837 liczy 10,645 mk. (zdwojenie w ciągu 4 lat). Ówczesny rząd królestwa dla nowego rozszerzenia obszaru miejskiego odstąpił w 1839 r. 28 włók lasu rządowego z leśnictwa Łaznów skutkiem czego nastąpiła w 1840 dodatkowo, czwarta już regulacya miasta. Nowy obszar mający 835 mr. rozdzielono na 300 placów na których jeszcze w 1840 r. wzniesiono 150 domów, na 36 morgach urządzono ogród spacerowy, wytknięto dwa nowe rynki, cmentarz (13 mr.), ogród strzelecki (9 mr.) i pod ulice użyto 67 mr. Ułatwienia czynione nowoosiadającym fabrykantom, w uzyskaniu placów i drzewa na budowlę ściągały tak licznych przybyszów, iż w 1840 r. ludność doszła do 20,000 (a więc zdwoiła się po 3 latach i po raz trzeci w ciągu lat 13 od 1826 r.). Ponieważ jednak produkcya fabryczna nie wzrastała z równą szybkością przeto od 1840 r. występuje dość szybki ubytek ludności, pomimo, iż w produkcyi, o ile można wierzyć niedokładnym wykazom podanym ze źródeł urzędowych przez Flatta, widzimy powolny wzrost. Podczas, gdy w 1840 r. przy 20,150 mk. wartość produkcyi podaną jest na 941,228 rs., to w 1844 r. przy zniżeniu liczby mieszkańców do 14,028, wartość produkcyi wzrosła do do 1,251,062 rs. Nie można w tem widzieć wyników zastąpienia pracy ludzkiej machinami, gdyż pierwsza machina parowa wprowadzona w 1839 r. (o sile 60 koni), dopiero po 8 latach doczekała się towarzyszki o sile 20 koni, a jeszcze w 1850 istnieją tylko 4 machiny o sile 150 koni. Przyczyną tego wyludnienia był nienormalny rozrost przemysłu bawełnianego, który doszedłszy w 1840 r. do 12,672 wrzecion, zeszedł w 1841 r. na 7,728, a jednocześnie ilość warsztatów pończoszniczych z 59 spadła na 23 (w 1847 r.). Podczas, gdy w 1839 r. zużyto 949,343 funtów przędzy bawełnianej w 1840 r. tylko 616,820 funt. Dopiero w 1850 r. wraca cyfra 986,875 funt., wartość produkcyi dochodzi 1,712,429 rs., a ludność w 1851 r. wzrasta do 18,190 mk. W 1860 r. ludność wynosiła 29,450 stałych i 3,189 niest. mieszk., w tej liczbie 12,179 niemców. Podług wyznań było: 12,518 katol., 12,179 ewang., 3 prawosł., 171 braci moraw., 4,579 żydów. Produkcya fabryczna wynosiła 2,612,095 rs. i zajmowała 7,107 robotników. Najznakomitsze fabryki były: Ludwika Gajera (przerabiała 541,000 funt. przędzy bawełn., 547 robot.; Grohmana (158,000 funt. przędzy bawełn. 103 robot.), Daniela Lando (211,000 funt. bawełny 162 rob.); Fryd. Moesa (171,000 funt. baw. 85 rob.); Karola Scheiblera (458,000 funt. baw. 115 rob.); Petersa Jakóba (76,100 funt. wełny 145 rob.). Zbudowanie kolei terespolskiej łączącej królestwo ze środkowymi guberniami cesarstwa i upadek waluty rosyjskiej podczas wojny francusko-pruskiej, podtrzymany i zwiększony jeszcze przez wojnę wschodnią sprowadził zdumiewający rozrost produkcyi fabrycznej Ł. W 1878 r. 500 fabryk wyrobów bawełnianych wyprodukowało za 18,754,000, a 80 fabryk wełnianych za 8,517,070 rs. W porównaniu więc z 1860 r. wartość produkcyi wzrosła w dziesięćkroć. Historyą Ł. z dokumentami urzędowymi i wykazami statystycznemi, skreślił Oskar Flatt w dziełku: „Opis miasta Łodzi," Warszawa, 1853 r. (z 8 rycin. i planem miasta). Czyt. też artykuł Majewskiego w „Petrok. Gub. Wied." (1877, № 5) i Petzet'a („Globus" t. 17 № 19—22). Por. Kod. dypl. pol. II, 662. *Powiat łódzki* gub. piotrkowskiej utworzony został w 1867 r. z 15 gmin pow. łęczyckiego, 6 gmin pow. piotrkowskiego i jednej gminy (Brus) pow. sieradzkiego. Graniczy on od północy z pow. łęczyckim, od wschodu z brzezińskim, od południa z piotrkowskim, a od zachodu z łaskim i łęczyckim. Obszar powiatu wynosi 17.05 mil kw. i przedstawia wyżynę stanowiącą punkt zejścia się linii wododziałów Warty, Wisły i Pilicy. W północnej części okolica Zgierza stanowi wyżynę lesistą, do koła której bierze początek Bzura i jej dopływy: Linda, Czarnówka, Mosz-

czenica. Południowa część przedstawiająca znaczne podniesienie się poziomu dochodzące pod Tuszynem 735 stóp, w Czyżeminie na zachód od Tuszyna 850 stóp, a w Górkach na południe od Tuszyna 947 stóp, daje początek Wolborce płynącej do Pilicy i Nerowi wpadającemu do Warty. Północna i środkowa część pow. jeszcze w czasach historycznych była puszczą leśną śród której nieliczne mieściły się osady. Nazwy: Skotniki, Łagiewniki, Dzierzążnia, Radogoszcz, Lućmierz, Pieskowice, Chocianowice, Łodzia pochodzą z pierwszej epoki osiedlenia, przez małopolskich i wielkopolskich przybyszów, po nich dopiero przybyli osadnicy, mazury i dali początek tym licznym budom, porębom, dąbrowom i nazwom takim jak: Chojny, Grabieniec, Sikawa, Jagodnica, Siedliska, Smoleńsk i t. p. Najświeższą formacyą tworzą liczne kolonie: Karolewy, Antoniewy, Maryanowy. Wzrost szybki Łodzi i osad fabrycznych przyczynił się do wyniszczenia lasów i zakładania na nowinach folwarków i kolonii. W 1880 r. pow. Ł. miał 6,102 mr. lasów pryw. nieurządzonych, 9,832 mr. urządzonych, 3,531 mr. zasianych po wycięciu a 3,023 mr. nie zadrzewionych ponownie, 703 mr. oddanych za serwituty włościanom, 503 mr. dawnych włościańskich, 1161 mr. do osad należących. Pomimo dość ubogiej gleby rolnictwo dzięki ułatwionemu zbytowi w wielkim ognisku przemysłowem jakiem się stała Łódź, rozwinęło się pomyślnie. Chów inwentarza i owiec znalazł bodziec w korzystnych warunkach zbytu: nabiału, wełny, mięsa. Przemysł fabryczny stawia pow. Ł. na czele powiatów królestwa co do ilości fabryk i wartości produkcyi. Prócz Łodzi, Zgierz, Konstantynów i Aleksandrów posiadają fabryki. Za wyłączeniem Ł. w powiecie samym było w 1878 r. 22 fabryk wyrobów wełnianych z produkcyą na 143,330 rs. i znaczna liczba fabryk wyr. bawełnianych z prod. na 678,650 rs. Z innych fabryk: młyny wodne wyrobiły za 181,200 rs., wiatraki za 133,740 rs., olejarnie za 8,050 rs. Pod względem kościelnym powiat Ł. stanowi dekanat archidyecezyi warszawskiej i składa się z 7 parafii: Aleksandrów, Bełdów, Kazimierz, Konstantynów, Łódź z filią Chojny, Mileszki i Zgierz z filią Łagiewniki. Pod względem sądowym stanowi trzy okręgi sądu pokoju (Łódź i Zgierz) i sześć okręgów sądów gminnych: Tuszyn, Rzgów, Bałuty, Aleksandrów, Proboszczewice, Bełdów. Pod względem administracyjnym składa się z dwóch miast: Łódź i Zgierz i 20 gmin wiejskich: Babice, Bełdów, Brojce, Bruss, Brużyca, Chojny, Czarnocin, Dzierzążnia, Górki, Gospodarz, Lućmierz, Łagiewniki, Nakielnica, Nowosolna, Puchniew, Radogoszcz, Rąbień, Rszew, Wiskitno, Żeromin. W pow. 49 szkół pocz. 1-kl. ogól.: Zgierz (2), Aleksandrów (2), Konstantynów (2), Ruda Bugajska, Krzywiec, Srebrne, Babice, Kazimierz, Dąbrówka, Górki, Tuszyn, Rzgów, Modlice, Stare Góry, Czyżemin, Bełdów, Adamów, Sanniki, Dzierżanów, Brużyca, Słowiki, Łagiewniki, Rąbień, Grabieniec, Radogoszcz, Żabieniec, Bałuty, Czarnocin, Dalików, Kurowice, Nowosolna, Antoniew, Andrzejów, Wiączyn górny, Mileszki, Janów, Kaliny, Olechów, Bukowiec, Rakowa Wola, Pałczew, Retkinia, Zarzew, Puczniew, Szydłów (1883). *Br. Ch.*

Łódź, pow. włocławski, gm. Piaski, par. Zgłowiączka.

Łodź, mały folwareczek w pow. mińskim, dziedzictwo Hejdukiewiczów. *Al. Jel.*

Łódź, ob. *Łudź.*

Łódź 1.) niem. *Friederikenhof*, folw., pow. krobski, 7 dm., 76 mk.; należy do domin. Bodzewa. 2.) **Ł.**, wś i gm., pow. poznański, 2 miejsc.: a) Ł., wś, Goździkówko, folw., 38 dm., 367 mk., wszyscy katol., 11 analf. Kościół katol. paraf. dekan. bukowskiego. Najbliższa poczta i tel. w Skęszewie, st. kol. żel. w Poznaniu. Kościół paraf. już istniał w XIII w., gdyż Andrzej Szymonowicz, biskup poznański, ustanawiając w r. 1298 archidyakonaty w dyecezyi poznańskiej wspomina już o nim. Kościół pierwotnie drewniany kilkakrotnie był przebudowywany, po raz ostatni w r. 1784. We wsi Trzebawiu należącej do parafii łódzkiej był niegdyś kościół paraf., który jednakże już na początku XVII wieku runął. W kościele łódzkim nie masz dawnych pamiątek; tylko na cmentarzu są nagrobki Stanisława i Zuzanny Potockich, właścicieli wsi sąsiedniej Będlewa, zmarłych ku końcowi zeszłego wieku. Wieś Ł. w wieku bieżącym była własnością Działyńskich. 3.) **Ł.**, niem. *Lodzia*, kolonia, pow. wyrzyski, 66 dm., 576 mk., 294 ew., 282 katol., 122 analf. Poczta w Sadkach, st. kol. żel. w Nakle. 4.) **Ł.**, niem. *Lodzia*, kolonia, pow. międzychodzki, 3 dm., 27 mk., 13 ew., 14 katol., 8 analf.

Łodziacienięta, wś rządowa, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 33, od Dziewieniszek 24, dm. 4, mk. prawosł. 6, kat. 8 (1866).

Łodzianówka, wś, pow. żytomierski. Garbarnia, własność Gertejngiera, z r. 1875; wyrób roczny 1800 skór, 9000 rs. wartości.

Łodzianka, ob. *Łodzinka*, pow. dobromilski.

Łodzie, dwór nad jez. t. n., pow. nowoaleksandrowski, okr. polic. sołocki, o 12 w. od Dukszt; 12 mk., młyn wodny (1859). Była własność Manuzzich, dziś Feliksa hr. Platera; 3146 dz. rozl.

Łodzie, jez. w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., na wschód od mka Sołoki, z 2 wy-

spami, otoczone grzęskiem błotem i krzakami, ma 18 w. obwodu.

Łodzieje (mylnie), ob. *Łozdzieje.*

Łodziejówka, mała wioska, pow. mohylowski gub. pod., gm. Tereszki, par. Bar; domów 11, mk. 100. Ziemi włośc. 76, dwors. 101 dz.; grunta glinkowate, miejscami górzyste. Należała do Chutkowskich, Jakubowskich, dziś Starzyckiego. *Dr. M.*

Łodzinka *Dolna* i *Górna* (po rusku *Łodynka dolicznа* i *horicznа*), wsie w pow. dobromilskim, 24 kil. na płn. zach. od Dobromila, 7 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy. Na wsch. leży Posada Rybotycka, na płd. Trójca i Krajna, na zach. Wola Korzeniecka, na płn. wsch. Cisowa (w pow. przemyskim). Wsch. część obszaru objętego tymi granicami zajmuje Ł. Dolna, a zachodnia Ł. Górna. Płd. część obszaru przepływa mały potok nastający w płd. zach. stronie Ł.-Górnej, a płynący zrazu na płn. wsch, potem na wsch. do Ł.-Dolnej, tu skręca na płd. i po za obrębem wsi wpada Wiaru. Od lew. brz. zasilają go liczne, pomniejsze strugi. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie. Na praw. brz. potoku, w płd. części Ł.-Dolnej wznosi się wzgórze 432 m. wys., a na lew. brz, w płn. stronie, wzgórze 483 m. wys. W Ł.-Górnej wznosi się na granicy Woli Korzenieckiej i i Korzeńca wzgórze Chomińskie (znak tryangul.) do 470 m. Własn. więk. w Ł.-Dolnej ma roli orn. 132, łąk i ogr. 20, pastw. 20, lasu 546, w Ł.-Górnej roli orn. 149, łąk i ogr. 30, pastw. 31, lasu 397 mr.; własn. mniej. w Ł.-Dolnej roli orn. 239, łąk i ogr. 21, pastw. 32, lasu 12, w Ł.-Górnej roli orn. 259, łąk i ogr. 28, pastw. 85, lasu 13 mr. W r. 1880 było w Ł.-Dolnej 165 mk. w gminie, 30 na obsz. dwors., a w Ł.-Górnej 229 w gminie, 55 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 40 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Birczy, gr.-katol. w Łomnie. We wsi jest cerkiew i huta szklana, t. zw. Huta Łodzińska. *Lu. Dz.*

Łodzinny pot., ob. *Kropiwnik*, t. IV, 698.

Łodziówka, wś, ob. *Złodziejówka.*

Łodziska, wś, pow. ostrołęcki, gm. Dylewo, par. Piasecznica. Ma 727 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd. 14 dm., 77 mk. Należała do dóbr Dylewo Stare.

Łogaszewszczyzna, mały folw., pow. słucki; należy do ordynacyi nieświeskiej, około dwóch włók rozl. *Al. Jel.*

Łogdowo, ob. *Łobdowo.*

Łogi 1.) wś, pow. borysowski, przy gościńcu wiodącym z Sutok do Ziembina, prawie na połowę odległości, ma osad 9, okr. polic. łohojski, miejscowość lesista. 2.) **Ł.**, por. *Łohi.*

Łogiedzie, folw., pow. wiłkomierski, 3 okr. adm., par. Oniksz ty, własność Jana Żółkowskiego, 139 dzies. rozl.

Łogieniszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Łogowce 1.) (*Niższe I-e*), zaśc. nad rz. Dziśnienką, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 13 w. od Dzisny, 2 dm., 27 mk. prawosł. 2.) **Ł.** (*Niższe II-e*), zaśc. gm. mikołajewskiej, tamże, 2 dm., 21 mk. prawosł. 3.) **Ł.** *Wyższe*, wś gm. mikołajewskiej, tamże, o 12 w. od Dzisny, 4 dm., 32 mk. prawosł. (1866).

Łogowińce, wś włośc., pow. dzisieński, nad rz. Łuczajką, o 112 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 10 dm, 122 mk. (1866).

Łogówka, karczma nad jez. Ukle, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 74 w. od Dzisny, 1 dm., 8 mk. izr. (1866).

Łogowszcza, zaśc. włośc., nad rzeczką, pow. wilejski, o 43 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 2 dm., 7 mk. prawosł. (1866).

Łogumowicze, wś i dobra, pow. oszmiański, 3 okr. adm., ma zarząd gminny. B. dziedzictwo Wołków Łaniewskich, dziś Korwin-Milewskiego. Gmina Ł. obejmuje 609 dymów, 5828 włościan. Zarząd gminny we wsi Łogumowicze. Gmina składa się z 5 okręgów wiejskich: 1) Ł., 2) Łazduny, 3) Hudzieniata, 4) Mikołajów, 5) Czapunie i 34 wsi.

Łogwinowicze, folw. radziwiłłowski w powiecie słuckim, należy do ordynacyi nieświeskiej, ma obszaru około 14 1/4 włók, cegielnię wyrabiającą niezłe cegły. *Al. Jel.*

Łohań, *Łohanny*, poroh Dnieprowy.

Łohi 1.) wś i dobra w północnej stronie powiatu ihumeńskiego, w okr. polic. 3-im berezińskim, w gm. bieliczańskiej, w całkiem poleskiej miejscowości, przy drodze wiodącej z Rawanicz i tu rozchodzącej się do Berezyny i Bohuszewicz. W końcu zeszłego wieku i na początku bieżącego własność Podbereskich. W 1796 miało dusz męskich 73, dziś wś ma osad włócznych 22; dobra są własnością Korkozewiczów przez wiano Słotwińskiej, mają obszaru przeszło 128 włók, ziemię lekką, siana i lasów obfitość, gospodarstwo porządne, propinacye znaczne, w okolicy leżą źródła rzeki Żarnówki, dużo grubego zwierza. 2.) **Ł.**, folw. w pow. ihumeńskim, w okr. polic. berezyńskim, dziedzictwo Rogowskich, ma obszaru około 26 włók, gleba lekka. 3.) **Ł.** al. *Łogi*, wś poleska w pow. borysowskim, w gm. berezyńskiej, przy drożynie wiodącej z Chremionki i Wietszy do wsi Dolec, nad jez. Augustynowskiem, ma osad 6, miejscowość dość odludna i niska. 4.) **Ł.**, folw., pow. borysowski, dawna własność Oskierków; razem z folw. Kuksin około 27 i pół włók rozl. *Al. Jel.*

Łohi, ob. *Kosowszczyzna.*

Łohijatki, ob. *Łokutki.*

Łohiszyn, *Łahiszyn* al. *Luhiszyn*, mko i dobra, dawniej w województwie brzesko-litewskiem, w pow. pińskim, przy gościńcu pocztowym wiodącym z Nieświeża, Klecka i Słucka do Pińska, o 4 mile od Pińska, o 34 mile od gub. miasta Mińska położone. Okr. polic. 2 łohiszyński, składający się z 11 gmin, mianowicie: Łohiszyńskiej, Pińkowskiej, Stawkowskiej, Porzeckiej, Świętowolskiej, Tetechańskiej, Dobrosławskiej, Chotynickiej, Pohost-Zarzeckiej, Łumińskiej i Kożangródzkiej. Obejmuje całe t. zw. Zahorodzie. Gmina Łohiszyńska ma 6 starostw wiejskich, 20 wsi, 2,314 włościan płci męskiej. Mczko liczy około 400 domów, 2,800 mieszkańców, po większej części chrześcian zajmujących się rolnictwem; ma cerkiew, bóżnicę żydowską; do r. 1864 był tu z wieku XVII kościół katolicki parafialny, bodaj fundacyi Radziwiłłowskiej, i miał kaplicę w Staszanach i Telechanach; po kasacie kościoła parafię przyłączono do Pińska, kaplicę zaś staszańską zaliczano do filii telechańskiej. Kościół łohiszyński słynął w Pińszczyźnie cudami w obrazie N. M. P., jakoż i konstytucya z roku 1667 libertowała w Ł. place i grunta kościelne od wszelkich podatków „ku pomnożeniu Chwały Bożej“ (ob. Vol. Leg., t. IV, wyd. pijar., str. 1009, wyd. Ohryzki, str. 475). Niegdyś Ł. był starostwem i w wieku XVII należał do Radziwiłłów, Ogińskich, następnie przeszedł do Lubeckich. Jeszcze Zygmunt III opiekował się mieszczanami, w roku 1643 król Władysław IV nadał prawa miejskie i jurysdykę. Dobra łohiszyńskie niegdyś bardzo obszerne teraz się zmniejszyły, mają zaledwo 131 włók w glebie piaszczystej i od roku 1874, należały do urzędnika Tokarewa z tytułu nagrody. Władanie to narobiło niedawno wiele hałasu przez wywiązanie się tak zwanej „Sprawy Łohiszyńskiej,“ publikowanej urzędownie. Zapiszmy fakta, bo w dziejach tego miejsca nie mogą być pominięte. Na mocy przywilejów Zygmunta III i Władysława IV mieszczanie łohiszyńscy posiadali grunta na wieczną własność, za małą opłatą do skarbu królewskiego. Za rosyjskiego już panowania mieszczanie chcąc swe prawa dawne utrwalić, uzyskali w r. 1828 Najwyższe potwierdzenie tych nadań. Pomimo wyraźnego Ukazu Monarszego, w roku 1870 miński gubernator Tokarew, przy pomocy naczelnika mińskiej komisyi lustracyjnej i zarządzającego izbą dóbr państwa Sewastjanowa, podciągnął grunta łohiszyńskie pod przepisy lustracyjne 1865 r., wcielił je do majątków skarbowych w ilości 2,631 dzies., poczem zostało wydane rozporządzenie w roku 1874, nadające Tokarewowi za zasługi owe grunta na prawach kupna za 14,000 rs., na wypłatę przez 20 lat. W trakcie tych zabiegów o fortunę mieszczanie łohiszyńscy podawali nieustannie skargi do władz najbliższych i do samego gubernatora, ale wszystkie zostawiano bez odpowiedzi. Nareszcie w dniu 14 marca 1874 obwieszczono mieszczanom z urzędu, iż w skutek zdecydowania już ostatecznie sprawy, nie mają prawa jej nadal poruszać. Mieszczanie, przywiązani do ziemi, postanowili ją bronić do upadłego i gwałt gwałtem odeprzeć. Sprowadzonych przez Tokarewa 50 inwalidów z Pińska nie zdołało z policyą przełamać oporu mieszczan. Sędzia śledczy rozwinął proces karny, a w skutek doniesienia Tokarewa o mniemanym buncie, ministeryum wysłało generała Łaszkarewa do przywrócenia porządku. Z dwoma batalionami piechoty i setnią kozaków wkroczył Łaszkarew do Ł. Natychmiast ściągnięto z opornych na rzecz Tokarewa 5,825 rs. kontrybucyi, pięciu głównych obrońców swej własności zesłano w drodze administracyjnej na Syberyę, dwudziestu innych osądzono na lat 12 do ciężkich robót. Władysław Gałecki, adwokat i pełnomocnik mieszczan, zaniósł skargę dnia 4 października 1875 r. do wyższych jurysdykcyi stolicy, prosząc o skasowanie wyroków i kupna. Dnia 23 kwietnia roku następnego akt kupna senat uchylił i wszelkie prawa i przywileje dawne mieszczan potwierdził. Poczem komitet ministrów zaopiniował ścisłe zbadanie sprawy i ta opinia dnia 8 grudnia 1878 r. uzyskała Najwyższe zatwierdzenie. W czerwcu 1881 r. rozpoczęto śledztwo, oraz popieranie akcyi cywilnej o szkody i straty. Dnia 26 listopada 1881 r. V departament senatu odbył w tej sprawie ostateczne posiedzenie. Główni sprawcy nadużycia: Tokarew, Łaszkarew i Kabher, sprawnik miński wydaleni ze służby. Mieszczanie łohiszyńscy otrzymali zupełną satysfakcyę, gdyż nietylko powrócono im grunta, zabraną kontrybucyę, lecz nadto i wszystkie koszta procesu i hańby kryminalnej; zesłanych zaś niewinnie wrócono na miejsce ojczyste. Dziennikiki rosyjskie podały obszerne sprawozdanie z tej smutnej sprawy. Nieopodal miasteczka, mają folwark tejże nazwy Simonowiczowie, obszaru 117 mr. *Al. Jel.*

Łohojsk, *Łohojsk* al. *Łohojsko*, starożytna słowiańska warowna osada, najprzód w księstwie połockiem, później w pow. mińskim, województwa mińskiego, teraz miasteczko i dobra w pow. borysowskim, z prawej strony nad rz. Hajną, i wpadającą w nią rzeczką Łopieńcem położone, dziedzictwo w 14-tem pokoleniu starej na Rusi litewskiej rodziny Tyszków, następnie na Tyszkiewiczów h. Leliwa przemienionej. Początek Ł. ginie w pomroce dziejów przedhistorycznych, a nazwa widocznie pochodzi od słowa Łoh, oznaczającego dolinę, śród której Ł. zabudowany. Co się tu działo przed wiekiem XI, w historyi śladów nie ma, bo do-

piero kroniki wspominają Łohożsk pod r. 1084, mianowicie: gdy w zatargu Włodzimierza Monomacha, syna Wsiewołodowego, ks. kijowskiego, z Wszesławem ks. połockim, wojska Włodzimierza opanowały to miejsce, wraz z innymi grodami ziemi Krywiczan, a Ł. już wtedy był warownią i stanowił dzielnicę synów Wszesławowych. Nic okropniejszego jak te nieustanne bratobójcze wojny rozrodzonych dynastyj waregskich, łupiących się wzajemnie o zdobycz, nad czem cierpiały nieszczęsne autochtony Słowiańszczyzny. Kijowscy władzcy pałając nienawiścią ku kniaziom połockim i wzajemnie, wciąż napadają siebie; jakoż w r. 1128 ofiarą tych waśni pada Ł., bo go zdobył na książętach połockich Izasław kijowski, brat Mścisława w. ks. kijowskiego i mieszkańców wszystkich wyprowadził. W r. 1186 panuje tu niejaki Wasilko Wołodarowicz, a później długo już cicho o Ł., i zaledwie w r. 1387, kiedy Ruś litewska dawno już była shołdowana Giedyminowiczom, Władysław Jagiełło oddaje Ł., po niejakim Wojszwidzie, bratu swemu Skirgiellc, w r. zaś 1392 od tego przechodzi do w. ks. Witolda, który podnosił warownię i fundacyą opatrzył założony przez Jagiełłę kościół w niezbyt odległym miasteczku Hajnie. Aż do Kazimierza Jagiellończyka Ł. będąc własnością korony, bywał oddawany w lenność różnym zasłużonym osobom i przez tego króla podarowany na wieczność Aleksandrowi Czartoryskiemu. Wtedy Ł. w dokumentach zwał się naczelnem miejscem pow. łohojskiego, chociaż bliższych szczegółów o tym powiecie nie ma, bo w późniejszych czasach był tu pow. miński oficyalnie. W r. 1505, w czasie najścia na mińszczyznę hordy tatarskiej Machmed-Gireja, jak inne miasta tak i Ł. uległ całkowitemu spustoszeniu, mieszkańcy jego wycięci lub wyprowadzeni w jassyr, do takiego stopnia, że nawet zabrano całe mienie i dzieci właściciela Semena Aleksandrowicza Czartoryskiego, a ponieważ w tej pożodze zaginęło nadanie króla Kazimierza, więc w r. 1508 potwierdził je na nowo Czartoryskim Zygmunt I. Semen Czartoryski straciwszy w najściu tatarskiem synów, był ostatnim z linii męskiej i całe mienie jego przechodziło na córkę wdowę teraz po niejakim Obrazcowie; tę wdowę około r. 1517 pojął już po śmierci jej ojca, dzielny Wasil Tyszka, inaczej Tyszkiewicz, wojewoda podlaski, marszałek królewski i odtąd aż do dziś dnia Ł. jest własnością wzmiankowanej rodziny, bo chociaż się rozdrabiał i częściowo przechodził przez wiana w inne ręce, zawsze jednak znowu się części łączyły przez przykupno i spadki i tym sposobem całość nie wyszła z rodziny. Ów Wasil Tyszkiewicz po r. 1531 odbudowuje nanowo zburzony przez Tatarów zamek łohojski, zakłada tam stałą rezydencyą wraz z cerkwią pod wezw. Zjawienia Pańskiego, bo wyznawał wiarę grecką. Wojewoda chcąc Ł. utrwalić w rodzie, testamentem z r. 1555 ustanawia majorat w męskiej linii i otrzymuje na to potwierdzenie króla Zygmunta Augusta. Po śmierci Wasila przypadłej około r. 1571, objął Ł. ulubiony syn jego Jurja i począł się pisać panem na Łohojsku i Berdyczewie, bo i tam mu scheda przypadła. Bądź co bądź, ordynacya łohojska trwała tylko przez jedno pokolenie, gdyż sześciu synów Jurja rozdzielili w r. 1603 między siebie dobra ojcowskie i tak ipso facto wola fundatora upadła. Aleksander Jurjewicz dostał wtedy w podziale miasto i zamek Ł.; odznaczył się on zamiłowaniem do nauk, przekładał listy Sencki na język polski, pisał traktaty pobożne i przyjąwszy wyznanie katolickie, na pamiątkę tego wypadku fundował w Ł. kościół farny 1609 r. z muru wzniesiony i do dziś dnia istniejący, kędy są groby Tyszkiewiczów katolików, począwszy od fundatora. W latach 1519, 1535 i 1655 zachodziły tu nie bez szkody wojska moskiewskie, a w r. 1706 w czasie najścia Karola XII, Szwedzi zburzyli zamek łohojski do szczętu, więc już odtąd nie powstał. Pod koniec w. XVIII na okopisku zamkowem Stanisław i Ewa z Białozorów Tyszkiewiczowie fundowali kościół z klasztorem dla bazylianów, nadając folwark Sielec, następnie spłacony duchowieństwu 20,000 złp. i annuatą w ilości 150 rubli. Klasztor ten zamkowy istniał przeszło 80 lat i tu przemieszkiwał aż do śmierci, biskup piński unicki Adryan Butrymowicz, zawieszony w obowiązkach biskupich po ostatnim zaborze kraju w r. 1795. Bazylianie w r. 1834 skasowani, stara cerkiew zamkowa po-unicka z rozkazu rządu rozebrana w r. 1841, pieniężne zapisy Tyszkiewiczów przeszły do skarbu, a ziemię oddano we władanie miejscowego parocha. W r. 1845 rząd polecił dziedzicom na okopisku zamkowym postawić nową cerkiew, co i wypełniono. Okolice Ł. noszą cechę głębokiej starożytności, niezliczone rozsiane kurhany i horodyszcza, wykazują cały system punktów obronnych i miejsca walk, to też śród ludu krąży mnóstwo fantastycznych legend, z największą wiarą przechodzących z pokolenia na pokolenie. Istotnie nie można było archeologowi obrać bardziej stosowniejszego miejsca; jakoż upamiętnił Ł. znany w naszym świecie archeologicznym ś. p. Konstanty Tyszkiewicz, który tu w pięknej rezydencyi, zbudowanej w stylu włoskim przez ojca, założył i zgromadził znakomite na cały kraj muzeum, mogące rywalizować śmiało z pierwszymi zakładami u nas tego rodzaju. Konstanty Tyszkiewicz w samej tylko łohojszczyźnie rozkopawszy przeszło 200 kurhanów i grodzisk, wzbogacił niezmiernie zbiory wykopaliskami. Epoki: ka-

mienna i bronzowa są reprezentowane najrzadszemi okazami. Szacowna biblioteka złożona z najrzadszych pomników krajowego drukarstwa. Ogromne archiwum. Zbiory: statystyczny, numizmatyczny, zbiór blach rytowniczych, starych map, autografów, rycin i ksylograficzny, stanowią materyał naukowy pierwszorzędnej wartości, zwłaszcza, iż wszystko skatalogowane przedstawia się we wzorowym, mozolnym porządku. Muzeum nadto posiada wielką ilość pamiątek i osobliwości, po znakomitych ludziach; wiele portretów i manuskryptów dotyczących dziejów kraju. Nic nie pozostaje jak tylko życzyć, aby to Sacrarium przechowało się *nierozdrobnione*, ze czcią dla potomności. O ile wiemy, dzisiejszy dziedzic p. Oskar Tyszkiewicz szanuje godnie spuściznę po uczonym ojcu, który w swoim czasie odznaczył się nie tylko jako archeolog, lecz i jako przemysłowiec; od roku bowiem 1837 istniała tu fabryka tkanin lnianych i bawełnianych, założona przez wzmiankowanego Konstantego Tyszkiewicza. Miała ona 50 warsztatów, zajmowała do 100 robotników i wyrabiała do 100,000 łokci wybornych płócien, a obrót roczny wynosił na 25,000 rubli. Przędza lniana pochodziła z miejsca, zaś bawełnę sprowadzano z Manchester'a. Była tu i gisernia żelaza i przy niej fabryczka narzędzi rolniczych. Fabryka tkacka po zniesieniu granicy celnej Królestwa istnieć przestała, nie mogąc wytrzymać konkurencyi z napływającym stamtąd towarem. Ś. p. Konstanty Tyszkiewicz dbały o dobro miasteczka, założył bank dla mieszczan w ogóle i włościan, z którego dawano pożyczki na przystępnych warunkach, ale i ta instytucya już nie istnieje. Dziś miasteczko ma około 150 domów, przeważnie drewnianych, około 2000 płci obojga mieszkańców, w tem prawie $^3/_4$ żydów, 2 cerkwie, kościół katolicki z 6000 parafian, z kaplicami w Ł., Tadulinie i Emilianowie; synagogę żydowską. Jest tu rezydencya 2-go okr. policyjn. łohojskiego, obejmującego gminy, łohojską, jurewską, smoleńską, hliwińską, Hajno, słobódzką, pleszczenicką, ziembińską, prusienicką, mińską, korsanowicką i osowską. Zarząd gminy łohojskiej składającej się z 9 starostw wiejskich, 87 wiosek, 1700 włościan płci męskiej. Miasteczko ma targi tygodniowe i dwa jarmarki doroczne, ustanowione przywilejem króla Michała w r. 1673; odległe od miasta Borysowa o 45 w., od gubern. Mińska 40 w. Dobra Ł. wraz z folwarkami obejmują około 1000 włók litew., posiadają kilka młynów, propinacye, pozycyą lesistą, ziemię lekką urodzajną, obfitość wapna, marglu, rozmaitej gliny, kamieni, rudy żelaznej i wody źródlanej, z której źródła siarczane i żelazne sławiły się przed 30-stu laty własnościami leczniczemi, przeciwko reumatyzmom, paraliżom i niemocy nerwów, ale teraz całkiem zaniedbane z powodów zapewne lekceważenia środków miejscowych i szukania ich na obczyźnie; lecz należy nie wątpić, że z czasem, gdy zapanują i u nas zdrowe pojęcia ekonomiczno-społeczne, doskonałe wody mineralne łohojskie odzyszczą w kraju swe prawa, zwłaszcza iż piękne wzgórzyste okolice Ł. śród sosnowych lasów, dają wszelkie warunki dla zdrowia. O Ł. można znaleść bardziej wyczerpujące wiadomości: a) w dziele Eustachego Tyszkiewicza p. t.: „Opisanie powiatu Borysowskiego". b) W „Tece Wileńskiej" za r. 1858, w monografii napisanej przez Konstan. Tyszkiewicza, str. 206. c) W „Opiekunie Domowym" za rok 1875 w № 24, opis Adama Kirkora. d) W „Tygodniku Illustrowanym" za rok 1883, w № 47, kędy zamieszczona rycina pałacu zawierającego sławne muzeum tyszkiewiczowskie. R. Moskalewicz pisał o Łohojsku 1870 r. w „Mińskich Eparch. Wiedom." *Aleksander Jelski.*

Łohotki al. *Łagotki*, wś mała i folw. w pow. nowogródzkim, w pięknej miejscowości, w pobliżu jest wysoka góra, z której oglądać można okolicę na kilka mil we wszystkie strony; w r. 1856 było to miejsce własnością Piotrowiczów.

Łohowce, trzy wsie, pow. dzisieński, gm. Mikołajów, dusz 9, 13 i 14. Por. *Łogowce.*

Łohowiszcze al. *Łohwiszcze*, folw. w pow. mińskim, od r. 1873 własność rodziny miejscowego pochodzenia Holeniewiczów, przeszło 19 $^1/_2$ włók. *A. Jelski.*

Łohowoszcza, wś w pow. mozyrskim pomiędzy Słuczą i Skropicą, ta ostatnia ma tu początek, ma osad 6, okr. polic. łomiński; miejscowość całkiem odludna, nizinna, poleska, odosobniona moczarami i lasami od świata.

Łohoza, folw., pow. borysowski, około 42 włók rozl., dawna własność Pawlikowskich. Za poddaństwa było tu 106 dusz męs. *A. Jel.*

Łohożsk, ob. *Łohojsk.*

Łohozwa, wś w pow. słonimskim, nad jez. t. n. z którego rzeka t. n. wypływa. Do jez. Ł. wpadają rzeczki Mszanka (z dopływami Studzienek i Dziadówka), oraz Żerebiłówka z (Wieprzynką). We wsi Ł. jest kaplica katol., par. Nowa mysz. Własność Ślizieniów.

Łohozwa, rz., dopływ Szczary z prawej strony. uchodzi koło wsi Franpol, przyjmuje Derwiankę z Koczeryżką, Hryżówkę, Tartak al. Tartasznę. Długa około 40 w. Por. *Dziadówka.*

Łohozwińska puszcza, w słonimskiem. R. 1786 Kobylińscy Śliźniowi ją przedali.

Łohwin, wś, pow. skwyrski, na praw. brz. rz. Rosi, o 3 w. powyżej Berezny, przy ujściu do Rosi strugi Tarhan, który wś tę na dwie nierówne części rozdziela. Ma 1221 mk. W XVIII w. Ł. wraz z obrębem Michajłówką

należał do wołodarskiego klucza Wiśniowieckich. R. 1750 Ł. kupił Michał Głębocki i założył wś Michajłówkę o 3 w. niżej nad Rosią, wprost Berezny. Później Ł. przeszedł do Iwaszkiewiczów, którzy tu do dziś mają 779 dzies. ziemi, gdy większość ziemi nabył 1848 r. Podhorski. W Ł. jest cerkiew paraf. ś. Michała, zbudowana 1745 r.

Łohwiny, wś rząd. nad rz. Chmielowszczyzną, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 49 w. od Lidy, 9 dm., 87 mk. (1866).

Łohwiszcze, ob. *Łohowiszcze.*

Łohy, ob. *Łohi.*

Łoja 1.) rz., niem. *Loyefluss*, wypływa z pow. nizinnego i uchodzi pod wsią tejże nazwy do zatoki Kurońskiej; jest spławna dla małych statków. Na specyalnej mapie Reymana nazywa się ta rz. Hoyne Fl. 2.) Ł., niem. *Loye*, jedno z 4-ch ujść Gilii. (Ob. Weiss. Preusisch Littauen und Masuren, p. 28, II).

Łojbiszki 1.) wś rząd , pow. wileński, 5-ty okr. adm., gm. Ilińsk, o 27 w. od Wilna, 9 dm., 65 mk. katol. 2.) Ł., kol. żydow., pow. wileński, 5 okr. adm., gm. Góry; o 28 w. od Wilna, 6 dm., 49 mk. żydów. 3.) Ł., folw. pryw. nad rz. Łojbiszką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 21 w. od Szczuczyna, 15 mk. 4.) Ł., okolica szlach., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 47, od Dziewieniszek 23, dm. 2, mk. katol. 11. 5.) Ł., dobra, pow. wiłkomierski, par. Dziewałtów, własność Władysława Kiewlicza.

Łojcie 1.) dobra, pow. wiłkomierski, par. Owanta, własność Koziełły. Starostwo niegrodowe łojcieszkie w wdztwie wileńskiem, pow. wiłkomierskim, było r. 1771 w posiadaniu Józefa Hurki, opłacało kwarty złp. 622 gr. 2, a hyberny złp. 420. Na sejmie warszawskim z r. 1773—1775 stany rzpltej dwie oddzielne komisye wyznaczyły, do załatwienia ostatecznego sporów tego ssty, względem dóbr w ks. żmujdzkiem położonych, jako to: Widukl, Petrycie, Dworzec Gondyński i Kurszany. 2.) Ł., dobra, pow. nowo-aleksandrowski, par. Skopiszki, własność Sokołowskich. 3.) Ł., wś rząd. nad jez. Iłgalis, pow. trocki, 4 okr. adm., 63 w. od Trok, 6 dm., 90 mk. katol. 4.) Ł., folw. rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 30 w. od Trok, 1 dm., 16 mk. katol. 5.) Ł., wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 16 w. od Trok, 14 dm., 131 mk. katol. 6.) Ł., wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 15 w. od Oszmiany, 15 dm., 167 mk. katol. W pobliżu góra wzniesiona 141 saż. npm. 7.) Ł., wś włośc., pow. wileński, 1 okr. adm., o 15 w. od Wilna, 11 dm., 70 mk. katol. (1866).

Łojciewszczyzna 1.) wś włość, nad Żygianką, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 10 w. od Oszmiany, 1 dm., 18 mk. katol. 2.) Ł., wś nad rz. Żygianką, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 10 w. od Oszmian, 5 dm., 31 mk., z tego 24 katol., 7 prawosł. (1866).

Łojciszki 1.) wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 16 w. od Trok, 2 dm., 23 mk. katol. 2.) Ł., zaśc. szlach., pow. trocki, 2 okr. adm., 39 w. od Trok, 1 dm., 31 mk. katol. (1866).

Łoje 1.) wś nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm i par. Sieciechów, odl. 14 w. od Kozienic. Ma 43 dm., 313 mk., 862 mr. ziemi włośc. W 1827 r. wś duchowna, 26 dm., 261 mk. 2.) Ł., wś, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga Mała, odl. o 14 w. od Przasnysza, ma 8 dm., 80 mk., 423 mr. gruntu, 5 nieużytków. W 1827 r. 9 dm., 60 mk. 3.) Ł. *Awissa*, wś szlach. nad rz. Wyssą i Ł. *Grężka*, wś szlach., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Przytuły.

Łoje, niem. *Loyen* 1.) wś, pow. łecki, nad jez. Selmętno, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona. R. 1504 Rudolf von Diepoltskirchen, komtur ryński, nadaje Michałowi i Maciejowi Łojom, braciom stryjecznym, na prawie magdebur. z 6-letnią wolnością 7 ½ włók nad jez. Selmentnem między Małkiniem czyli Makosiejami a Prostkami (?). Później mieszka w Ł. dwóch Krystyanów Łojewskich i Frycz Łojewski. Ob. Kętrzyński, Ludn. pol. w Prusiech, str. 459. 2.) Ł., wś, pow. gołdapski, st. poczt. Dubeninki, areał obejmuje 84 włók. 1857 r. 200 mk. *Kś. Fr.*

Łoje, niem. *Loyer* al. *Leyer-See*, jez., pow. gołdapski; z niego wypływa rz. Rominta; jest własnością fiskusa. *K. Fr.*

Łojejc, ob. *Łojojc.* *A. J. P.*

Łojew, por. *Łojów.*

Łojewek, os. młyn., pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Dobrzyjałowo.

Łojewice, ob. *Łojowice.*

Łojewka, wś, pow. kutnoski, gm. i par. Dąbrowice (par. ew. Przedecz), dm. 2, mk. 19, gruntu mr. 54. *W. W.*

Łojewo, wś, pow. węgrowski, gm. Łochów, par. Kamionna, 297 mr. rozl., 13 dm., 215 mk. W 1827 r. 10 dm., 106 mk. *X. J. W.*

Łojewo 1.) wś, pow. inowrocławski, nad ramieniem jez. Gopła, w okolicy urodzajnej i donośnej; 20 dm., 217 mk.; 29 ew., 188 kat.; 72 analf. Poczta (agentura) na miejscu: st kol. żel. Inowrocław, o 7 kil. Poczta listowa do Inowrocławia. (Por. Kod. dypl. pol. I, 178). 2.) Ł., dom. i gm., 2192 mr. rozl., 2 miejsc.: a) Ł., dom.; b) Królewski Ostrów lub Wydrzychowo, folw.; 9 dm., 152 mk., 14 ew., 138 kat.; 68 analf.

Łojewo, ob. *Łojowo.*

Łojewo, niem. *Logyów*, wś w pow. słupskim, na Pomorzu.

Łojgród, ob. *Łojów.*

Łojki 1.) wś i folw., pow. częstochowski, gm. Grabówka, par. Częstochowa, o 15 w. na zach. od Częstochowy. Wś ma 14 dm., 237

mk., 393 mr., szkołę. Folw. 6 dm., 21 mk., 784 mr. Była tu papiernia. W 1827 r. 38 dm., 209 mk. Wchodziła w skład ststwa kłobuckiego. Według Tow. Kred. Ziems. rozległ. folw. wynosi mr. 504: grunta orne i ogr. mr. 226, łąk mr. 46, past. mr. 44, lasu mr. 155, nieuż. i place mr. 83, bud. z drzewa 12, młyn wodny. Wś Ł. os. 25, z grun. mr. 247. 2.) **Ł.**, wś, pow. węgrowski, gm. Kamieńczyk, par. Kamionna, 280 mr. rozl., 187 mk. (1877), 21 dm. W 1827 r. 16 dm., 101 mk. Por. *Kołodziąż*. 3.) **Ł.**, wś szlach. i włośc., pow. szczuczyński, gm. i par. Białaszewo. W 1827 r. wś rząd. 14 dm., 83 mk.; obecnie ma 531 mr. obszaru. 4.) **Ł.**, wś rząd., pow. augustowski, gm. Balla Wielka, par. Teolin (obrz. grec. Balla), odl. 57 w. od Augustowa, 83 dm., 554 mk. W 1827 r. 14 dm., 83 mk., wś rządowa. Lud zamożny, ma piękne sady owocowe, głównie czereśniowe, z których owoc w Grodnie sprzedaje. *Br. Ch.*

Łojki, wś rząd., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 44, od Dziewieniszek w. 20, mk. katol. 27 (1866).

Łojki, niem. *Loyken*, wś, pow. gołdapski.

Łojko, wś w pow. bobrujskim, niedaleko Jasieni, w okolicy lesistej i błotnej a bezwodnej.

Łojków, kol., pow. radomski, gm. i par. Potworów, rozl. mr. 234, dym. 9, powstała z rozprzedania Polesia należącego do Potworowa.

Łojkowo, folw. pryw., pow. wilejski, o 70 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Parafianowo, 4 dm., 26 mk. (1866).

Łojkowszczyzna, folw. szlach., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 70 w. od Oszmiany, 1 dm., 37 mk., z tego 20 prawosł., 17 katol. (1866).

Łojno, *Łoin*, ob. *Mohilno*, pow. siebieski.

Łojojc al. *Łojejo*, niem. *Klein-Loitz*, al. *Kl.-Loje*, wś serbska na dolnych Łużycach, w pow. grodkowskim, w par. łojowskiej. Szkoła elementarna. Ludności około 300 czysto serbskiej, z wyjątkiem mieszkańców dworu dominialnego i szkoły. *A. J. P.*

Łojów al. *Łojgród*, *Łojówgród*, dawne starościńskie warowne i portowe, teraz prywatne miasteczko i dobra wielkie w pow. rzeczyckim, nad Dnieprem, naprzeciwko ujścia do onego rz. Soży, oddzielającej mohilewską od czernihowskiej gubernii; o 55 w. od Rzeczycy, przy pocztowym gościńcu wiodącym z Rzeczycy do Czernihowa; ma około 491 dm., 3123 mk. (1575 włośc., 1548 izr.), 2 cerkwie, kościół katol. (filia Rzeczycka), synagogę, st. poczt., szkołę gminną, zarząd gm. łojowskiej, składającej się z 7 wiejskich starostw, 11 wsi i do 1800 włościan płci męs. O początkach Łojowa milczą dzieje, lecz musiał to być gród prastary, bo samo jego znakomite położenie nadawało się do kolonizacyi, a za czasów litewskich już widzimy Ł. w bezwzględnem władaniu korony. W r. 1505 zburzony przez hordę perekopską Machmed-Gireja wojującą wtedy Mińsk i Słuczyznę. Na sejmie walnym w r. 1646 za Władysława IV, gdy się wytoczyła sławna „sprawa trubecka“ (ob. u Bartoszewicza, wiel. Enc. Orgelbr. t. XXV, str. 593—600) Ł. został inkorporowany do pow. starodubowskiego, województwa smoleńskiego, jako indemnizacya Litwie za wrócony Trubeck (ob. Vol. Leg. IV, str. 44 i Statut Litew. roz. III, art. IV w przypisie). W czasie wojny kozackiej Chmielnickiego Ł. był świadkiem krwawych rzezi i chwały oręża polskiego. W końcu r. 1648 zajął go z pomocą zbuntowanego chłopstwa i zniszczył całkiem watażka kozacki Sciepan Podobajło, czemu nie mógł przeszkodzić obecny tam natenczas chorąży litew., dzielny Wincenty Gosiewski, zwłaszcza iż oddział 30,000 kozaków pod dowództwem Krzyczowskiego zagroził mu z boku. W tym czasie stary hetman litew. Stanisław Kiszka z powodu słabości nie mogąc iść do boju, polecił dowództwo hetmanowi polnemu Januszowi Radziwiłłowi, zostającemu z wojskiem pod Rzeczycą. Dnia 18 lipca 1649 r. rozpoczęto działania wojenne, piechota z pod Rzeczycy płynęła bajdakami, jazda i działa szły lądem. We dwa dni dotarto pod Ł. Gosiewski z piechotą wylądował na przeciwnym brzegu Dniepru, przy samem ujściu Soży i usypał szańce, aby wojsku ułatwić przeprawę. Trwały utarczki do 31 lipca, aż dnia tego Krzyczowski idąc od Chełmcza spotkał się z całą siłą hetmana. Zawrzała straszna walka, rycerstwo nasze i kozactwo ścierali się długo i mężnie, groziło nawet niebezpieczeństwo wojskom litewskim, lecz dzielne natarcie z dwóch boków Komorowskiego i Gosiewskiego, złamało szeregi kozaków, poszli w rozsypkę, straciwszy najdzielniejszych dowódców, jak Nababa, Krewczenka, Kapusta i innych, tudzież 3000 ludzi, 17 dział, 12 chorągwi. Mężny jednak ataman Krzyczowski bronił się jeszcze przez całą dobę w barykadach leśnych, i raniony śmiertelnie, wzięty do niewoli z całym obozem, umarł wkrótce, a kraj rzeczycki po tej krwawej rozprawie, wolnym już był od nieprzyjaciela. Bitwa łojowska wsławiła imię hetmana Radziwiłła i wojowników naszych, i otworzyła drogę zwycięzcom, aż do zajętego przez kozactwo Kijowa; po skończonej akcyi został wybity medal na jej pamiątkę w r. 1651 (ob. u Raczyńskiego, Gabinet Med. pols. t. II, str. 114, № 134). W r. 1670 stanęła konstytucya w rzeczy podzielenia ststwa łojowskiego pomiędzy zasłużone stare rycerstwo (ob. Vol. Leg. t. V, str. 53), lecz gdy z powodu śmierci niektórych wyznaczonych do podziału komisarzów takowy nie doszedł do skutku, w r. 1676 sejm powtórnie ów podział postanowił (ob. Vol. Leg. t. V, str. 216). Do tej komisyi na-

leżał Michał Stanisław Judycki, wojski rzeczycki, sławny obrońca Lachowicz od najazdu Chowańskiego w 1660 r. Odtąd Ł. dostał się w dom Judyckich, h. Radwan. Judyccy taki mir mieli u szlachty, że im dziedzicznie oddawano marszałkowstwo pow. rzeczyckiego, ród atoli ten już wygasł po mieczu w drugiej połowie bieżącego wieku, a przez wiano córek ostatniego z rodu Józefa Judyckiego, przeszła Łohojszczyzna na Łaszczów i Naruszewiczów. Teraz jeszcze dobra łojowskie mają przeszło 915 włók w obszarach leśnych, łąkach i polach wybornych; młyny, propinacye i rybołóstwo przynoszą przeszło 2000 rub. W porcie łojowskim składają się towary spławiane Berezyną, Dnieprem i Sożą, przeważnie sól, zboża, len, siemię, wódka, masło, klepki. Handel wiosną jest bardzo ożywiony, zajmują się nim prawie wyłącznie żydzi. Por. *Lubecz.* *A. Jelski.*

Łojów, niem. *Gross-Luja*, *Loja*, wś na dolnych Łużycach, w pow. grodkowskim. W r. 1880 około 250 mieszkańców, z małym wyjątkiem Serbów. Kościół parafialny ewangielicki z nabożeństwem serbskiem. Szkoła początkowa. Do parafii należą wsie: Ł. Łojoje, Zakrzów i Bageńc. Parafianie, z małym wyjątkiem Serbowie, mimo to, w skutku germanizacyjnych usiłowań pastora i nauczycieli ilość komunikujących po serbsku ciągle się zmniejsza. W r. 1877 do spowiedzi serbskiej przystąpiło 493, do niemieckiej 1078; w 1879 do serbskiej 373, do niemieckiej 1282. *A. J. P.*

Łojowa (po rusku *Łojowa*), wś w pow. nadworniańskim, 8 kil. na płd. wsch. od Nadwórnej, 5 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Delatynie. Na płn. zach. leżą Strymba i Nadwórna, na płn. wsch. Majdan Górny, na wsch. Krasna, na płd. wsch. i płd. Delatyn. Wody z całego obszaru płyną na wsch. do Prutu. W stronie płn. nastaje pot. Krasna, i płynie zrazu na płn., potem na wsch. do wsi Krasnej. Na płd. od niego nastaje pot. Słoboźnica i płynie po krótkim biegu do Delatyna, a wody z płd. obszaru, płynące kilkoma małemi strugami, zabiera mały potok bezimienny i wprowadza również do Delatyna, na płd. wsch., gdzie wpadają do Prutu. W płd. części obszaru leżą chaty rozrzucone. Na zach. od nich lesiste wzgórza ze szczytem Strahorą 885 m. wys. Środkiem obszaru idzie gościniec wiodący ze Stanisławowa przez Nadwórnę, Delatyn, Mikuliczyn i t. d.; przełomem delatyńskim do Szigetku we Węgrzech. Własn. więk. (rządowa) ma lasu 680, pastw. 4 mr.; własn. mniej. roli orn. 183, łąk i ogr. 1705, pastw. 572, lasu 43 mr. W r. 1880 było 622 mk. w gminie, 4 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., należących do górskiego rodu Hucułów). Par. rzym. i gr.-katol. w Nadwórnej. We wsi jest cerkiew. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, a mianowicie do klucza delatyńskiego (dóbr Nadwórny) w ziemi halickiej. Obecnie należy do dóbr Delatyna. *Lu. Dz.*

Łojowce 1.) wś, pow. hajsyński, nad rz. Kropiwianką, obok drogi pocztowej z Hajsyna do Lipowca, gm Niżna Kropiwna, par. katol. Bracław, dm. 177, 577 mk., ziemi włośc. 442, dwors. z Aleksandrówką 557 dz. Należała do Leszkiewiczów, Kuleszy, dziś Skobelcyna. Jest tu cerkiew pod wezw. N. P. z 42 dz. ziemi. 2.) **Ł.**, wś, pow. uszycki, przy ujściu Olszanki (al. Tołowej) do Dniestru, gm. Gruszka, par. kat. Stara Uszyca, mk. 931, dm. 177, ziemi włośc. 944, dwors. 1499 dz. Cerkiew Wniebowzięcia ma z Pyżówką 1400 wiernych i 72 dz. ziemi. Sady wielkie, kamień wapienny, ziemia saletrzana, grunta pagórkowate. Własność dawniej Lipińskich, dziś Podhorskiego. *Dr. M.*

Łojowce, wś wymieniona w XVIII w. jako należąca do dóbr daszowskich na Ukrainie. Por. *Daszów.*

Łojowgród, ob. *Łojów.*

Łojowice, wś włośc. nad rz. Żurawką, pow. sandomierski, gm. Samborzec, par. Obrazów; odl. 4 w. od Sandomierza. Ma 20 dm., 167 mk., 275 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd. 13 dm., 113 mk.

Łojowiec, potok, wypływa u północnych podnóży góry Strahory (885 m.); z lasu Strahory; w obr. gm. Łojowej, w pow. nadworniańskim, płynie zrazu na wschód, a przerżnąwszy gościniec nadworniańsko-delatyński, zwraca się na południe, zrasza łąki wsi Łojowej, w końcu północno-wschodni obszar Delatyna i tu uchodzi wraz z pot. Lubiźnią do Prutu z lew. brz. Długość biegu 5 kil. i ćwierć.

Łojówka, por. *Kłodawa*, t. IV, 181.

Łojszewo, os. młyn., pow. włocławski, gm. Baruchowo, par. Kowal; odl. 16 w. od Włocławka; 1 dm., 14 mk., młyn wodny.

Łojtyki, wś, pow. rossieński, par. stulgiewska.

Łoka, rz., dopływ Wilii z prawej strony, między Świętą i Worniką uchodzi. Porównaj *Łokia.*

Łokacze, mko, pow. włodzimierski, gm. Chorów, o 5 w. od Chorowa, o 18 od Kisieliņa, leży przy trakcie handlowym z Krzemieńca do Włodzimierza, nad rz. Łuczą, posiada kościół paraf. katol., cerkiew, zarząd okręgu polic. a na bagnach pod mkiem, blisko wsi Kozłowa, okopy i resztki murów zamku, o którym wspomina lustracya z r. 1545. Były wtedy Ł. własnością kniaziów Czartoryskich, później Sanguszków, wreszcie należało do ordynacyi Ostrogskiej i w r. 1753 wraz z sąsiednim Latowiżem i 9 wioskami darowane zostały przez ks. Janusza Sanguszkę Franciszkowi Sal. Potockiemu pod warunkiem dostarczania siedmiu

zbrojnych i konnych na obronę krajową. Od Potockich przeszły Ł. do Wilgów. Ludwik Wilga sstа grabowiecki wyjednał 1778 r. dla Ł. prawo na 4 jarmarki. Stanisław-August był tu przezeń podejmowany dwukrotnie 1781 i 1787. Zamek już wtedy musiał być zrujnowany, bo Wilga przyjmował króla w swoim domu w mku. Paraf. kościół katol. ś. Antoniego Pad., z muru 1771 wzniesiony przez obywatelkę Wilżynę. Posiada obraz ś. Antoniego cudami słynący. Parafia katol. dek. włodzimierskiego: dusz 606. Kaplica w Zamliczu, dawniej i w Markowiczach. R. 1870 mko miało 186 dm., 568 mk., 77 proc. izr., 2 cerkwie, kościół, 3 izr. domy modlitwy, szkołę, 2 fabr. sukna, 36 sklepów, 21 rzemieślników, 3 jarmarki i zarząd polic. Ł. dla 5 gmin: Chorów, Poryck, Mikulicze, Kisielin i Nowydwór.

Łokacze, wś, pow. święciański, 4 okr. adm., o 77 w. od Święcian, 12 dm., 127 mk., z tego 121 katol., 6 żyd. Urząd gminy Wojstom (1866).

Łokacze, w W. Ks. Pozn., ob. *Łukacz.*

Łokaje 1.) zaśc. szlach. nad rz. Łokią, pow. wileński, 3 okr. adm., o 68 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. 2.) **Ł.**, zaśc. szlach. nad jez. Łokaje (por. *Kaczergi, Fedoryszki*), pow. wileński, 3 okr. adm., o 72 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łokasze, ob. *Kamionka Wołoska.*

Łokatowa Wola, ob. *Łokotowa Wola.*

Łokciany, wś włośc. nad rz. Rudnią, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. katol. 126, dm. 14, od Święcian 20 w.

Łokcza al. *Łokcza, Łokca*, wioska, w hr. orawskiem, w pow. namiestowskim, przy gościńcu namiestowsko-kubińskim, na prawym brzegu Hrusztynki, przy jej ujściu do Orawy białej, u północno-zachodnich stóp Magóry orawskiej. Obszar Ł., obejmujący 4211 kw. sążni kat. (1880 r.), rozpościera się po obu stronach rzeki Orawy białej, granicząc od płn. zach. z Benedykowem, od płn. wsch. z Jasienicą (Jasenica) i Tapeszowem, od płd. wsch. z Dedyną ziemiańską, od płd. zach. z Babinem i Wasylowem, a od zach. z Brezą. W północno-zachodniej stronie gm. wznosi się góra Wrata (Wratna, 1051 m.), Piekielna (865 m.) i Kiczera (704 m.). Południowo-wschodnia granica ciągnie się grzbietem Magóry orawskiej, i tutaj wznosi się Budyn, najwyższy szczyt tejże Magóry (1220 m.). Wzniesienie wsi koło kościoła czyni 655 m., nad ujściem Hrusztynki, 624 m. We wsi jest kościół rz.-katol., pod wezw. ś. Trójcy, założony r. 1665; posiada metryki od r. 1741. W miejscu jest dusz rzym.-katol. 858, nieun. 105, żyd. 22, razem 985. (Według szem. dyec. spiskiej z roku 1878). Do tejże parafii należą wsi Breza, Wasylów i Tapeszów, z liczbą dusz rzym.-katol. 2653, nieun. 271, żyd. 44, razem 2968 (1878 r.). Według obliczenia z r. 1880 było we wsi mk. 998, dm. 201. Należy do sądu powiatowego w Namiestowie, a urzędu podatkowego w Kubinie Niżnim (Dolnym). Poczta w miejscu. *Br. G.*

Łokia, rzeczka, ma źródła w lasach markuciskich, pow. wiłkomierskim, uchodzi do Wilii poniżej Świętej rzeki, długa 20 w. Dwa młyny. Przyjmuje Noterę, Berżankę i Lekszę. Blisko ujścia przecina szosę petersb. na 4-ej wiorście od Janowa. Por. *Gudziuny.*

Łokiany, *Górne* i *Dolne*, dwie wsie szlach., pow. wiłkomierski, par. Siesiki, okr. polic. Pogiełoże (o 4 w.), gleba żytnia. Własność Iwaszkiewicza, Brzezińskiego, Paszkowskiego.

Łokieć, ob. *Gawrychy.*

Łokieć (po rusku *Łokot*) 1.) część Rybnika w pow. drohobyckim. Za czasów polskich należał przys. do dóbr koronnych, a mianowicie do dzierżawy Dołhe w ziemi przemyskiej. 2.) **Ł.**, wś w pow. turczańskim, 24 kil. na zach. od sądu powiat. w Turce, 12 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Lutowiskach. Od płd. zach., płn. zach. i płn. wsch. otacza go wieś Dydłowa, od wsch. i płd. wsch. Dźwiniacz Górny. Przez wieś płynie San. Wchodzi on tu z Dźwiniacza, płynie na zach., a potem na płn. zach. środkiem obszaru, poczem skręca na płn. i płynąc wzdłuż granicy wchodzi do Dydłowej. Od lew. i praw. brz. zasilają go małe strugi, z których najznaczniejsza, pot. Muczny, płynie wzdłuż granicy płn. zach. i wpada do Sanu od lew. brz. W płd. stronie obszaru wznosi się szczyt najwyższy na granicy Dźwiniacza do 909 m., a w stronie płn. Kiczora Łokiecka (znak tryang.) do 788 m. Własn. więk. ma roli orn. 205, łąk i ogr. 93, pastw. 16, lasu 483 mr.; własn. mniej. roli ornej 581, łąk i ogr. 75, pastw. 110, lasu 4 mr. W r. 1880 było 350 mk. w gminie, 29 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol., górskiego rodu Bojków). Par. gr.-katol. w Dydłowej. Była tu niegdyś samodzielna parafia, jak świadczy erekcya z r. 1751, zachowana w aktach parafialnych: „Michał Wisłocki, chorąży Bielgowski, na Malawie, Zastawiu i Łokciu dziedzic. Ponieważ w wiosce mojej dziedzicznej Łokciu cerkiew sub tit. S. Michaelis od lat kilku wakuje, bez parocha, i ludzie bez obrządków i administrowania sakramentów św. zostają, przeto ex jure patronatus na tuż beneficium Łokieckie obmyśliłem prezentować dyskretnego Bazylego Milczakowskiego ze Dźwiniaczego syna kapłańskiego, mając sobie od ludzi de vita et moribus rekomendowanego, tegoż IMX. Szumlańskiemu, biskupowi przemyskiemu, sanockiemu i samborskiemu, Panu i Dobrodziejowi memu hisce prezentuję i upraszam pasterskiej godno-

ści, aby tenże był akceptowany, konsekrowany i instytuowany do parochii i cerkwi Łokieckiej.“ (Dalej następuje dotacya). Datum w Malawie. Po śmierci wspomnianego w erekcyi Milczakowskiego w r. 1788, przyłączono Ł. do par. w Dydłowej. We wsi jest cerkiew drewniana w r. 1737 zbudowana. *Lu. Dz.*

Łokieć, węg. *Nagy-Abranka*, wś w hr. bereskiem, 272 mk.

Łokieć, potok leśny, ma źródła na południowym stoku lesistej góry Wilchowatego boryńskiego (799 m.), na obsz. gm. Boryni, w pow. turczańskim; płynie zrazu na południe, potem na północny wschód i na obszarze gm. Ilnika uchodzi do Stryja z lew. brz. Długość biegu 3 kil. i pół. Od południa nad doliną potoku wznosi się góra Szczob (744 m.).

Łokiesa, ob. *Łaukiesa.*

Łokiesa, zaśc. nad jez. Łokiesa, pow. wileński, 3 okr. adm., o 67 w. od Wilna, 2 dm., 38 mk.; z tego 34 katol., 4 żyd. (1866).

Łokietek, jezioro we wsi Dratów, w pow. lubartowskim, gm. Łęczna; wraz z sąsiednim jez. Łukcze, mają $5^1/_2$ mr. obszaru. Wody ich idą do rz. Jagielny.

Łokietka, folw. i kol., pow. opoczyński, gm. Kuniczki, par. Kunice, od Opoczna 13 w. Folw. ma 2 dm., 19 mk., 103 mr. obszaru. Młyn. Kol. zaś ma 6 dm., 48 mk., 180 mr. obszaru.

Łokietkowska, jaskinia, w Ojcowie na pochyłości góry Chełm. Ob. *Ojców.*

Łokietnica, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Trębki, dm. 10, mk. 132, ziemi żytniej mr. 124. *W. W.*

Łokinele, folw., pow. kowieński, okr. polic. Janów, przy szosie petersb., o 5 w. od Janowa, grunta lekkie. Należy do dóbr Berże Mackiewiczów.

Łokista, rz. ob. *Szeczuwa* i *Jura.* Ma źródła na płn. od mk. Ławków i Iwoniszki, mija Bolse i Szyłele.

Łokne, jez. w płn. części pow. grodzieńskiego, między Kotrą a Pyrrą.

Łoknia, rz., dopływ Słuczy z prawej strony. Por. *Łoknieja.*

Łoknia, lewy dopływ Łowati wpadającej do jeziora Ilmeń. Była czas niejakiś rzeką graniczną.

Łoknica, wś, niegdyś w połowie królewszczyzna i w połowie własność prywatna Godlewskich, w południowej zarzecznej stronie powiatu pińskiego, nad rzeką Młynek, dopływem Strumienia pod Noblem, w gm. moroczańskiej, okr. polic. 3 płotnicki, ma osad dawnych 44, cerkiew; głuche, odludne polesie, ryb i łąk dostatek wielki. Z powodu dyferencyi sched królewskich i prywatnych była naznaczoną w r. 1775 komisya do rozgraniczenia i powetowania krzywd. (Ob. Vol. Leg. VIII, str. 435, wyd. Ohr.). *Al. Jel.*

Łoknica, lewy dopływ Narwi; płynie z za Kuraszewa do wsi Kaninki.

Łoknica, mała rzeka na granicy pow. mozyrskiego i owruckiego, ma kierunek północny, pod Łuknicką Rudnią w mozyrskiem porusza młyn i poniżej tej wsi wpada do jeziora Świdowiec, łączącego się z kotliną mokrą Uborcia. Długość biegu około 2 mil, miejscowości dzikie odludne. *Al. Jelski.*

Łoknica, prawy dopływ Kotry, prawego dopływu Niemna.

Łoknica, lewy dopływ Łokni, lewego dopływu Łowati, wpadającej do jeziora Ilmeń.

Łoknicka Rudnia, wś na krańcu południowym pow. mozyrskiego, ku granicy powiatu owruckiego, nad rzeką Łoknicą, w gm. Lelezyckiej, osad 20, miejscowość nizinna, odludna, poleska, ma rudę żelazną. *Al. Jel.*

Łoknieja, rzeka w pow. słuckim, ma początek na pograniczu pow. ihumeńskiego, w tak zwanem Hałem-Błocie, w okolicy wsi Koniuchy; płynie błoniami w kierunku południowym, a później południowo-wschodnim w pobliżu folwarku i wsi Musicz, wsi Lektowszczyzny, wsi Podlwicy, wsi Bezwierzchowicz, folwarku Iwań, tu przecina dawną szosę Bobrujsko-Brzeską, dalej około wsi Ogrodniki i poniżej wsi Klepczany wpada do Słuczy z prawej strony; długość biegu prawie 7 mil. W r. 1659 w czasie najścia po raz drugi wojsk rosyjskich pod Trubeckim na Słuck około Klepczan nad Łuknieją rozłożyły się one obozem. *Al. Jelski.*

Łokorejstys, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 46 w. od Święcian, 1 dm., 10 mk. katol. (1866).

Łokot, ob. *Łokieć.*

Łokotec, część Łastówek, pow. drohobycki.

Łokotka, mko w gub. czernihowskiej, o 30 w. od Głuchowa. Warzą tu saletrę.

Łokótki, ob. *Łokutki.*

Łokotowa Wola, wś i folw. i młyn nad rz. Rewicą, pow. brzeziński, gm. Popień, par. Jeżów. Ma 19 dm., 247 mk., ziemi włośc. 194, dwors. 1116 mr., w tem ornej 723.

Łoktowo, niem. *Logtowo*, dok. *Lucht*, *Luchtow*, folw. do Gzina, pow. chełmiński, przy bitym trakcie chełmińsko-fordońskim, w okolicy lesistej; bud. liczy 15, dm. 6, katol. 59, ewang. 20. Parafia i poczta Unisław, szkoła w miejscu. *Kś. F.*

Łoktysze, wś poleska w pow. słuckim, w gm. krugowickiej, przy ujściu rzeki Naczy do Łani, przy drodze wiodącej z Ostrowczyc do Krugowicz i Deniskowicz, ma cerkiew, osad włócznych 53, grunta piaszczyste, łąki obfite; miejscowość dość odludna; młyn na rzece Naczy. Obręb leśny, łoktyszewski, należy do

leśnictwa Woronin (ob.), ordynacyi nieświeskiej, książąt Radziwiłłów. *Al. Jel.*

Łokutki, wś, pow. tłumacki, należąca do skarbu czyli dóbr Tłumackich, nad rz. Tłumacz 1 kil. od drogi żwirowej Sielecko-Zaleszczyckiej, tyleż od Tłumacza. Z aktów XVIII w. pokazuje się, iż ta wś nazywała się Łohijatki. Par. rzym.-katol. i gr.-kat. w Tłumaczu. W górze ciągnącej się od Gruszki aż ku Niżniowu, we wsi Ł., tuż po nad wsią, w której znajdują się pokłady kamienia gipsowego i wapienia jest zaraz za wsią pieczara, czyli otwór obszerny, z której wypływa strumień czystej wody. Do tej pieczary, która sięga głęboko w górę i która jeszcze nie zbadana należycie, lud przywiązuje wiele baśni. Strumień ów wypływający nazywa się Sołoniec, który po jednym kil. biegu wpada do rz. Tłumacza we wsi Ł. z praw. brz. Do r. 1856 był tu staw na rz. Tłumacz bardzo rybny, szczególniej obfity w liny, po spuszczeniu i osuszeniu tegoż utworzono piękną żyzną łąkę. Młyn tu będący i gipsarka dostarczająca całej okolicy gipsu mielonego zostały rozebrane przy osuszeniu stawu. Jest karczma. Łokutki niegdyś należały do dóbr Potahicze (por. *Potahicze* i *Jackówka*). *W. J. W.*

Łołów. Tak lud polski na Szląsku wymawia nazwy miasta powiatowego: Wołów (Wohlau).

Łom, dok. *Lomen*, *Lome*, *Lom*, nazywało się dawniej jezioro przy wsi Gruta, położone w pow. grudziąskim, pierwszy raz wspominane r. 1282. R. 1315 Karol z Trewiru, mistrz w. krzyżacki, pozwolił osadnikom w Grucie łowić ryby w tem jeziorze nietylko na potrzeby, ale i na sprzedaż. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 157. *Kł. F.*

Łom, por. *Lamen*.

Łom, *Nowi-Luom*, węg. *Forgacsfalva*, wś w hr. Gömörskiem (Węg.), kość. katol. paraf., żyzna gleba, 684 mieszk., przywędrowali tu z hr. Orawskiego. *H. M.*

Łomacz, *Łamacz*, *Głomacz*, niem. *Lommatzsch*, m. w Saksonii, pow. drużdżański, o 2 mile od Miszny, w okolicy pagórkowatej, b. urodzajnej, 3500 mk.

Łomaczyńce, wś, pow. uszycki, gm. Osłamów, par. katol. Wońkowo, mk. 131, dm. 92, ziemi włośc. 650, dwors. 618 dz. Cerkiew pod wezw. N. P. z 35 dz. ziemi. Własność Berezowskich, dawniej Trzecieskich. *Dr. M.*

Łomaczyńce, wś w pow. chocimskim gub. bessarabskiej, nad rz. Kołotą, o 80 w. od Chocima, 260 dm., 1502 mk.

Łomadzyn al. *Łomadzyna*, część Majdanu średniego, pow. nadwórniański.

Łomajki, wś, pow. kowieński, par. Datnów, przy drodze z Kiejdan do Surwiliszek.

Łomaki, ob. *Wobolniki*.

Łomanina, zaśc. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 23 w. od Wilna, 3 dm., 14 mk.; z tego 9 katol., 5 żydów (1866).

Łomanowo, folw., pow. ihumeński, 153 mr. rozl., własność Bobrowskich.

Łomasze, wś w pow. nowogródzkim, nad rzeczką Mejką w gm. czernichowskiej, ma osad 23, grunta dobre, miejscowość bezleśna, okr. polic. 3 nowomyski. *Al. Jel.*

Łomasze, wś w gub. witebskiej, nad rz. Sinieją.

Łomazy, os., przedtem mko nad rz. Zielawą, pow. bialski, gm. i par. Łomazy. Odl. 186 w. od Warszawy, 16 w. od Biały, z którą łączy je szosa idąca do Włodawy. Posiada kościół par. drewniany i cerkiew pounicką paraf., bóżnicę, sąd gminny okr. IV, urząd gminny, szkołę początkową. Stacya poczt. w Biały. W 1827 r. było tu 293 dm. i 1917 mk.; w 1860 r. 309 dm. (1 mur.) i 2370 mk. (1218 żydów), obecnie jest 345 dm., 3188 mk. i 6612 mr. obszaru, gruntów należących do osady i dóbr t. n. Same dobra mają 1614 mr. i stanowią majorat rządowy. Osada Ł. stanowi sama gminę odrębną. Jest tu fabryka świec, garbarnia, dwie olejarnie, cegielnia, 4 wiatraki i młyn. W XV wieku Ł. były nędzną wioską, którą Kazimierz IV r. 1447 odłączywszy od sstwa parczowskiego leżącego w województwie lubelskiem, do ekonomii brzeskiej, t. j. do Litwy wcielił. Ściągnął stąd na siebie niechęć panów polskich. Zabiegi Gastolda i innych możnowładców litewskich o zerwanie, a przynajmniej osłabienie unii z Polską, stały się powodem, że na sejm wspólny dla obu narodów do Parczowa r. 1451 zwołany, żaden z Litwinów nie chciał przybyć, aż pókiby im glejt, czyli zabezpieczenie ich osób i swobodnego przejazdu, nie był przysłany. Król chcąc przełamać ten opór i nieufność, sam wyjechał z Parczowa aż do Łomaz, i tam dopiero sprowadziwszy z Brześcia posłów litewskich, namówił ich do zjechania się z Polakami w Brześciu. Takiż sam zjazd dla załatwienia nieporozumień przed naradami w Parczowie, miał miejsce w 1464 r. Mikołaj Radziwiłł, wojew. wileński i sstа brzeski zamienił Ł. na miasto, gdyż powtarzające się zjazdy i przejazdy panów polskich i litewskich, ściągnęły tu dość znaczną liczbę osadników. Gdy Zygmunt August w 1568 r. nadał Ł. prawo magdeburskie, miały one już 5 ulic i 196 włók ziemi na uposażenie ludności. W zamian za hojne nadania ziemią, wolny wręb w puszczy Klikówka, mieli obowiązek mieszkańcy utrzymywać w porządku most i groblę na gościńcu wileńskim. Kościół paraf. katolicki wzniesiony został przez Władysława IV. Spłonął on w 1795 r., a nowy zbudowano w 1852 r. Cerkiew istniała tu z dawnych czasów. W bitwie

pod Ł. zginął w 1769 r. Franciszek Pułaski. Par. Ł. dek. bialski: 830 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra rządowe Ł. r. 1838 składały się z miasta i folw. Łomazy, wsi: Lubeńka, Ortel, Huszcza, Szenejki, Kopytniki, Kolembrod, Koszoły i dwóch młynów Jussaki. Ogólna rozległość wynosiła około mr. 6886, a mianowicie: w gruntach ornych, łąkach i pastwiskach mr. 1444, lasu mr. 5442. Obecnie dobra powyższe uległy podziałowi na donacye. Folw. Ł. w gm. Lubienka położony. Ma 4 dm., 23 mk., 1614 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Łomcz..., por. *Łącz...*

Łomejkiszki, folw., pow. kowieński, na praw. brz. Niewiaży, niegdyś własność Montwiłła, potem do 1863 hr. Ed. Czapskiego.

Łomosta, ob. *Łomiesta.*

Łomi, ob. *Łomie.*

Łomia, ob. *Łomnia.*

Łomiana, rz., al. *Łomiany* pot., ob. *Giegużyn, Dubiany, Gudczany, Jodkany.*

Łomiańcze, wś nad rz. Łomianą, pow. trocki, 2 okr. adm., 44 w. od Trok, 18 dm., 269 mk., z tego 255 katol., 6 wielkoros., 8 żydów (1866).

Łomianki, wś nad Wisłą, pow. warszawski, gm. Młociny, par. Kiełpin. Leżą przy drodze bitej z Warszawy do Modlina, o 17 w. od Warszawy. Jest tu sąd gminny okr. 1, szkoła pocz. 1-kl. ogólna, browar i dystylarnia. W 1827 r. 30 dm., 250 mk. Piwo z tutejszego browaru miało wielki odbyt w Warszawie przed 1830 r. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków Ł. i Dąbrowa, i wsi Ł. Rozległość wynosi mr. 2428; folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 639, łąk mr. 89, pastw. mr. 169, wody mr. 11, lasu mr. 148, nieuż. i place mr. 252, razem mr. 1309, bud. mur. 10, z drzewa 28; płodozmian 9 i 11-polowy; folw. Dąbrowa: grunta orne i ogr. mr. 394, lasu mr. 671, nieuż. i place mr. 54, bud. mur. 2, z drzewa 5. Dobra powyższe w r. 1869 oddzielone od dóbr Młociny. Wieś Ł. osad 24, z grun. mr. 258. *Br. Ch.*

Łomie i *Ł.-Górne, Łomi*, dwie wsie, pow. rossieński, par. botocka. Por. *Botoki.*

Łomień, por. *Łamień.*

Łomiesta, wś rząd., nad Pytlówką, pow. święciański, 2 okr. adm., o 35 w. od Święcian, 10 dm., 82 mk., z tego 76 katol., 6 żydów (1866).

Łomiesta, jez., por. *Gienekalnis.*

Łomieżno, wś włośc., pow. wilejski, o 81 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 3 dm., 34 mk. katol. (1866).

Łomina, część Kobylnicy ruskiej, pow. cieszanowski.

Łomina, lewy dopływ Psioła, lewego dopływu Dniepru (niżej Hałtwy).

Łominy, wś i os. karcz., pow. brzeziński, gm. Ciosny, par. Tomaszów. Ma 29 dm., 220 mk., ziemi włośc. 368 mr. Ob. *Buków.*

Łominy, folw. i część Dzikowa, pow. cieszanowski.

Łomna 1.) wś nad Wisłą z lew. brzegu, pow. warszawski, gm. Cząstków, par. Łomna. Leży przy drodze bitej z Warszawy do Modlina, posiada kościół par. drewniany i gorzelnię. W 1827 r. wś rząd. 50 dm., 465 mk.; stanowiła wtedy ekonomią dóbr rządowych. Par. Ł. dek. warszawski: 2705 dusz. Starożytna osada; nadana była klasztorowi w Czerwińsku r. 1155. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami: Ł., Borki, Pieńków, Kaliszki, Cząstków Polski, Cząstków Niemiecki i Palmira), rozległy mr. 1532: grunta orne i ogr. mr. 668, łąk mr. 74, pastw. mr. 101, wody mr. 61, lasu mr. 493, zarośli mr. 13, nieuż. i place mr. 36, w osadzie czynszowej mr. 84, bud. mur. 6, z drzewa 25; płodozmian 7-polowy. Gorzelnia, dystylarnia, browar wyrabiający piwo zwyczajne, młyn parowy, pokłady torfu. Wś Ł. osad 31, z grun. mr. 626; wś Borki osad 3, z grun. mr. 101; wś Pieńków os. 17, z grun. mr. 279; wś Kaliszki os. 9, z grun. mr. 67; wś Cząstków Polski os. 24, z grun. mr. 459; wś Cząstków Niemiecki os. 13, z grun. mr. 417; wś Palmira os. 19, z grun. mr. 54. 2) **Ł.**, wś, pow. sokołowski, gm. i par. Kossów (ob.); ma 18 dm., 190 mk., 459 mr. W 1827 r. 14 dm., 102 mk. *Br. Ch.*

Łomna, wś, pow. bocheński, w okolicy pagórkowatej i lesistej, nad bezimiennym potoczkiem uchodzącym z praw. brz. do Uszwicy, 364 m. npm.; 3.7 kil. na południe od Wiśnicza, gdzie należy do parafii rzym.-katol., sądu powiat. i urzędu poczt. Wioska rozrzucona, jest otoczoną lasami jodłowemi i liczy 399 mieszk. rzym.-katol. Jestto attynencya dóbr wiśnickich Zofii hr. Zamoyskiej. Pos. więk. ma 72 mr. lasu; mniej. pos. 372 mr. roli, 57 mr. łąk i ogr., 49 mr. pastw. i 200 mr. lasu. Gleba składa się z glinki nieurodzajnej. Za Długosza (L. B. I, 218) była własnością Dobiesława Kmity z Wiśnicza. Ł. graniczy na południe z Borownią, na północ z Wiśniczem Starym i Kobylem, na wschód z Chronowem, a na zachód z Leksandrową. *Mac.*

Łomna (al. *Łumna*, po rus. *Limna*) 1) wś w pow. dobromilskim, 24 kil. na płn. zach. od Dobromila, 7 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy. Na płn. leży Wola Korzeniecka, na płn. wsch. Krajna, na wsch. Trójca, na płd. wsch. Grąziowa, na płd. Trzcianiec, na zach. Leszczawa Górna. Wzdłuż granicy wsch. płynie Wiar od płd. na płn. Do niego wpadają wody z przeważnej części obszaru za pośrednictwem kilku strug małych, płynących od zach. na wsch. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru. Najwyższe

wzniesienie: góra Szemiska, na płd. (491 m.). Wsch. część wsi przerzyna gościniec, wiodący z Przemyśla na Birczę i Sanok do Rymanowa. Własn. więk. (Tyszkowskiego) ma roli or. 161, łąk i ogr. 41, past. 67, lasu 343 mr.; własn. mniej. roli or. 724, łąk i ogr. 121, past. 81, lasu 88 mr. W r. 1880 było 487 mk. w gminie, 22 na obsz. dwor. (obrz. gr. katol.). Par. gr.-kat. w miejscu, (dek. dobromilski, dyec. przemyska). Do par. należą: Krajna, Łodzinka Dolna i Górna. We wsi jest cerkiew. 2.) Ł., wś w pow. turczańskim, 22 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Turce. Na płn. wsch. leżą Dniestrzyk Hołowiecki i Rypiany, na płd. wsch. Berežek i Dniestrzyk Dubowy, na płd. zach. Boberka, na zach. Żurawin (w pow. liskim), na płn. zach. Chaszczów, na płn. Grąziowa (w pow. staromiejskim. Wsch. część obszaru przepływa Dniestr z Berežek od płd. na płn. do Dniestrzyka Hołowieckiego i zabiera w obrębie wsi kilka strug małych od praw. brz., a daleko więcej i znaczniejsze potoki od lew. brz. Najznaczniejszy między nimi Lechnówka (al. Lechnowo), płynący od zach. z Chaszczowa na wsch. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie, rozrzucone i tworzą następujące grupy domów: Hnyłe, Horb, Krywula, Na Berezku. W stronie wsch. na praw. brz. Dniestru dochodzi najwyższe wzniesienie 708 m. W stronie płd. zach. na granicy Boberki wznosi się jedno wzgórze 668 m. Stąd opada obszar za biegiem potoków, płynących na płn. wsch. ku dolinie Lechnówki (504 m.), a na płn. od tej doliny wznosi się znowu do 597 m., a na granicy płn. w lesistej Magurze Łomniańskiej do 837 m. Własn. więk. (Tow. dla prod. leśn. w Wiedniu) ma roli or. 19, łąk i ogr. 11, past. 32, lasu 960 mr.; własn. mniej. roli or. 2494, łak i ogr. 181, past. 529, lasu 32 mr. W r. 1880 było 1282 mk. w gm., 46 na obszarze dwor. (obrz. gr.-kat., górskiego rodu Bojków, z wyjątkiem 20 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Turce, gr.-kat. w miejscu (dek. żukotyński, dyec. przemyska). We wsi cerkiew drewniana. Metryki sięgają do r. 1784. Do par. należy gruntu 84 mr. 1274 kw. sążni. Jest tu szkoła etat. 1-kl., młyn, cegielnia i tartak wodny o jednej pile zwyczajnej. Tartak ten konsumuje rocznie 320 mt. kubicz. drzewa jodłowego i świerkowego, a produkuje 200 mt. kubicz. zwykłych desek. Urząd poczt. jest w miejscu. Sieją tu także wiele lnu. Znaczny jest również chów owiec. Paszą je po zbyrach i polanach, trzymają w koszarach ogrodzonych pospolicie jodłowemi darnicami, a gdy jednę część ziemi wypasą, przenoszą koszary na inne miejsce. O nafcie w tej miejscowości czyt. „Jahrb. der geol. Reich." 1881, str. 153. H. Walter uważa cały teren łomniański jako wiele obiecujący. W folw. Łomna, na wzgórzu, w lasku za dworem założono w 1874 r. 3 szyby. Ropa pokazała się w 40 sążniu głębokości. Najgłębszy szyb pogłębiono do 175 m. Szyb ten dokopano w średnicy metra kw. do 60 mt., poczem rozpoczęto wiercenie. Drugi szyb doprowadzono do 63 mt. Dawał on z początku po baryle (blisko $1^1/_2$ centn. metr.) dziennie, poczem wydatek zmniejszył się na 4 do 5 baryłek tygodniowo. Szyb ten zapadł się jako źle rurowany w głębokości. 20 mr. Już w głębokości 35 sążni okazuje się łupek czarny, wydający 6 do 10% ropy; rzucony w ogień pali się ten łupek żywym płomieniem. Wydatek jedynego szybu, produkującego regularnie ropę obliczają na 600 centn. metr. rocznie. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, ekonomii samborskiej a krainy lipeckiej. Metryka kor. zawiera dokument z r. 1519 (rkp. Ossol. № 2837, str. 50 i 51): „Privilegium Sigismundi regis, quo mediante Scultetia in villa Lumno superius, alias in promontoris villae Hołowiecko positae, in fluvio dicto Lumno, providis Fedkoni et Jackoni, cum area integra al. Dworzyszcze, cum tertia parte dationum regalium, cum sortis pro festo Paschae et Natalis Domini, cum reliquis de consuetudine aliarum villarum attinentiis confertus"; i drugi z r. 1534: „Vendit Magnif. Stanislaus Odrowąż Iwasconi unam integram aream cum omnibus attinentiis, eandemque Ecclesiae ruthenicae, in villa Łomno, perpetuis temporibus, salva floreni unius pensione poponali, ad aerarium tenutariorum Samboriensium, quotannis importanda applicat. Donant Jacsko Brzesko pater, et Joan ac Hricko filii, subditi Lomnenses agrum suum proprium, alias Łaz, jacentem in campis dictis deszczane, sub monte dicto Rozłucz, Olexae Poponi, ad Synagogam S. Joan. Bapt. villae Łomna temporibus perpetuis". W lustracyi z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 224) czytamy: „Wieś ma łanów $31^3/_4$, zosóbna hajducki, wójtowskich 2, popowski 1, wolniczych 2. (Czynsze na ś. Michał, Marcin i Wojciech wymienione szczegółowo). Oprócz tego dają poddani od 20 owiec jednego barana, albo od każdej owcy po gr. 4. Jagnię wielkanocne gromada daje albo złp. jeden. Drzewa w kostkę ciosanego z każdego łanu jednę ciosanicę, krokiew jednę, łat 2, gontów z łanu kop 2. Jeśliby drzewa zamek nie potrzebował, to za to drzewo dawać będą zł. 2. Robotników 3 posyłają na tydzień z łanu każdego, a jednego kosarza za 2 żeńców potrącają. Cieślę jednego posyłają na robotę z łanów 20 do zamku, który robić powinien od ś. Wojciecha aż do ś. Marcina, któremu dają z łanu po zł. 4. Karczma do dalszej ordynacyi zamku samborskiego. W tej wsi wójtostwo trzymają Stanisław, Piotr, Krzysztof, Stefan Łomniccy vigore literarum consensus

de a. 1653 Basilio Lomnicki dane, a potem za tym konsensem i personas tychże Łomnickich ustąpione.“ W inwentarzu z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 207) czytamy: „Wś osiadła na łanach 31 3/4, videlicet sianych 12, koszonych 11, pustych 8 3/4; zosóbna wójtowskich 2, wolniczych 2, hajducki seu sołtyski 1, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się № 69. Sołtysi do ziemi przemyskiej należą. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) czynią 503 złp. 2 gr. Wójtostwa tej wsi posesorem WP. Ustrzycki, Stolnik Przemyski, na które prawa nie pokazał, płacić jednak ma do kasy ekonomicznej corocznie czynszu 12 zł. 6 gr., tudzież hibernę na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi ferre. Wolnictwa łan jeden trzymają za kontraktem od skarbu panowie Kobylański, Łomnicki i Jaworski, z którego płacić powinni annuatim 30 zł. praeter alia onera fundi i do gromady czynszu zł. 8. Tegoż wolnictwa łan drugi trzyma także za kontraktem od skarbu żyd Joś, płacić ma annuatim 20 zł. tudzież et alia onera fundi. Młynek i karczmę kto używa płacić ma 20 zł. Lasy tej wsi: las na górze „Magorcu“ bukowy i jodłowy. Las nazwany Dubowym, w nim jedlina. Las od wschodu zwany „Roztyczki“, jodłowy. Skarżyła się gromada, że im znaczne grunta różni Imościowie poodbierali, a z niektórych czynsz gromada płacić musi. Żali się też ta gromada, że zaciągniony dług 200 zł. Jm Panu Bazylemu Łomnickiemu oddała, a karty nie chce oddać. Administracya ma w tem protegere“. O nadaniu wolnictwa Jm Panom Kobylańskiemu, Łomnickiemu i Jaworskiemu, czyt. „Rewizyą praw i przywilejów ekonomii samborskiej z r. 1766“, w Przewodniku naukowym i literackim 1872, t. II, str. 247. Czytaj także o wsi Łomnie, tamże str. 50 do 53. Według lustracyi z r. 1768 było wójtostwo w Ł. w posiadaniu Antoniego Melwińskiego z prow. 452 złp. 16 gr. Zajęte r. 1777. W r. 1882 nabył Łomnę hr. Chambord. Por. *Lipie*, V, 258; *Jabłonka*. *Lu. Dz.*

Łomna, *Lomna*, wś nad rz. t. n., pow. jabłonkowski na Szląsku austr., par. katol. Jabłonków, ewang. Nawsi, ma dwie szkoły ludowe, zarząd lasów arcyks. Albrechta; gruntu wraz z wsią Przelaczem mr. 8983, ludn. 1319, t. j. Ł. 1089 a Przelacz 230.

Łomna al. *Lomna*, wioska w hr. orawskiem (Węg.), w pow. namiestowskim, na praw. brz. Orawy białej, przy ujściu pot. Łomnicy do tejże Orawy. Należy do par. łac. w Kruszelnicy; ma dusz rzym.-kat. 602, nieun. 59, żyd. 9, razem 670 według szem. dyec. spiskiej z r. 1878. Według obliczenia z r. 1880 jest mk. 650, dm. 123; obszar zaś obejmuje 3746 kw. sążni katastr. Należy do sądu powiat. w Namiestowie, a do urzędu podatk. w Kubinie Niżnym. St. poczt. Łokcza. We wsi jest kaplica św. Trójcy. *Br. G.*

Łomna, *Lomne*, wś w hr. ziemneńskiem (Węg.), 513 mk.

Łomna, rzeczka podgórska, wytryska na płn. stoku Beskidów Jabłunkowskich, w obrębie gm. Łomny, w pow. jabłunkowskim, w dolinie górskiej, nad którą od zach. wznosi się Mały Połom (1058 m.) i Czuboniów wierch, a od wsch. Burków, koło chat włościańskich Gruszką zwanych, przynależnych do Łomny górnej. Płynie w kierunku płn. przez Łomnę górną i średnią. Od ujścia pot. Morawki zwraca się nagle na wsch., zrasza Łomnę dolną a przerznąwszy drogę kolei żelaznej cieszyńskiej, podąża w płn.-wsch. kierunku do Jabłunkowa, gdzie z lew. brz. wpada do Olszy. Długość biegu 15 kil. Nad górną doliną tej rzeczki wznoszą się od wsch. Upłaz (950 m.), i Miąszy wierch (893 m.), od zach. Kozi grzbiet (971 m.), Polka (886 m. i Babi wierch (952 m.), a od płn. Kozubowa (976 m.), Kikuła (785 m.) i Kiczera (742 m.). Przyjmuje liczne potoki; między nimi od praw. brz.: Jelitów pot., Upłaz, Miąszy, Jastrzębi pot. i Osietnicę, z lew. zaś brz. Morawkę z Ruśniakiem. Pędzi trzy tracze w Łomnej. Spadek wód podają następujące liczby: około 700 m. (źródła); 551 m. (w Łomnej średniej, koło chat Stoligami zwanych); 494 m. (mostek powyżej ujścia Miąszego potoku); 446 m. (pod mostkiem kolei żelaznej); 380 m. (ujście do Olszy). *Br. G.*

Łomna, szczyt w zach. paśmie Tatr, w dziale liptowsko-orawskim, na granicy Orawy i Liptowa, między dolinami Proseczanki (od wsch.) a ś. Anny od zach.). Wzniesienie 1278 m. (pom. szt. gen.). *Br. G.*

Łomna, łąka, ob. *Kosobudy*.

Łomna Skała, ob. *Łamana Skała*.

Łomnia, wś, pow. mławski, gm. Turza, par. Mława, odl. o 4 w. od Mławy. Ma dwie cegielnie, 35 dm., 203 mk., 1663 mr. gruntu, 35 nieuż. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. z dezertą Borowy (wsiami: Ł., Wola Łomska i Karboniec) rozległy mr. 1981: grunta orne i ogr. mr. 379, łąk mr. 201, past. mr. 465, lasu mr. 838, nieuż. i place mr. 98, bud. mur. 5, z drzewa 10, cegielnia, piec wapienny. Wś Ł. os. 24, z grun. mr. 320; wś Wola Łomska os. 17, z grun. mr. 441; wś Karboniec osad 22, z grun. mr. 234.

Łomniańska Magura, ob. *Grążiowa*, *Łomna*, pow. turczański i *Magura*.

Łomnica 1.) wś, powiat włodawski, gmina Wola Wereszczyńska, parafia Lejno (obrządku greckiego). Ma 13 dm., 137 mk., 1178 mr. obszaru. We wsi są jeziora: Karaśne i Moszna. Ł. i Zienki dobra mają 1183 mr. obszaru. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folw. Ł., wsi: Ł., Zienki, Li-

pniak, Zbójno, r. 1866 rozległość wynosiła mr. 1966: grunta orne i ogr. mr. 382, łąk mr. 263, lasu mr. 488, zarośli mr. 22, nieuż. i place mr. 811. Wś Ł. os. 24, z grun. mr. 487; wś Zienki os. 35, z grun. mr. 1226; wś Lipniak os. 10, z grun. mr. 369; wś Zbójno os. 7, z grun. mr. 93. 2.) **Ł.**, wś, pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska. Ma 13 dm., 157 mk., 312 mr. obszaru. 3.) **Ł.**, wś, pow. siedlecki, gm. Wodynie, par. Seroczyn. Ma 15 dm., 135 mk., 336 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Łomnica, wś, pow. sądecki, leży nad pot. t. n., rozdzielającym się koło tej wsi na liczne ramiona i uchodzącym do Dunajca. Osiadła wś ciągnie się w wąskiej dolinie potoku 586 m. npm. aż po granicę węgierską i z tego powodu odleglejsze grupy domów mają odrębne nazwy od dawniejszych właścicieli gruntów jako to: Toczkowe, Zębarzowe, Karpatoski i Maślonka. Od płn. i wsch. otaczają wś lasy na górach, z których najwyższe są: na płn. Pisana Hala 1052, na płn. wschodzie Parchowatka 1005 i Kicznia Wielka 810 m. npm. Od zach. jest pasmo niższe, szczyt Kicznia Mała ma 707 m. bezwzględnej wysokości. Osada ma 1047 mk. rzym.-kat. i należy do par. i urzędu poczt. w Piwniczny, oddalonego o 4.3 kil. Pos. więk. Banku dla eksploatowania lasów ma obszaru 1400 mr. lasu świerkowego; pos. mniej. 1386 roli owsianej, 300 łąk i ogr., 848 past. i nieuż. i 374 mr. lasu. Jest tutaj szkoła ludowa niezorganizowana. Ł. graniczy na płn. z Barnowicami, na zach. z Piwniczną, a na wsch. z Wierzchomlą Wielką. *Mac.*

Łomnica, w XVI w. nazwa Chaszczowa (rkp. Ossol. № 2837, str. 8, 9) i Niebyłowa (rkp. Ossol. № 2127, str. 82).

Łomnica 1.) niem. *Lemnitz*, wś i gm., pow. czarnkowski, 2 miejsc.. a) Ł., wś; b) Ł., młyn. Trzy mniejsze folwarki: 1) 595 mr.; 2) 436 mr.; 3) 876 mr. rozl.. 627 mk., 422 ew.; 199 katol., 6 żyd Poczta i tel. w Białej (Behle) o 3 kil.; st. kol. żel. w Trzciance o 6 kil. Pod wsią wykopano urny, monety, brązowe pierścienie. 2.) **Ł.**, folw. pow. czarnkowski, 2389 mr. rozl.; 1 dm., 7 mk.; należy do dom. Biały (Behle). 3.) **Łomnicki młyn**, niem. *Lemnitzmühle*, młyny dwa, pow. czarnkowski, 3 dm., 49 mk.; 43 ew., 6 kat. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Stewach. 4.) **Ł.**, niem. *Lomnitz*, wś, pow. międzyrzecki; 58 dm., 397 mk.; 30 ew., 359 kat., 8 żyd.; 72 analf. Poczta, tel. i st. kol. w Zbąszyniu o 7 kil. 5.) **Ł.**, dom. z Chrośnicami, 6 miejsc.: a) Ł., dom.; b) Ł., fabryka szkła; folwarki: c) Kopce, d) Chrośnice (Chroschnitz); e) cegielnia i dom leśnika; f) dom w lesie bukowym; 33 dm, 488 mk.; 134 ew., 354 kat.; 72 analf. Własność p. Karoliny Opitz zpokrewnionej z rodzinami polskiemi. *M. St.*

Łomnica, niem. *Lomnitz*, 1424 r. *Lompnicza*, wś i dobra nad rz. t. n., pow. olesiński, o półtorej mili od Oleszna ku Lublińcowi; 156 bud., 146 dm., 931 mk. Wś ma 78 osad, 2000 mr. ziemi, 2 młyny wodne, kościół fil. do Wysokiej i szkołę od r. 1772. Dobra 2500 mr. ziemi; od wojen szląskich własność Gesslerów. Do dóbr Ł. należą trzy folw.: Brynica, Dyrdusie i Zawada.

Łomnica 1.) *Krucza* al. *Hołumnica*, węg. *Holló-Lomnic*, wś w hr. spiskiem (Węgry), w pow. popradzkim, w dystrykcie kieżmarskim, nad pot. Łomnicą, dopływem Popradu, graniczy od wsch. z Ł. Małą, od płd. z Hodermarkiem, od zach. z Jurskiem, Buszowcami i Małdurem, a od płn. z Podolińcem i Toporcem. Obszar gminy obejmuje 2918 sążni kw. katastr.; dm. 124, mk. 765 (r. 1880) Posiada kościół rzym.-kat. pod wez. ś. Katarzyny. Rok erekcyi niewiadomy. Metryki poczynają się r. 1768. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było w miejscu dusz rzym.-kat. 116, gr.-kat. 9, ew. 620, nieun. 9, żyd. 7, razem 761. Do par. tej należy wś Turskie z kościołem fil. pod wez. ś. Jerzego. W całej par. było r. 1878 razem dusz 1077; między nimi dusz rzym.-kat. 226, gr.-kat. 69, ew. 740, nieun. 27, żyd. 15. Jest tu także kościół ewang., fundowany r. 1796, a ukończony 1797, a r. 1818 z gminy ewang. w Toporcu wyłączono tutejszą gminę ewang. Pierwsi ewangelicy pojawili się tu r. 1599. Do obszaru Ł. Kruczej należy pusta z karczmą Toporczykiem zwana (węg. *Kis-Toporc*), przy gościńcu, na lew. brzegu Popradu. W obrębie wsi dwa tracze nad Łomnicą. Wzniesienie wsi 593 m. Jest to wś przeważnie niemiecka. Sąd powiat. i urząd podatk. w Kieżmarku. Poczta w Podolińcu. Wieś istniała w XIII w. Pod r. 1294 mówi o niej pod nazwą *Lompnitza Nova*. Fejer w Cod. dipl. Hung. (t. VI, cz. I, str. 251). 2.) **Ł.** *Mała*, węg. *Kis-Lomnic*, niem. *Klein Lomnitz*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w pow. popradzkim, w dystrykcie lubowelskim, nad pot. Łomnicą Małą, w okolicy górskiej. Na płn. od Ł. Małej leżą nad Popradem Drużbaki Dolne, na wsch. Kolaczków, na płd. obszar Hadermarku, na zach. obszar Ł. Kruczej i Podolińca. Na płd. wznoszą się lesiste czubki: Ryzowa (1064 m.), Schwarzenberg (1291 m.) i Banisko (1156 m.). Zachodnią część przepływa od płd. ku płn. pot. Łomnica Mała, wschodnią część pot. Laibl, uchodzący do Kolaczki (ob.), wypływającej na obszarze tej gminy i tworzącej wschodnią granicę Ł. Małej od Kolaczkowa. Między pot. Laibl a Kolaczką ciągnie się dział lesisty Maldurska, odrywający się od szczytu Schwarzenberg na płn., z czubkami 1230 m., 1165 m., 1009 m. Między Laiblem a pot. Łomnicą Małą od szczytu Ryzowy rozpościera się połogie wzgórze z czubkami Maćkową (975 m.), Jos-

berg (933 m.). Na zach. granicy mamy górę Steinberg (969 m.). Wzniesienie wsi czyni 617 m. npm. Wś rozłożyła się w dolinie pot. Łomnicy Małej. Według obliczenia z r. 1880 liczy dm. 153, mk. 913; obszar zaś gminy obejmuje 5364 sążni kw. katastr. Jest tu kościół paraf. rzym.-kat. pod wez. ś. Katarzyny. Rok erekcyi niewiadomy; istniał atoli już r. 1682 i posiada metryki od r. 1742. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 liczy dusz rzym.-kat. 181, ew. 736, nieun. 19, żyd. 28, razem 964. Również jest tu kościół ewang. założony r. 1785. Pierwsi ewangeliccy księża pojawili się tutaj r. 1596. Sąd powiat. w Starej Lubowli, urząd podatk. w Kieżmarku, st. poczt. w Podolińcu. Wieś jest przeważnie niemiecka. Fejér wspomina o niej pod r. 1294 (t. VII, cz. 2, 181). 3.) **Ł.** *Wielka* albo *Ł. Kokoszowa*, niem. *Gross-Lomnitz*, węg. *Nagy-Lomnic* al. *Kakas-Lomnic*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w pow. tatrzańskim, w dystrykcie wielickim, przy ujściu Kamiennej Wody (ob.) do Popradu, na lew. jego brz. Od wsch. i płn. wsch. przytyka do obszaru Huncowiec, płn.-zach. i zach. granica przypadła na tatrzański dział Łomnicy; od płd. zach. zaś graniczy z obszarem Starej Leśny i Mühlenbachu. Obszar gminy Ł. Wielkiej zawiera 6649 sążni katastr. kw. (r. 1880). Płd.-wsch. obszar przepływa Poprad na przestrzeni 2½ kil. Płn.-zach. obszar zrasza pot. Kamienna Woda i dolny bieg Staroleśniańskiego pot. Na obszarze tej gminy leży u płd.-wsch. stóp Tatr Łomnicki Majerz (ob.), następnie Kamienny staw (ob.), Lejowy staw (ob.); wznoszą się tu szczyty Hunsdorfer Spitze (ob.), Kieżmarski szczyt (ob.), Łomnica (2634 m.) i Łomnicka grań (ob.). Według obliczenia z r. 1880 ma Ł. Wielka dm. 201, mk. 1425. Ma kościół rz.-katol. pod wezw. ś. Katarzyny, jako filialny, par. łac. w Huncowcach (ob.). Jest tu także kościół ewang. istniejący od r. 1565; dzisiejszy kościół postawiono r. 1785; metryki sięgają r. 1780. Do gminy ewang. należą: Huncowa i Stara-Leśna. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rzym.-kat. 515, ewang. 1011, nieun. 38, żyd. 19, razem 1483. Sąd pow. i urząd podatk. w Kieżmarku; st. poczt. w miejscu. Jest także straż ogniowa ochotnicza. Wzniesienie wsi: 648 m. (pom. szt. gen.); 613·5 m. (Beudant); 648·9 m. (Fuchs); 631·6 m. (Pauliny). Istniała już w pierwszej połowie XIII w. Pod r. 1256 i 1257 wspomina o niej Fejér w Cod. dipl. Hungariae w t. IV, cz. 2, str. 380 i 440; a o par. łac. pod r. 1298 (t. VI, cz. 2, 167). W powyższych dokumentach Fejera przychodzi ta wieś pod nazwą Łomnicy Wyższej (Górnej), t. j. *Superior-Lumpnitza* (t. V, cz. 3, 303). *Br. G.*

Łomnica 1.) rz., prawy dopływ Dniestru na górnym jego biegu. Źródła tej potężnej górskiej rzeki biją na płn, stoku Karpat, w ich skolsko-delatyńskim dziale, na obszarze wsi Jasienia, w pow. kałuskim, na polanie rozlegającej się tuż poniżej szczytu karpackiego, Kopułą zwanego (1608 m.). Źródlane potoki podążają na płn. lasem kopulskim, a potem krętym biegiem na płn. wschód i północ wzdłuż granicy Jasienia a Perehińska, doliną leśną i górską aż po ujście Kuźmieńca (ob.) z praw. brz. Tuż poniżej swego początku zabiera z lew. brz. potoki Lachów, Woronin, Darów, Pietros i Mołodę. Między Ł. a Darowem pot. rozpościera się Wierch Darów (1263 m.) i Owół (1615 m.), który od wsch. lasem Bonsturem stromo opada do doliny Ł. Między Darowem a Pietrosem wznoszą się Wierch Guretwyna (1595 m. i 1708 m.), Tulinycia (1605 m.) i skalista Jałowa Klewa (1563 m.); na płn. zaś od Pietrosa Kaniuś Wielki (1647 m.) i Mały (1624 m.). Na wspomnianej przestrzeni od praw. brz. zasila się wodami potoków Kisnenego, Szczawnika, Bystrej, Jałego i Kuźmieniec. Pomiędzy Szczawnikiem a Bystrą roztacza swe płn.-zach. ramię pasmo górskie Gorgana (ob. t. II, str. 707, № 2) (1585 m.); ą na płn. od Bystrej, między nią a Kuźmieńcem potężny dział Ihrowiszcza, z płn. odnogą Małahowskich gór (1672 m., 1175 m.). Od ujścia Pietrosa dolina Ł. cokolwiek się rozszerza i dopiero przy ujściu Mołody napotykamy w jej dolinie pierwsze zabudowania, Osmołodą zwane, a należące do gm. Perehińska. Jest tu tracz i kuźnia. Na płn. od rz. Mołody szeroko rozpostarł się dział górski Luty, który stromo opada do Dolnej Ł. i zamyka ją w wąski wąwóz górski. W nim naprzeciw ujścia Kuźmieńca Łomnickiego, w bardzo uroczem otoczeniu, legła osada Podluty, zakład kąpielowy willa i leśniczówka, również do obszaru gm. Perehińska należąca. Tutaj zwraca się na płn. wschód aż po ujście Świnnego potoku. Góry i lasy poczynają się oddalać znaczniej od brzegów, a dolina poczyna tracić charakter dziki i górski i przechodzi w dolinę podgórską. Na tej przestrzeni przyjmuje od lew. brz. potoki: Tudor, Sokół i Świnny, a od praw. Płajek i Szumleczy. Poniżej ujścia Todoru jest tracz Ostodora al. Todor, z kilku zabudowaniami zamieszkanemi przez robotników. Bok lewy (płn.-zach.) doliny Ł. tworzą stoki gór Todoru i Sehły (1350 m.). Poniżej ujścia Świnnego pot. w dolinie Ł. legła miejscowość Angełów, także Angelnicą zwana, dawny przys. Perehińska. Przysiołek ten stanowiły dawniej opuszczone, a dziś już w gruzach leżące zabudowania fabryczne żelaza, oraz kilkanaście chat, służących niegdyś za pomieszkania pracującym w tej fabryce ludziom. Dziś z tego wszystkiego oprócz rumowisk, połowy wielkiego pieca i jednej chatki dla poberežnika stojącej oraz ja-

ko strażnica dawnej powagi Angełowa, nic więcej nie widzimy (czyt. Pamiętnik Lwow. t. V, 137). Dzikie i gęstym bujnym lasem obrosłe góry, od płn. zach. Jawornik (1125 m.), a od płd. wsch. Hrynków z Czerteżem (1125 m.), zamykające koryto płynącej Ł., których dziko poszarpane szczyty utrzymują dotąd w pierwotnym stanie i w ogromnym rozkwicie leśną roślinność karpacką, mnogość zaś tych lasów i zbierającej się po parowach i dolinach z licznie tryskających źródłowisk wody, staje się przyczyną ustawicznych mgieł, tak iż widok gór niknie w nich. Powierzchnia ziemi tutejszej glinkowata i szutrowata zawiera w sobie przeważnie piaskowiec karpacki. Między nim a glinką łupkową znajdują się tutaj 7—12 cali możne pokłady rudy żelaznej (czarnej, szarej i białej). W glince łupkowej znajdują się także nader piękne odciski paproci i innych roślin leśnych. Od Angełowa podąża Ł. na płn. przez obszar Jasienia, potem granicą gm. Śliwek i Niebyłowa (od wsch.) a Perehińska i Olchówki (od zach.). Przepływa obszar Łdzian, Równi, Topolska i Swaryczowa. Na przestrzeni tej, od Angełowa począwszy, zabiera Ł. z lew. brz. Czutę i pot. od Reszniat płynący, z praw. brz. Babski, Czerbut, Turową, Czerlany al. Czerleń i Rukszyn z Wiszniówką. Od Angełowa poczyna się coraz bardziej rozszerzać dolina Łomnicy; na całym wszakże jej biegu rozkłada się szerzej po lewym jej brzegu ta dolina, niż po prawym i po tej stronie rozdziela się na liczne ramiona, tworząc podmokłe międzyrzecza. Na obszarze Perehińska łączy się nawet Ł. znacznym potokiem z rzeczką Radową, dopływem Duby, uchodzącej do Czeczwy. Największe podmokłe międzyrzecze tworzy na obszarze Równi. Na granicy gmin Swaryczowa, Turzyłowa i Berłot (al. Perłoty) przybliżywszy się do koryta Czeczwy na odległość $1^1/_2$ kil., zwraca się nagle na wsch. a potem na płn. wsch. od ujścia Czeczwy pod Dołhem; zrasza obszar Dobrowlan, Chocina, Studzienki, Babina, Przewoźca, Medyni, Temerowiec, Błudnik i pod Haliczem, koło ś. Stanisława, uchodzi do Dniestru z praw. brz. Od ujścia Czeczwy wpadają do Ł. Słona, Babinka, Berłowski pot., Sielski pot., Baranówka i Wierzbowiecki pot., z praw. brz. Selankę z Bereźnicą. Rzeka ta tworzy od ujścia Lachowa aż po wieś Reszniate granicę powiatów kałuskiego (od wsch.) a dolińskiego, następnie przepływa pow. kałuski i stanisławowski. Spad wód podają następujące liczby: 1600 m. (źródła); 974 m. (ujście Kisnenego pot.); 717 m. (ujście Mołody); 650 m. (Ostodora); 597 m. (Angełów); 291 m. (pod Dobrowlanami); 227 m. (pod Błudnikami); 216 m. (ujście do Dniestru). Rzeka ta przedstawia krainę pstrąga od ujścia Darowa, lipienia od Angełowa, i brzany od wsi Topolska. Długość biegu 118 kil. Od Jasienia począwszy poczyna być spławną na większej wodzie, ale i tutaj stają jazy spławowi na zawadzie. Wody gościnne bywają na niej pierwsze około ś. Wojciecha, drugie w czerwcu i z końcem sierpnia. Spław może iść tylko na średniej wodzie. Od Jasienia do Halicza, gdzie spław Ł. staje zazwyczaj, idą spławy półtora dnia na przestrzeni 45—68 kil. Dla nagłego spadu rzeki, która spławy unosi, wystarcza już średnia głębia $^1/_2$ metra do spławiania drzewa. Spławy składają się zwyczajnie z 7 pni okrągłych, razem zbitych i zowią się darabami, a flisaków nazywają tu darabnikami. Mieszkańcy doliny Ł. trudnią się głównie spławem drzewa na górnej przestrzeni i chowem bydła, mianowicie owiec, poniżej w równinach uprawą roli. W r. 1880 pod Niebyłowem wpuszczono staraniem tow. rybackiego do Ł. 1650 narybku pstrąga, a 1600 narybku łososia bałtyckiego. O wykopaliskach dawnych budowli i świątyń halickich na praw. brz. Ł., zwanej dawniej Czwem, między nią a Łukwią, czyt. dr. Szaraniewicza: „Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu Halicza", Lwów 1883. Czerwiński: „Okolica zadniestrska między Stryjem i Łomnicą", Lwów 1811 (pisze o Łomnicy). 2.) Ł., pot. górski, nastaje w obrębie gm. Łomnicy, w pow. sądeckim, w płn.-wsch. narożniku, ze źródeł leśnych, u płd. stóp góry, Halą zwanej (1061 m.), wznoszącej się na granicy gmin Łomnicy, Rostoki Małej i Wierzchomli Wielkiej. Płynie z początku lasem na płd. zach., potem między domostwami wsi Łomnicy i na obszarze Piwnicznej uchodzi z praw. brz. do Popradu. Z lew. brz. przyjmuje pot. Wapnik, a z praw. brz. Świniary, obok innych licznych strug. Od wsch. nad doliną wznoszą się szczyty Parchowatka (1005 m.) i Kiczera Wielka (810 m.) a od zach. Kiczera (707 m.). Przed samem ujściem przerzyna drogę kolei żel. leluchowskiej. Długość biegu 9 kil. 3.) Ł. pot. łączny, wypływa na granicy gmin Niezuchowa i Stryja w pow. stryjskim, płynie wzdłuż tej granicy na płn., przepływa Zapłatyn, przysiołek Stryja, i śród łąk uchodzi do Kłodnicy (ob. t. IV, 184) z praw. brz. Źródła leżą na wys. 293 m., ujście 284 m. Długość biegu $4^1/_2$ kil. *Br. G.*

Łomnica 1.) rzeczka górska, ma swe źródła w Beskidach spiskich, w hr. spiskiem (Węgry), na granicy gm. Jakubian, Majerki i Lubicy, w dolince górskiej, nad którą od północy wznosi się szczyt Basiczko (1125 m.). Z początku płynie przez obszar Majerki, następnie wzdłuż granicy Majerki i Hodermarku na północny zachód doliną górską lesistą, zamkniętą od północy górami z Bereźniakim wierchem (986 m.), a od południa Kozim grzbietem (966 m.). Opływa od północnego wschodu wieś Majerkę, następnie przepływa środkiem Ho-

dermarku, gdzie zwraca się więcej na północ; mija wieś Jurskie i Łomnicę Kruczą, poniżej której zlewa swe wody do Popradu z praw. brz. Pędzi 3 młyny w Majerce, Hodermarku i Jurskiem, a 4 tracze w Jurskiem i Łomnicy Kruczej. Długość biegu 15 kil. Źródła leżą około 900 m., ujście 570 m. 2.) **Ł.**, potok górski, w hr. orawskiem (Węgry), płynie przez obszar wsi Łomny doliną górską, i we wsi Ł. uchodzi z praw. brz. do Orawy białej. Długość biegu 8 kil. Powyżej wsi pędzi trzy młyny. 3.) **Ł.** także *Łomnista*, potok, wypływający w paśmie gór Dżumbira (ob.), uchodzi do Jasieńskiego potoku, prawego dopływu Hronu (Gran), w hr. zwoleńskiem (Węgry). 4.) ***Ł.-Mała***, potok górski, w hr. spiskiem (Węgry), wypływa w Beskidach spiskich, na południowej granicy gm. Łomnicy Małej; płynie na północ doliną górską, nad którą od wschodu wznoszą się lesiste czubki Ryżowa (1064 m.), Josberg (933 m.); przepływa wieś Łomnicę Małą i północno-wschodni obszar Podolińca i po 7 kil. biegu uchodzi do Popradu z praw. brz. Ujście leży 565 m. npm. Zabiera mniejsze strugi górskie. *Br. G.*

Łomnica, rz. w pow. czarnkowskim, poboczna Noteci po prawej, płynie w kierunku płd.-wsch., przed połączeniem się z Notecią przybiera od wsch. bezimienny strumyk, wpływa do Noteci na zach. od miasteczka Uścia; długość jej wynosi około 3 mil. Por. *Bydgoszcz* i *Czarnków*.

Łomnica, niem. *Lomnitzbach*, rz., dopływ Liczwarty w pow. olesińskim.

Łomnica, niem. *Lomnitz*, lewy dopływ Ottawy, lewego dopływu Mołdawy, lewego dopływu Elby.

Łomnica, niem. *Lomnitzer Spitze*, szczyt w Tatrach spiskich, uważany do niedawna za najwyższy szczyt w paśmie Tatr. Od Baranich Rogów, szczytu w głównym grzbiecie Tatr, odrywa się ramię górskie na południowy wschód, jako ściana graniczna między dolinami zimnowódzką (od płd.) a Kieżmarską, czyli Białej Wody (od płn.), aż po szczyt Ł. Szczyt Ł. jest dość obszerny, z poczerniałych głazów złożony. Kilkanaście osób pomieści się na nim wygodnie. Znak tryangulacyjny, oddawna tu stojący, wytrwale opiera się wichrom. Widok z Ł. nie jest tak rozległy, jak z innych szczytów tatrzańskich: mimo to imponujący na wschodnie Tatry i daleką krainę spiską u stóp gór rozłożoną. Przedewszystkiem ciekawy jest widok ku północy, w dzikie przepaści doliny Kieżmarskiej, gdzie legł Zielony Staw, następnie na południe, ku dolinie zimnowodzkiej i ku najeżonemu szczytami pasmu Tatr od zachodu. Wielkie płaty śniegu, do których słońce nigdy nie zagląda, zalegają obszerne, dzikie i nagie zaułki skał. Pierwszym, co wdrapał się na szczyt tej góry, o ile wiadomo, był Jan Fröhlich, śpiżak, w czerwcu 1613 r., potem Siedmiogrodzki, akademik krakowski, r. 1640 w czerwcu, Robert Townson r. 1793, a r. 1805 w sierpniu Stanisław Staszic, który na tym szczycie nocował. Wycieczkę na szczyt Ł. urządza się ze Szczaw Sławkowskich czyli Szmeksu przez dolinę Zimnej Wody i Łomnicką grań. Wahlenberg skreśla temi słowy szczyt Łomnicy: Magis extrorsum vel orientem versus stat famosum Cacumen Lomnitzense, quod columnae instar rupes fere perpendiculares ab omni latere ostendit adeo, ut nonnisi ope digitorum, manuum et pedum fissuris infixorum se protrahere et sic eum conscendere liceat" (str. LIII i LIV). Między Ł. a Kieżmarskim szczytem jest głębokie wcięcie, „Gabel" zwane. Wzniesienie szczytu; 2631 m., 2633.4 m., 2704.7 m. (Townson); 2670.6 m. (Staszic); 2583.7 m. (Wahlenberg); 2642 m. (Oesfeld); 2625.8 m. (Steczkowski); 2426 m. (Beudant); 2631.3 m. (Rumi); 2684.2 m. (Blasius); 2624.9 m. (Greiner); 2636.9 m. (Fuchs); 2590.8 m. (Pauliny); 2634 m. (szt. gen.). Czuba północna w grupie szczytów Łomnicy zowie się Durnym Wierchem (ob.). U Staszica nosi szczyt Łomnicy nazwę „Wielki Krapak." Pisze bowiem w dziele swojem: O Ziemior. Karp. na str. 177: „Dobrawszy w Staroleśnej i Garłuchowie górali świadomych tutejszych gór, wyszedłem na Wielki Krapak. Ten nosi wielorakie nazwiska, Wielki, Wysoka Łomnica, Wielki Groń; najdawniejsze nazwisko Wielki Krapak. Od szczytu Ł. ku południowemu wschodowi wybiega potężne ramię górskie, zwane Granią łomnicką, także zimnowodzką; tworzy ona wschodnią ścianę doliny Zimnej Wody. Por. *Kieżmarski szczyt*, *Hunsdorfer Spitze* i *Rakuzański szczyt*. Czyt.: „Wycieczka na Ł." Bron. Rejchmana, Warszawa, 1879. *Br. G.*

Łomnicka góra, *Lomnitzer Berg*, góra w Beskidach spiskich, wznosząca się na południe od wsi spiskiej Łomnicy Wielkiej, na Śpiżu (Węgry), na praw. brz. Popradu, pod 49° 6' 10" płn. sz. g., a 38° 1' 45" wsch. dłg. g. F., 771 m. npm., a nad poziomem Popradu 120 m.

Łomnicka kolonia, niem. *Tellsruhe*, kol., pow. olesiński, koło Łomnicy; 5 bud., 33 dm., 268 mk., 55 osad, 600 mr. ziemi, szkoła.

Łomnicki Majerz, niem. *Lomnitzer Meierhöfe*, ad. *Meierei*, na obszarze gm. Łomnicy Wielkiej (ob.), na północny-zachód od wsi, a u samego wstępu do wnętrza Tatr wschodnich. nad Kamienną Wodą; jest tu kilka zabudowań, szałasów, dla owiec i bydła. „In radice harum alpium iuxta Steinbach sita sunt Bovilia Lomnitzensia, unde planities Scepusiensis sensim incipit" (Wahlenberg, str. LV). Wzniesienie: 873 m. (Wahlenberg); 889.6 m.

(Oesfeld); 907.8 m. (Steczkowski); 863.6 m. i 873.5 m. (Beudant). *Br. G.*

Łomnicki młyn, ob. *Łomnica*, pow. czarnkowski.

Łomniczka, struga, ob. *Kłoda*, pow. wałecki.

Łomnik, kol., pow. łódzki, gm. Brużyca Wielka, par. Aleksandrów. Ma 7 dm., 64 mk., 73 mr. ziemi.

Łomno, wś i folw., pow. iłżecki, gm. Tarczek, par. Świętomarz; odl. 32 w. od Iłży, ma 33 dm., 313 mk., 418 mr. ziemi dwors. i 309 mr. ziemi włośc.; młyn wodny. W 1827 r. 22 dm., 101 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami: Ł. i Zarzecze), rozległy mr. 580: grunta orne i ogr. mr. 378, łąk mr. 42, pastw. mr. 4, lasu mr. 144, nieuż. i place mr. 12, bud. mur. 7, z drzewa 8; płodozmian 8-polowy. Wś Ł. osad 29, z grun. mr. 304; wś Zarzecze osad 7, z grun. mr. 104. *Br. Ch.*

Łomno 1.) osada, pow. mogilnicki, 2 dm., 21 mk. katol.; należy do wsi Gołąbki. 2.) **Ł.**, folw., pow. obornicki, 2 dm., 27 mk.; należy do dom. Łopuchowa. *M. St.*

Łomno, niem. *Lomnau* al. *Lomno*, pow. niborski, dobra ryc., 8 kil. od st. poczt. w Muszakach się znajdującej; 314 ha. rozl. i to 140 ha. roli orn. i ogr., 57 ha. łąk, 69 ha. pastw., 40 ha. lasu, 8 ha. nieuż., czysty dochód z gruntów 1081 mk. Posiadacz v. Pokrziwnitzki 1857 r. 66 mk. Według Kętrz. (O ludn. pol., str. 353 i następ.), mieszkały w XVII i następnych wiekach w Łomnie następ. polskie rodziny szlacheckie: Chmielewscy, Komorowscy, Łukcińscy, Młodzianowscy, Nowowiescy, Pokrzywniccy, Żabińscy. *Kł. Fr.*

Łomot, dwie w pobliżu siebie leżące wsi, w pow. rzeczyckim w okr. polic. 2 jurowickim, nad jez. t. n.; obie wsi mają osad 34, lud trudni się najbardziej rybołówstwem i flisactwem; miejscowość nizinna, ale obfitująca we wszystkie bogactwa natury; mnóstwo tu ryb i łąk. Z drugiej strony Prypeci mczko Narowla. *Al. Jel.*

Łomot, jez. w pow. rzeczyckim, uformowane w grupie innych z odnogi Prypeci, na przeciwko mka Narowli, długie prawie na milę, szerokie od $^1/_4$ do 1 wiorsty. Sławne rybołówstwo. *Al. Jel.*

Łomowata, ob. *Łomowate.*

Łomowata góra, wznosi się na południowo-wschodniej granicy wsi Łużek z wsią Lipą, w pow. dolińskim, na praw. brz. Łużanki, między nią a potokiem Lipą, pod 41° 23' 20" wsch. dłg. g. od F., a 48° 57' 40" płn. sz. g. Szczyt wznosi się 767 m. npm. Jest to północny szczyt pasma Gorganu (ob. t. II, 706, nr. 1). *Br. G.*

Łomowate, wś, pow. czerkaski, śród łąk naddnieprzańskich, o 2 w. od wsi Chodaki. Ma 1550 mk., cerkiew Nar. Chr. Pana z r. 1719. Niekiedy zowią Ł. mkiem, gdyż za ssty czerkaskiego Sanguszki były tu ustanowione jarmarki, niebawem do Chodaków przeniesione. Por. *Bużyn* i *Czerkasy*, I, 803.

Łomowaty wierch, ob. *Czuta* i *Jawornik.*

Łomowicze, wś na południowym krańcu pow. bobrujskiego, ma osad 26, okr. polic. 3 hłuski, miejscowość całkiem odludna, poleska (por. *Grabio*). *Al. Jel.*

Łomowo, wś, pow. słupecki, gm. Trąbczyn, par. Zagórów (Łaski, Lib. ben. I, 282); odl. od Słupcy w. 19; dm. 18, mk. wraz z os. Hutą Łukomską liczy 210.

Łomozowa, wś, pow. mohylowski, gub. podol., gm. Kukawka, nad rz. Lądawą, dm. 92, mk. 294, ziemi włośc. 269 dzies., dwors. z Olczydajowem Niższem 1248, cerkiewnej 65 dzies. Parafia katol. do Jaryszewa, prawosł. posiada cerkiew na miejscu pod wezw. św. Mikołaja z 750 paraf. Należy do hr. Morkowa. *Dr. M.*

Łomsk, niem. *Lomske.* Dwie wsie tego nazwiska na saskich Łużycach: 1) pod *Minakołem* (*bei Milkel*), w r. 1875 dm. 26, mk. 132, w tem Serbów 123. 2) *pod Njeswacidłem* (*bei Neschwitz*), w r. 1875 Serbów 32. *A. J. P.*

Łomsk, wś, pow. sieński, wraz z folw. Karolpol dziedzictwo Norberta Gaździckiego; ziemi używalnej 952, nieużytków 239 dzies.

Łomska Wola, wś, pow. mławski, gm. Turze, par. Mława; odl. 4 w. od Mławy, przy samej linii dr. żel. nadwiśl., ma 28 dm., 165 mk., 433 mr. gruntu i 10 mr. nieuż. Por. *Łomnia.* *Br. Ch.*

Łomszyn al. *Łomszyno*, ob. *Łumszyno.*

Łomszyn 1.) *Stary*, dobra w pow. mińskim, należały niegdyś do obszernego hrabstwa Zasławskiego, obecnie od lat kilkudziesięciu dziedzictwo rodziny Reuttów, zajmują przestrzeni 800 dz., w tej ilości ziemi ornej 200 dz., łąk 70 dz., pastw. i nieuż. 100 dz., lasu sosnowego i jodłowego 200 dz., zarośli 230 dz. Grunta wedle taksacyi urzędowej należą do 2 i 3 klasy. Uprawia się żyto, owies, jęczmień, groch, koniczyna, kartofle, siana zbiera się rocznie do 3000 pudów. Strumień pod nazwą Boublanka przerzyna tę majętność, odległą od dworca kolei w Radoszkowiczach na linii Libawo-Romny 5 w. Do pomienionej majętności należy karczma zwana Bouble, zbudowana przy byłym trakcie pocztowym z Mińska do Wilna idącym. 2.) **Ł.-*Nowy***, folw. w pow. mińskim, obecnie dziedzictwo rodziny Kułakowskich, ziemi posiada w ogóle 500 dz., w tej ilości ziemi ornej 100 dz., łąk 45 dz., lasu sosnowego i jodłowego 300 dz., pastw. i nieuż. 55 dz., grunta tego majątku zaliczono do 3 i 4 kil. Siana zbiera się rocznie blisko 2000 pudów. *A. Ch.*

Łomy, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska.

Łomża, nad rz. Narwią, główne miasto gubernii t. n. leży pod 53° 10' 4 szer. i 39° 48' 7 dług. geograf. Odl. od Warszawy 147 w., od Suwałk 125 w., leży przy dawniejszym trakcie pocztowym z Warszawy do Kowna. Najbliższe stacye dróg żelaznych są: Czyżew kolei warsz.-peters. o 46 w. i Grajewo linii brzesko-grajews. o 57 w., obie złączone z Ł. drogami bitemi. Miasto samo rozłożone na wzgórzystej krawędzi wyżyny zajmującej środkową część powiatu i wzniesionej na 420 stóp nad poziom morza, podczas gdy dolina Narwi wznosi się 327 stóp, z tego powodu przez całą szerokość doliny idzie wyniosła grobla, łącząca oba przeciwległe wyniosłe brzegi niziny rzecznej. Grobla ta ma 710 sążni długości i posiada dwa mosty: jeden do przepuszczania w czasie przyboru wód Narwi tworzącej tu nagły zakręt w kierunku grobli, a drugi na samem jej korycie. Na przeciwległym brzegu wzniesienie dochodzi do 530 stóp. Obecnie posiada Ł. trzy kościoły katolickie: parafialny (fara), kapucyński i panien benedyktynek, okazałą nowo wzniesioną cerkiew, kościół ewangielicki i nowo wzniesioną synagogę, szpital ś. Ducha na 20 łóżek, szpital starozakonnych, gimnazyum męskie, progimnazyum żeńskie, 4 szkółki początkowe. Z władz rządowych znajduje się: rząd gubernialny, sąd okręgowy, zarząd akcyzy na trzy gubernie, zarząd powiatowy, urząd miejski, zjazd sędziów pokoju, sąd pokoju, urząd pocztowy gubernialny, stacya telegraficzna, więzienie. Miasto samo jest porządnie zabudowane, posiada dwa rynki: stary i nowy, ten ostatni pięknie zabudowany, plac przed urzędem pocztowem na którem mieszczą się najważniejsze gmachy miejskie. Ruch miejski koncentruje się na ulicy łączącej oba rynki. Ogród spacerowy urządzony przy alei wiodącej do wioski Łomżycy. Teatr w zabudowaniach po szpitalnych. W stronie południowo-zachodniej znajdują się przedmieścia Ł.: Łomżyca i Skowronki, w stronie wsch. połud. na wyniosłym brzegu Narwi znajduje się tak zwana Stara Łomża, widocznie miejsce pierwotnej osady. Z Nowego Rynku spadzista ulica Mostowa dochodzi do wielkiej grobli, wysokiej na 6 sążni i wysadzanej drzewami, która prowadzi na drugi brzeg doliny Narwi, na którem na przeciwko Ł. rozłożyła się osada miejska: Piątnica stanowiąca właściwie przedmieście Ł. Jest tu starożytny kościołek drewniany, browar i koszary straży pogranicznej. W 1827 r. Ł. miała 340 dm. i 3302 mk.: w 1861 r. było już 476 dm. (152 mur.) i 10822 mk. (w tem 6072 stałej), obecnie jest 777 dm. (182 mur.) i 11260 ludności stałej, 3500 niestałej i do 2000 wojska, razem 16760 mk. W tej liczbie żydów 7933 (w 1879 r.). Jakkolwiek przemysł fabryczny i rękodzielniczy nie rozwinął się szerzej w Ł., gdyż bliskość granicy pruskiej (około 4 mil) i szeroko rozwinięte przemytnictwo stoi na przeszkodzie, za to istnieje tu dość ożywiony handel zbożem, i drzewem, oparty na spławności Narwi i bliskości pruskich rynków. Dochód kasy miejskiej, który w 1860 r. wynosił 6125 rs., wzrósł w 1877 r. do 17662 rs. Obszar gruntów miejskich i całego terytoryum wynosi 4827 mr. Podania i niektóre ślady piśmienne, jak np. napis na tablicy u fary, założenie pierwotnego kościoła farnego w Starej Łomży odnoszący do 1000 r. i wspomnienie w Kronice Spangeberga o Brunonie, mnichu benedyktyńskim, który po ś. Wojciechu nawracając Prusaków, miał przybyć do Mazowsza i założyć kościół ś. Wawrzyńca, nakazują odnieść początek Ł. do czasów Bolesława W. Gruntując się na podaniu, założenie zamku książąt mazowieckich, który stał w miejscu, gdzie teraz bóżnica, przypisać należy Bolesławowi Kędzierzawemu w XII wieku. Drugiego zaś zamku w Szurze, pod Starą Łomżą, o którym dotąd przechowało się wiele podań (ob. Dłużniewski: *Dawna* i *teraźniejsza Łomża*), założycielem, około 1340 r., miał być Kazimierz Wielki. Na historyczną widownią miasto występuje dopiero na początku XV wieku. Do tego wieku należą przywileje i nadania książąt mazowieckich Janusza i Bolesława z lat 1418 i 1440 i przywilej Kazimierza z r. 1447. W XVI wieku, tak od ostatnich książąt mazowieckich jak i królów polskich, miasto obdarowane w nader liczne przywileje z lat: 1513, 1519, 1528, 1531, 1538, 1543, 1544, 1556, 1557, 1563, 1567, 1576, 1578, 1579, 1581, 1588, 1591, 1598. W XVII w. otrzymała przywileje w latach: 1607, 1618, 1658 i 1678. Jakkolwiek zwykłą rezydencyą książąt mazowieckich w XV i na początku XVI wieku była Warszawa, są jednak dowody w aktach grodu łomżyńskiego, że w zamku tutejszym książęta mazowieccy: Bolesław, Jan, Kazimierz i Janusz często zamieszkiwali, tu na zgromadzeniach prezydowali i sprawy sądzili (Termini ducales Lomzae celebrati od r. 1421, № 3 fol.: 43, 93, 289, 356 i t. d.). Pod władzą książąt mazowieckich Ł. była najszczęśliwszą. To też XV i XVI wiek wielce sprzyjały wzrostowi tego miasta. Na początku bieżącego stulecia znajdowane w polach gruzy, fundamenta, sklepienia i bruki świadczą o jego obszarze. Prócz dwóch zamków, połączonych z sobą przez wały, przekopy i podziemne ganki, miała Ł. w czasach najświetniejszych 7 kościołów: ś. Wawrzyńca, ś. Ducha szpitalny, ś. Piotra nad Narwią, na drodze do Szuru; ś. Michała, teraźniejszą farę; N. M. Panny i Rozesłańców,

gdzie potem księża kapucyni; kościół szpitalny drugi, miejsce jego niewiadome; ś. Agaty od miasta po prawej stronie grobli. Trzy kaplice: ś. Magdaleny przy drodze od Szuru, śś. Rocha i Jakóba w Starej Łomży i N. P. Maryi Skaplerznej w sadzie porożańcowym na drodze do Skowronki. Volumina legum, Lustracye i inne akta miejskie wspominają o wielu okazałych w Ł. gmachach publicznych i prywatnych w dawnych czasach, jako to: o dwóch ratuszach, jednym w Starej, drugim w Nowej Ł. Ten ostatni miał zegar na wieży, której szczyt ozdabiał szczero-złoty herb miasta (Jeleń w biegu); dalej wymieniają wielki dom radziecki, w którym odbywały się sądy radzieckie i ziemskie; dom wójtowski trzypiętrowy; wielką łaźnię, 18 murowanych śpichlerzy, obszerny magazyn soli, wielką ludwisarnię i arsenał; ten za Zygmunta III odnowiony, dostarczał rynsztunków wojennych dla całego Mazowsza; kilka pałaców, jako to: Anny Jagiellonki, biskupi, Łazarza Choromańskiego, wielką gospodę kupiecką i rzemieślniczą: dwie bramy: kamienną, od wjazdu Giełczyńskiego i żelazną od Skowronek, wodociągi, których szczątki widzieć jeszcze można było około 1840 r. Na dowód, jak miasto było rozległe, dosyć powiedzieć, że Piątnica i wsie Kraski i Siemień stanowiły przedmieścia Ł. W XVI wieku rzemieślników i różnych profesyonistów było tu 600, kupców 60, cechów przeszło 20. Miasto prowadziło handel bardzo znaczny, do tego dopomagło położenie nad rzeką spławną w samym środku dawnej Polski. Handel prowadzono z Litwą, Prusami; miastami: Królewcem (podobno jedno z przedmieść Królewca nosi, czy też nosiło nazwanie Łomżyckiego), Toruniem, Elblągiem i Gdańskiem. O tem świadczy spór z Gdańszczanami, przez Zygmunta I ostatecznie rozstrzygnięty na korzyść Ł. (Lib. ter. Lomz., 1528 an. № 9). Przedmiotem handlu były: miód, który bartnicy z puszcz okolicznych obowiązani byli sprzedawać do składów w Ł.: wosk, bursztyn, zboże wszelkiego rodzaju, drzewo, anyż, len, konopie, owce, bydło rogate, nierogacizna, ryby, ruda żelazna między Nowogrodem a Łomżą; na nią miasto miało przywileje książąt: Bolesława, Konrada i Janusza, a Surowiecki w dziele: „O upadku przemysłu i miast“ twierdzi, iż oprócz zamku i kamienic wolnych, samych domów podatkujących, liczyła Ł. 540. Domów wszystkich w 1590 r. z jurydykami osobnemi i wolnemi placami było 800, mieszkańców kilkanaście tysięcy. Kromer w „Opisie Polski“ mówiąc o Mazowszu, wymienia Warszawę, Płock i Łomżę, jako najznakomitsze i największe w niem miasta w XVI wieku. Gwagnin i Stryjkowski chwalą jej gmachy murowane. Święcicki w Opisie Mazowsza powiada: Miasto nader przyjemne i po Warszawie wspaniałością murowanych domów, zamożnością i uprzejmością obywateli, oraz okazałością placów targowych żadnemu nie ustępuje... Ratusz i inne gmachy publiczne zbudowane wytwornie. Domy obywateli okazałe, lecz w około miasto obwarowań żadnych niema (kwart. „Kłosów“ t. II, 109). Statutem 1447 r. nakazano, aby rzeka Narew wolną była dla kupców tak w górę, jak i na dół płynących. Także Kazimierz zniósł cła wodne i lądowe, co Zygmunt Stary zatwierdził. Do Ł. należały dwie puszcze: Łomżyńska i Giełczyńska; nadto wolny miała wręb w lasach królewskich Wąsoskich; w leśnictwach: Bronowo, Borzejewo, Kalinowo, oraz do puszcz Dybla, Klimaszewnicy, Zagajnie na drzewo budowlane i opałowe. W boru Czerwonym miała wolny wyręb samego tylko opałowego drzewa. Puszcze: Łomżyńska, Giełczyńska i Ostrołęcka, były zwykłem miejscem łowów dla książąt. Dla Zygmunta Augusta Ł. była zwykłem miejscem. Anna Jagiellonka, od śmierci brata swojego, do zimy 1572 r. smutne dni pędziła w zamku łomżyńskim i tu miała na utrzymanie siebie i dworu swego dochody wyznaczone. Według podań, Bona zjeżdżała na łowy do Ł. August II widząc stan opłakany upadłego miasta, sam przybył do Ł. 6 lipca 1700 r. i tu wszystkie dawne jej prawa i przywileje zatwierdził. Ł., w bliskości Litwy i posiadłości krzyżackich, była przedmurzem Mazowsza. Prócz dwóch zamków, cała była wałami opasana. Litwini, Żmujdzini, Prusacy i Tatarzy wielekroć razy od miasta odparci. R. 1410, Tulny, kasztelan łomżyński, odniósł świetne zwycięstwo nad krzyżakami, okupione jego zgonem (dziś jeszcze drogę przy magazynach, gdzie bitwa miała miejsce, nazywają krzyżacką). Na tę pamiątkę i dla uwiekopomnienia wielkiej wygranej pod Grunwaldem, Jan, książę mazowiecki, założył 1411 r. na Popowej górze (gdzie później ojcowie kapucyni) kościół N. P. Maryi i do niego parafię z kościoła ś. Wawrzyńca przeniósł. Za panowania Aleksandra Tatarzy niszcząc Litwę, podsunęli się pod Ł., której przedmieścia i wsie okoliczne spalili. Gdy po wygaśnięciu książąt mazowieckich 1526 r. Mazowsze wcielone do Korony, z ramienia królów miało wielkorządzców, Ł. jak i inne grody mazowieckie, doznała niemałego uszczerbku w swych prawach. Sstowie dopuszczali się różnych nadużyć, zabierali mieszczanom majątki, wyzuwali ich z praw. I tak, 1530 r. Wolski, sstа łomżyński, przywłaszczył sobie pobór cła z mostu wielkiego, kosztem miasta zbudowanego i do niego należącego. Szlachta, aby swym niesprawiedliwościom nadać jakikolwiek tytuł prawny, pociągała mieszczan rządzących się prawem chełmińskiem do rozpraw w sądach

ziemskich, w których sama zasiadając, z każdego położenia z korzyścią wychodzić musiała. Skargi do królów były bezskuteczne. Około 1530 r. wcisnęły się do Ł. idee protestanckie. Kapłan miejscowy, który je rozszerzał, miał być, według podania, zamurowanym w słupie kamiennym, stojącym do r. 1840 pod wsią Zawadami. W 1538 r. miasto dotknięte było pożarem. Klęska ta musiała być wielka, kiedy Zygmunt I uwolnił miasto na lat 8 od płacenia podatków. W czasie tego pożaru wielce został uszkodzony kościół Panny Maryi i w nim pomnik Janusza III, ostatniego księcia mazowieckiego. Na liczne zażalenia, sejm 1576 r. postanowił utrzymać w całości prawa i przywileje łomżan. Na tymże sejmie zniesiono urząd wielkorządzcy Mazowsza, które odtąd pod względem zarządu zrównano z innemi województwami. Mimo to, ucisk nie ustawał. Szlachta 1592 r. przemocą zabrała miastu gmach, w którym odbywały się sądy miejskie i takowy obróciła na sądownictwo ziemskie. Zygmunt III nakazał gmach ten miastu powrócić. Kozacy zbuntowani pod dowództwem Nalewajki 1595 r. połączywszy się z okolicznem chłopstwem, miasto kilkakrotnie napadali i rabowali. Niejaki Jakób Sułkowski mieniący się rotmistrzem wojsk królewskich, rzeczywiście zaś syn Franciszka Obłoma, mieszczanina warszawskiego, należący poprzednio do bandy Nalewajki, w nocy z 1 na 2 lipca 1604 r. z Kozakami i Tatarami Ł. najechał, zrabował, jedne przywileje miasta zniszczył, drugie zabrał i pomordowawszy wiele ludzi, burmistrza Sebastyana Porzysko z wielu mieszczanami uprowadził z sobą (Ks. gr. Łomż., № 118, fol. 1026, 1036, 1046). Niesłychana powódź 1600 r. zniosła zupełnie groble i 7 mostów na Narwi. Podobna powódź nawiedziła miasto 1631 r. Pożar wielki 1618 r. 19 czerwca zastał łomżyńskiego. Adama Kosobudzkiego, dotknął Ł. Zygmunt III z tego względu 27 października 1618 r. przywilejem w Warszawie uwolnił mieszczan od wszelkich danin na lat 4 (Ks. gr. wiecz. Łomż., № 130, fol. 424). Ledwie miasto zaczęło się dźwigać z upadku, kiedy morowa zaraza grasująca tu 1624 r. przez dwa miesiące, zabrała 5021 ofiar (Akta kościelne). To nieszczęście miasto przypisywało głośnej czarownicy, zwanej Barbarą Królką, która miała oczarować Zygmunta Augusta, zadać śmierć królowom: Elżbiecie i Barbarze Radziwiłłównie. Spaloną została w Wiźnie przez tamecznego burmistrza (dekret sądu wojtowskiego na tę czarownicę w Ks. miejs. łomż., z r. 1670, № 15, fol. 143—144). W czasie buntu Chmielnickiego, Kozacy z Tatarami 1650 r. Ł. złupili. Sstowie nietylko że obojętnem okiem spoglądali na tyle klęsk, ale sami jeszcze do zupełnego zniszczenia miasta się przyczyniali, wybieraniem na swoją korzyść nadzwyczajnych podatków, stanowieniem danin, nakładaniem rozmaitych ciężarów i powinności. Sprzedawali własność miejską, łamali prawa i przywileje, kupczyli sprawiedliwością i mieszczan okrutnie karali. R. 1658 starły się pod Ł. z wojskami szwedzkiemi roty polskie, prowadzone przez Opalińskiego i Czarneckiego. Odwrót ich zasłoniły płomienie i dymy palącego się miasta. Widząc zupełny upadek Ł., szlachta zabierała jej pola, łąki, lasy, stawy, jeziora, młyny. Nie obeszło się przytem bez walk i rabunków. Siemień, Łomżycę z przyległościami, Starą Łomżę, bór Giełczyński, Szur i część Piątnicy zajęła szlachta. Sstа łomżyński mieszkający we wsi Kupiskach $^3/_4$ mili od Ł., wbrew przywilejowi królowej Maryi Ludwiki, zabronił mieszczanom wycinać drzewo do budowli z puszczy Nowogrodzkiej i pobierać dochody z przewozu. Nadto zmuszał ich do dostawy dla siebie ryb, zwierzyny i zabrał im kilka domów dla swych gości. Wprawdzie komisya królewska zjechała 1660 r. dla rozpoznania sprawy, ale nic przeciw zuchwalstwu starosty nie uczyniła. Gdy chłopi 1666 r. w ziemi łomżyńskiej powstali przeciw panom, miasto wiele się przyczyniło do ich poskromienia. Sieniawski, hetman w. kor., z uwagi, iż miasto w czasie wielkiej wojny północnej wiele ucierpiało od wojsk nieprzyjacielskich i dotknięte było jeszcze morową zarazą, na zasadzie postanowienia królewskiego, nakazał 10 grudnia 1710 r. wojskom ustąpić z Ł. i nie brać opłaty hiberny. Karol XII przechodząc przez Ł., stał w niej kwaterą w kamienicy proboszczowskiej, egzystującej dotąd obok fary. Kurpie w dwóch buntach około roku 1711 i od 1733—36 napadami swojemi Ł. wielokrotnie niepokoili, bór i łąki Jedynaczewskie zagrabili i przedmieście Skowronki spalili, a to w odwecie za zbrojne wystąpienie, w celu ich uśmierzenia, dwóch starostów łomżyńskich Kożuchowskiego, 1708 r., działającego z rozkazu Stanisława Leszczyńskiego i Szembeka r. 1711 ich poskramiającego. Król Stanisław August 1793 r. polecił, iżby miasto swoje skargi o zabory i poczynione krzywdy podało, ale rozkaz ten dla upadku kraju, skutku nie przyniósł. Morowa zaraza grasująca w Ł. w latach: 1560, 1624, 1625, 1630, 1650, 1652 i 1653, 1700 i 1710 wiele ofiar zabrała. Nic też dziwnego, że po tylu ciosach, Ł. kiedyś jedno z najpierwszych miast na Mazowszu, gdy skutkiem ostatniego rozbioru Polski 1795 r. przeszła pod panowanie Prus, liczyła tylko kilkadziesiąt chałup i 4 kościoły. Gdzie niegdzie widne zwaliska, stosy gruzów, bruki zasypane na kilka łokci ziemią, świadczyły o dawnej jej wielkości. Mieszkańcy zaś do takiej nędzy byli przywiedzeni, że mimo darowizny

przez rząd pruski $^1/_3$ części sumy anszlagowej, nikt domu nie był w stanie wymurować. Ł. pod panowaniem pruskiem utraciła jedyną posiadłość i bogactwo bór Czerwony, który topór niemiecki całkowicie wyciąwszy, miliony z niego wniósł do skarbu pruskiego. Z dwóch zamków ani szczątka nie zostało. Zamek książąt mazowieckich, stojący niegdyś na wysokiem wzgórzu nad Narwią, gdzie teraz bóżnica, prawdopodobnie zniszczony w XVII wieku. Z murów do niego należących, jedna tylko część, nazwana Skarbcem, przetrwała do 1824 r. Skarbiec ten bez piętra, dosyć obszerny, o jednej wielkiej sali ze sklepieniem murowanem, oknami małemi okratowanemi i drzwiami żelaznemi wielkiemi, mieścił w sobie archiwum akt dawnych ziemi Łomżyńskiej, Wizkiej, Bielskiej i prócz Łomży 13-tu miast. W roku 1824 gmach ten rozebrany, a archiwum przeniesiono do gmachu trybunalskiego w Nowym Rynku. Drugi zaś zamek w Szurze, zwany zamkiem Królowej Bony, niewiadomo kiedy zniknął. W r. 1805 w miejscu, gdzie stał, odkopano szczątki murów i drzwi żelazne. Z dawnych kościołów pozostał kościół farny, pod wezw. ś. Michała. Świątynia ta w dyecezyi płockiej, do której należała, po kościele katedralnym płockim i po kolegiacie pułtuskiej, pierwsze miejsce zajmowała. Odznacza się wielkością, okazałością i prześlicznemi sklepieniami gotyckiemi. Prezbiteryum stanowiło pierwotnie kaplicę zamkową ś. Anny, erygowaną 1410 r. Około zaś 1520 r. ksiądz Jan Wojsławski, kanonik płocki i warszawski, pleban łomżyński, z pomocą książąt mazowieckich: Stanisława, Janusza i Anny, część dalszą kościoła tego wybudował, poświęcenie onego 1525 r. od biskupa płockiego Andrzeja Noskowskiego wyjednał i parafię tu z kościoła Panny Maryi przeniósł. W r. 1526 książę Janusz mansyonarzom przy tym kościele nadał grunta, łąki i dochód z mostu na Narwi, 6 kóp groszy wynoszący. Biskup płocki Noskowski w r. 1552, kościół ten w liczne prawa i prerogatywy uposażył, plebana, oraz 7 mansyonarzy i altarzystów ustanowił, nadał im grunta, łąki, ogrody i dziesięciny. Probostwa piątnickie i małopłockie królowie oddali ks. mansyonarzom. Jus patronatus fary ciągle było przy królach. Godność proboszczów piastowali tu zwykle biskupi lub kanonicy: płoccy, lwowscy i warszawscy. Przy farze była szkoła parafialna i 2 szpitale, uposażone w grunta i ogrody. Fara w skutek częściowego spalenia, prawdopodobnie przez piorun, odbudowana 1696 r. (Napis na ścianie kościelnej: Post ruinam casualem restaurata an. 1696). Restaurowano ją jeszcze w latach 1752, a częściowo 1844. Gdy świątynia ta w ostatnich czasach bardzo była zniszczona, dozór kościelny, ze składek parafian, mur opasujący kościół podźwignął, dach przerobił, wnętrze wybielił, zewnątrz szczerby załatał. W r. 1647 miała 2 kaplice i 17 ołtarzy. Obecnie jest 10 ołtarzy i 1 kaplica. Kaplica bowiem ś. Jana w dzwonnicy zniesiona. Istnieje dotąd kaplica N. Matki Boskiej Różańcowej pokryta blachą miedzianą, ma piękny ołtarz snycerskiej roboty, posadzkę marmurową; wnijście do niej opatrzone wielką ozdobną kratą żelazną. Mieści w sobie kilka okazałych nagrobków familii Modliszewskich, starostów łomżyńskich z XVI wieku. W presbiteryum okazały nagrobek z prawej strony Mikołaja Troszyńskiego, starosty łomżyńskiego, zmarłego 1575 r.; z lewej zaś z pięknego brunatnego marmuru, ozdobny z tarczą u góry herbową i pięknym napisem polskim, Nikodema Kossakowskiego, starosty łomżyńskiego, zmarłego 1611 r. W posadzce kościelnej trzy zatartę grobowe marmury. Na jednym dosyć jeszcze wyraźna postać prałata, jak podanie niesie, Wojsławskiego. Tegoż, jako fundatora kościoła wielkie popiersie w płaskorzeźbie, umieszczone w facyjacie, u samej góry, pod krzyżem. Do osobliwości należą: ofiarnica, w kształcie wielkiej drewnianej skrzyni, z wyrzniętemi gotyckiemi i rokiem 1619, pamiątka po Szwedach, którym miała być zabraną; wielki dzwon rozbity świętego Michała, w ogromnej dzwonnicy gotyckiej, o którym przechowało się podanie, że przed każdem większem nieszczęściem o północy dźwięk przeciągły, ostrzegający wydawał, i kule kamienne w zewnętrznych ścianach się znajdujące. Kościół pierwotnie jezuicki, następnie pijarski, a obecnie ewangelicki, pod względem wielkości i okazałości, pierwsze po farze zajmuje miejsce. Kościół ten fundacyi Jana Szembeka, kanclerza w. kor., ststy łomżyńskiego i t. p., założony 1730 r., poświęcony pod wezw. ś. Stanisława Kostki 1732 r. stoi w miejscu, na którem poprzednio był kościół drewniany księży jezuitów, erygowany około 1630 r. Jezuitów sprowadził z Pułtuska do Ł. pod tytułem misyi kaznodziejskiej r. 1609, ks. Jan Chociszewski, kanonik płocki i warszawski, proboszcz łomżyński. Obszerne kolegium jezuickie dwupiętrowe wzniosła 1754 r. Ewa z Leszczyńskich Szembekowa, z funduszów przez męża Jana na ten cel zostawionych. Nader wielkie uposażenie mieli tutejsi jezuici (ob. „Dawna i teraźniejsza Łomża“, str. 72). Po zniesieniu jezuitów, kolegium wraz z kościołem przeszło na własność pijarów, którzy do r. 1807 utrzymywali tu szkoły. Po rozejściu się pijarów, w tym kościele odprawiano do 1850 r. nabożeństwo dla młodzieży szkolnej. Obecnie świątynia należy do gminy ewangelickiej, która ją swym kosztem wyrestaurowała. Nie ma tu żadnych nagrobków,

Dwie wysokie piękne wieże ozdabiają front tego kościoła, na jednej z nich zegar miejski. Kościół z klasztorem oo. kapucynów własnym groszem i funduszem z darów pobożnych r. 1763, wzniósł ks. Józef Trzaska, kanonik płocki, na zakupionym przez siebie placu od panien benedyktynek, na którym się one mieściły. Niewielki ten skromny kościół, powiększony został przymurowaną 1859 r. do niego kaplicą o 3-ch pięknych ołtarzach. Odnowienie całego kościoła i klasztoru nastąpiło 1862 r. W tej świątyni pokrytej 1860 r. szyfrem (łupkiem dachowym), znajdują się dwa marmurowe nagrobki: Leopolda Staniszewskiego, marszałka, posła i sędziego łomżyńskiego, † 1843 r. i Floryana hr. Tyszkiewicza, chorążego lejbgwardyi, † 1831 r. pod Łomżą. W kaplicy zasługuje na wspomnienie wielki krzyż w ołtarzu, grubo nałożony srebrem, z misternemi krawędziami złoconemi, pochodzi on z kościoła jezuitów w Połocku. Panny benedyktynki sprowadzone z Torunia do Łomży i uposażone przez Adama Kosobudzkiego, wojew. mazowieckiego, ststę łomżyńskiego, miały sobie nadaną 1628 r. na własność od Jana Chociszewskiego, proboszcza łomżyńskiego, dawną farę Panny Maryi, będącą od 1525 r. w posiadaniu bractwa literackiego. Tenże Kosobudzki dla zakonnic przybudował do kościoła drewniany klasztor, który wraz z kościołem wkrótce spalony został przez Szwedów. Benedyktynki, po sprzedaniu swojej siedziby ks. Trzasce, przeniosły się do folwarku własnego, Siedliska zwanego, i tam wybudowały drewniany kościół i klasztor 1764 r. Gdy czas te budowle zniszczył, za uzbierane ze składek pieniądze, w r. 1859 wymurowały klasztor jedno-piętrowy, a 1862 r. piękny kościołek z dosyć wyniosłą wieżą frontową, blachą cynkową pokrytą, stanowiącą dzwonnicę. Kościół ten pod wez. ś. Trójcy i Wniebowzięcia N. P. Maryi. Z innych kościołów i szczątka nie zostało. Są tylko ich ślady oznaczone figurami i kapliczkami. Ł. ma dwie kaplice murowane: jednę na cmentarzu katolickim, drugą na ewangelickim. Gmach szkolny mieści w jednej ze swych sal kaplicę ś. Stanisława dla uczniów. Od 1807 r. to jest od pokoju tylżyckiego, Ł. wszedłszy w skład Księstwa Warszaw., została miastem departamentowem. Z utworzeniem 1815 r. teraźniejszego Królestwa Polskiego, Ł. wyniesiona na stopień stolicy województwa augustowskiego. W 1818 r. komisyą wojewódzką przeniesiono z niej do Suwałk. Odtąd Ł. jest miastem powiatowem. Do 1840 r. z upadku dźwigała się powoli. Od 1840 r. wzrost jej szybki. W 1822 r. postanowieniem księcia namiestnika pozwolono tu osiedlać się starozakonnym, którzy ożywili upadły zupełnie handel i wiele domów wymurowali. W 1867 r. została Ł. głównem miastem nowoutworzonej gubernii i siedliskiem licznych władz i instytucyj rządowych, co wpłynęło na wzrost ludności i zamożność miasta. Do 1630 r. Ł. miała tylko szkołę parafialną. Od 1630 uczyli tu jezuici, po zniesieniu ich zakonu szkoły były pod kierunkiem ks. pijarów do 1807 r. W r. 1811 utworzono tu szkołę podwydziałową, 1817/18 zaprowadzono szkołę wojewódzką o 6 klasach, 1833/34 gimnazyum 8 klasowe, które w 1840 r. zamieniono w 7 klasową a w 1851 na 5 klasową szkołę filologiszną powiatową. W 1862 r. wskrzeszono gimnazyum 7 klasowe. Z uczonych mężów wspominamy; w XVI w. Marcina Ruffusa lekarza łomż., autora o „Morowej zarazie“ i Feliksa Bernatowicza, sławnego powieściopisarza, mieszkającego w Łomży i zmarłego tu 7 września 1836 r. Biblioteka szkolna posiadała w 1860 r. dzieł 1866, tomów 3855, pism peryod. 1113, atlasów 29, kart jeogr. 98. W XV w. książęta mazowieccy założyli szpital z kościołem ś. Ducha przy ulicy Szpitalnej, prowadzącej do Łomżycy i takowy dostatecznie uposażyli. O drugim szpitalu kronika miasta wzmiankuje, lecz miejsce gdzie stał niewiadome. Kiedy stojący przy farze (w XVII w. tu ze Szpitalnej ulicy przeniesiony) pogorzał 1807 r., Ł. przez lat kilkadziesiąt nie miała szpitala, dopiero 1842 r. utworzona rada szpitalna z obywateli miejskich i wiejskich, uzbierawszy ze składek fundusz w ilości 4500 rub. nabyła prawem wieczystej dzierżawy folwark ś. Ducha i w nim urządziła szpital na 20 chorych. Szpital 1861 r. z ofiar i oszczędności miał 7900 rub. i zasiłku od rządu 2500 rub. Od 1860 r. istnieje w Ł. wzorowa ochrona, kształcąca ochroniarki z funduszów przez b. towarzystwo rolnicze wyznaczonych, przy niej sala ochrony. W tymże 1860 r. urządzona kasa oszczędności. Wychodzi tu pismo peryod. „Echo Łomżyńskie“. Obszerniejszy opis Łomży znajduje się w dziełku Rzeczniowskiego „Dawna i teraźn. Łomża“. Według Tow. Kred. Ziems. dobra rząd. Ł. dawne starostwo w r. 1854 składało się z folwarków: Lubotyń mr. 1172, Srebrna mr. 454, Pęchratka mr. 412, Żabików mr. 868, Łąki, Biele i Czerwony Bór mr. 2379, folw. wójtostwa Zambrów mr. 179, folw. Skowronki mr. 183, razem w folwarkach mr. 5647. Osada młynarska Zambrów mr. 6, wieczysta dzierżawa stwa łomżyńsk. mr. 264, wieczysta dzierżawa starościńskiej włóki w Starej Łomży mr. 44, probostwo Łomża mr. 350, razem mr. 664. Wsie: Lubotyń, Turobin, Koskowo, Rząźnik i młyn Kryska mr. 4765, Srebrna mr. 2473, Ostróżne mr. 1399, Pęchratka mr. 1820, Żabikowo mr. 254, Zambrowska Wola mr. 1945, Grabówka Wolinka mr. 768, Rudniki mr. 448, Wieczorki mr. 242, Włochówka mr. 2432, Kurpiki mr. 892, Stara

Łomża mr. 1649, Skowronki mr. 73, razem w uposażeniu wsi mr. 19163 czyli w ogóle rozległość folwarków, wsi i attynencyj należących do dóbr rząd. Ł. wykazano mr. 25474. Nadto przeznaczono na majorat Konarzyce i Giełczyn; folwarki: Konarzyce mr. 1286, Giełczyn mr. 799, Ł. mr. 144, Lasy mr. 3585, w placach mr. 10, razem mr. 5814; sołectwa: Konarzyce mr. 154, Giełczyn mr. 37, razem mr. 191; wsie: Konarzyce mr. 691, Giełczyn mr. 1227, Siemień mr. 1041, Podgórze mr. 819, razem mr. 3778, czyli w ogóle na majorat mr. 9783 i do majoratu Nowogród przyłączono kolonią Kraska rozległości mr. 348.

Powiat łomżyński, gubernii t. n., utworzony został w 1867 r. z połowy dawnego pow. łomżyńskiego (z drugiej powstał pow. mazowiecki). Graniczy od płn. z pow. kolneńskim i częścią gub. grodzieńskiej, od której dzieli go rz. Narew, od wsch. z pow. mazowieckim, od płd. z mazowieckim i ostrowskim, od zach. z ostrołęckim i ma 32·85 mil kw. rozległości. Obszar ten cały stanowił niegdyś puszczę, której części pojedyncze od ważniejszych osad nadrzecznych nosiły miano: łomżyńskiej, nowogrodzkiej, ostrołęckiej. Kolonizacya posuwała się wzdłuż lew. brz. Narwi i wciskała się klinami w rozległe puszcze w kierunku od zachodu płd. ku płn. wschodowi. Najdogodniejsze warunki przedstawiała zach. część powiatu, stanowiąca równinę (350 do 400 st. wzniesienia) pokrytą lasami puszczy ostrołęckiej. Środkowa część powiatu stanowi wyżynę pagórkowatą, piaszczystą, w części lesistą, bezwodną. Ciągnie się ona od wsi Zaręby, Szumowo, Żabikowo, w kierunku od płd. zachodu ku płn. wsch. aż do brzegów Narwi, między Ł. (a właściwie Starą Ł.) i wsią Pniewem nad doliną Narwi. Długa 28 w., szeroka 7 do 9 w. Wzniesienie jej średnie 500 stóp, a najwyższy punkt na płn. zachód od wsi Bacze Suche ma 744 stóp, podczas gdy w dolinie Narwi pod Ł. wznosi się 327 st. a Ł. 420 st. npm. O ile pas zawarty między obszarem dawnej puszczy ostrołęckiej a tą wyżyną jest zasiany gęsto wsiami zamieszkałemi przeważnie przez drobną szlachtę, o tyle sama wyżyna na obszarze około 150 w. kw. posiada zaledwie pięć wsi: Głębocz, Tobądź, Bacze Suche, Bacze Mokre, Podgórze. Na tej to wyżynie mieszczą się lasy rządowe znane pod nazwą Czerwony Bór (ob.). Przerwana przez dwuwiorstowej szerokości dolinę Narwi, przechodzi na drugi brzeg i stanowi tam obszar lesisty (9 do 12 w. szeroki, a 9 w. długi), w którym na 100 w. kw. spotyka się dwie wioski i kilka drobnych osad. Rzeczka Bronówka wpadająca do Narwi pod Bronowem (na płd. zach. od Wizny), stanowi krańcowy tej wyżyny, która na drugim brzegu przechodzi w równinę bezleśną i zaludnioną (wzniesioną około 350 st.). Wschodnia część powiatu przedstawia nam na lew. brz. Narwi obszerną, błotną i nieludną nizinę, która zacząwszy się między Strękową Górą (nad Narwią) a zejściem się Bobrzy z Narwią, rozszerza się z 5 do 9 w. między Wizną a Ożarami i ciągnie się około 23 w. w kierunku od wsch. ku zach., zawsze na lew. brz. Narwi. Przy zwrocie ku płn. zach. jaki wykonywa Narew po przybraniu wód Borówki i Pniewki i zetknięciu się z wyżyną środkową pod Krzewem, błotny obszar ten zwęża się od Pniewa począwszy, w dwuwiorstową dolinę. Zdaje się, że ten rozległy błotny obszar stanowił kiedyś wielkie jezioro, którego szczątkiem jest istniejące dotąd jezioro między Maleszewem a Chlebiotkami. Na jez. tem sterczała wyniosła wyspa (525 st.) na której dziś mieści się jedyna wioska Grądy Woniecko. Pod względem hydrograficznym pow. łomżyński stanowi dorzecze Narwi. Środkowa wyżyna dzieli go na dwa dorzecza płn.-zachodnie i płd.-wschodnie. W pierwszem wody obszaru całego prowadzi mała rzeczka wpadająca do Narwi pod Rybakami, prawie naprzeciw ujścia Szkwy, a bioraca początek u płd· zach. krańca środkowej wyżyny, w drugiej z lew. brz. Pniewka czyli Gać, a z praw. Borówka. Niekorzystne warunki układu poziomego nie pozwoliły rozwinąć się rolnictwu, które nie może kwitnąć ani na bezwodnej, piaszczystej wyżynie Czerwonego Boru, ani na błotnistych pojeziorach obszarach wsch. części powiatu. Zach. połowa i brzegi Narwi gęsto zaludnione; z powodu przewagi drobnej własności i konserwatyzmu drobnej szlachty nie przedstawiają się tak pomyślnie jakby wnosić należało z dawności tutejszej kultury. Grunta w pow. łomżyńskim są tylko średnie i przeważnie żytnie; jeżeli zaś gdzie uprawiają pszenicę, to jedynie skutkiem wysokiej kultury. Grunta gliniaste ciągną się wąskim pasem po prawej stronie Narwi naprzeciwko Ł. w folwarkach: Drozdowo, Kalinowo, Piątnica i w części Jeziórka, po drugiej stronie Narwi grunta należące do miasta Ł. część na Starej Ł., kawałki gliny pomięszanej nieco z czarnoziemem znajdują się w gminie Szczepanków, na wsiach: Wszerzecz, Czaplice, Osobne, a w części na Tarnowie, Szczepankowie, Uśniku. Cała zaś wyżyna Czerwonego Boru przedstawia grunt bardzo jałowy, piaszczysty, gdzie zaledwie udaje się żyto; podobną glebą odznacza się i cała zach. część powiatu przytykająca do pow. ostrołęckiego. Na wsch. od Czerwonego Boru w okolicach Zambrowa, Mężenina, grunta są lepsze, na których przy starannej uprawie w połowie możnaby siać pszenicę, lecz ta część powiatu zamieszkała przeważnie przez drobną szlachtę i skutkiem tego gospodarstwo w niej na niskim stopniu.

Jako wzorowe gospodarstwa w powiecie, można wskazać na folwarki: Drozdowo, Piątnica, Janczewo, Boguszyce, Poryte. Skutkiem częstego przechodzenia w ostatnich czasach majątków ziemskich z jednych rąk do drugich, lasy w pow. łomżyńskim uległy wyniszczeniu, gdyż przy nabywaniu sprzedaż lasu liczoną była na wypłatę części szacunku; w majątkach, które pozostawały w ręku jednej rodziny i lasy zostały zakonserwowane. Jako większe przestrzenie leśne w powiecie, wymienić należy w dobrach Pniewo 1800 mr., Jeziorko 1556, w Rydzewie 1500, Szczepankowie 1031, Tarnowie 1110, w majoracie Miastków i Kupiski razem 1800 mr. Lasy rząd. w leśnictwie Zambrów (na wyżynach Czerwonego Boru zajmują obszerną przestrzeń 16600 mr., lecz w znacznej części las ten jest jeszcze młodym i za lat kilkadziesiąt do użytku przydatnym być może. W majoracie Giełczyn w ostatnich latach lasy nawet młode zupełnie wyniszczone zostały i przechodzą obecnie pod opiekę rządu. Wedle deklaracyj podatkowych ilość gruntów użytkowych w powiecie jest następująca: grunta dworskie orne zajmują 72585 mr., łąki 16698, lasy i pastwiska 73165, razem 162448 mr.; osady: gruntów ornych 5801, łąk 2018, lasów i pastwisk 1925, razem 9744 mr.; włościanie posiadają gruntów ornych 37826, łąk 8571, lasów i pastwisk 7158, razem 53555 mr. Łącznie w całym powiecie 225747 mr. Wedle rozkładów gminnych gruntów opłacających podatki na utrzymanie instytucyj gminnych jest tylko 169605 mr. wedle następnego rozkładu: 1) gm. Drozdowo wiosek 35, mk. 8447, mr. 19076, opłaca na zarząd gminny rs. 725, na sąd gm. 232 92, na szkoły 1170.20, różne wydatki 15.63, razem rs. 2243 kop. 73, przecięciowo po kop. 12 z morgi; 2) gm. Bożejewo wiosek 25 i 1 osada (Wizna) mk. 6997, mr. 13775, opłaca na zarząd gminny rs. 690, na sąd gm. 246.90, na szkołę 635 różne wydatki 31.26, razem rs. 1603 k. 26, przecięciowo po kop. 11 1/2 z morgi; 3) gm. Kupiski 32 wiosek, mk. 5065, mr. 21422, opłaca na zarząd gm. rs. 598 kop. 77 1/2, na sąd gm. 332.51, na szkoły 865, różne wydatki 395.50, razem rs. 2191 kop. 78 1/2, po kop. 10 1/2 z morgi; 4) gm. Miastkowo wiosek 34, mk. 4385, mr. 10872, opłaca na urząd gm. rs. 435 kop. 63, na sąd gm. 357.47, na szkoły 243, różne wydatki 15.63, razem rs. 1052 kop. 60, po kop. 9 3/4 z morgi; 5) gm. Szczepanków wiosek 33, mk. 4451, mr. 7620, opłaca na zarząd gm. rs. 405, na sąd gm. 266.31, na szkoły 268, różne wydatki 15.62, razem rs. 954 kop. 63, po kop. 12 3/4 z morgi. 6) gm. Nowogród złożona z osady t. n. mk. 3078, mr. 5589, opłaca na zarząd gm. rs. 500, na sąd gm. 144.84, na szkoły 219, różne wydatki 15.63, razem rs. 919 kop. 63, po kop. 16 1/2 z morgi; 7) gm. Śniadowo wiosek 31 i osada (Śniadowo) mk. 4737, mr. 7554, opłaca na zarząd gm. rs. 405, na sąd gm. 191.99, na szkoły 255, różne wydatki 31.26, razem rs. 883 kop. 26, po kop. 12 z morgi. 8) gm. Szumowo wiosek 16, mk. 4373, mr. 18777, opłaca na zarząd gm. rs. 444 k. 97 1/2, na sąd gm. 380.44, na szkoły 788.53, różne wydatki 15.63, razem rs. 1629 k. 57 1/2, po kop. 8 3/4 z morgi; 9) gm. Lubotyń wiosek 30, mk. 3971, mr. 11408, opłaca na zarząd gm. rs. 426, na sąd gm. 366.56, na szkoły 230, różne wydatki 15.63, razem rs. 1038 k. 19, po kop. 9 1/4 z morgi; 10) gm. Zambrów wiosek 44 i 1 osada (Zambrów), mk. 12154, mr. 16652, opłaca na zarząd gm. rs. 897 k. 70, na sąd gm. 269.42, na szkoły 635, różne wydatki 31.26, razem rs. 1833 k. 38, po kop. 11 z morgi; 11) gm. Kossaki wiosek 52, mk. 5412, mr. 12340, opłaca na zarząd gm. rs. 456 k. 19, na sąd gm. 288.26 1/2 na szkoły 454, różne wydatki 15.63, razem rs. 1214 k. 8 1/2, po kop. 9 3/4 z morgi; 12) gm. Chlebiotki 41 wiosek, mk. 7532, mr. 11880, opłaca na zarząd gm. rs. 555, na sąd gm. 212.25, na szkoły 312, różne wydatki 355.83, razem rs. 1435 k. 8, po kop. 12 1/2 z morgi; 13) gm. Puchały wiosek 32, mk. 5870, mr. 12640, opłaca na zarząd gm. rs. 480 k. 52, na sąd gm. 234.35, na szkoły 335, różne wydatki 15.63, razem rs. 1065 k. 50, po kop. 8 1/2 z morgi. Dla gmin powyższych istnieje 7 kas pożyczk.-wkładowych: a) założone z funduszów rządow. dla gmin 1) Kupiski-Puchały; 2) Szczepankowo-Miastków; 3) Śniadów; b) założona z zysków kas poprzednich dla gminy Szumowo-Lubotyń; c) z funduszów ogólnych: 1) Chlebiotki-Kossaki, 2) Bożejewo-Drozdowo, 3) Zambrów; z kas tych najwięcej ruchu było w zambrowskiej, gdzie w r. 1882 wydano pożyczek 113.329 rs. Na 395 wiosek pow. łomżyńskiego 72 stanowi większą własność (68867 mr.); pod względem liczby i obszaru większej własności pow. łomżyński zajmuje 1-gie miejsce w gubernii, szczególniej w okolicach m. Łomży znajduje się wiele folwarków, a ku granicy powiatów mazowieckiego i ostrowskiego są one bardzo rzadkie. W powiecie znajduje się 11 folwarków donacyjnych zawierających 18750 mr. a mianowicie: generała Żukowskiego Piątnica, Elżbiecin; gen. Miroszenki Lubotyń; ks. Szachowskiego Miastków i Kupiski; p. Łochtina Giełczyn i Konarzyce, gen. Macniewa Pęchratka; radcy st. Perela Srebrno; p. Semienowa Skowronki; senatora Sołowiewa Wola Zambrowska. Wszystkie te donacye stanowiły po większej części dawne ststwo łomżyńskie; w części zaś były własnością komisyi edukacyjnej. W pow. łomżyńskim serwitutami obciążone jest 197 wiosek, w nich 1065 osad

ma służebności tylko pastwiskowe, 95 tylko leśne, 1724 i jedne i drugie, razem korzysta ze służebności osad 2884. Po koniec zaś roku 1882 nastąpiły dobrowolne układy z 429 osadami, a mianowicie: z 12 mającemi serwituty tylko pastwiskowe, 74 tylko leśne i 343 mającemi służebności jedne i drugie. Ludność powiatu wynosi 85770 (w 1880 r.), w tej liczbie 42307 mężczyzn i 43463 kobiet. Według stanów było: szlachty dziedzicznej 1508, osobistej 168, drobnej szlachty 31631, duchowieństwa świec. 29, zakon. 11, mieszczan i kupców 16872, kolonistów 1309, dymisyon. żołnierzy 716, włościan 33502, cudzoziemców 24. Przemysł i handel w powiecie, podobnie jak i w całej gubernii na niskim stopniu. Pow. łomżyński mimo to zajmuje drugie miejsce w gubernii (po pułtuskim), posiadał on (prócz Ł.) w 1882 r. 88 zakładów fabrycz. z produkcyą 511,190 rs. i 201 robotników, a mianowicie: 6 gorzelni (Jeziorko, Janczew, Poryte, Rydzewo, Szczepankowo, Tarnowo), z których największa w Jeziorku produkuje za 290,000 rub. (dziennie 4 zaciery po 30 korcy, 7 piwowarni (największa w Drozdowie z prod. na 100,000) z ogólną prod. na 156,000 rs., 1 dystylarnia (Jeziorko) z prod. 16,000 rs , 1 tartak z prod. 10,000 rs. 2 fabryki octu z prod. 1040 rs., 1 smolarnia z prod. 2665 rs., 29 wiatraków z prod. 14,873 rs., 27 młynów wodnych z prod. 12,244 rs. i 7 cegielni z prod. 9928 rs. Pod względem kościelnym pow. łomżyński stanowi dekanat dyec. sejneńskiej i dzieli się na 15 parafij: Drozdowo, Kołaki, Lubotyń, Łomża, Miastkowo, Nowogród, Piątnica, Puchały, Rutki, Śniadowo, Szczepankowo, Szumowo, Wizna, Zambrowo i Zawady. Pod względem sądowym stanowi jeden okręg sądu pokoju dla Ł. i cztery okręgi sądów gminnych: Piątnica, Miastkowo, Sniadowo i Kołomyja, należące do I-go okręgu zjazdu sędziów pokoju w Ł. Pod względem administracyjnym dzieli się na jedno miasto Ł. i 13 gmin wiejskich: Borzejewo, Chlebiotki, Drozdowo, Kossaki, Kupiski, Lubotyń, Miastkowo, Nowogród, Puchały, Śniadowo, Szumowo, Szczepankowo, Zambrów. W pow. łomżyńskim jest 23 szkół początk. 1-kl. ogól.: Piątnica (także 2-kl. męska), Nowogród, Wizna, Śniadowo, Szumowo, Borki Srebrne, Zambrów, Kownaty, Rutki, Zawady, Kołaki, Giełczyn, Szczepanków, Bronowo, Lubotyń, Gacie, Mątwica, Kupiski, Miastkowo, Srebrna, Pęchratka, Łomżyca, Drozdów, Jeziorko.

Gubernia łomżyńska leży w płn. części Królestwa Polskiego i ma obszaru 219·51 mil kw., czyli 10,621 w. kw., albo 12,086·9 kil. kw. Dwa jej powiaty najdalej na płn. położone, stanowią tak zwaną „szyję", łączącą gub. suwalską z resztą Królestwa. Granice gub. łomżyńskiej są: na płn. gub. suwalska, na wsch. gub. grodzieńska, na płd. siedlecka i warszawska, na zach. płocka, a na płn.-zach. na przestrzeni około 150 w. Prusy wschodnie, a mianowicie rejencya królewiecka i gumbińska. Naturalne granice są tylko od wsch. rzeki: Biebrza, Narew, Liza i Nurzec i od płd. Bug, Od strony Prus nie ma właściwej granicy etnograficznej, gdyż cały pas graniczny w Prusach wschodnich, na szerokość kilku mil, zamieszkują Mazury. Gub. łomżyńska utworzoną została dopiero w r. 1867, w skutek nowej organizacyi kraju i na utworzenie jej złożyły się 4 powiaty (szczuczyński, kolneński, łomżyński, mazowiecki), oderwane od gub. augustowskiej i 4 (ostrołęcki, ostrowski, pułtuski i makowski), oderwane od gub. płockiej. Ze względu na historyczny podział kraju gub. łomżyńska zajmuje całą płn.-zach. część Mazowsza (z wyjątkiem ziemi liwskiej, wcielonej do gub. siedleckiej) i niewielką część Podlasia, t. j. obwód tykociński należący do dawnej ziemi bielskiej, a także sam północny skrawek pow. szczuczyńskiego za rzeczką Jegrznią. Pod względem układu poziomego gub. łomżyńska przedstawia wyżynę wzgórkowatą z licznemi i rozległemi zapadlinami, stanowiącemi błotniste dna przedhistorycznych jezior. Dziś jeszcze na jeziorach Serafin i Maleszewskie (pow. łomżyński) można obserwować tę przemianę wywołaną obniżaniem się poziomu wód wraz z wycięciem lasów. Wyżyna ta rozciąga się w środkowej i wschodniej części obszaru gubernii i występuje najwydatniej w północnej jej części, gdzie od Rajgrodu posuwając się na Grajewo i Szczuczyn, rozszerza się znacznie i od granicy Prus sięga do samej Biebrzy i Narwi, tworząc wysokie i malownicze brzegi obu tych rzek. Na zach. od Ł. obniża się poziomo i w okolicy zamieszkałej przez kurpiów, występują drobne piaszczyste wzgórza poprzegradzane błotnemi dolinami. Na płd. wzgórza te ciągną się pod Ostrołękę, idą na Rożan, Maków i Sieluń, gdzie kończą się nad Orzycem (dopływ Narwi z prawej strony), tworząc w okolicach wsi Krzyżewa (pow. makowski) znaczną wyniosłość. Po za Orzycem pojedyńczy tylko łańcuch wzgórz ciągnie się prawym brzegiem Narwi na Pułtusk, Serock, Zegrze i kończy się ostatecznie pod Modlinem. Druga połowa gubernii po lewej stronie Narwi, pomiędzy Narwią i Bugiem posiada jednę tylko wyniosłość, sięgającą niemal 800 st. npm.; jest to płaskowzgórze usiane gdzieniegdzie wynoszącymi się szczytami i zajmujące wydłużony czworobok, za końcowe punkty którego można uważać Nowogród, Ł., Zambrów i Szumowo, a najwyższy jego szczyt pomiędzy Giełczynem, Baczami, Głęboczem nazywa się Czerwonym Borem i porosły jest lasami leśnictwa Zambrów. Płaskowzgórze to zupełnie bezwodne

stanowi naturalny dział wód płynących do Bugu i Narwi; pozostała część przestrzeni między Narwią i Bugiem jest prawie zupełnie płaska; od Zambrowa do Tykocina, Mazowiecka, Ciechanowa, Ostrowi, a z Ostrowi do Śniadowa, Ostrołęki, Wyszkowa, wszędzie równina. Bug ma brzegi niskie i na wiosnę rozlewa szeroko; lewy brzeg Narwi równie płaski, dopiero niedaleko połączenia obu tych rzek powierzchnia nieco się podnosi, tworząc łuk wypukłością zwrócony ku rzekom, a idący od Wyszkowa na Kręgi, Somiankę, Dzierżenin i Zatory. Niziny pojeziorne niewątpliwie, lub doliny rzek stanowiące, najznaczniejsze znajdują się we wschodniej części gubernii. Najobszerniejszą z nich jest nizina nad Jegrznią, Łykiem i Biebrzą na wsch. od Rajgrodu i Grajewa, gdzie na przestrzeni przeszło 100 włók ciągną się tak zwane łąki nad-biebrzańskie; dalej na płd. idzie nizina nad dolną Wissą (dopływ Biebrzy) i nad Narwią (Pulwy pod Ł.), błota gackie (w okolicy Gaci, Grądów, Konieck), błota tykocińskie; obszerne pulwy nad dolnym Bugiem, a także, o czem wspominaliśmy już wyżej, liczne niziny pomiędzy piaszczystemi wzgórzami na kurpiach. Główną arteryą wodną stanowi Narew, która w górnym swym biegu płynie na granicy gubernii, w średnim i dolnym przerzyna gubernią, pod Serockiem łączy się z Bugiem i w połączeniu płyną granicą od strony gub. warszawskiej. Przeszło $^3/_4$ całej długości Narwi należy do gub. łomżyńskiej; główniejsze miasta gubernii jak Ł., Ostrołęka, Pułtusk, Tykocin leżą nad Narwią. Narew w górnym swym biegu jest wązka, miewa po kilka koryt i zaledwie za Tykocinem, poniżej ujścia Biebrzy, może być spławną dla berlinek i mniejszych statków. Przyjąwszy wody kilku rzeczek, już powyżej Ostrołęki przedstawia się wspanialej, koryto ma stałe i szerokie, brzegi pewne. Z dopływów Narwi ważniejsze są, z prawej strony: 1) Biebrza al. Bóbr płynie na granicy gub. grodzieńskiej, należy do systemu kanału augustowskiego, łączącego Wisłę z Niemnem; dopływy Biebrzy z prawej strony Łyk z Jegrznią i Wissa — obie te rzeki wypływają z błot pińskich, płyną w kierunku płd.-wsch. i przy ujściu mają niskie brzegi, użyzniając rozległe łąki. Jegrznia prowadzi wody z jez. Rajgrodzkiego. 2) Pissa ze Skrodą wypływa z Prus, przepływa przez pow. kolneński i naprzeciw Nowogrodu wpada do Narwi. 3) Skwa, 4) Rozoga, 5) Omulew, wszystkie blisko siebie leżące, prawie równoległe, płyną w kierunku płd.-wsch., przepływają okolice zamieszkałe przez kurpiów. Omulew w górnym biegu stanowi granicę od gub. płockiej, pow. przasnyskiego. 6) Orzyc tylko w niższej połowie należy do gub. łomżyńskiej, bieg ma bardzo bystry i brzegi malownicze. Z lewej strony wpadają: 1) Liza płynie na granicy gub. grudzieńskiej. 2) Slina w pow. Mazowieckim. 3) Jabłoń ze strugą Gacką wypływa z Czerwonego Boru, brzegi ma niskie z wybornemi łąkami. 4) Ruż w pow. łomżyńskim i ostrołęckim wypływa z Czerwonego Boru, brzegi ma usiane bardzo licznemi wioskami. 5) Orz bierze początek z Czerwonego Boru, przepływa przez powiaty łomżyński i ostrołęcki; nadbrzeżne grunta jego odznaczają się szczególną urodzajnością, czem wybitnie różnią się od sąsiednich piaszczystych obszarów. Drugi system wodny mniej już ważny dla gub. łomżyńskiej, stanowi rz. Bug. Bug, od chwili gdy kierunek swój płd.-płn. zmienia na wsch.-zach. i wchodzi w terytoryum Królestwa Polskiego, stanowi granicę gub łomżyńskiej z jednej, a siedleckiej i warszawskiej z drugiej strony, i pod Serockiem łączy się z Narwią. Bug ma brzegi niskie, piaszczyste, koryto płytkie z mieliznami i dla tego jako arterya komunikacyjna ma mniejsze znaczenie. Z dopływów Bugu tylko prawe należą do gub. łomżyńskiej, a z nich ważniejsze dwa: 1) Nurzec płynący na granicy gub. łomżyńskiej i grodzieńskiej. 2) Brok z Broczynkiem płynie w pow. mazowieckim i ostrowskim, terytoryum oblane przez obiedwie te rzeczki jest najwięcej zaludnione z całej gubernii. *Jeziora.* Północna część gubernii a właściwie północna część pow. szczuczyńskiego, należy do tego charakterystycznego obszaru Prus wsch. usianego licznemi jeziorami, poprzedzielanemi gliniastemi wzgórzami. W okolicach Rajgrodu jest spora liczba większych i mniejszych jezior. Ważniejsze z nich są: 1) Rajgrodzkie, obejmujące obszaru około 10,000 mr., z których 3,000 leży w obrębie Królestwa Polskiego. 2) Dręstwo o połowe mniejsze od poprzedzającego. 3) Tajno 1,000 mr. 4) Toczyłowskie 200 mr. i wiele innych. Jeziora te są bardzo rybne i przynoszą spory dochód właścicielom, zwłaszcza z połowu sielaw, które z tych stron rozchodzą się po całym kraju. Oprócz tego jeszcze niewielkie jezioro w pow. kolneńskim na kurpiach, Serafin, około 100 mr. przestrzeni, lecz coraz bardziej zarasta i z czasem przemieni się w trzęsawisko. W innych okolicach gubernii jezior nie ma, są tylko zapadliny po dawnych korytach Bugu lub Narwi, zwane przez miejscowych mieszkańców jeziorami. Zwróciwszy ogólną uwagę na rozkład wód, można wyrzec, że gub. łomżyńska jest w nie rownomiernie zaopatrzona, oprócz kilku miejscowości, jako to: wyżyny Czerwonego Boru w pow. łomżyńskim, części powiatu ostrołęckiego i makowskiego (gmina Nakły i Sieluń) części pow. ostrowskiego między Orzem i Brokiem, reszta posiada wodę w dostatecznej ilości. Najwięcej obfitują w wodę: część pow.

pułtuskiego po prawej stronie Narwi, gdzie jest wiele drobnych dopływów Narwi obracających na niewielkiej przestrzeni kilkanaście młynów, i cały pow. mazowiecki obficie zroszony wodami Narwi, Lizy, Sliny, Broku, Nurca i ich licznemi rozgałęzieniami. Gubernia łomżyńska dzieli się na 8 powiatów: 1) szczuczyński (utworzony w r. 1867 z części dawnego augustowskiego), 2) kolneński, 3) łomżyński, 4) mazowiecki (utworzone z dawnego łomżyńskiego), 5) ostrołęcki, 6) ostrowski (z dawnego ostrołęckiego), 7) makowski, 8) pułtuski (utworzone z dawnego pułtuskiego). Gmin w gubernii 82, wiosek 2609, a mianowicie: 1) w pow. szczuczyńskim gmin 9 (Bełda, Pruska, Bogusze, Ruda, Białaszewo, Szczuczyn, Wąsosz, Radziłowo, Grabowo), wiosek 255. 2) w pow. kolneńskim gmin 9 (Jedwabno, Stawiski, Kubra, Mały Płock, Rogienice, Turośl, Łyse, Gawrychy, Czerwone), wiosek 261. 3) w pow. łomżyńskim gmin 13 (Kupiski, Bożejewo, Drozdowo, Szczepanków, Miastków, Nowogród, Puchały, Zambrów, Śniadów, Kossaki, Lubotyń, Chlebiotki, Szumowo), wiosek 395. 4) w pow. mazowieckim gmin 9 (Stelmachowo, Kowalewszczyzna, Klukowo, Piszczaty, Piekuty, Poświętne, Sokoły, Szepietowo, Mazowieck), wiosek 376. 5) w pow. ostrołęckim gmin 11 (Myszyniec, Wach, Dylewo, Nasiadki, Nakły, Rzekuń, Troszyn, Piski, Czerwin, Goworowo, Szczawin), wiosek 208. 6) w pow. ostrowskim gmin 12 (Komorowo, Poremba, Długosiodło, Brańszczyk, Zaremby, Jasienice, Szulborze Koty, Orło, Kamieńczyk Wielki, Nur, Warchoły, Dmochy-Glinki), wiosek 426. 7) w pow. makowskim gmin 8 (Sieluń, Krasnosielc, Płoniawy, Sypniewo, Perzanowo, Smrock, Sielc, Karniewo), wiosek 296. 8) w pow. pułtuskim gmin 11 (Obryte, Somianka, Wyszków, Zegrze, Gzowo, Zatory, Kozłowo, Kleszewo, Winnica, Gołębie, Nasielsk) wiosek 398. Miasteczek przemienionych na osady w gubernii jest 26. Wsie i osady miejskie wydają na instytucye gminne (roku 1882) w ogólnej sumie rocznie 132,124 rs. 10½ k. a mianowicie na zarząd gminy 53,426.76½, na sądy gminne 34,670.91½, na szkoły 32,494.24½, na wydatki specyalne zatwierdzone przez uchwały gminne 2,883.11½, na różne wydatki 2883 rs. 11 k.; opłaty te wnoszą się po większej części z morga, co na przestrzeń opodatkowaną 1,207,223½ mr. wynosi przeciętnie po 11 kop. z morga. Wydatki te rozdzielają się na powiaty w następny sposób: *a*) w pow. łomżyńskim z mr. 169,605 na zarząd gminy 7,119 rs. 79 k., na sąd gminny 3,565.3½, na szkoły 6,409.73, na wydatki spec. 505.90, na różne 464.25, razem 18,064 rs. 70½ k., przeciętnie 10¾ kop. z morgi; *b*) w pow. kolneńskim z mr. 158,378, na zarząd gm. 5,791.15½, na sądy gm. 3,920, na szkoły 3,977.29, na wydatki spec. 1,650.89½, na różne 494.21½, razem 15,842.75, przeciętnie 10 kop. z morgi; *c*) w pow. makowskim mr. 110,609½, na zarząd gm. 3,921.90, na sądy gm. 3,000, na szkoły 2,620.1½, na wydatki spec. 473.97, na różne 55.18, razem 10,568 rs. 6½ k., przeciętnie 9½ kop. z morgi; *d*) w pow. ostrołęckim z mr. 162,552, na zarząd gm. 6,755.47, na sądy gm. 4445, na szkoły 2,618.40, na wydatki spec. 29.90, różne 230.76, razem 14,079 rs. 53 k., przeciętnie 8¾ z morgi; *e*) w pow. pułtuskim z mr. 178,459, na zarząd gm. 6,843.76, na sądy gm. 5,600, na szkoły 4,143.83, na wydatki spec. 3,702.82, różne 415.5, razem 20,705.46, przeciętnie po 11¾ kop. z morgi; *f*) w pow. szczuczyńskim z mr. 126,821, na zarząd gm. 8,344.89, na sądy gm. 4,818.6, na szkoły 3,980.50, na wydatki spec. 837.71, różne 1,026.13, razem 19,007 rs. 29 k., przeciętnie po kop. 14⁹/₁₀ z morgi; *g*) w pow. ostrowskim z mr. 171,705, na zarząd gm. 8,750.34, na sądy gm. 4,575.82, na szkoły 4134.26, na wydatki spec. 534.5, razem 17,995 rs. 47 k., przeciętnie po 10½ kop. z morgi; *h*) w pow. mazowieckim z mr. 129,094, na zarz. gm. 5,899.46, na sądy gm. 3,747, na szkoły 4,610.22, na wydatki spec. 1,406.62, różne 197.53, razem 15,860 rs. 83½, przeciętnie po 13¾ k. z morgi. W 82 gminach gubernii znajdowało się po koniec 1882 r. 67 kas zaliczkowo-wkładowych, działalność których z każdym rokiem przybiera obszerniejsze granice; są pewne nadużycia ze strony zarządów kas, mianowicie faworyzacya przy udzielaniu pożyczek, ale nadużycie to słabnie wobec znakomitych usług jakie kasy przynoszą. W roku 1882 zapasy pieniężne we wszystkich kasach gubernii wynosiły 275.655 rs. 66½ k., które składały się z kapitału zakładowego 79,624.9½, z funduszów małoletnich 100,306.71½, z kar gminnych 37,352, z różnych funduszów prywatnych i ofiar 39,253 rs.; pożyczek w tymże roku udzielono na 1,448,917 rs. 63½ k., znaczy się że kapitał obrócił się 5 razy; zysku kasy przyniosły 85,084 rs. 82 k. Kasy te można podzielić na 3 działy: 1) utworzone z kapitałów udzielonych przez rząd, 2) z zysków kas innych, 3) z funduszów ogólnych. Wedle powiatów kasy te rozdzielają się w sposób następny: *a*) w pow. łomżyńskim kas działu I 3, II 1, III 3, razem miały kapitału obrotowego około 40,000 rs., pożyczek udzieliły na 282,000 rs.; *b*) w pow. kolneńskim kas dz. I 4, II 3, kapit. obrot. 10,732 rs., udzieliły pożyczek 46,800 rs.; *c*) w pow mazowieckim kas dz. I 3, II 2, III 1, kapit. obrot. 14,300 rs., pożyczek udzieliły 57,500 rs.; *d*) w pow. makowskim kas dz. I 4, II 3, III 2, kapit. obrot. 39,000 rs., pożyczek udzieliły 163,000 rs.; *e*) w pow. ostrołęc-

kim kas dz. I 4, II 3, III 1, kapit. obr. 22,400 rs., pożyczek udzieliły 141,000 rs.: *f*) w pow. ostrowskim kas dz. I 3, II 5, III 4, kapit. obrot. 57,800 rs., pożyczek udzieliły 426,000 rs.; *g*) w pow. pułtuskim kas dz. I 2, II 3, III 6 (założone z funduszów mons pietatis), kapit. obrot. 54,200 rs. pożyczek udzieliły 152,000 rs.; *h*) w pow. szczuczyńskim kas dz. I 3, II 1, III 3, kapitałem obrotowym 32,720 rs., pożyczek udzieliły 90,500 rs. Miast w gubernii 9. Miasta te ogólnego dochodu w r. 1882 miały 84,139 rs. 8½ k.; rozchodu zaś 74,422 rs. 98½ k.; kapitału zapasowego w Banku Pols. 198,913 rs. 51 k. z którego wypada na Łomżę 54,585 rs. 76½ k., Maków 39,528 rs. 80½ k., Ostrów 22,349 rs. 50½ k., Ostrołękę 15,413 rs. 90½ k., Pułtusk 37,562 rs. 76 k., Nasielsk 7,187 rs. 80½, Tykocin 8,789 rs. 33½ k., Kolno 8,383 rs. 20 k., Szczuczyn 6,112 rs. 93 k. Ludności ogólnej w gub. łomżyńskiej z końcem r. 1882 wedle urzędowych danych było 548,757, z tego męż. 270,564, kob 278,193; w r. 1882 urodziło się chłopców 10,931 dziewcząt 10,889, razem 21,820, z tych prawnie urodzonych 21,053, nieprawnie 767; zmarło zaś w tymże roku męż. 9,211, kob. 9,365, razem 18,580, zatem przybyło ludności tylko 3240, mały ten bardzo przybytek (0,6%) tłómaczy się niezwykłą śmiertelnością w r. 1882 skutkiem różnych epidemicznych chorób; zwykła liczba zgonów waha się pomiędzy 10,000 i 12,000. Pod względem etnograficznym ludność tę składają: *a*) Mazury zamieszkujący przeważnie całą gubernię, a mianowicie powiaty: pułtuski, makowski, ostrowski, łomżyński, szczuczyński i połowy powiatów kolneńskiego i ostrołęckiego; *b*) Podlasiacy zamieszkujący pow. mazowiecki; *c*) Kurpie zamieszkujący połowy powiatów kolneńskiego i ostrołęckiego (70,000) a także w powiecie ostrowskim nad Bugiem w czworoboku pomiędzy Brokiem, Nagoszewem, Długosiodłem i Brańszczykiem (20,000); *d*) Żydzi rozrzuceni we wszystkich miastach i osadach gubernii; *e*) Niemcy w koloniach w pow. ostrowskim (gm. Jasienica). Pod względem hierarchii stanowej ludność gubernii łomżyńskiej dzieli się tak: szlachty dziedzicznej 6927, szlachty drobnej zagrodowej 157603, duchowieństwa 202, kupców i mieszczan 82876, włościan 283839, kolonistów 16609, cudzoziemców 681. Według powiatów ludność tak się rozkłada: w powiecie kolneńskim 69210, łomżyńskim 85770, mazowieckim 68709, makowskim 52071, ostrowskim 75600, ostrołęckim 63938, pułtuskim 79180, szczuczyńskim 54270; najgęściej zaludnione stosunkowo są powiaty: pułtuski, mazowiecki i część ostrowskiego około Czyżewa, Andrzejowa i Broku; najmniej zaś powiat ostrołęcki, szczególniej zaś w okolicach Ostrołęki i północna część szczuczyńskiego nad Biebrzą, z powodu błot. Pod względem wyznania przypada: na katolików 451982, prawosławnych 1508, protestantów 6969, żydów 88214, starowierców 83, mahometanin 1. Parafij obrządku rzym.-katol. jest 118, należących do 8 dekanatów; dekanaty mają też same nazwy i granice jak powiaty. Klasztorów 2, w Łomży kapucynów i benedyktynek. Parafii obrządku prawosław. 5: w Łomży, Mazowiecku, Hodyszewie, Grajewie i Pułtusku, z których tylko w Mazowiecku i Hodyszewie są dla ludności stałej, pozostałe 3 dla urzędników i wojska. Par. protest. 3: w Łomży, Pułtusku i w Paproci Wielkiej (w pow. ostrowskim dla kolonistów Niemców). Gubernia łomżyńska stanowi jeden okręg sądowy z sądem okręgowym w Ł. i dwa okręgi sądów pokoju ze zjazdami sędziów w Ł. i Pułtusku. Do I-go okr. należy 13 sądów gminnych a mianowicie: w pow. szczuczyńskim 3, kolneńskim 3, łomżyńskim 4, mazowieckim 3 i 4 sądy pokoju miejskie; w okręgu II sądów gminnych: w pow. ostrołęckim 3, ostrowskim 3, makowskim 2, pułtuskim 4, i 4 sądy pokoju miejskie. W r. 1881 w sądzie okręg. łomżyńskim było spraw kryminalnych 853, podsądnych 1650, skazanych 539; najwięcej skazanych za kradzież (146), za pobicie, kłótnie (132) i opór władzy (78). Do wydziału cywilnego w tymże roku weszło spraw 616, osądzono zaś 561; ogólna wartość agitujących się spraw 865,063 rs., przecięciowo 1,600 rs. na sprawę. Aktów hypotecznych zeznano 2959, notaryalnych 10741, skasowano do tego stempla za 31,115 rs. 88 k.; na dochód kas miejskich wpłynęło 14,347 rs. 90 k.; notaryuszów hypotecznych, było 4, powiatowych 14. Więzień w gubernii 2: w Pułtusku i Łomży, aresztów detencyjnych przy magistratach 4. Więzienia nie odpowiadają swem urządzeniem wymaganiom hygieny i moralności; mieszczą dwa razy tyle więźniów niż na to pozwala miejsce. Utrzymanie więzień w gubernii kosztowało w r. 1882 rs. 50.679 k. 19, wyżywienie jednego więźnia przecięciowo 11 kop. dziennie. Stan oświaty przedstawia się mniej niż średnio: na przeszło pół milionową ludność istnieje tylko 152 szkółek elementarnych, w których uczy się początkowych wiadomości 5572 chłopców i 1833 dziewczyn, razem 7405 dzieci (to jest 15 uczących się na 1000 ludności). Z liczby tych 152 szkółek 16 istnieje w miastach a reszta w osadach i wioskach. Oprócz nich są jeszcze dwie 2-klasowe szkoły ludowe, w których kształciło się 190 uczniów; 7 szkół niedzielnych rzemieślniczych 273 uczniów; 9 kantoratów ewang. 188 uczniów; 10 rządowych szkółek żydowskich 368 uczniów; 2 pensyjki prywatne żeńskie (2-oddziałowe) 47 uczennic. Średnie wykształcenie pobierała młodzież w 2

gimnazyach męskiem i żeńskiem w Ł. i w jednem progimnazyum męskiem w Pułtusku; w gimnazyum męskiem łomżyńskiem w roku 188²/₃ było 479 uczniów (382 katol., 65 prawasł., 26 żyd., 6 ewang.); w gimnazyum żeńskiem (obecnie 6-klas. a w r. 188⁴/₅ ma przybyć 7 klasa) 225 uczennic; w progimnazyum pułtuskiem 147 uczniów. Razem uczących się w całej guber. chłopców 6746, dziewcząt 2350, łącznie 9096, czyli 16¹/₂ na 1000 ludności. Pod względem dróg komunikacyjnych gub. łomżyńska jest stosunkowo dobrze zaopatrzona. Przerzynają ją 3 linie kolei żelaznych, lecz z nich grajewska przechodzi tylko przez północny skrawek gub. (pow. szczuczyński) na przestrzeni 28 w., a nadwiślańska południowy (pow. pułtuski), na przestrzeni zaledwie 10 w., stąd też wielkiego znaczenia nie mają dla całego obszaru. Trzecia linia warsz.-petersburska podobnież przechodzi przez południowo-wschodni skraj gubernii (pow. ostrowski i mazowiecki), ale na przestrzeni znacznie dłuższej (70 w.) i dla 5 powiatów stanowi najłatwiejszą drogę komunikacyjną z Warszawą. Stacyi kolei żelaznych w obrębie gub. łomżyńskiej jest 7, a mianowicie 2 na linii grajewskiej (Grajewo-Goniądz), 4 na petersburskiej (Małkiń, Czyżew, Szepietów i Łapy), 1 na nadwiślańskiej (Nasielsk). Drogę wodną stanowią dwie główne rzeki gubernii: Narew i Bug, lecz z powodu nieuregulowania ich koryt żegluga przedstawia dosyć trudności, berlinki mogą płynąć tylko na wiosnę i w czasie mokrych jesieni. Głównymi arteryami komunikacyjnemi gub. są dwa trakty bite 1-go rzędu utrzymywane w bardzo dobrym stanie, rozchodzące się z Serocka: a) kowieński przechodzi przez 6 pow. gub. na przestrzeni 176 w., w stałym codziennym biegu poczt w jedną i drugą stronę, stacyi pocztowych na nim 9 (Serock, Pułtusk, Rożan, Ostrołęka, Łomża, Stawiski, Szczuczyn, Grajewo, Rajgród) i jeden przeprzęg koni (w Miastkowie pomiędzy Łomżą i Ostrołęką). b) trakt białostocki przechodzi przez 4 powiaty gub. na długości 144 w., z otwarciem kolei petersburskiej bieg poczt za nim został wstrzymany, a stacye pocztowe jak: Wyszków, Ostrów, Zambrów, Tykocin, odbierają listy i przesyłki ze stacyi kolei. Oprócz tych dwóch głównych traktów bitych, są jeszcze tak zwane gubernialne: a) z Łomży przez Zambrów do st. kol. żel. Czyżewa (46 w.); b) z Łomży do osady Jedwabne (18 w.); c) z Łomży do wsi Drozdowo (6 w.); d) z Łomży w kierunku Śniadowa (7 w.); e) z Łomży przez Kisielnicę (na trakcie kowieńskim) do Kolna i granicy pruskiej (32 w.); f) ze Szczuczyna do Wąsosza (5 w.); g) z Grajewa do granicy pruskiej (4 w.); h) z Ostrołęki przez Czerwin Ostrów do st. kol. w Małkini (54 w.); i) z Szelkowa (na trakcie kowieńskim) do Makowa i Przasnysza (16 w.); k) z Pułtuska do st. kol. w Nasielsku (24 w.); l) z Zambrowa do Mazowiecka (20 w.); ł) z Jeżewa (na trakcie białostockim) do Tykocina (7 w.). Razem traktów bitych w gub. 560 w. Stacyi pocztowych 25, stacyi telegraficznych 17, rządowych 10, to jest we wszystkich miastach powiatowych w Tykocinie i Grajewie, a 7 na stacyach kolei. Rolnictwo jest najgłówniejszą gałęzią produkcyi gubernii i stanowi zajęcie przeważnej większości jej mieszkańców, a charakterystyczną cechą rolnictwa w gub. łomżyńskiej jest przemagająca liczba drobnej własności. Już oddawna ta część Mazowsza zaludniona była głównie przez drobną zaściankową szlachtę, lecz szczególniej w ostatnich latach dwudziestu, właściciele większych folwarków zmuszeni byli je w znacznej części rozparcelować, tak, że obecnie na 2609 wsi jest tylko 470 większych posiadłości (wyżej 200 mr.), a mianowicie w pow. kolneńskim 29, w łomżyńskim 67, w mazowieckiem 52, w makowskim 55, w ostrowskim 57, w ostrołęckim 32, w pułtuskim 122, w szczuczyńskim 49. Stosunek ten w morgach przedstawia się tak: na własność większą przypada 430,507 mr., na własność drobną 1,043,629 mr. W ogólnej tej sumie mr. więk. własności mieści się jeszcze 50 folwarków donacyjnych przestrzeni 51,802 mr. Najwięcej donacyi znajduje się w pow. łomżyńskim 18,750 mr., następnie w pułtuskim 10,265 mr., w mazowieckim nie ma wcale, a w szczuczyńskim tylko 3,260 mr. Najobszerniejsze donacye posiadają: ks. Gorczakow w pow. pułtuskim folw. 5: z 6,842 mr., Łochtin w pow. łomżyńskim fol. 3, z 5,946 mr., ks. Szachowski w pow. łomżyńskim folw. 2, mr. 5,125; generał Kostanda w pow. ostrowskim folw. 6, mr. 5,341. Pod względem urodzajności glebę gub. łomżyńskiej nazwać można zaledwie średnią, grunta po większej części żytnie, szczerkowate, bielicowate, na których pszenica rodzi się tylko przy starannej kulturze. Najlepsze ziemie znajdują się w części pow. pułtuskiego i makowskiego między Orzycem i Narwią, sieją tam przeważnie pszenicę, żyta ledwie na własną potrzebę, sadzą także buraki dla dwóch cukrowni (w Łukowie i Krasińcu); doskonałe grunta znajdują się także nad Orzem (dopływem Narwi) w pow. ostrowskim i ostrołęckim, ciągną się one wąskim pasem po obydwóch stronach rzeki i rozszerzają około Goworowa, gdzie leży kilkanaście folwarków w bardzo dobrej glebie, w pasie tym także sieją przeważnie pszenicę, sadzą buraki dla cukrowni w Gucinie, wyróżnia się także urodzajnością pas gruntu około Andrzejowa i Czyżewa, leży tam kilkadziesiąt folwarków niewielkiej przestrzeni, ale bardzo staran-

nie zagospodarowanych i przynoszących dobre rezultaty. Najgorsze ziemie znajdują się w powiecie ostrołęckim po prawej stronie Narwi i w przyległej części Makowskiego, gleba tam piaszczysta i często piaski lotne, szczególniej zaś na Kurpiach w puszczy ostrołęckiej i myszynieckiej. Tam gdzieniegdzie tylko znajdują się uprawne grunta zasiane żytem lub kartoflami, a całe przestrzenie zajmują lasy, piaski, bagna i moczary. Według urzędowych wykazów wysiano w całej gub. w 1882 r. 321,350 korcy (w tem $^2/_3$ żyta), oziminy 308,835 korcy jarego zboża, 665,775 korcy kartofli, zebrano zaś 1,750,955 korcy oziminy, 1,577,500 korcy jarego zboża, 2,855,400 korcy kartofli; siana sprzątnięto w tymże roku 4,315,475 pudów, lecz dane te nie są wiarogodne, bo oparte na różnej ścisłości raportach wójtów. Głównym przedmiotem produkcyi rolnej jest zboże: żyto, pszenica, groch, owies, jęczmień (tylko w urodzajniejszych okolicach), gryka, proso (tylko u drobnej własności), z roślin oleistych rzepak zimowy i letni, a z włóknistych len (tylko w drobnej własności wyłącznie na swój użytek), konopie, z okopowych kartofle (któremi przeważnie żywi się ludność wiejska), buraki cukrowe i pastewne, marchew pastewna, z pastwiskowych głównie koniczyna i łubin, a także gdzie niegdzie lucerna i wyka. Gospodarstwa w większych folwarkach postępowe płodozmienne, w mniejszych przeważnie trzy polowe, chociaż postęp i tam daje się już zauważyć, szczególniej pośród włościan, drobna szlachta jest więcej konserwatywna, wyniszcza ziemię, wyciąga z niej wszelkie możliwe korzyści nie dbając o ulepszenie. Jako objaw postępowy zanotować wypada coraz większy rozwój sadownictwa, oprócz obszernych ogrodów owocowych i szkółek prowadzonych na każdym folwarku, drobni właściciele nabierają zamiłowania i domki swe otaczają drzewami owocowemi. Cena ziemi wzrasta skutkiem rozpowszechnionej parcelacyi, przy większych sprzedażach mórg ziemi w niektórych okolicach dochodzi do ceny 175 rs., a przy mniejszych do 250, przeciętną cenę należy uważać po 100 rs. mórg, a taniej od 60 dostać nie można. Hodowla inwentarza również zaczyna się podnosić, właściciele większych folwarków sprowadzają z zagranicy rozpłodniki i tym sposobem przyczyniają się do polepszenia ras. Konie pomimo wysokiej ceny u właścicieli mniejszych posiadłości w zaniedbaniu. Kurpie tylko oddawna już słyną hodowlą niewielkich ale szybkich i zgrabnych koni, na które łatwo zbyt znajdują. Dla poprawienia rasy końskiej są trzy stacye ogierów rządowych w Kozikach (pow. ostrowski), w Jakaci (pow. łomżyński) i w Słuczu (pow. szczuczyński). Hodowla bydła rogatego rozwinięta szeroko, drobna własność stosunkowo nawet posiada większą ilość sztuk niż właściciele folwarków, ilością sztuk bydła oznacza się u nich zamożność gospodarstwa, najwięcej rozpowszechniona rasa miejscowa, zmieszaną gdzie niegdzie z rasą Schwytz, holenderską lub Simmenthal. Owce u większych właścicieli poprawne (Negretti), u drobnych w zaniedbaniu i rasy zwyczajnej grubowełniste (pólki), hodowane raczej dla mięsa niż wełny. Na wielką skalę prowadzi się hodowla świń, szczególniej u drobnej własności, natura gruntu pozwalająca siać wiele kartofli i bliskość rynków zbytu w Prusach, sprzyjają tej gałęzi produkcyi. Zazwyczaj Kurpie pośredniczą w handlu świniami, skupują je na targach i jarmarkach, a potem od siebie sprzedają kupcom pruskim. Niedawno jeszcze po mczkach i osadach była rozpowszechniona między żydami hodowla kóz, lecz obecnie ustępuje to zupełnie, i zamienia się na hodowlę krów. Hodowla drobiu prowadzi się na małą skalę, większe folwarki produkują głównie tylko dla siebie, włościanki zaopatrują w kurczęta i kaczki miasta, lecz wcale w nieodpowiedniej liczbie do korzyści, jaką ten rodzaj produkcyi przedstawia, drobna szlachta w pow. mazowieckim i wzdłuż kolei petersburskiej hoduje wiele gęsi i indyków, które odstawia do Warszawy i korzystnie zbywa, stąd wytworzyła się tam klasa handlarzy chrześcian, którzy wyłącznie zajmują się sprzedażą drobiu. Gospodarstwo mleczne zaczyna się rozwijać równocześnie z rozwojem hodowli inwentarza, lecz prowadzi się nie racyonalnie, fabryk serów w gub. tylko dwie i to na małą skalę. Przemysł domowy na wsiach w uśpieniu. Niekorzystnie na rozwój gospodarstwa rolnego wpływają serwituty włościańskie. W końcu w 1882 r. z serwitutów korzystało 1447 wiosek, a mianowicie ze służebności tylko pastwiskowych 3,780 osad, tylko z leśnych 1,079 osad, razem z jednych i drugich 14,467 osad, łącznie osad korzystających ze służebności 19,744, zamieniono zaś służebności skutkiem dobrowolnych układów, tylko pastwiskowych dla 556 osad, tylko leśnych dla 911 osad, razem jednych i drugich 3,981, zatem łącznie zamieniono służebności dla 5,448 osad, co prawie stanowi $^1/_4$ pozostających jeszcze do uregulowania. Skutkiem tych dobrowolnych umów już po uwłaszczeniu przybyło włościanom gruntów po koniec 1882 r. 13,838 mr. 260 pręt., uwłaszczonych zaś było 49,192 osad w 1761 wioskach na przestrzeni 537,096 mr. 207 prętach. Wedle rozkładu podatkowego wszystkich morgów w gub. jest 1,474,135, z tych włościańskich 537,097, należących do osad 36,784, dworskich (a między niemi i rozparcelowane) 900,255. Grunta te podzielone są na: a) orne 844,113 mr.,

z tych włościańskich 401,443, osad 24,000, dworskich 418,670; b) łąki 199,696 mr., z tych włościańskich 109,753, osad 4,039, dworskich 85,904; c) lasy i pastwiska 430,327 mr., z tych włościańskich 25,901, osad 8,745, dworskich 395,681. Ile właściwie jest lasów prywatnych w gub. nie wiadomo; odliczywszy z sumy ogólnej lasów i pastwisk, połowę na lasy wypadłoby 215,000 mr., lecz suma ta o wiele przewyższa rzeczywistą, gdyż lasy stanowią jedyny ratunek zagrożonych upadkiem właścicieli lub też podporę nabywców przy wypłacie rat i skutkiem tego coraz bardziej znikają z powierzchni, obszerne i dobrze zakonserwowane lasy są rzadkością w gub., a cena sążnia drzewa w ciągu kilku ostatnich lat podwoiła się z 4½ na 9 rs. a nawet i 10 rs. na miejscu. Cena ta byłaby jeszcze wyższą, gdyby nie obfitość lasów rządowych, których jest w ogólnej sumie 164,017 mr., i pod tym względem gub. łomżyńska zajmuje trzecie miejsce w kraju (idą przed nią gub. suwalska i radomska). Lasy rządowe dzielą się na 7 leśnictw, a mianowicie: 1) leśnictwo Rajgród (w pow. szczuczyńskim) 27,214 mr.; 2) Zambrow (w pow. łomżyńskim i ostrowskim) 16,600 mr.; 3) Brok (w pow. ostrowskim) 30,240 mr.; 4) Nowogród (w pow. kolneńskim) 31,892 mr.; 5) Ostrołęka (w pow. ostrołęckim) 28,673 mr.; 6) Makow (w pow. makowskim, ostrołęckim i pułtuskim) 8,744½ mr.; 7) Wyszków (w pow. pułtuskim) 20,654 mr. Lasy te nie wszystkie jeszcze są urządzone, przynoszą jednakże przecięciowo 200,000 rs. rocznego dochodu. Z powodu braku drzewa w niektórych okolicach, a szczególniej w pow. kolneńskim wzięto się do wydobywania torfu, lecz wydobywanie odbywa się w sposób prosty nie ulepszony, używają także torfu na opał do kilku gorzelni w pow. łomżyńskim. Lasy w gub. łomżyńskiej, są przeważnie iglaste, sosnowe, świerki i jodły są rzadkie, modrzewie gdzie niegdzie troskliwie hodowane (w Feliksowie leśnictwo Brok). Lasy liściaste na gruntach niskich złożone przeważnie z olszyny i brzeziny, w pow. pułtuskim są lasy dębowe, nad brzegami Narwi rośnie bardzo wiele topoli, osin, oddzielnie pomiędzy innemi drzewami rosną także: graby, jesiony, klony, lipy, wierzby, brzosty, wiązy, a z krzaków jałowiec, leszczyna, głóg, tarnie, kalina, różne gatunki krzewistej wierzby i t. p. Przemysł stoi na bardzo niskim stopniu, nie ma w gub. łomżyńskiej wielkich fabryk lub zakładów przemysłowych, a tylko istnieje przemysł oparty na rolnictwie lub wspierający rolnictwo, tak np. gorzelnictwo w zupełnym rozwoju. Przed podwyższeniem opłaty akcyznej były prawie w każdym folwarku gorzelnie, które potem w znacznej części zostały zamknięte, lecz te, które obecnie istnieją, prowadzone są na większą skalę, przy zastosowaniu świeżych ulepszeń, używając za motor po większej części maszyn parowych. Gorzelni obecnie jest 28, w r. 1882 wyprodukowały okowity 19,263,389 stopni, zapłaciły akcyzy 858,285 rs. 97 kop., wartość wydanego produktu 1,028,713 rs., dystylarni było 5, które wyrobiły produktu za 49,456 rs., zapłaciły akcyzy 7,101 rs. 88 kop., okowita wypędzona w 5 gorzelniach pow. kolneńskiego i szczuczyńskiego idzie w znacznej części za granicę do Hamburga. Piwowarni 36, wyrobiły piwa za 287,222 rs., zapłaciły akcyzy 69,617 rs. 66 kop. Piwo zużywa się na miejscu za wyłączeniem słynnego browaru drozdowskiego (pow. łomżyński), który rocznie produkuje przeszło za 100,000 rs. piwa, rozchodzącego się nie tylko po królestwie, ale i po całem cesarstwie. Cukrowni jest dwie, jedna w Łukowie (pow. makowskim) a druga w Gucinie (pow. ostrowski) obiedwie są własnością p. Augusta Schura; w r. 1882 wyprodukowały cukru 63,618 pudów, przedstawiających wartość 144,800 rs, zapłaciły akcyzy 31,809 rs. 5 kop. Młynarstwo rozpowszechnione, chociaż na niskim stopniu, dopiero w ostatnich czasach i w mniejszych młynach zabrano się do zaprowadzenia francuskich cylindrów, młynów parowych 2 (w pow. pułtuskim), jeden w Zegrzynku przerabiający rocznie około 60,000 korcy zboża, drugi mniejszy w Zatorach. Z młynów wodnych największy jest w Olszewie (pow. ostrołęcki), zbudowany systemem amerykańskim, przerabiający rocznie 12,000 do 20,000 korcy zboża. Ogółem wszystkich młynów wodnych 296, wiatraków 135, a wartość wyrobionego produktu dochodzi 1,000,000 rs., tartaków parowych 9, wartość produkcyi 385,079 rs., cegielni 42, wartość wypalonej cegły 64,334 rs., garncarni 41 wypalających zwyczajnych garnków i misek za 12,142 rs., garbarni 28, wyprawiających na grubo skóry wartości 53,730 rs., skóry te idą po największej części za granicę dla ostatecznej wyprawy, fabryka tabaczna jedna w Ostrowie wyrabiająca rocznie tytoniu i papierosów za 23,120 rs., a płacąca akcyzy 11,540 rs., fabryka wyrobów bursztynowych w Ostrołęce braci Bernstein, produkcya roczna której dochodzi do 20,000 rs., 4 fabryki sukna niższego gatunku w Jedwabnem (pow. kolneński), roczna produkcya ich 99,345 rs., majdanów do wyrobu smoły i dziegciu 19, roczna prod. 15,658 rs., fabryka zapałek 1 w Rajgrodzie (pow. szczuczyński), roczna produkcya 6,000 rs., huta szklanna 1 w pow. ostrowskim, wyrabiająca rocznie produktu za 12,146 rs. i wiele innych drobnych zakładów przemysłowych, jak fabryk octu, oleju, tasiemek, świec łojowych, sznurów, ogółem wszyst-

kich zakładów przemysłowych większych i mniejszych w gubernii jest 803, roczna produkcya których wynosi 3,195,828 rs. robotników zaś w nich pracujących ogółem jest 1,731 (cyfry urzędowe za rok 1882). Z powodu mało rozwiniętego przemysłu i handel w gub. łomżyńskiej wcale nie ożywiony. Głównym przedmiotem zbytu jest zboże, drzewo i okowita, a handlującymi są prawie wyłącznie starozakonni. Ziemianie pułtuscy w r. 1883 zawiązali spółkę komandytową dla zbytu swych produktów, udzielają uczestnikom zaliczki, sprzedają zboże wprost za granicę, bez pośrednictwa kantorów lub faktorów. Obroty spółki już w pierwszym roku doszły do pokaźnej sumy 1,000,000 rs. W 1882 r. wykupiono różnych patentów na prawo handlu za 50,976 rs. 91 kop., a mianowicie świadectw pierwszej gildy 9, drugiej gildy klasy 4-ej 73, klasy 5-ej 223, na handel detaliczny 4-ej klasy 433, 5-ej klasy 1,503, na handel przewoźny 79, na tak zwany przemysł mieszczański, który jest także drobnym handlem 938, razem handlujących 3,058, nie licząc w to jeszcze bardzo wielu trudniących się handlem bez żadnego patentu. Dla stosunków handlowych z zagranicą są cztery punkty w gubernii: 1) komora pierwszej klasy w Grajewie przez którą w roku 1882 przywieziono towarów za 23,118,513 rubli 75 kop., wywieziono za 23,888,120 rs.; 2) komora drugiej klasy w Wincencie (pow. kolneński), przywóz 390,206 rs. 5 kop., wywóz 199,647 rs.; 3) komora 3-ej klasy w Boguszaah (pow. szczuczyński) przywóz 51,573 rs. 40 kop., wywóz 1,534,529 rs. 50 kop.; 4) przykomorek w Dąbrówce (pow. ostrołęcki), przywóz 4,815 rs., wywóz 327,882 rs. 90 kop., razem przywozu za 23,565,108 rs. 20 kop., wywozu 25,950,179 rs. 40 kop. Z sum tych cyfry przywozu i wywozu przez komorę Grajewo w drobnej części tylko należą do gub. łomżyńskiej, a głównie odnoszą się do zachodnio-południowych gub. Cesarstwa, za to cyfry przywozu i wywozu w pozostałych trzech komorach należą wyłącznie do gub. łomżyńskiej. Za granicę wywozi się głównie zboże, okowitę, skóry, świnie, konie, bydło, drób, a przywozi towary kolonialne i bławatne. Przemytnictwo kwitnie w gub. łomżyńskiej w najlepsze, szczególniej na Kurpiach, pomiędzy którymi całe wioski oddają się temu zabronionemu procederowi. Kredyt w złym stanie, kapitałów jest nie wiele i dla tego procenty wysokie. Na pierwszy numer hypoteki pożyczki taniej od 8% dostać nie można, a 10% liczy się za zwykłą normę, lichwiarze biorą i 24 do 50%. Są w gubernii dwie instytucye kredytowe: a) Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, udzielające pożyczki długoterminowe na majątki ziemskie. Zastawionych w Towarzystwie Kredytowem jest 299 dóbr, na które udzielono pożyczki seryi I-ej 2,520,900 rs.; seryi II-ej 177,900 rs.; seryi III-ej 406,100 rs., razem 3,104,900; b) filia Banku Polskiego udzielająca pożyczki krótkoterminowe, dyskontująca weksle. Pomimo dosyć wysokiego procentu (6½) a z dyskontem (8), obroty filii bankowej wzrastają. W r. 1883 ogólny obrót był 8,733,703 rs. 2½ kop., a mianowicie: przychodu 4,349,060 rs. 30½ kop., rozchodu 4,384,642 rs. 72½. Zakupiono weksli 9,334 na sumę 2,748,194 rs. 23 kop., zastawiono papierów procentowych na 30,550 rs., złożono na otwarty kredyt papierów procentowych za 249,300 rs., gotowizny 586,391 rs., na rachunek bieżący 411,203 rs. 44 kop., złożono do depozytu zachowawczego papierów na 81,000 rs. Gub. łomżyńska opłaca rocznie podatków państwowych: dworskiego gruntowego głównego 119,209 rs. 80 kop., dodatkowego 42,437 rs. 24 kop., podymnego dworskiego 90,548 rs. 52 kop., gruntowego głównego z osad 5,352 rs. 23 kop., dodatkowego 1,773 rs. 93 kop., podymnego z osad 8,428, gruntowego głównego z osad włościańskich 88,337 rs. 56 kop., dodatkowego 36,676 rs. 18 kop., podymnego od włościan 90,255 rs., podymnego z miast 52,199 rs. 87 kop., kontyngensu liwerunkowego z miast 660 rs. 45 kop. Podatków specyalnych: drogowego 61,461 rs. 93 kop., transportowego 8,992 rs. 64 kop., kwaterunkowego 38,196 rs. 38 kop. Składki ogniowej asekuracyjnej gubernialnej 199,195 rs. 24½ kop., składki asekuracyjnej od bydła 1,243 rs. 4½ kop., opłaty za dozory bóżniczne 18,832 rs. 58 kop., do czego dodawszy jeszcze opłaty na instytucye gminne (patrz wyżej), ogólna suma podatków wyniesie 995,924 rs. 66½ kop., przecięciowo na głowę blisko po rs. 2. Budowle wszystkie w gubernii zabezpieczone są na sumę 21,174,730 rs., a mianowicie w miastach na 3,698,920, w osadach 2,305,320, we wsiach 15,170,490, chociaż sumy te nie przedstawiają rzeczywistej wartości budynków, gdyż ubezpieczenie gubernialne przyjmuje tylko do 5,000 rs. Stowarzyszenie ubezpieczenia od bydła ma kapitału zapasowego 102,136 rs. Do wojska w 1882 r. popisowych było 7,135, z tych ulgi mieli 1-ej klasy 1,173, 2-ej klasy 1,055, 3-ej klasy 271, odłożono służbę z różnych powodów 2,100, uwolniono w skutek niedostatecznego wzrostu 126, w skutek chorób i wad ciała 1,339, z różnych powodów 3. Wzięto zaś do wojska 1,468, z tych umiejących czytać zaledwie 194, nie umiejących 1,273, niedobór izraelitów w roku tym był 89. Lekarzy w gubernii 35 (prócz wojskowych), felczerów 78, z tych 39 żydów, uczniów felczerskich 17, starszych felczerów 41, zakładów felczerskich 31, akuszerek 32,

szpitali 5: a) w Łomży ś. Ducha na 40 łóżek, utrzymanie chorych w r. 1881 wynosiło 8,012 rs., kapitału ma 23,000 rs.; b) w Łomży dla starozakonnych utrzymywany z funduszów gminy na 25 łóżek; c) ś. Wincentego w Pułtusku na 35 łóżek, utrzymanie roczne rs. 9,217, kapitału ma 19,089 rs.; d) św. Stanisława w Szczuczynie na 30 łóżek, utrzymanie rs. 6,619 kop. 69, kapitał 26,000 rs. (są przy niem 3 siostry miłosierdzia); e) św. Józefa w Ostrołęce na 40 łóżek, utrzymanie roczne 9,317 rs. 97 kop., kapitału ma 9,289 rs. 97 kop. Zakłady dobroczynne: ochrona dla 25 starców w Łomży, utrzymywana kosztem składek członków Towarz. Dobroczynności, ochrona dla 7 starców ma kapitału rs. 8,669, alumnat dla 23 inwalidów w Tykocinie (z zapisu Niesiołowskiego), ma kapitału 18,088 rs. 20 kop., było w r. 1882 tylko 13 inwalidów, ochrona dla 8 starców w Tykocinie, kapitału ma 4,344 rs. Aptek w gubernii 26, wyekspedyowały w 1882 r. 31,000 recept, sprzedaż odręczna wyniosła 6,000 rs., apteka przypada na 20,000 mieszkańców, księgarni 3, z tych 2 w Łomży i 1 w Pułtusku, ruch bardzo mały, drukarni 3, 2 w Łomży (z tych jedna rządowa, w której drukują się Wiadomości Gubernialne wychodzące raz w tydzień) i 1 w Pułtusku. Herb gub. statek z rozwiniętymi żaglami na niebieskiem polu. *Cab.* i *Br. Ch.*

Łomżyca, wś, pow. łomżyński, gm. Kupiski (ob.), par. Łomża; odl. 2 w. od Łomży, stanowi niejako jej przedmieście, i cel wycieczek letnich dla mieszkańców. Posiada szkołę początkową, browar, fabrykę octu, 80 dm. i 600 przeszło mk. W 1827 r. wś rząd., 37 dm., 282 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 99, grunta orne i ogr. mr. 58, łąk mr. 35, nieużytki mr. 6, bud. mur. 1, z drzewa 12, pokłady torfu. Wś Ł. w r. 1862 osad 4, z grun. mr. 5.

Łona, niem. *Lona, Lany*, wś, folw. i dobra (z folw. Ł.. Wesoła i Karlowice), pow. toszecko-gliwicki, pod Sośniczowicami; 38 bud., 86 dm., 718 mk., 63 osad włośc., szkoła.

Łoncz..., por. *Łącz*...

Łondzie, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Łonia, ob. *Łonie*.

Łonia, niem. *Lohnia*, wś i folw., pow. toszecko-gliwicki, par. Chechło, nad Kłodnicą, przy drodze z Ujazdu do Pyskowic; 31 bud., 59 dm., 686 mk. Wś ma 868 mr. ziemi, 64 osad, wspólne pastwisko „łęg" zwane i młyn amerykański. Folw. 995 mr. ziemi.

Łoniak, staw i os., pow. toszecko-gliwicki, ob. *Dąbrówka*.

Łonice, niem. *Lohnitz*, wś i dobra, pow. rybnicki, par. Pstrążna, granicą z Rzuchowem; 19 bud., 35 dm., 261 mk., 2192 mr. ziemi. Wś ma 49 osad. Położenie pagórkowate u źródeł rz. Suminy. Do Ł. należy przys. Sikorzec.

Łonie 1.) al. *Łonia*, wś w pow. przemyślańskim, 12 kil. na płn. wsch. od Przemyślan, 17 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Glinianach, 5 kil. na płd. zach. od urzędu poczt. w Gołogórach. Na wsch. leży Wiśniowczyk, na płd. Lipowce, na zach. Słowita, na płn. Nowosiółki i Trędowacz, na płn. wsch. m. Gołogóry (3 ostatnie miejscowości w pow. złoczowskim). Przez wieś płynie Łoniówka, dopływ Złotej Lipy, od płn. zach. na płd. wsch. i zabiera kilka strug mniejszych. Wzdłuż granicy zach. płynie pot. Gniła Lipa (al. Tura) od płn. na płd. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru. Na płd. wsch. od nich, na granicy Gołogór folw. i grupa domów Treterówka (al. Łoniówka). Na płd. od Treterówki wznosi się wzgórze Sydza góra do 397 m. W stronie płn. zach., lesistej, czyni najwyższe wzniesienie 455 m. Własn. więk. ma roli orn. 616, łąk i ogr. 24, pastw. 64, lasu 494 mr.; własn. mniej. roli orn. 1041, łąk i ogr. 42, pastw. 49, lasu 1 mr. W r. 1880 było 584 mk. w gminie, 24 na obsz. dwors. (132 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Gołogórach, gr.-katol. w miejscu, dek. uniowski, archidyec. lwowska. We wsi cerkiew i szkoła niezorganizowana. 2.) **Ł.**, przys. do Ujścia solnego, pow. bocheński, na praw. brz. Raby, na płd. od Ujścia, przy gościńcu do Bochni. Jestto mała osada przy karczmie, w położeniu bardzo niskiem, 96.2 m. npm., otoczona od wsch. wielkiemi moczarami. Od płd. graniczy z Cerekwią. 3.) **Ł.**, przysiołek do Woli Zarzyckiej, powiat Nisko. *Lu. Dz.*

Łoniewo, wś nad rz. Motawą, pow. płocki, gm. Rogozino, par. Woźniki; odl. o 17 w. od Płocka. Ma 10 dm , 92 mk., 495 mr. gruntu, 18 nieuż.; w tem roli włośc. 16 mr., osad 6.

Łoniewo 1.) niem. *Launs*, wś, pow. wschowski, 30 dm., 257 mk., 8 ew., 249 katol., 75 analf. Poczta, tel. w Osiecznie (Storchnest) o 3 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. w Lesznie o 8 kil. 2.) **Ł.**, folw. i gm.; należy do dom. Osieczna, 3 dm., 76 mk., 15 ew., 61 katol., 23 analf. *M. St.*

Łoniewszczyzna, wś pryw., pow. wilejski, o 22 w. od m. pow. Wilejki, 1 okr. adm., 6 dm., 55 mk. (1866).

Łoniów, wś i folw., pow. sandomierski, gm. i par. Łoniów; odl. 21 w. od Sandomierza. Posiada kościół par. murowany, sąd gm. okr. III, urząd gminny, szkołę początkową 1-kl. ogólną, dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. było tu 48 dm., 342 mk., obecnie 76 dm., 489 mk., 444 mr. ziemi dwors. i 586 mr. włośc. Kościół tutejszy niewiadomej erekcyi istniał już w 1440 r., chociaż w 1633 r. był poświę-

cony nie został przecie wykończony. Ł. w XV w. był dziedzictwem Pawła Gniewosza, później Jana Wnorowskiego h. Strzegonia. W 1596 r. przeszedł w ręce Chrzanowskich, później należał do Kuczkowskich i Moszyńskich. Nagrobki kościelne zaczynają się od 1624 r. Par. Ł. dek. sandomierski: 2720 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Wnorów, Zawidza, Skrobno i Łukowiec; wsi: Ł., Piotrówka, Łukowiec, Wnorów i Zawidza. Rozległość wynosi mr. 2104: folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 338, łąk mr. 20, pastw. mr. 20, wody mr. 4, lasu mr. 912, nieuż. i place mr. 26, razem mr. 1300, bud. mur. 10, z drzewa 15; płodozmian 10-polowy; folw. Wnorów: grunta orne i ogr. mr. 262, łąk mr. 2, pastw. mr. 14, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 6, razem mr. 287, bud. mur. 2, z drzewa 6; płodozmian 9-polowy; folw. Zawidza: grunta orne i ogr. mr. 90, łąk mr. 36, pastw. mr. 6, wody mr. 7, nieuż. i place mr. 18, razem mr. 157, bud. mur. 2, z drzewa 13; folw. Skrobno: grunta orne i ogr. mr. 60, łąk mr. 39, pastw. mr. 6, nieuż. i place mr. 1, razem mr. 106, bud. z drzewa 3; folw. Łukowiec: grunta orne i ogr. mr. 187, łąk mr. 41, pastw. mr. 8, wody mr. 3, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 254; bud. z drzewa 6. Młyn wodny, wiatrak i cegielnia. Wś Ł. os. 57, z grun. mr. 586; wś Piotrówka os. 3, z grun. mr. 11; wieś Łukowiec os. 19, z grun. mr. 171; wieś Wnorów os. 21, z grun. mr. 209; wś Zawidza os. 15, z gr. 154. Gm. Ł. ma 4546 mk., rozległości 14334 mr.; w tem ziemi dwors. 9926 mr., st. p. Sandomierz, Przemysł fabr., garbarnia 1, fabr. świec łojowych 1, olejarnie 2, cegielnia 1, młyn, deptak 1, wiatraków 4, szkoła początkowa. W skład gminy wchodzą: Bazów, Bugaj, Chotków, Gągolin, Gieraszowice, Gieraszowska-Wola, Grabina, Jasiennica, Jeziory, Krowia-Góra, Lipowiec, Łążek, Łoniów, Nietuja, Otoczyna-Grablińska, Otoka, Piaseczno, Piotrówka, Przewoźniki, Ruszcza-Płaszczyzna, Skrobno, Skwierzowa, Skrzypaczowice, Sulisławice, Suliszów, Świniary, Tarnówka, Trzebiesławice, Wojcieszyce, Wnorów, Wymysłów, Zabogorya, Zawidza, Zgórsko i Żórawica. *Br. Ch.*

Łoniowa, ob. *Łoniowy*.

Łoniówka al. *Treterówka*, folw. i część wsi Łonie, pow. przemyślański.

Łoniówka, potok, ma źródła w lesie w północno-zachodniej stronie wsi, Łoniami zwanej, w pow. przemyślańskim, w paśmie Gołogór (ob.); płynie na południowy-wschód, przepływa wieś Łonie, następnie folwark Łoniówkę czyli Treterówkę i przeszedłszy w obręb gminy Wiśniowczyka, uchodzi w tejże wsi do Złotej Lipy z praw. brz. Długość biegu 7 kil. i pół. *Br. G.*

Łoniowy lub *Łoniowa*, wś w pow. brzeskim, nad Złockim potokiem 265 m. npm. Okolica jest pagórkowata i lesista; od wschodu przerywają małe zapusty, od południa jest duży lasy zwany Koziarką. Odległość od Brzeska wynosi 12 kil. Ludność 958 rzym.-katol., należy do parafii w Porąbce. Posiadłość więk. funduszu religijnego ma 109 mr. roli i 98 mr. lasu; pos. mniej. 844 mr. roli, 94 mr. łąk i ogr., 86 mr. pastw. i 139 mr. lasu. Tą wieś graniczy na północ z Dołami, na płdn. z Zerkowem i Niedźwiedzą, na wschód z Jaworskiem, a na zachód z Uszwią. *Mac.*

Łonizizna, wś pryw., pow. dzisieński, o 18 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 5 dm., 4 mk. praw. (1866).

Łonka, ob. *Łąka*.

Łonna, ob. *Łunna*.

Łonne, jez., ob. *Łopnica* błoto.

Łonów, *Łanów*, 1415 r. *Lan*, 1532 *Lany*, wś i dobra, pow. kozielski, o 18 kil. na płd. od Koźla; 133 bud., 131 dm., 847 mk. Wś ma 113 osad, 2835 mr. ziemi, 4 młyny, kościół podobno aż z XI wioku; obecny wzniósł 1782 r. probosz Szymoński, ówczesny biskup wrocł.; szkoła. Dobra Ł. mają 888 mr. ziemi, piękny zamek z wieżą. Par. Ł. dek. łonowskiego miała 1869 r. 4142 katol., 7 ewang., 3 izrel. Dek. łonowski dyec. wrocławskiej miał tegoż roku 37740 katol., 862 ewang., 239 izr. w 10 parafiach: Koźle, Gierałtowice, Grzędzin, Krzanowice, Łonów, Matzkirch, Polnisch-Neukirch, Ostrosnitz, Sakrau, Slawikau. *F. S.*

Łonowice, ob. *Łanowice*.

Łońsk, wś pryw., nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 63 w. od Dzisny, 2 okr. adm., gm. Ihumenów; 1 dm., 18 mk. katol. (1866). Należał do Szarkowszczyzny (ob.), dziś z folw. Hałowo, własność Józefa Romanowicza.

Łońsk, ob. *Łąsk*.

Łońskie, wś włośc., nad rz. Janką, pow. dzisieński, o 79 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 9 dm., 124 mk. (1866).

Łonwa, wś w pow. borysowskim, nad rz. Omniszewką, ma osad włócznych 19, łąki obfite, miejscowość lesista, grunta lekkie.

Łonwa, rz., lewy dopływ Wilii, uchodzi o pół wiorsty poniżej mostu w Milczu. Por. *Omniszewka*.

Łony 1.) os. włośc., pow. kozienicki, gm. i par. Tczew, od Kozienic 33 w. Ma 7 dm., 36 mk., 117 mr. obszaru. 2.) Ł., pow. jędrzejowski, gm. i par. Wodzisław.

Łony 1.) niem. *Lohna*, wś, pow. lubliniecki, par. Woźniki, obok m. Woźnik, z pustkowiami Bór, Glasówką, Solarnią, Żułowem i Sobotą; 105 bud., 76 dm., 585 mk., 71 osad, 1944 mr. ziemi, 2 młyny, szkoła. 2.) Ł., por. *Łonów*.

Łopacianka, wś, pow. nowomiński, gm.

Iwowe, par. Borowie. Oddzielona została od dóbr rządowych Prawda i stanowi obecnie majorat. W 1827 r. było tu 20 dm. i 149 mk. Ob. *Chromin.*

Łopaciewszczyzna, folw. pryw., pow. wilejski, o 76 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sielce, par. Duniłowicze, 1 dm., 23 mieszk. (1866).

Łopacin 1.) wś i folw., nad rz. Sonią, pow. ciechanowski, gm. Sońsk, par. Łopacin, odl. o 10 w. od Ciechanowa. Leży przy linii dr. żel. nadwiśl., o 3 w. od Gąsocina ku Ciechanowu, posiada kościół par. drewniany, szkołę i karczmę, 19 dm., 318 mk., 918 mr. gruntu, 5 nieuż. W 1827 r. 16 dm., 188 mk. Tutejszy kościół paraf. erekcyi niewiadomej, został 1859 r. odnowiony. Na placu przed kościołem stoi statua Matki Boskiej, dłuta Henr. Kucharzewskiego. W Ł. przy końcu grudnia 1806 r. była główna kwatera Napoleona I i jego gwardyi. Par. Ł. dek. ciechanowski: 1094 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Skrobocin i Spondoszyn; wsi: Ł., Skrobocin, Spondoszyn i kolonii Janów. Rozległość wynosi mr. 1842: folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 564, łąk mr. 72, wody mr. 3, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 650, bud. mur. 4, z drzewa 19; płodozmian 9-polowy; folw. Skrobocin: grunta orne i ogr. mr. 317, łąk mr. 55, wody mr. 2, lasu mr. 90, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 469, bud. mur. 1, z drzewa 9; płodozmian 9-polowy; folw. Spondoszyn: grunta orne i ogr. mr. 280, łąk mr. 90, wody mr. 2, lasu mr. 344, zarośli mr. 15, nieuż. i place mr. 2, razem mr. 733, bud. z drzewa 3. Wiatrak, pokłady torfu. Wieś Ł. os. 19, z grun. mr. 19; wś Skrobocin os. 6, z grun. mr. 5; wś Spondoszyn os. 56, z grun. mr. 285; kolonia Janów os. 10, z grun. mr. 313. 2.) **Ł.**, wś nad rz. Działdówką, pow. sierpecki, gm. i par. Gradzanowo; odl. o 27 w. od Sierpca. Posiada cegielnię, ma 5 dm., 14 mk., 330 mr. gruntu. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 341: grunta orne i ogr. mr. 61, łąk mr. 64, pastw. mr. 26, lasu mr. 180, nieuż. i place mr. 10, bud. z drzewa 5; cegielnia.

Łopacin al. *Łopatyn*, wś, pow. piński, nad Prypecią, niedaleko sławnego Krystynowa, dóbr należących niegdyś do Mateusza Butrymowicza, który się pisał panem na Krystynowie i Łopatynie. Butrymowicz trzymał Ł. prawem lennem, lecz konstytucya r. 1775 oddała mu takowy na własność bezwzględną (ob. Vol. Leg. VIII, str. 412). Miejsca te za czasów Butrymowicza wzbudzały niezwykłą ciekawość całego kraju, albowiem niezmordowany mąż krzątając się w Pińszczyźnie z gorliwością obywatelską kopał tu kanały łączące Styr z Prypecią, a nadewszystko wsławił się usypaniem od Krystynowa do Pińska, śród niedostępnych moczarów, grobli na kilka mil długiej. Wykończył ją Butrymowicz w roku 1783, a w r. 1784 zwiedzał to dzieło osobiście król Stanisław August i miał nocleg w Krystynowie 1 września. Dziś zaledwie ślady pozostały roboty Butrymowicza, wody zalewają okolice, dobra zaś zmarnowane przeszły w obce ręce. W Ł. niezmierna moc łąk, cerkiew, lud trudni się rybactwem i flisactwem. Dziś własność Czajkowskiego. *Al. Jel.*

Łopacin, ob. *Łopatyn.*

Łopacin, wś i dobra, pow. czerykowski, okr. polic. Krzyczewski, gm. malatycka, o 35 w. od Czerykowa, o 20 od Mścisławia, o 18 od Krzyczewa, nad rz. Białą Napotą Dobra te znane były pod rozmaitemi nazwaniami, jako to: Żeleznikowskie, Gradebickie, Bohdanowskie; w r. 1773 miały dusz męs. 281, a razem z Malatyczami dymów 156. Ł. należał bez przerwy do 1778 do Łopacińskich, w r. 1773 Jan Nikodem Łopaciński zrzekł się tych dóbr razem z Malatyczami i ze sstwami, jakie posiadał w Mścisławskiem, na młodszego brata Tomasza posiadającego już majętności za kordonem, ten zaś odprzedał Łopacin i Malatycze w r. 1778 metropolicie Siestrzencewiczowi, po śmierci którego, dobra te przeszły na jego sukcesorów i w podziałach zdrobniały. W 1858 r. były własnością Zofii z Garczewskich Mackiewiczowej, wdowy po Stanisławie. Porównaj *Jody.* *A. K. Ł.*

Łopacino, wieś, powiat newelski, parafia Newel.

Łopaciny, wś, pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec.

Łopacionka, wś, pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Iwaniska; odl. 16 w. od Opatowa. Ma 9 dm., 102 mk., 510 mr. gruntu dworskiego, 23 mr. gruntu włośc. W lasach margiel. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Łopacionek (z wsiami: Łopacionek, Zagrody, Gryzikamień, Dziewiątle, Wygiełzów, Młynek i osada Łagowica), rozległy mr. 519: grunta orne i ogr. mr. 211, łąk mr. 41, pastw. mr. 54, lasu mr. 201, nieuż. i place mr. 12, bud. z drzewa 12. Wś Łopacionek osad 4, z grun. mr. 23; wieś Zagrody os. 5, z grun. mr. 63; wś Gryzikamień os. 12, z grun. mr. 172; wś Dziewiątle os. 17, z grun. mr. 220; wś Wygiełzów os. 10, z grun. mr. 139; wś Młynek os. 3, z grun. mr. 36; osada Łagowica 1, z grun. mr. 16.

Łopaciszki 1.) wś rząd., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 26 w. od Lidy, 2 dm., 32 mk. 2.) **Ł.**, nad rz. Horodeńką, wś włośc., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 22, od Ejszyszek w. 1, dm. 6, mk. katol. 63 (1866).

Łopaciszki, wś, pow. poniewieski, par. nowomiejska.

Łopacizna, wś, pow. lidzki, par. ossowska.

Łopacka, wś w pow. suraskim, z kaplicą katolicką parafii stankowskiej, wzniesioną 1862 kosztem Stan. Korbuta.

Łopaczanka, wzgórze, pow. kałuski, w płn. stronie Petranki, na lew. brz. Bereźnicy.

Łopaczenki, wś włośc. nad rz. Czeronką, pow. dzisieński, o 89 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Łopaczewo al. *Łopaczewszczyzna*, folw., pow. wilejski, o 80 w. od Wilejki, o 17 od Duniłowicz, ma razem z folw. Razunowa 1200 mr. obszaru. Gleba dobra, żytnia. *K. O.*

Łopaczewszczyzna, ob. *Łopaciewszczyzna.*

Łopaczyce, wś, pow. grodzieński, par. Kamionka.

Łopadenko, ob. *Gołubina.*

Łopań al. *Łopoń*, wś w pow. brzeskim, przy gościńcu z Brzeska do Wojnicza 5.3 kil. od tego mczka, leży w równinie 225 m. npm. Przez wieś płynie niewielki potok Pokrzywka. Ludność rzym.-katol. liczy 572 głów. Niegdyś należała ta wioska do dóbr pp. benedyktynek w Staniątkach i miała źródło słone, gdyż Długosz wymienia ją cum sale (Siarczyński, Rkp. Bibl. Ossol. 2824, str. 266). Teraz jest attynencyą dóbr wojnickich i ma wielką cegielnię. Więk. pos. ma obszaru 177 mr. roli, 18 mr. łąk i ogr., 26 mr. lasu; pos. mniej. 506 mr. roli, 65 mr. łąk i ogr., 111 mr. pastw. i 13 mr. lasu. Kasa pożyczk. gminna rozporządza kapitałem 1880 zł. w. a. Parafia rzym.-katol. w Wojniczu. Ta wieś graniczy na północ z Biadolinami, na południe z Sufczynem, na wschód z Dębnem, a na zachód z Wojniczem. Gleba jest żytnia, urodzajna. *Mac.*

Łoparewicze 2.) wś w pow. mińskim, nad kotliną schodzących się rzek Wiaczy i Swisłoczy, przy drodze z Siemkowa do historycznego Zasławia, w gm. siemkowskiej, ma osad włócznych 26, miejscowość wzgórzysta, grunta dobre, łąk dostatek, od Mińska mil 4. 2.) **Ł.**, folw. o cztery mile na północ-zachód od Mińska gubernialnego, nieopodal rzeki Świsłoczy, dziedzictwo Sarneckich, ma przeszło półsiodma włóki, gleba dobra, miejscowość wzgórkowata. *Al. Jel.*

Łopata, os. folw., pow. opatowski, gmina Wojciechowice, par. Gierczyce; odl. od Opatowa 12 w. Gruntu 120 mr., 1 dm., 6 mk. Należy do majoratu rzecz. radcy stanu Kudrjawcewa wraz z Kunicami, Grochocicami i Stodołami w tejże gminie położonymi.

Łopata, gniazdo górskie w płn. stronie Jasienia, pow. kałuski, ze szczytem 894 m. wys. Na płn. wybiega z Ł. krótkie ramię górskie Czerbul a na płd. dłuższe trochę Werch babski. Całą tę grupę opływa od wsch. Czerbul, a od zach. pot. Babski, dopływy Łomnicy.

Łopatki 1.) wś, pow. włocławski, gm. Śmiłowice, par. Kruszyn, była posiadłość kapituły włocławskiej. W 1827 r. wś rząd., 4 dm., 45 mk. Wś Ł. stanowiła wójtostwo i kolonie i wchodziła w skład dóbr Grabkowo, danych jako majorat w 1836 r. W skład dóbr Ł. wchodzą: Adaminowo, Bartnica, Dąb Wielki, Mały, Polski, Borowy, Jazy, Kosinowo, Kukowy, Laski, Łączka, Martwe, Michałki, Mostki, Mursk, Plantowszczyzna, Przysyłka, Ruda, Skoki Wielkie i Małe, Smolnik, Stasin, Winne Leśne, Witki Szlach., Wojtowskie, Załysie, Zuzałka. 2.) **Ł.**, wś i folw., pow. łaski, gm. Buczek, par. Łask (Łaski, Lib. ben. I, 447). Ma 28 dm., 271 mk., ziemi włośc. 243 mr., dwors. 355 mr. Por. *Górczyn.* Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami: Ł., Górczyn i Czestków lit. A.), rozległy mr. 484: grunta orne i ogr. mr. 299, łąk mr. 36, pastw. mr. 16, lasu mr. 112, nieuż. i place mr. 21; bud. mur. 1, z hrzewa 12. Wieś Ł. os. 39, z grun. mr. 243; wś Gorczyn os. 20, z grun. mr. 139; wś Czestków A. os. 30, z grun. mr. 415. 3.) **Ł.**, wś i folw., pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Wąwolnica, dawniej Opatki, miały bowiem stanowić niegdyś własność opatów benedyktyńskich w Wąwolnicy, cegielnia, wapniarnia; dm. 17, mk. 159. Ob. *Drzewcza.*

Łopatki, niem. *Lopatken*, dok. *Kieslingswalde*, *Kezelingswalde*, w pobliżu siebie położone miejscowości, pow. grudziąski, 1 milę od Wąbrzeźna, nad Kanałem sicińskim. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Wąbrzeźno. 1) *Ł.-Polskie*, niem. *Poln. Lopatken*, włośc. wś kościelna, obszaru liczy mr. 857, bud. 32, dm. 16, katol. 16, ew. 92. W miejscu jest kościół obecnie parafialny i szkoła. Pierwotnie wieś ta kościelna stanowiła główną osadę i mieściła w sobie co do obszaru wszystkie dzisiejsze dobra łopackie wraz z osadą Buczek. Rozpadała się na dobra szlach. i na wieś włośc. Nazwę nosiła bez żadnego zgoła dodatku Łopatki, którą krzyżacy po swojemu przezwali Kieslingswalde, Kezelingswalde. Tak, jak dziś Polskie Łopatki, zaczęła się nazywać dopiero w drugiej połowie XVII w., kiedy po nadzwyczajnych zniszczeniach wojen szwedzkich założona została na obszarach jej pustych nowa wieś nazwana Niemieckie Łopatki (ob. poniżej pod 2). Kościół paraf. od dawna istniał we wsi. Pierwsze nadania lokacyjne zaginęły. Tylko o wsi włośc. wspominają krzyżackie księgi czynszowe z roku około 1400, że wieś liczyła wtedy wł. 84, z pomiędzy których proboszcz i sołtys posiadali po 6 włók wolnych, od innych dawali osadnicy czynszu po pół grzywny od włóki i po 2 kury. R. 1414 donosi księga krzyżacka strat wojennych, że cała wś Ł. zrujnowana była i zniszczona, tylko jeden jedyny budynek pozostał; strat liczono 3000 m. Kościół prawda stał także, ale ozdoby, wszelkie sprzęty, nawet dzwony zabrano w warto

ści 100 m.; prob. osobno poniósł straty 200 m. Osób 23 albo zabito, albo uprowadzono; 32 wł. leżało pustych. R. 1438 pozostawało jeszcze pustych wł. 14. R. 1446 płaci karczmarz 3 i pół m. czynszu, pustych włók jest już tylko 4. O wsi szlach. w Ł. nie dochowały się z krzyżackich czasów zgoła żadne wiadomości. Za polskich rządów były tak dobra jak i wś włośc. Królewszczyzną, do sstwa radzyńskiego należącą, którą zazwyczaj osobom zasłużonym w dożywociu wydawano. Około połowu XVI w. nie wiadomo, jakim sposobem trzymał Ł. i jako swoję dziedziczną własność uważał Jerzy Konopacki. R. 1562 wytoczono mu proces o przywłaszczenie sobie dóbr król., który niekorzystnie dla niego wypadł. Bezzwłocznie zapisał król Zygmunt August Ł. jako dzierżawę Stanisławowi Przyjemskiemu. Szlachta jednak pruska w Radzynie zgromadzona ujęła się za Konopackim i napowrót w posiadanie tych dóbr gwałtem go wprowadziła. R. 1568 Ł. są jeszcze w ręce Konopackich, następnie zaś przez cały przeciąg rządów polskich stanowią dobra król. (Gratialgut). Aż do szwedzkiej wojny Ł. znajdowały się w bardzo kwitnącym stanie. R. 1640 donosi wizytator, że oprócz folw. istniało we wsi wolne sołectwo, 2 lemaństwa, więcej niż 40 gospodarzy, młyn wodny, kilka zajazdów, kościół, szpital, szkoła, wielu ogrodników i t. d. Gleba uchodziła tu za najżyzniejszą w chełmińskiej ziemi (nil fertilior in Culmigeria). Jedna ta wieś obszerna i majętna, polsko-katolicka była w stanie utrzymywać własnego swojego proboszcza przy kościele. Jakież zniszczenie zgotowali jej Szwedzi. W kilka lat po wojnie r. 1667 kan. Strzesz, wizytując kościół, donosi, że tylko 3 niskie chaty istniały we wsi. Kościół piękny krzyżackiej budowy, w stylu gotyckim wykonanej, na małem wyniesieniu niby na mogile (quasi in tumulo) stojący, około którego rowy zalazły, znajdował się teraz na istnem trzęsawisku, do którego zaledwie dojść było można. Włóki kościelne, ogrody zarosłe i ani śladu nie było dawniejszej uprawy. Proboszcz nie mając zajęcia ani utrzymania, już w r. 1663 kościół opuścił. Po szpitalu również znaku nie pozostało. R. 1678 bisk. Małachowski opuszczony łopacki kościół przyłączył jako filią do Wąbrzeźna. Powoli zaczęły się potem żyzne włóki zaludniać, z wielką atoli niekorzyścią dawniejszej czysto polskiej i katolickiej włości. Najprzód w jednej części pustego obszaru założono nową wś, którą niemieckim osadnikom na czynsz wydano i dla tego Niem. Łopatkami nazwano. Inną znaczną część obszaru przyłączono do folw. w Pol. Ł. i nadto drugą wioskę utworzono pod nazwą Buczek. Tak tedy wioska Pol. Ł. bardzo zmalała, a co gorsza nawet i tu ludność obca i innowiercza łany żyzne pozajmowała. R. 1765 znajdowało się we wsi gburów po większej części luterskich 7: Jan Engelt, Herman Geschke, Godfryd Blaszk, Jakób Lau, Chrystyan Lau, Jan Kobyliński, Marcin Felke; każdy płacił czynszu oprócz szarwarku po 45 fl. Danników było 5: Szymon Stocki, Michał Wółkiewicz i Michał Gułka, którzy po 20 fl. czynszu dawali, Jan i Bartł. Lewandowski płacili po 4 fl.; wreszcie półdanników liczono 2: Jakób, Gabryel i Michał Słówkiewicz, płacili po 8 fl., owczarz od 6 mr. roli owiec swoich, które trzymał, płacił 100 fl. Do kościoła należało już tylko 4 wł., w małem jeziorze proboszczowskiem bardzo zamulonem nie można było ryb łowić; prawo patronatu było Król. R. 1672 król Michał zapisał puste dotąd wolne sołectwo w Pol. Ł. Rafaelowi i Annie z Falęckich Prądzyńskim, na prawie, jak było za krzyżaków, chełmińskiem. Dobra tutejsze znacznie powiększone, również przyjęło teraz nazwę Pol. Ł. R. 1649 król Jan Kazim. wraz z wojew. chełmińskim Ludwikiem Wejherem nadali dobra Ł. w dzierżawę tenucie Stan. Niemierskiemu. Podług lustr. z r. 1765 trzymali te dobro Felicyan i Maryanna z Ciborskich Ostrowiccy na mocy przywileju z d. 20 lutego 1762 r.; od 3 łasztów wysiewu liczono tu wtedy dochodu 300 fl. Ostatnim tenutą przed okupacyą pruską był Czapski, generał-lejtnant; syn jego Mik. Czapski, generał, trzymał dzierżawą wieś Buczek na 50 lat od roku 1769 począwszy. Skutkiem zaboru w r. 1772 przypadły wszystkie dobra łopackie, t. j. Pol. Ł., Niem. Ł. i Buczek do korony pruskiej. R. 1795 król Fryd. Wilhelm zapisał je na dziedziczną własność zasłużonemu majorowi von Lübtow wraz z prawem szlachectwa i prawem patronatu nad kościołem tutejszym. Tegoż r. 1795 syn jego Wilhelm Lübtow za 15000 tal. objął te dobra, które w znacznie zaniedbanym znajdowały się podówczas stanie. Tak np. na folw. łopackim dom mieszkalny zbudowany był pod słomą w części z gliny; bydła liczono: wołów 2, krów 5, koni 3, wartości razem 25 tal. Włók obsadzonych znajdowało się: w Niem. Ł. 30, w Buczku 8, w Pol. Ł. 9, folw. posiadał 10 wł.; karczma była jedna we wsi i druga na granicy wsi Książek; istniał mały borek sosnowy i brzozowy i jezioro między Łopatkami a Buczkiem. R. 1798 Hans Jerzy von Blumberg nabył łopackie dobra. R. 1832 otrzymało 5 gburów tutejszych prawa własności, jednego z nich przeniesiono stosowniej do Buczka. R. 1834 Edward Brauns kupił te dobra, który jeszcze bardziej uszczuplił Pol. Ł., przyłączając skupione sołectwo tutejsze do folwarku, nazwanego odtąd po niem. Hans-Lopatken. Teraz kościelna ta wieś, która przedtem wszystkie dobra łopackie obejmowa-

ła, z czterech utworzonych jej części jest najmniejsza. R. 1865 i 1866 piękny kościół tutejszy bliski ruiny z gruntu naprawiony został, odłączony wkrótce potem od Wąbrzeźna stanowi osobny wikaryat lokalny z niemałym pożytkiem dusznym odległych nieco od Wąbrzeźna okolicznych wiernych. Do wikaryi łopackiej przyłączone są wioski: Pol. Ł. z Buczkiem dusz katol. 134, Niem. Ł. katol. 60, Zaskocz i Zalesie 241, Książki 73, Jarentowice 42, Friedrichsdorf 2. Szkoła katol. istnieje w Zaskoczu licząca dzieci katol. 64, 21 dzieci katol. odwiedza ewang. szkołę w Pol. Ł., wikary lok. Maksym. Wierzbicki. Ob. Szemat. dyecezyi chełmińskiej z roku 1867, Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 203—208. 2) *Ł. Niemieckie*, niem. *Deutsch Lopatken*, włośc. wś, obszaru liczy mr. 1272, bud. 59, dm. 21, katol. 60, ewang. 158. Osada ta nowo założoną została w drugiej połowie XVII w. na opustoszałych przez szwedzkie wojny żyznych gruntach Łopatek Polskich. Przydomek Niemiecki dla tego wzięła, że pierwotni jej osadnicy sprowadzeni byli Niemcy, ktorzy aż dotąd wieś trzymają. Grunta gburskie najęli bardzo korzystnie w wieczystą dzierżawę (emphiteusis). R. 1765 mieszkało tu 16 gburów, jako to: Keyn, Drawer i Nars bracia, Gogolin, Munter, Bahr, Folke, Grawe, Buse, Zyberra, Bruck, Strehl, Gogolin, Lubniak, Hanryk i Racław. Trzymali razem 23 włók chełmińs. i płacili każdy po 30 fl. czynszu. Za polskich czasów Niem. Ł. były królewszczyzną. Roku 1795 król Fryderyk Wilhelm darował tę wś jako i inne dobra łopackie na dziedziczną własność zasłużonej familii von Lübtow. Podówczas liczono w Niem. Ł. włók uprawnych 30. R. 1826 osiadłych tu 25 gburów Strockschein, Thoms, Krieger, Zellman, Zygert, Czarki, Heldt, Burse, Kuhn, Templin, Marqauard, Görke, Köpke, Jaddatz i Falkenberg odebrali rolę swoję posiadaną dotąd w dzierżawie, a liczącą ogółem mr. 1251 na własność dziedziczną, przyczem inne zarazem ich prawa jako i ciężary uregulowano. Por. Frölich l. c. str. 206. 3) *Ł.*, niem. *Haus Lopatken*, rycek. dobra, obejmują obszaru roli or. ha. 436, łąk 64, past. 8, nieuż. 9, wody 8, ogółem ha. 526: folw. tu dotąd należący M. Buczek liczy ha. ogółem 181; budynków liczą te dobra rycer. 24, dm. 9, katol. 111, ewang. 43. Czystego zysku podług podatku gruntowego liczą urzędowo 11000 m. W miejscu jest cegielnia, znaczna hodowla uszlach. bydła, koni, owiec i świni: wyprzedaż bydła tuczonego i nietuczonego. Właścicielka obecna niemka Vogel z Nielubia, w pow. toruńskim. Dobra te stanowią znaczną część dawniejszej królewszczyzny (Gratialgut), tenutom zazwyczaj w dożywocie nadawanej. Po okupacyi r. 1795 król Fryderyk Wilhelm zapisał te dobra na własność familii von Lübtow. Oddawna należał ten folw. do wsi Pol. Łopatki. Dopiero w. 1833 posiadacz ówczesny Eduard Brauns przykupiwszy ze wsi Pol. Ł. dość obszerne wolne sołectwo i wraz z Buczkiem do folw. swojego przyłączywszy, znacznie go powiększył i jako osobne dobra rycer. pod nową niem. nazwą Haus Lopatken od wsi Pol. Ł. odłączył. Budynki niemal wszystkie gospodarskie są tu nowe w cegłę murowane, dom mieszkalny okazały dwu piętrowy, jest karczma, wiatrak i t. d. Ob. Frölich l. c. str. 207 i 208. 4) *Ł.*, niem. *Braunsrode*, rycer. dobra, obszaru ornej roli liczy ha. 306, łąk 50, nieuż. 7, ogółem ha. 364, bud. 14, dm. 5, kat. 74, ew. 40. Czysty dochód według podatku gruntowego podany urzędowo na 6042 m. Posiadacz Eduard Schulz z M. Montaw, w pow. malborskim. Dobra te zostały nowo założone w czasie separacyi gruntów włośc. i szlach. na włościach łopackich od r. 1822—1835. Nazwę swoję niem. Braunsrode wzięło od posiadacza ówczesnego dóbr łopackich Eduarda Brauns, od którego także początek wywodzi. Wydał ten Brauns z wielkim mozołem po różnych archiwach zbierane szczegóły o nazwach wielu miejscowości ziemi chełmińskiej (Ortsnamen im Culmerlande); był zarazem landratem pow. grudziąskiego. R. 1868 osiadł na Ślązku na dobrach swoich Loslau (?). Ob. Frölich l. c. str. 49. *Kś. F.*

Łopatnik, potok bukowiński, nastaje w obrębie gm. Draczyniec, w pow. waszkowieckim, ze źródeł leśnych, na płd. stoku póry Spaski (455 m.). Płynie na zach. łąkami draczynieckiemi i na górnym końcu wsi uchodzi z praw. brz. do Hlinicy, dopływu Prutu. Długość biegu 6 kil. Ujście leży 193 m. npm. *Br. G.*

Łopatno, wś, pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Iwaniska od Opatowa odl. 16 w., dm. 29, mk. 218, ziemi dwors. 290 mr., włośc. 309 mr. W 1827 r. 18 dm., 131 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 223: grunta orne i ogr. mr. 168, łąk mr. 25, lasu mr. 22, nieuż. i place mr. 8, bud. z drzewa 9, płodozmian 14-polowy. Wś Ł. os. 26, z grun. mr. 309. Folw. ten w r. 1858 oddzielony od dóbr Łopacionka. *Br. Ch.*

Łopatówek. Tak lud wiejski zowie Opatówek kaliski.

Łopatówka, ob. *Kolendziany*.

Łopatówka, mała wioska, pow. uszycki, par. Wońkowce, gm. Osłamów, os. 7.

Łopatowszczyzna 1.) wś, pow. wileński, 6 okr. adm., o 21 w. od Wilna, gm. i par. Rudomina, 3 dm., 27 mk., z tego 19 prawosł., 17 katol. (1866).

Łopatowszczyzna, wś, pow. grodzieński, par. horodecki.

Łopaty 1.) wś włośc., pow. lidzki, 2 okr.

adm., par. Żołudek, przy drodze do Rożanki, o 50 w. od Lidy, 13 dm., 121 mk. 2.) **Ł.**, zaścianek włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 52, od Dziewieniszek w. 20, dm. 2, mk. katol. 12 (1866). 3.) **Ł.** wś, pow. dyneburski, par. Agłona.

Łopaty, ob. *Kamionka Wołoska.*

Łopatycze 1.) wś w pow. słuckim, w gm. romanowskiej, przy drodze ze Średnik do Akułowicz, os. 61, grunta nizinne, miejscowość bezleśna. 2.) **Ł.**, folw. w pow. słuckim, w okolicy Bielewicz i Borek, miejscowość bezleśna, grunta wydajne. *A. Jelski.*

Łopatycze, wś, pow. owrucki, kwitnie tu garncarstwo.

Łopatycze, wś, pow. i gub. mohilewska, par. Mohilew za Dnieprem.

Łopatyn, ob. *Łopacin.*

Łopatyn 1.) wś, pow. berdyczewski, o 7 w. od Samhorodka, gdzie cerkiew i kościół paraf., 225 mk., 65 dm., 1098 dzies. ziemi. Własność Podgórskich, dawniej Frantowskich. Jest tu kaplica katol. 2.) **Ł.** al. *Łopatynka*, wś, pow. lipowiecki, par. katol., prawosł. Oratów, o 8 w. na zach. od Oratowa, nad strugą do rz. Żywej uchodzącą. Ma 248 mk., 622 dzies. ziemi. Założona w XVIII w. przez Łopatyńskiego, należy do Elsnera.

Łopatyn, miasteczko w pow. brodzkim, 30 kil. na płn. zach. od Brodów, pod m. 50° 11' a 50°15'30" płn. szer. i m. 42°28' a 42°35'30" wsch. dłg. od F. Na płn. zach. leży Chmielno, na płn. Kustyń, na wsch. Laszków i Hrycowola, na płd. Niwice, na zach. Opłucko (obie w pow. kamioneckim). W skład mka wchodzą części: Gaj, Ksawerowka, Cygańszczyzna i grupy domów: Lipki, Maczuły (al. Moczuły), Niwy Czarne z folw., Trytki, a do obsz. dwors. należą jeszcze: folw. Niwy Janowskiego, młyn Ostrówek, karczma Piaski i leśniczówka Zwierzyniec. Płd. część obszaru przepływa pot. Ostrówka, dopływ Styru od płn. zach. na płd. wsch., tworząc podmokłą dolinę. Z płn. obszaru płynie mała struga od zach. na wsch. do Laszkowa, gdzie wpada do Rzeczki, dopływu Styru. Na wsch. leżą lasy: Bagno na płd., a Dębnik na płn. Położenie nizinne. Najwyższe wzniesienie 249 m. (znak triang.) w płn. stronie. Najniższy punt 201 m. Własn. więk. ma roli or. 947, łąk i ogr. 459, pastw. 42, lasu 2172, własn. mniej. roli or. 1541, łąk i ogr. 1262, pastw. 522, lasu 200 mr. W r. 1880 było 2302 mk. w gm., 170 na obsz. dwor. (877 obrz. rzym.-katol., 1200 gr.-katol., reszta wyznania mojż.). Par. rzym.-katol. w Łopatynie, dek. buski, archdyec. lwowska, do par. należą: Batyjów, Bebechy, Chmielno, Huta szklana, Ohladowska, Kulików, Kustyń, Majdan, Monastyrek Ohladowski, Mukanie, Niewiłów z Sobaniem, Niwice z Kolaśnikami i Wyrkami, Ohladów, Opłucko, Podmanastyrek, Rudenko lackie i ruskie. Par. erygowana r. 1413, fundacyi Ziemowita, ks. mazowieckiego. (Ob. Ak. gr. i ziem. t. II, str. 62 do 64). Kościół mur. konsekrowany r. 1828 pod wezw. Niep. Pocz. N. M. P. Par. gr.-katol. w miejscu, dek. chołojowski, archidyec. lwowska, należą do niej Wyrki. W Ł. jest cerkiew, szkoła etat. 2-klas., urząd poczt. i sąd powiat., do którego należą: Baryłów, Batyjów, Bordulaki, Chmielno, Hrycowola, Kustyń, Laszków, Monasterek, Mikołajów, Romanówka, Buda, Rudenko lackie i ruskie, Smarzów, Stanisławczyk, Stołpin, Strzemilcze, Szczurowice, Toporów, Trójca, Turze, Uwin i Zawidcze. Za czasów polskich należał Ł. do ststwa szczurowickiego. W dokumentach z w. XV zwie się „Łopaczino", „Łopacin". Ludwik węgierski dał był Ł. Władysławowi ks. opolskiemu, który tu założę węgierską sprowadził, a gdy się po śmierci Ludwika w posiadaniu utrzymać nie mógł, roku 1382 sprzedał włość Fedorowi Lubartowi, ks. łuckiemu. Władysław Jagiełło odebrał Ł. jako włość koronną, a Litwa domagała się długo jej przyłączenia do Królestwa. W r. 1396 oddał król wraz z powiatem Ziemowitowi ks. mazowieckiemu prawem dziedzictwa, później zajęła go znowu Litwa wraz z Oleskiem, Polacy odebrali w r. 1432, a Kazimierz IV przyłączył wraz z Bełzem do korony. Po bezpotomnem zejściu Ziemowita Oleśniccy zapewne z daru króla byli panami Ł. W Ł. umarł d. 23 listopada 1857 r. jenerał Józef Dwernicki. Ł. był dawniej obronny zamkiem. Musiał to być jednak zamek drewniany, skoro zeń i śladu nie ma. Niwa zwana „Zamczyskiem" przypomina tylko miejsce, gdzie się zamek znajdował. (Rkp. Ossol. № 1825). W Ł. wykopywano różnemi czasy różne zabytki krzemienne i bronzowe. W muzeum imienia Dzieduszyckich jest piękny młot kamienny tu znaleziony. W muzeum Ossolińskich znajduje się posążek, zasługujący na uwagę archeologów, znaleziony w Ł. w r. 1831, a darowany zakładowi w r. 1862 przez Tom. Łysogórskiego. Jest to posążek zrobiony z amalgolitu. Oczy ukośne, nos wklęsły znamionują typ mongolski. Na czuprynie podgolonej, widne jest nakrycie w kształcie pijuski lub krymki żydowskiej. Twarz ozdobiona brodą długą, niby powiewem wiatru zwianą od prawej ku lewej ręce. Z brodą łączą się wąsy sute, spadłe obyczajem mongolskim. Posążek nosi dwie szaty: jednę długą do podgolenia, drugą krótszą. Szata krótsza kończyła się długiemi, do stóp spadającemi rękawami z frenzlami. Stopy obute są w wysokie ciżmy o nosach długich, zadartych do góry. Jedna ręka spuszczona prostopadle do ziemi, w drugiej trzyma posążek coś na podobieństwo węża, okręcającego się koło karku i

kończącego się na ramieniu rodzajem główki węższej. Na prawej nodze podgięta szata powyżej kolana. Podczas gdy jedni uważali ten posążek za wizerunek jakiegoś bóstwa mongolskiego, uważał go p. Wagilewicz za bożka scytyjskiego. Rycinę posążka podał Tyg. Lwow. z r. 1868, № 29, str. 232. Herb Ł.: „Matka Boska w całej postaci stojąca na półksiężycu z dziecięciem Jezus na jednej ręce, a z berłem w drugiej". Czytaj „Opisanie lasów Łopatyńskich" przez Henryka Strzeleckiego (z mapką), w „Rozprawach galicyj. Towarz. gospodars.", t. 21, Lwów 1857, str 129—177. *Lu. Dz.*

Łopatyńce, wś, pow. jampolski, gm. i par. Krasne, dm. 110, mk. 676, ziemi włośc. 681, dwors. 682 dzies.; poczta i tel. w Rachnach, st. kol. żel. odesko-kijowskiej o 10 w. Cerkiew pod wezw. N. P. Różańcowej posiada 41 dzies. ziemi. Należały Ł. do Jaroszyńskich, dziś Okraszewskiego i Jurjewiczów. Fabryka cukru, własność akcyjnego towarzystwa podolsko-rachniańskich cukrowni, założona w r. 1876. Fabryka posiada 6 kotłów parowych o sile 390 koni, zatrudnia 280 robotników. W r. 1881 przerobiła 47800 berk. buraków i otrzymała mączki cukrowej 30,000 pudów.

Łopatynka, ob *Łopatyn.*

Łopatyńskie i *Samhłaj*, rozległe błota w gubernii czernihowskiej, w pow. horodnickim i czernihowskim.

Łopatyńskie młyny, na obszarze dworskim Zagwóźdź, pow. stanisławowski.

Łopatyński Podmanasterek, ob. *Podmanasterek Ł.*

Łopatyńszczyna, wś nad rz. Uzką, pow. wasylkowski, o 3 w. od Rejmentarówki, zowie się też Jankówką od swego założyciela Jana Łopatyńskiego. Ma 1827 mk., w tej liczbie wielu dawnej szlachty; cerkiew Narodz. Matki Boskiej z r. 1786.

Łopawsze, wś w pow. dubieńskim, nad rz. Styrem, należy do 3 okr. polic., gminy w Boremlu, dm. 103, mk. obojej płci 613, w tej liczbie katol. 46, ewang. 142, izrael. 12, prawosł. 413; ziemi dwors. ogrodów mr. 33, ornej mr. 970, łąk mr. 88, lasu mr. 225. Gospodarstwo 3-polowe. Majątek rozdzielony na dwa folwarki: Łopawsze i Medeszów oraz kolonią Siłanowica, uformowaną po wyciętym lesie; po ekspiracyi dzierżawnego kontraktu, stanowić będzie trzeci folwark. Ziemi włośc. mr. 1002. Gleba— czarnoziem bardzo urodzajny. Parafia prawosł. w miejscu; do r. 1840 byli tu unici, a od tego roku ostatecznie zaprowadzono prawosławie. Rzym.-katol. par. do Łysina, ewangelicy mają dom modlitwy, który zarazem jest i szkołą. Odległość od Dubna w. 34, od kolei brzesko kijowskiej (stacya Kiwirce) w. 50; od zdołbunowsko-radziwiłowskiej (st. Rudnia) w. 28. Jak widać z dawnych aktów, łącznie z kilku okolicznemi wsiami, Ł. należały do rodziny Wołczków-Chrynickich. W skutek działu z d. 17 czerwca 1585 r. wypadły na schedę Mikołaja Chrynickiego, którego córka wniosła ten majątek Mikołajowi Mossakowskiemu. W posiadaniu Mossakowskich zostawał do końca XVIII w. Ostatniego z Mossakowskich Antoniego, podstolego czernihowskiego córka Zuzanna, wyszła za mąż za Feliksa Siła-Nowickiego, i obecnie są własnością Antoniego Siła-Nowickiego. Jest tu starodawny ogród, założony jeszcze w r. 1732 przez Teresę z Sieczyńskich Mossakowską, podstolinę nowogródzką. Najpierwszy w tutejszym kraju list nadawczy (hramota), oparty na dobrowolnej umowie włościan z obywatelem, wprowadzony został w Ł. 1 marca 1862 r. *A. S, N.*

Łopejkowszczyzna, ob. *Hryczkowszczyzna.*

Łopenik, szczyt w Karpatach Morawskich (por. t. III, str. 857).

Łopi, ob. *Łopie.*

Łopianka *Stara* i *Nowa*, pow. mazowiecki, gm. Sokoły, par. Płonka.

Łopianka, wś w pow. dolińskim, 7 kil. na płd. wsch. od sądu powiat., urzędu poczt., st. kolej. i telegr. w Dolinie. Na płn. leży Dolina, na wsch. Strutyn wyżny, na płd. wsch. Spas, na płd. Ilemnia, na zach. Grabów. Przez środek płynie Maniawka, dopływ Czeczwy, z Grabowa od zach. na wsch., a w końcu na płn. wsch. wzdłuż granicy od Spasa, gdzie wpada do Czeczwy. Najznaczniejsze z jej dopływów: od praw. brz. pot. Łazozny, nastający w płd. stronie obszaru, a płynący zrazu na płn., potem na wsch., a w końcu na płn. wsch. wzdłuż granicy aż do ujścia; od lew. brz. pot. Krzywa, płynący z Grabowa od płn. zach. na płd. wsch. i Sokol, płynący w tym samym kierunku wzdłuż granicy płn. wsch. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru, głównie nad Maniawką. Na płn. wznosi się wzgórze Kąt do 561 m., a na płn. zach. od niego, na granicy, Kruhlik do 563 m. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 16, łąk i ogr. 8, past. 1, lasu 440 mr.; własn. mniej. roli or. 749, łąk i ogr. 432, past. 906, lasu 77 mr. W r. 1880 było 956 mk. w gm., 35 na obszarze dworsk. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Dolinie, gr.-kat. w miejscu (dek. perehiński, archidyec. lwowska). Do parafii należy Grabów. We wsi cerkiew, szkoła niezorganizowana. Jest tu c.-k. zarząd lasów i domen. Z pobliskiej góry, zwanej Monasterem, śliczny roztacza się widok. Według podania mieli tu niegdyś czerńcy swój klasztor. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do ststwa dolińskiego w pow. żydaczowskim. W lustracyi wojew. ruskiego z r. 1665 (rkp. Bibl. Ossol. № 2834, str. 135) czytamy: „Ta wieś osiadła na łanach № 10, oprócz pół-

łanku p. Zapłatyńskiego. Teraz osiadłych łanów № 4. Poddanych bywało 50; teraz tylko 30. Czynszu z łanu dają po zł. 40, fecit ze 4 łanów 160; owsa z łanu po mac № 2, fecit zł. 4; drew z łanu po wozów 6, gęsi z łanu po 2 fecit zł. 1 gr. 18; trzecia na Podstarościego; kur z łanu po 4 a 2 z osobna na p. Podstarościego. Jajec z łanu po kopie; dziesięciny owczej dwudziestą owcę dawać powinni, teraz się dostało owiec 5 po zł. 2. Dziesięciny pszczelnej 10-ty pień, teraz się dostało pniów 5 po zł. 2. Dziesięciny świnnej od świni № 40 po gr. 3. Samę jednę powinni dawać kolendy z łanu po gr. 24. Stóg siana zrobić powinni. Młyn i karczma pod p. Zapłatyńskim wójtem łopiańskim. Wójtostwo w tej wsi, którego posesorem jest p. Zapłatyński za konsensem Króla Jmć. teraźniejszego de dt. w Warszawie die decima tertia mensis Julii 1654 per cessionem od P. Pabianowskiego, który produkował, pokazał i jus communicativum p. Chłopickiej małżonki swej. Siedzi to wójtostwo na łanie roli, swemi pługami orze. Poddani łopiańscy powinni mu dzień żąć, dzień orać, dzień kosić, raz w rok chleba i drew po wozu przywieźć i kurę dać. Młyn i karczmę ma do tego wójtostwa. Żyto się tam nie rodzi; owsa tylko było teraz kóp 50. Suma prowentu z tej wsi fecit 254 zł. 24 gr.“ W inwentarzu ststwa dolińskiego z roku 1727 (Rkp. Ossol. № 1420, str. 31) czytamy: „Wieś osiadła na łanach 4½. Osiadłość poddanych tej wsi: wołowi: 25 (wymienieni po nazwisku); zagrodnicy: 25 (wym. po nazw.). We wsi karczma, w niej 3 okna w drzewo oprawne de novo postawione, ze wszystkiem porządnie opatrzona, należy do zamku. Powinności poddanych tej wsi wymieniono szczegółowo. Z tego podajemy: Czynszu z łanu należy zł. 40; drzew z łanów 4½ należy się 18 wozów; za stróżę z hajdukiem 120 zł.; za dwa stogi siana które zbierać powinni 120 zł.; z pustych pól płacić winni 60 zł. Dziesięcina opisana w sumaryuszu, str. 56 i n.“ W inwentarzu z r. 1758 (rkp. Ossol. № 1419, str. 14) czytamy: „Osiadłość wsi: osadników (wymienionych po nazwisku) 65, wołów 86, byków 6, krów 30, jałówek 9, koni 3, owiec 236, świń 5. Powinności wsi: czynszu daje ogółem na rok ratami 560 zł. 8 gr., hiberny 145 zł., pogłównego 28 zł., smolackich 81 zł., na kozaka 16 zł., świątecznego 35 zł., wieprzowego 12 zł., na stróża 36 zł., owsa osypu osmaczek 20, soli furnej wywożą do Lwowa beczek 217 i t. p. Ta wieś osiadła na łanach 4½, karczma jak chałupa chłopska słomą pokryta. Młyn na rzece z drzewa o jednym kamieniu, draniczami kryty, za który gromada daje zł. 100“. Na str. 47 kontrakt na arendę Łopianki; „Daję ten kontrakt od skarbu JmP. na Rzewuskach i t. d. Rzewuskiego, wdy podols., het. pol. kor. i t. d., starozakonnym Jankielowi i Srulowi Wołowiczowi na arendę wsi Łopianki ze wszystkiemi należytościami. Ta arenda puszcza się za zł. 500 na rok, którą sumę dwoma ratami do skarbu wypłacić powinien. Trunki dobre i miarą sprawiedliwą, z zamku wydaną i cechowaną, szynkować winni. Poddani trunków podwozić ani podnosić nie mogą pod grzywną. Ludziom trunków proporcyonalnie borgować powinni i ciągłemu nie więcej nad zł. 6, pieszemu nad 3 złp., co strzymać skarb przyrzeka, arendarze zaś powinni pod rygorem wielkim. Działo się w zamku dolińskim d. 31/7 1758“. Według inwentarza z r. 1770 było wójtostwo we wsi Ł. w posiadaniu Jana Szymanowskiego, podczaszego ziemi gostyńskiej, za przywil. Stanisława Augusta z 11 czerwca 1768; kwarta wynosiła 33 złp. 18 gr. Zajęte r. 1775 i przyłączone do dóbr dolińskich. *Lu. Dz.*

Łopianka, pot., wypływa ze źródeł leśnych, w lesie Horodyszczem zwanym, w obrębie gm. Ispasa, w pow. kołomyjskim; płynie na płn. wsch. łąkami ispaskiemi, następnie na obszarze Kropiwiszcza wpada do Berezówki (ob.). Długość biegu 4 i pół kil. *Br. G.*

Łopianki, pasmo wzgórz pod Mnikowem.

Łopie, *Łopi*, folw., pow. kowieński, włość czerwonodworska, par. Łopie, o 14 w. od Kowna; grunta żytnie, pozycya pagórkowata. Majątek Ł. ma wsi (nadziałowych) uwłaszczonych 5: Lipszyszki 8 włók ziemi (ziemia pszenna), Mostejki 4½ włók, Pieszczanka 1 włóka, Szamboliszki 2 wł., Stawiszcze 1 wł. Wolnych ludzi (dzierżawców czasowych) w Szańcach 5 osad i 1 burłak, w Mostejkach 5½ osad, Pieszczanach 2 os., Lipsyszkach 2 os. i wodny młyn, Barsuniszkach 10 os. Dwa folwarki Pakalniszki i Starobuda, oraz Pasieki 15 os. Ogólnej przestrzeni 110 wł. litews., w tem lasu 30 wł. na lew. brz. Wilii. Kościół mur. pod wez. ś. Jana, budynek stary, wzniesiony na dawnej świątyni pogańskiej 1620 r. przez kaszt. witebskiego Lackiego. W ogrodzie ruiny zamku. Na Wilii jaź dla łowienia łososi, kamień, baran, wspom. w hr. Konst. Tyszkiewicza „Wilia i jej brzegi“, str. 22; tamże łowią się ryby „cyrty“. Urocza ta miejscowość przed laty należała do Czackich, kupiona przez ststę Siwickiego, drogą sukcesyi w linii żeńskiej przeszła na Ratowtów, a z tych na Józefę i Gaspra Sokołowskich, dzisiejszych właścicieli. *T. Ł.*

Łopień, rzeczka, w pow. krasnostawskim, poczyna się pod wsią Krzywe, płynie w kierunku północno-wschodnim pod wsiami Łopiennik Lacki i Łopiennik Ruski, i za tym ostatnim, naprzeciwko Borowicy, wpada z lew. brz. do Wieprza. Niegdyś stanowiła granicę pomiędzy wdztwami lubelskiem i ruskiem. *J. Bl.*

Łopień, znaczna góra lesista, w płd. stronie gm. Dobre, w pow. limanowskim, nad granicą

płd. z Chyżówkami, pod 37° 56′ wsch. dłg. g. F., a 49° 41′ 50″ płn. sz. Dział tej góry opływa od zach. i płn. Łososina, od wsch. Czarna rzeka. Wzniesienie 951 m. *Br. G.*

Łopienica, mko, pow. wołkowyski, nad rz. Łapą, o 14 w. na płd. od Wołkowyska, 39 dm., 346 mk., w tem 89 izr. Jan z Kozielska Ogiński fundował tu 1690 r. franciszkański klasztor.

Łopienica, b. st. pocztowa nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, przy trakcie nowogródzkim, o 14 w. od Lidy, o 7 w. od Niemna; 2 dm., 35 mk. (1866).

Łopienica, rz., dopływ Rosi niemnowej.

Łopienie, okolica szlach., pow. mazowiecki, gm. i par. Piekuty. W obrębie tej okolicy mieszczą się wsie: Ł. Jeże, w 1827 r. 26 dm., 136 mk.; Ł. Pamięciaki, 1827 r. 14 dm., 71 mk.; Ł. Ruś, 5 dm., 28 mk.; Ł. Szelągi (28 dm., 159 mk. i Ł. Zyzki (Zyszki lub Zyski) 15 dm., 99 mk. Odległe od Piekut w. 3, od m. powiat. 14, ciągną się nad strumykiem bez nazwy, przy drodze łączącej Sokoły z Bielskiem powiatowym w cesarstwie; grunta w glebie średniej, po większej części niziny. Ziemia urozmaicona gaikami, od strony Liza dosyć obszernym lasem sosnowym. Ł. wspominane w dokumentach od XVI w.; z większych posiadaczy Franciszek Łopieński Juchro w Jeżach, Julian Borowski w Rusi, Wiktor Dłuski w Zyskach i Mikołaj Łopieński Pieróg w Szelągach. Mieszkańcy drobna szlachta, utrzymują się wszyscy z roli; karczem dwie: w Jeżach i Szelągach, wiatrak w Jeżach, karczmy z wiatrakiem w rękach żydów. Dziś mają Ł.-Jeże dm. 22, mr. 203, kat. 116, żyd. 12; Ł.-Pamięciaki, dm. 8, mr. 107, katol. 57, prawosł. 1; Ł.-Ruś, dm. 8, mr. 158, katol. 50, prawosł. 2, żyd. 8; Ł-Zyski, dawniej Zyszki, dm. 17, mr. 198, katol. 102; Ł.-Szelągi, dm. 19, mr. 196, katol. 121, żydów 10. *P. Ł.*

Łopieniec, mała bystra rzeczułka, w pow. borysowskim, pod samem miasteczkiem Łohojskiem wpada do Hajny. *Al. Jel.*

Łopieniszki, pow. sejneński, gm. i par. Święto-Jeziory. Niezamieszczone w spisie urzędowym (Pamiat. kniż. suwal. gub. za 1878 r.).

Łopienka, ob. *Łopinka.*

Łopienka, rzeczka podgórska, wytryska z lasu Łopiennika, na płn. stoku góry Łopiennika (1069 m.), w obr. gm. Łopinki, w pow. Lisko. Płynie na płn. przez wieś Łopinkę, a potem na wsch. i po 4 kil. biegu wpada do Solinki z lew. brz. W dolinie tego pot. ku wsch.-płd. stronie gminy leży folw. Adamówka z młynem o 2-ch kamieniach. Również znajdują się tu źródła nafty. *Br. G.*

Łopienka, ob. *Lubieńka*, wzgórze.

Łopienna, ob. *Łopienno.*

Łopiennica, por. *Laubnitz.*

Łopiennik 1.) *Lacki*, wś, pow. krasnostawski, gm. i par. Łopiennik. Posiada kościół par. erekcyi niewiadomej; obecny z 1684 r. wzniósł tu ks. Maciej Grajewski, proboszcz miejscowy. Folw. Ł. stanowi majorat. W 1827 r. wś prywatna, 65 dm., 477 mk.; obecnie 90 os. włośc.; pszczolnictwo pomyślnie rozwinięte. Par. Ł., dek. krasnostawski, 2162 dusz. 2.) *Ł. Ruski*, wś, gm. i par. Łopiennik, pow. krasnostawski. Posiada cerkiew paraf., erygowaną 1524 r. przez Aleksandra Jagiellończyka; obecna drewniana z 1710 r.; szkołę począt., urząd gm. i młyn wodny. W 1827 r. wś prywatna, 97 dm., 585 mk.; obecnie majorat. Ł. pamiętny jest porażką Jadźwingów przez Leszka Czarnego w r. 1282. Dotąd są tutaj liczne mogiły, a w nich często wykopują szczątki rozmaitych przedmiotów dawnego uzbrojenia i ozdoby rycerskie. Ośm ogromnych takich kurhanów jest w samym Ł., większa zaś ich liczba znajduje się w sąsiedniej wsi zwanej Krzywe. Kiedy w r. 1474 na sejmie piotrkowskim utworzone zostało wojew. lubelskie, rz. Łopień stanowiła granicę pomiędzy nowem a dawniejszem województwem ruskiem. Wś ta nadana była na sejmie warszawskim w r. 1659 Jerzemu Niemiryczowi, podkomorzemu kijowskiemu, na wieczne czasy; w ośm lat jednak zastawiona przez jego rodzinę, wraz z innemi dobrami, przeszła na własność Prażmowskich, na mocy uchwały sejmowej 1667 r., a w końcu do rządu. Gm. Ł. należy do sądu gm. okr. III w Fajsławicach, st. poczt. Krasnystaw, ma 11,980 mr. obszaru i 3828 mk. (1867 r.). W gm. są dwie szkoły począt. i dwa młyny wodne. W skład gm. wchodzą: Dobrzyniew, Kindały, Krzywe, Krzywski Majdan, Ł. Lacki, Ł. Ruski, Nowa Wieś, Nowina, Olszanka, Stężyca i Ziemiany. Por. *Krasnystaw.* 3.) **Ł.**, wś i folw., pow. lubelski, gm. Chodel, par. Urzędów. W 1827 r. 25 dm., 168 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 1216: grunta orne i ogr. mr. 694, łąk mr. 43, wody mr. 1, lasu mr. 466; nieuż. i place mr. 12, bud. mur. 4, z drzewa 10, płodozmian 10 i 14-polowy; pokłady torfu i kamienia wapiennego; folw. ten w r. 1880 oddzielony od dóbr Radlin. *Br. Ch.*

Łopiennik, góra lesista, wznosząca się w południowej stronie wsi Łopinki, w pow. Lisko, nad płd. granicą tej gminy z Dołżycą, pod 40° 25″ wsch. dłg. g. F., a 49° 14′ 50″ płn. sz. g. Wody spływające ze stoków tej góry od płn. i płd. zabiera Solinka, a od zach. Hoczewka. Wzniesienie wsch. szczytu 1069 m., zach. 978 m. *Br. G.*

Łopienno 1.) miasto i gm., pow. wągrowiecki, w okolicy piaszczystej nad jeziorkiem; 2 miejscowości: a) Ł., miasto, b) folw. probostwa; w r. 1881 miało 1002 mk.; w r. zaś 1871 było 89 dm., 943 mk.; 81 ew., 816 kat., 46

żyd. Kościół kat. paraf. należy do dek. gnieźnieńskiego śś. Piotra i Pawła. Szkoła elementarna kilko-klasowa; 275 analf. Apteka, ajentura poczt., tel. i gościniec na miejscu; poczta osobowa z Gniezna przez Ł. do Kcyni (Exin); omnibus prywatny chodzi z Kłecka przez Ł. do Janówca. St. kol. żel. w Rogoźnie (Rogasen) o 12 kil., w Gnieźnie o 26 kil. na płd. W r. 1811 było 70 dm., 306 mk.; w r. 1833 zaś 551 mk.; 525 kat., 5 ew., 21 żyd. Ł. pozyskało prawo miejskie r. 1519. Zygmunt I w przywileju erekcyjnym wyraża się: „Przychylając się do wstawienia się Jana Łaskiego, arcybisk. gnieźnieńskiego, za Andrzejem Zakrzewskim, dworzaninem i sekretarzem naszym, mając oraz wzgląd na wierne tegoż służby i szczęśliwie uskuteczniane poselstwa do książąt katolickich, do cesarza tureckiego i do niewiernych, pozwalamy jemu wś dziedziczną Łopienno w ziemi kaliskiej, powiecie gnieźnieńskim, zamienić na miasto". Dla tém rychlejszego wzrostu i zaludnienia przenosi je król z prawa polskiego na niemieckie, uchylając z pod władzy i sądownictwa wojewodów, kasztelanów, starostów i t. p.; mieszczanie w wielkich i małych sprawach stawać będą przed wójtem, a ten ma się odwoływać do dziedzica. Stanowi targi tygodniowe i dwa jarmarki do roku, pozwalając przedawać mięsiwa i zwierzyny wszelkiego rodzaju, wystawione na stolnicach, od których dziedzice pobierać będą opłatę, jaka jest we zwyczaju w mieście arcybiskupiem Żninie; targowe zaś i opłaty od innych rzeczy na sprzedaż wystawionych, takie mają być jak w Gnieźnie. Ten sam przywilej uwalnia na lat 10 mieszkańców od poborów, myt, ceł i t. d.; wrazie zaś wyprawy wojennej obowiązani są dostarczyć dwa konie do wozu wojskowego, wartujące 10 grzywien, albo też tęż samą ilość pieniędzy złożyć, lub natomiast jednego jeźdźca uzbrojonego wyprawić". Po Zakrzewskich Ł było własnością Latalskich. (Kod. dypl. pol. II, 514). 2.) **Ł.**, dom. i wś, pow. wągrowiecki; ma z folw. probostwa 4438 mr. rozl., bez niego 3400 mr.; 3 miejsc.: a) Ł., dom. i wś; b) Frydrykowo (Friedrichshof), folw.; c) Julianowo (Julienau), folw. i leśnictwo; 17 dm., 303 mk.; 103 ew., 200 kat.; 142 analf. Poczta i tel. na miejscu; st. kol. żel. Rogoźno o 12 kil. *M. St.*

Łopina, wzgórze, ob. *Jaworów*, t. III, 526.

Łopinka, wś, pow. Lisko, leży na płn. stoku lesistej góry Łopiennika, 1069 m. bezwzględnej wysokości mającej, nad małym dopływem z praw. brz. Solinki, w położeniu 549 m. npm. Ze strony zach. zasłaniają wś lasy pokrywające górę. Na Kamieniu 979 m., od strony płn. zniżają się wzgórza do 706 m. npm. Ta mała górska wioska liczy 321 mk. i ma parafią gr.-kat. Podług szemat. duch. dyec. przem. gr.-kat. ma przynależnych 384 osób, z tych 34 rzym.-kat. przyłączonych do par. w Wołkowyi i 350 gr.-kat. Cerkiew drewniana należy do dek. baligrodzkiego. Do par. są dołączone dwie wsie z cerkwiami drewnianemi: Tyszkowa i Buk. Gleba jest iłowata i nieurodzajna. Stosunki wytworzone przez złą glebę i brak środków komunikacyjnych wyraża jaskrawo obliczenie dochodów parocha, któremu dochód ze 109 mr. roli w ogóle oceniono na 59 zł. i 90 ct. Drzewo nie ma zbytu i dla tego 18 sągów kosztuje w lesie 1 zł. 44 ct. Oddalenie od Baligrodu wynosi 11·3 kil. W pobliżu wsi znajduje się kilka zarzuconych szybów naftowych. Więk. pos. ma 71 roli, 22 m. łąk i ogr., 27 past. i 6 mr. lasu; pos. mniej. 665 roli, 339 łąk, 153 past. i nieuż. i 647 mr. lasu. Ł. graniczy na zach. z Jabłonkami, na wsch. ze Studeniem, na płn. z Tyszkową a na płd. z Bukiem. *Mac.*

Łopiszewo, dom. i gm., pow. obornicki, 3305 mr. rozl., 3 miejsc.: a) Ł., dom.; folwarki: b) Krężoły, c) Chmielewo; 18 dm.; 348 mk.; 159 ew., 184 kat., 5 żyd.; 168 analf. Gorzelnia, młyn, cegielnia. Poczta, tel. w Ryczywole o 1 kil.; st. kol. żel. w Obornikach o 7 kil. *M. St.*

Łopkancie, wś, pow. szawelski, gm. żagorska, 53 osad, 527 dzies. ziemi. *J. G.*

Łopkojny, niem. *Lopkeim*, folw., powiat ostródzki, st. poczt. Locken.

Łopniak, wś, pow. suwalski, gm. Hutta, odl. 9 w. od Suwałk, ma 30 dm., 183 mk. Opuszczona w spisie z 1827 r. i w Skorowidzu Zinberga.

Łopnica, lewy dopływ Stochodu, prawego dopływu Prypeci.

Łopnica, błoto we wsch. części pow. połockiego, do 20 w. dług., do 8 w. szer. Na niem 7 niewielkich jezior: Zwieryno, Halicze, Stradno, Gołoledź, Łonne, Dołżne i Panura.

Łopocie, okolica, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 19 w. od Oszmiany, 118 mk. katol., 9 dm. (1866).

Łopoczno, wś nad Wisłą, pow. nowoaleksandryjski, gm. Kamień, par. Rybitwy, ma 134 mk. W 1827 r. par. Piotrowin, 22 dm., 154 mk. Wchodziła w skład dóbr Kaliszany (ob.).

Łopojnia, rz., prawy dopływ Niemna (ob.), uchodzi pod zaśc. Workiele, między Birsztanami a Kownem.

Łopoń, ob. *Łopań*.

Łoponski potok, wypływa w obrębie gm. Łoponia, z pod wzgórza Kamieńca (275 m.), w pow. brzeskim; płynie na płn. przez wś Łopań i Biadoliny, gdzie z praw. brz. uchodzi do Kisielny (ob). Długość biegu 4 kil. Ujście leży 225 m. npm. *Br. G.*

Łopuchów, węg. *Lapos*, wś w hr. szary-

skiem (Węg.), kościół paraf. ewang., obszerne lasy, 253 mk.

Łopuchowa, wś w pow. ropczyckim, nad Wielopolką, poboczną Wisłoki z praw. brzegu, przy drodze z Wielopola do Ropczyc, w okolicy pagórkowatej, lesistej. Sama wś jest 237 m. npm. wzniesioną, ale ku zach. wznoszą się pagórki do 368, ku wsch. zaś do 387 m. bezwzględnej wysokości. Te wzgórza są pokryte lasem. Ta wś była dawniej królewską i w ubiegłém stuleciu przynosiła 426 złp. kwarty (Siarczyński, rkp. Bibl. Ossol. l. 1824, str. 266); teraz ma 788 mk. rzym.-katol. przyłączonych do par. w Łączkach Kucharskich. Pos. więk. podzielona na dwa folw. ma obszaru 319 roli w ogóle i 232 mr. lasu; pos. mn. 957 roli i 220 mr. lasu. Ł. graniczy na płn. z Okoninem, na płd. z Łączkami, na wsch. z Gnojnicą a na zach. ze Stasiówką. *Mac.*

Łopuchowa, *Jamiołka*, *Ślina* (ob.), rz., lewy dopływ Narwi.

Łopuchowo 1.) wś, nad rz. Śliną, pow. mazowiecki, gm. Stelmachowo, par. Tykocin. Posiada młyn i 741 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 20 dm., 152 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. suwalski, gm. Pawłówka, par. Suwałki, odl. 22 w. od Suwałk, ma 17 dm., 137 mk. 3.) **Ł.**, wś, nad jez. Dziemitrowo, pow. sejneński, gm. Krasnopol, par. Sejny, odl. 4 w. od Sejn, ma 11 dm., 87 mk. *Br. Ch.*

Łopuchowo 1.) zaśc. pryw., pow. wilejski, o 83 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 2 dm., 16 mk. kat. 2.) **Ł.**, zaśc. szlach. tamże, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Łopuchowo, dom. i gm., pow. obornicki, 3520 mr. rozl., 4 miejsc.: a) Ł., dom.; folwarki: b) Łomno, c) Gać, d) 10 bud. nad gościńcem; 29 dm., 450 mk.; 145 ew., 305 kat.; 207 analf. Gorzelnia parowa, młyn parowy, kościół filial. do Długiej Gośliny. Poczta i tel. w Długiej Goślinie o 4 kil.; st. kol. żel. w Rogoźnie o 16 kil. *M. St.*

Łopuchowo, jez. przy wsi t. n., w pow. sejneńskim. Leży na prawo od drogi z Krasnopola do Sejn, na płn. od jez. Dziemitrowo, śród wyżyny wzniesionej na 600 blisko stóp. Ma 20 mr. obszaru, brzegi bezleśne.

Łopuchy, folw. w pow. ihumeńskim, w okr. polic. uździeńskim, dziedzictwo od początku bież. wieku Narkiewiczów-Jodków, należy do dom. Puków (ob.), liczącego około 125 włók obszaru; gospodarstwo porządne, gleba urodzajna, las dostateczny. Par. katol. uździeńska.

Łopucie, wś włośc., pow. święciański, 3-ci okr. adm., par. Komaje, o 31 w. od Święcian, 9 dm., 92 mk., z tego 87 kat., 5 izr. (1866).

Łopuszanka 1.) wś w pow. dobromilskim, 11 kil. na płd. zach. od sądu powiat., urzędu poczt., st. kol. i tel. w Dobromilu. Na płn. leży Kwaszenina, na płn. wsch. Katyna, na wsch. Łopusznica, na płd. Smolnica, Krościenko i Wolica, na zach. Liskowate. Wody z całego obszaru płyną do Strwiąża. Liczne strugi tworzą mianowicie jeden znaczniejszy potok, Sawczyn, płynący od płn. zach. na płd. wsch. do Łopusznicy. Wzdłuż granicy płd. zaś płynie w tym samym kierunku pot. Strantura. Zabudowania wiejskie leżą we wsch. stronie obszaru, wzniesionej od 435 do 520 m. Część zach. obejmuje las Karaszyn (ob.) i las Świniński. Własn. więk. (rząd.) ma lasu 1245 mr.; własn. mniej. roli or. 357, łąk i ogr. 71, past. 38, lasu 2 mr. W r. 1880 było 189 mk. w gm. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Dobromilu, gr.-kat w Łopusznicy. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do ststwa przemyskiego. Ł. w r. 1787 przyłączył rząd austryacki do klucza dobromilskiego. 2.) **Ł.** *Chomina*, wś w pow. staromiejskim, 15 kil. na płd. od sądu powiat. w Starem mieście. Na płn. leżą Strzyłki, na płn. wsch. Topolnica, na wsch. Turze, na płd. Wołosianka Wielka, na płd. zach. Jasienica Zamkowa, na zach. Gwoździec (wszystkie trzy w pow. turczańskim). Zach. część obszaru przepływa dopływ Dniestru, pot. Jasienica, od płd. na płn. i zabiera w obrębie wsi pot. Łopuszankę, nastający w płd. wsch. stronie a płynący na płn. zach. i zasilony małemi strugami od lew. i praw. boku. Zabudowania wiejskie leżą w płn. stronie obszaru na obu brzegach dolnej Łopuszanki i na praw. brz. dolnej Jasienicy (cerkiew 443 m.). Na płn. wsch. od nich wznosi się na granicy Topolnicy szczyt Werszki do 697 m. (znak triangul.). Płd. wsch. część wsi na praw. brz. Łopuszanki zajmuje las Rzyczka z najwyższem wzniesieniem 718 m. Przez wś idzie gościniec, wiodący ze Star. Miasta przez Turkę i przesmyk użocki do Użoka na Węgrzech. Własn. więk. ma lasu 838 mr.; własn. mniej. roli or. 805, łąk i ogr. 121, past. 474 mr. W r. 1880 było 598 mk. w gm. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rz.-kat. w miejscu (dek. staromiejski, dyec. przemyska). We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja, urząd poczt. i kasa pożyczk. gminna z kapit. 319 zł. Za czasów polskich należała Ł. do dóbr koronnych, do krainy gwoździeckiej w ekonomii samborskiej. W metryce koronnej znajdują się następujące dokum. (Rkp. Ossol. № 2837, str. 53 i 54): „A. 1532 Samboriae. Facultas Magnifici Stanislai Odrowąż provido Procz Humicz in nova radice locandi villam, superius villae Stryłki a molendino dictae villae, incipiendo a rivulo dicto Humisko, et a summitate montis, dicti Bereże, circa flumen Łopuszanka, et aliud Jasiennica, usque ad granicies villae Jasionka, Łopuszanka homina cognominandam, data. In qua ad scultetiam unam integram aream cum tertia parte datio-

num regalium, cum columbationibus pro festis natalis et resurrectionis Christi, cum laboratione per subditos duorum dierum quotannis, videlicet arationis et falcastrationis, cum facultate aedificandi molendinum in fluvio Łopuszanka, in quo tertia mensura pro Sculteto reservatur. Cum mola torquatili, dictus Capitaneus incorporat, ratione quorum, ad Stationem annalem et expeditionem bellicam, sculteti obligantur". „A. 1554 Varsaviae. Privilegium Bonae Reginae Lazaro Iwaniecz Poponi administrandi Ecclesiam ritus graeci in villa Łopuszanka, cum area, pratis, hortis, agris, aliisque attinentiis, salvo censu poponali quotannis praestari solit, datum". W lustracyi ekon. sambor. z r. 1686 (Rkp. Ossol. № 1255, str. 215) czytamy: „Wś Ł. ma łanów $20^1/_2$, kniazki 1, popowska ćwierć jedna, wolniczy łan 1. Czynsze na ś. Marcin i ś. Wojciech (są wymienione). Z owczej dziesięciny albo dają 20-go barana, albo od każdej owcy po gr. 4. Gromada daje baranka wielkanocnego i kopę jajec. Wolnik płacił czynszu zł. 15. Orać winni dzień jeden z łanu, także i kosić. Cieślę i hajduka do żupy wyprawić na cały rok powinni. Z pustych koszonych łanów płacą z każdego po zł. 4". W inwentarzu z roku 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 234) czytamy: „Wś osiadła na łanach 19, zosobna kniazki 1, wolniczy 1, sołtyskiego $1^1/_2$, popowskiego $^1/_4$. Ta wieś podupadła w osiadłości i dobrowolnie na taksę podała się, więc corocznej rewizyi tak jako i Strzyłki podpadać ma. Z tegorocznej rewizyi pokazało się, że do kasy ekonomii samborskiej tak z pól sianych, jako i łąk koszonych provenit czynszu na rok 265 zł. 15 gr. excepto na pojezdnika 10 zł., na cieślę do żupy starosolskiej 50 zł., na pachołka przy żupie starosolskiej będącego zł. 32. Od hiberny i expenszczyzny ta wieś wolna być ma, tudzież i od innych powinności, prócz płacenia pogłównego dwiema ratami i wożenia drew do żupy starosolskiej. Wójtostwa w tej wsi posesorami Jm. P. Jansonowie, małżonkowie, na które prawo produxerunt, vigore którego płacić powinni do kasy ekonomicznej czynszu 35 zł. 6 gr. Hiberna na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi. Wolnictwa posesorowie ciż sami Jm. P. Jansonowie, za jednem prawem co i wójtostwa, płacić powinni z tegoż wolnictwa czynszu zł. 12. Hibernę i expenszczyznę do gromady przykładać mają. Lasy tej wsi: las od wsch. tak zw. Dolina, od płd. bukowy, t. zw. Bukański, od zach. t. zw. Ryka, od płn. t. zw. Powłonit". 3.) **Ł.** *Lechnowa*, wś w pow. turczańskim, 28 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Turce, 6 kil. na płn. zach. od urzędu poczt. w Łomnie. Na płn. wsch. leży Grązziowa (w pow. staromiejskim), na wsch. Chaszczów, na płd. zach. Żurawin i Krywka (obie w pow. liskim), na zach. Machnowiec. W płd. stronie wsi nastaje dopływ Dniestru Lechnówka i płynie zrazu na płn. wsch., a potem na płd wsch. Od praw. i lew. boku zasilają Lechnówkę małe strugi. W dolinie Lechnówki leżą zabudowania wiejskie (566 m.). Na płd. granicy wznosi się jedno wzgórze do 673 m. Na granicy płn. wznosi się w Magórze Łomniańskiej szczyt t. n. do 1024 m. (znak triangul.). Własn. więk. (Spółki dla handlu prod. leśn.) ma lasu 297 mr.; własn. mniej. roli or. 1049, łąk i ogr. 92, past. 292, lasu 36 mr. W r. 1880 było 427 mk. w gm. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Turce, gr.-kat. w Chaszczowie. We wsi jest cerkiew. Za czasów polskich należała wś do dóbr kor. (do krainy lipeckiej w ekon. samborskiej). W metryce kor. znajdują się następujące dokumenta (rkp. Ossol. 2837, str. 51): „A. 1556, Leopoli. Privilegium Isabellae, reginae Hungariae, Olechnoni Stebnicki, locandi de cruda radice villam *Stebnik*, circa fluvium dictum *Łopuszny*, inter villas Chaszczów et Michnowiec defluentem, in loco deserto et vacuo, datum. In qua ad Scultetiam duas areas integras, in ipsa villa tertiam vero in Campo seu silva ac de dationibus regis, tertiam partem dat quibus Scultetis, pro tempore existentibus. Coloni dictae villae tres dies in anno laborare (scilicet uno arare, altero metere, tertio falcastrare), sortasque et alia pro consuetudine vicinarum villarum dare obligantur. Insuper in fluvio Łopuszny, molendinum Sculteto extruendum permittitur, cum perceptione emolumentorum, Ratione quorum Seulteti ad aerarium regale pro statione annuatim duos florenos solvere, et expeditionem bellicam subire tenentur. Quod Sigismundus Augustus confirmat cum appendice, ut Sculteto tabernam in villa Łomna licet aedificare cum emolumentorum perceptione. Insuper ut Scultetus ecclesiam ritus graeci inibi construat, ad quam pro dote unum laneum extirpandum, at alias pertinet applicat". W lustracyi ekon. sambors. z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 234) czytamy; „Wś ma łanów 12, zosobna wójtowskich łanów 2 i obszar, popowski łan 1, wolniczy 1, hajducki 1 łan. Czynsze na ś. Michał, Marcin i Wojciech (wymienione szczegółowo). Drzewo, robotników i cieślę z łanu wydają i wyprawują jako Łomna. Pokazał Jm. P. Stefan Rokicki prawo na wójtostwo sobie i bratu swemu rodzonemu Dymitrowi i stryjecznemu Janowi służące de dt. 1677, przy czem go zachowujemy. Także na popostwo pokazuje Jm. P. Rokicki sobie służące prawo de dt. 1679, przy czem onego zachowujemy. Pan Medyński płaci z łanu gromadzkiego zł. 20, tenże z łanu koszonego zł. 3; do publicznych zaś podatków i gromadzkich zarówno przykładać się powinni". W inwenta-

rzu z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 214) czytamy: „Wś ta na łanach 12 osiadła, videlicet sianych 4½, koszonych 5, pustych 2½, zosobna kniazkich 2, wolniczy na skarb 1, hajducki seu sołtyski 1, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in № 16. Sołtysi do Ziemi Przemyskiej należą. Czynsze tej wsi (wymienione) czynią 195 zł. 6½ gr. Wójtostwa posesorami łanu jednego Szlachetni Jan, Jacek, Hryc, Stefan i drugi Jan Boberscy, na który prawo pokazali. Drugiego łanu posesorami za osobnem prawem, które także produxerunt, Szlachetni Stefan, Jan, Wasyl, Andrzej i drugi Jan Boberscy, vigore których praw zwyż wyrażeni obydwóch łanów posesorowie płacić powinni do kasy ekonomicznej corocznie czynszu zł. 5, tudzież hibernę na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi płacić tenentur. Wolniczy łan trzymają za kontraktem od skarbu Paweł i Stefan Michnowscy; płacić mają na rok vigore tego kontraktu do kasy ekonom. zł. 80, który to kontrakt zaczynać się ma 1/7 1761, a czynsz pieniężny należeć do nich będzie na środopoście 1762 r. Oprócz czynszu hibernę i pogłówne do gromady przykładać powinni, tudzież czynsz zł. 12 do gromady corocznie płacić. Lasy tej wsi: las, nazwany Liska, zrujnowany. Żaliła się gromada na żyda tamecznego, że im łan pola wolniczego odebrał, tudzież, że wolnicy chaszczewscy gromadzkich łanów 3 odebrali, które musi gromada opłacać". Czytaj także rewizyą ekon. samborskiej z r. 1766 w „Przewodniku nauk. i liter." z r. 1872, t. II, str. 118 i t. III, str. 51. Wójtostwo tej wsi było w ostatnich latach rzpltej w posiadaniu Michała i Jana Borkowskich z prowizyą 268 zł. 16 gr. Zajęte w r. 1776. *Lu. Dz.*

Łopuszanka 1) potok, także *Opraszyną* zwany, nastaje w obr. gm. Majdana Średniego, w pow. nadwórniańskim, w lesie Chorośnie, z pod wzgórza Kełyi (430 m.); płynie zrazu na zachód; w Majdanie zasiliwszy się strugami leśnemi od zachodu napływającemi, zwraca się na północ, przepływa wieś Glinki, następnie przez Opraszynek, przysiołek Majdana Średniego, i na obszarze Strupkowa uchodzi z lew. brz. do Babianki (ob. t. I, str. 67, nr. 2). Długość biegu 13 kil. 2.) **Ł.**, potok, wypływa z lasu Karaszyna, z płn. wsch. stoku góry Krzemienia (615 m.), w obr. gm. Łopuszanki; płynie na wschód, przepływa tę wieś i we wsi Łopusznicy uchodzi z praw. brz. do Moczaru, dopływu Strwiąża. Długość biegu 4 kil. 3.) **Ł.**, rzeczka, bierze początek w obr. gm. Łopuszanki chominej, w pow. staromiejskim, w południowej jej części; płynie na północny zachód dolinką międzywzgórzystą i w Łopuszance chominej, poniżej gościńca staromiejskiego, który przerzyna, uchodzi z praw. brz. do Jasienicy (ob. t. III, 473, № 1). Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Łopuszański potok, wpada z lew. brz. do Bystrzycy (ob. t. I, str. 512). Por. *Łopuszna.*

Łopuszany, wś w pow. złoczowskim, 26 kil. na płd. wsch. od Złoczowa, 15 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Zborowie, tuż na zach. od urzędu poczt. w Olejowie. Na płn. leżą Harbuzów i Perepelniki, na zach. i płd. Hukałowce. We wsi nastaje mały potok, dopływ Seretu, i płynie na płd. wsch. do Olejowa. W dolinie jego, w środku obszaru, leżą zabudowania wiejskie. W płn. zach. części wznosi się najwyższy punkt do 400 m., a w stronie płd. do 386 m. Własn. więk. (Kazimierza hr. Wodzickiego) ma roli ornej 95, łąk i ogr. 32, pastw. 1 mr.; własn. mniej. roli orn. 1055, łąk i ogr. 20, pastw. 34 mr. W r. 1880 było 706 mk. w gminie (około 40 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Olejowie, gr.-kat. w miejscu, należy do dekanatu zborowskiego, archidyec. lwowskiej. We wsi jest cerkiew i szkoła etatowa jednoklasowa. *Lu. Dz.*

Łopuszka, *Mała* i *Wielka*, dwie wsie w pow. łańcuckim, obiedwie należą do parafii rzym.-kat. w Pantalowicach a urzędu poczt. w Kańczudze, skąd Ł.-Mała jest odległą o 2, a Wielka o 7 kil. Ł.-Mała leży w podmokłej nizinie 213 m. npm., przerżniętej Mleczką i jej bezimiennym dopływem; liczy 341 mk. rzym.-kat. i graniczy na północ z Kańczugą, na południe z Pantalowicami, na zachód z Siedlaczką a na wschód z Siermowem. Grunta mają położenie wyższe, wschodnie 233, zachodnie 268 m. npm. Pos. więk. ma obszaru 311; mniej. 242 mr. roli w ogóle. Ł.-Wielka leży bliżej źródeł dopływu Mleczki i przypiera południową kończyną do kilka kilometrów długiego lasu na stokach wzgórza Raczyny, 452 m. npm. sięgającego; ma położenie 270 m. npm. wzniesione, ale od zachodu i wschodu podnosi się teren do 341 m. bezwzględnej wysokości. Ł.-Wielka liczy 1094 mk., przeważnie rzym.-katol. (864) wyznania, z których 102 przebywa stale na obszarze więk. pos., mającej obszaru 437 mr. roli, 76 mr. łąk i ogr., 103 mr. pastw. i 672 mr. lasu; pos. mniej. 1021 mr. roli, 121 mr. łąk, 242 mr. pastw. i 86 mr. lasu. Ł.-Wielka ma szkołę ludową i graniczy na zachód z Zagórzem, na południowy wschód z Raczyną, a na północ z Pantalowicami. *Mac.*

Łopuszka, strumień, wypływa z lasu, Niwą lasową zwanego, północny stok góry Raczyny (452 m.) pokrywającego, w południowej stronię wsi Łopuszki Wielkiej, w pow. łańcuckim; płynie na północ przez Łopuszkę Wielką, potem granicą Ł. W. z Pantalowicami i Łopuszką Małą i tu uchodzi z praw. brz. do Mleczki. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Łopuszna, folw. i wś w pow. nowogródzkim, ku granicy pow. słonimskiego, przy gościńcu wiodącym z Baryszyna do Koszelewa; wś ma osad 14, gm. koszelewska, okr. polic. 2 horodyszczański, miejscowość falista, niebezleśna, grunta dobre. Za czasów poddaństwa miały tu być najcięższe warunki pańszczyzny, inwentarzami opisane. *Al. Jelski.*

Łopuszna *Wierzbowiecka*, wś rządowa, pow. krzemieniecki, należała do karmelitów wiśniowieckich. Hetman w. lit. Ostrogski pobił tu 1512 r. Tatarów. Dotąd są ślady okopów. Należała też do klucza nowowiśniowieckiego, dziś własność Alf. hr. Potockiego. Ma cerkiew i piece wapienne.

Łopuszna, wś w pow. kiszeniewskim, gub. bessarabskiej, nad strugami Wala-Łopusznia i Todia; 340 dm., 1729 mk.

Łopuszna, wś, pow. nowotarski, nad Dunajcem, po obu jego brzegach, przy ujściu Łopuszny (z praw. brz.) i Czerwonki (z lew. brz.), przy gościńcu nowotarsko-czorsztyńskim, na wschód od Nowegotargu 7 kil. odległa; graniczy od wsch. z Harklową, od północy z zachodnim obszarem wsi Zasadnego (w pow. limanowskim); od zach. z Ostrowskiem. Od południa przytyka do Śpiża (Węgry), zwłaszcza do obszaru Nowej Białej. Dunajec przepływa obszar Ł. od wschodu na zachód na przestrzeni 1¾ kil. Północny obszar zrasza potężny potok górski Łopuszna, a południowy Czerwonka. 1) Dwór leży 570 m.; 2) przejście pot. Czerwonki przez granicę galicyjską, 100 m. na zachód, 588 m. npm.; 3) południowy brzeg Dunajca, 100 m. niżej drogi prowadzącej na most przez Dunajec, 564 m.; 4) droga z Ł. do Nowej Białej, w połowie między drogą czorsztyńską a granicą gal.-węg., 574 m.; 5) droga czorsztyńska, 200 m. od granicy harklowskiej, 570 m.; 6) zetknięcie się granic łopuszańskiej i harklowskiej, na granicy gal.-węg., 581 m. W północnej części obszaru Ł. nad potokiem leżą grupy chat, zwane Zarębkiem niżnim, średnim i wyżnim. Na północnej granicy łopuszańskiej wznoszą się szczyty Gorców, jak Niedźwiedź (1311 m.) i Kiczora (1284 m.). Obszar większej posiadłości (Ludwika Tetmajerowa) liczy roli ornej 194, łąk i ogr. 164, past. 56, lasu 932; mniejszej zaś posiadłości roli ornej 701, łąk i ogr. 322, pastw. 339, lasu 492 mr. austr. W r. 1777 było dm. 81, mk. 449; r. 1790 dm. 104, mk. 666, między nimi 2 rodziny żydowskie, składające się z 13 osób; w r. 1824 dm. 110, mk. 819, między nimi 10 żydów; w r. 1869 dm. 131, mk. 845 (mężcz. 410, kob. 435); w r. 1880 mk. 849. Jest tu gorzelnia. Niedaleko dworu nad samym Dunajcem stoi niepozorny, niewielki kościołek drewniany, modrzewiowy, p. wezw. ś. Trójcy, sięgający r. 1240, który to rok czytać możemy na jednej z jego belek. Atoli jest to ekskurenda kościoła par. w Ostrowsku. W babińcu ustawiona chrzcielnica, według Łepkowskiego zbudowaną jest w stylu ruskiego obrządku (?). W kościele godne uwagi są starożytne rzeźbione ołtarze, dalej nad zakrystyą zawieszony obraz ś. Romualda na puszczy, ołtarz otwierany, na tle złoconem malowany i t. d. Dzwon większy nosi napis: „Antone Eremita ora pro nobis;“ herb Wieniawa, naokoło niego głoski: „K. C. L. N.“. „Ten dzwon przelany sumptem Piotra y Katarzyny Raców, y staran. W. K. Y. P. B. A. D. 1737 na wieczną Boga chwałe, B. P. M. y ś. Antoniego pusteln. honor.“ Dzwon mniejszy z napisem: „Antone Dominus tecum etc.“. Nazwy gór i skał w obrębie Ł. podług Goszczyńskiego są: Centyrz, Magóra, Wielka Góra, Turniska, Groń, Wyźnia, Ciaski (może Ciarki ?), Kluczki w stronie północnej; w stronie zaś południowej wznosi się Cisowa Skała między Nową Białą a Gronkowem; sterczy ona śród płaszczyzny, jak samotna wieża, o wierzchołku płaskim i dość obszernym. Seweryn Goszczyński w swoim Dzienniku podróży do Tatrów zebrał liczne podania w uściech ludu łopuszańskiego krążące, jak o skarbach ukrytych, o obrazie ś. Antoniego, dyable łopuszańskim, o pokutującym duchu nieczułego parobczaka, o narąbanym przez dyabła jaworze, i t. d. *Br. G.*

Łopuszna 1.) przys. w pow bocheńskim, 4 kil. od Wiśnicza, należy do Chronowa i leży na północny wschód od tej wsi, przy drodze gminnej do Uszwi. Wzniesienie folwarku jest 323 m. npm. 2.) **Ł.** al. *Kasinka*, w pow. myślenickim, ob. *Kasinka*. 3.) **Ł.** (z *Mielnikami*), wś w pow. bobreckim, 12 kil. na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Bóbrce. Na płn. leży Rudków, na wsch. Olchowiec, na płd. Suchodół i Hucisko, na zach. Nowosiółki, na płn. zach. Podciemno i Siedliska (3 ostatnie w pow. lwowskim). Wsch. część obszaru przepływa pot. Siedliski od płn. zach. na płd. wsch. W dolinie jego leżą zabudowania wiejskie Łopuszny na płn., a na płd. od nich przysiołek Mielniki (Mełnyki). W płn. wsch. stronie wznosi się wzgórze Łopuszna do 374 m. (znak triang.). Na zach. leży las Folszowski ze szczytem 390 m. wys. W płn. zach. jego stronie leśniczówka Tarasów. Własn. wiek. (Alfreda hr. Potockiego) ma roli orn. 254, łąk i ogr. 12, pastw. 232, lasu 1513 mr.; własn. mniej. roli orn. 656, łąk i ogr. 200, pastw. 217, lasu 23 mr. W r. 1880 było 499 mk. w gminie, 74 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 30 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Staremsiole, gr.-katol. w Olchowcu. We wsi jest cerkiew i szk. etat. jednokl. 4.) **Ł.**, wś w pow drohobyckim, 24 kil. na płn. zach. zach. od Drohobycza, 8 kil.

na płn. zach. od urzędu powiat. w Podbużu, 18 kil. na płd. od najbliższej stacyi kolej. w Samborze. Na płn. leży Łukawica, na wsch. Urož i Podmanasterek, na płd. Stronna, na zach. Manasterzec. W płd. części wsi, na płn. stoku Łopusznej 648 m. wys. (znak triang.) nastaje mały potok i płynie na płn. do Łukawicy, poczem wpada do pot. Spryni, który wraz z Błażówką tworzy Czerchawę (ob.). W stronie płn. czyni najwyższe wzniesienie 457 m. Obszar w dolinie potoku wznosi się od 383 do 400 m. W płd. stronie obszaru leży las Rataj. Jedna część domów zwie się „Glinnem." Własn. więk. ma roli orn. 115, łąk i ogr. 17, pastw. 54, lasu 448; własn. mniej. roli ornej 269, łąk i ogr. 65, pastw. 311, lasu 3 mr. W r. 1880 było 332 mk. w gminie, 28 na obsz. dwors. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Czukwi, gr.-katol. w Czerchawie. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała. W metryk. kor. znajduje się następujący dokument (Rkp. Ossol. № 2837, str. 138): „1579, Cracoviae. Conservat Stephanus rex gener. Stanislaum Stompkowski circa possessionem duorum mansorum seu laneorum, naturam regalem habentium, in villii Winniki, Urož et Łopuszna cum attinentiis." 5.) **Ł.**, wś w pow. rohatyńskim, 13 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Rohatynie, 7 kil. na płn. od urzędu poczt. w Lipicy dolnej. Na płd. leży Lipica górna, na zach. i płn. Cześniki, na wsch. Podwysokie (w pow. brzeżańskim). Wzdłuż granicy wsch. płynie Narajówka, dopływ Gniłej Lipy od płd. na płn., i dopływ Narajówki, pot. Zielony, w tym samym kierunku. W stronie płd. czyni najwyższe wzniesienie 376 m. W r. 1880 było 230 mk. w gminie (obrz. rzym.-kat. 148, reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Podwysokiem, gr.-katol. w Cześnikach. We wsi kasa pożyczk. gm. z kapit. 99 zł. *Lu. Dz.*

Łopuszna 1.) przysiołek wsi Berhometu nad Seretem, w pow. wyżnickim, w dolinie rzeki Seretu, na zachodnim (lewym) jego brzegu, u wschodnich stóp lesistej góry Wybczenki (926 m.), a na południe wsi Berhometu. W południowej części tego przysiołka znajduje się zakład kąpielowy zimnej wody, jakoteż żętyczarnia. Jest tu willa dla gości, leśniczówka, tracz przy ujściu Perechrestiego potoku do Seretu, i kilka młynów. Okolica urocza, górska; wzniesienie północnej części przysiołka czyni 554 m. npm. W uzupełnieniu opisu podanego w artykule: „Berhomet nad Seretem" (t. I, str. 151) podajemy, że na obszarze dworskim liczba mk. 846, na obszarze zaś chłopskim 3794, razem 4640 mk. 2.) **Ł.**, grupa chat włościańskich na obszarze gm. Jabłonicy, w pow. wyżnickim. *Br. G.*

Łopuszna 1.) potok górski, bierze początek na południowym stoku gór Gorców (ob.), w obr. gm. Łopuszny, w pow. nowotarskim, z lasu Kluczkami zwanego, pokrywającego południowe zbocze Niedźwiedzia, najwyższego szczytu tego pasma (1311 m.). Płynie wprost na południe lasem i łąkami śródleśnemi przez Zarębek wyżni, średni i dolny, części wsi Łopuszny, i w samej wsi uchodzi z praw. brz. do Dunajca. Długość biegu 8 kil. Zabiera strugi leśne. Spadek wód podają liczby: 859 m. (połączenie się źródlanych strug); 667 m. (na Zarębku średnim); 638 m. (na Zarębku niżnym); 550 m. (ujście). 2.) **Ł.**, potok górski, wypływa z północnych lesistych stoków działu górskiego Sewuli (1818 m.), w obr. gm. Porohów, w pow. bohorodczańskim; płynie na północ i północny wschód dziką, górską doliną, nad którą od wschodu rozpościera się grzbiet lesisty Studenka (1443 m.); zasila się od lew. brz. potokami Carynką i Burelką i po 6 i pół kil. biegu wpada do Bystrzycy Sołotwińskiej. 3.) **Ł.**, potok górski, wytryska w obrębie gminy Jasienia, w pow. kałuskim, u północnych stoków pasma skalistego Sewulą zwanego, a południowych stoków Ihrowiszcza (ob.); płynie na północny zachód leśnym parowem górskim, nad którym od płn. wsch. wznosi się dział Ihrowiszcza, a od płd. dział Bystrej; poczem zwraca się na zachód, południowy zachód i uchodzi z prawego brzegu do potoku Bystrej, dopływu Łomnicy. Długość biegu 5 kil. i pół. *Br. G.*

Łopuszna, potok górski, wypływa z północnych stoków pasma Niżnich Tatr, dwiema strugami, Małą i Wielką Łopuszną zwanemi, w obr. gm. Dolnej Szuniawy, w hr. spiskiem (Węgry). Mała Łopuszna napływa od południa z pod góry Makowiskami zwanej (933 m.), a Wielka Ł. od zachodu, od wsi Dolnej Szuniawy. Oba te ramiona wodne obejmują górę Makowiska i u zachodnich podnóży górnej Czernej (1091 m.) łączą się w jeden strumień, który w kierunku północno-wschodnim podąża do Małego Popradu, poniżej Łuczywny. Dolina, którą płynie, jest górską i uroczą. W niej znajduje się tracz parowy, przy ujściu potoku z pod Koziego Kamienia (1243 m.) płynącego, do Ł. Nad dolnym biegiem Ł. od wschodu wznosi się góra Baba (979 m.). Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Łopuszna 1.) potok bukowiński, wypływa na granicy gmin Jabłonicy, Putyłowa (Putylla Storoniecka) i Seletyna, w pow. wyżnickim, na północnym stoku pasma górskiego, w którym wznoszą się szczyty Hrebeniszcze (1424 m.), Dworelec (1471) i Dołha (1405 m.). Płynie wąwozem leśnym na północny zachód wzdłuż granicy Putyłowa i Jabłonicy i dopiero w dolnym biegu przerzyna obszar Jabłonicy, gdzie zlewa swe wody do Czeremoszu

Białego z praw. brz. Długość biegu wynosi 11 kil. Przyjmuje liczne strugi leśne, między nimi z praw. brz. Losową (ob.) i Seneci potok. 2.) Ł., potok bukowiński, wypływa w obrębie gminy Berhometu nąd Seretem, w pow. wyżnickim, ze źródeł leśnych, w lesie Łopuszną zwanym, nad którym od płn. wznosi się Smydowata (1143 m.), a od płd. Trawień (1223 m.). Płynie na wschód i południowy wschód doliną śródleśną, a w dolnym swym biegu łąkami śródleśnemi, i naprzeciw górnego końca Łopuszny, przysiołka Berhometu, uchodzi do Seretu z lew. brz. Zasila się wodami licznych strug i potoków leśnych. *Br. G.*

Łopuszna, góra lesista, wznosząca się na zachód od wsi Podmanasterka a na południe od wsi Łopuszny, w pow. samborskim, na granicy tychże dwu wsi, pod 40° 53' 30" wsch. dłg. g. F., a 49° 22' płn. sz. g. Las, pokrywający ją od południowego zachodu, zowie się Ratajem. Od wschodu opadają jej stoki dosyć stromo do doliny Bystrzycy tyśmienickiej. Wody swe od północy zlewa do Spryni, która z Błażówką tworzy rzekę Czerchawę, dopływ wspomnianej Bystrzycy. Wzniesienie 648 m. npm. *Br. G.*

Łopusznica (po rusku *Łopusznycia*), wś w pow. dobromilskim, 10 kil. na płd. zach. od sądu powiat., urzędu poczt. i st. kolej. w Dobromilu. Na płd. leży Smolnica, na zach. Łopuszanka, na płn. zach. Katyna, na płn. wsch. Starzawa, na płd. wsch. Chaszczowate (w pow. staromiejskim). Płd. wsch. narożnika wsi dotyka Strwiąż. Do niego wpadają wszystkie wody za pośrednictwem potoku Łopusznicy, płynącego z Łopuszanki od płn. zach. na płd. wsch. a zasilonego licznemi strugami. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie (cerkiew 413 m.). W stronie płn. najwyższe wzniesienie 514 m. Płd. wsch. narożnik wsi przerzyna gościniec wiodący z Chyrowa do Ustrzyk i równolegle z nim kolej galicyjsko-węgierska. Własn. więk. (rządowa) ma roli ornej 53, łąk i ogr. 6, pastw. 21, lasu 282 mr.; własn. mniej. roli orn. 1008, łąk i ogr. 120, pastw 208, lasu 80 mr. W r. 1880 było 461 mk. w gminie (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Dobromilu, gr.-katol. w miejscu (dek. ustrzycki, dyec. przemyska). Do parafii tej należą Katyna i Łopuszanka. We wsi jest cerkiew. Erekcya paraf. tak opiewa: Cessio Lanei Poponalis in villa Lopusznica a Magnifico Dzik 1652. Premisliae in term. terrestr. f. 3 p. dom. Cond. Paschae. Privilegium Augusti II regis Poloniae 3 Julii 1702 w Lublinie, oblatowana w Przemyślu 1705. Była także hramota od Jana III na łan pola ale zgorzała. Ks. Damian Zemiański i Hryhory Zemiański od króla Mości prezentowani. Metryki były od r. 1733. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do sstwa przemyskiego. Po zajęciu przyłączono ją do dóbr dobromilskich. Przywilej Zygmunta I 24 października r. 1582 zezwalający na założenie wsi Łopusznicy z wójtostwem czyli kniażstwem, ob. w Przewodn. nauk. i liter., Lwów, 1873, t. I, str. 52 i nast. *Lu. Dz.*

Łopuszno, wś, pow. kielecki, gm. i par. Ł., leży przy trakcie szosowym z Przedborza do Kielc, o 28 w. od Kielc. Ł. ma 62 dm., 828 mk., w tem 587 izr. Znaczna przewaga ludności żydowskiej, koncentrujący się tutaj handel z okolicy, oraz ilość osiadłych rzemieślników nadają Ł. charakter małego mczka i tak też pospolicie przez okolicznych mieszkańców jest mianowanem, chociaż urzędownie nigdy za mczko uznane nie było. Ł. posiada kościół parafialny, bóżnicę, sąd gminny i kancelaryą gminną. Co czwartek odbywają się targi. Kościół parafialny (Łaski, Lib. ben. I, 592), obecnie istniejący, wymurowany został w wieku XVI kosztem Hieronima Łąckiego, na miejscu poprzedniego, z XIV wieku datującego drewnianego kościołka; chociaż przed laty dziesięciu znacznie rozszerzony, okazuje się zaszczupłym dla parafii liczącej 6257 dusz, zamieszkałych we 23 wsiach, a mianowicie: Antonilów, Barycz, Czałczyn, Czartoszowy, Dobrzeszów, Eustachów, Fanisławice, Grabownica, Gruszka, Józefina, Jasień, Jedle, Korczyn, Ludwików, Łopuszno, Maryanów, Olszówka, Orczów, Snochowice, Sochów, Starzyki, Wielebnów, Zasłońce. Sąd gminny łopuszyński, według urzędowej nomenklatury zwany sądem 4 okręgu, należy do zjazdu sędziów pokoju okręgu 1 gub. kieleckiej; jurysdykcyi jego podlegają cztery gminy: Łopuszno, Snochowice, Piekoszów i Zajączków; spraw roztrząsanych bywa w nim około 900 rocznie. Gminę Ł. składają 22 wsie: Antonilów, Barycz, Wielebnów, Grabownica, Górki, Dąbrowa, Jedle, Zasłońce, Józefina, Karolinów, Krężołek, Łopuszno, Michała Góra, Maryanów, Orczów, Olszówka, Przegrody, Sarbice, Czałczyn, Czartoszowy, Eustachów, Jasień z ludnością 5831 mk.; w tem 2818 mężcz., 3013 kob.; podług wyznań 4502 katol., 650 ewang. i 679 żydów. Osad włościańskich jest w gminie 562 posiadających ziemi 7317 mr. W gminie znajduje się bydła sztuk 2034, koni 461, owiec 1304. Dobra Ł., obecnie własność Eustachego Dobieckiego, od samego początku XVIII wieku znajdują się w ręku rodziny Dobieckich, w którym to czasie wniosła je jako posag Anna Derszniakówna, starościanka radoszycka, mężowi swemu Janowi z Dobiecina Dobieckiemu, podczaszemu radomskiemu i sędziemu grodzkiemu opoczyńskiemu. Dobra posiadają w Ł. stary dwór, dawną rodzinną

siedzibę w bardzo pięknym położoną ogrodzie i otoczoną znacznemi zabudowaniami gospodarskiemi. Dobra te składały się przed r. 1864 z kilkunastu wsi i 7183 morgów przestrzeni. Uwłaszczenie odjęło na rzecz włościan większą część ziemi, tak, że obecnie pozostało przy właścicielu ogółem 2820 mr., w tem gruntów ornych 1050, łąk 220, lasów 1400, pastwisk 40. Dobra składają się z czterech folwarków: Łopuszno, Jasień, Sadów al. Hucisko i Zarembieńce; na każdym z nich prowadzone jest oddzielne płodozmienne gospodarstwo; posiadają dwa młyny wodne, wiatrak, cegielnię, piec wapienny i sześć zarybionych stawów. Obfitość łąk nadaje się do rozwinięcia hodowli inwentarza, skutkiem czego obecnie, oprócz wychowu koni, rozwija się na większą skalę chów bydła rasy oldenburskiej oraz owiec Negretti. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. ma gruntu ornego i ogrodów mr. 603, łąk mr. 77, pastw. mr. 12, lasu mr. 708, nieuż. i place mr. 38, razem mr. 1438; bud. mur. 7, z drzewa 14; płodozmian 12-polowy; folw. Jasień: grunta orne i ogr. mr. 222, łąk mr. 121, pastw. mr. 72, lasu mr. 663, nieuż. i place mr. 59, razem mr. 1140, bud. mur. 1, z drzewa 10; płodozmian 10-polowy; folw. Hucisko al. Sadów: grunta orne i ogr. mr. 184, łąk mr. 27, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 214; bud. mur. 1, z drzewa 3; płodozmian 13-polowy. Nadto w nomenklaturach czynszowych i rozmaitych osadach mr. 431. Wś Ł. os. 55, z grun. mr. 106; wś Wielebnów os. 23, z grun. mr. 319; wś Czałczyn os. 18, z grun. mr. 462; wś Orczew os. 6, z grun. mr. 109; wś Jasień os. 18, z grun. mr. 248; wś Barycz os. 7, z grun. mr. 106; wś Eustachów os. 50, z grun. mr. 710; wś Antonilów os. 50, z grun. mr. 864; wś Dąbrowa os. 5, z grun. mr. 16; wś Zasłańce os. 11, z grun. mr. 144; wś Józefina os. 33, z grun. mr. 534; wś Olszówka os. 28, z grun. mr. 336.

Łopy, wś, pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, 3 os., 51 dzies. ziemi.

Łoś 1.) wś nad Jeziorną, pow. grójecki, gm. Wągrodno, par. Jazgarzew. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków i wsi Ł. i Piskorki. Rozległość wynosi mr. 2349; folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 706, łąk mr. 102, pastw. mr. 20, lasu mr. 1227, nieuż. i place mr. 99, razem mr. 2154, bud. mur. 11, z drzewa 25; folw. Piskorka: grunta orne i ogr. mr. 154, łąk mr. 4, pastw. mr. 3, lasu mr. 23, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 194; budowli z drzewa 6. Dwa młyny wodne, jeden z nich systemu amerykańskiego, pokłady torfu. Wś Ł. osad 15, z grun. mr. 37; wś Piskorka os. 6, z grun. mr. 115. 2.) **Ł.**, wś, pow. radzymiński, gm. i par. Radzymin. W 1827 r. 10 dm., 83 mk. *Br. Ch.*

Łoś, ob. *Dmytrowice.*

Łosąkin, wś nad rz. Sinianką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 70 w. od Oszmiany, 9 dm., 100 mk. prawosł. (1866).

Łościbór, niem. *Lossburg*, ob. *Włościbórz.*

Łosewicze, folw., pow. sejneński, gm. i par. Wiejsieje; odl. 20 w. od Sejn, ma 9 dm., 172 mk. Dobra Ł. należały niegdyś do Giełażewskich, od r. 1818 do Kruszewskich, a w r. 1872 sprzedane hr. Tyszkiewiczowi za rs. 50000; ten zaś w r. 1878 odprzedał je Mendelowi Bramsonowi za rs. 103000. Grunta dobrze uprawne, gospodarstwo wielopolowe, sieje się pszenica i koniczyna. Folwarków trzy: Ł., Staniszki i Gausty. Lasy iglaste i liściaste obszerne, ale trzebież ich już się rozpoczyna. Dom mieszkalny drewniany, stary, ale gospodarskie budowle porządne, stodoła i śpichrz nadzwyczajnych rozmiarów; ten ostatni murowany, o czterech piętrach, z obszernemi piwnicami, wysoką wieżą i zegarem na niej, może pomieścić w sobie trzyletnie zbiory. Sad owocowy obszerny, dobrze utrzymany, były w nim i plantacye winogron, ale te zaniedbane zmarniały. Sad łączy się z obszernym i pysznym ale zaniedbanym parkiem, w którym są modrzewie i tuje. Sad i park dotykają do wielkiego jeziora Gausty i widok na nie prześliczny. Jakkolwiek czeladź dworska umie po polsku, ale między sobą używa języka litewskiego, bo tu zaczyna się pogranicze z wsiami litewskiemi. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Gausty, Staniszki; jezior: Szykinis, Palszinis i Szławantelis; wsi: Lejbogole, Gudele, Czuwańce i Klepacze. Rozległość wynosi mr. 3312; folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 557, łąk mr. 256, pastw. mr. 3, nieuż. i place mr. 34, razem mr. 840, bud. mur. 5, z drzewa 21; płodozmian 9-polowy; folw. Gausty: grunta orne i ogr. mr. 212, łąk mr. 62, pastw. mr. 8, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 285; bud. z drzewa 4; płodozmian 4-polowy; folw. Staniszki: grunta orne i ogr. mr. 138, łąk mr. 49, pastw. mr. 8, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 197. Nadto w lasach mr. 1430, w jeziorach mr. 128, w rozmaitych osadach i odpadkach mr. 432. Wś Lejbogole osad 16, z grun. mr. 239; wś Gudele os. 28, z grun. mr. 450; wś Czuwańce os. 11, z grun. mr. 218; wś Klepacze os. 32, z grun. mr. 353.

Łosiacz, wś w pow. borszczowskim, 14 kil. na płn. od Borszczowa, 7 na płd. wsch. od urzędu poczt. w Dawidkowcach. Na wsch. leżą Burdiakowce i Gusztyn, na płd. Cygany, na zach. Piatkowce (część wsi Grabowiec), Tarnawka i Zwiahel, na płn. zach. Dawidkowce (w pow. czortkowskim), na płn. Czarnokońce Wielkie i Czarnokoniecka Wola. W płn. stronie wsi nastaje pot. Rudka, dopływ Niszławy i płynie przez wsch. część obszaru na płd. wsch., a potem wzdłuż granicy od Gusztyna

na płd. do Cygan, gdzie przybiera nazwę Cyganki (ob.). Wody z zach. części obszaru uprowadza mały dopływ Niszławy na zach. do Zwiahelu. · Na praw. brz. Rudki leżą zabudowania wiejskie (290 m. cerkiew). W stronie płd. zach. leży las Stawki, a na płd. granicy wznosi się wzgórze Cypel do 301 m. Własn. więk. (Agenora hr. Gołuchowskiego) ma roli ornej 959, łąk i ogr. 251, lasu 650; własn. mniej. roli ornej 1999, łąk i ogr. 1267 mr. W r. 1880 było 1678 mk. w gminie, 197 na obsz. dwor. (między nimi przeszło 1000 obrz. gr.-katol., przeszło 700 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Skale; gr.-katol. w miejscu, dek. Skała, archidyec. Lwów. We wsi jest cerkiew i szk. etat. jednokl. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do sstwa skałackiego w wojew. podolskiem. Według miejscowego podania stało niegdyś na polach Łosiacza miasto „Rohożna“ pod lasem zwanym dziś Sandurszczyną. *Lu. Dz.*

Łosiaki, rum. i wś włośc., pow. rypiński, gm. i par. Chróstkowo, odl. o 15 w. od Rypina, ma 8 dm., 48 mk., 100 mr. gruntu, 18 nieuż. Było to pierwotnie uroczysko przy wsi Kobrzeniec.

Łosianka, rz., dopływ Dniepru z prawej strony.

Łosiatyn, wś, pow. wasylkowski, nad rz. Rotkiem, wprost wsi Charpacze. Ma 1351 mk., cerkiew zbud. po r. 1746.

Łosia Wólka 1.) wś i folw., pow. warszawski, gm. Cząstków, par. Łomna. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami: Ł., Czosnów, Mołocice i osadą Dębin) nad Wisłą, rozległe mr. 1040: grunta orne i ogr. 289, łąk mr. 52, pastw. mr. 399, lasu mr. 104, nieuż. i place mr. 196, bud. mur. 6, z drzewa 11; wiatrak. Wś Łosia Wólka os. 22, z grun. mr. 189; wś Czosnów os. 26, z grun. mr. 180; wś Mołocice os. 2, z grun. mr. 43; osada Dębin mr. 19. 2.) **Ł.** *Wólka*, wś, pow. grójecki, gm. Wągrodno, par. Jazgarzew. Por. *Łoś.*

Łosica, wś, pow. piński, 3 okr. polic., gm. Chojno, mk. 196, własność Surewiczów.

Łosica, *Tolmica*, ob. *Połowica.*

Łosica, rz., dopływ rz. Hołbicy. Porów. *Dzisna.*

Łosice, os. miejska nad rz. Tuczną, pow. konstantynowski, gm. i par. Łosice. Leży w nizinie nadrzecznej, odl. 28 w. od Siedlec. Posiada kościół par. drewniany, cerkiew pounicką, synagogę, szkołę początkową, sąd gminny okr. IV, urząd gminny, stacyą pocztową. W 1827 r. było tu 190 dm. i 1543 mk., w 1862 r. 199 dm. (6 murow.) i 1755 mk. (838 żyd.); obecnie jest 208 dm., 2610 mk. i 3332 mr. ziemi miejskiej. Ł. należą do rzędu dawniejszych osad miejskich na Podlasiu. Aleksander Jagiellończyk w 1505 r. przenosi mieszczan tutejszych z prawa ruskiego na niemieckie. Wzniesiono wtedy ratusz z jatkami, wagą, postrzygalnią, ustanowiono jarmarki. Mimo to starostowie mielniccy nie przestawali uciskać mieszczan, a poborcy wybierali opłaty według ustaw litewskich. Dopiero uchwała sejmowa z 1573 r. położyła koniec wyzyskiwaniu. Władysław IV przywilejem z 1647 r. pozwolił mieszczanom pędzić wódkę i rozwozić ją swobodnie. Zniszczone w czasie wojen szwedzkich otrzymały Ł. w 1677 r. potwierdzenie i rozszerzenie przywileju co do wyrobu i sprzedaży trunków, lecz napływ żydów protegowanych przez starostów uniemożliwiał mieszczanom konkurencyą i doprowadził ich do nędzy. Zakazy królewskie, potwierdzane kilkakrotnie, nie zaradziły nadużyciom; ludność chrześciańska musiała poprzestawać na pracy rolnej. Kościół katolicki pod wezw. ś. Zygmunta założony został i uposażony przez Zygmunta I w 1511 r. Stoi przy nim kaplica murowana ś. Stanisława. Cerkiew rusińska musiała powstać w dawniejszej jeszcze epoce. Par. Ł. dek. konstantynowski: 3252 dusz. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. III w miejscu, ma 2675 mk. *Br. Ch.*

Łosice, wś, pow. kobryński, przy drodze z Chomska do Drohiczyna i Antopola.

Łosicze, *Łoszyce*, wś w pow. pińskim, niegdyś należąca do sstwa krzywosielsko-pleszczyckiego, pomiędzy rozlewami Strumienia i Prypeci, w gminie lemieszewickiej, w okr. polic. 3 płotnickim, o mil 4 na południe od Pińska, ma osad 37, miejscowość bardzo nizinna, rybołówstwo i flisactwo stanowią główne zajęcie mieszkańców. W r. 1775 Ł. były oddane za zasługi Adamowi Skirmuntowi, sędziemu ziemskiemu i posłowi pińskiemu prawem emphiteusis, na lat 50. (Ob. Vol. Leg. t. VIII, str. 418, wyd. Ohr.). *Al. Jel.*

Łosie, pow. ostrołęcki, gm. i par. Piski.

Łosie 1.) wś rząd., pow. wilejski, o 39 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 11 dm., 65 mk. prawosł. 2.) **Ł.**, wś rząd., nad jez. Łozdzieje, pow. święciański, 3 okr. adm., o 32 w. od Święcian, 8 dm., 63 mk. katol. 3.) **Ł.**, wś rząd., nad rz. Soroczanką, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. katol. 124, dm. 12, o 42 w. od Święcian (1866).

Łosie 1.) wś w pow. gorlickim, należy do parafii gr.-katol. w Klimkówce a do urzędu poczt. i sądu powiat. w odległych o 11.5 kil. Gorlicach. Liczą 1039 mk. gr.-katol. i 280 izrael. Powodem tak licznie nagromadzonej ludności żydowskiej są kopalnie nafty. Ł. leżą na prawym brz. Ropy (363 m. npm.) i małym dopływem tej rzeki. Od północy zasłania tę wś Łysa Góra 641 m. bezwzględnej wysokości mająca, a ze wszystkich stron lasy.

Grunta składają się z nieurodzajnych czerwonych iłów, a także górnictwo naftowe nie rokuje wielkich nadziei. Badania geologiczne H. Waltera i dr. E. Dunikowskiego (Kosmos, 1882, str. 298, 468 i 474) wskazują, że na czerwonych iłach spoczywa piaskowiec jamneński, ale większa część szybów po przebiciu tych iłów dostaje się w olbrzymi system iłołupków, plastycznych iłów, płytowych cienkich piaskowców, t. j. w ogóle w górno ropianieckie warstwy, a tylko niektóre szyby natrafiają na naftę. Częste zalewy i skręcenia szybów są skutkiem nieprzepuszczalności iłów, dla których wody zaskórne gromadzą się przy pokładach piaskowców. Ponieważ jeszcze niżej są warstwy menilitowe, w których niema nafty wiele, a pod niemi są znowu warstwy ropianieckie, dla tego może dopiero w znacznej głębokości być nadzieja na wykrycie ropy. Nawet w miejscu, gdzie kopią szyb subwencyonowany przez wydział krajowy, niema nadziei na naftę. Jedynie możnaby próbować kopać nad samym potokiem. W ogóle kopalnia znajduje się w rękach ludzi nie będących górnikami z zawodu. W Ł. jest szkoła ludowa i cerkiew drewniana filialna. Włościanie otrzymują znaczne czynsze za miejsca oddane na szyby, mimo to jednak i mimo zarobku przy kopalni są bardzo ubodzy, ponieważ ludność napływowa i niezapracowane zyski demoralizują ją i majętniejsi oddają się pijaństwu. Pos. więk. ma tylko 21 mr. roli i 711 mr. lasu (p. F. Skrochowski); pos. mniej. 627 mr. roli, 142 mr. łąk i ogr., 564 mr. pastw. i nieuż. i 88 mr. lasu. Ł. graniczą na północ z Bielanką, na zachód z Ropą, na wschód z Leszczynami, a na południe z Klimkówką. 2.) **Ł.**, wś w pow. sądeckim, nad Kamienicą pob. Dunajca, blisko źródeł tej rzeczki i przy gościńcu z Nowego Sącza do Tylicza, 618 m. npm. Wś leży w małej dolinie górskiej, ścieśnionej od zachodu górą Wielki Garb 798 m., a od wschodu wyżyną zwaną Jednaki las 628 m. npm. Oddalenie od urzędu poczt. w Nowym Sączu, wynosi 22.7 kil. Ł. należy do parafii gr.-katol. w Nowej wsi, a rzym.-katol. w Krynicy. Z 276 mieszk. jest gr.-katol. 231, rzym.-katol. 20, izrael. 25. Więk. pos. Ed. hr. Stadnickiego ma obszaru 51 mr. roli w ogóle i 360 mr. lasu; pos. mniej. 581 mr. roli, 32 mr. łąk, 300 mr. nieuż. i pastw. i 163 mr. lasu. Jest tutaj drewniana filialna cerkiew i cmentarz. Ł. graniczy na wschód z Roztoką Wielką, na zachód z Uhryniem, na północ z Nową wsią, a na południe z dużemi lasami w Beskidzie, sięgającemi po granicę węgierską. *Mac.*

Łosie, niem. *Loschen*, wś i dobra, pow. pruskoiławski, st. p. Iława Pruska.

Łosie albo *Łosze*, jezioro w powiecie rzeżyckim, 2½ wiorsty długie, 2 wiorsty szerokie, do 5 sażeni głębokie. Brzegi błotniste.

Łosie dołęgi, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Zambrów. W 1827 r. 2 dm., 14 mk.

Łosje-hołowy, ob. *Łosinówka.*

Łosień 1.) wś, folw. i os. karcz., pow. będziński, gm. Łosień, par. Sławków; odl. 18 w. od Będzina. Leży przy drodze ze Strzemieszyc do Ogrodzieńca, w punkcie przecięcia się z drogą ze Sławkowa do Siewierza. Posiada urząd gminny. Wś ma 120 dm., 877 mk., 1627 mr. ziemi włośc. (1061 mr. ornej); folw. 2 dm., 419 mr.; os. karcz. rządowa 1 dm., 4 mr. W 1827 r. wś rząd. 54 dm., 268 mk. Ł. wraz z folw. Łazy i Kuźniczką Nową stanowi majorat mający 647 mr. obszaru. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. II w Ujejscu, st. poczt. Sławków; ma 9914 mr. obszaru i 3897 mk. 2.) **Ł.**, wś, i *Łosienek*, pow. kielecki, gm. i par. Piekoszów (Łaski, Lib. ben. I, 590). Leży w pobliżu Kielc i Chęcin. W 1827 r. 41 dm., 279 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Łosienek miał r. 1866 rozległości mr. 965, grunta orne i ogr. mr. 361, łąk mr. 61, pastw. mr. 64, lasu mr. 251, zarośli mr. 215, nieuż. i place mr. 23. Wś Łosienek os. 27, z grun. mr. 239. *Br. Ch.*

Łosienice, *Nowe* i *Stare*, niem. *Alt-* i *Neu-Lassinitz* (*Lassenitz*, *Laszenitz*), dwa wybudowania, należące do dóbr rycerskich Klukową hutą zwanych; leżą w pow. kartuskim i mają obszaru każde 3 włóki; r. 1858 było w Starych Ł 48 mk., w Nowych Ł. 37 mk. Parafia katol. Stężyca, szkoła Mściszewice; st. poczt. Sulęcin. *Kł. Fr.*

Łosieniec, wieś, pow. sieradzki, gm. i par. Charłupia Wielka (Łaski, Lib. ben. I, 436); odl. od Sieradza w. 6; wś dm. 14, mk. 143. Folw. Ł. rozległy mr. 330: grunta orne i ogr. mr. 302, łąk mr. 6, pastw. mr. 4, nieuż. i place mr. 18. Wś Ł. os. 22, z grun. mr. 122.

Łosieniec, strumień wpada do Łączny pod Kuźniczką. Długi 5 wiorst.

Łosiewicze, folw., ob. *Łosewicze.*

Łosiewicze, wś, pow. węgrowski, gm. Kamieńczyk, par. Kamionna, 346 mr. rozl., 250 mk., 26 dm. Por. *Kołodzieje.*

Łosiewicze, zaśc. w pow. mozyrskim; por. *Kurytycze.*

Łosiewo 1.) *Łosowo*, wś i folw., pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Pokrzywnica. W 1827 r. 14 dm., 112 mk. Folw. Ł. rozległy mr. 810: grunta orne i ogr. mr. 530, łąk mr. 75, wody mr. 1, lasu mr. 195, nieuż. i place mr. 9, bud. z drzewa 14. Wś Ł. os. 13, z grun. mr. 53. 2.) **Ł.** al. *Łosewo*, wś szlach. i włośc., nad rz. Skrodą, pow. kolneński, gm. i par. Mały-Płock. W 1827 r. 13 dm., 92 mk. 3.) **Ł.**, wś szlach., pow. szczuczyński, gm. Bielaszewo, par. Wąsosz. *Br. Ch.*

Łosiewskaja, st. p. w pow. pawłowskim, gub. woroneskiej.

Łosiewszczyzna, ob. *Kozarowicze*, t. IV, str. 537.

Łosijówka, wś, pow. berdyczowski, po obu brzegach rz. Desny, o 2 w. poniżej Psiarówki. Ma 683 mk., cerkiew z r. 1755 i 1677 dzies. ziemi, należącej do Matuszewiczów, Bielawskich, Biełowodskich, Borzeńskiej, Brzezińskiej i Turzańskiego.

Łosikąt, os. leśna, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowa-Wieś.

Łosińce, wś i dobra rządowe, pow. kobryński, niedaleko Antopola, do 1839 r. wraz z dobrami Czykin i Torokany własność unickiego monastyru torokańskiego.

Łosiniec, wieś, pow. tomaszowski, gmina Tomaszów, parafia rzymsko-katolicka Tomaszów, o $^1/_2$ mili od granicy Galicyi (w ordynacyi Zamoyskich), a 15 w. od Tomaszowa. Posiada cerkiew drewnianą, z drzewa, do której należy gruntu 159 mr. Data erekcyi nieznana, istniała już w 1692 r. Dymów włośc. 69, w których ludności 577, w tych rzym.-katol. 83, reszta prawosławni. Szkoła początk. 1-kl. ogólna. Gruntu ornego 1260 mr., grunt piaszczysty, zaledwie czwarte ziarno żyta przynosi, poczta najbliższa Tomaszów. W 1827 r. było tu 69 dm., 441 mk.

Łosiniec (po rusku *Łosyneć*) 1.) osada w Radwańcach w pow. sokalskim. Są tu torfy na bezdennem bagnie. 2.) **Ł.**, wś w pow. turczańskim, zwana także Łosieńcem, 7 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Turce. Na płn. leży Jawora, na płn. wsch. Jasionka Steciowa, na wsch. Radycz i Ilnik, na płd. Ilnik, na zach. Mielniczne, na płn. zach. Turka. Zach. część obszaru przepływa Stryj. Wchodzi on tu z Ilnika (559 m. lustro wody) i płynie zrazu na płn. wsch., poczem wygina się łukiem na płn. i zach., a wchodząc na zach. granicę wsi przybiera znowu kierunek płn. i wchodzi do Turki. Od praw. brz. zasila go w obrębie wsi kilka strug małych, z których najznaczniejsza płynie z płn. wsch. z pod Bachońskiej góry na płd. zach. środkiem obszaru i zasila się od praw. i lew. brz. licznemi dopływami. W dolinie tego potoku leży przeważna część zabudowań wiejskich (cerkiew 632 m.); druga część w dolinie Stryja. Na praw. brz. najznaczniejszego dopływu Stryja wznoszą się Szczob i Kiczerka (813 m.), na lew. brz. Kiczera (753 m.). Część wsi zwie się Kropiwniczyzną. Własn. więk. (Tow. dla prod. leśn. w Wiedniu), ma lasu 402; własn. mniej. roli orn. 1211, łąk i ogr. 252, pastw. 312 mr. W r. 1880 było 730 mk. w gminie (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Turce, gr.-katol. w miejscu (dek. wysoczański, dyec. przemyska). We wsi jest cerkiew. Do par. należą Radycz i Jasionka Steciowa. *Lu. Dz.*

Łosiniec, wś i dom., pow. wągrowiecki, par. Popowo; dom. ma 2562 mr. rozl.; 13 dm., 225 mk., 3 ew., 222 katol., 63 analf. Poczta i tel. w Skokach o 4 kil., st. kol. żel. Rogoźno o 11 kil. Własność Magdaleny z Duninów Napierałowiczowej (Łaski, Lib. ben. I, 76).

Łosiniecka-Wólka, wś, pow. tomaszowski, gm. i par. rzym.-katol. Tomaszów. Leży na piaszczystej pochyłości, graniczy z Łosińcem. Ma dymów 45, z ludnością 397 dusz, posiadającą 658 mr. gruntu ornego, piaszczystego, w małej ilości pomięszanego z popielatką. Brak chleba przyczynia się do różnych zajęć, i tak: jedni do fabryki gątów, inni do zwożenia materyałów leśnych i kamienia, lub zarabiają w Tomaszowie; jak w Łosieńcu, tak i tu ogrodów owocowych niema i stąd oprócz wierzby, żadnej zieloności przy domach niema. Przy tej wsi jest folwark (ordynacyi Zamoyskiej) Świdy, zwany od młyna t. n. Folw. ten ma razem 8 dymów i 421 mr. przestrzeni gruntów ornych. Piaszczysta ta okolica mało przynosi produktów i stąd, oprócz żyta, owsa i tatarki, a w ogrodach jęczmienia i pszenicy, bardzo mało sieją i to tylko jare. W pobliżu tego folwarku, tuż przy granicy wsi Wólki Łosinieckiej, rozciągają się sosnowe lasy ordynacyi Zamoyskiej, a w nich jest wiele nasypów w kształcie wałów, tudzież kurhany lasem porosłe; lud jak zwykle przypisuje takowe wojnom szwedzkim. *X. S. S.*

Łosinno, *Łosino*, wś, pow. pultuski, gm. Somianka, par. Pniewo. W 1827 r. 24 dm., 127 mk., stanowiła część Wypych. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. lit. A. rozległy mr. 419: grunta orne i ogr. mr. 209, łąk mr. 20, pastw. mr. 30, lasu mr. 90, zarośli mr. 30, nieuż. i place mr. 40. Wś Ł. lit. A., osad 26, z grun. mr. 203.

Łosinówka, mko, pow. nieżyński gub. czernihowskiej, o 25 w. od Nieżyna, nad rz. Irodą. R. 1627 wś zwana *Łosje-hołowy*. Od 1858 mko. Ma 647 dm., 3785 mk.

Łosiny 1.) niem. *Lossini*, włośc. wś, pow. chojnicki, w lesistej i bagnistej okolicy nad strugą Nieżórawą. Obszaru liczy mr. 1736, bud. 40, dm. 14, katol. 131. Parafia i stacya kol. żel. z pocztą w Czersku, szkoła Ligmunt. Za polskich czasów były Ł. pustkowiem i należały do dóbr star. tucholskiego; lustr. tegoż star. z r. 1664 pisze: Ł., pustkowie, daje zł. 30 czynszu rocznego; mieszkańcy są nadto zobowiązani podług przepisanej kolei razem z innymi czynić pewnemi czasy straż leśną w barci i puszczy czerskiej. 2.) **Ł.**, niem. *Loszinni*, os. do Okierska, pow. tucholski, w okolicy lesistej i piaszczystej; obszaru mr. 361, bud. 16,

dm. 8, katol. 18, ew. 43. Parafia Polski Ciechocin, szkoła Okiersk, poczta Tuchola.

Łosiny, potok, wypływa z lasu pokrywającego północny stok góry Liwocza (561 m.), w obr. gm. Brzysk, w pow. pilźnieńskim; płynie na wschód łąkami wsi Brzysk, poczem północną granicą tejże wsi, a w końcu na obszarze wsi Bukowej wpada do Wisłoki z lew. brz. Długość biegu 6½ kil. Na Kummersberga mapie Galicyi, sekc. 18, mylnie czytamy *Fosiny potok.* *Br. G.*

Łosiowce, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 57, od Dziewieniszek w. 29, dm. 10, mk. katol. 71 (1866).

Łosiówka, folw., pow. ihumeński, 153 mr. rozl., od 1873 r. własność Wachajewa.

Łosiówki, grupa chat włościańskich na obszarze gminy Zakopanego, w pow. nowotarskim, niedaleko granicy Zakopanego z Poroninem. Kopiec graniczny, pod 49° 19.66' płn. sz. g., a 37° 39.94' wsch. dłg. g. F., wznosi się 874.01 m. npm. (Uznański). Chaty te zajmują północno-wschodni koniec wzgórza, wznoszącego się po północnej stronie rz. Zakopianki, którego części rozmaite mają nazwy. Gubałówka (ob.) jest częścią tego wzgórza. Długa ta góra, ciągnąca się aż ponad Kościeliska, kończy się na zachód od kościoła w Bańkówkach nagłemi urwiskami nad Zakopianką i należy w części do Zakopian, w części do Zubsuchowian, którzy ją r. 1875 kupili od dziedzica Uznańskiego. *Br. G.*

Łosiszki, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Igłówka, odl. 20 w. od Maryampola. Ma 5 dm., 36 mk.; w 1827 r. wś rząd., 1 dm., 17 mk.

Łosiszki 1.) zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 21 w. od Święcian, 1 dm., 9 mk. katol. 2.) **Ł.**, zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 33 w. od Święcian, 5 dm., 45 mk. katol. 3.) **Ł.**, zaśc. włośc., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. katol. 19, dm. 2, od Święcian 24 w. (1866).

Łosk, mko rząd. w pow. oszmiańskim, nad bezimiennym strumieniem, wpadającym do Berezyny, 2 okr. adm., gm. Horodźki, 42 w. od Oszmiany, 65 dm., 592 mk., z tego 433 prawosł., 57 katol., 102 żyd. Dwa kościoły prawosł., jeden mur., drugi drew. i kościół katol. drewn. (1866). Była tu parafia katol. dekanatu wiszniewskiego. Zamek Ł. w w. XIV już istniał, własność książąt tego imienia. Tuż przy mku wznosi się góra na 30 łokci wysoka; staw ją kiedyś oblewał, a teraz tylko rzeka płynie, i na niej to właśnie był ów zamek. Wierzchołek góry, owalny, ma ze dwa morgi przestrzeni, i tam gdzie niegdyś możne książęta i pany mieszkały, siedzi teraz w skromnej chałupie rolnik czynszowy, obsiewając część tego gruntu zbożem, a część zostawując na pastwisko. Pełno tu szczątków cegły, wszędzie ślady sklepów. Przed półwiekiem wyorano jeszcze jakąś obręcz srebrną, podobną do naramiennika. Wszystko to było niegdyś pełne życia i ruchu, wszystko obronne i zamożne, a nawet sama osada pod zamkiem miała być rozległa, kiedy tu zwłaszcza książęta Łoscy mieszkali. Ostatnia z tego rodu księżna Łoska, ciągle tu przebywająca, zrobiła r. 1498 fundusz dla kościoła paraf. i plebanii. Po jej zgonie zawładnął temi dobrami Stanisław Piotrowicz Kiszka (marszałek lit. i namiestnik lidzki), skąd wytoczyła się o to między nim a kniaziem Iwanem Jarosławiczem przed królem Aleksandrem sprawa w Brześciu. Kniaź Jarosławicz dowodził, że po księżnej Łoskiej, bezpotomnie zmarłej, siostra jej a żona jego powinna była Łosk odziedziczyć; Kiszka zaś składał się przywilejem na te dobra, jaki król Kazimierz IV dał ojcu jego, nieboszczykowi Piotrowi Janowiczowi Kiszce, wojew. trockiemu. Że jednak Kiszka przywileju z sobą nie przywiózł, król odłożył rozstrzygnienie sprawy do powtórnego swego przyjazdu do Litwy. Z tem wszystkiem Łosk pozostał w ręku Kiszków, którzy wkrótce potem do ogromnych bogactw przyszli. Jeden z nich, a podobno syn Stanisława Jan Kiszka z Ciechanowca sta żmudzki i krajczy lit., pan 70 miast i 400 wsi, stawszy się głównym orędownikiem aryanów na Litwie, zbór helwecki w Łosku znajdujący się oddał w połowie XVI w. aryanom, gdzie sławnego z nauki Szymona Budnego ministrem zrobił. Żarliwość zaś swoją posuwając dalej, założył tu r. 1574 drukarnię, jedynie celem ogłaszania ksiąg socyniańskich. W Ł. to Budny przełożył na język polski Nowy Testament, i w Ł. go r. 1574 wydrukował. Podobno że drukarnia tutejsza została przeniesiona z Węgrowa, co dowodzi podobieństwo druków. Zarządzał nią naprzód Daniel z Łęczycy, a po nim Jan Karcan z Wieliczki, aż do r. 1587, kiedy się przeniósł do Wilna. Poczem zdaje się, że drukarnia ta wkrótce upadła. Wydała ona niemało dzieł socyniańskich, a między innemi: Szymona Budnego, Paleologa, Marcina Czechowicza, Aleksandra Witrelina (w r. 1586). Tu wyszły słynne Frycza Modrzewskiego „Księgi o poprawie Rpltej“ r. 1577, przełożone po polsku przez Cypryana Bazylika, z przemową Wolana, nakładem Mikołaja Moniwida Dorohostajskiego, wojewodzica połockiego. Musiano jednak, przynajmniej z początku, i kalwińskie księgi tu wytłaczać, kiedy węgierski dziejopis kościołów wyznania helweckiego w Polsce i Litwie, drukarnię łoską do swoich policza. Radziwiłłowie odziedziczyli po Kiszkach Ł., który z czasem oddany został na fundusz altaryi przy kościele katedralnym wileńskim. Por. *Krewo.*

Łoska, rz., prawy dopływ Desny, lewego dopływu Dniepru.

Łoski, wś, pow. słonimski, na płd.-zachód od Wiązowca.

Łoskie Holendry, ob. *Leszcze*.

Łoskoń, niem. *Niederhain*, wś, pow. bydgoski; 13 dm., 76 mk.; 73 ew., 3 kat.; 15 analf. Poczta najbliższa i tel. w Fordonie; st. kol. żel. w Bydgoszczy.

Łoskowacha, uroczysko pod wsią Minejki, pow. radomyski.

Łoskuń, pow. obornicki, ob. *Eckstelle*.

Łoskutowo, st. kol. żel. donieckiej, w gub. ekaterynosławskiej.

Łośmina, rzeczka, dopływ Wazuzy, w gub. smoleńskiej, przepływa o 3 w. od m. Krasnego; na jej brzegach właśnie rozegrała się 14—18 list. 1812 r. słynna bitwa „pod Krasnem“ i tamże 1845 r. wzniesiono na tę pamiątkę obelisk.

Łośminiec, ob. *Brusiata*.

Łośnica (?), dopływ Nidy, ob. *Kielce*, t. IV, 26. Por. *Lasocina* (?).

Łośnice, wś i os. leśna, pow. będziński, gm. Poręba Mrzygłodzka, par. Kromołów. W 1827 r. 38 dm., 210 mk.; obecnie 50 dm., 314 mk., 562 mr. ziemi włośc.; os. leśna 2 dm., 9 mk., 332 mr. lasu.

Łosonia, ob. *Krasówka*.

Łososina, por. *Łososina*.

Łososina 1.) *Dolna* z *Jakubkowicami*, *Łącznem*, *Sadkową* i *Zawadką*, wś w pow. sądeckim, ma par. rz.-kat. w przysiołku Jakubkowicach i należy do urzędu poczt. w Tęgoborzy, oddalonej o 6·8 kil. Wś leży w okolicy falistej, 249 m. npm., przy gościńcu z Lipnicy do Nowego Sącza, nad Łososiną uchodzącą pod Tropiem z lew. brz. do Dunajca. Przysiołki leżą w płd. stronie od wsi i każdy ma osobny folwark. Ta stara osada (Długosz L. B. I, 597) ma według spisu ludności z r. 1880 w ogóle 750 mk., z których 192 przebywa na obszarach większej posiadłości; z tych mieszka w samej Ł. 372, w Jakubkowicach 38, w Łącznem 156 a Sadkowej 197. Ci są rzym.-kat. wyznania. Prócz nich w całej parafii (patrz: *Jakubkowice*) jest jeszcze 60 akatolików i 80 izrael. Grunta są urodzajne. Pos. więk. ma obszaru 512 roli, 65 łąk i ogr., 140 past. i 283 mr. lasu; pos. mniej. 450 roli, 59 łąk i ogr., 121 pastw. i 22 mr. lasu. Ł. Dolna graniczy na wsch. z Bilskiem, na zach. ze Zbykowicami, na płn. z Michalczową a na płd. z Rojówką. 2.) **Ł.** *Górna* z *Kisielówką*, wś w pow. limanowskim, ma par. rzym.-kat. i kasę pożyczk. gminną z kapitałem 290 zł. w. a. i jest 4·5 kil. od Limanowy odległą; leży w okolicy podgórskiej i lesistej, u ujścia potoku Sowliny do Łososiny, 361 m. npm. Z 363 mk. rzym.-kat. wyznania przebywa 45 na obszarze więk. posiadłości p. Jul. Pieniążkowej i 5 spółwłaścicieli. Za czasów Długosza (Lib. Ben. II, 182) należała do kilku spółwłaścicieli imienia Słupskich. Pos. więk. ma obszaru 155 roli, 25 łąk i ogr., 46 past i 163 mr. lasu; pos. mniej. 163 roli, 33 łąk i ogr., 96 past. i 47 mr. lasu. Kościół paraf. drewniany, z murowaną boczną kaplicą, pochodzi z r. 1491 i przechowuje metryki od r. 1660. Par. należy do dyec. tarnowskiej, dek. tymbarskiego, ma dołączone wsie Młynne, Koszary, Wałową górę, Bałazówkę, Pasierbiec, Makowicę i Laskową. Ogólna liczba parafian 4586 rzym.-kat. i 90 izrael. Gleba żytnia, średnio urodzajna. Ł. graniczy na zach. z Koszarami, na płn. z Młynnem, na wsch z Sowlinami a na płd. z Lipową. *Mac.*

Łososina, rz., ob. *Lasocina*.

Łososina, rz. górska, wytryska na płn.-wsch. stoku lesistym Łysej Góry al. Kobylicy (924 m.), na płd. obszarze gm. Półrzyczek, w pow. limanowskim; płynie na płn. między domostwami tejże wsi, górską doliną, nad którą od wsch. rozpościera się dział górski Mogilnicy (1171 m.); zabrawszy od wsch. (prawy brzeg) wody ściekającego ze stoków płn.-zach. Krzystonowa (1011 i 912 m.) i Mogilnicy, przechodzi na obszar Jurkowa, który legł nad tym potokiem w dolinie zwartej od wsch. Łopieniem (951 m.) a od zach. Ćwilinem (1060 m.). Tutaj od wsch. wpada doń potok płynący od wsi Chyżówek, a na płn. granicy Jurkowa od zach. (lew. brz.) pot. z Gruszowca podążający. Od ujścia tego potoku zwraca się Ł. na płn. wsch. i na wsch. przez wsi Dobrą i Jasną, opłukując stopy zachodnie i północne góry Łopienia. W dalszym biegu zrasza obszar Tymbarku, gdzie od płd. (pr. brz.) przyjmuje znaczny strumień górski, Słopnicki potok. Od Tymbarku aż do wsi Łososiny Górnej tworzy łuk podany na płn., opływając północne stopy Koszarskiej góry, rozpościerającej się od zach. ku wsch., od Słopnickiego potoku do Sowliny, uchodzącej do Ł. we wsi Łososinie Górnej z praw. brz. Wkrótce przerzyna ten potok gościniec limanowsko-bocheński; zrasza obszary wsi Młynnego, Łaskowej, Jaworzny, Kamionki, Strzeszyc, Kobyłczyny, Ujanowic, Zbykowic i Wronowic. Od Strzeszyc po Wronowice ma bieg bardzo kręty, skierowany na płd. wsch. Od Wronowic podąża w kierunku płn. przez obszary Łososiny Dolnej, Bilska, Witowic Górnych i Dolnych, i uchodzi na granicy Witowic Dolnych z Tropiem do Dunajca z lew. brz. Dolina tej rzeki przeważnie wąska, ścieśniona stokami gór i wzgórzy, wznoszących się tak na prawym, jak lewym jej brzegu. Od Łososiny Górnej począwszy nad prawém (płd.) brzegowiskiem tej rz. wznoszą się Dzielec (626 m.), Ostra (767 m.), Sałasz (909 m.), Jaworz (921 m.), bliżej zaś rzeki Bystry Dział (482

m.), Dział (427 m.); po północnej zaś stronie tej rzeki Dział (454 m. w Młynnem), Jabłoniec (558 m.), Na dziobie (602 m.), Na blichu (541 m.), Wierzchowina (541 m.), Czyżowiec (424 m.), Żebraczka (417 m.). Między Ł. a Dunajcem, po wsch. stronie Ł., wznosi się dział Ostrej góry (459 m.), oddzielający dolinę Ł. od doliny Dunajca. Przyjmuje liczne mniejsze i większe potoki i rzeki. Z praw. brz. wpadają do Ł.: 1) pot. z pod Krzystonowa, 2) pot. od Chyżówki, 3) Słopnicki pot., 4) Sowlina, 5) pot. od Jaworzny, 6) pot. od Zmiączy, 7) Stankowa pot.; z lew. zaś brz.: 1) pot. od Gruszowca, 2) pot. od Porąbki, 3) pot. Zawadki, 4) pot. od Rupniowa, 5) Rozdzielski pot., 6) pot. od Kamionki, 7) pot. od Dobrociesza, wreszcie 8) Biała z Wojakowskim pot. Długość biegu 54 kil. Spad wód tej rz. podają następujące liczby: około 850 m. (źródło); 534 m. (ujście pot. od Chyżówki); 485 m. (most w Dobrej); 451 m. (poniżej kaplicy w Dobrej); 384 m. (Tymbark); 350 m. (most na gościńcu limanowskim, poniżej wsi Łososiny Górnej); 320 m. (ujście Rozdzielskiego pot.); 276 m. (ujście pot. od Sechny); 255 m. (most pod Jakóbkowicami, na gościńcu nowosądeckim); 230 m. (ujście do Dunajca). W rzece tej żyją przeważnie następujące ryby: brzanka, głowacz, jelec, kiełb, łosoś, miętus, pstrąg, strzebla, świńka, węgórz. Najgłówniejszą rybą wód Ł. jest pstrąg, który dochodzi tutaj wielkości łososia i zwie się podrybkiem. Rzeka ta zdaje się mieć nazwę od łososia, który dawniej bardzo obficie w wodach jej przebywał. *Br. G.*

Łososina, pot. wypływający z jez. Moszni, wpada do rz. Łuczosy w pow. witebskim. Część Ł. stanowi granicę gub. witebskiej i mohilewskiej. Do Ł. wpada Chotemla. Por. *Krynki, Kopciowa, Hajdukowa.* *M. K.*

Łosośkowice, wś, pow. miechowski, gm. Koniusza, par. Bierków Wielki. W XV w. należała do par. Koniusza i stanowiła posiadłość kapituły krakowskiej (Dług. I, 123). W 1827 r. wś rząd. 15 dm., 102 mk.

Łososna, wś i os. młyn., nad rz. Łososną, pow. augustowski, gm. Łabno, par. Adamowicze, odl. o 61 w. od Augustowa, o 3 w. od Grodna, leży przy szosie z Sejn do Grodna, ma 18 dm., 152 mk. W 1827 r. 16 dm., 97 mk. Tu Tyzenhaus zamierzał stworzyć wielką osadę fabryczną i do niej poprzenosić wszystkie zakłady z Horodnicy pod Grodnem. Por. *Karolin.*

Łosośna, dobra, pow. sokólski. Okolica malownicza przerznięta rzeką wpadającą do Niemna, Łosośną, od której to i sama miejscowość bierze nazwę. Posiadłość ta przez kilka wieków była we władaniu rodziny Jawnuta-Sopoćków, bo już w r. 1500 nabył ją od p. Micuty Andrzej Jawnuta-Sopoćko, koniuszy grodzieński, pan na Sopoćkiniach, Jasudowie, Bołdziejach, Miszkinikach, Dziemitkowie i na wielu innych włościach, a w r. 1878 została sprzedaną przez ostatniego jej dziedzica Aleksandra Jawnuta-Sopoćkę Aleksandrowi Iljaszence. Ł. jest oddaloną od Grodna o 2 mile, od msta pow. Sokółki o 3 mile, od st. kol. żel. Kuźnica 5 w. Z jednej strony tej posiadłości przechodzi kolej żelazna a z drugiej gościniec pocztowy.

Łososna, rz., dopływ rz. Jesi.

Łasośna, rz. w gub. grodzieńskiej, lewy dopływ Niemna. Kierunek ma płn., długość 35 w., brzegi wysokie; mało spławna. Na brzegach jej w 1837 r. znaleziono kości mamuta. Dopływy z prawej strony: Przerwa, Podlipka, Kamionka; z lewej: Krutyszka, Tatarka z Nurką lub Papiliją. Źródło w pow. sokólskim z błót pod wsią Dolną. Por. *Korobczyce* i *Krupczyce.*

Łososne, jez. w pow. porzeckim, gub. smoleńskiej, na płn.-zach. od jez. Płaj.

Łososnia, por. *Kolebki.*

Łososnik, *Łososniki*, wś, pow. mogilnicki; 11 dm., 150 mk.; 1 ew., 149 kat.; 43 analf. Najbliższa poczta, parafia i st. kol. żel. w Wylatowie (Łaski, Lib. ben. I, 187). *M. St.*

Łosowo, ob. *Łosiowo.*

Łosowo, ob. *Włościbór.*

Łostaj 1.) folw. szlach. nad rz. Łostajką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 30 w. od Oszmiany, 1 dm., 28 mk., z tego 18 prawosł., 10 katol., kaplica prawosł. i młyn wodny murowany. 2.) **Ł.**, folw. szlach. nad rz. Łostajką, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 32 w. od Oszmiany, 5 dm., 90 mk., z tego 33 prawosł., 17 katol., 22 mahom., 18 żyd. (1866).

Łostajka (*Wiśniówka* ?), ob. *Gudowszczyzna, Konty, Kuty.*

Łostajszczyzna, folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 59 w. od Oszmiany, 1 dom, 7 mk. katol. (1866).

Łostek, wś, ob. *Krasław*, t. IV, 619.

Łostoja, ob. *Łusta.*

Łostojańce, wś nad rz. Łostajką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 37 w. od Oszmiany, 18 dm., 178 mk., z tego 78 prawosł., 100 katol. (1866).

Łostowice, mylnie *Lostowice* (ob.).

Łostówka, wś w pow. limanowskim, leży nad pot. t. n., uchodzącym do Mszany a z nią do Raby z praw. brz., w okolicy górzystej i lesistej. Rozrzucona wś rozciąga się nad pot. w wąskiej dolinie, opasanej od płn. Czarnym działem 596 do 668 m., będącym odnogą Ćwilina 1060 m. bezwzględnej wysokości liczącego, od płd. zaś górą Wostrą, 780 m. npm. sięgającą. Ku zach. zniża się położenie wsi na 416 m. npm. Ta górska wioska o glebie zimnej, owsianej, ograniczona na dochody z lasów świerkowych, należy do parafii, sądu powiat. i urzędu poczt. w odległej o 3·7 kil. Mszanie Dolnej i liczy 1013 mk. rzym.-kat. Więk. pos.

hr. H. Wodzickiego ma 90 roli i 76 mr. lasu; pos. mniej. 1336 roli, 91 łąk, 680 nieuż. używanych za pastwiska i 294 mr. lasu. Kasa pożycz. gm. ma 552 zł. w. a. kapitału. Ł. graniczy na płn. z Kasiną Wielką, na wsch. z Wilczycami, na płd. z Łętową a na zach. z Mszaną Dolną. *Mac.*

Łostówka, pot. górski, wypływa na granicy Łętowej i Wilczyc w pow. limanowskim, u płn. stóp Kobylicy (924 m.); płynie na płn. tąż granicą, poczem w Wilczycach zwraca się na zach., tworząc granicę między gm. Łostówką i Wilczycami; przepływa Łostówkę, płynąc doliną górską, nad którą od płd. wznosi się Ostra (780 m.), a od płn. Ćwilin (1060 m.) i Czarny Dział (656 m.) i uchodzi do Mszany z praw. brz., na granicy Łostówki z Łętową. W Ł. pędzi dwa młyny. Źródła leżą na wysokości 700 m., ujście 416 m. npm. Długość biegu 10 kil. *Br. G.*

Łostun, szczyt w Karpatach lesistych, między Czarnohorą a Rozrogiem, 1640 m. wysoki. Ob. *Lostun.*

Łoświda 1.) dobra, pow. witebski, 3 okr. polic., własność Luboszczyńskich, daw. Chrapowickich, 1805 dzies. ziemi dwors. z folwarkami. 2.) **Ł.**, folw. Arenheyma, tamże, o 32 w. od Witebska, 100 dzies. rozl., z zarządem gminy obejmującej 935 dusz. *M. K.*

Łoświda, jez. w płn. stronie pow. witebskiego, ma 8·8 w. kw. powierzchni. *M. K.*

Łosyneć, ob. *Łosiniec.*

Łosza, ob. *Biesiady.*

Łosza, mko w pow. oszmiańskim, na praw. brz. rz. t. n. Dziedzictwo w r. 1743 Józefata Naramowskiego, później przeszło do Chodźków, dziś własność Antoniewiczowej; jest tu kaplica katol. par. cudzieńskiej.

Łosza, mko w pow. ihumeńskim, w okr. polic. uździeńskim, przy drodze wiodącej z mka Szacka do mka Uzdy, w miejscowości lesistej, nad rz. t. n., ma cerkiew pounicką, szkołę żydowską, osad około 50. W w. XVII własność kniaziów Hołowczyńskich, a później Zaranków; w w. XVIII przez wiano Zarankówny, podczaszanki wołkowyskiej, przeszła do Zawiszów, w bieżącem zaś stuleciu przez wiano Zawiszanki, jenerałówny, Ł. została własnością Grabowskich Toporczyków i należy do dominium ich Tołkaczewicze (ob.). W około na kilka mil znajdują się sławne ostępy na grubego zwierza, to też na łosie i niedźwiedzie dziedzice robią pomyślne polowania. *Al. Jelski.*

Łosza 1.) pierwszy, znaczny lewy dopływ Niemna, w pow. ihumeńskim, zaczyna się około folw. Paciorek nieznacznym prawie strumykiem i przeciąwszy gościniec mińsko-słucki i ze wschodniego zmieniwszy na południowy, płynie moczarami i dzikiemi ostępami w okolicach wsi Dołhinicz i Zarankowa, pod mkiem Ł. rozlewa się w jeziorko i obraca młyn; dalej przepływa około wiosek i osad: Krywale, Borowa, Cycylianów, Sienożatki, Huta, Brucha, Uhły i Rum, tu znowu ma młyn i zarazem przystań dla spławów wiosennych drzewa z puszcz okolicznych do Niemna. Po za Rumem, kierując się coraz ku zach., płynie około wsi: Załoszanki, Rospy, Silniki, Przewóz, tu przecina po raz drugi gościniec mińsko-słucki, a pod Mroczkami z przeciwnej strony zasilana rz. Wynią, bardziej się rozszerza i płynie około Swinki, Adampola, Wirkowa i poniżej Rzeczycy wpada do Niemna kilku odnogami naprzeciwko mka Piaseczna. Długość biegu około mil 13, na wiosnę dość rybna. 2.) **Ł.**, mała rz. w pow. mozyrskim, ma początek w moczarach około wielkiej wsi Mieleszkiewicze, poniżej o w. 4 we wsi Mielniki porusza dwa młyny i ubiegłszy jeszcze 5 w. w kierunku płd., wpada do rz. Czercień, dopływu sławnej z rybności Sławecznej. *Al. Jelski.*

Łosza, jez. na płd. krańcu pow. słuckiego, przy granicy pow. mozyrskiego, w lesistych moczarach kotliny Morocza, dopływu prawego Słuczy, w pobliżu całkiem odosobnionych wsi i folw. Jaśkowicz; ma długości przeszło w. 2, szerokości około ½ w., łączy się z Moroczem strugą wodną płynącą, bardzo rybne.

Łosza, lewy dopływ Oszmianki (ob.).

Łoszaki, wś rząd., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 48, od Dziewieniszek 12, dm. 16, mk. katol. 145 (1866).

Łoszamle, jez. w pow. porzeckim, gub. smoleńskiej, na płd. zach. od jez. Moszne.

Łoszanka (?), *Łaszanka*, rz., lewy dopływ Świsłoczy, przyjmuje Lipówkę, Bojarkę i Indurkę.

Łoszany 1.) folw. szlach. nad rz. Zdrą, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 28 w. od Oszmiany, 1 dom, 8 mk. mahom. 2.) **Ł.**, wś nad rz. Zdrą, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 38 w. od Oszmiany, 12 dm., 81 mk., z tego 53 prawosł., 28 katol. (1866).

Łosze, ob. *Łosie.*

Łoszeny, pot., bierze początek w lesie, w obrębie gm. Tustanowic, w pow. drohobyckim; płynie zrazu lasem, potem między domostwami wsi Tustanowic, a w końcu łąkami tejże, i na obszarze wsi Hubicza uchodzi do Tyśmienicy z praw. brz. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Łoszkowce z przys. *Fedorówką*, wś, pow. kamieniecki, gm. i okr. polic. w Kupinie, poczta w Tynny, tel. w Jarmolińcach. Rz. Studenica zaczyna się w okolicy tej wsi i tworzy tu pierwszy staw. Par. katol. do Sołodkowiec. Od Kamieńca w. 50, od st. kolei odesko-wołocz. Proskurów w. 46. Ziemi dwors. w 2-ch folw. gospodarczych dzies. 1600, gospodarstwo płodozmienne, lasu 50 mr., sianożęci do 200 m. Ziemi włośc. 645 dzies., mk. 660, w tej liczbie

36 jednodw. Cerkiew prawosł. na miejscu, chociaż par. przyłączona do sąsiedniej wsi Udryjowiec. Dziedzictwo dawniej Potockich, od 1845 r. Modzelewskich. *Dr. M.*

Łoszkowo al. *Nacza*, dobra, pow. lepelski; 1674 r. własność Szpakowskich, 1690 Skrodzkich, 1705 Szczyttów.

Łosznica, wś z zarządem gm., w pow. borysowskim, w okr. polic. I chołopienickim, nad rką Łosznicą (Żurawką ?), dopływem prawym Mużanki, przy dawnym gościńcu poczt. borysowsko-orszańskim, miała st. poczt., teraz o w. 10 od st. Bojary dr. żel. brzesko-moskiew.; ma cerkiew, osad 126, łąki obfite; greckie duchowieństwo w czasach poddaństwa posiadało tu grunta i 22 włościan płci męskiej. Gmina Ł. składa się z 6 starostw wiejskich, z 59 wsi i około 2900 włościan płci męs. Miejsce to w r. 1812 było świadkiem sławnej rejterady ku Borysowu 25 listopada. Napoleon miał główną kwaterę w Ł. i po omyłkach ks. Belluno, który nie wypełnił rozkazów należycie, cesarz tegoż dnia wyruszył pod Borysów, osaczony przez trzy armie: Kutuzowa, Wittgensteina i Czyczagowa. Wynik tego zdarzenia jest znany. Dodziśdnia pokazują miejsce gdzie nocował Napoleon. *Al. Jelski.*

Łoszniów z *Zagórzem*, wś, pow. trębowelski, o 7 kil. na płn. od tego miasteczka, nad rzeczką Gnieszną, do której wpada pot. Boryczówka, biorący swój początek w błotach leżących między Trębowlą, Iwanówką, Hleszczawą i Boryczówką (wsią); błota te zwane Stawki, z powodu że dawniej poprzerzynane były groblami, które wstrzymywały wody tego potoczku i tworzyły cały szereg małych stawków, należących do radców trębowelskich, jak tego dowodzi przywilej dany przez Stefana Batorego w Toruniu 30 lipca 1576 r., gdzie czytamy między innemi: „Dozwalamy radcom na gruncie miejskim stawków tyle, ile być może na rzece Boryczówce, usypać, zrobić i używać". Wś ta graniczy na wsch. z Iławczem, na płn. z Suszczynem, na zach. z Nałużem i Mikulińcami, na płd. z Trębowlą i Boryczówką. Przestrzeń posiadł. dwor.: grun. or. 1480, łąk i ogr. 262, past. 198, lasu 1112 kw. mr. aust.; posiadł. włośc. 2917 kw. mr. aust. Ludność rzym.-kat. 2106, gr.-kat. 505. Par. rzym.-kat. w miejscu, erygowana jako kapelania w 1869 r. systemizowana 1874 r.; kościół mur. postawiony ze składek parafian i datków właściciela tych dóbr Wiktora hr. Baworowskiego, poświęcony 1873 r. p. wez. Narodzenia N. P. M. Do tej kapelanii należą oprócz Łoszniowa: wś Suszczyn o 2 kil. oddalona z 173 i Ostalec o 4 kil. z 160 parafianami; w obrębie tej par. znajdowało się w 1880 r. 171 izrael., obecnie nie ma w Ł. żadnego izraelity. Gr.-kat. należą do par. w Suszczynie. Dzierżawcą Ł. był przez przeciąg lat 30 Ignacy Żabielski, sławny gospodarz, któren, spuściwszy staw, przemienił stawiska na doskonałe łąki i orne pole, siał różne gatunki traw pastewnych, miał poprawne konie, bydło i owce. Włościanie łoszniowscy mają najlepsze w całej okolicy inwentarze, a pracowici, trzeźwi i oszczędni przyszli do znacznych majątków, tak w ziemi jak w kapitałach. Dobrobyt mieszkańców okazuje najlepiej ta okoliczność, iż włościanie łoszniowscy byli w stanie w przeciągu lat 20 wystawić kościół murowany, kosztujący przeszło 17,000 złr.; plebanią łacińską mur. kosztującą około 6,000 złr.; szkołę mur. o 3-ch salach naukowych, z pomieszkaniem dla nauczyciela kierującego, która kosztowała 12,000 złr.; przebudowywują starą i upadkiem grożącą gr.-kat. cerkiewkę, oraz sprawiają wewnętrzne urządzenie kościoła i dzwony. Ta mazurska osada, na głębokiem założona Podolu, sięga dawnych czasów, tuliła się ona do warownego zamku, który wraz z całą tą majętnością należał do rodziny Dulskich h. Ostoja; wś i zamek leżały w głębokim parowie nad Gnieszną, a przystępu do zamku bronił obszerny staw, otaczający ze wszech stron wały zamkowe. Z zamku został główny budynek, przerobiony obecnie na gorzelnię, dawna kaplica zamkowa i jedna z baszt przerobione na mieszkania; grubość murów wskazuje, że były przeznaczone do obrony przeciwko nieprzyjaciołom, a pozycya śród stawu i błot czyniła go trudnym do zdobycia. Właściciel teraźniejszy tych dóbr Wiktor hr. Baworowski. *B. B.*

Łoszówka, pot. łączny i błotny, wypływa koło Bryndasówki, grupy chat należących do obszaru wsi Zawidcza, w pow. brodzkim; płynie przez łąki moczarowate na obszarze wsi Zawidcza i Smarzowa w kierunku wsch. i koło Barszczowa, chat smarzowskich, wpada z lew. brz. do Styru. Zowie się także Smarzowskim rowem, gdyż wody tego potoku dla osuszenia łąk płyną korytem ku temu celowi uregulowanem. Długość biegu 12 kil. *Br. G.*

Łoszyca 1.) *Wielka*, wś i dobra w gub. mińskiej, w pow. mińskim, przy dawnym trakcie poczt. mińsko-kojdanowskim, nad rzeczką Łoszycą, w gm. sienickiej, w miejscowości malowniczej, o 5 w. na płd. od Mińska położone. Starożytna ta osada była niegdyś własnością Radziwiłłów; w początkach w. XVIII władali nią Oborscy (ob. „Pamiętnik Zawiszy", str. 143), w wieku bieżącym posiedli Ł. Niemorszańscy, a przez wiano przechodzi teraz na Bohdaszewskich i Siemaszków. Wś ma osad włócznych 23. Dobra, około 45 włók, słyną z dobroci gleby i łąk; folw. zabudowany kosztownie z muru, obszerne sady, piękna rezydencya i bliskość miasta podnoszą wartość tej wybornej majętności. Znaczny dochód przynoszą

czynsze, młyn i propinacya; przy rezydencyi kaplica katolicka, w której się dziś nabożeństwo nie odbywa. 2.) **Ł.** *Mała*, wś i piękne dobra, o 6 w. od guber. miasta Mińska, przy dawnym trakcie poczt. mińsko-ihumeńskim, w gm. sienickiej, z praw. strony rz. Swisłoczy, przy ujściu do niej rzeczki Łoszanki położone; wś ma osad włócznych 8. Dobra, około 164 włók, dziedzictwo starej tu rodziny Pruszyńskich h. Ogończyk, niedawno po kądzieli przeszły na Lubańskich. Ostatni z tej linii Eustachy Prószyński, człowiek niepospolitych zdolności i ukształcenia, miał w Ł. przez lat kilkadziesiąt wyborne gospodarstwo i odznaczając się nadzwyczajną dobrocią dla poddanych włościan, doprowadził ich byt i gospodarstwo włościańskie do kwitnącego stanu. Rzadki przykład, śród stosunków minionych, panów do włościan, i dla tegośmy to imię wyjątkowe zapisali. Majętność Ł., w malowniczem i najdogodniejszem położeniu, słynie z bardzo urodzajnej pszennej ziemi, wybornych łąk nad Świsłoczą, z pięknej rezydencyi i znacznych dochodów z młynów, czynszów, propinacyi i piwowarni. Nieopodal rezydencyi piękna kaplica fundacyi Prószyńskich, z muru wzniesiona, w której jednak od lat kilkunastu nabożeństwo ustało; parafia katol. koroliszczewicka.

Łoszyce, ob. *Łoszcze*.

Łoszyńce, mały poleski zaśc. w pow. ihumeńskim, ku granicy pow. borysowskiego, przy gościńcu wiodącym z Pakalina do Pierejmy i Smolewicz; ma osad 3, grunta lekkie; miejscowość bezludna, ponura i bezwodna.

Łoszyniec, niewielka bagnista rzeka w płn. stronie pow. ihumeńskiego; poniżej wsi Leskowicz, przyjąwszy w siebie wody rzeczki Husznicwki, wpada do Brusiaty dopływu Berezyny z lewej strony; długość biegu około 2 mil; kierunek północno-zachodni. *A. Jelski.*

Łoszyny, wś w pow. mińskim, w gm. zasławskiej, ma osad włócznych 17; miejscowość wzgórkowata, gleba dobra, lasu mało; tędy drogi: z Niedreski do Horoszki i ze Słobody do Nowaszyna. *A. Jelski.*

Łot, rozległe błoto w gub. czernihowskiej, pow. borzeńskim.

Łot, *Łota*, jez., wypływa zeń rz. Rotniczanka al. Rodniczanka. Por. *Grodno*, t. II, 834.

Łota 1.) wś nad rz. Łotą, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 17 w. od Oszmiany, 12 dm., 181 mk., z tego 176 katol., 5 prawosł. 2.) **Ł.**, folw. szlach. tamże, 1 dm., 9 mk. katol. Drewniana kaplica katol. 3.) **Ł.**, karczma tamże, 1 dm., 8 mk. żydów (1866).

Łotakiszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 30 w. od Święcian, 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Łotaszowa, ob. *Łotoszewa*.

Łotatniki (po rus. *Łotiatnyki*), wś w pow. stryjskim, 8 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Stryju. Na płn. wsch. leżą Jaroszyce (przys. Komorowa), na wsch. Siechów, na płd. Uhelna i Bereźnica, na zach. Strzałków, na płn. zach. Podhorce. Zach. część obszaru przepływa potok Bereźnica od płd. na płn. i zabiera z obu boków małe strugi. We wsch. części obszaru płynie wzdłuż granicy płd. od zach. na wsch. pot. Nieciecz, dopływ Świcy, a na płn. od niego nastaje pot. Krechówka (ob.) i płynie na płd. wsch. do Siechowa. W dolinie Bereźnicy leżą zabudowania wiejskie (300 m.). W zach. stronie las Zabyszów. We wsch., przeważnie lesistej części, las Lipniaki, na płd. ze szczytem 360 m. wys.; na płd. wsch. od niego las Niczyca, a na płd. karczma Basy (al. Basowa). Na wsch. krańcu las Przylasek. Własn. więk. ma roli or. 117, łąk i ogr. 538, past. 123, lasu 1107 mr.; własn. mniej. roli or. 97, łak i ogr. 43, past. 10, lasu 3 mr. W r. 1880 było 184 mk. w gm., 75 na obszarze dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 50 rzym.-kat.). Par. gr.-kat. w Bereźnicy, rzym.-kat. w Żulinie. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do ststwa stryjskiego. W chwili zaboru była za osobnym przywilejem w posiadaniu Wiktoryi ks. Jabłonowskiej. Wyrokiem sądu apelacyjnego lwowskiego z 20 grud. 1785 r. wraz z dochodami od 30 grud. 1778 r. przyznana rządowi i w r. 1787 oddana jako częściowy ekwiwalent za Turzę Wielką Stanisławowi Broniewskiemu. *Lu. Dz.*

Łotewka, wś włośc. nad rz. Niemnem, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 79, od Dziewieniszek 50; dm. 19, mk. prawosł. 172 (1866).

Łotoki, wś, pow. rossieński, parafia widuklewska.

Łotosze, wś na prawym brzegu rz. Noryń, pow. owrucki.

Łotoszewa, wś, pow. zwinogródzki, dawn. ststwo, przy połączeniu Gniłego Tykicza z Górskim. Mk. 780, ziemi 1444 dzies. Cerkiew paraf. w Pieszczanej. *Dr. T. Hr.*

Łotoszyn, kol., pow. hrubieszowski, gm. i par. Hrubieszów. (Istniała tu fabryka oleju ? znacznych rozmiarów).

Łotoszyno, st. poczt. w pow. staryckim, gub. twerskiej, 27 w. na płn.-zach. od Wołokołamska, na trakcie bocznym.

Łotów, wś, pow. hrubieszowski, gm. Werbkowice, par. Hostynne (obrz. grec.).

Łotów (?), wś w pow. rzeczyckim, przystań na rz. Dnieprze.

Łotowiany, trzy folw., pow. wiłkomierski, par. traszkuńska, własność Okulicza, Szadziewicza i Walmusa.

Łotowo, młyn do ststwa kupiskiego należący, pow. wiłkomierski, par. Onikszty.

Łotowo, zaśc., pow. poniewieski, nad rz. Łotówką, 5 okr. polic. onikszciański, o 43 w. od Poniewieża, 39 mk., młyn wodny (1859).

Łotwa, niem. *Lettenland* ob. *Łotysze.*

Łotwa, *Łotwie*, wś włośc. nad jez. Łotwa i Basochy, pow. wilejski, 3 okr. adm., o 60 w. od Wilejki, 8 dm., 116 mk., z tego 103 prawosł., 13 katol. (1866).

Łotwa 1.) *Wielka*, wieś w pow. słuckim, w gm. lachowickiej, nad rz. Wiedźmą, dopływem lewym Szczary, ma osad dawnych 60; tędy gościniec z Lachowicz do Swojatycz, miejscowość bezleśna, grunta dobre. 2.) **Ł.** *Mała*, wś w pow. słuckim, nad rz. Wiedźmą, tuż przy mku Lachowiczach, w gm. lachowickiej, ma osad dawnych 23; grunta wydajne, miejscowość bezleśna. *A. Jelski.*

Łotwele, ob. *Szakinów.*

Łotwicze, wś, pow. słonimski. Była tu kaplica b. parafii katolickiej Mołczadź.

Łotwiny, wś w pow. słuckim, w gm. teladowickiej, nad rzeczułką Łotwą, prawym dopływem Turyi, przy drodze wiodącej z mka Bobowni do mka Piaseczna w ihumeńskiem, ma osad 50; gleba urodzajna, okolica niebezleśna.

Łotyhol, wś szlach., pow. wilejski, o 82 w. od Wilejki, o 19 od Duniłowicz, należy do 30stu rodzin szlach.: Strękowskieh, Zgierskich, Sielutów, Obuchowiczów, Bychowców, Skrodzkich, Sakowiczów i i. Obszaru 2000 mr. Gleba dobra, żytnia. *K. O.*

Łotyhol 1.) wś włośc., pow. wilejski, o 25 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 18 dm., 214 mk. prawosł. Cerkiew prawosł. drew. i szkoła. 2.) **Ł.**, wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 26 w. od Oszmiany, 2 dm., 3 mk. kat. (1866).

Łotynica, ob. *Lutynica.*

Łotyniszki, wś, pow. rossieński, par. girtakolska.

Łotysko, przys. do Błażowy (w t. I pod Błażową mylnie: *Zołyska*).

Łotysze, błędnie *Lettowie* al. *Łotwacy* (po łac. *Lothavici*, po niem. *Letten*, po łotew. podług pisowni polsko-inflanckiej i górnej Kurlandyi: *Łatwiszy*, a szwedzko-inflanckiej i dolnej Kurlandyi: *Latweeschi*), należą do plemienia litewskiego, które dzieliło się: 1) na Lettgalów, później nazywanych Łotyszami (Łotwą), z jakich mała cząstka nosiła miano Semigalów; ci Lettgalowie zajęli najbardziej północne okolice, a mianowicie: Kurlandyą i dzisiejsze Inflanty tak polskie jako i szwedzkie, t. j. małą część dzisiejszej gub. witebskiej i niemal całą gub. inflancką czyli ryską; 2) na Litwinów czyli Litwę właściwą (Letuwa), o których porownaj wyżej art. *Litwa*, t. V, str. 330—337; 3) na Prusów, którzy zajmowali pobrzeża Bałtyku od morza ku południowi, na prawym brz. dolnej Wisły, ku wybrzeżom rz. Drwęcy w dzisiejszych Prusach wschodnich; i wreszcie 4) na szczep Jadźwingów, którzy mieszkali na płd. od Narwi ku siedzibom polskiego szczepu Mazurów. Jadźwingowie wytępieni byli w walce z Polską w w. XIII; Prusowie również wyginęli pod naciskiem krzyżackiego oręża i srogich germanizujących praw, a język ich uległ zatraceniu. Ostatnia kobieta mówiąca po prusku żyć przestała w połowie XVII stulecia. Z całego łotewsko-litew. plemienia tylko szczep czysto litewski odegrał pewną rolę dziejową. Był on już w XI w. wystawionym na najazdy, które pośrednio przyczyniły się do grupowania pojedyńczych gmin litewskich w jednę osadę. Były to najazdy waregskich książątek, panujących nad krewickiemi ludami i dla tego u Łotyszów Rossyanin nazywa się dotąd „Krews", a Rossya „Krewu-ziemie", t. j. ziemia ludów krewickich. Następstwem tych napadów ze strony ludów krewickich było hołdowanie Litwinów z po nad górnej Wilii w. ks. Jarosławowi Włodzimierzowiczowi. Lecz daleko większego wpływu na losy całego plemienia łotewsko-litews., a więc wszystkich składających go szczepów (Łotyszów, Litwinów, Prusów i Jadźwingów) były usadowienia się niemieckich osadników najprzód w r. 1200 u ujść Dźwiny, a wkrótce potem po nad dolną Wisłą. W r. 1202, dla obrony osadników niemieckich u ujść Dźwiny, założonym został w Inflantach zakon kawalerów mieczowych, znanych w dziejach tego kraju pod nazwą: *Fratres militiae Christi de Livonia*, a w r. 1230 krzyżacy zaczęli się kolonizować na dobre w ziemi chełmińskiej. I tu i tam, pod pozorem apostołowania, rycerskie zakony szerzyły ucisk, zabór i wytępiały ludność miejscową. Pierwsi t. j. kawalerowie mieczowi, całem swem brzemieniem przytłaczali Łotyszów i mieszkających przeważnie na morskich wybrzeżach Kuronów i Liwów (należących również jak Estowie do plemienia fińskiego, a stanowiących obecnie już tylko nieznaczną cząsteczkę tego plemienia), drudzy zaś Prusów. Prusowie i Łotysze — oba szczepy pokrewne Litwinom — wciągały i tych ostatnich w krwawe zapasy; lecz głównie Litwa wspiera Łotwę i walczy uporczywie z kawalerami mieczowymi, nad którymi dosyć często odnosi zwycięstwa. W r. 1236 zadają Litwini taką klęskę kawalerom mieczowym, że zakon ich, czując się zbyt słabym i osamotnionym, jednoczy się i za staraniem papieża Grzegorza IX w r. 1237 zlewa zupełnie z zakonem krzyżackim, noszącym tu odtąd nazwę: *Fratres domus Teutonicorum per Livoniam*, dla odróżnienia go od pruskich krzyżaków. Ten to zakon krzyżaków inflanckich teraz już nietylko szczepom Liwów i Ł., lecz nawet samym biskupom inflanckim śmiało stawia czoło i w tych nadmorskich krainach do coraz większej władzy dochodzi. Ostatnią po-

tęgę pogańskich Ł., która się najdłużej utrzymała w dzisiejszej Kurlandyi i Semigalii, łamie raz na zawsze już w końcu XIII stulecia zakon inflancki krzyżacki, zdobywając gródek pogański „Terweten". Dzięki dokładnym wiadomościom, powziętym z „Inflanckiej Kroniki rymowanej" (przypisywanej przez wielu uczonych Ditlepowi de Alnpeke, co wszelako, wedle najnowszych studyów, dokonanych przez słynnego badacza kronikarzy inflanckich Jerzego Berkholca, grubym jest błędem), możemy dzisiaj jasny dopatrzyć związek pomiędzy wypadkami a miejscem, które było widownią krwawego dramatu ostatecznego podboju łotewskiej Semigalii pod władzę inflanckiego krzyżacko-rycerskiego zakonu. Doblena, Raken i Sidobrena bez silnego grodu Terweten stały się dla szczepu łotewskiego straconym posterunkiem; bez niego straciły główny punkt podpory i łączyć się z pogańską Litwą już nie mogły. Założony zaś nieopodal przez Krzyżaków zamek Heiligenberg, chociaż siał przestrach i krwawe łzy, chociaż niewiele lat liczył istnienia, przedstawia nam koniec walki zaborczej i początek nowej cywilizacyjnej epoki dla chrześciańskiej już odtąd Kurlandyi, Semigalii i całych Inflant, słowem wszystkich ziem przez szczep Ł. dotąd zamieszkanych. Łotysze mieszkają obecnie w guberniach: inflanckiej (czyli ryskiej), kurlandzkiej, części witebskiej (zwanej „Inflantami Polskiemi") i cząstkach niektórych pogranicznych powiatów gubernij: kowieńskiej i pskowskiej. W XII stuleciu stanowili oni, jak to wykazaliśmy wyżej, udzielny i dość silny naród, lecz podbici najprzód przez zakon kawalerów mieczowych (Fratres militiae Christi de Livonia), któremu niezwykły stawiali opór, a następnie przez zjednoczony z nim od r. 1237 najzupełniej zakon krzyżaków inflanckich (Fratres domus Teutonicorum per Livoniam) i nawróceni ostatecznie przez tych ostatnich, stracili całkowicie swoją samoistność. Za tychże krzyżaków powodem, w połowie XVI stulecia, większa część Ł. przyjęła wyznanie ewangelicko-augsburskie. W r. 1561, za króla Zygmunta Augusta, wraz ze wszystkiemi stanami całych Inflant przeszli i Ł. pod panowanie rzpltej polskiej, do której część ich zamieszkała w Inflantach szwedzkich (czyli dzisiejszej gub. inflanckiej albo ryskiej) należała do r. 1621, część zamieszkała w Inflantach polskich (stanowiących obecnie cząstkę gub. witebskiej) do r. 1772, w którym Inflanty polskie wraz z Białorusią przyłączono do cesarstwa rossyjskiego, a część zamieszkała w księstwie Kurlandyi i Semigalii (stanowiącem lennicze państewko rzeczypltej polskiej do końca jej istnienia) aż do r. 1795, w którym, jak powszechnie wiadomo, nastąpił trzeci rozbiór Polski, poczem Kurlandya dobrowolnie poddała się berłu rosyjskiemu. Podług najnowszych danych statystycznych z d. 31 grudnia r. 1881, liczba Ł., stanowiących ogół ludu wiejskiego w gub. kurlandzkiej, wynosi razem 479,978 głów; z tej liczby na miasta kurlandzkie przypada ich zaledwie 17,625; w gub. inflanckiej czyli ryskiej (a mianowicie w jej wszystkich powiatach południowych i średnich) liczą Łotyszów ogółem 490,345, z których na miasta przypada aż 75,681 płci obojga; w Inflantach polskich (wchodzących od r. 1802 w skład gub. witebskiej) liczą obecnie 205,000 Ł. płci obojga, zamieszkałych w powiatach: dyneburskim, lucyńskim i rzeżyckim; w gub. kowieńskiej w 2ch tylko jej powiatach: poniewieskim i nowoaleksandrowskim (graniczącym z Kurlandyą) liczba łotewskich mieszkańców dochodzi do 20,000; w gub. pskowskiej w pogranicznym pow. ostrowskim jest ich w kilkunastu osadach zaledwie około 200 głów. Ogółem więc liczba Ł. płci obojga wynosiła w r. 1881 przeszło milion głów, bo aż 1,195,523. Podług wyznań nie rozdzielają Ł. najnowsze nasze źródła statystyczne. Możemy więc tylko zaznaczyć, że obecnie w tym szczepie przeważa wyznanie ewang.-augsb. Religią rzym.-katol. wyznaje około $^1/_4$ miliona Ł., zamieszkujących górną Kurlandyą, Inflanty polskie oraz obszerne parafie łotewskie: Lenen, Liwenberzen i Alszwang, w Kurlandyi dolnej. Takich co w połowie bieżącego stulecia przyjęli prawosławie jest nie wielu. Koncentrują się oni przeważnie w Inflantach szwedzkich, w okolicy Kokenhuzy, a w dolnej Kurlandyi w okolicy miasta Goldyngi, w którem istnieje ich bractwo. Fizyognomia Ł. znacznie się odróżnia od Finnów i Estów a zbliża do Litwinów i Słowian. W przecięciu charakteru łagodnego, cichego, lubią przedewszystkiem życie spokojne, są uczciwi, nabożni, dosyć pracowici, cierpliwi i roztropni, a w ogóle nie odznaczają się chciwością. Ubiór ich poniekąd podobnym jest do tego, jaki noszą włościanie kolonistów niemieckich. Domy mieszkalne zwykle budują z drzewa, z okrąglaków, zatykając szpary mchem; żyją rodzinami, odosobnieni jedni od drugich, zwykle w dolinach nad brzegami jezior i strumieni; przy wyborze sadyb zwracają przedewszystkiem uwagę na piękność położenia; to też znajdujemy je nierównie częściej w malowniczem położeniu, u podgórza przerzniętego pięknym parowem, w pobliżu sączących się czystych wód krynicy, otoczone czeremchą, jarzębiną i kwiecistemi krzewy, w których rozbrzmiewa uroczy śpiew słowika, niż na glebie żyznej, zwłaszcza jeśli ta ostatnia w samotnej płaszczyźnie jest położoną. Zresztą niemal w niczem nie różnią się Ł. od włościan litewskich, szczególniej w Inflantach polskich i tak

zwanej górnej Kurlandyi (das kurische Oberland), gdzie się już razem zbierają i tworzą małe wioski, do czego skłaniają ich przyrodzone własności kraju i stosunkowo gęstsze zaludnienie. Kiedy wyłączymy wielkie lasy i bagna całkiem niezamieszkałe, na milę kwadratową wypadnie w Inflantach polskich przeszło 1300, a w górnej Kurlandyi około 2000 mieszkańców. Polsko-inflanccy Ł. zewnętrzną postawą nie różnią się zgoła od spółplemienników swoich w Kurlandyi i gub. inflanckiej, czyli tak zwanych „Inflantach szwedzkich", zwłaszcza od mieszkających na pograniczu około rozległego jeziora Łubanu i bystrej rzeki Ewikszty (por. niżej art. *Łuban*). Ten sam wyraz cierpienia rozlany na twarzy, ziemista jej cera, pewne nabrzmienie policzkow, rysy wyrażające nieudaną pokorę; budowa ciała również wysmukła. Są oni przeważnie małego wzrostu, niekrępi, w ogóle niesilni. W głębi kraju wszakże spotkać można mężczyzn krzepkich, słusznego wzrostu, dobrze i silnie zbudowanych, jako też i piękne kobiety, które, jak i w wielu okolicach gub. inflanckiej, od pierwotnego pochodzić muszą szczepu. Temperament polsko-inflanckich Ł. flegmatyczny, brak w nim energii; charakter im tylko właściwy i dla tego dosyć trudny do określenia. Są oni po większej części leniwi, obojętni na wszystko oprócz własnego interesu, który, zwłaszcza od swego uwolnienia w r. 1861, zawsze na pierwszem stawiają miejscu. W stosunku do możnych są uniżeni, pokorni, ale kiedy uczują się silniejszymi, zaraz stają się uparci, fałszywi a nawet podstępni. Chociaż poddaństwo zniesione dopiero przed dwudziestu trzema laty i pijaństwo, które przed zaprowadzeniem towarzystwa wstrzemięźliwości w Inflantach polskich bardzo było upowszechnione — do przytłumienia rozumu i rozkrzewienia lenistwa wiele się przyczyniały, zawsze jednak, pomimo lepszych nawet warunków, wstręt do pracy i ociężałość umysłu charakterystycznie tę gałąź Ł. cechują. W niej także zauważyć jeszcze można brak wszelkiego pociągu do stowarzyszeń, które w Kurlandyi i Inflantach szwedzkich (o ile nie są ogniskiem agitacyj socyalno-politycznych) przyczyniają się niemało do uobyczajenia ich spółplemienników, posiadających nie tylko liczne stowarzyszenia dobroczynności, urządzających najrozmaitsze rozrywki ludowe, ale także niesłychaną moc towarzystw chóralnych (Gesangvereine), jakie w r. 1880 występowały zbiorowo w Rydze w chórach mięszanych, złożonych z przeszło tysiąca osób płci obojga, śpiewających zgodnie, już to *a capella*, już z towarzyszeniem orkiestry. Natomiast w Inflantach polskich, z powodu braku wszelkiego pociągu do stowarzyszeń, każda włościańska rodzina pracuje tylko dla siebie i tyle tylko, ile nieodzownem jest do zabezpieczenia życia. Nie brak wszakże i wyjątków, których liczba coraz się zwiększa, zwłaszcza w miejscowościach zbliżonych do miast powiatowych i miasteczek. Włościanie dochodzą w nich do wielkiej zamożności, a wyuczywszy się czytać po polsku, wyróżniają się coraz bardziej od swych spółbraci rozwijającą się ciągle oświatą. Polsko-inflancka gałąź Ł. w pierwszym dziesiątku lat po wyswobodzeniu się z więzów poddaństwa znacznie naprzód postąpiła. Więksi właściciele ziemscy i niektórzy kapłani, stosownie do możności, oddawna wiele pracowali nad umoralnieniem i oświatą ludu, i chociaż od r. 1863 duchowieństwo po za obrębem kościoła mało może wpływać na kształcenie umysłu swoich parafian, mimo to jednak szkółki elementarne, jak i przedtem, przez nich długo jeszcze były podtrzymywane, a i pisma ludowe w narzeczu polsko-inflanckiem się mnożyły do r. 1871, w którym to czasie władze miejscowe tak użytecznej działalności kres położyły, wzbraniając wydawcom i drukarzom w obrębie państwa rossyjskiego mieszkającym, tak ogłaszania ksiąg nowych, jako też przedruku dawniejszych i to pod najsroższemi karami. Odtąd w Inflantach polskich, zarówno jak na Litwie i Żmujdzi, wszelkie księgi ludowe nadzwyczaj podrożały. Przedruki ich uskutecznia zagranica. Litewskie przedrukowują bezustannie w Prusach wschodnich, a przedruk łotewskich w narzeczu polsko-inflanckiem, według świadectwa słynnego królewieckiego lingwisty profesora Betzenbergera, dokonywa się w Holandyi i wybornie naśladuje dawne wydania wileńskie, dorpackie i ryskie. Będąc stamtąd przez żydów przemycane, stanowią one nową gałąź zysku, do samych już tylko żydów wpływającego. Szkółki ludowe łotewskie w Inflantach polskich sankcyi rządowej nie otrzymały. Natomiast urządzono przy zarządach gminnych rządowe szkółgi gminne, w których uczą tylko po rossyjsku i które z tego powodu wcale nie są uczęszczane. Stan tych szkółek i zarządów gminnych dosadnie maluje dr. August Bielenstein w zeszłorocznym tomie czasopisma „Baltische Monatsschrift" (t. XXIX, str. 715), dając znakomity obraz triumwiratu złożonego z pisarza gminnego, nauczyciela oraz felczera, którzy nie podzielają ani języka, ani też wyznania tej gałęzi Ł., będącej wszakże całkowicie w ich ręku; „sie sind jenem Triumvirat machtlos und wehrlos preisgegeben": są słowa wspomnianego powyżej słynnego badacza szczepu łotewskiego. Inaczej rzecz się ma w Inflantach szwedzkich i Kurlandyi, gdzie usamowolnienie włościan już nastąpiło w r. 1817 i 1818, gdyż tam władze miejscowe nie zakładały sobie za najważniejsze zadanie nadwątlania stosunku

patryarchalnego, jaki od kilku wieków łączył właścicieli ziemskich z włościanami. To też we wspomnianych prowincyach dotąd nawet nie próbowano wzbraniać gminom zakładania szkółek czysto ludowych, w których chłopcy i dziewczęta wieśniaków pobierają nauki wyłącznie w języku łotewskim. Szkół takich liczono w r. 1880 w samej tylko Kurlandyi 364 i w tymże roku uczęszczało do nich 15,227 chłopców i 10,127 dziewcząt, a więc ogółem 25,324 dzieci wszystkich łotewskich. W tych 364 szkołach ludowych nauczało 438 nauczycieli, z których aż 241 posiadało patenta czy też dyplomy na nauczycieli elementarnych. Wiadomości niniejsze czerpiemy z oficyalnego sprawozdania, ogłoszonego przez zwierzchność szkół wiejskich w Kurlandyi (Kurländische Ober-Landschul-Commission). W części gubernii inflanckiej, zamieszkanej przez szczep łotewski, liczono w r. 1881 szkół wiejskich gminnych 396 a parafialnych 75, ogółem więc szkół ludowych łotewskich 471 i w tym roku uczęszczało do nich 20,845 chłopców i 19634 dziewcząt, ogółem 40,479 dzieci Ł., jak to czytamy w ogłoszonej w czerwcu r. 1884 przez inflanckie „kolegium landratów" nader cennej pracy: „Materialien zur Kenntniss des Landvolksschulwesens in Livland". Praca ta wykazuje najdosadniej, że ostatniemi laty poziom wykształcenia ludowego w gub. inflanckiej jeszcze bardziej się podniósł niż w Kurlandyi, jakkolwiek i tam stan szkół ludowych niewiele pozostawia do życzenia. Ł. zamieszkujący Kurlandyą i część południową tak zwanych Inflant szwedzkich czyli gub. inflanckiej lub ryskiej, posiadają bogaty zasób ksiąg szkólnych, przeważnie elementarnych, wydawanych bezustannie w ich własnem narzeczu niemiecko-łotewskiem, które z kolei w swojem miejscu dokładniej określimy. Pomiędzy wspomnionemi wydawnictwami nie braknie licznych podręczników geograficznych, opatrzonych w pięknie koloryzowane mapy najrozmaitsze. Istnieją też aż dwa rozmaite opracowania dziejów ojczystych nadbałtyckich, dziełka arytmetyczne, podręczniki historyi przyrodniczej i t. p. Ostatniemi laty w ręku najzamożniejszych protestanckich Ł. zdarza się częstokroć spotykać wspaniałe wydanie poematu Goethego „Reinecke-Fuchs" w tłumaczeniu łotewskiem Dünsberga, do którego zostały użyte słynne ilustracye Kaulbacha. Nakładcą tej niezwykle okazałej i kosztownej łotewskiej edycyi jest księgarnia Sieslacka w Mitawie, niemająca przy swych licznych wydawnictwach innego celu, jak zręczne wyzyskiwanie kieszeni bardziej zamożnych Ł., dla których piękności tego poematu Goethego długo jeszcze zostaną nieprzystępne. Dzięki spekulacyom księgarskim, posiadają już Ł. kurlandzko-inflanccy cały szereg powieści wątpliwej wartości, któremi chętnie czas swój zabijają. Obecnie nie braknie im nawet sensacyjnych romansów, tłumaczonych skwapliwie i ogłaszanych bezustannie bądź w felietonach najrozmaitszych gazet łotewskich, bądź też w osobnem odbiciu. Figuruje pomiędzy innymi i słynny romans: „Róża z Białogrodu", a także „Królowa hiszpańska Izabella czyli Tajemnice dworu madryckiego", oraz wiele innych podobnychże zdrożności. Od czasu do czasu wychodzą przekłady na język łotewski takich znowu książek, które, jakkolwiek nic w sobie nie zawierają zdrożnego, wszelako temu ludowi najmniejszej korzyści przynieść nie mogą; przytoczę tylko znane ogólnie „Homo sum" słynnego egiptologa Ebersa i liczne powieści Panteniusa (redaktora lipskiego czasopisma „Daheim"), expatryowanego mieszczanina kurlandzkiego, co zbyt pohopnie zwykł wyszydzać wszelkie słabostki szlachty kurlandzkiej. Niemniej skwapliwie uprawianą bywa obecnie i literatura dramatyczna (właściwie komedyancka) tejże gałęzi Łotyszów, złożona niemal wyłącznie z nieudatnych przekładów rozmaitych komedyj i krotochwil niemieckich, opatrzonych w szydercze kuplety okolicznościowe. Dzieje się to już to z powodu, że klub ryski łotewski potrzebuje ciągle nowości do swego stałego teatrzyku, już i dla tego, że ostatniemi laty farsy w języku łotewskim częstokroć bywają grywane i na wsi lub w mieścinach powiatowych w tem mylnem przekonaniu, że dowcipy i kuplety okolicznościowe rzekomo na uobyczajenie ludu prostego najbardziej wpływają. O stosunkach socyalno-politycznych Łotyszów niepodobna rozwodzić się w „Słowniku geograficznym". Ograniczę się przeto na zaznaczeniu, iż charakterystyczną cechą czasów obecnych jest rozdwojenie włościan łotewskich na dwa odrębne stany: *włościan-gospodarzy* i *włościan-parobków*. Stan pierwszych coraz bardziej się podnosi, pozostawiając stan parobków daleko za sobą. Łotysza-gospodarza tu i owdzie nie tylko już nazywają panem, ale go całują w rękę ze czcią i uszanowaniem. Włościanin-gospodarz już wcale nie pracuje w polu, ale wysyła tam zastępcę i dozorcę (pryksz, sajmnieks), który z wielu względów przypomina znane czytelnikom „Słownika geogr." typy ekonomów dawnych dworków szlacheckich na Litwie. Miewamy też coraz częstsze przykłady, że wzbogacony Ł.-gospodarz rzuca się na spekulacye, a dworek swój wiejski wraz z ziemią doń należącą wydzierżawia. Inni, złożywszy znaczne kapitały, nie trudnią się niczem i żyją z procentów, bądź w mieście, bądź na wsi, zabijając czas jak mogą. W pow. dobleńskim naprzykład, liczne tego napotykamy przykłady. Poziom moral-

ności, zwłaszcza u zamożniejszych protestanckich Łotyszów, wiele pozostawia do życzenia. U urzędników gminnych coraz częściej natrafiamy na nierzetelność i niesumienność, które wybory gminne najdosadniej uwydatniają. Wójt gminy bywa często pijakiem. Przy wyborze na urzędy gminne bardziej wpływa prywata niż wzgląd na dobro ogółu. Okoliczność ta dowodzi dostatecznie, że szczep łotewski i na tyle jeszcze nie dojrzał, by zostawione mu prawo samorządu umiał obracać na własne dobro. Łotysz-włościanin ma oczywiście w swem ręku zbyt wiele władzy. W Kurlandyi nadużywał on nawet prawa tworzenia stowarzyszeń, zanim w r. 1883 dzielny gubernator kurlandzki stanowczy kres tego rodzaju wybrykom położył. Prasa łotewska jest po większej części agitatorską, pseudo-postępową, niemcożerczą. Jedynym dziennikiem konserwatywnym są obecnie tak zwane „Wiadomości Łotewskie“ (Latwieszu Awizes), wydawane od lat 60-ciu w Mitawie, a których redakcyą od d. 13 kwietnia r. 1884 objął mąż zacny, inteligentny i wszechstronnie wykształcony, który istotnie nadzwyczaj zbawiennie wpływa na masy protestanckich Ł. i może zdoła zrównoważyć niecne machinacye, jakie mnóstwo małych dzienniczków agitatorskich wywierać nie przestaje. Organ ten zacny liczy od lat kilku przeszło 8000 abonentów. Jest on istnym kamieniem obrazy gazetek agitatorskich. To też używają one przeciw niemu wszelkiego rodzaju broni najniegodziwszej, aby ufność czytelników o ile możności podkopać. Przyjąwszy sobie za dewizę: „Calumniare audacter semper aliquid haeret“, starają się one równocześnie odjąć Ł. zaufanie ku zasłużonemu uczonemu Towarzystwu: „Die lettisch-literärische Gesellschaft“, jakie od lat kilkudziesięciu z wielkiem powodzeniem nad oświatą tego plemienia pracowało i dotąd pracować nie przestaje, jak tego dosadnie dowodzą obszerne roczniki tego nader pożytecznego Towarzystwa wychodzące p. t.: „Magazin der lettisch-literärischen Gesellschaft“. Co do tak zwanego dziennikarstwa czyli młodej prasy łotewskiej, to wyznać musimy, że stosunkowo włościanie żadnego innego ludu Europy tyle rozmaitych gazetek nie posiadają, jak kurlandzko-inflancka gałąź Ł. Należy tylko ubolewać nad tem, że większa ich część woli się oddawać najrozmaitszym agitacyom, niż mieć dobro włościan na celu. Agitacye przeciw pastorom i w ogóle przeciw Niemcom wychodzą również z tysiącznych stowarzyszeń klubowych łotewskich (Łatwieszu biedribas), nad któremi zwłaszcza rozciąga swój wrogi wpływ klub Ł. zamieszkałych w Rydze, za pomocą pisarzy gminnych, z jakiemi ciągłe utrzymuje stosunki. Celem tych nieustannych agitacyj jest usunięcie się najzupełniejsze szczepu łotewskiego od wpływów niemieckich. Snać nie rozumieją niebaczni agitatorowie, że bezwiednie podkopują sami sobie grunt pod nogami, bo skoroby istotnie nakoniec swego celu dopięli, straciliby stopniowo wszelkie prawo do narodowej egzystencyi, a ostatecznie i książki swoje już chyba za granicą mogliby wydawać i stamtąd one do kraju przemycać, jak tego na spółplemiennikach w Inflantach polskich już mają żywy przykład, niepotrzebujący dalszych komentarzy. Ł., zwłaszcza kurlandzcy i szwedzko inflanccy, zachowują prastare obyczaje i zwyczaje, mają liczne podania i pieśni ludowe, troskliwie zbierane i ogłaszane przez uczone Towarzystwo łotewsko-literackie, którego wieloletni, nader zasłużony prezes dr. A. Bielenstein rezyduje w Doblenie. (Ob. art. *Doblena*, t. II, str. 63). Lud ten z natury swej więcej dobrych niż złych posiada skłonności; gdzie nie uległ demoralizującemu wpływowi sąsiednich plemion, jest religijnym, wiernym i usłużnym. Przywiązuje się do tych, którzy mu dobrze czynią, a rzadko bywa mściwym. Ta ostatnia okoliczność wyróżnia go pochlebnie od ludu estońskiego. Przymioty dobre przyćmiewa niekiedy gnuśność i opieszałość, a ostatniemi czasy i brzydki nałóg pijaństwa. Lud ten od r. 1817 (w którym, jak już wspominaliśmy, miało miejsce usamowolnienie włościan w Kurlandyi i Inflantach szwedzkich) wielkie zrobił postępy. Został pracowitym, dbającym o podniesienie i ulepszenie gospodarstwa, o porządniejsze, wygodniejsze i zdrowsze pomieszkanie, o oświatę, o zaoszczędzenie sobie grosza, i o zabezpieczenie się w ziarnie. Kurlandzcy i szwedzko-inflanccy kapitaliści Łotysze nabywają nietylko znaczniejsze obszary ziemi na wsi, ale i nieruchomości po większych miastach. Wielu z zamożniejszych włościan Łotyszów wysyła obecnie swych synów nietylko do szkół powiatowych i gimnazyów, lecz nawet do uniwersytetu dorpackiego lub do szkoły politechnicznej w Rydze. W Dorpacie istnieje od lat kilku osobna korporacya łotewskich studentów, nosząca nazwę „Lettonia.“ Wszelako agitatorowie wysyłają chętniej swych synów do uniwersytetu moskiewskiego, skąd zwykle wracają z usposobieniem nietylko nihilistycznem, ale prawdziwie niemcożerczem i z większą jeszcze zaciekłością, niż ich ojcowie, agitują po klubach łotewskich. W ogóle zaś Łotysze, podobnie jak Żmujdzini, z natury bardzo są spokojni i pobożni. Gdzie nie ulegli obcym wpływom nihilistyczno-agitatorskim, tam i dotąd chętnie uczęszczają do kościołów, a ulubionem ich zatrudnieniem jest rolnictwo. Zajmujący się rolnictwem i utrzymujący się z dochodów rolnictwa wynoszą około 85% całej ludności kraju przez ich szczep zamieszkałego,

zatrudnieni zaś w sferze przemysłu i handlu tylko 11%; liczba utrzymujących się z usług osobistych wynosi zaledwie 4%. Kobiety wiejskie zajmują się wyrobem płótna, pstrych płócienek i pończoch, robią także smaczne sery i gomółki. Celują Łotewki zwłaszcza w tych ostatnich, cenionych najbardziej w Mitawie i Rydze. Łotysz z natury nie jest ani złym, ani głupim, do wszystkiego okazuje wrodzone zdolności, łatwo przyjmuje oświatę, umie pomódz sobie w trudniejszych okolicznościach. O bystrości jego umysłu świadczą trafne przysłowia: „Diws diewie zubus, Diws duś un majzi," Bóg dał zęby, Bóg da i chleba; albo: „Ar odotu newar karu apkaut," Igłą wojska niezwyciężysz; albo: „Slimiba rajtu atjoj, kojum nuit," choroba przyjeżdża na koniu, odchodzi zaś pieszo; albo: „Mozi barni spîż klepi, leły spiż sirdi," małe dzieci gniotą kolana, a dorosłe gniotą serca; albo; „Dudi draugam, atprosi inajdnikam," dajesz, t. j. użyczasz przyjacielowi, żądasz zwrotu u nieprzyjaciela; „Apesta majzie gryuta ir pelnit," chleb zjedzony z trudnością się odrabia. Łotysz jest wcale przebiegłym, posiada wiele talentu i zręczności; rozwój wszakże umysłowy, zwłaszcza w Inflantach polskich, długo powstrzymywały więzy poddaństwa. Ubiór nosi prosty, ale dogodny; głowę pokrywa sukienną czapką, na zimę obłożoną futrem; kapelusz piléniowy obecnie już mniej często się widzi i to tylko w Kurlandyi i niektórych okolicach Inflant szwedzkich, czyli gub. inflanckiej. W Inflantach polskich zaś widzimy go zaledwie tu i owdzie na samem pograniczu gub. inflanckiej. Wyższą część ciała okrywa koszula, której dolna połowa (w górnej Kurlandyi i Inflantach polskich) przykrywa zwierzchu spodnie Łotysza, nad któremi wąskim paskiem jest spiętą. Na wierzch się wkłada latem długa sukmana zwana swejtą (świta) z szarego samodziału, zimą kożuch barani. W Inflantach zaś szwedzkich i w niższej Kurlandyi dolna część koszuli ginie całkowicie w spodniach Łotysza, a wierzchnią przykrywa kaftanik lub kamizelka, których krój nie różni się niczem od tych, jakich używają osadnicy niemieccy. Zarost, prócz bakenbardów (w Kurlandyi niższej i Inflantach szwedzkich), a prócz wąsów (w Kurlandyi wyższej i Inflantach polskich) ogolony. Na nogach noszą skórzane buty nie dochodzące do kolan. Biedniejsi, obyczajem dawniej powszechnym, nogi od kolan obwijają gałganami (onuczki), które podtrzymywane są idącymi od łapci, czyli postołów sznurkami. To ubranie nóg obecnie już się tylko bardzo rzadko daje napotkać; buty od lat wielu w ogólne weszły użycie. Stan najzamożniejszych Ł. gospodarzy nosi się o ile możności z pańska; zwłaszcza tych co przebywają po miastach trudno od mieszczan rozróżnić. Kobiety wiejskie noszą w zimie pod ciepłym kożuchem, pokrytym u bogatszych ciemnem lub granatowem suknem, długie różnobarwne spódnice tudzież kaftaniki z ciemnej wełnianej jednokolorowej materyi, w lecie zwyczajne suknie, uszyte z kwiecistego perkalu, a także dochodzące do kolan fartuszki, również z materyi bawełnianej, jak można najbardziej pstrej i jaskrawej; w górnej Kurlandyi i Inflantach polskich na wierzch kładą kolorową kwiecistą chustkę, zastępującą w lecie kaftan, z pod której wyglądają białe od koszuli rękawy. Dziewczęta łotewskie w dni niedzielne i świąteczne zdobią głowę w różnobarwne wieńce, na które tu i owdzie narzucają lekką przejrzystą chusteczkę, zamężne zaś kobiety zawiązują na głowie chustkę w formie czepca, na której umieszczają stosownie do pory roku jedną lub więcej, bo aż do sześciu jednakowo złożonych, chociaż coraz mniejszych pstrokatych chust; śpiczasto na czole wystająca część wszystkie widzieć dozwala. Małe dzieci chodzą zwykle w jednej koszuli, przepasanej na biodrach wąskim pasem zwanym „jûsca." Dawniejsze ubrania ludowe Łotewek były nierównie bogatsze i bardziej skomplikowane. Wizerunek onych podaje książka nasza „Inflanty" na str. 56. Dzisiejszy Ł. nie dba o ozdoby; rzadko szklane perły zdobią szyję młodej dziewczyny; u katolickich Ł. dostrzedz się wszakże daje zarówno u mężczyzny, jak i u kobiety różaniec, szkaplerz, mały krzyżyk obok medalika z wyobrażeniem głowy Chrystusa lub Bogarodzicy. Rękawiczki, pięknie farbowane pończochy, oraz u obu krańców czerwoną bawełną upstrzone lub frendzlą przyozdobione ręczniki, wielkie mają znaczenie i zwyczajnie używają się na podarki w czasie chrzcin, wesela lub innych uroczystości. Do hucznych zabaw Ł. bardzo jest skłonny. Żaden interes, żaden kontrakt, żadne kupno nie zostaje załatwione bez poczęstunku. Wódka wkradła się do Łotwy z obczyzny. Narodowym i ulubionym napojem Ł. jest tak zwany „ołs" lub „alus," rodzaj piwa wyrabianego przez nich samych z chmielu i jęczmienia. Ten, jak przedtem, tak i dzisiaj jeszcze, obok wódki i wina, przy każdem weselu, przy zrękowinach, przy chrzcinach i pogrzebach, słowem przy wszystkich uroczystościach niepoślednią odegrywa rolę. O dziewczynie z kimś już zaręczonej wyraża się Łotysz: „jau ar winiu pujszu ir *ajszdzartu*," to znaczy: już z owym chłopcem jest *zapitą*. Lecz zwłaszcza wesela bardzo hucznie wyprawiają. Bawią się niekiedy trzy dni; całe pokrewieństwo bierze w nich udział, tańczą późno w noc, a nad rankiem znowu się schodzą do gościnnego domu. O zwyczajach łotewskich, zwłaszcza przy weselach dotąd

ściśle zachowywanych, można powziąć niejakieś wyobrażenie ze swad weselnych „kázu runas," jakie kalendarze ludowe łotewskie obok pieśni weselnych (kâzu dziesmieś) częstokroć zawierają. Przy końcu ostatniej zwrotki powtarzają obecni za każdym razem: „Byuś wasałs," t. j. bądź zdrów; albo: „dzieryt wasały," t. j. pijcie zdrowo. Obchody weselne kurlandzkich Ł. tem się mianowicie od inflanckich wyróżniają, że tam drużba towarzyszy konno weselnemu orszakowi, trzymając w ręku małe jodełki, długiemi różnobarwnemi wstęgami całkowicie przykryte, oraz trąbki weselne czyli tak zwane „taury." Już to w ogóle Ł. kurlandzki bardziej niż inflancki zachowuje prastare obyczaje i zwyczaje; wszakże w stroju od swych inflanckich spółbraci obecnie mało się wyróżnia. Taka prostota, jak w ubiorze, przebija i w mieszkaniu Ł. Na podmurowaniu kładą nieobrobione sosnowe kręglaki, szpary mchem zatykają. Zamiast okien, biedniejsi a raczej najbiedniejsi zrobione otwory drewnianemi zamykają zasuwami. U najbiedniejszych nie wszędzie dotąd jeszcze wszedł w użycie komin, któryby odprowadzał dym z ceglanego wielkiego pieca, zwykle w kącie niedaleko drzwi stojącego; służy on zwyczajnie za kuchnię, a na górnej jego powierzchni urządzane bywa miejsce do spania. W takich najuboższych mieszkaniach, dym wychodzi przez okna, drzwi i pułap; zamożniejsze zaś wszystkie porządnemi są opatrzone kominami. Już to chaty i domy mieszkalne Ł. bardzo różny przedstawiają widok, stosownie do zamożności mieszkańców. Bogaty włościanin ma obszerny dom drewniany o dużych oknach i wysokim suficie; zamieszkuje jednak zwykle tylko dużą przednią izbę i małe stancyjki tuż za nią; reszta domu obrócona jest na potrzeby gospodarskie. Najzamożniejsi i już spanoszeni Ł.-kapitaliści miewają mieszkania wiejskie zbytkownie urządzone, nie wyróżniające się niczem od folwarków bogatych mieszczan. Po miastach zaś posiadają kilkupiętrowe kamienice, które w części wynajmują, w części zaś zamieszkują one wraz ze swą rodziną. Każdy najuboższy nawet włościanin łotewski posiadać musi w swoim domku tak zwane letnie mieszkanie; jest to czysty pokoik z wielkiemi szklanemi oknami; niema w nim pieca, dla tego i większe ochędóstwo panuje. Izba ta schludna, zwana „kambars," służy za skład najkosztowniejszych ruchomości. Tu składa Ł. w ciągu zimy swoje skarby, pościel, bieliznę i inne rzeczy; w ciągu lata zaś w dnie niedzielne i świąteczne zdobią jej ściany zielone gałęzie, liście i kwiaty, tu bowiem podejmują gości. Dodajmy do tego jeszcze świrenek, zwany „klêtie," przeznaczony na skład w zimie, a na sypialnię latem, suszarnię, kilka stajen, nieodzowną łaźnię, zamieszkałą zwykle przez uboższą rodzinę, a będziemy mieli całe obejście mniej zamożnego Łotysza. Nie rzadko, zwłaszcza w Kurlandyi, znajdują się bardzo starannie budowane domy łotewskie, mające kilka izb mieszkalnych; w nich znaczna ilość sprzętów domowych, wszystko w wyszukanej czystości utrzymane. Zabudowania włościańskie, zwykle w czworobok postawione, pokrywają słomą, w leśnych okolicach dranicami (łubki) lub gontami, a w Kurlandyi u zamożniejszych dachówką. Ł., zarówno protestanci, jako i katolicy szczególną przywięzują wagę do d. 24 czerwca, w którym, jak wiadomo, przypada uroczystość ś. Jana Chrzciciela. Już w wilią dnia tego domy i chaty ludu łotewskiego przybierają pozór świąteczny. Umajone zewnątrz i wewnątrz najrozmaitszemi zielskami i różnobarwnemi polnemi kwiaty, przepełniają się one wesołą młodzieżą, uwieńczoną zielenią i kwiatami. Przed domem oddają się młodzi Łotysze i Łotewki aż do wschodu słońca wesołej zabawie z wiankami i śpiewkami, kończącemi się zawsze zwrotką jednostajną *Lejgo!* albo *Ligo!* w sposób najrozmaitszy śpiewaną. Słowo to żadnego znaczenia niemające (zarówno jak francuskie *Tradéridéra!* lub niemieckie *Tralala!*), z powodu błędnych komentarzy, jakie już w zeszłym wieku był mu nadał pastor protestancki Stender, w oczach najpoważniejszych badaczy szczepu łotewskiego przez długie lata uchodziło za imię dawnego bożka miłości pogańskiej Łotwy, zanim uczony dr. A. Bielenstein w rozprawie „Das Johannisfest der Letten," ogłoszonej w czasopisie „Baltische Monatsschrift" (tom XXIII, str. 1—46) nie dowiódł dosadnie, że tego rodzaju bóstwa Ł. nigdy nie czcili. Mają oni i liczne pieśni świętojurskie (jurinia-dzismies), oraz kolędowe (koładu-dzismies), przy których odśpiewywaniu zachowują również prastare obyczaje; wszakże pieśni święto-jańskie (joniadzismies) cieszą się najbardziej powszechnym udziałem. Treść pieśni gminnej łotewskiej jest równie bogatą, jak urozmaiconą. Dla łatwiejszego zorientowania się czytelników ujmujemy ją w ramy następujące: I. *Pieśni treści ogólnej.* 1) mitologiczne, 2) opiewające przyrodę, 3) miłość, 4) urok śpiewu i 5) zawierające jakiś morał ludowy. II. *Pieśni okolicznościowe:* 1) na wesele, 2) na chrzciny, 3) na pogrzeb, 4) przy szklanicy i 5) pożegnalne. III. *Pieśni zastosowane do pewnego czasu:* 1) święto-jurskie, 2) święto-jańskie i 3) kolędowe. IV. *Pieśni zastosowane do pewnego zawodu:* 1) pieśni pastuszków, 2) rybaków, 3) bartników, 4) żniwiarzy, 5) rolników (*a*, przy oraniu i bronowaniu pola; *b*, przy wianiu i czyszczeniu zboża; *c*, przy sianokosach i *d*, przy zbiorze lnu) i 6) piosnki piastunek. V. *Pieśni zastosowane*

do pewnego położenia: 1) piosnki dziecinne, 2) pieśni sierot, 3) wdów, 4) przygniecionych ubóstwem i nakoniec, 5) pieśni zastosowane do rozmaitych innych położeń. Wszystkie one nadzwyczaj są krótkie, ale niezmierna obfitość wynagradza niejako tę ich krótkość; dla tego nie można tych piosnek rozpatrywać oddzielnie. W życiu bowiem Ł. występują one tylko w śpiewie i to, z wyjątkiem pieśni pastuszków, kołysanek i prządek, tylko w śpiewie ludowym chóralnym, w którym wiele ich zrzędu wykonywa się jednym ciągiem. Godzinami całemi trwa ta rozrywka ludowa; jedna piosnka bezustannie łączy się z drugą, aż nakoniec znużona „Tejceja" czyli główna pieśniarka intonująca śpiew i prowadząca chór cały, czuje się zniewoloną ustąpić jego kierownictwa którejś ze swych licznych towarzyszek. O tym rodzaju śpiewów ludowych tak niejasne dotąd mamy wyobrażenie, że zwykle nie pojmujemy ani jego uroku, ani doniosłości, ani znaczenia. Wiele takich piosnek wykonywanych z kolei, tworzy dopiero niejakąś całość; całość ta wszakże za każdem wystąpieniem śpiewaków odmienny przyjmuje wyraz, a często i odmienny charakter. Przedstawia się nam ona poniekąd jak łańcuch, któregoby wszystkie pojedyńcze ogniwa za każdym razem inaczej się dały z sobą powiązać, stosownie do okoliczności i usposobienia tak śpiewaków, jako i słuchaczy, którzy, pociągnięci urokiem wspólnej pieśni ludowej, stopniowo niemal wszyscy do chóru się przyłączają. Różnorodność nieznanej dotąd w kołach polskich poezyi ludowej łotewskiej, najbardziej nas winna zastanowić swą wielostronnością, z jaką piękności przyrody ziemi rodzimej bywają w niej opiewane, zwłaszcza, że kraje przez szczep łotewski zamieszkane zgoła nie obfitują w piękność, której też uczeni krajoznawcy niemal nigdy na Łotwie niezdołali dopatrzyć. Tymczasem niema znaczniejszej góry, rzeki, jeziora, niema zwierzęcia, niema ptaka, drzewa, krzewu, kwiatu, niema w ogóle żadnego stworzenia, któregoby poeta łotewski ze stosunkami lub okolicznościami żywota człowieczego w jakibądź sposób nie sprzęgał. Pszczoły, mrówki, żuki, płazy—a nawet ryby, ukrywające się przed wzrokiem ludzkim w głębiach strumieni, jezior i morza—nie uszły baczności łotewskich pieśniarzy, którzy, śledząc ich właściwości, umieli one dziwnie zręcznie zużytkować. Ilekroć w zwierzęciu lub ptaku jakąś właściwość dostrzegli, co im człowieka w czemkolwiekbądź może przypominać, tworzą z niej zawsze obraz nader trafny. Pieśń gminna Ł. ma wszystkie cechy starożytności, o których w Słowniku geogr. nie podobna się rozwodzić. Wiadomo zresztą, że najstarsze tradycye brzmią w okół Baltyku, rozpościerając się stąd ku Karpatom, Dnieprowi i Dunajowi i że północ, kolebka dzisiejszych ludów Europy, posiada dotąd jej archiwa poetyczne i muzykalne (O. Kolberg). Pieśń gminna Ł. jest pieśnią ludową w całem znaczeniu tego wyrazu. Wyrosła ona z serca samego ludu, a lud ten cały tak dalece zdawał się zupełnie jednakowo do jej wzrostu przyczyniać, że nawet ani jedno podanie nie przekazało nam imienia jakiegobądź łotewskiego poety. Więc słusznie o Łotwie powiedziećby można: dusza ludu jest tu pieśniarzem. Pieśń Ł. jest prawdziwą pieśnią ludową, gdyż w jej wykonaniu lud cały przyjmuje udział i przyswoił ją sobie całkowicie. Na całej przestrzeni nie znajdziesz i jednej wsi, w którejby się ona nie rozlegała wesoło, w którejby nie brzmiała już to przy kądzieli, już przy innych zatrudnieniach domowych. Lecz nie tylko w chacie rozlega się głos pieśni łotewskiej. Brzmi on na lądzie i wodzie, na polach i w lasach; co więcej, rzecby można z pewnością, że w krajach przez Ł. zamieszkanych niema lasu, łąki, strumienia, jeziora, wybrzeża morskiego, na których śpiew gminny słyszeć by się niedawał, jakkolwiek przy wzrastającej kulturze pieśń ludowa częstokroć zamienianą bywa innemi, niewiedzieć jak i przez kogo na tenże język łotewski tłumaczonemi. W ostatnich leciech zajęto się pilnie gromadzeniem pieśni gminnych Ł. i mamy ich już około 25,000 ogłoszonych drukiem. Najwięcej ich ogłosił „Magazin der Lettisch-Literärischen Gesellschaft" (tom VIII zawiera zbiór pieśni łotewskich zebrany przez G. T. Büttnera; tom XIV, część 2, pieśni łotewskie zebrane przez pannę Celinę Platerównę i przez piszącego; tomy oddzielne, wydane w Lipsku w latach 1874 i 1875, mieszczą w sobie aż 9000 pieśni Ł., nagromadzonych przez d-ra A. Bielensteina, prezesa tow. łotewsko-literackiego). Nie podlega wątpliwości, iż piosnki te nie w jednym czasie utworzone zostały. Bardzo być może, że całe stulecia na nie się składały. Są one jednym ciągiem z dawien dawna płynącym produktem twórczej duszy narodu łotewskiego. Lubo niektóre noszą na sobie piętno dalekiej starożytności, nie zbywa i na takich, które nowszych sięgają czasów. I dziś jeszcze przy różnych okolicznościach nowe tworzą się pieśni, mniej wprawdzie wykończone, świadczące wszakże wymownie o poetycznym nastroju Ł. Bądź co bądź pieśni łotewskie puściły od wieków korzenie w głębi samego ludu i żaden wpływ zewnętrzny, żadna siła obca, wyróżniająca się od masy ludu, w ich tworzeniu najmniejszego udziału nie miała. Jaśnieją w nich najdosadniej: czyn ludowy, myśl ludowa i słowa czysto ludowe. Język łotewski zbliżony do litewskiego i starożytnych Prusaków, jest dość przyjemny dla

ucha, chociaż jeszcze nie obrobiony; za najlepsze narzecze uważają niektórzy to, którem mówią mieszkańcy okolic Mitawy, Bowska, Rygi, Wolmaru i Wendy (Wendenu). Akcent kładzie Ł. na pierwszej sylabie, w wyrazach nawet złożonych. W tworzeniu przysłówków i przymiotników wielką posiada łatwość. W jego języku tworzenie się przymiotników i słów z rzeczowników nie przedstawia najmniejszej trudności; jest w nim także osobliwsze cieniowanie spieszczeń i zdrobnień rozmaitych. Przy całem bogactwie tej mowy posiada ona mnóstwo wyrazów, które są wspólne wszystkim językom słowiańskim; nie jest to wszakże zapożyczenie, bo są to wyrazy codziennej potrzeby, jak np.: „uguńs“ (ogień), „ziemie“ (ziemia), „mâte“ (matka), „sôls“ (sól), „ne“ (nie), wyrazy konieczne, a zatem jednocześnie kiedyś wraz ze Słowianami zaczerpnięte przez Ł. gdzieś u wspólnego źródła, spokrewnionego z językiem sanskryckim. Wszyscy Łotysze używają pisma łacińskiego. Wszakże w druku stale używane bywają głoski niemieckie w dolnej Kurlandyi i Inflantach szwedzkich, czyli gub. ryskiej, a łacińskie w górnej Kurlandyi i Inflantach polskich. Język tych co i w druku używają abecadła łacińskiego jest czysto łotewski; różni się tylko wymową od uzywanego w dolnej Kurlandyi i Inflantach szwedzkich, w których brakujące lub wyszłe z użycia wyrazy zastąpiono niemieckiemi, tam zaś polskiemi. Któren zaś z dwóch dyalektów jest poprawniejszy, dotąd przez sędziów bezstronnych nie zostało jeszcze rozstrzygniętem; na korzyść narzecza górnej Kurlandyi i Inflant polskich przemawia zdaniem piszącego już ta okoliczność, że Ł. z Inflant szwedzkich łatwo naszego rozumie, którego nazywa „Pohls“ (Polak), kiedy nasz już rozmówić się z tamtym tak łatwo nie może. I nic to dziwnego jeśli zważymy, że Ł. z Inflant szwedzkich coraz to więcej słów niemieckich do swego narzecza wprowadza, dając im tylko końcówkę łotewską. Jako przykład bijący w oczy podajemy tu zdanie niemieckie: „Der Nachbar begehrte den Lohn am Montag,“ które Ł. z okolic Rygi niezawodnie w ten a nie inny sposkb przetłumaczy: „Naburgis pagereja lôni màndaga,“ wtenczas kiedy w Inflantach polskich przetłumaczonoby toż samo zdanie słowami czysto łotewskiemi: „Kajmins praseja moksas pyrmdîn“ (to znaczy: sąsiad domagał się płacy w poniedziałek), które to słowa najłatwiej zrozumie i Ł. z okolic Rygi. Zasada ortografii Ł. inflancko-polskich następująca: „Pisz jak mówisz, nie troszcząc się o pochodzenie inaczej w pierwiastku brzmiących głosek.“ Przeciwnie Ł. z Inflant szwedzkich i dolnej Kurlandyi używają zawiłej niemieckiej pisowni (a w druku i głosek niemieckich), która przy użyciu często zdarzających się syczących dźwięków, oraz rozmaitego zastosowania głoski *h*, wiele przedstawia trudności. Najstarszym drukiem łotewskim jest niezaprzeczenie ustęp w pierwszej edycyi kosmografii Sebastyana Munstera (ogłoszonej w r. 1550), zawierający na str. 932 „Ojcze nasz“ Łotyszów w narzeczu zbliżonem do tego, jakie i dotąd napotykamy w górnej Kurlandyi i Inflantach polskich. W r. 1587 wydał J. Rivius (w Królewcu) katechizm protestancki (skrócony) w języku łotewskim. W tymże czasie wydano w Królewcu na żądanie księcia Kettlera psalmy, ewangelie i lekcye dla protestanckich parafij tegoż szczepu. Dla katolickich zaś wydał w Wilnie Jerzy Elger w r. 1673 zbiór pieśni kościelnych i modlitw pod łacińskim tytułem: „Cantiones spirituales ex latinicis, germanicis et polonicis translatae in idioma lothavicum, additis pluribus per patrem G. Elger Sac. Soc. J. Vilnae, Typis Acad. S. J.“. Do tegoż zbioru dodano wkrótce i ewangelie na wszystkie niedziele roku i większe uroczystości. Tenże Georgius Elger ogłosił w r. 1683 pierwszy słownik łotewski pod tytułem: „Dictionarium Polono-Latino-Lothavicum.“ Vilnae in 8, stronnic 674. Pierwszy kalendarz łotewski wyszedł w Mitawie w r. 1763; pierwsza gazeta Ł. pojawiła się również w Mitawie i to już w r. 1822. Były to wspomniane już na swojem miejscu „Wiadomości łotewskie“ (Łatwieszu Awîzes). Najdoskonalszą i najbardziej naukowo traktowaną gramatykę tego języka napisał uczony prezes towarzystwa łotewsko-literackiego dr. August Bielenstein. Drukowaną została w Berlinie w leciech 1863 i 1864 pod tytułem: „Die lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen“ (2 tomy w 8-ce). Za najlepszy słownik łotewsko-niemiecki i niemiecko-łotewski uchodzi obecnie dykcyonarz K. Ulmana i G. Braschego w dwóch sporych tomach, wydany w Rydze w latach 1872 i 1880. Dla polsko-inflanckiej gałęzi Ł. ogłosił J. Kurmin „Słownik polsko-łacińsko-łotewski,“ Wilno 1858 r. Czytelników pragnących zaznajomić się bliżej z piśmiennictwem łotewskiem odsyłamy do obszernego spisu chronologicznego literatury Ł. d-ra Napierskiego, Ryga 1831 r., z trzema dodatkami, wydawanemi stopniowo aż do r. 1869. Najnowsze zaś utwory tego szczepu, zwłaszcza zasługujące na osobną wzmiankę, wyliczają wciąż w swych notatach bibliograficznych nietylko rozmaite dzienniki łotewskie, ale i kilkakrotnie już przez nas wspominane poważne dzieło zbiorowe: „Magazin der lettisch-literärischen Gesellschaft.“ *Gustaw Manteuffel.*

(Źródła nasze statystyczne czerpaliśmy do niniejszego artykułu przeważnie z dzieł następujących: *F. Jung-Stilling* i *W. Anders*: „Er-

gebnisse der livländischen Volkszählung vom 29 December 1881, Theil I, Band I, Lief. I, Band II, Lief. 1, i Band III, Lief. 1 (Ryga, roku 1883 i 1884), oraz ze świeżo ogłoszonej pracy: „Ergebnisse der kurländischen Volkszählung vom 29 December 1881," Theil III, Band I „Die Zählung auf dem Lande und in den Flecken," Lieferung I (Mitawa, 1884), a także z nieogłoszonych jeszcze źródeł rękopiśmiennych, dostarczonych nam łaskawie przez członków miejscowych komitetów statystycznych).

Łotyszki 1.) wś, pow. dzisieński, gm. leonpolskiej, 3 okr. adm., o 49 w. od Dzisny, 8 dm., 94 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. dzisieński, gm. przegrodzkiej, 3 okr. adm., o 59 w. od Dzisny, 10 dm., 62 mk. katol. 3.) **Ł.** al. *Wierdeliszki, Plantonopol*, wś, pow. dzisieński, gm. miorskiej, 3 okr. adm., o 44 w. od Dzisny, 5 dm., 47 mk. katol. (1866).

Łotyszkowo, zaśc., pow. dzisieński, gm. leonpolskiej, nad rz. Kamionką, 3 okr. adm., o 33 w. od Dzisny, 2 dm., 24 mk. (1866).

Łować, ross. *Łowat'*, rzeka biorąca początek z jez. Łowacin (Zawiesno), w pow. horodeckim, od źródła na długości 20 wiorst bieg ma na południo-wschód; od jez. Mieżo, przez które przepływa ta rzeka, zwraca się na północ i przepłynąwszy przez jeziora: Sosno, Czerniasto i Siesito, zwraca się w kierunku wschodnio-północnym; przepłynąwszy jezioro Castwo, zwraca się na północ i w tym kierunku dopływa do gub. pskowskiej; przyjąwszy potok Wołodzyń (Kunia, Łoknia, Jemienka, Kruczyca, Smota, Rybia, Poła, Naczwa, Chławica, Redzia, Poliść: także wymieniane), przebiega po granicy gub. witebskiej i pskowskiej na długości 8 wiorst; w gub. pskowskiej przepływa koło miasta Wielkie-Łuki, następnie płynie w gub. nowgorodzkiej i wpada do jez. Ilmenia; długość biegu w gub. witebskiej wynosi 128 wiorst. Niegdyś rzeka ta stanowiła ważną drogę handlową między Rossyą i Polską. Por. *Newel* i *Horodek*. *M. K.*

Łowacin, jez., ob. *Łować*, rz.

Łowagi, przys. Niebyłowa, pow. kałuski.

Łowajcie, wś, pow. rossieński, par. rossieńska.

Łowat', wś handlowa w gub. kałuskiej, 25 w. od m. Żyzdry odległa, nad rzeczką Nyrką, 1500 mk.; jarmarki, gorzelnia i stacya pocztowa.

Łowat', ob. *Łować*, rz.

Łoważ, ob. *Budowieść*.

Łowce 1.) wś pryw., pow. dziśnieński, o 69 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Głębokiego do gran. pow. wilejskiego, 8 dm., 68 mk. 2.) **Ł.**, wś włośc. nad rz. Solczą, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 45, od Ejszyszek 26, dm. 5, mk. katol. 54. 3.) **Ł.** al. *Łowcy*, zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., par. Komaje, o 35 w. od Święcian, 4 dm., 39 mk. katol. (1866).

Łowce, wś z przysiółkami *Morawsko, Nuzina* i *Zgoda*, w pow. jarosławskim, leży na lewym brzegu Łęgu, uchodzącego z lewego brzegu do Sanu pod folwarkiem Wychylówką, na północ od Ostrowa, w równinie 216 m. npm. Przez wieś prowadzi droga gminna z Wysocka przez Ostrów do Radymna. Oddalenie od tego miasta wynosi 6 kil. Jest tutaj parafia rzym.-katol. Szkoła ludowa jednoklasowa, kasa pożyczkowa gminna z kapit. 361 zł. w. a. i dosyć duża cegielnia. Podług spisu ludności z r. 1880 mają Ł. 999 mieszk., z których 44 przebywa na obszarze większej posiadłości. Podług szematyzmów duchownych wypada 1115, mianowicie 757 rzym.-katol., 260 gr.-katol. i 88 izraelitów. Gleba urodzajna składa się z warstw gliny i piasku. Więk. pos. (Gustaw Jahn) ma obszaru 863 mr. roli, 99 mr. łąk i ogr., 16 mr. pastw. i 108 mr. lasu; pos. mniej. 803 mr. roli, 94 mr. łąk i ogr. i 31 mr. pastw. Siarczyński (Rkp. Bibl. Ossolińskich l. 1824, str. 266) powiada, że nazwa pochodzi od szlachty Łowców, którzy później pisali się Łowieckimi. W r. 1424 wybudowano kościół parafialny. Szematyzm duchowny przypisuje założenie parafii Spytkowi Tarnowskiemu, dziedzicowi Jarosławia. W r. 1444 zamieniono grunta parafialne, na co dotąd istnieje dokument. Później były Ł. własnością Morawskich, bo w r. 1470 odnowili dokument uposażenia parafii Narcys z Morawska, sędzia ziemski przemyski z bratem Janem, ale około r. 1618 nabyła je ks. Ostrogska, gorliwa zwolenniczka Tow. Jezusowego, zniosła parafią i nadała ją 1618 r. kolegium jezuitów u św. Anny w Jarosławiu. Jeszcze później stały się Ł. własnością rządu, od którego nabyli je Sieniawscy. Po zniesieniu Tow. Jezusowego odnowiono parafią. Teraźniejszy kościół parafialny jest drewniany i został zbudowany w r. 1723. Parafia należy do dyec. rzym.-katol. przemyskiej dek. pruchnickiego, ma dołączone wsie Dobkowice, Lutków, Ostrów i Zamiechów z ogólną liczbą 2340 rzym.-katol., 2 akat. i 124 izrael. Wyznawcy gr.-katol. obrządku są przyłączeni do parafii w Ostrowie. Ł. graniczą na zachód z Chłopicami, na wschód z Ostrowem, a na południe z Lutkowem i Dobkowicami. *Mac.*

Łowcewicze 1.) folw. pryw. nad rzeką, pow. wilejski, o 49 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Ilii do Radoszkowicz, 1 dm., 15 mk. Własność Bohdanowicza. 2.) **Ł.**, wś włośc., pow. wilejski, tamże, 14 dm., 122 mk. (1866).

Łowcie 1.) wś, pow. rossieński, par. Kroże. 2.) **Ł.**, wś, pow. rossieński, par. Kielmy.

Łowciszki, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łowcuny, dwa folw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 24 w. od Lidy, 11 mk. (1866).

Łowcy, ob. *Łowce*.

Łowcy, st. p. w pow. zarajskim, gub. razańskiej.

Łówcz, *Górny*, *Dolny* i *Średni*, niem. *Lowitz*, wś w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Łowcza, wś i folw., pow. chełmski, gm. Bukowa, par. Sawin i Łowcza (obrz. grec.). Leży przy trakcie z Chełma do Włodawy o 18 w. od Chełma. Od Chełma zaczyna się dopiero szosa ku Włodawie. Posiada cerkiew niewiadomej erekcyi. Spaliła się w 1851 r. Była tu stacya pocztowa. W 1827 r. wś rząd., 39 dm., 234 mk.; obecnie własn. pryw. 400 mr. ziemi dworsk. i 636 mr. włośc. Od połowy XVIII w. do połowy XIX w. własność Kunickich. Piękny ogród i staroświecki dwór murowany założył tu był Franc. Kunicki podkomorzy chełmski. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami Ł. i Rudka) rozległy mr. 633: grunta orne i ogr. mr. 199, łąk mr. 73, wody mr. 5, lasu mr. 340, nieuż. i place mr. 17, bud. mur. 5, z drzewa 12; pokłady kamienia wapiennego i torfu; rzeczka Witowa przepływa. Dobra powyższe w r. 1866 zawierały mr. 2380. Wś Ł. osad 22, z grun. mr. 642; wś Rudka osad 12, z grun. mr. 360.

Łówcza (al. *Łuwcza*, po rusku *Łiwcza*), wś, pow. cieszanowski, o 16 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Cieszanowie, 7 kil. na płd. od urzędu poczt. w Narolu. Na zach. leży Gorajec, na płn. zach. Płazów, na płn. Krupiec i Wola Wielka, na wsch. Huta Stara, na płd. Brusno Nowe, Rudka i Chotylub. Wsch. część obszaru przepływa pot. Tanew od płd. z Huty Starej na płn., a potem wzdłuż granicy do Woli Wielkiej. We wsch. stronie nastaje prócz tego pot. Głęboki (ob.) al. Łówcza i płynie środkiem obszaru od płn. wsch. na płd. zach. do Gorajca. Z prawobocznych dopływów tego potoku nastaje w płn. stronie wsi potok Łabówka i płynie na zach. do Płazowa; potok Pinczak zaś płynie przeważnie wzdłuż granicy na płd. zach. Wzdłuż granicy płd. płynie lewoboczny dopływ Łówczy, Gnojnik (?). Wieś składa się z części: Antoniki, Maziarnia, Samulaki i Złomy. W środkowej części obszaru wznosi się najwyższe we wsi wzgórze do 345 m. (znak triangul.). We wsch. stronie leży las Bukowy, w stronie zach. Omszaniec (ze szczytem 250 m. wys.) na płn., a Wysmolanka na płd. (szczyt 278 m.). Przez wieś idzie drogą z Narola do Brusna Nowego. Własn. więk. ma roli orn. 1217, łąk i ogr. 139, pastw. 116, lasu 2210; własn. mniej. roli ornej 1065, łąk i ogr. 48, pastw. 47 mr. W r. 1880 było 1049 mk. w gminie, 85 na obsz. dwor. (300 obrz. rzym.-katol., reszta gr. katol.). Parafia rzym.-katol. w Płazowie, gr.-katol. w miejscu (dek. lubaczowski, dyec. przemyska). Do parafii należy Huta Stara. We wsi jest cerkiew drewniana i szkoła filialna. Cerkiew postawił wspólnie z gromadą około r. 1820 dziedzic wsi Jan Matczyński i urządził w sklepieniu podziemnem grób familijny. Cerkiew zbudowana na wzór kościoła łacińskiego tak wewnątrz, jak i zewnątrz. We wsi jest młyn, cegielnia, wapniarka (t. zw. Kamienna Góra) i tartak wodny o 2 piłach zwyczajnych a jednej cyrkularnej, konsumujący rocznie 400 metr. kub. sosnowego drzewa klocowego, a produkujący 245 m. kub. zwykłych desek. Właścicielem tartaku a oraz więk. posiadł. jest zakład kredytowy ziemski w Wiedniu. Pokłady torfu, jakie tu dawniej były, wyczerpano na nawóz do uprawy roli. Por. *Lubliniec*. *Lu. Dz.*

Łówcza, prawy dopływ Gnojnika (ob.), zwany także *Głębokim potokiem*; ob. t. II, str. 598, nr. 5. *Br. G.*

Łowcze, ob. *Litwa*, t. V, str. 338. W Enc. Orgelbr. czytamy: „Starostwo niegrodowe łoweckie w województwie i powiecie wileńskim, według spisów podskarbińskich z roku 1772 obejmowało wójtostwa: Giełożuny, Giduny, Łowcze, Łowcykuny. W tym czasie po Brzostowskich, co spólnie sstwo bystrzyckie (ob.) dzierżyli, posiadał je Franciszek Rohoziński, który zeń opłacał kwarty złp. 404 gr. 5, a hyberny złp. 800.“

Łowczewo, ob. *Filipki*.

Łowczów, wś, pow. tarnowski, leży na lewym brzegu Biały, 342 m. npm., w okolicy pagórkowatej, lesistej, o 6 kil. od Tuchowa. Przez wś przechodzi kolej tarnowsko-leluchowska, między stacyami Tuchów (15 kil.) i Łowczówek-Pleśna (7 kil.). Z 442 mk. rzym.-kat. przebywa 33 stale na obszarze więk. pos., mającej obszaru 217 roli, 12 łąk i ogr., 23 past. i 91 mr. lasu; pos. mniej. ma 277 roli, 22 łąk, 42 past. i 20 mr. lasu. Ł. należy do par. rzym.-kat. w Piotrkowicach i ma kasę pożyczkową gminną z kapit. 217 zł. w. a. Ł. graniczy na płn. z Piotrkowicami, na płd. z Buchcicami, na zach. z lasami należącemi do Łowczówka.

Łowczówek 1.) przys. do Kolbuszowy Dolnej. 2.) Ł., wś na lewym brzegu Biały, w dolinie 218 m. npm., otoczonej lasami pokrywającemi wzgórza. Blisko wsi jest st. kolei tarnowsko-leluchowskiej Łowczówek-Pleśna, między Tarnowem a Tuchowem, 7.5 kil. od Tarnowa; należy do par. rzym.-kat. w Pleśny i ma 277 mk. rzym.-kat., z których 48 przebywa na obszarze więk. pos., wynoszącej obszaru 340 roli, 15 łąk i ogr., 89 past. i 226 mr. lasu; pos. mniej. ma 164 roli, 13 łąk i ogr., 58 past. i 18 mr. lasu. Kasa pożyczk. gminna posiada 176

zł. w. a. kapitału. Ta wioska graniczy na płd. z Lichwinem, na zach. z Buchwaldem a na płn. z Pleśną. *Mac.*

Łowczowo, dawna nazwa Urycza i Podhorodec, pow. stryjski. Dawniej stał tu Tustań Nazwa Podhorodec stąd pochodzi, że leżały pod grodem Tustań. (Rkp. Bielowskiego w Bibl. Ossol. № 2410, str. 75). *Lu. Dz.*

Łowczówsko al. *Łowczówek*, ob. *Kolbuszowa.*

Łowczyce 1.) wś niewielka, zamieszkała przez Tatarów w pow. nowogródzkim, o 5 w. ku zach. od Nowogródka, przy gościńcu wiodącym do Kołołoszy, w malowniczej, prześlicznej miejscowości. Jest podanie, że to miejsce król Stefan Batory darował ulubionemu swojemu łowczemu Tatarowi i odtąd poczęło się zwać Łowczycami. Tatarzy litewscy odbywają tu liczne pielgrzymki do istniejącego starodawnego meczetu i grobu niejakiego świętego (Jewli) Kontusia, który, według legendy, miał łaskę nieba przenoszenia się stąd cudownego co dzień na modlitwę do grobu Mahometa do Medyny. Mogiła owego Kontusia, uczęszczana przez pielgrzymów z dalekich nawet okolic, znajduje się przy meczecie ocienionym zielonością wiekowych dębów, kędy pobożni Tatarzy składają ofiary na „Jasień", t. j. modły błagalne. Ciekawe szczegóły tej legendy i pątnictwa zamieszczone w odcinku Kuryera Wileńskiego za r. 1861, № 13. 2.) Ł., trzy niewielkie folw. w pow. nowogródzkim: a) własność Okołowych, obszaru 123 mr.; b) należy do Oskierków, ma przeszło 145 mr.; c) dziedzictwo tatarsko-polskiej rodziny Tupalskich, ma obszaru mr. 105. *Al. Jelski.*

Łowczyce (po rus. *Żiwczyci*) 1.) wś w pow. rudeckim, 21 kil. na płd. wsch. od Rudek, 6 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Komarnie. Na płn. leży Andryanów, na wsch. Rumno, na płd. Tatarynów i Podzwierzyniec, na zach. Brzeziec. Położenie wsi nizinne. Najwyższe wzniesienie na płd. 274, na płn. 284 m. Wody spływają za pośrednictwem strug małych do Wereszycy. Płn. wsch. część obszaru zajmuje mały las. W XVIII w. Ł. należały do klucza Komarno. Własn. więk. (hr. Lanckorońskiego) ma łąk i ogr. 22, lasu 75 mr.; własn. mniej. roli or. 226, łąk i ogr. 31, past. 43 mr. W r. 1880 było 527 mk. w gm. (około 140 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Komarnie, gr.-kat. w miejscu (dek. horożański, dyec. przemyska). Do par. należą: Andryanów, Podzwierzyniec z Grabowną, Piły i Świniusza. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Mikołaja, zbudowana r. 1728 i szkoła 1-klas. niezorganizowana. 2.) Ł., wś w pow. żydaczowskim, 10 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żydaczowie. Na płn. leży Żydaczów, na płn. wsch. Zabłotowce, na wsch. Jajkowce, na płd. wsch. Żyrawa, na płd. Obłaźnica i Nowesioło, na płd. zach. Juseptycze, na zach. Hanowce i Ruda z Kochawiną, na płn. zach. Hnizdyczów. Płn. zachodnia część obszaru przepływa jedno ramię Bereźnicy, dopływu Stryja. W dolinie Bereźnicy leżą zabudowania wiejskie. Lewy jej brzeg moczarzysty. W stronie wsch. wznosi się wzgórze Ł. do 269 m. (znak triang.). W narożniku płn. zach. leży las „Łany". Własn. więk. ma roli or. 635, łąk i ogr. 208, past. 41, lasu 1059; własn. mniej. roli or. 868, łąk i ogr. 337, past. 21, lasu 8 mr. W r. 1880 było 810 mk. w gm., 38 na obszarze dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 40 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Kochawinie, gr.-kat. w Rudzie. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Eliasza, szkoła fil. i kasa pożycz. gm. z kapit. 4459 zł. *Lu. Dz.*

Łowczyłowicze, folw. pryw. nad rz. Krupką, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 14 w. od Lidy, 12 mk. (1866). W pobliżu wś włośc. t. n., zwana też Ryłowce, miała 1866 r. 4 dm., 68 mk., i okolica pryw., 3 dm., 22 mk.

Łowczyn, wś we wsch. stronie pow. mozyrskiego, przy samej granicy pow. rzeczyckiego, nad Prypecią, w gm. michałkowskiej, ma osad 5. *A. Jelski.*

Łowczyńskie Widze, ob. *Łowiszcze* i *Widze.*

Łówczyszki, folw., pow. rossieński, par. i okr. polic. Szydłów, o 14 w. od Rosień, o 10 od Szydłowa, grunta średnie, własność Babiańskich.

Łowęcice 1.) wś, pow. śremski, nad rz. Obrą; 30 dm., 196 mk., wszyscy kat.; 50 analf. Gorzelnia. Poczta i tel. w Jaraczewie o 4 kil., gościniec o 3 kil., st. kol. żel. Chocicza o 17 kil., Jarocin o 14 kil. 2.) Ł., dom. i gm. tamże, 1892 mr. rozl., 2 miejscowości: a) Ł., dom.; b) Poręba, folw.; 10 dm., 143 mk., 11 ew., 132 kat.; 23 analf. Gorzelnia. Własność Stanisława Zakrzewskiego z Żabna. Należały niegdyś Ł. do klucza jaraczewskiego. *M. St.*

Łowęcin, niem. *Lowentschin*, wś i folw. (564 mr. rozl.), pow. poznański; 32 dm., 291 mk.; 143 ew., 148 kat.; 84 analf. Poczta, tel. i gościniec w Swarzędzu o 2 kil., stacya kol. żel. w Kobylnicy o 4 kil., w Poznaniu o 12 kil.

Łowiec, niem. *Loewitz*, wś, pow. głupczycki, koło Jędrzychowic (Hennerwitz); 140 bud., 154 dm., 1267 mk.; 139 osad, 4890 mr. rozl. Kościół sięga 1351 r., 1802 odbudowany, od 1845 paraf. Szkoła początkowa. Do r. 1837 było tu dominium, odwieczne dziedzictwo hr. Sedlnitzkych, przez włościan wtedy zakupione i do 1850 zarządzane zbiorowo. Odtąd rozdzielone. *F. S.*

Łowice (dok.), niem. *Lobbitz*, tak nazywała się jeszcze r. 1563 wś w pow. margrabowskim, na pruskich Mazurach położona, obecnie pod tą nazwą nieznana; zaginęła zapewne. (Ob. Kętrz.: O ludn. pol. w Prusiech, str. 520). *Kś. F.*

Łowicz, msto pow. gub. warszawskiej, nad rz. Bzurą, leży pod 52° 11' 1 szer. i 37° 40' 5 dłg. g., na prawym brzegu Bzury, w nizinie, w punkcie zbiegu trzech dopływów Bzury: Uchanki, Zielkówki i Jarzębówki; odległy 82 w. od Warszawy, z którą połączony jest linią drogi żel. warszaw.-bydgoskiej od r. 1845 (od 1861 z Bydgoszczą); szosa 1-go rzędu łączy go z Warszawą i Kaliszem; trakty gubernialne 2-go rzędu z Płockiem, Łęczycą, Wiskitkami i Skierniewicami. Ł. posiada obecnie 6 kościołów katol. mur. (kolegiata, paraf. ś. Ducha, fil. ś. Leonarda, fil. po-pijarski, fil. po-misyonarski i koś. z klaszt. bernardynek etatowy), cerkiew prawosł., koś. par. ewang., szpital ś. Tadeusza, ochronę na 40 dzieci, ochronę dla starozakon., szkołę realną 6-klas., progimnazyum żeńskie 3-klas., cztery szkoły element., dwie szkoły prywatne żeńskie, szkołę ewang., bibliotekę przy szkole real. (do 5000 tom.), sąd pokoju, urząd powiat., miejski, st. dr. żel. warsz.-bydgos., st. poczt. i telegr. W 1827 r. Ł. miał 411 dm. (95 mur.) i 6693 mk. (676 żyd.); w 1862 r. 522 dm. (123 mur.) i 5885 mk. (2061 żyd.); w 1881 r. 248 (?) dm. mur., 395 dm. drewn. (?) i 7567 mk. Z zakładów fabrycznych istniały tu w r. 1878: młyn parowy (24 robotn.) z produkcyą na 85,000 rs., 2 dystylarnie (4 rob.) z prod. 22,000 rs., 5 garbarni (10 rob.) z prod. 27,400 rs., 4 cegielnie (17 rob.) z pr. 4,300 rs., 3 mydlarnie (4 rob.) z prod. 17,200 rs., fabryka wyrobów glinianych z prod. 14,800 rs., browar (5 rob.) z prod. 10,000 rs., 2 olejarnie (6 rob.) z prod. 10500 rs., 2 warzelnie miodu z prod. 600 rs., 3 fabryki octu z prod. 6,260 rs. Do 1877 r. istniała tu fabr. wyrobów żelaznych z prod. na 10,500 rs. W 1881 r. wartość produkcyi tutejszych fabryk dochodziła 217,235 rs. Kasa miejska miała 13,215 rs. przychodu, a 11,874 rs. rozchodu. Szkoła realna miała w 1879 r. 316 uczniów (260 katol, 29 prawosł., 13 ewang., 13 żyd., w tem 198 synów szlachty i urzęd., 109 mieszcz. i 3 włośc.); progimnazyum żeńskie 62 uczennic. Szpital ś. Tadeusza ma wraz z ochroną 42,129 rs. kapitału i utrzymuje 16 łóżek dla ludności księstwa łowickiego. Ł. jest miejscem odbywania się głośnych od wielu wieków jarmarków na ś. Jan (2 dni) i na ś. Mateusz (4 dni), na które przybywają liczni kupcy z odległych stron, a przedmiotami zbytu są: konie, bydło, wyroby siodlarskie, rymarskie, kuśmierskie. Obecnie dawna świetność ich upadła. 7-klas. gimnazyum realne z wydziałem mechanicznym liczyło w r. 1884 uczniów 320, nauczycieli 14 i 8 pomocników. Do 3-klas. progimnazyum żeńskiego uczęszczało 90 uczennic pod kierunkiem przełożonej, 3-ch dam klasowych, 3-ch nauczycielek i 6-ciu nauczycieli. Szpital pod nazwą ś. Tadeusza ma 36 łóżek, a od 1 stycznia 1884 r. istnieje przy nim: dom starców i kalek, dom podrzutków i ochrona na 64 dzieci. Ks. łowickie wnosi corocznie opłatę na 16 chorych bez względu na ich liczbę. Nadto, szpital posiada w Banku Polskim fundusz żelazny rs. 17,000, od którego płaci 4%. Sióstr miłosierdzia 4. Nadto istnieje w Ł. stały lazaret wojskowy. Według podania (prawdopodobnego zresztą) Ł. pierwotnie był dworem łowieckim (Łowisko) książąt mazowieckich, koło którego mieszkali ludzie pomagający przy łowach książęcych i utrzymujący w porządku łowieckie przybory. Papież Innocenty, zatwierdzając bullą z 1136 r. nadania poczynione arcybiskupom gnieźnieńskim, wymienia już Ł. Jeszcze w obecnem stuleciu stał pierwotny dworzec na środku rynku, służąc za skład soli. Kiedy osada ta otrzymała prawo miejskie, niewiadomo. Znaczenie jej datuje się od połowy XIV w., kiedy Jarosław ze Skotnik, arcybisk. gnieźn., wzniósł na sztucznym nasypie nad brzegiem Bzury okazały zamek, mający służyć za rezydencyą dla arcybiskupów. Ziemowit ks. Mazowsza przywilejem 1359 r. udzielonym temuż arcybiskupowi, nadał wielkie swobody miastu, jako też i całej majętności łowickiej. Odtąd arcybiskupi w okręgu tym władzę najwyższą, jako udzielni książęta, piastowali tak dalece, iż szlachta, bez apelacyi do króla, ulegała ich wyrokom. Nabrali więcej znaczenia, kiedy Kazimierz Jagiellończyk uwolnił w r. 1463 arcyb Jana ze Sprowy i jego następców od wszelkich opłat. Prymasi z upodobaniem tu przemieszkując z licznym dworem, przyczyniali się do wzrostu i pomyślności miasta; sławny Jan Łaski na początku XVI w. rugował stąd żydów i surowemi obwarował prawami, aby nadal nie osiadali. Mikołaj Dzierzgowski złożył synod prowincyonalny 1556, Jakób Uchański zwołał tutaj po zgonie Zygmunta Augusta 1572 zjazd Wielkopolan i ustanowił urządzenia tyczące się porządku w kraju, bezpieczeństwa i obrony. Tenże, pragnąc poprzeć wybór cesarza Maksymiliana II, naznaczył tu zjazd na ostatni lutego 1576 r. Stefan Batory nawiedził w Ł. r. 1583 prymasa Karnkowskiego i przez kilka dni pobytu okazale był tu podejmowany. Święcicki w „Opisie Mazowsza" (z pierwszych lat XVII w.) powiada, „iż Ł. posiada kilka rynków i wielkich ulic. Mieszkańcy zamożni pilnie zajmują się handlem; na jarmarki tutejsze wiele odległego ludu się zbiera. Zamek wybornym zbudowany kunsztem, posiada salę olbrzymią, ozdobioną wizerunkami królów od Lecha do Zygmunta III. Po prawej stronie zamku prześliczny pałac rozpoczęty przez Jakóba Uchańskiego". Niemniej wystawnie przyjmował Wawrzyniec Gembicki wracającego 1623 r. z Gdańska Zygmunta III z żoną. Jan Kazimierz, chroniąc się przed morową za-

razą, przemieszkiwał w Ł. 1652 r. z całym dworem. Współczesny Rudawski opisuje, iż msto obfituje we wszelkie potrzeby do życia, ma piękne budynki rozkosznemi ozdobione ogrody. Prymas Mikołaj Prażmowski, zasłaniając się przeciw wyrokom konfederacyi gołąbskiej, zwołał tu zjazd 1672, gdzie Jan Sobieski, het. w. kor., województwa pruskie i Litwa, ułożyły punkty i zażalenia swoje, poprzysiągłszy popierać je orężem. Prymas Michał Radziejowski, obstając za elekcyą ks. de Conti, przebywał tu na czele związkowych; nakoniec, po długich układach, za pośrednictwem nuncyusza Paulucci, uznał w r. 1698 Augusta II królem. W różnych epokach odbyło się w Ł. siedm synodów archidyec. gnieźnieńskiej; ostatni przypadł w r. 1720. Prymas Wł. Al. Lubieński wyrobił uchwałę sejmową w r. 1764, na mocy której Ł. został miastem grodowem, otwarcie zaś tutaj grodu i ufundowanie juryzdykcyi starościńskiej odbyło się na zamku 13 stycznia 1766 r. Stanisław Murmelius miał tutaj drukarnię jeszcze w r. 1566, lecz ta krótko istniała, aż dopiero prymas Wł. Łubieński stałą i dobrze opatrzoną założył drukarnię, która trwając od r. 1760 do 1780 mnóstwo dzieł wydała. Obdarzali msto licznemi przywilejami wszyscy prawie królowie polscy i arcybiskupi. Zygmunt I uwolnił od cła targowego; Zygmunt August nadał jarmarki i targi, tudzież darował szpitalowi ś. Jana wójtostwo na utrzymanie ubogich, z którego korzystał potem dom kś. emerytów i demerytów. Jan Kazimierz uwolnił na lat cztery od wszelkich podatków z powodu spalenia przez Szwedów i t. d. Pamiętnemi były także pomiędzy innemi rządy arcybiskupów Jana Łaskiego, Szembeka, Teodora Potockiego i w. i. Tak uposażone miejsce pierwszych książąt i prałatów państwa byłoby do wielkiej przyszło świetności, gdyby nie liczne klęski jakich doznało, a które na zatamowanie wzrostu jego wpłynęły. W r. 1263 Litwini w perzynę je obrócili; gorzało następnie w r. 1515 a w r. 1525 spaliły się w niem nie tylko domy obywatelskie ale i kościoły. W r. 1590 za arcybiskupstwa Stanisława Karnkowskiego straciło w pożarze 340 dm., to jest całą ulicę Krakowską, Długą, oraz południową i północną połać rynku Nowego miasta. W sześć lat potem spaliła się ulica Mostowa i część rynku Starego miasta, odznaczająca się pięknością kamienic. W r. 1620 spaliła się powtórnie ulica Długa, a po trzeci raz, lubo już nie cała, w r. 1624, wraz z rynkiem podzamkowym. We trzy tygodnie po tym ostatnim pożarze, zgorzała ulica Mostowa. Rynek Starego miasta gorzał jeszcze w latach 1622 i 1631. W r. 1635 d. 16 maja wszczęty pożar w nocy przez zapalenie się wódki, zniszczył rynki Starego i Nowego miasta, oraz ulicę Zduńską i znaczną część Mostowej. Zgorzał przytem kościół ś. Leonarda wraz z szpitalem, który to kościół później w części odbudował aptekarz Andrzej Cebrowski. W r. 1639 spaliła się znowu ulica Mostowa, w r. 1643 trzy domy, a w r. 1647, w trzech pożarach, 30 domów. Znacznych także uszkodzeń doznało msto z powodu gwałtownych wichrów; z tych jeden w r. 1583 tak był natarczywym, że kilka kościołów, domów drewnianych i wiatraków całkiem wywrócił, inne z dachów ogołocił. W 1648 r. runęła wspaniała wieża ratuszowa, ołowianym pokryta dachem, uszkodziwszy znaczną część samego ratusza i 12 ludzi pozbawiwszy życia. Wojska szwedzkie zajęły msto bez oporu pod przewodnictwem samego króla w r. 1653, który małą tylko załogę tu zostawiwszy, sam na dalsze udał się zdobycze. Zostawiony na straży msta żołnierz, rozpasawszy się na wszelkie bezprawia, wypędzał mieszkańców z domów, nakładał kontrybucye, łupił i burzył kościoły. Ofiarą tego zniszczenia padły: kościół bonifratrów ś. Jana, ze szpitalem i kaplicą ś Krzyża z ziemią prawie zrównane, oraz kościół dominikański znacznie uszkodzony. Kolegiata, świeżo wówczas wystawiona, została tylko sprofanowaną i ze srebrer obraną. Zaledwie Szwedzi uchodząc przed zbliżającą się znaczną siłą Polaków Ł. opuścili, aliści niekarny polski żołnierz, w liczbie 30,000 rotami swemi zapełniwszy miasto, do szczętu one złupił. Pomagały mu w tem liczne tłumy włościan, którzy, mając pola przez nieprzyjaciół zniszczone, w rabunkach i rozboju utrzymania życia szukali. W tej ostatniej klęsce straciło miasto nie tylko to wszystko co rabusie unieść mogli z sobą, ale nawet wszystkie okna powybijane, wszystkie zamki z okucia wyrwane i zabrane zostały. Zaledwie plaga ta przeminęła, kiedy pobity w Prusach Rakoczy, sprzymierzeniec króla szwedzkiego, uciekając do Siedmiogrodu, na Ł. drogę swoją obrócił, a nie znalazłszy żadnego łupu w mieście, najsroższe na jego mieszkańcach wywierać począł okrucieństwa. Uchodząc z życiem przed tak srogim nieprzyjacielem, zbici i poranieni mieszczanie schronili się w okoliczne lasy, gdzie głód i w skutku tego rozwinięta zaraza nieustannie dziesiątkując, małą tylko ich liczbę zostawiła przy życiu. W r. 1657 opuścił nieprzyjaciel msto, ale mało kto już potem do domu swego wrócił i przez długi czas w Ł. stało mnóstwo pustych murów. Była to już ostatnia tak wielka dla niego klęska. Oprócz tych wszystkich nieprzyjaznych okoliczności, które się tej stolicy polskich prymasów podnieść należycie nie dały, cierpiała ona w czasach odleglejszych od band rozbójniczych, które się ukrywały w gęstych do koła zaroślach. Bandy te, napadając w nocy najczęściej

na uśpione miasto, mordowały ludność i rabowały dostatki; zmniejszył tę plagę arcyb. Jan Suchywilk, pozwoliwszy mieszczanom one zarośla wyciąć i na grunta zamienić. Pomimo tych wszystkich klęsk, Ł. po wojnach szwedzkich naprawiwszy swe mury, liczył w r. 1680 kościołów 11 a domów 380, rzemieślników i artystów różnego rodzaju 231, którzy 8 cechów składali. (Wszystkie powyższe szczegóły wyjęte są z kroniki miasta Ł., prowadzonej przez Andrzeja Cebrowskiego, żyjącego w końcu XVI i pierwszej połowie XVII stulecia. Kronika ta, w rękopiśmie tamże w oryginale po łacinie przechowana, obejmuje wiele innych jeszcze rzeczy z dziejami miasta związek mających i oprócz tego dosłownie wypisane wszystkie onego przywileje. Doprowadzoną jest do r. 1658, w którym autor, w skutku grasującej wówczas zarazy, życia dokonał. Zaczął ją dalej prowadzić syn Kazimierz Mikołaj Cebrowski, ale w pierwszym zaraz roku opisując hybernę wojsk cesarskich, nie dokończywszy nawet peryodu, niewiadomo z jakich przyczyn poprzestał. Następnie przerwa w „Kronice“ jest do r. 1685, w którym znowu stan miasta dosyć szczegółowo niewiadoma ręka skreśliła). Przy tylu historycznych wspomnieniach, Ł., pomimo swoich klęsk, przechował jeszcze zabytki dawnych czasów. Pierwsze miejsce zajmował tu zamek prymasów, zbudowany przez arcybisk. Jarosława ze Skotnik około 1355 r.; rozszerzany i ozdabiany przez następców, zburzony w czasie pierwszego najścia Szwedów i znowu na początku zeszłego wieku, przez Teodora Potockiego arcybisk. podźwignięty, dotrwał do naszych czasów. Zamek ten urządzony był wspaniale i obszernie na małej, umyślnie widać sypanej wyniosłości, śród bagnistego Bzury wybrzeża. Woda oblewała go do koła, a wysokie mury czyniły go miejscem dosyć warownem. Podług dokładnego i ozdobnego wizerunku, tudzież planu w dziele Puffendorfa umieszczonego, dzielił się na zamek wyższy i niższy. Baszty większe były w formie okrągłej; mniejsze, równie jak wieże, kwadratowe w różnych stronach umieszczone. Jedna z wież w środku wznosząca się, wysoka, miała u góry żelazną galeryą i kształtną kopułę. Most długi, przez błota idący, wzmocniony przekopem i dwoma szańcami z obu stron usypanemi, łączył go z miastem. Po opuszczeniu przez Szwedów, arcybiskupi wprawdzie naprawili główniejsze uszkodzenia, ale, wystawiwszy z konieczności dla tymczasowego dla siebie mieszkania pałac w Skierniewicach, już później chętniej w tém ostatniem miasteczku niżeli w Ł. przemieszkiwali. Verdum, przejeżdżając przez Ł. w końcu XVII w., zastał zamek w dobrym stanie. W niezamieszkalnym zamku, prymas Michał Poniatowski urządził fabrykę płótna, zebrawszy fundusz na jej prowadzenie, przez wypuszczenie akcyj po 4000 złp. Założona w 1785 r., upadła wkrótce ta fabryka w skutek wypadków politycznych. Po jego śmierci zakład ten upadł a zamek tylko przez służbę arcybiskupią był zamieszkiwanym. Za rządów królestwa, kiedy księstwo łowickie utworzone zostało, administrator jego, ową starożytną i jeszcze mieszkalną budowlę rozebrał w r. 1822, a materyałów użył na wybudowanie pałacu w Łyszkowicach. Za to Ł., będąc przez kilka wieków stolicą prymasów rzplitej, bogatym jest w duchowne i instytucye i gmachy. Najznamienitszym z nich jest kolegiata, erygowana w r. 1433 przez Wojciecha herbu Jastrzębiec, arcybiskupa gnieźnieńskiego, z dawniejszego parafialnego kościoła, który początkiem swoim r. 1100 miał zasięgać. Pierwotny atoli gmach, gdzie się nabożeństwo kolegiackie odbywało, był drewniany i długo jeszcze takim pozostał. Dopiero w r. 1580 prymas Uchański przybudował do niego murowaną kaplicę, w której następca jego Firlej złożył sprowadzone z Rzymu relikwie ś. Wiktoryi, panny i męczenniczki, wraz z jej oryginalnym grobowym kamieniem, i dla nich bardzo piękny relikwiarz ze stosownym ołtarzem sprawił; król Jan Kazimierz z małżonką i całym dworem odwiedzał te zwłoki w r. 1667. Kaplicę tę kazał wewnątrz wyłożyć marmurem biskup krakowski Sołtyk i inne jeszcze przydał jej ozdoby. W r. 1611 przybyła druga kaplica, założona przez prymasa Tarnowskiego, do której jednakże wewnętrznego przyozdobienia najwięcej Piotr Tarnowski przyczynił się. W kaplicy tej jest bardzo piękny, z różnokolorowych marmurów wydłutowany ołtarz włoskiej roboty. Trzecią kaplicę fundował w r. 1640 arcybiskup Wężyk, a czwartą Lipski w r. 1647. Tym sposobem około owego drewnianego kościoła stały cztery piękne murowane kaplice, dopóki w r. 1650 prymas Maciej Łubieński w miejsce drewnianej budowy nowych nie wzniósł murów i nie postawił ich w takim stanie, w jakim dziś stoją. Z późniejszych arcybiskupów jeden tylko Komorowski przyczynił się do rozszerzenia tutejszej kolegiaty, zbudowawszy przy niej jeszcze dwie kaplice, jednę dla Najświętszego Sakramentu, drugą dla ukrzyżowanego Chrystusa. Historya tego kościoła opisana jest na tablicy erekcyjnej, w r. 1668 wzniesionej. Jest to gmach obszerny, okazały, którego dwie wyniosłe wieże o 2 mile zdaleka zapowiadają miasto. Mury jego stawiane są z cegły, wapnem obrzucone. Dach na nawie pokryty jest dachówką; na zakrystyi, kaplicach i kapitularzu miedzią; kopuły wieżowe miedziane przezroczyste. Koło gmachu kościelnego stoi dzwonnica w nowszych

wystawiona czasach i dom na szkołę parafialną urządzony. To wszystko wraz z kościołem jednym otoczone jest murem. Wewnątrz kościół ten pełen jest pomników starożytności, sztuki i narodowych dziejów. Najciekawszym z pomiędzy pierwszych jest oryginalny grobowy kamień ś. Wiktoryi z IV wieku pochodzący. Jest to mała z siwego marmuru wykowana tablica, na której w pośrodku w niezgrabnych obrysach wyryta postać dziewczęcia z rękami w górę wzniesionemi i napis: *Victoria qua vixit ann. XVIII quiescit in pace*, z boku wyryte serce z płomieniem, znak dodawany przez pierwotnych chrześcian tym, którzy męczeńską śmiercią poginęli. Taką śmierć poniosła ś. Wiktorya w czasie prześladowania chrześcian pod cesarzem Dyoklecyanem. Z pomników sztuki najważniejsze są: ołtarz i relikwiarz tej męczenniczki, oraz ołtarz ukrzyżowanego Chrystusa w kaplicy prymasa Tarnowskiego. Pierwszy zbudowany z hebanu w dobrym znajduje się stanie, drugi w swoim rodzaju jest arcydziełem sztuki złotniczo-rzeźbiarskiej. Do pomników dziejowych należą najprzód grobowce gnieźnieńskich arcybiskupów. Jedenastu bowiem z tych prałatów ciała spoczywają pod sklepieniem kolegiaty łowickiej, a ich pamięć mniej więcej wspaniałemi nagrobkami wewnątrz kościoła jest uwieczniona. Najdawniejszym z pomiędzy nich jest nagrobek Jana Przerębskiego, zmarłego w r. 1562, zbudowany z szarego marmuru i ma wyobrażenie leżącej figury prymasa, a pod nim stosowny napis. Nagrobek ten wmurowany jest w ścianę nawy obok zakrystyi. Drugi pomnik jest Uchańskiego z roku 1580, z czerwonego alabastru wykowany, podobnież leżącą postać arcybiskupa wystawia; umieszczony jest przy wejściu do kaplicy św. Wiktoryi, której był fundatorem. Trzeci Jana Tarnowskiego z r. 1611, mniej pod względem sztuki znamienity. Czwarty Henryka Firleja z r. 1626, wspaniały, obok wielkiego ołtarza wzniesiony; główna jego podstawa wyrobioną jest z czarnego marmuru, sama zaś postać prymasa w postawie klęczącej w naturalnej wielkości z marmuru kararyjskiego. Pomniki Jana Wężyka zmarłego w r. 1640, Jana Lipskiego zmarłego w r. 1647 i Macieja Łubieńskiego zmarłego w r. 1652, nie odznaczają się niczem; wejście tylko do samego grobu Lipskiego bronzowemi drzwiami jest zamknięte. Wacław i Andrzej Leszczyńscy, pierwszy zmarły w r. 1666, drugi w r. 1687, mają pomnik wystawiony z marmuru czarnego obok wielkiego ołtarza, naprzeciw Firlejowskiego nagrobku. Na tym pomniku umieszczone ich portrety na złoconych malowane blachach. Pomnik prymasa Prażmowskiego, zmarłego 1673 r., kosztowny jest ale mniej piękny. Jest to wielka miedziana pozłacana tablica, na niej wymalowany portret arcybiskupa w całej postaci, herbami rodzinnemi otoczony. Pomnik nareszcie Komorowskiego, umieszczony w kaplicy przez niego wystawionej, wyrobiony jest z czarnego marmuru z pięknem z karary popiersiem. Nagrobki prałatów i kanoników tutejszej kapituły mniej są ciekawe; jest ich 10, a między niemi najpierwsze trzyma miejsce co do dawności Grzegorza Rokickiego z r. 1629, pod względem okazałości Stanisława Krajewskiego z 1694 r., a pod względem osobliwości Adama Kazimierza Oporowicza bez daty. Świeckich pomników jest 5, ale te wspaniałością swoją prymasów nawet nagrobki przewyższają. Najznakomitszym z pomiędzy nich jest Piotra Tarnowskiego z pierwszej połowy XVII stulecia, z troistego marmuru, to jest: białocielistego, brunatnego i czarnego wystawiony. Wszystko w nim i pomysł i wykonanie jest piękne, i wielka szkoda, że skutkiem przypadkowego pożaru w kaplicy, znacznego, zwłaszcza w napisie, doznał zniszczenia. Tak zwany pomnik Dzierzgowskich, wystawiony pod chórem po lewej stronie wchodząc do kościoła, wyobraża męską i niewieścią figurę w starożytnych strojach. Data jego rok 1578, napisu żadnego nie masz, marmur brunatny. Nagrobek Łajszczewskiego, kasztelana sochaczewskiego, zmarłego r. 1655, wystawiony jest głównie z marmuru czarnego; sama tylko klęcząca figura senatora cielista; żony jego Barbary z Duninów, która męża swego o 10 lat poprzedziła do grobu, równie jak niejakiej Jadwigi Osmólskiej pomniki są także piękne, ale chórem zasłonione. Kościół św. Ducha, parafialny dla nowego miasta, założony został przez Mikołaja Kurowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego w r. 1404. Pierwotnie przeznaczony był dla emerytów, których później do innego przeniesiono kościoła. Budowla ta prosta, bez żadnych ozdób, w stylu gotyckim wystawiona i pod względem sztuki nic osobliwszego nie przedstawiająca, w dobrym znajduje się stanie. W kościele ś. Leonarda prezbiteryum wymurował swoim kosztem wyżej wspomniany Kazimierz Cebrowski, aptekarz i historyograf łowicki, w r. 1626 i przy nim szpital dla ubogich założył. Fundusze tego zakładu powiększone zostały później przez kapitułę i księdza Kosickiego, dziekana łowickiego. Przy tymże kościele był cmentarz, który w r. 1780 rozszerzono. Pijarzy sprowadzeni zostali do Ł. r. 1668 przez Jana Szamowskiego, kasztel. gostyńskiego. Pierwszym rektorem był Wojciech Siewierski, który wspólnie z niejakim Wojciechem Zimnym, włościaninem z Bobrownik, fundował dzisiejszy pijarski kościół. Fundamenta tej budowli, podług wspaniałego planu rozpoczętej, położone zostały

w r. 1672, cały gmach atoli nie mógł być wykończonym, a kolegium i szkoły, dopóki pod pijarskim zarządem zostawały, mieściły się niewygodnie w dwóch kamieniczkach. Szkoły pijarskie zostały zmienione potem na szkołę podwydziałową, a następnie po 1831 r. na szkołę powiatową 4-klasową. Księży misyonarzy sprowadził tu kardynał Radziejowski w r. 1689. Ponabywali oni grunta od mieszczan i na nich wystawili obszerne kolegium i piękny założyli ogród. Przyczynił się do tego i fundator, a mianowicie do przyozdobienia wewnątrz kaplicy, w której sztukaterye i malowania na murze do 1400 dukatów kosztowały. W rzeczy samej należy ona do najpiękniejszych, jakie w kraju naszym widzieć można. Samo kolegium blisko przez półtora wieku stało nieotynkowane, dopiero je w r. 1826 wapnem obrzucono. Na korytarzach tego gmachu rozwieszone są portrety wszystkich arcybiskupów gnieźnieńskich, aż do Ignacego Krasickiego, którego kosztem ta galerya sprawioną została. Uzupełnili ją księża misyonarze portretami kilku następnych arcybiskupów warszawskich. W gmachu tym później mieściła się szkoła powiatowa. Klasztor bernardynek został założony 1650 r. przez Marcina Sadowskiego, kasztel. gostyńskiego. Oprócz powyżej opisanych kościołów, Ł. miał kilka innych, które już dziś nie istnieją, a mianowicie: kościół z klasztorem oo. dominikanów, założony przez arcybisk. Kurowskiego w pierwszych latach XV wieku, w r. 1820 przerobiony na koszary. Klasztor i kościół Bernardynów wzniesiony przez Jana Gruszczyńskiego arcybisk. w połowie XV w. Za rządu pruskiego gmachy klasztorne użyto na pomieszczenie seminaryum dla nauczycieli elementarnych, połączone ze szkołą normalną. Wypadki wojenne 1807 r. położyły koniec tej instytucyi, która jednak znowu przywróconą została w 1808 r. przez izbę edukacyjną i kształciła 40 kandydatów. W 1822 r. przeniesiono ją do gmachu misyonarzów. Kościół bonifratrów ze szpitalem założony przez arcybiskupa Firleja w r. 1626; instytucya ta jednak dla braku funduszów upadła, budowle w r. 1815 rozebrano, materyałów zaś do budowy koszar użyto. Kościołek drewniany, zwany Emaus, wystawiony w r. 1665 przez Józefa Nieszykowskiego, rajcę łowickiego, o kilka zaledwie sążni od poprzedniego. Rozebrano go później i materyał sprzedano, osiągniętą zaś gotowiznę przeznaczono na odnowienie facyaty kościoła ś. Ducha, która właśnie była zgorzała. Ł. jest miejscem urodzenia kilku uczonych mężów. Szymon i Cypryan z Ł. byli słynnymi lekarzami w XVI w., a Stanisław z Ł. profesorem wymowy. Historyą Ł. pisał w XVII w. wspomniany już Andrzej Cebrowski, mieszczanin i aptekarz łowicki. W naszem stuleciu wydał W. H. Gawarecki: „Pamiątki historyczne Ł.“ Warszawa 1844 r. i R. Oczykowski „Przechadzkę po Łowiczu,“ Warsz., 1883 r. Pisał o Ł. także Al. Wejnert w Tyg. Illustr. z 1879 r., t. VII, 315. Rysunek dawnego zamku podał także Tyg. illustr. z 1880 r., t. IX, 301. Por. także Łaskiego Lib. ben., t. II, str. 236, 255, 264 i dalsze.

Powiat łowicki gub. warszawskiej utworzony został w 1867 r. z części dawnego powiatu t. n. Graniczy on od północy z pow. gostyńskim i sochaczewskim, od wschodu z sochaczewskim i błońskim, od południa ze skierniewickim i brzezińskim, a od zachodu z brzezińskim, łęczyckim i kutnowskim. Obszar powiatu wynosi 21.96 mil kwadr. Przedstawia on nizinę płaską, zaklęśniętą, obniżającą się ku środkowi a mianowicie ku rzece Bzurze, przerzynającej powiat w kierunku od zachodu ku wschodowi. Cały obszar powiatu stanowi dorzecze Bzury, przyjmującej tu z obu stron liczne dopływy, a płynąc z bardzo małym spadkiem wytwarza obszerne mokradła na prawym zwłaszcza brzegu. Wszedłszy w obręb powiatu, przyjmuje Mrogę pod Sobotą, a stolica pow. Łowicz powstała w punkcie zbiegu aż czterech dopływów Bzury: Przysowy z lew. brz. (pod Małoszycami), Kalenicy, Drzewczy z praw. brz. pod samym Ł., a o kilka wiorst dalej Skierniewki (pod Mysłakowem). Pod Kęszycami wpada Rawka, prowadząca wody lesistych okolic Bolimowa i dawnej puszczy korabiewskiej. Średnie wzniesienie poziomu wynosi 280 do 300 stóp. Niziny rzek i obszerne podmokłe łąki leżą jeszcze niżej. Najwynioślejszą częścią pow. jest obszar noszący miano: gór Domaniewskich na zachód od Łyszkowic, pomiędzy Domaniewicami, Rogóźnem, Rzeczycą, Łyszkowicami, Wolą Lubiankowską i Kalenicami. Wyżyna ta sięga właściwie aż pod Dąbkowice i Jamno (na prawo od drogi z Łowicza do Główna), lecz pomiędzy głównym obszarem a pasem wyniosłym pod Dąbkowicami jest rozległa kotlina, będąca zbiornikiem wód spływających z wyżyny. Pierwotnie musiało tu być rozległe jezioro, ciągnące się aż do Bzury. Z opadnięciem poziomu wód zostały się dwa mniejsze jeziora, zwane tu stawami Rydwan i Okręt. Wzniesienia wyżyny nie oznaczamy dla braku odpowiednich wskazówek na karcie woj. topogr. Królestwa; nie przechodzi ono zapewne 700 stóp, t. j. wysokości, jaką posiadają pobliskie wyżyny pod Płyćwią (przy linii dr. żel. warsz.-wied.) i w okolicach Brzezin. Cały obszar pow. łowickiego był już w czasach historycznych rozległą puszczą, stanowiącą własność książąt mazowieckich. Ł. pierwotnie był dworem myśliwskim (łowisko). Brzegi Bzury jedynie

były zdawna zaludnione. Na obszarze powiatu przeważały wsie kościelne i książęce. O ile szlacheckie folwarki są nieliczne i drobne, o tyle znowu wsie włościańskie odznaczają się zamożnością drobnych właścicieli, którzy, ciesząc się zdawna większą niezależnością niż pańszczyzniani rolnicy wsi szlacheckich, doszli do wyższego stopnia kultury rolnej i obyczajowej, cechującej mieszkańców rozległego obszaru dóbr rządowych, stanowiących tak zwane księstwo łowickie. Z dawnych wielkich lasów pozostały dziś małe szczątki tylko, głównie w południowo-zachodniej stronie, na obszarze księstwa łowickiego. W 1880 r. było w powiecie 8,851 mr. lasów prywatnych nieurządzonych, 4,852 mr. lasów pryw. urządzonych, 2,242 mr. zasianych po wycięciu, 170 mr. niezadrzewionych, 396 mr. lasów do osad miejskich należących. Na 193,320 mr. ogólnego obszaru było 125,540 mr. ziemi ornej, 15,145 mr. łąk, 17,522 mr. pastw., 17,800 mr. nieużytków. Cyfry powyższe są niezupełnie pewne, gdyż, według wykazu podającego osobno grunta włościańskie a osobno dworskie i rządowe, wypada ogólny obszar 206,472 mr., a więc o 13,000 mr. więcej. Według tego wykazu włościanie mają 139,589 mr., a większa własność (wraz z ks. Łowickiem) 66,883 mr. Posiadłość włościańska dzieli się według gmin tak: Dąbkowice 29,854 mr. i 1,200 osad; Jeziorko 26,243 mr. i 1,149 osad; Łyszkowice 25,518 mr. i 954 osad; Bąków 21,226 mr. i 1,107 osad; Kompina 14,055 mr. i 841 osad; Nieborów 6,324 mr. i 458 osad; Lubianków 6,297 mr. i 488 osad; Bielawy 6,144 mr. i 558 osad; Bolimów 3,928 mr. i 305 osad. W przecięciu wypada około 20 mr. na osadę, licząc razem z nieużytkami wynoszącemi 8,410 mr. (w gm. Łyszkowice 2,751 mr.). Włościanie z tego obszaru płacą 67,700 rs. podatku (29,746 rs. 55 kop., gruntow., 14,873 rs. 53 kop. dodatk. i 23,008 rs. podymne). (Opisu miejscowości do pow. łowickiego należących dostarcza „Słownikowi" p. R. Oczykowski z Łowicza). Na folwarkach prywatnych wysiano 4,809 czetw. zboża, a zebrano 29,806 czetw.; na rządowych folw. (wydzierżawionych) 4,413 czetw. wysiano a 27,009 zebrano; na gruntach miejskich 1,443 czetw. wysiano a 7,890 zebrano; włościanie zaś wysiali 39,691 czetw., zebrali 187.685. Zaliczywszy osady rolne mieszczan do kategoryi drobnej własności wypadnie, że podczas, gdy wysiew większej posiadłości wynosi 9,222 czetw., to drobni posiadacze wysiali 41,334 czetw.; gdy więksi zebrali 56,815 czetw., to drobni mieli 196,576 czetw.; podczas, gdy w przyległym już powiecie sochaczewskim, w podobnych warunkach dziejowej przeszłości, położenia i gleby, większa posiadłość wysiała 15,917 czet. zebrała 81,045; mniejsza zaś wysiała 27,438, a zebrała 113,734 czetw.; zaś w pow. nieszawskim na 31,231 czetw. wysiewu i 249,010 zbioru większej własności było 21,635 czetw. wysiewu i 170,403 czetw. zbioru mniejszej posiadłości. Co do rodzaju ziarna, to natura gleby sprzyja uprawie żyta, owsa i kartofli; pszenica na niektórych tylko kawałkach się udaje. W 1876 r. wysiano 2,287 czetw. pszenicy (1,012 więk. własn., 1,275 drob.), 21,764 żyta (3,260 więk., 18,804 mał.), 22,034 owsa (3,730 więk., 18,304 mniej.), 32,790 czetw. kartofli (4,194 więk., 28,596 mniej.). Zebrano: 16,040 pszenicy (8,390 więk., 7,650 mniej.), 114,229 żyta (19,560 więk., 94,699 mniej.), 94,042 owsa (20,514 więk., 73,538 mniej.), 227,433 kartofli (27,261 więk., 199,172 mniej.). Przemysł fabryczny dość słabo rozwinięty w powiecie: najważniejszym zakładem jest cukrownia w Łyszkowicach (420 rob. i 464,500 rs. produkcyi), po niej młyn parowy w Łowiczu z prod. do 100,000 rs., fabryka sukna w Soplu (31 rob. i 50,000 rs. prod.); zresztą są gorzelnie (3 z prod. 66,000 rs.), browary (3 z prod. 13,392 rs.) i drobne fabryki (olejarnie, mydlarnie, młyny wodne i wiatraki). W powiecie ogółem jest 135 fabryk (z tych 20 w mieście Łowiczu) i 93 młyny, których produkcya w 1878 r. wynosiła 1,072,047 rs. (w tem młyny 186,565 rs.). W środki komunikacyjne pow. łowicki jest dość hojnie uposażony. Droga żelazna warsz.-bydg. przerzyna powiat na długość blisko 40 w., choć na tej przestrzeni jest jedna tylko stacya w Łowiczu, ale dwie sąsiednie Skierniewice i Pniewo leżą blisko od granicy powiatu. Pięć dróg bitych łączy Łowicz z przyległemi miastami i osadami, przerzynając powiat we wszystkich kierunkach. Stała ludność powiatu wynosząca w 1867 r. 52,559, wzrosła w 1878 r. do 69,557 (34,231 męż., 35,326 kob.). Podług wyznań było: 62,508 katol., 187 prawosł., 2,582 protestantów, 4,280 żydów. Co do stanów było: 482 szlachty, 6,695 mieszczan, 89 kupców, 46 duchownych, 62,176 włościan. O stanie oświaty niezbyt pomyślnie świadczy mała ilość szkół początkowych (31 we wsiach i osadach, 4 w mieście). Łowicz posiada 6-klasową szkołę realną, progimnazyum żeńskie, szkołę niedzielno-rzemieślniczą i pensyą prywatną żeńską. W trzech gminach (Bolimów, Nieborów, Kompina) istnieją kasy wkładowo-zaliczkowe. W obrębie powiatu jest 1 miasto, 3 osady miejskie (Bolimów, Bielawy, Sobota), 218 wsi, 66 folwarków i 118 karczem. Pod względem kościelnym powiat stanowi dekanat łowicki dyec. warszawskiej, składający się z 19 parafij: Bąków, Bednary, Bełchów, Bielawy, Bolimów, Chruślin, Domaniewice, Kocierzów, Kompina, Łowicz 2 parafie z filią w miejscu,

Mąkolice, Nieborów, Oszkowice, Pszczonów, Sobota, Waliszew, Zduny i Żłaków. Pod względem sądowym pow. łowicki stanowi I okr. sądu pokoju dla Łowicza i trzy okręgi sądów gminnych: Nieborów, Łyszkowice, Zduny, należące do II okr. zjazdu sędziów we Włocławku. Pod względem administracyjnym dzieli się na 1 miasto i 9 gmin: Bąków, Bolimów, Bielawy, Dąbkowice, Jeziorko, Kompina, Lubianków, Łyszkowice, Nieborów.

Księstwo łowickie jestto nazwa dana urzędownie obszarowi dóbr łowickich, stanowiących pierwotnie posiadłość arcybiskupów gnieźnieńskich, którzy w obrębie tych dóbr posiadali władzę najwyższą i prawie udzielną, tak dalece, iż szlachcie tu zamieszkałej żadna apelacya od arcybiskupich wyroków nie służyła do króla. Dobra te już w 1136 r. należały do arcybiskupów. Następnie własność prymasów pomnażała się nadaniami królewskiemi i ejmowemi; aż dopiero w r. 1795, za czasów ruskich, po rozbiorze kraju, przeszła na rzecz rządu. Napoleon I w 1806 r. obdarował nią tytułem donacyi marszałka Davoust'a; lecz po roku 1815 przeszła znów w charakterze dóbr narodowych pod administracyą rządową. Aleksander I cesarz, postanowieniem królewskiem w Carskiem Siele datowanem 22 czerwca (4 lipca) 1820 r. (Dziennik praw VII, 52), w oznakę zadowolenia z zasług położonych przez wielkiego ks. Konstantego w reorganizacyi wojska polskiego, jak niemniej w sprawowaniu powierzonych mu obowiązków naczelnego dowódzcy tegoż wojska, nadał mu titulo gratuito wieczyście dobra Łowicz, położone naówczas w województwie mazowieckiem. W skutku tego następnem zaraz postanowieniem, datowanem w Petersburgu 8 (20) lipca tegoż roku (tamże VII, 56) z uwagi, że Joanna Grudzieńska, małżonka w. księcia, stała się przypuszczoną do wspólnictwa własności tych dóbr, upoważnił ją monarcha do przybrania i noszenia tytułu księżnej łowickiej. Dekretem cesarskim z d. 27 czerwca (9 lipca) 1822 r. w Petersburgu wydanym (tamże VII, 391), stósownie do zaprowadzić się mających w donacyi zmian wewnętrznych, wskazano ustalenie granic zewnętrznych księstwa. Wreszcie nadaniem dodatkowem wielkiemu ks. Konstantemu cesarzewiczowi na własność prywatną ekonomij: Skierniewice, Głuchów, Bąków, Jeziorko i Kompin przez cesarza Mikołaja I w Warszawie d. 20 maja (1 czerwca) 1829 r. uczynionem, powiększoną została majętność w dobrach, księstwo łowickie składających (Dzien. praw XII, 375). Rada administracyjna Królestwa Polskiego, w skutek objawionych sobie przez namiestnika królestwa decyzyj jego cesarsko-królewskiej mości Mikołaja I, pod d. 22 września (2 października) 1838 r., postanowiła: tytuł własności dóbr księstwa łowickiego, uregulowany na w. ks. Konstantego Pawłowicza (dnia 27 czerwca (v. s.) 1831 r. zmarłego w Witebsku), przepisać na rzecz i imię Mikołaja I cesarza i króla, co też przez decyzyą wydziału hypotecznego z d. 14 (26) października tegoż roku spełnionem zostało. Po zgonie tego monarchy, przy użyciu podobnych formalności urzędowych, przelew tytułu własności księstwa z decyzyi rady administracyjnej d. 10 (22) lipca 1856 r. za № 13,244 na imię Aleksandra II cesarza i króla polskiego nastąpił. Z tego więc powodu, zważywszy, że dobra księstwa łowickiego przechodzą wprost z własności osoby panującej po jej zgonie na jego następcę, głowę ukoronowaną, bez względu na to, że zmarły monarcha pozostawił po sobie więcej dzieci, któreby, uważając te dobra za prywatną schedę, mogły mieć udział we współwłasności takowych, tu go zaś nie mają, dla tego dobra te uznawać należy za koronne, przywiązane do własności osoby panującej. Na poparcie tego, że dobra księstwa łowickiego nie są natury dóbr prywatnych, odwołać się należy do postanowień rady administracyjnej królestwa: z d. 1 (13) listopada 1840 r.; z d. 21 października (2 listopada) 1841 r. i z d. 28 kwietnia (10 maja) 1842 r. (w Dzien. praw tom XXVI, str. 163; XXVIII, str. 413; XXIX str. 269), które przekonywają: że gdy rząd królestwa ciągle opiekuje się temi dobrami, gdy władze krajowe, mianowicie prokuratorya, przychodziły z obroną i radą w pomoc zarządowi księstwa łowickiego, gdy temuż w poborze dochodów służył rygor egzekucyi administracyjnej na równi z dobrami rządowemi i instytutowemi, tem bardziej przeto uznawać należy dobra te jako królewskie czyli koronne. Zaraz po nadaniu w r. 1820 i 1829 dóbr księstwa łowickiego na własność tytułem daremnym wielkiemu księciu Konstantemu cesarzewiczowi, włościan w nich osiadłych rozpoczęto czynszować podług zasad w dobrach rządowych przyjętych. Do księstwa łowickiego należą jeszcze: folwark i grunta po dawnym zamku łowickim i niektóre grunta pod temże miastem, w Skierniewicach pałac, ogród, folwark, a w mieście z niektórych gruntów czynsz wpływa do kasy administracyi. Dalej mczko i majętność Iłów z wsiami przyległemi, później zakupione z funduszów księstwa; podobnież w pow. łowickim dobra: Chruśle, Rybi i Trzcianka, a w pow. rawskim Wólkę Krosnowską. Księstwo łowickie na swej roli żywiło przeszło 50,000 mieszkańców a 200 wsi z górą. Rozległość obszaru wynosiła w 1842 r. 69,498 mr. Piękne lasy tutejsze we wzorowem utrzymują się zagospodarowaniu. Sarny, zające, lisy, wilki przechodnie stale w nich się trzymają. Polo-

wnie na gruntach księstwa wydzierżawia administracya miejscowa, oprócz terytoryum należącego do łowów królewskich; miejscem tem jest zwierzyniec, starannie urządzony, w którym przebywa do 500 danieli i do 30 jeleni, i bażantarnia, w której znajduje się bażantów pospolitych czyli stołowych (na stół idących) około 500 sztuk; obok szarych, są tu złote, tak zwane od koloru upierzenia, i srebrne. Jak polowanie tak i rybołówstwo zarząd księstwa wypuszcza w czasową dzierżawę, którego są dwa rodzaje: sztuczne i dzikie w rzekach. Do pierwszego liczą się dwa wielkie stawy zwane: Okręt i Rydwan, oraz kilkadziesiąt pomniejszych. Stan włościan na obszarze księstwa lepszym jest bez zaprzeczenia niż w wielu miejscach kraju, a przyczyną tego jest ich wczesne oczynszowanie. Lud tu najzamożniejszy jest w ekonomiach: bąkowskiej i jeziorkowskiej, z powodu większej urodzajności gruntów. *Br. Ch.*

Łowicz, kol. i dwie os., pow. noworadomski, gm. Kobiele, par. Dmenin; kol. ma 16 dm., 83 mk., 258 mr. włośc., dwie osady pryw., 2 dm., 11 mk., 56 mr.

Łowicz al. *Lobice*, niem. *Lobitz*, wś, pow. wałecki; bud. 71, dm. 19, katol. 6, ew. 18. Parafia Marcinkowo, szkoła w miejscu, poczta March. Frydląd. *Kś. F.*

Łowicz. Tak zwano w XVII w. rzekę Zdwiż pod Makarowem, pow. kijowski.

Łowiczek, wś i os., gm. Bądkowo, par. Łowiczek, pow. nieszawski; leży śród lasów, na płd. od jez. Skępego. W 1827 r. było tu 31 dm., 165 mk. Kośc. drew. zbudował 1711 r. Krzysztof Słubicki, dziedzic wsi, p. t. ś. Krzyża i ś. Idziego, konsekrował 1757 r. sufragan włocławski kś. Franciszek Kanigowski. Par. Ł. ma 940 dusz. Dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Szwinki; wsi: Ł., Szwinki, Kamieniec, Józefowo; kolonij: Kańsko i Tomaszewo; rozl. wynosi mr. 2224: folw. Ł. grunta orne i ogrody mr. 1062, łąk mr. 86, pastw. mr. 368, lasu mr. 349, nieuż. i place mr. 45, razem mr. 1904, bud. mur. 16, z drzewa 6; folw. Szwinki grunta or. i ogr. mr. 288, łąk mr. 16, past. mr. 4, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 320, bud. mur. 7, z drzewa 5; wiatrak. Wś Ł. os. 77, z grun. mr. 194; wś Szwinki al. Sinki os. 22, z grun. mr. 323; wś Kamieniec os. 20, z grun. mr. 617; wś Józefowo os. 31, z grun. mr. 126; kol. Kańsko os. 7, z grun. mr. 144; kol. Tomaszewo os. 7, z grun. mr. 112.

Łowiczki, grupa chat włośc. na obszarze gm. Przeciszowa, w pow. wadowickim. *Br. G.*

Łowie, jez. na płd.-zach. od m. Jewie.

Łowiec, pot., nastaje na granicy gm. Radłowic i Kulczyc, w pow. samborskim; płynie na płn. przez obszar Kulczyc i po 5 kil. biegu uchodzi z praw. brz. do Dniestru. *Br. G.*

Łowiecko, niem. *Lowetzko*, 1424 r. *Lowitz*, podług Knie: *Owiecko* in. *Kamień*, pustkowie i folw., pow. wielkostrzelecki, niedaleko Kamienia (ob.) i Koczorowic, ma 5 osad, przed wojną 30-letnią miało os. 18. Por. *Kamień*. *F. S.*

Łowigóz (mylnie *Łowigus*), folw. i osada młynar. nad rz. Pokrzywnicą, pow. koniński, gm. Tuliszków, par. Grzymiszew, leży na płd.-wsch. Konina, odl. od t. m. 22 w., od szosy turecko-pyzdrskiej w. 1; os. młyn. ma powierzchni 14 mr., 8 mk., grunt pszenny. Osada ta odległych sięga czasów; akta bowiem kościelne par. Grzymiszew z r. 1443 już o niej wspominają. Przy niej folwark t. n., do dóbr Grzymiszew należący. *J. Chor.*

Łowigus, niem. *Lowigus*, os. do Małego Garca, pow. starogrodzki, na lew. brz. Wisły, przy granicy pow. kwidzyńskiego. Por. *Garc.*

Łowin, niem. *Lowin*, wś, pow. międzyrzecki; folw. ma 391 mr. rozl., 77 dm., 622 mk.; 42 ew., 579 kat., 1 żyd; 101 analf. Poczta w Lewicach o 6 kil., gościniec o 7 kil., tel. i st. kol. żel. w Zbąszyniu o 25 kil. *M. St.*

Łowin, niem. *Lowin*, 3 miejscow. w pobliżu będące, pow. świecki, około pół mili od st. kol. żel. w Pruszczu, blisko granicy pow. bydgoskiego, w okolicy nieco lesistej. Par. Sierock, szkoła w miejscu, poczta Pruszcz. a) Ł., ryc. dobra i wś, obszaru liczy ornej roli hekt. 661, łąk 55, lasu 1, nieuż. 12, ogółem hekt. 732, bud. 19, dm. 6, kat. 34, ew. 60. Dziedzic Bleck. Wś Ł. zapewne od łowów imię wzięła, które się stąd w pobliskiej puszczy tucholskiej odbywały. Zdawna znajdowała się w posiadaniu szlachty. Przypuszczenie R. Wegnera (Ein pommer. Horzogthum i t. d.), jakoby ta wś aż do r. 1283 była własnością Glabuny, a potem przeszła na biskupów kujawskich wraz z inną pobliską, jak sądzi, wioską Miedzno (Mestyno), nie polega, jak się zdaje, na prawdzie. R. 1349 w pokoju kaliskim Ł. wymieniony jako wieś graniczna między zdobyczą krzyżacką a Polską. Za krzyżaków pełnił dziedzic służbę wojenną konną (1 Dienst). R. 1420 zachodzi Stefan posiadacz Ł. W XVIII w. posiadali tę wieś przez dłuższy czas Tuchołkowie. b) Ł., szlach. dobra, do rycer. dóbr należące, liczą bud. 23, dm. 15, kat. 43, ew. 118. c) Ł., niem. od r. 1875 *Louisenhof*, wybud. do Łowina, zawiera obszaru roli ornej hekt. 175, łąk 12, nieuż. 1, ogółem hekt. 190. Hodowla bydła rasy oldenb., sprzedaż mleka i masła do Bydgoszczy; owczarnia rasy rambouillet. Posiadacz Floryan Dębiński. *Kś. F.*

Łowiń, mko (od 1851), pow. horodnicki, gub. czernihowskiej, o 35 w. od Horodnicy, nad Łowińką, 70 dm., 568 mk.

Łowinek, niem. *Lowinnek*, ryc. dobra, pow. świecki, blisko granicy pow. bydgoskiego, milę od st. kol. żel. w Pruszczu, w okolicy lesi-

stej, na samym krańcu wielkiej puszczy tucholskiej, w której stąd łowy dawniej odbywano. Obszaru liczy ornej roli ha. 1276, łąk 154, past. 26, lasu 352, nieuż. 25, wody 55, ogółem ha. 1891; bud. 47, dm. 23, kat. 214, ew. 101. Par. Sierock, szkoła w miejscu, poczta Pruszcz. Jako okolica ta od dawiendawna była zaludniona, świadczą grobowiska pogańskie kamienne, które w tej wsi napotkano. Ob. G. Ossowski, Mapa archeol. Prus zach., str. 22. Od niepamiętnych czasów znajduje się w ręku szlachty. R. 1560 posiada ją Maciej Niemojewski, który kaplicę N. M. P. Bolesnej (cudownej) w Chełmnie kosztem swoim fundował, jak świadczy zachowany dotąd napis w marmurze: Mathias Niemojewski de Lubieniec haeres de Lowienek. A. 1560. W XVIII w. są dziedzicami możni Tuchołkowie, którzy dla duchowej wygody kaplicę tu domową utrzymywali. Po nich Michał Jezierski, łowczy, wzniósł nowy okazały dom mieszkalny, który dotąd istnieje. Teraźniejszy dziedzic niemiec Liedtke. *Kś. F.*

Łowinia, wś i folw., pow. jędrzejowski, gm. Nagłowice, par. Sędziszów, o 17 w. od Jędrzejowa. Rozległość folw. wynosi mr. 807: grunta orne i ogr. mr. 549, łąk mr. 13, pastw. mr. 105, lasu mr. 117, nieuż. i place mr. 23, bud. mur. 11, z drzewa 12, płodozmian 9 i 10-polowy: młyn wodny, pokłady torfu, rzeczka bez nazwy przepływa. Wś Ł. osad 22, z gruntem mr. 264. *A. Pal.*

Łowińska, wś i dom., pow. poznański, ob. *Owińska.*

Łowisko *Dolne* i *Górne*, wś w pow. Nisko, należy do par. rzym.-katol. w Górnem, leży w równinie 229 m. npm., u źródeł potoku t. n. uchodzącego do Trzebośny, a z nią z lew. brz. do Sanu. Prawie ze wszystkich stron otaczają tę wś sosnowe bory. Z 1075 mk. przebywa 63 stale na obszarze więk. pos. bar. Hompescha. Podług szemat. duchownego jest 868 rzym.-kat., wyznanie reszty 207 nie jest znanem, znaczny jednak procent przypadać może na izraelitów, których liczbę w parafii w Górnem podano na 174. Pos. więk. ma obszaru 410 roli, 233 łąk i ogr., 18 past. i 247 mr. lasu; pos. mniej. 1172 roli, 224 łąk i ogr. i 164 mr. lasu. Ta wś graniczy na płn. z Wulką Łętowską, na płd. z Górnem a na zach. z Markowizną. *Mac.*

Łowisko, rzeczka, nastaje na zach. krańcu wsi Łowiska, w pow. Nisko; płynie w kierunku wschodnim po południowej stronie wsi Ł., następnie przez Wolę Zarczycką, gdzie zwraca się na płd. wschód i tutaj uchodzi z lew. brz. do Trzebośny, dopływu Sanu. Długość biegu 10 kil. *Br. G.*

Łowiszcze al. *Widze Łowczyńskie*, dobra, pow. nowo-aleksandrowski. Dziedzictwo starodawne Naruszewiczów, z których Helena, córka Andrzeja, wychodząc za mąż za Augustyna Wawrzeckiego, przekazała je w dom Wawrzeckich; około 1810 własność Michała Wawrzeckiego; za jego czasów Widze Łowczyńskie słynęły z gościnności; później własność córki jego Emilii Minejkowej, dziś własność Bronisława Wawrzeckiego. Słynęły jakiś czas wodami uzdrawiającemi; były tu łazienki urządzone dla chorych, dziś zaniechane.

Łowiznowo, jez. przy wsi Goreń, w pow. gostyńskim, stanowi jedno ogniwo z długiego pasma jezior, ciągnącego się brzegiem wielkiej kotliny pojeziornej, rozpościerającej się między Kowalem a Gostyninem. Brzeg północny i wschodni lesisty i wzgórkowaty, płd. i zach. płaski i niski. Długość około 2 wiorst. *Br. Ch.*

Łowizowa dąbrowa, dok. *Lovisova Dambrowa, Lovissova Dabrawa*, nazywała się kiedyś wś opodal msta Kamienia, w pow. złotowskim. R. 1275 zapisał Ł. ks. Mestwin oo. augustyanom w Swornigacu. Granice jej naznaczał kaszt. świecki hr. Paweł i podkom. świecki Nemir, a dawniej już Racław, kaszt. szczycieński, jak następuje: Palicebloto (Palące błoto) usque ad montes, a montibus usque ad usum quae ducit de Cirquirza (Cerekwica) in Gorzelina (Ogorzelin), deinde usque ad Prelog, usque ad Babam, deinde usque in Mogili, deinde usque in Sadiker (Sady), deinde in descensu rivuli usque Gori, deinde in descensu rivuli usque ad Palisebloto. Ob. Perlbach, Urkundenbuch. Obecnie wieś ta nazywa się Dąbrówka. Por. *Dąbrówka*, pow. złotowski. *Kś. F.*

Łowki, ob. *Łukniki.*

Łowkiale 1.) zaśc. włośc., pow. wileński, 1 okr. adm., o 16 w. od Wilna, 2 dm., 4 mk. katol. 2.) Ł., zaśc. szlach. nad Wilią, pow. wileński, 1 okr. adm., o 18 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Łowkieniki 1.) okolica szlach., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 49, od Ejszyszek 13, dm. 2, mk. kat. 13. 2.) Ł., wś włośc. nad jez. Szpora, pow. wileński, 3 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 9 dm., 78 mk. kat. (1866).

Łowkintany, ob. *Ławkintany.*

Łowkista, por. *Glika* i *Jurszyszki.*

Łowków, mko nad Teterowem, pow. żytomierski, poniżej Żytomierza. Była tu kaplica par. katol. Zytomierz. Por. *Korosteszów.*

Łowkowce, wś wymieniana w XVIII w. jako należąca do dóbr Czechowce na Wołyniu.

Łowkowice, wś i folw, pow. nieszawski, gm. Bądkowo, par. Łowiczek. Dobra Ł. składają się z folw. Ł. i Marszałkowo, oraz wsi Ł.; rozległe mr. 996: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 629, łąk mr. 18, nieuż. i place mr. 25, razem mr. 672, bud. mur. 25, z drzewa 5, płodozmian 10-polowy; folw. Marszałkowo grunta orne i ogr. mr. 309, łąk mr. 7, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 324, bud. mur. 5, z drzewa 3,

płodozmian 10-polowy; wiatrak. Wś Ł. osad 30, z gruntem mr. 143. *Br. Ch.*

Łowkowice 1.) niem. *Lobkowitz*, 1534 r. *Lowkowitz*, wś i folw., pow. prądnicki, przy szosie z Głogowy do Dobrau, 60 bud., 101 dm., 625 mk. Wś ma 81 osad, 2323 mr. ziemi, a folw., część majoratu głogowskiego, 624 mr. Por. *Głogowa górna.* 2.) Ł., niem. *Loffkowitz*, r. 1253 *Irschotin*, *Rengoczin*, *Vloscha*, r. 1283 *Ditmarsdorf*, wieś, pow. kluczborski, między Kluczborkiem a Byczyną, śród lasów, 106 bud., 149 dm., 1116 mk., 89 os., 3174 mr. rozl., las królewski. Kościół mur. z r. 1826. Par. Ł. dek. bogacickiego miała 1869 r. 1306 katol., 272 ewang., 8 izr. W Ł. urodził się 16 stycznia 1811 r. Jan Dzierżon. *F. S.*

Łowmiaki, wś rząd., pow, święciański, 3 okr. adm., o 33 w. od Święcian, 3 dm., 54 mk., z tego 46 katol., 8 żyd. (1866).

Łowmiańce, wś włośc. nad jez. Orliną, pow. wileński, 3 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 5 dm., 29 mk., z tego 4 praw., 25 katol. (1866).

Łowmianki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 1 dm., 18 mk. staroobr. (1866).

Łowmiany, wś, pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Poniemoń, odl. 54 w. od Maryampola, ma 8 dm., 107 mk.

Łowmiany 1.) wś szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., gm. Giedrojcie, o 56 w. od Wilna, 15 dm., 228 mk., z tego 99 katol., 129 staroob 2.) Ł., karczma szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. izrel. 3.) Ł., folw. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 1 dm., 15 mk. katol. 4.) Ł., folw. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 63 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. 5.) Ł., folw. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. 6.) Ł., wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., gm. Zośle, 22 w. od Trok, 6 dm., 38 mk. katol. (1866). Niegrodowe stwo łowmiańskie, wedle spisów podskarbińskich mieściło się w ks. żmudzkiem, pow. birżańskim; niektórzy zaś pisarze mylnie zamieszczają je w wdztwie wileńskiem, pow. wiłkomierskim. W r. 1766 obejmowało dobra: Łowmiany i Dowiedziany z przyległościami, które posiadał w tym czasie Omulski, opłacając z niego kwarty złp. 453, bez hyberny, ponieważ jej cała Żmudź nie opłacała. 7.) Ł., folw., pow. wiłkomierski, par. bolnicka, własność Zawadzkiego.

Łowmiany 1.) wś, pow. rossieński, par. Kołtyniany. 2.) Ł., wś, pow. rossieński, par. żwingowska.

Łowmie, ob. *Siady.*

Łownica, wś i folw., ob. *Grabina* 18), pow. radomski.

Łownica (*Nowa* i *Duża*), wś włośc., pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Malice, od Sandomierza 21 w., gruntu mr. 363, dm. drewn. 40, mk. 226.

Łowocie, wś, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. Puńsk, odl. 20 w. od Suwałk, ma 12 dm., 93 mk.

Łowoszczynka, rzeczka w pow. borysowskim, prawy dopływ Cny, ma początek około zaścianka Mokra-Łowsza, płynie w kierunku wschodnim około 3-ch mil lasami, a przy ujściu niedostępnem bagniskiem. *A. Jelski.*

Łowoszów, niem. *Lowoschau*, wś i dobra, pow. olesiński, przy szosie z Opola do Oleszna, 47 bud., 56 dm., 471 mk. z folw. Walzen. Wś ma 38 os., szkołę, leśnictwo. Dobra należą do hr. Bethusy-Huc z Bąkowa w kluczborskiem.

Łowoszynka, rz., lewy dopływ (?) rzeki Hajny (ob.).

Łowoż I, dobra, pow. połocki, 1 okr polic., przy drodze żel. dynebursko-witebskiej (między Obolem a Sierocinem), o 43 w. od Połocka, o 4 w. od przystanku *Łowsza*; należały do Perrot'ów, nabyte 1872 r. przez ks. Bagrationa. Ziemi dworskiej 1937 dzies. *M. K.*

Łowoż II, dobra, pow. połocki, należały do Reuttów: r. 1867 nabył je Morduchaj-Bołtowskoj. Ziemi dworskiej 2070 dzies. *M. K.*

Łowstyki, wś w pow. bobrujskim, przy drożynie wiodącej z Kowalów do Karpiłówki, ma os. 19, okr. polic. 3-ci hłuski, miejscowość poleska, grunta piaszczyste. *A. Jelski.*

Łowsza 1.) *Mokra*, zaśc. mały w pow. borysowskim, u źródeł rz. Łowoszczynki, w okr. polic. łohojskim, miejscowość odludna, poleska. 2.) Ł. *Sucha*, mały zaśc. poleski w pow. borysowskim, nad rzeczką Łowoszczynką, która niżej o milę wpada do Cny; miejscowość odludna, okr. pol. łohojski. *A. Jelski.*

Łowsza, *Łowża*, st. dr. żel. dynebursko-witebskiej, między Sierocinem a Obolem, o 50 w. od Witebska, o 178 od Smoleńska, o 194 od Dyneburga. Por. *Łowoż.*

Łowżany, wś i folw., pow. święciański, 1 okr. pol., mk. katol. 66, dm. 6 (1866).

Łoza al. *Polauszyszki*, zaśc. pryw. nad Kamionką, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 20 w. od Lidy, 1 dm., 12 mk. (1866).

Łoza, os. w Płazowie, pow. cieszanowski.

Łoza 1.) niem. *Loosen*, dok. *Lozen*, *Birchols*, włośc. wś i rycer. dobra, pow. człuchowski, na bitym trakcie frydlandzko-czarnieńskim (hamersztyńskim), w okolicy lesistej. Wś włośc. obejmuje osobno obszaru mr. 934, dobra mr. 2868 czyli hekt. roli ornej wraz z folw. Grünhof 474, łąk 14, past. 10, lasu 364, nieuż. 17, ogółem obszaru hekt. 881; dziedziczka Charlota Rieck; bud., wś i dobra pospół liczą 75, dm. 30, kat. 3, ew. 317. Par. i poczta Czarne (Hamersztyn), szkoła w miejscu. R. 1360 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, zapisuje na dziedziczną własność 44 włók we wsi Bir-

cholz al. Lozen, pod warunkiem zwykłych obowiązkow. Ob. Odpisy Dregera w arch. w Peplinie, str. 18. Oddawna istniał kościół we wsi Ł. tytułu ś. Franciszka, patron. prywatnego, przyłączony jako filialny do Czarnego (Hamersztynu), budowany w t. z. pruski mur, z głównym ołtarzem Pana Jezusa i dwoma bocznemi: M. B. Bolesnej i ś. Jana. Prob. posiadał w Ł. 2 włóki roli, dziesięcin pobierał po 2 kopy żyta. Dawniej także wioski Ruthenberg i Gilgenfeld dostawiały proboszczowi tacę. Ale w Gilgenfeldzie luterscy mieszkańcy zbór sobie wystawili i nie chcieli dla tego nic płacić. Na utrzymanie kościoła zapisane były 2 mr. roli. Aż do r. 1830 prob. z Czarnego zwykle co 3 niedziele przyjeżdżał tu z nabożeństwem. Następnie zaprzestał, ponieważ kościół, z winy najbardziej patrona ówczesnego Rieck, który z uporu nie podejmował się naprawy, bardzo był podupadł. R. 1837 obaliła się jedna strona kościoła, tak że niebawem cały kościół rozebrano. Włóki plebańskie już dawniej wydane zostały na wieczystą dzierżawę. Ob. Utracone kośc. w dyec. chełmskiej str. 335. 2.) **Ł.**, dok. *Loza*, nazywało się kiedyś jez. dość znaczne przy mieście Chełmży, pow. toruński, od którego sama ta osada imię Ł. przyjęła w najdawniejszych czasach; jez. Ł. wspominają dokum. w XIII w. Obecnie zowie się zazwyczaj: jezioro chełmżyńskie. Por. *Chełmża*. 3.) **Ł.**, tak się zwała pierwotnie, według wszelkiego prawdopodobieństwa, wś *Losendorf* (ob.), pow. sztumski. 4.) **Ł.**, dok. *Lotz*, nazywało się kiedyś błoto przy wsi Lipy leżące, w pow. chojnickim, po nad jeziorem. Było dość obszerne, bo r. 1388 Ruster von Elner, komtur tucholski, nadaje jednę włókę pastwisk i łąk w tem błocie osadnikom wsi Lipy. Ob. Odpisy Dregera rękopisu w arch. w Peplinie, str. 122. 5.) **Ł.**, dok. *Lods*, nazywało się błoto przy wsi Czyżykowach leżące, w pow. chojnickim. R. 1388 Ruster von Elner, komtur tucholski, nadaje włókę łąki na tem błocie osadnikom wsi Czyżyków, ażeby niedostatku w sianie i pastwisku dla bydła nie cierpieli. Ob. Przywil. sstwa tuchols., rkp. w Belnie, str. 50. *Ks. F.*

Łoza *Czarna*, wieś w pow. borysowskim, w gm. bohdanowskiej, nad rz. Essą, przy drożynie z Sielec do Zamosza, ma osad 6, miejscowość poleska, łąki obfite, okr. polic. chołopienicki. *A. Jelski.*

Łoza-*Czarna*, pot., dopływ pot. Letnianki, ob. *Jedlina*.

Łoza (*Świata*), ob. *Horodnica*, t. III, 139.

Łozanówka, wś, pow. czerkaski, nad Taszłykiem, o 20 w. od Szpoły; mk. 1300. Cerkiew. Gorzelnia, własność Karasowskiego, o 12 robotnikach, ma 1 kocioł parowy, aparat Pistoryusza, wydaje 22,000 wiader spirytusu z 50,000 pudów zboża.

Łożany, wś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 48 w. od Oszmiany, 12 dm., 119 mk., z tego 95 prawosł., 24 katol. 2.) **Ł.**, folw. szlach. tamże; 1 dm., 5 mk. katol. (1866).

Łozaryszki, wś włośc. nad strugą Błocianką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 33, od Ejszyszek 13, dm. 5, mk. katol. 58 (1856).

Łozawiec 1.) zaśc. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., przy byłej drodze poczt. z Mołodeczna do Wilejki, 2 dm., 20 mk. 2.) **Ł.**, zaśc. włośc. tamże, 1 dm., 9 mk. 3.) **Ł.**, zaśc. włośc. tamże, 2 dm., 11 mk. (1866).

Łoździany, wś przy drodze żel. petersb.-warszaw. niedaleko Etelun.

Łoździeje, osada, przedtem miasteczko, nad rz. Połoździejką i Szeszupą, pow. sejneński, gmina i parafia Łoździeje, odległa 51 w. od Suwałk, 21 w. od Sejn i 317 w. od Warszawy. Leży w nizinie bagnistej, śród trzech rzeczek, w pobliżu jeziora Dumbel, przy drodze z Sejn do Olity. Posiada kościół paraf. drew., sąd gm. okr. II, urząd gm., stacyą poczt., szkołę począt. 1-kl. ogólną, młyn i browar. W 1827 r. było tu 272 dm. i 1988 mk.; w 1860 r. 225 dm. (3 mur.) i 2394 mk. (1520 żyd.); obecnie jest 345 dm., 3676 mk. (1856 męż. i 1820 kob.). Do osady należy 1971 mr. ziemi. Stanowi ona sama oddzielną gminę. Założone zostały Ł. przez Zygmunta Augusta w 1570 r. Wzniesiono wtedy tu kościół i utworzono parafią. Zygmunt III nadał Ł. w 1587 r. prawo magdebuskie. Jan III pozwolił przywilejem z 1689 r. osiedlać się tu żydom. W 1857 r. pożar zniszczył miasto. Ludność trudni się rolnictwem, wyrobem sieci i drobnym handlem. Ł. par., dek. sejneński (dawniej łoździejski), 6622 dusz. Starostwo łoździejskie po zgonie Filona Kopcia, marsz. lidzkiego, zostało nadane przez Zygmunta III Władysławowi Naruszewiczowi (choć Volum. Leg. III, 450, wspominają w r. 1607 o Janie Naruszewiczu, łowczym w. ks. litewsk. dzierżawcy łoździejskim), przechodzi w r. 1644 na ur. Krzysztofa Witanowskiego h. Rawicz i małżonkę jego Cecylią Moczulską. Przywilej oryginalny znajduje się w Aktach Metryki Litewskiej w Petersburgu (3 departament rządzącego senatu pod № 114, na str. 636); oto dosłowna jego kopia: „Oznajmujemy tym listem Naszym, komu to wiedzieć należy, za wniesieniem do Nas przez niektórych Panów Rady Urzędników Naszych Dwornych Imieniem urodzonego Władysława Naruszewicza, Starosty Łoździejskiego, Dworzanina Naszego pokojowego, pozwoliliśmy mu y tym listem Naszym pozwalamy, pewne dobra Nasze w Województwie Trockim leżące, mianowicia: Sioło Radziuczyno w którym włók 32, Sioło Barbino w którym włók 30, Sioło Jodele w którym włók 18, Sioło Rymbrzejmy włók 7, tak osiadłe jako y puste, z za-

ściankami y ze wszystkiemi okolicznościami, także pewnych Jezior, które w liście jego cessyjnym imiony własnemi będą mianowane, od Łoździejskiego Starostwa oddzielonych, na osobę Urodzonego Krzysztofa Witanowskiego i Cecylii Moczulskiej małżonków, ustąpić y prawo swoje, które sobie na te dobra służące ma, na osobę onych wlać. Mocą którego zrzeczenia y wlewku prawnego na którymkolwiek Urzędzie należnym przez rzeczonego ur. Starostę Łoździejskiego legitae uczynione, a powagą tego konsensu Naszego, mają y wolni będą przerzeczeni urodzeni Krzysztof Witanowski y Cecyliia Moczulska małżonkowie wzwyż mianowane wsi z Dworem przez tegoż ur. Starostę Łoździejskiego de novo na zaścianku pobudowanym Krasnowo-Podusze nazwanym, z poddanymi, ich wszelką powinnością, gruntami, lasami, borami, gajami, sianożęciami, łąkami, morgami, zaściankami, młynami, karczmami y jeziorami od Starostwa Łoździejskiego oddzielonemi i innemi wszystkiemi in genere et specie pożytkami y tych dóbr okolicznościami tak jako sam Starosta Łoździejski po śmierci ur. Filona Kopcia Marszałka Lidzkiego od ś. p. Króla Imci Pana Ojca Naszego, sobie konferowane miał, y iako dotąd tych dóbr w dzierżeniu y używaniu był, trzymać y używać aż do żywotów swych, albo która z nich osoba naydłużey żyć będzie — płacąc z nich symple nomine donatywy na apparat wojenny uchwaloną annuatem do Skarbu W. X. L. Na co dla lepszey wiary, ręką się Naszą podpisawszy, pieczęć W. X. L. przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Popowie, dnia 27 Października roku Pańskiego 1644, Panowania Naszego Polskiego 12, Szwedzkiego 13 roku. Vladislaus Rex". W r. 1690 Eliasz Michał Rymwid, podkomorzy lidzki, był starostą łoździejskim. 1697 r. Wincenty Gosiewski jako starosta łoździejski podpisał elekcyą Augusta II. W 1747 dzierżawcami byli już Michał i Joanna z Billewiczów Sulistrowscy, stolnikostwo oszmiańscy; od nich przechodzi do Kazimierza Waleryana Piątkowskiego, podczaszego grodzień.; później było we władaniu Józefa Massalskiego, podskarbiego litew. Po śmierci jego przechodzi z folwarkami Dumblem i Duśnicą do Jana Chlebickiego Józefowicza, ssty orszańskiego; ten ustępuje za zgodą króla Stanisława Augusta w 1773 r. Janowi Nikodemowi i Helenie z ks. Ogińskich Łopacińskim, którzy byli ostatniemi dzierżawcami, bo w r. 1794 przeszło do skarbu. W 1765 r. to sstwo miało dymów 157 i ziemi obejmowało 6760 dzies. W ostatnich czasach Ł. wchodziły w skład wielkich dóbr rządowych Krasnowo (ob.). D. 7 lipca 1879 r. pożar zniszczył sto kilkanaście domów mieszkalnych w Ł. *Br. Ch.*

Łoździeje, wś rząd. nad jez. t. n., pow. święciański, 3 okr. adm., o 32 w. od Święcian, 21 dm., 197 mk., z tego 192 katol., 5 żyd. (1866).

Łozdzinele, wś rząd. nad jez. Łozdzieje, pow. święciański, 3 okr. adm., o 35 w. od Święcian, 8 dm., 85 mk. katol. (1866).

Łoziany 1.) wś pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., przy drodze do Grodna, o 33 w. od Lidy, 28 dm., 251 mk. 2.) Ł., folw. pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 34 w. od Lidy, 1 dm., 9 mk. (1866).

Łozickie uroczyszcze, os., pow. owrucki. Dystylarnia drzewa z r. 1873, własność Rejtmanna, produkuje za 600 rs. dziegciu.

Łozicze, wś rząd. nad rz. Berezwicą, pow. dzisieński, o 50 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 18 dm., 134 mk. katol. (1866).

Łozie, ob. *Kobylnikiszki.*

Łozie *Sorocze* al. *Srocza Łoza*, część Dziewięcierza, pow. Rawa Ruska.

Łozin 1.) własność ziemska rodziny Gorowskich w pow. borysowskim, przeszło 3½ włók. 2.) Ł., własność ziemska w pow. borysowskim, rodziny Grabowskich, obszar 11½ włók. Ma kaplicę katol. paraf. Borysów. *A. Jelski.*

Łozin, węg. *Lazony*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.), kościół kat. filial., uprawa roli, piękny pałac, 781 mk. *H. M.*

Łozina (po rus. *Łozyna* 1) wś w pow. gródeckim, 25 kil. na płn. wsch. od Gródka, 8 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Janowie koło Lwowa. Na płn. leży Dąbrowica, na wsch. Rokitna, na płd. wsch. Jaśniska, na płd. Zielów, na płd. zach. i zach. Stawki. Przez wś płynie t. zw. Stara Rzeka od płn. na płd. i zbiera kilka strug małych. Potok ten wpada w Malczycach do stawu malczyckiego, utworzonego przez Wereszycę. Najwyżej wznosi się Średni garb, znak triang., na płn. zach. Dochodzi on 401 m. wys. Zabudowania wiejskie są rozrzucone i tworzą następujące części: Góry Małe i Wielkie (al. Górachy), Piaski (al. Karolowszczyzna), Podturycze, Średni garb (Serednyj horb), Werchutka i Zielona. Własn. więk. ma roli or. 179, łąk i ogr. 74, past. 94, lasu 477 mr.; własn. mniej. roli or. 1417, łąk i ogr. 309, past. 186, lasu 322 mr. W r. 1880 było 995 mk. w gm., 35 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 50 rz.-kat.). Par. rzym.-kat. w Janowie, gr.-kat. w miejscu (dek. grodecki, archidyec. lwowska). We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja i szkoła etat. 1-kl. W lustracyi wojew. ruskiego z r. 1665 (rkp. Ossol. № 2834, str. 87) czytamy: „W Ł. było poddanych przed spustoszeniem osiadłych na ćwierciach 5, teraz ich 3. Czynszu płacą po gr. 7. Zagrodnik 1. Czynszu płaci gr. 6. Pocztę gromada dawać powinna". Dnia 12 listop. 1644 r. przyznał Stanisław Bonifacy Mniszech z Wielkich Kończyc, sста lwowski, generał

ziemi ruskiej, szlachcie łozińskiej wolność od stróży i od posyłania ze sstą na łowy, a Władysław Waza zatwierdził to pismo d. 13 kwiet. 1645 r. Ob. Dod. do Gaz. Lwow. 1855, № 45, str. 180. Popis pospolitego ruszenia szlachty ziemi lwowskiej i żydaczowskiej z r. 1651 wymienia także namiestników z tej wsi. Ob. Akta grodz. i ziem. t. I, 65 i rkp. w Bibl. Ossol. № 2248, str. 20 i in. p. t. „Rewizya Łozińska". 2.) **Ł.**, część Jazowa Starego w pow. jaworowskim. *Lu. Dz.*

Łozinka, rz., uchodzi z prawej strony do rz. Rastawicy (Unawy) koło Popielni, w pow. skwirskim. *E. R.*

Łozinki, wś rząd., nad pot. Czarnym, pow. święciański, 3 okr. adm., o 59 w. od Święcian, 5 dm., 57 mk., z tego 51 kat., 6 żyd. (1866).

Łozino, zaśc. żydowski, pow. dzisieński, o 44 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 21 mk. (1866).

Łozina, okolica szlach. w kilku miejscach zabudowana, na płd. krańcu pow. borysowskiego, tuż przy granicy pow. ihumeńskiego, nad rzeczułką Łozinką, dopływającą do Uszy, przy drodze wiodącej z Hradna do Zabaszewicz; os. 42, miejscowość całkiem poleska, odludna i nizinna; okr. polic. 2 łohojski. *A. Jelski.*

Łoziny, rns. *Łozyny*, część Dubaniewic, pow. rudecki.

Łoziówka, znaczna góra, wznosząca się na granicy Dźwiniacza górnego i Tarnawy niżniej, w pow. turczańskim, na wsch. od Dźwiniacza a na płn. od Tarnawy, pod 49° 9′ płn. sz. g. a 49° 29′ 40″ wsch. dłg. g. F. Płn. i wsch. stoki pokrywa las. Na południowy zachód od Ł. wznosi się Kiczora (794 m.). Wody spływają do Sanu. Wznies. Ł. 819 m. npm. Por. t. III, str. 870. *Br. G.*

Łoziwka, ob. *Łozówka.*

Łozki 1.) wś mała w płd.-wsch. stronie pow. mińskiego, ku granicy pow. ihumeńskiego, w gm. samochwałowickiej, na pół drogi z Basmanówki do Piaciewszczyzny, ma os. 6; miejscowość bezleśna, wzgórkowata, łąk szczupło. 2.) **Ł.**, wś w pow. rzeczyckim, w okr. polic. kalinkowickim, przy drożynie wiodącej z Autucewicz do Zamościa, Wasilewicz i Nachowa, ma os. 9, miejscowość całkiem odludna, śród ostępów pełnych grubego zwierza; w pobliżu sławny ostęp tegoż nazwiska. 3.) **Ł.** *Szczorsowskie*, wś w pow. nowogródzkim, pomiędzy Szczorsami i Niehniewiczami, w gm. szczorsowskiej, w okr. polic. niehniewickim, ma os. 43, dawniej dziedzictwo Chreptowiczów; okolica bardzo urodzajna, lecz bezleśna. 4.) **Ł.** *Niehniewickie*, wś w pow. nowogródzkim, w gm. niehniewickiej, ma os. 29; miejscowość bardzo urodzajna, lecz bezleśna; dawniej dziedzictwo Litaworów-Chreptowiczów. *A. Jelski.*

Łozki, folw. na obsz. dwor. Kociubińce, pow. husiatyński.

Łożkowce, wś w pow. kamienieckim, gm. Kujawy, paraf. Sołodkowce, wraz z Teodorówką 333 dusz męz., 667 dz. ziemi włośc., 733 dz. ziemi dwors. używal. Należało do Potockiej, dziś Modzelewskich. *Dr. M.*

Łożna, wś i dobra, pow. orszański, o 75 w. od Orszy. Zarząd gminy mającej 1190 dusz. B. własność Ogińskich, od 1790 Chrapowickich, potem Szebeki.

Łozna, ob. *Łozny.*

Łożna, duża wś, pow. winnicki, dusz męz. 492, ziemi włośc. 1034 dzies., ziemi dwors. ornej 944 dz., lasu 247 dz., nieuż. 26 dz., należy do hr. Alfreda Potockiego. *Dr. M.*

Łoznica, wś, pow. owrucki, nad prawym dopływem rzeki Uż.

Łozno, mko, pow. orszański, ob. *Łozna.*

Łozny (Marczyński), *Łozna*, wś, pow. lityński, gm. Bahrymowce, par. Latyczów, o 15 w. od m. Lityna; 132 mk., ziemi dwors. 310, wł. 112 dz., ziemia glinkowata; poczta i telegraf w Latyczowie, st. kol. Wołkowińce. Fabryka cukru założona 1876 r., własność akcyjnego towarzystwa, posiada 4 kotły parowe o sile 400 koni i zatrudnia 250 robotników; roczna produk. wynosi 50,000 pud. mączki cukrowej.

Łozowa 1.) duża wś, pow. mohylowski, gm. Serby, nad rz. Łozową, dm. 340, mieszk. 1344; ziemi włośc. 1755 dz. Stara osada, dziedzictwo jeszcze kniaziów Korotkich, Zbarazkich, Wiszniowieckich, następnie Zamojskich, Koniecpolskich i Lubomirskich, dziś ks Hohenlohe. Parafia katol. do Szarogrodu' prawosł. posiada cerkiew pod wezw. N. P' uposażoną 107 dz. ziemi. Por. *Krwawe pole.* 2.) **Ł.**, wś rządowa, pow. lityński, o 32 w. od m. Lityna, gm. i par. Chmielnik, mk. 156, ziemi 414 dz., dm. 35. Należała do sstwa chmielnickiego, w czasie lustracyi Humięckiego w 1616 r. trzymał ją Mikołaj Kamieniecki; ponieważ leżała na szlaku tatarskim, dawała zaledwie 4 złp. kwarty. Następnie weszła w skład starostwa czudynowskiego, do którego należały: Czudynowce, Maryanówka, Łozowa, Skarzyńce, Sołkowce i Torczyn; starostwo to nadane prawem emfiteutycznem bez opłaty kwarty hr. Augustowi Ilińskiemu; prawo skończyło się 1856 r., dochód roczny z całego sstwa wynosił 5083 rs.

Łozowa, wś nad rz. Szaliwką, dopływem Medwedówki, pow. starokonstantynowski, par. Wołoczyska. R. 1867 miała 100 dm.

Łozowa, wś w pow. kiszeniewskim, gub. bessarabskiej, u źródeł rz. Bykowca, śród bałki; 320 dm., 1644 mk., cerkiew. *X. M. O.*

Łozowa 1.) wś w pow. tarnopolskim, 12 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Tarnopolu. Na płd. wsch. i płd. le-

żą Szlachcińce, na zach. Biała, na płn. zach. Kurniki Szlachcinieckie, na płd. Stechnikowce, na płn. wsch. Czerniechowce (w pow. zbarazkim). Środkiem obszaru płynie od płn. na płd. pot. Hnizdeczna (ob.), zwany także Chodorówką, dopływ Gniezny. Wchodzi on ze Stechnikowiec i tworzy zrazu granicę między Łozową a Kurnikami, poczem płynie przez środek obszaru, tworząc w samym środku mały stawek. Od praw. brz. zasila go w obrębie wsi jeden dopływ. W dolinie Hnizdecznej leżą zabudowania wiejskie na praw. brz. Płnc.-wsch. część obszaru zajmuje lasek „Brzezina.“ Własn. więk. ma roli ornej 147, łąk i ogr. 15, pastw. 9, lasu 249; własn. mniej. roli ornej 1263, łąk i ogr. 39, pastw. 123 mr. W roku 1880 było 737 mk. w gminie, 8 na obsz. dwor. (blisko 600 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-kat.). Par. gr.-katol. w Szlachcińcach; rzym.-katol. kapelania w miejscu, dek. tarnopolski, archidyec. lwowska. Kapelania ta erygowana r. 1852 jest fundacyi Józefa Świętopełka Zawadzkiego. Do parafii należą Iwaszkowce, Kurniki, Stechnikowce i Szlachcińce. Kościół murowany, zbudowany w r. 1862, konsekrowany pod wezw. ś. Stanisława w r. 1869. We wsi jest także cerkiew pod wezw. ś. Michała i szkoła filialna. 2.) **Ł.**, część Kulawej w pow. żółkiewskim. *Lu. Dz.*

Łozowa, rzeczka w pow. mohylowskim, nazywają ją także w wierzchowinie Gniłą; bierze początek na gruntach wsi Popowce, płynie z północy ku południowi i po wieś Kalinówkę odlewa 5 stawów, pomija Łozowę, gdzie nazwisko przybiera, pomija Bielany i Serby a wpada pod wsią Widłami od praw. brz. do Morafy. Rzeczka ta im więcej zbliża się do ujścia swego, tem więcej kamienista. W górach ją otaczających jest kamień wapienny.

Łozowa, ob. *Łozowata.*

Łozowa-Buda, wś w pow. bobrujskim, nad rzeczką Dobrycą, lewym dopływem Oły, w gm. kaczeryckiej, przy drodze wiodącej z Myszkowa do Kapuścina, osad 15, miejscowość odludna, nizinna, poleska.

Łozowaja al *Łozowo*, st. p. w pow. pawłogradzkim gub. ekaterynosławskiej. Stąd idzie droga żel. do Sewastopola, 570 w. długa. Główne stacye: Sinielnikowo, Melitopol, Nowoaleksiejewka, Taganasz, Symferopol.

Łozowata 1.) wś, pow. bracławski, gm. Obodne, par. Woronowica, w płn. części pow., na pograniczu gub. kij.; dm. 162, mk. 754, w tem 93 jednodw.; ziemi wł. 871 dz., dwor. 1415, cerkiew. 68 dz. Cerkiew pod wezw. N. P. Rożańcowej. Należała do Potockich-Rutkowskich, dziś Regulskich. 2.) **Ł.**, wś, pow. hajsyński, nad rz. Udyczem, gm. Miahkohoły, mk. 313, w tem 27 jednodw., ziemi włośc. 472 dz., dwors. 494 dz., dm. 72. Paraf. katol. w Tarnawce. Należała do Abramowiczów dziś Lipkowskich. 3.) **Ł.** al. *Łozowa*, wś, pow. bałcki, gm. Daniłowa bałka, par. Hołowaniewskie, u źródeł Suchej Dereniuchy; mk. 1097, ziemi dwors. 2489, włośc. 1873 dz. Cerkiew pod wezw. ś. Dymitra liczy 2000 paraf. i 151 dz. ziemi; dm. 75. Dziedzictwo dawniej Potockich, sprzedane niedawno przez Maryą z Potockich Strogonową departamentowi dóbr państwa (Udiały).

Łozowatka, wś, pow. zwinogródzki, o 4 w. od wsi Kniaży, przy drodze pocztowej z Zwinogródki do m. Szpoły; własność córek ks. Galicyn, baronowej Wranglowej i p. Krasnokutskiej. Cerkiew. Ma 2955 mk.

Łozowaty, ob. *Ingul.*

Łozowce, folw., pow. nowogródzki, około 34 włók rozl., własność Dawidowskich.

Łozowe, zaśc. rząd., niedaleko rz. Serwecz, pow. wilejski, o 30 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Dołhinowa do m. Wilejki, 1 dm., 14 mk. rzym.-katol. (1866).

Łozowe, ob. *Łozowy.*

Łozówek 1.) wś, pow. kijowski, par. prawosł. Lipówka, o 2 w. od Lipówki, u zbiegu rz. Poczepina ze Zdwiżem, do r. 1843 własność katolickiego probostwa w Makarowie; 8 dm., 98 mk. 2.) **Ł.**, wś nad Dnieprem, pow. czerkaski, par. prawosł. Moszny; 565 mk.

Łozowica, dobra nad Bugiem, z wsiami: Łozowica i Rudawiec, niegdyś w województwie brzeskiem, dziś w pow. brzesko-litewskim, okr. V, gm. wołczyńskiej, odległe od stacyi kolei brzesko-grajewskiej-Łyszczyce wiorst 10, od Brześcia w. 25. Parafia katolicka niegdyś w Stawach, dziś w Wysokiem-Litewskiem, prawosławna w Wielamowiczach. Rozległość mr. 1376 pr. 156, w tem obszaru dworskiego mr. 712, z czego mr. 40 pod lasem, mr. 78 pod łąkami. Dwór murowany piętrowy z obszernym ogrodem. Śpichrz murowany piętrowy, budynków mieszkalnych drewnianych dworskich 3 i karczma, przy której przystań dla berlinek i przewóz na Bugu. We wsi Łozowicy dymów 8, w Rudawcu 17 i wiatrak. Ludność, która w r. 1791 wynosiła w Łozowicy mężcz. 19, kob. 12, a w Rudawcu mężcz. 32, kob. 35; obecnie wynosi w Łozowicy dusz męskich 25, żeńskich 33, w Rudawcu męskich 51, żeńskich 45. Grunt w $^1/_3$ pszenicy, ludność dosyć zamożna, w $^3/_4$ prawosławna. W wieku XV i na początku XVI Ł. była własnością rodziny Łozowickich, która, przeniósłszy się na Ukrainę, miała nadaną sobie przez Kazimierza Jagiellończyka majętność Wielkie Żerdele, dziś Chałaimgródek, w okolicy Berdyczowa. Nelub Hrynkowicz Łozowicki, robiąc za króla Aleksandra dział, synowi swemu Łukaszowi dał Żerdele, drugiemu

Michnowi v. Michałowi Łuksztę i Wiżannę w pow. wiłkomirskim, wnukowi zaś Krzysztofowi Michałowiczowi przeznaczył Łozowicę. W drugiej połowie XVI w. Ł. należała do Iliniczów i była w zastawie u Mikołaja Kiszki, podczaszego litews. Jerzy Ilinicz hr. na Mirze d. 23 sierpnia 1568 r., na dwa dni przed zeznaniem donacyi dóbr swoich Mira, Zelwy, Białej, Czarnawczyc i Dworzyszcza Mikołajowi Radziwiłłowi Sierotce, aktem zeznanym w sądzie ziemskim brzeskim, Łozowicę, z częścią wsi Koroblina za Bugiem, darował dworzaninowi swemu Stanisławowi Mogilnickiemu, z obowiązkiem spłacenia zastawnika, co jednak nieprędko nastąpiło, bo jeszcze w r. 1580 Mogilnicki wytoczył Kiszce sprawę o nieprzyjęcie sumy zastawnej. W pierwszych latach XVII wieku przez nabycie od sukcesorów Mogilnickiego, właścicielem Ł. został Floryan Młożewski, który również nabył sąsiednią majętność Czyżewicze, ale tak obciążył je długami, że za dekretem trybunału litewskiego, w r. 1631 Ł. została oddana Jerzemu Grekowi h. Prawdzic na satysfakcyą sumy zastawnej złotych 22240 i obligowej 940. Floryan Młożewski, umierając, zostawił dwóch synów: Jerzego i Wojciecha. Jerzy posagiem żony swojej Ewy z Golińskich skupił Greka d. 1 maja 1643 r. i bracia podzielili się w naturze Łozowicą i częścią w Koroblinie, a Czyżewicze dostały się Jerzemu, który po śmierci Ewy, pojął drugą żonę Annę Jeleńską, chorążankę brzeską. Jedyna córka jego z pierwszej żony, Anna, wyszła za Mikołaja Łoknickiego h. Nieczuja, chorążyca bielskiego, i ojciec w sumie posagowej 10000 złotych, wypuścił jej w zastaw swoją część Ł.; gdy wszakże coraz bardziej zaczął dobra swoje obdłużać, Łokniccy uzyskali wyrok trybunału litewskiego w 1664 r., przez który, za posag matki i sumę posagową, razem za 33180 złotych, dziedzictwo majątku przyznano Łoknickiej, pozostawiając Jerzemu Młożewskiemu tylko dożywocie, z którego niedługo korzystał. Łokniccy zrobili sobie wzajemne zapisy na przeżycie. Ona mężowi przyznała powyższą sumę na Łozowicy i Czyżewiczach, a on zapisał jej 60000 na Mokrzanach. Mieli jednego tylko syna Antoniego, w dziecinnym jeszcze wieku, kiedy Łoknicki, wypadkowo postrzelony przez żonę, zakończył życie. Skutkiem wszczętej o to przez najbliższych krewnych zmarłego sprawy, wdowa, która już zawarła powtórne śluby z Piotrem Stanisławem Grekiem, majorem wojsk J. K. M., przez konplanacyą d. 10 stycznia 1672 r. zawartą i d. 12 lutego w grodzie brzeskim oblatowaną, zrzekła się na rzecz syna zapisu na Mokrzanach i otrzymała skasowanie swego zapisu na Łozowicy i Czyżewiczach. D. 20 maja 1680 r. Piotr Stanisław Grek, podczaszy brzeski, już wdowiec po Annie z Małżewskich, która pozostawiła mu trzy córki Kło tarzynę, Maryannę i Konstancyą, sprzedał jej schedę w Łozowicy i Czyżewicze za 35000 złotych, Benedyktowi Sapieże podskarbiemu w. lit., przenosząc należność córek swych na dobra swoje Dobryń i dając ewikcyą Sapieże względem syna nieboszczki, Antoniego Łoknickiego i innych preteksorów. Druga mniejsza scheda w Łozowicy i Woroblinie była własnością Wojciecha Młożewskiego, który o kilkanaście lat przeżył brata i z Barbary Swiderskiej pozostawił trzech synów: Antoniego Jerzego, Ludwika i Franciszka i córek dwie: Helenę za Konstantym Witakowskim i Magdalenę za Józefem Witkowskim, które zostały spłacone przez braci i skutkiem układów familijnych Antoni Jerzy, już w r. 1681, jako właściciel tej schedy, oddał ją na lat trzy w zastaw za złotych 2000, kiedy scheda Greków w r. 1677 wypuszczona była na lat trzy za złotych 5500. Antoni Łoknicki upomniał się u ojczyma swego Greka o ojczysty swój majątek Mokrzany i następnie pozwał Sapiehę o nieprawne nabycie schedy macierzystej. Wszakże wkrótce prawa do tej ostatniej ustąpił Antoniemu Młożewskiemu, który stawił czoło i Sapieże i hetmanowi polnemu litew. Słuszce, nabywcy praw jednej z Grekówien, Konstancyi Kamieńskiej, utrzymał się przy Łozowicy, części Woroblina i Rudawca, i d. 4 kwietnia 1700 r. oddał je w sumie 25000 złotych w zastaw na lat trzy Aleksandrowi Narkowiczowi, łowczemu orszańskiemu, późniejszemu podkomorzemu wendeńskiemu, nadmieniając, że Narkowicz dobra te ma trzymać, dopóki całkowita suma zastawna wypłaconą mu nie zostanie. W r. 1713 d. 20 maja Młożewski, podczaszy bełski, sprzedał tę majętność za złotych 40000 Maryanowi-Bogusławowi z Wakanowa Miencie, ziemskiemu kijowskiemu i grodzkiemu krasnostawskiemu pisarzowi, warując z szacunku okupienie zastawu we właściwym terminie. Mienta zmarł, nie dopełniwszy tego i nieuiściwszy się w zupełności, i w d. 24 grudnia 1719 r. brat jego i spadkobierca Kazimierz, sstа sumiliski, prawa swoje przelał na Antoniego Narkowicza, podkomorzyca wendeńskiego, co Młożewski z synami swemi Janem i Wojciechem zaakceptował i zatwierdził. Narkowicz przyszedł wkrótce i do dziedzictwa Czyżewicz. Michał Sapieha, pisarz polny lit., wynagradzając ekspulsyą rodziców jego z dóbr Tumina i Zubacz w hrabstwie wysockiem, bez repozycyi sum zastawnych d. 3 października 1724 r. zbył mu te dobra Czyżewicze, z Hałaczewem, Dobronizem i częścią Rudawca i od zastawników eliberować pozwolił. Syn Antoniego Narkowicza, Jan-Zygmunt, aktem z d. 30 grudnia 1751 r. wszystkie majątki po ojcu

swoim sprzedał Janowi Grotthuzowi, surrogatorowi ks. żmudzkiego, pułkownikowi pow. wilkiskiego, generał-adjutantowi buławy k. lit., który w r. 1763 d. 25 czerwca wypuścił Łozowicę na lat 3 w zastaw za 2000 dukatów Józefowi Dulębie, sekretarzowi pieczęci w. lit. a następnie d. 7 grudnia 1767 r. wraz z całym Rudawcem i Woroblinem zbył mu ją na własność za 100000 złotych. Dulęba, stary kawaler i człowiek zamożny, urządził i zabudował Łozowicę. Wystawił dwór murowany piętrowy, śpichrz, takiż młyn wodny na Bugu i drugi na rzeczce Prudnicy v. Rakowicy, założył obszerny ogród, wysadził drogi i pierwszy z właścicieli zamieszkał w Ł. D. 6 listopada 1786 r., warując sobie dożywocie, dobra te darował bratu swemu Janowi i stracił życie w r. 1794, zamęczony przez kozaków, szukających u niego pieniędzy. Jan o lat kilka przeżył brata i zostawił syna Józefa, który majątek uszczuplił i obdłużył i nareszcie d. 20 czerwca 1814 r. sprzedał go Joachimowi Bryndzy, który oprócz 100000 złotych za Łozowicę, zapłacił osobno 100000 złotych za Woroblin. Joachim Bryndza zakończył życie w r. 1854. Woroblin w Królestwie Polskiem leżący, w drodze działów nabyty został w r. 1858 przez wnuka jego Ludwika, Łozowica zaś w r. 1872, w skutek układów familijnych za cenę 11000 rs. stała się własnością Mieczysława, najmłodszego z synów Joachima. Mieczysław Bryndza, odprzedawszy włościanom więcej niż czwartą część dworskich gruntów, w r. 1878 sprzedał za 30000 rs. Łozowicę generałowi Czyczerynowi. *L. Br.*

Łozowica, mko w pow. klimowickim gub. mohilewskiej, nad rz. Łobżanką, o 3 w. od Klimowicz. Już 1784 była mkiem. Ma 32 dm., 236 mk., cerkiew, szkołę żyd., młyn wodny. Jest tu jedyny w pow. drewniany kościół katolicki ś. Trójcy; fundowali go Kirkorowie dla jezuitów, którzy aż do r. 1821 mieli tu misyą i małą szkółkę, jedyną wtedy w tych stronach. Parafia katolicka dekanatu klim.-mścisław., wiernych 1228.

Łozowicze, wś poleska w pow. ihumeńskim, w gm. pohorelskiej, nad rzeczką Pociechą, lew. dopływem Świsłoczy (por. *Kiekówka*), osad włócznych 19; grunta lekkie, łąki obfite, w stronie północnej bezludne moczary, w ogóle miejscowość bardzo głucha. *Al. Jel.*

Łozowiki, wś, pow. skwirski, odległa od Skwiry 35 w. i od st. kolei kijowsko-brzeskiej Browki 10 w. Gorzelnia, własność p. Dobrzyńskiego, posiada 1 kocioł parowy o sile 16 koni, przerabia rocznie 30000 p. zboża, produkuje 14000 wiader spirytusu, zatrudnia 11 robot. Por. *Kojłówka.*

Łozowiki 1.) al. *Puszcze*, zaśc. włośc. nad rz. Żyżmą, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 51, od Ejszyszek 35, dm. 2, mk. kat. 20. 2.) Ł., zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 11 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 5 mk. kat. 3.) Ł., wś pryw., pow. dzisieński, o 35 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 6 dm., 45 mk. 4.) Ł., wś pryw., pow. dzisieński, o 35 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 9 mk. 5.) Ł., zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 8 mk. katol. 6.) Ł., wś pryw., pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 9 dm., 92 mk. prawosł. 7.) Ł., wś włośc., pow. dzisieński, o 71 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 6 mk. prawosł. (1866).

Łozówka 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr., o 25 w. od Wilna, 2 dm., 17 katol. 2.) Ł., karczma, pow. wileński, 5 okr. adm., o 19 w. od Wilna, 2 dm., 11 mk., z tego 7 katol., 4 żydów. 3.) Ł., karczma, pow. wilejski, 3 okr. adm., o 69 w. od Wilejki, 1 dm., 6 żydów. 4.) Ł., zaśc. rząd., pow. dzisieński, o 10 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 12 mk. 5.) Ł., karczma, pow. wilejski, o 69 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Parafianowo, 1 dm., 6 mk. żydów. 6.) Ł., zaśc. szlach. nad rz. Drujką, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 57 w. od Dzisny, 1 dm., 4 mk. katol. 7.) Ł., zaśc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 10 w. od Oszmiany, 4 dm., 27 mk. katol. 8.) Ł., karczma, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 26, od Wasiliszek w. 11, dm. 1, mk. 5 izr. 9.) Ł., zaśc. szlach., nad jez. Rameszą, pow. święciański, 2 okr. adm., o 71 w. od Święcian, 1 dm., 4 mk. katol. 10.) Ł., zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 52 w. od Święcian, 2 dm., 9 mk. katol. (1866).

Łozówka (po rusku *Łozówka*) 1.) przysiołek Plebanowic w pow. trembowelskim. 2.) Ł., wś w pow. zbarazkim, 19 kil. na płd. wsch. od Zbaraża, 7 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Nowem Siole koło Zbaraża, 8 kil. na płn. wsch. od najbliższej stacyi kol. Karola Ludwika w Maksymówce. Na płn. zach. leżą Huszczanki, na płn. wsch. Obodówka, na wsch. Terpiłówka, na płd. Klebanówka, na płd. zach. Jacowce. Płnc. część obszaru przepływa od zach. na wsch. pot. Walczek, dopływ Zbrucza, zwany w dalszym biegu, koło ujścia, potokiem Młyńskim, i rozlewa się na płn. wsch. granicy w mały stawek, należący do Obodówki. Od płd. zach. płynie kilka strug małych w kierunku płn. wsch. przez całą wieś i wpada od praw. brz. do Walczka samego lub do wspomnianego stawku. Zabudowania wiejskie leżą tuż na praw. brz. Walczka. Własn. więk. ma roli orn. 313, łąk i ogr. 12, pastw. 2 mr.; własn. mniej. roli orn. 758, łąk i ogr. 36, pastw. 16 mr. W r. 1880 było 488 mk. w gminie, 20 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 40 obrz. rzym.-katol.).

Par. rzym.-kat. w Zbarażu, gr.-katol. w Huszczankach. We wsi jest młyn. *Lu. Dz.*

Łozowniki, wieś, pow. rossieński, parafia Kroże.

Łozownikiszki, wś, pow. władysławowski, gm. Błogosławieństwo, par. Ilgowo; odl. 34 w. od Władysławowa; ma 3 dm., 33 mk.

Łozowo 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 45 w. od Wilna, 2 dm., 18 mk. kat. 2.) **Ł.**, zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 2 dm., 14 katol. 3.) **Ł.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 39 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 30 mieszk. katol. (1866).

Łozowo, ob. *Łozowaja.*

Łozowszczyzna 1.) zaścianek szlachecki, pow. wilejski, o 65 wiorst od miasta Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 5 mk. wyznania rzym.-katol. 2.) **Ł.**, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., 15 w. od Oszmiany, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Łozowy 1.) os. w Żelechowie W., pow. Kamionka Strumiłłowa. 2.) **Ł.**, przys. Kamionki Wołoskiej. 3.) **Ł.**, przys. Rozdziałowa, pow. sokalski.

Łozy 1.) wś, pow. siedlecki, gm. Tarków Wielki, par. Paprotnia. Ma 15 dm., 109 mk., 401 mr. ziemi. 2.) **Ł.**, os., pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga-Wielka, odl. o 27 w. od Przasnysza, ma 1 dm., 10 mk., 32 mr. gruntu. *Br. Ch.*

Łozy, wś, pow. krzemieniecki, o ćwierć mili od Wiśniowca, z kanałami i ogrodem w dawnym guście francuskim. Na kępie był tu pałacyk, wystawiony przez ks. Michała Wiśniowieckiego.

Łozy kurzęce (Kuracze łozy), ob. *Kurzęce łozy.*

Łozy, wymienia Pochilewicz (str. 674), jako należące w pocz. XVII w. do kijowskiego monastyru ś. Mikołaja razem z Bużynem (ob.).

Łozy 1.) (al. w Łozach), przys. Korsowa w pow. brodzkim. Jest tu młyn. 2.) **Ł.**, przys. Kobylnicy wołoskiej w pow. cieszanowskim. 3.) **Ł.**, karczma na obsz. dwor. Malechów w pow. lwowskim. 4.) **Ł.**, leśniczówka na obsz. dwor. Bożyków w pow. podhajeckim. 5.) **Ł.-*Długie***, folw. koło Jaksmanic w pow. przemyskim. 6.) **Ł.**, przys. Halicza w pow. stanisławowskim. 7.) **Ł.**, folw. na obsz. dwor. Grodowice w pow. staromiejskim. *Lu. Dz.*

Łozy, młyn nad potokiem Wołowcem, prawym dopływem Suczawicy, na obsz. gm. Wołowca, w pow. radowieckim na Bukowinie.

Łożyn, wś, pow. koniński, gm. Gosławice, par. (?), leży przy szosie konińsko-włocławskiej, nad jeziorami pątnowskiem i mikorzyńskiem, na północ Konina, odległa od t. m. 13 w., ma powierzchni 83 mr., ludności: męż. 79, kob. 81, razem 160; grunt szczerkowaty; tu znajduje się folwark tegoż nazwiska do dóbr Gosławice należący. *J. Chor.*

Łożyn, węg. *Lazony*, ob. *Łozin.*

Łozyna 1.) część Borysławia, pow. drohobycki. 2.) **Ł.**, ob. *Łozina.*

Łta, *Olta*, *Alta*, prawy dopływ Trubieży, lewego dopływu Dniepru. Por. *Ltyca.*

Łuba 1.) osada leśna, pow. włocławski, gm. Łęg, par. Włocławek, w rządowym boru pod Włocławkiem, z domem dla leśniczego. 2.) **Ł.**, osada tamże, z 4 domów złożona, na gruncie dóbr wienieckich, mianowicie folwarku Mazury, między borem rządowym włocławskim a wienieckim, na brzegu rzeczki Zgłowiączki położona, i od powyższej osady leśnej nazwana. Dopiero w r. 1883 powstała, gdy Stanisław Kronenberg, dziedzic dóbr Wieniec, usuwając rolników z folw. Mazury, tam im role oddał. Cztery domy tej osady mieszczą 21 osób (1884 r.); należą do par. wienieckiej, powiatu włocławskiego.

Łuba, rz., ob. *Luba.*

Łubajny, niem. *Lubainen*, wś, pow. ostródzki, blisko miasta Ostrody, w t. z. starych, po większej części polskich, choć luterskich Prusach, przez osadników polskich (jak samo już imię jej świadczy) założona i trzymana. Roku 1477 Marcin Truchses, komtur ostródzki, odnawia Jerzemu von Epingen przywilej na wś Ł. z prawem chełmińskiem, zarazem nadaje mu jeziora W. i M. Szeląg, Borowe (Waldseechen) i 4 wł. obok jeziora Szeląg. Tego samego r. 1477 nadał mu tenże komtur 2 wł. nad Drwęcą pod wsią Ł. na prawie magdeburskiem; z ostatniej darowizny powstała wś Neuguth. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 365. *Ks. F.*

Łuban, po łotewsku *Łubanu-azars*, jezioro rozległe w Inflantach polskich, powiecie rzeżyckim, na samej granicy Inflant szwedzkich, czyli gubernii inflanckiej lub ryskiej, ma 13 wiorst długości, 7 w. szerokości i 1 do 1 i pół sążnia głębokości, powierzchnią swoją zajmuje 81 $^{6}/_{10}$ wiorst kwadr. Rozległe bagniska i moczary okrążają to jezioro. Powierzchnię ich oblicza hydrograf Sztukenberg na 128 w. kwadr. Z ryb poławiają się tu leszcze, sumy, sądaki i szczupaki, częstokroć niezwykłej wielkości. Te ostatnie najbardziej bywają cenione. W północnym krańcu jeziora nieopodal brzegu leży wyspa obszerna, należąca już do pow. wendeńskiego gub. ryskiej, tak jak i część północnej najmniej rybnej strony Ł. Brzegi tej wyspy, nadzwyczaj bagniste, całkowicie porastają trzciną, co rybołówstwo bardzo utrudnia. Jezioro to, do dorzecza Dźwiny należące, znane już było kronikarzom XIV stulecia. U Hermana de Wartberge, piszącego w r. 1358 swój „Chronicon Livoniae," czytamy wyraźnie: „.deinde Dunam

ascendendo ad locum, ubi rivulus, qui exit lacum Luban et influit ipsam Dunam, et inde ascendendo ipsum rivulum per locum predictum eundo directe ad Russiam" (Ob. w. Ernst Strehlke „Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae," Lipsiae 1863 in 8-o, pag. 72). „Rivulus" zaś, o którym wspomina kronikarz, jest oczywiście rzeką Ewikształ. Dawne karty geograficzne jezioro Łuban nazywają stale „Mare Lubanicum." A że w bagniskach, o mil kilka od Ł. oddalonych, znajdowano od czasu do czasu bądź kotwice, bądź części statków, bujna wyobraźnia dyletantów-archeologów, niekontentująca się przypuszczeniem, iż bagniska, rozciągające się dokoła na mil 30, niegdyś przez jezioro Łuban mogły być zajęte, już niejednokrotnie była powodem, iż się obszernie rozpisywano o istnieniu rzeczywistego „morza łubańskiego" z Baltykiem w swoim czasie połączonego. (Porównaj np. artykuł „Inflanty" umieszczony w r. 1858 w wychodzących w owym czasie w Paryżu „Wiadomościach polskich"). Jezioro Łuban otrzymuje wody z wielu rzek i strumyków do niego od strony południowej wpadających, a mianowicie z rzeczek błotnistych: Murmosta, Tejcza, Malmuta, Sola, tudzież z dwóch znaczniejszych i w górnym swym biegu nader bystrych strumieni, zasilających wody Ł. z tejże strony południowej. Jednym z nich jest rzeka Rzeżyca (po łotewsku Rejzeknie, wspominana przez kronikarzy pod r. 1285), która, wypłynąwszy z rozległego jeziora Raźna w pow. rzeżyckim, zrasza stopy ciekawych zwalisk rzeżyckiego zamku, skąd następnie w kierunku północnym, przez dobra Rykowo i Stary Dwór, w tymże pow., zdąża do Ł. Przebieg jej wynosi wiorst 82. Drugim równie bystrym strumieniem, zasilającym jezioro łubańskie od strony południa, jest rzeka Małta, biorąca swój początek w jeziorze Meltunie w pow. rzeżyckim. Rzeka ta kamienista, po przepłynięciu jezior: Sołowskiego, Izoły i Liśnieńskiego, przybiera kierunek północno-wschodni w górnym swym biegu, w dolnym zaś, od mczka Wielon aż do swego ujścia do Łubanu, płynie niemal równolegle od rzeki Rzeżycy w kierunku północnym, zraszając w swym 80-cio wiorstowym przebiegu średnią część tegoż rzeżyckiego powiatu. Tyle o dopływach jeziora. Odpływ zaś jego jedyny stanowi rzeka Ewikszta (obacz art. *Ewikszta*), którą Ł. wypuszcza z części północnej okazałym strumieniem. Ważna ta, ale częściowo bardzo skalista rzeka, płynąc najprzód w kierunku północnym, łukowato nachyla się ku południowi, poczem, zwracając się na południo-zachód, zdąża ku Dźwinie. Skutkiem wspomnianej łukowatości, Ewikszta, przepłynąwszy wiorst 70 od miejsca w którem wypływa z jeziora, zbliża się znowu ku jego południowemu krańcowi na odległość wiorst zaledwie 14-tu. Za pomocą kanałów łatwo można połączyć wprost jezioro z rzeką i przez to osuszyć bagniska, które je otaczają. Dołączona w książce „Inflanty polskie" (Poznań, 1879), hydrograficzna mapa dorzecza Ewikszty pokazuje, że sama przyroda utworzyła już między południowym krańcem jeziora a dziesięciumilową długością rzeki pewien rodzaj naturalnego połączenia. Bliższe badania wykazałyby niechybnie o ile takowe mogłoby być zużytkowanem przy sztucznej budowie kanału, jaki w r. 1849 dla osuszenia okolic nadłubańskich na przestrzeni dwóch mil rozpoczęto. Szerokość jego dochodziła do 7 sążni (Siemienow, III, 93). Bezpośrednią korzyść z umiejętnie dokonanej kanalizacyi odniosłyby niechybnie w Inflantach polskich dobra księżniczki Teresy Sanguszkówny, Izabelli z Borchów Orłowskiej (primo voto Potockiej), Maryi z Borchów Zyberkowej, tudzież księżnej Heleny Radziwiłłowej, a w Inflantach szwedzkich czyli gub. ryskiej sąsiednia nadłubańska majętność Wolffów; pośrednio zaś osuszenie bagien okrążających Ł. wpłynąćby musiało nader korzystnie na rozległe dobra kilkudziesięciu najrozmaitszych właścicieli ziemskich powiatów: rzeżyckiego, lucyńskiego i wendeńskiego. Przed jedenastu laty rządowy inżenier pułkownik Sztukenberg robił niwelacyą Ł., tudzież kosztorys zniżenia powierzchni wód jego przez wykopanie odwodowego kanału. Kosztorys był obliczony na 200000 rs. Jeżeli przedsiębrane dotychczas prace, właściwie dla próby tylko podejmowane, nie doprowadziły do zamierzonego celu, nie można wszelako całego dzieła za niewykonalne uważać. Przedmiot zanadto jest ważnym, aby pomyślne doprowadzenie do skutku i przełamanie napotykanych trudności tego hydro-technicznego zadania, nie miało w wysokim stopniu obchodzić wszystkich mieszkańców Inflant polskich i sąsiedniego pow. Inflant szwedzkich czyli gub. inflanckiej (ryskiej). *Gustaw Manteuffel.*

Łubań, dwie wsie serbskie na pruskich górnych Łużycach, w pow. rozbórskim. 1) *Nowy*, niem. *Neu-Liebel*, w r. 1871 dm. 20, mk. 91. 2) *Stary*, niem. *Alt-Liebel*, w tymże roku dm. 22, mk. 124. *A. J. P.*

Łubata, niem. *Löbauer Wasser*, strumień na saskich Łużycach. Płynie z gór łużyckich niedaleko *Łubija* (Lobau) w kierunku z południa ku północy; zostawiwszy po prawej stronie mczko Wospork, zwraca się ku zachodowi, płynie koło kościelnej wsi Hrodziszcza, poniżej której przyjmuje znowu północny kierunek, płynie dalej koło wsi Barta i Huciny, poniżej której blisko wsi Lemiszowa wpada do Małej Szprewji. *A. J. P.*

Łubcze, wś i folw., pow. tomaszowski, gm.

Jarczów, par. Grudek, o 2 mile od Tomaszowa, o 5 w. od granicy Galicyi, ma 33 dm., 431 mr. gruntu ornego (gleby głównie pszennej); włościanie rolnicy, 4 tkaczy, 1 kołodziej, 1 kowal. Lud pracowity i cichy, nieco odmienniej się ubiera niż włościanie okoliczni. Była tu zwana filią kaplica katolicka, dziś skład gospodarczy. Szk. pocz. 1-kl. ogólna. Dwór z ogrodem i folwarkiem należy do Teodora Bilińskiego. Folw. ma 858 mr. ziemi, 106 mr. lasu. Młyn, staw. R. 1827 dm. 31, mk. 195. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. i Szlatyn składają się z folw. Szlatyn, nomenklatury Ł., wsi Ł. i Szlatyn. Na wschód graniczą z Galicyą. Rozległość wynosi mr. 1402: grunta orne i ogr. mr. 558, łąk mr. 250, pastw. mr. 30, lasu mr. 510, nieuż. i place mr. 54, bud. z drzewa 19, pokłady torfu. Wieś Ł. osad 33, z grun. mr. 454; wś Szlatyn os. 52, z grun. mr. 593. *Br. Ch.*

Łubczyce, ob. *Głupczyce.*

Łubczyn, niem. *Lübzen*, w pow. słupskim, na Pomorzu.

Łubeńka, ob. *Szczara.*

Łubia, *Łubna*, *Łupia*, rz., ob. *Skierniewka.*

Łubiana (al. *Lubiana*, po rusku *Łubyna*), wś w pow. lwowskim, 32 kil. na płd. od Lwowa, 14 kil. na płd. wsch. od sądu powiatowego w Szczercu, tuż na płd. zach. od urzędu poczt. w Brodkach. Na płn. zach. leży Lindenfeld, na płn. wsch. Brodki, na płd. wsch. Głuchowice, na płd. zach. Trościaniec i Demnia (obie w pow. żydaczowskim). Wsch. część obszaru przepływa pot. Zubrza, od płn. z Brodków na płd. do Trościańca. Położenie wsi nizinne. Najwyższe wzniesienie w środku obszaru wynosi 339 m. (znak triang.). Zabudowania wiejskie leżą w zach. stronie. Część wsi zwie się Łubianką (Lubynką). Przez wś idzie gościniec wiodący ze Lwowa do Mikołajowa. Własn. więk. tu i w Lindenfeldzie ma roli orn. 12; włas. mniej. roli orn. 831, łąk i ogr. 217, past. 341 mr. W r. 1880 było 536 mk. (obrz. gr.-katol.). Par. gr.-katol. w Brodkach, rzym.-katol. w Szczercu. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała. W aktach grodz. i ziems. (t. 9, str. 218) znajduje się dokument, w którym Feliks z Bałuczyna sędzia, i Jan z Dawidowa podsędek ziemscy lwowscy poświadczają, że Rafał z Sieniawy, chorąży halicki, zastawił za zezwoleniem króla Janowi Dzieduszyckiemu wsie królewskie Dobrzany i Lubiany za 430 grzywien. Dokument pochodzi z r. 1504. W lustracyi województwa ruskiego z r. 1665 (Rkp. Ossol. 2834, str. 151) czytamy o tej wsi, zwanej Łubianami: „W tej wsi juxta lustrationem 1616 osiadłych łanów było 12, juxta vero 1627 № 8. Teraz tylko osiadłych łanów 2. Czynszu dać powinni po gr. 12. Ciż poddani stróżę i nocną i dzienną odprawować powinni. Owsa, kapłonów, kur i jajec dawać nie powinni. Dziesięciny pszczelnej dostało się pniów 6 po zł. 3. Robota z łanu jako i w Dmitrzu, t. j. 4 dni w tydzień z półłanku od południa, a oraz z łanu pługiem od południa; 4 dni w tydzień we żniwa, po 2 pieszo z półłanku. Wybraniec w tej wsi był, teraz spustoszał. Karczmarz z karczmy i ćwierci roli dawał z ogrodem czynszu zł. 20; ta spustoszała. Suma prowentu z tej wsi zł. 20 gr. 24.“ *Lu. Dz.*

Łubiane al. *Łubiańce*, os., pow. augustowski, gm. Dębowo, par. Jaminy; odl. 22 w. od Augustowa. Ma 1 dm., 9 mk.

Łubianka 1.) wś i folw., pow. kolski, gm. Drzewce, par. Umień (Łaski, Lib. ben. II, 444); odl. od Koła w. 17. Wś ma dm. 3, mk. 30; folw. dm. 4, mk. 28. Należy do dóbr Głębokie. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami Ł. i Wojciechów) rozległy mr. 358: grunta orne i ogr. mr. 212, łąk mr. 68, pastw. mr. 4, lasu mr. 66, nieuż. i place mr. 8, bud. z drzewa 10. Wś Ł. os. 6, z grun. mr. 7; wś Wojciechów os. 4, z grun. mr. 119. 2.) Ł., os. włośc., pow. iłżecki, gm. Krzyżanowice, par. Iłża; odl. od Iłży w. 4. Ma 64 mr. obszaru i 4 dm.

Łubianka 1.) folw. szlach. nad rz. Piktuszą (*Łubianką* al. *Wysoką*), pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 7 w. od Oszmiany, 1 dm., 22 mk. katol. (1866). R. 1760 własność Naramowskiego. 2.) Ł., wś pryw., pow. dzisieński, o 116 w. od Dziśny, 2 okr. adm., 4 dm., 27 mk. katol. (1866).

Łubianka 1.) wś, pow. wasylkowski, par. prawosł. Szubowka, o 6 w. od Szubowki i Olszanicy, śród stepu. Ma 455 mk., należy do klucza białocerkiewskiego. 2.) Ł., wś, pow. kijowski, o 8 w. od wsi Hołyń, o 10 od Babiniec, u źródeł rz. Kózki, płynącej równolegle do Irpienia. Z płn. przypiera do lasów. Ma to być nowa stosunkowo osada, utworzona przez pozostałych mieszkańców wsi Łubne, leżącej niegdyś w pobliżu i przez ordę zniszczonej. Na uroczysku Łubna pokazują dotąd ślady cerkwi. Ł. ma 846 mk. i cerkiew ś. Mikołaja, zbud. przed 1758 r. Wś Ł. kupili od Sakena Hudim-Lewkowicze w r. 1815. Dziś też do nich należy wraz z Hudymówką (niedaleko Nieszczerowa) i Rudnią Szybeńską (razem 6886 dzies. ziemi, przeważnie lasów). 3.) Ł., wś, pow. radomyski, par. prawosł. Steczanka (o 12 w.), nad rz. Ilią, śród lasów. Ma 420 mk. Przed 1850 była tu osobna cerkiew paraf. ś. Mikołaja, b. dawna, r. 1770 zbudowana, dziś filialna (dla wsi Ł. i Olszanki). W maju i grudniu liczne odpusty i jarmarki. Ł. była podobno niegdyś mkiem. Są tu ślady cmentarza żydowskiego.

Łubianka al. *Łubynka* 1.) przys. Łubianej,

pow. lwowski. 2.) Ł., przys. Cisowej, pow. przemyski.

Łubianka, rz., prawy dopływ Kamiennej, lewego dopływu Wisły. Wpada poniżej Wierzbnika.

Łubianka, *Szczarbierz*, rz., prawy dopływ Słuczy, dopływu Horynia, dopływu Prypeci.

Łubianki, os. włośc., pow. będziński, gm. Ożarowice, par. Sączów; w XV w. należała do par. Siemonia (Długosz, Lib. ben. II, 191). Ma 3 dm., 30 mk., 6 mr.

Łubianki 1.) *Niżne* (al. Niższe), wś w pow. zbaraskim, 5 kil. na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Zbarażu, 11 kil. na płn. zach. od najbliższej stacyi kolei Karola Ludwika w Maksymówce. Na płn. leżą Roznoszyńce i Sieniawa, na wsch. Szyty i Dobromirka, na płd. Łubianki Wyżne, Kretowce i Zbaraż, na zach. Zbaraż i Tarasówka. Wody z całego obszaru płyną na zach. i tworzą jednę ze strug Gniezny (ob.), dopływu Seretu. W dolinie tej strugi (337 m.) leżą zabudowania wiejskie. Na płn. i płd. od tej doliny wznosi się obszar od 350 do 356 m. W stronie wsch. leży Czarny las ze szczytem 385 m. wys.; na płd. od niego Wilcze oko a na wsch. Dębina, z którego to lasu mała struga płynie na płd. wsch. i po za obrębem wsi wpada do pot. Walczek (al. Młyńskiego), dopływu Zbrucza. W płd. krawędzi nastaje mała struga, płynie na płd. i po za obrębem wsi wpada również do Gniezny. Własność większa tu i w Łubiance Wyżnej ma roli orn. 1817, łąk i ogr. 148, pastw. 204, lasu 1592; własn. mniej. roli orn. 4638, łąk i ogr. 1015, pastw. 43, lasu 6 mr. W r. 1880 było 1437 mk. w gm., 93 na obsz. dwor. (około 50 obrz. rzym.-katol., przeszło 1000 gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Zbarażu, gr.-katol. w Ł.-Wyżnej. We wsi jest cerkiew, dwór, gorzelnia i kasa pożyczk. gm. z kapit. 7128 zł. 2.) **Ł.-*Wyżne***, wś w pow. zbaraskim, 7 kil. na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Zbarażu. Na wsch. leżą Dobromirka i Huszczanki, na płd. Jacowce, Maksymówka (stacya kolei) i Hrycowce, na zach. Kretowce i Łubianki Niżne. Wody z płn. zach. obszaru tworzą jednę ze strug Gniezny, płynącą na płn. zach. do Łubianek Niżnych. Wody z płd. zach. strony płyną małemi strugami na zach. i po za obszarem wsi wpadają do małego dopływu Gniezny. Ze wsch. obszaru płynie kilka strug na wsch. i wpada po za obrębem wsi do Walczka, dopływu Zbrucza. Zabudowania wiejskie leżą na płn. zach. w dolinie źródlanego potoku Gniezny. W stronie płd. wznosi się wzgórze Mogiłka do 400 m., na płn. odeń Łubianka do 387 m. (znak triangul.). Na płn. wsch. leży las ze szczytem 375 m. wys., na płd. od niego folw. Borszczów Róg. W r. 1880 było 1554 mk. w gm., 45 na obsz. dwor. (około 200 obrz. rzym.-katol., przeszło 1300 gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Zbarażu, gr.-katol. w miejscu (dek. zbaraski, archidyecezya lwowska). Do parafii należą Łubianki Niżne. We wsi jest cerkiew i kasa pożyczk. gm. z kapit. 3650 zł. *Lu. Dz.*

Łubiańskie jezioro w pow. bobrujskim, w lesistych moczarach kotliny rzeki Berezyny, z lewej strony, naprzeciwko wsi Czuczcze; ma długości przeszło wiorstę i szerokości $^1/_4$ wiorsty, rybne. *Al. Jelski.*

Łubiany, wś szlach. i włośc., pow. szczuczyński, gm. i par. Grabowo. W 1827 r. 6 dm., 35 mk.

Łubicze, wś w b. ziemi bielskiej, gub. grodzieńskiej.

Łubiec al. *Łubice*, wś i folw., pow. błoński, gm. Radzików, par. Leszno, odl. 8 w. od Błonia, o 30 od Warszawy. Grunta przeważnie żytnie. Folw. ma 205 mr. rozl., włościanie 465 mr. Mk. 329. Folw. Ł. miał 534 mr. rozl., lecz obecny dziedzic rozprzedał na części 329 mr. Włościanie mają dużo łąk i wożą siano do Warszawy. W 1827 r. 27 dm., 160 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 800: grunta orne i ogr. mr. 433, łąk mr. 130, pastw. mr. 44, wody mr. 4, lasu mr. 147, zarośli mr. 12, nieuż. i place mr. 30, bud. mur. 3, z drzewa 17, wiatrak, pokłady torfu. Wś Ł. os. 32, z grun. mr. 191.

Łubiec, ob. *Lubiec*.

Łubień, wś w pow. borysowskim, w okolicy Kiemieszewicz, ma 4 osady, gmina milczańska. *Al. Jelski.*

Łubień, ob. *Lubień*.

Łubień, rzeka bagnista bez odpływu, a raczej struga wodna, na południowym krańcu pow. rzeczyckiego, przecinająca dzikie moczary od północy na południe, od wsi Stanisławowa do Antorówki, ma długości prawie trzy mile. *Al. Jelski.*

Łubieńce, wś, pow. czehryński, w płn. części lasu motroneńskiego, o 4 w. od motroneńskiego monastyru, nad uchodzącym do Taśminy ruczajem Łubieńką. Część wsi Ł. nad Taśminą zowie się Demeńce. W Ł. 541, w D. 313 mk. R. 1808 było 99 dm., 793 mk.; r. 1741 dm. 40. W XVIII w. część medwedowskiego klucza w sstwie czehryńskiem. Potem Ł. nabyli Malczewski i Broniszewski, D. zaś Bajkiewicz. Dziś w Ł. mają Boniakiewicz 408 dz., Wysłouchowa 396 dz. i gorzelnię, a Serednicki w D. 1899 dz. ziemi i od 1846 cukrownię. Cerkiew w Ł. ś. Trójcy z r. 1778.

Łubienica, wś, pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Pułtusk. W 1827 r. wś rząd., 14 dm., 97 mk. Folw. Ł. rozległy mr. 1022: grunta orne i ogr. mr. 658, łąk mr. 140, pastw. mr. 137, nieuż. i place mr. 87, bud. mur. 4, z drzewa

24. Gorzelnia, pokłady torfu. Wś Ł. os. 34, z grun. mr. 273.

Łubienica, folw. mały na północnym krańcu pow. borysowskiego, nad rzeczułką wpadającą do Uszaczy, w okolicy dóbr Dolce; miejscowość lesista, okr. polic. dokszycki 3.

Łubienice, ob. *Łubieńce.*

Łubieniec, stacya poczt. na dawnej szosie brzesko-bobrujskiej, w pow. słuckim, pomiędzy stacyami Siniawka i Mackiewicze, tudzież wioska mała w tejże miejscowości, w gm. hrycewickiej; osad 3; okolica całkiem bezleśna.

Łubieniec al. *Lubieniec*, lesisty dział górski, rozpościerający się przy ujściu Maniawki do Bystrzycy sołotwińskiej, między Maniawką a tąż Bystrzycą, tak, iż Maniawka opływa południowo-wschodnie i wschodnie a Bystrzyca północne stopy tego działu. Wody z tego działu spływają do wspomnianych rzek. Najwyższy czubek stanowi Wapnienka (795 m.); inne czubki są: Kożcniaczka (694 m.) i Broda (479 m.). Na stokach tego pasma wzgórzystego legły obszary Sołotwiny, Markowej, Maniawy i Kryczki (w powiecie bohorodczańskim). *Br. G.*

Łubieniec al. *Lubieniec*, potok górski, wytryska na płn.-wschodnim stoku góry Wapnienki (795 m.), w dziale górskim Łubieńcu, na obszarze gm. Sołotwiny, w pow. bohorodczańskim; płynie na północny wschód i po 5 kil. biegu, powyżej wsi Sołotwiny, uchodzi z praw. brz. do Bystrzycy sołotwińskiej. *Br. G.*

Łubienięta, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 62, od Dziewieniszek 32, dm. 4, mk. katol. 39 (1866).

Łubieniki, wś w pow. rzeczyckim, w pobliżu rzeki Brahinki, w okr. polic. 1 brahińskim, przy drodze z Ruszewa i Omielkowszczyzny do Żurawlewskiej Rudni; osad 26, miejscowość odludna, poleska. *Al. Jelski.*

Łubieńka, prawy dopływ rz. Łubna, nastaje na łąkach łubieńskich w północno-zachodniej stronie wsi Łubna, w pow. brzozowskim. Płynie na południowy wschód. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Łubienka, strumień uchodzący do Taśminy; por. *Łubieńce.*

Łubienko, ob. *Łubno.*

Łubieńko, wś w pow. jasielskim, leży w okolicy podgórskiej i lesistej, blisko gościńca ze Żmigrodu do Dębowca, 321 m. npm. Od południa i wschodu otaczają tę wieś lasy. Niegdyś należało Ł. do dyec. krak., i parafia była dołączoną do kolegiaty ś. Floryana w Krakowie (Długosz, Lib. Ben. I, 481); po zaborze Galicyi przez rząd austryacki 1772 utworzono napowrót parafią. O założeniu pierwotnem kościoła niema wiadomości; teraźniejszy drewniany kościół wybudowano w r. 1857. Do parafii są dołączone wsie: Łajsce, Łubno szlacheckie i opacie, Kopytowa zwana także Tokami, i z pow. krośnieńskiego Podniebyle i Piotrówka. Cała ludność parafii liczy 1820 rzym.-kat. i 22 izrael. Ł. należy do urzędu poczt. i sądu pow. w Żmigrodzie, ma 374 mieszk., z których 324 religii rzym.-katol., a 50 gr.-kat. i izrael. Pos. więk. Józ. Kozłowskiego ma obszaru 150 mr. roli, 15 mr. łąk i ogr., 5 mr. pastw. i 84 mr. lasu; pos. mniej. 240 mr. roli, 41 mr. łąk i ogr. i 58 mr. pastw. Ł. graniczy na południe z Sadkami, na zachód z Lężynami, na północ z Łubnem opaciem, a na wschód z Kopytową i Faliszówką. *Mac.*

Łubienko al. *Lubienko*, pot., wytryska w Łajscach, w pow. jasielskim, na łączkach, na południe od wsi położonych. Wkrótce przechodzi na obszar wsi Łubienka, płynie w kierunku południ.-wsch. i wschodnim między domostwami tej wsi, i we wsi Faliszówce, gdzie z praw. brz. przyjmuje potok Mostki, zwraca się na północ, a przepłynąwszy wsi Kopytową i Piotrówkę, uchodzi w Chlebnej do Jasiołki z lew. brz. W dolnym swym biegu zowie się Chlebianką. Długość biegu 14 kil. *Br. G.*

Łubieński, powiat, ob. *Łubny.*

Łubieszyn, ob. *Garczyn* i *Lubieszyn.*

Łubij 1.) także *Libij*, niem. *Löbau*, miasto pow. na saskich Łużycach, nad Lubatą, w części na bazaltowej górze zbudowane. W r. 1221 poraz pierwszy w źródłach historycznych wspomniane jako miasto. W r. 1309 otrzymało własne sądownictwo, w r. 1336 założony klasztor franciszkanów, w r. 1346 powstał tu związek sześciu miast łużyckich, którego zgromadzenia i obrady następnie nieraz się tutaj odbywały. W czasie wojen husyckich miasto było trzy razy zdobywane i plądrowane. W r. 1521 proboszcz Mikołaj z Glaubitz ożenił się i przystąpił do reformacyi. Obecnie miasto znajduje się w kwitnącym stanie jako handlowe i przemysłowe centrum. Stacya drogi żelaznej sasko-szląskiej z odnogami do Żitawy i Ebersbach. Fabryki maszyn, fortepianów, kamieni młyńskich. Co czwartek najznaczniejsze na górnych Łużycach targi na zboże i przędzę. Trzy kościoły: ś. Mikołaja, z starą kryptą ś. Jerzego pod ołtarzem; ś. Jana w stylu gotyckim; ś. Ducha niegdyś franciszkanów, od roku 1870 symultanny, służy także niewielkiej ilości katolików w mieście. Seminaryum pedagogiczne. W r. 1875 dm. 435, mk. 6226. W r. 1880 dm. 458, mk. 6651, w tem ewang. 6383, katol. 241. Do serbskiej narodowości przyznało się 132. Północno-zachodnia od msta strona powiatu jest serbską; miasto leży na płd.-wsch. krawędzi granicy etnograficznej. W kościele ś. Jana co niedziela odbywa się nabożeństwo ewang. w języku serbskim dla parafian ze wsi. Pomiędzy uczniami seminaryum narodowości serbskiej czas jakiś istniało sto-

warzyszenie *Żiwa*. Podnarzecze lubijskie serbsko-łużyckiego języka posiada następne właściwości, *u* po *l* przechodzi w *i*, np. *Libij*, *u* przechodzi najczęściej w *y*, np. *wydać*, zamiast *wudać*. Dat. sing. masc. zamiast *ej*, zachowuje nieściągniętą formę *owi*, np. *synowi*. 2.) Ł. (*Stary*), niem. *Alt Lóbau*, wś w małej części serbska na saskich Łużycach, w pow. lubijskim. W r. 1880 dm. 107, mk. 721; w tem Serbów 62 (w rzeczywistości nieco więcej). Por. *Lubij*. *A. J. P.*

Łubin, ob. *Łubino*.

Łubiń, ob. *Łubień*, *Lubień*.

Łubińci, ob. *Lubieńce*.

Łubinia, wś, (Długosz, Lib. ben. I, 16), por. *Lubinka*.

Łubinka, ob. *Lubinka*.

Łubinka, wś w pow. tarnowskim, leży śród lasów, w okolicy pagórkowatej 321 m. npm., nad bezimiennym pot. wpadającym z prawego brzegu pod Janowicami do Dunajca. Wzgórza otaczające wieś ze wszystkich stron sięgają do 400 m. bezwzględnej wysokości. Lasy są częścią jodłowe, częścią liściowe (graby, buki i olchy). Ta wioska liczy 340 mk. rzym.-kat. i należy do par. w Jodłówce a urzędu poczt. i st. kolei tarn.-leluchowskiej w odległym o 1·3 kil. Tuchowie. Pos. więk. ma 101 roli, 14 łąk i ogr. i 403 mr. lasu; pos. mniej. 213 roli, 20 łąk i ogr., 32 past. i 36 mr. lasu. Ł. graniczy na zach. z Janowicami, na wsch. z Rychwałdem, na płn. ma duży las zwany Olsza, na płd. zaś także las zwany Bukowym. *Mac.*

Łubinka, znaczny strumień podgórski, bierze początek w Mogilnie, w pow. grybowskim; płynie podgórską doliną na płd. i wkrótce przechodzi na obszar Paszyna, w pow. nowosądeckim; tutaj, przyjąwszy z lew. brz. potok Zarębkę, przerzuca się na płd. stronę gościńca Grybów-N. Sącz i w krętym biegu, w kierunku już to płd.-zach., już też płn.-zach., płynie wzdłuż tego gościńca, oddzielając obszary Mystkowa i Falkowej od obszarów Paszyna i Piątkowy. Pod Piątkową przyjmuje z praw. brz. Łękówkę, w Gołąbkowicach przechodzi na stronę płn. wspomnianego gościńca i przez obszar Załubińcza w kierunku płn. zach. podąża do Dunajca z praw. brz. Długość biegu 14 kil. Potok ten zwał się dawniej *Elbina*; wspominany już r. 1299 w przywileju, mocą którego Gryfina, wdowa po Leszku Czarnym, nadaje Janowi Bogatemu, mieszczaninowi kamienieckiemu, 100 łanów frankońskich lasu między Kamienicą miastem, Zabełczem, Siedlcami i Mohilnem, po obu brzegach Elbiny (Łubinki) do osadzenia. Ob. dra F. Piekosińskiego: Kodeks dyplomat. Małopolski. Kraków 1879 (156—161). *Br. G.*

Łubino *Kościelne*, wś w byłej ziemi bielskiej, gub. grodzieńskiej. Ma paraf. kościół katol. Wniebowz. N. P. M., z drzewa wzniesiony 1498 r. przez sędziego Piotra Łubę. Par. katol. dekanatu bielskiego, dusz 1561.

Łubki 1.) wś i folw., pow. płocki, gm. Łubki, par. Blichowo, odl. 24 w. od Płocka, ma 24 dm., 279 mk., 1171 mr. obszaru (15 mr. nieużytków). W 1827 r. było tu 17 dm., 144 mk. Ł. posiadają kościół, który jeszcze w 1827 r. był paraf.; obecnie stanowi filią par. Blichów. Jest tu także szkoła początk., cegielnia i karczma. Dobra Ł. mają 2071 mr. obszaru, w tem 631 mr. ziemi or. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami Ł. i Aleksewo) rozległy mr. 1998: grunta orne i ogr. mr. 889, łąk mr. 23, past. mr. 9, lasu mr. 1020, nieuż. i place mr. 57, bud. mur. 7, z drzewa 13, płodozmian 7 i 9-polowy, cegielnia. Wś Ł. os. 38, z gruntem mr. 113; wś Aleksewo os. 10, z grun. mr. 35. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. III w Staroźrebach, ma 275 dm., 3051 mk., gruntu 11270 mr., w tem nieuż. 448 mr. Gm. posiada 3 kościoły paraf. i 1 filialny, 2 karczmy, młyn wodny, urząd gminny we wsi Turowo, st. poczt. w Bodzanowie. W skład gm. wchodzą następujące wioski: Aleksewo, Blichowo, Worowice, Gniewkowo, Daniszewo, Krzykosy, Łubki, Malenie, Nadołki, Pilichowo, Pilichówko Stare, Pilichówko kol., Podleck, Sochocino-Badurki, S.-Suchar, S.-Czyżewo, S.-Praga, Sierakowo-Podleck, Słupca, Turowo, Chlebowo-Nowe, Ch.-Stare, Szawłowo, Szasty. 2.) Ł., wś i folw., pow. rypiński, gm. i par. Płonne, odl. o 15 w. od Rypina, posiada wiatrak, 6 dm., 98 mk., 570 mr. gruntu, 12 nieuż. Folw. należy do dóbr Płonne. 3.) Ł., wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Karczmiska, par. Wojciechów, niegdyś wś szlach., czego ślady w 11 os. drobnej szlachty pozostały dotąd. Staw, młyn wodny, rogatka na gościńcu. Dm. 52, mk. 418. W 1827 r. 43 dm., 284 mk. Obok kolonia na gruntach dóbr Ł. powstała: *Wólka Łubkowska* al. *Budy Łubkowskie* (ob.). Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami Ł. i Wólka Łubkowska al. Budy Łubkowskie) rozległy mr. 1676: grunta or. i ogr. mr. 834, łąk mr. 36, pastw. mr. 18, wody mr. 6, lasu mr. 708, nieuż. i place mr. 74, bud. mur. 3, z drzewa 18, młyn wodny, pokłady kamienia wapiennego; rzeczka Trepa przepływa, na której istnieje most za opłatą. Wś Ł. os. 39, z grun. mr. 501; wś Wólka Łubkowska al. Budy Łubkowskie os. 10, z gruntem mr. 132.

Łubki, uroczysko pod wsią Bystrzyk, pow. skwyrski.

Łubkowskie Budy al. *Budki Łubkowskie*, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Karczmiska, ma 10 dm., 81 mk. Inaczej zowią tę wieś *Wola Łubkowska*. Obok tej wioski znajduje się inna z dwóch chat złożona, zwana *Budy Kraczewskie*. Por. *Łubki*.

Łubna 1.) wś, pow. grójecki, gm. Kąty, par. Słomczyn. W 1827 r. 16 dm., 192 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami Ł., Szulec, Szymanów Nowy i Wypęk), rozległy mr. 727, grunta or. i ogr. mr. 394, łąk mr. 105, past. mr. 184, lasu mr. 21, nieuż. i place mr. 23, bud. mur. 7, z drzewa 5, płodozmian 9-polowy, pokłady torfu. Wś Ł. os. 14, z grun. mr. 40; wś Szulec os. 25, z grun. mr. 550; wś Szymanów Nowy os. 24, z grun. mr. 286; wś Wypęk os. 5, z grun. mr. 90. 2.) **Ł.-*Jakusy***, wś i folw., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wągłczew, odl. od Sieradza w. 19; wś dm. 20, mk. wraz z pustk. Sudoły-Jakusy 242; folw. dm. 4, wraz z os. młyn. Leszczyzna 3 mk. W 1827 r. 15 dm., 161 mk. Według Tow. Kred Ziems. folw. Ł.-Jakusy (z nomenklatrą Leszczyna, wsiami: Ł.-Jakusy i Sudoły), rozległy mr. 362: grunta or. i ogr. mr. 322, łąk mr. 25, past. mr. 6, nieuż. i place mr. 9, bud. z drzewa 13, pokłody torfu. Wś Ł.-Jakusy os. 24, z grun. mr. 277; wś Sudoły os. 9, z grun. mr 75. 3.) **Ł. *Jarosław*** (*Jarostaj*), wś i folw., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wągłczew (Łaski, Lib. ben. I, 373, 414), odl. od Sieradza w. 19½; wś dm. 27 z os. Sudoły-Jarosław 289 mk.; folw. dm. 6, wraz z folw. Sudoły-Jarosław 5 mk. W 1827 r. 16 dm., 154. Ł. jest to gniazdo rodowe Łubieńskich. Tu się urodził Maciej arcybisk. gnieźnieński, założyciel znaczenia tej rodziny, i Stanisław bisk. płocki, uczony historyk. Ł.-Jakusy znaczy właściwie *Ł.-Janusii*, a Ł.-Jarosław — *Ł.-Jaroslai*. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.-Jarosław rozległy mr. 326: grunta orne i ogr. mr. 295, łąk mr. 15, pastw. mr. 6, nieuż. i place mr. 10, bud. mur. 8, z drzewa 1, płodozmian 15-polowy, wiatrak. Wś Ł.-Jarosław os. 53, z grun. mr. 198. Por. *Gajbok*. 4.) **Ł.**, os. fabryczna w obrębie dóbr Kazimierza Wielka, pow. pińczowski, o 28 w. od Pińczowa. Nazwana od nazwiska hr. Łubieńskiego, założyciela tutejszej cukrowni. Ob. *Kazimierza Wielka*.

Łubna, ob. *Łubino* i *Łubno*.

Łubna, *Łubia*, *Łupia*, rz., ob. *Skierniewka*.

Łubne, przys. w pow. Lisko, w okolicy górskiej i lesistej. Ten mały przysiołek leży nad Jabłonką, pob. Hoczewki, 531 m. npm., ale jest otoczony lesistemi górami, sięgającemi do 800 m. bezwzględnej wysokości. Odległość od par. rzym.-kat., gr.-kat. i urzędu poczt. w Baligrodzie wynosi 7.5 kil. Attynencya Baligroda, ma grunta zimne, owsiane a lasy jodłowe i świerkowe. Mieszkańcy prawie wyłącznie gr.-kat. wyznania w liczbie 86, trudnią się rolnictwem i zarobkiem w lasach. Pos. więk. Józ. Jaroscha ma w ogóle 112 roli i 440 mr. lasu; pos. mniej. 72 roli, 86 łąk i 16 mr. past. Przysiołek graniczy na płn. z Bystrem, na płd. z Kołomiją, na zach. z Rabem, a na wsch. z Radziejową.

Łubne, uroczysko w Łubiance, pow. kijowski.

Łubnia, wś i zaśc. w pow. mozyrskim, nad rz. tegoż nazwiska i w pobliżu Prypeci, naprzeciwko miasta Mozyrza położone. Wś ma osad 14. Zaścianek, miejscowość najdogodniejsza pod każdym względem. Okr. polic. 1-szy skryhałowski. *A. Jelski.*

Łubnia, rz., ob. *Łupia*, *Skierniewka*.

Łubnia, niewielka lecz rybna rzeczka, na wschod. krańcu pow. mozyrskiego; wypływa z jez. zwanego Wielkie, leżącego nad Prypecią, naprzeciwko Mozyrza z przeciwnej strony; płynie milę moczarami w kierunku wschodnim i pod słobodą Łubnią, przyjąwszy w siebie rzeczkę Damarkę, zwraca się na zach.; około zaśc. Łubnia rozlewa się w dwa jeziorka, a poniżej ich wpada w odnogi Prypeci; długość biegu przeszło mil 2. *A. Jelski.*

Łubniany, niem. *Lugnian*, wś, pow. opolski, par. Ł., o 16 kil. od Opola; 373 bud., 253 dm., 1903 mk. Ma wraz z koloniami: Dąbrówka, Mainczok (?) i Kossowczen 196 osad, 2677 mr. ziemi, szkołę i kościół. Par. Ł. dek. sialkowickiego 1869 r. miała 2350 katol., 4 ewang., 3 izr. W leśnictwie Jałe jest podleśnictwo zwane Łubniany od wsi Ł.

Łubnica 1.) wś i folw. nad rz. Strugą, pow. łęczycki, gm. i par. Piątek (Łaski, Lib. ben. II, 418, 510), odl. od Łęczycy w 16; wś ma dm. 6, mk. 91; folw. dm. 2, mk 51. W 1827 r. 9 dm., 78 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsiami: Ł. i Górki), rozległy mr. 506: grunta or. i ogr. mr. 401, łąk mr. 33, past. 55, wody mr. 6, nieuż. i place mr. 11, bud. mur. 2, z drzewa 9, płodozmian 13-polowy. Wś Ł. os. 17, z grun. mr. 12; wś Górki os. 18, z grun. mr. 99. 2.) **Ł.-*Kruże***, wś, pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Kołaki. Wspominana w aktach z 1426 r. u Glogera „Ziemia łomżyń.". W 1827 r. 9 dm., 55 mk. *W. W.*

Łubnica, rz., ob. *Lubianka* i *Łubienka*.

Łubnice 1.) wś i folw. nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. i par. Dzietrzkowice, odl. od Wielunia 20 w. Wś ma dm. 147, mk. 1155; folw. dm. 5, mk. 44. W 1827 r. było tu 80 dm., 901 mk. Do XVI wieku był tu kościół parafialny patronatu cystersek ołobockich. Posiada dziś kościół murowany filialny, gorzelnię parową na 60 korcy kartofli zacieru dziennego, kopalnię torfu, cegielnię i szkołę począt. 1-klas. ogólną. Według Tow. Kr. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Dzietrzkowice, Skopyta, Ludwinów; osad młyn.: Bezula i Krupka al. Wesoła; wsi: Ł. i Dzietrzkowice; graniczą na płd. i wsch. z Prusami; rozległość wynosi mr. 2831: folw. Ł. grunta orne i ogrody mr. 409, łąk mr. 96, pastw. mr. 20, lasu mr. 659, nieuż. i place mr. 60, razem mr. 1256, bud. mur. 7, z drzewa 10, płodozmian

11-polowy; folwark Dzietrzkowice i Skopyta grunta or. i ogr. mr. 694, łąk mr. 66, past. mr. 17, lasu mr. 315, nieuż. i place mr. 30, razem mr. 1122, bud. mur. 11, z drzewa 3, płodozmian 17-polowy; folw. Ludwinów grunta or. i ogr. mr. 320, łąk mr. 18, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 349, bud. mur. 1, z drzewa 3, płodozmian 8-polowy; młyn Bezula grun. or. i ogr. mr. 86, łąk mr. 12, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 103, bud. z drzewa 4; dwa młyny wodne, gorzelnia większych rozmiarów, eksploatacya torfu. Wś Ł. os. 115, z grun. mr. 1420; wś Dzietrzkowice os. 181, z grun. mr. 2205. Por. *Dzietrzkowice*. 2.) **Ł.**, wś, pow. stopnicki, gm. Łubnice, par. Beszowa. Leży na prawo od drogi ze Stopnicy do Połańca. Posiada szkołę gminną. W 1827 r. było tu 40 dm., 272 mk. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. III w Oleśnicy, st. poczt. w Stopnicy. Gmina ma 17985 mr. obszaru i 3178 mk. (1867 r.). Dobra Ł. położone w gm. Ł. i Oględowo, własność Katarzyny z hr. Branickich hr. Potockiej, podług wiadomości z roku 1866 rozległe mr. 11843; składają się z folwarków: Ł., Wilków, Zofiówka, Rajtarówka, Sichów Duży, Adamówka, Borki, Oględów, Sielce, Kotuszów, Nowakówka, z osadami fabrycznemi, młynarskiemi i innemi. Przestrzeń ogólna mr. 11843 składa się z gruntów orn. i ogr. mr. 4010, łąk mr. 528, past. mr. 325, lasu mr. 5781, zarośli mr. 393, nieuż. i place mr. 705; nadto wsie: Ł. os. 35, z grun. mr. 565; Korytnica os. 39, z grun. mr. 985; Sydzyna os. 11, z grun. mr. 228; Przeczów os. 23, z grun. mr. 810; Wilków os. 25, z grun. mr. 469; Budziska os. 41, z grun. mr. 457; Góra os. 19, z grun. mr. 284; Grabowo os. 19, z grun. mr. 530; Łyczba os. 15, z grun. mr. 519; Stara Wieś os. 9, z grun. mr. 193; Czarzyzna os. 41, z grun. mr. 705; Borki os. 22, z grun. mr. 352; Orzelec Mały os. 11, z grun. mr. 327; Orzelec Duży os. 39, z grun. mr. 677; Stefanówka os. 21, z grun. mr. 297; Zarazie os. 6, z grun. mr. 111; Niemścice os. 18, z grun. mr. 372; Ziemblice os. 17, z grun. mr. 204; Święciny os. 48, z grun. mr. 565; Święcicki Gaj os. 6, z grun. mr. 83; Koniemłoty os. 54, z grun. mr. 737; Koniemłocki Gaj os. 13, z grun. mr. 165; Tuklęcz os. 33, z grun. mr. 530; Sichów Duży os. 68, z grun. mr. 924; Grobla os. 6, z grun. mr. 56; Sichów Mały os. 53, z grun. mr. 855; Krzywołącz os. 19, z grun. mr. 279; Sielce os. 36, z grun. mr. 615; Jasień os. 35, z grun. mr. 686; Kotuszów os. 45, z grun. mr. 825; Oględów os. 56, z grun. mr. 1124; Rejterówka al. Czarna os. 9, z gruntem mr. 294. *A. Pal.*

Łubnie (mylnie), właściwie *Łubny* (ob.).

Łubnieki, mały zaśc. w pow. borysowskim, nad Berezyną z lewej strony, ma osad 2, tędy przechodzi licha drożyna ze Mściża i Chalmówki do folw. Podstreża; miejscowość całkiem poleska, niska i odludna. *A. Jelski.*

Łubno 1.) wś, pow. błoński, gm. Guzów (ob.), par. Wiskitki. W 1827 r. 33 dm., 259 mk.; obecnie 493 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. łęczycki, gm. Mazew, par. Sobótka, odl. 15 w. od Łęczycy (Łaski, Lib. II. 462), ma 19 dm.. 189 mk. Wś ta, położona przy trakcie zwyczajnym z Grabowa do Krośniewic, posiada ogólnej przestrzeni mr. 1266, w tem gruntu ornego sapowatego mr. 947, lasu brzozowego mr. 120, łąk mr. 35, włościańskich mr. 164. W 1827 r. 19 dm., 169 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Wygorzele, rozległość wynosi mr. 1024; folw. Ł. grunta or. i ogr. mr. 696, łąk mr. 15, lasu mr. 124, nieuż. i place mr. 41, razem mr. 876, bud. mur. 8, z drzewa 8, płodozmian 13-polowy; folw. Wygorzele grunta orne i ogr. mr. 141, nieuż. i place mr. 6, razem mr. 147; bud. mur. 1, z drzewa 6, płodozmian 4-polowy. 3.) **Ł.**, folw., pow. kolski, gm. i par. Kłodawa, odl. od Koła w. 21, dm. 1 (ob. *Kłodawa*). W 1827 r. folw. rząd., 2 dm., 14 mk. 4.) **Ł.**, wś, pow. kielecki, gm. i par. Piekoszów. W 1827 r. 3 dm., 47 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. L. rozległy mr. 461: grunta or. i ogr. mr. 288, łąk mr. 77, past. mr. 19, wody mr. 13, lasu mr. 29, zarośli mr. 7, nieuż. i place mr. 1; w osadzie młynarskiej mr. 27, bud. z drzewa 9, młyn wodny z tartakiem, staw, pokłady torfu. 5.) **Ł.**, folw., pow. radzyński, gm. Jabłoń, 3 dm., 10 mk., 700 mr. ziemi. *W. W.*

Łubno 1.) *Szlacheckie*, wś w pow. jasielskim, 14·9 kil. od Jasła, leży w okolicy pagórkowatej i lesistej 304 m. npm. Od płn. zasłania wś las Cechówka, od płd. zaś las jodłowy na górze Krzemiennej 369 m. bezwzględnej wysokości. Z 296 mk. należy 225 do kościoła rzym.-kat. i par. w Łubieńku, 44 przebywa stale na obszarze więk. posiadłości p. Karola Hupki, mającej obszaru 245 roli, 59 łąk i ogr., 16 past. i 356 mr. lasu. Pos. mniej. ma 416 roli, 51 łąk, 38 past. i 11 mr. lasu. Kasa pożyczkowa gm. posiada 133 zł. w. a. Granice Ł. szlach. stykają się na zach. z obszarem Łajsc, na wsch. z Kopytową, na płd. z Łubnem Opaciem i Łubienkiem. 2.) **Ł.** *Opacie*, przys. do Kopytowy w pow. jasielskim, ma 231 mk. rzym.-kat. i leży koło Ł. szlach. i Kopytowy. 3.) **Ł.** z *Kaźmierzówką*, wś w pow. brzozowskim, leży w okolicy pagórkowatej, lesistej, nad Łubną uchodzącą z lew. brz. do Sanu, 312 m. npm. Ta wś, oddalona o 6 kil. od Dynowa, liczy według spisu ludności z 1880 r. razem z przysiółkiem 2042 mk., z których 1900 przebywa w Ł. a 142 w Kaźmierzówce. Podług szemat. duchownych wypada w Ł. gr.-katol. 1200, w Kaźmierzówce 28, razem 1228; rzym.-kat. w Ł. 675, w Kaźmierzówce 121, razem 796 i

18 izrael. W tej wsi jest kapelania rzym.-kat., par. gr.-kat., szkoła ludowa 3-klas. i kasa pożyczkowa gm. z kapit. 832 zł. w. a. Pos. więk. Zbig. Trzecieskiego ma obszaru 389 roli, 49 łąk i ogr., 111 past. i 944 mr. lasu; pos. mniej. 2296 roli, 323 łąk i ogr., 524 past. i 276 mr. lasu. Gleba jest glinkowata średniej urodzajności i wymaga częstego nawożenia; lasy zaś są częścią bukowe, częścią jodłowe. Cerkiew gr.-kat. jest murowana. Par. gr.-kat. należy do dyec. przemyskiej, dek. birczańskiego i obejmuje Futowę i Błażowę, z ogólną liczbą 1230 gr.-kat. parafian. Par. rzym.-kat. należała dawniej do dyec. krakowskiej i płacono dziesięciny do kościoła ś. Floryana w Krakowie (Długosz, L. B. I, 482). Co się później działo, niewiadomo, ale w r. 1593 Katarzyna z Maciejowic Wapowska, wdowa po Andrzeju dziedzicu Dynowa, kupiła drewnianą cerkiew od Rusinów i przyłączyła ją potem do prepozytury w Dynowie, którą 1599 r. utworzyła z plebanii. Rząd austryacki po zniesieniu prepozytury dynowskiej utworzył w Ł. kapelanią należącą teraz do dyec. przemyskiej, dek. dynowskiego, która wraz z Kaźmierzówką i Igiozą liczy 828 rzym.-kat. parafian. W Ł. urodził się Szymon Syrski. Ta wś graniczy na wsch. z Wesołą, od której jest oddzieloną lasami, na zach. z Igiozą, na płn. z Ulanicą a na płd. z Hłudnem. Por. *Dynów*. *Mac.*

Łubno, rzeczka, wypływa w płn. stronie wsi Łubna, w pow. brzozowskim, na zach. stoku góry Łubna (428 m.); płynie krętym biegiem przez wś Łubno na płd. wsch. W Nozdrzcu zwraca się na płn. wsch. i tutaj uchodzi do Sanu z lew. brz. Długość biegu 11 kil. W Łubnie zabiera liczne strugi, między któremi od praw. brz. największą jest Łubienka. *Br. G.*

Łubny (*Łubno*, *Łubnie*), msto pow. w gub. półtawskiej, na lew. brz. Suły, 1233 w. od Petersburga, o 134 od msta gubernialnego odległe, 5357 mk. Bank miejski, st. poczt., 4 jarmarki, kwitnące ogrodnictwo. Były to dobra zaniedprskie ks. Jeremiasza Wiśniowieckiego. Czyt. Stecki, Wołyń II, 230; tudzież powieść H. Sienkiewicza „Ogniem i Mieczem". Tu ks. Jeremi Wiśniowiecki założył kościół paraf. katolicki. W r. 1782 Ł. były głównem miastem pułku łubieńskiego. W tymże roku przy otwarciu namiestnictwa kijowskiego, Ł. zaliczone do tegoż jako msto pow.; w r. 1802 weszły do składu gub. połtawskiej. *Łubieński powiat* zajmuje powierzchni 43 mile kw., z tych ziemi uprawnej 80,700 dzies., łąk i stepów 70,800 i lasów 11,700 dzies. Liczba mk. wynosi 80,000 głów płci obojga. Miejscowość pow. w części płd. jest w ogóle równa, poprzecina parowami, w których płyną rzeczki i strumienie; brzegi mają niskie i bagniste. W miarę zbliżenia do rz. Suły, miejscowość staje się falowatą i bardziej górzystą. Na lewym zaś brzegu rz. Suły w płd.-zach. części powiatu, znajdują się równiny piaszczyste i bagniste niziny. Prawy brzeg rz. Suły zawiera miejscami ziemię krzemienistą, alabaster i kamień wapienny. Grunt na równinach składa się z ziemi czarnej, na wzniosłych zaś miejscach, wzdłuż brzegu rzeki Suły, pokryty gliną z obcemi cząstkami zmięszaną. Mieszkańcy trudnią się głównie rolnictwem i hodowlą bydła. Ze stadnin znaczniejsza w osadzie Czutówka; gorzelni 32, fabryk saletry 3, na których corocznie dobywa się saletry około 2,550 pudów, za sumę 12,000 rs. *Enc. Org.*

Łubów z *Korkowem* (po rus. *Wyłbiw*), wś w pow. sokalskim, 14 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i st. kolei jarosławsko-sokalskiej w Sokalu, tuż na wsch. od urzędu poczt. w Warężu. Na wsch. leżą Mianowice, Chorobrów i Hatowice, na płd. Waręż wś, na zach. Waręż wś i Waręż miasteczko, na płn, Pawłowice (w Królestwie Polskiem, w pow. tomaszowskim). Płn. zach. narożnik wsi przepływa Warężanka, dopływ Bugu, od płd. zach. na płn. wsch. W stronie płd. zach. płynie Łubówka, dopływ Warężanki, od płd. na płn. zach., a potem na zach. do Waręża. W środku obszaru wznosi się wzgórze Łubów do 250 m. (znak triang.); w płd. wsch. stronie Połowice do 243 m. Nad Łubówką, blisko granicy Waręża, leżą zabudowania wiejskie; w stronie płn. na praw. brz. Warężanki, część wsi Korków. Własn. więk. ma roli or. 451, łąk i ogr. 111, past. 64i lasu 170 mr.; własn. mniej. roli or. 620, łąk ogr. 133, pastw. 12 mr. W r. 1880 było 474 mk. w gminie, 130 na obszarze dwor. (około 130 obrządku rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Parafie rzym. i gr.-kat. w Warężu. We wsi jest cerkiew, szkoła filialna, dwór, folwarki, młyn i kasa pożyczk. gm. z kapit. 688 zł. *Lu. Dz.*

Łubowa, folw. i os. leśna, pow. opatowski, gm. Lasocin, par. Ożarów, od Opatowa 21 w., 1 dm., 5 mk., 130 mr. gruntu; os. leśna 1 dm., 9 mk., 159 mr.; należy do dóbr Jakubowice.

Łubowieć, ob. *Lubowiec*.

Łubowiec, węg. *Lubocz*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. gr.-kat., łąki, lasy, 236 mk.

Łubówka, ob. *Lubówka*.

Łubówko, dom., pow. gnieźnieński; 1067 mr. rozl.; 5 dm., 39 mk., wszyscy kat.; 14 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie o 7 kil.

Łubowo 1.) wś i gm., pow. szamotulski, nad Wartą, 2 miejsc.: a) Ł., wś; b) Drejery (Dreyn), kol.; 37 dm., 316 mk.; 290 ew., 26 kat.; 31 analf. Poczta i tel. w Nowem Mieście o 3 kil.; st. kol. żel. we Wronkach o 12 kil. 2.) Ł., wś, pow. gnieźnieński: 12 dm., 113 mk., 8 ew., 105 kat.; 42 analf. Kościół katol.

paraf. należy do dek. gnieźnieńskiego ś. Trójcy; 1438 r. już istniał; obecny z r. 1820 odn., drewn. (Łaski, Lib. ben. I, 42, 74). Ł. było niegdyś miasteczkiem. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Chwałkowie, o 9 kil.; gościn. na miejscu. 3.) **Ł.**, olędry, tamże; 11 dm., 75 mk.; 56 ew., 19 kat.; 36 analf. 4.) **Ł.**, dom. tamże; 1836 mr. rozl.; 13 dm., 215 mk.; 24 ew., 191 kat.; 100 analf. Własność Franciszka Lewandowskiego. *M. St.*

Łubusz, ob. *Lubusz*.

Łuby 1.) kol., pow. turecki, gm. Skarzyn, par. Przespolew, odl. od Turku 16 w. Stanowi jednę całość z Będzichowem. 2.) **Ł.**, wś, pow. radzyński, gm. Tłuściec, par. Międzyrzec. Ma 27 dm., 146 mk., 537 mr. W 1827 r. 27 dm., 133 mk. 3.) **Ł.-*Kiertany*** i ***Ł. Kurki***, wsie szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Miastkowo. W 1827 r. Ł. Kiertany miały 16 dm., 93 mk., zaś Ł. Kurki al. Duże, 39 dm., 199 mk. Jest to gniazdo rodu Łubów, wspominane w dokumentach z XVI w. (Gloger: Ziemia łomż.). Folw. Ł. należy do dóbr Kisielnica.

Łuby, dobra, pow. telszewski, 1080 dzies. rozl., własność K. Braże.

Łuby, u Kętrzyńskiego mylnie *Luba*, niem. *Lubba*, wś włośc., pow. starogrodzki, nad Czarnąwodą, w borach tucholskich, przy granicy pow. świeckiego, o 21 kil. od Starogrodu. Obszaru mr. 142, gburów 3, zagrodn. 5, kat. 65, ew. 3, dm. 10. Par. Osiek, szkoła Kałęba, poczta Skurcz. *Kś. F.*

Łubyna, ob. *Lubiana* i *Łubiana*.

Łubynia, *Łubynka*, ob. *Lubienia*, *Łubianka*.

Łucanka, strumień, dopływ rz. Olszanki.

Łuch..., por. *Łuk...*

Łuch al. *Łuk*, wś, pow. Lisko, w okolicy górzystej i lesistej nad Wetliną, 568 npm., ma od płn. i płd. lasy na wzgórzach sięgających do 965 m. bezwzględnej wysokości. Jest w tej wiosce, liczącej 185 mk. wyznania gr.-kat., cerkiew drewniana przyłączona do par. w Krówniku. Oddalenie od Baligrodu wynosi 10 kil. Pos. więk. należy do fundacyi stypendyów Łazowskiego i ma 153 roli i 275 mr. lasu; pos. mniej. 303 roli, 149 łąk, 72 past. i 29 mr. lasu. Granicami styka się na płd. z Kątnicą, na płn. z Zawojem, na wsch. z Jaworzem a na zach. z Dołżycą. *Mac.*

Łuch al. *Niepro*, zaśc. szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 59 w. od Święcian, 2 dm., 8 mk. kat. (1866).

Łuch, gajówka i leśniczówka na obszarze gm. Łuki, w pow. kocmańskim. *Br. G.*

Łuch, miasto w pow. jurjewskim, gub. kostromskiej, 892 w. od Petersburga a 141 od Kostromy odległe, 1985 mk. Bank miejski, stacya pocztowa.

Łucików, pot. podgórski, wypływa ze źródeł leśnych, na płn. wsch. stoku Magóry Łomniańskiej (1024 m.), w obr. gm. Grążiowy, w pow. staromiejskim, płynie na płn. wschód i uchodzi do Mszańca z prawego brzegu. Długość biegu 3 i pół kil. *Br. G.*

Łuciów młyn w Monastyrku, pow. Rawa Ruska.

Łuciowe al. *Łuciowy*, część Gajów niżnych, pow. drohobycki.

Łuciszcze, wś, pow. lepelski, 2 okr. polic., o 7 w. od Lepla. Niegdyś własność ks. Łukomskich, następnie Korsaków, Łuskinów. R. 1773 przeszła w ręce Miładowskich, do których i dziś należy. Ziemi dworskiej 420 dzies. Jest tu kaplica katol. par. Lepel, wzniesiona 1805 r. przez Ant. Miładowskiego. *M. K.*

Łuck al. *Łucka*, wś, pow. lubartowski, gm. Łuck, par. Lubartów. Leży na lew. brz. Wieprza, odl. 20 w. od Lublina, 4 w. od Lubartowa, przy drodze bitej. Posiada gorzelnię produkującą za 56,324 rs. rocznie i młyn. W 1827 r. było tu 28 dm., 230 mk. Ł. do 1860 r. wchodził w skład dóbr lubartowskich; obszar obecny wynosi 2700 mr. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. II w Kamionce, urząd gm. w Lubartowie, st. poczt. tamże. W gm. jest jedna szkoła, kantorat, piec wapienny, 4 młyny. Obszar gm. wynosi 28,086 mr., ludność 3,458 mk. W skład gm. wchodzą: Annobór, Baranówka, Brzeziny, Holendrya, Konstantynów, Lisów, Łuck, Mieczysławka, Rokitno, Rokicka Wólka, Stójka Brzezińska, Szczekarków, Trzciniec, Wincentów i Zagrody Lubartowskie. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Annobór, nomenklatury Wandzin, wsi: Ł., Annobór, Trzciniec i Baranówka; rozległość wynosi mr. 2584: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 860, łąk mr. 196, lasu mr. 581, zarośli mr. 11, nieuż. i place mr. 30, razem mr. 1688, bud. mur. 1, z drzewa 27, płodozmian 8-polowy, gorzelnia, młyn wodny, pokłady torfu; folw. Annobór grunta orne i ogr. mr. 411, łąk mr. 41, pastwisk mr. 90, lasu mr. 28, zarośli mr. 17, nieuż. i place mr. 13, razem mr. 600, bud. z drzewa 6, płodozmian 6-polowy. Nomenklatura Wandzin ma rozległości mr. 296; folw. Annobór jak również i nomenklatura Wandzin w r. 1881 oddzielone zostały od dóbr Ł. i obecnie stanowią oddzielne własności i hypoteki. Wś Ł. os. 26, z grun. mr. 467; wś Annobór os. 12, z grun. mr. 448; wś Trzciniec os. 23, z grun. mr. 443; wś Baranówka os. 24, z grun. mr. 462.

Łuck, m. pow. gub. wołyńskiej, nad rzekami Styrem i Głuszcem, o 14 w. od st. dr. żel. Kiwirce, o 60 w. od granicy galicyjskiej, o 175 od Brześcia lit., o 250 od Żytomierza i Kamieńca podol., byłe m. główne pow. łuckiego w województwie wołyńskiem i województwa, pod 50° 44' 42'' szer. i 42° 59' dług. Jest to jedno z najstarożytniejszych miast na Woły-

niu. Była to przedwieczna osada plemienia Dulebów, stąd nawet czasem Łuczanami zwanych, nad któremi się niegdyś tak Awarowie znęcali. W X w. zawładli tym krajem, razem z innemi „czerwieńskimi grodami,“ Rusowie. W 1073 zdobył Ł. Bolesław Śmiały, idąc do Kijowa. Po ustaleniu się na Rusi systemu dzielnic, Ł. przypadł książętom włodzimierskim, z całym Wołyniem; lecz miewał on czasem i swych osobnych władców, a z czasem otrzymał odrębnych od Włodzimierza władyków. Zniszczony przez Mongołów 1240 r., w 1261 na rozkaz Burondaja, znów Ł. był zburzonym przez samego księcia Wasilka, razem z Krzemieńcem. W 1320 r. dostało się to miasto pod władzę Gedymina. Ten powierzył zarząd Wołynia synowi swemu Lubartowi. Lecz Kazimierz Wielki, uważający siebie za dziedzica książąt halickich i włodzimierskich, upomniał się o Wołyń u Litwy i w 1349 r. opanował między innemi i Łuckiem, który następnie puścił Lubartowi pod obowiązkiem hołdu. Litwa przecie nie myślała ulegać. Syn Lubartów Teodor przysięga 1386 r. Jagielle, jako królowi, na wierność; ale Wołyń z Łuckiem tem nie mniej zostaje przy Litwie, stając się przedmiotem długiego zawziętego sporu. Witold, jako wielki książę lit., spokojnie Łuck dzierży. W 1393 r. funduje z Jagiełłą klasztor dominikanów, a w 1428 przenosi tu katedrę łacińską z Włodzimierza. W 1429 odbył się tu znakomity ów zjazd, za staraniem cesarza Zygmunta w celu niby zapobieżenia grożącemu niebezpieczeństwu od Turków odbyty. Byli na nim, oprócz cesarza, Jagiełły i Witolda, król duński, w. ks. moskiewski, mistrzowie: pruski i inflancki, hospodar wołoski, chanowie perekopski i zawołski i wielu innych panów i znakomitości, jak ówczesny metropolita Rusi Focyusz. Słynnie podejmował Witold gości; lecz rozżalony stąd odjechał, nie otrzymawszy od Polaków przyzwolenia na koronę. Po śmierci Witolda bronił się tu nieraz w zamku burzliwy Świdrygiełło, ciągle przemyśliwający o wielko-książęcej władzy. Co do miasta, już 1432 obdarzył je Jagiełło prawem magdeburskiem, dozwalając mu rządzić się na wzór Krakowa i Lwowa; syn zaś jego Kazimierz, jako w. ks. litewski, w 1444 nadaje mu nowe swobody i uznaje Ł. w liczbie 15 główniejszych miast litewskich. Po wstąpieniu Kazimierza na tron Polacy poczęli znów spór o Wołyń, i „zgrzytali na króla, że Litwa Łucko wzięła,“ po śmierci Świdrygiełły 1452. Następnie musiało to miasto uledz jakiemuś srogiemu zniszczeniu, gdy 1497 w. ks. Aleksander występuje jako nowy onego założyciel, nadając mu prawo magdeburskie i inne swobody znaczne. Zyg. August swobody te jeszcze pomnożył. Łuck zatem znacznie się podniósł; śród innych cieszyli się i żydzi pomyślnością. W pierwszych czasach po unii lubelskiej kwitnął już Ł. przemysłem, handlem i zamożnością obywateli: mnóstwo już tu było rozmaitego rodzaju rzemieślnika. Miasto to stało się stolicą województwa wołyńskiego; w jego murach odbywały się sejmiki szlachty, a na rozległych za miastem płaszczyznach, onej popisy zbrojne w pospolitem ruszeniu. W r. 1595 na synodzie brzeskim, z innymi, władyka tutejszy C. Terlecki przyjął religijną unią. W 1612 otworzyli tu swe kolegium jezuici, sprowadzeni przez biskupa Wołuckiego i popierani gorliwie przez wołyńskich kniaziów. Kolegium to było jednem z najzamożniejszych w prowincyi. Jezuici otworzyli szkoły wyższe, a przy nich kursa teologii i filozofii. Pożar wielki za Zyg. III (koło 1617) zubożył miasto niepomału. Królewicz Władysław odbywał tu przegląd wojska, idąc 1617 r. na wyprawę do Moskwy. Po zgonie Augusta II, województwo wołyńskie, dla poparcia elekcyi Leszczyńskiego pierwsze zawiązało tu 1733 r. konfederacyą pod laską wojewody swego Michała Potockiego. Lustracya 1765 r. przyświadcza, że miasto już było znacząco podupadłe: zamek „dawnością czasów spustoszały,“ a w nim „działa żadnego ani broni ręcznej;“ prawa mieszczan przez nadużycia ścieśnione. Sstwo daje dochodu 18030 złp. Liczne tylko klasztory widocznie kwitły. W 1781 miasto strasznej doznało klęski od pożaru; zgorzało bowiem 454 domów, obie katedry i kilka domów. To też smutny daje obraz lustracya 1789 r. Mieszczanie skarżą się, że z upadku nie mogą się dźwignąć, dociskani przez bezprawia różnoliczne: władz, szlachty, duchowieństwa i żydów. Na tych ostatnich szczególniej użala się miasto: wdzierają się oni w prawa, obowiązków znać nie chcą; karaimi za to otrzymują chlubne świadectwo rzetelności i pracy. W ogóle o dziejach Ł. czyt. sumienną monografią T. J. Steckiego p. t. Ł. starożytny i dzisiejszy (Kraków, 1876). Do charakterystyki Ł. w ostatnich latach kilkudziesięciu zaliczyćby chyba należało nieustanne kwaterunki wojsk, a także częste przejazdy przez to miasto monarchów rosyjskich. Geograficznemu swemu położeniu winien Ł. i jedno i drugie. Bliskość istniejącej jeszcze przed laty granicy Królestwa Polskiego i rozległe do koła miasta równiny — stanowiły punkt dogodny dla przeglądów wojskowych, na które zjeżdżali tu corocznie prawie panujący lub osoby ich rodziny. W r. 1707 Piotr W. w powrocie z Warszawy, w towarzystwie ks. Menszykowa, odwiedził Ł., jako miejsce dawnych ruskich i polskich pamiątek. W 1810 i 1811 r. kwaterował tu ks. Bagration ze swoją armią, która z Ł. ruszyła do Kobrzynia

przeciw wojsk francuskich. W 1812 r. stanął w Ł. obozem z całym korpusem armii rosyjskiej jen. Tormasow, spaliwszy wszystkie mosty i przeprawy na Styrze. Naprzeciw niego rozlokowały się sprzymierzone wojska: Francuzi, Saksończycy, Bawarczykowie i Węgrzy pod dowództwem hr. Schwarzenberga, który główną kwaterę miał we wsi Hołobach, o 30 w. od Ł. W 1816 i 1819 r. przejazdem do Warszawy i napowrót zatrzymał się w Ł. cesarz Aleksander I, w towarzystwie ks. Wołkońskiego. Od 1816 do 1831 r. stała obozem pod Łuckiem cała dywizya litewskiego korpusu, którą dowodził jen. Gogolew. Co roku w tym czasie dla przeglądu wojsk zjeżdżał tu wielki książę Konstanty, brat cesarza. W 1826 r. robił przegląd litewskiego korpusu pod wsią Żydyczynem Mikołaj I, w towarzystwie w. ks. Konstantego. W 1840, 1842 i 1845 r. przejeżdżał przez Ł. z całym swym orszakiem, jadąc do Warszawy, cesarz Mikołaj I. W 1850 i 1851 r. po dwakroć robił przeglądy 4 korpusu piechoty, pod Ł. obozem stojącego, cesarz Mikołaj I, w towarzystwie synów swych. W 1854 r. z Warszawy udając się do Turcyi przejeżdżał tędy namiestnik Królestwa Polskiego ks. Paszkiewicz-Erywański, zatrzymawszy się w Ł. dla przeglądu 4 i 5 dywizyi korpusu grenadyerów, obozem pod miastem stojącej. W 1857 r. w drodze z Warszawy do Kijowa, zatrzymał się w Ł. cesarz Aleksander II z małżonką i licznym dworu orszakiem. W 1859 r. powtórny przejazd cesarza Aleksandra II, jadącego z Warszawy. Dziś miasto Ł. na przestrzeni 72 dzies. posiada koło 300 dm. i do 11000 mk., których sześćtysięcy kilkaset osób na samych żydów przypada. Przed laty dwunastu droga kamienna (chaussée) kijowsko-brzeska, przez całą długość przecięła to miasto, co wielkiem dla niego stało się dobrodziejstwem, z natury bowiem niezmiernie błotniste, w każdej porze roku stało się teraz dla przyjeżdżających dostępne; zresztą handel się tu nieco podniósł, ruch ożywił jadącemi z Kijowa i Wołynia do Warszawy. Droga ta przechodzi przez przedmieście Chmielnik, zwraca się przed bazyliańskim mostem na zachód ku rzece i przeciąwszy ją fundamentalną groblą, wyprowadza dawnym szlakiem podróżnych z miasta. Podług statystycznych danych w r. 1862 dopełnionych, budżet miasta Ł. obliczano w ogóle na 12,956 rs. Sklepów w mczku liczą teraz 118, innych zakładów handlowych 36, fabryk 8 na potrzeby miejscowe (browar, 2 fabr. tytuniu, 3 świec łojowych, olejarnia i farbiernia); rzemieślników wszystkich 282. Jarmarków bywa tu rocznie trzy, ale te, równie jak targi i w ogólności cały przemysł miasta, są nieznaczne.

Zamek łucki. Najciekawszym, najpiękniejszym zabytkiem w Ł. jest, bezwątpienia, wspaniały jego zamek. Składa się on z dwóch niejednocześnie założonych warowni zamku górnego i dolnego (okólnym w starych dokumentach zwanego). Pierwszy zbudowany jest na wyniosłości, z trzech stron oblanej rzeką, z czwartej zaś, oddzielonej od dolnego zamku i od miasta, głębokim kanałem, który niegdyś, w potrzebie, wodą ze Styru napełniano. Na kanale przed wjazdową basztą rzucony, dziś stały a niegdyś zwodzony most. Miejsce otoczone murami górnego zamku ma kształt nieregularnego koła, z trzema wyniosłemi basztami, z których dziś pozostały tylko ściany, popękane w wielu miejscach. Ściana broniąca górnego zamku, na 35 stóp wyniosła, w znacznej części dobrze jest zachowana i gdyby nie nadwerężony fundament przez wyłamywanie zeń kamieni na rozmaite potrzeby mieszkańców, mogłaby jeszcze przetrwać bardzo długo. Bliższe rozpatrzenie się przekonywa, że ściana ta była różnoczasowie dobudowywana, przyczem porobione zostały ambrazury i okna dla armat, a na wierzchu zęby, z po za których można było razić nieprzyjaciela z ręcznej broni, rusznic i łuków. Baszta główna czyli wjazdowa, mająca nad bramą trzy piętra okien, trzyma wysokości 92 stóp; takiejże wysokości jest baszta południowo-wschodnia, o tyluż piętrach okien, lepiej od innych zachowana; trzecia nakoniec, znacznie niższa, zaledwie na stóp dziesięć przechodzi wysokość okalającego zamek muru. W basztach tych, w zeszłym jeszcze wieku były izby dla przechowywania aktów ziemskich i grodzkich, wieże dla dekretowanych, wieże dla szlachty i t. d. Wewnątrz górnego zamku mieściły się: pałac książęcy, cerkiew katedralna ś. Jana Ewangielisty, dom władyki ruskiego z oficyną dla kleru i dom dla służby zamkowej czyli warta. Od początku zaś XVII w. w zamku górnym odprawowały się sądy łuckie, dotąd stałego pomieszczenia niemające, na który to cel konstytucyą 1611 r. pozwolono było województwu gmach w zamku naprawić; zapewne rozumiano tu pałac książęcy. Pałac ten, który lustracya 1765 r. zastała w ruinie, dotrwał do r. 1789, kiedy go kazał rozebrać ks. Józef Czartoryski, stolnik litewski, sta łucki, a na jego miejscu zbudował murowany dom bez piętra, w którym mieściły się sądy i archiwa łuckie, złożone poprzednio w basztach. Za naszych czasów w górnym zamku mieściły się: juryzdykcye powiatowe, kasa powiatowa (kaznaczejstwo), dom naczelnika inwalidów i parę chlewów. Zamku dolnego zaledwie miejscowość da się już dziś oznaczyć. Ściana fortyfikacyjna tego dolnego czyli okólnego zamku, zaczynała się od południowo-wschodniej baszty zamku górnego, jak to i dotąd szczątki jej

wskazują, dalej brzegiem Styru szła do miejsca, gdzie dziś stoją ruiny klasztoru dominikańskiego, skąd zwracała się na północ, i opasując kościół i klasztor jezuitów, szła do rzeki Głuszca mniejszego, a następnie zawracała się na wschód, okalała kościół katedralny katolicki, w którego murach mieścił się w ostatnich czasach klasztor panien miłosierdzia, i łączyła się ze ścianami górnego zamku przy wjazdowej baszcie. Mamy historyczne świadectwa w podaniach kronikarzy o istnieniu zamku już w XI w., pierwszy jednak był bez wątpienia drewniany, pobudowanie zaś tego, którego ruiny nam dziś pozostały, ruiny najwspanialsze, najstarożytniejsze w tej części Wołynia, należy się Lubartowi i do roku mniej więcej 1325 odnieść należy. Witold więc i Świdrygiełło dokonali tylko, i to niezupełnie, rozpoczętego już dzieła. Niektórzy archeologowie nasi, wnioskując z pięknej struktury niektórych części zamkowych i z starannego murowania, przypisują wzniesienie tego zamku jeszcze późniejszym czasom, co jednak z podaniami piśmiennemi w zupełnej jest sprzeczności. Że wyprowadzenie ścian i baszt zamkowych jest dziełem książąt litewskich, o tem żadnej wątpliwości być nie może, pewnego więc rodzaju odnowienie tylko, przebudowanie jakiej baszty i podniesienie ścian, na których dają się nawet dostrzedz ślady domurowywania, oto jedyne szczegóły tej budowy, które do późniejszych czasów odnieśćby można, a mianowicie do czasów Zygmunta Augusta, przy którym zamki wołyńskie poprawiane były i w broń opatrywane, lub jeszcze do późniejszych, kiedy, po ustąpieniu Turkom Kamieńca, zamek łucki nabrał większego strategicznego znaczenia. Nie dziw, że śladów piśmiennych z tak odległej przeszłości o początkach założenia tej budowy nie mogli znaleść ani lustratorowie, ani nasi spółcześni badacze—kraj ten bowiem w ogóle, a Ł. w szczególności, przyjął na pierś swoją wszystkie pociski hord muzułmańskich i kozackich, a oprócz tego każde niemal pokolenie widziało gród ten w gruzy rozsypującym się od strasznych, a tak częstych tu pożarów. W tych to najazdach, w tych pożarach zatracone zostały piśmienne zabytki dziejów Wołynia dotyczące, aż do połowy XVI w.; maluczkie tylko z nich doszły nas okruchy. Od tej zaś epoki, a szczególniej od czasu umieszczenia sądów i ksiąg aktowych w zamku, archiwa łuckie przechowały się w dość dobrym stanie.

Cerkiew katedralna. Jedną z najstarożytniejszych świątyń Pańskich w Ł., o której pamięć już tylko śród mieszkańców pozostała, była cerkiew katedralna ś. Jana Ewangielisty, znajdująca się niegdyś w górnym zamku, na samym środku zamkowego placu. Z najdawniejszych czasów, odkąd wspomnienie o niej w kronikach spotykamy, była ona katedralną świątynią obrządku wschodniego, której władykowie czyli biskupi tytułowali się do ostatnich czasów: biskupami łuckimi i ostrogskimi, egzarchami metropolii ruskiej, czyli całej Rusi (totius Russiae), jak się w tytule pisali. Początkowe dzieje tej katedry, sięgając niezmiernie odległej starożytności, bo jeszcze pierwszych lat XIII stulecia, same z siebie są mgliste—imiona więc nawet pierwszych władyków zatarły się w wiekowej pomroce. Pierwszym dopiero, o którym wspominają kroniki, miał być biskup Teodozyusz w r. 1326. W tym roku, w grudniu, jak podaje Bartoszewicz, powołując się na *Stepennyja Knigi*, t. I, str. 419, miał biskup ten grzebać ś. Piotra, zapewne poprzednika swojego. Drugim po nim był Teodor w 1338 r., następnie Eufemiusz, którego rok śmierci niewiadomy. Następuje potem dość długa przerwa, w której głucho o władykach łuckich, aż dopiero w r. 1389 w kronikach zjawia się Jona władyka, który w tymże roku znajdował się w Carogrodzie z metropolitą Cypryanem, jako biskup wołyński. Fedor, władyka, był w Moskwie r. 1397 (o tym Karamzyn w tomie V przyp. 254). Następca jego Aleksy-Iwan w r. 1398 obiecuje królowi polskiemu cały wór pieniędzy, jeżeli zostanie metropolitą. Po nim na władyctwie był Sawa, który musiał się zrzec pasterstwa i był pod klątwą, a metropolita ściągnął go do Moskwy, gdzie na soborze r. 1401 Sawa ten zasiadał. Dyonizy, władyka łucki, zasiadał znowu na synodzie nowogrodzkim litewskim 1415 r., przy złożeniu Focyusza ze stolicy metropolitalnej. Przed r. 1490 był tu jakiś władyka Demetry, o którym wspomina Susza, nie podając jednak roku, w którym żył. Po nim następujący władykowie byli w Ł.: Martynian-Nicefor w 1490 r., Cyryl w 1509, Pafnucy w 1526, Makary w 1528 r. Od 1540 po 1548 władyką łuckim był Teodozy Hulewicz, po nim w 1548 r. Arseniusz, dalej Józef czyli Joasaf, ten od 1558 po 1565. Marko Żórawnicki h. Korczak (którego Niesiecki Żórawińskim pisze), nominat od r. 1561, rządził do 1567 r. Po nim przesunął się na władyctwie Józef; aż dopiero w 1571 r. z władyctwa włodzimirskiego przeniesiony tu został Jan Jonasz Jackowicz Borzobohaty Krasieński, postać prawie historyczna, upamiętniona sławną walką o władyctwo włodzimierskie z Teodozym Łazowskim, który szturmem zdobywał Włodzimierz, stolicę swą biskupią, i wyparować z niej potrafił Krasieńskiego. Krasieński, pokonany, ustąpił do Ł., skąd w r. 1585 banitą ogłoszony został przez króla. Na jego miejsce objął władyctwo łuckie od r. 1585 z bisk. pińskiego Cyryl Terlecki h. Sas. Z nim właściwie za-

czynają się czasy historyczne władyctwa łuckiego; wtedy bowiem urządzać się zaczęła hierarchia cerkwi w Litwie i na Rusi. Władyka łucki i ostrogski wziął trzecie miejsce, po metropolicie i biskupie włodzimierskim, a przed arcybiskupami połockim i smoleńskim. Patryarcha Teofan, urządzając wtedy cerkiew w Kijowie, władyce łuckiemu nadał tytuł egzarchy całej Rusi, to jest niby namiestnika, zastępcy metropolity. W taki sposób władyka łucki nabył znaczenia dużo niezawisłego w cerkwi, nawet względem samego metropolity. Jednocześnie z tym egzarchatem, władyka włodzimierski otrzymał tytuł prototroniego, co znaczyło zastępcę prawnego, pierwszego biskupa po najpierwszym, gdy egzarcha był jakby nieustającym posłem w cerkwi unickiej przy metropolicie kijowskim, niejako *legatus natus* stolicy apostolskiej, urzędował przy metropolicie i jego zastępcy prototronim. Takiem dostojeństwem przyobleczony Cyryl Terlecki, już zaraz na synodzie brzeskim w 1595 r. odbytym, wraz z Hipacym Pociejem prototronim włodzimierskim, pierwsi przychylili się do unii z kościołem katolickim. Zaraz też potem pośpieszyli obadwa do Rzymu, gdzie papieżowi Klemensowi VIII posłuszeństwo, imieniem metropolity swego Michała Rahozy, złożyli. Poczem opatrzywszy ich listem do Zygmunta III, zezwalającym na połączenie kościołów, odprawił ich Klemens VIII do kraju. Za powrotem do swych stolic biskupich, z niemałym smutkiem zastali Pociej i Terlecki wielkie przeciw ich czynności szemrania, otwartą nawet walkę w obozie przeciwników unii, na czele których stali kniaź Konstantyn Ostrogski i biskup lwowski Gedeon Bałaban; wszystko to jednak pracą i wytrwałością, popierani przez króla Zygmunta III, przezwyciężyć zdołali, a Terlecki, gorliwy w utrzymywaniu swych przekonań, umarł jeszcze spokojnie na stolicy swojej w Ł. Dokładna data śmierci Terleckiego niewiadoma, choć grób jego przed laty kilkunastu znaleziono w dawnych sklepach katedry tutejszej. Po Terleckim przesunął się na tutejszem władyctwie unita Eustachy Maliński, Eugeniuszem przez niektórych pisarzy nazywany; lecz ten rządził tu musiał nie długo, zmarł bowiem w 1620 r. Po jego śmierci wstąpił na władyctwo unickie łuckie Jeremiasz Poczapowski, h. Kotwica, w r. 1621, Michałem przez niektórych autorów nazywany. Za niego to rozsrożyła się burza nad tą katedrą i nastąpiło zupełne rozdwojenie kościoła wschodniego, kiedy bowiem Poczapowski *ad visitanda limina S. S. Apostolorum* do Rzymu odjechał, dyzunici silni, popierani przez bractwo łuckie i przez wołyńską szlachtę, która jeszcze po większej części trzymała się dawnego obyczaju, opanowali katedrę łucką i obrali sobie za władykę Izaaka Boryskowicza Czerczyckiego. Blisko przez wiek cały, katedra grecka łucka, po dwóch razem, różnego posłuszeństwa miewała pasterzy, po dwóch biskupów unickiego i nieunickiego, którzy jednocześnie nią zarządzali, stojąc w jawnej opozycyi religijnej jeden przeciw drugiemu. Poczapowski, wróciwszy z Rzymu, zastawszy w kraju takie rozdwojenie a dyecezyą swoją całą prawie w rękach dyzunitów, z wielką gorliwością zdoławszy utrzymać przy unii sto cerkwi parafialnych wołyńskich i siedm monasterów, obrał sobie jeden z nich w Żydyczynie pod Ł. za stolicę biskupią i na niej spokojnie obowiązki swe w zaciszu sprawując, dokonał żywota w 1637 r. Dyzunia tymczasem zajaśniała całą swą potęgą—Władysław IV bowiem, objąwszy tron po ojcu, przy koronacyi swej zaraz obdarzył ją przywilejami i jawnie prawie władyctwo łuckie przy nieunitach utrzymać dopomógł. Po Czerczyckim w r. 1631 obrany został przez szlachtę Atanazy z Kozielska kniaź Puzyna, którego także Pawłem Paizym nazywają—ten rządził tu długo, bo aż do r. 1651, w którym go śmierć zaskoczyła. Na jego miejsce wstąpił z wyboru dyzunitów Józef ze Szpanowa Czaplic, archimandryta milecki, od r. 1651—1654, a następnie Dyonizy Bałaban od 1654—1661, który, gdy został mianowany metropolitą kijowskim, dyzunici wsunęli na władyctwo łuckie żarliwego swej sprawy obrońcę, ks. Gedeona Czetwertyńskiego, który zarządzał tą dyecezyą blisko lat trzydzieści, aż w 1686 r. także metropolitą mianowany został. Możny pan z rodu Rurykowiczów, wielką popularnością cieszył się śród dyzunitów. Po wyniesieniu ks. władyki na metropolią, obrany był na jego miejsce Melecy Zabokrzycki, lecz ten dwa lata tylko rządził w Ł. od 1686—1688; usunięto go, przyjął bowiem unią. Wtedy wsunął się na jego miejsce Atanazy (Aleksander) Szumlański od r. 1688 do 1695, w którym umarł, a brat jego rodzony Józef Szumlański, biskup unicki lwowski, przywilejem Jana III objął po nim, jako administrator, zarząd katedrą łucką, lecz zaraz usunął się; wówczas z każdym dniem powiększał się zastęp stronników unii. W tymże 1695 r. wstąpił na katedrę łucką prototroni włodzimierski Dyonizy Zabokrzycki, poświęcony jeszcze w dyzunii, ale który w 1709 r. wraz z całą dyecezyą objawił posłuszeństwo Rzymowi i do jedności z kościołem katolickim przystąpił. Chciał z tego skorzystać i chwilowo zajął jego miejsce w 1710 r. jeszcze jeden dyzunita Cyryl Szumlański—ale ustąpił wnet przed szlachtą, która już była całkiem unicką, a Zabokrzycki utrzymał się przy władzy. Odtąd sami już biskupi uniccy na tej katedrze przez cały w. XVIII pozostają.

W poprzednim długim, bo 70 lat trwającym okresie zamieszania, nie była i katedra unicka bez pasterzy; wprawdzie tytularni to tylko byli biskupi, a wygnani z Ł.,pozostałą garstką swoich wiernych zarządzali z cichego swego zakąta w Żydyczynie; od stolicy jednak apostolskiej otrzymywali namaszczenie, a przywilejami królów polskich: Sobieskiego i Jana Kazimierza otrzymywali w zarząd dyecezyą łucką. Biskupi ci byli, po śmierci Poczapowskiego, najprzód: Nicefor Łosowski od 1637 po 1649 r., koadyutor płocki, który się tytułuje administratorem biskupstwa ostrogskiego; następnie Prokop Chmielowski, biskup przemyski, który oderwał Ostróg od Ł., rozdarł władyctwo na dwie połowy i zwał się ciągle administratorem ostrogskim — rządził tu lat ośmnaście. Po śmierci Chmielowskiego już było trudno i w Żydyczynie utrzymać się biskupom unickim; naznaczony więc został na administratora tą dyecezyą w 1668 r. Gabryel Kolenda, metropolita ruski unicki, któremu nadto biskupstwa lwowskie i przemyskie, także przez dyzunitów odwładnięte, w zarząd powierzono. Po nim, na tychże samych prawach, od r. 1674 po 1694 rządził unitami w tym kraju uczony Cypryan Żochowski. Obadwaj, Kolenda i Żochowski, byli metropolitami unickimi, więc tutaj w Ł. więcej nominalnie rządzili; wreszcie, chcąc się zbyć kłopotów, administracyą władyctwa oddawali stale biskupom chełmskim, ruskim, i stąd administrował tutaj w tych czasach Susza a po Suszy Łodziata. Nareszcie Leon Załęski, bisk. włodzimierski, także następnie metropolita, objął katedrę łucką w 1694 r. na prawach Kolendy i Żochowskiego. Był to jednak ostatni już władyka *in partibus* na tej katedrze, za jego bowiem rządów biskup dyzunita Dyonizy Zabokrzycki, jak to już wyżej powiedzieliśmy, jawnie przystąpił do unii i położył koniec rozdwojeniu i dwom stolicom biskupim w tym kraju. R. 1709 bractwo łuckie dyzunickie w katedrze go zaskoczyło i stawiło przemocą przed Piotrem Wielkim; oskarżony o szerzenie unii w dyecezyi, wysłany w głąb Rosyi i w jednym z monasterów moskiewskich osadzony, w r. 1714 życia dokonał. Katedra łucka przez lat sześć była bez biskupa, dopiero kiedy się dowiedziano o śmierci Zabokrzyckiego na wygnaniu, na władyctwo tutejsze wyniesiony został w r. 1715 Józef Abdank Wyhowski, który katedrę swoją z gruzów prawie dźwignąwszy, znowu sprawę unii gorliwie popierać zaczął; umarł w Rożyszczach, dobrach do biskupstwa swego należących, dnia 17 stycznia 1730 r. Po nim nastąpili jeden po drugim: Teodozy i Sylwester Rudniccy, stryj i synowiec, obaj przydomku Lubienieccy, którzy wielkie położyli zasługi dla kościoła i dla swojego obrządku. Pierwszy z nich Teodozy rządził tą dyecezyą od śmierci Wyhowskiego aż do własnego zgonu, który nastąpił w 1751 r. Po nim objął katedrę synowiec Sylwester, który także do śmierci swej, t. j. do r. 1777 na niej pozostawał. Był to mąż uczony, który cały swój żywot i pracę pióra poświęcił sprawom unii i jej krzewieniu w krajach ruskich. Większa część pism jego wydana została w języku ludowym ruskim. Będąc wielkim przyjacielem i dobroczyńcą klasztoru poczajowskiego, koronował uroczyście obraz tamtejszy M. Boskiej, cudami słynący. Po Hrebnickim, przyjacielu swym, objął w zarząd archidyecezyą metropolitalną, najczęściej jednak w Ł. na biskupstwie swem lub Rożyszczach przesiadywał. Po nim egzarchą z prokuratora bazylijskiego mianowany został d. 12 maja 1777 r. Cypryan Stecki, który na stolicy swojej dotrwał do końca życia, mając za koadyutora Michała Stadnickiego; ten po nim władyctwo objął i umarł na niem w Warszawie 1797 r. Były to właśnie czasy reform w kościele wschodnim. Ukazy z r. 1795—97 urządziły nanowo tę cząstkę kościoła unickiego; biskupstwo łuckie stanęło dla gubernii wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej. Biskupem został Stefan Lewiński, dawniej sufragan metropolity i koadyutor łucki, od r. 1787 biskup tegoneński; ten w Ł. był od r. 1806. Po nim został Grzegorz Kochanowicz, który razem z władyctwem od r. 1809 trzymał metropolią i stąd w Ł. trzymał swego sufragana, miejsce jego zastępującego, a tym był Jakób Okiełło Martusiewicz, który po śmierci jego wstąpił na to biskupstwo w r. 1814 i trzymał je do r. 1826, w którym wstąpił na arcybiskupstwo połockie. Następcą jego od 1826 r. był Jan Damascen Jastrzębiec Krassowski, z arcybiskupa połockiego przeniesiony na biskupa łuckiego— ten był ostatnim egzarchą, ostatnim pasterzem unickim w tym kraju. Przy nim unia zniesioną została, katedrę łucką zamknięto, a stolicę biskupów grecko-rosyjskich przeniesiono do Żytomierza. Urządzenie tej katedry w ostatnich już czasach jej istnienia, t. j. po rozbiorze Polski, było następujące: kapitułę składali: archipresbiter, archidyakon, kustosz, scholastyk i kantor; kanoników było sześciu. Ze starszego duchowieństwa byli w gub. wołyńskiej: delegat żytomierski i protoprezbiterowie: czernihowski i owrucki; dziekani zaś: łucki, dubieński, ostrogski, krzemieniecki, rowieński, zasławski, starokonstantynowski, zwiahelski, kowelski, kamieniokoszyrski, kaszogrodzki, ratneńsko-zarzycki, dąbrowicki, koziński, włodzimierski. Takiż sam skład duchowieństwa był oddzielnie w guberniach: kijowskiej i podolskiej. Opactw w tej dyecezyi w ostatnich czasach było sześć, a co dziwniej-

sza wszystkie na Wołyniu: w Drohobużu, Dermaniu, Dubnie, Kamieniu-koszyrskim, Milcach i w Owruczu.

Kościół katedralny. Głównem ogniskiem katolicyzmu w XIV w. na Wołyniu był Włodzimierz nad Bugiem. Tam pierwsza katedra rzym.-katol. pod wez. N. Maryi P., wraz z warownym zamkiem, została wzniesioną w 1364 r. przez Kazimierza W., za zgodą Urbana V papieża, który w tymże czasie i arcybractwo lwowskie ustanowił. Fundacya ta jednak była raczej nominalną tylko, jak nominalne były i rządy i sama władza króla polskiego naówczas na Rusi. Właściwie więc dopiero w dziesięć lat potem t. j. w r. 1375, za Ludwika króla polskiego i węgierskiego, a za papiestwa Grzegorza XI, katedra ta na rzeczywiste biskupstwo włodzimierskie zatwierdzoną została. Po zburzeniu zamku włodzimierskiego przez Kiejstuta, świątynia ta, sama, bez obrony, wystawiona na ciągłe najazdy litewskie i ruskie, ostać się we Włodzimierzu nie mogła; co widząc Witold w. ks. litewski, uzyskawszy bullę Marcina V papieża, w r. 1427 katedrę tę z biskupem i kapitułą przeniósł do Ł. nad Styrem, ulubionego swego grodu, kędy kościół katedralny p. t. ś. Trójcy w dolnym zamku fundowany został, na tem miejscu, gdzie, za naszych już czasów, był klasztor sióstr miłosierdzia i szkoły powiatowe. Pierwszy na tej nowej rezydencyi bisk. Jędrzej ze Spławki tj. Spławski, przybrał tytuł Luceńskiego biskupa, który to tytuł trwał aż do koncylium florenckiego, na którem postanowiono przezwać to biskupstwo, dla odróżnienia od włoskiego luceńskiego biskupstwa, w miejsce *Lucensis-Luceoriensis Episcopatus*, a sam Łuck — *Luceoria*. Od przeniesienia do Ł. datuje właściwie cała świetność tej katedry, znaczenie jej, powaga i blask. Tu dopiero pierwsza ta katedra katolicka na Wołyniu, potężnemi przywilejami królów i sejmów obdarzona, wątek świetnych swych dziejów rozpoczyna, staje się matką kościołów na Rusi, wolna od napadów i ucisku, pod opieką mocnego zamku i rezydującego w nim książęcia, spogląda tylko na starszą swą siostrzycę we Lwowie. Świetne bo też to były czasy dla kościoła katolickiego w ogólności, a świetne osobliwie dla uprzywilejowanej dyecezyi łuckiej. Pięć województw albo prowincyj, jako to: wołyńskie, podolskie, bracławskie, a w Litwie brzeskie z powiatem pińskim i wielka część Rusi podlegały juryzdykcyi tego biskupstwa. Mieściło ono w sobie dwanaście księstw i hrabstw, mniej lub więcej potężnych: ostrogskie, zasławskie, zbaraskie, wiśniowieckie, dąbrowickie, koreckie, klewańskie, lubartowskie, ołyckie, poryckie, koszyrskie i hrabstwo kodeńskie, w ogólności na 80 mil polskich rozciągało się. Dwa infułackie probostwa posiadało: ołyckie i kodeńskie, dwóch oficyałów łuckiego i brzeskiego; stąd za czasów rzplitej biskupi tutejsi częstokroć przybierali tytuł łuckich i brzeskich; miało ono trzynaście dekanatów, a kościołów wszystkich w ogólności 185. W tych to potężnych granicach dyecezya łucka dotrwała do ostatnich lat zeszłego stulecia; dopiero po drugim podziale kraju, kiedy znaczniejsza część biskupstwa dostała się za kordon rosyjski, rozdwoiło się ono na dwie części: łucką i brzeską; w części polskiej, t. j. w Brześciu został biskup, znakomity historyk Adam Naruszewicz i zlecił zarząd kanoniczny części zakordonowej dyecezyi Cieciszewskiemu bisk. kijowskiemu. Cesarz Paweł I w r. 1795 zatwierdził Cieciszewskiego przy zarządzie dyecezyi łuckiej i biskupowi na fundusz przeznaczył dobra jego własne. W parę lat potem w 1798 r. nuncyusz apostolski Litta, bawiący w Petersburgu, za zezwoleniem cesarza urządził nanowo tę dyecezyą, związał ją z dwóch dawniejszych t. j. z dawnej kijowskiej, której stolica była w Żytomierzu i z pozostałych na Wołyniu części dyec. łuckiej. Było to w istocie kanoniczne połączenie dwóch dyecezyj i żadna nie upadała, ale nad obydwoma był jeden biskup dyecezyalny. Odtąd biskupstwo to przybrało podwójny tytuł łucko-żytomierskiego; biskup takim tytułem tytułuje się i dotąd; są też i dwie katedry w Ł. i Żytomierzu i dwie kapituły katedralne. Do ostatnich czasów Ł., mając za sobą przewagę historyczną, trzymał nad Żytomierzem pierwszeństwo, ale kiedy to miasto po r. 1830 kilkakrotnym pożarom uległszy w ruinę upadło, wówczas biskup przeniósł swą rezydencyą do Żytomierza, lubo katedrę łucką wyżej kładzie i dzisiaj od żytomierskiej. Więcej tu jednak odrębności na papierze, aniżeli w rzeczywistości, kiedy biskup te same osoby mianuje na posady duchowne kapitulne w Ł. i w Żytomierzu, tak, że każda prawie ma głos w jednej i drugiej katedrze. Na dyecezyą tutejszą rachowało się dwóch sufraganów t. j. łucki i żytomierski, ale kiedy w skutek konkordatu z r. 1847, Kijów, który do arcybiskupstwa mohilewskiego należał, wcielony został do łuckiej dyecezyi, przybył jej i trzeci sufragan kijowski, a w tymże czasie i Pius IX zatwierdził połączenie dwóch tych katedr. Dawniej, przed r. 1569, bisk. łucki zasiadał w senacie litewskim, bo i cały Wołyń był litewski; po unii zaś lubelskiej przesiadł się do senatu koronnego i zajął w nim dziesiąte miejsce, niby to po biskupie warmińskim, z którym jednakże miał alternatę sejmową. Było to jednak prawo napisane ale nie zwyczajowe, i biskup łucki nie korzystał z tego przywileju; jakoż wszystkie pisma publiczne i kalendarzyki zawsze kładły biskupa warmińskiego przed łuckim. Prawo biskupów

łuckich pozwalało im trzymać pieczęć koronną; otóż tego przywileju nie rzadko używali ci biskupi, zwykle też dostawali do katedry które z intratniejszych opactw. Za czasów litewskich wstępowali biskupi łuccy na wileńskich, za polskich czasów szli z Ł. na biskupstwo warmińskie, płockie, kujawskie i poznańskie; kilku zaledwie wstąpiło na krakowskie i jeden na prymasostwo. Sufragania tutejsza sięga drugiej połowy XVI w.; najwięcej sufraganów było tu biskupów argiwskich (Argos), lubo bywali kalumaccy, ortozieńscy, cezareopolscy, filadelfscy i t. d. Kapituła zbierała się tu dwa razy na rok: na ś. Trójcę i na Wszystkich Świętych, a raz w rok obierano z pośród niej członka na trybunał koronny. Herbem dyecezyalnym jest najświętsza Trójca, Matkę Boską koronująca. Biskupi łuccy podlegali dawniej władzy metropolitalnej lwowskiej, przeszli następnie na krótko pod opiekę gnieźnieńskiej, od czasu zaś przejścia dyecezyi pod berło rossyjskie, dostali się pod arcybiskupów mohilewskich. W pierwotnej erekcyi katedry łuckiej, liczba prałatów i kanoników, wchodzących w skład kapituły, była nieokreśloną; jednak o ich egzystencyi świadczy bulla Marcina V i przywilej w. ks. Witolda, gdyż ten na prośby prałatów nadał im cztery włoście i dziesięciny z niektórych miasteczek na Wołyniu. Z tych dochodów urosły dwie kanonie: bukowska i torczyńska, a w r. 1602 przez bisk. Gomolińskiego kanonia targowicka. Obecnie z funduszów rządowych kapituła łucko-żytomierska składa się z siedmiu prałatów i trzech kanoników. Ich instytucya należy do historyi, gdyż były one udarowywane przez przywileje królewskie, lub się tworzyły przez synody dyecezyalne. W r. 1726 wyszła książka p. t. „Facies rerum publicarum", w której umieszczony był spis biskupów łuckich, lecz niedokładny. Niesiecki, dobrze tych rzeczy świadomy, spis ten sprostował. Wszystkich biskupów łuckich, włączając w to i trzech pierwszych, rezydujących jeszcze we Włodzimierzu, było 46. 1) Izydor bisk. włodzimierski od r. 1375 do 1380. 2) Rugian umarł około 1400 r. 3) Grzegórz; ten był dominikaninem, już w r. 1409 widzimy go na stolicy włodzimierskiej— w r. 1413 był w Horodle, żył jeszcze r. 1425. 4) Jędrzej ze Spławki czyli Spławski, h. Leliwa, pierwszy wraz z stolicą przeniósł się do Ł., naprawdę więc pierwszym biskupem łuckim mienić się powinien. 5) Wacław h. Korczak był następcą Spławskiego, w którym mianowicie roku niewiadomo — umarł w r. 1462. 6) Jan Łosowicz, h. Rozmiar, wileńczyk, od 1462 po 1468 rok, w którym przeniesiony został na biskupstwo wileńskie. Niewiadomo dlaczego, ale na rok jeszcze przed przeniesieniem jego do Wilna, bo d. 7 lipca 1467 r., papież mianował administratorem łuckim Grzegorza z Sanoka arcyb. lwowskiego. (O tem patrz: Gołębiowskiego „Panowanie Jagiellonów" t. III, str. 332). 7) Marcin Krzeszowski, także Krzeszowickim przez niektórych nazywany, h. Gryff, potwierdzony na bisk. łuckiego przez Pawła II papieża w 1468 r. 8) Stanisław Stawski h. Korczak, ten umarł około 1488 r. 9) Jan II Andruszewicz Pudełko, bisk. łucki już w r. 1493, żył jeszcze w 1499 r. 10) Albert ks. Radziwiłł, zwany Jałmużnikiem, od r. 1500 po 1507. Był to syn Mikołaja II Priscusa i Zofii Anny Moniwidówny. 11) Paweł Aligimunt, książę Holszański, h. Centaurus, od r. 1507 po 1535, jeden ze znakomitszych biskupów łuckich; dawne dobra Holszańskich, Janów z przyległościami, nad Bugiem w wojew. brzeskiem leżące, w 1512 r. wiecznemi czasy dla biskupów łuckich zapisał. 12) Jerzy Falczewski, h. Trzy Trąby, bisk. łucki i brzeski od 1535 po 1547 r. Niesłusznie go niektórzy historycy Chwalczewskim piszą. Ten również wspaniałą pozostawił po sobie w Ł. pamiątkę. Pierwotna katedra tutejsza, w zamku okólnym mieszcząca się, była z drzewa zbudowaną; otóż Falczewski w r. 1539 wzniósł na jej miejsce nową świątynię z ciosowego kamienia, na tem miejscu, gdzie stała poprzednia, i przyozdobił ją wspaniale. 13) Waleryan Protaszewicz Szuszkowski, h. Drzewica, z tutejszego na wileńskie biskupstwo przeniesiony w 1555 r. na którem większe położył zasługi, pozostając na niem do końca życia. 14) Jan III Andruszewicz, bisk. łucki i brzeski już 1563, umarł w 1579 r. 15) Wiktoryn Wierzbicki, z biskupstwa żmudzkiego łuckim mianowany, na tej pierwszej stolicy podpisał unią w 1569 r., umarł 1588 r. 16) Bernard Maciejowski, h. Ciołek, od 1590 po rok 1600, jeden z największych potentatów, jakich miała katedra łucka. Pan możny, ulubieniec Zygmunta III i papieża Klemensa VIII, wpływami swojemi i szkatułą dużo dobrego dla kraju i dla dyecezyi łuckiej zrobił. 17) Stanisław Gomoliński h. Jelita, z biskupa chełmskiego łuckim mianowany w 1600 r. Pozostawił na tej katedrze pamiątkę ustanowieniem kanonii targowickiej. 18) Marcin II Szyszkowski h. Ostoja, od r. 1604 po 1607, człowiek uczony, zwłaszcza w naukach teologicznych wielce biegły. Z łuckiego w 1607 na płockie, a z tego w 1617 na krakowskie biskupstwo wyniesiony, na którem największe swe zasługi położył. 19) Paweł II Wołłowicz h. Bogorya od 1607 po 1608 r. w którym życie zakończył. 20) Paweł III Wolucki h. Rawicz, bisk. łucki od 1608 po 1616 r. Wielki przyjaciel jezuitów, kolegium im w Brześciu fundował i łuckie, przez Szyszkowskiego założone, uorganizował; był prawie jego fundatorem. Na dwóch biskupstwach,

zwłaszcza na łuckiem, które do najintratniejszych w Polsce się liczyło, przyszedł do znacznych dostatków, których nie szczędził jednak na uposażenie domów bożych, również jak i na potrzeby rzpltej, na wykup niewolników a nawet na uzbrajanie chorągwi, które do obozu wysyłał. 21) Henryk Firlej, h. Lewart, bisk. łucki od 1616 po 1618 rok. 22) Andrzej Lipski, h. Grabie, od 1618 po 1622 r. 23) Stanisław II Łubieński, h. Pomian, od 1624 po 1627 r., w którym przeszedł na biskupstwo płockie. 24) Achacy Grochowski, h. Junosza, od 1627 po 1633 rok, odznaczył się niezmierną gorliwością w szerzeniu katolicyzmu na Rusi. 25) Bogusław Radoszewski, h. Oksza, z opata świętokrzyskiego, kijowkim, następnie łuckim biskupem mianowany w 1633, umarł w 1638 roku. 26) Jędrzej III Gębicki, h. Nałęcz, od 1638 po 1655 r., w którym na tej stolicy życie zakończył. 27) Jan IV Zamojski, h. Jelita, syn kasztelana chełmskiego, strażnika kor., z księżniczki Wiśniowieckiej urodzony, w r. 1655 mianowany po Gębickim; w tymże samym roku życie zakończył. 28) Jan V Stefan Wydżga, h. Jastrzębiec, opat sieciechowski, podkanclerzy kor., bisk. łuckim był od 1655 po 1659 r., w którym na warmińskie biskupstwo przeszedł. 29) Mikołaj Prażmowski, h. Belina, bisk. łuckim był od 1659 do 1666 r. 30) Tomasz Leżeński, h. Nałęcz, z chełmskiego łuckim bisk. mianowany po wyniesieniu Prażmowskiego na prymasostwo w r. 1667, trzymał tę katedrę do śmierci, t. j. do r. 1675. 31) Stanisław IV z Lubrańca Dąbski, h. Godzięba, następca Leżeńskiego, był bisk. łuckim od r. 1675 po 1680. 32) Stanisław V Witwicki, h. Sas, od 1680 po 1688 r. 33) Bogusław Leszczyński, h. Wieniawa, syn Bogusława podkanclerzego kor., synowiec Wacława prymasa, po Witwickim od 1688 po 1691 r. 34) Franciszek Michał Prażmowski, h. Belina, młodszy brat prymasa, od 1691 po 1701 r. 35) Aleksander Wyhowski, h. Habdank, od 1703 do 1714 r. 36) Joachim Przebendowski, h. własnego, od 1714 do 1721 r. swej śmierci. 37) Stefan Bogusław Rupniewski, h. Szreniawa, od 1721 po 1731 r. 38) Jan VI Lipski, h. Grabie, z tejże samej co i pierwszy Lipski rodziny, zaledwie się przesunął na katedrze łuckiej, bo zaledwie tu zjechał w 1731 r., wnet mu król biskupstwo krakowskie nadał. 39) Andrzej-Stanisław-Kostka Załuski, h. Junosza, od 1736 do 1739 r. 40) Franciszek II Antoni Kobielski, h. Poraj, rządził katedrą od 1739 po 1755 r. 41) Antoni Erazm Wołłowicz, h. Bogorya, siostrzeniec Kobielskiego, rządził od 1755 do 1769 r. 42) Feliks Paweł Turski, h. Rogala, bliski krewny Wołłowicza, zarządzał tą katedrą przez lat 20 do 1790 r. 43) Adam Stanisław Naruszewicz, h. Wadowicz. W 1790 r. z bisk. smoleńskiego został bisk. łuckim. 44) Kacper Kazimierz Cieciszowski, h. Kolumna, nominalnie od 1795 r., rzeczywistym zaś bisk. łucko-żytomirskim od 1798 po 1831 rok. 45) Michał Piwnicki od r. 1827 po 1845, w którym umarł. 46) Kacper II Borowski, mianowany w Rzymie 3 lipca 1848 r. z kanonika mohylewskiego; w r. 1871 wywieziony w głąb Rosyi, a na jego miejsce administratorem dyecezyi mianowany ksiądz Ludwik Brynk, biskup amateński in partibus infidelium, sufragan łucko-żytomierski. Roku 1883 mianowany biskupem, dziś nią władający ks. Kozłowski. Podług ostatnich danych z rubryceli na r. 1879 dyec. łucko-żytomierska, obejmująca w obecnym swym składzie gubernie: wołyńską, podolską i kijowską, liczy dekanatów 27, a mianowicie w gub. wołyńskiej: żytomierski, łucki, dubieński, włodzimierski, kowelski, rówieński, ostrogski, zasławski, starokonstantynowski, krzemieniecki i owrucki; w gub. podolskiej: kamieniecki, proskurowski, latyczowski, lityński, winnicki, bracławski, bałcki, jampolski, mohylowski i uszycki; w gub. kijowskiej: kijowski, berdyczowski, skwirski, humański, zwinogródzki i brusiłowski. Ludność dyec. wynosi 493,000 dusz, kościołów parafialnych, zakonnych i filialnych 256, księży 499. Klasztory zakonne są tu: bernardyni w Zasławiu, reformaci w Dederkałach, kapucyni w Starokonstantynowie, Chodorkowie i Winnicy, brygitki w Łucku. Oprócz tych w dyecezyi są niemający swego klasztoru, rozdzieleni po parafiach lub klasztorach innych: karmelici, dominikanie, franciszkanie i trynitarze. Kapitułę składa prałatów 4, kanoników 3. W kapitule kolegiaty ołyckiej prałat 1 i 3 kanoników, a w b. kapitule katedry kamienieckiej prałat 1 i kanoników 2. Seminaryum dyecezyalne w Żytomierzu ma profesorów 9, alumnów 26. W akademii duchownej w Petersburgu jest alumnów 7. Dekanat łucki dyec. żytomierskiej składa się z 11 parafij: Ł., Torczyn, Kołki, Nieśwież, Bereźnica, Wiszeńki, Skórcze, Sokul, Włodzimierzec, Dąbrowica, Jałowicze; wiernych liczy: 13,391. Par. kat. Ł. dek. łuckiego dusz 3,547. Kaplice w Iwańczycach, Krupie, Podhajcach, Kiwircach; dawniej i w Zaborolu. Dotąd jeszcze katedra łucka jest najpiękniejszą i najokazalszą z kościołów wołyńskich. Ogromne dwupiętrowe mury, po jezuitach pozostałe, otaczają ją w kwadrat, służą na pomieszczenie dla kleru i kanoników, w części zaś prywatnym osobom bywają wynajmowane. Sam kościół jest w stylu odrodzenia, wielce udatny. Wewnątrz przechowały się tu obrazy, niektóre niepospolitego pędzla. W wielkim ołtarzu obraz św. Trójcy, w prawym bocznym św. Michała, w lewym Wniebowzięcia N. Panny, są utworami Baccia-

rellego, obraz zaś ś. Jana Kantego jest jednem z lepszych płócien Smuglewicza, którego kilka innych jest tu jeszcze obrazów. Zdobią tę katedrę dwa nagroki biskupów Cieciszowskie- i bisk. sufragana Podhorodeńskiego, których ciała w grobach podkościelnych złożono. W zakrystyi piękny zbiór portretów biskupów tutejszych oglądać można; zresztą biblioteka i kosztowniejsze aparaty tutejsze przewiezione zostały do Żytomierza. Pierwszym fundatorem tutejszego kolegium jezuickiego i kościoła, był wspomniany już Marcin Szyszkowski biskup łucki w 1606 r. Za konsensem kapituły swojej przeznaczył Szyszkowski na tę fundacyą, dobra biskupie: Błoty, Stryków i Łysiec; zaledwie jednak mury kościelne i kolegialne wznieść zdołał, już zaraz na katedrę płocką przeniesiony, musiał dokończenie tego dzieła pozostawić następcy swojemu Wołuckiemu, który dopełnił tego w 1610 r. a że się wiele do tego i własnemi funduszami przyłożył, powszechnie więc za założyciela jest uważany. Zygmunt III, ulubieniec jak wiadomo jezuitów, dał nowej osadzie jezuickiej w Ł. przywilej d. 6 lutego 1609 r., dozwalając jej skupić w dolnym zamku wiele placów i domów na przyszłe kolegium, wyjmując to kolegium z pod wszelkich władz rządowych i miejskich i uwalniając od ciężarów krajowych i miejskich. Była to chwila, w której zgromadzenie jezuitów największej właśnie popularności używało w Polsce; to też wnet posypały się zewsząd hojne ofiary na wznoszące się kościół i kolegium łuckie. I tak gdy przestrzeń, na której budowali się jezuici, okazała się jeszcze na obszerne ich gmachy za szczupłą, ks. Jerzy Wiśniowiecki, kasztelan kijowski, darował im w 1614 r. obok leżącą kamienicę swoją wraz z obszernym placem. Książęta zaś Jerzy i syn jego Mikołaj, wojew. wołyński, Czartoryscy, nadali im na kolegium dworzec i place swoje w dolnym zamku, tudzież znaczną przestrzeń gruntu na przedmieściu na ogród, nareszcie ks. Jędrzej Czetwertyński, rotmistrz królewski, w 1678 r. zapisał kolegium łuckiemu 3500 zł. na dobrach swoich wsi Czercach. Szlachta nawet okoliczna śpieszyła z ofiarami na to kolegium: Wojciech Staniszewski darował mu około 1643 r. część jakiejś wsi swojej, tuż przy Ł. leżącej, a Stanisław Piotrowski wieś całą w tymże powiecie Koczkorowiec. Konsekracyi kościoła jezuickiego z wielkim sumptem dopełnił w 1640 r. biskup tutejszy Jędrzej Gembicki. Tak uposażone kolegium łuckie utrzymywało tu szkoły wyższe, jedne z pierwszych w kraju, w których także rozmaitych części filozofii i teologii uczono. Fanatyzm i tu wiele złego wyrządzał, a niejednokrotne zajścia z duchowieństwem ruskiem i napady scholastyków jezuickich na szkołę i cerkiew bractwa łuckiego, przyczyniały się niemało do jątrzenia i rozdwajania ludności. W 1720 r., po raz ostatni przed zniesieniem zakonu, kościół tutejszy ofiarami pobożnych z gruntu był odnowiony. Po zniesieniu jezuitów, komisya edukacyjna zamierzała ustanowić w Ł. szkołę wyższą wydziałową, lecz gdy kolegium i kościół po-jezuicki zgorzały w tym czasie, musiała ją dla braku miejsca obrócić na szkołę mniejszą podwydziałową, złożoną z prorektora i trzech nauczycieli. Kapituła tymczasem łucka zajęła się restauracyą kościoła, do którego katedrę następnie przeniesiono, na szkołę zaś w zamian murów odstąpiła w 1781 r., wspaniałomyślnie i bezpłatnie, domu murowanego i dość obszernego, który komisya, kazawszy urządzić na cztery sale, w nich szkołę instalowała. W tym samym domu złożono uratowaną z pożaru bibliotekę pojezuicką i kilka instrumentów fizycznych i matematycznych. Szkoła ta była pod zarządem akademików, ale bardzo mało uczęszczaną od młodzieży, która jezuitów jeszcze zapomnieć nie mogła; w r. 1784 np. chodziło do niej 40 tylko uczniów..

Inne kościoły i cerkwie. Po ustąpieniu kapituły i kleru z zamku do murów po-jezuickich, jednę część dawnego katedralnego gmachu zajęto na szkołę, w drugiej części urządzony został szpital i dom przytułku dla sierót, nad tym ostatnim objęła zarząd jakaś można obywatelka tutejsza Polanowska Józefa, która z własnych funduszów utrzymywała tu do 70 starców, kalek i sierot, gmach cały zrestaurowała i nowe doń domostwa w pobliżu zakupiła. W r. 1829 umarła Polanowska, pozostawiając wszystkie swe dawne fundusze i domy na rzecz pomienionej instytucyj. Wtedy to biskup Cieciszowski, już wówczas metropolita, wyjednał u cesarzą pozwolenie sprowadzenia sióstr miłosierdzia (szarytek) do Łucka, dla objęcia instytucyi i funduszów po zmarłej Polanowskiej pozostałych. Siostry miłosierdzia utrzymywały się w tych murach przez lat trzydzieści kilka, czuwając nad szpitalem i ochroną. W r. 1864 zniesiono dopiero ich zgromadzenie, a fundusze ich i kaplicę zabrano na rzecz rządu. Tuż przy dolnym czyli okólnym zamku wznoszą się mury jeszcze całe kościoła i klasztoru dominikańskiego; dachy jeszcze chronią je od zniszczenia, jakiemu uległy inne świątynie łuckie. Jest to najstarożytniejszy z łuckich kościołów, starszy od katedry, a początki jego giną w oddalonej wieków pomroce. Kiedy przybyli pierwsi dominikanie do Ł., z pewnością niewiadomo; pojawienie się ich tutaj odnieść możnaby do XIII w., kiedy staraniem bisk. krakowskiego Gedeona i księżny Grzymisławy dużo konwentów dominikańskich było założonych na Rusi. Domysł to jednak tylko; w dokumentach bowiem

przechowały się ślady, że Władysław Jagiełło był pierwszym fundatorem kościoła i klasztoru dominikanów w Ł. Przywilejem datowanym z Ł., w dzień śś męczenników Wita i Modesta (15 czerwca) 1390 r., nadaje Jagiełło tymże dominikanom wieś Horodnicę w pow. łuckim, zwaną „Horodnica na Sadownicy", z lasami, pastwiskami i wszelkiemi przyległościami, na własność. W przywileju tym król wyraża się o kościele tym, jako przez siebie założonym, pod wez. N. Panny, nostrae fundationis; wątpliwości więc prawie być nie może w tym względzie. We trzy lata potem, Witold, wówczas jeszcze tylko piszący się księciem litew., panem na Trokach i Łucku, przywilejem datowanym z Nowogródka, w dzień ś. Doroty (6 lutego) 1393 r., nadaje tymże dominikanom łuckim, na wieczne czasy, młyn z przylegającym doń stawem, miejsce zwane Nowostaw (dicta vulgariter Nowostaw) w powiecie łuckim położone. Pierwiastkowy kościół, fundacya Jagiełłowa, stać musiał na tem samem miejscu, co i dzisiejsze mury dominikańskie, tj. w obwodzie dolnego zamku, przynajmniej tam, według opowiadania kronikarzy, było dokonane morderstwo na pięciu dominikanach podczas oblężenia Ł. przez Jagiełłę. Dominikanie łuccy posiadali w kościele swoim obraz cudowny N. Panny, w sukience srebrnej, bogato perłami szytej, dar od papieża bisk. Bernardowi Maciejowskiemu, który obraz ten wprowadził tu r. 1598, uroczyście go koronował i otrzymał dlań odpusty. Powtórny obrzęd koronacyi tego obrazu odprawił Franciszek Kobielski biskup d. 8 września 1749 r. Ignacy Kownacki, dominikanin w tym kościele, wydał książkę p. t. „Sparta Polska albo o Cudownym Obrazie M. Boskiej w Łucku", in folio, w Zamościu 1703 r. drukowaną, w której podał historyą tego obrazu, na końcu zaś dzieła tego umieścił ciekawy żywot Karola Franka, także zakonnika tegoż klasztoru. W pamiętnym dla mieszkańców Ł. pożarze 1793 r. spłonął kościół ten; ściany tylko z niego pozostały i wysoka wieża, na której urządzony był zegar pod wspaniałą kopułą. Wtedy to Wawrzyniec Radecki, podkomorzy bełski, własnym kosztem z gruntu go restaurował; ostatecznie jednak budowa ta w 1817 r. dopiero ukończoną została za przeorstwa Mysłowskiego, a konsekracyi dopełnił bisk. Cieciszowski. W 1845 r. znowu pożar zniszczył piękną kopułę tego kościoła, a wtedy już tylko czasowe dano jej pokrycie. W sklepieniach pod tym kościołem mają się znajdować dawne groby książąt Swiatopełków Czetwertyńskich, benefaktorów tego zakonu na Rusi. Dominikanie łuccy otrzymali przywilej królewski pod d. 14 lutego 1797 r. na prasy drukarskie, które wytłaczały pisma w polskim, łacińskim i w innych językach. W ogóle klasztor ten liczył się do możniejszych w kraju: kilkudziesięciu zakonników stale przy nim utrzymywało się, miał kapelę z 38 ludzi złożoną, bogatą bibliotekę, a w kościele piękne obrazy Smuglewicza. Wszystko to, pomimo kilku pożarów, utrzymywało się do r. 1847, w którym i kościół i klasztor zostały zamknięte. Obrazy M. B. cudownej i płótna Smuglewicza wraz z biblioteką przeniesione zostały do miejscowej katedry, w kościele urządzono cekhauz a w klasztorze szpital. Klasztor tutejszy stał się jeszcze pamiętny pobytem w nim przez lat kilka Seweryna Lubomlczyka, jednego z najznakomitszych teologów i kaznodziei z końca XVI w., który, z rodziców starozakonnych urodzony, już dojrzałym będąc mężem, u dominikanów tutejszych chrzest św. przyjął i jako zakonnik tu pozostawał. Kazania jego i prace apostolskie postawiły go na równi z najcelniejszymi mówcami kościelnymi z tej epoki, jak Melchior Mościcki i Łukasz Lwowczyk, i dziś jeszcze sławią je za wzór stylu i głębokiej erudycyi duchownej. W dolnym także zamku znajduje się kościół i klasztor panien brygidek reguły ś. Salwatora, założony w 1624 r. W tym roku na wezwanie Siemaszkowej, chorążyny wołyńskiej, z Czerwonej Rusi przybyły do Ł. trzy zakonnice tej reguły, a pobożny Albrycht Radziwiłł z Ołyki, kanclerz w. litew., obszerny dworzec swój, nad Styrem przy ścianach zamkowych położony, ofiarował im na kościół i klasztor. W jednej z baszt tego dworca urządziły brygidki czasową kaplicę, do której wprowadziły przywieziony z sobą obraz ś. Piotra w okowach i czynnie rozpoczęły zbieranie składek na budowę kościoła i klasztoru swojego. Dopomógł im do tego biskup ówczesny łucki Stanisław Łubieński, posypały się ofiary z kraju, sam nawet papież Urban VIII hojnym datkiem nowe zgromadzenie to obdarzył; to też wkrótce dawny dworzec Radziwiłłowski zamienił się w piękny kościół z obszernym klasztorem, a wstępujące do tego zgromadzenia córki możnych rodzin wołyńskich, uposażały go wnoszeniem wieczystych datków pieniężnych i zapisami majątków ziemskich. Ze starych papierów dowiadujemy się, że ksienią tego klasztoru w 1680 r. była wielce zasłużona w ich zgromadzeniu Teofila Odyńcówna. Sławny pożar łucki 1724 r. zniszczył ten klasztor, lecz go wnet własnym kosztem i staraniem restaurował bisk. łucki Rupniewski; są ślady powtórnej restauracyi tego kościoła ze składek pobożnych w r. 1781. Przed laty kilkudziesięciu, za staraniem kanonika Omiecińskiego, przewiezione zostało od franciszkanów z Krzemieńca do tutejszego kościoła brygidek ciało błogosławionej Anny Omiecińskiej. W 1846 r. majątki tego klasztoru przeszły na własność skarbu, a natomiast rząd naznaczył

każdej z sióstr tego zgromadzenia po 40 rubli rocznie, które, przy szczupłych ofiarach okolicznego obywatelstwa, są jedynem ich utrzymaniem dzisiaj; nowicyat także w ostatnich latach zniesiony został. W zupełnem więc prawie ubóstwie kilka starych zakonnic, wraz z starym swym kapelanem, utrzymują się tu dotąd. Tutejszy i drugi tejże reguły w Dubnie, są jedynemi pozostałemi dziś na Wołyniu klasztorami żeńskiemi. Dalej nieco po za dolnym zamkiem, na ulicy Karaimskiej, na prost wjazdu do zamku górnego, sterczy wspaniała ruina — kościół i klasztor karmelitów. Obszerne klasztorne mury bez dachu; na kościele w niektórych miejscach dochował się on jeszcze; pozostały nawet potrzaskane sklepienia, na ścianach i suficie gotyckim w łuki ocalały piękne freski, pomimo deszczu, który je opłukuje; na gzemsach w bogatych sztukateryach niezliczona ilość gniazd ptasich, groby rozwarte sterczą kośćmi, których nie zadano sobie trudu chociażby uprzątnąć; czaszki i piszczele ludzkie walają się w śmieciach. Świątynia to nawet niedawna, w 1764 r. fundatorem jej był Stanisław Maniecki, podstoli wołyński, który założył ją pod wez. N. Panny Szkaplerznej. Ucierpiawszy w pożarze 1793 r., kościół ten powtórnie przez ogień zniszczony został w 1845 r. i już więcej odbudowany nie został. Karmelici po innych klasztorach rozproszyli się, a majątki ich przeszły na własność rządu. W stronie północnej od kościoła karmelitańskiego natrafiamy znowu na mury, znowu na ruinę, to pozostałe szczątki kościoła i klasztoru bonifratrów, z dawnej cerkwi ś. Jakóba przerobionego, co jeszcze znać, pomimo że temu niektórzy zaprzeczają, tak z samej architektury tej świątyni, bardzo starożytnej wschodniej, jak również z ołtarza obróconego na wschód. Ruinę tę w 1858 r. z licytacyi rządowej wraz z placem kupił Kraszewski, odprzedał obywatelowi Grodeckiemu, a ten znowu żydom łuckim, którzy znaczną część kościoła rozebrali na cegłę, a w murowanym klasztorze porobili mieszkania dla siebie. Pierwiastkowy kościół i klasztor bonifratrów tutejszych stał tam, gdzie się krzyżują ulice od katedry do karmelitów i od sklepów do dominikanów prowadzace, ale tego już śladu nie pozostało, a w części klasztoru, na dom murowany przerobionej, żyd przedsiębierca szynk wówczas założył. Otóż tam to początkowo założył konwent bonifratrów ordinis Beati Joannis Dei, Baltazar Tyszka, kanonik łucki, przy którym zbudował kościół p. t. ś. Maryi Magdaleny dla tychże zakonników, co wszystko aprobowała konstytucya sejmowa 1647 r., w jakim zaś mianowicie roku bonifratelli, jak ich nazywa konstytucya, przybyli do Ł., z pewnością nie wiadomo. Był to najpożyteczniejszy może ze wszystkich zakonów na Wołyniu. Bonifratrzy utrzymywali tu szpital na wielką stopę i dom obłąkanych, na które to instytucye zbierano co piątku składki w mieście i na prowincyą wysyłano w tym celu zakonników. Zajęci obowiązkami swemi niesienia ulgi cierpiącej ludzkości, zakonnicy ci nie odprawiali sami mszy świętej, wyjąwszy przeora i wikaryusza ich zgromadzenia. W 1680 r. przeorem w tym klasztorze był Stefan na Kępnie Kempiński, który wielkie zasługi w Ł. położył. W 1793 r. klasztor i kościół, dzieło Tyszki, spłonęły od ognia; wtedy to bonifratrzy wraz z całem swem mieniem i zakładami przenieśli się do opuszczonej już wówczas cerkwi „zasztatowej" ś. Jakóba, przy której nowy klasztor dobudowano. W 1844 r. znowu pożar dotknął te zakłady, a bonifratrzy z rozporządzenia rządu rozproszeni zostali. Na przedmieściach Ł., opuszczone jak i inne są jeszcze dwa kościoły: bernardyński i trynitarski. Kościół i klasztor bernardyński początkowo z drzewa zbudowane zostały w r. 1643 przez Agnieszkę Staniszewską, małżonkę Horaina, sędziego ziemskiego. Niesiecki wspomina o tej fundacyi, ślady jej zresztą spotykaliśmy w starych aktach wielu bernardyńskich kościołów na Wołyniu; w innem zaś miejscu, mówi Niesiecki, że fundatorem tego kościoła w tymże 1643 r. był Stanisław Liniewski, łowczy kijowski; prawdopodobnie jednak ten ostatni musiał się tylko przyczynić do fundacyi Agnieszki Staniszewskiej. To tylko pewna, że pierwotny kościół ten i klasztor były z drzewa pobudowane; późniejsze zaś wspaniałe mury, które do dziś dnia mniej od innych uszkodzone ostały się, wznieśli w 1754 r., wspólnym kosztem, ks. Karol Radziwiłł, wojew. wileński, Stanisław Pruszyński, kaszt. żytomierski, i Sobolewski, chorąży wołyński. Musiał być wspaniały i obszerny gmach tego klasztoru, kiedy go sobie obrał za rezydencyą i do końca życia w nim przemieszkał biskup Cieciszowski, z licznym swym dworem i otaczającymi go duchownymi, a wiadomo jak wystawne było życie tego biskupa. Za czasów nowego już rządu cesarze rossyjscy Aleksander I i Mikołaj w przejazdach swych przez Ł. jeszcze za życia Cieciszowskiego i po jego śmierci, nie w mieście już podupadłem, ale w tym klasztorze zatrzymywali się. Pożar 1845 r. zniszczył ten gmach, poprawiono uszkodzenia, do dawnej jednak świetności nie wrócił już nigdy. W 1853 r. konwent tutejszych bernardynów z rozporządzenia rządu zniesiony został, w kościele jednak przez lat kilka odprawiało się jeszcze nabożeństwo, aż ostatecznie urządzono w nim cerkiew, najprzód wojskową, obecnie soborną; w murach zaś klasztornych na wpół zniszczonych mieści się teraz więzienie. Ciekawe po-

zostały jeszcze groby pod tym kościołem, możniejszych rodzin obywateli okolicznych. W pobliżu tego klasztoru, jadąc na przedmieście Chmielnik, na górze, nad rzeką, jak stare cmentarzysko, na którem gdzie niegdzie w ziemię wrosłe, walają się jeszcze grobowe kamienie z dość czytelnemi napisami słowiańskiemi z XVII w., sterczą tu i owdzie czaszki i kości ludzkie. Jest to więc albo pierwotny cmentarz bernardyński, albo miejsce wiecznego spoczynku ofiar rzezi kozackiej. Kościół trynitarski z klasztorem zabudowanym w kwadrat, z obszernym ogrodem, murem opasanym, położony jest na Chmielniku, nieopodal od rzeki; z okien klasztornych wspaniały roztacza się widok na zamek i ną miasto. Struktura tego kościoła i murów zdradza niedawną fundacyą, bo też i w 1729 r. dopiero założony został przez Pawła Majkowskiego, skarbnika bracławskiego, i dłużej od innych utrzymał się w Ł.; ostatecznie bowiem dopiero przed laty piętnastu ustąpili stąd oo. trynitarze. Sam kościół dobrze jeszcze dochowany. Ściany jego wewnątrz, również jak i kurytarze klasztorne, pokryte od stropu do dołu wcale udatnemi freskami, przedstawiającemi dzieje zakonu tego w Polsce i w obcych krajach. Pierwsza supprymacya tutejszego zakonu trynitarzy miała miejsce jeszcze w r. 1845; wtedy to majątki do tego klasztoru należące z zapisu fundatora Majkowskiego: wsie Jurawica, Boruchów, Wyszków, Kiwirce przyłączone zostały do dóbr państwa. Na zachodniej stronie wyspy, na której Ł. pobudowany, zachowały się dotąd ruiny starożytnej struktury niewielkiego kościoła, wymownie o odległej swej przeszłości świadczące. Są to ruiny kościoła ormiańskiego p. t. ś. Stefana. Kiedy mianowicie ormianie kościół ten założyli i kto był jego fundatorem, o tem ślady zaginęły zupełnie. W dawnych kronikach jednakże, u Długosza nawet, katedra ormiańska w Ł. już jest wspominana za czasów Witolda. Władyka ormiański łucki, mając juryzdykcyą sobie właściwą, uznany był za biskupa i pozostawał pod wyłączną władzą arcybiskupstwa lwowskiego. Własnością tej katedry były dwie wsie w pow. łuckim: Ceperów i Wiktorzany — w ostatnich dopiero latach zeszłego stulecia Katarzyna II darowała majątki te hr. Esterhazemu— ormianie rozeszli się, a kościół ich, obrócony na składy wojskowe, zgorzał w którymś z pożarów łuckich. Tyle właściwie było kościołów katolickich w Ł.; cerkwi obrządku ruskiego było tu nierównie więcej, zwłaszcza w starożytnym Ł., stolicy ruskich książąt i udzielnego księstwa w XIII w. Na samym końcu wyspy, przy starożytnym moście na przedmieście Chmielnik prowadzącym, tam gdzie się zbiegają rzeki Głuszec ze Styrem, piętrzą się dziś malownicze ruiny kościoła bazyliańskiego; kościół ten do połowy rozebrany, klasztoru śladu już nie pozostało. Na tem miejscu w XVI w. była cerkiewka ś. Łazarza i szpitale ś. Łazarza i ś. Ducha, pod opieką zakonników ś. Bazylego Wielkiego, na Wólce i na Chmielniku wówczas mieszkających, pozostające. Przy oblężeniu zamku łuckiego przez Jagiełłę w 1431 r. wspomina się, że obóz królewski rozłożony był niedaleko od drewnianej cerkwi ś. Krzyża, a że obóz był na dolinie po za bazylianami znajdującej się, należy się więc domyślać, że w owej epoce była tu cerkiew ś. Krzyża. Kiedy cerkiewka ś. Łazarza, starością pochylona, walić się poczęła, wówczas szlachta wołyńska, na mocy przywilejów Zygmunta III z r. 1619, dozwalających zaprowadzić w Ł. bractwo cerkiewne, zbudować cerkiew i urządzić przy niej szkołę ruską i drukarnię, wzniosła tam gmach ze składkowych funduszów, przy szczególniejszem jednak spółdziałaniu trzech możnych rodzin: Czetwertyńskich, Puzynów i Hulewiczów, a te, jak i kilka innych, jako to: Siemaszków, Steckich i Błędowskich, benefaktorów tej świątyni, dotąd jeszcze w żywych kolorach na popękanych sklepieniach pozostały. Ostatecznie najwięcej się przyczynił do ukończenia bazyliańskich gmachów jeneralny wikaryusz grek, Aleksander Moselli, który w 1647 r. ofiarował na ten cel wszystek dochód z dziedzicznych swych wiosek: Żabcza i Kołodeżna i testamentem przekazał 3000 złp. Po ukończeniu tego kościoła p. t. Podwyższenia ś. Krzyża, zakonnicy reguły ś. Bazylego objęli go w swe posiadanie i przy pomocy bractwa zawiadywali szpitalami, zarządzali szkołą a następnie i drukarnią. W r. 1803 zgorzał dach na kościele po-bazyliańskim — cerkiew więc soborną przeniesiono stąd, a gmach powoli zupełnemu uległ zniszczeniu; Bazylianie tylko pozostali przy swym klasztorze i improwizowanej swojej cerkiewce do 1833 r. t. j. do czasu zwinięcia ich zakonu. Dziś ruiny bazyliańskie należą do najwięcej może malowniczych w Ł. Żydzi, nabywszy na własność sam gmach kościelny, już go rozbierać na cegłę zaczęli, czemu jednak przeszkodzono z rozporządzenia władz rządowych w r. 1864; ogród tylko klasztorny, zajęty przez nich, zabudowuje się. Po tejże samej stronie, na drugim rogu miejskiego rynku, stoi do dziś dnia starożytnej architektury murowana cerkiewka Pokrowy, w której dotąd nabożeństwo się odprawia. Najdawniejszy o niej ślad piśmienny pozostał z r. 1583, drugi z 1625 r., w którym jest wzmianka, że wówczas już w skutek starości i zrujnowania, potrzebowała poprawy. Po odebraniu jej od uniatów, cerkiew ta stała pustką do 1803 r., kiedy do niej ze spalonego wówczas po-bazyliańskiego kościo-

ła przeniesiono sobór prawosławny. Z zabytków starożytnych mają się tu dotąd znajdować: bardzo stary obraz M. Boskiej, malowidło bizantyńskiej szkoły, ewangelia wileńskiego druku z 1644 r. i indulgencya papieża Piusa VI na nadane tej cerkwi odpusty za czasów, kiedy była unicką. Najstarożytniejszą z łuckich cerkwi, nierównie starszą nawet od byłej ruskiej katedry tutejszej, była przed kilką laty dopiero rozebrana cerkiew ś. Dymitra, w dolnym czyli okólnym zamku tuż przy klasztorze pp. brygidek położona. Zbudowana przez księcia Mścisława († 1132 r.), syna Włodzimierza Monomacha, który ją uposażył gruntem i osadą Demianów. Do tej cerkwi przywiązane jest ustne podanie okolicznego ludu, jakoby po zniszczeniu przez ogień czy przez Tatarów cerkiewkę tę odbudowano nanowo na pamiątkę jakiegoś krwawego zajścia Siemaszków z Hulewiczami. Dziś z tej cerkwi pozostały zaledwie fundamenta, nieco nad ziemią wyniesione, a niedawno jeszcze stała zupełnie cała, choć budowla, którą za naszych już czasów, z powodu zarysowania rozebrano, zdawała się być tylko presbyteryalną częścią starożytnej obszerniejszej świątyni, tak przynajmniej wnosić było można z jej struktury i z ornamentyki, która ocalała była powyżej jej sklepienia. Oprócz tych cerkwi w starożytnym Ł., jak z podań w kronikach pozostałych widzimy, najodleglejszych czasów sięgające były na przedmieściach dwa monastery: bazyliański męski z cerkwią ś. Jerzego, nieopodal dzisiejszego klasztoru bernardyńskiego; tego fundatorem był także ks. Mścisław, syn Włodzimierza Monomacha; i bazyliański żeński z cerkwią Wniebowzięcia N. Panny, fundacyi ks. Wasyla Romanowicza († 1269 r.), niedaleko teraźniejszego trynitarskiego kościoła, na tak zwanej w aktach Świętej górze w Ł. położony. W tej miejscowości dotąd jeszcze mają się znajdować ślady grobów zakonnic. Fundacyą obu tych monasterów i ich przywileje potwierdził Świdrygiełło. Obydwa te monastery przetrwały aż do początku XVII w., t. j. do założenia wspomnionego już przez nas wyżej bazyliańskiego kościoła. W XV już i w XVI w., oprócz wymienionych, natrafiamy w kronikach na wspomnienia o następujących jeszcze cerkwiach ruskich w Ł.: 1) ś. Jana Chrzciciela, 2) Zmartwychwstania Pańskiego, 3) ś. Mikołaja patrona miasta, 4) ś. Piotra, 5) ś. Trójcy, 6) Narodzenia N. Panny, 7) ś. Michała, 8) ś. Katarzyny, 9) ś. Jakóba, 10) ś. Aleksego, 11) Przemienienia Pańskiego, 12) Wniebowstąpienia, 13) ś. Pryski czyli Piątnicka, 14) ś. Łazarza z szpitalem i 15) ś. Ducha. Ze wszystkich zaś cerkwi w Ł., o ile z kronik wnosić można, murowane były tylko następujące: katedra ś. Jana Ewangelisty i cerkwie: ś. Dymitra, ś. Michała, ś. Katarzyny i ś. Jakóba; wszystkie zaś inne z drzewa były pobudowane i dla tego znikły tak prędko. Cerkwie ś. Michała i Narodzenia N. Panny, znajdowały się, jak to widać z kronik, na gruncie zajętym później przez klasztor i ogród trynitarski. Cerkiew Zmartwychwst. Pańskiego na miejscu, gdzie później był ogród jezuicki. Cerkiew ś. Trójcy około dzisiejszego dominikańskiego kościoła, skąd i ulica ta w lustracyach przeszłego wieku Troicką bywa nazywana. Cerkiew ś. Mikołaja stała na rogu ulicy Troickiej i prowadzącej do karmelitów, naprzeciw murowanego budynku, w którym za naszych już czasów urządzał się teatr. Cerkiew ś. Jakóba, gdzie klasztor bonifratrów. Cerkiew ś. Pryski, na górze naprzeciw miejsca zwanego Świętą Górą, a za nią były cerkwie: ś. Atanazego i Wniebowstąpienia. Cerkiew zaś ś. Łazarza znajdowała się na tem miejscu, gdzie dziś sterczą ruiny bazyliańskich gmachów. Nie godzi się pominąć bez wspomnienia łuckiej żydowskiej synagogi. Stoi ona na wyspie, zewnątrz dolnego zamku, i przedstawia kształtem swym mikroskopijną forteczkę. Do kwadratowej dwupiętrowej baszty, opatrzonej strzelnicami i ambrazurami, przypiera na lewo wysoka wyfloresowana ściana prześliczna, o którą opiera się niższa od niej piętrowa budowla z połamanym dachem, z sufitem wewnątrz w łuki sklepionym; cała architektura tej dziwnej budowli nosi na sobie wyraźne cechy przed Witoldowych czasów, XIII stulecia. Jakie było pierwotne przeznaczenie tego budynku, kto go wzniósł, kiedy żydzi założyli w nim swoją bóżnicę, nic z tego wszystkiego niewiadomo, a w starych aktach, ani w lustracyach łuckich, nie pozostało zgoła żadnej o tem wzmianki. Dokładny rysunek tego budynku zamieściły „Kłosy“ w Nr. 377 z r. 1872.

W ostatnich czasach, od r. 1870, Ł. otrzymał fortyfikacye, które urzędownie noszą nazwę Michajłogradu, a są niezbyt silne i niewielkie. O mieście tem najważniejszą jest w literaturze naszej monografia T. J. Steckiego (Kraków, 1876), którą głównie się posiłkowaliśmy. Czyt. też „Tyg. illustr.“ z r. 1865, str. 124 i z r. 1872 № 338. W literaturze rossyjskiej monografie: Kowalnickiego, Sendulskiego, Uwodskiego. Bibliografią też podaje „Ukazatiel k izd. wrem. komisii (Kijów 1883), t. II, str. 449—460. W mieście Ł. urodził się 1771 r. Aloizy Feliński.

Powiat łucki graniczy na płn. z pow. pińskim, na wsch. i płd.-wsch. z pow. rowieńskim i dubieńskim, na zach. z pow. włodzimierskim i kowelskim. Rozległość powiatu wynosi 6626 w. kw. czyli 580,880 dzies., z których było w 1872 r.: pod zabudowaniami, ogrodami, drogami, wygonami 9,045. dz., pod rolą 241,000

dz., pod lasem 232,900 dz., pod błotami i stawami 57,225 dz. Powiat posiada pokłady rudy żelaznej, dobrego gatunku, ale ta dotąd wyzyskiwaną nie była. Przemysł fabryczny mało rozwinięty i z wyjątkiem gorzelnictwa, do drobniejszego winien być zaliczony; trudni się nim wyłącznie prawie ludność starozakonna, z wyjątkiem sukiennictwa, którem się zajmują emigranci Niemcy w m. Rożyszczach osiedli. Przemysł fabryczny pow. łuckiego w 1880 r. przedstawiał się jak następuje: gorzelni 10, rob. 77, prod. 158,700 rs.; browarów 5, rob. 25, prod. 15,600 rs.; olejarni 2, rob. 2, prod. 900 rs.; świec łojowych 3, rob. 4, prod. 1,500 rs.; smoły i terpentyny 7, rob. 26, prod. 10,400 rs.; garbarni 38, rob. 36, prod. 6,140 rs.; tytuniu 2, rob. 12, prod. 12,000 rs.; sukna 37, rob. 130, prod. 380,000 rs.; cegielni 5, rob. 15, prod. 1,200; wapna 4, rob. 4, prod. 350 rs.; farbiernia 1, rob. 1, prod. 150; fabr. posadzki drewnianej 1, robotn. i prod. niewiadoma; razem fabryk 105, robotn. 332, produkcya 587,040 rs. Mieszkańców było 1866 r. 107,132, w 1881 zaś 159,860 (w Łucku 11,464); w r. 1879 było 15,945 żydów. Dzieli się powiat na 4 okręgi policyjne (stany): Kołki, Różyszcze (dawn. Karasino), Torczyn i Włodzimierzec, gmin 16, miejscowości osiadłych 344. Główne dorzecza: Horynia, Stochodu i Styru. Marszałkami powiatu byli w epoce 1807—1825 Kossowski, Majewski, Lipski, Podhorodeński. *F. S.*

Łuck al. *Łucka* 1.) wś włośc. nad rz. Plisówką, pow. dzisieński, o 54 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 24 dm., 214 mk. 2.) **Ł.**, wś włośc., pow. dzisieński, o 59 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 14 dm., 123 mk. katol. (1866). Gmina Ł. ma ludn. 3870, t. j. męż. 1925, kob. 1945. (Ł. wieś wraz z Kozłowskiem, własność książąt Lubeckich). Gmina składa się z 4 okręgów wiejskich: Kozłowsk, Żelazowszczyzna (i Paryż), Boreyki (Lubeckich), oraz Buki i Mosarz hr. Barbary Brzostowskiej. Okrąg łucki obejmuje wsie: Łuck, Szczotki, Łotuki, Kowale Kunickie i Wiercińskie; zarząd gminny jest w Osinogródku, do okręgu żelazowskiego należącym.

Łuckowe, ob. *Kamionka Wołoska.*

Łuckowo, wś w pow. newelskim, z kaplicą katolicką parafii Newel.

Łucmujża, po łotew. *Łudzmujża*, wś w pow. lucyńskim, parafii ewersmujskiej, własność Karnickich.

Łućo, niem. *Merzdorf*, wś serbska, na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim, nad strumieniem Wolszynką, który niedaleko stąd wpada do Małej Szprewji. Kościół parafialny ewangielicki z nabożeństwem serbskiem. Szkoła elementarna. Serbów w r. 1840: 144, w 1860: 192, w 1880: 213. Rodzinne miejsce znakomitego patryoty łużyckiego Jana Ernesta Smolera, urodz. 3 marca 1816 r., zmarłego 1884 r. *A. J. P.*

Łucyanówka, rz., ob. *Kościelnicki potok.*

Łucyanowo, wś, ob. *Lucynowo*, *Lucyanowo.*

Łucyanowo, folw., pow. szamotulski, 2 dm., 49 mk., należy do dom. Wróblewa.

Łucyki, przys. Kamionki Wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Łucyn, ob. *Lucyn.*

Łucz, mały zaścianek i karczma przy dawnym gościńcu pocztowym ihumeńsko-bobrujskim, na pół odległości pomiędzy Ihumeniem i stacyą Lady, nad rzeczułką wpadającą do rzeki Czerniawki, dopływu Bołoczy, ma osadę jednę; miejscowość poleska, okr. polic. berezyński, grunta piaszczyste. *Al. Jel.*

Łucza (także *Luoza*, po rusku *Liucza*), *Łuczа*, wś w pow. kołomyjskim, 21 kil. na płd. zach. od Kołomyi, 16 na płd. od sądu powiat. w Peczeniżynie, tuż na zach. od urzędu poczt. w Jabłonowie. Na płn. zach. leżą Rungury, na płn. wsch. Kluczów Wielki, na wsch. Stopczatów i Jabłonów, na płd. wsch. Szeszory, na płd. Prokurowa, na płd. zach. Akreszory, na zach. Berezów niżny. Środkiem obszaru płynie dopływ Prutu Łuczka od zach. z Berezowa niżnego na wsch. do Jabłonowa i przyjmuje w obrębie wsi liczne dopływy, z których najznaczniejsze od praw. brz.: Akryn, Pekura, Ruszor z Ruszorcem (od praw. brz.), od lew. zaś: Askunzo, Miedźwiedza, Serata. Na praw. brz. Łuczki wznoszą się od płn. ku płd. Kiczera (514 m.), Kamień (604 m., znak triangul.), Ruszor (538 m.), Federowy (617 m.), Magura na granicy płd. zach. (751 m.), a na płd. wsch. rogu Kalmatura ze szczytem Tarnicą na granicy płd. (801 m.). Na lew. brz. Łuczki wznoszą się od płd. ku płn. Runok (430 m.), dalej las Szczyt (511 m.), a na płn. najwyższe wzgórze do 581 m. Przez wieś idzie droga z Jabłonowa do Delatyna. Włas. więk. (rządowa) ma łąk i ogr. 10, pastw. 571, lasu 3823; włas. mniej. roli orn. 298, łąk i ogr. 1767, pastw. 180, lasu 53 mr. W r. 1880 było 1007 mk. w gminie (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem 16 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Jabłonowie, gr.-katol. w miejscu (dek. pistyński, archidyec. lwowska). We wsi jest cerkiew. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych (w sstwie kołomyjskiem a ziemi halickiej). W lustracyi z r. 1765 (Bkp. Ossol. № 1892, str. 54 i 55) czytamy: „Wieś ta wraz z Debesławicami i Zamulińcami miała być w posesyi JW. Jabłonowskiego wojewody nowogródzkiego. My lustratorowie, zjechawszy do Kołomyi na lustracyą, posłaliśmy umyślnym do Jabłonowa, dóbr dziedzicznych JW. Jabłonowskiego, in contiguitate wsi Łuczy zostających, spodziewając się tam zastać komi-

sarza lub dyspozytora tych dóbr z doniesieniem o naszem zbliżeniu się do dóbr Debeeławiec, Zamuliniec i Łuczy dla lustracyi, za którem oznajmieniem JWP. Wincenty Malkoniecki przyjechał do Kołomyi do nas, allegując, że lubo sam w tych czasiech zjechał do Jabłonowa, z tych dóbr królewskich, dla pewnych interesów, będąc tylko uproszonym, komisu, ani żadnej dyspozycyi, niemając, twierdził, że inwentarzów do lustracyi niema, ktoby podawał i zaprzysiągł, ile że JW. wojewoda do Gdańska odjechał, nie zostawiwszy dyspozycyi nikomu do sprawienia się według teraźniejszego prawa i attentowania tej lustracyi. My zaś na fundamencie konstytucyi do Debesławiec i Zamuliniec na grunt zjechaliśmy, gdzie, nie zastawszy dyspozytora, w Debesławcach powtórnie od nas za daniem znać zjechał tenże JWP. Makoniecki, powtarzając pierwszą swą allegacyą, że tak podawać inwentarzów jako i zaprzysięgać intratę żadnego niemasz delegowanego. Dlaczego nie mogąc dosięgnąć wiadomości z przeszłych lat trzech o intratach tych dóbr, a nie mając po co już i do Łuczy na grunt z podobnych przyczyn trudzić się, te wsie nie lustrowane zostawiliśmy.“ Z wykazu kwarty na r. 1770 dowiadujemy się, że wś ta była w posiad. kś. Józefa Jabłonowskiego, wojewody nowogrodzkiego, z prow. 3247 złp. gr. 3, z czego kwarta 811 złp. 23 gr., później w posiad. Wiktoryi ks. Jabłonowskiej; w skutek uchwały sądu apelacyjnego z r. 1785 przyznano własność wsi kamerze, zajęto ją r. 1787 i przyłączono do dóbr Peczeniżyna. We wsi Ł. urodził się hetman Stan. Jabłonowski. O nafcie w Łuczy czyt. Jahrb. der geolog. Reichsanst., 1881, str. 166. *Lu. Dz.*

Łuczaj, mko, pow. wilejski, od Wilejki 80 w., od Duniłowicz 6 w., dwór, zarząd gminny. Dwór Łuczaj z folwarkami: Oleszyn, Skwarców, Starydwór i z trzydziestu zaściankami, ma 2200 mr. ziemi orn., łąk 2000 mr., lasu 5800 mr., w ogóle 10000 mr. ziemi. Gleba mierna, żytnia. We dworze pałac piętrowy, murowany, wewnątrz z gustem utrzymany, śród rozległego parku; leży nad brzegiem jeziora, parę wiorst obwodu, zwanego Łuczajskiem. Paraf. kościół katol. ś. Tadeusza Ap., z muru 1776 wzniesiony przez Tad. Ogińskiego i Puzynę. Parafia katol. dekanatu nadwilejskiego: dusz 5222. Kaplice w Ł. i Hrozdowie. W r. 1553 dziedzictwo Melchiora Szemiota. D. 18 sierp. r. 1617 Szemiot przedaje Andrzejowi Rudominie Soc. Jesu; ten przedaje Piotrowi Rudominie. R. 1662 Jan Rudomina, dziedzic na Łuczaju i Połowie. W r. 1733 Franciszka z Chaleckich Rudominowa, 2-do voto Pociejowa, przedaje Ł. Antoniemu i Elżbiecie z Ogińskich Puzynom. W r. 1755 Elżbieta Puzynowa darowuje Ł. Tadeuszowi Ogińskiemu, który 1786 zbywa Ł. Tadeuszowi i Annie z Świętorzeckich Wankowiczom, a ci ustępują go synowi swemu Antoniemu Wankowiczowi, od którego przechodzi do córek jego rodzących się z Anny Sołtanówny, Klementyny, Wandy i Waleryi Wańkowiczówien, lecz w dziale dostały się Klementynie hrabinie Mostowskiej, od której przechodzi do jej syna hr. Bohdana Mostowskiego. Dziś własność syna jego Edwarda. Gm. Ł. składa się z 4 okręgów, 51 wsi, 304 chat, ludn. 4436. R. 1866 mko Ł. miało 58 mk. kat.

Łuczaj, jez., ob. *Dzisna*, rz.

Łuczaje, wś gub. grodz. w b. ziemi bielskiej.

Łuczajka 1.) wś rząd., pow. dzisieński, o 37 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 9 dm., 99 mk. 2.) **Ł.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 42 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 18 dm., 207 mk. 3.) **Ł.-*Wielka***, wś pryw. nad rz. Łuczajką, pow. dzisieński, o 43 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 11 dm., 124 mk. prawosł. 4.) **Ł.-*Mała***, wś pryw. nad rz. Łuczajką, pow. dzisieński, o 44 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 8 dm., 98 mk. (1866).

Łuczajka al. *Tuibina*, rz., dopływ Miadziołki (Podzisny ?), prawego dopływu Dzisny, wpadającej z lewej strony do Dźwiny. Źrodła w błotach koło wsi Hruzdowa. Por. *Dziatkowo*, *Dzisna*, *Gogowo*, *Juńki*, *Kościele*, *Kuropole*, *Lasunowo*.

Łuczanka, wś, pow. dzisieński, gm. Łużki; dusz 87.

Łuczanowice, wś w pow. krakowskim, leży w równinie, w kącie między gościńcami z Krakowa do Proszowic i z Krakowa do Nowego Brzeska w Królestwie Polskiem, 277 m. npm. Od strony północnej otacza wieś obszerny przeważnie szpilkowy las, a przez środek przecina droga gminna z Luboczy do Krzysztoforzyc. Ta dawna osada (Długosz, L. B. I, 617) liczy teraz 230 mk. rzym.-kat., przyłączonych do parafii w Ruszczy; była od XVI w. własnością Zieleńskich de Zelanka, którzy przyjęli wyznanie helweckie i gorliwie je rozszerzali. Pamiątką tego jest grobowiec tej rodziny, stojący śród łanów zboża na pięknej kępie utworzonej z lip, akacyj i wierzb płaczących. Na pagórku ręką sypanym jest ułożone wysokie podmurowanie z płyt piaskowych, pokrywające piwnicę, w której się mieszczą trumny. Po nad nią wznosi się obelisk z piaskowca, 8 łokci wysoki a łokieć szeroki. Bredetzky w opisie swych podróży po Galicyi powiada, że, korzystając ze znajomości ówczesnego właściciela tej wsi Zieleńskiego, oficera austryackiego, często napawał się z tego wzgórza widokiem Krakowa i pięknej okolicy. Przypisuje on zbudowanie tego pomnika swemu przyjacielowi i opisuje jak rodzaj altany. Ostatnie trumny pochodzą z r. 1843. Po-

wyższy opis umieścił prof. Józef Łepkowski w Roczniku Tow. naukow. krak. z r. 1861, str. 168. Według Węgierskiego. Historya Zboru krak., str. 46—73, odbywało się w Ł. nabożeństwo helweckie od r. 1591. W r. 1636 odprawiono tam zjazd augsburskiej konfesyi i deputowanych zboru krakowskiego i zawarto unią podpisaną przez Stanisława z Zelanki Zieleńskiego, który się podpisał Senior Districtus Cracov. Eques, Synodu deputowany. W r. 1626 zniszczyli fanatycy przygotowany w Ł. materyał na zbór helwecki; zdaje się jednak, że go później postawiono, gdyż Łukaszewicz w Historyi wyznania helweckiego w Polsce, str. 371 pisze, że istniał do r. 1687. Obecnie pos. więk. należy do H. Caetani i ma obszaru 236 mr. roli, 22 mr. łąk i ogr., 12 mr. past. i 129 mr. lasu; pos. mniej. 72 mr. roli i 9 mr. ogr. Ł. graniczą na północ z Prusami i Dojazdowem, na południe z Luboczą i Wadowem, na wschód z Krzysztoforzycami, a na zach. z Grębałowem. *Mac.*

Łuczański potok, potok górski, wytryska w Beskidach spiskich, przepływa wieś Łuczkę, Jabłonów i w Podegrodziu (Kirchdrauf) łączy się z lew. brz. z Margeczanem pot., tworząc rz. Rybniczek, dopływ Hornadu. Do Ł. p. wpada Młyński pot. i Hermanów pot. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Łuczański staw, ob. *Łuczany* i *Kukerów*.

Łuczańskie cieplice, ob. *Łuczki*, w hr. liptowskiem (Węgry).

Łuczany 1.) wś w pow. bobreckim, 21 kil. na płd. od Bóbrki, 9 kil. na płn. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Chodorowie. Na płn. zach. leżą Hołdowice, na płn. wsch. Oryszkowce (a mianowicie część wsi Kalinówka), na wsch. Leszczyn i Duliby, na płd. Horodyszcze cetnarskie, na płd. zach. i zach. Ostrów. Przez wieś płynie Boberka. Wchodzi ona tu z Hołdowic od płn. zach., a po 500-metrowym biegu płd. wsch. rozlewa się w staw Łuczański, około 1500 m. długi a 100 do 500 m. szeroki. Ze stawu wypływa Boberka w kierunku płd. do Horodyszcza cetnarskiego, gdzie zaraz na granicy Łuczan tworzy staw Kukerów (ob.). W obrębie wsi wpada do stawu Łuczańskiego pot. Hupalówka, płynący z Leszczyna od wsch. na zach. Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie pot. Bezodny od płn. wsch. na płd. zach. do stawu Kukerowa; od praw. zaś boku wpada do Boberki w obrębie Łuczan mały potok nadpływający z Ostrowa od płn. zach. a przepływający płd. zach. część obszaru. Na płd. zach. wybrzeżu stawu Łuczańskiego leżą zabudowania wiejskie. Włas. więk. ma roli orn. 220, łąk i ogr. 295, pastw. 8 mr.; włas. mniej. roli orn. 299, łąk i ogr. 45, pastw. 23 mr. W r. 1880 było 270 mk. w gminie, 7 na obs. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem kilkunastu rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Chodorowie. gr.-katol. w Hołdowicach. We wsi jest cerkiew, W Akt. grodz. i ziem. (t. 5, str. 200) jest dokument z 22 czerwca r. 1457, w którym Gunter z Sieniawy sędzia i Piotr Gołąbek z Zimnej wody, podsędek ziemscy lwowscy, poświadczają, że za urzędowania Scibora z Wiszni sędziego i Jana z Wysokiego podsędka ziemskich lwowskich zapisał Jan Chodorowski z Brzozdowic 3 wsie: Bolszow (Bołszowce ?), Mohyłyszcze (dziś zwie się Nahorzyńce według Raspa „Beschreibung der Stiftungen des Bürgerspitals St. Lazar, Wien, 1870, str. 8“) i Łuczany na szpital lwowski.“ W Akt. t. 6, str. 65, jest dokument z 17 sierpnia 1461 r., podający rozgraniczenie wsi Ostrowa i Łuczan, dokonane przez Jerzego Strumiłę z Dymorzyna, podkomorzego lwowskiego. W Akt. t. 7, str. 167, jest dokument Kazimierza Jagiellończyka, zatwierdzający dokonaną przez rajców lwowskich zamianę wsi Łuczan, Nahorzan i Bolszowa do szpitala ś. Ducha należący na Malechów. Dokument ten wydany 15 kwietnia r. 1489. 2.) Ł., przys. Kąmionki Wołoskiej (część Bobroid), pow. Rawa Ruska. *Łu. Dz.*

Łuczenki, wś, pow. owrucki, o 23 w. od Sławeczna.

Łuczesa, *Łuczosa* 1.) rz., poczyna się w gub. mohilewskiej, pow. orszańskim, koło wsi Zalesia i Wieleszkowicz; o 50 w. od źródła wpada do niej z lewej strony potok Obruczówka, oddzielający gub. mohilewską od witebskiej; po tej granicy Ł. płynie wiorst 22 i pół i uchodzi do Dźwiny o 1 wiorstę od Witebska. Ma do 100 w. długości, 7—15 saż. szer., do 14 stóp głęb. Poczyna się p. n. Wierchity, przepływa jez. Babinowicze. Dopływy jej wymieniają: Czernica, Olsza, Drukowa, Nierejsza, Obol, Sudorówka, Obruczówka, Łososina, Chotemla, Suchodrewka i wiele innych. 2.) Ł., rz., lewy dopływ Meży w pow. bielskim gub. smoleńskiej, wypływa z błot pod futorem Baranowem, płynie 73 w. ku zachodowi, od Dubrowki wiosną spławna.

Łuczesk, ob. *Łuck*.

Łuczka, wś w pow. tarnopolskim, 18 kil. na płd. od Tarnopola, 3 kil. na płn. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Mikulińcach. Na zach. leży Nastasów, na płn. Czartorya i Myszkowice, na płn. wsch. Proszowa, na wsch. Skomorochy, na płd. Wola Mazowiecka. Przez wieś płynie Seret od płn. na płd. W dolinie jego (294 m.) leżą zabudowania wiejskie. Wsch. obszar jest lesisty: Wielki las (szczyt 384 m.). Równolegle z Seretem, w nieznacznem od niego oddaleniu na zach., idzie gościniec z Tarnopola na Mikulińce do Trembowli. Własn. więk. ma roli orn. 49, łąk i ogr. 50, pastw. 3, lasu 1088 mr.; włas. mniej. roli orn. 759, łąk i ogr. 75, pastw. 93 mr. W r. 1880

było 658 mk. w gminie, 34 na obsz. dwor. (205 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Parafie rzym. i gr.-katol. w Mikulińcach. We wsi jest cerkiew, szkoła filialna i kasa pożyczkowa gminna z kapit. 1438 zł. *Lu. Dz.*

Łuczka, węg. *Luczka*, niem. *Wieschen*, wioska w hr. spiskiem (Węgry), w pow. lewockim, nad potokiem Łuczańskim, na północ od Jabłonowa, od Lewoczy na wschód 9 kil. a od Podegrodzia na północny zachód 3 kil. odległa. Dm. 43, mk. 205, a 688 kwadr. sążni katastr. (1880 r.). Ludność słowacka. Należy do par. łać. w Spiskiej Kapitule (Scepusium, Kaplałan-szepési), ma atoli kościół filialny pod wez. Najśw. Panny Maryi. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 liczy ta wieś dusz rz.-katol. 205, gr.-katol. 4, szyzm. 14, żyd. 4; razem 227. Należy do sądu pow. w Podegrodziu, do urzędu podatk. w Lewoczy; st. poczt. Podegrodzie. *Br. G.*

Łuczka, mała rzeczka w pow. uszyckim, lewy dopływ Studzienicy, wypływa z krynic na Dobrotowem, płynie przez lasy Przylaski i Czerniczyn. *X. M. O.*

Łuczka, rzeka górska, powstaje z połączenia się dwóch górskich potoków, Łuczki małej i wielkiej. Ł. mała ma źródła na obsz. gm. Bani berezowskiej, w pow. kołomyjskim; Ł. zaś wielka w obr. gm. Łuczek, w pow. kołomyjskim, ze źródeł leśnych; oba potoki łączą się na obszarze Berezowa wyźniego. Od tego połączenia się płynie Ł. na południowy wschód przez Berezów wyźni i niźni, a przyjąwszy pot. Akryn od praw. brz., zwraca się na wschód, przepływa Łuczę i Jabłonów, gdzie przeciąwszy gościniec Kosów-Kołomyja, zmienia bieg swój na północny; mija Stopczatów, Kowalówkę, Myszyn, Werbiąż wyźni i niźni i na granicy Werbiąża niźniego z Kołomyją uchodzi z praw. brz. do Prutu. Z praw. brz. przyjmuje Ratunciewę, Lungę al. Hliboki, Akryn, Todoryk, Pekurę, Ruszor, Korzelówkę al. Utoropiec, Pleszatkę, Kołodny, Żornę; z lew. zaś brzegu Łaskunkę al. Askunzo, Medwedzę, Medwedzicę al. Saratę, Dubowy, Kraśnik, Czerkiski pot., Wyźni pot. i Sopówkę al. Sopinkę. Por. *Łucza*. Dłg. biegu 39 kil. Spad wód: 445 m. (połączenie się źródlanych potoków); 388 m. (ujście Akrynu); 321 m. (ujście Korzelówki); 299 m. (pod Myszynem); 284 m. (ujście). W górnym biegu ma dno przeważnie żwirowate; przedstawia aż po ujście Korzelówki krainę pstrąga. Miano Łuczki nadają także rzece *Sopówce* (ob.), dopływowi tejże Łuczki. *Br. G.*

Łuczka, pot., por. *Łaszki* (t. V, 94).

Łuczki 1.) wś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 28 w. od Lidy, 3 dm., 43 mk. 2.) Ł., os., własność rzym.-katol. kościoła pohoskiego, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 58 w. od Dzisny, 2 dm., 12 mk. katol. (1866).

Łuczki 1.) mały zaściauek na południowym krańcu pow. borysowskiego, tuż przy granicy pow. ihumeńskiego, nad rzeczką Wieczerynką, lewym dopływem Brusiaty; ma osad 3, okr. polic. chołopienicki 1, miejscowość odludna, nizinna, poleska, grunta lekkie, łąk dostatek; tędy licha drożyna z Dymitrowicz do Korczyc. 2.) Ł., folw., pow. bobrujski, przeszło 13 włók rozl., od 1871 własność Czarneckich. *Al. Jel.*

Łuczki (al. *Łuczki*, po rusku *Łiuczki*) 1.) wś w pow. kołomyjskim, 26 kil. na płd. zach. od Kołomyi, 15 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Peczeniżynie, 18 na płn. zach. od urzędu poczt. w Jabłonowie. Na wsch. leży Berezów wyżny, na płd. wsch. Bania Berezowska, na płd. zach. Mikuliczyn, na zach. Osław Biały, na płn. zach. Osław Czarny (3 ostatnie miejscowości w pow. nadwórniańskim). W płd. zach. narożniku wsi nastaje pot. Łuczka Wielka, jedno z ramion Łuczki, dopływu Prutu i płynie na płn. wsch., a potem na wsch. do Bani Berezowskiej; wzdłuż granicy płd. zach. zaś płynie od zach. na wsch. na małej przestrzeni pot. Łuczka Mała, drugie ramię Łuczki, również do Bani Berezowskiej. W dolinie Łuczki Wielkiej, w środku obszaru, leżą zabudowania wiejskie. Przez wieś idzie gościniec z Jabłonowa do Delatyna. Włas. więk. (rządowa) ma łąk i ogr. 72, pastw. 3, lasu 1384; włas. mniej. roli orn. 351, łąk i ogr. 1127, pastw. 344, lasu 4 mr. W r. 1880 było 261 mk. w gminie (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Jabłonowie, gr.-katol. w Bani Berezowskiej. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych (w sstwie kołomyjskim w ziemi halickiej), do klucza berezowskiego a dóbr nadwórniańskich. 2.) Ł., przys. Hruszowa w pow. jaworowskim. *Lu. Dz.*

Łuczki, także *Łuczka*, węg. *Luczki*, *Luczky*, wieś i miejsce kąpielowe w hr. liptowskiem (Węgry), w pow. rożeńskim, w dystr. niźnioliptowskim, na południowym stoku zachodnich odnóg Tatr, zwłaszcza w dziale Chocza, w dolinie pot. Roztocznej czyli Łuczanki, który przepływa tak zakład kąpielowy, jak wieś, poniżej której, na obszarze wsi Kalamenów, łączy się z Kalamiczanką, tworząc Teplańską wodę. Północna granica obszaru wsi, i po części zachodnia od szczytu Wielkiego Chocza (1613 m.) przez Holicę (1089 m.) aż poza Ostroń (1105 m.) jest zarazem granicą hrabstwa liptowskiego od hr. orawskiego. Od wschodu przytyka do obsz. gm. Kalamenów, od południa do Madoczan, a od zach. do Turyka. Na północnym obszarze tej wsi wznosi się dział górski Magóra (1168 m.) z grzbietem Hawrańcem. Na południowo-zach. granicy wsi wznosi się Turańska Magóra (1088 m.).

Wzniesienie wsi: 616 m. (szt. gen.). Ma kościół pod wezw. ś. Krzyża. W r. 1787 utworzono miejscową kapelanią, a r. 1818 parafią. Metryki pochodzą od r. 1790. W miejscu dusz rz.-kat. 1016, prot. 38, szyzm. 119, żyd. 10, razem 1183. Do par. tutejszej należy wieś Kalameny. Cała par. liczy dusz rz.-kat. 1335, prot. 75, szyzm. 151, żyd. 22, razem 1583 (według szem. dyec. spiskiej z r. 1878). Według obliczenia z r. 1880 było dm. 114, mk. 1016; obszar zaś ma 4115 kwadr. sążni katastr. Poczta w miejscu. Należy do sądu pow. i urzędu podatk. w Rożeniu. Zakład kąpielowy leży na północ od wsi, u ludu zowie się *Łuczańskie cieplice*; należy do eraryjnego państwa Likawy (ob.). Odkąd te cieplice są znane, trudno oznaczyć. Wspomina o nich już Maciej Bel w dziele swojem „Notitia regni Hungariae" (1735 r., t. 2, str. 536). Pisze o nich: „Zdrój podwójny nakryty i z pokoikami (cellulis, czy łazienkami?), lecz woda ciepła zmieszana z zimną. Używano ich na ból w członkach. Agrestes pagani invisas habent thermas, credo, quod lavantium concursus molestus iis nonnunquan existit. Hinc eas ad vastitatem redegerunt, subinde hominum ingratissimi." Właściciele tych cieplic bardzo często się zmieniali, już to byli nimi panowie na Likawce, już też zamku orawskim. Kiedy i jak obszar tych zdrojów stał się własnością kilku panów, gdyż jeszcze dzisiaj wraz ze skarbem spólnie dzierży je kilku, nie jest zupełnie pewném. Zdaje się atoli, że to pochodzi z lat 1587—1609, gdy hr. Stefan Illéshazy, jako nadżupan hrabstwa liptowskiego, poczynił tutaj różne dotacye, w skutek których przeszły zdroje w posiadanie kilku rodzin. W ten sposób dostały się one w ręce rodzin Farkas i Potoczki; po Farkasach rodzinie Kecskemétich, następnie Thuranszky'ch, a w końcu rodzinie Mattyasowszky'ch, którzy jeszcze do dziś dnia są posiadaczami obszaru zdrojów, aczkolwiek same zdroje należą wyłącznie do skarbu, a raczej należały, bo r. 1872 skarb sprzedał kąpiele i obszar zdrojów raz na zawsze pachciarzowi Janowi Tholdtowi za 22000 złr. w. a. Od r. 1793—1810 dzierżawił je Adam Thuranszky. W tym czasie w jednym murowanym domu znajdowały się trzy odosobnione izby łaziebne „dla panów, żydów i chłopów"; jako też jeden budynek „Babilon" zwany służył na pomieszkanie dla gości. Budynek ten zniesiono r. 1855, a w r. 1857 postawiono nowy piękny dom kąpielowy i drugi dom mieszkalny w szwajcarskim stylu z 12 izbami. Przed domem kąpielowym i mieszkaniami jest piękny ogród, urządzony odpowiednio dla gości. Cieplice tutejsze wytryskują z ziemi na przestrzeni 6—7 sążni kwadr. Ich ciepłota i zawartość kwasu węglowego w nich prawie jednakowa. Oprócz tego są jeszcze indziej podobne źródła, zajmujące niespełna 1000 sążni kwadr.; atoli ich ciepłota, zawartość kwasu węgl. i żelaza są bardzo różne. Przeciętna ciepłota wynosi 25° R. czyli 31 1/4° C. Na północ od źródeł przy łazienkach, po przeciwnej stronie drogi komitatowej, w odległości 300 sążni, jest drugie źródło o ciepłocie 19° R. czyli 23 3/4° C.; woda tego zdroju służy tylko do picia. Kitaibel w dziele: „Hydrographia Hungariae" (t. I, str. 12) powiada o innych zdrojach: „aliquot centenis supra balneum passibus aliae scaturiunt aquae thermales temperaturae 15—19° R., minus acidi carbonici ferrique vehentes, imo suprema illarum nec saporis est aciduli, nec ochram deponit ferri." Woda zdroju mineralnego jest czysta, przejrzysta i bez woni; wprawdzie wydobywający się kwas węglowy daje się poczuć; smaku kwaśnego, nieco ostrego i słono-cierpkiego. Jeżeli z flaszek źle zakorkowanych wydobędzie się kwas węglowy, osadzają się w nich różne solne części składowe, zwłaszcza wapń, magnez i żelazo; ten osad powleka przedmioty, na których się osadza, powłoką żółtawo-czerwoną. Ze źródeł odpływająca woda dostarcza w minucie 180 mas wied., więc około 24000 stóp sześć. w 24 godzinach i tworzy dość znaczny strumień. Temperatura, ilość wody i kwasu węglowego w zdrojach nie zależy wcale od zmian powietrza i pogody; atoli w r. 1858 po spostrzeżonem tutaj trzęsieniu ziemi ciepłota zdrojów cokolwiek spadła, bo o 3 do 4° R., co trwało do 9 dni. Wspomina o tem prof. Jeiteles w swojej pracy umieszczonej w Verhandlungeu des Vereines für Naturkunde, Presburg, 1859. Pod względem jakościowym rozbierali wodę tutejszą Schuster, Tognio, Dr. Flittner, a w najnowszym czasie Vietor i Karol Hauer. Podług rozbioru Hauera zdroje Łuczki należą ze względu na wielką zawartość żelaza i wysokiej temperatury do żelezistych ciepłych zdrojów. Wzniesienie: 602 m. (Wahlenberg); 620.7 m. (Oesfeld); 604 m. (Kreil); dom zajezdny 613 m. (Zejszner). Czytaj: *Hauer C.* Die Quellen von Korytnica i Lucsky (Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanstalt, 1858, p. 81 i 1860 p. 279): *Idem*, Mineralwasserquellen von Trenchin-Teplitz, Korytnica und Lucski im Liptauer u. Bartfeld im Saroser Comitate (Vrhl. d. k. k. g. R. 1858, p. 132); *Mojsisovic Dr. E.* Umgebungen von Luscky und Szielnitz im Lipt. Com. (tamże, 1867, p. 259); *Niessl G.* Topogr. Beschreilung des warmen Eisenbades Lucski in der Kammeralherrschaft Lickawa in der Liptauer Gespannschaft. W „Schedius Zeitschrift" 1864, 238—240. *Sefranka Dr. G. A.* Monographie von Korytnica und Lucsky (Verh. des Ver. f. Naturkunde, Presbg., 1863). *Br. G.*

Łuczkowo, folw., pow. maryampolski, gm.

Pogiermoń, par. Pokojnie, odl. 55 w. od Maryampola. Ma 2 dm., 12 mk.; w 1827 r. było tu 8 dm., 115 mk.

Łuczkowy, część Lublińca Nowego, pow. cieszanowski.

Łucznica, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Osieck. Ma 21 dm., 201 mk., 223 mr. W 1827 r. 8 dm., 44 mk.

Łuczniki, *Łuszniki*, wś, pow. królewiecki gub. czernihowskiej, nad rz. Osotą, o 20 w. na płn.-zachód od Królewca; 181 dm., 868 mk., cerkiew, cukrownia (własność Zabiełły).

Łuczniki, duża piękna wieś, o 4 w. na zachód od Słucka, nieopodal gościńca kopylskiego, w gm. słuckiej, w miejscowości żyznej, ma około 100 osad. Sama nazwa wskaznje starożytność osady, w której zamieszkiwali w czasach kiedy nie używano jeszcze palnej broni łucznicy. W r. 1659 podczas wojny cara Aleksieja z Janem Kazimierzem, Trubecki podstąpiwszy pod Słuck rozlokował swą 20000 armią w Baranowiczach, Myśliwszczyźnie, Trojczanach i Łucznikach, a odchodząc wszystkie te miejsca oprócz Trojczan wypalił do szczętu. *Al. Jel.*

Łuczniki, wś wymieniona w XVII wieku jako należąca do klucza antonowskiego na Ukrainie.

Łuczno 1.) al. *Sieliba*, wś poleska w pow. ihumeńskim, o 2 mile na południe od Ihumenia, przy drodze wiodącej z Palczyka do Ugolca, w odludnej niskiej miejscowości położona, ma osad włócznych 20, łąk błotnych dostatek. 2.) Ł., folw., pow. ihumeński, około 3 włók rozl., od 1858 własność Rudzkich. *Al. Jel.*

Łuczny Most, folw., pow. ihumeński, 3 wł. rozl., własność Petrusewiczów.

Łuczosa, rz., ob. *Łuczesa.*

Łuczuny, wś, pow. rossieński, par. ejragolska.

Łuczyca, folw. na obszarze dworskim Starzyska, pow. jaworowski.

Łuczyce, wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Luborzyca. Leży w pobliżu drogi z Krakowa do Proszowic. W 1827 r. 47 dm., 264 mk.; folw. Ł. (z wsiami: Ł., Załuski i Radwany), od rz. Wisły w. 11, rozległy mr. 855: grunta orne i ogr. mr. 619, łąk mr. 51, pastw. mr. 12, wody mr. 2, lasu mr. 141, zarośli mr. 4, nieuż. i place mr. 26, bud. mur. 6, z drzewa 8; płodozmian 6 i 13-polowy. Wieś Ł. osad 41, z grun. mr. 270; wś Załuski os. 8, z grun. mr. 58; wś Radwany os. 6, z grun. mr. 34. Por. *Koniusza.* *Br. Ch.*

Łuczyce 1.) wieś z zarządem gminnym i obszerne dobra w pow. mozyrskim, z prawej strony rzeki Ptycza, ku granicom stykającym się powiatów bobrujskiego i rzeczyckiego, w miejscowości poleskiej, dość obfitej we wszystkie dary natury, w okr. polic. 2 petrykowskim. Od wieków były to dobra lenne, a od początku XVIII stulecia trzymane przez możną rodzinę Jeleńskich. Konstytucya z r. 1768, za szczególne zasługi dygnitarzy ziemskich: Rafała, Gedeona i Konstantego Jeleńskich, potwierdziła im prawo wieczystego lennego władania Łuczycami, wraz z Rzeszowem, Chojnem, Kosiejskiem i Kopatkiewiczami (ob. Vol. Leg. VII, str. 399). Konstytucya zaś z r. 1775 powtórzyła to nadanie uroczyście (ob. Vol. Leg. VIII, str. 520—521). W późniejszych czasach lenność ustała i Łuczyce z attynencyami przeszły na bezwzględną własność wzmiankowanej rodziny. Przed dwudziestu laty odznaczył się tu cnotami obywatelskiemi i dobrocią dla ludu Napoleon Jeleński, lecz straciwszy prawo do władania, musiał zamieszkać po za krajem i umierając w Teplitz, w r. 1883, zapisał 23000 złr., w połowie na stypendya w szkole rolniczej w Czernichowie w krakowskiem, wynoszące po 200 złr. z tym warunkiem, że pierwszeństwo przed innymi kandydatami mają mieć dzieci byłych poddanych testatora ze wsi Łuczyc, Kosiejska i Chojna; druga zaś połowa legowanego kapitału przeznacza się na założenie szkoły wiejskiej w Ł., jeśli okoliczności pozwolą. Wykonanie testamentu testator powierzył pp. Janowi Wańkowiczowi i Abłamowiczowi adwokatowi z Krakowa (ob. „Kraj" petersburski z r. 1883 № 20, str. 13). Wś Ł. ma 45 osad włócznych, cerkiew. Gm. łuczycka składa się z 3 starostw wiejskich, 7 wsi i około 600 włościan płci męskiej. Par. katol. kopatkowicka. W r. 1868 dobra Łuczyce nabył niejaki Szachow, lecz w r. 1879 wykupili je Oskierkowie; obszar tych dóbr około 1000 włók litewskich, łąki bardzo obfite, ryb i lasów dostatek wielki; młyny, propinacye i smolarnie podnoszą dochody stałe. 2.) Ł. al. *Łuczyczy* z rusińska, wś w pow. bobrujskim, gm. zamoskiej, nad rzeczułką dopływającą do Sinicy, ma osad 18, grunta piaszczyste, łąki dostateczne, miejscowość lesista i dość odludna. 3.) Ł., wś w pow. mińskim, o milę na północ od mczka Rubieżewicz, nieopodal źródeł rzeki Rudzicy, w miejscowości dość górzystej i mało leśnej położona; ma osad włócznych 15, gleba ścisła, glinkowata; niegdyś Radziwiłłów. *Al. Jelski.*

Łuczyce, wś nad Słuczą, pow. nowogradwołyński, gm. horodnicka, włościan dusz 117, ziemi włośc. 513 dzies. Należy do dóbr horodnickich, własność niegdyś ks. Czartoryskich Koreckich, Lubomirskich, Rulikowskich, obecnie banku połtawskiego. Por. *Horodnica.*

Łuczyce, wś, pow. dubieński, ma kaplicę katol. parafii Złoczówka, dawniej parafii Targowica.

Łuczyce (po rusku *Łuczyci*, *Łuczyczi*) 1.) wś w pow. przemyskim, 6 kil. na płd. wsch.

od sądu powiat. i urzędu poczt. w Przemyślu. Na płn. leżą Krówniki, na wsch. Jaksmanice, na płd. Rożubowice, na zach. Nehrybka. Wzdłuż granicy zach. a po części i przez zach. krawędź obszaru płynie Wiar od płd. na płn. krętym biegiem. Na praw. jego boku leżą zabudowania wiejskie. Najwyższe wzniesienie na płn. wsch., 261 m. Dolina Wiaru 211 m. na granicy płd., 207 m. na granicy płn. Własn. więk. ma roli orn. 151, łąk i ogr. 5, past. 32, lasu 7; własn. mniej. roli orn. 200, łąk i ogr. 2, pastw. 11 mr. W r. 1880 było 209 mk. w gm., 40 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 30 rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Przemyślu, gr.-katol. w Krównikach. We wsi jest cerkiew fil. drewniana, zbudowana w r. 1866 ze składek, do których przyczynił się także cesarz Ferdynand I. 2.) **Ł.** z *Bujawą*, wś w pow. sokalskim, 21 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Sokalu, 13 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Tartakowie. Na płn. leżą Szarpańce, na zach. Bobiatyn, na płd. Leszczatów. Płd. wsch. i wsch. część wsi przypiera do granicy rosyjskiej, do pow. włodzimierskiego. Wzdłuż granicy wsch. płynie dopływ Ługi, wpadającej do Bugu, pot. Stib, od płd. na płn. i zabiera małe strugi, płynące od zach. na wsch. Zabudowania wiejskie leżą na lew. brz. potoku w pobliżu granicy. Część wsi zwie się Bujawą. Na płn. zach. od nich w pobliżu granicy Szarpaniec leży folw. Annówka (Anniwka), założony około r. 1830 przez Erazma Ciołka Komorowskiego, byłego generała wojsk polskich, a nazwany na pamiątkę jego żony Anny z baronów Horochów. Zach. część obszaru jest lesista (las Dąbrowa na płn. ze szczytem „Za Aniwką“ 261 m. wys. (triangul. znak); na płd. ze szczytem „Horawec“ 258 m. (znak triangul.). Dolina Stibu 220 m. Na płd. od wsi leży cegielnia. Własn. więk. ma roli orn. 934, łąk i ogr. 90, past. 9, lasu 1512; własn. mniej. roli orn. 1829, łąk i ogr. 214, pastw. 15 mr. W r. 1880 było 938 mk. w gminie (359 w Bujowej, 579 w Ł.) a 254 na obsz. dwor. (154 w Ł. z Bujawami, 100 w Annówce), obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol. Par. rzym.-kat. w Tartakowie, gr.-kat. w miejscu (dek. sokalski, dyec. przemyska). Do tej parafii należą Szarpańce. We wsi jest cerkiew (zaczęto ją budować kosztem kolatora hr. Komorowskiego w r. 1842, a skończono i konsekrowano w r. 1846), szk. etat. jednokl., kasa pożyczk. gm. z kapit. 236 zł. i gorzelnia. W Rkp. Siarczyńskiego (Bibl. Ossol. № 1825) czytamy o sławnym wiatraku postawionym przez Holendra, murowanym, wysokim na 8 pięter, roboty i sztuki godnej widzenia. Kosztował on w 1792 r. 12000 dukatów. W Ł. jest także kaplica prywatna, w której się czasem mszę odprawia. We wsi Ł. umarł 1873 r. Kajetan Suffczyński (Bodzantowicz). *Lu. Dz.*

Łuczychy, część Wereszycy, powiat grodecki.

Łuczycki majdan, pow. krasnostawski, gm. Rudnik.

Łuczyczi (rus.), ob. *Łuczyce.*

Łuczyło, znaczne jezioro w północno-wschodnim krańcu pow. borysowskiego, ku granicy pow. lepelskiego; brzegi onego zasiedlone szlachtą zagonową; tu znajdujemy zaścianki: Zawiść, Łauren, Mokryny, Równopole, Tartak i inne. Jezioro to łączy się z innemi nagromadzonemi w tej okolicy i obfituje w ryby. Kilkanaście rzeczułek wpływa lub wypływa z tego zbiornika wód jeziornych, tworzących rozlewy i moczary; do grupy tej oprócz Łuczyła należą jeziora: Zamosze, Głębokie, Zubiel, Linowe, Bisina, Położna. *Al. Jel.*

Łuczyn (w starych dokumentach: *Łutczyn*), wś, pow. skwirski, nad strugą Turbówką (u Pochilewicza: Kamionką), wlewającą się do rz. Irpienia. Wieś ta obejmuje mieszkańców obojej płci 1240; obszar gruntów, wraz z Fedorówką, wynosi 3500 dzies. Ziemia gliniasta, miejscami piaskowata. Jestto brzeg Polesia, dziś z lasów ogołocony, ale snać dawniej całą tę krawędź same kompleksy leśne zapełniały. Starożytna to osada i własność przez długie wieki rodziny Jelców. Już Jacko Jelec, żyjący w XV w., posiadał ją. Niesiecki powiada, że temuż Jackowi czyli Jacynie, król Kazimierz wrócił miasto Ludczyce (oczywiście myłka, zamiast: Łutczyn, Łuczyn), Sieliszcze i Turbów, jako własne Jelców dziedzictwo, które Włodzimierz książę (zapewne Olgierdowicz) odjął im był i do Kijowa przyłączył. Ten Jacko Jelec nie mieszkał atoli w Ł., ale miał rezydencyą swoję w horodyszczu, niedaleko tegoż Ł., nad rz. Irpieniem, w głuszy leśnej położonem. Ciągła obawa przed napadami nieprzyjaciół Tatar zmusiła go zapewne do szukania obronnej pozycyi śród głębi puszcz i lasów, w których nie tylko zasieki i zaręby, ale i rzeki, trudne do przebycia, były niemałą dla tychże nieprzyjaciół zaporą. Lud miejscowy pokazuje dotąd owo horodyszcze;—nazywa go „Jelcowskiem“ i oprócz tego zna jeszcze inne obok niego leżące uroczyszcze, które zowie „sieliszczem.“ Opowiada, że kiedyś przed wieki tak horodyszcze to, jak i sieliszcze było przez Tatary doszczętnie zniszczone. Snać wjazd do tegoż horodyszcza był wybrukowany, bo dotąd wykopują tu włościanie bruk, a także kościotrupy i oręż. Jacko czyli Jacyna Jelec miał dwóch synów: Fedora i Jacka. Z tych Jacka król Zygmunt I hojnie wspierał; dał mu Kozarowicze w województwie kijow., a w 1511 r. puścił mu w dzierżawę zamek czarnobylski i nadał cywuństwo propoj-

skie i czeczerskie na jeden rok (metr. lit. ks. 17, fol. 516). Już w tę porę ród Jelców, za odwagę i ciężkie prace wzbogacony na daninie królów, wydobył się był na wierzch i zakwitł był też mieniem i znaczeniem. Możni odtąd Jelcowie sięgali też po rękę córek książęcych. Jakoż tenże Jacko Jelec miał już za sobą Marynę księżniczkę Hlińską, córkę Jerzego, który, gdy do Moskwy przeszedł wraz z Michałem Hlińskim, głośnym zdrajcą Litwy, król Zygmunt I Półtawę nad rz. Worsklą, tejże Marynie Jackowej Jelcowej, jako dziedzictwo, przywrócił (Niesiecki). Ten tedy Jacek miał syna Fedora, który założył obok Ł. wś Fedorówkę. Fedor dwa razy się żenił; z pierwszą żoną Skołkówną, dziedziczką znacznych posiadłości nad rz. Rosią, miał syna Iwana, ożenionego z Wnuczkiewiczówną (porów. *Koruń*); z drugą Chrynowską miał zaś synów: Andrzeja, sędziego ziemsk. owruckiego, ożenionego z Hoscką, i Dymitra, pisarza ziems. kijow., ożenionego z Maryą Olizarówną, z Niemierzanki, wojewodzianki kijowskiej urodzoną. Dymitr Jelec, oprócz Ł. i Turbówki, które stanowiły jądro dziedzicznych posiadłości rodu, jeszcze miał sobie nadane Litwinowicze, na których potem miasto Ksawerów fundowane. Wszelako wziął on był po ojcu dobra łuczyńskie, znacznie obcięte i poobrywane na granicach przez sąsiadów, którzy, skorzystawszy z pustek, jakie zapanowały w tych dobrach z przyczyny Tatarów, wiele gruntów Ł. poprzywłaszczali byli sobie. Owe zaś „tatarszczyzny," co zniszczyły były tak Ł. jak i całą okolicę przypierający pod Kijów, miały jeszcze miejsce podczas panowania króla Aleksandra, gdyż wtedy, jak powiada pewien stary dokument „co roku był welikij wpad od pogan Tatar." Odtąd też i znane nam już „horodyszcze" Jelcowskie nad Irpieniem, zniszczone, jak chce podanie podczas tychże tatarszczyzn, i oderwane następnie od Chwastowszczyzny niesłusznie, przestało na zawsze do dóbr Ł. należeć (por. *Chwastów*). Dymitr Jelec był dobrodziejem Ławry Pieczarskiej w Kijowie. W wielkiej cerkwi uspeńskiej była osobna kaplica fundacyi Jelców,—gdzie w grobach rodzinnych spoczęły zwłoki tak Dymitra Jelca i żony jego, jak i ojca jego Fedora i dziada Jacka (Maksymowicz: Kiewl.). Tenże Dymitr Jelec zostawił synów: Filipa, Fedora, Konstantego i Jana. Ten ostatni zmarł młodo, bo w 24 roku życia. W Ławrze Pieczarskiej był jego nagrobek (Kalnofojski). Dymitr Jelec zaś zszedł z tego świata w 1608 r. i synowie jego, zjechawszy się do Turbówki, tegoż jeszcze roku uczynili pomiędzy sobą dział dóbr, pozostałych po ojcu. Mocą tego działu dostała się Nowa i Stara Turbówka Konstantemu i Fedorowi po połowie; wieś zaś Holaczki, wś Malin na Polesiu z dworem; folw. Horodyszcze, wś Hołowki, wś Suchary, wś Sławowo i dwór w m. Owruczu Fedorowi; Konstanty zaś wziął Sielce, Narodycze i połowę wsi Remezów w pow. mozyrskim, z dworzyszczem, czyli placem w Owruczu, a Filip najstarszy również wziął: Łuczyn, Horodyszcze. Fedorówkę, Krasnosiółkę, Dołhobór, Ostalewszczyznę, Bełtowicze, a w pow. mozyrskim połowę wsi Remezów, wś Dzwiżki; prócz tego pod Owruczem bojary Newchody, bojary Kizyły, bojary drugie Kizyły; w samym zaś mieście Owruczu bojary Klepiec albo Sewruk, z gruntami i wszelkiemi przynależytościami. Do podziału tego jednak między braćmi nie weszły były dobra Połtawa (za Dnieprem), jako puste w większej części i nieurządzone. Z tych Filip najstarszy był ożeniony z Reginą Łożkówną, córką Stefana Łożki, marszałka mozyrskiego i Heleny Hulewiczównej, i miał z nią syna: Aleksandra Ignacego i dwie córki: Bogumiłę Mężyńską i Annę za Fedorem Hrybunowiczem Bajbuzą. Drugi zaś z rzędu syn Dymitra, Konstanty (a nie Iwan czyli Jan, jak u Niesieckiego) był ożeniony z Krystyną Tyszkiewiczówną, siostrą Janusza Tyszkiewicza, wojew. kijow., dziedzica Berdyczowa. Ten, niezostawiwszy potomstwa, umarł przed 1628 r., albowiem pod tym rokiem konstytucya każe żonie jego pozostałej płacić to co ze swojej własnej szkatuły wydał mąż jej na potrzeby ojczyzny (Const. fol. 42). Trzeci nareszcie syn Dymitra, Teodor, chorąży kijowski, z Baranowskiej, miał syna Remigiana, chor. kijow., który z Sylwestry Zamoyskiej, siostry ciotecznej króla Michała Wiszniowieckiego, miał potomstwo: Zofią za Wojakowskim, Dorotę za Kurdwanowskim, i synów dwóch: Michała-Fedora, dziedzica Nowaków i Pawłowicz, zmarłego bezpotomnie i Jana Wacława, który ze Sławskiej miał córki: Anielę za Finkiem, Magdalenę za Rojewskim, i Maryannę za Jerzym Starzechowskim stoln. żydacz., z której córka Anna była żoną Jana Karola Krasickiego, kaszt. chełm., a matką Ignacego, bisk. warmińskiego, sławnego w literaturze naszej poety i pisarza, i Marcina, Karola Ksawerego i Antoniego hr. Krasickich. Ale niewyprzedzajmy porządku lat i wróćmy do wspomnionego wyżej Aleksandra Jelca, syna Filipa. Ten, w młodym wieku, został jezuitą i w r. 1632 d. 15 wrześ., aktem spisanym w Turbówce, zapisał dobra Łuczyn z Holaczkami i Fedorówką kolegium jezuitów chwastowskiemu, a Litwinowicze i Bazar owruckiemu, z tem żeby w tych ostatnich dobrach nowe trzecie kolegium ufundowane zostało (pod nazwą Ksawerowskiego) i luboć potem tenże Jelec opuścił zakon i został świeckim księdzem, jednakże zapisów swoich nie naruszył, owszem w 1634 r. sam

prosił króla Władysława, gdy ten był na wyprawie moskiewskiej, aby fundacyę jego wziął pod obronę i opiekę swoję (por. *Ksawerów*). W Ł. było w 1640, jak to z excerptu taryfy województwa kijow. okazuje się, dymów 40, a w Fedorówce 13. Tymczasem w 1648 r. nastaje bunt Chmielnickiego i obejmuje jakby siecią całe województwo kijowskie. Kozacy wichrzą ogniem i mieczem. Toć Fedor Jelec, stryj ks. Aleks. Ignacego, ginie we własnym domu z rąk własnych poddanych (ob. Jerlicza: Latopisiec et.), ginie w ten sposób i wielu innych. Kto z dziedziców i szlachty uszedł miecza, uciekał w głąb kraju za Bug lub Wisłę. Ks. Aleks. Ign. Jelec, wyzuty z mienia i siedziby, wraz z siostrą swą Bajbuziną, aż w głębokim Wołyniu szukał schronienia. Atoli niedługo zmienia się postać rzeczy. Wojny ustają, i oto dziedzice i szlachta przez bunt niedawno zdmuchnięci z tej ziemi, wracają napowrót do niej; a kozacy i lud—ten sam lud, co wymiótł stąd szlachtę, jakoby za dziwną ironią losu, tpraz w obłędzie strachu, sam się „rozchodzi," rozpierzcha się, gromadnem wychodźtwem na drugi brzeg Dniepru się przenosi i tylko pustkę pozostawia po sobie. Do pustek więc (bo i Łuczyn „rozszedł się" był wtedy),z całym zastępem szlachty i dziedziców powracających wrócił był nareszcie i ks. Jelec. Ale zaledwie po trwogach i niepewnościach długo wstrząsanego bytu myślał się on osiedlić w ścianach domu własnego, gdy w 1665 r. śmierć mu przerwała pasmo życia. Umarł oficyałem kijowskim. Po jego zejściu, jezuici toż owruccy (bo już wtedy w Chwastowie ich nie było), na mocy zapisu objęli Ł. w swoje posiadanie. Ale zaledwie z kilka lat dziesiątków upłynęło po tak zwanym „przegonie" ludu (zhin), gdy szczególniej w częściach poleskich wojew. kijowskiego na nowo rozpoczyna się kolonizacya, i jezuici też, tak w Ł. jak i innych dobrach jelcowskich, które posiedli, stają się odnowicielami zaludnienia budową wsi, ściąganiem osad. Jednakże najzupełniej zawichrzone stosunki właścicielstwa, podczas całego ciągu wojen kozackich, dały powód ciężkim zawikłaniom w niedalekiej przyszłości. Turbówka (stara i nowa) od najdawniejszych czasów z Ł. składała jeden kompleks dóbr. Ale, jak to już widzieliśmy w 1608 r., na mocy działu dopełnionego pomiędzy braćmi Jelcami, na schedę dwóch młodszych przypadła taż Turbówka po połowie, na schedę zaś najstarszego Filipa— Ł. Tymczasem Konstanty Jelec, jak też o tem było wyżej, umarł bezpotomnie i połowa jego Turbówki spadła znowu po połowie na dwóch braci jego pozostałych: Fedora i Filipa, a następnie na ich potomstwo. Atoli wkrótce potem wojny kozackie się wszczynają, i tak ks. Aleks. Ign. Jelec (syn Filipa) jak i brat jego stryjeczny Remigian (syn Fedora), przez długie lata życie tułacze w dali od domów swych pędzić musieli; aż nareszcie po uspokojeniu się Ukrainy ks. Aleks. Ignacy powrócił, ale zastawszy pustą zupełnie Turbówkę, wcielił ją do swego Ł., a następnie po jego śmierci już jezuici posiedli Ł. wraz z Turbówką. Wszelako i Remigian Jelec za życia swego, jako też i syn jego Jan Wacław i córki jego, może dla tego, że od czasów wojen kozackich rozproszeni byli po różnych a dalekich kątach kraju, ani odzywali się, ani protestowali przeciwko pokrzywdzeniu swemu, aż dopiero Jan Karol Krasicki kaszt. chełmski (o którym także było wyżej), ożeniony z Anną Starzechowską, praprawnuczką Fedora Jelca, zaczął praw swoich do Turbówki dochodzić — ma się rozumieć, że jezuici proces przegrali. Toć Ignacy Krasicki bisk. warmiński (syn Jana Karola) w zapiskach swoich heraldycznych (u Bobrowicza) o tej sprawie z pewnego rodzaju goryczą i przekąsem nawet napisał: „z okazyi Jelców fundacyi, genealogia ta (Jelców w Niesieckim) źle napisana, i jest z krzywdą dziedziczce z Jelcównej urodzonej uczynioną, Annie Krasickiej, kasztelanowej chełmskiej, matce mojej; wyprowadziwszy albowiem ks. Niesiecki genealogią Jelców, na księdzu sufraganie (nie był sufraganem ale oficiałem) fundatorze Collegium owruckiego dom kończy, procedencyą brata jego (brata stryjecznego Remigiusza, bo ks. Jelec rodzonego brata nie miał) pisząc pod osóbnym artykułem Jelców h. Róż. Podobno tej pomyłki okazyą proces o sukcesyą Jelcowską z jezuitami, który mimo herbu wsparty dowodami autentycznymi ojciec mój w trybunale kor. wygrał i wsie Turbował (Turbówkę), Lisówkę, Holaczki, od jezuitów niesprawiedliwie trzymane, windykował". (Niesiecki wyd. Bobrowicza pod art. Jelec). Ale na tem nie skończyło się jeszcze. Po tym procesie nastąpił niebawem i drugi, ale tym razem już szło ni mniej, ni więcej jak o sam Ł., Litwinowicze i Bazar, przed 144 laty jezuitom przez ks. Jelca zapisane. Proces ten wszakże sukcesorowie Jelcowscy, nie jezuitom już, ale po ich kasacie w 1773 r., komisyi sądowej edukacyjnej, która, jak wiadomo, objęła była w zarząd swój wszystkie dobra zniesionego zakonu, wytoczyli byli. Procesem tym usiłowano wprost obalić już sam zapis ks. Jelca, jakoby bezprawny, ale była to rzecz oczewiście naciągana, dowody wymuszone i zawikłane, tak że sprawa została przegraną, a Ł., Litwinowicze i Bazar nie przestały też należeć do kontyngensu dóbr pojeznickich. Mamy pod ręką, jako źródło do tej sprawy, obronę na piśmie przez patrona podaną, p. t. „Osnowa sprawy WJM. Adama Stockiego, Cześnika Mozyrskiego, Ferdynanda Wołynieckiego Ssty Ste-

pankowskiego, Antoniego Kamieńskiego Cześnika Żytom., Jana Kościuszki, Leonarda Azarycza, Jana Milewskiego i innych, z głowy Filipa Jelca, oraz Ignacego Biskupa Warmińskiego, Antoniego Chor. nadw. W. Ks. Lit., Kaweregó koadiutora biskupstwa Chełmskiego, Marcina kanonika Warmińskiego, hr. Krasickich, Rościszewskich, Pągowskich, Pieńkowskich i innych z głowy Fedora Jelca Chor. Kijow. sukcessorów o dobra w Wdztwie Kijow. i p. Mozyrskim W. Ks. Lit. leżące, po zniesionym zakonie ks. Jezuitów Collegium Owruckiego, na nich prawem natury spadłe w Komissyi Sądowej Rzplitej". R. 1775 komisya ustanowiona od rzplitej, tak nazwana „rozdawnicza", oddała Ł. sposobem dziedzictwa na prawach służących dobrom po-jezuickim Adamowi Kwileckiemu, staroście lędzkiemu. (Vol. Leg. VIII, str. 365). Szereg zaś dalszych posiadaczy tegoż Ł. następny: Ferdynand Wołyniecki st. Stepankowiecki, Tomasz Bydłowski i Łopatyński, Milewski, znowu Wołyniecki, a nareszcie Rafał Pruszyński, którego syn Stanisław, spłaciwszy dług po-jezuicki, ciążący na majątku tym, sumą indemnizacyjną, odprzedał go p. Pęcherzewskiemu. R. 1775 na sejmie była naznaczona osobna komisya dla rozgraniczenia Ł. z dobrami w sporach będącemi. Jezuici mieli tu swoję kaplicę (ecclesia seu capella). Dawniej tu była cerkiew unicka troicka, niewiadomo kiedy zbudowana, ale że się chyliła ze starości ku upadkowi, w 1764 na jej miejscu zbudowano nową, dziś jeszcze istniejącą. *Edward Rulikowski.*

Łuczyna, ruska nazwa wsi Liteni na Bukowinie.

Łuczyna, ob. *Łuczyrona.*

Łuczyna, węg. *Liteny*, wś w hr. szaryskiem (Węgry), 532 mk.

Łuczyna al. *Lucina*, góra i szczyt w Karpatach bukowińskich, na obszarze gminy Szypotu kameralnego, w pow. radowieckim, pod 42° 50' wsch. dłg. g. F., a 47° 41' 25" płn. sz. g.; wzdłuż grzbietu tej góry w kierunku od zach. ku wsch. rozpościerają się obszerne połoniny z szałasami i zabudowaniami gospodarskiemi. Stoki płn. i wsch. pokrywają lasy szpilkowe. Wznosi się 1590 m. (szt. gen.). Na wsch. od tego szczytu wznosi się szczyt lesisty Kamienka, wys. 1484 m. npm. Od płn. oblewa podnóże tych dwu gór Hroby potok albo Smidestie, a od płd. i wsch. Łukawa pot., dopływ Mołdawy. Na płd. stoku tej góry legły rządowe stajnie dla hodowli koni, a mianowicie stajnie Łuczyna, Kamienka, Hosternie, Gajna i Mała Kilka. *Br. G.*

Łuczyńce, właśc. *Łuczyniec* (ob.).

Łuczyńce (po rus. *Łuczyńci*), wś w pow. rohatyńskim, 8 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu pocz. w Rohatynie, przy gościńcu rohatyńsko-bursztyńskim. Na płn. i płn.-wsch. leżą Putiatyńce, na wsch. Ujazd, na płd. Junaszków i Obelnica, na zach. Koniuszki i Babuchów. Wzdłuż granicy zach. płynie Gniła Lipa od płn. na płd. i zabiera z obszaru wiejskiego małe strugi. Na lew. brzegu Lipy leżą zabudowania wiejskie: na płd. od nich wznosi się Kamienna góra (312 m.), na płn. wsch. las Gaj (316 m.) a we wsch. części wsi, blisko granicy, wzgórze „Nad rajem" (362 m., znak triang.). W Ł. rozwinęły się po obu stronach potoku żółtawo-szare gipsy, przykryte gliną dyluwialną (ob. „Kosmos" Lwów 1880, V, str. 126). Własn. więk. ma roli or. 364, łąk i ogr. 151, past. 25, lasu 194 mr.; własn. mniej. roli or. 1140, łąk i ogr. 371, past. 132 mr. W r. 1880 było 931 mk. w gminie, 16 na obszarze dwors. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Rohatynie, gr.-kat. w miejscu (dek rohatyński, archidyec. lwowska). We wsi jest cerkiew p. wez. ś. Mikołaja, szkoła etat. 1-klas. i kasa pożyczk. gminna z kapitałem 433 zł. *Lu. Dz.*

Łuczyńczyk, duża wś, pow. mohylowski, gm., par. i okr. polic. w Łuczyńcu, 1500 mk., ziemi włośc. 2053, dwors. 1236 dzies., cerkiew. 47 dzies., dm. 345. Cerkiew p. wez. ś. Michała; część wsi zaludniona katolikami nazywa się Mazurówką. Własność dawniej Uruskich, dziś Bieleckiej. Od Mohylowa w. 35, od Jaroszynki 50. *Dr. M.*

Łuczyniec, małe mczko, pow. mohylowski, nad rz. Niemyją, w pięknem położeniu, od Kamieńca Podols. odległe o 12.5 w., od Mohylowa 30, od Żmerynki st. kol. odesko-kijow. w. 50; ziemi włośc. z przedmieś. Wiatrówką, Józiną i Gromówką 1685 dz., dwors. 1229 dz., cerkiewnej 48 dz. Kościół paraf. dek. mohylowskiego p. wez. Wniebowzięcia N. P., wymurowany przez Uruskich w miejsce drewnianego, przez Michała Rzewuskiego, wojew. podolskiego, postawionego w 1764 r. Kościół ten uległ pożarowi po 1840 r.; wyrestaurowany przez Melanią z Uruskich Sobańską i jej synów Aleksandra i Izydora, poświęcony w 1860 r. przez prałata Pawłowskiego; wsi należących do parafii 12, w ogóle parafian 1563. Kaplica w Winożu. Cerkiew p. wez. N. P. Rożańcowej z 1020 paraf., synagoga, urząd gminny do którego należą: m. Łuczyniec; wsie: Łuczyńczyk, Młynówka, Płoska i Goraj; w ogóle osad 918, mk. męż. 2761, kob. 2821; ziemi włościan w gm. 5808 dz., w tej ilości ornej 3587 dz., wypada więc na 1 duszę 1·04 dz. ziemi. Prywatnej ziemi w gm. 4808 dz., w tem ornej 3374 dz., w ogóle ziemi 10616. Urząd polic. (stan), dm. 628, gorzelnia, młyn o 6 kamieniach z groblą murowaną, kamień wapienny, ziemia pszenna — czarnoziem z gliną, a także obok grobli pokład gleju zielonego, zwanego

ziemnem mydłem, mogącego być używanym do prania bielizny. Majątek ten był początkowo własnością możnej rodziny Czuryłów, od niej przeszedł do Rzewuskich, a w 2-giej połowie XVIII w. nabył go Tomasz Uruski; po śmierci jego odziedziczył Ł. brat jego Łukasz Uruski († 1817), znakomity gospodarz i przemysłowiec. On to pobudował austeryą, domy, gorzelnie, młyny, zaprowadził uprawę chmielu, założył browar, sprowadził tkaczy z Saksonii do wyrabiania stołowej bielizny i wielu zdolnych rzemieślników, a także poprawną rasę krów holenderskich. Do Ł. za jego czasów należały wsie: Goraj ze śladami dawnego zamku jeszcze Czuryłów, Hromówka, Młynówka, Płoska, Suhaki, Łuczyńczyk, Józina i Berlińce lasowe. Po śmierci Łukasza Uruskiego majętność ta dostała się dwu jego córkom. Julia Sulatycka 2-do voto Bielecka odziedziczyła Suhaki, Łuczyńczyk i Berlińce lasowe; Melania zaś Sobańska: Ł., Hromówkę, Goraj, Józinę, Młynówkę i Płoskę. W 1868 r. Ł. z przyległościami został z rozporządzenia rządu sprzedany; od synów Melanii Aleksandra i Izydora Sobańskich za sumę zaledwie 132,500 rs. nabył Laszkiewicz, teraźniejszy właściciel. *Dr. M.*

Łuczynów 1.) wś włośc., pow. kozienicki, gm. Policzna, par. Zwoleń, odl. od Kozienic w. 20, gruntu 276 mr., 26 dm., 169 mk. 2.) **Ł.**, wś, i os. *Łuczyn Nowy*, pow. kozienicki, gm. i par. Świerze Górne, odl. od Kozienic 4 w.; gruntu włośc. 480 mr., dm. 27, mk. 128; osada 3 dm., 7 mk., 15 mr. ziemi. *Br. Ch.*

Łuczyszcze, wś w pow. ihumeńskim, w gm. perežyrskiej, o wiorstę na południe od wsi Perežyry i w pobliżu kol. żel. libawsko-romeńs., rozrzucona nad obszernem bagnem, ma osad około 20. Dziwna rzecz, że na najdokładniejszych mapach wojennych opuszczoną jest ta wieś dość znaczna; gleba dobra, jak w ogóle w całej okolicy. *Al. Jel.*

Łuczytki, wś włośc. i rząd., pow. wilejski, o 45 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 6 dm., 26 mk. (1866).

Łuczywna, niem. *Lautschburg*, węg. *Lucsiva*, wś i miejsce kąpielowe, w hr. spiskiem (Węgry), w pow. tatrzańskim, w dolinie Popradu, na zachodnim krańcu Śpiżu, na granicy z Liptowem, ma od płn. Mięguszowce, od zach. Szczyrbę (w hr. liptowskiem) i Szuniawę niżnią, od wsch. Teplicę i Batyżowce. Obszar Ł., obejmujący 3385 kw. sążni kat. (1880 r.), przerzyna od wsch. ku zach. rzeczka Mały Poprad, dopływ Popradu; z płn. zachodu ku płd.-wschodowi płynie pot. Bakoweca, nad którym leży zakład kąpielowy i który odgranicza po części obszar Ł. od obszaru Mięguszowiec. W tym samym kierunku, na zach. granicy wsi, płynie Czerwony pot. Oba te potoki uchodzą do Małego Popradu. Płd. obszar zrasza Łopuszna z pot. Jaśkową. Na płn. granicy, w stronie wsch., wznosi się góra Smolnik (Kienberg, 922 m.); na płd.-zachodniej zaś Swimbarg (994 m.); między Łopuszną a wsch. granicą Baba (979 m.), Kowaczowa (909 m.) i Czerna (1091 m.). Na zach. wznosi się Walterowa góra (918 m.). Wzniesienie wsi 767 m. (szt. gen.). Jest to wś mająca z wszystkich wsi spiskich najpiękniejsze położenie, dokoła otoczona wapiennemi górami lesistemi, legła w dość obszernej a równej kotlinie. W płn. stronie wsi, tuż przy drodze żelaznej koszycko-bogumińskiej, leży zakład zimnych i parowych kąpieli (o 118 kil. od Koszyc), założony i otworzony r. 1872 przez właściciela Donata Szakmáry'ego. Jest 50 pokojów dla gości, w cenie od 50 zł. do 1 złr. 20 ct.: stawki i liczne przechadzki. Powietrze świeże i zdrowe. W r. 1872 było gości 20, 1873 r. 60, 1874 r. 150, 1875 r. 380 i t. d. Lekarz w miejscu. Stacya kolei żel., urząd poczt. i telegr. w miejscu. Liczba mk. 627, dm. 74 (1880 r.). Ma kościół rzym.-kat. pod wez. ś. Marcina bisk. Rok erekcyi niewiadomy. Metryki od r. 1742. W miejscu jest dusz rzym.-kat. 93, protest. 439, szyzm. 16, żyd. 4, razem 552 (według szem. dyec. spiskiej r. 1878). Do par. należy Szuniawa wyżnia i niżnia, tak iż cała parafia według tego szemat. dyec. sp. liczy dusz rzym.-kat. 1374, gr.-kat. 1, prot. 441, szyzm. 183, żydów 14, razem 2013. Jest tu także kościół filialny protestancki (wyzn. augsb.), zbudowany r. 1815, należący do par. prot. w Batyzowcach. *Br. G.*

Łuczywno, wś, pow. kolski, gm. Sompolno, par. Lubstówek (w XV w. Racięcice, Łaski, Lib. ben. I, 24), odl. od Koła w. 15; dm. 19, mk. 148. W 1827 r. 22 dm., 195 mk.

Łudeńka, zaśc. mieszcz., pow. święciański, 3 okr. adm., o 30 w. od Święcian, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Łudnia, mały folw. w pow. borysowskim, nad dużem jez. Łuczyło (ob.), w okr. polic. dokszyckim; miejscowość dogodna, obfituje w łąki, lasy i ryby. *A. Jelski.*

Łudwy, wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 15 w. od Oszmiany, 5 dm., 55 mk. katol. (1866).

Łudź, *Łódź*, las w płn.-zach. stronie Witkowa Nowego, pow. Kamionka Strumiłowa, z płn. strony przypiera do doliny moczarzystej.

Łudza, ob. *Lucyn.*

Łudza al. *Łuza*, rzeczka wypływająca z kilku jezior niedaleko Lucyna, wpada do rzeki Wielkiej w gub. pskowskiej. W dawnych kronikach zwana Luno.

Łudzmujża, ob. *Łucmujża.*

Ług, ob. *Łuk* i *Łęg.*

Ług 1.) os. nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. i par. Skomlin, odl. od Wielunia w. 16, dm. 1, mk. 10. 2.) **Ł.-*Zawadzki***, błoto, pow.

wieluński, gm. Skrzynki, na gruntach wsi Zawady i przy wsi Kraszewice. 3.) **Ł.-*Dąbrówka***, folw., pow. siedlecki, gm. i par. Skurzec. Według Tow. Kred. Ziems. ma rozl. mr. 254: grunta orne i ogr. mr. 157, łąk mr. 15, lasu mr. 18, zarośli mr. 45, nieuż. i place mr. 20. Wś Ł.-Dąbrówka os. 11, z gruntem mr. 153. Por. *Kobylawólka*. *A. Pal.*

Ług, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 41 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Ilii do m. Radoszkowicz; 1 dm., 11 mk. (1866).

Ług, ob. *Kniaża-Krynica*.

Ług *Wielki*, wś, pow. nowogradwołyński, gm. kurneńska, włościan dusz 92, ziemi włośc. 1038 dz., należała niegdyś do dóbr sokołowskich Ilińskich, obecnie kolonia niemiecka.

Ług 1.) al. *Walków Terebiż*, gajówka na obsz. dwor. Opłucko, pow. Kamionka Strumiłłowa. 2.) **Ł.** *Jazowy*, rus. *Jaziw łuh*, grupa domów w Białej, pow. Rawa Ruska. 3.) **Ł.**, ob. *Łęg* i *Łuh*.

Ług 1.) al. *Kania*, młyn w Sierosławicach, nad Prosną, pow. kluczborski. 2.) **Ł.**, niem. *Lug*, folw. dóbr Uszyce, powiat olesiński. Por. *Łęg*.

Ług, prawy dopływ Bugu, płynie od Strzelczy za Porycklem do Uściługa.

Ług. Jest to nazwa dolnego biegu rz. Boberki, lew. dopływu Dniestru. Ob. t. I, 256. W uzupełnieniu opisu tam podanego dodajemy, że Boberka, od Horodyszcza cetnerskiego począwszy, wraz z prawym swym dopływem Krywulą (ob.), przedstawia krainę leszcza. W Boberce żyją następujące ryby: jazgar, karaś, karp, kleń, kózka, leszcz, lin, miętus, okoń, piskorz, płotka biała i czerwona, podleszczyk, szczupak, szweja i ukleja. *Br. G.*

Ługa, miasto pow. w gub. petersburskiej, nad rz. Ługą, o 128 w. od miasta gubern. odległe, 3000 mk., st. poczt. i st. kol. żel.

Ługanie, ob. *Lygiowie*.

Ługańsk, miasto górnicze i powiat. gub. ekaterynosławskiej, przy ujściu rzeczki Olchowy do rz. Ługania, 11,000 mk., 4 cerkwie, przemysł i handel bardzo znaczny, st. poczt. o $1^3/_4$ w. odległa od st. kol. żel. donieckiej tegoż nazwiska. W Ł. znajduje się zarząd okręgu górniczego t. n., składający się z hut żelaza i kopalni węgla kamiennego, otwartych za panowania Piotra W. Pow. ługański ma 92 m. kw. powierzchni równej, grunt urodzajny, lasów nie wiele, bogate pokłady węgli kamiennych, 111,000 mk. trudniących się głównie rolnictwem; rzeki: Doniec północny, Ługan, Łozowa, Biela, Olchowa i wiele innych. W powiecie znajduje się osada Krasny Kut z fabrykami sukna i kaszmiru, produkującemi rocznie za sumę około 60,000 rs. *Zenon Bartoszewicz*.

Ługasza, część Nakwaszy, pow. brodzki.

Ługawka, pow. grójecki, gm. Kąty, par. Sobików.

Ługi 1.) folw., pow. kolski, gm. Piotrkowice, par. Wąsosze, odl. od Koła w. 26, dm. 2, mk. 12. Por. *Leśniotwo*. 2.) **Ł.**, os., pow. koniński, gm. Brzeźno, par. Konin, leży na wsch. płd. Konina odległa o 8 w., od rz. Warty w. $1^1/_2$, ma powierzchni 17 mr., 41 mk., grunt żytni piaszczysty; pomimo bliskości rzeki zalewom nie podlega. 3., **Ł.**, kol. przy szose, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Wisłą, par. Zwoleń, odl. od Kozienic w. 33; gruntu 335 mr., 10 dm., 46 mk. 4.) **Ł.**, folw., pow. opatowski, gm. Wojciechowice, par. Gierczyce, od Opatowa 15 w., gruntu 805 mr., 1 dm., 6 mk. 5.) **Ł.**, wś, pow. stopnicki, gm. Maleszowa, par. Lisów. W 1827 r. 10 dm., 38 mk. 6.) **Ł.**, wś, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Szreńsk, odl. o 32 w. od Sierpca, ma 21 dm., 206 mk., 813 mr. gruntu, 102 nieużytków, wiatrak. W 1827 r. 13 dm., 71 mk. 7.) **Ł.-*Budki***, wś, pow. garwoliński, gm. Trojanów, par. Brzeziny. Ma 2 dm., 19 mk., 53 mr. ziemi. 8.) **Ł.-*Radły***, kol. i os. młyn. nad rz. Liszwartą, pow. częstochowski, gm. i par. Przystajń; kol. ma 79 dm., 610 mk., 1809 mr. (615 mr. ornej ziemi); os. młyn. 1 dm., 10 mk., 30 mr.; os. karcz. rząd. 1 dm., 1 mr.; posterunek straży pogranicznej. Por. *Krzepice*. 9.) **Ł.-*Rękie***, wś, pow. siedlecki, gm. Jasionka, par. Zbuczyn. Ma 15 dm., 100 mk., 397 mr. ziemi. W 1827 r. 12 dm., 59 mk. 10.) **Ł.** *Wielkie*, wś, pow. siedlecki, gm. Czuryły, par. Zbuczyn. Ma 16 dm., 153 mk., 963 mr. W 1827 r. 26 dm., 122 mk. W spisie z 1827 r. podane są jeszcze *Ł.-Golasze* (par. Zbuczyn), mające 7 dm., 34 mk. *Br. Ch.*

Ługi 1.) wś rząd., pow. wilejski, o 75 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 7 dm., 57 mk. kat. 2.) **Ł.**, pow. dziśieński, gm. Łużki, dusz 36. 3.) **Ł.**, zaśc. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 13 w. od Szczuczyna, 6 mk. 4.) **Ł.**, zaśc. mieszcz., pow. święciański, 3 okr. adm., o 34 w. od Święcian, 1 dm., 16 mk. staroobr. (1866).

Ługi, por. *Łuh*, *Łuka*.

Ługi, wś, pow. rosławski, gub. smoleńskiej, nad rz. Łużajką, o 25 w. od Rosławla, 37 dm., 315 mk.; słynąca z cudów cerkiew ś. Mikołaja.

Ługi 1.) al. *Łęgi*, os. w Hubiniu, pow. buczacki. 2.) **Ł.**, gajówka na obsz. dwor. Potok Złoty, pow. buczacki. 3.) **Ł.** *nad Strypą*, część wsi Znibrody, pow. buczacki. 4.) **Ł.**, por. *Łęgi*, *Łohi*, *Łuhy*.

Ługi 1.) niem. *Lugi*, wś, pow. śremski; 26 dm., 327 mk.; 62 ew., 265 kat.; 162 analf. Poczta w Rusocinie o 8 kil.; tel. w Jaraczewie o 10 kil., st. kol. żel. w Jarocinie o 28 kil. 2.) **Ł.**, os., pow. gnieźnieński, 3 dm., 54 mk.;

1 ew., 53 kat.; 31 analf. Poczta i tel. w Powidzu; st. kol. żel. w Gnieźnie o 26 kil. *M. St.*

Ługi 1.) niem. *Lugi* a od r. 1874 *Lugau*, król. leśnictwo, pow. toruński, niedaleko msta Podgórza, przy granicy w. ks. poznań. Obszar lasu 14,586 mr., 1 dm., 10 ew. Par. i szkoła Podgórze, poczta Toruń-dworzec. 2.) **Ł.**, niem. *Luggewiese*, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej. *Kś. F.*

Ługi, niem. *Lugi-Bruch*, bagno, ob. *Głąbsk* al. *Głomsk.*

Ługi, niem. *Lugen*, pustkowie do Warłowa, pow. lubliniecki.

Ługi, pot., powstaje z połączenia się dwóch strug łącznych, płynących z pod Dublowej Mogiły (363 m. szt. gen.), wznoszącej się na obszarze Uścieczka, w pow. zaleszczyckim. Strugi te łączą się we wsi Torskiem. Tak powstały potok płynie przez Torskie, między domostwami, na płd. zach., potem na płd. doliną, nad którą od wsch. wznosi się wzgórze Hluszka (317 m.), a od zach. wzgórze lesiste z lasem Maraszczówką (288 m.), oddzielające dolinę tego potoku od doliny Dniestru. W końcu przerzyna obszar wsi Iwania, i między domostwami tejże uchodzi do Dniestru z lew. brz. Długość biegu 12 kil. (począwszy od Dublowej Mogiły). Pędzi kika młynów tak w Torskiem, jak w Iwaniu. *Br. G.*

Ługiele, folw., pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny, odl. 23 w. od Suwałk; ma 2 dm., 8 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 552: grunta orne i ogr. mr. 363, łąk mr. 55, pastw. mr. 4, lasu mr. 113, nieuż. i place mr. 17; folw. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Hańcza (ob.).

Ługinie, wieś, pow. maryampolski, gmina Szumsk, par. Maryampol, odl. 4 w. od Maryampola, ma 9 dm., 104 mk.

Ługiny, ob. *Łuhiny.*

Ługomowicze, folw. należący do Milewskiego i wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 62, od Dziewieniszek w. 46; folw. Ł. mk. katol. 92; wś Ł. dm. 22, mk. katol. 123, prawosł. 1, staroz. 6 (1866).

Ługów, wś, pow. lubelski, gm. Jastków, par. Bochotnica. W 1827 r. (par. Garbów) ma 17 dm., 107 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 600: grunta orne i ogr. mr. 437, łąk mr. 26, past. mr. 42, wody mr. 2, lasu mr. 90, nieuż. i place mr. 3, bud. z drzewa 14. Wś Ł. os. 18, z grun. mr. 262.

Ługowa, wś włośc., pow. wilejski, o 38 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Ilii do m. Radoszkowicz, 4 dm., 47 mk. (1866).

Ługowa, ros. *Ługowaja*, wś, pow. lipowiecki, nad Sobkiem, o 1 w. niżej wsi Iwańki, ma 328 n.k., 582 dzies. ziemi, cerkiew Uspeńską z r. 1856; własność Łobaczewskiego.

Ługowa, u Marczyńskiego *Łukowata*, wś, pow. olhopolski, przy ujściu rz. Dochny do Bohu, gm. Ujście, par. Czeczelnik, od Olhopola w. 30, od Kodymy 35, mk. 588, dm. 162, ziemi włośc. 847, dwors. 595 dzies. Należała do Moszyńskich, Szembeków, dziś Łopandina. Cerkiew p. wez. ś. Dymitra, do której należy 914 parafian i 32 dzies. ziemi. Por. *Łuka.*

Ługowa. Tak Lib. ben. Łaskiego (I, 613) zwie też rzekę Czarnę. Por. *Łukawka.*

Ługowa Wola 1.) wś, pow. grójecki, gm. i par. Promna. W 1827 r. 10 dm., 121 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. Wola rozległy mr. 851: grunta orne i ogrody mr. 524, past. mr. 1, lasu mr. 307, nieuż. i place mr. 19, bud. mur. 3, z drzewa 7, płodozmian 9-polowy. Wś Ł. Wola os. 11, z grun. mr. 12. 2.) **Ł. W.**, wś, powiat kozienicki, gm. i par. Policzna, od Kozienic 18 w., gruntu dwors. 286 mr., włośc. 296 mr., 18 dm., 134 mk.

Ługowe, jez.; przez nie przechodzi Batowy kanał (ob.).

Ługówek, *Ługówka*, ob. *Czaplinek.*

Ługowice, wś nied. Pilicy, pow. grójecki, gm. Borowe, par. Michałowice (Łaski, Lib. ben. II, 309). W 1827 r. 12 dm., 92 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. lit. A. rozległy mr. 482: grunta orne i ogr. mr. 364, łąk mr. 35, past. mr. 68, wody mr. 2, lasu mr. 8, nieuż. i place mr. 5, bud. mur. 1, z drzewa 8, cegielnia, pokłady torfu; folw. ten w r. 1867 oddzielony został od dóbr Tomczyce. Folw. Ł. lit. B. rozległy mr. 900: ogr. mr. 1, łąk mr. 108, lasu mr. 784, nieuż. i place mr. 7, bud. z drzewa 4, smolarnia, pokłady torfu z eksploatacyą na większą skalę. Folw. ten w r. 1871 oddzielony od dóbr Ł. lit. A. *A. Pul.*

Ługowiec, folw., pow. borysowski, 5 włók rozl., już od roku 1700 własność Owłoczyńskich. *Al. Jel.*

Ługowiki i *Słoboda Ługowicka*, wsie, pow. radomyski, na praw. brz. rz. Usz i nad strugą Rahówką, w par. prawosł. Chabne (o 6 w.).

Ługowiny, folw., pow. średzki, 872 mr. rozl., 3 dm., 54 mk.; należy do gm. i dom. Kłony. Poczta w Węgierskiem o 1 kil.; st. kol. żel. w Środzie o 11 kil.

Ługowiska, folw., pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Choceń, o 8 w. od Kowala. W 1827 r. (par. Lubień) 2 dm., 12 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 248: grunta orne i ogr. mr. 161, łąk mr. 7, wody mr. 76, nieuż. i place mr. 4, bud. mur. 3, z drzewa 3; płodozmian 10-polowy. Folw. ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Szczytno.

Ługówka, ob. *Łukówka.*

Ługówka, ob. *Czaplinek.*

Ługowo, zaśc. pryw. nad rz. Dziśnienką, pow. dziśnieński, o 8 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Ługowo, niem. *Lugowen* (ob.), pow. wystrucki.

Ługwałd, jedna z nazw wsi po niem. *Hochwalde*, pow. olsztyński.

Łuh, ob. *Łuch*.

Łuh, ob. *Łuka* i *Ługowa*.

Łuh al. *Ług*, wś, pow. gorlicki, leży przy gościńcu murowanym z Gorlic (20.8 kil.) przez Konieczną na Węgry, w okolicy górskiej i lesistej, 490 m. npm., nad potok. Konieczną, uchodzącym do Popradu, i graniczy na zachód z Rzegiestowem niższym, na północ ze Smrekowcami i Jasionką a na południe i wschód ze Ždynią. Mała osada ma 272 mk. gr.-katol. wyznania, zaliczonych do parafii w Ždyni. Pos. więk. (Skrzyński) ma obszaru 112 mr. lasu szpilkowego; pos. mniej. 532 mr. roli, 118 mr. łąk, 115 mr. pastw. i nieuż. na zboczach górskich i 107 mr. lasu. Gleba jest zimna owsiana. *Mac.*

Łuh 1.) (al. *Łuhy*), wś w pow. nadwórniańskim, 14 kil. na płd. od Nadwórny, tuż na płd.-zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Delatynie. Na płn. leżą Pasieczna i Delatyn, na wsch. Delatyn, na płd. Dora, na zach. Zielona. Wody z całego obszaru uchodzą do Prutu za pośrednictwem pot. Przemyska. Nastaje on w zach. stronie wsi, płynie zrazu na płn. wsch. a potem na wsch. do Delatyna. Od praw. i lew. brz. zasilają go liczne strugi, z których najznaczniejsza Mała Rzeka od praw. brz. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku, nad jego średnim biegiem, bliżej granicy wsch. (cerkiew 524 m.). Cały obszar przeważnie lesisty. Najwyżej wznosi się Czernohorzec (1402 m.) na granicy płd. zach. (znak triangul.). Na płn. od niego wznosi się Czorna Klewa (1081 m.), następnie Jabłonica i inne, znacznie niższe wzgórza. Własn. więk. (rządowa) ma pastw. 14, lasu 5441; własn. mniej. roli orn. 71, łąk i ogr. 882, past. 388, lasu 50 mr. W r. 1880 było 643 mk. w gm., 4 na obsz. dwors. (obrz. gr.-kat., górskiego rodu Hucułów, z wyjątkiem kilku obrz. rzym.-kat.). Parafie rzym. i gr.-katol. w Delatynie. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Jana Apostoła. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do klucza delatyńskiego w sstwie kołomyjskiem. W lustr. z r. 1765 zwie się ona Łuką. 2.) **Ł.** (al. *Młynki*), przysiołek Wolicy w pow. dobromilskim. 3.) **Ł.**, poszczególne domy w Różance niżnej w pow. stryjskim. 4.) **Ł.**, część Winiatyniec w pow. zaleszczyckim. 5.) **Ł.**, ob. *Krzywy Łuh*. 6.) **Ł.-*Jaziw***, ob. *Ług Jazwy*. 7.) **Ł.-*Krasny***, przys. i leśniczówka w Żabiu w pow. kosowskim. *Lu. Dz.*

Łuh 1.) grupa chat włościańskich w obrębie gminy Piedykowiec (*Piedekoutz*), w pow. kocmańskim. 2.) **Ł.**, przys. wsi Szypiniec, w pow. kocmańskim. 3.) **Ł.**, przys. wsi Ispasa, w pow. wyżnickim. *Br. G.*

Łuh 1.) *Dubowy*, albo odwrotnie, mały zaścianek poleski w pow. borysowskim, w okr. polic. 1 chołopienickim, przy drogach wiodących z Chołcholic i Ostrowia do Kracewicz; osada jedna; są to południowe okolice jeziora Pelik, z rozlewu Berezyny uformowanego. 2.) **Ł.-*Horely*** al. odwrotnie, wś i dobra w pow. borysowskim, w gm. korsakowickiej, w okr. polic. łohojskim, nieopodal rzeki Cny, osad włócznych 22, łąki obfite. Zauważyć należy, iż cała okolica, w kierunku od południa na północ, na przestrzeni mniej więcej mil dziesięciu, począwszy od mka Ziembina aż po za Dziedziłowicze, tworząc znaczną podniosłość pomiędzy kotlinami Berezyny i Cny, szeroką od 2—4 mil, stanowi wodorozdział, z którego wypływa dużo żywych wód, wlewających się do obu wzmiankowanych rzek; zwłaszcza Berezyna mocno się zasila wodami tego górzystego pasma, i tu znajdujemy następne jej pośrednie lub bezpośrednie dorzecza: Ziembinkę, Kiszkurnię, Chytrą, Lisicę, Smolankę, Moszkę, Sosnę, Pustomieciszkę, Studzienkę, Trościankę, Mraj, Możnicę, Nidalkę, Lipkę, Derażynę i Berozkę. Do Cny stąd wypływają: Piadynka i Gniuta. Mybyśmy gotowi nazwać ten wodorozdział w borysowszczyźnie ziembińsko-dziedziłowickim, w środku którego leży Łuh-Horeły i Mściż. Dobra, dziedzictwo Jeśmanów, mają obszaru 122½ wł. *Al. Jel.*

Łuh vel *Luh*, 3 wsie tego nazwiska na Łużycach. 1.) niem. *Luga*, na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 66, mk. 328, w tem Serbów 288; szkoła elementarna. 2) **Ł.**, maleńka osada pod Swjeczkecami, w pow. kamjeneckim. W r. 1875 ludności serbskiej 8. 3.) **Ł.**, niem. *Lug* v. *Sagarlug*, na pruskich górnych Łużycach, w pow. rozbórskim. W r. 1871 domów 65, mieszkańców 478. *A. J. P.*

Łuh 1.) potok górski, bierze początek na północno-zachodnim obszarze gm. Stebnika, w pow. dobromilskim; wkrótce dostaje się na obszar Berehów dolnych (pow. Lisko) i tutaj, przerżnąwszy drogę kolei żel. łupkowskiej, koło kolonii Siegental uchodzi z praw. brz. do Strwiąża. Długość biegu 4 kil. Kierunek biegu płn.-zachodni. Nad prawym (wschodnim) brzegiem wznosi się góra Kuszmień (624 m.). 2.) **Ł.**, potok górski, wypływa ze źródeł leśnych, na zachodnim stoku góry Kamienia Ławorta (769 m.), w obr. gm. Stefkowy, w pow. Lisko; płynie lasem na zachód, potem na południ.-zachód, i przerżnąwszy drogę kolei żel. łupkowskiej, uchodzi do Starego potoku. Długość biegu 6 kil. 3.) **Ł.**, potok, biorący początek w Lipowcu, w pow. cieszanowskim, po zachodniej stronie wsi, płynie na południowy-

wschód i pod Mielnikami uchodzi do Lipowca z praw. brz. Długość biegu 5 kil. 4.) **Ł.** Tak się zowie część górnego biegu rzeki Seretu, dopływu Dniestru, od wsi Żarków po Pieniaki. Por. *Grabarka* i *Wolica*. Ob. *Seret*.

Łuhinka, wś, pow. owrucki, na zachód od mka Łuhiny.

Łuhińska Rudnia, pow. owrucki, nad Żerewem, poniżej m. Łuhiny.

Łuhiny, mko, pow. owrucki, gm. Ł., okr. polic. Iskorość, o 24 w. od Noryńska, o 23 od Iskorości, nad rz. Żerewem, daleko powyżej Wiazówki. Była tu kaplica katol. parafii Wieledniki. Jest tu gorzelnia, własność M. Zaleskiego, przerabia 40000 p. zboża na 11000 wiader spirytusu (1881).

Łuhowe, ob. *Łęgowe*.

Łuhowego młyn na obsz. dwor. Bolechów, pow. doliński.

Łuhowiec, potok, ob. *Łukowiec*.

Łuhy 1.) (al. *Łęgi*), poszczególne domy w Żyznomierzu w pow. buczackim. 2.) **Ł.**, młyny na obsz. dwor. Kościelniki w pow. buczackim. 3.) **Ł.**, wś w pow. dolińskim, 16 kil. na płd. od urzędu poczt. w Dolinie, 16 na płd. zach. od sądu powiat. w Rożniatowie. Na płn. wsch. leży Spas, do wsch. narożnika przypiera Lecówka, na płd. leżą Lipowice i Suchodół, na zach. Ilemnia. Zach. część obszaru przepływa pot. Czeczwa od płd. zach. z Suchodołu na płn. wsch. do Spasa. Od praw. brz. wpada do niej Mełecinka, płynąca od płd. wsch. na płn. zach. wzdłuż granicy płd. zach., do Mełecinki zaś wpada pot. Powolny, płynący od płn. wsch. na płd. zach. wzdłuż granicy płd. wsch. Od lew. brz. wpada do Czeczwy w obrębie wsi Ilemka, płynąca od zach. na wsch. Zabudowania wiejskie leżą na lew. brz. Czeczwy. Na zach. od nich wznosi się na granicy wzgórze Żłób do 676 m. W stronie wsch., lesistej, wznoszą się: Brusne, Żeruźny (813 m.) a na narożniku wsch. Łuhy do 823 m. (znak triangul.). Włas. więk. (probostwa łacińskiego w Dolinie) ma pastw. 2, lasu 1081 mr.; włas. mniej. roli ornej 87, łąk i ogr. 249, pastw. 32, lasu 9 mr. W r. 1880 było 232 mk. w gminie (obrz. gr.-katol., z wyjątkiem kilku rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Dolinie, gr.-katol. w Spasie. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Stefana. 4.) **Ł.**, młyn i karczma na obsz. dwor. Manasterzec w pow. drohobyckim. 5.) **Ł.**, młyny na obsz. dwor. Kunisowce w pow. horodenckim. 6.) **Ł.**, młyn i karczma na obsz. dwor. Werchrata, pow. Rawa ruska. 7.) **Ł.**, ob. *Łęgi* i *Łuh*. *Lu. Dz.*

Łuhy, ob. *Lutyczyna*.

Łuhy, szczyt i góra lesista, wznosząca się na granicy gmin Spasa, Dubszary, Lecówki i Łuh (w pow. dolińskim), pod 41° 44' 30" wsch. dłg. g. F., a 48° 50' płn. sz. g.; od wschodu opływa ją Dubszarka; ze stoku północnego spływają wody do Czeczwy, a z południowego do Melecinki, dopływu Czeczwy. Na południe wznosi się szczyt Czerteż (758 m.), na płn. zach. szczyt Żeruźny (813 m.). Wzniesienie Ł. 823 m. szt. gen. *Br. G.*

Łujcewszczyzna, folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 68 w. od Oszmiany, 1 dom, 10 mk. katol. (1866).

Łujnie, wś, pow. szawelski, gm. kurszańska, śród obszernych lasów starościńskich, par. rawdziańska; 9 osad, 158 dzies. ziemi. Sady owocowe. *J. G.*

Łujsze, wś, pow. wyłkowyski, gm. Zielonka, par. Wyłkowyszki; odl. 8 w. od Wyłkowyszek. Ma 10 dm., 67 mk. W 1827 r. (par. Olwita) 8 dm., 79 mk. Por. *Dydwiże*.

Łujże, wś, pow. rossieński, par. szwekszniańska.

Łuk, część Potylicza, pow. Rawa Ruska.

Łuk, *Łyk*, rus. nazwa m. Ełk w Prusach Wschod.

Łuk, niem. *Luck*, wś, pow. bilowiecki na Szląsku Austr., ma szk. ludową, 555 mk.

Łuk, pot., ob. *Jacyny*.

Łuka, ob. *Łąka*.

Łuka, dwa małe w pobliżu siebie zaścianki w pow. ihumeńskim, w okr. polic. uździeńskim, w całkiem odludnej, bagnistej, pomiędzy Szackiem, Werkałami i Chotlanami miejscowości, do koła otoczonej olbrzymiemi moczarami i omszarami zwanemi: Gniłe, Jaźwiny, Korytno, Bobowe i Aleksina. Trudno o dziksze, zapadlejsze zakątki, o których mówią, że „ani Boga, ani ludzi." Osad 4. *Al. Jelski.*

Łuka 1.) po rusku *Łuh*, wielka wieś rządowa, pow. olhopolski, nad rz. Sawranką; od Olhopola w. 27, od st. Popieluch D. Ż. O. K. 12 w. Rzeka Sawranka (Czeczelniczka) rozdziela wieś tę na Starą łukę i Słobodę łukę (Staryj łuh i Słobodn. łuh), mk. razem 3774, dm. 352, ziemi 3614 dz. Par. katol. w Kodymie; 2 cerkwie: św. Mikoła i N. P. Rożańcowej, ze 151 dz. ziemi. Urząd policyjny 2 stanu, urząd gminny do którego należą Ł., Horodyszcze, Rudnica, Czarnomin, Kozłówka, Rybki i Honorówka; mk. 6451 męz. i 6354 kob., razem 12805. Ziemi w obrębie gminy 9021 dz. włośc., dw. 1870. Włościanie zajmują się wyrobami z drzewa, osobliwie robią koła, wozy, które sprzedają na okolicznych jarmarkach; wartość tych wyrobów dochodzi do 5000 rs. Majątek ten należał do Lubomirskich, do klucza czeczelnickiego, następnie do Rzewuskich, skonfiskowany Wacławowi Rzewuskiemu po 1831 r. Jest tu fabryka ćwieków drewnianych, własność K. Graupego, 5000 rs. produkcyi. 2.) **Ł.-*Mołczańska***, wś, pow. jampolski, nad rzeką Moraszką, gmina Pieńkówka, par. Mołczany, mk. 861, zie-

mi włośc. 732, dwor. 872 dz. Należała do Lubomirskich, do klucza szarogródzkiego, dziś Poletyłły i Olszewskiej. Cerkiew podwyższenia ś. Krzyża 39 dz. ziemi; osad 139. 3.) **Ł.-*Mieleszkowska***, wś, pow. winnicki, nad rz. Czaplą, wpadającą do Bohu, gm. Hawryszówka, par. Winnica; dm. 160, mk. 861, ziemi włośc. 872, dwor. 732 dz. Należała do Zagórskich, Dydyńskich, dziś Ralli. Grunta górzyste, ziemia częścią glinkowata, las zwany Strusów, stawy, sady owocowe, młyny przy Winnicy. Według podań Zaporożcy mieli tu swoje kryjówki. Obecnie niema ich śladu (Marczyński). 4.) **Ł.-*Michałpolska***, z Janówką, wś, pow. latyczowski, parafia, gmina i okrąg policyjny Michałpol; 270 mk., 355 dz. ziemi włośc., 408 dwor., należała do Wisłockich, Wejdlichów, Przyłuskich, dziś Sobolewskich. 5.) **Ł.-*Barska***, wś, pow. lityński, nad rz. Tesówką (Dumką?), gm. Owsianiki, od Lityna w. 33, w bliskości kolei odes.-wołocz., między stacyami Wołkowińcami i Sewerynówką; dm. 127, mk. 670, ziemi włośc. 994; należy do wielu właścicieli, obszar których wynosi 1500 dz. Największa część Krauzów (477), Brzozowskich (340), Lewickiego i innych. Ziemia glinkowata, lasu mało. Odlewnia żelaza G. Frenklowej o 20 robotnikach produkuje 40000 pud. odlewów na sumę 7000 rs. Kotlarnia Gertehnera o 3 rob. produkuje na 1500 rs. rocznie. Cerkiew pod wezw. N. P. Różańc. z 49 dz. ziemi. Par. katol. do Baru. 6.) **Ł.-*Nowokonstantynowska***, wś, pow. lityński, gm. Chmielnik, o w. 22 od m. Lityna, par. Nowy Konstantynów, dm. 84, mk. 280, ziemi 323 dz. należącej do Włos (z Rosochową). Dawniej dziedzictwo Rzewuskich; hetmanowa Rzewuska sprzedała ją, wraz z kluczem nowo-konstantynowskim, ks. Adamowi Czartoryskiemu, a od tego nabyli Jaroszyńscy; po 1863 r. z rozporządzenia rządu przymusową sprzedażą cały ten majątek przeszedł do Koczubeja. Ziemi dwor. w całym majątku 9171 dz. Por. *Hołowczyńce*. 7.) **Ł.-*Zabokrzycka***, wieś, pow. bracławski, nad Sielnicą, gm. Szpików, 83 dm., 420 mk., ziemi włośc. 778 dz. Należała do Potockich; obecnie sprzedana Udiełom. 8.) **Ł.**, wieś, pow. bracławski, zwana *Czepielowską*, par. Niemirów, mk. 740, ziemi włośc. 882 dz., dwor. 542 (z Czepielówką), dm. 68; urząd gminny do którego należą: Łuka, Sieliszcze, Berezówka, Strzelczyńce, Kanawa, Nikiforowce, Iwanowce, Zachnówka, Oszytkowce, Dzwonicha, Sokolińce, Koluchy, Potuszna, Szenderówka, Federówka, Markówka, Trościaniec, Lataniec, Komarów, M. Woronowica i inne; w ogóle wsi 22, dm. 1870, mk. męż. 6106, kob. 5638, razem mk. 11744; ziemi włośc. 12588 dz., w tej ilości orn. 9021 dz., wypada więc na 1 mk. 1.01 dz. Własność dawniej Bukojemskich, dziś Rutkowskich. Jest tu cerkiew pod wezw. ś. Michała z 1800 parafian i 43 dz. 9.) **Ł.-*Wróblowiecka***, ob. *Łąka Wróblowiecka*. *Dr. M.*

Łuka i Tulin, dobra, pow. żytomierski, własność Jana Dobrowolskiego, wzorowe gospodarstwo rolne. Por. *Hornostajpol.*

Łuka 1.) wś, pow. kijowski, na lew. brz. rz. Irpień, o 5 w. powyżej Biłhorodki, o 4 w. od Muzycz. Rozrzucona po wzgórzach i niskiej łące, ma 250 mk. Są ślady, że była niegdyś rozleglejszą. Ma to być owa „Łuczska wołost," którą w. ks. Jaropełk w XII w. podarował ławrze pieczarskiej. Wprost Ł. za rzeką leży wś Bobryca. We wsi Ł. jest cerkiew paraf. ś. Mikołaja z r. 1798, do której się zalicza także wś Horbowicze. Por. *Jasnohorodka*. 2.) **Ł.**, wś, pow. taraszczański, o 17 w. od Taraszczy, o 22 od Olszanicy, o 2 od Koszowatej. Mk. 1410, cerkiew z r. 1742. Cukrownia od r. 1860, własność Młodeckiej, ma 1 baterya dyfuzyjną, 8 kotłów parowych o sile 400 koni, zatrudnia 400 ludzi, r. 1882 przerobiła 87700 berkowców buraków na 71000 pudów mączki, wartości 355000 rs. Cegielnia o 6 robotnikach produkuje 100000 sztuk cegły za 800 rs. Por. *Koszowata*. 3.) **Ł.**, wś, pow. czerkaski, par. prawosł. Worobijówka, nad rz. Rosią, o 4 w. powyżej mka Meżyrycza (ob.), 555 mk. 4.) **Ł.-*Stawidlańska***, futor, pow. czehryński, par. prawosł. Erazmówka, o 2 w. od Erazmówki ku Krymkom, 2924 dz. ziemi, utworzony 1831 r. przez kupców Bondarewych, którzy tu 1844 założyli fabrykę cukru i osadę robotniczą wielkorosyjską. 5.) **Ł.-*Glińskiego***, por. *Lisianka*. *F. S.*

Łuka, wś w pobliżu m. Sienno, gub. witebska, nad jez., z którego Krywinka wypływa.

Łuka (*Wielka* i *Pułkownicza*), wś, pow. łochwicki gub. połtawskiej, na lew. brz. rz. Suły, o 12 w. na płn. od Łochwicy, 424 dm., 2552 mieszk.

Łuka 1.) wś w pow. buczackim, 32 kil. na płd. zach. zach. od Buczacza, 16 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Monasterzyskach, tuż na wsch. od urzędu poczt. w Uściu zielonem. Na płn. leży Uście, na wsch. Niskołyzy, na płd. Petryłów, na zach. Petryłów (dwie ostat. miejscowości w pow. tłumackim). Wzdłuż zach. granicy płynie, na małej przestrzeni, jedno ramię Horożanki, dopływu Duiestru, od płn. na płd.; granicę płd. zach. tworzy Dniestr, płynący w tym samym kierunku. Zabudowania wiejskie leżą w zach. stronie. Jedna część wsi wraz z dworem i folwarkiem zwie się Senkowcm (al. Synkowem). W r. 1880 było 985 mk. w gminie, 25 na obsz. dwor. (a mianowicie 9 na obsz. dwor. Łuki, 16 na obsz. dwor. Senkowa), obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 30 obrz. rzym.-kat. Parafie rzym. i gr.-katol. w Uściu

zielonem. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Mikołaja. O roli ornej i t. d. ob. *Ústie zielone*. 2.) **Ł.** z *Monasterem*, wś w pow. buczackim (dawniej w pow. horodenckim), 34 kil. na płd. płd. zach. od Buczacza, 16 na płd. płd. zach. od sądu powiat. w Potoku złotym, tuż na płn. od urzędu poczt. w Niezwiskach. Wś tę oblewa Dniestr ze wszystkich prawie stron i oddziela od pow. horodenckiego, a mianowicie na płn. od Piotrowa, na płn. zach. od Isakowa, na zach. od Podwerbiec, na płd. od Niezwisk, na wsch. od Rakowca. Na płn. wsch. tylko zwęża się obszar do 1 kil. szerokości i łączy się z obszarem Uniża, leżącego również w pow. buczackim. W płd. części obszaru leżą zabudowania wiejskie Łuki, tuż nad Dniestrem; w stronie płn., również nad Dniestrem, przysiołek Monaster. Na płn. wsch. leżą lasy. Najwyższe wzniesienie w środku obszaru wynosi 271 m. Własn. więk. ma roli orn. 598, łąk i ogr. 21, pastw. 35, lasu 1319; własn. mniej. roli orn. 898, łąk i ogr. 20, pastw. 12, lasu 40 mr. W r. 1880 było 919 mk. w gminie (738 w Łuce, 181 w Monasterze) a 61 na obsz. dwor. (47 w Łuce, 14 w Monasterze) obrz. gr.-kat., z wyjątkiem kilkunastu rzym.-kat. Par. rzym.-kat. w Potoku Złotym, gr.-kat. w miejscu, dek. żukowski, archidyecezya lwowska. Do parafii należy Uniż. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała (w Monasterze druga cerkiew) i kasa pożyczk. gminna z kapit. 778 zł. Rozbiór chemiczny fosforytu znajdującego się tutaj podał Wąsowicz w Kosmosie, t. 6, r. 1881, str. 203 i 204. Nazwa przysiołka Monaster stąd pochodzi, że dawniej był tu monaster bazyliański. Około r. 1600 kupił Ławro Churczkowicz, poddany Potockich, dwa grunta, i założył na nich monaster. W r. 1617 potwierdzili Stefan Potocki i żona jego Marya Mohilanka, córka Jeremiego, hospodara multańskiego, fundacyą Churczkowicza, dodając temu monasterowi ze swej strony grunt nad samym Dniestrem, koło „brodu isakowskiego.“ Przełożony klasztoru, o. Makary, był na soborze w Uniowie w r. 1711. Rewizya igumenów z r. 1724 tak się wyraża: „Monastyr Łucki ma od JM. Wdy Bełzkiego prawa; w katedrze lwowskiej zostają. Stroitel O. Makaryj Andruchowicz ma błahosłowenie od JW. O. Szumlańskiego. Zakonników tylko 2.“ Monaster ten zniesiono w r. 1789, a fundacyą sprzedano w r. 1801 Józefowi Cieńskiemu za 25000 złr. Cerkiewka monasteru mała, pod wezw. Oczyszczenia P. Maryi, istnieje dotąd. W Łuce przeprawiał się Sobieski z wojskiem przez Dniestr podczas wyprawy chocimskiej w r. 1673, d. 21 października (czyt. Kluczycki, Pisma do wieku i spraw Sobieskiego t. I, cz. II, str. 1313, list króla pisany stąd do podkanclerzego Olszowskiego, i Grabowski „Ojczyste Spominki“ t. II, str. 352). W czasie tej przeprawy miał Sobieski dwa przypadki: „Naprzód, przewiózszy się przez Dniestr, gdy z promu wysiadł, albo raczej wychodził, wpadł w wodę na brzegu tak, że aż i głowę umoczył; w kilka dni zaś potem, polując, począł biegać na koniu, który pod nim padł i zrucił pana, szczęście, że na trawę. W tem padnięciu otarł sobie brew, oko i nos z prawej strony; zresztą nie ma ani gorączki, ani czuje wielkiego bólu, i na łóżku nie leży; już dzisiaj, t. j. 30 października, znaki tylko sine na twarzy zostają“ (Kluczycki l. c., str. 1314). W polu zwanem „Mohyłki“ opodal leśniczówki, a także w polu zwanem „Werch łanu“ i „Na Gaju“ znachodziły się dawniej mogiłki, a w nich kościotrupy, narzędzia kamienne i ozdoby bronzowe. 3.) **Ł.** z *Kuliszówką* i *Stopami*, wś w pow. kałuskim, 26 kil. na płn. płn. wsch. od Kałusza, 11 kil. na płn. od sądu powiat. w Wojniłowie, tuż na płd. od urzędu poczt. w Bukaczowcach. Na wsch. leży Siwka Wojniłowska, na płd. Dołżka, na płd. zach. Dąbrowa, na zach. Kotoryny (w pow. żydaczowskim) i Cwitowa (w pow. kałuskim), na płn. Bukaczowce i Tenetniki (w pow. rohatyńskim). Wzdłuż granicy płn. płynie Dniestr od zach. na wsch. nader krętym biegiem, dzieląc się kilkakrotnie na ramiona, i zabiera wodę z całego obszaru za pośrednictwem małych prawobocznych dopływów. W dolinie Dniestru leżą zabudowania wiejskie nad samą rzeką (233 m.) i część wsi Przewóz, a w części płd. przysiołek i folw. Kuliszówka. Tu wznosi się znak triangul. (241 m.), a stąd aż ku granicy płd. zach. sięga las. Włas. więk. ma roli orn. 306, łąk i ogr. 274, pastw. 192, lasu 355 mr.; włas. mniej. roli orn. 404, łąk i ogr. 190, pastw. 77 mr. W r. 1880 było 485 mk. w gminie, 82 na obsz. dwor. (70 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Wojniłowie, gr.-kat. w miejscu, dek. żurawnieński, archidyecezya lwowska. Do par. należy Ćwitowa. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Jana Chryzostoma. 4.) **Ł.**, wś w pow. złoczowskim, 8 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Złoczowie. Na płn. leżą Zazule, na płn. wsch. Trościanieс mały, na płd. wsch. Podlipce, na płd. Zarwanica, na zach. Strutyń i Zazule. Płd. granicy dotyka na małej przestrzeni pot. Złoczówka, płynący od wsch. na zach. Płd. wsch. część wsi przepływa mały dopływ Złoczówki, płynący z Trościańca od płn. wsch. na płd. zach. W dolinie tego potoku leżą zabudowania wiejskie, na płd. od nich część wsi Brzeg. W stronie płn., przeważnie lesistej, wznosi się góra Bochenkowa do 405 m. (znak triangul.). Na płn. od niej leży niwa Monasterskie, zajmująca także zach. część Trościańca małego, z widocznemi śladami dawnego

monasteru. Stąd piękny przedstawia się widok ku stronie płd. na całą okolicę. Jest tu także mały wodospad, nazwany przez Sobieskiego „Niedowiarką.“ Miejsce to lubił bardzo dziedzic Złoczowa Aleksander hr. Komarnicki i kazał się tu pochować. Na grobie stoi obelisk, obecnie już nadpsuty. Dalej na płn. od tej niwy wznosi się góra Krucza do 434 m, a na granicy płn. leży część wsi Zazule. „W pobliżu góry Bochenkowej znaleziono przy odkopywaniu kamieniołomu fajeczkę turecką, skamieliny ryb, kości ssaków, a także całą jaszczurkę (Pterodactylus)“ (Rkp. Schneidera w Muz. Ossol.). Tuż na płd. od wsi idzie gościniec i kolej (stacya Płuchów). Na Łoskotowie, wzgórzu od granicy strutyńskiej, są ślady cmentarzysk. Znachodzono tam dawnemi czasy narzędzia krzemienne i piłki, noże, młotki, siekierki i t. d. Na szczycie tego wzgórza leży ogromny kamień, oznaczający dawny grób. Własn. więk. ma roli orn. 504, łąk i ogr. 104, pastw. 85, lasu 581 mr.; własn. mniej. roli orn. 343, łąk i ogr. 109, pastw. 28, lasu 21 mr. W r. 1880 było 283 mk. w gminie, 42 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 20 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Złoczowie, gr.-kat. w Trościańcu małym. We wsi jest cerkiew i szkoła filialna. 5.) **Ł.**, nazywano tak dawniej wś Łuh w pow. nadwórniańskim (ob.). 6.) **Ł.-*Mała***, wś w pow. skałackim, 21 kil. na płd. wsch. od Skałatu, 18 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Grzymałowie, 5 kil. na płd. od urzędu poczt. w Tarnorudzie. Na płn. leżą Faszczówka i Turówka, na zach. Ostąpie, na płd. Kokoszyńce, na wsch. przypiera wieś do granicy rosyjskiej, do pow. proskurowskiego. Wzdłuż granicy wsch. płynie Zbrucz krętym biegiem od płn. na płd. Do Zbrucza wpada mały potok, nastający w zach. stronie obszaru, a płynący na wsch. i zasilony mniejszemi strugami. Zabudowania wiejskie leżą nad Zbruczem w płn. wsch. stronie (279 m.). Na granicy płn. wznosi się wzgórze Ł.-Mała do 347 m. (znak triangul.). W stronie zach. dochodzi jedno wzgórze 380 m. wys. Własn. więk. ma roli orn. 783, łąk i ogr. 37, pastw. 62, lasu 370 mr.; własn. mniej. roli 1985, łąk i ogr. 99, pastw. 30 mr. W r. 1880 było 1136 mk. w gminie, 62 na obsz. dwor. (220 obrz. rzym.-kat., 863 gr.-kat.). Par. rz.-katol. w Tarnorudzie, gr.-kat. w miejscu (dek. skałacki, archidyec. lwowska). Do parafii należy Faszczówka. We wsi jest cerkiew, szk. fil., kasa pożyczk. gminna z kapit. 2919 zł., leśniczówka, folw. i młyn. O geologicznych stosunkach Łuki małej, a zwłaszcza o skamielinach tu znalezionych, pisał Olszewski w Jahrb. dr. geol. Reich. t. 25, str. 91. 7.) **Ł.-*Wielka*** (**Ł.-*Wołyka***), wś w pow. tarnopolskim, 14 kil. na płd. od Tarnopola, 8 kil. na płn. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Mikulińcach. Na zach. leży Chodaczków, na płn. Chodaczków i Buczniów, na wsch. Myszkowice, na płd. wsch. Czartoryja, na płd. zach. Nastasów. Wzdłuż granicy wsch. płynie Seret od płn. na płd., środkiem obszaru zaś płynie pot. Gniła, dopływ Seretu, zrazu od płn. na płd. krętym biegiem, a potem na małej przestrzeni wzdłuż granicy płd. zach. na płd. wsch. do Czartoryi. W dolinie Seretu leżą zabudowania wiejskie; na płn. zach. od nich, na praw. brz. Gniłej, grupa domów „Chatki.“ Najwyższy punkt w zach. stronie wsi wznosi się do 352 m., w płd. stronie Łysa góra do 342 m. Własn. więk. ma roli orn. 943, łąk i ogr. 42, pastw. 101 mr.; własn. mniej. roli orn. 1899, łąk i ogr. 85, pastw. 122 mr. W r. 1880 było 1594 mk. w gminie, 55 na obsz. dwor. (232 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Mikulińcach, gr.-kat. w Myszkowicach. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała, szk. etat. jednokl., kasa pożyczk. gm. z kapit. 805 zł., folwark i gorzelnia. 8.) **Ł.**, ob. *Łąka*. *Lu. Dz.*

Łuka al. *Luca*, wieś parafialna, w pow. kocmańskim, na prawym brzegu Dniestru, należy do sądu powiat. w Zastawnej, liczy na obsz. dwors. 40, na obsz. zaś chłopskim 588 mk., razem 628 mk. (1880 r.). St. p. w Zaleszczykach w Galicyi. Ob. *Łuch*. *Br. G.*

Łuka, niem. *Lucka* al. *Lukka*, wś nad granicą pol., pow. szczycieński, st. poczt. Lipowiec; areał wynosi 25 włók; 1857 r. 231 mk.; paraf. kat. Wielbark. Osada ta założoną została dopiero po r. 1763, w którym stanął pokój hubertsburski między Prusami a Austryą, (Ob. Töppen: Gesch. Masurens, str. 386). Por. *Galindya*. *Kś. Fr.*

Łuka (Nowa), wś, pow. wojerecki. Miała 1840 r. 263, 1860—277, 1880—249 Serbów.

Łuka, rz., ob. *Kraśniany*, pow. wilejski.

Łuka (dok. *Tryp*), lewy dopływ rzeczki Omulew, wpadającej do Narwi.

Łuka, jedno z grupy jezior, położonych przy ujściu Wiźnicy, nad lewym brzegiem Prypeci. Jez. Ł. w pow. włodzimierskim gub. wołyńskiej (?) ma według Strelbickiego 6 w. kw. rozl.

Łuka, wsch. część jeziora Galwe.

Łukacz, przys. i folw. w Brzeźcu, pow. rudecki.

Łukacz, czyli *Łokacze*, niem. *Lukatz*, wś i gm. nad Drawą i blisko Noteci, pow. czarnkowski, 3 miejsc.: a) Ł., wś; b) Krzyż (Kreuz), dworzec kolei żelaznej; c) Marks, leśnictwo; w r. 1881 miał 1750 mk., w roku zaś 1871: 144 dm., 1917 mk., 1726 ew., 147 kat., 44 żydów. Szkoła elementarna kilkoklasowa, 167 analf. Poczta, gośc., tel., st. kol. żel. w Krzyżu. Por. *Czarnków*. *M. St.*

Łukacz 1.) rzeczka, bierze początek na obszarze gm. „Pohorce,“ w pow. rudeckim: płynie łączkami na północ; w Ostrowie pohoreckim, będącym częścią wsi Pohorzec, zwraca się na południowy wschód i płynie przez Koniuszki tuligłowskie, następnie Tuligłowy, gdzie dawniej przepływała wielki staw, dziś spuszczony i na łąkę zamieniony, i we wsi Brzeźcu, na południowym jej krańcu, uchodzi do Wereszycy, dopływu Dniestru. Długość biegu 13 kil. Źródło leży 290 m., ujście 270 m. npm. 2.) **Ł.**, strumień, wypływa na południowo-wschodnim obszarze Trofanówki, przysiołka Baliniec, w pow. kołomyjskim; wkrótce przechodzi na obszar Żebranówki, w pow. śniatyńskim, i podążając na południe, na granicy gmin Kilichowa i Wołczkowiec uchodzi z lew. brz. do Czerniawy (ob.), dopływu Prutu. Długość biegu 8 kil. i pół. *Br. G.*

Łukaczów, lesiste pasmo górskie w zach. stronie Dołhołuki, pow. stryjski, między potokami Kamiennym a Glinnym, dopływami pot. Szypilskiego. W tejże wsi w płd. stronie leży las Ł. a wody jego zabiera pot. Niedźwiadek.

Łukajcie wś, pow. rossieński, par. i gm. Szydłów, przy drodze rossieńsko-szydłowskiej, o 11 w. od Rossień, o 7 od Szydłowa.

Łukamie, jez., niem. *Loeckman-See*, por. *Luemir* i *Charzykowskie* (t. I, 866).

Łukana, ob. *Święta*.

Łukańcze, wieś rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 18 w. od Trok, 2 dm., 18 mk. katol. (1866).

Łukanowice z *Isepem* i *Zarudziem*, wieś w pow. brzeskim, leży na lewym brzegu Dunajca, przy gościńcu rządowym z Wojnicza do Tarnowa. Obadwa przysiołki leżą na samym brzegu rzeki. Ta wieś, położona w ziemi urodzajnej, należy do parafii rzym.-kat., sądu pow. i urzędu poczt. w odległym o 2.2 kil. Wojniczu i liczy 521 mk. rzym.-kat., z których 41 przebywa stale na obszarze więk. pos. p. Ad. Jordana, mającej obszaru 261 mr. roli, 15 mr. łąk i ogr., 95 podmokłych pastwisk i 63 mr. lasu sosnowego; pos. mniej. 184 mr. roli, 9 mr. łąk i 76 mr. pastw. Kasa pożyczk. gminna liczy 1146 zł. w. a. kapitału. Ł. leżą w równinie 207 m. npm., mają obszerne zabudowania dworskie i graniczą na zachód z Wojniczem, na północ z Zakrzowem, na południe z Naklem, na wschód za Dunajcem z Błoniem. *Mac.*

Łukanówka, wś rząd. w pow. bałckim nad rz. Kodymą, gm. Wielka Meczetna, par. Krzywe jezioro, 132 dm., mk. 879, ziemi włośc. 1993 dz. Należała do dóbr królewskich, w r. 1810 nadana na 12 lat ks. Oboleńskiemu, a obecnie generałowi Wojewódzkiemu. Ziemi dwor. 2567 dz. Cerkiew Podwyższenia Ś. Krzyża z 102 dz. ziemi. *Dr. M.*

Łukasina, ob. *Lucasine*.

Łukaszcze, las w płd. stronie Sałaszowa, pow. Rawa Ruska.

Łukasze, attyn., ob. *Godlewo*.

Łukasze 1.) albo z rusińska *Łukaszy*, trzy w pobliżu siebie leżące zaścianki, w pow. mińskim, w okr. polic. 3 kojdanowskim, w pobliżu rzeczki Łapcianki, lewego dopływu Usy, wszystkie razem mają osad 24; tędy droga z Szabuniewszczyzny do Zabłoty; miejscowość wzgórkowata, bezleśna, grunta dobre. Por. *Kamienny Ugoł.* 1.) **Ł.**, mały zaśc. w pow. mińskim, o mil 2 na północ od mka Rakowa, w okolicy Borzdynia; parafia katol. rakowska, okr. polic. 2 rakowski, miejscowość wzgórkowata, grunta mierne, osada 1. 3.) **Ł.**, wś w pow. nowogródzkim, w gm. rajczańskiej, nad rzeką Newdą, osad 12, miejscowość wzgórkowata, bezleśna, grunta dobre. *Al. Jel.*

Łukaszew, ob. *Głuchów*.

Łukaszewicze, wś rząd., pow. święciański, 4 okr. adm., o 46 w. od Święcian, 13 dm., 105 mk. katol. (1866).

Łukaszewko, osada, pow. gnieźnieński, 4 dm., 43 mk., 26 ew., 17 kat., 16 analf. Poczta, tel., i st. kol. żel. w Trzemesznie. *M. St.*

Łukaszewo, wś włośc. nad rz. Ruziec, pow. rypiński, gm. Sokołowo, par. Ruże, odl. o 22 w. od Rypina; ma 35 dm., 278 mk., 737 mr. gruntu, 37 nieuż. Ze wsią tą łączy się kol. Imbierkowo. W 1827 r. Ł. wś rząd. ma 25 dm., 163 mk.

Łukaszewo, wś włośc., pow. wilejski, 3-ci okr. adm., gm. Hruzdowo, o 71 w. od Wilejki, 6 dm., 82 mk., z tego 54 prawosł., 28 katol. (1866).

Łukaszewo 1.) dom., pow. śremski; 757 mr. rozl., 6 dm., 76 mk.; 1 ew., 75 kat.; 17 analf. Poczta i tel. w Jaraczewie o 2 kil.; st. kol. żel. w Chociczy o 15 kil. 2.) **Ł.**, dom., pow. krotoszyński; 810 mr. rozl., 3 dm., 72 mk; należy do gm. Głuchowa. Poczta i tel. w Pogorzeli o 3 kil.; st. kol. żel. w Koźminie o 14 kil. Własność Stanisława Chosłowskiego. 3.) **Ł.**, wś, pow. inowrocławski; 5 dm., 42 mk.; 12 ew., 30 kat.; 13 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gniewkowie. 4.) **Ł.**, folw., pow. gnieźnieński; 1 dm., 9 mk.; należy do dom. Strzyżewo-Smykowo. *M. St.*

Łukaszewszczyzna 1.) zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., par. Komaje, o 21 w. od Święcian, 1 dm., 4 mk. kat. 2.) **Ł.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 15 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 1 dm., 4 mk. prawosł. (1866).

Łukaszów, wś, pow. radomski, gm. Potworów, par. Bukowno, odl. od Radomia 30 w.,

gruntu 221 mr., 14 dm., 133 mk. Powstała z rozkolonizowania gruntów dóbr Ocieść.

Łukasłów, pot. górski, wytryska po płn. stronie góry Mohiły al. Ilsy (1066 m.), na granicy gmin Tarnawki i Sławska, w pow. stryjskim; płynie na płn. i po 3 kil. biegu wpada do Oporu z prawego brzegu. *Br. G.*

Łukaszowa, wś, pow. lipowiecki, u źródlisk strugi Skakunki, o 10 w. na płn. zach. od Lipowca; 214 mk., 480 dzies. ziemi. Własność Stan. Żelichowskiego.

Łukaszowice (r. 1306 *Lucaschowitz*), tak się zwała niegdyś wś Domslau, pow. wrocławski.

Łukaszówka, wś, pow. krasnostawski, gm. Czajki, par. Surchów. W 1827 r. 11 dm., 57 mk.

Łukaszówka 1.) wś, pow. lityński, nad rz. Wisznia, gm. Sosny, o 13 w. od m. Lityna, przy trakcie poczt. z Lityna do Winnicy, par. Lityn, 46 dm., 268 mk., 322 dz. ziemi włośc., 655 dz. dwor.; należała do Dydyńskich, dziś Kotlarewskiego. 2.) **Ł.**, wś, pow. hajsyński, gm. i par. Ładyżyn, nad rz. Sielnicą, mk. 890, ziemi włośc. 1095 dz., dwor. 1539 dz., dm. 120 (z Biełousówką i Mańkówką). Cerkiew p. wez. N. P. Różańcowej, 916 par., 59 dzies. ziemi. Własność Sobańskich. Tu się urodził Wojciech Sowiński muzyk. 3.) **Ł.**, przys., pow. bracławski, ob. *Niemirów*. 4.) **Ł.** al. *Chainka*, wś, pow. bałcki, gm. Bohopol, par. Krzywe Jezioro, nad rz. Suchym-Taszłykiem, dm. 72, mk. 300, ziemi włośc. z Łaszczówką 1085 dz., dwor. 690 dzies. Należała do Potockich, do klucza bohopolskiego, dziś Janikowskiego. 5.) **Ł.**, przys. Raczyniec, pow. uszycki, gm. Rachnówka, par. rzym.-katol. Żwańczyk a prawosł. Hołozubińce; ma 6 dm., należy do klucza hołozubinieckiego Wiktora Skibniewskiego. *Dr. M.*

Łukaszówka, mko, pow. lipowiecki, nad rz. Juszką, o 30 w. od Daszowa, o 100 od Winnicy, o 58 od Lipowca, o 180 od Kijowa, ma 2478 mk., w tem 812 izr., 3522 dzies. ziemi, cerkiew z r. 1740, stare zamkowe fundamenta po warowni 1768 r. zniesionej przez kolijów. Była własność Worcellów, Dulskich, Radziwiłłów, Marceliny Czartoryskiej, od 1854 r. w ręce Honoraty Dachowskiej przeszła. Gorzelnia, własność Macniowej, o 12 robotnikach, ma kociół parowy, dystylator Pistoryusza, r. 1881 przerobiła 24,660 pud. zboża na 10,453 wiad. spirytusu wartości 27,177 rs. (We wsi Ł. dek. berdyczowskiego była kaplica katol. par. Oratów). Por. *Bałabanówka*.

Łukaszówka, gajówka na obszarze dwors. Raźniów, pow. brodzki.

Łukaszuny, folw. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łukaszyszki, folw., pow. rossieński, par. Szydłów (o 12 w.), własność Ostrowskich.

Łukaszyszki, wś, pow. rzeżycki, w pobliżu Rybiniszek.

Łukawa 1.) wś i folw., pow. sandomierski, gm. Wilczyce, par. Łukawa, odl. 7 w. od Sandomierza; ma 41 dm., 317 mk., 570 mr. ziemi dwor. i 694 mr. włośc. Ł. poduchowna, folw. ma 1 dm., 120 mr. Jest to majorat senatora Markusa. W 1827 r. wś rząd., 40 dm., 199 mk. Ł. posiada kościół paraf. mur. z XVIII w. Parafia Ł. dek. sandomierski, 320 dusz. 2.) **Ł.** wś i *Łukawska Wola*, wś, pow. kozienicki, gm. Bobrowniki, par. Głowaczów, odl. 25 w. od Kozienic. Ł. ma 28 dm., 26 os., 152 mk., 544 mr. ziemi włośc. Ł. Wola 15 dm., 117 mk., 350 mr. ziemi włośc. 3.) **Ł.**, os. młyn., pow. kielecki, gm. i par. Cisów. *Br. Ch.*

Łukawa, dawna nazwa rzeczki Opatówki (ob.). Czyt. Kod. dypl. Małop. 166; Lib. ben. Łaskiego I, 671.

Łukawa, nazwa dwóch potoków górskich bukowińskich, płynących do siebie równolegle i uchodzących do rz. Mołdawy, w Mołdawie, przysiołku Szypotu Kameralnego. Północna Ł. wytryska na płd. stoku góry Łuczyny, na obszarze Szypotu Kameralnego w pow. radowieckim, płynie leśnym parowem na płd. wsch. i płn., opłukując podnóża gór Łuczyny (1596 m.) i Kamienki (1484 m.). Przyjmuje z lew. brz. pot. Smidestie al. Hroby. Długość biegu 8 kil. Drugi pot. Łukawa południowa, wypływa z lasu Kilki, również na obszarza Szypotu Kameralnego i płynie na płn. wsch., wzdłuż gościńca wiodącego z rządowego zakładu stadniczego Łuczyny przez przysiołek Mołdawę do Szypotu Kameralnego. Długość biegu 8 kil.

Łukawce albo z rusińska *Łukawcy*, wieś w pow. słuckim, o milę ku zach. od mka Klecka, nad kotliną rz. Łani i rzeczułką do niej wpadającą, w gm. kleckiej, osad dawnych 25, grunta wyborne, miejscowość bezleśna.

Łukawcć 1.) ob. *Łukawiec*. 2.) **Ł.**, karczma na obszarze dwors. Choronów, pow. Rawa Ruska.

Łukawica 1.) wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Baranów, par. Michów. W 1827 r. 17 dm., 140 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z nomenklaturą młyn. Zabór, z wsiami: Miaskówek, Meszno, Węgielce i Budzyń) rozległy (po oddzieleniu w r. 1877 częściowym nabywcom mr. 935) mr. 582: grunta orne i ogr. mr. 368, łąk mr. 98, past. mr. 38, wody mr. 5, lasu mr. 60, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 17, z drzewa 2, płodozmian 10-polowy, pokłady torfu, młyn wodny. Wś Miaskówek os. 23, z grun. mr. 401; wś Meszno os. 21, z grun. mr. 872; wś Węgielce os. 2, z grun. mr. 28; wś Budzyń os. 8, z grun. mr. 108. 2.) **Ł.**, wś i os., pow. sandomierski, gm. Górki, par. Szczeglice, od Sandomierza 30 w. **Ł.** lit. A. ma 3 dm., 5 mk., 190 mr. ziemi dwor.

i 3 mr. włośc.; lit. B. ma 9 dm., 25 mk., 350 mr. dwor. i 54 mr. włośc. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. Pęcławska lit. A. rozległy mr. 194: grunta orne i ogr. mr. 120, łąk mr. 10, lasu mr. 49, nieuż. i place mr. 4, bud. z drzewa 9. Folw. Ł. lit. B. rozległy mr. 354: grunta orne i ogr. mr. 177, łąk mr. 11, past. mr. 3, lasu mr. 159, nieuż. i place mr. 4, bud. z drzewa 6. *Br. Ch.*

Łukawica, wś w gub. grodzieńskiej, w b. ziemi bielskiej.

Łukawica, wś nad Niemnem w pow. grodzieńskim.

Łukawica, wś, pow. kaniowski, par. Rzyszczów. Należy do Władysława Jankowskiego. Por. *Łukowica* i *Hermanówka*.

Łukawica 1.) także *Łukowica*, z *Roztoką* i *Zawadą*, wś w pow. limanowskim, w okolicy górzystej i lesistej. Ta wś, 17·4 kil. od Limanowy odległa, ma par. rzym.-kat. i kasę pożyczkową gm. z kapit. 323 zł. w. a.; liczy podług spisu ludności z 1880 r. 815 mk., z których 98 przebywa stale na obsz. więk. własn., podzielonej między trzech spółwłaścicieli; podług szemat. duch. wypada 1004 mk. rzym.-kat., mianowicie w Ł. 137, w Roztoce 678 a w Zawadzie 199. Pos. więk. ma obszaru 617 roli, 48 łąk, 56 past. i 380 mr. lasu; pos. mn. 1011 roli, 195 łąk i ogr., 967 pastw. i nieuż. i 35 mr. lasu. Ł. jest położoną w wąskiej dolinie potoku tegoż nazwiska, uchodzącego do Słomki, wpadającej z praw. brz. do Dunajca. Dolinę ścieśniają od zach. wysłanniki góry Ostrej, 928 m. wysokości bezwzględnej, dochodzące w stronie płn. (koło Rostoki) do 807 m.: góra Skielek 753 m., a od wsch. góra Łyska 817 m. i Popówka 777 m. npm. wzniesiona. Odbywa się tutaj sześć dorocznych jarmarków na bydło i trzodę, mianowicie po M. B. Gromnicznej, po Podwyższeniu ś. Krzyża, po Znalezieniu ś. Krzyża, w pierwszy dzień po ś. Jędrzeju, po ś. Michale i w drugi dzień po niedzieli Misericordiae. Grunta są średnio urodzajne a lasy świerkowe. Kościół parafialny drewniany był już za Długosza (L. B. I, 555 i 572) i w owym czasie należała ta wieś do Mikołaja Gabońskiego h. Janina, ale poświęcony został dopiero w r. 1550. Oprócz niego jest jeszcze kaplica mszalna mur. na cmentarzu. Par. należy do dyec. tarnowskiej, dek. łąckiego, ma dołączone wsie: Jastrzębią, Świdnik, Młynczyska, Owieczkę i Wolicę z ogólną liczbą 2589 rzym.-kat. i 105 izr. Ł. graniczy na zach. z Jastrzębią, na wsch. ze Stroniem a na płd. ze Świdnikiem. Por. *Jadamwola*. 2.) **Ł.**, wś w pow. Lisko, leży na lew. brzegu Sanu (por. *Dyrbok*), 337 m. npm., i ma st. poczt. kolei przemysko-łupkowskiej, między Olszanicą a Załuziem, o 89 kil. od Przemyśla. Od wsch. i płd. ma duże lasy. Podług spisu ludności z 1880 r. ma 787 mk., ale szemat. duch. dyec. gr.-kat. wykazuje tylko 442, mianowicie 231 gr.-kat., 137 rzym.-kat. i 74 izrael. Ł. należy do par. gr.-kat. w Manastercu. Pos. więk. ma obszaru 44 mr. lasu; pos. mniej. 176 roli, 15 łąk i ogr., 41 past. i 20 mr. lasu. Ta wieś graniczy na płn. z Manastercem, na wsch. z Bezmiechową a na płd. z Posadą Liską.

Łukawica (po rusku *Łukawycia*) 1.) wieś w pow. cieszanowskim, 22 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Cieszanowie, 6 na płd. wsch. od urzędu poczt. w Narolu, 12 na płn. zach. od najbliższej stacyi kolei jarosławsko-sokalskiej w Werchracie. Na płn. leżą Chlewiska, na zach. Lipsko, na płd. Wola Wielka, na wsch. Lubycza-Kniazie (w pow. rawskim). Wody płyną na zach. do Tanwi. Najwyższe wzniesienie w płd. zach. stronie wsi wynosi 299 m. Płn. strona obszaru wznosi się od 294 do 296 m. Wś składa się z części: Biniaszówka, Łukawica Mała, Pawełce i Pizuny. Własność więk. ma roli or. 293, łąk i ogr. 19, past. 415, lasu 233 mr.; własn. mniej. roli or. 374, łąk i ogr. 61, past. 42, lasu 11 mr. W r. 1880 było 277 mk. w gm., 60 na obsz. dwor. (obrz. rzym.-kat. z wyjątkiem kilku gr.-kat.). Par. gr.-kat. w Krupcu, rz.-kat. w Lipsku. 2.) **Ł.**, wś, w pow. drohobyckim, 24 kil. na płn. zach. zach. od Drohobycza, 10 na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Podbużu. Na zach. leży Manasterzec, na płd. Łopuszna, na wsch. Uroż i Winniki, na płn. zach. Czerchawa (w pow. samborskim). Wzdłuż granicy płn. zach. płynie potok Sprynia, tworzący wraz z Błażówką Czerchawę (ob.). Środkiem obszaru płynie mały dopływ Spryni od płd. z Łopusznej na płn. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie (na płd. części wsi: Chatki, Foroszcze, Horbyszcze). Najwyższe wzniesienie w stronie płd. zach. czyni 363 m. Własn. więk. ma roli or. 57, łąk i ogr. 11, past. 62, lasu 2 mr.; własn mniej. roli or. 246, łąk i ogr. 62, pastw. 64, lasu 56 mr. W r. 1880 było 243 mk. w gm., 9 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Czukwi, gr.-kat. w Czerchawie. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Michała i szkoła etat. 1-klas. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do krainy podbuskiej w ziemi przemyskiej. W lustracyi z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 167) czytamy: „Wieś ma łanów 6 3/4, zosobna wójtowski 1. Ta wieś powinna była drzewa wozić do żupy z każdego łanu wozów 160. Teraz za te drwa dają czynszu na rok zł. 60. Za sądy zborowe dają z łanu każdego zł. 10, żyrowszczyzny z łanu 1 zł. 10 gr., z pustych łanów koszonych 10, z wójtostwa czynszu płacą na rok 8 zł., od chlebników dają z każdego po groszy 2 1/2. Owcza dziesięcinę płacą, t. j. od 20-stu owiec barana,

albo od każdej owcy po gr. 4. Wójtostwo w tej wsi trzyma Jm Pan Winnicki Gabryel, za jakiem prawem, nie pokazał; skarżyli się jednak gromada na niego, że onych do różnych robocizn pociąga i uciąża, nadto grunta gromadzkie odebrał, i one potem gromadzie arenduje, co jest z wielkiem uciążeniem tych poddanych. Nakazujemy zamkowi samborskiemu, aby w to wejrzał i takowych oppressiey poddanych J. Kr. M. nie dopuszczał. Sól wożą do Sanu, a od każdej beczki płacą im po gr. 24.“ W inwentarzu z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 60) czytamy: „Wś osiadła na łanach 6¾, videlicet sianych 3, koszonych 2, pustych 1¾, zosóbna kniazki 1. Chlebnika ad praesens znajduje się № 28. Czynsze (wymienione szczegółowo) czynią 236 zł. 10 gr. Wójtostwa posesorem Jm. Pan Pokutyński z żoną, na które prawo pokazali, vigore którego czynszu do skarbu płacić corocznie po zł. 8 i inne onera fundi tudzież hibernę na gardekurów tenentur. Powinności wsi: Żupy reparacyą z drugiemi wsiami i drzewo na nią wożą, t. j. na budynki żupne do żupy spryńskiej i nahujowskiej. Łatry wożą z lasów, kiedy kwotnicy lasy gdzie zakupują, którym sprawiedliwie podług nakładu fury płacić powinni. Robotnika rokowego do blechu arendy samborskiej posyłają, tj. żeńców 12 albo kosarzów 6. Chaszcze przy wsi: od granicy winnickiej olchowe i brzozowe, i od Monastera na gromadzkich gruntach. Według inwentarza z r. 1768 było wójtostwo w posiadaniu Dąbrowskiego; zajęte 1772 r. i sprzedane wraz ze wsią i ze Sprynką w r. 1828. 3.) **Ł.** *Dolna* i *Górna*, ob. *Ł. Niżna* i *Wyżna*. 4.) **Ł.** *Mała*, część Łukawicy w pow. cieszanowskim. 5.) **Ł.** *Niżna* (al. Dolna po rus. Wyżna), wś w pow. stryjskim, 10 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Stryju. Na wsch. i płn. wsch. leży Stańków, na płn. zach. Bratkowce, na zach. Żulin, na płd. Niniów Dolny (w pow. dolińskim). Wś przepływa pot. Żyżawa, dopływ Stryja, od płd. zach. na płn. wsch., zasilona w obrębie wsi od praw. brz. małym potokiem, płynącym z Niniowa od płd. na płn. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie (331 m. cerkiew). Własn. więk. ma roli or. 202, łąk i ogr. 58, past. 59, lasu 60 mr.; własn. mniej. roli or. 335, łąk i ogr. 313, past. 79, lasu 2 mr. W r. 1880 było 327 mk. w gm., 77 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 30 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Żulinie, gr.-kat. w miejscu, dek. stryjski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew, dwór, młyn i gorzelnia. 6.) **Ł.** *Wyżna* (al. Górna), wś w pow. stryjskim, 15 kil. na płd. płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Stryju. Na płn. zach. leży Żulin, na zach. Siemieginów, na płd. Taniawa, na wsch. Niniów Górny (obie w pow. dolińskim). Przez wś płynie pot. Żyżawa. Wchodzi on tu od płd. z Taniawy, płynie na płn. do Niniowa Dolnego. W płn. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie (342 m.), w stronie płd. części wsi Żyżawa (367 m.). Własn. więk. ma roli or. 448, łąk i ogr. 173, past. 28, lasu 343 mr.; własn. mniej. roli or. 323, łąk i ogr. 420, past. 5 mr. W r. 1880 było 456 mk. w gm. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 20 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Żulinie, gr.-kat w miejscu (dek. stryjski). Do par. należy Taniawa. We wsi jest cerkiew p. wez. ś. Bazylego. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do klucza bolechowskiego w ziemi przemyskiej. *Lu. Dz.*

Łukawica, al. *Lukowitza*, *Łukawycia*, *Lucavitza*, wś w pow. czerniowieckim, w pasie pogranicznym, na zach. (lewym) brzegu potoku bezimiennego, uchodzącego do Prutu i tworzącego granicę Bukowiny od Multan; ma od płn. wś Mamornicę, od zach. Mołodią a od płd. Kotul bański. Śród wsi wznosi się wzgórze Zikan (208 m.), u stóp którego od płd., wsch. i płn., w kształcie podkowy, legły chaty tej wsi. Wzniesienie tej wsi na granicy wschodniej nad potokiem czyni 180 m. npm. Ma par. gr.-kat., dwór, folw. dworski i leśniczówkę. Dzieli się na Ł. Wyżnią (południowa część), i Ł. Niżnią (północna część). Liczba mk. na obszarze dwor. 42, na obszarze gmin. 1377, razem 1419 (r. 1880). Należy do sądu powiat. w Czerniowcach; st. poczt. Żuryn. *Br. G.*

Łukawica, wś w hr. szaryskiem (Węg.), w pobliżu Bardyowa, kościół katol. filialny, lasy, 259 mk. *H. M.*

Łukawica 1.) potok, wypływa na wschód od wsi Gielni, w powiecie janowskim ze źródeł leśnych; po 5400 m. biegu wchodzi na obszar Galicyi i tworzy na przestrzeni 2700 m. granicę między Królestwem Polskiem a Galicyą, poczem przerzyna obszar Rzeczycy długiej, w pow. tarnobrzeskim, i w tejże wsi uchodzi do stawku, utworzonego przez dawne koryto Bukowy (ob.), dopływu Sanu. Ł. uważać należy za prawy dopływ Bukowej, która dawniej tędy przepływała, pozostawiwszy jeszcze tutaj dolne swe koryto. Ob. *Bukowa*, t. I, str. 461. Długość biegu Ł. 12 i pół kil. Przyjmuje od lew. brz. potok Dębowiec, również z Król. Polskiego napływający. Potok Ł. na granicznej przestrzeni zwie się także *Mostkami*. 2.) **Ł.** al. *Łukowica*, rz., wypływa z lasu Łukwy, w obr. gm. Głębokiej, w pow. bohorodczańskim, wkrótce przechodzi do lasu Truskowa, w obr. gm. Niewoczyna, poczem, podążając na płn. wsch., prawie równolegle do biegu Łukwi, tworzy na przestrzeni 12½ kil. granicę pow. kałuskiego i bohorodczańskiego, a następnie na przestrzeni dalszych 6600 m. granicę pow. kałuskiego i stanisławowskiego. W Majdanie przerzyna drogę kolei żel. stanisławowsko-

stryjskiej; następnie zrasza obszar gm. Wysoczanki, Wiktorowa i na obszarze Kryłosa uchodzi do Łukwi z praw. brz. Największy dopływ Ł. z praw. brz. tworzy Czarny potok (ob. t. I, 764, nr. 12). Długość biegu 35 kil. Wody Ł. przedstawiają krainę brzany. Źródła leżą 452 m., ujście 241 m. npm. 3.) **Ł.**, pot., ob. *Lubycza-Kniazie*, t. V. str. 457. *Br. G.*

Łukawiec 1.) wś nad Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Koprzywnica, odl. 16 w. od Sandomierza. Ma 16 dm., 138 mk., 272 mr. ziemi dwor. i 82 włośc. W 1827 r. 13 dm., 142 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. lubartowski, gm. Firlej, par. Kock. W 1827 r. było tu 54 dm., 435 mk.

Łukawiec, folw. pryw. nad rz. Bachuryną, pow. wilejski, o 44 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Ilii do m. Radoszkowicz, 1 dm., 20 mk. Własność Bogdanowicza (1866). Była tu kaplica katol. par. Radoszkowicze.

Łukawiec, wś w pow. rzeszowskim, leży na praw. brz. Wisłoka, między nowem i starem łożyskiem tej rzeki, w urodzajnej równinie, 200 m. npm. Dobrze osiadła wś liczy 1867 mk., z tych 1821 rzym.-kat. a 46 izrael. Pos. więk. należy do ordynacyi łańcuckiej Alf. hr. Potockiego i wynosi obszaru 242 roli, 43 łąk i ogr., 10 past. i 24 mr. lasu; pos. mniej. 1316 roli, 143 łąk i ogr. i 297 mr. past. Ł. należy do par. rzym.-kat. w Łące a do urzędu poczt. w odległym o 14 kil. Rzeszowie i graniczy na zach. z Terliczką, na wsch. z Wolą bliższą albo małą a na płd. z Łąką i Palikówką. *Mac.*

Łukawiec (po rus. *Łukawiec*) 1.) wś w pow. brodzkim, 28 kil. na płd. od Brodów, 18 na płn. zach. od sądu powiat. w Załoźcach, 7 na płd. od urzędu poczt. w Pieniakach. Na płn. leży Hucisko Pieniackie (część Pieniak), na płn. wsch. Czepiele, na wsch. Zwyżyn i Batków, na płd. Manajów i Harbuzów, na zach. Kruhów, Werchobuż i Huta Werchobuska (5 ostat. miejscow. w pow. złoczowskim). Płd. wsch. część wsi przepływa pot. Wiatyna, płynący z Huty Werchobuskiej od płn. zach. pod nazwą Kierniczyny, na płd. wsch. do Batkowa, zwany odtąd Seretem. Na lew. brz. potoku leżą zabudowania wiejskie i część wsi Niemirówka, na praw. brz. folw. Łukawski. Płn. część obszaru lesista. Na płd. granicy czyni najwyższe wzniesienie 369 m. Własn. więk. ma roli or. 704, łąk i ogr. 157, pastw. 64, lasu 1059 mr.; własn. mniej. roli or. 477, łąk i ogr. 245, pastw. 56 mr. W r. 1880 było 393 mk. w gm., 87 na obszarze dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Pieniakach, gr.-kat. w Batkowie. We wsi jest cerkiew i szkoła filialna. 2.) **Ł.**, wś w pow. cieszanowskim, 22 kil. na płd. od Cieszanowa, 12 na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Lubaczowie, 8 na wsch. od najbliższej stacyi kolei jarosławsko-sokalskiej w Nowej Grobli. Na wsch. leżą Majdan, Lipina (część Lipowca) i Krowica Lasowa, na płn. Szczutków i Opaka, na zach. Nowa Grobla i Bihale, na płd. Kobylnica Ruska i Kobylnica Wołoska, na płd. wsch. Wielkie Oczy (w pow. jaworowskim). Wzdłuż granicy płn. zach. płynie na małej przestrzeni Lubaczówka. Do niej płyną wody z całego obszaru od płd. wsch. na płn. zach. za pośrednictwem kilku strug małych. Najznaczniejsza z nich pot. Łukawiec (Łukawica) płynie środkiem obszaru i tworzy staw; pot. Młaha przepływa płn. wsch. narożnik wsi, poczem płynie wzdłuż granicy płn. wsch. Najwyżej wznosi się płd. przeważnie lesista część obszaru (Ladowa Niwa 264 m.). W stronie płn. wznosi się Uszana do 246 m. Wieś składa się z następujących części: Bobczowa z folw., Bukiły, Maziarnia, Sydore, Tarnawskie, Za buczyną i Za groblą. Własn. więk. (biskupstwa przemyskiego łacińskiego) ma roli or. 445, łąk i ogr. 129, past. 101, lasu 1761 mr.; własn. mniej. roli or. 1876, łąk i ogr. 594, past. 547, lasu 683 mr. W r. 1880 było 1259 mk. w gm., 20 na obsz. dwor. (obrz. rzym.-kat. 489, gr.-kat. 733). Par. gr.-kat. w Bihalach; rzym.-kat. w miejscu (dek. lubaczowski, archidyec. lwowska). Par. fundował Wacław Sierakowski w r. 1756, bisk. naówczas przemyski. Należą do niej Bihale, Nowa Grobla, Ruda Szczutkowska i Szczutków. We wsi jest kościół drewniany, konsekrowany r. 1785 pod wez. Trzech Króli i cerkiew pod wez. ś. Dymitra. Jest tu także szkoła etat. 1-klasowa. *Lu. Dz.*

Łukawiec *nad Seretem*, niem. *Lukawetz am Sereth*, wś w pow. wyżnickim, legła w dolinie rz. Seretu, po obu jego brzegach. Od płn. graniczy z Stanestie Górnem, Karapczowem Czeremoskim (Karapcziu) i Wilawczami, od zach. z Mihową, od płd. z Megą a od wsch. ze Sadową. Obszar tej wsi przepływa rz. Seret od płd. zachodu na płn. wschód na przestrzeni 8 kil. Od płd. t. j. praw. jego brzegu wpada doń Mihowa i Wowczeniec; płn. obszar zrasza Berhomecki pot., uchodzący tutaj do Seretu, jako też Mihodra pot. z Mihoderką i Wachniewą. Między potokami Mihoderką i Mihodrą a płn. granicą Ł., legły obszerne lasy, Górnym Lasem zwane. Na granicy płn. wznosi się góra Majdan (488 m.) i Wachniewa (484 m.). Na płd. od Mihodry, między nią a Seretem, rozpościerają się obszerne pastwiska i łąki Mokrec, śród których, tuż nad Mihodrą, leży kolonia Lipowany al. Mihodra (404 m. npm.). Wschodni koniec wsi na granicy leży 395 m. npm. Na płd. obszarze wznoszą się wzgórza Seredny (507 m.) i Wowczeniec (501 m.). Należy do sądu powiat. w Wyżnicy, do urzędu poczt. w Berhomecie nad Seretem. Dzieli się na Łu-

kawiec wyżni i niżni; w Ł. wyżnim znajdują się młyny wodne i tracze. Przys. tej wsi tworzy grupa chat nad pot. Wachniewą, zwana Łukawcem-Majdanem, gdzie znajduje się kaplica ś. Dymitra. We wsi zaś dwa kościołki. Na obszarze dwor. jest mk. 95, na obsz. gmin. 2156, razem 2251 mk. (1880 r.). *Br. G.*

Łukawiec 1) pot., wytryska na płn. stoku Łysej góry (269 m.), na płd.-wsch. granicy gm. Łukawca, w pow. cieszanowskim, koło przys. „Tarnawskie" zwanego; płynie na płn. zach. koło chat Sydore, opływa wś Łukawiec od płd. zach., przepływa stawek pod Bobczową folwarkiem i poniżej chat Mielnikami zwanych, na obszarze Szczutkowa, wpada do Lubaczówki z praw. brz. Od płn. wschodu wznoszą się wzgórza Uszana góra (246 m.) i Babina góra (238 m.); od płd. zaś Ladowa niwa (264 m.) i Sietecka góra (236 m.). Źródła leżą 225 m., ujście 208 m. npm. Długość biegu 11 kil. 2.) **Ł.**, także *Łukawica*, pot., ma swe źródła na płd. obszarze gm. Grabowca, w pow. bohorodczańskim; płynie na płn., potem na wsch., oddziela obszar Grabowca od obszaru Horocholiny, a zwróciwszy się znowu na płn., przepływa łąki Grabowca, i w końcu płynąc wschodnim brzegiem lasu „Łazami" zwanego, tworzy granicę między Zabereżem (od zach.) a Tyśmieniczanami (od wsch.) i na tej granicy uchodzi do Bystrzycy stanisławowskiej z lew. brz. Długość biegu 14½ kil. 3.) **Ł.**, pot., wypływa w płn. wsch. obszarze gm. Staruni, w pow. bohorodczańskim, u płd.-zach. stóp wzgórza Ostrego (525 m. szt. gen.); płynie na płd. wsch. przez łąki wsi Staruni, potem na wsch. przez zach. obszar gm. Fitkowa, gdzie z lew. brz. uchodzi do Bystrzycy nadworniańskiej. Długość biegu 7 kil. 4.) **Ł.** *Mały*, pot. górski, wypływa w obrębie gm. Mołotkowa, w pow. bohorodczańskim, kilku leśnemi strugami, mającemi źródła w jarach u stóp Wielkiej i Małej Hygi (704 i 664 m.). Pot. płynie zrazu na wsch., potem na płn., tworząc granicę powiatów bohorodczańskiego i nadworniańskiego na przestrzeni 4200 m., i przechodzi w obręb gm. Hwozda (pow. nadworniański). Płynie między domostwami tej wsi na płn. i wsch. i koło Mielników, chat hwozdańskich, wpada do Bystrzycy nadworniańskiej, po 11 kil. biegu. Zabiera liczne potoki i strugi, między nimi od praw. brz. Jałowiec, od lew. brz. Lasowiec. Od wsch., między Ł. a Bystrzycą, rozsiadło się potężne wzgórze, po części lasami po części polami ornemi pokryte, a „Potokami" zwane. Wzniesienie jego wynosi 584 m. (miejsce znaku triang.). 5.) **Ł.** *Wielki*, pot. górski. W płd. stronie wsi Babczego, w pow. bohorodczańskim, na niwie Berdariuski, wypływa z ciągnącego się tutaj pasma gór połonińskich, z szczytami Łukawcem (668 m.), Wielką i Małą Hygą (704 i 664 m.), wiele strumieni, które, łącząc się, tworzą pot. Łukawcem Wielkim albo Czetwertyńskim zwany. Płynie on na płn., potem na wsch., opływając od zach. i płn. las Hygę. Przybywszy do wsi Mołotkowa, poniżej niej, zabiera od lew. brz. potok Babcze i zwraca się na płn. Tutaj rozszerza się cokolwiek, przechodzi na łąki wsi Staruni, przepływa krętym biegiem między domostwami tej wsi, a w końcu we wsi Żurakach uchodzi do Bystrzycy Nadworniańskiej. Oprócz potoku Babczego zabiera liczne strugi tak z lew. jak z praw. brz. W obrębie wsi Babczego przyjmuje potoczki Łukawiczek, Werszki i Seredny pot., na granicy od wsi Manasterczany. W czasie deszczów nagle wzbiera i straszne sprawia spustoszenia. Długość biegu 15 kil. Źródła leżą 520 m., ujście 393 m. npm. *Br. G.*

Łukawka 1.) wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Wola Czołnowska, par. Michów. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z nomenklaturą Podgórze, wsiami Ł. i Łukawica), od Nowoaleksandryi w. 20, od rz. Wieprza w. 4, rozległy mr. 983: grunta orne i ogr. mr. 522, łąk mr. 84, lasu mr. 356, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 1, z drzewa 22, młyn wodny i cegielnia. Wś Ł. os. 18, z grun. mr. 206; wś Łukawica os. 7, z grun. mr. 69. 2.) **Ł.**, wś i folw., pow. opatowski, gm. Wojciechowice, parafia Gierczyce, od Opatowa 10 w., ziemi dwor. 284 mr., włośc. 101 m., 17 dm., 87 mk. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. Ł., od rz. Wisły w. 14, rozległy mr. 359: grunta orne i ogr. mr. 313, łąk mr. 37, past. mr. 3, nieuż. i place mr. 6, bud. z drzewa 9; rzeczka bez nazwy przepływa. Wś Ł. os. 16, z grun. mr. 102. Por. *Hultajka*. *Br. Ch.*

Łukawka, przys. do Charzewic, w pow. brzeskim, leży na lew. brz. Dunajca, dzielącego się w tem miejscu na kilka ramion, przy gościńcu z Zakluczyna do Czchowa a naprzeciw zamku melsztyńskiego. Przys. ma role urodzajne w porzeczu i przewóz na Dunajcu, ale charakterystyczną cechą ludności, prawdopodobnie spowodowaną właściwościami wody służącej do picia, jest często objawiające się rozdęcie tchawicy, tworzące nadmierną grubość szyi, zwane tam wolem albo gardzielem.

Łukawka, rz. w pow. kieleckim, początek pod Widełkami na wsch. Daleszyc, płynie ku płd. przez Łukawę i w pow. stopnickim wpada z lew. brz. do Czarnej. Długa 6 w. Por. *Ługowa*.

Łukawycia, ob. *Łukawica*.

Łuki, wś, pow. żytomierski, nad Hujwą, poniżej Leszczyna.

Łuki 1.) duża wś w pow. nowogródzkim, w okolicy pomiędzy Turcem i Cyrynem, nad błoniami wydającemi znaczne trawy, ma osad dawnych 76, grunta dobre, miejscowość lekko falista, całkiem bezleśna. 2.) **Ł.-*Wielkie*** i **Ł.-**

Małe, dwie wsi obok siebie położone, w pow. nowogródzkim, ku granicy pow. słuckiego, przy gościńcu wiodącym z miasteczka Ostrowia do Stołowicz; Wielkie Ł. mają cerkiew i dawnych osad 100; Małe Ł. osad 27; miejscowość dogodna, nie bezleśna; okrąg polic. 5-ty snowski. 3.) **Ł.**, wieś o 2 mile ku płn. od Bobrujska, nad kotliną Berezyny, w miejscowości dogodnej, ma os. 20, łąki obfite, lud zajęty rolnictwem i flisactwem. 4.) **Ł.**, wś na płd. krańcu pow. pińskiego, przy granicy pow. owruckiego, w gm. terebieskiej, w okr. polic. 3 płotnickim, w dolinie rz. Horynia, t. j. pomiędzy Horyniem i jego krótkiem ramieniem Słucz zwanem; ma os. 23; miejscowość wzgórzysta, śród rozlewów, wielka obfitość ryb, łąk i w ogóle darów przyrody poleskiej; lud rolniczy i flisaczy. 5.) **Ł.**, wś w środku pow. rzeczyckiego, w gm. wasilewickiej, ma osad 24; miejscowość odludna, komunikacya przez bagna i brody wiecznie wodą napełnione; grunta piaszczyste, łąk obfitość, stolica wjunów, grzybów i zwierzyny; lud w stanie pierwobytnej dzikości. *A. Jelski.*

Łuki, część Dziewięcierza, powiat Rawa Ruska.

Łuki, ob. *Wielkie-Łuki.*

Łuki, niem. *Lucke*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc.

Łukianka, zaśc. szlach., pow. wileński, 3-ci okr. adm., o 67 w. od Wilna, 2 dm., 12 mk. katol. (1866).

Łukianowicze, wś rząd., pow. wilejski, o 40 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Miadzioł, 26 dm., 228 mk. (1866).

Łukianówka, futor w pow. jampolskim, ziemi 40 dzies.

Łukianówka, wś, pow. taraszczański, przy drodze poczt. z Taraszczy do Koszowatej, o 5 w. od obudwu, śród lasów. Należy do klucza koszowackiego. Ma 932 mk., cerkiew ś. Mikołaja z r. 1760, cegielnię, ślady wałów i fos, wielkie śpichrze na zboże, którego się tu dużo rodzi, zwłaszcza pszenicy.

Łukianówka, st. p. w pow. efremowskim, gub. tulskiej.

Łukiany, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 5 dm., 49 mk. katol. (1866).

Łukicz, kanał w pow. mozyrskim, na 5 mil długi, dawniej wykopany dla ściągnięcia do Prypeci wód z moczarów uformowanych przez rozlew rz. Bobryka, zawartych w okolicy pomiędzy wsiami i osadami: Rudnia, Śmietanicze, Słoboda Krasnosielska, Korzówka, Ludwinów, Aryona i Bobrycze; kanał ma kierunek z zach. na wsch., ostatecznie zwraca się na płd. pod folw. Janowem, przecina gościniec petrykowsko-skryhałowski, tu ma młyn i po za folwarkiem Załukicie zwanym łączy się z odnogami Prypeci. *A. Jelski.*

Łukie, jez. w pow. włodawskim, w pobliżu wsi Zawadówka, o 3 w. na zach. płd. od wsi Wola Wereszczyńska. Leży śród rozległej niziny błotnej, stanowiącej widocznie dno rozległego jeziora, którego pozostałością są dzisiejsze jeziora: Łukie, Karaśne, Blizny. Na płd. brzegu tej błotnistej niziny a na dawnym brzegu jeziora leży wś Załucze śród lasów i bagien. Obecny obszar jeziora wynosi 291 mr., głębokość 6 do 10 stóp, w jednem tylko miejscu 30 stóp. Wypływa z niego strumień Piwonia i drugi bez nazwy, łączący je z jeziorami łęczyńskiemi. Por. *Jedlonka.* *Jan Roztw., Br. Ch.*

Łukiew, przys. Kryłosu, pow. stanisławowski.

Łukiew, rz., ob. *Łukwa.*

Łukina al. *Łukinie*, folw., pow. wiłkomierski, par. siesicka, własność Medarda Kończy.

Łukiniszki, wś w gub. witebskiej, nad rz. Fejmanką.

Łukiszka, zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 11 w. od Święcian, 1 dm., 6 mk. żydów (1866).

Łukiszki 1.) przedmieście Wilna. Czyt. Tyg. illustr. № 215 z 1872 r. 2.) **Ł.** *Kowalewszczyzna*, zaśc. szlach., pow. wileński, 6 okr. adm., o 14 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. 3.) **Ł.**, zaśc. rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 38 w. od Trok, 1 dm., 12 mk. katol. 4.) **Ł.**, wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 5 w. od Oszmiany, 11 dm., 131 mk. katol. 5.) **Ł.**, zaśc. nad jez. Sary, pow. święciański, 2 okr. adm., o 8 w. od Święcian, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Łukiszki, dobra nad Dźwiną, pow. witebski, o pół wiorsty od Witebska, własność Kossowów, 203 dzies. ziemi dworskiej. Dr. żel. orłowsko-witebska przecina zabudowania dworskie. Około 1660 r. własność Ant. Chrapowickiego, wojewody witebskiego. *M. K.*

Łukna, *Łuknia*, rz., wpada do Dubissy niedaleko Paszkajć, wypływa z jeziora Prowirszulis z pow. rossieńskiego, płynie granicą tegoż i powiatu kowieńskiego. Przyjmuje Sandrowę i Zabrzę.

Łukna, rz., lewy dopływ Minogi, dopływu morza Baltyckiego.

Łukna, ob. *Łukno.*

Łuknajno, niem. *Lucknainen*, karczma, pow. ządzborski, st. poczt. Mikołajki.

Łuknajno, niem. *Lucknainer* al. *Lukneinen-See*, północna część dużego jeziora Śniardwami zwanego, pow. ządzborski. *Kś Fr.*

Łuknajńska buda, niem. *Lucknainerbude*, wybudowanie rybackie, pow. ządzborski, st. poczt. Mikołajki; 1857 r. 9 mk. *Kś. Fr.*

Łuknajński przewóz, niem. *Lucknainer-Fähre*, między Łuknajńskiem jez. i Śniardwami;

pow. ządzborski, st. poczt. Mikołajki, dokąd odl. wynosi 5 kil.; do dóbr tych należy także Pieńkowo; areału jest razem 245·11 ha. a mianowicie: 158·30 ha. roli or. i ogr., 76·60 ha. łąk, 7·66 ha. lasu, 2·55 ha. nieuż. Gorzelnia i młyn o 2 gankach: 1857 r. 43 mk. *Ks. Fr.*

Łuknarz (Łaski, Lib. ben. II, 174, 233), wś, pow. piotrkowski, par. Wolbórz, ob. *Łaknarz.*

Łuknia, ob. *Łukna.*

Łuknica, por. *Luknica.*

Łuknie, wś uwłaszczona, pow. wiłkomierski, par. wiżuńska, do Wiżun wprzódy należąca, nad jeziorem Łukna.

Łuknieja, rz., dopływ Słuczy, por. *Koniuchy, Iwań.*

Łukniki, po żm. *Łowki*, mko pow. szawelskiego, rządowe, nad rzeczkami Wajdys i Łowkupis, o 53 w. od Szawel, o 28 od Kurszan, o 21 od Telsz, z paraf. kościołem katolickim WW. SS., wzniesionym 1416 przez ks. litew. Witolda. Kaplica Ukrz. Jezusa Chr., zbudowana 1819 przez mieszkańców. Par. katol. Ł., dek. worniańskiego: dusz 8441. Od lat 4-ch staraniem i kosztem miejscowych obywateli urządzona w Ł. st. poczt. przyjmująca wszelką korespondencyą i komunikująca się dwa razy w tygodniu z Kurszanami i Szawkianami. Płaszczyzna ciągnąca się od wsch. koło Ł. przybiera falowatą postać i dalej ku Telszom wciąż górami się jedzie; o parę wiorst od Ł. wznosi się góra Szatria, najwyższa wyniosłość na Żmujdzi. Podanie głosi, że ponieważ ostatnia ofiara fanatyzmu — czarownica, była spaloną na tej górze, więc bajarze opowiadają o podróżach na łopacie czarownic do bagienka Petrypelek na kąpiel Śto-Jańską. Okolice góry są dość malownicze; ona sama służy za pastwisko dla obory właściciela. Należy do jednowłókowego szlachcica Mierzejewskiego. Łukniki u podnóża góry i cała okolica, liczne dwory, pięknie się prezentują, tworząc krajobraz niepospolity. Parafia łuknicka zawiera w sobie część wsi z pow. telszewskiego. Kościół drewniany fundowany w 1774 r. przez ks. bisk. Jana Łopacińskiego, jednego z najznakomitszych biskupów. Przewodniczył swej dyecezyi od 1762 do 1778 r., umarł w Olsiadach mając 70 lat wieku. Cmentarz koło kościoła oprowadzony murem; w ostatnich czasach wybudowano nową kaplicę na mogiłach, upiększono kościół; odnowiono budynki plebanii staraniem ks. proboszcza Józefa Daniusewicza, który po 1863 r., zmuszony rzucić zakon karmelicki, nie bez korzyści dla parafian przywdział suknię świecką. Altarya przy kościele nie zajęta. Jest tylko wikaryusz. W wielkim ołtarzu obraz „Wieczerza Pańska", nad nim herb Nałęcz; fundowany przez Górskiego, dziedzica Berzynian. Ołtarz ś. Józefa fundowany przez proboszcza. Na cmentarzu kościelnym śliczny pomnik na grobach rodziny Gużewskich. W parafii łuknickiej trzy są filialne kościoły: Upina, Kownatów i Ubiszki. Na cmentarzach tych kościołów są pomniki, sklepy i groby rodzin znaczniejszych, oddawna zamieszkałych w tej parafii: Kownackich, Gołkiewiczów po mieczu nie egzystujących, Gużewskich, Górskich, Żukowskich, Ursyn-Ułasewiczów, Baciorskich, Piłsudzkich i Godlewskich, posiadających większą własność ziemską w parafii. Ł. na głównym trakcie do Prus i Libawy, zanim kolei nie było, były świadkiem przechodów rozmaitych wojsk w czasach burzliwych. Na drodze z Ł. do Worń krwawe zapasy toczyły się w 1831 r. Pułkownik generalnego sztabu bar. Howen, późniejszy gubernator w Grodnie, na czele dywizyi wojsk rossyjskich rozproszył, niedobitki powstańcze. W Ł. uwłaszczonych chat gospodarskich 20 po włóce, 10 po pół włóce, a po 3 dziesięciny 5. Ziemi uwłaszczonej 304 dzies.; placowych właścicieli czy też ogrodników chrześcian 102 z 32 dziesięcinami; właścicieli nienależących do gminy i żydów jest sto kilkadziesiąt domów i władają 57 dzies. W ogóle około 400 dymów, z ludnością górą tysiąca głów. Piwowarnie są dwie, lecz tylko gatunki podrzędne produkują. Młyn wietrzny 1, garbarni 2, szewców kilkunastu i krawców też tylu. Kramów z niezbędnemi na wsi towarami jest 20, lecz żadnego chrześciańskiego. Szkółka ludowa gminna z 40 uczniami zimową porą, karczem jest kilkanaście. Pomimo że i Ł. powoli się wznoszą, lecz daleko pozostały za miasteczkami koło kolei żelaznej położonemi. Na funduszu poduchownym, 6-ciu włókach, osadzeni są posielency z Rossyi, 8 gospodarzy, lecz sami zajmują się dzienną pracą, a żydzi trzymają w dzierżawie rolę. W Ł. co tydzień we czwartek odbywają się targi a na jarmarkach w wilią dnia ś. Jerzego, Wniebowstąpienia, Bożego Ciała i w jesieni na ś. Mateusza, taka masa się zbiera ludu, że najwygodniej i najtaniej kupować bydło w Ł. Do granicy pruskiej w Gorzdach 13 mil z Ł. Codzienna komunikacya ze st. kol. żel. w Kurszanach i z Telszami odbywa się dyliżansami. Ziemia w tej parafii jest po większej części doskonałą, szczególniej bliżej miasteczka; za to lasów brak zupełny i prócz właścicieli większych posiadłości, wszyscy mieszkańcy wspomagają się z innych parafij. Miejscami torf wielką pomocą jest ludności. W majątkach płodozmian. *J. Godl.*

Łukno, zaśc. szlach., nad rz. Grejmianą, pow. święciański, 2 okr. adm., o 16 w. od Święcian, 2 dm., 27 mk. katol. (1866).

Łukno, po łotew. *Łukna*, wś w pow. rzeżyckim, parafii ciskadzkiej, w spadku po Sokołowskich przeszła w ręce Römera Ludwika; należy obecnie do Bujnickich.

Łukno, jez. w pow. trockim, ob. *Lidziańce.*

Łukocin, niem. *Lukosohin*, rycer. dobra, pow. starogrodzki, przy granicy pow. gdańskiego. Wraz z przynależnym folw. Nowydwór obejmuje obszaru roli ornej ha. 462, łąk 20, past. 2, lasu 41, nieuż. 14, wody 5, ogółem obszaru ha. 546, kat. 133, ew. 59, dm. 15. Par. Miłobądz, szkoła Dalwin, poczta i st. kol. żel. Pszczółki (Hohenstein). Odległość od Starogrodu $3^1/_4$ mili. R. 1789 posiada te dobra Tuchołka. *Kś. F.*

Łukojanów, msto pow. w gub. niżegorodzkiej, nad rz. Tuszą i Chwoszczówką, 1182 w. od Petersburga, a 168 od msta gub. odległe, 9595 mk., stacya pocztowa.

Łukojedy, dwie wsie obok siebie położone, w płd.-wsch. stronie pow. rzeczyckiego, w gm. jołczańskiej, przy wielkiej zatoce Dniepru; obie wsi mają około 60 osad, miejscowość wyborna, łąk obfitość, gleba w kulturze; lud trudni się oprócz rolnictwa flisactwem i rybołówstwem. *A. Jelski.*

Łukom, folw., pow. słupecki, gm. Trąbczyn, par. Zagórów (Łaski, Lib. ben. I, 282), odl. od Słupcy w. 18; dm. 12, mk. 162. W 1827 r. 21 dm., 154 mk. Jest tu pokład torfu, mający 2 do 3 łokci grubości. Dobra Ł., dziedziczne Sciborów-Chełmskich od lat 400 przeszło, obecnie w posiadaniu Władysława Ściborа-Chełmskiego, położone między osadami Pyzdry a Zagórowem, 5 w. od rz. Warty a 10 od granicy w. ks. poznańskiego, nad szosą zwaną urzędownie pyzdrsko-łowicką, która dobra te w całej ich długości przechodzi; ma obecnie obszaru 204 włók, w tem ornej ziemi 96, łąk 48 a lasu włók 70; składa się z 7 folwarków: Ł., Huta, Buków, Imielno, Małgorzatów, Myszaków i Adamierz. Gospodarstwo oparte głównie na wychowie inwentarza, a mianowicie bydła i koni, oraz na wielkiej gorzelni parowej z młynem. Gorzelnia przerabia dziennie do 125 korcy kartofli. Bydło, którego zwykle przeszło 300 sztuk, jest rasy czysto holenderskiej, z koni zaś są jedne szlachetniejsze (pół i trzy czwarte krwi angielskiej, i pół-perszerony, jako robocze). W samym Ł. jest kaplica nowo zbudowana z grobami familijnemi, dla zastąpienia bardzo dawnej, dotąd istniejącej, w wielkim starym parku, w którym, wedle podania, kopali kanały jeńcy tureccy, przyprowadzeni z pod Wiednia w r. 1683/4 przez Marcyana Ścibora-Chełmskiego, obożnego koronnego. Według Tow. Kred. Ziems. rozległość dóbr wynosi mr. 5850: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 598, łąk mr. 527, nieuż. i place mr. 30, razem mr. 1155, bud mur. 30, z drzewa 9, płodozmian 12-polowy; fol. Myszaków grunta orne i ogr. mr. 290, łąk mr. 229, past. mr. 138, lasu mr. 1, nieuż. i place mr. 41, razem mr. 700, bud. mur. 13, z drzewa 3, płodozmian 9-polowy; folw. Imielno grunta orne i ogr. mr. 344, łąk mr. 26, past. mr. 2, nieuż. i place mr. 24, razem mr. 402, bud. mur. 3, z drzewa 9, płodozmian 13-polowy; folw. Bukowa grunta orne i ogr. 301, łąk mr. 57, past. mr. 88, lasu mr. 23, nieuż. i place mr. 26, razem mr. 495, bud. mur. 5, z drzewa 8, płodozmian 11-polowy; folw. Huta grunta orne i ogr. mr. 220, łąk mr. 130, past. mr. 32, nieuż. i place mr. 21, razem mr. 403, bud. mur. 6, z drzewa 5, płodozmian 6-polowy; folw. Małgorzatów grunta orne i ogr. mr. 243, łąk mr. 14, lasu mr. 4, nieuż. i place mr. 16, razem mr. 277, bud. mur. 4, z drzewa 3, płodozmian 9-polowy. Nadto przestrzenie leśne: grunta orne i ogr. mr. 14, lasu mr. 2249, nieuż. i place mr. 153, razem mr. 2416, bud. mur. 1, z drzewa 1; gorzelnia i młyn o 3 gankach siłą lokomobili poruszane, olejarnia, wiatrak, cegielnia, wyrób torfu, pokładu torfu i rudy żelaznej. Wś Imielno os. 10, z grun. mr. 13; wś Myszakowo os. 22, z grun. mr. 29; wś Bukowa os. 19, z grun. mr. 34; wś Myszakówek os. 32, z grun. mr. 275; wś Smoleniec os. 11, z grun. mr. 122; wś Koszelowska łąka os. 20, z grun. mr. 214; wś Huta os. 6, z grun. mr. 8; wś Stawisko os. 7, z grun. mr. 64; wś Łoniewo os. 28, z grun. mr. 242. *Br. Ch.*

Łukomelskie jez., por. *Łukomla.* (Ma według Strelbickiego 22 w. kw. rozl.).

Łukomie, wś, folw. i rum. nad rz. Skrwą, pow. rypiński, gm. Szczutowo, par. Łukomie, odl. 27 w. od Rypina. W 1827 r. było tu 26 dm., 258 mk.; obecnie 50 dm., 455 mk., 77 os. włośc., 358 mr. ziemi włośc., 1050 mr. dwors., 6 mr. os. prob. W 1789 r. dziedzic Ł. wysiewał 60 korcy żyta i brał czynszu z młyna i rumunków 776 złp. Par. Ł., dek. rypiński, 1629 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Huta, wsi: Ł., Mierzęcin i Topiąca, rozległość wynosi mr. 1308: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 391, łąk mr. 44, past. mr. 212, lasu mr. 231, nieuż. i place mr. 35, razem mr. 920, bud. mur. 1, z drzewa 17, płodozmian 10-polowy; folw. Huta grunta or. i ogr. mr. 284, łąk mr. 76, past. mr. 19, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 387, bud. z drzewa 13, płodozmian 12-polowy, młyn wodny. Wś Ł. os. 59, z grun. mr. 255; wś Mierzęcin os. 42, z grun. mr. 349; wś Topiąca os. 13, z grun. mr. 99. *Br. Ch.*

Łukomie, mko, pow. łubieński, gub. połtawskiej, na praw. brz. rz. Suły, o 28 w. na płd. od Łubien, ma 973 mk., 2 cerkwie; wspominane już w XII w. jako horodyszcze Łukoml, ma jeszcze stare wały ziemne. Była własność Wiśniowieckich, za hetmanów mko setnicze pułku łubieńskiego. Czyt. Stecki, Wołyń, II, 230. *F. S.*

Łukomie (?), ob. *Lukome.*

Łukomierz, wś, folw., pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 28; wś dm. 8, mk. 190; folw. dm. 4, mk. 22. W 1827 r. 6 dm., 54 mk.

Łukomin, os. młyn., pow. słupecki, gm. Trąbczyn, par. Zagórów, odl. od Słupcy w. 20; mk. 6.

Łukomka, rz., pow. sieński, ob. *Czaszniki*.

Łukomko, wś włośc., pow. rypiński, gm. Szczutowo, par. Łukomie, odl. o 24 w. od Rypina, ma 16 dm., 91 mk., 135 mr. gruntu.

Łukoml, ob. *Łukomie*, pow. łubieński.

Łukomla, pospolicie *Łukoml* zwane, mko i dobra z kilku folwarkami w gub. mohilewskiej, pow. sieńskim, należące dawniej do wojew. witebskiego, położone nad obszernem jez. i rz. Łukomką, w pięknem położeniu górzystem, z glebą gliniastą, urodzajną, w całej okolicy, znajdują się nawet pokłady czarnoziemu. Uprawa żyta, lnu, pszenicy, jęczmienia i owsa, lasów nie wiele się znajduje. Mko zamieszkane przez żydów i chrześcian w ilości kilkuset mieszkańców, pod względem handlowym i przemysłowym żadnego nie ma znaczenia. Znajduje się tu parafialna cerkiew prawosł. Zarząd gminy włośc. i szkółka włośc. Majętność Ł. z mkiem była w XVIII w. dziedzictwem rodziny Przysieckich, ostatnio Emilii Chrapowickiej. Wedle spisu urzędowego z 1882 r. mko Ł. liczyło 1428 mk., w tej liczbie prawosł. męż. 278, kob. 279; żydów męż. 456, kob. 415; dobra zaś zawierały przestrzeni 2084 dzies. (używalnej 1674, nieużytków 410), i po zgonie Emilii z Miłoszów Chrapowickiej (w początkach 1880 r.) w skutek jej testamentu przeszły (razem z mkiem) na dziedzictwo synowca testatorki Józefa Miłosza, teraźniejszego właściciela. Nazwisko tej miejscowości (wedle źródeł piśmiennych) nie było ustalonem w dawniejszych czasach; stąd pisano niegdyś dowolnie *Łukomle*, *Łukomla* i *Łukoml*; lecz ta ostatnia nazwa bez zmiany przetrwała jedynie, jako stale używana w całej okolicy sąsiedniej. Ł. należy do bardzo dawnych osad na Rusi litewskiej, wspominany w kronikach już pod r. 1078, miał warowny zamek, od XIV w. stale należał do Litwy, za rządów polskich stanowił część powiatu orszańskiego w wojew. witebskiem, od 1793 r. przyłączony do Rossyi. Wedle podania istnieć tu miało niegdyś kilkanaście świątyń chrześciańsktch, co jednak historycznie wcale nie jest stwierdzonem. Z pewnością jednak wiadomo, że przed 1830 rokiem Ł. posiadał 3 świątynie chrześciańskie, t. j. cerkiew unicką drewnianą (obecnie prawosławną), odnowioną w ostatnich czasach (fundacyi książąt Łukomskich), w której odbywa się każdorocznie w początkach lata fest sławny na całą okolicę, ściągający liczne tłumy włościan. Tenże sam fest w tym samym dniu obchodzonym bywał i w miejscowym katolickim kościele paraf., aż do kasaty onego w 1868 r. Z istniejących zaś przed 1830 r. dwu kościołów katolickich, pierwszy parafialny (podobno) zgorzał lub też w skutek zniszczenia rozebranym został, drugi zaś t. j. franciszkański po zniesieniu konwentu łukomskiego w 1832 r. zamieniony na parafialny. Skromny ten, drewniany lecz w pięknem miejscu na górze wzniesiony kościołek, około 1857 r. staraniem parafian gustownie odnowiony, przetrwał w tym stanie do połowy 1868 r., w tej porze zaś z rozporządzeniu władzy zamknięty (chociaż na cerkiew niewyświęcony), stoi obecnie pustką. Parafia katol. w Ł. przyłączona w tym czasie do Czerei. W podręczniku Echarda mylnie wskazano, że Ł. leży nad rz. Ułą, gdyż tędy płynie rz. Łukomka, wpadająca do Ulanki niedaleko Czasznik. Co się tyczy kniaziów Łukomskich h. Roch, których tu właśnie było gniazdo rodzinne, była to niewątpliwie latorośl dynastyi panującej w kraju (zapewne z rodu Gedymina). Już w XIV w. władają oni Ł., Starodubem i obszerną częścią kraju na Rusi litewskiej. Marya, córka Andrzeja ks. Łukomskiego, znana w historyi jako pierwsza małżonka w. ks. Witolda. Prawdopodobnie tenże sam Andrzej lub też któryś z jego pokrewnych, naciśnięty przez Wiganda (najmilszego brata Jagiełły, przeznaczonego na wielkorządcę Litwy około 1385 r.), dzięki jedynie protekcyi królewskiej utrzymał się na swej dzielnicy. Bohdankę córkę Andrzeja ks. Łukomskiego wojew. nowogródzkiego około 1500 r. zaślubia Jan Radziwiłł, przezwany Brodatym, zmarły 1522 r. kasztelanem trockim i marszałkiem litewskim. Następnie w ciągu XVI i XVII w. konstytucye sejmowe i świadectwo historyków spółczesnych stwierdzają zasługi wielu członków rodziny Łukomskich, którzy jednak, pozbawieni oczewiście wybitnych zdolności politycznych, nie okazując wpływu przeważnego na losy kraju, stoją po za obrębem wielkich wypadków dziejowych; nawet zaznaczyć tu musimy pewien upadek tej rodziny, w XIV i XV w. skoligaconej z domem panującym lub zasiadającej w senacie, a przy schyłku XVII w. piastującej już tylko urzędy i godności ziemskie w swych województwach. Konstanty „rotmistrz nieustraszonej odwagi“, pod dowództwem Radziwiłła hetmana litews. odznacza się w potrzebie pod Ułą w 1564 r. i zdobywa Turowlę w 1579 r. Jan funduje franciszkanów w Łukomli, Samuel skarbnik orszański, także odwagą w boju wsławiony, funduje dominikanów pod Ułą w połockiem, co zatwierdzone zostało ustawą sejmową w r. 1678. Teodat z sejmu 1670 r. wyznaczony komisarzem do spraw wojskowych. O dalszych losach tej rodziny milczą dzieje krajowe,

zapewne więc wygasła po mieczu jeszcze przed schyłkiem XVII stulecia, obszerne zaś jej posiadłości w obce przeszły władanie. Krzewiące się na Litwie nowatorstwo religijne od czasów Zygmunta Augusta, nie obcem być musiało ówczesnym panom Ł.; znajdujemy bowiem ślady istniejącego tam niegdyś zboru wyznania helweckiego. (Źródła: J. Łukaszewicz „Dzieje Kościoła wyznania helweckiego w Litwie", t. II, Poznań 1843, str. 46. — T. Święckiego „Historyczne Pamiątki", t. I, Warszawa 1858, str. 155.— J. Lelewela „Polska, Dzieje i Rzeczy jej", t. I, Poznań 1858, str. 463.— J. I. Kraszewskiego „Litwa za Witolda", Wilno 1850, str. 370. — E. Kotłubaja „Galerya Nieświeżska", Wilno 1857, str. 71 i 227. — „Encyklopedya Ogólna", Warszawa 1875, t. IX, str. 90.— „Dykcyonarzyk Geograficzny" Echarda, t. II, Warszawa 1782, str. 100 — tudzież: wiadomości z rękopisów i wiadomości urzędowe). W okolicach Ł. tuż za miasteczkiem znajduje się obszerny łan ziemi, urodzajnej na pozór, zwanej powszechnie „Zaklętem polem" i z tej przyczyny nieuprawianej od niepamiętnych czasów. Obecnie pomienione grunta, chociaż wydzielone miejscowym włościanom, żadnej nie przynoszą korzyści dla rolnictwa; wedle bowiem ustalonego przesądu pomiędzy ludem okolicznym, śmiałek, któryby się odważył orać tę ziemię, umrzeć by musiał natychmiast. Tyle legenda. Wedle zaś świadectwa osób wiarogodnych, na zasadzie źródeł archiwalnych, wzmiankowane „pole" miało być teatrem krwawej rzezi wojsk miejscowego kniazia i mieszkańców Ł. podczas nieustannych walk bratobójczych pomiędzy kniaziami kijowskimi i połockimi. Po dokonanej rzezi i wyludnieniu Ł., cała okolica miała być zasiedlona przez przybyszów ze stron dalekich w skutek rozkazu zwycięzców. Fakt ten przypuszczalnie odnieśćby można do r. 1084, epoki Włodzimierza Monomacha, który w testamencie swym, przechwalając się ze sławnych czynów wojennych z czasów młodości, z pożogi i zniszczenia kraju nieprzyjaciela, wspomina Ł. w liczbie wielu innych grodów ziemi Krywiczów. (Ob. „Teka Wileńska, 1857, № 1, str. 207 [35]). *A. Ch.*

Łukomska Huta, ob. *Łukom* i *Łukomie*.

Łukomskie jez., por. *Dudary*.

Łukomszczyzna, os., pow. włocławski, gm. i par. Kłóbka, 1 dm., 8 mk., 7 mr. ziemi.

Łukonica, wś, pow. słonimski. Była tu parafia katol. dekanatu słonimskiego.

Łukonica, rz., lewy dopływ Szczary, przyjmuje Studenkę i Jelnę z Biodrówką.

Łukosała, zaśc. szlach. nad jez. Roszą, pow. święciański, 2 okr. adm., o 43 w. od Święcian, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Łukoszajcie 1.) wś nad rz. Szatą, pow. telszewski, okr. polic. szkudzki, o 35 wiorst od Telsz, 8 dm., 60 mk., młyn wodny (1859). 2.) **Ł.**, wś, pow. szawelski, gm. gruździewska, przy traktach z Gruźdź do Kurszan i z Szypil do Szawel, o 1 i pół w. od Szypil; 78 osad, 553 dzies. ziemi. *J. G.*

Łukoszka i *Ł. wyżna*, przysiołki Wysocka wyżnego, pow. turczański.

Łukoszkińska, st. p. w pow. podolskim, gub. moskiewskiej.

Łukoszyn-*Wielki*, wś, pow. lipnowski, gm. Brudzeń, par. Bądkowo, odl. o 36 w. od Lipna, posiada karczmę, 17 dm., 163 mk., w tej liczbie 95 drobnej szlachty, mającej 661 mr. ziemi a włośc. 15 mr. W 1827 r. *Łukoszyno-Wielkie* ma 20 dm., 126 mk. Folw. Ł.-Wielkie lit. A B. rozległy mr. 126: grunta orne i ogr. mr. 114, łąk mr. 2, past. mr. 8, nieuż. i place mr. 2, bud. z drzewa 4; folw. Ł.-Wielkie lit. E. rozległy mr. 100: grunta orne i ogr. mr. 97, łąk mr. 2, nieuż. i place mr. 1, bud. z drzewa 7.

Łukoszyn-*Wiazyński* i **Ł.-*Szykołowicki***, dobra poradziwiłłowskie w pow. mińskim, w okr. polic. kojdanowskim, przez wiano księżny Stefanii z Radziwiłłów Wittgenstejnowej od r. 1854 własność ks. Wittgenstejna, mają obszaru 1704 mr., miejscowość wzgórkowata, grunta dobre. *A. Jelski.*

Łukoszyna, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 65, od Dziewieniszek 35, dm. 37, mk. wyzn. katol. 264 (1866).

Łukoszyno 1.) *Bilki*, wś, pow. sierpecki, gm. Liszewo, par. Borzewo, odl. o 18 w. od Sierpca, ma 13 dm., 127 mk., 550 mr. gruntu, 39 nieuż. Według Tow. Kr. Ziem. folw. Ł.-Biki rozległy mr. 205, grunta orne i ogr. mr. 153, łąk mr. 5, lasu mr. 31, zarośli mr. 11, nieuż. i place mr. 4, bud. z drzewa 7. 2.) *Ł.-Borki*, pow. płocki, gm. Brwilno, par. Borzewo, odl. o 20 w. od Płocka, ma 7 dm., 49 mk., 322 mr. gruntu. Według Tow. Kr. Ziems. folw. Ł.-Borki rozległy mr. 571, grunta orne i ogr. mr. 347, łąk mr. 45, past. mr. 32, wody mr. 2, lasu mr. 96, zarośli mr. 34, nieuż. i place mr. 15, bud. z drzewa 6. Wś Ł.-Borki osad 7, z gruntem mr. 23.

Łuków, nad rz. Krzną, miasto powiatowe gub. siedleckiej, leży pod 51° 55'5 szer. i 40° 20'3 dłg. geogr., śród łukowskiej wyżyny (ob.), w błotnistej dolinie rzeczki Krzny. Odl. 110 w. od Warszawy, 26 w. od Siedlec, 121 w. od Lublina (linią kolei a 77 w. traktem na Lubartów), 91 w. od Brześcia, 58 od Dęblina. Jest tu stacya dr. żel. warsz.-teresp. (o 1 w. od miasta) i st. dr. żel. nadwiśl. (o 3 w. od miasta). Obie linie się tu schodzą z sobą. Ł. posiada obecnie kościół par. murowany i drugi popijarski murowany, kaplicę przy szpitalu, szpital ś. Tadeusza na 20 łóżek, szkołę początkową ogólną, sąd pokoju okr. IV, sąd gmin-

ny okr. IV, urząd powiatowy, urząd miejski, urząd gminny, stacyą pocztową, stacyą telegraficzną. W 1827 r. było tu 259 dm., 3206 mk., w 1861 r. 244 dm. (46 murow.) i 3311 mk. (2255 żyd.), obecnie jest około 400 dm. (do 100 murow.) i około 5000 mk. Przemysł fabryczny słabo rozwinięty; są tylko drobne fabryki świec, oleju i garbarnie. Ozdobą miasta jest piękny, zdala widzialny z powodu swej wysokości wież, kościół pobernardyński. Pierwotny kościół par. drewniany, który powstał zapewne koło 1250 r. wraz ze sprowadzeniem templaryuszów do Ł., spłonął ostatecznie w 1803 r. i odtąd nabożeństwo odprawia się w kościele bernardynów. Par. Ł. ma 10050 dusz. Dek. łukowski b. dyec. podlaskiej miał 10 par.: Adamów, Ł., Radoryż, Stanin, Stoczek, Trzebieszów, Tuchowicz, Ulan, Wojcieszków, Żelechów; prócz tego byli pijarzy w Ł., bernardyni w Ł. i Jeleńcu, dominikanie w Zofiborzu i karmelici w Gułowskiej Woli. Ł. jest jedną ze starożytnych osad pogranicznych dawnej Polski i zdaje się, że tu pierwiastkowo któryś z Piastów musiał wznieść zamek drewniany, dla wstrzymania napadów Jadźwingów z Podlasia. Już w połowie XIII w. dzieje wspominają o Ł. jako mieście na pograniczu Litwy i Jadźwingów. Bolesław Wstydliwy, mając w Ł. zamek osadzony załogą i kasztelana rządzącego całą tą ziemią, a usiłując powściągnąć ciągle powtarzane napaści pogan, zaprowadził tu w r. 1250 templaryuszów, którzy zarazem obowiązani byli nawracać Jadźwingów. Pomagali do tego Bolesławowi franciszkanie, najgorliwsi w owej epoce apostołowie w tych stronach, a mianowicie jeden z nich, imieniem Bartłomiej, rodem Czech. Z jego to rady Bolesław Wstydliwy, gdy wielu nawróconych Jadźwingów rzucało wiarę i z Litwinami się wiązało, postanowił wyjednać u papieża oddzielenie części znacznej kraju od dyecezyi krakowskiej i ustanowienie biskupstwa nowego w Ł., który dotąd razem z ziemią lubelską do województwa sandomierskiego należał. Jakoż komisarze, wyznaczeni w tym celu od Innocentego IV papieża, zjechali do Ł. r. 1254 dla erygowania tu nowego biskupstwa, ale, znalazłszy miejsce nieodpowiedniem na założenie katedry biskupiej, naznaczyli ją w Chełmie. Nieustające napaści pogan sprawiły, że Bolesław Wstydliwy, zrobiwszy na nich wyprawę r. 1264, zwiódł z Jadźwingami krwawą bitwę i stanowcze odniósł zwycięstwo. Historya nie powiada gdzie zaszła walna ta rozprawa, ale podanie miejscowe twierdziło, że bój odbył się pod Ł. Historycy też nasi, dając temu wiarę, jedni za drugimi powtarzają, iż na pamiątkę owej bitwy znajduje się na polach pod samym Ł. znaczny kopiec, dotąd mogiłą Jadźwingów przez lud nazywany (Star. Pols. t. II, str. 1161). Tymczasem na miejscu nie ma żadnego śladu, aby kiedykolwiek był tam jaki kopiec, i najstarsi ludzie żadnego podania o Jadźwingach nie przechowują. Nierychło jednak, bo aż za Władysława Jagiełły, zaczął Ł. używać prawdziwych swobód miejskich i przychodzić do pewnej pomyślności. (Por. Kod. dypl. t. III pod r. 1286). Przywilejem r. 1403 w Szczekarzowie danym, przeniósł ten król po raz pierwszy miasto z prawa polskiego na niemieckie. Kazimierz Jagiellończyk, celem przyczynienia się do wzrostu jego, nadał mu, znajdując się w Ł. 1445, targ tygodniowy, znosząc odtąd targi po wsiach okolicznych się odbywające. Pomimo to wszystko, musiał być Ł. bardzo jeszcze nędzną mieściną naówczas, kiedy Aleksander Jagiellończyk, przywilejem wydanym na sejmie w Radomiu 1505 r., mając wzgląd na ubóstwo nadzwyczajne Ł. i pragnąc temu zaradzić, obdarzył go stosownemi swobodami i dochody na ten cel przeznaczył. Za obu Zygmuntów miasto przyszło do lepszego bytu i przybrało postać pozorniejszą, nieraz bowiem sami królowie odwiedzali to miejsce, na samej drodze do Litwy położone, gdzie w zamku czyli dworze swoim drewnianym przemieszkiwali. Jeden ze sstów łukowskich, Krzysztof Szydłowiecki, kaszt. krakowski i kanclerz w. kor., obwarował własnem staraniem i nakładem miasto wałami i przekopem dla zabezpieczenia mieszkańców od napadu nieprzyjaciół. Zygmunt I, wracając r. 1530 z Litwy, sam to oglądał; przekonawszy się, że z powodu wzniesienia tych warowni nie mało domów zrzucić musiano, niektóre zaś place i zabudowania mieszczan uszczuplone zostały, przywilejem tegoż roku na miejscu zaraz wydanym, uwolnił mieszkańców wieczyście od płacenia pięciu grzywien na potrzeby rzeczypospolitej. Za panowania tegoż króla, wyrokiem jeszcze w r. 1513, zapewniono między nimi a sstą zgodę o młynowe i inne dochody. W tymże czasie Ł. uległ wielkiemu nieszczęściu, pożar w r. 1533 całe miasto prawie obrócił w perzynę, tak, że warownie nawet zrujnowane zostały, a mieszkańcy cały swój dobytek stracili. Z tego powodu król uwolnił ich w r. 1534 od opłaty podatku szos zwanego, od wszelkich myt w całem królestwie pobieranych i od dostawiania woza wojennego na lat 18, od czopowego na rok jeden a od podwód na lat 2. Warował jednak, że, za tak wielką ulgę, obowiązani są w przeciągu pięciu lat odbudować albo wszystkie, albo większą część domów pod utratą gruntów i obwarowanie miasta przywieść do takiego stanu, jaki był przed pożarem. Tym, oraz innemi przywilejami w Wilnie w r. 1534, 1543 i 1544 datowanemi, odnowił dla Ł. prawa i przywileje od poprzedników nadane, które,

podczas ognia ze skrzynką do wody wrzucone, butwieć zaczęły. Zygmunt August często w podróżach swoich do Litwy zatrzymywał się w Ł., a raz w r. 1553, jak pisze w swojej kronice Górnicki, dla wielkich roztopów tydzień tu mieszkał. Potwierdzał on wtedy dawniejsze nadania miastu i nowemi swobodami obdarzył przywilejami w r. 1550, 1553, 1555 i 1570. Toż uczynił Stefan Batory w r. 1578, Zygmunt III w r. 1589, 1605 i 1623, Władysław IV w r. 1633, Jan Kazimierz 1651, Michał Korybut 1671, Jan Sobieski 1682, August II 1727, August III 1750, nakoniec Stanisław August w latach 1766 i 1791. Starozakonni mieszkańcy Ł. posiadają dotąd w swoich rękach przywileje i prawa nadane im na rozmaite swobody przez Jana Kazimierza w r. 1652, odnawiające dawne przez pożar utracone; Mich. Korybuta z r. 1671, Jana III z r. 1680, Augusta II z r. 1699, Augusta III z r. 1751, wreszcie Stanisława Augusta 1792, który to ostatni przywilej oblatowany został w aktach ziemskich lubelskich w r. 1796 i w aktach ziemskich łukowskich w r. 1803. Erazm Domaszewski, koniuszy koronny, sstа tutejszy, fundował za murami miasta bernardynów i kościół im drewniany w r. 1629 wystawił, który za panowania Stanisława Augusta w r. 1770 ze składek i ofiar wymurowany został. Utrzymywało się miasto w dosyć dobrym bycie, aż do nieszczęśliwych czasów Jana Kazimierza. Podczas najścia kozaków, starożytny farny kościół drewniany już w r. 1250 istniejący spłonął, również jak inny kościołek podobnież dawny ś. Leonarda ze szpitalem; bernardyni tylko ocaleli. Zaraz po tej klęsce naszły w r. 1656 wojska Rakoczego i całe prawie miasto zrabowane i spalone zostało, tak że lustracya z r. 1659 zaledwie już 37 domów osiadłych naliczyła. Blisko przez pół wieku w zupełnem zubożeniu zostawał Ł. W r. 1695 na prośbę szlachty łukowskiej, licznie w okolicach osiadłej, a od Bolesława Wstydliwego jeszcze różne przywileje i nadania za męstwo w walce z Jadźwingami okazane posiadającej, przybyli tu pijarowie. Zrazu na przedmieściu osiedli, dopóki im kościołka drewnianego i domu nie wystawiono, w którym zamieszkawszy otworzyli w r. 1701 szkołę o 4-klasach. Felicyan Konstanty Szaniawski, bisk. krakowski, z tejże samej szlachty łukowskiej pochodzący, chcąc zostawić pamiątkę dla siebie w rodzinnem miejscu, zrobił w r. 1730 przy niej fundusz na utrzymanie konwiktu Szaniawskich dla dziesięciu alumnów ubogich swojego imienia. Kolegium pijarskie murować zaczęto r. 1733, i tu był przeniesiony nowicyat z Podolińca r. 1714. Kościół stanął w r. 1762, podług planu budowniczego Antoniego Solarego. Słynne ich szkoły pierwotnie jako kolonia akademii krakowskiej, od r. zaś 1785 wyłącznie pod zarządem komisyi edukacyjnej, potem od r. 1821 podniesione do stopnia wojewódzkiej o 6-klasach (b. gimnazyum wojewódzkie w Ł. wydawało 1834—40 w Siedlcach „Akta uroczyste zakończenia roku szkolnego"), w ostatnich czasach gimnazyum, zwinięte zostały w r. 1852 i przeniesione do Siedlec wraz z dwoma konkwiktami, dziś stypendyami, imienia Szaniawskich i Izdebskich, ten ostatni w r. 1787 na 2 alumnów ze szlachty łukowskiej fundowany; dotąd tamże utrzymują się. W szkołach łukowskich pobierali nauki, pomiędzy innymi, naturalista Kluk i filozof Bron. Trentowski. Wzrosło tedy znacznie miasto w ciągu XVIII w. i około 60 domów murowanych w niem stanęło. Sejm w r. 1775 ustanowił kasztelanią łukowską, na którą wyniesiony został pierwszy i ostatni Jacek Jezierski. Gmina Ł. graniczy z gminami: Dąbie, Celiny, Gołąbki, Tuchowicz, Ulan i Skrzeszew; ludn. 3220, rozległ. 11335 mr.; sąd gm. okr. IV Łuków poduchowny; urząd gm. w m. Ł. W skład gm. wchodzą: Czerel, Gołaszyn, Ławki, Poważe, Ryżki, Sienciaszka, Szczygły-Górne, S.-Dolne, Świdry, Świderki, Świątkowska-Wólka, Wojtostwo i Zalesie. Folwark-majorat Ł. (z wsią Poważe i Wojtostwo) podług wiadomości z r. 1854 nadany na prawach majoratu w r. 1836 radcy stanu Wiktorowi Janowiczowi, rozl. mr. 956: w gruntach ornych, ogrodach, łąkach, pastwiskach mr. 255, lasu mr. 701. Wieś Poważe os. 14, z grun. mr. 145; wś Wójtostwo os. 12, z grun. mr. 217.

Powiat łukowski gub. siedleckiej utworzony został w 1867 r. z części dawnego pow. łukowskiego (19 gmin) i dwóch gmin pow. radzyńskiego, z drugiej połowy zaś utworzono pow. garwoliński. Graniczy on od północy z częścią nowo-mińskiego i siedleckim, od wsch. z radzyńskim, od południa z lubartowskim i kawałkiem nowo-aleksandryjskiego, granicę naturalną stanowi tu rz. Wieprz i wpadająca doń Tyśmienica, od zach. z pow. garwolińskim. Obszar pow. łukowskiego wynosi 34.23 mil kwadr. Przedstawia on płaszczyznę, środek której zajmuje rozległe płaskowzgórze, wzniesione prawdopodobnie na 500 do 600 stóp nad poziom morza i rozciągające się na przestrzeni objętej czworokątem, którego narożnikami są Żelechów, Łuków, Stoczek i Adamów. Wody płaskowzgórza tego spływają w czterech kierunkach ku zlewom czterech rzek: ku półn. zachod. dążą do Świdra, ku zachod. południ. zabiera je Wilga, w południ. wschodnim kierunku uprowadza je Wieprz, a w płn. wschodnim przyjmuje Bug. Centralnym punktem tego płaskowzgórza i miejscem rozchodzenia się linii wododziałów jest las i bagno Jata w stronie

zach. płn. od Łukowa (odl. 14 w.). Samo płaskowzgórze przedstawia lesistą i bagnistą równinę, przypominającą na znacznych obszarach, w zachodniej części (koło Jaty), bagna poleskie lub okolice Kolna. Wzgórza stanowiące siedzibę wiosek otoczone są rozległemi często błotami; leniwie wlokące się po równinie wody rzek, tworzą po obu brzegach szerokie mokradle. Uboga karłowata roślinność uzupełnia całość posępnych rysów krajobrazu. Obszar ten cały już w czasach historycznych musiał stanowić jednę wielką puszczę, której pierwotni osadnicy długo bardzo nie oddawali się rolnictwu dla ubóstwa gleby i utrudnionego wpływu wyższej cywilizacyi ludności sąsiednich ziem. Nazwy wsi: Turzec, Niedźwiadka, Lisikierz, Wilczyska, Sokola, Jeleniec, Sarnów, wskazują myśliwskie przezwiska pierwszych osadników i myśliwskie ich zajęcia. Osiny, Cisownik, Lipiny, Grabów, Jedlanka, Szyszki dają nam zarys roślinności tej puszczy, bogatszej zapewne niż dzisiejsza skarłowaciała, podobnie jak i potomkowie obecni pierwotnych synów puszczy. Świeżemu stosunkowo przetrzebieniu leśnego pokrycia zawdzięcza obszar pow. łukowskiego swą obfitość wód. Trzy wielkie rzeki: Wisła, Wieprz i Bug zabierają wody tego obszaru, który przedstawia stąd trzy główne linie wododziałów, rozchodzące się z centralnego punktu, którym jest las i bagno Jata. Pierwszym jest wododział Wisły i Wieprza (północny naturalnie, bo południowy mieści się na terytoryum gub. lubelskiej). Począwszy się w Jacie, idzie przez las Warkocz, Jedlankę, polami między Turcem i Niedźwiadką, lasami koło Osin i Cisownika, w pobliżu Woli Okrzejskiej, przechodzi linią dr. żel. nadwiślańskiej między Krzywdą a Leopoldowem na wysokości 176 metr. nad poziom morza, przybrawszy teraz kierunek płdn. zachodni przecina powtórnie przy Leopoldowie (178 metr.) linią drogi żelaznej i podąża do ujścia Wieprzu pod Dęblinem do Wisły. Drugi wododział Wisły-Bugu, wyszedłszy z Jaty między wsiami Różą i Olszycem, ciągnie się na Wolę Wadzyńską, Kamieniec, Dębowice, Kuflew, Cegłów, między Cegłowem a Mrozami przecina (169 metr. wznies.) linią dr. terespolskiej i w kierunku płn. zach. podąża ku Nowemu Dworowi. Dwa te wododziały wraz z Wisłą tworzą wielki trójkąt różnoboczny i rozwartokątny, którego wierzchołkami są: Jata, Dęblin i Nowy Dwór. W części trójkąta przyległej Jacie mieszczą się w obrębie pow. łukowskiego dwa drobniejsze wododziały: Świdra i Wilgi, idący od wsi Wnętrzne na Ciechomin, Kruszawkę, Parysew i przecinający pod Pilawami (148 metr.) linią dr. nadwiśl.; drugi: Wilgi i Okrzejki idzie od Cisownika na Gołełazy, Sokolą ku zachodowi. Trzeci główny wododział Wieprza i Bugu nie zaczyna się ale kończy się właściwie w Jacie. Idzie on w kierunku płdn. wschod. koło wsi Dąbie, Zalesie, Ryżki, przecina odnogę kolei nadwiśl. (169 metr. wznies.), dalej przez Świdry, Jeziory i Gołąbki skręca ku wschodowi aż po za Międzyrzec. Stąd skręca na południe ku Horodyszczom i Kolanu. Pod wsią Tarnowem wchodzi w lubelskie, przecina między Chełmem a Rejowcem kolej nadwiśl. (234 metr. wznies.) i w kierunku południ. podąża ku wyżynie tomaszowskiej, stanowiącej jego punkt wyjścia. Na obszarze objętym pomiędzy wododziałami Wieprza-Wisły i Wieprza-Bugu, znajduje się kilka mniejszych rzek, których wododziały nie są oznaczone, a brak dokładnych map utrudnia to zadanie. Rzeczki te są: Trzna, Stanówka, Bystrzyca, Czarna, z których pierwsza jest dopływem Bugu a następne wpadają do Wieprza. Rolnictwo spotyka tu niezbyt przyjazne warunki. Piaski, błota, obfitość wód stojących i zaskórnych, klimat, na samej wyżynie łukowskiej mianowicie, nieco ostrzejszy niż w sąsiednich powiatach, wiosną późniejszą utrudniają pracę rolnika i nie dają zachęty w pomyślnych rezultatach zbioru. Kartofle, owies, żyto, gryka, są głównemi przedmiotami uprawy. W 1878 r. wysiano: 5497 czetw. pszenicy, 24157 czetw. żyta, 18258 owsa, 4787 gryki, 4499 jęczmienia, 3146 innych ziarn, 43000 kartofli. Siana zebrano 626260 pudów. Większych posiadłości (nad 1500 mr.) jest 25 w powiecie, z tych trzy: Kock, Gułów i Miastków mają przeszło 5000 mr., trzy 4000 do 5000 mr., 12 przeszło 2000 mr., siedm od 1500 do 2000; średnich folw. od 500 do 1500 mr. trzydzieści cztery. Mała zamożność ludności, brak miast, odległość znaczna od większych ognisk przemysłu i handlu, nie pozwoliła na rozwój pomyślny przemysłu fabrycznego, który nie mógł zaspokoić nawet skromnych miejscowych potrzeb. W r. 1878 było w powiecie 32 fabryk, a mianowicie: 7 gorzelni, 4 browary, 2 miodosytnie, 2 olejarnie, 1 fabr. octu, 1 mydlarnia, 3 fabr. świec, 2 garbarnie, 2 tartaki, 2 fabr. szkła, 7 cegielni, wszystko to przecie drobnych rozmiarów, gdyż zatrudniały tylko 180 rob. i wyprodukowały za 383610 rs., w czem przeważną część stanowi produkcya gorzelni. Pod względem środków komunikacyjnych pow. łukowski jest lepiej uposażony od innych powiatów gub. siedleckiej, przecinają go bowiem dwie linie dróg żelaznych: terespolska na długości 18 (około) wiorst i nadwiślańska, której odnoga z Iwangrodu do Łukowa prawie całą swą długością (około 40 w.) przechodzi przez środek powiatu. Prócz tego drogi bite łączą Łuków z Siedlcami, Żelechowem i Radzyniem. Ludność powiatu z 59118 w 1867 r., podnio-

sła się na 73955 w 1878 r., w tej liczbie było 35849 mężcz. i 38106 kob., co do wyznań: 68773 katol., 8490 żydów, 1575 ewang., 118 prawosł. O niskim stanie oświaty smutnie świadczy 12 szkół początkowych i 3 kantoraty ewangiel.; podczas, gdy pow. lipnowski przy takiej samej ludności ma 64 szkół i do 4000 uczniów. Pod względem kościelnym pow. łukowski stanowi: łukowski dek. dyec. lubelskiej i składa się z 18 parafij: Adamów, Borowie, Gułowska-Wola, Kock, Łuków, Łysobyki, Miastków, Okrzeja, Radoryż, Serokomla, Stanin, Stoczek-Łukowski, Trzebieszów, Tuchowicz, Ulan, Wilczyska, Wojcieszków i Zwola. Pod względem sądowym stanowi IV okrąg sądu pokoju dla Łukowa i 6 okręgów sądów gminnych: Miastków, Tuchowicz, Trzebieszów, Łuków, Adamów, Białobrzegi, należących do zjazdu sędziów w Siedlcach. Pod względem administracyjnym dzieli się na 22 gmin: Białobrzegi, Dąbie, Celiny, Gołąbki, Gułów, Jakusze, Jarczew, Krasuse, Kock, Łuków, Łysobyki, Miastków, Mysłów, Prawda, Radoryż, Serokomla, Skrzyszew, Stanin, Trzebieszów, Tuchowicz, Ulan, Wojcieszków. Szkoły początkowe istnieją we wsiach: Stoczek, Borowe, Trzebieszów, Szaniawy, Kock, Łysobyki, Wola Blizocka, Kszów, Serokomla, Białobrzegi, Adamów, Okrzeja (1883).

Płaskowzgórze łukowskie zajmuje obszar, którego przybliżonemi granicami są linie dróg żelaznych: terespolskiej na przestrzeni od Mrozów do Łukowa i iwangrodzko-łukowskiej odnogi drogi nadwiślańskiej na przestrzeni od Leopoldowa do Łukowa. Trzeci bok nieforemnego trójkąta stanowi linia przeprowadzona ze stacyi Mrozy (drogi teresp.) przez Stoczek i Żelechów do stacyi Leopoldów. Obszar ten stanowił kiedyś rozległą puszczę, pełną bagien z powodu małego spadku dla zbierających się tu wód. Nazwy wsi: Turzec, Niedźwiadka, Jeleniec, Sarnów, Wilczyska, Lisikierz, Sokola, Jagodne, Jedlanka, Osiny, Cisownik, Dąbrowica, Jamielnik, Lipiny, Grabów, Olszyc, Dąbie, Szyszki charakteryzują dawniejszą faunę i florę tej okolicy i warunki bytu pierwotnej ludności. Szczątkiem tej pierwotnej puszczy jest las Jata (tyle co buda, chata), rozciągający się w stronie płn. zach. od Łukowa na największem wzniesieniu z całego płaskowzgórza. Wzniesienie to prawdopodobnie dochodzi do 200 metrów (650 stóp), bowiem na krawędziach płaskowzgórza spotykamy 169 metrów (554 stóp) a 178 metr. w Leopoldowie. Obszar ten środkowy, zakryty przez las Jata, stanowi punkt, z którego na wszystkie strony rozchodzą się wododziały, z których najgłówniejsze są: Wisły-Wieprza, Wieprza-Bugu, Wisły-Bugu. Wody wyżyny spływają rzekami Krzną do średniego Bugu, Kostrzyniem do Liwca i dolnego Bugu, Bońkówką do Stanowki, Tyśmienicą do Wieprza, ze wsi Roży struga idzie do Świdra a nim do Wisły. Więcej szczegółów podał Kazimierz Łapczyński w pracy „O łukowskiem płaskowzgórzu i jego roślinności.“ Pamięt. Fizyograf., t. I. *Br. Ch.*

Łuków, niem. *Lukow*, r. 1531 *Lug*, wś, pow. rybnicki, o 1.85 mil na zach. od Rybnika, par. Pstrzążna; 40 bud., 34 dm., 239 mk., 54 os., 167 mr. ziemi.

Łuków, niem. *Luckau*, m. pow. na dolnych Łużycach (ob.), w okr. reg. Frankfurt n. O. (ob.), nad rz. Berste, miało 1855 r. 5047 mk., gimnazyum, dom kary i poprawy, szpital dla chorych i obłąkanych, ochronę, stary kościół ewang. w stylu gotyckim, fabryki sukna, płótna, przędzalnie. Pod Ł. d. 4 czerwca 1813 r. bitwa Blüchera z Oudinot'em. Powiat łukowski ma 23.86 w. kw. rozl. i do 56 tys. mk. Położenie niskie, dużo rzeczek, na płd. lasy, gleba niebardzo żyzna, ludność w części serbska. *F. S.*

Łuków, węg. *Luko*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. gr.-katol., 739 mk.

Łuków, dział górski w Karpatach zachodnich, w paśmie morawskiem; ciągnie się od przełęczy hrozynkowskiej po przełęcz Wlara, między osadami Suszą (w Węgrzech) a Bojkowicami (w Morawie). Szczyt najwyższy Ł. 736 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Łuków, las w płd. stronie Krasnej, pow kałuski, na lew. brz. Łukwi, przy drodze z Bohorodczan do Rożniatowa.

Łukowa 1.) al. *Łukowo*, wś, pow. jędrzejowski, gm. Sobków, par. Łukowa. Leży śród pasma wyniosłości, ciągnących się w południowo-wschodniej stronie Chęcin. Posiada kościół par. drewniany, założony wraz z par. w 1408 r. przez dziedzica Ł. Klemensa Niemesza. Obecny w 1753 r. wystawiła Anna z Ossolińskich Szaniawska. W 1827 r. było tu 44 dm., 317 mk. Ł. należała do dóbr Dębska Wola (ob.). Par. Ł. dek. jędrzejowski 1342 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł., od Jędrzejowa w. 16, od rz. Nidy w. 5, rozległy mr. 1044: grunta orne i ogr. mr. 351, łąk mr. 24, pastw. mr. 39, lasu mr. 595, nieuż. i place mr. 35, bud. mur. 4, z drzewa 7, pokłady kamienia wapiennego. 2.) Ł., wś, pow. biłgorajski, gm. i par. Łukowa. Leży na lewo od drogi z Józefowa do Tarnogrodu, o 9 w. od granicy galicyjskiej, o 2 w. od Tanwi, tworzącej szeroką błotnistą dolinę. Wieś ciągnie się linią około 5 w. długą po obu stronach jaru utworzonego przez strumień wpadający do Tanwi. Posiada kościół parafialny nowo wzniesiony w 1881 r. na miejsce dawnego drewnianego z XVII w., urząd gminny, szkołę. W r. 1827 było tu 322 dm. i 2034 mk. Obszar dworski Ł. należy w części do dóbr ordynacyi

Zamoyskich, w części zaś stanowi prywatną własność. Par. Ł. dek. biłgorajski: 6741 dusz. Gm. Ł. należy do sądu gm. okr. IV w Józefowie, st. poczt. w Tarnogrodzie; posiada obszaru 28018 mr. i 5219 mk. W skład gm. wchodzi: Borowiec, Chmielek, Łukowa, Osuchy, Pisklaki, Szarajówka i Szóstaki. *Br. Ch.*

Łukowa, mała wioseczka w północno-zachodniej stronie pow. ihumeńskiego, w okolicy Piotrowicz, ma osad 3, grunta lekkie, wzgórkowate, miejscowość lesista, bezwodna.

Łukowa 1.) wś, pow. tarnowski, leży na małem wzniesieniu 259 m. npm., w rozległej równinie, ma grunta żytnie, glinkowe i cegielnię. Do wsi prowadzi droga gminna z Tarnowa. Ta wieś wymieniona już u Długosza (L. B. I, 12 i 614), należy do parafii w Lisiej górze, liczy 786 mk. rzym.-kat. i ma 1592 mr. obszaru, z których przypada na obszar większej posiadłości 510, t. j. 403 mr. roli, 91 mr. łąk i 16 mr. pastw., a na mniej. pos. 1082 mr., mianowicie 908 mr. roli, 114 mr. łąk i ogr. i 60 mr. pastw. Ł. graniczy na zachód z Łęgiem, na wschód z Kobierzynem, na północ z Laskówką a na południe ze Śmignem. 2.) **Ł.**, wś, pow. łańcucki, leży w okolicy piaszczystej, na lewym brzegu Sanu, u ujścia do niego Trzebośny. Od północy i wschodu oblewa wieś San, na zachód graniczy z Rudą, a na południe z Jelną. W północnej i południowej stronie ciągną się obszerne sosnowe bory. Ł. ma kolonią niemiecką i należy do parafii rzym.-katol. i gr.-katol. w Leżajsku, a do urzędu poczt. w odległej o 4.5 kil. Sarzynie. Z 361 mk. jest 186 wyznania rzym.-katol., 86 gr.-katol., a 89 ewang. Pos. więk. ordynacyi łańcuckiej ma tylko prawo propinacyi; pos. mniej. 278 mr. roli, 76 mr. łąk i 82 mr. pastw. 3.) **Ł.**, wś, pow. Lisko, ma parafią gr.-kat. i należy do parafii rzym.-kat. w Porażu, a do urzędu poczt., sądu powiat. i notaryatu w odległem o 10.9 kil. Lisku. Wieś leży w okolicy podgórskiej i lesistej, nad Tarnawką, uchodzącą z lewego brzegu do Osławy, 387 m. npm. Od wschodu i zachodu otaczają ją lasy jodłowe. Według spisu ludności z 1880 r. liczy 840 mk., z których 53 przebywa stale na obszarze więk. pos.; podług szematyzmu duch. dyec. gr.-kat. przemyskiej z 1881 r. ma być tylko 818 mk., mianowicie gr.-kat. 730, rzym.-kat. 18, a izr. 26. Szematyzm duch. dyec. rzym.-kat. przemyskiej podaje liczbę rzym.-kat. 62. Pos. więk. ma obszaru 605 mr. roli, 59 mr. łąk, 106 mr. pastw. i 428 mr. lasu, razem: 1198 mr.; pos. mniej. 1022 mr. roli, 76 mr. łąk i ogr., 174 mr. pastw. i 28 mr. lasu, razem 1300 mr. Cały obszar wsi zajmuje zatem 2498 mr. Cerkiew gr.-kat. murowana należy do dyec. przemyskiej, dek. olchowieckiego. Uposażenie parocha składa się z 54 mr. roli i 197 zł. w. a. dodatku do kongruy. Ta wieś graniczy na południe z Seredniem Wielkiem, na zachód z Brzozowcem, na wschód z Dziurdziowem a na północ z Cząsynem. *Mac.*

Łukowa 1.) wzgórze 250 m. wys., w płn. stronie Małnowa, pow. mościski. 2.) **Ł.**, las w płn. stronie Bryliniec, pow. przemyski.

Łukowa, nazwa pasma górskiego, zwanego powszechnie *Ludową*. Ob. t. V, 470.

Łukowa, por. *Łukawa.*

Łukowata, ob. *Ługowe.*

Łukowce, wś i folw., pow. bialski, gm. Sitnik, par. Biała. Posiada 18 dm., 132 mk., 646 mr. ziemi i cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej, którą 1695 r. erygował ks. Karol Stanisław Radziwiłł. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozl. mr. 365 (w r. 1866), grunta orne i ogr. mr. 215, łąk mr. 59, pastw. mr. 89, nieuż. i place mr. 2. Wś Ł. osad 16, z grun. mr. 349.

Łukowce, wś, nad rz. Czerniejką, w gub. witebskiej.

Łukowe, al. *Łukowo*, wś i fabryka cukru, pow. makowski, gm. i par. Karniewo, od Gąsocina o 19 w., od Makowa 12 w., nad niegdyś spławną rzeką Pełtą; własność hr. Stanisława Łubieńskiego, który od 1852 r. wszedł w spółkę z Augustem Schürr. Dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., w którym znajduje się ornej ziemi włók 36, Wronowe wł. 28, Zabin wł. 15, Wólka wł. 13; razem dobra zajmują ornej ziemi wł. 92, oprócz tego lasu wł. 4 i zagajników; łąk wł. 3; wody i zabudowania z cegielnią 1 włókę. Do tegoż majątku od 1875 r. należy wieś i folw. Konarzewo-Sławki (ob.). Grunt w dobrach Ł. jest częściowo żytni, częściowo pszenny. Wysiew roczny na całym majątku (do tego zaliczone i Sławki) pszenicy 485 korcy, żyta 215 korcy, jarego zboża 725 korcy, pastewnych (traw) 90 korcy. Ludności blisko 2000 dusz na wszystkich folwarkach i 60 osad. Budowle w majątku po większej części murowane. W ogóle dobra Ł. należą do lepszych zagospodarowanych majątków w królestwie. W 1844 r. w Ł. została założona fabryka cukru na sposób ogniowy, a od r. 1852 przebudowana na parową i od tego czasu ciągle się powiększa i ulepsza w najświeższe aparaty i przyrządy, tak, że obecnie może przerabiać przeszło 100000 korcy buraków sposobem dyfuzyjnym systemu Szulca i Bronowskiego z Pragi czeskiej; od 1875 r. przestała wyrabiać rafinadę, a obecnie tylko wyrabia mączkę cukrową. Daje zajęcie przeszło 200 robotnikom. Pomiędzy ludem tutejszym krąży legenda, że od strony zachodniej na ornych gruntach folw. Ł. znajduje się wzniesienie nazwane u tutejszych mieszkańców „Łosowizna," gdzie objawiła się Matka Boska, której obraz znajduje się w wielkim

ołtarzu w Karniewie. Ł. było teatrem ważnej bitwy dla Francuzów w 1806 r. d. 26 grudnia. Główne starcie nastąpiło pod odległym o 5 w. Gołyminem, prawe skrzydło Rosyan obejmowało Ł., zmuszone cofać się przed natarczywym atakiem konnicy marszałka Augereau, zostawiło wielu zabitych i rannych na polu bitwy, czego dowodem odkopywanie różnych części broni i t. p. Na drugi dzień również, wspomina Foucart, o wzięciu do niewoli kilkunastu z piechoty tak w Łukowych jak i we Wronowych, poczem Rosyanie cofnęli się do Makowa. R. 1827 Ł. miały 22 dm., 151 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 778, łąk mr. 100, wody mr. 6, lasu mr. 228, zarośli mr. 62, nieuż. i place mr. 48, razem mr. 1222, bud. mur. 16, z drzewa 15; płodozmian 15-polowy; folw. Wólka Łukowska: grunta orne i ogr. mr. 384, łąk mr. 23, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 19, razem mr. 429, bud. mur. 4, z drzewa 4; płodozmian 13-polowy; folw. Wronowo: grunta orne i ogr. mr. 564, łąk mr. 48, wody mr. 4, nieuż. i place mr. 32, razem mr. 649, bud. mur. 5, z drzewa 8; płodozmian 13-polowy; folw. Żabin: grunta orne i ogr. mr. 458, łąk mr. 5, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 475, bud. mur. 4, z drzewa 3; płodozmian 13-polowy. Budowle ubezpieczone w ogóle na 37010 rs. Wś Ł. os. 57, z grun. mr. 68; wś Wólka Łukowska os. 18, z grun. mr. 38; wś Wronowo os. 34, z grun. mr. 111; wś Konarzewo-Bolesty osad 10, z grun. mr. 142. *J. Sul.*

Łukowe Berdo, al. *Łukowo Berdo*, może *Bukowe Berdo*, grzbiet skalisty i szczyt, w Karpatach wschodnich, w dziale dukielsko-skolskim, niedaleko granicy galicyjsko-węgierskiej, na granicy powiatów Lisko i Turka. Południowy czubek, miejsce znaku triangulacyjnego, wznosi się 1313 m., północny 1238 m. Na południe wznosi się szczyt Krzemień (1335 m., ob. t. IV, 775, № 2). Stoki wschodnie i zachodnie, od Halicza (1335 m.) począwszy aż po szczyt Wilki (1014 m.), rozlegają się obszerne połoniny. Północno-wschodni stok pokrywa las Jamiczna i Obnoha. Z tego stoku spływają wody za pomocą potoków Mucznego i Roztok do Sanu; ze stoku zaś południowo-zachodniego podążają wody do pot. Wołosatego czyli Wołosatki. *Br. G.*

Łukówek 1.) *Górny*, wś, pow. chełmski, gm. Bukowa, par. Uhrusk, cerkiew par. dla ludności rusińskiej. W 1827 r. Ł.-Górny i Ł.-Piękny miały 56 dm., 326 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.-Górny (z wsią Ł.-Górny i Iłowo), odl. od rz. Bugu w. 3. Po odłączeniu w r. 1880 folw. Józefin mr. 150 i folw. Potoki i Iłowo, rozległość wynosi mr. 309; grunta orne i ogr. mr. 218, łąk mr. 75, pastw. mr. 2, lasu mr. 5, nieuż. i place mr. 8, bud. z drzewa 13, wiatrak. Wś Ł.-Górny os. 26, z grun. mr. 447; wś Iłowo os. 5, z grun. mr. 157. 2.) **Ł.-*Piękny***, wś, pow. chełmski, gm. Bukowa, par. Uhrusk (Łukówek gr. obrz.). Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.-Piękny (z wsią Ł.-Piękny i Rudnia), od rz. Bugu w. 4, rozległy mr. 665: grunta orne i ogr. mr. 225, łąk mr. 68, pastw. mr. 174, lasu mr. 155, nieuż. i place mr. 23, bud. mur. 2, z drzewa 10, rzeczka Uherka przepływa. Wś Ł.-Piękny os. 29, z grun. mr. 521; wś Rudnia os. 3, z grun. mr. 69. Por. *Kazimierówka.* *A. Pal.*

Łukowica, przys., pow. kaniowski, leży przy dołach parowów, ciągnących się pomiędzy wsią Zarubińcami i wsią Grzegorzowem, o 4 w. od wsi Grzegorzowa i o 2 w. od wsi Zarubińce; mk. prawosł. 280, katol. 4. Należy do mka Chodorowa (ob.). Por. *Łukawica.*

Łukowica, leśniczówka, młyn i karczma na obsz. dwor. Zagwóźdź, pow. stanisławowski.

Łukowica, rz. w pow. lidzkim, por. *Lida*, V, 217.

Łukowica, por. *Hołynka.*

Łukowica, pot. podgórski, powstaje w północno-zachodniej stronie wsi Łukowicy, w pow. limanowskim, z połączenia się dwóch potoczków, z których południowy u południowych stóp, północny u północnych stóp góry Okowańca (807 m.) wytryskują. Tak powstały potok od karczmy Skarbiskami zwanej płynie na południowy wschód przez wś Łukowicę, a w Świdniku wpada do Słomki z praw. brz. Długość biegu 10 kil. niespełna. Nad lewym (północno-wschodnim) brzegiem potoku wznoszą się góry Łyżka (807 m.) i Pępówka (777 m.), a nad prawym (południowo-zachodnim) Szkielek (753 m.). *Br. G.*

Łukowica, niem. *Luckaje*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. kalawskim.

Łukowice (?), por. *Laugwitz.*

Łukowiec 1.) wś, pow. nowomiński, gm. Łukowiec, par. Jeruzal (ob.). W 1827 r. 30 dm., 291 mk. Gmina Ł. należy do sądu gm. okr. II w Latowiczu, gdzie i urząd gm., st. poczt. w Kałuszynie. W gminie 1 szkoła i 4 młyny. Obszaru ma 20334 mr. i 4989 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Płomieniec, wsi: Ł., Jeruzal i Płomieniec, od Mrozów w. 10, rozl. wynosi mr. 2472; folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 673, łąk mr. 260, pastw. mr. 45, lasu mr. 1068, nieuż. i place mr. 93, razem mr. 2139, bud. mur. 11, z drzewa 17; płodozmian 12-polowy; folw. Płomieniec: grunta orne i ogr. mr. 245, łąk mr. 37, pastw. mr. 41, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 332; bud. z drzewa 12, płodozmian 4-polowy. Wś Ł. os. 31, z grun. mr. 560; wś Jeruzal os. 32, z grun. mr. 842; wś Płomieniec os. 7, z grun. mr. 265. 2.) **Ł.**, wś, pow. nowomiński, gm. Otwock, par. Warsze-

wice. W 1827 r. 14 dm., 111 mk. Jest tu owczarnia poprawnej rasy, 1160 sztuk merynosów. 3.) **Ł.**, wś, pow. garwoliński, gmina Pszonka, par. Parysew. W 1827 r. 20 dm., 126 mk.; obecnie 18 dm., 117 mk., 267 mr. obszaru. 2.) **Ł.**, wś nad rz. Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Koprzywnica; odl. od Sandomierza 16 w.; ma 197 mr. ziemi dwor. i 171 mr. włośc., 16 dm. i 148 mk. Wspomina ją Długosz (II, 321). 5.) **Ł.**, wś, pow. lubartowski, gm. Firlej, par. Kock. Wchodziła w skład dóbr kockich. Wspomina ją Długosz (II, 567). Por. *Zagrody łukowieckie.* *Br. Ch.*

Łukowiec, niem. *Bachwitz*, *Lukowitz*, wś, pow. bydgoski, 5 dm., 82 mk., wszyscy kat., 15 analf. Poczta w Tuczkowie, st. kol. żel. i tel. w Nakle o 28 kil. Niegdyś własność Grygrowicza. *M. St.*

Łukowiec 1.) leśniczówka, gajówka i karczma na obsz. dwor. Okrzesińce, pow. rohatyński. 2.) **Ł.**, przys. Wiszniowa, pow. rohatyński.

Łukowiec, lesisty grzbiet górski, w paśmie górskiem Ludową zwanem (ob. t. V, 470), w Karpatach czarnohorskich, na obszarze gm. Hryniowy, w pow. kosowskim, na praw. brzegu Czeremoszu Czarnego, na północny zachód od szczytu Baby Ludowy (1586 m.), z halą tejże nazwy (Łukowiec), leżącą 1506 m. npm. Stok zachodni bardzo stromo opada do doliny Czeremoszu Czarnego, nad którym od lew. brz. leży tracz Rabieniec al. Rabenec i zakład kąpielowy Burkut. Od północnego wschodu i wschodu oddziela go dolinka potoku Tarnicy, dopływu tegoż Czeremoszu, od skalistej Wapniarki (1246 m.). Szczyt w Łukowcu, na północny zachód od hali Ł., bez nazwy, wynosi 1443 m. npm. *Br. G.*

Łukowiec, potok górski, wytryska u zachodnich stóp góry lesistej Komaraka (1190 m.), wznoszącej się na granicy Lolina i Ilemni, w pow. dolińskim; płynie na północ i północny zachód przez obszar Loliną i po 7-kilometrowym biegu uchodzi do Świcy z praw. brz. Źródła leżą 910 m. npm., ujście 601 m. npm. Zowie się także „Łuhowiec.“ *Br. G.*

Łukowisko, wś, pow. radzyński, gm. Tłuściec, par. Międzyrzec. Posiada 62 dm., 472 mk. i 2033 mr. obszaru. W 1827 r. 63 dm., 355 mk.

Łukówka, *Ługówka* 1.) pow. zwinogródzki, ob. *Palczyk.* 2.) **Ł.**, wś, pow. lipowiecki, o 8 w. od Liniec, o 50 w. od Winnicy. Gorzelnia wyrabia 10000 wiader spirytusu z 23000 pudów zboża.

Łukowo 1.) kol., pow. gostyński, gm. i par. Duninów. Ma 9 dm., 99 mk., gruntu 80 mr. 2.) **Ł.**, por. *Łukowa* i *Łukowe.*

Łukowo 1.) dom. i gm., pow. obornicki, 3775 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) **Ł.**, dom., b) Dobromil, folw.; 19 dm., 285 mk., 89 ew., 196 kat., 80 analf. Gorzelnia parowa, cegielnia. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Obornikach o 5 kil. Pod wsią odkryto cmentarzysko pogańskie. Niegdyś własność hr. Grabowskiego (z Żernikami, 5539 mr.), dziś Martinich. 2.) **Ł.**, wś i gm., pow. wągrowiecki, 2 miejsc.: a) **Ł.**, wś, b) Ostrowo, folw., 325 mr. rozl.; 16 dm., 145 mk., 9 ew., 136 kat., 63 analf. Poczta, tel. w Gołańczy o 7 kil., st. kol. żel. Osiek o 25 kil, Budzyń o 22 kil. (Łaski, Lib. ben. I, 106). 3.) **Ł.**, dom. i gm. tamże, 3457 mr. rozl., 2 miejsc.: a) **Ł.**, dom., b) Rudki, folw.; 13 dm., 221 mk., wszyscy kat., 76 analf. Własność Władysława Biegańskiego (z Potulicami 9733 mr.). Przy zakładaniu szkółki odkryto w bliskości folw. Ł. 2 groby skrzynkowe kamienne, dwie stopy szerokie a 3 stopy długie, i na cztery stopy głęboko w ziemi, które z pojedyńczych kamieni na wapnie były wmurowane, w nich znajdowało się 11 garnków i dzbanów różnej wielkości, luźno stojących. Siedm wydobyto w całości; w każdym garnku były kości ludzkie, w jednym zaś stopiona masa niebieska i żółta, częścią brąz, częścią stopione perły. *M. St.*

Łukowo, niem. *Lukowo* 1.) dwie miejscowości, pow. chojnicki, w lesistej i piaszczystej okolicy borów tucholskich, o pół mili od st. dr. żel. Czersk, przy trakcie bitym chojnicko-starogrodzkim. Parafia, szkoła i poczta Czersk. *a*) włośc. wś, 562 mr. ziemi, 35 bud., 15 dm., 113 katol. *b*) król. leśnictwo do nadleśnictwa Cis, bud. 1, dm. 1, kat. 6, ew. 6. 2.) **Ł.**, folw. do Sypniewa, pow. złotowski, przy trakcie bitym złotowsko-więcborskim, w okolicy lesistej, między jeziorami. Obszaru mr. 1205, bud. 7, dm. 3, katol. 27, ew. 22. Parafia Sypniewo, szkoła Lilienhecke, poczta Więcbork. *Kś. F.*

Łukowo Berdo, ob. *Łukowe B.*

Łukowski potok, potok, tworzy południową granicę gm. Polańczyka, w pow. Lisko, oddzielając ją od Rybnego; wypływa na zachodniej granicy tejże gminy z gminą Woli Matyaszowej; płynie na wschód i uchodzi do Solinki z lew. brz. Długość biegu 3 kil.

Łukowski powiat, ob. *Łuków.*

Łukowskie (?) jezioro, niem. *Mückersee*, na wschód od jez. Śniardowy (Spirding). Por. *Ełk*, *Luemir* i *Łuknajno.*

Łukśniany, wś, pow. kalwaryjski, gm. Balkuny, par. Olita; odl. 47 w. od Kalwaryi. Jest tu jezioro długie $2^1/_2$ w., szer. około $^1/_2$ w.; brzegi ma bezleśne, wyniosłe. Wś ma 65 dm., 450 mk.

Łuksta, ob. *Łuksta.*

Łuksza, rz., dopływ rz. Wazuzy z prawej strony, w gub. smoleńskiej.

Łukszany, wś rząd., pow. wileński, 5 okr.

adm., o 35 w. od Wilna, 7 dm., 49 mk. kat. (1866).

Łuksze, wś, i *Ł.-Małe*, wś nad Cesarką, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze; odl. 27 w. od Władysławowa, 7 w. od Szak. Ł. mają 25 dm., 269 mk., szkołę początk. 1-kl. ogólną; Ł.-Małe 5 dm., 10 mk.; w 1827 r. była to wś rząd., miała 26 dm., 250 mk. Par. Ł. dek. władysławowski: 5106 dusz. Kościół erygował 1749 Chodkiewicz, jako filią wielońskiego; od 1794 filialny do Syntowt, od 1808 parafialny. Z funduszów ś. p. Jana Bartkowskiego, dziedzica dóbr Zyple, i oraz dzisiejszej tychże dóbr dziedziczki, Joanny Kuczyńskiej, świeżo stanął z muru, na wysokich fundamentach z ciosu, gotycki, o jednej wieży, w kształcie krzyża łacińskiego, nowy kościół.

Łuksze, wś, pow. kowieński, gm. Janów, par. Skorule, o 7 w. od Janowa, grunta żyzne, lekkie.

Łukszeniszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 31 w. od Święcian, 2 dm., 15 mk. kat. (1866).

Łuksznie, wś, pow. rossieński, par. jurborska.

Łukszpojcie, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 39 w. od Wilna, 2 dm., 25 mk. katol. (1866).

Łukszta (?), por. *Chałaimgródek*.

Łukszta, jez. w pow. telszewskim na Żmudzi, zajmuje obszaru 65 włók. Przez całe jez. Ł., którego długość wynosi 5 wiorst, szer. 1 do 3 w., ciągnie się grobla podwodna, która łączyła niegdyś leżącą nad jeziorem warownię Wornie z przeciwległym brzegiem. Przyjmuje z płn.-wsch. Worniankę, a na płd.-zach. daje początek Situwie, którą się łączy z jez. Parszas. Por. *Girzduta*.

Łukszta, jez., ob. *Iłłukszta*.

Łuksztagiris, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 74 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łuksztoły, zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 15 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Łukszty, dwór, pow. nowoaleksandrowski, okr. polic. rakiski, o 59 w. od m. pow., gorzelnia (1859).

Łuksztyłka, zaśc. szlach. nad jez. t. n., pow. święciański, 2 okr. adm., o 49 w. od Święcian. 1 dm., 10 mk. katol. (1866).

Łuksztynie, zaśc. nad jez. Bebrusy, pow. wileński, 3 okr. adm., o 67 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Łuksztynka, zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 39 w. od Wilna, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Łukszy, wś, pow. szawelski, gm. szawelska, 30 osad, 301 dzies. ziemi.

Łukszyki, wś, pow. rossieński, par. gawrańska.

Łukszyna 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 19 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. 2.) Ł., zaśc. rząd., tamże, o 18 w. od Wilna, 1 dm., 10 mk. katol. 3.) Ł., folw. szlach., tamże, o 21 w. od Wilna, 1 dm., 12 mk. katol. (1866).

Łukszyszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Giże; odl. 6 w. od Wyłkowyszek, ma 2 dm., 14 mk.; w 1827 r. wś rząd., 2 dm., 15 mieszk.

Łukta, ob. *Ukta*.

Łukwa, las i tartak parowy koło Głęboki w pow. bohorodczańskim, o sile 12 koni, o 2 gatrach a 8 piłach zwyczajnych. Konsumuje on rocznie 3400 metr. kub. drzewa jodłowego i świerkowego, a produkuje 2300 metr. kub. desek i łat, wysyłanych częścią do Rosyi drogą wodną Bystrzycy srebrnej i Dniestrem, częścią Bystrzycą, a potem koleją ze Stanisławowa nad Ren. Drogi od zakładu do Bystrzycy lub Stanisławowa uciążliwe. Właścicielem tartaku jest Tow. industryi lasowej w Wiedniu. *Lu. Dz.*

Łukwa, także *Łukiew* zwana, rzeka, powstaje z kilku strug, spływających na wschodnim stoku wzgórza Kocebalówki, rozpościerającego się w zachodniej stronie wsi Przysłópa, w pow. kałuskim, a przepływających wieś na wschód i łączących się poniżej wsi w jeden potok Łukwą zwany. Zwraca się on na północny wschód; opływa od wschodu wieś Majdan, doliną prawie górską, nad którą od zachodu wznosi się Kośmiczara (762 m.), a od wschodu Petryszyna góra (647 m.). Od Majdana począwszy aż po ujście Kornego potoku (od praw. brz.) tworzy Ł. granicę powiatów kałuskiego (od zach.) a bohorodczańskiego (od wsch.). Na tej to przestrzeni od zach. przytykają do Ł. obszary gmin Majdana, Krasny i Grabówki, od wsch. zaś Kosmacza, Rosulny, Chmielówki i Głębokiej. Od ujścia Kornego potoku płynie na północny wschód między domostwami Grabówki, Zawoja, Jaworówki, Rypianki, Mysłowa i Bednarowa. Następnie tworzy południowo-wschodnią granicę gmin Brynia i Sapahowa. Zrasza obszar Komarowa, Kryłosa, a wreszcie Załukwi, oddzielając po części tę ostatnią miejscowość od obszaru Halicza i na obszarze tegoż miasta, w północno-zachodniej stronie miasta, uchodzi do Dniestru z praw. brz. Długość biegu 67 kil. Spad wód wskazują następujące liczby: 700 m. (źródła); 436 m. (powyżej ujścia Kornego pot.); 370 m. (młyn w Zawoju); 316 m. (w Rypiance); 303 m. (pod mostem dr. żel. w Bednarowie); 241 m. (ujście Łukawicy); 215 m. (ujście do Dniestru). Z praw. brz. wpadają doń: Korny pot. i Łukawica. Oprócz tych przyj-

muje liczne pomniejsze wody. Wody tej rzeki od źródeł aż po ujście Kornego pot. przedstawiają krainę pstrąga, a od tego stanowiska po swe ujście krainę brzany. *Br. G.*

Łukwany. O wiosce tej nazwy czytamy w lustracyi sstwa halickiego z lat 1556 do 1661 (Rkp. Ossol. № 2127, str. 81): „Wioska w sstwie halickiem ad Kałusz nad Łukwią, w niej siedli od 4 lat 2 kmiecie na polanie między lasy nad Łukwią, którzy po wyjściu swobody, którą mają do lat 10, mieliby dawać takie pożytki, jakie we wsi Wiestowej. Lasów tam jest dosyć około nich bukowych i jodłowych przez mil kilkanaście.“ Dziś nie ma w Galicyi miejscowości tej nazwy. Nad Łukwią w ogóle znajdujemy tylko nazwę lasu „Łukwa“ (ob.), oddalonego o 22 kil. na płd. od Kałusza. Domyślaćby się zatem można, że w w. XVI i XVII istniała tu śród lasów jakaś mała osada, która później upadła. *Lu. Dz.*

Łukwica. Nazwę tę podaje szematyzm bazylianów (Lwów, 1867, str. 148 i 149), wspominając, że istniał tu niegdyś klasztor bazylianów i dodając ogólnikowo, że było to gdzieś w Stanisławowskiem. Monaster ten, zwany w rewizyi igumenów z r. 1724 „Monasterem łukwiańskim,“ przyłączono w r. 1744 do monasteru kryłoskiego. Później widzimy go znowu samodzielnym, a w r. 1762 jeszcze płaci on protoigumenowi t. zw. „viales.“ W roku 1764 przyłączono go do monastyru pohońskiego, lecz już w r. 1769: „Ill. D. J. Słonecki, qua fundator Łukwicensis instat pro retinendo P. Jaworski in eodem Łukwicensi, ac eidem monasterio Łukwicensi restituendis a Pohonensi tam immobilibus quam mobilibus.“ Monastyrek łukwicki istniał jeszcze odtąd aż do r. 1774, w którym to roku zniesiono go „dla tego, że nie miał żadnego funduszu i mnichów wyżywić nie mógł.“ Ale i teraz „gdy klasztor zniesiono i ostatni superior O. Job. Jaworski rzeczy do monastyru czortkowskiego przewiózł, zaskarżyli bracia Słoneccy, właściciele Ł. prowincyą do gubernium i gubernium nakazało, aby pierwej o zjednoczenie prosić“ (Regestr kasy prowincyalskiej 1759 do 1776). Położenia tej Ł. nie umiemy oznaczyć. Obecnie nie ma w Galicyi żadnej miejscowości tej nazwy. *Lu. Dz.*

Łumbie, wś i folw., pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Sejny; odl. 5 w. od Sejn, ma 25 dm., 194 mk.; w 1827 r. wś rząd., 16 dm., 121 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folwark Ł. (z wsią: Ł., Gryszkańce, Bierzyńce i Żagowice), od Sejn w. 5., rozległy mr. 313: grunta orne i ogr. mr. 184, łąk mr. 96, lasu mr. 19, nieuż. i place mr. 9, w osadach 5, bud. z drzewa 9; płodozmian 4-polowy. Wś Ł. os. 25, z grun. mr. 735; wś Gryszkańce os. 5, z grun. mr. 225; wś Bierzyńce os. 7, z grun. mr. 329; wś Żagowiec os. 7, z grun. mr. 51.

Łumla, wś, pow. owrucki, na granicy z radomyskim.

Łumla, ob. *Irsza.*

Łumna, ob. *Łomna.*

Łumszyno, *Łomszyno* albo *Łomszyn,* wieś w północno-zachodniej stronie pow. mińskiego, ku granicy pow. wilejskiego, nad rzeką Moczyną, ma osad 16, miejscowość wzgórkowata. *Al. Jelski.*

Łunajtys, ob. *Ołksna.*

Łunawki al. *Lunawki, Łunawy Małe,* niem. *Kl. Lunau,* włośc. wś, pow. chełmiński, śród nizin praw. brz. Wisły. Obszaru liczy mr. 1303, bud. 78, dm. 50, katol. 44, ew. 326. Par. Chełmno, szkoła w miejscu, poczta Trzebieluch.

Łunawy al. *Lunawy,* niem. *Lunau,* dok. *Lunawe, Lunow, Leynaw* (Ossowski, Mapa archeol. fałszywie *Linowo*), dwie miejscowości obok siebie leżące, pow. chełmiński, śród nizin prawego brzegu Wisły. 1.) **Ł.-*Polskie*** al. *Szlach.,* niem. *Adl. Lunau,* rycer. dobra, obszaru liczą mr. 3277, bud. 15, dm. 7, katol. 21, ew. 63. Parafia Wabcz, szkoła Paparzyn, poczta Trzebieluch. 2.) **Ł.-*Wielkie,*** niem. *Gr. Lunau,* włośc. wś kościelna (luter.), obszaru liczy mr. 1205, bud. 32, dm. 15, katol. 8, ew. 85. Parafia Chełmno, szkoła w miejscu, poczta Trzebieluch. Wieś Ł. należy do najstarszych osad chełmińskiej ziemi, pierwszy raz r. 1222 wspominana. W dawnych czasach posiadała zapewne zamek warowny, ponieważ dotąd góra przy tej wsi leżąca zowie się zamkową; inną górę zowią Białowzgórzem. Także pogańskie cmentarzyska tu natrafiane świadczą o nader odległym wieku tej osady. Najprzód odkryto wielkie cmentarzysko na wschód Ł. leżące na Białogórzu, między Ł. a Paparzynem. Groby tu nader liczne znajdowały się, t. z. skrzynkowe, przez wieśniaków długi czas bez wszelkiej korzyści niszczone. Dopiero od r. 1872—1876 pan Florkowski z Grudziądza pokilkakroć je badał i rozkopał niemniej jak 20 grobów. Urny wydobyte, pokrywy i t. d. u siebie przechowuje w Grudziądzu. W temże mieście w szkole dziewcząt znajduje się jedna urna czarna z pokrywą i ze znalezionemi w niej zausznicami z bronzowego drutu, oraz ze szczątkami jakiegoś przedmiotu żelaznego i wielu innych wyrobów bronzowych, pochodzących z tego tu miejsca. Inne podobne wykopaliska pochodzące stąd, są poumieszczane po różnych zbiorach prowincyi. W stronie północnej od cmentarzyska poprzedniego, na górze zwanej zamkową, także natrafiono ostatniemi czasy na groby skrzynkowe. Na powierzchni znacznego obszaru tej miejscowości widać mnóstwo skorup od urn potłuczonych.

Ob. Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich. str. 69 i 70. Kościół luterski założono w Ł. r. 1855. *Ks. F.*

Łunia, ob. *Lunia*.

Łunia, niem. *Ilmenau*, lewy dopływ Elby.

Łunian, ob. *Stanisławówka*.

Łuniew, wś, pow. radzyński, gm. Tłuściec, par. Międzyrzec. Posiada 37 dm., 211 mk., 897 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 43 dm., 215 mk.

Łuniewo-*Duże*, wś szlach. i włośc. i **Ł.-*Małe***, wś i folw., pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par. Kuczyn. W 1827 r. Ł.-Małe 31 dm., 197 mk., Ł.-Duże 28 dm., 216 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. i wś Ł.-Wielkie mr. 389: grunta orne i ogr. mr. 325, łąk mr. 47, pastw. mr. 13, zarośli mr. 1, nieuż. i place mr. 3. Wieś Ł.-Wielkie osad 24, z grun. mr. 181. *Br. Ch.*

Łunin albo *Łunino*, wieś i wielkie dobra, dawniej w województwie brzesko-litewskiem, teraz w pow. pińskim, okr. polic. I łohiszyński, z zarządem gminnym, przy głuchym gościńcu wiodącym z mka Pohosta do Kożangródka, o 23 w. od Pińska, w najlesistszej miejscowości polesia pińskiego, mającej od północy i południa nieprzebyte moczary kotlin rzek Bobryka i Cny, teraz osuszających się przez roboty jenerała Żylińskiego i wyprowadzenie tak zwanego kanału łunińskiego. Ł. jest dawnem dziedzictwem Lubeckich; gmina łuńska ma 7 starostw wiejskich, 16 wsi (Ł., Wólka, Bostyń, Dubówka, Łobcze, Weluta, Lipsk, Borowiki, Łuniniec, Meleśnica i inne), 1911 włościan płci męskiej. W Ł. osad wiejskich około 100, cerkiew parafialna. W pobliżu piękna rezydencya ks. ks. Lubeckich, zawierająca nieco pamiątek i bibliotekę, kościół z muru wzniesiony przez dziedziców w r. 1794, był filią parafii benedyktyńskiej horodyszczańskiej; po kasacie parafii w Horodyszczu około r. 1866 filią łuńską przyłączono do parafii pińskiej. Tu żył długo na kapelanii i umarł w r. 1828 we wrześniu, uczony i cnotliwy ksiądz eks-kartuz z Berezy Paweł Gieniusz, historyk kościoła (ob. Bibl. Estrejchera, t. II, str. 33) a przytem przyrodnik, przyjaciel botanika Wolfganga i pomocnik w pracach jego (ob. Życiorys jego w V t. Atheneum Kraszewskiego, za rok 1850, str. 225). Dobra łuńskie obfitują w lasy, ryby, łąki i zwierzynę, mają grunta lekkie, obszaru przeszło 595 włók, gotowy grosz z młynów, propinacyi, rybołówstwa i smolarni; po osuszeniu zaś błot przybywają gospodarstwu znaczne zasoby w sianie. Do dominium Ł. należą nadto dobra Bohdanówka około 377 włók i Wieluta około 271 włók, zupełnie tej samej natury poleskiej. Ostatniemi czasy Bronisław przezwał się Aleksandrem z Łunina Lubeckim (ob. Kalendarz wileński za rok 1867, str. 77). *Al. Jel.*

Łunina, wś na południowym krańcu pow. ihumeńskiego, nad Niemnem, w gm. mohilańskiej, przy drodze wiodącej z historycznego Mohilna do Sewerynowa i Prusinowa, ma osad 53; miejscowość bezleśna, grunta lekkie, wzgórkowate, łąki dobre; lud trudni się rolnictwem i flisactwem. *Al. Jel.*

Łuniniec, duża wś w pow. pińskim, 1 okr. polic., w gm. łunińskiej, przy drodze wiodącej z Łunina do Kożangródka, według dawnego nadziału ma osad 91, cerkiew, mk. 355; miejscowość całkiem głucha, odludna, poleska, grunta piaszczyste, łąki obfite. Obecnie koronna, dawniej należała do monastyru prawosł. w Dziatłowiczach. Ma tu być st. dr. żel. nowo projektowanej, mającej połączyć Ł. z Mozyrzem, Rzeczycą i Homlem.

Łunki, okolica szlach., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 35, od Wasiliszek w. 29, dm. 6, mk. 74 wyzn. rzym.-kat. (1866).

Łunksztys, jez., ob. *Kulańce*.

Łunna, *Łonna*, mko, pow. grodzieński, nad Niemnem, o 40 w. od Grodna, ma zarząd 3-go okr. adm. i gminy łunieńskiej. Okrąg adm. łunieński obejmuje 4 gminy: łunieńską (dusz 1508), bohorodycką, hudziewicką i wołpiańską. Mko ma 1211 mk., w tem 965 izr. Roku 1879 w połowie zgorzało. Paraf. kościół katol. ś. Anny, 1785 r. przez Stanisława Augusta wzniesiony z muru, 1546 przez Bonę fundowany. Parafia katol. dekan. grodzieńskiego: dusz 1679. Kaplice w Jabłonowie i Czerlonej. W Ł. jest stacya obserwacyjna na Niemnie. Dobra Ł. niegdyś Walickich, potem Czechowskich.

Łunowice, ob. *Łanowice*.

Łupa, *Łupnia*, *Łuppa*, rz., lewy dopływ Irpienia. Por. *Byszów*.

Łupajcie, wś, pow. szawelski, gm. gruździewska, 29 osad, 180 dzies. ziemi. *J. G.*

Łupajka, część Michałkowa, pow. kołomyjski.

Łupcianka, *Łupczanka*, ob. *Lupczanka*, t. V, 482.

Łupczyce, ob. *Głupczyce*.

Łupejka 1.) karczma na obsz. dwor. Kniaździwór, pow. kołomyjski. 2.) Ł., leśniczówka na obsz. dwor. Bohorodyczyn, pow. tłumacki. 3.) Ł., karczma należąca do Jezierzan, pow. tłumacki, przy drodze żwirowej jezierzańsko-chocimirskiej, 3 dm. *W. J. W.*

Łupia, wś pod Łowiczem, w XVIII w. przezwana Arkadyą.

Łupia, rz., ob. *Skierniewka*.

Łupianka-*Nowa* i **Ł.-*Stara***, wsie szlach., pow. mazowiecki, gm. Kowalewszczyzna, par. Płonka. Wspominane w aktach z połowy XIV w. (Gloger, Ziemia bielska). W 1827 Ł. Nowa ma 26 dm., 125 mk.; Ł. Stara 71 dm., 460 mk.

Łupjanska Dubrawka (łuż.), niem. *Luppedubrau*, wś pod Łupojem.

Łupiany, wś, pow. szawelski, gm. gruździewska, 50 osad, 284 dzies. ziemi. *J. G.*

Łupice, kol., pow. słupecki, gm. Dłusk, par. Szymanowice, odl. od Słupcy w. 25; dm. 6, mk. 32. Por. *Lisewo.*

Łupice 1.) niem. *Lupitze*, wś, pow. babimoski; 86 dm., 622 mk.; 4 ew., 618 kat.; 108 analf. Poczta i tel. w Kaszczorze; st. kol. żel. we Wschowie o 23 kil. 2.) **Ł.**, folw. tamże, 4 dm., 48 mk.; należy do dom. i gm. Kaszczora (Kod. dypl. pol. I, 98). *M. St.*

Łupicha 1.) os. włośc., pow. sandomierski, gm. i par. Obrazów, od Sandomierza 6 w., 1 dm., 3 mr. 2.) **Ł.**, ob. *Damice.*

Łupierz. Osadę t. n. wymienia Knie pod Kokotkiem, pow. lubliniecki.

Łupije, przys. Kamionki Wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Łupiniska, leśniczówka i gajówka na obsz. dwor. Stryhańce, pow. tłumacki.

Łupinka, ob. *Czerniatyn* i *Chomczyn.*

Łupiny, ob. *Jastrzębie-Ł.*

Łupka, os., pow. radzyński, gm. Siemień, par. Czemierniki. Ma 14 dm., 75 mk., 199 mr. ziemi, młyn wodny.

Łupka, nazwa górnego biegu potoku Smolniczka, przepływającego Łupków a tworzącego lewy dopływ Osławy. Ob. *Smolniczek. Br. G.*

Łupki, niem. *Lupkau*, wś, pow. jańsborski, nad jez. warszewskiem, $^3/_4$ mili od m. Jańsborka, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. O pierwszym przywileju nadawczym nic nie wiadomo. R. 1483 Erazm von Reizenstein, komtur baldzki, zapisuje Szymonowi Mölknecht na prawie magdeb. w wielkim boru nad jez. Warszewskiem 10 włók, które nabył od Łupka, oraz 30 barci w puszczy. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 438. R. 1657 wieś Ł. przez wojska polskie pod Pawłem Sapiehą spalone d. 8 lutego.

Łupków, wś, w pow. Lisko, ma par. gr.-kat., należy zaś do par. rzym.-kat. w Bukowsku. Jest tutaj ostatnia stacya kolei I węgierskiej zwanej przemysko-łupkowską (o 145 kil. od Przemyśla, a o 122 od Legenye-Mihalyi na Węgrzech), urząd pocztowy i telegraficzny. Górska wioska u stóp Beskidu, leży 584 npm. nad pot. Łupką (Smolniczek), wypływającą na płn. od tej wsi z góry Obszar, 706 m. bezwzględnej wysokości wynoszącej, a wlewającą się wraz z kilkoma innemi górskiemi potokami do Osławicy. Z 571 mk. przebywa 132 na obszarze kolei i więk. pos.; 511 wyznaje religią gr.-kat., 50 rzym.-kat., 10 mojżesz. Pos. więk. kapituły gr.-kat. przemyskiej ma obszaru 736 mr., z tych 71 roli, 27 łąk, 51 past. i 537 mr. lasu; pos. mn. 2053, t. j. 971 roli, 381 łąk, 590 mr. past. i nieuż. i 111 mr. lasu. Cały obszar wsi ma zatem 2789 mr. Okolica jest malownicza, lasy szpilkowe, ale grunta owsiane i nieurodzajne. Cerkiew parafialna drewniana (dyec. przemyskiej, dek. jaśliskiego) ma dołączoną wś Żabienko z drewnianą cerkwią i liczy w ogóle 901 gr.-kat. parafian. Ta górska osada graniczy na zach. z Węgrami, na płn. z Osławicą, na wsch. z Wolą Michową a na płd. z Zubeńskiem. *Mac.*

Łuplanka, wieś, pow. wołkowyski, okr. polic. świsłocki, o 18 w. od Świsłoczy, o 46 od Wołkowyska, o 82 od Grodna. Jest tu zarząd gminy juszkowskiej.

Łuplenki, karczma pryw. nad rz. Serwecz, pow. wilejski, o 71 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sitce, 1 dm., 5 mk. żyd. (1866).

Łupnia, ob. *Łupa* i *Łupia.*

Łupoj, po niem. *Luppe* al. *Luppa*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W r. 1879 erygowany nowy kościół ewang. z nabożeństwem serbskiem, filialny do Minakała, szkoła elementarna. W r. 1875 dm. 25, mk. 138, w tem serbów 111. *A. J. P.*

Łupowo, dok. *Wapendorf*, wś, pow. szczycieński, na prusko-luterskich Mazurach, przez osadników polskich założona i trzymana. Istniała już około r. 1411. R. 1428 Mikołaj Białągłowa (Witkop) Targowski, rycerz, nadaje wiernemu Mierzejowi (Mirsej) prawo zakładania barci w puszczy łupowskiej i sąpłackiej na prawie chełmińskiem, a z osobliwszej łaski pozwala mu warzyć wiertel miodu na własny użytek i polować na wiewiórki i konie dzikie. R. 1481 Marcin Truchses, mistrz w. krzyżacki, odnawia Piotrowi Kusz (Kusche) przywilej na 6 wł. sołeckich w Ł. Tenże odnawia Bernarciowi (Bernhaczsche) przywilej na 6 wł. sołeckich, nadanych prawem chełmińskiem (nie wiadomo którego roku, gdyż data nie podana). R. 1481 Konrad Stauchwitz, wójt szczycieński, nadaje Felckiemu (Velczke) 4 wł. w Ł. na prawie magdeb. R. 1483 list nadawczy został ziemianom łupowskim odnowiony. R. 1610 był Marcin Dymerski karczmarzem w Ł. R. 1602 mieszkają w Ł. prawie sami Polacy, r. 1677 sami tylko Polacy. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 393, 394. *Kś. F.*

Łupowszczyzna, pow. dzisieński, gm. drujska, dusz 7.

Łupski, folw, pryw. nad rz. Migotycą, pow. dziśnieński, o 35 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 1 dm., 51 mk.; młyn wodny i fabryka sukna (1866).

Łupski futor, pow. zasławski. Młyn parowy M. Kostelmanna wyrabia rocznie 4000 pudów mąki na 5400 rs.

Łupstych, niem. *Abstich*, wś w pow. olsztyńskim.

Łupułowa, ob. *Łupulowa*.

Łupuły, nazwa młynów wodnych w obrębie wsi Rarańcz, w pow. czerniowieckim, nad potokiem Hukowem (al. Hukeu), dopływem Prutu. *Br. G.*

Łupychy, wś, pow. białostocki, pod Goniądzem.

Łuścieze, wś w pow. borysowskim, w gm. mściskiej, przy drogach wiodących z Otrub i Domaszkiewicz do Zamostocza i Rafałowa, ma osad włócznych 11, miejscowość lesista, grunta lekkie. *A. Jelski.*

Łusie, kol., pow. kolski, gm. Karszew, par. Dąbie, odl. od Koła w. 22, dm. 6, mk. 77.

Łusk al. *Łuszcz*, dwie wsie na saskich Łużycach. 1) niem. *Lauske bei Kittlitz*, w pow. lubijskim; w r. 1875 dm. 49, mk. 296, w tem Serbów 242. 2) Ł., niem. *Lauske bei Neschwitz*, w pow. budyszyńskim. W r. 1875 dm. 20, mk. 116, w tem Serbów 107. *A. J. P.*

Łuskawa, wś w pow. mińskim, w gm. białoruckiej, nad rz. Wiaczą, przy drodze wiodącej z Papierni do Bucewicz, ma osad włócznych 28, miejscowość wzgórkowata i nie bezleśna.

Łuski, wś w pow. rzeczyckim, w gm. domanowickiej, nad rzeczką Dranówką, dopływem Nienaczy, pomiędzy wsiami Anisowicze i Dawydowicze, o 2 prawie wiorsty od miasteczka Domanowicz, ma osad 12. *A. Jelski.*

Łuskowszczyzna, wś pryw., pow. dzisieński, o 116 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 4 dm., 50 mk. (1866).

Łusławice, ob. *Łusławice*.

Łuśnia al. *Łuśnia*, pot. łączny, wytryska na płd. stoku Cergowej góry (718 m.), na granicy Zawadki Rymanowskiej (w pow. sanockim) i Lipowicy (w pow. krośnieńskim). Płynie na płd. zachód przez łąki Zawadki Rymanowskiej i naprzeciwko wsi Trzciany wpada do Jasiołki. Długość biegu 2½ kil. Ujście 356 m. npm. *Br. G.*

Łusta, dawniej *Łostoja*, zwana także przez niektórych pisarzy Olszanką, Żygianką albo Rejmikiszką, dopływ praw. brzegu Berezyny Niemnowej, wypływa z błot „Czartowa studnia“ około wsi Żygian w pow. oszmiańskim. Przerzynając w kierunku płd. wsch. 30-wiorstową przestrzeń, zwraca się od mka Wiszniewa na płd. i przepłynąwszy jeszcze wiorst przeszło 12, uchodzi do Berezyny. Obraca młyny w Rejmikiszkach, Holszanach, Zaciszu, Bohdanowie i Wiszniowie. Od Remikiszek do Holszan brzegi ma nader błotniste, a koło Zacisza szybko przerzynając miejscowe wzgórza, wymywa z jednego z nich kości ludzkie, należące, wedlug tradycyi miejscowej, do tatarskiego cmentarza. Przyjmuje w swym biegu kilka potoków, z których godniejszy uwagi płynie od strony mka Holszan około sadu zamkowego tamtejszego, gdzie, przepłynąwszy sadzawkę, ginie, nurtując podziemia na 20-sążniowej przestrzeni; potem wydobywa się na powierzchnię, przebiega jeszcze na 100 sążni i wpada do Łusty. *J. W.*

Łusz... por. *Łuś*..., *Łusz*...

Łusza, st. poczt. i st. kolei żel. libawsko-romeńskiej w pow. telszewskim, na przestrzeni Możejki-Libawa, między Możejkami a Wajnodenem, o 65 w. od Libawy, o 20 w. od Możejek. Por. *Dawtory*.

Łusza, rz., lewy dopływ Wenty, przyjmuje z prawej strony Kaletys.

Łusza, jez. w pow. święciańskim, niedaleko wsi Połusze, 6 w. dł., 3 w. szer. Jez. Ł., Sołny, Uchaje, Dryngie, Gawis, Ławka, Liminie, leżą na płd.-zachód od Ignalina.

Łuszcz, ob. *Łusk*.

Łuszczacz, wś, pow. tomaszowski, gm. Tarnawatka, par. Krasnobród. Ma 46 dm., 400 mk. rzym.-kat., 644 mr. gruntu. Niektórzy włościanie wyrabiają gonty. W 1827 r. par. Łabunie, 42 dm., 274 mk.

Łuszczaki, przys. Kamionki Wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Łuszczanów 1.) wś, pow. gostyński, gm. Pacyna, par. Susterz. Ma dm. 24, ludności 345, łącznie z folw. t. n. obejmuje gruntu mr. 400, w połowie pszennej, w tem łąki mr. 20, a oprócz tego jest pastewnik gromadzki mr. 40. 2.) Ł., folw., dm. 6, obejmuje przestrzeni mr. 383, w połowie pszennej. Staw prętów 100 niezarybiony. 3.) *Łuszczanówek*, folw., dm. 3, mk. 32, gruntu orn. mr. 270, nieuż. przeszło 40 mr. W 1827 r. było tu 30 dm., 207 mk.

Łuszczanów, wś, pow. pleszewski, w r. 1881 było 527 mk.; w r. zaś 1871: 69 dm., 510 mk.; 19 ew., 491 kat.; 209 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Żerkowie o 6 kil

Łuszczanowice, wś, kol. i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Kleszczów, par. Sulmierzyce. Wś ma 72 dm., 572 mk., 1099 mr.; kol. ma 33 dm., 247 mk., 453 mr.; os. karcz. ma 1 dm., 7 mk., 15 mr., własność rządowa. W 1827 r. Ł. wś rząd., 68 dm., 427 mk.; wchodziły dawniej w skład dóbr rządowych Gidle (ob.). Łaski, Lib. ben. I, 490 zowie też Ł. Uszczanowycze.

Łuszczany, część Sokolik i folw., pow. turczański.

Łuszczawa, pot. podgórski, bierze początek na łąkach, na południ. granicy gm. Jaworowa, w pow. dolińskim, u wsch. stóp wzgórza Jaworowej (451 m.); płynie łąkami na płn., wschodnią granicą tej gminy, poczem przez obszar wsi Sołukowa, następnie zach. granicą gm. Jakubowa (ob.). Przyjąwszy od praw. brz. pot. Jakubowczyk, przechodzi na obszar gm. Czołhan; przerzyna Zarzecze górne, przys. Czołhan, i tutaj uchodzi z praw. brz. do Świcy. Długość biegu 15 kil. Zowią go także *Łuszczawą*.

Łuszczawica, struga pod wsią Słobódką, pow. radomyski.

Łuszczew, folw. nad rzeką Mrowną, pow. błoński, gm. Pass, par. Leszno, odl. 8 w. od Błonia, o 32 w. od Warszawy. Ma 76 mk., 476 mr. rozl., grunta pszenne. W 1827 r. 12 dm., 111 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Łuszczewo Wielkie mr. 460: grunta orne i ogr. mr. 390, łąk mr. 48, nieuż. i place mr. 22, bud. mur. 5, z drzewa 10, płodozmian 9-polowy, pokłady torfu. Wś Ł. os. 3, z grun. mr. 9.

Łuszczewek, folw. nad rz. Mrowną, pow. błoński, gm. Pass, par. Leszno, o 7 w. od Błonia, 98 mk., 570 mr. rozl., grunta w połowie pszenne, bez lasu. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. z attynencyą Wełcza mr. 564: grunta orne i ogr. mr. 486, łąk mr. 56, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 19, bud. mur. 11, z drzewa 4, płodozmian 7-polowy.

Łuszczewo 1.) wś i folw. nad jez. Gopłem, pow. słupecki, gm. Skulska Wieś, par. Skulsk, odl. od Słupcy w. 45; wś dm. 21, mk. 243; folw. dm. 7, mk. 117. W 1827 r. 20 dm., 240 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Galiszewo, Borowa, attynencyi Sięganów; rozległość wynosi mr. 2457: folw. z attynencyą Sięganów grunta orne i ogr. mr. 675, łąk mr. 189, past. mr. 106, wody mr. 420, lasu mr. 237, nieuż. i place mr. 34, razem mr. 1661, bud. mur. 21, z drzewa 5, płodozmian 6, 7 i 8-polowy; folw. Galiszewo grunta orne i ogrody mr. 416, łąk mr. 39, past. mr. 5, lasu mr. 17, nieuż. i place mr. 16, razem mr. 493, bud. mur. 6, z drzewa 1, płodozmian 9-polowy; folw. Borowa grunta orne i ogr. mr. 198, łąk mr. 46, past. mr. 11, lasu mr. 43, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 303, bud. mur. 1, z drzewa 2, płodozmian 8-polowy. Wiatrak i olejarnia, pokłady torfu. Wś Ł. os. 23, z grun. mr. 67; wś Sięganów os. 2, z grun. mr. 4. 2.) **Ł.**, folw., pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowe Miasto, odl. o 21 w. od Płońska, ma 3 dm., 29 mk., 189 mr. gruntu. *Br. Ch.*

Łuszczewo al. *Łuszczewskie jezioro*, jest to właściwie część południowa Gopła, tak zwana od wsi Łuszczewo nad brzegiem się mieszczącej. Ob. *Gopło* i *Gosławice*.

Łuszczki, os., pow. wieluński, gm. Kuźnica Grabowska, par. Kraszewice, odległa od Wielunia w. 40; dm. 1, mk. 6.

Łuszczów 1.) wś i folw., pow. lubelski, gm. Łuszczów, par. Kijany. Posiada kościół filialny par. Kijany z XVIII w. W 1827 r. było tu 49 dm., 314 mk. 2.) **Ł.**, wś, pow. hrubieszowski, gm. Jarosławiec, par. Trzeszczawy. W 1827 r. 26 dm., 154 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. (z wsią Ł. i Lemieszów) rozl. mr. 760: grunta orne i ogr. mr. 515, łąk mr. 144, wody mr. 2, lasu mr. 50, zarośli mr. 30, nieuż. i place mr. 19, bud. z drzewa 21. Wś Ł. os. 24, z grun. mr. 348; wś Lemieszów os. 14, z grun. mr. 285.

Łuszczowa, wś, pow. lubartowski, gm. Ostrówek, par. Kock. W 1827 r. 42 dm., 307 mk. Niezamieszczona w spisie urzęd. miejsc. gub. lubelskiej. (Pam. Książka z 1872 r.).

Łuszczyki 1.) wś, pow. święciański, 4 okr. adm., o 39 w. od Święcian, 10 dm., 57 mk., z tego 53 kat., 4 star. 2.) **Ł.**, zaśc. tamże, 1 dm., 5 mk. kat. 3.) **Ł.**, chutor tamże, 1 dm., 5 mk. kat. (1866).

Łuszczyki, przys. Kamionki Wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Łuszczykowszczyzna, folw. pryw. i więś włośc., nad rz. Żyżmą, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 48, od Ejszyszek 34; wś Ł. mk. kat. 77; folw. Ł. mk. kat. 11 (1866).

Łuszczyn, kol. i os. karcz. nad rz. Wartą, pow. częstochowski, gm. Rędziny, par. Mstów. Kol. ma 21 dm., 160 mk., 437 mr.; os. kuźnia 1 dm., 8 mk., 40 mr.; os. karcz. 1 dm., 2 mr., rząd. W 1827 r. wś rząd. 18 dm., 134 mk.

Łuszczywką, nazwa ról na obszarze gm. Jaworek, w pow. nowotarskim. *Br. G.*

Łusze, ob. *Łusza*, pow. telszewski.

Łuszka, ob. *Łużanka*.

Łuszki, ob. *Łużki*.

Łuszki, al. *Łużki*, pot. górski, bierze początek na płd.-wsch. obszarze gm. Kamionki, w pow. dolińskim; płynie na płn. i płn. zachód i po krótkim, bo $4^1/_2$ kil. biegu uchodzi do Kamionki z praw. brz. (ob. t. III, 793, № 7). Źródła leżą 800 m. npm., ujście 575 m. npm. Por. *Łużki*. *Br. G.*

Łuszków, ob. *Łużków*.

Łuszkowo, wś, pow. kościański; w r. 1881 było 578 mk., w r. zaś 1871: 75 dm., 534 mk.; 49 ew., 485 kat., 253 analf. We wsi są dwa folw.: 1) ma 371 mr. rozl.; 2) 456 mr. rozl. Poczta w Dalewie o 4 kil., tel. w Krzywiniu o 10 kil; st. kol. żel. Kościan o 17 kil.

Łuszna, wś i os., pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda, odl. 37 w. od Władysławowa. Wś ma 9 dm., 55 mk.; os. 1 dm., 9 mk.

Łusznia, zaśc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 73 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. kat. (1866).

Łuszniewata, ob. *Luszniewata*.

Łuszniki, ob. *Łuczniki*.

Łusznowicze, ob. *Poczajewicze*.

Łuszów, wś, pow. rohaczewski. Par. katol. dusz 513. Kościół Narodz. N. M. P., wzniesiony kosztem parafian. Kaplica w Wiktorynie.

Łuszowice, ob. *Luszowice*.

Łuszyce, niem. *Luschütze* al. *Heinrichsthal*, folw. do Ober-Frauenwaldau, pow. trzebnicki.

Łuszyna, rz., ob. *Lepławki*.

Łuta, bagno przy jeziorze Spilno, około Włodawy.

Łuta, niem. *Laute*, wś na dolnych Łużycach

w pow. kalawskim, w klinie dolnych Łużyc, który się wrzyna w pow. wojerecki górnych Łużyc. Kościół paraf. ewang. z nabożeństwem tylko niemieckiem, lubo parafianie należą przeważnie do narodowości serbskiej. Szkoła początkowa, dm. przeszło 70, mk. z górą 400, prawie samych Serbów. Podrzecze tutejsze jest przejściowe i należy raczej do górno-łużyckiego; *ć* nie przechodzi w *ś*, np. *dźesać*; *r* po *k* nie miękczy się w *rz*, np. *krej*; *g* czasem przechodzi w *h*, np. *hola*, czasem zaś pozostaje jak w dolno-łużyckiem, np. *głupy*. *A. J. P.*

Łutaje, wś nad rz. Teterowem, pow. żytomierski, par. Cudnów. R. 1867 miała 18 dm.

Łutawa, wś i dobra we wsch.-płd. stronie pow. rzeczyckiego, nad wielką zatoką Dniepru, w gm. derażyckiej, w okr. polic. I brahińskim, przy gościńcu naddnieprzańskim, wiodącym z Łojowa do mka Brahina i do mka Lubiacza w gub. mohilewskiej; wś ma osad 30; dobra, dziedzictwo Tomaszewskich, około 45½ włók; miejscowość obfituje w łąki i ryby, grunta w kulturze, lud trudni się rolnictwem, flisactwem i rybołówstwem. *A. Jelski.*

Łutcza al. *Lutcza*, znaczne wzgórze lesiste, w obr. gm. Lutczy, w pow. rzeszowskim, wznosi się pod 39° 34' wsch. dłg. g., a 49° 49' 15'' płn. szer. g., na płn. od wsi; stok płd. opada do doliny rz. Stobnicy; od zach. oblewa je Leśniowski pot., od płn. Goczerowski pot., a od wsch. Roszlówka pot. Ze stoku północnego spływają wody do Gwoźnicy. Wzniesienie 448 m. npm. *Br. G.*

Łutiwna, ob. *Łętownia*.

Łutki 1.) folw. w pow. mozyrskim, nad rz. Stwigą, w okr. polic. 3 turowskim; miejscowość odludna, nizinna, obfitująca w łąki, ryby i drzewo; dziedzictwo Narkuskich, obszar 19 włók. 2.) **Ł.**, osada mała w pow. mozyrskim, w okr. polic. 3 turowskim, zapewne wzięła nazwę od rusińskiego słowa „łudki", łyka lipowe; w okolicy nizinnej, leśnej, podtapianej przez moczary rz. Stwigi i Prypeci, odludnej.

Łutków, ob. *Ludków, Lutków*.

Łutno, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 63 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Łutowcz, ob. *Lutoboć*.

Łutownia, rz., lewy dopływ Narewki, por. *Łętownica* i *Krynica*.

Łutowo, *Łutowka*, wś, pow. radomyski, o 2 w. od Radomyśla, o 60 w. od Popielni. Gorzelnia, własność Wierzbickiego, o 8 robotnikach, ma kocioł parowy, aparat Pistoryusza, r. 1881 przerobiła 17949 pud. zboża na 7686 wiader spirytusu, wartości 16,140 rs.

Łutowo, ob. *Orzechowno*, pow. lepelski.

Łutynowo, niem. *Lutens*, dok. *Lautens*, wś, pow. ostródzki, blisko pow. olsztyńskiego, ¾ mili od Olsztynka, w tak zw. starych, po większej części polskich, acz luterskich Prusach, istniała już r. 1411. R. 1501 ziemianie łutynowscy posiadali wł. 24 na prawie pomezańskiem i czynili tu służby wojenne według zwyczaju. Ob. Kętrz., Ludność polska w Prusiech, str. 378. *Kł. F.*

Łuwcza, ob. *Łówcza*.

Łuwcze, gajówka na obsz. dwor. Opłucko, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Łuwocicy, niem. *Lautitz*, wś na saskich Łużycach, w pow. lubijskim. Szkoła elementarna. W r. 1875 Serbów 32. *A. J. P.*

Łuża, folw. w pow. nowogródzkim, przy drożynie wiodącej z Przyłuk ku Niemnowi, do wsi nadniemeńskiej, flisackiej z rzemiosła— Berezinej; miejscowość nizinna, bezleśna, z glebą lekką, okr. polic. 4 mirski. *A. Jelski.*

Łuża *Biała*, błoto w pow. borysowskim, w okolicy rz. Berezyny, tam gdzie się ona rozlewa w jez. Miadzioł, o w. 5 za zaśc. Baturyna. Jest podanie ludowe, że idąc tędy Stefan Batory na zdobycie Wielkich Łuk w r. 1580, kazał sypać groblę z białego piasku, bo zapewne taki był pod ręką; jakoż rzeczywiście do dziś dnia istnieje śród moczarów grobla piaszczysta, na pół wiorsty długa, od której miejscowość Łużą białą nazwana. Gmin do tej tradycyi dodaje, iż tę groblę wojsko królewskie czapkami usypało. O szlaku Batorowym w tych stronach ciekawe szczegóły można znaleść w dziele Eustachego Tyszkiewicza p. t. „Opisanie powiatu Borysowskiego" (ob. 49—53); tam i o Łuży-Białej. *A. Jelski.*

Łuża *Czarna*, chutor, pow. święciański, 4 okr. adm., o 39 w. od Święcian, 2 dm., 7 mk., z tego 5 staroobr., 2 żyd. (1866).

Łuża, rz., ob. *Łudza*.

Łużajka, lewy dopływ Ostrej, lew. dopływu Soży, lewego dopływu Dniepru.

Łużan, ob. *Łużany*.

Łużanka al. *Luszanka*, także *Łuszka*, znaczny strumień górski, bierze początek w Gorganie, pospolicie Ardziałuszą zwanym (ob. t. II, 706, № 1), na płn. stoku Bukowińca (1262), szczytu tego pasma, wznoszącego się na płd. zach. granicy gm. Łużek, w pow. dolińskim, w lesie Czeryniu. Potok płynie na płn. wsch. górską doliną, nad którą od zach. bieży od Bukowińca począwszy grzbiet z szczytami Kiczerą (1082 m.), Tusulem (771 m.) i Tomnatykiem (900 m.), tworzący dział wodny między Brzazą a Łużanką. Od wsch. zaś ciągnie się nad jego doliną grzbiet poprzeczny ku płn., jako dział wodny Ł. i Lipy, kończąc się przy ujściu Lipy do Ł. szczytem Łomowatą górą (767 m.). Górną dolinę źródeł Ł. otacza grzbiet łukowato ku płd. wygięty od Bukowińca biegnący przez szczyt Pout (1243 m.) po szczyt Gorgan (1133 m.). Potok, dosięgnąwszy górnych chat wsi Łużek, zwraca się na wsch., a

od ujścia pot. Lipy przyjmuje znowu kierunek płn.-wsch., opływa Słobodę bolechowską, tworząc granicę między tą Słobodą i Cerkowną (od zach.) a Roztoczkami i Stankowcem (od wsch.). Na granicy Cerkowny i Stankowca zwróciwszy się na wsch., przepływa wś Witwicę i w końcu przyjąwszy kierunek płn., na obszarze gm. Hoszowa uchodzi do Świcy z lewego brzegu. Dopływy z praw. brz. tworzą Lipa, Roztoczki i Putna; z lew. brz. zaś Manajowski pot., Cerkowniański, Klinowiec, Rubniszcze (może Bubniszcze), Sychlowaty, Krzywiec i Jasienowiec. Długość biegu 26 kil. W dolnym biegu zowią ten strumień także *Witwicą*. Przedstawia krainę pstrąga w całym swym biegu, w dolnym zaś i krainę lipienia. *Br. G.*

Łużanki, pot., ob. *Lewków*.

Łuzanówka, wś, pow. czerkaski, nad Surowym Taszłykiem i granicą pow. czehryńskiego. Ma 1400 mk., cerkiew ś. Dymitra z r. 1811. Jest to centralny niegdyś punkt rozległych dóbr rodziny Krasowskich, przez działy rodzinne rozdrobnionych. Dawniej własność hr. Samojłowych.

Łużańska Wola, wś, pow. gorlicki, na płd. stoku lesistej góry Bieśnika, 695 m., npm., nad pot. Bieśnikiem uchodzącym do Biały, w okolicy podgórskiej; należy do par. rzym.-katol. w Łużny i jest o 8·2 kil. od Gorlic odległa. Z 483 mk. przebywa 38 na obszarze więk. pos. p. J. Skiblińskiego. Mieszkańcy są wyznania rzym.- kat. Szematyzm duchowny dyec. tarn. podaje liczbę rzym.-kat. na 529 osób. Z 553 mr. obszaru więk. pos. jest 303 roli, 27 łąk, 9 past. i 198 mr. lasu; z 553 mr. mniej. pos. 363 roli, 57 łąk i ogr., 115 past. i 12 mr. lasu. Ł. Wola graniczy na płn. z Łużną, na zach. z Szalową, na wsch. z Mszanką a na połud. z Bystrą. *Mac.*

Łużany, wś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., gm. Wołożyn, 69 w. od Oszmiany, 14 dm., 118 mk., z tego 105 prawosł., 5 katol., 8 żyd. 2.) **Ł.**, folw. szlach. tamże, 1 dm., 32 mk., z tego 26 prawosł., 6 katol. (1866). W r. 1752 dobra posagowe Judyckiej Teresy, żony Sulistrowskiego Antoniego. Por. *Połoczany*.

Łużany al. *Łużan*, *Lujeni*, wś parafialna w pow. kocmańskim, nad Sowicą, dopływem Prutu, ma od zach. Szypenice, od płn. Laszkówkę, od wsch. Witelówkę i Mamajowce Stare, a od płd. Rewną i Burdej. Wzniesienie wsi przy moście nad Sowicą czyni 176 m. St. dr. kol. żel. lwowsko-czerniowiecko-jaskiej między Niepołokowcami a Sadogórą, o 252 kil. ode Lwowa. Kościół gr.-kat., poczta, dwór, folw. dworski i kilka młynów wodnych. Na obszarze dworskim jest mk. 132, gminnym zaś 1995, razem 2127 mk. (r. 1880). *Br. G.*

Łużany, węg. *Longh*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), wielkie pastwiska, piękne łąki, uprawa żyta, handel bydłem, 124 mk.

Łuże, przys. do Rzemienia, pow. mielecki, par. Rzochów, o 11·2 kil. od Mielca, w równinie piaszczystej, 228 m. npm., nad dużym stawem pośród wielkiego boru sosnowego. *Mac.*

Łużeckie, część Bilcza, pow. drohobycki.

Łużeczka, os., pow. radzyński, gm. Zagajki, 1 dm., 3 mk., 3 mr. ziemi.

Łużek, wś, pow. jampolski nad rz. Moraszką, gm. i par. Czerniejowce, 500 mk., 730 dz. ziemi włośc., 872 dzies. dwor., własność hr. Poletyłły. *Dr. M.*

Łużek-*Czerwony*, zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. katol. (1866).

Łużek (po rus. *Łużok*) 1.) część Lubyczy Kameralnej, pow. Rawa Ruska. 2.) **Ł.**, przys. i młyn w Nowosiółkach przednich, pow. Rawa Ruska. 3.) **Ł.** *Dolny*, wś w pow. drohobyckim, 17 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Drohobyczu, 5 kil. na płd. od urzędu poczt. i st. kolei naddniestrzańskiej w Kranzbergu. Na wsch. leży Bronica, na płd. Niedźwiedza, na zach. Stupnica i Kotowania, na płn. zach. Horodyszcze, na płn. Ozimina i Nowoszyce (5 ostat. miejscow. w pow. samborskim). Płn. część obszaru przepływa pot. Bystrzyca. Na płd. od niej powstaje w obrębie wsi pot. Trudnica, dopływ Tyśmienicy, i płynie na wsch. do Bronicy. Na płd. od Trudnicy nastaje jej dopływ pot. Broniczary i płynie również na wsch. do Bronicy. W płn. wsch. stronie wsi wznosi się najwyższe wzgórze (znak triang.) do 336 m. wys. W stronie płd. leży las Łozy. Wieś ma przysiołki: Broniczary al. Broniczany i Kawna. Własn. więk. ma roli or. 25, łąk i ogr. 4, past. 2, lasu 650 mr.; własn. mniej. roli or. 1386, łąk i ogr. 161, past. 410 mr. W r. 1880 było 1105 mk. w gm., 6 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 80 obrz. rz.-kat.). Par. rzym.-kat. w Dublanach, gr.-kat. w miejscu, dek. mokrzański, dyec. przemyska. Par. ta była do r. 1780 w posiadaniu oo. bazylianów, jak świadczą księgi metrykalne. We wsi jest cerkiew drewniana pod wez. św. Jerzego. Bractwo cerkiewne ma pergaminowy przywilej nadany przez Augusta II. Jest tu także szkoła etat. 1-klas. i kasa pożyczk. gm. z kapitałem 9529 zł. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do klucza dublańskiego w ziemi przemyskiej. W lustracyi z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 91) czytamy: „Wieś ma łanów 24, czyni ćwierci 96, między temi popowskich ćwierci 4, łan jeden kumowski ćwierci 4, hajduckich ćwierci 4, gromadzkich 7, wolniczych 30. Drugie puste na arendę idą, z których czynsz osobny“. W inwentarzu z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 34) czytamy: „Wś na łanach 24 osiadła, czyni ćwierci

96, videlicet gromadzkich 12, arendowanych 50, pustych 12, do tych Jmć Pan Uruski za prawem 8, tenże kniażskich 4, popowskich 4, sołtyskich 4, karczmarskich 2. Chlebnika ad praesens gromadzkiego znajduje się № 89. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) czynią 440 złp., do tego z pól i obszarów 75 zł. 14 gr. Powinności wsi: Z ćwierci roboczych ad praesens 12 robią z każdej na tydzień po półtora półdzionka, facit na tydzień półdzionków 18, na rok 936. Zażen, obżen, zakos, obkos z chleba po jednemu do roku. Przędą z pańskiego przędziwa z każdej ćwierci roboczej po łokci 3 bez pańszczyzny z ćwierci a praesens roboczych 12, facit łokci 36. Na szarwark, do młyna, mostu Ozimińskiego iść powinni i one reparować bez pańszczyzny. Leśni z pustych ćwierci dwóch służyć powinni i zapustów królewskich w tej wsi doglądać. Na polu Ozimińskiem nie kosić ale zgrabić i w stertę ułożyć siano na sążni 20 wzdłuż bez pańszczyzny. Karczmarstwa posesorami w tej wsi do lat 10 Jm. Panowie Kopystyńscy in fundamento decreti commissarialis, które produxerunt, post expirationem vero tych lat 10 Jm. PP. Uruscy małżonkowie ad ortae tempora sui toż karczmarstwo juxta privilegium reproductum trzymać winni, a corocznie do skarbu płacić zł. 200, tudzież onera fundi, hibernę na gardekurów. Pod tą wsią są lasy seu Chaszcze, których, że jest Jm. Pan Uruski leśniczym, więc będzie mieć staranie, aby prócz skarbowej własnej potrzeby, pustoszone nie były". Rząd austryacki zajął tę wś wraz z całym kluczem dublańskim w r. 1772, założył przy niej osadę niemiecką Luschkau, w r. 1827 przyłączył ją do Drohobycza, a w r. 1862 sprzedał ją bank narodowy austryacki wraz z innemi wsiami Franciszkowi Rychlickiemu. 4.) **Ł.** *Górny*, wś w pow. staromiejskim, 9 kil. na płd. płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Starem Mieście. Na płn. wsch. leży Wola Koblańska, na płn. Suszyca Rykowa, na płn. zach. i zach. Busowiska, na płd. zach. i płd. Strzyłki, Topolnica i Niedzielna, na wsch. Zwór (w pow. samborskim). Zach. cześć obszaru przepływa Dniestr. Wchodzi on tu ze Strzyłek i płynie zrazu granicą płd. od zach. na wsch., poczem skręca na płn., a w końcu na płn. zach. i wchodzi do Busowisk. W obrębie wsi zasilają go liczne strugi. Z tych najważniejsze od praw. brz. Kilczyn i Podbuż, od lew. brz. Hołownia. Wzdłuż praw. brz. Dniestru i równolegle z nim idzie gościniec samborsko-turczański, a przy gościńcu leżą zabudowania wiejskie. Wsch. część obszaru zajmuje wzgórze wznoszące się po nad 600 (do 652) m., rzadkim lasem i chaszczami porosłe; w stronie płn. wznosi się Izbiec horb do 619 m., w stronie zach. Werbuki horb do 529 m. Własn. więk. ma roli or. 143, łąk i ogr. 12, past. 86, lasu 1237; własn. mniej. roli or. 1713, łąk i ogr. 143, past. 498, lasu 18 mr. W r. 1880 było 946 mk. w gm., 56 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 20 rz.-kat.). Par. rzym.-kat. w Starem Mieście, gr.-kat. w miejscu (dek. staromiejski, dyec. przemyskiej. Do parafii należą Busowiska. Do r. 1831 była parafia w Busowiskach, a Łużek był filią. Wówczas należało prawo prezenty do biskupów przemyskich, gdyż ci posiadali połowę Busowisk. Orzeczeniem namiestnictwa zamieniono Łużek na parafią. We wsi jest cerkiew, przy gościńcu, w pięknem położeniu, na wyniosłem wzgórzu. Jest tu tartak parowy o sile 24 koni, o 2 gatrach, 20 piłach zwyczajnych a 2-ch cyrkularnych. Tartak konsumuje rocznie 9600 metr. kub. drzewa jodłowego i świerkowego, a produkuje 6000 metr. kub. desek i brusów, wysyłanych do Niemiec przeważnie. Do stacyi kolejowej w Chyrowie jest 2·3 miryam. gościńcem. Właściciele tartaku: Jan hr. Tarnowski i Jadwiga Wodzicka. W letniej porze przebywa w Ł. dużo osób dla kuracyi żętycznej. O geologicznych stosunkach czyt. „Verhandl. der geol. Reich", 1879, str. 262. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w krainie gwoździeckiej, ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W Metr. kor. (rkp. Ossol. № 2837, str. 22) znajdują się następujące dokumenta: „A. 1519. Cracoviae. Priv. Sigismundi Provido Petru Scultetu G. Łużek datum, quod in locum deperditi surrogatur, ad mentem cujus dictus Scultetus, circa agros, prata obventionesque universas Scultetiales conservatur. Ratione quorum tempore bellicae expeditionis in bono equo ad castrum Sambor venire et militaria obsequia adimplere obstringitur". „A. 1530. Facultas Magnifici Stanislai Odrowąż molendinum de novo erigendi, cum tertia mensura Scultetiali et piscinam extruendi pro usu molendini in villa Łużek Górny, provido Sidori et fratribus ejus duobus data". „A. 1567. Samboriae. Poponatum in villa G. Łużek Magnif. Starzechowski, Capitaneus Samborіensis, Religioso Andreae confert, ad quem poponatum unum laneum agricum Pomiarki una cum hominibus, alias inter Kmiecie Pomiarki emensuram (de quo laneo dationes solvere tenebiur) incorporat". W lustracyi z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 122) czytamy, że wieś ma łanów 12, z osóbna kniazki 1, popowski 1, leśnicza ćwierć 1. Czynsze na ś. Marcin i Wojciech są wymienione. Inne powinności takie, jak innych wsi tej krainy. W inwentarzu z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632 str. 237) czytamy: „Wieś osiadła na łanach 12, videlicet sianych 6, koszonych 5, pusty 1: z osobna kniazki 1, popowski 1, leśniczego pół. Chlebnika ad prasens in №

31. Czynsze (wymienione szczegółowo) czynią 334 zł. 22½ gr. Wójtostwa posesorami Jm. P. Hrehory i Maryanna Łużeccy, małżonkowie, na które prawo produxerunt, vigore którego płacić powinni do kasy ekonomicznej czynszu z domów 10 zł. 24 gr., tudzież hibernę na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi ferre tenentur. Leśniczy z ćwierci pola lasu pilnować ma. Lasy: od wsch. t. zw. Krzemień, od płd. Kulczyn, od zach. Werch Hołownia, od płn. Kumaliow. Skarżyła się gromada, że im różni Ichmościowie znaczne grunta poodbierali; zaleca się administracyi, aby, przy protekcyi im danej, mogli te grunta rekuperować. Ob. *Gwoździec.* 5.) **Ł.**, os. karcz. nad Sanem, na północ od wsi Rajskie, powiat Lisko. *Lu. Dz.*

Łużek, pot. podgórski, wytryska z pod góry Oratyka (642 m.), na granicy gm. Smolnicy i Rudawki, w pow. Lisko; płynie na płn. wsch. leśnym wąwozem, tworząc wzdłuż całego swego biegu granicę tychże gmin Uchodzi do Rudawki, dopływu Strwiąza. Długość biegu 2 kil. *Br. G.*

Łużesianka, niewielka rzeczka, wpadająca do Dźwiny z prawej strony, o 6 w. od Witebska. *M. K.*

Łużeśno, dobra, pow. witebski, własność Krasnodębskich, 2234 dziesięcin ziemi dworskiej. *M. K.*

Łuzi, część Hujcza, pow. Rawa Ruska.

Łuziecka-Wólka, wś, pow. radzyński, gm. i par. Szóstka. Ma 48 dm., 258 mk., 1107 mr. obszaru.

Łuzipówka, mały folwark w północnej stronie pow. nowogródzkiego, opodal Niemna, przy drożynie wiodącej z mka Jeremicz do Kryniczyna; łąki obfite, gleba urodzajna, okr. polic. 4 mirski. *Al. Jel.*

Łużka, folw. mały w pow. borysowskim, nad rzeczką Nidalką, małym prawym dopływem Berezyny, w okr. polic. łohojskim, parafia katolicka dziedziłowicka, miejscowość lesista. *Al. Jel.*

Łużki 1.) wś i folw., pow. radzyński, gm. Zagajki, par. Drelów. Ma 93 dm., 393 mk., 2941 mr. W 1827 r. było 99 dm., 514 mk. 2.) **Ł.**, *Łuzki*, wś, pow. sokołowski, gm. i par. Jabłonna. Ma 34 dm., 454 mieszk., 1659 mr. W 1827 r. 35 dm., 212 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folw.: Ł. i Ludwinów, wsi Ł., rozl. wynosi mr. 1496; folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 523, łąk mr. 84, pastw. mr. 6, lasu mr. 102, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 723, bud. mur. 7, z drzewa 5; płodozmian 8-polowy; folw. Ludwinów: grunta orne i ogr. mr. 179, łąk mr. 55, lasu mr. 465, zarośli mr. 70, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 773; bud. z drzewa 3; płodozmian 8-polowy. Gorzelnia. Wś Ł. osad 48, z grun. mr. 539. Jest tu ogromne cmentarzysko przedhistoryczne. Czyt. Pam. fizyogr. III, 477. 3.) **Ł.** (czy też *Łózki*, od *Łoza*), folw., pow. konstantynowski, gm. Czuchleby, par. r. l. Niemójki, r. gr. Chotycze, poczta i okr. sąd. Łosice, rozległ. mr. 920, mk. 18. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozl. mr. 720: grunta orne i ogr. mr. 425, łąk mr. 23, pastw. mr. 4, lasu mr. 244, nieuż. i place mr. 24, bud. mur. 3, z drzewa 10; płodozmian 12-polowy. Gorzelnia, pokłady torfu. Folw. ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Toporów-Chotycze. *Br. Ch.*

Łużki, mko, dwór i zarząd gminy, pow. dzisieński, od Dzisny 35 w., od mka Głębokiego 26 w., od Wilna 264 w., 1168 mk. Obszar dworski z folwarkami i z lasem 8500 mr. Gleba dobra, żytnia. Trzy wielkie murowane młyny wodne. Dwór i pałac murowany leży nad urwistym parowem, w park zamienionym, nad rzeką Mniucicą. W mczku kościół parafialny katolicki murowany. Przy kościele opustoszałe mury klasztorne, w których dawniej mieściły się znakomite szkoły, przez księży pijarów utrzymywane. Parafia katol. dekanatu dzisieńskiego. Kaplice w Porzeczu, Ulinie i Ł. Ł. było dziedzictwo Sapiehów, z których Aleksander około r. 1734 przedaje Waleryanowi Antoniemu Żabie, później kasztelanowi połock., któren w r. 1744 wzniósł tu kolegium pijarów i kościół pod tyt. ś. Michała. Później Ł. przeszły do syna fundatora Jana Żaby i żony jego Maryanny z Pakoszów; od nich na własność syna ich Tadeusza; gdy syn jego młodo odumarł, Ł. przeszły w dziale między jego trzema córkami do Apolinary hr. Platerowej, która około 1840 r. przedała hr. Pabiannie z Obuchowiczów Czapskiej, a po jej śmierci właścicielem Ł. został syn jej Emeryk hr. Czapski, który w r. 1880 przedał Ł. Wojciechowi i Henrycе z Czapskich Zyberg-Platerom. Gm. Ł. składa się z 4 okręgów wiejskich: Ł., Porzecz, Jakubionki i Hermanowicze; okrąg Ł. obejmuje w swoim obrębie mko Ł.; wsie: Wierecieje, Łuczajka, Krawcy, Zagrazie, Klonowo, Putrenica, Łomaczyno, Wasilewo, Poddańcy, Łuhi, Kowali, Nowosielje, Bliznica, Łopunowo, Żerstwianka, Krywki, Podlipki, Dubowka, Żynie, Chołujewo, Tarłopy, Protasy, Kukry, Szabany, Towściki, Dworyca, Kamieńszczyzna, Brody, Ulin, Ulin podkarczemny, Osinówka, Wielkie Grudziuszki, Żelezniki, Podjelskie, Tkacze, Bor, Borsukowo, Hawrylenki, Kawki, Ochwatka, Strzelcowo, Ulin Zakarczemny, Gapony, Kozaczki i Puszczeniki.

Łużki, wś włośc., pow. dzisieński, o 59 w. od Dzisny; 2 okr. adm., 9 dm., 103 mk. katol. (1866).

Łużki, os., pow. starodubski gub. czernihowskiej, o 30 w. na płd.-płd.-zachód od Sta-

roduba; 833 dm., 5427 mk., prawie wyłącznie roskolników (sekta łużkowska al. susłowska).

Łużki 1.) wś we wschodniej stronie pow. borysowskiego, w gm. uchwalskiej, okr. polic. 1 chołopienicki, nieopodal jeziora Nieryb, ma osad 6, miejscowość odludna, nizinna i lesista. 2.) **Ł.**, wś we wschodniej stronie pow. borysowskiego, w gm. bohdanowskiej, tędy droga z Bohdanowa do mka Krasne łuki, ma osad włócznych 21, miejscowość wzgórkowata i leśna. *Al. Jel.*

Łużki 1.) (al. *Łuszki*, także *Łuczki*), wś w pow. dolińskim, 24 kil. na zach. od doliny, 19 kil. na płd. zach. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Bolechowie. Na płn. wsch. leży Słoboda bolechowska, na zach. i płd. Brzaza, na płd. wsch. Kalna, na wsch. Lipa. W płd. stronie wsi nastaje pot. Łużanka i płynie na płn. płn. wsch., a potem skręca na płn. wsch. do Słobody bolechowskiej. W obrębie wsi przyjmuje ona kilka strug małych. W płd., lesistej części, gdzie źródliska Łużanki, wznoszą się na granicy płd.: Pout (1243 m.), a na płn. zach. od niego Worota. Na płn. wsch. od Poutu wznosi się wzgórze Czerynie do 1085 m. W płn. stronie obszaru leżą na lew. brz. Łużanki zabudowania wiejskie, a na płn. od nich wznoszą się wzgórza: Diły (810 m.) i Czertysz. Własn. wiek. (rządowa) ma łąk i ogr. 4, pastw. 1, lasu 2438 mr.; własn. mniej. roli orn. 112, łąk i ogr. 507, pastw. 357, lasu 31 mr. W r. 1880 było 240 mk. w gm. (obrz. gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Bolechowie, gr.-kat. w Słobodzie. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do klucza bolechowskiego w ziemi przemyskiej. 2.) **Ł.**, część Hołego rawskiego, pow. Rawa Ruska. 3.) **Ł.**, część Werchraty, pow. Rawa Ruska. 4.) **Ł.**, przys. Uścia Zielonego, pow. buczacki. *Lu. Dz.*

Łużki 1.) potok górski, nastaje z połączenia kilku strug górskich, na granicy gm. Jaworowa, Białoberezki i Rożenia Wielkiego, w pow. kosowskim; znaczna część tych strug spływa z północno-wschodniego stoku góry Pisanego Kamienia (1224 m.), inne zaś spływają z pod Kopilasa (1161 m.) i Maksymca (988 m.). Płynie zrazu granicą Rożenia wk. a Białoberezki i Rostok na płn.-wschód, potem przez obszar Rożenia wk., gdzie uchodzi z praw. brz. do pot. Rożenia. Od praw. brz. między licznemi potokami przyjmuje najznaczniejszy potok Rabiniec. Długość biegu 8 kil. Nad lewym brzegiem, więc od północy wznosi się grzbiet Wyżnyj serednyj (870 m.), a od południa szczyt Rabiniec (916 m.) i Hłynianyj werch (875 m.). 2.) **Ł.**, ob. *Łuszki*. *Br. G.*

Łużków, wś, *Ł.-Bojarszczyzna*, wś i *Ł.-Komora*, wś, pow. hrubieszowski, gm. i par. Horodło (ob.). Spis z 1827 r. wymienia tylko *Ł.-Strzyżowski*, wś, 16 dm., 116 mk. Jest tu cerkiew par. dla ludności rusińskiej, która 1760 r. była spłonęła i szk. pocz. 1-kl. ogólna. Filia w Hrebennem.

Łużna 1.) *Dolna* i *Górna*, wś w pow. gorlickim, ma trzy przysiołki Pogwizdów, Wesołów i Podlesie. Jest w tej wsi parafia rzym.-katol. i szkoła ludowa. Ta ludna wieś, zbudowana u ujścia Szalówki do Bieśnika, wpadającego do Biały, pobocznej rzeki Dunajca, przy gościńcu z Ciężkowic do Gorlic, w okolicy podgórskiej, 296 m. npm., urozmaiconej niewielkiemi lasami i przerżniętej licznemi potokami, liczy 2194 mk., z których 72 przebywa stale na obszarze więk. pos. Mieszkańcy z wyjątkiem kilku izraelitów trudniących się karczmarstwem i wydzierżawianiem nabiału ze stajen więk. pos. są religii rzym.-kat. Dla rozległości zabudowań noszą części wsi osobne nazwy, jako to: Brzezie, Strzygłówka, Wiatrówki i Poddańskie. Przysiołek Pogwizdów leży na zachodnim krańcu wsi, a za nim karczma Podlesie z kilkoma domami, zaś na północnej kończynie śród lasu przysiołek Wesołów. Ta rozległa i osiadła włość, pamiętna tem, że jej dziedzicem był w XVII w. Wacław Potocki herbu Śreniawa, autor Wojny chocimskiej, Żartów i fraszek, Pocztu herbów polskich i tłumacz Argenidy z Barklaja (Siarczyński, Rkp. Bibl. Ossolińskich l. 1824, str. 274). Ma kościół murowany z r. 1872; parafia jednak jest starożytną, wspomina o niej Długosz w Lib. Ben. dioec. crac., ale dokumentów swego założenia nie posiada. Jest do niej przyłączoną Wola Łużańska i cała parafia (dyec. tarn. dek. biecki) liczy 3000 wyzn. rzym.-kat. i 36 izrael. Z całego obszaru 3422 mr. wypada na większą pos. Jul. Skrzyńskiego 1550 mr., mianowicie 996 mr. roli, 61 mr. łąk i ogr., 49 mr. pastw. i 449 mr. lasu; na pos. mniej. 1872 mr., a to 1348 mr. roli, 120 mr. łąk i ogr., 214 mr. pastw. i 200 mr. lasu. Gleba jest średnio urodzajną, lasy zaś przeważnie jodłowe. Ł. graniczy na zachód z Siedliskami, na wschód z Moszczenicą, na południe z Wolą łużańską i Szalową a na północ ze Stankówką. 2.) **Ł.**, gajówka na obsz. dwor. Czepiele, pow. brodzki. *Mac.*

Łużna, węg. *Luzsna*, wś w hr. liptowskiem (Węgry), w pow. rożeńskim, na północnym stoku zachodnich działów pasma górskiego Dżumbira (ob.), nad potokiem Łużanką, dopływem Rewuczanki, w okolicy górskiej, liczy dm. 272, mk. 1995 (w tem 1831 Polaków), a obszaru 9506 kwadr. sążni kat. Parafia łać. w miejscu. Kościół pod wezw. ś. Trójcy zbudowany r. 1787, od którego poczynają się metryki. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 liczy ta parafia w miejscu dusz rzym.-katol.

2198, ewang. 1, szyzm. 243, żyd. 24, razem 2466. Do parafii tej należy osada górnicza Magórka z kopalniami złota i antymonu. St. p. Osada. *Br. G.*

Łużnia, mylnie *Łożnia*, wś, pow. winnicki, gm. Pików, par. Ostróżek, na pograniczu lityńskiego pow., dm. 183, mk. 900, ziemi włośc. 1095 dz., dwor. 1314 dz. Cerkiew pod wez. N. P. Różańcowej, do której należy 1130 paraf. i 68 dz. ziemi. Własność hr. Alfreda Potockiego. *Dr. M.*

Łużnik al. *Luźnik*, także *Luszowską Wodą* zwany potok, zaczyna się dwiema strugami, w obr. gm. Ciężkowic, w pow. chrzanowskim, płynie łąkami na północny zachód, brzegiem lasów ciężkowickich i na granicy Ciężkowic ze Szczakową uchodzi do Jaworznika z lew. brzegu. Długość biegu 10 kil. W dolnym biegu zowią go także *Barańskim potokiem*.

Łuzno, folw., pow. ihumeński, około 4 wł. rozl., własność Piotrowiczów.

Łużok, ob. *Łużek*.

Łużyca, rz. w gub. kaliskiej, początek w pow. sieradzkim pod Grójcem, płynie w kierunku północno-zachodnim przez Robaczów, Lipicze, Sokolenie, za Kuźnicą Zagrzebską wchodzi w pow. wieluński, płynie przez Czajków, Kuźnicę Grabowską, Kruszewice i w pow. kaliskim, pod Ostrowem, wpada z praw. brzegu do Prosny. Długa 25 w. Łabęcki w Górn. I, 313, mówi, że w aktach dawnych sieradzkich są ślady o rudnicach żelaznych w Kraszewicach w sstwie grabowskiem na rzece Oleśnicy pod r. 1423. Byłoby to dowodem, że Ł. zwała się niegdyś Oleśnicą, bo wątpić można, aby nazwa ta wcisnęła się omyłką za inną Oleśnicą (ob.), płynącą o parę mil stąd. Por. *Ług*. *J. Bl.*

Łużyce, po łacinie *Lusatia*, po niem. *Lausitz*, właściwie margrabstwo górnych i dolnych Łużyc, *Margrafthum Ober- u. Niederlausitz*. Kraj złożony z dwóch części, górnej na południu i dolnej na północy, który, lubo przechodził rozmaite koleje i w historycznych czasach nie stanowił niepodległego państwa, posiada przecież do dzisiaj wybitnie odróżniającą go od sąsiednich krajów historyczno-geograficzną indywidualność.—*Położenie, granice, enklawy, rozległość*. Ł. należą dziś w mniejszej części a mianowicie południowo-zachodnia część górnych do Saksonii; zresztą należą do Prus, a mianowicie pruska część górnych należy do obwodu rządowego lignickiego prowincyi szląskiej; dolne należą w całości do obwodu frankfurckiego prowincyi brandenburskiej. Leżą między 31° 21′ a 33° 10′ dłg. i 50° 50′ a 52° 15′ szerok. północnej. Graniczą na płn. z Marchią Brandenburską, na wsch. również z Brandenburgią i ze Szląskiem, na płdn. z Czechami, na zach. z Myszną (Meissen) i elektoralno-saskim obwodem czyli dzisiejszą prowincyą saską. Naturalną granicę od płdn. stanowi pasmo gór łużyckich. Od zach. częściowo rzeka Półcznica (Pulsnitz) a mianowicie od miasta tegoż nazwiska aż niedaleko od ujścia jej do Halsztrawa pod Elsterwerdą. Od wsch. przyrodzoną granicę na znacznej przestrzeni stanowi Kwissa, począwszy od Marklissa aż poniżej Schöndorf. Na krótszej linii takąż granicą jest Bobra a jeszcze dalej Odra, na płn. od Gubina. Zupełnie otwartą jest północna granica. Rozległość Ł. wynosi 233.87 mil kw. Historyczno-politycznie nie należał do Ł., ale etnograficznie i terytoryalnie ściśle z niemi jest związany, jako enklawa dolnych Łużyc, kraj chociebuski (Cottbus), odpowiadający mniej więcej dzisiejszemu powiatowi tegoż nazwiska. Kraj ten z miastami Chociebużem i Picniem (Peitz) już w r. 1445 przeszedł w posiadanie margrabiów brandenburskich i od tego czasu dzieląc jedne koleje z Brandenburgią nie liczył się już właściwie do Ł. Ta różnica, pomimo nowego administracyjnego podziału, dotąd uwydatnia się w niektórych z dawniejszego czasu pochodzących urządzeniach, np. Serbowie łużyccy pow. chociebuskiego nie mają prawa korzystać ze stypendyum Budara dla ubogich Serbów utworzonego w XVIII wieku, dla tego, że stypendyum to przeznaczone było dla Serbów, zamieszkałych w margrabstwie łużyckiem. Do obwodu chociebuskiego należały niektóre wioski rozrzucone w innych stronach dolnych Ł., a mianowicie w pow. gubińskim wsie: Bresen, Kirchwitz i Giermersdorf, ośm posiadłości w północno-zachodniej części dolnych Ł., a mianowicie w powiatach: łukowskim i kalawskim, tudzież na południe od Drjowka (Drebkau) wś Klesznik. Na górnych Ł., w dzisiejszej saskiej części, leżały dwie myszońskie enklawy. Jednę tworzy kościelna wś Wjelecin w górach na południu i przy niej 5 wsi; drugą również kościelna wieś Hodżij z 15 wsiami w okolicy. Posiadłości te, bądź bezpośrednio, bądź pośrednio od biskupów myszońskich zawisłe, po upadku tego biskupstwa za reformacyi, już w latach 1558—59 przeszły w ręce kurfirstów saskich. Ich odmienne od Ł. stanowisko pod pewnym względem do dziś dnia uwydatnia się; np. pod względem kościelnym ewangielickie parafie Wjelecin i Hodżij nie pozostają w związku z Ł., ale należą do myszońsko-saskiej superintendentury. Naodwrót do Ł. należały niektóre wsie, jako enklawy, na Szląsku, a mianowicie w dzisiejszym pow. bolesławskim (Bunzlau) wsie: Ullersdorf, Siegersdorf, Thommendorf, Wehrau, Schöndorf, Tzschirna, Waldau, Heidegersdorf, Günthersdorf; w pow. żagańskim miasto Halbau i wsie Nicolschmiede i Lippschau.—*Kształt powierzchni*. Ł. opierają

się na południu o północne stoki pasma gór, które pod nazwiskiem gór łużyckich (Lausitzergebirge) wiążą Olbrzymie i Jizerskie góry z bogatemi w piaskowiec górami nad Elbą, lepiej pod nazwą Saskiej Szwajcaryi znanemi. Podstawą ich przeważnie granit, w części piaskowiec, tak że i pod względem formacyi tworzą łącznik między Olbrzymiemi a górami nad Elbą. Stąd cała południowa część Ł. jest górzystą; im dalej ku północy, tem więcej wzgórza maleją, tu i owdzie tylko pojedyńczemi, bazaltowemi pagórkami wybiegają ponad otaczającą równinę. Środkowa i północna część jest równiną, w saskiej części żyzną i bogatą w urodzajne grunta, w pruskich górnych Ł. piaszczystą i porosłą wielkiemi łasami. Ten sam charakter wielkiej równiny noszą i dolne Ł.; nareszcie na samej północy, koło Lubniowa, kraj zamienia się w łęgową nizinę, poprzecinaną licznemi ramionami Szprewji. Jestto tak zwany Spreewald. Na południu Jizerskie góry dotykają kilku miejscowości w pow. lubańskim a mianowicie koło Meffersdorf i Gebhardsdorf. Najwyższy szczyt tych gór, Tafelfichte, 3372′, częściowo wkracza na terytoryum łużyckie. Dresslerberg pod Meffersdorf jest 2400′ wysoki. Oprócz Jizerskich gór, w pruskich górnych Ł. dadzą się następne główne pasma rozróżnić: 1) od Ober-Schwerty między strumieniem tego nazwiska a Kwissą z najwyższemi punktami Klingenberg, Hasenberg, Zangen i Galgenberg; 2) między Hartmansdorfer i Gerlachsheimer Wasser ciągnie się pasmo wychodzące w pobliżu czeskiego miasta Friedland. Najwyższe szczyty są tu Hummelberg, Hopfberg, Waebberg. Pasmo to ginie nieznacznie pod Schadewalde i Prettin; 3) między Schwertbach a Heinersdorfer Wasser ciągnie się wyniosłe pasmo ku Marklissa, które tamże się kończy; 4) pasmo zaczyna się także od Friedlandu i ciągnie się między Gerlachsheimer Wasser a strumieniem Linda, zwraca się w północno-wschodnim kierunku ku Lubaniowi i począwszy od Holzkirch nosi nazwę Hochwaldu. Pasmo to przecięte jest licznemi, bardzo głębokiemi dolinami. Na zachód od Friedlandu, w żitawskim powiecie, który klinem wrzyna się w Czechy, ciągnie się pasmo gór Żitawskich (Zittauer-gebirge), w których na samem pograniczu także granica przez szczyt przechodzi, króluje Lausche, o granitowej podstawie, o szczycie porfirowym, 796 metrów, czyli przecięciowo, podług wielu dawniejszych pomiarów, 2420′ a więc najwyższy punkt na saskich górnych Ł. Niedaleko wznosi się Hochwald 752 metrów, lecz już, zamiast granitu, z piaskowca i porfiru złożony. Jako wyloty gór żitawskich uważać można już w zhorjelskim powiecie między Nysą a Ebersbacher Wasser ciągnące się Jawornickie góry (Jauernicker berge) i wreszcie samotnie wznoszącą się koło Zhorjelca Landskrone (1304′). Właściwy łańcuch gór łużyckich, przedewszystkiem pod nazwą tą znany, ciągnie się na północo-zachód od Żitawskich, na południe od miast Lubija i Budyszyna. Łańcuch ten idzie w kierunku ze wschodu na zachód, a lubo tylko na niewielu szczytach dosięga wysokości 500 m., przecież nagłem podnoszeniem się od strony północnej imponujący sprawia widok. W skład formacyi tych gór wchodzi przedewszystkiem granit, pewne specyalne cechy noszący i dla tego pod nazwą *lausitzgranit* znany. Spotykamy go nawet na równinie górno-łużyckiej, w dolnych pokładach pod warstwami iłu, gliny i piasku. Pokłady łużyckiego granitu stanowią od południa najpewniejszą geograficzną granicę Ł. Ciągną się one od Wolfsbergu pod Zeidler w Czechach na zachodzie aż za Ostritz na wschodzie. Z tego powodu czeska okolica Sluknowa i Rumburga, która klinem wrzyna się między powiat żitawski a tak zwaną Saską Szwajcaryą, geograficznie raczej do Ł. należy. Tylko między Warnsdorf a Żitawą pasmo granitowych pokładów przerwane jest kwarcytowemi. W wylotach samotnie ku północy wyśuniętych np. pod Huciną, Wosporkiem spotyka się bazalt. W łańcuchu tym można wyróżnić 6 pasm, 3 wschodnie i 3 zachodnie, których nazwiska od głównych szczytów pochodzą. Do pierwszych należą Lubin (Drohmberg) 428 m., Czorneboh 558 m., z rozległym i pięknym widokiem głównie ku północy na Łużyce, Biełyboh (Bileboh) 483 m. z takimże widokiem ku południowi na okolice Żitawy i góry w Czechach. Zachodnie są: Mönchswald 456 m., Pichow 493 m. i Valtenberg czyli Falkenberg 587 m. Z podłużnych dolin najważniejszą jest idąca od Kumwałdy (Cunewalde) do Niederneukirch, którą od południa zamykają pasma Biełyboh i Falkenberg, a od północy Czornyboh i Pichow. Między Białym a Czornym bohem nadzwyczaj zwężona, rozszerza się ku Niederneukirch, skąd zwraca się w północno-zachodnim kierunku i rozpływa się w równinę ku Biskupicom (Bischofswerda). Z poprzecznych dolin najważniejszą jest dolina Szprewji, która, rozszerzając się coraz więcej pod Budyszynem łączy się z wielką równiną, odtąd już tylko pofalowaną i pogarbioną lekkiemi pagórkami. Na zachodzie najdalsze pagórkowate wyloty znajdują się koło Kamjeńca, na wschodzie między Wosporkiem a Zhorjelcem. Dalej ku północy kraj przechodzi w monotonną, w znacznej części sosnowemi borami pokrytą płaszczyznę, którą dopiero na samej północy koło Lubniowa urozmaicają żuławy Spreewaldu (ob.). Piaszczysta i leśna strona pruskich górnych Ł. nosi u Serbów łużyckich nazwę

hola (las) a mieszkańcy jej zowią się *holanie*, czyli po polsku puszczacy. Górnołużycka równina w Saksonii jest przeważnie żyzną i urodzajną; zwłaszcza okolica między Budyszynem a Wosporkiem nosi z tego powodu u Niemców nazwę „güldene Aue.“ Tylko koło Kluksza warstwa urodzajnej ziemi jest nadzwyczajnie cieńką, i tu już zaczynają się piaski pruskich górnych Ł. Piaszczysty grunt, poprzecinany tu i owdzie sapami, panuje w wojereckim i rozbórskim powiecie, czyli w stronach przez słowiańskich tubylców zamieszkałych, kiedy na iłach i gliniastych ziemiach powiatów zhorjelskiego i lubańskiego zamieszkali Niemcy. W tych stronach jest uderzająca zgodność natury gruntu z narodowością mieszkańców, tak że granice na karcie agronomicznego otaksowania ziemi mniej więcej schodzą się z granicami na karcie etnograficznej.—*Hydrografia.* Wody łużyckie płyną w dwóch kierunkach, jedne przez Odrę do Baltyku, drugie przez Szprewję, Hawolę i Elbę do morza Północnego. Dział wodny na południu znajduje się w górach żitawskich między Kalmarsdorf a Herrnhut, skąd idzie w kierunku północno-wschodnim przez Kottmar, Naunerwald, Jawornickie góry i Landskrone. Na zachód od Zhorjelca biegnie prosto na północ, ciągle niedaleko lewego brzegu Nysy, tak, że strumienie z tej strony, np. Biały Szepc i Małksa, zamiast wpadać do pobliskiej Nysy, uciekają do bardziej odległej Szprewji. Poniżej Barszcza (Forst) wododział oddala się nieco od koryta Nysy, następnie zaś na wschód od Luboraza (Lieberose) i Friedlandu, od koryta Odry. Do systemu morza Baltyckiego należy Odra, która, począwszy od Niemaszkleba znacznie dalej poniżej Krosna dotyka Ł. dolnych, jako wschodnia jej granica, na chwilę zostawia kęs kraju na prawym brzegu, potem płynie znowu jako graniczna woda i dopiero między Przybrzegiem (Fürstenberg) a Frankfurtem rozstaje się z Ł. Dopływy Odry o ile dotyczą Ł. są: I. Nyssa (ob.). Wypłynąwszy z Czech, płynie ciągle w północnym kierunku koło Zhorjelca, Rozbórka, Mużakowa, Barszcza. O milę poniżej Gubina, pod wsią Ratzdorf, wpada do Odry. Do Nyssy wpadają z lewej strony: 1) Mandawa (Mandau), niedaleko Żitawy; 2) Pliesnitz wytryska niedaleko góry Kottmar a wpada pod Serbskim Osiekiem (Wendisch Ossig); 3) Łuknica, błotny strumień blisko Mużakowa; 4) Fliess koło Gubina. Główne bogactwo wód dostaje Nyssa z prawej strony. Stąd zdążają: 1) Wittig, wytryska w Czechach, w górach Jizerskich, wpada pod Radmeritz; 2) Rothwasser; 3) Kesselbach; 4) Biela, wpada pod Niederbielau; 5) wielki Schrot; 6) Lubs w pow. gubińskim. II. Bobra dotyka wschodniej granicy Ł. małym skrawkiem koło Naumburga nad Bobrą. Jej dopływy: A) Kwissa wypływa w lewenberskim powiecie na pograniczu gór Jizerskich i Olbrzymich. Stanowi czas jakiś granicę pow. lubańskiego i lewenberskiego, poniżej Lubania w całości wraca znowu na Szląsk i po 16 mil długim biegu pod wsią Silber wpada do Bobry, którą w tem miejscu wielkością przewyższa. W niektórych miejscach ma nader silny spadek np. pod Flinsbergiem 1484', pod Tschocha 755', pod Lubaniem 662'. Niegdyś poławiano w niej perły. Łużyckie jej dopływy są tylko z lewej strony: 1) Schwarzbach; 2) Schwerta; 3) Heinersdorfer v. Hartmansdorfer Wasser; 4) Gerlachsheimer Wasser; 5) Stary Lubań; 6) Schreiberbach. B) Wielka Tschirna płynie we wschodniej stronie pruskich górnych Ł. i po 6 mil długim biegu, już na Szląsku, pod wsią Luttrötha, poniżej Żagania, wpada do Bobry. Obszerniejszą, zachodnią przestrzeń Ł. oblewa system wodny morza północnego. Tu główną rzeką jest I. Szprewja (ob.) Pospolicie uważano jej źródło (350 m.) we wsi Spreedorf pod Alt Gersdorf. Zdanie to jest mylne, gdyż najwyższem źródłem jej jest Jacobsbrunnen (450 m.) pod górą Kottmar. Aż do Sohland płynie w zachodnim kierunku, jakiś czas stanowiąc granicę między Czechami a Saksonią. Potem ostro i gwałtownie zwraca się ku północy, płynie koło Budyszyna; pod wsią Delnja Horka (Niedergurig) dzieli się na dwa ramiona, wielką Szprewję na zachód i małą na wsch. Powyżej Grodka łączą się znowu oba ramiona, aby, przepłynąwszy koło Chociebuża, pod Bórkawami utworzyć wielkie żuławy Spreewaldu (ob.), ciągnące się poza Lubniowem do Lubina. Dalszy bieg Szprewji nie należy do Ł. O 2 mile poniżej Berlina wpada do Hawoli. Długość biegu mil 44. Dopływy z lewej strony: 1) Ritterbäch; 2) Flachsbach; 3) Rosenwasser, przez lud sąsiedni zwana także Jordanem, wpada powyżej Sohlandu; 4) Kaltbach wpada pod Petersbach; 5) Butterwasser wytryska w Tuczicach, płynie przez Wjelecin i wpada pod Rozwodecami. Od Budyszyna począwszy, na górnych Ł. nie zasila się już z lewej strony, gdyż niedaleko stąd idzie dział wód Halsztrawa. Z prawej strony wpadają: 1) Beiersdorfer Bach; 2) Kumwałdzka woda (Cunewalder Wasser) wpada pod Rozwodecami; 3) Löbauer Wasser czyli Łubata (ob.) 4) Wolszynka (Fliess) płynie z rozbórskiego powiatu i pod wsią Łućo wpada do małej Szprewji; 5) Czarny Szepc (der Schwarze Schöps). Wypływa na saskich górnych Ł. pod Ober Sohland na wysokości 953', płynie przez powiat zhorjelski i rozbórski, i przyjąwszy z prawej strony płynący z pod gór Jawornickich biały Szepc, wpada pod wsią Szprewje do małej Szprewji; 6) Sljepiańska woda

(Schleifer Bach) idzie od Sljepeho i powyżej Szprewic wpada do Szprewji; 7) Małksa (die Malxe) wypływa niedaleko Borszcza i płynąc w północno-zachodnim kierunku koło Picnia, zwraca się potem na zachód, a poniżej Prjawozu wpada do Szprewji. II Halsztraw, także Czarnym Halsztrawem zwany, schwarze Elster. Wypływa na saskich górnych Ł. pod wsią Rammenau na wschodniej stronie Tannigst, płynie w kierunku północnym, od Kamieńca zwraca się w kierunku płn.-wsch., około Kulowa znowu w północnym. Pod Wojerecami wpadająca Czornica zwraca bieg jego w kierunku północno-zachodnim, od Złego Komorowa zgina się na południo-zachód, będąc na pewnej długości granicą górnych od dolnych Ł. Pod Elster wpada do Elby. Długość biegu 25 mil. Dopływy z lewej strony: Półcznica (Pulsnitz), wytryska niedaleko miasta tegoż nazwiska, odgranicza Ł. od Myszny, potem zaś powiat wojerecki od saskich górnych Ł. Wchodzi do obwodu merzeburskiego i wpada pod Elsterwerdą. Z prawej strony: 1) Klosztrska woda (Klosterwasser), na etnograficznej karcie Smolera nazwana Białym Halsztrawem, wytryska koło klasztoru Marijna Hwjezda i płynąc w kierunku północnym wpada pod Kocinę, niedaleko Kulowa; 2) Hodżijska woda (Gödaische Wasser), wytrysnąwszy na saskich Ł., płynie w kierunku północnym i wpada niedaleko Wojereców; 3) Czornica (Schwarzwasser), wypływa pod Trebihowem (Tröbigau), przepłynąwszy przez romantyczną dolinę Niedaszyc, płynie ciągle w kierunku północnym, dopiero na pruskich Ł. pod Bukojną zwraca się w kierunku płn.-zachodnim i wpada pod Wojerecami. Bezpośrednim dopływem Elby jest III. Wjezenica (Wesenitz). Wytryska na południe Valtenberga, płynie naprzód ku wschodowi, potem ku północy, nareszcie ku zachodowi, płynie koło Neukirch i Biskupic, skąd w pięknych zagięciach, w południowo-zachodnim kierunku, podąża ku Elbie. Stawów na Ł. najwięcej jest na stoku morza północnego; na dolnych Ł. najznaczniejsze są pod Białą górą (Byleguhre), Picniem (Peitz), Barbukiem (Bärenbrück) i Dalicami (Dahlitz) na zachód od Chociebuża. Na pruskich górnych Ł. w Krebi (blisko mila obwodu), Szprewju, Dubcu (Daubitz). Na saskich Ł. ważniejsze stawy posiadają: Bart, Hucina, Malszecy, Njeswacidło, Rakecy. Na stoku baltyckim najważniejszym jest staw pod Wuskidz (Weisskeisel), w mużakowskich dobrach, milę obwodu mający. Znaczne stawy znajdują się w Zhorjelskim lesie (Görlitzer Heide) a mianowicie: Wahlen pod Kohlfurtem, 356 morg., Scheibeteich (85 morg.), Tschaschelteich 68 morgów. Ł. stawy posiadają doskonale urządzone gospodarstwa rybne, obfitują mianowicie w karpie, dla których miejscem zbytu jest Berlin i Drezno. Źródła mineralne znajdują się w Mużakowie, w Schönberg (pow. lubański), w Schwarzbach pod Wigandsthal (żelazne). W Saksonii Oybin (żelazne i lekkie szczawy) pod Żitawą, niedaleko stamtąd Oppelsdorf (żelazne i siarczane), pod Kamieńcem Swjeczkecy (Schweckwitz), żelazne, głównie przez kobiety uczęszczane. Kanał Fryderyka-Wilhelma służy jako połączenie Odry ze Szprewją.—*Klimat* jest umiarkowanym i zdrowym, nie wszędzie przecież jednakowy, wskutek rozmaitości w kształcie powierzchni. W północnej części na równinach jest łagodniejszym, tak że w powiatach rozbórskim i wojereckim, i po części w zhorjelskim dojrzewa winna latorośl. W górach jest surowszym, zima zaczyna się wcześniej, a później kończy. Śniegi na górach nierzadko trwają do końca maja. Żniwa następują o 8—14 dni później niż w dolnych powiatach. Górskie miejscowości koło Wigandsthal mają żniwa o 14 dni później niż Marklissa. Oberschwerta o dni 8 później niż Niederschwerta. Za to powietrze jest bardzo zdrowe. Kiedy w powiatach rozbórskim i wojereckim i w żuławach Spreewaldu zimna febra bardzo często panuje, w lubańskim jest tylko z nazwiska znaną. Wogóle i w równinach, na pruskich Ł., klimat raczej surowym niż łagodnym nazwać można; w czem wielkie sosnowe lasy odgrywają także swoją rolę.—*Płody kopalne* Drogich kamieni brakuje Ł. W dawniejszych czasach robiono próby poszukiwania złota pod Rychbachem i Zhorjelcem, srebra pod Marklissą. Koszta jednak nie opłacały się i zaniechano poszukiwań. Rudę żelazną znajdują na pruskich górnych Ł. w pow. zhorjelskim, rozbórskim i wojereckim. Węgiel brunatny kopią pod Mużakowem, w Hermsdorf (pod Zhorjelcem), Nieda, Radmeritz, Schönbrunn, Schönberg; na dolnych Ł. w wielkiem Raniu i w Rjepiszczu pow. kalawskim, w Ljeszczach i Boszojcach w pow. grodkowskim. Ałun znajduje się w Mużakawie. Wapno: przedewszystkiem w zhorjelskim w Hennersdorf, Ludwigsdorf, Sohra. Łomy piaskowca w Waldau, Wehrau, Hochkirh, Nieder Langenau, Penzig, Güteborn. Najlepszy jest w Waldau, wyrównywa pirnajskiemu.—*Podział.* Politycznie Ł. rozdzielone są między Saksonią i Prusy. Do Saksonii należy południowo-zachodnia część górnych Ł., tworząc okrąg administracyjny budyszyński (Kreishauptmannschaft Bautzen), jeden z 4 na które podzieloną jest Saksonia. Okrąg ten rozdziela się znowu na 4 powiaty czyli starostwa (Amtshauptmannschaft): 1) żitawski z miastami Żitawą i Ostritz; 2) lubijski z miastami Lubij (Löbau), Bernstadt, Neusalza i Wospork

(Weissenberg); 3) budyszyński z miastami Budyszyn, Biskupice (Bischofswerda) i Szerachów (Schirgiswalde); 4) kamienecki z miastami Kamjenec (Kamenz), Kinsbork (Königsbrück), Połcznica (Pulsnitz) i Elster. Pruskie górne Ł. należą do obwodu lignickiego prowincyi szląskiej i dzielą się na 4 powiaty: 1) zhorjelski (Görlitz), z miastami Zhorjelc, Rychbach (Reichenbach); 2) lubański z miastami Lubań, Marklissa, Seidenberg, Schönberg i osadami miejskiemi: Goldentraum, Wigandsthal; 3) rozbórski z miastami Rozbórk (Rothenburg), Mużakowem (Muskau) i Niskej (Niesky); 4) wojerecki z miastami Wojerecy (Hoyerswerda), Ruhland, Kulowem (Wittichenau). Dolne Ł. w całości należą do obwodu frankfurckiego prowincyi brandenburskiej, i dzielą się na następujące powiaty: 1) grodkowski z miastem Grodk (Spremberg); 2) chociebuski z miastami Chociebuż (Cottbus) i Picń (Peitz); 3) kalawski z miastami Kalawa (Kalau), Zły Komorów (Senftenberg), Drjowk (Drebkau), Wjetoszów (Vetschau) i Lubniow (Lübbenau); 4) łukowski z miastami Łuków (Luckau), Dobryłuk (Dobriluck), Goleszyna (Golssen), Grabin (Finsterwalde), Kirchain i d. L. i Sonnewalde; 5) lubiński z miastami Lubin (Lübben), Luboraz (Lieberose) i Friedland i. d. U. 6) gubiński z miastami Gubin (Guben) i Przybrzeg (Fürstenberg); 7) żarowski z miastami Żarów (Sorau), Barszcz (Forst), Christianstadt, Gassen, Pförten, Triebel. — *Ludność.* W roku 1880 ludność saskich górnych Ł. czyli obwodu budyszyńskiego wynosiła w ogóle 351,326, w tem mężczyzn 169121, kobiet 182,205. Cywilnych 348,202 i wojskowych 3,124. Cyfry te w pojedyńczych powiatach rozpadają się następującym sposobem: 1) w żitawskim 96435, w tem mężczyzn 45,829, kobiet 50,606, cywilnych 94,899, wojskowych 1,536; w miastach 23,928, we wsiach 72,507; 2.) w lubijskim ogółem 93,989, mężczyzn 44,398, kobiet 49,591, cywilnych 93983, wojskowych 6; w miastach 10615, we wsiach 83,374; 3) w budyszyńskim ogółem 103,262, mężczyzn 50,791, kobiet 52,471, cywilnych 101,684, wojskowych 1578, w miastach 23,352, we wsiach 78332; 4) w kamjeneckim ogółem 57640, mężczyzn 28,103, kobiet 29,537; cywilnych 57636, wojskowych 4; w miastach 13,149, we wsiach 44,491. Na pruskich górnych Ł. w r. 1871 było ludności 156,247, która rozdzielała się między cztery powiaty jak następuje: 1) w lubańskim 48,471, w tem mężczyzn 22660, kobiet 25811; 2) w zhorjelskim 41891, mężczyzn 19,737, kob. 22,154; 3.) w rozbórskim 43,022, męż. 20,190, kobiet 22,832; 4.) w wojereckim 22,863, męż. 10,959, kobiet 11,904. W tymże roku na dolnych Ł. ogół ludności wynosił: 383,224, a mianowicie: w gubińskim 62,462, mężczyzn 30,611, kobiet 31,851; w lubińskim 34,228, mężczyzn 16842, kobiet 17,386; w łukowskim 61,144, mężczyzn 29,688, kobiet 31,456; w kalawskim 49,393, mężczyzn 23,865, kobiet 25,528; w chociebuskim 66,303, męż. 32,434, kobiet 33,869; w żarowskim 86,189, męz. 42,342, kob. 43,847; w grodkowskim 23,505, męż. 11,734, kob. 11,771. Pod względem etnograficznym ludność margrabstwa Ł. dzieli się na Niemców i Serbów łużyckich. Serbowie, przez Niemców Wendami zwani, stanowią dawniejszą tubylczą ludność, lecz wskutku niemieckiego panowania, prześladowań, napływu kolonizacyi i wreszcie dobrowolnego odstępowania od języka rodzinnego ludność ta zajmuje już tylko małą przestrzeń ziemi łużyckiej, w samym środku, jakby wyspę oblaną morzem niemieckiem. Słowem Niemcy są dzisiaj w znakomitej przewadze nad Serbami. Dzisiejsza granica etnograficzna ciągnie się następującym sposobem. Na północy, powyżej Lubniowa, idzie po prawej stronie Szprewji przez wsie: Lipe, jeszcze w znacznej części serbską, Zakazń, Smogorów, Prjawoz, które są zupełnie serbskie, zostawiając ku północy w ostatniej fazie niemczenia będące wsie Trzupc i Białą górę. Od Prjawoza granica odstępuje od Szprewji i przez Ochozę dochodzi do Schönhedy (Schönhöhe), najdalszego punktu na północy; odtąd idzie ku południowi granicą powiatów: chociebuskiego i gubińskiego; w tym ostatnim powiecie tylko wieś Rogów jest jeszcze serbską. W północno-wschodnich stanach granica jest wszędzie wyraźną, i znać, że germanizacya oddawna tu nie postąpiła. Dalej ku południowi jest znowu graniczną linią mniej więcej granica powiatu chociebuskiego od żórawskiego, tak jednak, że Husaka w żórawskim jest serbską, gdy tymczasem Gózd w chociebuskim bardzo silnie podniemczony. Nadgraniczne wsie powiatu żórawskiego są już w fazie zupełnej germanizacyi, tylko te, które należą do parafii mużakowskiej, uważać można za serbskie. Odtąd granica serbskiej narodowości zaczyna być górno-łużycką, przechodzi na prawy brzeg Nysy, gdzie wsie Kobielin i Brunojce są jeszcze serbskie. Pod Skarbiszecami wraca znowu na lewy brzeg Nysy, ciągle w pow. rozbórskim, idzie przez wsie kościelne Dube, Hóźnicę, Khołm, powyżej Hbjelska wchodzi do zhorjelskiego pow., gdzie jeszcze wś Kszyszów jest serbską, stąd już przechodzi do Saksonii i przez Nosacicy zdąża do Lubija. Odtąd idzie południowa granica pasmem gór łużyckich i tutaj etnograficzna granica jest najwytrwalsza, od XVI w. małym tylko uległa zmianom. Tylko w ostatnich czasach w niektórych wsiach parafii wie-

lecińskiej np. w Wielecinie, Korzymiu, powiększył się znacznie procent ludności niemieckiej na niekorzyść serbskiej, nie tyle jednak przez germanizacyą Serbów, ile przez napływ niemieckich osadników, przedewszystkiem tkaczy. Od kościelnej wsi Smilnej, przeważnie już niemieckiej, zach. granica biegnie ku płn. przez Kamjenc, Wusaką, Hozenę, Cikecy. Te dwie ostatnie mylnie na etnograficznej karcie Smolera podane jako niemieckie, gdyż w r. 1880 będąc tam, zastałem je jako przeważnie serbskie. Tu znowu granica opuszcza górne Ł. i zaczyna być dolno-łużycką. W pow. kalawskim jest ona nadzwyczaj niepewną i niejasną. Dzieło germanizacyi jest tu w pełnym ruchu, i nigdzie łużycka narodowość nie jest na takie niebezpieczeństwo narażoną, ile właśnie w tych stronach. Serbskiemi stanowczo są parafie: w Złym Komorowie (wiejska) i Łotach; niemieckie są w Klesiszczach, której wś Sowjo jeszcze na karcie Smolera (z r. 1843) podana jako serbska, i w Wormlagu. W parafii w Raniu, wsie Ranje i Bukówka są jeszcze w części serbskie. Serbską jest parafia żarnowska. Odtąd granica ku płn. zwęża się coraz bardziej, parafie w Wikach i Maliniu są stanowczo stracone, w Drjowku znacznie przeniemczona, w Ścieńcu w drobnej tylko części serbska. Odtąd granica wchodzi nawet w pow. chociebuski, gdzie parafie Lutol i Skjarbość od niedawna są w fazie germanizacyi. Stąd zwraca się znowu w płn.-zach. kierunku przez Brodkojce i Husztań, jeszcze w części serbskie, do Wjetoszowa i ciągle w tym samym kierunku podchodzi pod Lubnjów. Najdalszy punkt serbski na płn. Szenheda odległym jest o 15 mil od najdalszego na płd. Korzymia. Najszerszą jest przestrzeń serbsko-łużycka począwszy na zach. od Złego Komorowa aż po za Mużaków i ciągnie się blisko 8 mil. Najwęższą jest na płd. od Chociebuża, od Lutola do Kotłowa, gdzie ani 3 mil nie wynosi. Linia od Złego Komorowa do Mużakowa jest zarazem etnograficzną i językową granicą dolnych od górnych Serbów łużyckich i zarazem geograficzną granicą górnych i dolnych Łużyc. Stósownie do powyższej linii granicznej dolni Łużycanie zamieszkują powiaty: chociebuski, grodkowski, wschodnią część kalawskiego, wieś Rogów w gubińskim i zachodnie skrawki żarowskiego. W pow. lubińskim wymierają szczątki serbskie w niektórych wsiach na południu, w łukowskim tylko pojedyńczy Serbowie mogą się znajdować. Górni Serbowie łużyccy zamieszkują w Prusach przeważną część pow. wojereckiego, zachodnią część rozbórskiego i wieś Kszyszów w zhorjelskim. Prócz tej wsi, powiat zhorjelski, jak również pow. lubański w całości są niemieckie. W Saksonii ludność serbska, górno-łużyckiego narzecza, zajmuje przeważną część pow. budyszyńskiego, zachodnią część kamjeneckiego i północną lubijskiego. Pow. żitawski jest w całości niemieckim. Wszędzie jednak miasta, zwłaszcza większe, są niemieckie, z wyjątkiem Budyszyna, gdzie znajduje się poważna serbska mniejszość. W innych miastach, śród uboższej ludności, mianowicie robotniczej, znajduje się pewien procent Serbów. Naodwrót, na całem terytoryum serbskiem, istnieje pewien procent Niemców, na który składają się przedewszystkiem dwory wielkich właścicieli ziemskich, rodziny pastorów, nauczycieli i karczmarzy. Cyfrę ludności serbsko-łużyckiej niezmiernie trudno stanowczo określić. W Prusach wykreślono rubrykę narodowości z szematów statystycznych. Ostatni raz zaznaczono ją w r. 1861. Zresztą i dawniej w Prusach, jako też dziś w Saksonii, gdzie narodowość dotąd uwzględnianą jest w spisach ludności, najrozmaitsze przyczyny, jako to: nacisk niemieckich urzędników i chlebodawców, obojętność, chęć uchodzenia za coś lepszego i t. p. przyczyny wpływały zawsze na obniżenie urzędowej cyfry ludności serbskiej. W Saksonii podług dat z r. 1880 stan ludności serbskiej był następujący: w pow. budyszyńskim 35944, w kamjeneckim 7597, w lubijskim 4817, w żitawskim 167 (w samej Zitawie 77), razem 48,525. Po za granicami prowincyi łużyckiej śród Niemców przemieszkiwali Serbowie: w Dreznie 1285, w obwodzie drezdeńskim 1253, w lipskim 222, w ćwikawskim 125; ogólna ilość Serbów w Saksonii 51,410. W rzeczywistości jednak cyfra ta jest o wiele niższą od rzeczywistej cyfry Serbów łużyckich, która w Saksonii dochodzi, a może przechodzi 60,000. W Prusach, podług danych z r. 1861 było Serbów, a mianowicie: w górnych Łużycach w pow. wojereckim 17210, w rozbórskim 14745, w zhorjelskim i w sąsiednich powiatach w rozproszeniu 379; ogólna ilość 32,334. W rzeczywistości jednak ta cyfra jest także za niską i cyfra górnych Łużycan w Prusach dochodzi do 40,000. Na dolnych Łużycach, w tymże roku było: w pow. chociebuskim 33582, w grodkowskim 8518, w kalawskim 6987, w pozostałych powiat. 784; razem 49,871. I ta cyfra jest za niską. Muka, na zasadzie rezultatów osiągniętych pod czas wspólnie ze mną odbytej etnograficznej wędrówki po dolnych Łużycach w r. 1880, oblicza ludność serbską dolnych Łużyc na 72,410. Podług mnie, może ta cyfra jest za wysoka, w każdym razie przechodzi ona znacznie 60,000, a więc wyższą jest od cyfr podawanych przez statystyków niemieckich. Tym sposobem ogólna ilość Serbów łużyckich wynosi 170—180,000, z czego na górnych Łużyczan wypada 100—110,000, na dolnych 60—70,000. (Obszerniejszą etnograficzną wiado-

mość o Serbach łużyckich czyt. w art. *Serbowie łużyccy*). Trzecią narodowość etnologicznie stanowią Żydzi, pod względem językowym i obyczajowym zupełnie zlani z Niemcami. Procent ich bardzo nieznaczny. W dolno-łużyckich powiatach było ich w r. 1875 911, a mianowicie: w pow. grodkowskim 37, żarowskim 265, chociebuskim 167, kalawskim 42, łukowskim 53, lubińskim 127, gubińskim 220. Na pruskich górnych Łużycach tylko w zhorjelskim, głównie w Zhorjelcu było 406 Żydów, w innych powiatach bardzo nieznaczna cyfra, w lubańskim 62, rozbórskim 20, wojereckim 5. Również nader mało Żydów, bo tylko 187, wykazał na serbskich Łużycach spis z 1880 r. a mianowicie: w żitawskim 120, w lubijskim 20, budyszyńskim 29, w kamjeneckim 18. Zamieszkali w Łużycach Niemcy mówią podług średnio-niemieckiego, a mianowicie górno-saskiego narzecza (obersächsisch). Tylko w małym skrawku dolnych, na płn. od linii posuniętej przez Lubin ku Dessau, zaczyna się dolno-niemiecki język. Szczep turyngski i górno-saski przyjmowały główny udział w kolonizacyi i niemczeniu Ł. Ślady serbskie przechowały się i w mowie Niemców, rozumie się w leksykalnej części, tak np. koło Żarowa mówią: *Huppatz*, Wiedehopf (dudek); *Ploetschel*, mały garnuszek; *Kaluppe*, chałupa; *Nusche*, stary nóż; *Paprosch*, paproć; *Kolatsch*, okrągła bułka i t. d. Pod względem religijnym przeważna większość mieszkańców Ł. tak Serbów jak i Niemców należy do ewangelicko-augsburskiego wyznania w Saksonii, a do zjednoczonego kościoła w Prusach. Na saskich Ł. w r. 1880 katolików było 29363, z tych: w pow. żitawskim 13432, w lubijskim 1441, w budyszyńskim 8218, w kamjeneckim 6272. W większem skupieniu żyją katolicy w dwóch grupach: na południu w żitawskiem koło klasztoru Marijny dół (Marienthal) i na północy koło Kamjeńca i klasztoru Marijna Hwjezda. Należą pod względem kościelnym do drezdeńsko-budyszyńskiej dyecezyi. W Prusach w r. 1871 w górnych Ł. było katolików: w pow. wojereckim 3883, w rozbórskim 414, w zhorjelskim 5062, w lubańskim 6073. Na dolnych Ł. ilość katolików jest bardzo nieznaczna. W większej ilości znajdują się tylko w pow. gubińskim 2457 i w żarowskim 2698. W grodkowskim 440, chociebuskim 691, kalawskim 368, łukowskim 238, lubińskim 248. Wszyscy katolicy w pruskich Ł. należą do dyecezyi wrocławskiej. Procent innych chrześciańskich wyznań zupełnie nieznaczny. W pow. żitawskim znajduje się sławna osada Herrnhut. Cyfry ludności żydowskiej podane wyżej. — *Kultura ekonomiczna.* Rolnictwo panuje silniej w dolinach i pagórkach, przemysł w górach. Mianowicie w saskiej części Ł. stoi wysoko uprawa ziemi; własność silnie tu rozczłonkowana. Uboższe ziemie pow. wojereckiego i rozbórskiego, oraz we wschodniej stronie dolnych Ł. nie sprzyjają podniesieniu się rolnictwa. Na piaszczystych polach sieją dużo tatarki. Uprawą lnu zajmują się głównie w powiatach lubańskim i zhorjelskim. Powstając, mianowicie w ostatnich czasach, cukrownie podniosły i powiększyły uprawę buraków, mianowicie w saskich Ł. Chów bydła i ogrodnictwo do znacznych rozmiarów dochodzi w żuławach Spreewaldu. Na stawach, we wschodniej stronie Ł., kwitnie zamożne rybne gospodarstwo. Wschodnia strona jest również ojczyzną wielkich lasów. Ogromna przestrzeń leśna 124,000 mr. znajduje się w dobrach mużakowskich. Tyleż rozległości ma zhorjelski las koło Kohlfurtu (Görlitzer Heide). Na dolnych Ł. rozległością odznaczają się królewskie lasy koło Schönhedy i las gubiński. Przemysł płóciennicy panuje głównie w górzystych stronach, w lubańskim, w żitawskim i w południowej, niemieckiej stronie budyszyńskiego powiatu. Niegdyś przemysł ten był jeszcze bardziej rozwinięty, dziś zmniejszył się nieco, a natomiast podniosło się tkactwo wyrobów bawełnianych. W górach, na czeskiem pograniczu, po wsiach, tkactwo setki rąk zatrudnia, i dzięki temu owe wsie górskie doszły do znacznej zamożności i rozrostu. W Budyszynie są fabryki papieru, maszyn, prochu, sukna. Sukiennictwo również stanowi ważne zajęcie w Kamjeńcu. W Lubiju kwitnie fabrykacya maszyn, kamieni młyńskich, fortepianów. Żitawa posiada bardzo silnie rozwinięte przędzalnie, fabrykę maszyn i odlewów żelaznych. Na pruskich górnych Ł. tkactwo kartunów jest bardzo ożywione w Marklissa, Hartmannsdorf, Gerlachsheim, Schadewalde i t. d. Browary i gorzelnie znajdują się w wielu miejscowościach. Prócz tego olejarnie, huty żelazne, szklane, fabryki porcelany. Najmniej stosunkowo rozwinięty jest przemysł na dolnych Ł. Huty szklane znajdują się w kilku miejscowościach grodkowskiego i kalawskiego powiatu. Chociebuż i Gubin są ważnemi przemysłowemi centrami, z powodu fabryk sukna. W Picniu zajmują się także fabrykacyą sukna, tkactwem płóciennem i bawełnianem. Liczne koleje żelazne przecinają Ł. we wszystkich kierunkach; mianowicie saskie Ł. okryte są gęstą siecią komunikacyi kolejowej. Linie przechodzące przez Łużyce są: 1) wrocławsko-zhorjelska od Waldau do Zhorjelca; 2) sasko-szląska stąd do Biskopic (Bischofswerda); 3) Hirschberg-Lubań w północnym swym biegu; 4) Lubań-Kohlfurt; 5) Lubań-Zhorjelc; 6) Żitawa-Zhorjelc; 7) Żitawa-Lubij przez Ebersbach i przez Herrnhut; 8) Żitawa-Biskopice; 9) Budyszyn-Wielecin (Wilthen); 10) Drezno-Kamjeńc, od Półcznicy

do Kamieńca; 11) Falkenberg-Kohlfurt, od Ruhland do Kohlfurtu; 12) Halle-Gubin, od Dobrilugku do Gubina; 13) Kamjeńc-Lubniow; 14) Grossenhain-Frankfurt n. Odrą, od Ostrand do Weichensdorf-Friedland; 15) Ruhland-Lauchhammer; 16) Zhorjelc-Berlin (do Lubina); 17) Zhorjelc-Seidenberg; 18) Dreznо-Zossen-Berlin, od Dobrilugk do Goleszyny; 19) Hausdorf-Żagań; 20) Wrocław-Kohlfurt-Berlin; 21) Wrocław-Żagań-Berlin.— *Oświata.* Na Łużycach, jako części niemieckiego państwa, oświata elementarna jest obowiązkową i powszechną. W saskiej części gimnazya są w Budyszynie i Żitawie, gdzie tak zwane Johanneum obejmuje zarazem gimnazyum i realkę; realki 2-ej klasy w Lubiju i w Budyszynie. Seminarya nauczycielskie w Budyszynie są dwa: ewangelickie czyli stanów luzackich i katolickie, i w Lubiju. W Prusach gimnazya są: w Zhorjelcu, Lubaniu, Chociebużu, Gubinie; realne progimnazyum w Lubiniu. Seminarya nauczycielskie w Rychbachu (Reichenbach), Starej Darbnie (Alt Döbern), Nowej Cali (Neuzelle). W Zhorjelcu jest siedlisko górno-łużyckiego (niemieckiego) towarzystwa nauk. W Budyszynie siedlisko serbsko-łużyckiego towarzystwa wydawniczego: „Maćica Serbska". Muzea starożytności: w Zhorjelcu, Chociebużu, Budyszynie, Żitawie, Oybinie. Biblioteka Gersdorfska w Budyszynie, miejska w Żitawie. — *Rys historyczny.* Napróżno niemieccy historycy starają się udowodnić, że Ł., jak w ogóle kraje między Odrą a Elbą, były pierwotnie zamieszkane przez Niemców, którzy stąd na czas jakiś wyparci, lubo niezupełnie, przez Słowian, następnie ziemie te znowu dla siebie rewindykowali. Faktem jest, że od czasu jak ziemie te weszły w ruch życia dziejowego, posiadały ludność słowiańską, i cała nomenklatura osad jest najlepszym dowodem, że Słowianie byli pierwszym ludem, który na ziemi tej trwale osiadł. Słowianie, zamieszkujący dzisiejsze górne Ł., znani byli początkowo w średnich wiekach pod nazwą Milczan, mieszkańcy dolnych Łużyc wtedy już zwali się Łużycanie. Musieli etnograficznie spokrewnieni być bardzo blisko z wygasłymi już załabskimi Serbami, skoro do dziś dnia Słowianin łużycki nie nazywa się inaczej jak tylko Serbem, a mowę swoją nazywa mową serbską. Okolica Żitawy w średnich wiekach znana jako „Pagus Zagost" należała pierwotnie do Czech i potem dopiero weszła w skład Łużyc. Niepodległości Słowian łużyckich położyli kres Henryk I i Otto I. Ł. zostały podległe niemieckim margrafom. Bolesław Chrobry odparł stąd Niemców, i wtedy krótki czas, od 1018 do 1032 r., Ł. należały do Polski. Po upadku rządów polskich, górne Ł. wróciły do margrafów myszońskich, dolne dostały się napowrót margrafom wschodnim. Odtąd ginie powoli nazwa Milczan i kraj ich nazwę Łużyc przybiera, z dodatkiem górnych dla wyróżnienia od dolnych czyli właściwych Łużyc. Historyczne ich koleje nader zmienne i niestałe w tym czasie. Cesarze to nadają je, to odbierają znów a dają innym margrafom. To należą do myszońskich, to mają samoistnych margrafów. Na czas jakiś górne Ł. dostają się w ręce czeskie (1136—1254), dolne zajęli margrafowie myszońscy z domu Wettin i zatrzymali je do r. 1304. W r. 1254 górne Ł. przechodzą z rąk czeskich pod panowanie margrafów brandenburskich. W r. 1319 wracają znowu pod panowanie czeskie, prócz wschodniej części z miastami Zhorjelcem, Lubaniem i Żytawą już naówczas łużycką, którą wraz z dolno-łużyckim Żarowem zajął Henryk ks. szląski na Jaworze i Fürstenbergu. Po śmierci tego księcia w 1346 r. i ta część górnych Ł. dostała się w ręce czeskie. Nareszcie w 1373 r. i dolne Ł. opanowali królowie czescy, tak, że ostatecznie, po wielu kolejach i podziałach, całe Ł. odpoczęły pod berłem czeskich królów. Jako część składowa korony czeskiej przeżyły Ł. do r. 1635, w którym cesarz niemiecki Ferdynand II, jako król czeski, zmuszony był ustąpić je elektorom saskim. Nareszcie na kongresie wiedeńskim 1815 r. nastąpił podział Ł. a raczej odstąpienie całych dolnych i znacznej części górnych przez Saksonią Prusom i w tem położeniu znajdują się Łużyce do dziś dnia. — *Bibliografia.* J. G. Mischke: Das Markgrafthum Ober-Lausitz Königlich Preussischen Antheils. Görlitz 1861.— E. Schmidt: Geognostische Beschreibung des mittleren u. westlichen Theiles der Kreishauptmannschaft Bautzen. Bautzen 1878. — Friedrich: Kurze geognostische Beschreibung der Südlausitz, w Festschrift zur Einweihung d. Johanneums im Zittau. Zittau 1871.— Hermann Naumann: Ueber die diluvialen Ablagerungen der Umgegend von Bautzen. Bautzen 1878.— Duczman: Njeszto z geologiskeho twara wokolnośće Budyszina, w Czasopisu Macicy Serbskiej 1878 r. — Oswald Pfütze: Heimatskunde von Bautzen und Umgegend. Bautzen, bez daty.— F. Chr. Franz: Der Spreewald in phisikalisch-statistischer Hinsicht. Görlitz 1800.— R. J. Berger: Der Spreewald und seine Umgegend. Cottbus 1866.— E. F. Glockner: Geognostische Beschreibung der preussischen Oberlausitz. Görlitz 1857.— A. Moschkau: Führer durch die Oberlausitz mit besonderer Berücksichtigung des Zittauergebirges. Leipzig.— Muka: Delnjołużiske Serbostwo w leće 1880, w Czasopisie Macicy Serbskiej za r. 1884.— Jakub i Kućank: Serbske Horne Łužicy. Budyszin 1848.— W. Bogusławski: Rys dziejów serbo-łużyckich. Petersburg 1861.— Tenże i Hornik: Historija serb-

skeho naroda. Budyszin 1884. — Pod względem statystycznym: Zeitschrift des k. sächsischen statist. Bureau's. XXVII Jahrg. 1881, Heft I i II, Dresden. — Die Gemeinden u. Gutsbezirke d. Preuss. Staates u. ihre Bevölkerung. Nach den Urmaterialien der allgemeinen Volkszählung vom 1 December 1871. II. Provinz Brandenburg. Berlin 1873. — Toż: V, Provinz Schlesien. Berlin 1874. *A. J. Parczewski.*

Łużyn (?), pow. piotrkowski, par. Bogdanów; nazwa w skorowidzach urzędowych nie wymieniana.

Łużyn, *Łużyno*, wś w pow. witebskim, z kaplicą katolicką parafii witebskiej ś. Antoniego. B. dziedzictwo Bohomolców, dziś Aleksego Gileńskiego 1410 dzies. rozl.; za wykup ziemi włośc. otrzymano 40746 rs. kapitału.

Łużyn, niem. *Luetzen*, miasto w Saksonii pruskiej, pow. merseburski (3000 mk.), pod którem 1632 r. poległ Gustaw Adolf. Bitwa 2 maja 1813 pod Goresinem (ob.) zowie się też bitwą pod Ł.

Łużyszcze 1.) okolica różnych właścicieli, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 25 w. od Oszmiany, 3 dm., 46 mk. katol. 2.) **Ł.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 25 w. od Oszmiany, 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Łużyszcze, mały zaścianek w pow. mińskim, przy granicy pow. oszmiańskiego, w pobliżu mka Pierszaje; okr. polic. 2 rakowski, par. katol. pierszajska. *Al. Jel.*

Łybed', rzeczułka pod Kijowem, okrąża miasto od strony zachodniej i za Wydubickim monastyrem uchodzi do Dniestru. Nad nią, według Nestora, leżało sioło Predstawino. Obecnie Ł. ledwo się sączy, a w XVII w. monastyry kijowskie miały znaczny dochód z młynów na niej. Koło Ł., niedaleko drogi wasylkowskiej, leży kilka kurhanów „Batyjowymi" zwanych. Przy jej zbiegu z Dnieprem piękna góra „Dziewiczą" zwana. *E. R.*

Łybień, jez. w pow. pińskim, w moczarach kotliny Jasiołdy, z lewej strony, w okolicy odosobnionej wsi, a raczej okolicy szlacheckiej Mołodzilczyc, ma długości przeszło 2 wiorsty i szerokości $^1/_4$ wiorsty, rybne. *Al. Jel.*

Łybochora, ob. *Libochora.*

Łycewicze, wś, pow. święciański, 4 okr. adm., o 63 w. od Święcian, 34 dm., 420 mk., z tego 225 prawosł., 93 katol., 3 izraelitów (1866).

Łychacze, ob. *Lichacze.*

Łychów, wś nad rz. Czarną, i *Łychowska Wola*, wś, pow. grójecki, gm. i par. Jasieniec. W 1827 r. Ł. 14 dm., 164 mk.; Ł.-Wola 15 dm., 121 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozl. mr. 597: grunta orne i ogr. mr. 411, łąk mr. 160, nieuż. i place mr. 26, bud. mur. 3, z drzewa 17, pokłady torfu. Od dóbr tych w r. 1873 odprzedany został częściowym nabywcom folw. Koziegłowy v. Wola Łychowska, rozl. mr. 390. Wieś Ł. osad 23, z grun. mr. 152.

Łychów 1.) *Gościeradowski*, wś, pow. janowski, gm. Trzydnik, par. Rzeczyca Ziemiańska, nad rzeczką Karasiówką, przed uwłaszczeniem włościan należała do dóbr gościeradowskich; gleba glina urodzajna, osad włośc. 47, ziemi 676 mr., ludności: męż. 88, kob. 100. 2.) **Ł.-***Szlachecki*, wś tamże, jedyna w powiecie należąca do szlachty zagonowej, łączy się z Łychowem gościeradowskim i zdaje się, że oba stanowiły jednę całość. Wieś ta oddawna ma być zamieszkałą. Według miejscowej tradycyi Bolesław Wstydliwy, polując w olbrzymich puszczach, jakie tu w owe czasy istniały, zabłąkał się, i natrafił na jedynego mieszkańca tych lasów, niejakiego Łycha, który zbłąkanego króla odprowadził do Zawichostu, odległego stąd o 3 mile. Chojnie obdarowanemu Łychowi pozwolił król w miejscu zamieszkiwanem przez niego założyć wieś. Osad 50, ziemi ornej 400 mr., gleba glina urodzajna silnie wzbogacona nawozami. Ludności męzcz. 82, kob. 98. Mieszkańcy różnią się strojem od włościan, ubierają się w kapoty z szamerowaniami, przypominającemi węgierskie czamary. Czytać i pisać umieją prawie wszyscy. Wś tę zamieszkują rodziny: Brzostowskich, Domaradzkich, Wąsowiczów i Życzyńskich. Folw. Ł. należy do dóbr *Gościeradów* (ob.). R. 1827 Ł. Gościeradowski miał 10 dm., 64 mk. a Szlachecki 40 dm., 211 mk. *A. M.*

Łyckie, jezioro, *Łeckie*, ob. *Ełk.*

Łyczaków, czwarta dzielnica m. Lwowa. Nazwa pochodzi z niem. *Lützenhof* i powstała (podobnie jak Kleparowa i Zamarstynowa) od nazwy niemieckiego swego założyciela.

Łyczakowo, wś rządowa, pow. dzisieński, o 15 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 19 mk. prawosł. (1866).

Łyczanka 1.) wś, pow. kijowski, tuż koło Szpitek, ma 384 mk., 883 dzies. ziemi, b. własność Żelichowskich, od 1856 Czajkowskich. 2.) **Ł.** al. *Burty*, wś, pow. kaniowski, nad Suchym Kahorłykiem, o 8 w. od cerkwi paraf. w Pryckach Wielkich. Ma 600 mk., 1331 dzies. ziemi, z tego 615 dz. włośc. Od 1840 r. własność Jana Nogi.

Łyczanka 1.) *Dolna* i *Górna*, wś niedostępna w pow. nowosądeckim, w okolicy lesistej podgórskiej, nad potokiem Spólnikiem, 339 m. npm., należy do parafii rzym.-katol. w Korzenny i do urzędu poczt. w oddalonej o 7.5 kil. Tęgoborzy. Wieś leży na wzgórzu, ma grunta kamieniste, średniej urodzajności, i lasy świerkowe. Z 384 mk. przebywa stale 64 na obszarze więk. pos. p. Żuka Skarszewskiego. Cały obszar wynosi 843 mr., z tych pos. więk. 483 mr., mianowicie 254 mr. roli, 31 mr. łąk,

60 mr. pastw. i 138 mr. lasu; pos. mniej. 360 mr. i to: 215 mr. roli, 18 mr. łąk, 28 mr. past. i 19 mr. lasu. Ł. graniczy na wschód z Janczową, na zachód z Rozdołem, na południe z Trzycierzem, a na północ z Jasienną. 2.) Ł., przys. do Woronowic w pow. nowosądeckim, należy do parafii i urzędu poczt. w Tęgoborzy, odległej o 7.5 kil. i leży śród lasów świerkowych 627 m. npm., nad małym bezimiennym dopływem Łososiny, na południe od Wronowic. Graniczy na zachód z Wolą Stankowską, na wschód ze Świdnikiem, a na południe ze Skrzelą. 3.) Ł., wś w pow. wielickim, leży nad małym dopływem Sieprawia, w okolicy pagórkowatej, urozmaiconej małemi gajami, przy drodze gminnej z Brzęczowic do Mogilan. Należy do parafii rzym.-kat. w Sieprawiu i jest 4.6 kil. od urzędu poczt. w Świątnikach odległa. Pos. więk. należy do uposażenia probostwa wielickiego i ma obszaru 51 mr. roli, 29 mr. łąk, 11 mr. pastw. i 91 mr. lasu; pos. mniej. 167 mr. roli, 21 mr. łąk, 16 mr. pastw. i 18 mr. lasu. Ł. graniczy na zachód z Olszowicami, na wschód z Byszycami, na południe z Kawęczynem a na północ ze Świątnikami. *Mac.*

Łyczba, wś, pow. stopnicki, gm. Łubnice, par. Beszowa. W 1827 r. 15 dm., 122 mk.

Łycze, wś, pow. skwirski, o 2 w. od cerkwi paraf. w Biełkach, niby przedm. Kornina, ma 450 mk., 980 dzies. ziemi. Własność częściowo Chojeckiej, częściowo Stempkowskiej. Por. *Irpień.*

Łyczewo, folw., pow. sierpecki, gm. Gutkowo, par. Unieck; odl. o 35 w. od Sierpca, ma 1 dm, 15 mk., 64 mr. gruntu.

Łyczki, ob. *Chrościce.*

Łyczki Pogąsty, wś włośc. nad rz. Soną, pow. ciechanowski, gm. i par. Sońsk, obszaru 197 mr., 109 mk., 11 dm. mieszkal. W 1827 r. 10 dm., 60 mk. Ob. *Gołotczyzna.*

Łyczkowce 1.) wś rząd. nad rz. Niewiszką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 23 w. od Szczuczyna, 160 mk., 23 dm. 2.) **Ł.**, wś włośc. i folw. pryw. (Dmochowskiej), nad rz. Klewą, pow. lidzki, 5 okr. adm., gm. Ostrynie, od Oszmiany o w. 30, od Dziewieniszek 15; w folw. Ł. młyn wodny; mk. kat. 7; wś Ł. dm. 6, mk. prawosł. 34, katol. 11 (1866).

Łyczkowo 1.) folw., należy do Rossudowskiego, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 46, od Wasiliszek w. 11, dm. 1, mk. prawosł. 2, katol. 43, starozak. 3. 2.) **Ł.**, okolica szlachecka, w tymże okr. adm., od Wasiliszek w. 12, dm. 4, mk. katol. 29 (1866).

Łyczna al. *Łyesznia*, lesiste wzgórze 370 m. wys., w zach. stronie Zarudziec, pow. lwowski.

Łyczniki, wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., gm. Smorgonie, 29 w. od Oszmiany, 15 dm., mk. 114, z tego 108 prawosł., 6 katol. (1866).

Łyczno, wś, pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Nasielsk. W 1827 r. 3 dm., 21 mk. Wchodziła w skład dóbr Kossewo (ob.).

Łyczówka, wś nad rz. Bożkiem, pow. starokonstantynowski, par. Kupiel; 65 dm., własność Minkiewicza. R. 1753 Ostrogski darował tę wś Sapieże.

Łyczyce 1.) dobra, pow. nowogródzki, 467 dzies. ziemi, własność Adama Bułhaka. 2.) **Ł.-*Długie***, rus. *Łyczycy Douhije*, wś w pow. nowogródzkim, w gm. niehniewickiej, w okr. polic. 1 niehniewickim, o 5 w. na północ od mka Niehniewicz, nad błoniami Trepiaczynki, małego dopływu Niemna; ma osad 22, gleba urodzajna, miejscowość wzgórkowata, bezleśna. *Al. Jel.*

Łyczyn, wś, folw., pow. kaliski, gm. Zbiersk, par. Kościelec (Łaski, Lib. ben. II, 10); odl. od Kalisza w. 19; wś dm. 4, mk. 96; folw. dm. 1. W 1827 r. 8 dm., 74 mk.

Łyczyna, wzgórze, 276 m. wys., we wsch. stronie Kościejowa, pow. lwowski.

Łyczyszewy, wś, ob. *Liciszewy* i *Działyń.*

Łydiwska dołyna, karczma, na obszarze dworskim we wsi Zastawnej, w pow. kocmańskim. *Br. G.*

Łydnica, mały zaśc. na północno-zachodnim krańcu pow. borysowskiego, nad rzeczką Łydnicą, w par. dokszyckiej, w okr. polic. 3 dokszyckim, miejscowość lesista. *Al. Jel.*

Łydnica, rzeczka mała w północno-zachodniej stronie pow. borysowskiego; ma początek w okolicy zaścianku tegoż nazwiska, płynie w kierunku północno-wschodnim i obiegłszy około dwóch mil lasami, wpada do Krupicy, dopływu Soszy. *Al. Jel.*

Łydogna, *Łydognia*, jedna z największych hut cynkowych w pow. bytomskim, wchodzi w obręb gminy Królewska Huta.

Łydynia, mylnie *Łydnia*, rzeczka płynąca śród łąk i olszyn; długa wiorst około 63, rozpoczyna się w Garlinie (pow. ciechanowski). W siódmej wsi Kluszewo wchodzi w powiat mławski, a od wsi Gaje znowu przez ciechanowski przepływa, dzieląc go na poły. Dawniej, około Ciechanowa, rozgraniczała woj. mazowieckie od płockiego, a ściślej biorąc, od ziemi zawskrzyńskiej. Wchodząc w Ciechanowskie i zasilana tam dwiema strugami, jedną od Stupska, drugą od Strzałkowa, płynącemi, ma koryto 9—12 łokci szerokie i nabrawszy większego spadu porusza młyny w Lekowie, Kargoszynie, Ciechanowie, Bielinie, Nużewie, Gostominie, Młocku, Obrębie, a przy ujściu do Wkry, i w Gutarzewie. Przepływa też przez wsie Kozły, Korzybie, Olszewo.

Łyganówka, folw. na wschód od Żukowic Starych, pow. tarnowski.

Łygasów, przys. do Ochotnicy, pow. nowotarski, w pobliżu ujścia potoku Sosnowego z lew. brz. do Dunajca, przy trakcie z Krościenka do Ochotnicy, na wsch. od tej wsi, 433 m. npm. Przypiera stroną płd. do lesistych stoków Lubienia. *Mac.*

Łyk, młyn, ob. *Kochlew.*

Łyk, ob. *Łek, Ełk.*

Łyka, *Łyko*, wś t. n. wymienia Łaski, Lib. ben. I, 245 w pow. kolskim, par. Białków.

Łykiecze, ob. *Lataez.*

Łykoszyn, wś i folw., pow. tomaszowski, gm. Telatyn, par. Nabroż. Odl. o 5 w. od Nabroża. Posiada cerkiew, filią par. Nabroż, dawniej parafialną, niewiadomej erekcyi, drewnianą. W 1827 r. było tu 60 dm., 373 mk.; obecnie 85 dm., 487 mk. (233 m., 254 k.), obszaru dwor. 780 m. (545 ornej roli), włośc. 731 mr., 64 osad. Czarnoziem pszenny, gospodarstwo-płodozmian, plantacya buraków, chów owiec. Ciekawy akt opisu granicy między Łykoszynem a Radostowem, z r. 1447 spisany na pargaminie, wielkości $^1/_4$ arkusza, gotykiem po łacinie, przez właściciela użyczony, załączamy: „Nos Gotardus de Miszewo, Succamerarius Bełzensis et Sarsinus de Granew Judex Bełzensis recognoscimus tenore praesentium, praesentibus et futuro quomodo ad petita Generosi Stanislai Czambor, haeredis in Łykoszyn, et Stanislai Sieciech de Radostów haeredis, condescensionem facimus ad limitandum et terminandum perpetuas granicies inter villas Łykoszyn ex unanimi voto et amicitiae ambarum partium, nulla contradicenta parte. Nos in propria Persona... granicies separimus tali modo..... ibidem incipiendo a via quae vadit de villa Wiszniów .... fundum Szypice ad Tyszowce, ad villam aliam quae vadit de Radostów ad Mircze separimus colles unqueundo, recte faciendo granicies ad salitem quae stat in farca a fundo Szypiciensi ex parte dextrae et colles aż do Mogiły qui penes viam eundem de Radostów ad Mircze in fundo Szypiciensi jacet a parte dextra et currunt granities per farcam ad salites duas, quae stant in fundo Łykoszynensi, ibiquo fecimus signa granicialia. Perecurrendo recte per campos ad collas do Mogiły qui jacet penes viam publicam Sokalska... via ibique facimus colles, ab hoc eundo sufficiente terminans et distincte colles usque ad farcam dictam Lutum quis in mediis campis Łykoszyn ex una parte et Radostów ex alia parte dividimus per medium illius Luti usque ad aliud Lutum qui vadit de Radostów ad Telatyn et ibidem terminantur. Granities et colles granitiales finitae sunt cum lapide molendinario penes viam Wasylów quae vadit et dividet Radostów, Wasylów et Łykoszyn. Quas granicies tenere debent ambae partes perpetuo sub vadio ducentas marcas et Pueri corn... (?) in cujus rei testimonium sigilla nostra sunt appensa et applicata. Datum in Wiszniów feria quarta ante festum Michaelis, anno Domini Millesimo quadringentesimo quadrigesimo septimo. Praesentibus ibidem Generosi Stanislao de Switarzew et Marco de Gródek et aliis quum pluribus fide dignis.“ — O ile papiery znajdujące się na gruncie wskazują Ł. od bardzo dawnych czasów stanowił własność Wydżgów i Świeżawskich, i kilkakrotnie przez związki rodzinne pomiędzy temi domami przechodził od jednych do drugich. Ostatecznie w roku 1760 należał do Kaspra Świeżawskiego, sędziego grodzkiego grabowieckiego, potem powrócił do Wydżgów, a następnie na nowo przez związki rodzinne przeszedł do rodziny Świeżawskich; obecnym właścicielem jest Eustachy Świeżawski. *S. S.*

Łyków, folw. i Ł. al. *Strachów*, kol. nad rz. Ner, pow. turecki, gm. Wola Świniecka, par. Grodzisko (Łaski, Lib. ben. I. 365), odleg. od Turku w. 30; folw. dm. 2, mk. 77; wś dm. 19, mk. 207. W 1827 r. 9 dm., 72 mk. W r. 1531 własność braci Walentego i Tomasza Łykowskich. Aż do r. 1759 pozostawał w ręku pierwotnych dziedziców. Franciszka Łykowska wniosła Ł. w dom Pstrokońskich, wychodząc za mąż w roku 1759 za Aleksandra Pstrokońskiego. W r. 1774 częścią za sumę posagową żony swej Magdaleny z Bużenina Pstrokońskiej, dopłacając resztę, nabył Ł. Michał Kobierzycki. Wedle Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. al. Parski składają się z folwarków: Parski, Ł. i Bielawy—wsi: Parski, Ł., Podłęże i Bielawy. Rozległość wynosi mr. 1549: folw. Parski, grunta orne i ogrody m. 438, łąk mr. 63, pastw. mr. 21, lasu mr. 70, nieuż. i place mr. 27, razem mr. 619; bud. mur. 17, z drzewa 28, płodozmian 9-polowy; folw. Łyków, grunta orne i ogrody mr. 297, łąk mr. 165, pastw. mr. 35, nieużytki i place mr. 31, razem mr. 528; bud. mur. 2, z drzewa 6, płodozmian 8-polowy; folw. Bielawy, grunta orne i ogrody mr. 282, łąk mr. 58, pastw. mr. 39, nieużytki i place mr. 23, razem mr. 402; bud. mur. 4, z drzewa 3, płodozmian 11-polowy; gorzelnia; wieś Parski osad 33, z gruntem mr. 39; wś Podłęże, osad 41, z grun. mr. 274; wś Ł. osad 12, z grun. mr. 36; wś Bielawy osad 20, z grun. mr. 190. *Br. Ch.*

Łykowice, ob. *Brzezinka.*

Łykowie, młyn nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Osiaków, odl. od Wielunia w. 18; dm. 2, mk. 6.

Łykówka, karczma pryw., pow. wilejski, o 54 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego; 1 dm., 10 mieszk. żydów (1866).

Łykowo, wś, pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Łoździeje, odl. 20 w. od Sejn.

Łyłojcie, wś, pow. święciański, 4 okr. adm., o 51 w. od Święcian, 42 dm., 316 mk, z tego 313 kat., 3 żyd. (1866). Por. *Dubrowlany*.

Łymocha, karczma koło Smerekowa na obsz. dwor. Błyszczywody, pow żółkiewski.

Łympie, zaśc. szlach. nad jez. t. n., pow. wileński, 3 okr. adm., o 29 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Łyna 1.) al. *Lana*, *Liny* (?), niem. *Lahna*, dobra rycer., do których należy także wieś szlach. t. n., pow. niborski; obszar ziemi zajmuje 439 ha.; roli ornej i ogrodów 343, łąk 10, pastwisk 36, boru 41, nieużytków 9 ha. Właścicielem był r. 1857 kapitan v. Kornatzki, obecnie Adolf Ruben. Odległość od Niborka, gdzie jest st. poczt., wynosi 9 kil. W miejscu jest kościół ewang., gorzelnia parowa i piec do wypalania wapna. R. 1857 było tam 239 mk. Książę Olbracht nadaje Rufowi Kobierzyckiemu (Kobersee), staroście niborskiemu i Sebastyanowi Kobierzyckiemu, braciom, synom ś. p. Piotra Kobierzyckiego, wieś Łynę z 60 włókami, Likusy z 10 i Radomin również z 10 włókami. Dan w Królewcu dnia 20 lipca r. 1557. W Łynie mieszkają r. 1600 tylko Polacy. R. 1620 oddaje Stefan Zadorski, sekretarz J. K. Mci, fiskusowi 20 włók w Zagrzewie za 19 włók w Łynie i 2401 grzywien. W XVII i następnych wiekach znajdujemy w Ł. następujące polskie rodziny szlacheckie: Chmielewskich, r. 1644 Krasińskich, Michałowskich i Węgierskich. W pobliżu wsi Ł. źródło rzeki Ł. Czyt. Kętrz. „O ludn. pols.“, str. 341, 343. 2.) **Ł.** al. *Łyński młyn*, niem. *Lahnamühle* al. *Lahnaer Mühle*, pow. niborski, st. p. Nibork, 1857 r. było tam 13 mk. Jan Beffart, komtur ostródzki, nadaje Henrykowi z Reszek (Rischkau, Vischkow ?) młyn w Ł. Dan w Olsztynku r. 1387 w dzień ś. Jerzego papieża. (Kętrz., Ludność polska, str. 341). *Kś. Fr.*

Łyna, dok. *Lyna*, nazywało się kiedyś jez. w pow. brodnickim, w granicach wsi Górale (Leyne) leżące. W połączeniu z niem zachodzi inne jeszcze jez. Smole, dobra Gabilnau (Jabłonowo) i dobra Bartusia Konojad. Wspominane jest to jezioro w dokum. z r. 1327. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 48. O ile z dokum. wywnioskować można, leży jezioro Ł. około ćwierć mili od Jabłonowa; kolej toruńsko-wystrucka przechodzi przez brzeg jego zachodnio-północny. Oprócz wsi Górale i Buk Góralski znajduje się jeszcze nad brzegiem jeziora wieś Piecewo i Gorzechówko. *Kś. F.*

Łyna, niem. *Alle*, w starych dokumentach *Alla* al. *Alna* zwana, jest najznaczniejszym dopływem Pregoły z lewej strony, oraz największą rzeką Warmii, którą w średnim biegu, od Dobrego Miasta począwszy, dzieli na niemiecką po lew. brzegu i polską po praw. brzegu; tworzy więc pod tym względem ważną granicę narodową. Bierze początek w pow. niborskim, w pobliżu wsi kościelnej Łyny, wije się potem przez jez. lańskie i płynie, robiąc różne serpentyny, przeważnie w północnym kierunku, aż po za Dobre Miasto. Tu przybiera płn.-wsch. bieg, który zatrzymuje aż do Szępopla, gdzie znów zwraca się ku płn. Ale pod Frydlądem, odkąd jest spławna i 30 m. szeroka, zbacza po drugi raz ku płn.-wsch. stronie i dopiero pod Alemborkiem wraca do swego pierwotnego północnego kierunku, poczem pod Welawą wpada do Pregoły. Długość jej biegu wynosi 22 mil. Źródło Łyny leży 216 stóp npm.; przy Bartoszycach wynosi jej wyniosłość już tylko 109 stóp., przy ujściu 93. Powiaty, które przerzyna, są: niborski, ostródzki, olsztyński, licbarski, iławski, frydlądzki i welawski. Nad Ł. leży prócz licznych wiosek 8 miast: mianowicie: Olsztyn, Dobre Miasto, Licbark, Bartoszyce, gdzie r. 1883 zbudowano most za 57,000 mrk., Szępopel, Frydląd, Alembork i Welawa. Z pasma uralsko-baltyckiego uprowadza Ł. liczne poboczne rzeczki; wymieniamy tu tylko znaczniejsze, dodając zarazem nazwy miast, pod któremi do niej wpadają: 1) Wadąg, niem. Wadong, uchodzi do Ł. na płn. od Olsztyna; 2) Lausel (niem.) pod Bartoszycami; 3) Guber z dopływem Zain poniżej Szępopla; 4) Pisz (niem. Pissa) pod Szępoplem; 5) Omet z poboczną rz. Abt pod Alemborkiem i 6) Ilma z dopływem Schweine (niem.) nieco dalej na płn. Wszystkie te rzeki znajdują się po prawej stronie Ł.; po lewej stronie jest ich mało i te są nieznaczne. W końcu nadmieniamy, że Ł. obfituje w rozmaite rodzaje ryb, a Kattenbringk, zasłużony badacz w dziedzinie historyi warmińskiej, powiada w swoich: „Miscellanea Warmiensia“, № 21, że pod tym względem Ł. przewyższa wszystkie rzeki Prus wschodnich. „Ryby, w niej się znachodzące, pisze, są wszystkie najlepszego smaku. Są tam jazgarze rzeczne, kiełbie, płocie, szczupaki, raki, ślize, miętusy, jelce (cyprinus dobula) i węgorze, a w niektórych miejscach trafiają się i minogi, które są wprawdzie małe albo średniej tylko wielkości, ale co do smakowitości górują nad wszystkiemi rybami w całej Warmii. Nawet sumy, łososie, pstrągi wydobyto przed kilku laty pod Rogoźnem, Markaim i Katzen w wielkiej ilości, ale odkąd pod Welawą urządzono śluzę, już tych ostatnich gatunków tam więcej nie napotkano. Prócz tego trzymają się nad bagnistemi, gęsto trzciną i krzakami zarosłemi brzegami bobry i wydry. Woda Łyny jest najlepsza z wszystkich rzek Warmii, jest bowiem przezroczysta i bez wszelkiego przysmaku i zapachu; bardzo smaczna i zdrowiu nader pożyteczna“. *Kś. Fr.*

Łyngmiany, mko, pow. święciański, w 2-im okr. polic., o 112 w. od Wilna, o 28 w. od Święcian, nad jez. Żezdrys (?), 290 mk., własność skarbu, który ziemię oddał włościanom na wykup. Paraf. kościół katol. św. Trójcy, eryg. 1517 przez Zygmunta I, z drzewa wzniesiony 1720 przez hr. Tyszkiewicza. Parafia katol. dekanatu święciańskiego; dusz 3539. Gmina wiejska Ł. ma ludności 4170, okręgi 4, wsi 96, chat 311. Dobra Ł. należały 1518 r. do Narbuttów wraz z Kołtynianami. Ststwo niegrodowe, łyngmiańskie (?) albo *ławmiańskie*, wedle spisów podskarbińskich mieściło się w ks. żmudzkiem, pow. birżańskim; niektórzy zaś pisarze mylnie zamieszczają je w wojew. wileńskiem, pow. wiłkomirskim. W r. 1766 obejmowało dobra Ławmiany i Dowiedziuny z przyległościami, które posiadał w tym czasie Omulski, opłacając z nich złp. 455 bez hyberny. *F. S.*

Łynia, rz., ob. *Łyna*.

Łyniec, niem. *Linietz*, al. *Lynietz*, rycer. dobra, pow. chełmiński, przy bitym trakcie chełmińsko-grudziąskim, $1^1/_2$ mili od Chełmna, nad małem jeziorem. Obszaru liczy roli ornej hekt. 206, łąk 16, pastw. 5, lasu 46, nieuż. 4, wody 5, ogółem obszaru hekt. 285, bud. 11, dm. 7, kat. 83. Parafia i szkoła Wabcz, poczta Trzebieluch. Hodowla rasy holend. i nizinnej, 40 krów, wyprzedaż masła do Berlina; właściciel Lazarus Dawid, kupiec w Chełmnie. Ł. oddawna był dobrami szlach.; około połowy XV wieku posiadała je rodzina von Ostau, której potomkowie za polskich czasów się pisali Ostau-Lniscy. Przed niedawnymi czasy ostatni posiadacz Lniski, wydał te dobra w ręce niemieckie. *Kś. F.*

Łyniów, wś i folw., pow. włodawski, gm. Horodyszcze, par. Wisznice. Ma 60 dm., 302 mk., 2913 mr. W 1827 r. 33 dm., 219 mk. Dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Annulin, nomenklatury Marylin, wsi Ł. Rozległość wynosi mr. 2158; folw. Ł. z Marylinem, grunta orne i ogrody mr. 671, łąk mr. 329, pastwisk mr. 89, lasu mr. 679, nieużytki i place mr. 38, w różnych osadach mr. 69, razem mr. 1875; bud. z drzewa 19; folw. Annulin, grunta orne i ogrody m. 282, łąk mr. 1, nieużytki i place mr. 2, razem mr. 285; bud. z drzewa 5; browar, rzeczka Sielawa przepływa. Wieś Ł. osad 50, z gruntem mr. 634.

Łynki, ob. *Łapy Ł.*

Łynkiszki, wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 42 w. od Wilna, 7 dm., 83 mk., z tego 82 kat., 1 prawosł. (1866).

Łynowo, jez., ob. *Kornin*, t. IV, 407.

Łyńsk, ob. *Lińsk*.

Łyntupka, 1.) folw. należący do Wołłków, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 45, od Dziewieniszek w. 17, mk. kat. 11. (1866). 2.) **Ł.**, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 44, od Dziewieniszek 11, dm. 25, mk. kat. 181. (11866).

Łyntupy, mko, pow. święciański, w 1-ym okr. polic., o 96 w. od Wilna, o 12 w. od Święcian, nad rz. Połyntupką, zdaleka od traktu pocztowego; własność Jerzego Byszewskiego, 412 mk. Roku 1866 było 30 dm., 406 kat., 11 prawosł., 50 izr., 6 ewang., 4 mahom. Paraf. kościół kat. św. Andrzeja drewniany, 1459 założony przez Andrzeja Dołgirdowicza, 1870 odnowiony przez Jana Brzostowskiego. Na cmentarzu kaplica. Parafia kat. dek. święciańskiego: dusz 6150. Dawniej miała filią w Równopolu i kaplicę w Polesiu. Dobra Ł. od Hülzenów nabyte przez Buczyńskiego Daniela i żonę jego z Sulistrowskich Barbarę. Po zejściu ich syna Buczyńskiego Maurycego, z licytacyi nabyta przez Byszewskiego. Gmina Ł. ma 275 dym., 2770 włośc. obojej płci Zarząd gminny w miast. Ł. Gmina składa się z 7 okręgów wiejskich: Łyntupy, Dworzany, Polesie, Romaniszki, Podjelniaki, Swirdunie, Kluszczany. *F. S.*

Łyp... (rus.), ob. *Lip*...

Łypyci, *Łypyna*, ob. *Lipice*, *Lipina*.

Łysa 1.) wś w pow. podhajeckim, 9 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Podhajcach, 5 kil. na płn. płn. zach. od urzędu poczt. w Zawałowie. Na zach. i płn. leżą Rudniki, na wsch. Uhrynów, na płd. wsch. Zastawcze, na płd. zach. Nosów. Środkiem wsi płynie Złota Lipa od płn. na płd. krętym biegiem i zabiera w obrębie wsi kilka strug małych z obu boków. Na praw. jej boku, bliżej granicy płd., leżą zabudowania wiejskie. Na wschód leży las „Wielka Dębina". W stronie zach., także lesistej, wznoszą się wzgórza: Krymki (400 m.), Stara Łysa i las Ponory. Własn. więk. ma roli or. 157, łąk i ogr. 116, pastw. 33, lasu 1453 mr.; własn. mniej. roli or. 332, łąk i ogr. 171, past. 12, lasu 21 mr. W r. 1880 było 430 mk. w gm., 31 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 30 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Zawałowie, gr.-kat. w Nosowie. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Michała i kasa pożyczk. gm. z kap. 604 zł. 2.) **Ł.**, karczma na obsz. dwor. Walawa w pow. przemyskim. 3.) **Ł.**, ob. *Leśniczówka* pod Łysą górą. 4.) **Ł.**, karczma i tartak niedaleko wsi Brzegów, w pow. nowotarskim, należące do obszaru dworskiego w Zakopanem. *Lu. Dz.*

Łysa, por. *Lissa* i *Marklissa*.

Łysa, al. *Łysa góra*, *Łysahora*, niem. *Kahlenbery*, nazwa wielu wzgórzy (szczytów i działów górskich, w całem paśmie Karpat, tak po ich stronie północnej, jak południowej, przeważnie w dziale przedgórzy i podgórzy zachodząca, rzadziej w głównym grzbiecie Karpat). Jak do nazwy *Baba*, *Babia Góra*, tak też do przeważnej części gór i wzgórzy, Łysemi zwanych, lud przywięzuje liczne podania i bajki, i

naznacza w nich najczęściej siedzibę czarownic i dyabłów. Ważniejsze z nich w Królestwie i Galicyi wymieniamy poniżej. Są to zwykle wyniosłości widzialne i niepokryte lasem. Pokrewną tej nazwie jest nazwa *Jasna góra*. Osady zaś noszące nazwę Łysagóra są zwykle drobnych rozmiarów, odosobnione, karczmy niekiedy. *Br. G.* i *Br. Ch.*

Łysa *góra* al. *Świętokrzyska*, jeden z dwóch najwynioślejszych szczytów pasma Łysogór (ob.), stanowi płd.-wsch. kraniec głównego grzbietu tego pasma. Leży ona w pobliżu os. Nowa Słupia, w pow. opatowskim, odl. 2 w. od Słupi, 27 w. od Opatowa i tyleż prawie od Kielc. Wznosi się na 1908 stóp par. npm. Z wierzchołka rozciąga się rozległy widok na cały obszar otaczającej wyżyny. Kielce, Chęciny, Busko, Kazimierz nad Wisłą, dają się okiem wyróżnić. Południową granicę horyzontu stanowi ciemny pas karpackiego podgórza. Poniżej głównego szczytu, na wysokości 1813 stóp, mieści się kościół i gmachy poklasztorne. Pierwsza niewątpliwa o tym klasztorze wzmianka jest w dyplomatach 1166—7 r., w których wspominani są opaci z Łysej góry, *de Calvomonte*. W każdym więc razie, kościół, klasztor i relikwiarz drzewa krzyża ś. są bardzo dawne. W r. 1260 Tatarzy, dostawszy się na szczyt góry, wymordowali wszystkich zakonników i klasztor złupili. Po tej klęsce opuszczony, długo był bezludny, i dopiero Bolesław Wstydliwy nowych zakonników z Monte Cassino sprowadził, obdarzywszy licznemi przywilejami, a Leszek Czarny potwierdził takowe w r. 1286 (Kod. dypl. pol. III); toż uczynił Kazimierz Wielki, który przeniósł wszystkie wioski łysogórskie z prawa polskiego na szredzkie w r. 1354. Ale w bezkrólewiu po jego śmierci, Lubart i Kiejstut, książęta litewscy, wracając z wycieczki pod Wiślicę w r. 1370, kościół łysogórski znowu obdarli z bogatych sprzętów, a nawet drzewo krzyża ś. z sobą zabrali. Atoli gdy w drodze wóz, na którym relikwia znajdowała się, stanął, a konie i woły padały, strwożeni Litwini odesłali na miejsce zabraną relikwią ś. Odtąd sława kościoła na Łysej górze szeroko po kraju wzrosła, a pobożność licznemi go nadaniami wzbogacała. Jagiełło z wielką był czcią dla tego miejsca. Zwykle przed każdą wojną z krzyżakami długie tutaj modły odprawiał i czynił publiczne pokuty. Kościół blachą ołowianą pobił, wnętrze zaś całe greckim kształtem pomalować kazał, co aż do r. 1777 dotrwało. Wreszcie zatwierdził jeszcze wszystkie przywileje i nadania Kazimierza W. 1423. Za Jagiełły stanowczo już opatami bywali tu Polacy, a pierwszy z nich nazywał się Mikołaj Bostowski, h. Szeliga. Niemniejszą opiekę mieli i synowie tego monarchy. Władysław Warneńczyk potwierdzał dawniejsze prawa i swobody 1440 i 1442 r. Kazimierz Jagiellończyk 1445 r. i nowemi obdarzał 1464 i 1468. Ten ostatni często odwiedzał klasztor świętokrzyski i stąd nawet na wyprawę pruską wyruszył; kiedy zaś w r. 1459 klasztor cały zgorzał, a kościół przytem mocno uszkodzony został, król kazał ponaprawiać budowle, podniósł mury i kościół rozszerzył, do czego dopomógł także kardynał Oleśnicki, który swoim kosztem dał sklepienie nad chórem. Pożar ten niezmierne szkody zrządził i nauce, bo zniszczył najdawniejsze księgi rękopiśmienne, których tutaj wiele przechowywano; starał się to wszystko król wynagrodzić i dał klasztorowi na opata Michała z Lipia, mistrza akademii krakowskiej, który klasztor do porządku, kościół do ozdoby, jak nigdy przedtem, przyprowadził. Lecz po śmierci jego niedbałość i nieuctwo następców popsuły wszystko. Nieład trwał aż do panowania Zygmunta III, za którego ustanowiony opatem Michał Maliszewski, sekretarz królewski, ujął w klub rozprzężenie, a kościół z klasztorem na długi czas znowu w dobrym stanie zostawił. Dopomagał mu w tem widać król, mający szczególniejsze nabożeństwo do kościoła na Łysej górze. Był on tutaj kilkakrotnie, modlił się po zwycięstwie guzowskiem 1607 r., w lat zaś kilka potem, przysłał jako wotum trzy posągi srebrne własnej roboty. Królowie Władysław IV i Jan Kazimierz podobnież kościół ten zwiedzali. Znowu tedy z bogactw i zamożności słynął, co było przyczyną, iż Szwedzi w r. 1656, na łup zwabieni, uczynili osóbną wyprawę na tutejszy klasztor, ale nic nie znaleźli; trzech albowiem zakonników pochowało kosztowności z woli starszych i za granicę uciekło. Powtórzyła się ta sama sprawka i w r. 1704 pod Karolem XII ze Szwedami i później jeszcze w r. 1716 podczas wojny domowej ze swojemi i Sasami. Za nastąpieniem tedy pokoju, wróciły tutaj łatwo zamożność i dostatek, gdy w d. 26 października 1777 r. ogień spalił do szczętu klasztor i opactwo. Był tak nagły, że w trzy godziny zostały się na Łysej górze ze wspaniałych gmachów same rumowiska i popioły. Zakonnicy ledwie unieśli życie i ocalono tylko drzewo krzyża ś. i bibliotekę. O dawniejszej zatem budowie tego kościoła, tylko podług rysunków i podań możemy mieć wyobrażenie. Tak jak przedstawiony jest na rycinie z r. 1690, przy dziele ks. Marcina Kwiatkiewicza benedyktyna znajdującej się, otoczony był drewnianym parkanem z wielką bramą murowaną, której szczątki są jeszcze do dziś dnia. Sam kościół był z kamienia wystawiony, z dwiema czworobocznemi wieżami, od wejścia których wierzch był pokryty baniastym dachem o 2-ch piętrach. Na lewo wznosił się klasztor, którego mury dotąd pozostały. Cały kościół w kształcie krzyża łacińskiego wysta-

wiony, mający w koło łukowato sklepione duże okna, na rogach wzmocniony przyporami, zdawał się być dziełem XIV a najpóźniej XV w. W późniejszej rycinie przy dziele ks. Jacka Jabłońskiego, 1734 drukowanem, tę widać tylko różnicę, iż parkan otaczający kościół na mur przemieniono, a brama główna była ozdobniejszą i wyższą. Gmach tedy skutkiem ostatniego pożaru tak dalece okazał się zniszczonym, że go aż do fundamentu rozebrać musiano. Na jego miejsce za staraniem Jana Nepomucena Niegolewskiego, ostatniego opata, stanęła nowa świątynia, mająca dwie szczytowe ściany i wyniosłą wieżę z ciosu, ściany zaś boczne z cegły. Ukończoną została w r. 1806 i w tymże roku przez ks. Andrzeja Gawrońskiego, biskupa krakowskiego, poświęconą. Kaplica, w której są złożone relikwie krzyża, uratowana śród pogorzeli, jest dziełem dawniejszego nieco czasu. Wystawił ją w r. 1604 Mikołaj Oleśnicki, kaszt. radomski, i na odwiecznie tu znajdujące się rodziny swojej groby przeznaczył. Gdy za czasów drugiej wojny szwedzkiej w r. 1704 zrujnowaną i do szczętu zburzoną została poprzednia kaplica, Krystyan Stanisław Mirecki, opat tutejszy, przeniósł tu relikwiarz z drzewem krzyża ś. i odtąd dawne swoje nazwisko kaplicy Oleśnickich na św. Krzyża przemieniła. W ołtarzu mieści się relikwiarz w kształcie niewielkiego podwójnego krzyża ze złota, prostej ale gładkiej roboty, z napisem na czarnej emalii, że sprawiony był w r. 1614 przez Bogusława Radoszewskiego opata. W nim umieszczone jest pięć sztuczek drzewa krzyża ś., trzy cząstki na trzech rogach krzyża, poniżej cały krzyż z tegoż drzewa wyrobiony, a pod nim część piąta u samej rękojeści w formie kwadratowego słupka. Zabudowania klasztorne dawniejsze są od tej kaplicy. Krzyżowe sklepienia krużganków mają tę samą formę jak w Koprzywnicy i Wąchocku, gdzie w końcu XII w. stanęły. Przy zbiegu żeber sklepieniowych na ściany umieszczone są herbowne tarcze, noszące na sobie herby państwa, a oprócz nich prywatnych rodzin Dębno, Topór, Prus, Jastrzębiec, Poraj, oraz podwójny krzyż, klasztoru tutejszego znamię. Herby te pochodzą niewątpliwie z XV w., ale ściany i sklepienia krużganków o wiek cały albo i więcej dawniejszemi być mogą. Kiedy nowy kościół odbudowano, benedyktyni francuzcy, przyjęci wtedy gościnnie do klasztoru, spalili bibliotekę, której nie rozumieli; w tej wandalskiej sprawie odznaczył się szczególniej ks. Gerard Lefebure de Lassus. Przy tej zaś sposobności inny jeszcze cios klasztor tutejszy spotkał, albowiem przy bibliotece znajdował się ów skarbiec zamożny, znany tylko najstarszym zakonnikom pod przysięgą, że nikomu nie wydadzą wiadomości o nim. Gdy więc książki do nowej sali przenoszono i niszczono, braciszek jeden przeczytał w porzuconém przypadkiem piśmie wiadomość o miejscu, gdzie się takowy ukryty znajduje. Zmówiwszy się tedy z dwoma innymi, wykradli złoto i klejnoty i z klasztoru uciekli. Nie wiadomo dokładnie, jak wielki był ten skarb, to tylko pewna, że część odebrano zbiegom, a część znaczniejszą już oni sami byli roztrwonili. Resztę sprzętów złotych i srebrnych razem z odzyskanemi zabrał rząd austryacki i od ceny ustanowionej przez siebie płacił rocznie klasztorowi 14,000 złp., co pokazuje, jak znaczne jeszcze były te szczątki. Temu wypadkowi powszechnie przypisują zupełny odtąd upadek zamożności klasztoru, któremu gdy odłużone i zniszczone dobra jeszcze odjęto, w gmachu mogącym do stu zakonników pomieścić wkrótce zaledwie kilku pozostało. W r. 1824 było jeszcze benedyktynów na Łysej górze pięciu pod zarządem opata Niegolewskiego, który umarł w r. 1828. Kiedy wygaśli ostatni już benedyktyni łysogórscy, rząd gmachów klasztornych użył dla instytucyi, która była w augustowskim Liszkowie, i zdrożnych księży przeniesiono na Łysą górę w r. 1851. Kościół zostawał pod zawiadywaniem osobnego administratora, w klasztorze zaś mieścił się dom księży demerytów pod zarządem regensa, ojca duchownego, intendenta i pisarza. Obecnie mury klasztoru przerobione są na więzienie. Wewnętrzne rozłożenie tego kościoła jest bardzo proste i smaczne. Przyozdabia go siedm obrazów pędzla Franciszka Smuglewicza, przedstawiających w wielkim ołtarzu ś. Trójcę; w bocznych zaś ś. Emeryka, któremu anioł z obłoków wskazuje miejsce, gdzie ma wystawić klasztor; Widzenie ś. Benedykta ze ś. Scholastyką; Śmierć ś. Józefa; Śmierć ś. Benedykta; Znalezienie ś. Krzyża przez ś. Helenę i próba cudowności tegoż na chorej osobie; Niepokalane poczęcie N. Panny. Obrazy te, czas, wilgoć, a po części nieumiejętne odnawianie tak uszkodziły, że trudno w nich ręki mistrza dopatrzeć. Do zabytków sztuki rzeźbiarskiej należą dwa nagrobki, znajdujące się w kaplicy ś. krzyża, założycieli tejże, Mikołaja i Zofii Oleśnickich. Wyobrażają one leżące osoby, to jest rycerza w zbroi i niewiastę w zwykłem ówczesnem ubraniu. Rzeźby te wykonane są z marmuru ciemnego, twarze zaś i ręce z białego alabastru, co im szczególniejszy wyraz nadaje. Dwa te nagrobki, chociaż niejednoczesne, jednę przecież stanowią całość. Zofii Oleśnickiej wystawił mąż w r. 1612; Mikołajowi zaś Oleśnickiemu syn w r. 1629, jak o tem stosowne przekonywają napisy. Oprócz tych nagrobków, znajdują się jeszcze dwie inne pamiątkowe tablice na kurytarzach klasztornych. Jedna z nich, położona w r. 1806, obejmuje wspomnienie

dziejów tutejszego kościoła, druga jest pamiątką pochowania w r. 1766, kości 1437 tutejszych kapłanów, pomiędzy któremi miało być 28 opatów, 275 przeorów a 1085 prostych zakonników. Dawniejsze kamienne nagrobki, których tu nie mała musiała być liczba, po rozebraniu pierwotnego kościoła, użyte zostały na materyał do późniejszych jego napraw. Pozostał tylko ślad w kilku schodach, niegdyś do biblioteki klasztornej prowadzących, z których dwa zrobione także zostały z rozerzniętego pomnika. (Tu również mają spoczywać zwłoki ks. Jeremiego Wiśniowieckiego). Jest to jedyna na Łysej górze w tym rodzaju starożytność, wyobraża zaś na płycie z piaskowca, w głęboko rytym konturze, wizerunek opata w całej figurze, w długim habicie, infule na głowie, który prawą ręką błogosławi, w lewej trzyma pastorał, a naokoło kamienia jest napis gotyckiemi głoskami, zepsuty, z którego domyślać się można, iż był grobowcem Michała z Lipia, zmarłego w r. 1477. Dzieje klasztoru pisali: ks. Wojciech Rufin w dziełku „Historya o drzewie Krzyża św." (Kraków 1604 i 1610), tudzież ks. Marcin Kwiatkiewicz i ks. Jacek Jabłoński w podobnych pracach. „Żywoty Opatów" skreślił Henryk Johnston, benedyktyn anglik, bibliotekarz i archiwista klasztorny w XVIII w. Praca jego dotąd w rękopisie pozostaje. Najświeższą krytyczną historyą jest praca ks. Gackiego: „Benedyktyński klasztor na Łysej Górze". Przed r. 1830 z rozporządzenia ministra Lubeckiego dokonano ścisłego wymiaru południka na Ł. właśc. *Łysicy* (por. *Łysogóry*). Pracę tę prowadzili inżenierowie Wojciech Niemyski i Józef Chrzanowski; astronom zaś Armiński sprawdził ją i za dokładną uznał. *Br. Ch.*

Łysa 1.) góra lesista, 660 m. npm. wysoka, wznosząca się na granicy gmin Mikuszowic i Straconki, w pow. bielskim, na płn. wsch. od Mikuszowic; w północnych rozgałęzieniach Beskidów zach., pod 36° 45′ 43 wsch. dłg. g. F. a 49° 47′ 6″ płn. sz. g. Od zachodu rozpościera się dolina rz. Białej, a od płn. dolina Straconki, dopływu Białej. Szczyt ten tworzy zachodni narożnik pasma górzystego, ciągnącego się od rz. Soły do Białej rzeki, w którem najwyższy czubek zowie się Magórka czyli Josefsberg (913 m.). 2.) Ł., wierzchołek lesisty w puszczy niepołomickiej, na obszarze gm. Stanisławic, w pow. bocheńskim, na płn. od wsi, pod 38° 1′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 50° 12″ płn. sz. g. Wznies. 215 m. npm. Miejsce znaku triang. 3.) Ł., 385 m. wys. na płd. gran. Palikrów, a na płn. gran. Kutyszcz, pow. brodzki. 4.) Ł., 383 m. wys. w Szyszkowcach, tenże powiat. 5.) Ł., na obszarze gm. Łapszyna, w pow. brzeżańskim, na zach. od Łapszyna, między nim a gościńcem brzeżańskim, pod 42° 33′ 13″ wsch. dłg. g. F. a 49° 29′ 20″ płn. sz. g. Wschodnie jej stoki zwą się „Pod Spadami". Wznies. 380 m. npm. 6.) Ł., góra lesista, 391 m. npm., w płd. stronie wsi Pawłokomy, w pow. brzozowskim, na granicy z Dylągową, pod 39° 57′ wsch. dłg. g. F. a 49° 47′ 45″ płn. sz. g. Ob. *Łysa*, potok. 7.) Ł., na płn. wsch. od wsi Osowce, w pow. buczackim, pod 43° 4′ wsch. dłg. g. F., a 49° 10′ 10″ płn. sz. g., 376 m. wys. 8.) Ł., znaczna góra lesista, wznosząca się w paśmie gór pogranicznych, na granicy Galicyi i Król. Polskiego, na obszarze gm. Siedlca, w pow. chrzanowskim, pod 37° 20′ 40″ wsch. dłg. g. F. a 50° 9′ 8″ płn. sz. g. U płd. stóp ściele się wieś Siedlec, od wsch. płynie Rudawka pięknym parowem, nad którą rozsiadła się wieś Dubie, a od płn. wieś Dębnik z łomami marmuru. Wznies. 419 m. npm. 9.) Ł., wzgórze polne, 229 m. wys., na płn. od wsi Szczutkowa, w pow. cieszanowskim, na lew. brz. Lubaczówki, pod 40° 47′ 25″ wsch. dłg. g. F. a 50° 7′ 11″ płn. sz. g. 10.) Ł., wzgórze polne, na płd. wsi Gorajca, w pow. cieszanowskim, między potokami Gnojnikiem (od płn.), a Buszczakiem (od płd.), pod 40° 52′ 40″ wsch. dłg. g. F. a 50° 15′ 45″ płn. sz. g., 246 m. wys. 11.) Ł., wzgórze lesiste, na zach. wsi Rudy Różanieckiej, w pow. cieszanowskim, pod 40° 49′ wsch. dłg. g. F. a 50° 19′ 24″ płn. sz. g., dochodzi 233 m. npm. U płd. stóp jego płynie Różaniecki pot. 12.) Ł., góra i szczyt w Karpatach wschodnich, w dziale skolsko-delatyńskim, w paśmie rozpościerającem się jako dział wodny między Mizuńką (od płn. zach.) a Świcą (od wsch.). Wznosi się na granicy gmin Wełdzirza i Mizunia, w pow. dolińskim; szczyt jej przedstawia obszerną połoninę śródleśną, na której znajdują się zabudowania halskie. Wznies. 1160 m. Z płn.-wsch. stoków zabiera wody pot. Luszecki, dopływ Świcy, z płd.-wsch. stoków spływają wody do Świcy, a z płn. zach. zbocza podążają do Mizuńki. 13.) Ł., góra i szczyt w Karpatach wschodnich, w dziale skolsko-delatyńskim, na wsch. od wsi Lipy, w pow. dolińskim, pod 41° 24′ wsch. dłg. g. F. a 48° 56′ 50″ płn. sz. g., między Lipą rz. (od zach.) a Roztoką pot. (od wsch.). Wznies. 772 m. Ob. *Gorgan*, t. II, 707, № 1. 14.) Ł., góra lesista, na płn. od Dobrohostowa, w pow. drohobyckim, pod 41° 15′ 50″ wsch. dłg. g. F. a 49° 16′ 40″ płn. sz. g. Od płn. wsch. pokrywa ją las Baranica a od płn. las Lipa. Od płd. płynie rz. Kłodnica (ob.); wody ze stoku płn. podążają za pomocą Słonicy do Worony lub bezpośrednio do tejże. Wznies. 388 m. npm. 15.) Ł., grzbiet górski w Beskidach wschodnich, między wsiami Konieczną a Lipną, w pow. gorlickim, ze szczytem 704 m. wysokim. npm. 16.) Ł., gó-

ra, na wsch. od wsi Lipinek, w pow. gorlickim, pod 38° 59′ wsch. dłg. g. F. a 49° 40′ płn. sz. g. Po płn. stronie tejże rozpościera się las Tatarówka, a od płd. las Rękaw. Wznies. 378 m. 17.) **Ł.**, góra. Nad prawym (wschodnim) brzegiem Ropy, między nią (od zach.) a pot. Bielanką (od wsch.) legł dział górski Łysą zwany. Najwyższy jego szczyt Łysa wznosi się 641 m. npm. na granicy Szymbarku z Łosiami w pow. gorlickim. Liczne są tutaj kopalnie nafty, zwłaszcza na stoku zach. i płd. Czyt. art. *Łosie*. 18.) **Ł.**, 301 m. wys., w zachodniej stronie Małkowic, pow. grodecki. 19.) **Ł.**, znaczniejsze wzgórze lesiste, w płd.-wschodniej stronie wsi Bonowa, w pow. jaworowskim, pod 40° 57′ 21″ wsch. dłg. g. F. a 49° 52′ 30″ płn. sz. g. Wznies. 272 m. npm. Stok płdn. pokrywa las Leszczyną zwany. 20.) **Ł.**, wzgórze lesiste, 269 m. wys., pod 41° 49′ 10″ wsch. dłg. g. F. a 50° 2′ 30″ płn. sz. g., na płn. od Wielkich Oczów, w pow. jaworowskim. Na płd. zachód od Ł. mamy górę Świdnicę (263 m.), a na płn. obszerny las „Za Łysą“ zwany. 21.) **Ł.**, 321 m. wysok. w płd. stronie Zbory, pow. kałuski. 22.) **Ł.**, góra, wznosząca się na granicy gmin Trójcy i Debesławiec, w pow. kołomyjskim, północnemi stokami opadająca do doliny rz. Prutu. Wznies. 359 m. Leży pod 42° 52′ 40″ wsch. dłg. g. F. a 48° 27′ 36″ płn. sz. g. Płd. wschodnie stopy tej góry opłukuje potok Horoczna, który ze stoku wschodniego Ł. zabiera liczne przytoki krótkie. 23.) **Ł.**, góra, wznosząca się na płd. wsch. od Żukowa, w pow. kołomyjskim, na płd. od rz. Czerniawy, pod 42° 48′ 10″ wsch. dłg. g. F. a 48° 41′ 45″ płn. szer. g. Wznies. 328 m. npm. 24.) **Ł.**, góra w paśmie gór i lasów bielańskich, na płd. od Woli Justowskiej, w pow. krakowskim, nad drogą wiodącą z tejże wsi do fortyfikacyj wojskowych na Sowińcu. Leży pod 37° 32′ wsch. dłg. g. F. a 50° 3′ 45″ płn. sz. g. Wznies. 283 m. npm. 25.) **Ł.**, znaczne wzgórze, wznoszące się nad granicą Galicyi i Król. Polskiego, na płn. od wsi Raciborowic, między nią a Prawdą, w pow. krakowskim, pod 37° 42′ 8″ wsch. dłg. g. F. a 50° 7′ 51″ płn. sz. g. Wznies. 284 m. npm. 26.) **Ł.**, góra, na granicy gm. Czarnorzék i Korczyny, w pow. krośnieńskim, pod 39° 28′ wsch. dłg. g. F. a 49° 44′ 20″ płn. sz. g. Stok południowy zowie się Podzamczem, na którem legły rozrzucone zabudowania miasteczka Korczyny. Na szczycie tej góry wznosił się dawniej zamek niższy, Kamieńcem zwany (III. 764), z którego nie pozostał dzisiaj żaden ślad. Wznies. 470 m. npm. 27.) **Ł.**, góra, wznosząca się na płn. wschód od Limanowy, w pow. limanowskim, pod 38° 7′ 16″ wsch. dłg. g. F. a 49° 43′ 15″ płn. sz. g. Wznies. 785 m. npm. 28.) **Ł.**, góra, wznosząca się w obrębie gm. Siekierczyny, w pow. limanowskim, pomiędzy potokami Słomką (od zach.) i Lasówką (od wsch.). Wznies. 702 m. npm., 38° 6′ 40″ wsch. dłg. g. F. a 49° 39′ 41″ płn. sz. g. 29.) **Ł.**, góra wznosząca się po północnej stronie miasta Lwowa, tuż nad monasterem ś. Onufrego, dawniej Kalwaryą zwana, gdyż na niej stały trzy krzyże, do których pobożni pielgrzymowali. Wspominana już pod r. 1270. W dawniejszych czasach była całkiem nagą; dopiero w r. 1837 zrównano ją, zalesiono i zamieniono na miejsce pięknych przechadzek. Łączy się ona na wsch. z Wysokim Zamkiem (ob.). 30.) **Ł.**, góra, na wsch. od Brzuchowic, w pow. lwowskim, pod 41° 39′ wsch. dłg. g. a 49° 54′ 30″ płn. sz. g., śród rozległych lasów; wznies. 385 m. Na płd. od niej wznosi się Pohoryle (388 m.), a na płn. zachód Osowa (337 m.) 31.) **Ł.**, znaczne wzgórze, na płn. wsi Wołostkowa, w pow. Mościska, pod 40° 58′ 20″ wsch. dłgi g. a 49° 45′ 45″ płn. sz. g. Wznies. 279 m. npm. 32.) **Ł.**, góra lesista, na płd. od wsi Skomielny Czarnej, w pow. myślenickim, pod 37° 31′ wsch. dłg. g. F. a 49° 42′ 41″ płn. sz. g. Północne podnóże opływa potok bezimienny, uchodzący do Łętówki, od wsch. i płd. Łętówka. Wznies. 717 m. npm. 33.) **Ł.**, góra wznosząca się na płd. od Osielca, wsi w pow. myślenickim, nad lewym brz. Skawy, pod 37° 24′ 8″ wsch. dłg. g. F., a 49° 40′ płn. sz. g. Wznies. 630 m 34.) **Ł.**, góra, wznosząca się na granicy Galicyi i Węgier, w Beskidach zachodnich, na płd. wsi Spytkowic, w pow. myślenickim, pod 37° 28′ 21″ wsch. dłg. g. F. a 49° 32′ 28″ płn. sz. g. Północne stoki pokrywają gęste lasy, południowe i zachodnie są nagie. Liczne potoki od płn. spływają do łożyska Wsiowego pot., będącego źródłowem ramieniem Skawy. Od płd. zaś płynie źródłowe ramię Orawy Czarnej. Wznies. 805 m. npm. 35.) **Ł.**, góra lesista, na płd. zachód od wsi Strymby, w pow. nadwórniańskim, między ramionami źródlanemi rz. Strymby Małej, pod 42° 14′ wsch. dłg. g. F., a 48° 35′ płn. sz. g. Wznies. 781 m npm. 36.) **Ł.**, wzgórze znaczniejsze, wznoszące się pod 50° 23′ 10″ płn. sz. g. F. a 39° 48′ wsch. dł. g. na płn. od wsi Jeżowa al. Jerzowa, w pow. Nisko, śród rozległych równin, dochodzi 212 m. npm. (miejsce znaku triang.). Południowo.-wschodni czubek wynosi 202 m. npm. Od strony południowej jego płynie Kamieński potok (ob. t. III, 775, № 1). 37.) **Ł.**, góra lesista, w obr. gm. Wolicy, w pow. pilźnieńskim, na płd. wschód od wsi, pod 39° 4′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 50° 1′ 30″ płn. sz. g., wznosi się 308 m. npm. 38.) **Ł.**, góra polna, na wsch. od wsi Bohatkowiec, w pow. podhajeckim, pod 43° 4′ 8″ wsch. dłg. g. F., a 49° 24′ płn. sz. g.; wznies. 368 m. npm. 39.) **Ł.**, góra lesista, na grani-

cy gm. Koniuszy i Berendowic, w pow. przemyskim, pod 40° 23′ 10″ wsch. dłg. g. F. a 49° 41′ płn. sz. g.; od zach. i płd. opływa ją Górny pot. (ob.); wznies. 460 m. npm. 40.) **Ł.** al. *Lisa hora*, wzgórze lesisto, na płn. zachód mka Lubyczy Królewskiej, w pow. rawskim, pod 41° 8′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 50° 22′ 10″ płn. sz. g., z szczytem 291 m. npm. wysokim. 41.) **Ł.**, góra, wznosząca się na lewym (wschodnim) brzegu rz. Świerza, na płn. od Podkamienia, na granicy tegoż z gm. Fragą, w pow. rohatyńskim, pod 42° 8′ wsch. dłg. g. F. a 49° 28′ płn. szer. g. Wznies. 338 m. npm. 42.) **Ł.**, znaczne wzgórze lesiste, w płd.-zach. stronie Przecławia, nad południową jego granicą z Korzeniowem, w pow. ropczyckim, pod 39° 6′ wsch. dłg. g. F. a 50° 10′ 10″ płn. sz. g. Wznies. jego 218 m. npm. 43.) **Ł.**, wzgórze, także *Łysą górką* zwane, na płn. wsi Woli Ocieckiej, w pow. ropczyckim, 211 m. wysokie, pod 39° 14′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 50° 10′ 8″ płn. sz. g. 44.) **Ł.**, góra, wznosząca się na wsch. od wsi Horożany Wielkiej, w pow. rudeckim, na granicy z gm. Kahujowem, na płn. od źródeł potoku Sponki, dopływu Szczórka, pod 41° 31′ wsch. dłg. g. F., a 49° 34′ 45″ płn. sz. g. Wznies. 304 m. npm. 45.) **Ł.**, znaczna połoga góra, na płn. od Podhajczyków, w pow. rudeckim, pod 49° 39′ 45″ płn. sz. g. a 41° 11′ 35″ wsch. dłg. g. F. Wznies. 318 m. 46.) **Ł.**, góra, wznosząca się na lewym (zachodnim) brzegu Sanu, na granicy gmin Wielopola (pow. sanocki) i Postołowa (pow. Lisko), pod 39° 57′ 20″ wsch. dłg. F., a 49° 29′ 15″ płn. sz. g. Wznies. 425 m. 47.) **Ł.**, wzgórze, wznoszące się pod 42° 4′ wsch. dłg. g. F. a 50° 26′ 54″ płn. sz. g., na płd. od Tartakowa, w pow. sokalskim; wznies. 243 m. npm. Od płd. mamy szczyt Tartaków (249 m.) a od płn. wzgórze Ostrów. 48.) **Ł.**, lesiste wzgórze, 265 m. wysokie, wznoszące się pod 41° 43′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 50° 29′ 25″ płn. sz. g., w południowej stronie wsi Horodyszcza, w pow. sokalskim. 49.) **Ł.**, góra lesista, na granicy gm. Starej soli i Laszek murowanych, w pow. staromiejskim, pod 40° 35′ wsch. dłg. g. F. a 49° 29′ 50″ płn. sz. g. Wznies. 659 m. npm. 50.) **Ł.**, góra, 359 m. wys., wznosząca się na płd. wsi Pleszowiec a na wsch. Czernichowa, w pow. tarnopolskim, pod 43° 6′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 49° 41′ 35″ płn. sz. g. 51.) **Ł.**, góra, na płn. od miasteczka Bortnik, w pow. tłumackim, pod 42° 42′ wsch. dłg. g. F. a 48° 46′ 50″ płn. sz. g.; 304 m. wysok. U stóp płn. i wsch. wytryskują źródlane ramiona pot. Seletyna, dopływu Tłumacza. 52.) **Ł.**, góra, na granicy gm. Zawadki i Ponikwi, w powiecie wadowickim, na północ od potoku Ponikiewki, pod 37° 7′ 45″ wsch. dłg. g. F. a 49° 50′ 28″ płn. sz. g. Wznies. jej 554 m. npm. Na płn. wschód od niej wznosi się szczyt Iłowiec, 477 m. wysoki, tuż nad ujściem Ponikiewki do Skawy, a na zach. szczyt Skolec, 564 m. wysoki, na wschodnim czyli prawym brzegu Choczenki, dopływu Skawy. 53.) **Ł.**, znaczna góra wznosząca się w płd. stronie wsi Swoszowic, między niemi a Wróblowicami, ze szczytem na obszarze Wróblowic, które legły u południowych stóp tej góry, w pow. wielickim. Przedstawia ona szeroki, od wschodu ku zachodowi ciągnący się grzbiet, którego boki pokrywają od wsch. i zach. resztki lasu mięszanego, dziś już od strony północnej całkiem wyciętego. Widok z tej góry ku północy na dolinę nadwiślańską, a ku południu na Tatry i całą podgórską okolicę malowniczy. Wznies. 345 m. 54.) **Ł.**, góra lesista, wznosząca się na płd. od wsi Zborczyc, na granicy z Wiatowicami, w pow. wielickim, pod 37° 53′ wsch. dłg. F. a 49° 47′ 43″ płn. sz. g. Wznies. 302 m. npm. Od niej na południe w tym samym dziale górskim, na płd.-wsch. granicy wsi Wiatowic z Niegowicami, wznosi się szczyt tejże nazwy, bezleśny, 294 m. npm. wysoki. Płd.-zachodnie i południowe podnóże tego działu górzystego opływa Królewski potok (t. IV, 688). 55.) **Ł.**, lesista góra, na zach. od Czerwonogrodu, w pow. zaleszczyckim, między Dżuryniem rz. (od wsch.), a Dniestrem (od płd. zach.). Stromo spada na płd. zach. do rz. Dniestru, gdy zaś na płn. przechodzi nieznacznie w falowatą wyżynę. Wznies. 326 m. npm., a nad powierzch. wody w Dniestrze 174 m. 56.) **Ł.**, góra lesista, wznosząca się na wsch. od wsi Pobocza, w pow. złoczowskim, pod 42° 39′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 49° 53′ 20″ płn. sz. g. Od zach opływa ją pot. Spinocha, dopływ Bugu; las pokrywający ją od wsch. zwie się Bilocha, od którego na południe, nad Rudą Kołtowską, wznosi się szczyt tejże nazwy, 374 m. wysoki. Wznies. 400 m. npm. 57.) **Ł.**, wzgórze, wznoszące się pod 41° 52′ wsch. dłg. g. F. a 50° 1′ płn. sz. g., na płn. wsi Żółtańcami zwanej, w pow. żółkiewskim, w paśmie wzgórzystem ciągnącem się od wsi Kłodzienka na płn. zachód; wznies. jego 276 m. npm. W tym grzbiecie mamy szczyty: Zapuście (289 m.) i Mohiłkę (280 m.). 58.) **Ł.**, por. *Łysa hora*, *Łysa góra* i *Kamienna góra*. *Br. G.*

Łysa, nazwa polany w Tatrach nowotarskich, nad Białką, w obrębie gminy Brzegów, w pow. nowotarskim. Część południowa po wschodniej stronie Białki należy do Węgier, północna po stronie zachodniej Białki do Brzegów. Most na Białce, powyżej polany, naprzeciwko tracza, 967 m. (szt. gen.). Na zach. nad Białką i nad polaną wznoszą się Skałki, 1135 m. npm. *Br. G.*

Łysa, pot., wypływa u płn.-zach. stóp góry Łysej (391 m.), w płd. stronie wsi Pawłoko-

my, w pow. brzozowskim, płynie w kierunku północnym przez wieś Pawłokomę, poniżej której uchodzi do Sanu z prawego brzegu. Długość biegu 5 i pół kil. *Br. G.*

Łysa-góra, 1.) al. *Basin*, os., pow. błoński, gm. Pass, par. Kaski. Przytyka do wsi Izdebno (ob.). Por. *Gole*. 2.) **Ł.**, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Siennica. Leży między Karczewiem a Sobiekurskiem. W 1827 r. 1 dm., 13 mk. Por. *Lasomin*. 3.) **Ł.**, os. młynarska, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz. W 1827 r. 1 dm., 22 mk.; obecnie 1 dm., 8 mk., 30 mr. obszaru. Ob. *Kobyla łąka*. 4.) **Ł.**, pow. opoczyński, gm. Sworzyce, par. Żarnów. Leży przy osadzie Żarnów. 5.) **Ł.**, pow. piotrkowski, gm. Podolin. Miejscowość t. n. we wsi Srock. 6.) **Ł.**, os., pow. będziński, ob. *Kuźnica Piwońska*. Ma 1 dom, 37 mr. ziemi. 7.) **Ł.**, folw. i smolarnia, pow. lubelski, gm. Wólka. Leży śród lasu, o 3 w. na płd.-wsch. od Żyżyna. 8.) **Ł.**, wś, pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Poniemoń. Odl. 52 w. od Maryampola, ma 14 dm., 110 mk.; w r. 1827 wś rząd. 5 dm., 64 mk. 9.) **Ł.**, os., pow. kalwaryjski, gm. Balkuny, par. Mirosław. Odl. 42 w. od Kalwaryi, ma 3 domy, 14 mieszkańców. *Br. Ch.*

Łysa-góra, 1.) zaśc. szlach. nad rz. Wołtą, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 49 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mk. kat. (1866). 2.) **Ł.**, folw. dóbr Leonpol, pow. drysieński.

Łysa-góra, 1.) folw., pow. miński, 9 włók i 6 mr. rozl., od r. 1863 własność Piotrowiczów. Wzniesiony 1130 st. ang. npm. 2.) **Ł.**, zaśc. w pow. ihumeńskim, nad rz. Świsłoczą, nieopodal ujścia do niej rzeki Wołmy i naprzeciwko majętności Turyń; ma osad 5, łąki wyborne, ziemię lekką, dość urodzajną. 3.) **Ł.**, wieś w powiecie ihumeńskim, przy drodze wiodącej z Rudni bułhakowskiej do Wojniłowicz, ma osad 11, grunta lekkie, wzgórkowate, miejscowość lesista, dość ponura i bezwodna. 4.) **Ł.**, mały zaśc. w pow. bobrujskim, nad rzeczką Zarudeczą, dopł. Komarówki, w okr. polic. 3-im hłuskim, w par. katol. hłuskiej, głucha, poleska, odludna miejscowość; grunta piaszczyste. *Al. Jel.*

Łysa-góra, ob. *Łysahora*.

Łysa-góra, 1.) wś, pow. jasielski, w okolicy lesistej i górskiej, przy drodze ze Żmigrodu do Dukli, 401 do 422 m. n. p. m., jest zroszona potokiem Głojscem, uchodzącym pod Żmigrodem z lewego brzegu do Wisłoki. Lasy pokrywają północny stok góry Łazy, 540 m. bezwzględnej wysokości mającej, u której stóp znajdują się kopalnie nafty. Od wschodu otaczają wieś góry bez osobnej nazwy, dochodzące do 526 m. bezwzględnej wysokości. Gleba nie jest urodzajna, są to bowiem przeważnie czerwone iły, spoczywające na warstwach rozpianieckich, a lasy są cisowe, grabowe i bukowe, po części także jodłowe. Wieś liczy 695 mieszk., przeważnie rzym.-kat. wyznania, należących do parafii w Żmigrodzie, oddalonym o 5.3 klm. Kasa pożyczk. gminna rozporządza kapitałem 638 zł. w. a. Pos. wiek. 413 mr., mianowicie 70 roli i 343 mr. lasu; pos. mn. 1243 mr., mianowicie 1024 mr. roli, 76 mr. łąk i 143 mr. past. Cały obszar wynosi 2267 mr. Za Długosza (L. B. I, 482 i 489) była Łysa Góra własnością Jana i Czesława Wojszików i Mikołaja Stadnickiego. Teraz pos. więk. należy do p. Józefa Zubrzyckiego. Ł. g. graniczy na północ z Siedliskami, na zachód ze Żmigrodem starym, na południe z Mysiową, a na wschód z Głojscami. 2.) **Ł.**, wś, pow. brzeski, w okolicy falistej, poprzerywanej gajami, leży 324 m. n. p. m., nad bezimiennym potokiem, i należy do parafii w Porąbce a urzędu poczt. w Wojniczu; liczy 1023 mieszk. rzym.-kat. Pos. więk. ma 102 mr. roli i 36 mr. lasu; mn. pos. 763 mr. roli, 132 mr. łąk, 91 mr. pastw. i 198 m. lasu. Kasa pożyczkowa gminna rozporządza kapitałem 1709 zł. w. a. Ta wioska graniczy na północ z Sufczynem, na zachód z Porąbką, na południe z Jaworskiem, a na zachód z Grabnem. 3.) **Ł.**, grupa chat włościańskich w obr. gminy Cholerzyna, w pow. krakowskim. 4) **Ł.**, leśniczówka na obszarze dworskim w Łętowni (średniej), w pow. myślenickim. 5) **Ł.**, grupa chat w obr. gminy Lednicy górnej, w pow. wielickim. 6.) **Ł.**, rus. Łysa hora, karczma na obsz. dw. Staresioło w pow. cieszanowskim; 7.) **Ł.**, karczma w zach. stronie Rodatycz w pow. gródeckim, śród lasu, przy gościńcu wiodącym z Gródka do Sądowej Wiszni. 8.) **Ł.**, zwana także *Eleonorówką*, wś, w pow. skałackim, 15 km. na płd. od Skałatu, tuż na płd.-zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Grzymałowie. Na płn. leży Mazurówka, na wsch. Touste, na płd. Kluwińce (w pow. husiatyńskim), na zach. Hleszczawa (w pow. trembowelskim). Środkiem wsi płynie mały potok, dopływ Tajny, od płn.-zach. na płd.-wsch. do Kluwiniec. Zachodnią część przepływa pot. Tarcza, i tworzy następnie granicę południową. W r. 1880 było 286 mk. w gminie (obrz. grec.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Parafie rzym. i gr. kat. w Grzymałowie. 9.) **Ł.**, karczma na obszarze dwor. Berezowica wielka w pow. tarnopolskim. *Mac.*

Łysa-góra 1.) al. *Lisia-góra*, dok. *Lissigora*, nazywało się kiedyś wzgórze w pobliżu wsi Starzyna i Lebca będące, w pow. wejherowskim; wspominane jest w dok. z r. 1285. Ob. Perlbach, Pommer. Urkundenbuch. 2.) **Ł.**, wś nad zat. Świeżą, ob. *Kahlberg* (niem.).

Łysa-góra, 1.) niem. *Lissagura*, kol., pow. lubliniecki, par. Boronów, 1018 st. par. npm.,

o 17 kilm. na płn.-wsch. od Lublińca; 3 bud., 19 dm., 77 mk., 10 os., 80 mr. ziemi, kopalnia rudy żelaznej. 2.) Ł., por. *Marklissa. F. S.*

Łysagóra, ob. *Łysa*, góra.

Łysagóra 1.) góra pod Kaniowem, niedaleko Dniepru. 2.) Ł., góra pod Kijowem, o 3 w. za Dnieprem. 3.) Ł. Tak też zowią niekiedy górę Trzy Krzyską w Wilnie.

Łysagóra, w Poznańskiem, ob. *Żerkowskie wzgórza.*

Łysagóra, *Łysahora*, *Gigula*, najwyższy szczyt górski w księstwie cieszyńskiem, 1325 m. npm. wys., w Beskidach, na płd.-zach. od Cieszyna, na płd.-wsch. od Frydka, w dolinie Ostrawicy.

Łysagóra, góra na granicy między Szląskiem austr., Morawą i Węgrami, do 4100 st. wys. npm., w pasmie jabłonieckiem; z pod niej Mohilnica wypływa.

Łysagórka 1.) os., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Brdów, odl. od Koła w. 19; dm. 1, mk. 5. 2.) Ł., os., pow. będziński, gm. Rudnik Wielki; 1 dm., 1 mr. ziemi rząd.

Łysahora 1.) wś, pow. lipowiecki, śród lasów i wzgórż, o 12 w. na płd. od Liniec, o 3 w. od wsi Krasneńkie, nazwę otrzymała od góry t. n. pod lasem, na której wznosi się odwieczny krzyż kamienny z napisem słowiańskim. Ma 673 mk. i cerkiew ś. Michała z r. 1791. 2.) Ł., przedmieście Humania. 3.) Ł., część Babanki, pow. humański. 4.) Ł., las we wsi Czernin, pow. taraszczański. *F. S.*

Łysahora, mko (od 1860), pow. elizawetgradzki gub. chersońskiej, nad Czarnym Taszłykiem, 470 dm., 1631 mk., założone 1757 r. przez jednego z roskolników w obrębie ziem Siczy zaporoskiej.

Lysahora, ob. *Łysohorka.*

Łysahora 1.) góra lesista, na prawym brz. rzeki Bruśnicy, w obr. gm. Stanowce Górne (Staniwci, Stanestie), w pow. storożynieckim, pod 43° 11' 45" wsch. dłg. g. F., a 48° 16' 40" płn. sz. g. Wzniesienie 391 m. npm. 2.) Ł., góra i szczyt w Beskidach spiskich, wznosząca się na granicy hrabstwa spiskiego i szaryskiego, po wschodniej stronie rz. Tarczy, pod 38° 25' 30" wsch. dłg. g. F., a 49° 7' 10" płn. sz. g. Wznies. 1023 m. npm. Na północ od niej wznosi się Jaworynka (1062 m.), a na południe Spiska góra (1057 m.). 3.) Ł., szczyt w Beskidach spiskich, w hr. spiskiem, na północ od miasta Lubowni Starej, a od zamku lubowelskiego na wschód; pod 38° 23' 15" wsch. dłg. g., F., a 49° 4' 10" płn. sz. g. Od zachodu opływa ją potok Maślonka, dopływ Popradu. Wznies. 843 m. *Br. G.*

Łysaki, ob. *Koźniewo-Ł.*

Łysaki, część Stanisławczyka, pow. brodzki.

Łysaków, wś i folw., pow. janowski, gm. Zaklików, par. Potok Wielki, o dwie mile od Janowa, nad rz. Sanną, która tu tworzy piękny staw, zarybiony karpiami. Ma 6 dm. włościańskich we wsi, 10 dm. w Majdanie Łysakowskim i 10 dm. dworskich. Mieszk. 154. Gruntu włośc. 163 mr. Dobra Ł., dawna własność Sierakowskich, dziś Jelczewskich, podług oszacowania do Tow. Kred. Ziems. 1881 r. obejmowały ogółem 924 mr., t. j. 6 mr. ogr., 22 łąk, 108 roli orn., 3.5 pastw., 6.5 zarośli, 24 wody, 736 lasu, 11 nieuż. Prócz tego jednak Ł. posiada znaczny obszar piasków, karłowatą choiną porosłych, które, jako bardzo małej wartości, zupełnie z pod taksy wypuszczono, chociaż ta piaszczysta pustynia, do granicy galicyjskiej ciągnąca się, ma podobno z górą 1500 mr. rozl. Położenie dworu malownicze, ogród na stoku góry nad wodą, rzeka obraca młyn i tartak. Według Tow. Kred. Ziems. rozległość dóbr wynosi mr. 2864: grunta orne i ogr. mr. 475, łąk mr. 90, pastw. mr. 13, wody mr. 13, lasu mr. 2067, nieuż. i place mr. 201, bud. mur. 1, z drzewa 21; płodozmian 11-polowy. *R. P.*

Łysaków 1.) wś nad rz. Dyską, pow. lubelski, gm. Wólka, par. Bystrzyca. 2.) Ł., wś, pow. włoszczowski, gm. Secemin, par. Przyłęk. W 1827 r. 5 dm., 59 mk. 3.) Ł., wś, pow. jędrzejowski, gm. Raków, par. Jędrzejów. Posiada szkołę wiejską początkową. W 1827 r. wś poklasztorna, 33 dm., 337 mk. (Czyt. Kod. dypl. Małop. 168). *Br. Ch.*

Łysaków, wś, pow. mielecki, w pasie granicznym cłowym, leży w nadwiślańskiej równinie między Breniem i Brnikiem. Od południa otaczają wieś lasy, a na północ od wsi jest zbudowany folwark wraz z zabudowaniami gospodarczemi. Ta wieś przyłączona do parafii rzym.-kat. w odległym o 2.2 kil. Czerminie, należała dawniej do Łysakowskich herbu Leliwa, później do Tarnowskich, teraz zaś do Artura hr. Potockiego; liczy 573 mk., między nimi 514 rzym.-kat. Pos. więk. ma 356 mr. roli, 14 mr. łąk i ogr., 20 mr. pastw. i 236 mr. lasu; pos. mniej. 551 mr. roli, 86 mr. łąk i ogr. i 282 mr. pastw.; graniczy na wschód z Borową i Czerminem, na zachód z Wolą Otałęską, na południe z Szafranowem a na północ z Łysakówkiem. *Mac.*

Łysakówek, wś, pow. mielecki, w równinie nadwiślańskiej, między Breniem i Brnikiem, 169 m. npm., należy do parafii rzym.-kat. w odległym o 4.5 kil. Czerminie, jest objęta pasem granicznym cłowym, i miała tych samych dziedziców co Łysaków; liczy 316 mk., między nimi 260 rzym.-kat. Pos. więk. Artura hr. Potockiego ma obszaru 237 mr. roli, 25 mr. łąk i ogr. i 9 mr. pastw.; pos. mniej. 287 mr. roli, 28 mr. łąk i ogr. i 38 mr. pastw. Ł. graniczy na północ z Glinami Wielkiemi, na południe z Łysakowem, na zachód z Gór-

kami a na wschód z Borową. *Mac.*

Łysakowo 1.) wś i folw. pryw., pow. płocki, gm. Lelice, par. Bonisław, 7 dm., 7 osad, 82 mk., 485 mr. gruntu (397 mr. ornego). Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł.-Łabuny lit. C. rozległy mr. 315: grunta orne i ogr. mr. 250, łąk mr. 10, pastw. mr. 46, nieuż. i place mr. 9, bud. z drzewa 5. Wś Ł.-Łabuny osad 7, z grun. mr. 17. 2.) **Ł.**, wś, pow. ciechanowski, gm. Grudusk, par. Łysakowo, odl. o 14 w. od Ciechanowa. Posiada kościół par., wiatrak i karczmę. Zamieszkała przez drobną szlachtę, ma 34 dm., 299 mk., 1273 mr. gruntu, 30 mr. nieuż. W 1827 r. 20 dm., 147 mk. Kościół par. drewniany erekcyi niewiadomej; na belce rok 1618. Par. Ł. dek. ciechanowski: 2400 dusz. *Br. Ch.*

Łysakowo, niem. *Lissakowo*, dok. *Leyssack*, *Leisacke*, *Leisackes*, *Leisikowie*, *Lyssag*, rycer. dobra do parafii w Grudziądzu należące, pow. grudziąski, przy bitym trakcie grudziąsko-łasińskim, nad rz. Ossą, przeszło 1 milę od Grudziądza. Obszaru ornej roli zajmują hekt. 117, nieuż. 1, bud. 7, dm. 3, kat. 8, ew. 12. Parafia Mokre, szkoła Rogoźno, poczta Grudziądz. Dobra Ł. już za czasów krzyżackich zapisane były na własność proboszczowi w Grudziądzu; przywilej jednak donacyjny zaginął. Podług podrobionego dokum. Krzysztofa Janikowskiego Ł. wraz z innemi dobrami Szadowem należało w r. 1419 do kościoła ś. Ducha i ś. Jerzego w Grudziądzu. R. 1533 prob. grudziądzki od ś. Mikołaja (od fary) Paweł Andrzej, który zbyt szczupłe pobierał dotąd dochody z Ł., ustąpił te dobra z przyzwoleniem biskupa ówczesnego Jana w wieczystą dzierżawę miastu Grudziądzowi za rocznym czynszem 20 m. Włók liczono wtedy w Ł. 8. Jako granice wymieniają się: Kłódki, Saruówko, Rogozik i struga Pręczela. Miasto zobowiązało się dzierżawę corocznie wypłacać proboszczowi, choćby skutkiem jakiej wojny albo innego przychodu, z warunkiem jednak, który miasto postawiło, żeby msza św. rana jak dotąd wciąż odprawiała się u św. Ducha. R. 1561 miasto daje zbierać w Ł. liczne kamienie wapienne, jakie się na polu znajdowały, żeby je wypalić. Z początkiem XVII w., nie wiadomo już dla czego i jakim sposobem znowu napowrót wydać musiało miasto Ł. kościołowi. R. 1608 zanosiło się do procesu, pewnemu agentowi zapłaciło wtedy miasto 4 węg. złote, który podawał rady, jako proces przeciwko proboszczowi założyć. Ł. jednak wciąż już odtąd pozostaje przy kościele; zazwyczaj było wydawane w dzierżawę. R. 1834 wynosiła dzierżawa z Ł. 133 tal. 10 sgr. Ob. Frölich, Gesch. des Kreises Graudenz, str. 203. *Kś. F.*

Łysanki, skalisty szczyt tatrzański w Reglach zakopiańskich, w zachodniej ścianie doliny Strążysk, między nią (od wsch.) a doliną Małą Łąką (od zach.), pod 37° 35' wsch. dłg. g. F. a 49° 15' 10" płn. sz. g.; wznies.: 1439.8 m. (Korzistka); 1435.4 m. (Loschan); 1436 m. (Kolbenheyer); 1457 m. (sztab gen.). *Br. G.*

Łysanowce, wś rząd., pow. latyczowski, u źródeł Kudynki, gm. i par. Międzyboż, 121 dm., 684 mk., 1774 dz. ziemi włośc., 3 młyny; należy do klucza międzyboskiego, skonfiskowanego ks. Czartoryskim. *Dr. M.*

Łysa pałka, os., pow. kaliski, gm. Ostrów kaliski, par. Godziesze; odl. od Kalisza w. 19; dm. 1, mk. 4.

Łysa romanowska, ob. *Kamienna góra.*

Łysawola, wś, pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Jeruzal. W 1827 r. 10 dm., 69 mk.

Łyśce, przedm. m. Tarnowskich gór na Szląsku.

Łyse 1.) wś, pow. kolneński, gm. Ł., par. Myszyniec. Leży śród rozległych błót, o $1^1/_2$ w. od Myszyńca, o 25 w. od Kolna. Posiada kościół filialny, urząd gm., sąd gm. okr. III, szkółkę początk., 91 dm., 1368 mk. i 2802 mr. W 1827 r. wś rząd. par. Turośl, 83 dm., 503 mk. W skład gm. Ł. wchodzą wsie: Antonia, Baba, Brzozowo, Demby, Dudy puszczańskie, Grądy, Grądzkie, Lipniki, Łyse, Piątkowizna, Plewki, Szafranki, Tartak, Tyczek i T.-nośki, Wejda, Wermiak i W.-Małobudy, Zalas i Zuzanki. Wszystkie wsie zamieszkałe wyłącznie przez Kurpiów. Rozległość gm. Ł.: 6158 mr. lasów rządowych i 26758 mr. gruntu, wyłącznie należącego do włościan (8020 mr. ornego). Z pomiędzy wsi rozleglejsze: Ł. (2800 mr.), Lipniki (2800 mr.), Piątkowizna i Baba (po 1400 mr.), Wejda (1200 mr.). We wsi Ł. 1802 r. było 48 rolnik., 2 chałupnik, i karczma; w 1819 r. 48 roln., 30 chałupnik i karczmarz, razem 474 mk. Włościanie płacili czynszu 818 złp. 3 gr. $1^1/_2$ szel., dziesięciny do dworu 34 złp. 10 gr., poprzednio uiszczanej do semin. w Pułtusku. Chałupnicy płacili rocznie po 3 złp. trzydniówki. W 1878 r. 2802 mr. 200 pręt. (1333 mr. pręt. ornego). Obręb leśny Ł. wchodzi w skład straży Wejdo; 981 mr. lasu sosn. Obręb ten przerzynają wzgórza, zwane górami Wyregowemi, Gajkowemi i Myszanowemi. Por. *Kolno.* 2.) **Ł.**, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Lubiel. W 1827 r. 2 dm., 18 mk.

Łyse, niem. *Lissen*, właśc. *Lisy* (ob.).

Łyseć, ob. *Łysiec.*

Łysegóry, ob. *Kołtów* i *Łysa*, góra.

Łysehory, uroczysko, ob. *Hornostajpol.*

Łysek, os., pow. nieszawski, gm. Boguszyce, par. Sadlno.

Łysek, młyn, ob. *Kielcz.*

Łysenyczi, ob. *Lesienice.*

Łysepole, osada leśna, pow. łowicki, gm. i

par. Nieborów, od Nieborowa o w. 7. W 1881 r. 43 mk. katol. *R. Ocz.*

Łysewody, pow. płoskirowski, ob. *Felsztyn.*

Łysia al. *Łysica, Łysycia*, część Kluczowa Wielkiego, pow. kołomyjski.

Łysiaki, kol., ob. *Patok.*

Łysianka, ob. *Lisianka.*

Łysianka 1.) rz., przepływa pod m. pow. t. n. i wpada do Tykicza Gniłego w pow. zwinogródzkim. 2.) Ł., rz., poczyna się w lesie Motrenińskim i wpada do Irklejca w pow. czehryńskim. *E. R.*

Łysiańskie Budyszcze, ob. *Budyszcze.*

Łysiatycze, ob. *Lisiatycze.*

Łysica al. *Łysicy*, wś i folw. w pow. nowogródzkim, gub. mińskiej, w gm. horodziejskiej, nad małą rzeczką tegoż nazwiska, wpadającą do Uszy, prawie o mil 2 od st. brzesko-smoleńskiej drogi żelaznej Horodziej odległe; wieś ma osad dawnych 42; tędy przechodzi droga do Iszkołdzia; łąki i grunta dobre, miejscowość falista, bezleśna, okr. polic. 4 mirski. Dobra, niegdyś Radziwiłłowskie, od r. 1857 ks. Wittgensteina, mają obszaru 63 włóki. *Al. Jel.*

Łysica, ob. *Łysa*, góra i *Łysogóry.*

Łysiec, wś i folw., pow. częstochowski, gm. Rększowice, par. Konopiska, o 16 w. na płd. od Częstochowy, w bliskości granicy pruskiej. Wś ma 18 dm., 122 mk., 1067 mr. (190 mr. ornej); folw. 1 dm., 10 mk., 308 mr. (88 orn.); majorat gen. Lebiediewa.

Łysiec, wś rząd., pow. uszycki, nad rz. Młynówką, dopływem Uszycy, 1300 mk., w tej liczbie 23 jednodw., 1508 dz. ziemi, dm. 242, par. katol. do Żwańczyka. Cerkiew prawosł. pod wezw. N. P. na miejscu z 1500 par. i 40 dz. ziemi. Urząd gminny, do którego należą: m. Żwańczyk z Trybuchowką, Jackowce, Łysiec, Przewrocie i Sokulec; osad w tej gminie 1306, męż. 3693, kob. 3744, ziemi 5296 dz.; w tej ilości ornej 4359, na 1 więc duszę wypada 0.71 dzies. Prywatnej ziemi w obrębie gm. dz. 3971, w tej ilości ornej 1819. Wś ta składała oddzielne sstwo łysieckie, w 1798 r. nadane na 50 lat prawem emfiteutycznem Janowi Raciborowskiemu z opłatą kwarty 687 rubli. *Dr. M.*

Łysiec (rus. *Łysiec*) 1.) mko w pow. bohorodczańskim, pod 48° 52' płn. szer., a 42° 16' wsch. dłg. od F., 8 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Bohorodczanach, 10 kil. na płd. zach. od stacyi kolej. w Stanisławowie. Na płn. zach. leży Ł.-Stary, na zach. Stebnik, na płd. Stare Bohorodczany, na wsch. Radcza i Drohomirczany (obie w pow. stanisławowskim). Wzdłuż granicy płn. zach. płynie Bystrzyca Sołotwińska od płd. zach. na płn. wsch., a w niewielkiem od niej oddaleniu poboczne jej ramię pot. Rudka, równolegle z Bystrzycą. Płd. wsch. część obszaru przepływa pot. Radczanka, płynący z Bohorodczan Starych zrazu na płn., potem na wsch., a w końcu znowu na płn. i jako graniczny na małej przestrzeni na płn. wsch. Zabudowania leżą na płn. zach., nad Bystrzycą. Część mczka zwie się Księdzówką (ob.). Płn. zach. część obszaru przerzyna gościniec stanisławowsko-bohorodczański. Mko ozdobne ratuszem murowanym i pięknemi domkami. Własn. więk. tu i w Stebniku (Adolfa hr. Stadiona) ma roli orn. 270, łąk i ogr. 8, pastw. 100; włas. mniej. roli orn. 1586, łąk i ogr. 257, pastw. 103 mr. W roku 1880 było 2359 mk. w gminie, 22 na obsz. dwor. (między nimi 254 obrz. rzym.-kat., 1100 gr.-kat. Prócz tego są mieszkańcy obrz. orm.-katol. i wyzn. mojż. Liczby ich nie podajemy dla braku autentycznych źródeł). Par. rzym.-kat. w miejscu, dek. stanisławowski, archidyec. lwowska. Należą do niej: Czukałówka, Drohomirczany, Iwanikówka, Posiecz, Radcza, Stary Łysiec i Stebnik. Założył ją Andrzej Potocki w r. 1669. Kościół orm.-kat. murowany, konsekrowany w r. 1854. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. stanisławowski, archidyec. lwowska. Należy do niej Stebnik. Jest w Ł. także cerkiew, szkoła ludowa dwukl., urząd pocztowy, kasa pożyczk. gm. z kapit. 1149 zł. Siarczyński pisał o tej miejscowości (Rkp. Ossol. № 1825): „Ormianie mają tu fabrykę safianów. Niegdyś familia Telefusów, ze Szląska przybyła, dobra na Podolu: Łysiec, Kumaszów i Czelejów od Władysława Jagiełły 1416 r. za opuszczone w Szląsku darem otrzymała. Oni wystawili zamek, dawniej wodą oblany, okopami obronny.“ W Ł. urodził się w r. 1752 Samuel Cyryli Stefanowicz (właściwie Ohanowicz), od r. 1832 arcyb. orm. lwowski, zmarły r. 1858 w 107 r. życia, pochowany na cmentarzu łyczakowskim, gdzie ma piękny pomnik. 2.) **Ł.-*Stary* z *Budyłówką***, wś w pow. bohorodczańskim, 9 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Bohorodczanach, tuż na płn. zach. od urzędu poczt. w Łyścu. Na płd. wsch. leżą Łysiec mko i Stebnik, na płd. Stare Bohorodczany, na płd. zach. Niewoczyn, na płn. zach. Posiecz. na płn. wsch. Pacyków, na wsch. Drohomirczany (obie w pow. stanisławowskim). Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie na małej przestrzeni Bystrzyca Sołotwińska od płd. zach. na płn. wsch. Płd. wsch. część przepływa pot. Sadzawka. Wchodzi on tu od płd. zach. z Bohorodczan Starych, płynie na płn. wsch. i w obrębie wsi wpada do Bystrzycy. Płn. część przepływa bezimienny dopływ Bystrzycy, płynący z Posiecza od płn. zach. na płd. wsh. Zabudowania wiejskie leżą na płd. wsch., na lew. brz. Sadzawki i Bystrzycy; na płd. zach. od nich folw. Horodyszcze, na płn. wsch. granicy grupa domów i folw. Dubnicki. Zach. część wsi lesista: las Grabnik

(421 m. szczyt) na płn. i Gajgóry na płd. Włas. więk. ma roli orn. 335, łąk i ogr. 148, pastw. 239, lasu 826 mr.; włas. mniej. roli orn. 1117, łąk i ogr. 1656, pastw. 264 mr. W r. 1880 było 1932 mk. w gminie, 37 na obsz. dwor. (z tych 1681 obrz. gr.-katol., 15 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Łyścu mku., gr.-kat. w miejscu, dek. stanisławowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew i szkoła niezorgan. W Łyścu Starym jest także tartak parowy o sile 20 koni, o 2 gatrach, 20 piłach zwyczajnych a 1 cyrkularnej. Konsumuje on rocznie 2050 metr. kub. dębiny, a produkuje 1220 metr. kub. brusów, desek, parkietów i rygli. Brusy i deski idą do Niemiec i Anglii, parkiety i rygle mają odbyt w kraju. Oddalenie od zakładu do dworca w Stanisławowie 1 miryametr, $^2/_3$ droga rządowa. Tartak jest własnością eksploatującej spółki Steinfeld et Comp. *Lu. Dz.*

Łysiec, ob. *Fatra*, t. II, 375.

Łysienica, struga w Prusach zach., bierze początek w bagnistej i łączystej okolicy pod wsią Gowidlinem, w pow. kartuskim. Wzmocniwszy się strumieniem z pod Puzdrowa, który młyn pędzi, płynie w kierunku przeważnie północnym. Pod wsią Łyśniewem, od której nazwę zapewne wzięła, pędzi młyn, przechodzi przez jez. łyśniewskie, po za którem drugi znaczniejszy dopływ po prawej stronie przyjmuje. Mija wieś Salakowo, Pałubice i uchodzi do jez. kamienickiego przy granicy pomorskiej. Stąd już jako Bukowa ku zachodowi płynie przez ziemię bytowską, przechodzi jeszcze przez jez. Święte mimo wsi Bukowin i Skrzeszewo, wreszcie łączy się ze strugą Lupową pod Kozim młynem. Długość Ł. wynosi około $1^1/_2$ mili, Bukowej $2^1/_2$ mili. Brzegi ma Ł. przy początkach niskie, bagniste, następnie zaś pagórkowate. *Kś. F.*

Łysienka, ob. *Lisianka*.

Łysiewicze, folw., pow. miński, 11 i pół włók rozl., od 1872 własność Chyleckich.

Łysijamy, ob. *Lisiejamy*.

Łysikąt al. *Łysikoń*, folw. i przys. do Chmielnika, pow. rzeszowski, o 7 kil. od Tyczyna, na płn. od Chmielnika, śród lasów, 336 m. npm. *Mac.*

Łysin, wś w pow. dubieńskim, na praw. brz. rz. Styru, należy do 3 okr. polic., urząd gminny w Boremlu. Par. rzym.-kat. w miejscu, prawosławna do Łopawsz. Kościół parafialny pierwotnie fundował dziedzic Adam z Drewnowa i Mielejowa Drewnowski, podkomorzy wendeński, w r. 1724 i takowy uposażył donacyą oblatowaną w grodzie łuckim 2 września t. r. Kościół pierwotnej fundacyi był drewniany, zbudowany na gruzach zboru aryanów i w 1792 r. miał być zamknięty. Staraniem miejscowego proboszcza, ks. Stanisława Karpowicza przy pomocy parafian, Stanisława Jakubowskiego, wojskiego czerniechowskiego z Kniahinina, Antoniego Mossakowskiego, podstolego czerniechowskiego z Łopawsz i Jerzego Strzelnickiego z Ilpibok, wymurowany został nowy pod wezw. Przemienienia Pańskiego, i nabożeństwo wprowadzone d. 6 sierpnia 1800 r. Kościołek niewielki, kształtu czworoboku podłużnego, z facyatą piramidalną, dość nad dach wzniesioną. Jest tu kilka odpustów, na które ściągają tłumy pobożnych, mianowicie odpust zupełny w d. 6 sierpnia, za patentem Klemensa XIII papieża z r. 1761, bywa nadzwyczaj liczny. Ziemi dwors. mr. 863, włośc. 782, dm. 46, mieszkańców płci obojej 268, w tej liczbie katol. 65. Do parafii łysińskiej należą wsie: Łysin, Łopawsze, Chryniki, Tołpyżyn, Rohozne, Wołkowyje, Czarnołoza, Kopanie, Demidówka, Lisznia, Dublany, Świszczów, Rudka, Ilpiboki (kaplica), Kniahinin, Perekale, Wojnica, Ochmatków, Bokujma, Wełnicze, Lichaczówka, Krasne, Rudlów, Babołoki, Medeszów; katolików w tych wsiach 919. Kościół posiada kilka bardzo pięknych ornatów i kap, ze słuckich złotolitych pasów i drogich materyi zrobionych, ładny obraz Pana Jezusa szkoły włoskiej, dar jenerała Szeptyckiego, który otrzymał takowy od cesarza Napoleona I. Obraz ten pochodzi z galeryi ks. ks. d'Este i po kampanii włoskiej 1796—97 do kraju przywieziony. Ł. przeszedł w r. 1800 drogą spadku od Drewnowskich do Chruszczewskich, a po śmierci ostatniego właściciela, Romualda Chruszczewskiego, w r. 1877 dostał się siostrzeńcowi jego Witoldowi Łyszczyńskiemu. Są jeszcze w Ł. trzy części, po kilka i kilkadziesiąt morgów liczące, należące do Wtorzeckich, Rutkowskich i Stasiewicza. Jest też w Ł. cerkiew prawosł. Tę ostatnią wzniósł około 1840 r. miejscowy proboszcz katol. Dominik Zawadzki ze składek, ocalając tym jedynie sposobem od zabrania kościół katol. Ł. w XVII w. był w pewnym stopniu obronny: mieszkał tu chorąży czernich. Hulewicz (Księga pam. Michałowskiego). Zamku jednak niema ani śladu; jeżeli istniał, to chyba tam, gdzie dziś kościół. *A. S. N.*

Łysin, wś, pow. piński, 1 okr. polic., gm. Chotynicze, mk. 180, własność Potockiego.

Łysin, ob. *Łysinin*.

Łysina, wś w pow. żywieckim, leży na górze śród lasów, 740 m. npm., w okolicy górzystej, w dorzeczu potoka Kocierza. Od północnego zachodu wznosi się nad tą wsią Sciżków groń 779 m., a od wschodu lesiste pasmo Łomnej Skały 934 m. bezwzględnej wysokości. Kamionecki (Dziejopis żywiecki, str. 41) wywodzi nazwę stąd, że na Łysej górze zbudowano kilka chałup. Ludność należy do szcze-

pu góralskiego Żywczan i liczy 208 mk. rzym.-katol., przyłączonych do parafii w Rychwałdzie. Pos. większej niema, mniejsza ma obszaru 116 mr. roli, 12 mr. łąk, 98 mr. pastw. i 49 mr. lasu. Ł. graniczy na południe z Okrajnikiem, a na płn. i wsch. z Kocierzami. *Mac.*

Łysina, góra lesista, na obszarze gm. Poręby, w pow. myślenickim, w południowej jej stronie, na granicy z gm. Pcimem, pod 37° 43' wsch. dłg. g. F., a 49° 46' 40" płn. sz. g., dochodzi wys. 897 m. npm. Miejsce znaku triangul. Na zachodnim jej stoku legły chaty Pcimia, mianowicie: Salanowski, Tuptówka, Kniazówka. Na tym to stoku wytryskują źródła licznych potoków górskich, jak Wielki Suchy potok, od południa potok Węglówka, od północnego wschodu Lipnik i Graniczny pot., a od północy Łysina potok. Na północ od tego szczytu wznosi się Kamienik, 782 m. wysoki, oddzielony od Ł. doliną potoku Łysiny, płynącej górską doliną na północny zachód i zasilającej w Porębie górny biegu potoku Trzemeśny, dopływu Raby. Na Kummersberga mapie Galicyi, sekcya 16, czytamy mylnie „Sysina," jako nazwę tej góry. *Br. G.*

Łysina, góra, ob. *Liszczyna* i *Folwark.*

Łysinin, wś, pow. szubiński, blisko jeziora gąsawskiego, 25 dm., 254 mk., 22 ew., 232 kat., 97 analf. Poczta, gośc. i tel. w Gąsawie o $1^1/_2$ kil.; st. kol. żel. w Jankowie o 27 kil. (Łaski Lib. ben. I, 176). *M. St.*

Łysiny 1.) folw. i os., pow. sandomierski, gm. Wilczyce, par. Góry wysokie. Od Sandomierza 16 w. Folw. 1 dm., 350 mr.; os. 1 dm., 7 mk., 50 mr. 2.) **Ł.**, ob. *Łyziny.* 3.) **Ł.**, ob. *Chomentówek.*

Łysiny 1.) *Wielkie*, niem. *Gross-Lissen*, wś, pow. wschowski, 56 dm., 308 mk., wszyscy kat., 54 analf. Kościół kat. paraf. należy do dekan. wschowskiego. Poczta w Drzewcach o 5 kil., st. kol. żel. i tel. we Wschowie o 7 kil. 2.) **Ł.-W.**, dom. tamże, 3735 mr. rozl., 2 miejsc.: a) Ł.-W., dom., b) cegielnia; 5 dm., 88 mk., 37 ew., 51 kat., 27 analf. Głębokie pokłady torfu, cegielnia. Własność Henryka Kęszyckiego. Wś Ł.-W. należała w XVI i XVII wieku do rodziny wielkopolskiej Opalińskich, herbu Łodzia. Kościół w Ł. istniał już w XV wieku; w wizycie Happa z r. 1619 jest wzmianka, że kolatorem kościoła murowanego w Ł. jest Łukasz Opaliński, kasztelan poznański. Do parafii łysińskiej jeszcze należą kościoły filialne: 1) w Tylewicach, wsi będącej w XVI i XVII w., w połowie własnością Opalińskich, w drugiej połowie Sehr-Thostów. Happ w wspomnianej wizycie z r. 1610 mówi: Kolatorami są: Łukasz z Bnina Opaliński i ur. Ernest Thost, najniegodziwszy heretyk; 2) w Wygnańczycach, własności w XVII w. rodziny niemieckiej i luterskiej Sehr-Thostów, którzy kościół katol. dla siebie zagarnęli. Dopiero wyrokiem trybunalskim z r. 1719 katolicy odzyskali kościół wygnańczycki. Na cmentarzu są jeszcze nagrobki familii Thostów. 3.) **Ł.-*Małe***, niem. *Klein-Lissen*, wieś, pow. wschowski, 16 dm., 95 mk., 12 ew., 83 kat., 2 analf. Poczta i st. kol. żel. w Drzewcach o 4 kil., tel. we Wschowie (Fraustadt) o 6 kil. 4.) **Ł.-*M.***, dom. tamże, 738 mr. rozl., 3 dm., 34 mieszk., 25 ewang., 9 katol., 5 analf. *M. St.*

Łysiszcza, ob. *Susza.*

Łysiówka, ob. *Lesiówka.*

Łysiwci, ob. *Lisowce.*

Łysiwka, ob. *Leśki.*

Łyska, *Łyskówka*, rz., dopływ Zelwy, w gub. grodzieńskiej.

Łyskawica, góra, ob. *Liskawica* i *Buchtowiec.*

Łyski, wś pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 7 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 5 mk. kat. (1866).

Łyski, wś, pow. białostocki, par. Choroszcza, niegdyś własność klasztoru dominikanów w Choroszczy.

Łyski, por. *Liszki.*

Łyski, niem. *Lissek*, 1313 r. *Liski*, 1532 r. *Lewskie*, wś i dobra, pow. rybnicki, par. Ł., nad Suminą; 142 bud., 81 dm., 711 mk. Wś ma 138 osad, 700 mr. ziemi, dobra 3064 mr. Par. Ł. dek. pogrzebińskiego 1869 r. miała 3184 katol., 6 ew., 3 izr. Kościół z r. 1670, szkołę 2-klas. i szkołę dla dziewcząt. *F. S.*

Łyskornia, wś, kol., prob., młyn, folw., pow. wieluński, gm. Naramnice, par. Łyskornia; odl. od Wielunia w. 14. Posiada kościół par. drewniany z XVIII w. i szkołę początkową. Wś ma dm. 48, mk. 450; poduch. kol. dm. 9, mk. 12; prob. dm. 1, mk. 3; młyn dm. 1; folw. dm. 9, mk. 95. W 1827 r. było tu 39 dm., 355 mk. Ł. par. dek. wieluński: 857 dusz. (Łaski, Lib. ben. II, 151, zowio tę wieś *Lysche Skornye*). Według Tow. Kred. Ziems. Dobra Ł. składają się z folwarków: Ł., Janowice i Poręby, wsi Ł.; rozl. wynosi mr. 1568: folw. Ł.: grunta orne i ogr. mr. 593, łąk mr. 34, pastw. mr. 9, lasu mr. 298, nieuż. i place mr. 38, razem mr. 972, bud. mur. 2, z drzewa 18; płodozmian 18-polowy; folw. Janowice: grunta orne i ogr. mr. 240, pastw. mr. 3, lasu mr. 45, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 300, bud. mur. 1, z drzewa 3; płodozmian 7-polowy; folw. Poremby: grunta orne i ogr. mr. 276, łąk mr. 9, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 296, bud. mur. 1, z drzewa 4; płodozmian 10-polowy. Wś Ł. osad 63, z grun. mr. 456.

Łysków, *Łyskowo*, mko, pow. wołkowyski, o 37 w. od Wołkowyska, o 112 od Grodna, przy trakcie Porozów-Różana i Podorosk-Nowydwór, na wsch. od wsi Kukłacze, ma 895

mk., w tem 682 izr., cerkiew, szkołę, bóżnicę, dom przytułku, okrąg polic. dla czterech gmin: Ł. (1210 dusz), Porozowo, Hornostajewicze i W. Święcica. Była tu parafia katol. dekanatu wyłkowyskiego z kaplicami w Libertpolu, Hołowczycach i Mohilowcach. Na cmentarzu grób Franc. Karpińskiego. Kościół i klasztor misyonarzy (szkoły) fundował tu r. 1527 Maciej Kłoczka. Należał Ł. do Bychowców. Starostwo niegrodowe Ł. podług spisów podskarbińskich z r. 1569 należało do dóbr stołowych królewskich. Wedle metryk litewskich obejmowało: mczko Łyskowo i wsie: Międzyrzec, Piotuchowo, Łopienica, Derewna, Dorohowo, Markowo, Potońsko, które Matys Janowicz, sstа żmujdzki, umierając zapisał królowi Zygmuntowi Augustowi w wywdzięczeniu za otrzymane od niego dobrodziejstwa; Zygmunt zabezpieczył na tem sstwie 11000 kóp lit. gr. pozostałej żonie Janowicza, jako reformacyą jej posagu. *F. S.*

Łysków (po ruskn *Łyskiw*), wś w pow. żydaczowskim, 24 kil. na płd. płd. wsch. od Żydaczowa, 12 na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żurawnie. Na wsch. leży Czerteż, na płn. Lachowice zarzeczne, na zach. Korczówka, na płd. zach. Turza Wielka (w pow. dolińskim), na płd. wsch. Bołochów i Zbora (obie w pow. kałuskim). Wody płyną do Świcy, a mianowicie: Płn. zach. część wsi przepływa pot. Dąbrówka z Korczówki od płd. zach. do Lachowic na pln. wsch. Wodę z płd. części zabiera Lutynka (i jej dopływ od lew. brz. Rakowiec), płynąca od zach. na wsch. do Czerteża. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie Dąbrówki (289 m. cerkiew); na płn. od nich grupa domów Rozputie. Na wsch. od wsi wznosi się góra Romanowa, 307 m. wys.; płd. kraniec lesisty (szczyt 376 m.). Włas. więk. ma roli orn. 252, łąk i ogr. 188, pastw. 18, lasu 1168 mr.; włas. mniej. roli orn. 515, łąk i ogr. 1115, pastw. 220 mr. W r. 1880 było 580 mk. w gm., 11 na obsz. dwor. (566 obrz. gr.-kat., 15 rzym.-kat.). Par. rz.-kat. w Żurawnie, gr.-kat. w Lachowicach Zarzecznych. We wsi jest szkoła niezorganizowana i kasa pożyczk. gm. z kapit. 701 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Łyskowice, wś, pow. rypiński, gm. i par. Osiek; odl. o 15 w. od Rypina, ma 3 dm., 14 mk., 7 mr. gruntu.

Łyskówka, ob. *Łyska.*

Łyskowo, niem. *Liskau*, za krzyżaków *Schonenberg*, r. 1570 *Liuszkowo*, rycer. dobra, pow. tucholski, na bitym trakcie tucholsko-koronowskim, w okolicy lesistej nad rz. Brdą, $1^1/_4$ mili od Tucholi. Obszaru liczy ornej roli hekt. 703, łąk 86, pastw. 111, lasu 132, nieuż. 16, wody 46, ogółem obszaru hekt. 1096; bud. 23, dm. 16, kat. 81, ew. 112. Parafia Jeleńcz, szkoła w miejscu, poczta Tuchola; dziedziczka Paulina Caspari w Berlinie; utrzymuje się tu cegielnia. R. 1369 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, nadaje Kirstanowi von Lobcilaw prawem chełmińskiem 40 wł. na dziedziczną własność we wsi Schonenberg, do tego puszczę (Heide) i zagaje (Busch) z łąką, którą przedtem miał proboszcz, między Brdą a jeziorem szpitalnem, z połową tegoż jeziora i małe jezioro, które przy wsi leży. Za to służyć nam będzie w wojnie zbrojno na koniu. Płużnego dawać będzie tylko po 1 korcu owsa od osadzonej włóki, a na uznanie naszego panowania 1 funt wosku i 5 denarów. Ob. Odpisy przywil. tucholskich w Belnie, str. 28. Za polskich czasów Ł. należało do star. tucholskiego; w lustr. tegoż star. z r. 1570 czytamy: Liuszkowo ma wł. 40; do folw. należy 36, który ma Andrzej Łyskowski; osiadło 2 wł. 1 ogrodnik; 2 wł. nowo osiadłe i 1 ogrodnik. Ob. Odpis lustr. w Peplinie, str. 14. *Kś. F.*

Łyskowszczyzna, zasc. pryw., pow. wilejski, o 22 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 1 dm., 4 mk. prawosł. (1866).

Łysne, część Dołhego, koło Podbuża, pow. drohobycki.

Łyśniewo, niem. *Lyssniewo*, wś, pow. kartuski, o 3.5 mil od Kartuz, nad małą strugą, która do jez. tutejszego wpływa i młyn łyśniewski obraca, obok traktu bitego kartuskosłupskiego, należała do sstwa mirachowskiego. Jest tu wś włośc. (prawa własności r. 1820 nadane), folw. (r. 1793 wydany), młyn (puszczony w wiecz. dzierżawę 1782), wolne sołectwo (ost. przywilej w Gdańsku 10 sierpnia 1502) i folw. Lisnowo. Gbur. 36, zagr. 14, obszaru mr. 3826 (jeziora 331), kat. 297, ew. 212, dm. 60, szkoła. Parafia i poczta Sierakowice. *Kś. F.*

Łysobyki 1.) os. miejska nad rz. Wieprzem, pow. łukowski, gm. i par. Łysobyki; odl. 35 i pół w. od Łukowa, 62 w. od Siedlec; st. poczt. w Kocku. Leży na prawym brzegu Wieprza przy ujściu rzeczki Mininy, w nizinie otoczonej lesistemi wzgórzami. Posiada kościół par. murowany, erygowany podobno przez Odrowąża Pieniążka, woj. sieradzkiego; obecny pochodzi z 1797 r. Jest tu szkoła początkowa, urząd gminny, 116 dm., 1112 mk. i 1680 morg. ziemi miejskiej. W 1827 r. było tu 133 dm. i 930 mk.; w 1862 r. 62 dm. i 1013 mk. (356 żydów). Ł. stanowiły pierwotnie część wsi Przytoczno, którą na prośbę dziedzica Mikołaja z Ostrowa woj. sandomirskiego Jan Olbracht przywilejem z 1498 zamienił na miasto. Łukasz Zbąski, następny dziedzic Ł., założył Nowe Przytoczno na wyspie Wieliska zwanej, przez Wieprz utworzonej, w 1533 r.—i tu utrwaliła się osada miejska pod opieką Zbąskich. Oni to zapewne założyli tu zbór kalwiński, przy którym w 1629 r. był pastorem Krzysztof Mu-

zóniusz. Od Zbąskich przeszły Ł. do Rzewuskich. Potem należały do Krasińskich i Przanowskich. Par. Ł. dek. łukowski: 2940 dusz, Gm. Ł. graniczy z gm.: Białobrzegi i Kock. ma 3612 mk., 15876 mr. obszaru, sąd gm. okr. I w Białobrzegach o 8 w., st. p. Kock. W skład gm. wchodzą: Blizocin, Blizocka Wola, Ferdynandów, Kalinowy-Dół, Kawęczyn, Krępa, Lendo-Wielkie, Łysobyki, Máciska, Natalin, Niedźwiedź, Pódkrępie, Podlodów, Podlodówka, Przytoczno, Walentynów, Wojciechówka i Zielony-Kąt. 2.) **Ł.**, wś, pow. radzymiński, gm. Międzyleś, par. Klembów. W 1827 r. 10 dm., 84 mk. Obecnie 18 os., 261 mr. ziemi. 3.) **Ł.**, wś, pow. chełmski, gm. Turka, par. Swierze (grec. obrz. Husynne). Ob. *Husynne.* *Br. Ch.*

Łysocha 1.) os. przy szosie, pow. kozienicki, gm. Tczew, par. Zwoleń, od Kozienic 28 w., 5 dm., 14 mk., 43 mr. ziemi. 2.) **Ł.**, folw., pow. konstantynowski, gm. Łysów, par. Niemojki, sąd i poczta Łosice; rozległość zamieszczona pod majątkiem Łysów (ob.). *Br. Ch.*

Łysogórka 1.) wś, pow. kamieniecki, gm. Kujawy, okr. polic. Kupin, par. Tynna, mk. 760, w tej ilości 73 jednodwor., ziemi dwor. wraz z Lewadą i Karabczyjowem Wielkim 3625 dz. W Ł. 2 folw. gospodarcze, płodozmian. Cerkiew pod wezw. N. P. Różańc. liczy 1051 par. i 54 dz. ziemi; dm. 111; własność hr. Józefy z Moszyńskich Szembekowej. 2.) **Ł.**, wś rząd., pow. latyczowski, gm. i par. Międzyboż, 660 mk., ziemi włośc. 1545 dz. Wś ta należała do klucza międzyboskiego, skonfiskowanego ks. Adamowi Czartoryskiemu. 3.) **Ł.**, ob. *Łysohorka.* *Dr. M.*

Łysogóry al. *Góry Świętokrzyskie*, jestto niewielkie pasmo górskie, panujące nad obszerną wyżyną, piętrzącą się stopniowo w obszarze zawartym między doliną Pilicy i doliną Wisły. W miarę posuwania się od dolin tych rzek w głąb objętego przez nie obszaru, wzmaga się wyniesienie poziomu. Część płd.-wsch. obszaru, zwana sandomierską wyżyną, przedstawia średnio 700 do 1000 stóp wzniesienia. Dotyka ona samego koryta Wisły pod wsią Kamień Plebański pod Sandomierzem, przy wzniesieniu 730 stóp. Zbliża się również do Wisły pod Zawichostem i Piotrowicami, w innych zaś punktach oddzielona jest dość szeroką (do 6 wiorst) niziną nadwiślańską, wznoszącą się średnio 450 do 500 stóp npm. Przyjąwszy za podstawę porównania wzniesienie niziny nadwiślańskiej, otrzymamy 300 do 500 st. stosunkowego wyniesienia wyżyny sandomierskiej. Staszów i Łagów wzniesione są na 920 stóp, co stanowi średnią wyniosłość śródkowego obszaru. Najbardziej na płd. wysunięta część obszaru, zawarta pomiędzy Nidą, Pilicą, Czarną Przemszą i Wisłą, stanowi krakowsko-olkuską wyżynę, sięgającą do 1400 stóp w okolicach Olkusza i Ojcowa. Jest ona przecież zbyt odległą i zbyt wybitnie oddzieloną, by ją należało uwzględniać przy objaśnieniu stosunku pasma Ł. do otaczających je okolic. Dolina Pilicy, oddzielająca krainę równin mazowieckich od garbatej ziemi dawnej Małopolski, nie styka się bezpośrednio jak Wisła z krawędziami wyżyny sterczącej jednolitą masą i w całej wyniosłości; prawy brzeg doliny Pilicy stanowią falisto układające się wzgórza, które, rozpościerając się, w podobnej postaci wgłąb, stanowią stopniowe przygotowanie niejako do wyniosłego, górzystego centra całego obszaru. Powiaty włoszczowski, opoczyński, konecki, przedstawiają nam takie falisto podnoszące się obszary. Obszar pow. iłżeckiego przedstawia podnoszenie się poziomu od dolnej Wisły. Około Iłży wzniesienie dochodzi do 800 st. Najwyższe wzniesienia wyżyny i piętrzące się na niej pasmo Ł. przypada na powiaty: kielecki i opatowski. Pamiętając że wzniesienie Warszawy (obserwatoryum) nad poziom morza wynosi 367·6 st. parys. (około 392 st. angiel.), a więc nie wiele mniejsze jak nizin nadwiślańskich około Sandomierza (450 do 500 st. angiels.); że wzniesienia wyżyny otaczającej pasmo Łysogór dochodzą od 800 do 1000 st., możemy sobie utworzyć dość jasne pojęcie o stosunkowem wzniesieniu najwyższych szczytów pasma górujących o 1000 st. nad otaczającą je okolicę. Pierwsze wzniesienia, występujące wybitniej jako jednolite pasmo śród wyżyny, ukazują się w pow. koneckim pod Miedzierzą i między Małachowem a Wąsoszem. Od Miedzierzy ciągnie się na płd. pasmo górzyste na Smyków, Borki i wszedłszy w pow. kielecki, idzie koło Małmużyna, Pępic, na Bobrzę, Ćmińsk, Tumlin do Zagdańska. Drugie pasmo od Małachowa idzie na Kamienną Wolę, Mniów, Raszejówkę i łączy się z poprzedniem koło Ćmińska. Od Zagdańska rozpoczyna się śród pasma dolina, która rozszerza się pod Kajetanowem przez utworzenie dwóch odrębnych pasm. Północne mniejsze posuwa się między Gozdem, Łączną a Klonowem pod Bodzentyn, tworząc granicę północną obszernej błotnistej doliny, której wody odprowadza Czarna Nida ku południowi. Właściwe pasmo Łysogór zaczyna się na południe od wsi Kajetanowa, na prawo od szosy z Kielc do Suchedniowa i ciągnie się koło Masłowa i Mąkocic. Pod tą wsią przerzyna je dolina Czarnej Nidy, utworzona prawdopodobnie przez napór wód szukających dla siebie ujścia ze środkowego zamkniętego obszaru. Z drugiej strony rzeki ciągnie się dalej pasmo górskie na północ od wsi Bęczkowo, Krajno, jednolitem pasmem w kierunku wsch.-południowym. Od wsi Krajno grzbiet główny wynosi się jednolitym pasem aż po

szczyt Łysej góry. Do Krajna przez grzbiet pasma przechodzą drogi, łączące wsie na północnym stoku ze wsiami południowego; odtąd zaś drogi znikają i występują lesiste stoki przy pokrytym rumowiskiem grzbiecie. Zaraz na początku grzbietu wznosi się szczytem Łysicy do 1865·78 st. parys. (1984 st. angiels.) nad poziom Baltyku, a więc blisko na 1000 st. po nad doliny rzek omywających stopy tego pasma i nad poziom sąsiednich osad i wsi jak Nowa Słupia, Łagów, Makoszyn, Napieńków. Poniżej tego szczytu leży klasztor św. Katarzyny, od którego i góra bierze swe nazwisko. W odległości 14 wiorst od tego klasztoru mieści się drugi głośny klasztor po-benedyktyński Ś-go Krzyża, w pobliżu drugiego wyniosłego szczytu, zwanego Łysą Górą i mającego 1908 st. parys. (2030 st. ang.). Szczyt ten zakończa główne pasmo, rozpościerając się szeroką podstawą, ograniczoną doliną rzeki Słupianki i jej dopływów, z lesistych stoków pasma. Na stokach tych od wsch. leży osada Nowa Słupia, a od płd. wieś Trzcianka i dwie rozległe wsie (na zach. od Trzcianki) Bieliny i Huta. Z drugiej strony doliny Słupianki występuje w dalszym ciągu toż samo pasmo i ciągnie się aż do doliny rz. Opatówki, powstającej ze strumieni płynących z końcowych stoków pasa pod Bukowinami. Odległość dolin obu rzeczek a zarazem długość pasma wynosi 14 wiorst. Najwyższe wyniosłości są góry Jeleniowa i Zamkowa przy wsiach t. n. i pod wsią Nieskurzew szczyt mający 1417 st. ang. (450 st. nad poziom wsi). Biorąc pasmo Łysic ze stanowiska geologicznego, skały przechodowe składają główną ich masę, stanowią potężny tron, na którym osadziły się inne pokłady wyniosłego płaskowzgórza środkowej Polski. Staszic występowanie tych skał przechodowych dość ścisłemi liniami ogranicza. „Idąc wierzchołkami samych litych głazów gór Ś-to Krzyskiej i ś. Katarzyny aż do Kielc, nagle w okolicy tego miasta przy Chęcinach, Bolechowicach, Miedziankach, Miedzianej górze, spotyka się kresa, na której kończą się skały głazów, a poczynają skały wapienne. Zapuściwszy się zaś z góry Łysej na płd. ku Rakowu, widać w okolicach Łagowa gęsty szlak kamiennych zlepów z drobnego głazu, jaspisu, kwarcu; spotykać się daje także mnóstwo krzemieni. Wnet znachodzi się kresa, co skały głazów od opoki wapiennej oddziela.“ Trudno zaprzeczyć, żeby te granice przez Staszica nie były trafnie oznaczone, lubo Pusch i następni geologowie wapień przechodowy do tejże formacyi zaliczają. Grupa jednakże głazów zawsze przeważnie nazwę Łysych nosi. Skała kwarcowa czyli szarowaka, tworząca szczyty Łysej i Łysicy, jest zupełnie podobna do szwedzkiego fjallsandsteinu. Jest to biały, szary i zielonawy ziarnisty kwarc, mający gdzieniegdzie cośkolwiek miki w sobie i miejscami zmienia się w piaskowiec. Łupek tromatowy po większej części obfituje w kwarc i częścią jest on prawdziwym łupkiem glinowym, jak pod Klimontowem i Miedzianą górą, częścią stanowi rzeczywisty tromat, jak przy Bodzentynie, rzadko tylko przechodzi w skały trapowe, jak pod Słaboszewicami poniżej Opatowa (Pusch). W skale kwarcowej nieraz znaleść można piękne sztuki kwarcu skrystalizowanego, a mianowicie przezroczystego kryształu górnego lub też zafarbowanego nieco żelazem (Piątkowski). Pod względem metalurgicznym pasmo Łysogór jest bardzo ważne. Formacya przechodowa, mianowicie wapień, dostarczający pysznych marmurów (Chęciny, Słupie) mieści także żyły rudy ołowianej i ślady miedzi. Daleko jednak ważniejsze są te pokłady kruszcowe jakie formacya przechodowa w sobie zawiera, a które leżą wszystkie pomiędzy skałą kwarcową a wapieniem. Tu należą rudy miedziane: miedź siarczykowa, płowokrusz miedzi, czerń miedziana, malachit i lazur miedziany, miedź krzemionkowa, miedź czerwona, miedź rodzima, ruda szara manganowa, ruda czarna manganowa i wiele innych rzadkich minerałów w małej bardzo ilości. W znaczniejszych partyach znajdują się rudy żelazne: a mianowicie ruda żelazna między szarogłazem i wapieniem sylurycznym, w potężnym ciągu idącym od Łagowskiej Woli, Wszachowa do Makoszyn, Sierakowa, ku Krajnie, Daleszycom, Niestachowowi i Mojczy. Znajduje się tu także ruda żelazna czerwona. Na granicy szarogłazu, w świeższych utworach, spotykamy liczne ciągi rudy żelaznej, lecz o tych przemilczamy, gdyż należą do innych utworów i ciągną się w okolice przez właściwe pasmo Łysogór niezajęte. Dział wodny tej okolicy, dla braku ściślejszych spostrzeżeń, nie jest dokładnie oznaczony. Należałoby zbadać kierunek i wysokość wytrysku różnych dość obfitych, szczególnie na stronie północnej, źródeł i strumieni. W każdym razie pasmo Łysogór, w połączeniu z sąsiedniemi wzgórzami, stanowi dział wodny między Pilicą a górną Wisłą, chociaż nurty tej pierwszej rzeki biegną grzbietem działu wodnego płaszczyzny wyniosłej między Wartą a Wisłą. Biorąc rzecz ściślej, możemy naznaczyć cztery grupy strumieni górskich z pasma tego początek biorących. W pierwszej grupie pomieścimy Czarną Nidę czyli Morawicę, która wybiega z pod Nowej Słupi i płynąc pod Daleszyce, ma ujście pod Żernikami do Nidy. Do niej wpada Bobrzyca mająca swe źródło pod wsią Zagdańskiem, a zabrawszy Silnicę czyli Dąbrówkę pod Białogonem, pod Surowizną znajduje swój kres. Do drugiej grupy należą strumienie

biegnące głębokiemi jarami po wschodniej pochyłości gór. Z tych główniejsze są rzeczki: Czarna, bierze początek w bliskości wsi Cisów, płynie około miasta Rakowa, Staszowa, a za Połańcem wpada do Wisły. Zabiera z lewej strony górski potok Łagówkę albo Łagowicę, biorącą początek w lasach łagowskich za Rakowem. Koprzywianka czyli Wrona ze źródeł na płn. Staszowa w dobr. Mostki; ubiegłszy mil sześć, pod wsią Bogoryą, poniżej Pokrzywnicy, wpada do Wisły. Zabiera górski potok Klimontówkę, wypływającą z pod Iwanisk. Opatówka czyli Łukawa bierze początek popowyżej Opatowa. W całej długości ściśnięta górami, pod Słupczą wpada do Wisły. Trzecia grupa obejmuje obszerny system rz. Kamienny. Rzeka ta rozpoczyna się z pod Odrowąża między Końskiemi i Szydłowcem, a wpada do Wisły pod Wolą Pawłowską. Do Ćmielowa kierunek jej jest prawie płd.-wschodni, poczem zwraca się ku płn., a od Bałtowa ku północo-wschodowi. W całej niemal długości otoczona górami, a pod wsią Ćmielowem, od Ćmielowa do Borowni pod Bałtowem i Skarbczą płynie wartko ścieśniona wyniosłościami. W wyższym biegu zabiera wody górskie: Łęczny z prawej strony pod Bzinem, Kaczki poniżej Wąchocka. Ostatni ten strumień bieży z pod Bodzentyna od wsi Siekierno, posiada wodę obfitą, licznemi strugami zasilaną. Czwartą grupę stanowią rzeczki Iłżanka i Radomka, z pierwszych wyniosłości gór wypływające na równiny. Jakkolwiek pasmo Łysogór nie jest tak wyniosłe, aby różnice klimatyczne widocznie spostrzegać sie dawały, to jednak wzniesienie ich nad poziom morza, wybieganie najwyższych cypli nad okolicę, rodzaj gleby, liczne potoki i lasy, czynią klimat surowszym średnio niż w innych okolicach. Armiński podczas swoich pomiarów astronomicznych podaje następujące wypadki. Termometr na Łysicy średnio od 15 czerwca do października 1829 r. wskazywał + 14°,154, kiedy w tymże samym czasie w Warszawie + 15,988. Różnica ta stalej się utrzymuje, jak to widzimy z następującego rozłożenia temperatur na miesiące letnie:

	na Łysicy:	w Warszawie:
od 15 do 30 czerwca	+ 18°,77	+ 22°,00
lipiec	+ 17°,13	+ 19°,14
sierpień	+ 16°,19	+ 17°,68
wrzesień	+ 14°,06	+ 15°,45
październ.	+ 4°,62	+ 5°,67.

Załować należy, iż nie mamy danych meteorologicznych stale na tem cyplisku notowanych. Wykazałyby one także ilość dni pogodnych i słotnych. W ogóle zacząwszy od września panują tu mgły i ulewy niemal codzienne. Toż samo powtarza się i na wiosnę. Nawet i dla praktycznego życia różnice klimatyczne są dość znaczące. Kiedy bowiem w okolicach nadwiślańskich śniegi giną, to na północnych stokach gór jeżdżą jeszcze saniami; kiedy w pierwszych sucho, w drugich błota; tu żniwo, a tam zboża zielone. Mgły, okalające Łysogóry, stanowią pod pewnym względem barometr pogody lub słoty dla okolicy. Jeżeli bowiem wieża Sto-Krzyskiego kościoła widna jest jasno, można spodziewać się pogody, w przeciwnym razie niezawodna słota. Barometr na Łysicy zredukowany do 0 wykazuje w calach i liniach paryskich 26″ 0‴,8832 średnio, w Warszawie w tymże czasie 27″ 7‴,8116. Widok zewnętrzny Łysogór ma w sobie wiele odrębnego, mianowicie we właściwem paśmie. Niższe wyniosłości i stoki są zwykle łagodnego spadku, pokryte mniej więcej urodzajną glebą, pokrajaną już to pługiem w pola różnej wielkości, już w łąki, lub też zajęte lasami i gajami. Najwyższy tylko łańcuch, od Nowej Słupi do ś. Katarzyny, nosi na sobie cechy lesistości i dzikości. Złomy głazów występują tu potężnie i w dziwacznych kształtach: nieraz stanowią one rumowiska z wielkich kamieni złożone. Szczególniej na wschodo-północ okolicy, gdzie rumowiska te, często na 15 stóp grube, potężnemi płatami okrywają stoki gór. Sławna droga królewska do klasztoru Sto-Krzyskiego jest ich przykładem. Dało to nawet powód do mniemania niektórym geologom, iż Łysogóry musiały być dawniej wyższe i tylko wstrząśnienie wulkanicznej natury mogło spowodować tak wielkie zburzyszcze skał. Prawdopodobnie jednak są to ciągłe wpływy atmosfery i wód. W stronie zachodniej na stoku góry Łysicy, spostrzegamy znaczne przestrzenie skaliste, obnażone z lasu i dla tego u ludu „gołoborzem“ zwane. Są one według podań miejscami gdzie czarownice ze złemi duchami w sabat harce wyprawiają. Kwarcytowe te salony zasłane są olbrzymiemi łomami, między któremi gdzie niegdzie tylko, wznoszą się klomby z kilkunastu jodeł złożone. Gładkie boki łomów pokrywają porosty, między któremi główną gra rolę sławny „porost geograficzny“ (Lichen geograficus v. Rhizocarpon geograficum) i te tworzą tak rozliczne wzory, że niczem są przeciw nim dywany ręką ludzką utkane. Jak powiedzieliśmy całe to pasmo przeważnie pokryte jest potężnym i starym lasem. Puszcza ta musiała rozciągać się szerzej niż obecnie, bo kiedy już około Sandomierza i nad brzegiem Wisły kultura czyniła swe postępy, okolice gór Łysych przedstawiały dzicz nieprzebytą. Obecnie znajdujemy tu wiele naszych drzew w pysznych egzemplarzach. Najpospolitszemi są: sosna pospolita, gdzie niegdzie lubo rzadko modrzew, często jodła, grab, buk, dąb, jesion, klon, jawor, jarząb (sorbus aucuparia) znacznej grubości. Szczególniej pyszne są jodły, których

korzenie, czepiając się żyznej ziemi w rozpadlinach skał, rosną niemal w powietrzu. Pod cieniem tych bogatych lasów, tak cennych dla górnictwa krajowego, krzewi się pyszna roślinność, którą tu, według spisu prof. Wojciecha Jastrzębowskiego z 1829 r., wymienimy jako charakterystykę botaniczną tych gór. Według tej determinacyi znajduje się: Clavaria ophioglossoides L., Phallus impudicus L., Geastrum multifidum Dec., Bocomyces ericetorum Dec., Leskea complanata Dec., Asplenium trichomanes, Asplenium ruta muraria, Aspidium fragile Dec., Polystrichum aculeatum et spinolosum Dec., Polypodium vulgare, Polypodium dryopteris, Polypodium phaegopteris, Struthiopteris germanica Wild., Botrychium mactricaria Sgreg., Convallaria verticillata, Chenopodium bonus henricus, Salvia verticillata, Verbascum blattaria, Atropa belladona, Senetio ovatus Res., Asperulla odorata, Anthriscus elatior Res., Clematis erecta, Cardamine impatiens, Viola mirabilis, Rubus suxatilis, Abies pectinata Dec., Taxus baccata, Ulmus suberosa Dec., Sambucus racemossa, Cornus sanguinea, Hedera Helix, Anthriscus elatior Bes., Tilia parviflora Bes., Crataegus monogyna, Rosa tumentosa, Rubus fruticosus, Prunus avium, Prunus spinosa, Citisus nigricans, Evonymus verrucosus. Z większych zwierząt ssących znajdują się tu tylko sarny, lubo do 1840 r., jak świadczą tutejsi myśliwi, znajdowały się i niedźwiedzie. Pozostaje nam jeszcze wspomnieć o mieszkańcach gór Łysych. Są to zwykli Sandomierzanie, niczem nie różniący się od swych braci z nad Wisły, może tylko większą przesądnością. Wielu z nich zajmuje się wyrabianiem przedmiotów z drzewa, jako to: dzwon do kół, łopat, grabi, obręczy i t. p. Na płn.-zach. stronie dość obfite pastwiska pozwalają na rozwinięcie hodowli bydła, co też ma miejsce w okolicach miasta Bodzentyna, gdzie włościanie wyrobili sobie nawet rasę tak nazwanych wołów kamieniarskich, poszukiwanych na jarmarkach w okolicy i w Łowiczu. Od strony sandomierskiego i opatowskiego lud znajduje zatrudnienie w górnictwie. Źródła, w których czytelnik znaleść może obszerniejsze wiadomości o Łysogórach są: Malte-Brun (Tableau de la Pologne) „O górze Święto-Krzyskiej", 73. — Armiński T. S. „Opis góry Sto-Krzyskiej" (Pamiętnik Sandomierski) II, str. 427—438. — Staszica „O ziemiorództwie gór dawnej Sarmacyi, a później Polski", w Rocznikach Towarz. przyjaciół nauk na rok 1840; rozprawa 1-sza: „O pasmie Łysogór", t. IV, str. 1—55. — Pusch Jerzy „Geognostyczny opis Polski" (osobne wydanie) str. 15 i dalsze; obszerniej zaś tenże przedmiot w jego dziele: „Geognostische Beschreibung von Polen" t. I. — Schneider „Die Struktur und Lagerungs-Verhältnisse der Gebirgsbildungen am nördlichen Abhange des Sandomirer Gebirges in dessen östl. Gegenden", pomieszczone w Karlsena archiwum r. 1829, t. XIX, str. 450—498. — Wolskiego „Rys hydrografii Królestwa Polskiego" (Bibl. Warszawska, r. 1849, maj, str. 229 i dalsze). — „Wspomnienia z podróży przez uczniów Marymontu w 1854 r. odbytej, pod przewodnictwem prof. W. Jastrzębowskiego", str. 88 i art. Ad. Wiślickiego w Enc. Org. *Br. Ch.*

Łysohorka, 1.) wś, pow. lityński, o 23 w. od m. Lityna, do par. którego należy, gm. Chmielnik; mk. 410, ziemi wł. 619 dł. Należała do klucza nowo-konstantynowskiego Rzewuskich; od nich nabył ks. Adam Czartoryski i odprzedał Jaroszyńskim. W ostatnich czasach przymusową sprzedażą przeszło do hr. Koczubeja. 2.) **Ł.**, wś rządowa, pow. lityński, gm. Owsianiki; z Majdanem Łysohorckim ma 430 mk.; 965 dz. ziemi, 62 domy; par. w Nowym Konstantynowie, ziemia glinkowata. Wieś bojarska, należała do starostwa chmielnickiego, w czasie lustracyi Humickiego w r. 1616 władali nią Łysohorscy, następnie wraz Majdanem i Horbowcami tworzyła oddzielne starostwo horbowieckie, nadane na 50 lat prawem emfiteutycznem Michałowi Jełowieckiemu. Dochód roczny wynosi 850 rs., kwarta 773 rs. Rozwinięte tu rybołówstwo. 3.) **Ł.** al. *Łysahora*, wioska, pow. winnicki, gm. Jóźwin, par. Winnica, dm. 40. Ob. *Jakuszyńce*. 4.) **Ł.**, ob. *Łysogórka. Dr. M.*

Łysohurski Majdan, przysiołek, pow. lityński, par. Lityn. R. 1868 miał 8 dm.

Łysokanie, przys. do Grotkowic, pow. bocheński, o 11 kilm. od Niepołowic, na płn.-wsch. od Grodkowic.

Łysoki (?), ob. *Grabica.*

Łysołaje, wś i folw., pow. lubelski, gm. Jaszczów, par. Biskupice. Leży przy linii dr. żel. Nadwiślańskiej, o $1^1/_2$ w. od Minkowic ku Trawnikom. W 1827 r. 44 dm., 246 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Ł. rozległy mr. 2187; grunta orne i ogrody mr. 392, łąk mr. 283, pastwisk mr. 16, wody mr. 34, lasu mr. 925, nieużytki i place mr. 35. Bud. mur. 6, z drzewa 15; młyn wodny, pokłady kamienia wapiennego i torfu. Rzeka Wieprz przepływa granicą wschodnio-północną; wś Ł. osad 32, z grun. m. 458.

Łysomice, niem. *Lissomitz*, dok. *Posendorf*, *Posemsdorf*, *Bosemannsdorf*, dobra, pow. toruński, na bitym trakcie toruńsko-chełmińskim, 1 milę od Torunia. Obszaru liczą roli ornej hekt. 580, łąk 98, pastw. 9, lasu 398, nieuż. 23, wody 2, ogółem obszaru hekt. 1111, bud. 26, dm. 16, kat. 208, ew. 14. Parafia i szkoła Papowo, poczta Ostaszewo, dawniej Toruń. W miejscu jest cegielnia i znaczna melkarnia,

mleko odstawia się do Torunia; wyprzedaż tuczonych owiec. Dziedzic obecny Edward Donimirski. Wieś Ł. istnieje od najdawniejszych czasów. Znajduje się tu cmentarzysko grobów skrzynkowych kamiennych, z którego jedna urna czarna i 3 pokrywy czerwone od urn zniszczonych wydobyte zachowują się w zbiorach towarz. kopernikowego w Toruniu. Miejsce położenia cmentarzyska nie jest bliżej oznaczone. Początkowo należały Ł. do komturyi toruńskiej i bywały gburom na czynsz wydawane. R. 1415 donoszą księgi czynszowe krzyżackie, jako we wsi Ł. było włók ogółem 27, każda z nich czynszowała po 20 skot., tylko wł. 18 było obsadzonych, 9 pustych, karczma dawała czynszu 3 m. Podług dokum. z r. 1438 sołtys tutejszy posiadał 6 wł. wolnych. R. 1457 król Kazimierz Jagiel. darował Ł. wraz z całą komturyą dawniejszą toruńską Toruńczanom na własność za usługi w czasie wojny krzyżackiej wyświadczone. Jak się wzmiankowało, wieś ta była od początku włościańską czyli czynszową. W następnych czasach, nie wiadomo już kiedy, obróciło ją miasto na folwark. R. 1575 dnia 22 maja Toruńczanie zastawili Ł. wraz z innemi pobliskiemi wioskami, Lulkowem, Korytami i Lubiankami Feliksowi Finke, star. działdowskiemu, za pożyczoną im kwotę 45000 fl. Kiedy, potem wykupione zostały te wsie, akta nie donoszą. R. 1649 powstał ogień na folw. w Ł., który wszystkie zabudowania w perzynę zamienił. Przyczyną był pisarz tutejszy, który przy suszeniu konopi należytej ostrożności nie zachował; za to do więzienia wtrącony i po odbytej karze wydalony. Po okupacyi pruskiej, miasto Toruń wydało Ł. w wieczystą dzierżawę, a następnie na własność prywatną odprzedało. Po Prądzyńskich nabył te dobra Edward Donimirski i dotąd posiada. Ob. Gesch. des Culmerlandes, str. 114; Ossowski, Mapa archeol. Prus zachodnich, str. 67; Wernicke, Gesch. der Stadt Thorn, str. 272. *Kś. F.*

Łysonia, góra znaczna i położysta, wznosząca się na południe od gościńca wiodącego z Brzeżan do Kozowy, między dolinami rz. Lipy Złotej i Ceniówki czyli Kuropca, pod 42° 39' 12" wsch. dłg. g., a 49° 26' płn. sz. g. Zachodnie stoki góry opadają do doliny Złotej Lipy, w której u stóp góry rozpościerają się obszerne łąki Adamówki; stok jej południowo-zachodni zwie się „*Za groblą*". Stok wschodni i północny pokrywa las, zwierzyńcem zwany. Wzniesienie 401 m. npm. *Br. G.*

Łysonie, dok. *Lisonie*, *Lieszyn*, *Liesson*, *Springe*, wś, pow. łecki, na prusko-luterskich Mazurach, przez ludność polską, jeżeli od początku nieosadzona, to później z pewnością zajmowana. Pierwotnie nazywała się Springe, jak widać z dokum. O pierwszem założeniu niewiadomo. Oddawna znajdował się młyn w Ł. R. 1450 Wolfgang von Sauer, wójt rastemborski, nadaje Bartoszowi Kowalowi młyn o 1 kole i 2 włóki w miejscu, które zwią Springe. R. 1550 książę Albrecht zatwierdza Maciejowi Łysoniowi (Lyssun, Liszen), od którego zapewne wieś ta ma nazwę, posiadanie kawału boru, kupionego przezeń za 180 grz. między strugą Grądówką i Kotlewką a łąkami pana Myślęty, nadając mu prawo magdeb. Ob. Kętrz, Ludność polska w Prusiech, str. 473. *Kś. F.*

Łysów 1.) wś włośc. i os. leśna, pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce, od Końskich 23 w.; gruntu mr. 172, dm. 20, mk. 163. Os. leśna ma 30 mr., 1 dm., 6 mk. 2.) **Ł.**, wś i folw. pow. konstantynowski, gm. Łysów, par. r. l. Niemojki, r. g. Łysów, rozl. mr. 4618, dm. 52, ludności 592. Szkoła początkowa, cerkiew erekcyi niewiadomej, ostatnia wzniesiona 1755 r., odnowiona 1849 r. Gm. Ł. graniczy z gm. Chlebczyn, Przesmyki i Czuchleby, ma 2895 mk., rozległ. 5269 mr., sąd gm. okr. IV i st. poczt. Łosice o 8 w., do Janowa 35¼ w. W skład gminy wchodzą: Czuchów, Cz. folw., Cz.-Pieńki, Duplewice, Gruszew, Helenów, Józefów, Ksawerów, Łysów, Łysowska Wólka, Łysocha, Marynin, Moszkowice, Niemojki, Patków-Prussy A. i B., Puczyce, Ruszków i Zaborze. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Ł. składają się z folwarków: Ł. i Łysocha, wsi: Ł., Wólka Łysowska, Myszkowice i Duplewice, rozleg. wynosi mr. 2435: folw. Ł. grunta orne i ogr. mr. 508, łąk mr. 202, pastwisk mr. 22, wody mr. 5, lasu mr. 1122, nieuż. i place mr. 20, w osadach mr. 23, razem mr. 1902, bud. mur. 13, z drzewa 23, płodozmian 11-polowy; folw. Łysocha grunta orne i ogrody mr. 509, łąk mr. 17, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 533, bud. z drzewa 5, płodozmian 4-polowy. Gorzelnia, browar, młyn wodny, tartak, cegielnia; rzeczka Tocznia przepływa. Wś Ł. os. 50, z grun. mr. 1255: wś Wólka Łysowska os. 19, z grun. mr. 568; wś Myszkowice os. 13, z grun. mr. 298; wś Duplewice os. 50, z grun. mr. 685. *Rz.*

Łysowa, rzeka mała, która pod Beresteczkiem wpada do Styru. (Dykcyonarz Echard'a).

Łysowanie, ob. *Lisowanie*.

Łysowicze, wś w pow. mińskim, ku granicy pow. wilejskiego, nad rzeczką Łysówką, w gm. białoruckiej, osad włócznych 8, miejscowość wzgórkowata i niebezleśna. *A. Jelski.*

Łysówka, pot. górski, nastaje w południowej stronie wsi Rosochami zwanej, w pow. staromiejskim, na granicy Rosoch z gm. Wołoszynową; płynie na płn. zachód przez wś Rosochy i przez obszar Terła, gdzie uchodzi

z lewego brzegu do pot. Borsukami zwanego. Długość biegu 5½ kil. *Br. G.*

Łysownia, wzgórze w pow. brzeżańskim, por. *Kuropiec.*

Łysowody, wś, pow. kamieniecki, poczta i par. Gródek, u źródeł rz. Tychen, wpadającej do Wierzchówki, dm. 230, mk. 1312, ziemi włośc. 1694 dz.: dwor. 1274; pałac, piękny ogród. Cerkiew pod wez. N. P. Rożańc., ziemi cerk. 45 dz. Ziemia czarna, urodzajna. Wał Trajana przechodzi przez pola tej wsi. Szkoła wiejska, kaplica katolicka (dziś zamknięta). Zuzanna z Felsztyna (ob.) Herburtówna, wniosła tę majętność w dom Stadnickich, wychodząc w r. 1675 za Franciszka Stadnickiego; władali nią następnie Raciborowscy; dziś Żurawskich.

Łysowska-Wólka, wś, pow. konstantynowski, gm. Łysów, par Niemojki (Łysów gr. obrz.). Ma 16 dm., 163 mk., 568 mr. rozl. Por. *Łysów.*

Łysowszczyzna, zaśc. prywatny, pow. wilejski, o 26 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 7 mk. (1866).

Łysowszczyzna, folw. w zach. stronie pow. ihumeńskiego, nad rz. Świsłoczą z lewej strony, przy gościńcu wiodącym ze wsi Pereżyr, Lesznicy, Iwańkowszczyzny do Sieniła, dawniej bardzo długo dziedzictwo Prószyńskich, od r. 1876 nabyta przez mieszczanina Szota; ma obszaru przeszło 5½ włóki, glebę i łąki dobre; okr. polic. śmiłowski, gm. pereżyrska; od gub. miasta Mińska 3 milę. *A. Jelski.*

Łysy, ob. *Lisy.*

Łysy, niem. *Lyssa-Mühle*, młyn, pow. ostrzeszowski, 1 dm., 2 mk., należy do wsi Opatowa.

Łysy, góra, wznosząca się na granicy gm. Woli Koblańskiej (w pow. staromiejskim) i Zworu (w pow. samborskim), pod 40° 45′ 15″ wsch. dłg. g. F., a 49° 33′ 20″ płn. sz. g.; wzniesienie 622 m. Ze stoku zachodniego wody spływają do Krzemianki (ob.), z wschodniego do Wolanki. *Br. G.*

Łysycia, ob. *Łysia.*

Łysy gaj, os. w Pieniakach, pow. brodzki.

Łysy horb, znaczne wzgórze polne, wznoszące się na granicy gmin Dulib, Horodyszcza cetnarskiego i Otyniowic, pod 42° 10′ wsch. dłg. g. F., a 49° 27′ płn. sz. g. Wzniesienie 297 m. npm. *Br. G.*

Łysymłyn, niem. *Lissmühle*, ob. *Chojnica.*

Łysy okop, folw. na obsz. dwor. Łubianki wyżne, pow. zbaraski.

Łysza, pow. lwowski, ob. *Gaje.*

Łyszcz, folw. poleski w pow. pińskim, okr. pol. 1-szym łohiszyńskim, dziedzictwo Czechowskich, ma 21¼ włók. *Al. Jel.*

Łyszcza al. *Łyszce*, *Łyszcze*, wieś i dobra w pow. pińskim, nad rz. Wisłą al. Wiślicą wpadającą do jez. pohoskiego, przy gościńcu pocztowym wiodącym z Nieświeża i Klecka do Pińska, o 16 w. od Bobryk, o 5 mil od Pińska, gm. dobrosławska, okr. polic. 1-szy łohiszyński; wś ma osad dawnych 37, była tu st. pocztowa, grunta piaszczyste, miejscowość całkiem odludna, poleska. Dobra, własność Skirmuntów, daw Lubańskich, mają obszaru około 80 włók, łąk dostatek, grunt w kulturze. Była tu kaplica katol. Za Janasza archimandryty ławryszewskiego, mianowicie w r. 1517, Aleksander Iwanowicz Chodkiewicz, marsz. nadw. i podskarbi litewski nadał Łyszcze prawem wieczystem monasterowi ławryszewskiemu ś. Bazylego. Ob. St. Stebelskiego „Ostatnie dzieła", wydanie krak. 1877 r. str. 98. *A. Jelski.*

Łyszczańci, ob. *Leszczańce.*

Łyszczarz, pust., pow. sieradzki, gm. Godynice, par. Wojków, odl. od Sieradza w. 26, dm. 2; por. *Brączewice.*

Łyszcze, ob. *Kłobukowo.*

Łyszcze, wś w dek. łuckim, ma kaplicę katol. parafii Kołki.

Łyszcze, mylnie *Liscie*, młyn wodny do Pisarzowic, pow. toszecko-gliwicki.

Łyszczek, gajówka i leśniczówka, na obszarze gminy Rewny, w pow. czerniowieckim. *Br. G.*

Łyszczyce, st. dr. żel. brzesko-grajewskiej, między Brześciem a Wysokiem Litewskiem, o 24 w. od Brześcia Litewskiego, o 104 w. od Białegostoku; pow. brzeski, 5 okr. polic. wysokolitewski.

Łyszczyce, wś, pow. starodubski gub. czernihowskiej, o 22 w. od m. pow., 264 dm., 1969 mk.

Łysze, ob. *Lisze.*

Łyszka, ob. *Łyśka.*

Łyszki, ob. *Sławęcin.*

Łyszkowice 1.) kol. i wś, pow. łowicki, gm. Łyszkowice, par. Pszczonów; od Łowicza w. 13 do 15, od Mszczonowa w. 4. Wieś albo osada fabryczna leży nad strumieniem Bobrówką vel Kalenicą. Liczy przeszło 1500 ludności (katol. 1066), ma cukrownię, browar, w którym pracuje 7 ludzi (produkcya przeszło 12000 rs.), olejarnię i cegielnię. Do października 1880 r. mieściło się tu biuro administracyi ks. łowickiego. Są 3 szkoły, sąd gminny i stacya pocztowa. Przy urzędzie gminnym istnieje kasa zaliczkowo-wkładowa gminna (w 1878 roku było obrotu rubli sr. 6070 kop. 38), dom zajezdny, kilka sklepików, piekarnia, rzemieślnicy różni tu mieszkają. Kolonia ma 130 katol. Był tu zamek, należący do województwa rawskiego; arcyb. Baranowski miał dla wygody swej dom mieszkalny, a Jan Lipski wystawił piękny pałac na podmurowaniu, obrazami i napisami arcyb. gnieźn. przyozdobił i miejsce to obrał za stałą siedzibę. Prymas Maciej Łubieński odnowił

gmachy i piękną kaplicę przy pałacu wystawił. W Ł. zmarli 2 arcybiskupi: Lipski i Wacław Leszczyński. W r. 1852 w Ł. miano założyć fabrykę jedwabiu, lecz mury przerobiono na fabrykę cukru, należącą dziś do ss. Hermana Epsteina et comp. W 1860 r. ona to pierwsza, dla zaoszczędzenia lasów, urządziła ognisko do opalania węglem kamiennym. W 1878 r. spotrzebowała węgla za 49100 rs. i drzewa za 6345 rs. W porze letniej przy samej rafineryi zatrudnia około 300 osób, a w zimowej podczas zwożenia, odbioru i przerabiania buraków do 800 ludzi. Produkcya roczna 494750 rs., a samych buraków użyto za 138000 rs., kości za 10360, wapna za 4600 rs. Przy fabryce są koszary dla robotników, kasa oszczędności; pomoc lekarska i kształcenie dzieci pracujących rzemieślników w trzeciej szkole elementarnej bezpłatnej, jest zapewnione. Głównym motorem w fabryce jest para z 8 kotłów parowych, każdy o sile 30 koni, zaczem w zupełnym biegu fabryka może rozporządzać siłą 240 koni. Zastosowano tu także zużytkowanie „pary straconej.“ Jest i machina parowa o sile 30 koni, obsługująca 10 pras hydraulicznych, płóczkę, tarkę podwójną, 2 pompy wodne, 2 wtłaczające wodę z kondensacyi do kotłów parowych. Ma i drugą takąż machinę do pomp powietrznych, 4 aparata w próżni do gotowania, machina ta obsługuje także 2 pompy wodne i dźwignię do podnoszenia kości z cedzideł na 2 piętro fabryki. Machina trzecia o sile 6 koni prowadzi 4 odśrodkowce i podnosi ciężary. Znajduje się także mała machinka parowa na pompę powietrzną do produkcyi gazu kwasu węglanego według metody Rousseau; 2 machinki parowe, każda o sile 3 koni pompujące wodę do kotłów parowych; machina siły 6 koni poruszająca młyn do mielenia kości i 2 dźwignie do podnoszenia onych na górne piętra, oraz tokarnia, która wchodzi w skład warsztatów ręcznych, jakie fabryka posiada, a mianowicie: kuźnię, kotlarnię, gisernię, ślusarnię, stolarnię i t. d. W 1881 r. kolonia mr. 418, osad 19 klasy 1-ej. W 1864 r. mr. 421, osad 19, ludności 244. Lib. ben. Łaskiego, nazywa Ł. Lyskowycze, Laskovicze. Administrator w. ks. Konstantego cegłę z zamku łowickiego użył do wybudowania pałacu w Ł. w 1822 r. W r. 1881 dm. dwor. 12, prywatnych 35, propinacyi 5 i 22 fabrycznych, razem 74. Na kolonii 20 dm., urząd gminny, apteka. Gm. Ł. ma 1878 r. ornej ziemi mr. 17618, pastw. mr. 4933, łąk mr. 1318, lasy mr. 1304, nieuż. mr. 2266, razem mr. 27399. Fabryka cukru, browar, 2 olejarnie (2 ludzi, produkcya 499 rs.), 11 wiatraków i 7 młynów wodnych (prod. 22230 rs., 27 ludzi). Ludn. prawosł. 3, katol. 8917, ew. 543, żyd. 205, razem 9668 osób. Gruntu zaś było mr. 25518, osad 954, nomenkl. 20. Na wystawie łowickiej w 1859 r. gmina odznaczyła się wyrobami wełnianemi i lnianemi. Hodowla sztuczna ryb. Wieś arcybiskupia Ł., tworząca z rozległemi okolicznemi włościami osobny niegdyś klucz dóbr arcybiskupich, do którego należały folwarki: Łyszkowicki, Chlebowski, Baranowski, Uchański, Szeligowski i wsie: Ł., Czatolin, Wrzeczko, Żabki, Rzeczyca, Szeligów, Łajów, Kuczków, Zakalin, Kalenice, Uchań, Bobrowa, Wola Drzewicka, Jacochów, Pszczonów, Chlebów i Retniewice z obszarem gruntów około 250 włók, rozległemi lasami, łąkami, stawami i kilku młynami. Były tu stajnie, browary, masztalernie... i t. d. arcybiskupie. Ze stadniny łyszkowickiej rozchodziły się konie rzadkiej piękności, sławne na całą Polskę. Ogród w guście włoskim założony przez Lipskiego, był jeszcze za czasów arcybisk. Olszowskiego. Ekonomia dóbr Ł. ks. łowickiego składała się w 1862 r. z folw. 1, wsi 56, młynów 9, osad 2, wójtostwo 1; w ogólnej rozległości 69547 mr. 2.) **Ł.**, wś nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Niemysłów, par. Siedlątków, odl. od Turku w. 28; dm. 8, mk. (ob. *Siedlątków*). 3.) **Ł.**, dwie os. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Niemysłów, par. Pięczniew; odl. od Turku w. 28; 1 os. dm. 1, mk. 7; 2 os. dm. 1, mk. 4. Należą do dóbr Siedlątków. 4.) **Ł.**, wś, pow. miechowski, gm. i par. Koniusza (ob.); folw. poduch. 396 mr. nabył Dunin za 31002 rs. (1884). 5.) **Ł.** Wsie t. n. wymienia Łaski Lib. ben. w par. Pabianice (I, 380) i w par. Skączniew (I, 405). *R. Ocz.*

Łyszkowska kolonia, wś, pow. łowicki, gm. Łyszkowice, par. Pszczonów; 130 mk.

Łyszkowska Wola i *Smolana Wólka*, wś, pow. turecki, gm. i par. Niemysłów; odl. 30 w. od Turku, ma 17 dm., 134 mk.

Łysznia, ob. *Łyczna.*

Łysznij, poroh na Dnieprze.

Łyszny, pot., wpada do rz. Siwki, por. *Krechowice.*

Łyszów, ob. *Lisów.*

Łyszów, folw. na wschód od Sadkowej Góry, pow. mielecki, zwany też *Lisówką*, na lew. brz. Wisły.

Łytiecze, ob. *Latacz.*

Łytowyszcze, ob. *Litowiska.*

Łytwyniw, ob. *Litwinów.*

Łytynia, ob. *Litynia.*

Łyuża, rz., dopływ rz. Rzeżycy z prawej strony.

Łyuziniki, wś w pow. lucyńskim, parafii korsowskiej, własność Szadurskich.

Łyżbice, niem. *Lischbitz*, wś, pow. jabłonkowski na Szląsku austr., par. katol. Wędrynia, par. ewang. Bystrzyca, rozl. mr. 801, ludn. 1013.

Łyżeńce, karczma, pow. święciański, 3 okr. adm., o 50 w. od Święcian, 1 dm., 7 mk. żyd. (1866).

Łyziny al. *Łysiny*, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Koniecpol, par. Borzykowa (Łaski, Lib. ben. I, 511). W 1827 r. było 26 dm., 183 mk.; obecnie jest 48 dm., 346 mk., ziemi włośc. 298, ziemi dwor. 1062 mr., w tem 602 lasu. Stosunek pól do łąk 9:1. Grunt piaszczysto-gliniasty na spodzie marglowym. Staw, sadzawki, wiatrak domowy, karczma, szkółka wiejska. Folw. należy do dóbr Radoszewnica.

Łyżka, zaśc. szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., 64 w. od Trok, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Łyżka al. *Łyszka*, góra lesista, wznosi się na granicy Przyszowy i Łukowicy, w pow. limanowskim, pod 38° 8' wsch. dłg. g. F., a 49° 38' 30" płn. sz. g. Wzniesienie 807 m. npm. Od wschodu opada zwolna do doliny rz. Słomki, od południa do dol. Łukowicy. Południową kończynę pasma, w którym wznosi się Ł., tworzy szczyt Pępówka, 777 m. wysoka. *Br. G.*

Łyżniaki, pustk., pow. częstochowski, gm. Popów, par. Kłobuck.

Łyżwy, wś włośc. nad rz. Kamienną, pow. iłżecki, gm. i par. Skarzysko-Kościelne; odl. 23 w. od Iłży, ma 10 dm., 39 mk., 143 mr. ziemi. W 1827 r. wś duchow. 3 dm., 25 mk.

Łyżycze, wś, pow. święciański, 3 okr. adm., o 50 w. od Święcian, 7 dm., 79 mk., z tego 71 prawosł., 8 żyd. (1866).

Łża, *Lża*, rz., lewy dopływ rz. Utroi, poczyna się w pow. lucyńskim niedaleko wsi Subinowo płynie 170 w. ku płn. w gub. pskowskiej. Por. *Muldowa*.

M.

Maad (węg.), ob. *Mada.*

Maagstim (niem.), al. *Ackmenischken*, folw. należący do dóbr ryc. Juckstein, pow. ragnecki. Do dóbr tych należą jeszcze dwa inne folwarki: Dundeln i Mikehmen. Cały ten klucz obejmuje razem 1105·56 ha. i to roli ornej i ogr. 731·98, łąk 105·41, pastw. 122, lasu 134·30, nieuż. 10·84, wody 1·03 ha. St. poczt. Neu Eggleningken, 4 kil. odl. M. miało 1857 r. 46 mk. *Kś. Fr.*

Maahren (niem.), ob. *Mary.*

Maalau (niem.)., ob. *Malewo.*

Maaschen (niem.), ob. *Maże.*

Mac..., por. *Mat..., Matz...*

Macadel, niem. *Macaedel*, folw., pow. międzychodzki; 2 dm., 29 mk., należy do dom. i gm. Nowydwór.

Macajcie, dwór, pow. rossieński, par. lidowiańska, własność Goniprowskiej,

Macale, wś, pow. rossieński, par. niemokształyńska, i tamże dwa dwory: jeden Blinstruba, drugi Szymkiewicza.

Macew, *Macewo* 1.) wś i gm., pow. pleszewski; 2 miejsc.: a) M., wś; b) Graniczny, os.; 7 dm., 65 mk., wszyscy kat., 38 analf. 2.) **M.**, dom. i gm. tamże, 1031 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Gaworek, karczma; 9 dm., 182 mk., 2 ew., 180 kat.; 80 analf. Poczta w Kucharach o 5 kil.; tel. w Sobótce o 12 kil.: st. kol. żel. w Pleszewie o 18 kil. Własność Teod. Szeliskiego (Łaski, Lib. ben. II, 40; Kod. dypl. pol. I, 284). *M. St.*

Macewicze, okolica szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 80 w. od Święcian, 11 dm., 59 mk. kat. (1866).

Macewicze 1.) wś w pow. mińskim, w gm. rakowskiej, nad rzeczułką, dopływem Iłłoczy, o wiorst parę na płn.-zach. od Starego-Rakowa, ma osad 15, miejscowość wzgórzysta. 2.) **M.**, folw. w pow. ihumeńskim, własność Rymaszewskich, około 12 włók. *A. Jelski.*

Macewicze, *Małe* i *Wielkie*, wsie, pow zasławski, nad rz. Derewiczką, na płd.-wsch. od Starokonstantynowa i Kuźmina.

Macewiczowa al. *Potok* (ob.), pow. zwinogródzki.

Macewo, ob. *Macew.*

Machaj-bołoto, lewy dopł. Tykicza Uhorskiego, jednej z trzech składowych części Siniuchy, wpadającej z lewej strony do Bohu. M.-bołoto przepływa przez Zaleskie i Kobrynową Groblę, wpada między Szanlichą i Talnem.

Machalowce al. *Mahalowce*, niem. *Mathelsdorf*, *Machelsdorf*, węg. *Mahalfalu*, *Mahalfalva*, wś w hr. spiskiem (Węgry), w pow. podtatrzańskim, dystrykcie szczawnickim, przy gościńcu z Popradu do Czwartku, pod 38° 6′ 25″ wsch. dłg. g. F. a 49° 1′ płn. sz. g. Od zachodu leżą Janowce i Widernik, a od wschodu Czwartek i Czenczyce. W południowo-zachodniej stronie wsi wznosi się góra lesista Moskowiec (747 m.). Dm. 41, mk. słowac. 220, obszar obejmuje 626 kwadr. sąż. katas. (1880). Należy do par. łac. w Widerniku. Według szem. dyec. spiskiej było w r. 1878 rz.-kat. 180, nieun. 18, żyd. 14, razem 212. Sąd powiat. i urząd podat. w Lewoczy. St. poczt. w Horce. Wś istniała już r. 1289. Czyt. Fejer, Cod. dipl. Hungar, t. V, cz. 3, str. 478.

Machałów, ob. *Michałów.*

Macharce al. *Makarce*, wś, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Sejny, odl. 21 w. od Sejn, ma 34 dm., 200 mk. W 1827 r. wś rząd., 7 dm., 31 mk.

Machary, niem. *Macharren*, wś na polskich Mazurach, pow. ządzborski, st. poczt. Piecki; ma obszaru 4474 mr.; 1857 r. było tu 369 mk. Ks. Olbracht Fryderyk zatwierdza r. 1570 Salomonowi Kosakowi sołectwo w M., które tenże nabył od Michała Eisak, sty ządzborskiego, t. j. 5 włók chełmiń., położonych między Goleniem (Gellingen), Nawiadami i Pru-

sinowem. W M. mieszkają r. 1693 sami Polacy. (Ob. Kętrz., O ludn. pols., str. 417).

Macharyńce, ob. *Mecherynce* i *Mecherzyńce*.

Machau (niem.), ob. *Mochów*, pow. prądnicki.

Machcin, wś i folw., pow. grójecki, gm. Czersk, par. Sobików. W 1827 r. 17 dm., 144 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M., od rz. Wisły w. 6, rozl. mr. 870, grunta orne i ogr. mr. 366, łąk mr. 6, past. mr. 20, lasu mr. 453, nieuż. i place mr. 25, bud. z drzewa 14. Wś M. os. 20, z grun. mr. 121. *Br. Ch.*

Machcin 1.) wś, pow. kościański; 21 dm., 131 mk., wszyscy kat.; 56 analf. Poczta i tel. w Szmiglu o 8 kil., st. kol. żel. Stare Bojanowo o 12 kil. 2.) M., dom. tamże, 2389 mr. rozl.; 4 miejsc.: a) M., dom., b) dom leśnika; folwarki: c) Dłużyce, d) Boczkowo; w r. 1881 dom. i wś miały 320 mk.; w r. 1871 dom. samo 14 dm., 188 mk., wszyscy kat.; 80 analf. Własność Łakomickiego Hilarego. *M. St.*

Machcinko, wś włośc., pow. płocki, gm. Żągoty, par. Proboszczowice, o 17 w. od Płocka, 8 dm., 8 os., 56 mk., 171 mr. gruntu (169 mr. ornego). Por. *Machcino.*

Machcino 1.) wś i folw., pow. płocki, gm. Żągoty, par. Proboszczowice, odl. o 12 w. od Płocka, 5 dm., 163 mk., 420 mr. gruntu, 8 nieużytku, w tem 19 mr. gruntów włośc. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. z wsią M. i Machcinko podług wiadomości z r. 1829 rozl. około mr. 1000. Wś M. os. 18, z grun. mr. 18. Wś Machcinko os. 8, z grun. mr. 204.

Machcińszczyzna ob. *Pohost*, dwór, pow. drysieński, dziedzictwo Szczyttów.

Machcowo (dok.), ob. *Maćki.*

Machel (dok.), ob. *Mochle.*

Machelsdorf (niem.), ob. *Machalowce.*

Machen (niem.), 1356 r. *Machyn, Deutsch* i *Polnisch*, wś i folw., pow. żegański, parafia Eckersdorf.

Machicuc al. *Malchikul* (dok.), stare pole pruskie na Warmii, wzmiankowane w przywileju wsi Lajsy r. 1304. (Cod. dipl. Warm. I, 225). *Kś. Fr.*

Machirowo, zaśc. szlach. nad jez. Kociłowo, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 45 w. od Dziśny, 1 dm., 6 mk. kat. (1866).

Machirowo, wś rząd., pow. połocki, 2 okr. polic., 3 okr. sąd., należała do dóbr arcybiskupów unickich; do r. 1836 był tu klasztor bazylianów i ich cerkiew, obecnie paraf. prawosł. Obok M. rozległe lasy. Włościanie uwłaszczeni należą do gm. zamszańskiej. *M. K.*

Machle (dok.), ob. *Mochel* i *Mochle.*

Machlessyce, folw. w pow. nowogródzkim, własność polsko-mahometańskiej rodziny Połtarzyckich, 5 włók i 3 morgi. *A. Jelski.*

Machlin al. *Mochlin*, ob. *Machliny.*

Machliniec (al. *Machlińce*, po rus. *Machlynec* al. *Rypyliwka*), wś, pow. stryjski (do r. 1882 należała do pow. żydaczowskiego a sądu powiat. żurawieńskiego), 18 kil. na wsch. od urzędu powiat. w Stryju, tuż na wsch. od urzędu poczt. w Nowemsiole koło Stryja. Na zach. leży Daszawa, na płd. Siechów i Izydorówka, na wsch. i płn. Nowesioło, na pln. zach. Juseptycze (3 ostatnie miejscowości w pow. żydaczowskim). Wzdłuż granicy płd. płynie pot. Machliniec od zach. na wsch. Wodę z płn. obszaru zabiera pot. Lubeszka, płynący od płd. zach. na płn. wsch. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru (kościół 293 m.). Własn. więk. ma roli or. 48, łąk i ogr. 19, past. 124, lasu 77 mr.; własn. mniej. roli or. 761, łąk i ogr. 90, past. 113 mr. W r. 1880 było 454 mk. w gminie (obrz. rzym.-katol. z wyjątkiem 19 gr.-kat.). Par. gr.-kat. w Obłaźnicy, rzym.-kat. w miejscu, erygowana w r. 1842 (dek. stryjski, archidyec. lwowska). Należą do niej: Izydorówka, Kornelówka, Nowesioło i Wola Obłaźnicka. We wsi jest szkoła etat. 1-klas. i kościół mur., wzniesiony w r. 1862, konsekrowany 1868 r. pod wez. ś. Trójcy. Dawniej była drewniana kaplica. Kościół wznieśli koloniści Niemcy, sprowadzeni w r. 1823 z Czech przez Feliksa i Stanisława Dobrzańskich, właścicieli Daszawy (ob.). *Lu. Dz.*

Machliniec, pot., bierze początek w lesie Pomiarkami zwanym (351 m.), na granicy gm. Oleksic Starych i Jaroszyc, w pow. stryjskim; płynie w kierunku wsch. przez lasy oleksickie, zabierając po drodze kilka strug leśnych, następnie granicą gmin Siechowa i Daszawy przez śródleśne łąki, potem granicą gminy Machlińca i Izydorówki, przez obszerne łąki, i w końcu, na granicy Krechowa, przys. Lachowic podróżnych, z Izydorówką, uchodzi do Krechówki (ob.) z lew. brz. Długość biegu 13 kil. Spadek wód podają liczby następujące: 345 m. (źródła); 313 m. (na granicy Oleksic Starych z Daszawą); 291 m. (na płd. granicy Machlińca); 270 m. (ujście). *Br. G.*

Machliny, niem. *Machlin* al. *Mochlin*, wś, pow. wałecki, nad szosą z Wałcza do Czaplinka prowadzącą, st. poczt. Wielboki, par. kat. Sypniewo, ew. Brocz; szkoła w miejscu; areał wynosi 2204·32 mr. magd., budynków było r. 1868 w ogóle 123, między temi dm. mieszkalnych 36; mk. było 369, pomiędzy tymi 361 ew.; o 6 kil. od M. płynie rzeczka Dobrzyca (ob.). *Kś. Fr.*

Machmin, *Machwin*, ob. *Machowino* i *Machowinko.*

Machna, rz., dopływ rz. Krasnej, w pow. kijowskim. Por. *Dolina.*

Machnacz, kol., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec. Por. *Brzezie.*

Machnacze, *Mochnacze*, *Machnasze*, dobra,

pow. słonimski. R. 1776 dziedzice Zabiełło i Rogowski sprzedali je Śliźniowi.

Machnatka, wś i folw., pow. grójecki, gm. i par. Lipie. W 1827 r. par. Błędów, 17 dm., 167 mk. Podług wiadomości z r. 1866 rozl. dominialna wynosi mr. 1295, w tem lasu mr. 360. Wś os. 32, z grun. mr. 375.

Machnaty 1.) grupa chat w obr. wsi Dworów w pow. bialskim. 2.) **M.**, leśniczówka w obrębie wsi Monowic, w pow. bialskim.

Machnice, niem. *Machnitz*, wś u źródeł Małej Ślęzy, pow. trzebnicki, par. Trzebnica. Położenie górzyste, piękne widoki. Do M. należy przys. Gorschel (Gurschel, 1203 Gorezlauc, 1267 Goreslauske) i folw. Obernitz. *F. S.*

Machniówka, ob. *Kałusz*, t. III, 726.

Machniszki, wś rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 5 w. od Trok, 8 dm., 106 mk. prawosł. (1866).

Machnołówka, wś rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 27 w. od Święcian, 9 dm., 62 mk. katol. (1866).

Machnota, góra i las, na zach. od wsi Winniczek, w pow. lwowskim, pod 41° 48′ 42″ wsch. dłg. g. F. a 49° 46′ 43″ płn. sz. g., w paśmie wyżyny siechowsko-starosielskiej; od zach. i płn. opływa M. potok Czepin (ob.). Na płd. od niego wznosi się Dawidów (354 m.). Wznies. M. 359 m. npm. Por. *Gołogóry*.

Machnów (po rus. *Machniw*), wś, pow. rawski, o 15 kil. na płn. od Rawy Ruskiej, 12 kil. na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Uhnowie. Na płn. leżą Nowosiołki Kardynalskie i Nowosiołki Przednie, na wsch. Wierzbica, na płd. Kornie, na zach. Mosty Małe, Teniatyska i Żurawce. Ta część wsi obejmuje przysiołki: Borki, Majdan, Strona, Usiki (al. Osiki). Wody z tego obszaru płyną od zach. na wsch. za pośrednictwem strug małych i wpadają do Sołokii. Na płn. zachód wznosi się wzgórze Machnów, 288 m. wys. (znak triang.). Druga część wsi, tak zwana „Zielona Machnowska“ i „Laszczyna“ leży o 10 kil. na płn. wsch. od Rawy. Jest to obszar lesisty, objęty od płn. i wsch. Poddubcami, od płd. Zaborzem i Rzeczką, od zach. Wierzbicą. W płd. części tego obszaru leży leśniczówka Zielona Machnowska, w części płn. Laszczyna. Obszar ten przerzyna kolej jarosławsko-sokalska, a w Zielonej Machnowskiej jest jej stacya. Własn. wiek. ma roli or. 1057, łąk i ogr. 359, past. 584, lasu 1757 mr.; własn. mniej. roli or. 562, łąk i ogr. 494, past. 358 mr. W r. 1880 było 757 mk. w gminie, 76 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat.). Par. gr.-kat. w miejscu (dek. uhnowski, dyec. przemyska). Do parafii należą Kornie. We wsi jest cerkiew i szkoła filialna. W M. założył nowszemi czasy Aleksander Korzeniowski przysiołek i nazwał go Aleksandrówką. Według kontraktów kolonizacyjnych nadał on osadzie 300 mr. roli i 98 mr. łąk i pastwisk. Dotąd składa się przysiołek z kilku chat i kilkudziesięciu mieszkańców. *Lu. Dz.*

Machnowce (po rus. *Machniwci*), wś w pow. złoczowskim, 18 kil. na płd. wsch. od Złoczowa, 11 kil. na płn. zach. od sądu pow. w Zborowie, 8 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Pomorzanach. Na płn. leżą Krasnosielce, na wsch. Krasnosielce i Pleśniany, na płd. Chrabużna (część Urłowa), Pomorzany (a mianowicie przysiołek Bahrań) i Torhów, na zach. Czyżów. We wsi nastaje potok Machnówka (al. Machnowski) i płynie leniwo na płd. do Torhowa. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie, na samej prawie wierzchowinie (378 m.) szczerego Podola bezleśnego. We wsch. stronie obszaru wznosi się wzgórze 408 m. wys. Pod grubym pokładem tłustego czarnoziemu rozpościerają się gliniska, z pod których gdzieniegdzie odsłania się żwirowisko litotamniowe, jak np. w wądole pomiędzy Machnowcami a Krasnosielcami (ob. Kosmos, V, 172). Własn. wiek. tutaj i w Torhowie ma roli or. 119, łąk i ogr. 22, past. 15 mr.; własn. mniej. roli or. 496, łąk i ogr. 25, past. 12, lasu 15 mr. W r. 1880 było w gminie 307 mk. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 30 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Pomorzanach; gr.-kat. w miejscu, dek. złoczowski, archidyec. lwowska. Do par. należy Torhów. We wsi jest cerkiew pod wez. śś. Koźmy i Damiana i szkoła filialna. Według Siarczyńskiego zwała się wś także Machniowcami, a w r. 1649 doznali tutaj kozacy porażki. (Rkp. Ossol. № 1825). *Lu. Dz.*

Machnówek (rus. *Machniwok*), wś, pow. sokalski, 30 kil. na płd. zach. od Sokala, 8 kil. na płn. zach. od sądu powiat., urzędu poczt. i st. kolei jarosławsko-sokalskiej w Bełzie. Na wsch. leżą Budynin i Worochta, na płd. Staje, na zach. Korczmin, na płn. Wasilów Wielki (te ostatnie miejscowości w pow. rawskim). Przez wieś płynie pot. Rzeczyca, dopływ Sołokii, od zach. z Korczmina na wsch. do Worochty. Na lew. jego brzegu leżą zabudowania wiejskie. Własn. wiek. (probostwa łacińskiego w Bełzie) ma roli or. 312, łąk i ogr. 123, past. 172, lasu 116 mr.; własn. mniej. roli or. 634, łąk i ogr. 144, past. 63 mr. W r. 1880 było 447 mk. w gminie, 83 na obszarze dworskim (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 80 rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Bełzie, gr.-kat. w Korczminie. We wsi jest szkoła filialna i cerkiew pod wez. ś. Michała. Materyał na budowę tej cerkwi pochodzi w znacznej części z dawnego kościoła parafialnego w Bełzie (czyt. Papée „Zabytki przeszłości m. Bełza“ w Przewodniku nauk. i liter. 1884, t. I, str. 210). Jest tu także folwark, gajówka i młyn. *Lu. Dz.*

Machnowicze, in. *Machnówka* (ob.), pow. berdyczowski.

Machnowicze 1.) wś na odludnym krańcu południowym pow. słuckiego, w gm. i okr. polic. starobińskim; osad 8; tędy przechodzi licha śród puszcz drożyna z Milkowicz do Domanowicz. 2.) **M.**, wś na odludnem Polesiu pow. mozyrskiego, w gm. mieleszkiewickiej, w okr. polic. 1-ym skryhałowskim, nad strugą wodną, przy drodze wiodącej z Bujnowicz do Micleszkiewicz; cerkiew, osad 64, gleba piaszczysta. Była własność jezuitów pińskich. (Arch. J. Z. R.). *A. Jelski.*

Machnówka, mko, pow. berdyczowski, rozlegle pobudowane, leży nad rz. Hnyłopiatem, który tu, ujęty groblami, w kilka stawów się rozlewa, pod 46° 21' 7" dł. wsch. a 49° 43' 20" sz. płn., o 20 w. od Berdyczowa, o 189 od Kijowa. Mczko to dzieli się na właściwą Machnówkę (dzisiejszą) i przedmieścia: Starą Machnówkę i Medwedówkę. Ludność z przedmieściami wynosi obojej płci: prawosławnych 1612, katolików 735 i 1933 starozakonnych. Wyniosła wyżyna czyli tak zwany *grzbiet Machnowiecki* rozpościera się w tej okolicy, dosięgając w kierunku zachodnim tak zwanej wyżyny awratyńskiej na Wołyniu; wznosi się on na 750 stóp paryskich nad poziom morza Czarnego i służy za dział wód, z których jedne mają spad ku Bohowi, drugie ku Dnieprowi. Tą wyżyną przewijał się niegdyś tak zwany *czarny szlak*, deptany kopytami tatarskich czambułów, które rok po roku niemal napływały tu, by „psować ziemię i oracze płoszyć." Szlakiem tym niemniej przed wieki biegła granica korony z Litwą (ob. Limites Regni Polon. etc., str. 196), a także służył on za miedzę przedziałową dóbr ks. Ostrogskich od dóbr Kalenikowiczów Tyszkiewiczów. Od czasu zaś jak Podole dostało się do zaboru tureckiego, sterczał długi czas na tymże gościńcu kopiec pograniczny turecki (Lelewel: Materyały etc., str. 167). Obecnie łączą się tu granice dwóch gubernij. Ziemia tu stepowa. Granit opalowy (Teofilaktow). M. zdaje się być bardzo starą osadą. Miejscowa tradycya opowiada, że za mongolskich czasów w miejscu tem przebywał tak zwany *baskak*, który Gedyminowi jakoby miał posłać w darze sto rumaków stepowych, a od tegoż władzcy Litwy miał następnie otrzymać w zamian sto dziewcząt. Z biegiem atoli czasu, gdy nawała mongolska spłynęła i zaczęło się panowanie litewskie, miały tu być dwa zameczki, jeden „wyższym" zwany, na urwistej górze położony, po prawej stronie rz. Hnyłopiatu, i drugi „niższy," na półwyspie, we widłach rz. Hnyłopiatu i jego dopływu, gdzie dziś cerkiewka się wznosi. Są ślady piśmienne, że już za czasów Swidrygiełły, około 1430 r., przodek rodu Tyszkiewiczów, na imię Kalenik, otrzymał od tegoż księcia w darowiźnie, za rycerskie zasługi, pustki bezimienne, szerokie bardzo, położone nad rz. Hnyłopiatem i Hujwą, w których w następstwie osiedliły się: Berdyczów, Słobodyszcze, Kodnia, Białopól, Czerwona i Machnówka. Tyszkiewicze więc, dziś jeszcze posiadający tu dobra, są jednymi z najdawniejszych właścicieli ziemskich w tym kraju. Kalenik był namiestnikiem w Putywlu i Zwinigródce (Arch. JZR., część 6, t. I, str. 229; Andr. Pożarski: Annibal ad port. Vladimirus). Syn tegoż Bonifacy czyli Dobry umarł bezpotomnie, i po nim dobra Słobodyszcze spadły na braci jego, którzy dział tych dóbr, pomiędzy sobą, w 1450 r. w Żytomierzu uczynili (z notat archiwalnych piszącego). Jeden z nich miał na imię Tymoteusz czyli Tyszko, od którego potomkowie jego stale już Tyszkiewiczami pisać się zaczęli. Piąty z kolei syn tegoż Tyszka, a wnuk wyżej położonego Kalenika, był Wasyl Tyszkiewicz, ssta czerkaski (ob. *Czerkasy*), ssta miński i wojew. podlaski. Dostojnik to był;—należał do pp. rad litewskich, był sekretarzem, pisarzem i marszałkiem dwornym; dzierżawcą orskim, perełomskim, żyżmorskim, hłuskim i bychowskim. Z tymi tytułami podpisał się na przymierzu między Zygm. Augustem a wojew. mołdawskim Stefanem VII; a także i na przymierzu między tymże królem a wojew. mołdawskim Aleksandrem IV, zawartem w Wilnie 16 grudnia 1554 r. (Aleks. Jabłonowski: Źr. dziejowe, spr. wołoskie, str. 149 i 153). Wasyl Tyszkiewicz ożeniony był z Aleksandrą ks. Czartoryską, wdową po Borysie Obrazcowie (Teka Wileńska № 4, str. 47—48) i miał z nią synów: Ostafiana, Jerzego i Kalenika. Mamy przed sobą jego testament z r. 1561, w którym zapisuje synom „Jurju a Kalenikowi, szto mene połowicu Łohojska zapisała neboszczyca Aleksandra Siemionowna Czartoryjska; — a imienje otczyznu i diedizny i sztom dokupił w pow. kijewskim na imia Słobodyszczy, dwor Czertolisy (dzisiejsze Puliny), Berdyczowo, Kodnia, Rudniki, to synam moim Jurju a Kalenikowi i wnuku mojemu Konstantinu (synowi Ostafiana) i ich potomkom, na wecznyje czasy, a nema wstupatysia do tych dobr doczka moja Nastazja, bo jakom otdał jeju za muż za Iwana Mieleszka, to dał posah." Nie wspomina on tu o Machnówce, bo ta zniknęła jeszcze za najazdu Mengligireja w r. 1483, i był to step pusty w obrębie dóbr Słobodyszcz i Berdyczowa, także słabo i powoli się zasiedlających. Syn tegoż Wasyla, Kalenik, został dziedzicem Słobodyszcz i Berdyczowa; on to M. osiedlił i wzniósł tak w Słobodyszczach jak i w Machnówce dorywcze zameczki, i trzymał je na obronnej stopie (z notat Sztejna). Ożeniony z Barbarą ks. Sołomerecką, wdową po Konstantym Ratomskim, znanym w dzie-

jach z poselstwa swego do Sagap Gireja hana krymskiego (ob. Akty wilenskoho grodz. suda, t. VIII, str. 475 i Oboleńskiego i Daniłowicza: Kniga posolskaja, str. 40), umarł bezdzietnie, i dobra jego ziemskie ukraińskie, tak zwane Kalenikowskie (Słobodyszcze, Berdyczów, Machnówkę etc.) wziął po nim synowiec jego Fedor (Fryderyk) Tyszkiewicz, syn Jerzego, wojew. brześciańskiego. Fedor ten czyli Fryderyk miał braci: Jerzego, Piotra, Ostafiana, Marcina i Aleksandra. Ale zaledwie, za czasów Kalenika, zaczęła cokolwiek z pustkowia wychodzić M., gdy w 1585 r. powtórny napad ordy zniszczył ją znowu ze szczętem. Toć w inwentarzu dóbr Tyszkiewiczowskich z r. 1593 czytamy też: „Na tej rzece Piatu wielkim, w wierzch, sieliszcze Machnowskie puste stoi" (Arch. JZR., część 6, t. I, str. 223). Jednakże Fryderyk Tyszkiewicz zaczął się pilnie krzątać nad uporządkowaniem swej własności; M. spustoszałą nanowo znów osadził, i jej bezpieczeństwo opatrzył przez wzniesienie nowego zameczku, na miejscu dawnego, który się wznosił, jak to już wiemy, na prawym brzegu rz. Hnyłopiata, i w zameczku tym wojenną czeladź chował. Oprócz M. jeszcze kilkanaście wiosek i futorów pozakładał (z papierów Sztejna w Zb. Konst. Swidz.). Miał on zatarg sąsiedzki o granice z ks. Januszem Ostrogskim, wojew. krak., dziedzicem dóbr przyległych hlińskich i pikowskich i innych. Dzielił, jak nam wiadomo, dobra machnowieckie od dóbr hlińskich, tak zwany *czarny szlak*. Ale szlak ten właściwie stanowił granicę niedokładną, niejaką, bo za zwyczaj szlaki tatarskie nie tworzyły nigdy taśmy czyli bitej drogi, ściśle określonej; przeciwnie obejmowały zwykle przestrzeń dość sporą, na kilka mil częstokroć rozpościerającą się, którą tatarzy wpadali. Granica więc taka nie mogła być jak tylko domysłową, i, jako taka, nie dziw że spornemu, bądź co bądź, musiała podlegać tłumaczeniu. A przeto też, wzajemne napaści, o tę sporną granicę właśnie, pomiędzy ks. Ostrogskim i Tyszkiewiczem, były na porządku dziennym. Jeden z drugim wojował po sąsiedzku o miedzę przestrzeńszą, jak gdyby obszarów, których mieli w bród, było im za mało. A więc widzimy, że w 1611 r. ks. Janusz Ostrogski nasyła z 1000 tatarów i czeremisów na uroczysko „Kremianyj Piat," leżące pod samem „miastem i zamkiem M.;"—ci też ludzie, „obwoławszy słobodę," stawiają w ślad za tem kilka chałup na onem miejscu, oraz i „twierdzę, czyli obronę nakształt zameczka," którą wałem obsypawszy i palami ostawiwszy, słobodę tak naprędce zaimprowizowaną „Nowym Pikowem" nazywają. Z tej też słobody na mil trzy gruntu, wzdłuż i wszerz, odjęli. Ale nie poprzestając na tem, ciż sami ludzie ze słobody, wystraszać zaczynają ludzi z mczka M. „nihde dobrowolne (słowa dokumentu) propustyty nechotiat';" tak że machnowieczanie „z welikoj bojaźni baczuczy boje, rany, grabieży na inszych susiediech swoich, a do toho nemajuczy wolnoho wystja z mesteczka, ani wygnania na pole towarow swoich, za stisnieniem i utiskom welikim tam na tuju *wolu* za JM. Pana Krakowskoho, kotoryje gwałtowne tuż na kilka strelenja z łuka pod mistom JM. Machnowkoju, a to ku znesenju i na zniszczenie toho mesta i seł, koło neho buduczych, osażena jest; za usiłowaniem tych ludej i starostow Jeho Miłosti zadawatysia, i domy z mesta Machnowki perenositi tam na tuju *wolu* poczali" (Archiw JZR., część 6, t. I, str. 377). Ale Tyszkiewicz pomimo tego twardo stał przy swojem, i nie tylko o gwałt ten energiczny założył protest przed sądami, ale w końcu nie dał się zjeść w kaszy i krwawo też przeciwnikowi odpłacił. Oto w 1612 r. odważną napaścią ubiegł zameczek nowopikowski, spalił go i zrównał z ziemią, toż samo uczynił z *wolą* czyli *słobodą*; ludzi jej porozpędzał;—ale podczas tego zajazdu nie obyło się i bez krwi rozlewu (Arch. Lipowieckie). Owe zajazdy ówczesne, *guerry* owe krwawe domowe „farsalje," gdzie jeden na drugiego się armował, napadał, rabował, palił, zabijał;—wszak to świat naszego Ariosta lub Walterskotta, opłakany w rzeczywistości, cudowny w poezyi! Ale Tyszkiewicz miał sprzeczkę graniczną jeszcze i z ks. Anną Korecką, bo i od Biłołówki podobnież zachodziła wątpliwość co do granic. Oto znów czytamy pod r. 1611 skargę woźnego Tarasa Oparypskiego na tegoż Fryderyka Tyszkiewicza, że kiedy ten przyjechał z pozwami od ks. Koreckiej do M., to go zbili słudzy Tyszkiewicza i same pozwy zmusili „zjeść z zupą" (Opis akt. cent. kijow. arch. № 2, str. 35). Fryderyk Tyszkiewicz ożeniony był z Zofią z Ostroga Zasławską, a więc z powinowatą bliską sąsiada swego od Hlińska, i adwersarza. Miał on trzech synów: Samuela, Hieronima i Janusza. Starsi dwaj zginęli w Moskwie, a więc szerokie swoje włości zostawił jedynemu Januszowi. Możny to był ziemianin;—rządny, zabiegliwy, jeszcze nabyciami fortunę swą powiększył. Był sstą niechworowskim. Syn jego Janusz, wprzód ssa żytomirski, potem wojew. kijowski, był wybitną swego czasu postacią. Młodość swą spędził śród prac obozowych; będąc jeńcem w Krymie, cierpiał więzy, ale, wydostawszy się z nich, w skutek ślubu uczynionego podczas niewoli, fundował kościół i klasztór oo. karmelitów w Berdyczowie. Pobożny, nie skąpił funduszów na fundacye kościołów i klasztorów, jako to: oo. jezuitów w Kijowie, oo. bernardynów w Machnówce. On to w tej-

że Machnówce, na miejscu lichej zamczyny drewnianej, wystawił przemożny zamek z muru. Jeszcze przed 30 laty, na tak zwanej górze zamkowej w Machnówce, można było widzieć rozwaliny bastyonu z wieżyczkami i murem; widocznie były to reszty tegoż zamku, otoczonego wałem i fosą. Znalezione tam żelazne działo wmurowane dziś w mur cerkwi Bohorodicznej. Był jeszcze sklep murowany i fundamenta jakiegoś gmachu, z którego głazy użyte zostały na pobudowanie cerkwi w Policzyńcach, a ruina miała być podobną do baszty owej, która do dziś dnia zachowała się w Białołówce. Ale Janusz Tyszkiewicz niemniej też wiódł spory o granice z sąsiadami, jak i ojciec jego. Kiedy w sprawie rozpoczętej przez ks. Korecką z ojcem jego o granice z Białołówką, trybunał zesłał sąd podkomorski na grunt, dla rozgraniczenia dóbr od dóbr, Janusz Tyszkiewicz „chcąc zahamować egzekucyą dekretu trybunalskiego"—opowiada akt—wjechał zbrojno na mogiłę zborną, na drodze kijowskiej;—i tu, podzieliwszy „ludzi swawolnych" (było ich do kilku tysięcy) na pułki, kazał im z bębnami, chorągwiami rozwiniętemi, trąbami, strzelbą różną, zbrojno, konno harce wyprawiać; jakoż ci ludzie na koniach biegali, wołali, strzelali „a to ku zgwałceniu prawa pospolitego i zniewadze sądów podkomorskich" (w zbiorach piszącego). Za Janusza Tyszkiewicza M. jeszcze się szerzej rozbudowała i rozrosła; aliści niezadługo miała się w popiół i pustkę zamienić. R. 1648 wybuchł bunt Chmielnickiego; po rozbiciu korsuńskiem hetmanów, tenże bunt jeszcze się bardziej rozbujał, i już w mies. lipcu Ostap Krzywonos (czyli tak zwany Krzywonosik, syn starego Maksyma Krzywonosa) z rozkazu Chmielnickiego stanął podjazdem pod M., w której przebywał na zamku z załogą, złożoną z chorągwi kozackiej Janusza Tyszkiewicza, dzielny i odważny rotmistrz Lew, i kędy się dużo zawarło było szlachty z okolic i żydostwa. Ale jednocześnie z pojawieniem się pod M. Krzywonosa i Jeremi ks. Wiszniowiecki, wracając z Pohrebyszcz, znalazł się w tejże samej okolicy, i uproszony przez Janusza Tyszkiewicza, wyruszył coprędzej na odsiecz zagrożonemu mczku. Wojew. Tyszkiewicz z Wiszniowieckim połączył się w Bystrzyku, ale gdy już szli ku M., wojewodzie coś raptem „na nos wlazło," jak się wyraża naoczny świadek, i począł nalegać, aby dać pokój odsieczy; ale wojsko, pełne otuchy i chęci zmierzenia się z nieprzyjacielem, gwałtem do boju się naparło. Tymczasem kozacy, przed nadejściem odsieczy już byli dobyli miasta; następnie wziąwszy szturmem klasztor bernardynów i księży wysiekłszy, z klasztoru zaczęli też dobywać zamku. Załoga trzymała się ostro, ale, jak mówi Jerlicz, rotmistrz Lew nieostrożnie uczynił był wycieczkę, i w tej, naprowadzony przez kozaków na zasadzkę, musiał się cofnąć: kozacy, pędząc za uciekającymi w nieładzie, wpadli do zamku i zapalili go wraz z miastem. Rotmistrz Lew, ranny, w małym poczcie życie uniósł. Po ulicach rozpoczęły się mordy, ale raptem wylękłe i mordowane rzesze ludu widzą od wjazdu z Berdyczowa, że jak „z nieba jasnego, błyszczą się szable z pól Wiszniowieckiego." Toć zaraz jedna chorągiew książęca ruszyła z kopyta na przełaj ku zamkowi i wnet się zwarła z piechotą kozacką, która, nie wytrzymawszy natarcia, zaczęła się cofać, ale jazda zaporoska skoczyła jej na pomoc. Zawrzał bój krwawy. Wieliczko powiada, że w tym boju, sam Wiszniowiecki dwa razy tylko co nie uległ niebezpieczeństwu życia; raz konia pod nim zabito, a drugi raz jakoby spisą Krzywonos tylko co z konia go nie zsadził. Wszakże to z prawdą, zdaje się, niezgodne, bo naoczny widz Maszkiewicz nic o tem nie mówi. W końcu waleczne wojsko Wiszniowieckiego wyparowało Krzywonosa z miasta i z zamku. Krzywonos pierzchnął, i za miastem w polu (od Koziatyna) się otaborzył. Całodzienny deszcz i pluskota, oraz zmierzch nocny, nareszcie położyły koniec bojowi. Nazajutrz wszakże o świcie, Wiszniowiecki gotował się uderzyć na tabor Krzywonosa, ale gdy kilku żołnierzy na brzuchach wylazło na wały zamkowe i spojrzało po równinie, już taborów nie było;—nieprzyjaciel umknął. Według Twardowskiego, o zaprzestanie ścigania dalszego kozaków, Wiszniowieckiego miał uprosić Tyszkiewicz, który to zrobił „dla prywaty, dbając o zachowanie swoich gumien i całość swoich włości." Mybyśmy rozumieli, że Wiszniowiecki, i bez próśb wojew. kijowskiego, nie ścigałby Krzywonosa z tak szczupłemi siłami, jakiemi rozporządzał. Byłoby to oczywiście szaleństwem. Zresztą stary Maksym Krzywonos był już w Połonnem na Wołyniu a więc daleko na przedzie; odwróciwszy się tedy i uderzywszy na księcia Jeremiego, mógł go wziąć we dwa ognie, albowiem od Pawołoczy znów już nadciągał Chmielnicki „z potencyą prawie niesłychaną." I dla tego Wiszniowiecki dobrze zrobił, że jeszcze zawczasu uchylił się w bok—ku Konstantynowu (ob. źródła „Dyaryusz Bogusł. Kazim. Maszkiewicza w Zb. pam. o dawn. Polsce Niemcewicza, t. V, str. 74.—Latopisiec Jerlicza, t. I, str. 75.—Wojna domowa z kozaki Sam. Twardowskiego, str. 18, 19.—Jana Białobockiego: Pochodnia wojennej sławy Jmci ks. Jeremiasza Wiszniowieckiego, Kraków, 1649 r.—Letopis Sam. Wieliczka, t. I, str. 96). Machnówka od tej katastrofy z d. 18 lipca stała też pustką, a kraj okoliczny zupełnie był zniesiony. Toć prze-

rażała nawet opustoszałość tych miejsc;—wołał też świadek naoczny: „niema tu miast, ni siół, jedno pole i popiół, nie widać ni ludzi, ni zwierza żywego, tylko ptaki latają w powietrzu“ (Andr. Grab. Staroż. Polskie, t. I, str. 277). Andrzej Potocki, ssta halicki, po umowie białocerkiewskiej r. 1651, stanąwszy obozem pomiędzy M. a Białopolem, pisał też: „Tu penurya wszystkich rzeczy. W tym kraju dzikim zaledwie żywot prowadzę“ (Michałowski: Ks. Pam., str. 648). R. zaś 1650, Mikołaj Potocki, hetm. w. kor., powrócił, i w Machnówce, dobrach Tyszkiewiczów—mówi Pastoryusz —tak ciężko zaniemógł, że go ledwie odratował jego nadworny medyk Lubert Erbenius (Hist. polon., Dancisci 279, pars poster.). Chociaż M. podczas *hosticum* znajdowała się faktycznie w ręku kozaków, atoli *de jure* nie przestawała należeć do Tyszkiewiczów. Jakoż po bezpotomnej śmierci Janusza Tyszkiewicza, wojew. kijowskiego (um. r. 1649 w Okrzejach koło Lublina), majętność ta przeszła do jego siostry Krystyny Jelcowej, a po zgonie, także bezpotomnym tejże, przelała się na potomstwo stryja Januszowego, Piotra, od tegoż na syna jego, Kazimierza Tyszkiewicza, stolnika i podczaszego w. ks. lit. Ostatnią wolę Kazimierza T., napisaną w 1651 r., mamy przed sobą. Uprasza on, aby ciało jego „podle rodziców jego, w Łohojsku, bez pompy tego świata pogrześć. Trumnę, w której będzie leżał, niczem innem tylko szarem suknem obić, i samego w szarej sukni pochować.“ Co do dóbr, to dwie części w kluczu machnowieckim zapisuje bratu stryjecznemu, Krzysztofowi, wojewodzie czernich. i synowi tegoż Eustachemu; trzecią zaś część tychże dóbr zlewa na Kazimierza T., podkomorzego brześc., także brata swego stryjecznego. Ale *hostica* jeszcze się ciągnęły, i M. nie wychodziła z pustkowia. Krzysztof Zawisza, ożeniony z Tyszkiewiczówną, dziedziczką Berdyczowa, w pamiętnikach swoich pod r. 1700 taką zamieścił notatkę: „10 kwietnia jeździłem z Berdyczowa na spacjer z Jej mością oglądać pustynie dóbr Tyszkiewiczowskich, to jest Bystrzyka, miejsca pięknego, Machnówki, zamku murowanego“ (Pam., str. 75). Dopiero około 1712 r. spotykamy ślad piśmienny, że tak M. jak i całe dobra zaczęły się powoli osiedlać, ale było to już nie za władania Tyszkiewiczów, albowiem po Krzysztofie T. i następnie synu jego Eustachym, drogą spadku dwie części tych dóbr przeszły do Głębockich, a trzecia część ich, także spadkowo, po Kazimierzu T., podkom. brześc., przez kobiety przelała się do Stetkiewiczów. Jednakże, tak Głęboccy, jak i Stetkiewicze niezadługo, po wzięciu sukcesyi tej, wyprzedali dobra i tak: od Głębockich dwie części onych dóbr kupił królewicz Aleks. Sobieski, od tego następnie kupili ks. Sapiehowie, a od tych nareszcie nabył Antoni Michał Potocki, woj. bełzki; co do części trzeciej Stetkiewiczów zaś, i ta została sprzedaną ks. Radziwiłłom. Atoli ks. Radziwiłłowie zakwestyonowali Potockiemu posiadanie dwóch części dóbr machnowieckich, i wkrótce też rozpoczął się proces bardzo uporczywy pomiędzy nimi a Potockim; aż nareszcie w 1776 r. sąd kompromisarski komplanacyą dzielczą zakończył tę sprawę pomiędzy stronami (z notat Sztejna). Jednakże M., osiedliwszy się na nowo w tych czasach, swoją dawną odmieniła posadę, bo nie na prawym brzegu Hnyłopiatu, jak przedtem, ale na lewym się osiedlać zaczęła. Na jej gruntach podniosły się wsie następujące: Brodek seu Brodeckie, Brodek mały, Jasinówka, Pikowiec, Rubanka, Plachowa, Maćkowce seu Bezimienna, Mołodkowce, Osieczna, Frydrów, Żeżelów, Bogudzięki, Jurówka, Kumanówka, futor Tuczyn, Wołczyniec Wielki, Wołczyniec Mały, Czerniawka seu Czerniczki, Markowce, Głuchowce, Medwedówka, Mszaniec, Pustocha, Rohozówka, Wojnińce seu Wojna. Z tych 15 tylko osiadło na zgliszczach dawnych, reszta na miejscach nowych (z notat Sztejna). Antoni Michał Potocki, wojew. bełzki i ssta guzowski, nabywca M., umarł w r. 1767, ale że ta majętność, jak wiemy, długo była pod procesem, więc dopiero Prot Potocki, ssta guzowski, potem wojew. kijowski, wnuk jego, przyszedł do jej posiadania. Znanym jest Prot Potocki z przedsiębierczości i działalności swej przemysłowej, zakończonej atoli tak smutną katastrofą—bo bankructwem. M. wszakże zawdzięczała mu wiele. Zrobił on ją ogniskiem przemysłu, i, sprowadziwszy biegłych fabrykantów, uczynił fabryczną osadą, głośną wyrobami swemi. Łożył koszta, nie żałował wkładów pieniężnych, tak, że z dzikiej wprzódy, przekształcił M. w pełną powabu miejscowość. Nabywszy przemysłowej ważności, M. sporo się zabudowała i zawrzała zgiełkiem życia. Na jej rynkach, różnemi cudzoziemskiemi mówiono językami, i nazywano ją „małą Warszawą“; dotąd z czasów Prota pozostało jej miano „murowanej“; bo też Prot zapełnił ją murami, których rozwaliny i dziś widzieć się dają. W murach stanęły rękodzielnie kapeluszy, kołder, flaneli białych i barwnych, sukna wyższej ceny, pończoch, wstążek, cyców, perkali. Wyrabiali je holendrzy, anglicy, francuzi, niemcy i swoi przyuczeni. Nadto była tu jeszcze fabryka sprzętów, mebli, pojazdów, które dotąd sprowadzano z Gdańska lub Warszawy. Szubert karetnik stał na czele tych zakładów. Szły sklepy po sklepach, piękne, murowane, pełne machnowieckich wyrobów i galanteryi (z notat dra Ernesta Knotta). Była tu też i fabry-

ka krochmalna i browar murowany, a w nim wyroby piwa i porteru. Na starej M. Prot Potocki wybudował pałac dla siebie i ogród w guście angielskim założył. Z pałacu dziś i śladu nie pozostało, i tylko z bujnego ugajenia pałacowego ogrodu kilka sadyb wieśniaczych wygląda, które jego miejsce zajęły. Kiedy prawo o miastach zapadło na sejmie czteroletnim r. 1791, król Stanisław August, na prośbę Prota Potockiego, dał miastu przywilej *renovationis*; a także utwierdził drugi przywilej dla tegoż miasta, na dwa jarmarki do roku, mające każdy trwać po cztery tygodnie, a oraz i na targi, w poniedziałek i piątek każdego tygodnia (Archiw JZR. część 5, t. I, str. 515—6). Prot Potocki miał i gospodarstwo rolnicze w swej opiece i pamięci. Na swych rozległych stepach, między M. a Samhorodkiem, osadził Holendrów, po folwarkach zaprowadził chów najpiękniejszego bydła i owiec hiszpańskich; — aliści nadeszły fatalne czasy dla Prota Potockiego, do jego domu wcisnęły się intrygi, nastąpił rozwód z żoną, a zatem rozdział fortuny; potem nowe na tego magnata runęły ciosy: upadł jego bank, dobra ziemskie między wierzycieli rozdzielono, a fabryki i zakłady, nie mając opieki, zniszczały i upadły. Prot Potocki opuścił M. prawie o kiju żebraczym. Gdzie umarł? niewiadomo. Oprócz klucza machnowskiego posiadał on klucze: lubarski, cudnowski, samhorodecki, kraśniański, ksawerowski, jampolski, husiatyński, iwnicki i stwo winnickie. Korzon powiada, że przyczyną główną jego bankructwa było zbyteczne rozszerzenie operacyi, pomięszanie interesów handlowych z rolniczemi ziemiańskiemi; Potocki bowiem zakupywał i dzierżawił ogromne dobra; chciał być i rolnikiem i fabrykantem i kolonizatorem i kupcem detalicznym i bankierem (Wewnętrz. dzieje Polski, tom II, str. 169—170). Upadła więc M., ale w r. 1796 wyniesiona do rzędu miast powiatowych, i zostawszy siedliskiem wielorakich władz administracyjnych i sądowych, pokrzepiła się nieco; przydało to jej jakby cień dawnego życia i ruchu. Szczególnie przy końcu pierwszej ćwierci bieżącego stulecia, znacznie ją ożywił pobyt konsystującego tu z wojskiem generała ks. Sibirskiego, który, wybudowawszy okazałą rezydencyą, w czasie karnawałów świetne w niej wydawał bale. Stanął tu i dom redutowy. Od czasu do czasu wrzała też zgiełkiem M. tłumnie zjeżdżających się redutowych gości. Zielone stoliki też nie próżnowały, tak, że powstało nawet przysłowie karcierskie: „grać po machnowiecku“ znaczyło to tyle, co grać dobrze, biegle i szczęśliwie (Darowski, Przysłowia str. 157). (R. 1797 było w M. 1517 mk., 686 izr., 926 chrz. Od 1800 do 1806 r. pow. machnowski był połączony ze skwirskim). Atoli ks. Sibirski, który był duszą i organizatorem tych zabaw, około 1825 r. wypadł z łaski, fortuna jego upadła, żona z nędzy umarła, a mury, które wzniósł tu, sprzedane z licytacyi, są dziś kupą gruzów. Obok M., we wsi Plachowej, osiadł był wielkiej wziętości lekarz samouk Wojciechowski, znany powszechnie pod nazwiskiem Michałka. Pobyt jego w pobliżu M. ściągał do niej na kuracyą mnóstwo z jak najdalszych stron przybywających chorych. Sękowski w swoim czasie tak się uszczypliwie odezwał o cudownym tym lekarzu: „Nie trzeba rozumieć, że tutejsze strony również od Opatrzności, jak od wyższej cywilizacyi są zapoznane. Niebo spojrzało na tę prowincyą, i od lat kilku leczy tu z powszechnym oklaskiem cudowny Michałko. Mieszka on w pow. machnowieckim i w Machnówce ma swoją aptekę, w której się znajdują: dobrze przegniła potrucha, suszona pokrzywa, ziemia kretowa, wódka i tem podobne, wypróbowane od Antośków i Augustynków lekarstwa. Brat jego niejaki p. Wojciechowski, który się w Wilnie miał uczyć medycyny, pisze dla niego recepty, i, przy błogosławieństwie bożem, już kilku ślepych i garbatych, mnóstwo waryatów, pań, panów i szlachty wyleczył, którym pomoc lekarzy ulgi przynieść nie mogła. Słyszałem od wielu (quorum animus meminisse horret), że co rok ogromna liczba tutejszych dostatnich obywateli, księży i ludu prostego, ciągnie z równym zapałem jak muzułmanie do Mekki, a panowie natchnieni lekarze z ciemnoty mieszkańców znaczny już zebrali majątek“ (ob. w Dzienniku Wileńskim, z r. 1819 r., lipiec, t. II, str. 585, Józefa Sękowskiego, dziennik podróży z Wilna przez Odessę do Stambułu). Ufundowana jeszcze przez Piotra Potockiego drukarnia istniała do r. 1807. Zarządzał nią w ostatnich czasach Szymon Seleźniów (ob. Kalendarzyk wileński na r. 1807). Książki wyszłe z niej były: Historya naturalna czyli zabawy przyjemne i pożyteczne, przez Szczęsnego Feliksa Potockiego, graffa i kanclerza dworu rossyjskiego, a za pozwoleniem zwierzchności do druku podana w Machnówce rok (sic) 1805; także Sąd ostateczny, poema Junga 1805 r. Wyszedł też równie przedruk tłomaczeń Miltona przez Dmóchowskiego. Kościół wznosi się śród miasteczka, i przy wielkim ołtarzu znajduje się obraz św. Jana Nepomucena, pędzla Smuglewicza (ob. wiadomość o tym obrazie przez Aleks. Grozę w „Rusałce za r. 1839“). O kościele tutejszym, w księdze archidyakonatu kijow. takie znajdujemy szczegóły: „Rok 1821, par. wydzielona w roku 1795 przez ks. Michała Romana Sierakowskiego, biskupa latyczowskiego, składa się z miasta powiatowego i wsiów 30, oraz nowych osad 4. R. 1819

był tu kuratem Józef Kalasanty Damczewski (uczony, tłumaczył logikę Kondyliaka). Rok 1822. Kościół w M. murowany. Kolator: Mazaraki i wielu innych. Kurat ks. Józef Kal. Damczewski. Kościół to parafialny księży świeckich, pod tytułem św. Jana Nepomucena. Fundacya ś. p. Prota Potockiego, wojew. kijow. i senatora, r. 1794 d. 4 maja, z nadaniem ziemi włók 3 mr. 3 i pół, annuaty zł. 1000. Suma legacyi fundatora zł. 23,600; suma zł. 7500 legacyi Józefa Moszyńskiego, Marcina Komorowskiego, Jana Klityńskiego, Zofii Dąbrowskiej i Tymoteusza Zagrobskiego". Za pierwszych czasów kościół parafialny machnowiecki mieścił się czasowo w murach zniszczonego za wojen kozackich bernardyńskiego kościoła, ale że ten był bardzo zrujnowany i mury niebezpieczne, Prot Potocki magazyn przerobił na dom modlitwy, i dopiero proboszcz ks. Luchowski około 1840 r. zajął się przybudowaniem prezbiteryum, wzniesieniem dwóch wieżyczek na froncie, egzystujących przy dzisiejszym kościele. Par. katol. M. ma 5082 dusz. Kaplice są w Chażynie, Terechowie, a dawniej była i w Policzyńcach. Grzebalny cmentarz machnowiecki, położony za miasteczkiem, zawiera wiele pomników grobowych, jako to: Krechowieckich, Bujalskich, Mazarakich, Morgulców i lekarza Wojciechowskiego. Jest tu grób Sylwestra Grozy, autora: Opisania mogił i innych starożytności pow. machnowieckiego, i jego żony Wincentyny z Odyńców. Pod płytą z granitu zaś spoczywają zwłoki poety Tomasza Padurry. Napis na płycie grobowej następny: „W pamięć Tomaszowi Padurze pieśniarzowi Ukrainy, rodacy położyli kamień 1880 r. Ur. 21 grudnia 1801 r., zmarł 8 września 1871". Padurra był mieszkańcem M.; dworek jego i sadyba dotąd istnieją. R. 1841 wielki pożar. Roku 1845 powiat z M. (od 1805) został przeniesiony do Berdyczowa. Odtąd M. zeszła do rzędu lichych miasteczek, i gdyby nie sterczące jeszcze tu i owdzie murowane, niedowalone pustki, zupełnie zatraciłaby ślad niegdyś świetnej swojej przeszłości. Są tu dwie cerkwie, jedna rożdestwobohorodiczna, zbudowana podobno r. 1770, i druga pod wezwaniem św. Jerzego, na przedmieściu, w r. 1750 założona. Właściciel większy: p. Lucyan Mazaraki, b. marszałek pow. machnowieckiego. O 9 w. od M., na wyżynie kamienistego brzegu rzeki Hnyłopiatu, znajduje się okop, który mieszkańcy zowią Czarnieckiego; ma to być zabytkiem r. 1653, kiedy Czarniecki walczył przy Lińcach, Lipowcu i Pohrebyszczach. W 1782 roku koło Machnówki znaleziono 800 sztuk srebrnych monet, między któremi były trzy Pertynaksa, wniesione do kolekcyi uczonego Tadeusza Czackiego. *Edward Rulikowski.*

Machnówka al. *M. Drewniana*, wś, pow. winnicki, nad rz. Zharek, która tworzy tu kilka stawów, na pograniczu pow. lityńskiego, gm. i par. Brahiłów. Ma 833 mk. (z Łysianką), 1129 dz. ziemi włośc., 1155 dz. dworskiej. Grunt przeważnie równy, gleba zimna. Do cerkwi paraf. ś. Michała należy 105 dz. ziemi i 1112 dusz. R. 1866 odłączono od niej folw. Pohoń. Klucz M. w XVIII w. należał do Brahiłowszczyzny Potockich; przy końcu tegoż stulecia kupił go Klemens Leszczyński, marsz. szlachty pow. winn., potem przeszedł do córki jego Teodory Wróblewskiej, dalej do Walerego Wróblewskiego, a dziś dostał się w spadku małoletnim Kulikowskim. *Dr. M.*

Machnówka 1.) wś w górskiej równinie, 303 m. npm., w pow. krośnieńskim, należy do par. rzym.-kat. w Zręcinie i jest o 7·8 kil. od urzędu poczt. w Krośnie odległą. Sama wieś osiadła na lew. brz. Jasiołki, pobocznej z lew. brz. Wisłoki, w okolicy naftonośnej, wznoszącej się zwolna ku płd. Liczy 289 mk. rzym.-kat. Większa pos. ma jedynie prawo propinacyi; mniej. 225 roli, 23 łąk i ogr. i 74 mr. past. Gleba, w dolinie rzeki namulista i kamienista, jest średnio urodzajną, na pagórkach pokazują się mniej urodzajne czerwone iły. Przez wieś prowadzi gościniec z Krosna do Dukli. W XIII stuleciu stała się własnością opactwa cystersów koprzywnickiego i w r. 1227 uwolnił Bolesław Wstydliwy mieszkańców tej wioski od wielu ciężarów. (Kod. Małopolski, str. 110). Za Długosza (Lib. benef. II, 284) posiadał sołtys dwa łany i płacił dziesięcinny ferton plebanowi w Zręcinie, kmiecie zaś ze swych łanów i karczmarz oddawali dziesięciny dwie grzywny biskupowi krakows. W tej ubogiej wiosce nie ma dotychczas szkoły a kasa pożyczk. gminna ma zaledwie 177 zł. w. a. kapitału. Kopcami styka się M. na płd. z Bóbrką, na zach. z Chorkówką, w których obudwu wsiach najprzód powstał i rozwinął się przemysł naftowy, na zach. ze Zręcinem i Szczepańcową a na wsch. z Głowienką. 2.) **M.**, niwa w płn. wsch. stronie Teniatysk, pow. Rawa Ruska. *Mac.*

Machnówka, rzeczka, wytryska w płn.-zach. stronie gm. Machnowiec, w pow. złoczowskim, po wsch. stronie gościńca pomorzańskiego; przepływa wś Machnowce i w kierunku płd.-zach. i płd. podąża przez wsi Torhów, Bohutyn do Pomorzan, płynąc już to po wschodniej, już też po zachodniej stronie wzmiankowanego gościńca. Na płd.-zach. krańcu miasteczka Pomorzan uchodzi do Lipy Złotej wschodniej (ob. t. VII, 250), po 9 kil. biegu, z lew. brz. Dolinę potoku zamykają od wsch. wzgórza polne, dochodzące nad Torhowem do 411 m., a nad Pomorzanami 367 m. wysokości; od zach. zaś między nim a Złotą Lipą

wschodnią rozpościera się znaczna lesista wyniosłość, Gajem zwana (400 m.). Źródła 368 m., ujście 296 m. npm. *Br. G.*

Machnówka, góra na zach.-płn. od Kielc. Niegdyś wydobywano z niej ołów i srebro.

Machnowska Zielona, ob. *Machnów.*

Machnowski powiat, ob. *Machnówka*, pow. berdyczowski.

Machnyn (dok.), ob. *Mechlin.*

Machocice, *Makocice* (mylnie), ob. *Mąkocice.*

Machocka, ob. *Mąkocka.*

Machorowo, wś i dobra, pow. siebieski, własność Zabielskich-Szczyttów.

Machory, wś, folw. i os. fabr. nad rz. Czarną, pow. opoczyński, gm. Machory, par. Żarnów, odl. 26 w. od Opoczna, 5 w. od Marcinkowa, ma 17 dm., 193 mk., 1344 mr. ziemi dwors. i 67 mr. włośc. Są tu kopalnie glinki białej, rudy żelaznej, wielki piec i fryszerka. M. są własnością bar. Fraenkla. Zakłady żelazne tutejsze powstały w 1833 r. W 1875 r. wyrobiono 45,000 pud. żelaza surowcu i 2,400 pud. żelaza kutego. Gmina M. ma urząd gm. we wsi Marcinków, 14753 mr. obszaru (w tem 6548 mr. włośc.), 654 dm., 4561 mk. (2293 męż., 2268 kob.). W skład gm. wchodzą: Adamów, Antoniew, Bronów, Brzezie, Cegielnia, Chełsty, Czersko, Grębienice, Justynów, Jasion, Klew, Kuźminka, Malenie, Maleniec, Machory, Marcinków, Myślibórz, Młynek, Nowa Góra, Polesie, Poręba, Ruszenice, Siedlew, Sielec, Siergiejewek, Siucice, Skórkowice, Sosnowica, Sulborowice, Tama, Tomaszew, Widuch, Władysławów, Wolica, Wozniesieńsk, Zawada, Zdyszewice. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folwarków: M. i Wyszyna, osad fabrycznych: Młynek, Nowa Góra al. Dąbrowa, Sielec (wsie niżej wymienione); rozległość wynosi mr. 2021: grunta orne i ogr. mr. 199, łąk mr. 140, past. mr. 96, wody mr. 92, lasu mr. 1359, zarośli mr. 11, nieuż. i place mr. 52, bud. mur. 14, z drzewa 19. Wsie: M. os. 19, z grun. mr. 67; Adamów os. 9, z grun. mr. 243; Marcinków os. 18, z grun. mr. 75; Chełsty os. 16, z grun. mr. 347; Wyszyna os. 19, z grun. mr. 187; Jasion os. 9, z grun. mr. 270; Maliny os. 5, z grun. mr. 144; Antoniów os. 11, z grun. mr. 305; Polesie os. 7, z grun mr. 168; Młynek os. 13, z grun. mr. 56; Nowa Góra os. 10, z grun. mr. 28; Cegielnia os. 4, z grun. mr. 25; Tama os. 7, z gruntem mr. 35. *Br. Ch.*

Machów *Stary* wś i *Machów Nowy* wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Szczekarków, par. Opole.

Machów (z *Ocicami*), wś, pow. tarnobrzeski, o 6 kil. od urzędu pocztow. w Dzikowie, par. rz.-kat. w Miechocinie, liczy 412 mk., z których według szemat. duchow. 304 jest obrz. łac. a 73 przebywa stale na obsz. wiek. pos. p. Karola Ruckiego; jest położoną w piaszczystej, lasami pokrytej równinie, 175 m. npm., na praw. brz. Wisły, przy gościńcu z Tarnobrzega do Baranowa. Od płn. i wsch. otaczają tę wś sosnowe lasy. Przysiołek Ocice jest położony na wschód od wsi, przy drodze gminnej do Mokrzyszowa. Z całego obszaru 1731 mr. należy 1089 mr. do wiek. pos.; mianowicie: 581 roli, 61 łąk i ogr., 39 past. i 408 mr. lasu; a 642 mr. do mniej. pos., z tych zaś jest 430 roli, 118 łąk a 94 mr. past. Ta wś ma szkołę ludową 1-kl. i jest objęta pasem pogranicznym celnym. W XV w. była własnością braci Mikołaja i Marcina h. Habdank (Dług. Lib. ben. II, 359) i oddawała dziesięciny z łanów kmiecych do kościołów ś. Pawła w Sandomierzu, t. j. w mieście i po za murami tego miasta, a tylko obszar szlachecki (praedium militare) dawał dziesięcinę plebanowi w Miechocinie, który także za pewne usługi pobierał cały połów ryb, dokonany we środy, piątki i soboty. Ta wieś graniczy na północ z Kajmowem, na południe z Nagajowem, na wschód zaś ma rozległe lasy. *Mac.*

Machów, folwark dóbr Chudów, pow. bytomski.

Machowa, wś, pow. pilzneński, przy gościńcu prowadzącym z Tarnowa do Pilzna, nad pot. tegoż nazwiska, wypływającym z Górskiego lasu na obszarze tej wsi a uchodzącym do Chełmskiego pot., który wpada z lew. brz. do Wisłoki. Okolica jest równa, 241 m. npm. wzniesiona, pokryta sosnowym borem, otaczającym wś od płn. i wsch., na płd. zaś ciągnie się mniejszy bór zwany Górskim, 4 kil. wzdłuż a przeszło 1 kil. wszerz. Obadwa lasy są bardzo dobrze utrzymane. M. jest o 0·4 kil. od dalona od urz. poczt. w Podgórskiej Woli i ma kościół filialny drewn., zbudowany w r. 1773, przyłączony do par. rzym.-kat. w Łękach Dolnych, ale dla braku uposażenia nie ma przy nim kapelana. Podług spisu ludności z 1881 r. liczy ta wś 594 mk., z których 54 przebywa stale na obszarze wiek. pos.; szematyzm duch. dyec. tarn. podaje liczbę rzym.-kat. na 602 a 39 izrael. Z całego obszaru 1689 mr przypada na pos. wiek. Mieczysł. Szczepańskiego 982 mr. a to: 376 roli, 93 łąk i ogr., 38 past. i 475 mr. lasu; na pos. mniej. 707 mr. t. j. 452 roli, 167 łąk, 56 past. i 32 mr. lasu. Na początku naszego stulecia była M. własnością hr. Ankwicza. Siarczyński w Słowniku geogr. (rkp. Bibl. Ossol. № 1825) chwali tamtejsze stawy i ogrody, a dalej pisze. „Nie wiem co dało powód Wadowskiemu, tłómaczowi „Daniela proroka", takowej o wsi Machowie wzmianki: Głupi owi Matusowie, Co krzyczą, wrzeszczą naprószywszy głowę, Każdy ich sądzi, że we wsi Machowie, Dość szpetną mając, jeszcze krzywią mowę". Liczono wówczas 450

dusz. M. graniczy na wsch. z częścią Łęk Dolnych a na zach. z Podgórską Wolą. *Mac.*

Machowce al. *Czerniawa*, wś wymieniana w XVIII w. jako należąca do dóbr Czechowce na Wołyniu.

Machowiec, nomenklatura dóbr Janowice, pow. kozienicki, gm. Oblas.

Machowinko, niem. *Kl. Machmin*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Machowino, niem. *Gr. Machmin*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Machówka, folw. do Markuciszek, pow. wiłkomierski.

Machowo, ob. *Mochowo.*

Machowo (dok.), ob. *Maćki.*

Machuta, rzeczka, ob. *Roczynka.*

Machyn (dok.), ob. *Machen.*

Machyrów, ob *Machirowo.*

Machytta (?), według Knie folw. do Ciasnej, pow. lubliniecki.

Macianiszki, ob. *Dubrowlany.*

Maciasy 1.) wś pryw., pow. dzisieński, o 56 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy byłej drodze poczt. połockiej, 10 dm., 79 mk. 2.) **M.**, wś rząd., pow. dzisieński, 65 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 10 dm., 85 mk. prawosł. 3.) **M.**, wś włośc., pow. wilejski, 2 okr. adm., 8 dm., 65 mk. (1866).

Maciata, grupa chat włośc. we wsi Białym Dunajcu, w pow. nowotarskim. *Br. G.*

Maciczna, struga w pow. rypińskim, wypływa od strony wschodniej z jez. pod wsią Orszulewem, płynie ku północo-wschodowi pod wsią Słupią i wpada z prawego brzegu do Skrwy. Długa 3 wiorsty. *J. Bl.*

Maciczyna, ob. *Macięczna.*

Maciej, *Maciek*, *Maćko*, rus. *Matwiej*, *Matyj*, w dokum. *Meczke*, *Methzsko* i t. p., imiona własne.

Maciej..., ob. *Matwij...*

Maciej, kopalnia w Dąbrowie górniczej.

Maciej, niem. *Mattheisvorwerk*, folw., pow. czarnkowski, ma 560 mr. rozl.; 2 dm., 24 mk., 21 ewan., 3 katol.; nie ma analf. Poczta i tel. w Lubaszu o 11 kil.; st. kol. żel. we Wronkach o 16 kil. *M. St.*

Maciejewicze 1.) wś i dobra, pow. ihumeński, w obr. gm. omelańskiej, okr. polic. puchowicki, par. katol. serafińska, nad rzeczułką, dopływem prawym Swisłoczy, przy drożynie wiodącej z Błuża do Sucina; wś ma osad 24, cerkiew; dobra, własność Bułhaków od r. 1859, mają obszaru przeszło 158 włók; miejscowość poleska, odludna, grunta piaszczyste, łąk dużo. 2.) **M.**, wś we wschodniej stronie pow. ihumeńskiego, nad rz. Olsą, znacznym lewym dopływem Berezyny, przy ujściu rz. Duleby i drodze wiodącej ze wsi Kołbczy do wsi Wiazy; ma cerkiew, osad pełnonadziałowych 38. Głuche Polesie; okr. pol. berezyński. *A. Jelski.*

Maciejewo 1.) wś, pow. krotoszyński, 47 dm., 369 mk., 9 ew., 360 kat.; 69 analf. Poczta w Rozdrażewie o 3 kil., st. kol. żel. i tel. w Koźminie o 8 kil. 2.) **M.**, dom. tamże, 1660 mr. rozl.; 3 dm., 90 mk. Należy do księstwa krotoszyńskiego. 3.) **M.**, wś, pow. kościański; M. i Kąty, wś, tworzą jednę gminę. M. ma 58 dm., 266 mk. Poczta, gośc. i tel. w Krzywiniu o 4 kil., st. kol. żel. Stare Bojanowo o 18 kil. *M. St.*

Maciejewo 1.) folw., pow. starogrodzki, tuż przy Pelplinie, siedzibie bisk. chełmińskiego, jest własnością kapituły chełmińskiej i obejmuje około 1400 mr. Gdy r. 1664 opat pelpliński Ciecholewski kazał przez notaryusza apostolskiego stan opactwa i dóbr jego po wojnach szwedzkich opisać, skonstatowano, że na folwarku została jedna tylko chałupka i wolarnia bez dachu; reszta, gumna, śpichlerze, chlewy, owczarnie i inne domy do gospodarstwa potrzebne były do szczętu spalone, tak że ani śladu po nich nie zostało. Cały inwentarz w bydle składał się z jednej krowy, ośmiu wołów, z których trzy na pewien czas tylko pożyczył opat, 4-ch koni i kilku wieprzów. Zasiew był tak mizerny, że ledwie na 80 złotych cenić go było można. Nazwa Maciejewo zachodzi po pierwszy raz w dokumencie z r. 1723, mocą którego opat Tomasz Czapski dał Kazubowi chatę na granicy Pelplina, która za opata Tokarzewskiego przyłączona została do Maciejewa (ob. kś. Kujot: Opactwo Pelplińskie, str. 334, 381 i 382). Obecnie jest tu 26 familij, które pracują na folwarku; domów liczą 9. 2.) **M.**, wś i młyn, tuż nad granicą polską, w południowym klinie pow. toruńskiego; par. katol. Nowa Grabia, par. ew. Toruń; st. poczt. Otłoczyn, szkoła Grabia-Holędry (Holländerei-Grabia). R. 1868 było tu 35 bud., między temi 14 mieszkalnych, mk. było 177, 54 ewang., 123 katol. Obszar ziemi wynosi 768·66 mr. *Kś. Fr.*

Maciejewskie, zaśc. szlach. w zachodniej stronie pow. ihumeńskiego, w okr. polic. uździeńskim, do r. 1882 w par. kotol. annopolskiej, teraz, po kasacie tamtej, w kalwaryjskiej; niegdyś własność radziwiłłowska, później Wittgensteinów, teraz Czapskich, należy do dominium Samuelów (ob.), ma osad 7, miejscowość lekko falista, mało leśna, grunta dobre szczerkowate. *A. Jelski.*

Maciejki 1.) wś, pow. wilejski, o 65 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. wołkołacka, 5 dm., 38 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 89 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk. prawosł. (1866).

Maciejkowice, niem. *Maczeykowitz*, wś i dobra, pow. bytomski, o 4 w. od Bytomia, przy drodze do Siemianowic, par. Michałkowice; 34 bud., 29 dm., 334 mk. Dobra, b. własność Mie-

roszewskich z Mysłowic, 652 mr. ziemi. Wś ma 33 osad, 161 mr. ziemi. *F. S.*

Maciejów 1.) wś, pow. brzeziński, gm. Dobra, par. Szczawin; 13 dm., 78 mk., 235 mr. ziemi włośc. 2.) **M.**, os. młyn., pow. piotrkowski, gm. Podolin, par. Srocko; 1 dm., 8 mk., 42 mr. rozl. 3.) **M.**, wś, pow. miechowski, gmina Książ Wielki, parafia Książ Mały. W 1877 r. 6 dm., 52 mk. W XV w. było tu 24 łanów kmiecych i folw. szlach. Z tego 30 marek dziesięciny płacono do kościoła we Wrocimowicach. Dziedzicem był Mikołaj Mleczny. (Długosz II, 79). Folw. M. z nomenklaturą Adamów rozl. mr. 658: grunta orne i ogr. mr. 343, łąk mr. 51, past. mr. 91, lasu mr. 161, nieuż. i place mr. 12, bud. mur. 2, z drzewa 4, płodozmian 5 i 9-polowy. Rzeka Nidzica przepływa granicą południową; są pokłady kamienia żarnowego. Folwark ten w r. 1869 był oddzielony od dóbr Giebułtów. 4.) **M.** *Stary* i *M. Nowy*, wś, pow. krasnostawski, gm. i par. Wysokie. W 1827 r. 16 dm., 227 mk. 5.) **M.-***Majdan*, ob. *Majdan-M.* 6.) **M.**, pow. chełmski, gm. i par. Wojsławice; por. *Józefin.*

Maciejów, rus. *Macijów*, mko, pow. kowelski, gm. i okr. polic. maciejowski, o 22 w. od st. Myzowo, o 20 w. od Lubomli, o 24·5 od Kowla, o 290 od Warszawy. (Okr. polic. maciejowski obejmuje gminy włościańskie: Koszary Stare, M., Niesuchojże i Sieliszcze). R. 1870 miał M. 240 dm., 1035 mk., w tem 50 proc. izr., cerkiew, 2 kościoły, 2 kaplice, synagogę, browar, gorzelnię, 3 cegielnie, 2 mydlarnie, 6 garbarń. Jest tu st. poczt. i st. dr. żel. nadwiślańskiej. Była tu par. katol. dekan. kowelskiego, z kaplicą w Horodnem. W XVI w. dziedzictwo Wiśniowieckich, w XVII Sapiehów, później Miączyńskich. Przywilejem Zygmunta Augusta, danym Stanisławowi Maciejowskiemu, przemieniono wieś jego Łuków na miasteczko Maciejowice, później Maciejów; również nadano prawo magdeburskie i jarmarki. Dawniej leżało w ziemi chełmskiej. *F. S.*

Maciejów, niem. *Matzdorf*, 1409 r. *Mathisdorf*, wś i dobra, pow. kluczborski, par. Łowkowice, o 9 kil. od Kluczborka, Byczyny i Gorzowa, 26 bud., 26 dm., 418 mk. Dobra z folw. Pszonką mają 4101 mr. ziemi, kopalnie żelaza, piękny zamek i park. Wś 6 os., 52 mr. ziemi; kol. Pszonka 8 os., 108 mr. ziemi. We wsi M. kościół ewang. fil. par. Wilmsdorf. *F. S.*

Maciejów, lesiste wzgórze w płd.-wsch. stronie Wołosianki Wielkiej, w pow. turczańskim. Na wsch. jego granicy wznosi się szczyt „Pod łanem" (al. Pod Zenem) do 821 m. (znak triang.). Na zach. stoku wzgórza nastaje pot. Wołosianka i płynie na płn. zach. *Lu. Dz.*

Maciejowa, wś, pow. sądecki, oddalona o 15·9 kil. od Nowego Sącza, leży w głębokiej górskiej dolinie Kamienicy, uchodzącej z praw. brz. do Dunajca i przy gościńcu z Sącza do Tylicza, 448 m. npm. Od płn. otacza dolinę lesisty grzbiet górski ze szczytem Sapalska góra 826 m. bezwzględnej wysokości, ku płd. zaś podnosi się teren na obszarze tej górskiej osady do 730 m., tworząc podnóże Hal, których szczyty dochodzą do 1061 m. npm. Z tych wyniosłości spływa kilka potoków górskich, z których dwa Toleszyn i bezimienny uchodzą w samej wsi do Kamienicy. Ta uboga ruska wieś w glebie owsianej została założoną niezadługo przed r. 1229; jest bowiem wymieniona w spisie wsi opactwa tynieckiego papieża Grzegorza i do tegoż opactwa zalicza ją Długosz. Dopiero w 1816, po zniesieniu opactwa tynieckiego, została wcieloną do funduszu religijnego a następnie przeszła w ręce prywatne. Ludność podług spisu z r. 1881 wynosi 424 osób, z których 21 przebywa stale na obszarze więk. pos.; duchowne szemat. wymieniają 416 gr.-kat., 99 rzym.-kat i 51 izrael. Pos. więk. Edw. hr. Stadnickiego zajmuje 404 mr., z tych 32 roli, 5 łąk, 19 past. i 348 mr. lasu; pos. mniej. 756 mr. mianowicie 436 roli, 55 łąk, 243 past. i 22 mr. lasu. Jest tutaj szkoła ludowa 1.-klas. i cerkiew gr.-kat. parafialna drewniana Uposażenie parocha składa się z 32 mr. roli, 228 zł. dodatku do kongruy i 26 sztuk buków na opał. Parafia należy do dyec. przemyskiej, dek. muszyńskiego, obejmuje Składziste, Roztoczki, Złotne, Rybień, Margoń, Nawojową, Stary i Nowy Sącz z ogólną liczbą 1236 gr.-kat. Mieszkańcy rzym.-kat. są przyłączeni do par. w Nawojowej. Przed wybudowaniem dróg żelaznych odbywały się w M. znaczne targi na bydło rogate, pędzone z Węgier, które teraz zupełnie ustały. M. graniczy na wschód z Łukową, na zachód z Czaczowem a na południe z Roztoką Małą. *Mac.*

Maciejowa szyja, wś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Myszyniec. W 1827 r. wś rząd. 4 dm., 21 mk. Por. *Cupel.*

Maciejowa i *Maćkowa Wola*, ob. *Leszczowate.*

Maciejowa Wola, niem. *Matzwolla* al. *Matzwallen*, wś, pow. darkiejmski w Prus. wschod., st. poczt. Żabin (Szabienen), 1857 r. 185 mk., 5 gospodarzy. Osada ta zawdzięcza powstanie swoje kolonizatorskiej czynności Polaków (Kętrz.: O ludn. pol., str. 571). *Kś. Fr.*

Maciejowce, wś w pow. borysowskim, w okr. polic. 3 dokszyckim, nad rzeczułką wpadającą do Poni, przy drodze wiodącej z Kiemieszewicz do Witunicz; ma osad włócznych 16, miejscowość lesista, grunta lekkie. *Al. Jel.*

Maciejowce, wś włośc., pow. wilejski, o 73 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. parafianowska, 4 dm., 62 mk., w tem 49 prawosł., 13 katol. (1866).

Maciejowce 1.) niem. *Matzdorf*, węg. *Matheóc*, mko, w hr. spiskiem, w pow. podtatrzańskim, w dystrykcie wielickim, jedno z 16 miast spiskich zastawionych Polsce, nad Popradem, na lewym brzegu jego, u podnóża Tatr spiskich. Od zachodu graniczy ze Sławkowem Wielkim i Wielką (Felka); od południa z Sobotą Spiską, od wschodu z Żakowcami, a od północy z Łomnicą Wielką. Obszar M. rozdziela Poprad na zachodni i wschodni. Zachodni przerzynają pot. Seifen i Czerwony, oba uchodzące do Popradu. Na zachodniej granicy wznosi się Sławkowska góra do wys. 702 m.; rynek miasta 659 m. npm. W zachodniej zaś połaci wznoszą się bezleśne wyniosłości: An-der-Leit (762 m.), Theilerberg (719 m.) i Mühlberg (713 m.). Nad Popradem i Czerwonym pot. młyny. Dm. 180, mk. 941, przeważnie niemieckiej narodowości; obszar liczy 1968 kwadr. sążni katastr. (1880 r.). W miejscu wznosi się starożytny kościół pod wezw. ś. Stefana Króla. Kościół erygowany około r. 1231. Metryki poczynają się r. 1674. Według szem. dyec. spiskiej w r. 1878 było dusz rz.-kat. 144, ew. 790, nieun. 19, żyd. 9, razem 962. R. 1275 otrzymał tę osadę (już wtedy niemiecką) wraz z sąsiednią, także niemiecką, Wielkim Sławkowem zwaną, od króla Władysława III, hrabia Botyz (ob. Batyzowce). Czyt. Fejer, Cod. dipl. Hung., t. VIII, cz. 2, str. 57 i t. V, cz. 2, str. 238. W dokumentach zwie się *Villa Matthaei*. Jest tu także kościół ewangelicki. Pierwsi protestanci pojawili się tu na początku XVII w., gdyż w r. 1620 niejaki Jerzy Pakostovicius al. Pakastay był ich kaznodzieją. W r. 1672 (15 stycznia) odebrano protestantom kościół i wypędzono ich stąd. Wracają dopiero na początku XVIII w. W r. 1787 stanął kościół ewan., dziś istniejący. W r. 1661 wielka powódź z powodu oberwania chmury nawiedziła miasto. W r. 1718 uległo ono strasznemu pożarowi. Według lustracyi starostwa spiskiego z r. 1765 M. płaciły rocznie złp. 6253 gr. 15, a mianowicie: czynszu rocznego czerw. zł. 180 czyli złp. 3240; podatku rozmaitego złp. 2792 gr. 5; za pszenicy gbelów 3 złp. 30; za żyta gbel. 14 złp. 112; za jarca gbel. 14 złp. 79 gr. 10: razem złp. 6253 gr. 15. Fabryka wyrobów żelaznych. 2.) **M.**, niem. *Matzdorf*, *Mattsdorf*, węg. *Matejoc*, wś, w hr. spiskiem (Węgry), w pow. lewockim, w dystrykcie właskim, na prawym brzegu Hornadu, przy drodze kolei żel. koszycko-bogumińskiej, w okolicy górzystej. Północną granicę od wsi Jamnika tworzy rz. Poprad, od zach. i płdn. leży Kotterbach a od wsch. Hrost. W południowej stronie wsi wznoszą się wzgórza, Horbkami zwane (707 m.), na wschodniej zaś granicy wzgórze „Za kościołem“ al. „Za kostelom“ (612 m.). Dm. 39, mk. 250; obszar 580 sążni kwadr. katastr. (1880 r.). Należy do sądu powiat. w Nowej Wsi Spiskiej, do urzędu podatk. w Lewoczy. Należy do par. rzym.-kat. w Hroście; w miejscu atoli jest kościółek pod wezw. św. Katarzyny. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rzym.-kat. 222, nieun. 23, żydów 5, razem 250. Stacya pocztowa w Markuszowcach. *Br. G.*

Maciejowice 1.) wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Luborzyca. W 1827 r. wieś rząd., 20 dm., 131 mk. W XV w. M. i Syrosławice płaciły dziesięciny proboszczowi u św. Pankracego w Brzesku Starem (Dług. II, 162). Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. z attynencyą Baranów, wsiami: M. i Baranów, dziś już podobno rozparcelowany, miał rozl. mr. 439: grunta orne i ogr. mr. 348, łąk mr. 28, pastw. mr. 19, nieuż. i place mr. 44, bud. mur. 3, z drzewa 9, młyn wodny, pokłady kamienia budulcowego. Wś M. os. 20, z grun. mr. 140; wś Baranów os. 12, z grun. mr. 73. 2.) **M.**, wś włośc., pow. stopnicki, gm. Grabki, par. Gnojno. Należała do dóbr Januszowice (ob.). W 1827 r. 9 dm., 33 mk. Wspomina ją Długosz (t. II, 444). 3.) **M.**, wś, pow. łukowski, gm. Jakusze, par. Trzebieszów. Ma 36 dm., 253 mk., 786 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Maciejowice, os. miejska, przedtem mczko, pod 51° 41' 39".6 sz. g. i 19° 12' 41".7 dł. g., nad rz. Okrzejką, pow. garwoliński, gm. i par. Maciejowice. Leży śród piaszczystej niziny nadwiślańskiej, o 3 wiorsty od ujścia Okrzejki do Wisły, przy trakcie bitym wojennym z Warszawy do Iwangrodu; odl. 40 w. od Łukowa, 84 w. od Lublina, 91 w. od Warszawy i 14 w. od st. poczt. w Gończycach. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, szpital ś. Stanisława na 12 łóżek, ochronę, dom schronienia dla starców i kalek, sąd gminny okr. III i urząd gminny, 87 dm., 1612 mk. i 758 mr. ziemi należącej do osady. W r. 1827 było 110 dm. i 893 mk.; w 1860 r. 55 dm. (22 murow.) i 1191 mk. (614 żyd.). M. leżały dawniej w wojew. sandomierskiem, ziemi stężyckiej; potem (od 1795) w Galicyi zachodniej, cyrkule siedleckim; następnie w gub. lubelskiej, pow. łukowskim. Założone w 1507 r. na mocy przywileju Zygmunta I Starego i zamienione ze wsi Ostrów na miasto, pod tem nazwiskiem pierwotnie własność starożytnej rodziny Maciejowskich, należały później do Oleśnickich, herbu Dębno, jak świadczy przywilej dan w M. 1 lipca 1674 r. przez Jana-Zbigniewa z Oleśnicy i Annę na Dunajgrodzie ze Stanisławic Oleśnicką. Ta ostatnia, poślubiwszy Jana-Bogusława ze Zbąszyna Zbąskiego, podkom. lubelskiego, i owdowiawszy po raz czwarty, pozostała właścicielką M., gdzie wystawiła kościół drewniany, przeniósłszy

wprzód (1681) parafią ze wsi Kochowa. Po Annie ze Stanisławskich Zbąskiej odziedziczył M. podobno Michał-Bartłomiej z Czekarzewic Tarło, proboszcz św. Krzyża w Warszawie. Na początku XVIII w. M. nabył Teodor Potocki, wówczas biskup chełmiński. Około roku 1714 M. dostały się Stefanowi Potockiemu, natenczas referendarzowi koronnemu, późniejszemu marszałkowi nadwornemu. Po śmierci tegoż (1730) dziedzicem M. został młodszy syn jego Ignacy, sta luchowski, cześnik koronny; który, po zrujnownniu kościoła parafialnego, rozpoczął wraz z synem Aleksandrem budowę teraźniejszego murowanego, ukończoną dopiero w 1818 r. przez Stanisława ordynata Zamoyskiego. Król Stanisław-August, na prośbę spadkobierców Ignacego Potockiego, cześnika, dozwolił przywilejem 1772 r. zaprowadzić w M. 12 jarmarków. Te nie odbywają się z powodu bliskości miasta Łaskarzewa. Mikołaj Potocki, młodszy syn Ignacego, cześnika, odziedziczywszy M., sprzedał je 27 czerwca 1792 r. za 1460000 złp. Konstancyi z Czartoryskich ordynatowej Zamoyskiej, wdowie po Andrzeju, kancl. w. k. Zaszłe powstanie Kościuszkowskie nie dozwoliło jej dokonać planów, jakie w celu polepszenia bytu włościan była obmyśliła. Dała dowód tego, sporządziwszy akt 15 czerwca 1796 w Wieduiu, obowiązujący dzieci swoje do uposażenia i wystawienia szpitala w M. Młodszy jej syn Stanisław, otrzymawszy w dziale M., wykonał wolę matki. Za obrębem miejskim leżący dawny zamek, zupełnie zniszczony w czasie bitwy d. 10 października 1794 r., w której Tadeusz Kościuszko, porażony przez wojska rosyjskie pod dowództwem generała Ferzena, dostał się w niewolę (Obacz: Niemcewicz: Notes sur ma captivité a St. Pétersbourg;—Histoire de la révolution de Pologne en 1794, par un témoin oculaire (Zajączek):—Pamiętnik Szefa Drzewieckiego;—Historya Suworowa, przez A. Polewaho, Petersburg, 1843; str. 181 — 183. Ateneum z 1882 r. lipiec), zamieniony na piękny pałac i otoczony ogrodem, stał się ulubionem ustroniem Stanisława ordynata Zamoyskiego. Częste chwile tam przebywając, szczególnie zajmował się on rolnictwem, to wprowadzając ulepszone metody, to przyswajając piękne i pożyteczne gatunki bydła, koni, owiec etc. Przewidując oraz zmianę stosunków z włościanami i potrzebę zastąpienia parobkami roboty pańszczyźnianej, założył on tam przed laty 40 kilku przy folwarku szkółkę parobków z rolnictwem lepszem i potrzebnemi robotami oswajanych, moralnie prowadzonych. Wyszło też z tej szkółki dobrych wielu nietylko parobków, ale gospodarzy, odtąd we wsiach okolicznych osiadłych, dobrem prowadzeniom i trafną odznaczających się pracą. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. mają rozl. mr. 26292; składają się z 12 folw., a mianowicie; z folw. głównego Podzamcze i folw.: Godzisz, Kaleń, Strych, Kobylnica, Powiśle, Oblin, Domaszew, Podłęż, Bączki, Ruda i Lewików, nomenklatur: Polesin i Wygoda; wymienione folwarki zajmują w gruntach ornych, łąkach, pastwiskach i nieużytkach mr. 13051, lasy zaś obejmują mr. 13241. W dobrach znajdują się; gorzelnia, browar piwny, młyny wodne 4, cegielnie 3. Rzeka Wisła z innemi pomniejszemi przepływa, tworząc liczne stawy. Do składu dóbr zaliczają się wsie uwłaszczone, a mianowicie: osada, dawniej miasto M. ma osad 197, z grun. mr. 754. Wś Uchacz osad 12, z grun. mr. 318; wś Podwierzbie os. 30, z grun. mr. 618; wś Samogoszcz os. 3, z grun. mr. 148; wś Bączki os. 8, z grun. mr. 162; wś Ostrów os. 10, z grun. mr. 205; wś Tarnów os. 12, z grun. mr. 280; wś Budy Podłęskie os. 10, z grun. mr. 112; wś Kępa Podwierzbiańska os. 14, z grun. mr. 147; wś Domaszew os. 21, z grun. mr. 382; wś Grabniak os. 24, z grun. mr. 440; wś Małowcówka os. 10, z grun. mr. 202 wś Polik os. 17, z grun. mr. 403; wś Oronne os. 40, z grun. mr 854; wś Oblin os. 30, z grun. mr. 574; wś Kochów os. 21, z grun. mr. 434; wś Przewóz os. 12, z grun. mr. 173; wś Kobylnica os. 20, z grun. mr. 406; wś Kawęczyn os. 14, z grun. mr. 358; wś Godzisz os. 40. z grun. mr. 797; wś Strych os. 22, z grun. mr. 452; wś Lewików os 8, z grun. mr. 155; wś Lipniki os. 8, z grun. mr. 157; wś Kaleń os. 14, z grun. mr. 330; wś Podstolice os. 7, z grun. mr. 51; wś Kobusów os. 10, z grun. mr. 248; wś Podłęż os. 21, z grun. mr. 454; wś Ruda os 8, z grun. mr. 105. Gmina M. należy do sądu gm. okr. III w miejscu, st. poczt. Gończyce. Zarząd gminny we wsi Uchaczu. Wsie i miejscowości do niej należące: Wargocin, Kochów, Koniecpol, Kawęczyn, Kobylnica, Maciejowice, Malinówka, Oblin, Oronne, Przewóz, Podoblin, Podstolice, Podzamcze, Polik, Strych, Terżyn-Malwin, Terżyn, Uchacz, Czerwona Karczma. *A. Palm.*

Maciejowice, niem. *Matzdorf*, wś, pow. oosblaski na Szląsku austr., ma 529 mk. z przys. Kaschnitzberg. *F. S.*

Maciejowice, na Spiżu, ob. *Maciejowce.*

Maciejowizna, wś, pow. sejneński, gm. i par. Berżniki; odl. 33 w. od Sejn, ma 3 dm., 31 mk. Wchodziła w skład dóbr Krasnogruda (ob.).

Maciejówka 1.) folw., ob. *Izbica*, pow. pułtuski. 2.) **M.**, os., pow. zamojski, gm. Podklasztor, par. Krasnobród. 3.) **M.**, folw., pow. zamojski, gm. Suchowola (ob.).

Maciejówka, folw., gorzelnia, młyn i tartak na obsz. dworskim Brzuska, pow. dobromilski.

Maciejówka, góra lesista na wsch. granicy gm. Brzuski, w powiecie dobromilskim, pod 40° 12′ 16″ wsch. dłg. g. F., a 49° 44′ 52″ płn. sz. g. Zachodnie stoki lesiste należą do Brzuski; wody z nich spływają do potoku Brzuski, dopływu Stopnicy; na tych stokach, w dolinie pot. Brzuski, znajduje się młyn i tracz, następnie folwark i gorzelnia, Maciejówką zwane. Wschodni stok pokrywa las Kupiński (430 m.), należący do wsi Kupny, przez który płynie potok Kopia (ob.), dopływ Sanu. Wzniesienie góry 469 m. *Br. G.*

Maciejowo 1.) posterunek pogr. straży, pow. kaliski, gm. Żydów, par. Dubrzec; odl. od Kalisza w. 7; dm. 1. 2.) **M.**, kol., pow. kolski, gm. Budzisław kolski, par. Dęby szlacheckie, odl. od Koła w. 13; dm. 16, mk. 82. 3.) **M.**, por. *Maciejów.*

Maciejowo, jezioro, ob. *Krotoszyn*, t. IV, str. 715. Por. *Maciejewo.*

Maciejowska gmina, ob. *Międzylesie.*

Macieiszki 1.) zaśc. włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 42 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. 3.) **M.**, zaśc. włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 28 w. od Swięcian, 3 dm., 53 mk. katol. (1866).

Maciejuńce 1.) wś włośc., nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 48 w. od Wilna, 16 dm., 154 mk. katol. 2.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 11 dm., 103 mk. katol. (1866).

Maciejuny, ob. *Kryniczyn.*

Maciek, ob. *Goczałkowice górne.*

Maciele, os. leśn. rząd. nad pot. Pigujtą, pow. trocki, 1 okr. adm., 40 w. od Trok, 2 domy, 12 mk. prawosł. (1866).

Macielewszczyzna, wieś w powiecie nowogródzkim, na samej granicy pow. słuckiego, w okr. polic. 5 snowskim, nad rzeczułką; ma osad 18, miejscowość małoleśna, grunta dobre. *Al. Jel.*

Macieryż, folw., pow. pińczowski. Wchodzi w skład dóbr Kliszów (ob.).

Macierz, ob. *Moteżajtis.*

Macierzyńskie, w ludowem narzeczu *Macieryńskoje*, znaczne bagniste jezioro w powiecie ihumeńskim; musiało niegdyś powstać z rozlewu rzeki Swisłoczy i zajmowało przestrzeń dziś bagnistą, pomiędzy wsiami: Ostrów, Bór, folwarkiem Osztorpole, wsią Żurawki, folwarkiem Kraśne-Pole, folwarkiem Anetów; bowiem w tej kotlinie, oprócz jeziora Macierzyńskiego, znajdują się dwa inne: Głuche i Swiecieńskie, łączące się kanałami ze Swisłoczą. Jezioro M. ma obszaru około 35 mr., obfituje w karasie. *Al. Jel.*

Macierzysz, wś, pow. warszawski, gm. Blizne, par. Babice. Leży na zach. od drogi bitej z Warszawy do Błonia. Stanowi własność szpitala warszawskiego. W 1827 r. 17 dm., 126 mk. Jest tu szkoła pocz. 1-klasowa.

Maciesze 1.) wś włośc. nad jez. t. n., pow. dzisieński, o 114 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 4 dm., 64 mk. katol. 2.) **M.**, wś rząd., pow. dzisieński, o 86 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 8 dm., 70 mk. (1686).

Maciewicze, ob. *Macewicze* i *Maciejewicze*, pow. ihumeński.

Macięczna, *Maciczyna*, wś i folw., pow. pińczowski, gmina i par. Książnice Wielkie. W 1827 r. 5 dm., 82 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. ma 86 mr. rozl., wś 4 os., 12 mr. ziemi.

Macikowice, ob. *Maćkowice.*

Macikowo, wś, nad jez. Rudawa, pow. lipnowski, gm. i par. Nowogród, odl. o 22 w. od Lipna, ma 21 dm., 203 mk., 795 mr. gruntu, 16 nieuż. W 1827 r. wś rząd., 17 dm., 130 mk. R. 1789 należała do par. Nieszawa. Włościanie dawali 920 zł. czynszu biskupom kujawskim.

Maciołki, wś, pow. radzymiński, gm. Radzymin, par. Kobyłka. W 1827 r. wś rząd. 10 dm., 75 mk.

Maciórka, *Maciorskie*, ob. *Maciurska.*

Maciów 1.) wś, pow. sieradzki, gm. Zduńska Wola, par. Korczew, odl. od Sieradza w. 17; dm. 12, mk. 71. 2.) **M.**, błędnie, ob. *Maciejów*, pow. kowelski.

Maciowakierz, niem. *Matzkirch*, 1223 *Maciowi Ker*, 1532 *Matieyowkiers*, wś i dobra, pow. kozielski, na granicy głupczyckiego; 99 bud., 94 dm., 789 mk. Należała od 1264 do cystersów w Rudzie. Dobra mają 760 mr. ziemi, brak wody. Wś 99 osad, 2513 mr. ziemi, 2 wiatraki, szkoła 2-klasowa, kościół z r. 1100 pod wezw. ś. Floryana. Par. M. dek. łanowskiego miała 1869 r. 1544 katol., 3 ewang.

Maciszewice 1.) *część I* i *II*, wś i dwa folw., pow. kaliski, gm. i par. Błaszki (Łaski, Lib. ben. II, 58), odl. od Kalisza w. 31; wś dm. 6, mk. 131; 1 folw. dm. 2, mk. 25; 2 folw. dm. 2, mk. 25. W 1827 r. było tu w ogóle 9 dm., 97 mk. Wedł. Tow. Kred. folw. M. lit. A. rozl. mr. 151: grunta orne i ogr. mr. 134, łąk mr. 6, nieuż. i place mr. 11, bud. z drzewa 6; płodozmian 7-polowy; wiatrak; folwark ten, w r. 1865 oddzielony od dóbr Domaniew (ob.). Folw. M. lit. B. rozl. mr. 168: grunta orne i ogr. mr. 151, łąk mr. 13, pastw. mr. 2, nieuż. i place mr. 1, bud. z drzewa 6; płodozmian 9-polowy. *Br. Ch.*

Maciszki 1.) zaśc. rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 12 w. od Wilna, 6 dm., 96 mk., z tego 26 prawosł., 70 katol. 2.) **M.**, wś rząd., nad Komajką, pow. święciański, 3 okr. adm., o 35 w. od Swięcian, 7 dm., 73 mk. katol. (1866). *F. S.*

Maciuciszki, zaśc. rząd., nad jez. Łuszą, pow. święciański, 2 okr. adm., o 28 w. od Święcian, 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Maciuki, wś, pow. dzisieński, gm. i par. miorska; dm. 7, mk. 89; kob. 50, męż. 39. Gruntów mr. 314. M. leżą przy jez. t. n., od Balbinowa w. 35. *M. Dob.*

Maciuki 1.) wś gm. czereskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 37 w. od Dzisny, 10 dm., 108 mk., z tego 97 kat., 5 staroobrz., 6 żyd. 2.) **M.**, wś tamże, o 41 w. od Dzisny, 10 dm., 71 mk., z tego 67 prawosł., 4 katol. 3.) **M.**, wś rząd., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 35, od Dziewieniszek w. 5, dm. 15, mk. katol. 151. 4.) **M.**, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 28, od Dziewieniszek w. 12, dm. 18, mk. katol. 142. 5.) **M.**, wś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 19 w. od Szczuczyna, 7 dm., 55 mk. (1866). *F. S.*

Maciukowszczyzna, mała osada wiejska w pow. mińskim, nad rzeczułką, nieopodal dawnego pocztowego traktu wileńskiego i wsi Dejnarowicz, ma gruntów 2, miejscowość górzysta. *Al. Jel.*

Maciukowszczyzna, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 39 w. od Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 1 dm., 4 mk. prawosł. (1866).

Maciuliszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 26 w. od Wilna, 1 dm., 15 mk., z tego 1 prawosł., 14 katol. (1866).

Maciuła, pot., dopływ Ilemki, przyjmuje pot. Rudę z lewej strony. Por. *Jaworniki* i *Kiczera.*

Maciuńce 1.) okolica szlachecka, nad rz. Raduńką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 35, od Ejszyszek w. 15, dm. 6, mk. kat. 49. 2.) **M.**, okolica szlach., nad rz. Wierchnią, pow. trocki, 3 okr. adm., 38 w. od Trok, 10 dm., 87 mk. kat. (1866). *F. S.*

Maciuniszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. kat. (1866).

Maciuny 1.) wś, pow. kowieński, par. Datnów. 2.) **M.**, wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 12 w. od Święcian, 13 dm., 96 mk. katol. 3.) **M.**, wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 31 w. od Wilna, 2 dm., 10 mk. katol. (1866). *F. S.*

Maciurska, rus. *Materska*, wś rząd., pow. uszycki, nad rz. M., gm. Kalus, par. Wierzbowiec; ma 61 dm., 332 mk., 396 dzies. ziemi. Należała do sstwa olchowieckiego, wraz z Olchowcem, Głębówką, Hutą Nową i Starą i Stawczanami. R. 1775 sstwo to było nadane na pół wieku hr. Feliksowi Potockiemu, który ustąpił je gen. Dzierzkowowi. Kwarty opłacało 2037 rs. *Dr. M.*

Maciurska, rus. *Materska*, mała rzeczka we wschod. stronie pow. uszyckiego, zwana także Boryczową; poczyna się wyżej wsi Durniaki, płynie pod wsią M. i Hutą Starą, skąd aż do swego ujścia w okolicy wsi Rudkowiec oddziela pow. mohylowski od uszyckiego.

Maciusze, wś w północno-wschodniej stronie pow. borysowskiego, ku granicy pow. lepelskiego, nad rzeką Uszaczą, w gm. berezyńskiej; ma osad 4; miejscowość niebezleśna, małoludna, grunta lekkie, okr. polic. 3 dokszycki. *Al. Jelski.*

Maciuszenki, wś rząd. nad rz. Serwecz, pow. wilejski, o 71 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. wołkołacka, 4 dm., 61 mk. katol. (1866).

Mackajcie 1.) okolica szlach., pow. rossieński, par. skawdwilska. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. szweksznianska. 3.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Maćkańce, wś, pow. sejneński, gm. i par. Metele; odl. 49 w. od Sejn, ma 26 dm., 220 mieszk.

Maćkance 1.) wś włośc. nad jez. Gołoną, pow. wileński, 3 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 6 dm., 61 mk. kat. 2.) **M.**, okolica szlach., nad pot. Olcą, pow. trocki, 3 okr. adm., 49 w. od Trok, 4 dm., 36 mk. kat. (1866). R. 1850 folw. M. w par. stokliskiej, własność Królikowskiego, miał 82 dzies. rozl. *F. S.*

Maćkanciszki, wś, pow. trocki, 3 okr. adm., 28 w. od Trok, 7 dm., 55 mk., z tego 51 kat., 4 żyd. (1866).

Maćkany, wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 17 w. od Trok, 7 dm., 70 mk. katol. (1866).

Mackau (niem.), ob. *Maków.*

Maćki 1.) os., pow. olkuski, gm. i par. Sławków. 2.) **M.**, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki; odl. 35 w. od Maryampola, ma 24 dm., 203 mk.; w 1827 r. 12 dm., 112 mk. Por. *Komora.*

Maćki 1.) wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 30 dm., 203 mk. kat. 2.) **M.**, wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 6 dm., 53 mk. katol. 3.) **M.**, wś rząd., pow. wilejski, o 40 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. miadziolska, 12 dm., 105 mk. 4.) **M.**, zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., par. Komaje, o 25 w. od Święcian, 1 dm., 6 mk. staroobrz. (1866).

Macki, wś, pow. owrucki, nad rzeką Sławeczną.

Maćki, wś i piękny folw. w pow. mińskim, w gm. białoruckiej, nad dopływem Wiaczy, w miejscowości niebezleśnej i górzystej. Po uwłaszczeniu wieś miała osad włócznych 18. Folwark, niegdyś Chrapowickich, do 1865 był własnością znanego kompozytora Floryana Miładowskiego, który tu stale mieszkał z rodziną, od roku zaś 1869 należy do urzędnika

Marczenki; ma obszaru 1048 mr., grunta dobre, miejscowość malownicza. *Al. Jel.*

Macki, chutor w pow. zieńkowskim, na zach.-płd.-zach. od mka Oposzne.

Maćki, ob. *Kamionka Wołoska.*

Macki 1.) *Maćkowy*, niem. *Maczkau* al. *Matzkau* i *Matschkau* (dok. *Machcowo, Maczkowo, Machowo, Macztowo*), dobra ryc., pow. gdański, st. poczt. Gdańsk, dokąd odl. wynosi 7.5 kil.; paraf. katol. ś. Wojciech (St. Albrecht, przedmieście gdańskie), ew. Wujeścisko (Wonnenberg); szkoła: Łostowice (Schönfeld). Areału jest tu 305.22 ha., mianowicie 262.96 ha. roli orn. i ogr., 21.60 ha. łąk, 11.54 pastw., 0.36 wody, 7.94 nieuż., 0.82 lasu. R. 1868 było tu 17 dm. mieszk. i 228 mk., 95 ew., 131 kat. i 2 dysydentów. M. są prastarą osadą. Już r. 1286 4 stycznia nadaje Mestwin, książę pomorski, biskupowi kujawskiemu Chabrowo i Maćki, wolne od wszelkich ciężarów publicznych z prawem nieograniczonego sądownictwa i przyznaje mu prócz tego prawo rybołóstwa w jez. łebskiem każdego czasu i bez oddawania części połowu książęcym urzędnikom, którą inni odstawiać musieli („ecclesiae Wladislauiensi villas inferius annotatas cum omni jure ducali contulimus jure hereditario perpetue possidendas, nihil juris nobis reservantur in eisdem. Nomina autem villarum sunt haec. Chabrouo in castellatura Belgardensi, Maczkowo in castellatura Gdanensi). R. 1597 powstała na M. nowa osada Świniegłowy, która swe miano wzięła od herbu pierwszego jej dzierżawcy Gdańszczanina Ferbera. R. 1760 dzierżawił M. pan Bielski za złp. 1600 rocznie. Karczmarz dawał wtedy dzierżawy rocznie złp. 140, miał prawo swoje trunki szynkować. Lasów nie było wtedy. Sołectwo w tej wsi osadzone było na dwóch włókach. Dzierżawca Ferber płacił za Świniegłowy rocznie kanonu złp. 50. Danników było w owym roku w Maćkach 26; dochód ryczałtowy wynosił 1010 złp. Ob. Kujot: O mająt. bisk. str. 59. Rząd pruski wydał po konfiskacie dóbr kościelnych M. na wieczystą dzierżawę 16 maja 1827 r. 2.) **M.**, niem. *Matzken* al. *Matzkubschen*, wś na Litwie pruskiej, której nazwa dowodzi, że tu siedzieli dawniej osadnicy polscy. (Ob. Kętrz. O ludn. pol. str. 570); pow. szyłokarczemski, st. p. Lankuppen; 1856 r. 22 mk. *Kł. Fr.*

Mackiany, wś uwłaszczona od dóbr uciańskich, pow. wiłkomierski, par. uciańska.

Mackiewiciszki, po łotew. *Mackiwiciszkys*, wś w powiecie dyneburskim, parafii Nidermujża.

Mackiewicze, ob. *Mockiewicze.*

Mackiszki, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, 3 dusz męz., 72 dzies. ziemi.

Mackiszki, folw. i dwór. nad rz. Solczyszką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 39, od Ejszyszek 12; mk. katol. 33, starozakon. 11 (1866). Por. *Horodno.*

Maćkobudzie, wś, pow. wyłkowyski, gm. Karkliny, par. Kieturwłoki. Odl. 11 w. od Wyłkowyszek, ma 36 dm., 372 mk. W 1827 r. wś rząd., 40 dm., 343 mk.

Maćków, ob. *Maćkowo.*

Maćków kąt, las we wsch. stronie Biłki szlacheckiej, na wschód od stawku utworzonego przez Kabanówkę.

Maćkowa, *Maczkowa*, góra i szczyt w Beskidach spiskich, w hr. spiskiem (Węg.), w obrębie gm. Łomnicy Małej (ob. t. V, 694, № 2), na wsch. od wsi, między pot. Laiblem (od wsch.) a pot. Łomnicą Małą (od zach.), pod 38° 16′ 25″ wsch. dłg. g. F. a 49° 14′ 15″ płn. sz. g. Wznies. 975 m. npm. *Br. G.*

Maćkowa góra, w płd. stronie Olejowa, pow. złoczowski.

Maćkowa-ruda, wś, pow. sejneński, gm. Krasnopol, par. Wigry, odl. 11 w. od Sejn, ma 44 dm., 397 mk. W 1827 r. wś rząd., 31 dm., 187 mk.

Maćkowa wola, pszys. do Leszczowatego w pow. liskim, leży nad Uniaczką, wpadającą z lew. brz. do Strwiąża na wsch. od L., przy drodze do Bereh dolnych, w położeniu górskiem, 516 m. npm. Od wschodu zasłania ten przys. las zwany Kiczerą Wolańską z najwyższym punktem 610 m. npm., od zach. lesisty Wysoki dział leskowacki, dochodzący do 641 m. bezwzględnej wysokości. *Mac.*

Maćkowce, wś, pow. grodzieński, przy trakcie W. Brzostowica-Wołpa.

Maćkowce, wś nad rz. Płoską, pow. proskurowski, gm. Malinicze, par. Proskurów. Ma 646 mk., w znacznej części katol., dawnych kolonistów mazurskich; ziemi włośc. 549 dzies., dwors. (z Szaraweczką) 396 dzies., własność Lizogubów, dawniej część ststwa proskurowskiego. Włościanie miejscowi trudnią się dostawą gontów, desek i t. p. Mieszkańcy M., Szarawki, Hreczany, jak sami dowodzą, wyszli z Kujaw i osiedlili się tu w ostatnich latach przeszłego wieku. Mazurzy odosabniają się zupełnie od innych warstw ludności okolicznej, łącząc się ściślej pomiędzy sobą. Zachowali oni pierwotne zwyczaje, strój, a nawet odcień mowy. W niektórych wsiach spotkać też można Mazurów osiedlonych razem z miejscową ludnością rusińską. *Dr. M.*

Maćkowce, folw. pryw., pow. wilejski, o 48 w. od msta Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z msta Sosienki do granicy pow. borysowskiego, 1 dm., 19 mk. (1866).

Maćkowce, ob. *Macknówka*, t. V, str. 878.

Mackowce al. *Maskowce*, wś, pow. perejasławski, nad rz. Iltycą.

Maćkowice, dawn. *Macikowice, Manczikowice* około r. 1464, po rus. *Maćkowyczi* 1.) z Za-

kuciem, wś w pow. przemyskim, 10 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Przemyślu, tuż na płd. od urzędu poczt. w Kosienicach. Na płn. leżą Kosienice i Trójczyce, na wsch. Hnatkowice i Batycze, na płd. Ujkowice i Bełwin, na płn. zach. Wola Węgierska i Rokietnica. Wody płyną do Sanu za pośrednictwem pot. Maćkowickiego, nastającego w zach. stronie wsi a płynącego na wsch. W dolinie pot. leżą zabudowania wiejskie. Na zach. narożniku lesistym, gdzie się schodzą granice Maćkowic, Woli Węgierskiej i Średnicy, wznosi się Bukowy garb do 426 m. wys. W płn. wsch. stronie wsi wznosi się najwyższy punkt do 277 m. Własn. więk. ma roli or. 711, łąk i ogr. 47, past. 22, lasu 710 mr.; własn. mniej. roli or. 1118, łąk i ogr. 213, past. 123, lasu 154 mr. W r. 1880 było 1048 mk. w gminie, 102 na obsz. dwors. (63 obrz rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Kosienicach, gr.-kat. w miejscu, dek. i dyecezya przemyska. Do par. należą Kosienice. We wsi jest cerkiew. W lesie zwanym „Kopań" jest źródło, którego woda ma, wedle wiary ludu, moc uzdrawiającą. Podanie głosi, że źródło to pozostaje w związku ze źródłem w Kormanicach tak, że gdy w źródle kormanickiem wody braknie, to jest ona tutaj i przeciwnie. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych. Według inwentarza z r. 1768 była wieś w posiadaniu Antoniego i Zofii ks. Lubomirskich, z prow. 7347 złp. 26 gr., z czego kwarta 1336 złp. 29 gr.; oddana w r. 1775 w wartości 53475 złp. 10 gr. jako częściowy ekwiwalent za klucz dobromilski. Od ks. Lubomirskiej nabył M. Antoni z Rokietnicy Derszniak, który ostatni swego rodu tu umarł w r. 1798 (rkp. Ossol. № 1825). Na polach tutejszych znajdywano rozmaite starożytności, jako to: ułamki broni starodawnej, groty od strzał i t. p. W r. 1865 wykopano wielkie naczynie ołowiane (ob. Mittheil. der k. k. Central-Commission zur Erforschung des Baudenk. z r. 1866). W metr. kor. (Lit. C. fol. 245. A. 1456—1466) znajduje się zatwierdzenie granicy między Ruszenicami a Macikowicami. W r. 1464 nakazuje Kazimierz Jagiellończyk Jakóbowi Koniecpolskiemu, stście przemyskiemu, aby Dobiesława Żyrawskiego, Piotra Wapowskiego i Chabrego z Krzywickiej Woli za szkody poczynione w lasach do Manczykowic należących przed siebie powołał (Akta grodz. t. I, str. 31). 2.) **M.**, moczarzyste pastwisko w zachodniej stronie Rzęsny Ruskiej w pow. lwowskim. *Lu. Dz.*

Maćkowicze, folw., pow. święciański, 3-ci okr. adm., par. Komaje, o 35 w. od Święcian, 1 dm., 56 mk. katol. (1866). R. 1741 d. 17 maja prawem darowizny wraz z Surmieliszkami i innemi folwarkami przeszedł od Michała Sulistrowskiego, stolnika oszmiańskiego, do siostry jego Barbary z Sulistrowskich i Tadeusza Czechowiczów. W 1867 r. Zygmunt Czechowicz, w skutek ukazu cesarza Aleksandra II, zmuszony był do sprzedania — nabył je generał wojsk ross. Mawros. *F. S.*

Maćkowiec, niem. *Matzkowetz*, folw. dóbr. Krzyżanowice n. Odrą.

Maćkowięta-*Jabłonowo*, pow. mławski, ob. *Jabłonowo-Maćkowięta.*

Maćkówka, podług Dykcyonarza Siarczyńskiego (rkp. Bibl. Ossol. № 1825) właściwie *Maszkowska Wola*, wś w pow. łańcuckim, par. rzym.-kat. przeworskiej, 3 kil. na płd. wsch. od Przeworska, składa się z dwóch grup chat o kilometr od siebie oddalonych, przedzielonych łąkami. Podług spisu ludn. z r. 1881 liczy 498 mk., z których 29 mieszka na obszarze więk. pos.; podług szemat. duch. dyec. przem. ma być 440 rzym.-kat. Pos. więk. należy do ordynacyi przeworskiej ks. Lubomirskich i ma 576 mr. obszaru, z których 402 roli, 53 łąk, 21 pastw. i 98 mr. lasu; pos. mniej. ma 276 mr., mianowicie: 198 roli, 50 łąk i 28 mr. past. Gleba jest glinkowata i urodzajna, łąki dobre. M. graniczy na płn. z przedmieściem Przeworska Jarosławskiem, na zach. z Mokrą stroną i Urzejowicami, na płd. z Żurowiczkami długiemi a na wsch. z Mirocinem. *Mac.*

Maćkówka al. *Maczkówka*, grupa chat włościańskich we wsi Budzowie, w pow. myślenickim, na praw. brz. rz. Paleczki, przy ujściu pot. od wsi Zachełmna płynącego. *Br. G.*

Maćkowo, wś i folw., pow. suwalski, gm. Maćkowo, par. Puńsk, odl. 36 w. od Suwałk, ma 36 dm., 638 mk., w 1827 r. było tu 32 dm., 320 mk. Gmina ma 3109 mk., rozległości 12129 mr., sąd gm. okr. III Puńsk o 8 w., st. poczt. Szypliszki. Szkoła począt. i gorzelnia. W skład gminy wchodzą: Cyrale, Gozdy, Kosowszczyzna, Maćków, Margotroki, Miklaszewo, Miklaszówka, Nowiniki, Olkśniany-Nowe, Olkśniany Stare, Palnica, Radziszki, Rudniki, Rudka, San-Gruda, Świdziszki i Użukalnie. Dobra M. składają się z folwarków: M. i Sangruda, wsi: M., Cyrale, Nowiniki, Gozdy, Kosowszczyzna, Palnica, Rudki, Świdziszki i Rudniki. Podług wiadomości z r. 1854 dobra powyższe nadane zostały r. 1845 na prawach majoratu generał-adjutantowi ks. italijskiemu hr. Rymnickiemu Suworow; rozległość dominialna w folwarkach wynosi mr. 1522; folw. Maćków w gruntach, łąkach i pastwiskach mr. 1074; folw. Sangruda mr. 448. Wsie: Maćków os. 29, z grun. mr. 1126; Cyrale os. 23, z grun. mr. 964; Nowiniki os. 25, z grun. mr. 1073; Gozdy os. 6, z grun. mr. 491; Kosowszczyzna os. 2, z grun. mr. 262; Palnica os. 9, z grun. mr. 280; Rudka os. 7, z grun. mr. 465; Świdziszki os. 52, z grun. mr. 89; Rudniki os. 18, z grun. mr. 644. Por. *Kocioł* i *Krasnowo.*

Maćkowo, *Maćkowy*, ob. *Maćki*.

Maćkowskie, ststwo niegrodowe, w wojew. i pow. trockim, r. 1766 było w posiadaniu Ignacego Ogińskiego, marsz. w. ks. litew., razem z dzierżawą Zaboryszkami; opłacał zeń kwarty złp. 2240 grz. 29, a hyberny ze starostwem kadaryskiem (ob.) złp. 3000. Na sejmie r. 1773—1775 stany rzpltej nadały to ststwo w emfiteutyczne posiadanie Andrzejowi Potockiemu, sekret. w. ks. litew., łącznie z wsią Brzozową i ststwem płotelskiem.

Maćkowszczyzna, folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 68 w. od Oszmiany, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Maćkowy, ob. *Maćki*.

Mackuny, folw., pow. kowieński, par. Betygoła, przy gościńcu z Datnowa do Bejsagoły, okr. polic. Ejragoła (o 14 w.); rozl. 10 włók, gleba średnia. Własność Dullewiczów.

Mackuny, dwór, pow. rossieński, par. betygolska, własność Bohdanowicza.

Maćniekowo, zaśc. szlach., pow. dzisieński, 42 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 24 mk. katol. (1866).

Macocha, folw., pow. gostyński, gm. Słubice, par. Jamno. Ma 14 mk., 270 mr. obszaru.

Macocha, ob. *Maczocha*.

Macocha, rz. w pow. hajsyńskim, dopływ Sobu w Hajsyniu. Ma źródła koło Mietliniec.

Macorzyn *Wielki* i *M. Mały*, wś, pow. włodawski, gm. Bytyń, par. Uhrusk. M. Wielki ma 38 dm., 362 mk., 1635 mr. M. Mały ma 59 dm., 395 mk., 8988 mr. obszaru. W 1827 r. M. Wielki, wś rząd., 42 dm., 253 mk. M. Mały, wś rząd., 32 dm., 200 mk. *Br. Ch.*

Macoszyn, wś w pow. żółkiewskim, 4 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żółkwi. Na płn. leży Soposzyn, na wsch Smerecków, na płd. wsch. Wiesenberg, na płd. zach. Mokrotyn, na zach. Skwarzawa Stara. Przez wś płynie pot. Świnia od zach. na wsch. a potem na płn. wsch. i płn. do Soposzyna. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru. Na płn. zach. granicy wznosi się wzgórze „Na kamień" do 360 m. (znak triang.). Własn. mniej. ma roli or. 1058, łąk i ogr. 476, past. 104 mr. W r. 1880 było 976 mk. w gminie (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rz.-kat. w Żółkwi; gr. kat. w miejscu, dek. żółkiewski, dyec. przemyska. Do par. należy Soposzyn. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-klas. Ob. Akta gr. i ziem. t. II, str. 45 i 46.

Macsola, ob. *Moczolga*.

Macuciszki, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 29 w. od Święcian, 1 dm., 10 mk. katol. (1866).

Macudziniec, folw. rząd., nad rz. Sonią, pow. ciechanowski, gm. Opinogóra, par. Ciechanów, odl. o 5 w. od Ciechanowa, ma 1 dm., 13 mk., 61 mr. gruntu.

Macugówka, grupa chat włośc., w Rabie niżniej, w pow. limanowskim. *Br. G.*

Maculiszki 1.) folw. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 1 dm., 4 mk. kat. (1866). 2.) **M.**, por. *Maciuliszki*.

Macułoty, wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 26 w. od Oszmiany, 14 dm., mk. 112, z tego 57 prawosł., 55 katol. (1866).

Macurki, wś włośc., pow. wilejski, o 73 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 3 dm., 35 mk. (1866).

Macury, wś włośc., pow. wilejski, o 77 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 9 dm., 98 mk. katol. (1866).

Macuty 1.) wś rząd. nad pot. Drobyszówką, pow. święciański, 3 okr. adm., o 39 w. od Święcian, 11 dm., 93 mk. katol, 2.) **M.**, zaśc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 19 w. od Oszmiany, 4 dm., 22 mk. katol. (1866).

Maczalica, ob. *Osowina*.

Maczańce, wś, pow. kowieński, gm. i par. Żejmy (o 6 w.), niedaleko rz. Łankiessy.

Maczany, folw. w Inflantach polskich, par. Warków.

Maczeborniahof (niem.), folw. dóbr Pryszowice, pow. toszecko-gliwicki.

Maczechy, *Maczecha*, mko w pow. i gub. połtawskiej, nad strugą Olszaną, o 12 w. od Połtawy, 596 dm., 5207 mk. Słynne sady owocowe.

Maczek, *Maciek*, folw. dóbr Goczałkowice górne, pow. pszczyński.

Maczeski, wś poleska w pow. ihumeńskim, w gm. pohoskiej, w okr. polic. berezyńskim, nad rzeczułką, lewym dopływem Klewy, przy drożynie wiodącej z folw. Jagódka do wsi Kozłowy-Brzeg i do Pohosta, ma osad 17, grunta piaszczyste, miejscowość odludna. *A Jelski*.

Maczeykowitz (niem.), ob. *Maciejkowice*.

Maczkau (niem.), ob. *Maćki*.

Maczki, tak się zwała niegdyś wś obok stacyi dr. żel. warsz.-wied. Granica (ob.).

Maczki, zaśc. pryw., nad rz. Janką, pow. dzisieński, o 71 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 10 mk. (1866).

Maczkowa 1.) góra lesista, w północnych odnóżach pasma Gorców (ob.), w południowej stronie gminy Niedźwiedzia, w pow. limanowskim. pod 37° 46′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 49° 36′ 5″ płn. sz. g. Od wsch. opływa ją pot. Bór, płynący z pod góry Turbaczyka (1023 m.) na płn., potem na zach., uchodząc w Niedźwiedziu do Koniny (ob.) z lewego brzegu. Od zach. zaś płynie ku płn. do Koniny bezimienny potok. Wznies. 716 m. npm. 2.) **M.**, por. *Maćkowa*. *Br. G.*

Maczkowo, ob. *Maćki*.

Maczkówka, ob. *Maćkówka*.

Maczocha, rus. *Maczycha*, wś, pow. bracławski, nad rz. Bohem, przy ujściu Jazowicy,

w pobliżu Bracławia, par. Bracław (ob.), gm. Monastyrska. Ma do 900 mk., 132 dm., 1589 dzies. ziemi włośc., cerkiew ś. Trójcy z 1055 paraf. i 73 dzies. ziemi. Należała do ststwa bracławskiego i musiała mieć przywilej miejski, lustracya bowiem 1616 r. tak o niej mówi: „Mko M. należy do Bracławia i lat temu 10 przez ststę dzisiejszego na gruncie bracławskim osadzone. Jest w niem ludzi osiadłych № 150, którzy żadnych nie oddają powinności ratione libertatis, której im było pozwolone do lat 50. Młyn pod M. o 1 kamieniu". Według podania m. Bracław przed wojnami kozackiemi aż pod M. sięgało. Obecnie M. należy do rządu.

Macłowo (dok.), ob. *Maćki.*

Maczucha (ross.), ob. *Macocha.*

Maczuchy, ludne mko, ob. *Maczechy.*

Maczuliszki 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka, odl. 19 w. od Maryampola, 10 dm., 101 mk. 2.) **M.** *Michaliskie* i *M. Tarpupskie*, wś i os. włośc., pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Płutyszki i Preny, odl. 19 w. od Maryampola. M. Michaliskie 5 dm., 34 mk.; M. Tarpupskie 4 dm., 38 mk. *Br. Ch.*

Maczulki, wś w pow. bobrujskim, w okr. polic. hłuskim, nad rzeczułką dopływem Broży, ma os. 15, miejscowość nizinna, śród lesistych odludnych moczarów, pozbawiona dróg komunikacyjnych. *A. Jelski.*

Maczuła, las w płn. wsch. stronie Laszkowa, pow. brodzki. Płn. jego krawędź przypiera do podmokłej doliny nad Rzéczką.

Maczuły, pow. hrubieszowski, gm. Mołodiatycze, par. Trzeszczany.

Maczuły, al. *Moczuły*, część Łopatyna, pow. brodzki.

Maczuryszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 29 w. od Święcian, 1 dm., 11 mk. katol. (1866).

Maczurzycze, starożytna wś w zach. płd. stronie pow. borysowskiego, nad rzeczką Derażną, lewym dopływem Usiaży, przy gościńcu wiodącym z Wielkiego Usiaża do Sutok; w czasie uwłaszczenia miała osad włóczn ych 23, łąki dostateczne, grunta niezłe; okr. polic. łohojski. *Al. Jelski.*

Maczwoyse (Kętrz.), niem. *Matzweisen*, dobra ryc., pow. holądzki, st. p. Pasłęk o 7 kil. odl. Areał wynosi 158·60 ha., mianowicie rola or. i ogr. 108·55, łąki 6, past. 14·55, bór 22·50, nieuż. 5, wody 1·10. R. 1856 mk. 44. R. 1590 był tu dziedzicem Kurpiewski Mikołaj, syn Trojana z ziemi łomżyńskiej. (Kętrz. O ludn. pol. w Prus. str. 583). *Kś. Fr.*

Maczycha, ob. *Maczocha.*

Maczynowszczyzna, wś włośc., pow. wilejski, o 29 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze poczt. z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 13 dm., 89 mk. (1866).

Mad, *Mada*, węg. *Maad*, mko w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), główny plac targowy na wina Hegyallyi, w przyjemnej dolinie, dokoła otoczonej winnicami; kościół paraf. kat. (par. założona jeszcze w XIV w.), ewang., synagoga; uprawa roli, kamieniołomy, lasy, jarmarki, st. poczt. Tutejsze wina są wyborne i uchodzą za najsłodsze i najprzyjemniejsze w winnicach Hegyallyi (Podgórza). W czasie winobrania panuje w M. nadzwyczajny ruch zewsząd przybyłych kupców, spekulantów, meklerów i t. p. Liczba mk. wynosi 3745.

Madaje *Stare*, wś i folw., *M. Nowe*, kol., pow. łódzki, gm. Puczniew, par. Kazimierz. M. Stare, wś, ma 13 dm., 92 mk., 82 mr.; folw. 3 dm., 19 mk., 496 mr.; M. Nowe, kol., 13 dm., 80 mk., 213 mr. *Br. Ch.*

Madajka, os., pow. łęczycki, gm. Poddębice, par. Bałdrzychów.

Madaliu 1.) wś, os. i folw., pow. turecki, gm. Strzałków, par. Przespolew, odl. od Turku w. 21; wś dm. 17, wraz z os. Swidle 278 mk.; osada dm. 1, mk. 3; folwark dm. 1, mk. 11. 2.) **M.**, osada włościańska i folw., pow. częstochowski, gm. Rędziny, par. Borówno, o 4 w. od Rudnik; os. ma 2 dm., 10 mk., 25 mr.; folw. 3 dm., 3 mk., 408 mr. Stanowi część dóbr Kościelec. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. z attynencyą Karolina v. Palestyna rozległy mr. 453: grunta orne i ogr. mr. 383, łąk mr. 4, lasu mr. 54, nieuż. i place mr. 12, bud. z drzewa 8, płodozmian 6 i 12-polowy.

Madalińszczyzna, ob. *Kozuby Stare* i *Kozłowo*, pow. pułtuski.

Madały, os. nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. Kamionka, par. Pątnów, odl. od Wielunia w. 15, dm. 2. Ob. *Załęcze Wielkie.*

Madczuny 1.) wś rząd. nad rz. Łukną, pow. trocki, 1 okr. adm., 20 w. od Trok, 9 dm., 97 mk. katol. 2.) **M.**, leśn. i dwór rząd. tamże, 1 dm., 10 mk. katol. (1866).

Madej, pustk., pow. wieluński, gm. i par. Naramnice, odl. od Wielunia w. 13, dm. 3. Ob. *Naramnice.*

Madej, pot. podgórski, ma swoje źródła na płn. stoku góry Gańczarza (802 m.), wznoszącej się w płn. odgałęzieniach Kocierskiego pasma Beskidów zachod., na granicy gm. Rzyk i Ponikwi, w pow. wadowickim. Potok płynie na płn. wsch. dolinką górską, nad którą od płd. wsch. wznosi się lesisty czubek Czoło (696 m.) a od płn. zach. Czuba (521 m.). Uchodzi we wsi Ponikwi do Ponikiewki, dopływu Skawy. Długość biegu 2 kil. i pół. Ujście 390 m. npm. *Br. G.*

Madejka, polana w Beskidach żywieckich, w obr. gm. Nieledwi, w pow. żywieckim, po zachodniej stronie potoku płynącego przez Nieledwię do Soły. *Br. G.*

Madejki, niem. *Madeiken* al. *Madeyken*, wś,

pow. łecki, st. p. Ełk. 1857 r. 23 mk. Jerzy Ramung v. Ramek, komtur ryński, nadaje r. 1483 Maciejowi Madejce 5 włók na prawie magdeb.; granice: Czarny Mikołaj, Mołdzie i Lepaki. Obowiązkiem Madejki jest nosić listy z Ełku nad granicę litewską do Rajgrodu, gdy zaś z zakonem wyrusza ku Litwie, tenże zaopatrzy jego i konia jego w żywność. Dan w Ełku r. 1483. (Ob. Kętrz. O ludn. pols., str. 454). *Kś. Fr.*

Madejowa, ob. *Kanie.*

Madeleyn, *Madeleynen* (dok.), ob. *Modlainen.*

Maderwiza, niem. *Baarwiese*, wś nad długiem a wąskiem jeziorem Szelągowskiem (Schillings- See), pow. ostródzki, st. p. Ostród. R. 1601 kupuje Aleksander Dobrzyński, mistrz rybacki, 2 puste włóki w Maderwizie. R. 1683 mieszkają tam chełmianie Krysztof Winklowski, mieszczanin i piwowar ostródzki, Jerzy Janowski i Grzywacz. (Ob. Kętrz. O ludn. pols. str. 366). *Kś. Fr.*

Maderzyn, ob. *Niedarzyno.*

Madeyken (niem.), ob. *Madejki.*

Madiarki, ob. *Madziarki.*

Madjary, ob. *Węgry.*

Madlehnen (niem.), wś, pow. reszelski, na płn. od Jezioran.

Madoczany al. *Madoczan*, węg. *Madocsán*, wś w hr. liptowskiem (Węg.), w pow. rożeńskim, w dystr. niźnio-liptowskim, w dorzeczu Wagu, nad Teplańską Wodą; od płd. leży Tepla, od zach. Turyk, od płn. Łuczki a od wsch. obszar Tepli. Wś rozłożyła się w dolinie górskiej, nad przerzeczonym potokiem, po nad którym dwa młyny. Dm. 17, mk. 120 narodowości słow. (1880). Obszar nieznaczny tworzy przys. miasteczka Tepli (ob.). Należy do par. łac. w Tepli. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było tu rzym.-kat. 81, ew. 16, nieun. 5, żyd. 15, razem 117. Ewangelicy należą do gminy ewang. w Lupczy niemieckiej. *Br. G.*

Madracz 1.) góra, wznosząca się na płn.-wsch. krańcu Ilnika, przy ujściu Zawadki czyli Ilnika do Stryja, w pow. turczańskim, pod 40° 46′ wsch. dłg. g. F., a 49° 6′ 39″ płn. sz. g. Wznies. 741 m. Od wsch. opływa ją pot. Radycki, od płd. zachodu Zawadka i Stryj. Miejsce znaku triang. 2.) **M.**, góra w Karpatach wschodnich, w dziale dukielsko-skolskim, na płn. od Boryni, w pow. Turka, pod 40° 40′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 49° 5′ płn. sz. g.; wznies. 786 m. npm. Od płn., zach. i płd.-zach. opływa ją pot. Borynia. *Br. G.*

Madüe (niem.), jez., które wraz z wyżej nieco leżącem jeziorem Plöne, przez rz. Plöne, zlewa się do zatoki czy do jez. Dammskiego.

Madziarka, ob. *Maziarka.*

Madziarki (al. *Madiarki*), wś w pow. sokalskim, 12 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Sokalu, 4 kil. na płn. zach. od urzędu poczt. i st. kol. jarosławsko-sokalskiej w Krystynopolu. Na płn. zach. leży Boratyn, na wsch. Dobraczyn, na płd. Krystynopol, na płd. zach. Ostrów. Wody uprowadza pot. Madziarki na wsch. do Bugu. Zabud. wiejskie leżą we wsch. stronie obszaru. W stronie zach. wznosi się Rudka do 218 m. (znak triang.). W r. 1880 było 262 mk. w gm. (88 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Krystynopolu, gr.-kat. w Boratynie. We wsi jest szkoła filialna. Ob. *Boratyn.* *Lu. Dz.*

Madziarki, potok, wypływa u płd. stoków Czortowych gór (264 m.), wznoszących się na zach. od Boratyna, w pow. sokalskim; płynie na płd., poczem zwraca się na wsch., opływając południowe stoki wzgórza Rudki (218 m.) i przechodząc na obszar wsi Madziarek, od której przyjmuje swą nazwę; tutaj, zasiliwszy się potokiem od Boratyna płynącym, zwraca się na płn. i rozdziela się na dwa ramiona, z których wsch. przepływa wś Dobraczyn, poniżej której łączy się z Bugiem, ramię zaś płn.-zach. opływa Dobraczyn od płn. zach. i na płn. od niego uchodzi do Bugu. Między obu ramionami M., po wsch. stronie Dobraczyna, są liczne łożyska tegoż potoku, które w czasie wylewów wodą się wypełniają i wraz z Bugiem łączne obszary od Dobraczyna aż po Poturzycę zalewają. Długość biegu 7 do 8 kil.

Madzioł, ob. *Miadzioł.*

Madziuki, wś, pow. kalwaryjski, gm. nadniemeńska, par. Rumbowicze, odl. 58 w. od Kalwaryi, 3 dm., 9 mk.

Madziuny, wś rząd., pow. święciański, 1szy okr. polic., mk. kat. 85, dm. 8 (1866), od Święcian 4 w. Starostwo niegrodowe madziuńskie w wojew. i pow. wileńskim, r. 1766 wedle spisów podskarbińskich obejmowało wsie: Madziuny, Mazule i Sedaniszki. W tymże czasie posiadał je Michał Massalski, hetman w. lit., a następnie było w dzierżawie Kazimierza Zabłockiego, który zeń opłacał kwarty złp. 300 gr. 24 a hyberny złp. 162. Por. *Ławaryszki.*

Maeckelburgs (niem.) 1.) wś, pow. frydlądzki, st. poczt. Gallingen, 1857 r. 52 mk. 2.) **M.** al. *Mäkelsburg*, dobra ryc., pow. frydlądzki, st. p. Gallingen, dokąd odl. wynosi 6·5 kil.; areału jest tu 139·02 ha., mianowicie 110·47 ha. roli or. i ogr., 19·04 łąk, 5·65 past., 0·80 lasu, 2·50 nieuż., 0·56 ha. wody; wodny młyn z 2 gankami. *Kś. Fr.*

Maecken al. *Mäken* (niem.), dobra ryc., pow. pasłęcki, st. p. Grünhagen (niem.) 3·5 kil. odl.; razem z przyległym majątkiem Skollmen (niem.) obejmują 639·30 ha. i to 497·60 ha. roli or. i ogr., 100·60 łąk, 23·00 pastw., 15·70 nieuż., 2·40 wody. Dobra te są własnością starej szlacheckiej familli Dönhoffów.

Maeddajaerw, ob. t. II, str. 429, *Felitzkie* jezioro.

Maedewald (niem.), ob. *Maedwald.*

Maeding-Paul (niem.), al. *Paul-Nausseeden*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Schakuhnen, 12 mk. (1857).

Maedwald (niem.), al. *Mägdewald* i *Mädewald*, majątek chełm., pow. tylżycki, st. poczt. Szameitkehmen 1 kil. odl. Ma roli orn. i ogr. 103.69 ha., łąk 15.98, pastw. 6.28, lasu 12.50, nieuż. 6.52, razem 144.97 ha. 1857 r. było tu 56 mk. *Kś. Fr.*

Maegdeberg (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Neukirch; 710 mr. rozl.; 9 dm., 71 mieszk. (1857).

Maegdewald (niem.), ob. *Maedwald.*

Maehren (niem.), ob. *Mary* (Kętrz.).

Maehrengasse (niem.), *Moehrengasse*, wś kameralna, pow. nisański, pod Nisą, 103 bud., 108 dm., 969 mk., 92 osad, 1034 mr. ziemi, szkoła; dworzec drogi żel. nisańsko-brzeskiej, pięknie położony. *F. S.*

Maekelburgs, ob. *Maeckelburgs.*

Maelsack (dok.), ob. *Melzak.*

Maerkerei (niem.), pustk. do dóbr Brynica, pow. kluczborski.

Maerkisch Friedland (niem.), ob. *Frydląd Marchijski.*

Maertinau (niem.), 1203 r. *Martinouo*, wś, pow. trzebnicki, w górach trzebnickich.

Maertinsdorf (niem.), ob. *Marcinkowo.*

Maerzdorf (niem.), ob. *Marcinkowo* i *Marcinkowy.*

Maerzdorf (niem.) 1.) 1487 *Mertensdorff*, wś i dobra, pow. grotkowski; 63 bud., 84 dm., 598 mk. Wś ma 58 osad, 753 mr. ziemi, kośc. fil. do Leipe, szkołę. Dobra, część Koppitz, 4000 mr. ziemi. 2.) **M.**, ob. *Marcinki* i *Marcinkowice.* 3.) **M.**, ob. *Merzdorf.* 4.) **M.**, wieś, pow. kładzki, par. Eisersdorf. 5.) **M.**, wieś, powiat złotogórsko-hajnowski, parafia Hajnów. *F. S.*

Maerzendorf (niem.), dobra, pow. bowski w Kurlandyi, par. Baldona.

Maeuselwitz (niem.), ob. *Myszecy.*

Maeusewinkel (niem.), kol. do wsi Hammer, pow. kożuchowski.

Maga (dok.), ob. *Magnitz.*

Magalasów, młyn na obsz. dworskim Płuchów, pow. złoczowski.

Magałów al. *Magałów*, mylna nazwa potoku tatrzańskiego, *Donagałowem* zwanego. Ob. t. II, 111. *Br. G.*

Magaracz, góra w Krymie (ob.), sławna z winnic.

Magazyn 1.) wś, pow. garwoliński, gm. Kłoczew, par. Korytnica; 4 dm., 26 mk., 85 mr. ziemi. 2.) **M.**, folw. do dóbr Boiska i Grabówka należący, pow. janowski, gm. Dzierzkowice, par. Boiska; obecnie, rozszerzony przez wykarczowanie części lasów przyległych, nosi nazwę *Stefanówka.* Dom 1, bud. drewn. 3, gruntu mr. 300, gleba dobra gliniasto-piaszczysta. *R. P.*

Magazynek 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 16 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. szlach. tamże, o 19 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. 3.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 1 dm., 12 mk. katol. (1866).

Magazynek albo *Magazyn*, folw. w północnej stronie pow. mińskiego, nad małym dopływem Wiaczy, o wiorst parę na zachód owsi Małe-Gajany, od roku 1848 własność Hindenburgów, ma obszaru 411 mr.; miejscowość nie bezleśna, wzgórkowata, gleba dobra.

Magazynpol, dawniej *Hołociszki*, awuls, pow. oszmiański, par. sobotnicka, własność Umiastowskich.

Magazyny, ob. *Jastrzębica.*

Magda, młyn do wsi W. Staniszcze, pow. wielkostrzelecki.

Magdalena, folw. nad rz. Nieciecz, pow. łaski, gm. Dąbrowa rusiecka, par. Rusiec; 1 dm., 15 mk., 150 mr. ziemi.

Magdalena, zwała się kopalnia galmanu pod Bytomiem.

Magdalencz (niem.), ob. *Magdaleniec.*

Magdalenenhof (niem.), al. *Obszary*, folw. na obszarze dworskim Kiernica, pow. gródecki.

Magdalenenhof (niem.), folw. tuż nad granicą pow. oleckiego, pow. gołdapski, st. p. Kowale.

Magdalenenthal (niem.), kol. do Klein-Kniegnitz, pow. niemczyński.

Magdaleniec, niem. *Magdalenz*, wś nad granicą polską, pow. niborski, st. p. Nibork, 1857 r. 124 mk. R. 1412 ponieśli szkodę od Polaków Marcin z Magdaleńca 2 wołów, Tomasz z Magdaleńca 1 konia; stratę tę zeznają Jan (Jon), Jaśko (Jeske) i Piecio (Petze) z M. Wielki komtur Wilhelm v. Eisenberg odnawia mieszkańcom magdaleńskim list nadawczy na 40 włók chełm. Dan w Królewcu we wtorek po rozesłaniu św. apostołów r. 1498. M. ma r. 1600 samę polską ludność (Kętrz., O ludn. pols., 344).—Krzyżackie księgi szkodowe z r. 1412—14 wymieniają między świadkami Piotra Hanusza z M. i Macieja i Filipa z M. (Ob. Kętrz. tamże, str. 336 i 337). *Kś. Fr.*

Magdalenka 1.) pow. warszawski, gm. Nowa-Iwiczna, par. Raszyn (?). Por. *Kałuszczyzna.* 2.) **M.**, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. i par. Rozprza. Leży o 3 w. na płn. zach. od Rozprzy; wś ma 12 dm., 196 mk., 131 mr.; folw. 1 dm., 10 mk., 200 mr. ziemi. 3.) **M.**, os. włośc., pow. noworadomski, gm. Dąbrowa, par. Żytno. Ma 9 dm., 98 mk., 96 mr. obsz. W 1827 r. 10 dm., 75 mk. 4.) **M.**, ob. *Magdalenów.* 5.) **M.-Sekursko**, ob. *Sekursko.*

Magdalenka, grupa domów, folw. i cegielnia w Dyniskach, pow. Rawa Ruska.

Magdalenka, niem. *Magdalenke* (Kętrz.), pow. lęborski; w urzędowym spisie nie ma tej nazwy.

Magdalenki al. *Maldanin*, niem. *Magdalenken*, al. *Maldanein* i *Maldaneyen*, wś, pow. jańsborski, st. p. Jańsbork, r. 1857 było tu 89 mk. R. 1612 poświadcza ks. Jan Zygmunt, że Michał Majer „przystaw" bartników nadał tymże na prawie chełm. 3 włóki i 11 mr., oraz dwie ziemiańskie włóki kościelne, które są opuszczone, tudzież jeziórko Magdalenka. Dan w Piszu r. 1612 (Ob. Kętrz., O ludn. pols, str. 446). *Kś. Fr.*

Magdalenów 1.) folw., pow. kaliski, gm. Zbiersk, par. Stawiszyn, odl. od Kalisza w. 18; dm. 2, mk. 14. Należy do dóbr Długa wieś (ob.). 2.) **M.**, kol., pow. łaski, gm. Lutomiersk, par. Mikołajewice; ma 10 dm., 72 mk., 198 mr. ziemi. 3.) **M.**, os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno; 1 dm., 6 mk., 1 mr.;—należy do dóbr Lubiec. *Br. Ch.*

Magdalenów, folw. do Ćwikowa, pow. dąbrowski, leży w równinie, przy drodze z tej wsi do Brenia-Konopki, na zach. od Brenia; graniczy na płn. z Dąbrówką breńską, na płd. z Olesnem. *Mac.*

Magdalenówka al. *Obroczna*, folw., pow. nowotarski, ob. *Lasek*.

Magdalenowo, wś, pow. suwalski, gm. Hutta, par. Wigry; odl. 13 w. od Suwałk. Posiada szkołę początkową, 26 dm., 215 mk.;— w 1827 r. wś rząd., 21 dm., 127 mk. Pierwotnie tu był kościół paraf., nie w Wigrach.

Magdalenowo 1.) wś, pow. krobski, 23 dm., 186 mk., wszyscy kat., 17 analf. Poczta najbliższa w Pempowie, st. kol. żel. i tel. w Koźminie o 25 kil. 2.) **M.**, wś, pow. bydgoski, 11 dm., 100 mk., 35 ew., 65 kat., 27 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Kotomierzu o 4 kil. Par. i szkoła Dóbrcz, dyec. chełmińskiej. 3.) **M.**, wś, pow. inowrocławski, 37 dm., 239 mk., 234 ew., 5 kat., 67 analf. Poczta we wsi Wodzek o 5 kil., tel. i st. kol. żel. w Gniewkowie o 6 kil. 4.) **M.**, osada, pow. inowrocławski, 5 dm., 31 mk.; należy do gm. i wsi Jędrzejewa. *M. St.*

Magdalenz (niem.), ob. *Magdaleniec*.

Magdalowiecka Mytnica, karczma na obszarze dworskim Magdalówka, pow. tarnopolski.

Magdalówka (po rusku *Mahdaliwka*), wś w pow. tarnopolskim, 24 kil. na płd. wsch. od Tarnopola, 18 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Mikulińcach, 7 kil. na zach. od urzędu poczt. w Skałacie. Na płn. wsch. leży Chodaczków Mały, na płn. Konstantynówka, na płn. zach. Grabowiec, na zach. Baworów i Smolanka, na płd. Kozówka, na płd. wsch. Sorocko, na wsch. Skałat, na płn. wsch. Panasówka (3 ostatnie miejscowości w pow. skałackim). W płd. wsch. stronie wsi nastaje pot. Magdalówka i płynie na płn., potem na zach., w końcu na płn. wsch. i wchodzi do Chodaczkowa Małego, gdzie wpada do pot. Baworowska ruska (ob.) al. Kaczawy, dopływu Gniezny. Zabudowania wiejskie leżą w zach. stronie obszaru; wsch. stronę zajmuje przysiołek Teklówka (po rusku Tekliwka), folw. Baworowski i Grabowiecki. Własn. więk. ma roli orn. 836, łąk i ogr. 51, pastw. 80; włas. mniej. roli orn. 1290, łąk i ogr. 101, pastw. 12 mr. W r. 1880 było 1029 mk. w gm., 35 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 235 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Baworowie, gr.-kat. w Proszowej. We wsi jest szkoła etat. 1-klasowa i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 621 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Magdalówka, potok, wypływa ze stawów we wsi Magdalówce, w pow. tarnopolskim; przepływa wś i po krótkim, bo 3 kil. biegu, uchodzi do Baworowskiej ruskiej czyli Kaczawy. *Br. G.*

Magdasz, wś, pow. noworadomski, gm. i par. Koniecpól. Ma 234 mk., 26 dm., ziemi włośc. 308 mr.; w 1827 r. 10 dm., 69 mk. W chodziła w skład dóbr Koniecpól (ob.).

Magdaszówka, mylnie *Magdyszówka*, ob. *Pasieczna*.

Magdeburg, *Dziewin* (?), stolica prowincyi saskiej, w królestwie pruskiem, siedlisko różnych wyższych władz administracyjnych i wojskowych, jedna z najsilniejszych fortec w Europie, leży o mil 20 od Berlina, w okolicy równej, na prawym brzegu Elby, która tu dzieli się na trzy odnogi. Miasto składa się z czterech oddzielnych cyrkułów, jako to: ze Starego miasta czyli fortecy właściwej; z Gwiazdy, stanowiącej wielobok kazamat; z Cytadeli czyli wieloboku bastyonów i z Friedrichstadt, czyli Szańca Wieży (Thurmschanze), osobnego niemal mczka z wielkim wałem i czterema wieżami. Ludność całego M. wynosi około 90000 dusz. Dwa przedmieścia: Nowe-Miasto i Südenburg, zburzone w latach 1806 i 1813, odbudowane zostały w 1818 r. Ulice są po większej części kręte i ciasne; domy jednak w ogóle porządne. Z placów publicznych odznaczają się: plac katedralny i rynek, gdzie stoi posąg Ottona Wielkiego, wzniesiony już w 973 r.; między gmachami najcelniejsze są: katedra, ratusz, gdzie mieści się bogata biblioteka, teatr, pałac sądowy, budynek wodociągowy i t. d. Wielkiemu handlowi tranzytowemu i ekspedycyjnemu, głównie produktami rolnemi, towarami kolonialnemi i winem, sprzyjają trzy znaczne jarmarki, oraz koleje żelazne do Lipska, Brunświku, Berlina, Wittenberga i Hamburga i ożywiona żegluga parowa na Elbie. Fabryk rozmaitego rodzaju wielkie jest mnóstwo. M. już za Karola W. używał znamienitych przywilejów. Otton W. zaś naj-

chętniej tu przebywał i założył arcybiskupstwo magdeburskie. W wiekach średnich arcybiskupi, zostawszy potężnemi książętami, częste prowadzili wojny ze Słowianami i z margrabiami brandenburskimi, oraz ze zbuntowanymi mieszkańcami własnego miasta; późniejszemi czasy obierano ich zwykle z domu brandenburskiego albo saskiego. Sąd ławników, ustanowiony tu w owej epoce, przez cały okres średniowieczny wielkiej używał sławy, a magdeburgskie prawo, mięszanina dawnych zwyczajów saksońskich i przywilejów miejscowych, miało znaczenie nietylko w samem tem mieście, ale nawet i w innych krajach, jak mianowicie we wszystkich prawie miastach polskich. M. zaraz od początku przystał do nauki reformatorów; ucierpiał też wiele podczas wojny trzydziestoletniej, mianowicie, kiedy cesarski generał Tilly, po długiem i bezskutecznem oblężeniu, w r. 1631 (10 maja) zdobył miasto zdradą, przeszło 30000 mieszkańców w pień wycięł i całe miasto spalił. W r. 1648 pokojem westfalskim arcybiskupstwo magdeburskie zamienione zostało na księstwo świeckie i za Pomorze oddane książętom brandenburskim, przy których, z wyjątkiem tylko krótkiego czasu trwania królestwa westfalskiego, do tej chwili niezmiennie pozostaje. M. jest dawną osadą słowiańską, w której cesarz Otto Wielki w r. 937 założył klasztor benedyktynów dla nawracania słowian. W r. 967 naznaczono tu arcybiskupa z tytułem prymasa. Przedmieścia Krakau (Kraków) nad Starą Łabą i Buckau (Bukowo) na prawym brzegu Łaby, oraz Krücken-Thor (Brama Kroka) przypominają dawnych mieszkańców. Od r. 1884 przebywa tu na karę więzienną skazany sławny powieściopisarz polski J. I. Kraszewski. *F. S.*

Magdulino, zaśc. rząd., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 45 w. od Wilejki, 2 dm., 60 mk., z tego 58 kat., 2 prawosł. (1866).

Magdusin, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów.

Magdyszówka, ob. *Magdaszówka.*

Magdzinek, ob. *Chylin*, pow. chełmski.

Magenta, pow. warszawski, gm. i par. Okuniew. Por. *Dębe Małe.*

Magera, ob. *Magierów.*

Magerguth (niem.), wś, pow. ostródzki, st. p. Łukta; 55 mk. (1857); leży w płn. klinie powiatu, nad jeziorem. *Kś Fr.*

Magerowski, os. w Czestyniach, pow. żółkiewski.

Mageu al. *Czyrak*, szczyt 1283 m. wys., w lesistem pasmie górskiem Sekul, na wsch. granicy Różanki niżnej, pow. stryjski.

Maggen (niem.), dobra chełm., pow. świętosiekierski, st. p. i tel. Zinten 7 kil. odl.; okrąg urzędu stanu cywiln. Maruny; obejmuje 159 ha. roli orn. i ogr., 41 łąk, 28 pastw., 105 boru, 2 nieuż., razem 335 ha.; cegielnia, mleczarnia. *Kś. Fr.*

Magiańce, wś, pow. kowieński, par. Siesiki, gm. Janów (o 17 w.).

Magielany, mko, pow. święciański, nad rz. Konciarzyną, 31 dm., 180 mk., kościół katol. Przywilej miejski z r. 1786. Niegdyś własność St. Kublickiego.

Magielnicki, os w Dunajowie, pow. przemyślański.

Magiełka, wś, pow. krotoszyński, 4 dm., 55 mk.; należy do gm. i wsi Cegielni. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Koźminie o 6 kil. *M. St.*

Magieńce, wś rząd. nad rz. Czernicą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 49, od Dziewieniszek 31, dm. 16, mk. katol. 78, prawosł. 27 (1866).

Magienta, wś, ob. *Dębe Małe.*

Magiera, potok, nazwa górnego biegu potoku *Izdebkami* zwanego. Ob. t. III, 332.

Magiera, szerokie wzgórze, wznoszące się na obszarze gm. Hruszatyc, w pow. przemyskim, na płn. od wsi, nieopodal granicy Hruszatyc, Zrotowic i Gdeszyc, pod 40° 35′ wsch. dłg. g. F., a 49° 39′ 6″ płn. sz. g. Od południa opływa je pot. Czyszki, od wschodu i zachodu dwa źródlane potoki Wiaru. Wzniesienie 320 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Magierów 1.) wś, pow. stopnicki, gm. Zborów, par. Solec. Leży na południe od Stopnicy, w pobliżu Solca. Jest tu niewielka jaskinia w skale. W 1827 r. 12 dm., 95 mk. 2.) **M.**, wś włośc., pow. radomski, gm. Gębarzew (ob.), par. Skaryszew; odl. 9 w. od Radomia, 3 dm., 24 mk., 33 mr. ziemi. *Br. Ch.*

Magierów 1.) (po rusku *Maheriw* al. *Magera*), mczko w pow. rawskim, między 50° 5′ a 50° 8′ płn. szer. i m. 41° 21′ 30″ a 41° 26′ wsch. dłg. od F., 16 kil. na płd. wsch. od Rawy ruskiej (stacya kolei jarosławsko-sokalskiej) a 20 kil. na wsch. od sądu powiat. w Niemirowie. Na zach. leży Biała, na płn. Ruda magierowska, na wsch. Horodzów, na płd. wsch. Kunin, na płd. Wulka Kunińska (obie w pow. żółkiewskim) i Wiszenka (w pow. grodeckim). Wzdłuż granicy płn. płynie od zach. na wsch. pot. Biała (ob.), dopływ Raty, i zabiera wody z płn. obszaru; płd. część przepływa nastający tutaj pot. Dwini (ob.), dopływ Białej, od płd. zach. na płn. wsch. Mczko składa się z następujących części: Borki, Bożyki, Derewońka (al. Derewańka), Folwarki, Jawornik, Jaworowskie przedmieście, Lwowskie przedmieście, Onyszki, Za Miastem (al. Ś-ty Mikołaj) i Żuki Magierowskie, tudzież folwarków: Biała i Kamienna góra. Rynek mczka czworoboczny, domy w nim przeważnie murowane. W płn. stronie obszaru, nad Białą, leżą moczarzyste łąki i pastwiska; na płd.

od nich orne pole „Kobyłki;“ na płd. granicy wznosi się wzgórze Jaworniki do 312 m. (znak triangul.). Do gminy katastralnej należą prócz Magierowa przysiołki wsi sąsiednich, a mianowicie: Dumiczę, Gerusy, Mandryki (al. Małdryki), Nitniki, Ruda leśna, Wołosy i Zeńczuki. Własn. więk. tej gm. kat. ma roli orn. 2, łąk i ogr. 49, pastw. 16, lasu 73; włas. mniej. roli orn. 1653, łąk i ogr. 543, pastw. 579, lasu 5 mr. W r. 1880 było 2812 mk. w gminie, 85 na obsz. dwor. (między tymi 695 obrz. rzym.-kat., 1581 gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w miejscu (dek. żółkiewski, archidyec. lwowska), eryg. 1595 r., fundacyi Andrzeja Bełzeckiego. Kościół murowany, konsekrowany w r. 1845 pod wezw. św. Trójcy. Na cmentarzu jest kaplica, w której się niekiedy msza odprawia. Do tej parafii należą: Biała, Dobrosin, Horodzów, Kamienna Góra, Ławryków i Okopy, Monastyrek, Piły, Pogorzelisko, Ulicko, Zamek i Zarąbane. Par. gr.-kat. także w miejscu (dek. potylicki, dyec. przemyska). Parafialna cerkiew drewniana, pod wezw. św. Jerzego, w r. 1733 postawiona. Na przedmieściu lwowskiem jest drewniana cerkiew św. Mikołaja, postawiona w r. 1697. W M. jest szkoła etat. 2-klasowa i kasa pożyczk. gminna z kapit. 155 zł. w. a. Tutejszy fundusz ubogich, założony przez Samuela Bełzeckiego w r. 1642 w celu utrzymania 4 ubogich, posiada 1800 zł. majątku zakładowego i zostaje pod kierownictwem zwierzchności gminnej. Istnieje tu także fundacya posagowa Jana i Filipiny Komarnickich, założona 1869 r. p. Jana Komarnickiego w celu udzielania posagów dla ubogich dziewcząt z Magierowa, Borek, Przedmieścia i Podlasia. Zarząd majątku sprawuje wydział krajowy, rozdawnictwo zwierzchność gminna w M. i tamtejsi parochowie obu obrządków. Majątek zakładowy wynosił z końcem 1883 r. 1515 zł. w. a. Założycielem mczka był Jan Magier, herbu Szeliga, dworzanin Zygmunta III. Zbudował on osadę na własnych gruntach (ex cruda radice), nazwał ją Magierowem a dnia 20 stycznia 1591 r. w Lipniku Rudy Magierowej takowy nadał przywilej: „Chcemy aby tamże wieczyście czczono Boga podług zasad wiary rzym.-katol., nie dopuszczając osiadania żadnemu odszczepieńcowi przez stolicę apostolską potępionemu; a jeśliby który z mieszczan katolików odszczepił się od kościoła rzymskiego, ma być z miasta rugowany, majętność zaś jego stosownie do naszej woli zabrana, lub spłacona. Wyznawców wszakże greckiej i ormiańskiej wiary przypuszczam do prawa miejskiego, wyłączając ich tylko od sprawowania urzędu burmistrza. Żydów jako ród plugawy, chytry i przeciw chrześcianom z zasad wyznania swego nieprzychylny i podstępny wyłączam i stanowię: ażeby cierpiani nie byli; aby im mieszczanie domów nie wynajmowali i nie sprzedawali, a następcy moi pod żadnym pozorem do miasta nie przypuszczali. Rządzić się mają mieszkańcy prawem saskiem i magdeburskiem. Sześciu rajców i tyluż ławników sprawować będą urząd dożywotnio, burmistrz zaś co miesiąc zmieniany. W rzeczach wątpliwych dozwalamy zasięgać rady magistratu lwowskiego.“ W dalszym ciągu pozwala mieszczanom wystawić ratusz z kramnicami i łaźnię i pobierać z nich, jakoteż i z wystawionych na sprzedaż towarów pewien dochód na użytek miasta, pod obowiązkiem zdawania rocznych rachunków przed dziedzicami. Dozwala prowadzić handel wszelkiego rodzaju, trudnić się rzemiosłami, słody wyrabiać, miód i piwo szynkować, gorzałkę zaś pędzić i szynkować tylko do upłynienia lat wolności; wyznacza role, pastwiska, wrąb w lesie za asygnacyami, uwalnia nakoniec do lat... od podatków, czynszów, ciężarów i podwód; przywilej na targ i jarmarki od króla wyjednać przyrzeka. Zygmunt III, potwierdzając erekcyą miasta 10 marca 1595 r., przemawia: „wiele nam i Rzpltej na tem zależy, ażeby w całem królestwie, a mianowicie w ziemiach ruskich, które na codzienne prawie napady są narażone, jak najwięcej osad, miast, miasteczek i zamków zakładanych było, przez wzrost zaś ludności siła i potęga przeciw wszelkim imienia chrześciaństwa nieprzyjaciołom ugruntowała się i t. d.“ Dnia 11 lipca r. 1657 napadł pod M. Stefan Czarniecki Jerzego Rakoczego, ks. siedmiogrodzkiego, i lubo liczniejszego nieprzyjaciela, zmusił go do ucieczki i ścigał aż do Międzyboża. Przez związki małżeńskie z Barbarą Magierówną, podczaszanką sandomierską a żona Mikołaja Bełzeckiego, przeszły te dobra do Bełzeckich Jastrzębczyków. Ich syn Jan, wielkiego serca wojownik, za szczęśliwe powodzenie w boju wystawił kościół w M. Później przeszedł M. do Głogowskich h. Grzymała. Od tych kupił te dobra Wilhelm hr. Siemieński, a z jego wnuką, Amelią Sieniawską, dostały się jej małżonkowi Aleksandrowi hr. Stadnickiemu. Pod M. dochodzi wał ciągnący się z pod Kamieńca Podolskiego i ma być zdaniem niektórych śladem wału Trajana. Petruszewicz („Swodnaja hałycko-russkaja litopys z 1600 do 1700“ w Literat. Zbornyku, Lwów, 1874) powiada, że pochodzi on z czasów awarskich. Baliński (Star. Polska, t. II, str. 1213) pisze w tej mierze to co podał Siarczyński w Czasop. Ossol. 1828, II, 116, to jest, że badania nie przyniosły rezultatu i że z podań ludu nie można było żadnej powziąć wiadomości. Koło M. są także wały, sypane w czworobok, długości 70, szerokości 30 sążni mające, ale te są późniejsze i dla obrony lub dla obozu były założone. Pa-

miętnik krechowski wspomina o klasztorze bazyliańskim, który miał istnieć w Magierowie (ob. Szematyzm monastyrów bazyliańskich, Lwów, 1867, str. 186). 2.) **M.** jest częścią wsi Wesoły w pow. brzozowskim, należy do parafii rzym.-kat. w Wesoły a urzędu poczt. w Baryczu, skąd jest o 4 kil. odległy i liczy 152 mieszk., z których 135 rzym.-kat. a 17 izrael., z tych znowu 6 przebywa stale na obszarze więk. pos. Ta osada leży na północnym stoku lesistej góry zwanej Kamieńcem, 482 m. npm., a na płdn. i zach. od Wesoły. *Lu. Dz.*

Magierowa Wola, wś, pow. grójecki, gm. Konary, par. Ostrołęka, o 2 w. od rz. Wisły. Założoną została w 1425 r. (ob. Księgi sądowe ziemi czersk., Warszawa, 1879 r.). W 1827 r. było tu 25 dm., 186 mk., wś rząd. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M.-Wola rozl. mr. 638: grunta orne i ogr. mr. 531, łąk mr. 11, pastw. mr. 33, lasu mr. 39, nieuż. i place mr. 24, bud. z drzewa 14; płodozmian 9-polowy. Wś M.-Wola osad 24, z grun. mr. 553.

Magierowa Wólka, wś włośc., pow. rawski, gm. Góra, par. Łęgonice; ma 3 dm., 49 mk., 19 mr. obszaru.

Magierowizna, os. młyn., pow. będziński, gm. Ożarowice, par. Sączów.

Magierowska Brzezina (Berezyna), grupa domów w Pogorzeliskach, pow. Rawa ruska.

Magierowska Ruda, ob. *Ruda M.*

Magierowski Biszków, karczma koło Ławrykowa, na obsz. dwor. Magierowa, pow. Rawa ruska.

Magierowski Zamek, ob. *Zamek.*

Magierowskie Żuki, część Magierowa.

Magiery, wś w gub. witebskiej, o 34 w. od Połocka, przy trakcie do Rygi.

Magirów, ob. *Magierów.*

Magnitz (niem.), wś, pow. wrocławski, par. Oltaschin. R. 1250 książę Bolesław II nadał graniczące z Domslau dobra, zwane 1323 r. *Magnicz*, 1336 *Maga*, przedtem *Zobgart*, 1341 *Sobgur*, 1360 *Magenicz* i *Czobgarth*, 1563 *Sobgart*, niejakiej Magnie, które je nabyła.

Magnum sal, dawna łacińska nazwa Wieliczki.

Magnuschowitz (dok.), ob. *Mangersdorf.*

Magnusholm (niem.), wyspa między dwu łożyskami Dźwiny, starem (zapiaszczonem) i nowem, poniżej Rygi.

Magnusowo, łotew. *Magnysowa*, wś w pow. dyneburskim, parafii Dagda, własność Tizenholdów, niegdyś Hylzenów.

Magnusy, wś, trzy folw. i os. włośc., pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Małyń. M. dzielą się na kilka części: M. Łubińskiego, folw. 1 dm., 16 mk., 81 mr., i os. włośc. 2 dm., 44 mk., 21 mr; M. Rogalińskiego, folw. 1 dm., 10 mk., 46 mr. i os. włośc. 1 dm., 6 mk., 6 mr.; M. Chmielińskiego, folw. 2 dm., 27 mk., 186 mr.; wś, 11 dm., 87 mk., 74 mr.; M. Wisławskiego, os. 1 dm., 8 mk., 40 mr. W 1827 r. było tu w ogóle 21 dm., 142 mk. Łaski, Lib. ben. I, 356, 374, zowie M. *Magnusche.*

Magnusze, wś, gub. grodzieńskiej, w b. ziemi bielskiej.

Magnuszew, os. miejska, przedtem mko, pow. kozienicki, gm. Trzebień, par. Magnuszew. Leży na krańcu rozległej niziny nadwiślańskiej, o 2 w. od Wisły, przy szosie z Góry Kalwaryi do Kozienic, o 62 w. od Warszawy, pod 51° 45' 48.'' 5 sz. g. i 19° 2' 47.'' 6 dł. g. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, sąd gminny, dom schronienia dla 3 starców i stac. pocztową. W 1827 r. było tu 89 dm. i 968 mk.; w 1860 r. 96 dm. (4 mur.) i 1046 mk. (451 żydów); obecnie ma 105 dm. (7 mur.), 916 mk., 693 mr. ziemi do mieszczan należącej i 1109 ziemi folwarcznej. M. pierwotnie był wsią; już w 1378 r. stał tu kościół parafialny, spalony w 1655 r. przez Szwedów. Wieś ta była gniazdem Magnuszewskich h. Ogończyk, w których ręku zostawała jeszcze w 19 wieku. Od nich przeszła do Potockich a następnie do Zamojskich. W 1774 r. Andrzej Zamojski uzyskał od Stanisława Augusta przywilej na założenie miasta, którego zarząd zorganizował w osobnej ustawie w r. 1777. W r. 1778 pożar zniszczył miasto i kościół. W 1786 r. Konstancya z ks. Czartoryskich, ordynatowa Zamojska, wzniosła obecny murowany kościół, przy którym w r. 1864 hr. Stanisław Zamojski wystawił ozdobną dzwonnicę. Dawniejszy dziedzic ordynat hr. Stanisław Zamojski osadził tu po 1809 r. sukienników, zbudował postrzygalnię, folusz, farbiarnię; majstrów było 18. Wskutek pożarów w r. 1814 i 1818 r. przenieśli się ci fabrykanci do Końskowoli. Opis szczegółowy M. podał ks. Gacki w Pamięt. Religij.-Moral. z 1848 r. t. XV. Czyt. Kod. dypl. pol. I, 244. Par. M. dek. kozienicki 4356 dusz. Według Tow. Kredyt. Ziems. dobra M. składają się z folwarków: M., Borzówka i Studzianki, nomenk.: Zawada i Kukawka, miasta M. i wsi niżej wymienionych. Rozległość dominialna wynosi mr. 10,736, grunta orne i ogrody mr. 1356, łąk mr. 237, pastw. mr. 141, wody mr. 177, lasu 7322, zarośli mr. 847, w osadach m. 129, nieużytki i place m. 527. Bud. mur. 12, z drzewa 80. Gorzelnia, browar, młyn wodny, tartak, smolarnia, cegielnia, przewóz na Wiśle. Rzeki Wisła i Radomka przepływają, jezioro pod Magnuszewem. M. ma osad 101, z gruntem m. 755; wsie: Grzybów osad 39, z grun. mr. 818; Kurki osad 10, z grun. mr. 168; wś Ostrów osad 13, z grun. mr. 258; Wólka Tarnowska osad 24, z grun. m. 387; Przydworzyszcze osad 27, z grun. mr. 566; Kłoda osad 17, z grun. mr. 410; Chodków osad 8, z grun.

m. 164; Studzianka osad 13, z grunt. mr. 211; Paprotnia osad 11, z grun. mr. 214; Wilczowola osad 4, z grun. mr. 103; Przewóz osad 7, z grun. mr. 87; Nowa Wola osad 12, z grun. mr. 254; Ostrów osad 2, z grun. mr. 28; Holendry Magnuszewskie osad 20, z grun. mr. 157; Przewóz Tarnowski osad 10, z grun. mr. 147; Wygoda za Łachą osad 4, z grun. mr. 36; Lasków osad 7, z grun. mr. 97. *Br. Ch.*

Magnuszew, folw., pow. opatowski, gm. Julianów, parafia Słupia, od Opatowa w. 34. Gruntu mr. 130; 1 dm, 5 mk.

Magnuszewice 1.) wś nad Lutynią, pow. pleszewski; 22 dm., 193 mk., 6 ewang., 187 kat., 38 analf. Kościół kat. paraf. dekan. pleszewskiego. (Łaski, Lib. ben. II, 23 — 39). Poczta, tel. i st. kol. żel. w Kotlinie o 4 kil. 2.) **M.**, dom. tamże, 2058 mr. rozl., 3 miejsc.: a) M., dom.; folw.: 6) Pędzew, c) Zmysłów; 13 dm., 185 mk., 2 ew., 183 kat., 90 analf. Niegdyś własność Wilkoszewskiej. *M. St.*

Magnuszewo *Małe* al. *Kotowe i M. Wielkie*. wś nad rz. Orzyc, pow. makowski, gm. Smrock, par. Szelków. Jest tu szkoła początkowa. W r. 1827 M. małe miało 16 dm., 172 mieszk.; M. wielkie 22 dm., 189 mk. Por. *Krasne*, t. IV, 623. Według Tow. Kred. Ziems. folwark M. Małe al. Kotowe (z wsiami: M. Małe, Dąbrowa i ś. Rozalii), od rzeki Narwi w. 3, rozległy mr. 981; grunta orne i ogrody mr. 310, łąk mr. 5, pastwisk mr. 89, lasu mr. 465, zarośli mr. 95, nieużytki i place mr. 17, bud. z drzewa 13. Wieś M. Małe osad 29, z grun. mr. 212; Dąbrowa osad 3, z grun. mr. 29; Ś. Rozalii osad 3, z grun. mr. 34. Folw. M.-Laski (z nomenklaturami: Gnojno i Rzewin, wsiami: M. Wielkie, Budy Krasińskie i Laski), od rzeki Narwi w. 4, rozległy mr. 1818, grun. orne i ogr. mr. 557, łąk mr. 77, pastw. mr. 162, lasu mr. 861, zarośli mr. 100, nieużytki i place mr. 61, bud. mur. 2, z drzewa 14. Wsie: M. Wielkie osad 25, z grun. mr. 126; Budy Krasińskie osad 4, z grun. mr. 145; Laski osad 21, z gruntem mr. 316. *Br. Ch.*

Magnuszewska Wola, wś, pow. kozienicki, gm. Trzebień, par. Magnuszew. Odl. 28 w. od Kozienic a 2 w. od Magnuszewa; ma 19 dm., 198 mk., 570 mr. ziemi dwor. i 245 mr. włośc., młyn wodny. Wieś ta wspomniana w dokumentach z 1415 r. (Ks. sądowe ziemi czersk.).

Magnuszewskie Holendry, wś włośc. nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. Trzebień, par. Magnuszew. Odl. 2 w. od Magnuszewa; 20 dm., 122 mk., 165 mr. ziemi włośc.

Magnysowa, ob. *Magnusowo*.

Magnyszówka, *Magdaszówka*, wś nad rz. Wołczkiem, pow. płoskirowski, należy do Pasiecznej (ob.).

Magoń, wś włośc. i kol., pow. opatowski, gm. Ruda kościelna, par. Bałtów. Odl. 21 w. od Opatowa, ma 24 dm., 126 mk., 154 mr. ziemi włośc. i 121 mr. ziemi kolonistów.

Magóra, *Magórka*, nazwa wielu wzgórzy, gór nawet pasm górskich, polan, osad, nawet potoków, w całem pasmie Karpat, tak po stronie północnej, jak południowej, na obszarze krajów Szląska, Galicyi, Bukowiny, Węgier i Siedmiogrodu. Wyraz ten ma prawdopodobnie związek z wyrazem „magiera, magierka". W Polsce w XVI w. nazywano Węgrów (Madyar, Magyar) „Magierami". Tak ich nazywa między innymi Zbylitowski i Miaskowski. Stąd poszło, że czapki węgierskie przezwano magierami lub magierkami. Ob. Lindego Słownik pod wyrazem *Magier*. Wyraz Magier musiał brzmieć po rusku Magor (Mahor), a magiera, magierka — magora, magorka. Pod wpływem wyrazu „góra" z „magora", „magorka" powstało w jęz. polskim *magóra*, *magórka*, co znaczy „czapka", a więc „szczyt". *Br. G.*

Magóra 1.) część wsi Szczyrka, w pow. bialskim, leżąca na płd. stoku góry Magóry (1095 m.). 2.) **M.** al. *Magórska karczma*, karczma przy Gładyszowie, należąca do obszaru dworskiego w Kobylance, w pow. gorlickim. 3.) **M.**, grupa chat we wsi Orawczyku, w pow. stryjskim. 4.) **M.**, część rozległej wsi huculskiej Żabiego, w pow. kosowskim. 5.) **M.** *Mała* al. *Magóryca*, niem. *Maguritza*, część wsi Seletyna, w pow. radowieckim. 6.) **M.** *Wielka* al. *M. Wełyka*, część wsi Seletyna, w pow. radowieckim. *Br. G.*

Magóra 1.) pot. podtatrzański, wypływa z lasu pokrywającego płn.-wsch. zbocze Magóry (1230 m.), w obr. gm. Witowa, w pow. nowotarskim; płynie na płn. wsch. i w Witowie, na górnym (południowym) krańcu jego, uchodzi do Czarnego Dunajca z lew. brz. Długość biegu 3 kil. 2.) **M.**, pot. górski, także *Magoryńcem* zwany, nastaje z kilku strug na płd.-wsch. lesistym stoku Magóry (1365 m.), w obr. gm. Kalny, w pow. stryjskim, płynie parowem leśnym na płd. wsch. i uchodzi do Sobola, dopływu Mizuńki. Długość biegu 4½ kil. 3.) **M.**, pot. górski, wypływa w płd. stronie wsi Zadzielska, w pow. turczańskim, z płn. stoków góry Magóry (1013 m.), płynie łąkami i pastwiskami w kierunku płn. przez wieś Zadzielsko i w płn. stronie wsi uchodzi do Dołżanki z lew. brz. Długość biegu 5 kil. Od zach. t. j. nad lew. brz. potoku ciągnie się połogi grzbiet bezleśny Dziwcze zwany (856 m. i 825 m.), a od wsch. nad prawym brzegiem potoku płn. część pasma górskiego Daużkami al. Dołżkami zwanego (1037 m.). *Br. G.*

Magóra. W Beskidach wschodnich, w dziale dunajecko-dukielskim, między rz. Ropą i drogą Dukla-Barwinek, ciągną się dwa znaczne pasma górzyste, ze szczytami stożkowemi, w kierunku płn.-zach. Oba te pasma zowią się Magórami. 1.) **M.**, pasmo zachodnie magórzańskie poczyna się nad wsią Banicą, w pow. gorlickim, wzgórzem 612 m. wysokiem, a wznoszącem się nad źródłami potoków;

Małastówki, płynącej na płn. zach., Gładyszówki, płynącej na płd. zach. i Zawoi płynącej na płd. wsch., i ciągnie się na płn. zach. aż po wieś Bielankę, na przestrzeni 15 kil. Przez grzbiet tego pasma wiedzie gościniec gorlicki przez nadgraniczną wś Kamiennę do Zborowa na Węgrzech. Najwyższe wzniesienie jego na M. 604 m. Pasmo to wznosi się w kierunku płn. zach. coraz wyżej i na zach. od pomienionego gościńca, na obszarze wsi Małastowa, dochodzi w szczycie zwanym *M. Małastowską*, 814 m. wys. npm. Odtąd w dalszym swym biegu opada i dochodzi w M. od Hajnego wysokości 705 m., w szczycie Mięczowie wys. 673 m., a w szczycie Kozyłowie (al. Koszyłowie), na granicy Bielanki i Leszczyn, wys. 575 m. Z płn.-wsch. stoku tego pasma spływają wody do Małastówki i Siarki, same zaś potoki Małastówka, Siarka i Bielanka mają tutaj swe źródła. Od strony płd.-zach. wypływają z pasma tego Gładyszówka, Krzywa i Przysłop. Od szczytu M. Małastowskiej wybiega ku płn. między pot. Siarką (od zach.) a Przegonką al. Sękową (od wsch.) pasmo górskie, już to leśne, już też bezleśne, ze szczytami bezimiennemi 664, 501, 569 m., dochodzące w szczycie płn., t. j. w Rychwałdzkiej górze, wys. 629 m. Od Mięczowa g. zaś wybiega podobne górzyste ramię ku płn., między pot. Siarką (od wsch.) a Bielanką (od zach.), sięgające aż do doliny Ropy, w którem wznosi się szczyt Bartnica (632 m.). Wreszcie od Koszyłowa rozchodzą się dwa ramiona, jedno ku płn.-zach., rozpościerające się między Ropą (od zach.) a Bielanką (od wsch.), ze szczytami Łysą (641 m.) i Miastką g. (634 m.); drugie ku płd. zach., ze szczytami bezimiennemi 662 m. i 631 m., opadające lasem Uboczem nader stromo do doliny Ropy. W północnych stokach tego pasma i w jego rozgałęzieniach liczne kopalnie nafty. 2.) **M.**, wschodnie pasmo, na wsch. leżące od powyżej opisanego, poczyna się nad Wisłoką na obszarze gm. Skalnika, w pow. pilzneńskim, i ciągnie się na płn. zach. aż do wsi Wapienne, w pow. gorlickim, na przestrzeni 20 kil. Pasmo to pokrywają znaczne lasy; i tak na stoku płn.: Pański las (686 m.) na obsz. gm. Mrukowej, las Kobyła (591 m.) na obsz. gm. Pielgrzymki, las Kopaniny (711 m.) na obsz. gm. Folusza i las Góry (438 m.) na obsz. gm. Bartnego. Najwyższy szczyt tego pasma jest Wątkowa, wznosząca się na płd. granicy gm. Folusza z gm. Bartnem, pod 39° 2′ wsch. dłg. g. F., a 49° 34′ 38″ płn. sz. g. Wznies. tego szczytu 847 m. npm. Miejsce znaku triang. Od tego szczytu na wsch. i na zach. pasmo zwolna opada. Tuż na wsch. wznosi się w jego grzbiecie Swierzowa, na granicy gmin Mrukowej i Świerzowej, do wys. 803 m. npm. Od tego szczytu dwie wybiegają odnogi górskie ku wsch., jedna północna, ze szczytami 463 m., 500 m. i 471 m., kończy się na granicy gm. Desznicy i Skalnika, tuż nad Wisłoką; druga południowa, ze szczytami Kolaninem (707 m.) i Kamieniem (712 m.), kończy się również nad Wisłoką, na obsz. gm. Miejscowej. Między obiema temi odnogami płynie potok bezimienny przez Jaworze, Desznicę i Halbów, uchodząc do Wisłoki. Od Wątkowej na płn. zach. pasmo to zwęża się i kończy się w szczycie Ferdelu, 649 m. wysokim, wznoszącym się na granicy gm. Wapiennego i Bednarki. Z płn. stoku spływają liczne wody już to do Wisłoki, już też do Ropy, z płd. zaś do Wisłoki lub też do Przegonki, dopływu Ropy. U stóp tego pasma, naokoło rozpościerają się liczne źródła naftowe, jako też kopalnie nafty. Znaczniejsze miejscowości, rozpościerające się u stóp lub na stokach obu tych Magór, a kryjące w sobie źródła naftowe, lub przynajmniej wyraźne ślady nafty, są: Ropa, Łosie, Ropica Polska, Siary, Senkowa, Ropica Ruska, Męcina, Wapienne, Pielgrzymka i Samoklęski. 3.) **M.** *Łomniańska*, znaczniejsze pasmo górskie, ciągnące się w kierunku z płd. wsch. na płn. zachód, na granicy gm. Dniestrzyka hołowieckiego, Grąziowej i Mszańca (od płn. wsch.) a Łomny, Chaszczowa, Łopuszanki Lechnowej i Michnowca (od płd. zach.), jako też na granicy powiatów dobromilskiego i turczańskiego, która się ciągnie wzdłuż jego grzbietu. Długość pasma 6 kil. Pasmo to pokrywają wielkie lasy, należące do obszarów powyżej wymienionych wsi. Z płn. wsch. stoku spływają wody do Mszańca, między niemi pot. Łucików i Świński; na płd. zach. zboczu ma Mszaniec swe źródła, a inne potoki z tego stoku podążają do Lechnówki. Od strony płd. wsch. opada to pasmo do doliny Dniestru, między Łomną a Dniestrzykiem hołowieckim. Najwyższy szczyt tego pasma, zwany M. Łomniańską, wznosi się na granicy Grąziowej, Łopuszanki Lechnowej i Łomny do wysok. 1024 m. npm. Miejsce znaku triang. To pasmo za pomocą szczytu Jawornikami zwanego (910 m.) łączy się z grzbietem Żukowem (ob.). 4.) **M.**, góra i szczyt w Beskidach zachodnich, w dziale szląsko-galicyjskim, w paśmie Baraniej Góry, między granicą szląską a Solą, na granicy gm. Szczyrka i Meszny, w pow. bialskim, pod 36° 41′ 18″ wsch. dłg. g. F., a 49° 44′ 10″ płn. sz. g. Na zach. od niego wznosi się Klimczak. Na płd. stoku tejże góry rozsiadły się chaty wieśniacze wsi Szczyrka; stąd też ta część wsi zwie się Magórą. Wody z tego stoku spływają do Zelczy czyli Żylcy, dopływu Soły, który opływa płd.-wsch. stopy tejże Magóry. Między M. a Klimczakiem, po stronie płn., biją źródła Białej (t. I, 182). Wznies. 1095 m. 5.) **M.**, las z polaną, na płd. od Ki-

czery, szczytu w Beskidach zach. (837 m.), na granicy gm. Cięciny i Bystrej, w pow. żywieckim. Las ten opada ku płd. ku dolinie pot. Cięciny, dopływu Soły. 6.) **M.**, góra wznosząca się na płn. od wsi Dobrej, w pow. dobromilskim, na wschodnim (prawym) brzegu Sanu, pod 39° 59′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 49° 39′ 10″ płn. sz. g. Wznies. 507 m. npm. Pokrywają ją od wsch. gaje i małe laski, otoczone dokoła polami ornemi. 7.) **M.**, góra wznosi się na granicy gm. Tarnawy, Polany i Starzawy w pow. dobromilskim, a gm. Suszycy Wielkiej w pow. staromiejskim, pod 40° 27′ wsch. dłg. g. F., a 49° 31′ 50″ płn. sz. g. Wznies. 567 m. npm. Na płn. stoku wytryskują źródła pot. Jasienki, dopływu Wyrwy, a z płd. stoków spływają strugi i potoczki do Strwiąża, opłukującego płd. stoki tej góry. Na zach. od niej wznosi się szczyt Ilmo (626 m.). 8.) **M.**, góra wznosząca się na wsch. obszarze gm. Podbuża, w pow. drohobyckim, nad granicą zach. gm. Jasienicy Solnej z Podbużem, pod 40° 57′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 49° 19′ 55″ płn. sz. g. Wznies. szczytu 735 m. npm. Miejsce znaku triang. Wschodnie jej stoki pokrywają lasy. Wody od zach. spływają do Bystrzycy Tyśmienickiej; między niemi potoki: Wielki, Ciasny i Wierchowy (al. Werhowy). 9.) **M.**, góra, wznosząca się na granicy Strwiążyka, Stefkowej i Dźwiniacza dolnego, w pow. Lisko; większa część góry tej należy do obszaru Strwiążyka, pod 40° 12′ 6″ wsch. dłg. g. F., a 49° 27′ 12″ płn. sz. g. Wznies. 731 m. Na wsch. od niej wznosi się szczyt Kamień Ławorta (769 m.). U płn. stóp bierze początek pot. Łuh, dopływ Starego pot.; na południowym stoku pot. Strwiążyk, źródlane ramię Strwiąża. Od szczytu M. na płd. wschód, między Strwiążykiem a Starym pot., wybiega połogie pasmo wzgórzyste, Korolikiem Małym zwane, ze szczytem 642 m. npm. 10.) **M.**, lesista góra i las, na granicy gm. Łukowego a Dziurdziowa, w pow. Lisko, w dziale wodnym między Tarnawą pot. (od zach.) a Hoczewką (od wsch.), pod 39° 56′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 25′ 30″ płn. sz. g. Szczyt płn.-zach. czyni 523 m. npm. Na wsch. od niego wybiega ramię lesiste, Kamienne Horbki, ze szczytem 540 m. wys. Na płn. od M., na granicy gm. Weremienia, Huzela, Olchowy i Dziurdziowa, mamy w tym dziale wodnym szczyt Gruszkę, 583 m. wys., a na płd. od M., na granicy Łukowego i Nowosiołek, szczyt Zakucie (568 m.). Od zach. spływają wody z M. do Tarnawy a od wsch. do Hoczewki. 11.) **M.** *Stuposiańska*, góra i szczyt, wznoszący się na granicy gm. Caryńskiego i Stuposian, w pow. Lisko, pod 40° 18′ 50″ wsch. dłg. g. F., a 49° 10′ płn. sz. g., w lesistym dziale górskim, który szeroko się rozpostarł między rz. Wołosatem (od wsch.), Sanem (od płn.) i Caryńczykiem (od zach.). Wznies. szczytu 1016 m. npm. Wody z tego działu górskiego spływają do pomienionych rzek. Lasy jego należą do obszarów gmin w Stuposianach, Procisnem, Dwerniku i Caryńskiem. 12.) **M.**, góra, wznosząca się na granicy gmin Jaworowa i Butelki niżniej, w pow. turczańskim, pod 40° 37′ 28″ wsch. dłg. g. F., a 49° 45′ płn. sz. g. Zach. i płn. stoki opadają ku pot. Jaworówce (ob. t. III, 528), a wschodnie do dol. pot. Gniłej czyli Hnyłej (t. II, 637). Wzniesienie 1013 m. Na płd. wschód mamy szczyt i las Wojniki (924 m.). 13.) **M.**, góra lesista, wznosi się na zach. obszarze gm. Jasionki Maziowej, w pow. turczańskim, między potokami Jasienicą i Jasionką (od wsch.) a Łapszynem (od zach.); na płn. opada do doliny Stryja dosyć stromo. Wznies. 864 m. npm. Na płd. zach. od niej jest góra Studena (972 m.). Leży pod 40° 48′ 36″ wsch. dłg. g. F., a 49° 10′ płn. sz. g. 14.) **M.**, lesista góra, wznosi się na płd. granicy gm. Zadzielska z gm. Mochnatą, w pow. turczańskim, w Karpatach wschodnich, w dziale dukielsko-skolskim, pod 40° 48′ wsch. dłg. g. F., a 48° 57′ 50″ płn. sz. g. Wznies. 1013 m. Z płn. stoków M. wypływa pot. Magóra i Bielski pot. Od M. na płn. po zach. brzegu potoku Magóry, między nią a Butelskim pot., rozpościera się połogi grzbiet bezleśny, Dziwcze (Dzyoce na mapie szt. gen.) zwany (856 i 825 m.). 15.) **M.**, góra, wznosi się na granicy gm. Korczyna, Kruszelnicy i Synowódzka wyźniego, w pow. stryjskim, pod 41° 10′ 5″ wsch. dłg. g. F., a 49° 7′ 7″ płn. sz. g.; wznies. 649 m. Południowe zbocze opada do Stryja i posyła swe wody do tegoż. Od płn. wsch. opływa M. Zdzenny pot., dopływ Stryja. Na płn. zach. od M. jest szczyt Kiczera (714 m.). Płn.-wsch. stoki pokrywa las gęsty; płd.-zach. zaś są więcej bezleśne. 16.) **M.**, szczyt w paśmie górskiem, Koziem zwanem, rozpościerającem się na przestrzeni 3 kil. z płd. wsch. ku płn. zach., w płn. wsch. stronie wsi Orawczyka w pow. stryjskim, od granicy Kozłowej ku granicy Tysowca. Najwyższy szczyt Magóra wznosi się 1122 m. npm., pod 40° 58′ 55″ wsch. dłg. g. F., a 48° 58′ 53″ płn. sz. g. Płn.-zach. czubek tego grzbietu dochodzi 1091, a płd.-wsch. 1101 m. Stoki płd.-zach. i grzbiet są nagie, stoki zaś płn.-wsch. pokrywają lasy. Od płd. zach. opada M. ku dolinie pot. Orawczyka i wysyła do niego liczne strugi i potoki, między nimi najznaczniejszą Orawicę. Z płn wsch. zaś stoku spływają pot. Panaszówka i Namitny do Kamionki, dopływu Orawy od lew. brzegu. 17.) **M.**, góra i szczyt lesisty w Karpatach wschodnich, w dziale skolsko-delatyńskim, wznosi się w paśmie górskiem, odgraniczającem gm. Libucho-

rę od gminy Kalny, w pow. stryjskim, pod 41° 14′ 48″ wsch. dłg. g. F., a 48° 51′ 23″ płn. sz. g., i dochodzi 963 m. wysokości bezwzględnej. Na zach. stoku bierze początek górski pot. Bahińska Roztoka, dopływ Syhły, z płd. zach. stoczystości spływa pot. Rożaniecki, dopływ Oporu, a wsch. podnóże opływa Cichy al. Tichy pot., uchodzący do Sobola. 18.) **M.**, także *Lisak*, szczyt lesistej góry, wznosi się na granicy gm. Brzazy, w pow. dolińskim, Kalnej i Libuchory w pow. stryjskim, pod 41° 16′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 48° 53′ płn. sz. g. i dochodzi wys. 1365 m. npm. Miejsce znaku triang. Na wsch. od M. wznosi się góra Krestny szyr. Wody M. płyną na płn. do pot. Brzazy; na płd. stoku nastaje Syhła, płynąca na zach. do Oporu i pot. Magóra al. Magóryniec, dopływ Sobola. 19.) **M.**, potężna góra lesista, która szeroką podstawą rozłożyła się między Lisną potokiem (od płd. i wsch.) i Pohorecką pot. (od zach. i płn.), w płd. zach. stronie obszaru Ilemni, w pow. dolińskim. Grzbiet jej lesisty ciągnie się z płd na płn. i w najwyższym szczycie dochodzi wys. 1137 m. npm. Na płd. zach. pomiędzy potokami Pohorecką i Lisną wybiega od M. ramię górskie, w którem wznoszą lesiste czubki Rozkoliska (1060 m.) i Komarak (1190 m.). 20.) **M.**, góra lesista w Karpatach wschodnich, wznosi się na obszarze gm. Mikuliczyna w pow. nadwórniańskim, po zach. stronie rzeki Prutu, a na płd. od rz. Jabłonicy, dopływu Prutu, pod 42° 13′ 19″ wsch. dłg. g. F., a 49° 19′ 15″ płn. sz. g., i dochodzi 1270 m. wys. bezwzględnej. Na zach. od M. jest szczyt Magórki (1059 m.), a na płn. zach. las Magórczyk. Wody płyną na zach. i płn. do Jabłonicy a na wsch. i płd. wsch. do Prutu. 21.) **M.**, góra wznosząca się na granicy Łuczy (pow. kołomyjski) i Akreszor (pow. kosowski), pod 42° 32′ 4″ wsch. dłg. g. F., a 48° 22′ płn. sz. g., nad lewym brz. potoku Ruszora, na płn. zach. krańcu pasma górskiego Karmatury (ob.). Wznies. 751 m. npm. Miejsce znaku triang. 22.) **M.**, góra lesista, wznosi się na obszarze gm. Żabiego, w pow. kosowskim, na płd. od rz. Czeremoszu Czarnego, pod 42° 28′ 36″ wsch. dłg. g. F., a 48° 8′ 20″ płn. sz. g. Wznies. 1024 m npm. Na wszystkich zboczach M. rozsiadły się chaty włościańskie Żabiego. Stok płn. zwie się Żabiwskim, stok płd. zaś Magórą; te też nazwy noszą chaty na tych stokach rozrzucone. Od wsch. opływają M. Żabiwski pot., a od zach. pot. bezimienny, uchodzący do Czeremoszu Czarnego. Na płd. od M. wznosi się Kręta (1352 m.). Ob. *Kręta*. 23.) **M.** W obrębie tejże wsi, na wsch. od Żabiwskiego pot. wznosi się góra Magóra, 1118 m. wysoka, pod 42° 30′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 48° 7′ 15″ płn. sz. g. 24.) **M.**, góra lesista w Karpatach bukowińskich, wznosi się na obszarze gm. Borhometu nad Seretem, w pow. wyżnickim, pod 39° 53′ 48″ wsch. dłg. g. F., a 48° 7′ 32″ płn. sz. g. Dochodzi wys. 1017 m. npm. Od płn. opływa ją pot. Stebnik, od płd. pot. Leleczy. Wody spływają już to na płn. do Stebnika, już też na płd. do Leleczego, już też na wsch. do Seretu. Las na południowej stoczystości zwie się Stebnikiem. 25.) **M.**, dwa szczyty, na wsch. od Putny, w pow. radowieckim, między rz. Putną (od zach.) a Suczawą (od płn.), na granicy Putny z Wikowem werchnym (wyżnim) a Wikowem niżnim, pod 43° 18′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 47° 53′ 40″ płn. sz. g. Szczyt północny zwie się *Magóra micu* i wznosi do wys. 799 m., południowy *M. mare* do wys. 832 m. npm. Szczyty pokrywają łąki, stoki zaś lesiste. 26.) **M.** *Wielka* i *Mała*, dwa szczyty górskie w Karpatach bukowińskich, w obr. gm. Seletyna, w pow. radowieckim, na płd. od pasma górskiego Lubczyna (ob.), między pot. Bohonisorą (od zach.) a Sipitulem (od wsch.). Szczyt północny M. Mała wznosi się 1102 m., południowy zaś M. Wielka 1220 m. npm. Grzbiet pasma, w którem się obie M. wznoszą, pokrywają obszerne połoniny z zabudowaniami halnemi i włościańskiemi. 27.) **M.** al. *Magora Vase*, góra lesista w Karpatach bukowińskich, na granicy gm. Seletyna i Putny, w pow. radowieckim, pod 43° 11′ 5″ wsch. dłg. g. F., a 47° 51′ 39″ płn. sz. g. Wznies. 1139 m. npm. Na płn. zach. spływają wody z lasów M. do Suczawy, a na płd. wschód do Putny, dopływu Suczawy. 28.) **M.**, góra na obszarze gm. Briazy, w pow. kimpolúnskim, między potokami Briaza (od płn. zach.) a Negru (Niagra, od płd.), pod 43° 3′ 15″ wsch. dłg. g. F., a 47° 37′ 45″ płn. sz. g. Wznies. 1369 m. npm. Południową stoczystość okrywają łąki aż do rz. Negru, stoki zaś północne lasy. 29.) **M.**, dział górski w obr. gm. Russ pe Boul, w pow. kimpolúnskim, między pot. Boul (od zach.) a Trifu (od wsch.); pasmo to ciągnie się z płd. na płn., jako ramię boczne pasma górskiego Obcina Féreden (ob.) i dochodzi w najwyższym szczycie wys. 1206 m. npm. 30.) **M.**, góra lesista, w płn.-zach. części obszaru wsi Kapukimpolui, w pow. suczawskim, na płd. rz. Mołdawy, pod 43° 34′ 38″ wsch. dłg. g. F., a 47° 32′ 10″ płn. szer. g. Wznies. 820 m. npm. Płn. stoki opadają stromo do rz. Mołdawy, od wsch. do dol. pot. Izwor, a od zach. do pot. Voronetu. Miejsce znaku triang. 31.) **M.**, góra lesista na płn. wsch. od mka Gurahomory, w pow. suczawskim, pod 43° 35′ 35″ wsch. dłg. g. F. a 47° 34′ 39″ płn. sz. g. Wznies. 782 m. npm. Las pokrywający południową stoczystość, uchodzącą do obszernej doliny Mołdawy, zowie się Arszycą Tarnicą. 32.) **M.**, góra i szczyt,

wznoszący się na obszarze gm. Witowa, w pow. nowotarskim, na granicy Galicyi i Orawy (Węg.), w północnych odnogach Tatr nowotarsko-orawskich, pod 37° 27′ 50″ wsch. dłg. g. F. a 49° 17′ 48″ płn. sz. g. Wznies 1230 m. npm. Stok płd.-zach. lesisty opada stromo do doliny Cichej czyli Orawicy. Na stoku wschodnim i północnym śród lasów smrekowych rozpostarła się polana Magóra z zabudowaniami halnemi. Stok ten opada do doliny Czarnego Dunajca. Z północnych stoków M. wypływa Jeleśna, pot. orawski (ob.), a z płn. wsch. Magóra pot. 33.) **M.** *Zakopiańska*. Ob. *Gładkie Jaworzyńskie*, *Jaworzynka dolina*, *Kondratowa* i *Zakopane*. 34.) **M.** Od szczytu Wielkiej Kopy (2054 m. szt. gen.), wznoszącego się w Tatrach, nad doliną Cichej (Wierch-Cichej), między nią (od zach.) a doliną Koprową (od wsch.), wybiegają dwa ramiona, jedno ku wsch. do głównego grzbietu tatrzańskiego, drugie ku płn. zach., opadając stromo do dol. pot. Cichej. Zachodnie zbocze tego ramienia nad Cichą zwie się M. Wznies. 1714 m. npm. (szt. gen.). 35.) **M.** *wyźnia* i *niźnia*, dwa szczyty w Tatrach liptowskich. Od Hrubego Wierchu (2142 m. szt. gen., ob.), szczytu wznoszącego się w głównym grzbiecie Tatr liptowsko-nowotarskich, wybiega na płd. ramię górskie, będące wschodnią ścianą doliny Jamnickiej i zachodnią doliny Raczkowej. W tem ramieniu wznosi się M. wyźnia, także M. Raczkową lub Jakubiną (ob.) zwana, do wysok. 2189 m. (szt. gen.). W dalszym biegu tego ramienia jest szczyt Ostredok (2049 m.), a południowy jego czubek stanowi M. niźnia, dochodząca wys. 1921 m. npm. (szt. gen.). U południowego podnóża tej M. łączy się pot. Raczkowy z pot. Jamnickim. Por. *Jakubina*, *Jamnicka dolina* i *Jamnicki potok*. 36.) **M.**, szczyt w Tatrach liptowskich, w dziale zachodnim, wznosi się na obsz. gm. Łuczek, w hr. liptowskiem, między Roztoczną pot. (od zachodu) a Kalamiczanką (od wschodu), pod 37° 3′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 49° 9′ 30″ płn. sz. g. Wznies. 1168 m. Las na południowej stoczystości zwie się Hliboką, a skaliste ramię na płn.-wsch., odrywające się od M., zowią Hawrańcem (ob.). 37.) **M.** *Turańska*, szczyt w Tatrach liptowskich, w dziale Chocza, na granicy Łuczek i Turyka, od Chocza na południowy wsch., pod 37° 2′ 7″ wsch. dłg. g. F., a 49° 7′ 50″ płn. sz. g. Wznies. 1088 m. Od wsch. opływa ją pot. Roztoczny al. Łuczański i Teplańska Woda, od zach. zaś Turański pot. 38.) **M.**, szczyt w Tatrach niźnich, w północnych rozgałęzieniach pasma Dżumbiru (ob.), na wschodnim brzegu pot. Demanowskiego, pod 37° 16′ 29″ wsch. dłg. g. F., a 49° 34″ płn. s.. g. Wznies. 1379 m. npm. Na płn. zach. od niej wznosi się szczyt Demanowska Hora (1301 m.). Między temi górami, po stronie zach., znajduje się piękna grota lodowa. 39.) **M.** *Lupczańska*, szczyt w Tatrach niźnich, w hr. liptowskiem, na obszarze gm. Lupczy Niemieckiej, pod 37° 6′ 25″ wsch. dł. g. F., a 49° 38″ płn. sz. g., po wschodniej stronie rz. Lupczanki (ob.), między nią (od zach.) a Kleczańskim pot. (od wsch). Wznies. 1316 m. Miejsce znaku triang. 40.) **M.** *Czerwona*, dwa szczyty w Tatrach niźnich, w hr. liptowskiem, jeden (zachodni) wznosi się po zach. stronie górskiej rz. Ludrowianki (ob.), na południ. granicy wsi Ludrowy (ob.) z gm. Łużną, pod 36° 58′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 48° 58′ 25″ płn. sz. g., i dochodzi do wysokości 1298 m. npm. (miejsce znaku triang.); drugi (wschodni), wznosi się po wschodniej stronie rzeki Ludrowianki, na południowym obszarze gminy Ludrowy, pod 37° 10″ wsch. dłg. g. F., a 48° 58′ 40″ płn. sz. g. i dochodzi do wysokości 1344 m. npm. 41.) **M.**-*Zborowska*, góra w hr. szaryskiem (Węgry), wznosi się u połączenia się granic Bardyjowa, Zborowy i Stebnika, pod 39° 54′ 50″ wsch. dłg. g. F. a 49° 21′ 41″ płn. sz. g. Wzniesienie 902 m. npm. 42.) **M.**, pasmo górskie w Karpatach wschodnich, w dziale dukielsko-skolskim, w hr. ziemneńskiem (Węgry), nad granicą Galicyi, na wschód od rz. Latorczy, rozpościera się po południowej stronie rzeki Widrańskiej wody, lewego dopływu Latorczy, od Widran aż po granicę galicyjską; północnym stokiem nad rz. Widrańską wodą wije się droga węgiersko-galicyjskiej kolei żelaznej, przerzynającej Karpaty tunelem łupkowskim. Najwyższy szczyt tego pasma zowie się Bryncową i wynosi 787 m. npm. Miejsce znaku triang. Wody ze stoku południowo-zachodniego spływają do Latorczy, a z południowego do Wirawy, dopływu Latorczy. Długość pasma M. 10 kil. 43.) **M.**-*Spiska*, pasmo górskie w hr. spiskiem. Po płn. wsch. stronie Tatr, na wschód Białki (rz.), na płn. wsch. doliny żarskiej (żdżarskiej) i Białej węgierskiej, na płn. zach. Popradu, od Buszowiec po Lubowlę, a wreszcie na południe Dunajca od Frydmanu po Czerwony Klasztor i południowo-zachód od Lipnickich potoków, dopływów Dunajca i Popradu, a więc między Tatrami i Pieninami legła M.-Spiska. Cały ten obszar górski nie składa się z odosobnionych grzbietów, gniazd gór, owszem stykają się one to u źródlisk rozdzielających je rzek, tworząc górskie węzły, to zaś przeporami między zaczątkami tych rzek i ich pierwszych dopływów z sobą powiązane, tworzą niby siatkę, w najrozmaitszych kierunkach podzierganą. Nazwę Magóry spiskiej odnoszą właściwie do pewnej części tego całego górskiego, a zwłaszcza do podłużnego grzbietu górskiego, ciągnącego się od zach. na wsch., poczynając się przełęczą Żarsknaąd Podspadami, łączącą płn.

kończyny w Tatrach bielskich z zachodnią kończyną M.-Sp., i kończąc się na wschodzie ponad gościńcem, wiodącym z Starej wsi do Kieżmarku. Długość tego pasma 20 kil. Idąc od zachodu ku wschodowi mamy w głównym tym grzbiecie następujące szczyty: Przysłop (1216 m.), Strednicę wierch (1134 m.), Jaworzynę żarecką (1211 m.), Palenicę (1193), Prechrestie (1199 m.), Żarski wierch (1178 m.), Stredny wierch (1161 m.), Harb (Garb, 1157 m.), Bukowinę (1176 m.), Smreczyny (1159 m.), Okruhłą (1106 m.), Szwabową (1063 m.) i Spadzik (1089 m.), który stanowi wschodni czubek tego pasma nad wspomnianym gościńcem. Na północnym stoku legły osady spiskie, jak Osturnia, Frankowa Mała i Wielka, Jeziersko i Relów. Po stronie południowej zaś mamy osady Żar (Ždžar) i Landok. Po tejże stronie dolina potoku Białej Spiskiej oddziela Tatry od M.-Sp. Liczne potoki mają na jej stokach swe źródła; od południa spływają one do Białej Spiskiej lub bezpośrednio do Popradu. Siatka wód od strony północnej jest bez porównania potężniejsza, niż na stoczystości południ. I tak mamy od północy: Petrolowski pot., Bystry pot., Kremeniak, Królewski pot., Gajnik, Koszarski, Mostkowy pot.; wszystkie posyłają swe wody do Kacwińskiej rzeki, a ta do Dunajca; wreszcie rz. Kownina, uchodząca pod Starą Wsią do Dunajca. Północne stoki pokrywają gęste lasy świerkowe. Między szczytami Harbem i Bukowiną wznosi się na przełęczy karczma, zbudowana przed r. 1848; tędy wiedzie drożyna, używana dawniej przez handlarzy wina i tytuniu, do Relowa i dalej do Starej Wsi. Drożyna ta dzieli to pasmo na dwie połacie, wschodnią, Magórą Małą, i zachodnią, Magórą Wielką zwane. W Magórze Małej, na północnym jej stoku, na obszarze gminy Jezierska, śród pięknego lasu smrekowego, rozlewa się jedyny staw w Magórze, mało przez kogo znany, prawdziwe Morskie Oko magórzańskie. Staw ten leży pod 38° 1′ wsch. dłg. g. F. a 49° 2′ płn. sz. g., na wys. 928 m. (szt. gen.). Powierzchnia jego 4876 kwadr. metr.; długość osi z północy na południe 105 m., szerokość zaś 80 m. W r. 1879, 3 sierpnia, 11 g. zrana, ciepłota wody na górnym końcu jeziora wynosiła 7°, we środku 9°, na dolnym końcu 6°, a w zatoczce 5° C., gdy powietrze w cieniu wynosiło 15°, w słońcu 26° C. ciepł. Przez ten staw przepływa potok górski, który poniżej wsi Jezierska wpada do Kowniny. Pasmo to wogóle mało badano i zwiedzano. Z niektórych szczytów przedstawia się cudny widok na Tatry i Pieniny. 44.) **M. *Turczańsko-Orawska.*** Na północnym brzegu Wagu, od przełomu powyżej Streczna, na granicy hrabstw trenczyńskiego i turczańskiego, a następnie Orawy od jej ujścia do Wagu w górę aż ku połączeniu się Białej Orawy z Czarną, ciągnie się od południowego zachodu ku północnemu wschodowi dosyć wyniosłe pasmo, Magórą Turczańsko-Orawską zwane. Pasmo to uważać należy za węzeł wiążący działy południowe zachodniego skrzydła karpackiego z działami płn.-zachodniemi, t. j. z działem jabłonkowsko-półhorańskim. Dwa głębokie wcięcia od północy ku południu dzielą to pasmo na trzy dzielnice. Pierwszy t. j. zachodni przełom tworzy górski potok, Rzeką (Rjeką) zwany, płynący od wsi Zazrywy w kierunku północno-południowym i zlewający swe wody poniżej Parnicy do Orawy. Drugi przełom ciągnie się w tym samym kierunku północno-południowym między Hrusztynem (Hruścin) a Podzamczem nad Orawą. Pierwszą z tych dzielnic, t. j. zachodnią, między Wagiem i Rzeką, zwą Magórą Turczańską a!. Krywańską od szczytu tejże nazwy. Południowe stoki należą do hr. turczańskiego, północne do trenczyńskiego, a wschodnie aż po przełom zazrywsko-parnicki do hr. orawskiego. Na północy między Terhową a Warynem odcina tę M. od innych gniazd górskich potok Warynka, zlewający pod Warynem swe wody do Wagu; od wschodu przecięła ją, jak wyżej powiedziano, Rzeka, od południa łukiem oblewa stoki Orawa i Wag, od zachodu Wag. Dwa więc potoki i dwie rzeki okalają tę dzielnicę górską. Najwyższemi wzniesieniami tej dzielnicy są *Krywań Mały*, zwany także *Krywań-Fatra*, 1667 m. npm. (Ob. t. IV, 765, № 3) i *Rozsudec* al. *Rasucza Wielka*, 1595 m. npm. wysoki. Ku południowemu zachodowi M.-Turczańska przypiera do Hal Wiaternych (ob.). Na zetknięciu się tych dwu dzielnic górskich przerznął się Wag wąskim, głębokim, nader malowniczym wyłomem, z kotliny turczańskiej do żylińskiej. Dalej na wschód drugi podobny wyłom, między Kralowanem a Ratkowem, odciął M.-Turcz. od zachodniej przypory Tatr Niżnich, których północny dział nad samym Wagiem zwie się Fatrą (ob.). Wreszcie wyłom Orawy między Parnicą a ujściem jej do Wagu oderwał wschodnią część M.-Turcz. od górskiego gniazda *Szypu* i *Hrdoszyna* (ob.). Środkowa dzielnica turczańsko-orawskiej Magóry, między przecznicami zazrywsko-parnicką i hrusztyńsko-orawską, łączy się od północy z pasmami lesistego Beskidu; na południe opada ku Orawie. Trzecią najniższą dzielnicę, zwaną Magórą Orawską, oblewają z trzech stron Hrusztynka, Biała Orawa i Orawa. Hrusztynka al. Hruścianka, płynąc od południowego zachodu ku północnemu wschodowi, wpada do Białej Orawy. Ta, okrążywszy północno-zachodnie, północne i północno-wschodnie stoki M., zlewa się z Czarną Orawą. Hrusztynka i Biała Orawa płyną podłużną doliną między-

górską. Ponad połączeniem się obu Oraw i między niemi rozpościera się najznaczniejsza płaszczyzna w Orawie; odtąd zaś w kierunku południowym, a od Twardoszyna południowo-zachodnim, wąska dolina Orawy oddziela tę M.-Orawską od północno-zachodnich stoków Tatr liptowsko-orawskich. W grzbiecie tejże M. wznoszą się od płdn. zach. ku płn. wsch. następujące szczyty: Jaworowa 1029 m., szczyt bezimienny 1084 m., Budyn 1220 m., Magórka 1104 m., Stara Hora Przyboj 948 m. i Jedlicznik 828 m. wysokie. Budyn zatem jest najwyższym szczytem M.-Orawskiej. Oś podłużna M. Turczańsko-Orawskiej wynosi 53 kil., a szerokość tego pasma 7 do 11 kil. We względzie geologicznym M.-Turczańska z Halami Wiaternemi, Fatrą, Szypem i Hrdoszynem, wreszcie z M.-Orawską, tworzy jednę całość. Co do M.-Turcz., to geologicznie uważana, jest ona dalszym ciągiem Hal Wiaternych. Południowe jej stoki składają się z granitu, a to z tego samego, jak dzielnica Minczowa w Wiaternych Halach; północne zaś z wapieni. Między granitami i wapieniami rozpostarł się czerwony piaskowiec, tworzący najwyższe szczyty tej dzielnicy. Skład geol. Krywania Małego i Rozsudca, obacz pod artykułami opisującemi te szczyty. W M.-Orawskiej część zachodnia, między przecznicami zazrywsko-parnicką i hrusztyńsko-orawską, składa się od południa z marglów neokomskich, od północy z dolomitu neokomskiego. Prócz tego wystąpiły nad drogą od Zamku Orawskiego aż ku Kniaży margle puchowskie. W części zaś wschodniej, począwszy od Zamku Orawskiego aż do Długiej, wystąpiły nad Orawą liasowe margle plamiste. Na nich legły wapienie jurasowe, na spodzie czerwony lub szary wapień krynoidowy, na wierzchu czerwony wapień ryfowy z kilku gatunkami amonitów, jak zwykle źle zachowanych. Wapienie ryfowe występują między Trzcianą i Twardoszynem, w skale Medwedzkiej pod Krasnohorką, i od Podbielu aż ku Zamkowi orawskiemu, leżąc tutaj na wspomnianych marglach plamistych. Na zachód od Krasnohorki pojawiają się czarne łupki zawierające: *Ammonites tardifuncatus* Leym. Czyt. *Dionys Stur*, Barometrische Höhenmessungen im Wassergebiete der Waag und Neutra. W Jahrb. d. kk. geol. Reichsanstalt in Wien, 1860.—*Fötterle*, Geolog. Untersuchungen wegen etwaigen Salzvorkommens in der Arva; tudzież Mitteilungen über die Braunkohlenlager in der Arva. Tamże, r. 1851.—*Paul C.*, Die Karpathensandstein und Klippenbildungen zwischen dem Gebirgszuge der Arvaer Magóra und dem Arvaflusse von Turdossin bis Arvavaralja. Tamże, 1867. *Br. G.*

Magórka 1.) polana w obr. gm. Grzechyni, w pow. myślenickim. 2.) **M.**, grupa chat włościańskich we wsi Żabiu, w pow. kosowskim. 3.) **M.**-*Łodygowska*, chaty górnicze i kamieniołomy, koło Iluciska, należące do obszaru dworskiego w Łodygowicach, w pow. bielskim. 4.) **M.**-*Wilkowska*, chaty górnicze, nieopodal Wilkowic, należące do obszaru dworskiego w Łodygowicach, w pow. bielskim. *Br. G.*

Magórka, potok górski w obr. gm. Zawoi, w pow. myślenickim; wypływa z pod przełęczy między szczytami Czerniawą Suchą (1062 m.) i Jałowcem (1110 m.), w lesie „Pod Beskidem" zwanym; płynie na wschód, równolegle do pot. Korczynkami zwanego (ob.). Uchodzi do Wilcznawki, dopływu Skawicy, z lew. brz. Długość biegu 2250 m. *Br. G.*

Magórka 1.) pasmo górskie w Beskidzie zachodnim, na granicy gmin Międzybrodzia lipnickiego a Łodygowic, w pow. bielskim, ciągnie się od północnego zachodu ku wschodowi, łukiem podanym na południe. Północno-zachodni narożnik tworzy szczyt tejże nazwy, także Josefsberg zwany; wznies. 913 m. Miejsce znaku triangul. Od tego szczytu wybiegają dwa ramiona górskie, jedno ku północy, ze szczytem Sokołówką, 858 m. wys.; drugie ku zachodowi, ze szczytami Rogaczem (828 m.) i Łysą (660 m.). Od wschodniego bezimiennego czubka, 933 m. wysokiego, odrywają się również dwie odnogi ku dolinie Soły, jedno ku płn. wsch., drugie ku płdn. wsch. W tej ostatniej odnodze szczyt Suchy Wierch (799 m.). Północny stok lesisty należy do Międzybrodzia lipnickiego, południowy zaś do Łodygowic. Północne stopy oblewa potok Ponikwa, płynący na wschód i zlewający swe wody do Soły. Z południowej stoczystości podążają wody do pot. Żylczy. 2.) **M.**, góra lesista, na północny wschód od wsi Straconki, w pow. bielskim, pod 36° 46′ 32″ wsch. dłg. g. F., a 49° 48′ 10″ płn. sz. g. Wznies. 654 m. npm. 3.) **M.**, szczyt w Beskidach zachodnich, wznosi się na granicy Galicyi i Szląska austr. a gm. Lipowej i Kamesznicy, w powiecie żywieckim, na północ od Baraniej góry (1214 m.), pod 36° 41′ wsch. dłg. g. F., a 49° 37′ 40″ płn. sz. g., ponad źródłami Białej Wisełki i dopływów tejże. Po stronie płn. wsch. bije potok Leśna (ob.), dopływ Soły, a po stronie płd. wsch. potok Bystra, zwany w dolnym swym biegu Kamesznicą (ob.). Wznies. 1129 m. npm. Od szczytu tejże M. na wschód bieży granicą wymienionych gmin szeroki grzbiet lesisty, kończący się szczytem, także M. zwanym, 1091 m. wys. 4.) **M.**, góra lesista, wznosząca się na granicy gm. Ponikwi i Jaszczurowy, w pow. wadowickim, z Tarnawą, w pow. żywieckim, pod 37° 8′ 14″ wsch. dłg. g. F., a 49° 48′ 15″ płn. sz. g., w odnodze górskiej, wybiegającej od Łamanej Skały (934

m.) na płn. wsch. granicą powiatów: żywieckiego i wadowickiego, przez szczyty Leskowiec (922 m.) i Jaworzynę (890 m.). Wznies. M. 819 m. npm. Na północnej stoczystości M. biją źródła Ponikiewki, dopływu Skawy, na południowej zaś na polanie śródleśnej legły chaty „Suszyce," należące do Tarnawy. Tu też wytryskują potoki: Jaszczurówki i Tarnawki, dopływów Skawy. 5.) **M.**, szczyt bezleśny w Gorcach, w części ich wschodniej, na południowym stoku, między potokami Jarczem (od wsch.) a Fedorówką (od zach.). Od południowej strony płynie pot. Ochotnica. Wznies. 913 m. npm. Leży pod 38° 53′ wsch. dług. g. F., a 49° 30′ 54″ płn. sz. g. 6.) **M.**, góra lesista, wznosząca się na granicy gmin Zatwarnicy i Hulskiego, w pow. Lisko, pod 40° 11′ 25″ wsch. dług. g. F., a 49° 12′ 55″ płn. sz. g., między potokami Hulskim (od zach.) a Głębokim, dopływami pobliskiego Sanu. Wznies. 910 m. Las pokrywający południowo-wschodni stok zwie się Magórcem. Grzbiet górski, w którym wznosi się **M.**, jest odnogą płn.-wschodnią pasma górskiego, zwanego Połoniną wetlińską (ob.). 7.) **M.**, szczyt lesisty w Beskidach zachodnich, na południowej stronie głównego grzbietu Karpackiego, na Orawie (Węgry). Od szczytu Pilska (1557 m.) wybiega ku południowemu wschodowi ramię górskie po szczyt Dudową (1187 m.); na południe od tegoż szczytu, pod 37° 10″ wsch. dług. g. F., a 49° 32′ płn. sz. g., wznosi się szczyt Magórka do wys. 1086 m. npm. 8.) **M.**, szczyt w Magórze Orawskiej, pod 37° 9′ 25″ wsch., a 49° 22′ płn. sz. g. Wznies. 1104 m. Wody posyła na północ do Orawy Białej, a na wschód do Orawy. Ob. *Magóra Turczańsko-Orawska.* *Br. G.*

Magórki, grupa chat włościańskich w obr. gm. Jabłonicy, w pow. nadwórniańskim.

Magóryniec, potok, ob. *Magóra.*

Magórzyca 1.) szczyt i dział górski w północnych rozgałęzieniach Gorców (ob.). Od szczytu Gorca (1229 m.) z głównego grzbietu wychodzi ku północy ramię górskie, dzielące się na dwa grzbiety. W jednym z nich, a zwłaszcza który się zwraca na płn., łukiem nieco na zachód podanym, ze szczytem Głębieńcem (965 m.), między potokami Kamienicą (od zach.) a Głębieńcem (od płd. wsch.), wznosi się szczyt Magórzyca, 881 m. wys. Od niego na płn. są dwa szczyty bezimienne 1008 m. i 1007 m. wys. Między nimi przełęcz Polanki. Północny stok opadający ku Kamienicy pokrywa Szczawski las. Od zach., płn. i wsch. oblewa dział ten pot. Kamienica (ob.), a od płd. wsch. potok Głębieniec, uchodzący do Kamienicy we wsi Szczawie. 2.) **M.**, góra lesista w hr. spiskiem (Węgry), w obr. gm. Jakubian, po wschodniej stronie rzeki Jakubianki, między nią (od zach.) a Wyźnim Krejczym pot. (od wsch.); od płd. opływa ją pot. Pisowna, zlewający swe wody do Jakubianki. Wznies. 1067 m. npm. Leży pod 38° 21′ 50″ wsch. dług. g., a 49° 11′ 36″ płn. sz. g. 3.) **M.** al. *Magóryca*, las, we wschodnich Beskidach, w dziale dunajecko-popradzkim, na obszarze wsi Roztoki, w pow. sądeckim, między potokami: Wielką Roztoką (od płn. zach.) a Małą Roztoką (od płd. wsch.), i między górami Skałką (1082 m.) a Jaworzyną (946 m.). *Br. G.*

Magitten (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Tapiau.

Magreta, os. młyn. nad rz. Liszwartą, pow. częstochowski, gm. Krzepice, par. Danków. Ma 2 dm., 12 mk., 46 mr. ziemi.

Magrycha, młyn na obszarze dworskim Tłusteńkie, pow. husiatyński.

Maguciszki, wś, pow. nowoaleksandrowski, gm. bachmacka.

Magulaniszki, wś włośc. nad Wilią, pow. wileński, 1 okr. adm., o 33 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Magulanka, słoboda, pow. rówieński, własność B. Ponińskiego. Jest tu od r. 1877 dystylarnia drzewa na pięciu robotników, produkująca rocznie 3000 wiader dziegciu i 300 pud. terpentyny za 1200 rs.

Maguliszki, wś, pow. wileński, 4 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 9 dm., 76 mieszk. katol. (1866).

Magunele, wś i dobra, pow. nowoaleksandrowski, gm. Dukszty, mają 712 dzies. ziemi, b. własność Biegańskich, dziś Dowgiałłowej. Jest tu zarząd sołecki gminy dukszciańskiej, składającej się z trzech sołectw: dukszciańskiego, magunelskiego i tumulińskiego. Do dukszciańskiego należą dwory: Dukszty i Gierkany (Dowgiałłowej) z wsiami Pożemiszki (10 dm., 200 dzies. ziemi), Dworzyszcze (4 dm., 60 dz.), Zakarklinie (5 dm., 106 dz.), Peltyszki (3 dm., 40 dz.), Wielka wieś (4 dm.), Świliszki (2 dm., 60 dz.), Rytkuniszki (3 dm., 70 dz.), Janowo (1 dm., 22 dz.), Gierkany (8 dm., 126 dz.), Rudaniszki (3 dm., 83 dz.), Wygódka (26 dz.), Saksoniszki (2 dm., 40 dz.), Kuźmieryszki (63 dz.), Iwanowo (2 dm., 75 dz.) i folw. Gierkany 716 dz.; dwór Liguny, niegdyś Aleksandrowiczów, później Mejera, dziś Bućkowskiego, 784 dzies. ziemi dwors., z wsiami: Werdziuki 13 dm., Liguny 10 dm., Jankowszczyzna 4 dm. i Grykopole 1 dm.; dwór Antonowo, dawniej Tadeuszów, 373 dzies. ziemi, z wsią Sakiszki 6 dm.; dwór Kuźmierki, dawniej Salmonowiczów, dziś Mińskiego, z wsiami Warny 3 dm., Sciury 2 dm.; dwór Waszkańce, niegdyś Szmigielskich, później Hercyków, dziś Szyłeykowej, 229 dzies. ziemi, z zaśc. Antoniszki 1 dm.; dwór Ogrodniki, Górskiego, 123 dz. ziemi, z wsiami Ogrodniki 2 dm. i Chmielewszczyzna 4 dm.; dwór Petrykały Ka-

sperowiczów z wsiami Petrykały 1 dm. i Uździele 1 dm.; dwór Wiktoryszki, Aleksandrowicza, 52 dzies. ziemi; Tabor, Orzeszkowskich, 240 dz.; Berżeniki, Stankiewicza 196 dz. i Haspaniszki, Koziełły z wsią t. n.; razem 95 dm., 645 mk. męż. i 1927 dz. ziemi włośc. Do magunelskiego zarządu sielskiego należą następne wsie i dwory. M. ziemi dwors. 707 dz. z wsiami Kalwiszki 6 dm., 124 dz., Biegunowo dm. 1, dz. 40, Zakalniszki dm. 1, dz. 34; Góry, barona Engielharda, ziemi dwors. 723 dzies. z wsiami Maguny 16 dm., Wysoczyno 2 dm.; Dobromyśl, Zienkowiczów, z wsiami: Janulańce 6 dm., Burzyszki 4 dm., Pieczuniszki 3 dm., Dobromyśl 1 dm.; Tarasiszki, niegdyś Benedykta Ryżego, dziś Ostaniewiczów, ziemi dwor. 150 dz. z wsiami Keyży 6 dm., Janulańce 1 dm.; razem 53 dm., 312 dusz męs., ziemi włośc. 1167 dz. Do tomulińskiego zarządu należą dwory i wsie: Tomulin, dawniej należał do dóbr Dryświat Łopacińskich, później pijarów, dziś Smolewskiego, ziemi dwors. 2441 dz.; do niego należą wsie: Tomulin 4 dm., Dryszkuny 10 dm., Taszkuniszki 2 dm., Koniuchy 8 dm., (na jej ziemi stoi st. dr. żel. Dukszty), Bikiany i Cymbaliszki 8 dm., Zusien 3 dm., Magunka 2 dm., Sierpuchówka; razem 41 dm., 211 dusz męż., ziemi włośc. 868 dz.; w ogóle zaś w dukszciańskiej gminie 189 dm., 1168 dusz męs., ziemi włośc. 3962 dzies. W gm. Dukszty znajdują się następne jeziora: Pereświta wł. 4 mr. 5 pręt 22; Berżona wł. 1 mr. 1; Pereświtajcie wł. 1 mr. 6 pręt. 23; Berżonka mniej niż mr. 1; Dukszty wł. 22 mr. 28 pręt. 12; Pożemie mr. 11 pręt. 6; Samonie wł. 1 mr. 1 pręt. 5; Bimberys mr. 10 pręt. 28. *A. K. Ł.*

Magunka, *Magunki*, ob. *Magunele.*

Maguny 1.) wś rząd., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 18, od Wasiliszek w. 45, dm. 7, mk. wyzn. rz.-katol. 92. 2.) **M.**, wś rząd., pow. święciański, 1 okr. polic., 243 mk. katol., żyd. 11, dm. 20 (1866).

Magura, *Magurka, Magurki, Magurzyca*, ob. *Magóra, Magórka, Magórki, Magórzyca.*

Maguretu, szczyt lesisty, na północ od wsi Sadowy, w pow. kimpolúńskim, między pot. *Vurvar* (od wsch.), *Zebrauca* (od zach.) i *Sadowa* pot. (od południa). Wznies. 1029 m. npm. Leży pod 43° 9′ 56″ wsch. dług. g. F., a 47° 34′ 30″ płn. sz. g. *Br. G.*

Magyarfalu, *Magyarfalva*, wś w hr. liptowskiem, ob. *Uhorska Wieś, Uherska Wieś.*

Mahala, wieś parafialna, w pow. czerniowieckim, od Czerniowiec na północny wschód 7 kil. odległa, na lewym brz. Prutu, od Prutu 3 kil. odległa, graniczy od płn. zach. z wsią Budą, od płn. wsch. z Berańczami, od wsch. z obsz. Bojana, od płdn. z Kotul-Ostrycą i Ostrycą, a od płd. zach. z Ludyhoreczą. Ma 1656 mk. Wsi Buda, Mahala i Kotul-Ostryca leżą tak obok siebie, iż chaty jednej wsi stykają się bezpośrednio z chatami drugiej wsi. W miejscu parafia grecko-nieunicka. W płn. stronie wsi wzgórze Lipnik, 284 m. npm. Wzdłuż wschodniej granicy płynie potok Huków (Hukeu), dopływ Prutu, a na południ. zach. granicy rz. Prut. Miejsce przewozu. Pola i łąki na płn. wsch. obszarze zwą się Habusara, Tołoka Wielka i Wawista, na płd. zach. obsz. nad Prutem Ramasa, Mała Polana i Forsuchil. Folwark. Znaczne sady owocowe. St. p. Sadagóra. *Br. G.*

Mahalfalva (węg.), *Mahalowce*, wś, ob. *Machalowce.*

Mahdaliwka, ob. *Magdalówka.*

Mahello horby, wzgórze 398 m. wys., w płn. stronie Nahujowic, pow. drohobycki. Na płn. stoku nastaje pot. Broncy. Od zach. opływa je pot. Stupianka.

Maheriw, ob. *Magierów.*

Mahlau (niem.), ob. *Malewo.*

Mahlborg (niem.), ob. *Malbork.*

Mahlburg (niem.), ob. *Malbork.*

Mahlekaln (niem.), folw. w Kurlandyi, na wyspie rz. Dźwiny, pow. i par. zelburska.

Mahlen (niem.), może *Malin*, wś, pow. trzebnicki, na płd. krańcu lasu t. n., par. Kapsdorf, ma szkołę ewang.

Mahlendorf (niem.), 1.) *Gross-M.*, wś i dobra, pow. niemodliński, nad Nyssą; 28 bud., 74 dm., 486 mk. Wś ma 60 osad, 880 mr. ziemi, szkołę i kaplicę katol.; dobra 2346 mr. z folw. Scharfenberg. 2.) **M.**, 1372 r. *Malerdorf*, wś i dobra, pow. grotkowski, o pół mili od Odmachowa; 11 bud., 26 dm., 214 mk. Wś ma 20 osad, 137 mr. ziemi a dobra 912 mr. ziemi i cukrownię. *F. S.*

Mahlendorf (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Eisenberg; 52 mk. (1857).

Mahljau (niem.), wieś, pow. trzebnicki, z przys. Klischau.

Mahlienshof (niem.), ob. *Malienshof.*

Mahlin (niem.), ob. *Malinin.*

Mahlkau (niem.), ob. *Malkowy.*

Mahlu-Kalns, wzgórze w pow. wolmarskim gub. ryskiej. Por. *Lemsal.*

Mahnlack (niem.), folw., pow. gierdawski, niedaleko szosy sępopelsko-gierdawskiej, st. p. Dietrichsdorf; 136 mk. (1857).

Mahnau (niem.), wś i kol., pow. głogowski, par. Jakobskirch. Z folw. Marienvorwerk.

Mahnsfeld (niem.), wś i os., pow. królewiecki, o 8 kil. od st. p. Kobbelbude. Okrąg urzędu stanu cywilnego M. miał 1880 r. 1534 dusz. *Ks. Fr.*

Mahnsfeld-Muehle (niem.), wiatrak i wodny młyn, pow. królewiecki; st. p. Kobbelbude 8 kil. odl. Ma obszaru 162.20 ha. *Ks. Fr.*

Mahnwitz (niem.), ob. *Manowice.*

Maholm (Script. rer. Prus. II, 46), miejsco-

wość w Estonii, gdzie r. 1268 zaszła bitwa między Demetryuszem, książęciem Rusinów (rex Rutenorum) a Aleksandrem, bisk. dorpackim i mistrzem Ottonem („Inito autem certamine circa ecclesiam Maholm, occubuit idem dominus Alexander cum duobus fratribus").

Mahora, ob. *Magóra*.

Mahrau (niem.), wś i folw., pow. morąski, st. p. Sonnenborn 3 kil. odl. We wsi było 1857 r. 230 mk.; na folw. należącym do dóbr ryc. Venedien było 25 mk.; w M. mieszkali dawniej ze szlachty pol. Wilamowscy (Ob. Kętrz.: O ludn. pol., str. 586). Okrąg urzędu stanu cywiln. Gr. Samrodt. *Kś. Fr.*

Mahren (niem.), ob. *Mary*.

Mahrung (niem.), jez. na pograniczu pow. morąskiego i ostródzkiego, nad którem leżą wsie Eckersdorf, Gubitten, Mostkowo i Alt Ramten; z płdn. części tego jez. wypływa rz. Mahrung, uchodząca do Passaryi. *Kś. Fr.*

Mahrung (niem.), rzeka, pow. ostródzki, wypływa z południ. części jez. tejże samej nazwy i uchodzi do Passaryi a z nią do zatoki fryskiej. *Kś. Fr.*

Mahulec, góra lesista, po zachodniej stronie mka Czchowa, w pow. brzeskim, pod 38°18′40″ wsch. dłg. g. F., a 49° 49′ 45″ płn. sz. g. Stok zachodni, północny i południowy lesisty; na wschodnim stoku, opadającym do doliny Dunajca, legły rozrzucone zabudowania Czchowa; las po stronie północnej zwie się Miejskim lasem; u płn. stóp. M. płynie potok Zilina (al. Zelina), dopływ Dunajca. Wznies. M. 482 m. Miejsce znaku triang. Sprostować tu należy mylnie podane położenie geogr. mczka Czchowa, w art. opisującym je. Czchów bowiem leży pod 38° 20′ 20″ wsch. dług. g. F., a 49° 50′ 6″ płn. sz. g. (kościół). Wzniesienie Czchowa 270 m. npm. *Br. G.*

Majaczek, zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 1 dm., 1 mk. prawosł., 2 katol. (1866).

Majaczewice, wś, pow. sieradzki, gm. Majaczewice, par. Burzenin (Łaski, Lib. ben. I, 426, *Moyaczewicze*), o 3 w. od Burzenina, o 17 w. od Sieradza. Ma 161 mk. kat. Rozl. 1199 mr.; dwór ma 900 mr. roli ornej, 100 mr. lasu, 52 mr. łąk; włościanie 40 mr. roli orn., 7 mr. łąk. M. należały niegdyś do Majaczewskich h. Poraj. W Burzeninie siedzieli tegoż herbu Burzeńscy, a w Pstrokoniach Pstrokońscy. W XVI w. M. przeszły w ręce Burzeńskich. Majaczewscy poszli za chlebem gdzieindziej, przystali do reformacyi, jak tego dowodzą podpisy dwu członków tej rodziny Majaczewskich Porajów z Burzenina na akcie konfederacyi dysydentów w Toruniu z r. 1767. Od Burzeńskich 1638 r. przeszły M. do Porajów Pstrokońskich a Magdalena Pstrokońska 1771 r. wniosła te dobra w dom Korabitów Kobierzyckich. Obecny właściciel Władysław Kobierzycki. R. 1827 M. miały 7 dm., 82 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folw.: M. i Wola Szczawińska; wsi: M., Szczawno, Biadaczew, Wola Szczawińska; rozl. wynosi mr. 1713; folw. M.: grunta orne i ogr. mr. 613, łąk mr. 15, pastw. mr. 37, wody mr. 30, lasu mr. 300, zarośli mr. 150, nieuż. i place mr. 32, razem mr. 1190, bud. mur. 9, z drzewa 12; płodozmian 9-polowy; folw. Wola Szczawińska: grunta orne i ogr. mr. 183, łąk mr. 30, pastw. mr. 25, lasu mr. 195, zarośli mr. 80, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 523, bud. mur. 1, z drzewa 5; płodozmian 7-polowy. Gorzelnia, browar, piec wapienny, pokłady kamienia wapiennego; rzeka Warta przepływa granicą południowo-wschodnią. Wś M. osad 6, z grun. mr. 48; wś Szczawin os. 34, z grun. mr. 207; wś Biadaczew os. 21, z grun. mr. 310; wś Wola Szczawińska os. 9, z grun. mr. 36. Gm. M. należy do sądu gm. okr. III w os. Złoczew, st. poczt. w Widawie. Obszaru ma 17349 mr. i 5202 mk. W gminie jest 30 wsi, 437 dm. W większych majątkach czteropolowe gospodarstwo, w mniejszych nieracyonalne. *Br. Ch.*

Majaczka, mko, pow. kobelacki gub. połtawskiej, o 22 w. od Kobelak, u zbiegu strugi M. z rz. Orelą. W drugiej połowie XVII w. była tu warownia. Ma 275 dm., 1780 mk. Są też w pow. melitopolskim gub. tauryckiej dwie wsie t. n.

Majaki, wś włośc. nad rz. Raduńką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 37, od Ejszyszek w. 13, dm. 5, mk. 27.

Majaki, miasto nadetatowe w pow. odeskim gub. chersońskiej, o 224 w. od Chersonu a o 35 od Odesy odległe, na lew. brz. Dniestru, który się stąd na dwie odnogi dzieli. Ma 7785 mk., stacyą pocztową i przystań żeglugi. R. 1874 przybyło Dniestrem do M. 2600000 pud. towarów. Por. *Dniestr* (II, 56, 57).

Majanów, wś, pow. winnicki, gm. Brahiłów, par. Woroszyłówka; ma 118 dm., 550 mk., 649 dzies. ziemi włośc., dwors. 27 dz. Wilamowskiego, 199 dz. Sokołowskiej, 636 dz. Stankiewiczowej; 40 dz. cerkiewnej. Cerkiew ś. Krzyża: 765 parafian. Gleba czarnoziem z piaskiem. *Dr. M.*

Maibaum (niem.) al. *Maybaum*, dok. *Meybowm* i *Meybome*, wś, niedaleko szosy prowadzącej z Elbląga do Fromborka, pow. elbląski. Zawiera 55 gburskich posiadłości, 30 zagród i 3993.63 mr. ziemi. Mieszk. było 1868 r. 655, ew. 642, kat. 13; dm. mieszk. 92. Paraf. ew. i okrąg urzędu stanu cywiln. Prunz, par. kat. Neukirch-Höhe; odl. od miasta pow. 2½ mili. 27 stycz. 1331 r. odnawia komtur elbląski Hermann v. Oettingen przywilej dla wsi Maibaum, założonej przez komtura elbląskiego

Henryka v. Gera (1305—1312) na prawie chełm. Wieś ma obejmować 60 włók, sołtys ma posiadać 6 wolnych włók, od reszty włók pobiera zamek po pół grzywny i po 4 kury od włóki (Noverit... posteritas, quod cum villa Meybowm per... fratrem Heinricum de Gera exposita esset cum sexaginta mansis jure Culmensi et per Johannem dictum Klomme locata, Nos vero frater Hermannus... Commendator in elbingo privilegium praedictae villae innovavimus, Petro Klemmen ac suis veris ac legitimis heredibus sex mansos liberos et officium sculteciae... contulimus... Datum in Hollandia Anno D. 1331). Ob. Cod. Dipl. Warm. I, 146—147. R. 1398 posiadał sołtys Jakób już tylko 3 włóki, drugie 3 dzierżył Hintzke Arnoldes, który wskutek tego także sobie rościł prawa sołtysa; spór ten rozstrzygnął komtur elbląski Conrad v. Kyburg na korzyść Jakóba, pozostawiając jednakowoż jego rywala w posiadaniu owych 3 włók sołeckich. Ob. Cod. dipl. Warm. III, 300—301. *Kś. Fr.*

Majborg, *Majborek*, *Majburg*, dawna w ruskich kronikach nazwa Malborga.

Majcher, pustkowie, pow. odolanowski, 2 dm., 10 mk.; należy do wsi i gm. Jankowa zaleśnego.

Majchrówka al. *Maychrówka*, chaty włościańskie, w obr. wsi Raby niżniej, w pow. limanowskim. *Br. G.*

Majchry, os., pow. wieluński, gm. Skomlin, par. Komorniki, odl. od Wielunia w. 12; dm. 1, mk. 6.

Majcz al. *M. Faszcze*, niem. *Kl, Faschtzen* al. *Fasczen* i *Fassen*, wś, pow. ządzborski, st. p. Baranowo. Ks. Olbracht sprzedaje Stefanowi, Tomaszowi, Pawłowi i Aleksandrowi, braciom v. Bucholz, niemcom, 12 włók nad jez. Majcz na prawie magdeburskiem. Dan w Królewcu r. 1549. (Ob. Kętrz.: O ludn. pol., str. 480). Okrąg urzędu stanu cywiln. Baranowo. 1.) *Wielki*, niem. *Gr.-Maitz*, leśnictwo, 70 mr. rozl., 22 mk. 2.) *M.-Mały*, niem. *Kl.-Maitz*, dobra tamże, 273 mr. rozl., 27 mk. (1857). *Kś. Fr.*

Maidahnen (niem.), ob. *Majdany*.

Majdajny, niem. *Gr.* i *Kl. Altenhagen*, dwie wsie, pow. ostródzki, st. p. Miłomin, okr. urzędu stanu cyw. Liwa.

Majdan, wyraz turecki, oznaczający zamknięty, czworoboczny obszar, służący za rynek targowy, plac ćwiczeń wojennych, miejsce zgromadzeń. W obozach polskich nazywano M. wolny obszar środkowy, na którym gromadziło się rycerstwo dla równego podziału łupów. Stąd przeszła ta nazwa na obozowiska robotników leśnych, którzy ustawiali swe budy w czworobok zamknięty. Obozowiska te stawały się często zawiązkami wsi, zakładanych na wyciętych obszarach leśnych. Nazwa pierwotna M. przechodziła i na wieś. Majdany tem się różnią od Bud, że stanowiły zbiorowisko znacznej liczby robotników, co pociągało konieczność urządzenia w nich władzy administracyjnej i sądowej, podczas, gdy budy były to pojedyńcze przeważnie osady leśne. M. zakładano w celu wyzyskiwania zawartych w lesie bogactw przez wytapianie smoły, wypalanie węgla i t. p. Zwykle przybierały one nazwę od dóbr, do których należą lasy. M. odgrywa tęż samą rolę w obszarach leśnych na prawym brzegu Wisły aż do Bugu i Narwi, co Huta na obszarach leśnych lew. brzegu. *Br. Ch.*

Majdan 1.) wś, pow. nowomiński, gm. Barcząca, par. Mińsk. Jest tu smolarnia. 2.) **M.**, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Wiązowna. 3.) **M.**, folw., pow. piotrkowski, gm. Ręczno, par. Bęczkowice. Ma 3 dm., 55 mk., 526 mr. obszaru. Wedł. Tow. Kred. Ziems. folw. **M.**, od Gorzkowic w. 8, rozl. mr. 920: grunta orne i ogr. mr. 326, łąk mr. 7, lasu mr. 561, wody mr. 4, nieuż. i place mr. 22, bud. mur. 6, z drzewa 5; płodozmian 7-polowy. Folw. ten w r. 1868 oddzielony od dóbr Trzepnica. 4.) **M.**, wś, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Wrociszew. 5.) **M.**, pow. opoczyński, gm. Smorzyce, par. Bedlno. 6.) **M.**, pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Kiełczyna. 7.) **M.-*Garbacki***, os. leśna, pow. opatowski, gm. Boksice, par. Słupia Nowa; odl. 15 w. od Opatowa. Należy do dóbr Garbacz; 1 dm., 3 mk., 12 mr. ziemi. 8.) **M.**, pow. włoszczowski, ob. *Huta Nowa*. 9.) **M.-*Borowski***, wś, pow. lubelski, gm. i par. Chodel. 10.) **M.-*Bożechowski***, pow. lubelski, gm. Niedrzwica, par. Ratoszyn. 11.) **M.-*Brzeziński***, wś, pow. lubelski, gmina Piaski, par. Biskupice. 12.) **M.-*Kawęczyński***, pow. lubelski, gm. Piaski, par. Biskupice; ob. *Kawęczyn*. 13.) **M.-*Kozic Górnych***, pow. lubelski, gm. Piaski, par. Biskupice. Leży przy wsi: Kozice Górne. 14.) **M.-*Kozic Dolnych***, wś, pow. lubelski, gm. Piaski, par. Biskupice. 15.) **M.-*Lewandowszczyzna***, os. włośc., pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów. 16.) **M.-*Mętowski***, pow. lubelski, gm. Zęborzyce, par. Lublin. 17.) **M.-*Policki*** (al. *Policzyzna*), os., pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów. 18.) **M.-*Romanów***, os., pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów. 19.) **M.-*Siostrzytowski***, wś, pow. lubelski, gm. Jaszczów, par. Biskupice. 20.) **M.-*Skrzyniecki***, wś, pow. lubelski, gm. Bełżyce, par. Chodel. Przy wsi Skrzyniec. 21.) **M.-*Sobieszczański***, folw., pow. lubelski, gm. i par. Niedrzwica. Rozl. wynosi mr. 110: grunta orne i ogr. mr. 77, łąk mr. 6, lasu mr. 27, bud. z drzewa 8; folw. ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Sobieszczany lit. C. 22.) **M.-*Stary***, pow. lubelski, gm. Chodel. 23.) **M.-*Strzeszkowski***, pow. lubelski, gm. Niedrzwica, par. Krężnica. Leży przy wsi Strzeszkowice. 24.) **M.-*Teklin***, pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów. 25.) **M.-*Urszulin***, pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów. 26.) **M.-*Walentynów***, wś i folw., pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów. 27.) **M.-*Władysławów***, pow. lubelski, gm. i par. Krzczonów. 28.) **M.-*Wolnica***, pow. lubelski, gm. Piotrków. 29.) **M.-*Wrotkowski***, os., pow. lubelski, gm. Zęborzyce, par. Lublin. Por. *Czerniejów*. 30.) **M.**, wś,

pow. nowoaleksandryjski, gm. Szczekarków, par. Wilków. 31.) **M.-*Trzebieski***, pow. nowoaleksandryjski, gm. Godów, par. Opole. W pobliżu wsi Trzebiesza. 32.) **M.-*Kozłowiecki***, pow. lubartowski, gm. Niemce, par. Kamionka. W r. 1827 było tu 19 dm., 153 mk. Por. *Kozłówka*. 33.) **M.-*Krasieniński***, wś, pow. lubartowski, gm. Samoklęski, par. Krasienin (ob.). W 1827 r. 7 dm., 52 mk. 34.) **M.-*Sobolewski***, os., pow. lubartowski, gm. Firlej, par. Rudno. Należała do dóbr lubartowskich. 35.) **M.-*Józefin***, pow. chełmski, gm. i par. Pawłów. 36.) **M.-*Andrzejów*** i **M.-*Kołodeński***, pow. chełmski, gm. Turka, par. Chełm. Por. *Czerniejów*. 37.) **M.-*Krypkowski***, pow. chełmski, gm. i par. Pawłów. 38.) **M.-*Kukowski***, pow. chełmski, gmina Rakołupy, parafia Wojsławice. 39.) **M.-*Leśniewiecki***, powiat chełmski, gmina Rakołupy, parafia Kumów. 40.) **M.-*Leszczanka***, powiat chełmski, gm. i par. Pawłów. Porównaj *Liszno*. 41.) **M.** *Ostrowski*, pow. chełmski, gm. Rakołupy, par. Wojsławice. 42.) **M.** *Rubie*, pow. chełmski, gm. Rejowiec, parafia Depułtycze. 43.) **M.** *Stajne*, pow. chełmski, gm. Rejowiec, par. Pawłów. 44.) **M.** *Stary*, folw., powiat chełmski, gm. Rejowiec, par. Spas. Ob. *Huta Krzywowolska*. 45.) **M.** *Zahorodyski*, pow. chełmski, gm. Siedliszcze, par. Pawłów. Por. *Chojno*. 46.) **M.**, os. leśna, pow. hrubieszowski, gm. Werbkowice, par. Hostynne. 47.) **M.** *Wielki* i *Mały*, pow. hrubieszowski, gm. Mołodiatycze, par. Trzeszczany. 48.) **M.** *Tuczępski*, wś, pow. hrubieszowski, gm. i par. Grabowiec. W 1827 r. 11 dm., 65 mk. 49.) **M.** *Żukowiecki* al. *Stanisławka*, pow. hrubieszowski, gm. Miączyn, par. Grabowiec. 50.) **M.** *Borów*, wś, pow. krasnostawski, gm. Rudnik, par. Płonka. Ma szkołę począt. 1-klas. ogólną. 51.) **M.** *Gdański*, wś, pow. krasnostawski, gm. Rudka. Leży przy wsi Żdżanne, zwanej także Gdańsk. 52.) **M.** *Jeziorka*, pow. krasnostawski, gm. Zakrzów, par. Targowisko. 53.) **M.** *Kobylański*, pow. krasnost., gm. Rudnik, par. Płonka. 54.) **M.** *Kozieniec*, pow. krasnostawski, gm. Rudka, par. Siennica Różana. 55.) **M.** *Krynicki*, pow. krasnostawski, gm. Izbica, par. Krasnystaw. 56.) **M.** *Łuczycki*, pow. krasnostawski, gm. Rudnik, par. Płonka. 57.) **M.** *Średni*, pow. krasnostawski, gm. Rudnik, par. Płonka. 58.) **M.** *Urszulin*, pow. krasnostawski, gm. Rudnik, par. Płonka. 59.) **M.** *Wierzchów*, pow. krasnostawski, gm. Żółkiewka, par. Chłaniów. 60.) **M.** *Zalesie*, pow. krasnostawski, gm. Czajki, par. Żdżanne. 61.) **M.** *Abramowski*, wś, pow. zamojski, gm. Goraj, par. Radzięcin, odl. od m. pow. w. 55, a od gm. w. 7; liczy 14 dm., 117 mk. kat. i 193 mr. ziemi ornej; w glebie żytniej. 62.) **M.**, folw. i leśniczówka, pow. zamojski, gm. Nelisz, należą do dóbr Nelisz (ob.). 63.) **M.**, folw., pow. zamojski, gm. Podklasztor, należy do dóbr Krasnobród al. Hutki (ob.). 64.) **M.** *Nepryski* al. *Niepryski*, wś, pow. zamojski, gm. Podklasztor, par. Józefów Ordynacki, odl. od Zamościa na płd. o w. 33, od Krasnobrodu w. 7, od Józefowa w. $1^1/_2$ i od Biłgoraja w. 29. Dobra M. Nepryski wraz z folw. Górniki (ob.) zajmujące ziemi or. 501 mr., łąk 126 mr. i 2678 mr. lasu i nieużytków, czyli ogólnej przestrzeni 3305 mr., wchodzą w skład ordynacyi Zamojskiej; wś zaś zajmuje 2150 mr. przestrzeni, liczy dm. 174, ludn. katol. 1248, prawosł. 89, razem 1337 mk., posiada szkółkę początkową, do której należy os. Józefów, dawniej Józefówkiem zwana. R. 1827 dm. 150, mk. 869. Położenie górzyste, ugajone lasami. Gleba ziemi przeważnie piaszczysta, z której mieszkańcy wydobywają kamień piaskowy na nagrobki i żarna. Z pod tutejszych gór i z łąk wytryskują źródła tworzące pod Józefowem Ordyn. rzeczkę Nepryszkę. 65.) **M.** *Szorcówka*, folw., pow. zamojski, gm. Skierbieszów, nad rz. Kalinówką, należy do dóbr Iłowiec B. (ob.). 66.) **M.** *Żukowski*, wś i folw., pow. zamojski, gm. Skierbieszów, należą do dóbr Iłowiec A. (ob.), par. Skierbieszów. Leżą w płn. wsch. stronie od Zamościa o w. 22, odl. od Skierbieszowa w. 6, zajmują 42 mr. przestrzeni na 6 os. włośc. z ludn. 33 mk. katol. 67.) **M.** *Skierbieszowski*, wś i folw., pow. zamojski, gm. Skierbieszów (ob.). Leży w lesistej stronie na płn. od Zamościa o w. 22, w odl. od gm. w. 7, na granicy pow. hrubieszowskiego. Liczy domów dwors. 2, włośc. 27, ludn. katol. 145, prawosł. 59, razem 204 mk.; posiadł. włośc. 267 mr. 68.) **M.** *Iłowiecki*, przys. tamże. 69.) **M.** *Sitaniecki*, wś i folw., pow. zamojski, gm. Stary Zamość, par. Stary Zamość, nad strugą Ołyką, w lesistej okolicy, odl. od Zamościa na płn. w. 24, od gm. w. 8, liczy os. włośc. 48, ludn. katol. 207, prawosł. 160, razem 367 mk., przestrzeni 556 mr. R. 1827 dm. 31, mk. 228. Gleba urodzajna, czarnoziem i popielatka, łąk niewiele. Folw. M. Sitaniecki należy do dóbr ordynacyi Zamojskich Stary Zamość. 70.) **M.** *Podhuszczka* al. *Huszczka Mała* (ob.). 71.) **M.** *Zamojski*, wś, pow. zamojski, gm. Zamość, składająca się z 16 osad żołnierskich, zawierających przestrzeni 41 mr., wydzielonych z poklasztornego folw. M. kś. bazylianów w Zamościu. 72.) **M.-*Przedmieście***, ob. *Zamość*. 73.) **M.** *Ruszowski*, wś i folw. należący do dóbr Łabunie (ob.), pow. zamojski, gm. i par. Łabunie, odl. od Zamościa w. 14, od gm. w. 5, ma dm. dwors. 1, włośc. 49, ludn. 299 mk. i 624 mr. ziemi włośc., przeważnie żytniej. R. 1827 dm. 45, mk. 256. 74.) **M.** *Bobowski*, wś włośc., pow. janowski, gm. Urzędów, par. Boby, dawniej do dóbr Boby należąca, dm. włośc. 13, ludn. 104 dusz, ziemi włośc. 180 mr.; grunta gliniaste, poleśne, urodzajne. 75.) **M.** *Białowo-*

dy, wś włośc., pow. janowski, gm. i par. Wilkołaz, dawniej do dóbr Kłodnica Dolna należący, dm. włośc. 23, ludn. 185 dusz, ziemi włośc. 200 mr., grunta glinkowate, poleśne, urodzajne. 76.) **M.** *Moniacki*, wś włośc., pow. janowski, gm. Urzędów, par. Boby, dawniej do dóbr Moniaki należąca, dm. włośc. 13, ludn. 86 dusz, ziemi włośc. 109 mr., grunta gliniaste, urodzajne. 77.) **M.** *Kłodnicki*, zwany *Ryczydół*, wś włośc., pow. janowski, gm. i par. Wilkołaz, dawniej do dóbr Kłodnica Górna należący, dm. włośc. 12, ludn. 97 dusz, ziemi włośc. 158 mr. Por. *Ryczydół*. 78.) **M.** *Łysakowski*, wś włośc., pow. janowski, gm. i par. Zaklików, dawniej do dóbr Łysaków należąca; dm. włośc. 10, ludn. 81 dusz, ziemi włośc. 157 mr., grunta liche, piaszczyste. 79.) **M.** *Skorczycki*, inaczej *Leszczyna* zwany, wś włośc., pow. janowski, gm. Urzędów, par. Popkowice, dawniej do dóbr Skorczyce należąca, około 1820 r. założona; dm. dwors. 1, włośc. 51, ludn. 407 dusz, ziemi włośc. 618 mr., grunta glinkowate, poleśne, urodzajne. W 1827 r. 37 dm., 199 mk. 80.) **M.** *Zakrzówiecki*, inaczej *Skotnik* zwany, wś włośc., pow. janowski, gm. i par. Zakrzówek, uprzednio do dóbr zakrzowieckich należąca, dm. włośc. 18, ludn. 124 dusz, ziemi włośc. 200 mr. 81.) **M.** *Emilków*, os. wiejska, pow. janowski, paraf. Wilkołaz, założona na Białowodach, należała do dóbr Kłodnica dolna, składa się z 4 osad wiejskich. Tę osadę r. 1840 założył właściciel Kłodnicy dolnej Zawidzki, b. pułkownik b. w. polskich. W lesie Białowody pod Emilkowem znajdowały się okopy pochodzące z czasów wojen szwedzkich za Jana Kazimierza, gdy Szwedzi ciągnęli na Urzędów. 82.) **M.** *Ostrowski* al. *Ewunin*, wś, pow. janowski, gm. Urzędów, par. Popkowice, około 1810 r. założona w dobrach Popkowice-Ostrów i od imienia Ewy Smoczyńskiej, tych dóbr dziedziczki nazwany; ma 22 dm. (1 dworski), 159 mk., 320 mr. ziemi. W 1827 r. 15 dm., 74 mk. 83.) **M.** *Modliborzycki* al. *Nowa Osada*, wś, pow. janowski, gm. i par. Modliborzyce, o 10 w. od Janowa, należała do dóbr modliborzyckich; 8 dm., 67 mk., 140 mr. ziemi. Grunta piaszczyste, mało urodzajne, śród lasów dworskich. Por. *Dąbrówka*. 84.) **M.** *Stary* al. *M. Obleszcze*, wś włośc., pow. janowski, gm. Brzozówka, par. Modliborzyce, o 18 w. od Janowa, należała do dóbr Pasieka; 24 dm., 191 mk., 300 mr. ziemi. Grunta gliniaste, urodzajne, śród wzgórzy i wąwozów położone. 85.) **M.** *Olbięcki*, ob. *Dąbrowa*, str. 922. 86.) **M.**, ob. *Węglinek*. 87.) **M.** *Górny* al. *Górno-M.*, wś, pow. tomaszowski, gm. Majdan górny, par. Rachanie. W 1827 r. par. Tomaszów, miał 133 dm., 776 mk. Jest tu szkoła począt. 1-kl. ogólna. Według Tow. Kr. Ziems. folw. M. Górny rozległy mr. 1736: grunta orne i ogr. mr. 504, łąk mr. 48, pastw. mr. 202, lasu mr. 943, nieuż. i place mr. 39, bud. mur. 11, z drzewa 12, cegielnia, pokłady kamienia wapiennego. Folwark ten w r. 1869 oddzielony od dóbr Łaszczówka (ob.). Gmina M. Górny należy do sądu gm. okr. I w Tarnowatce, st. poczt. w Tomaszowie. Ma obszaru 1338 mr. i 4289 mk. W gminie są: 4 szkoły począt. 4 młyny wodne, browar i cegielnia. W skład gm. wchodzą wsie: Łaszczówka, Majdan Górny, Majdan Typiński, Niedzieżew, Podgórce, Przeorsk, Ruda Wołoska, Ruda Żelazna, Sznury i Typin. 88.) **M.** *Krynicki*, wś, pow. tomaszowski, gm. i par. Krynice (ob.), 10 dm., 100 mk., 119 mr. ziemi. W 1827 r. par. Łabunie, 34 dm., 188 mk. 89.) **M.** *Mały*, wś, pow. tomaszowski, gm. Tarnawatka, par. Krasnobród (ob.). W 1827 r. par. Łabunie 98 dm., 329 mk. 90.) **M.** *Niewirkowski*, pow. tomaszowski, gm. Kotlice, par. Tyszowce. 91.) **M.** *Perespa*, folw., pow. tomaszowski, gm. Kotlice, par. Tyszowce. 92.) **M.** *Sielce*, wś, pow. tomaszowski, gm. i par. Krynice. 93.) **M.** *Wielki*, wś, pow. tomaszowski, gm. Tarnawatka, ma 84 dm., 727 mk., w tem 724 obrz. łac., 1407 mr. gruntu, gleba piaszczysta, śród lasów. R. 1827 par. Łabunie, 87 dm., 487 mk. 94.) **M.** *Gromadzki*, wś, pow. biłgorajski, gm. Puszcza Solska, par. Biłgoraj. 95.) **M.** *Kasztelański*, pow. biłgorajski, gm. Aleksandrów, par. Majdan Sopocki. W 1827 r. par. Górecko, 24 dm., 144 mk. 96.) **M.** *Księżpolski*, pow. biłgorajski, b. par. fil. unicka (ob. *Księżpol*). W 1827 r. było tu 199 dm., 1346 mk. Tu mieści się zarząd klucza księżpolskiego ordynacyi Zamojskich. 97.) **M.** *Nadrzecze*, wś i folw., pow. biłgorajski, gm. Puszcza Solska, par. Frampol. 98.) **M.** *Nowy*, wś, pow. biłgorajski, gm. Sól, par. Puszcza Solska. Należy do dóbr ordynacyi Zamojskich. 99.) **M.** *Sopocki*, wieś, pow. biłgorajski, gm. Majdan Sopocki, par. Józefów, odl. 32 w. od Biłgoraja. Należy do dóbr ordynacyi Zamojskich. Posiada cerkiew parafialną. W 1827 r. 90 dm., 304 mk. Gmina M. Sopocki należy do sądu gm. okr. IV w Józefowie, st. poczt. w Tomaszowie. Ma 20543 mr. obszaru i 4275 mk. (1867 r.). W skład gminy wchodzą: Ciotusza-Stara, Ciotusza, Długi Kąt, Grabowica, Hamernia, Józefówek, Majdan Sopocki, Oseredek Nowiny, Podrusów, Rybnica, Susiec, Stanisławów. Por. *Józefów Ordynacki*. 100.) **M.** *Stary*, wś, pow. biłgorajski, gm. Sól, par. Puszcza Solska. Należy do dóbr ordynacyi Zamojskich. 101). **M.**, pow. włodawski, gm. Bytyń, par. Uhrusk. Por. *Hańsk* i *Dominiczyn*. 102.) **M.**, os., pow. węgrowski, gm. Stoczek, par. Sadowie; 1 dm., 3 mk., 5 mr. 103.) **M.**, wś, pow. węgrowski, gm. i par. Starawieś, ma 30 dm., 256 mk., 327 mr. 104.) **M.**, wś, pow. węgrowski, gm. Łochów, par. Ka-

mionna, 315 mr. rozległości, 120 mk. (1877). 105.) **M.**, wś, pow. garwoliński, gm. Trojanów, par. Korytnica; 4 dm., 41 mk., 84 mr. 106.) **M.**, os., pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń, 1 dm., 4 mk. 107.) **M.** *Woliński*, folw., pow. sokołowski, gm. Kossów, par. Prostyń. 108.) **M.**, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Baranowo, odl. o 31 w. od Przasnysza, ma 15 dm., 91 mk, 330 mr. gruntu, 4 nieuż. 109.) **M.**, pow. pułtuski, gm. Zatory, par. Pniewo. 110.) **M.** *Grabnik*, pow. pułtuski, gm. i par. Wyszków. 111.) **M.** *Koziki*, ob. *Koziki-Majdan* i *Komorowo*. 112.) **M.** *Szczuczyński*, pow. ostrowski, gm. i par. Długosiodło. 113.) **M.** *Wąsewski* al. *Chorzewo*, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Wąsewo. 114.) **M.** *Zastawski*, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Wąsewo. 115.) **M.** *Wielki*, wś i os., pow. suwalski, gm. Andrzejowo, par. Lubowo, odl. 23 w. od Suwałk, ma 22 dm., 176 mk. 116.) **M.**, por. *Krasnosielc*. *Br. Ch.*

Majdan 1.) futor, pow. jampolski, gm. Krasne, o 8 w. od stacyi Jaroszynki; ziemi 37 dz. własność Dobrowolskich. 2.) **M.** *Wońkowiecki*, pow. uszycki, gm. Kapuściany, 60 os., ob. *Wońkowce*. 3.) **M.** *Aleksandrowski*, wś, pow. uszycki, gm. Kapuściany, par. Wońkowce, dm. 109, mk. 674, ziemi włośc. 714 dz., dwor. 995. Dawniej zwała się M. Porosiatkowski. Generał Lüders, nabywszy ją od Stadnickich, zmienił nazwisko. 4.) **M.** *Morozowski*, pow. uszycki, gm. Sołobkowce, par. Mukarów, 58 os.; ob. *Morozów*. 5.) **M.**, przedmieście m. Sokulca, pow. uszycki. 6.) **M.** *Janówka*, o 3 w. od wsi Łuki Barskiej, 10 w. od st. kolei o.-w. Wołkowiniec, pow. lityński, gm. Owsianiki, 11 osad. własność Paskudzkiej. 7.) **M.** *Hruski*, mała wioska, pow. lityński, na pograniczu winnickiego, par. Lityn, gm. Sosenka, o 10 w. od Lityna, mk. 240, dm. 36, ziemi włośc. 345 dz. Należała do starostwa lityńskiego (ob. *Lityn*), dziś rząd. 8.) **M.** *Hołoskowski*, wś nad Zharem, pow lityński, gm. Sosenka, par. Lityn (ob.), 37 osad, 286 mk., 317 dz. ziemi włośc. Należała także do starostwa lityńskiego, dziś rządowa 9.) **M.** *Litymiecki*, mała wioska rządowa, pow. lityński, gm. Bahrynowce, o 14 w. od Lityna odległa, do którego należy parafii. Mk. 226, ziemi włośc. 229, dwors. 408 dz., czarnoziem z glinką pomieszany. Należała do Zawrockich, dziś Bogdaszewskich. 10.) **M.** *Stasiów*, wioska z 41 osad, pow. lityński, gm. Bahrynowce, par. Lityn, o 18 w. od Lityna. Marczyński nazywa go M. Husiów; mk. 310, ziemi włośc. 319 dz. Należy do klucza bahrynowieckiego sukces. hr. Kuszelewa. 11.) **M.** *Sawin*, wioska o 18 osadach, pow. lityński, na pograniczu latyczowskiego, o 18 w. od Lityna, gm. Bahrynowce, par. Latyczów, mk. 124, ziemi włośc. 319, dwors. 357 dz., własność sukces. hr. Kuszelewa. 12.) **M.** *Sachniański*, wioska, pow. lityński, na pograniczu latyczowskiego, o 12 w. od Lityna, gm. Bahrynowce, par. Latyczów, dm. 18, mk. 144, ziemi włośc. 184, dwors. 357 dz., należała do Mazarakich, dziś Piątkowskich. 13.) **M.** *Borkowski*, wś, pow. lityński, o 6 w. od Lityna, gm. Bahrynowce, par. Lityn, dm. 35, mk. 160, ziemi włośc. 205, dwors. 310 dz., ziemia glinkowata. Należała do Bujalskich, dziś Chodorskiego. 14.) **M.** *Kuryłowiecki*, wioska, pow. lityński. od Lityna w. 11, gm. Bahrynowce, par. Chmielnik, na pograniczu pow. winnickiego, nad rz. Zharkiem; dm. 31, mk. 316. ziemi włośc. 294, dwors. 624 dz., ziemia glinkowata. Należała do Michałowskich, Lisowskich, dziś Korczyńskich. 15.) **M.** *Czernielowski*, wioska o 11 chatach, pow. lityński, gm. Owsianiki. 16.) **M.** *Łysohorecki*, wioska o 8 chatach, pow. lityński, o 20 w. od Lityna, par. Lityn, gm. Owsianiki, należy do rządu; ob. *Łysohorka*. 17.) **M.** *Poczapiniecki*, wś, pow. lityński, o 18 w. od Lityna, gm. Owsianiki, par. Brahiłów, 36 dm.; wraz z Poczapińcami 1550 mk., ziemi 1506 dz., ziemia glinkowata. Skonfiskowany Strutyńskim, 18.) **M.** *Iskryniański*, wioska o 39 chatach, pow. lityński, gm. Sosenki, 224 mk., 192 dz. ziemi włośc.; własność von Butte. 19.) **M.** *Hołowczyński*, pow. lityński, o 7 osadach, gm. Meżyrów. 20.) **M.** *Markówka*, ob. *Markówka*, pow. latyczowski. 21.) **M.** *Werbecki*, wś, pow. latyczowski, na pograniczu lityńskiego, gm. Wójtowce, mk. 435, dm. 62, ziemi włośc. 549 dz. Należała do ststwa werbeckiego, w skład którego wchodziły: Werbka Kerdanów, Kudynka i Majdan. W 1809 r. nadana urzędnikowi Ałsufiewowi na 12 lat i przez tegoż ustąpiona ks. Konst. Czartoryskiemu z opłatą kwarty 916 rubli, dziś rządowa. Par. Nowy Konstantynów. 22.) **M.** *Mordyński*, wioska rząd., pow. latyczowski, gm. Wójtowce, mk. 111, ziemi 118 dz., dm. 14. Należała do ststwa bucniowskiego. 23.) **M.** *Wołkowiniecki*, wś, pow. latyczowski, gm. Wójtowce, mk. 68, w tej liczkie 14 szlachty, ziemi włośc. 62½, dwors. 162 dz., własność Marcińskich. 24.) **M.** *Nowy*, wś, pow. latyczowski, gm. i par. Derażnia, mk. 180, w tej liczbie 6 szlachty i 11 żydów, ziemi dwors. 235, włośc. 132 dzies., dm. 32, gorzelnia, grunta górzyste, własność Nieszkowskiego, dawniej Gdowskich. 25.) **M.** *Holeniszczowski*, wś, pow. latyczowski, gm. Wójtowce, par. Latyczów, na pograniczu pow. lityńskiego, mk. 230, ziemi włośc. 481, dwors. 421 dz., dm. 48, własność Lidersa-Wejmarn. 26.) **M.** *Józwiński*, wś rząd., pow. winnicki, na pograniczu lityńskiego, w gm. Józwin, mk. 472, w tej liczbie 126 jednodworców dm. 80, ziemi włośc. 646 dz. Cerkiew pod wezw. ś. Dymitra ma z Ksawerówką 861 par. i 45 dz. ziemi; par. katol. do Winnicy. Wieś ta należała do

stwa winnickiego, w 1712 r. wypuszczona na 12 lat Wilczopolskiemu z opłatą 800 rs. 27.) **M.** *Czapelski*, wś, pow. winnicki, gm. Hawryszówka, par. Winnica, leży nad strumieniem Czaplą, dm. 16, mk. 104, ziemi włośc. 150 dz., dwors. 150 dz.; grunta moczarowate i glinkowate, własność dawniej Małujów, dziś Podoleckiego. 28.) **M.** *Suprunowski*, wś, pow. winnicki, gm. i par. Strzyżawka, mk. 372, dm. 75, ziemi dwors. 399, włośc. 186 dz. Cerkiew ś. Dymitra z 44 dz. ziemi. 29.) **M.** *Bibków* al. *Bobryniecki*, wioska, pow. winnicki, gm. Pików, par. Janów, dm. 57, mk. 200, ziemi włośc. 199 dz. (20 jednodw.); należy do klucza uładowieckiego hr. Alfreda Potockiego. 30.) **M.** *Budecki*, wioska o 26 osadach, pow winnicki, na pograniczu jampolskiego, gm. Stanisławczyk; własność Rusanowskich. *Dr. M.*

Majdan al. *Majtan*, mały folw. w pow. pińskim, okr. polic. 2 lubieszewskim, przy lichej drożynie wiodącej z Kucheckiej-Woli do Kuchcic na pół odległości. Głuche, zapadłe, odludne Polesie. *A. Jelski.*

Majdan, wś, pow. ostrogski, na płd. od Ostroga o 22 w., należy do klucza płużeńskiego Ludgardy Jabłonowskiej, ma gorzelnię murowaną, browar piwny, młyn wodny, karczmę i kilkanaście domów oczynszowanych włośc.; ziemia krzemionkowata. Por. *Choteń.*

Majdan lub *Majdany*, wś, pow. krzemieniecki, należy do dóbr białokrynickich; w jej obrębie leży sławna na cały Wołyń Boża Góra, lesista, z cerkiewką, 42 sążni od podnóża wysoka.

Majdan, ob. *Horodnica* i *Kurczyce.*

Majdan *Obławski*, wś, pow. dubieński, własność ks. Lubomirskiej, huta szklana.

Majdan 1.) część Posiecza w pow. bohorodczańskim. 2.) **M.**, grupa domów i gajówka na obszarze dwors. Bordulaki w pow. brodzkim. 3.) **M.**, grupa domów w Strzemilczu, w pow. brodzkim. 4.) **M.**, osada na obszarze dwors. Koropiec, w pow. buczackim. 5.) **M.** część Lipowca, w pow. cieszanowskim. 6.) **M.**, tak zw. *Żelazny* (*żelizny*), wś w pow. drohobyckim, 32 kil. na płd. zach. od Drohobycza, 22 kil. na płd. od sądu powiat. w Podbużu, 14 kil. na płd. zach. od urzędu poczt. w Schodnicy. Wś ta zajmuje płd. kończynę pow. drohobyckiego, wciskającą się klinem między powiaty turczański i stryjski. Sąsiaduje ona na płn. z Rybnikiem, na płn. wsch. z Dołhem, na wsch. z Sopotem, Kruszelnicą i Korostowem, na płd. wsch. z Tysowcem (4 ostatnie miejsc. w pow. stryjskim), na płd. zach. z Rosochaczem, na zach. z Zawadką i Hołoskiem (3 ostatnie w pow. turczańskim. Cały obszar przeważnie górzysty i lesisty. Wzdłuż granicy płd. zach. ciągnie się pasmo Połonina. Zaczyna się ono na płd. szczytem 1133 m. wysokim, idzie na płn. zach., wzbija się w środku do 1143 m. a na płn. dochodzi w Wysokim Wierchu (al. Płaju Rozenińskim) 1177 m. (znak triang.). Na płd. wsch. granicy wznosi się Stara Szebela do 1220 m. (znak triang.). Na płn. od tych gór leży las Czarna góra i zajmuje całą płd. kończynę wsi, wznosząc się poszczególnemi szczytami do 1033, 1046, 1047 m. W lesie tym nastaje pot. Rybnik majdański (dopływ Stryja) z licznych strug i płynie na płn., środkiem obszaru, zasilony licznemi dopływami od praw. i lew. brz., z których najznaczniejsze: od praw. brz. Seniów i Gliniec, od lew. brz. Pliszka i Złoty Potok. Na praw. brz. Rybnika wznoszą się od płd. ku płn.: Czarna góra (1230 m. znak triang.), Seredny las ze szczytem Połoninka (1041 m.), Szczawina (1020 m.); na lew. brz.: Mała Szebela (1170 m.); Pliszka las ze szczytem Pliszka góra (1096 m.), Pohar (1123 m., znak triang.), las Dziłok ze szczytem t. n. (970 m.), Lipowaty (941 m.). Na płn. leżą w dolinie Rybnika zabudowania wiejskie, na płd. od nich część wsi Glinne, a jeszcze dalej na płd. kolonia cieśli Mallmannsthal. O lasach, pastwiskach, ziemi ornej i t. d. ob. *Dołhe.* W r. 1880 było 382 mk. w gminie, 93 na obsz. dwor. (a mianowicie 27 na obsz. dwor. Majdanu, a 66 w Malmannsthal). Między tą ludnością było 224 obrz. rzym. kat. a 175 gr.-kat. Par. rzym.-kat. w Podbużu, gr.-kat. w Dołhem. W **M.** jest kaplica drewniana pod wez. ś. Michała archanioła, w której się częściej mszę odprawia. W M. są kopalnie rudy żelaznej. Chemiczny rozbiór tej rudy podano w Jahrb. der geolog. Reichsan. X Jhrg. 1859, str. 574. W kuźni tutejszej pracowało 112 robotników. Produkcya wynosiła: 1405 ctn. żelaza surowego, 157 ctn. żelaza lanego, 781 ctn. sztab., 149 ctn. blachy, 19 ctn. naczyń, 3,396,000 gwoździ. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do dzierżawy Dołhe w ziemi przemyskiej. 7.) **M.**, wś w pow. gródeckim, 25 kil. na płn. od Gródka, 10 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Janowie koło Lwowa. Na płn. i płn. wsch. leży Wiszenka, na płd. wsch.. Stawki i Lelechówka, na płd. zach. Lelechówka, na zach. Wereszyca. Wzdłuż granicy zach płynie od płn. jedno ramię Wereszycy (t. zw Rudaczka) i tworzy dwa stawy. Do tego ramienia wpada mały pot. z płn. obszaru, płynący od wsch. na zach., a w dolinie tego potoku leżą zabudowania wiejskie. Ta część obszaru wznosi się od 361 do 391 m. Płd. część obszaru jest wyższa, lesista. Wznoszą się tutaj: Kubyń (399 m., znak trian.), Stołowy Kamień i Buława na granicy wsch. (402 m., zn. trian.) koło folwarku i leśniczówki tej nazwy. Własn. więk. tu i w Wereszycy ma roli or. 311, łąk i ogr. 169, pastw. 83, lasu 5692 mr.; własn.

mniej. roli or. 1443, łąk i ogr. 297, past. 251, lasu 205 mr. W r. 1880 było w M. 485 mk. w gm., 36 na obszarze dwor. (między tymi 74 obrz. rzym. kat.). Par. rzym. kat. w Janowie, gr. kat. w Wereszycy. W M. jest tartak wodny o 3 gatrach, 3 piłach zwyczajnych a 2 cyrkularnych. Tartak ten konsumuje rocznie 1300 m. kub. drzewa dębowego i sosnowego, a produkuje 860 m. kub. łat i desek. 8.) **M.**, wś w pow. husiatyńskim, 30 kil. na zach. od Husiatyna, 8 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Kopeczyńcach. Na płn. zach. leży Tudorów, na płn. wsch. Jabłonów i Kopeczyńce, na wsch. Onyszkowce, na płd. i płd. zach. Biała (w pow. czortkowskim). W płn. stronie wsi, wzniesionej do 332 m. w najwyższym punkcie, nastaje mały potok i płynie na płd. do Białej, gdzie wpada do Seretu. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie i zajmują środek obszaru. Własn. więk. ma roli or. 387, łąk i ogr. 49, past. 30, lasu 245 mr.; własn. mn. roli or. 287, łąk i ogr. 83, past. 27 mr. W r. 1880 było 596 mk. w gm., 107 na obsz. dwor. (między tymi 308 obrz. rz.-kat.). Par. rzym.-kat. w Czortkowie, gr.-kat. w Tudorowie. 9.) **M.** *koło Przysłupa* (al. *M. w górach*), wś w pow. kałuskim, 32 kil. na płd. od sądu powiat. w Kałuszu, 10 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Perehińsku. Na płn. wsch. leży Krasna, na płn. zach. Słoboda Niebyłowska, na płd. zach. Przysłup, na wsch. Kosmacz i Rosólna z Banią (wszystkie 3 miejsc. w pow. bohorodczańskim). Wzdłuż granicy wsch. płynie Łukwa, dopływ Dniestru, od płd. na płn., i zabiera ze wsi małe strugi od zach. na wsch. płynące. Na płd. wsch. leżą zabudowania wiejskie nad Łukwią. Na zach. od nich wznosi się Kosmiczara do 762 m. (znak triang.). Płn. zach. część obszaru zajmuje las Malchowa. O roli ornej i t. d. ob. *Przysłup*. W r. 1880 było 419 mk. w gm., 3 na obsz. dwors. (obrz. gr. kat., z wyjątkiem 3 rz.-kat.). Par. rzym.-kat. w Roźniatowie, gr.-kat. w Przysłupie. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do ststwa kałuskiego w ziemi halickiej. 10.) **M.**, grupa domów w Dernowie w pow. kamioneckim. 11.) **M.**, część Niwic w pow. kamioneckim. 12.) **M.**, leśniczówka i osada włościańska w Krzaczkowej, w pow. przemyskim. 13.) **M.**, część Lybyczy-Kniazie, pow. Rawa Ruska. 14.) **M.**, część Tyniatysk w pow. rawskim. 15.) **M.**, część Machnowa w pow. rawskim. 16.) **M.**, część Rzeczycy w pow. rawskim. 17.) **M.**, część Werchraty w pow. rawskim. 18.) **M.**, karczma na obsz. dwors. Zniatyn w pow. sokalskim. 19.) **M.** (dawniej zwana *Majdanem*), wś w pow. stanisławowskim, 15 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Stanisławowie, tuż na płd. wsch. od urzędu poczt. w Bednarowie. Na płn. wsch. leży Wysoczanka na wsch. Pawełcze, na płd. Rybno, na zach. Mysłów (w pow. kałuskim). Wzdłuż granicy zach. płynie Łukawica (dopływ Łukwi), poczem skręca na płn. wsch. i płynie w tym kierunku przez płn. część obszaru do Wysoczanki. Od praw. brz. przyjmuje ona w obrębie wsi pot. Bełkowaty, płynący z Rybna zrazu na płn. wsch., potem na płn. W dolinie Łukawicy leżą zabudowania wiejskie i część wsi Huta Nowa i Huta Stara. Płd. wsch. narożnik obszaru zajmuje część wsi Hucisko. We wsch. stronie wznosi się wzgórze Katarzyna (378 m., znak triang.). Stąd płynie mały potok na płn. wsch. i wpada do pot. Pawełcza, dopływu Bystrzycy. Przez płn. część wsi idzie gościniec stanisławowsko-kałuski i kolej Albrechta, a na płn. wsch. granicy jest stacya Majdan-Pawełcze al. Ciężów, o 166 kil. ode Lwowa. Własn. więk. ma roli or. 18, łąk i ogr. 73, past. 26, lasu 983 mr.; własn. mniej. roli or. 426, łąk i ogr. 820, past. 233, lasu 4 mr. W r. 1880 było 739 mk. w gm., 42 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kąt.). Par. rzym.-kat. w Stanisławowie, gr.-kat. w miejscu (dek. halicki, archidyec. lwowska). Do par. należy Wysoczanka. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Michała i szkoła niezorganizowana. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do ststwa halickiego. Według lustr. z r. 1765 (rkp. Ossol. № 1892, str. 3 i 18) przynosiła ona rocznej intraty 333 zł. 20 gr., a wraz z wsiami: Wiktorów, Bryń, Huta Nowa i Stara 3080 zł. 14 gr. 9 den. Rząd austryacki sprzedał Majdan, Bryń, Hutę Nową i Starą przez licytacyą w r. 1838 Wesołowskiemu (a przez cesyą Zasławskiemu) za 43,005 zł. m. k. 20.) **M.**, wś, w pow. żółkiewskim, 12 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żółkwi. Na zach. i płn. leży Fujna, na wsch. Polany, na płd. Dąbrowica (w pow. gródeckim). Wody płyną do potoku Fujny. Wzdłuż granicy płn. i wsch. mianowicie płynie mała struga, pot. Biały, na płd. a potem na płd. zach., i wchodzi do Fujny, zabrawszy ze wsi kilka strug mniejszych. Własn. więk. tu i w Polanach ma roli or. 6, łąk i ogr. 3, past. 3, lasu 6 mr.; własn. mn. roli or. 270, łąk i ogr. 72, past. 66, lasu 116 mr. W r. 1880 było 222 mk. w gm. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilkunastu rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Żółkwi, gr.-kat. w Mokrotynie. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do dzierżawy Mierzwicy w ziemi lwowskiej. Wś przynosiła prow. 806 złp. 29 gr. 21.) **M.**, grupa domów w Sopocie, w pow. stryjskim. 22.) **M.**, pasieka koło Opak, na obsz. dworskim Kołtów w pow. złoczowskim. 23.) **M.**, poszczególne domy i folwark (zwany także *Husarówką*) w Zalesiu, w pow. złoczowskim. 24.) **M.**-*Gołogórski*, wś w pow. złoczowskim

13 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Złoczowie, 6 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Gołogórach. Na płn. leżą Lackie Małe i Zalesie, na płd. wsch. Remizowce, na płd. Kondratów, na zach. Gołogóry. We wsch. stronie wsi nastaje jedno z ramion Lipy Złotej (ob.) i płynie zrazu na płd., potem na płd. zach. do Gołogór, zabierając pomniejsze strugi. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie. W stronie płd. wznosi się wzgórze Horajec (al. Hracz) do 430 m. Na wsch. krańcu wsi stoi karczma „Szarga.“ Rozl. 1168 ha., głównie lasy i pastw. W r. 1880 było 307 mk. w gminie (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 32 rz.-kat., 16 izr.). Par. rzym. i gr.-kat. w Gołogórach. Właścicielem obszaru dworskiego jest konwent oo. dominikanów w Podkamieniu pod Brodami. We wsi jest szk. fil. i kasa pożyczk. gminna z kapit. 400 zł. 25.) **M.-*Górny*** (*M. hirnyj*), wś w pow. nadwórniańskim, tuż na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Nadwórnej. Na płn. leży Paryszcze, na wsch. Majdan Średni, na płd. Krasna i Łojowa, na zach. Nadwórna, na płn. zach. Nazawizów. Wody ze wsch. obszaru płyną do Prutu; zabiera je mianowicie Tłumaczyk, płynący wzdłuż granicy płd. od zach. na wsch., i dopływ jego Tłumacz, płynący środkiem obszaru od płd. zach. na płn. wsch. do Majdanu Średniego. Do Tłumacza płynie jeszcze jeden mniejszy dopływ, płynący z płn. wsch. strony od zach. na wsch. Wody z zach. obszaru płyną do Bystrzycy. Zabiera je Weleśnica, dopływ Worony. Wchodzi ona tu z Nadwórny, płynie na płn. wsch., potem na płn., płn. zach. i znowu na płn. wsch. do Paryszcza. Od praw. brz. wpada do niej pot. Czerny, nastający w zach. stronie wsi a płynący w końcu wzdłuż granicy płn. zach. Zabudowania wiejskie leżą w płd. zach. stronie obszaru, w dolinie Weleśnicy; na płn. od nich część wsi Weleśnica leśna (al. Weleśniczka). Wschód lesisty. Las Chorosna wznosi się od 423 do 478 m. Na płn. wsch., śród lasu, leży Huta, część wsi z hutą szklaną. Na płd. zach. wznosi się wzgórze Majdan do 553 m. (znak triang.); na wsch. od niego leży karczma Ostra. Na płn. zach. leży las Kameniszcze. Tutaj nastaje pot. Czerny. Własn. więk. ma roli ornej 243, łąk i ogr. 597, pastw. 498, lasu 2436 mr.; własn. mniej. roli ornej 531, łąk i ogr. 1368, pastw. 59, lasu 26 mr. W r. 1880 było 925 mieszk. w gminie (777 w M. g. a 148 w Weleśniczce) a 163 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 119 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Nadwórnej, gr.-kat. w Paryszczu. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja i szkoła filialna. Huta szklana z zabudowaniami fabrycznemi, chatami hutników i mieszkaniem właściciela wygląda jak małe mczko. Dawniej otaczały hutę zewsząd lasy; dziś na porębach powstały łąki i łanki roli. Siarczyński pisze o tej miejscowości (Rkp. Ossol. № 1825): „Są tu zdroje siarczyste, o które w tej okolicy nie trudno. Nazwisko i ślady pozostałe wskazują, iż były tu niegdyś kuźnice żelazne. Gleba czarna ale nieurodzajna, a dla przymieszki gliny zdatna na cegły.“ 26.) **M.-*Graniczny*** (al. *Pograniczny*, *Majdanik*), część Majdanu Średniego w pow. nadwórniańskim. 27.) **M.-*Lipowiecki***, wś w pow. przemyślańskim, 5 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Przemyślanach, 20 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Glinianach. Na płn. i wsch. leżą Lipowce, na płd. Wypyski, na płd. zach. Borszów, na płn. zach. Uniów. Wzdłuż granicy płn. wsch. płynie Gniła Lipa, a do niej wpada w obrębie wsi mały potok, płynący środkiem obszaru od zach. na wsch. W dolinie tego potoku leżą zabudowania wiejskie. Wzdłuż granicy zach. i płd. zach. ciągnie się las, a w nim wznosi się na granicy płd. zach. wzgórze Tuchan do 428 m. (znak triang.). Własn. więk. ma roli orn. 26, łąk i ogr. 84, pastw. 141, lasu 605 mr.; własn. mniej. roli orn. 509, łąk i ogr. 586, pastw. 55 mr. W r. 1880 było 420 mieszk. w gminie, 6 na obsz. dwor. (między tymi 380 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Gołogórach, gr.-kat. w Lipowcach. 28.) **M.-*Nowy***, grupa domów w Manasterku Ohladowskim, pow. Kamionka Strumiłowa. 29.) **M.-*Pieniacki***, wś w pow. brodzkim, 21 kil. na płd. zach. od Brodów, 32 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Załoźcach, 12 kil. na płn. zach. od urzędu poczt. w Pieniakach. Na płn. leży Jasionów, na wsch. Huta pieniacka, na płd. Huta werchobuska i Pobocz, na zach. Podhorce (3 ostatnie miejscowości w pow. złoczowskim). Cały prawie obszar lesisty. Zabudowania wiejskie leżą w zach. stronie. Najwyższe wzniesienie w środku wsi wynosi 407 m. (źródła Seretu). O roli ornej i t. d. ob. *Pieniaki*. W r. 1880 było 187 mk. w gminie, 86 na obsz. dwor. Par. rzym. i gr.-kat. w Pieniakach. 30.) **M.-*Średni*** (*M.-Seredn yj*), wś w pow. nadwórniańskim, 16 kil. na wsch. od urzędu poczt. w Nadwórnej, 18 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Delatynie. Na płd. leżą Sadzawka i Łanczyn, na zach. Majdan Górny i Glinki, na płn. Strupków, Mołodyłów i Skopówka, na wsch. Słobódka leśna (w pow. kołomyjskim). W zach. części tego obszaru leży wieś Majdan Średni, na płd. od niej grupa domów Hłaczeńka, na płd.-wsch. przysiołek Kubajówka z hutą szklaną, a na płd. od niej folw. Kliszeński. Wsch. połowę obszaru zajmuje przysiołek Majdan Graniczny na płd, a przysiołki Bednarówka i Siedliska na płn. Wody z płd. części obszaru płyną do Prutu. Płynie mianowicie wzdłuż granicy płd. pot.

Tłumaczyk od zach. na wsch. i zabiera w obrębie wsi pot. Tłumacz, płynący z Majdanu Górnego zrazu na wsch., potem na płd. wsch., a zasilony w obrębie wsi małym potokiem od lew. brz., płynącym również z M. Górnego. Wody z płd. wsch. części obszaru zabiera pot. Kołomyjka (ob.), nastający we wsi i płynący na płd. wsch. Wody z płn. obszaru płyną do Dniestru za pośrednictwem jego dopływu Bystrzycy (a właściwie za pośrednictwem dopływów Worony). W środkowej części obszaru nastaje mianowicie Łopuszanka (al. Opraszyna) i płynie na płn. zach. do Glinek, gdzie skręca na płn. a potem na płn. wsch. i płynie wzdłuż płn. zach. granicy Majdanu do Strupkowa. Na płn. zach. nastają dwa potoki: Biłenki i Rynnisty. Płyną one na płn., poczem się łączą, skręcają na płn. wsch. do Bednarówki a stąd do Strupkowa, jako pot. Brabenki (ob.). W płn. wsch. części obszaru nastają pot. Kozelów (ob.) i inne pomniejsze strugi, dopływy Chorosny (ob.). Płyną one wszystkie na płn. wsch. przez Siedliska. Przeważna część obszaru lesista (las Chorosna), najwyżej wzniesiona na zach. (Poharze 456 m.), zniża się ku wsch. i płn. wsch. do 430, 413, 375, 353 m. i niżej. Własn. wiek. ma roli ornej 109, łąk — ogr. 577, pastw. 46, lasu 5547 mr.; własn. mniej. roli orn. 319, łąk i ogr. 528, pastw. 43, lasu 3 mr. W r. 1880 było 92 mk. w Bednarówce, 111 w Kubajówce, 70 w Majdanie Granicznym, 880 w M. Średnim, 172 w Siedliskach, a 411 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 310 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Ottynii, gr.-kat. w Glinkach. We wsi jest kaplica i kasa pożyczk. gminna z kapit. 236 zł. w. a. Jest tu także tartak parowy o sile 10 koni, o 2 gatrach, 12 piłach zwyczajnych a 1 cyrkularnej, i tartak wodny o 1 gatr. i 2 piłach zwycz. Pierwszy konsumuje rocznie 4050 metr. kub. drzewa jodłowego i świerkowego a produkuje 2850 metr. kub. desek, brusów i łat; drugi konsumuje 230 metr. kub. drzewa a produkuje 150 metr. kub. desek, brusów i łat. Pierwszy wyrabia prócz tego 1000000 gontów rocznie. 31.) **M.-Stary** i *Niewice*, wsie w pow. kamioneckim, 34 kil. na płn. wsch. wsch. od Kamionki Strumiłłowej, 17 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Radziechowie, tuż na płn. od urzędu poczt. w Toporowie. Na zach. leży Manastyrek z Majdanem Nowym, na płn. Opłucko i Łopatyn, na wsch. Podmanasterek łopatyński (część Hrycowoli) i Stanisławczyk, na płd. Trójca i Toporów (5 ostatn. miejscowości w pow. brodzkim). Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie na małej przestrzeni Styr od płd. zach. na płn. wsch. Wzdłuż granicy płd. płynie dopływ Styru, pot. Radosławka (al. Baczka, ob.), od zach. na wsch., i pot. Berezówka (ob.), dopływ Radosławki. Płd. zach. część obszaru przepływa od płn. zach. na płd. wsch. pot. Krzywe (al. Ohladówka), dopływ Radosławki, zasilony od praw. brz. pot. Majdanem. Płd. wsch. część tego obszaru zajmuje wieś Niewice, resztę M.-Stary z przysiołkami: Pustelniki na płd. zach., Melnik na płn. od Pustelnik, Huta Stara na płn. od Niewic, Maziarnia na wsch. od Huty, Koleśniki i Wyrki (al. Werki). Obszar przeważnie lesisty. Na płn. zach. leży las Cygany (234 m. na granicy płn.), w środku Diaków las (217 m.), na płn. wsch. Trojecki las (205 m., znak triang., na płn. wsch.). W Niewicach wznosi się na płn. od zabudowań wiejskich jedno wzgórze do 222 m. (znak triang.). Własn. wiek. ma roli orn. 62, łąk i ogr. 233, pastw. 163, lasu 6295 mr.; własn. mniej. roli orn. 956, łąk i ogr. 1009, pastw. 125, lasu 653 mr. W r. 1880 było w M. 687 mk. w gminie a 82 na obsz. dwors., w Niewicach zaś 875 mk. w gminie a 86 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 82 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Łopatynie, gr.-kat. w Niewicach (dek. oleski, archidyec. lwowska). W Niewicach jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja, w Majdanie szkoła filialna. *Lu. Dz.*

Majdan 1.) *Sieniawski*, wś, pow. jarosławski, nazywająca się także *Komorą*, składa się z przysiołków: Bukowca, Dobropola, Kaniówki, Osówki i Zakościela. Ta rozrzucona osada została założoną w XVII stuleciu na świeżo wytrzebionych borach i pierwotnie nazywała się cała Dobropolem, później dopiero na cześć założyciela Mikołaja z Granowa Sieniawskiego nazwano ją M.-Sieniawskim. M. S. ma parafią rzym.-kat., założoną 1714 r. przez Mik. Sieniawskiego, kaszt. krak. i hetm. w. kor., z kościołem drewnianym, cerkiew parafialną gr.-kat. także drewnianą, szkołę ludową dwuklasową, kasę pożyczkową gminną z kapit. 3548 zł. w. a. i instytut ubogich utworzony w r. 1835 przez ks. Augusta Czartoryskiego dla utrzymania ubogich starców, zostający pod zarządem zwierzchności gminnej. Dochód tego instytutu składa się z datków w naturaliach i pieniądzach od obszaru dwors. wartości około 78 złr. rocznie. Ludność podług spisu z r. 1881 liczy 2442 osób, z których 60 przebywa stale na obszarze więk. pos. Izabelli z ks. Czartoryskich hr. Działyńskiej; podług szematyzmów duch. w r. 1879 było 1667 obrządku rzym.-kat., 84 gr.-kat. a 40 izrael. Religia pozostałych 651 nieznana; prawdopodobnie jednak zachodzi tutaj pomyłka w podaniu liczby rzym.-kat. Z całego obszaru 5816 mr., należy do więk. własności 2986 mr.; z powodu jednak nieurodzajności piaszczystej gleby idzie tylko 47 mr. pod uprawę, 26 pozostaje na łąki i pastwiska a 2913 pokrywa sosno-

wy las; posiadłość mniejsza wytrzebiła dawniej lasy dla wyrobu terpentyny, zostawiając jedynie 400 mr.; 2210 zamieniła na rolę, 700 na łąki a 520 mr. na pastwiska i wydmy piaszczyste. M. S. leży śród lasów, w pobliżu granicy Królestwa Polskiego, w równinie piaszczystej; część północną tworzy przys. Dobropole, południową oddaloną o kilom. Majdan, zachodnią Osówki. Samotnie między temi trzema osadami w położeniu niższem pośród łąk znajduje się cerkiew gr.-kat. Przez areał wsi wiedzie gościniec z Sieniawy (16.5 kil.) na północ do Tarnogrodu w Król. Pols. Par. rzym.-kat. należy do dyec. przem. dek. jarosławskiego, obejmuje Adamówkę i Krasne z 2025 rzym.-kat. i 70 izr.; paraf. gr.-kat. (dyec. przemyska, dek. jarosławski) ma przyłączone wsie: Adamówkę, Pawłową, Krzywe, Czaplany i Krasne, z ogólną liczbą 2452 gr.-kat. Uposażenie parocha gr.-kat. składa się z 43 mr. roli, 18 sągów drzewa sosnowego, 6 kóp żyta i 180 zł. w. a. dodatku do kongruy. Lud rzym.-kat. wyznania należy do szczepu mazowieckiego, i sąsiedzi gr.-kat. obrządku nazywają go Mazurami, czasem Lwowiakami lub Borowcami; ubranie ma podobne do mieszkańców równin w powiatach zachodnich, t. j. czarny kapelusz stożkowy i płótniankę, który dla braku wełny także mieszkający tutaj Rusini noszą. M. graniczy na południe z Pawłowem i Krasnem, na zachód zaś z Adamówką. 2.) **M.**, przys. do Pruchnika, pow. jarosławski, leży 5 kil. na południowy wschód od Pruchnika wsi w lesie i graniczy na północ z Jodłówką, na zachód z Huciskiem nienadowskiem a na południe z Komarzówką. Ta mała osada, składająca się zaledwie z kilku chat, należy do parafii rzym. i gr.-kat., jako też urzędu poczt. w Pruchniku. 3.) **M.** (z *Porębami*), wś, pow. kolbuszowski, ma parafią rzym.-katol., urząd pocztowy, szkołę ludową i kasę pożyczkową gminną z kapit. 4168 zł. w. a. W tej dużej wsi, liczącej 1856 mieszk. (z których 1021 wyznania rzym.-kat. i kilkuset izrael.), odbywają się co poniedziałek ożywione targi. Zajmuje ona sam środek piaszczystej polany, otoczonej dużemi sosnowemi borami, na której rozsiadły się trzy gminy, mianowicie Majdan, Huta Komorowska i Brzostowa Góra z małemi przysiołkami. Położenie jest równe, 227 m. npm. wzniesione. Przez M. prowadzą drogi: na południe z Tarnobrzegu do Kolbuszowy, na zachód do Huty Komorowskiej i na południowy wschód do Raniszowa. Z całego obszaru wsi należy do więk. pos. Czesł. Kozłowieckiego 708 mr., z których jedynie 21 idzie pod uprawę, 39 mr. zajmują łąki, 31 pastwiska a 617 lasy; pos. mniej. z 1720 mr. uprawia 1149 mr., 519 mr. obrócono na łąki, 47 na pastwiska, a tylko 5 mr. pozostało lasu. M. był królewszczyzną i stanowił część dóbr starostwa sandomierskiego; dla tego za wstawieniem się Józefa na Tęczynie Ossolińskiego, wojew. wołyńskiego a starosty sandom., fundował tu parafią August III w r. 1758; teraźniejszy kościół murowany stanął jednak za wstawieniem się Szymona Wątróbskiego, proboszcza majdańskiego, dopiero w r. 1791. Parafia należy do dyec. przem. dek. głogowskiego, obejmuje Brzostową Górę, Dębe, Hutę Komor., Krządkę, Rozalin, Tarnowską Wolę i Podziele z ogólną liczbą 4804 rzym.-katol. i 700 izrael. **M.** graniczy na północ z Hutą Kom., po za którą dalej na północ leży przysiolek Poręby majdańskie, na wschód z z Brzostową Górą a na południe z Komorowem. 4.) **M.** w pow. krośnieńskim, pierwotna nazwa wsi Ożenny. 5.) **M.**, przys. w pow. Lisko, leży na południowym stoku Hony gronia, 820 m. npm. wzniesionego, śród lasów, i składa się z mnicha i kuźnic żelaznych. Graniczy na południe z Liszną, na zachód z Zubracza, na północ z Habkowicami a na wschód z Cisną. 6.) **M.**, wś zwana także *Majdanami* lub *Opaleńskiem*, w pow. łańcuckim, należy do parafii rzym.-kat. w Grodzisku i liczy 351 mieszk. rzym.-kat. Cały obszar 218 mr. należy do mniej. posiadłości i jest prawie cały uprawiany. Gleba jest piaszczystą, mało urodzajną. Od zachodu i południa otacza tę osadę duży las, zwany Buczyną, Oblatówką, Klininami i Borem, na północ graniczy ze Zmysłówką i Grodziskiem a na wschód z Laszczynami. 7.) **M.**-*Mały* al. *Majdanek* w pow. mieleckim, w pasie pogranicznym cłowym, należy częściowo do parafii rz.-kat. w Gawłuszowicach a częściowo w Padwie, liczy 83 mk. rzym.-kat. i jest częścią wsi Zadusznik, od których leży na południe, na prawym brzegu Wisły. Od wylewów chroni tę osadę wał, zaczynający się we wsi Chrząstowie i ciągnący się prawym brzegiem Wisłoki aż do jej ujścia 9 kil., a stąd wzdłuż Wisły znowu 9 kil. Osada jest zabudowaną koło kilkanaście morgów wynoszącego stawu i graniczy na wschód z Wojkowem, a na południe z Kębłowem. 8.) **M.**, przys. do Łętowni, pow. Nisko, składa się z kilku zagród, leżących nad niewielkim stawem, do którego spływa zbyteczna woda z obszernych łąk, ciągnących się na zachód od tego przysiołka. Od północy otacza **M.** las zwany Kulikami z leśniczówką; od wschodu las Obleszna Góra także z leśniczówką; na południe zaś graniczy z Łętownią. 9.) **M.**, **M.**-*Jarociński*, **M.**-*Bodkiński*, nazwa pięciu osad w pow. Nisko, położonych śród sosnowych borów, blisko granicy Królestwa Polskiego, mianowicie Majdan na samej granicy, naprzeciw Momot w Król. Pol.; M.-Jarociński składa się z dwóch osad, odległych od siebie o 6 kil. w linii powietrznej,

z których jedna na północ od Jarocina, druga blisko granicy Król. Polsk. na północ od Sokali, części wsi Mostki, jest położoną; M.-Boćkiński leży na południe od Mostków, na północnym krańcu lasu Skrudnika, wreszcie Majdan przy drodze z Kurzyny do Dąbrówki, graniczący na północ z Borkami, a na południe z Rudą tanewską. Wszystkie te osady należą do parafii rzym.-kat. w Kurzynie i trudniły się, a poniekąd i teraz trudnią, wyrabianiem smoły i terpentyny. 10.) **M.**, część południowa wsi Obidzy, w pow. sądeckim, leży w górach, śród lasów, nad Stolicznym potok., uchodzącym z praw. brz. do pot. Obidzkiego, wpadającego z praw. brz. do Dunajca. 11.) **M.-*Zbydniowski***, wś w pow. tarnobrzeskim, na lewym brz. Sanu, w równinie piaszczystej, częścią podmokłej, 153 m. npm.; należy do parafii rzym.-kat. w Zaleszanach i urzędu poczt. w odległym o 11 kil. Rozwadowie, liczy 412 mk., z których 410 rzym.-kat. a 2 izrael., i posiada kasę pożyczk. gminną z kapit. 628 zł. w. a. Cały obszar wynosi 547 mr. Z tych przypada na więk. pos. 312 mr., ale tylko 87 mr. roli uprawnej, 7 mr. łąk a 218 sosnowego lasu; pos. mniej. ma 235 mr. i to 165 mr. roli, 12 mr. łąk i ogr. a 58 pastw. i nieuż. M.-Zb. graniczy na północ z Kępą, przys. Żabna, na południowy wschód z Wulką turebską a na południe i zachód ze Zbydniowem. 12.) **M.**, folwark i mieszkanie gajowego na obszarze dworskim w Muszynie, w powiecie sądeckim. 13.) **M.**, mieszkanie gajowego, na obsz. dwor. Nawojowej, w pow. sądeckim. *Mac.*

Majdan 1.) część mczka Storożyńca, w pow. storożynieckim. 2.) **M.** al. *Maidan la Dunavie*, grupa chat włościańskich w obrębie gm. Dawiden, w pow. storożynieckim, na południe od wsi i rzeki Seretu, nad potokiem Dunawcem, dopływem Seretu, u północnych stóp góry lesistej Chirligata, 490 m. wys. 3.) **M.**, grupa chat włościańskich na obszarze gminy Banilli mołdawskiej, w pow. storożynieckim, w stronie południowej wsi, w dolinie górnego Seretu, raczej źródlanego jego potoku Dymitrycy. 4.) **M.-*Putna***, potażarnia na obsz. dwor. Wikowa niżniego, w pow. radowieckim. 5.) **M.**, zachodnia część wsi Nowego Sołońca w pow. radowieckim, nad pot. Sołońcem, dopływem Suczawy; tu się mieści potażarnia. 6.) **M.**, część wsi Ispasa w pow. wyżnickim, w płdn.-wschodniej części obszaru tejże, u południowych stóp góry Ispasa majdańskiego, 494 m. wys., a na północ od pot. Mihoderki. 7.) **M.** al. *Maidan Kristi*, grupa chat włościańskich na obszarze dwors. w Łukawcu nad Seretem, w pow. wyżnickim, w północnej stronie obszaru Ł., nieopodal źródeł pot. Wachniewy, u południowych stóp pasma górskiego Majdanu. 8.) **M.-*Łukawiec***, ob. *Łukawiec-Majdan*. *Br. G.*

Majdan, struga w gm. Golesze, pow. piotrkowski.

Majdan 1.) potok górski, także *Gręczynem* zwany, wypływa na południowym obszarze gm. Osława Białego, w pow. nadwórniańskim, z lasu Pankir, płynie na północny wschód głębokim leśnym parowem i po 4 kil. biegu zlewa swe wody do Osławy, w obr. powyższej gminy, na południowym krańcu wsi. 2.) **M.**, nazwa dolnego biegu pot. *Ohladówki*. Ob. *Ohladówka*. *Br. G.*

Majdan 1.) góra lesista, na granicy gm. Roztoki i Radajowic, w pow. brzeskim, pod 38° 24′ 54″ wsch. dłg. g. F., a 49° 46′ 40″ płn. sz. g. Wznies. 503 m. npm. Las od strony północnej, należący do Roztok, zwie się Kątami. Miejsce znaku triang. 2.) **M.**, góra bezleśna, wznosząca się na południowym obszarze gm. Majdanu Górnego, w pow. nadwórniańskim, pod 42° 18′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 48° 36′ 12″ płn. sz. g., do 553 m. npm. Po zachodniej i północnej stronie M. wytryskują strugi źródlane rzeki Weleśnicy, dopływu Worony. 3.) **M.**, wzgórze lesiste, wznoszące się na południowym obszarze gm. Zawadki, w pow. kałuskim, nad południową granicą tejże gminy z Kadobną, u źródeł pot. Parowego al. Kamiennego, pod 42° 52′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 49° 4′ 24″ płn. sz. g. Wysokość 381 m. npm. U stóp zachodnich płynie pot. Kalinowy (ob.) i Czarny (ob.), a od północy Bołochówka. 4.) **M.-*Stary***, góra, na północnej granicy gm. Majdanu gołogórskiego z gm. Zalesiem, w pow. złoczowskim, 42° 28′ 28″ wsch. dłg. g. F., a 49° 46′ 39″ płn. sz. g., ponad źródłami rz. Lipy Złotej zachodniej (ob.). Wznies. 430 m. npm. 5.) **M.**, pasmo górskie lesiste, w Karpatach bukowińskich. Ciągnie się wzdłuż północnej granicy obszaru gm. Łukawca nad Seretem, w pow. wyżnickim, w kierunku zachodnio-wschodnim. Zachodni narożnik jego tworzy szczyt Ispas majdański, 494 m. wys., w obr. gm. Ispasa. Jest on najwyższym jego czubkiem. Na wschód od niego wznosi się szczyt Majdan 483 m., dalej szczyt Wachniewa 484 m. Północne stoki lesiste należą do obszarów wsi Ispasa, Millia (Milijowa), Banilli ruskiej, Wilawczego i Karapczowa. Z tego stoku spływają liczne strugi i potoki, jak Ispaski pot., Korytnica, Bereźnica zachodnia z Kokoszyńcem, Bereźnica wschodnia (Beretnica) i Hlibiczok, dopływy prawe Czeremoszu; następnie pot. Brusenka i Równy, dopływy Bruśnicy, zlewającej swe wody do Prutu. Las nad źródłami Korytnicy zwie się Grońiem; las między obiema Bereźnicami Wielkim i Symnietynem, między Bereźnicą wsch. a Hlibiczkiem Taboryszem; w nim szczyt Czereszenka (469 m.); wreszcie na wschód od Hlibiczka las Sowa. Po południowej stronie

grzbietu ciągnie się obszerny pas łąk paszniastych z licznemi zabudowaniami, poniżej których rozpościerają się lasy, należące do obszaru gm. Mihowy i Łukawca nad Seretem, a sięgające aż po brzegi pot. Mihoderki i rzeki Mihodry, dopływu Seretu. Z lasów południowych spływają wody do Mihodry, między niemi wody pot. Wachniewy. Długość pasma 12 kil. *Br. G.*

Majdaneckie, wś nad rz. Talianką, pow. humański, par. Humań, ma 11 dusz rzym.-kat., własność Żurowskiego. Cerkiew, 1400 mk., 2094 dzies. ziemi, wielki kurhan we wsi.

Majdanek 1.) wś, pow. nowomiński, gm. i par. Wiązowna. 2.) **M.**, wś, pow. tomaszowski, gm. Tarnawatka, ma 56 dm., 424 mk., w tem 420 obrz. łac., 716 mr. gruntu, ludność rolnicza, 1 kowal, 2 tkaczy. 3.) **M.-*Górny***, pow. tomaszowski, gm. i par. Tomaszów. 4.) **M.-*Kasztelański***, wś, pow. tomaszowski; por. *Krasnobród*. *Br. Ch.*

Majdanen (niem.), ob. *Majdany*.

Majdanik, ob. *Majdan Graniczny*.

Majdanki, wś włośc., pow. konecki, gm. i par. Chlewiska (ob.), odl. 26 w. od Końskich. Ma 13 dm., 90 mk., 82 mr. Fabryka żelaza.

Majdanówka al. *Majdan*, wś, pow. nowomiński, gmina Siennica, parafia Kołbiel. Ob. *Dłużew*.

Majdanówka 1.) wś, pow. kijowski, o 10 w. od wsi Zabujanie, należy do tejże parafii. Nad rz. Piaskówką. Mk. prawosł. 250, katol. 140, ziemi 1294 dzies., błotnisto-lesistej. Wyrabia się tu wiele dziegciu i smoły, oraz terpentyny, a także są: gorzelnia, potażnia i 2 młyny. Należy do p. Wiktora Rościszewskiego (**ks.** Trubeckoj?). 2.) **M.**, wś, pow. zwinogródzki, zarząd ekonomii, własność Wł. Branickiego, należąca do klucza olszańskiego. Od Zwinogródki w. 14. Pomiędzy wsiami Sześcierzyńcami i Budyszczami, od każdej z nich w. 4; mk. 700. Cerkiew paraf. katol. w Zwinogródce. Por. *Lisianka*. *Dr. T. Hr.*

Majdańska Buda, leśniczówka koło Posiecza, pow. bohorodczański.

Majdański 1.) *potok*, powstaje na wschodniej granicy gminy Roztoki, w pow. brzeskim, z połączenia się dwóch potoków leśnych, napływających od wsi Dzierzanin; płynie na zachód u północnego podnóża góry Majdanu (503 m.), przez obszar gm. Roztoki i po 4 kil. biegu uchodzi do Dunajca z praw. brz. 2.) **M.** *potok*, potok leśny, bierze początek na łąkach wsi Kotoryn, w pow. żydaczowskim, płynie na wschód przez lasy kotoryńskie, następnie lasy ćwitowskie i przez wieś Cwitowę (pow. kałuski) i poniżej wsi uchodzi do Dniestru z praw. brz. Długość biegu 5 kil. 3.) **M.** *potok*, ob. *Rybnik majdański*. 4.) **M.** *potok*, ob. *Sopot*. *Br. G.*

Majdany 1.) wś, pow. warszawski, gm. Czostków, par. Łomna. 2.) **M.** *Bolimowskie*, os., pow. łowicki, gm. i par. Bolimów, dom dwor. 1. Wyrób smoły, terpentyny i wypalanie węgli do kuźni. Ludność 23 katol., o 4 w. od Bolimowa. 3.) **M.**, os. leś., pow. łowicki, gm. i par. Nieborów, o w. 7 od Nieborowa, ludn. 21 kat. Smolarnia z prod. 600 rsr. rocznie. 4.) **M.**, wś, pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. Ma 6 dm., 52 mk., gruntu mr. 48. Por. *Lucień*. 5.) **M.**, kol., pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Kleczew (ob.), o 20 w. na płn. od Konina, o 1 w. od Kleczewa, przy trakcie z Kleczewa do Wilczyna, 35 mk., 53 mr. ziemi pszennej. 6.) **M.** al. *Golina*, ob. *Golina*, wś. 7.) **M.**, kol. nad rz. Ner i Wartą, pow. kolski, gm. Chełmno (ob.), par. Koło, odl. od Koła w. 7, dm. 15, mk. 173. 8.) **M.**, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Srocko. Wś ma 10 dm., 207 mk., 182 mr.; folw. 2 dm., 2 mk., 486 mr. (286 mr. orn. roli); stanowi jednę całość z dobrami Dziwle (ob.). 9.) **M.**, wś, pow. kozienickj, gm. Swierze Górne, par. Swierze, odl. 4 w. od Kozienic. Ma 21 dm., 189 mk., 354 mr. ziemi dwors., 160 mr. ziemi włośc., browar piwny. W 1827 r. 16 dm., 179 mk. 10.) **M.** *Chociszewskie*, wś, pow. płoński, gm. Wychodź, par. Chociszewo. 11.) **M.**, wś, pow. rypiński, gm. i par. Chrostkowo, odl. o 20 w. od Rypina, ma wiatrak, 9 dm., 33 mk., 50 mr. gruntu. Por. *Chrostkowo*. 12.) **M.**, wś, pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Cieksyn. *Br. Ch.*

Majdany, wś rząd., nad rz. Wierchnią, pow. trocki, 3 okr. adm., 56 w. od Trok, 3 dm., 42 mk. kat. (1866).

Majdany, część wsi Ulicko-Seredkiewicz, pow. Rawa Ruska.

Majdany 1.) os., pow. gnieźnieński, 7 dm., 58 mk., należy do gm. i miasta Kłecka. 2.) **M.**, kol., pow. średzki; ob. *Luboniec*. 3.) **M.**, os., pow. szubiński, 3 dm., 15 mk.; należy do wsi Zazdrość. *M. St.*

Majdany 1.) niem. *Maidahnen* al. *Maydahnen* i *Maidanen*, wś, pow. kartuski, st. p. Hopy, obejmuje 7 gburstw, 2 zagrody, 317 mr. ziemi, 81 mk., 80 ew., 1 kat., 11 dm. mieszk.; par. ewang. Przyjaźń, katol. Prągowo; odl. od Kartuz 2 mile. Okrąg urzędu stanu cywiln. Stęgwałd. Por. *Czapielsk*. 2.) **M.**, niem. *Maidanen*, wybudowanie, pow. ostródzki, st. p. Dąbrówno. *Kś. Fr.*

Majdeburg, *Magdeburg* (ob.).

Maidelberg (niem.), czes. *Diwczi hrady*, wś, pow. osoblaski na Szląsku austr., 365 mk., st. poczt., szkoła ludowa.

Majdelshof, st. poczt., pow. dorpacki, gub. ryska.

Majdów, wś, pow. konecki, gm. i par. Szydłowiec, ma 69 dm., 503 mk. (242 męż., 261

kob.); gruntu mr. 615; włościanie trudnią się rolnictwem i górnictwem; bydła 266 sztuk. We wsi jest osada podleśnego rządowego i skarbowa karczma. *K. S. W.*

Majdówka al. *Maydówka*, karczma przy wsi Słomce, na obszarze dworskim Mszany Dolnej, w pow. limanowskim. *Br. G.*

Majdy, niem. *Mauden*, wś, pow. olsztyński, st. p. Dorotowo. Obejmują 1259·15 mr. roli, włącznie 55.08 mr. lasu. Par. ewang. Olsztyn, kat. W. Bartąg. R. 1864 było tu 15 dm., mk. 110 kat. i 1 żyd. Katolicy są wszyscy Polakami. Lustracya rządowa z r. 1656 donosi, że w Majdach 10 osadzonych na prawie magdeb. włók trzymał Gąsiorowski; był tam prócz tego 1 wolny (1 Freier); czyni 1 służbę wojenną (1 Dienst); płużnego dają pszenicy 2 łaszty i tyleż żyta, 1 funt wosku i 1 fenig chełmiński.

Maje, ob. *Brzozowo*.

Majerczyki, grupa chat włośc. w obr. wsi Poronina, w pow. nowotarskim. *Br. G.*

Maierhoefen (niem.), ob. *Majerka*.

Majerhof, os. fabr., pow. grójecki, gm. Jasieniec, par. Boglewice.

Majerka, niem. *Meierhöfen*, os. spiska w hr. spiskiem (Węg.), w pow. popradzkim, w dystr. kieżmarskim, w okolicy górskiej; od płn. leży Hodermark, od płd. Lubica (al. Lipica), od zach. Krzyżowa. Należy do gm. miasta Lipicy (Leibitz). W płd. stronie wznosi się góra Donnerkaul, 828 m. wysoka, a na płd. granicy obszaru grzbiet górski lesisty, Ziegenrück zwany, 966 m. wys. Par. łac. tutejsza istnieje od r. 1775; kościół pod wez. ś. Marcina bisk. był przed r. 1775 filialnym do par. w Lipicy. Metryki chrztu poczynają się r. 1719, zmarłych r. 1729, ślubne r. 1731. Liczba dusz rz.-kat. czyni 123, gr.-kat. 21, ew. 298, nieun. 21, żyd. 6, razem 469 (szem. dyec. spisk. z r. 1878). Do tej parafii należą: zakład kąpielowy siarczany lipicki (niem. Schwefelbad, węg. Kenfürdö) i wieś Hodermark (ob.). Liczba dusz w całej par. wynosi rz.-kat. 446, gr. kat. 730, ew. 298, nieun. 68, żyd. 23. Jest tu także kościół ewang. wyzn. augsb., zbudowany r. 1791 a poświęcony r. 1835 (8 listop.). Wzniesienie wsi 706 m. npm. Przez wieś przepływa potok Łomnica. *Br. G.*

Majerów, folw. na obszarze dwor. Werchrata, pow. Rawa Ruska.

Majerowice, ob. *Falmirowice*.

Majerówka, grupa domów i folw. we Lwowie, na przedm. Łyczakowskiem.

Majerówka, szczyt w hrab. spiskiem, ob. *Landek*.

Majerowszczyzna, kol. nad strumieniem t. n., pow. kaliski, gm. Ceków, par. Prażuchy, odl. od Kalisza w. 17; ma dm. 7. (Ob. *Kuźnica*).

Majeryszki, dobra w Kurlandyi, pow. i par. grobińska.

Majérz 1.) grupa chat włośc., w obrębie gminy i obszaru dwors. Brzyzny, w pow. sądeckim. 2.) **M.**, grupa chat włośc. w obrębie gm. Piwnicznej, w pow. sądeckim. 3.) **M.**, folw., młyn i tracz na obszarze dwor. w Wierchomli Wielkiej, w pow. sądeckim. 4.) **M.**, folw. na obszarze dwor. Starejwsi, w pow. limanowskim. 5.) **M.** al. *Podmajérz*, dwór na obszarze dwor. w Szaflarach, w pow. nowotarskim. 6.) **M.**, folw. chłopski, w obr. gm. Zubsuchego, w pow. nowotarskim. *Br. G.*

Majérz *Stary*, niem. *Alt-Maierei*, al. *Alt-Majer*, węg. *Ó. Major*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w pow. magórzańskim, w dystrykcie starowiejskim, nad granicą galicyjską, na prawym brzegu Dunajca, naprzeciw Pienin; graniczy od płd. zach. ze Starąwsią a od płn. wsch. oddziela ją Dunajec od galicyjs. wsi Sromowiec niżnich. Liczy dm. 20, mk. 120, obszar 244 kwadr. sążni kataatr. Należy do sądu pow. i urzędu podatk. w Starej Lubowni. Parafia łac. w Starejwsi. Jest tu kościołek ewang., zbudowany r. 1808. Według szemat. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rzym.-katol. 45, ewan. 52, nieun. 3, żyd. 5, razem 105. Ponieważ osadę tę zamieszkują przeważnie Niemcy, zwą ją górale pienińscy „Szwabami". Stacya pocztowa Starawieś. *Br. G.*

Majeski lasek al. *Potaśnia*, gajówka na obszarze dwor. Horodnica, pow. kusiatyński.

Majewo, niem. *Maiewo*, folw., pow. starogrodzki; miejscowości tej nie ma w spisie urzędowym. W zach. stronię tego folw., w pobliżu lasku skarbowego, leży szaniec, dziś już uszkodzony i w połowie już rozorany (Ob. Mapę archeologiczną Prus zach. przez Godfryda Ossowskiego 1881, str. 9). Przez M. przechodzi kolej żelazna z Tczewa na Bydgoszcz i droga z Królówlasu do Czerwińska. Mieszkańcy są po większej części katol., resztą ewan. Gleba w stronę do Pelplina jest bardzo żyzna, pod Czerwińsk piaszczysta i karłowata chojna porosła. *Kś. Fr.*

Majewskie Łączki, ob. *Łączki M.*

Maifriedsdorf (niem.), *Maifritzdorf*, *Meyfriedesdorf*, 1260 r. *Villa Meinfridi*, 1316 *Meynfridisdorf*, wś, pow. ząbkowicki na Szląsku, ma kościół paraf. katol. z r. 1722.

Majgi, wś, pow. szawelski, gm. większniańska, 82 dusz męs., 603 dzies ziemi. *J. Godl.*

Maihof (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. mitawska.

Maik, wś, pow. makowski, wchodzi w skład dóbr Krasnosielc (ob.).

Maiki, grupa domów w Dobrotworze, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Majki 1.) *Duże*, wś nad rz. Sierpcówką, pow. płocki, gm Majki, par. Słupia, odl. o 31 w. od Płocka, ma 11 dm., mk. 113, 51 mr. gruntu, 4 nieużytku. W spisie z 1827 roku

nosi nazwę: *Majkowo*. 2.) **M.** *Małe* (z folwarkami M. Wielkie i Makomazy), wieś w pow. płockim, gmina Majki, parafia Słupia, z wyjątkiem Makomaz, należących do par. Jeżewo. Położona nad strumieniem, wpadającym do rzeczki Sierpetki. Dobra te liczą dusz 414 a z tych na M. Małe przypada 223, na M. Wielkie 104 a na Makomazy 87. Rozległość włók 62, licząc wraz z gruntami nieodseperowanych włościan, w tem łąk włók 10, paśników, krzaków i wycinków 12. Gospodarstwo płodozmienne, ziemia kamienista, w połowie pszenna a w połowie żytnia. Gmina M. należy do sądu gm. okr. II, ma 240 dm., 3438 mk., obszaru 13725 mr., w tem nieuż. 1334 mr., urząd gm. we wsi Łęg po-proboszczowski, st. poczt. w Bielsku. Gmina posiada cegielnię, 2 kościoły, szkołę 1, karczmę 1. W skład gminy wchodzą następujące wioski: Brzechowo A. i B. Brelki, Gawrony, Gutowo-Orle, Gutowo-Górki, Dziewanowo, Kowalewo, Kozłowo, Kozłówko, Kosmaczewo, Łęg probostwo, Ł. Kościelny, Kasztelański, Łężek Szlachecki, Mlice Kastory i Koziki, Mokrsk, Mogielniczka, M. Małe i Duże, Makomasy, Mańkowo, Ostrowy, Petrykozy, Psary, Siemienie, Słupia, Chorzewo, Chudzynek, Szumanie-Gośliny, Sz.-Psiory. 3.) **M.**, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Baranowo, odl. o 32 w. od Przasnysza, ma 14 dm., 82 mk., 49 mr. gruntu, 2 nieuż. 4.) **M.** *Zagroby*, wś, pow. mławski, gm. Szczepkowo, par. Janowiec, odl. o 27 w. od Mławy, ma 11 dm., 95 mk., 221 mr. gruntu, 51 nieużytków. Mieszka tu drobna szlachta. W 1827 r. 9 dm., 40 mk. 5.) **M.** *Tykiewki*, wś, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Gąsewo. *Ad. Gr.*

Majków 1.) wś i folw. nad rz. Prosną, pow. kaliski, gm. Tyniec, par. Kalisz, odl. od Kalisza w. 1; wś dm. 19, mk. 146; folw. dm. 4, mk. 18. W 1827 r. 23 dm., 239 mk. Folw. M. z attyn. Chmielnik, rozl. mr. 938: grunta orne i ogrody mr. 851, łąk mr. 5, past. mr. 12, nieuż. i place mr. 70, bud mur. 15, z drzewa 1, płodozmian 5-polowy, cegielnia, dwa wiatraki. Wś M. os. 35, z grun. mr. 162. W 1865 r. wykopano tu zbiór monet z X i XI w., głównie obcych, i bogate srebrne ozdoby, nabyte wówczas do zbiorów Rastawieckiego. 2.) **M.**, wś, folw. i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Szydłów, par. Piotrków. Wś ma 76 dm., 664 mk., 1368 mr. ziemi włośc., szkołę począt. 1-klas. ogólną; folw. i os. karcz. 6 dm., 44 mk., 302 mr. *Majkowskie Holendry*, kol., 6 dm., 57 mk., 307 mr. włośc. W 1827 r. M. wś rząd. 47 dm., 355 mk. M. kol. rząd. 6 dm., 39 mk. Lib. ben. Łaskiego wś M. zowie Moykow. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. (z wsią M., Wielka wieś i kol. M.) rozl. mr. 300: grunta orne i ogr. mr. 274, łąk mr. 13, nieuż. i place mr. 13, bud. drewn. 15. Wś M. os. 73, z grun. mr. 1403; Wielka wieś os. 29, z gran. mr. 515; kol. M. os. 6, z grun. mr. 130. 3.) **M.**-*Piaski*, wś włośc. nad rz. Kaczką, pow. iłżecki, gm. Skarzysko-Kościelne, par. Wąchock, odl. 26 w. od Iłży. Ma 66 dm., 435 mk., 1771 mr. ziemi. W 1827 r. wś rząd. 36 dm., 234 mk. Była tu kuźnica w XVIII w. *Br. Ch.*

Majków, wś, pow. ostrogski, od Ostroga na płn. wsch. o 35 w. Z południowej i wschodniej strony ocieniają M. dębowe lasy, nazwane „kurasz". Należała do familii Dziakiewiczów; po zgaśnięciu tej familii rozdzieloną została między najbliższych krewnych po kądzieli, ks. Czetwertyńskich. Ziemia czarnoziem urodzajny; pszenica i żyto, jęczmień, owies, gryka i inne ziarna obfity plon wydają; ku zach. nizina zroszona strumykami, wydaje siano drobne lecz pożywne i w obfitości. Tu jest cerkiew z cudownym obrazem Boga-Rodzicy z 7-ma odpustami do roku; jest także szkółka wiejska, karczma; stan włościan zamożny. *Z. R.*

Majkowce, ob. *Malki*.

Majkowice 1.) wś i folw. nad rz. Pilicą, pow. noworadomski, gm. Masłowice, parafia Ręczno, wraz z przysiołkiem Majkowski-łęg 54 dm., 430 mk., ziemi włośc. 551 mr. Folw. M. ma 250 mr. i należy do dóbr Bąkowa góra. W 1827 r. M. miały 25 dm., 339 mk. 2.) **M.**, wieś, pow. miechowski, gm. Gruszów, par. Książnice Wielkie. W 1827 r. 20 dm., 150 mk. W XV w. M. (Mojkowice) były dziedzictwem Przecieskich (Trzecieskich ?). Były tu łany kmiece, z których szło 15 marek dziesięciny. Folw. M. od rz. Wisły w. 4, rozl. mr. 303: grunta or. i ogr. mr. 249, łąk mr. 54, budowli mur. 3, z drzewa 9, płodozmian 7 i 9-polowy, młyn wodny i cegielnia; rz. Szreniawa przepływa. Wś M. os. 18, z grun. mr. 102.

Majkowice, wś w pow. bocheńskim, leży na praw. brz. Raby, tworzącej w tem miejscu dwa silne zagięcia i przy drodze salinarnej z Bochni do Ujścia Solnego. Dzieli się na dwie osady: Stare Turze al. Stary Turzec z 112 mk. rzym.-kat., przyłączonemi do par. w Mikluszowicach, położony na małem wzgórzu 200 m. npm., które sprawia zakręt rzeki i jest przez nią od płd., płn. i zach. okolonym; i Nowy Turzec, położony na płd. od poprzedzającego, bliżej gościńca. Jest to kolonia niemiecka z nowszych czasów, licząca 78 mk. wyznania augsburskiego, należąca do par. w Gawłowie. Ku wsch. zniża się teren nad Młynówką, zamieniając się w mokre łąki i pastwiska, przypierające do niewielkiego lasu, będącego przedłużeniem niepołomickiej puszczy. Pos. więk. ma tylko 14 mr. lasu; pos. mn. 317 roli, 13 łąk i 50 mr. past. i lasu. M. graniczą na płd. z Gawłowem Nowym, na wsch. z Zatoką i Okulicami a na płn. z Bogucicami. *Mac.*

Majkowo, ob. *Majki*.

Majkowski wierch, góra, wznosząca się na płn. od wsi Dołżycy, w pow. sanockim, między Komanieckim pot. (od płn. wsch.) a Dołżyczką od płd. i płd. zach., pod 36° 41′ 23″ wsch. dłg. g. F., a 49° 20′ 20″ płn. sz. g. Stok płn. wsch. lesisty, należy do obszaru Komańczy. Wzniesienie 617 m. npm. *Br. G.*

Maikuhle (niem.), ob. *Kołobrzeg.*

Majkuny, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 29 w. od Wilna, 8 dm., 63 mk. katol. (1866).

Maiły, część Werchraty, pow. Rawa Ruska.

Majmele, zaśc., pow. poniewieski, gm. naciuńska.

Majnagórze, niem. *Maynaberg*, *Maynenberg*, leśnictwo, pow. niborski, st. poczt. Zimnawoda, 6 mk. (1856).

Majnaliszki, folw., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 49, od Ejszyszek w. 13, mk. katol. 6 (1866).

Mainczok (?), kol. do Łubnian, pow. opolski.

Majnegóry, niem. *Irrberge*, wzgórza przy Niborku, pow. niborski. O nich powiadają sobie na Mazurach następującą powiastkę: Podczas zaburzeń wojennych r. 1807 schronili się mieszkańcy okolicznych wiosek na pobliskie góry, wszędzie był wielki głód. Przypadkiem znalazło pewne dziewczę u stóp tych gór jakiś pożywny korzonek, nakształt marchwi, tym zaspokoiwszy swój głód; wnet zaczęli ją w tem i drudzy naśladować; im więcej kto szukał, tem więcej korzonków znalazł. Kto zaś nimi się nasycił, zapomniał o wszelkich troskach i mozołach, ale nie mógł też znaleźć wyjścia z tych gór. Którzy się wydostali z boru, widzieli wprawdzie domy swoje i pola, ale przy każdem usiłowaniu dostać się do nich błądzili. Tak błąkali się po górach przez dni całe, aż nareszcie przyszli do pobliskich wsi a z tych dopiero manowcami do domu. *Kś. Fr.*

Majnicz (po rus. *Majnycz*), wś w pow. samborskim, 27 kil. na wsch. od Sambora, tuż na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Łące. Na zach. leży Bilina Wielka i Foroszcza (część Łąki), na płd. Dorożów, na wsch. Wołoszcza, na płn. Pohorce i Podolce (obie w pow. rudeckim). Płn. i przeważna część leży w wielkich błotach naddniestrzańskich i zwie się Podkopanką (267 m.). Na płd. od tych moczarów wznosi się Niwka długa do 277 m. (znak triang.). W stronie płd. leżą lasy Buczwina i Wołoszcza. Własn. więk. ma roli or. 40, łąk i ogr. 748, past. 3, lasu 560 mr.; własn. mn. roli or. 77, łąk i ogr. 328, past. 9 mr. W r. 1880 było 274 mk. w gm. a 45 na obsz. dwor. i na folw. Zady (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 21 obrz. rz.-kat.). Par. rzym. i gr.-kat. w Wołoszczy. We wsi jest kaplica wymurowana kosztem bar. Brückmannów. Ludność trudni się kołodziejstwem na większe rozmiary. Krótki opis Majnicza ob. w „Literaturnym Sbornyku“ z r. 1870, str. 34. *Lu. Dz.*

Majorenhof (niem.), wś nad morzem, pow. ryski, par. Schlock; kąpiele morskie, st. drogi żel. rysko-tukumskiej o 22 w. od Rygi, o 38 od Tukumu.

Majorka, karczma i leśniczówka na płd. granicy Jaryczowa Starego, pow. lwowski.

Majorowce, wś włośc., pow. dzisieński, o 81 w. od Dzisny, 2 okr. adm., gm. Jody, 4 dm., 93 mk. (1866).

Majorówka, karczma pryw., pow. dzisieński, o 5 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 4 mk. prawosł. (1866).

Majorowszczyzna, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 60 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 5 mk. prawosł. (1866).

Majoryszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki, odl. 3 w. od Wyłkowyszek, ma 16 dm., 160 mk. W 1827 r. wś rząd., 15 dm., 113 mk.

Majówka, kol., pow. łaski, gm. i par. Górka Pabiańska. Ma 12 dm., 90 mk., 206 mr. włośc.

Majówka, zaśc. rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 16 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. katol. (1866).

Majówka, wś, pow. ostrogski, na płn. od Ostroga o 10 w., przed kilkunastu laty założona, 9 chat; mieszkańcy płacą z ziemi czynsz, mężczyźni zarabiają przy robotach drogi żelaznej, o 2 w. tylko odległej; należy do Udziałów ostrogskich.

Majowo, os. włośc, pow. radomski, gm. Gębarzew, par. Kowala, odl. 8 w. od Radomia, 2 dm., 8 mk., 11 mr.

Majscowa, wś w pow. jasielskim, okolicy pagórkowatej i lesistej, 310 m. npm., po praw. brz. Wisłoki, przy gościńcu z Jasła do Żmigroda. Wś przecinają trzy potoki, płynące z lasu zwanego Górami do Wisłoki, z których jedynie najbardziej północny ma nazwę Kocanek. Ta mała wioska, mająca 517 mr. powierzchni, z których 228 przypada na większą, 289 na mniejszą pos., liczy 349 mk., z których 320 wyznaje religią rzym.-kat. a 29 mojżesz., jest o 2·2 kil. odległą od par. rzym.-kat. w Dębowcu. Z niewdzięcznej roli uprawia posiadł. więk. tylko 27 mr., a 201 mr. pokrywa las; pos. zaś mniej. ma 234 roli, 15 łąk i 40 mr. past. Kasa pożyczk. gmin. ma 142 zł. 60 cnt. kapitału. M. graniczy na płn. z Żółkowem, na płd. z Zarzycami a na wsch. z lasem Górami, który ją dzieli od Glinnika pola. i niemiec.

Majsiutynie, wś, pow. dzisieński, gm. Zaleś, dusz 89.

Maislowitz (niem.), os. gburska, pow. kartuski, należy do wsi Kolano.

Majsowka, była wś w eparchii perejasławskiej. Czyt. Arch. J. Z. R., I, 3, 474.

Majstrowa, os., pow. nowogradwołyński,

gm. żołobińska, chat 12, należy do dóbr jurkowieckich, własność Rokossowskich. *L. R.*

Majszele, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki, odl. 12 w. od Wyłkowyszek, ma 8 dm., 67 mk.

Majtan, ob. *Majdan.*

Majtys, jez., ob. *Garbuny.*

Maitz (niem.), ob. *Majcz.*

Maitzker-See (niem.), ob. *Majcz.*

Majunicze, wś nad Styrem, pow. łucki, gm. rafałowska.

Maiwaldau (niem.), ob. *Maywaldau.*

Majznerzyn, kol., pow. lubartowski, gm. Chudowola (ob.), par. Rudno.

Mak, ob. *Mąk.*

Mak, wś, pow. sierpecki, gm. i par. Bieżuń, odl. o 16 w. od Sierpca, ma 20 dm., 157 mk., 271 mr. roli i 1 mr. nieuż.

Mak, ob. *Dziewałtówek.*

Makajcie, jez. w pow. trockim, ob. *Leszna.*

Makalewicze, wś, pow. radomyski, u zbiegu Wyrwy z Teterowem, 562 mk., 2989 dzies. ziemi, cerkiew z 1782 r., do 1796 filia Wiepryna. R. 1782 było tu 40 dm., 185 mk. Własność Mohilewskich. Por. *Kodra.*

Makały, wieś, pow. maryampolski, gm. Szumsk, par. Maryampol, odl. 2 w. od Maryampola. Ma 35 dm., 326 mk. W 1827 r. wś rząd. 43 dm., 215 mk.

Makaniszki, wś rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 28 w. od Święcian, 5 dm., 41 mk. katol. (1866).

Makanowicze, wś w pow. rzeczyckim, na odludnem, zapadłem Polesiu, w okolicy pomiędzy wsiami Glinna-Słoboda i Małądusz; wś osad 28, cerkiewka; komunikacya przez brody wodne. *A. Jelski.*

Makapowicze, duże dobra w pow. rzeczyckim, dawne dziedzictwo starej rodziny Oskierków, należą do dominium Wodowicze (ob.); propinacya; miejscowość nizinna, obfita w łąki, grunta lekkie. *A. Jelski.*

Makarenięta 1.) wś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 35 w. od Oszmiany, 4 dm., 55 mk., 49 prawosł., 6 katol. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 42 w. od Oszmiany, 2 dm., 20 mk., 12 prawosł., 8 katol. (1866).

Makarenków, ob. *Kniaża-Krynica.*

Makarewicze, wś włośc., pow. wilejski, o 86 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sitce, 8 dm., 74 mk. (1866).

Makarewicze, wieś w pow. bobrujskim, w okr. polic. hłuskim, przy gościńcu wiodącym z Bobrujska do Hłuska, nad rzeczułką dopływem Borowej, ma osad 4, miejscowość odludna, poleska, grunta piaszczyste. *A. Jel.*

Makarewszczyzna, folw. w pow. nowogródzkim, w okr. polic. horodyszczańskim, nad rzeczułką, dopływem Mołczadzi, w okolicy majętności Starojelnia, miejscowość falista, grunta dobre. *A. Jelski.*

Makarów, wś nad rz. Zharkiem, pow. lityński, gm. Owsianiki, par. Meżyrów, o 23 w. od Lityna. Ma 31 dm., 1008 mk. (z Winnikowcami), 1073 dzies. ziemi włośc., 2126 dzies. dworskiej Stempowskich. *Dr. M.*

Makarów, mko śród Polesia kijowskiego, pow. kijowski, na tak zwanem dawniej „Zapolu", to jest w okolicy położonej „za polami", w borach. Dziś ta okolica, po większej części z lasów ogołocona, na suchych piaskach żywi karłowate zarośla, ale za dni dawnych tu się szerokie pasma nieprzebytych na pozór lasów rozpościerały. Przez M. przepływa rz. Zdwiż, tem pamiętna, że nad jej brzegami istniał stary gród Zdwiżeń, od Nestora wspominany. Rzeka ta, ujęta groblą, w spory staw się rozlewa. Makarów pierwotnie nazywał się „Woroninem", i wchodził w skład dóbr tak zwanych „Jasienickich", w których obrębie, oprócz Jasienicz (dziś nieistniejących) i Woronina, mieściły się jeszcze: Koziatycze czyli Borodzianka, Borysów czyli Motyżyn, Nalewajkówka, Łojów róg (późniejsza Kołońszczyzna), Lipowa i wiele innych wiosek. Pierwszym wiadomym właścicielem dóbr jasienickich, według dokumentów, które nam służą, był Iwaszeńcewicz, nieznanego nam imienia, a bodaj czy nie ten sam, o którym Niesiecki mówi, że krwawo na swój rodowy zapracował klejnot. Był on ożeniony z jakąś kniaziówną ruską, na którą po bracie jej kniaziu Romanie (?) spadły w ziemi kijowskiej położone dobra nad rz. Rosią, jako to: Rut Stary i Nowy, Tohanów, Oczków, Nowosiele, Klajkliszcze i Kosztomirów (dziś nieistniejące). Zostawił on 4-ch synów i córkę za kniaziem Iwanem Hlińskim, wojew. kijowskim, ale gdy ten zdradził, król zabrał mu dobra nad rz. Rosią, które tenże wziął po żonie, lecz następnie wrócił je braciom Hlińskiej Iwaszeńcewiczom, jako ich „diadkowszczynu" (Metr. lit. od 1506 do 1513 r.). Iwaszeńcewicze pochodzili z Litwy, gdzie w Mińszczyźnie mieli swoje rodowe gniazdo w Widohoszczy. Atoli Makar Iwaszeńcewicz, syn Bohdana a wnuk pierwszego wiadomego nam właściciela dóbr jasienickich, pierwszy ze swego rodzeństwa, przeniósł swe domowe penaty na Ukrainę i zamieszkał stale w Woroninie, który od swego imienia Makarowem też przezwał. Po Makarze Iwaszeńcewiczu odziedziczył Woronin czyli Makarów syn jego Andrzej, sędzia ziemski miński, który pierwszy zaczął się pisać Makarewiczem, i to imię patronymiczne potomkowie jego już za nazwę swą rodową zatrzymali; nazwisko zaś Iwaszeńcewicz zachowali jako przydomek. Po Andrzeju Makarewiczu otrzymali Makarów synowie jego: Hrehory, sędzia ziemski miński, i Miko-

łaj, który jednakże w końcu został wyłącznym właścicielem M., gdyż brat Hrehory został zabity przez jakiegoś Duszewskiego. Mikołaj Makarewicz był ożeniony z Anną Charlęską, córką Hieronima. On to dawny woroniński „dwór z horodyszczem“ przerobił na wcale obronną zamczynę, otoczył palisadą i obsypał wałami, z których dziś tylko szczątki szczątków pozostały, to jest wały i przekopy na pół zrujnowane. Odstąpiwszy od wyznania wschodniego, został zagorzałym różnowiercą. Miał trzech synów: Krzysztofa, Andrzeja i Aleksandra. W 1608 r. podzielił między nich włości, zostawiwszy sobie M. Krzysztof, kłócąc się o granice z bratem Aleksandrem, w jednym z zajazdów zabił go, a drugi Andrzej, widząc tę zamieszkę rodzinną, zaciągnął się pod chorągiew Samuela Koreckiego, i walcząc z nim na Wołoszczyźnie r. 1617 w boju z Turkami poległ. Majątek po zejściu bezpotomnem 2-ch synów spadł na starego ojca, który po raz drugi się ożenił z córką zacnego domu Grabiów, spokrewnioną z Janem Aksakiem, sędzią kijowskim, dziedzicem niedalekich Hulanik. Wkrótce doczekał się z nią syna Jerzego i dwóch córek: Heleny i Krystyny. Zaniepokojony jednakże chciwością i marnotrawstwem syna Krzysztofa, skasował dział dóbr z 1608, a uczynił drugi w 1619 r. pomiędzy sobą a synem Krzysztofem, któremu przeznaczył Andrzejówkę i Koziatycze czyli Borodziankę, a sobie zostawił M. i Motyżyn. Krzysztof następnie postarał się o rozgraniczenie dóbr swoich od ojcowskich, według którego granica Andrzejówki od M. miała iść „począwszy od Zdwizdenia rzeki ku Poczepinie, gdzie ta wchodzi w Zdwizdeń; owoż w górę tej rzeki idąc, aż do Kamiennego Krzyża z Ostrówkiem, po lewej ręce grunt należy do M. a po prawej do Andrzejówki; dalej tymże Poczepinem postępując, nie więcej jak ćwierć mili w górę idzie się Lipową, i przeszedłszy dolinę, jak droga z Andrzejówki do M. idzie, dalej nie iść, ale od tej doliny t. j. gdzie siedlisko Lipień iść, aż póki dolina ustaje prosto dąbrową do Wabli, gdzie się zbiegają krzyżowe drogi z Andrzejówki do Bujan błota, a z M. do Szypkowszczyzny; tamże z tejże Wabli i z tych dróg przejechawszy błoto mnie Krzysztofowi, a po prawej ojcowi memu i potomstwu grunta należeć mają; a przyszedłszy do pięciu sosen iść drogą, która idzie do lasów moich Sorokowersza, aż do Kobylego lasu, do samej budy, która na siedlisku jest założona, na rzece Piaskówce, od tej zaś po prawej stronie las widać, jako z łuku doniesie; to wszystko po prawej ręce aż do granicy Metropolskiej mnie Krzysztofowi, a po lewej Jmci P. Ojcowi i jego potomstwu, aż ku Bujan błotu i lasom Krywalskim. A piąta ma się kończyć z gruntem Metropolskim u rzeki Korzenia, a z Korzenia Siewną rzeczką aż do rz. Kodry. A com zbudował młyn na rzece Zdwizdeniu, mnie używanie onego wiecznemi czasy należy się. Miodu używać communis usus“. Wszelako stary Mikołaj Makarowicz nie żył już długo; umarł w 1621 r., zostawiwszy testament, w którym naznaczył opiekunami sierot swoich: Jana Aksaka, sędziego ziems. kijow., Feodora Jelca i Wawrzeńca Grabię, brata drugiej żony swojej. Ale zaledwie złożono go do grobu, już żona jego, przedtem przez niego nakłoniona do wyznania reformowanego, przechodzi na łono kościoła katolickiego, w kościele oo. dominikanów wraz z dziećmi rewokuje, a wkrótce potem opiekunowie testamentowi syna Jerzego wywożą go do akademii krakowskiej, a córkę Krystynę do dominikanek we Lwowie. Sama zaś Makarewiczowa wychodzi zamąż za kniazia Zyzemskiego, ale krótko z nim żyjąc — umiera. Atoli Krzysztof Makarewicz, uważając się za najstarszą głowę w rodzeństwie, wyrabia w trakcie tego opiekę dla siebie nad dobrami małoletnich, i w 1624 r. z kupą orężną zajeżdża Makarów, którym wtedy, na mocy testamentu, administrował, jako prawem uznany opiekun, Jan Aksak, sędzia ziemski kijow. Tymczasem Jerzy Makarewicz, dorósłszy lat, opuszcza akademią krakowską i na zagon rodzinny powraca, ale zastawszy M. w ręku silnym Krzysztofa, udaje się do Jana Aksaka o pomoc zbrojną, którą otrzymawszy, uderza w M. i zdobywa go, ale w natarciu, ciężkim z broni ognistej trafiony postrzałem, z rany zadanej wkrótce w kwiecie wieku umiera, zapisawszy testamentem 15,000 zł. na ufundowanie klasztoru Katarzyny Seneńskiej dominikanek w Kijowie (Chodykiewicz: De rebus gestis etc. str. 675—7 rkpsm). Było to w 1632 r. A więc Krzysztof Makarewicz ujrzał się teraz jakby sam jeden na szerokiem dziedzictwie Makarewiczów. Zagorzały protestant, wytoczył dziwny proces bernardynom kijowskim: pozwał o wydanie sobie zwłok brata Jerzego, które były pogrzebione w grobowych sklepach kościoła ich w Kijowie. Siostry zaś swoje zmuszał do odstąpienia od wiary katolickiej, ale w końcu, bojąc się żeby nie odżywiły procesu o zabójstwo brata Aleksandra, pogodził się z niemi i nadto należne im dwie części w M. wydzielił. Helena, najstarsza, wyszła wkrótce zamąż za Waleryana Łaszcza. Atoli tu ją znowu skądinąd ucisk i prześladowanie czekały. Spokrewniony z mężem jej Samuel Łaszcz, strażnik koronny, „ten wyjątkowy praw poniewierca“, zażądał od niej dzierżawy w Makarowie, ale gdy się od tego wzbraniała, osaczył dom jej, przez jakiś czas morzył głodem, a potem, wsadziwszy do „karety“, kazał gwałtem wywieść za granicę dóbr.

Z siostrą jej zaś Krystyną, w zakonie Sofronią, zażył znowu podstępu. Toć gdy ta zjechała do Kijowa, z dyplomem papieża Urbana VIII w ręku, zezwalającym na ufundowanie zakonu dominikanek w temże mieście (Chodykiewicz, str. 675—676), Łaszcz zaproponował jej układ z cesyą praw do M. za gotowe pieniądze; podmówił zakonnicę, że w grodzie zakwitowała go wprzódy, a pieniądze miała otrzymać w mieszkaniu;—tymczasem pieniędzy nie dał, jak najśpieszniej wyjechawszy z Kijowa. Tak się więc Łaszcz zainstalował w M. Ale nie przestając na tem, wchodzi niebawem z sąsiadami w zatargi, a mianowicie ze znanym już nam Krzysztofem Makarewiczem, i nie tylko Borodziankę mu zajechał, ale nadto więził go prawie we własnym jego domu, wszystkie drogi prowadzące do Andrzejówki zbrojną strażą obsaczywszy, tak że Makarewicz nie śmiał z dziedzińca swego wyruszyć nogą. A w testamencie swoim, który w r. 1634 sporządził, tak się wyraził: „Gdyby mię (czego Boże uchowaj) ciężki mój adwersarz, Samuel Łaszcz, strażnik kor., miał zabić, lubo sam, lub jakie naprawne osoby od niego, tedy proszę Ichmościów (przyjaciół i powinnych), aby się nie jednali, ale prawem niewinnej krwi mojej dochodzili.“ Ale przecież Makarewicz potrafił nareszcie wymknąć się z więzienia swego w Andrzejówce i podążył prosto do Warszawy, gdzie się udał pod protekcyą wuja swego Krzysztofa Charlęskiego, dworzanina pokojowego JKM. i sstę horodelskiego. Ale gdy stanął w Warszawie Makarewiczowi coś się było w głowie pomięszało;—z „wielkiej irytacyi—jak mówi dokument—chwilami dostawał *delirium*,“ odchodził od siebie. Napisał też znowu testament 1641 d. 24 września, którym legował wszystkie swoje dobra wujowi swemu, Krzysztofowi Charlęskiemu. Następnie tenże Charlęski wywiózł go z Warszawy do Horodła, gdzie Makarewicz umarł, i był tamże pochowany, wbrew jego woli w testamencie jego wyrażonej, w którym upraszał aby go pochowano w Andrzejówce „za dworem i gumnem, na kopcu i kurhanie pewnym, z uczciwością i odprawowaniem nabożeństwa przez pastora z Leszczyna lub Kozarowicz, według porządku kościoła św. ewangelickiego.“ Krzysztof M. ożeniony był z Anną Malińską, ale żadnego nie zostawił potomstwa. Atoli Krzysztof Charlęski, zostawszy odtąd właścicielem M., pozwał Łaszcza o uzurpacyą tychże dóbr, ale gdy ten nie chciał z nich ustąpić, użył na niego tak zwanej „mocnej egzekucyi“—12 tysięcy zbrojnej szlachty stanęło pod rozkazami wojew. kijows. Janusza Tyszkiewicza. Ale Łaszcz, widząc że nie przelewki i że niema czego dosiadywać dłużej, zawczasu umknął z M., tylko w nim żonę (Katarzynę z Kaszowa) z dziećmi zostawiwszy. Szlachta, przybywszy na egzekucyą do M., nie zastała już go, tylko Łaszczowa do nóg padała, o miłosierdzie prosząc;—jakoż gardłem ją darowawszy, mówi Jerlicz, z M. wygnano (Jerlicz, t. I, str. 80). Nareszcie urząd grodzki kijowski w przytomności wojew. kijow. i sędziego grodz. kijow. p. Teodora Siestrzeńcewicza Humienieckiego i pisarza Wojciecha Rylskiego przystąpił do spisania aktu tej tak zwanej „mocnej egzekucyi.“ Posiadamy w zbiorach naszych ten ciekawy skrypt ówczesnej jurydyczności krajowej. Następnie za dekretem trybunalskim oddano majętność Charlęskiemu a szlachta do domów się rozjechała. Wprawdzie Walerianowa Łaszczowa, powtórnemi śluby Andrzejowa Grocholska i jej siostra dominikanka, opowiedziały się też ze swoimi prawami do tegoż M., atoli wkrótce nastąpiły czasy, w których ani Charlęski mógł posiadać M., ani też Grocholska i jej siostra praw swych do niego sądowo dochodzić, bo w 1648, jak wiadomo, wybuchł był bunt Chmielnickiego, i kozacy na długo zainstalowali się w M. Od 1649 konsystowała tu stale sotnia kozacka, należąca do pułku kijow., pod naczelnictwem sotnika Miska Korża (Bodianski: Regestr wojs. zaporow., str. 210). Ale gdy po pogromie cudnowskim w 1660 r. Rzplita owładała Ukrainę zachodnią, w M. stanęła załoga, mająca baczność ciągłą na ruchy nieprzyjaciół. Owoż w r. 1661, gdy jeden oddział z tej załogi wyprawił się na zwiady ku Kijowu, Moskwa, zawiadomiona o tem, w 5000 ludzi wpadła nań znienacka tak, że ten musiał się cofać obronną ręką ku zameczkowi makarowskiemu. Nieprzyjaciel nie nacierał na zameczek, tylko mczko spalił (Jerlicz, t. I, str. 62). Atoli w r. 1665 kozak Dejneka ubiegł i opanował zameczek, ale gdy następnie tenże Dejneka dostał się w ręce polskie, pułkownik Jan z Opolaka Piwo zajął napowrót M. w r. 1672 (Kostomarow: Ruina, str. 332). Od tego czasu znowu wojsko rzplitej miało tu swoje stanowisko, i gdy Doroszenko następnie obległ M., Eliasz Nowicki, komendant dymirski, odpędził go stąd (List Eliasza Nowickiego do wojew. kijow. w zbiorach kom. archeogr. w Kijowie). Ale gdy nareszcie wojny kozackie się uciszyły i właściciele mogli do swoich dóbr powrócić, sukcesorowie już Andrzejowej Grocholskiej, t. j. Grocholscy, Bylinowie i Sławscy pozwali sądownie Charlęskich, dziedziców M., o zwrócenie im tychże dóbr, dowodząc, że Krzysztof Charlęski podrobił testament Krzysztofa Makarewicza, ile że ten nie mógł pisać sam testamentu, bo był już wtedy w stanie półobłąkania. Zarzut ten, w braku dowodów, musiał oczywiście upaść, ale że Andrzejowej Grocholskiej, jako siostrze rodzonej Krzysztofa M.,

zawsze się część tych dóbr należała, trybunał kor. przeto przysądził sukcesorom Grocholskiej Makarów z Zabujaniem i Naliwajkówką i inne puste siedliska (bo włość makarowska *penitus per hostilitatem* zdezelowana), a Charlęskim przyznał Jędrzejówkę, Jezierszczyznę i Lipowę. Grocholscy jednak, dla wynikłych za Paleja rozruchów, nie mogli przebywać w M. i mieszkali w Bracławskiem: jakoż sprzedali M. Szymonowi Szczawińskiemu, ale i ten, widząc że te dobra są uwikłane innym jeszcze procederem, bo i sukcesorowie Michała Łaszcza, syna Samuela, t. j. Drużbiczowie, Gintowtowie i Leśniccy odzywali się też ze swemi prawami do tegoż M.; odprzedał go ks. Antoniemu Lubomirskiemu, strażnikowi kor., wojewodzie lubelskiemu, dziedzicowi Opola. Jakoż M. dopiero za ks. Lubomirskiego zaczął przychodzić do siebie. W mczku żydzi się osiedlili. Zbudowali oni tu bóżnicę, i jeden z pierwszych rabinów w kraju założył tu swoją rezydencyą. W r. 1754 zarządzał temi dobrami Dominik Pruszyński (Arch. JZR., część 3, t. III, str. 663). Stanął tu i kościół katolicki z parafią, ufundowany przez księcia. Ale w 1768 r. tenże ks. Lubomirski zamienił M. z ks. Kajetanem Rościszewskim, dziekanem kap. kijow., na Uładówkę w Bracławskiem. Ksiądz dziekan, za Uładów, Zabuże, Żórawno, Mikołajówkę, Kamienohurkę i Majdan wziął w zamian Makarów i z tą posiadłością połączone wioski, jako to: Naliwajkówkę, Zabujanie, Kodrę, Andrzejówkę, Płachciankę, Gawrończczyznę, Makowiszcze, Kopyłów, Lubomirkę, Rudnię, Krasnohurkę, Korolówkę, Hołe, Motyżyn, Lipowe, Kołońszczyznę, Słobodę, Zawałówkę i Majdan potaszny. Ks. Kajetan Rościszewski, przedtem nim został księdzem, był ożeniony z Maryanną hr. Krasicką, siostrą ks. Ignacego Krasickiego, bisk. warm. Ale zaledwie ks. Rościszewski objął w posiadanie M., gdy tegoż jeszcze roku (1768) na Ukrainie wybuchł krwawy rozruch — nazwany „koliszczyzną." Rościszewski z milicyą swoją nadworną, dla bezpieczeństwa, usunął się w głąb Polesia, do niedostępnego Olewska, gdzie się dużo było szlachty do Niemirycza schroniło. Tymczasem herszt szajki hajdamackiej Bondarenko z Byszowa wpadł do M., gdzie rzeź i rabunek się rozpoczął. Splądrowano zamek i kościół. Po dokonanym rabunku zaczęli kolie uczotować, ale nosząc się z myślą napadu na Czarnobyl, wysłali od siebie szpiegów, dla zbadania stanu obrony tego miejsca. Jakoż ci, powróciwszy, zdali watażce sprawę ze swoich oględzin, ale zarazem donieśli, że huzarowie czarnobylscy puścili się za nimi w pogoń i że za lada chwilę przybędą. Bondarenko, przestraszony, co prędzej też z całą swą watahą do Hruzki umyka; — huzarowie gonią za nim aż tam, ale odparci. Tymczasem do Hruzki przyciągają kozacy nadworni kornińscy i ich dowódzca Daniło Szczerbina poddaje się Bondarence i z nim się łączy. Był to wszakże podstęp z jego strony;—ośmieliwszy watażkę, żeby szedł do Czarnobyla, gdy po drodze przybyli znowu kolie do M., i jako w dzień cerkiewnego *prażniku* czyli *chramu* uczotować zaczęli, i popiwszy się usnęli bezpiecznie bez żadnej czujności i straży; Szczerbina, nie tracąc czasu, o pierwszych kurach, zebrawszy ostrożnie swoich kozaków, jaszczyki z prochem i broń w kozły ustawioną na dziedzińcu zamkowym pozabierał i pozatapiał w rzece, połamał spisy, i których tylko mógł z ognistej broni rozbroił. Na dany znak nareszcie kozacy jego rzucili się na śpiącego i pijanego Bondarenka, i związawszy, następnie odstawili do Czarnobyla, gdzie ten herszt za wyrokiem sądu magdeburskiego i owruckiego d. 8 sierpnia 1769 był ćwiertowany (Socharzewski: Echo ukraińs. rzezi odgłosem brzmiące, rkpsm, i Dalkiewicza: Zamek niezdobyty czarnobylski, rkpsm). Szczerbina zaś, za ten śmiały czyn, dostał w 1790 r., za staraniem Proskury, dziedzica Kornina, nobilitacyą (ob. Zb. konstyt. r. 1790, str. 218). Dziekan Rościszewski, wróciwszy do domu, zajął się naprawą zniszczonego zamku i odbudowaniem kościoła. W 1776 r. założył on w dobrach swoich Chodorkowie i M. szkółkę parafialną dla ubogiego pospólstwa, za co mu komisya edukacyjna listem podziękowała. Umarł w 1795 r. Klucz makarowski, po śmierci jego, dostał się córce jego Józefie Czarnieckiej, 2-do voto Szymonowej Milewskiej, od której następnie przeszła ta posiadłość do córki tejże Julianny, zamężnej za Ksawerym Pawszą. W 1801 r. plebanem tutejszego kościoła był Samuel Modliszewski; w 1813 ks. Jan Antoni Krępki, który za pieniądze parafian tenże kościół zrestaurował. Kościół ten był „w figurze prostokątnej, z dwiema kaplicami, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. Panny." Parafia makarowska posiadała w 1822 r. kaplice, bez funduszu, w Borodziance, Sitnikach, Rudni Krymskiej i Rubieżówce. W r. 1821 plebanem był ks. Wojciech Wyrozębski (ks. archidyakonatu kijow.). W dawnych czasach istniała tu cerkiew uniacka. W wizycie chwastowskiego dekanatu z r. 1746 czytamy o niej wzmiankę: „w tej wsi cerkiew pod tytułem św. Eliasza, *ab acro* wystawiona, już do ruiny nakłoniona, z trzema wierzchami i opasaniem. Dzwonnica stara; na niej dzwonów cztery." Była ona zniszczoną w 1768 r. przez hajdamaków. Po zniesieniu tejże, dzisiejsza cerkiew była zbudowaną też pod wezw. św. Eliasza. W 1854 r. postawiono w temże mczku drugą cerkiew, murowaną. W dzisiejszej cerkwi św. Eliasza prze-

chowywany jest egzemplarz pism św. Dymitra Rostowskiego, albowiem ten święty cerkwi wschodniej był rodem z M. Rodzic jego był to kozak nazwiskiem Sawa Tuptała, sotnik sotni makarowskiej, który, urodziwszy się też w M. r. 1599, umarł w 1707 r., mając lat 108 od urodzenia (Kiewskaja Starina 1882, t. III, str. 195). Obecnie M. liczy ludności obojej płci: prawosł. 585, katol. 88, żyd. 1207. Obszar ziemi należącej do M. wraz z wioskami Fasówką, Zabujaniem, Kodrą, Zawałówką i Budą wynosi 12032 dzies. *Edward Rulikowski.*

Makarów, grupa domów i folw. w Czajkowicach, pow. rudecki.

Makarowa góra, lesista, 361 m. wys., pod 41° 24′ wsch. dłg. F., 49° 54′ płn. szer., w płn.-wsch. stronie Wielkopola, pow. gródecki.

Makarowa hora, ob. *Isajki.*

Makarowce, wś nad rz. Zharkiem, ob. *Makarów.*

Makarowce, wś rząd., pow. wilejski, o 77 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. mańkowiecka, 5 dm., 64 mk. (1866).

Makarówka, wś i folw., pow. konstantynowski, gm. Swory, paraf. r. l. Huszlew, r. g. Makarówka, rozległ. grunt. włośc. mr. 933, dm. 55, ludn. 306, gruntów folwarcznych mr. 395. Cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej, eryg. 1701 przez ks. Karola Stan. Radziwiłła, i szkoła początkowa. W 1827 r. 45 dm., 288 mk. Folw., 1874 r. oddzielony od dóbr Kownaty, ma według Tow. Kred. Ziems. 491 mr. rozl. Por. *Kownaty.* *Rz.*

Makarówka, wś nad rz. Wołożynką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 57 w. od Oszmiany, 7 dm., 65 mk., 60 prawosł., 5 katol. (1866).

Makarówka, folw., pow. nowoaleksandrowski, 4 okr. adm., własność Tołoczki.

Makarówka, zaśc. w pow. ihumeńskim, w okr. polic. berezyńskim, nad rzeczką Połozą, małym prawym dopływem Berezyny, o w. 4 ku zachodowi od mczka Berezyny, ma osad 4; miejscowość głucha, poleska, grunta piaszczyste, łąki obfite. *Al. Jel.*

Makarówka, wś, pow. skwyrski, gm. Pawołocz, nad Górną Rastawicą, 701 mk. prawosł., 7 katol., 858 dzies. ziemi, cerkiew z 1770 r., własność Prószyńskich.

Makarówka, wś nad Dniestrem, pow. chocimski gub. bessarabskiej, parafia Chocim; 180 dm. *X. M. O.*

Makarówka, rz., dopływ Zacisówki, wpadającej z prawej strony do Narwi.

Makarowo 1.) wś, pow. włocławski, gm. Piaski, par. Lubraniec. 2.) **M.**-*Gorańskie*, wś, pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Ślesin, o 15 w. na płn. od Konina, o 4 w. od szosy konińsko-włocławskiej. Ma 83 mk., Polaków i Niemców, 88 mr. ziemi pszennej, 11 osad. R. 1827 dm. 10, mk. 80. 3.) **M.**-*Sławęcińskie*, wś, pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Ślesin, o 14 w. na płn. od Konina, o 4 w. od szosy konińsko-włocławskiej, ma 63 mk., Polaków i Niemców, 74 mr. ziemi pszennej. *J. Ch.*

Makarowo, dobra, pow. witebski, własność Szczyttów.

Makarowo al. *Siemibratowo*, st. poczt. w pow. rostowskim gub. jarosławskiej, o 2 w. od st. Siemibratowo dr. żel. moskiewsko-jarosławskiej.

Makarowskie błoto, pow. kijow., niedaleko rz. Zdwiż, 4 w. dłg., 70 saż. szer. (Fund. „Gub. kij.,"), około Makarowa (ob.).

Makarowska Buda, wś, pow. kijowski, par. prawosł. Zabujanie, 35 mk.

Makaraszczyzna, wś włośc. nad rz. Czeronką, pow. dzisieński, o 88 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 8 dm., 94 mk. (1866). Dziś dusz 46.

Makary 1.) wś rząd. nad rz. Klewą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 24, od Dziewieniszek 22, dm. 3, mk. prawosł. 9, katol. 3. 2.) **M.**, wś rząd., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 39 w. od Lidy, 6 dm., 79 mk. (1866).

Makary 1.) grupa domów w Smolinie, pow. Rawa Ruska. 2.) **M.**, grupa domów w Gałówce, pow. staromiejski.

Makarycha, las w płn.-zach. stronie Załoziec, pow. brodzki.

Makarycze 1.) wś, pow. mozyrski, nad Prypecią, gm. Petryków, o 5 w. na zach. od Petrykowa, ma cerkiew i 34 osad; lud trudni się flisactwem, rybołówstwem, nieco i rolnictwem. B. własność jezuitów pińskich. 2.) **M.**, wś w pow. bobrujskim, w gm. Nowe-Dorohi, w okr. polic. hłuskim, przy drogach wiodących z Karmazy do Sołon i z Pasieki do Doroh, ma osad pełnonadziałowych 24; miejscowość odludna, poleska, grunta piaszczyste; okolica pełna grubego zwierza. *Al. Jelski.*

Makaryew 1.) miasto pow. w gub. niżegorodzkiej, na lewym brz. Wołgi, 1172 w. od Petersburga a 108 od miasta gubernialnego odległe, 1610 mk., bank miejski, przystań statków parowych. Odbywały się tutaj przez trzy wieki sławne jarmarki, które w r. 1817 przeniesione zostały do Niższego Nowogrodu. 2.) **M.**, miasto pow. w gub. kostromskiej, na prawym brz. Unży, 936.75 w. od Petersburga, a 185 od miasta gubernialnego odległe, 7545 mk., st. poczt. *Z. B.*

Makaryszki, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Sereje; odl. 48 w. od Sejn, ma 3 dm., 28 mk.

Makasicze, wś w pow. mińskim, w gm. iwienieckiej, w okr. polic. 2 rakowskim, nad rzeczką Makasiczką (ob.), dopływem lewym Isłoczy, w miejscowości mocno falistej; ma osad pełnonadziałowych 14, grunta gliniaste, lasu mało. *Al. Jel.*

Makasiczka, mała bystra rzeczka w pow. mińskim, zaczyna się w górzystej miejscowości około zaścianka Majkiewicze, płynie w kierunku północno-zachodnim koło wsi Makasicze, folwarku Dziakowszczyzna, wsi Pralniki, tu obraca dwa młyny w wiorstowej od siebie odległości i poza ostatnim o wiorst parę niżej wpada do Isłoczy, dopływu Berezyny-Niemnowej, z lewej strony; długość biegu około dwóch mil; bystra i ma cenne ryby pstrągi na wiosnę. *Al. Jel.*

Makasiowszczyzna, folw. pryw. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 14 w. od Szczuczyna, 16 mk. (1866).

Makasze 1.) wś w pow. nowogródzkim, nad rz. Uszą, dopływem Niemna, z lewej strony, przy drodze wiodącej z mka Iszkołdź do mka Mira, w miejscowości znakomitej pod względem dobroci gleby, chociaż bezleśnej; łąki wyborne, osad pełnonadziałowych 31. 2.) **M.**, ob. *Mokasze*. *Al. Jel.*

Makaty, wś w pow. mińskim, ku granicy pow. ihumeńskiego, w okr. polic. kojdanowskim, w okolicy wsi Jezioro, ma osad kilka, miejscowość bezleśna, grunta glinkowate.

Makau (niem.), ob. *Maków*.

Makawczyce, wś w pow. mińskim, w gm. kojdanowskiej, tuż pod mozkiem Kojdanowem na północo-zachód, nad rzeczką Niecieczką, dopływem Pereczutej, z prawej strony położona; ma osad pełnonadziałowych 12, miejscowość falista, bezleśna, grunta dobre. *Al. Jel.*

Makedony, wś w pow. kaniowskim, nad maleńkim strumykiem Szandrą, w odległości od Kaniowa 30 w., od mka Rzyszczowa nad Dnieprem 16 w., od st. kol. żel. fastowskiej Mironówka 24 w. Położenie wsi w głębokich jarach, grunta zaś równe z kilku jarami, z czarnoziemu, w niektórych miejscach pomieszanego z gliną rudą. Włościanie trudnią się gospodarstwem rolnem i transportami; przemysłu zaś, oprócz kilkunastu wiatraków, nie mają żadnego. Mieszkańców włościan około 1200 obojej płci, grecko-ruskiego obrządku, mają cerkiew (2140 paraf. prawosł. a 18 kat.) i szkółkę przy wiejskim zarządzie dla dzieci włościańskich. Wieś ta należała do sstwa kaniowskiego, później była własnością Hołowińskich (3335 dzies. ziemi), a obecnie należy połowa do Abramowiczowej a połowa do von Klotta. Włościanie otrzymali tu 950 dzies. ziemi. Tu miał się urodzić Wernyhora. *J. J.*

Makie, wś, pow. rossieński, parafia nowomiejska.

Makiejowce al. *Makijówka*, wś, pow. zasławski, gm. Zasław.

Makiewiliszki, folw. Antoszewskiego, pow. wiłkomierski, par. Subocz.

Makijówka 1.) wś, pow. wasylkowski, o 20 w. od Hrebienki, o 30 od B. Cerkwi, śród gór, nad dopływem rz. Krasnej. Około 1830 r. oddzielona od Wasylkowszczyzny, kupił ją Dobrowolski, 1855 sprzedał Meryngowi. Ziemi włośc. 1136 dz., dwors. 865; mk. 1118. R. 1740 było 80 dm., 1793 r. 112 dm. Cerkiew z r. 1750. Jest tu gorzelnia, własność prof. Merynga, o 9 robotnikach, wyprodukowała 1881 r. 10390 wiader spirytusu. 2.) **M.**, wś, pow. czerkaski, gm. Śmiła, u źródeł Lebedynki, o 8 w. od Matusowa, 1473 mk., cerkiew do 1740 r. nieunicka, 1830 wzniesiona; kurhany. R. 1741 dm. 30 a 1808 już 150 z Budą Makijowską. 3.) **M.**, ob. *Makiejowce*.

Makijowska Buda, wś, pow. czehryński, o 2 w. od Makijówki, śród lasu Lebedyńskiego na górze, nad strugą Laną, 430 mk., cerkiew ś. Michała z r. 1850, ruiny zamczyska. R. 1808 z hutorem Pikowem miała 64 dm., 521 mk.

Makiszyn, wś, pow. horodnicki gub. czernihowskiej, o 22 w. od Horodnicy; 307 dm., 1921 mk.

Makitka, ob. *Karpaty*, t. III, 858.

Makitki, wś włośc., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 64 w. od Wilejki, 4 dm., 77 mk., 16 prawosł., 61 katol. (1866).

Makitra 1.) al. *Makutra*, także *Drańczą* zwana, góra stożkowa, wznosząca się na południowo-wschodnim obszarze gm. Dytkowiec, w pow. brodzkim, tuż nad granicą tejże gminy z gm. Buczyną, pod 42° 56′ 42″ wsch. dłg. g. F., a 50° 2′ 8″ płn. sz. g., nieopodal granicy rosyjskiej. Stanowisko ciekawe pod względem flory. Wznies. 355 m. npm. 2.) **M.**, góra bezleśna, na północ od Huciska brodzkiego, wsi w pow. brodzkim, po płn. stronie drogi wiodącej z tejże wsi do Wołochów. Wznies. 369 m. npm. 3.) Por. art. *Brody*, str. 375. *Br. G.*

Maklar, ob. *Huncowce*.

Makłaki, wś, pow. wieliski, o 17 w. od Wieliża, z zarządem gminy obejmującej 1124 dusz.

Makłasze, wś, pow. krzemieniecki, ma kaplicę katol. parafii Jampol (ob.).

Maknie, folw., pow. drysieński, par. Przydrujsk, 72 dzies. ziemi, własność Bogusława Daszkiewicza. *A. K. Ż.*

Makniszki 1.) (*Porynga*), wś rząd. nad jez. Ryngą, pow. święciański, 2 okr. adm., o 24½ w. od Święcian, 5 dm., 43 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr., o 20 w. od Święcian, 3 dm., 21 mk. katol. (1866).

Makobody, ob. *Mokobody*.

Makocice (mylnie), ob. *Mąkocice*.

Makocka, ob. *Mąkocka*.

Makohlen niem. (dok. z r. 1376 *Mikolen* i *Mycolen*), dobra ryc. na Warmii, nad rz. Simser, pow. licbarski, st. p. Siegfriedswalde 3 kil. odl. Areał wynosi 383.16 ha., i to rola orna i ogr. 262.15 ha., łąki 30.30, past. 16.31, bór

57.20, nieuż. etc. 4, wody 12.70; wiatrak, wodny młyn i olejarnia z turbinami. Bisk. warmiński Henryk III potwierdza, że Hanniko, Clauko, Thomas i Teodor bracia, i Nadraw i Piotr bracia, i Henryk i Mikołaj bracia, i Kuniko i Clauko, posiadający 15 włók, „qui dicuntur bona Mikolen, sitos inter duos lacus, scilicet Auśclode et Zinserne," na prawie chełm., wraz z większem i mniejszem sądownictwem i wolnem rybołóstwem w owych dwóch jez. dla własnej potrzeby małemi narzędziami, które to dobra nadał był im jego poprzednik Eberhard, sprzedali bratu swemu Janowi, militi et advocato nostro, któremu mają przysługiwać te same prawa jak jego poprzednikom. Jan ma być jednak zobowiązany do jednej służby konnej; od zwykłych ciężarów, od pomagania przy budowli zamków ma być wolny. Acta in castro nostro Heilsberg. Dat. a. 1376 in die s. Johannis ante portam (6 maja). (Ob. Cod. dipl. Warm. III, str. 6—7). R. 1376 10 grud. kupują Hannico, Mikołaj, Tomasz i Theodoricus fratres de Mycolen za wiedzą bisk. warm. a Claucone 8 włók i pół in Welkekaymen (dziś Walkeim), które są osadzone na prawie chełm. (Bliższe szczegóły ob. *Walkeim*, Cod. dipl. Warm. III, str. 20—21). R. 1378 d. 27 kwiet. poświadcza Jordan von baysyn sędzia ziemski, że „Her hanus Soerbowm, wójt kościołów na Warmii, kupił prawnie dobra Mykolen. Dan w Ornecie. (Cod. dipl. Warm. III, str. 35). R. 1378 d. 23 paźdz. nadaje Henryk III, bisk. warm., swemu rodzonemu bratu i wójtowi Janowi przy jego dobrach Micolen 1½ wł. nadwyżki na prawie chełm. za rocznym czynszem wynoszącym 3 wiardunki. Actum in castro Heilsberg (tamże, str. 43). R. 1515 zamienił bisk. warm. Fabian dobra Sauerbaum pod Jezioranami na Makohlen, Molditten i Loszainen, które posiadali bracia jego Jan i Albrecht (tamże, str. 51). R. 1382 d. 12 września nadaje bisk. Henryk z 7 włók nadwyżki, należące do wsi Wernegitten, 4 bratu swemu i wójtowi Janowi w graniczących tam dobrach Makohlen, za 2 grzywny czynszu bez tłoki. Datum in castro nostro Resil (tamże, str. 107). Roku 1388 ustępuje Laria, wdowa po Janie Sorbom, dzieciom swoim Micolen i inne dobra; dożywocie ma wynosić 30 grzywien rocznie. (Ibid., str. 181). *Kś. Fr.*

Makohnen (niem.) 1.) *Gross*, wś, pow. żuławski, st. p. Skajzgiry; 385 mr. ziemi, 12 dm., 93 mk. 2.) **M.-***Klein*, wś tamże; 142 mr., 9 dm., 51 mk. (1857). *Kś. Fr.*

Makohon, część Zalesia, pow. złoczowski.

Makolyce (dok.), ob. *Mąkolice.*

Makolyno (dok.), ob. *Mąkolno.*

Makomasy (por. *Komasz*), wś, pow. płocki, gm. Majki, par. Jeżewo, odl. o 32 w. od Płocka, ma 11 dm., mk. 118; 627 mr. gruntu, 64 nieuż. Por. *Majki* i *Ostrowy.*

Makoniów, ob. *Makuniów.*

Makonka, ob. *Ipuć.*

Makoschau (niem.), ob. *Makoszany.*

Makosieje al. *Malkiń*, niem. *Makoscheyen*, *Makosieyen*, *Melkin*, *Melckenen*, wś nad dużem jez. Selmętno zwanem, pow. łecki, st. p. Karolina (Carolinenthal). R. 1483 nadaje Jerzy Ramung v. Ramek, komtur ryński, Wojciechowi, Maćkowi, Jakubowi Pacołtom, Janowi Gronostajowi i Janowi Brodowskiemu na prawie magdeb. 15 włók wolnych od tłoki, położonych po obu brzegach strumyka Małkiń aż pod jezioro Selmętno, oraz niższe sądownictwo. (Ob. Kętrz., O ludn. pol. 455). Okrąg urzędu stanu cywiln. Pisanica. *Kś. Fr.*

Makoszanka, rz., ob. *Belnianka.*

Makoszany, niem. *Makoschan*, *Makoschau*, 1532 r. *Makoschwj*, wś i dobra, pow. bytomski, o 5 kil. od Zabrzego; niedaleko Kłodnicy i drogi wrocławsko-krakowskiej; 50 bud., 64 dm., 606 mk. Wś ma 44 os., 720 mr. ziemi a dobra 1214 mr. ziemi. *F. S.*

Makoszka, wś rząd. z lasem rządowym parczewskim, pow. włodawski, gm. Dębowa Kłoda, par. Parczew. Rozl. 5909 mr. (w tem 4831 mr. lasu). Wyrób smoły, terpentyny, dziegciu. Urząd leśny. Mk. 203 rz.-katol., 24 dm., 343 mr. ziemi. R. 1827 dm. 11, mk. 91.

Makoszonki, blota, ob. *Omulew.*

Makoszyn, wś, pow. sośnicki gub. czernihowskiej, nad Desną, o 12 w. od m. pow. Ma 280 dm., 1473 mk., 2 cerkwie, cukrownię. Były tu do 1768 dwa monastery, męski i żeński, fundacyi Kisiela. Jest tu st. dr. żel. landw.-rom., na przestrzeni Romny-Homel, między Bondarewką a Mieną, o 116 w. od Romn, o 45 od Bachmacza, o 421 od Mińska.

Makoterty, wś w pow. rówieńskim, nad dopływem rz. Stubło, na płd.-płd.-wsch. od Klewania, należała do monasteru peresopnickiego.

Maków 1.) miasto powiatowe gub. łomżyńskiej, nad rz. Orzyc, pod 52° 51′ 4 płn. szer. geog. i 38° 52′ 2 dług. geog., śród płaszczyzny piaszczystej; odl. 17 w. od Pułtuska, 91 w. od Płocka a 71 w. od Warszawy, leży na połowie drogi między Pułtuskiem a Przasnyszem, przy b. trakcie głównym z Warszawy do Niborka. Najbliższe stacye dr. żel. nadwiśl. w Ciechanowie i Gąsocinie. Posiada kościół par. murowany, synagogę, dom schronienia dla starców i kalek, sąd pokoju okr. II, należący do zjazdu w Pułtusku, urząd powiatowy, urząd miejski, stacyą pocztową i telegraficzną, browar, fabrykę miodu, 2 szkoły pocz. 1-kl. męską i żeńską, 404 dm., 5992 mk. i 1480 mr. ziemi należącej do mieszczan. W 1827 r. było tu 297 dm. i 4160 mk.; w 1860 r. 332 dm.

(28 mur.) i 5455 mk. (4389 żyd.). Pod miastem, w stronie płn. wschodniej, znajdują się dwa kopce mające około 50 kroków obwodu, usypane według podania na cześć dwóch ostatnich książąt mazowieckich, Janusza i Stanisława, zmarłych w 1524 i 1525 r. M. jest dość starożytną osadą. Według utrzymującego się podania kościół paraf. istniał tu już w 1200 r. Budowa obecnego wskazuje przecie co najwcześniej na XV wiek. Późniejsze przeróbki i dodatki w XVII i XVIII w. zatarły wiele pierwotnych cech. W 1806 r. służył on wojskom francuskim za piekarnię i stał opustoszały do 1837 r. Miasto samo otrzymało w 1421 r. prawo chełmińskie od Janusza ks. mazowieckiego, który nadał mu las między Orzycem a Osownicą. Według lustracyi z 1569 r. było na stronie królewskiej 200 dm. Dwór królewski, dawniej zamek książęcy, stał na drugiej stronie rzeki, na wyniosłem wzgórzu. Później mieszkali tu sstowie, w końcu poszedł w ruinę. Par. M. dek. makowski: 3590 dusz Grodowe sstwo makowskie w województwie mazowieckiem, ziemi rożańskiej, podług lustracyi z r. 1660 obejmowało miasto Maków i wsie Makowica, Janików, Słoniawy i Smroczek. W r. 1771 posiadał je Antoni Glinka, podkomorzy łomżyński, opłacając zeń kwarty złp. 2913 gr. 23, a hyberny złp. 1012 gr. 26. Na sejmie z r. 1773—1775 stany rzpltej nadały to sstwo w emfiteutyczne posiadanie Łempickiemu, staroście rożańskiemu, łącznie ze starostwem rożańskiem i dzierżawami: Chotecką, Czarną i Białą. *Powiat makowski* gubernii łomżyńskiej utworzony został w 1867 r. z 7 gmin dawnego powiatu pułtuskiego i 1 gm. przasnyskiego. Graniczy on od północy z pow. przasnyskim gub. płockiej i ostrołęckim, od wschodu z ostrołęckim i małą cząstką pow. ostrowskiego, od południa z pułtuskim a od zachodu z ciechanowskim i częścią przasnyskiego. Obszar powiatu wynosi 20.93 mil kwadr. Rzeka Narew stanowi naturalną granicę powiatu od zachodu a w części i od południa. Obszar powiatu przedstawia płaszczyznę wzniesioną średnio 350 do 420 stóp nad poziom morza i przerzniętą przez doliny rzeki Orzyc i Ruża (Ruźca), uchodzących do Narwi. Średnie wzniesienie dolin rzecznych wynosi 280 do 320 stóp. Przez sam środek powiatu od północy ku południowi aż pod Maków ciągnie się wynioślejsza wyżyna, pokryta lasami, bagnami, grupami wzgórz piaszczystych, która dochodzi pod Krzyżewem (o 8 w. na północ wschód od Makowa) do 530 stóp wzniesienia. Wyżyna ta ciągnie się po obu brzegach rzeki Orzyc i wypełnia obszar między Orzycem a Omulewem i Orzycem a Narwią, stanowiąc linią działu wodnego między temi rzekami. Nachylenie się tej wyżyny, ku Narwi znaczniejsze niż ku Orzycowi, sprawia, iż wody jej uchodzą przeważnie do pierwszej. Nieżyzna gleba, obfitość błot w północnej części powiatu nad Orzycem i sąsiedniej wyżynie lesistej jest przyczyną słabego stosunkowo zaludnienia. Wsie tu rzadkie i niewielkie. Dopiero około Krasnosielca rozpoczyna się obszar suchszy i ludniejszy. Południowa część powiatu nosi ten sam charakter co sąsiedni powiat przasnyski (dawna ziemia ciechanowska); jestto siedlisko drobnej szlachty. Rzeka Orzyc stanowi granicę między obszarami leśnemi i nieludnemi po lewym, a gęsto zaludnionemi bezleśnemi okolicami szlacheckiemi z praw. brz. Okolice Makowa mają średnio 360 do 420 stóp wzniesienia, dolina Orzyca pod Makowem 296 stóp, a dolina Narwi na północ od Sielunia 282, podczas gdy sam Sieluń 318 stóp się wznosi. Ludność powiatu wynosi obecnie 52071 dusz, przemieszkujących w 296 wioskach (55 większych posiadłości), jednej osadzie (Krasnosielc) i jednem mieście. Pod względem rolnictwa, handlu i przemysłu pow. makowski nie przedstawia żadnych właściwości wyróżniających go od innych części gub. łomżyńskiej (ob.). Pod względem kościelnym stanowi on dekanat t. n. dyecezyi płockiej, składający się z 11 parafij: Czerwonka, Gąsewo, Karniewo, Krasnosielc, Maków, Nowa Wieś, Płoniawy, Rożan, Sieluń, Szelków i Szwelice. Pod względem sądowym stanowi jeden okrąg sądu pokoju dla Makowa i dwa okręgi sądów gminnych: Maków i Krasnosielc. Pod względem administracyjnym dzieli się na jedno miasto i ośm gmin: Karniewo, Krasnosielc, Perzanowo, Płoniawy, Sielc, Sypniewo, Smrock, Sieluń. W powiecie jest 11 szkół pocz. 1-kl. ogólnych: Rożan, Krasnosielc, Rupino, Drążdżewo, Gąsewo, Nowa Wieś, Płoniawy, Czerwonki, Szelkowo, Karniewo, Łasinki. 2.) **M.**, wś i folw. nad rz. Zelkówką, pow. skierniewicki, gm. Skierniewka, par. Maków, leży u zbiegu dróg żel. warsz.-wied. i warsz.-byd. Posiada kościół paraf. murowany z r. 1770 (erekcya w Lib. benef. Łaskiego II, 275, 530) pod wezw. św. Wojciecha. R. 1609 był drewniany. Jest tu szkoła początk. 1-kl. ogólna. W 1827 r. wś rząd. miała 62 dm., 468 mk. Par. M. dek. skierniewicki: 3091 dusz. 3.) **M.**, wś i folw., pow. radomski, gm. i par. Skaryszew, odl. 12 w. od Radomia. Posiada gorzelnię, młyn wodny i wiatrak. Ma 73 dm., 414 mk., 1697 mr. ziemi dwors. i 1117 mr. włośc. W 1827 r. wś rząd. 65 dm., 453 mk. W XV w. była to wś królewska, miała 40 łanów kmiecych, 6 karczem, czterech zagrodników i folwark królewski. Wieś płaciła dziesięciny kustodyi sandomirskiej (30 marek) a folw. do Nowego Radomia. (Dług. II, 529). Według Tow. Kred. Ziems.

folw. M. rozl. mr. 1697: grunta orne i ogr. mr. 1104, łąk mr. 26, pastw. mr. 38, lasu mr. 489, nieuż. i place mr. 40, bud. mur. 16, z drzewa 13; płodozmian 21-polowy. Wś M. osad 85, z grun. mr. 783. 4.) **M.**, wś i folw., pow. miechowski, gm. Rzerzuśnia, par. Szreniawa. Leży przy drodze bitej z Wolbromia do Miechowa, o 8 w. od Miechowa. W XV w. dziedzicem Jan Pieniążek h. Jelita; wś ma 7 łanów kmiecych, 4 zagrodników, dwór i łany folwarczne. W 1827 r. 24 dm., 172 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 524: grunta orne i ogr. mr. 387, łąk mr. 11, pastw. mr. 18, lasu mr. 93, nieuż. i place mr. 15, bud. mur. 12, z drzewa 3. Wś M. osad 31, z grun. mr. 136. Por. *Iwanowice* III, 318. 5.) **M.-Nowy** i ***M.-Stary***, wsie, pow. nowoaleksandryjski, gm. Szczekarków, par. Opole. W 1827 r. M.-Nowy 19 dm., 106 mk.; M.-Stary 11 dm., 68 mk. 6.) **M.**, ob. *Makowo*. *Br. Ch.*

Maków (daw. *Stupińce*), małe mko, pow. kamieniecki, o 18 w. od Kamieńca, niedaleko traktu poczt. z Kamieńca do Uszycy. Ma 190 dm., do 2000 mk., w tej liczbie 1104 włośc., 32 jednodworców, reszta żydzi. Parafia kat. do wsi Zalesiec. Jest tu cerkiew mur. pod wezw. ś. Jana, do której należy 896 parafian, synagoga, gorzelnia, 4 młyny, 25 rzemieślników, urząd gminny, do którego należą: M., Szatawa, Czeczelnik, Werbka, Ormiany, Kisielówka, Humińce, Kołubajowce, Boryszkowce i Beznoskowce (9 starostw, osad 1286; włościan 7268, ziemi w ogóle 5090 dz., w tem ornej 4292 dz., grunta dwors. 17011 dz., w tem 12155 ornej; ogólna ludność 9502). Urząd polic. (stan) przeniesiony do Szatawy. Aleks. Przeździecki w swoich „Podróżach“ nazywa M. „stolicą kwiatów“ dla Podola. Klucz M. z przyległościami (mko Szatawa, wsie Werbka, Czeczelnik, Przewrocie, Gniłowody), własność Wacława Raciborowskiego. Ziemi należącej do właściciela mr. 6000; w tej ilości pod lasami do 800 mr., pod wodami i rzeką do 100 mr., pod kamiennemi górami do 100 mr., sianokosów brzegowych do 200 mr., reszta orne pola doskonałego czarnoziemu pierwszej klasy; podzielone na pięć folwarków, dobrze zabudowanych ciosowemi budynkami, wielkich rozmiarów. Przez majątki te przepływa wąska ale bystro płynąca śród skał rzeka Szatawka, na której na niewielkiej przestrzeni stoi pięknych kamiennych młynów trzynaście (dwa z pytlami); po skałach nad brzegiem rzeki rosną piękne lasy dębowe, grabowe, jesionowe etc., obsadzone świerkami; w kilku miejscach dobywają cios bardzo piękny a nawet marmur różowo-szary. W wodach rzeki Szatawki, tam gdzie one zatrzymane tworzą stawy, znajdują się ryby bardzo pięknych gatunków, jako to: szczupaki, karpie (dwóch gatunków: bure i złote), karasie i inne. W samym M. piękny dom mieszkalny piętrowy, z ogromnym ogrodem drzew dzikich, świerków, tuj, sosen, modrzewi, kasztanów etc., dosięgających rzadkiej wielkości, i z sadami owocowemi, gruszkami i t. d. (samych jabłek gatunków 30) z obszerną oranżeryą; morele, brzoskwinie, winogrady, wszystko to obok wielkiej ilości róż, kwiatów i krzewów, otoczone murami na przestrzeni 75 mr.; prócz tego są w majątku tym i inne ogrody, z których jeden we wsi Werbce 40 mr. przestrzeni liczy. Sama męska ludność tak żydowska jak i włościan: ludność Szatawy i Gniłowody: włościan 320, żydów 606; ludn. M.: włośc. 515, żyd. 355; ludn. Werbki: włośc. 379, żyd. 8; ludn. Czeczelnika: włośc. 275, żyd. 6; ludn. Przewrocia (?); wszyscy włościanie prawosławni, prócz wsi Gniłowody, gdzie 150 szlachty. Majętność ta zostaje prawie od 150 lat w ręku rodziny Raciborowskich, z których Adam, żyjący między 1820 a 1856 r., słynął jako doskonały administrator, i jemu to zawdzięcza M. większą część swoich budowli i ogrodów. W majątku tym pełno horodyszcz i mogił starożytnych, bardzo odległej epoki sięgających, jako też okopów i wałów w mku Szatawie z czasów kiedy Szatawa należała do Lanckorońskich, to jest do początku XVIII w. odnoszących się. *Dr. M.*

Maków, mko w pow. myślenickim, na prawym brzegu Skawy, u ujścia do niej nieznacznych potoków, 377 m. npm. Przez mko, które się rozsiadło na powierzchni 3855 mr., prowadzi gościniec związkowy od Jordanowa do Suchy. Samo miasto jest gęsto zabudowane przeważnie drewnianemi parterowemi domami, w dolinie otoczonej od północy i południa ramieniem podnóż Babiej Góry 650 m. npm., które sprawia, że położenie jest przykro górzyste. Grunt, na zboczach górskich wapienno-piaszczysto-kamienisty, jest nieurodzajnym, grzbiet zaś świeci siwym łysym głazem i urozmaica widok szczególniej o wschodzie i zachodzie słońca. Za to w obszernych, starannie utrzymanych, wałami i rowami otoczonych lasach znajduje się wielka rozmaitość drzewa, co ułatwia ludności zarobkowanie i utrzymanie; wyrabiają tu bowiem w wielkiej ilości klepki jodłowe na beczułki solne, których dostarczają do kopalń w Wieliczce i Bochni. W M. znajduje się teraz parafia rzym.-katol., sąd powiatowy (dla 10 gmin, 5 obszarów więk. pos. i 18241 mk.), urząd pocztowy, notaryat, szkoła dwuklasowa ludowa i apteka. Ludność podług ostatniego spisu (z r. 1881) wynosi 2574 osób, z których 72 przebywa stale na obszarze więk. pos. Podług religii jest 2505 rzym.-kat., 2 ewang. i 67 izrael. Stan czynny majątku gminnego wynosi 19227 zł. a dochód roczny 252 zł. Oprócz wymienio-

nych urzędów jest M. siedzibą lekarza, zarządu dóbr, mianowicie klucza makowskiego, pierwej hr. Saint-Genois teraz arcyks. Albrechta, ma kilka lepszych sklepów korzennych, zajazd i rozwinięty przemysł fabryczny i rękodzielniczy; znajdują się tutaj bowiem huty żelazne z mnichem, fryszernią, walcownią i gisernią, kopalnie żelaza i kilkanaście warsztatów zduńskich. Ruchowi przemysłowemu i handlowemu dopomaga towarzystwo pożyczkowe: „Wzajemna pomoc,“ które w r. 1882 (nie mamy bowiem dat statystycznych późniejszych) liczyło 1025 członków z 10216 zł. w. a. udziałów. Fundusz rezerwowy tego towarz. wynosi 1738 zł., koszta administracyjne 443 zł. a obrót kasowy 30209 zł. w. a. Do r. 1882 udzielono pożyczek w kwocie 24202 zł. w. a. W M. odbywa się co czwartek targ a nadto cztery jarmarki 29 stycz., 1 maja, 7 sierpnia i 19 listop., na których głównym przedmiotem handlu jest bydło rogate i konie. M. jest starą osadą, albowiem w dyplomie Sędziwoja star. krak. z r. 1378 (Kod. małop.) jest wymienioną jako włość Jana zwanego Hersto Hankona, ale parafią założono dopiero około 1559 r. Podług dyplomatów zachowanych w arch. kościoła w Zawoi był w r. 1608 w M. kościół drewniany p. t. św. Klemensa i św. Zofii. W 1657 dozwolił Jan Kaźmierz na wrąb drzewa w celu pobudowania domów plebańskich, a 1672 r. dla rozszerzenia kościoła. Podobne dyplomata przechowują się także z lat 1683 i 1697 (Łepkowski, Roczn. towarz. nauk. krak. z r. 1861). Teraźniejszy kościół został zmurowanym w r. 1828 w stylu rządowym i przechowuje metryki od r. 1643. Na miejscu dawnego kościoła stoi teraz murowana kaplica, fundacyi Jana Kantego Filasa, w której się raz na rok msza św. odprawia. Parafia (dyec. krak. dek. makowski) obejmuje Białą, Grzechinię, Juszczyn i Żarnówkę z ogólną liczbą 8890 rzym.-kat., 2 ewang. i 128 izrael. Pos. więk. ma 30 mr. roli i 127 mr. lasu; mniej. 1473 mr. roli, 101 mr. łąk, 1169 mr. pastw. i 643 mr. lasu. Za czasów rzpltej pols. należał M. wraz z wsiami parafialnemi do sstwa lanckorońskiego, później był włością kameralną. Graniczy na północ z Jackówką, na zach. z Suchą, na wsch. z Żarnówką, a na płdn. z Grzechinią i Białą. *Mac.*

Maków, niem. *Mackau*, 1241 r. *Makow*, 1369 *Macow*, 1532 *Mokha*, wś i dobra, pow. raciborski, nad Cynną i przy dr. żel. głupczyckiej; 57 bud., 122 dm., 773 mk. Wś miała 1224 r. prawo na targi, ma 104 osad, 1774 mr. ziemi, kośc. fil. par. Krawarz. Dobra z folw. Rogów i Wydów 2412 mr. ziemi. Niegdyś własność zakonu braci jerozolimskich. *F. S.*

Maków dział, połogie górskie pasmo, wznoszące się po płn. zach. stronie wsi Spytkowic, w pow. myślenickim; od południa opada do doliny pot. Wsiowego, źródlanego ramienia Skawy. Wznies. 693 m. npm. *Br. G.*

Makowa i *Makówka*, dawne przezwisko, dało początek nazwom *Makowiec*, *Makówka*, *Makowszczyzna* i t. p. *Br. Ch.*

Makowa, *Makowo*, wś w północnej stronie pow. pińskiego, w gm. chotynickiej, nad rzeką Cną, przy lichej drożynie wiodącej przez puszcze i brody ze wsi Deniskowicz i Jaśkiewicz w Słuczyźnie do Łosina, osad 7, cerkiew, 27 dusz; dzika, odludna, poleska miejscowość; własność hr. Potockiego. *Al. Jel.*

Makowa-kolonia i *M. rustykalna* (al. *narodowa*), wsie w pow. dobromilskim, 14 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Dobromilu, tuż na wsch. od urzędu poczt. w Rybotyczach. Na wsch. leżą Huwniki, Kalwarya Pacławska, Leszczyny, Sopotnik i Paportno, na płd. Arłamów, Kwaszenina i Jamna Górna, na zachód Jamna Dolna, Borysławka, Rybotycze i Kopysno, na płn. Kormanice, na płn. wsch. Koniusza (obie ostatnie w pow. przemyskim). Płd. część obszaru zajmuje las Turnica ze szczytem Suchy Obycz (621 m., znak triang.) na płd. Ku płn. opada obszar coraz niżej (Ostry garbek 387 m.) ku dolinie Wiaru (280 m.), płynącego przez płn. część wsi od zach. na wsch. W dolinie Wiaru leżą zabudowania wiejskie (301 m. cerkiew), do koła nich pola, a na płn. narożniku las ze szczytem 400 m. wys. na granicy płn. Wody z obszaru płd. zabiera dopływ Wiaru, pot. Turnica, nastający w płd. części, na płn. stoku Suchego Obycza, a zasilony licznemi strugami od praw. i lew. boku, płynący w końcu na płn. wsch. i wpadający do Wiaru między zabudowaniami wiejskiemi. Wody z obszaru płn. zabiera dopływ Wiaru, pot. Makowa, płynący od płn. zach. na płd. wsch. Własn. więk. (rząd.) ma roli orn. 6, łąk i ogr. 6, pastw. 2, lasu 3157; własn. mniej. roli orn. 886, łąk i ogr. 132, pastw. 175, lasu 332 mr. W r. 1880 było 223 mk. w kolonii a 385 w M. rustykalnej (między tymi 8 obrz. rzym.-kat., 300 gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Kalwaryi Pacławskiej, gr.-kat. w miejscu (dek. dobromilski, dyec. przemyska). Do par. należą Leszczyny i Huwniki z Hruszowem. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Jana Chrzciciela, 1410 r. erygowana. Jest tu tartak wodny o 1 gatrze i 1 pile zwyczajnej. Konsumuje on rocznie 1000 metr. kub. drzewa jodłowego i świerkowego a produkuje 630 metr. kub. desek, łat i brusów, które się odstawia do kolei w Niżankowicach. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do sstwa przemyskiego. W r. 1787 przyłączono tę wieś do klucza dobromilskiego wraz z kolonią niem. w tymże roku założoną. W r. 1464 zatwierdza Mikołaj z Ko-

niecpola, podkomorzy i starosta przemyski, wójtostwo czyli kniaźstwo Eliasza Wołocha we wsi Makowa (A.G.Z. VI, 86). W r. 1578 postanowił król Stefan Batory dla poddanych wsi Makowy, Leszczyny, Jamny i Tyssowy robocizny od pół łanu jeden dzień, od całego łanu 2 dni w tygodniu (Arch. bernardyń. we Lwowie. C. t. 337, str. 861). Jest też w M. filiał par. ew. augsb. Bandrów od r. 1783; dom modlitwy z r. 1868; szk. par., cmentarz ewang. *Lu. Dz.*

Makowa, pot., dopływ Wiaru, ob. *Makowa-kol.* i *Makówka.*

Makowa góra, na północny wschód od wsi Wiśniowczyka, w pow. podhajeckim; wzniesienie 365 m. npm. *Br. G.*

Makowarsk, mylnie, ob. *Mąkowarsk.*

Makowczyce, niem. *Makowczütz*, wś, pow. lubliniecki, o 3 mile od Lublińca, par. Dobrydzień (ob.); 35 bud., 23 dm., 209 mk., 16 os., 375 mr. ziemi, fryszerka. Według Knie do M. należały leśnictwo Kośmidry i fryszerka Podturzy. *F. S.*

Makowerty, góra na płn. od wsi Polan surowicznych, w pow. sanockim, pod 39° 32′ 15″ wsch. dłg. g. F., a 49° 28′ płn. sz. g. Od zach. płynie rzeczka Polańska woda a od płn. Czarny pot., oba dopływy Wisłoka. Na wsch. od M., między nią a Wisłokiem, wznosi się goły szczyt Horbki (671 m.). Wzniesienie M. 735 m. npm. *Br. G.*

Makowica, *Makowice*, wś, pow. makowski, gm. Smrock, par. Maków, w odl. 1½ w. od msta powiat. Maków. Należała do wsi zarobnych ststwa makowskiego, a następnie ekon. Rożan. W lustracyi ststwa makows. 1664 r. czytamy: „Wś Makowica 37 włók, z tych 3 wójtowskich, 1 wybraniecka, zasianych 3, inne puste leżą. Płacą czynszu etc. razem 29 zł. 22 gr.“ Wójtostwo przywilejem 20 lutego 1775 r. puszczone prawem emfiteutycznem za 31 złp. rocznie; wybraniectwo liczące 60 mr., w 1819 r. znajduje się w ręku Jana Koloskiego i opłaca czynszu wieczystego 53 złp. 16 gr.; w 1831 przechodzi ono w ręce Gawryszewskiego, płacącego od 1834 r. 56 złp. 13 gr. czynszu. W 1819 r. włościanie prowadzą trzy-połówkę. Znajdujemy tu w wymienionym roku 7 włościan dwupółwłóczkowych, 1 półtorapółwłóczk., 9 półwłóczk., nadto znajdował się szynk i kopcarz z folw. Bazar i 2 półwłóczki, należące do młyna w Bazarze. Wójtostwo, wybrańcy i gromada dawali 10-ty snop do seminaryum w Pułtusku Wieś była mierzoną 1803 r. przez geom. Rociknera, liczyła wtedy 1500 mr. R. 1827 dm. 23, mk. 150. W 1840 r. 16 osad rolnych, wybraniectwo, karczma, szkoła, kowal. Por. *Jankowo.* *L. Krz.*

Makowica, os., pow. nowogradwołyński, gmina piszczowska, chat 10, należy do Horodyszcz, własność Zawadzkich. *L. R.*

Makowica, wś w pow. limanowskim, leży na płd. stoku lesistej Kamiennej góry, której najwyższy punkt ma 805 m. bezwzględnej wysokości. Położenie wsi spadziste ku wsch. od 528 m., gdzie stoją zabudowania folwarczne, do 407 m. npm., w którem to miejscu jest zbudowana karczma zwana Nowym Światem, przy gościńcu z Wiśnicza do Limanowy. Wś przecina kilka nieznacznych strumyków, wpadających do Łososiny z lew. brz. a gościniec wdziera się do wsi dwiema silnemi serpentynami od Rożdziela górnego i znowu serpentyną spaszcza się ku Młynnemu. M. liczy podług spisu ludności z r. 1881 mk. 263 rzym.-kat., przyłączonych do par. w Łososinie górnej. Cały obszar ma 498 mr., z których 166 należy do obszaru więk. pos. Gleba jest lasową, płonną, dla tego pos. więk. uprawia tylko 47 mr., 16 zajmują past. i łąki a 103 mr. las. Pos. mniej. uprawia 110 mr., 32 zajmują łąki, 80 past. i nieużytki a 90 mr. las. Głównym środkiem utrzymania ludności jest zarobek w pobliskich wsiach. Ta wś graniczy na płn. z Rozdzielem górnem, na zach. z Kisielówką, na wsch. z Laskową a na płd. z Młynnem. *Mac.*

Makowica, część Mikuliczyna, pow. nadwórniański.

Makowica, rz., ob. *Makownica.*

Makowica *Zborowska.* Na płd.-zach. od mka Zborowy w hr. szaryskiem (Węg.), na dosyć wysokiem, od płn. i zach. bardzo stromem i skalistem wzgórzu (673 m.), zarosłem do samego wierzchu gęstą drzewiną, sterczą 448 m. npm. ponure rozwaliny potężnego zamku Rákóczych z zachwycającym widokiem na dolinę Brežnika al. Kamieńca. Zamek ten początkowo nie był tak obszerny, jakim go późniejsze widziały wieki, t. j. XVII i początek XVIII. Najdawniejszą część zamku stanowił niewielki, na samym skalistym czubku góry wznoszący się trzypiętrowy gmach, zbudowany w kształcie podkowy, bez dziedzińca wewnątrz, z wielką i wysoką czworograniastą strażnicą narożną, wznoszącą się od płd.-wschodu, niby ocel w rzeczonej podkowie. Pokoiki zamkowe, jak jeszcze łatwo rozeznać, były niewielkie, mury silne, znacznej grubości, wszystko z piaskowca. Później od strony płd., skąd najłatwiejszy do zamku był przystęp, umocniono go w łuk rozpiętem przybudowaniem, przypierającem ramionami swemi do głównej części zamku, nieco wyżej położonej, a prawdopodobnie równocześnie z trzypiętrowym gmachem na zach. przedłużonej. To przybudowanie półokrągłemi basztami zabezpieczono. Wreszcie opasano całą budowę potężnym murem obwodowym, ubezpieczonym basztami. Wewnątrz przybudowano do tego muru stajnie, komnaty dla służby

zamkowej i składy. Pod nimi znajdowały się piwnice. Otóż zamek ten zwał się Makowicą. Kiedy ją zbudowano i kto był jej założycielem, dotąd nie wyśledzono. Pierwszą wzmiankę o tym zamku mamy z r. 1347. Dzierżyli go wtedy Stefan i Jerzy Bubkowie. W XV w. posiadali go Czudarowie z Olnodu, po nich Rosanowieccy. Za Czudarów należały do zamku wsi Dłuhołuka, Nowawieś, Mokrołuh i połowa Złatego. Zamek ten oblegał Iskra, wezwany do Węgier przez wdowę po królu Albrechcie. Czudar Szymon mężnie się tu bronił wraz z Jerzym z Kalnistego. Również podczas wojny Zapoly'ego z Ferdynandem, po zdobyciu przez wodzów Zapoly'ego zamku Tai, komendanci załogi zamku M., Jan z Kalnistego i Kasper Horváth, na naradzie odbytej w Preszowie (24 sierpnia 1536) przyrzekli bronić zamku do upadłego. Mimo to stronnicy Zapoly'ego zdobyli M. r. 1536. Lecz już r. 1537 generał cesarski Leonard Jels znowu ją zajął wraz z zamkami Tają i Regécz. Około r. 1522, po wymarciu linii męskiej Rosanowieckich, M. przeszła do Tarczajów, a od nich do Seredów. Pod r. 1574 jako posiadacz M. wspominany jest Andrzej Balassa, żupan nowohradzki. Przy końcu XVI w. do r. 1601 M. była własnością Janusza, księcia na Ostrogu, hrabi na Tarnowie, kasztelana krakowskiego. Wziął on te dobra za żoną Zuzanną, córką Jerzego, a wnuczką Kaspra Seredego. R. 1601 sprzedał tenże dobra te Zygmuntowi Rakóczemu, żupanowi borszodzkiemu i turniańskiemu, radcy cesarskiemu, za 80,000 czerw. zł. Ostatnim tych dóbr z rodziny Rakoczych właścicielem był Franciszek Rakoczy II. Nadmienić jeszcze wypada, że w połowie drogi ze Zborowej do Bardyowa wznosi się tuż nad gościńcem ciekawy pomnik, zupełnie podobny do zwykłych kapliczek przydróżnych. Na dość wysokiej trójkątnej podstawie, pod takiemże nakryciem kamiennem, spoczywającem na trzech słupkach kamiennych, umieszczono trzy płyty piaskowcowe. Na jednej z nich następujący czytamy napis: „Illustrissimus Princeps Dominus D. Janussius Dux in Obstrog Comes de Tarno Palatinus Wohyliniae cum Susanna Seredi consorte sua hoc opus renovari curavit A. D. M590 die decima nona Julii". Na drugiej płycie, zwróconej ku drodze, wyobrażony jest Pan Jezus na krzyżu, pod którym klęczą dwie osoby, mające niezawodnie wyobrażać księcia Janusza i żonę jego Zuzannę. Na trzeciej zwróconej ku M. nad postacią rycerza napis: „Hoc est Seredi Caspar". Czytelników odnosimy do obszerniejszego dzieła p. t.: Dr. E. Janota, Bardyów. Kraków 1862. *Br. G.*

Makowica 1.) góra lesista, w paśmie Gołogór (ob.), na granicy gm. Krosienka z gminą Kimirzem, w pow. przemyślańskim, pod 42° 9′ 38″ wsch. dłg. g. F., a 49° 40′ 42″ płn. sz. g. Północne podnóże M. opłukuje pot. Osuszny, przepływając wś Krosienko, poniżej którego uchodzi do Lipy Gniłej; od strony zaś płd. potok Dychtarka. Wzniesienie 384 m. npm. 2.) **M.**, góra i szczyt w zach. dziale Niżnich Tatr, także Upłazami zwanych, na płn. od szczytu Salatyną (1631 m.), między dolinami pot. Ludrowianki (od zach.) a Salatyńskiego pot. (od wsch.), pod 37° 2′ wsch. dłg. g. F., a 48° 59′ 45″ płn. sz. g. Wznies. 1459 m. npm.

Makowice, ob. *Makowica.*

Makowice, część wsi Suchej Strugi, w pow. sądeckim, na zachodnim stoku góry tejże nazwy (ob.).

Makowice, góra lesista, w płn. wsch. stronie obszaru gm. Suchej Strugi, w pow. sądeckim, pod 38° 22′ 57″ wsch. dłg. g. F., a 49° 29′ 51″ płn. sz. g. Wody swe wysyła na zach. i płd. do Popradu, a na płn. wsch. do Kamienicy. Na zachodnim stoku, na polanie śródleśnej, legły chaty włościańskie, zwane Makowicami. U zach. stóp, nad Popradem, na wzgórzu 463 m. wysokiem, przy ujściu pot. Roztoki, leżą ruiny zamku Rytro (ob.). Znajduje się tu kapliczka, z pod której można przejrzeć całą dolinę Popradu od Piwniczny i dolinę sądecką. Morawski (Sądeczczyzna I, 165) opowiada, że tę górę obsadził w r. 1287 swym ludem Jerzy Szowarski, a upatrzywszy sposobną chwilę, w nocy napadł na kosz tatarski rabujący Stary Sącz i wsparty przez mieszczan i włościan, rozgromił go zupełnie. Lud pokazuje przy kapliczce kamień, na którym miała odpoczywać ś. Kinga, chroniąca się przed Tatarami, a znaki księżyca i gwiazdy (herb Leliwa) wyciosane na skale, mają przypominać ten pogrom Tatarów. *Mac.*

Makowicze, wś, pow. włodzimierski, ma kaplicę katol, paraf. Swojczów.

Makowicze, uroczysko w Andryjówce, pow. kijowski.

Makowicze, wś i karczma w pow. bobrujskim, w gm. hłuskiej, w okr. pol. hłuskim, przy gościńcu wiodącym z miasteczka Nowe-Dorohi i Pastowicz do Hłuska, u źródeł rzeczki Zarudeczny, prawego dopływu Komarówki; wś ma osad pełnonadziałowych 24; miejscowość głucha, poleska, piaszczysta. *Al. Jelski.*

Makowie, wś, pow. dzisieński, gm. Zaleś, dusz 55.

Makowie, wś w pow. borysowskim, w gm. mściskiej, przy strudze wodnej kotliny Berezyny, miała osad włócznych po uwłaszczeniu 21; na zach. miejscowość górzysta, na wsch. i płd. ku Berezynie niziny lesiste, łąki obfite.

Makowie, wś, pow. lepelski, attynencya Babcza Przysieckich; jest tu młyn wodny fundum Babcze, które razem z folw. Sukniewszczyzną było własnością ks. Druckich-Soko-

lińskich, później Teofili z Rajeckich Wieliczkowej, która w r. 1703 przedaje Samuelowi Kazimierzowi Przysieckiemu, sędziemu połockiemu, i dziś w posiadaniu tej rodziny. Ziemi zawiera 1520 dzies. *A. K. Ł.*

Makowiec 1.) *Duży* i *M. Mały*, wś, pow. radzymiński, gm. Rudzienko, par. Dobre. W 1827 r. M. Duży 12 dm., 84 mk., M. Mały 4 dm., 31 mk. Folw. M. Duży (z wsią M. Duży i Sobki) rozl. mr. 547: grunta orne i ogr. mr. 330, łąk mr. 36, past. mr. 9, lasu mr. 148, nieuż. i place mr. 22, bud. z drzewa 15, młyn wodny, dwie rzeczki bez nazwy przepływają. Wś M. Duży os. 3, z grun. mr. 10; wś Sobki os. 22, z grun. mr. 343. 2.) **M.**, wś, pow. radomski, gm. i par. Skaryszew, odl. 8 w. od Radomia. Posiada 55 dm., 342 mk., 291 mr. ziemi dwor., 744 mr. włośc. Obszar folw. własność gen. lejtn. Dymitra Anuczyna. W 1827 r. wś rząd. 38 dm., 277 mk. W XV w. wś królewska (tak jak i przyległy Maków) ma 10 łanów kmiecych, karczmę i folw. królew. (Dług. II, 529). 3.) **M.**, rum., kol., pow. lipnowski, gm. Kikoł, par. Chróstkowo, odl. o 7 w. od Lipna. Posiada szkołę początk., ewang. dom modlitwy, dwa wiatraki, 39 dm., 238 mk., 856 mr. W 1827 r. 38 dm., 277 mk. 4.) **M.**, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Kikoł, par. Ossówka, odl. o 7 w. od Lipna, ma karczmę, 31 dm., 288 mk., 938 mr. gruntu, 36 nieuż., w tem 207 mr. ziemi włośc. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folwarków: M. i Węglewo, wsi: M., Wysiołek Makowiecki, Sarnowo i Węglewo; rozl. mr. 925: folw. **M.** grunta orne i ogr. mr. 571, łąk mr. 131, pastw. mr. 54, nieuż. i place mr. 32, razem mr. 788, bud. mur. 3, z drzewa 21; folw. Węglewo grunta orne i ogr. mr. 117, łąk mr. 16, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 137, bud. z drzewa 3, wiatrak i pokłady torfu. Wś M. os. 37, z grun. mr. 184; wś Wysiołek Makowiecki os. 37, z grun. mr. 857; wś Sarnowo os. 19, z grun. mr. 170; wś Węglewo os. 8, z grunt. mr. 23. *Br. Ch.*

Makowiec, góra na płd. wsch. wsi Biłkowczyka, w pow. bohorodczańskim, pod 42° 7′ wsch. dłg. g. F., a 48° 37′ płn. sz. g. Na płn. od niej wznosi się Kiczera (785 m.), a na płd. zach. szczyt Pletki (890 m.). Po płd. stronie M. wypływa Biłkowiec, dopływ Biłkowczyka, dopływu Bystrzycy nadworniańskiej. Wzniesienie 750 m. npm. *Br. G.*

Makowiniec, borek w płd. stronie Jaryczowa Starego w pow. lwowskim, na płd. od zabudowań i od stawu, w podmokłej dolinie.

Makowiska, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Pajęczno, par. Makowiska. Leży przy drodze z Brzeźnicy do Pajęczna, posiada kościół paraf. mur., szkołę począt. 1-kl. ogólną, 93 dm., 610 mk., 1318 mr. ziemi włośc. (1054 ornej) i 502 mr. dwors. (489 ornej). W 1827 r. M. wś rząd. ma 51 dm., 461 mk. Kościół paraf. istniał tu już w XV w. (Dług. I, 503). Par. M. dek. noworadomski, 2155 dusz. Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 526.

Makowiska, wś w pow. jasielskim, należy do par. rzym.-kat. w Kobylanach a sądu pow. i urzędu poczt. w Żmigrodzie, odległym o 5·5 kil., leży w okolicy górskiej, lesistej, przy drodze że Żmigrodu do Równego a nad pot. zwanym Taczek, dopływem Iwli z lew. brz., z którą uchodzi do Wisłoki. W pobliżu zabudowań dworskich znajduje się niewielki staw. Z 433 mk. rzym.-kat. przebywa 41 stale na obszarze więk. pos. Stan. Fichhausera, mającej obszaru 379 mr. roli, 39 łąk i ogr., 14 pastw. i 116 mr. lasu; pos. mn. 331 roli, 29 łąk i 38 mr. pastw. Szkoła ludowa ma jednę klasę, a kasa pożycz. gm. rozporządza kapitałem 210 zł. w. a. M. graniczą na płn. z Sulistrową, na wsch. z Wolicą i Draganową, na płd. z Łysą górą a na zach. z Siedliskami. *Mac.*

Makowiska 1.) dział górzysty na lew. brz. Popradu, tuż nad granicą Węgier i Galicyi w hr. szaryskiem (Węg.), między pot. Lipnikiem (ob. t. V, str. 276, № 6), a pot. Kamiennym, dopływami Popradu; ciągnie się po płn.-zach. stronie wsi Lipnika Małego, na płn. wsch., kończąc się czubkiem, zwanym Perunowym działem (758 m.). 2.) **M.**, góra lesista w północnych działach Niżnich Tatr, w hrab. spiskiem (Węg.), między Małą a Wielką Łopuszną (ob. t. V, str. 729), na płd. od wsi Szuniawy Dolnej, pod 37° 46′ 54″ wsch. dłg. g. F., a 49° 1′ płn. sz. g. Wznies. 933 m. npm.

Makowisko, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Osówka, par. Czernikowo, odl. o 14 w. od Lipna. Posiada dom modlitwy ewang. i szkołę począt. Ma 19 dm., 180 mk., 687 mr. gruntu, 3 nieuż. Folw. M. należy do dóbr Osówka. R. 1789 wś M. płaciła do Woli 1528 zł. czynszu.

Makowisko, wieś w pow. jarosławskim w podmokłej nisko położonej równinie, 195 m. npm., przy drodze łączącej wś Miękisz Nowy z gościńcem prowadzącym z Jarosławia do Oleszyc. Część północna, zachodnia i wschodnia jest niżej położoną i tworzy częścią łąki, częścią błota. Strona płn. tych nizin nosi nazwę Ogrody, i tutaj znajdują się trzy stawy, z których największy ma kilkanaście morgów powierzchni. Te stawy służą za zbiorniki zbytecznej wody. Południowa część obszaru, składająca się z piasków i glinki, cokolwiek wyżej położona, nazywa się Górkami. M. należy do par. rzym.-kat. sądu powiat. i urzędu poczt. w Jarosławiu, oddalonym o 10·5 kil. i ma cerkiew gr.-kat., drewnianą, parafialną. Vollständiges Ortsverzeichniss z r. 1881 podaje liczbę mieszkańców na 907; szematyzmy duchowne wymieniają 810 gr.-kat. i 53 rzym.-kat. wyznania. Obszar więk. pos. ks. Czarto-

ryskich ma 152 mr. (67 roli, 30 łąk, 11 past., 45 lasu); pos. mn. 2342 mr. (951 roli, 439 łąk i ogr. i 952 past.). Par. gr.-kat. (dyec. przemyska, dek. jarosławski) ma dołączoną cerkiew drewnianą w Bobrówce. Ogólna liczba parafian: 1301 gr.-kat. Na cmentarzu w M. jest kaplica, w której się msza ś. odprawia. Ta wś graniczy na wsch. z Bobrówką, na płd. z Wetlinem, na zach. z Koniaczowem i Szówskiem. *Mac.*

Makowiszcze 1.) wś na płd.wsch. granicy pow. mińskiego, nad rz. Usą, w okr. polic. kojdanowskim, przy drodze wiodącej z Litwian do Płoskiej, ma os. 15; miejscowość niebezleśna, grunta i łąki piękne. 2.) **M.**, folw. w pow. mińskim, własność Krzyszewskich od r. 1854, około 25½włók; młyny, folusze, czynsze przynoszą około 1000 rubli. 3.) **M.**, folw. w pow. bobrujskim, od r. 1869 własność włościanina Burdziejki, 60 włók. Obszar dworski rozparcelowany. *A. Jelski.*

Makowiszcze, wś, pow. kijowski, o 3 w. od mka Makarowa, o 8 od Chwastowa, o 50 od Kijowa, mk. 198, ziemi 1780 dz., prawie zupełnie lesistej, należy do par. Kołońszczyny. Gorzelnia parowa, własność Bubnowa, 10 robot., 6437 wiader spirytusu (1881).

Makówka, *Makówki*, os. młyn., pow. błoński, gm. i par. Grodzisk. Por. *Chrzanów.*

Makówka, ob. *Lenie.*

Makówka, rzeka, ob. *Zielkówka, Zelkówka, Bzura.*

Makówka, pot., wytryska na granicy gm. Koniuszy, w pow. przemyskim, a gm. Kopysna, w pow. dobromilskim; płynie na płd., tworząc granicę między Rybotyczami a Huwnikami, i uchodzi do Wiaru. Długość biegu niemal 4 kil. *Br. G.*

Makówka, lesista grupa górska w zach. stronie Hołowiecka, płn. stronie Grabowca i zach. stronie Tuchli, w pow. stryjskim. Szczyt 958 m. wys., leży pod 41° 5′ 30″ wsch. dłg. g. od F., a 48° 54′ 20″ płn. sz. Na płn. wpada ona ku dolinie Hołowczanki, na wsch. ku dolinie Grabowca, na zach. ku dolinie potoku Pszanicznego. Na południowej wznosi się Menczeł do 1014 m. *Lu. Dz.*

Makówki, ob. *Makówka.*

Makówki, os., pow. średzki, ob. *Gaj.*

Makowlany, wś, pow. sokólski, gm. Nowawola, o 10 w. od Sokółki, ma piękny dwór i kościół katolicki. Dobra z folw. Mościska, w położeniu górzysto-lesistem, niegdyś królewskie, potem Potockich, dziś Ottona Bachra, 857 dzies. rozl.

Makownica, *Makowica*, rz., wypływa z jez. Chalińskiego, obraca parę młynów, wpada do Wisły; w latach suchych wysycha. Por. *Dyblin, Gołyszew.*

Makowo, wś nad rz. Śliną, pow. mazowiecki, gm. Piszczaty, par. Kobylino (ob.). W 1827 r. 14 dm., 91 mk.; obecnie ma 513 mr. obszaru, wiatrak.

Makowo 1.) wś włośc., pow. wilejski, o 5 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 6 dm., 47 mk. prawosł. 2.) **M.**, wś pryw. nad rz. Czeronką, pow. dzisieński, o 49 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 4 dm., 55 mk. (1866).

Makowo, wś, pow. piński, gm. Chotynicze; por. *Makowa.*

Makowska Wola, wś, pow. skierniewicki, gm. Skierniewka, par. Maków (ob.). W 1827 r. 36 dm., 371 mk., wś rząd.

Makowski, *Makówki*, pojedyncza osada, pow. gnieźnieński, ob. *Miatki* i *Gaj.*

Makowski dział, ob. *Maków dział*, i tom III, 861.

Makowskie, wś szlach., pow. kolneński, gm. Jedwabne, par. Burzyn. W 1827 r. wś rząd., 31 dm., 174 mk.

Makowszczyzna 1.) os., pow. wieluński, gm. Dzietrzkowice, par. Wójcin, odl. od Wielunia w. 24; dm. 1, mk. 16. 2.) **M.**, wś i folw. nad rz. Kiewlicą, pow. kalwaryjski, gm. Kirsna Wielka, par. Urdomin, odl. 18 w. od Kalwaryi. W 1827 r. os. rząd., 1 dm., 28 mk.; wś pryw. 13 dm., 75 mk.; obecnie wś 8 dm., 42 mk.; folw. 5 dm., 31 mk. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 289: grunta orne i ogr. mr. 232, łąk mr. 23, past. mr. 25, nieuż. i place mr. 9, bud. z drzewa 12, pokłady torfu. 3.) **M.**, wś i folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Lubowo, odl. 12 w. od Kalwaryi. W 1827 r. było tu 13 dm., 87 mk.; obecnie wś ma 28 dm., 240 mk.; folw. 7 dm., 73 mk.

Makowszczyzna, folw. poradziwiłłowski, w pow. mozyrskim, w okr. polic. 4 lenińskim, prawie o w. 3 ku zach. od mka Lenina, miejscowość poleska, grunta lekkie. *A. Jelski.*

Makowszczyzna 1.) zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 24 w. od Wilna, 2 dm., 13 mk. kat. 2.) **M.**, hutor szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, 1 dm., 11 mk. kat. 3.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Postawy, dusz 19.

Makowszczyzna, moczarzyste pastwisko w płd.-zach. stronie Ohladowa, pow. Kamionka Strumiłłowa. Przepływa je potok Krzywe al. Ohladówka.

Makracicy, właśc. *Markracicy* (ob.).

Makrauten (niem.), ob. *Makruty.*

Makrolohna (niem.), mylnie, ob. *Mokrolona.*

Makrupiki, awuls do m. Mozyrza, zasiedlony przez mieszczan.

Makruty, niem. *Makrauten*, wś, pow. ostródzki, st. p. Bieża al. Bieżele (Biesellen), na granicy b. ziem saskiej i warmińskiej; 1857 r. 108 mk. R. 1349 nadaje Gunter v. Hohenstein, komtur ostródzki, swym wiernym sługom, Miligedzie, Hanikowi i Wysoce braciom, 15 włók

w ziemi saskiej na prawie chełm. (Ob. Kętrz.: O ludn. pols. str. 374). Bracia ci są Prusakami (ob. tamże, str. 233). Okrąg urzędu stanu cywilnego Olsztynek. *Kś. Fr.*

Maksaki, wś nad rz. Desną, pow. sośnicki. Dawny monaster.

Maksakowy łuh, por. *Wołkowysk.*

Maksatycha, st. dr. żel. Bołogoje-Rybińsk, 175 w. od Rybińska.

Maksen, ob. *Maxen* i *Max.*

Maksica, ob. *Maksyka.*

Maksiunowo, wś, pow. siebieski, o 3 w. od Siebieża; ma zarząd gminy t. n. nieporockiej, obejmującej 1559 dusz.

Maksiuny, wś rząd. nad jez. Pruta, pow. święciański, 2 okr. adm, o 26 w. od Święcian, 9 dm., 54 mk. kat. (1866).

Maksule, dobra, pow. oszmiański, własność Śliźniów.

Makswy, dwór, pow. rossieński, par. chwejdańska, własność Grajewskiego.

Maksyka 1.) leśniczówka na górze tejże nazwy, nad Boryniczami się wznoszącej, należąca do obszaru dwors. w Drohowyżu, w pow. bobreckim. 2.) **M.**, *Maksica*, góra znaczna, po zach. stronie Borynicz, w pow. bobreckim, pod 41° 52′ 7″ wsch. dłg. g. F., a 49° 29′ 57″ płn. sz. g. Miejsce znaku triang. Wzniesienie 358 m. npm. Por. *Krywula.* *Br. G.*

Maksym, część Rzepniowa, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Maksymańce 1.) wś, pow. święciański, na płd.-wschód od st. Duda dr. żel. warsz.-petersburskiej, 2 okr. adm., o 26 w. od Święcian, 20 dm., 152 mk. katol. 2.) **M.**, wś rząd. nad Niemnem, pow. trocki, 4 okr. adm., 86 w. od Trok, 10 dm., 104 mk., z tego 98 kat., 6 prawosł. (1866).

Maksymanki, wś nad Łowacią w gub. witebskiej.

Maksymce, wś nad Niemnem, pow. trocki, 4 okr. adm., gm. niedzingowska, 95 w. od Trok, 8 dm., 69 mk., 4 prawosł., 65 kat. (1866).

Maksymce, cześć Sokolej, pow. mościski.

Maksymiec, część Zielonej, pow. nadwórniański.

Maksymiec, potok górski w Karpatach wschodnich, w górach sołotwińskich, w obrębie gm. Zielonej, w pow. nadworniańskim, na granicy tegoż pow. z pow. bohorodczańskim, wytryska z popod Gawora (1563 m.), między nim a Serednym groniem; płynie na płn. wsch., a przyjąwszy z lew. brz. potok płynący od płn., zwraca się na płd. wsch. i doliną górską, nad którą od płd. rozpostarł się dział górski Maksymiec (1490 m.) a od płn. Stanimir (1549 m.), podąża do Bystrzycy Nadworniańskiej. Długość biegu 8 kil. Przyjmuje liczne potoki spływające z Maksymca i Stanimira; między nimi znaczniejszy jest pot. Polański. W dolinie tego potoku leży część wsi Zielonej, zwana także Maksymcem. *Br. G.*

Maksymiec 1.) góra wznosząca się w płn. stronie obszaru Jasienowa górnego, w pow. kosowskim, pod 42° 39′ wsch. dłg. g. F., a 48° 12′ 45″ płn. sz. g. Wznosi się 988 m. npm. Od płn. zach. opłukuje ją rz. Rybnica, dopływ Czeremoszu. 2.) **M.**, pasmo górskie w Karpatach wschodnich, w dziale skolsko-delatyńskim, w górach sołotwińskich, na obszarze gm. Zielonej, w pow. nadwórniańskim. Za pomocą grzbietu górskiego **Maksymca** (1563 m.) łączy się ten dział górski z grzbietem odrywającym się od przełęczy Bystrej, nad połoniną Bystrą (1426 m.), gdzie biją zródła Bystrzycy sołotwińskiej, a ciągnącym się wzdłuż granicy pow. bohorodczańskiego i nadworniańskiego, w kierunku wsch. Dział **M.** legł po zach. stronie doliny Bystrzycy nadworniańskiej. Stok płn. opada do doliny pot. Maksymca, który zabiera jego wody. Stok płd. wysyła swe wody do Salatruka i Bystrzycy nadworniańskiej. Część wsch. **M.** zwie się Negrową. Tutaj wytryska pot. Dobromirecki, dopływ tejże Bystrzycy. Postępując od doliny Salatruka na płn., następnie na wsch., mamy szczyty: 1174 m., 1212 m., 1434 m. i 1490 m. Na ostatnim szczycie, najwyższym w tym dziale, umieszczony jest trianguł. 3.) **M.**, góra wznosząca się w Karpatach bukowińskich, na granicy gm. Jabłonicy, Koniatyna i Putylli, w pow. wyżnickim, pod 42° 38′ wsch. dłg. g. F., a 47° 58′ płn. sz. g. Wzniesienie **M.** 1344 m. npm. Płn. wschodni stok pokrywa las Maksymiec, w którym bierze początek pot Dychtenica (ob.). Od zach. spływają potoki Dinejs, Dutka i Kalela do Czeremoszu białego. Na grzbiecie tej położystej góry rozlegają się połoniny z zabudowaniami halskiemi. *Br. G.*

Maksymilianów 1.) os., pow. kutnowski, gm. Mikstal, par. Lubień; ob. *Kąty.* 2.) **M.**, kol. nad strumieniem Piaski, pow. sieradzki, gm. Krokocice, odl. od Sieradza w. 34; dm. 11, mk. 77. 3.) **M.**, kol., os. pryw. i os. karcz., pow. brzeziński, gm. Ciosny, par. Budziszewice. Kol. ma 34 dm., 237 mk., 303 mr.; os. pryw. 8 mr. i os. karcz. 1 dm., 2 mk., 2 mr. Por. *Jankow.* 4.) **M.**, wś, pow. węgrowski, gm. i par. Korytnica. Posiada szkołę począt. 18 osad, 20 dm., 158 mk., 489 mr. obszaru. Wchodziła w skład dóbr Korytnica. 5.) **M.**, kol., pow. radomski, gm. Radzanów, parafia Wrzeszczów, odl. 23 w. od Radomia, ma 6 dm., 33 mk., 250 mr.

Maksymilianowizna, ob. *Libiszów.*

Maksymilianowo, wś, pow. włocławski, gm. i par. Lubień.

Maksymilianowo 1.) niem. *Maximilianowo*, wś, pow. kościański, 19 dm., 167 mk., wszyscy kat., 68 analf. Najbliższa poczta, tel. i

st. kol. żel. w Kościanie. 2.) **M.**, wś, pow. krotoszyński, 8 dm., 54 mk., 4 ew., 50 kat., 13 analf. Poczta najbliższa i gośc. w Borzęciczkach, tel. i st. kol. żel. w Krotoszynie. 3.) **M.**, wś, pow. bydgoski, 29 dm., 207 mk., 161 ew., 46 kat., 76 analf. Poczta w Żołądowie o 2 kil., st. kol. żel. i tel. w Bydgoszczy o 10 kil. 4.) **M.**, niem. *Maxthal*, leśnictwo, pow. krotoszyński, 2 dm., 22 mk.; należy do księstwa krotoszyńskiego. Poczta w Roszkach.

Maksymiłowo, wś w pow. mińskim, w okolicy pomiędzy Przyłukami i Wołczkiewiczami, nieopodal dr. żel. brzesko-smoleńskiej, ma osad 4, grunta szczerkowato-glinkowate, miejscowość falista, małoleśna. *Al. Jel.*

Maksymów 1.) wś i folw., pow. koniński, gm. i par. Golina, o 16 w. na zach. od Konina, o 3 w. od szosy poznańskiej, należy do dóbr Golina (ob.). Ma 95 mk., 8 mr. ziemi, gleba szczerkowata. 2.) **M.**, folw., pow. wieluński, gm. Sokolniki, par. Walichnowy, odl. od Wielunia w. 14; dm. 1, mk. 5. 3.) **M.**, wś włośc. i os. karcz., pow. noworadomski, gm. i par. Wielgomłyny. Ma 10 dm., 88 mk., 70 mr. obszaru; os. karcz. 1 dm., 10 mr. 4.) **M.**, kol. nad rz. Bieliną, pow. brzeziński, gm. Łazisko, par. Tomaszów; kol. ma 8 dm., 51 mk., 198 mr.; os. karcz. 1 dm., 2 mr. *Br. Ch.*

Maksymów, potok podgórski, wypływa z lasu pokrywającego północno-wschodni stok góry Oratyka (642 m.); płynie parowem leśnym na północ i tworzy wzdłuż całego swego biegu, prawie 4 kil. wynoszącego, granicę gmin Krościenka (od zach.) a Smolnicy (od wsch.), w pow. dobromilskim. Od wschodu wznosi się lesista piramidalna góra Ostrykowiec (605 m. wys.). Uchodzi do Strwiąża. Ujście 398 m. npm. *Br. G.*

Maksymowice, pow. samborski, ob. *Maksymówka.*

Maksymowicze, wś włośc. nad rz. Siczewką, pow. wilejski, o 59 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Ilii do m. Radoszkowicz; 15 dm., 142 mk.

Maksymowicze 1.) wś we wschodnio-południowej stronie pow. ihumeńskiego, nad małym dopływem Niesety, w gm. brodzkiej, przy drodze wiodącej z Sieliszcza do Lipnicy, ma cerkiew, osad pełnonadziałowych 42, grunta piaszczyste, miejscowość odludna, poleska, okr. polic. berezyński. 2.) **M.**, mały folwark w pow. ihumeńskim, w okr. polic. berezyńskim, o wiorst parę na południe od wsi i dóbr Lipnica; miejscowość głucha, poleska, grunta piaszczyste. 3.) **M.**, folw. w pow. ihumeńskim, własność od r. 1873 włościanina Anichewra; około 15 włók. 4.) **M.**, własność ziemska w pow. ihumeńskim, od r. 1873 włościanina Rubasznego; około 15 włók. *Al. Jel.*

Maksymowicze, wś, pow. radomyski, śród lasu, nad strugą Bobrem, ma 589 mk., od 1857 osobną cerkiew paraf., przedtem należała do par. Martynowicze. W par. prawosł. M. żyje 102 katol., 202 izrael. We wsi M. jest od 1873 szkoła pocz. *F. S.*

Maksymówka, wś w pow. borysowskim, w gm. chołopienickiej, w okr. polic. chołopienickim, u źródeł rzeki Schy (albo Cchy), lewego dopływu Berezyny; ma osad 23, miejscowość dość lesista, grunta lekkie. *Al. Jel.*

Maksymówka, wś nad rz. Sinicą, pow. humański, o 50 w. od Chaszczowatej, o 70 od Olwiopola, o 2 w. od Ositnej; 832 mk., w tem 13 katol. (par. Humań), 1676 dz. ziemi. Własność Feliksa Jałowickiego; gorzelnia (12 robot., 12086 wiader spirytusu w r. 1881). Cerkiew ś. Paraski. *F. S.*

Maksymówka, *Maksymowice*, wś, pow. samborski, o 4 kil. od Sambora, o 1 kil. od przyst. dr. żel. Wykoty, st. dr. żel. Nadyby, nad pot. Maksymówką. Roli na obszarze dworskim w dwóch folwarkach 300 mr., łąk i ogr. 145 mr., lasu 200 mr.; gleba czarnoziem z piaskiem, średnio przepuszczalna. Chmielarnia 5-morgowa. Płodozmian 9-polowy. Zabudowania dworskie murowane. Gmina posiada około 600 mr. ziemi, z tej liczby żydzi mają 50 mr. Cerkiew filialna z r. 1817 do parafii Pianowice. Par. rzym.-kat. Łanowice (ob.). Wiatrak, cegielnia. Mieszkańcy trudnią się przeważnie kołodziejstwem. Przez terytoryum M. przepływa Strwiąż. W polu od zachodu nad błotem t. zw. „okopisko" w kwadrat, głębokim rowem opasane, niegdyś lasem porosłe. Własność niegdyś Siczewskiego, dziś Majewskiej Zofii. *R. T.*

Maksymówka (al. *Maxymówka*, po rusku *Maksymiwka*) 1.) wś w pow. dolińskim, 12 kil. na płd. zach. od sądu powiat. w Dolinie, tuż na płd. od urzędu poczt. w Wełdzirzu. Na płd. leży Engelsberg (al. Angelówka), na płd. wsch. Lolin (ob.), na płn. wsch. Grabów, na płn. i zach. Wełdzirz. Wzdłuż granicy zach. płynie Świca i zabiera w obrębie wsi od praw. brz. małe dopływy, z których najznaczniejszy Niagryn, płynący z Lolina od płd. na płn. W r. 1880 było 283 mk. (221 obrz. gr.-kat., 36 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Wełdzirzu, gr.-kat. w Lolinie. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Trójcy, cegielnia i fabryka cementu. Ob. *Wełdzirz.* 2.) **M.**, poszczególne domy w pow. gródeckim. 3.) **M.**, przysiołek, folwark i dworzec kolejowy w Zarudziu w pow. zbaraskim, między Borkami Wielkiemi a Bogdanówką, o 164 kil. ode Lwowa; najwyższy punkt na całej linii dr. żel. Karola Ludwika, 360.52 m. npm. 4.) **M.** (al. pod Turkiem), karczma na obsz. dwor. Lubsza w pow. rohatyńskim. 5.) **M.**, grupa domów w Dalniczu

(w części wsi Herawice) w pow. żółkiewskim. *Lu. Dz.*

Maksymówka, wś nad rz. Bystrykiem, u zbiegu z Dnieprem, pow. kremieńczucki gub. połtawskiej, o 23 w. od m. pow.; 260 dm., 1825 mk. Wysoko położona, ma pokład gliny fajansowej.

Maksymowo, folw., pow. drysieński, par. Przydrujsk, 279 dzies. ziemi.

Maksymowska, st. poczt. w pow. elizawetgradzkim gub. chersońskiej.

Maksymowska Buda, wś, pow. radomyski, nad błotem Karasiem, par. prawosł. Maksymowicze, 46 mk.

Maksymowski Obrąb, ob. *Małachowszczyzna.*

Makszy-bołoto, ob. *Mokszy-bołoto.*

Makuchowa, karczma, pow. hajsyński, gm. i par. Ładyżyn, przy drodze z Gordyjówki do Klebania, na granicy pow. bracławskiego.

Makucie 1.) wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 4 dm., 83 mk., 32 prawosł., 51 katol. 2.) **M.**, zaśc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. katol. 3.) **M.**, dwie wsie, rząd. i włościańska, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 42, od Dziewieniszek 24; mk. ogółem 57, dm. 11 (1866).

Makuciszki, wś rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 28 w. od Wilna, 6 dm., 65 mk., 2 prawosł., 63 katol. (1866).

Makuczale, zaśc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 79 w. od Wilna, 2 dm., 25 mk. katol. (1866).

Makuniów (al. *Makoniów*, po rusku *Makunewo*), wś w pow. mościskim, 22 kil. na płd. wsch. od Mościsk, 12 na płd. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Sądowej Wiszni. Na zach. leżą Mokrzany Małe i Szeszerowice, na płn. Dydiatycze i Hołodówka (część wsi Kocierzyn), na wsch. Orchowice, na płd. wsch. Woszczańce i Kanafosty, na płd. Rozdziałowice (3 ostatnie miejscow. w pow. rudeckim). Wody płyną małemi strugami z płd. obszaru na płd. wsch. do Wiszenki, a z płn. obszaru na płn. zach. do Wiszni. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie (320 m. znak triang.), na płn. wsch. granicy grupa domów Berec (al. Berce). Na płd. wsch. leży las Dąbrowa; w płd. jego stronie wznosi się wzgórze Mogiła. Własn. więk. ma roli orn. 613, łąk i ogr. 216, pastw. 12, lasu 347 mr.; własn. mniej. roli orn. 923, łąk i ogr. 235, past. 50, lasu 2 mr. W r. 1880 było 1159 mk. w gminie, 37 na obsz. dwor. (1108 obrz. gr.-kat., kilkunastu rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Milczycach, gr.-kat. w Mokrzanach Małych. We wsi jest cerkiew. Jest tu torfowisko zajmujące 200 mr. obszaru. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej. Według inwent. z roku 1768 była w posiadaniu Józefa Miączyńskiego, ssty kamienopolskiego i Katarzyny z Potockich z prow. 5064 złp. 28 gr., z czego kwarta 1516 złp. 7 gr. Po zaborze sprzedano M. dożywotnikom za 29300 złr. wedle kontraktu z r. 1776. *Lu. Dz.*

Makunischken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Tollmingkehmen, urz. stanu cywil. Iszlaudszen; 640 mr. ziemi, 85 mk. (1857).

Makunka, góra i szczyt, w głównym grzbiecie Karpat wschodnich, w dziale skolsko-delatyńskim, w obr. wsi Chaszczowania, w pow. stryjskim, na granicy Galicyi i Węgier. Wznosi się na płd. od szczytu Jawornika Małego (1017 m.) do wys. 956 m. npm. Na wsch. płn. stoku bierze początek pot. Sławsko, dopływ Oporu. Leży pod 41° 2′ 42″ wsch. dłg. g. F., a 48° 45′ płn. sz. g. *Br. G.*

Makuny, dwór, pow. rossieński, par. betygolska; własność Janczewskich.

Makutra, ob. *Makitra*; por. *Brody.*

Malachin, al. *Malechin* i *Malechiny*, *Malchyn*, *Malechino*, wś niedaleko kolei żel. pilsko-tczewskiej, nad Czernicą, pow. chojnicki, st. p. i paraf. Czersk o $^1/_2$ mili odl., sąd okręgowy Chojnice. 1871 r. 539 mk., 274 kat., 265 ew.; ma areału 2236.84 mr. magd. lekkiej roli, bo jeden mr. przynosi tylko 8 sbr. czystego zysku; dm. mieszkal. było 56, innych budynków 115, paraf. ew. Mokre, kat. Czersk, szkoła ewang. w miejscu, dokąd uczęszczają i dzieci kat. M. należy do starych osad. Zachodzi już w spisie wszystkich podatków komturstwa tucholskiego z XIV wieku, gdzie jest wyliczony między wsiami płacącemi grosz biskupi (Ob. Kujot: O majątkach bisk. na Pomorzu, str. 15). R. 1325 podaje w. m. Werner von Orselen do wiadomości, że wierny i uczciwy Nucet (Nutzet), za dozwoleniem małżonki swej i córki swej, także i wszystkich przyjaciół swoich, przed bratem Dytrychem von Lichtenhain komendarzem świeckim, przed sędzią ziemskim i sądowym, synowcowi swemu Albrechtowi dziedziczność swoję, w której dotychczas mieszka, dał ze wszystkim inwentarzem ruchomym i nieruchomym, także z dochodami, tak iż, gdy pomieniony Nucet z tego świata zejdzie, żaden z przyjaciół jego dóbr tych rekwirować nie powinien. A ponieważ wzwyż wymieniony Albrecht braciom naszym wiernie służył, dla tego chcemy służbę za służbę oddać i opuszczamy jemu, jego dzieciom i następcom, krowy i świnie, które od owych dóbr braciom naszym, według prawa i zwyczaju, dawano. Chcemy też, żeby ten Albrecht i jego następcy te dobra w granicach, które wyżej wymieniony komendarz świecki wykazał, wiecznie posiadali. Jednak, gdyby tenże Albrecht tę łaskawą wolność w usługach swoich miał przekro-

czyć, chcemy, aby braciom naszym służył służbą zbrojną, jak tego będzie potrzeba. Świadkami tego są komendarz świecki Dyterych i Fryderyk wójt w Lipnie. Dan w 1325 w dzień Wszystkich Świętych w zamku naszym Lipin (Leipe). R. 1406 nadaje w. mistrz. Konrad v. Jungingen wiernemu Augustynowi z Heyensteymu, Hassa nazwanemu, jego prawowitemu potomstwu i następcom dobra Malachin na prawie magdeb. A lubo też pomienione dobra przedtem na polskiem prawie były osadzone, jednak słusznie i sprawiedliwie zakonowi naszemu przypadły. Przetośmy pomienionemu Augustynowi za jego wierną usługę magdeb. prawem je nadali i dajemy mu sąd wielki i mały w granicach swoich tylko nad ludźmi swoimi, wyjąwszy prawo gościnne, które sobie zatrzymujémy. I użyczamy onemu wolne łowienie ryb do stołu swego w strudze Nechwarz nazwanej. Za co nam będzie służył końmi i orężem według zwyczaju prowincyi przy wszelkiej obronie ziemskiej; będzie nam także pomagał nowe zamki budować, stare naprawiać, jak często, albo gdziekolwiek im my albo bracia nasi nakażą. Osobliwie chcemy, jeżeliby się kiedy przytrafić miało, żeby stare prawa na wymienione dobra dane u kogokolwiek się miały znaleść i miały być prezentowane, że listy te nie mają mieć żadnej wartości. Dan w dworze naszym kosobudzkim w bliższą sobotę przed Narodz. Najśw. Panny r. 1416? (1406 pewnie). Między świadkami wymieniony Henryk Szwelborn, komtur tucholski. Podług aktów sądowych w Chojnicach mieszkają roku 1622 w Malechinach Malechińscy, Wawrzyn i Jan; Jan ma 5 włók, które sprzedaje za 1400 zł. à 30 grzyw. Według taryfy poborowej z r. 1648, gdzie na miasta nałożono potrójną, a na wsie podwójną taryfę, płacił Malechiński w M. od 15 włók folwarkowych 18 zł., Żukowski od 5 wł. i od ogrodu 5 zł. 8 gr.; karczmarz 1 flor. 10 gr. (Ob. Roczn. tow. nauk. w Poznaniu r. 1871, str. 181—186). Według taryfy poborowej na symplę z r. 1717 płaci: 1) część Malechińska 4 grosze; 2) posiadacz Zubowski 4 gr.; 3) posiad. Adam Żabiński 3 gr. $13^1/_2$ denarów; 4) p. Grzegorz Żabiński 2 gr. $4^1/_2$ den.; 5) Bonikowski 2 gr. $4^1/_2$ den.; 6) p. Pruski 1 gr. 9 den. R. 1870 płaciły Malechiny 340 tal. podatków komunalnych. Szkołę tutejszą odwiedzało r. 1884 74 katolickich i 64 protestanckich dzieci, ale pomimo to nauczyciel był ewangel. Okrąg urzędu stanu cywilnego Czersk. *Kś. Fr.*

Malachin, wzgórze w pow. stryjskim, ob. *Libochora.*

Malacin *wyżni, średni* i *niżny*, al. *Małacin*, słow. *Malatin vižny, stredny* i *nižny*, węg. *Felső-Malatin, Közép-M.* i *Alsó-M.*, trzy wsie słowackie, nad potok. Malacinką, lewym dopływem Wagu, w hr. liptowskiem, w pow. mikulaskim, na wschód od Lupczy niemieckiej (ob.), a na zachód od Lubelli królewskiej i ziemiańskiej, Krmeszu i Wielkich Włach (Nagy-Olassy). M. wyżni ma dm. 10, mk. 51; M. średni dm. 16, mk. 69; M. niżny dm. 50, mk. 226 (r. 1880). Obszar tych trzech wsi obejmuje 752 kwadr. sążni katastr. (r. 1880). Należą one do parafii łać. w Lupczy niemieckiej. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było w nich razem dusz rz.-kat. 190, ewan. 168, żydów 10, razem 368. Na obszarze M. niżniego nad Wagiem, przy ujściu Malacinki, karczma Hurtowaniec. Ewangelicy wyzn. augsb. należą do gminy ewan. w Lupczy niemieckiej. Sąd powiatowy w Sw. Mikulaszu, urząd podatk. w Rożeniu, st. p. w Lupczy niem. *Br. G.*

Malacina al. *Małacina*, węg. *Malatina*, wieś orawska, w hr. orawskiem, w pow. niżnio-kubińskim, legła u północnych podnóży Tatr orawsko-liptowskich. Graniczy od południa z obszarem gmin św. Anny, Kalamenów i Łuczek (w hr. liptowskiem), od zachodu z obsz. Osadki i Pokrywacza, od płn. zach. z Przybyszem, od płn. wsch. z Chlebnicami a od wsch. z Wielkiem Borowem (w hr. lipt.). Na południowej granicy tejże wsi, będącej zarazem granicą hr. orawskiego i liptowskiego, wznoszą się szczyty Tatr lipt.-orawskich, jak Łomna (1278 m.) i Heliasz (1189 m.). Południowy obszar zrasza górny bieg pot. Malacińskiego, który tutaj bierze początek, w kierunku wschodnio-zachodnim, a zabrawszy z praw. brz. strugę z pod Palenicy, zwraca się na płd., tworząc piękny, skalisty przełom, zwany Malacińskim wąwozem. Na zach. od wsi wznosi się góra Palenica, 862 m. wys.; od niej na płd. szczycik bezimienny, 925 m. wys. Na północnym obszarze, również górzystym, wznosi się Paleniczka, 821 m.; na płn. od niej, na granicy z gm. Prybyszem, szczyt Nad Haty, 811 m.; a na płn. wsch. granicy z Chlebnicami szczyt Kiczera, 879 m. wys. Na tym to obszarze wypływa pot. Malaciński, dopływ Chlebnicy, płynący na północ. Wznies. wsi pod kościołem 803 m. (szt. gen.). Liczy dm. 127, mk. 665, obszaru 3329 kwadr. sążni katastr. (1880 r.). Należy do sądu pow., urzędu podat. i poczt. w Kubinie niżnym. W miejscu wznosi się kościół pod wezw. Wszystkich Świętych. Parafia utworzona r. 1808. Metryki sięgają r. 1779. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 liczy dusz rzym.-kat. 737, ew. 10, nieun. 70, żyd. 20, razem 837. *Br. G.*

Malacinka al. *Małacinka, Malatinka*, potok górski, wypływa z lasu Błatnika, na północnym stoku Magóry lupczańskiej; wyszedłszy z objęć górskich, przyjmuje z praw. brz. potok Bielę, przepływa wieś Malacin wyżni, średni

i niżny i pod karczmą Hurtowańcem zlewa swe wody do Wagu z lew. brz. Długość biegu 11 kil. i pół. *Br. G.*

Malaciński potok 1.) potok orawski, wytryska w północno-wschodniej stronie obszaru gm. Malaciny, po zachodniej stronie góry Kiczery (879 m.); płynie na północ doliną górską, między tą Kiczerą a górą Nad Haty (811 m.), i we wsi orawskiej, Chlebnicach, łączy się od praw. brz. z pot. Wielkim Klinem, tworzy potok Chlebnicki, al. Chlebnicę Wodę, lewy dopływ Orawy. Długość biegu 4½ kil. 2.) **M.**-*Potok* al. *Małaciński pot.*, pot. górski, na najnowszych mapach (Z. 9, C. XXI) *Sestrzec*, al. *Sestrc* zwany, nastaje w Malacinie, wsi orawskiej, z połączenia się dwóch strug, we wschodnim obszarze gm. Malaciny, po północnej stronie Tatr orawsko-liptowskich, płynie zrazu na zachód, poczem minąwszy wieś M., zwraca się na południe, przerzyna Tatry orawsko-liptowskie w kierunku północno-południowym, doliną górską, nad którą od wsch. wzbiły się turnie Heliasza (1189 m.) i Paterowy (1209 m.), a od zach. turnie Sielnickiej hory (1051 m.) i Sielnickiego hradu (1001 m.). Opuściwszy ten górski wąwóz, zwraca się ku południowemu wschodowi, przyjmuje pod Bukowiną pot. św. Anny, przepływa wieś Bukowinę (w hr. liptowskiem), Janoszowce, pomiędzy Hlinikiem i Bobrownikiem, a w Nieżytowcach zlewa swe wody do Kwaczanki (ob.), dopływu Wagu. Długość biegu 14 kil. Pędzi młyny w Bukowinie, Janoszowcach, Hliniku i Nieżytowcach. *Br. G.*

Malackowszczyzna, folw. w pow. mińskim, przy drodze wiodącej ze wsi Kucharszczyzny do folw. Proskurowszczyzny, w miejscowości mocno wzgórzystej, nie bezleśnej; od r. 1859 własność Adamowiczów; ma około 3 włók, grunta szczerkowe z glinką. *Al. Jel.*

Malaggen (niem.) al. *Stanz-Tramm*, wieś, pow. kłajpedzki, st. p. i urz. stanu cyw. Dawile; 774 mr. rozl., 61 mk. (1857).

Malagra, wś, pow. dzisieński, gm. Jody, dusz 6; należy do dóbr Dowiaty von Brinckena. R. 1866 mk. katol. 9.

Malanka czy *Malinka*. Wś tej nazwy wymieniają A.J.Z.R. w pow. kijowskim jako własność monastyru krasnohorskiego.

Malanka, młyn we wsi Długawieś, pow. raciborski. Według Knie os. we wsi Bobrownik tegoż powiatu (Malanken). *F. S.*

Malankowo 1.) dok. *Malonkowo*, niem. *Malenkowo* al. *Mallankowo*, dok. *Malken* i *Malkau*, wś włośc., pow. chełmiński, st. p. i paraf. kat. Lisewo, okrąg urzędu stanu cywilnego Pniewite pół mili odl.; paraf. ew. Radzyn (Rehden). Ma 3178.37 mr. magdeb.; czysty dochód z nich oszacowała komisya na 4558.31 tal.; 1868 r. 143 budynków, między temi 77 mieszkal., 606 mk., 105 ewang., 501 katol. W miejscu jest szkoła kat., do której 1865 r. uczęszczało 118 dzieci kat. i 20 ew. M. istniało już przed przybyciem krzyżaków, którzy tu osadzili sołtysa na prawie chełm. Prawdopodobnie odnosi się przywilej z r. 1434, mocą którego „Niklas Salendorf“ we wsi „Malkau“ położonej w obwodzie lipińskim („Gebiet Leipe“) odbiera 20 włók, do Malankowa. R. 1582 zachodzi w chełmińskich aktach sądowych czcigodny Szymon v. Malinckow al. Malinkowski, niezawodnie sołtys tej wsi. Wizytacya kan. Strzesza z r. 1667 donosi, że przedtem, kiedy jeszcze wszystko w dobrym było stanie („stante integritate Bonorum Capitanealium et Villarum“), każdy kmieć dawał proboszczowi w Lisewie korzec żyta i tyleż owsa; r. 1667 atoli był w M. tylko jeden kmieć, podczas kiedy dawniej było ich 19. R. 1463 posiada M. Mikołaj Działowski, ssta radzyński, gorliwy zwolennik Polaków. (Ob. Kętrz.: „O ludn. pols. w Prusiech.“ 2.) **M.**, ob. *Malinkowo*. *Kś. Fr.*

Malanów 1.) wś i folw., pow. łódzki, gm. Puczniew, par. Kazimierz (Łaski, Lib. ben. II, 379). Wś ma 15 dm., 229 mk., 119 mr.; folw. 10 dm., 57 mk., 1054 mr. ziemi. W 1827 r. 20 dm., 184 mk. Jest tu gorzelnia z produkcyą roczną na 43460 rs. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. z wsią M. i Trupianka rozl. mr. 1128: grunta orne i ogr. mr. 579, łąk mr. 74, pastw. mr. 142, wody mr. 4, lasu mr. 150, zagajniku mr. 150, w osadach mr. 4, nieużytki i place mr. 25, bud. mur. 8, z drzewa 31; płodozmian 5 i 10-polowy. Wś M. osad 34, z grun. mr. 112; wś Trupianka osad 10, z grun. mr. 334. 2.) **M.**, wś i folw., pow. turecki, gm. i par. Malanów (Łaski, Lib. ben. II, 70); odl. 10 w. od Turku. Posiada kościół parafialny drewniany, urząd gminny. Wś ma (wraz z Rachowem) 21 dm., 355 mk., folw. 1 dm., 50 mk., os. prob. 2 dm., 11 mk. i 2 os. dwors., 3 dm., 11 mk. W 1827 r. było tu 53 dm., 407 mk. Par. M. dek. turecki: 3431 dusz. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folwarków: M. i Rachów; wsi: M., Feliksów, Celestyny i Rachów. Rozległe mr. 1413: folw. M.: grunta orne i ogr. mr. 553, łąk mr. 32, pastw. mr. 15, lasu mr. 200, nieużytki i place mr. 47, razem mr. 847, bud. mur. 11, z drzewa 15; folw. Rachowy: grunta orne i ogr. mr. 151, łąk mr. 5, lasu mr. 366, nieuż. i place mr. 41, razem mr. 566, bud. mur. 2, z drzewa 3. Wś M. osad 36, z grun. mr. 160; wś Feliksów os. 62, z grun. mr. 750; wś Celestyny os. 19, z grun. mr. 324; wś Rachów os. 8, z grun. mr. 24. Gmina M. należy do sądu gm. okr. V w Cisowie, st. poczt. w Turku. Obszar gminy wynosi 8141 mr. i 3138 mk. (1867 r.). 3.) **M.**, os., pow. wieluński,

gm. Sokolniki, par. Walichnowy, odl. od Wielunia w. 14; dm. 3, mk. 57. 4.) **M.**, w art. *Duchnów* mylnie, ob. *Malcanów*. *Br. Ch.*

Malanówko, wś, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, odl. o 23 w. od Lipna. Ma 13 dm., 191 mk., 564 mr. gruntu, 51 nieuż. W tem 10 dm., 104 mk., 44 mr. przypada na włościan, reszta na drobną szlachtę. W 1827 r. było tu 15 dm., 146 mk. R. 1789 wysiewano tu na części Macieja Malanowskiego i 7 częściach szlacheckich 46 kor. żyta, 3 kor. pszen. Propinacya przynosiła 44 złp.

Malanowo 1.) *Nowe*, wś nad rz. Skrwą i Czernicą, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, odl. o 24 w. od Lipna. Ma 21 dm., 220 mk., 616 mr. gruntu, 2 nieuż. W tem do włościan należy 1 dm., 5 mr. (21 mk.), reszta do drobnej szlachty. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M.-Nowe rozległy mr. 145: grunta orne i ogr. mr. 121, łąk mr. 3, pastw. mr. 3, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 16, bud. z drzewa 5. Pokłady kamienia wapiennego i torfu. 2.) **M.-*Stare***, wś nad rz. Skrwą, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, odl. o 23 w. od Lipna. Ma 29 dm., 298 mk., 651 morgów gruntu. Całą ludność wsi stanowi drobna szlachta. W 1827 r. było tu 51 dm., 375 mk. (razem z M.-Nowem). R. 1789 wysiewano w M. na 20 częściach szlacheckich 140 kor. żyta; na części zaś Józefa Humieckiego 9 kor. żyta.

Malapane (niem.), os., ob. *Ozimek*; rz., ob. *Malapanew*.

Malapartus (niem.), os. leśniczego w par. W. Staniszcze, pow. wielkostrzelecki; 13 mr. ziemi. *F. S.*

Malarka, wś i folw., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 24, żyd. 6, dm. 2 (1866); od Swięcian w. 34.

Malarki al. *Malar* i *Malary*, *Malarek*, niem. *Mallar*, domena fiskalna w pow. kościerskim, nad Wierzycą; zawiera 306.96 ha.; mianowicie 211.75 ha. roli orn. i ogr., 51.20 łąk, 40.04 pastw., 3.35 nieuż., 0.62 wody. W Pogutkach najbliższa st. poczt. i urząd stanu cywiln., 3.5 kil. odl. R. 1867 było tu 101 mk., 74 katol., 27 ew. i 74 dm. mieszk.; paraf. kat. Pogutki; paraf. ew. Skarszewy; szkoła kat. Więckowy; odl. od Kościerzyny wynosi 4 mile. M. były dawniej folwarkiem klasztornym, należącym do opactwa pelplińskiego. Nazwa pochodzi od pierwszego dzierżawcy, jakiegoś Möllera, który pewnie pod koniec XVI wieku wystawił zabudowania gospodarskie na czterech włókach do Więcków należących. R. 1636 był dawniejszy krawiec Szymon Burchard z żoną Dorotą Bąbalówną, dzierżawcą, ale kontraktu nie miał, bo opat Leonard Rembowski podpisał go dopiero po trzech latach, uważając, że 40 zł. rocznie, na które chciał konwent przystać, za mało było. Kronikarz pelpliński powiada, że w kontrakcie zapisano 60 zł., ale kasa według umowy tajemnej tylko 40 brała. R. 1647 odebrał ten sam dzierżawca kontrakt na 30 lat. Budynki, które przed dziesięciu laty był na nowo postawił, spaliły się w lutym r. 1647. Dla tego uwolnił go klasztor od czynszu na 3 lata, po których miał dawać 50 zł., 8 kapłonów i połowę miodu z barci na jego polu stojących. Ale wojna szwedzka przeszkodziła zagospodarzeniu. Pewnie Burchard umarł w tym czasie, bo r. 1661 daje klasztor zupełnie spustoszałe włóki bez wszelkich budynków na 6 lat Janowi Loechl, który już po pół roku pierzchnął, obawiając się wielkiej pracy. R. 1662 wziął Jan Bartels M. na 10 lat za 45 zł. rocznie i obowiązek wystawienia stodoły i stajen. R. 1672 przedłużył mu konwent zapis na 10 lat za 80 zł. dzierżawy. R. 1680 wziął jakiś owczarz te same włóki, bo Bartels pewnie był umarł, na 12 lat, za 60 zł. rocznie i obowiązek wystawienia owczarni. R. 1691—1701 miał dzierżawę Joachim Repki za 80 zł. (Ob. Kujot: Opactwo pelplińskie, str. 356). Z tekstu objaśniającego do mapy archeologicznej Prus zachodnich, sporządzonej przez Godfryda Ossowskiego, wyjmujemy jeszcze następ. szczegóły: Na południowym stoku piaszczystego płasko-wzgórza, wznoszącego się nad doliną rz. Wierzycy, w południowej stronie wsi, długa przestrzeń zajęta była cmentarzyskiem z grobów skrzynkowych. Wiatry, zmiatając w tem miejscu warstwy piasków ruchomych, odsłaniały od czasu do czasu liczne grobowiska, które w skutek tego zburzone zostały. Dziś na całej tej przestrzeni widać tylko same szczątki owych zburzonych grobów, mnóstwo skorup od popielnic i ułamki rozwianych wiatrami kości. Nie ma wątpliwości, że liczne też groby samego cmentarzyska mogły tu być grubą warstwą owych nawianych piasków przykryte, co właśnie utrudnia gruntowne zbadanie tej miejscowości (str. 48). *Kś. Fr.*

Malarowe, uroczysko koło wsi Lipowego na Ukrainie.

Malaśniaki, część Kurnik, powiat jaworowski.

Malassow (dok.), ob. *Malsen*.

Malatina, ob. *Malacina*.

Malatsch (dok.), ob. *Malitsch*.

Malaty, mko, pow. wileński, w 3-im okr. polic., o 67 w. od Wilna, na gran. pow. wiłkomierskiego, w jednę prawie ulicę wyciągnięte, półtorej wiorsty długie, nad jez. M. i rz. Sesarką; 2094 mk., własność hr. Hutten-Czapskiego, miejscowej plebanii katolickiej i włościan; niegdyś Pomarnackich. R. 1866 miało 140 dm., 1197 mieszk., 80 prawosł., 392 katol., 725 żydów. Paraf. kościół katol. śś. Piotra i Pawła, 1700 r. wzniesiony z drzewa przez biskupa Brzostowskiego. Parafia

katol. dekanatu giedrojckiego: dusz 5210. Filia w Skoduciszkach. Na folw. M. było 1866 r. 17 mk. katol. Gm. M. ma 781 dymów, 8124 włośc. obojej płci. Zarząd gminny w M. Gm. ma 9 okręgów wiejskich, 248 wsi. Okręgi: Malaty 1 i 2, Szylniki, Widziniszki, Kazimirowo, Czulsk, Biebrusy, Bijuciszki, Inkietry.

Malaty, jez. w pow. wileńskim, na gran. wiłkomierskiego, niedaleko mka t. n.; 6 w. dł., do $1^1/_2$ w. sz. Z niego wypływa rz. Sesarka.

Malatycze, wś rząd. nad strugą Dunajczykiem, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 18 w. od Szczuczyna, 12 dm., 89 mk. (1866).

Malatycze, mko, pow. czerykowski, o 35 w. od Czerykowa, o 20 od Mścisławia, o 18 od Krzyczewa, nad Czarną Natoną (Napotą?). Wspominane jako mko już 1784 r., było niegdyś własnością metropolity Siestrzeńcewicza, który zbudował tu kościół według planu katedry śś. Piotra i Pawła, 32 razy od niej mniejszy, w r. 1835 zmieniony na cerkiew prawosł. Było tu 1859 r. 41 dm., 213 mk. Już 1676 r. Włodz. Kamiński miał tu fundować klasztor dominikanów. Według ściślejszych źródeł M. należały w 1622 r. do Aleksandra Kamińskiego; w 1647 dziedzictwo Jana Kamińskiego, który otrzymuje przywilej w r. 1647 maja 6 na mostowe w Malatyczach i Myszkiewiczach; 1676 r. Włodzimierz Dadzibóg Kamiński, podkomorzy mścisławski, córce swojej Katarzynie Siesickiej ustępuje M.; r. 1681 Michał i Katarzyna Siesiccy przedają M. Janowi i Katarzynie z Zygmuntowiczów Zembockim, ze wsiami: Szczerbasze, Hłupiki, Bajówka, Mickiewicze etc. za sumę 130000 złp.; dalej przechodzą M. do Makowieckich; w r. 1763 Antoni i Katarzyna z Zubowskich Makowieccy przedają M. Mikołajowi Łopacińskiemu; ten przyłącza M. do swych przyległych dóbr Łopacina i przekazuje w r. 1767 synowi swemu Janowi Nikodemowi Łopacińskiemu, ten zaś w r. 1773 ustępuje bratu swemu Tomaszowi, który 1778 przedaje M. z Łopacinem Siestrzeńcowiczowi; później od jego sukcesorów nabywa Floryan Porębski; r. 1859 sprzedane zostały z licytacyi za dług bankowy i kupił je pułkownik inżenierów Aloizy Boguszewski. W M. w r. 1775 było dusz rewizyj. 487 a razem z Łopacinem dymów 156. Czyt. Tyg. illustr. z r. 1872 № 248.

Malatyłce, zaśc. rząd., nad rz. Dzisną, pow. święciański, 2 okr. adm., o 33 w. od Swięcian, 1 dm., 12 mk. katol. (1866).

Malatyn, wś, pow. rówiciński, niedaleko Hubkowa.

Malatyn, dobra, pow. witebski, dziedzictwo Żabów.

Malatyn w hr. liptowskiem, ob. *Malacin*.

Malatyńce, *Maletinec*, *Malatinetz*, rusk. *Malatyńci*, wieś parafialna w pow. kocmańskim, ma od płn. wsch. obszar Szyszkowiec i Jużyńca, od wsch. obsz. Stawczan, a od płd. obszar Chliwisk. Obszar M. od zachodu przytyka do obszaru wsi Stecowy, w pow. śniatyńskim. Leży zatem na pograniczu Bukowiny z Galicyą. Przepływa M. potok Młynówka, płynący od płn. zach. na płd. wsch. i zlewający swe wody w Stawczanach do Sowicy, lew. dopływu Prutu. Jest tu wielki staw, zasilany wodami tegoż potoku. Na płn. granicy z Szyszkowcami wznosi się wzgórze Kopanica, 285 m. wys.; na południu zaś góra Maletyniec, 308 m. wys. Południowy kraniec wsi leży 229 m. npm. Na obszarze dwors. jest 39, włośc. 1085, razem 1124 mk. (1880 r.). Młyn i folwark. Cerkiew grecka nieunicka. St. poczt. Stawczany. *Br. G.*

Malatyszki, zaśc. rząd. nad Wilią, pow. wileński, 1 okr. adm., o 23 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Malaukne (niem.), struga, pow. nizinowski.

Malavilla (dok.), ob. *Zławieś*, pow. gdański.

Malawa (z *Boreczkiem* i *Wilkowyją*), wieś, pow. rzeszowski, zabudowana wzdłuż małego dopływu Wisłoka z praw. brzegu, po południowej stronie gościńca z Rzeszowa (7 kil.) do Łańcuta. Urodzajna równina podnosi się ku południowi, tworząc małe pagórki, pokryte lasem. Na zachód od głównej grupy domów, także nad potokiem, zabudował się przysiołek Wilkowyja z folwarkiem Wadanówką. Od najwyższego punktu na południu, gdzie stoi murowany kościół św. Maryi Magdaleny, zbudowany przez ks. Jerzego Lubomirskiego, do północnego krańca wsi przy stawie, zniża się teren z 399 na 234 m. npm. W samym środku wsi stoi obszerny kościół parafialny, wymurowany w r. 1722 przez Józefa Pinińskiego, cześnika żytomirskiego. M. liczy 1457 mk., którzy, oprócz 23 izrael., wyznają religią rzym.-kat., ma dom ubogich założony 1644 r. przez Mikołaja Ligęzę Spytka, dziedzica Rzeszowa, zakład ubogich dla wspierania sześciu starców składający się z domu, 40 mr. pola i kapitału 1757 zł., którym zawiaduje pleban, i kasę pożyczk. gm. z kapit. 378 zł. w. a. Obszar więk. pos. Hel. hr. Ostrowskiej wynosi 430 mr. roli, 37 mr. łąk i ogr., 22 mr. pastw. i 69 mr. lasu; mniej. 1106 mr. roli, 118 mr. łąk, 113 mr. pastw. i 252 mr. lasu. Podług aktów grodzkich nazywała się ta wieś pierwotnie Lichtenaw i była r. 1424 kolonią niemiecką, ale oryginalnego dokumentu niema, gdyż się spalił. W aktach biskupich jest wspomnianą pierwszy raz w r. 1549. Utrzymuje się tradycya, że w miejscu, w którym się wznosi teraźniejszy kościół farny, stała pierwotnie cerkiew grecka, zamieniona na kościół przez Mikołaja Spytka, co nie zgadza się z dokumentami oznaczającemi Malawę jako kolonią nie-

miecką: Lichtenau—jasne błonie—„Clairvaux“ wskazuje, że kolonią założono na porębie. Ta wieś graniczy na zachód ze Słocinąm, na południe z Nowemi Budami i Cierpiszem Górnym, na wschód z Budami a na północ z Krasnem. *Mac.*

Malawa, wieś, pow. dobromilski, o 34 kil. na płn. zach. od Dobromila, 7 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Birczy. Na płn. zach. leży Lipa Dolna, na płn. wsch. Bircza Stara, na płd. wsch. Leszczawa Dolna, na płd. zach. Dobrzanka, na zach. Brzyżawa. Przez wieś płynie potok Malawka, zwany w górnym biegu także Brzyżawką (ob.) al. Lipą (ob.). Wchodzi on tu z Lipy Dolnej, płynie na płd. wsch., potem skręca na płn., w końcu na płn. wsch. i wsch., a tworząc ostatecznie granicę płn. wpada do Stopnicy. Od praw. brz. przyjmuje on w obrębie wsi Dobrzankę, wchodzącą ze wsi tej nazwy a płynącą na płn. wsch. W środku obszaru i na płn. zach., głównie w dolinie Malawki i Dolnej Dobrzanki, leżą zabudowania wiejskie (499 m. najwyższe wzniesienie we wsi). Część wsi zwie się Malawką. Na płn. wsch. leży las Czerteż ze szczytem 410 m. wys. Włas. więk. ma roli orn. 256, łąk i ogr. 34, pastw. 40, lasu 177 mr.; włas. mniej. roli orn. 464, łąk i ogr. 57, past. 75, lasu 124 mr. W r. 1880 było 462 mk. w gminie, 37 na obsz. dwor. (460 obrz. gr.-kat., reszta rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Leszczawej, gr.-kat. w Lipie. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. jednokl. *Lu. Dz.*

Malawa, góra pokryta łąkami górskiemi, w obr. gm. Delatyna, w pow. nadwórniańskim, po wschodniej stronie rz. Prutu, pod 42° 17′ 25″ wsch. dłg. g. F., a 48° 29′ 33″ płn. sz. g. Wznies. 844 m. npm. Zachodni stok opada stromo ku Prutowi; od strony południowej płynie ku zachodowi pot. Pidhirski, zlewający swe wody do Prutu. *Br. G.*

Mala Weska, węg. *Kisfalu*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), n. rz. Hernadem, kościół kat. filial., łąki, 469 mk. *H. M.*

Malawka, wś, pow. sieński, gm. Bóbr, jeszcze między 1870—80 dziedziczna włość Szołkowskich, obecnie Wilhelma Faasa. Ziemi używalnej 616 dzies., nieuż. 90 dzies. *A. Ch.*

Malawka al. *Malawa*, nazwa dolnego biegu pot. Lipy, zwanego w górnym biegu *Brzyżawką*. Ob. *Lipa*, t. V, 247. Por. *Dobrzanka*.

Malawki 1.) wś, pow. dzisieński, gm. przebrodzka, dusz 15. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. czereska; dusz 11. R. 1856 było 3 dm., 25 mk. prawosł.

Malawki 1.) okolica zasiedlona dzierżawcami, o milę na południo-wschód od Mińska litewskiego, nad Swisłoczą, w miejscowości falistej, bardzo dogodnej, grunta żyzne, glinkowate, łąki wyborne, osad 23, włók przeszło 47, od r. 1880 własność urzędnika Chomentowskiego, dana za nagrodę. Ceny dzierżaw wysokie. Królewszczyzna M. w województwie mińskiem, wspomniana w lokacyi wojska 1717 r., płaciła hyberny, czopowego, podymnego 100 zł.; ob. Vol. Leg. VI, str. 189, wyd. Ohr. 2.) **M.**, ob. *Molawki*. *Al. Jel.*

Malawszczyzna, wś i folw. w pow. nowogródzkim, w gm. horodziejskiej, w okr. polic. mirskim, nad rzeczułką, dopływem Uszy, w pobliżu stacyi Horodziej, brzesko-smoleńskiej dr. żel.; wieś ma osad 11 w glebie wybornej.

Maląka al. *Małanka*, rzeczka, nastaje w zach. stronie gm. Małej, w pow. ropczyckim, na wsch. pochyłości góry Kamieńca (460 m.); przepływa wieś Małą w kierunku wschodnim i na obszarze Niedźwiady zlewa swe wody do Wielopolki z lew. brz., łącząc się przy ujściu Niedźwiadki. Długość biegu 8 kil. Źródła leżą 390 m., ujście 240 m. npm. *Br. G.*

Malbork al. *Malborg*, niem. *Marienburg* (dok. *Castrum S. Mariae, Margenborg, Maryngburgh, Merginburg, Marienborch, Mergenburg, Marienburgk, Mergenborch, Mariaeburgum*), miasto pow. w Prusach zachod., w obwodzie regencyi gdańskiej, nad praw. brz. Nogatu, 6 mil na wsch. od Gdańska, 4 mile na zach. od Elbląga, 69 kil. od Iławy, 149 od Mławy odległe. Najpiękniejszą ozdobą miasta jest starożytny zamek krzyżacki, który dominuje nad Żuławami całemi. Tu rezydowali wielcy mistrzowie krzyżaccy od r. 1309—1457, tu nieraz ważyły się losy Prus całych. Sądzą, że został zbudowany na podobieństwo pałacu dożów w Wenecyi, gdzie zakon krzyżacki miał swą siedzibę od r. 1291 do 1309. Po upadku zakonu podupadł i zamek; dopiero w ostatnich latach podnosi się powoli z gruzów.

Opis zamku. Zamek malborski, pałac, twierdza i klasztor zarazem, tworzył pierwotnie regularny równoległobok, dłuższą osią w przybliżeniu z płd. ku płn. ustawiony. Rozmiary jego są — zwłaszcza na średniowieczną budowę — olbrzymie; długość wynosi bowiem około 600 m., a przeciętna szerokość 270 m., tak, że cała powierzchnia, przez istniejące jeszcze lub już zburzone zabudowania zamkowe zajęta, oblicza się na 16·2 ha., czyli 28 mr. Siedziba wielkiego mistrza przenosiła zatem obszarem prawie sześć razy zamek na Wawelu, bo ten był tylko 350 m. długi i 200 m. szeroki, i była znacznie obszerniejszą od dzisiejszej rezydencyi cesarskiej w Wiedniu i od królewskiego pałacu w Berlinie, który jest tylko 160 m. długi a 90 m. szeroki. Zamek malborski składał się dawniej z trzech części: 1) z przedzamcza, 2) ze średniego i 3) z wysokiego zamku. Wysoki i średni zamek miały kształt czworoboków i były z trzech stron otoczone przedzamczem. 1) Przedzamcze zostało zbudo-

wane dopiero za czasów w. mistrza Dytrycha von Altenburg (1335—41). Było zaś opasane murem i basztami, palisadą i fosą. Na przedzamcze prowadziły 3 bramy: szewcka od miasta, wodna od mostu na Nogacie i nowa od wschodu. Po zachodniej stronie wchodziło się szewcką bramą na mały dziedziniec, w którym stała szkoła z kaplicą ś. Mikołaja i warsztat siodlarski z magazynem, a przez most mikołajski dostać się było można obok bramy wodnej na właściwe przedzamcze. Tu była łaźnia, w której cyrulik mieszkał i warsztat płatnerski; dalej wielkie 4-piętrowe zabudowanie, stanowiące w przyziomie stajnie na 400 koni, a w wyższych kondygnacyach olbrzymie spichlerze, w których nieraz setki tysięcy centnarów zboża leżały, nie tylko na potrzeby wojska, ale i na spekulacyą. Za tym budynkiem urządzono sadź na ryby, naprzeciwko zaś stajnie dla bydła, a w ich bliskości mieszkanie zawiadowcy śpichlerzy i stajen. Cała ta część przedzamcza leżała między Nogatem a młynówką, t. j. akwaduktem, zbudowanym już w XIII stuleciu, za czasów mistrza ziemskiego Mangolda von Sternberg, krótko po założeniu zamku. Tym 45 klm. długim akwaduktem sprowadzano z balewskiego jeziora (Baalau) wodę do fos miejskich. Akwadukt ten służy jeszcze dziś, co świadczy o znakomitej technice inżenierów krzyżackich. Nazwa młynówka pochodzi stąd, że woda jej obracała i dotąd obraca liczne młyny. Północną część przedzamcza zajmowały przeważnie stajnie dla koni dostojników, mianowicie dla koni w. mistrza, podskarbiego, w. komtura i dla koni pocztowych, na których kuryerzy przewozili listy; pocztę bowiem urządzono już zupełnie systematycznie w r. 1276, kdżdy list zapisywano w księgę, a na liście notowano datę jego oddania na pocztę i wysyłki do ostatniej stacyi. Główne zabudowanie wschodniej strony przedzamcza stanowił arsenał z przyległościami, t. j. mieszkaniem zawiadowcy arsenału, rusznikarnią, gdzie wyrabiano łuki i strzały, składem narzędzi, magazynem machin wojennych, kuźnią, ludwisarnią, mieszkaniem kowali, składem węgli i mieszkaniem ludwisarza. Tu także stała szatnia i mieszkanie szatnego. Prócz tego znajdowało się po tej stronie mieszkanie owczarza i t. z. stara piekarnia. Kiedy małżonka Witołda w r. 1400 odwiedziła M., a reguła zakonna w zamku umieścić jej nie dozwoliła, urządzono dla niej w owej starej puszkarni tymczasowe mieszkanie z wielkim przepychem. W środku przedzamcza znajdował się na wschodniej stronie po lewej ręce kościół św. Wawrzyńca z lazaretem dla pachołków (die Knechtinfirmerie) i cmentarzem dla nich. Wzdłuż młynówki ciągnęły się długim szeregiem warsztat bednarski, mieszkanie piwniczego, browar i kuchnie, piekarnia i rzeźnia. Niedaleko od rzeźni, tuż nad brzegiem Nogatu, wznosi się po dziśdzień baszta maślankowa, 25 m. wysoka; nazwa ta, powszechnie utarta, opiera się na podaniu, jakoby chłopi żuławscy, w skutek dobrobytu, tak byli spanoszeli, iż w. mistrz, aby ich butę ukrócić, kazał im do zaprawy przy budowie tej baszty zamiast wody maślanki używać. Ale to pewnie tylko bajka, bo właściwie zwała się ta wieża, r. 1412 zbudowana, pierwotnie okrągłą, a nazwę wieży maślankowej dano jej ledwie dopiero około r. 1596, kiedy ststa malborski Kostka 4-ch radnych z Lichnów, którzy przy dostawianiu masła i mleka bardzo hardo się brali, kazał w tej wieży zamknąć za karę. W tej wieży umieścił Mickiewicz w swoim Konradzie Wallenrodzie Aldonę; być może, że słyszał był coś o jakiejś zamurowanej niewieście w tych stronach, ale tą była błogosławiona Dorota, która się r. 1347 urodziła w Mątwach (ob.), a ostatnie lata przepędziła w Kwidzynie, gdzie zmarła r. 1394. Oprócz wymienionych zabudowań obejmował środek przedzamcza jeszcze magazyn z obszerną jadalnią dla czeladzi i najemnego żołnierstwa, mieszkanie płatnerza, aptekę, skład drzewa, skład kul kamiennych i mieszkanie kamieniarzy, którzy je wyrabiali; tu także był plac ciesielski. Z całego przedzamcza, które dzisiaj przecina droga żelazna z Berlina do Królewca, pozostały do tej chwili fortyfikacye zewnętrzne ze starożytnym murem, wieżyczkami i basztą maślankową; oprócz tego stoi częściowo odrestaurowany kościół ś. Wawrzyńca z sąsiedniemi budynkami, zajętemi obecnie przez władze sądowe i arsenał z przyległościami zamieniony na skład soli; wszystko to przebudowano do niepoznania. 2) Z przedzamcza prowadził zwodzony most na oddzielnej fosie do średniego zamku, najznakomitszej części warowni, stanowiącej właściwe mieszkanie w. mistrza. Tutaj w skrzydle północnem znajdował się lazaret rycerski; dziś mieszczą się tam wojskowe kancelarye. W skrzydle wschodniem było na parterze mieszkanie pachołków i giermków, a na piętrze były sale gościnne i mieszkanie w. komtura; dziś jest to skrzydło po części opuszczone, po części użyte na składy wojskowe. Zachodnie skrzydło mieściło potężny, przez dwa piętra sięgający refektarz zakonny i mieszkanie w. mistrza. Ta część średniego zamku jest najlepiej zachowana i nieźle odnowiona. Zawiera cztery piętra. Najniższą kondygnacyą stanowi piwnica, w której za czasów krzyżackich nieraz 600 beczek wina leżało. Ciężkie, olbrzymich rozmiarów sklepienie, odpowiadające co do podziału osi sklepieniom refektarza po nad nią się znajdującego, wyrasta nakształt potężnych koszów z trzech ogromnych głazów. Silne sklepienne żebra

o kwadratowym przekroju nadają całości charakter korzeni olbrzymich drzew, których pnie, przechodząc jako słupy granitowe przez wszystkie piętra, kończą się na najwyższem lekką koroną palmistych sklepień. Po nad piwnicą leżały na drugiem piętrze mieszkania dla służby i spiżarnie dla stołu w. mistrza; tu stały jeszcze piece, o których także wspomnieć warto. Sposób bowiem, w jaki ogrzewano na zamku sale, był pewnie jedyny w swoim rodzaju. W piecu, wzniesionym w piwnicy, rozgrzewano kamienie do wysokiej temperatury; po wygaśnięciu ognia, a więc po ustaniu dymu, zamykano komin zasuwką, a ciepłe powietrze, buchające z kamieni, prowadzono kanałami pod posadzkę sal ogrzewać się mających, dokąd je wypuszczano za pomocą ruchomych metalowych pokryw, osadzonych w węgarach ciosowych. Piece są obszerne, sklepione, a w pół wysokości płaskiem sklepieniem z kilkoma otworami raz jeszcze przedzielone; przedział ten jest poprostu murowanym rusztem, pod nim się pali, a na nim leży 5—8 metrów sześc. kamienia, wedle objętości miejsca, dla którego ogrzania piec jest przeznaczony. Są w ogóle cztery piece, jeden największy ogrzewa refektarz zakonny, dwa ogrzewają mieszkanie w. mistrza, gdzie zresztą prócz tego są i kominki — a więc zupełnie tak jak i dzisiaj w wykwintnych mieszkaniach, a czwarty opala piętro pod mieszkaniem w. mistrza. Trzy piece zreperowane zostały w r. 1823 i jeszcze dziś ich używają; dają przy zewnętrznej temperaturze — 10° R., w salach + 14° do + 18° R. Konsumują jednak bajeczną ilość drzewa, o które krzyżakom widocznie nie chodziło. Czwarty piec daje mało ciepła i fatalny zapach. Należy mieć na uwadze, że w czasach założenia tego centralnego ogrzewania, t. j. w drugiej połowie XIV w., nie znano w całej Europie innego opalania, jak tylko za pomocą otwartych kominków lub przenośnych żelaznych niecek, w które żarzące węgle kładziono; nigdzie też nie istnieją z tego czasu nawet ślady podobnych jak tu urządzeń. (Ob. Moraczewski: Zamek krzyż. w Malborgu, Lwów 1882, str. 39—40). Na 3-ciem piętrze mieściło się w 4-ch, na ośmiobocznych granitowych filarach pięknie sklepionych pokojach, sekretarze; piąty zawierał dziś do Królewca przeniesione archiwum zakonne, a oboczna sala z dwudziestoczterо-żebrowem palmistem sklepieniem, na trzech wysmukłych granitowych filarach spoczywającem, to refektarz zakonny, 96 stóp długi, 48 st. szeroki i 29 st. wysoki. Nie ma sklepienia, tak mówią znawcy, któreby pod względem lekkości konstrukcyi, wykwintu form, wzorowego stosunku podpór do mas podpartych, z tem arcydziełem sztuki budowniczej rywalizować mogło. W tej sali jadano wspólnie, grywano w szachy i warcaby, tu wyprawiano solenne uczty dla gości, tutaj też pewnie odbył się ów sławny popis śpiewaków, przy którym w. mistrz Winrych von Kniprode ofiarował kazał na szyderstwo Rixelowi, bardowi staro-pruskiemu, śpiewającemu dla krzyżaków niezrozumiałe pieśni, miskę zakrytą, zawierającą sto próżnych orzechów z ironicznym wierszykiem. Salę tę oświetla od strony dziedzińca sześć, a od strony Nogatu ośm ogromnych dwułucznych okien kolorowych nowszej daty. Na jednem z nich wymalowany jest krzyżak, na drugiem widać pruskiego landwerzystę. Pod ścianami są dwie kamienne ławy. Obok refektarza zakonnego była kuchnia, do której otworem, urządzonym w kluczu sklepienia, z piwnic pod kuchnią windować można było zapasy spiżarniane. Najwyższe i najpiękniejsze czwarte piętro obejmowało prywatne i urzędowe apartamenta wielkich mistrzów. Tu wchodzimy najprzód na 20 m. długi, krzyżowem sklepieniem bogato przesklepiony a ogromnemi oknami ślicznie zakończony krużganek, w którym się zwykle trzymały straże i gdzie przy solennych uroczystościach przygrywała muzyka. Tu znajduje się także ozdobny kamienny otwór wewnętrznej, przeszło 30 m. głębokiej studni, opatrującej zamek w wodę. Z krużganku prowadzą niskie stosunkowo drzwi do wielkiego refektarza, sali audyencyonalnej w. mistrzów, w której przyjmowali znaczniejszych gości, książąt, rycerzy i posłów zagranicznych, gdzie też na ich cześć odbywały się wspaniałe uczty. Chociaż sala ta mierzy 15 m. w kwadrat, to jednakowoż całe szesnastożebrowe sklepienie palmiste wspiera się na jednym tylko granitowym $1^1/_2$ stopy średnicy mającym filarze. Dziesięć ogromnych, dwoma rzędami salę obiegających kolorowych okien, rzuca w nią z trzech stron rzęsiste światło. Okna te są nowszej daty, tylko ciosowe krzyże w nich są stare. W wyższym rzędzie są różne sceny z historyi krzyżaków, w niższym zaś rzędzie są herby i nazwiska dawców. Na 1-szem oknie widzimy fundacyą zakonu 1190 r. pod murami miasta Akkon; na 2-giem podaje papież Honoryusz III w. mistrzowi Hermanowi von Salza pierścień na znak wyniesienia go do godności książęcej; 3-cie okno przedstawia tegoż samego mistrza odbierającego od cesarza Fryderyka II, czarnego orła jako herb; na 4-tem widać zburzenie klasztoru oliwskiego przez pogańskich Prusaków; na 5-tem założenie miasta Torunia; na 6-tem wjazd w. mistrza Siegfrieda von Feuchtwangen do Malborga r. 1309; w 7-mem oknie wmieścił artysta portret Henryka von Hohenlohe, odbierającego od Ludwika IX, króla francuskiego, złotą lilią dla herbu swego r. 1294; w 8-mem Konrad Zöll-

ner von Rothenstein przyjmuje angielskich posłów r. 1385; 9-te okno przedstawia oblężenie Malborga przez Polaków r. 1410; na 10-tem wreszcie jest margrabia Albrecht brandenburski, stawiający Lutra przed cesarza w Wormacyi r. 1521. Tam gdzie okna się kończą, są na ścianie malowane figury znaczniejszych mistrzów. Znajduje się tam Walpot von Bassenheim, pierwszy mistrz zakonu, składający przysięgę na statuta; obok niego Herman Balk z chorągwią i mieczem w ręku przez obalony posąg jakiegoś bożka kroczący; dalej Meinhard von Querfurt, przy nim Herman von Salza, potem Siegfried von Feuchtwangen i Luther von Braunschweig z harfą w ręku; jest tam także Dietrich von Altenburg z modelem kościoła N. M. Panny, przez niego w zamku wystawionym, i sławny Winrich von Kniprode. Szereg ten zamykają Ulryk von Jungingen i Henryk Reuss von Plauen z chorągwią zakonu w ręku. Środek czwartej ściany zajmuje wielki komin, a nad nim znajduje się w ścianie owa sławna kula działowa, która tam siedzi już od r. 1410. Jagiełło, tak powiada Długosz, oblegając po wielkiej bitwie pod Grunwaldem zamek malborski, słyszał o tej na jednym słupie spoczywającej sali. Znalazł się też na zamku pachołek, który królowi przyobiecał pokazać się z czerwoną czapką na głowie w oknie tej sali właśnie gdy w. mistrz i najznakomitsi rycerze będą tam zgromadzeni na radę. Gdy król umówiony znak ujrzał, kazał puszkarzowi wymierzyć działo w tę stronę w nadziei, że kula filar roztrzaska i zapadający się sufit zebranych w gruzach pogrzebie; dosyć zręcznie wycelował, gdyż kula tylko o kilka cali słup chybiła i z wielką siłą w ścianie ugrzęzła właśnie tam, gdzie ją jeszcze dziś widzieć można. Później umieszczono pod nią napis. Za wielkim refektarzem znajduje się na tem samem piętrze mały refektarz, zwykła sala jadalna w. mistrzów. Rozmiary jej są cokolwiek mniejsze, mierzy tylko 12·3 m. w kwadrat, ale ustrój architektoniczny ten sam, co w wielkim refektarzu; szesnastożebrowe palmiste sklepienie spoczywa na ośmiobocznym granitowym słupie. Dalsze dwie sale noszą nazwy izby i komnaty w. mistrza; w ostatniej dawał on codzienne posłuchania. Z komnaty w. mistrza przechodzi się przez sień do jego prywatnej kaplicy ś. Krzyża; tu to został w. mistrz Werner von Orselen przez rycerza Jana von Endorf d. 18 list. r. 1330 po nabożeństwie wieczornem przy wyjściu zasztyletowany, dum cantatis vesperis exiret de ecclesia, jak powiada kronikarz. Dziś kaplica ta zawieszona jest ładnemi staro-niemieckiemi obrazami, wyobrażającemi życie N. M. Panny. Ale te obrazy, jak w ogóle wszystko co się w niej znajduje, to nie pamiątki po krzyżakach, tylko darowane zamkowi po restauracyi ofiary. Za kaplicą znajduje się pokój sypialny w. mistrza; podłoga z cegieł na żółto i zielono polewanych jest jeszcze z krzyżackich czasów. Obok sypialni zbrojownia a zarazem skarbczyk przyboczny. Zbroje w niej są także świeżo darowane. Ale jest w murze szafka, w której mistrze chowali klejnoty najdroższe, zapisy i papiery najważniejsze. Dziś przechowuje się tam złoty, bardzo pięknie wyrabiany relikwiarz w kształcie małego tryptyku, ten sam, który w bitwach noszony był na piersiach przez w. mistrza, jak dwanaście kamieni przez żydowskiego arcykapłana, jako palladium zakonu; ten sam, z którym Ulryk von Jungingen poległ pod Grunwaldem. Chował się ten skarb przez wieki w skarbcu gnieźnieńskiej katedry. W r. 1822 dzisiejszy cesarz Wilhelm był w Gnieźnie, widział go, przymówił się i dostał go jako uprzejmy podarunek. Warto jeszcze wejść na dachy średniego zamku. Na blankach między dachem a szczytami murów, rodzajem ganeczku utworzonego przez zewnętrzne filary, można obejść cały średni zamek dokoła, a obejść go warto, bo widok ciekawy: u stóp zamku skupione czerwone dachy miasteczka; wzdłuż zamku i miasteczka płynie Nogat, a za nim zielona, niska, żyzna równina Żuław, tak, że każdego przybywającego nieprzyjaciela straże krzyżackie już zdaleka mogły dojrzeć. 3) Przechodzimy do opisu ostatniej, najstarszej części rezydencyi krzyżackiej, t. z. wysokiego zamku, zbudowanego między r. 1274 a 1282, tworzącego także czworobok, z obszernym dziedzińcem w środku. Od średniego zamku dzieliła go „sucha fosa", przez którą prowadził most. Tu już sam główny portal zasługuje ze wszech miar na uwagę, tak ze względu na niezwykłe ukośne położenie w zachodnio-północnym narożniku, jako i dla arabsko-sycylijskiego wpływu architektury, pokazującego się nie tylko w formie i ugrupowaniu licznych wnęk: w wielkiem oknie wyrastającem z rogu muru na podbudowaniu z drobnych dwułucznych arkadek, które robią wrażenie sklepienia stalaktytowego, dalej w profilowaniu granitowych węgarów, ale objawiającego się najwybitniej w tem, że właściwy, również z ciosów granitowych sklepiony łuk otoczony jest dokoła dwunastu małemi wnękami z cegły, ustawionemi do promienia a zasklepionemi na grzebień. To niezwykłe zjawisko tłumaczy się tą okolicznością, że niemal takie samo obramienie mają drzwi kościoła della Magione w Palermo, który to kościół z przynależącemi doń dobrami był najstarszą posiadłością krzyżaków w Europie, darowaną im r. 1193 przez cesarza Henryka VI. Nad portalem w zachodniej połowie północnego skrzydła leżała sala radna, t. z. wielki ka-

pitularz, dziś ze sklepień odarty i na wojskowy magazyn użyty. Sala ta, 23 m. długa a 9·5 m. szeroka, była dawniej nakryta bogatem gwiaździstem sklepieniem na szeregu granitowych kolumn. W kapitularzu tym odbywał się wybór wielkiego mistrza i komtura prowincyonalnego, tu odbywały się narady o wojnie i pokoju, o sprawach finansowych, o udzielaniu przywilejów; słowem w najżywotniejszych sprawach zakonu. Wschodnia ściana wielkiego kapitularza jest zarazem ścianą kościoła N. M. Panny. Wysokość jego w kluczu sklepiennym wynosi około 16 m., szerokość 9·5 m. a długość 45 m. Wnętrze robi wrażenie poważne i szlachetne; sklepienie i okna także bardzo ładne. Najpiękniejszą ozdobą kościoła są kamienne stalle dla rycerzy, naprost wielkiego ołtarza, w tem miejscu, gdzie u nas zwykle stoją organy, każda z nich wygląda jak gotycki jaki tron; najwyższy, najozdobniejszy z tych tronów, musiał być miejscem w. mistrza. Ołtarz z XVII w. sprawiony jest pewnie przez jezuitów, którzy ten kościół mieli za polskich czasów. W ołtarzu jest ciekawy i niezły obraz z czasów krzyżackich. Napis pod nim mówi, że: Imago haec Beatae Mariae Virginis a Crucigeris erecta, tempore vero belli Pruthenici 1526 desolata, nunc sumptibus spectabilis Dni Petri Stratonis admiralitiae S. R. M. secretarii renovata, a. D. 1639". Presbiteryum zamyka półośmiobok, na którego środkowem polu, gdzie zamiast okna zrobiono framugę, znajduje się od zewnątrz kolosalna, dobrze zachowana i nieźle odrestaurowana figura N. M. Panny, patronki tego grodu, z dzieciątkiem Jezus na ręku. Wysokość figury wynosi przeszło 8 m., dziecięcia prawie 2 m. Stara ta figura z czasów Winrycha von Kniprode (1351—82), układana na pełnym rdzeniu z kolorowej mozajki, jest niemal unikatem; oprócz podobnego acz mniejszego wyrobu w pobliskim Kwidzynie (ścięcie ś. Jana) i sądu ostatecznego w katedrze ś. Wita w Pradze, średniowieczne mozajki w tych rozmiarach po za obrębem Włoch nie istnieją. Złote tło framugi i niebieskie jej obramienie nasiane gwiazdami, są również z mozajki układane; staniol ułożony na kawałku szkła, a drugim kawałkiem nakryty, daje złoty kolor. Figura ta, obrócona ku wschodowi, jest robotą wenecką; w Wenecyi bowiem były mozajki rzeczą bardzo zwykłą, a w. mistrzowie mieli tam dawniej swoją rezydencyą. Drzwi prowadzące z kościoła na nieistniejące już dziś krużganki, to owa sławna złota brama, porta aurea, z czasów w. mistrza Wernera von Orselen (1324—1330). Portal tych drzwi, bogato ozdobiony wieżyczkami, arkadami, figurkami i piękną roślinną ornamentyką, jest cały z palonej cegły; nad oporami widzimy figury wyobrażające siedm roztropnych i siedm głupich panien. Dwie górne figury przedstawiają kościół i synagogę ze złamaną laską, ale wszystko tak delikatnie, tak idealnie wykonane, że rzeźby te śmiało nazwać można najlepszemi jakie kiedykolwiek z gliny wykonano. Pod kościołem N. M. Panny, który się znajduje na piętrze, jest na poziomie kaplica św. Anny, w której się dotąd katolickie nabożeństwo odprawiało. I tu portal bardzo ładny, niemniej gwiaździste sklepienie. Kaplica ta, mająca około 8 m. szerokości, 17 m. długości a zaledwie 5·5 wysokości, była kaplicą grobową w. mistrzów, z których 11-stu tu pochowano. Pierwszy z nich był Dytryk z Aldenburga; dla tego umieszczono nad kaplicą następny napis: „Hie zeind die Meister begraben; Der von Aldenburg hat angehaben". Dalej pochowano tu Henryka Dusener von Arfberg, Winrycha von Kniprode, Konrada Zölner v. Rotenstein, Konrada v. Wallenrod, który panował zaledwie 3 lata i umarł 25 lipca 1393 r., w skutek klęski poniesionej pod Wilnem, w tak gwałtownem obłąkaniu, że się z psami kąsał; dalej Konrada i Ulryka von Jungingen, poległego pod Grunwaldem, Henryka Reuss von Plauen, Michała Küchmeister von Sternberg, Pawła von Russdorf i Konrada von Erlichshausen; ale dziś grobów tych żadne nie pozostały ślady, a napisy grobowe na płytach wytarte i nieczytelne. Do ściany południowej kościoła N. M. Panny przypiera główna wieża, widocznie dopiero później dobudowana, gdyż nie ma osobnych fundamentów i stoi z trzech stron na ścianach zamkowych, z czwartej zaś nawet tylko na łuku. Wieża ta, przeszło 40 m. wysoka, dominuje nad całemi Żuławami. Piękną ozdobę północnego skrzydła stanowi także bogaty fryz z palonej gliny, złożony z płyt 10 cm grubych; fryz ten składają małe arkadki romańskie i nadzwyczaj starannie wyrobiona ornamentyka roślinna najszlachetniejszego rysunku. Jest to jeden z najpiękniejszych średniowiecznych zabytków tego rodzaju. Mówiliśmy dotąd wyłącznie o najstarszej, północnej połaci wysokiego zamku; trzy inne skrzydła, skutkiem wybicia wszystkich sklepień i przebudowania, najprzód na koszary a potem na śpichlerze, tak są zniszczone, że z ich pierwotnej architektury nic prawie nie pozostało. Ale i to, co uszło zniszczeniu, wzbudza w nas podziwienie, mianowicie jeżeli zważymy na to, że to arcydzieło architektury powstało już przed 5-ciu wiekami i to nie z marmuru, nie z kamienia, lecz z palonej gliny, tak że już w średnich wiekach mawiano: „Ex luto Marienburg, Ofen ex saxo, ex marmore Mediolanum". Czemu zaś właśnie tu stanęła ta silna warownia, na to przytacza Lohmeyer różne przyczyny: stąd bowiem Nogat ułatwiał przystęp do zdobytych już na północny wschód

leżących dzielnic, stąd prowadziły na południowy wschód bezpieczne drogi, stąd wreszcie łatwo przez Wisłę dostać się można na Pomorze, dokąd krzyżacy podówczas już byli zapuścili swoje zagony. (Ob. L., Gesch. v. Ost. und Westpreussen, I. p. 136). Źródła: 1) „Zamek krzyżacki w Malborgu dziś a przed pięciuset laty", opisał Maciej Moraczewski, z pięcioma tablicami, Lwów 1882. 2) „Z Prus Królewskich", napisał hr. St. Tarnowski, Kraków 1882. 3) „Statistisch-topographisches Adress-Handbuch von Westpreussen". Danzig und Elbing 1858. 4) Daniel „Handbuch der Geographie", t. IV, p. 258. 5) „Neueste Wandgemälde in der Marienburg" cfr. „Prov. Blätter", Königsberg 1856, p. 385 i p. 39 część druga. 6) „Ueber die Zeit des Aufbaues des Mittelschlosses zu Marienburg", napisał Voigt cfr. „Neue Preuss. Prov. Blätter", 1850, p. 97—106. 7) A. Witt „Marienburg, des Hauptschloss des Ritterordens", Königsberg 1854. Niedawno temu przyjęła izba poselska wydatki na restauracyą zamku, w którym ma być założone muzeum dla Prus wschod. i zachod. Robotami malarskiemi kieruje malarz historyczny Weinmeyer z Monachium.

Historya zamku. O początkach zamku malborskiego mamy tylko skąpe i niecałkiem pewne wiadomości. Według Voigta (Gesch. Preussens III, str. 332) zaczął go budować Konrad v. Thierberg I, mistrz ziemski, Landmeister, około r. 1274 na miejscu, gdzie Nogat nagle zwraca się z zachodu ku wschodowi, i gdzie jego brzegi wznoszą się 70 do 100 stóp po nad poziom wody. Tu leżała podówczas wioska Aliem (dok. Alminie, Algent r. 1289) z kościołem, w którym, jak głosi podanie, znajdował się cudowny obraz N. P. Maryi (Voigt III, str. 332). Na cześć tej patronki zakonu krzyżackiego zwano nowy zamek Marienburg. Według nowych źródeł (Töppen) znajdowała się na wyspie Zantir (Santir, Santhir) przy cyplu montawskim, już przed r. 1240, twierdza, którą stare dokumenta kilkakrotnie wspominają. (Ob. Perlbach: Pom. Urk. Buch, str. 82, 91, 94, 97, 117 i t. d.). Wystawił ją tam podobno książę pomorski Świętopełk, by z niej żeglugę na Wiśle pod swoją trzymać mocą. Ale r. 1251 odstąpił Sambor, brat Świętopełka, sprzyjający krzyżakom, wyspę wraz z warownią w nieprawny sposób zakonowi (Perlbach str. 117), który niedługo potem, bo już r. 1280, fortecę tę zniósł. Zyskane w ten sposób materyały dał ówczesny mistrz ziemski Mangold von Sternberg (1280—83) spuścić Nogatem i zużył je na wzmocnienie czy też wzniesienie zamku malborskiego. (Ob. Voigt III, str. 381 Script. rer. Prus. I, 142). Przy tak sprzecznych wiadomościach, historya założenia zamku pewnie nigdy ściśle wyjaśnioną nie zostanie. Tyle jednak jest rzeczą pewną, bo na dokumentach opartą, że r. 1283 zamek malborski już był siedzibą konwentu z komturem na czele. (Ob. Perlbach, str. 310). Pierwszym był Henryk von Wilnowe (1276—1288 według Voigta), 2-gim Eberhard von Berneburg (1298—1304), 3-cim Jan Sachse (1305—1309). R. 1309 przeniósł w. mistrz Sygfryd von Feuchtwangen (1309—12) stolicę zakonu z Wenecyi, gdzie się znajdowała od r. 1291, po utracie Akkonu, do Malborga. Dla wygody nowych dostojników przebudowano podówczas zamek. Prawdopodobnie zamieniono pierwotną część przez dodanie trzech jeszcze skrzydeł na zamknięty czworobok, stanowiący t. z. wysoki zamek z kwadratowym wewnątrz dziedzińcem. W kilkanaście lat później rozszerzył w. mistrz Dytryk von Altenburg (1334—1341) znacznie twierdzę, dodając do niej w północnym kierunku średni zamek (Mittelschloss) a za nim przedzamcze (Vorburg). Tenże w. mistrz wzniósł także piękny kościół N. Panny Maryi na zamku, a pod nim kryptę ś. Anny przeznaczoną na groby wielkich mistrzów; on to wreszcie zbudował pierwszy most na Nogacie, łączący M. z Wielkiemi Żuławami; oba jego przyczółki zostały silnie obwarowane. Wreszcie za panowania Winrycha von Kniprode (1351—1382) wykończono w średnim zamku wspaniałe mieszkanie dla wielkich mistrzów, tak że cała budowa tej ogromnej fortecy, pominąwszy mniejsze naprawy, trwała mniej więcej tylko od r. 1274—1380, więc jedno stulecie; stąd owa jednolitość stylu gotyckiego, stanowiąca niepoślednią zaletę tej wspaniałej warowni. Z ważniejszych zamku dotyczących wypadków zapisujemy porządkiem chronologicznym następujące: R. 1361 mieściły mury zamku sławnego więźnia Kiejstuta (Voigt V, 145), któremu jednak jeszcze tego samego roku udało się umknąć, choć w ścisłem trzymany był więzieniu, straż bowiem we dnie i w nocy stała u drzwi jego mieszkania, dokąd nikt nie miał przystępu, oprócz giermka z przybocznej służby w. mistrza. Człowiek ten, Litwin rodem, zamłodu wzięty w niewolę, został ochrzcony i odebrał imię Adolfa, pospolicie zaś Alfem go zwano. Długa i szczera służba jego zjednała mu zupełne zaufanie u krzyżaków; tak iż mu bez obawy powierzono posługiwanie księciu żmudzkiemu. Kiejstut troskliwie obejrzał wszystkie zakątki więzienia, chcąc się przekonać czy nie ma sposobu do ucieczki. Drzwi pilnowała straż, okna były opatrzone grubą kratą, nic więc pomyślnego z tej strony: ale znalazł framugę w ścianie ukrytą za kobiercem; snadź miało tam być okno wybite, lub też postawiona szafa; głębokość framugi sięgała dwóch trzecich części muru. Kiejstut domyślił się z pierwszego rzutu oka, kiedy wjeżdżał na zamek,

że mur ten wychodzić musi na fosę zewnętrzną i jeżeli przebić go zdoła, nie trudno będzie mu umknąć. Codzienne rozmowy Kiejstuta z Alfem w rodzinnym litewskim języku i obudzone w ostatnim wspomnienia ojczyzny, tęsknota księcia, sławne jego czyny, silnie wzruszyły serce młodego Litwina. Postanowił więc ułatwić mu ucieczkę; dostarczył potrzebnych do tego narzędzi, któremi Kiejstut powoli wykruszył cegły z muru, dopóki nie zrobił otworu dość szerokiego do wyjścia; gdy już tylko zewnętrzne cegły wybić było potrzeba, Alf dostarczył powrozów, i następnej nocy, dokończywszy otworu, Kiejstut szczęśliwie spuścił się w fosę. Alf, wymknąwszy się z zamku, przygotował drabinę, po której książę wydostał się z fosy. Kiejstut, przywdziawszy na się płaszcz zakonny, wyjechał z Malborga niepoznany, a dopadłszy lasu wraz z Alfem porzucił konia i przez dzień ukrywał się w bagniskach; potem lasami, nocną tylko idąc porą, zmierzali ku Mazowszu. Po niesłychanych trudach i cierpieniach, Kiejstut, mając pokaleczone ciało, na pół umarły od głodu, dostał się na dwór księcia mazowieckiego, gdzie go z czułością przyjęła Danuta, jego córka, poślubiona ks. Januszowi. (Ob. Dzieje Krzyżaków przez L. Rogalskiego, t. I, str. 495—496). Zdaje się, że Alf dostarczył Mickiewiczowi niektórych szczegółów do powieści Wajdeloty (tak sądzi Tarnowski l. c. str. 84). W r. 1366 zwiedził Kazimierz W. Malbork, by wybadać zamiary krzyżaków i poznać ich urządzenia państwowe (ordinem et politiam Cruciferorum spectaturus, mówi Długosz, t. III, str. 300). Winrych von Kniprode, ówczesny mistrz w., przyjął go z winną monarszej godności czcią i uszanowaniem. To też król całe trzy dni tu zabawił i zamek szczegółowo oglądał, potem zaszczycił jeszcze swoją bytnością przedniejsze miasta pruskie, i wszędzie z wielką okazałością przywitany został. (Ob. Rogalski, str. 502). Rok 1370 pamiętny jest pobytem Waldemara III, króla duńskiego, w M. Powodem tego był związek zawarty pomiędzy Albertem królem szwedzkim, książętami meklemburskimi, hrabiami Holsztynu, zbuntowaną szlachtą Jutlandyi i miastami hanzeatyckiemi. Waldemar, widząc się zagrożonym, wyjechał wtedy do Niemiec szukać posiłków i w tym celu odwiedził Prusy i w. mistrza w M. (Rogalski, I, str. 505). Po sławnej bitwie pod Grunwaldem d. 15 lipca 1410 r. podstąpiło zwycięskie wojsko polsko-litewskie pod M., gdzie atoli przednie straże stanęły dopiero 26 lipca, chociaż odległość wynosi tylko mil 15. Użył tego czasu komtur świecki Henryk Reuss von Plauen, zebrał naprędce posiłki skąd mógł i obsadził zamek, gdzie się wkrótce znalazły i resztki z pod Grunwaldu. Potem spalił miasto, zerwał most na Nogacie i postanowił bronić się do ostateczności. Przystąpił tedy król do oblężenia tej silnej twierdzy, ale kule kamienne nie mogły przebić wybornej cegły i rozlatywały się w kawałki; tymczasem roznosiły lekkie oddziały jazdy po kraju przestrach i zniszczenie. Ale brak żywności spowodował Henryka von Plauen rozpocząć z królem układy; ofiarował więc ustąpić Polsce Pomorze, ziemię chełmińską i michałowską; same tylko Prusy zdobyte na poganach miały pozostać przy zakonie. Należało Polakom przyjąć te korzystne warunki, ale dostojnicy w radzie królewskiej i wielu ze szlachty nastawali na całkowite wypędzenie krzyżaków z Prus, co według ich zdania zależało już tylko od wzięcia M. i kilku zamków. Jagiełło dał tedy odmówną odpowiedź. Ale odtąd szczęście jakoś opuszczać zaczęło oblegających; brak dobrej żywności i pora gorąca sprowadziły w obozie choroby; co gorsza, rozniosło się, że puszkarz, który ugodzić chciał w obraz N. M. Panny w kaplicy ś. Anny, zaniewidział. Powiadano sobie nawet, że gdy z niego sobie drwił jego przełożony i sam drugi raz wycelował do figury, działo się rozpękło i zabiło stojącego obok wodza tatarskiego; Tatarzy, tem rozgniewani, tarczami zabili zuchwałego bluźniercę; miał to być ten sam, który pod Grunwaldem pierwszy dzidą zwalił w. mistrza Ulryka von Jungingen. (Borck: Echo sepulcralis, str. 157). Wytrzymał tedy zamek dwumiesięczne oblężenie, a jako pamiątka tych czasów pozostała w ścianie wielkiego refektarza kamienna kula działowa, o której już wyżej była mowa. W końcu musiał król odstąpić od oblężenia (19 września) i to w chwili, gdy załoga malborska żyła już tylko zielonem ziarnem i byłaby się musiała poddać, według zeznania samego Henryka von Plauen, gdyby Polacy oblężenie jeszcze przez dwa tygodnie byli przeciągnęli. Uszkodzony przez wojnę zamek naprawił w. mistrz Michał Küchmeister von Sternberg (1413—22) i tak umocnił, że przemocą i nadal prawie nie można było go zdobyć. Największej naprawy potrzebowało przedzamcze, któremu wtedy dodano od płn. i wschodu zewnętrzną opaskę z bastyonami i mieszkaniami w. mistrza, gdzie niektóre pokoje, szczególnie od strony wschodniej, całkiem odbudowano; nadwerężone baszty, a między innemi t. zw. „wróblą basztę“, trzeba było do reszty zburzyć. Naprawiono także arsenał, stajnie w. mistrza i śpichlerze, a spalony most na Nogacie po dwuletniej budowie wykończono. R. 1454 (4 lut.) wypowiadają Prusy posłuszeństwo zakonowi; na czele staje Jan Baysen. Niemal wszystkie miasta poddają się królowi polskiemu. Tylko M., Sztum i Chojnice, najemnem wojskiem obsadzone, pozostają jeszcze

w ręku krzyżaków. M. oblegali najęci przez Prusaków żołdownicy czescy; podejrzywano ich wierność, dla tego postanowiono zapłacić ich i oddalić. Natomiast król wyprawił tam żołnierza swego nadwornego pod Janem ze Szczekocin. Ale 18 września 1454 r. król poniósł klęskę pod Chojnicami. Tedy M. uwolniony został od oblężenia, za to przysłano tutaj polskich jeńców z pod Chojnic i tak się tu z nimi obchodzono, że z nędzy umierali. Ale to szczęście zakonu nie trwało długo. Kiedy bowiem w. mistrz zaciężnikom zaległego żołdu wypłacić nie był w stanie; ci najprzód z M. i innych przez siebie posiadanych zamków krzyżaków wyparli, a następnie weszli w ugodę z Polakami; zgodzono się na 77 czerw. zł. od konia i tyleż na dwóch pieszych, co wynosiło 476,000 złt., czyli przeszło $1^1/_2$ miliona talarów, ogromną podówczas sumę, do której wypłacenia w połowie pruskie miasta się zobowiązały. Ugodę tę podpisał Ulryk Czerwonka, przywódca zaciężników czeskich. Tedy ze łzami opuścił Ludwik v. Erlichshausen swą stolicę, w której w ostatnim czasie, już nie jako w. mistrz, lecz więcej jako więzień był przebywał. Chciał jeszcze z sobą zabrać największe świętości, podówczas w zamku przechowywane, a jego kapelan nałożył już był na wóz gotowy niektóre relikwie, mianowicie szczątki drzewa krzyża św. i głowę św. Barbary, która od r. 1242—1454 znajdowała się w Starogrodzie i w Prusach zażywała wielkiej czci. Ale Polacy, którzy już w znacznej liczbie byli wpuszczeni do zamku, dostrzegłszy to, wóz zatrzymali i święte skarby odebrali. Uradowany stąd król, darował głowę ś. Barbary r. 1457 gdańszczanom. (Ob. Ks. Fankidejski: Obrazy cudowne, str. 196). W. mistrz zaś udał się przez Tczew i Świecie do Chojnic, a stąd do Królewca, dokąd teraz przeniesiono stolicę zakonu krzyżackiego. 148 lat rezydowali w M. wielcy mistrzowie; było ich tu w ogóle 17, mianowicie: 1) Siegfried von Feuchtwangen (1309—1312); 2) Karol z Trewiru (Beffart) (1312—1324); 3) Werner v. Orselen (1324—1331); 4) Luther z Brunświku (1331—1333); 5) Dytryk z Altenburga (1334—1341); 6) Ludolf König v. Weizau (1342—1345); 7) Henryk Tusmer (Dusemer) von Arfberg (1345—1351); 8) Winryk v. Kniprode (1351—1382); 9) Konrad Zöllner v. Rothenstein (1382—1390; 10) Konrad v. Wallenrod (1391—1393); 11) Konrad v. Jungingen (1393—1407; 12) Ulryk v. Jungingen (1407—1410); 13) Henryk v. Plauen (1410—1414); 14) Michał Küchmeister v. Sternberg (1414—1422); 15) Paweł v. Rusdorf (1422—1441); 16) Konrad v. Erlichshausen (1441—1449); 17) Ludwik v. Erlichshausen (1450—1457). 8 czerwca 1457 r. król Kazimierz Jagiellończyk sam wjechał do M. i odebrał w dniu następnym w wielkim refektarzu na zamku hołd poddańczy od mieszczan. Odebrano chorągwie stracone pod Chojnicami i wyzwolono część jeńców wojennych, co zdołała przetrwać nędzę, w której Niemcy ją trzymali. Czerwonkę wynagrodził król starostwem świeckiem i golubskiem i oddał mu komendę załogi malborskiej. Było jednakże w mieście nieco szlachty i wielu mieszczan, którzy sprzyjali krzyżakom, miznowicie burmistrz Blume, pozostawiony z łaskawości królewskiej w swoim urzędzie. Ci, porozumiawszy się z Bernardem Zimmerberg, dowódcą krzyżackich żołdowników w Sztumie, wydali mu miasto d. 27 września 1457 r. Kilku zbiegów uwiadomiło Czerwonkę o tem co się w mieście dzieje, tak, że ten nieprzyjaciół już do zamku się wdzierających odparł, a nazajutrz i w dniach następnych kule z zamku na miasto rzucać kazał, iż nikt na otwartem miejscu lub ulicy pokazać się nie śmiał; nakoniec, aby się od wycieczki z zamku zabezpieczyć, przekopem i wysokim wałem się oddzielili. Porozrzucane oddziały wojska polskiego broniły najprzód wprowadzać żywności do miasta, a nareszcie przystąpiły do zupełnego oblężenia (10 sierpnia 1458 r.), osobliwie gdy obywatele Gdańska i Elbląga z działami i wszelkim rynsztunkiem licznie przybyli na pomoc. Ale oblężeni bronili się z zajadłością. Radzono tedy królowi, aby, zostawiwszy dostateczną siłę pod M., szedł raczej w głąb krajów pruskich, gdzie ukazującego się z licznem wojskiem pomyślniejsze oczekiwały korzyści. Ale król, sądząc, że przez zajęcie M. zarazem i wojnę tę ukończy, pozostał przy swojem. Tymczasem dokuczały wojsku coraz bardziej głód i choroby, stracono 7000 koni; powstały swary, tak, że po dziewięciotygodniowych trudach i znojach Polacy ustąpić musieli z M. Zawarto rozejm aż do ś. Małgorzaty roku następnego. (Morawski: Dzieje narodu pols. II, str. 164). Szczęśliwiej powiodło się Polakom w r. 1460; osaczono miasto ze wszech stron, tak, że wnet głód oblężonym dokuczać począł, którzy, widząc że podkopy do zdobycia już były gotowe, dobrowolnie się poddali Kościeleckiemu, który strzegł zamku malborskiego po odejściu Czerwonki (6 sierpnia 1460). Trzej mieszczanie, między nimi burmistrz Blume, którzy przed trzema laty miasto nieprzyjacielowi wydali, zostali śmiercią ukarani (8 sierpnia 1460 r.). Jednakże dopiero w skutek drugiego pokoju toruńskiego, zawartego d. 19 październ. 1466 r., został prócz Pomorza, ziemi chełmińskiej i michałowskiej, jako też i Warmii, i M. z Żuławami wcielony do Polski. Nie chciał go król zostawić mnichom jako stolicy państwa „aby nie odżyła w nich dawna pycha“. M. został teraz miastem stołecznem województwa mal-

borskiego, które tu wtenczas na wzór innych polskich urządzono.

Województwo malborskie, które i Warmią obejmowało, graniczyło na płn. z morzem Baltyckiem i zatoką świeżą czyli fryską, na wschód z Prusami książęcemi, na południe z województwem chełmińskiem, na zach. wreszcie z wojew. pomorskiem. Dzieliło się na 4 powiaty: malborski, elbląski, sztumski i kiszporski. Herb miało ten sam jak wojew. chełmińskie; był nim orzeł biały w czerwonem polu o jednej głowie z koroną; wyżej prawego skrzydła wychodzi ręka zbrojna, miecz dobyty trzymająca. Liczyło trzech senatorów, biskupa warmińskiego, wojewodę malborskiego i kasztel. elbląskiego. Sejmiki wojewódzkie, sądy grodzkie i ziemskie nie w Malborku, lecz w Sztumie się odbywały. Na pierwszych obierano deputatów na trybunał i posłów na generał pruski, drugie sądził wojewoda sam lub przez swego podwojewodziego, trzecie odbywał sędzia ziemski z ławnikami. Województwo malb. miało 4 starostwa: tołkmickie, sztumskie, malborskie i kiszporskie, którego dochody pobierał sam wojewoda. Sumaryusz województwa malborskiego z r. 1565 podaje następ. szczegóły: Prowenta do skarbu zamku malbors. na rok każdy przypadające są w administracyi Jana Kostki z Sztembarka, kaszt. gdańskiego i ziemi prusk. głównego podskarbiego. Do zamku i skarbu malbors. przynależą: 1) m. Malbork, które senat tegoż miasta „temeritate quadam sua," czyniąc protestacye, rewidować nie dopuścili, z którego też dochody, któreby do skarbu J. K. M. przynależały, nie są tu wypisane; 2) m. Nytych z wsiami na wielkiej i małej żuławie, które prowenty wszelkie do skarbu malbors. płacą, a których jest w ogóle 62. Wsie te liczą wraz z Nytychem 2391 włók i $10^1/_2$ mr. i to osiadłych 2116 i $19^1/_2$ mr., sołtyskich $153^1/_2$ włók, kościelnych $82^1/_2$, wolnych 41 wł. 21 mr., pustych 3 wł., karczmarzów 19, ogrodników, którzy nic nie robią darmo w folwarkach, jeno za pieniądze 14, młynów na rowie kopanym od jez. Dąbrowna, w których wszystka żuława miele zboża pospolicie 5, młynów wietrznych 2, młyn przez pana gdańskiego stawiony do prosa tłuczenia 1, młyn sukienny 1, młyn, w którym na potrzeby zamku malborskiego trą tarcice 1, folwarków na wielkiej i na małej polance, które nie mają pewnej pomiary (?tu liczby brak), dalej jez. Dąbrowno, w którem na potrzeby pana podskarbiego malbors. przemieszkującego łowią. Suma prowentów rewidowanych w wojew. malb., tak pieniężnych czynszowych, jako pospolitych na pieniądze oszacowanych czyni flor. 40923 gr. 15 den. 9. Rozchód wynosi 15077 flor. 4 gr. Wojewodami malb. byli: 1) Gabryel Bażyński, sstа dzierzgoński, herbu Wiewiórki, 1454—56. 2) Ścibor Bażyński (1457—1480). 3) Mik. Bażyński (1481—1503). 4) Maciej Raba z Rościszewa, herbu Kos, 1504—1509 (?). 5) Jerzy Bażyński, herbu Wiewiórka, 1512—1536 (?). 6) Gressa Feliks z Sokołowa um. 1546. 7) Cema Achacy † 1565. 8) Cema Fabian † 1566. 9) Cema Fabian † 1607. 10) Kostka Jerzy † 1610. 11) Stanisław Działyński do 1615. 12) Jan Wejher 1618. 13) Stanisław Konarski † 1626. 14) Samuel Żaliński † 1629). 15) Samuel Konarski do r. 1641. 16) Mikołaj Wejher do r. 1643. 17) Jakób Wejher † 1657. 18) Stan. Działyński † 1677. 19) Jan Ignacy Bąkowski. 20) Jan Franciszek Bieliński. 21) Ernest Dönhoff † 1694. 22) Stan. Łoś † 1694. 23) Jan Przebendowski 1703. 24) Piotr Kczewski † 1722. 25) Piotr Przebędowski † 1756. 26) Michał Czapski 1757. (Ob. Kętrz.: „O narod. pols. w Prusiech zachod." 1874, str. 88 i Morawski: „Dzieje narodu pols." V, str. 458). Spisy wojewodów pruskich przez Kaspra Schütz i Niesieckiego podane są bardzo mylne i niedokładne, jak zauważył Kętrz. Wojewodom malborskim zarzucają Niemcy wandalizm. Z pewnością nie utrzymywali oni zamku doskonale, bo najprzód nie mieli za co, a sejmiki nic na ten cel nie chciały przyzwolić albo tylko mało co, a powtóre nie znali się, jak cała Europa w XVII i XVIII wieku, na starych zabytkach. Jednak tę sprawiedliwość przynajmniej oddać im należy, że nie burzyli zamku, co nastąpiło dopiero później po okupacyi pruskiej (Tarnowski). O przebiegu polskiej kolonizacyi wojew. malborskiego, gdzie żywioł polski wnet górę wziął nad niemieckim, zestawił Kętrz. („O ludn. pols. w Prusiech," str. 194—196) ciekawe szczegóły. Odsyłając ciekawego czytelnika do niego, nadmieniamy tu tylko, że w XVII wieku były według taryf już wszystkie dobra z małemi tylko wyjątkami w ręku Polaków. Zamek malborski zaś i w tej epoce ważną odgrywał rolę, czego dowodem następujące wypadki: Gdy r. 1576 Gdańszczanie Stefana Batorego za króla uznać się wahali, zapozwał ich król przed sądy swoje do M., a gdy się nie stawili, wypowiedział im wojnę (24 września). Lecz ta północna Wenecya nie ulękła się nawet uchwalonego pospolitego ruszenia. Po bitwie nad jeziorem Lubiszewskiem, gdzie Gdańszczanie zostali pobici (17 kwiet. 1577 r.), udał się król pod Gdańsk. Ale dopiero 16 grudnia poddało się miasto. Traktatem zawartym d. 16 grudnia w M., zobowiązali się Gdańszczanie zapłacić za koszta wojenne 200000 zł., a 20000 na odbudowanie Oliwy, którą byli zburzyli, i wykonali przysięgę wierności. Za to ponowił im Stefan zaręczenie wolności wyznania i potwierdził przywileje. (Ob. Morawski: „Dzieje

narodu pols. III, str. 66). R. 1590 wyznaczył sejm warszawski dla stołu królewskiego prócz sstwa rogozieńskiego i tczewskiego także malborskie. R. 1593 bawił tu król Zygmunt III wraz z małżonką; przybył dotąd Nogatem i stanął w zamku; ze strony mieszczan doznał świetnego przywitania; z tym samym zapałem przyjęli go mieszczanie, gdy r. 1623 znów stanął śród nich; zatrzymał się tedy król w M. od 31 maja do 8 czerw. i od 20 aż do 30 czerwca. Towarzyszyło mu 100 hajduków i kilkuset jazdy, których rozkwaterowano na przedmieściach. Nastąpiły teraz długoletnie wojny szwedzkie, przez które zamek malborski wiele ucierpiał. Gustaw Adolf bowiem, wylądowawszy 6 lipca 1626 r. w Piławie, skąd dowódzca twierdzy tylko prochem do niego strzelał, zajął wkrótce Brunsberk, Frombork, Elbląg, a 18 lipca i Malbork, o czem naoczny świadek ks. Jan Visnensis, S. J., następującą daje relacyą: „16 Julii Gustaw w siedm tysięcy pod M. podciągnął i zaraz szaniec rzucił w rogu zamku nad Nogatem, miasta nic nie infestując. Pan Sosnowski, jako tego zamku economus, z panem podstarościm, który tego zamku miał dowództwo i piechoty zwyczajnej, działa wytoczyć z cekhauzu na wał kazali, a drobniejszą armatę nad Nogat i na zamek wysoki od miasta wytoczono. 17-go w piątek, gdy już zmrok ziemię okrywał, Gustaw nad przykop trębacza swego przysłał, aby się pytał, czy się chcą bronić, czy poddać. Gdy drudzy deliberowali, pan Pęcławski odpowiedział: J. Król. Mości, Panu naszemu, przysięgliśmy i do ostatniej kropli krwi bronić się jesteśmy gotowi. Potem trębacz odjechał do szańców, a po godzinie Gustaw kapitany nad okopy malborskie nasłał i nas nastraszając, nocnego pokoju ujmował. Może i to być, że jako rycerz sam nad okopami był, ale rozeznać trudno było dla wzroku ciemnego. Z miasta noszono coś do jego szańców, ale coby, tego twierdzić nie mogę, bo rozeznać noc nie dopuściła. Powiadają, że i w nocy Szwedowie w mieście byli, ale i to niepewna. 18 Julii, t. j. w sobotę rano o trzeciej godzinie po północy, wyprowadził Gustaw wojsko ku zamkowi od Elbląga z szańców, położył sześć pułków od cegielni, to jest od żuławy małej, a jeden od Nogatu, nad szańcami za wieżą modrą, i szturmował aż do ósmej na półzegarze, na stajanie od okopu stanąwszy. Pan Pęcławski, chociaż nie on zamkiem rządził, ani zamkową piechotą, wszakże swoją piechotą, której miał dwieście, ochotnio rozrządził, posłał 50 za most do fortecy, na wysoki zamek 50 od miasta, a 100 na wały wyprowadził, kędy działa ku szturmowi były zasadzone. Pan podstarości 60 piechoty zamkowej pod Nogat posłał, a 100 na wały i baszty wystawił. O godz. 7 podczas szturmu przyszło piechoty coś nad 100, miasto Niemców Rusini, co ich na szkutach pobrano i ołowiu przy nich coś, słyszałem, dodano. Tym, gdy szturmowano, muszkiety rozdawano, a kul dziesięć ulano i między nich rzucono. Prochu też dodawano, ale że na prędce wydając, sami się prochem zapalili. Tych postawiono ku szańcowemu pułkowi; strzelali nasi potężnie od trzeciej godziny aż do dziewiątej i zrażali Szwedów jako mogli. O dziewiątej godzinie obaczywszy, że nieprzyjaciela z drugimi pułkami do miasta puszczono wolno, skoczą nasi na wysoki zamek odpierać ich od miasta, ale trudno, zaraz się pokryli po domach i naszych z wałów z bramy miejskiej i piaskowej i z domów miejskich odpędzili od strzelby; tam piechoty pięć na śmierć padło, a pięć postrzelonych zostało. Przed Gustawem w miasto wjechał burmistrz Pheninus, a dobosze przed burmistrzem, potem pułki szły. Nasi potężnie z dział do nich strzelając, dobosza przez poły zabili, i burmistrzowi urwała kula sztukę płaszcza. Gustaw się umknął. Gdy wszedł do miasta w pół do dziewiątej po południu, zamek się bronił, że już począł Gustaw w mieście szańce rzucać. Nasi, odstrzelani od dział na wałach, poczęli z zamku wysokiego potężnie z hakownic i śmigownic strzelać i bronili ulic, aby się pod zamek nie kupili, ale skradli się pod bramę zamkową, gdy drudzy zabawiali naszych od rynku. Wtem piechota z fortecy nad mostem uciekała. Szwedowie, one opanowawszy, nikomu z niej na podwórze w zamku ukazać się nie dali. Bramę z zamkiem potężnie wyłamali, i już chorągwie na zamku niższym się pokazały. Marszałek (Wrangel) na niższy zamek wjechał; ja to obaczywszy skoczę, a za mną pan Pęczławski, chcemy dziedziniec zawrzeć, ale wzwodu nie naprawiono, bo dopiero w sobotę, gdy już szturmowano, robiono koło niego, a nas obaczywszy marszałek Gustawa, krzyknie po łacinie: „Qui non vult perire, deponat arma.“ Piechota za panem Pęczławskim skoczyła, a zrozumiawszy od drugich, co marszałek mówił, muszkiety rzuciła i szable od niej odbierano. - Kazano nam stanąć pod mielcuchem (t. j. słodownią), a piechota szwedzka się sypała, i weszło ich do 7000; gdy weszli, koło uczynili na występie i do zamku wysokiego gromadnie weszli. Nas wszystkich do Cornusa wprowadzono; tam pod strażą siedzieliśmy. Gustaw 19 Julii, w niedzielę o dziesiątej, wjechał, nas wyprowadzonych z Cornusa pochwalił, że z małą garścią tak mężnie się broniliśmy; chciał potem, aby piechota pozostała do niego przystała i zostawił ich sobie kilkudziesiąt. Pana Pęczławskiego chciał na służbę pociągnąć, postępując na ćwierć po 400 talerów, ale on statecznie

wymówił się przysięgą królowi, panu swemu, i tam nam obiecał wolność, którą nam dał nazajutrz 20 Julii" (Ob.: Relacya o wzięciu zamku malborskiego r. 1626 die 18 Julii, od księdza Jana Visnensi S. J. opisana, w Przyj. Ludu, Leszno, 1842, str. 39—40). Dopiero r. 1629 stanął za pośrednictwem Francyi i Anglii rozejm na 6 lat w Starym targu (Altmark), mocą którego zamek malborski został oddany w sekwestr szwagrowi Gustawa, Jerzemu Wilhelmowi, elektorowi brandenburskiemu, który następnego roku osobiście tu zjechał. W ręku Brandenburczyków pozostał zamek aż do r. 1635, w którym w Sztumskiej wsi zawarto pokój, raczej rozejm na 26 lat; we wrześniu tegoż roku zajęli znów zamek Polacy, a w lutym r. 1637 sam król Władysław IV zaszczycił go swą obecnością. R. 1644 powstał przez nieostrożność pożar, który na wysokim zamku zniszczył dach cały i część zewnętrza; mury jednak i sklepienia ocalały. Restauracya nastąpiła dopiero po 60 latach za czasów Augusta II r. 1702. R. 1655 wybuchła druga wojna szwedzka (1655—60); znów M. słabo tylko był obwarowany, cała załoga składała się z 600 żołnierza, 200 hajduków i 400 dragonów. Dla tego stany pruskie, zgromadzone na sejmiku w M., weszły z elektorem brandenburskim Fryderykiem Wilhelmem w układ; zawarto zaczepno-odporne przymierze przeciw każdemu nieprzyjacielowi. Stany obowiązały się postawić 4000 żołnierza, elektor zaś powiększyć swemi siłami załogę M. Z okazyi tych pertraktacyj przybył Fryderyk Wilhelm sam do M. Skoro się Gustaw o tem wszystkiem dowiedział, wyruszył niebawem ku Prusom i zająwszy Elbląg i Toruń, posunął się pod M., którego bronił Ludwik Wejher, wojew. pomorski; tenże z pogardą odrzucił propozycyą poddania się. Tymczasem udało się Gustawowi Brandenburczyka przeciągnąć na swoją stronę; dał mu bowiem mocą traktatu królewieckiego (7 stycz. 1656) Prusy książęce w lenność i przyłączył do niego jeszcze biskupstwo warmińskie. Potem poruczył oblężenie M. jenerałowi Steinbockowi (14 lut.), którego wspierali Brandenburczycy; później dowodził tu wojskiem szwedzkiem Jakób de la Garde. Załoga stawiała z początku mężny opór, ale gdy Ludwik Wejher umarł, objęli komendę po nim Jakób Wejher, wojew. malborski i Zygmunt Güldenstern, rządca zamku sztumskiego. Ci, nie widząc znikąd pomocy, dla braku amunicyi po jednomiesięcznem oblężeniu d. 9 marca podpisali kapitulacyą. W kwietniu przybył Karol Gustaw do M. i zawarł tu z elektorem brandenburskim, zajmującym teraz wyczekujące stanowisko, d. 25 czerwca 1656 r. nowy układ, dzieląc się zdobyczą. W ręku Szwedów pozostał zamek aż do pokoju oliwskiego (1660). R. 1677 był w M. król Sobieski wraz z małżonką; stąd ruszył do Gdańska. Gdy po śmierci Jana Sobieskiego nastąpił spórny wybór 1697, popierał Działyński, podówczas starosta malborski, ks. francuskiego Conti, i nie chciał Augustowi wydać zamku; widząc jednak, że sprawa Francuza nie znalazła u narodu dostatecznego poparcia, wydał zamek Flemingowi, który 1000 kirysyerów obsadził. W marcu r. następnego zaś król August sam ciągnął z wojskiem przez Malbork do Gdańska. Krótko potem wybuchła znów wojna między Augustem II a Karolem XII, zamek malborski znów różne przechodził koleje, raz w szwedzkiem, drugi raz w saskiem znajdując się ręku. Chcąc się ratować, wysłał August z M. pełnomocników do Karola (1703), ale ci nic nie wskórali, a po bitwie pod Pułtuskiem posunął się Szwed pod Toruń, potem ruszył przez M. pod Elbląg, który zajął. R. 1708 d. 6 czerw. przybył Stanisław Leszczyński do M., pożegnawszy się wprzód z Karolem, który ciągnął do Rossyi, w Smorgoniach, i zabawił tu wraz z matką i małżonką, które ze Szczecina przybyły, całe cztery miesiące. Ale po klęsce pułtawskiej (1709) opuściła załoga szwedzka, składająca się z 70 żołnierzy, zamek (15 paźd.); zajęli go znów Sasi i sprzymierzeńcy Augusta, który d. 2 czerwca r. 1710 znów tu przybył; na jego przyjęcie urządzono odpowiednio mieszkanie w. mistrzów. Za to kazał król wyprawić wielką zabawę z strzelaniem do tarczy i uwolnił króla kurkowego od poborów i wszelkich podatków. Gdy r. 1734 Rosyanie pod wodzą Münnicha oblegali Stanisława Leszczyńskiego w Gdańsku, obsadziła M. rosyjska załoga, a przechodzące tędy ich inne oddziały zabrały z zamku 5 ostatnich armat i resztę prochu. Podczas wojny siedmioletniej (1756—63), kiedy wojska pruskie i rosyjskie dowolnie przekraczały granice Polski, zajęli Rosyanie 1758 Elbląg, Toruń, Grudziądz i M., gdzie komenderował najprzód Buturlin a potem Sołtykow. Wreszcie w r. 1772, przy pierwszym podziale, przeszedł razem z Prusami Zachod. i Malbork pod panowanie królów pruskich. Już 12 wrześ. tegoż roku opuściła załoga polska pod majorem Goltz zamek i miasto, a dnia następnego zajęli je Prusacy, którymi dowodził major v. Tadden. 27 września zaś odebrali w imieniu króla Fryderyka W. nadburgrabia v. Rohde i naczelny prezes v. Domhardt w wielkim refektarzu od stanów pruskich przysięgę homagialną. Na pamiątkę tego zdarzenia wybito medal, z których jeden złoty jeszcze dotychczas w mieście się przechowuje. Wówczas jeszcze nie potrafiono należycie ocenić wartości starych zabytków; dla tego tenże sam Fryderyk zaraz potem (r. 1773)

zrobił z zamku koszary, a mieszkańcy M. używali cegły i ciosów zamkowych do budowli swych domów; r. 1785 zaś kazał król w przepysznym i podówczas jeszcze dobrze zachowanym refektarzu w. mistrza urządzić przędzalnie bawełny. Gorzej jeszcze gospodarzono w zamku za czasów Fryderyka Wilhelma III, gdzie r. 1801—1803 wysoki zamek zamieniono na śpichlerze; wtedy to zniszczono owe piękne sklepienia i ściany, złocenia i gzymsy, tak że Francuzi, którzy tu r. 1807 mieli magazyny i lazarety, już tylko mało do zniszczenia przyczynić się mogli. Dnia 25 kwiet. 1807 r. przybył Napoleon sam do M., gdzie na przedzamczu dla niego urządzono na prędce mieszkanie; zabawił tu tylko jeden dzień. R. 1812 ciągnęły tędy znów wojska francuskie, z których jednak niedługo potem tylko niedobitki wracały przez M. 11 stycz. 1813 r. stanął tu Murat z wielu generałami, ale na drugi dzień rano o 10 godz. opuścił śpiesznie miasto, bo pokazywały się już wedety kozackie. Po wojnach francuskich ocknął się w Niemczech gust romantyczny, a w Prusach zapał patryotyczny do wspomnień krzyżackich, i tedy to postanowiono tę wspaniałą niegdyś budowlę znów odrestaurować, do czego przyczynił się mianowicie ówczesny następca tronu, późniejszy król Fryderyk Wilhelm IV, wielki znawca sztuki, i minister Schön. Najprzód trzeba było oczyścić dolne kondygnacye i fosy z gruzów, do czego włościanie z Żuław dostarczali bezpłatnie podwód; w samych pierwszych dwóch latach wywieziono 48000 fur gruzu. Potem praca już raźniej postępowała. Od r. 1817—1824 odrestaurowano najprzód, ze składek po całych Niemczech zbieranych, średni zamek, i to podług najlepszych w archiwach znalezionych planów. Pod kierownictwem budowniczego Obucha prace wnet tak daleko się posunęły, że już r. 1822 d. 27 wrześ. można było obchodzić w wielkim refektarzu 50-letnią rocznicę połączenia Prus zachodnich z Niemcami. Reszta zabudowań jednak użytą była aż do najnowszych czasów na magazyny, kancelarye i mieszkania intendentury wojskowej. Ale w ostatnim czasie powzięto zamiar i tę część zamku restaurować, by tu potem założyć muzeum dla Prus Wschodnich i Zachodnich; na to uchwaliła już izba poselska pewną sumę rocznie. W końcu nadmieniamy jeszcze, że r. 1872 obchodzono na zamku malborskim stuletnią rocznicę połączenia Prus Zachodnich z niemiecką ojczyzną. Na uświetnienie tej uroczystości zjechał sam cesarz do M. i położył kamień węgielny pod pomnik, który następnie r. 1877 odnowił syn jego, następca tronu. Śpiżowy ten pomnik przedstawia Fryderyka Wielkiego, stojącego na postumencie, otoczonym z czterech stron czterema figurami, wielkich mistrzów krzyżackich wyobrażającemi. Pierwszy, to Herman v. Salza, ten, którego nieszczęsny mazowiecki Konrad prosił przez posłów w Wenecyi, żeby mu rycerzy swoich przysłał przeciw poganom, ten, co w nadanej ziemi dobrzyńskiej zyskał podstawę do przyszłych operacyi zakonu; drugim jest Siegfried v. Feuchtwangen, ten, co siedzibę wielkich mistrzów z Wenecyi przeniósł do M.; trzeci, to najzaciętszy pogromca Litwy, zwycięzca Kiejstuta, Winrych v. Kniprode; czwarty wreszcie, to ostatni z mistrzów krzyżackich, a pierwszy z książąt pruskich Albrecht; każdy z nich pracował nad dziełem, które uwieńczył Fryderyk, stojący słusznie na ich barkach tu na pomniku, bo na ich robocie wsparł się i stanął w historyi. Pomnik ten robił rzeźbiarz Simmering w Berlinie (Ob. Tarnowski, l. c., str. 75—76).

Miasto M. leży pod 54° 1′ płn. szerok. geogr., a 36° 40′ wsch. dłg., 15—20 metrów nad poz. morza. Powstało z prastarej wioski, w dok. z XIII w. Aliem zwanej, obok której krzyżacy postawili co dopiero opisany zamek. Z wioski zrobiło się z czasem miasto, które, podobnie jak zamek, także M. zwano. Że tu już od dawna istniała jakaś osada, tego dowodzą urny, które tu i w pobliżu wykopano; świadczy o tem Borck w „Echo sepulcralis,“ manuskrypcie dotąd niedrukowanym z r. 1765, str. 189, II. „Marienburgi Anno 1700 urnae extractae in fonte aversa domus Ewerbecki Consulis, occidentem versus sitâ. Altero lapide a Marienburgo civitate in olivoso agro inter loca Stumsdorff et Neudorffchen urnae ferales sunt depromptae, ex quibus duae solidiores albicante constabant materiâ“. A Ossowski powiada w objaśnieniach do mapy archeol. Prus Zach., że w Hoppenbruch, wsi oddalonej tylko ½ mili od M., znaleziono urny w grobach skrzynkowych, na które tu bardzo często przypadkowo natrafiają, str. 73. Przywilej lokacyjny dla M. wystawił mistrz ziemski, Konrad v. Thierberg, d. 27 kwiet. r. 1276, nadając miastu 48 włók. Odtąd miasto to samo przechodziło losy co zamek. Obok Gdańska i Torunia zajmował M. w dawnych Prusach trzecie z rzędu miejsce. Jeszcze dziś wzbudzają stare kościoły i domy ciekawość znawcy. Na szczególną wzmiankę zasługuje rynek, stanowiący szeroką ulicę, otoczoną z dwóch stron podcieniami czyli altanami (Lauben) w domy wsuniętemi, które długim rzędem ciągną się niby aleje przy dolnych piętrach domów, podobnie jak w Kwidzynie. Mieszkańcy tak sobie w nich lubują, że przy reparacyi tych starych domów podcieni nie wolno usuwać. Na końcu rynku stoi stara oryginalna brama św. Maryi (Marienthor) i ratusz z ładnemi drzwiami i wieżą, w której jest dzwonnica i piękny starożytny zegar. Prócz ratusza należy do

najstarszych zabytków miasta katol. kościół ś. Jana ap.; bo gdy po klęsce pod Grunwaldem na rozkaz Henryka v. Plauen celem lepszej obrony miasto zostało zburzone, ocalały tylko te 2 budynki. Ładna to i pełna charakteru budowla; z zewnątrz czworoboczna jak dom, i wewnątrz także, tylko na trzy równe nawy podzielona, gotycka, ale ołtarze z XVII w. nie odznaczają się żadną sztuką. W kościele jest wiele ciekawych zabytków. Koło ołtarza śliczna żelazna krata, u sklepień bronzowe świeczniki prawie tak piękne jak w Gdańsku, kawałek bardzo ładnych stali, jeden bardzo ładny tryptyk ołtarzowy, a na ścianie ładna w drzewie rzeźbiona koronacya Matki Boskiej. W zakrystyi w pysznej szafie są dwa kielichy gotyckie prześlicznej roboty, jest bogata monstrancya z XVII w., jest ornat piękny z datą r. 1655. Jest i nagrobków parę; płyta grobowa w podłodze ma na sobie figurę rycerza z małym synkiem, a napis mówi, że to jakiś Adam von Götzen, Brandenburczyk, który poległ czy zmarł w czasie wojen szwedzkich. Inny nagrobek dziecinny, z bardzo ładną główką chłopięcia, skarży się, że „vix editus in lucem iam subtrahor orbi“ i uczy, że to dziecko trzechletnie to Piotr, syn Macieja Konopackiego, podkomorzego chełmińskiego, zmarły roku 1589.“ Borck wspomina w swojem: „Echo sepulchralis“ (II, str. 203) jeszcze o nagrobkach Piotra Wedelszteda: „cui conjunx superstes cum prole moestissima hoc doloris et amoris simul monimentum fecerunt“ z XVII w. i Adryana Kitnowskiego, sędziego ziemskiego malborskiego, który umarł r. 1684. Słowem, tak pisze Tarnowski (l. c., str. 89), ładny, stary, oryginalny i sympatyczny to kościół, w nim jakoś czuje się człowiek w Polsce. Kościół ten był od r. 1539—1598 i 1626—1660 w ręku innowierców. Z proboszczów tutejszych znani są: 1) Gerhard r. 1284. 2) Jan de Royde r. 1371. 3) Engelbert r. 1405. 4) Jan v. Höfen (według Borcka Jan Konopacki) r. 1519; od r. 1530—37 był biskupem chełmińskim. 5) r. 1580 Mikołaj Laszyński. 6) Stanisław Illovius r. 1597. 7) Tomasz Band r. 1598. 8) 1667 Marcin Herman Wejher. 9) 1737 Jan Kłossowski. 10) 1739 Aug. Tadeusz de Klincz von Rautemberg Klíński, syn Franciszka Klińskiego, sędziego gdańskiego. 11) Jan Kalkstein, kanonik gnieźnieński. R. 1878 liczyła katol. paraf. malborska 3070 komunikantów. Ew. kościół św. Jerzego pochodzi z nowszych czasów, stary bowiem, który stał na tem samem miejscu, został roku 1460 podczas oblężenia po większej części zburzony. Tedy go król Kazimierz Jagiellończyk darował miastu, które go miało odbudować, co jednak dopiero między r. 1706—12 nastąpiło. Protestantyzm zaczął się tu bardzo prędko szerzyć; już r. 1526, mówią, miał tu podobno kazania Jakób Knade. Około r. 1607 przyszli jezuici do M.; sprowadził ich Marcin Herman Wejher, proboszcz malborski, razem z Melchiorem Wejherem, którzy też w Chojnicach ich osiedlili. Wkrótce wystawili sobie tu nowe kolegium tuż obok katol. kościoła paraf. przy rynku. R. 1638 zaś uzyskali prawo nabycia gruntów w Grudziądzu i Malborku za 30,000 flor. na każdem miejscu, z czego też według możności korzystali. Borck wylicza prócz tego dobrodziejów zakonu, którzy ich hojnymi darami wsparli; i tak darował im Jan Kuczborski bisk. chełmiński († 1624) 15,000 pewnie flor.; r. 1651 Paweł Kukliński (subdapifer Mielnicenses) wraz z małżonką Elżbietą z Młodzianowskich 25,000. R. 1652 Jan Tesmer, fundator bonifratrów w Gdańsku, 8,000; r. 1671 Stanisław Baliński, asesor malborski wzbogacił ich bibliotekę. Innym dobroczyńcą był Bernard Sasin, kanonik chełmiński (r. 1681 †) i Władysław Trzcieński, herbu Leliwa, podwojewodzic chełmiński 1688 r.; wreszcie r. 1693 Stanisław Zawadzki herbu Rogala, sekretarz królewski, który im legował 60,000 flor. (monetae pruthenicae). Dwie rezydencye mieli jezuici w M.: jednę w mieście, a drugą na zamku, gdzie im powierzone były obie kaplice N. M. Panny i św. Anny. Na zamku też zbudowali sobie ojcowie r. 1650 gmach szkólny czyli kolegium. Oprócz tego istniała tu już za czasów krzyżackich t. z. szkoła łacińska (Ob. Dr. Breiter: Die lateinische Schule in Marienburg, 1864), — z niej powstało dzisiejsze gimnazyum, które r. 1860 d. 10 paźdz. zostało otwarte. Zakład dla głuchoniemych istnieje tu od r. 1833, ew. seminaryum już r. 1813 d. 1 maja; było to pierwsze w Prusach; jest tu także szkoła agronomiczna, która 1883 r. liczyła 202 ucz., r. 1884 zaś 177; dalej wyższy zakład dla dziewcząt połączony z seminaryum dla nauczycielek, posunięta szkoła miejska, 2 katol. szkoły, 2 szkoły niższe. R. 1866 powstał w M. nowy dom sióstr miłosierdzia pod opieką N. M. Panny. Wybudowany jest ze składek i jałmużn zbieranych po całej okolicy przez kilka pobożnych pań, zachęconych do tego przez tamecznego kapelana księdza Konrada. Po zebraniu pewnej sumy zawiązał się komitet z kilku godnych i gorliwych obywateli miasta; na czele stanął miejscowy proboszcz kanonik Wien. Wybudowano dom i, otrzymawszy tak ze strony władzy duchownej jak i świeckiej potrzebne ku temu potwierdzenie, powierzono go siostrom. Wysłane zostały 3 siostry, później było ich 6. Opatrywały 20—30 chorych i wychowywały 20 sierotek. Następnie urządzoną została szkółka dla biednych dzieci, których tu około sto uczęszczało i maleńki internat dla 18 uczennic; t. z. kul-

turkampf zadał siostrom ciężki cios; pozostawiono im tylko pielęgnowanie chorych. (Ob. Fankidejski: Klasztory żeńskie etc., str. 238). Klimat w M. jest zdrowy, ale zimny, bo dla braku borów i gór miasto wystawione jest na północne wichry; w okolicy miasta zaś panują często epidemiczne choroby, może dla braku dobrej wody do picia. Prócz przedmieścia Kałdowa, leżącego na lewym brzegu Nogatu i złączonego z miastem mostem łyżwowym, liczą się do miasta jeszcze 2 wsie: Hoppenbruch (675 mk. r. 1868) i Willenberg i enklawa Fleischerweide. R. 1772 liczyło miasto bez przedmieść 262 dymów, z przedmieściami 4575 mk., bez nich: 2831. R. 1819: 4931; 1858: 7532. R. 1868 było tu 8249 mk. i to 4875 ew., 2873 katol., 144 menonitów, 10 kalwinistów i 1 baptysta, 2 niem. kat., 27 wolnej sekty (freie Gemeinde) i 317 żyd.; dm. było 737 r. 1868. R. 1877 liczono 8538 mk., $^6/_{10}$ ewang., $^3/_{10}$ katol., $^1/_{10}$ menonitów i żydów. Mieszkańcy trudnią się głównie handlem płótna, które sprowadzają z Warmii, dalej skupywaniem bydła i handlem zboża na wielką skalę, gdyż cały obrót wynosi w tym kierunku rocznie około 8 milionów marek. Małych rzemieślników jest bardzo wielu, tak że są wstanie zaspokoić wszelkie potrzeby gęsto zamieszkałych Żuław. Są tu prócz tego: 2 drukarnie, 2 wodne młyny, 1 młyn parowy, 2 tartaki parowe, 2 fabryki waty, 1 fabryka octu, 1 fabryka mydła, 1 pralnia parowa, kilka browarów i cegielni, 3 fabryki machin, gazownia, 1 fabr. wyrobów glinianych (Thonwaarenfabrik) i cukrownia, która w kampanii z r. 1883/84 576,860 centn. buraków przerobiła. Tutejszy most żelazny został zbudowany r. 1857 na wzór tczewskiego; spoczywa na trzech murowanych filarach i jest 278 metrów długi. Portale i wieże w gotyckim stylu są dziełem nadbudowniczego Stüler; most zaś budował jakiś Lentze. Niedaleko zamku stoi pomnik pamięci burmistrza Blume poświęcony, który tu, jak wiadomo, 8 sierp. 1460 r. za zdradę poniósł karę śmierci. Jako miasto powiatowe jest M. siedzibą różnych władz rządowych; jest tu więc landratura, sąd ziemiański okręgowy (Amtsgericht), inspektura tam, sztab drugiego batalionu 45-go regimentu, stacya poczt. pierwszej klasy, st. teleg. z 9 aparatami. Poczty osobowe idą stąd do Nowegodworu (Tiegenhof) i do Sztumu; poczta posłańcowa zaś do Alt-Münsterberg. Prócz tego jest w M. filia banku państwowego i bank prywatny. Jarmarków odbywa się 6 do roku, 2 kramne, 3 na bydło i konie i jeden 2-dniowy na konie cugowe. Malborski okrąg urzędu stanu cywilnego liczył 1880 r. 9,559 dusz; 1882 r. urodziło się 360 dz.; umarło 394 osób, zawarto 63 ślubów; wreszcie jest w M. stacya 4 kolei, o których przy opisie pow. będzie mowa. R. 1883/84 wynosiły komunalne i powiatowe podatki na miasto 129,902 mrk. Przypadał więc 300 proc. podatku klasowego i dochodowego, i 140 proc. podatku budynkowego.

Powiat malborski leży między 53° 55' i 54° 18' płn. szer. a 36° 28' i 37° 8' wsch. dług. i graniczy na północ z pow. gdańskim, na wschód z zatoką fryską, pow. elbląskim i pow. holądzkim, na płd. z pow. sztumskim, a na zach. z gdańskim i starogrodzkim. Obejmuje żyzne niziny, żuławami zwane, które tylko przy Marienhöhe wznoszą się 36 metrów npm. Areału ma 15.13 mil kwadr. czyli 81,219 ha. Rola orna zajmuje 58.8 proc., a jeden hektar przynosi przecięciowo 33.6 mrk. zysku czystego; ogrody zajmują 0.9 proc. (1 ha. 43.8 mrk.), łąki 24.7 proc. (1 ha. 31.8 mrk.), past. 3.8 (1 ha. 8.7 mrk.), bory 2.1 proc. (1 ha. 9.3 mrk.). Przecięciowo przynosi każdy ha. 30.9 mrk., co świadczy o nadzwyczajnej żyzności gleby, która pod tym względem przewyższa wszystkie powiaty Prus wschod. i zachod. Pow. malborski liczy 57,566 mk. (r. 1879), 2 miasta Malbork i Nytych (1691 mk.) i 1 targowisko Nowydwór (Tiegenhof) 2,441 mk.; tu jest także sąd okręgowy. Główne rzeki powiatu są Wisła i Nogat. Wisła płynie od Grudziądza prawie na północ, dzieli się przy mątawskim cyplu na właściwą Wisłę i na Nogat; pierwsza tworzy zachodnią granicę pow. malborskiego i dzieli się w odl. 9 kil. od morza pod Gdańską główką (? Danziger Haupt) na gdańską i starą, czyli elbląską Wisłę, która tworzy północną granicę pow. malborskiego. Nogat tworzy od cypla mątawskiego aż do Malborka południową granicę powiatu. Dawniej odpływała Nogatem tylko mała część wody, ale z czasem powiększało się łożysko, już to przez spad stromy, już to przez wygłębianie, tak że potem Nogat więcej wody uprowadzał niż Wisła. Stąd powstały wielkie spory między Gdańskiem a Elblągiem za czasów jeszcze polskich. Dla tego zasypano między r. 1845—1857 ujście do Nogatu przy mątawskim cyplu i przekopano 4 kil. niżej z Wisły nowy kanał do Nogatu (Weichsel-Nogatkanal), 2 kil. długi, którym teraz $^1/_3$ część wody upływa. Potem płynie Nogat w północnowschodnim kierunku przy M., wstępuje poza Czerwoną będą (Rothebude) w pow. elbląski i wielu ramionami wpływa do zatoki świeżej. Z mniejszych rzek zasługują na wzmiankę Mała Święta, wypływająca z mątawskiego boru, i Wielka Święta (gr. Schwente), mająca swe źródło przy Altenowie. Przy Nytychu łączą się te dwie rzeczki i przybierają przy Nowymdworze miano Tugi (Tiege). Tuga jest dla mniejszych statków spławna i uchodzi dwoma ramionami do zatoki Świeżej, między Noga-

tem a Starą Wisłą. W swej dolnej części stanowi Tuga część kanału gdańsko-elbląskiego, który przy Nowymdworze opuszcza Tugę, przy Czerwonej budzie zaś pod Główką gdańską łączy się z gdańską Wisłą. Kanał ten jest teraz główną drogą wodną między Gdańskiem a Elblągiem, gdyż elbląska Wisła teraz już zbyt snadka; jest 18 kil. długi. I Linau i Prōznick (ostatniej nie można było odszukać na mapie) przyczyniają się nie mało do osuszenia tej mokrej ziemi na Żuławach. Prócz tego jest tu jeszcze wiele strug i rowów, starannie utrzymywanych, które z niemiecka po większej części „Lachen“ albo „Graben“ zowią np. Binnen-Lache, Kirsch-Graben, Schmier-Gr., Trumm-Gr., Land-Graben i t. d. O Młynówce (Mühlengraben), uchodzącej do Nogatu pod Malborkiem, była już przy opisie zamku mowa. Z jezior wymieniamy dzierżgońskie (Drausen-See), którego tylko zach. część należy do pow. malborskiego. Komunikacya jest tu zimą bardzo trudna, bo na mokrych gruntach sypanie bitych traktów z wielkiemi połączone jest kosztami. Zbudowano jednak dotąd już następujące: 1) z Lisewa do Fiszewa 33.80 kil. dłg. 2) ze Starego pola do Reichfelde 4.70 kil. dłg. 3) z Lisewa do Nytychu. 4) z Nytychu na Nowydwór i do Platenhof. 5) z Nytychu do Malborka i 6) z Thiergarth do Grunowa; długość tych 4 ostatnich wynosi 47.57 kil. w powiecie. Cztery żelazne koleje przerzynają powiat: 1) kolej wschodnia od Lisewa do Grunowa na 39 kil. przestrzeni; stacye są: Szymon, Malbork, Stare pole i Grunowo. 2) Prywatna kolej malborska-mławska, z przystankami w Sandhof, Liebenthal i Lindenwald. 3) Poboczna kolej z Tiegenhof na Nytych do Szymona z odnogą na Heubude do Malborka. 4) Wreszcie kolej miast nadwiślańskich (Weichselstädte-Bahn) z Malborka na Kwidzyn, Sztum, Grudziądz, Chełmno i Toruń; otwartą została 15 sierp. 1883 r. Pow. malborski wybiera razem z elbląskim 2 posłów do parlamentu. Ludności liczono 1819 roku 39,884; 1858: 55,126; 1861 r. 56,205; 1879 r. 57,566. Na milę kwadr. przypadało 3714.1 dusz. Ludność katol. pomnaża się stosunkowo. Co do wyznania liczono w pow. 1819 r. 13724 katol.; 1858 r. 20761; 1861 r. 21147. Ewang. 1819 r. 19718; 1858 r. 29341; 1861 r. 29097. Menon. 1819 r. 5687; 1858 r. 5415; 1861 r. 5343. Żydów 1819 r. 218; 1858 r. 468; 1861 r. 489. Sekta menonitów zmniejsza się więc z roku na rok, co ma swoje przyczyny. Menonici przybyli tu z Holandyi r. 1568. Osiedlili się najprzód około Nowego dworu (Tiegenhof). Sprowadzili ich Jan i Szymon v. Loysen, którzy byli wówczas tenutaryuszami ziemi nowodworskiej. Tu osuszyli oni te moczary, które im następnie r. 1578 nadał Jan v. Loysen na 30 lat w dzierżawę za 52 złotych i 13 kur od włóki. R. 1581 przeszedł ten klucz cały w ręce Ernesta Wejhera, kasztel. elbląskiego, który z menonitami zawarł nowe kontrakty na 20 lat. Według tych kontraktów byli men. wolni od tłoki, od sypania grobli, z wyjątkiem tych, które leżały w ich granicach i nowodworskiej; byli także wolni od podwód i kwaterunków i mieli wszelką wolność co do wyznania. Władysław IV potwierdził im ich przywileje r. 1642. Jeszcze dziś nazywają ziemię przez nich zajętą włókami holenderskiemi; takich włók liczono w drugiej połowie XVII w. 430; r. 1867 zaś 528 1/2. Że między ich przywilejami była i wolność od służby wojskowej, można na pewno przypuścić, bo tej zakazywały im ich przepisy. Wsie, które jeszcze dziś mają holenderskie włóki, na których przeważnie siedzą menonici są: 1) Około Nowego dworu: Platenhof, Tiegenhagen, Tiegerweide, Reimerswalde, Orlofferfeld, Pletzendorf, Orłowo, Pietzkendorf, Petershagenfeld. 2) Na wielkiej żuławie, t. j. między Wisłą i Nogatem, ale dalej na południe: Hejbudy, Gurken, Herrenhagen. 3) Na małych żuławach, t. j. na prawym brzegu Nogatu: Kampenau, Schwansdorf, Hohenwalde, Thiensdorf, Balewo, Marcushof, Węgle, Eschenhorst, Altrosengart, Rosenort, Reichshorst, Sorgenhorst, Kuckuck, Kronsnest, Sparau i Szenweza. R. 1678 potwierdził im ich przywileje król Jan III Sobieski, później uczynili to samo Augustowie r. 1732, 1736 i 1764. Nie brakło jednak sporów między nimi a ewangielikami, mianowicie co do dziesięcin i co do wystawiania metryk; zachodziły też zatargi z władzami rządowemi względem nabywania majątków, czego im rozkazem gabinetowym z d. 15 lut. 1824 r. zakazano, wreszcie co do służby wojskowej, na którą im ich przepisy nie zezwalają. Dla tego menonici zaczęli opuszczać żuławy i osiedlać się w południowej Rosyi, gdzie w pow. ekaterynosławskim niektóre nazwy osad przypominają jeszcze wsie na Żuławach malborskich położone, np. Grunau, Kampenau, Kronsdorf, Mirau, Rosengart, Schönwald, Tiegenhof, Tiegenort, te zostały założone r. 1823, a 1832 r. Gr. i Kleinwerder. Około Melitopola zaś powstały następ. osady. R. 1804 Halbstadt, Blumstein, Altenau, Münsterberg, Muntau, Schönaw; 1805 r. Ladekopp, Orloff, Petershagen, Rosenort, Schönau, Tiegenhagen, Tiege; 1806 Fürstenau; 1811 Rückenau; 1819 Lichtfelde i Marienau; 1820 Pordenau, Rudnerweide i Scharpau; 1821 Fürstenwerder; 1822 Tiegerweide; 1824 Prangenau i Wernersdorf; 1828 Sparau. Wszystkich osad menonickich jest tam 44. Nad Samarą, lewym dopływem Wołgi, leży kol. Köppenthal, 1844 r. założona. W nowszym czasie zniesiono w Prusach cał-

kiem przywilej gwarantujący menonitom wolność od służby wojskowej; z tej przyczyny opuszczają oni jeszcze wciąż stare siedziby szukając nowych. (Ob. Eckerdt: Geschichte des Kreises Marienburg, 1868, str. 169—174 i 241—243). Pod względem narodowości liczono w pow. malborskim 1861 r. Niemców 55,174 (11650 familij), Polaków 955 (223 familij), 2 Morawian. Takie liczby podają niemieckie źródła, które trudno sprawdzić. Oprócz wymienionych już 2-ch miast i 1-go targowiska, jest w pow. 152 wsi, 4 folw., 3 kolonie i 13 wybudowań (1861 r.). Domów mieszkalnych liczono 1819 r. 5227, 1858 r. 5313, 1861 r. 5408, a więc na milę kwadr. 1819 r. 345·46 dm., 1858 r. 351·13, 1861 r. 357·57; na jeden dom przypadało 1819 r. 7·63, 1858 r. 10·35, 1861 r. 10·37 mk. W Malborgu samym było 1825 r. 5258 mk., dm. zaś 633; 1858 r. 7532 mk. a 765 dm.; 1861 r. 7560 mk., a 755 dm.; zatem przypadało na jeden dom 8·2 mk. r. 1825, 9·8 r. 1858, a 10 r. 1861. Stajni, stodół i szop było w pow. 1819 r. 2758, 1858 r. 5937, 1861 r. 5756; a zatem przypadało na milę kw. 1819 r. 182·2, 1858 r. 392·4, 1861 r. 340·6; że r. 1861 jest ich mniej, pochodzi stąd, że przedtem zabudowania z sobą w związku stojące osóbno wyliczano. Publicznych gmachów było 1861 r.: dla kultu 65, dla szkół 118, dla chorych i ubogich 60, dla władz rządowych 69, dla policyi miejscowej i urzędów gminnych 211, dla wojska 5. Posiadłości liczono w pow. 3517 z 242,489 morgami, tak że na każdą posiadłość przypada przecięciowo 69 mr.

Dekanat malborski należał aż do roku 1821 do bisk. chełmińskiego, odtąd zaś należy do bisk warmińskiego. Obejmuje zaś następujące parafie: 1) Fiszewo (420 komunikantów 1878 r., a 754 dusz r. 1868); 2) Gnojewo (230 kom. r. 1878, a 470 dusz r. 1868); 3) Königsdorf (310 kom. r. 1878, a 774 dusz r. 1868); Kończewice i Lisewo (filia) (670 kom. r. 1878 a 1059 dusz r. 1868); 5) Lasowice (569 kom. a 1210 dusz r. 1868); 6) Milenz z filią Alt-Münsterberg (344 kom. 1878, a 606 dusz r. 1878); 7) Malbork z następ. wsiami i osadami: Bäckermuhle, Dammfelde, Hejbudy, Hoppenbruch, zamek Kałdowo, przedmieście Kałdowo, Koźliczki wś, Koźliczki folw., Landmuhle, Rodlofferhuben, Sandhof, Stadtfelde i Vogelsang (3070 kom. r. 1878, a 4347 dusz r. 1868); 8) Mątwy (540 kom. r. 1878, a 927 dusz r. 1868); 9) Notzendorf (327 kom. r. 1878, a 778 dusz r. 1868); 10 Thiergart (460 kom. r. 1878, a 909 dusz r. 1868); 11) Pogorzała wś (727 kom. r. 1878, a 1195 dusz r. 1868). Do dekanatu sztumskiego należą 2 parafie: Dąbrówka niemiecka i Pozylia. Do dekanatu nowodworskiego (Tiegenhof): Boręty, Fürstenwerder Ladekopp, Lichnowy, Marynowy, Nowa cerkiew, Nytych, Schöneberg, Tannsee i Tiegenhagen. Ewangelicy mają w pow. 26 parafij: 1) Stare pole (660 dusz r. 1868), 2) Altmünsterberg (223), 3) Baarenhof (1722), 4) Boręty (308), 5) Fiszewo (1136), 6) Gnojewo (196), 7) Kaczynos (833), 8) Kończewice (445), 9) Ladekopp (920), 10) Lasowice (644), 11) Lichnowy (728), 12) Marynowy (584); 13) Malbork, do którego przyłączone są następ. osady: Bäckermühle, Dammfelde, Hoppenbruch, zamek Kałdowo, przedm. Kałdowo, Landmühle, Liebenthal, Lindenwald, Rodlofferhuben, Sandhof, Stadtfelde, Vogelsang (5997); 14) Nowa cerkiew (402), 15) Nytych (1697), 16) Palczewo (229), 17) Pręgnowo (137), 18) Schadwalde (676), 19) Schöneberg (853), 20) Stalewo (1290), 21) Tannsee (540), 22) Thiensdorf (3206), 23) Nowydwór (4197), 24) Tiegenort (2302), 25) Pogorzała wieś (555), 26) Lichtfelde (699). Szkoły ewang. znajdowały się 1868 r. w 87 miejscach; katol. w 25; symultanne w 3. Stacyj pocztowych liczono 14, obecnie będzie ich pewnie więcej. (Ob. Statistische Mittheilungen über den Regierungsbezirk Danzig, v. Oelrichs. Danzig 1863; i Topografisch-statistisches Handbuch für den Reg. Bezirk Danzig, herausg. von d. Königl. Regierung (Danzig. 1869). W końcu jeszcze kilka słów o przebiegu kolonizacyi pow. malborskiego za czasów krzyżackich. Za rządów w. mistrza Karola Beffardt v. Trier (1312—1324) wystawił nadkomtur Werner v. Orselen następujące przywileje lokacyjne: dla Nytyckiej wsi r. 1316, dla Lisewa 1317, dla Mirowa i Tannsee 1318 r. R 1321 zostały założone następ. wsie: Boręty, Lichnowy, Lichnówki, Lindenowo, Mielenz, Sojanowo, Marynowy, Ruckenau; za rządów w. mistrza Wernera v. Orselen (1325—30) zostały wystawione przywileje dla Petershagen i Staregopola; za czasów Luthra v. Braunschweig (1331—1335): Schoeneberg i Schoensee; Dytryk v. Altenburg (1335—1341) założył Kończewice, Gnojewo, Altweichsel (1338), Pogorzałą wieś i Szenwezę (1340); Ludwik König (1341—1346): Ladekopp (1341), Reichfelde i Baerwalde (1342), Palczewo i Bystrze (1344), Tugę (1345); Tusmer v. Arfberg (1346—1351): Schoenhorst i Orłowo (1349), Thiergart, Pręgnowo, Lasowice (1350), Nową cerkiew, Halbstadt i Dębinę (1351); Winryk v. Kniprode (1351—1382): Schadewalde (1352), Neumuensterberg i Fuerstenwerder (1352), Parchowo i Rozengart (1353), Nidowo (1356), Kaczynos (1367), Brodsack (1381); Konrad Zöllner wreszcie (1382—1390) Mątwy. (Ob. Gesch. d. Kreises Marienburg von Eckardt. 1868, str. 19). Por. Kłosy z roku 1882, Tygodnik Powszechny z 1884. *Kś. Frydrychowicz.*

Malbork 1.) niem. *Mahlborg* al. *Marienburg*,

folw., pow. kartuski, st. p. Stężyca, należy do stężyckich dóbr ryc. 2.) **M.**, niem. *Marienburg*, zamek krzyżacki w pow. wałeckim, stał w pobliżu wsi Marcinkowa, ale r. 1629 zburzyli go Szwedzi, tak że dziś tylko gruzy tam pozostały. *Kś. Fr.*

Malcanów 1.) wś, pow. nowomiński, gm. i par. Wiązowna. W 1827 r. 8 dm., 42 mk.; wchodziła w skład dóbr Duchnów (ob.). 2.) **M.**, awuls dóbr Domaszewnica w pow. łukowskim.

Malce, zaśc., gm. czereska, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 32 w. od Dzisny, 4 dm., 38 mk., 30 prawosł., 8 katol. (1866).

Malce 1.) grupa domów w Baszni górnej, pow. cieszanowski. 2.) **M.**, część Kamionki wołoskiej (ob.).

Malcekuke (dok.), ob. *Melzak.*

Malcher, młyn do wsi Wojciechowa, pow. olesiński (Knie).

Malchikul, ob. *Machicuc.*

Malchin, jez., przez rzekę Pianę (Peene) łączy się z jez. Kumerow i również jak ono „leżało na granicy Czerezpienian od Warnabów i Dolenczanów".

Malchow al. *Malechow, Malchowe*, wś na Pomorzu pod Sławnem. R. 1274 d. 8 sierpnia nadaje Wisław, książę na Rugii, klasztorowi bukowskiemu połowę wsi Malchowa; w Bukowie siedzieli podówczas cystersi. Ob. Perlbach P. U. B, str. 220. R. 1285 d. 15 maja daje rycerz Detlews de Sleten drugą połowę Malchowa cystersom w Bukowie (str. 359). Roku 1287 d. 22 kwietnia zawiera książę Mestwin z bisk. Hermanem z Kamienia przymierze i przyrzeka mu wspierać go przeciwko każdemu nieprzyjacielowi. Acta... in villa Malechow apud fluvium qui Wtra wlgariter appellatur (niem. Grabow, nad którą to rzeką M. leży). R. 1295 rościł sobie prawo do tej wsi Zimerus Dummeradevitz; ale Przemysław przyznał ją cystersom (str. 471). *Kś. Fr.*

Malchow, ob. *Kołpińskie* jez.

Malchowa, las w płn. stronie Majdanu, pow. kałuski, na lew. brz. Łukwi. Szczyt 643 m. npm. Na płd. od M. leży Kośmiczara.

Malchowo (dok.), ob. *Maltschawe.*

Malchowy, ob. *Malkowy.*

Malcici (dok.), ob. *Maltsch.*

Malcin, zamiast *Amalcin* albo *Amelin*, ob. *Kossewo.*

Malcow, węg. *Malczo*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół katol. filialny i gr.-katol. parafialny, 710 mk. *H. M.*

Malcowizna, wś, ob. *Jadów*, pow. nowomiński.

Malcówka 1.) wś, pow. kaliski, gm. Ceków, par. Kosmów, odl. od Kalisza w. 17; ob. *Kosmów* 2.) **M.**, wś włośc., pow. iłżecki, gm. i par. Mirzec, odl. 14 w. od Iłży, ma 20 dm., 200 mk., 378 mr. obszaru.

Malcsa (węg.), ob. *Malczyce.*

Malcy al. *Amelin*, ob. *Czajki.*

Malcy, ob. *Obozuha.*

Malcz, mko, ob. *Malecz.*

Malcza, ob. *Malczyce.*

Malczaw (dok.), ob. *Maltschawe.*

Malczew 1.) pow. brzeziński, ob. *Małczew.* 2.) **M.**, ob. *Malczów.*

Malczewo, dom., pow. gnieźnieński, par. Jarząbkowo (Łaski, Lib. ben. I, 25, 328); 3127 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Drachówko, osada; 15 dm., 211 mk., wszyscy katolicy; 104 analf. Poczta i tel. w Witkowie o 7 kil., st. kol. żel. w Czerniejewie o 7 kil., w Gnieźnie o 13 kil. Niegdyś własność Bolesława Ponińskiego. *M. St.*

Malczkow (niem.), wś, pow słupski. Roku 1430 d. 30 listop. kupił ją klasztor kartuski od dwóch mieszczan (Woldach i Hermann Rutingh) za 629 grzywien; ale już r. 1445 sprzedał ją klasztor dalej. *Kś. Fr.*

Malczo, ob. *Malcow.*

Malczów, *Malczew*, wś i folw., pow. radomski, gm. Gębarzów, par. Radom. W 1827 r. 26 dm., 172 mk.; obecnie 28 dm., 250 mk., 660 mr. ziemi dwors., 360 mr. włośc. W XV w. dziedzictwo Michała h. Tarnawa, 12 łanów kmiecych, karczma, 4 zagrodników, folwark. (Dług. I, 307). Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. z wsią M. i Janopol rozl. mr. 703: grunta orne mr. 439, łąk mr. 40, pastwisk mr. 50, lasu mr. 152, nieuż. i place mr. 22, bud. mur. 7, z drzewa 17, wiatrak, pokłady torfu. Wś M. os. 27, z grun. mr. 360; wś Janopol os. 8, z grun. mr. 85. *Br. Ch.*

Malczowce, mylnie *Małeżowce*, wś, pow. lityński, na pograniczu mohylowskiego, o 58 w. od Lityna, o 1 w. od rz. Murachwy, gm. Mežyrów, par. Mańkowce. Ma 95 dm., 788 mk., 884 dzies. ziemi włośc., 603 dwors., 53 cerkiewnej. Cerkiew pod wez. ś. Paraski. M. należały do stwa barskiego, trzymał je 1616 r. w dożywociu Jan Goślicki, rotmistrz Króla JM., z nadania przez króla Stefana. R. 1770 posesorem był Piotr Zbrożek i Maryanna z Giżyckich za opłatą kwarty 821 zł. 23 gr. W ostatnich czasach należały do Witosławskich, dziś do Nawrockich. *Dr. M.*

Malczowiecka słobódka, pow. lityński, par. Mańkowce.

Malczyce 1.) *Wielkie*, rus. *Malczyci*, wś w pow. gródeckim, 12 kil. na płn. wsch. od Gródka, 9 kil. na płd. od sądu powiat. w Janowie, 4 kil. na płn. zach. od urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Mszanie koło Bartatowa. Na płn. leży Porzécze Janowskie, na płn. wsch. Jamelnia, na wsch. Wroców i Zbyska (grupa domów należąca do Mszany), na płd. Mszana i Załuże, na zach. Strona, na płd. zach. Wielkopole. Płn. wsch. część obszaru przepływa We-

reszyca. Wchodzi ona tutaj z Porzécza Janowskiego, płynie na płd. a zasilona z obu boków pomniejszemi strugami, tworzy w całym zakątku płd. wsch. rozległe moczary, tak zwane Ługi (281 m.), a w końcu rozlewa się w staw Malczycki. Staw ten ciągnie się wzdłuż całej granicy płd. na przestrzeni $4^1/_2$ kil. Węższy na wsch., rozszerza się ku zach. do $^1/_2$ kil., a na krańcu zach. zwęża się znowu i przypiera do granicy Strony. Na $1^1/_2$ kil. przed tą granicą wypływa już Wereszyca ze stawu i płynie na zach. wzdłuż granicy Załuża. Od wsch. strony wpada do stawu tak zw. Stara Rzéka, płynąca z Wrocowa od płn. wsch. Zabudowania wiejskie leżą na zach., tuż nad stawem, im dalej ku wsch. tem bardziej oddalają się od stawu i ciągną się szeregiem na płn. wsch. ku Wereszycy. Płn. zach. część wyżej wzniesiona ma szczyt Sredni horb 311 m. wys. Własn. więk. ma roli or. 221, łąk i ogr. 460, pastw. 36, lasu 72 mr.; własn. mniej. roli or. 1030, łąk i ogr. 524, past. 310 mr. W r. 1880 było 1544 mk. w gm., 40 na obsz. dwor. (obrz. gr.-katol., 45 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Powitnie, gr.-kat. w miejscu, dek. gródecki, archidyec. lwowska. Do parafii należy Załuże. We wsi jest cerkiew pod wez. św. Dymitra. W r. 1407 odstąpił Władysław Jagiełło Waśkowi Moszence (albo z Moszenki) w M. spust rzeki i całą przestrzeń w skutek tego spustu lub zalewów rzeki zatapianą, wymawiając sobie tylko tyle, aby Waśko w królewszczyźnie Zalesie swym kosztem staw wybrał i zapuścił. (Stadnicki, Ziemia Lwowska w XIV i XV w. w Bibl. Warsz. 1863, t. III, str. 61; A. G. Z. III, 158; Archiwum Bernardyńskie C. t. 333, str. 222 i T. t. 16, str. 19). Pierwszy ten przywilej, oznaczający także granicę stawu malczyckiego, powiada wyraźnie, iż linia graniczna poczynać się będzie od łąk rzeczonego Waśka aż do Izbisk, a stamtąd extremo mericae Wrocowsciensis usque ad prata dicta Pomienne et Wrocowskie, et etiam ad ejus prata Porzeczki nuncupata. A nie zapominajmy, że Waśko Moszenko był Rusinem i że pierwotny przywilej nadawczy do niego w języku ruskim był wystosowany. Jeżeli mimo to nazwy miejscowości są przeważnie polskie, dowodzi to, że M. wtedy już oddawna Małopolaninami po wielkiej części były zaludnione. (Stadnicki l. c. str. 47). Później i już przed r. 1428 darował król zapewne rzeczonemu Moszence całą wieś M., w której tenże już w pomienionym roku jako dziedzic kościół parafialny wybudował i wyposażył. Po śmierci Waśka Moszenki poszły M. kilkakrotnie w podziały między jego potomków. W r. 1442 rozkazuje Władysław Warnieńczyk Piotrowi Odrowążowi ze Sprowy, wojew. lwowskiemu i staroście generalnemu ruskiemu, aby arcybiskupstwu lwowskiemu przywrócił jez. malczyckie, nadane arcybiskupowi przez Władysława Jagiełłę, a zabrane nieprawnie przez zmarłego Piotrowego brata Rafała. (A. G. Z. II, 117); w r. 1443 widzimy właścicielami jednej połowy M. Hryćka i Jerzego, drugiej połowy Fiedorka i Waśka Moszonczyców. W r. 1447 przenoszą Fiedorko i Fiedko, właściciele M., tę wieś na prawo niemieckie, poruczają powtórne jej osiedlenie na tem prawie Jakóbowi i Stanisławowi de Zołecz Orzechowskim i nadają im w tej wsi wójtostwo dziedziczne (A. G. Z. II, 127). Nazwy kmieciów miejscowości i powinności w tym dokumencie są polskie. W roku 1451 Jan Gołąbek z Zimnej wody sędzia, i Ściborz z Wiszni podsędek, ziemscy lwowscy, poświadczają dział dóbr, który stanął między Fiedorkiem i synowcem jego Fiedkiem, dziedzicami z Malczyc (A. G. Z. II, 135). W r. 1455 Ścibor z Wiszni sędzia i Jan z Wysokiego podsędek, ziemscy lwowscy, poświadczają, że Fiedorko z M. część swoją tej wsi i wójtostwo w niej położone sprzedał na wieczystą własność Grzegorzowi z Sanoka, arcyb. lwowskiemu (ib. II, 142). W r. 1569 stwierdza Zygmunt August, że wieś M. należy do kapituły lwowskiej obrz. łac. i każe ją wprowadzić także w posiadanie stawu w M. (tamże; C. t. 41 str. 737). D 27 paźdz. 1759 r. umarła w M. Konstancya z Czartoryskich Poniatowska, matka Stan. Augusta. Wyrabiano tu w XVIII w. piwo. 2.) **M.** *Małe*, ob. *Stronna*. *Lu. Ds.*

KONIEC TOMU PIĄTEGO.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

DENVER PUBLIC LIBRARY
FEB 6 1982
736 9205

CANCELLED
STATE STUDY
CHARGE